BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III
164
K
10
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

SANCTI
AMBROSII
MEDIOLANENSIS
EPISCOPI
OPERA,

AD MANUSCRIPTOS CODICES VATICANOS, Gallicanos, Belgicos, &c. nec-non ad editiones veteres emendata,

STUDIO ET LABORE MONACHORUM
Ordinis S. Benedicti, e Congregatione S. Mauri.

TOMUS SECUNDUS.

VENETIIS,

Sumptibus, & Typis { Joannis Baptistæ Albrizzi, Hieronymi Filii, Joseph Bertella, & Caroli Pecora.

MDCCXLVIII.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

Elenchus Operum Sancti Ambroſii Mediolanenſis Epiſcopi, quæ in hoc tomo continentur, ubi & tempus quo ſingula quæque ſcripta ſunt, deſignatur.

ENarrationes in Pſalmos XII. quorum prior non ultra annum 390. *quinque ſequentes non niſi poſt* VIII. *Idus Sept. anni* 393. *ſcriptæ ſunt; in Pſalmum vero,* 43. *anno* 397. *Quatuor ultimæ circ. annum* 390. pag. 1.

Expoſitio in Pſalmum CXVIII. ſcript. circ. an. 386. 330.

Expoſitio Evangelii ſecundum Lucam libris X. comprehenſa, ſcript. non ante annum 386. 722.

Digitized by Google

IN XII. PSALMORUM ENARRATIONES

ADMONITIO.

Divum Ambroſium ſuperioribus libris expoſitiones pſalmorum aliquot inſeruiſſe jam ante non ſemel indicavimus [a], *ac præterea etiam in ſubſequenti volumine animadvertemus* [b]. *Tantæ ſcilicet utilitatis, immo vero & neceſſitatis eſſe ducebat hujuſmodi enarrationibus populum ſuum inſtituere! Non alia quoque hauddubie cauſa inductus ad hoſce* XII. *pſalmos ediſſerendos appulit mentem. Illos temporibus occaſionibuſque diverſis partim concionando, partim dictando, cum nimirum jam publice verba facere ſibi per valetudinem non liceret, explanavit. Iſthic autem Pſalterii ſeriem ſecutus non eſt, quandoquidem ultimo loco elucubravit pſalmi* XLIII. *commentationem. Unde intelligas hanc* XII. *pſalmorum collectionem quam ſecundum ordinem mſſ. noſtrorum exhibemus, Ambroſii eſſe non poſſe. Fortaſſis illam concinnaverit quiſpiam e diſcipulis ejus, atque adeo Paulinus ipſe; quippe qui ultimam ejuſdem enarrationem illo dictante exceperit. Utrum vero quidquid S. Præſul in idem argumentum unquam edidit, ea collectione contineatur, incertum eſt. Siquidem apud antiquiſſimos auctores* [c] *qui de hoc aliquid ſcripſere, quot pſalmos ille expoſuerit, nuſquam reperimus.*

a Admonit. in lib. de Tobia. Lib. de Interpell. & Apolog. David.
b Orat. de obit. Theodoſ.
c Hieron. Epiſt. 89 in edit. nova Auguſt. 75. Caſſiod. lib. de div. litt. cap. 4.

Arbitrati ſunt nonnulli ex ea præfatione quæ primo pſalmo præmittitur, recte colligi Doctorem noſtrum de illuſtrando commentationibus omni Pſalterio ſuſcepiſſe conſilium. Verum cum illa præfatio tantummodo Baſilii, de quo nihil tale memoratur, imitationem contineat, ac ſermone uno ad populum habito conſtet; quo quidem ille pſalmorum in genere laudes amplificat, ſed præterea nihil recipit ſe præſtiturum: non multum urgere nobis videtur ea ratio. Hinc paulo validiorem duci poſſe exiſtimamus tum quod pſalmum XXXVI. *enucleans enarrationem* LVII. *polliceatur* [d], *quam non reliquit: tum quod* XLIII *integrum explanare non valuerit, ultimi ſui morbi conflictatione præpeditus. Pulcherrimæ autem illi præfationi Vir ſanctus primi pſalmi expoſitionem continua ſerie conjunxit; ut ex tranſitione qua inter ſe illæ copulantur, intelligimus. Sed illud quoque iſtic animadvertimus ipſum in Eccleſia ſua & poſt conſuetos pſalmorum cantus ſermonem habuiſſe: nec non una cum aliis auditoribus interfuiſſe Catechumenos. Quod forte non male arguit eumdem per Quadrageſimam eſſe pronuntiatum. Cujus annum etſi certo non deprehendamus: tamen ad illius cognitionem accedere utcumque poſſumus. Etenim eam concionem non tantum libris* de Obitu fratris Satyri *ac* de Fide reſurrectionis *qui in eadem citantur, conſtat poſteriorem eſſe: verum etiam poſt popularem cantum in Eccleſia Mediolanenſi inſtitutum habitam. Cœpiſſe enim populi cantum priuſquam hic pſalmus ab Ambroſio explicaretur, ipſe ſatis declarat; cum poſt memoratam mulierum, virginum, ſenum, infantium, regum, militum pſalmodiam ita ſubjungit:* [e] Cum pſalmus legitur, ipſe ſibi effector eſt ſilentii. Omnes loquuntur, & nemo obſtrepit. *Quæ ſane haud obſcure deſignant ſtudia recentis inſtituti adhuc ferventia; unde fit ut eamdem opellam ultra annum* CCCXC. *rejiciendam non putemus.*

d Num. 32.
e Præfat. num. 9.

Pſalmi XXXV. *& aliorum quinque ſequentium enarrationes eumdem orationis characterem præ ſe ferunt. Extra controverſiam eſt eas omnes ad populum fuiſſe pronuntiatas; hoc enim Scripturæ quæ in Eccleſia eodem die lecta fuerat priuſquam diceret Ambroſius, frequens mentio ſatis oſtendit.* [f] *Cum autem pius paſtor unice gregis ſui profectum in concionibus ſpectaret ſuis; idcirco in his præcipua quadam cura moralem ſenſum veſtigat & proſequitur. Sicubi tamen myſtici evolvendi occurrat locus, eum ſibi minime omittendum putat. Veruntamen quæ ſua modeſtia eſt, dum in utroque ſenſu aliorum placitis ſuam quoque adjicit ſententiam, auditorum judicio quidnam præſtare videatur, numquam non permittit. Hinc præclara illa:* [g] Noſtrum eſt enim quærere veritatem, tuum eſt eligere quid ſequaris. *At vero illic non ſolum mores ad virtutem informandi ſtudium elucet; ſumma inſuper adhibetur diligentia, ut mentes ortodoxæ fidei dogmatis imbuantur. Ea de cauſa varios hæreticos, ut puta Novati, Apollinaris, ac potiſſimum Arrii ſectatores impugnat. Ibidem etiam non modo Trinitatis atque Incarnationis myſteria enodat & confirmat ſingulari perſpicuitate: ſed & geminam Chriſti voluntatem atque operationem ita explicat* [h], *ut vix præſtantius quidquam poſt exortos Monothelitas exſpectares. Facit autem hæc myſteriorum tam ſublimium expoſitio, ut ei ſolos interfuiſſe baptiſatos exiſtimemus; maxime cum iſthic nihil obſervetur, quod apte ad Catechumenos queat referri. Ceterum nec ibi pro nata occaſione prætermittit tritas quaſdam retundere idololatrarum criminationes.*

f In pſalm. 35. n. 20. In pſalm. 36. num. 2. & alibi.
g In pſalm. 38. n. 22.
h In pſalm. 39. num. 16. & alibi.

Quiſquis eaſdem commentationes, imprimis autem ipſarum exordia inter ſe non perfunctorie comparaverit, tantam in eis cohærentiam cognationemque deprehendet; ut detecto quotus annus uni cuipiam inſcribi debeat, crediturus ſit ætatem omnium ſibi eſſe exploratiſſimam. Itaque illas non niſi poſt VIII. *idus Sept. anni* CCCXCIII. *lucubratas aut peroratas fuiſſe haud magno negotio cognoſcemus; cum evidentiſſimum ſit mentionem in pſalmo* XXXVI. *fieri victoriæ* [i] *quam eo die ope divina*

i Enarr. in Pſal. 36. num. 19.

de Eu-

de Eugenio tyranno reportavit Theodoſius. Et hanc temporis definitionem confirmant bene multa. Primum enim Sanctus hic noſter de Sarmationis ac Barbatiani defectione a monaſtico inſtituto quaſi de re minime recenti loquitur: Dudum, inquit[a], de monaſteriis exierunt. Horum autem Apoſtatarum ſugam ad annum CCCLXXXIX. refert accuratior ſupputatio. Deinde ubi dicit[b]: Exſtiterunt arriani regali ſubnixi potentia, qui templum Domini putarent ſibi eſſe tradendum perſecutionum acerba minitantes; nequaquam obſcurum eſt perſecutionem Juſtinæ deſignari. Tertio nonne Theodoſium ob Theſſalonicenſium cædem admonere videtur illis verbis[c]? Imitamini, imperatores, exemplum divinum &c. Sed neque nobis abſurdi notam merito quiſquam inuſſerit, ſi dixerimus ibidem eſſe nonnulla, quæ ſcite in ejuſdem principis numquam ſatis laudatam pœnitentiam cadant. Hæc autem omnia ante annum CCCLXXXIX. eveniſſe in confeſſo eſt. Poſtremo commentaria ſua in Lucam citat[d] quaſi non ita pridem compoſita; quandoquidem memorati loci expoſitionem repetit, ut quam auditorum animis deſperet adhuc eſſe præſentem.

Quæ cum ſic habeant, exiſtimamus fore neminem qui eaſdem enarrationes ad Juſtinæ perſecutionem obſtinatius referendas eſſe contendat. Non ignoramus tamen Ripamontium Hiſtor. Mediol. a ſe beati Caroli juſſu editarum decade I. adfirmare ſub idem tempus prælia quædam inter orthodoxos & arrianos eſſe commiſſa, in quibus multa in priorum gratiam miracula his quæ in pſalmo XXXVI. deſcribuntur, plane ſimilia contigerint. Verum hujus auctoris cum non niſi veteribus quibuſdam iconibus, inſcriptionibus, aut denique certorum locorum appellationibus nitatur, auctoritas non eſt tanti, ut ſcriptorum omnium ſoli bello in Eugenium tyrannum geſto eadem prodigia tribuentium conſenſui anteponatur. Nam quod ſanctus Vir petitionem arrianorum quæ aliquot ante annos facta fuerat, commemoret; id certe non magis mirum videri debet, quam quod librorum de Pœnitentia multo antiquiorum[e], immo & eventus cujuſdam quem puer adhuc ipſe conſpexerat, mentionem neutiquam prætermiſerit.

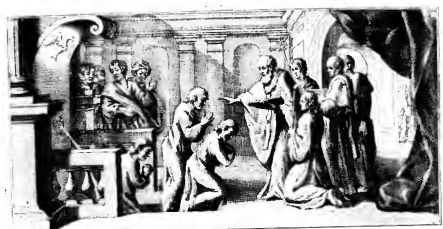
Nunc veniamus ad explicationem pſalmi XLIII, quod ex operibus Doctoris noſtri ultimum eſt. Eam ille Paulino diacono ſuo atque amanuenſi paucis antequam fato fungeretur, diebus dictavit, jam Deo quo prope diem potiturus erat, plenus; ut clipeo igneo, quem capiti ejus idem Paulinus impendentem vidit, portendebatur.[f] In hac profecto lucubratione ſingularia quædam virtutum ſpecimina conſignavit; nec enim tantum modeſtiam maximam prodit cum in explicandis Scripturis ingenio ſuo ſe diffidere profitetur: verum etiam ſummum ſtudium erga fidem catholicam cujus gratia adverſus hæreticos, maxime autem arrianos ad extremum uſque ſpiritum decertavit: præterea vero eximiam caritatem in gregem ſuum, cujus demum inſtituendi laboribus immortuus eſt. Colligimus etiam ex eodem Paulino[g] poſtremam hanc ſcriptionem Ambroſii feſtis paſchalibus anni CCCXCIII. adſcribendam eſſe; quandoquidem eo tempore, ut fert probabilior opinio, in vivis agitare deſiit. Qua de re alibi dicetur uberius.

Ultimæ quatuor Enarrationes quarum una citatur ab Auguſtino, perinde ac aliæ ſermonibus conſtant, quod & ſtyli ratio, & citati Scripturæ per eoſdem dies in Eccleſia recitatæ loci ſatis indicant.[h] Sed valde quoque credibile eſt earum ſingulis ſingulos ſermones contineri, cum pſalmorum verſiculi raptim percurrantur, & ultimorum expoſitio quam priorum multa ſit brevior; ne ſcilicet ob moram longiuſculam tædio afficerentur auditores. Harum porro character minime diverſus eſt: nec jam in ipſis ſicut in ſuperioribus verſiones Aquilæ, Theodotionis, aut Symmachi referuntur, excepta ultima cujus ſemel tantum & quaſi obiter fit mentio. Et hinc forte non abſurde colligas eamdem quæ unius, etiam aliarum ætatem eſſe. Quapropter cum pſalmi LXI. explanationem manifeſtum ſit habitam fuiſſe proxime poſt Gratiani cædem, alteram Ambroſii legationem ad Maximum, & Theodoſii de hoc tyranno victoriam, ſequitur eas omnes anno CCCXC. cui plures hujuſmodi Ambroſianas lucubrationes tribuunt hiſtorici, vix poſſe dici poſteriores.

Ambroſius in præfatione atque enarratione in pſalmum primum ex Baſilio multa quorum nonnulla ſuis locis indicavimus, ſuo more mutuo ſumſit, Origenem quoque, ut obſervavit S. Hieronymus[i], in quibuſdam ſecutus eſt. Certe quidem qui utriuſque commentationes in pſalmos XXXVI. XXXVII. & XXXVIII. inter ſe contulerit, haud pauca ex Origenianis in Ambroſianas comperiet eſſe tranſlata. Sed hic inſuper dogmata quædam cum Origenis erroribus de judicio,[k] reſurrectione, nec non omnium etiam electorum per ignem purgatione admodum affinia deprehendimus. Verum inſignium virorum honori hoc, uti nos alibi annotavimus[l], dabat; ut eorum opiniones nondum liquido proſcriptas ab Eccleſia proponere non gravaretur, licet oppoſitam ſententiam data occaſione doceat atque approbet. Id autem cum in hoc ipſe argumento factum ab eo cognoſcamus, maxime ex his quæ in expoſitione pſalmi CXVIII. Serm. XX. ℣. II. & VIII. tradit, admodum ſimile veri eſt circa hæc duo capita ipſum non alia ſenſiſſe, quam quæ poſtea clarius ab Auguſtino[m] ejus diſcipulo explanata poſtmodum communi conſenſu amplexi ſunt omnes theologi.

a Enarr. in pſal. 36. num. 49.
b Enarr. in pſalm. 37. num. 19. & num. 43.
c In pſalm. 40. num. 38.
d In pſalm. 38. num. 1.
e In pſalm. 40. num. 24.
f Paulin. in vita Ambroſii.
g Ibidem.
h In pſalm. 45. num. 15. & alibi.
i Loco ſup. citato.
k In pſalm. 1. num. 54. & in pſalm. 36. n. 54.
l Admonit. in lib. & alibi.
m Lib. 20. de Civit. cap. 8. Ibid. lib. 21. cap. 26.

SAN.

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
ENARRATIONES
IN XII. PSALMOS DAVIDICOS.

IN PSALMI PRIMI ENARRATIONEM PRÆFATIO.

Scrip. ſort. circ. an. 381.

QUONIAM ſummum A virtuti incentivum propoſuit Deus futurę beatitudinis delectationem: vehemens quoque calcar erroris delectationem eſſe diabolus excogitavit. Utriuſque ſententiæ præſtat indicium primus humani generis Adam, a domino Deo in paradiſo voluptatis poſitus; ut æterna delectatione frueretur, ad virtutem futuræ ſobolis provocandam. Neque enim erat incognitum Deo locum eum errori daturum, & ceteris propoſitam ſpem ſalutis eſſe debere, qua in præreptam humano ſedem generi contenderent reformari. Et idem per ſpeciem ſerpentis quæ præfiguravit delectationis illecebram, uxoria perſuaſione deceptus. Occaſione igitur accepta, adverſarius per delectationem mihi operatus eſt mortem. Itaque quod divina gratia tributum erat ad vitam, factum eſt mihi in mortem, eo- B que faciliorem inimicus ad ſenſum hominis habuit; ad lapſum enim ſpeciem prætendit naturæ. Delectarunt enim opera ſua Dominum: delectarunt prima naturæ exordia, quæ videns Dominus ait: *Bona valde*. Gen. 1. 31.

2. Laudant Angeli Dominum, pſallunt ei Poteſtates cælorum, * & ante C ipſum initium mundi Cherubim & Sera-

S. *Ambr. Tom. II.* A

* Angelos ante ipſum mundi initium creatos idem Ambroſius lib. 1. *Hexaem.* cap. 5. num. 19. jam docuerat. Et certe hæc etiam fuit multorum Patrum cum Græcorum, tum Latinorum ſententia. Unde cum videatur contrarium capiti primo Conc. Lat ſub Innoc. III. celebrati definitum, hanc Synodi mentem fuiſſe credendum eſt, ut eos tantummodo cenſura confingeret, vel qui ſpiritales ſubſtantias omnino creatas inficiarentur, vel qui ita creatas aſſererent, ut in pœnam peccati ab eiſdem patrati affirmarent condita poſtmodum corpora, in quæ tamquam in carceres detruderentur. Hinc S. Thomas part. 1. quæſt. 61. art. 3. ſententiam eorum qui Angelos cum ceteris univerſi naturis creatos defenderent, non certam, ſed tantummodo probabiliorem vocat. Hunc etiam licebit conſulas Opuſc. 23. non ſecus ac Sixt. Senenſem lib. 5. *Biblioth. ſanctæ*, Annot. 5.

Digitized by Google

raphim cum ſuavitate canoræ vocis ſuæ dicunt: *Sanctus, ſanctus, ſanctus*. Innumera Angelorum millia adſiſtunt, & ſeniores & turba magna ſicut voces aquarum multarum concinunt *Alleluja*. [a] Ipſum axem cæli fert expreſſior ſermo cum quadam perpetui concentus ſuavitate verſari; [b] ut ſonus ejus extremis terrarum partibus audiretur, ubi ſunt quædam ſecreta naturæ. Nec id ab uſu naturæ alienum videtur; quandoquidem vox miſſa gratiore plauſu e nemoribus reſultet, aut montibus, & ſuaviore ſono reddant quod acceperint. In ſcopulis quoque ipſis & lapidibus reperit natura quod delectaret. Aliorum ſpecula, aliorum uſus delectat aut gratia. Feræ ipſæ, atque aves loci amœnioris aut modulatioris vocis delectatione mulcentur. Lactentibus quoque parvulis aut ſeveritas terrori eſt, aut blanditiæ voluptati. Naturalis igitur delectatio eſt.

Eſai. 6. 3.

Apoc. 19. 1. & ſeq.

3. Unde & David ſanctus, qui adverteret unde homo, & qua eſſet fraude dejectus (nam ſi tenuiſſet infuſam ſibi a Domino æternæ illius cæleſtiſque delectationis gratiam, nec ſæcularibus captus amiſiſſet illecebris, numquam tam miſerabilis ærumnæ ſubiiſſet injurias) itaque reparare eam ſtudens ac reformare pſallendi munere, cæleſtis nobis inſtar converſationis inſtituit.

4. Etenim licet omnis ſcriptura divina Dei gratiam ſpiret, præcipue tamen dulcis pſalmorum liber; quandoquidem ipſe Moyſes qui * plano geſta majorum ſermone deſcripſit, ubi tamen per mare rubrum populum patrum memorabili admiratione tranſduxit, demerſum adſpiciens regem Pharaonem cum ſuis copiis, in majora ingenium adtollens ſuum (quia majora viribus ſuis fuerat adſecutus) canticum Domino cecinit triumphale. Maria quoque tympanum ſumens, ceteras hortabatur dicens: *Cantemus Domino; glorioſe enim honorificatus eſt: equum & adſcenſorem projecit in mare*. Ipſe etiam Moyſes cum legem Domini legiſſet, quo ejus memoriam pectoribus affigeret audientium, per canticum locutus eſt dicens: *Audi cælum, & loquar*:

Exod. 15. 1. & ſeq.

Ibidem. 20.

Deut. 32. 1. & ſeq.

A *Exſpectetur ſicut pluvia eloquium meum; & deſcendant ſicut ros verba mea, ſicut imber ſuper gramen, ſicut nix ſuper fœnum*.

5. Delectatur igitur cantico Deus non ſolum laudari, ſed etiam reconciliari. Inde & Moyſes tunc maxime cantico uſus eſt, quando cælum teſtificabatur & terram; ut ſalutem ſuam cæleſtis ſono gratiæ concinentem avidius mundus audiret, & ſacræ ſuavitate dulce- B dinis in æternum Legis obſervantia mentibus inoleret humanis. Denique Legis tabulæ priuſquam cantico firmarentur, per indignationem Moyſis fractæ & comminutæ ſunt. Ubi vero tali ſignaculo conſecratæ ſunt, humana locum ira non habuit; quia ſanctificatio eam ſacræ ſuavitatis excluſit. Canticum itaque Domini ſicut ros mollior deſcendit e cælo, & fidem hominum ſicut gramen imbre quodam gratiæ ſpiritalis infudit. C Duo igitur hæc cantica in libris Moyſis tamquam duo mundi oculi, cælique lumina, totum corpus operis ejus illuſtrant.

6. At vero David principaliter a Domino ad hoc munus electus eſt; ut quod in aliis rarum præeminere reliquo opere videtur, in hoc juge & continuum refulgeret. Unum canticum legimus in libro Judicum, reliqua, hiſto- D riæ more, decurſa, quibus expreſſa ſunt geſta majorum. Unum Eſaias canticum ſcripſit, quo legentium corda mulceret: in reliquis terribili tuba correptionis infremuit. Canticum ei ne ipſi quidem inimici objicere potuerunt, qui eum propter alia dicta uſque ad necem ſunt perſequuti. Unum Daniel, unum Habacuc. Salomon ipſe David filius licet innumera cantica ce- E cin ſſe dicatur; unum tamen quod Eccleſia receperit, canticorum Canticum dereliquit. In aliis igitur ſingula advertere licet.

Judic. 5. 2. & ſeq.

Eſai. 12. 1. & ſeq.

Dan. 3. 51. & ſeq.

Habac. 3. 1. & ſeq.

7. Hiſtoria inſtruit, Lex docet, prophetia annuntiat, correptio caſtigat, mortalitas ſuadet: in libro pſalmorum profectus eſt omnium, & medicina quædam ſalutis humanæ. Quicumque lege- F rit, habet quo propriæ vulnera paſſionis

a Ita edit. vet. cum mſſ. Remig. Long. Valc. Thuan. & Reg. Vat. autem ... *fert expreſſior ſermo*. Colb. vero, & Vict. *Ipſum maxime cælum fert ſermo foris*. Sed quid ſibi vellet illud, *ſermo foris*; niſi forte hic idem ſit, ac ſermo exterorum, ſive a fide alienorum, puta Platonis ejuſque ſectatorum, de quibus in lib. *de Abraham* cap. 89. num. 54. Denique edit. Rom. *fert quorumdam ſermo*. Qua autem ratione concilietur hic locus cum aliis Auctoris noſtri, documus lib. *de Iſaac & Anima* cap. 7. nota ad pag. 377. adjuncta.

b Rom. edit. *ut ſi aſſuetudo permitteret, ſonus ..... audiretur*. Vet. & cod. mſſ. *ut ſonus ..... audiretur*: Vat. vero, *& ſonum .... audiri*.

* *Plano ... ſermone*, πεζῷ λόγῳ, id eſt, pedeſtri ſeu proſa oratione, ut opponatur poeticæ ſeu numeris adſtrictæ, quæ πεζὰ λόγια dicebatur. Fuit liquidem communis antiquorum opinio plures Scripturæ partes maximeque *pſalterium*, & omnia ferme *Cantica* verſibus conſtare, ut docet ſanctus Hieronymus *Præfatione in librum Job*; nec non Auctor *poſterioris Apologiæ David* videtur innuere cap. 1. num. 2. ubi *pſalmum* 50. divinum ac ſacrum carmen vocitat. Verum cum huic opinioni refragentur nonnulli recentiores, *planus ſermo*, ſive pedeſtris ſumi etiam poteſt pro humili ac demiſſo, ut nobili ac magnifico opponatur, qui ſolutus licet, poeticus tamen a probis nominatur auctoribus. Unde Fabius lib. 10. cap. 1. Platonis negat pedeſtrem eſſe orationem; & qui pſalmos Davidicos carminis vocabulo inſigniunt, ita explicari poſſunt, ut eorum dictionem non tam vinctam pedibus, quam grandem, patheticam, atque ad cantum accommodam eſſe ſignificent.

Digitized by Google

nis ſpeciali poſſit curare remedio. Qoicumque cernere voluerit, tamquam in communi animarum gymnaſio, & quodam ſtadio virtutum diverſa genera certaminum reperiens præparata, id ſibi eligar, cui ſe intelligit aptiorem, quo Pſ. 79. 8. & ſeqq. facilius perveniat ad coronam. Si quis geſta recenſere majorum ſtodeat, atque imitari velit, intra uoum pſalmum totam paternæ hiſtoriæ ſeriem accipit comprehenſam; ut theſaurum memoriæ compendio lectioois acquirat. Faciliora quoque videotur, quæ brevius explicaotur. Illud etiam quantæ altitudinis, quod brevi intervallo offenſionum adverſa diſtinxit, & reconciliationis ſecunda ſubtexuit; ut ſimul cognoſceres quid incredulitatis obeſſet offeoſa, quid fides promta cooferret? Si quis vim legis explorat, quæ tota in vinculo caritatis eſt (qui enim diligit proximum, legem implevit) io pſalmis legat quanto dilectionis affectu pro totius plebis opprobrio repellendo, periculis ſe gravibus ſolus objecerit: in quo non imparem caritatis gloriam triumpho virtutis agnoſcet. Si quis correptioooum ſæva formidat, aodiat diceotem: Pſ. 6. 2. *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me;* & diſcat quemadmodom debeat irati judicis temperare cenſuram. Si quis patieotiæ cognoſcere geſtit exemplum, legat in pſalmis: Pſ. 7. 5. *Si reddidi retribuentibus mihi mala*; & advertat quia præceptum Evangelicum ſpiritu prævidit, virtute præveoit. Habes itaque illud proverbiale: Prov. 14. 30. *Quia manſuetus homo, cordis eſt medicus*. Si quis præterea adverſus nequitiæ ſpiritalis incurſus vult eſſe munitus, quid magis quam pſallendum ſibi eſſe noverit? Pſallebat David adoleſcentior; & Saulis oequam ſpiritum fugabat, qui eum antea ſtringebat.

8. De virtute autem prophetiæ quid loquar? Quod alii annuntiaverunt per ænigmata, huic ſoli palam atque aperte videtur eſſe promiſſum, ut dominus Jeſus ex ejus ſemine naſceretur, ſicut dixit ad eum Dominus: Pſ. 131. 11. *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam*. In pſalmis itaque oobis non ſolum naſcitur Jeſus; ſed etiam ſalutarem illam ſuſcipit corporis paſſionem, quieſcit, reſurgit, adſceodit ad cælum, ſedet ad dexteram Patris. Id quod nemo præſumſerat hominum dicere, hoc ſolus hic Propheta Luc. 24. 44. annuntiavit, poſtea ipſe Dominus in Evangelio prædicavit.

9. Omnes præterea ſcriptores, pſal- A morum in ſuis ſcriptis exempla poſuerunt, aut aliqua dicta ſuperiorum: pſalmi oihil præter quod ſuum eſt, habent. Quid igitur pſalmo gratius? Unde pulcre ipſe David: Pſ. 146. 1. *Laudate*, inquit, *quoniam bonus eſt pſalmus: Deo noſtro ſit jucunda, decoraque laudatio*. Et vere; pſalmus enim benedictio populi eſt, Dei laus, plebis laudatio, plauſus omoium, ſermo uni- B verſorum, vox Eccleſiæ, fidei caoora confeſſio, auctoritatis plena devotio, libertatis lætiria, clamor jucunditatis, lætitiæ reſultatio. Ab iracuodia mitigat, a ſollicitudine abdicat, a mœrore allevat. Nocturna arma, diurna magiſteria; ſcutum io timore, feſtum in ſanctitate, imago tranquillitatis, pignus pacis atque concordiæ, citharæ modo ex diverſis & diſparibus vocibus unam C exprimens cantileoam. Diei ortus pſalmum reſultat, pſalmum reſonat occaſus. * Mulieres Apoſtolus io Eccleſia tacere jubet: 1. Cor. 14. 34. pſalmum etiam bene clamaot: hic omni dulcis ætati, hic uttique aptus eſt ſexui. Hunc ſenes rigore ſenectutis depoſito canunt, huoc veterani triſtes io cordis ſui jucuoditate reſpondent, hunc juvenes ſine iovidia cantant laſciviæ, hunc adoleſcentes ſioe lubri- D cæ ætatis periculo & teotamento coocioiot voluptatis, juveoculæ ipſæ ſine diſpendio matronalis pſallunt pudoris, puellulæ ſine prolapſione verecuodiæ cum ſobrietate gravitatis hymnum Deo, inflexæ vocis ſuavitate modulantur. [a] Huoc teoere geſtit pueritia, hunc meditari gaudet infantia, quæ alia declinat ediſcere. Lodus quidam eſt iſte doctrinæ majoris profectus, quam cum E ſeria traditur diſciplina. Quantum laboratur in Eccleſia ur fiat ſilentium, cum lectiones leguntur? Si uous loquatur, [b] obſtrepunt univerſi: cum pſalmus legitur, ipſe ſibi eſt effector ſileotii. Omnes loquuntur, & nullus obſtrepit. Pſalmum reges ſine poteſtaris ſupercilio reſultant. In hoc ſe miniſterio David gaudebat videri. Pſalmus cantatur ab imperatoribus, jubilatur a populis. Certant clamare ſioguli quod omoibus proficit. F Domi pſalmus canitur, foris recenſerur. Sioe labore percipitur, cum voluptate ſervatur: pſalmus diſſidentes copulat, diſcordes ſociat, offenſos reconciliat. Quis enim non remittat ei, cum quo unam ad Deum vocem emiſerit? Magnum plane unitatis vinculum, in uoom chorum totius numerum plebis coire! Diſpares citharæ nervi ſunt, ſed una ſym-

* Hic tradit Ambroſius Apoſtolum prohibuiſſe quidem ne in Eccleſia docerent mulieres, non autem ne pſallerent. Et re vera ipſas ſancti Præſulis ætate pſalmos cantare in ſacris conventibus ſolitas extra dubium eſt; & nos ſuo loco demonſtrabimus.

a Edit. & duo mſſ. *Hunc tenera geſtit pueritia*. Melius alii, *tenere*; ibi enim ſubaudiendum *memoriter*, id eſt, *ſcire*, ut opponatur ſequenti membro, *hunc meditari* (hoc eſt, *diſcere*) *gaudet infantia*.

b Vet. edit. cum mſſ. Reg. Colb. & Vict. *Obſtrepit univerſis*: melius Rom. cum aliis: *Obſtrepunt univerſi*.

ſymphonia. In pauciſſimis chordis ſæpe A errant digiti artificis: ſed in populo ſpiritus artifex neſcit errare. Pſalmus [a] nocturni operis commercium, diurnæ requiei ſtipendium, inſtitutio incipientium, perfectorum confirmatio. Angelorum miniſterium, militia cæleſtis, hoſtia ſpiritalis. Pſalmum & ſaxa reſpondent: pſalmus canitur, & ipſa etiam ſaxoſa pectora molliuntur. Videmus flere præduros, flecti immiſericordes.

10. Certat in pſalmo doctrina cum gratia ſimul. Cantatur ad delectationem, diſcitur ad eruditionem. Nam violentiora præcepta non permanent: quod autem cum ſuavitate perceperis, id infuſum ſemel præcordiis non conſuevit elabi. Quid eſt quod non tibi occurrat pſalmos legenti? In his lego
Pſ. 44. 1. Iſ. 5. 1. & alibi. Pſ. 50. 3. & ſeq. Canticum pro dilecto, & ſacræ deſide- C rio caritatis inflammor: in his torcularia divini myſterii recognoſco: in his revelationum gratiam, reſurrectionis recenſeo teſtimonia, repromiſſionis munera: in his diſco vitare peccatum, dediſco erubeſcere pœnitentiam delictorum. Tantus rex, tantus propheta ſuo me provocavit exemplo, ut aut commiſſum ſtudeam extenuare peccatum, aut non commiſſum cavere. D

11. Quid igitur pſalmus, niſi virtutum eſt organum, quod ſancti Spiritus plectro pangens Propheta venerabilis, cæleſtis ſonitus fecit in terris dulcedinem reſultare? Simul cum ille in fidibus & chordis, hoc eſt, in reliquiis mortuis diverſarum vocum modulatus diſcrimina, divinæ laudationis ad cæleſtia dirigeret cantilenam; docuit utique prius nobis peccaro eſſe moriendum, & tunc demum in hoc corpore diverſa ope- E ra diſcriminanda virtutum, quibus ad Dominum devotionis noſtræ gratia perveniret; ut occupatis intentione cæleſtium nulla irreperet terrenorum libido vitiorum, ſimul animus cæleſtis gratiæ ſuavitate niteſceret. Merito igitur tanti miniſtrum muneris Dominus laudans ait: Inveni David ſecundum cor meum.

12. Ajunt etiam, eorum qui cithara canunt peritiores * intus canere, ut ferunt fabulæ de Aſpendio cithariſta: cauſas quoque modulaminum, & quædam clauſtra rhythmorum in ſuperiore parte eſſe pſalterii. Docuit ergo David intus nos canere oportere, intus pſallere, quemadmodum canebat & Paulus B dicens: *Orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente*; & ad ſupe- 1. Cor. 14. 15. riorum intuitum vitam noſtram actuſque formare, ne delectatio dulcedinis excitet corporis paſſiones, quibus non redimitur noſtra anima, ſed gravatur: cum ad redemtionem animæ ſuæ pſallere ſe ſanctus Propheta memoraverit dicens: *Pſallam tibi in cithara ſanctus Iſrael: gaudebunt labia mea cum cantavero tibi; & anima mea, quam redemiſti*. Sed jam pſalmi Pſ. 70. 22. iſtius qui propoſitus eſt nobis, ingrediamur exordia.

IN PSALMUM I.

Enarratio.

13. **B**Eatus, inquit, *vir qui non abiit in conſilio impiorum*. Quam aptum, ℣. 1. quam opportunum principium! Namque ut ii qui agonis aliquam ſolemnitatem receperint exhibendam, proponere præmium ſolent, jactare coronæ nobilitatem, quo certaturi ſtudio majore conveniant, niſu quoque propenſiore decertent: ita dominus noſter Jeſus regni cæleſtis gloriam, perpetuæ quietis gratiam, vitæ æternæ beatitudinem ad virtutis humanæ incentiva propoſuit. Imperator quoque cum progreditur ad bellum, * donativum militi, & promotiones dignitatum in numeris militaribus pollicetur; ut ſpes commodi furetur labores, & metum abſcondat periculi. Velut præco igitur magni imperatoris ſanctus David hortatur milites, athletas vocat, præmium exprimit dicens: *Beatus vir qui non abiit in conſilio im-*

a Ita edit. vet. ac mſſ. omnes, Rom. autem edit. *pavoris ſolatium, diurni laboris requies*. Et ſane Baſilius, quem ſanctus hic noſter videtur imitatus, hom. in Pſal. 1. hæc habet: ψαλμὸς ὅπλον ἐν φόβοις νυκτερινοῖς, ἀνάπαυσις τῶν ἡμερινῶν πόνων. Sed nihil vetat Ambroſium Baſilii voces ac ſententias non ſerviliter, ſed liberius, & forte ex memoria reddidiſſe. Neque etiam aliter idem imitatus eſt illud Baſilii, ψαλμὸς τὸ τῶν Ἀγγέλων ἔργον, τὸ οὐρανίου πολίτευμα, τὸ πνευματικὸν θυμίαμα &c.

* Aſconius Pædiam in Act. 3. Cic. in Verrem quid ſit *intus canere*, exponit, docetque idem eſſe ac ſola ſiniſtra fides carpere, ita ut ſonus tantum ad proximos perveniat; cum citharœdorum vulgus dextram ad eaſdem fides plectro percutiendas adhibeat: Aſpendium autem cithariſtam hac in arte excelluiſſe. Porro Aſpendus Stephano civitas eſt in Pamphylia. Videſis Eraſ. in Prov. *Aſpendius cithariſta*. Quod autem ait: *cauſas quoque modulaminum* &c. id manifeſte ſumtum videtur e Baſilianis illis: τὸ ψαλτήριον δὲ πάντων τῶν ἁρμονικῶν ῥυθμῶν ἄνωθεν ἔχει τὰς ἀφορμάς, ἵνα καὶ ἡμεῖς τὰ ἄνω ζητεῖν μελετῶμεν, καὶ μὴ τῇ ἡδονῇ τοῦ μέλους ἐπὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη καταφερώμεθα.

* Obſervat J. Lipſius lib. 5. *de Militia Rom.* Dial. 16. amplius ccc. annis in Rep. Rom. milites ſuis ſumtibus ſine publico ſtipendio militaſſe. Verum poſtea non ſtipendia ſolum, ſed & varia præmiorum genera eorum acuendæ virtuti propoſita ſunt. In his fuit *Donativum*, id eſt, imperatoris munus quod militibus viritim, ſicut & civibus congiarium dividebatur. Fuerunt etiam *promotiones*, cum quis virtutis cauſa ad majorem gradum adſumebatur. Hinc Lucanus de Scæva Cæſaris milite:

ibi ſanguine multo
Promotus latiam longo gerit ordine vitem.

Apud Græcos quoque [illegible] dicebatur, qui ea ratione ad militarem dignitatem fuiſſet cooptatus, ut idem Lipſius tradit lib. 2. Dial. 8. Sed & hoc ipſo lib. Dial. 4. jam docuerat *numeros* inferiori ævo tum de cohortibus, tum de legionibus frequenter legi.

impiorum. A præmio cœpit, ut pondus futuri certaminis elevaret: mercedem præmiſit, ut unuſquiſque præſentium rerum ſollicitudines ac labores corde tranſiliens, ad emerendam beatitudinem futurorum avida feſtinatione contenderet. *Beatus*, inquit, *vir*. Quid plus potuit homini dari, quam quo nihil amplius potuit Deo Apoſtolica auctoritate deſerri? [1 Tim. 6. 15. & 16.] Beatus enim, & ſolus potens, & rex regum, & dominus dominantium Deus dictus eſt. Ille ſolus potens, ille rex regum, ille duminus dominantium, beatitudinis tamen non ſupergreditur poteſtatem. Donavit nobis appellationis ejus commune conſortium, quæ digna æſtimata eſt honore divino.

14. Conſideremus nunc qua ratione, *Beatus vir*, dixerit; & non magis, beati homines: cum uterque ſexus vocetur ad gratiam. Numquid a conſortio beatitudinis exclnſit mulieres, quia virum ſolum beatum nuncupavit? Abſit; quia nec a conſortio creaturæ excluſit Deus feminas, quia prius virum condidit. [Gen. 1. 26. & 27.] Dixit enim Deus: *Faciamus hominem ſecundum imaginem noſtram, & ſecundum ſimilitudinem noſtram .... Et fecit*, inquit, *Deus hominem: ad imaginem Dei fecit illum: maſculum & feminam fecit eos*. In homine urerque ſignatur: in viro ſexus exprimitur. Sed quemadmodum cum homo dieltur, uterque comprehenditur: ita cum vir nominatur, & mulier cujus vir ille ſit, intelligitur. Denique, [Gen. 2. 23.] *Hæc vocabitur*, inqnit, *mulier*, *quoniam de viro ſuo ſumta eſt*. Aecedit illud, quoniam quorum natura eadem, eorum operationes utique non poſſunt eſſe diſcretæ; & quorum opus æquale, eorum utique æqualis & merces. Virum igitur Scriptura dicendo, conſortem copulæ non prætermiſit; quia & hominem dicendo, conſortem non tacuit naturæ. Itaque quemadmodum illie hominem factum legimus, & cum ſit una natura, tamen principalem ſexum prius creatum negare non poſſumus: ita & hie eum legimus virum, de principali portione ſexum quoque ſupparem recognoſcimus. Paria igitut ſtudia virtutis, quia par prærogativa eſt creaturæ. Quid autem ſexum diſeutias, ubi non corporis a te, ſed animæ certamina poſtulantur, quæ ſexum non habet? Non ergo illic diſcernas honotem, mercedem dividas, ubi non diſcernitur ſexus. Non incaute tamen, ſi prior vocetur ad exercitium, qui fuit poſterior ad lapſum. Quæ male cœpit, ſequi debet, non præeedere; ut vel poſt experimentum ſit verecundior. Male Eva naturæ ordinem prætermiſit, exſpectare debuit præcedentem. Aſtute ſerpens a poſteriote cœpit; ideo Propheta ad ſuperiorem revertitur: eum utique qui lapſus non eſſet, niſi eſſet poſteriorem ſecutus.

15. Denique prius nos revocavit a lapſu, quam ad palmam victoriæ provocavit. *Beatus*, inquit, *vir qui non abiit in conſilio impiorum*. Vide ubi beatus appelleris, o homo: non in divitiis, non in poteſtatibus & honoribus, non in nobilitate generis, aut decore & pulcritudine, non in corporis ſalubritate, in quibus nihil naturæ eſt bonum: denique non ſolum facilem commutationem habent in contraria, verum etiam miniſterium ad culpam exhibent ei qui uti his neſciat. Quis enim juſtus propter pecuniam? Quis humilis in poteſtatibus? Quis miſericors propter nobilitatem? Quis caſtus propter decorem? Illecebroſa hæc magis ſunt ad peccatum, quam fructuoſa ad virtutis profectum.

16. Quid ſibi deinde vult quod maluit dicere: *Non abiit, & non ſtetit*, quaſi de præterito; cum potuerit dicere: Beatus vir qui non abit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtat, & in cathedra peſtilentiæ non ſedet? Vide dogma; non enim ſtatim beatus qui non eſt impius aut peccator, propter incerta exitus. Non enim otioſe ſeriptum eſt: [Eccli. 11. 30.] *Ante mortem ne laudaveris aliquem*. Ergo dum in hac vita qniſquam eſt, non poteſt definita prædicatione laudari, cum patere adhuc poſſit errori: ille autem qui vitam ſine offenſione concluſerit, jure beati appellatione cenſetur, qui utitur conſortio beatorum.

17. Sed forte dicas: Qua ratione ergo alibi dixit: [Pſ. 40. 1.] *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem?* Non enim dixit beatum qui intellexerit, ſed eum qui intelligit; quoniam qui bonum operantur, in ipſo opete & quo probentur, inveniunt, remunerationem ſui in ipſo opere conſequentes. Siquidem beatæ fructus eſt conſcientiæ bonum factum. Qui autem a malo temperant, non ſi ſemel aut bis declinaverint culpam, ſtatim beati: ſed ſi potuerint culpæ contagium per omne vitæ ſuæ tempus evadere.

18. Nunc illud occurrit, cur beatum dicere maluerit, non eum qui pietatis aliquo ſit functus officio, ſed eum qui ab impiorum conſilio temperaverit. Videtur enim magis laudandus qui virtutis munus impleverit, quam qui peccatum evaſerit. Siquidem nec bos, nec equus, nec lapis in peccato eſſe conſueverunt, aut ſedere in cathedra peſtilentiæ. Sed illa beatitudinis non habent fructum, quæ virtutis non habent ſenſum. Nam quomodo perveniunt ad legis præmium, quæ

A quæ non habent ſequendæ legis affectum? De rationalibus ergo propoſitam ſententiam video, hoc eſt, de nobis. Nobis autem initium bonorum, abſtioentia peccatorum eſt; quoniam legimus: *Ps. 36. 27.* *Declina a malo, & fac bonum*. Hic enim ordo eſt diſciplinæ, ut ab inferioribus ad perfectiora contendas; ne terrearis mole majorum, qui leviorum exordio debeas provocari. Scalarum enim ſimilem eſſe *Gen. 28. 12.* Scriptura nos docet pietatis adſcenſum, B per quas vidit Angelos Domini adſcendentes & deſcendentes ſanctus Jacob, * vir exercitationis; qui nobis propoſitus eſt, nt per illum cognoſceremus gradum virtutis paulatim nos proferre debere; & ita poſſe ab imis ad ſumma contendere, ſi per proceſſus gradiamur exiguos ad ea quæ videntur humanæ altiora naturæ. Has tibi ſcalas ſemper habeto pro- C poſitas. Ne timeas, o homo, gradus hos adſcendere diſciplinæ. Primus gradus vicinus eſt terræ, ſequens ſimilis eſt priotis. Sic per æquales gradus ad ſumma conſeenditur. Ne faſtidias, o homo, primum illum velut viliſſimum gradum. Ille primus adſcenſus te a terris ſeparat: aerem calcas, ubi ab humo elevaveris veſtigium. In virtute poſitus ſurgendo liquiſti terram: terram relinquis, ſi culpam declinas. Exordium ergo proceſ- D ſionis ad virtutem eſt abſtinere a peccato.

19. Ut ſciamus autem hanc diſciplinam eſſe doctrinæ, audi Legem dicentem: *Exod. 20. 14. & 15.* *Non adulterabis, non homicidium facies*; imperfectis enim iſta præcepta convenientia videbantur. Denique ipſe dominus Jeſus ſciens imperfectum, a quo interrogabatur quibus ad vitam æternam operibus perveniret, reſpondit ei: E *Matth. 19. 18.* *Non adulterabis, non homicidium facies, non furtum facies*, &c. Deinde dicenti quod feciſſet illa omnia, adjecit perfectiora dicens: *Ibidem 21.* *Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo*. Tantumque abeſſe docuit inter malorum declinatiooem, & imitationem bonorum, a [a] ut hæc abnueret, qui illa ſibi facilia judicabat. Sed quia nec illa adſcenderat, ideo ad hæc ſe aptare non potuit. Nam F ſi dilexiſſet proximum, potuiſſet pauperibus ſubſidia ſui patrimonii non negare. Ideoque gradum primum Legis adſceode, ut poſſis ad Evangelii cœleſte faſtigium pervenire. Unde arbitror quod quaſi ſub Lege poſitus, morem Legis

A in primo pſalmo ſecutus, ex ſua perſona ſanctus Propheta magis cavenda denuntiet, quam ſequenda proponat. In quadrageſimo autem pſalmo, qui ex perſona inſcribitur Salvatoris, adhortatio magis virtutis fiat, quam erroris depreſſio; *Ps. 40. 1. & ſeq.* de paſſione enim Salvatoris loquitur. *Ibidem 6. & ſeq.* Et ideo Evangelii diſpenſator etiam, ſicut poſſumus æſtimare, cum audivimus dicentem: *Beati miſericordes*; *Matth. 5. 7.* B & in pſalmo propriæ paſſionis, & in Evangelio miſericordiam coronavit. Sed adoriamur jam pſalmi explanationem, & virtutem inſpiciamus propheticam.

20. *Beatus*, inquit, *vir qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit*. Poſſumus dicere tres eſſe ſpecies peccatorum, quas hic putamus expreſſas, C cogitationis, operationis, permanſionis; beatumque eum ſignificari, qui & non cogitaverit quod malum eſt. Nam quomodo poteſt beatus eſſe, qui ſuis cogitationibus accuſantibus in die judicii revincendus eſt? Etiamſi hominem fefellit, teſtem refugit, accuſatorem evaſit; ſe tamen ſui accuſatorem vitare non poterit, quem maxime debet timere; quia & accuſatorem habebit, & confitentem reum. Beatus ergo eſt qui & D non cogitaverit quod malum eſt, & non operatus fuerit peccatum (quia interdum & ſine cogitatione delinquimus; ex multiloquio enim non effugimus peccatum) & non perſeveraverit in peccato. Vel ſic: qui & non cogiraverit quod eſſet erroris, vel in ea eogitatione non ſteterit, vel certe non perſeveraverit in iis cogitationibus, quas plenas erroris adverterit. Sed hæc utrum recte con- E veniant, qui legerit, æſtimabit. Nam qui ſemel male cogitavit, nec ſtare in eo debuit, nec perſeverare. Sed etſi non perſeveraverit, beatus eſſe non potuit; quia ſtetit in eo quod improbe cogitavit. Et ſi non ſtetit, tamen eo ipſo quod cogitavit male, utrum habeat beatitudinis fructum, clementem aliquem quærere debet interpretem. Poſtremo quia nemo poteſt dicere mundum ſe habere cor, F eſto ut veniabilis cogitatio ſit, numquid veniabilis operatio peccatorum? Poſtremo ſit veniabilis ſtatio, numquid etiam plena beatitudinis, eo quod non perſeveraverit in crimine? Deinde qui oon cogitavit quæ improba ſunt, quomodo in peccato ſtare potuit, [b] aut perſeverare? b

* *Vir exercitationis*, id eſt, laboribus exercitatus, ut puta exilio, cum ob metum fratis e paterna domo fugere coactus eſt: vita duriſſime apud Labanum per xx. annos exacta, de qua ipſe Gen. 31. *Die noctuque æſtu urebar & gelu, fugiebatque ſomnus ab oculis meis*. Adde mentis ægritudinem ob violatam Dinam, amiſſum Joſeph &c.

a Ultimæ edit. Pariſ. *ut nec abnueret, quia illa ſibi facilia judicabat*. Aliæ cum mſſ. *ut hæc abnueret, qui illa* &c. Commode. Namque hanc lectionem ſenſus poſtulat, qui talis eſt: tantum diſtat inter mala devitare, & bona, ut bona proſequi recuſaret, qui mala devitare nullius eſſe difficultatis judicabat.

b Mſſ. quatuor, *aut perſeverare, ut beatus ſit? Qui tria hæc pure ſervaverit, hic profecto beatus erit: Et certe ordo deverſus eſt*.

re? Ut beatus ſit, qui tria hæc jure ſervaverit, certe ordo diverſus eſt. Primum eſt enim, ut non perſeveraverit in peccato: ſecundum, ut non ſteterit in eo: tertium, ut non cogitaverit quod eſſet erroris. Qui enim non perſeveraverit, potuit tamen ſtare: qui non ſtetit, potuit cogitare: qui autem nec cogitavit, vere beatus eſt.

21. Unde alteram quoque traditionem non prætermittendam putavi, quo tres gradus recto ordiue ſactos adſeramus; ut qui beatus vult eſſe, non abeat in conſilio impiorum, hoc eſt, in eorum cogitationibus non ambulet: deinde non ſtet in via peccatorum: tertio, non ſedeat in cathedra peſtilentiæ. a [a] Tu igitur qui in Eccleſia factus es Chriſtianus, vel qui ad gratiam tendis, abſtine ab impiorum conſiliis, ut poſſis dicere: *Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam.* (Pſ. 25. 9.) Nec cogites quæ ſunt impia. Quæ ſunt illa, niſi quæ in Dei excogitantur injuriam? Pietas enim prima in Deum, ſecunda in parentes. Et quidem inimicus inſerit frequenter diverſa mentibus noſtris; & ideo caute Propheta cogitationes magis, quam infuſiones improviſas putavit ad crimen tenendas. Abſtinuiſti ergo ab impiorum conſiliis? Recte: non tamen ſtatim beatus. Cave etiam ne in via peccatorum ſteteris.

22. Quanto examine ſcripturæ divinæ verba ponuntur? Etenim quia omnes ſub peccato ſumus, non a te exigit quod ultra natura eſt, ut peccatum non facias; quia nec unius diei infans ſine peccato: ſed ut non maneas in peccato quadam ſtatione diuturna. Non omnes impii ſunt; ideo revocaris ab omnibus cogitationibus & conjurationibus impiorum: ſed omnes peccatores; ideo admoneris ut deſinas peccare. b [b] Fuerit adoleſcentioris lapſus ætatis, debet eum maturitatis emendare proceſſus. Ergo in graviora non abeas, in levioribus non ſtes. Habes hoc & in Eſaia dictum a Domino: *Exi a Babylone, fugiens a Chaldæis*; (Eſai. 48. 20.) hoc eſt: Etſi intraſti in confuſionem vitiorum, exi. Non oportuit intrare: ſed ingreſſus es, carnis lege cogente, & captivante te in lege peccati, exi; egredere vel ſerius, exue te ſervitio gravi. Non potuiſti non introire in peccatum per fragilitatem: datur tibi exire peccato per ſobrietatem. *Exi ergo a Babylone, fugiens a Chaldæis.* Babylon confuſio eſt, quæ virtutum or- A dinem non tenet: confuſa enim illecebris mente, delinquimus. Chaldæi ſunt qui ſiderum curſus vanæ ſtudio ſuperſtitionis explorant, & impiæ ſerunt gentilitatis errores. Ab his fuge, ne te capiant, ne te gravi laqueo captivitatis innectant. Abraham Chaldæus fuit, ſed fugit a Chaldæis, & ante Legem: [c] tu ſub Lege natus es, fuge ab impiis. c Ille hereditatem patrum reſpuit, ut fidei poſſideret: tu ſucceſſionem cor- B poris derelinque, hereditatem devotionis acquire.

23. Si autem in peccato non ſteteris, nec ſic beatus: adhuc habes quo carere debeas. Multæ ſunt illecebræ, multi a virtute deflexus: gravia irritamenta ſunt voluptatum, gravis fomes avaritiæ, cupiditas poteſtatum, honoris ambitio, quæ velut veneno quodam mentes hominum, & quadam animas peſtilenti vitiorum tabe contaminant. C Hæc eſt cathedra peſtilentiæ ſuper quam ſederunt ſcribæ & phariſæi, qui imponunt hominibus onera gravia, ipſi autem digito nolunt ea movere. Has cathedras de templo Salvator ejecit eorum qui ſe de honore jactarent, primatus quærerent dignitatum: eorum qui ſacerdotio vel primatu honoris uterentur ad quæſtum: eorum qui indulgentes gulæ, nequaquam debitam continentiæ præſtarent cuſtodiam. Hæc ve- D ra eſt peſtilentia. Denique Heli filii erant filii peſtilentiæ. In hac quadam ſede vitiorum prohibet Scriptura nos cervicem inflectere, vireſque totius corporis reclinare. Adverte igitur proprietates.

24. *Et in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit.* Viam dici vitæ hujus curſum, in dubium non venit; cum ipſa Scriptura dicat: *In via hac qua ambulabam, abſconderunt laqueum* E *mihi.* (Pſ. 141. 4.) Et: *Eſto conſentiens adverſario tuo cito, dum es cum illo in via.* (Matth. 5. 25.) Etenim quoniam curſum vitæ hujus currimus, habemus ſemitam per quam ambulamus quotidie, donec perveniamus ad finem. Etſi non videmur corporaliter ire, progredimur. Nam ſicut in navibus dormientes ventis aguntur in portus; etſi nullus quieſcentibus ſenſus eſt navigandi, tamen curſus eos urget ad finem, & impellit ignaros: ſic vitæ no- F ſtræ ſpatio defluente, ad proprium unuſquiſque finem, curſu latente, deducitur. Unde dicitur: *Surge qui dormis*; (Ephes. 5. 14.) tu enim dormis, & tempus tuum ambulat:

a Edit. vet. & quædam Pariſ. cum mſſ. fere omnibus: *Ad Eccleſiam factus es Chriſtianus, vel tu qui* &c. Rom. & plures Pariſ. *Factus ergo Chriſtianus, vel ad gratiam tendis.* Melius Thuan. cod. ut nos in textu.

b Sic edit. Era. Gill. & Rom. cum cod. Vat. Colb. & Vict. Pariſ. vero edit. cum aliis cod. *Si fuerit adoleſcentioris lapſus ætatis, debet te* &c. Non male. Tamen elegantius videtur, ut dicatur per conceſſionem hoc ſenſu: *Eſto, fuerit* &c.

c Ultimæ edit. Pariſ. & mſſ. quatuor: *tu ſub Lege jam damnatus es.* Aliæ edit. ac mſſ. *tu ſub Lege natus es.*

bulat : & vide ne dum diu dormis, præctereat tempus; ideo etſi dormis, cor tuum non ſerietur: ſi cor otioſum non ſit, non ſunt otioſa tempora tua. In via es, o homo, ambula ut pervenias; ne te nox in via occupet, ne conſumatur dies vitæ, antequam progreſſum virtutis acceleres. Viator es vitæ hujus : omnia tranſeunt, omnia poſt te fiunt. Omnia in hac via cernis, & tranſis. Vidiſti amœnitatem arborum, herbarum viriditatem, puritatem fontium, & quodcumque hujuſmodi quo delectantur oculi : juvit ſpectare, delectavit parumper adteodere: dum adteodis, pertranſiſti. Iterum dum ambulas, incidiſti ſcopuloſum & confragoſum iter, concava rupium, prærupta montium, denſa ſilvarum. Tædiaſti parum, iterum traoſiſti. Talis hæc vita eſt, cujus oec proſpera permaneot, nec adverſa diuturoa ſuot. Ergo quaſi in via locatum neque ſecunda extollant, neque adverſa te frangaot, nec plauſibilia remoreotur, nec mœſta detineant. Feſtina ſemper ad finem, ſeſtina ut pervenias. Elige tamen viam antequam curras.

25. Duæ viæ ſunt : una juſtorum, altera peccatorum : una æquitatis, altera ioiquitatis, de qua dixit Propheta: Pſ. 138. 24. *Et vide ſi via iniquitatis in me eſt*. Non ſolum ergo vita noſtra via eſt, ſed etiam in ipſa vita noſtra aut virtutis via eſt, aut iniquitatis. Cave igitur ne in te greſſus ſuos collocet avaritia, & ſis via criminis; ne improbitas, ne libido, & ſis via iniquitatis itinerantibus detrita flagitiis. Licet tibi eligere quos ſequaris, aut juſtos, aut injuſtos. Juſtorum via anguſtior eſt, injuſtorum latior : illa ſobrietatis anguſtior, hæc ebrietatis latior, ut poſſit capere fluctuantes : hæc habet ſæculi hujus illecebras, illa habet futurorum præmia. In iſtis fructus præſentior, in illis ſpes tardior; quæ enim ſuavia ſunt, noo differunt [a] diuturnam exſpectationem, ſed habent præſentem perfunctionem : quod autem ſerium eſt, labore quæritur, eo quod a beata cogitatione vix capitur; quia oculus noo vidit, nec auris audivit, quæ præparavit Deus diligentibus ſe. Difficile ſolemus credere quæ non videmus: & ideo anima æſtuat, & huc atque illuc velut oculos quoſdam circumfert cogitationes ſuas. Tunc A illi occurrunt diverſæ rerum ſpecies, ſeque offundunt. Si ad ſempiterna intendat, virtutem eligit : ſi ad præſentia, voluptatem præponit. Grave & iniquum certameo adverſus delectationes præſentium. Hic libertas eſt cupiditatum, illic [b] ſervitus injuriarum, facere quæ non vis, & ab iis quæ deſideraveris, abſtinere : hic convivium, illic jejunium : hic intemperantia gau- B diorum, illic perſeverantia lacrymarum: hic ſaltatio, illic oratio : hic cantus dulces, illic gemitus graves. Scriptum eſt quidem : *Cor ſapientium in domo luctus, & cor ſtultorum in domo epularum.* Eccl. 7. & 6. *Melius eſt audire increpationem ſapientis, magis quam virum audientem canticum ſtultorum*. Sed pauci hæc audiunt, pauciores ſequuntur. Allicit homines magis dulce peccati, quod ad præſens in- C fluit & impinguat audientis affectum, quam triſte virtutis, quæ fidei ſpem velut quodam cortice amari laboris involvit. Beatus ergo atque mirabilis, qui talium viarum poſitus in electione, non fuerit illecebris voluptatis inflexus; ut gradum ſuum ſuper vadoſa & prava conſtituat. Non dicitur ei : *Væ qui dereliquiſti ſemitas directas, abeundo in vias tenebrarum!* Eccl. 8. 16.

D 26. Cognovimus igitur quæ ſit via peccatorum, in qua ſtandum non eſſe Propheta oos admonet; ſed etiam Eccleſiaſtes docet, qui ait : *Noli ſtare in ſermone malo*, hoc eſt, non perſiſtere in ſermonibus malis, ſimiliter & operibus improbandis. Ibidem 53. Quomodo in boois ſit ſtandum, ſanctus idem Propheta præcipit dicens : *Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis, Jeruſalem*. Pſ. 121. 2. In Jeruſalem ſtandum eſt, de Babylone fugiendum. Et E Moyſi dicitur : *Tu autem ſta mecum*, qui de Ægypto fugit, & cum Domino ſtans perſeverabat. Deut. 5. 31. Et in Evangelio, qui ſteterunt uſque ad horam undecimam, æqualem mercedem operantibus acceperunt. Matth. 20. 9. Et quæ ſteterunt virgines uſque ad adventum ſponſi, ad ouptias ſimul introire meruerunt : quæ autem diſceſſerunt, & poſtea reverterunt, domioicæ excluduntur auctoritate ſeotentiæ. Ibidem 25. 10. Didicimus ergo non ſtare in via F peccatorum, ſtare autem in virtutis officio; quia ſcriptum eſt : [c] *Tu autem fide ſtas*. Rom. 11. 20.

27. Nuno conſideremus quid ſit. *Et in cathedra peſtilentiæ non ſedit*. Et quidem præ-

a Rom. edit. ſola, *diuturna exſpectatione perfunctionem, ſed habent præſentem*. Et continuo poſt ubi omnes edit. ac plures mſſ. *quod autem ſerum eſt*, ibi cod. Vict. & Colb. *quod autem ſerium eſt*. Optime, *ſerium* enim hic opponitur *ſuavibus*, quæ levicula eſſe conſueverunt.

b Edit. omnes & mſſ. aliquot : *ſervitutis injuria* : quatuor *ſervitus injuriarum*. Rurſus poſt pauca, ubi cunctæ edit. cum tribus mſſ. *Hic ſaltatio, illic oratio*, mſſ. alii .... *illic ploratio*. Quæ quidem lectio etſi minime videatur contemnenda, tamen priori Baſilius, ex quo petita eſt, favet his verbis : ἐνταῦθα διορχοῦνται, κἀκεῖ προσεύχονται.

c Edit. cum tribus mſſ. *Tu autem fide*, vel *in fide, ſta*: quinque mſſ. cum omnibus Apoſtoli exemplaribus... *fide ſtas*.

præmiſimus, quod non ſimplex confeſſus in hujuſmodi quod in uſu eſt ſolio, reprehendatur. Quid enim invidiæ haberet ad culpam? Sed eum oculi Domini ſemper ſuper fideles terræ ſint; tamquam ſub conſpectu imperatoris locati, & veluti in miniſterio quodam poſiti, ſtare debemus. Miles in procinctu ſtat, non ſedet: miles in armis non ſe reflectit, ſed excitat atque erigit. B Ideoque militibus Chriſti
Pſ. 133. 1. dicitur: *Ecce nunc benedicite Dominum omnes ſervi Domini, qui ſtatis in domo Domini.* At contra iniquitas in talento plumbeo ſedet, eo quod fixa in peccato, ſe ab eo ſeparare non poſſit. Etenim inveterati in errore, & ſtudioſe flagitiis inhærentes, ſedere dicuntur, qui nolunt
Pſ. 126. 2. adſurgere, nec audire dicentem: *Surgite poſtquam ſederitis*. C Denique hic ipſe Pro-
Pſ. 119. 23. pheta alibi ait: *Sederunt principes, & adverſum me detrahebant*. An ignoramus quod tantam vim habeat inveterata conſuetudo peccandi, ut excludat naturam, quæ cum ſit medicabilis ad ſalutem, [a] tamen corroboratis tempore paſſionibus immedicabilis invenitur? Non ergo permaneamus in vitiis: ſed unuſquiſque etiamſi fuit, exſiliat a culpa, ſicut ſcriptum eſt de muliere meretri- D
Prov. 5. 3. ce: Ne intendas in eam oculum tuum, ſed exſili, ne moreris: exſili, antequam te anni juventutis inveniant. Sed, quod gravius eſt, plerique luxuriam corporis nec albenti erubuere canitie, & uſque ad ſenectutis ætatem vitam produxere maculoſam. Intimis enim concepta viſceribus lues culpæ, proceſſu temporis coacervatur. Cave igitur ab impiorum conſiliis, non penetrent hujuſmodi con- E ſilia mentem tuam; ne dicatur de te:
Prov. 6. 2. *Alligavit quis ignem in ſinu, veſtimenta autem non comburet?* Etenim qui ſemel in ſinu mentis flagitii flammam ferventis adoleverit, cito corporis ſui veſtimenta comburet. [b] Et tu in ſtipulam ignis exſiliens, inhæret ac permanet, donec omne quod corripuit, abſumat: ita vel exigua ſcintilla peccati, ſi quo vitiorum fomite fuerit excitata, incendium grande excitat. F Noli ergo ſtare in peccato. Poſtremo poſuiſti veſtigium ſupra voraginem culpæ, cito aufer pedem; ne ſupra plantam tibi adſcendat pollutio, & lapſu faciliore deceptus, ſupra lutum reſideas.

28. Cavenda ergo prima ſunt vitia, ne in plura deinde graviora proſerpant. Etenim ſicut ii qui ſe in luto verſant, A quo magis volutantur, eo amplius inquinantur: ita qui ſemel ſe luto improbitatis adſperſerit, niſi ab eo velociter exſiliat, gravius ſibi dedecoris ſui cœnum per ſingulos dies lutulentæ converſationis obducit. Itaque gravi odore terræ illius ac flagitioſæ voraginis contrahitur quædam animarum peſtilentia, corruptoque ſalubrium cogitationum ſpi- B ramine, lues æſtuantium paſſionum miſeranda graſſatur. Hinc lethale ſe mentibus virus infundit, hinc ſubrepit ægritudo corporibus, languores animis. Eſt enim malus languor, erroris languor, avaritiæ languor, inexplebilis cupiditatis languor. Iſtæ divitiæ ſunt, ut ait Eccleſiaſtes: *Eſt languor malus quem vidi* Eccle. 5. 12.
ſub ſole, divitias cuſtodiri in malum poſſidentis eas. Dic mihi, o Eccleſiaſtes, C qua cauſa malus hic languor ſit? Reſpondebit, quia multos avara ſpes devorat. Inſatiabilis edacitas cupiditatis eſt. *Neſcit ſatiari argento, qui concupiſcit argen-* Ibidem 9.
tum. Diſtendunt divitiæ, non explent: *Et ſi quis ſatiatus fuerit divitiis, non eſt*, Ibidem 11. & 16.
inquit, *qui ſinat eum dormire. Et quidem omnes dies ejus in tenebris, & luctu, & iracundia multa, & languore, & ira*. Quomodo enim poteſt dormire, qui ſolli- D citam auri exercet cuſtodiam, qui damna formidat, qui lucra cogitat, qui uſuras computat, [c] qui apothecas nu- c
merat? Malus ergo languor qui bonam aufert mentis quietem. Eſt languor malus luxuria, libido, concupiſcentia, delectatio, ſæcularis ambitio, quæ cito corrumpit ſalutem ſobrietatis. Omnis poſtremo mundi hujus corruptela peſtilentia eſt. Ne ergo tetigeritis, ne ad- E taminaveritis eam. Lues eſt, contaminat: morbus eſt, polluit. *Ne guſtaveritis* Coloſſ. 2. 21. & 22.
quæ ſunt omnia ad corruptelam ipſo uſu, ut Apoſtolus dixit, qui & alibi clamat: *Radix omnium malorum eſt avaritia:* 1. Tim. 6. 10.
morbos excitat, dolores inſerit. Denique qui eam appetierunt, *inſeruerunt ſe* Ibidem.
multis doloribus. Iſta eſt peſtilentia, quæ plerumque neque calidos, neque frigidos, ſed, quod & calidis eſt deterius & frigidis, tepidos facit; ut evoman- F tur ex ore domini Jeſu, quos propter gravia peccata rejecerit. Iſta eſt quæ non paucorum, ſed omnium excitat ægritudines. *Omne caput in dolore, omne cor* Eſai. 1. 5. & 6.
in mæſtitia. A pedibus uſque ad caput peccatorum ulcera. *Omne caput in dolore*, quando qui ſapientes æſtimantur, dolore cruciantur avaritiæ; ſenſus enim ſapientis in capite ejus. Quod referri

a Ita cod. Vat. unus & quinque Gallicani. Vict. autem, Colb. ac vet. edit. *tamen corroborata tempore paſſionibus immedicabilis*. Rom. ſola: *diuturno tamen tempore paſſionibus depravata, immedicabiles &c.*

b Mſſ. quinque, *Et ut ſtipulam ignis abſumit, ita vel exigua* &c. Reliqui, ac omnes edit. ut nos ſupra.

c Rom. edit. ſola, *qui hypothecas numerat*. Et videtur favere, quod præcedit, *qui uſuras computat*. Verum aliæ edit. atque omnes mſſ. reclamant; nec malus ſenſus eſt, ſi *apothecas*, id eſt, arcas, loculos, cellas quibus divitiæ reconduntur, dicatur avarus numerare.

poteſt etiam ad Eccleſiæ præeminentes: *Omne cor in mœſtitia*, quando ſapimus quæ ſunt carnalia, & corporeis volupratibus aciem noſtri cordis infodimus. Ezech. 11, 19. Unde ait Dominus ad hujuſmodi, quod dederit illis cor carneum.

29. A pedibus uſque ad caput ſerpit lues dira murborum, quando laborant contagio, quando compatiuntur aliis, ſi quis effectu libidinis defraudetur, viduæ pudorem expugnare non potuit, ægrum invadere: & ægre cuncti invicem languores transferunt. Quoties ingemiſcunt ſeniores quod diu potare non poſſint? Quoties dolent quod ſcortari deſierint, eum ſcortandi habeant voluntatem? Quoties inter fabulas ebriorum virtutes probro ſunt, peccata laudi, honeſtas ludibrio, continentia riſui, miſericordia vanitati. Iſti ſunt morbi qui mala ſua in multos transferunt. A paucis corruptela ad omnes pervenit. Sedent in conſiliis derogantes ſobriis, ructantes crapulam: ſedent in tabernis de ebrietate certantes. Inter hos meretrix plena vino, huic arridens, illum adurens, & omnes ardore inflammans libidinis. Verecundus ſi tranſeat, erubeſcit, a ſingulis carpitur; ſi flagitioſus, omnium ore laudatur, & tamquam morbus tranſit in animas ſingulorum; qui enim in flagitiis celebris, plurimos ad imitationem adducit erroris. Itaque dum peccatum imitantur alienum, ſuum faciunt malum. Non ſedeas inter eos, quos ſanctus Propheta fugiebat. Illum imitare, fugientem utique, non ſedentem, qui ait: *Non* Pſ. 25. 4. *ſedi in conſilio malignantium, & cum iniqua gerentibus non introibo*. Qua ratione eos fugiebas, David, explica nobis. Demonſtra has partes, ut & nos eas fugere poſſimus, ne inficiamur earum Pſ. 13. 1. contagio? *Corrupti ſunt*, inquit, *& abominabiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonitatem, non eſt uſque ad unum*. Generaliter ergo ad omnes flagitioſos poteſt referri: demum ſpecialiter ad irriſores bonorum quos Aquila χλευαστὰς dixit, quod iſti vere morbi ſunt, qui irridendo bonos, plurimum animis operantur errorem, menteſque corrumpunt. Quanta dixit a quibus beatus vir debeat abſtinere! Et adhuc adjicit alia.

V. 2. 30. *Sed in lege Domini fuit voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte*; hoc eſt, beatus ille qui hæc faciat conſilio, ratione, prudentia; poteſt enim & parvulus non per virtutem, ſed per impoſſibilitatem & inſcientiam delinquendi ab iis quæ dicta ſunt, abſtinere. Poteſt & irrationabili pecudi convenire, cui nulla vis conſilii, nullus ſenſus erroris eſt. Hoc eſt ergo quartum quod ſequitur, in quo definitio beati viri a pecude diſcernitur; quia vir ſapiens ſubditus legi eſt voluntate, non neceſſitate. Plurimum enim refert; quia in voluntate, mercedis eſt fructus; in neceſſitate, diſpenſationis obſequium. Ita enim docuit nos Apoſtolus dicens: *Si volens hoc ago, mercedem habeo: ſi invitus, diſpenſatio mihi credita eſt*. 1. Cor. 9. 17. Ordo autem conveniens, ut primo diligas legem, ſecundo ut mediteris. Qui diligit, ex voluntate facit mandata legis: qui timet, invitus obſervat. Hanc diſciplinam docendi etiam Dei juſtitiam in Lege accepimus. Sic enim ſcriptum eſt: *Audi Iſrael, dominus Deus tuus, Deus unus eſt*. Deut. 6. 4. Et: *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua*. Ibidem. *Et erunt verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & in anima tua: & demonſtrabis ea filiis tuis, & loqueris eis ſedens in domo, & ambulans in itinere, & in quiete, & in vigilia*. [a] *Et alligabis ea in ſignum in manu tua, & erunt monilia ante oculos tuos: & ſcribes ea ſuper limina in domiciliis tuis & in januis tuis*. Et infra: *Et nunc, Iſrael, quid abs te poſtulat dominus Deus tuus, niſi ut diligas dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis ejus?* Ibid. 10. 12. Sapientia quoque dicit: *Concupiſcite ergo ſermones meos, diligite illos, & habebitis diſciplinam*. Sap. 6. 12. Clara eſt, & quæ numquam marceſcat ſapientia, & facile videtur ab iis qui diligunt illam, & invenitur ab iis qui quærunt illam. Legitime ergo docemur a ſancto Propheta voluntatem in Lege habere, meditationem ſecundum Legem. Voluntas in Lege non ſolum in ſtudio, ſed etiam in facto eſt. Prior voluntas, ſecunda operatio. Denique & Dominus dicenti ſibi: *Si vis, potes me mundare*, reſpondit: *Volo, mundare*; Matth. 8. 2. & 3. quo oſtenderet operationibus noſtris voluntatem præviam eſſe debere. Denique lex voluntarios quærit; quia lex Domini irreprehenſibilis eſt, convertens animam: nemo autem convertitur, niſi qui voluntate convertitur. Voluntarius autem abſcondit & ſenſum furatur laboris.

31. Ideo-

a Edit. vet. & plures mſſ. *Et alligabis ea in ſinu tuo*. Rom. & mſſ. aliquot: *Et alligabis ea in ſignum*. LXX. καὶ ἀφάψεις αὐτὰ εἰς σημεῖον ἐπὶ τῆς χειρός σου; in quo omnes Scripturæ verſiones conſentiunt. Ubi vero Rom. edit. *et erunt immobilia ante oculos tuos*; ex LXX. ſcilicet, apud quos legas, ἔσται ἀσάλευτα (quidam cod. ἀσάλευτον) πρὸ ὀφθαλμῶν σου ibi vet. edit. ac omnes omnino mſſ. *& erunt monilia* &c. Porro cum ea pars verſiculi hujuſce alibi aliter converſa ſit; ut pura ex textu Hebræo, & Hebræo-ſamar. ab Interprete lat. reddatur, *erunt quoque in frontalia*, vel ut Grotio placet, *erunt quoque pro conſpicillis* &c. Ex Paraphr. Chald. *& erunt quaſi appendix quædam* &c. Quidni etiam ab aliquo verti potuerit, ut in noſtro contextu.

A 31. Ideoque die & nocte in Lege meditatur; in quo non tam continua legendi poſtulatur intentio, quam ſervandæ Legis affectus. Ille enim plene meditatur, qui ſibi ipſe lex eſt, ſcriptum in corde ſuo legis intendens. Aquila tamen, diem tantummodo poſuit, non etiam noctem. Quod non tam a ceteris diſcrepans, quam alio referens poſuit; quoniam qui Legem B meditatur, ſemper in luce eſt, noctem non habet. Etenim cujus lucent opera, non poteſt utique in tenebris ambulare; quia juſtitia ejus ſicut lumen effulget. Meditetur ergo Legem vita noſtra, meditetur converſatio, meditetur actus, meditetur intellectus myſteriorum cæleſtium. Lex enim exemplar eſt & umbra cæleſtium, umbra futurorum bonorum, quæ is C qui credit in Lege, in Evangelio recognoſcit. Meditetur in tenebris, & die, id eſt, & in adverſis poſitus, & proſperis. Lex enim præcipit ut diligas Dominum tuum. Qui diligit, in omni ſtatu ſuo debet ſervare diuturnæ caritatis affectum. Pater diligit filium, diligit etiam cum arguit, diligit etiam eum verberat baculo; qui enim parcit baculo ſuo, odit filium D ſuum. Nos quoque Dominus caſtigat, & diligit. Itaque etiam cum digna coertione committimus, ille tamen diligit, qui etiam recipit offenſum. Caſtigat enim Dominus omnem filium quem recipit. Et tu cum caſtigaris dilige; quia ideo caſtigaris, ut recipiaris. Nam quid grande eſt, ſi tunc diligas dominum Deum tuum, cum tibi abundant omnia, cum frueris optatis, cum honoribus, facultatibus, liberis gaudes. E Et homini, a quo acceperimus beneficium, gratiam referre conſuevimus. Denique cum laudaretur Job judicio cæleſti, hoc retulit diabolus: Minime *Job 1. 10. & 11.* mirum ſi gratus eſſet Deo, cui tanta ſuppeteret affluentia proſperorum: ſed tunc probandum, ſi illa amittat univerſa, & pii cultoris præſtet officium. Hæc igitur prima virtus, ut non frangaris adverſis, non extollaris ſecundis. F Id te Lex docet, [a] ut in afflictione non relaxes intentionem, nec deſperationem induas; victor non dicas: *Virtus mea & fortitudo mea hæc tribuit mihi*: *Deut. 8. 17.* ſed omnia noveris divinæ miſericordiæ deputanda.

A 32. Clamat Eſaias: *Non confundetur qui in anguſtia eſt uſque in tempus. Hoc primum bibe.* *Eſai. 8. 22. Eſai. 9. 1.* Quid eſt, *hoc primum bibe?* Sequeſtremus myſtica, perſequamur moralia, quæ docet littera. Propter errorum gravia graves contritiones & vexationes populi dicit futuras; & oportuit eas præcedere, ut ſequeretur miſericordia. Bibe ergo primum tribula- B tionem; per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei: bibe, ut ſenſus tribulationis [b] pectoris tui infundatur internis: bibe cum patientis affectu mœrentis dolorem. Dum enim converſus ingemueris, tunc Dominum tibi reconciliabis offenſum. *Hoc* ergo *primum bibe*; ut ſis in dolore & anguſtiis. Cito lætitia infundit errorem. Pinguis factus & incraſſatus po- C pulus ſurrexit ludere, & receſſit a Domino. Prodeſt tibi cor habere contritum. *Hoc primum bibe*, ut ſacrificium tuum accipiatur a Domino. Doceat te Apoſtolus quid ſit: *Hoc primum bibe*, hoc eſt, tribulationis poculum. *Tribulatio* enim *patientiam operatur*. *Rom. 5. 3. & 4.* Non poteſt eſſe patientia, niſi ante fuerit tribulatio. *Tribulatio*, inquit, *patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero ſpem: ſpes autem non confundit.* D Bibe primum tribulationem, ut poſtea tibi tot virtutum pocula miniſtrentur. Et ut ſcias quia bibitur tribulatio, audiſti dicentem hodie Prophetam: *Potaſti nos vino compunctionis*. *Pſ. 59. 5.* Et in poſterioribus ait: *Et potum dabis nobis in lacrymis, in menſura*. *Pſ. 79. 6.* In menſura petit potum, non ſupra menſuram; ne ferre non poſſit. Denique quam bono hoc precaretur affectu, ſuo probabat exem- E plo, qui potum ſuum cum fletu miſcebat, ut Domini in ſe inclinaret miſericordiam. *Pſ. 101. 10.*

33. Bibe ergo hoc primum, [c] ut bibas & ſecundum (hoc enim tempus eſt ut inſeramus myſtico) bibe primum vetus Teſtamentum, ut bibas novum Teſtamentum. Niſi primum biberis, ſecundum bibere non poteris. Bibe primum, ut ſitim mitiges: bibe ſecun- F dum, ut bibendi ſatietatem haurias. In veteri Teſtamento compunctio, in novo lætitia eſt. Vide quemadmodum Dominus artibus diaboli pro ſuis ſervulis obviaverit. Ille cibo fraudis decepit unum, ut in uno omnes circumveniret: Jeſus autem cibo ſalutis omnes rede-

a Mſſ. quatuor e Gallic. *ut afflictionem non relaxes in victoria, nec deſperationem induas in tentatione: non dicas* &c.

b Quinque mſſ. *pectori tuo infundatur interius. Bibe compatientis affectum, mœrentis dolorem.*

c Era. & Gill. *ut bibas & ſecundum. Hic enim tempus eſt ut inſeramus myſtica.* Rom. edit. .... *Nunc jam tempus eſt* &c. Mſſ. nobis conſentiunt, niſi quod nonnulli pro *myſtico*, *bibe*, legunt, *myſtica*, *bibis*. Ut autem lectionis noſtræ ſenſum facilius capias, adverte pronomen, *hoc*, referendum ad id quod ἀμέσως anteponitur: *Bibe ergo hoc primum* &c. tum poſt vocem *myſtico*, ſubintellige *intellectui*, *tractatui*, vel quid ſimile.

redemit, ut in omnibus & illum qui deceptus fuerat, reformaret. Ille calicem aureum Babylonis excogitavit, ut quicumque plus biberent, plus ſitirent: & quia potus placere non poterat, auri pretio illiceret ad bibendum. Propinavit de vino ſuo, cui etiam metalli ſuffragia requiſivit. At vero dominus Jeſus aquam de petra effudit, & omnes biberunt. Qui biberunt in typo, ſatiati ſunt: qui biberunt in veritate, inebriati ſunt. Bona ebrietas, quæ infunderet lætitiam, non adferret confuſionem: bona ebrietas, quæ ſobriæ ſtabiliret mentis inceſſum: bona ebrietas, quæ vitæ munus rigaret æternæ. Hoc ergo poculum bibe, de quo dixit Propheta: *Et poculum tuum inebrians, quam præclarum eſt!* (Pſ. 22. 5.) Nec te moveat quod Babylonis aureum poculum eſt; quia & tu bibis poculum ſapientiæ, quæ ſit auro argentoque pretioſior. Utrumque ergo poculum bibe veteris & novi Teſtamenti; quia in utroque Chriſtum bibis. Bibe Chriſtum, quia vitis eſt: bibe Chriſtum, quia petra eſt quæ vomuit aquam: bibe Chriſtum, quia fons vitæ eſt: bibe Chriſtum, quia flumen eſt, cujus impetus lætificat civitatem Dei: bibe Chriſtum, quia pax eſt: bibe Chriſtum, quia flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ: bibe Chriſtum, ut bibas ſanguinem quo redemtus es: bibe Chriſtum, ut bibas ſermones ejus; ſermo ejus Teſtamentum eſt vetus, ſermo ejus Teſtamentum eſt novum. Bibitur ſcriptura divina, & devoratur ſcriptura divina, cum in venas mentis ac vires animæ ſuccus verbi deſcendit æterni. Denique non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo Dei. Hoc verbum bibe, ſed ordine ſuo bibe. Primum bibe in veteri Teſtamento: [a] cito fac ut bibas & in novo Teſtamento. Et tamquam ipſe feſtinet, dicit: (Eſai. 9. 1. & 2.) *Galilæa gentium & partes Judææ, populus qui ambulatis in tenebris, videte lucem magnam: qui habitatis in regione mortis, lux fulgebit ſuper vos*. Bibe ergo cito, ut lux tibi effulgeat magna; lux non quotidiana, non diei, non ſolis, non lunæ: ſed lux illa quæ umbram mortis excludat. [b] Nam qui in umbra mortis ſunt, lucem utique ſolis ac diei videre non poſſunt. Et quaſi (Ibidem 6.) requirenti tibi unde tantus ſplendor, tanta gratia ſit, reſpondet: *Quoniam puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis*. *Puer*; quia ortus ex Virgine eſt: *Filius*; quia ex Deo natus tantæ auctor eſt lucis. *Puer nobis natus eſt*: *nobis*, qui credimus; non Judæis, qui non crediderunt: *nobis*, non hæreticis: *nobis*, non manichæis: *nobis natus eſt*, quia Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis: *nobis natus eſt*, quia carnem ſuſcepit ex Virgine, quia homo natus eſt ex Maria. Caro naſcitur nobis, Verbum datur. Quod noſtrum eſt, inter nos natum eſt: quod ſupra nos eſt, nobis donatum eſt.

34. Satis excurrimus, ut putamus, ſed non otioſe; ut doceremus quia & in tribulationibus diligere Dominum debemus, nec recedere ab eo, quoniam & lætitiæ tribulatio ſæpe ſuccedit, & lætitia tribulationi. Denique qui tribulatione non frangitur, & legem ſequitur, beatus eſt.

35. (v. 3.) *Et erit tamquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium ejus non defluet, & omnia quæcumque faciet, proſperabuntur*. Quæ iſta beatitudo eſt, quæ ligno arboris comparatur, niſi intelligamus in paradiſo, illo beatorum loco, lignum vitæ [c] in medio lignorum aliorum de terra productum? Inter multa enim ligna quæ erant ſpecioſa ad adſpectum, & bona ad eſcam, etiam hoc lignum terra produxit, & in medio paradiſi erat, ut cetera ligna ejus viriditate florerent. Quod eſſe hoc lignum dicimus, niſi per quod nobis ſalus venit? Et recte hoc terra produxit, quia eum Virgo generavit, quæ erat terra ſecundum Auctoris ſententiam, quæ in eum dicta eſt: (Gen. 3. 19.) *Terra es, & in terram ibis*. Pulcre quoque in medio legitur lignorum aliorum; quia erat in medio [d] apoſtolorum diſcentium; vel quia in medio erat mentis & cordis, ſicut ipſe ait: *Medius veſtrum ſtat, quem vos neſcitis*. (Johan. 1. 26.) Et alibi ait: *Ego autem in medio veſtrum ſum*. (Luc. 22. 27.) Denique & de ipſo Salomon dixit: (Prov. 3. 18.) *Lignum vitæ eſt omnibus percipientibus eum*. Qui ergo beatus eſt, imitator erit domini Jeſu, qui eſt lignum vitæ, lignum ſapientiæ, plantatum in utero Virginis, voluntate Patris: a quo in perpetuum manſurum plantatur, ut fructum daret in tempore ſuo. Non enim potuit areſcere iſta plantatio, quæ habebat ubertatem in ſe manentem gratiæ ſpiritalis. Denique plenus Spiritu

a Rom. edit. ſola, *inde fac cito ut bibas & in novo Teſtamento. Unde & tamquam feſtinet, dicit*: Regio Zabulon, *& terra Nephthalim, & ceteri Paraliam inhabitantes, & trans Jordanem Galilææ gentium: populus qui ambulabat* &c.

b Sic edit. & Vat. cod. cui accedunt quinque Gallic. In quibus tamen legas: *Nam ſi in umbra* &c. In Vat. autem & Colb. *Nam ſi umbræ mortis ſunt*.

c Codices Vat. & quinque Gallic. *legiſſe nos in medio de terra eſſe productum*: alii vero ac edit. conſentiunt, excepta Rom. quæ pro voce *productum*, habet *productorum*.

d Vox *apoſtolorum* expuncta fuerat in edit. Rom. forte quod crediderint Ambroſium locutum more Tertulliani, a quo paſſim apoſtoli ſimpliciter ac ſine addito *diſcentes* nominantur.

ritu ſancto Jeſus regreſſus eſt ab Jordane. Hi ſunt decurſus aquarum, de quibus dicitur in Evangelio: *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu quem incipiebant accipere qui credituri erant in eum.* Johan. 7. 38.

36. Eſt & alia traditio, quia ſunt aquæ de quibus prohibet nos bibere Hieremias dicens: *Quid tibi & via Ægypti, ut bibas aquam Geon?* Hier. 2. 18. Eſt & Tygris fluvius Aſſyrios præterfluens. Eſt & Euphrates in Babyloniam tendens. B Eſt & Phiſon, qui latina interpretatione oris dicitur commutatio, circumiens terram Evilath, ubi eſt aurum, & aurum terræ illius bonum; & lapis carbunculus, & lapis praſinus. Merito os illic commutatur, ut non teneatur promiſſorum fides: ſed ſit in ore dolus, ubi eſt aurum bonum; avaritia enim fidem frangit, C nec tenet verborum ſimplicitatem. Ornamenta quoque pretioſa mentem animumque commutant; ut aliud in pectore, aliud in ſermone ſit. In illis ergo regionibus fluminum fuerunt Judæi captivi, abducti in Ægyptum, & ad Aſſyrios, & ad Babylonios, ubi ſuper flumina Babylonis ſedebant, & flebant ſuæ calamitatis ærumnam; Pſ. 136. 1. & ſeqq. & ut hic ipſe Propheta teſtatur; D illic ſuſpenderunt organa ſua, & omnem depoſuere lætitiam, ubi graviora tolerarunt. Denique reliquæ decem Tribus ad Aſſyrios ductæ ſunt: duæ autem Juda & Beniamin tamquam gravioris reæ flagitii in Babyloniam tranſierunt. Atrocius enim ſacerdotis filia adultera quam ceteræ puniuntur; quia ſacerdotalis generis gratiam turpi opprobrio decoloravit.

37. Sicut illi ergo in tentationibus E graviſſimis fuerunt; ita multis tentationibus ſe Salvator noſter objecit; ut nulla tentationis noſtræ certamina præteriret. Plantatus ergo recte dicitur ſecus decurſus horum fluminum, non in ipſis decurſibus; ut finitimum, non demerſum intelligas. Fuit illi congreſſio prima carnis & ſanguinis. Denique ait: *Pater, transfer a me calicem iſtum: ſed non quod ego volo, ſed quod tu vis.* Matth. 26. 39. F Fuit divitiarum objecta tentatio, cum omnia regna terræ ei inimicus offerret, ſi procidens Dominus adoraret eum. Habes duorum fluminum decurſus Geon & Phiſon. Fuit illi colluctatio adverſus principes mundi: fuit in ipſa paſſione certamen adverſus tentatores, quos * Perſas Hebræa appellat interpretatio, A qui falſa teſtimonia deferebant. Adverſus eos qui dicebant: *Deſcendat nunc de cruce, & credimus ei*: Marc. 15. 32. quæ diabolus ſuggerebat. Habes Tygrim & Euphratem flumina.

38. Quadripartitum autem nobis certamen eſſe etiam Apoſtolus comprehendit dicens: *Quia non eſt nobis luctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principatus & poteſtates, adverſus mundi* Epheſ. 6. B *hujus rectores tenebrarum, adverſus ſpiritualia nequitiæ, quæ ſunt in cæleſtibus.* Hi ſunt fluvii qui de paradiſo exeunt. Unde puto quod is qui in paradiſum geſtit redire, hos debeat tranſire decurſus aquarum. Quod non otioſe expreſſit idem ipſe ſanctus Propheta, [a] demonſtrans his qui tentationes omnes ſubierint, deberi ſibi jam paradiſi requiem. C Itaque ſic ait: *Decurſus aquarum deſcenderunt oculi mei.* Pſ. 118. 136. Sicut enim romphæa eſt in ingreſſu paradiſi ignea; ut qui redit, per ignem revertatur, urat peccata ſua, probet aurum ſuum: ita qui redit, per hos decurſus redit. Meritoque dicunt ſancti: *Tranſivimus per ignem & aquam.* Pſ. 65. 12. De iſtis decurſibus & Eſaias dicit: *Si tranſeas per aquam, flumina non te concludent.* Eſai. 43. 2. Quæ flumina? Audi dicentem [b] David de iis qui feſtinabant D ad paradiſum: *Forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam intolerabilem.* Pſ. 123. 5.

39. Quamvis nonnulli de iſtis quatuor tentationibus etiam illud accipiunt: *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.* Pſ. 90. 13. Ut ambulaverit in incarnatione, conculcaverit in paſſione, vel in traditione regni conculcet, quod Patri tradet, cum omnem evacuaverit principatum. E Pulcre autem Aquila *τὸ μεταπεφυτευμένον* dixit, hoc eſt, tranſplantatum, eo quod primo ſit plantatum in Virgine, poſtea tranſplantatum in paradiſum; ſicut dixit ad latronem: *Amen amen dico tibi: hodie mecum eris in paradiſo.* Luc. 23. 43.

40. Hoc lignum igitur fructum dabit in tempore ſuo. Ligna terrena fructum non dare, ſed ferre dicuntur: ſed lignum vitæ ac ſapientiæ dat fructum, F hoc eſt, largitur & donat. Rurſus illud occurrit; Si lignum eſt ſapientiæ, cur in tempore dabit, & non ſemper? Ne forte grave ſit nobis hoc ſentire de Chriſto; ſed tu qui legiſti quia diſpenſatorem fidelem & prudentem conſtituet Dominus ſupra familiam ſuam, ut det illis in tempore tritici menſuram, Luc. 12. 42. in tempore utique, non ſem-

* Vocem hanc eodem ſenſu interpretatur Hieron. in Ezech. 27. 10. & Eſai. 21. 2. Perſarum autem idcirco hic meminit Ambroſius, ut per Tygrim qui eorum fines alluit, tentatores ſignificari doceat.

a Omnes edit. *demonſtrans quod qui tentationes omnes ſubegerit, deberi ſibi jam paradiſi requiem ſperet.* His accedunt pauci mſſ. in quibus tamen verbum *ſperet*, deſideratur: alii majori numero ut in textu.

b Ita edit. cum tribus mſſ. Alii vero quinque præferunt, *David, qui feſtinabat ad paradiſum.*

Digitized by Google

ſemper, turbari utique non debes. Poteſt ſapientia ſemper fructum dare: ſed quia ſapientia eſt, debet ſapienter dare, diſpenſare [a] prudenter, ſi quando nos plenam menſuram aut mereamur, aut poſſimus accipere. Sicut hic ex. :mum tempus fructum, ita & illic dabit fructum bonum in gentibus; ut reſurrectionis ejus conſortium capere, ac ſervare poſſimus. Nunc non poſſumus, odioſo ſæculo non ſuſtinemus. [b] Hic enim corruptela eſt, & cavendum fuit ne corrumperemus bonos fructus, quos lignum vitæ daret; quia nunc corrupti, illic autem incorrupti: *quando & mortui*, inquit, *reſurgent incorrupti, & nos commutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem.* Quid ergo proderat morituro accipere, quod ei mors habebat auferre? Novit ergo ſapientia quibus quando dare debeat, quæ nec folium amittit ligni ſui. Et ideo qui fructus ſit ſapientiæ, quod folium conſideremus.

1. Cor. 15. 52. & 53.

41. Fructus interior eſt; folium, quo fructus vel a ſole torrenti, vel a frigore defenditur. Fructus videtur eſſe fides, pax, doctrina, excellentia veræ cognitionis, intentio bona, myſteriorum ratio. Hos fructus bona vita cuſtodit: mala etiam ſi perceperit, amittit: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas?* In myſticis fructus eſt, in moralibus folium [c] contemplatione myſteriorum cæleſtium. Nam virtutes ſine fide, folia ſunt: videntur virere, ſed prodeſſe non poſſunt. Agitantur vento, quia non habent fundamentum. Quanti gentiles habent miſericordiam, habent ſobrietatem: ſed fructum non habent; quia fidem non habent? Labuntur cito folia, ubi ventus flaverit. Et aliqui Judæi habent caſtimoniam, ſedulitatem in lectione multam, & diligentiam: ſed ſine fructu ſunt, & verſantur ut folia. Hæc forte ſunt folia quæ Salvator in illa ficu reperit, ſed fructum non invenit.

Pſ. 49. 16.

Matth. 21. 19.

42. Myſtica ſalvant, & a morte liberant: moralia autem ornamenta decoris ſunt, non ſubſidia redemtionis. Præſtare autem myſtica moralibus etiam ipſe Dominus docet in Evangelio ſuo dicens de Maria, quæ ſedens ſecus pedes Domini audiebat verbum illius, cum Martha circa miniſterium feſtinaret, & quereretur quod ſoror eam propria circa menſæ miniſterium non juvaret: *Martha, Martha, Maria optimam partem ſibi elegit, quæ non auferetur illi.* Si illa quæ Chriſto miniſtrabat ad menſam, non conferebatur ei quæ verbum cupiebat audire: quem operantem ſtudioſo cognitionis æternæ conferre poterimus? Ita tamen, ut nec illius operationi fides, nec hujus cognitioni, ſicut Mariæ, deſit operatio; ne vel folia ſine fructu ſint, vel fructus ſine munimentis naturalibus ſit intectus, & pateat injuriæ.

Luc. 10. 41. & 42.

43. Poſſumus etiam illud intelligere, quia foliis ſe texerunt Adam atque Eva, corporea veſtimenta quærentes, eo quod reſurrectio Dominici corporis prophetaretur; quia nec caro, quæ antea vice foliorum interire conſueverat, peritura eſſet in Chriſto: juſtorumque omnium, qui ſecundum Evangelium ad imitationem ligni ſapientiæ nati ex Virgine vitam ſuam actuſque formarent. Nam Græcus ita dixit: ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει; quod poteſt ad beatum referri, μακάριος καρπὸν δώσει, græce: latine autem ſic dicitur, ut ſit: *quia beatus dabit fructum*, in reſurrectione ſcilicet ſua, quando poteſt perpetuum dare. Poteſt & ſic, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ ὑπερὶ ξύλει; ut referatur ad lignum, cujus facta omnia proſperabuntur. In quo evidens teſtificatio, quia de Salvatote dictum eſt. Cujus enim niſi ipſius facta poſſunt univerſa laudari, & proſperos habere exitus? Aquila autem, *dirigentur*, ait: quod & ad quemcumque hominem referendum videtur, quem dirigit Dominus favore cæleſti. A Domino enim diriguntur greſſus viri, & orationem ſuam in conſpectu Dei David propheta dirigi poſtulavit. Sed & ipſe Dominus direxit opera ſua, ut nullo erroris curvarentur amfractu.

Pſ. 140. 2.

44. Sequitur: *Non ſic impii, non ſic: ſed tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ*; hoc eſt, non ſic ut beatus vir, qui ideo beatus, quia non abiit in conſilio impiorum, quia in peccato non ſtetit, in conſilio peſtilentium non ſedit, volentium vel credentes pie, vel viventes pervertere: qui voluntatem habuit in Lege, & meditabitur in ea: aut, ſicut Aquila poſuit, *reſonabit in Lege*; ut præcepta Legis reſonet vita ejus, mores reſultent ſicut illorum, quo-

℣ 4.

a Vet. edit. ac Rom. cum mſſ. Vict. & Colb. *prudenter. Tunc debet dare ſemper, quando nos plenam menſuram poſſumus* (Rom. edit. *meremur*, mſſ. *poſſimus*) *accipere. Sicut hic .... dabit fructum bonis indeſinentibus.* Nobiſcum vero faciunt Pariſ. edit. atque alii ſex mſſ.

b Ita Rom. edit. ac mſſ. Vat. cum quinque Gallic. At edit. vet. cum aliis: *Hic enim corruptibiles ſumus.*

c *Contemplatione myſteriorum cæleſtium*: deerant hæc in edit. vet. ac mſſ. Vict. & Colb. ſed in Rom. aliiſque codicibus inveniuntur. Id autem illis vocibus ſignificatur, virtutes morales ſeu activæ vitæ, ſi cum myſteriis cæleſtibus, eorumque fide atque contemplatione conferantur, eſſe tamquam folium cum fructu comparatum; ut in ſequentibus exponit ſanctus Doctor.

gnorum in omnem terram exivit ſonus. Forte hic ſonus doctrinæ hominum exeat: illic autem ubi facie ad faciem dabitur videre, plenior quædam verbi fieri videatur expreſſio. Non ergo ſicut beatus iſte qui hæc fecerit, qui erit tamquam lignum plantatum, cujus geſta omnia proſperabuntur, ita erit & impius. Ideo repetivit vel qui ſcripſit, vel * qui poſtea addidit (ut quidam putant) quo confirmatior fieret repetita ſententia dicendo: *Non ſic impii, non ſic*, qui erunt tamquam pulvis; ſunt enim terreni, & ſicut pulvis projicitur a facie venti, ita & iſti projicientur & diſſipabuntur a Spiritu ſancto, qui terræ fertili atque fœcundæ animæ ſalutaris ſicut ventus auſter adſpirare conſuevit.

Cant. 4. 16. 45. Huic vento dicitur in Canticis: *Veni auſter*, ut clementia aeris mollioris cordis noſtri arva laxentur; quæ brumali gelu ſtricta recipiendis gremium ſeminibus denegabant. Bonum eſt nobis ut hic ventus adſpiret, qui naves Tharſis ferentes vero Salomoni quæ ad templum ejus neceſſaria videntur, tutos deducat in portus. Sed tunc iſte ventus adſpirat, ſi boreas ille gravis ventus flare deſierit. Ideo vel Eccleſia, vel anima pia dicit: *Exſurge borea, & veni auſter*; (Ibidem.) hoc eſt: Tu, borea, recede, & veni auſter: adſpira hortum meum; ut flores non diſcutias, ſed reſerves. Anima igitur plena floribus pietatis hortum habet, vel ipſa hortus eſt, qui fructus ferat: anima quæ impietati patet, pulverem habet, qui eſt infœcundus ad fructum. Fructiferam quidem illam fecit Dominus; ſed ipſa ſibi collegit impietatis pulverem.

46. Quid te jactas, o plene impietatis? An quia honoribus es potens, & abundas divitiis? Non advertis quia pulvis es, & tu diſpergeris & diſſipaberis. *Vidi*, inquit, *impium ſuperexaltatum & elevatum ſicut cedros Libani: & tranſivi, & ecce non erat*. (Pſ. 36. 35. & 36.) Quid gloriaris, quia multa te ſervitia ambiunt, multi amici tegunt latera tua, plurimi te equi ſequuntur, quorum nobis enarras proſapiam, & tamquam majorum tuorum genus. Præfers divitias, quia conviviis paſcis ſodales. Utinam egenos paſceres: utinam non jocorum miniſtros, ſed votorum adjutores. Jactas quia prodeunti illico ceditur, & homines te tamquam feram declinant aut beſtiam. Num hæc eſſe aliquid putas? Non audis quia ea omnia tamquam umbra prætereant? Quid juvant conſulares prætextæ, [a] aut nitentes auro triumphales palmatæ? Nudus exibis: nemo illic conſulem recognoſcet. Quid proſunt innumeræ poſſeſſiones? Publicæ ſunt, non tuæ. Hodie tu tenes, cras alius. Cum tu exieris, alius intrat. Vix moviſti pedem, alius greſſum intulit. Quanti ante te illic fuerunt, quanti poſt te dominabuntur, & hoc putas eſſe privatum? Quem umquam a morte divitiæ redemerunt? Immo quem non ad mortem divitiæ coegerunt? Quem ab inferis ſuæ revocarunt opes? Quem potentia excuſavit a pœna? Pulvis eſt impietas, ſicut pulvis eſt impiorum potentia: caliginem infert, dare ſalutem non poteſt. Simul ut vehemens flare cœperit ſpiritus, ſpargit eam atque diſſolvit: aerem turbat, ſolum nudat; ut pulvis projicitur, deficit ut fumus, liqueſcit ut cera.

47. Hinc plerique non mediocrem moverunt quæſtionem, utrum perituram naturam videatur adſerere ſcriptura divina; maxime quia alibi dixit: *Comminuam eos ut pulverem ante faciem venti, & ut lutum platearum delebo eos*; (Pſ. 17. 43.) & alibi; *Ecce confundentur & reverebuntur omnes adverſarii; erunt enim tamquam non ſint*. (Eſai. 41. 11.) Primum ergo interrogo, utrum impietatem ſecundum naturam putent eſſe, an præter naturam? Si ſecundum naturam [b] adſerant, errare eorum opinionem certum eſt. Denique dicant, utrum naturæ peccatum conveniat, an non? Sed certum eſt peccare, deviare eſſe ab eo quod eſt ſecundum naturam. Quid igitur tam ineptum, quam ut dicant minus videri, impium eſſe, quam peccatorem: cum omnium acerbiſſimum ſit, quidquid in Dei fieri videtur injuriam? [c] Quod ſi impie agere, non eſt præter naturam: vivere ergo impie, ſecundum naturam eſt, nec peccati loco habendum, nec dignum reprehenſione exiſtimandum; nemo enim reprehenditur, qui operatur ſecundum naturam. Unde concluditur, quia impietas præter naturam eſt.

Quo-

* Negat re vera Scholiaſtes repetitionem hanc reperiri in hexaplo, ut videre eſt apud Nobilium ſuper hoc loco.

a Mſſ. nonnulli, & quædam edit. Pariſ. *aut nitentes auro triumphales palmæ*. Alii mſſ. atque edit. . . . . *palmatæ*. Melius; nec enim temere inveniatur ab imperatoribus in triumphis palmas, quæ eorum tantum qui vel in olympiacis, vel in gladiatoriis ludis vicerant, præmia erant, manu geſtari ſolitas: at vero *palmatæ*, id eſt, togæ palmis acu pictis, ſive, ut aliqui volunt, latis clavis diſtinctæ triumphantium ornamenta erant, quemadmodum *prætextas*, quæ hoc ipſo loco nominantur, hoc eſt, tunicas limbis purpureis decoratas, magiſtratuum ac nobilium puerorum veſtes fuiſſe compertum eſt. Quod autem pro *aut nitentes auro*, plures mſſ. habent, *annitentes auro*, hoc ita poteſt explicari, ac ſi legeretur, *auro ſubſultæ ac vigentes*.

b Cod. Vict. & Colb. *Adſerunt quod ea quæ naturaliter ſubſiſtant, interire funditus nequeant errare*, quorum &c. Verum hæc verba potius otioſi cujuſpiam gloſſa videntur, quam auctoris textus.

c Mſſ. aliquot: *Quod ſi impie agere eſt præter naturam; vivere ergo ſecundum naturam nec peccati loco habendum eſt, nec &c.*

Quomodo igitur cum perditione conſuetudinis, ἀπολλυμένας φύσεις, hoc eſt, perituras naturas inducit Scriptura, cum impietas non utique naturalis ſit, ſed præter naturam? Quod enim non habet, non amittit: nec poteſt ea ſubſtantia perire, quæ non fuit. Nam & pulvis commotus, aut in aquæ ſubſtantiam transfertur, aut in aerem, aut in ignem, hoc eſt, in aliam videtur ſæpe tranſire naturam. Non ergo in nihilum deficit, ſed in aliud tranſit.

48. Quid obſtat igitur quin & ille qui verbi virtute & ratione comminuitur ut pulvis, non in nihilum diſſipetur, ſed commutetur in melius; ut ex terreno fiat ſpiritalis homo, & ut lutum platearum ſic deleatur, ut tollatur quidquid aſperum ac ſordidum videtur, remaneat quidquid planum ac mundum eſt? Et quod ait de adverſariis Hieruſalem: *Sunt ſicut qui non ſunt*; utique potuit dicere: Non erunt. Sed cum dixerit: *Confundentur & reverebuntur*; utique intelligis quia erunt per ſubſtantiam, & profectum converſionis, ſed non erunt quaſi adverſarii, quod fuerunt. Itaque per improbitatis defectum non erunt, erunt fide ac devotione mutati. Denique & alibi ex peccatoris perſona dicitur: *Et iram Dei ſuſtinebo, quia peccavi, donec juſtificet judicium meum.* (Mich. 7. 9.) Convertere enim Deus cupiens peccatorem, punit eum & urit, ut purget. Unde ait: *Et educet me in lucem.* (Ibidem.) Nam & ceram urit ignis, & liqueſcit, ut purgetur: & nos per ignem probamur: & fumus conſumto omni materiali expurgatur, [a] & neque natura tranſit. Itaque & anima purgata ab omni labe, in id quod eſt deficit, non in id quod non eſt; unde ait Balaam: [b] *Moriatur anima mea ut anima juſtorum*; (Num. 23. 10.) ut moreretur lapſus ejus, & quidam improbitatis uſus; tranſiret autem in conſuetudinem, vitamque juſtorum; omnia enim Deus ſalva vult eſſe. Unde & Salomon ait: *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum.* (Sap. 1. 13.) Fecit animam ut ſit: creavit hominem in incorruptionem, quem ad imaginem ſui fecit: ſed homines a naturæ munere deviantes, obnoxios fecere ſe morti, ut quaſi terreni corrumpantur. Sed Deus per tribulationes ad pœnitentiam cogit, ut per pœnitentiam uratur & A conſumatur illud accidens malum improbitatis, & pereat; & locus ille animæ, qui erat accidentis impietatis poſſeſſio, pateat ad receptionem virtutis & gratiæ. Certum eſt autem animæ naturam eſſe pretioſam, quæ ad ſimilitudinem Dei facta receptionem omnis virtutis admittit; utpote quæ cognitionis ſupernæ non ſit fraudata conſortio.

49. Nunc illud ſupereſſe arbitramur, B quod in multorum ore verſatur, qua ratione Deus, cujus ſine voluntate nec paſſer viliſſimus cadit, & apud quem capilli capitis numerati ſunt, dixerit per Eſaiam: *Sic omnes gentes ut ſtillicidium de urceo, & ſicut momentum ſtateræ æſtimatæ ſunt, & ut ſputum æſtimabuntur.* (Eſai. 40. 15.) Ita ergo peribunt omnes gentes ſicut ſtillicidium de urceo, & ut ſputum perit, & ad nullos uſus proficit. Sed C tu qui noſti quia gentes non eo uſque pro nihilo habuit Deus noſter, ut & Abrahæ dixerit: *Benedicentur in te omnes gentes*; (Gen. 12. 3.) & per David locutus ſit ad Filium dicens: *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam*; (Pſ. 2. 8.) & infra: *Omnes gentes ſervient ei*; (Pſ. 71. 11.) qui legiſti, *quia obtulit Deus Filium ſuum pro omni gente, ut ſalvos faceret peccatores*; (Rom. 8. 32.) debes hoc loco vim divinæ ſententiæ conſiderare. Contemplatione etenim creaturarum cæleſtium, [c] quæ multæ D ſunt (ſicut cælum quod multipliciter majus quam terra eſt, ut a pleriſque punctum comparatione cæli terra ſit æſtimata) Angelorum, Archangelorum, Principatuum, Poteſtatum, Thronorum, Dominationum, millium, & decem millium, & innumerabilium millium: contemplatione ergo horum gentes ut ſtillicidium de urceo æſtimatæ ſunt, cujus eſt omnis plenitudo. Ex illa igitur plenitudine cæleſti tam- E quam gutta cadens æſtimatæ ſunt gentes. Quomodo enim poterant maximæ videri, cum ipſa terra in qua ſunt gentes, minima mundi portio ſit, & omnium quæ operatus eſt Deus, tamquam ſtateræ exigua inclinatio gentes ſint? Simul cognoſce per hanc ſtateram omnia Deum cum juſtitia condidiſſe, & in ipſis gentibus ineſſe quiddam naturaliter, in quo juſtitiæ videretur vel exiguum eſſe momentum, & ſputum F ipſum tamquam ex univerſitate totius corporis interiorem exiſtere portionem.

50. Magis ergo hic miſericordia prædicatur; quoniam qui venit quærere quod

a Edit. ant. *neque naturam tranſit*: Rom. & pauci mſſ. *& neque in naturam tranſit*. Alii quinque, *& neque natura tranſit*. Commode, hic enim *tranſit* idem eſt atque *in nihilum redigitur*.

b Ita quinque mſſ. alii autem tres cum vet. edit. *Moriatur anima mea in anima juſtorum*. Rom. ſola ..... *in animis juſtorum*. Suffragantur tamen LXX. Interp. apud quos: Ἀποθάνοι ἡ ψυχή μου ἐν ψυχαῖς δικαίων *inter animas juſtorum*.

c Rom. edit. ſola, *quæ multæ ſunt, nempe Angelorum, Archangelorum, Principatuum, Poteſtatum, Thronorum, Dominationum, millium, & decem millium; & innumerabilium millium, gentes ut ſtillicidium de urceo æſtimata ſunt. Nam ſicut cælum adeo majus eſt quam terra, ut a pleriſque comparatione cæli terra ut punctum ſit æſtimata, ita & ejus plenitudo. Ex illa igitur* &c.

Digitized by Google

quod perierat, nec ſtillicidium illud
quaſi vile contemſit, & allevavit mo-
a numentum ſtateræ; [a] & ſputo illi ſub-
ſtantiam boni corporis donans, digna-
tus eſt omnes gentes in unum corpus
Eccleſiæ congregari. Inter gentes au-
tem & Iſrael annumerari poteſt nequa-
quam expers divinæ ejus juſtitiæ; quia
Deut. 4. 6. ipſe Moyſes dixit de Iſrael: *Ecce popu-
lus ſapiens, & diſciplinæ tenax, gens ma-
gna*. Et ut ſcias quia ſupra meritum
noſtrum Dei bonitas redundavit, Apo-
ſtolus hunc propheticum locum inter-
Rom. 11. 32. & ſeq. pretatus ait: *Concluſit Deus omnia in in-
credulitate, ut omnium miſereatur*; & ſub-
junxit: *O altitudo divitiarum ſapientiæ &
ſcientiæ Dei! quam inſcrutabilia ſunt judicia
ejus, & inveſtigabiles viæ ejus! Quis enim
cognovit ſenſum Domini: aut quis conſilia-
rius ejus fuit: aut quis prior dedit illi, &
retribuetur ei?* Hunc autem locum præ-
Eſai. 40. 15. mittens Propheta ait: *Sic omnes gentes
ut ſtillicidium de urceo æſtimatæ ſunt*, &
reliqua, ut cognoſcas intellectum iſtum
cum interpretatione Apoſtolica conve-
nire.

51. Sed quid evidentius eo quod per-
ituras naturas non videatur inducere,
cum ipſe ſubjecerit ſanctus Propheta:
℣. 5. *Quoniam non reſurgunt impii in judicio*.
Non enim dixit: *Non reſurgunt*; ſed
ait: Reſurgunt quidem, ſed non in
judicio. Qui autem reſurgit, eſt uti-
que, & manet: ſed quia non credidit
in Chriſtum, jam judicatus eſt; &
ideo non venit in judicium, quem per-
acti jam manet pœna judicii. Et de
reſurrectione quidem plurima divina-
rum ſcripturarum ſunt teſtimonia, quæ
* non prætermiſimus in libris * conſo-
lationis & reſurrectionis. De eo au-
tem quod ait: *Non reſurgunt impii in
judicio;* ſecundum Evangelium abſoluta
ſententia eſt, quia non omnes judica-
2. Cor. 5. 10. buntur. Apoſtolus autem ait: *Omnes enim
oportet nos ſtare ante tribunal Chriſti, ut
recipiat unuſquiſque propria corporis, prout
geſſit, ſive bonum, ſive malum*. Hæc pu-
tant plerique eſſe contraria; nec ad-
vertunt quia Salvator de perfidis dixit
atque impiis, qui non crediderunt in
dominum Jeſum. Sic enim ait: *Qui
Johan. 3. 18. 19. credit in me, non judicatur: qui autem non
credit, jam judicatus eſt, quia non credit in
nomine unigeniti Filii Dei. Hoc autem eſt
judicium, quia venit lux in hunc mundum,
& dilexerunt magis homines tenebras quam
lucem; erant enim mala ipſorum opera*. Li-
quet igitur de quibus dictum ſit, hoc
eſt, de iis qui non crediderunt in do-

A minum Jeſum. Apoſtolus quoque etſi
dixit omnes, de iis utique dixit qui
crediderunt, ſed actuum ſuorum ratio-
nem in die judicii reddituri ſunt. De-
nique ipſe alibi ait, quia teſtimonium
conſcientiæ noſtræ in die judicii reve- Rom. 2. 15.
labitur, cum invicem cogitationes no-
ſtræ aut accuſabunt ſe, ut ſcriptum eſt,
aut defendent, & patebunt cordis oc-
culta. Quid autem hoc evidentius quod
B ait alibi: *Omnes quidem reſurgemus, ſed non* 1. Cor. 15.
omnes immutabimur? Immutabuntur enim 51.
juſti in incorruptionem, manente cor-
poris veritate. Daniel quoque dicit:
Judicium ſedit, & libri aperti ſunt. Oſten- Dan. 7. 10.
dit ergo judicium futurum, maxime
cum alibi idem dicat: *Multi qui ſedent in* Dan. 12. 2.
tumulo terræ, exſurgent: iſti in vitam æter- & 3.
*nam, & iſti in opprobrium & confuſionem
æternam; & intelligentes ſplendebunt ſicut
C ſplendor cæli, & de juſtis multi ſicut ſtellæ
lucebunt*.

52. Quod iſtud eſt judicium ſeden-
tium judicium, & qui libri aperti,
niſi conſcientiæ noſtræ, velut libri pec-
catorum noſtrorum ſeriem continentes?
Quamquam hoc ipſum vile ſit æſtimare
quaſi humani ſimile judicii. Aliud eſt
Chriſti judicium, ubi conſcientia ipſa
ſe prodit, quæ latere non poteſt ocul-
torum arbitrum; ubi cogitationes lu-
D cent apud eum, qui adhuc cogitanti-
bus dicebat: *Quid cogitatis mala in cordi-* Matth. 9. 4.
bus veſtris? Cum Judæis diceret, dice-
bat omnibus; ne quis putaret quod oc-
culta poſſent eſſe quæ eum fallerent,
ne quis putaret quod parietibus clauſis
teſtem occulti erroris effugeret. Ideo-
que & Evangeliſta teſtatur dicens:
Jeſus autem ſciebat cogitationes eorum. Quo- Luc. 6. 8.
modo ergo ait: *Libri aperti ſunt?* Non
E utique atramento ſcripti, ſed veſtigiis
delictorum, & flagitiorum inquinamen-
to. Aperietur liber conſcientiæ tuæ,
aperietur liber cordis tui, culpa noſtra
recitabitur. Eſt ibi liber, ubi eſt ta-
bula; immo ſunt libri inſcripti, ubi
ſunt inſcriptæ tabulæ, quas inſcribit
Spiritu ſancto Apoſtolica doctrina, ſic-
ut legimus, dicente Paulo: *Epiſtola no-* 2. Cor. 3.
ſtra vos eſtis .... inſcripta non atramento, 2. & 3.
*ſed Spiritu Dei vivi: non in tabulis lapi-
F deis, ſed in tabulis cordis carnalibus*. Sunt
ergo tabulæ cordis inſcriptæ Spiritu ſan-
cto, iſtæ recitabuntur. Si bene egeris,
manebit Scriptura. Vide ne tollas Spi-
ritus ſancti gratiam: vide ne deleas,
& ſcribas atramento flagitia tua, ne
veniat dies judicii, & dicat Judex:
Recitentur libri, recitentur tabulæ ge-

a MSſ. aliquot, *& ſpuit cum illi ſubſtantiam boni cor-
poris donare dignatus eſt, id eſt, omnes gentes in unum
corpus Eccleſiæ congregari*: unus, *congregavit*.

* Intellige libros *De fratris obitu*: & *De fide Reſurre-
ctionis*.

ſtorum ejus; & dicat tibi: Ego ſcripſi tabulas tuas, cur deleſti apices meos? Ego ſcripſi dona mea, quomodo deleſti munera mea, & ſcripſiſti opprobria tua? Non legiſti quia ſcribo? Non
Pſ. 44. 2. tibi dixi per os Prophetæ mei: *Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis*: judicium autem Verbi eſt.

Johan. 5. 28. & 29. 53. *Multi ergo dormientium in tumulo terræ ſurgent, qui bene egerunt, in reſurrectionem vitæ: qui male egerunt, in reſurrectionem judicii*. Quod Daniel ait: *in vitam æternam*; hoc Salvator: *in reſurrectionem vitæ*, dixit. Item quod ait Daniel: *in opprobrium & confuſionem*; Salvator dixit: *in reſurrectionem judicii*. Unde non expedit nobis ad judicium venire, & non expedit non venire; ne aut prædamnati videamur, aut in hac labe vitiorum ſubeamus tanti ponduſ judicii. Propheta rogat ne intret
Pſ. 142. 2. Dominus in judicium cum ſervo ſuo; quanto magis nos judicium Domini timere debemus? Pone quia miſericors Dominus ignoſcet: quanta prodentur quæ latere credebam? Qui pudor, quæ confuſio erit mihi, cum is qui alios profitebar docere, ipſe in eo deprehendar, in quo alios arguebam?

* 54. Et ideo quoniam & Salvator * duo genera reſurrectionis poſuit, &
Apoc. 20. 6. Johannes in Apocalypſi dixit: *Beatus qui habet partem in prima reſurrectione*; iſti enim ſine judicio veniunt ad gratiam: qui autem non veniunt ad primam reſurrectionem, ſed ad ſecundam reſervantur, iſti urentur, donec impleant tempora inter primam & ſecundam reſurrectionem: aut ſi non impleverint, diutius in ſupplicio permanebunt. Ideo ergo rogemus ut in prima reſurrectione partem habere mereamur. Sunt qui reſurrexerunt in paſſione Chriſti; & iſti plane beati, quia acceperunt Chriſti gratiam, & audierunt vocem ejus, de qua ſcriptum eſt:
Johan. 5. 25. *Venit hora quando audient mortui vocem Fi-*

A *lii Dei, & qui audierint, vivent*. Et: *Ingreſſi ſunt in ſanctam civitatem*. Puto Matth. 27. 53. quod magis illam ſignificet ſupernam, quam iſtam Hieruſalem, quam reliquit, quam incuſavit, quod in iſtam pedibus, in illam autem ſupernam meritis intraverint.

55. Sed & illud caveamus, ut hic poſiti ſurgamus de tumulo terræ. Sunt qui viventes ſepulcro ſunt circumdati & repleti mortuis, quorum guttur ſe-
B pulcrum eſt, non loquentium verba vitæ, ſed mortis. Si hic reſurrexerimus a mortuis, & illic reſurgemus: ſi hic non fuerimus oſſa arida; ſed acceperimus rorem Verbi, humorem Spiritus ſancti, & illic vivemus: ſi hic nos excitaverit Jeſus voce ſua magna, ut excitavit Lazarum, & per Diſcipulos ſuos ſolverit a vinculis mortis, & induxerit in Bethaniam, ubi erat Lazarus, hoc eſt, in domum obeditionis,
C & adhibuerit hic convivio ſuo; & illic cum eodem recumbemus, & illic cum eo ſemper epulabimur, & illic nobis redolebit unguentum, quod ſolus proditor dolebat effuſum.

56. Ergo *impii non reſurgunt in judicio*, hoc eſt, in portionem eorum qui judicium ſubituri ſunt; *nec peccatores reſurgunt in conſilio juſtorum*. Vides quia Pſ. 1. 5. ſurgunt impii, & non ſurgunt in ju-
D dicio juſtorum; quia peccatores etſi non reſurgunt in conſilio juſtorum, reſurgunt tamen in judicio. Unde videntur qui bene crediderunt, & fidem ſuam etiam operibus executi ſunt, ipſi non judicari, ſed ſurgere in conſilio juſtorum: peccatores autem qui non poſſunt inter juſtos ſurgere, ſurgent in judicio. Habes duos ordines. Tertius ſupereſt impiorum, qui quoniam non crediderunt, jam judicati
E ſunt; & ideo non ſurgunt in judicio, ſed ad pœnam: *dilexerunt enim magis tenebras quam lucem*; & ideo judicium Johan. 3. 19. eorum pœna eſt, & forte pœna tenebra-

* Videtur hic non multum recedere ſanctus Ambroſius ab opinione Chiliaſtarum. Nolim autem eam intelligas, qua Damaſcenus lib. de Hæreſibus tradit Origenitas docuiſſe *Chriſti regnum tandem aliquando deſiturum, & ſimul Angelos deſituros*, neque etiam Gobari tritheitæ blaſphemiam qua adſeruit *cum juſtis reſurrectura quoque omnia animalia* &c. Sed eam qua dicebantur *juſti primum omnium revicturi, & cum Chriſto in ſumma pace ac voluptate regnaturi per mille annos; poſt quod ſpatium fieret reſurrectio generalis atque univerſale judicium*. Quod quidem etſi Ambroſio tribueremus, non eſſet cur mirari quiſquam deberet. Certum enim eſt in ea opinione non tantum Origenem cujus ſententias ſubinde in ſcripta ſua tranſtulit Sanctus noſter; ſed etiam complures alios fuiſſe magni nominis Patres tum Græcos tum Latinos. Horum reverentia eamdem ſententiam damnare non auſi ſunt Hieron. in Hieremiæ 19. 11. & Auguſt. lib. 20. cap. 7. qui hoc ipſo loco ſatis declarat nihil in hoc dogmate ſibi magis diſplicere, quam quod iſtic ſpiritales voluptates non admitterentur, ſed ab Ambroſio atque aliis quibuſdam ipſas admitti potuiſſe hinc intelligi datur, quod ipſe Auguſtinus ibidem fateatur ſe illas dum prius cum millenariis ſentiret, admiſiſſe. Quod vero non obſcure videtur hic & infra num. 56. atque alibi doceri omnes peccatores qui in Chriſtum crediderint, poſt expurgata per ignem crimina ſalvandos eſſe, non modo Origenis aliorumque multorum ejuſdem ætatis Patrum ea ſententia fuit, verum & ipſiuſmet Hieronymi lib. 1. adverſus Pelag. cap. 9. & alibi pluribus locis. Unde colligas errorem hunc illis temporibus needum ab Eccleſia liquido fuiſſe reprobatum. Sed cum Ambroſius præfat. in pſalm. xxxvii. num. 2. abſolute dicat: *Nam ſi hinc peccata gravia portaverit, illic*, nempe in futura vita, *requiem non habebis*; & alibi non diſſimilia tradat: cum hoc loci non tam ex propria, quam ex memoratorum Patrum mente locutum poſſumus judicare. Porro de hac omni Chiliaſtarum doctrina qui plenius aliquid deſiderabit, adeat Sixtum Senenſem Bibliothecæ ſanctæ lib. 5. Annot. 233. & lib. 6. Annot. 347. nec non P. D. Huetium Origen. lib. 2. quæſt. 9.

brarum. Et poterat quidem intelligi A quod ii qui mala opera habent, credentes tamen in Chriſtum, volentes quidem recte vivere; ſed victi illecebris peccatorum, dilexerunt plus tenebras quam lucem: id eſt, utrumque dilexerunt, ſed magis tenebras. Sed quia de illis præmiſit qui non crediderunt, ſic accipiendum puto quod dilexerunt tenebras, & non lucem; B lux enim Chriſtus eſt. Qui ergo non crediderunt luci, abſurdum eſt ut lucem vel dilexiſſe credantur, quam ne-
Pſ. 81. 5. ſcierunt. *Neſcierunt enim, neque intellexerunt, in tenebris ambulant*, ſicut ſcriptum eſt.

v. 6. 57. Sequitur; *Quoniam novit Dominus viam juſtorum, & iter impiorum peribit*. Adverte ſenſum: *Non reſurgunt impii in judicio; quoniam novit Dominus viam juſtorum*. Vias eorum utique novit, quorum dirigit greſſus; ſunt enim greſſus C hominum, qui a Domino diriguntur. Diriguntur a Domino & viæ viri. Has novit Dominus vias, quæ ſunt rectæ, quæ ad illam vitam tendunt
Joan. 14. 6. dicentis: *Ego ſum via, veritas, & vita*.
A Hæc bona eſt via: tortuoſa autem eſt via ſæculi. Non dignatur illam viam noſſe. Illos enim agnoſcit, qui ſunt ipſius, qui operantur opera ejus: qui autem operantur iniquitatem, his dicit
Dominus: *Diſcedite a me, omnes operarii* Luc. 13 27.
iniquitatis, non novi vos. Non per ignorantiam, ſed per id quod indigni ſint ſcientia Dei, neſciuntur.

B 58. Pulcre autem ait: *Et iter impiorum peribit*. Separavit latinus, ut iter diceret, & tamquam diſcrevit iter a via: græcus autem in utroque viam dixit. Non otioſe tamen latinus; quia & Dominus: *Ego ſum via*, dixit; non dixit: Ego ſum iter. Perire autem iter impiorum dixit, non impios. Servat eorum ſubſtantiam, qui ſi convertantur, ſolum iter impietatis amittent, quod nec ab initio fuit, nec erit. Quod accidens igitur eſt, perit: quod C ſubſtantivum, manet. Pereunt autem
ita impii, quomodo dicitur: *Anima quæ* Ezech. 18.
peccat, ipſa morietur; ut peccati aculeo, 4.
non omni ſubſtantiæ ſuæ diſſolutione moriantur.

IN PSALMUM XXXV.

PRÆFATIO.

a Scrip. circ. an. 38ſ.

1. DICTURUS Propheta [a] in pſalmo ſequenti quæ eſſet forma juſti, ante formam expreſſit injuſti. Neque enim poſſumus cognoſcere quæ ſit forma juſtitiæ, niſi cognoſcamus quæ ſit iniquitatis effigies; ſunt enim ſibi adverſæ atque contrariæ. Namque in altera ſimplex habitudo naturæ, in altera ſallax verſutia nequitiæ: alia virtutum imagines præſert, alia vitiorum commetcia prætendit. B Convenire autem huoe ordinem & ipſa ratio docet; & ſi de contrariis ſumenda ſunt teſtimonia, ipſi doctores philoſophiæ confeſſi ſunt, dum ſequuntur. Quis autem dubitet longe anteriorem Davidem Platonis fuiſſe temporibus, quem non ſolum * magiſter ejus; ſed oec avi quidem avorum ejus videre potuerunt: cum ille in principio regni fuerit Judæorum (quod per in- C numera annorum curricula propagatum eſt) iſte poſt tempora captivitatis, quibus regnum gentis ejus jam fuerat diſſolutum. Ergo ipſe qui tenet in omnes ſæcularis ſapientiæ principatum, cum diceret non poſſe formam juſtitiæ comprehendi, niſi ante diſcutiendam injuſtitiæ ſeriem putaviſſent, exemplum adtulit quod ii qui velint aurum quærere, prius ſe luto obliniant. Aurum itaque juſtitia, iniquitas lutum eſt. D Quod a noſtris quoque prius dictum eſſe non dubium eſt, cum ſcriptum

Pſ. 17. 43.

ſit: *Ut lutum platearum delebo eos.* Et vere lutum; quia eos inquinat qui ſibi appropinquaverint. Fugiamus ergo injuſtitiam, ne luteis ſordibus inquioemur, atque in ejus voraginem non pes noſter exterior, ſed, quod eſt gravius, mens noſtra mergatur. Et philoſophia quidem aurum ſe quærere dicit; ſed E lutum verſat, quæ divinitatem quærit in ſtatuis: ſed vaſa figuli virga coofringet. Nos aurum quærimus, quo corpora noſtra mundemus, mortificationem Jeſu Chriſti in corpore noſtro circumſerentes; ut & vita Jeſu Chriſti in A corpore noſtro maniſeſtetur. Bonum aurum, ſaoguis eſt Chriſti, dives ad pretium, profluus ad lavandum omne peccatum. Ordinem diximus, titulum conſideremus.

b ℣ 1.

2. [b] *In finem*, inquit, *ſervo Domini pſalmus David.* In toto pſalterii corpore ſolus hic titulus eſt, quo pſalmum ſervo Domini ſe ſcripſiſſe teſtetur. Quis iſte eſt ſervus Domini, videamus: quid B pſalmi ſeries ſignificet: cui dictus hic pſalmus ſit? Audiamus ad quem loquatur: *Domine*, inquit, *in cælo miſericordia tua, & veritas tua uſque ad nubes. Juſtitia tua ſicut montes Dei, judicia tua abyſſus multa.* (Pſ. 35. 6. & 7.) Cui hoc, niſi Filio Dei dicitur? Hæc enim non humanæ, ſed divinæ (Pſ. 89. 1.) ſunt poteſtatis. Sed quid ſibi vult quod ſervo Domini dici pſalmum hunc titulus declaravit, cum orationem Moyſi C hominis Dei maluerit, quam ſervi Domini in poſteriore titulo nuncupare? Quod ergo conſilium Prophetæ fuerit non intelligo, vel potius ipſius domini Salvatoris, qui locutus eſt in Propheta. Vere judicia ejus ſicut abyſſus multa, ut ſervo honorificentiam reſervaret, ſibi conditionem ſervitutis adſcriberet. Videor mihi intelligere, videor hauſiſſe aliquid de gratia ſpiritali. Adverſus injuſtitiam, ut diximus, pſalmus hic ſcri- D ptus eſt; & ideo plus gravatur injuſtitia perfidorum, qui Chriſtum Jeſum dominum recipere noluerunt, eum ille propter ipſos ſuſceperit ſervitutem. Quid enim tam iniquum, quam ingratos fuiſſe tantis beneficiis; ut quibus ille ſalutem daret, hi ſanguinem ejus effunderent? Denique alibi eum de ſua paſſione loqueretur, ad acervaodam Judaicæ impietatis invidiam ſic ait: *Ne* E *avertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me .... Pauper & dolens ego ſum.* (Pſ. 68. 18. Ibidem 30.)

3. Veni, Paule, interpretare nobis, qua ratione Domious cæli atque terrarum ſe pauperem dixerit, & quæ ſit iſta paupertas. Tu certe illum divitem dixi-

a Rom. edit. ſola, *in pſalmo trigeſimo quinto*. Minus bene; quandoquidem non hunc, ſed trigeſimum ſextum Ambroſius indicatum voluit: quod utriuſque pſalmi argumentum conſideranti planum erit.

* *Magiſter ejus*, id eſt, Socrates, ad quem a regno David effluxere, ex quorumdam chronologia, anni 6[illegible]. Quod vero ad regni Judæorum durationem, eam fuiſſe annorum 484. iidem tradunt.

b Rom. edit. prætermiſerat vocem, *Pſalmus*,

Digitized by Google

diximi: quomodo idem dives & pauper
eſt? Audiamus teſtimonium Pauli. *Sci-*
1. Cor. 8. 9. *tis*, inquit, *gratiam domini noſtri Jeſu Chri-*
ſti; quia propter vos pauper factus eſt, cum
dives eſſes, ut vos ejus inopia ditaremini.
Veni & tu, Eſaia, interpretare nobis
quomodo ſe dolentem dixerit Chriſtus,
qui dolores vulnerum ſanare conſuevit.
Medicus venit, ut curaret ægros: quid
ipſe habuit quod doleret? Audiamus
etiam Eſaiæ teſtimonium. *Pro nobis*,
Eſai. 53. 4. inquit, *dolet*; *& nos æſtimavimus eum eſſe*
in doloribus. Expreſſit medici affectum,
qui etiamſi ipſe nullum vulnus habuit
quod doleret, tamen compaſſus eſt vul-
neratis. Hoc igitur in pſalmo Domi-
nus exprobrat Judæis: Ego propter vos
pauper, ego pro vobis dolens, & vos
mihi manus impias intuliſtis dicentes:
Sap. 2. 12. *Tollamus juſtum, quia inutilis eſt nobis*.
Hier. 11. 19. *Injiciamus lignum in panem ejus*. Bene
panem dixit pro carne ejus. Ille ali-
mentum detulit, iſti pro beneficio re-
tulere ſupplicium. Non mirum ergo ſi
eſuriunt, qui ſibi vitæ æternæ alimo-
niam denegarunt. Pulcre etiam duo
iſta junxerunt: *Injiciamus lignum in pa-*
nem ejus. Neſciebant quid loquerentur
Judæi, & myſterium loquebantur. Pa-
radiſum nobis Crux reddidit Chriſti.
Hoc eſt lignum quod Adæ Dominus
demonſtravit, dicens de ligno vitæ,
quod eſſet in medio paradiſi, eden-
dum: de ligno autem ſcientiæ boni &
mali, non edendum. Erravit Adam,
mandata non tenuit, interdictum gu-
ſtavit. Per lignum cœpimus eſurire;
quia ſuum caro accepit alimentum.
Ideo Dominus in Chriſto carnem jun-
xit & lignum, ut fames antiqua ceſ-
ſaret, vitæ gratia redderetur. Beatum
lignum Domini, quod omnium pec-
cata crucifixit: beata caro Domini, quæ
victum omnibus miniſtravit!

4. De paupertate igitur & dolore
Domini idonea, ut arbitror, ſancto-
rum protulimus teſtimonia, quorum
alter vidit & dixit, alter eſt electus
ut diceret. Ipſorum igitur qui probati
ſunt, de ſervitute Domini teſtimonia
iterum proferamus; immo ſua quæ de
ſe ipſe locutus in utroque eſt. Audia-
Eſai. 49. 5. mus ergo quid dicat: *Sic dicit Dominus,*
qui finxit me ex utero ſervum ſibi ad con-
gregandum Jacob & Iſrael ad eum. Adver-
timus ergo quod propter congregatio-
nem populi, formam ſuſceperit ſervi-
tutis. Audis, Judæe, & de gratia con-
tumeliam refers; & hoc ad perfidiam
derivas, propter quod magis credere

A debuiſti. Ad te vocandum venit, &
conviciaris. Ex utero ſervum ſe dixit.
Audi, Arriane, ex quo utero: paulu-
lum ſupra recurre: *Ex utero*, inquit, Ibidem 1.
matris meæ, vocavit Dominus nomen meum.
Quod nomen ejus ſit, audiamus, quo
eum Pater vocavit. *Ecce virgo in utero* Eſai. 7. 14. Matth. 1.
accipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen 23.
ejus Emmanuel: quod interpretatur, Nobiſ-
B *cum Deus*. [a] Quod enim aliud niſi Fi- a
lius Dei nomen eſt Chriſti? Accipe
aliud. Dixerat quidem & Gabriel ad
Joſeph de Maria: *Pariet filium, & vo-* Ibidem 21.
bit nomen ejus Jeſum. Accipe Dei vo-
cem. *Et tu Bethleem Judææ, non es mi-* Mich. 5. 2.
nima inter principes Juda; ex te enim exiet
Princeps qui regat populum meum. Adverte
myſterium: ex utero Virginis idem &
ſervus exivit & dominus: ſervus ad
C operandum, dominus ad imperandum;
ut regnum Deo in hominum mentibus
radicaret. Utrinque unus, non alter ex
Patre, & alter ex Virgine; ſed idem
qui ante ſæcula ex Patre, ipſe poſtea
carnem ſuſcepit ex Virgine. Ideo ergo
& ſervus vocatur, & dominus: pro-
pter nos ſervus; ſed unitate divinæ
ſubſtantiæ Deus ex Deo, Princeps ex
Principe, æqualis ex æquali; neque enim
degenerem genuit, in quo ſe ipſe com- Matth. 3.
D placere memoravit. 17.

5. Magnum, inquit, tibi eſt vocari
puerum meum, ut ſtatuas Tribus Ja-
cob. Servat ubique ſuæ vocabula digni-
tatis. Magnus Deus, & magnus puer:
nec in carne magnitudinis ſuæ nomen
amittit, cujus magnitudinis nullus eſt
finis. Meritoque ſecurus, *cum in forma*
Dei eſſet, ut Apoſtolus dicit, *non rapi-* Philip. 2. 6. & ſeq.
nam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: *ſed*
E *ſemetipſum exinanivit, formam ſervi acci-*
piens, in ſimilitudinem hominum factus, &
ſpecie inventus ut homo; *humiliavit ſemet-*
ipſum, factus obediens uſque ad mortem,
mortem autem crucis. Hic eſt ergo æqua-
lis quaſi Dei Filius, hic ſervi formam
in carne ſuſcepit, hic mortem guſtavit
cujus magnitudo non habet finem;
quia finis Legis eſt Chriſtus ad juſti-
tiam omni credenti: ut in ipſum omnes
F credamus, hunc intimo adoremus af-
fectu. Bona ſervitus, quæ omnes libe-
ros fecit: bona ſervitus, quæ nomen
ſuper omne nomen adquiſivit: bona
humilitas, quæ fecit, ut in nomine ejus
omne genu figant, cæleſtium, terre-
ſtrium, & infernorum; & omnis lin-
gua confiteatur quoniam dominus Jeſus
in gloria eſt Dei Patris. In hunc ergo
finem dirigitur hic pſalmus, ut & nos
ſer-

a Rom. edit. ſic verba illa contraxerat, *Quod nomen quid aliud eſt niſi Filius Dei?*

ſervi ſimus ad juſtitiam, non ſuperbi ad arrogantiam. [a] Servitus enim ſtipendium libertatis eſt: ſtipendium autem morris arrogantia eſt. Sed jam ipſam pſalmi ſeriem adoriamur.

IN PSALMUM XXXV.

Enarratio.

[℣. 2.] 6. Dixit *injuſtus, ut delinquat ſibi.* Quid dixerit, non expreſſit, & ideo ſic intelligendum arbitror, quia quidquid dicit injuſtus, peccatum eſt. Omnis enim injuſtitia, peccatum; quoniam ubi organum vitioſum, quomodo poteſt cantus non eſſe vitioſus? Degeneris materiæ decolor partus eſt. Quidquid ergo loquitur injuſtus, iniquitas eſt, quæ in ſuum refertur auctorem, ſicut viperæ partus, qui primo ſuam ſcindit parentem, ut frequens ſermo eſt. [De Tobia cap. 12. num. 41. Et infr. Pſ. 37. n. 8.] Sibi ergo delinquit. Nihil hac ſententia ſublimius dictum arbitror. In illis qui ſibi ſapientiam ſæculi vindicarunt, nihil tale legi, nihil tale cognovi. Nec mirum, quandoquidem illi humano ingenio locuti ſunt, hoc infudit Spiritus Dei, Spiritus veritatis: quia injuſtus ſibi delinquat, ſibi generet vulnera, ſe ipſe confodiat. Nam ſicut ſpinæ naſcuntur in manu ebrioſi, ut Scriptura adſerit [Prov. 26. 9.]: ita & injuſti ſermone naſcuntur, quæ compungant loquentem. Loquitur injuſtus, & interior ejus conſcientia vulneratur; quia in omni ſermone quem loquitur, non eſt fraudis immunis. Cujus enim gravior eſt pœna, quam propria, cum pro omni ſermone det pœnas? Serpens aliis infundit venenum, injuſtus ſibi; in eum enim refunditur quidquid effuderit. Injuſtus igitur & aliis inutilis, & ſibi noxius: juſti autem vita fructuoſa aliis, & ſibi dulcis. Dicit enim Salomon: [Prov. 9. 12.] *Fili, ſi ſapiens eris, tibi ſapiens eris, & proximis: ſi autem malus evaſeris, ſolus hauries mala.*

7. Advertimus ergo quia juſtitia aliis eſt potius nata, quam ſibi: commune commodum, non ſuum exſpectat; & alienum bonum pro ſuo ducit emolumento. Beata & præclara juſtitia, cujus bonum omnibus proficit: ex uno plerumque ad plures proficiſcitur, atque ad omnes pervenit. Juſtus David, qui parcebat inimico, & malebat [A] innocentiam ſuam, quam vitam tueri; ne malo publico vindicaretur, atque appetendi principis in malis quoque cauſis aliis exemplum ederet, cum ipſe vindictam de inſidiatore ſumſiſſet. Juſtus Abel, qui de ovibus ſuis quas ei Dominus dederat, primitias Domino putaverit offerendas; & ideo plus placuit Deo, quia moram non fecit, devotionem probavit. Sed hoc impius [B] ferre non potuit, juſtitiæ prævaricator, radix iniquitatis; & ideo fratrem occidit, quia hoſtia ejus Deo magis, quam oblatio ſua fuerat comprobata. Sed ille occiſus Deo loquebatur in voce ſanguinis ſui, hic vivus a facie Domini repellebatur; & cum adhuc a Domino pœnæ ceſſarent, torquebat eum ſuorum conſcientia peccatorum. Latebat miſer tremens & timens; & cum adhuc per[C]cuſſor deeſſet, ipſa ſe ſe injuſti vita cruciabat. Acceperat ſignum, ne eum aliquis occideret: non ut vitæ ſuavitate frueretur, ſed ne mors auferret ærumnam; ut percuſſorem ſuum quotidie timendo pateretur. Meruerat quidem ut percuſſor inhiberetur: ſed ſine ulla intermiſſione ipſe ſibi ſuus carnifex erat, ipſe percuſſor.

8. Quæ pœna major, quam timere quod vitare non poſſis, nec quod ti[D]mueris, evadere? Unde præclare David exprimens conventionem graviſſimam conſcientiæ peccatricis ait: [Pſ. 50. 4.] *Quoniam iniquitatem meam ego agnoſco, & delictum meum contra me eſt ſemper.* Offunditur enim nobis ultrix noſtri imago peccati; nec quietum reum ſuum eſſe permittit, inſerens miſeram ſervitutem: atque in ſua vincula trahit, ut enodare ſe non queat; quoniam volens ipſe ſe vendidit, cui liberum erat delicto[E]rum æra non capere, & libertatem innocentiæ reſervare. Itaque dum oramus, peccatum offunditur: ubi ſomno ſenſus ſe corporis relaxaverit, peccatum recurrit. Semper nobis error noſter tamquam malus exactor occurrit, vel tamquam improbus fœnerator conveniens debitorem. Unde Dominus ait: [Johan. 8. 34.] *Qui facit peccatum, ſervus eſt peccati.* Sed juſtus novit quemadmodum peccatorum ſuorum vincula diſſolvat, nec exſpectat [F] accuſatorem, ſed prævenit, ut confitendo ſuum allevet omne delictum; ne habeat quod adverſarius criminetur. Ideoque Scriptura tibi dicit: [Prov. 18. 17.] *Juſtus in prin-*

a Omnes edit. *Servitutis enim ſtipendium libertas eſt:* Omnes mſſ. *Servitus enim ſtipendium libertatis eſt.* Iterum edit. Rom. ſola, *ſtipendium autem arrogantiæ mors eſt*: aliæ ac mſſ. ut in textu. Sed ut locus hic alioquin obſcurus intelligatur, advertendum alluſionem fieri ad militiam, in qua poſt certum ſtipendiorum, id eſt, annorum numerum miſſio dabatur militibus. Sic ergo interpretamur: Servitutem ſequitur libertas, & mors arrogantiam; quemadmodum poſt emerita ſtipendia miſſio conceditur: vel brevius, ſervitus libertati militat, morti arrogantia. Et hunc ſenſum ſatis indicant antecedentia illa: *Ergo ſervitus* &c.

princip'o ſermonis accuſator eſt ſui. Vocem A enim eripit adverſario, & quaſi dentes quoſdam paratos ad prædam criminationis infeſtæ, peccatorum ſnorum confeſſione conſtringit. Dixit Judas Iſcariotes ut delinqueret ſibi. Quid dixit: Matth. 26. 48. *Quem oſculatus fuero, ipſe eſt: tenete eum*. Hoc dixit, & ſe ipſe proprio ore egit in mortem. Quantos putamus in ipſo fuiſſe tortores; ut ſibi ipſe tam gravis pœnæ exactor incumberet, & ſemet B ipſe laqueo ſtrangularet?

2. Reg. 24. 17. 9. *Dixit injuſtus ut delinquat ſibi*. Locutus eſt juſtus: *Ecce ego peccator male feci, & grex iſte quid fecit?* Et remiſſum eſt omne peccatum. Dixit ergo juſtus, Gen. 4. 9. & ſibi profuit. Dixit Cain: *Numquid ego cuſtos ſum fratris mei?* Et ſibi ipſe mentitus eſt. Dixit Ananias omne ſe venditi ſui ruris pretium protuliſſe, & C mentitus eſt ſibi, qui potuit minus offerre ſine fraude. Ideoque præclare ait: Pſ. 26. 12. *Et mentita eſt iniquitas ſibi*. Sibi enim ante mentitur, cum in ſuum mentitur exitium: ſibi delinquit, qui ſibi innocentiæ eripit ſuavitatem. Quis enim puritate & ſimplicitate pectoris dulcior fructus? Quis cibus ſuavior, quam is quem animus bene ſibi conſcii, & mens innocentis epulatur? At vero iniquitas D Zach. 5. 7. velut quodam plumbeo talento, ut Scriptura teſtificatur, conſcientiam gravat. Pſ. 37. 5. Meritoque David ait: *Sicut onus grave gravatæ ſunt ſuper me*. Et Salomon: Prov. 10. 26. *Sicut uva acerba dentibus, & fumus oculis: ita iniquitas omnibus utentibus ea*. Gravis pœna quæ cibum impedit, adſpectum obducit; &, quod eſt amplius, oculis mentis internæ tenebroſam offundit caliginem, ut quod verum eſt, videre non poſſit injuſtus. Ideoque de- E linquit ſibi, qui ſibi quæ pretioſa ſunt, eripit.

10. *Dixit ergo injuſtus ut delinquat ſibi*. Juſtus autem loquitur, ut aliis & ſibi proſit: ille loquitur ad perniciem, hic loquitur ad ſalutem. De juſtis vero & Rom. 10. 10. fidelibus dictum eſt: *Corde creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem*. Illius lingua vulnerat, lingua autem prudentum ſanat. Unde cum expoſtu- F laret David cum rege Saul, quod oblitus beneficii, ſalutis ingratus eum perſequeretur ad mortem, a quo toties jam videret ſe eſſe ſervatum; & vitam ejus appeteret, qui vitam ſuam pro regis ſalute periculis obtuliſſet, ait ſibi 1. Reg. 24. 14. fructum non perire juſtitiæ, qui inſidiatorem ſuum in manus ſuas a Domino ſibi traditum non peremiſſet. Ab injuſtis iniquitas prodivit, venenum a ſerpentibus effuſum eſt, venenum & iniquitatis arma perierunt.

11. Ideo ſcriptum eſt: *Dixit injuſtus ut delinquat ſibi*. Quid dixit? *Ponam thronum meum ſuper nubes, & ero ſimilis Altiſſimo*. Eſai. 14. 14. Effectum non habent verba, ſed peccatum habent. Inanis quidem pompa jactantiæ; ſed ſuperbiæ ſpiritus criminoſus non timet convicio majeſtatem violare divinam. Etenim ſi ullus Dei timor ejus ineſſet affectui, non in conſpectu Dei plena doli gerenda ſibi auſu temerario credidiſſet, quaſi Deus non poſſit occulta cognoſcere, qui ſcrutator eſt internorum. Spectat omnia Deus: nihil eſt quod eum prætereat, nemo qui fallat: cui omnia præſentia quæ futura ſunt, & manifeſta quæ latent. Etenim ſi ſol iſte mundanus clauſis plerumque domiciliorum habitaculis ſuum lumen interſerit; quanto magis Deus ſummus, æternus, etiam ſecreta penetralia mentis humanæ, atque omne Angelorum conſilium ſcientia ſua ſcrutatur, & prævenit? Quid ergo aliud agit injuſtus, niſi ut iniquitatem ſibi quærat & odium?

12. Sic enim ſcriptum eſt: *Non eſt timor Dei ante oculos ejus; quoniam doloſe egit in conſpectu ejus, ut inveniret iniquitatem ſuam, & odium*. Quid enim invenireṭ? Omnis enim qui quærit, invenit: ergo ſi malum quæritur, agitur ut inveniatur. Sed quemadmodum laudabilis eſt ille, qui bonum quod quæſivit, invenit: ita inveniabilis qui laboravit ut malum quod quæſierat, inveniret; bonis enim rebus, non flagitiis atque criminibus laborem noſtrum nos oportet impendere. Quid igitur niſi ſummæ ſtultitiæ atque dementiæ eſt, odium quærere, iniquitatem malis artibus invenire, quam bonus nemo quæſivit.

13. Quomodo igitur improbi iniquitatem ſuam & odium quærant, conſideremus. Nempe Herodias erat tetrarchæ Philippi legitimo nexa conjugio, regiæ abundans opibus poteſtatis:[a] quæ Herodem Romam aduſque tendentem quaſi germanum mariti, hoſpitii & affinitatis jure ſuſcepit: cum quo depacta ſuam copulam, non multo poſt relicto viro, conſortii ſui jura mutavit. Nonne ea quæſivit iniquitatem & odium, quæ conjugium deſeruit, nt inveniret adulterium? Et quia ſanctus Baptiſta nu-

a Sic mſſ. Vict. & Colb. a quibus Reg. atque edit. hoc tantum diſcrepant, quod infra legit ille, *cum quo peccata ſua copulans*: hæ autem, *cum quo deſpecta ſuam copulam*. Alii denique locum præferunt in hæc verba, *quæ Herode Romam aduſque tendente quaſi germano mariti, hoſpitii & affinitatis jure ſuſcepto, cum quo de pacata ſua copula tractans, non multo poſt* &c.

nuptias illicitas conſtanter increpuit dicens Herodi : *Non licet tibi eam uxorem habere*, (Marc. 6. 18.) quæ maritum contra Legem reliquit, & fratri mariti quaſi ex Lege convenit; commota eſt adultera, ut eum vellet occidere. Sed cognito quod Herodem ad necem juſti non facile poſſet inflectere, excogitavit qua via iſtud efficeret. * Natalis erat Herodis, quem luxu nimio, ut pleriſque regibus mos eſt, celebrare conſueverat. Adornavit filiam, ut in convivio regis pignus regale ſaltaret. Et cum placuiſſet Herodi, quod diſplicere debuit patruo, obtulit ei, ut quod vellet præmium pro ſaltationis opprobrio poſtularet. Matrem illa conſuluit, cujus impulſu caput Baptiſtæ popoſcit. Victus Herodes, quia ſacramento ſe conſtrinxerat daturum quidquid neptis propria petiſſet, juſſit occidi Johannem, & caput ejus adſerri. Quod allatum puellæ dedit, & illa matri ſuæ pertulit. Verum eſt ergo quod iniquitas & odium requirantur; quandoquidem ea mulier, quod facili petitione impetrare non poterat, pravis artibus excogitatæ fraudis elicuit.

14. Quid de Juda proditore loquar qui quæſivit avaritiam, & invenit ſacrilegium, dicens : *Quid mihi dabitis, & ego eum vobis tradam?* (Matth. 26. 15.) Nec expletus pauperum ſpoliis, ad plenitudinem criminum graviſſimorum crimina ferendo pervenit, pia miſcens caritatis ſacramenta flagitiis, cum diceret : *Quem oſculatus fuero, ipſe eſt : tenete eum;* (Ibidem 48.) ut vere de eo dictum dubitari non queat : *Verba oris ejus iniquitas & dolus*. Oſcula labiis ferebat, offundebat venena pectoribus : meditabatur acerba ſupplicia, gratiæ pignus adferebat.

15. Bene de eo Prophetia addi fecit : *Noluit intelligere ut bene ageret*; non enim per naturam deliquit, ſed per voluntatem. Denique Apoſtolus erat, audiebat quotidie divina mandata, diſcebat cæleſte myſterium : potuit intelligere ut bene ageret, ſi voluiſſet. Videbat ſanari paralyticos, cæcis refundi lumen, mortuos reſuſcitari : num debuit intelligere quod Deus eſſet, qui talia poſſet operari? Sed intelligere noluit; quia avarus homo & pecuniæ intentus a cognitione divinitatis vigorem

A ſuæ mentis avertit. Unuſquiſque enim qui ſe flagitiis ingurgitaverit, non vult intelligere quæ cæleſtium mandatorum ſunt, ne revocetur a vitiis. Vide illum fugientem intelligere, qui ait : *Tenebræ operiunt me, & circumdant parietes : quis ſcit an videat Dominus?* (Eccleſ. 23. 26.) Non vult enim quærere & invenire, quod Deus omnia videat atque cognoſcat; ne metu retra- B hatur a crimine. Vide regem Achab petentem a Nabuthe vineam ejus: cognoſce reſpondentem illum : *Abſit ut cedam hereditatem patrum meorum*. (3. Reg. 21. 3.) Non debuit intelligere quod juſta referebat? Sed *noluit intelligere ut bene ageret*, & aliena non quæreret. Non debuit intelligere quod vero Elias Deo ſerviebat, cum videret in verbo Eliæ clauſum cælum tribus annis & tribus menſibus; C & ad preces ejus pluvias eſſe demiſſas, ut arida omnia rigarentur? Sed noluit intelligere, ne perfidiam condemnaret, ſequeretur fidem.

16. Quin etiam *Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo*, (v. 5.) ubi verum quærere debuiſſet. In cubilibus enim compungere nos debent noſtra peccata, non in ipſis delinquendo committi, dicente Propheta : *Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini*. (Pſ. 4. 5.)

D 17. *Adſtitit*, inquit, *omni viæ non bonæ: malitiam autem odio non habuit*. (v. 5.) Non enim immerito iniuſta meditatur, qui in via erroris adſiſtit, & malitiam diligit, quam odiſſe deberet. Plus dixit, *adſtitit*; quaſi jam dudum in via nequitiæ, diuturna ſtatione, permaneat. Ille enim beatus, qui in via peccatorum non ſtetit, (Pſ. 1. 1.) non is qui in ea ſtare non deſinat. E Et ideo prima præcepta ſunt ſancti prophetæ David, impietatem fugere, in peccato non ſtare, in Lege meditari; ut intelligas quæ bona ſunt, & juſta, atque injuſta ſecernas. In omnibus igitur radix eſt ſpectanda gignendi; ne eam inutilis ab exordio ſuccus inficiat gravioraque multo ſunt animorum vitia, quam virgultorum. Cavendum ergo præ ceteris, ne humano ingenio malitiæ uſus inoleſcat, atque omnis F ætas ſecutura degeneret; arbor enim mala fructus malos facit. Nam ſi plerumque quod nolumus hoc agimus, & vitare non poſſumus; & quod odio ha-

* Natalem diem quotannis ſumma hilaritate celebrare olim apud multos populos in more fuit : ſed illum præcipue proceres ac reges per epulas & convivia ſplendida agitabant. Hujuſce vetuſtatem conſuetudinis declaravit Moyſes Gen. cap. 4. ℣. 20. ubi natalitium epulum a Pharaone exhibitum memoravit. Quod tamen convivium, non ſecus ac Herodianum Hugo Grot. ad utrumque locum mavult die auſpicati regni, quam initæ vitæ celebratum. In conviviis autem ſolitos adhiberi ſaltantium choros res eſt communior, quam ut debeat adnotari : ſed illud non ita obvium quod Ambroſius memorat adornatam fuiſſe Herodiadis filiam, *ut pignus regale ſaltaret*. Nam etſi, teſte Luciano *De Saltatione*, non fuerit [illegible], tamen hic videtur ſignificari præmium proponi ſolitum puellis ſaltantibus in conviviis, licet forte non ſemper determinatum, ut quæ illud eſſet promerita, majus vel minus acciperet, quo magis vel minus placuiſſet. Eſt autem idem *ſaltare pignus regale*, ac ſaltare ſaltationem pignoris regalis, quemadmodum apud Horatium *ſaltare cyclopa*, non aliud eſt quam, ſaltare ſaltationem Cyclopis.

habemos, hoc facimus, vioƈti quadam
aut deleƈtatiooe flagitii, aut obreptione
peccati: quomodo poſſumus vitare quod
amamus? Adſtringimur & ioviti, quo-
modo poſſumus voluotarii oon teneri?
Vix ſe exſolvit Paulus erroribus quoti-
diana decertatione luƈtaodo, ut vincu-
lis captivitatis exutus, per Chriſti gra-
tiam ſervaretur; & tu putas quod ad-
ſiſtendo deliƈtis poſſis ad cæleſtium re-
promiſſiooum merita pervenire? Lu-
ƈtaodo corona quæritur, non reluƈtan-
do: ſtudio, non refragio comparatur.
Certaotibus quoque divinæ miſericor-
diæ ſuffragia poſtulanda ſunt; ut coro-
na juſtitiæ pro laborum meritis defera-
tur.

℣. 6. 18. Denique quid ſequatur conſide-
remus. *Domine*, inquit, *in cælo miſeri-
cordia tua: & veritas tua uſque ad nubes*.
℣. 7. *Juſtitia tua ſicut montes Dei: judicia tua ſicut
abyſſus multa*. Nonne hunc locum ſecu-
Rom. 7. tus eſt Paulus ut diceret: *Inſelix ego ho-
24. & 25. mo! quis me liberabit de corpore mortis hu-
jus? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum domi-
num noſtrum*. Ubi enim mens humana
turbatur, & certaminum dura atque
aſpera oos fatigant, Domini auxilium
poſtulandum eſt. Ideoque converſus ad
Dominum, ipſum invocar & implorat,
ut laborantibus adjutor adſiſtat. Miſe-
ricordia ergo petenda de cælo eſt, &
veritas Dei ex prophetarum oraculis
colligeoda, qui quaſi nubes myſteria
divinæ cognitionis obtexunt. Poſuit
enim tenebras Deus latibulum ſuum;
ut primo ploviam myſticæ fertilitatis
accipias, & tunc ioſuſus rore cæleſti
fulgorem reſeratæ lucis agnoſcas, ot
Johan. 1. poſſis dicere: *Ex plenitudine ejus accepi-
16. mus*. Quis enim poteſt ſecreta Dei fa-
cile comprehendere, cujus *juſtitia ſicut
montes Dei*, vel (ſicur Aquila poſuir)
ut montes validi; eo quod validæ virtu-
tis plena præcepta ſint. Uode & Apo-
ſtolus videos eſſe ſublimia quæ audi-
Rom. 11. vit, dicit: *O altitudo divitiarum ſapientiæ
33. & 34. & ſcientiæ Dei: quam inſcrutabilia ſunt ju-
dicia ejus & inveſtigabiles viæ ejus! Quis
enim cognovit ſenſum Domini? Aut quis con-
ſiliarius ejus fuit?* Altitudinem itaque di-
vitiarum ſapieotiæ retulit ad altitudi-
nem montium. Audi quorum mootium.
Eſai. 40. 9. Ipſe enim Dei filius mons magnus eſt;
& ideo adſcende in hunc mootem qui
evangelizas Sion, ut ſtes radicatus &
plaotatus io Chriſto. Eſt mons quaſi
ſapientia Dei, eſt mons quaſi juſtitia,
eſt mons quaſi ſcientia Dei, eſt mons
quaſi ſanƈtificatio, eſt moos quaſi red-
emtio, eſt mons quaſi reſurreƈtio.
Demonſtravit nobis hos montes Scri-
1. Cor. 1. 30. ptura, quæ dixit: *In ipſo autem vos eſtis*

A *in Chriſto Jeſu, qui factus eſt ſapientia no-
bis a Deo, & juſtitia, & ſanƈtificatio, &
redemtio*. Vel quia Aogelis Angelus fa-
ƈtus eſt Dei Filius, prophetis prophe-
ta: cujus judicia ſicut abyſſus multa.
Audi bona: *Abyſſus abyſſum invocat in* Pſal. 41. 8.
voce cataractarum tuarum; id eſt, ſcriptu-
ra veteris Teſtameoti, oovi advocat ſe-
riem Teſtamenti ad conſummationem
ſanƈtificatioois & pleoitudinem gratiæ,
B ſonitu quodam atque profluvio redun-
dantiæ ſpiritalis.

19. *Homines & jumenta ſalvos facies*, ℣. 8.
*Domine: ſicut multiplicaſti miſericordiam tuam,
Deus. Filii autem hominum in proteƈtione* ℣. 9.
*alarum tuarum ſperabunt. Inebriabuntur ab
ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis
tuæ potabis eos*. Quid eſt, *homines & ju-
menta*? Rationabiles utique, & irratio-
oabiles. Rationabilibus judicia, irratio-
C nabilibus miſericordia. Alii reguotur,
alii nutriuntur. Ideoque addidit: *Filii
autem hominum in proteƈtione alarum tuarum
ſperabunt*; id eſt, oon generatio vipe-
rarum; ſed filii hominum, qui ad ima-
ginem & ſimilitudioem Dei vivunt:
oon in paſcuis, ſed in conviviis collo-
cantur. Alii enim in loco paſcuorum,
alii in privilegio ſacramentorum. Im-
perfeƈtis ſuccus laƈtis, perfeƈtis meoſa
D refeƈtionis, de qua dixit: *Paraſti in con-* Pſ. 22. 5.
ſpeƈtu meo menſam: in qua panis vivus,
id eſt, Verbum Dei: in qua oleum
ſanƈtificationis, quo impinguatur caput
juſti, & ſenſus firmatur interior, ut
aboleatur oleum peccatoris: in qua et-
iam *poculum inebrians, quam præclarum*, Ibidem.
vel, *quam validum!* κράτιςον enim dixit
græcus vel potens, vel forte, vel vali-
dum; validum enim, quo abluuntur
flagitia vel delentur. Bona ergo ebrie-
E tas poculi ſalutaris. Sed eſt alia ebrie-
tas de redundantia Scripturarum. Eſt
& alia ebrietas per infuſionem Spiritus
ſanƈti. Denique illi qui diverſis linguis Act. 2. 13.
lo apoſtolorum Aƈtibus loquebantur,
muſto pleni audientibus videbantur.
Domus ergo Eccleſia eſt: ubertas do-
mus, redundantia gratiarum: torrens
voluptatis, Spiritus ſanƈtus.

20. Nec te nomen aut mos torren-
tis offeodat, quod aliquando aridior
F aut exilior ſit, ut ejus ſoleant fluenta
ceſſare. Ceſſavit & hic noſter, ceſſavit
aliquando torreos profluvii ſpiritalis io
populo Judæorum. Quid dicam, tor-
rens ceſſavit; cum mare ceſſaverit, ſic-
ut leƈtio hodierna oos docuit, dicente
Domino: *Ecce ego increpatione mea deſo-* Eſai 50. 2.
*labo mare, & ponam flumina deſerta, &
areſcent piſces eorum*, utique Judæorum
ſuæ ariditate perfidiæ, ut enatare non
poſſiot? Ceſſavit ergo torrens propter

Synagogæ ſacrilegia; quia erat illa plebs
fide arida, ſterilis operibus, captiva
peccatis. Quid enim flueret non biben-
tibus, ſed contaminantibus ſacros mea-
a tus, eum ipſum [a] fontem necarint?
Bonus torrens, qui illis ceſſavit, ut
nobis abundaret, & ſitim humanæ eu-
piditatis averteret, ſicut torrens in au-
Cant. 4. 16. ſtro. Unde & Scriptura dicit: *Surge*
aquilo, & veni auſter, qui arbuſculas pa-
radiſi perflare conſuevit.

21. Diximus ſenſum; etiam elocu-
tionem conſideremus, eur *torrentem vo-*
luptatis dixerit *potabis eos*, & non tor-
rente, quaſi de torrente; niſi quia avi-
ditatem bibentium voluit exprimere,
quaſi torrentem ipſum vellent ebibere,
ſi poſſent? Hic eſt forſitan torrens vo-
Gen. 2. 10. luptatis quem in Geneſi legimus, fon-
tem qui abluit paradiſum, & dividitur
in quatuor flumina, quæ eircumeunt
totam terram. Ex hoc enim fonte vir-
tutes profluunt ſpiritales, prudentia,
temperantia, fortitudo, juſtitia. Bonus
fons gratiæ & ſplendoris ejuſdem at-
que naturæ, cujus & illud flumen de
Pſ. 45. 5. quo in poſterioribus dicitur: *Fluminis*
impetus lætificat civitatem Dei.

℣. 10. 22. Aptiſſime itaque ſubſtituit: *Quo-*
niam apud te eſt fons vitæ: & in lumine
℣. 11. *tuo videbimus lumen. Prætende miſericor-*
diam tuam ſcientibus te; & juſtitiam tuam
iis qui recto ſunt corde. Etenim poſt com-
memorationem cæleſtium beneficiorum,
jure gratiæ referuntur auctori domino
noſtro Jeſu Chriſto, qui fons vitæ ir-
riguus æternæ deſcendit in terras, ut
ariditatem noſtri pectoris irrigaret. Idem
eſt ſplendor gloriæ Dei Patris, & ima-
go ſubſtantiæ ejus; & ideo in lumine
ejus vero, quod illuminat omnem ho-
minem veoientem in hune mundum,
videbimus, inquit, Patrem; quia Deus
lux eſt. Recte etiam dicitur: *In lumine*
tuo videbimus lumen; ſecundum illud:
Johan. 14. 9. *Qui me videt, videt & Patrem meum*.
Apud te ergo, Fons vitæ, præſentem
videbimus Patrem. Sieut enlm tu apud
Patrem eras in principio Deus Ver-
bum: ita apud te ſemper eſt Pater,
qui in te eſt. Eſt enim apud ipſum,
b in quo eſt. [b] Prophetatur autem ad-
ventus domini Salvatoris, qui venturus
Johan. 10. 30. in terram diceret: *Ego & Pater unum ſu-*
mus; id eſt, unum ſumus lumen, ſicut
unum nomen. Per lumiois & nominis
unitatem ambo unum ſumus; immo

A Trinitas unum in unitate ſubſtantiæ,
ſed diſtinctione uniuſcujuſque perſonæ.
Trinitas diſtinctionem ſignificat perſo-
narum, unitas poteſtatem. Poteſt &
ad Patrem dici: *Quoniam apud te eſt fons*
vitæ; id eſt, in te ex quo vita proceſ-
ſit, erat Verbum, & ſemper erat;
quia apud te erat. Omnia pet ipſum
& in ipſo facta ſunr: & ipſe eſt vita
univerſorum; & ipſe te nobis mani-
feſtavit, ut eorda hominum ad co-
B gnitionem tuæ majeſtatis illuminen-
tur.

23. *Prætende ergo miſericordiam tuam*
ſcientibus te. Prærogativa prætenditur,
ut mereantur miſericordiam quibus co-
gnitionis tuæ meritum ſuffragatur. De-
nique in poſterioribus etiam vilioribus
perſonis ſtudium ſcientiæ agnoſcimus
ſuffragatum, dicente Domino: *Memor* Pſ. 86. 4.
ero Rahab & Babylonis ſcientibus me; id
eſt, meretricis illius Rahab, & con-
C fuſionis illius memor ero apud ſcientes
me, vel intet ipſos; quia meretrix illa
me agnovit, [c] quem populus non agno- c
vit. Inter illos ergo qui me ſcivetunt,
eommemorabitur Rahab, ut dignum
fidei præmium adipiſcatur. Unde & in Matth. 21. 31.
Evangelio dictum advertimus: *Meretri-*
ces & publieani præcedent vos in regno cæ-
lorum. Sed quia invalidi ſumus ad exſe-
quendum, licet devoti ad credendum:
tu prætende miſericordiam tuam in te
D eredentibus, quo devotioni & fidei
facta quoque noſtra conveniant: nec
ſtudium mentis noſtræ deſtituat corpo-
ris hujus infirmitas; ſed in ipſis tenta-
tionibus & infirmitatibus gloriemur, in
quibus gloriabatur Apoſtolus dicens:
Libentiſſime itaque magis gloriabor in infir- 2. Cor. 12. 9.
mitatibus meis, ut prætendat in me virtus
Chriſti.

24. Pulcherrime itaque addidit: *Non* ℣. 12.
E *veniat mihi pes ſuperbiæ, & manus pecca-*
torum non moveant me. Ibi ceciderunt ope- ℣. 13.
rantes iniquitatem, expulſi ſunt, nec potue-
runt ſtare. Superius quidam accipiunt
torrentem voluptatis tuæ in tentationi-
bus fortitudinem; ſicut eſt martyrum, Matth. 24. 20.
in quibus placuit Deo exhibere ſibi
ſuavis, & grati certaminis voluptatem.
Etenim ſi hyemes pro tentationibus
aecipiuntur; unde & orandum Domi-
nus admonet, ne fiat fuga noſtra hye-
me aut ſabbato, hoc eſt, vel in tentatio-
ne, vel otio: hyeme autem creſcit tor-
rens, & adimpletur, atque intumeſcit:
tot-

a Ita edit. & mſſ. aliquot. Alii autem plures, *fon-tem negavint*. Et infra ubi edit. vet. in margine, Rom. in corpore ac pauci mſſ. *& ſitim humanæ cupiditatis*; alii majori numero, *& ſitim humanæ captivitatis*.

b Mſ. Thuan. *Propheta autem adventum domini Salvatoris in ſpiritu prævident, cui niſi ei qui venturus erat in terra, diceret apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Unde & Salvator in Evangelio dicit*: Ego &c.

c Mſſ. Reg. Remig. Long. Vale. & Thuan. *quem populus non cognovit, ut electus. Inter illos* &c.

A torrens utique pro graviore tentatione poteſt accipi, quæ eſt in perſecutionibus. Et ideo bene torrens voluptatis dicitur; quia ubi ſuperabundavit peccatum perſecutionis, ſuperabundavit & gratia confeſſionis.

25. Vide virtntem prohetic᷑ diſtinctionis. Primo injuſtum expoſuit, qui vel In corde ſuo, vel in ſermone dicit, ut ſibi delinquat, vel in ſe delinquat; habet enim græcus codex, ἐν ἑαυτῷ, id eſt, in ſe ipſo: ſed non omnes. B (Pſ. 13. 1.) Et forte ideo, quia *inſipiens in corde ſuo dixit quia non eſt Deus*. Ne forte & injuſtus intra ſe dicat, & intra ſe delinquat, licet Deum palam negare dementis ſit: injuſtitiam autem plerique pro laude profitentur. Rapere enim, nocere etiam iis qui non læſerint, & circumvenire plerique ſibi exiſtimant glorioſum. C Ergo primo injuſti vitam expoſuit, poſtea ſacramentum divinæ cognitionis adjunxit; ut timentes Deum, iniquitatem & injuſtitiam declinemus. Precem addidit, ut ab injuſtorum conſortio juſtos ſuos liberare dignetur; ut in iis quoque qui mundo ſunt corde, juſtitia divina prætendat, quaſi ſpeculatrix pia, ne nobis peccatorum velut hoſtium incurſus obrepat, & capiat dormientes. D Ideo vigilandum eſt, ſemper caſtra Domini munienda ſunt; quia nucte advenit inimicus & adverſarius, quandu ſomno ſenſus tenetur, cibo corpus diſtenditur. Orandum ut juſtitia Dei prætendat in nobis, quæ in infirmitate poſitos faciat fortiores, ut poſſit unuſquiſque noſtrum dicere: (2. Cor. 12. 10.) *Cum infirmor, tunc potens ſum*.

26. E Deinde etiam ſpecialiter pro ſe orat; ut nos doceat, quemadmodum orare debeamus ad Dominum: *Non veniat*, inquit, *mihi pes ſuperbiæ*, id eſt, non in ſuperbiam incidam. Denique & alibi meminit ſui dicens: (Pſ. 130. 1.) *Si non ambulavi in magnis*. Hic oravit, ibi implevit: non impleſſet, niſi oraſſet. Cavenda ſuperbia, quæ etiam in proſperis ſupplantat. Denique gravius Adam in paradiſo cecidit, quam ſi cecidiſſet in terra. F DE ALTISSIMIS cadere, præcipitium eſt: in planis lapſus vocatur. Ideo pes errat ſuperbi, quia caput non tenet; oculi enim ſapientis in capite ejus. Non mirum ergo ſi errat veſtigium, ubi oculus non habetur. Præcedat oculus, ut pes ſequatur. [a] Quomodo enim In tenebris viator incederet? Cito pes offendit in nocte, ſi quaſi quidam mundi oculus viam luna non monſtret. Et tu in nocte es ſæculi, monſtret tibi Eccleſia viam: ex alto te juſtitiæ ſol illuminet, ut lapſum timere non poſſis.

27. Et quia pedem dixerat ſuperbiæ, addidit: *Et manus peccatorum non moveant me*. Etenim ſicut ſancti membra ſunt B Chriſti, ita impii membra ſunt diaboli. *Manus peccatorum non moveant me*, id eſt, actus eorum qui peccant, non me de juſtitiæ ſtatione dimoveant. Plerumque enim dum videmus peccatores proſperis abundare ſucceſſibus, nutamus affectu, & quaſi quadam peccatorum manu de radice virtutis avellimur. Cavendum ergo ne quos in domo C Dei manus divina plantavit, manus adverſa ſupplantet. Pulcre tamen hoc dicit, qui a perſecutoribus verberatur. Qui autem moventur de radice ſua, qua jam Chriſto inhæſerant, cadunt.

28. Unde addidit: *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem*. Quid eſt, *ibi*? Utrum ubi eſt ſuperbia, ubi eſt manus peccatorum? An ubi ſtabant, ubi erant, ante plantati; ibi ceciderunt? D An in vicino, an in concinenti, quaſi in ipſo tempore, in ipſo loco? Et videtur ambiguum. Sed alibi docemur quid ſit *ibi*, ubi dicitur: *Ibi dolores ſicut parturientis*. (Pſ. 47. 6.) [b] Bonus dolor ei cui partus eſt fidei, quo Chriſtus in Eccleſia formatur, & naſcitur. Et alibi dicit: (Pſ. 86. 4.) *Memor ero Rahab, & Babylonis ſcientibus me. Etenim alienigenæ, & Tyrus & populus Æthiopum, hi fuerunt ibi*; id eſt, ubi E ſcientes me, ubi fundamenta in montibus ſanctis, ibi & alienigenæ; quia & ipſi in me putaverunt eſſe credendum. Ibi ergo ceciderunt, ubi magis ſtare debuerunt; quia & in paradiſo cecidit Adam, & Chriſtus in ruinam venit, & in reſurrectionem, ut ruina ſit perfidorum: juſtorum autem & fidelium reſurrectio.

29. Denique *expulſi ſunt*; quia injuſti viri in loco ſancto ſtare non poterant. F Unde & Apoſtolus dixit: Et tu qui ſtas, vide ne cadas. (1. Cor. 10. 12.) Et utique ei dixit qui non corpore, ſed fide ſtabat. Poſſumus & in futurum intelligere, *ibi*, ut eſt: *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium*, (Matth. 13. 14.) & : *Nudus ibi pergam*. (Job. 1. 21.) [c] Quam brevis in exitu & quanta concluſio!

a Cod. Reg. *Quomodo ergo in tenebris viator incedens*. Remig. Long. Valc. & Thuan. *Quomodo ergo ſi in tenebris viator incedat*. Non male: tamen edit. atque alii mſſ. melius.

b Cod. Thuan. *Bonus dolor, & bona via partus*; cui accedunt alii quatuor, in quibus tamen vox *bona* deſideratur.

c Thuan. cod. *Quamquam breviter aut in exitu, & tamquam in concluſione*. Alii quatuor .... *tamquam concluſio*.

Non ſim, inquit, ſuperbus, ut peccem: non peccem, ne movear: non movear, ne eadam: non cadam, ne expellar, ſicut Adam de paradiſo expulſus eſt; quia [a] in ipſo primum pes ſuperbiæ ſtare non potuit. Neſcit ſtare ſuperbia; & ſi ceciderit, non novit reſurgere. Et ideo pulcre iſte & in ſuperioribus locutus eſt de ſuperbis: Pſ. 19. 8. *Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Dei noſtri magnificabimur*; hoc enim ſtabile, illud infidum. Et ſubjecit: *Ipſi obligati ſunt & ceciderunt: nos vero ſurreximus, & erecti ſumus*. Ibidem 9. Et in libro Michææ prophetæ ſcriptum eſt: [b] *Noli ſuperbe gaudere mihi, inimica mea, quia cecidi; ſed reſurgam*. Mich.7.8. Cecidimus enim in hoc mundo, ſed in Chriſto reſurreximus: cui eſt honor, gloria, virtus, perpetuitas & a ſæculis, & nunc & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum, Amen.

a Ita mſſ. & edit. Era. Gill. & Rom. excepta voce, *primum*, quam hæ non agnoſcunt. Pariſ. autem nonnullæ legunt, *in ipſo primum princeps ſuperbiæ ſtare non potuit*.

b Vet. edit. *Noli ſuper me gaudere* &c. Rom. *Noli ſupergaudere mihi* &c. LXX. Interpr. Μὴ ἐπιχαιρέ μοι &c. Mſſ. tamen ut in textu.

IN PSALMUM XXXVI.

PRÆFATIO.

1. Omnis Scriptura divina, vel naturalis, vel myſtica, vel moralis eſt. Naturalis in [a] Geneſi, in qua exprimitur quomodo facta ſunt cælum, maria, terræ, & quemadmodum mundus iſte ſit conſtitutus. Myſtica in Levitico, in quo comprehenditur ſacerdotale myſterium. Moralis in Deuteronomio, [b] in quo ſecundum Legis præceptum vita humana formatur. Unde & Salomonis tres libri ex plurimis videntur electi: Eccleſiaſtes de naturalibus, Cantica canticorum de myſticis, Proverbia de moralibus.

2. Sed quia omnium pſalmorum corpus unum eſt, idcirco nihil in his diviſum eſt atque diſtinctum; ſed prout ſe obtulit ratio, nulla intermiſſa doctrinæ iſtiuſmodi diſciplina eſt. Namque & naturalem evidentiſſime comprehendit, dicendo de Angelis atque Virtutibus, & ſole, & luna, & ſtellis, & lumine cæli cælorum, & aqua quæ ſuper cælos eſt: Pſ.32.9. & 148.6. *Quia ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandavit, & creata ſunt. Statuit ea in ſæculum ſæculi, præceptum poſuit, & non præteribit*. Et de myſticis Pſ.88.21. Le 45. 5. locutus eſt, cum de occultis, & ſacræ unctionis unguento, & de conſummatione ſcripſerit Tabernaculi. Quorum multiplex gratia; quoniam multifariam & multis modis locutus eſt Dominus in prophetis. Nam & venturum præfatus eſt Dei Filium Principem ſacerdotum, & paſſurum eſſe pro nobis, & ſanguine ſuo mundaturum noſtra peccata tituli *Pro torcularibus* declararunt; Pſ. 8. & aliis. Pſ. 65. & reſurrecturum pſalmus *reſurrectionis* expreſſit, & alius poſtea titulus indicavit, in quo *terra ejus eſt reſtituta*, [c] Pſ. 96. commutationem quoque univerſorum futuram fidei ſacramentis. Et de moralibus plura contexuit, diverſaque virtutum genera demonſtravit, & dedit præcepta vivendi, quibus ulcera noſtrorum ſanavit errorum, moreſque renovavit humanos, atque intimos mutavit affectus; ſicut docet pſalmus trigeſimus tertius, quem etiam Petrus 1. Petr. 3. 11. ſanctus in epiſtola ſua tamquam medicamentum noſtris pectoribus affixit: atque iſte qui nobis hodierna lectione propoſitus eſt. Nam iſti præ ceteris ethici reperiuntur: ſed iſte diffuſior, qui trigeſimus ſextus inſcribitur. Nam etſi ille prædulcis & lucidus eſt: iſte tamen dulcior; quoniam ille me docuit cohibere linguam a malo: iſte deſinere ab ira, indignationem relinquere. Ille præcepit ſine dolo loqui: iſte inſtituit eſſe manſuetum, qui præmia manſuetudinis demonſtravit. Quæ majora fomenta ſunt cordis humani, quam manſuetudo atque ſimplicitas: quibus & dolor omnis acceptæ levatur injuriæ, & labes criminis omnis excluditur?

3. Ad hæc igitur manum medicamenta mittamus, ut vulnera noſtra euremus; ne ſi velimus dicere quod alios eu-

a Mſſ. Reg. *In Geneſi de factura creaturarum, in qua* &c. Quatuor alii: *In Geneſi de formatione creaturæ, in qua* &c. Sed quod neque in aliis neque in edit. reperitur, gloſſema redolet.

b Cod. Vict. & Colb. *in quo ſecundum Legem præceptum vitæ humanæ formatur*.

c Mſſ. proxime laudati: *commutationem quoque univerſorum futura fidei ſacramenta*.

Digitized by Google

Luc. 4. 23. curare poſſimus, dicatur nobis: *Medice, cura te ipſum*. Ergo quod etiam non medicis, ſed vulgo quoque ſolet eſſe commune; ut medicinam pauci profiteantur, plurimi tamen remedia ejus aliqua ſcire ſe dicant: vel quod medicorum pueri faciunt nos quoque alieno medicamento remedium indigentibus proferamus. Dives magiſtrum adhibeat, pauper miniſtrum. Qui perfecti altitudinem capit, ſumat ex ipſo: qui planiora deſiderat, in valle paſcatur, ut parvulus. Qui fluvium metuit, de ri-

a vulo [a] bibat: & qui profundum pavet, ad litus enatet. Pulcre autem ſanctus

Pſ. 35. David in ſuperiore pſalmo injuſti vitam deſcribit, hic juſti: ibi injuſtus exponitur, hic juſtus inſtituitur: ille ſibi delinquit, hic tollit etiam aliena peccata. Et ideo quod primum medicamentum ſit juſtitiæ conſideremus.

IN PSALMUM XXXVI.

Enarratio.

b 4. [b] NOli, inquit, *malignari inter*

v. 1. *malignantes: neque æmulatus fueris facientes iniquitatem*. Primum diſcamus quid ſit *æmulari*; licet minor vis ſermonis hujus ſit in latino, quam in græco. Nam & in bono æmulationem legimus, & in malo. Denique Apoſto-

Galat. 4. 18. lus dicit: *Bonum eſt æmulari in bono ſem-*

Ibidem 17. *per*. Et ſupra ipſe dixit: *Æmulantur vos non bene: ſed excludere vos volunt, ut illos æmulemini*. Et iterum ipſe ait:

1. Cor. 12. 31. *Æmulamini meliora chariſmata*. Et ad Ro-

Rom. 11. 11. manos habes: *Dico ergo numquid ſic offenderunt, ut caderent? Abſit; ſed illorum delictum ſalus eſt gentibus, ut illos æmu-*

Ibidem 13. *lentur*. Et infra: *Vobis enim dico gentibus: quamdiu ego ſum gentium Apoſtolus, miniſterium meum illuſtrabo, ſi quo modo æmuler carnem meam, & ſalvos faciam aliquos ex ipſis;* hoc eſt, afficiam carnem meam. Denique παραζηλώσω græcus habet. Nam & hic: μὴ παραζήλου ἐν πονηρευομένοις habet; μηδὲ ζήλου τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν; hoc eſt, noli malignos in æmulationem excitare; quoniam illi non de bono, ſed de malo certant.

5. Quid eſt, in æmulationem excitare? Exemplo ſi poſſumus aperiamus. Intemperantes mulieres quædam ſunt, A quæ aliorum conjugum corda ſollicitant: quos cum conſuetudini ſuæ, probroque ſubdiderint, non contentæ erroris ſui habere ſecretum, ſtudent coram jugalibus eorum ſuum jactare flagitium; ut eas in zelum ſui excitent & inflamment, triumphum quemdam de dolore probarum mentium & commotione captantes: quæ æmulatione feminea thori proprii contumeliam non B ferentes, ſolvunt complaciti vincla conjugii, [c] aut quotidiana rixa decertant; c ſitque ex æmulatione diſcordia, ex diſſenſione diſſidium, quo domus tota turbetur. Exemplo igitur protervæ mulieris cognoſce qui legis, partes eſſe nequiſſimæ deteſtabiliſque verſutiæ, improba æmulatione alterius animam commovere: aliudque eſſe zelum, aliud parazelum. Hæc eſt enim prava æmu- C latio, quæ bonorum ſubintrat affectum: qua etiam Judæus erravit [d] qui a vero d & bono Evangelicæ diſciplinæ itinere, devia Legis æmulatione, deflexit; ſicut de ſe Apoſtolus ait, quod ſecundum Philip. 3. 6. æmulationem Legis perſequebatur Eccleſiam Chriſti.

6. Ergo quamvis Deus noſter ingratis Judæorum offenderetur frequenter affectibus & querelis; tamen adſumtum ſemel & electum ſibi populum minime D relinquebat: ſed Synagoga tantum meretrix procax irritare eum cœpit in æmulationis amaritudinem, prævaricationis ſe miſcendo ſacrilegiis. Denique dixit ad ſacerdotem Aaron: *Fac nobis* Exod. 32. 1. *deos quos adoremus*; & vituli caput adorare cœperunt. Unde per canticum magnum Moyſi Dominus in ore ipſius reſultavit dicens: *Ipſi excitaverunt me in* Deut. 32. 21. *æmulationem in non Deo, irritaverunt me in* E *ſimulacris ſuis: ego autem excitabo eos in æmulationem in non gente, in natione inſipiente irritabo eos*. En quomodo Dominus condemnavit Synagogæ meretricios mores, quo ipſorum in eos verſutiam retorqueret; & ſuo afficerentur ingenio, qui dominum Deum ſuum a quo adſumti fuerant, gravibus ſacrilegiis refutarunt, deos ſibi quos colerent eligentes: adſumens e contrario ſibi Ec- F cleſiam de profanis, quam prælatam ſibi ſine Lege, ſine gratia Judæorum populus ingemiſceret; atque eo amplius in æmulationem illorum excitaretur affectus,

a Mſſ. quinque, *bibit, & qui profundum putavit ad littora natat*.

b Rom. edit. ſola. *Noli ſubæmulari inter malignantes. Primum diſcamus quid ſit ſubæmulari?* Hanc quidem lectionem videntur ea quæ ſequuntur, poſtulare; ſed nos ex fide verba mſſ. & vet. edit. repræſentamus. Cui vero placuerit varias hujus verſiculi lectiones cognoſcere, adeat Nobilium, apud quem etiam cum aliorum Patrum, tum ipſiuſmet Ambroſii expoſitiones reperiet,

c Sic edit. vet. ac Rom. Mſſ. autem Vict. & Colb. cum vet. edit. in margine: *aut quotidiana vita decertant*. Alii plures, *aut quotidianæ vitæ decernunt*.

d Edit. ant. & Rom. cum mſſ. Vat. Colb. & Vict. *qui a vero bono Evangelicæ diſciplinæ, devia Legis æmulatione, deflexit*. Parti. quædam cum Reg. . . . *diſciplinæ devius, Legis* &c. Omnium, uti putamus, optime quatuor alii quos ſecuti ſumus.

fectus, quo viliorum facta eſſet electio. Nam ante quo afficeretur ille populus non habebat; cum ſolum ſe a Domino conſideraret electum. Ubi vero advertit adſcitam ex nationibus convenam plebem quæ ſibi legem Domini, prophetarum oracula, Teſtamentum novum Domini vindicaret, tunc demum excruciari nimio cœpit affectu, poſteaquam ſe repudiatum eſſe cognovit. B Denique ſi videat gentilium cæremonias, non movetur: ſi audiat profectum Eccleſiæ, cruciatur miſeraque torquetur invidia. Completur ergo in Judæa: *Et ego in æmulationem eos excitabo in non gente.*

7. Accedit ad cruciatus gravioris ærumnam, quod ex gentibus peccatores ſibi videntur eſſe prælati, qui ne gentis quidem, alicujuſve nationis nomen adtollant. C Nam omnis congregatio cujuſque regionis nomen ſibi vindicare conſuevit, ut Ægyptii, Æthiopes, Syri, Judæi, Arabes, provinciæ ſuæ terrarumque ſuarum vocabulum præferunt: nos de diverſis populis congregati, vocabulum nobis unius gentis non poſſumus uſurpare; & ideo quia nomen non habebamus in terris, de cælo accepimus, ut Chriſti populus diceremur. Sed hoc gentilis ſtultitiam putat, D Judæus opprobrium. Verum eſt ergo quod ſcriptum eſt, quia ultus eſt Deus propriam contumeliam, Eccleſiam ſibi ex non gente quærendo; & eam ex gente inſipiente, vetuſto illi atque regali populo præferendo. Quæ ſit gens inſipiens quæ prælata ſit, audi dicentem: (1. Cor. 1. 27.) *Quoniam ſtulta mundi elegit Deus, ut confundat ſapientes.* Et iterum: (Ibidem 3. 18.) *Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſæculo, ſtultus fiat, ut ſit ſapiens.* E Reddidit ergo, non intulit Dominus æmulationis communionem; ut eſſet non in forma imitationis, ſed in pœna iniquitatis.

8. Denique latinus interpres volens diſtinctionem facere inter æmulationem virtutis, & æmulationem offenſionis, ait: (Ibidem 10. 22.) *Numquid æmulamur Domino?* Hoc eſt, numquid Domino offenſionem æmulationis inferimus, F ut de iis edamus, quæ immolata ſimulacris ſunt; ſicut Judæi, eum ſacrificando ſimulacris exaſperaverunt? Quod ſi inter homines excitandæ æmulationis offendit intentio, & frequenter perſona ex- A aſperati ſuperior invenitur, [a] quod incentiora æmulationis fraudi eſſe conſuevit; cujus ſtultitiæ eſt majeſtatem irritare divinam, & offendiculo æmulationis inceſcere, ubi nulla ultionis eſt difficultas?

9. Non debemus igitur malignis æmulandi adverſum nos aculeos miniſtrare, qui etiam non laceſſiti, invidiæ ſtimulis excitantur, ut noceant; B ſicut Cain fratrem occidit, quia magis illius ſacrificium acceptum eſſet, quam quod ipſe putaverat offerendum. In quo non æmulatus Abel: ſed invidus Cain prælationis gratiam ſceleſto parricidio perſecutus eſt. Non enim ille fratris voluit obumbrare ſacrificium, ſed ſervare ſacrificii diſciplinam; ut primitias nulla deſidia moraretur, nec aliqua in uſus proprios derivata uſur- C patione violaret. Saul quoque triumphatorem Palæſtinorum David prophetam, & propriæ conſervatorem ſalutis, juvencularum ſibi ſermone prælatum tentavit inſidiis, teli jaculo paravit occidere; ac pene ſanguinem generi fuderat innocentis, niſi vulnus ille [b] ſinuati corporis inflectione eluſiſſet. Quæ ibi malitia, ſi juvenculæ dixerunt: (1. Reg. 18. 7.) *Saul in millibus, David in decem millibus?* Quam atrox autem invidia regis Saul, D qui ſermonis errorem in innocentis exitium derivavit.

10. *Neque æmulatus*, inquit, *fueris facientes iniquitatem.* Non repetivit quod dixerat, ſed mutavit; aliud eſt enim ſubæmulari, aliud æmulari: ſubæmulatio aſtutiam habet, æmulatio ſimplicitatem. Sed tamen etiam ipſa cauta debet eſſe ſimplicitas & provida, ut noverit quid cavendum ſit. Neque E enim otioſe dictum eſt: (Matth. 10. 16.) *Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.* Spiritalis ergo debet eſſe aſtutia, quæ ſervet ſalutem, dolum neſciat. Spiritalis debet eſſe ſimplicitas. Videtur autem etiam alio loco diſtinctionem ſubæmulationis Scriptura feciſſe, cum dicit: (Eſai. 11. 13.) *Et auferetur zelus Ephræm, & inimici Judæ peribunt. Non erit æmulus Ephræm Judæ, & Judas non vexabit Ephræm.* Alibi F autem habes: (1. Cor. 14. 12.) *Sic & vos, quoniam æmulatores eſtis ſpiritualium ad ædificationem Eccleſiæ, quærite ut abundetis.* Æmulatores pro bonis, & bonæ rei imitatoribus poſuit, æmulum pro obliquo & invido.

11. Pri-

a Edit. Rom. *Invenitur, incitatori æmulationis* &c. Aliæ, *invenitur, incentoria æmulationis*: Mſſ. omnes .... *quod incentoria* &c. Et certe particula, *quod*, videtur omnino neceſſaria conſtructioni. Vocem autem, *incentoria*, fuiſſe tunc temporis pro cauſa quæ ad aliquid incenderet, uſurpatam exiſtimamus.

b Edit. quædam Pariſ. *niſi vulnus ille æmulati corporis.* Reg. ac Thuan. ...., *ſimulati corporis* &c. Forte quod crediderint ſanctum Doctorem alludere ad ligneam illam effigiem quam pro Davide Michol ſuppoſuiſſe memoratur. Sed præſtare Gill. & aliorum Mſſ. lectionem palam faciunt verba, tum quæ præcedunt, tum quæ ſequuntur.

11. Primum eſt ergo, ne malignos ad æmulationis malignitatem laceſſas: ſecundum, ut non æmuleris iniquitatem facientes. Plerumque enim videntes pii fraude aliquos & aſtutia quæſiſſe divitias, & perveniſſe ad honores, æmulatione deformi, vias eorum ſequi geſtiunt; ut ad divitias & honores ſimili arte perveniant, vel in contrahendo conjugio circumſcribant adoleſcentulas.
ꝟ. 2. Quid enim prodeſt, eum ipſæ divitiæ & omnis gloria ſæcularis tamquam fœnum cito areſcat, & tamquam oleta herbarum in ipſa ſpecie ſui floris intercidant? Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis ut flos fœni. Noli ergo magnopere affectare quod perpetuum eſſe non poſſit: noli eſſe æmulus & obliquus: noli eſſe contentioſus & decertator in zelo. Unde & Aquila dixit: *Noli concertare in malignantibus*. Symmachus: *noli contendere*. Noli etiam eſſe imitator iniquitatis & fraudis: ſed eſto apoſtolicæ doctrinæ, propheticæ gratiæ, ſanctorumque virtutis imitator; ut fructum feras, & meſſem bonitatis recondas, ſicut Joſeph, qui multitudine frumenti famem diuturnæ ſterilitatis excluſit: ut Habacuc, qui prandium meſſoribus deferendo, elevatus ab Angelo aerii tramitis iter carpſit, & redditus terris, Inter ſævos leonum ſtrepitus pio prophetæ dulce convivium miniſtravit.

ꝟ. 3. 12. Recte ergo dicit Propheta: *Spera in Domino, & fac bonitatem; & inhabita terram, & paſceris in divitiis ejus*. Quæ eſt terra quam ſuadet inhabitandam, niſi anima tua, quam bene debes excolere, frequenter ſpiritalibus inarare vomeribus, ne longo inhorreſcat ſitu? Bonus enim agricola quotidiana operatione & pervigili ſollicitudine exercet agrum ſuum, & propria rura cuſtodit; ne devaſtet ea aper de ſilva, & fructus maturos raptor eripiat. Ara ergo terram tuam, ut cum venerit, qui ſeminat verbum, animam tuam inveniat præparatam; ne ſupra inculta cordis tui decidat ſemen, & veniant aves cæli, & diripiant quod fuerit ſeminatum. Quæ ſit ergo terra, audi dicentem:
Luc. 8. 5. & ſeq. *Ecce exiit qui ſeminat, ſeminare agrum ſuum: & dum ſeminat, aliud cecidit ſecus viam, aliud ſupra petram, aliud ſupra terram bonam* ....
Ibidem 15. *Quod autem ſupra terram bonam, ii ſunt qui in corde bono audientes verbum retinent, & fructum adferunt per patientiam*. Mundum ſit ergo cor tuum, A munda ſit anima tua, ut fructum bonitatis poſſis adferre, hoc eſt, gratiæ ſpiritalis. Bonitas enim fructus eſt Spiritus ſancti; ſicut ſcriptum eſt: *Fructus autem Spiritus eſt caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, fides, modeſtia, continentia*. Galat. 5. 22. Hi ſunt fructus, quorum divitiis paſcimur, & ubertate ſatiamur. In hac terra vitem illam fructiferam juſtus Noe plantavit, & de B fructu ejus bibit, atque intimo corde ſolutus eſt; quando eum laudabili pietatis amictu induit virtutum ſuarum geminata poſteritas. Alio quoque loco nobis iſtas Propheta ſanctus divitias demonſtravit, quibus erat dives in Chriſto, & omnibus quæ ad vitam æternam conducerent, abundabat. Et re vera quis ditior, quam qui dives in C Domino eſt; ut poſſit dicere: *In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, quaſi in omnibus divitiis?* Pſ. 118. 14. Quid enim poterat deeſſe viro, qui cæleſtibus ditabatur oraculis? Et ideo ſuadet hoc pſalmo, ut theſaurum illum nobis quæramus æternum, & delectationem ejus acquiſitione capiamus.

13. Ideoque ait: *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui*. ꝟ. 4. Quare non dixit tuas; [a] ſed cordis tui petiD tiones? Etenim petitiones exterioris hominis interiorisque communes non ſunt, nec omnes probantur a Chriſto; quia lex carnis legi mentis frequenter repugnat. Quæ autem interioris ſunt hominis, qui renovatus eſt Spiritu, illas petitiones Dominus petitori donat effectu. Unde & alibi ait: *Tribuat tibi Dominus ſecundum cor tuum, & omnes petitiones tuas confirmet*. Pſ. 19. 5. *Secundum cor* ait, E non ſecundum appetentiam carnis: & illas petitiones, inquit, quæ prodeunt ex intimo corde, confirmet, non quæ ex carnis hujus illecebra & voluptatibus diriguntur.

14. *Revela ad Dominum viam tuam, & ſpera in eum, & ipſe faciet. Et educet ſicut lumen juſtitiam tuam, & judicium tuum ſicut meridiem*. ꝟ. 5. ꝟ. 6. Hoc ſolo verſiculo qualis eſſe debeas, declaravit. Quis enim revelat viam ſuam, niſi qui Deo occultorum ſuorum arbitro interna ſui F pectoris confitetur? Bene ait, *revela*, hoc eſt, aperi conſcientiam tuam, ne eam ſæculi iſtius gravet umbra vel carnis. Prorumpentia enim ſemina ſi fuerint obumbrata, tenuantur: ſoli objecta pingueſcunt. Quid de ſeminibus loquor? Ipſas arbuſculas, quominus ſe

ſe

a Omnes edit. cum mſſ. nonnullis, *Sed cordis tui? Petit ones .... communes ſunt*. Aliorum quinque mſſ. lectionem eo prætulimus, quia ſenſui & contextui accommodatior viſa eſt; nec non ad Origenis quem in pſalmos Ambroſius plurimum imitatur, interpretationem magis accedit. Ipſum conſule Hom. 1. in hunc Pſalmum.

A ſe in altum ſubjiciant, umbra ſilveſtris internecat, & prohibet brachia ramoſa diffundere. Pulcre autem dixit: *Revela ad Dominum viam tuam*, quia natura hominum prona peccato velut quoddam menti noſtræ velamen obducit; ne noſtra Domino peccata fateamur, qui poteſt vulnera noſtra ſanare: ut erubeſcat quis ore proprio poſtulare medicinam, ne coram hominibus ſua prodantur opprobria. B Premit igitur ſe intra hominem conſcientia, cum latere non poſſit: & tamdiu differt, quoad vulnus efferveat; ut jam non fidei ſalubritate, ſed immedicabili atrocitate
Pſ. 44. 2. ulceris detegatur. *Revela*, inquit, *ad Dominum viam tuam*; hoc eſt, aperi viam tuam, noli abſcondere, ſicut abſcondebat Cain, qui latere cupiebat; omnis enim qui male agit, odit lucem. C Revelabat David viam ſuam, qui ait: *Dico ego opera mea Regi*. Aperi ſenſum tuum, ut nihil ſit quod timeas reprehendi. Revelavit & Paulus, qui
1. Cor. 4. 4. præſumſit dicere: *Nihil mihi conſcius ſum*. Is actus, ea vita ſit, ut via tua coram Patre tuo luceat, qui in cælis eſt.

15. Sed quia obnoxia fragilitati omnis humana conditio eſt, & non noſtræ eſt poteſtatis iter noſtrum ex voluntate dirigere; ideo tibi dicit: Spera D in Domino, *& ipſe faciet*; hoc eſt, ut aperiat viam tuam, nec talem te eſſe permittat, ut fugias lucem, dum times prodi: & diligas tenebras, ut poſſis tua
Eccli. 23. 6. occultare flagitia, dicens: *Tenebræ operiunt me, quis ſcit ſi videt Altiſſimus?* Quomodo enim poteſt qui adulterium molitur, non noctem ſuis accommodam quærere tentamentis? Qui falſum cogitat teſtem ſuæ fraudi adhibere, qui corruptelam judicis captat; ut opprimat innocentem, iniquitatis non explorare E ſecretum? [a] Latro in ſolitudine ſubſidet, noctis tenebras opperitur, ut ſceleri cedat effectus. Iniquitas ergo tenebræ ſunt: Deus lux eſt. Et ſi tu velis tuam occultare juſtitiam, Deus eam educet in lucem; nec patitur latere judicium quo ea quæ bona ſunt, elegiſti: quæ improba, refutaſti. Nec ſolum facit tuum lucere judicium; ſed lucere ſicut meridiem. Quando ſe ſol F iſte in ſplendorem totus effundit, meridies eſt. Meridies erat quando Joſeph cum fratribus epulabatur, non ultus injuriam, ſed oblitus.

16. *Subditus eſto Domino, & obſecra eum.* v. 7. Non ſolum ut ſubjectus ſis Deo, moneris; ſed etiam ut obſecres Dominum, quo poſſis tuæ ſtudium ſubjectionis implere, [b] ſicut & ſupra ait: *Revela Domino viam tuam, & ſpera in eum*. Non ſolum revelare viam tuam te convenit; ſed etiam ſperare in Dominum. Bona autem ſubjectio, non abjecta, non vilis, ſed glorioſa atque ſublimis; ille enim Deo eſt ſubditus, qui facit Domini voluntatem. Denique quis ignorat quod ſapientia mentis præſtantior, quam carnis ſapientia ſit? Sapientia autem mentis ſubjecta eſt Dei legi: ſapientia carnis non eſt ſubdita. Et addidit Apoſtolus: *Nec enim poteſt*. Eſto Rom. 8. 7. ergo ſubditus, hoc eſt, proximus Chriſto, ut Legem impleas. Denique Chriſtus faciendo voluntatem Patris, Legem implevit. Et ideo finis eſt Legis, & plenitudo eſt caritatis; quia diligens Patrem, affectum omnem ejus adhibuit voluntati. Unde pro gloria Apoſtolus dixit: *Cum autem ſubjecta illi* 1. Cor. 15. 28. *fuerint omnia, tunc & ipſe ſubjectus erit illi, qui ſibi ſubjecit omnia; ut ſit Deus omnia in omnibus*. Et ipſe de ſe ait: *Nonne Deo ſubdita eſt anima mea; ab ipſo* Pſ. 61. 2. *enim ſalutare meum?* Denique pro pietate erat, non pro infirmitate, Joſeph & Mariæ parentibus ſubditus. Gloria autem Chriſti maxima, ut ſe univerſorum hominum pectoribus infundat, & omnes revocet ab impietate perfidiæ, & gentilitatis affectu, ut ſibi faciat eſſe ſubjectos. Cum autem ſibi ſubjecerit omnia, cum intraverit plenitudo gentium, & ſalvus factus fuerit omnis Iſrael, & toto orbe unum fuerit corpus in Chriſto; tunc erit & ipſe ſubjectus, munus ſuum Deo Patri offerens, & quaſi Princeps omnium ſacerdotum, & cæleſtibus [c] corpus altaribus, ut ſit ſacrificium fides omnium. Pietatis ergo eſt iſta ſubjectio, quod erit ſubjectus in corpore dominus Jeſus, cujus nos ſumus corpus & membra. Eſto ergo homo ſubjectus Chriſto, hoc eſt, ſubditus ſapientiæ Dei, ſubditus verbo, ſubditus juſtitiæ, ſubditus virtuti; quia hæc omnia Chriſtus eſt. Omnis homo Deo ſe ſubjiciat; non enim unum, ſed omnes docet ut ſubjiciant cor ſuum, ſubjiciant animam ſuam, ſubjiciant carnem ſuam, quo ſit Deus omnia in omnibus. Subjectus ergo eſt qui plenus eſt

a Edit. Rom. in corp. & vet. in marg. cum codd. ſcriptis aliquot: *Latro ſolitudines obſidet*: eædem vet. edit. in corp. & mſſ. Colb. ac Vict. ut nos in textu. Rurſus edit. vet. in corpore ac Rom. cum mſſ. Thuan. ac Var. *noctis tenebris operitur*. Vet. in marg. ac mſſ. Reg. Colb. & Vict. *noctis tenebras opperitur*.

b Mſſ. Vat. & quoque Gallic. ita præferunt: alii autem & edit. omnes: *Sicut & ſupra non ſolum revelare* &c.

c Omnes edit. ac mſſ. aliquot, *compos altaribus*: alii plures, *corpus altaribus*. Commode; nihil enim aliud hic declaratur, niſi Chriſtum & ſacerdotis & hoſtiæ vicem functurum.

eſt gratiæ, & ſuſcipit jugum Chriſti, & mandata Domini ſtrenue & incunctanter exſequitur: ſine ſubjectione autem, qui ſe fruſtra extollit, ſenſu propriæ carnis inflatus, inſolens devotionis & piæ declinans obſervantiam ſervitutis, quam ipſo jure naturæ Auctori debemus æterno. Poſtremo qui ſine peccato eſt, ſubjectus eſt Chriſto; quoniam redemtus a Domino eſt: qui autem in peccato eſt, non poteſt dici liber; ſed ſervus, quem gravia tenent vincula peccati.

ꝟ. 7. 17. Sequitur: *Ne æmulatus fueris eum, qui proſpere dirigitur in via ſua, faciens iniquitatem*. Evidenter hic quid ſuperius ſenſerit, intimavit: non excitandos malignos æmulatione ad malignitatem, neque imitandos facientes iniquitatem. Non enim iniquitas, ſed proſperæ res quæ proveniunt iniqua gerentibus nos ſæpe ſollicitant, ut eos putemus imitandos, quo ad eorum poſſimus pervenire ſucceſſus dicentes: Pſ. 72. 12. & ſeq. *Ecce ipſi peccatores, & abundantes in ſæculo, obtinuerunt divitias. Et dixi: Ergo ſine cauſa juſtificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas; & fui flagellatus tota die*. Si igitur flagellatus eſt David, cavere debemus ne & nos flagellemur; & dicatur nobis quia divitiæ, honores, potentiæ, generationi huic videantur eſſe diſpoſita, quaſi vaga & incerta pecuniæ opera, iniquitatiſque compendia, non quaſi præmia ulla virtutis; ideoque velut ſomnium veniant, & cum ſomnio te reſurgente deficiant. Ipſos athletas cum vicerint, certum eſt coronari, non antequam vincant. Nobis lucta cum ſæculo eſt. Vince ante ſæculum, ut coronam petas. Nemo ante coronatur, niſi certamen impleverit. Qui ſtadium currunt, numquid ante bravium accipiunt, quam ſtadium percurrerint? Quanti priores in exitu cadunt, & curſus ſui celeritate fraudantur? Numquid tu Deo, quam Paulus acceptior? Ille vas electionis, ille gentium Doctor numquam ſibi in hoc ſæculo coronam auſus eſt poſtulare. Denique audi dicentem: 2. Tim. 4. 7. & 8. *Certamen bonum certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi. Quod reliquum eſt, repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die*. Paulus ille raptus in tertium cælum, qui audivit arcana quæ non licet homini loqui: utrum in corpore eſſet raptus, an ſine corpore, neſcit, ſicut ipſe teſtatus eſt. Paulus ergo dicit, 2. Cor. 12. 2. in illa die coronam ſibi eſſe reddendam: tu hic tibi ut reddatur infiſtis? Imple ergo certaminis tui tempus.

A Non ſemel athleta luctatur, nec ſemel præliatur miles, ut ſtipendia ſua poſſit implere; & tibi non cum una paſſione luctamen eſt.

ꝟ. 8. 18. Superiores ſi evaſeris paſſiones, ira ſuccedit; & ideo tibi dicit Scriptura: *Deſine ab ira, & relinque indignationem*. Sunt multa vitia quæ obrepunt inſipientibus. Ira gravis paſſio eſt: plerumque accendit invitum; & volentem B mitius vindicare, in furorem rapit, ut perimat quem putaverit coercendum. Commotus, gladio ſæpe transverberat innocentem. Amicos & fratres per indignationem plurimi peremerunt. Ideo Prov. 15. 1. Sapiens dicit: *Ira perdit etiam ſapientes*. Salomonis dictum eſt, quia non ſolum quoſcumque de medio homines, ſed etiam ipſos perdat ira ſapientes. Et C David ſapientem monet dicens: *Deſine ab ira*; ne cum accenderis eam, illa non deſinat priuſquam te ejus flamma conſumat. *Relinque*, inquit, *indignationem*; hoc eſt, natura te rapit, movet affectus, culpa te alicujus excitat vel offenſa, ut indigneris; ſed non uſquequaque, ut modum neſcias: relinque eam, finem impone, ne te in peccatum trahat. Hoc eſt, quod ſupra dixit: Pſ. 4. 5. *Iraſcimini, & nolite peccare*. D Non enim hurtatur ut iraſcaris, ſed ad tempus cedit affectui: dat tamen medicamentum, ne diutius vis ulceris ſerpat. *Iraſcimini*, quod ait, tuæ eſt paſſionis. Medicus enim non ſtatim adhibet medicamenta languori: ſi dolor fervet, fomenta adhibet, ut miteſcat dolor: ſi febris exæſtuat, remedii tempus exſpectat, ipſum potum ſitientibus negare conſuevit. Non dicit: Noli febrire, cum vapor fervet ægroti, ſed dicit: E Exſpecta, deſinat febris, digeratur commotio. Sic & Propheta non potuit dicere homini, cujus caro ut variis morborum, ita commotionum paſſionibus excitatur: Non iraſcere; ſed dicit: *Deſine ab ira, & indignationem relinque*, ne pecces; IRA ENIM gravis eſt magiſtra peccati. Alius quoque medicus dicit: Epheſ. 4. 26. *Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram*; ne dum diu differs, veniat ille F qui calefactum corporis ſomno excitare conſuevit, & ſtimulet te, inſerat tibi cogitationes, & in ſecreta ſe tui pectoris immergat dicens: Vindica injuriam tuam, virum te eſſe cognoſce: femineæ infirmitatis eſt, non capere vindictam. Ergo contemnere te debuit ſervus, frater decipere, amicus illudere; & tu adhuc tuam non ulciſceris contumeliam? Proſcribas neceſſe eſt, gladio oportet inſurgas, & dolorem

tuum adverſarii morte ſolvas. Vir fuit ille qui ſuum occidit inimicum, merito prædicatur; quia ita ſe vindicavit, a [a] ut alius ignorans audiret, eique irrogare non auderet injuriam. His ſtimulis plus accenditur, plus movetur; ut compleatur quod ſcriptum eſt: *Ira perdit etiam ſapientes.*

v. 9. 19. Ergo tu ne audias eum; *ne æmuleris ut nequiter facias. Quoniam qui nequiter agunt, exterminabuntur.* Exterminan- B tur qui radices non habent, ſicut olera vel fœnum. Olera infirmus manducet: tu autem vitem inſere in agro tuo, vineam inſtitue. Etſi venerit Ach- 3. Reg. 21. 3. ab, qui tibi dicat: *Da mihi vineam tuam, ut olera mihi feram;* noli ei adquieſcere, ne ex conſenſu tuo caduca ferat, abſcindat æterna. Ideo Nabuthe inter ſanctos habetur, quia majorum ſuorum hereditatem, ne regi quidem putavit eſſe cedendam; C & lapidari maluit, ut vineam ſuam non daret in direptionem. Hereditas majorum, fides vera eſt. Exſtiterunt arriani regali ſubnixi potentia, qui templum Domini putarent ſibi eſſe tradendum, ſupplicia acerba minitantes: ſed abſit, ut apud mentem Domino ſervientem præponderaret magis pœnæ formido, quam forma pietatis. Nun prævaluit perfidia; D quia fides reſtitit. Eſt etiam quædam vinea in pectoribus fidelium, de Eſai. 5. 1. qua dicit Eſaias: *Vinea facta eſt dilecto in cornu uberi.* Hanc vineam Dominus plantavit in cordibus noſtris; & ideo Hier. 2. 21. legimus dicentem Deum: *Ego te plantavi vitem fructiferam, totam veram.* Nemo ergo de agro animæ nuſtræ hanc auferat vitem; quia benedicta eſt ea vitis. Ideoque dictum eſt de ſanctis: Pſ. 4. 8. *A fructu frumenti, vini, & olei, multiplicati ſunt.* E Bonum eſt ergo habere intra te torcularia vino redundantia; ut fluat tibi vinum in vas tuum de vinea Sorech, poculum illud inebrians quam præclarum! Sorech enim vinea, b [b] nuvi principii eſt, & novæ æquita- Eſai. 42. 10. tis. Unde & dicitur nobis: *Cantate Domino veſtro canticum novum, principium ejus, magnificate nomen ejus ab extremo terræ.* Hæc ergo vinea uvas faciat, non iniquitatem. Ideo relicta eſt vinea Judæorum; quia iniquitatem fecit, ut A ſcriptum eſt, & non judicium. Nos Ibid. 5. 7. ergo fructum feramus in Chriſto, ut perpetui eſſe mereamur.

v. 9. 20. *Suſtinentes enim Dominum poſſidebunt terram:* illam utique viventium terram. Eſt quædam terra cæleſtis, quæ fructum cæleſtibus ferat, de qua ait: *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Pſ. 26. 13. Hæc terra multo hominum ſudore ventri miniſtrat alimenta: illa terra bona Domini ſine ullo labore fructificat, in qua juſtorum diuturna poſſeſſio, & piæ mentis hereditas eſt. Et bene ait: *Suſtinentes autem Dominum, hereditate poſſidebunt terram.* Hæc eſt enim terra quæ non præterit; nam cælum & terra præteribunt: verba autem Domini non præteribunt. Et ideo nec illa intelligibilis terra poterit præterire paradiſi, in qua ſunt qui Domini verba conſervant. In hac terra collocatus eſt Adam, ut fructum æternæ caperet vitæ; ſed quia verba Domini [c] ſervare c non voluit, ideo in poſſeſſione quam acceperat, manere non meruit. Qui autem verba Domini cuſtodit, confidenter dicit: *Exſpectans exſpectavi Dominum, & reſpexit me.* Pſ. 39. 2. Adam autem quoniam non exſpectavit Dominum (quomodo enim exſpectavit qui refugit & offerre ſe timuit) ideo nec Dominus eum videre dignatus eſt; oculi enim Domini ſuper juſtos. Hunc autem eouſque videre nolebat, ut quæreret dicens: *Adam ubi es?* Gen. 3. 9. Qui quæritur, pro abſente habetur. Fides eſt quæ nos repræſentat Deo, perfidia quæ facit impios exſulare. Nullus itaque abſens eſt Deo, niſi qui ſe abſentem fecerit. Et ideo dicit: *Fiat tibi ſecundum fidem tuam;* Matth. 9. 29. qui enim ignorat, ignorabitur. Ergo Adam quaſi peccator locum ſuum ſervare non potuit. De paradiſo ejectus, [d] in caſtellum eſt relegatus, ut d ageret pœnitentiam. Accepit dilationem, ne continuo penitus interiret; ut ſalva fieret Eva per generationem filiorum, fidem ſancti Abel, prophetarum gratiam, Eccleſiæ poſteritatem.

v. 10. 21. Sed quia per hæc redimi noluerit, & in peccato perſeverandum ducit, de eo dicit Propheta: *Et adhuc puſillum, & non erit peccator: & quæres locum ejus, & non invenies.* Quomodo enim eſſe

a Sic mſſ. Vat. & Gallic. fere omnes: aliqui tamen, atque edit. *ut alius irrogare et non auderet injuriam.*
b Mſſ. partim cum edit. *novi principii nova eſt æquitas:* partim ut nos in textu, niſi quod ſolus Thuan. habet conjunctionem &c. Iterum mſſ. Vict. Colb. cum tridem edit. .... *canticum novum magnificate nomen* &c. Vat. autem ac plures Gallic. .... *canticum novum, principium ejus, magnificate nomen* &c. in quo conſentiunt cum LXX. ubi legas: ὑμνήσατε τῷ κυρίῳ ὕμνον καινὸν, ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, δοξάζετε &c.

c Vet. edit. in marg. & mſſ. ſeptem Gallicani: *ſervare non potuit.* Verum ſi lectionem hanc probaveris accipe *non potuit*, iſto modo; uti ſolemus dicere aliquem id non potuiſſe, quod re vera non fecerit, ſive alioquin habuerit, ſive non habuerit, ejuſdem rei faciendæ, ut cum Philoſophis loquamur, poſſibilitatem.
d Ita edit. & ſex mſſ. qui tamen legunt, *rel gatus*, quæ vox fere ſemper invenitur in mſſ. pro *relegatus*. At Vict. Colb. & vet. edit. in margine præferunt, *in carcere eſt religatus.*

eſſe poterit in futurum, eum peccati A
locus diuturnus eſſe non poſſit? Hæc
eſt enim terra quæ aperuit os ſuum,
ut ſanguinem ſuſciperet innocentis. Et
ideo in hac terra locus eſt peccatorum.
Præterit terra, quomodo peccatoris lo-
Gen. 1. 6. cus poterit inveniri? Ego arbitrot quod
ideo firmamentum inter aquam & a-
quam Deus eſſe præceperit, ut a vir-
tutibus peccata diſcerneret; & ſuper-
ior aqua quæ laudat Dominum, quie- B
ta maneret erroris, inſerior peccato eſ-
ſet obnoxia. Denique illa Deum videt,
hæc non videt: quæ ſupet cælos eſt,
videt; quæ in abyſſo, non videt.
Unde etiam dictum eſt: *Viderunt te*
Pſ. 76. 17. *aquæ, Deus, viderunt te aquæ, & timue-*
runt: turbatæ ſunt abyſſi, multitudo ſonitus
aquarum. Merito turbantur abyſſi ſuper
quas tenebræ ſunt deſormes, & ideo C
Matth. 8. 31. pacem habere non poſſunt. Unde ro-
gavit legio dæmoniorum ut in abyſſum
mitteretur, & ſe cum magno tumultu
præcipitavit in fluctus; ut porcorum
gregem quem repererat, ſtrangularet.
Peccatores itaque abyſſum petunt, ubl
caligo tenebrarum.

℣. 11. 22. *Manſueti autem poſſidebunt terram,*
& delectabuntur in multitudine pacis. Me-
rito terram poſſident in quibns Deus
ipſe requieſcit; ſicut divino per Eſa- D
Eſai. 66. 2. iam reſultavit oraculo dicens: *Super*
quem requieſcam, niſi ſuper humilem &
quietum, & trementem verba mea? Qui
ſunt manſueti, niſi quos nullus ſtimu-
lus diſſenſionis exagitat, non ira per-
turbat, non ſævitia exaſperat, non ra-
bies crudelitatis inflammat? Et ideo
quia non vina, non epulas, non di-
vitias, ſed pacem Domini dilexerunt
in corpore conſtituti; pro illa delecta- E
tione corporalium voluptatum, qua ſe
putarunt eſſe fraudandos, ut gratiam
adipiſcerentur æternam, *delectabuntur in*
multitudine pacis, quam dominus noſter
Jeſus in diebus ſuis generi donavit hu-
mano; ſicut propbetia quæ non men-
Pſ. 71. 7. tita eſt, comprehendit adſerens: *Orie-*
tur in diebus ejus juſtitia, & multitudo pa-
cis, donec extollatur luna. Quæ igitur eſt
pax qua cnnctæ Eccleſiæ multiplicatus F
eſt populus; niſi illa de qua Domi-
Johan. 14. 27. nus dixit: *Pacem meam relinquo vobis,*
pacem meam do vobis? Dedit pacem, qui
animorum bella ſedavit.

℣. 12. 23. Sequitur: [a] *Obſervabit peccator ju-*
a *ſtum, & fremet ſuper eum dentibus ſuis.*
℣. 13. *Dominus autem irridebit eum; quoniam pro-*
A *ſpicit quod veniat dies ejus*. Indignan-
tis quidem & effierveſcentis in iracun-
diam conſuetudo eſt, dentibus freme-
re: [b] ſed habet etiam cor maligni den- b
tes ſnos, qui non reſonare, ſed lace-
rare conſueverunt. Inſidiæ, commen-
ta, nequitiæ, dentes ſunt peccatoris.
Inſidiatur ergo peccator juſto, quia in-
videt; juſti enim vita redarguit pecca-
torem, [c] quem tacita majore auctori- c
B tate condemnat, quam ſi clara voce
loqueretur. Sed juſtus timere non de-
bet fremitum peccatoris; quia impro-
bitas non poteſt eſſe perpetua. Inſidiæ
temporales ſunt: munimenta autem
virtutis æterna. Mors peccatoris o-
mnem ejus potentiam fraudemque diſ-
ſolvit.

24. Plus adjicit: *Ecce*, inquit, *gla-* ℣. 14.
C *dium evaginaverunt peccatores, extenderunt*
arcum ſuum, ut dejiciant pauperem & in-
opem. Quis eſt gladius peccatoris, niſi
contrarius gladio Spiritus ſancti? Do-
cuit hunc Scriptura me gladium: do-
cuit Apoſtolus dicens, quia habemus
loricam juſtitiæ, & ſcutum fidei, & galeam Epheſ. 6.
ſalutis, & gladium Spiritus, quod eſt ver- 14. & ſeq.
bum Dei. Ergo verbum Dei gladius
Spiritus ſancti eſt. E contrario uti-
D que gladius ſpiritus nequiſſimi, ver-
bum eſt malum. Hoc gladio Petrus
apoſtolus Ananiam & Sapphiram ſer-
monis ſui quaſi quodam enſe percuſſit:
hoc gladio Paulus Elimæ adverſanti
diſputationibus ſuis, oculorum lumen
eripuit, & noctem cæcitatis infudit.
Conſidera nunc mihi jurgantes pecca-
tores, atque acerba jactantes inſolen-
tiæ, & criminationum opprobria pro-
ferentes; nonne ſi eos audias dices:
E *Gladium evaginaverunt peccatores*; quando
ſermo turpis tamquam de vagina petu-
lanti ex ore profertur, quem cohiberi
par fuit & recondi? Similiter ut gla-
dius verbum Dei dicitur, & idem ſer-
mo eſt peccatoris: ita & arcus quem
extendunt peccatores, mens eorum eſt;
& ſagitta quam jaciunt, ſermo eſt ve-
nenatus. Sicut enim ſagitta eſt Chri-
ſtus, qui eſt Verbum Dei, cui dici- Eſai. 49. 2.
F tur: *Poſui te ſicut ſagittam electam*, quæ
profertur ex pharetra Dei: ita ſagittæ
ſunt perfidorum, quæ arcu quodam
iniquitatis emiſſæ incautum vulnerant
innocentem, niſi ignita eorum jacula
ſcuto fidei repellantur. Er ideo ſolli-
citus eſſe debes miles in prælio; quia
pugna tibi non ſolum adverſus carnem

a Rom. edit. *Inſidiabitur peccator juſto* &c. Vet. autem & mſſ. omnes: *Obſervabit* &c. Favent etiam LXX. quorum verba ſunt illa: Παρατηρήσεται ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν δίκαιον.

b Edit. vet. cum cod. Vict. & Colb. *Sed habent etiam maligni dentes ſuos, quibus* &c. Rom. cum aliis, ut nos ſupra.

c Vat. & quatuor Gallic. *Quem tacito magis ore condemnat*.

& ſanguinem eſt, ſed adverſus ipſas quoque nequitias ſpiritales quæ non videntur. Abundent tibi arma fortia Deo, ut facile poſſis quæ volueris tela depromere; ne pauperem te & inermem hoſtis poſſit opprimere. Eſto Deo fortis, Deo dives, ut dicatur de te: *Redemtio animæ viri, divitiæ ejus*. (Prov. 13, 8.) Abundato theſauro ſapientiæ, eſto dives in verbo & operibus bonis, ut poſſis eſſe munitus. Fuge divitias peccatoris, ne inveniat ubi vulnerare te poſſit. Eſto miſericors, ut invulnerabilis maneas; vel curare te poſſis, ſi fueris vulneratus. Eſt & pauper quem volunt adverſarii vulnerare, ex illo numero de quo Salvator dixit: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. (Matth. 5, 3.)

(v. 15.) 25. Et ideo *Framea peccatorum intret in corda ipſorum, & arcus eorum confringatur*. Ut quemadmodum revertitur pax in Dei ſervulos ab eis qui non receperint benedicentium pacem: ita etiam malitia peccatorum, qua juſto nocere conantur, in eorum perniciem revertatur; quo ſuis telis & vulneribus trucidentur. Sæpe enim jacula in ipſos qui ea jecerint, refunduntur. * Quod etiam proximo accidit bello, cum infideles & ſacrilegi laceſſerent aliquem in Domino confidentem, & regnum ejus ereptum ire contenderent, Eccleſiis Domini perſecutionum ſæva minitantes; ut ſubito ventus oriretur, qui infidelibus excuteret ſcuta de manibus, ac tela omnium, atque miſſilia in * peccatoris exercitum retorqueret. Adhuc hoſtis deerat, & jam illi ventorum prælia ferre non poterant, ſuiſque ſpiculis ſternebantur. Et quod pejus eſt, non erant corporum graviora vulnera illa, quam mentium, deficiebant enim corde, cum Deum adverſum ſe pugnare cognoſcerent. Exierant itaque provocantes, & de pharetra cordis ſui adverſus populum Chriſtianum venenata perfidiæ jacula ferebant: ſed in caput eorum ſua revertebatur impietas. Denique ipſi inter ſe ſua perfidia ſunt ſoluti, paraſque fidelibus inſidias diſſipavit Dominus; ut non ſolum piis nocere non poſſent, ſed propriis auxiliis nudarentur, atque ad hoſtem arma ſua tranſirent. Quanto melius non protuliſſent gladium de vagina, hoc eſt, impia nequaquam verba promiſiſſent? Nam ſi pro otioſo ſermone redditurus eſt unuſquiſque rationem, quanto magis verba ſacrilegii gravibus ſuppliciis expiabit?

26. *Igne nos examinaſti*, dicit David. (Pſ. 16, 3.) Ergo omnes igne examinabimur. [a] Et Ezechiel dicit: *Ecce venit Dominus omnipotens; & quis ſuſtinebit diem introitus ejus; aut quis ſuſtinebit cum apparuerit nobis? Quoniam ipſe introibit ſicut ignis conflatorii,* [b] *& ſicut alveus lavantium; & ſedebit conflans & purgans ſicut aurum & argentum: & purgabit filios Levi, & effundet eos ſicut aurum, & ſicut argentum, & erunt Domino offerentes ſacrificium in æquitate*. (Malach. 3, 2. & 3.) Igne ergo purgabuntur filii Levi, igne Ezechiel, igne Daniel. Sed hi etſi per ignem examinabuntur, dicent tamen: *Tranſivimus per ignem & aquam*. (Pſ. 65, 12.) Alii in igne remanebunt: illis rorabit ignis; ut Hebræis pueris, qui incendio fornacis ardentis objecti ſunt: miniſtros autem impietatis ultor ignis exuret. Væ mihi ſi opus meum arſerit, & laboris hujus patiar detrimentum! Etſi ſalvos faciet Dominus ſervos ſuos, ſalvi erimus per fidem, ſic tamen ſalvi quaſi per ignem: & ſi non exurimur, tamen uremur. Quomodo tamen alii remaneant in igne, alii pertranſeant, alio loco nos docet ſcriptura divina. Nempe in mare Rubrum demerſus (Exod. 14, 22. & ſeq.) populus eſt Ægyptiorum, tranſivit autem populus Hebræorum: Moyſes pertranſivit, præcipitatus eſt Pharao; quoniam graviora eum peccata merſerunt. Eo modo præcipitabuntur ſacrilegi in lacum ignis ardentis, qui ſuper-

* Pugnam deſignat adverſus tyrannum Eugenium atque Arbogaſtem a Theodoſio Magno commiſſam, qua nihil in omni antiquitate magis decantatum. De ipſa ſcripſit non ſolum Auguſtinus lib. 5. de Civ. Dei cap. 26. & Oroſius hiſt. lib. 7. cap. 35. ſed etiam gentilis poeta Claudianus in panegyrico de tertio Honorii conſulatu: cujus poetæ hi duo verſus:

O nimium dilecte Deo, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad Claſſica venti,

à duobus memoratis patribus referuntur. Poſt hos autem eamdem Theodoſii victoriam certatim celebravere eccleſiaſtici ſcriptores.

* *Peccatoris*, hoc eſt, diaboli; eum enim tum alibi hac voce deſignat Ambroſius, tum ad ſequentem hujusce pſalmi verſiculum, ubi ſcribit: *niſi forte quia peccator dixit* &c. Quibus locis credibile eſt virum ſanctum reſpexiſſe ad illud 1. Joban. 3. 8. *quoniam ab initio Diabolus peccat*.

a Edit. Rom. *Et Malachias*. Certe quidem verba hic laudata non apud Ezechielem, ſed Malachiam reperire eſt: attamen edit. vet. ac omnes mſſ. legunt, *Et Ezechiel*. Quare dicendum eſt eum librum quem, ut Hieronymus *Proœm. in Malachiam*, Sixtus Sen. *Bibl. ſanctæ* lib. 5. annot. 262. Huetius *Demonſt. Evang.* prop. 4. *De libro Malachiæ*. num. 2. & 3. auctores ſunt, Origenes ab Angelo, alii autem ab Eſdra ſcriptum voluere, Ezechieli adſcriptum fuiſſe ab Ambroſio. Nec forte defuit exemplar aliquod cujus auctoritate niteretur; cum parum veriſimile ſit ab eo teſtimonium hoc neque admodum breve, neque etiam ita commune, ex memoria deſcriptum, ut in Auctore nominando errori eſſet locus. Sed hic minime videtur omittendum Doctorem noſtrum in eo quod omnes omnino etiam ſanctiſſimos viros igne purgatum iri aſſereret, Adamantii veſtigiis inſiſtere; ut recte obſervavit Huetius, Origen. lib. 2. quæſt. 11. num. 2. & 8. Ipſum conſule, ſicut & præfixam Ambroſianis hiſce enarrationibus admonitionem.

b Eadem edit. Rom. *& ſicut herba lavantium*, ubi ea quidem ſibi faventes habet LXX. in quibus, *ὡς πόα πλυνόντων*. Sed contra vet. edit. ac mſſ. omnium conſenſum nihil movemus.

perba in Deum jactavere convicia. A
Sequamur ergo hic poſiti columnam ignis, quæ nos in hoc corpore poſitos illuminet, & viam monſtret; ut in futurum nobis nebula refrigeret noctis quo ſæva incendia relevare poſſimus.

27. Vide autem Scriptura quid dicat: Arcum peccatorum Dominus confringat. Arcum autem ſuum poſuit in
a nube, [a] quo diluvia ceſſarent, tranquillitas refunderetur. Unde credendum, quia adverſarius & malignus arcum extendit ſuum, ut quietis animis moveat tempeſtates, excitet flatus. Oremus ergo ut arcum malignitatis diſſolvat dominus Deus noſter: adſit pauperi ſuo & inopi, qui propter Dei timorem duxit non affectandas eſſe divitias, non occupanda minorum prædia, non viduas relictis majorum hereditatibus exuendas.

℣. 16. 28. *Melius eſt parum juſto, ſuper divitias peccatorum multas*. Non ergo divitiæ accuſantur, ſed divitiæ peccatorum;
Luc. 4. 6. niſi forte quia peccator dixit: *Omnia hæc mihi tradita ſunt, & cui volo, do illa.* Deinde quoniam divitiæ magis facem cupiditatis inflammant; & unuſquiſque dum majora deſiderat, non declinat diverticula peccatorum. Unde & Sal-
Luc. 16. 9. vator dixit: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*. Iniquitatis enim cenſus eſt, qui in diaboli poteſtate eſt, ut cui ille voluerit, conſeratur. Poteſt & illud intelligi: *Melius eſt parum juſto,*
b *ſuper divitias peccatorum multas;* [b] quia eſt qui eſt dives in verbis, ut ſunt philoſophi iſtius mundi de ſacrilegiis diſputantes, de motu ſiderum, de ſtella Jovis ac Saturni, de generationibus hominum, de ſimulacrorum cultu, de Geometria, de Dialectica. Philoſophi ergo in ſermone divites ſunt, fidei inopes, veritatis exſortes. Et ſunt plerique ſimplices Domini ſacerdotes, in ſermone pauperes, abſtinentia & virtute ſublimes. Illi multis loquuntur perfidiam, iſti paucis fidem adſerunt: illi ſuos amittunt quotidie ſacerdotes: hic pauper populos acquirit Eccleſiæ, numeroque credentium. Qui ergo hos audierit, & viderit operum qualitatem, dicit. *Melius eſt modicum juſto, ſuper divitias peccatorum multas*. Hinc Salomon derivavit illud, quod quaſi ſuum ipſe
poſuit: *Ex multiloquio non effugies peccatum*. Dialectica ergo divitiis verborum Prov. 10. 19.
fluit, pietas timorem Dei ſervat. Ideo hic parcus in verbis, dives in ſpiritu, magis vult timere, quam vani veri verba jactare; timor enim diſciplina ſapientiæ eſt: loquacitas innocentiæ virtutiſque naufragium, atque incentivum prolapſionis & culpæ.

B 29. *Quoniam brachia*, inquit, *peccatorum conterentur*. Ut actus eorum juſto ℣. 17.
impedimentum adferre non poſſint; ne derelinquatur virga peccatorum ſuper ſortem juſtorum. Et Paulus ait: *Conterat Deus ſatanam ſub pedibus veſtris*. Si Rom. 16. 20.
enim brachium ejus contritum fuerit, totus ipſe conteretur; ut conculcentur ejus commenta, ſicut venena ſerpentis.

C 30. *Confirmat autem juſtos Dominus*, brachio adverſarii diſſoluto. Et ideo ℣. 17.
juſtus dicit: *Et confirmaſti ſuper me ma-* Pſ. 37. 3.
num tuam. Et Job ait: *Manus Domini*
tetigit me. Miſit ergo Dominus manum Job. 19. 21.
ſuam in ſervum ſuum; & manum peccatoris quam in eum accepta miſerat poteſtate, brachiumque contrivit. Ita diabolus ſuo ſermone deceptus eſt, qui dixit: *Mitte manum tuam in eum, & vi-*
D *deamus ſi in faciem te non benedicat*. Non Job. 1. 5.
enim auſus eſt dicere, maledicat; ſed hoc intelligendum reliquit. Miſit Deus manum ſuam, & confirmatus eſt Job. Cœpit benedicere, qui maledicere credebatur; ſanat enim juſtos, cum tangit manus divina, non vulnerat. Miſit manum ſuam, & leproſi macula omnis abſceſſit: tetigit cæcorum oculos, & cæcitate depulſa lumen refulſit oculorum. Pete ergo ſemper ut confirme-
E ris; quoniam & tu qui ſtas, vide ne cadas. Nos ſtare debemus, ut confirmemur a Domino. Lubricum eſt ſæculum, cito labimur. Ideo rogemus ut nos Dominus ſtabilire & confirmare dignetur.

31. Noli putare quia viam tuam neſciat Dominus. Si juſtus es, novit. Crede dicenti Prophetæ: *Novit Domi-* ℣. 18.
nus [c] *vias immaculatorum: & hereditas eo-* c
rum immaculata erit. Non confundentur in ℣. 19.
F *tempore malo*. Qui novit Dominum, ſcitur a Domino. Novit juſtos, neſcit injuſtos; ideo injuſtis dicet: *Diſcedite a* Matt. 7. 23.
me

a Mſſ. aliquot, *quando diluvia ceſſerant, ut tranquillitas refunderetur*.

b Edit. omnes, ac pauci mſſ. *quia eſt quidem* (mſſ. *quidam*) *dives in verbis*. Mſſ. quinque, *quia eſt qui eſt* &c. Et ſequenti verſu. Rom. edit. *ſubtilia diſputantes*; ſed præterquam quod cuncti mſſ. atque edit. vet. legant, *de ſacrilegiis diſputantes*, videtur non aliud his verbis ſignificari, quam illis quibus Origenes gentiles inducit, *a ſcholas contra ſe invicem impetentes dialecticæ artis verſutiis adſtruentes*.

c Sic verſio Arab. & LXX. Interp. cum Pſalteriis aliquot Gallic. Textus autem Hebr. Paraphr. Chald. & verſio Syr. cum Vulg. lat. legunt, *dies immaculatorum*. Quapropter quod Ambroſius infra teſtatur ſe ſe in græco exemplari hanc ultimam lectionem obſervaſſe, eum ad Symmachi verſionem reſpexiſſe credidimus. Quod vero edit. Rom. pro, *immaculata erit* contexerat, *in æternum erit*, in hoc quidem omnes codices ſactos patrocinantes habet, ſed e contrario omnes Ambr. edit. ac mſſ. reclamantes.

me omnes qui operamini iniquitatem : neſcio A vos ; hoc eſt, quia eſtis indigni cognitione divina. Neſcio vos; quia me ipſi neſcire voluiſtis. Opera veſtra me neſciunt, facta veſtra me neſciunt; etſi dicatis, quia me ſcitis, redarguunt vos peccata veſtra. Omne peccatum a malo eſt : qui autem non peccat, in
1.Joh.3.6. me manet, hoc ſcripſit Johannes. Quid de Domino dicam, quia dedignatur impium ſcire? Paulus dedignatur, qui
1. Cor. 14. 37. & 38. dixit : *Si quis in vobis propheta eſt, aut* B *ſpiritalis, cognoſcat quæ ſcribo vobis : qui autem ignorat, ignorabitur*. Et alibi ſcri-
2. Tim. 2. 19. ptum eſt: *Cognovit Dominus qui ſunt ejus*. Simus ergo Domini, ut cognoſcat nos Dominus, & diſcedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini.

32. Græcus habet: *Novit Dominus dies immaculatorum*. Sunt enim dies Eliæ, ſunt dies Nabuchodonoſor; ideo Evan-
Luc.4. 25. gelium habet : *In diebus Eliæ, quando clauſum eſt cælum*. Nox erat perfidis, C ſed Eliæ lumen erat : clauſum erat perfidis cælum, ſed Eliæ patebat : fames erat perfidis, ſed Eliæ ubertas; neque enim eſurire poterat, cui ci-
* bum * cæleſtia miniſtrabant : nec eſuriebat, qui alios ipſe paſcebat. Ergo ſibi dies eſt juſtus in tenebris; quia & lux in tenebris lucet. Et Joſeph in Ægypto erat, & lucebat ei meri-
Pſ. 49. 16. dies; ſicut infra dixit : *Peccatori autem dixit Deus : quare tu enarras juſtitias meas?* D Juſtitia lumen eſt, quia ſupra habes :
Pſ. 36.6. *Et educet ſicut lumen juſtitiam tuam*. Habes ergo quod in te luceat, ſi juſtitiam ſequaris. Splendet tibi dies, lucet tibi nox; quia fideli & nox ſicut dies illuminabitur. Dies igitur juſti novit Dominus; quia ipſe *illuminat o-*
Johan. 1.9. *mnem hominem venientem in hunc mundum*, hoc eſt, illum qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei vivit : illum qui ſe E hominem eſſe cognoſcit; ut refugiat equorum libidinem adhinnientem, ferarum rabiem, lepuſculorum formidinem, vulpium fraudem, rapinam luporum : illum hominem qui ſic agit, quaſi in hunc mundum ſupervenerit : qui non ex ſanguine, neque ex voluntate carnis; ſed ex Deo natus ſit. Veniſti ergo, noli remanere, noli adhærere terrenis. Ut ſcias autem quia dies boni ſunt, audi dicentem : *Abra-*
Johan.8.56. *ham .... diem meum vidit, & gaviſus eſt*. Bonum habet diem, qui Dei Filium

A bonum Deum novit, & Dominum confitetur. Et ruſus ipſe nos admonet cavere debere, *quia dies mali ſunt*. Epheſ.5. 16.
Qui mali ſunt dies? In quibus utique malum cognoſcitur, quod eſt a malo. Aut forte dies ſæculi mali ſunt; quia ſæculum in maligno poſitum eſt. Sed legimus etiam poſt ſæculum diem malum : *In die mala liberabit eum Dominus*, Pſ.40.2.
hoc eſt, in die judicii, mala quidem propter multorum ſupplicia. Neceſſe
B eſt enim ut torqueantur injuſti, compatiantur juſti; quia & Angeli gaudent, cum peccator [a] a morte ſervatur unus. Compatiuntur igitur cum a
punitur; etſi alibi legerimus : *Lætabitur* Pſ. 57. 11.
juſtus, cum viderit vindictam impiorum, quod ſuo loco reſervo; etſi frequenter audieris cur lætetur : ſed occupationes occupationibus non inſeramus.

33. *Novit Dominus dies immaculatorum*; quia immaculatæ innocentiæ gratia ejus
C & plenitudo miſeretur, non miſeretur errantibus. Iſti non habent diem, quia lucem fugiunt, de quibus pulcre dictum eſt : *Dies eorum ſicut umbra præ-* Pſ. 143. 4.
tereunt. Cognitio ergo Dei, dignationis eſt, non viſionis. Oculi ejus lux ſunt : quos adſpicit, illuminat; & iden oculi ejus, dies juſtorum ſunt.

34. Unde *& hereditas eorum in æternum erit*; quia æterna bona, non temporalis hereditatis compendia quæſie-
D runt. Et non habebunt de quo erubeſcant, *in tempore malo*, id eſt, judicii cæleſtis : *& in diebus famis ſaturabuntur*; Matth.4.4.
quia *non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo Dei*. Sed quis homo? *Scio* 2.Cor.12.2.
hominem in Chriſto ante annos quatuordecim (ſive in corpore neſcio, ſive extra corpus, neſcio, Deus ſcit) raptum ejuſmodi uſque ad tertium cælum. Ille ergo homo qui in Chriſto eſt, qui ſe in carne eſſe
E non novit, qui non in carne ambulat, ſed in ſpiritu : ille qui rapitur non ſolum ad cælum, ſed etiam ad tertium cælum, rapitur ad paradiſum; & audit arcana verba quæ non licet homini loqui : qui non in virtutibus ſuis, ſed in infirmitatibus gloriatur : ipſe non in ſolo pane, ſed in omni verbo Dei vivit. Verbum enim Dei vita eſt, quia *Verbum caro factum eſt*. Unde præ- Johan.1.14.
clare dixit Evangeliſta : *Quod factum eſt in ipſo, vita eſt*.

35. * Alexandrini quidem & Ægyptii legunt : *Omnia per ipſum facta ſunt, &* * Ibidem 3.

* *Cæleſtia*, id eſt, Angelus & corvi, ut habes 3. Reg. 17. 6. & 19. 5.

a Mſs. Reg. *a morte ſervatur*. *Juſtus compatitur injuſto igitur cum punitur*. Ubi vox *igitur* videtur tranſpoſita, & inante *compatitur* retrahenda. Alii quatuor : *a morte ſervatur, cui compatiuntur. Igitur cum punitur peccator compatitur juſtus, etſi alibi &c*. Ceteri & cuſæ edit. ut in textu.

* Græci omnes, nedum Alexandrini, & Ægyptii hunc locum legunt in hunc modum. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε. Aliam vero interpunctionem exhibent latina exemplaria, & Latini Patres vulgo ſequuntur.

& ſine ipſo factum eſt nihil quod factum eſt. Et interpoſita diſtinctione ſubjiciunt: Ibidem 5. *In ipſo vita eſt*. Salva ſit fidelibus illa diſtinctio: ego non vereor legere: *Quod factum eſt in ipſo, vita eſt*: & nihil haber quod teneat arrianus; quia non illius venena conſidero, ſed lectionis ſacræ conſuetudinem recognnſco. Non enim dixit: Factum eſt Verbum anre omne principium. Non dixit: Factum eſt Verbum; ſed ſi quod dixerit audire deſideras: Ibidem 1. *Verbum*, inquit, *erat apud Deum*. Erat apud Deum, quod cum ipſo operabatur, cum ipſn dominabatur. Non dixit: Factum eſt Verbum; ſed dixit; *Deus erat Verbum*: Ibidem 1. Deus autem non factura, ſed factor eſt & creator. Aperi aures, & audi: Ibidem 3. *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*. Diſcis eſſe Filium, in quo divinitatis eſt plenitudo? Aperi aures adhuc paululum, & audi dicentem: *Quod factum eſt in ipſo vita eſt*. In ipſn, inquit, factum eſt: non Dei Verbum factum eſt. Aut ſi hoc movet te ad calumniam, quia dixit: In ipſo factum eſt; numquid & Deo Patri calumniaris, quia Dei Filius dixit: *qui autem facit veritatem, venit ad lucem;* Johan. 3. 21. *ut manifeſtentur opera ejus, quia in Deo ſunt facta*? Aut quia David dixit: Pſ. 117. 21. *Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudiſti me, & factus es mihi in ſalutem*; hoc eſt, converſus es mihi in ſalutem, operatus es mihi ad ſalutem? Poſſem aliis uti, ſed noln mihi credas; ne putes [a] argumenta eſſe ingenii, non teſtimonia veriratis.

36. Ipſe tonitrui filius, ipſe qui in Chriſti pectore recumbebat, ipſe cui ſecreta ſua Dnminus non tacebat: cui Petrus innuit ut Dnminum interrogaret, & ille interrogavit, & Dominus revelavit: ipſe exponat quid ſenſerit de eo quod ait: *Quod factum eſt in ipſo, vita eſt*. Audi ergo interpretantem, quia tuas, arriane, calumnias jam cavebat: 1. Johan. 1. 1. *Quod erat ab initio; & quod audivimus, & vidimus oculis noſtris; quod perſpeximus, & manus noſtræ ſerutatæ ſunt de Verbo vitæ, & vita apparuit*. Caro ergn eſt quæ in Chriſto apparuit, vel Chriſtus in carne: ipſe noſtra in omnibus vita eſt. Ipſius divinitas, vita eſt: ipſius æternitas, vita eſt: ipſius carn, vita eſt: ipſius paſſio, vita eſt. Unde & Hieremias ait: Thren. 4. 20. *In umbra ejus vivemus*. Umbra alarum, umbra crucis, umbra eſt paſſinnis. Ipſius mors, vita eſt: ipſius vulnus, vita eſt: ipſius ſanguis, vita eſt: ipſius ſepultura, vita eſt: ipſius reſurrectio, vita eſt univerſorum. Vis ſcire quoniam mors ipſius vita eſt? *In morte*, inquit, *ipſius baptizati ſumus .... ut cum ipſo in novitate vitæ ambulemus*. Rom. 6. 3. & 4. Et ipſe ait: *Amen, amen dico vobis, niſi granum frumenti cadens in terram moriatur, ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multum fructum adſert*. Johan. 12. 4. & 5. Ipſe granum pro nobis corpore ſnlutus & mortuus eſt; ut fructum multum adferret in nobis. Mnrs itaque ejus fructus eſt vitæ. *Quod factum eſt* ergo *in ipſo, vita eſt*. Caro facta eſt in ipſo, vita eſt: inſantia facta eſt in ipſo, vita eſt: judicium factum eſt in ipſn, vira eſt: mnrs facta eſt in ipſn, vita eſt: remiſſio peccatorum facta eſt in ipſn, vita eſt: vulnus factum eſt in ipſo, vita eſt: illuſin facta eſt in ipſo, vita eſt: diviſio facta eſt in ipſo, vita eſt: ſepultura facta eſt in ipſn, vita eſt: reſurrectio facta eſt in ipſo, vita eſt. Vide quanta in ipſo facta ſunt, quibus vitæ noſtræ facta converſio eſt, ut quæ perierat, redderetur. Ad poſtremum venditio facta eſt in ipſo, vita eſt: redemtin facta eſt in ipſo, vita eſt. Ad mortem venditus eſt a Juda, emtus a Judæis ad mnrtem; ut pretinſo ejus ſanguine nos redimeremur ad vitam. Hæc eſt vita quæ facta eſt, hæc eſt vita quæ apparuit, hæc eſt vita quam audivimus, hæc eſt vita quæ erat apud Patrem; quia ipſe qui erat in principio, ipſe pnſtea eſt natus ex Virgine, ut eſſet vita mnrituris.

37. Ipſum hunc propoſitum nobis locum interrogemus? Quid eſt, *hominem in Chriſto*? Hoc eſt, factum in Chriſto, *in quo facta ſunt omnia, ſive Sedes, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates, omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant*, Coloſſ. 1. 16. & 17. hoc eſt, in virtute ejus. Homo ergo in Chriſtn, qui factus eſt ad imaginem ejus & ſimilitudinem: homo in Chriſto, qui totus in Chriſto ſir. Sicut enim Deus per unitatem & plenitudinem divinitatis Pater Deus totus in Filio eſt, & Filius in Parre: ita per intentionem & pietatis affectum (ut exempli vice, non compatationis utamur) homn totus in Chriſto eſt; qui enim adhæret Domino, unus ſpiritus eſt. Homo ergo in Chriſtn, non ille terrenus, non ille peccati; ſed homo Chriſti. Quid ergo movet: *Quod factum eſt in ipſo, vita eſt*; ſi & homo præcipue interior, in ipſo factus

a Ita edit. omnes. Mſs. vero fere ad unum, *argumenti eſſe ingenia*. Non male, ſi voces, *argumenti ingenia* ſumas pro argumentationis triticis & cavillis, ſive ſophiſmatis. Vide Gloſſarium Cangii ad nomen, *ingenium*.

factus eſt, in ipſo crucifixus, in ipſo renovatus, in ipſo ſepultus, & cum ipſo conſepultus, in ipſo reſuſcitatus? Quid movet, ut dixi, quia ſcriptum eſt: *Quod factum eſt in ipſo, vita eſt*;
Pſ. 59. 14. cum homo dixerit: *In Deo faciemus virtutem*? Si quæris quæ vita ſit, ſi moveat quod factum ſit in ipſo, accipe. Nempe vita, Eccleſia eſt. In ipſo facta eſt, in ejus coſta, in ipſo reſuſcitata Eva. Eva autem vita, hoc eſt, quod factum eſt; quia Eva quæ perie-
1. Tim. 2. 15. rat, ſalva facta eſt per Eccleſiam, hoc eſt, per filiorum ſuorum generationem, ſicut ſcriptum eſt; quia delictum ſuperioris prævaricatricis ſobria emendavit hereditas. Unde & ipſe Paulus raptus eſt ad vitam, qui ante erat perſecutor ad mortem.

38. Prolixius evagati ſumus, ut de eo homine qui non in ſolo pane; ſed in omni verbo Dei viveret, diceremus. Revertamur ad pſalmum: Et ideo immaculati non confundentur in die judicii, & *in diebus famis ſaturabuntur*.

v. 20. 39. *Deficientes ſicut fumus deficient*, Græcus ἐξέλιπον habet, hoc eſt, defecerunt. Vides ſubito aliquem ad poteſtatem veniſſe, & honoris inſignia:
[a] ſublimem judicas. Vides illi alium eſſe ſucceſſum; nonne dicis de eo: Ubi honoratus & exaltatus eſt iſte? Defecit. Ideo plus dixit Græcus; quia ubi honorari & exaltari quis creditur, ibi defectu proprio prævenitur; ut meatus fluminum præteriſſe citius quam veniſſe comprehendas: & dum ventura opperiris fluenta, te adhuc exſpectante, fluxerunt. Contra, humiles atque manſueti dum ſubjiciuntur a divitibus & opprimuntur, exaltati ſunt a ſua humilitate, & ſubito refulſerunt. Ideoque Paulus in infirmitatibus ſibi placuit, non in virtutibus.

40. Sed conſideremus, ne quis putet eum in revelationibus gloriatum: & repetamus ea, ut ſe ipſe defendat humilitatis magiſtrum. *Scio*, inquit,
2. Cor. 12. 2. *hominem in Chriſto ante annos quatuordecim, ſive in corpore neſcio, ſive extra corpus neſcio, Deus ſcit, raptum ejuſmodi uſque ad tertium cælum*. Ante annos quatuordecim revelatum ſibi dicit, & tamen revelationem tamdiu apud ſe tenuit & repreſſit: nec dixiſſet, niſi utile nobis judicaſſet ut diceret; ne nos revelatio-

A nibus extolleremur. Si enim in tanta gratia non eſt gloriatus Paulus, nec nos gloriari oportet. Juvenis ipſe non gloriatus eſt, ſenex gloriaretur? Deinde raptum ſe uſque ad tertium cælum negare non potuit; & tamen utrum in corpore, an extra corpus raptus eſſet, ſe ignorare teſtatus eſt. Non ergo de ſcientia; ſed de ignorantia gloriatur, & Dei circa ſe gratiam prædicat. Quod
B ſcientiæ eſt, negat: quod caritatis eſt, confitetur; ſcientia enim inflat, caritas vero ædificat. Et iterum, raptum ejuſmodi hominem dixit: quemadmodum raptus eſſet, utrum in corpore, an extra corpus, incertum ſibi eſſe memoravit. Vide ſtateram ſapientiæ. Conſtituit unum in Chriſto, & ſe alterum, qui ait: *Neſcio*. Quod alienum eſt, attollit: quod ſuum, humiliat. *Et* Ibidem 4.
C *audivit*, inquit, *verba ineffabilia*. Non dixit: Audivi; ſed quod alter audierit, non negavit. Verecunde itaque teſtem ſe maluit ſignificare quam vatem, & refugit videri cæleſtium arbitrer ſecretorum. TESTIMONIUM enim dicere, veritatis eſt: [b] meritum elationis b
non refugere, gloriantis. Ideoque ait: *Pro hujuſmodi gloriabor: pro me autem non gloriabor*. Ibidem 5.

D 41. Quid eſt autem quod ait audiſſe hominem, & hominem illum in Chriſto, quæ non licet homini loqui? Quomodo hoc convenit, ut non licuerit homini loqui, quæ licuerit homini audire? Si ipſi homini qui audivit, non licet loqui, quomodo ei creditum eſt audire, quod non permiſſum eſt loqui; quæ iſta diſtantia eſt? Si alteri homini qui eſſet exterior, quomodo potuit homo cognoſcere quod homini non licebat audire? Unde videtur non gratia
E loquendi illi homini defuiſſe qui eſſet in Chriſto, cui non defuit ſed; eis qui audirent, locum, tempus, meritum defuiſſe. Ille enim in cælo audivit; & ideo non competere judicatum eſt, ut id loqueretur in terris, quod audiſſet in cælo; cum in ipſa terra ſit iſta diſcretio, ut quod in altera regione canitur, in altera non canatur, ſecundum quod ſcriptum eſt: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Pſ. 136. 4.
F Denique Hebræi non canebant in terra captivitatis, quod in ſua patria canere conſueverant. Hæc terra captivitatis eſt, alia terra libertatis eſt: iſta pec-

[a] Edit. omnes ac mſſ. Vict. & Colb. *ſublimem judicas. Vides illi eſſe ſucceſſum*. Alii mſſ. eo diſſentiunt, quod pro, *vides .... judicas*, legunt, *Vide ..... judica*; e quibus etiam quatuor habent, *alium eſſe ſucceſſum*. Et ſane vocem, *alium*, neceſſario ſenſus poſtulat.

[b] Cod. quinque, *meritum electionis*. Sed vocem, *electionis*, pro *elationis*, ab aliquo poſitam arbitramur, qui non conſideravit hic *elationem* dici, non ſuperbiam, ſed ipſum Apoſtoli raptum, quo uſque ad tertium cælum elatus ſive elevatus dicitur.

peccati, illa quietis æternæ: valleſtris iſta, illa cæleſtis. Ergo in cælo illa nunc prædicabat Paulus, quæ terris ante prædicare non poterat; inter perfectos enim ſecreta ſapientiæ ſunt loquenda.

42. Attamen quid commemoratio iſtius revelationis operatur, niſi ut doceat quod in revelationibus minime gloriandum ſit, ſed in infirmitatibus; quia infirmitas, & remedium revelationis, & virtutis exercitium eſt? Contra autem revelatio, elationis lubricum eſt; namque ne revelationis ſublimitate extolleretur ipſe Paulus, qui raptus in tertium cælum eſt, ſtimulum carnis accepit. Subvenit ergo infirmitas, ne gratia in periculum verteretur. Utilior ergo infirmitas, quam gratia. Eadem quoque infirmitas officina virtutis eſt; ſicut ipſi Apoſtolo
2. Cor. 12. 9. teſtificatus eſt Dominus, quia *virtus in infirmitatibus conſummatur*. Denique iſte poſt revelationem rogavit remedium ſanitatis, & non impetravit: in infirmitate autem remedium non quæſivit; ſed curſum conſummavit, & coronam invenit.

℣. 21. 43. *Mutuatur*, inquit, *peccator*, *& non ſolvit: juſtus autem miſeretur*, *& tribuit*. Hoc quoque convenit perſonæ Pauli, quia *juſtus miſeretur & tribuit*. Vide illum Domini eloquia dividentem, vide argentum Domini fœnerantem. Unam mnam accepit, duas reddidit: duas accepit, quatuor reddidit: quinque accepit, decem reddidit. Non ligavit in ſudario quod acceperat, ſed nummulariis erogavit; & quod erogaverat, cum uſuris recepit. Ita & accipientem a peccato maximo liberavit, ne apud eum pecunia Domini deperiret; & ipſe ut decem civitatibus præficeretur, emeruit. Quæ ſint decem civitates, in epiſtolis recognoſce quas ſcripſit; etſi apoſtoli præſcripto numero non tene-
Marc. 16. 15. antur, quibus dictum eſt: *Ite per orbem univerſum*, *& prædicate Evangelium univerſæ creaturæ*. Hic ergo ab Hieruſalem per Orientem & Illyricum & Italiam Domini pecuniam diſpenſavit. Et ne quis putaret quod ſuam fœneraret, Domini eſſe pecuniam teſtabatur dicens: *His autem qui matrimonio*
1. Cor. 7. 10. *juncti ſunt*, *denuntio non ego*, *ſed Dominus*, *uxorem a viro non diſcedere*. Et ali-
2. Cor. 13. 3. bi: *Quid experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Chriſtus*. Denique ipſe rex ita dixit, in quo figura eſt Domini: *Oportuit te pecuniam meam committere nummulariis*. *Meam*, inquit, non tuam. *Juſtus ergo miſeretur & tribuit*.
1. Cor. 7. 17. Quomodo tribuat, audi dicentem: *Per omnes Eccleſias doceo*. *Peccator autem mu- A tuatur*, *& non ſolvit*. Vide divitem mutuantem, & non reddentem: pauperem accipientem, & continuo remunerantem, ne diutius in ære alieno ſit. Hæc moralia.

44. Vide nunc pauperem myſticum, id eſt, ſimplicem, & timentem Dei nomen, audientem verbum de caſtitate, & ſolventem; audientem de miſericordia, & ſolventem; audientem B de placiditate, & non iraſcentem: divitem vero illum arrogantem & ſuperbum, audientem quidem, ſed poſt ſe rejicientem ſermones Dei; audientem de condemnatione luxuriæ, & magis luxuriantem. Denique Eccleſia ſolvit quod accepit, Synagoga non ſolvit. Cognoſce Eccleſiam ſolvere: *Tui*, in- Johan. 17. 6.
quit, *erant*, *& mihi eos dediſti*, *& ver-* C *bum tuum ſervaverunt*. Et alibi: *Ipſe* Ibidem 16. 27.
enim Pater diligit vos, *quia vos me diligitis*. Reddidit ergo Eccleſia quam accepit a Domino pecuniam caritatis, ſed Synagoga non reddidit. Ideoque de Judæis dicitur: *Si non veniſſem*, *&* Ibidem 15. 24.
locutus non fuiſſem his, *peccatum non haberent: nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo*: quia audierunt utique, & non crediderunt. Probatum eſt ergo D quia mutuati ſunt peccatores, & non ſolverunt. Peccator igitur eget ſemper: juſtus autem abundat & tribuit, cujus dives eſt conſcientia. Ideoque Judæi in ſuis divitiis eguerunt: *Divites eguerunt & eſurierunt*: Chriſtiani Pſ. 33. 11.
autem in divitiis ſimplicitatis ſuæ non defecerunt.

45. Bonus ergo juſtus; & ideo ad- ℣. 22.
dit Scriptura: *Quoniam benedicentes eum*, *poſſidebunt terram: maledicentes autem eum*, E *diſperibunt*. Quomodo juſtus poſſidet terram, aut quam terram, cum Scriptura dicat: *Numquid ſoli habitabitis ſu-* Eſai. 5. 8.
per terram! Et alibi: *Væ habitantibus ſu-* Apoc. 8. 13.
per terram, quod increpationis eſt verbum atque maledicti. Cujus ergo terræ benedicta poſſeſſio eſt? Non iſtius quæ tenebris abſconditur & amaritudinibus impletur: ſed illius quæ fluit mel & lac, id eſt, habet gratiam ſuavitatis, & fulgorem lucis æternæ. Ac- F cipe mellis boni ſuavitatem; immo ſupra mel: *Fugiet dolor & gemitus & tri-* Eſai. 35. 10.
ſtitia; quia ſuavitas gratiæ amaritudinem humanæ fragilitatis excludet. Et alibi: *Et delebit omnem lacrymam de ocu-* Apoc. 21. 4.
lis eorum; *& mors non erit amplius*, *neque luctus*. Accipe etiam lactis nitorem. *Et non indigebunt lucerna*, *& lumine ſolis*; Ibid. 22. 5.
ipſe enim Dominus illuminabit ſuper illos, *& regnabunt in ſæcula ſæculorum*, *Amen*.

46. Eſt etiam myſticus juſtus, qui miſeretur & tribuit, qui omnia verba

quæ accepit a Patre dedit nobis, & A peccatorum noſtrorum nobis æra dimiſit, & ſanguinem ſuum pro noſtris debitis ſolvit; ut non in fœnore eſſemus alieno, ſed in ſuo ære bonus creditor nos haberet. Eſt & peccator ille qui congregavit quæ non peperit, & mutuatus eſt quod non tenebat, nec vult reſtituere quod accepit. Audi quia
Luc. 4. 6. mutuatus eſt diabolus. *Tibi*, inquit, a *dabo poteſtatem hanc* a *univerſam, & glo-* B *riam illorum* (*quia mihi tradita ſunt, & cui volo, do illa*) *ſi procidens adoraveris me*. Nequiſſime, accepiſti ad tentationem, non ad mortem; hoc eſt, accepiſti ut probatentur Dei ſervuli, non ut extinguerentur: accepiſti ut Deus adoraretur, non ut negaretur: accepiſti ſæcularia, cur eripis quæ æterna ſunt: accepiſti quæ mundi ſunt, cur vis auferre quæ Chriſti ſunt? Da illa C cui vis, non invidemus. Cur nobis a te quæ nos volumus, invidentur? Tu adorari vis, qui omnibus nequior, ipſa quoque indignus es ſervitute.

47. b *A Domino greſſus viri corrigen-* b *tur*. Græcus Διαβήματα dixit, hoc eſt,
℣. 23. Eſai. 43. 2. tranſitus. Et ideo dicitur tibi: *Si tranſeas per aquam, flumina te non concludent*. Tranſi ergo, noli ceſſare; ſicut bonus * viator cum venerit ad aliquod * viæ ſignum, non ſtat, ſed pertranſit, & D tu in via es, quamdiu in hoc curſu es conſtitutus. Paulus ſi ſtetiſſet, curſum ſuum non conſummaſſet. Vide ne ideo dicat: Et tu qui ſtas, vide
1. Cor. 10. 12. ne cadas. Non enim qui tranſivit,
℣. 35. poteſt timere ne cadat. *Vidi*, inquit, *impium ſuperexaltatum, & elevatum ſuper cedros Libani: & tranſivi, & ecce non erat*. Videns ergo impium ſuperexaltatum, qui non ſtetit, non offendit: ſi ſtetiſſet, & miratus illum fuiſſet, & ſe- E cutus eſſet, offenderat, & ceciderat ſicut impius. Ideo Moyſes videns ru-
Exod. 3. 3. bum relucere & non ardere, ait: *Tranſiens videbo hoc viſum magnum*. Qui tranſit de hoc ſæculo, magnum viſum videt: qui ſolvit vincula iſtius nexus quo ligamur huic corpori, magnum viſum videt. Moyſes in Exodo, ut legitur, multa videt miracula: non tanta alius videt qui non eſt in Exodo. Idem Moyſes tranſivit: tranſivit & populus patrum, quia de terra captivitatis exibat. Dirigebantur itaque a Domino greſſus eorum, quibus per noctem ignis columna lucebat, per diem nubis; ut nec diei ardor afficeret commeantes, nec impedimentum viantibus tenebræ noctis adferrent.

48. Et tu merere factis, votiſque depoſce ut greſſus tui a Domino dirigantur, ne moveantur pedes tui; quia ſcriptum eſt: *Mei autem pene moti ſunt pedes; paulo minus effuſi ſunt greſſus mei*. Pſ. 72. 2.
Cavendum eſt quoque ne rectam ſemitam derelinquas, & diverticula te viarum tortuoſarum decipiant; ideo dicitur: *Parate viam Domino: rectas fa-* Eſai. 40. 3.
cite ſemitas ejus. Paremus ergo viam Domino Deo noſtro in mentibus noſtris: rectas faciamus animorum ſemitas, ne labamur: non effundantur greſſus noſtri ſicut uxoris Lot, quæ poſt ſe reſpexit, & greſſus tenere non potuit; ſed effuſi ſunt, cum in ſalem eſſet repente converſa: non effundantur ſicut Ægyptiorum, quorum greſſum maris fluctus effudit. Ipſis Hebræis qui cum Moyſe erant, quia peccaverunt in deſerto, ceciderunt veſtigia pedum, c ne in terram reſurrectionis intrarent. c

49. Nonne etiam de his pulcre dicitur quia effuſi ſunt proceſſus eorum, quorum ſpes lapſæ, in vanum effuſus labor, vota ſunt deſtituta. Conſidera enim aliquem per aliquot annos habuiſſe ſtudium probitatis, caſtitatis cuſtodiam, vitæ adtentioris affectum, piæ propoſitum ſervitutis, ſedulæ obſervationis officium; ſubitoque eum eſſe mutatum, diſceſſiſſe de monaſterio, vale dixiſſe jejuniis, continentiæ renuntiaſſe, indulgere deliciis, ſtudere luxuriæ. * Dudum de monaſteriis exierunt, & nunc luxuriæ ſunt magiſtri, diſſeminatores incontinentiæ, incentores petulantiæ, obtrectatores pudoris *

a Ita edit. omnes, & mſſ. quatuor, quibus tum divinus textus, tum Ambroſius ipſe lib. 1. *De Cain & Abel*, cap. 5. num. 17. & alibi ſuffragantur, locum hunc eiſdem verbis exhibentes. Alii tamen quatuor mſſ. poſt vocem, *poteſtatem hanc*, inſerunt, *univerſa hæc regna*; non alia ſane de cauſa, niſi ut ſit quo referatur τὸ *illorum*. Atqui ellipſis eſt ubi ſubintelligitur τὸ *negotiorum*, græca χρημάτων, quæ videlicet indice dæmon oſtendebat.

b Rom. edit. *A Domino greſſus viri dirigentur & viam ejus cupiet. Greſſus viri dirigentur. Greſſus græcus διαβήματα* &c. Aliæ ac mſſ. omnes, ut nos in textu.

* Id eſt, columnam ad indicandas vias in biviis aut triviis erectam, vel ἑρμαῖον λίθον, de quo Prov. 26, 8.

c Vet. edit. in margine, ac Rom. in corpore, *ne in terram repromiſſionis*: ſed cuncti mſſ. conſtanter legunt, *ne in terram reſurrectionis*, tranſlato ſcilicet rei figuratæ nomine in ejus figuram.

* His admodum affinia in epiſt. ad Verc. Eccl. leguntur de Sarmatione ac Barbatiano monachis apoſtatis. Hi ſiquidem cum diſciplinæ ſeverioris impatientes aſceterium Mediolanenſe deſeruiſſent, ac poſtea petiti reditus a ſancto Antiſtite repulſam paſſi fuiſſent, ita hanc ob ignominiam exarſere, ut in continentiam, jejunia, & alia id genus monaſtici inſtituti ornamenta bacchari atque inſanire nuſquam deſinerent. Quapropter utrumque hoc loco deſignari prudenter admodum obſervavit Hermannus vitæ ſancti Ambroſii lib. 7. cap. 4. & ex noſtris qui Hiſtoriam Benedictini Ordinis vernaculo ſermone nuper in lucem emiſit. Illum adiſis lib. 2. cap. 3. §. 5.

oris. Nonne de his pulcre dixeris: Effuſi ſunt greſſus eorum, quos bene direxiſſe pœnituit? Egerunt itaque novi generis pœnitentiam pro virtutibus, & non agunt pro delictis. *Sed hi ex nobis exierunt*, dicit Johannes, *ſed non erant ex nobis; ſi enim ex nobis fuiſſent, nobiſcum perſeveraſſent*. (1. Johan. 2. 19.) Hi ergo viam ſuam condemnaverunt, quibus convenit dici: *O qui dereliquiſtis ſemitas rectas, abeundo in vias tenebrarum; & qui lætamini in malis, & gaudetis in everſione mala, quorum ſemitæ pravæ, & flexuoſi curſus eorum*, (Prov. 2. 13. & ſeq.) ſicut lubricus & flexuoſus auctor ipſorum; *cur odiſſe cœpiſtis viam rectam, & juſtum conſilium deſeruiſtis?* Non vos direxit Dominus: quem autem dirigit Dominus, *viam ejus cupiet*, ſicut ſcriptum eſt, & ipſius ſemitis delectabitur.

50. Utrumque tamen intelligi poteſt, ita eſt medium, quod & ipſe qui a Domino dirigitur, viam Domini cupiet; quia duce ipſo, omnis levatur labor, omnia impedimenta removentur, incentiva ſubminiſtrantur: & ipſe Dominus non adſpernatur, ſed libenter accipit viam viri quem ad virtutem ipſe direxerit. Pulcre autem viri greſſus dirigi dicuntur a Domino; quia non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei, ſine offenſione ſervare veſtigium. Qui enim plantat & rigat, nihil ſunt; ſed qui dat incrementum Deus: ipſi ſoli gloria virtutum jure defertur.

51. Denique etiam juſtus cadit interdum; ſed ſi juſtus eſt, *cum ceciderit, non conturbabitur*. (℣. 24.) Quod conditionis eſt, cadit: quod juſtitiæ, reſurgit; quoniam juſtum Deus non derelinquit, ſed *confirmat manum ejus*. Qua ratione non pedem, ſed manum dixit? Niſi forte ea, quoniam qui cadit, non magis pede labitur; ſed infirmus lubrico ſæpe decipitur, vel offendit in petra: hic autem juſti caſum intellige, id eſt, fortioris. Denique de populo qui luctatur, ſi genu fixerit, vel pede lapſus fuerit; pro victo habetur: athleta qui luctandi peritiam habet, & ad coronam luctatur, etiam volens genu figit, ut vincat; & ſi lapſus fuerit, non excluditur; & ſi ab eo qui ſuperior ſit, prematur, manibus tamen ſe ſuſtinens, jure decertat; nec auſertur bravium, niſi fuerit ſuſus in ventrem, aut diſten-

A tus vinculo lacertorum. Inde oriuntur crebra certamina; quia multa & incognita pleriſque ſunt genera ruinarum. [a] Nam caſus eorum proprie appellantur ruina, græce enim πτώματα nuncupantur. a Ergo quum ſtringitur & urgetur, ſæpe ſe volvit, & fit ſupra qui inferior habebatur, ſuperioremque dum ſurgit, elidit: quod videtur Scriptura ſignificare, cum dicit: *Univerſum* (Pſ. 40. 4.)

B *ſtratum verſaſti in infirmitate ejus*. Itaque de eo dicitur: *Cum ceciderit* bonus athleta, *non turbabitur*; plerique enim volunt teneri, quo maturius vincant, qui de arte præſumunt. [b] Sed etiamſi b adſignatus, ut ipſo verbo utar, & primo & ſecundo fuerit, non excluditur; licet ei interdum reparare luctamen, & vincere ſæpe contingit, &

C cedere eum qui ſecunda contentione ſuperaverit. Ita ergo etiam juſtus etſi offendiculum incurrerit & ceciderit, non relinquat tamen ſtudium devotionis & fidei, ſobrietatem teneat, pœnitentiam gerat, ſæpe ſe reparet. Ideo interrogat Petrus: *Si peccaverit in me frater meus, quoties remittam ei; uſque ſepties?* (Matth. 18. 21. & 22.) Et reſpondit Dominus: *Non ſolum ſepties, ſed etiam ſeptuagies ſepties*.

D Ut ſcias autem quia athletæ ſumus & impellimur, & alii ruunt, & plerique eliduntur, audi dicentem: *Suſtulit Dominus omnes qui ruunt, & corrigit omnes eliſos*. (Pſ. 144. 14.) Unde & ipſe de ſe dicit David, vel ille qui locutus eſt in Propheta: *Impulſus ſubverſus ſum ut caderem; & Dominus ſuſcepit me*; (Pſ. 117. 13.) Jeſus enim non cecidit, ſed impulſus eſt. Etenim cum ipſe convertat eliſos, quomodo ipſe potuit elidi? Juſtum autem, cum ce-

E ciderit, poſſe reſurgere teſtatur Scriptura, quæ dicit: *Numquid qui cadit, non adjiciet ut reſurgat; aut qui averſus fuerit, non revertetur? Væ iis qui avertuntur averſione impudenti, dicit Dominus*. (Hier. 8. 4. & 5.)

52. Utinam quidem ineluctabilis & inſuperabilis ſit Chriſti athleta, & in omni ætate, in omni virtutum genere glorioſus, ſicut ille ait: *Sed in omnibus ſuperamus propter eum qui nos dilexit*. (Rom. 8. 37.)

F Quid eſt in omnibus? Sunt athletæ qui vocentur pueri, ephebi, viri; hoc eſt, παῖδες, ἔφηβοι, νῦκται. Etiam Scriptura has in luctatoribus novit ætates, dicente David: *Ne avertas faciem tuam a puero tuo*; (Pſ. 68. 18.) &: *Juvenis fui, & ſenui*. (Infra ℣. 25.) Unde & Johannes ait: *Scribo vobis*, pue-

a Edit. vet. & mſſ. aliquot: *Nam caſus eos proprie appellant Latini*; ſed edit. a regiona in margine habent *ruinam*, quam dictionem ſuppreſſa voce *Latini* Rom. in textum transtulit. Mſſ. vero quatuor nobiſcum faciunt.

b Ita edit. cum parte mſſ. Alia pars: *Sed etiamſi adſignatur . . . . . & ſecundo fugerit*. Utra lectio ſit præponenda, ambiguum eſt. Obſcuritas autem inde ſuboritur, quod verum ſenſum agonistici illius verbi, *aſſignatus* ſive *adſignatur*, cognitum non habeamus. Suſpicamur tamen ex ſerie orationis eos dici potuiſſe *adſignatos*, qui jam in terram dejecti tamquam mox vincendi ſpectatorum oculis ac nutibus ſignabantur.

1. Johan. 2. 13 & ſeq. *pueri ; quia cognovistis patrem : ſcribo vobis , juvenes ; quia viciſtis malum : ſcribo vobis, patres ; quia cognovistis eum qui eſt ab initio* . Maturior itaque ad patres ſcribens, maturos deſignat fidei devotioniſque proceſſu. Virtutum ergo iſtæ, non infirmitatis ætates ſunt ; neque enim ſine virtute puer eſt , qui cognovit Patrem Deum virtutum . Ex illo puero iſti ſunt pueri , qui prius quam ſciret vocare patrem aut matrem , accepit virtutem Damaſci , & ſpolia Samariæ . Ipſe eſt puer qui natus eſt nobis , filius qui datus eſt nobis , cujus principatus ſuper humeros ejus . Ipſe nos docuit pueritiam eſſe
Luc. 18. 16. virtutem dicens : *Sinite pueros , & nolite eos prohibere ad me venire* . Et alibi :
Matth. 18. 3. *Amen , amen , dico vobis , niſi converſi fueritis , & efficiamini ſicut puer iſte , non intrabitis in regnum cælorum* . Ipſa quoque corporis fortitudine pueri plerumque viros vincunt . Et utique ſi ætatem pueritiæ conſideremus, non poteſt puer aut uſum omnem ſcire, aut vim ſubire luctandi. Novimus tamen quod frequenter pueri quos non poterant portare , vicerunt , ADEO vigor animi infirmitatem excludit ætatis.

53. Quales autem pueri tales & ephebi, hoc eſt, ſpiritales. Novit Scri-
Act. 7. 57. ptura adoleſcentem Paulum jam pro-
Act. 20. 9. ximum converſioni ; novit & Euthycum adoleſcentem , qui cum ſermonibus Pauli intentus hæreret , ſomno
Johan. 13. 23. victus de tritecto cecidit & reſurrexit: novit & Johannem adoleſcentem in Chriſti pectore recumbentem, qui tam fortis fuit , ut perſecutionem non ti-
Matth. 4. 20. meret , malum vinceret . Hic eſt puer qui patrem genitalem reliquit , ſecutus Patrem eum quem cognovit æternum: adoleſcens amictus ſindone , Dominum
Marc. 14. 51. ſequebatur tempore paſſionis , qui ſua omnia dereliquerat : maturior , Deum
Johan. 1. 1. & 2. Verbum in principio ipſo ſemper fuiſſe atque eſſe cognovit , & manere in ſe probavit.

54. Viros quoque Scriptura nos do-
Act. 21. 11. cuit ſpiritales , Agabo propheta dicente : *Virum hunc cujus eſt zona hæc , ſic alligabunt Judæi in Hieruſalem*. Et Feſtus
Act. 25. 14. ait : *Vir quidam eſt relictus a Felice in cuſtodia* . Ante paſſionem ſuam Paulus adoleſcens dicitur , in paſſione ſua vir ſignificatur , qui curſu conſummato , eſſet jam proximus ad coronam.

55. Cognovimus ætates pro fide &
a [a] devotione certantes , cognoſcamus
A etiam genera certaminum ſingulorum. Hæc quoque Scripturæ nos doceat tenor. In hoc itaque ſæculari agone alii ſunt, qui ſimplici quodam & legitimo genere luctantur , & ligaturis tantum corporis certant , verberare non norunt, qui paleſtritæ vocantur : alii qui cædem & pulveris jactum membrorum nexibus miſcent , omni ſibi verberandi jure permiſſo ; [b] quos pammacharios vocant , eo quod omnis li- b
B tis & pugnæ adverſum ſe habeant poteſtatem: alii qui cæſtibus adverſum ſe decernunt , & dilaceratis capitibus , cruciantur ; hi πύκται feruntur.

56. Hæc omnia certamina ſubiit Paulus apoſtolus, ſicut ipſe demunſtrat. Itaque dicit : *Quoniam non eſt nobis pale* Epheſ. 6. 12.
adverſus carnem & ſanguinem ; ſed adverſus principes & poteſtates , & (ut compendio utar) adverſus nequitias ſpiritales. In latinis pleriſque colluctatio reperi-
C tur, in græcis omnibus πάλη ſcribitur; πάλη enim græcorum , lucta eſt latinorum . Et vere pale ; quia caro & ſanguis , & nequitiæ ſpiritales patientia & continentia corporis , & animi moderatione ſuperantur . Ira , furor , cædes , arma ſunt diaboli. Alibi quoque plagis ſupra modum cæſum ſe eſſe ſignificat dicens: *In plagis ſupra modum,* 2. Cor. 11. 23.
in mortibus frequenter . Hieroſolymis autem pugnis ſe eſſe percuſſum; ubi cum intervenientibus militibus , aliquando ceſſaſſent Judæi percutere Paulum ,
D ipſe pontifex Ananias circumſtantibus juſſit percutere os ejus , cui reſpondit Apoſtolus : *Percutere te incipiet Deus , pa-* Act. 23. 3.
ries dealbate . Et tu ſedens judicas me ſecundum Legem , & extra Legem jubes me percuti ? Scivit profecto referire , qui graviore pugno pontificem repercuſſit; ipſe enim corporaliter cæſus eſt : illi retulit quod in animam percuteretur a Chriſto . In prima quoque epiſtola ad Corinthios ſcribens ait : *Ego igitur* 1. Cor. 9. 26.
ſic curro , non ut in incertum : ſic enitor,
E *non ut aera cædens* . Quod latine dixit, *enitor* : græce ait , πυκτεύω . Et vere quaſi bonus pycta , non aerem , ſed aerias poteſtates & Judæorum capita verberabat; quia caput omnium Jeſum dominum non habebant. In omni itaque certamine Apoſtolus eſt probatus, qui etiam coronam curſus conſummati accepit . Unde & ipſe ait : *Omnia poſ-* Philip. 4. 13.
F *ſum in eo qui me confortat*.

57. Habet & Chriſtus, qui in pueritia ſua ævi maturos vicerint; ut Daniel

[a] Ita Rom. edit. cum ſex mſſ. Vet. autem cum Vict. & Colb. *devotione certantium ; cognoſcamus etiam certamina ſingulorum*.

[b] Omnes edit. *quos παμμάχους vocant . . . . capitibus cruentantur* ; omnes mſſ. ſaltem Gallic. ut in textu .

niel puer ſpiritu valido ſeniores illos
redarguit Judæorum, & de victoriæ
jure dejecit in mortem. Habet & alios,
qui priuſquam naſcerentur, in matris
ventre luctati ſunt. Denique Jacob
fratrem ſupplantavit Eſau, & malum
vicit; atque ita de utero matris exi-
vit, ut victoriæ inſigne monſtraret,
& pedem ſenioris degeneris victor in-
verteret. Hieremias in vulva matris
ſanctificatus eſt & probatus. Johannes
Baptiſta Principem agonis humani,
præmiatoremque luctantium, necdum
natus veniſſe cognovit, atque in utero
matris exſiliens piæ bravium confeſſio-
nis emeruit. Recte jam tunc deſigna-
tus eſt ad coronam, qui ante omnes
ad Chriſti agonem fidei teſtis & præ-
co virtutis ſuum nomen obtulerat. Bo-
nus præco, qui ad certamen alios ex-
citabat. Et vere bonus præco, qui tam
magna voce clamavit, ut ad ejus ſo-
num ſecreta cæleſtia reſultarent. Quid
multa? Terram movit, cælum imple-
vit. Ideoque vocis nomen accepit;
quia Verbum Dei vox ſacrata præceſ-
ſit, quemadmodum ipſe nos docuit
Johan. 1. 23. dicens; *Ego vox clamantis in deſerto*.
Dixit hoc Eſaias propheta: de ſe di-
Eſai. 40. 3. ctum iſte firmavit. Audivimus quid
Johan. 1. 23. dixit præco: *Parate viam Domini, rectas
facite ſemitas ejus*. Hæc eſt vox ſingula-
ris & ſola, tam ſonora, ut ab omni-
bus audiretur: tam dulcis, ut univer-
ſorum corda mulceret. Iſtos ergo ath-
letas ſuos Dominus confirmavit ut vin-
cerent; numquam enim ſuos deſerit,
& relinquit.

58. Et ideo addidit Propheta: *Ju-*
℣. 25. *venis fui, & ſenui*; ſic latini: aliqui
autem juxta græcos habent: *Juvenis fui,
etenim ſenui, & non vidi juſtum derelictum,
nec ſemen ejus quærens panem*. Simpliciter
qui vult intelligere, patet ſenſus, quod
vitæ ſuæ tempore David non viderit
juſtum derelictum. Sed hoc & brevis
temporis eſt, & incredibile; ſiquidem
multos videmus in ſæculo juſtos ab
hominibus derelinqui, quando eos ali-
qui potentium perſequuntur; & nullus
ad eos audet accedere, cum in timo-
re aut in injuria viderit conſtitutos.
Job 19. 13. Unde Job dicit: *Fratres mei diſceſſerunt,
agnoverunt extraneos magis quam me: amici
mei immiſericordes facti ſunt; & qui me no-
verant, obliti ſunt nomen meum*. David
quoque non ſolum deſtitutum; ſed et-
iam impugnatum ſe ab amicis & pro-
Pſ. 37. 12. ximis clamat: *Amici, inquit, mei &*
A *proximi mei adverſum me appropinquave-
runt*. Ergo ſi in hoc ſæculo reperiun-
tur juſti derelicti, quomodo ſibi con-
traria dixit David; niſi intelligas quod
juſtus etſi in ſæculo derelinquitur, a
Domino tamen non derelinquitur?
Neque enim Job cum eſſet in ſterco- Job. 2. 3.
re, a Domino derelictus eſt, quem
in Angelorum concilio Dominus ipſe
ſua voce laudabat, quem tentari paſ-
B ſus eſt, ut coronaret: tentationem au-
tem in corpus dedit, in animam de-
negavit. Nec derelictus David cui re-
gnum dedit, ut populo imperaret ele-
cto: quem parricidalibus præliis appe-
titum, regni ſui depulſum finibus,
victoriæ jure reſtituit. Ipſi quoque Ja-
cob, Elias & Eliſæus, & Johannes
Baptiſta, & ceteri qui in caprinis pel-
libus circumeuntes errabant in ſolitu-
dinibus & montibus & ſpeluncis &
C foveis terræ, licet ludibria multa &
acerba ſupplicia toleraſſe videantur;
tamen non derelicti ſunt. Siquidem
cum fratrem fugeret Jacob, & per
deſerta incomitatus erraret, obdormi-
vit, & ſurgens vidit ibi multitudinem
cæleſtis militiæ, & ait: *Hic locus voca-* Gen. 32. 2.
*tur * caſtra Angelorum*. Non ſatis fuit *
caſtrum vocare; ſed caſtra, quæ tantæ
multitudini convenirent. Vides ergo
D quia ſolum ſe putabat, & caſtra eum
cæleſtis exercitus ſequebantur; ſicut &
patres noſtros Moyſis tempore, ne in 1 Cor. 10. 4.
deſerto ſitirent, petra (ut ſcriptum eſt)
ſequebatur. Nam cum in Exodo lege- Exod. 17. 6.
rimus quod ſitiente populo, percuſſit
Moyſes virga petram, & aqua fluxit,
& bibit populus Dei: iterum in Levi-
tico legerimus, vel in Numeris quod
rurſus Moyſes tetigerit petram virga, Num. 20.
E & ſcaturiverit aqua patribus ad biben- 11.
dum; præclare Apoſtolus hoc inter-
pretatus eſt dicens: *Bibebant autem de* 1. Cor. 10. 4.
*conſequenti eos petra: petra autem erat
Chriſtus*. Illos igitur querulos, illos
murmurantes, illos prævaricantes, ta-
men non deſerebat Dominus, ſed ſe-
quebatur. Quid de Elia & Eliſæo di-
cam, quibus per deſerta gradientibus
equi de cælo, & igneus currus occur-
rit? Quomodo derelictus Elias, qui Matth. 17.
eſt invitatus a Chriſto; quomodo de- 3.
relictus in terris, qui raptus ad cæ-
lum; quomodo egenus & nudus &
inanis, qui geminati ſpiritus heredi-
F tatem diſcipulo dereliquit; ut una me-
lotide heres donatus fluvios ſiſteret,
Jordanem revocaret in fontem, regum
exer-

* Hunc locum memoriter citavit Ambroſius; quandoquidem Jacob fugienti fratrem ea tribuit, quæ ab eo in patriam redeunte dicta memorantur. At ibi etiam reperitur aliqua varietas; cum pro, *caſtra Angelorum*, LXX. Interp. habeant παρεμβολὴ Θεοῦ αὕτη: qua in lectione ipſi ſacri omnium idiomatum codices conſentiunt.

exercitus paſceret in deſerto, & potum ſitientibus miniſtraret? Ad ejus arbitrium de cælo profluebant pocula, in terris mortui reſurgebant. Quomodo derelictus eſt Eliſæus, qui cum Syrorum vallatus eſſet exercitu, ut captivus raperetur ad regem, dicente Giezi ſervo: 4. Reg. 6. 16. & 17. *Domine, quid faciemus, ait: Noli timere; quoniam plures nobiſcum ſunt, quam cum illis. Et dixit: Domine, aperi oculos ejus, ut videat. Et aperti ſunt oculi* B *ejus, & vidit montem & omnia in circuitu equis innumeris & cæleſtibus repleta legionibus.* 2. Cor. 11. 26. Paulus quoque qui dixit, periculis in mari, periculis in deſerto ſe eſſe jactatum, tamen ipſe teſtificatus Rom. 8. 31. eſt dicens: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Ergo ſi ille derelictus, & deſtitutus ab hominibus, apud Deum abundat & profluit. Nam & Elias deſtitutus erat, ita ut diceret: *Domine,* C 3. Reg. 19. 4. *accipe animam meam;* & tamen vigebat apud Deum, ut ipſis eſſet regibus virtute terribilis.

59. Quomodo juvenis hoc David potuit comprehendere? Juvenis enim magis temporalia, quam æterna conſiderat; quia ætas ea propendet ad vitia. Sed ſunt quidam in juventute ſenes, & alii juvenes in ſenectute: Sunt, inquam, viri quorum animi D ſenilium gravitate cenſentur, in quibus ætas ſenectutis ſit vita immaculata, in quibus vigeat in cana prudentia: qualis erat Hieremias, qui cum ſe juvenem contuitu memoraret ætatis, & per juventutem excuſaret, quod prædicandi impar officio videretur, ait Hier. 1. 7. illi Dominus: *Noli dicere: Quia juvenis ego ſum; quoniam ad omnes ad quoſcumque miſero te, abibit.* Ita juvenem non putavit, quem aptum propheticæ gratiæ judicabat. Talis ergo juvenis fuit E David, qui renovatus eſſet, & refloruiſſet, ut ipſe dixit, velut aquilæ juventus ſua. Sic ergo intelligi oporPſ. 102. 5. tet: *Juvenis fui*; ſed ſanctificatus, ſed propheta in gentibus poſitus, qui jam poſſem regni cæleſtis ſacramenta cognoſcere, & vera præmia conſiderare juſtitiæ: ſed *non vidi juſtum derelictum*. a [a] Poſtea quoque alibi & uſu roboratus F & munere, adquiſivi incrementa ſapientiæ. Eadem circa juſtum viſa eſt mihi gratia permanere.

60. Explanavimus, ut potuimus, quomodo dixerit: *Juvenis fui*; ſed quomodo addiderit; *Etenim ſenui*, conſide- A remus. Bona juventus, ſed melior ſenectus; qui enim uſque in finem perſeveraverit, hic ſalvus erit. Unde non perfunctorie de patriarcha Abraham dictum eſt, quod nutritus eſſet Gen. 25. 8. in ſenectute bona. Et Johannes ſenex cœpit ſcribere Evangelium, vel Epiſtolas, qui cum refugeret apoſtolum ſe ſcribere, ſeniorem ſcripſit: nec minor Epiſt. 2. & 3. eſt æſtimatus, cui * cygnea quædam B ſuppeteret gratia ſenectutis. Ipſe Vas electionis dominicæ ſcribens ad Philemonem ait: *Cum ſit talis, ut Paulus* Philem. 9. & 10. *ſenex, nunc autem & vinctus Chriſti Jeſu, obſecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Oneſimo.* Volens itaque illi plurimum deferre, ſeniori Paulo eum, non juveni comparavit; & ibi ſe ſenem eſſe gloriatus eſt, ubi jam in vinculis tenebatur. Et videte diſtan- Act. 7. 57. C tiam: adoleſcens ſignificatus eſt in alterius paſſione, ſenex in ſua. Ibi ut adoleſcens; quia Judæorum veſtimenta ſervabat: hic ſenex, ubi ſui corporis exuvias exuebat. Denique & Petrus ibi ſenex dicitur, ubi certamen eſt paſſionis: *Cum junior, inquit, eſſes,* Johan. 21. 18. *cingebas te, & ambulabas ubi volebas: cum autem ſenueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis:* D *Hoc autem dixit, ſignificans qua morte clarificaturus eſſet Deum.* Ante certamen junior dicitur, in certamine ſenex, qui omne certamen impleverit. Hoc ergo dicit David ille in juventute bellator, in ſenectute pacificus: *Juvenis,* inquit, *fui;* ſed nolo me adhuc juvenem putes: *Etenim ſenui, & non vidi juſtum derelictum, nec ſemen ejus quærens panem.*

61. Quod eſt ſemen juſti? *Abrahæ* Galat. 3. 16. E *dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini ejus; non dicit: Et ſeminibus, tamquam in multis; ſed ſicut in uno: Et ſemini tuo, quod eſt Chriſtus.* Audi juſti ſemen. *Filioli mei,* Galat. 4. 19. *quos ego parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.* Et nunc ſi quis ex gentibus veniens ſermonem audiat noſtrum, & Dominus juvare dignetur, ut formetur Chriſtus in animo ejus, quo partus fidei ferat: ſemen ei Chriſtus erit. Illic in utroque. Abraham itaque & F generationis pater erat ſecundum carnem, & is qui verbum Domini in pectoribus juſtorum primus infuderit. Et ideo hoc ſemen Abrahæ panes iſtos quibus præbeatur corporalis alimonia, Johan. 6. 35. non requirit; quia habet panem juſtitiæ,

a Edit. Rom. *Poſtea quoque ſenui; id eſt, & uſu roboratus* &c. Optimus ſenſus. Sed ei tamen ant. edit. ac mſſ. omnes reclamant, quorum conſenſum ſecuti ſumus.

* *Cygnea . . . . gratia ſenectutis*, id eſt, ſuavior ſenectus; ex communi ſcilicet errore veterum, a quibus cygni ſub mortem imminentem ſuavius canere adferebantur. Sed hoc merum eſſe commentum jam diffitetur nemo.

tiæ, qui deſcendit de cælo. Sicut enim negantur filii Abrahæ qui opera Abrahæ non fecerint: ita ſemen Abrahæ ſunt, & inter filios recipiuntur, qui opus ejus effecerint. Verum Abrahæ ſemen Elias, cui Angelus alimenta præbebat, & in virtute eſcæ illius quadraginta dierum curriculis ambulabat. Non requirebat iſtam corporis hujus alimoniam verum ſemen Abrahæ, cui panes deferebantur de cælo. Deoique B corvi ei quotidianum convivium miniſtrabant. Ita indignus erat omnium, ut nihil haberet ſuum, & mittebatur ut victum aliis largiretur. Verum ſemen Daniel, cui inter leones poſito aerea fercula per Habacuc prophetam referta meſſorum epulis vehebantur. Eſt ergo panis Angelorum, quem manducavit homo; ſic enim ſcriptum

Pſ. 77. 25. eſt: *Panem Angelorum manducavit homo*. C Hic eſt panis, de quo dixit David:

Pſ. 22. 1. *Dominus paſcit me, & nihil mihi deerit: in loco viridi ibi me collocavit. Super aquam refectionis educavit me*. Bonus David docuit me panem Angelorum, & ipſe me docuit aquam refectionis. Hæc refectio ſpiritalis eſt, hæc refectio requies eſt mentis internæ. Bona aqua, quæ peccatum lavat, mundat interna. Quæ ſit aqua hæc, au- D

Johan. 7. 37. & ſeq. diamus. *Si quis*, inquit, *ſitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu, quem incipiebant accipere, qui credituri erant in eum*. Ergo nec hoc pane, nec aqua refectionis indiget juſtus, cui Spiritus ſanctus eſt requies & refectio.

v. 26. 62. Quomodo autem poterit indigere, qui *tota die miſeretur & fænerat*? E Quid eſt quod fœnerat juſtus? Non æs, non ferrum, non plumbum: ſed argentum igni examinatum. Hoc defert ad menſam Domini, & dividit requirentibus: cui unam, cui duas, cui quinque mnas quotidie dividit, & numquam deficit. Sed fœnerationem audivimus in Lege reprehenſam, di-

Deut. 23. 19. cente Moyſe: *Non fænerabis*. Duplex eſt fœneratio: una pecuniæ, altera gratiæ. Divide utramque; quia ſcriptum

Gen. 4. 7. eſt: *Si recte offeras, non recte dividas, peccaſti: quieſce*. Et tu recte divide, ne F pecces. Ipſe Moyſes doceat te dividere, qui admonuit recte dividen-

A dum; [a] ut ſequaris, quod Abel egit, a qui recte diviſit: fugias quod Cain parricida fecit, qui recte dividere neſciebat. Dividit ergo Spiritus ſanctus diviſiones, qui operatur omnia dividens ſingulis prout vult: ille prout vult, tu prout potes, prout ingenio vales. Divide quando Lex de pecunia dicat, quando de gratia. Dixit enim tibi: *Fænerabis gentibus, cujus Dominus* Deut. 15. 6. B *uſuras exigit; tu autem non mutuaberis*. Eſt & pecunia fœnoris, eſt & gratia, cujus Dominus uſuras exigit: pecunia ſœnoris, æs habet, gratia fidem confert. Fœnerato ergo fidem gentibus, ut tibi abundet gratia: tu autem noli mutuari quaſi indignus; ſed quaſi dives & locuples ſœnerato. Fœneravit Petrus, ſœneravit Paulus, fœneravit Johannes Evangeliſta, vel * uterque, *

C & non indiguit; hoc eſt, ſœnerarunt pecuniam Chriſti, non fœnerarunt pecunias ad uſuram. Fœnera ergo, & noli deſiſtere fœnerare. Audis quid dicat Scriptura: *Tota die miſeretur & fænerat*. Juſtus per diem ſœuerat, avarus in nocte; gratia enim lucis eſt, avaritia autem uſura tenebrarum eſt. Et ideo ſemen ſœnerantis fidem in benedictione erit, habens utique præmium benedictionis.

D 63. *Declina a malo, & fac bonum*: [b] *&* v. 27. b *inhabita in ſæcula ſæculorum. Quoniam Dominus amat judicium, & non derelinquet* v. 28. *ſanctos ſuos: in æternum conſervabuntur. Injuſti autem punientur, & ſemen impiorum peribit. Juſti hereditate poſſidebunt terram: &* v. 29. *inhabitabunt in ſæculum ſæculi ſuper eam*. His verſiculis demonſtrat Propheta quod pertineamus ad Dominum, & ipſe arbiter cogitationum, operationumque

E noſtrarum ſit, ſpectans merita ſingulorum, qui nihil ſine judicio agit; ſed malos & bonos actus judicio diſcernit. Declinandum ergo eſt a malo, & faciendum eſt bonum. Ne bona malaque confundas, prius eſt ut crimine careas: poſtea ut innocentiæ fructum deferas, quo poſſis eſſe perpetuus. Noli putare quod Deum tua peccata prætereant; ſic enim plerique labuntur. Ipſe univerſa cernit & damnat, & impiorum ſemen exterminat; ſemen utique non corporalis generatio-

F nis, ſed mentis internæ & impietatis ſucceſſionem. Nam utique Job de ſemine Eſau genitus Scripturæ teſtifica- Job. 1. 1. tio-

a Codices aliquot manu exarati: *ut ſequeris quod Abel, qui recte diviſiſti. fugias, quod Cain erat, parricida erat, q̃ recte* &c.

* Uterque, nimirum Evangeliſta & Baptiſta

b Rom. edit. hunc verſum, ac 29. ita mutaverat, ut in hoc poneret: *Et inhabita in ſæculum ſæculi*; in illo autem: *Et honorificabunt Deum in ſæcula ſæculorum*. Haud dubie ad id reſpexerat, quod infra legimus: *Qui autem habitare meruerit in ſæculum ſæculi* &c. Sed hoc contra mſſ. & vet. edit. conſenſum parum valere exiſtimamus.

tione ſignatur. Quomodo ergo ſemen Eſau periit in Job, cum tantus iſte vir fuerit, ut venturum in terras Dominum prævideret, qui cetum iſtius ſæculi diabolum ſubjugaret? Ergo hoc quæritur, ne malitia transfundatur in poſteros. Hoc per baptiſmatis ſacramentum Chriſtus operatur, ut exuat unuſquiſque quod natus eſt, induat quod renatus: fiat ᵃ non familiæ heres, ſed gratiæ; ut perpetuum domicilium habitationis æternæ ſibi poſſit adquirere. Qui autem habitare meruerit in ſæculum ſæculi, & ipſe honorificabit Deum in ſæcula ſæculorum.

64. Ubi moralibus juſtum inſtituit diſciplinis, ut qualis deberet eſſe, te doceret, quæve eſſet perfectæ forma juſtitiæ; ad ſapientiam & * theoremata mentem vult ejus adſurgere: & excitat ejus intentionem, ut ſpectet intento corde cæleſtia, & divina intra ſe volvat oracula, atque ad ea quæ complaceant Deo, ſuum informet affectum: ſit meditatus in Lege, nec ulla eum Domini mandata prætereant; ᵇ motus divini Sacramenti cognoſcat. Denique abhinc vide in præceptis ſanctum Prophetam adſurgere: *Os juſti*
℣. 30. *meditabitur ſapientiam, & lingua ejus lo-*
℣. 31. *quetur judicium. Lex Dei ejus in corde*
ipſius: nec damnabit, inquit, *eum Domi-*
℣. 34. *nus, cum judicabitur illi. Exſpecta Dominum, & cuſtodi viam ejus; & exaltabit te, ut hereditate poſſideas terram: cum perierint peccatores videbis. Vidi impium ſuperexaltatum & elevatum ultra cedros libani: &*
℣. 35. *tranſivi, & ecce non erat: & quæſivi eum, & non eſt inventus locus ejus.* Superiora moralia, hæc intelligibilia. Quod eſt juſti os quod meditabitur ſapientiam, ᶜ niſi interioris hominis? Duo ſunt enim homines in ſingulis: unus interior, alter exterior: interior cogitat quæ mentis ſunt, quæ mentis ſunt loquitur: exterior quæ ſunt corporis. Tamen adveniens Dominus utrumque conjunxit, & duos in uno homine condidit; ne diverſis ſe ſe impugnent motibus, ſed invicem ſibi voluntatum ſuarum unitate ſocientur. Ideo *os juſti meditabitur ſapientiam*. Jam enim & ipſe exterior homo juſti in interioris hominis transfuſus eſt diſciplinam: & in ejus conformatus naturam, ipſius exercet officia; ut caro meditetur quod mentis internæ eſt. Sed ne hoc incredibile tibi videatur, audi Apoſtolum dicentem quia dominus Jeſus ᵈ transfiguravit corpus humilitatis noſtræ, ut conforme fieret corpori gloriæ ſuæ. Philip. 3. 21.
Quis audeat dicere carnem ſine peccato, carnem adſumtam ex Virgine, carnem Spiritu Dei in Mariam ſuperveniente generatam, quæ in nullo diſcrepavit a ſapientiæ diſciplinis, interioris hominis exſortem fuiſſe virtutum, nec in uſus ejus tranſire potuiſſe; cum ſupra hominem fuerit quod tactu ejus ſanabantur ægroti, cæcis refundebatur adſpectus, mortui reſurgebant? Competenter ergo ſcriptum eſt: *Os juſti meditabitur ſapientiam*; eo quod totus homo ſit ſpiritalis, non utique terrenus; qualis enim terrenus, tales & terreni: & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. Abiit ergo terrenus, remanſit cæleſtis. Ideoque in tempora Redemtoris referens Propheta, *meditabitur*, dixit: licet unus e pluribus, *meditatur*, ſcripſerit. Nec abhorret a ſenſu; quia prophetarum ſpiritui futura pro præſentibus ſunt. Alii putant os pro mente dictum. Pulcre autem iſtud expoſuit nobis * Salomon dicens: *Narratio juſti ſemper ſapientia: ſtultus autem ſicut luna mutatur*; id eſt, quod ſæpe varietur, nec in ſua perſeveret ſententia, & tamquam in tenebris lumen videatur offundere, nec tenere. Eccli. 27. 12.

65. Sit ergo tibi ſemper in corde & ore meditatio ſapientiæ, & lingua tua loquatur judicium, lex Dei tui in corde tuo ſit. Ideo tibi dicit Scriptura: *Lo-*

a Edit. ac mſſ. Vict. & Colb. *fiat non famulæ heres, ſed gratiæ*. Codex Vat. cum quinque Gallic. *fiat non familiæ*, &c. Melius; hic enim generis ſive ſucceſſionis heredibus heredes gratiæ opponuntur.

* *Theoremata*, id eſt, contemplationis argumenta, ſive, ut vocant, objecta.

b Vet. edit. ac mſſ. Vict. & Colb. *Modos divini ſacramenti cognoſce*. Rom. *Motus divini ſacramenti cognoſce*. Mſſ. ſex ut in textu, niſi quod Reg. habet, *ſacramenta*. Haud ſcimus an omnium optime, ut ſenſus ille efficiatur: Motionis atque operationis divinæ myſteria cognoſcat.

c Edit. vet. ac Rom. cum mſſ. Colb. ac Vict. *niſi interior homo*. Mſſ. duo Vat. & quinque Gallic. *niſi interioris hominis*. Bene. Hic enim ſubintelligendum *os*, quod ſuperiori verſu expreſſum eſt; licet omittatur in Vict. & Colb. Porro e ſuperioribus verſibus tres ab aliis avulſos Rom. edit. alibi tranſcripſerat, quos priorum edit. ac mſſ. formæ reſtituimus.

d Mſſ. aliquot: *transfiguravit corpus humanitatis noſtræ*.

* Mirabere forſitan Eccleſiaſticum hic & ſequenti pſalmo in ℣. 12. Salomoni adjudicari; cum non ſolum Auguſtinus de hoc ſicut & de libro Sapientiæ, ſcripſerit lib. 17. *de Civit. Dei*. cap. 20. *Non autem eſſe ipſius*, Salomonis ſcilicet, *non dubitant doctiores*: ſed & Ambroſius ipſe lib. 1. *de Interpell. Job* cap. 3. num. 6. eumdem Eccleſiaſticum teſtatur ſcriptum fuiſſe a Sirach. Verum cum illi Salomonis titolum imponat, id fecit eo permotus quod *propter eloquii*, verba ſunt Auguſtini loco citato, *nonnullam ſimilitudinem, ut Salomonis dicatur, obtinuit conſuetudo*; vel quod eumdem ex ſententiis Salomonis compillaverit Jeſus filius Sirach. Quod autem ſpectat ad ejus auctoritatem, quamvis non ſemper tanta fuerit in orientali Eccleſia, maximam tamen ſemper fuiſſe in occidentali conſtat tum ex loco Auguſtini jam laudato, tum ex eo quod ipſum Ambroſius lib. *De Bono Mortis*. cap. 8. num. 35. *De Elia & Jejunio*. cap. 18. num. 67. & in Pſal. 118. Serm. 10. ℣. 153. atque alibi numquam non pro authentico habet. Uberius de hoc in eodem libro diſputatum reperies apud Huetium in Demonſtr. Evang. prop. 4. *De Eccleſiaſtico* num. 1. 6. & ſeq. Videſis etiam B. Thomam, 1. p. q. 89. art. 8. ad 2. Item 2. 2. q. 174. art. 4. ad 4. & Patrem Nicolai ad utrumque locum.

Deut. 6.7 *Loqueris in illis ſedens in domo, ambulans in via, dormitans, reſurgens*. Loquamur ergo dominum Jeſum; quia ipſe eſt Sapientia, ipſe eſt Verbum & Verbum Dei. Nam & hoc ſcriptum eſt: Aperi os tuum verbo Dei. Ipſum ſpirat, qui ſermones ejus reſonat, & verba meditatur. Ipſum ſemper loquamur. Cum de ſapientia loquimur, ipſe eſt: cum de virtute loquimur, ipſe eſt: cum de juſtitia loquimur, ipſe eſt: B cum de pace loquimur, ipſe eſt: cum de veritate & vita & redemptione loquimur, ipſe eſt. Aperi os tuum Dei verbo, ſcriptum eſt: tu aperi, ille loquetur. Pſ. 84. 9. Ideo dixit David: *Audiam quid loquatur in me Dominus*. Et ipſe Dei Pſ. 80. 11. Filius dicit: *Aperi os tuum, & adimplebo illud*. Sed non omnes ut Salomon poſſunt percipere ſapientiæ perfectionem: non omnes ut Daniel. C Omnibus tamen pro poſſibilitate infunditur ſpiritus ſapientiæ; ſed omnibus qui fideles ſunt. Si credas, habes ſpiritum ſapientiæ; ideo Sapiens dicit: Pſ. 115. 10. *Credidi propter quod locutus ſum*. Cum credideris, accipies loquendi gratiam. Et qui credit, redimitur: & qui orat, redimitur; ſi pie intendat orationibus, & in oratione aſſiduus ſit, diem præveniat, noctem frequentet, [a] ſoli matutinus occurrat; D ut ante ipſe illuminetur a Chriſto, quam terra ſolis exortu: & qui pſallit redimitur: & qui compungitur, redimitur.

66. Ideo ſemper meditare, ſemper loquere quæ Dei ſunt, *ſedens in domo*. Domum poſſumus accipere Eccleſiam, poſſumus accipere domum interiorem in nobis, ut intra nos loquamur. Sedent judices in Hieruſalem: ſederunt ſedes in judicio: E ſedit etiam judicum concilium, & libri aperti ſunt. Prophetia dicit: *Et tu cum conſilio omnia fac*. Eccli. 32. 24. Cum conſilio de factis tuis judica, cum conſilio vinum bibe, cum conſilio loquere; ut effugias peccatum, ne incidas per multiloquium. *Sedens* loquere tecum, quaſi qui judices: *in via* loquere, ne umquam vacas. In via loqueris, ſi in Chriſto loquaris, quia via Chriſtus eſt. In via loquere tibi loquere Chriſto. F Audi quomodo illi loquaris. 1. Tim. 2. 8. *Volo*, inquit, *viros in omni loco orare, levantes puras manus ſine ira & diſceptatione*. Loquere, o homo, *dormitans*, ne tibi ſomnus mortis obrepat. Audi quomodo dormitans loquaris: Pſ. 131. 4. & 5. *Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem; donec inveniam locum Domi-* A *no, tabernaculum Deo Jacob*. Vince natura diligentia, exclude corporis ſomnum. Naturam nobis formare non poſſumus, poſſumus diligentiam. Homo erat David: indulgebat aliquid ſomno per noctem; ſed excludebat ſomnum, lavans per ſingulas noctes lectum ſuum, & lacrymis irrigans ſtratum ſuum. Ideo memor erat in ſtratu ſuo ſemper Domini ſui, & in ipſo B meditabatur; ut diluculum præveniret, & in tenebris ei illuceſceret Chriſtus dicens: *Surge qui dormis*. Ephef. 5. 14. Non in omnibus hæc gratia eſt, ſed poteſt eſſe & in pluribus diligentia. Ne igitur exſpectes ut excitat te Chriſtus; ſed potius Chriſtum excita. Excitat eum qui de ipſo dormitans cogitat. Si tu illum excitaveris, & ipſe te excitabit a ſomno, reſuſcitabit a morte dicens C tibi: *Exſurge a mortuis*. Ibidem Cum ſurges ergo vel reſurges, ipſum loquere, ut impleas quod juberis. Audi quomodo te Chriſtus excitet. Anima tua dicit: Cant. 5. 2. *Vox fratris mei pulſat ad januam*; & Chriſtus ait: *Aperi mihi, ſoror mea ſponſa*. Audi quomodo tu exſuſcites Chriſtum. Anima dicit: Ibid. 3. 5. *Adjuravi vos, filiæ Hieruſalem, ſi ſuſcitaveritis & reſuſcitaveritis caritatem*. Caritas Chriſtus eſt. Audi etiam quo- D modo dormiens loquaris: Cant. 5. 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Hæc communiter: adtolle nunc paulo altius mentem tuam.

67. Loquere *ſedens in domo*, in hac terreſtri domo hujus habitationis, quæ diſſolvitur, in qua peregrinamur a Domino. In corpore enim iſto poſiti, dum ſuperveſtire magis quam nos expoliare volumus, exſulamus a Chriſto, & graviter ingemiſcimus. In hac E ſedens ergo confitere peccata tua; quia ſediſti, & non ſtetiſti, & non dixiſti: Pſ. 12. 1. 2. *Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Hieruſalem*. Loquere magis, & noli occultare delicta: loquere ſedens, ut audias dicentem: Pſ. 126. 2. *Surgite poſtquam ſederitis, qui manducatis panem doloris*. Loquere *in via ambulans*, id eſt, carpens vitæ iſtius curſum. Hic loquere, ne illic obmuteſcas; ſicut ille obmutuit qui Angelo Chriſti ante non credidit: poſt F ea tamen cum credidiſſet, vocem recepit. Loquere *dormiens* & quieſcens, conſepultus in Chriſto; ut cum ipſo in novitate vitæ reſurgas. Loquere etiam ſepultus in tumulo; ſicut loquebantur animæ ſanctorum, petentes de mortis auctore vindictam. Apoc. 6. 10. *Uſquequo, Domine, ſanctus & verus, non judicas & vin-*

a Ita edit. & pauci mſſ. Alii majori numero, *ſolis matutinis occurrat*. Haud male, ſi mente ſuppleveris, *radiis, horis*, vel quid ſimile.

vindicas ſanguinem noſtrum? Loquere poſtremo *cum ſurgis;* ſicut docuit ille qui Iſ. 3. 6. dixit: *Ego dormivi, & quievi, & reſurrexi; quoniam Dominus ſuſcipiet me.* Et illic ergo: *Os juſti meditabitur ſapientiam,* donec ad ſublimiora tabernaculi ſecreta cæleſtis, ac ſacræ plena jucunditatis atque lætitiæ ipſe perveniat; quemadmodum Scriptura nos docuit, di- Pſ. 41. 5. cente David: *Hæc recordatus ſum, & effudi ſuper me animam meam; quoniam* B *ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, uſque ad domum Dei. In voce exſultationis & confeſſionis ſonus epulantis.* Ergo & ſedentes in hac corporea domo; & egreſſi hinc, atque ambulantes in via, cum rapiemur, ſi meremur, obviam Chriſto, & dormientes loquemur.

68. Accipe tertiam ἀναγωγήν, qua ſe anima elevat juſti. Eſt enim quidam ſpiritalis ſomnus intelligendus, de quo C Prov. 3. 24. & ſeq. Salomon ait: *Si enim ſedeas, ſine timore ſedebis: ſi dormias, ſuaviter requieſces, & non timebis pavorem qui superveniet tibi, neque impetus impiorum ſupervenientes tibi.* Cum ſuavitate requieſces, & pavorem, & ſupervenientes impiorum impetus non timebis; ſi lingua tua loquatur judicium Dei, & ſemper illud ante oculos habeas; ut peccato locum nullum relinquas, & noveris quod delicti pretium ſupplicii retributione ſol- D vetur. Ipſe enim hoc in nonageſimo interpretatus eſt pſalmo dicens: Pſ. 90. 5. & ſeq. *Non timebis a timore nocturno, & a ſagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris, ab occurſu & dæmonio meridiano. Cadent a latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis: ad te autem non appropinquabit. Verumtamen oculis tuis conſiderabis, & retributionem peccatorum videbis.* Juſtus enim cum loquitur judicium Dei, vel cum loquitur ipſe quæ juſta ſunt, & E veri plena judicii, non cum iracundia loquitur, non ex animi mœrentis afflictione, non ex dolore, non ex aliqua paſſione: ſed loquitur ex veritate, loquitur ex æquitate; ut non propendat affectu, ſed quæ loquitur, vero pendat examine; judicat enim quæ dicenda ſint, vel non promenda. Cui Prov. 25. 7. ſimile eſt illud: *Labia ſapientium alligata ſunt ſenſu;* eo quod omnia quæ loquuntur, vero ſenſui convenire videan- F tur, & ſenſus ſui prudentia intelligant, quæ loqui debeant vel tacere; ut quæ ſilenda ſunt, cohibeant clauſtro quodam nexuque labiorum: in iis autem quæ oporteat dici, labiorum vincula reſolvantur. Merito ergo præmiſit: *Os juſti meditabitur ſapientiam;* meditatio enim diuturna plenum poterit habere judicium, quod loquetur juſtus

A in tempore; cum ea quæ perfecta ſunt, facie ad faciem, viderit. Nunc enim de iis quæ non comprehendimus, loqui vera non poſſumus. Denique nec Paulus præſumſit dicere, qui raptus in paradiſum audivit ſecreta cæleſtia: ſed volens non in iis errare quæ diceret, ait: *Quam inſcrutabilia ſunt judicia* Rom. 11. 33. *Dei, & inveſtigabiles viæ ejus!* Nunc autem abſolutus corpore, forſitan inve- B ſtigabilium viarum genera, & judicia ejus quæ ſicut abyſſus multa ſunt, comprehendit.

69. Adhue juſtitiæ forma deſcribitur & augetur, dicente Scriptura: *Lex Dei* v. 31. *ejus in corde ipſius; & non ſupplantabuntur greſſus ejus.* In corde juſti lex Dei eſt. Quæ lex? Non ſcripta, ſed naturalis; juſto enim non eſt lex poſita, ſed injuſto. In corde ejus lex eſt, non per- C functorie, ſicut in labiis Judæorum, corde enim creditur ad juſtitiam. Qui credit, & loquitur: qui autem loquitur, non continuo credit. Denique non credidit populus, de quo dictum eſt: *Populus hic labiis me honorat: cor* Eſai. 29. 13. *autem eorum longe eſt a me.* Si igitur gentes cum ea quæ legis ſunt faciunt, ipſi ſibi ſunt lex, cognoſcentes quæ ſequi debeant vel cavere; quanto magis fidelis & juſtus, qui ad imaginem D & ſimilitudinem Dei vivit, decora novit & honeſta decernere, & uti legitimo quodam naturalis ſapientiæ gubernaculo, ne ejus ſupplantentur veſtigia; ſicut Eſau, quem propter gulæ aviditatem frater ſupplantavit ut caderet, atque in mortem veſtigia ejus effudit.

70. Quo magis juſtus eſt quiſque, eo magis illi inſidiatur inimicus; & ideo ait Scriptura: *Conſiderat peccator juſ-* v. 32. v. 33. E *tum, & quærit perdere eum. Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus: nec damnabit eum, cum judicabitur illi.* Videns ergo peccator quia juſtus in ore ſuo loquitur, & in corde meditatur ſapientiam, quia in lingua ſua judicium loquitur, quia in corde ſuo legem Domini cuſtodit; mortem peccati ei conatur inferre: ſed Dominus tuetur eum. Et ideo non timeamus inſidias peccatoris; quoniam Deus pro F nobis eſt. Si ergo Deus pro nobis; quis contra nos? Propterea non derelinquet juſtum ſuum Deus, nec damnabit eum, cum habuerit de ipſo judicium. Verus enim judex eſt; & ideo juſtitia non poteſt periclitari. Unde & Aquila dixit: *Nec damnabit eum in judicando eo.* Symmachus: *Nec damnabis, cum judicatur juſtus.*

71. Sed quia Septuaginta viri ſic

po-

Digitized by Google

poſuerunt : *Cum judicabitur illi* ; putamus quod ad aliud reſpexerit, quia [Eſai. 3. 14.] ſcriptum eſt : *Quoniam ipſe Dominus veniet in judicium* . Sed in quod judi- [Pſal. 30. 6.] cium ? Audi dicentem : *Tibi ſoli peccavi , & malum coram te feci ; ut juſtificeris in ſermonibus tuis , & vincas cum judicaris* . Ideo ergo præbet ſe Dominus audiendum , ut de ſe judicetur , quo magis vincat . Quomudo ſe præ- [Mich. 6. 3. & 4.] beat , audi : *Populus meus , quid feci tibi ; aut in quo contriſtavi te ; aut quid moleſtus tibi fui ; reſponde mihi ? Quia ex Ægypto eduxi te , & de domo ſervitutis* [Eſai. 43. 25. & 26.] *liberavi te*. Et alibi : *Ego ſum , ego ſum qui deleo iniquitates tuas , & memor non ero : tu autem memor eſto , & judicemur* .

72. Grave hoc judicium , cum Dominus de ſe poſtulat contra hominem judicari . Quid enim reſpondeas ei , qui univerſa tibi contulit , omnibus te præfecit ; ſubjecit tibi Ægyptios , ad quos hoſpes adveneras , inſectante poſtea mari merſit. Ille tuos delevit hoſtes, atque ſubvertit , ille te creavit & condidit, ille ſuo ſanguine te redemit; & tu tradis te, ut ſervias ejus inimico ? Ille tibi omnia peccata dimiſit , & tu graviora committis ? Vocat te , in judicium venies , quid reſponſurus es ei , qui niſi iterum tibi donet, periſti ? Ideoque videns ſanctus David hac quadam * moralitate Dei amplius ſe gravari , judicium refugit , miſeri- [Pſ. 142. 2.] cordiam poſcit dicens : *Et ne intres in judicium cum ſervo tuo ; quoniam non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens* . Confitetur ſe in tenebris ſicut mortuum ſæculi collocatum . Caute ſicut mortuum ſæculi dixit , non mortuum; non enim mortui ſæculi ſunt , qui moriuntur in Chriſto : illi autem ſunt mortui ſæculi, qui omnem vitam ſuam quam vixerunt in ſæculo , in interitu & morte conſtituunt . Et ideo quaſi deſperatus ad remedium confugit di- [Ibidem 7.] cens . *Cito exaudi me , Domine ; quia defecit ſpiritus meus*. Talis enim judicii propoſita ſibi oblatione defecit , in quo examinanda veritas foret potius , quam miſericordia conferenda .

73. Tamen tam pius eſt Dominus , ut etſi nemo juſtificetur in conſpectu ejus vivens (quis enim quamvis juſtus non obnoxius eſt peccato ; aut cujus talis eſt vita , ut digna judicetur Dei ſimilitudine ? Utique ad imaginem & ſimilitudinem Dei factus debet , ſicut Deus qui ſine peccato eſt , ita & is

S. Ambr. Tom. II.

A qui ad imaginem ejus eſt , ſine peccato eſſe . Qua ergo dignus eſt pœna qui gratiam tantam Dominicæ operationis , & ſimilitudinem divini decoris amiſit ? Sed quia miſericors eſt , etiamſi ipſe ſe judicio ſubjiciat ; juſtum tamen non judicat , ſed injuſtum . Juſto parcit , quaſi conditionis fragilitate peccanti : injuſtum punit , quaſi qui deteſtetur ingratum . Deinde et- B iamſi [a] multa habeas opera juſtitiæ , noli eſſe impatiens atque arrogans , quo præmia tibi juſtitiæ in hoc ſæculo exiſtimes flagitanda , aut indigne tibi adverſa accidiſſe aliqua conqueraris . Quamdiu enim vivis , certamen tibi debetur , non præmium .

74. Exſpecta ergo vel auxiliatorem vel remuneratorem Dominum : *& cuſ-* [℣. 34.] C *todi vias ejus* ; hoc eſt exſpectare & ejus quem exſpectandum putas , mandata conſervare . Etſi conteraris , etſi affligaris , etſi ægritudine deficias , tamen exſpecta Dominum , & non te confundet ſpes .

75. Veniet Dominus , *& exaltabit te , ut hæreditate poſſideas terram* . Liquet ſuperiorem eſſe terram , non iſtam in valle terrenam ; ſed illam quæ eſt re- D promiſſionis æternæ : in qua quicumque conſtituitur , exaltatur a Domino .

76. *Videbis* autem *cum perierint peccatores* ; tunc enim juſtorum remuneratio erit , cum judicium fuerit de meritis impiorum . Sed non uno genere pereunt peccatores . Ante tibi pereunt , ſi eorum potentiam & divitias non miseris : ſi non te moveat cum eos honoribus , liberis , amicis abundare co- E gnoveris . Hæc enim ſæculi ſunt , & ſæculum ſæculari ſubjacet malignitati : & princeps mundi iis qui ſibi ſerviunt, favet ; ſecundum illud : *Omnia tibi dabo ; ſi procidens adoraveris me* . Quid quæ- [Matth. 4. 9.] ris ut ea tibi dentur , cum ipſe impius qui dat , in eis diutius eſſe non poſſit ? Tranſit etiam ipſe , quomodo poſſunt non tranſire quæ contulit ? Tu modo conſtantem animum gere , juſtitiam tene , nemo te moveat , & F videbis nihil eſſe impium .

77. Denique audi dicentem : *Vidi impium ſuperexaltatum , & elevatum ſuper cedros Libani . Et tranſivi , & ecce non* [℣. 35.] *erat* . Vidi eum in ſæculo hoc , vidi oculis corporis : vidi etiam jactantem ſe, & ſuperexaltantem ſermonibus ſuis, æſtimantem ſe aliquid eſſe , qui nihil

 eſt .

* *Moralitate* , id eſt , uſu conſuetudinis ac moris , humani ſe quo nobis Deus accommodat .

[a] Cod. quinque Gallic. *multam habeas in opera juſtitiam , noli eſſe impatiens atque arrogans qui præmia &c.*

eſt. Quomodo ſe ſuperexaltat? *Ponam*, inquit, *thronum meum ſuper nubes: & ero ſimilis Altiſſimo*. (Eſai. 14. 14.) Exaltat ſe, ut videas eum ſicut cedros Libani ſuperexaltatas: & ipſæ altæ ſunt, & in monte ſunt altiſſimo. Merito ergo ſuperexaltatæ ſunt, & ſuperexaltatus videtur impius, qui ſe in illo monte conſtituit, de quo ſcriptum eſt: *Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic monti: Tollere, & jactare in mare*. (Matth. 17. 19.) *Huic*. Cui? Dæmonio, inquit, a quo iſte invaſus fuerat & oppreſſus, quem miramini eſſe ſanatum. Ideo caritatem magis habet in Chriſto, quam poteſtatem in diabolo. Vides cedrum in monte altiſſimo ſuperexaltatam; ſed vento frangitur, ſed igni exuritur, ſed vetuſtate diſſolvitur: ita eſt dives in ſæculo. Fulget quidem ſplendore quodam gratiæ ſæcularis ut Libanus, nixus eſt mundi potentia, opibus & divitiis exſultat. Videtur tibi aliquid eſſe, antequam dicas: *Tranſiens videbo*. (Exod. 3. 3.) Sicut enim Moyſes animo & mente tranſivit materialia, & Deum vidit: ita & tu ſi tranſeas hinc, ad Dei gratiam veſtigium tuæ mentis adtollens, videbis cum nihil eſſe qui in hac terra ſibi potentiſſimus videbatur. Ideo animæ tuæ dicit, menti tuæ dicit Deus Verbum: *Ades huc a Libano ſponſa, ades huc a Libano: tranſibis & pertranſibis*. (Cant. 4. 8.) Si tranſeas ſæcularia, pertranſibis ad paradiſum. Audi tranſeuntem. *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum*. (Luc. 23. 42.) Audi iterum pertranſeuntem: *Amen, amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo*. (Ibidem 43.)

78. Quid eſt: *Ecce non erat*. In principio utique Verbum erat. Et qui Verbum videt, qui particeps Verbi eſt, utique & ipſe eſt; quia Verbum Dei ſemper eſt, & ſermo qui de ipſo eſt, non eſt: Eſt & non; ſed: Eſt; & manet in eo qui ſequitur Deum. Qui autem neſcit Verbum, non eſt; quia non adhæret ei qui dixit: *Ego ſum qui ſum*. (Exod. 3. 14.) Qui autem adhæret ei, unus ſpiritus eſt. Ubi autem ſpiritus, ibi & vita. Ideo tibi dicit Scriptura de Deo: *Qui vivificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt, tamquam ea quæ ſunt*; (Rom. 4. 17.) hoc eſt, vocat gentes quæ non erant, tamquam populum ſuum qui erat; erant enim patres noſtri, qui erant electi Dei. Et alibi dicitur: *Cognovit Dominus qui ſunt ipſius*; (2. Tim. 2. 19.) non cognoſcit eos qui non ſunt. Et Eſther ait: *Non des virgam regni tui iis qui non ſunt*. (Eſth. 14. 21.) Recte ergo juſtus dicit: *Et tranſivi, & ecce non erat*; hoc eſt, vidi eum ſuperexaltatum in ſæculo, antequam conſiderarem quia nihil eſt ſæculum. Ubi autem tranſivi mente ſupra mundum, vidi quia jam non erat, qui ante erat ſuperexaltatus in hoc mundo.

79. Et tu, ſi juſtus es, tranſi a præſentibus ad ea quæ futura ſunt, & tranſibunt tibi præſentia. *Cælum & terra tranſibunt: verba autem mea non præteribunt*. (Matth. 24. 35.) Juſto ergo omnia tranſeunt. Tranſit impius, ſimilis vanitati eſt, & dies ejus ſicut umbra prætereunt. Nec ſolum prætereunt juſto præſentia; ſed etiam eum ad ea quæ ſunt futura, intenderit, jam iſta prætereunt. Vide quomodo juſto præſentia præteriere. Utique temporibus David prophetæ Synagoga erat, Eccleſia ex gentibus non erat: & idem futuris quaſi præſentibus dicit: *Benedicite gentes Deum noſtrum*. (Pſ. 65. 8.) Deinde ſupra ait: *Adſcendit Deus in jubilatione*. (Pſ. 46. 6.) Tranſivit perfidiæ ventura tempora, non ætate, ſed mente: & reſurrectionem Domini multo poſt ſæculo futuram, pia fidei devotione celebravit dicens: *Pſallite Deo noſtro, pſallite: pſallite Regi noſtro, pſallite*. (Ibidem 7.) Quaſi intereſſet ipſis Chriſti & Eccleſiæ nuptialis copulæ ſacramentis, ita tripudiat & gaudet. Cauſam quoque celebritatis expreſſit dicens: *Regnavit Dominus ſuper omnem terram*. (Ibidem 8.) Ergo ſi nos prætereamus, & illa præteriiſſe quæ futura ſunt, nobis videntur; ut ſi in navigando terram prætereas, illam quoque videas præterire, & quaſi a te diſcedere. Sæpe nautæ, maxime in tempeſtate, fugiunt terram; & tamen cum eam fugiunt navigantes, ipſa potius fugere videtur a navigantibus. Et tu ſi fugias mundum hunc, & ipſe te effugiet: ſi prætereas terram hanc, & ipſa te præteribit. Et tu in mari hoc navigas, & in hoc ſæculo fluctuas: fuge terram, ſaxa habet, lapides habet; ſicut ſcriptum eſt: *Lapides de via projicite*. (Eſai. 62. 10.) Si feſtines per aerium hoc profundum ad portum divinæ voluntatis, videbis tibi hæc omnia præteriiſſe. Quid enim intereſt utrum præterierint, an tibi ea judices præteriiſſe?

80. Eſt & alius impius qui videtur exaltatus & elevatus ſuper cedros Libani: & ſi tranſeas, non erit, nec locum ejus invenies. Vide mihi ſcribam Judaicum reddentem ſeriem veterum Scripturarum, ſed non ſequentem: audis quia labiis reddit, miraris ut doctum. Interrogas quid ſentiat: reſpondet ſecundum litteram, percurrit hiſto-

hiſtoriam. Superexaltatus videtur tibi & elevatus, ſi litteram cogites. Tranſi ad intelligentiam ſpiritalem, quia Lex ſpiritalis eſt; vides illum nihil eſſe, tum dicis: *Vidi impium ſuperexaltatum ... & tranſivi, & ecce non erat: & quæſivi eum, & non eſt inventus locus ejus.* Quæſivi eum ubi eſſe debuerat, ubi vita eſt: non illum inveni. Non erat ibi, ubi vita erat; quia mortuus erat, & ideo nec locus ejus inventus eſt. Quis enim mortui locus, qui non erat, nec fuit umquam? Non enim fuit, qui in littera erat; littera enim occidit: ſpiritus autem vivificat. Quæſivi ergo eum, ut invenirem: ille ſe non præbuit, ut inveniretur; hoc eſt, ego eum volui convertere: ille ſe mihi præbere noluit, ut converteretur. Feci quæ erant quærentis: ille refugit ea, quæ eſſe debuerant revertentis. Denique anima quæ converti vult, Verbum requirit; & cum invenerit, dicit: *Tenui eum, & non dimittam eum*; hoc eſt, Dei Filium, Dei Verbum. Injuſtum autem qui ſanari noluit, quæſivi eum, & non inveni; & ideo non illum imiteris.

Cant. 3. 4.

ꝟ. 37. 81. *Cuſtodi innocentiam, & vide æquitatem.* Qui cuſtodit innocentiam, æquitatem videt; quoniam qui mundus eſt, Deum videt, cujus virga recta eſt, & recta juſtitia; ut averſetur eos qui declinaverint ad ſtudia pravitatis. Bona innocentia, quæ Deum videt. * Denique alii poſuerunt: *Cuſtodi perfectionem;* perfectus eſt enim qui malitiam neſcit, nec dolum novit. Ideo inquit: *Cuſtodi perfectionem; quia ſunt reliquiæ homini pacifico.* Reliquiæ dicuntur hominis de corpore mortui, de ejus exuviis. Ideo reliquiæ, quia poſt mortem hominis videntur ſupereſſe; ſuperſunt enim quæ ſervantur ad reſurrectionem. Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionem, & hoc mortale induere immortalitatem. Ergo magis reliquiæ ſunt hominis ſpes reſurrectionis, & fides converſionis, & gratia dilectionis; quoniam impii non reſurgunt in judicium: vita autem Juſtorum nota eſt Deo, & judicio Domini comprobatur. Huic loco pulcre illud convenit: *Reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt.* Rom. 11. 5.

ꝟ. 38. 82. *Injuſti autem diſperibunt ſimul: reliquiæ impiorum interibunt.* Juſtorum reliquiæ virtutes ſunt: impiorum reliquiæ, improbitas atque perfidiæ peccatum. Ea delebuntur, ut non ſint.

ꝟ. 39. 83. *Salus autem juſtorum a Domino*; non a ſæculo, non ab elemento. Cælum & terra præteribunt. Non commito ſalutem meam cælo; quia & ipſum præterit; quia de pluribus cælis dictum eſt: *Ipſi peribunt, tu autem permanes.* Deo ſoli committo, qui Pſ. 101. 27.
permanet, qui poteſt peccata donare; ut protector meus ſit in tempore tribulationis, & adjuvet me, & liberet me, & eripiat me a peccatoribus judicii ſui tempore, & ſalvum me faciat, quoniam ſperavi in eum. In ipſum ſolum ſperavi; non vult enim nos & ſibi & alii ſervire. Qui ipſi ſoli ſervit, liberatur; quoniam ipſi eſt laus, gloria, perpetuitas a ſæculis, & nunc & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum.

* Pſalterium Græc. φύλασσε ἀκακίαν Hebr. *cuſtodi integrum*, id eſt, integritatem. Syr. .... *ſimplicitatem*, Arab. .... *manſuetudinem*. Multa lat. ... *veritatem*. Nullum, quod viderimus .... *perfectionem*; licet ea lectio quam minimum ab Hebræo diſſentiat.

IN

IN PSALMUM XXXVII.

PRÆFATIO.

1. DE Pœnitentia duos jam dudum ſcripſi libellos, & iterum ſcribendum arbitror. Primum, quia utile eſt vel quotidie veniam delictorum precari: deinde quoniam in illis duobus libellis adhortatio pœnitentiæ vel profectus eſt, ſi geratur: nunc autem quemadmodum agi pœnitentia debeat, exprimendum eſt; NIHIL enim prodeſt agere, niſi ita agatur ut oportet. In quo ſanctus David ſequendum nobis propoſuit magiſterium, qui ideo mihi videtur guſtaſſe peccatum, ut doceret quemadmodum peccatum poſſet aboleri. Unde enim medicina, niſi de vulnere ſumſit exordium? Dum prima ætas generis humani docet alios quod ſibi profuit, & quemadmodum vulnus ſuum ſanaverit, aliis oſtendit; uſus artem fecit, & ægritudo magiſterium. Ipſa eſt enim prima & valida ſecta medicinæ, quam experientia, non conjectura formavit. Ideoque ab experientia ἐμπειρικοὶ primo medici ſunt vocati, & ex ea ſecta ceteræ derivatæ ſunt, [a] atque ab ea uſum quemdam ſuæ ſumſere virtutis. Quid autem eſt ad cohortationem pœnitentiæ validius, quam quod ſanctus propheta David peccatorum noſtrorum nos docuit pœnitere? Quis enim dedignetur humiliare ſe Deo, cum rex ſe humiliaverit? Aut quis dubitet affligere animam ſuam, cum propheta tantus afflixerit, ſolvens pretium lacrymarum pro redemtione peccati? Et quamvis toto ſcriptorum ſuorum corpore gerendæ pœnitentiæ præcepta diffuderit (quis enim ejus pſalmus non medicamentum eſt conſcientiæ peccatricis; cum alibi quemadmodum impulſus ſit, alibi quemadmodum conturbatus, oſtenderit; ut non ſolum quemadmodum ſint ſananda; ſed etiam quemadmodum cavenda vulnera, demonſtraret, & ſuo nos doceret exemplo? Quis autem ſtare ſe credat, ubi lapſus eſt etiam fortior) tamen in trigeſimo ſeptimo pſalmo majorem vim doloris interni, & lamentabilis deplorationis expreſſit:

Pſ. 127. 13. Pſ. 29. 8.

2. Denique in exordio ipſe nos titulus admonet hujuſmodi præcepta formari; ſic enim legimus: *In commemorationem*, inquit, *diei ſabbati pſalmus David*. (v. 1.) Plena enim eſt pœnitentiæ definitio, commemoratio delictorum; ut unuſquiſque peccata ſua velut quodam quotidiani ſermonis caſtiget flagello, & commiſſa ſibi flagitia condemnet. Sic enim docemur, dicente Domino: *Dic iniquitates tuas, ut juſtificeris*. (Eſai. 43. 26.) Et Apoſtolus ait: *Ore confeſſio fit ad ſalutem*. (Rom 10. 10.) Sed forte moveat, quia non dixit peccatorum commemorationem; ſed *diei ſabbati*, aut (ſicut alius habet) *ſabbatorum*. (Exod. 20. 8. & ſeq.) Quid eſt autem ſabbatum, niſi requies futurorum, levamen præſentium, quo Lex jubet hominum opera feriari, onera deponi? Quæ ſunt graviora onera, niſi noſtra peccata? Hæc deponantur in ſabbatorum diebus, hoc eſt, in hoc vitæ iſtius tempore. Septem enim diebus hebdomas omnis concluditur, ſex diebus mundus ille formatus eſt, ſeptimo die requievit Dominus ab opere ſuo, qui in noſtra manſuetudine requieſcit, ſicut ipſe dixit: *Super quem requieſcam, niſi ſupra humilem & manſuetum?* Abſolve te ergo omni ſabbato, & alleva pondus errorum; ut ſecurus ad illius futuri ſabbati requiem pervenire merearis. NAM SI hinc peccata gravia portaveris, illic requiem non habebis. Exonera igitur tuam mentem, rejice omnia quibus conſcientia gravatur & premitur; ne fiat fuga tua hyeme vel ſabbato: vita hæc in labore eſt, illa in requie. Leviorem te ſæculi hujus reperiat conſummatio; ne oneratus peccatis fugere non poſſis. Ante fuge, ut prævenias. Fugit ſæculum, qui ſæculi illecebris non tenetur, qui ſe omni cura ejus abſolvit. Fuge etiam futuram iram, hoc eſt, judicii diem. Fugit eam qui egerit pœnitentiam; ſic enim definivit Baptiſta Johannes dicens: *Generatio viperarum, quis vobis demonſtravit fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.*

3. Au-

[a] Complures mſſ. *atque ab ea ſuccum quemdam* &c.

Joh. 3. 23. 3. Audiſtis hodie legi quia Johannes baptizabat in Ænon, juxta Salim. Ænon dicitur oculus ſuppliciorum: Salim ipſe adſcendens; hoc habet interpretatio. Qui ergo baptizari eligit, ſupplicia prævidet; & ideo confugit ad baptiſmatis ſacramentum, ut peccatum omne deponat, ne obnoxius incipiat eſſe ſuppliciis. Et forte ſupplicia prævidet qui baptizatur baptiſmo pœnitentiæ: at vero ille gratiam ſpectat, qui baptizatur in Chriſto. Baptiſmus ergo Johannis, oculus ſuppliciorum eſt: baptiſmus Chriſti, oculus gratiarum. Tametſi in Ænon baptizabat; Johannes, juxta adſcendentem baptizabat; hoc enim & iſta habet interpretatio, ut Salim dicatur ipſe adſcendens. Proximus ergo erat Chriſto, qui ejus nuntiabat adventum. Etenim Filius hominis qui deſcendit de cælo, ipſe eſt & qui adſcendit in cælum, ut impleret omnia. Sed quia qualis cæleſtis, tales & cæleſtes; & ille adſcendit in cælum, qui terrena deponens conſepelitur in Chriſto; ut cum Chriſto reſurgat a morte peccati ad novitatem vitæ, hereditatiſque conſortium; ut fiat, ſicut ſcriprum eſt: Dei hæres, Chriſti cohæres. (Rom. 8. 17.)

4. Vera ergo medicina eſt gerere pœnitentiam: quæ tunc legitime prædicata eſt, quando medicus venit e cælo, qui non exaſperaret vulnera, ſed ſanaret. Bonus medicus, qui docuit quemadmodum in hac terra corporis noſtri remedia quæreremus; cum flos nobis herbæ ſalutaris oriretur, qui *de peccato damnavit peccatum in carne* Antidotum ergo facta eſt caro, quæ erat venenum ante peccati; quia erat illecebra peccatorum. Audi quemadmodum antidotum caro Dei fit: *Verbum factum eſt caro:* (Johan. 1. 14.) miſit manum in cavernam aſpidum, venenum evacuavit, peccatum abſtulit; id eſt, *de peccato damnavit peccatum in carne*.

5. Et ut hoc poſſit plenius conſiderari, ipſum Apoſtoli capitulum recenſeamus. Namque ita ſcriptum eſt: (Rom. 8. 3. & 4.) *Deus mittens Filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, de peccato damnavit peccatum in carne; ut juſtificatio Legis impleretur in nobis, ut non ſecundum carnem ambulemus, ſed ſecundum ſpiritum*. Venit ergo Dei Filius in ſimilitudine carnis peccati: non utique in ſimilitudine carnis venit, qui veram carnem ſuſcepit; ſed in ſimilitudine carnis peccati, id eſt, carnis peccatricis. Facta enim erat fraude & veneno infuſa ſerpentis caro noſtra, caro peccati. Poſtquam eſt obnoxia facta peccato, facta erat caro mortis; quia erat morti debita. Hujus carnis jam reæ, jam præjudicatæ ſimilitudinem Chriſtus in ſua carne ſuſcepit; quia etſi naturalem ſubſtantiam carnis hujus ſuſceperat, non tamen contagia ulla ſuſceperat: nec in iniquitatibus conceptus, & natus eſt in delictis, qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri; ſed de Spiritu ſancto natus ex Virgine eſt. Quid ergo eſt: *De peccato damnavit peccatum in carne?* Utrum de ſimilitudine carnis peccati; an quia peccata noſtra Chriſtus [a] non uſu, ſed qualitate ſuſcepit: non crimine, ſed ſuæ miſericordiæ ſacramento; & peccatum pro nobis factus eſt, qui peccatum ipſe non fecit? An vero quia etiam de iſta carne peccati, hoc eſt, noſtra hac obnoxia & præjudicata damnavit peccatum in carne, docendo quemadmodum in carne poſiti non ſecundum carnem ambulemus, ſed ſecundum ſpiritum? Peccatum quippe eſt ſecundum carnem ambulare; quia luxui, & voluptatibus, & laſciviis, & carnis cupiditatibus vivit, qui ſecundum carnis ſapientiam converſatur; ſapientia enim carnis inimica eſt Deo: unde qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Ideoque peccatum damnat de peccato qui ſe a carnis vitiis abluendo, ſecundum ſpiritum vivit, totus Deo deditus, & cæleſtibus intentus oraculis: propter quod Chriſtus advenit, ut non ſuam, id eſt carnis; ſed Dei faceret voluntatem. Si quis ergo illum ſequatur, ut faciat quæ placent Deo, & carnis ſuæ comprimat appetentiam, imitator eſt Chriſti.

6. Quid ſenſerimus, expreſſimus. Qui legis, elige quid ſequaris. NULLUS error, ubi ſimplex pietatis affectus, atque omnis fidelis eſt ſenſus. Damnavit peccatum Chriſtus, ſuſcipiendo ſimilitudinem carnis peccati, ut delicta noſtræ carnis aboleret. Damnavit peccatum, ut peccata noſtra in ſua carne crucifigeret; factus pro nobis ipſe peccatum, ut nos in ipſo eſſemus juſtitia Dei, qui eramus captivitas mortis, & præda ſerpentis. Ergo pietatis eſt ſuſceptio peccatorum iſta, non criminis. Per hoc peccatum nos Deus æternus abſolvit, qui Filio ſuo proprio non pepercit, & peccatum eum fecit eſſe pro nobis. Deinde damnavit peccatum Chriſtus in carne de ipſa carne peccati, quæ judicabili quodam vigore

&

a Quinque mſſ. *non uſu & qualitate ſuſcepit, nec crimine; ſed ſuæ miſericordiæ ſacramento* &c.

& auctoritate eenſoria, odit vitia qoaj amare eonſueverat, & horret impudicitiam, quam voluptatem putabat. Segregat ſe a laſciviis, abdicat a cupiditatibus, renuntiat erimioibus atque flagitiis, propulſat avaritiam, quæ virilitatem quandam carnis effeminat. En tibi illum Chriſti imitatorem, & ipſum de peccato peecatum in carne damnantem. *Sie curro*, inquit, *non ut in incertum, ſic luctor, non ut aera cædens: ſed caſtigo corpus meum, & ſervituti redigo; ne cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar.* (1. Cor. 9. 26. & 27.)

7. Non ſuperflue, ut arbitror, evagati ſumus; quia & hoc ad medicinam hominis pertinebat: cui medicinæ proſpiciens Deus ſicut terram iſtam ſalubres herbarum atque arborum ſuccos ferre præcepit, quibus carnis vulnera curarentur; ita etiam præceptis ſalutaribus replevit divinarum ſeriem ſcripturarum, quibus infirmitas animæ ſanaretur. Itaque quam grave eſt, ut muta animalia medicari ſibi noverint, & vulneribus ſuis herbas ſalubres requirant, deligere non refutent: & homioum induſtria non requirat, quibus etiam medicus eſt miſſus, qui medieinæ ſalutaris io veteribus Scripturis ſemina demonſtraret, & nova ipſe deferret? Quam multa itaque ſalubria ſunt, quæ noxia perfunctorie judicantur? De ipſa terra ſumamus exempla.

8. Serpens alit venenum, morſus noxios habet, vulnerat carnem: ſed in ipſo quoque ejus veneno antidotum reperies, ſi requiras. Denique caro ejus exuritur, eujus pulvere theriaca eonfieitur, qua veneni vis conſuevit hebetari, ut nocere non poſſit. Non terra ergo in vitio, quæ ſerpentem generat; ſed ille qui neſcit cavere ſerpentem. Ipſe ſerpeus poteſt tibi prodeſſe, ſi intelligas; immo ſi medici præcepta noo ſpernas. Imitandum diſce quem putas eſſe fugiendum. *Eſtote*, inquit, *aſtuti ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.* (Matth. 10. 16.) Serva eaput tuum ſicut ſerpens; & ſi laeeratus toto corpore fueris, reviviſces. Caput tuum Chriſtus eſt, quia caput ipſe eſt viri: ſi ſervaveris fidem, etſi mortuus fueris ſieut ſerpens, & tu reſurges. Imitare ſerpentem, qui exteriorem ſuum exuit, ut renovetur interior: imitare ſerpentem, qui venenum ſuum evomit. Beatus & tu ſi cogitationes tuas malas evomas, & malitiæ tuæ venena deponas. Celebris ſermo eſt, & ſeriptorum auctoritate robuſtus, ſerpentem aquis appropinquantem ſibilo ſibi feminæ anguis ſponſare eoncubitus: illam propriæ conſulentem ſaluti, ea ſpondere lege petitos eoitus ſui uſus, ſi ſerpens venenum evomat; captumque obedire juſſis, arma depooere, ac proprii more conventus caput ori ejus inſerere: atque, ubi caleſcere cœperit conſuetudo, ſeu naturæ quadam violentia, ſeu libidiois ardore feminam ſtringere ora, morſuſque libidinis oſculis premere, atque ita caput ſerpentis abſcindi.

9. Nonne in natura ſerpentis myſterium fidei recognoſces? Serpens ille paradiſi prior feminam ad eulpæ adulterium provocavit: ſed ubi venenum ejus effuſum eſt in hunc mundum, ſoboles illius feminæ eireumventione parentis, & fraude multa ſerpentis, armis eum ſuis exuit, & caput illius amputavit. Quod ſi venena prævaluerint, & peecatum in quo eſt aculeus mortis irrepſerit; utere medicorum exemplo, ut tibi ſerpens vel ſero moriatur. Conteras ejus venenum, corpuſque comminuas, & admixtum ſalutaribus ſueeis noveris temperandum; ut non ſolum vim ſuam & virus amittat, ſed etiam fiat remedium de veneno. Moritur autem tibi ſerpens ille intelligibilis, ſi tu moriaris peccato, & tibi tua peccata moriantur. Sic conteritur ejus venenum, ſi te tua facta compungant: ſie omne virus ejus aboletur, ſi bonis operibus tegas, & fideli confeſſione temperes crimen admiſſum. Audi quemadmodum virtus draconis ipſius conteratur. *Conterat*, inquit, *Deus ſatanam ſub pedibus veſtris.* (Rom. 16. 20.) Contere primo cor tuum, in quo erat draconis eubile; ut non inveniat ubi poſſit habitare: contere draconis carnes: carnes ejus peccata noſtra ſunt. Ideo tibi dieit Deus: *Epulantur in eo gentes.* (Job. 40. 25.) Et infra ait: [a] *Præcurrit mori: Carnes autem corporis ejus ſunt adhærentes ei.* (Job. 41. 13. & 14.) Sicut eoim ſancti, corpus & membra ſunt Chriſti; ita peccatores qui peecatum non deſerunt, ſed peccato iohærent, corpus draconis & membra ſunt. Ideo nos Chriſti eorpus epulamur; illi autem corpus epulantur draconis: nos epulamur, qui Chriſto adhærere eontendimus, remiſſionem quotidianam & veniam peccatorum; illi autem qui peccatis quotidie peccata connectunt, contiouationem flagitiorum epulantur & criminum.

10. Con-

[a] Sic omnes mſſ. ac vet. edit. Rom. vero, *præcurrit mors ei*. Nimirum ex LXX. apud quos legas ἔμπροσθεν αὐτοῦ τρέχει ἀπώλεια, aut, ut Aquila, ἀκληρία.

10. Contere igitur has carnes, & ſuper eas contritionem tui cordis adſperge: deinde mitte ſuper omnia ea Jordanis aquam. Jordanis enim deſcenſio & adſcenſio eſt; quoniam qui in fontem ſacrum deſcenderit, & adſcendit; ut quæ ſuperiora ſunt quærat. Deſcendit enim in mortem Chriſti, qui baptizatur in Chriſto, & in reſurrectionem ejus adſcendit. Si autem jam baptizatus erraſti, mitte aquam lacrymarum, non mendacem, ſed veram; ut de profundo clames ad dominum
Hier. 31. 15. Deum tuum, & dicatur de te: *Vox audita eſt in Rama, fletus & ululatus multus, Rachel plorans filios ſuos, & noluit conſolari, quia non ſunt.* Rachel Eccleſia eſt, in qua benedicitur plebs Dei: ipſa pro te fleat, ipſa tua peccata deploret, & fleat plurimum; ut conſolationem facile non admittat, quemadmodum qui plurimum dolent. Ideo conſolari ſe noluit; quoniam qui eras, eſſe deſiſti. Sed hac perſeverantia doloris & fletus
Luc. 15. 32. emereatur ut dicat: *Filius meus mortuus erat, & revixit: perierat, & inventus eſt.* Aut forte conſolari ſe noluit Rachel in filiis Judæorum; quia non ſunt, quos utique ideo genuerat, ut eſſent. Et ideo non admiſit conſolationem, occiſis parvulis ab Herode; quia nec in adventum Jeſu crediderunt, menſuram ſceleris adimplentes, ut & parvulos interficerent, ut inter eos & filius Virginis necaretur. Ergo Eccleſia Domini in Judæis conſolari noluit, quia non ſunt: in Chriſtianis autem qui ex nationibus congregati ſunt, epulatur & gaudet; quoniam cœperunt eſſe, qui non erant.

11. Miſiſti ergo aquam Jordanis, aquam gratiæ; hoc primum bibe: miſiſti aquam lacrymarum, aquam pœnitentiæ; hoc ſecundum eſt poculum, ut primum repares. Bibe aquam de tuis vaſis, bibe aquam de tuis fletibus,
Pſ. 101. 10. ut dicas: *Et potum meum fletu temperabam.* Fletus ergo tuus, potus eſt tuus; &
Pſ. 41. 4. lacrymæ tuæ, cibus eſt tuus. *Fuerunt*, inquit, *mihi lacrymæ meæ panes.* Si lacrymæ panes, habes ex peccato iniquitatis cibum converſionis, ſecundum illud quod legis in Evangelio: *Quoniam cui*
Luc. 7. 47. *plus dimittitur, plus diligit.* Unde ſæpe videmus aliquos qui ante negligentes fuerant Chriſtiani, peccato aliquo commiſſo, fieri diligentiores, & ex illo per pœnitentiam evadere ſolere perfectos. Sicut igitur ex peccato converſio; ita remedium de veneno. Audi hoc
Prov. 18. 17. remedium: *Juſtus in principio ſermonis accuſator eſt ſui.* Venenum, peccatum eſt; remedium, accuſatio ſui criminis: venenum, iniquitas eſt; confeſſio, remedium prolapſionis. Et ideo vere remedium de veneno eſt, ſi dicas iniquitates tuas, ut juſtificeris.

12. Sed jam pſalmum adoriamur, ut ipſe nos doceat, quemadmodum agenda pœnitentia ſit. Itaque ſic incipit.

IN PSALMUM XXXVII.

Enarratio.

13. D*Omine ne in ira tua arguas me; neque in furore tuo corripias me.* ℣. 2.
Qui pœnitentiam agit, paratus eſſe debet ad opprobria perferenda injuriaſque ſubeundas; nec commoveri, ſi quis ei peccati ſui crimen objiciat. Cum enim ipſe accuſare ſe debeat, quemadmodum alium non ſuſtinet arguentem? Quod ſi ab homine argui timere non debet, quanto magis a domino Deo ſuo, cui omnes etiam in iis quæ ſunt occulta, peccamus; cum præſertim condemnatio præſentium, abſolutio futurorum ſit. Qui autem non condemnantur in ſæculo, cum hominibus non flagellabuntur. Væ mihi! ſi de me dicatur:
habet mercedem ſuam. Si bonum factum Matth. 6. 2.
hac condemnatur ſententia, quanto magis crimen gravatur? Nam ſi miſericordia facili jactata ſermone, fructu fraudatur æterno, quanto magis iniquitatis pœna acerbi fœnoris acceſſione differtur? Ergo qui pœnitentiam agit, offerre ſe debet ad pœnam; ut hic puniatur a Domino, [a] non ad ſupplicia æterna ſervetur: nec expectare tempus, ſed occurrere divinæ indignationi.

14. Vide facta David ejus precibus convenire. Offenderat Dominum; quia numerari juſſerat populum. Confeſſione prævenit Dei nuntium, peccaſſe ſe valde, & nimis ſtulte feciſſe commemorans: non quaſi admoneret oblitum, ſed quaſi urgeret morantem; ne diutius commotionem differret offenſæ.
Peccavi, inquit, *valde; quoniam verbum* 1. Par. 21. 8.
hoc feci: & nunc, Domine, dele iniquitatem ſervi tui. Quomodo autem
deleantur peccata, audi dicentem: *So-* Eſai. 40. 2.
lutum eſt peccatum ejus; quia recepit de manu Domini duplicia peccata ſua. Non ergo penitus ſibi peccatum remitti poſtulat; ſed moderata ſolutione deleri; hoc eſt, ut in futurum ejus memoria deleatur. Denique quaſi interpellantis voce conventus Dominus, ne vindicta commiſſi protelaretur erroris, miſit ad

a Plures mſſ. *non ad ſupplicia futura ſervetur.*

a eum [a] Nathan prophetam; & ille venit ad regem, & dixit ei: *Quid fieri velis, elige: triennium famem ſuper terram: aut tribus menſibus fugere te a facie inimicorum tuorum, & illos perſequentes: aut triduo fieri mortem in terra. Et nunc ſcito, & vide quid reſpondeam illi qui miſit me.* (2. Reg. 24. 13. 1. Par. 21. 12.) Vide docentem Deum qua moderatione ejus indignatio leniatur, ſi non penitus verbera recuſemus; ſed qualitatem levandi, non evitandi ſupplicii poſtulemus. Tria propoſuit, ut quod moderatius putaret, eligeret. Vide etiam quemadmodum ad pœnitentiam provocat; ut nos offeramus injuriæ: eligere pœnam mandans, ut in ipſa pœna electionis quædam prærogativa ſervetur, & reo ſuo blandiatur hoc verbo. Et dixit David ad Nathan: *Anguſtiæ mihi ſunt in his tribus: ſed magis incidam in manus Domini, quoniam magna eſt miſericordia illius, quam in hominum manus.* (Ibidem 21. 13.) Numquid donari ſibi pœnam popoſcit erroris? Quod ſi feciſſet, impudentiæ notaretur, qui moderationi divinæ fuiſſet ingratus. NAM PLURIMUM ſuffragatur reo verecunda confeſſio; & pœnam quam defenſione evitare non poſſumus, pudore levamus. Elegit non quod a flagello eſſet immune, ſed quod moderatius judicavit; ut Dei lenitati magis, qui noſſet ignoſcere, quam hominum ſe committeret poteſtati, qui menſuram ultionis frequenter excederent. Miſeretur itaque, qui neſcit errare: non miſeretur, qui erroris eſt particeps.

15. Nec fefellit ſanctum David fides ſua, ſed in ipſa quoque offenſione gratiam divinæ miſerationis emeruit. Nam qui propoſuerat mortem triduo exercere in terra, ne unum quidem diem paſſus eſt præterire; ſed ad horam prandii libenter indulſit, & (ut verbo Scripturæ utar) *habuit pœnitentiam ſuper malitiam*. (2. Reg. 24. 16.) Vide quomodo te Scriptura hortatur, ut & tu pœnitentiam non refugias, ſed ſequaris Deum, quem ſequi debes. Bene addidit, *ſuper malitiam*; quia videtur omnis dura eſſe vindicta. Ideo & dies judicii, dies dicitur mala, de qua beatus eſt qui per Deum liberatur; ut ſcriptum eſt: *In die mala liberabit eum Dominus.* (Pſal. 40. 2.) Et dixit, inquit, Angelo Dominus ut ibi parceret. Vide autem quia quando vult Dominus ignoſcere, dat gratiam & fiduciam deprecandi. Et vidit David fe-

A rientem Angelum, & dixit: *Ecce ego ſum, ego peccavi, & ego paſtor male feci, & iſti in hoc grege quid fecerunt? Fiat manus tua in me, & in domum patris mei.* (1. Par. 21. 17.) Si mandaverat Dominus Angelo ut parceret, quomodo feriebat adhuc Angelus; niſi quia Dominus etſi vult ignoſcere, vult rogari, [b] & ut rogetur, operatur? b Nec vidiſſet homo Angelum ferientem, niſi Dominus ejus oculis Angelum revelaſſet. Unde & Eliſæus

B dicit: *Domine, aperi nunc oculos pueri hujus, ut videat. Et aperti ſunt oculi pueri ejus, & vidit montem equis repletum & curribus in circuitu prophetæ.* (4. Reg. 6. 17.) Nec te moveat quod perſona vilior ſervuli, quam prophetæ vel regis; quia vilior & equorum & curruum ſpecies, quam ſanctitas Angelorum.

16. Et fortaſſe aliquibus perfunctorie legentibus durum videatur quod

C David ille humilis corde atque manſuetus, qui parcebat inimicis, mortem magis populi elegit, quam ſuam fugam, aut famem ſuper terram. Famem populi vitavit; quia gravior morte & omnibus ſuppliciis habetur, quam ſequitur etiam peſtilentia, quæ cælum contaminat, mortem acervat. Suam fugam non popoſcit, propter illud; quia propheta pro populo deprecari pot-

D erat, ſicut factum eſt: populus pro propheta intervenire non poterat. Scriptum eſt enim: Si populus erraverit, ſacerdos orabit pro eo: ſi ſacerdos erraverit, quis rogabit pro eo? Et tamen ubi vidit occidi populum, ipſe ſe Angelo ferienti obtulit; ut ipſe potius pro populo feriretur. Plus eſt quod nec ipſa perterritus ſpecie mortuorum gladio ſe obtulit, quam ſi ſermonem propoſitæ conditionis optaſſet. In ele-

E ctione itaque rationem ſecutus eſt, in dolore pietatem.

17. Vide autem Domini gratiam, quod & ipſe a propoſita conditione deflexit. Numquid aliquod miſerationis eſt crimen; quia plus minatur, & minus exigit? Qui in remuneratione præmiorum ſua promiſſa cuſtodit, in exactione pœnarum præſcriptum remordet. Cum iraſcitur in reum, differt: cum mi-

F ſeretur, properat, ut abſolvat; terret, ut corrigat; admonet, ut emendet; prævenit, ut ignoſcat. Unde & alibi ait Propheta de Domino: *Calix in manu Domini vini meri plenus eſt mixto .... verumtamen fæx ejus non eſt exinanita.* (Pſal. 74. 9.)

Ad

a Rom. edit. hic & infra repoſuit e ſacris cod. *Gad*. Verum cum aliis edit. atque mſſ. in voce, *Nathan*, conſentiant, apparet memoria lapſum fuiſſe Ambroſium, quem auctoritate propria emendare religioni eſt.

b Edit. omnes in corpore, *& ut rogetur, hortatur*. Vet. autem in margine, cumque illis cuncti mſſ. *& ut rogetur, operatur*.

Ad terrendum plenus eſt calix, ad fe-
riendum nnn eſt exinanitus. Plenus
erat calix, cum mors per triduum
mandaretur: ſed occurrit miſericordia
Dei, tenuit manum Angeli, priuſquam
calicem iſtum exinaniret. Ut ſcias au-
rem quia calix pœna vel gladius eſt,
Hier. 25. 15. & 16. audi dicentem: *Accipe calicem vini meri
bujus de manu mea, & potionabis omnes
gentes, ad quas ego mittam te: & voment,
& inſanient a facie gladii*. Et ad Hieru-
Iſaiæ. 51. 17. ſalem dicitur: *Bibiſti calicem iræ de manu
Domini*; [a] *calicem enim ruinæ bibiſti, &
exinaniſti, nec erat qui te conſolaretur*. Hie-
ruſalem menſuram bibit, quæ ſupra
menſuram peccavit: Eccleſia Chriſtia-
norum calicem iræ exinanire non no-
vit, ſed exinanitum unguentum: pro-
pter quam ſe Chriſtus exinanivit, ut
ubique fragaret. De manu Domini
hoc munus accepit: poculum autem
mortis ignorat. Duos calices lego,
unum mortis, alterum vitæ. Mortis
calicem ſuo Chriſtus exinanivit in ſan-
guine; & novum calicem miniſtravit,
ut dicamus: *Calicem ſalutaris accipiam*.
Pſ. 115. 13. Novi calix eſt Teſtamenti, qui in re-
miſſionem effunditur peccatorum. Ef-
funditur hic calix, [b] & fæx ejus nnn
invenitur, quia mundat omne deli-
ctum.

18. Diximus quemadmodum in ul-
ciſcendo inflectat Dominus commotio-
nem ſuam: dicamus quemadmodum in
remunerando præveniat noſtram preca-
tionem, & doceamus exemplo. Audi
illum ex duobus latronem dicentem
Luc. 23. 42. Dominn: *Memento mei, Domine, cum
veneris in regnum tuum*. Reſpondit Do-
minus: *Amen dico tibi, hodie mecum eris
in paradiſo*. Ille adhuc rogabat, ut me-
miniſſet ſui, cum veniſſet in regnum
ſuum; & Dominus cum nondum ve-
niſſet, ei jam regnum cæleſte tribue-
bat. Quam velox miſericordia! Tardius
votum precantis, quam remunerantis
eſt præmium.

19. Ideo ergo David moderationem
tenuit, non remiſſionem oravit dicens:
*Domine ne in ira tua arguas me, neque in
furore tuo corripias me*. Furor græce
θυμὸς dicitur, & iræ impetus. Hoc
ergo Latinus voluit exprimere: Neque
in ira, neque in ipſo impetu iræ ar-
guas me, aut corripias. Correptio au-
tem, eruditio eſt. Ipſa græce dicitur

A παίδευσις, de qua dicitur: *Beatus homo* Pſ. 93. 12.
quem tu erudieris, Domine! Non enim
Deus paſſioni pater, ut iraſcatur, cum
ſit impaſſibilis; ſed quia vindicat, vi-
detur iraſci. Nobis hoc videtur; quia
ipſi cum commotione vindicare con-
ſuevimus. Plerumque tamen & homi-
nes inveniuntur cum vindicant, non
moveri; ſed ſumma patientia celebrare
vindictam, exercere tormenta. Cur
B ergo mireris in Deo, ſi hoc interdum
in homine recognoſcas? Vindictam au-
tem iram eſſe ſupra diximus. Deni-
que uſus habet, ut dicamus de quo-
quam punito, quia iram incidit legum:
non quia legum iram, ſed quia legum
ſeveritatem incidit. Sic & alibi de de-
cem plagis Ægyptiorum ait: *Miſit in* Pſ. 77. 49.
eos iram per Angelos malos, id eſt, vin-
dictam; lex enim neſcit iraſci, ſed
C ſcit legum miniſter. Neſcit ergo iraſci
qui Auctor eſt legum, cui terrendi eſt
voluntas, non puniendi. Imitamini
ergo, imperatores, exemplum divi-
num; ut ſitis in ſtatuendis legibus ſe-
veriores, in exigendis ſuppliciis miſe-
ricordes. Severitas legum inſolentem
reſtringat audaciam, miſericordia prin-
cipium reos ſubtrahat pœnæ. Reco-
gnoſcit igitur Propheta culpam ſuam,
D videt vulnera, curari poſtulat. Qui
ſanari vult, argui non reformidat: ſed
non vult argui in furore, ſed in verbo
Dei. Verbum Dei, ſanitas eſt. Sic
enim legimus: *Miſit Verbum ſuum, &* Pſ. 106. 20.
ſanavit eos. Non vult erudiri in ira;
ſed in doctrina; ut ſi medicum roges,
ne ſecet vulnus tuum, ſed medicamen-
tum apponat; urget medicamento, ſed
non ſecat. Denique eſt dolor, ſed non
ſupra menſuram doloris: mordet, ſed
E non cruentat.

20. Et addidit: *Quoniam ſagittæ tuæ* V. 3.
infixæ ſunt mihi. Eadem videtur dicere,
quæ ſanctus Job; ſed diverſa ſunt.
Nam & ille ait: *Sagittæ enim Domini in*
corpore meo ſunt, quarum furor bibit ſan- Job 6. 4.
*guinem meum: cum incipio loqui, compun-
gunt me*. Ille de vulnere ſui corporis
queritur: hic deplorat animæ ſuæ vul-
nera. Et forte * hic agit pœnitentiam
de peccato: ille cauſam agit infirmita-
F tis humanæ; & quaſi noſtræ imbecil-
litatis adſertor, ad remedium operis
auxilium Creatoris expoſcit. Hic igi-
tur precatur, ille patrocinatur. Ideo-

a Duo mſſ. ac vet. edit. in margine: *calicem enim iræ bibiſti*. Hebr. *calicem enim veneni mortiferi*, vel, ut Grot. vertit, *poculum horribile*. Chald. *poculum maledictionis, bibiſti*. Et poſt non multa Rom. edit. ſola: *Hieruſalem ſupra menſuram bibit, quia* &c. Minus bene; ſiquidem videtur Ambroſius ad id reſpexiſſe, quod locus Eſaiæ ſic habeatur apud LXX. τὸ ποτήριον γὰρ τῆς πτώσεως, τὸ κόνδυ τοῦ θυμοῦ ἐξέπιες, &c. Nam κόνδυ genus menſuræ eſt, quam Synagoga totam exhauſiſſe hic declaratur.

b Rom. edit. *& fæx ejus non inanitur*. Aliæ cum mſſ. . . . . *non invenitur*. Melius, cum hic aperte ſignificetur calicem novi Teſtamenti fœculentum non eſſe, ſed purum; ut pote qui nullam criminis maculam non eluat.

* Vide priores duos libros *De Interpellatione ſanctorum Job & David*.

que vehementior hujus eſt dolor; quia animæ vulnera graviora quam carnis ſunt. Ille dicit ſagittas Domini in ſuo eſſe corpore, iſte deplorat infixas: illius ſanguis bibitur, hujus effunditur: ille compungitur, hic vulneratur: illum manus Dei tetigit, ſuper hunc gravi pondere confirmata eſt: hic animam ſuam deflet illuſionibus eſſe completam, ille ſuum corpus ulceribus. Manum autem Dei, virtutem intelligimus puniendi. Hæc manus regem Ægyptiorum propter Abrahæ injuriam ob tentatam Sarræ pudicitiam flagellavit. Hæc manus Ægyptiorum currus, equos & populos Rubri maris demerſit profundo. Hæc manus mentem gravavit regis Saul, ut gratiam ſui conſervatoris odiſſet; & pro prævaricatione cæleſtis imperii deſertus a ſociis; interemtis quoque filiis deſtitutus, victus ab hoſtibus (quo ſpectaculo nihil eſt deformius regi) gladium in ſe ſuum ipſe converteret, ne captivus ſenex viveret filiis & regno ſuperſtes. Hanc manum David in ſeipſo expertus & liberis, alterius inceſtum, alterius parricidium deploravit, & (quod pio patri gravius eſt ſalutis ſuæ exitiis) ſimul opprobria ſobolis, & pietatis deflevit excidia: quorum alter ad inceſtum accenſus de germanitatis affectu, alter ad parricidium armatus eſt ſtudio caſtitatis. Vide quemadmodum illos in graviſſimis criminibus confinia luſere virtutum. Utinam aut ille ſororem non amaſſet, aut hic non vindicaſſet! Ad poſtremum & ipſe patriæ finibus pulſus a filio, fugiebat hoſtem, quem optabat heredem: metuebat vincere, ne pietatis diſpendio vinceretur.

21. Sed forte aliquis dicat: Quomodo in parricidio, vel in inceſtu manus fuerit Dei, eum opus illud inimici ſit? Cognoſcamus igitur quoniam & ubi diabolus vulnerat, ſagittæ Domini vulnerare dicantur. Nempe ſic legimus, quod cum in concilio Angelorum ſanctum Job ſervulum ſuum Dominus (Job 1. 8. & ſeq.) converſus ad diabolum prædicaret; ut ureretur invidus, & humani generis adverſarius (laus enim inferioris ſubſtantiæ viri, [a] condemnatio ejus eſt, qui de ſtatu ſuperiore dejectus eſt) reſponderit diabolus, quia non gratis Job Dominum veneraretur, qui nutu (Job. 1. 11.) Dei omnibus abundaret. *Sed mitte*, inquit, *manum tuam, & tange omnia quæ habet: videamus ſi non in faciem te benedicat.*

A Et Deus poteſtatem dedit diabolo, ut mitteret manum ſuam in omnia quæ haberet Job. Quibus geſtis, cum ſanctus Job immobilis in ſua fortitudine permaneret, quia non eſt motus Job aut interitu filiorum, aut diſpendio facultatum: iterum Dominus ad diabolum dixit, illudens ei, quod diſſipaſſet omnia quæ habuerat Job, filios ejus interemiſſet; ipſum tamen nequaquam movere de virtutis ſtatione B potuiſſet. Et ille reſpondit: *Quæcumque habet homo, pro anima ſua dabit. Sed mitte*, inquit, *manum tuam, & tange carnem & oſſa ejus*. (Ibidem 4. & 5.) Et accepit iterum poteſtatem, ut mitteret manum ſuam in corpus ejus; tamen ut animam ipſius cuſtodiret. Et perſudit ulceribus ſanctum Job, ubi eſt egreſſus a Domino. (Job 19.21.) Advertimus ergo quod manus Domini C dicatur, ubi eſt hominis, diabolo infeſtante, tentatio. Siquidem & Job (Job. 16.12.) manum Domini dixit eſſe quæ ſe tetigerit, & ſagittas Domini eſſe memoravit ſagittas piratarum. *Et tradidit*, inquit, *me in manu injuſti*. (Ibidem 14.) Ipſe itaque * abſolvit, quia cum diabolus vulnerat, Domini ſunt ſagittæ, qui vulnerandi permiſit diabolo poteſtatem. Denique ſi mandes, ut tuus ſervulus verberetur; D nonne etiamſi ab adſtante alio cædatur, a te dicitur verberatus? Eſt & illa ratio; quia Dominus ideo dat tentatori poteſtatem, ut hominum in tentationibus probetur affectus. Ideo fit perſecutio, ut fides luceat, virtus excellat, mens interna omnibus manifeſtetur.

22. Ergo tentatio quaſi ſagitta penetrat interiora hominis, & quaſi gladius Dei, qui ſcrutatur interna. Gladius E autem verbum eſt Dei validum, & acutius omni gladio acutiſſimo: de quo gladio audi dicentem Mariæ Symeonem: *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius; ut revelentur multorum cordium cogitationes*. (Luc. 2. 35.) Verbo enim Dei omnia revelantur, in cujus conſpectu nuda & aperta ſunt omnia, [b] Anima ipſa videtur, medullæ interiores, cogitationeſque manifeſtæ ſunt: nec ulla poſtremo eſt creatura, ut Scriptura dicit, quæ F ſe a cognitione ejus abſcondat. (Heb. 4. 12. & 13.) Ergo vendamus omnia, ut verbum emamus, ipſumque in noſtris viſceribus recondamus.

23. Ipſe poſtremo diabolus teſtificatur, quia omnia dat homo quæ habet pro anima ſua, nec dignum illud pre-

a Rom. edit. detraxerat has voces, *ſubſtantiæ viri*. Non ſatis conſulte; nec enim hic ſignatur aliud, niſi laudem Job viri, cujus erat ſubſtantia ac natura inferior, quam ſubſtantia ac natura dæmonis, ejuſdem dæmonis eſſe condemnationem.

* *Abſolvit*, id eſt, concludit ac evincit.

b Mſſ. aliquot: *Anima ipſa dividitur*.

pretium totius patrimonii pro redemtione unius animæ confitetur. Quid parcimus patrimonio, quod & ipſe diabolus vile judicat pro ſalute. Parum dixi pro ſalute, Parum eſſe & pro errore teſtatur. Denique, *hæc omnia*, Matth. 4. 9. inquit, *tibi dabo, ſi procidens adoraveris me*. Nec ſolum divitias mundi, ſed etiam honores & regna monſtravit. Si tanto conſtat, ut diabolus adoretur; quantum Chriſtianus debet offerre, ut eum Chriſto reſuſcitetur? Sed diabolum dimittamus quaſi hircum emiſſionis in deſertum; neque enim fidelis adjutor eſt veritatis; etſi aliquando transfiguret ſe in Angelum lucis.

24. Abundant nobis divinarum teſtimonia ſcripturarum, quibus inſtruimur nihil eſſe in homine pretioſius fide, nullum tantum eſſe patrimonium, quod ſalutis noſtræ atque animæ pretio conferatur. Gen. 12. 4. & ſeq. Fide Abraham patriam ſuam reliquit, & terram, & proximos etiam quos videbat; & eum quem non videbat, tamquam adſpiciens ſequebatur. Moyſes quoque animæ ſuæ pretium Hebr. 11. 26. majus omnibus Ægypti divitiis æſtimavit. Quid de viris ſublimibus loquar? Joſue 2. 4. & ſeq. Rahab meretrix alienigena illa de ſæculo, tamen animam ſuam non ſolum contemtu omnium quæ habebat; ſed etiam vitæ periculis putavit eſſe redimendam: quæ exploratores Jeſu Nave civibus ſuis quærentibus denegavit; & hoſtes patriæ, legatos tamen fidei, maluit occultare quam prodere. Non eam minæ civium, non bellorum pericula, non incendia patriæ, non ſuorum diſcrimina terruerunt. Diſce vir, diſce Chriſtiane, quomodo verum Jeſum ſequi debeas; quando femina contemſit omnia ſua, & Jeſum in figura propter ſimilitudinem nominis eſt ſecuta. Unde præclare Salomon dixit: Prov. 13. 8. *Divitiæ viri, redemtio animæ ejus*. Redime ergo animam tuam. Vilis eſt pecunia, ſed fit pretioſa per fidem: vilis eſt cum conditur, pretioſa cum diſpergitur; ſic Pſ. 111. 9. enim ſcriptum eſt: *Diſperſit, dedit pauperibus: juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi*.

25. Si igitur talis fueris, [a] ut poſſis contemnere non ſolum omnia tua; ſed etiam ipſam carnem tuam pro juſtitia, qua nulla poteſt locupletior eſſe poſſeſſio (poſſeſſio enim pretioſa, homo mundus) etſi flumina te ſuperiora concluſerint, tranſis. Nam etſi dederit tentandi tui Dominus poteſtatem, mandat tamen diabolo ut animam tuam A ipſe cuſtodiat; ſecundum quod ſcriptum eſt: *Ut deſtruas inimicum & defenſorem*; Pſ. 8. 3. tentat enim ut adverſarius, defendit ut ſervus. Scriptum eſt enim: *Et volet tibi unicornuus ſervire*. Job. 39. 9. Servit enim, qui non ex voluntate ſua quod optat, exſequitur; ſed ex neceſſitate mandatis imperialibus invitus obtemperat. Vide altitudinem Chriſti, quemadmodum retorſit in diabolum malitiæ B ſuæ pretium. Ille nos cogit, quod odio habemus, hoc facere: *Non enim quod volo, hoc ago*, Rom. 7. 15. ut Apoſtolus dixit, *ſed quod odi, illud facio*. Retorſit in illum Dominus, ut ipſe plerumque non faciat quod vult; ſed quod odit, hoc faciat. Denique animam quam vult expugnare, cuſtodit. Nos corruptelam carnis condemnamus, & ſequimur; ut illa vidua quæ promiſſam marito C fidem irritam facit, & poſtea nubere 1. Tim. 5. 11. vult, quod ante fugiebat. Ille inimicus eſt ſanctis, & defenſor adhibetur, quo amplius puniatur; ut nocere non audeat, qui nocere deſiderat. Et quanto tolerabilius eſt amare virtutes, etſi implere non poſſis, quam odiſſe virtutes, quibus nocere non poſſis.

26. *Non eſt*, inquit, *ſanitas in carne mea a vultu iræ tuæ*. ℣. 4. Expoſuit nobis hunc locum Eſaias: *Peccavimus, & tu iratus* Eſai. 64. 5. D *es nobis*. Quis eſt tamen iræ Domini vultus? Ne forte ille, quia *Oculi Domini ſuper facientes mala*. Pſ. 33. 17. Si enim oculi Domini ſuper juſtos, quomodo a vultu iræ Dei infirmatur Propheta? Unde & illud conſidera, quod ipſe David in poſterioribus dixit: *Quoniam ex omnibus tribulationibus eripuiſti me; & ſuper inimicos meos reſpexit oculus meus*. Pſ. 53. 9. Sicut enim bona juſtorum reſpicit; ita & peccatorum occulta deprehendit. Niſi forte E ad Chriſtum hoc referas, qui ab omnibus, a quibus conterebatur, ereptus eſt; quando ſe exuit a populo Judæorum, qui eum frequentibus ſacrilegiis & quotidianis impietatibus conterebant: & inimicos ſuos vocavit ad gratiam, quos oculus Dei vidit & amavit. Ergo quia pius eſt Deus, nequaquam eſt deſperandum. Etſi iraſcitur, ignoſcit: etſi percutit, ſanat: etſi tradit in interitum carnem, ſpiritum ſalvat. Noli ergo timere carnis infirmitatem; quia ſanctus cum infirmatur, F potentior eſt.

27. Quid autem eſt quod ait: *Non eſt pax oſſibus meis a facie peccatorum meorum*? ℣. 4. Quæ ſunt iſta oſſa; utrum animæ, an corporis? Sed non tanta eſſet dolo-

a Mſſ. nonnulli, *ut poſſis contemnere omnia tua, ſed etiam ipſam carnem tuam pro juſtitia, contemne; quia nulla* &c. His accedit Rom. edit. niſi quod habet, *non tantum omnia tua*. Sed recta eſt aliorum mſſ. ac vet. edit. lectio, quam in textu repræſentamus.

doloris cura corporei, ubi & anima A
laborat; cum ſancti ſit velle carnem
propter animam flagellari; ſicut ſe fla-
gellabat & Paulus, ne ejus reprobare-
tur adſertio. Sunt quædam interioris
oſſa hominis, ſicut & membra ſunt
cetera, oculi mentis, & nares; ſicut
Job. 27. 3. Job dixit: *Spiritus divinus qui eſt in na-
ribus meis*. Sunt ergo & oſſa, quibus
caritatis quædam compago formatur.
Unde & Adam dixit de conſorte cari- B
Gen. 2. 23. tatis, & coherede gratiæ vitæ: *Hic
nunc os de oſſibus meis, & caro de carne
mea*. Quod Apoſtolus interpretatus ait:
Ephes. 5. 32. *Sacramentum hoc magnum eſt: ego autem
dico in Chriſto & in Eccleſia*. Chriſti au-
tem & Eccleſiæ ſacramentum non car-
nale, ſed ſpiritale eſſe quis dubitet;
cum bonus quiſque in ipſo conjugio
non carnis, ſed virtutis decore tenea-
tur: & mores diligat in uxore, non C
uſus? Denique audi, quia non ſecun-
dum carnem loquitur, ſed ſecundum
virtutem interiorem: *Non eſt abſconditum
Pſ. 138. 15. os meum, quod feciſti in abſcondito*. Virtus
itaque non caro eſt, quæ Dei Patris
novit abſcondita.

28. Ergo non eſt pax animæ virtu-
tibus, quando ante oculos nobis noſtra
peccata concurrunt, & offundunt ſe
mentibus noſtris. Et hoc bene inter-
pretatus eſt gentium Doctor electus, D
in epiſtola ſecunda ad Corinthios di-
cens: *Nam & cum veniſſemus in Macedo-
2. Cor. 7. 5. niam, nullam requiem habuit caro noſtra;
ſed in omnibus ſumus afflicti: foris pugnæ,
intus timores*. Illum Macedonum peccata
vexabant; quanto magis propria unum-
quemque noſtrum peccata perturbant,
a ut requies nobis eſſe non poſſit? [a]
Gravior adverſarius nobis culpa eſt no-
ſtra, quæ ſollicitat otioſos, affligit ſa-
nos, contriſtat lætos, inquietat placi- E
dos, exagitat mites, excitat dormien-
tes. Rei ſumus ſine accuſante, ſine
tortore cruciamur, ſine vinculis adſtrin-
gimur, ſine venditore vendimur. Un-
Eſai. 50. 1. de & Scriptura dicit: *Peccatis veſtris
venditi eſtis*. Hæc igitur peccata ſunt,
quæ contra nos ſemper ſunt; ut dixit
Eſai. 3. 12. Propheta: *Vendiderunt nos, & dominantur
nobis*. Servus qui venditur, ſuperiore
ſervitio exit; ut ad Dominum alterum
migret: nos nec ſuperiorum jugum depo- F
nimus, & ad nova peccata curvamur.

29. Unde & ingemuit Sanctus di-
A cens: *Quoniam iniquitates meæ ſuperpoſue-* v. 5.
*runt caput meum: ſicut onus grave gravatæ
ſunt ſuper me*; hoc eſt, iniquitates meæ
ſupertranſierunt caput meum, & ſu-
pereminent mihi, ut ſenſus meos de-
primant: oculi enim ſapientis in capite
ejus. Et ideo Nabal malus erat &
durus; [b] quia ſenſus ejus malitia & b
iniquitas obſtruebant. Unde & Abi-
gææ verbum ferre non potuit; ſed ob-
B duruit cor ejus, & quaſi infirmus oc-
cubuit. Aut vide ne hoc ſit caput,
de quo ait Apoſtolus, quia non tenet Coloſſ. 2.
illud, mente carnis inflatus. Hoc au- 16.
tem caput Chriſtus eſt; quia omnis
viri caput Chriſtus. Hoc eſt caput quod
per compaginationes & colligationes to-
tius plebis creſcit in incrementum Dei;
quia in omnibus nobis per ſingula mem-
bra ſua Chriſtus adſurgit. Ergo quan-
C do nos ingravant noſtra peccata, &
talento quodam iniquitatis plumbeo ad
terrena deprimimur, dirumpamus vin-
cula eorum, & projiciamus a nobis
jugum ipſorum; ut poſſimus oculos
noſtræ mentis adtollere, & audire di-
centem: *Venite ad me omnes qui laboratis
& onerati eſtis, & ego vos reficiam*. Deni- Matth. 11. 28.
que Ægyptum avaritia onerabat, pe-
cunia vexabat [c] mercatus Æthiopes, c
ſicut ſcriptum eſt: *Laboravit Ægyptus,* Eſai. 45.
D *mercatus Æthiopum, & Sabaim viri excelſi* 14.
ad te tranſibunt. Laboravit Ægyptus,
antequam cognoſceret veritatem: ſed
jam non laborat poſtquam tranſivit ad
Chriſtum. Sequuntur volentes Sabæi
viri, qui ante fugiebant; quia tenent
eos vincula caritatis, quæ adamante
fortiora ſunt. Pulcre & illud Eſaiæ
huic loco aptatur: *Omne caput in dolore,*
& omne cor in meſtitia: [d] *a pedibus uſque* Eſai. 1. 5. & 6.
ad caput non eſt vulnus, neque cicatrix, d
E *neque plaga cum fervore*. Fervet enim
iniquitas, cum dominatur, ſuper caput
noſtrum ſe ſe extollens, & locum oc-
cupans; ne eum Chriſtus magiſter te-
neat pœnitentiæ. Non mediocrem vim
habent iſtæ iniquitates, ſi conſideres
hominem illum iniquitatis, qui ventu-
rus eſt ſecundum opera ſatanæ in omni
virtute, & ſignis, & prodigiis menda-
cibus, & omni ſeductione iniquitatis:
quem cavendum nobis Apoſtolus de-
F monſtravit, quia operationem erroris
accipiet; ut probentur fideles, judicen-
tur infidi.

30. Me-

a Quidam mſſ. *Gravis adverſaria nobis* &c. Et infra iidem mſſ. legunt, *ſine venditore ſervimus*.

b Quinque mſſ. *quia ſenſus ejus malitia & iniquitas obſtruebant*.

c Edit. aliquot Pariſ. cum mſſ. nonnullis; *mercatus Æthiopum*. At *mercatus Æthiopes* dici poſſunt pro, *mercatus Æthiopici*; Æthiops enim vox adjectiva eſt. Rurſus in Eſaiæ verbis, ubi omnes edit. ac mſſ. nonnulli cum Vulgata edit. *Labor Ægypti, mercatus* &c. Alii mſſ. plures cum LXX. *Laboravit Ægyptus, mercatus*, &c. ἐκοπίασεν αἴγυπτος &c.

d Rom. edit. cum Vulg. *a pedibus uſque ad caput eſt vulnus, cicatrix, ac plaga* &c. Verum qui ſic emendarunt, non adverterunt Ambroſium ſequi ſolitum verſionem LXX apud quos habes, ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ ὁλοκληρία, οὔτε τραῦμα, οὔτε μώλωψ, οὔτε πληγὴ φλεγμαίνουσα; Sic etiam hunc locum Baſilius legebat, ut docet Nobilius.

30. Merito ergo ſub iniquitatibus A
v. 6. poſitus, & (quod pejus eſt) ſuis,
corruptas eſſe & computruiſſe dicit ci-
catrices ſuas a facie inſipientiæ ſuæ;
quia levantem onera iniquitatum tar-
dius remedium ſequebatur. Tamen &
Jub ſancto qui ſaniem radebat ſuorum
ulcerum perfuſus ulceribus a pedibus
uſque ad caput, ſanitas eſt refuſa; &
Lazarus pauper qui jacebat ad januam
divitis, lambentibus ulcera ejus cani-
bus, de cicatricum ſuarum fœtore ſub- B
latus, ab Angelis in Abrahæ ſinu eſt
collocatus. Eſt ergo in ſancto David
ſpes & remedium ſanitatis; quia non
unguentum redolent, ſed fœtorem ſuo-
rum vulnera peccatorum; & quia affli-
gitur his atque curvatur, & non de-
lectatur. Specta nunc epheborum ali-
quem laſcivum, & egregie libidinuſum,
qui in ſtupris vitam ſuam exigat, mo-
re illius divitis in byſſo & oſtro jacen-
tem, atque epulantem quotidie ſplen-
dide, cui natent pavimenta vino, te- C
gatur humus floribus & ſpinis cooper-
ta piſcium, incenſis diverſorum thy-
miamatum odoribus triclinia complean-
tur, quemadmodum ſe beatum putet,
& bene ſe olere judicet; cumque gra-
via atque diuturna animæ ſuæ vulnera
gerat, & corruptum ſanguinem fluat,
nullum tamen fœtorem ſuæ cicatricis
accipiat. Obſtructas enim cœno nares
Iob. 27. 3. habet, nec poteſt dicere: *Spiritus divi-
nus, qui eſt in naribus meis*. Ideo dives
ille remedium ſalutis invenire non po- D
tuit, pauper invenit. Denique alter
apud inferos in ſupplicio, alter in re-
quie.

31. Invenit ergo perpetuæ ſalutis re-
medium etiam ſanctus propheta Da-
vid, qui fœtere ſibi animæ ſuæ vul-
nera fatebatur, & a facie inſipientiæ
ſuæ computruiſſe ſibi cicatrices pro-
prias loquebatur. Sed eſt & inſipientia
quæ per ſtultitiam prædicationis cre-
dentibus ſalutem adferat. Refugit ergo E
Propheta Evangelico jam ſpiritu ſapien-
tiam illius mundi, qua non cognoſci-
tur Deus: quæ tegit ſua vulnera, non
revelat ad Dominum: Melior igitur
inſipientia, quæ oculos habet ut videat
ulcera ſua, quam ſapientia quæ nun
habet. Et ideo inſipientiæ ſuæ obtutu
admonitus ſpiritali tantus rex, affli-
ctum ſe miſeriis proteſtatur; ut reme-
dium poſſit pœnitentiæ reperire, quod F
Judas qui agrum de iniquitatis merce-
de poſſedit, reperire non potuit.

32. *Miſeriis*, inquit, *afflictus, & cur-* v. 7.
vatus ſum uſque in finem: tota die contriſta-
tus ingrediebar. [a] Uſque in quem finem a
ſe dicit eſſe curvatum? Utrum legiti-
mum in finem pœnitentiæ? Aut am-
plius, ut myſtice intelligamus, uſque
ad Chriſtum, qui finis Legis eſt: qui
ſe paſſus eſt verberari, paſſus eſt cor-
pus ſuum mortuum [b] lapidari? Sed b
nullum fœtorem pœnitentiæ, odorem
vero omnem gratiæ vulnera illa red-
olebant. Denique non tabes mortis de
vulnere ejus, ſicut hominum cetero-
rum; ſed fons vitæ ſcaturivit æternæ;
ut Scriptura nos edocet dicens: *Et ſa-* Eſai. 12. 3.
let aqua cum delectatione de fontibus Sal-
vatoris. Exſilivit ergo de vulnere aqua,
ut nos biberemus ſalutem. Bibent o-
mnes peccatores terræ, ut peccata depo-
nant. Vide ſingula. Miſeriis afflictus
eſt Chriſtus, ut beatos faceret homi-
nes, qui erant in miſeriis conſtituti.
Nemo miſerum eum qui ſit juſtus,
appellet; quia ipſe dixit: *Vos nemo facit* Eſai. 33. 1.
miſeros. Curvatus eſt ille, ut nos erige-
remur: contriſtatus eſt ille, ut nos læ-
tificaret; ſecundum quod ſcriptum eſt:
Si enim ego contriſto vos, & quis eſt qui 2. Cor. 2. 2.
me lætificet, niſi qui contriſtatur ex me?
Qui contriſtatur ergo ex domino Jeſu
Chriſto, ipſe lætificat Chriſtum; & i-
pſe lætificatur a Chriſto. Ideo ergo &
nos non perfunctorie ſatisfaciendum à
nobis eſſe cognoſcimus. Curvemur uſ-
que in finem, id eſt, non ſolum Chri-
ſto fidem, ſed etiam paſſionum noſtra-
rum perſeverantiam deferentes, & gau-
deamus in paſſionibus noſtris; ſicut &
Chriſtus gaudebat in paſſionibus ſuis.
Quas ille ſuſcipiebat pro ſervulis ſuis,
nos ſubeamus pro Domino. Hic ergo
finis. *Ut adimpleam*, inquit, *quæ deſunt* Coloſſ. 1. 24.
tribulationum Chriſti in carne mea pro cor-
pore ejus, quæ eſt Eccleſia, cujus ſum fa-
ctus miniſter. Videmus quid nobis ſuſci-
piendum ſit, qui miniſterium ſacerdo-
tale ſuſcepimus; ut non ſolum pro no-
bis, ſed etiam pro Eccleſia Domini ſu-
ſtinere fortiter paſſiones corporis debe-
amus. David autem addidit & animæ
paſſiones.

33. Denique ipſe ait: *Quoniam anima* v. 8.
mea completa eſt illuſionibus: & non eſt v. 9.
ſanitas in carne mea. Incurvatus ſum & hu-
miliatus ſum nimis: rugiebam a gemitu cor-
dis mei. Et ante te omne deſiderium meum; v. 10.
& gemitus meus non eſt abſconditus a te.
Cor meum conturbatum eſt, & deſeruit me v. 11.
fortitudo mea; & lumen oculorum meorum
non

a Edit. vet. *Uſque in quem finem? Pœnitentiæ? Ut am-
plius & myſtice intelligas uſque ad Chriſtum*. Rom. *Uſque
in quem finem? In finem ſcilicet pœnitentiæ, vel ut amplius
& myſtice intelligas uſque in finem, hoc eſt, uſque ad Chri-
ſtum*. MSſ. Reg. atque alii quatuor ut ſupra in textu.

b Rom. edit. ſola, *vulnerari*. Sed hic *lapidari* videtur
prorſus idem ſignificare, ac *lapideo ſepulcro includi*.

non eſt mecum. Advertimus igitur laborem animæ majorem eſſe, quam carnis. Denique quibus anima illuſionibus compleatur, intellige, eo quod in tentationibus diabolus ei videatur illudere & inſultare quaſi graviter laboranti. Symmachus tamen ait *lumbos*, in quibus ſeminaria ſunt generationis humanæ. Unde præcinctos lumbos habere te

Luc. 12.35. præcipit Sapientia Dei; ne tua caſtimonia reſolvatur. Denique ut ſcias quia in lumbis ſunt libidinis commotiones, quæ plerumque excitantur a diabolo; quando contendit diſſipare membra Chriſti, & facere membra meretricis:

Job 40. 11. *Ecce*, inquit, *fortitudo ejus in lumbis, & virtus ejus in utero*. In lumbis viri ſemina ſunt: in utero autem feminæ. Illudit ergo diabolus in his, ut faciat adulterium, inceſtum, fornicationem. Et ideo qui fornicatur, in corpus ſuum peccat, non extra corpus. Primum, quia infirmatur caro, quæ libidinibus diffluit, & non ſervat moderamina caſtitatis: deinde, quoniam ſeminaria quæ debent ſoboli proficere procreandæ, inquinamentum corporis, non fructum poſteritatis operantur. Inde itaque dicuntur illuſiones fortaſſe, quod in his corporis æſtus ſine coitus celebritate frequenter illudat. Unde bene Septuaginta viri animæ illuſiones dixerunt; eo

a quod [a] diabolus affectus alicujus illudens, in vanum ſtudeat vires ejus effundere, virtutemque vacuare, reſolve-

Pſal. 72. 21. re fortitudinem. Ideoque alibi ait: *Et renes mei reſoluti ſunt*. In quo nos etiam beatus confirmat Apoſtolus, quod non illuſiones animæ, non carnis infirmitatem metuere debeamus; quia & animæ & corporis noſtri Chriſtus eſt virtus, qui curat ægrotos, quaſi medicus: confirmat invalidos, quaſi omnium for-

2. Cor. 4. 16. titudo. Denique *etſi foris homo noſter corrumpitur; ſed renovatur interior de die in diem*.

34. His itaque animæ illuſionibus fatigatus incurvaverat & humiliaverat ſe nimis ſanctus David, non quo iniquitatibus ſuperponentibus ſe ſupra caput ejus, ut diximus, locum daret, aut inimico cederet, qui in poſterioribus docet ei non eſſe cedendum di-

Pſal. 73. 3. & ſeq. cens: *Quanta maligne operatus eſt inimicus in ſanctis tuis; & gloriati ſunt qui oderunt te, in medio feſti tui? Poſuerunt ſigna ſua ſigna; & non cognovi ſicut in via ſupra ſummum. Quaſi in ſilva lignorum ſecuribus*

A *conſciderunt januas ejus*. Inimicis meis, inquit, ſigna iniquitatis ſuæ ſupra ſummum ponentibus (quid eſt ſummum, niſi caput tuum, ubi ſenſus ſunt, ubi Chriſtus eſt Sapientia) ego non cognovi, id eſt, non acquievi, non his conſenſi, & meæ ſententiam cogitationis adjunxi. Unde & alibi habes: *Non cognovi verbum nequam*; &: *Declinantes a* Pſal. 100. 3. & 4.

me malignos non cognoſcebam. Denique

B cum omnia noverit Chriſtus, peccatum non cognovit; cognoſcit enim quæ ſua ſunt, id eſt, quæ virtutum ſunt, non quæ flagitiorum. Ideoque Scriptura tibi dicit: *Cognovit Dominus qui ſunt ipſius*. 2. Tim. 2. 19.

Iniquis autem dicit: *Diſcedite a me, quia non novi vos*. Luc. 13. 27.

Et per Hieremiam locutus eſt dicens: *Sicut agnus ductus ſum* Hier. 11. 19.

ad immolandum, & neſcivi. Quomodo neſciebat quod futurum ante prædixerat? Sed neſcivi, inquit, cogitationes eo-

C rum, malitiam eorum. Nolo ſcire quæ ſanguinis ſunt. Denique *non congregabo* Pſal. 15. 4.

conventicula eorum de ſanguinibus; &: *Deleo iniquitates eorum, & memor non ſum*. Eſai. 43. 25.

Nolo ſcire quæ remiſſurus adveni. Non cognovi ligna quæ ardeant, nec quæ in acervo lignorum ſunt poſita, vel ſtipulam, vel fœnum; ut citius ea nutrimentis ſuis flamma conſumat. Illa volo ſcire quæ maneant, ut fructum ſuæ

D mercedis accipiant: illa volo ſcire quæ ſupra fundamentum ædificata ſunt, ut meliorentur; non quæ in via, ubi ea diripiant tranſeuntes: illa volo ſcire quæ vitis ſunt, illa certa ligna quæ ferant fructum; non ea quæ in faſces collecta ad incendium præparantur; id eſt, non ſum illis arbiter & ſocius, quæ caduca ſunt. Non ergo ſocietas alicujus rei, ſed ſocietas criminoſa in culpa eſt.

E 35. Qua ratione autem non cognovit in infructuoſis & fragilibus gloriantes? Quia malis operibus & iniquitatis ſuæ ſecuribus evertunt animæ fidelis ingreſſus, & crudelibus factis ſcindunt piæ mentis veſtibula; ne per ea poſſit Chriſtus intrare. Debet autem unuſquiſque portas ſuas & januas cuſtodire; ut cum venerit Chriſtus & pulſaverit, dicant miniſtræ poteſtates quæ præeunt & præcurrunt: [b] *Tollite portas, principes, veſtras; & elevamini portæ æternales*. Vere principes, qui ſe b Pſal. 23. 7.

F bene rexerint; ut in animas eorum Chriſto ingreſſus ſit. Simile quoque illud eſt Salomonis: *Si ſpiritus haben-tis* Eccle. 10. 4.

a Quædam edit. Pariſ. cum mſſ. Vat. & quinque Gallic. *diabolus aſſlictis aliquibus illudens . . . . vires eorum* &c. Melius aliæ cum mſſ. Vict. & Colb. ut in textu.

b Nonnulli mſſ. *Tollite portas principis veſtri*: verum præterquam quod illi minus cohærent cum iſtis ſubſequentibus, *vere principes* &c. in hunc etiam ab omnibus recedunt verſionibus, quas videſis in Bibliis polyglottis, atque apud Nobilium in eumdem verſum.

Digitized by Google

tis poteſtatem adſcenderit adverſum te, locum tuum non relinquas; [a] *quia cura mitigabit delicta magna?* Diligentia enim & fides ſuperiorem locum tenent, inferiorem perfidia. Ideo adſcendat ad te bona diligentia, quæ inſidias excludit inimici, & aufert peccatum; ne malitia poteſtatem habentis nocere poſſit.
Eccl. 3. 16. Hanc videt Eccleſiaſtes * in Canticis malitiam ſub ſole, hoc eſt, in hoc mundo; unde & ſubſolanum locum hunc Scriptura memoravit. Sub ſole ergo vidit, non ſupra ſolem, ubi pax Angelorum eſt, vel ſanctitas cæleſtium poteſtatum. Aut forte ſub ſole iniquitatis dixit; malitiæ enim diabolus præſidet, virtutibus Chriſtus. Itaque ut vinceret ſpiritum poteſtatem habentem, quam ad tempus accepit, incurvabat ſe in oratione David, cervicem ſicut circulum flectens, & humiliabat in precibus; oratio enim ſe humiliantis nubes penetrat, & elementorum alta tranſcendit, ut Chriſto appropinquet.

36. Et rugiebat a gemitu cordis ſui. Rugit, qui gemitum ſolum, non verba exprimit. Hæc eſt ergo illa præclara
Rom. 8. 26. oratio, quando *interpellat pro nobis Spiritus gemitibus inenarrabilibus*, ut Vas electionis adſeruit. Hic eſt gemitus quem non deſpicit Deus, qui non deſpicit ſervum juniorem orbatum patre, nec viduam, [b] ſi effundat loquelam.

37. Gemitum ergo ante omnia ſignum Spititus ſancti Apoſtolus ponit, ut legimus. Denique cuſtodiamus animæ noſtræ januas; ne multiloquii ſecuribus ſcindatur noſtræ confeſſionis ingreſſus. Nihil inſolens & ſuperbum noſtro ex ore procedat; ne ſecurim levemus aut malleum, quæ non intrant in Eccleſiam Domini. Claude januam, cum oras, ne ſe ingerat ſpiritus nequam; ut & ibi peccatum extorqueat, ubi lucrum volumus pietatis adquirere. Qui ſic orat, non eſt a Domino gemitus ejus abſconditus. Denique ſic ſancti Petri gemitus & cognitus, & exauditus eſt, quando flevit amariſſime. Utique non lacrymæ amaræ, ſed amarus qui eas fundebat affectus. In ipſo perfido Achab gemitus inveniſſet gratiam; niſi manens invidia cumulaſſet offenſam. Non enim perfunctorius gemitus prædicatur; ſed qui habet converſionem; ſcriptum eſt enim: Si converſus ingemueris, ſalvus eris.

38. Conſtituamus etiam ante Dominum omne deſiderium noſtrum. Quid eſt deſiderium? Bonæ enim rei legi
deſiderium: *Deſiderio deſideravi hoc paſcha manducare vobiſcum;* &: *Cervus deſiderat ad fontes aquarum*. Puto autem Luc. 22. 15. Pſ. 41. 2.
quod is qui pœnitentiam gerit, qui ſe affligit, non bona ſua debeat, ſed commiſſa ſibi enumerare peccata. Denique verſiculis illis, ut arbitror, hoc docemur, quibus ait: *Deus, vitam meam nuntiabo tibi: poſuiſti lacrymas meas in conſpectu tuo*. Pſ. 55. 9.
Non enim quaſi innocentem vitam annuntiat, ubi lacrymæ funduntur, quæ ſolent legationem ſuſcipere pro delictis. Niſi forte ſic intelligamus, quod etſi innocens quiſque ſit, ſecurus eſſe non poſſit, cui ſint adverſus graviſſimos hoſtes quotidiana certamina; & ideo hæc licet læta ſit conſcientia, tamen pugna lacrymabilis. Juxta hos ergo verſiculos concupiſcentiam poſſumus accipere magis, quam deſiderium; ἐπιθυμίαν enim græcus poſuit: concupiſcentia autem & deſiderium ἐπιθυμία dicitur. Sed concupiſcentia & de bono & de malo dicitur. *Concupivit, & defecit anima mea in* Pſal. 83. 3.
atria Domini, pro bono: in Lege autem aliter: *Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi Lex diceret: Non concupiſces*, utique pro Rom. 7. 7.
malo. Denique ſubjecta nos doceant, quia occaſione accepta, peccatum per mandatum operatur omnem concupiſcentiam in hominis affectu. Poſſumus tamen ſic accipere, *Ante te omne deſiderium pono*; hoc eſt, tibi manifeſto, quæ impetrare deſidero; ut ad ſeriem petitionum, non ad jactantiam referendum videatur eſſe virtutum. JACTANTIA enim inſolens etiam in integro. deprecatio autem in peccatore laudabilis.

39. Addidit etiam Propheta, quia cum cor ſuum conturbatum ſit, deſeruerit ſe fortitudo ſua. Magnum periculum ſi cor exagitetur, quo credimus ad juſtitiam. Sed tamen ut in magnis periculis ægritudinum ſi dolor ſentitur, & ſenſus ejus exprimitur, remedium ſalutis oſtenditur (dolere enim tolerabilius eſt, quam non dolere; aliud enim vivificationis adhuc manentis inſigne, ſi doleas: aliud ſupremæ mortis indicium, ſi nullus ſenſus doloris ſit) ita & cor ſalutis ſigna demonſtrat, quando cauſas ſuæ perturbationis agnoſcit. Denique turbatum eſt cor David adver-

a Mſſ. aliquot, *quia cura mitigat delictum. Magna enim diligentia* &c. Melius alii atque edit. cum legere ſit in ſacro textu, ὅτι ἴαμα καταπαύσει ἁμαρτίας μεγάλας.

* Hic eodem modo *liber Eccleſiaſtis* per vocem, *in Canticis* deſignatur, quo Scriptura univerſim per vocem *in hymnis* ſignificatur lib. *De fuga ſeculi* cap. 4. num. 20. quem conſule.

b Ita edit. vet. ac Rom. cum mſſ. aliquot. Edit. vero nonnullæ Pariſ. cum aliis ſcriptis cod. *ſi effundat loquelam gemitu* (quidam mſſ. *ſi effundant loquelam gemitus*.) *Ergo ante omnia ſignum quod inimicus ponit, non capiamus: quale ſignum Antichriſtus ponet*. Sed iſta non tam bene ex antecedentibus conſequuntur.

ſus Nabal hominem peſtilentem, & gratiam reperit, dum occurrit Abigæa, quæ mitigaret commotionem indignationis, & ſanctificationem benedictionis acciperet. Ar vero Nabal duro & rigido corde verbum uxoris ferre non potuit, & obſtupefactus obriguit, & in mortem incidit.

40. Quæ autem Prophetam deſeruit fortitudo? Utrum carnis, an mentis? Si carnis, non utique deſperanda ſanitas. Nam *virtus in infirmitate perficitur*. 2. Cor. 12. 9. De quo non mediocriter diſputavit [a] arbiter & præliator qui luctæ mentis & corporis ſciens, temperabat utriuſque certamen; ut reſtringeret carnem, ſi cerneret fortiorem, ne in legem peccati captivam duceret mentem. Revocabat itaque carnem, virtutem autem menti jungebat: ſic ad coronam meruit pervenire. Ergo hoc dicit Propheta: Si carnis fortitudo deſeruit, mentis fortitudo prævaluit. Quod ſi fortitudinem mentis accipimus deſeruiſſe, non mirum ſi in graviſſimis tentationibus corde turbato, putat ſe homo mentis ſuæ fortitudine deſeri. Ipſe te doceat dicens: *Fortitudo mea, & laus mea Dominus*. Pſal. 117. 14. Dominum ergo quærebat; & ideo ne deſeri mereretur, ſæpius putabat eſſe quærendum: & ſicubi fluctuabat, putabat ſe eſſe deſertum. Sic apoſtoli excitant dormientem; ne obdormiret ſibi, non quia eum obdormiſſe credebant. Sic Eliſæus (ut ſuperiorum utamur exemplis) *Ubi eſt*, 4. Reg. 2. 14. inquit, *Deus Eliæ?* Non quod putaret abſentem; ſed quia præſentiam ejus in beneficiis requirebat. Sic Hieremias eum ſequebatur ut medicum, dicens: *Sana me, Domine, & ſanabor: ſalvum me fac, & ſalvabor.* Hier. 17. 14. *Non laboravi ſequens poſt te.* Cant. 3. 5. Sic Eccleſia requirebat eum in Canticis canticorum, & rogabat filias Hieruſalem, ut ſuſcitarent dilectionem. Quærebat ut inveniret, quem ſua dilectione retinebat, nec umquam ſentiebat abſentem. Sic ergo & David non querebatur a Chriſto ſe eſſe deſertum; ſed judicabat illo præſente, ſe non poſſe turbari.

41. Denique ut ſcias de Chriſto magis intelligendum, addidit: *Et lumen oculorum meorum non eſt mecum*. Quod eſt verum lumen omnium, niſi Chriſtus Ieſus de quo Johannes dicit: *Erat verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; Joban. 1. 9. quia ipſe eſt qui illuminat & corporis oculos, & mentis obtutum? Rogemus ergo, ut ſemper nobis ſuum lumen infundat, & ſemper nobiſcum ſit, ſicut erat cum David; & ideo audebat dicere: *Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*. Pſal. 35. 10. Ille certe quaſi propheta magnum viderat lumen: nobis lucerna ejus luceat, ne poſſimus errare. Et lucerna Verbum eſt, ſicut verum lumen eſt Verbum, quod totum illuminat mundum. Denique *lucerna pedibus meis Verbum tuum, Domine*. Pſ. 118. 15. Et lucernam illam etiam Propheta quærebat [b], non laternam. Lucernam autem illam Johannes invenit, & demonſtravit: cum laterna perſecutor advenit & demonſtravit; laterna enim clauſum habet, non liberum lumen. Judæus quaſi lucerna ſub modio, vel faces ſub velamine poteſt videre, ſed non videt: nos autem revelata facie gloriam Domini ſpeculamur æternam; ut ad ejus imaginem a gloria in gloriam per Spiritum ſanctum reformemur. Venit ergo perſecutorum turba cum laternis; & ideo incluſam in eis lucem videre eorum oculi nequiverunt. Venit cum facibus, quæ plus habent in fumo caliginis, quam ſplendoris in lumine. Denique facibus mortuorum cadavera ardere conſueverunt. Sibi ergo Judæi jam ferebant incendia, qui perſequebantur ſalutis Auctorem. Venere cum armis, ſignificantes armis ſe perituros eſſe Romanis uſque ad excidium totius civitatis & templi, qui pacem Domini recuſarunt.

42. *Amici mei & proximi mei adverſum me appropinquaverunt, & ſteterunt.* v. 12. *Et proximi mei a longe ſteterunt. Et vim* v. 13. *faciebant qui quærebant animam meam. Et qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitatem: & dolum tota die meditabantur. Ego autem velut ſurdus non audiebam, &* v. 14. *ſicut mutus, qui non aperit os ſuum. Et factus ſum ſicut homo non audiens, &* v. 15. *non habens in ore ſuo increpationes.* Videro qui ſint qui argute iſta diſcutiant. Mihi in primo præcipue iſto verſiculo Domini videtur tenenda ſententia; quia in tentationibus inimici fiunt hominis etiam domeſtici ejus. Hoc ergo ſanctus David pure atque ſincere & dolenter fatetur.

VE-

a Edit. omnes cum tribus mſſ. *Arbiter & breviator*. Melius alii quinque cod. *Arbiter & præliator*: ſignificatur enim Paulus & *arbiter*, ſive agonothetes dici ſpiritalis certaminis, quod multis epiſtolarum ſuarum locis ejus leges aliis præſcripſerit, præmiumque propoſuerit: & idem *præliator*, ſive athleta eſt, ut de ſe ipſe teſtatur. 1. Cor. 9. 26. & 2. Tim. 4. 7.

b Ita edit. ac plures mſſ. niſi quod hi poſt verba, *non laternam*, addunt, *ſed lucernam*. In Vat. autem & Colb. ſic legitur, *non lucernam. Et lucernam lucerna Johannes* &c. Iterum ubi edit. ac mſſ. aliquot, *Lumen Judæorum quaſi lucerna ſub modio, et fax ſub velamine, poteſt videri* &c. Alii cod. majori numero, ut nos in textu.

VERUS ENIM dolor eſt, & interioris cordis confeſſio; quando enumerantur omnia quibus ſecreta mentis viſcora amariſſimo compunguntur affectu, & domeſtico felle exacerbantut. Deplorat igitur Propheta ab amicis ſe & proximis impugnatum, a quibus utique non impugnari debuit, ſed juvari. Job 16. 2. & ſeq. Quod utique cum ſancti Job querimonia concurrit; quia & ipſe arguebat tres illos reges conſolatores malorum, B qui majora ei inferebant certamina, cum ad conſolandum eum amicitiæ gratia conveniſſent: quod utique cavendum eſt nobis. Conſolatio enim mitis eſſe debet, non aſpera, quæ magis dolorem leniat; fervorem mitiget, quam commotionem excitet. Certe ipſius corporis medicina nos doceat, quæ ferventibus vulneribus molliora medicamenta conſuevit adhibere, quibus dolorem C allevet. Ideoque foventur primo vulnera, poſt ſecantur; ne offendat ipſa durities, & inciſio vulnus exaſperet. Quanto igitur magis cavere nos convenit; ut cum venerimus ad conſolandum, non facile, non perfunctorie loquamur? Septem diebus tacuit Job, tacuerunt amici, nec locuti eſſent, niſi Job dolore prorupiſſet in vocem; quærendum eſt enim unde incipias, ne in ipſo ſermone offendat conſolatio tua. D Etiam taciturnitas ipſa medicina eſt, & velox in ſermonibus magis vulnerat. Quid miraris ſi alterum vulnerat, cum freqnenter ipſe ſe vulneret; quia ex multiloquio peccatum non effugit? Etenim ſi medicus medendi tempus exſpectat, ut digeſtis ægritudinibus, medicinæ ſubſidia deferantur; ne acerba adbuc & immatura, ut adſerunt, ægritudo curationis remediis reluctetur, & beneficium ſentire non poſſit; E quanto magis explorare nos convenit, ut opportune a nobis medicinalis ſermo procedat, qui non accendere luctum, ſed lenire videatur? Vis urget doloris: premitur cor mulieris afflictæ, quæ immaturo obitu maritum amiſit, aut filios: quid properas cum re illa non audiat, niſi deferveſcat dolor? Sæpe lites de conſolationibus vidimus excitatas. Veniſti ut doleas, non ut litiges. Ordo ſermonis ipſe querendus eſt; F ne peccatum apud Deum incurras, a dum deſideras hominem conſolari; [a]

A ne dicenti tibi: Audi hæc, & alia multa quæ nihil proſint; reſpondeat: *Audite conſolatores malorum*; Ibidem. ne in luctu alterius certamen garrulæ diſputationis inducas; ne non accedas cum oporteat; ne accedas, & durior ſit tuus ſermo. Denique quid dicatur de talibus, doceat te ſanctus Job: *Simul mihi venerunt* [b] *tentationes graviſſimæ; circumdederunt me inſidiantes: fratres mei diſceſſerunt a* Job 19. 12. & ſeq. b B *me, cognoverunt extraneos magis quam me. Amici mei immiſericordes facti ſunt*. Hic ergo naturalis eſt ſenſus etiam ſancti prophetæ David; ut queratur ſe ab amicis impugnatum, a proximis deſtitutum.

43. Sed ne myſticus quidem abhorreat pietatis affectus, ut pro Angelis dixerit, qui prætendunt timentibus Dominum; ut eripiant eos de tentationi- C bus, quas ferre non poſſent. Quomodo ergo longe ſtant, qui ad adjumentum ſunt attributi? Sed non illi ſe ſeparant, ſed qui urgetur tentationibus putat eos longe abeſſe, quos propius ſibi adeſſe deſiderat; & arbitratur diſſimulare, cum illi juvandi tempus nutu ſui imperatoris exſpectent, qui athletam ſuum quo glorioſius vinceret, diutius certare præcepit. Et videtur hoc magis ſequentibus convenire; quia D Angelis protectionis excubias relaxantibus, inſidiabantur inimici, quærentes in anima ejus invenire quod noceat. Tunc enim poteſtas illis gravioris tentationis permittitur, cum culpa animæ gravior reperitur. Unde habes illud in libro Regnorum regis Achab ad Eliam dictum; quando eum Propheta vehementer increpavit, & mortem ei denuntiavit: *Inveniſti*, inquit, *me*. Et reſ- 3. Reg. 21. 20. pondit Elias: *Inveni; quia feciſti mali-* E *gnum in conſpectu Domini*. VIDES ERGO quia regibus non temere vel a prophetis Dei, vel a ſacerdotibus facienda injuria ſit; ſi nulla ſint graviora peccata, in quibus debeant argui: ubi autem peccata graviora ſunt, ibi non videtur a ſacerdote parcendum; ut juſtis increpationibus corrigantur.

44. Tamen David in hoc loco dicit quod nihil inveniſſe videantur; & ideo inimici ejus vanitatem locuti ſunt, F quoniam nihil quod pro veritate loquerentur, invenerint. Aut certe, quia etſi peccavi, tamen peccata mea pænitendi

I 2 dolo-

a Locum hunc Rom. edit. ita decurtaverat: *Et ne dicatur tibi: audivi talia multa, conſolatores malorum*. Nos eum ex vet. edit. reſtituimus, a quibus etiam non diſſentunt cod. Vict. & Colb. niſi quod habent: *Ne dicenti tibi . . . . & reſpondeat*. Mſſ. vero Vat. & quinque Galliæ. *Ne dicatur tibi, audi hæc . . . . & reſpondeat tibi* &c. Ad hos quinque Pariſ. quædam edit. accedunt, excepto quod præmittunt: *Et ante, ne dicatur*; ac poſt *reſpondeat*, expungunt: *tibi*. Quam lectionem qui non improbabit, ſumat, *dicatur tibi*, pro, *dicatur abs te*. Quod latinis auribus non eſt inſolens.

b Rom. edit. ſola *tentationes ejus, viis meis circumdederunt me inſidiantes*. In quo LXX. Interp. ſecuta eſt apud quos Ὁμοθυμαδὸν δὲ ἦλθον τὰ πειρατήρια αὐτοῦ ἐπ' ἐμέ, ταῖς ὁδοῖς μου ἐκύκλωσάν ἐγκάθετοι.

dolore purgabam. In quo illi cum dolo mecum loquebantur; ut me objurgatione confunderent, & a converſione revocarent. Et vide ne hoc magis ſenſerit, quæſiſſe illos mala ejus: ſed cum vellent accuſare, præventos; quoniam vulnera ſua ipſe patefecerat, ſui accuſator exiſtens; & ideo vim accuſationis eorum eſſe annullatam: locutos autem fuiſſe vana, quæ confeſſu culpam nocere jam non poſſent.

45. Excluſi igitur a criminationis invidia, dolum adhibebant; ut inſurgerent, inquit, & mihi inſultarent, quo me ſtimularent ad aliquam commotionem: quorum ego dolum videns, *velut ſurdus non audiebam*. Conſidera vim ſermonis. Non dixit, quia ſimulabam non me audire quæ dicerent: ſed *non audiebam*, dixit; & quod intentione mentis vocem loquentis excluderet; nec aperiret os ſuum, ſicut mutus. Beatus qui poteſt tantam habere virtutem; ut laceſſitus non iraſcatur, commotus ſe nolit ulciſci. Inimici hoc agunt, ut provocent ad iracundiam: maledicunt, ut maledicamus: criminantur, ut crimen retorqueamus: conviciantur, ut excitent nos ad viciſſitudinem contumeliæ. Unde præclare Petrus de domino Jeſu in epiſtola ſua poſuit: [1. Pet. 2. 23.] *Quia cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur*. Ad ejus ergo ſimilitudinem atque imaginem juſtus ſuæ vitæ cupiens inſtituta formare, accuſatus tacet, læſus remittit, diſſimulat laceſſitus, & non aperit os ſuum; ut illum imitetur, qui ſicut agnus ad victimam ductus, ſic non aperuit os ſuum: & cum poſſit habere quod referat, magis vult ſilere quam dicere. Ipſe enim dominus Jeſus vere cum accuſaretur, tacebat; & cum percuteretur, non repercutiebat. Denique percuſſus reſpondit: [Joh. 18. 23.] *Si male locutus ſum, teſtimonium perbibe de malo: ſi bene, quid me cædis?* Vide quemadmodum quaſi vere infirmus, & quaſi is qui ſe vindicare non poſſet, puerili quodam loquebatur affectu: ita ergo & tu ſi habeas quo redarguas arguentem, melius tacebis; ne redarguendi viciſſitudine commotionem tuam prodas. Melius eſt enim diſſimulare injuriam, quam cum redarguis, vindicare. Bonus mutus, qui loqui male neſcit, cujus ex ore crimen exire non novit. Hic eſt mutus vere beatus, qui cum tacet, intra ſe loquitur. Dominus dat mihi linguam eruditionis, ut ſciam quando oporteat me dicere ſermonem. Talia loquebatur intra ſe Zacharias, cum obmutuiſſet: & vere quia loqui ei non profuerat, ne loqueretur, obmutuit; & ut loqueretur, exauditus a Chriſto eſt. Denique ſcripſit quod Chriſtus exaudiret: & vocem recepit, quam Chriſtus indulſit: & gratiam adjunxit, quam ante non habuit; ut prophetaret eum, cujus mandatis ante non credidit. Quid de Domino omnium virtutum loquor, cum mulier Suſanna nec ſexus infirmitate turbata, cum ſe ad periculum mortis cognovit addictam, vocem emiſerit? Accuſabatur, & tacebat: ducebatur ad mortem, & ſilentio ſe tegebat, ne nudaret pudorem. Intra ſe tamen loquebatur Deo, qui eam magis audivit tacentem: quæ ſi voluiſſet loqui, forſitan non eſſet audita.

46. Et tu ergo qui propoſuiſti ſatisfacere pro delictis domino Deo tuo, illi ſoli interiore corde te purga, illum contuere, qui poteſt peccata diluere. Adjuvat te, qui putaverit arguendum. Denique cum malediceretur David, & ejus dux Abeſſa injuriam regis vellet ulciſci, dixit ad eum David: *Dimitte illum, ut maledicat; quoniam dixit illi Dominus, ut videat humilitatem meam, & retribuat mihi Dominus bona pro maledicto hoc*. [2. Reg. 16. 12.] Vides igitur quod a convicantibus adjuveris, ut Dominus audiat te, & peccatum tuum remittat? Nam cum ipſe accuſator tui eſſe debeas, & coacervare flagitia, teque ipſum offerre ſupplicio; quomodo negare objecta deſideras? Pœnitentia patientiam quærit, patientia mitigat delicta magna. Quomodo iraſceris aliis, tuæ ipſe reus conſcientiæ? Quomodo commoveris, cum debeas eſſe miſerabilis? Qui arguitur, & (quod eſt amplius) a ſemet ipſo, curare debet ſua vulnera, non alterum vulnerare. Nemo alium vulnerando ſe ſanat. Medice cura te ipſum. Si medicus, quanto magis reus prius curare ſe debet? Confiteris peccatum tuum, & medicum te profiteris alienum: etſi veritatis eſt quod retorques, temporis non eſt; peccatori enim dixit Deus: *Quare tu enarras juſtitias meas?* Uſurpaſti tibi ut de Lege arguas, qui contra Legem ipſe feciſti. [Pſ. 49. 16.] Quid lacrymarum tempus amittis? [Exod. 23. 1.] Quid concertando vanos ſermones aut audis aut loqueris; cum tibi ſcriptum ſit: Non accipias auditum vanum; cum legeris in Evangelio pro omni ſermone otioſo judicium eſſe ſubeundum? [Matth. 12. 36.] Etſi alius loquitur, tace: etſi alius conviciatur, aurem tuam obſtrue.

47. David tacendo vicit adverſarios ſuos: & quia ſicut mutus factus eſt, vocem recepit; quia converſus ad Dominum

v. 16. minum loquebatur dicens: *Quoniam in te, Domine, ſperavi: tu exaudies me, Domine Deus meus.* *v. 17.* *Quia dixi, ne aliquando exſultent in me inimici mei.* Vide ſingula: Tacebat David, loquebantur inimici, provocabant ut aliquid & ipſe loqueretur. Dicebant: Audiamus vocem tuam. Intra ſe ille tacitus loquebatur: Quid opus eſt, ut iſta audiant, quibus prodeſſe non poſſunt? *In te, Domine, ſperavi*; tibi ſoli loquor: tu audi, qui exaudire potes. A te ſemper popoſci, *ne aliquando exſultent in me inimici mei*; quia etſi peccavi, tu peccatum dimittis: etſi ego cecidi, tu reſuſcitas; ne habeant unde exſultare poſſint qui peccatis lætantur alienis. Plus enim adquiſivimus, qui plus peccavimus; quia beatiores facit tua gratia, quam noſtra innocentia. Habemus hunc ſenſum & *Mich. 7. 8.* in libro Michææ prophetæ: *Noli gaudere ſuper me, inimica mea; quia cecidi, ſed reſurgam.* Non eſt gravis infirmitatis ruina, ſi non ſit etiam voluntatis ſtudium ab ea non reſurgendi. Habe voluntatem ſurgendi, præſens eſt qui faciat ut reſurgas.

48. Dixit ergo David in corde ſuo, petens ut exaudiretur a Domino, & ut non exſultarent in eum ejus inimici: petens etiam ut in converſionis ſuæ propoſito permaneret; ne dum propoſiti ſui greſſus quaſi quidam pedes ſuæ animæ commoventur, in eum adverſarii ſuperba & magniloquentiæ plena loquerentur; ut faciunt qui inſultare deſiderant. Tametſi moveatur ut homo, paratum ad flagella ſe dicit; ut vel ſupplicio ſolvat errorem. Et ſi ceſſent flagella Domini, ſe tamen dolore proprio memorat flagellari; ut non inveniat culpa quod damnet, quam bona confeſſio prævenerit. Hoc eſt ergo quod ait: *Et dum commoventur pedes mei, in me magna locuti ſunt*; eo quod tam promti ſunt ad inſultationis ludibria, ut in commotione pedum meorum paratam habuerint magniloquentiam; vel certe ſic: *Dum commoventur pedes mei*, putantes quod caderem, ſuperba jam & magniloqua ſunt locuti.

Pſal. 72. 2. 49. Sed tamen quia ipſe in poſterioribus pene motos pedes ſuos dixit, ne quid oriatur hinc ſcrupuli, conſidera hic doceri nos affectum pœnitentiæ, ibi opinionem ejus erroris excludi, quod divitiæ & ſucceſſus proſperior flagitioſorum nos movere non debeant. Conſuetudo autem locutionis in ſcri- *Pſal. 125. 1.* pturis divinis hujuſmodi reperitur. Sic enim & alibi: *Dum converteret Dominus captivitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati.* Quamquam ſanctus non in oſtenſione verborum, ſed in virtute ſpiritus probari ſe velit. Senſus ergo nobis ſpectandus eſt ſemper, quem etiam ipſum frequens translatio ex hebræo in græcum, ex græco in latinum adtenuare conſuevit.

50. Ad omnia itaque ſuperiora pulcrum remedium, quod in flagella paratus eſt, & offert ſe Domino, ut quæ placuerint Deo, flagella ſuſtineat. Elegiſſe quidem lego ſanctum David flagelli genus, quod æquanimiter ſuſtineret: ſed elegit, quia de tribus conditionibus eligendæ unius neceſſitas mandabatur. Ubi autem non mandatur, ad omnia paratus eſt Dei ſervulus, ſeu corporalem ægritudinem ſubeat, ſeu fugam a facie inimici, ſive obitum filiorum, quos non timet præmittere; quia recipere poteſt imperterritus. Nam & ſciens quod ſi hic fuerit punitus ſupplicio temporali, levare in futurum perpetuæ poſſit pœnam ærumnæ: rogat ergo ut recipiatur petitio ſua, & caſtigetur ipſe, ut recipiatur; caſtigat enim Dominus omnem filium quem recipit. *v. 18.* *1. Par. 21. 13.*

51. Si ſervulum tuum videas peccata propria confitentem ultro offerre ſe pœnæ, inflecteris, ignoſcis: & de Domini miſeratione diffidis? Judex ipſe cui non licet in plurimis cauſis a gladio temperare, quia legibus ſervit; poteſt tamen lucrum donare pœnarum: & tu adhuc trepidas, quid a legum Domino & miſericordiæ Auctore depoſcas, cui lex voluntas eſt, & donandi jus? Si tamen tu petas tibi tua peccata donari, nec conſideres honores tuos, aut erubeſcas amicos tuos; ne dignitatem tuam deflexiſſe videaris. Amicus Dei, propheta Dei, rex ab ipſo electus Deo, & unctus in regnum, flagellis ſe ſpontaneus offerebat, nec erubeſcebat: & tu erubeſcis? Non multum iſta verecundia tibi opitulabitur, cum ad judicium Dei veneris: ſed pudoris te iſtius pœnitebit, cum in conſpectu non ſolum hominum; ſed etiam Angelorum & omnium Poteſtatum cæleſtium conſtitutus cœperis peccata propria non negare. Quomodo excuſabis, cum tanta commiſeris? Prætendes conditionis infirmitatem, quia nemo ſine peccato? Reſpondebitur tibi: Debuiſti ergo agere pœnitentiam, dederam remedium, cur refutaſti? Subtexes pudorem, quod honores tuos erubueris? Dicet: Si tu erubuiſti me coram amicis tuis, & ego te erubeſcam coram Patre meo, qui eſt in cælis. Diſce verum eſſe quod ſcriptum eſt, quia *eſt verecundia adducens* *Eccli. 4. 25*

cens

Luc.4.25. *ctis peccatum*: David in conſpectu ſuo dolorem ſuum ponebat, ne unquam
v. 17. obliviſceretur: David iniquitatem ſuam ipſe pronuntiabat: David de peccato ſuo, non de opibus cogitabat: David non erubeſcebat ſua recenſere peccata; ne de iis erubeſceret in meo judicio conſtitutus: & tu erubeſcebas? Non eſſet hodie in requie ſervulus meus Job, ſi erubuiſſet tres illos reges amicos ſuos: nec ipſe David, ſi erubuiſſet delicta propria confiteri. Ergo quia non erubuit mihi ſua aperire peccata; nec ego erubeſcam ei mea ſecreta reſerare. Et quia uterque eorum non erubuit ſactorum ſuorum pretium in mea ponere poteſtate, meo ſe judicio voluntatique committere; nec ego de talibus ſervulis erubeſcam, ut appellem amicos, qui meam ſtuduerint facere voluntatem. Ideoque quoniam illi ante in mœrore, nunc in conſolatione: tu quia in deliciis, nunc in ſuppliciis. Chaos inter vos magnum eſt; ut neque illorum ad te gratia, nec tua ad illos poſſit pœna tranſire. Audis ergo quid dicat David? Audi, dum tibi corrigere & emendare permittitur: Si hic emendaveris, illic requieſces. Non te dulcia mundi & ſæculi hujus amœna delectent; grave enim fel movere conſuerunt. Non ille jucunda quærebat poſitus in regno, qui potius eligebat mortem ſanctorum, quam vitam flagitioſorum.

v. 20. 52. *Inimici*, inquit, *mei vivunt*, *& confirmati ſunt ſuper me*: *& multiplicati*
v. 21. *ſunt*, *qui oderunt me inique*. *Qui retribuunt mala pro bonis*, *detrahebant mihi*; *quoniam ſubſecutus ſum juſtitiam*. Sed quanto illuſtrior ille, qui quotidie moriebatur, ut populos ſuos vivificaret: & corpus ſuum mortis vulneribus offerebat; ſicut ipſe ait: *In mortibus frequen-*
2. Cor. 11. 23. *ter*? MORS ENIM honeſta redemtio vitæ eſt etiam decoloris, aut innoxiæ firmamentum: exitus autem mortis in manu vitæ. Et ideo malebat Apoſtolus quotidie mori; ut vitæ ſuæ meritum comprobaret. Scriptum eſt enim: *Non laudes hominem in vita ſua*. Qui enim vivunt, morientur: qui moriuntur, reſurgent. Propior ergo ſaluti eſt qui moritur ut reſurgat, quam ille qui
Eccli.11.30. vivit ut moriatur. Quis eſt autem qui quotidie moritur; niſi qui mortem domini Jeſu in ſua carne circumfert, ut omnia ei peccata moriantur? Confirmati autem & multiplicati ſunt ini-

A mici David in hoc ſæculo; ſed non idoneum firmamentum, niſi ejus qui confirmatur in Chriſto. Denique illi confirmantur in ſæculo, qui oderunt juſtum inique: non ergo juſtum odium, ſed injuſtum; cum odiſſent inique.

53. Sed vide diſtaotiam. In poſterioribus ait: *Qui oderunt me gratis*; hic Pſal. 68, 5.
habet: *Qui oderunt me inique*. Sed ibi ex perſona Chriſti, hic ex perſona
B ſua: ubi ex perſona Chriſti loquitur, gratis odio habetur; ubi ex ſua, inique. Homo enim poteſt uni alicui vulneri non patere, ut puta injuſtitiæ, intemperantiæ, impudicitiæ; aliis autem vnlneribus patet: in Chriſto autem nulla cauſa eſſe potuit, qua peccati alicujus potuerit vulnus accipere, immunis a culpa, & integer a delicto, atque immaculatus a vitio. Sunt autem qui putant utrumque pſalmum ex perſona Chriſti eſſe decurſum, qui
C pro noſtris peccatis ſatisfaciebat Patri. Hic ergo dicebat ſe appetitum contra juſtitiam, illic contra gratiam.

54. Et bene addit, ut probaret ſe injuſte appetitum: *Quoniam ſubſecutus ſum juſtitiam*. Quanta vis verbi in unius ſyllabæ adjectione, ut ſubſecutum ſe diceret juſtitiam, non ſecutum! Propior eſt enim qui ſubſequitur, quam ille qui ſequitur, [a] & ſuppar quam a
impar, & ſucceſſio heredis magis, quam acceſſio nuncupatur.

D 55. Et tamen quamvis ſubſequatur juſtitiam, non ſuæ virtutis putat eſſe, ſed gratiæ cæleſtis, ſi non deſeratur a Chriſto; eoque orat impenſius dicens: *Ne derelinquas me*, *domine Deus meus*; *ne* v. 22.
diſceſſeris a me; hoc eſt, homines me dereliquerunt, amici mei impugnaverunt dilectum ſibi proximum: non appropinquaverunt. Fugiebant me quaſi mortuum, & abominati ſunt; quia peccata mea tibi aperire deſideravi, &
E confiteri; quia flagellis tuis me obtuli vulnerandum; quia elegi cicatrices vulnerum ſuper epulas regum, & jactantiam poteſtatum: tu ſolus me non derelinquas, tu hæreas ſervulo tuo, qui de terra ſuſcitas inopem, & de ſtercore erigis pauperem. Tuo comitatu fretus, frequentiorem me ambientibus populis æſtimabo. Computruerunt quidem cicatrices meæ: ſed adhuc tuorum
F verberum deſidero cicatrices, quæ ſanatis vulneribus obducuntur, ut poſtea nullum ulcus appareat. Bonæ triumpha-

a Rom. edit. ſola, *& ſupra quam par*, *& ſucceſſio heredis magis quam ceſſio nuncupatur*. Sed manifeſtus error eſt. Qui enim non videat quempiam ab alio minus remotum ſignificari, ſi dicatur illi ſuppar eſſe, quam ſi eidem impar diceretur? Atqui apertiſſime hunc ſenſum ſeries poſtulat orationis, quo etiam pacto de vocibus, *ſucceſſio*, & *acceſſio* philoſophandum,

phalium vulnerum cicatrices, quibus victores hujus terreni prælii gloriantur. Quanto illuſtriora vulnera, quæ pro fide & nominis tui gloria videntur excepta? Iſta eſt cicatrix quæ cælum aperit, regnum adquirit, immortalitatem invenit. Hæc ergo, fratres, eſt cicatrix beata; quoniam beati qui laverunt ſtolas ſuas in ſanguine ſuo. Sic cœpit ſtola eſſe gloriæ, caro mortis: in
Rom. 7, 24. qua & Paulus ante periclitabatur electus Dei; niſi petiſſet ſe liberari de corpore mortis hujus, ut legimus.

56. Et ideo qui ſumus in hoc corpore mortis, oremus ne bonus ille dilectus Dei medicus nos derelinquat, quem patriarcha David ne a ſe diſcederet, precabatur. Ipſi nos committamus, [a] parati ad curandum quo velit curari medicamento. Nemo dicit medico corporis ſui quemadmodum ſit curandus. Novit medicus quæ ſingulis vulneribus medicamenta conveniant, cujus ulceris putredo ferro ſit amputanda, ne in totius corporis ſerpat exitium. Si dixerit medicus medicinæ genus quo curari æger debeat, & ille faſtidiat, diſcedit medicus & ægrum derelinquit. Vide eum qui curari velit, omni genere medico adquieſcentem: adtende ordinem. Aperit primo vulnera ſua medico, & dicit: Cura me, ſed rogo ne in ira tua; quia non ſuſtinent duram medicinam infirmitates meæ. Medicina Chriſti, correptio eſt; corripit enim Dominus quem vult convertere. Ideo & Paulus ad medicum
2. Tim. 4, 2. dicit: *Argue, obſecra, increpa*. Non ergo recuſat curari, qui petit argui; ſed levari vult pœnam, ne in iracundia arguatur, & impetu iræ corripiatur.

57. Et vide proceſſum. Primo petit argui: poſtea, quod majus eſt, corripi. Deinde non ſolum confitetur peccata ſua, ſed etiam enumerat & accuſat; non vult enim latere ſua delicta. Nam ut febres cum in alto ſunt, non queunt mitigari; cum foras erumpunt, ſpem adferunt deſinendi: ita peccatorum morbus dum tegitur, inardeſcit; ſi confeſſionibus proditur, evaporat. Et ideo juſtus accuſator eſt ſui in principio ſermonis, priuſquam contagio ulceris ſerpat intrinſecus, gravat enim conſcientiam memoria delictorum, niſi medicina poſcatur. Et ſi differt medicus, æger offerre ſe debet, ut citius ſecetur; ſicut offerebat ſe David in flagella Domini [b] dicens: Redde mihi duplicia peccata, dummodo hic vindices: noli me deſerere, noli avertere faciem tuam a me: noli dedignari atque horreſcere fœtorem vulnerum meorum. Et Job ſervulus tuus percuſſus erat ulcere a pedibus uſque ad caput, & remedium ſuæ ſanitatis invenit; licet illud vulnus virtutis fuerit, iſtud erroris. Fœtebant vulnera, quæ medici curare non poſſent. Locutus es, Domine, myſteria ſacramentorum tuorum, manifeſtaſti venena ſerpentis: & ſolius ſermonis tui medicamento ſervi tui curata ſunt vulnera; quia tu eum non deſeruiſti: & *non derelinquas me, Domine, ne diſceſſeris a me*. Homines me dereliquerunt; quia ſordent illis vulnera mea, quæ pietati tuæ putavi eſſe reſeranda. Illi dicunt: Exi a nobis, quia peccator es tu: diſcede, ne nos polluas. Tu autem, Domine, curas, & non pollueris: adjuvas, & non contaminaris; quia *Deus ſalutis meæ es*, Domine, & manus tua non perdere, ſed ſanare conſuevit.

58. Complevimus pſalmum etiam cum ejus interpretatione verſiculi [c], quem græci nonnulli codices; ſed non omnes habent latini. Nam ante reſponſorium proximum verſiculus eſt, *Et projecerunt me, ſicut mortuum abominatum*; hoc eſt, illi qui reddebant mihi mala pro bonis. Sed tu *ne derelinquas me, domine, ne diſceſſeris a me*; hoc enim ſequitur; id eſt: Tu ne derelinquas, qui mortuum fœtentem curare conſueſti. Denique habemus hoc in Evangelio. Nam cum veniſſet ad monumentum Lazari, & dixiſſet: *Tollite*
Joan. 11, 39. & 40. *lapidem; ait Martha: Iam fœtet, quatriduanus eſt enim; reſpondit ei: Non dixi tibi, quia ſi credideris, videbis gloriam Dei?* Et clamavit Lazarum, & ſanus exivit. Credamus ergo & nos; ut de vulneribus noſtris adquiramus medicinam ſalutis, & futuram gloriam.

59. In orationibus igitur & obſecrationibus, cum dolore & lacrymis exigenda pœnitentia eſt, ut illam gloriam Dei videre mereamur. Neque te moveat quod luctus, dolor, commaceratio corporis, graviſſimæ paſſiones ſunt; etſi graviſſimæ videntur, tamen indi-

gnæ

a Edit. omnes ac pauci mſſ. omittunt, *ad curandum*; quod reperitur in quinque Gallic. Haud male; idem enim eſt, *parati ad curandum*, ac ſi legeres, parati ut curemur. Rationem hujuſmodi locutionis diſce apud Fr. Sanctium *Minervæ* lib. 3. cap. 8.

b Ita omnes mſſ. atque edit. excepta Rom. quæ ſic habet, *dicens: Ego in flagella paratus ſum; & alibi: Fiat manus tua in me: hoc eſt, redde mihi* &c.

c Rom. edit. ſola, *quem græci nonnulli codices habent; ſed omnes latini*. Verſum autem illum nuſquam alibi reperias, niſi in verſione arabica; ubi legitur in hæc verba: *Reſpuerunt me dilectum, quaſi mortuum abominandum; & clavis confixerunt corpus meum*. Quod autem ait Ambroſius hunc ipſum verſiculum abs ſe etiam expoſitum eſſe, illum non dubitamus reſpicere ad ſuperiora illa: *Homines me dereliquerunt; quia ſordent illis vulnera mea* &c.

Rom. 8. 18. gnæ ſunt hujuſmodi paſſiones ad ſuperventuram gloriam; ſicut teſtis tibi eſt apoſtolus Paulus. Non pigeat ergo nos hic leviora deſerre; ut ibi plena laudis & gloriæ poſſimus adipiſci, A pro temporalibus laboribus perpetua præmia reportantes per dominum Jeſum: cui eſt laus, honor, gloria, perpetuitas a ſæculis, & nunc, & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum, Amen.

IN PSALMUM XXXVIII.

ENARRATIO.

℣. 1. Titulus; *In finem pro Idithum Canticum ipſi David.*

1. IN ſuperiore pſalmo expreſſa forma pœnitentiæ eſt: in hoc ſequenti patientiæ forma ſignatur. Quem pſalmum David ſcripſit, & Idithum viro diſciplinis leviticis & ſacerdotalibus erudito canendum dedit, qui ante arcam Domini pſalmorum ſeriem pangendi ſolertiſſimus præcinebat. Ergo quia non Idithum ſcripſit hunc pſalmum, ſed propheta David, & Idithum viro canendi perito pſallendum dedit; ideo ſic inſcriptus eſt titulus. Denique etiam in ſæcularibus ſcriptis alii erant qui ſcribebant, alii qui in ſcena vel cantica vel comœdias vel tragœdias canere conſueverant. Et illi quidem * coronam olympicam poſtulabant; unde & ἐπινίκιον hymnum eorum ſcripta in fine teſtantur: David autem qui non hæc ſerta coronarum marcentium requirebat; ſed illam incorruptibilem & incontaminatam remunerationum cæleſtium hereditatem pio deſiderabat affectu, hymnum non victoriæ ἐπινίκιον; ſed ei ſcripſit, qui victoriam in ſe credentibus impertiebat, qui finis eſt omnium quæ pia mente depoſcimus. [a] Sive enim ſapientiam quæras, ſive virtuti ſtudeas, ſive veritati, ſive viæ atque juſtitiæ, ſive reſurrectioni, in omnibus tibi ſequendus eſt Chriſtus, qui eſt virtus Dei atque ſapientia, veritas, via, juſtitia, reſurrectio. Ad quem igitur contendas, niſi ad perfectionem omnium, ſummamque virtutum? Et ideo tibi dicit: *Veni, ſequere me*; hoc eſt, ut ad conſummationem virtutum pervenire merearis. Ergo qui ſequitur Chriſtum, ipſum pro poſſibilitate ſua debet imitari; ut præcepta ejus ſecum ipſe meditetur, & divinorum exempla factorum. (Matth. 19. 21.)

2. Et ideo David ſecum ipſe medi- B tabatur, quod Chriſtum in ſe locutum eſſe retinebat; ut cum aliqui ei eſſent moleſti, & eum ad contentionem laceſſere conarentur, patientiam indueret, certandi ſtudia declinaret, ex quibus inanis ſtrepitus & jurgia frequenter oriuntur. Ideoque cum ſancto David plerique ejus virtutibus invidentes, qui eum de propoſito manſuetudinis, & humilitatis affectu crederent diducendum, C frequenter ingruerent: ipſæ quoque præcipue nequitiæ ſpiritales in cæleſtibus, adverſus quas grave luctamen eſt juſtis, ad commovendum eum miniſtros ſuæ improbitatis impellerent; ne inter obſtrepentium crebra certamina, & diſceptationum tumultus ſermo aliquis ſibi offenſionis excideret, tacere ſanctus Propheta propoſuit. O validum ſcutum circumſpectæ munitionis ſilentium! D O fidiſſimum ſtabilitatis fundamentum, in quo ſi quis potuerit ſtare, lubricum verbi timere non poſſit! Multi enim etiam ſtabili corde firmati, incauti tamen, ſermonis fluctuantis errore ſæpe ceciderunt. Videns igitur hujuſmodi inſidiis & vano concertantium ſtrepitu ſe Propheta tentari, intra ſe ipſe tacitus conferebat, legem ſibi taciturnitatis imponens: & eum taceret, inſultantibus ſibi, & ut E loqueretur aliquid provocantibus; qualia ſolent inſolentium eſſe certamina atque ſermones: Reſponde nobis, ſi de æqualitate præſumis: vides & tu eſſe te victum, & nihil habere quod referas; cum ſe prope ad vocem conviciis videret impelli, ſe ipſe revocabat, ut loqueretur in corde.

3. *Dixi, Cuſtodiam vias meas; ut non* F *delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiam; dum conſiſtit peccator adverſum me*; hoc eſt, propoſui, confirmavi, imperavi ℣. 2.

peravi

* Corona illa donabantur ii qui in ludis ab Hercule in honorem Jovis prope Olympiam urbem inſtitutis, ac ſingulis quinquennis celebrari ſolitis viciſſent. Erat autem illa ex ramis olivæ. Porro ἐπινίκια, carmina ſunt quibus victoria cujuſpiam celebratur, qualia fere Pindarus lyricorum principes nobis reliquit.

a Mſſ. Vict. & Colb. *Sive enim ſapientiam quæras, ſive virtutem; ipſe eſt Dei virtus atque ſapientia, ipſe veritatis via, juſtitia, reſurrectio.*

peravi mihi, locutus ſum cordi meo: *Cuſtodiam vias meas*. Si alii dixiſſem, ſermo meus ſtare deberet; quanto magis ſtabile debet eſſe, quod mihi ipſe conſtitui? Si quis alienum fallat, indecorum eſt: ſi quis proximum, grave; quanto igitur gravius, ſi quis ſe ipſum eo quod ſibi promiſerit, putet eſſe fraudandum; ut ipſe ſibi infidelis ſuo judicio & deſpicabilis æſtimetur. Cui igitur idoneus videri poteſt, qui ſibi vilis eſt? Teneamus igitur animæ conſtantiam noſtræ; ne in offenſionem labia loquendi feſtina prorumpant. Et Job plagam ſuam ſilentio vicit, & tolerantiam ſuam taciturnitate ſuperavit. Non bene creditur carni: viciſſemus, ſi Eva tacuiſſet. Ergo primum illud proceſſit ex voce peccatum, & ſerpens ille nequiſſimus atque verſutus per vocem nos ante tentavit. Atque utinam aut Adam ſurdus fuiſſet, aut Eva obmutuiſſet: ille, ne vocem ſuæ uxoris audiret; iſta, ne loqueretur marito, & lubricæ vocis miniſterio ſerpentis in virum venena transfunderet. Cain quoque etſi parricidio naturam violavit humanam, & obliteravit impius jura pietatis; tamen per vocem ſacrilegium ſceleri ſuo addidit, ut negaret Deo necati fratris interitum. Quid de ſingulis dicam? Populus ipſe electus a Domino, cui tacitus Moyſes aperuit mare, ingratus cæleſtibus beneficiis obmurmurabat, quo divinam contraxit offenſam. Deinde ipſum ducem invii illius atque inuſitati itineris Moyſen reſpuit, & a fratre ejus Aaron deos ſibi fieri quos coleret, poſtulavit.

4. Unde etiam ipſe conſiderans tanta vocis pericula: *Dixi*, inquit, *Cuſtodiam vias meas*. Quæ ſint igitur iſtæ viæ hominis, quæ magnopere præcavendæ, ne quid gravioris offenſionis incurrant, admonet nos tantus Propheta diligentius conſiderare. Admonet etiam Salomon ejus filius paternæ mentis interpres perſpicacius examinare, qui ſcripſit: *Tria mihi ſunt impoſſibilia intelligere, & quartum quod non agnoſco. Veſtigium aquilæ volantis, & viam ſerpentis in petra, & ſemitas navis in pelago navigantis, & vias viri in juventute. Talis via mulieris adulteræ, quæ poſtquam egit, abluta nihil egiſſe ſe dicit iniquum*. [Prov. 30. 18. & ſeq.] Tria ergo impoſſibilia ſibi eſſe dixit ad intelligendum, & quartum quod ille habens inter homines ſapientiæ ſignaculum, non agnoſceret, viarum videlicet viri in juventute proceſſum. Quarum igitur vel inexplicabilis, vel difficilis agnitio, poteſt facilis earum eſſe cuſtodia? Unde non immerito ipſe David delictorum juventutis ſuæ non defenſionem obtulit, ſed oblivionem rogavit. *Delicta*, inquit, *juventutis meæ, & ignorantiæ meæ ne memineris*. [Pſal. 24. 7.] Non immerito igitur Salomon dixit ſe non agnoſcere quod pater ejus, in quo major Dei gratia fuit, ſe ignoraſſe teſtatus eſt. Et fortaſſe delicta juventutis ad fervorem retulit carnis, ignorantiam autem ad verborum prolapſionem, quæ non ex ſententia noſtra, ſed impetu quodam & curſu loquendi plerumque funduntur; quod periculoſum eſſe Propheta cognoſcens ait: *Credidi propter quod loquutus ſum*. [Pſal. 115. 1.] Supra fundamentum ergo virtutis vox tuta eſt, ſine fundamento, lubrica. Ideo quaſi quodam tubæ ſono ſcripturæ divinæ electus interpres increpuit: *Corde creditur ad juſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem*. [Rom. 10. 10.] Fides Credentium principalis eſt, confeſſio exſecutionis.

5. Quomodo igitur propoſuerit ſanctus propheta David, aut propter quid cuſtodire vias ſuas, audiamus: *Ut non*, inquit, *delinquam in lingua mea*. Si hoc cavet Propheta, tu non caves? Si hoc metuit, in quo Dei gratia loquebatur, tu non metuis, qui erroris verba non refugis & theatralibus ſermonibus delectaris? Tu non reformidas, cui ſcriptum eſt in Evangelio, quia pro omni otioſo verbo rationem es redditurus? [Matth. 12. 36.] Si pro otioſo verbo periculum eſt, quanto magis pro criminoſo? Non omne quod otioſum, eſt criminoſum: ſed omne quod non fructuoſum, periculoſum atque eradicabile; omnis enim arbor non faciens fructum, excidetur, & in ignem mittetur. Cum movetur animus, exagitatur ſtimulantibus adverſariis, obſtrepentibus, illudentibus, criminantibus, excidit verbum commotionis; ideo ſilentium & tutum eſt, & decorum, quod ſervat cum gravitate cautelam. Quid enim labia noſtra, niſi quædam noſtra vincula ſunt? Denique vinculis labiorum ſuorum unuſquiſque conſtringitur. Ideo ſapiens in tempore tacet, & ſecum ipſe conſiderat quo tempore loqui debeat. De quo præclare ipſe Salomon: *Labia Sapientis alligata ſunt intellectu*. [Prov. 15. 7.] Quando ergo vides illudentibus protervis, ſapientem tacere, dic: Ligavit iſte intellectu labia ſua; hoc eſt prudenter tacet, ne labiorum ſuorum vinculis alligetur. Poſuit ori ſuo cuſtodiam, ſepſit aures ſuas ſpinis, vectem adhibuit foribus oris ſui, ſervat theſaurum cordis ſui & argentum eloquii ſui, ut examinatum & purgatum, quando oportet, proferat; ne quiſquam prius fur in cor ejus aut perturbator irrumpat, & ad eos captivum trahat, quibus flagitia ſua vendat.

6. Meditabatur Judas Chtiſtum vendere, ſed revocabat eum tanta Domini gratia, & quædam paternæ delinimenta pietatis, quibus furor ejus molliebatur: nec erupiſſet in ſcelus, niſi ſe in cor jus, quia Chriſtum fallere ſe putabat, adverſarius demerſiſſet. Non ergo dubites quando aliqui tibi moleſti ſunt volenti ſervare juſtitiam, miniſtros eſſe illius nequiſſimi peccatoris, qui omnium auctot eſt flagitiorum. Videbat David propheticis oculis, agnoſcebat ejus figuram; ideo tacebat, ne illius faceret voluntatem, qui interturbare geſtit affectum. Premebat vocem, claudebat portas ſuas ſilentio, prætendebat in eo patientia, & taciturnitatis vigilabat cuſtodia; ne inimicus obreperet, ne de clauſtris oris vagus aliquis ſermo & incautus exiret. Ideo fortior eſt patiens, qui ſe ipſum continet, quam qui urbes capit. Juſtus ipſe ſibi clauſtrum eſt, ipſe ſibi pervigil cuſtos.

7. Cum ſibi ergo ipſe prætenderet, loquebatur in ſuo cotde: *Poſui ori meo cuſtodiam, dum conſiſtit peccator adverſum me*. Adeſt ſemper inimicus, quia ſemper inſidiatur. Etſi illum non vides, adeſt: etſi illum non ſentis, incurſat. Si non vides; videnti crede: *Conſiſtit*, inquit, *peccator adverſum me*. Qui videt peccatum ſuum, videt etiam peccatorem ſibi in iis quæ geſſerit, illudentem. Qui autem peccatorem præviderit, poteſt vitare peccatum. Videbat David conſiſtere adverſum ſe peccatorem; quando Semei maledicebat & lapidabat regem ſuum, & clamabat: *Exi vir ſanguinum*. Neque enim tam præruptus foret, ut nec tanti regis reverentia moveretur, nec armatum ejus timeret exercitum; cum unus de exercitu ejus conviciantem potuiſſet occidere: ſed amentem diabolus fecerat, qui eum impellebat ad mortem. Ideo David adverſus auctorem magis præliabatur, quam miniſtrum perſequebatut. Quid enim magnum, de homine invalido vindicari, quem ad furorem alter urgebat, in cujus nece peccator habuiſſet voluntatis effectum? Non gladio diabolus, ſed verbo Dei vincitur; ideo taceat lingua hominis, Dei Verbum loquatur. Denique & Chriſtus tacebat ante Pilati judicium conſtitutus, ut nobis daret formam tacendi; quia lingua corporis facilis eſt ad errorem, proclivis ad lapſum. Sunt autem & qui tacentes loquantur; ſicut Moyſes qui ſtabat attonitus, & tacebat, cui dixit tacenti Deus: *Quid clamas ad me?* Ut Suſanna, quæ tacuit in periculis ſuis, & Dominus exaudivit eam. Ergo etiamſi in te verbum Dei ſit; & tacebis in Dei verbo, & tacitus clamabis, ut audiaris a Chriſto.

2. Reg. 16. 7.

Exod. 14. 5.

8. Meditare ergo quæ Chriſti ſunt, quæ ſecum meditabatur propheta David, in quo ea quæ ſecum in hoc pſalmo meditatum eſſe ſe dicit, ante in eo locutus eſt Chriſtus. Sic enim ſcriptum eſt: *Ego autem cum in aliquo mihi moleſti eſſent, induebam me cilicio; & humiliabam in jejunio animam meam, & oratio mea in ſinu meo convertetur*. Quid eſt, *in aliquo?* Quia tunc maxime aut ſermo non opportunus elabitur, aut affectus movetur; quando vel in dolore aliquo & triſtitia ſumus, vel indignatione animus ægreſcit, vel aliquibus ſollicitudinibus impeditur, aut diſceptationibus occupatur. Qui igitur moleſti? Primum de ipſo auctore peccati & angelis ſuis intellige: deinde de iis [a] qui malunt ſequaces ejus eſſe, quam Chriſti. Impellitur uxor, ut ſancti Job: amicus, quod in illo ipſo libro manifeſtatur: filius, ut Abeſſalon: ſervus, libertus, domeſticus; quia inimici hominis etiam domeſtici ejus, ut exagitent eum ſinguli. Quod igitur remedium adverſus hujuſmodi animorum ægritudines, niſi patientia, niſi ſilentium? Et, quod eſt gravius, ille te magis laceſſit, qui beneficiis tuis uſus ſit; & inter ipſos amplius ille exaſperat, qui plus tibi debeat; quo magis ingrati hominis acerbitate, aut vilis alicujus perſonæ indignitate movearis.

Pſal. 34. 13.

Job. 2, 10, & alibi.

9. Ergo juſtus, etſi amicus ei eſt inſolens, dolet pro amico; quia idcirco amicus ſuus labitur, quia a tentatore impellitur. Si pro amico dolet, multo magis pro uxore, pro filio; ſi eos quoque ſibi inſolentes experiatur: & ſi frater exagitat, ut Eſau ſanctum Jacob, dolet & quærit ſibi fratrem reconciliare, vel fugere a facie ejus, ut Rebecca ſuadebat, ne iracundia fratris occaſionem nocendi aliquam reperiret: et ſi proximus, aut domeſticus, dolet: & ſi miniſter, aut libertus, aut ſervus, fert patienter, & in his omnibus tacet; ne ei reſpondeat, a quo eum cernit impelli. Conviciatur ergo ex domeſticis aliquis? dolet & tacet: conviciatur libertus? tacet: conviciatur ſervus? tacet. Sic vincitur qui laqueum ejus animæ per eſcam vocis extendit. Tace ergo & tu cum tibi indignus conviciatur: tace cum tibi ſervus, & maxime tuus, contumeliam facit; & dic in corde tuo: Ego

a Cod. Reg. & alii quatuor cum ant. edit. in marg. *qui malunt ſ: vaſa ejus eſſe*.

Pſal.34.22. Ego taceo: *Tu autem ne taceas, Domine;* & adde: *Ne diſcedas a me*, ut David propheta dicebat; hoc eſt, ne ſolum me impugnantibus derelinquas. Non eſt enim ſolus, cui Deus præſens eſt. Accipe teſtimonium. *Ecce*, inquit, Joan. 16. 32. *venit hora, ut diſpergamini unuſquiſque in ſua, & me ſolum relinquatis: ſed non ſum ſolus, quoniam Pater mecum eſt.*

10. Juſtus ergo adverſus inſolentes ſibi tacet, juſtus orat. Audi juſtum o- B rantem: Pſal.108.4. *Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam*. Juſtus maledicentibus ſibi benedicit; ut faciebant apoſtoli, ſicut Paulus adſerit dicens: 1. Cor. 4. 13. *Maledicimur, & benedicimus*. Juſtus diligit inimicos ſuos. Vide quemadmodum paulatim per gradus ſingulos adſcendere docetur ad incrementa virtutum, dicente Domino: Matth. 5. 44. *Diligite inimicos veſtros*. Juſtus orat pro calumniantibus; quia C & hoc præcepit Dominus adjungens: Ibidem. *Benefacite iis qui oderunt vos, orate pro calumniantibus & preſequentibus vos*. Ipſe eſt per omnia juſtus, qui hæc cuſtodit & ſervat. Primum, quia tacet, & non reſpondet inimicis: deinde quia orat, hoc eſt, non eſt otioſus affectu. Et qui orat, bona orat, non ea quæ cuique poſſint ſuo inimico nocere. Plus eſt ergo orare, quam tacere. Juſtus maledicentibus ſibi benedicit. Plus eſt D & hoc quam orare pro ſe; ſecurus enim ſui benedicit ei quem non timet, aut etiam ei quem ante metuebat. Juſtus diligit inimicum. Plus eſt diligere, quam benedicere; quia major eſt mentis dilectio, quam ſermonis gratia. Juſtus benefacit ei cujus odiis appetitus eſt. Juſtus orat pro calumniantibus. Bona caritas, & pietas bona: utrumque Dei, & utrumque eſt Deus; 1. Joan.4. 16. *caritas eſt Deus*, ut dixit Johannes in E epiſtola. Ideo utrumque conjunctum eſt: *Diligite inimicos veſtros .... & orate pro calumniantibus & perſequentibus vos*. Plenitudo Legis eſt caritas: ſed etiam hæc Evangelii plenitudo pro calumniantibus & perſequentibus nos jubet orare, ut peccatis eorum veniam poſtulemus; Job 42. 8. ſicut divino judicio Job ſanctus electus eſt, cujus oratio regum illorum calumniantium juſto aboleret offenſam. F

11. Ergo etſi infirmus es, ora: etſi fortis es, ora. Infirmus pro te oras, fortis pro inimico tuo oras. Bonum A ſcutum infirmitatis, oratio. Tu oras, & Dominus te protegit. Bonum ſcutum etiam triumphantis, ut inimicum tuum quem poſſis ferire, defendas; ne ab aliquo trucidetur, & (quod eſt majus) a Chriſto, qui dixit: *Mihi vindictam, & ego retribuam*. Rom. 12. 19. Hæc eſt oratio, quæ in ſinum convertitur deprecantis, fructum referens eorum quæ voluit impetrare; ut dona in ejus ani- B mam ac mentem recurrant, quæ popoſcit a Domino; ſicut in poſterioribus hic idem propheta te docuit dicens: Pſal. 62. 5. & 6. *Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo levabo manus meas. Tamquam adipe & pinguedine repleatur anima mea*. Ipſe eſt ſinus animæ, ſecretum orationis ejus, penetralia voluntatis, & quædam recurrentium votorum intima receptacula. Unde & juſti in Abrahæ C ſinu requieſcere leguntur, Luc. 16. 22. quod in ejus gratia, in ejus requie, in ejus placiditate requieſcant, qui conformem ei induerint fidem, & eamdem in bonis operibus fecerint voluntatem.

12. Sed forte miretur aliquis, cum Dominus dixerit per os David, quod humiliabat in jejunio animam ſuam; quomodo ipſe David ait in poſterioribus: Pſal. 34. 13. Pſal. 130. 2. *Si non humiliter ſentiebam; ſed exaltavi animam meam*. Verum is conſide- D ret aliud eſſe quod ad ſapientiam mentis refertur, aliud quod ad humilitatem cordis: ſapientia mentis ſublimis eſt; ſapientia autem carnis non debet inflari. Humiliabat ergo David in jejunio animam ſuam, ut caſtigandum noſtræ carnis tumorem doceret. Exaltabat animam Propheta, per ſublimem Dei gratiam; Luc. 14. 11. *quoniam & qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur*. Nec ſolum ſuperbus retunditur, E & humilis adtollitur digna remuneratione meritorum, ſicut primum eſt intelligendum: ſed quia verbum Dei ex omni parte acutum eſt, velut gladius qui ex duabus acutus eſt partibus, ego arbitror poſſe intelligi, quia & qui ſe exaltat, novit ſe humiliare: & qui ſe humiliare novit, etiam exaltare ſe novit. Denique Paulus oſtendit, dicens: Philip. 3. 11. *Ego autem didici in quibus ſum ſufficiens eſſe. Scio & humiliari, ſcio* F *& abundare*. Ergo & David non humiliter ſentiendo [a] de Chriſto exaltabat animam ſuam, quam humiliant & dejiciunt arriani; & exaltando animam

ſuam,

a Ita mſſ. Vat. duo, & quinque Gallic. Verborum quidem ſenſus paulo obſcurior eſt, verum ei non minimum accedet luminis, ſi modo ad ſuperius illud retricias: *Cum Dominus dixerit per os David* &c. Intellige igitur Prophetam in perſona Chriſti exaltaſſe animam ſuam, & omnia jam plana erunt. Hoc autem cum minus adſequerentur Romani editores verba tranſpoſuerunt in hunc modum, *de Chriſto (quem humiliant & dejiciunt arriani) exaltabat animam ſuam; hoc eſt, ſenſus vigorem, fidei gratiam, virtutem humilitatis pio repræſentabat affectu*. Aut. vero edit. & mſſ. Vict. & Colb. eadem verba prorſus reſciderant ſic præferentes, *de Chriſto, exaltabat animam ſuam, ſenſuſque vigore, fideique gratia, virtutem humilitatis* &c.

ſuam, ſenſus vigorem, fideique gratiam, virtutis humilitatis pio repræſentabat affectu.

v. 3. 13. Ideo ergo dicebat: *Obmutui, & humiliatus ſum & ſilui a bonis*; quia noverat quando ſe humiliare deberet, & noverat quando ſilere deberet a Obmutuit, ne ipſa litigioſa eum objurgantibus contentione perſtreperet: humiliatus eſt, ut tumorem dejiceret ſuperborum, vel ut ipſos quomodo humiliare ſe deberent, ſuo doceret exemplo: ſiluit a bonis; quia bona conſcientia non eget defenſione verborum; quæ ſuo nixa eſt teſtimonio, ipſa ſui judex. *Iſai. 50. 8. 1. Cor. 4. 3.* Ideoque juſtus dicit: *Quis contradicat, aut quis reſiſtat mihi?* Et Paulus dicit: *Mihi enim pro minimo eſt, ut a vobis dijudicer, aut ab humano die.* Adverſum calumniantes & peccatores juſtus ſuo judicio contentus eſt: meritorum autem ſuorum judicium Chriſto reſervat. *Ibidem 4.* Ideoque addidit: *Qui dijudicat me, Dominus eſt.* Pulcherrime eum judicem elegit, qui nulla fraude fallatur; ut eum nec occulta prætereant, nec infirmæ conditionis lapſus offendat: qui fragilitati norit ignoſcere. Ad omnia igitur utile ſilentium. Si peccatum agnoſcis, tace; ne negando exaggeres: ſi non agnoſcis, tace ſecurus de innocentia. Non poſſunt aliena verba crimen affigere, quod propria non recepit conſcientia.

14. Sequitur: *Et dolor meus renovatus eſt.* Adhuc in inferiore virtutis gradu poſitus hæc verba depromit, quod dolor ſibi peccatorum veterum objectione renovatus ſit, quæ deleta jam obduxiſſe videbatur oblivio, vel bonorum operum texerat compenſatio. Denique *Pſal. 108. 25.* in poſterioribus quaſi fortior dicit: *Viderunt me, & moverunt capita ſua*; eo quod minarentur, & nocere non poſſent. *Ibidem 28.* Et addidit: *Maledicent illi, & tu benedices.* Et quod quaſi validior loquitur, negligens injuriæ, vel pudoris, cui benedictio Domini pro omnibus abundaret. Ergo in iſto pſalmo trigeſimo octavo quaſi in quadam meditatione, nondum tamen in omni locatus perfectione virtutis, dicit ſibi dolorem eſſe renovatum. Validiſſimus enim cicatricis offenſionem ſentire non novit, nec plagam poteſt timere, qui fortior eſt. In ipſo pugilum certamine ſolet plerumque qui fortior eſt exſpectare, ut inferioris ictu aliquo laceſſatur, quo acrior offenſus inſurgat; ita exercita-

A tione nimia atque patientia roboratus, ut tamquam inſenſibilis ad dolorem, plagam ſentire non poſſit, percuſſus ridet, laceſſitus initiatur. At vero inferior ſi forte ictum ferientis ſupra obductam cicatricem veteris vulneris exceperit, renovatum ſentit dolorem. Sic eſt cui objiciuntur peccata ſuperiora, quæ competenter doluit atque deflevit; ut ſatisfactione congrua vulneri peccatorum ſuorum obduceret cicatri-

B cem. Si perfectus eſt, tacet conviciantibus, nullo ſibi dolore renovato; quia etſi peccavit, ſecurus eſt quia ſine pœnitentia ſunt Dei dona; & ideo quæ ſemel donavit, reſolvere ac renovare non ſoleat, cum ipſe dixerit: *Ego ſum, ego ſum, qui deleo iniquitates, & memor non ero.* *Eſai. 43. 25.* Si autem imperfectus & immemor cæleſtium præceptorum, dolor ei tamquam reſciſſa cicatrice reparatur.

15. *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcet ignis.* *℣. 4.*

C Graviora vulnera, ſicut novimus, cauſtico medicamento vel admoto igne curantur. Ergo vir ſapiens ipſe medicus eſt ſibi: tamen etſi medicus eſt, vulnus ſuum curat. Ideoque ſi non plene conſummatus eſt ad inoffenſæ habitudinem ſanitatis, vaporatur ejus cor, habet febrem, igneſcit ad objecta convicia. Et ſi tacet, vel intra ſe teritur. Lapis ſi ad lapidem teratur, ignem excutit; ita etiam bona conſcientia pudore ſuc-

D cenditur, ſi renovetur ei ſuorum recordatio delictorum; *Et in ipſa meditatione ignis exardeſcit.* Non malus ignis, qui adurat, ſed non exurat. Talis ignis Dei quem Moyſes in rubo vidit; quando rubus urebatur, ſed non exurebatur. Eſt ergo ignis, qui peccatum minuit, & ſuo culpam ardore depaſcit. Eſt & ignis qui cæleſtium ſcripturarum meditationibus excitatur; velut ille de quo dicit Hieremias: *Et erat* *Hier. 20. 9.*

E *ignis flammigerans in oſſibus meis.* Aut ille de quo Cleophas, & qui ſimul iter agebat, quando poſt reſurrectionem eis ſe Chriſtus adjunxit, ſermone mutuo conferebant dicentes: *Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis Scripturas?* *Luc. 24. 32.* Ideo & Dominus venit, ut ignem hunc in terram mitteret, quo illuminaret animas univerſorum, ſtudium accenderet, crimen exureret.

F 16. *Loquutus ſum in lingua mea: notum fac mihi, Domine, finem meum: & numerum dierum meorum qui eſt; ut ſciam quid* *℣. 5.*

deſit

b Mſſ. Vict. & Colb. *Obmutuit & ipſe, litigioſa cum objurgantes contentione perſtreperent*, Thuan. . . . *ne litigioſa cum objurgantibus contentione perſtreperet.* Demum edit. vet. ac Rom. cum Vat. & aliis Gall. ut nos in textu. Rurſus poſt pauca, ubi edit. vet. ac Rom. cum mſſ. Vat. & quinque Gallic. *vel ut ipſos quomodo humiliare ſe deberent*. Cod. Vict. & Colb. *vel ut ipſos humiliare ſe debere.*

deſit mihi. Bonus ignis, qui fecit ut
Propheta loqueretur. Et vide ne ipſe
ſit ignis qui viſus eſt, quando in die Pen-
tecoſtes in unum locum diſcipulis con-
gregatis, decidit cum vi magna ſuper eos
Spiritus ſanctus, & linguis variis lo-
quebantur. Sic enim ſcriptum eſt:
Act. 2. 3. *Quia viſæ ſunt linguæ eorum diſperſæ tam-
quam ignis*. Hic eſt ergo qui dixit ad
Hier. 5. 14. Hieremiam: *Ecce do tibi in os verba mea
in ignem*. Hanc ergo & David linguam
ignis accepit, ut divinæ cognitionis
ſuccenſus ardore loqueretur: *Notum fac
mihi, Domine, finem meum*. Non de mor-
te ſua quærit (neque enim hic finis
reſurrecturo) ſed de eo fine quærit,
1. Cor. 15. 24. & ſeq. de quo Apoſtolus dixit: Quia ille fi-
nis, quando dominus Jeſus tradet re-
gnum Deo Patri, & evacuabit omnes
Principatus & Poteſtates: & quando
mors noviſſima omnium deſtruetur; ut
mala deficiant, & bona æterna ſucce-
Pſal. 35. 10. dant. Et ideo dictum eſt; *Fugit dolor,
triſtitia, & gemitus*. Hunc finem in ho-
minibus operabatur & Paulus dicens:
2. Cor. 2. 2. *Et quis eſt qui lætificat me, niſi qui con-
triſtatur ex me?* Objurgando enim do-
lorem, triſtitiam, gemitus excitabat,
ut agerent pœnitentiam; quo irrevoca-
bilem veniam & ſalutem, cujus Deum
non pœniteret, mererentur. Ille igitur
verus eſt finis, qui non unius erit fi-
nis, ſed omnium. Quomodo ergo fi-
nem meum dixit? Sed conſidera quis
loquatur. Utique homo, vel unus ex
hominibus uſus communitate ſubſtan-
tiæ, vel quia ad formam univerſorum
deſcribitur, & ad perfectionem con-
ſummati hominis eruditur.

17. Unde & addidit notum ſibi fie-
ri numerum dierum qui eſt, ut ſciat
quid deſit ſibi. Ad perfectionem uti-
que quid deſit, non ad iſtius corpo-
ris vitam, de quo propheta David
Pſal. 119. 5. cupiebat abſolvi, dicens: *Heu me! quis in-
colatus meus prolongatus eſt, & habitavi cum
habitantibus Cedar*. Denique dierum nu-
merum cognoſcere volebat, non etiam
a noctium. [a] Hic enim dies & noctes
ſunt: ibi vero dies ſoli, ibi lumen per-
petuum atque diuturnum. Et ideo ad-
didit. *Qui eſt*, inquit, non qui tranſ-
eat. Cælum enim & terra præter-
ibunt, fides autem permanet, & dies
Chriſti; quia heri & hodie ipſe eſt,
& in ſæcula. Quem autem numerum

A quærat, accipe. *In domo*, inquit, *Pa-* Joan. 14. 2.
tris mei manſiones multæ ſunt. Dat ergo
unicuique locum dominus Jeſus, hoc
eſt, aptam pro uniuſcujuſque meritis
manſionem. Unuſquiſque enim in ſuo
ordine. Præceſſit ergo, ut pararet in
ſe credentibus locum. Unde etiam &
dixit: *Si abiero, & paravero vobis locum,* Ibidem 3. & 4.
*iterum venio ad vos, & accerſam vos ad me
ipſum; ut ubi ego ſum, & vos ſitis: & quo*
B *vado ſcitis, & viam ſcitis*. Eſt ergo via
per quam reſurgens Chriſtus adſcendit.
Et ille quidem adſcendit ſuper omnes
cælos ad Dei ſedem: homines autem a
primo cælo ad ſecundum, & deinceps
a ſecundo ad tertium, & ab illo per
diſtinctiones fere ad ſeptimum cælum,
[b] atque in ipſam apſidem & ſummita- b
tem cælorum qui merentur, adſcen-
C dunt. Si ergo numerus viarum eſt, &
numerus manſionum; utique numerus
dierum eſt, per quos ad cæli altitudi-
nem pervenitur.

18. *Ecce veteres poſuiſti dies meos*. Alius v. 6.
habet: *Palæſtas poſuiſti dies meos*. Si ſe-
cundum Septuaginta viros, veteres ac-
cipimus dies; hoc eſt, ſecundum ve-
terem hominem intelligimus exactos.
Sed vetus homo noſter affixus eſt cru-
D ci. Ergo & vetus dies præteriit, novus
venit. Alius enim dies hominis, alius
dies Chriſti, quem Abraham vidit, &
gaviſus eſt; de quo & David ait: *Hic
eſt dies quem fecit Dominus, exſultemus &* Pſal. 117. 24.
lætemur in eo. Sanctus ergo in die Do-
mini exultat in die novo, in quo Deus
dominus illuxit nobis, & dedit novam
lucem in innoxiam vitam & integram
reformatis. Ideo vir juſtus ſecurus no-
væ lucis & gratiæ Dei dicit: Erit mi- Apoc. 21. 1. & 22. 5.
E hi cælum novum, & terra nova, &
novum lumen. Non enim lucerna, &
lumen ſolis illic lucebit, aut lunæ; ſed
Dominus illuminabit ſuper populum
ſuum. Illa ergo deſideravi, illa ex-
optavi; & ideo diem hominis non re-
quiſivi.

19. Quod ſi palæſtas accipimus dies,
ex nomine intelligimus plenos certa-
minis & laboris; quoniam palæſtæ lu-
ctatores in agone dicuntur, qui luctan-
F tur ad coronam. Ergo quia & nobis
lucta non ſolum adverſus carnem &
ſanguinem eſt, ſed & adverſus ſpirita-
lia nequitiæ in cæleſtibus; dies noſtri,
hoc eſt, vitæ iſtius, in labore ſunt &
dolo-

a Edit. Rom. *Hic enim dies & noctes ſunt. Ibi ergo dies ſolus*. Mſſ. Vict. & Colb. *Hic enim diceret noctes ſunt. Ibi ergo dies, ibi ſol*. Vet. edit. & alii codices, ut nos in textu.

b Edit. vet. ac mſſ. Vict. & Colb. *atque in ipſam ſummitatem cælorum*. Alii quatuor, *in ipſam axem & in ſummitatem cæli*. Vat. & Reg. *atque in ipſam aſſidem ſummitatem* &c. Lege, *Apſidem*, ſive *Apſida*, ut edit. Rom. habet. Eſt autem *apſida*, *latior pars ædis*, ut habetur in Gloſſ. mſſ. apud Cangium. Attamen ſcriptum mallemus, *altior*; cum ſit ſumma fornicis curvatura. Hieron. lib. 2. *in Epiſt. ad Epheſios*, *In ſummo cæli fornice, & ut ipſo verbo utar, apſide*. Invenitur etiam illa vox apud Eccleſiaſticos ſcriptores uſurpata, ut Eccleſiæ partem ab aliis ſeparatam, & quæ propriam haberet cameram, ſignificet. Vide Mabillonium noſtrum Tom. 1. *Analect.* atque alios.

Pſal. 89. 9. & 10. dolore. Unde & in poſterioribus ait: *Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur: dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni. Si autem in potentatibus, octoginta anni: & plurimum eorum labor & dolor.* Unde & apoſtolus Paulus abundantius ceteris apoſtolis laboravit; ut legitime certando ad coronam quam cuperet, perveniret.

20. Sed tamen quia & architectorum menſuræ palæſtæ dici feruntur, quibus ad ſtructuræ numerum vel modum ſpatii colligendum, ædificia metiuntur, locumque eum in quo ædificia ſunt locanda; & quia per Eſaiam locutus eſt Deus: (Eſai. 40. 12.) *Quis menſus eſt manu aquam, & cælum palmo, & univerſam terram clauſa manu? Quis ſtatuit montes in ſtatera?* Videamus ne forte hic ſenſus hoc ſermone ſit colligendus; eo quod cognitos dies omnium habeat Deus: cui nihil immenſum ſit, qui omnia menſura quadam ſuæ ſcientiæ comprehendat, nihilque ei ſit inæſtimabile, nihil inexaminatum atque innumerabile, qui ait: (Luc. 12. 7.) *Sed & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt.* Hoc ergo dicit Propheta: Ecce noviſti dies meos: non te prætereunt quotidiani actus mei: peccata mea ante oculos tuos poſuiſti; & ideo *ſubſtantia mea tamquam nihilum ante te.* Quid enim eſt homo, niſi quia memor ejus es? Homo vanitati ſimilis factus eſt. Homo in peccato: & ſi aliquid habeat probitatis atque virtutis, recte ceteris terrenis animantibus anteſertur, & in conſpectu animalium quibus eſt præpoſitus, antecellit: in conſpectu autem Dei tamquam nihil eſt ejus ſubſtantia. Unde & alibi ait: (Pſal. 142. 2.) *Quoniam non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis homo vivens.* Quod Symmachus manifeſtius expreſſit dicens: *Et vita mea tamquam nihilum ante te.*

21. Sunt autem qui breves putant dies dictos, quia Symmachus σπιθαμὰς poſuit: σπιθαμὴ autem palmus eſt; & quia palmo menſus dicitur Deus cælum (Eſaia. 40. 12.) (palma autem vel palmus portio manus eſt metientis, & aliquid comprehendentis) ideo tamquam breves dies æſtimant nuncupatos; cum cognitio Dei per menſuram, ut ſupra diximus, poſſit intelligi: cæleſtis autem iſta cognitio, ut ad menſuram facta ſint omnia. Non ergo breves*, ſed magni dies Prophetæ poſſunt intelligi, quos Deus menſus eſt palmo, quo menſus eſt cælum. Neque enim breves ſuæ vitæ dies diceret, qui poſtea ait: *Heu me! quia incolatus meus prolongatus eſt*; (Pſ. 119. 5.) niſi forte quia propter peccata hominum breviores vitæ iſtius dies fecit Deus, quæ ante & nongentis & ſeptingentis annis extendebatur; ut nunc intra centum annorum curricula claudatur. Sic ergo intelligendum eſt: Ecce peccato obnoxios dies meos noſti; dies enim vitæ hujus, quæ peccato eſt obnoxia, breves ſunt: dies autem vitæ æternæ, ſine fine.

22. Aut certe ſic (noſtrum eſt enim argumentis quærere veritatem, tuum eſt eligere quid ſequaris) Ne peccatum, inquit, creſceret, abbreviaſti dies vitæ humanæ qua vivimus, in his terris; & tamen cum maturior in hoc brevi curſu iſtius vitæ finis ſit peccatorum, mortis celeritate *ſubſtantia mea tamquam nihilum ante te*; quia etſi ad imaginem & ſimilitudinem Dei facti ſumus, gravat tamen nos in hoc corpore conſtitutos quædam terrena contagio: quæ non gravaret, ſi nos exuere magis veterem hominem, cum induimus gratiam, quam ſuperveſtire mallemus; minorem etiam laborem nobis exſpoliatus homo vetus, quam ſuperveſtitus adferret. Nam quod exſpoliamur, abjicimus: quod ſuperveſtimur, induimus. Et ideo ingemiſcimus & laboramus, donec mortale hoc veteris hominis indumentum, & errori effectum obnoxium, novitate ſuæ vitæ ſpiritualis abſorbeat; ut ſi ſupra venenum plurima mella fundantur, ægre ac nimis ſero veneni virus aboletur. Aqua etiam multa diu cum veneni felle luctatur; ſi non illud expuat, ſed abſorbeat. [a] Ideo laborioſa pœnitentia, ſuavis gratia; quia peccatum exſpoliatur, ubi gratia eſt: abſorbetur, ubi pœnitentia; ibi remittitur, hic abſconditur. Et ideo ſcriptum eſt: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.* (Pſal. 31. 1.)

23. Et requievit pauliſper ingemiſcens humanæ conditionis ærumnam; quia dixerat: *Verumtamen univerſa vanitas, omnis homo vivens.* Et poſt * diapſalma, reſumto ſpiritu, ait: *Quamquam in*

a Cod. Vat. ac Gallic. aliquot, *Ideo laborioſam pœnitentiam ſuavis gratia ſequitur.* Alii cum edit. conſentiunt.

* *Diapſalma*, eſt quædam in pſalmo diviſio, vel mutatio; *ut ſicubi* (ait Hilarius *Prologo in Exp. pſalm.*) *diapſalma interceſſerit, aut aliquid aliud dici, aut etiam ab altero dici, aut in altero artis muſicæ modulo cantari intelligendum ſit.* Hieronymus epiſt. 138. ad Marc. ab hac opinione diſcrepat, contendens *diapſalma* nihil aliud ſonare, quam Hebræorum *ſela*, id eſt, ſemper, quod tantum diſtinctionis cauſa ponebatur. Verum longe aliter de eadem voce diſſerit Euſebius Cæſar. in *Expoſitione Græc. P. P. in pſalmos* a Baltaz. Corderio concinnata, & Antuerpiæ typis Moreti an. 1643. edita.. Illic ſiquidem narrat quinque cantores ordinis levitici, quos David elegerat, & quorum ipſe medius ſtabat, ſingula muſica inſtrumenta pulſantes contra Sanctuarium pſallere ſolitos Spiritu ſancto inſpirante. At ſi quando ejus afflatus ceſſaret, eos quoque tantiſper a cantu deſtitiſſe, ac tum ſcripſiſſe *diapſalma*. Gregorius Nyſſ. Tract. 2. in pſal. cap. 10. ſilentium illud non ceſſationi divini inſtinctus, ſed novæ cuipiam illuſtrationi a Spiritu ſancto in mentem Davidis immiſſæ adtribuit. Hunc adeas licet, ſicut & Caſſiod. Prol. in pſalmos cap. 11. & alios.

v. 7. *in imagine Dei ambulet homo; tamen vane conturbatur; theſaurizat, & ignorat cui congregat ea*. Vide quomodo ante aſperitatem ſuæ ſententiæ temperavit: poſtea rationem ſuæ vocis abſolvit. Temperavit dicendo: *Quia in imagine Dei ambulat homo*. Beatus homo, qui ad ſimilitudinem Dei per fidem ambulas: beatus, qui in te fidem habes: beatior ſi avaritiam non haberes! Aliud bonum mentis eſt æternum, aliud vanum carnalis cupiditatis incendium. Fides enim Deo militat; avaritia tentatori; iſta congerit quod ſibi proſit, illa quod proficiat alienis. Quid igitur tam vanum, quam neſcire cui laboret heredi? Quis [a] enim ſcit ſi ſibi filius, aut nepos proprius ſupervivat? Sæpe aut in tabulis teſtamenti ſcriptus heres funeſto ambitu reſtatorem præcedit ad tumulum, aut hereditatem ſuperſtes abſorbet, aut luxurioſus diſſipat, aut ſtultiſſimus non tuetur, aut proſcriptus amittit. Si quem ergo videris ſtudioſe divitias congregantem, dic & tu: *Vane conturbatur: theſaurizat, & ignorat cui congregat ea*. Neque enim ſecum poteſt auferre, quæ poſſidet; & cum morietur, relinquet alienis divitias ſuas. Succedit frequenter inimicus & ingratus, & deceſſori ſucceſſor inſultat. Quos ille dilexit, iſte perſequitur: quos ille nutrivit, hic vendit.

24. Græcus tamen non habet: *In imagine Dei*; ſed tantummodo: *In imagine*. In qua ergo imagine ambulat homo? In ea utique ambulat ad cujus ſimilitudinem factus eſt; id eſt, ad imaginem Dei. Imago autem Dei Chriſtus; qui eſt ſplendor gloriæ, & imago ſubſtantiæ ejus. [b] Chriſtus ergo imago Dei venit ad terras; ut jam non in umbra ambularemus, ſed in imagine. In Chriſto enim imagine ambulat, qui ſequitur Evangelium. Ideo diſcipulo ſuo dicit: *Vade retror poſt me*, ut me Matt. 8. 33. ſequaris. Ideo erravit populus Judæorum; quia in umbra ambulavit. Ideo non errat populus Chriſtianus; quia in imagine ambulat, habens ſolem ſibi juſtitiæ refulgentem. Bona imago, non ceris picturæ fucata radiantis, ſed plenitudine divinitatis expreſſa. In qua imagine & Pater ſimul videtur & Filius; quia per utrumque eorum unitas A operationis effulget. Etſi jam reſurrexit Chriſtus, tamen in Evangelio nobis adhuc ejus imago monſtratur. Lego quod Lazarum ſuſcitaverit; & Patris Joan. 11. 41. opus & Filii credo. Filius vocavit, Pater audivit, & Lazarus ambulavit. Lego quia eum [c] dæmones fatebantur: fatebantur & Patrem; quia Dei Filium precabantur: fatebantur & ipſum; quia per ipſum Marc. 1. 24. ejiciebantur. Scriptum eſt enim: *Quod* B *ſi in Spiritu Dei ejicio dæmonia, filii veſtri in quo ejiciunt?* Matth. 12. 27.

25. Primum igitur umbra præceſſit, ſecuta eſt imago, erit veritas. Umbra in Lege, imago vero in Evangelio, veritas in cæleſtibus. Umbra Evangelii & Eccleſiæ congregationis in Lege, imago futuræ veritatis in Evangelio, veritas in judicio Dei. Ergo quæ nunc celebrantur in Eccleſia, C eorum umbra erat in ſermonibus prophetarum: umbra in diluvio, umbra in Rubro mari; quando baptizati ſunt patres noſtri in nube, & in mari; umbra in petra, quæ aquam fluxit, & populum ſequebatur. Nonne illud in umbra erat ſacroſancti hujus myſterii ſacramentum? Nonne in umbra erat aqua de petra, quaſi ſanguis ex Chriſto, quæ fugientes D ſe populos ſequebatur ut biberent, & non ſitirent: redimerentur, & non perirent? Sed jam diſceſſit umbra noctis & caliginis Judæorum, dies appropinquavit Eccleſiæ. Videmus nunc per imaginem bona, & tenemus imaginis bona. Vidimus Principem ſacerdotum ad nos venientem, vidimus & audivimus offerentem pro nobis ſanguinem ſuum: ſequimur, ut poſſumus ſacerdotes; ut offeramus pro populo ſacrificium: etſi E infirmi merito, tamen honorabiles ſacrificio; quia etſi nunc Chriſtus non videtur offerre, tamen ipſe offertur in terris, quando Chriſti corpus offertur: immo ipſe offerre manifeſtatur in nobis, cujus ſermo ſanctificat ſacrificium quod offertur. Et ipſe quidem nobis apud Patrem advocatus adſiſtit: ſed nunc eum non videmus; tunc videbimus, cum imago tranſierit, veritas venerit. Tunc jam non per ſpeculum, ſed facie ad F faciem ea quæ ſunt perfecta, videbuntur.

26. Adſcende ergo, homo, in cælum, & videbis illa quorum umbra hic

a Ita edit. & mſſ. Vict. & Colb. At Reg. & alii quatuor, *ſi aut filios, aut nepotes proprios ſupervivat*. Rurſus eodem hoc loco, edit. vet. & cod. Vict. & Colb. *conditis tabulis, teſtamentis ſcriptis heres funereo ambitu* &c. Edit. Rom. cum mſſ. quinque ut nos in textu, niſi quod aliqui pro, *ambitu*, legunt, *obitu*: alii *abitu*, id eſt, diſceſſu, vel exceſſu.

b Mſſ. quinque, *Chriſtus ergo imago, ſancti ad imaginem. Hæc imago venit in terras*. Alii atque edit. ut nos ſupra. Iterum hoc ipſo loco iidem quinque mſſ. *Utinam non in umbra*. Alii cum edit. *ut jam non in umbra*. Denique ubi Rom. edit. cum mſſ. nonnullis: *In imagine autem*, Edit. vet. cum aliis habent: *In Chriſto enim* &c.

c Ita edit. ant. ac mſſ. Vict. & Colb. a quibus non diſſentit edit. Rom. niſi quod eraſit verbum, *fatebantur*, ante, *& Patrem*, Reg. autem & alii aliquot: *Dæmones fatebantur: & Patrem, quia Dei Filium precabantur, fatebantur; & in ipſo vel per ipſum* (Thuan. *& per ipſum*) *ejiciebantur*.

hic erat vel imago. Videbis non ex parte, non in ænigmate, ſed in conſummatione: non in velamine, ſed in luce. Videbis verum lumen, æternum atque perpetuum Sacerdotem, cujus hic imagines videbas, Petrum, Paulum, Johannem, Jacobum, Matthæum, Thomam. Videbis perfectum hominem jam non in imagine, ſed in veritate: qualis enim cæleſtis, tales & cæleſtes. Utique & ipſi jam in gloria vel decore, jam in reſurrectionis gratia; non in corpore mortis, & corruptionis deformitate.

27. Vide ne eo deſeras imaginem terreſtris, ubi lux cæleſtium eſt. Hic ſi quis tyranni imagines habeat, qui jam victus interiit, jure damnatur. Quomodo tu hoſtis & adverſarii imaginem in civitatem veri imperatoris inducis; niſi ut ipſe te damnes? Et ſi volueris imaginem terreſtris inſerre, contradicet tibi princeps iſtius mundi, & dicet: Mea eſt imago hæc; & quæ offers, mea ſunt. Quid facies deprehenſus, cum tibi dixerit: Mea eſt avaritia, mea eſt ambitio, meæ divitiæ, quarum imaginem io te recognoſco? Ipſe eſt enim adverſarius & defenſor. Quod ſi fueris qualis Jacob, dices Labæ qui ſe transfigurat in Angelum lu-
Gen. 31. 32. cis: *Recognoſce ſi quid tuorum in me invenis*. Tunc ille requiret, & non inveniens confutatus abſcedet; quia abſcondiſti atque obliteraſti omnia ſimulacra vitiorum. Beatus qui poteſt dicere: *Ve-*
Johan. 14. 3. *niet hujus mundi princeps, & in me ſuum inveniet nihil*. Quæ ſua ſunt enim quærit ille, non illa quæ Chriſti. Si ergo quæ ſunt Chriſti ſequeris, noli quas non habebas affectare divitias, augere quas habeas; & divitem te ſibi ſentiat pauper. Indue in domum tuam inopem, frange panem eſurienti, & nudum operi; ut tibi theſaurus condatur in cælo, qui tecum tranſeat. Pauper Chriſtus eſt factus, cum dives eſſet, ut nos ſua inopia divites faceret. Noli ergo propter divitias vane conturbari, excitari de ſomno, cogitare quemadmodum pecuniam tuam ſerves, opes tua augeas, de nocte procedere, excubare ad judicis domum; ut aliena diripias, litem moveas pauperi, verearis exactorem tributi: vana eſt iſta conturbatio.

v. 8. 28. Et ideo Juſtus dixit: *Et nunc quæ eſt exſpectatio mea; nonne Dominus? & ſubſtantia mea ante te eſt*. Spes & patientia noſtra Chriſtus eſt: ipſe factus eſt redemtio noſtra, ipſe eſt noſtra exſpecta-
Pſal 39. 2. tio; ut dicamus ſinguli: *Exſpectans exſpectavi Dominum, & reſpexit me*. Reſpice

A ergo nos in judicio tuo. Reſpiciat ſuper nos miſericordia tua; ut qui de merito diffidimus noſtro, per tuam miſericordiam liberemur, in cujus poteſtate eſt animæ noſtræ vitæque ſubſtantia. Et ideo non timeamus corporis mortem; ſed eum qui poteſt animam noſtram vel ſervare, vel perdere: cujus ſubſtantia virtus eſt, quam Deus ad ſimilitudinem ſui pectoribus infudit humanis.

B 29. Quiſquis igitur habet iſtam ſub- v. 9.
ſtantiam animæ ſuæ, dicit: *Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me*. Non unius criminis lapſum fatetur, qui ab omnibus ſe in iquitatibus ſolvi precatur. Scit enim quod niſi Dominus ignoſcat, nemo ſalvus eſſe poſſit, quicumque natus eſt ſub peccato, quem ipſa noxiæ conditionis hereditas adſtrinxit ad culpam.

30. *Opprobrium*, inquit, *inſipienti dediſti me*. Ibidem. Quis eſt inſipiens, niſi qui pec-
C catum facit, & eligit mala pro bonis? Ergo qui auctor eſt peccatorum, ipſe inſipiens magis, quam ejus miniſter. Cum peccamus igitur, in opprobrium tradimur adverſario; ut ille nos quaſi inimicus in die judicii accuſet & prodat. Suſcipiamus ergo opprobrium crucis Chriſti, quod ſuſcepit Moyſes, & Ægypti theſauris regalibus prætulit; & ideo non eſt inſipienti in opprobrium traditus. Alii habent codices: *Opprobrium inſipienti ne tradas me*. Sed magis
D David eam conſuetudinem habet, ut ſua magis opprobria & peccata fateatur, nec de peccatis ſuis erubeſcat & opprobriis, qui ſcit in confeſſione eſſe veniam, & in peccati ſui condemnatione juſtitiam.

31. Denique ex his quæ ſequuntur, manifeſtatur hic ſenſus; quia ſubjecit: *Obmutui, & non aperui os meum; quoniam* v. 10.
tu feciſti me; hoc eſt, dediſti me in opprobrium inſipienti, ideo obmutui,
E & non aperui os meum, ne peccata majora contraherem. Agnovi voluntatem tuam, ut ad tempus erubeſcerem, & poſtea ſalvus fierem veniam poſtulando. Prodeſt ergo interdum & opprobrium. Siquidem etiam ipſe prodeſt carnis interitus; ut teſtificatur Apoſtolus dicens: *Tradidi eum in interitum carnis; ut ſpiritus ſalvus ſit in die domini no-* 1. Cor. 5. 5.
ſtri Jeſu Chriſti. Opprobrium quoque prod-
F eſſe David ipſe teſtatus eſt dicens ad Abeſſam: *Sine, maledicat mihi Jeminæus;* 2. Reg. 16.
quoniam dixit illi Dominus; ut videat humi- 11. & 12.
litatem meam, & retribuat mihi Dominus bona pro maledicto hoc. Et re vera vidit opprobrium ejus Dominus, quod flens ibat & excalciatus, operto capite; &

amo-

amovit ejus opprobrium. Liquet igitur A quia cum datus in opprobrium David fugerit, & humiliatus ſit, & nudis pedibus Domino ſatisfecerit, & lapides jacientem non repercuſſerit, & in maledicentem non permiſerit vindicari, & poſt hæc regno ſuo integro reſtitutus ſit; quia & opprobrium a Domino ſit, & proſit magis ſuſtinere opprobrium, quam refellere. Denique victoria poſt ſecuta eſt. Ergo opprobrium prodeſt. B Sed quid eſt quod addidit: *Quoniam tu feciſti me?* Nonne ideo obmutuiſſe ſe dicit, & non aperuiſſe os ſuum; quia agnovit Domini voluntatem: propterea patienter ſe pertuliſſe; ut ſatisfieret Domino per opprobrium pro peccato?

℣. 11. Pſal. 37. 38. 32. Unde & adjunxit: *Amove a me plagas tuas.* Quomodo hoc ſibi congruit? In ſuperiore pſalmo flagellis ſe obtulit, C hic flagella a ſe poſtulat amoveri; niſi quia ſolvit jam de manu Domini duplicia peccata ſua, erubeſcendo, opprobria ſuſtinendo? Compunctiones cordis ſui ſunt & cogitationum, ſunt & increpationum flagella. Videamus tamen ne ideo dixerit ante Deum eſſe ſubſtantiam animæ ſuæ; quia non impugnaret adverſarius eam, niſi poteſtatem accepiſſet a Domino, quod enim D fecit Dominus, & tuetur. Denique Angelus in circuitu eſt hominis, qui prætendit, ne quis noceat ei. Non diſcedit Angelus, niſi juſſus a Domino, ut ſuus athleta decertet. Ergo quaſi ſubſtantia Domini præſumit veniam ſibi iniquitatum ſuarum a Conditore ſuo poſſe concedi; & ideo rogat, quia novit Auctorem ſuum miſericordem. Deinde quia datus ſit in opprobrium, non reſiſtit; ſed patitur adverſum ſe adſiſte- E re peccatorem, & ſilet ſubſtantiæ ſuæ conſcientia, quæ bona eſt, & poteſt corporis ferocitatem refrænare, ut virtus ſuccedat, culpa ponatur. Poſtremo quia factus a Domino eſt, citius ſibi poſſe donari peccatum confidenter exiſtimat, qui fortitudinem manus Domini potuerit ſuſtinere.

33. Et hoc utique bonæ ſubſtantiæ eſt, etſi a fortitudine manus Domini defeciſſe ſe dicit. Fortis manus ſicut F male percutit, ſic cito ſanat: quæ fortis ad vulnus, fortis & ad remedium eſt. Unde & ipſe ait: *Percutiam, & ſanabo*; *Deut. 32. 39.* ut non meminerit vulneris, qui ſanatus evaſit. Denique hæc manus Domini ſancto Job omnia abſtulit, & omnia repræſentavit; immo omnia cumulo auxit, ut amiſſa geminaret. Nec te moveat quod defeciſſe ſe dixit. Eſt qui deficit, & fortior ſurgit; ſuſfulcit enim Dominus omnes qui ruunt, & corrigit omnes eliſos. Cum virtute enim ſurgit quicumque corrigitur. Defecit Paulus a fortitudine manus hujus. Cecidit perſecutor, & ſurrexit Evangelii prædicator. Hoc eſt quod ait: *A fortitudine manus* *℣. 11.* *tuæ ego defeci.*

34. Et addidit: *In increpationibus ſuper iniquitatem erudiſti hominem: & tabeſcere feciſti ſicut araneam animam ejus.* *Ibidem.* Græcus, ὑπὲρ ἀνομίας dixit, hoc eſt, *pro iniquitate*; & integrum verſum, ἐν ἐλεγμοῖς ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας ἄνθρωπον poſuit, quod eſt: *In increpationibus pro iniquitate erudiſti hominem.* Ideo Sapiens di- *Eccli. 23. 2.* xit: [a] *Quis mihi dabit cogitationum meorum flagella .... & labiorum meorum ſignaculum?* *Eccli. 22. 33.* Ut cor ſuum ipſe ſuis cogitationibus flagellaret, & ſignaret labia ſua; quo & vetera peccata minueret, nec alia loquendo renovaret; quo propriis increpationibus eruditus, exercitia virtutis indueret. Tabeſcit autem anima, quando peccatum minuitur: vel cum anima tabeſcit, culpa deponitur: incraſſatur, cum peccata cumulantur. Unde ait Dominus de peccatoribus: *Gen. 6. 3.* *Non permanebit in his Spiritus meus in æternum; quoniam carnes ſunt.* Et alibi Scriptura dicit: *Incraſſatum eſt cor populi* *Act. 28. 27.* *hujus.* Ideo & Hieremias primum baculum vidit nucinum: deinde ollam ferventem, ut tabeſceret anima [b] prophetæ incipientis; quo culpa diſcederet, ut accederet gratia. Sed cur prius baculum, poſtea ollam? Quoniam qui baculo non corrigitur, in ollam mittitur, ut ardeat & tabeſcat. Et ideo ad prophetam Ezechielem dicitur: *Accipe tibi ſartaginem .... & accipies iniquitates domus Iſrael .... & conſummabis, & tabeſcent*, inquit, *in ſuis iniquitatibus.* *Ezech. 4. 3. & 5. 1.* Et alibi in eodem libro dicit Dominus: *Sed ego magnum faciam titionem, & multiplicabo ligna, & ſuccendam ignem; ut liqueſiat caro, & imminuatur jus.* *Ezech. 24. 9. & 10.* Quibus teſtimoniis ſignificatur quod animæ perfidorum admoto igne tabeſcant; ut deponant craſſitudinis quemdam carnalis humorem. Mittuntur ergo in ſartaginem & animæ peccatorum; ut defluat quædam peccati caro, quæ obduxerat animæ ac mentis vigorem; & velut jure quodam, ita quibuſdam inſuderat animam ille-

a Ita mſſ. ac edit. omnes, excepta Rom. in qua legas: *Quis mihi imponet cogitationum mearum flagella; & quis dabit mihi labiorum* &c. Ubi locum voluit accommodare ad ſacri textus verba, quæ conſule.

b Rom. edit. *prophetæ inſipientis*. Melius alia, ac mſſ. aliquot, *prophetæ incipientis*; cum iſthæc de Hieremia in ipſo primo ejus libri capite referantur. Non male tamen alii mſſ. *prophetæ inſpicientes*. Quod vero baculus ille dicitur, *nuceus*, vel *nucinus*, id nuſquam alibi reperimus.

cebris cupiditatum. Exſpectant igitur A nos quædam ſartagines; ideo hic conteramus cor noſtrum, ut ſubtile fiat, & deponat omnem duritiem & pinguedinem quamdam carnalis arvinæ: quod patientur qui luxuriati ſunt in hac vita; & magis ludibria dedecorum, quam opera ulla virtutum exercenda ſibi more judaico crediderunt. Incraſſatus eſt enim Jacob, & pinguis factus eſt, & ſurrexit ludere: quem a fidei veritate B luſus ille in perfidiæ traduxit errorem. Merito ergo Paulus caſtigabat corpus ſuum, ne nutriret corpus peccati; luxuriando enim facimus membra peccati, ſobrietate autem membra juſtitiæ. Non natura ergo, ſed culpa delinquit.

35. Nec iterum vana & inania ſequamur, ne telam araneæ texere judicemur; eo quod peccara nulla perpetuitatis poſſunt habere ſubſtantiam. Un- C de cum videris aliquos ſtudere facultatibus ampliandis, cumulandis poteſtatibus, affectando decori, dices illud E-
Eſai. 59. 5. ſaiæ: a *Telam araneæ texunt iſti in omni-*
a *bus diei unius*, quæ diuturna eſſe non poteſt; ſed cito ſcinditur, atque opus ejus omne diſſolvitur. Non enim ſupra ſolidum aliquod firmamentum locatur; ſed in vacuo ſuſpenditur. Nihil laxum, nihil molle verum Chriſti militem de- D cet; ecce enim qui mollibus veſtiuntur, in domibus regum ſunt. Arguti ſibi & induſtrii omnes avari videntur. Quid argutius, quid ſollicitius aranea, quæ operi ſuo diebus ac noctibus ſemper intendit, nec ullo ſumtu, ullaque impenſa conficit veſtimentum? Sed vanum eſt omne quod fecerit. Sic homo omnis eſt, qui opus ſuum ſupra Chriſti non conſtituit fundamentum. Vane noctibus & diebus & ipſe turbatur; E
b cum eum plerumque araneæ modo b etiam in ipſo ſuæ improbitatis molimine, operis ſui ruina convolvat.

36. Et ideo ſapiens qui cognoſcit hujus ſæculi vanitatem, non diuturnam vitæ hujus precatur uſuram; ſed ad illa æterna feſtinat, & labore hujus corporis & dolore geſtit abſolvi; ſicut Propheta deſideraſſe cognoſcitur dicens: *Ex-*
v. 13. *audi, Domine, orationem meam & deprecationem meam: auribus percipe lacrymas* F *meas. Ne ſileas a me, quoniam advena ego ſum apud te in terra, & peregrinus; ſicut omnes patres mei.* Alius eſt incola, alius advena, alius accola. Incola, qui de loco eſt, & genitalem locum incolit: advena qui aliunde venit: accola, qui ad tempus colit, & mutatur annorum vicibus. Hoc eſt ergo quod dicit David: Apud te alienus ſum, dum in terra ſum: non ſum nunc paradiſi tui incola. Unde expoſuit hoc ipſe ſubjiciens: *Et peregrinus, ſicut omnes patres mei*. Quod aperuit & apoſtolus Paulus, adſerens quoniam *cum ſumus in hoc cor-* 2. Cor. 5. 7
pore, peregrinamur a Domino; quia etſi fides in nobis eſt, per fidem tamen ambulamus, non per ſpeciem, id eſt, non facie ad faciem, quaſi præſentes; ambulamus enim in ænigmate adhuc, non in veritate. Denique addidit: *Audemus* Ibidem 8.
ergo & confidimus magis peregrinari corpore, & adeſſe ad Dominum. Audemus c præſum- c
tionis in Deo fidei, non temeritatis eſt verbum; & conſentimus, id eſt, volentes adquieſcimus & optantes, non plenioris ſcientiæ auctoritatem velut principaliter d noſtro judicio dependentes: d
volumus verum eſſe quod cupimus; ut appropinquemus ad Dominum, a quo nos videtur futurorum & præſentium diſtantia ſeparare. Audemus ergo adeſſe; & ideo inquit: *Connitimur*. Cogno- Ibidem 9.
ſcis verbum volentis adhuc pervenire, non ejus qui pervenerit. Affectus igitur in hoc ſermone, non effectus oſtenditur. Denique ipſum teſtem ſui ſermonis interroga; immo audi dicentem, vel potius audi dubitantem, cum dicit: *Ideo connitimur, ſive abſentes, ſive* Ibidem.
præſentes placere illi: abſentes adhuc per fidem, præſentes per ſpeciem. Unde & hoc poteſt intelligi, quod & hic poſiti, & illic placere noſtro judici, redemtori quoque noſtrarum deſideramus animarum. Neceſſe eſt enim nos ei adſiſtere per ſpeciem; ut unuſquiſque operum ſuorum merita dignæ adipiſcatur ſortis examine: vel juſtus in requie, vel impius in ærumna. Fundit igitur lacrymas; quoniam cum advena in terram venerit, demoretur & ſeparetur a patria longo detentus exſilio. Conſidera nunc mihi illum Adam de paradiſo ejectum, in caſtellum relegatum, ſpectantem unde dejectus ſit, flentem ubertim; quia reminiſcitur, quid amiſerit, quove deciderit. Et ideo gratias agamus Deo, qui nos perpetuo exſilio liberavit, aperiens januam qua revertamur ad patriam. Unde

a Sic mſſ. Vatic. & quinque Gallic. Alii vero cum edit. hæc prætermittunt: *iſti in omnibus diei unius*.

b Codices quinque mſſ. *etiam in quæſtu ſuæ improbitatis, molimine operis ſui ruina convolvat*.

c Omnes edit. & nonnulli mſſ. *præſumtionis & fidei, non &c.* Melius alii, *præſumtionis in Deo fidei*; hoc eſt, præſumtionis ac fiduciæ ejus quam fides in Deo nobis ingenerat.

d Mſſ. aliquot, *noſtro judicio defendentes*. Sic etiam edit. exceptis Parit nonnullis, quæ legunt . . . . *deferentes*. At plures potioreſque mſſ. præferunt . . . . *dependentes*, hoc eſt, quaſi inclinata lance adjudicantes.

Ephes. 2. 19. Unde Apoſtolus præſumſit dicere: *Ergo jam non eſtis advenæ, atque peregrini; ſed eſtis cives ſanctorum, & domeſtici Dei.*

v. 14. 37. Hoc vulens recipere David antequam Chriſtus veniret in terram, dixit: *Remitte mihi ut refrigerer, priuſquam eam, & amplius non ero*; hoc eſt, hic mihi remitte, ubi peccavi. Niſi hic remiſeris mihi, ibi remiſſionis requiem invenire non potero; quod enim in terra ligatum manſerit, ligatum manebit in cælo, quod ſolutum in terra fuerit, ſolutum erit in cælo. Propheta enim & prædicator Eccleſiæ congregandæ, evangelico ſpiritu indulgentias Domini prævidebat; & præcipienda apoſtolis ei Dominus revelabat; immo hæc erat * vetus ſententia, ut qui ſe ligaſſet in terris, vinctus migraret a corpore. Ideo Dominus, quod ante erat judicii ſui, dedit apoſtolis, a peccata remittendi æquitate ſolvenda; ne cito ſolvenda, diu ligata manerent. Denique audi dicentem: Matth. 16. 19. *Tibi dabo claves regni cælorum; & quodcumque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in cælo: & quodcumque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in cælo.* Ibidem. Tibi, inquit, dabo claves regni cælorum, ut & ſolvas & liges. Hoc Novatianus non audivit, ſed Eccleſia Dei audivit; ideo ille in lapſu, nos in remiſſione: ille in impœnitentia, nos in gratia. Quod Petro dicitur, apoſtolis dicitur. Non poteſtatem uſurpamus, ſed ſervimus imperio; ne poſtea cum venerit Dominus, & ligatos invenerit quos oportuit ſolvi, commoveatur adverſus diſpenſatorem, qui ligatos ſervaverit ſervos, quos Dominus juſſerat ſolvi dicens, quoniam Luc. 12. 47. *qui cognovit voluntatem domini ſui, & non fecit ſecundum voluntatem ejus, vapulabit multum: qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit minus.*

38. Merito ergo David remitti ſibi poſtulat quod ſciebat non eſſe iis, qui ſecundum Aaron erant, ſacerdotibus adtributum: ſed Evangelio ſervabatur. Cui ergo non remittitur, in exſilio eſt, in peregrinationis injuria perſeverat. Hic ergo petenda eſt venia. Hic enim dictum eſt: Luc. 6. 21. *Beati qui nunc fletis; quia ridebitis:* hic locus eſt veniæ poſtulandæ. Deploremus igitur in terris, ut mereamur indulgentiam. Niſi remiſſum peccatum hic fuerit, non habebimus requiem: ſi requies non fuerit, non erit vita æterna: ſi vita æterna non fuerit, non erimus. Ideo petit remitti ſibi, antequam eat, ueſit. Si enim remiſſum non fuerit, non ero, inquit, cum iis qui ſunt, cum iis qui in paradiſum merentur adſcendere. Qui autem non eſt, conſumetur cum deſcentibus in lacum, qui in catenis & carcere fuerit derelictus.

39. Non ergo definitive dicit: *Non ero*; quia alibi dicit: Pſal. 70. 22. & 23. *Pſallam tibi in cithara, Deus ſanctus Iſrael? Gaudebunt labia mea cum cantavero tibi; & anima mea quam redemiſti.* De redemtione ergo præſumit. Pſal. 114. 9. Et alibi audi dicentem: *Placebo Domino in regione vivorum.* Erit ergo qui placere præſumit. Poteſt & ſic intelligi; quia dixit: *Advena ego ſum apud te in terra; & peregrinus, ſicut omnes patres mei*; & ideo remitte mihi, ut peregrinus eſſe deſinam: remitte mihi exſilium, quo relegatus ſum. Si remiſeris antequam diſcedam hinc, non ero amplius exſul atque peregrinus. Cum enim tu remiſeris, non ero peregrinus; ſed civis ero ſanctorum tuorum. Ero cum patribus meis, qui & ipſi fuerunt ante peregrini, nunc vero jam cives ſunt. Ero domeſticus Dei, ut pœnam non timeam, gratiam merear: per dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, cum quo tibi eſt laus, honor, gloria, perpetuitas, cum Spiritu ſancto a ſæculis, & nunc & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

* Videtur alludere ad illud Eccleſ. 11. 3. *Si ceciderit lignum ad auſtrum, aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.*

a Omnes edit. *peccata remittendi æquitatem; ne cito ſolvenda* &c. Mſſ. quinque Gall. *peccati remittendi æquitatem ſolvendam; ne diu ligatum maneret.* Omnium optime Var. Colb. ac Vaſt. ut in corpore; ubi advertes dictionem, *ſolvenda*, ad accuſativum, *peccata*, eſſe referendam.

IN PSALMUM XXXIX.

ENARRATIO.

1. IN ſuperioribus pſalmis pœnitentiam prædicavit: deinde [a] de patientia ſua, & perturbatione hominis eſt locutus: in trigeſimo autem & nono pſalmo, novum annuntiat Teſtamentum; qui enim malorum pœnitentiam agit, exſpectat. Sed non eſt perfecti exſpectare, ſed exſpectaſſe; nemo enim niſi qui perſeveraverit uſque in finem, ſalvus erit.

℣. 2. 2. Ideo addidit: *Exſpectans exſpectavi Dominum*. Ubi ergo hoc dicitur; niſi in Evangelio, in quo jam nobis qui exſpectabatur, advenit: in quo jam nobis non Legis caligat umbra, ſed veri-
℣. 3. tas fulget; quia Chriſtus illuxit, qui exaudivit deprecationes ſuorum, & eduxit nos de lacu miſeriæ, & de luto fæcis; ubi jam demerſi tenebamur noſtrorum voragine peccatorum, & totus homo noſter inhærebat, nec poterat ſe ſe animus noſter eruere, obrutus multiplicis labe flagitii? Gratias igitur domino Jeſu, unigenito Dei Filio redemtori noſtro, qui nobis peccata omnia remiſſurus deſcendit e cælo; ut nos de lacu ac limo iſtius mundi, & cœnulenta quadam palude terrarum, de corpore quoque mortis hujus eriperet, atque in carne ſua ſtatueret animi noſtri interiora veſtigia; ut confirmati in Dei verbo, & per crucem Dominici corporis [b] paſſionibus abſoluti, ambulemus jam non in opprobrio dedecoris, ſed in remiſſione peccati. Confirmatus igitur & radicatus in Chriſto, ſupra petram ſibi memorat pedum ſuorum ſtatuta veſtigia. Unde dicit Apoſtolus:
1. Cor. 10. 4. *Bibebant autem de conſequenti petra: petra autem erat Chriſtus*. Petra, eo quod ſitientes ſequatur, confirmet labentes; ne ſitientibus aqua deſit, labentibus firmamentum.

℣. 4. 3. Exſpectanti ergo mihi, domine Jeſu, aliquando veniſti, direxiſti greſſus meos in Evangelio, immiſiſti in os meum canticum novum, quod eſt novum Teſtamentum. Gaudentes jam canimus hymnum Deo noſtro, quia novarum virtutum præcepta cognovimus; ut noſtra omnia relinquamus, Chriſtum ſequentes, & noſtros diligamus inimicos. Novos etiam hauſimus mores; ut pro perſequentibus nos, precem Domino deferamus. Maledicentes ecce benedicimus. [c] Neſcimus opera noſtra jactare, aut celare peccata. Angelorum etiam more nuptias refutamus.

4. Quid multa? De illo ærumnoſo peccatore beatus homo factus eſt, jam non reſpiciens in iſtius mundi varias vanitates. *Vanitas* enim *vanitatum, & omnia vanitas*, totus hic mundus eſt; (Eccleſ. 1. 2.) ſicut dixit ſapiens Salomon. Quid enim niſi vanum eſt ea ſequi, quæ perſeverare non poſſunt; & omnia tamquam umbra prætereunt? Inſaniæ autem falſæ, aut certamina iſta bellorum, in quibus pro temporali poſſeſſione ſanguis tantus effunditur: aut contentionum theatralium diſſenſiones: aut Circenſium plena furoris ſtudia declarantur: aut hæreticorum doctrina feralis: aut pſeudoprophetarum in modum oraculorum cæleſtium ſimulati geſtus verba compoſita. Sic enim dicit Prophera: *Beatus vir cujus eſt nomen Domini ſpes ejus: & non reſpexit in vanitates, & inſanias falſas*. (℣. 5.)

5. Sunt ergo & veræ inſaniæ, & forſitan prophetarum, qui in exceſſu mentis poſiti prophetabant, repleti Dei Spiritu, ut quibuſdam inſanire viderentur; cum propriæ ſalutis immemores, nudi plerumque & excalceati, ſicut Eſaias ſanctus, per populos currerent, vociferantes non quæ ipſi vellent, ſed quæ a Domino juberentur. Ex his igitur intelligitur adfulſiſſe remedium ſalutis; quoniam qui exſpectabatur, adeſt.

6. Exſpectavit eum Adam de paradiſo ejectus; ut longo liberaretur exſilio. Exſpectavit eum in Noe juſto, qui ad ſemen futurorum eſt reſervatus; ut ex illo juſtitiæ ſemina in hominibus pullularent. Ipſum putabat publicæ ſalutis auctorem, qui diluvio ſuperſtes

a Ita edit. & mſſ. Colb. ac Vict. Reg. autem mendoſe: *de nie patientiæ ſuæ perturbatione hominis eſt locutus*. At paulo melius Vat. & alii quatuor Gallic. *deinde de patientia ſua perturbationis ninivomimus eſt locutus*.

b Vox, *paſſionibus*, in plerisque mſſ. deſideratur: quæ tamen tenui non videtur ſupervacanea.

c Mſſ. aliquot: *Neſciamus opera noſtra laudare* (forte legendum, *laudare*) *aut aſperare peccata*.

ſtes eſſe meruiſſet. Ipſum ſapientiæ principem, qui excoluiſſet vitem, & ex ejus fructu inebriatus foret. Quid eſt enim vitis niſi ſapientia; ſicut aperuit nobis David cæleſtis interpres oraculi di- *Pſal. 127. 3.* cens; *Uxor tua ſicus vitis abundans in lateribus domus tuæ?* Eo quod in ipſo eſſet ſapientiæ plenitudo, quæ exſpectabatur in Chriſto, qui novo repletus ſapientiæ ſacramento, quod oculus non vidit, nec auris audivit, inuſitatum nobis deferre myſterium properavit; ut nudus jaceret, & exuberantis ſapientiæ pocula inaudita proflueret: ut obliti ſuperiorum, in novos mores, & novam ſobrietatem vitæ reſurgeremus æternæ; quo per ſtultitiam prædicationis Deus agnoſceretur, quem per ſapientiam non cognovit hic mundus. Denique in figura illa dormientis & nudati patris, qui ſtultitiam riſit, maledictus eſt: qui venerati ſunt, benedictionis gratiam ſunt adepti. Ideoque qui mortem unigeniti Filii Dei, patris & creatoris omnium, ad offendiculum, aut opprobrium noſtræ fidei objiciendam eſſe crediderint, peccatorum ſuorum nexibus ad perpetuam maledictionis ærumnam tenentur adſtricti: qui vero eam pro totius humani generis abſolutione ſuſcipiunt, virtutis æternæ præſidio fulciuntur. Crux *1. Cor. 1, 24. 25.* enim Chriſti Judæis offendiculum, Græcis ſtultitia, ut Apoſtolus dixit: nobis autem qui credimus in dominum Jeſum, virtus Dei atque ſapientia eſt.

a 7. Exſpectatus eſt in Moyſe, [a] cum ſiccaſſet & pertranſiſſet undas maris, & impoſſibile viribus humanis, pedeſtris viæ aperiret in fluctibus iter: ſequeretur petra, & vomeret aquas; ut ſitientium patrum in medio deſerti viſcera interna ſatiaret.

8. Exſpectatus eſt & in Aaron principe ſacerdotum, qui inter vivos ac mortuos medius ſtetit: & [b] ſerpentem ſta- b tuit luem mortis; ne a cadaveribus defunctorum ad viventium tranſiret interitum. Quid enim tam proprium Chriſti, quam advocatum apud Deum Patrem adſtare populorum, mortem ſuam offerre pro cunctis, repellere necem, vitam reformare perituris.

9. Exſpectatus eſt & in Jeſu Nave, & certe venit, qui & poteſtatem ſuam & nomen accepit; ut & populum in A terram repromiſſionis induceret, & vere Jeſu nomine vocaretur. Siccavit fluenta, convertit amnem in ſuum fontem, ſolem ſtatuit, donec conſummaret in virtute victoriam. Sed adhuc figura erat ille, non veritas. Denique verus ei dux militiæ cæleſtis effulſit, & adoravit eum Jeſus Nave; quamvis adhuc nondum in corpore verus adſtiterat, ſed adhuc venerat in figura.

B 10. Quando igitur verus advenit? audi dicentem: *Annuntiavi & locutus ſum: multiplicati ſunt ſuper numerum. Sacrificium & oblationem noluiſti, corpus autem perfeciſti mihi. * Tunc dixi, ecce venio. In capite Libri ſcriptum eſt de me, ut faciam voluntatem tuam: Deus meus, volui.* Quid evidentius quam quod cum Evangelii ſui munere nobis Jeſus verus advenit. Ipſe locutus eſt, & innumeri credentium populi congregati ſunt, qui C vix ſinguli ante credebant. Ipſe venit in carne, & ceſſavit ſacrificium Judæorum. Ceſſavit oblatio pro peccato, quia peccatorum remiſſor advenerat. Non erat remedium neceſſarium Legis, ubi Legis Auctor adſtabat.

11. *In capite Libri ſcriptum eſt de me.* Scriptum profecto de Chriſto eſt in principio veteris Teſtamenti quod venturus eſſet, ut in redemtione homi- D num, Dei Patris faceret voluntatem; quando ſcriptum eſt, quia Evam in ſpecie Eccleſiæ ad hominis adjumenta formavit. Quid enim nobis in hac corporis infirmitate, & ſæculi iſtius perturbatione præſidio poteſt eſſe; niſi ſola Eccleſiæ gratia, qua redimimur: & fides noſtra, qua vivimus. *In capite libri ſcriptum eſt: Os de oſſibus meis, & caro de* *Gen. 2. 23. 24.* *carne mea. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ;* E *& erunt duo in carne una.* Quis iſte ſit qui locutus eſt, aut de quo iſtud ſit ſacramentum, audi dicentem: *Sacramen-* *Ephe. 5. 32.* *tum hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia.* Unde & admonet *Ibidem. 25.* ut ſic diligat homo uxorem ſuam, quemadmodum Eccleſiam Chriſtus; quoniam membra ſumus corporis ejus, de carne ipſius, & de oſſibus ejus. Quæ igitur major ſalus, quam eſſe cum Chri- F ſto, & ei unitate quadam corporis adhærere, in quo nec macula ſit ulla, [c] c nec tortitudo peccati;

12. Scri-

a Vet. edit. ac mſſ. Colb. & Vict. *cum ſiſteret undas maris.* Rom. cum iiſdem vet. in marg. *cum ſcinderet undas maris.* Alii mſſ. ut in textu; Reg. excepto ubi legitur, *cum ſcidiſſet & pertranſiſſet* &c.

b. Omnes edit. cum mſſ. Vict. & Colb. *& per ſerpentem ſtatuit luem mortis.* Mſſ. alii quatuor: *& ſerpentem ſtatuit, luem mortis* &c. Omnium optime codex Reg. ut in textu. Senſus autem eſt Aaron ſtare feciſſe luem, quæ ſerpebat &c. uti docetur n. 16. ſub finem.

* Ab hoc loco uſque ad num. ſeq. Rom. edit. non pauca in verſiculorum diſtributione partim immutarat, partim inſeruerat, quæ ex ejuſdem ac noſtræ edit. collatione nullo negotio deprehendes.

c Edit. vet. ac mſſ. Colb. & Vict. *nec fortitudo peccati*: Edit. in margine: *forte, deformitas: aut formido.* Rom. ſola, *nec ſordituđo peccati.* Latin. *nec turpitudo peccati.* At mſſ. quinque diſtincte lectionem noſtram præferunt. Dicitur autem *peccati tortitudo*; eo quod ab æterna regula deflectat ac detorqueatur.

Gen. 4. 4. & 5. 12. Scriptum eſt in capite libri, quod Abel juſti placuit hoſtia Deo, diſplicuit oblario parricidæ. Nonne aperte ſignificavit dominus Jeſus offerendum ſe eſſe pro nobis; ut in ſua paſſione novi ſacrificii gratiam conſecraret, ritum populi parricidalis aboleret? Quid autem expreſſius, quam quod a ſancto Patriarcha oblatus eſt filius, & aries immolatus eſt? Nonne aperte oſtendit hominis carnem, quæ omnibus terrenis eſt communis animantibus, non diviniratem unigeniti Filii Dei obnoxiam futuram ſacræ vulneri paſſionis?

Gen. 28. 12. 13. Scriptum eſt in capite libri, venturum hominem qui Poteſtatibus cæleſtibus imperaret, Impletum eſt, quando dominus Jeſus venit in terras, & Angeli miniſtrabant ei; ſicut ipſe dignatus eſt dicere: *Ex hoc videbitis cælos apertos, & Angelos Dei aſcendentes & deſcendentes ad Filium hominis.* Iohan. 1. 51.

Exod. 12. 5. 14. Scriptum eſt in capite libri: *Agnus ſine macula, mundus, maturus, maſculus, anniculus erit vobis; & occidet eum omnis ſynagoga.* Quis iſte ſit agnus, audiſtis dicenrem: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Iohan. 1. 29. Hic eſt qui occiſus eſt ab omni populo Judæorum: quem adhuc hoſtili odio perſequuntur, Et illum quidem oportebat pro omnibus mori; ut in ejus cruce fieret remiſſio peccatorum, & ſanguis ipſius mundi inquinamenta lavaret: ſed væ illis qui auctorem ſalutis propriæ negaverunt! *Feciſtis*, inquit, *conſilium; ſed non per me.* Eſai. 30. 1. Quomodo poterat probare parricidium, qui conſilium non probabat? Et tamen quanta pietas! Abhorrebat quidem a conſilio; ſed ſi converrerentur, remedium non negabat.

15. Scriptum eſt etiam, non ſolum in capite; ſed in omni Legis complexione, venturum hominem ad conſervandum hominum genus, qui omnia vellet quæ Deus vellet. Unde intelligis quoniam divinitatis ejuſdem eſt, qui ejuſdem eſt voluntatis. Unde etiam ad ſacrificium paſſionis voluntarius acceſſit, meritoque prædixit: *Voluntarie ſacrificabo tibi.* Pſal. 53. 8.

Matth. 26. 39. 16. Sed forte dicas: Quomodo in Evangelio dixit: *Pater, ſi poſſibile eſt, transfer a me calicem hunc; ſed non ſicut ego volo, ſed ſicus tu vis?* Et videtur quidem eſſe diſtantia voluntatis: verum intelligimus aliud eſſe quod ſecundum unitatem divinitatis exprimitur, ubi dicit: *Ego & Pater unum ſumus*: Iohan. 10. 30. aliud quod ſecundum hominis eſt locutus aſ-

A ſectum, quem innuit cautum eſſe debere, nec præſumere quod facile implere non poſſit; ne dum præmium quærit, incidat ſacrilegium. Unde ait: *Cum perſequentur vos in hac civitate; fugite in aliam.* Matth. 10. 23. Merito ergo & hic ſubiturus corporis paſſionem, cœpit contriſtari, & mœſtus eſſe: & adſumris Petro & duobus filiis Zebedæi: *Triſtis eſt anima mea*, Matth. 26. 38. ante præmiſit; & ſubjecit poſtea: *Vigilate & orate, ne intretis in tenta-* Ibidem. 41. B *tionem. Spiritus promtus eſt, caro autem infirma.* Vides ubique eum ſecundum hominem loqui, ſecundum hominem orare, ſecundum hominem triſtem eſſe, ſecundum hominem dixiſſe: *Pater meus, ſi poſſibile eſt.* Quod urique non impoſſibile Deo; ſed hominis eſt dubirare, Matth. 10. 23. Dei confirmare. Ideo promtiores adſumſit, quaſi electos ultimi judicii ſui teſtes, qui verborum ejus agnoſcerent ſacramentum. Denique alii dormiebanr, iſti ſoli fida mente vigilabant. Unde C & per Hieremiam nondum ſuſcepto corpore, ipſe ait: [a] *Ego ſicut agnus ductus ſum, & neſcivi.* Hier. 11. 19. a Quid eſt quod neſciat Sapientia Dei, quæ in arcano Patris ſemper eſt? Er ideo enarravit omnia Filius Dei, quia Dei Patris ipſe ſapientia eſt. Quomodo præſcivit ſe ſicut agnum eſſe ducendum, & quo duceretur neſciſſe ſe dicit? Aut quomodo in ſuperioribus per os ipſius David ait: *Deus, Deus meus, reſpice in me: quare me dereliquiſti?* Pſal. 21. 2. Quomodo derelinquitur a D Patre Filius, qui ait: *Et non ſum ſolus; quia Pater mecum eſt.* Iohan. 16. 32. Et alibi: *Traditus ſum, & non egrediebar?* Pſal. 87. 9. Et alibi: *Exſurrexi, & adhuc tecum ſum;* Pſal. 138. 18. niſi ut advertas quod hominum ſenſum exprimit, qui putant ſe a Domino ſuo, quando ſunt in periculis, derelictos? Denique audi quod ſequitur: *Longe*, inquit, *a ſalute mea, verba delictorum meorum;* Pſal. hoc eſt, alia verba ſunt delictorum, alia ſacramenta ſalutis æternæ. Non præju- E dicant verba virtuti: ſuis viribus ſubſtantia divina ſulcitur. Homo videtur, homo auditur, Deus in operibus agnoſcitur. Et tamen de hoc homine dictum eſt: *Et homo eſt & quis cognoſcet eum?* Hier. 17. Quid eſt, *quis*? Non quo nemo, ſed quo rarus, quo ſapiens; ſicut illud: *Quis adſcendet in montem Domini? Quis ſapiens & intelliget ea?* Pſal. 23. 3. Oſeæ. 14. 10. Denique alibi: *Vir inſipiens non cognoſcit ea, & ſtultus non in-* Pſal. 91. 7. F *telliget hæc.* Et tu ergo cum legis Evangelium, [b] quaſi ſapiens & non ſtultus cognoſce quæ legis: illuminet te Sapientiæ fulgor æternæ. b Verba quidem ſunt; ſed & ipſa mundant, & ipſa illumi-

a Rom. edit. *Ego ſicut agnus innocens ductus ſum, ut ſacrificarer*; ſcilicet quo græcum locum redderet, ubi legimus: Ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι.

b Quinque mſſ. *quaſi ſapiens & juſtus cognoſce.*

luminant, & ipſa confirmant, & ipſa vivificant. Unde ait Petrus: *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, & nos relinquemus te?* Johan. 6. 69.

17. Denique ut adverteremus, quod ſecundum hominem locutus eſſet, paulo poſt dixit: *Ecce appropinquat hora, ut Filius hominis tradatur in manus peccatorum.* Matth. 26, 45. Et Judæ oſculanti ait: *Juda, oſculo filium hominis tradis*; Luc. 22, 48. hoc eſt, venenum inſundis oſculo, quo gratia caritatis infunditur: oſculo, quod ſacræ pacis inſigne eſt: oſculo, quo amicitia fida firmatur: oſculo, quo fides ſancta ſignatur? Hoc ergo oſculo tradis periculo, quem propter oſculi commercium venerari deberes? Et tradis filium hominis homo, qui propter hominum ſalutem deſcendit de cælo? Sic enim ſcriptum eſt: *Filius hominis qui eſt in cælo, ipſe eſt qui deſcendit e cælo.* Johan. 3. 13. Filium hominis tradis, qui te ex peccatore apoſtolum fecit? Filium hominis tradis, qui venit, ut in ſanguine ſuo omnium peccata dilueret? Ego oſculum non nego: ipſe videris, qui violaveris oſculi ſanctitatem. An non legiſti quod utilia ſunt vulnera amici, quam voluntaria oſcula inimici? Prov. 27. 6. Nec immerito graviore telo tantæ dignationis percuſſus eſt Judas, quam ſi eum fulmine perculiſſet. Denique patientiam Domini ferre non potuit, [a] qui majeſtatem prodidit; adeo ut ſibi ipſi tanti ſceleris reatus non poſſet ablui. Itaque abiit, pecuniam refundit; hoc eſt, condemnavit avaritiam ſuam tantæ impietatis auctorem, pretium perfidiæ ſynagogæ reddidit. Non excuſatur proditor, qui pœnitentiæ locum invenire non potuit: ſed acervatur ſacrilegium Judæorum, qui etiam proditoris vocibus arguuntur. Ille ſuum crimen agnovit dicens, quod tradiderit ſanguinem juſtum: iſti & pretium ſceleris receperunt, & acrioribus ſtudiis juſtitiæ principem perſecuti ſunt. Ideo ad iſtorum omnium perpetuam condemnationem latro crucifixus abſolvitur; quia ille Chriſtum in ſuppliciis agnovit ſuis, quem iſti in beneficiis non agnoverunt: & peccatum ſuum confeſſus eſt Chriſto, qui ſciret ignoſcere; quia in cruce ſua regnum Domini mente conſpexit, quod in convivio Chriſti Judas videre non potuit. Ideo precationem latronis vox ſecuta eſt cæleſtis hujuſmodi: *Amen, amen, dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo.* Luc. 23. 43. Tripudiabas, draco, quod apoſtolum ſubtraxeras Chriſto: plus amiſiſti quam ſuſtuliſti, qui latronem vides in paradiſum eſſe tranſlatum. Nemo eſt qui poſſit excludi, quando receptus eſt latro, miniſter tuus; & eo pervenit, unde ipſe dejectus es.

18. Subtexnimus iſta propter illum verſiculum, quia dixit: *Ut faciam voluntatem tuam: Deus meus, volui*; hoc eſt, divinitatis mihi tecum, Pater, una voluntas eſt. Et quia una voluntas, una ſubſtantia eſt; quia & inſeparabilis majeſtas, & potentia Trinitatis. Sed alia vox carnis, & tamen ad voluntatem Dei & ipſa conſenſit dicens: *Non quod ego volo, ſed quod tu vis.* Marc. 14. 37. Et alibi: *Si non poteſt hoc tranſire, niſi illud bibam, fiat voluntas tua.* Matth. 25. 42. Communis affectus eſt mortem timere, quam ſuſcepit Chriſtus; ut crucifigeret, ſicut crucifixit, & carnem; mihi enim eſt luctatus, ut mihi vinceret. Etſi caro Chriſti fortis, nec peccato obnoxia; tamen peccata ſuſcepit: infirmitates ſuſcepit, etſi nihil habuit quod doleret. Denique audi dicentem, *quia pro nobis doles .... donec ejiciat in veritate judicium.* Eſai. 53. 4. Ibidem 42. 43. Non enim alteram carnem, ſed hanc ſuſcepit; ut Apoſtolus docet dicens: *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem.* 1. Cor. 15. 53. Etſi de Virgine natus eſt & Spiritu ſancto, tamen hominis eſt filius; quia homo Virgo. Et ideo quod natum eſt ex carne, caro eſt: & qui natus eſt de homine, homo dicitur, mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus.

19. Propterea incorruptibilis ſuſcepit hanc carnem, ut faceret incorruptibilem: & immortalis, ut faceret immortalem. Si quis ergo eum ſequitur, induet immortalitatem. Si quis voluntatem ejus facit, non morietur in æternum; ſed dicit ei Chriſtus: *Hodie mecum eris in paradiſo.* Luc. 23. 43. Quid eſt, *hodie?* Hoc eſt, de nocte tranſiſti, mecum eris in lumine. Noli tenebras formidare, quem æterna lux ſuſcepit. Pulcre etiam ſubjunxit: *Mecum eris in paradiſo*; Ibidem. hoc eſt, noli dubitare de carne, & me in carne vidiſti: noli timere, ne & tu cadas de paradiſo, ſicut cecidit Adam; ſed audi quia mecum eris, quo præſente, cadere non poſſis. Cecidit caro in paradiſo, antequam ſuſciperetur a Chriſto. Ibi eris ſuſceptus, ubi & ille qui ſuſcepit; quia non mentitus eſt dicens: *Volo ut ubi ego ſum, & illi ſint mecum.* Johan. 17. 24. Non recedet paſtor a gregibus ſuis; licet jam lupum in paradiſo timere non poſſis,

[a] Sic edit. & mſſ. Vict. & Colb. niſi quod hi legunt .... *tanti ſceleris reus* &c. Rom. edit. *caput majeſtatem prodidit, ut ſibi tanti ſceleris reatus poſſet ablui: ſed abiit* &c. Totum vero locum cod. quinque Gallic. ita exhibent: *Quo in majorem reatum prodiit: adeo ut ſibi ipſi* (quatuor, *ut ſibi ipſi a Deo*) *tanti ſceleris reatus non poſſet ablui. Itaque abiit, pecuniam refutavit; hoc eſt, contemtus avaritiam ſuam tantæ impietatis auctori pretium* &c.

Luc. 10. 18. poſſis, cui dictum eſt: *Videbam ſatanam ſicut fulgur de cælo cadentem*. Ideo ante conſummationem adverſarius dejicitur in incendium, catenis quoque perpetuis alligatur; ut tu jam nullas inſidias pertimeſcas.

20. Et Adam ut caderet, a ſerpente deceptus eſt, & flexus eſt ab uxore. Ideo jam nullæ in paradiſo nuptiæ, ſed omnes erunt ſine celebritatibus nuptiarum, ſicut Angeli in cælo. Non dixerat Adæ: *Mecum eris*; quia ſciebat illum eſſe caſurum, ut redimeretur a Chriſto. Felix ruina, quæ reparatur in melius. Ideo jam pius paſtor, bonus negotiator gregem ſuum, & mercem propriam non reliquit. Erit quidem & adhuc in paradiſo cum Angelis pugna ſerpenti, donec dejiciatur: ſed qui cum Chriſto eſt, timere non poterit. Adam cum Chriſto non fuit, quando deceptus eſt. Nam ſi cum Chriſto fuiſſet, & in
a ejus præceptione permanſiſſet, [a] perire utique non potuiſſet. Non manſit in Chriſto, quia non in ejus ſermone permanſit. Denique audi, qui maneat
Joan. 15. 7. in Chriſto. *Si manſeritis*, inquit, *in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcumque volueritis, petetis; & fiet vobis*. Et infra:
Ibidem 10. *Si præcepta mea ſervaveritis, manebitis in mea dilectione*. Vis ſcire, quia cum Chriſto Adam non erat? Dixit ei Dominus:
Gen. 3. 9. *Adam ubi es?* Qui utique quaſi abſentem requirit, non diceret: *Ubi es*; ſi eum in ſe manere cognoſceret. Sed quis eum abſentem fecerit, audiamus.
Ibidem 8. *Abſconderunt ſe*, inquit, *ambo a facie Domini*. Omnes videt Chriſtus: ſed qui ſe abſcondit, abſconditur; quoniam qui ignorat, ignoratur. Cognoſcit enim eos Dominus qui ſunt ipſius. Ille omnes ſuos vult eſſe, quos condidit & creavit. Utinam, tu homo, non fugias, & te ipſe a Chriſto non abſcondas. Ille etiam fugientes requirit, & abſconditos non vult perire; ſed clamat dicens: *Adam ubi es?* Hoc eſt, homo ubi es? Ego te in lumine poſui, tu tenebras requiſiſti.

21. Denique in paradiſo, ubi ſemper matutinus erat dies, veſper eſt factus; quoniam omnia peccata tenebroſa
Ibidem 8. ſunt. Ideoque habes, quia audierunt vocem domini Dei deambulantis ad veſperam in paradiſo. Simul cognoſce myſterium. Mane erraſti; ad veſperam liberaberis. Quomodo enim veſpera, ubi Chriſtus eſt? Nam licet ſedes ejus ſupra cælum cælorum, tamen in ſanctis ſuis Chriſtus eſt. Quomodo ergo veſpera ubi Deus eſt, cum Deus lux ſit? Denique Saulo in itinere lux refulſit, quando ei Chriſtus occurrit. Unde etiam lumine Dei refulgente, cæcatus eſt perſecutor. Cur ergo cæcatus; niſi quia non agnoverat Chriſtum? Nam ſi cognoviſſet lucis arbitrum, non amiſiſſet lumen oculorum. Denique & ubi agnovit, recepit. Indicio eſt quod non agnoverit Chriſtum, qui audita voce: *Saule, Saule, quid me perſequeris*; reſpondit: *Quis es Domine?* Non quæſiſſet quis eſſet, ſi cognoviſſet. Unde & Dominus quaſi ignoranti dicit: *Ego ſum Ieſus Nazarenus, quem tu perſequeris. Durum tibi eſt adverſus ſtimulum calcitrare*. Et ille dixit: *Domine, quid me oportet facere?* Vide congruentia utrimque magiſteria. Medicus minatur, ut corrigat; terret, ut curet: æger primo medici perſonam requirit, ſi ſit idoneus a quo ſanari ſe poſſe præſumat; ubi medicinæ audivit auctorem, remedium popoſcit, ſalutem invenit. Denique ab accedente non ſolum expulit cæcitatem; ſed etiam lucem quam non habuerat, accepit; ut Chriſtum videret, quem antea non viderat. Act. 9. 4. Ibidem 5. Ibidem 5. Ibidem 6.

22. Sed videamus ſequentia; repetito tamen verſiculo, [b] de quo videtur eſſe tractatus: *Ecce venio, ut faciam voluntatem tuam: Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. Bene nuntiavi juſtitiam tuam in Eccleſia magna: ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognoviſti. Juſtitiam tuam non abſcondi in corde meo*. De ſuperiore itaque verſiculo intelligimus: Ecce venio non ſolum ut voluntatem tuam faciam; ſed etiam legem tuam in medio cordis mei. Alii habent: *In medio ventris mei*. Eſt enim venter & mentis, [c] qui ſemina concipit ſenſuum; de quo Eſaias dixit: *In utero accipimus, & parturivimus ſpiritum ſalutis*. Hoc utero parturivit & Paulus, qui ait: *Filioli mei, quos ego parturio; donec formetur Chriſtus in vobis*. Chriſtus ergo non in ventre corporeo, ſed in animæ quodam ventre formatur. Hoc ventre Apoſtolus genuit; ſicut ſcriptum eſt: *Ego vos per Evangelium genui*. Ideo alii bene habent: *In medio cordis*; alii: *In medio ventris*; ut interioris hominis ventrem intelligas, qui in medio eſſe cordis accipitur: in quo naturalis legis præſcripta ſervamus; quæ non ſolum cuſto- b ℣. 10. ℣. 11. c Eſai. 26. 18. Gal. 4. 19. 1. Cor. 4. 15.

a Edit. ant. cum mſſ. Vict. & Colb. *deceptus non eſſet*.
b Mſſ. aliquot, *de quo videtur eſſe tractatum*; id eſt, qui verſus jam videtur eſſe expoſitus: & certe multa jam in eum dicta ſunt in ſuperioribus. Melius tamen alii, atque edit. . . . *eſſe tractatus*; hoc eſt, qui videtur eſſe hujus tractatus argumentum. Namque ab ipſo expoſitionis iſtius exordio hunc pſalmum verſari in explicando Chriſti domini adventu affirmaverat Ambroſius.
c Vat. cod. *qui ſemine concipit ſpiritum*. Rom. edit. *qui ſemine verbi concipit ſpiritum*. Ceteri mſſ. ac edit. ut in contextu.

cuſtoditur, ſed etiam fit in cordibus A noſtris. Unde & ſcriptum eſt, quia Rom. 2. 13. *non ſolum auditores legis juſti ſunt apud Deum; ſed etiam factores legis juſtificabuntur*. Sunt enim qui naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt; ſicut gentes quæ a legem non audiunt, [a] & ſibi lex ſunt, qui cognita ſibi legis præcepta conſervant. Ergo quaſi gentilis populi congregator, perſonam noſtram ſuſcepit hoc loco Chriſtus; ut diceret facere ſe B legem in medio cordis ſui. Siquidem populus nationum legem quam non audivit, implevit; ut agnoſceret Chriſtum, quem populus Judæorum qui legem acceperat, non recepit, nec cognoſcendum putavit; quia ſcriptum eſt: Eſai. 1. 3. *Agnovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui: Iſrael autem me non cognovit*. Hic ergo credentium venter eſt, C in quo Spiritus ſanctus operatus eſt, & eum ſemine ſpiritali implere conſuevit; ſicut teſtificatur in Evangelio Johan. 7. 38. dominus Jeſus, qui ait: *Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Ex illo flumine iſta ſunt flumina, de quo legimus: Pſal. 45. 5. *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*. De quibus ergo fluunt hujuſmodi flumina ſpiritalia, de his bene dicitur: D Pſal. 92. 3. & 4. *Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem ſuam. Elevabunt flumina fluctus ſuos a voce aquarum* ſpiritalium, quæ ſupra cælos Deum laudant.

23. Qui elevaverit vocem ſuam, hic poteſt dicere: *Bene nuntiavi juſtitiam tuam in Eccleſia magna*. Quid eſt quod addidit, *magna*; niſi quia fuit ante non magna? Quæ eſt magna, niſi de totius orbis terrarum partibus congregata; quando ab oriente & occidente, ſeptemtrio- E ne & meridie populi gentium ſunt vocati? Alibi tamen legimus magnam Ec- Pſal. 34. 18. cleſiam: *Confitebor tibi, Domine, in Eccleſia magna: in populo gravi laudabo te*. Ibi ergo Eccleſia magna, ubi populus gravis; hoc eſt, non inquietus & mobilis, qui ſedit manducare & bibere, & ſurrexit ludere. Gravis populus eſt qui fidem Deo ſuo ſervat, & qui non aliqua levitate mutetur: neque nutet & F fluctuet, ſed caritate ſit fundatus in A Chriſto; ut poſſit dicere: Confido enim, Rom. 8. 35. & ſeq. quia neque mors, neque gladius, neque tribulatio ſeparare me poſſit a caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu.

24. Qui autem prædicat in Eccleſia magna, non abſcondit juſtitiam Dei in corde ſuo; ſed exaltat viribus vocem ſuam, annuntians Chriſtum. Non timet eum coram populo prædicare, non erubeſcit crucem ejus; ſed gloriatur in B illa Domini paſſione. Non ſequitur literam Legis; ſed eruit profunda myſteria, quibus revelet domini Jeſu gloriam: quem Lex ſignificavit eſſe venturum ad Eccleſiam, quæ magna eſt congreganda. Juſtitia igitur fides eſt. Denique *credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam*. Gen. 15. 6. *Ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognoviſti*. Sic C & alibi: *Tu cognoviſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam*. Pſal. 138. 2.

25. Ad Patrem dicit: *Juſtitiam meam non abſcondi in corde meo: veritatem tuam, & ſalutare tuum dixi*. V. 11. Totus ex perſona Chriſti pſalmus iſte eſt; ideo *juſtitiam meam* dicit: licet non arroganter & homo poſſit dicere juſtitiam ſuam, qui Deo credit, & fidem ſuam ſibi reputari ad juſtitiam confitetur. Veritatem D & miſericordiam diligit, qui fidem prædicat veram, & peccata dimittit. Ideo enim Chriſtus advenit, ut fidem ſtatueret, remiſſionem tribueret peccatorum.

26. Et quia ex perſona Salvatoris totum hunc eſſe diximus pſalmum; ne ſorte dicant apollinariſtæ: *Ecce corpus*, V. 7. dixit, *præparaſti mihi*, non etiam animam; audiant in inferioribus pſalmi hujus dicentem: *Confundantur & revereantur* V. 15. E *ſimul, qui quærunt animam meam, ut auferant eam*.

27. Hæc ſunt quæ in hoc pſalmo difficiliora arbitrati ſumus: reliqua plana & facilia, [b] nec indiga eſſe interpretationis b exiſtimavimus; cum ſi in Tractatum incidant, in alio pſalmo in quo videntur eſſe repetita, rectius proſequemur, favente domino Jeſu: cui eſt laus, honor, gloria, perpetuitas a F ſæculis, & nunc & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

a Codex Reg. & *ſibi, quia ex uno ſunt cognita ſibi legis præcepta, conſerunt*. Cui concinunt alii quatuor, præter quam in voce, *cognita*, pro qua habent, *incognita*.

b Mſſ. Vict. & Colb. atque edit. vet. *nec digna interpretationis*.

IN PSALMUM XL.

ENARRATIO.

1. BONO ordine, qui in ſuperiore A
Pſal. 39. 9. pſalmo dixit: *Ecce venio*; in hoc
jam veoit, & patitur: & ideo quadra-
geſimus pialmus inſcribitur, quia qua-
draginta diebus jejunavit dominus Je-
ſus; ut eo numero conſummaret ho-
minis qui perierar, perfectionem. Sie-
ut enim per appetentiam iotendicti
fructus amiſerat gratiam, ita per jeju-
nium reparari ejus virtutem oportuit,
ur qui perierat in Adam, repararetur B
v. 1. in Chriſto. Ideo ergo, *in finem*; quia
ipſe finis eſt ſpei noſtræ, ad ipſum ſtu-
dia noſtra dirigimus, ad ipſum vota
noſtra conferimus; quia ipſe eſt pleni-
rudo, ipſe eſt conſummatio univerſo-
rum, ipſe omnium ſumma virtutum.
Ibidem. Ideo, *ipſi David*; quaſi ei qui ſolus ex
omnibus in ſua carne noſtra peccata
ſuſcepit, qui ſolus Dei Agnus peccatum
totius mundi abſtulit, qui ſolus chiro- C
graphum decreti, ſanguinis ſui effuſio-
ne delevit, & tulit de medio, atque
ſuffixit cruci: quaſi ſapientia ſciens quo-
modo vetus peccatum mundi ſolveret:
quaſi redemtio, quomodo hominem re-
novaret a eulpa: quaſi ſanctificatio,
quomodo eum ſanctificaret ad gratiam.
Hic ergo titulus, hoe prineipium.

2. *Beatus qui intelligit ſuper egenum &*
v. 2. *pauperem*. Aperi aures tuas, qui ineipis
ſacramenta Domioicæ cognoſcere paſ- D
Luc. 8. 8. ſioois. Ideo tibi dicitur: *Qui habet aures*
Marc. 7. 16. *audiendi, audiat*. Ideo ſurdo illi & mu-
to aures & labia tetigit Dominus in
Evaogelio; ut ſciret quid audiret in
myſterio, quid etiam loqueretur, &
quando loqueretur. Neque enim otiole
Eſai. 50. 4. ſcriptum eſt: *Dominus mihi dedit linguam*
eruditionis, ut ſcirem quando oporteat ſermo-
nem dicere. Scire ergo debes quid au-
dias, ſcire quid loqui debeas, ſcire et-
iam quando loqui debeas. E

3. Audi ergo dicentem: *Beatus qui*
intelligit ſper egenum & pauperem. Beatus
quidem qui compatitur pauperi, qui
haurit ejus neceſſitates, ſcit quid mali
inopia adferat indigenti: ſed quid ſibi
vult iſtud exordium in Domini paſſio-
ne? Verum eſt quidem quod propter
pauperes paſſus eſt; ſed tamen ipſe F
corripuit Judam diceotem de illo un-
guento, quod effuderat Maria ſuper pe-
des Chriſti: *Potuit hoc venundari trecen-* Marc. 14. 5.
tis denariis, & dari pauperibus. Idem &
ceteri apoſtoli ſenſerant; ſed alio affe-
ctu: ille per avaritiam, iſti per miſeri-
cordiam; Judas enim furto proſpiciebat,
diſcipuli pauperum alimoniæ conſule-
bant. Quibus in commune reſpoodit;
Sinite illam, ut in die ſepulturæ meæ ſervet Johan. 12. 7. & 8.
illud. Pauperes enim ſemper habetis vobiſ-
cum: me autem non ſemper.

4. Ergo alius intelligendus eſt hic
beatus, qui intelligit ſuper pauperem,
Hic de fide dicit, alibi de miſericor-
dia. Prior ergo fides, ſecunda miſeri-
cordia. Cum fide, pretioſa miſericordia;
ſioe fide, nuda; ſine fide, inſtabilis.
Fides enim virtutum omnium ſtabile
fundamentum eſt. Beatus ergo qui in-
telligit ſuper Chriſti inopiam & pauper-
tatem, qui propter nos pauper factus
eſt, cum dives eſſet; dives in regno,
pauper in carne; quia ſuſcepit hanc
pauperum carnem. Pauperes enim fa-
cti ſumus nimis, qui virtutum exuvias
pretioſas fraude ſerpentis amiſimus, ex-
cluſi de paradiſo, ejecti de patria, in
exſilium relegati, ipſo quoque nudati
corporis integumento: quod antea virtu-
tum ſepta muniebant, poſtea delicta
nudarunt. Si ergo egenus & pauper in
carne, utique egenus & pauper in car-
nis iſtius paſſione. Non ergo in divi-
tiis ſuis, ſed in noſtra paſſus eſt pau-
pertate. Ideoque non plenitudo divini- Coloſſ. 2. 9.
tatis, quæ in illo corporaliter habitat,
ut Seriptura teſtatur; ſed caro paſſa
eſt. Hoc intellige, hoc perſequere, id
tene, ne dieatur tibi: Noluit intellige-
re ſuper mendicum & pauperem. Nam
ſi hic dubitas, certe in illo pſalmo qui
adverſus proditionem Judæ ex perſona
dicitur Salvatoris, de illo verſiculo du-
bitare non poteris, in quo ait: *Et per-* Pſal. 108. 17.
ſecutus eſt hominem inopem & mendicum.
Intellige ergo in paupertatem Chriſti,
ut dives ſis: iotellige in infirmitatem
ejus, ut accipias ſanitatem: intellige in
crucem ejus, ut oon erubeſcas: intelli-
ge in vulous ejus, ut vulnera tua cu-
res: intellige in mortem ejus, ut adqui-
rias vitam æternam: intellige in ſepul-
turam ejus, ut ioveoias reſurrectionem.

5. Sed forte dicas: Quomodo dives in

pau-

paupertate Chriſtus? Etſi mihi inge-
nium deficiat, tamen non deficiunt di-
vinarum ſubſidia lectionum; cum di-
2. Cor. 8. 9. xerit Apoſtolus: *Quoniam dominus Jeſus
pauper factus eſt, cum dives eſſet; ut vos
ejus inopia ditaremini*. Quæ ergo iſta pau-
pertas, quæ divites facit? Conſideremus
eam, intendamus in ipſum venerabile
Sacramentum. Quid purius poteſt eo
eſſe atque ſimplicius? Non taurino quiſ-
* quam perfunditur ſanguine, * ut ſacra
dicuntur habere gentilium: non hirco-
rum atque arietum cruore peccator la-
vatur (neque enim quiſquam ita puri-
ficatur; caro enim lavatur, non culpa
Eſai. 12. 3. diluitur) ſed exiet, inquit, aqua cum
Pſal. 22. 5. delectatione de fontibus Salvatoris; &
paratur in conſpectu tuo menſa cæle-
ſtis, & poculum inebrians quam præ-
clarum eſt! Hæ ſunt divitiæ ſimplicita-
tis, in quibus eſt Chriſti pretioſa pau-
Matth. 5. 3. pertas. Eſt & in moribus paupertas bo-
Pſal. 33. 19. na; unde & Dominus dixit. *Beati pau-
peres ſpiritu*. Et in pſalmis invenimus,
quia Dominus humiles ſpiritu ſalva-
* bit. Eſt & in * collatione tenui pau-
2. Cor. 8. 2. pertas abundans, ſi abundet fides. Un-
de Apoſtolus ait: *Et profunda paupertas
eorum abundavit in divitiis ſimplicitatis eo-
rum*.

6. Ut autem & ex aliis vocibus ejus
intelligamus, quia ipſe ſe pauperem di-
xit, habemus alibi ſcriptum: *Pauper*
Pſ. 68. 30. *& dolens ego ſum*; hoc eſt, quia pro no-
Eſai. 53. 4. bis dolet, ut legimus; neque enim in
ſe habuit quod doleret. Sicut ergo pro
nobis dolet, ut Eſaias interpretatus eſt,
qui eum vidit in ſpiritu: pro nobis
utique triſtis erat; juxta quod animam
ſuam triſtem appellavit uſque ad mor-
tem, tamen non propter mortem: &
carnem dixit infirmam, quæ mortis
ſubjacuit infirmitati; ut aculeum mor-
tis infringeret, quo nos in die judicii
liberaret, quam non perfunctorie ma-
lam dixit.

v. 2. 7. Sic enim ſubtexuit: *In die mala li-
berabit eum Dominus*: quoniam amara vi-
detur, quæ plures adjudicat pœnæ. Via
enim virtutis anguſta eſt, lata delicti;
ideo rariores in virtute ambulant, plu-
res in flagitio verſantur. Quo fit ut in-
ferior eorum ſit numerus, qui præmia

A remunerationis accipient, quam qui
ob pretium gravium peccatorum ſortem
adverſam judicii reportabunt. Quaſi
dolens igitur dixit malam judicii diem.
Nam ſi Angeli in unius peccatoris ab-
ſolutione lætantur; quanto magis ho-
mines in tantorum condemnatione ho-
minum macerabuntur? Et bene dolet
pro ea ove, quam humeris ſuis ipſe re-
portavit, & ad ovile ſuum revocavit
B errantem. Affectu noſtro loquitur Dei
Filius; quia nobis dies judicii acerba
eſt, quam timemus. Omnibus mala
videtur, quia plena terroris eſt: qua
Deus non ſolum forenſia hominis, ſed
etiam occulta dijudicat: qua cogitur
unuſquiſque aperire quod fecit, aut
quod ſenſit. Ideoque multi damnan-
tur, pauci coronantur. Sed etiam ipſi
qui coronantur, dolebunt; juſti enim
C coronabuntur: juſtus autem quaſi ſuam
putat fratris ærumnam. Et quis ego
ſum qui de illa judicem, qua homo
Angelorum conciliis inſeretur? Ipſius
Domini audiamus ſententiam: *Veniet*, Iohan. 5. 25. & 29.
inquit, *hora, in qua omnes qui in monu-
mentis ſunt, audient vocem Filii hominis;
& procedent qui bona fecerunt, in reſurre-
ctionem vitæ: qui vero mala egerunt, in
reſurrectionem judicii*. Judicabuntur ergo
qui mala egerunt: & ideo mala dies
D & aſpera ab ipſo judice nuncupatur;
ut ſcias quia ipſe nobis compatitur in
Evangelio, qui compaſſus eſt in pro-
phetis.

8. Sed etiam ſic poſſumus accipere;
In die mala, hoc eſt, in tempore ma-
lo; mundus enim in malo poſitus eſt.
Et ideo mali dies iſtius mundi, & ab-
undat diei malitia ſua. Non medio-
cre eſt, ut hic liberemur ab inſidiis
peccatoris. Qui fuerit hic liber a cri-
E mine, ibi erit liber a pœna, & ſeveri-
tatem judicii ſubire non poterit.

9. Et ideo votis opus eſt & preci-
bus quotidianis, & [a] advocatione Prin- a
cipis ſacerdotum, de quo dicit Johan- 1. Iohan. 2. 2.
nes Evangeliſta: *Advocatum habemus apud
Patrem dominum Jeſum, & ipſe eſt depre-
catio pro peccatis noſtris*. Hic ergo advo-
catus noſter, & deprecatio pro pecca-
F catis totius ſæculi orat pro eo qui in-
telligit & credit in Chriſtum, & di-

* Innuere videtur fœdum illud ſacrificium, quo apud Romanos pontifex maximus, uti ex Prudentio *Periſt. hymno* 10. diſcere eſt, conſecrabatur. Ejus autem erant hujuſmodi cæremoniæ. Cum terra in altam ſcrobem egeſta eſſet, eo futurus pontifex demittebatur vittis atque infulis exornatus: mox tabulato innumeris foraminibus terebrato ſcrobs tegebatur: deinde taurus ibi jugulabatur, cujus ſanguis ubertim per tabulatum meatus defluebat:

Defoſſus intus quem ſacerdos excipit,
Guttas ad omnes turpe ſubjectans caput,
Et veſte & omni putrefactus corpore.
Quin os ſupinat, obvias offert genas,
Supponit aures, labra, nares objicit,
Nec jam palato parcit, & linguam rigat,
Donec cruorem totus atrum combibat.

Poſtremo eductus inde bellus pontifex eminus adorabatur a populo. Quæ omnia fuſe ac eleganter deſcribit loco citato Prudentius.

* *Collatio*: hic idem eſt, ac pecuniæ collectæ erogatio.

a Rom. edit. ſola, *Pontificis magni . . . . & ipſe eſt propitiatio pro peccatis*. Hinc quia alluſum putarunt ad illud Hebr. 4. 14. Ἔχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν, & ad iſtud 1. Johan. 2. 2. Καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Veruntamen nihil eſt, cur propterea verſionem Ambroſii exiſtimemus immutandam.

℣. 3. cit: *Dominus conſervet eum, & vivificet* A *eum, & beatum faciat eum*. Conſervet a periculis, vivificet tamquam in mortis tenebris conſtitutum, beatum facere bonorum operum acceſſione dignetur.

* Ibidem. 10. * *Et emundet*, inquit, *in terra vitam ejus*. Bene addidit, *in terra;* quia niſi hic mundatus fuerit, ibi mundus eſſe non poterit. Vol certe hoc modo: *Emundet in terra*. Quomodo enim quis mundus in luto; cum terra eum obli- B niat? Ergo Domini manus eſt neceſſaria, quæ fecit de terra corpus; ut ipſa mundare dignetur.

℣. 3. 11. *Et non tradat eum in manus inimici ejus*. Quis eſt inimicus; niſi leo ille qui circuit rugicns, quærens quem devoret? Alii habent græci: *Et non tradat eum in animas inimicorum ejus*. Animas pro manibus poſuit; eo quod inimicorum animæ bonis inſidientur, & cogi- C tationibus ſuis juſtum conentur evertere. Dicuntur & animæ pro hominibus. Gen. 46. 27. *Omnes animæ ſeptuaginta, quæ deſcenderunt in Ægyptum*. Ideo & David maluit Dei ſe committere poteſtati, quam inſidiis inimicorum, qui parcere ſua voluntate neſcirent.

℣. 4. 12. Sequitur: *Dominus opem ferat illi ſupra lectum doloris ejus: univerſum ſtratum ejus verſaſti in infirmitate ejus*. Quis eſt D lectus doloris, niſi caro infirmitatis? Et bene lectus doloris; quia corpus eſt mortis, de quo ſe liberari deprecatur Apoſtolus; ut tamquam de tumulo Rom. 7. 24. quodam poſſit adſurgere, in quo ægra jacet anima, & quaſi quodam decumbit in lectulo. Symmachus, *lectum miſeriæ*, dixit: Aquila, *grabatum miſeriæ*: expreſſius Septuaginta viri, *lectum doloris*, putaverunt eſſe dicendum. His ergo verſiculis utendum eſt apud eos, E qui diutius infirmitate corporis detineantur; ut habeant medicinam Dei, quo ſani eſſe mereantur. Lectus ergo animæ caro infirma eſt, cujus ægritudini anima noſtra compatitur, quæ ſi habeat Luc. 5. 24. adjutorem Dominum, dicit ei: *Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam*. Quo conſortatus Dei verbo qui æger erat, ſurgit & tollit lectum ſuum in quo jacebat, & redit in ſtatum priſtinum ſanitatis. Hoc eſt in domum ſuam F regredi, ut habitet in domicilio robuſtiſſimæ valetudinis. Qui habitat, regit: qui regit, virtutis habet ſibi gratiam ſuffragantem. Sed etiam ſtratum omnem verſat Dominus in infirmitate languentis, cui adeſſe dignatur. Quod verſatur, ſtatum mutat, aut ex ſanitate in ægritudinem, aut ex ægritudine ad ſanitatem. Hic ergo qui ægrotat, verſat ſe ad remedium ſanitatis.

13. Sic ergo dominus Jeſus, etſi vulneratus eſt propter peccata noſtra, tamen non in illa infirmitate permanſit; ſed ſe ipſe verſavit in melius ad univerſorum ſalutem. Itaque paſſione infirmitas eſt ſoluta, mors reſurrectione. Sicut ergo ſe ipſe verſavit ad populorum redemtionem, nec ſenſit aculeum mortis, aut vulneris infirmitatem: ſic eum qui in ſe credit, etſi graviter ægrotantem, ut a morte liberet, verſat ad vitam. Omnem ergo ſtratum, hoc eſt, univerſorum hominum infirmitatem in ſua infirmitate verſavit. Suſcepit enim infirmitates omnium in ſua carne, erexit ſe in crucem, & verſavit omnium infirmitates in ſui corporis infirmitate. Eſai. 53. 5. Unde dicit Eſaias: *Livore ejus nos ſanati ſumus*. Habent hoc luctatores, ut ſe ſubjiciant iis quibus congrediuntur atque luctantur, ut opprimi poſſe videantur; & ſubito [a] cum ſuperati æſtimantur elidunt, & quadam arte ſe verſant, ut eliſdant ſuperiorem. a Cadit qui portabatur, & is qui portabat, ſuperior invenitur, ut ſternat urgentem. Spiritali itaque paleſtra dominus Jeſus onera noſtra ſuſcipiens in illa ſe paſſionis ſuæ congreſſione ſubjecit; & in infirmitatis ſpecie, ut eum adverſarius hominem parem ceteris judicaret, quem facile poſſet opprimere, divinitatis arma depoſuit, humanitatis tegmen adſumſit. Securus victoriæ propius tentator acceſſit: in coſta eum telo militis voluit vulnerare, reputans & hunc ſicut Adam per coſtam poſſe proſterni. Sed vulneratus latere dominus Jeſus vitam produxit e vulnere, evacuavit omne peccatum, dejecit adverſarium, cui mortem latronis eripuit; & in illa morte, in illa ſui corporis ſepultura cum æſtimaretur oppreſſus, eliſus ſua ſe virtute verſavit: cecidit adverſarius, Dominus reſurrexit.

℣. 5. 14. Sequitur: *Ego dixi: Domine, miſerere mei: ſana animam meam, quia peccavi tibi*. Poteſt & ex perſona regis David hoc dici, qui videns in ſpiritu tantam victoriam & gratiam Chriſti, petit ut in illa remiſſione peccatorum omnium & ſui miſereatur; quoniam ipſe, etſi legibus quaſi rex, non teneretur humanis, Deo tamen obnoxium ſe pro peccatis ſuis eſſe cognoſcit. Confitetur ergo peccatum ſuum; ut accipiat remiſſionem, & generalis indulgen-

* Habentur ea verba in Pſalt. mſſ. Germ. & Carn. nec non Rom. edito an. 1583. in omnibus autem aliis deſiderantur.

a Ita cod. Vat. & quatuor Gallic. Alii vero, ac edit. *cum æſtimantur elidi*, Rom. *eliſi, quadam arte* &c.

gentiæ munus inveniat. Poteſt & ex A perſona Salvatoris hoc exprimi, qui nobis miſericordiam Dei poſtulat, & peccaſſe ſe dixit, quia pro nobis peccatum factus eſt. Simul nos docet, cum in aliquo ſumus adverſus inimicos Dei certamine conſtituti, ut Dei imploremus auxilium: ipſi peccata noſtra fateamur, & tunc maxime cum urgemur & terimur, cum dolore & amaritudine nos proſternamus, ne tacuiſſe videamur B quo medicina citius noſtris vulneribus deferatur, ut ſanati adverſario reſiſtamus. Quomodo enim poteſt congredi vulneratus? Unde diſcimus, quia peccatorum noſtrorum aculeis vulneramur? Vulnus medicum quærit, medicus confeſſionem exigit.

15. Hinc quoque magis ac magis aperire Salvator ſacramentum ſuæ incipit paſſionis, quod cum Evangelio concor- C dare non dubium eſt. Nam maledicebant ei Judæi, mortem ejus expetebant, inſidiabantur, urgebant, creſcentem quotidie gloriam ejus operis non ferentes. Hoc ergo prophetia annuntiat, quod in Evangelio completum eſt:
v. 6. *Inimici mei dixerunt mala mihi; quando morietur, & peribit nomen ejus?* Amentes, qui vitæ auctorem mori poſſe credebant: ſed vota eorum Eccleſia deſtruebat, credens quod etiam mortuus ſe- D cundum corporis conditionem, ſuum nomen augeret; & ideo pſallebat ei
Pſal. 44. 18. dicens: *Memor ero nominis tui in omni generatione & generationem*. Repetebat:
Cant. 1. 2. *Unguentum exinanitum eſt nomen tuum*. Morientur illi, qui te mori poſſe præſumunt: non moriar ego, quæ te novi vitæ arbitrum, ſalutis auctorem. Novimus enim quod tempore paſſionis & reſurrectionis orabant diſcipuli congregati; quando eis Maria Magdalena re- E ſurrexiſſe Dominum nuntiavit, & quando eis, clauſa janua, Dominus ſe in corpore reſurrectionis oſtendit, quando Thomas vulnera ejus vidit, & credidit. Inſultabant ergo Judæi quaſi mortuo: ſed Dominus viventem ſe apoſtolis revelabat. Cum ergo dicerent Judæi: *Ecce mundus totus poſt eum abiit*;
Iohan. 12. 19. cum dicerent quia mirabilibus operibus ſuis ſeducit populum; quid aliud dice- F bant, niſi: *Quando morietur; & peribit nomen ejus?* Et ideo in ejus paſſione cla-
Iohan. 19. 15. mabant: *Tolle, tolle a terra talem hunc: crucifigatur, crucifigatur*. Factum eſt quod petebant, ſublatus a terra eſt, reſurrexit, ad cælum adſcendit, & regnum ſuum [a] de nobis paradiſi ſedibus reformavit. a

16. De Juda quoque proditore evidens prophetia ſubtexitur in his verſiculis, qui ſequuntur: [b] *Et egrediebatur* b
v. 7. *ut videret, vana locutus: cor ejus congregavit iniquitatem ſibi. Egrediebatur foras, & loquebatur*. Sic diſtinctum græcis in codicibus invenimus. Ingrediebatur ergo Judas quærens prodere Salvatorem, ut videret quid ageret, quidve loqueretur; ut eum caperet in ſermone, & Judæis annuntiaret: ſed nihil inveniebat, qui Iohan. 13.
nihil intelligebat. Bene ait Scriptura [c] c quia intus cum Jeſu non erat, qui de doctrina ejus receſſerat, & inſtitutiones ejus reliquerat. Volebat intrare, ſed penetrare non poterat; quia eum ſua excludebat perfidia. Omnis enim impudicus aut avarus, aut immundus (quod eſt idolorum ſervitus) non habet hereditatem in regno Chriſti & Dei. Non ſolum ergo ingredi moliebatur, & non ingrediebatur; ſed etiam volebat videre, & non videbat. Denique loquebatur Jeſus in parabolis, ſed non audiebat Judas. Denique divina non videbat myſteria; non enim omnes audiunt verbum Dei, qui ſibi videntur audire. Nam ſi omnes audirent, non diceret Jeſus: *Qui habet aures audiendi,* Luc. 8. 8.
audiat. Et ideo quia non audiebat, neque videre poterat, loquebatur vana pro veris, & putabat quod Jeſum falleret dicens: *Potuit hoc venundari, & dari pau-* Matth. 26. 9.
peribus; cum furtis ſuis, non pauperibus provideret, [d] appellans rabbi. Nam d
quomodo doctorem appellabat a cujus magiſterio deviabat; cujuſque cor (in quod ſe immerſerat diabolus) congregabat ſibi & augebat iniquitates? Sibi enim erat iniquus, ſibi injuſtus, ſibi delinquebat, qui intra ſe dolum meditabatur, qui latere non poterat. Non enim circumveniebatur Jeſus, qui prodebatur volens, & teſtificabatur: *Unus* Iohan. 13. 21.
ex vobis me tradet. Denique confeſſus eſt Judas, dicens: *Numquid ego ſum, rabbi?* Matth. 26. 25.
Et Dominus ait: *Tu dixiſti*. Nec ſic intellexit Judas quod cognoſceretur. Nam ſi intellexiſſet, non prodidiſſet.

17. Sed nihilominus, *& egrediebatur foras, & loquebatur*. Aptus verſiculus adver-

a Rom. edit: ſola, *de novis paradiſi ſedibus reformavit*. Magis commode, *de nobis*; cum hic ſenſus elici ex iſtis verbis poſſe videatur: Chriſtus in paradiſi ſedibus regnum ſuum de nobis reformavit, quod nimirum perduellium Angelorum caſu fuerat quodammodo deformatum.

b Eadem edit. Rom. *Et ingrediebatur ut videret*: in quo non ſolum cum omnibus omnium idiomatum Pſalteriis convenit, ſed etiam cum ipſomet Ambroſio inſra: *Ingrediebatur ergo Judas &c.* ſed ab omnibus ejuſdem Patris mſſ. atque edit. recedit. Quod vero poſt, *& loquebatur*, addit, *in id ipſum*: in hoc neque cum mſſ. & aliis edit. neque cum ipſa orationis ſerie ſatis congruit.

c Mſſ. Vict. & Colb. *quia intus cum Ieſu noverat*.

d Edit. omnes ac mſſ. aliquot, *appellans rabbi atque doctorem, a cujus &c.* Elegantius cod. Vat. cum pleriſque Gallic. ut in textu.

verſum eos qui ſecretum alicujus prod━unt. Pulcre ait: *Egrediebatur foras*; foris enim lupi, foris prædones: intus Moyſes in nube cum Jeſu, foris Judæi: intus Zacharias ſacerdos in templo, foris multitudo: intus Spiritus ſanƈtus in cordibus noſtris clamat ad Patrem, foris adverſarius noſter ſicut leo pervigilat ad rapinam: foris infideles, intus fideles. Et ideo eos qui foris ſunt, judicabit Deus: eos autem qui intus ſunt, Chriſtus abſolvit. Egrediebatur igitur Judas, & loquebatur. Egrediebatur de fide: egrediebatur de concilio & numero apoſtolorum: egrediebatur de convivio Chriſti ad latrocinium diaboli: egrediebatur de gratia ſanƈtificationis ad laqueum mortis, qui vana ad perfidos loquebatur; egrediebatur foras, qui vitæ internæ myſteria relinquebat: egrediebatur, qui Scripturæ interiora non noverat. Si enim ſciſſet, intellexiſſet dicentem: *Numquid qui dormit, non adjiciet ut reſurgat?* Intellexiſſet C etiam illud: (*Pſal.* 54. 14. & 15.) *Tu vero homo unanimis, dux meus & notus meus, qui ſemper mecum dulces capiebas cibos, in domo Domini ambulavimus cum conſenſu.* Non intellexit ergo hunc pſalmum, non centeſimum atque octavum, non alios, non alia teſtimonia Scripturarum. De quo bene Evangeliſta dicit Johannes, & ceteris infidelibus: (1 *Iohan.* 2. 19.) *Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis. Si enim ex nobis fuiſſent, nobiſcum manſiſſent.*

(*v.* 8.) 18. Non manebat ergo cum apoſtolis proditor, qui foras exibat, & cum perfidis ſuſurrabat. Quo verbo uſa eſt ſcriptura divina, demonſtrans ſine auƈtoritate eſſe perfidiam, quæ timet quod loquitur, deprehendi. Fideli autem dicitur: (*Eſai.* 58. 1.) *Exalta viribus vocem tuam.* En quo deciderat apoſtolus Judas, qui miſſus erat fidem gentibus pleno auƈtoritatis præconio prædicare; ut in aurem inſuſurraret inſidiatoribus magiſtri ſui, quod timeret audiri. Nonne judicio ſuo ſe E ipſe damnavit? Sed erubeſcebat audiri, quod facere non timebat: erubeſcebat; quia adverſus vitæ ſuæ, ſanƈtificationis, & honoris auƈtorem cogitabat mala: nec gratiam beneficiis rependebat, ſed mala pro bonis bono referebat magiſtro; quod etiam ſæculi homines damnare conſueverunt; erubeſcebat ingratus deprehendi, erubeſcebat avarus videri; cum pro pecunia auƈtoris ſui F ſalutem proderet: erubeſcebat videri perfidus. Similiter & Judæi qui adverſus fidei magiſtrum falſos teſtes perfidi ſu-

A bornabant, ut dicerent eo quo prædicaſſet tempus Dei quod Salomon condidit, deſtruendum: cum ille de templo ſui corporis ſignificaſſet: *Solvite hoc templum, & in triduo ſuſcitabo illud*; (*Iohan.* 2. 19.) vere foris erant, qui a cognitione Verbi cæleſtis erant excluſi.

(*v.* 9.) 19. *Verbum*, inquit, *iniquum propoſuerunt adverſum me*; id eſt, illicitum, & contra jus & fas ſermonem propoſuerunt, mihi facientes de humano ſan- B guine paƈtiones, quem ſceleratiſſime vendidit Judas: Judæi quoque emendum non minore ſcelere crediderant, vaniſſimi homines; quaſi *qui dormit*, inquit, (*Ibidem.*) *non adjiciat ut reſurgat.* Quid ſit adjeƈtio, conſideremus.

20. Naturale eſt omnibus terrenis animantibus, & volatilibus cæli, & piſcibus maris naſci & mori: homini vero quem pretioſiorem ceteris terræ animantibus Deus fecerat, hanc præcipue contulit gratiam, ut mortuus reviviſcat. C Hæc ergo adjeƈtio dicitur ad renovationem vitæ ſuperioris. Denique & Ezechiæ regi cum præſcripſiſſet Dominus, quod vitæ ſuæ tempus impleſſet: & per Eſaiam mandaſſet, ut ordinaret domum ſuam; quia moriturus eſſet: atque ille oraſſet ad Dominum, & fleviſſet fletu magno; miſertus Dominus mandavit ei: *Ecce adjicio ad tempus tuum annos quindecim.* (*Eſai.* 38. 5.) Et alibi ſanƈtus David ait: *Dies ſuper dies regis adjicies annos ejus.* (*Pſal.* 60. 7.) Inventum ergo homini quod addatur: D Deo autem addi nihil poteſt; quia ſcriptum eſt: (*Eccli.* 18. 5.) *Non eſt adjicere, neque minuere, in quo perfeƈta & plena ſunt omnia.* Etſi Chriſtus reſurrexit, utique in eo quod adſumſerat, reſurrexit, in quo plenitudini divinitatis ejus nihil vel decedere potuit, vel accedere. Deus enim incorporeus & immortalis eſt, cujus ſumma natura, & plenitudo virtutum ſine ulla carnis acceſſione ſignatur. Caro autem diſpenſationis in Chriſto eſt, E quam miſerationis titulo, & pietatis jure ſuſcepit; ut captivum redimeret, ablueret contaminatam, mortuam reſuſcitaret. Et pulcre ait: *Numquid qui dormit, non adjiciet ut reſurgat?* Non dixit, non adjicitur; ſed, *non adjiciet ut reſurgat*; eo quod ipſe ſe Dei Filius reſuſcitavit; ſicut ſupra diximus dixiſſe eum Judæis: (*Iohan.* 2. 19.) *Solvite hoc templum, & in triduo excitabo illud.* Adjeƈtionem accepit caro, quaſi F ſumta de homine, ſuſcepta de Virgine: ſed quaſi Deus adjeƈtionem ipſam operatus eſt, qui virtute propria reſurrexit; ut eſſet ſuæ reſurreƈtionis operator. a Ut autem

a Sic mſſ. Vat. & quatuor Gall. Edit. autem, *Cum igitur legas quod* &c. quibus ſuffragatur Reg. cod. niſi quod vocem, *igitur*, non agnoſcit. At Colb. & Viƈt. ita legunt, *in quo ipſum legas quod* &c.

autem intelligas quod & Pater Filium, & Filius ipſe ſe reſuſcitaverit, agnoſce operationem illam divinæ fuiſſe virtutis, quia Patri & Filio una virtus, communis operatio; quandoquidem una atque eadem ſubſtantia Trinitati eſt.

21. Sed quid ego ceteros arguo (dicit dominus Jeſus) quid mirum ſi populus me non cognovit, & cruci adjudicavit; cum apoſtolus meus mercedem proditionis exegerit, cum conviva
℣. 10. meus mortem meam vendiderit? *Etenim homo pacis meæ in quem ſperavi, qui edebat panes meos, ampliavit ſuper me ſupplantationem*. Aliqui Judam excuſandum putant; quia refudit pecuniam
a quam [a] pro mercede proditionis acceperat: ſed ecce quia ultra Judæorum condemnatur infidelitatem; cui enim plus datum eſt, plus exigitur ab eo. Quid, inquit, de aliis querar? *Homo pacis meæ*, cui pacem meam dederam, pacem meam relinquere volueram, perſecutoribus deductis me tradidit,
Johan. 13. 21. & fefellit me, *in quem ſperavi*. Numquid ignoravit proditorem ſui futurum, de quo ante prædixit: *Unus ex vobis me tradet*? (hoc autem dicebat de Juda, ſicut ſcriptum eſt in Evangelio.) Non utique; ſed quo amplius condemnaret eum, de fide ejus ſperaſſe ſe dixit. Aquila, *confiſus eram*, dixit: Symmachus poſuit, *confidebam*. Plus enim gravamus eum in quo plurimum ſpei vel fiduciæ habuiſſe nos dicimus; ſi poſtea ſpem noſtram opinionemque deſtituit.

22. Simul oſtendit quanta vis divinæ ſanctificationis ſit, quæ excludat malitiam, & depravatum emendet ingenium; ſi forma propoſiti melioris accedat. Quantos ſcimus eſſe converſos? Mutatus eſt Zacchæus ille publicanus, & ad quæſtum avaro intentus affectu, qui poſtea quadrupla redhibitione ſolvit errorem, condemnavit in ſe avaritiam, temporis ſuperioris abjuravit lucra, compenſavit in pauperes, ſi deeſſet exactor. Latro ipſe nequitiam ſuam propoſito meliore mutavit, agnovit in cruce Chriſtum, confeſſus eſt Dei Filium, regem voce propria nuncupavit. Quo tempore juſti plerique nutabant; ipſi certe latebant apoſtoli: carnifex ipſe centurio non negavit. Quid de

A tempore Evangelii loquor? Rahab meretrix erat, quæ perfidiæ atque intemperantiæ ſe alebat ſtipendiis; tamen ubi exploratores vidit quos miſerat Jeſus Nave, fidem induit; & periculo imminente, juſtitiam reſervavit: nec ſuſceptos prodidit, ſed fideli humanitate protexit. Ideo ergo ſperaſſe ſe dicit; quaſi jure præſumſerit, ut apoſtolus ſuperiora deponeret, meliora
B ſequeretur: & qui ſanctificandi alios munus acceperat, ipſe in ſe ſanctitatis gratiam cuſtodiret, & ſinceritatis inhæreret officiis. Bene ait, *ſperavi*; quia homini dedit eligendi arbitrium, quid ſequatur. *Poſui*, inquit, *ante te bonum* Deut. 30. 15.
& malum. Si malum elegeris, non natura delinquit, ſed eligentis affectus. Si unuſquiſque hominum condemnatur qui malum elegerit; quid de Juda di-
C cimus, qui prodidit eum cui copulabatur ſuavitate convivii?

23. *Qui edebat*, inquit, *panes meos*, ℣. 10.
ampliavit ſuper me ſupplantationem. Quid eſt quod addidit, *panes meos*? Potuit dicere: Qui edebat panes mecum; niſi illam intelligas, quæ ſpecialis eſt Chriſti, hoc eſt, verbi cæleſtis alimoniam; *non enim in ſolo pane vivit homo, ſed in* Matth. 4. 4.
omni verbo Dei. Denique alibi dicit: *Qui ſemper mecum dulces capiebas cibos*. Pſ. 54. 15.
D Quibus verſiculis bene utimur adverſus eos qui necandos eſſe crediderint, cum quibus videntur epulati. Gentiles hoc cuſtodire memorantur, hoſtes plerumque, latrones etiam; ut parcant iis cum quibus [b] recordentur ſe iniiſſe convi- b
vium: feræ quoque ipſæ pabulorum ſocietate miteſcunt. Unde propter hujuſmodi affectum gratiæ convivalis, ſi verba conſideremus, non otioſe dulces cibos dixit. Quomodo enim dulces,
E qui cito corrumpuntur? Sed vide ne dulces cibos dixerit verba vitæ. Hos enim cibos nulla amaritudo corrumpit, nulla mortis corruptela contaminat. Unde & *ſemper* dixit. Non enim ſemper edere quis poterat. Semper autem verbo Dei poſſumus inhærere, & noctibus & diebus, ſi in lege Dei die & nocte meditemur.

24. Quid eſt etiam, *ampliavit*? Græcus ἐμεγάλυνεν dixit, hoc eſt, magnificavit. Utrumque nobis expoſuit Do-
F minus quod movere nos poſſet, dicens in Evangelio: *Qui manducat mecum pa-* Johan. 13. 18.
nem,

a Plures mſſ. *pro mercede emtionis acceperat*.

b Mſſ. aliquot, *recordentur contubernium habuiſſe*. Ceterum in confeſſo eſt olim non tantum apud Græcos ac Latinos, ſed & apud Barbaros magna religione ac reverentia cultam eſſe menſæ atque conviviorum ſocietatem. Etenim gentes fere omnes cum privata fœdera, tum publica per ſalis ac panis communionem jungebant: Jovem hoſpitalem menſæ præſidem & vindicem exiſtimabant: jurabant per menſam hoſpitalem; & ſi quis hoſpites atque ὁμοτραπέζους violaſſet, non modo ipſe habebatur exſecrabilis, ſed & ædes ubi hoc ſceleris patratum eſſet, tamquam funeſtæ, interdum habitatoribus deſertæ remanebant. Vide Strukium Ant. Conviv. lib. 1. cap. 3.

27. Hic itaque equus in figura &
ante eſt demonſtratus tempore Macha-
bæorum, quem ſedebat dux ille mili.
tiæ cæleſtis aureis armis refulgens, qui
Heliodorum depeculatorem illum de-
poſiti vidualis, ceterorumque quæ ſa-
cræ fuerant commendata cuſtodiæ, &
ſtravit, & perculit, & poſtea exoratus
Oniæ precibus ſacerdotis vitali uſui re-
formavit. Unde vere in eo arma aurea
refulſerunt; quia ſolus equum hunc
ſedit, & vicit, in quo nullus culpæ
immunis evaſit. Non Enoch, qui
raptus eſt, ne malitia mutaret cor
ejus: non Abraham, non Iſaac, non
Jacob, non Moyſes. Omnes enim ſub
peccato, omnes ſub morte. Denique
regnavit mors ab Adam uſque ad Moy-
ſen. Solus iſte eſt qui peccatum non
fecit: ſolus eſt Chriſtus, qui pecca-
tum abſtulit mundi, qui dixit morti:
1. Cor. 15. 55. *Ubi eſt, mors, victoria tua; ubi eſt, mors,*
aculeus tuus?

28. Quomodo ergo amplificavit ſu-
per hunc ſupplantationem ſuam Judas,
& cecidit eques retrorſum? Quod in
Juda eſt, dolum fecit: quod in Chri-
ſto, volens paſſus eſt. Sæpe videmus
fortiorem velle percuti; ut acrior laceſ-
ſitus inſurgat, vehementius excitetur.
Momordit ergo ſerpens calcaneum equi,
virus ſuæ fraudis evomuit: volens eques
ſe ipſe dejecit, volens cecidit; ut nos
levaret. Quid eſt tamen, quod ait
Gen. 49. 17. Scriptura: *Et cadet eques retrorſum?* Cur
retrorſum, niſi ut regeret retro ſe ſe-
quentes? Retrorſum erat Petrus, cui
Marc. 8. 33. dixit: *Vade retro poſt me.* Retro erant
apoſtoli, & ceteri diſcipuli. Ideo re-
trorſum cecidit; quia ſuper quos cadit,
Luc. 20. 18. ſalvat. *Omnis enim qui ſuper hunc lapi-
dem*, inquit, *ceciderit, conquaſſabitur: ſu-
pra quem autem ceciderit, emundabit eum.*
Alii habent, *ventilabit eum*; alii, *commi-
nuet*. Qui enim ventilat frugem, mun-
dat a paleis: qui comminuit aliquid,
in pulverem redigit; ut mollitia pul-
veris, vel poculo ſalubri, vel reliquo
medicinæ uſui ſine ulla perturbatione
proficiat. Unde colligimus cavendum,
ne quis ſemel per baptiſmum ſuſceptus
a Chriſto, ex ejus decidat corpore,
hoc eſt, excutiatur ab Eccleſia; ipſa
eſt enim mortis ruina perpetuæ. Illum
autem qui venit crediturus in Chri-
ſtum; ut eum mors ejus inveniat, crux
ejus adſumat, clavus infigat, ſanguis
infundat, ſepultura quoque ejus invol-
vat, gratia reſurrectionis adtollat, de
A ſomno ſuſcitet, a morte vivificet: il-
lum, inquam, a ſæculo liberat, a pec-
cato mundat, ſanat a vulnere, a du-
ritia impietatis inflectit, ad manſuetu-
dinem pietatis emollit; ut circumciſo
corde, incircumſcriptum illum & in-
comprehenſibilem hauriat ſpiritum, bi-
bat poculum ſalutis æternæ. Cecidit
ergo eques retrorſum.

29. Accipe & aliud, cur retrorſum
B & non ante ceciderit. Poſt ipſum o-
mnes, nemo ante ipſum. Cecidit ergo
non ſibi, ſed omnibus; ut duritiam
cordis noſtri ſuper nos cadendo molli-
ret. Cecidit ſuper Adam, quem quæ-
rebat, ut inveniret. Retro eum quæ-
ſivit; ut ſupra humeros ſuos bonus
paſtor imponeret, ſecumque paradiſo
in illius redemtione latronis inveheret.

30. Sed forte dicas: Et perſecutores Johan. 18. 6.
C ceciderunt retrorſum. Sic enim ſcri-
ptum eſt, quia principes ſacerdotum,
quos adduxerat proditor Judas, & ce-
teri qui ad comprehendendum advene-
rant dominum Jeſum, abierunt retror-
ſum, & ceciderunt in terram. Hoc
eſt quod & ego dico, quia ſuper pec-
catores voluit cadere, non ſuper juſtos;
juſtus enim medico non indiget, ſed
peccatores. Si apoſtolorum umbra ſa-
D nabat; quanto magis caro Chriſti quos
tangit, a morte defendit? Denique
leproſum tetigit, & ſine dilatione mun-
davit. Ut ſcias autem qui legis, quia
& perſecutores ſuos voluit liberare,
teſtem Chriſti interroga. Nam cum in-
veheretur Petrus in Judæos, quod prin-
cipem vitæ interfeciſſent, remedium
demonſtravit; ut agerent pœnitentiam,
remitti ſibi peccatum quod admiſerant,
mererentur. Quid autem dubitas, quod
E ideo cecidit, ut reſuſcitaret; cum ipſe
dixerit: *Percutiam, & ſanabo?* Verborum
tamen videto diſtantiam. In Geneſi Deut. 32. 39.
habetur: *Cadet eques retrorſum, ſalutem ex-* Gen. 49. 17.
ſpectans a Domino; hoc eſt, ut oculos non
avertat, actio mentem propriam non
reflectat, reſurrectionis ſuæ prærogati-
vam vindicet, & divina ſe reſuſcitet
poteſtate. Hic autem habetur: *Abierunt* Johan. 18. 6.
F *retrorſum, & ceciderunt in terram.* Qui
terrenus eſt, in terram cadit: qui cæ-
leſtis, cælo inhæret. Etſi corpore cadit,
virtute non cadit: [a] nec iis quæ ſua
ſunt, ſed quæ ſurſum ſemper intendit;
ſemper enim ad Patrem reſpicit, ut
ejus circa nos impleat voluntatem.
Utinam & iſti non abiiſſent retrorſum,
ſed Chriſtum excepiſſent; ſicut excepit
Jo-

a Cod. Vict. & Colb. cumque illis antiquæ edit. *non cadit, nec iis quæ ſua ſunt, ſed operi intendit.* Quatuor alii mſſ. *non cadit, ſed quæ ſurſum ſunt, ſemper intendit.* Reg. ſolus, *non cadit, ſed quæ ſua ſunt, ſemper intendit.* Quæ lectio nequaquam videtur contemnenda. Etenim ſi homo cæleſtis quæ ſua ſunt ſemper intendit, utique ſemper intendit cæleſtia. Commode tamen edit. Rom. & cod. Vat. quos eo ſequimur, quod melius ſonent auribus chriſtianis.

Joſeph, & ſepelivit eum in monumento novo. Qui fidelis eſt, in terram non cadit: qui infidelis, cadit & deſcendit in inferiora terrarum; ſicut ſcriptum

Pſ. 54. 16. eſt: *Deſcendant in infernum viventes*. Ergo perſecutor ſuper terram, & in infernum cadit: Chriſtus ſuper reſurrecturos, Chriſtus ſuper petram, Chriſtus ſuper Eccleſiam. Audi quomodo ſuper Eccleſiam cadat. Retro erat Petrus, & ſequebatur eum cum a Judæis ad Caiphæ domum Synagogæ principis duceretur. Ipſe eſt Petrus cui dixit: *Tu*

Matth. 16. 18. *es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*. Ubi ergo Petrus, ibi Eccleſia: ubi Eccleſia, ibi nulla mors,

Ibidem. ſed vita æterna. Et ideo addidit: *Et portæ inferi non prævalebunt ei: & tibi dabo claves regni cælorum*. Beatus Petrus, cui non inferorum porta prævaluit, non cæli porta ſe clauſit; ſed e contrario deſtruxit inferni veſtibula, patefecit cæleſtia. In terris itaque poſitus cælum aperuit, inferos clauſit.

31. Poteſt & illud convenire huic loco, quod Samaritanus deſcendentem de Hierico hominem vulneratum illum a latronibus non præterivit; ſed ſuſcepit eum, & vulnera ejus curavit, infundens oleum & vinum: & impoſuit ſupra jumentum ſuum, & duxit ad ſtabulum. Quid dubitas de equo bono, cum bonum & jumentum legeris? Cum legeris in Hieruſalem illam, & equites multos & plurimos cum quadrigis & curribus introire? Nec te moveat quod

Pſ. 19. 8. & 9. legiſti: *Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine domini Dei noſtri magnificabimur. Ipſi obligati ſunt, & ceciderunt.* Sed Elias non cecidit, qui curru introivit; ubi enim Dei nomen eſt, ibi nullus obligatur, ſed abſolvuntur univerſi. In nomine autem Dei noſtri & pauper eſt tutus, & dives; & nobilis, & ignobilis; & infirmus, & potens. Fidei non præjudicant opes; ſi tamen uti opibus noverimus.

℣. 11. 32. Et ideo nomen Dei in ſe habens dicit: *Tu autem, Domine, miſerere mei, & reſuſcita me, & retribuam illis*. Quod utique non quaſi de reſurrectione dubitans dicit, qui in poteſtate habebat

Joan. 2. 19. dicere: *Solvite templum hoc, & in triduo reſuſcitabo illud*; ſed formam dat homini, ut miſericordiam a Deo, & reſurrectionem de Deo ſperet. Deinde non reſuſcitari ſe petit: ſed reſuſcitari ſibi poſtulat Matthiam in locum Judæ; ut apoſtolicus numerus impleatur. Etenim

A quia neceſſe habebat perire filius perditionis, ut Scriptura impleretur; oportebat in locum ipſius ſubrogari filium ſalutis. Tertium accipe. Reſuſcitari ſe, hoc eſt, corpus ſuum, poſcit: corpus autem Chriſti, Eccleſia eſt. Et quia Judas figura erat infidelis populi Judæorum, qui pecunia vel emit, vel vendidit Chriſtum (quod faciunt qui pluris ducunt pecuniam, quam religionem) [a] pro interitu plebis in fide ſi- a

B gnificat Eccleſiæ ſibi gratiam reſurrecturam. Unde & ipſa dicit in Canticis: *Si ſuſcitaveritis & reſuſcitaveritis caritatem*; Cant. 2. 7. cum quæreret de juvenculis Chriſtum, quia Chriſtus caritas eſt.

33. Quod autem ait: *Retribuam illis*; hoc intelligimus, quia florentis Eccleſiæ proceſſibus cruciabuntur: & tunc cognoſcent quæ pœna perfidiæ ſit; cum adverterint qui fidei ſit ſplendor, & gratiæ. Vel quia bonus Dominus eſt, qui poterat dicere: *Retribuebant mihi mala* Pſ. 34. 12.

C *pro bonis*. Et medium verbum eſt retributionis, vel in bono, vel in malo: retributurum in bono eſſe ſe dicit; quia etſi cæcitas in Iſrael ex parte continget, tamen cum plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Iſrael Chriſti miſeratione ſalvabitur.

34. Et ſubjecit: *In hoc cognovi quoniam voluiſti me; quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me*. Superius de paſſione ſua loquutus eſt quaſi homo: hinc jam aperit majeſtatem ſuam, quod ſolus ℣. 12.

D ſine peccato, [b] ſolus cui peccator inequitare non potuit, ſolus quem Pater b ut unicum Filium dilexerit. Qua ratione ergo inimicus non eſt lætatus ſuper eum? Quia etſi mortem ſuſcepit pro nobis, reſurrexit tamen; & ipſe inſultavit inimico, cujus victoriam deſtruxit, & aculeum mortis infregit. Et nos licet in ſæculo mœſti ſimus, atque in mœrore noſtro & contritione cordis animique noſtri lætetur inimi-

E cus; tamen reſurgentes ejus gaudium deſtruimus. Unde & Michæas dixit: *Noli ſuper me gaudere, inimica mea, quia* Mich. 7. 8. *cecidi; ſed reſurgam*. Reſurrectio eſt ergo qua inimici omnia vincula ſolvuntur, triumphus omnis aboletur.

35. Sequitur: *Propter innocentiam autem meam ſuſcepiſti me: & confirmaſti me in conſpectu tuo in æternum. Benedictus dominus Deus Iſrael a ſæculo & in ſæculum:* ℣. 13. ℣. 14.

F *fiat, fiat*. Innocens nulli nocet, in neminem peccat. Ideo ſine peccato, ſine dolo Chriſtus ſcripturæ divinæ aucto-

a Ita mſſ. quinque Gall. ubi forte loco, *plebis in fide*, legendum, *plebis infidæ*; licet prior lectio ſenſum præbeat minime rejiciendum. Alii vero mſſ. & edit. vet. in marg. *pro interitu plebis infidelis ſignificat Eccleſiam ſibi gratam* (eædem edit. ac Rom. in corpore, *Eccleſiæ ſibi gratiam*) *reſurrecturam*.

b Mſſ. Vict. & Colb. atque edit. vet. in margine, *ſolus qui peccato inquinari non potuit*. Eædem edit. in corpore, ac etiam Rom. *ſolus cui peccator inſultare* &c. Sed aptius ad allegoriam ſupra inſtitutam reliqui mſſ. .... *inequitare non potuit*. Hic autem obiter obſerva, quod jam ſupra adnotavimus, diabolum ab Ambr. paſſim peccatoris nuncupatione ſignari.

Pſ.138.13. auctoritate ſignatur. Hoc igitur & hic declaratur, ubi dicit: *Propter innocentiam autem meam ſuſcepiſti me.* Quæ autem ſuſceptio ſignificatur? Nam & alibi legimus: *Suſcepiſti me ex utero matris meæ.* Ergo quia ab omni concretione generationis humanæ mundus eſt natus, qui de Spiritu eſt natus & Virgine; ideo eum Pater ſuſcepit, quia ortum illius nulla corporeæ generationis concretio uſitata fuſcavit. B Suſcepit eum reſurgentem; quia nulla eum offenſio prolapſionis adſperſit. Pſ.2,7. Immaculatus ad Patrem rediit, a quo immaculatus exivit; quando deſcendit in terras. Unde dicit ei Pater: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*; hoc eſt, generationis meæ in te privilegium recognoſco, quem nulla macula potuit inquinare peccati. Inter peccatores verſatus es, peccata omnium ſuſcepiſti, C peccatum pro omnibus factus es, maledictum pro omnibus factus es; ſed nullus uſus potuit ad te tranſire peccati. Ita inter peccatores verſatus es, quaſi inter Angelos verſareris. Feciſti terram eſſe quod cælum eſt; ut & ibi peccatum tolleres. Hodie te genui, in quo complacui. Probaſti te Filium, qui impleſti in omnibus Patris voluntatem. Hodie te genui, in quo lucem immaculatæ prolis agnoſco. Heri mihi D & hodie ipſe es, & in ſæculum. Nox in te nulla eſt, quia totus es dies. Bene confirmatus in conſpectu Patris dicitur in æternum; quia apud Patrem ſemper eſt: & vere in conſpectu ejus, cujus ſplendor eſt gloriæ, & imago ſubſtantiæ. Sed quemadmodum complacet in Filio Pater; ita & Filius benedicit Patrem. Pater enim honorificat Filium, & Filius honorificat Patrem.

36. *Benedictus*, inquit, *dominus Deus Iſrael*; hoc eſt, populi Deum videntis, qui & Dominum ſuum & Deum credit: *A ſæculo & in ſæculum: fiat, fiat.* In hebræo habetur: *Amen, amen*; ut adſeruerunt, qui librum legerunt in hebraicis litteris ſcriptum. Græcus hoc loco γένοιτο, γένοιτο dixit; quod eſt: *Fiat, fiat.* Quod verbum diverſas ſignificationes habet, ut ſit interdum

A imperantis, interdum precantis, interdum confirmantis aliquid: imperantis eſt, cum ſuperior inferiori ſtatuit quid faciendum ſit, vel ſequendum: precantis eſt, ſicut illud: *Fiat voluntas tua*; Matth. 6. 10. non enim Deo quis imperat, ſed precem fundit: confirmantis eſt, cum benedicit propheta, vel ſacerdos, vel ſanctus aliquis; & populus reſpondet: *Fiat, fiat.* Hic ergo magis confirmatio B mihi videtur benedictionis, quam oratio, vel deprecatio: maxime quia repetitio ipſius facta ſermonis eſt. Et videtur hebræus quidem ſermo mutatus; ſed idem ſenſus expreſſus. Sicut enim cum ſacerdos benedicit, populus reſpondet amen, confirmans benedictionem ſibi, quam plebi ſacerdos a Domino deprecatur; ita in pſalmo reſponſum eſt: *Fiat, fiat*; quaſi: Amen, C amen. Amen autem confirmationis verbum evidenter oſtenditur in Evangelio, ubi Dominus confirmans ſermonem ſuum dicit: *Amen dico vobis.* Matth. 19. 23. Major autem vis eſt, ubi repetitus eſt ſermo: quod in libro Evangelii ſecundum Johannem frequentius invenimus; quia ipſe maxime de cæleſtibus & profundis myſteriis eſt locutus; ſicut ſcriptum eſt: *Amen, amen dico tibi; niſi* Johan. 3. 5. *quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſan*-D *cto, non poteſt introire in regnum Dei.* Johan. 16. 23. Et alibi: *Amen, amen dico vobis; ſi quid petieritis a Patre in nomine meo, dabit vobis.* Abundant duo exempla, reliqua vero ſi quis quæſierit, inveniet.

37. Indicium quoque eſt libri finiti: *Fiat, fiat.* Nam in * quinque libros diviſum videtur eſſe pſalterium. Primus liber hoc pſalmo finitur, hoc eſt, quadrageſimo. Et pulcre uſque ad paſſionem Salvatoris quadrageſimus pſalE mus eſt comprehenſus, qui finem libro daret, quoniam paſſio Domini finis eſt quadrageſimæ: ut ſecundus liber a myſteriis renovationis inciperet, qui liber, utpote quadrageſimæ, perfectiora ſacramenta complectitur. Nam & baptiſmatis prænunriat ſacramenta, Pſ. 41. 2. cum dicit: *Sicut cervus deſiderat ad fontes aquarum*: & requiem ſanctorum, F qui ad tabernaculum cæleſte pervenerint: & Spiritus ſancti deſcenſionem, quan-

* Celebris eſt illa pſalmorum in quinque partes diviſio, cum ejus meminerint e Græcis Euſebius Cæſar. *Argum. in Pſalm. enumer.* Gregorius Nyſſ. *Tract.* 1. *in Pſ.* cap. 5. & ſeq. Hieronymus epiſt. 134. Hilarius Pictav. *Prol. in pſal.* Quibus poteſt addi Caſſiodorus in *Prol. ſuper pſal.* cap. 11. atque alii. Quod autem eam rejicit Hieronymus & poſt eum nuperus commentator, vir alioquin eruditus, ducti Hebræorum, ac maxime apoſtolorum auctoritate, ſemper pſalmorum librum, non autem libros nominantium; eam quidem rationem non male infra num. 37. diluit noſter Ambroſius. At vero quod laudatus auctor eamdem diviſionem Chriſto negat eſſe antiquiorem, præterquam quod Hieronymum atque Hilarium inter ſe committit, qui facile conciliari poſſunt, modo Hieronymianum teſtimonium non omnes omnino Hebræos includere conſentiamus; certe manifeſtum eſt eum non vidiſſe Euſebii teſtimonium. Is enim memoratam diviſionem Hebræis diſerta adtribuit, atque in accuratiſſimis exemplaribus inveniri adſerit his verbis: [illegible] Vide quæ ſequuntur in *Expoſitione Græc. Patrum in pſalmos*, jam ante a nobis citata. Quin etiam haud abſurdum fuerit exiſtimare peritos illos hebraicæ linguæ, quos Ambroſius, ut ipſe numero ſuperiori ſignificat, de clauſula hujuſce pſalmi percunctatus eſt, ab eo quoque de pſalmorum apud Hebræos diviſione fuiſſe interrogatos.

quando effuſa eſt gratia ſpiritalis in A
quadam voce cæleſtium cataractarum ;
quia virtute magna Spiritus ſerebatur,
ut legimus in Actibus apoſtolorum: &
Act. 2. 2. ingreſſum renovati hominis ad altare:
& Salvatoris adſcenſum : & ſanctificationem
propoſiti virginalis. Qui liber
finitur in pſalmo ſeptuageſimo primo,
quo regnum Chriſti pacificum toto orbe
diffuſum propbetico ſermone annuntiatur,
remiſſioque peccatorum ; B
ubi cum benedictionem Domini præ-
Pſ. 71. 19. miſiſſet, ſubtexuit: *Et replebitur majeſtate
ejus omnis terra: Fiat, fiat*. Tertius quoque
liber finitur octuageſimo octavo
Pſ. 88. 53. pſalmo; & ibi habet: *Benedictus Dominus
in æternum: Fiat, fiat*. Quartus liber
finitur pſalmo centeſimo quinto,
Pſ. 105. 48. ubi habet: *Benedictus dominus Deus Iſrael
a ſæculo & uſque in ſæculum; & dicet omnis
populus: Fiat, fiat*. Quintus liber uſque C
ad finem eſt; ubi pro hoc verbo Pro-
Pſ. 150. 6. pheta dicit: *Omnis ſpiritus laudet. Dominum*.

38. Sed iterum forſitan te moveat,
quomodo quinque libros adſeram, cum
unum Pſalterium ſit. Sed etiam Evangelium
unum eſt, & quatuor libros
eſſe negare non poſſumus. Unum au-
Lib. 1. in Lucam, in proœmio. tem Evangelium eſſe, & alibi, ni fallor,
intimavimus; & ſi iterum exigi- D
Matth. 26. 13. tur, facile poſſumus edocere, cum
Salvator dixerit: *Amen dico vobis, ubicumque
prædicatum fuerit hoc Evangelium*.
Galat. 1. 6. & 7. Et Apoſtolus: *Miror quod ſic tam cito
transferimini in aliud Evangelium, quod
non eſt aliud; niſi aliqui ſunt qui vos per-
1. Cor. 15. 1. vertunt*. Et alibi: *Notum enim facio vobis,
fratres, Evangelium*. Nec uſquam
habes aliter de corpore iſto quatuor
librorum, niſi Evangelium ſignificatum.
Denique quia unum corpus eſt E
etiam pſalmorum, [a] Scriptura dixit:
Pſ. 91. 4. *In decbachordo pſalterio, cum cantico in cythara*.
Sed iterum quia quinque libri
Pſ. 70. 22. ſunt, dixit alibi: *In vaſis pſalmorum*.

39. Pulcre autem quinque libri &
unum Pſalterium; quoniam quinque
ſenſibus homo exterior vivificatur: &
rurſus quinque ſpiritalibus ſenſibus ille
abſconditus cordis homo noſter conſummatur
interior, qui ſolus ante
Deum locuples Petri apoſtoli teſtimo- F
1. Pet. 3. 4. nio reperitur. *Qui habet*, inquit, *aures
Luc. 8. 8. audiendi, audiat*. Habes unum ſenſum.
Et ſicut ſunt qui oculos habent, &
non vident; ita ſunt qui oculis non
videntibus, plus videre creduntur.

A Unde & prophetæ dicebantur videntes,
etiam qui oculis non viderent.
Bonus etiam ille odor, de quo Apo-
ſtolus dixit: *Bonus odor Chriſti ſumus Deo*. 2. Cor. 2. 15.
Unde & Job dicit: *Et Spiritus divinus* Job. 27. 3.
qui eſt in naribus meis. Idem ergo odor
Chriſti, & Spiritus ſancti eſt Deo;
quia unus odor eſt Trinitatis. Eſt &
interior cibus, de quo dixit Dominus:
Meus cibus eſt, ut faciam voluntatem Pa- Johan. 4. 34.
B *tris mei, qui in cælo eſt*. Eſt & interior
tactus, quo Chriſtum tetigit mulier
illa in Evangelio, quæ per duodecim
annos ſanguinem profluebat, nec a medicis
acceperat ſanitatem; ſed accepit
a Chriſto. Fidei tactus eſt, quo tangitur
Chriſtus. Denique eam homines
non videbant; ſed videbat Jeſus, &
ſe vidiſſe teſtatus eſt dicens: *Tetigit me* Luc. 8. 46.
aliquis; nam & ego cognovi virtutem de me
C *exiſſe*. COGNITIO Chriſti, collatio
ſanitatis eſt. Ergo quoniam decem ſenſus
homini ineſſe manifeſtum eſt; ideo
David, qui & foris & intus canebat;
foris corpore, intus corde, dicit in
pſalmo: *In decachordo pſalterio pſallam* Pſ. 143. 9.
tibi.

40. Pſalterium ergo eſt homo conſummatus
in Chriſto: in quo ſicut arte
concinentium fila cordarum; ita con-
D venientium reſonant opera canora virtutum,
ut poſſit dicere: *Pſallam tibi*, Pſ. 70. 24. & 25.
*Deus, in cithara ſanctus Iſrael: gaudebunt
labia mea, cum cantavero tibi; & anima
mea, quam redemiſti*. Paulus ait de ſe:
Foris pugnæ, intus timores. Hic & in- 2. Cor. 7. 5.
tus & foris gaudet: ſed ille adhuc in
certamine, iſte in remiſſione; quia redemtionem
animæ ſuæ ſe meruiſſe cognoverat.
Qui pſallit, in lætitia eſt:
qui luctatur, in ſollicitudine. Verum
E & Paulus ſciebat pſallere: ſed adhuc
ſe proceſſibus reſervabat, cum foret
plenius comprobatus, ut pſalleret; &
ideo dixit: *Orabo ſpiritu, orabo & mente:* 1. Cor. 14. 15.
pſallam ſpiritu, pſallam & mente.

41. Et quia geminum pſallendi officium
demonſtravit, geminam quoque
vocem eſſe Scriptura edocuit, Propheta
dicente: *Voce mea ad Dominum clamavi*, Pſ. 76. 2.
& vox mea ad Deum, & intendit mihi.
Quid eſt mea? Potuit enim dicere:
F Clamavi ad Dominum. Sed quæ noſtra
eſt vox; niſi iſta quæ melior eſt,
quæ neſcit errare? Nam ex multiloquio
peccatum incurrimus, & vitare
non poſſumus. Illa vox Prophetæ eſt
quæ ad Deum pervenit, quæ tacente
Moy-

[a] Vet. edit. cum tribus mſſ. *Scriptura dixit. Sed iterum quia quinque libri ſunt, dixit alibi: in vaſis pſalmorum*. Rom. *Scriptura dixit: Scriptum eſt enim in libro pſalmorum. Et iterum, quia plures pſalmi ſunt, tanquam libri, dixit etiam alibi: Neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & pſalmis de me*. Nos locum auctoritate quinque mſſ. reſtituimus.

Moyſe, clamavit ad Dominum: qua etiam in orationibus ſuis Anna clamabat, cum oris ſui labia non moveret; & impetravit filium, quem ante diu non impetraverat, cum corporis voce clamaſſet. De hac voce dixit Dominus: *Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora Patrem tuum, qui eſt in abſcondito: & Pater tuus qui videt in abſcondito, reddet tibi.* Quid eſt reddet? Hoc eſt, quod deprecatus es, quod oraſti. Sicut enim peccatores (Matth. 6. 6.)

A de manu Domini recipiunt peccata ſua duplicia; ita e contrario juſti [a] recipiunt cum affectu propria poſtulata. Audi quomodo recipiant. Adſcendit oratio tua ad Deum, & deſcendit ad te. Unde & in pſalmo legimus: *Et oratio mea in ſinum meum convertetur*; ut fructum ſcilicet referat poſtulanti. *Benedictus dominus Deus Iſrael*, qui tanta nobis aperuit myſteria: *a ſæculo, & in* B *ſæculum*; id eſt, ex infinito in infinitum: *Fiat, fiat.* (Pſ. 34. 13.)

a Ita mſſ. omnes. Edit. vero, *recipium cum effectu propria* (quædam Parif. *proprio*) *poſtulata*.

IN PSALMUM XLIII.

ENARRATIO.

℣. 1. PSALMI titulus eſt: *In finem filiis Core intellectus*. Ubi paſſionis Dominicæ, & baptiſmatis, & ingreſſionis ad altare ſacroſanctum decurſa myſteria ſunt, docet ſanctus propheta David quemadmodum athletam ſuum, cujus nomen teneatur in agone ſanctorum, Chriſtus exerceat. Sicut enim ſine labore noſtro, non ex operibus, ſed ex fide per gratiam ſuam nobis peccata donavit, & ad coronæ D petitionem indulgentiſſimus nos & benignus admiſit, nec ſuperiora nobis fecit obeſſe flagitia, quibus tanto certamine judicaremur indigni (quæritur enim etiam in iis qui * luſtrale certamen hoc ſubeunt, etiam diſciplina vivendi) ita rurſus ne tanta peccatorum donatione reſoluti, in ſuperiora flagitia vel deſidiam revertamur, pſalmus iſte nos admonet multa nobis, & gravia certamina eſſe propoſita; ut E nemo niſi qui legitime certaverit, coronetur. Luctandum eſt igitur adverſus carnis hujus illecebras, & fervorem ſanguinis: luctandum eſt adverſus nequitias ſpiritales. Nemo gravior domeſtico adverſario: nemo nocentior hoſte eo, cui * cæleſtis ſubſtantiæ potentia ſuffragatur. Cum dico nemo,

C divini memento ſermonis, quo dixit Dominus: *Quia major ex natis mulieris Johanne Baptiſta nemo*. Nam qui natus eſt ex Virgine, ipſe ſuper omnes eſt. Et ideo neminem vereamur, qui Chriſtum habemus; quoniam ſi Chriſtus pro nobis, quis contra nos? Certemus ergo uſque ad finem; ut evacuatis omnibus, quæ adverſus Jeſum & Domini voluntatem in noſtro ante corpore militabant, veræ exercitiis virtutis intenti, ſoli Deo noſtro & Domino ſerviamus. Hic enim finis, ut ſcriptum eſt: *Primitiæ Chriſtus . . . deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri; cum evacuaverit omnem Principatum & Poteſtatem & Virtutem . . . ut mors noviſſima deſtruatur*, & incipiamus Deo eſſe ſubjecti, regnum in nobis cæleſte ſervantes, ubi erat ante colluvio peccatorum. (Matth. 11. 12.) (1. Cor. 15. 23. & ſeq.)

2. Merito ergo: *In finem filiis Core intellectus*, pſalmus inſcribitur; ut in eo cognoſcendo non vulgaris auditus, ſed intellectus ſpiritalis operetur. Denique Aquila *pſalmum diſciplinæ* poſuit. Et ideo tibi dicit Scriptura: *Da in diſciplinam cor tuum; aures autem tuas præpara ſermonibus intellectus*. Et alibi: *Dilige ſapientiam & diſciplinam*. Sapientia eſt (Prov. 23. 12.) (Prov. 1. 3.)

* Solebant veteres diebus luſtricis, id eſt, quibus urbs aliqua ſacris piabatur, ludos ac certamina celebrare. Hoc intelligitur ex Seneca in Troad. ubi ſic habes: *nec ſtato luſtri die . . . . puer citatas nobilis turmas ages*. Quod autem de vivendi diſciplina adjungitur, in eodem pertinet, quo illud Pauli 1. Cor. 9. 25. *Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet*; utrobique enim ſignificatur olim ſeveram athletarum fuiſſe vivendi rationem. Ea de re exſtat hæc præceptio Epicteti, *Enchir.* λς. δεῖ σε εὐτακτεῖν, ἀναγκοτροφεῖν, ἀπέχεσθαι πεμμάτων, γυμνάζεσθαι πρὸς ἀνάγκην ἐν ὥρᾳ τεταγμένῃ, ἐν καύματι, ἐν ψύχει, μὴ ψυχρὸν πίνειν, μὴ οἶνον &c. Non diſſimilia reperies apud Arrianum lib. 3. quibus addas licet quæ Horatius lib. *de Arte poetica* in hanc rem ſcribit.

* Subſtantia ſpiritualium nequitiarum cæleſtis hic dicitur per oppoſitionem cum humana, quæ terreſtris eſt; iſta ſiquidem fuerat in cælo creata, unde ceciderat.

eſt quæ ſenſus ſcaturit : diſciplina in A habitudinem quamdam naturæ coalita a forma virtutum, & mentis [a] confirmata ſententia ſcientiæ diſciplinis. Intelligere quoque obſcurum ſermonem atque dictionum prudentiam & ænigmata *Ibidem* Proverbiorum ſcriptura nos docuit, eujus auctoritate colligimus has prudentiæ principaies eſſe virtutes; eo quod ſapientia ſemper quaſi mater fœcunda parturiat, diſciplina quaſi ſeve- B rior magiſtra diſtringat, intellectus quaſi diligens quæſiror inveniat, & veram juſtitiam, judiciumque rimetur.

3. Doceamus hæc ſacræ teſtimoniis *Eccl.24.41. 42. & 46.* lectionis. Sapientia dicit : *Ego quaſi fons a paradiſo, dixi : Rigabo meum hortum . . . . & adhuc doctrinam quaſi prophetiam effundam*. b [b] Nam generationes ſuas menti hominis, bonos videlicet ſenſus, quaſi pia mater inſundit. Ac- C cipe etiam reſtimonia diſciplinæ : *Prov. 3. 11. & 12.* *Fili, ne neglexeris diſciplinam Dei, nec defeceris ab eo correptus*; quem enim diligit Deus, corripit. Severa quidem in corripiendo, ſed dulcis in corrigendo eſt diſciplina; ne fluitemus & vagemur errantes, ſed recipiamur a Chriſto. Diſciplina enim non examinata vagatur, ut ſcriptum eſt. Sed pro conſervatione hic poſuit diſciplinam. Tamen ſicut ſapientia, ita & diſciplina, & per- D fecta & imperfecta eodem nomine nuncupatur : ſed ubi ſioe adjectione, vel diſciplina, vel ſapientia nuncupantur, definitionem perfectionis accipiuot. Inexaminata ergo fluitat diſciplina, ſed examinara oon fluitat. De intellectu quoque eadem Scriptura definit, quia *intellectus bonus eſt omnibus qui eum faciunt*: iotellectus autem cum in ſe & ſapieotiæ gratiam habeat, & ordinem diſciplinæ; utique docemur quod E & ſapientia & diſciplina bonæ ſint eis, qui earum inſtituta ſuis miniſteriis exſequuntur. Diximus de titulo, pſalmum adoriamur.

℣. 2. 4. *Deus auribus noſtris audivimus*; ſic Symmachus : Theodotion, *in auribus noſtris* dixit; ſicut & Septuaginta viri. Quid eſt quod ait, *auribus noſtris?* Quod ſi non ſatis eſſet, *audivimus*, certe ſi hoc placuerar : *Auribus audivimus*, plenum erat. Cum ergo additum eſt, F *noſtris*, quid ſibi hoc vult; niſi ut intelligas illa eſſe noſtra, quæ mentis ſunt : & ea eſſe meliora, quam quæ A iſtius corporis? Et ideo quaſi de alio dicit hic ipſe Propheta : *Pſ. 55. 5.* *Non timebo quid faciat mihi caro*. Et alibi : *Pſ. 76. 2.* *Voce mea ad Dominum clamavi, & vox mea ad Deum, & reſpexit me*. Illa vox mea, quæ auditur a Chriſto, non quæ reſultat in publico. Non vult igitur ſuum eſſe, quod corruptibile atque terrenum eſt, qui ad imaginem Dei & ſimilitudinem meminit ſe creatum. Denique Sctiptu- *Gen. 1. 27.* B ra nos edocet, prius ad imaginem Dei hominem eſſe formatum, poſtea de luto factum. *Ibidem 2. 7.* Quaſi ſuperior ergo (ſuperior enim qui antiquior) & gubernator & rector hujus eorporis animæ vigor dicit : *Auribus noſtris audivimus*. Quis iſte eſt, niſi eui dicitur : *Qui habet aures audiendi, audiat*? Sunt enim qui aures habent, & audire myſteria non poſſunt; de quibus dicit Jeſus in C revelatione Johannis : *Ap. 22. 15.* *Foras canes & veneficos & impudicos* : quibus flagitiorum eupiditas, & ærugo pecuniæ aurem obſtruit audiendi. Conſideremus igitur quæ audiſſe ſe dicant, vel a quibus audiviſſe commemorent.

5. *Et patres*, inquit, *noſtri annuntiaverunt nobis*. *℣. 2.* Qui ſunt iſti patres noſtri? Titulus haber quia pſalmus filiis Core ſcriptus ſit; ut ab ipſis canatur, qui pſallendi munus receperaot, & in hu- D juſmodi officium fuerant deputati, Core autem & Dathan & Abiron cum aliis qui adverſum Moyſen & Aaron inſurrexerant ſtudio contumaci, terræ hiatu in deſerto vorati ſunt & necari. Quibus mortuis, qui alii patres eorum filiis mirabilia opera Domini annuntiare potuerunt? In malevolam enim animam noo ingreditur ſapientia. Si ſui ergo patres non anuntiaverunt filiis, alieni multo minus, qui declina- E runt ſobolem perfidorum. Qui ſunt itaque iſti patres? Vide ne illi, de quibus dictum eſt : *Deut. 32. 7.* *Interroga patrem tuum, ipſe tibi dicet*. Interroga quando legis Paulum : vel ſi non legis, & movet te aliquid, in ipſo require. Ipſe eſt enim bonus pater, qui poteſt docere & formare in nobis dominum Jeſum; ſicut ipſe teſtatus eſt dieens : *Galat. 4. 19.* *Filioli mei, quos ego parturio; donec formetur Chriſtus in vobis*. Oſtendit tibi hos patres Evangeliſta Johannes, qui ait : F *1. Joan. 2. 13.* *Dico vobis, patres, qui cognoviſtis eum qui eſt ab initio*. Iſti ſunt patres, quorum ſenectus vita immaeulata eſt. Ideo in con-

a Quinque Gall. cod. *confirmata ſententia*. *Scientia eſt diſciplinis intelligere etiam obſcurum ſermonem* &c. Reliqua mſſ. & cunctæ edit. ut in textu; niſi quod Rom. ex LXX. Interpr. repoſuit, *dictiones prudentiæ*, ubi ceteræ atque mſſ. *dictionum prudentiam*. Adverte autem *dictiones*, interdum (& forte hoc ipſo loco) idem ſonare, ac oracula; ut docet illud e Pacuvii fragmentis:

Flexa, non falſa, autumare dictio Delphis ſolet.

b Rom. edit. ſola : *Nam cogitationes ſuas menti hominis* &c.

conventu ſeniorum appone digitum ori A
tuo; ut audias quod tibi proſit, &
vitæ æternæ ſacramenta agnoſcas: ne
interſtrepas inſolens tyro doctoribus;
& qui adhuc diſcere debeas, dicere
præſumas. Quid igitur iſti patres an-
nuntiaverint Core filiis audiamus.

ỳ. 2. 6. *Opus*, inquit, *quod operatus es in
diebus antiquis*. Qui ſint iſti dies in
quibus Deus magna & mirabilia ope-
ratus ſit, requiramus. Et docet nos B
Scriptura eſſe aliquos præclaros dies in
quibus refulſerint ſacta divina; cum
Joel. 2. 31. & 32. lectum ſit, quia *ſol in tenebras converte-
tur, & luna in ſanguinem, priuſquam ve-
niat dies Domini magnus & illuſtris. Et
erit, quicumque invocaverit nomen Domini,
ſalvus erit*. In Ipſo enim die Chriſtus
hominibus reſurrexit; & ideo ſpeciali-
Pſ. 117. 24. ter de ipſo dictum eſt: *Hic eſt dies* C
*quem fecit Dominus: exultemus & lætemur
in eo*. Cum igitur omnes dies Deus
fecerit, huic tamen diei præ ceteris
divini operis prærogativa delata eſt,
quo peccatum omne ſublatum eſt.
Dies autem alii peccatorum ſunt. Hic
ergo eſt dies quem illuminavit ſol ille
juſtitiæ. Nam & ipſa ortus ſuos &
occaſus habere conſuevit. Unde &
ſcriptum eſt: *Orietur in diebus ejus juſti-
tia*. Sunt ergo dies Chriſti quibus orta D
Pſ. 71. 7. juſtitia eſt: ſunt dies Chriſti quibus
orta eſt pacis abundantia: ſunt dies
Chriſti quibus orta ſapientia eſt. Audi
1. Cor. 3. 18. quomodo exoriatur ſapientia: *Si quis
videtur ſapiens eſſe inter vos in hoc ſæculo,
ſtultus fiat, ut ſit ſapiens*. Et ideo dicit
Sapientia, quæ ſtulta Iſtius mundi ele-
Prov. 8. 22. git: *Dominus creavit me principium via-
rum ſuarum in opera ſua*. Sicut enim in
diebus Oziæ regis, & in diebus Na- E
buchodonoſor exorta perfidia eſt, do-
minata captivitas; ſic in diebus domi-
ni Jeſu exorta eſt fides, quæ ſplendo-
rem ſuæ claritatis & luminis toto orbe
diffudit. Qui enim meliores dies,
quam quibus refulſit nobis viſio Dei;
ſicut dixit Jacob? Sic enim ſcriptum
Gen. 32. 30. & 31. eſt: *Vidi Deum facie ad faciem; & ſalva
facta eſt anima mea. Et continuo exortus
eſt ei ſol*. Quis iſte ſol, niſi qui dies
fecit fulgere juſtitiæ, quibus in terra F
natus eſt Chriſtus ex Virgine? In ſpe-
cie vidit Jacob, & Deum vidiſſe ſe
dixit: in veritate viderunt Judæi, &
non crediderunt. Ideo illis breviati
ſunt dies, nobis illuminati; quoniam
illis deficiebat dies, nobis appropin-
quabat. Unde Judaicam ſanctus Da-
vid refugiens cæcitatem ait: *Ne dedu-
Pſ. 101. 25. cas me in dimidium dierum meorum*. Sic
enim dies Domini magnus & illuſtris

A eſt, utique non prolixitate temporis,
ſed juſtitiæ vel gratiæ claritate. Ergo
ſunt dimidii dies, quibus breviantur
dies impietatis caligine, & ſquallore
perfidiæ, quibus *occidit ſol ſuper prophe-* Mich. 3. 6.
tas, ſicut ſcriptum eſt. Namque ut
Juſtis oritur ſol juſtitiæ; ſic occidit
infidelibus.

7. Sed occurrit illud quia dicit Do-
minus: *Propter electos breviabuntur dies*. Matth. 24. 22.
B Et videtur contrarium, niſi diligenter
advertas, & ſuperiora repetas; dicit
enim Dominus: *Tunc ſi quis vobis dixe-* Ibidem 24. & 24.
*rit: Ecce hic Chriſtus, aut ecce illic, no-
lite credere. Surgent enim pſeudochriſti, &
pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna &
prodigia; ita ut in errorem inducantur, ſi
fieri poteſt, etiam electi*. Et ideo ne de-
cipiantur electi, admonet Dominus
C quid ſequendum ſit; ut non falſorum
prophetarum ſermone capiamur, ne-
que nos eorum aliqua prodigioſa facta
decipiant: ſed tunc credamus Chriſtum
eſſe venturum, cum dies pleni juſtitiæ
cœperint refulgere. Chriſtus enim ple-
no majeſtatis ſuæ lumine revelabitur;
& ſicut fulgur exit ab oriente, &
toto lumen ſuum uſque in occidentem
orbe diffundit: ſic & Filius hominis
cum ſuis Angelis veniens illuminabit
D hunc mundum; ut credat omnis ho-
mo, & ſalva fiat omnis caro. Non
ergo credamus Antichriſto, de quo
dicent falſi prophetæ: Hic eſt Chriſtus;
dies enim perfidiæ, erunt Antichriſti
dies. Non credamus iis qui dicent:
Chriſtus in deſerto, Chriſtus in pene-
tralibus; jam enim omnia plena ſunt
Chriſti, ubi appropinquare cœperit
Chriſtus. Sed cum viderimus facta
E quæ Chriſtus in Evangelio ſuo ante
prædixit, tunc credamus ejus adven-
tum; ne dum verum quærimus lumen,
infidelitatis tenebras incidamus.

8. Cavenda ergo ſigna perfidiæ,
quibus breviantur dies atque minuun-
tur. Sol enim obſcurabitur, ſtellæ ca-
dent, hoc eſt, juſti Dei; ſunt enim
qui fulgeant ſicut ſtellæ in cælo. Cum
hæc videris, crede adhuc tardare Chri-
ſtum; ubi enim Chriſtus, ibi fides
F clarior: ubi Antichriſtus, ibi dies di-
midii; de quibus utique non querere-
tur David propheta, ſi ad temporis
brevitatem videretur eſſe referendum;
cum ipſe alibi dixerit: *Heu me, quia
incolatus meus prolongatus eſt*! Quomodo Pſ. 119. 5.
enim aut illum dilatum incolatum
cæleſtem, aut hunc terrenum compe-
rendinatum doleret, qui ante popoſce-
rat, ne in dimidium dierum ſuorum
deduceretur; cum dierum brevitas ce-
leran-

Digitized by Google

lerandi curſus iſtius compendium videretur adferre? Unde colligitur & il- Exod. 20. 12. lud quod ait: *Honora patrem & matrem, ut longævus ſis ſuper terram*; quomodo intelligere debeamus. Multi enim qui honorant, cito ſæpe rapiuntur, ut immatura ætate moriantur: multi etiam qui minus deſerunt parentibus ſuis, longævæ fruuntur ſtipendiis ſenectutis; & niſi longævitatem illam vitæ accipiamus æternæ, invenitur Scriptura deſtitui ſubſidio veritatis. Unde græcus expreſſius dixit: *Ut ſis multorum dierum*; hoc eſt, πολυήμερος. QUICUMQUE enim cultus pios ſedulo ſervat officio, a tenebris noctis alienus, in dierum luce verſatur. Et ideo qui le- Deut. 17. 19. git Deuteronomium: *Leget*, inquit, *illud omnibus diebus vitæ ſuæ*; non utique noctibus, ſed diebus; quia dies fulget legenti myſteria veritatis, & divinæ pietatis oracula. Conſideremus ſequentia.

v. 3. 9. *Manus tua gentes diſperdidit, & plantaſti eos: afflixiſti populos, & expuliſti eos.* Scimus quidem quod multas gentes eradicaverit Dominus & everterit; ut poſſeſſionem ſibi Judæorum populus inveniret, quarum gentium terras Abrahæ ſemini daturum ſe Dominus declaravit: ſed cum pſalmus iſte Evangelium Domini, & tempora adventus ejus annuntiet, non mihi videtur quæ ſuperius a Judæis geſta ſunt, recenſere; ſed quæ futura, ſignare: quemadmodum crediturus eſſet populus nationum. Confirmat igitur fidem Eccleſiæ, antequam nuntiet, & victorias pietatis ejus enumerat: quæ non in brachio, neque in gladio ſuo feras expulit gentes, & non certamine bellico turmas fugavit hoſtiles; ſed manſuetudine ac fide terras inimicorum ſine ullo cruore poſſedit; fides enim ſola pugnavit. Et ideo triumphos meruit, quos non revocaret perfidia, ſed augeret; quia perſecutionibus ſuis non vincitur Eccleſia Domini, ſed probatur. Quæ ſunt igitur iſtæ gentes quas vicerit Eccleſia, cognoſcamus. Vetera dico vocabula, ſed myſteria nova. Chananæi ſunt, Chettæi, & Amorrhæi, a Pherezæi, [a] vel Cerethæi, quorum infra vocabula digeremus. Hæc autem populorum ſunt nomina; ſed & paſſionum infirmitates, & humanorum incentiva & opprobria peccatorum. Quod primum eſt igitur, homo in Chriſto ipſe ſe domuit, & ipſe ſe vicit; ut ſibi viveret. Sibi enim vivit, qui Deo vivit; ut vitam Chriſti vivat æternam. Non ergo pugnavit militaribus armis, & ferreis telis populus Eccleſiæ; ſicut pugnavit populus Judæorum. Ille in figura pugnavit, nos pugnamus in ſpiritu: ille adverſum alienigenas pugnavit, nos ipſi bellum habemus in nobis; & ideo prius nobis vincendæ ſunt proprii corporis paſſiones.

10. Audi pugnantem apoſtolum Paulum adverſus gentem Chananæorum. *Video*, inquit, *legem carnis meæ* Rom. 7. 23. *repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati*. Nunc ſe erigit caro noſtra, nunc dejicit. Erigit menti, dejicit poteſtati: & ubi ſe urgeri viderit, conſtantiam deſerit, & ad ſubjectionem parata ducitur in legem peccati; ut fidem deſerat, perfidiæ ſuccumbat; [b] & Chettææ infirmitatis b in ditione deſtituta vero, cedat mendacio, ſerviat crimini, adquieſcat errori, & tamquam Amorrhæus loquatur amara pro dulcibus. Fides enim dulcis, amara perfidia eſt. Unde præclare Petrus quid fides eſſet, expreſſit dicens: *Domine, ad quem ibimus? Verba* Johan. 6. 69. & 70. *vitæ æternæ habes, & nos credimus*; quomodo igitur jubes ut diſcedamus a te? Captus enim cæleſtium ſuavitate verborum, diſcedere nolebat a Chriſto. Qui autem negat Chriſtum, ipſe ſe ſeparat [c] vel ſeparatur a Chriſto. Sed c neque verſuta Amorrhæorum diſputatio, quæ per philoſophiam nonnullos a veritate tranſducit: neque Jebuſæorum turpis abjectio, quæ ſe ſubjicit atque ſubſternit curſum currentibus ſæcularem, qui non poteſt eſſe perpetuus; ſed in portis deficit mortis, de quibus exaltatum David propheta ſe gau- Pſ. 9. 15. det: neque Cinæus, qui per ſuam pecuniam poſſidetur; ſicut inſatiabili avarus affectu: neque Cenezeus, qui putat in divitiis poſſeſſionem eſſe perpetuam, & vanam ſpem conſtituit in caducis, atque inani opinione ſe jactat: neque Raphaim, qui profitetur aliis ſe ferre medicinam, cum vulnera ſua

a Rom. edit. ex Vat. cod. & *ceteri*. Aliæ cum omnibus mſſ. & *Cerethæi*. Eorum crebra fit mentio in *lib. Reg.* quos eosdem eſſe ac Philiſtæos tradit Lyran. *lib. differentiarum*.

b Omnes edit. ac nonnulli mſſ. *Chettææ* (vel *Ethææ*) *infirmitatis initio* Reg. cum aliquot aliis ..... *in ditione*. Quod videtur ad inſtitutam allegoriam accommodatius.

c *Vel ſeparatur*, aberat ex omnibus edit. ac duobus mſſ. Sed in aliis quinque reperitur. Quod autem poſt vocem, *diſputatio*, in cunct. edit. additur, *ejuſmodi*; cum hæc nullis in mſſ. legatur, veriſimile eſt adjectam fuiſſe, ut ſenſus utcumque compleretur. Verumtamen etſi eam retinendam putes, nec ſic locus videbitur adhuc ſanatus. Arbitramur itaque illinc excidiſſe verba iſta, *apoſtolus*, aut *fideles ſeparat a Chriſto*, vel his affinia, quæ deinceps in membris ſingulis ſubintelligenda.

ſua curare non poſſit ; & ideo ſi quis A
ad hujuſmodi medicum confugerit ,
neceſſe eſt prius patrimonium ſuum
omne conſumat , quam profectum ſa-
nitatis accipiat ; ſicut illa mulier in
Luc. 8. 43. & 44. Evangelio quæ per duodecim annos
fluentem ſanguinem corporalium vo-
luptatum ſtatuere non potuit , niſi
poſteaquam confugit ad Chriſtum .
Intellexit enim quod nemo perfectus
medicus ; niſi qui deſcendiſſet e cælo,
Pſ. 106. 20. de quo cognoverat dictum : *Miſit ver-* B
bum ſuum , & ſanavit eos ; & adver-
Hier. 1. 9. & 10. tit de ipſo dictum : *Ecce dedi verba*
mea in os tuum , & conſtitui te hodie ſuper
gentes & regna , eradicare , & deſtruere ,
& perdere , & ædificare , & plantare. Nam
licet frequenter Deus loquutus ſit in
prophetis ; in quo tamen expreſſius ,
quam in ſuo loquutus eſt Filio , qui
virtutem omnem exprimens Patris ait:
Johan. 7. 16. *Mea doctrina non eſt mea , ſed ejus qui me*
miſit ? Non ergo Hieremias , qui tem-
pore captivitatis ſuſcepit exſilium ; ſed C
dominus Jeſus ſuis verbls eradicavit ex
intimis pectoribus vitia gentilium , per-
fidiam nationum , & verſutarum cogi-
tationum prava commenta deſtruxit ,
atque omnia veſtigia iniquitatis abole-
vit . Deinde infudit poſtea fidem , &
continentiæ diſciplinam ; ne tamquam
in vaſe corrupto confuſione vitiorum
coaceſcerent ſacramenta virtutum.

11. Unde pulcre tibi Apoſtolus di-
Rom. 5. 14. cit : *Sed regnavit mors ab Adam uſque ad*
Moyſen . Quid eſt Moyſes , niſi Lex ; D
qnoniam ipſe interpres eſt Legis : finis
autem Legis Chriſtus Jeſus ? Regnavit
ergo peccatum in hoc mundo , & in
peccato mors ſæva , atque intolerabilis
qnædam pœna peccati . Docuit qui-
dem nos Moyſes levare ad Dominum
manus , pii cultus inſtituens diſcipli-
a nam . Docuit quemadmodum [a] Ama-
lech verſutiloquus vinceretur ; ut mo-
res noſtros & opera levaremus ad Chri-
ſtum , ſic deſtrui poſſe perfidiam : ſin E
vero dejiceremus animam , inclinare-
mus affectum , & a continentiæ ſtu-
dio averteremus ingenium , ut perſua-
ſio nos vana ſuperaret ; nullum reme-
dium futurum , niſi Jeſus depreſſa jam
brachia Moyſi , tamquam infirmitatem
Legis adtolleret , & ſua miſericordia
ſuſtineret . Sed infirmum adhuc fuiſſet
Legis auxilium ; niſi ipſe Jeſns veniſ-
ſet in terras , qui in ſe noſtras ſuſci- F
peret infirmitates , quem ſolum noſtra

A peccata gravare non poſſent , nec in-
clinare manus ejus : qui ſe inclinavit
uſque ad mortem , mortem autem cru-
cis , in qua expandens manus ſuas ,
totum orbem qui erat periturus , ere-
xit : levavit jacentes , atque ad ſe o-
mnium gentium fidem traxit , dicens
homini : *Hodie mecum eris in paradiſo* . Luc. 23. 43.
Hoc eſt ergo diſperdere atque planra-
re ; ut vitioſa eradicentur , meliora
plantentur in pectoribus ſingulorum .
B De quo præclare Moyſes in Exodi
cantico ait : *Inducens plantato eos in mon-* Exod. 15. 17.
tem hereditatis tuæ , in præparatum habita-
culum tuum ; petens ut induceret Do-
minus populum ſuum in illa præcelſæ
virtutis ſapientiæque plantaria , ibique
plantaretur in opera ſua , & inſtitue-
retur præceptorum cæleſtium diſcipli-
nis , atque in eo præpararet ſibi ſuæ
ſanctificationis habitaculum : quod uti-
que non hereditario jure , nec noſtro-
rum contemplatione meritorum ; ſed
C pro ſua gratia Dominus conferre di-
gnatur . Quomodo enim , ubi remane-
re non potuimus , eo redire poſſemus ;
niſi privilegio fulti redemtionis æternæ.

12. Et ideo pulcre dixit Propheta : v. 4.
Quoniam non in gladio ſuo poſſederunt ter-
ram , & brachium ſuum non liberavit eos:
ſed dextera tua , & brachium tuum , & il-
luminatio vultus tui ; quoniam complacuit
tibi in illis . Quæ igitur terra eſt , quæ
non brachio capiatur , non gladio poſ-
ſideatur ; niſi rerra repromiſſionis , de
D qua hic ipſe dixit Propheta : *Credo vi-* Pſ. 26. 13.
dere bona Domini in terra viventium? Non
immerito igitur ejus tam præclara poſ-
ſeſſio eſt , in qua non ſæculi adverſa
dominantur , ſed Domini bona æterna
fructificant. Ideoque non gladio adqui-
ritur , ſed manſuetudine poſſidetur ;
ſicut dominus Jeſus teſtificatus eſt di-
cens : *Beati mites ; ipſi enim poſſidebunt* Matth. 5. 4.
terram . Nemo ergo impacificus , nemo
arrogans aut ſuperbns ; ſed manſuetus &
E humilis corde : qui nihil ſibi arroget ; ſed
totum ad gratiam referat : non in ſua
fortitudine glorietur ; ſed dextera Dei
credat ſe eſſe protectum dicens : *Dex-* Pſ. 117. 16.
tera Domini fecit virtutem , dextera Domini
exaltavit me . Gladio quoque Dei me-
moret ſe eſſe ſervatum , illuminatum
quoque Dei vultu omnipotentis : in qui-
bus omnibus Chriſtus eſt [b] protector , b
dextera , defenſor , & gladius . Unde
F & Symeon dixit ad Mariam : *Et tuam* Luc. 2. 35.
ipſius animam pertranſibit gladius . Gladius

a Omnes edit. in corpore , *Amalech verſutia vinceretur* . Mſſ. aliquot , ac vet. edit. in marg. *Amalech verſuti locus vinceretur* , lege , *verſutiloquus* &c. Nam quod Vict. & Colb. habent , verſutiloquis , mendum aſt ſcribarum ignorantiæ imputandum.

b Vict. Colb. ac ver. edit. in marg. *protector* , *ut dextera* : *defenſor* , *ut gladius*.

enim Dei verbum eſt, quod acutius
omni gladio uſque ad diviſiones animæ
cogitationeſque pertranſit; ut nulla co-
gnitionem ejus occulta prætereant.
Vultus quoque paterni ſplendor eſt
Johan.14.9. Chriſtus; & ideo dicit: *Qui me videt,*
videt & Patrem; quaſi ſplendor gloriæ
ejus, & imago ſubſtantiæ. Ad ipſum
ergo omnia jure referenda ſunt. Ipſi
Moyſes, ipſi Aaron, ipſi etiam Patres
ſacrabant univerſa quæ geſſerant; ut de
hoſtibus triumpharent. Neque enim in
Joſue. 10. 12. ſua confidentia dixit Jeſus Nave: *Stet*
ſol contra Gabaon; ſed quia præſumebat
in Chriſto, quem ducem militiæ cæ-
leſtis agnovit, & ſuppliciter adoravit:
& ideo gentes feras eradicare prome-
ruit, & populum Patrum in terram
repromiſſionis inducere; quia nihil ſuis
operibus deputabat, credens indigna
eſſe opera hominum tanta gloriæ remu-
neratione cæleſtis: quam Dominus ex
ſua magis miſericordia, quam pro no-
ſtrorum contemplatione factorum ſta-
tuit in ſe credentibus conferendam.
Unde & Abraham impigre Deo cre-
didit; ut apud eum juſtificationis gra-
tiam reperiret, quam mercedem ſui
operis collocaret; uberiora enim dona
ſunt largientis, quam merces operan-
tis. Propterea & illi qui æqualitatem
mercedis inviderat, reſpondit Domi-
Matth. 20. 15. nus: *Si ego bonus; oculus tuus quare ne-*
quam? Patres ergo noſtri, utpote
proximi & heredes patriarcharum,
plantati in terra repromiſſionis, non
ſuis hoc meritis vindicabant. Ideo nec
Moyſes eos induxit, ne Legis hoc exi-
ſtimetur eſſe, ſed gratiæ; Lex enim
merita examinat, gratia fidem ſpectat.
Unde præclare Apoſtolus fidem patrum
1. Cor. 3. 7. ſequutus ait: *Sed neque qui plantat, eſt*
quicquam, neque qui rigat; ſed qui incre-
mentum dat Deus. Non enim Jeſus Nave
qui induxit, neque qui plantavit eos;
ſed Deus qui incrementum populo de-
dit, habet gloriæ principatum.

13. Nec te moveat quia ſuperius
Pſ. 43. 3. dixit: *Manus tua gentes diſperdidit, &*
plantaſti eos. Hinc enim colligis quia
non omnis qui plantat, aut qui rigat,
incrementum dat: ſed qui incrementum
poteſt dare, poteſt ipſe plantare; ſicut
gentes plantaſſe dicitur Dominus. Ipſe
enim plantavit, qui plantationi dona-
vit effectum; in iis tamen qui per fi-
dem Chriſti Domino placere meruе-
runt, cui ſoli a Patre dicitur Deo:
Pſ. 2. 7. *Filius meus tu es; in te complacui*. Qui
ergo participes Chriſti ſunt, ab eo
placendi gratiam conſequuntur. Et
pulcre ait: *Complacuit tibi in illis*; ut
diſtantia videatur jure ſervata. Recte

A enim Deus in Filio complacet; quia
æqualis eſt Patri, nec in ullo decolor
invenitur, quia complacet divinæ jure
naturæ, & unitate ſubſtantiæ. Et recte
complacet in Filio Pater; quia Pater
honorificatur in Filio, ſicut in Patre
Filius. In nobis autem Deo compla-
cuit; quia nobis ipſe donavit, ut ei
placere poſſimus. Pie autem & hoc
homini ſpecialiter donatum, non arro-
B gantius uſurpatum Scriptura nos do-
cuit. Decet enim ut in iis complaceat
Deo, quos ad ſimilitudinem ſuam fe-
cit, & quos per imaginem ſuam voluit
prærogativam gratiæ habere cæleſtis.
In imagine ergo ſua Deus complacet:
in iis autem, qui ſecundum imaginem
ipſius ſunt, complacet Deo. In his
autem ſuum munus, & ſuum donum;
C quod tunc revelabitur, cum perfectum
illud advenerit; quia *cum apparuerit quid* 1. Johan. 3. 2.
ſimus, ſimiles ei erimus, ut ſcriptum eſt.

14. Ergo qui non in brachio ſuo,
hoc eſt, in ſua operatione præſumit,
ſed in Dei gratia; credens quod non
facta ſua unumquemque juſtificant,
ſed fides promta, dicit Domino: *Tu* v. 5.
es ipſe Rex meus, & Deus meus, qui man-
das ſalutes Jacob. Non perfunctorius ſer-
mo eſt, ut dicas: *Tu es ipſe Rex meus.*
D Non quicumque hoc dicit, ſed in quo
Dei regnum eſt: in quo autem regnat
Deus, utique in eo peccata non re-
gnant; non enim Deo regnum eſt
commune cum crimine. Quis autem
dicit Deus ſuum, niſi qui ipſi exhibet
plenum reverentiæ & pietatis affectum?
Juſto enim dicitur: *Ego ſum Deus tuus.*
Denique & Thomas ubi tetigit manu
propria latus Chriſti, & evidentia in-
E dicia indubitatæ reſurrectionis invenit,
reſpondit: *Dominus meus, & Deus meus.* Johan. 20. 28.
Dominus, quia redemit ſervulos ſuos:
Deus, quia non ſolum reſurrexit, ſed
etiam ipſe ſe ſuſcitavit. Mandavit au-
tem ſalutes Jacob; quia in ſingulis ora-
culis ſalus eſt: in ſingulis quoque ſalus
eſt manſionibus: ſalus in miniſteriis
Angelorum, qui ad protectionem ho-
minum deputantur. Ex mandato ergo
F Dei ſalus homini, non ex ſua opera-
tione confertur. Deus enim maluit ut
ſalus homini fide potius, quam operi-
bus quæreretur; ne quis gloriaretur in
ſuis factis, & peccatum incurreret.
Qui autem gloriatur in Domino, fru-
ctum pietatis adquirit, & jactantiæ
crimen evadit.

15. Hic igitur eſt qui poteſt dicere:
In te inimicos noſtros ventilabimus cornu. v. 6.
Quid eſt ventilare cornu? Dedit Do-
minus cornua pluribus animantibus;
ut poſſint ſe a ferarum incurſione de-
fen-

ſendere. Ideoque & bos leoni frequen- A ter reſiſtit, urſum proterit: cervus quoque quamvis ſit pavidus, tamen & ipſe cornibus ſe tuetur: aries quoque arietat lupum. Ergo ea quæ cornua habent animalia, ventilare dicuntur. Sed homo cornua non habet. Quomodo ergo ventilat? Unde? Vide Scriptura quid dicat: *In te*, inquit, *inimicos noſtros ventilabimus cornu*. Cornu noſtrum es tu, domine Jeſu; & ideo ſicut non in bra- B chio noſtro præſumimus, ita nec in cornibus noſtris ventilandi habemus præſidium, ſed in Chriſto. Habet enim fides cornua ſua, quæ mutuatur a Chriſto. Siquidem non otioſe in benedictinnibus Moyſi legimus: *Qui viſus* Deut. 33. 16. & 27. *eſt in rubo, veniat ſuper caput Joſeph, & ſuper verticem ejus, glorificatus inter fratres ſuos primogenitus: tauri decus ſpecies ipſius, cornua unicornui cornua ipſius: in ipſis gen-* C *tes ventilabit ſimul uſque ad extremum terræ. Hæc decem millia Ephram, & hæc millia Manaſſe*. Quis eſt in rubo viſus Moyſi, niſi primogenitus Dei Filius, Exod. 3. 6. qui ait: *Ego ſum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Jacob*? Ideo ſe demonſtravit humanis adſpectibûs; quia venturus erat ut ab omnibus videretur. Ideo rubus urebatur, & non exurebatur; quia terram iſtam quæ nobis ſpinas germinabat & ſentes, D diſponebat urere per continentiæ diſciplinam, [a] quam conſumere per mortis Pſ. 25. 2. ærumnam. Unde dicit Propheta: *Ure renes meos, & cor meum*. Revelavit ergo futurum quoddam corporei ſplendoris indicium, quo per reſurrectionem caro iſta fulgeret. Quid enim ſignificabat ignis innoxius, niſi lumina reſurgentium? Unde præſumſit Apoſtolus dicere, 1. Cor. 15. 41. & 42. quia *ſicut ſtella a ſtella differt in claritate, ita & reſurrectio mortuorum*. Hic E ergo, inquit, veniat ſuper caput tribus Joſeph; ut exaltet caput populi ſui: veniat etiam ſuper verticem; ut verticem capilli perambulet, amputaturus ſuperflua delictorum, ſanctificaturus ornamenta virtutum.

16. Hic eſt glorificatus inter fratres ſuos; ſicut ipſe dicit: *Narrabo nomen* Pſ. 21. 23. *tuum fratribus meis*. Quæ major eſt gloria, [b] quam pectoribus nationum co- F gnitionem divinitatis infundere? Quem in viſione vidit Joſeph, quod manipulum ejus adoraret fratrum manipuli, adoraret eum ſol & luna cum

A ſtellis. Manipulus ille in figura carnis accipitur; omnis enim caro fœnum. Fœnum hoc noſtrum ſuſcepit; ut ſuum triticum germinaret, & fructum reſurrectionis adferret. Quæris teſtimonium? Audi de ſe dicentem: *Niſi granum tritici cadens in terram moriatur, ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multum fructum adferet*. Johan. 12. 24. Denique ut ſcias quia de Dei Filio dicit Moy- B ſes, ait: *Glorificatus inter fratres ſuos primogenitus*. Deut. 33. 17. Utique non Joſeph erat primogenitus inter filios Jacob, ſed Ruben; nam Joſeph poſt plurimos erat. Sed primogenitus dicitur, qui venturus erat, ut nationum populos congregaret.

17. Unde pulcre ait Scriptura: *Tauri decus ejus*. Ibidem. Sicut enim taurus ducit armentum; ita Chriſtus plebem gentium C duxit ad Eccleſiam, induxit ad paſcua; ut poſſet dicere: *In loco paſcuæ ibi me collocavit: ſuper aquam refectionis conſtituit me*. Pſ. 22. 2. & 3. [c] Hujus tauri decorem pro captu noſtræ fragilitatis armenta ſecura ſunt præcedentem; ut vitam adipiſcerentur æternam. Mugivit hic taurus, & mors refugit. Leo rugit, & quis non timet? Vere maxima taurus victima; Virg. lib. 2. Georg. ut ab adverſariis adſumamus teſtimonia. Quæ major enim victima, D quam quæ mundi totius peccatum ſuo cruore mundavit? Audi quia ipſum taurum dicit etiam ſanctus propheta Jacob; cum revelaret Domini paſſionem, quem Judæi poſtea perſecuti ſunt. *In furore*, inquit, *ſuo ſubnervaverunt taurum*. Gen. 49. 6. Et ut aperiret quia de Judæis dicebat, addidit: *Dividam eos in Jacob, & diſpergam illos in Iſrael*. Ibidem 7. Hic eſt homo qui luctatus eſt cum Jacob, & femur ejus tetigit, quo tactu Patriar- E chæ nervus obſtupuit: ſignificans ex ejus ſucceſſione ſecundum carnem ſe eſſe venturum, qui ſubnervandus eſſet a populo Judæorum in ſui corporis paſſione. Quod non intelligentes myſterium, ſtatuerunt ne nervum manducarent filii Iſrael. Et ideo ſacri ſanguinis ſe redemtione fraudarunt, ſalutiferæ quoque paſſionis ſe beneficiis abdicarunt, ne vitam mereantur æternam; quia ſcriptum eſt: *Niſi manduca-* Johan. 6. 54. & 55. F *veritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis in vobis ipſis vitam. Qui autem manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habebit vitam*

a Edit. Rom. *non conſumere*. Sed in aliarum ac mſſ. lectione nihil mutandum. Eſt enim hic ellipſis adverbii *magis*, vel *potius*: quæ figura minime inſolens apud Ambroſium.

b Cod. Vict. & Colb. ac edit. omnes, *quam peccatoribus nationum*. Alii mſſ. ut in textu.

c Edit. vet. ac Rom. cum mſſ. Vict. & Colb. *Hujus tauri decore perpetuo capta noſtræ fragilitatis armenta* &c. Pariſ. quædam: *Hujus tauri decore pro captu* &c. His cod. Reg. & alii quatuor proxime accedentes nobiſcum faciunt.

æternam . Accipe aliud . Quid eſt nervus , niſi quo corpus omne conſtringitur ? Corpus Chriſti Eccleſia eſt , quæ vinculo ſtringitur caritatis . Quid aliud in Chriſto Judæi , niſi caritatis vinculum omne ſolverunt? Merito Petrus ſacerdos eligitur ; qui ſpiritu caritatis divinæ triplici ſe ligavit .

17. Accipe adhuc quia ipſum ſigni-
Deut. 33. 17. ficavit Moyſes . Adjecit : *Cornua unicornui , cornua ipſius : in ipſis gentes ventilabit* . Sed noli timere quia ventilat ;
Deut. 32. 39. dixit enim : *Percutiam, & ſanabo*. Bona cornua , quibus incluſit orbem terrarum : bona cornua , quibus leonem illum noſtrum adverſarium ventilavit : bona cornua , quibus fecit ut cornua adverſarii timere nequeamus ; quia & ſatanas habet cornua ſua , ſicut teſtificatus eſt Daniel dicens:
Dan. 7. 21. & 22. *Videbam & cornu illud, quod faciebat pugnam cum ſanctis: & invaleſcebat eis , donec venit Antiquus dierum*. Hic eſt Antiquus dierum. Quis autem unicornuus, niſi unigenitus Dei Filius, & unicum Dei Verbum, quod erat in principio apud Patrem ? Quod Verbum ſuis cornibus gentium populos mortificavit , & vivificavit ; ut fierent in decem millia Ephræm uſque ad terminos terræ , & uſque in millia Manaſſen : eo quod crediturus eſſet in eum populus nationum , qui totum repleret orbem terrarum , crediturus eſſet poſtea etiam populus Judæorum , ex oblivione converſus ad gratiam . Oblitus eſt enim ſalutem ſuam , qui tam ſero converteretur ad Chriſtum . Ideo Saul in millibus , David in decem millibus ; quia durus in paucis , manſuetus in pluribus .

18. Neque tamen abnuo , ſi quis
Deut. 33. 17. quaſi ad Joſeph dictum putat : *Primogenitus tauri decus ejus ;* & ſic diſtinguendum putat , quia dedit & ſanctis
Pſ. 148. 14. ſuis cornua: *Exaltavit* enim *cornu populi ſui* . Et Anna mater prophetæ Samuel
1. Reg. 2. 1. dicit : *Exſultavit cor meum in Domino : & exaltatum eſt cornu meum in Deo meo* . Habuit utique & Joſeph in Domino cornua ſpiritalia . Accipiatur itaque Joſeph , dummodo in ipſo figura ſit
Gen. 49. 22. Chriſti , cui dicitur : *Joſeph filius meus amplificatus , filius meus junior , ad me revertere* . Neque enim Joſeph ad Jacob revertitur ; ſed Chriſtus a mortuis reſuſcitatus ad Patrem Deum revertitur;
Pſ. 18. 7. ut ſcriptum eſt : *A ſummo cælo egreſſio*
A *ejus , & occurſus ejus uſque ad ſummum ejus* . Eſto tamen , ut de Joſeph accipiatur : *Revertere ad me* ; quia populus revertitur in terram Chananæorum , in quibus ante habitaverant patriarchæ .
Unde dicit Iſaac ad Jacob: *Non accipies uxorem a filiabus Chananæorum* ; & mittit eum in Meſopotamiam , ut ibi ſibi conjugem reperiret . Numquid ei inſidiati ſunt * domini ſagittarum? Num- Gen. 28. 1.
B quid ipſe propter benedictionem uteri materni in toto orbe benedictus eſt , & non dominus Jeſus , quem Virgo generavit ? Et ideo non ſolum ſupra homines , ſed etiam ſupra Angelos & Archangelos , & ſupra omnem ſublimitatem cæleſtium benedictus eſt Poteſtatum ; ſicut Scriptura teſtatur dicens : *Benedictus qui venit in nomine Domini : Deus dominus , & illuxit nobis* . Pſ. 117. 26. & 27.
C Dominus enim Deus ipſe eſt Rex regum , & Dominus dominantium in his quæ habentur in cælis . Propter hæc cornua domini Jeſu , & David in voce tubæ corneæ canens , auditus Pſ. 97. 6.
a Chriſto eſt : & Moyſes docuit ſacrificiorum ritus tubæ ſonitu eſſe celebrandos ; ſicut & ſcriptum eſt : *Canite in initio menſis tuba* . Cui hoc, niſi nobis ſcriptum eſt ? Menſes enim ab ini- Num. 10. 10. Pſ. 80. 4.
D tio lunæ veteres obſervare conſueverant . Luna autem Eccleſia eſt , quæ ſpiritalibus & Evangelicis prædicationibus in abundantia pacis , ut Propheta dixit , extollitur. In Chriſto ergo cornu ventilabimus inimicos noſtros . Pſ. 71. 7.

19. *Et in nomine ejus ſpernemus inſurgentes in nos* . Quid eſt nomen ; niſi quo proprie unuſquiſque ſignificatur , quod ei non ſit commune cum ceteris? Homo enim commune vocabulum V. 6.
E eſt; niſi addas qui vocetur , non poteſt declarari . Nomen ergo proprietas uniuſcujuſque eſt , quo poſſit intelligi. Unde arbitror quod & Moyſes volens proprium Dei , & aliquid de eo ſpeciale cognoſcere , quod non eſſet commune cum cæleſtibus Poteſtatibus , interrogavit : *Quod eſt nomen tuum ?* Denique cognoſcens mentem ejus Deus , non reſpondit nomen, ſed negotium ; Exod. 3. 13.
F hoc eſt , rem expreſſit , non appellationem , dicens : *Ego ſum , qui ſum* ; quia nihil tam proprium Dei , quam ſemper eſſe. Qui ergo negant Chriſtum coæternum Patri , videant quia Deum negant , cujus eſt ſemper eſſe , nec ali- Ibidem 14.

* Ut oſtendatur benedictio tribui Joſeph a Moyſe impertita , de Chriſto potiſſimum intelligi debere , hic adferuntur quædam ex verbis iis quibus Jacob moriens Joſeph filio bene precatus eſt: quæ tamen conſtat proprie Chriſto convenire . Fit igitur alluſio ad illud Gen. 49. 23. Εἰς ὃν διαβουλευόμενοι ἐλοιδόρουν , καὶ ἐνεῖχον αὐτῷ κύριοι τοξευμάτων. Et infra quoque 25. ἕνεκεν εὐλογίας μαστῶν ἢ μήτρας &c. Vide cap. 11. lib. *De Benedict. Patriarcharum* .

aliquando non fuiſſe. Hac ergo cogni-
tione proprietatis divinæ Moyſes inſur-
gentes in ſe volebat ſpernere : vel, ut
Aquila, aut Symmachus dixerunt, cal-
care reſiſtentes ſibi tamquam ſerpentes
Luc. 10.19. & ſcorpiones : quos etiam Dominus
dicit in Evangelio eſſe ſpiritalibus veſti-
giis proterendos; ut viam noſtram im-
pedire non poſſint, quæ ducit ad ſe-
creta paradiſi. Habemus ergo in nobis
ſtudium divinæ cognitionis : habemus
Dei Verbum, quod eſt nomen Patris.
Hæc vere proprietas Dei ; quia Pater
Chriſti eſt : & ideo in nomine Patris
venit, qui venit ut Patris faceret vo-
Johan. 5.4. luntatem. Et ideo ait : *In nomine Pa-
tris veni, & non me ſuſcepiſtis : ſi alius
venerit in nomine ſuo, illum ſuſcipietis* ;
ſignificans Judæos in Antichriſtum cre-
dituros, qui in Chriſtum credere no-
luerunt. Ergo qui in Chriſtum cre-
dit, non in arcu ſuo, nec in gladio
ſuo ſperat ; ſed in nomine ejus ſpem
victoriæ locat.

20. Et ideo ait : *Non enim in arcu*
℣. 7. *meo ſperabo : & gladius meus non ſalvabit
me*. Sed ſi in arcu ſperandum eſt, in
Dei certe arcu ſperandum eſt, quem
poſuit in nube ; ut a diluvio genus
humanum timere deſineret. Iſto arcu
nos protegit, quo arcu & jaculatur
ſagittas, quibus percutiat inimicos &
adverſarios noſtros.

21. Unde & ait : *Liberaſti enim nos*
℣. 8. *ex affligentibus nos : & eos qui oderunt nos,
confudiſti. In Deo laudabimur tota die : &*
℣. 9. *in nomine tuo confitebimur in ſæcula*. Audi
quomodo nos liberet; quia ſagittis quas
jaculatur e cælo, terræ noſtræ inter-
iora penetrantur ; ut motus omnis ter-
renus intereat & quieſcat, ſicut in
poſterioribus ait : *De cælo jaculatus es judi-*
Pſ. 75. 9. *cium : terra tremuit, & quievit*. Sic igi-
tur liberamur, dum confunduntur ini-
micæ & adverſariæ poteſtates ; vel ſa-
pientia carnis iſtius retuſa cæleſtibus
imperatis, in ſuis criminibus erubeſcit,
& flagitiorum ſuorum pudore confun-
ditur : adulter in libidinis ſuæ flam-
mis, & veſani amoris incendio : ava-
rus in immodicæ cupiditatis ardore,
qui aliena rapiendo, quo plura inva-
ſerit, eo majora deſiderat : ebrioſus in
temulentia, facinoroſus in ſcelere, qui
& hic confunduntur graviſſime : ſed
multo amplius confundentur, cum vi-
derint ſanctos Domini reſurgentes, &
Evangelicum illud impleri, quod ait
Dominus : *Multi dormientium in terra*
Johan. 5. 28. & 29. *monumentis reſurgent : iſti in vitam æter-*

A *nam, & hi in opprobrium & perpetuam
confuſionem*.

22. Cum cœperint ergo illi reſuſci-
tari in confuſionem perpetuam, ſan-
ctus Domini dicit : *In Deo laudabimur
tota die : & in nomine tuo confitebimur in
ſæcula*. Opulentus in divitiis laudatur,
luxurioſus in conviviis, ſcortator in
nocte, potens in hac vita quæ habet
noctes : ſanctus autem non in hac vi-
B ta, ſed in Deo laudabitur ; qui Do-
mino per omnia placere geſtivit, qui
poteſt dicere : *Fortitudo & laudatio mea
Dominus*. Laudabitur tota die ; quia Pſ. 117. 14.
honeſte egit, & opera ſua non abſcon-
dit & crimina, ſed regi patefecit æter-
no, in die ambulans, non in tenebris
& occultis. Unde & Apoſtolus : *Sicut
in die honeſte ambulemus* ; hoc eſt, non Rom. 13. 13.
in ganeis atque gurguſtiis, non in cu-
C bilibus & impudicitiis, in quibus fla-
gitioſus ſe putat parietibus eſſe tectum,
ut poſſit Dei ſcientiam præterire; cum
invelata apud Deum univerſorum flagi-
tia ſint, & occulta divinæ cognitioni
peccata hominum eſſe non poſſint.
Ergo ſanctus laudabitur in futurum ;
quia non quæſivit præſentium laudem,
ſed gratiam futurorum.

23. Vide tamen diſtantiam. Hic
D dum eſt, in Domino gloriatur : illic
in Domino laudabitur, & pro brevi
tempore mercedem æternitatis accipiet.
Aquila tamen poſuit : *in Domino gloria-
bimur tota die*. Symmachus ait : *Deo hy-* *
mnum dicemus per omnem diem. Concordat
omnium ſenſus, ut non deſinamus cir-
ca Dei laudes, ſive * hymnum dicen-
do, ſive divinam per omnia momen-
ta gloriam concinendo. Qui enim hy-
mnum dicit, puro corde & ſpiritaliter
E dicit, & omne genus paſſionis exclu-
dit humanæ ; ut nullo mœrore, nul-
lius doloris acerbitate impediatur ejus
officium, exaſperetur ejus affectus :
ſed hymnum Deo dicendo, immobi-
lis atque irrevocabilis perſeveret ; ſicut
ipſe David qui ait : *Benedicam Dominum
in omni tempore, ſemper laus ejus in ore* Pſ. 33. 2.
meo ; ſicut Job, qui amiſſis filiis, in-
teremtis omnibus ſuis, direptis facul-
tatibus, ait : *Dominus dedit, Dominus*
F *abſtulit . . . . ſit nomen Domini bene-* Job 1. 21.
dictum.

24. *Nunc autem repuliſti & confudiſti* ℣. 10.
*nos. Et non progredieris Deus in virtutibus
noſtris*. Cum ipſe ſanctus David alio
loco dixerit : *Quia non repellet Dominus* Pſ. 93. 14.
plebem ſuam ; quomodo hoc loco ait :
Repuliſti nos ; præſertim cum hæc de
ple-

* Hymnus, ex Gregor. Nyſſen. Tract. 2. in Pſalm. cap. 3. eſt *ἡ ἐπὶ τοῖς ὑπάρχουσιν ἡμῖν ἀγαθοῖς ἀνατιθεμένη τῷ Θεῷ εὐφημία*. Sed nos de hoc alibi plura.

plebe dicat, cui non mediocra inſignia propriæ virtutis enumeret? Neque enim mediocre eſt dicere quod tempeſtates & variæ tentationes ſuper ſe venerint, Infra 19. & obliti non ſint dominum Deum ſuum, & inique non egerit in Teſtamentum ejus, & cetera quæ ſequuntur. Rom. 10. Unde etiam Apoſtolus ſanctus interpretatur, & dicit quod eo uſque non repulerit plebem ſuam Dominus, Eſai. 65. 2. ut poſuerit loquentem eum: *Tota die expandi manus meas ad plebem non credentem, & contradicentem*. Rom. 11. 2. Cujus ſermonis auctoritate ſubnixus ait: *Dico igitur: Numquid repulit Deus hereditatem ſuam? Abſit. Nam & ego Iſraelita ſum, ex ſemine Abraham, de tribu Benjamin*. Non repulit Deus plebem ſuam, quam præſcivit. Sed poteſt hoc loco dici quoniam ideo non repulit plebem; quia reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt. Et videtur in paucis non repuliſſe quidem populum; tametſi non totum populum, ſed ex eo plurimos repuliſſe. Unde addidit ponendo reſponſum Dei, [a] quod non ſolum in paucis ſervaverit plebem; ſed etiam ſeptem millia virorum ſibi reliquerit, qui non curvaverunt genua ante Baal. Verum fuerit hoc dictum ab Apoſtolo ſecundum Evangelium; quoniam Dominus transierat ad gentes: reſponſi autem divini tempus referatur ad zelum fidei ferventem; quando etiam prophetarum gratia redundabat populo Judæorum. Unde ſi Eliæ tempore negavit Dominus a ſe plebem repulſam; multo magis tempore David, vel filiorum Core, quo adhuc fides electi populi prænitebat.

25. Tamen ut & ipſum ſanctum David interrogemus; quomodo Dominus plebem ſuam non repulerit, colligamus. Nam cum ſit Deus appropinquans, non elonginquans; Hier. 23. 23. ſicut habet ſcriptura veteris Teſtamenti; [b] utique qui appropiat, non repellit. EST ENIM miſericordiæ divinæ, ut nulli cauſa ſit mortis, & omnes putet eſſe redimendos. Sed vide ne ille repellatur, qui ſe elongat a Domino, ſicut dicit David: Pſ. 72. 27. *Quoniam ecce qui ſe elongant a te, peribunt: perdidiſti omnes qui fornicantur abs te*. Quid eſt, abs te fornicantur? Quia turpitudinis ſuæ ludibriis te relinquunt, & a te recedunt, & a præceptis tuis devii ſunt. Denique alibi Hebr. 13. 4. habes ſcriptum: *Adulteros autem judicat Deus* diſperdens eos a ſe. Repuliſti ergo, hoc eſt, alienando abs te perdidiſti eos. Ergo qui ſe a Domino ſeparat, ipſe a Domino ſeparatur: & qui non cognoſcit Dominum, a Domino non cognoſcitur: & qui ignorat, ignoratur; ſicut ipſe Dominus dixit: *Diſcedite a me omnes operarii iniquitatis, neſcio vos*. Matth. 7. 23 Non enim ſcire dignatur injuſtitiæ miniſtros & iniquitatis auctores. Peccator ergo non repellitur; quia ipſe ſe repellit. Hoc igitur genere dicit: *Nunc autem repuliſti & confudiſti nos*.

26. Quomodo tamen repellat Deus, qui ſequitur verſiculus exponit. Quia *non progredieris*, inquit, *Deus in virtutibus noſtris*. Deus quando non adjuvat, repellere videtur. Unuſquiſque enim qui adjumenta non ſentit divinitatis ſibi opitulatione conferri, repulſum ſe putat atque deſertum. Quid eſt autem quod ait: *Non progredieris, Deus?* Et quid ſibi vult quod Deus interdum aut progredi dicitur, aut egredi, aut exſurgere, aut deſcendere? Non enim corporaliter Deus movetur, aut de aliquo loco exit, aut ad alterum tranſit, qui ſupra omnia eſt: aut vere exſurgit, quaſi in aliquo jaceat cubili, vel in aliqua ſede corporaliter ſedeat; ſed hæc dicuntur, ut tu intelligas quando & ad quem egredi dicatur, & ad quem exſurgere. Legimus enim in hoc ipſo pſalmo: *Exſurge, quare obdormis Domine?* Infra 23. Et conſiderandum nequando noſtris improbabilibus actibus obdormire videatur; ut in Evangelio legimus, cum adhuc imperfecti eſſent apoſtoli, Matth. 8. 24. quod his Jeſus Chriſtus dormiebat. Ibidem 25. Verum ubi metu naufragii & timore perculſi ſunt, Chriſtum excitaverunt dormientem. Perfidis ergo dormit dominus Jeſus, fidelibus vigilat.

27. Denique & qui fidelis eſt, intrat ad Deum: & a negligente Deus videtur exire, atque diſcedere. Certe imperfectos & adhuc infirmos adtrahit ad ſe Dominus; ſicut legiſti dicentes juvenculas: *Adtrahe nos, poſt odorem unguentorum tuorum curremus*. Cant. 1. 3. At vero Moyſes qui jam fortior erat, & electus a Domino, & adſcendere legitur, & intrare ad dominum Deum ſuum; ſicut ſcriptum eſt: *Quia adſcendit Moyſes in montem, & circumdedit lux montem, & deſcendit majeſtas Domini in montem Sina*, Exod. 24. 15. & ſeq.

& co-

[a] MSS. quinque Gall. *quod non ſolum in paucis ſervaverit; quod non curvaverunt genua ante Baal: verum fuerit hoc* &c. Statuat prudens lector, num forte hæc lectio alii præferenda ſit.

[b] Codex. Reg. *utique qui appropiat, ut nulli cauſa ſit mortis* &c. Alii autem quatuor: *utique qui appropiat, ſic appropiat, ut nulli* &c.

& cooperuit eum nubes ſex diebus : & vocavit Dominus Moyſen die ſeptimo , de media nube . Adſpectus autem majeſtatis Domini tamquam ignis ardens ſuper verticem montis coram filiis Iſrael . Et intravit Moyſes in mediam nubem . Sicut ergo hic Moyſes intrabat in nubem , ubi primum ad montem vocatus a Domino eſt ; ita in poſterioribus perfectior , cum Exod. 33. 9. & 10. ipſe intraret in tabernaculum ſuum , deſcendebat ad eum columna nubis , & ſtabat in oſtio tabernaculi ; & ſtans totus populus adoraverunt unuſquiſque ad oſtium tabernaculi ſui : in nube autem Dominus ; poſuit enim tenebras latibulum ſuum . Ut ſcias autem quia de Domino dicit : *Et loquutus eſt*, Exod. 33, 1. inquit , *Dominus ad Moyſen* . Quod autem extra caſtra tabernaculum Moyſi poſitum eſſe commemoratur, ut occurreret Deo , non videtur eſſe contrarium ; qui enim Deum quærit , quaſi ad Deum intrat , & tota mente ad cognitionem ejus ingreditur .

28. Juſtus ergo intrat ad Dominum; ſicut Moyſes intrabat in nubem : in Eſai. 19. 1. nube autem Deus . Denique : *Ecce Dominus venit in nube levi* . Et in Evan- Matth. 6, 6. gelio habes ſcriptum : *Cum autem oras , intra in cubiculum tuum , & clauſo oſtio , ora Patrem tuum in abſcondito : & pater tuus qui videt in abſcondito , reddet tibi* . Ergo intus quaſi in cubiculo tuo Deus eſt . Audi etiam alibi, quia intus eſt Deus. Mich. 1, 3. & 4. *Ecce* , inquit, *Dominus procedet de loco ſuo, & deſcendet & adſcendet ſuper excelſa terræ, & movebuntur montes ſub eo , & valles liqueſcent* . Scriptura hoc dicit : & jam tunc ſignificabat quod deſereret populum Judæorum , & tranſiret ad gentes . Denique & in pſalmo hoc invenimus expreſſum , cum dicit David : Pſ. 18. 6. *Et ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo . Exſultavit tamquam gigas ad currendam viam* .

29. His igitur generibus reperimus egreſſum Dei , aut ejus ingreſſum ; ſicut & dominus dicit Jeſus quia ad virum timentem veniat . *Ecce* , inquit ; Apoc. 3. 20. *ſto ad januam , & pulſo : & ſi quis audieris vocem meam , & aperuerit januam , intrabo ad eum , & cœnabo cum illo & ipſe mecum* . Hæc igitur diximus propterea quod ait Propheta: *Repuliſti nos , & non progredieris , Deus , in virtutibus noſtris* .

30. Simpliciter autem & illud accipiamus ; quia Deus progreſſus eſt in virtutibus Judæorum , quando Jeſus Nave ducem militiæ cæleſtis adoravit : A & ideo ſine ferro vicit , & ſine ulla obſidione deſtruxit urbem Hiericho , quæ habebat validiſſimos muros . Quando enim progreſſus eſt in virtutibus ſervorum ſuorum Deus , victoria conſecuta eſt . Nam progreſſus eſt Angelus ad Ezechiæ preces , & ſtravit innumeras copias Aſſyriorum . Sed interdum & quos vult in certamine coronari Dominus , veluti derelinquit ad B tempus ; ut fide vincant , nec rebus ſecundis & proſperis devotio remittatur . Denique ſæpe qui proſperorum curſu , & ſecundorum uſurpatione ceciderunt , corriguntur adverſis . Ideo frequenter invenimus Judæos poſt victoriam lapſos , poſt ſervitium correctos ; quia precibus & deplorationibus Deum ad ſe redire fecerunt .

31. Unde & illud quod ſecundum C hominem dictum eſt , & hominis affectum , huic ſententiæ non repugnat; quia dixit Dominus : *Deus , Deus meus reſpice me ; quare me dereliquiſti ?* Pſ. 21. 2. Non quod derelictus ſit Dominus , qui ait alibi : *Quoniam ſolus non ſum , quia Pater mecum eſt* ; Johan. 16. 32. ſed quia ſecundum carnem hominis & affectum , qui in certamine gravi eſt conſtitutus , derelictus videtur a Domino . Denique non otioſe Luc. 4. 13. D ait Scriptura , quia poſt tentationem primam diſceſſit ab eo diabolus uſque ad tempus , hoc eſt , uſque ad certamen ; ubi enim magnum certamen ſacræ paſſionis advenit , iterum adverſarius ad tentamenta ſucceſſit : homo autem quando velut in ambiguo conſtitutus eſt , putat ſe a Deo ſuo eſſe deſertum . Sed quemadmodum hoc ſecundum carnis affectum accipimus ; E quia ſibi homo viſus eſt derelictus , * cujus proceſſum operatus eſt Chriſtus in corpore ſuo : ita etiam divinitate ſciebat ſe numquam derelinqui a Patre ; quia ipſe dixit : *Ego in Patre , & Pater in me* ; Johan. 14. 10. & ſolum ſe non eſſe ſignavit .

32. Subſtituit etiam verſiculum iſtum: *Avertiſti nos retrorſum præ inimicis noſtris* . ℣. 11. Non eſt bene , qui retrorſum avertiF tur ; quia *nemo mittens manum in aratrum , reſpiciens retro , habilis eſt regno Dei* . Luc. 9. 62. Denique uxor Lot quia retro reſpexit, ad verticem montis , hoc eſt , ad ſuperiora pervenire non potuit ; ſed in ſalem converſa eſt , quæ ſpecies cito ſolvitur , nec poteſt uſum habere diuturnum . Sic ſunt qui temporalia ſequuntur , & non ſequuntur æterna : & hic

* Hoc loco id ſignificat Ambroſiu: Chriſtum gradus omnes ac notas humanorum affectuum , innoxiorum videlicet , in humanitate ſua ſuſcepiſſe , & præ ſe tuliſſe .

& hic infatuantur a ſtultitia ſua, & futurorum gratiam habere non poſſunt. Sunt tamen qui retro poſiti obliviſcuntur ſuperiorum, & ad priora ſe extendunt; ut ad bravium valeant pervenire. Et Petro dicitur: *Vade retro me, ſatana*; (Marc. 8. 33.) ut in melius provocetur. a Et in numeris prior eſt, qui poſt Chriſtum eſt. Ideo ergo *præ inimicis*; quia illi nos affligunt, & illi inſectantur. Retrorſum nos eſſe voluiſti; ut extendamus nos ad ſuperiora, ut ſemper ante nos adtendamus, perſequentes inimicos noſtros, & eorum locum tranſire cupientes.

33. Denique ſic Theodotion habet, quomodo Septuaginta viri; hoc eſt, quomodo iſte verſus expoſitus eſt. Aquila habet: *Avertiſti nos retro ab affligente*. Symmachus: *Ordinaſti nos noviſſimos ab omni adverſario*. Contraria nobis quæ ſunt; niſi voluptuaria iſtius ſæculi, & plena deliciarum atque laſciviæ, & quæ ſunt incentiva luxuriæ? Uxor Lot decepta eſt; quia poſt ſe habebat luxuriam Sodomitanorum, & regionis ejus illecebras. Unde decepta eſt? Quia poſt ſe reſpexit. Et tu ergo ne ad inimicos tuos reſpicias, poſuit te Deus noviſſimum in ſæculo. Vel: Qui humilitate ſe ultimum facit, non convertitur retro; ſed ſemper ante reſpicit. Ut ſcias autem qui ſint inimici tui, audi dicentem: (Baruc. 3. 9. 10. & 11.) *Audi, Iſrael . . . . . . Quid eſt quod in terra es inimicorum . . . pollutus es cum mortuis?* Quis tamen tam inimicus & hoſtis tuus, quam princeps iſtius mundi, & ejus ſocii, qui perſequuti ſunt uſque ad crucem dominum Jeſum, ejus potentiam neſcientes? Si enim cognoviſſent, numquam Dominum majeſtatis crucifixiſſent. Ergo tu, etſi noviſſimus es, noli inimicos tuos ſequi; ſed ſequere dominum Jeſum, & crucem ejus cum lætitia, & inſiſte veſtigiis ejus. Qui enim Chriſtum ſequitur, poſt ſe non reſpicit; id eſt, ad luxurias atque illecebras peccatorum; & ideo poteſt dicere cum ſanctis: (Infra 19.) *Non receſſit retro cor noſtrum*. Unde intelligitur quod & is qui ante inimicos ſuos eſt, corde ſit noviſſimus atque poſtremus; ſi ad illos reſpiciat, & carnalibus potius, quam ſpiritalibus affectu mentis intendat. Poteſt etiam, qui noviſſimus eſt, corde prior eſſe; ſi ea quæ in cælo ſunt, conſideret, & non quæ in terris. Audi quia noviſſimus in ſæculo, inter primos ſit apud Chriſtum. (1 Cor. 4. 9.) *Puto quia Deus nos apoſtolos noviſſimos oſtendit, ſicut morti deſtinatos; ut ſpectaculum ſimus huic mundo, & Angelis, & hominibus*. Noviſſimum ſe dixit, & idem tamen quod primus eſſet oſtendit, cum dicit: *Noſtra autem converſatio in cælis eſt*. (Philip. 3. 20.)

34. Sequitur: *Et qui oderant nos, diripiebant ſibi. Dediſti nos tamquam oves eſcarum; & in nationes diſperſiſti nos*. (v. 12.) Miraris forſitan quod cum in poſterioribus, ut diximus, ſummam habeant fidei conſtantiam qui loquuntur; hic dicant quod ab iis qui oderant eos, diripiebantur: ſed non te iſta perterreant. Multi enim hic diripiuntur; & tamen merita eorum a Chriſto non queunt ſeparari. Rapiebantur apoſtoli, cædebantur virgis, in carcerem trudebantur, ſeparabantur a ſe, & tamen cum Chriſto manebant: immo hoc ipſo quod rapiebantur a perfidis, eorum merita creſcebant, & gratia in cæleſtibus augebatur. Non enim ſtatim qui ab hominibus diripitur, etiam vincitur. Vide apoſtolum Paulum gratulatum in periculis ſuis: vide gloriantem, quod per feneſtram in ſporta demiſſus ſit. Vide quemadmodum ſanctus Hieremias, ſanctus Ezechiel, ſanctus Daniel in captivitatem deducti, & ab Aſſyriis direpti, nullam tamen captivitatem propriæ fidei pertulerunt: nec in Teſtamentum Domini deliquere, qui ſervaverunt in captivitate etiam legis præcepta divinæ, nec de interdictis cibis putaverunt contra inſtitutionem majorum aliquid uſurpandum.

35. Unde bene Theodotion dixit: *Et qui oderant nos, exſultabant ſuper nos*; inſultatio enim inimicorum non adfert præjudicium bonis mentibus, ſed nec direptio inimicorum. Ideoque ſanctus dicit, qui certus eſt quod direptio ſibi obeſſe non poſſit: *Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia?* (Rom. 8. 35. & ſeq.) & cetera: *Sed in his omnibus ſuperamus & ſupervincimus per eum qui dilexit nos: ſcientes quod neque mors, neque vita, neque Angelus, neque Poteſtates, neque præſentia, neque futura . . . . . . ſeparare nos poſſint a caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu domino noſtro*. Ergo qui talis eſt, non ſeparatur a Chriſto. Unde etiamſi corporaliter diripiatur, ſpiritaliter tamen liber eſt: & non ſolum direptioni obnoxius non eſt, ſed etiam rapinam ſibi laudabilem quærit: ſicut illi de quibus ſcriptum eſt: *A diebus Johannis Baptiſtæ regnum cælorum cogitur, & cogentes diripiunt illud*. (Matth. 11. 12.) Victor eſt itaque qui in

a Edit. Rom. *Et in numero prior eſt*. Aliæ, atque mſſ. *Et in numeris* &c. Quid ſi conjunctim legeretur, *innumeris*?

a in terrenis poſitus [a] captivus perfidiæ eſſe non novit; nec ſolum ei non diripitur quod præclarum eſt, ſed magis ipſe diripit quod æternum eſt.

36. Sunt etiam qui fiant oves eſcarum. Bonus dominus noſter Jeſus Chriſtus quia factus eſt ovis epulationis noſtræ. Quæris quomodo factus
1. Cor. 5. 7. ſit? Audi dicentem: *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus*. Et conſidera quemadmodum parentes noſtri in figura diripientes agnum manducabant ſignificantes domini Jeſu paſſionem, cujus quotidie veſcimur ſacramento. Per ipſam igitur ovem facti ſunt *greges eſcarum*; ſicut Aquila dixit: vel, *greges in eſcas*; ſicut Theodotion loquutus eſt: vel, *paſcua edentium*; ſicut Symmachus dixit. Sed bona epulatio non ſolum non eſt metuenda ſanctis, ſed etiam concupiſcenda. Aliter enim ad regnum cælorum non poteſt perveniri; cum ipſe
Johan. 6. 54. Dominus dixerit: *Niſi manducaveritis meam carnem, & biberitis meum ſanguinem, non habebitis vitam æternam*. Probatum eſt igitur quod Dominus noſter ſit cibus, ſit epulatio, vel alimentum edentium; ſicut ipſe ait: *Ego ſum panis*
Ibidem 51. *vivus, qui de cælo deſcendi*.

37. Et ut ſcias quia hæc omnia propter nos facta ſunt, ex quo ille de-
1. Cor. 10. 17. ſcendit, ex illo ſanctus ait: *Nos omnes unus panis ſumus*. Non ergo timeamus, quia facti ſumus oves eſcarum. Sicut enim Domini caro, & ſanguis ipſius nos redemit; ita etiam Petrus pro Eccleſia multa toleravit. Multa etiam ſanctus apoſtolus Paulus, & ceteri apoſtoli pertulerunt; cum cæderentur virgis, cum lapidarentur, cum in carceres truderentur. Illa enim tolerantia injuriarum, & uſu periculorum Domini fundatus eſt populus, & Eccleſia incrementum eſt conſecuta; cum ceteri ad martyrium feſtinarent, videntes per illas paſſiones nihil apoſtolorum deceſſiſſe virtutibus: ſed etiam propter hanc brevem vitam immortalitatem illis eſſe quæſitam.

v. 12. 38. Quod oſtendit etiam qui ſequitur verſiculus, quia dixerunt: *Et inter gentes diſperſiſti nos*. Similiter Theodotion dixit: Aquila autem & Symmachus: *In gentibus*, aut *inter gentes ventilaſti nos*. Miſſi ſunt enim ſancti apoſtoli ad gentes, & diſperſi ſunt inter gentes, ſicut & prophetæ ſancti, de quibus ſupra diximus; ut illa diſperſione fructus plu-

A rimi naſcerentur. Ut enim dominus noſter Jeſus Chriſtus ſicut granum cecidit in terram, & mortuus eſt, ut multum fructum adferret: ita etiam diſperſi ſunt apoſtoli ſancti, ut bonum inter gentes ſemen adferrent; quo ad eorum ſimilitudinem fructus gentium pullularet. Denique Scriptura hoc dicit dixiſſe Dominum: *Quia propterea vos* Johan. 15. 16.
miſi, ut vos eatis, & fructum plurimum
B *adferatis, & fructus veſter maneat*. Factus eſt ergo dominus Jeſus Chriſtus ſicut ſemen, ſecundum quod dictum eſt ad Abraham: [b] *Et ſemini tuo*; quod eſt Gen. 17. 8. b
Chriſtus. Semen ergo omnium Chriſtus. Et ideo ſe cadere paſſus eſt & ſpargi; ut conforme corpori ſuo transfiguraret corpus humilitatis noſtræ. Hoc ergo ſemen ſalutare omnibus hominibus pullulavit, & ex illo ad ejus
C imaginem figurati, quaſi ſemina apoſtoli ſancti miſſi ſunt per diverſa atque diſperſi, [c] ut in agrum Eccleſiæ gentes c
congregatæ diverſis fructibus refulgerent toto orbe terrarum. Iſtæ ergo diſperſiones dicuntur, ſicut etiam in poſterioribus idem David dicit: *Ædificans* Pſ. 146. 2.
Hieruſalem Dominus, & diſperſiones Iſrael congregans. Diſperſi ſunt enim ut novos fructus facerent, & poſtea veluti triti-
D cum novum Eccleſiæ horreis inveherentur.

39. Hæc autem diſperſio non in inferioribus fit; hoc eſt, non in terra, ſed in cælo. Denique Legis hoc præcepta confirmant, per quam dicit Dominus: *Si fuerit diſperſio tua a ſummo* Deut. 30. 3. 4.
cælo uſque ad ſummum cæli, inde congregabo te, dicit Dominus. Quæ eſt diſperſio a ſummo cælo uſque ad ſummum cæ-
E lum? Quis iſte tantus, qui ſic potuerit diſſeminari? Si homo in terra natus eſt; ab imo, non a ſummo cœpit. Si iſta te movent, atque perturbant, redi ad ſuperiora iſtius ſancti prophetæ, & audi quis ille ſit tantus qui hujuſmodi in terris ſegetes fœcundavit; ut fructus earum ad cæleſtia receptacula perveniret. Eſt autem ille ſponſus qui quaſi gigas percucurrit hanc viam totam, inviam aliis, ſibi perviam:
F & ex illo cœpit pervia jam eſſe mortalibus; ita tamen, ut iſti adſcenderent: ſolus tamen ille ipſe ante deſcenderet, ut poſtea ſancti ejus mererentur adſcendere. Audi ergo quomodo diſſeminatio fuerit de cæli ſummo ad cæli ſummum. *A ſummo*, inquit, *cælo* Pſ. 18. 7.

a Mſſ. aliquot, *captivus per fidem eſſe non novit*. Haud male, ſi modo, *per fidem*, ſumatur pro, *fidei ope ac præſidio*.

b Huc. edit. Rom. inſeruerat: *Multiplicabo ſemen tuum; quod interpretatus Apoſtolus dixit*; quæ nuſquam alibi reperiuntur.

c Ita edit. ac duo mſſ. At vero in quinque aliis legas: *ut in agrum Eccleſiæ ex gentibus congregatæ diverſi* ..... *Iſti ergo diſperſiones* &c. Bene ſi ad apoſtolos referas; ſicut & quod tres & viginti poſt lineas, ubi edit. & aliqui mſſ. habent: *ſegetes fœcundavit, ut fructus earum*; iidem quinque præferunt .... *ut fructus eorum*. Haud male, poteſt enim & hic ſyllepſis eſſe in voce, *ſegetes*, qua vel apoſtoli, vel populi ab ipſis converſi deſignentur.

egreſſus ejus, & occurſus ejus uſque ad ſummum ejus. Cui homini hoc poſſit adtribui? Moyſes vix in verticem Sinæ montis adſcendit, & hoc quia vocatus a Domino eſt, & hortatus eſt voce cæleſti. A ſummo cælo quis deſcenderet niſi Chriſtus, qui & cum deſcen- Johan. 3. 13. dit in terras, manebat in cælo? *Nemo enim adſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, Filius hominis qui eſt in cælis*. Vides ergo quia & cum deſcenderet & adſcenderet, ipſe erat & manebat in Hier. 23. 24. cælo. Ipſe enim dixit: *Cælum & terram ego compleo, dicit Dominus*. Ipſe eſt, qui eſt in cœlo. Hæc de diſperſione ſatis dicta ſint.

40. Ceterum quod ait: *ventilaſti nos*; etſi verbo diſtat, ſenſu congruit. Sicut enim illi qui diſperſi ſunt, probati ſunt: ita etiam qui ventilati ſunt, ad probationem pervenire meruerunt. Sicut enim triticum ſi ventilatur, & a paleis ſeparatur, mundum eſt: ſi autem ventilatum non fuerit, mundum eſſe non poterit; ſed exſtat paleis concretum atque permixtum: ita etiam homo niſi tentationibus fuerit ventilatus, fragilia quæque veluti paleas a ſe non poteſt ſeparare. Unde etiam ad Petrum di- Luc. 22. 31. & 32. ctum eſt: *Simon, ecce ſatanas expoſtulavit, ut ventilet vos ſicut triticum: ego autem rogavi Patrem meum, ut non deficiat fides tua*. Vide quid dicit, & intellige. Ventilatur Petrus, ut Chriſtum negare cogatur. Incidit tentationes, quædam locutus eſt quaſi plena palearum: ſed locutus eſt verbo, ut fundatior eſſet affectu. Denique flevit, & paleas ſuas lavit, & illis tentationibus meruit, ut pro ſe Chriſtus interveniret. Quanto majus eſt patrocinium, quam perturbationis illius tentamentum? Et ideo plus quam paſſus eſt, adquiſivit, adquiſivit enim Chriſtum ſibi patrocinantem. Cogitur autem adverſarius ſanctos Domini ad ſua damna tentare. Dum enim tentat, meliores reddit; ut qui tentatur, poſſit & alios inſtituere, qui ſibi ipſe invalidus videbatur. Denique Petrus Eccleſiæ præponitur, poſtquam tentatus a diabolo eſt. Ideoque ante ſignificat Dominus quid ſit illud, quod poſtea eum paſtorem elegit Dominici Ibidem 32. gregis. Nam huic dixit: *Tu autem converſus, confirma fratres tuos*. Converſus eſt ergo ſanctus apoſtolus Petrus ad bonam frugem, & ventilatus eſt ſicut triticum; ut eſſet ipſe cum ſanctis Domini unus panis, qui nobis eſſet alimentum. Dum enim Petri actus legimus, Petri præcepta cognoſcimus, fit nobis vitæ æternæ & ſalutis alimentum.

41. *Vendidiſti*, inquit, *populum tuum ſine pretio*. ℣. 13. Emeudi & vendendi videtur æqualis quidam eſſe contractus; ſed tamen ſi ementis & vendentis affectum conſideres, unuſquiſque ſibi viliorem vendit, & complacitum emit. Ut enim præter id genus hominum loquamur, qui negotiationem vendendis mancipiis exercent; non facile quiſquam vendit niſi eum, qui ſibi diſpliceat, & quem uſui ſuo inhabilem putet: & iterum, unuſquiſque emere deſiderat eum, quem utilitati vel miniſterio accommodum judicaverit. Sed & ipſi qui in vendendis mancipiis ſumtum exercent ſuum, & ſectantur lucra; utique ita viles habent eos, quos vendunt, ut eis viliores ſint quam pecunia: & ſæpe etiam ipſi quos negationi ſuæ magis habiles æſtimaverint, malunt tenere, quam vendere.

42. Ita ergo & Deus viliorem vendidit, potiorem emit. Vendidit populum Judæorum, non inclementia Dei, ſed ſua culpa; quibus recte dicitur: *Ecce peccatis veſtris venditi eſtis, & propter iniquitates veſtras dimiſi matrem veſtram*. Eſai. 50. 1. Hoc itaque genere venditus populus Judæorum, emtus eſt populus Chriſtianus: ille peccato venditus, hic emtus ſanguine. Unde Petrus ait: *Pretio emti eſtis, non corruptibilibus argento, vel auro emti eſtis .... ſed pretioſo ſanguine*. 1. Pet. 1. 18. & 19. Quis eſt ſanguis pretioſus, niſi Agni illius immaculati, hoc eſt, domini noſtri Jeſu Chriſti? Ergo ſine pretio populus Judæorum, pretioſus autem populus Chriſtianus. Ille pretium non habet; quia peccatum habet: iſte in pretio eſt, cui peccatum remiſſum eſt. Unde recte Eccleſiæ filiis dicitur: *Pretio emti eſtis, nolite fieri ſervi hominum*. 1. Cor. 7. 23. Si tibi dicitur, ne ſervus fias hominum, & perdas propriam libertatem; multo magis dicitur tibi, ne ſervus fias peccati. Et iterum, ne ſervus fias ſerpentis inimici & adverſarii: ſed ſervias ſoli Domino, qui propria te redemit caritate; quia ipſe eſt ſuorum redemtio ſervulorum.

43. Non vendit ergo Dominus niſi ſervum malum: non vendit utique bonum. Nam etſi Joſeph venditus eſt, non dixit tamen Propheta: A Domino venditus eſt Joſeph; ſed: *In ſervum venditus eſt Joſeph*, Pſ. 104. 17. quem fratres proprii vendiderunt: quem Dominus tamen in figura propriæ paſſionis redemmit a ſervitute, renovavit ad gratiam. Vendiderunt itaque eum fratres, & acceperunt pecuniam; ſed Dominus eum non ſolum libertati reddidit, ſed etiam dignitate cumulavit.

Figu-

Figuram autem in eo fuiſſe domini A Jeſu oſtendit Scriptura, quæ dicit: Gen. 40. 22. *Filius meus zelo appetitus .... ad me reverſere*. Deut. 33. 17. Et alibi: *Primogenitus tauri decus ejus*; eo quod exaltaverit Deus Pater cornu Chriſti ſui.

44. Qui ergo venditur, vilis & ſine pretio eſt; quaſi qui magis non ſit, quam qui ſit. Unde & Aquila dixit: *Tradidiſti populum tuum, ut non eſſet*. Et Symmachus: *Tradidiſti populum tuum* B *ſine ſubſtantia*. Non ſunt enim, qui repudiantur a Chriſto: ſunt autem qui eliguntur a Domino; quoniam Dominus vocavit quæ non ſunt, tamquam quæ ſunt: & electæ ſunt gentium nationes; ut deſtrueretur perfidia Judæorum. In nihilum ergo traditus eſt ille populus; quia peccato ſuo venditus eſt; nullam enim habet culpa ſubſtantiam. C

℣. 13. 45. Unde dictum puto: *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum*; hoc eſt, gratis nos diſperſiſti per nationes. Neque enim tu quidquam per commutationem accipis, ut animam tradas hominis; nihil enim tibi gratius eſt animæ converſione: ſed ſi converti detrectat, ipſa ſe tradit in nihilum; ut peccato & flagitio mancipetur. Ideo tu ſine pretio & ſine commutatione D degenerem populum vendidiſti. Unde Pſ. 54. 20. in poſterioribus ait: *Non enim eſt illis commutatio*. Quare non eſt illis comIbidem mutatio? *quia non timuerunt*, inquit, *Deum*.

46. Duplex autem intellectus quare commutationem non habuerit populus erroris; quia non poteſt homo argento, vel auro, vel poſſeſſionibus redimere animam ſuam. Quam enim dabit commutationem animæ ſuæ; cum E illa temporalia vel caduca ſint: anima autem permaneat vel ad præmium, vel ad pœnam? Non fuit autem illa commutatio etiam in impiis, quæ eſt in reſurrectione, de qua dicit Apoſto1. Cor. 15. 51. lus: *Omnes reſurgemus, non omnes immutabimur*. Poteſt quoque & ſic intelligi, quia etſi pauci redemti immutari meruerunt; ut Abraham, Iſaac, Jacob, Moyſes: non tamen ad omnes commutatio ipſa pervenit. Eſt etiam il- F lud, ut non ſit multitudo in commutationibus gravium peccatorum; ſecundum quod ſcriptum eſt, quia 1. Tim. 5. 24. *quorumdam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia in judicium: quoſdam autem & ſubſequuntur*. Quæ gravia ſunt atque manifeſta, præcedunt, & ſine ulla dubitatione merguntur: quæ autem leviora ſunt, bonis operibus ſæpe relevantur. Beati enim quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Ubi autem iniquitas propendet, nulla bonorum operum commutatione revocatur.

47. Ergo & ſi quis redemtus eſt de populo Judæorum, non ideo redemtus; quia multam habuit æſtimationem ſui, nec quia multitudinem habuit in commutatione ſua: ſed redemtus eſt gratis; quod te docet Apoſtolus dicens: *Reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt*. Rom. 11. 5. Ubi autem gratia, non utique merito operum, nec juſtificatione virtutum: ſed liberalitate donantis, electione redimentis; quod æque Scriptura te docuit, dicente apoſtolo Paulo: *Si autem gratia, jam non* Ibidem 6. *ex operibus: alioquin gratia jam non eſt gratia*. Quid ergo quod quærebat Iſrael, hoc non eſt conſecutus? Quare non ſit conſecutus, agnoſce; quia ſe juſtificare cupiebat, quia operum ſuorum jactantiam requirebat, quia fidem non detulit, nec gratiam recognovit. Et ideo electio conſecuta eſt, quæ vocantem audivit, [a] advenientem ſuſcepit. a

48. Merito ergo in perſona populi illius dicitur: *Poſuiſti nos in opprobrium* ℣. 14. *vicinis noſtris: illuſionem & deriſum iis, qui ſunt in circuitu noſtro*. Qui ſunt iſti finitimi, & quemadmodum ad viciniam Iſraelitæ populi pertinuiſſe videantur, non eſt facile diſcernere; ſi ſpiritalis vicinia requiratur, habens quoddam lumen cognitionis ad inveſtigandum myſterium Chriſti: præſertim cum in ipſo libro Salomonis qui ſcribitur Eccleſiaſtes, didicerimus quia quo magis quæritur ſapientia, eo profundior judicetur. Sic enim ſcriptum eſt: *Dixi, ſapientiam requiram, & ipſa* Eccl. 7. 24. & 25. *longe facta eſt a me, longe magis quam erat: & in profundo altitudinem quis inveniet ejus?* Unde diffidentia oboritur mihi ſcrutari divinitus ſpirantis Scripturæ myſteria, & ejus examinare ſermones: quod ille digne potuit, qui inter perfectos ſapientiam loquebatur. Ego perfectos video, nec immerito perfectos dixerim; cum videam vos ſenſus exercitatos habere, ad diſcretio-

a Rom. edit. ſola, *audientem ſuſcepit*. Huic quidem loco non nihil offuſum eſt obſcuritatis, ſed quam nulla ex parte mutatio illa diſcutiat. Putamus autem ſervata mſſ. & ant. edit. lectione eam facilius poſſe depelli. Quippe ex orationis ſerie id intelligere haud ægre licet eos ex Iſraelitis qui juſtificati ſint, atque eos qui non pervenerint ad juſtificationem inter ſe opponi; docerique alios, quod eam operum ſuorum fiducia pleni quærerent, repudiatos: auditos vero & ſuſceptos alios, quod electionem gratiamque divinam invocarent, atque ad eas accederent, humilitatis ſcilicet, grati animi, fideique miniſterio.

tionem boni & mali : ſed & ipſe tamen qui ſciebat ſolidiores capere cibos, adjumenta quærebat, ut in eo 1. Theſſ. 3. 1. verbum Domini curreret. Nec iſte quoque ſine precatione hoc potuit uſurpare, ut laudatio ejus jucunda fieret Pſ. 146. 1. Deo ; non enim uſurpantis, ſed precantis adſertio eſt.

49. Tamen ne penitus refugiſſe videamur, conſideremus qui vicini tribubus fuerint Judæorum. Nam ut vetera recenſeamus, Philiſthiim tribui Judæ finitimi habebantur : ex alio latere iidem tribui Ruben appropinquabant. Ammonitæ quoque in deſerto erant : & qui erant in finibus Tyri & Sidonis, Galilææ copulabantur ; hoc eſt, tribui Zabulon, & tribui Nephthalim, quæ erant in Galilæa ; ſicut Eſaia. 9. 1. Eſaias dixit : *Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Jordanem*. Unde poteſt quis colligere, quæ proprietas uniuſcujuſque ſingularum fuerit tribuum, ut certis quibuſque finitimis jungerentur ; quo paulatim etiam gentibus infunderetur cognitio cæleſtium ſacramentorum. Quod utique poteſt iutelligi de illa muliere Chananæa, quæ exivit de finibus ſuis ; ut domino Jeſu occurreret tranſeunti, & poſthabitis ſimulacris ſuis, adoraret verum ſalutis auctorem : cui teſtimonium dedit dominus noſter Jeſus Chriſtus, quod magna eſſet fides ejus. Reſplendebat quidem jam gratia Evangelii, & præſentiæ [a] lumen auguſtæ : ſed tamen quia ſponte exivit, & miſericordiam poſtulavit, & Dominum pia voce confeſſa eſt, & quaſi faſtidio habita, in clamore petitionis propriæ perſeveravit ; non mediocrem prærogativam accepit iſtiuſmodi mulier, quæ prima exivit de gentium nationibus, & perſeveranti obſecratione tantum Domini teſtimonium meruit reportare.

50. In quo quidem loco velut dubitaſſe quoſdam cognovi, quid ſit quod Matth. 15. 24. ait : *Non ſum miſſus niſi ad oves quæ perierunt domus Iſrael* ; quaſi nobilitatem generis electi ad ſalvandas animas Dominus quæſiſſe videatur, qui venit ut omnes redimerentur. Sed oſtendere dignatus eſt propoſitum, quod eos quos primo elegerat, nequaquam refutare cupiebat ; & ſæpe devios & errantes tamen paterno quodam revocare quærebat affectu. Sed ubi ipſi auctorem proprium reliquerunt, ſciens ſe Deum montium eſſe non vallium, [b] & regnum cælorum non a faſtidientibus, ſed a cogentibus diripi, paulatim converſus ad gentes eſt ; ut & nationum plus probaretur affectus, & illorum merito pertinacia condemnaretur.

51. Quid deinde ſibi vult quod ait : Matth. 15. 26. *Non licet accipere panem filiorum, & mittere catulis ?* Utique filios dixit Iſraelitas, hoc eſt, populum Judæorum : catulos autem populum nationum. Quid ergo ? Divitum aut nobiliorum eſt accipere ſacramenta cæleſtia, & non eorum qui magis ad cognitionem myſterii cæleſtis pio mentis fervore contendant ? Et ſi Iſraelita fuerit aliquis remiſſus & negligens, vel contumax, qui rejiciat poſt ſe ſermones Dei : Chananæus autem qui impigre velit adquirendis mentem intendere ſacramentis ; ille potius qui diſſimulat, quam iſte qui defert ſtudium, præferendus eſt ? Non utique. Et ideo diligenter oportet intendi quid expreſſerit, qui cum dixiſſet : *Non licet accipere panem filiorum, & mittere catulis* ; reſpondente Chananæa : Ibidem 27. *Quia & catuli canum edunt de micis, quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum* ; ſtudium ejus humilitatemque laudavit, quæ non ſibi profundum ſapientiæ a primordio vindicavit ; quamvis de finibus Tyri & Sidonis jam eſſet egreſſa : ſed micas quaſdam verbi ſalutaris quæ de menſa dominorum ſuorum caderent, crederet colligendas. Qui enim diligenter & ſubtiliter Scripturæ verba rimatur, is ad altitudinem myſteriorum pervenire conſuevit. Unde & huic dicitur : Ibidem 28. *Magna eſt fides tua : fiat tibi ſicut vis* ; hoc eſt, ut aperiatur tibi oſtium verbi, & refulgeat vitæ æternæ ſalubre myſterium.

52. Ergo qui vicinus eſt, exeat, & Chriſtum videre deſideret, & in oratione clamet ; ſicut iſta Chananæa exivit de finibus ſuis, & Chriſtum vidit, & jugi voce clamavit, ut ejus miſericordiam reportaret. Credentibus itaque Chananæis Judæus in opprobrio ſit ; quia ipſe non credidit : & illudi ſibi doleat, & derideri ſe ab iis qui in circuitu ſunt, ingemiſcat.

53. Et videtur prophetia hæc eſſe de nationibus credituris ; maxime cum ſequen-

a Reg. cod. cum quibuſdam edit. Pariſ. *lumen auctoris*.

b Expunxerat edit. Rom. *non vallium*, quod in aliis atque omnibus mſſ. habetur. Alludit autem ad locum 3. Reg. 20. 28. unde tamen verba illa ſuſtulit lib. De *Nabuthe* cap. ultimo, num. 72. quem conſule. Quod vero pro, *colentibus*, ut legitur in cunctis mſſ. ac vet. edit. in textu ; reſtituit, *cogentibus*, id cum eædem edit. in margine exhibent, tum S. Doctoris adſtruit conſuetudo. Is enim manifeſte hic alludit ad illud Matth. 11. 12. *& violenti rapiunt illud* ; ubi numquam non legit, *cogentes*, pro, *violenti*.

ſequentia iſtud oſtendant, quia ait:
Poſuiſti nos in ſimilitudinem gentibus, commotionem capitis in populis; quia Judæorum delicto ſalns gentibus: & quæ
illis in figura geſta ſunt, ad cognitionem noſtram profeciſſe, Apoſtolo au-
1. Cor. 10. 11. ctore, cognovimus. Et vere in opprobrium poſiti ſunt gentibus; quia gen-
tes opprobrium crucis Dominicæ omnibus divitiis ſæcnlaribus prætulerunt.
Qui autem crucem illam putavit opprobrium, & quaſi opprobrium refugit, is vere in diuturno manſit opprobrio. Tamen quia non ſecundum carnem Iſraelitæ videntur, qui potuerunt
Infra 19. dicere: Quia inique non egimus in
teſtamento Domini: nec receſſit retro cor eorum a Domino; vide ne iis ſe
in circuitu poſitis illuſioni & deriſui ſuiſſe commemorent, de quibus dicit
Pſ. 21. 13. Dominus: *Circumdederunt me vituli multi*.
Circumdederunt enim eum perſecutores, quando ſecundum conſilium voluntatis ſuæ ſubiit paſſionem. Unde
Pſ. 117, 11. & alibi ait: *Circumdantes circumdederunt me, & in nomine Domini ultus ſum in eos*.
Ideo melius eſt viam rectam tenere, in qua facinoroſi ambulare non poſſunt. Cito cadunt, quia non in directione ambulant. Unde & illi quando voluerunt Jeſum dominum comprehendere, ubi reſpexit eos, ceciderunt.
Propter hos igitur qui in circuitu ambulare conſueverunt, Angelum Dominus appoſuit, qui a tergo inſidiantes repellat inimicos. Prætendit igitur Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eos tuetur atque cuſtodit. *In*
Pſ. 11. 9. *circuitu* enim *impii ambulant*; ſicut ſcriptum eſt. Vide itaque diſtantiam. Impii in circuitu ambulant: Angelus autem prætendit in circuitu eorum, qui non ambulant in circuitu; & ideo prætendit, ut eruat juſtos ab inſidiis perſequentium. Juſti ergo ſpiritales Iſraelitæ videntur eſſe qui hæc loquuntur; eo quod tentationibus ſæculi ſubjacuerint, & opprobrium fuerint vicinorum; hoc eſt, eorum qui Hieruſalem patriam non incolebant. Illuſioni etiam fuerunt ſpiritalibus nequitiis & poteſtatibus, contra quas juſtis lucta eſſe conſuevit. Denique hiſtoria te doceat quod abducti Judæi in Babyloniam, etſi propter peccata ſua videbantur eſſe ſubjecti; tamen multo meliores gentibus habebantur. Pejores enim erant in circuitu eorum, qui inſultabant eis; cum ipſi pecca-

A torum gravium eſſent mole curvati.

54. Primus ergo intellectus de captivis patribus uſurpandus eſt, quibus inſultaverunt Aſſyrii, illndentes eis in Babylonia: quibus etiam rex ille nequiſſimus dominabatur Nabuchodonoſor. Secundus intellectus ad altiora referendus eſt, quod ſæviſſimus rex diabolus eſt: ipſe eſt Aſſyrius Nabuchodonoſor, qui bonis inſidiari ſolet;
B ut eos in peccatum trahat per carnis illecebram. Adtende igitur hunc regem eo loco, ubi dicit Apoſtolus: *Vi-* Rom. 7. 23.
deo legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati; hoc eſt, in illa lege carnalis illecebræ. Adverſarius leo eſt, qui urget obnoxios, juſtos fatigat. Unde pulcre poſuit Aquila: *Spretionem & pompam poſuiſti nos iis, qui in circuitu noſtro*
C *ſunt*. Ita enim deſpicabiles æſtimabantur, qui theatrum facti ſunt huic mundo, & Angelis & hominibus; quia etſi in Teſtamento non peccent Dei, nec carnis illecebris reflectantur a Domino; tamen quaſi in pompa quadam circumferri videntut & deſpici: quandoquidem peccatores humilitati juſtorum inſulcare conſueverint; ut opprobrium ducant crucem domini Salvatoris, humilitatemque juſtorum. Deni-
D que quaſi in quadam pompa theatri conſtitutus Apoſtolus dicit: *Placeo mihi* 2. Cor. 12. 10.
in injuriis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis. In iſtis placet ſibi, qui omnia quæ mundi ſunt, detrimentum putat; ut Chriſtum lucrifaciat, ſolum per vitam, & mortem requirens: cui vivere Chriſtus eſt, & mori lucrum, ut inveniatur in Chriſto.

55. Adjiciunt adhuc iſti Iſraelitæ di-
E centes: *Poſuiſti nos in parabolam gentibus*, v. 15.
commotionem capitis in populis. [a] Quibus a
gentibus poſuiſti, niſi crediturìs? Ea enim quæ acciderunt Judæis, in ſimilitudinem figuræ facta ſunt; ut fieret nobis typus & figura excidium Judæorum, atque ex illa ſimilitudine per parabolam, ſolutionem præſentibns requiramus, quo exempla eorum cavere poſſimus. Deinde quia Judaicæ res omnes quaſi parabolæ ſunt; hoc eſt,
F quaſi figuræ egentes ſolutione. Denique Dominus Judæis in parabola loquebatur; ut imperiti non intelligerent, intelligerent ſapientes; ut intelligebant Apoſtoli, & in quo * movebantur, iterrogabant Dominum: Judæi *
autem

a Mſſ. aliquot, & vet. edit. *Quibus gentibus poſiti, niſi crediturìs?* Rom. *Quibus gentibus poſiti ſunt in parabolam* &c. Plures mſſ. nobiſcum faciunt.
* Hoc eſt, anxii atque dubii erant.

autem nec intelligebant, nec iterum diſcere non inrellecta cupiebant.

Galat. 4. 22. 56. Quid ſir patabola, accipe: *Abraham igitur duos filios babuit: unum de ancilla, & unum de libera*. Non intelligebat hoc Judæus niſi ſecundum litteram. Neſciebat quis de filiis duobus acciperet hereditatem patris; quia ad carnalia propendebat. Egebat parabola
Ib. vers. 24. ſolurione. Venit gentium Doctor, & fides nationum, & intellexit quod duæ
B
illæ mulieres duo ſint Teſtamenta: unum a monte Sina, quod in ſervitutem generavit populum Judæorum, quod eſt Agar. Et ideo Sina, quod per inrerpretarionem menſuram ejus ſignificat: menſura autem Legis eſt, ſuperabundans autem graria eſt. Sina quoque merces dicitur, & convenit populo Judæorum, qui juſtificari ſe mercede operum, quam fidei gratia maluerunt. Ergo quæ ſub Lege erat
C
Hieruſalem, cum filiis ſuis ſerviebat: quæ autem ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt. Et ideo Sarra, quæ principalis dicirur, libertatem habet; quod princeps ſui ſit, qui juſtus arque integer eſt. Ex duobus igitur Teſtamentis duo populi: unus Judæorum, alius nationum, qui in Chriſto credidit. Ille Judæorum, qui non credidit, ſervit: ipſe eſt ſecundum carnem natus;
D
quia ſecundum carnem inrerpretatus eſt Scripturam divinam, & ſecundum litteram, non ſecundum ſpiritum. Qui autem de libera, natus eſt per repromiſſionem; hoc eſt, cui repromiſſio ex fide, ipſe eſt Eccleſiæ filius, tenens gratiæ libertatem propter quem Eccle-
Gen. 21. 10. ſia dicit: *Expelle ancillam, & filium ejus; non enim beres erit filius ancillæ cum filio*
Galat. 4. 31. *meo Iſaac*. Et Apoſtolus ait: *Itaque, fratres, non ſumus ancillæ filii, ſed liberæ*.
E
Hæc eſt ergo ſolutio; quia quod ignorabat Judæus, fides gentium ſolvit, infuſa a Paulo doctore mentibus nationum. Ideo ergo illorum geſta nobis in parabola ſunt.

Pſ. 68. 12. & 13. 57. Sed & Dominus dixit: *Factus ſum illis in parabolam: adverſum me exercebantur qui ſedebant in porta*. In parabolam autem factus; quia dicitis, inquit:
Luc. 4. 23. *Medice cura te ipſum*. In parabolam fa-
F
ctus eſt; quia ſedentes in porta increpabat; in exitu enim non otioſi, ſed exerciti eſſe debemus. Ideoque ſcri-
Matth. 24. 20. prum eſt: *Videte, ne fiat fuga veſtra byeme, vel ſabbato*; hoc eſt, non in otio,

A
ſed in negotio. Ergo pigri ſedebant Judæi; quia ſtare non poterant, qui veræ Hieruſalem atria neſciebant; ſi enim ſciviſſent illam Hieruſalem, requiſiviſſent. Illi ergo fatigati in porta ſedebant. Nec ſolum dixit, *ſedebant*; ſed etiam oderant Dominum in portis redarguentem. In porta enim erat, qui ſubirurus erat ſui corporis paſſionem, per quam migraret e terris, red-
B
iret ad cælum. In porta erat cum diceret: *Ambulate dum lucem babetis*. Johan. 12. 35.
Quid eſt ergo: *Factus ſum illis in parabolam*; niſi quia finis Legis eſt Chriſtus, Pſ. 68. 12.
& mors ejus ſolvit ænigmata prophetarum; eaque quæ ante Judæis erant incognira, cum prophetarentur, poſtea manifeſtata ſunt Dominicæ paſſionis effectu? Factus eſt illis in parabolam, quia quaſi vilem ſe præbuit, ingerens
C
ſe illis, nec refugiens eorum ſeditiones, & perducens eos ad tempus beneplaciti ſibi; ut moreretur pro omnibus hominibus, quo illius ſanguine genus hominum mundaretur.

58. Similirer in parabola ſcriptum eſt: *Non alligabis os bovi trituranti*. Sol- Deut. 25. 4.
vit hanc parabolam Apoſtolus dicens: *Numquid de bobus cura eſt Deo? An pro-* 1. Cor. 9. 9. & 10.
pter nos utique dicit? Nam propter nos ſcripta ſunt. Quis eſt qui arat, niſi qui in ſpe
D
arat; ut in judicio Domini merat? Et ideo quaſi boni agricolæ, ubi propter ſpem * inarata fuerit rerra noſtra continentia corporali; non carnalia, ſed ſpiritalia ſeminemus: quoniam de carnalibus corruptela colligirur, de ſpiritalibus vita æterna adquiritur. Typus itaque & figura nobis ſint geſta majorum. Typus lex ſcripta in cordibus noſtris, ut nobis in ea quædam futurorum figura, non veritas ſit. Lex
E
ergo quaſi figura ſit nobis: Evangelium quaſi lumen & ſignaculum veritatis.

59. In parabola ergo Dominus oſtendit ſe Judæis: a ſed non intellexerunt parabolam; quia medicum non receperunt, qui curaret animas laborantium, & omni ægritudine & inæqualitate incommoditaris abſolveret. Factus eſt etiam in parabolam, quia carnem
F
ſuſcepit, quam crucifixerunt Judæi, non intelligentes parabolam ſpiritalem. Eouſque enim non inrellexerunt, ut eum auctorem vitæ crucifigerent, & ſuſpenſam in cruce cernerent carnem Domini ſalutarem, moverent caput.
Nam

* *Inarata*, id eſt, *arata*. Nam alioqui ſæpe ſumitur pro, *non arata*. Horat. Epod. 16.
Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis,
Et imputata floret uſque vinea.
Terra vero *noſtra*, idem eſt arque nos ipſi. Sed plana eſt illa metaphora.

a Ita edit. omnes, ac mſſ. Vict. & Colb. Alii vero quinque, *ſed non intellexerunt quia curaret animas* &c.

Nam ſi intellexiſſent, utique non inſultaſſent, ſed ingemuiſſent. Et tamen ipſa commotio capitis illis in ſimilitudinem ceſſit; ut non hoc ſignificaret quod illi ſentiebant, ſed quod myſteria declarabant. Illi enim ſecundum vulgi uſum inſultantes Domino movebant caput ſuum; ſicut qui juſtis inſultare deſiderant, ſi forte eos viderint in hoc ſæculo fatigari, movent caput.

60. Quæ commotio capitis geminum intellectum habet. Reprehenſibiles enim videntur ſecundum Scripturæ auctoritatem, qui movent caput; cum dicat & Matthæus: *Qui tranſibant, blaſphemabant dominum Jeſum moventes capita ſua*. Et Marcus: *Qui prætaribant*. Tranſeuntes autem quod reprehenſibiles æſtimentur, docet hic ipſe propheta, qui dicit de vinea ſabaoth: *Et vindemiant eam omnes tranſeuntes viam*. Denique & qui ſequitur verſus, hoc ſignat: *Devaſtavit eam aper de ſilva, & ſingularis ferus depaſtus eſt eam*. Et in poſterioribus ait: *Et non dixerunt tranſeuntes viam: Benedictio Domini ſuper vos*; eo quod qui tranſit, & non ſtat in atriis Domini, non dat benedictionem. Ita ergo Judæi movebant caput ſuper dominum Jeſum, ut præterirent, qui firmum ſolidumque fidei veſtigium habere non poterant. Movebant autem caput ſuum, quorum caput Chriſtus eſſe debuerat, quem non debuit dimovere & deturbare perfidia Judæorum. Sed quia non paſſi ſunt membra ſe eſſe Chriſti, ideo caput eorum non fuit Chriſtus. Non erat etiam Lex caput eorum, quia exſpoliabantur & Lege a populo nationum. Non fuit his caput verbum Dei; quia amiſerant prophetas, & apoſtolos non habebant. Hoc de reprehenſibili commotione capitis dictum ſit. Eſt tamen & laudabilis capitis commotio: reprehenſibilis Judæis, laudabilis populo nationum. Quid eſt enim caput, niſi in quo ſenſus ſunt? Oculi enim ſapientis in capite ejus; quos moveri oportet oculos, id eſt, mentis tuæ ſenſus, ne aliquo torpore pigreſcant. Move ergo prudentiam tuam, move ſapientiam, move cogitationes tuas cæleſtium collatione ſermonum, & propheticorum diſputatione verborum; ita ut non pecces in Teſtamento Dei, ſed fides firma ſit. Sunt enim hæretici qui movent ſenſus ſuos; ut perfidiam tamen, non fidem excitent.

Matth. 27. 39.
Marc. 15. 29
Pſ. 79. 13.
Ibidem 14.
Pſ. 128. 8.

61. Sed jam expreſſius de ipſa capitis commotione quæ in ſimilitudinem populi eſt poſita, dicendum eſt. Quis eſt caput populorum, niſi Chriſtus? Caput enim mulieris vir, caput viri Chriſtus. Sed & Lex caput intelligibilis mulieris. Denique ſub Lege tamquam ſub viro eſt populus Judæorum; quia Lex νόμος dicitur græce; & ideo Synagoga νόμῳ quaſi maſculo copulata eſt, ſed Legi corporali, non ſpiritali; hoc eſt, ritui Legis judaico, cujus vinculis illigata eſt, legitimi neſciens ſacramenta conjugii. Si autem mortua fuerit Lex, hoc eſt, Legis interpretatio corporalis; tunc plebs quaſi mortuo conjuge priore, legitime nubet ſecundo viro, qui ex mortuis reſurrexit. Eſt etiam caput * mulieris hujus Evangelium. Unde quidam myſtice interpretati, mortificato ritu judaico, tamquam fratri defuncti Evangelio mulierem eam nubere ex Lege voluerunt; quia Lex annuntiaverit Evangelium. Ideo prior Lex vir, poſtea ſecundi viri nuptiæ, hoc eſt, Evangelii ſacramenta ſunt. Duo enim quaſi conjugia, duo ſunt Teſtamenta. Unum conjugium vetus eſt Teſtamentum, quod morte viri prioris ſolutum eſt. Et ideo mulier illa cui Lex mortua eſt, recte in ſecundum conjugium convenit, hoc eſt, Teſtamentum novum. Sic duobus fratribus una conjungitur, cui ſuperiora peccata moriuntur, meliora poſtea ſacramenta renovantur. Hoc nobis Apoſtolus evidenter expoſuit dicens: *Quoniam quæ ſub viro eſt mulier, vivente viro, ligata eſt legi*; hoc eſt, viri ſui legi; ut ei debeat caſtitatem: *Si autem mortuus fuerit vir, ſoluta eſt a lege viri*; id eſt, ut cui velit nubat, dummodo mortuo viro, nubat; quia *vivo viro*, inquit, *adultera vocabitur, ſi juncta fuerit alteri viro: ſi autem mortuus fuerit vir ejus, liberata eſt a lege viri, ita ut non ſit adultera, ſi fuerit cum alio viro*. Hoc ſacramentum etiam ad Chriſtum & Eccleſiam pertinere, etiam alibi demonſtravit *quia magnum eſt ſacramentum*. Hic quoque non prætermiſit dicens: *Itaque, fratres mei, & vos mortificati eſtis Legi per corpus Chriſti; ut ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit*. Quomodo mortificatus es Legi; niſi ut tibi Legis umbra moriatur, cum accedis ad ſacramenta cæleſtia? Nec enim aliter debes accedere ad Evangelium; niſi ſolutus interpretationis corporalis impedimentis. Alioquin adulterium eſt, veris falſa miſcere: pudicitia autem ſpiritalis, ſi ani-

Rom. 7. 2. & 3.
Epheſ. 5. 32
Rom. 7. 4.

* *Mulieris hujus*, nimirum *intelligibilis*; hoc eſt, plebis Judaicæ, ut ſupra exponitur.

anima tua exuta omnibus impedimentis deviæ cognitionis, ſine ruga accedat ad Dei verbum. Ergo ſicut Eccleſiæ caput Chriſtus, ita & Synagogæ caput Lex; hoc eſt, iis qui ſub Lege ſunt; propter quos Apoſtolus fecit ſe eſſe ſub Lege, cum ſub Lege non eſſet; ut eos qui ſub Lege ſunt, lucrifaceret. Et iterum doctor gentium factus eſt, quaſi eſſet ipſe ſine Lege; ut eos qui erant ſine Lege, adquireret Chriſto. B

1. Cor. 9. 21. Pulcre autem ait quod ſine Lege Dei non eſſet, & in Lege Chriſti permaneret.

62. Lex autem Synagogæ caput non a principio; quia Chriſtus erat caput veteris Synagogæ, quam Moyſes fundavit & condidit. Denique audi dicentem quia verbo Domini fundata eſt.

Hebr. 11. 24. & ſeq. *Fide*, inquit, *Moyſes grandis factus negavit ſe eſſe Pharaonis regis nepotem. Maluit* C *enim afflictis compati, quam temporalibus delectari: majoreſque divitias æſtimavit, & prætulit theſauris Ægypti, improperium Chriſti. Adſpiciebat enim mercedem repromiſſionum Dei*, quæ eſt reſurrectionis gratia. Sed ubi propter perfidiam Judæorum mortuum eſt infidelibus Dei Verbum, & excidit pectoribus Judæorum; legis ſpiritalis intellectus occubuit, & nupſit Synagoga ritui corporali, obſervationique perfidiæ. D Sed non fuit illa ſobrietas ſpiritualium nuptiarum, ſed adulterium caſtitatis. Ideo Synagoga libera eſſe non potuit, quæ male nupſerat, & non crediderat reſurrectionem Chriſti futuram. Unde bene ei nupſit Eccleſia, cui ſecundum ſacram diſpenſationem ſecundum carnem mortuus eſt Chriſtus; ut illa Judæa anima quæ ante fuerat ligata peccato, per mortem Chriſti abſolveretur E vinculo delictorum. Non nubit ergo mulier alteri viro, niſi mortuus fuerit vir ſuus; hoc eſt, niſi a vinculo legitimi amoris fuerit abſoluta. Si autem mortuus vir ejus fuerit, liberata eſt.

Deut. 25. 5. 63. Sane tenebatur ex Lege, ut fratri proprii conjugis copularetur; ſi ſemen nullum maritus ei reliquiſſet. F Quod vinculum magis nectebat interpretatio litteræ, quam gratia ſpiritalis. Denique habebat in voluntate frater defuncti, ut ſi nollet, non acciperet fratris uxorem ad ſemen defuncti reA ſuſcitandum. Unde calciamentum ſuum ſolvere jubebatur, ut eſſet a nexu copulæ ejus exutus, quam a ſui gratia oſtendiſſet alienam. Sic enim ſcriptum eſt, quia ſolvebat vir calciamentum ſuum, & dabat proximo ſuo [a] dicens:

Ruth. 4. 7. & 8. Hoc erit in teſtimonium in Iſrael. Et dicebat propinquus: Accipe, & adquire tibi tu. Et ſolvebat calciamentum ſuum.

Ibidem 11. Dicebant etiam adſtantes: *Det tibi Do-* B *minus uxorem, quæ intrat domum tuam, ſicut Rachel & ſicut Lia, quæ ædificaverunt utraque domum Iſrael, & fecerunt virtutem in Ephrata*. Sed hoc ex litteræ interpretatione Judæum ligabat. Ceterum figura erat, quod Chriſtus venturus eſſet in terras, qui ſemen defuncti populi reſuſcitaret. Merito fratris; quia

Pſ. 21. 23. dictum eſt: *Narrabo nomen tuum fratribus meis*; &:

Rom. 9. 5. *Quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundum carnem*. C Vel quia Evangelium defunctæ Legis reparationem operaretur in poſteris; ut ſemen quod Lex non reliquerat, Evangelii tenor reſuſcitaret.

64. Non mirum ergo ſi caput ſuum prava interpretatione moverunt; ut ipſi a ſe deturbarent ſapientiam, ſuæ ſalutis auctorem: aut certe movendo caput ſuum, cauſa fieret commotionis capitis non paucis; ſed populis. D Commotio hæc capitis facta eſt: quandoquidem in omnem terram exivit ſonus eorum; ut fieret omnis terra Domini, & regnum Domini eſſet in nationibus.

Pſ. 98. 1. Unde & in poſterioribus dicit: *Dominus regnavit, iraſcantur populi: qui ſedes ſuper Cherubim, moveatur terra*. Quod pulcre Aquila interpretatus eſt, ut [*] ἀλάλαγμα diceret; hoc eſt, tranſmutationem, quæ eſt de loco ad locum, E de Judæa ad populos nationum. Quod ex ea lectione quæ in Evangelio eſt, liquido poterit manifeſtari, quemadmodum Lex mota ſit, dicente Scri-

Matth. 23. 2. & ſeq. ptura: *Super cathedram Moyſis ſederunt ſcribæ & phariſæi. Omnia ergo quæ dicunt vobis, ſervate & facite: ſecundum opera eorum nolite facere; quæ enim dicunt, non faciunt. Alligant autem onera gravia, &* F *imponunt ſuper humeros hominum: ipſi autem digito ſuo nolunt ea movere. Omnia autem faciunt, ut videantur ab hominibus*.

65. Quid eſt, *ſederunt ſcribæ*; niſi quia littera ſcribitur? unde & γραμματεῖς græ-

a Rom. edit. ſola, *& dicebat: Accipe, & acquire tu tibi propinquitatem meam; & hoc erit in teſtimonium in Iſrael. Et ſolvebat* &c.

* Vix adducimur ut credamus ἀλάλαγμα genuinum eſſe; tum quod legatur in LXX. κύριος ἐβασίλευσεν ὀργιζέσθωσαν λαοί; tum quod ea vox ab *aleſa enikin*, & *aleſamulem*; ut corrupte habent mſſ. longiſſime abhorreat. Conjiceremus libentius ſcriptum fuiſſe, ἀλλαγήν, vel potius, ἀλλαγῶν: præcipue cum Aquila verbo eidem voci cognato in ipſo hujus pſalmi titulo uſus fuerit, ubi Nobilio teſte, ita legebatur, ὅτι ἀλλαγὰς τὸ γεῦμα αὐτοῦ ἐν προσώπῳ Ἀβιμέλεχ &c.

Digitized by Google

græce dicuntur ſcribæ, litteræ ſequentes interpretationem, non ſpiritus intellectum; littera autem occidit. Litteram ergo occidentem ſequentes, & ipſa appellatione reſonantes ſcribæ: phariſæi autem ſunt, hoc eſt, qui a veritatis unitate diviſi ſunt; phares enim interpretatur diviſio. Dividunt autem phariſæi hoc genere verba Legis ut reſonent, & in ipſa meditentur: ſpiritalis autem myſteria Legis & ſa- B cramenta non videant. Nam ſi Lex ſpiritalis eſt, utique præcepta Legis ſunt ſpiritalia, & opera ejus ſpiritalia ſunt. Docentes ergo quæ Moyſes ſcripſit, onera gravia ligant corporalibus Legis (gravia ſunt enim quæ contraria jugo Chriſti ſunt) & per doctrinam ſuam deviam gravia onera imponunt auribus audientium, quæ ipſi ne tantum quidem volunt movere, ut a cor- C poralibus Legis ad ſpiritalia Scripturæ verba commoveant. Sic enim intelligendum eſt, quia digito ſuo nolunt movere illa; hoc eſt, nec exiguo puncto atque momento transferunt ſe ad intelligentiam ſpiritalem. Hinc eſt &
Luc. 11. 20. illud, quod ſcriptum eſt: *Quod ſi in digito Dei ego ejicio dæmonia*. Quid ſit digitus, interpretatur ipſa Scriptura, quæ dicit in alio libro Evangelii: *Quod*
Matth. 12. 28. *ſi in Spiritu Dei ego ejicio dæmonia*. D Digitus ergo Dei, Spiritus Dei eſt; Deus enim Spiritus eſt, & nihil habet in ſua ſubſtantia corporale, ſed totus eſt Spiritus. In Spiritu ergo Dei ejicit dæmonium, qui in digito Dei ejicit. Unde
Pſ. 8. 4. & ſanctus David ait: *Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum*; hoc eſt, Spiritus tui opera ſunt cæli, ſicut &
Pſ. 32. 6. ſcriptum eſt: *Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum*.

66. Ut ergo concludamus diſputatio- E nem, ſcribæ & phariſæi nihil ad interiorem hominem referunt, qui ut ipſe ad imaginem Dei & ſimilitudinem factus eſt; ita in iis quæ cogitat & quæ meditatur, debet magis quæ ſpiritalia ſunt, quam quæ carnalia cogitare. Totum ergo ad illum exteriorem, ad illum terrenum hominem referre con- F tendunt: & ideo omnia eorum opera talia ſunt, ut videantur ab hominibus; nun ut placeant Patri, qui in abſcondito videt. Timent enim ſua opera revelare.

67. Hæc eſt ergo commotio capitis quæ facta eſt in populis: vel, ſicut Aquila & Symmachus dixerunt, *in gentibus*; omnes enim gentes moverunt caput ſuum, ut Legem ſpiritaliter interpretarentur. Nemo ſecundum litteram Legis ſe putet eſſe ſalvandum; quia

A littera Legis maledictum habet: ſpiritus benedictionem adfert. Nemo ex operibus Legis juſtificari poteſt; quia ſub maledicto ſunt omnes, qui ſub littera ſunt. Fugiant ergo omnes maledictum Legis, & confugiant ad benedictionis gratiam; ut benedictionem habeant in cæleſtibus, in Chriſto Jeſu, qui mortuus eſt pro nobis, ut fides tranſiret ad gentes: qui etſi vir fuit B ante Synagogæ, nec ipſam deſeruit, & nos redemit; illam enim non deſeruit, ut reliquiæ ſalvæ fierent: nos redemit eligendo populos nationum. Hæc ergo electio gentium ſalus Judæis; reliquiæ enim nun per opera ſua, ſed per electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt. Gratia eſt ergo Chriſti quæ & nos redemit, & reliquias vivificavit. Commotio autem capitis facta eſt in gentibus: ſed C ex hac commotione non mediocris mutationis gratiam Judæi pertulerunt, quorum reliquiæ ſalvæ factæ ſunt.

69. Sequitur: *Tota die verecundia mea* ℣. 16.
contra me eſt: & confuſio vultus mei operuit me. Quid eſt quod interdum ex perſona unius, interdum ex perſona plurimorum pſalmus hic dicitur? Namque a principio a pluribus cœpit, ut eſt:
Deus auribus noſtris audivimus, & cetera Supra ℣. 2. & ſeq.
D quæ ſequuntur. Deinde ait: *Tu es ipſe Rex meus, & Deus meus*. Iterum: *In te inimicos noſtros ventilabimus*. Et poſtea; *Non enim in arcu meo ſperabo*; &: *In Deo laudabimur tota die*; &: *Tota die verecundia mea contra me eſt*. Quid ſibi vult iſta mutatio, quæ frequenter in pſalmis repetitur; ſicut & in centeſimo octavo
pſalmo ait: *Deus laudem meam ne tacueris; quia os peccatoris & os doloſi ſuper me* Pſ. 108. 2.
apertum eſt. Hoc de uno, ſequitur de
E pluribus. *Loquuti ſunt adverſum me lingua doloſa . . . & poſuerunt odium pro di-* Ibidem 3. & 5.
lectione mea. Deinde de uno: *Conſtitue* Ibidem 6.
ſuper eum peccatorem. Quod videtur in centeſimo octavo pſalmo aliud ad populum Judæorum referri, aliud ad Judam proditorem. Quando pluraliter dicta, ad populum: quando ſingulariter, ad Judam. Hic quoque poſſumus di- F cere, quando pluraliter dicta, ad ſanctos: quando ſingulariter, ad dominum noſtrum Jeſum Chriſtum referri; quia æſtimari poteſt & pro pluribus in Propheta loquutus, & ipſe pro ſe. Et ideo dixerit: *Verecundia mea contra me eſt*; quæ dicitur ἐντροπή: ἐντροπή autem eſt, quando verecundiam vult quis incutere alicui, ut inflectat propoſitum ſuum,
ſicut eſt: *Deſcendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc eum*. Matth. 27. 42. & 43.
Pulcre autem ait: *Tota die*; quia Incarnatio domini noſtri Jeſu Chriſti lucem

adtulit mundo. Dies itaque Incarnationis eſt, de quo idem dicit Dominus: *Ambulate dum lucem habetis*; & : *Abraham diem meum vidit*. Ergo hæc verecundia habet in ſe confuſionem. Unde & Symmachus: *Tota die*, inquit, *confuſio mea contra me eſt*. Quæ autem confuſio Chriſti, niſi crux; quod nudus pependit in ea? Et bene, *tota die*; quia ex quo affixus eſt cruci, uſque in horam nonam tenebræ factæ ſunt: & poſt horam nonam lux refulſit uſque in veſperum. * Hic dies ex tribus primus. Poteſt tamen & chorus ſanctorum pluraliter de ſe, & ſingulariter loqui; chorus enim quaſi ſingularem perſonam habet, ſed numerus plurimorum eſt; ſicut illud eſt: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt a me*.

Johan. 12. 35.

Johan. 8, 56.

Eſa. 29, 13.

68. Quæ autem eſt confuſio, quæ operuit dominum Jeſum, cum confuſionem peccata faciant; ipſa ſunt enim quæ operiunt peccatorem: hic autem peccatum non fecerit? Sed quemadmodum eſt confuſio adducens peccatum, ita eſt confuſio quæ peccatum abolet; ut confoſio crucis domini noſtri Jeſu Chriſti, per quam peccata mundantur. Eſt etiam omnis confuſio bona, quam pro Chriſti nomine ſubeas, & admodum glorioſa; ſi verbi gratia in perſecutione lex ſit, ut verberetur Chriſtianus, ut dignitatem amittat, ut careat * privilegio, ut in vincula ducatur. Hæc utique confuſio etſi privilegium non habet, habet gloriam piæ confeſſionis. Eſt autem & Chriſti confuſio, ſicut ipſe ait: *Qui me confuſus fuerit coram hominibus, confundam & ego eum coram Patre meo, qui in cælis eſt*. Bona ergo confuſio. Pleriſque tamen hujuſmodi confuſio Chriſti amara eſt; hoc eſt, non credentibus: jucunda credentibus.

Matth. 10, 33.

69. Sive ergo velis confuſionem Chriſti intellige in crucem ejus, quæ Judæis videbatur eſſe confuſio, qui inſultabant ei; quaſi erubeſceret Chriſtus in eo opere, in quo publicam operabatur ſalutem: ſive etiam hanc confuſionem, quæ ingeri videbatur, *a voce exprobrantis & obloquentis: a facie inimici & A perſequentis*. Erubeſcebat enim ſic lapſum eſſe electum populum ſuum, & confundebatur in eos apud Patrem, quorum finis advenerat; præſens enim erat Filio Pater, a quo numquam poteſt Filius ſeparari. Et ideo Pater audiebat dicentem Judæis: *Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta*.

V. 17.

Matth. 23. 38.

70. Sunt autem qui etiam in confuſione ſua gloriantur; ſicut illi de quibus dicit Apoſtolus: *Quia gloria eorum* B *in confuſione ipſorum*; quibus contraria eſt gloria Chriſti, qui crucem ſuſcepit, nec confuſionem refugit. Quam nos quoque minime timere debemus, nec formidine aut faſtidio declinare; ne peccatum ſupra nos adducat, quæ poteſt adducere gratiam vitæ. Eſt enim & confuſionis gloria, ut ſi in multos gentiles incidas, vel philoſophos, & illi tibi objiciant crucem Chriſti, & verbo reſpondere non poſſis, nec ſalutaria quiſquam audiat verba referentem, C eſt confuſio; *ſed a voce exprobrantis & obloquentis: a facie inimici & perſequentis*. Et ideo noli reſpondere inſipienti ad inſipientiam ejus: eſto ſicut homo mutus & tacens, & quaſi non audiens verba inſultantium & obloquentium; non quo reſpondere nequeas, ſed quo reſpondere non debeas. Omni enim rei tempus: tempus tacendi, & tempus loquendi. Tacendum eſt, quando paratum non invenis auditorem: loquendum eſt, quando Dominus linD guam eruditionis indulget; ut ſermo tuus operetur in affectibus audientium. Quomodo autem te audiat, qui ideo tibi obloquitur, eo quod ſalubrem tuum nolit audire ſermonem? Aut quomodo tibi adquieſcat, qui perſecutor eſt, & velit te ſibi vindicare? Aut, tu Aquila dixit, vel Symmachus, ut ulciſcatur & puniat in te, quod Chriſti hereditas ad gentes videatur eſſe transfuſa? Longe itaque iſta confuſio a confuſione E & opprobrio peccatoris. Iſtius enim conſcientia illuminatur, qui oblitus non eſt Dei ſui: illorum confunditur, quorum ingenium caligat atque perturbat recordatio delictorum.

Philip. 3. 19.

71. Et ideo bene ſibi conſcii dicunt: *Hæc omnia venerunt ſuper nos, & obliti non ſumus*

V. 18.

* Hic ſequitur B. Ambroſius eorum opinionem, qui mortis Chriſti domini triduum ita explicabant, ut dicerent ejus primam noctem fuiſſe tenebras illas quæ Domino exſpirante totum orbem operuerunt: primum vero diem, ſpatium illud lucis, quod inter eaſdem tenebras ac noctem ſequentem interceſſit. Verumtamen jure merito hanc opinionem repudiat Auguſtinus *De Conſenſu Evang.* lib. 3. cap. 24. num. 66. ubi ſicut & *Quæſt. Evang.* l. 1. quæſt. 7. docet in memoratis tribus diebus partem pro toto ſumendam eſſe; in quo eum interpretes vulgo ſecuti ſunt. Vide etiam D. Thomam part. 3. quæſt. 51. art. 4. & alios ſcholaſticos quorum hac in re ſummus eſt conſenſus. Quin immo eamdem ſententiam ipſemet Ambroſius docere videtur *epiſt. ad Epiſc. Æmiliæ* ſcribens, *intra quod triduum*, inquit, *& paſſus eſt, & mortuus & reſurrexit*.

* *Privilegium* (ut tradit Briſſ. de Verb. ſignif. l. 14.) *jus ſingulare eſt, & in certæ perſonæ, vel cauſæ gratiam & favorem conceſſum*. Chriſtiani autem uſque adeo quondam imperatorum edictis privilegiis ſuis ſpoliati ſunt, ut infames declarati, reip. fora ac militandi jure privati, atque adeo ad necem cujuslibet gladio nefaria proſcriptione addicti fuerint. Adi Baronium ad an. Chriſti 303. 304. & 362.

℣.19. *ſumus te , & inique non egimus in teſta-*
mento tuo. Et non receſſit retro cor noſtrum ;
& declinaſti ſemitas noſtras de via tua .
Videtur verſiculus ultimus non concor-
dare ſuperioribus . Nam quomodo de-
clinarunt ii , quibus divinitatis nulla
obrepſit oblivio , nec alicujus iniquita-
tis conſcientia , nec ulla deſidia ? Sed
ſi conſideres quia juſtus vix ſalvus fit,
intelligis profecto & ipſius nonnum-
quam titubare veſtigia , & auctorem
declinationis eorum Deum videri; quia
ipſe quoque patitur juſtos ſæpe tenta-
ri , quo magis probentur tentationibus
eruditi . Quis eſt autem tam fortis ,
ut nequaquam in tentatione moveatur;
niſi Dominus adjutor ei adſiſtat ? De-
nique conturbatus eſt & ipſe propheta
David ; quia dixit in ſua abundantia :
Pſ.29.7. *Non movebor in æternum* . Aut quis eſt
℣.20. ille quem locus afflictationis, & terræ
corruptela non moveat ; cum divina
ſententia neminem exceperit , qui ſit
ab exercitio & a fatigatione terræ hu-
Gen.3.7. ℣ 18. jus immunis, cui dictum eſt: *Maledicta*
terra in omnibus operibus tuis .... ſpinas ,
inquit , *& tribulos germinabit* . Denique
ipſe Paulus Dominicæ vas electionis ,
a maledictione veteris ſententiæ abſo-
lutus domini Jeſu paſſione ; tamen
captivum ſe duci in legem peccati ve-
hementiſſime deploravit : nec quem-
quam niſi Chriſtum a quo liberaretur
invenit ; cum eum lex ſui corporis &
umbra mortis urgeret.

℣.20. 72. Diximus ſeorſum : ſed expreſſius
qui locus ſit afflictationis , conſiderare
nos convenit . Utrum hic mundus ,
qui in maligno poſitus eſt : an vero
caro noſtra , in qua anima noſtra hu-
miliatur , dum in iſtius carnis deſcen
dit ſocietatem : an adverſa quibus exer-
cemur in hoc corpore conſtituti , in
quo ingemiſcimus gravati ; quod nolu-
mus ſpoliari , ſed ſuperveſtiri ? Gravis
enim labor eſt dum exſpectamus , ut
abſorbeatur mortale hoc a vita , quo
nos exſpoliare debemus ; minore enim
labore exſpoliatur , quam abſorbetur .
Et vide ne ea diverſitas ſit exſpoliantis
ſe , & exſpectantis ut abſorbeatur a
vita . Exſpoliat gratia , abſorbet pœni-
tentia : exſpoliat ſublimitas mentis ,
abſorbet diligentia . Quomodo autem
dubites quod afflictationis hic locus
ſit ; quando corpus eſt mortis , in quo
operit nos etiam umbra mortis ? Et
ideo ad lucernam illam ſemper debe-

A mus intendere , quæ eſt verbum Dei ;
ut ſciamus quemadmodum noſtri ani-
mi ſemitas dirigamus & veſtigia men-
tis interna , ut lux animorum ſolvat
tenebras corporales.

73. Pulcre autem & Aquilæ inter-
pretatio quemadmodum intelligere de-
beamus locum afflictationis , expreſſit
dicendo : *Quoniam humiliaſti nos in loco*
ſirenarum ? Ut non caro in vitio ſit ,
B ſive natura ; ſed ea quæ carnem cor-
ruptibilem eſſe fecerunt . Denique Si- Eſai.13.21.
renas quarum ſecundo & tertio men- Mich.1.9.
tionem fecit ſcriptura divina , quaſdam
fuiſſe puellas gentilis tradidit hiſtoria ,
quæ vocis propriæ [a] ſuavitate , canendi a
illecebris , audiendique ſtudio illectos Homer. lib.
navigantes ad littus admovere navigia B. Odiſſ.
provocabant : eoſque , cum gratiam
vocis ſequerentur , ſcopuloſo in loco
C naufragium facere ſolitos vetuſtas po-
ſteris tradidit . Earum autem interpre-
tatio hæc eſt, voluptas vocis , & quæ-
dam adulatio. Ita ergo ſæculi voluptas
nos quadam carnali adulatione dele-
ctat , ut decipiat . Ut ergo illic non
littus in vitio erat ; ſed canora dulce-
do , quæ faciebat aſperitatem littoris
non caveri : ita non caro in vitio ; ſed
ea quibus caro iſta ſollicitatur & flu-
D ctuat . Denique mare ſi tempeſtas de-
ſit , quietum eſt : ſi procella ſæviat ,
periculoſum .

74. Et Septuaginta virorum videtur
cum his ſententia convenire ; cum di-
cunt quia ſcriptum eſt : *Quoniam humi-* ℣.20.
liaſti nos . Cujus interpretationis teſtimo-
nia de ſcripturis ſunt nobis arceſſenda
divinis . Ait enim in Deuteronomio :
Si exieris , inquit , *in pugnam adverſus* Deut.21.10. & 11.
E *inimicos tuos , & tradiderit tibi eos dominus*
Deus tuus in manus tuas , & deprædatus
fueris ſpolia eorum , & videris in ea depræ-
datione mulierem bonam ſpecie , & cohabita-
veris cum ea . Et infra : *Si nolueris eam* Ibidem 14.
poſtea , dimittes eam liberam .... quia hu-
miliaſti eam . Vides ergo quoniam non
natura ſui eam , ſed is qui ei integri-
tatem pudoris eripuit , humiliaſſe per-
hibetur . Humilitas ergo operis eſt ,
per quod caro iſta , peccati corpus ef-
F fecta eſt , & locus afflictationis . Ite-
rum alibi : *Si virgo deſponſata fuerit viro ,* Deut.22.23. & 24.
& inveniens eam homo in civitate dormierit
cum ea , educentur ambo ad portam civitatis
ſuæ , & lapidabuntur : & morietur juven-
cula ; quia non exclamavit in civitate , nec
invocavit hominem , qui ſubveniret : & vir ,

Q 2 inquit ,

[a] Sic edit. a quibus parum abeunt mſſ. ſi ſenſum ſpectes : in verbis autem hæc reperitur præcipua diverſitas . Cod. aliquot , *ſuavitate , canendo , illecebris provocabant* . Vict. & Colb. *ſuavitate , canendo , quæ illecebras provocabant* . Omnes ſimul , *audiendi ſtudio navigantes ad littus admovere navigium ; eoſque (cum gratiam , aut ut aliqui , gratia vocis ſequuntur) ſcopuloſo in loco incidiſſe naufragium* .

inquit, *quia humiliavit mulierem proximi ſui*. Et hic eadem eſt hujus cauſa ſermonis, ut a corruptore humiliata dicatur. Tertium quoque habes de hac re teſtimonium, & plura, ſi quæras. *Ibidem* 28. 29. Tamen de eodem libro audi: *Si quis invenerit virginem, quæ non ſit deſponſata, & vim faciens ei dormierit cum ea, & inventus fuerit, dabit qui dormierit cum ea, patri juvenculæ quinquaginta denarios, & erit uxor ejus; quia humiliavit eam: nec poterit dimittere eam per omne tempus, propter quod humiliavit eam*. Ipſe ſermo repetitus eſt, ut intelligas quia non conditio carnis videatur nos humiliare, ſed culpa.

75. Nec tamen negare poſſumus quod multis humilietur & caro, loco ipſo, illecebris ipſis, fragilitate quoque qua patuit errori. Quæ licet non a mediocri adverſario ſerpente [a] decepta ſit; habebat tamen ſui non mediocrem gratiam, antequam peccatum irreperet: in conſpectu erat Dei Adam, in paradiſo vigebat, cæleſti gratia reſulgebat, loquebatur cum Deo. Numquid eum humiliatum ante legiſti; niſi poſteaquam prævaricatio eum humiliavit ſua? Cujus vitii hereditatem ad nos uſque tranſmiſit; ut in hoc corpore conſtituti nolimus peregrinari de corpore, & adeſſe Deo. Et ideo humiliamus animam noſtram quæ ſe ad Deum geſtit adtollere: ſed corruptibile hoc corpus gravat animam, terrenaque habitacula præponderant; ut mens devota Deo frequenter inclinetur ad ſæculum, nec ſe ſubjicere Deo poſſit; quoniam ſubjectionem ſui ſapientia carnis ignorat, quæ noſtrum involvit affectum.

76. Dicentes hæc de nobis, quid de carne domini noſtri Jeſu Chriſti dicemus? Qui utique ſuſcepit carnis *Philipp.* 2. 8. iſtius veritatem; & ideo *ſemet ipſum humiliavit uſque ad mortem, mortem autem crucis*. Diligenter adtende, & conſidera ſingula. Vide quia volens ſuſcepit hanc formam corporis noſtri, & tuæ obſequia ſervitutis, in ſimilitudinem hominum factus: non in ſimilitudinem carnis, ſed in ſimilitudinem hominum peccatorum; omnis enim homo ſub peccato. Ideo & ſpecie inventus ut homo; ut ſcriptum eſt de eo: *Hier.* 17. 9. *Et homo eſt, & quis cognoſcet eum?* Homo ſecundum carnem; ſed ultra hominem ſecundum operationem: *Phil.* 2. 8. *Ut homo*, inquit, *humiliavit ſemet ipſum*; quia ad eos Deus venit qui humiliati fuerant, liberandos. Ipſe ſe ergo humiliavit propter nos. Non ergo corpus illius corpus mortis; ſiquidem corpus eſt vitæ: nec caro illius, umbra mortis; ſiquidem fulgor eſt gloriæ: nec in eo locus afflictationis; ſiquidem in illo corpore omnibus gratia conſolationis. Humiliavit ſe, ut diſceres quid ſit humilitas. Denique audi dicentem: *Matth.* 11. 29. *Diſcite a me quia mitis ſum, & humilis corde*: Ille ſe humiliavit, ut tu exaltareris; qui enim ſe humiliat exaltabitur. Sed non omnes qui humiliantur, exaltabuntur; multos enim crimen humiliat ad ruinam. Humiliatus eſt autem Dominus uſque ad mortem; ut de portis mortis exaltaretur.

77. Ecce vide gratiam Chriſti, vide beneficia ejus. Poſteaquam Chriſtus advenit, hæc caro quæ erat umbra mortis, cœpit per gratiam Domini re- *V.* 20. fulgere, & habere lumen proprium; unde & dictum eſt: *Matth.* 6. 22. *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus*. Sed vide de quo oculo dicat; non de exteriore, ſed de interiore: *Ibidem*. *Si oculus*, inquit, *tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*. Interior utique eſt oculus, qui totum hominis corpus illuminat. Interior eſt etiam oculus, qui aufert toti corpori cæcitatem; quia ſcriptum eſt: *Ibidem* 23. *Si autem nequam fuerit oculus tuus; totum corpus tuum tenebroſum erit*. Vides in uno homine unde tenebræ naſcantur, unde lumen oriatur. Ipſe ergo tibi es caligo, vel lumen. Caligo iniquitatis eſt, tenebræ peccatorum: lumen innocentiæ. Ipſe tibi ergo es vel injuriæ auctor, vel gratiæ: operatio divina nihil errat. Lumen in te ipſo eſt; quia innocens infantia tua eſt. Pura mens hominis ante adoleſcentiæ lubricum, & juventutis errorem. Tu tibi ergo tenebras feciſti eſſe quod lumen eſt. Denique idem oculus, hoc eſt, ſenſus hominis, tenebroſus eſt in peccatore, ſplendidus in innocente.

78. Nec illud prætereamus quod Symmachus ait: *Afflixiſti nos in loco deſerto*. Ideo affligimur; quia interdum deſtituimur protectione cæleſti, & regio iſta ſub maledicto eſt, vel in lubrico ſæculari. Necdum quoque benedixerat terram ſuam dominus noſter Jeſus Chriſtus; & ideo laborabant, nec ad lumen pietatis ejus oculorum ſpiritualium intendebatur obtutus. Deinde quia voluptas & delectatio mundi *Homer. in M. Odyſſ.* fre-

a Rom. edit. ſola, *decepta ſit Eva*. Minus bene, ſubintelligenda enim vox, *caro*, quæ ſuperiori verſu expreſſa eſt. Nam præterquam quod relativum, *quæ*, ex quinque mſſ. reſtitutum id evincit, ſenſus Rom. lectioni minus concinit.

frequenter irrepit. Unde non vinculis hominis illius ligare nos atque vincire debemus, nec cera aures claudere: ſed avertere aurem quotieſcumque aliena a fide, & contraria vel adverſa utilitati noſtræ aliquis exiſtimat obloquenda; ne in eo ſermone operiat nos umbra mortis: & ſi quid tale proſertur, nos tamen Dei verbum debemus inſerere, quod mentis noſtræ oculos fulgore diſputationis illuminet.

℣. 21. 79. Sequitur: *Si obliti ſumus nomen Dei noſtri, & ſi expandimus manus noſtras ad Deos alienos. Nonne Deus requiret iſta?*
℣. 22. a [a] Aquila, *inveſtigabit iſta*, dixit. Symmachus, *inveniet iſta? Ipſe enim novit occulta cordis. Quia propter te morte afficimur tota die: æſtimati ſumus ut oves occiſionis:* Quid eſt quod ait: Requiret Deus? Quaſi ſi non requirat, ignoret: & ſic requiret Deus oblivionem tuam quæ irrepſit, ut auferat ejus omne veſtignm. Unde & Aquila dixit: *Inveſtigabit iſta*. Nam utique qui novit cordis occulta, quomodo quærit, cui etiam ea quæ ſunt interiora, manifeſta ſunt? Siquidem apud Deum conſcientia uniuſcujuſque ſe prodit, & cogitatio hominis apud eum ſe aut condemnat, aut purgat. Denique Aquila *viſiones cordis* dixit, eo quod videat cor noſtrum, & omnis noſtri cogitatio cordis in promtu ſit apud Deum, atque ei cogitationum noſtrarum imago reſplendeat. Bene illud ait Aquila: *In te morte afficimur*; quoniam in Chriſto mori, arduum, & glorioſum: & in ipſo moritur, qui pro ejus nomine ſacra paſſione eſt coronatus. Sed quid miraris quod requirentem Deum occulta cordis verſiculus iſte declaret; cum alibi Deum ſcrutatorem legeris
Hier. 17. 10. cordis? Quid etiam miraris ſi verbis noſtris majeſtas divinæ ſubſtantiæ ex-
b plicari non poſſit, [b] cum ait Apoſto-
1. Cor. 4. 5. lus: *Nolite ante tempus quid judicare, donec veniat Dominus, qui illuminabit occulta tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium: & tunc laus erit unicuique a Deo?* Tenebras cordis ſæpe loco criminis legimus; immo prope ubique. Vide ergo ne iſta ſint occulta tenebrarum, quæ ſunt cordis occulta; ideoque tenebrarum nomen acceperint, quod ea ab aliis non deprehendantur, ſed lateant. Et ideo Dominus in die judicii illuminaturus adſeritur occulta tenebrarum; quia

A cor uniuſcujuſque manifeſtabitur, quod ante occultum erat: ſoli quidem Chriſto cognitum, qui ſciens judicii ſui gratiam ait: *Nihil eſt occultum, quod non* Matth. 10. 26.
manifeſtabitur.

80. Sunt autem multa quæ propter verecundiam premimus, & ut impleamus cæleſte mandatum, tacito apud nos tenemus affectu; ne videamur in iis quæ noſtra ſunt, gloriari; & eorum
B fructum vulgando incipiamus amittere. Sunt autem occulta ſapientiæ, quæ raptus in paradiſo apoſtolus Paulus audivit: & quia non licebat ea homini loqui, apud ſe tegebat: non quia uſum eorum aut gratiam aliis invideret; ſed quod non licebat homini loqui, ſorte etiam homini audire non proderat: quæ tunc illuminabit Dominus, cum illuminandorum ſecretorum tempus ad-
C venerit. Vide ne etiam in Evangelio diſtantiam aliquam reperias, ubi dixit: Ibidem.
Nihil occultum, quod non manifeſtabitur: neque opertum, quod non revelabitur. Illud tamen adſtipulatur ad ſuperiorem interpretationem, ut utrumque de bonis eſſe credamus; quia ſcriptum eſt: *Co-*
gnoſcit Dominus qui ſunt ipſius. Suos ergo 2. Tim. 2. 19.
cognoſcit, & eos cognoſcit qui cognoſcunt Deum: ignorat autem eos qui
D ignorant Deum; qui enim ignorat, ignorabitur. Dominus ergo quæ bona ſunt, recognoſcit: ea quæ ſunt plena cognitionis divinæ, ea quæ ſunt occulta ſapientiæ, novit Dominus: averſatur autem ea, quæ ſunt plena iniquitatis atque peccati.

81. Denique ſi iſtorum perſonam conſideres, quos nulla divini cultus oblivio ſeparavit, ut alieno Deo expanderent ſuas manus, atque aperire
E ſuas animas noluerint: intelliges quod in occultis ſuis non flagitia aliqua erant, ſed ea quæ eſſent innocentiæ, continebant; quandoquidem morte afficiebantur pro Dei cultu, totaque die verſabantur in morte; ſicut & verſa-
batur Paulus, qui ait: *Quotidie morior* 1. Cor. 15.
per veſtram gloriam. Et vere quotidie 31.
Paulus moriebatur ſecundum carnem, in jejuniis, in naufragiis, in diverſis periculis, in miſeriis conſtitutus: ſed
F non totus moriebatur. Moriebatur homo ejus exterior, ſed renovabatur interior: & ideo non deficiebat, cum tot periculis urgeretur; quia etſi exterior homo ejus corrumpebatur, interior

a Edit. Rom. ſex illis verbis: *Aquila* &c. rejectis in interiora, & tribus verbis: *Si obliti ſumus* &c. continua ſerie diſpoſitis, ſubjungit: *Quid eſt quod ait; nonne Deus requiret iſta? Quaſi* &c. nobis ab edit. ant. & mſſ. recedere religioni fuit. In his tamen ab edit. & cod. Vict. & Colb. nonnihil diſſentiunt quinque alii, ita partem ultimam præferentes: *Quid eſt quod ait, requiret Deus? Oblivionem tuam quæ irrepſit, ut auferat ejus omne veſtigium.*

b Vict. & Colb. *cum illud quoque turbare nos non poſſit, quod ait Apoſtolus*, &c.

rior renovabatur de die in diem; quia diem ſibi uniuſcujuſque fides & gratia operationis illuminat. Unde nec Paulus apoſtolus noctem ſciebat; quia qui renovatur, ſemper in luce eſt. An tibi non videtur in luce, qui Chriſti in ſe continet caritatem? Et ideo immolationis ſecurus dura non refugit; nec eum perſecutio ulla, aut fames, aut gladius poteſt a Chriſto domino ſeparare, quem vincula divinæ caritatis adſtringunt.

82. Interim tamen in bonis etiam operibus mens humana turbatur, & tentationibus quatitur. Tamen & hoc juſtorum eſt, ut cum ſe tentari viderint, adjumentum depoſcant; ſicut Matth. 8. 25. apoſtoli in Evangelio, cum Chriſtus dormiret in navi tempeſtatem fluctuum formidantes excitaverunt dominum Jeſum, ut ab his formidinem propulſaret. Nonne tibi videntur ſancti apo- V. 23. ſtoli iſtos dixiſſe verſiculos: *Exſurge, quare obdormis, Domine? Exſurge, & ne repellas uſque in finem.* Certe etſi littera diſtare videatur, concordat ſententia. Neque vero vel in corpore conſtitutus ita dormiebat dominus noſter Jeſus Chriſtus, ut ignoraret tempeſtatem maris, & exorta procella ventorum cognitionem ejus per altitudinem ſoporis excederet. Dormiebat corpore, ſed virtute vigilabat. Et diſpoſitio illa fuit, ut adſcenderet in navem Dei Filius, Dei Verbum: adſcenderent etiam ſimul diſcipuli ſui: quos remiſſos & negligentes eſſe non paſſus, quaſi de Domini præſentia & favore ſecuros, ſomno corporis ſe ſe compoſuit. Ergo illa ſpecie ſomni, dormire ſe ſe mundo huic, apoſtolis Verbum Dei demonſtrabat. Vigilabat tamen ejus poteſtas & providentia, quæ excitavit tempeſtatem in mari; ut navis propemodum inſurgentibus fluctibus operiretur: qua diſcipuli tempeſtate turbati, utrum ſalubris conſilii ſe proviſione fulcirent, an vero * remedium excederent, cognoſceretur. Sed illis quibus Jeſus non dormiebat, vigilabat fides: & ideo ſurgentes excitaverunt domi- Ibidem num Jeſum, dicentes: *Domine, ſalva nos, perimus.*

83. Vide ſi etiam illud diſcrepat ab Jon. 1. 5. Evangelio, quod de Jona legimus, qui dormiebat in ventre navis, & ſtertebat: in quo ſacræ paſſionis figura præceſſit. Sicut enim Jonas dormiebat in navi, & ſtertebat ſecurus, quaſi non metuens deprehendi; ita dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui figuram illam

A ſacramento ſuæ mortis implevit, tempore Evangelii in navi dormivit: & ſicut ille tribus diebus & tribus noctibus fuit in ventre ceti; ita filius hominis tribus diebus & tribus noctibus fuit in corde terræ, in ſui corporis paſſione. Qui ubi ſe excitavit a morte, & ſomnum ſui corporis relaxavit, ut pro ſalute reſurgeret univerſorum, Diſcipulos viſitavit. Hic eſt ergo verus B Jonas, qui obtulit animam ſuam redemtionem pro nobis. Propterea ergo ſublatus & miſſus eſt in mare; ut exciperetur & devoraretur a ceto, quo intra alvum ceti poſitus ejus interiora vacuaret. De quo ceto hoc dictum ſit, audi Job dicentem: *Qui habet, inquit, magnum cetum captivum reddere.* Job. 3. Quis iſte eſt? Utique cognoſcis, cum legeris quod dominus noſter Jeſus Chriſtus captivam duxerit captivitatem; Epheſ. 4. 8. C devicto enim adverſario & inimico, nos qui captivi eramus, cœpimus libertatem poſſidere per Chriſtum.

84. Denique ipſa oratio ſancti Jonæ docet dominicæ paſſionis eſſe myſteria, cum dixit: *Clamavi, inquit, ad Dominum meum in tribulatione mea, & audivit me de ventre inferni.* Jonæ 2. 3. Vides quia inferni ventrem dixit, non ceti? Dominus autem non in cetum, ſed in infernum D deſcendit; ut & illi qui in infernis erant, a perpetuis vinculis ſolverentur. Denique plerique etiam reſurrexerunt. Quæ autem flumina circumdederunt Jonam, aut de qua abyſſo dixit Jonas: *Abyſſus circumdedit me noviſſima, merſit caput meum in fiſſuras montium: deſcendi in terram, cujus ſeræ ſunt continentes æternales?* Ibidem 6. & 7. Utique hoc ad perſonam Jonæ non quadrat, & convenit. Filius autem Dei deſcendit in fiſſuras montium, E quando deſcendit in tumulum; ipſum enim Joſeph, ſicut Evangelium docet, poſuit in monumento ſuo novo, quod excidit in petra, & advolvit ſaxum Matth. 27. 60. magnum ad oſtium monumenti. Denique & in alio libro: *Poſuit, inquit, eum in monumento exciſo, in quo nondum* Johan. 19. 41. *quiſquam poſitus erat.*

85. Quis autem eſt, qui cum voce laudis & confeſſionis Domino ſacrifi- F cavit; niſi Princeps omnium ſacerdotum, qui & vota pro omnibus vovit & reddidit? Solus enim effectus ſui habuit poteſtatem. Sicut enim Jonas miſſus eſt in mare, & quievit mare a commotione ſua; ita dominus noſter Jeſus Chriſtus venit in hunc mundum, ut mundum lucrifaceret, & ſanguine ſuo omnia pacificaret, ſive terrena, ſive

* *Remedium excederent*, hoc eſt, præterirent omitterentque.

Digitized by Google

ſive cæleſtia. Adventu igitur ſuo redemit univerſos homines; & provocavit ad Dei cultum operibus ſuis, cum mortuos reſuſcitaret, ſanaret infirmos, timorem Dei humanis infundens affectibus. Ipſe eſt qui ſacrificavit Domino ſacrificium ſalutare pro nobis, & dignas converſionis noſtræ hoſtias Deo obtulit: ipſe eſt qui dormivit, & evigilavit.

86. Cavendum eſt ergo ne obdormiat peccatoribus; obdormire enim videtur iis, quibus non reſurrexerit, & quos in finem repellit. Quis autem eſt qui repellitur; niſi qui peregrinatur a Domino, quia non peregrinatur a corpore? Quomodo enim poſſunt Deo placere qui in carne ſunt? Et ideo non in carne ſimus, ſed ſpiritu: adhæreamus domino Jeſu, qui ſe in octogeſimo & octavo pſalmo repulſum dicit
Pſ. 88. 39. & 40. pro nobis. *Tu vero repuliſti pro nihilo, Domine, diſtuliſti Chriſtum tuum, evertiſti teſtamentum ſervi tui.* Itaque repulſus in nobis factus eſt in opprobrium vicinis ſuis; ille enim ſuſcepit opprobrium vicinis ſuis; ille enim ſuſcepit opprobrium crucis, ut nos gloriam ſuæ reſurrectionis indueret. Repulſus videtur, quaſi mortuus; & perfuſus confuſione, quaſi crucifixus: ſed benedictus eſt in æternum, qui maledictionem ſuſtulit, benedictionis gratiam comparavit.

87. Sequitur: *Quare faciem tuam avertis?*
℣. 24. Avertere a nobis Deum faciem ſuam putamus, quando ſumus in aliquibus afflictionibus conſtituti; ut tenebræ noſtro offundantur affectui, quibus impediti fulgorem veritatis oculis noſtris haurire nequeamus. Etenim ſi in noſtrum Deus attendat ingenium, & noſtram mentem viſitare dignetur, certi ſimus quod nulla res nobis caliginem poſſit obducere. Etenim ſi vultus hominis ceteris membrorum partibus plus refulget: & quemcumque intuemur, vel incognitum agnoſcimus, vel cognitum recognoſcimus, quem adſpectus noſter latere non patitur; quanto magis Dei vultus quem ſpectat, illuminat? De quo ut cetera ejus ſunt; ita & hoc præclarum ſancti Apoſtoli, qui vere interpres eſt Chriſti, ut aptiore eum ſenſu & ſermone noſtris infunderet mentibus; unde ait:
2. Cor. 4. 6. *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere, illuxit in cordibus noſtris, ad illuminationem ſcientiæ claritatis Domini in facie Chriſti* Jeſu. Ubi igitur in nobis reluceat Chriſtus, audivimus. Eſt enim fulgor æternus animorum, quem ideo Pater miſit in terras, ut ejus illumi-

A nati vultu, æterna & cæleſtia ſpectare poſſimus, qui ante terrena caligine tenebamur. Quid de Chriſto loquar; cum etiam Petrus apoſtolus dixerit ad illum claudum ex utero matris ſuæ: *Reſpice in nos*; qui reſpexit in Petrum, Act. 3. 4 & fidei illuminatus eſt gratia? Neque enim accepiſſet remedium ſanitatis, niſi fideliter credidiſſet. Unde cum tanta gloria eſſet in apoſtolis, audiens
B tranſire dominum Jeſum Zacchæus adſcendit in arborem; quia exiguus & puſillus in turba eum videre non poterat. Vidit Chriſtum, & lumen invenit. Vidit eum, & qui ante aliena rapiebat, ſua contulit. Merito ergo dicunt iſti: *Quare faciem tuam avertis?*

88. Aut fortaſſe propterea dicitur; quia deſiderantibus Chriſti moram faciebat adventus. Ipſe enim eſt vultus
C Patris, qui eſt imago & gloria Dei. Certe ſi non ad Incarnationis ejus hoc accipiamus ſacramentum, recte etiam illud uſurpant ſancti dicentes: *Quare faciem tuam avertis?* hoc eſt: Etſi avertis Domine, faciem tuam a nobis, tamen ſignatum eſt in nobis lumen vultus tui, Domine. Tenemus illud in cordibus noſtris, & in intimo ſplendet affectu; neque enim quiſquam poteſt
D ſubſiſtere, ſi tu avertas faciem tuam. *Omnia* enim *a te exſpectant, ut tu des illis cibum in tempore. Dante te his, colligent: aperiente te manum tuam, univerſa implebuntur bonitate: avertente autem te faciem, turbabuntur. Auferes ſpiritum eorum; & deficient, & in pulverem ſuum convertentur. Emittes ſpiritum tuum, & creabuntur: & renovabis faciem terræ.* Pſ. 103. 27. & ſeq. Agnoſcis quæ ſit eſca, quam Deus hominibus
E ſubminiſtrat? Ipſe eſt cibus quem ſecundum voluntatem Patris unigenitus Filius ejus dominus noſter epulatur; ſicut ipſe ait: *Meus cibus eſt, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt.* Johan. 4. 34. Hic cibus nobis eſt ſalutaris, & omnia Dei ſunt ſalutaria.

89. Audis quædam Dei membra; cognoſce virtutes. Manus quippe ejus plenitudo bonitatis eſt: facies ejus, illuminatio mentis eſt. Et ideo ſemper
F ab eo ſperemus, in ipſum vota noſtra & omnia ſtudia dirigamus: nec deſperemus, etſi corporaliter eum videre non poſſumus; neque enim deſperavit Moyſes, cui dictum eſt: *Non potes videre faciem meam; non enim videbit faciem meam homo, & vivet.* Exod. 33. 20. & ſeq. Et addidit: *Ecce locus apud me, ſtabis in petra: & cum tranſierit gloria mea, ponam te in cavernam petræ, & operiam te manu mea, donec tranſeam; & tollam manum meam, & videbis poſteriora mea: faciem autem meam videre*

non

non poteris. Non ergo videtur ab homine A facies Dei. Eſt tamen locus in quo fide ſe monſtret homini Deus. Eſt hic locus apud Deum: & ideo ſi ſteterimus in petra, id eſt, in carnis iſtius * conſcientia, & fidei firmitate; etſi plenitudinem ejus videre non poſſumus, tamen quantum poſſumus, quaſi reliquias ejus luminis hauriemus. Neque enim Moyſes totam divinitatis ejus plenitudinem vidit, quæ habitat in B Chriſto corporaliter: ſed vidit poſteriora Chriſti, vidit ſplendorem ejus ut homo, vidit ejus gloriam paſſionis, per quam regnum nobis cæleſte reſeravit.

90. Aquila autem: *Quare faciem tuam abſcondis*, poſuit; ſed etiam ceteri, quod videtur convenire cum Moyſi dictis, Exod. 33. 13. & 19. qui ait: *Demonſtra te mihi*, quaſi diceret: Noli vultum tuum mihi abſcondere, C ſed magis demonſtra videre cupienti.

91. Et addidit: *Oblviſceris*, inquit, ℣. 24. *inopiam noſtram, & tribulationem noſtram*. De qua inopia dicit ſanctus Propheta quod in oblivionem venerit Dei? Aut quæ eſt iſta inopia, quam excidiſſe Deo noſtro & Domino conqueratur? Non otioſa iſta eſt inopia; niſi forte ea quæ protectorem Deum & remuneratorem habere conſueverit. Si enim D eſt inopia cui patet regnum cælorum, recte iſti inopiam ſuam divinis excidiſſe ſenſibus arbitrantur, qui animam ſuam humiliatam in pulvere deplorabant, & ventrem ſuum in terra hærere dicebant. Qui autem in terra hærent, videntur divina protectione privari. Quæ ſit ergo iſta inopia, audi: Matth. 5. 3. *Beati* enim *pauperes ſpiritu, ipſorum enim eſt regnum cælorum*. Si ergo beata paupertas eſt, cui patet cælum, terrenas iſtas E divitias negligamus, corporalem redundantiam declinemus. Sequamur veſtigia apoſtolorum, ante quorum pedes unuſquiſque quod habebat pecuniæ ex ſuorum agrorum pretio conferebat; ut pauperibus diſpenſaretur. Iſtam igitur inopiam Evangelicam hi ſancti viri multo ante exercere cœperant; & ideo dicebant: *Oblviſceris inopiam noſtram*. Tale eſt hoc, quale illud apoſtolicum: F Matth. 19. 27. *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te*. Bona ergo paupertas, quæ a pietate procedit, & virtutum exercitatione ſuſcipitur.

92. Nec ſolum inopiam, ſed etiam tribulationem ſuam in oblivionem Deo veniſſe deplorant. Bonæ ſunt & tribulationes quæ ſunt propriæ juſtorum, qui non pro meritis ſuis, ſed pro pietate eas ſuſtinent: in quibus juſtus non adteritur, ſed dilatatur; ſicut ſanctus Propheta declarat dicens: *In tribulatione* Pſ. 4. 2. *dilataſti mihi*. Et ipſe dominus Jeſus ait: *In tribulatione invocavi Dominum, & exau-* Pſ. 117. 5. *divit me in latitudinem*. Dilatavit ſancto apoſtolo Paulo, quando ei oculorum lumen eripuit; ita enim confeſſus eſt Chriſtum, quem negabat antea. Ideo vas electionis eſſe promeruit. Denique ut ſcias quia dilatavit Paulo dominus Jeſus, audi ipſum Apoſtolum dicentem: *Os noſtrum patet ad vos, o Corinthii, cor* 2. Cor. 6. 11. *noſtrum dilatatum eſt*. Aperi ergo os, confitere Chriſtum; quia plenitudo eſt: ubi plenitudo, ibi etiam latitudo. Et quaſi bonus magiſter qui diſcipulos habere optaret æquales, nos quoque hortatus eſt ut dilataremur, dicens: *Dila-* Ibidem 13. *tamini & vos*.

93. Cum autem [a] Deus alicubi in a tribulatione dilatat; tunc fiet latitudo cordis, ſicut arena maris innumerabilis. Quæ ſit iſta latitudo audi dicentem ſanctum Salomonem: [b] *Optavi, & datus* b *eſt mihi ſenſus: & invocavi, & venit in* Sap. 7. 7. *me ſpiritus ſapientiæ*. Ut enim acciperet ſapientiam a Deo, non divitias, non nobilitatem, non poteſtatem; ſed ſapientiam poſtulavit, & in illa omnia quæ etiam non poſtulavit, invenit. Unde Scriptura dicit quia talis erat latitudo cordis ejus, ſicut arena maris 3. Reg. 4. 29. innumerabilis. Unde hanc percipias latitudinem, ait de ſe ipſo cognoſcens: *In latitudine cordis tui deſcribe eam*. Et Prov. 7. 3. ideo qui habet ſapientiam, non in occulto teneat eam, non ad momentum; ſed canat eam in exitu: ubique quod ſentit, cum auctoritate prædicet.

94. Symmachus autem pro tribulatione afflictationem poſuit. Sive tamen afflictatio ſit, ſive tribulatio, opus eſt ut nos maneamus in Domino, nec ab eodem recedamus; quoniam præſule Domino & adſiſtente nobis, omne certamen fortiter poſſumus ſuſtinere. Si autem Dominum negligamus, & longe nos faciamus a Domino, facimus nobis adverſarium fortiorem.

* Id eſt, in cognitione ac fide carnis Chriſti, quam petra illa præfigurabat.

a Edit. Rom. ſola, *Deus alicui in tribulatione dilatat*.

b Hic Scripturæ locus quem exhibent omnes edit. nuſquam in noſtris mſſ. invenitur: ſed poſt vocem *Salomonem*, continuo ſubnectitur, *ut acciperet ſapientiam* &c.

IN PSALMUM XLV.

PRÆFATIO.

ỽ. 1. 1. TITULUS pſalmi hujus ita inſcribitur : *In finem, pro filiis Core pro occultis, pſalmus ipſi David*. Quid eſt, *pro occultis?* Occultorum habuiſſe ſe cognitionem per revelationem domini Jeſu, in quinquageſimo quoque pſalmo ſanctus Propheta Pſ. 50. 8. commemorat dicens : *Incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtati mihi*. Quæ autem Matth. 11. 25. illa ſint occulta, in Evangelio ſancto docemur, dicente Dei Filio, quod myſteria ſapientiæ abſcondita ſint ſapientibus, & parvulis revelata. Hæc ſunt illa, ni fallor, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adſcenderunt : quæ præparavit Dominus diligentibus eum. Ergo in occulto cordis noſtri occulta ſapientiæ recondamus, non temere aliquibus divulgemus ; niſi ſacramentorum conſortibus, quos Dominus vocavit ad gratiam ſuam, qui ſe in abſcondito vult rogari ; quoniam ſolus eſt, qui abſcondita & occulta cognoſcat.

2. Denique ipſe dominus Jeſus ad percipiendam Legem ſolum Moyſen, non abſque Jeſu tamen, in montem voluit adſcendere. In Evangelio quo- Matth. 17. 27. que Petro, Johanni, & Jacobo ſolis ex omni numero diſcipulorum reſurrectionis ſuæ gloriam revelavit. Ita occultum ſuum voluit eſſe myſterium : & admonebat frequenter, ne cui facile quæ viderant, annuntiarent ; ne offendiculum quiſquam ſubiret infirmior, qui vim ſacramentorum fluctuanti ingenio haurire non poſſet. Denique ipſe Petrus neſciebat quid diceret, qui tria tabernacula Domino, & ſervulis crederet eſſe facienda. Deinde fulgorem gloriæ Domini transfigurantis ſe ſuſtinere non potuit : ſed in terram cecidit, ceciderunt & filii tonitrui Jacobus & Johannes & nubes operuit eos : nec potuerunt ſurgere, niſi poſtea quam Jeſus venit, & tetigit eos, & juſſit ut ſurgerent, & formidinem ſequeſtrarent. Introierunt ergo in nubem, ut abdita & occulta cognoſcerent ; atque ibi au- Ibidem 5. dierunt vocem Dei dicentis : *Hic eſt Fi-* A *lius meus dilectus, in quo mihi complacui : ipſum audite*. Quid eſt : *Hic eſt filius meus dilectus?* Hoc eſt, noli errare Simon, ut ſervulis Filium Dei conſerendum putes : *Hic eſt Filius meus*; non Moyſes filius, non Elias filius, quamvis alter aperuerit mare, alter clauſerit cælum. In verbo enim Domini uterque naturam vicit elementi : ſed illi miniſterium præbuerunt, hic eſt qui ſolidavit aquas, cælum ſiccitate clauſit, & quando vo- B luit, in imbres reſolvit. Ubi teſtimonium reſurrectionis adſciſcitur, adſtipulantur miniſteria ſervulorum : ubi gloria Domini reſurgentis oſtenditur, ſervulis ſplendor abſconditur. Namque ipſos ſtellarum globos ſol exortus obducit, & omnia earum lumina mundano ſub ſole vaneſcunt. Quomodo ergo ſub æterno ſole juſtitiæ, atque illo fulgore divino videri poterant ſtellæ carnales? Ubi ergo ſunt illa lumina, quæ veſtris ante oculis quodam mira- C culo reſulgebant? Tenebræ ſunt univerſa, comparatione lucis æternæ. Alii miniſteriis ſuis Deo placere feſtinent : hic ſolus eſt verum lumen & æternum, in quo Pater complacet, vel in quo beneplacitum eſt mihi ; ut meum ſit, quidquid hic fecit : & quidquid ego feci, Filii opus eſſe jure credatur. Ipſum audite dicentem : *Ego & Pater* Joh. 10. 30. *unum ſumus*. Non dixit : Ego & Moyſes unum ſumus. Non dixit ſibi & Eliæ ullum divinæ gloriæ eſſe conſortium. D Quid tria tabernacula præparatis? Non in terris habet iſte tabernaculum, ſed in cælo. Audierunt apoſtoli, & ceciderunt pavore turbati. Venit Dominus, & levavit eos, & juſſit ne cui dicerent quod vidiſſent.

3. Huic ergo tua occulta ſervato, cui David [a] ſua occulta mandabat dicens : *Ab occultis meis munda me, Domine*. Pſ. 18. 13. Munda enim debent eſſe receptacula, in quibus ſunt pietatis occulta myſte- E ria. Et ideo tibi dicitur : *Bibe aquam* Prov. 5. 15. & 16. *de vaſis tuis, & de puteorum tuorum fontibus . . . . . & in plateis ſuperfluant aquæ tuæ, ut irriguo fonte munderis*. Ideo tibi dicitur : *Vino torcularia tua redundent*.

a Mſſ. aliquot, *ſua occulta mundabat*. Melius alii, ac edit . . . . *mandabat*; id eſt, oratione commendabat.

Prov. 3.10. Pſ. 80, 8. Ideo dicitur : *In tribulatione invocaſti me,*
& liberavi te , & exaudivi te in abſcon-
dito tempeſtatis : probavi te in acqua con-
dictionis . Eſt enim quædam in tribula-
a tionibus interna [a] pectorum ſæva tem-
peſtas, quando ſunt foris pugnæ, intus
timores . Eſt aqua contradictionis ,
quando velut quodam amariſſimi ſalis
æſtu fluctuant noſtræ cogitationes, nec
ulla in profundo mentium definitionis
ſtabilitate placidantur. Tunc tempeſtas
in abſcondito, tunc aqua contradictio-
nis , quæ ſolo poteſt Chriſti ſermone
ſedari, quo peccata nobis noſtra dimit-
tit, ſecundum quod ipſe dignatus eſt
Johan.15.3. dicere : *Jam vos mundi eſtis propter ſermo-*
nem , quem locutus ſum vobis . Loquere,
domine Jeſu : verbum tuum medicina
eſt, verbum tuum lumen eſt, verbum
tuum noſtræ colluvionis ablutio eſt ,
verbum tuum fons eſt . Tu loqueris ,
& culpa lavatur.

4. Et quia de abſcondito tempeſta-
tis, & de aqua contradictionis ductus
eſt ſermo , omnia nobis factum eſt
Dei Verbum . Caro factum eſt, ut
carnem ſervaret : aqua factum eſt , ut
aquam contradictionis ſua gratia tem-
peraret , & amaritudinem impietatis
Prov. 20. 5. auferret : Ideoque ſcriptum eſt : *Aqua*
alta verbum in corde viri . Alibi *verbum*,
alibi iterum *conſilium*; ibi enim bonum
conſilium, ubi bonum eſt Dei verbum.
Deut.15. 9. Et ideo tibi Lex dicit : *Adtende tibi* ,
ne fiat tibi verbum malum in corde tuo ;
Matth. 9.4. & dicat Jeſus : *Quid cogitatis mala in*
cordibus veſtris ? Miſit enim Deus Ver-
bum ſuum, ut ſanaret hominem, non
ut perderet . Hoc Verbum medicina
eſt, non pœna. Hoc Verbum in corde
tuo , & in ore ſit tuo : hoc Verbum
ſit in occultis, ubi diabolus inſidiatur:
intret Verbum , exeat diabolus . Nam
ſi irrepſerit diabolus, Chriſtns recedit;
quomodo receſſit a Juda poſtquam ſe
diabolus in cor ejus immerſit . Et tu
ergo dic : *Ab occultis meis munda me* ,
Domine ; ne diabolus inſidietur in oc-
cultis , ſicut leo in cubili ſuo . Quod
ſi Chriſti occulta pie fideliterque ſer-
vaveris , inſidiandi diabolo locus eſſe
non poterit . Ideoque in pſalmo nono
David de occultis ſcribens Domini ſa-
cramentis; quod eſt converſio peccato-
rum , vocatio gentium , Dei regnum,
præparatio cordis, judicium pauperum,
refectio inopum ; ante de occultis pe-
ctoris tui atque ſecretis exterminandum
adverſarium dicit : ne ſedeat in occul-
A tis ut interficere cupiens innocentem .
Ideoque tibi dicitur . *Intra in cubiculum* Matth.6.6.
tuum , & clauſo oſtio , ora Patrem tuum in
abſcondito . Illo tua deſcendat oratio ,
ubi eam audiat qui ſcrutatur abſcon-
dita : ibi tuam patientiam deprehen-
dat , vel tegendæ injuriæ , vel jactan-
tiæ declinandæ ; occultat enim ſapiens
injuriam ſuam . Ibi eſt latibulum ſa-
pientiæ ; *poſuit* enim *tenebras latibulum*
B *ſuum* . Quærent me mali , & non in- Pſ. 17. 12. Prov. 1. 28.
venient .

5. Ideo Abraham puteum fodit , ut
aquam qui quæreret , inveniret : ideo
puteum fodit Iſaac : ideo dominus Je-
ſus ſedebat ad puteum ; erat autem
ibi fons Jacob . Sedebat ad puteum ,
ut quæreres. [b] Fons ibi eſt, ubi Chri- b
ſtus eſt . Fons eſt , ut aquæ ſupereſ-
C fluant requirentibus ; quo & univerſa
carnis vel flagitia diluantur, vel reſtin-
guantur incendia . Hæc ergo eſt alti-
tudo ſapientiæ & ſcientiæ Dei ; ut
mali eam non inveniant , boni quæ-
rant, atque in ejus adquirendæ ſtudio
& meditatione verſentur . Vis ſcire
quam verum ſit? Audi ſapientiæ ipſius
verba : *Petite , & dabitur vobis : quærite* , Luc. 11. 9.
& invenietis : pulſate , & aperietur vobis .
D Pulſa ergo januam ; quia Chriſtus eſt
janua : pulſa oſtium Verbi ; ut aperia-
tur tibi ad eloquendum myſterium
Chriſti , & abſconditos in Chriſto ſa-
pientiæ poſſis invenire theſauros . In
ipſo nobis ſapientia , in ipſo vita no-
ſtra abſcondita eſt ; ſicut Paulus adſe- Coloff. 3. 3.
ruit , qui uſque ad tertium raptus eſt
cælum, ut audiret ea quæ homini non
licet loqui . Quanta occultorum eſt
diſciplina ! Licet ſcire homini, & non
E licet loqui . Scire vita eſt, loqui mors
eſt .

6. Cognoſcentes ergo quia finis oc-
cultorum , qui græce σκοπὸς dicitur ,
hic eſt , atque ea ſumma , ut & indi-
gni non apprehendant ſapientiæ diſci-
plinam : & qui deſiderium habent ,
vitæ tamen & fidei meritis ſuffraganti-
bus , cognitionem divinorum capere
ſacramentorum laborant , & quotidia-
F nis exercitationibus deſudant , ut in-
tentionis ſuæ fructum mereantur adi-
piſci ; nonum pſalmum & quadrageſi-
mum quintum diligentius legamus, ut
abſconditam in myſterio ſapientiam fi-
deli poſſimus mente comprehendere .
Soli enim iſti de occultis titulum præ-
tulerunt . Sed jam pſalmum adoria-
mur .

IN

a Ita quinque mſſ. Alii vero & omnes edit. *pecca-*
torum ſæva tempeſtas ..... *quadam amariſſimi ſalis æſtu*
fluctuant &c.

b Quinque mſſ. *ſunt ibi erat . Tibi Chriſtus fons*
eſt , ut aquæ &c. Edit. autem cum aliis mſſ. ut in
textu .

Digitized by Google

IN PSALMUM XLV.

Enarratio.

7. D*Eus noſter refugium & virtus.* Quid eſt, *noſter?* Hoc eſt, eorum qui in te credimus. Sic & alibi:
Pſ. 89. 1. *Domine refugium factus eſt nobis.* Nobis, inquit, credentibus, non incredulis: nobis quærentibus, non refugientibus veritatem. Ille enim hoc poteſt dicere, qui in ſolius Dei præſidio ſuæ conſtituit ſpem ſalutis. Nobis ergo refugium factus es, & noſtrum refugium & virtus, qui ſumus ex populis nationum. Judæi te negaverunt, Judæi non te receperunt; & ideo es converſus ad gentes, vocaſti nos, & refugium factus es noſtrum, & virtus es nobis. Vis ſcire quia de nobis qui ſumus ex gen-
1.Cor.1.18. tibus, dictum ſit? *Crux Domini Judæis offendiculum, Græcis ſtultia: nobis autem virtus Dei atque ſapientia eſt.* Et infra:
Ibidem 30. *Ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Jeſu, qui factus eſt ſapientia nobis a Deo.* Utique Paulus non de Judæis, nec de gentibus dixit: ſed de iis qui converſi ad dominum Jeſum prædicarent ſuæ ſalutis auctorem. Confugiſti ergo ad Chriſtum? Non deſeras fundamentum, confirmatorem tuum non derelinquas; ut te qui ſuſcepit, ipſe tueatur, & mercem ſuam pius animarum noſtrarum negotiator agnoſcat.

℣. 2. 8. *Adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis.* Bene *nimis* ad utrumque reſpondit, & ut in tribulationibus quæ nos nimis invenerunt, & adjutor nimis poſſit intelligi. Quanto enim majores tribulationes fuerint, tanto majora nobis & vehementiora adjumenta ſunt neceſſaria. Et ideo plerumque fit, ut in gravioribus & aſperioribus certaminibus coronemur; quia lacrymis & gemitibus & orationibus frequentioribus æternæ opem nobis divinitatis adſciſcimus.

℣. 3. 9. Quo fit ut non timeamus, cum terra noſtra turbatur, & transferuntur montes; quia ſi tu pro nobis, quis contra nos? Timere non poſſumus fragilitates iſtius carnis, quæ timore ac metu frangitur, inflammatur cupiditatibus, luxuria mollitur, deliciis enervatur, vaporatur ſebribus, dolore vexa-

S. Ambr. Tom. II.

A tur, exanimatur anguſtiis. Vel cum transferuntur illi montes in cor maris, de quibus dixit Salvator: *Si habueritis* Matth. 21. 21.
fidem ſicut granum ſinapis, non ſolum de ficulnea facietis; ſed etiam *ſi monti huic dixeritis: Tollere, & jactare in mare; nihil impoſſibile erit vobis.* Miſit ſe * hic mons in cor Judæ, & mentem ejus gravi tempeſtate turbavit, diverſarum exagitans fluctibus paſſionum. Sicut enim
B terrarum fertilitati fœcunda bonis operibus & devotionis ac fidei fructibus anima comparatur, ut odor Jacob, ſicut odor agri pleni; ita etiam procelloſi maris inquietudine figuratur anima ejus, qui quietus eſſe non novit, & amaris cogitationibus excitat graves fluctus. Denique nec oſculo ſuo dominus Jeſus Judæ proditoris amaritudinem temperavit. Suſcepit oſculum
C proditor, infudit venenum, mortem irrogavit: cujus aculeum quidem Chriſtus obtudit, ſed ſolus proditor non evaſit. Et ut evidenter montem hujuſmodi nobis manifeſtaret, alibi quoque cum dæmonium ab homine juſſiſſet exire, apoſtolis interrogantibus qua cauſa illud ipſi ejicere nequiviſſent, ait: *Non ejicitur hoc genus, niſi in oratione & jejunio.* Et addidit: *Si habueritis* Matth. 17. 20.
fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic mon- Ibidem 19.
D *ti: Tranſi hinc illo,* manu ſignificans quis ille mons eſſet, quem poſſet perfecta transferre fides. Perfecta enim fides grano ſinapis comparata eſt, dicente Apoſtolo: *Si habeam omnem fidem,* 1.Cor.13. 2.
ita ut montes transferam: caritatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt.

10. Sunt etiam qui ita diſtinguunt: ℣. 4.
Et transferentur montes; ut ſequatur: *In cordibus maris ſonuerunt, & turbatæ ſunt aquæ ejus: conturbati ſunt montes in forti-*
E *tudine ejus.* Non bonæ aquæ quæ ſonant, atque turbantur, & potum præbere non poſſunt. Meliores ſunt quæ pertranſeunt; ſicut ſcriptum eſt: *Inter* Pſ. 103. 10. & 11.
medios montes pertranſibunt aquæ, & potabunt omnes beſtiæ agri: ſuſcipient onagri in ſitim ſuam. Denique ubi legio dæmo- Luc. 8. 32.
niorum petiit & accepit poteſtatem, ut introiret in porcos, magno impetu ſe præcipitavit in mare: & aquæ illæ
F gregis ſui præcipitatione turbatæ ſunt. Alibi quoque idem David propheta ſic poſuit: *Viderunt te aquæ, Deus, viderunt* Pſ. 76. 17.
te aquæ, & timuerunt; hoc eſt, bonæ

R 2 vir-

* Per montem in hoc Evangelii loco perduellem angelum ſignificari jam in pſal. 36. col. 812. num. 77. Vir ſanctus docuerat his verbis: *Dicetis huic monti; tollere, & jactare in mare. Huic. Cui? Dæmonio, inquit,* &c. In qua quidem expoſitione gravitatem Ambroſii ac modeſtiam nonnulli deſiderant. Verum iſti, ne quid gravius dicamus, æquo moroſiores ſunt. Ecquis enim eat inficias, per montis altitudinem ſuperbum illum ſpiritum haudquaquam inſulſe adumbrari? Nam quod ad litteralem ſenſum attinet, nunquam animo fuit ſancto Præſuli negare fidei vim tam *θαυματουργικὴν*: ſed myſticam proſequi maluit, quod eum duceret auditoribus ſuis utiliorem.

virtutes, quæ Verbi cæleſtis cognitione
ſunt placidæ, non ſonitu & fragore
terribiles. De malis autem virtutibus
Ibidem 17. & 18. quid dicit? *Et conturbatæ ſunt abyſſi, multitudo ſonitus aquarum.* Abyſſi Deum
non vident, & ideo turbationibus ſemper obnoxiæ ſunt. Et expoſuit quid
eſſent abyſſi. *Multitudo*, inquit, *ſonitus aquarum*. Nam & beſtia illa Antichriſtus ex abyſſo adſcendit, ut adver-
a ſus Eliam atque Enoch, [a] atque Jo- B
hannem qui propter teſtimonium domini Jeſu terris ſunt redditi, prælia-
Apoc. 13. 5. retur; ut legimus in Johannis Apocalypſi: cui datum eſt os loquendi magna, ut adverſus Deum plena furoris
convicia & ſacrilegii perſonaret.

11. Sonuerunt ergo aquæ, id eſt, immundi ſpiritus, cum turbarentur videntes opera Dei, in Domini ſalutaris adventu appropinquare ſibi judi- C
cium pertimeſcentes. Sonuerunt & turbatæ ſunt aquæ in Domini paſſione.
Pſ. 2. 1. Unde & dictum eſt: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania?* Et
Pſ. 9. 8. alibi Scriptura dicit: *Periit memoria eorum cum ſtrepitu*. Diabolus ſonum quærit, Chriſtus ſilentium. Denique *ſicut*
Eſai. 53. 7. *agnus coram tondente ſe, ſic non aperuit os*
Eſai. 42. 2. & 3. *ſuum*. Et alibi: *Non clamabit, neque contendet, nec quiſquam audiet in platea vocem* D
Matth. 12. 19. & 20. *ejus . . . donec ejiciat in victoria judicium*.
Quæ eſt iſta niſi de ſerpente victoria?
In hac fortitudine Filii Dei conturbati ſunt montes; cum diabolus & miniſtri
ejus viderent mortuos reſurgentes. Iſti ſunt montes qui turbantur: illi montes
qui transferuntur in paradiſum, qui-
Luc. 23. 43. bus dicitur: *Hodie mecum eris in paradiſo*.
Johan. 21. 22. Et alius cui dicitur: *Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? Tu me* E
ſequere. Et Enoch qui raptus eſt; ne malitia ſæculi mutaretur.

12. Poſt Domini paſſionem quid aliud ſequi debuit; niſi quia de corpore Domini flumen exivit: quando
de latere ejus aqua fluxit & ſanguis, quo lætificavit animas univerſorum;
quia illo flumine lavit peccatum totius mundi? Eſt & fluvius qui de Eden
exiit, & circumiit univerſam terram, F
Verbum Dei quo paradiſus intelligibilis
Joan. 7. 37. & 38. irrigatur, & omnis anima vocatur ad gratiam Chriſti, dicente ipſo Dei Verbo: *Si quis ſitit, veniat ad me & bibat. Cui ego dedero aquam, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Ex illo enim unico Dei
Verbo quatuor fluviorum prudentiæ &
A fortitudinis, temperantiæ quoque &
juſtitiæ fluenta manarunt. *Alii enim* 1. Cor. 12. 8. & ſeq.
per Spiritum datur ſermo ſapientiæ, alii fides in eodem Spiritu, alii gratia curationum in uno Spiritu, alii operatio virtutum . . . . Hæc enim operatur omnia unus atque idem Spiritus, dividens ſingulis prout vult. Hi
ſunt impetus fluminis, cum ſe in gratiam miniſteriorum operationis atque
virtutis ſpontanea diviſione transfundit.

B 13. His igitur fluminis ſuperni meatibus civitas illa in qua Deus inhabitat, irrigatur; & ſanctificatur Altiſſimi
tabernaculum, omnis anima quæ inhabitatur a Chriſto; vel corpus illud
quod Virgo generavit, de quo Gabriel
Angelus dixit: *Et quod naſcetur ex te* Luc. 1. 35.
ſanctum vocabitur Filius Dei vivi. Bonum tabernaculum, quod nulla potuerunt obumbrare peccata. Admirabile templum
C Dei, & aula cæleſtis, quod ſolutum corrumpi non potuit; ſed intra triduum reſurrexit, reſuſcitatum ab ipſo
qui mortuus videbatur. Nec mirum, quando Deus in medio civitatis ejus
erat, nec commotus eſt; ſive quia nullius peccati prolapſione commotus
eſt Dei Filius, nec alicujus erroris offenſione titubavit, aut corporalis illecebræ nutavit impulſu; ſive quia non
D reliquit animam ejus Dei gratia, ſed inſeparabilis in ea manſit, quod ab
omni colluvione delicti immaculata duraverit. Unde & ad Patrem Dei Filius dixit: *Nec derelinques animam meam* Pſ. 15. 10.
in inferno. Ergo quia ſuberat ei nec
in carne peccare, divine ait: *Ego in* Johan. 14. 10.
Patre & Pater in me eſt. Et alibi: *Traditus ſum, & non egrediebar*. Ab eo uti- Pſ. 87. 9.
que non egrediebatur, cui dixit poſtea:
E *Exſurrexi, & adhuc tecum ſum*. Ubi Pſ. 138. 18.
autem aliquis gravius peccat, commovetur in eo Deus, ut ab eo tranſeat.
Unde & Adæ peccanti deambulare viſus eſt, & Stephano ſtare; quia ille
in prævaricatione lapſus eſt, hic in martyrio coronatus. Et in Zachariæ
libro ita ſcriptum eſt: [b] *Ambulavit in* Zach. 9. 14. b
commotione indignationis iræ ſuæ Dominus.
Simile & in Evangelio dictum eſt Judæis: *Ecce derelinquetur vobis domus veſtra* Matth. 23. 38.
F *deſerta*. Dereliquit enim Dominus Judæos, & ſtatim ſecuta eſt ruina Synagogam. Quod ſi eam Chriſtus non
deſeruiſſet, numquam eam ſupremum ſequutum eſſet excidium. Aperuimus
ergo quod dictum eſt: *Deus in medio ejus non commovebitur*.

14. Se-

a Quædam edit. Pariſ. *atque Johannis*: emendamus e cod. Reg. *atque Johannem*. Sed in aliis omnibus & mſſ. edit. ſoli Elias & Enoch memorantur.

b Ita pleríque mſſ. atque omnes edit. excepto quod Rom. habet, *ambulabit*. Mſſ. autem Remig. *Ambulavit in minitatione irritationis ſuæ*. Long. & Valc. *Ambulavit in commotione minitationis ſuæ*. In quo non multum diſcrepant a LXX. apud quos legas: καὶ πορεύσεται ἐν σάλῳ ἀπειλῆς αὐτοῦ; ubi Vulg. *Et vadet in turbine auſtri*.

14. Sequitur : *Adjuvabit eam Deus diluculo*. Quo ſignificatur quia reſurrectio matutina adjumentorum nobis cæleſtium ſubſidia confert, quæ noctem repulit, Epheſ. 5. 14. diem refudit, dicente Scriptura : *Surge qui dormis, & exſurge a mortuis : & illuceſcet tibi Chriſtus*. Vide autem myſte- Exod. 12. 6. rium. Veſpere paſſus eſt Chriſtus : ideo & ſecundum Legem ad veſperam agnus occiditur. Mane ſurrexit; ſic Johan. 20. 1. enim ſcriptum eſt : *Una autem ſabbati venit Maria Magdalene prima luce ad monumentum, cum adhuc eſſet obſcurum, & vidit lapidem amotum ab oſtio*. Ad veſperam mundi occiditur, deficiente jam luce; quia in renebris erat hic totus mundus, & majoribus fuiſſet tenebrarum ſqualloribus involutus; niſi Chriſtus nobis e cælo lux æterna veniſſet, innocentiæ rempora generi refuſurus humano. Paſſus eſt ergo dominus Jeſus, & ſanguine ſuo noſtra peccata donavit, lux refulſit conſcienriæ purioris, & dies reſplenduit gratiæ ſpiri- Rom. 13. 12. talis. Unde & Apoſtolus ait : *Nox præceſſit, dies appropinquavit*. Evigilavimus igitur, jam non dormiamus. Veſtem lucis induimus, non in amictus tenebroſæ converſationis atque exuvias revertamur. Comeſſationibus atque deliciis, quæ nocturni ſunt remporis, vale diximus : ſobrietatem elegimus, cujus gratia Jacob primatus quos non habebat, invenit.

15. In aliis quoque codicibus invenitur : *Adjuvabit eam Deus vultu ſuo*. Quid hoc quoque ſignificet, ipſe Propheta nos doceat. Namque ipſe in Pſ. 79. 4. poſterioribus dixit : *Oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus*. Adſpectus ergo Dei, ſalus noſtra eſt, atque in ejus vultu noſtrum eſt adjumentum. In quo quanra vis ſit, divina ſcriptura declarat, quæ non otioſe adtexit, quod Gen. 4. 4. & 5. *reſpexit Deus ſuper munera Abel, ſuper munera autem Cain non reſpexit*; & ideo contriſtatus eſt Cain, quod ſacrificium ſuum Deo diſplicuiſſe cognovit, placuiſſe germani. Unde & illud quod hodie in pſalmi * reſponſorio decantarum eſt, plurimum noſtræ conducit Pſ. 39. 1. adſertioni : *Exſpectans exſpectavi Dominum, & reſpexit me*. Quem Dominus reſpicit, ſalvat. Denique in Domini paſſione cum titubaret Petrus ſermone, non mente (licet ipſe Petri ſermo titubantis fidelior ſit, quam doctrina multorum) reſpexit eum Chriſtus, & Petrus flevit; quo proprium lavit errorem. Ita quem viſus eſt voce denegare, lacrymis fatebatur.

16. *Conturbatæ ſunt gentes, inclinata ſunt regna : dedit vocem ſuam Altiſſimus, & mota eſt terra*. Adventu domini Salvatoris adverſariæ poteſtates cum ſua legione rurbatæ ſunt, juſſæ ab humanis exire corporibus, & precatæ ut mitterentur in porcos. Turbatis nequiſſimis poteſtatibus, neceſſe fuit turbari cultores ſimulacrorum, inclinari quoque regna peccati. Erat enim grave regnum, quod ſibi in grave ſervitium ſubjugaverat omnium animos peccatorum; qui enim facit peccatum, ſervus eſt peccati. Regnum autem peccati, mortis eſt regnum, quod diu toto orbe prævaluit. Unde & Apoſtolus ait: *Sed regnavit mors ab Adam uſque* Rom. 5. 14. *ad Moyſen, etiam in eos qui non peccaverunt, in ſimilitudinem prævaricationis Adæ, qui eſt forma futuri*. Venit veritas, figura ceſſavit: venit vita, regnum mortis evanuit: venit remiſſio peccatorum, & peccati vincula reſoluta ſunt. Ante etiam leviora delicta mortis nexibus ſtringebantur : poſt adventum autem Domini ſalutaris etiam graviora flagitia ſunt remiſſa. Inclinata ſunt ergo regna ſpiritalium nequitiarum quæ ſunt in cæleſtibus; quia cultus ſimulacrorum, & illecebra peccati cæpit imminui Evangelicæ prædicatione doctrinæ. Inclinata eſt perfidia poſteaquam cæpit fides in nationum regnare pectoribus. Inclinantur regna peccati, cum legitur: *Non regnet peccatum in veſtro mortali cor-* Rom. 6. 12. *pore*. Inclinavit omnia regna perfidiæ voce ſua Dominus dicens: *Venite ad me* Matth. 11. 28. *omnes qui laboratis, & onerati eſtis : & ego reficiam vos*.

17. Hinc vocem dedit Altiſſimus, & omnes eum ſecuti ſunt populi nationum, dura peccati regna fugientes, & perpetuæ mortis atrocitatem, atque

into-

* *Reſponſoria* proprie dicuntur, cantus qui ſingulis lectionibus ſubjicitur, vocanturque eo nomine, vel quia auditorum aſſenſum ſignificant, vel quia lectionibus reſpondent, triſtia triſtibus, læta lætis; vel demum quia choro reſpondente cantantur; quemadmodum ex Stephano Æduenſium Epiſc. nec non ex Ruperto docet eruditionis eminentiſſimæ Cardinalis Bona lib. de div. Pſalm. cap. 16. §. 15. num. 2. Verum hic non ſumi eo ſenſu reſponſoria manifeſtum eſt, cum dicatur non lectionis, *ſed pſalmi reſponſorium*. Itaque haud illibenter exiſtimaremus poſt pſalmos ſingulos decantari olim conſueviſſe ſingula reſponſoria : præſertim cum Gennadius de Script. Eccleſ. tradat Muſæum Epiſc. Maſſil. ſcripſiſſe *Reſponſoria pſalmorum*: & Rabanus lib. 2. de Inſtit. Cleric. cap. 51. auctor ſit reſponſoria in uſu longe ante antiphonas in Italia fuiſſe. At vero eadem poſſe etiam pro ipſis pſalmi verſiculis uſurpari Ambroſius oſtendit in Pſalm. 37. col. 841. num. 58. *Nam ante reſponſorium proximum*, inquit, *verſiculus eſt : Et projecerunt me &c.* ubi clitum eſt per vocem *reſponſorium*, intelligendum verſiculum illum : *Sed tu ne derelinquas me &c.* ut patebit conſideranti. Neque vero mirum videri debet, ſi pſalmorum verſiculi alternis Choris perſoluti reſponſoria vocitentur; cum jam laudatus Cardinalis pſalmos quoque ob eamdem rationem antiphonas paſſe nominari autumet. Ipſum adiſis lib. citato cap. 16. §. 10. num. 2. Non ſecus ac doctiſſimum Cangium in voce *Reſponſorium*.

intolerabilem flagitiorum omnium ſervitutem; cum polliceretur feſſis requiem, captivis remiſſionem, ſervientibus libertatem: & decuſſo jugo ferreo Babylonii regis, jugum ſuum ſuave cervicibus fidelium ſubrogaret; ne vacua colla gentilium rurſus inimicus catenis ſuæ iniquitatis adſtringeret. Chriſtus enim quos alligat, liberat: & quos adſtringit, abſolvit. Denique qui ſervus vocatus a Domino eſt, libertus eſt Domini: & qui liber vocatus eſt, ſervus Chriſti eſt. Ideoque in ſuis vinculis Paulus gloriatur dicens: *Paulus vinctus Jeſu*. (Epheſ. 3. 1.) Quod ſub aliis contumelia, ſub Chriſto gloria eſt. Dedit vocem ſuam in paſſione Dominus, & (Iſ. 23. 1.) univerſa elementa tremuerunt, omnis terra commota eſt; ut ritus gentilium ſolveretur, fieretque terra Domini, & plenitudo ejus, ut ſcriptum eſt: ceſſarent auguria perfidorum, & ſacrificium impietatis cognitio fidei & ſtudium devotionis abolerent. Dat vocem ſuam Dominus quotidie, & reſultat in cordibus ſingulorum; ut terrenum omne decedat ejus, qui bene credit affectu, atque omnes interiorum ſenſus animorum ab errore, a corruptione luxuriæ & diſſolutione, ad cognitionem cæleſtium ſacramentorum, & ſtudium caſtitatis: a nequitia ad virtutem pia confeſſione moveatur.

18. Motos ergo eos dicit qui in terra ſunt, vel quia terra erant omnes homines, in quibus erat terrena corruptio; quia oculos mentium ad ſublime gratiæ cæleſtis elevare atque adtollere neſciebant, nec poterant dicere:
v. 8. *Deus virtutum nobiſcum*; cum quibus non erat niſi prolapſionis incentor, & auctor erroris. Sed poſteaquam vox Domini in Evangelio reſultavit, audet Propheta dicere: *Deus virtutum nobiſcum*. Bene dicit: *Deus virtutum nobiſcum*; qui credidit quod Virgo in utero accepit, & peperit. Audemus & nos dicere: *Deus virtutum nobiſcum*; poſteaquam Emmanuel, hoc eſt, Deus cœpit eſſe nobiſcum. Ubi ergo Emmanuel, ibi *Deus virtutum nobiſcum*.

Ibidem. 19. *Suſceptor noſter Deus Jacob*. Imitemur ergo patriarcham Jacob, odorem ejus, virtutem ejus, laborem ejus. Sicut enim Abrahæ opera facere debemus, ut filii ejus appellari jure mereamur; ita etiam exercitia atque certamina ſancti Jacob ſubire debemus, ut Deus Jacob Deus noſter eſſe credatur. Nam ſi opera Jacob, vel quia illum æquare non poſſumus, ſtudia operis ejus ac fidei non agnoſcat in nobis; quomodo quaſi Deus Jacob nos juvare dignabitur?

20. Dum hæc diceret, ecce per Spiritum ſanctum præſens imago ei infuſa eſt futurorum; & videns ex gravi perturbatione bellorum pacem toto orbe diffuſam in adventu Domini ſalutaris, clamat ad univerſos dicens: *Venite, & videte opera Domini, quæ poſuit prodigia ſuper terram*. (v. 9.) *Venite*, ad congregationem ſpectat: *Videte*, ad intentionem, & cognoſcendæ ſtudium veritatis. Videte, inquit, opera Domini plena miraculis, in quibus magnarum ſunt ſigna virtutum. [a] Denique *τέρατα* græce, admiranda dicuntur latine. Non ergo quaſi prodigialis horroris accipias opera Domini, ſed quaſi plena admirationis. Præclare poſuit *ſuper terram*; id eſt, in terram.

21. *Auferens bella uſque ad fines terræ, arcum conteret, & confringet arma; & ſcuta comburet igni*. (v. 10.) Et vere antequam Romanum diffunderetur imperium, non ſolum ſingularum urbium reges adverſum ſe præliabantur; ſed etiam ipſi Romani bellis frequenter civilibus adterebantur. Pugnavit Marius adverſus Cinnam. In utraque parte Romanus fuſus eſt ſanguis. Sylla inſurrexit, & Mario victori rurſus civilia bella commovit. * Lepidus, Sertoriuſque rebelles ſe Romano imperio præbuerunt. Cæſar Pompeium eſt perſecutus, & Galliarum furorem excitavit adverſus arma Romana. Devicto ſeniore Pompeio juniorem in Hiſpaniarum partibus debellavit. Quid * Triumviros loquar ex hoſtibus amicos, ex amicis rurſus in hoſtiles tumultus eſſe progreſſos: maria quoque Actiaco bello infecta ſanguine Romanorum? Unde factum eſt, ut tædio bellorum civilium, Julio Auguſto Romanum deferretur imperium; & ita prælia inteſtina ſedata ſunt. Hoc autem eo profecit, ut recte per totum orbem apoſtoli mitterentur, dicente domino Jeſu: *Euntes docete omnes gen-* (Matth. 28. 19.)

a Mſſ. nonnulli, *Denique prodigia græce, admiranda dicuntur latine*. Alii & edit. ut in textu, excepto quod Rom. habet .... *prodigia dicuntur latine*.

* Fuit is M. Æm. Lepidus Marianarum partium adſertor, qui adverſus Catulum Syllanæ factionis ducem quicum prius conſulatum geſſerat, bellum geſſit. De eodem autem Lepido mox iterum dicemus.

* Antonius, Lepidus, atque Auguſtus prius diſcordes, ut Julii Cæſaris a Bruto aliiſque conjuratis interfecti necem perſequerentur, adſumta triumvirali poteſtate arma ſua primo conjunxerunt: ſed brevi ſoluta eſt illa ſocietas. Namque haud multo poſt Lepido in ordinem redacto, Antonius demque apud Actium maritimam Epiri urbem navali pugna profligatus ab Auguſto violentas manus in ſuam ipſius vitam convertit. Has Octaviani Cæſaris victorias, & pacem inde ſecutam Tacitus compendio exprimit illis verbis: *Lepidi, atque Antonii arma in Auguſtum ceſſere, qui cuncta diſcordiis civilibus feſſa, nomine principis, ſub imperium accepit*.

gentes. Illis quidem etiam interclusâ A barbaricis montibus regna patuerunt, ut Thomæ India, Matthæo Perſia. Sed tamen quo plura obirent ſpatia terrarum, in exortu Eccleſiæ poteſtatem Romani imperii toto orbe diffudit, & diſſidentium mentes, terrarumque divortia donata pace compoſuit. Didicerunt omnes homines ſub uno terrarum imperio viventes, unius Dei omnipotentis imperium fideli eloquio B confiteri.

22. Abſtulit ergo bella uſque ad fines terræ, quod factum eſſe non dubium eſt. Sed vide ne bella infirmitatis abſtulerit, quæ ſunt in corde titubantium. Qui enim terrena tranſierit, jam non dicit: *Foris pugnæ, intus*
2. Cor. 7. 5. Philip. 3. 20. *timores*; ſed dicit: *Noſtra autem converſatio in cælis eſt*. Tranſi ergo mundum,
a ut incipias eſſe ſupra mundum; [a] περάσαι enim tranſire eſt, vel ut dicam C expreſſius, transfretare. Abſtulit ergo Dominus bella, quæ movebat nobis nequitia ſpiritalis: & devicto diabolo, pacem ſuam nobis reliquit. Arcum confregit, de quo ignita adverſarii jacula ſpargebantur: & ſcuta perfidiæ combuſſit igni; ut ſcutum fidei inviolabile permaneret.

℣. 11. 23. *Vacate*, inquit, *& videte, quia ego* D *ſum Dominus*. Vox Domini poſt bella ſedata: *Vacate*, ut nulla animarum ſit occupatio; ne offuſio ſæcularium perturbationum internæ oculum mentis obducat. Vacate, inquit, ab erroribus, vacate a perturbationibus, vacate a
1. Johan. 3. 6. peccatis; quia *omnis qui peccat, non vidit Deum, nec cognovit eum*; ſicut in Epiſtola ſua dixit Johannes Evangeliſta. Vacate ergo ſtudio cognoſcendæ divinitatis: nolite terrenis operibus occu- E pari. Ideo rex Ægyptiorum augeri jubebat numerum laterum, & cetera onera Judæorum; ne cognoſcerent Deum, & cultui ſacro vacarent, offenſus Moyſi & Aaron voce ſanctorum,
Exod. 5. 6. & ſeq. qui dicebant: Dimitte populum Dei, ut eamus & ſerviamus domino Deo noſtro.

24. *Exaltabor inter gentes, & exaltabor in terra*. Erat ſublimis Dominus in ℣. 11.
excelſis, id eſt, in Angelis & Archangelis, in patriarchis & prophetis, qui de illo ſublimia ſentiebant, nec eum terrenis imaginibus [b] & ſimulacris ſcrupeis conferebant: ſed non erat ſublimis b
in populis nationum, qui Deum ſuum in antris & ſpelæorum habitaculis requirere videbantur. Denique reprehenditur Magdalena, quæ Chriſtum quaſi mortuum flebat, & quaſi ſepultum quærebat in tumulo. Unde dicit ad eam Chriſtus: *Maria, quid ploras? Quem quæris?* numquid eum qui poſſet Johan. 20. 15.
auferri? Audivit vocem, & recognovit eum, & volebat contingere; & ait Dominus: *Noli me tangere*, quem putas Ibidem 17.
mortuum. *Ad Patrem vado*. Miraris quod in tumulo non inveniſti, quem cæleſtia præſtolantur? Aut forte reprehenditur, quia Chriſtum niſi fides perfecta non tangit; ſicut hæmorrhoiſſa plena eum tetigit fide. Unde ait Dominus: *Tetigit me aliquis: ſentio de me virtutem exiiſſe*. Quo dicto, agnovit in Luc. 8. 46.
ſe illa quod exeunte fuerat virtute curata; & ſtatim confeſſa eſt ſui conſcia quod Dominum ipſa tetigiſſet. Unde Dominus ait: *Fides tua te ſalvam fecit: vade in pace*. Exaltatus autem in terra Ibidem 48.
Dominus eſt, ſecundum quod ipſe ait: *Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipſum*. Vel quod facta eſt voluntas ejus Johan. 12. 32.
ſicut in cælo & in terra.

25. Et repetit dicens: *Deus virtutum nobiſcum, ſuſceptor noſter* [c] *Deus Jacob*. ℣. 12. c
Repetitio confirmatio eſt. Vel quia non ſolum quando natus ex Virgine eſt, factus eſt nobiſcum Deus; ſed etiam poſt reſurrectionem ipſe dixit: *Ecce ego vobiſcum ſum . . . . . . uſque ad conſummationem mundi*. Cui eſt honor & Matth. 28. 20.
gloria, perpetuitas a ſæculis, & nunc, & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

a Sic mſſ. aliquot, atque edit. omnes. Verumtamen quorſum hoc loci vox περάσαι; niſi velis eam reſpicere ad περάτων. Nam verſiculus, qui hic exponitur, ita habetur apud LXX. ἀνταναιρῶν πολέμους μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς. Nihilominus videtur Doctor noſter potius ſcripturus fuiſſe πέραν aut περαιῶσαι quam περάσαι. Quocirca non magno momento inflecteremur in lectionem aliorum mſſ. ubi legimus, *phaſe enim tranſire eſt*. Etenim hoc ſancto viro ſatis uſitatum, ut rectis quodammodo verbis Scripturæ locos ad eruenda ex eiſdem morum præcepta ſubinnuat. Poſſet igitur inde duci hic ſenſus: tranſeundo a terrenis ad cæleſtia imitare Iſraelitarum phaſe &c. Sed interim lectioni receptæ non præjudicamus.

b Mſſ. nonnulli, *& ſimulacris ſculptis*. Melius alii ac edit. .... *ſcrupeis*, id eſt, ſaxeis; ſcrupus enim ſaxum eſt, unde ſcrupulus. Quod autem adjungitur de antris ac ſpelæis, tangitur ethnicorum ſuperſtitio, qua deorum oracula potiſſimum in ſubterraneis locis interrogabant; ut puta in antro Delphici Apollinis, Sibyllæ, Trophonii & ſimilibus.

c Rom. edit. poſt voces, *Deus Jacob*, ſubjungit, *Deus virtutum nobiſcum. Repetis quod ſupra dixeras. Repetitio autem confirmatio eſt*.

IN

IN PSALMUM XLVII.

ENARRATIO.

* 1. HUjus titulus hic eſt : * *Pſalmus cantici filiis Core, ſecunda ſabbati*. Boni filii Core, & A
v. 1.
pſalmis jam ſuperioribus approbari, eo
Pſ. 41. & ſeq. quod congruis ſenſibus & cogitationibus ad virtutum ſtudia convenientibus in ſemet ipſis pangerent ſpiritale pſalterium, & cognitioni divinitatis, a
a pervigiles ſpecula mentis intenti, cæleſtium myſteriorum digni forent haurire ſecreta. Et ideo cum pſalmorum B ante arcam Domini quotidie canendorum munus & officium recepiſſent, videntur electi, ut pſalmum cantici in ſecunda ſabbati ſpecialiter reciperent concinendum. Etenim quibus recte videbatur eſſe commiſſum, ut adſcenſionem Domini ab inferis reſurgentis voce ſua pſallerent; his utique deferendum fuit, ut ipſum reſurrectionis diem munere ſuo miniſterioque celebrarent. C Quid eſt enim ſecunda ſabbati; niſi Dominica dies quæ ſabbatum ſequebatur? Dies autem ſabbati erat dierum ordine poſterior, ſanctificatione Legis anterior. Sed ubi finis Legis advenit,
Rom. 10. 4. qui eſt Chriſtus Jeſus (*finis enim Legis Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti*) & reſurrectione ſua octavam ſanctificavit; cœpit eadem prima eſſe, quæ octava eſt, & octava quæ prima: habens ex D numeri ordine prærogativam, & ex reſurrectione Domini ſanctitatem. Unde & in Evangelio legimus *δευτερό πρωτον*
Luc. 6. 1. ſabbatum, quod latine dicitur ſecundo-primum. Ubi enim Dominica dies cœpit præcellere, qua Dominus reſurrexit; ſabbatum quod primum erat, ſecundum haberi cœpit a primo. Prima enim requies ceſſavit, ſecunda ſucceſſit. Unde & ad Hæbros ſcribens
Hebr. 4. 3. 9. & 11. Apoſtolus ait: *Poſtera ergo die reſtat requies populo Dei. Fiſtinemus igitur intrare in illam requiem.* E

A 2. Requies ergo vera jam non in operis ceſſatione, ſed in reſurrectionis eſt tempore. Ideoque qui ſabbati ſecundum Legem ſolemnitatem cuſtodiebant, unam ſabbati nuncupabant; quaſi unum eſſet ſabbatum, & non aliud. Nos qui obſervantiam induimus ſpiritalem, & ad ſimilitudinem & requiem Dei cupimus noſtram formare militiam, atque in illa civitate cæleſti B noſtrum exhibere miniſterium: ubi non eſt exemplar, non umbra, ſed veritas; primam dicimus ſabbati, ſicut ſcriptum eſt: *Veſpere autem ſabbati, qua luceſcit in prima ſabbati.* Matth. 28. 1. Nihil pulcrius, nihil expreſſius. Ante reſurrectionem ſabbatum dixit, poſt reſurrectionem primam ſabbati nuncupavit. Johannes quoque Evangeliſta dicit: *Prima ſabbati venit mane Maria Magdalena; cum adhuc tenebræ eſſent.* Johan. 20. 1.
C Tenebræ pro tempore, mane pro gratia. Sed illi expreſſius ſecundum Evangelium, quaſi recuſſo velamine. David autem ſub Lege poſitus, b & moderationem tenuit debitæ cantionis, & b.
myſterium non repreſſit, ut ſecunda ſabbati diem Dominicam declararet; quo apud Judæos ordinem numeri putaret eſſe ſervatum, & ſpiritale ſacramentum agnoſceret revelatum. Audiamus igitur quid dicat, qui in ſecunda D ſabbati Deo pſallit.

3. *Magnus*, inquit, *Dominus & laudabilis nimis, in civitate Dei noſtri, in loco ſancto ejus.* v. 2.
Non ergo ubique Deus magnus & laudabilis eſt? Ille quidem ubique magnus & potens eſt; ſed anguſta mens non capit magnitudinem divinæ ejus poteſtatis & gratiæ. Quanto autem magis appropinquat Deo noſtra cognitio, tanto præcellentior ejus E nobis videtur eſſe majeſtas. Denique Thomas qui ante dicebat: *Niſi videro in manibus ejus fixuras clavorum, & mittam* Joh. 20. 25.
manum

* *Pſalmus & Canticum* in Dei laudibus verſabantur, ille quidem voce; hoc autem organo muſico, celebramus. Verum ſi quando vox organo præcineret, *Pſalmus cantici*: ſin autem organum voci, *Canticum pſalmi* dicebatur. Vide ſuper hoc Caſſiod. *Prol. in Pſ.* cap. 5. & ſeq. Item Flam. Nobil. in hunc locum, necnon Card. Bona *De Divina Pſ.* c. 16. §. 12. n. 1. atque alios.

a Ita plerique mſſ. quorum tamen aliqui conjunctim legunt, *ſpeculamentis*. His accedunt Colb. & Vict. niſi quod hic habet, *pervigiles*, ille, *pervigilibus*. Reg. & cum eo quædam Pariſ. edit. *pervigiles ſpeculo mentis*. Vet. edit. ac Rom. *pervigili ſpecula* &c. Specula autem locus editus eſt atque ad ſpeculanda longinqua idoneus. Unde Præf. in pſal. 1. num. 2. habes: *Altorum* (ſcopulorum) *ſpecula*, *altorum uſus* &c. Per metaphoram vero pro ſublimi vel intenta mentis contemplatione accipitur.

b Rom. edit. *& modulationem tenuit*. Aliæ ac mſſ. *& moderationem* &c. Sed quidam pro *cantionis*, antiquariorum lapſu præferunt, *cantionis*.

manum meam in latus ejus, non credam; ubi miſit digitum ſuum, & evidentia reſurrectionis cognovit indicia, admi-
Ibidem 28. rans intra ſe Dei gratiam: *Dominus*, inquit, *meus & Deus meus*. Tunc ergo pleniſſime divinitatem ejus dominationemque confeſſus eſt, ubi eum reſurrexiſſe non dubitavit ab inferis. Denique in Sion hymnus Deum decet, & votum ei ſolvitur in Hieruſalem. Quid igitur mirum ſi in civitate cæleſti, & in illo ſuperno & æthereo loco potentia ejus vehementius prædicatur?

a 4. Addidit: a *Dilatam exſultationem*
℣. 3. *univerſæ terræ*. Et vere magnus dicitur, qui iſtius terræ in qua ante intolerabilium peccatorum germina pullulabant, ubi erat mœror triſtitiæ & gemitus, exſultationem toto orbe diffudit. Itaque hominum conſcientia quæ ante flagitiorum ſuorum gurgitibus demerſa jugebat, nunc per indulgentiam Chriſti, & remiſſionem omnium peccatorum metu abſoluta lætatur. Convenit igitur etſi ita intelligamus, ut diximus; ſed quia in vetuſtis exemplaribus aliquibus reperimus: εὐρίζῳ ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς; quod latine ſignificat bona radice exſultatione univerſæ terræ: ſenſum quidem eumdem advertimus; quia divina in nobis Dei Patris dona laudantur, qui dedit nobis exſultationem bona radice fundatam, Deum videlicet Jeſum, veram & fœcundiſſimam vitem, de qua ſacramenta fluxere cæleſtia; in quibus eſt perpetua & diuturna lætitia, quod his abluatur omne peccatum, & conſcientia interna mundetur: elocutionemque convenire cognoſcimus; quia bene radicata exſultatione lætamur, qui exſultamus in Chriſto. Sæculi enim lætitia temporalis eſt, perpetua autem lætitia ejus qui gaudet in Domino.

℣. 4. 5. *Mons Sion, latera aquilonis, civitas regis magni. Deus in gradibus ejus dignoſcetur, cum ſuſcipiet eam.* Cur ſit exſultatio univerſæ terræ, evidenter expreſſit; quoniam dominus Jeſus Eccleſiam ſibi ex peccatoribus congregavit. Itaque qui erant ante latera aquilonis, id eſt, ſocii & inhærentes diabolo, cui dici-
Cant. 4. 16. tur: *Exſurge aquilo, ut veniat auſter;* facti ſunt Chriſto fideles. Ipſi ſunt

A enim, de quibus dicitur: *Qui confidunt* Pſ. 124. 1.
in Domino, ſicut mons Sion. Facti ſunt itaque mons Sion per gratiam Chriſti, & baptiſmatis ſacramentum. Aquilonis intelligibilis gravis eſt flatus, qui prius tempeſtates aſperrimas & procellas humanis movebat affectibus: cœpit ſuos amittere, qui vexabat alienos. Gentem omnem everterat Judæorum, nationes omnes ſuo revinctas tenebat imperio, ipſius erant latera; hoc eſt, adſpira-
B bant cum eo. Sicut enim principis latera dicimus ſtipatores ejus & comites, & ſicut mulier latus eſt viri, eo quod morigera ei ſocietate jungatur; ita latera erant diaboli, qui faciebant ipſius voluntatem. Ii ergo nunc ſunt mons Sion, qui Deum ſpeculantur æternum, & ipſi noctibus & diebus intendunt. Vide mihi Paulum cum perſequeretur Eccleſiam Domini, latus aquilonis fuiſſe: vide nunc cum legitur in Eccleſia, montem eſſe ſpeculato-
C rium, per quem Chriſti gloriam cognoſcimus, & videmus. Et quia græcus montes dixit, hoc eſt, ὄρη; vide quomodo ſervuli Chriſti montes ſint.
Montes in circuitu ejus; in quibus eſt Ibidem 2.
Eccleſia Domini, quæ eſt civitas Regis magni. Simul quia Dominus ſecundum cæli tractum b in Venerario paſ- b
ſus eſt; qui erat locus in latere aquilonis. Ibi autem & mons Sion, ibi Hieruſalem quæ in terris.

6. Vide ne id quoque videatur ex-
D preſſum, quia congregatio plebis Dei, quæ erat aquiloni conjunctam per culpam, Eccleſia Chriſti eſt facta per gratiam; ut jam non Synagoga, ſed Chriſti Eccleſia nuncupetur. Et quia reliquiæ Judæorum per electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt, in ipſis Deus cognoſcitur, in Petro, Paulo, Johanne, Jacobo, qui graves & excelſi viri velut fundamenta & culmina ſunt Eccleſiæ. Quaſi fundamenta gravia, quos
E nulla gravis aquilonis flabra concuſſerint; ſed immobiles fidei ſervaverunt fundamentum, ne Eccleſia tota nutaret: præcelſi quaſi culmina, qui verticem ejus turribus ſuæ virtutis erexerint. Etenim ſicut in operibus ſuis conditor, & in ædificationibus ſuis ædificator agnoſcitur; ut etiamſi no-

a Rom. edit. ſola præmiſſis duobus integris pſalmi verſibus, hoc hemiſtichion annectit; ac tum ſubjicit: *Recte ſupra dixit: Magnus Dominus. Nam vere &c.*

b Mſſ. Vict. & Colb. *Enerario paſſus eſt*. Mendoſe. Alii omnes ſaltem Gallic. *venerat, paſſus eſt ubi erat &c.* non multo ſanius. Itaque ab edit. non diſcedimus. Notant autem ad marg. vet. edit. ex Hieronymo, per annos ferme ducentos in loco reſurrectionis, Jovis ſimulacrum; in rupe ſanctæ crucis, ſtatuam Veneris marmoream ſtetiſſe. ſperantibus perſecutionis auctoribus fore, ut hac arte Chriſtianis ſanctiſſimorum myſteriorum fidem eximerent. Unde ibidem concluditur Venerarium ab Ambroſio dici locum, qui fuiſſet Veneris ſacrilegis religionibus pollutus ſpurcatuſque. Verum cum nefarius ille cultus non niſi multis annis poſt Domini reſurrectionem adhibitus fuerit, veremur ut ſatis commode dicere potuerit, ſanctus Doctor, Chriſtum in Venerario paſſum eſſe: maxime ob antecedentia illa, *ſecundum cæli tractum*; ſed ea de re eruditores pronuntient.

men non audias, tamen ex operum [A] qualitate artificem deprehendas (& quid mirum de humanis, cum ipſius Creatoris æterni, qui non viderur a nobis, inviſibilia ramen ejus per ea quæ facta ſunt, intelligamus) ita in excelſis, & magnis domibus (quæ domus nos ſumus, ſi libertatis & gloriæ fundamenrum uſque ad finem firmum tenuerimus.) Deus habitator agnoſcitur, ut Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus [B] Jacob. Ipſe enim verus Deus, qui tales viros præceptorum ſuorum inſtitutione fundavit. Ergo ſicut in illis ſe Deum demonſtravit æternum; ita, inquit, cum Regis magni ſuſcipier civitatem, gradibus ejus receptionem ſuæ cognitionis infundet: ut fiant docibiles Dei, qui mandatum ejus & audierint, & putaverint exſequendum; ne ab illius domus ædificatæ in petra [C] firmitate degenerent.

a 7. [a]Hoc, inquit, videntes *reges terræ*
v. 5. *congregati ſunt, & tranſierunt in unum.*
v. 6. *Ipſi videntes tunc admirati ſunt*. Boni reges qui ſui corporis poſſunt ſe præbere rectores, ab ipſa patriarchæ Abrahæ origine & inſtitutione manantes, qui docuit peccatum poſſe ſuperari. IDEO verus rex, qui flagitiis eſſe neſcivit obnoxius, in quo culpæ & erroris illecebra regnare non potuit. [D] Unde & dictum eſt ad hujuſmodi virum a filiis
Gen. 23. 6. Cher: *Rex a Deo tu es nobis*. Tales ergo reges terræ, qui carni imperitarent, congregati ſunt; ut in uno eſſent corde, & in uno ſpiritu, ſicut legimus:
Act. 4. 32. Quia multitudo Credentium habebat unam animam, & cor unum, & non erat in his aliqua ſeparatio. Ii ſunt qui tranſierunt in unum non tam locum, quam in eumdem affectum atque pro- [E]
Luc. 17. 7. poſitum. Probato enim dicitur: *Tranſi, recumbe*. Neque enim mediocris virtutis eſt, ab improbis ad honeſta, a terrenis ad æterna tranſire, & carnalis vitæ conſuetudinem commutare, omnemque ejus abolere uſum, novos mores adſumere, totumque ſtatum converſationis veteris detorquere. Meritoque dicitur
Isai. 43. 2. ei: *Si tranſeas per aquam, tecum ſum*. Cum tranſeunte eſt Deus, non eum [F] deſiſtente.

8. Ii ergo qui intra ſemetipſos erant ante diſcordes, ubi in unum, mente & ſtudio convenerunt, recepta pace [A] quæ fecit utraque unum, & inimicitias in carne ſua medii parietis deſtructione diſſolvit: admirati ſunt, vel eum qui in gradibus ſuis dignoſcitur, vel homines ita eſſe converſos; ut qui ante diabolo ſerviebant, nunc domino Jeſu juſti pietate ſervitii mancipati ſint. Et quia reges ſui corporis in ſemet ipſis vim non mediocris laboris experti (neque enim facile atque mediocre eſt animum vincere, reſecare cupiditates, edo- [B]
mare carnis laſciviam, [b]averruncare lu- b
xuriam, quæ repugnabat & Paulo, ut captivum ſibi peccati lege conſtringeret) ſicut gratiam in iis qui virtute proceſſerant, mirabantur: ita etiam ne quis relaberetur in vitia, de ſuperiore virtutum dejectus faſtigio, commovebantur. Proclivis enim & mutabilis in utrumque eſt humana conditio; ut [C] quocumque intenderit, eo propendeat & vergat vel ad ſtudia virtutum, vel ad illecebram delictorum.

9. Et ideo non mediocri quatiebantur affectu; ita ut ex formidine tremor apprehenderet eos, conſiderantes
illud quod ſcriptum eſt: Quia *in locis* Prov. 28. 28
impiorum ingemiſcent Juſti. Denique vide mihi Petrum amariſſime flentem, quod ei error obrepſerit, & virtutem ſuæ mentis prolapſione corporeæ fragilitatis [D]
inflexerit: meritoque a Chriſto [c] ſupra c
eſſe reptehenſum, quod auſus ſit uſurpare conſtantiam, nec obnoxiam conſiderare naturam. Et hic quidem per gratiam emendavit errorem; ſed Judas manſit in crimine, perſeveravit in gemitu. Juſtus erat cum apoſtolorum numero necteretur: ſed quia ſupplantatus a diabolo eſt, in locis nunc deplorat & ingemit impiorum; quod de gratia [E] ſit relapſus ad pœnam. Ergo cadentibus hujuſmodi viris, qualis fuit prodiror Judas, vel Saul a domino Deo ſuo accitus ad regnum, etiam fortes viri trepidabant.

10. Conferentes denique quanto cer- v. 7.
tamine perveniretur ad finem, quantæ contritiones juſtorum, quantæ ſollicidines, qualis adverſarius, quanta diuturno labore contentio, quantæ ama-
ritudines [d] præpoſiti terroris, quæ vin- d
[F] cula continentiæ, quæ conſcientiæ verbera, non mediocriter conturbabantur; ne quis tantis vel laboribus vitæ auſterioris cederet, vel doloribus.

Sunt

a Edit. Rom. *Quoniam ecce reges terræ congregati ſunt, tranſierunt in unum. Ipſi videntes ſic admirati ſunt, conturbati ſunt, commoti ſunt, tremor apprehendit eos. Reges terræ congregati ſunt. Boni reges* &c.

b Omnes edit. in contextu, *evacuare luxuriam*. Omnes mſſ. ac vet. edit. in margine *averruncare*; hoc eſt, runca ſeu ſarculo exſcindere: improprie vero, avertere ac depellere, ut averrunci apud antiquos dicebantur malorum depulſores.

c Cunctæ edit. ac duo mſſ. *ſuppreſſe reprehenſum*. Ubi poteſt alluſio fieri ad illud Luc. 22. 61. *Et converſus Dominus reſpexit Petrum*: hoc enim quoddam tacitæ reprehenſionis genus eſt. Attamen verba proxime ſequentia videntur oſtendere apertam illam reprehenſionem quæ Petri lapſum anteceſſerat, ſignificari. Quapropter aliarum mſſ. lectionem antetulimus.

d Edit. *propoſiti terroris*. Mſſ. vero alii, *præpoſiti terroris*: alii, *præpoſiti erroris*. Non male; ſi referas ad errorem Judæ, vel ſimilium. Sed prior vox præferenda, ob ea quæ de doloribus ſubjiciuntur.

Digitized by Google

Sunt enim ibi dolores acerbi & gra- A
ves; id eſt, in Eccleſia, in illa civitate Regis magni ſunt dolores, *ſicut parturientis*, donec formetur Chriſtus in nobis. Neque enim ſine dolore Paulus erat, cum videret in Galatis inſipientibus doctrinæ ſuæ tardiorem profe-
Galat.4.19. ctum. Ideoque dicebat: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis*. Teſtificatur & Dominus in Evangelio graves eſſe parturientis B
Johan. 16. 21. dolores; cum dicit: *Mulier cum parturit, triſtitiam habet; quia venit dies ejus: cum autem pepererit puerum, jam non meminit triſtitiæ propter gaudium; quia natus eſt homo in hoc mundo*. Magnus ergo labor, ut aliquis ſibi Chriſtum adquirat; ne ſine gubernatore quaſi navis in ſæculi iſtius ſalo fluctuet. Denique apoſtoli triſtes erant, cum ſe Chriſtus ad Patrem rediturum eſſe memoraret, C quod abſente rectore deſtitui ſe putarent. Gaudium Chriſtus eſt. Ipſe eſt & puer quem parturit, qui in utero ſuæ mentis accepit ſpiritum ſalutis. Qui pepererit, & enutrierit, exſultat: qui parturit, quatitur atque compungitur.

11. Bonum eſt ut & parias, &
Exod. 23. 19. enutrias eum. *Ne coquas agnum in lacte matris ſuæ*, ne dicatur tibi: *Væ in utero* D
Matth. 24. 19. *habentibus & nutrientibus*. Sic enim Chriſtus natus eſt ex Maria, ut agnoſcas eum, ſicut bos agnovit poſſeſſorem ſuum: & ſcias quia ipſe te creavit, & majores tuos ipſe poſſedit. Non enim quaſi parvulum nutrias, ſed quaſi verum atque perfectum Deum ex vero & perfecto Deo noveris adorandum. Sic eum Magus adoravit, ut non in lacte matris agnum coqueret; ſed quaſi E Deum veneraretur æternum. Denique ut eum inveniret, cælum adſpiciebat. Non ergo quærebat in terris, quem de cælo fulgens ſtella monſtrabat. Ideo eum Maria non parturivit, ſed peperit; quia & Dominum & ſalutare ſciebat ex ſe eſſe generandum; ſicut ipſa teſtatur dicens: *Magnificat anima mea*
Luc. 1. 46. & 47. *Dominum: & lætatus eſt ſpiritus meus in Deo ſalutari meo*. Ibi ergo dolores ſicut F parturientis. Dolor eſt ut parturias, dolor eſt ut enutrias, quem in principio debes habere perfectum.

12. Ideoque plerique graviter conteruntur, ſicut verſiculus ſignificat, qui-
v. 8. ſequutus eſt: *In ſpiritu vehementi conteres naves Tharſis*. Nam dum ad fidei perfectionem Dei famuli pervenire deſiderant, commacerant corpus ſuum,

caſtigando ſeverius, & redigendo in miniſterium ſervitutis; ne reprobentur qui fuerant jam probati. Hoc autem faciunt in ſpiritu ſancto valido atque vehementi. Eſt enim ſpiritus conſilii atque virtutis, ut nimia abſtinentia diſſolvant corpus ſuum, quo omnes ejus evacuent voluptates; ut dicatur illis: *Convaleſcite manus remiſſæ, & genua* Eſa. 35. 3.
diſſoluta. Cum enim ſolutus quis fuerit ab iſta compage terrena, tunc fortior ad vitam reſurgit æternam. Mentior, niſi adſtipulatur Scriptura, quæ dicit: *Diſſolvi & cum Chriſto eſſe, multo melius*. Phil. 1. 23.
Qui diſſolvitur, incipit eſſe cum Chriſto. Et alibi: *Tempus meæ reſolutionis* 2.Tim.4.6.
inſtat. Qui ergo meditatus fuerit ſe ipſum diſſolvere per abſtinentiam, diem paſſionis ſuæ timere non poterit.

13. Et bene ait ſpiritum vehementem, naves dicturus. Naves autem de corporibus dixit, quæ vago diverſarum paſſionum fluctu moventur: & cito merguntur, niſi habeant gubernatorem. Unde & alibi ait: *Qui deſcendunt* Pſ. 106. 23.
in mare in navibus. Bene autem navigant, qui in navibus Chriſti crucem ſicut arborem præferunt, atque inde explorant flabra ventorum; ut corpora ſua dirigant ad ſancti Spiritus gratiam, in ligno Domini tuti atque ſecuri: nec permittunt naves ſuas vago fluctu errare per maria, ſed ad portum ſalutis, & ad conſummationem gratiæ curſus ſui directione contendunt; ut fida ſtatione potiantur, quo diſſolutæ curſus ſuos poſſint in reſurrectione reparare, ubi naufragium timere non poſſint.

14. Et nos igitur circumſpectemus hanc gratiam, ſpeculatores ejus ſimus, exploremus eam; ut fiant corpora noſtra naves Tharſis. Tunc enim caro ad ſervitutem redigitur, cum ad Dei intendimus gratiam; ut id quod amarum ad tempus ſit, ſicut eſt jejunium, non quod dulce & voluntarium, ſequamur. Tharſis ergo eſt ſpeculatorium gratiæ, intelligibilis civitas, ut Sion ſuperior. Ad eam feſtinabat Jonas. De ea dixit Scriptura, quia ſociatus eſt Joſaphat [a] Oziæ regi, & ſic 2. Par. 20. 35. & 36. a
placuit ut facerent, & irent ad eum naves Tharſis. Sed quia impio ſe conjunxit, ideo miſſus eſt ad eum propheta, qui diceret ei: *Deſtruxis Dominus* Ibidem 37.
opus tuum, & contritæ ſunt naves tuæ, & non potuerunt ire in Tharſis. Quo ſignificatur quod prævaricantium mandatum Dei corpora ad conſummationem gra-

a Rom. edit. ſola, *Ochoſiæ regi, & ſic placuit ut facerent naves, & irent in Tharſis*.

tiæ pervenire non poſſint. Ad Salo-
monem autem, utpote ſapientem &
pacificum virum naves de Tharſis cum
auro & argento, & dentibus eburneis
ſine ulla offenſione veniebant, & eo
ipſe mittebat. Habebat enim cum rege
Hiram ſacræ negotiationis ſpiritale com-
mercium, & mutuæ gratiæ concertan-
tis affectum. Has ergo naves ii qui
regali in ſe auctoritate potiuntur ad
coercendam ferociam corporalem, vi-
dentes ex corruptibilibus incorruptas,
ex maculoſis ſumma gratiæ luce ful-
gentes, ex diſſolutis atque detritis eſſe
renovatas, vivere ex mortuis, ex ſe-
pultis reſurgere, celebri ſermone com-
memorant.

v. 9. 15. *Sicut audivimus, ita & vidimus in*
civitate Domini virtutum, in civitate Dei
noſtri: Deus fundavit eam in æternum.
Audivimus extra civitatem, vidimus
in civitate, cui Deus eſt lumen æter-
num, fulget dies ſine ſole mundano,
luna non quæritur: fundamentum ejus
non temporale, ſed æternum eſt.

v. 10. 16. *Suſcepimus*, inquit, *Deus miſeri-*
diam tuam in medio templi tui. Si ad
Filium Dei dicitur, templum ita in-
telligimus, ſecundum quod ipſe de
Joan. 2. 19. corpore ſuo dixit: *Solvite templum hoc,*
& in triduo reſuſcitabo illud. Vere tem-
plum Dei corpus eſt Chriſti, in quo
eſt noſtrorum purificatio peccatorum.
Vere templum Dei caro illa, in qua
nullum peccati potuit eſſe contagium;
ſed pro delicto mundi totius fuit ipſa
ſacrificium. Vere templum Dei caro
illa, in qua Dei imago fulgebat, &
corporaliter plenitudo divinitatis habi-
tabat; quoniam ipſe Chriſtus eſt ple-
nitudo. Ergo ad ipſum dicitur: *Suſce-*
pimus, Deus, miſericordiam tuam in medio
templi tui. Quod quid eſt, niſi quod
Joan. 1. 26. ait: *Medius veſtrum ſtat, quem vos neſcitis*;
hoc eſt, in medio veſtri eſt, & non
videtur? Si autem ad Patrem refertur
quid eſt: *In medio templi tui*; niſi quia
Deus erat in Chriſto mundum recon-
cilians ſibi?

17. In illo ergo templo *ſuſcepimus*,
inquit, *miſericordiam tuam*; hoc eſt,
Verbum quod caro factum eſt, &
habitavit in nobis. Sicut enim red-
emtio Chriſtus, ita & miſericordia.
Quæ autem major miſericordia, quam
quod pro noſtris flagitiis ſe præbuit
immolandum; ut ſanguine ſuo mun-
A dum lavaret, cujus peccatum * nullo *
alio modo potuiſſet aboleri? Etenim ſi
de ſanctis viris Apoſtolus dixit: *Tem-* 1. Cor. 3. 16.
plum Dei vos eſtis, & Spiritus ſanctus in-
habitat in vobis; quanto magis carnem
domini Jeſu templum Dei dixerim,
qui ſemper plenus Spiritu ſancto legi-
tur, & ipſe teſtificatur dicens: *Sentio* Luc. 8. 46.
de me virtutem exiſſe; quæ virtus om-
nium vulnera acerba ſanabat? Poteſt
B & illud intelligi quod dixit ſuſcepiſſe
ſe cum populo miſericordiam Dei in
medio templi ejus; quoniam ipſe Ec-
cleſiam ſuam fundavit, & propagavit
in æternum; quoniam ipſe vere cum
Filio ſuo unigenito hanc gratiam plebi
ſuæ contulit, quem ædificatorem etiam
demonſtravit dicens: *Hic ædificabit mihi* Eſa. 45. 13.
civitatem; quæ diffuſa toto orbe terra-
rum, fecit ut tota terra plena laudis
C ejus eſſet & nominis. Sicut enim
ſcriptum eſt: *Laudis ejus plena eſt terra;* Habac. 3. 3.
ita ſcriptum eſt: *Datum eſt ei nomen ſu-* Philip. 2. 9.
per omne nomen; ut in nomine Jeſu omne & ſeq.
genu curvet cæleſtium, & terreſtrium, &
infernorum: & omnis lingua confiteatur quod
dominus Jeſus in gloria eſt Dei Patris.

18. Unde proprie dixit Propheta: v. 11.
Secundum nomen tuum, Deus, ita & laus
tua in fines terræ: juſtitia plena eſt dextera
tua. Non mirum eſt ſi plenus eſt ju-
D ſtitiæ Dei, qui eſt dextera Dei. Idem
autem eſt virtus Dei, & juſtitia Dei;
ut & ſecundum id quod juſtitiæ Dei
plenus eſt, eam juſtitiæ plenitudinem
in eo eſſe quam Pater habet, noveris:
& ſecundum id quod virtus & juſtitia
Dei Patris & ſapientia legitur, nihil
in eo divinæ majeſtatis intelligas eſſe
diverſum; ſed omnia accepiſſe a Patre
Filium, & omnis gloriæ paternæ Fi-
lium ſplendorem eſſe cognoſcas, &
E ejus characterem ſubſtantiæ: qui ita
expreſſit Patrem, ut in eo totus ſit
Pater, ſicut in Patre totus eſt Fi-
lius.

19. Et quia vidit in ſpiritu Prophe-
ta laudes Chriſti terris in omnibus
prædicandas, velut epilogo quodam
faciens ſuſcepti ſermonis exceſſum ad
lætitiam nos & cultum nominis ejus v. 12.
hortatur dicens: *Lætetur mons Sion*; id
eſt, qui confidunt in Domino, ſicut
ipſe poſtea interpretatus eſt dicens: Pſ. 124. 1.
F *Qui confidunt in Domino ſicut mons Sion* &c.
Ipſe dominus Jeſus, qui eſt mons &
altitudo Eccleſiæ ſuæ, quæ Chriſtum
ſuum

* Cum docetur hoc loco peccatum mundi nullo alio-
modo, quam Chriſti ſanguine potuiſſe aboleri, illud
intelligendum eſt ex parte ipſius mundi; quod ſcilicet
nulla exiſteret pura creatura, quæ vel pro communi
peccato vel pro ſuo ſatisfacere ſaltem plene perfecte-
que poſſet, ut communiter adfirmant Theologi. Ve-
rum ex parte Dei, S. Thomas part. 3. quæſt. 46. art.
2. Auguſtini auctoritate oſtendit tametſi modus libera-
tionis humanæ fuerit convenientiſſimus, abſolute ta-
men alium Deo non defuiſſe, quo mundum redimeret.
Quod ſane Ambroſium negaturum fuiſſe non putamus.
Neque enim tam anguſti limites potentiæ ac ſapientiæ
divinæ ſtatuendi ſunt, quam hac noſtra ætate quidam
etiam e catholicis audacius quam conſultius faciunt.
Et certe Pſalm. ſeq. v. 8. ſanctus Doctor ſoli ſimplici
homini peccatorum redimendorum abjudicat facultatem.

ſuum toto ſpeculatur affectu, lætetur A
fide ejus & devotione quæ complacuit
Deo; quoniam repudiata eſt infidelis.
Poteſt igitur & hoc pie intelligi, quo-
niam etiam ſuperior omnibus ipſe eſt
mons, in quem is adſcendere jubetur
qui fidem prædicat, dicente Scriptura:
Eſai. 40. 9. *In montem excelſum adſcende qui evangeli-
zas Sion.*

* 20. Exſultent, inquit, *animæ con-
℣. 12. fitentes tibi. Ipſæ ſunt filiæ Judææ B
illius in qua notus eſt Deus. Nam
iſta Judæa quæ in carne eſt vel litte-
ra, non agnovit Dominum. Nam ſi
agnoviſſet, etiam recepiſſet. Sed non
agnovit, quem non recepit, & judi-
cia ejus refugit: quibus eos non ex
patre Abraham, ſed ex diaboli ſemi-
ne manare memorabat; quoniam omne
peccatum ſemen inimici eſt. Confeſ-
ſionis autem filiæ peccatum non fa- C
ciunt, ſed obumbrant. Et ideo beati
quorum tecta ſunt peccata. Meritoque
exſultabunt filiæ confeſſionis propter
judicia Domini; cum cognoverint judi-
cia ejus & vias ejus, quæ in hoc ſæ-
culo inſcrutabilia & inveſtigabilia ſunt
hominibus: & cum facie ad faciem
ſpectare cœperint veritatem, tunc illa
quæ nunc videntur inſcrutabilia, com-
prehendent, & eorum cognitione gau- D
debunt.

℣. 13. 21. *Circumdate*, inquit, *Sion, & com-
plectimini eam: narrate in turribus ejus.*
Qui intelligunt Sion, circumdant eam,
& complectuntur ſuis ſenſibus; ut te-
neant, & non dimittant eam, ne ſibi
ſpeculatoria diſciplina virtutis poſſit au-
ferri. Ideoque illa in Canticis dicit:
Cant. 3. 4. *Tenui eum, & non dimittam eum*; quæ
Dei ſapientiam requirebat, & com-
plectebatur juſtitiam Dei brachiis cari- E
tatis, & quibuſdam fidei & devotionis
lacertis; ipſe eſt enim piæ mentis am-
plexus. Comprehendamus ergo & nos
quantum poſſumus interna myſteria ve-
ritatis, & ſcribamus ea atque affiga-
mus ea ſenſibus noſtris, virtutemque
cæleſtis oraculi: quam ut adſequeretur
Moyſes ille peritus in omni ſapientia
Ægyptiorum, in montem adſcendit,
atque in nubem intravit; ut operta
& occulta cognoſceret, adhærente ſibi F
ſocio Jeſu; quia nemo ſine vero Jeſu
poteſt incerta ſapientiæ & occulta com-
prehendere. Et ideo in ſpecie Jeſu
Nave, veri Salvatoris ſignificabatur ei
adſpiratura præſentia, per quem fierent
omnes docibiles Dei, qui Legem ape-
riret, Evangelium revelaret.

22. Ergo qui Sion circumdederint
prudentia ſua, & complexi fuerint
intellectu adſcendentes ſuper turres
ejus, narrant deſuper ei qui non po-
tuerit adſcendere in turres ejus, quid
agendum, vel quid cavendum ſit.
Murata eſt enim civitas Dei; ideoque
alibi dicit Dominus: *Ecce ego, Hieru-* Eſai. 49. 16.
ſalem, pinxi muros tuos. Diſtincta eſt
turribus, de quibus inſidiator poſſit,
ſi appropinquare cœperit, deprehendi.
Habet ille exercitus ſuos, quibus ani-
mas Dei obſidere conſuevit, admovere
machinas; ut poſſit turres expugnare
munitas. Sed vos, inquit, prædicate
de turribus; eſt enim in turribus Hie-
ruſalem abundantia. Prædicate juſti-
tiam, monete cuſtodiam; ſapientia
enim in exitu canitur, & in murorum
altiſſimis prædicatur. Et alibi iterum
dicit: *In muris tuis conſtitui cuſtodes, die-* Eſai. 62. 6.
bus ac noctibus in finem non tacebunt.
Narrate ergo ſine intermiſſione, ſine
fine. Adverſarius vigilat, circuit, &
rabie ferina quærit, quos invenerit,
devorare. Ideo ſemper canendus eſt
Dominus, qui dentes leonum conte-
rat, & ora confringat; ut nobis nocere
non poſſint.

23. *Ponite*, inquit, *corda veſtra in vir-* ℣. 14.
tute ejus; id eſt; ut virtutem ejus in-
telligatis: *& diſtribuite gradus ejus, ut
enarretis in progenie altera. Quoniam hic* ℣. 15.
*eſt Deus, Deus noſter in æternum, & in
ſeculum ſæculi: ipſe reget nos in ſæcula.*
βάρεις dixit græcus, hoc eſt, excelſas
& turritas domos; unde Propheta cum
de civitate Dei & inhabitantibus eam
loqueretur: *Diſtribuite*, inquit, *gradus
ejus*; hoc eſt, manſiones ejus altas
atque ſublimes in cæleſtibus. Quo do-
cet ordinem ſervandum eſſe merito-
rum. Unuſquiſque enim in ſuo ordi-
ne. Unde & Dominus ire & præpa-
rare ſe dicit Diſcipulis manſiones; ut Johan. 14. 2.
pro ſuorum ratione meritorum digna
unuſquiſque habitacula conſequatur, in
quibus requiem illam carpat æternam.

24. Sunt etiam ſublimia & alta præ-
cepta, in quibus ſunt occulta pietatis
myſteria, & theoremata ſermonum
cæleſtium. Hæc, inquit, diſtribuite,
& pro captu uniuſcujuſque dividite,
quantum poſſit unuſquiſque ingenio
proprio comprehendere. Neque enim
omnibus Paulus eadem diſputabat.
Aliis nihil prædicabat niſi Chriſtum
Jeſum, & hunc crucifixum, non in
perſuaſione ſapientiæ verbi; ſed in
oſtenſione ſpiritus atque virtutis: inter
per-

* Hic ut alibi non uno loco pro textu Scripturæ ponitur ejus interpretatio; cum enim *Judas* ac *Judæa* confeſſionem, ut jam obſervatum eſt, ſignificent; idcirco quas Scriptura *filias Judæ*, ſeu *Judææ*, has vir ſanctus *animas confitentes* & *filias confeſſionis* vocat.

perfectus autem ſapientiam loquebatur;
a quia [a] non capiebat univerſus populus percipere ſapientiam in myſterio quæ abſcondita eſt.

25. Ideo eam Chriſtus abſcondit, ut eam ſtulti non intelligant, prudentes ſtudioſius quærant: & enarrent in progenie altera, quæ ſpiritus foret virtute perfectior; quoniam generatio ſuperior per infirmitatem fidei, perfectæ ſapientiæ cognoſcere ſacramenta non potuit. Et ideo ſignum quærebat, veritatem repudiabat; cum utique non

A veritas ſigni, ſed ſignum veritatis ſit. Unde reſpondit ei Dominus: *Generatio nequam & adultera ſignum quærit; & ſignum non dabitur ei, niſi Jonæ prophetæ.* Matth. 12. 39. Ad arguendam itaque perfidiam Judæorum, Jonæ exemplum accerſitur; eo quod Ninivitæ ſigno crediderunt, & prædicationem Jonæ qui fuerat in utero ceti, ſequendam putarunt: Judæi autem nec poſt reſurrectionem domini
B Jeſu crediderunt; qui de corde terræ poſt triduum reſurrexit, & vivit ac regnat per omnia ſæcula. Amen.

a Rom.edit. *Non quibat*. Aliæ autem & mſſ. omnes, *non capiebat*, id eſt, capax non erat. Iraque hic & multis aliis locis Ambroſii ſenſum in Rom.edit. agnoſcimus, nihilo ſecius tamen verbum antiquum retinemus.

IN PSALMUM XLVIII.

ENARRATIO.

v. 1. Hujus titulus eſt: *In finem filiis Core, Pſalmos David.*

v. 2. 1. A*Udite hæc omnes gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem terræ.* In principio ipſo vocem Domini ſalutaris agnoſcimus gentes vocantis ad Eccleſiam; ut errori renuntient, veritatem ſequantur, & pii cultus munus agnoſcant. Sed quia ſerpentis venenis infecta erant corda ſucceſſionis humanæ, & peccatis obnoxia conſcientia dum deſperat veniam, ſe revocare non poterat: remedium polli-
D cetur, indulgentiam ſponte pietatis ſuæ largitate promittit; ut reus non timeat, bene conſcius gratuletur, quod bono domino exhibeat miniſterium ſervitutis, qui noverit peccata donare, honorare virtutes. Denique eadem ſerie vocationis etiam in Evangelio nos Dominus adhortatur dicens: *Venite ad me*
Matth. 11. 28. & 29. *omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Tollite jugum meum ſuper vos, & diſcedite a me, quia mitis ſum, & hu-*
E *milis corde.* Deinde jugum ſuum ſuave, & onus leve eſſe commemorat; quoniam qui deſperaverit medicinam, ſanus eſſe non poterit. Et ideo omnibus grata eſt manſuetudo, quæ vulnera interiorum curat animorum.

2. Venturus igitur ad ægrotos, venturus ut medicus, qui gravia ulcera noſtra curaret; medicamenta proponit, ut videant homines, & ad remedium
F Matth. 9. 20. ſalutis fida ſedulitate concurrant. Sic

C illa in Evangelio meruit ſanitatem, quæ profluvio ſanguinis per duodecim annos laborabat. Audivit medicum veniſſe, feſtinavit contingere dicens: *Si* Ibidem 21. *tetigero fimbriam ejus, ſalva ero.* Intra ſe hoc dixit, & Chriſtus audivit & tetigit fimbriam, & virtus de Salvatore proceſſit, quæ curavit ægram, firmavit invalidam, profluvium ſtatuit, pietatem probavit. Similiter ergo & hic
D omnes gentes vocat ad ſapientiæ fontem atque prudentiæ: redemtionem omnibus pollicetur, ut nemo trepidet, nemo deſperet, ubi nullus excipitur; ſed omnis anima invitatur ad gratiam, ut ſine pretio redimatur a crimine, & fructum vitæ adipiſcatur æternæ.

3. Hic ſenſus eſt pſalmi, quem ſuo ordine digeremus; cum explicuerimus ſuperiorum vim qualitatemque verborum. Præcipiuntur enim audire gen-
E tes, & auribus percipere qui inhabitant orbem terræ. Illum utique orbem terrarum, de quo ſupra dixit: *Domini* Pſ. 23. 1. & 2. *eſt terra & plenitudo ejus: orbis terrarum, & qui habitant in eo. Ipſe ſuper maria fundavit eum: & ſuper flumina præparavit eum.* Quam Græci οἰκουμένην dicunt, eo quod inhabitetur a Chriſto; ſicut ipſe dixit: *Quoniam inhabitabo in illis*; inhabitat enim, ut impleat quæ vacua videbantur. Quæ
F eſt ergo οἰκουμένη; niſi ſancta Eccleſia, templum Dei, & habitaculum Chriſti?

Nec

Nec incongrue Latini diſſono quidem ſermone, ſed pari ſenſu, orbem terræ nuncupaverunt; eo quod vita ſanctorum qui inhabitantur ab Spiritu, ſicut rota in orbem ſine ulla curſus ſui offenſione volvatur.

4. In tribulationibus igitur fundatur Eccleſia, in tempeſtatibus & procellis, in ſollicitudinibus & mœrore, in rebus adverſis & in fluminibus præparatur.
Pſ. 92. 3. In quibus fluminibus? Audi dicentem: *Elevaverunt flumina vocem ſuam*. Audi
Johan. 7. 38. & 39. & in Evangelio: *Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu quem accipiebant credentes in eum*. In his ergo fluminibus præparatur Eccleſia, in quibus profluit Dei gratia. Hi ſunt fluvii qui aure percipiunt verbum Dei, & loquuntur; ut verbum inſundant pectoribus ſingulorum. Ideoque Scriptura diſcretionem fecit dicendo: *Audite hæc omnes gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem terræ*. Poſſunt omnes audire, non omnes tamen auribus percipere; niſi Electi Dei. Ideoque Sal-
Luc. 8. 8. vator dicit: *Qui habet aures audiendi, audiat*. Illas aures dicit interioris hominis ſpiritales, cujus & nares legimus,
Job. 27. 3. dicente Job: *Spiritus divinus qui eſt in naribus meis*. Non omnes homines has aures, & has nares habent. Alia eſt enim forma corporis, alia gratiæ ſpiritalis. Qui ſpiritalis eſt, audit omnia, dijudicat omnia: animalis autem homo non percipit quæ ſunt Spiritus Dei. Hic enim terrigena eſt, ille cæleſtis.

℣. 3. 5. Ideoque addidit: *Quique terrigenæ, & filii hominum: ſimul in unum dives & pauper;* ut univerſos vocaret. Quis eſt terrigena, niſi filius hominis? Quis eſt ſpiritalis, niſi Dei Filius? Ille ex ſanguine concretus, & ex carnis & viri voluptate generatus: iſte ex Deo natus. Alius dives in omni verbo, &
a ſcientia: [a] alius pauper, gratia tamen dives; quia & pauper clamavit, & Dominus exaudivit eum. Econtrario eſt & dives in ſuperbia, & pauper in humilitate. Omnes vocantur ad Eccleſiam, ut omnes redimantur a Chriſto. Qui æger eſt, medicum invenit, qui ſanus, ſapientiam adquirit, captivus redemtorem, liber remuneratorem. Omnes ædificat ſcriptura divina. In ea invenit unuſquiſque, quo aut vulnera ſua curet, aut merita confirmet. Simul autem in unum divitis & pau-

A peris facta vocatio, in quamdam humilitatem æqualitatemque nos provocat; ut neque dives faſtidiat inopem, neque diviti pauper invideat: ſed utrumque ſibi gratia una connectat; quia & Dominus pauper factus eſt, cum dives eſſet; ut idem & pauperum ſalvator eſſet & divitum.

6. Et ſubtexuit: *Os meum loquetur ſapientiam, & meditatio cordis mei pruden-* ℣. 4.
B *tiam*. Merito omnes vocantur, quia omnibus ſapientiæ fons abundat, nec theſauro pecuniario comparatur, quæ pretioſior theſauris omnibus declaratur. Ideoque nec dives avertitur, nec pauper excluditur; quia ſapientia non facultates diſcriminat, ſed voluntates. Ille aptior, qui prior affectu, & proximus diſciplina. Quod ſi meditatio cordis prudentiam loquitur, quanto
C magis perfecta doctrina? Deinde admonemur non tumultuarium proferre ſermonem: ſed exercitio quodam meditationis, & ſtateta mentis internæ examinare dicenda; quia ſcriptum eſt b
alibi: [b] Statera fallax non bonum. Prov. 20. 23.

7. *Inclinabo ad parabolam aurem meam: aperiam in pſalterio propoſitionem meam*. ℣. 5. Sapiens auditor intendit, atque inclinat aurem ſuam, ut intelligat parabo-
D larum figuras. Ipſum aurem ſuam dicit Salvator, qui aurem habet audiendi. Aperit etiam Dominus clauſam propoſitionem ſuam; cum aptum organum ſibi & vas electionis invenerit, quod pſalterium vocat: cujus ſimilis Paulus dulcis gratiæ cantilenam nervis omnibus ſibi concinentibus reſultavit, ſancti Spiritus plectro interiorem chordam, exterioremque pulſando, ut &
E lingua oraret & mente. Ideoque ait: *Orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpi-* 1. Cor. 14. 15.
ritu, pſallam & mente. Hujuſmodi ergo virum Chriſtus multo ante promittit, per quem manifeſtaret abſcondita, & involuta prophetici obſcuritate ſermonis aperiret. Bonum pſalterium, cum fidei vita conſentit, & caro animæ, virtuti adſpirat voluntas. Hoc eſt dulce pſalterium, ubi canora eſt diſciplina vivendi; ut impleatur illud quod ſcri-
F ptum eſt: *Clara erit lingua mutorum*. Eſai. 33. 6.

8. Sequitur: *Ut quid timebo in die* ℣. 6.
mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me. Hoc eſt, cum os meum loquatur ſapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam, in die judicii timere quid
poſſum; niſi forte calcanei mei iniqui- Auguſt. l. 2. contra. Jul. Pel. cap. 3.
tas

a Sic edit. ac mſſ. Vict. & Colb. Reg. autem: *Alius pauper gratia. Tamen quia* &c. Quatuor alii, *Alius pauper gratia. Habes tamen quia & pauper clamavit* &c.
b Edit. Rom. ſola, *Abominatio Domino duplex ſtatera, & jugum doloſum non bonum coram me*. Sed locum integrum reddere voluit, cujus ultimam tantum partem propoſuerat Ambroſius. Vide eumdem locum infra col. 966. num. 31.

tas mihi ſit abluenda ? Alia eſt iniqui-
tas noſtra, alia calcanei noſtri, in quo
Adam dente ſerpentis eſt vulneratus,
& obnoxiam hereditatem ſucceſſionis
humanæ ſuo vulnere dereliquit, ut
omnes illo vulnere claudicemus. Unde
Dominus diſcipulis pedes lavit, ut la-
varet venena ſerpentis : & Petrus re-
prehenditur quod excuſabat, ne ſibi
Dominus pedes lavaret. Ideoque di-
Johan.13.8. ctum eſt ei : *Niſi lavero tibi pedes, non
habebis mecum partem*. Quo audito, non
ſolum pedes, ſed etiam manus obtulit
abluendas. Cui Dominus reſpondit :
Ibidem 10. *Qui lotus eſt, non habet neceſſe ut iterum
lavet, niſi ut pedes lavet : ſed eſt mundus
totus*.

Pſ. 37. 5. 9. Ergo David dicit : *Iniquitates meæ
ſuperpoſuerunt caput meum*; qui ſe nove-
rar in iniquitate eſſe conceptum, &
in delictis a matre eſſe generatum.
Dominus autem qui ſua peccata non
habuit, nec cognovit proprias iniqui-
tates, ait : *Iniquitas calcanei mei circum-
dabit me*; hoc eſt, iniquitas Adæ, non
* mea. * Sed ea non poteſt mihi eſſe
terrori; in die enim judicii noſtra in
nobis, non alienæ iniquitatis flagitia
puniuntur. Unde reor iniquitatem cal-
canei magis lubricum delinquendi,
quam reatum aliquem noſtri eſſe de-
licti. Meritoque Dominus qui pro no-
bis univerſa ſuſcepit : Lavemus, inquit,
& pedes, ut calcanei lubricum poſſi-
mus auferre; quo fida ſtatio poſſit eſſe
virtutum, & ne paterno quis errore
labatur, qui ſuo paratus eſt ſtare pro-
poſito : & non metuat lubricum here-
ditatis, qui cupit veſtigium tenere vir-
tutis. Iniquitas ergo calcanei noſtri
prævaricatio eſt Adæ, per quam pro-
lapſus eſt in contemtum & diſſimula-
tionem cæleſtium mandatorum.

10. Eſt etiam iniquitas calcanei,
* Judæ * hæſitanda proditio. Calcanei
Ibidem 18. ideo, quia ſcriptum eſt : *Qui manducat
mecum panem, levabit ſuper me calcaneum
ſuum*. Bene & ibi ſuum, & hic meum
dixit : ſuum, quia Chriſtus ſine iniqui-
tate, hæc autem ſolius iniquitas pro-
ditoris : meum autem calcaneum, quaſi
ultimum ſui corporis Judam Chriſtus
appellat, cujus nos ſumus corpus &
membra. Apoſtoli præſtantiora & actuo-
ſa membra ſunt Chriſti : Judas calca-
neum, quaſi extrema pars corporis

A ſerpenti obnoxia, & patens vulneri.
Primum ergo calcaneum Adam, ſe-
cundum calcaneum Judas. Ille lapſus
torius hereditatis, hic ſolius prodito-
ris, qui hereditatem implicare non po-
tuit; quia jam non carnales ſumus,
ſed Redemtoris hereditas, Scriptura
dicente : *Eſt hereditas credentibus in Do-* Eſai.54.17.
mino.

11. Eſt & illa iniquitas calcanei ſui,
B quæ circumdedit Chriſtum. *Circumdan-* Pſ. 54.117.
tes, inquit, *circumdederunt me, & in no-
mine Domini ultus ſum in eos*. Calcaneum
ejus Synagoga eſt, decor & gloria vul-
tus ejus Eccleſia; ſicut ſcriptum eſt :
Dominus regnavit, decorem induit. Pſ.92.1.

12. Illi ergo ſunt calcaneum, de
quibus dicit : *Qui confidunt in virtute ſua,* v. 7.
quique in abundantia divitiarum ſuarum glo- Pſ.33.11.
C *riantur*. *Divites eguerunt & eſurierunt*.
Quod de Judæis dictum eſt. Sed &
omnes qui luxurioſe vivunt, & non
tenent caput, calcaneum Chriſti ſunt.
Sed hæc generalia, quæ late patent.
Ceterum ſpecialiter de Juda locutus eſt
proditore, qui ſibi validus & dives
apoſtolatus gloria videbatur.

13. Denique de Paſſione Domini
ſermo contexitur. *Frater non redimit,* v. 8.
redimet homo; nec dabit Deo propitiationem v. 9.
D *ſuam, & pretium redemtionis animæ ſuæ*;
hoc eſt, ut quid timebo in die mala?
Quid enim poteſt mihi nocere, qui
non ſolum non indigeo redemtore,
ſed ipſe omnium ſum redemtor. Alios
liberos faciam, & pro me ipſo ipſe
trepidabo? Ecce faciam nova omnia,
quæ ſupra ipſum germanitatis affectum
ſint atque pietatem. Quem frater eo-
dem matris utero effuſus in lucem re-
dimere non poteſt, quia parilis naturæ
E infirmitate retinetur, redimet homo :
ſed ille homo de quo ſcriptum eſt;
quia *mittet illis* Dominus *hominem, qui* Eſai.19.20.
ſalvabit eos; qui de ſe ipſo dixit : *Quæ-* Johan.8.40.
*ritis me occidere, hominem qui veritatem
locutus ſum vobis*. Sed quamvis homo
ſit, quis cognoſcet eum? Quare nemo
cognoſcet? Quia ſicut unus Deus, ita
& unus mediator Dei & hominum
homo Chriſtus Jeſus. Ipſe eſt ſolus
F qui redimet hominem, vincens pietate
germanos; quia pro alienis ſanguinem
ſuum fudit, quem nemo poteſt offerre
pro fratre. Itaque corpori proprio non
pepercit, ut nos redimeret a peccato :
& de-

* Agitur hic de fidelibus adultis, qui judicium non de originali peccato, ſed de actualibus ſubituri ſunt. Quod vero ſubditur *iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quam reatum aliquem noſtri eſſe delicti*, hoc nimirum ſignificatur, quod poſtea in Trident. Synodo ſeſſ. 5. can. ult. ſancitum eſt, concupiſcentiam ab Apoſtolo peccatum appellari non, *quod vere & proprie in renatis peccatum ſit : ſed quia ex peccato eſt, & ad peccatum inclinat*. Confer ſodes hunc noſtri locum cum iis quæ lib. 2. cap. 40. *de Gratia & Peccato originali* tradit Auguſtinus. Verum loquendi hac de re alibi adhuc te dabit occaſio.

* *Hæſitanda*, quæ proferenda non eſt, niſi reluctante ac prope invita lingua; ut evenit iis qui hæſitantia laborant.

& dedit ſemet ipſum redemtionem pro
omnibus; ſicut verus ejus teſtis adſe-
Rom. 9. 1. ruit apoſtolus Paulus, qui ait: *Veritatem*
dico, non mentior. Sed quare ſolus hic
redimet? Quia nemo poteſt eum æquare
pietate; ut pro ſervulis ſuis animam
ſuam ponat: nemo integritate; omnes
enim ſub peccato, omnes Adæ illius
ſubjacent prolapſioni. Solus Redemtor
eligitur, qui peccato veteri obnoxius
eſſe non poſſit. Ergo per hominem,
dominum Jeſum intelligamus, qui ſu-
ſcepit hominis conditionem; ut in car-
ne ſua peccatum omnium crucifigeret,
& chirographum univerſorum ſuo cruo-
re deleret.

14. Sed forte dicas: Quomodo red-
emturus frater negatur; cum ipſe di-
Pſ. 21. 23. xerit: *Narrabo nomen tuum fratribus meis?*
Sed non quaſi frater nobis, ſed quaſi
homo Chriſtus Jeſus, in quo Deus
erat; nobis peccata dimiſit. Sic enim
2.Cor.5.19. ſcriptum eſt: *Deus erat in Chriſto mun-*
dum reconcilians ſibi. In illo Chriſto Jeſu,
Johan.1.14. de quo ſolo dictnm eſt: *Quia Verbum*
caro factum eſt, & habitavit in nobis.
Non ergo quaſi frater, ſed quaſi Do-
minus habitavit in nobis, cum habita-
ret in carne. Cum igitur reconciliave-
rit Deo mundum, utique ipſe reconci-
liatione non eguit. Pro quo enim pec-
cato ſuo propitiaret Deum, qui nulla
peccata cognovit? Denique dridrachma
poſcentibus Judæis, quod pro peccato
dabatur ex Lege, dixit ad Petrum:
Matth. 17. *Simon, reges terræ a quibus accipiunt tri-*
24. & ſeq. *butum vel cenſum, a filiis ſuis, aut ab*
alienis? Reſpondit Petrus: Ab alienis. Cui
dixit Dominus. Ergo liberi ſunt filii. Ut
autem non faciamus illis offendiculum ....
mitte hamum, & eum piſcem qui primus
adſcenderit, tolle; & aperto ore ejus, inve-
nies ſtaterem: illum tollens dabis pro me &
pro te. Oſtendit quod non pro ſe pro-
pitiationem debeat peccatorum; quia
ſervus peccati non erat, ſed ab omni
erat liber errore Filius Dei. Filius enim
liber, ſervus eſt in reatu. Ergo liber
iſte ab omnibus, nec pretium redem-
tionis animæ ſuæ dat, cujus ſanguinis
pretium poterat abundare ad univerſa
mundi totius redimenda peccata. Re-
cte ergo alios liberat, qui pro ſe nihil
debeat.

15. Plus adjicio. Non ſolum pro ſe
Chriſtus pretium non debet ſuæ red-
emtionis, aut propitiationem pro pec-
cato, ſed etiam ſi de fideli quocum-
que homine accipias, poſſit intelligi
quia non debeant ſinguli propitiatio-
nem ſuam; quia propitiatio omnium
Chriſtus eſt, & ipſe eſt univerſorum
redemtio. Cujus enim hominis ſanguis
A jam idoneus eſt ad redemtionem ſui,
cum pro redemtione omnium ſuum
ſanguinem Chriſtus effuderit? Eſt ergo
cujuſqnam ſanguis qui Chriſti poſſit
ſanguini comparari? Aut quis tam po-
tens homo, qui pro ſe propitiationem
ſuam dare poſſit ſupra eam propitia-
tionem, qua in ſe obtulit Chriſtus,
qui ſolus Deo mundnm reconciliavit
per ſuum ſanguinem? Quæ major ho-
B ſtia; quod præſtantius ſacrificium; qui
melior advocatus, quam qui pro pec-
catis omnium factus eſt deprecatio, &
animam ſuam dedit pro nobis redem-
tionem? Non quæritur ergo propitia-
tio, aut redemtio ſingulorum; quia
omninm pretium ſanguis eſt Chriſti,
quo nos redemit dominus Jeſus, qui
ſolus Patrem reconciliavit: & laboravit
C uſque in finem; qnia noſtrum laborem
ipſe ſuſcepit dicens: *Venite ad me omnes* Matth. 11.
qui laboratis ..... & ego reficiam vos. 28.
Vide laborantem: *Laboravi clamans, rau-* Pſ. 68. 4.
cæ factæ ſunt fauces meæ. Et alibi: *Iſſa-* Gen.49.14.
char quod bonum eſt, concupivit, requie- & 15.
ſcens inter ſortes. Et infra: *Suppoſuit*
humerum ſuum ad laborandum, & factus
eſt vir agricola. Ergo homo non dabit
jam propitiationem ſuam, nec redem-
tionem; quia ſemel ablutus eſt a pec-
D cato per ſanguinem Chriſti. Laborabit
tamen, ut ſervet præcepta vivendi,
& a mandatis cæleſtibus non recedat.
Dum vivit, in labore ſit, & perſeve- v. 10.
ret in eo; ut vivat in finem, ne &
ipſe morte moriatur, cum ſit jam
redemtus a morte.

16. Qui autem ſervaverit mandata v. 11.
vitæ, non videbit interitum, cum vi-
derit mori eos, qui ſibi ſapientiſſimi
E & prudentiſſimi in hoc ſæculo videban-
tur. Quod ſpecialiter ad ſcribas & pha-
riſæos ſpectat, qui ſibi cathedras in
ſynagogis vindicant, quaſi ſapientiæ
principatum. Qui vere fruſtra labo-
rant, cum putant quia per didrachmum
liberentur, cum ſpiritale pretium ani-
mæ ſuæ, atque illud ſingulare Domi-
nici corporis ſacrificium, inani quadam
Legis interpretatione contemſerint, re-
fugientes baptiſmatis ſacramentum.
F Neminem enim ſanguis redemit hirco-
rum atque taurorum: ſed omnes unus
ſanguis liberat Chriſti, cujus in Levi-
tico figura, non veritas eſt. Non enim
per didrachma, ſed illius ſolius ſangui-
nis pretio liberamur.

17. Simus ergo docibiles Dei; ne
nemo noſtrum videat interitum in illo
die, quando damnabuntur morte per-
petua ſapientes iſtius mundi, vel prin-
cipes Judæorum, quando *ſimul inſipiens* Ibidem
& ſtultus peribunt. Non idem eſt nrum-

que. Stultus eſt qui nihil ſapit, & ſtulta intelligit: inſipiens, qui male ſapit. Dixit inſipiens, quia non eſt Deus. Quomodo iniquus, non quia æquitatem neſciat, ſed quia improbitate cordis ſui iniqua committat: improbus quoque dicitur; eo quod probitatem malitia ſua deſtruere velit, non quia probitatem ignoret. Ipſe ergo inſipiens & ſtultus quando pereunt, alienis relinquunt divitias ſuas; ſuum enim & legitimum ſtultitiæ & improbitatis heredem reperire non poſſunt. Legitimi enim dicunt: *Quia filii Dei ſumus. Si autem filii, & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti: ſi tamen compatimur, ut & ſimul glorificemur.* Rom. 8. 16. & 17. Inſipientes ergo divitias non habent, quia nec hereditatem habent. Non habent divitias infidi, non poſſeſſionem; fideli enim totus mundus poſſeſſio eſt. Non a habent hereditatem; quia ſola eſt [a] hereditas credentibus in Domino. Suas autem divitias habent. Ideoque avarus Luc 12. 17. dicit: *Non habeo quo congregem fructus meos*; non enim verus fructus, ſed avari fructus, pecunia eſt. Et Dominus avaro dicit: Matth. 19. 21. *Vade, vende bona tua .... & veni; ſequere me.* Non enim perfectum bonum eſt patrimonium, ſed hæc ſunt avari bona, quæ in emolumento aliquo conſtituta ſunt. Vende, inquit, quæ putas tua eſſe; cum tua non ſint, quia ad alios fluminis modo tranſeunt: & ſequere me, ut bonum immortale cognoſcas. Sapientes ergo in interitum deducuntur, quibus Deus abſcondit, quæ parvulis revelavit. Peribunt ſimul, & in uno eodemque loco erunt inſipiens & ſtultus, *& alienis relinquent divitias ſuas*; quia non invenit nequitia legitimum ſucceſſorem.

18. *Et ſepulcra eorum domus illorum in ſæculum, tabernacula eorum in progenie & generatione: invocaverunt nomina eorum in terris ipſorum.* ℣. 12. Ubique Scriptura ſepulcra pro vilibus ducit, quibus degeneres, & vitæ hujus cupidi comparantur. Pſ. 5. 12. *Sepulcrum patens eſt guttur eorum.* His ergo qui ad diem & de die vivunt, ſepulcra pro domibus ſunt. Domus enim juſtorum non in terra eſt, ſed in cælo; ſicut Apoſtolus docuit dicens: Philip. 3. 20. *Noſtra autem converſatio in cælis eſt.* Ipſa eſt domus noſtra, quæ domus eſt Chriſti. Unde ait Scriptura: Hebr. 3. 5. & 6. *Et Moyſes quidem fidelis in tota domo ejus, tamquam famulus in teſtimonium eorum quæ dicenda eſſent: Chriſtus vero tamquam filius in domo ſua.* Piis ergo domus eſt Eccleſia, piis patria cælum eſt. Ideoque Juſtus ait: A *Advena ego ſum apud te in terra & peregrinus, ſicut omnes patres mei.* Pſ. 38. 13. Luxurioſis domus ſepulcrum eſt. Denique tamquam in ſepulcro vivunt, qui poſſunt dicere: *Manducemus & bibamus; cras enim moriemur*, Eſai. 22. 13. reſurrectionem ante oculos non habentes. Ideoque tumulis ſuis affixi atque adtumulati adhærent, quia reſuſcitari ſe poſſe non crediderunt. Habitaculum ergo illis in ſuo buſto eſt, & tabernaculum eorum in progenie & B generatione [b] terrena eſt; b qui vermes ſui corporis heredes relinquunt; ut hic tantum ſit memoria eorum, & in æternum tranſire non poſſit.

19. Denique *nomina eorum in terris ipſorum*; quia opera eorum corruptibilia atque terrena. Et ideo ibi ſcribuntur eorum nomina, ubi vivere maluerunt. Qui autem elevaverunt opera ſua, iis dicitur: *Nolite gaudere, quia dæmonia vobis ſubjecta ſunt: ſed gaudete, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cælo.* Luc. 10. 20. Hinc ergo in- Matth. 23. 28. C telligamus quia non otioſe Dominus eos arguit, qui ædificabant ſibi ſepulcra, vel tumulos prophetarum, & exornabant ea. Condemnantur enim Judæi, qui prophetis quos occiderant, terrena ſolatia, non æterna præmia deferebant. Ideoque prohibet, ut diſcipulus ſuus ſepeliat patrem; Matt. 8. 22. quia æterno Patri ſine ceſſatione eſſe debet intentus. Et in Eſaiæ libro ſcriptum eſt: *Quid*, inquit, *quia ædificaſti & excidiſti tibi ſepulcrum?* Eſai. 22. 6. Et reprehenditur D Maria, quæ Chriſtum in tumulo requirebat. Relinque ſepulcra, quæ reliquerunt, qui audita voce Domini in ipſius paſſione ſurrexere de tumulis. Noli inter mortuos habitare, qui vivis. Audi vocem reſuſcitantis Jeſu: *Surge qui dormis, & exſurge a mortuis; ut lumen tibi Chriſti inſundatur.* Epheſ. 5. 14. Alterum lumen ejus Spiritus ſanctus eſt, qui apoſtolis ſanctis in diſperſione linguarum tamquam ignis illuxit.

E 20. Sequitur: *Homo cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt jumentis quæ ſine ſenſu ſunt; & ſimilis factus eſt illis.* ℣. 13. *Hæc via eorum in offendiculum ipſis: & poſtea in ore ſuo complacebunt.* ℣. 14. Quia non intellexit homo, cum in honore eſſet (eſt autem honor, quia ad imaginem Dei factus eſt, factus eſt rationis capax) comparatus eſt jumentis, quæ ſenſum non habent: qui autem intellexit, F Angelis comparatur. Et ideo hic bonorum operum claritate magnificatus eſt: ille ſicut equus adhinniens æſtimatur colluvione vivendi, quæ viæ offendiculum affert in turpitudine & obſcœnitate viven-

a Rom. edit. *hereditas ſervientibus Domino.*

b Mſſ. aliquot, *terreni ſunt, qui vermes ſui corporis* &c.

viventibus. Inſipientia enim viri con-
taminat vias ejus. Hujuſmodi autem
viri vivunt ſecundum appetentiam ſuam,
quæ offendiculum creat, & poſt offen-
diculum complacebunt in ore ſuo, ſed
non in corde. Non enim boni, de
Pſ. 61. 5. quibus dicitur: *Ore ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebant*. Quo reſponſum
eſt etiam iis qui habent in codicibus
ſuis ita ſcriptum: *Et poſtea in ore ſuo
benedicent*. Verbum enim tuum prope,
& in ore tuo ſit, & in corde.

ψ. 15. 21. *Sicut oves in infernum deducentur: mors depaſcet eos. Et dominabuntur eorum
juſti in matutinum; & auxilium eorum ve-
teraſcet in inferno, a gloria eorum*. Qui
noluerunt ut paſceret eos Chriſtus,
depaſcet eos mors. Quis ergo dimittat
bonum paſtorem, qui pro ovibus ſuis
animam ſuam ponit; quia pertinet ad
eum gregis ſui cura? Aut quis eligat
mercenariam mortem, quæ operum
peſſimorum digna mercede refertur?
Simul cognoſce, o homo, quia Chri-
ſtus verus eſt paſtor, qui ſuos paſcit
ad vitam. Mors ſubintravit, quæ ad
interitum adducit alienos, & devorat
eos, quibus poteſt propter eorum fla-
gitia prævalere. Quibus licet in hac
vita ſtudium potentiæ fuerit & divi-
tiarum, ut aliis dominarentur; ſed in
reſurrectione erit ſervitus, cum juſtis
matutinus ſplendor illuxerit: quorum
figura eſt, quod Jacob dominus [a] præ-
a ponitur fratri. Miſerabilis itaque ſervi-
tus, ut eo tempore quo alii vocantur
in gloriam ſplendoris & luminis, ho-
rum gloria veteraſcat, & conſumatur
in tenebris Inferorum. Meritoque de
his dicitur: De honore ſuo & gloria
ſua expulſi ſunt; quia temporalis hæc
gloria.

22. *Verumtamen Deus liberabit*, inquit,
ψ. 16. *animam meam de manu inferni; cum acce-
perit eam*. Bene hoc dicit, qui ſciebat
animam ſuam in inferno non derelin-
quendam. Deſcendit enim, ut capti-
vos abſolveret de faucibus inferorum,
non ut in his captiva remaneret.

23. Ergo quoniam hæc, quæ in iſto
ſæculo ſunt, nobiſcum tranſire non
poſſunt; ideo tibi dicitur: *Ne timueris
ψ. 17. cum dives factus fuerit homo: & cum mul-
tiplicata fuerit gloria domus ejus. Quoniam
non cum morietur, accipiet omnia: neque
ſimul deſcendet cum eo gloria domus ejus*.
Noli, inquit, expaveſcere divitias, &
potentiam divitis, & gloriam ſæcula-

A rem; quoniam caduca illa ſunt, &
citius abeunt, quam venerunt. So-
mnium eſt iſte theſaurus: evigilas, &
receſſit; quoniam qui potuerit crapu-
lam mundi iſtius edormire, & ſobrie-
tatem virtutis adſumere, iſta conte-
mnit, & pro nihilo pecuniam ducit.
Neque timueris cum multiplicatam
gloriam domus alicujus potentis audie-
ris. Inſpice diligenter, & vacua eſt,
B quæ nihil habeat in ſe fidei de plenitu-
dine. Et quid de domo dicam? Vacuus
erat totus hic mundus antequam nu-
mero credentium eum Chriſtus imple-
ret. Ideoque ſcriptum eſt: *Judicabit* Pſ. 109. 6.
inter gentes, replebit ruinas. Quid enim
aliud erat ante in hoc mundo, niſi
ruina perfidiæ? Quid eſt ruina? Audi
dicentem: *Ubi ruina, ibi & aquilæ*; id Matth. 24. 28.
eſt, ubi ruina, ibi & reſurrectio.
C Ruina, vacua firmitatis eſt: reſurrectio,
plenitudo vivendi eſt. Ideoque nos
Adæ illius ruina vacuavit, ſed Chriſti
replevit gratia. Ideo ſe ille exinanivit;
ut nos repleret, atque in carne homi-
nis plenitudo virtutis habitaret. Quid
ſit ruina, cognoſce. Dum vivit homo,
infuſus eſt ſpiritu: ubi mortuus fuerit,
vacuus utique hujus vitalis eſt ſpiritus.
Multo magis vacuum facit amiſſio gra-
tiæ ſpiritalis, quem gratia replere con-
D ſuevit; ut poſſimus dicere: *Quoniam nos* Johan. 1. 16.
*omnes de plenitudine ejus accepimus, & gra-
tiam pro gratia*. De alio dicitur: *In va-* Eſai. 49. 4.
cuum laboravi: juſtus autem ſicut odor
agri pleni.

24. Quid autem non vacuum, quod ψ. 18.
ſæculare atque mundanum; cum recte
dixerit, qui mundum iſtum ſobria vir-
tute contemſit: *Nudus ſum natus, nudus* Job 1. 21.
& moriar? Numquid ſecum quis poteſt
auferre quæ poſſidet? Hic omnia dere-
E linquit, ſolus intrat in tumulum, &
vacuum illius divitis eſt ſepulcrum,
quem nec * ipſa terra capiebat. Unde *
dictum eſt: *Numquid ſoli habitabitis ſuper
terram? Numquid deſcendit in illud ſepul-* Eſai. 5. 8.
crum gloria domus ejus aut copia? Vide
vim Scripturæ. Gloria ſæculi non de-
ſcendit cum peccatore, ſed gloria vir-
tutis adſcendit cum innocente. Et ut
compendioſius dicamus, gloria hominis
F cum adſcendente adſcendet: cum de-
ſcendente non deſcendet. Quod gratiæ
eſt ac virtutis, adſcendet. In paradi-
ſum adſcenditur, in infernum deſcen-
ditur. *Deſcendant*, inquit, *in infernum* Pſ. 54. 16.
viventes. Ideoque Lazarus pauper per

a Mſſ. Vat. & quatuor Gallic. *præponitur fratri miſerabilis. Itaque mala ſervitus* &c.

* Videntur hæc proprie cadere in Alexandrum Macedonem, quem Plutarchus & Val. Maximus narrant, cum de infinitate mundorum philoſophum quemdam diſputantem audiviſſet, fleviſſe, quod vix unum poſſideret. Hinc de illo Juven. Sat. 10.

Unus Pellæo juveni non ſufficit orbis.
Æſtuat infelix anguſto limite mundi &c.

Luc. 16. 22. & ſeq. Angelos in Abrahæ ſinum eſt elevatus. Dives luxurioſus elevans in infernn oculos ſuos rogat Abraham ut mittat pauperem, & digito ſuo contingat linguam ejus, qun requiem aliquam in ardore maximo conſtitutus poſſet adipiſci. Vide illum pauperem bonis omnibus abundantem, quem ſancti Patriarchæ requies beata circumdabat. Vide hunc vacuum, qui ſibi in hoc ſæculo abundare omnibus videbatur, B cujus anima in vita ipſius benedicebatur: ſed nunc iners morte cruciatur.

v. 19. 25. Unde pulcre ſequitur: *Quoniam anima ejus in vita ipſius benedicetur: confitebitur tibi, cum beneſeceris ipſi.* Benedicent, inquit, eum benedictione terrena. Stulti homines, qui præſentia, non futura conſiderant. Benedicent eum adſeclæ ejus atque * paraſiti. C Ipſe quoque beatum ſe putat, ſi agrum aliquem quem deſiderabat, invaſerit. Confitetur tunc Deo, cum ei in hoc ſæculo ſecunda ſuccedunt: quando autem adverſa contingunt, impio ore maledicit. Hoc ergo dicit, quia ſæcularis non agit gratias in paupertate poſitus & adverſis; juſtus autem in anguſtiis magis Dominum grato benedicit affectu. Denique diabolus ad Deum dicit: Quid mirum, ſi te benedicit Job 1. 11. D Jnb? Abundant ei omnia. *Sed mitte*, inquit, *manum tuam, & tange ea quæ poſſidet, videamus ſi in faciem te benedicet.* Et dedit ipſi Dominus poteſtatem, ut quæ ſæculi eſſent hujus, auferret: carnem ipſius, ulceris atrocitate perfunderet. Job tamen benedicebat dicens: Ibidem 21. *Dominus dedit, Dominus abſtulit .... ſit nomen Domini benedictum.*

A 26. *Introibit uſque in progeniem patrum* v. 20. *ejus: uſque in ſæculum non videbit lumen.* *Homo cum in honore eſſet, non intellexit;* v. 21. *comparatus eſt jumentis, quæ ſenſum non habent, & ſimilis factus eſt illis.* Ideo, inquit, iſte in progeniem patrum ſuorum introibit. Qui eſt pater impiorum, Dnminus declaravit dicens: *Vos* Johan. 8. 44. *ex patre diabolo eſtis.* Sunt & illi patres de quibus dicitur: *Relinque mortuos ſe-* Matth. 8. 22. B *pelire mortuos ſuos.* Ideo & Moabitæ Deut. 23. 3. uſque in tertiam & quartam generationem prohibiti ſunt introire in Eccleſiam Domini; ut filii eorum propter peccata patrum ſuorum introirent in eorum generationem, quorum facta imitabantur & mores. Unde & ſcriptum eſt: *Filii adulterorum in conſummatione erunt.* Sap. 3. 16. Ergo qui non illum patrem qui in cælo eſt, ſequitur; ſed C illum terrena colluvione viventem, in progenie terreni patris intrat. Qualis enim terrenus, tales & terreni; ut ſit ejus vita terrena, requies nulla poſt mortem. In æternum non videbit lumen; quoniam temporale quæſivit. Ille autem qui Chriſti ſecutus eſt gloriam, qui deſideravit illud lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, inveniet & videbit lumen æternum; quia eum D Chriſtus redemit a morte.

27. Tunc ergo cogitabit ſecum, quia *cum in honore eſſet, non intellexit;* & ideo erit ſimilis jumentorum, qui ſimilis debuit eſſe Angelorum, per domini noſtri Jeſu Chriſti gratiam: cui eſt honor, gloria, perpetuitas a ſæculis, & nunc, & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

* *Paraſiti* ſunt qui ciborum gratia magnatibus atque divitibus adulantur, *ἀπὸ τοῦ παρὰ, καὶ σίτου.*

Digitized by Google

IN PSALMUM LXI.

PRÆFATIO.

℣. 1. Titulus : *In finem, pro Idithum, Pſalmus ipſi David.*

In hujus pſalmi tractatu B. Ambroſius infidelitatem & impietatem Maximi tyranni graviter redarguit, qui auſus eſt dominum ſuum Gratianum imperatorem fraude & dolo perimere : quem imperatorem in Domini tabernaculo habitare, & in monte ejus requieſcere dicit.

1. OMNIUM noſtrum indubia conſuetudo eſt, ut feſtinemus ad finem, & eorum (B) quæ legimus vel vidimus & audivimus, velimus ſummam cognoſcere. Unde titulus ipſe otioſos nos eſſe non patitur, nec feriatis præterire auribus deſiderii communis indicium. Præ ceteris enim, licet etiam in ceteris clareat, divinum tamen in hujuſmodi pſalmo refulget oraculum. Unde diligentius quid ſit finis conſideremus ; (C) finis enim dicitur τέλος, & ſumma rei ejus quam volumus explicare. Finis dicitur Chriſtus, quia ipſe eſt finis Legis ; ſicut Scriptum eſt : *Finis enim Legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti* (Rom. 10. 4.). Finis etiam dicitur, quia ipſo eſt principium & finis. Ergo iſti pſalmi qui titulantur : *In finem* ; aut de Chriſto ſunt, aut ipſius Chriſti : de Chriſto, cum ipſe annuntiatur : ipſius (D) Chriſti, cum ipſe ſe nuntiat, venturumque promittit in terras, & futuram nobis revelare dignatur proprii corporis paſſionem.

2. Ideoque *ipſi David* inſcribuntur in titulo, a quaſi vero David ; ipſi Domino prophetici oris miniſteria deputentur, per quem humanæ vocis officio vis cæleſtis increpuit, & divina ſententia reſultavit.

3. Meritoque *pro Idithum*, qui fuit (E) propheta, & pſalmos * cum ſex filiis canebat ſuis, velut quædam præfatio eſt ; eo quod eſſet his venia prophe- (A) tanda, qui in pſallendi miniſterio conſtituti, divina oracula humana voce loquerentur. Et quia pro totius mundi abolendo errore ſuſcipienda Dominici corporis paſſio foret, hujus licet nomine cujus ſedulitas probaretur, commendatiorem eruditionem plebis expreſſit. Itaque ipſum audiamus loquentem.

4. *Nonne Deo ſubdita erit anima mea ?* ℣. 2. Suſcepturus carnem hominis dominus (B) noſter Jeſus, ut in ſe eam ipſe mundaret, quid prius quam peccati veteris primum debuit abolere contagium ? Nam quia per inobedientiam culpa irrepſerat, dum mandata divina temerantur, obedientiam utique præ ceteris debuit reformare, ut ſeminarium erroris excluderet. * Fibra enim peccati inde manaverat : & ideo ſicut bo- (C) nus medicus radices prius ulceris debuit amputare ; ut medicamentorum ſalubre remedium vulneris ora ſentirent. Fruſtra enim cicatricem curaveris, ſi ſerpant interiora contagia ; immo acerbatur vulnus, ſi foris clauditur, cum interius virus exæſtuat. Nam quid proderat donaſſe peccatum, ſi peccandi maneret affectus? Hoc erat non ſanare cicatricem, ſed claudere. (D) Voluit itaque mundare vulnus, ut affectum ſanaret ; ne inobedientiæ fors ulla remaneret. Suſcepit ipſe obedientiam, ut nobis eam transfunderet. Sic enim oportebat, ut quoniam per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti erant plurimi, per unius rurſus obedientiam juſti conſtituerentur multi.

5. Unde valde errare eos res indicat, qui carnem hominis a Chriſto (E) aiunt eſſe ſuſceptam, affectum negant : & contra ipſius domini Jeſu venire conſilium, qui hominem ex homine tollunt ; cum homo ſine affectu hominis

a Rom. edit. ſola, *quaſi vero David ipſi a Domino* ; cum ant. edit. ac mſſ. aliquot, *prophetici oris miniſterio deputentur*. Plures codices, & quædam edit. Pariſ. *miniſteria deputentur*. Melius ; totus enim hic locus explicari debet eo ſenſu : Quaſi ipſi Domino qui verus eſt David, propheticorum pſalmorum cantus adtribuatur. Quamquam nec ſenſu caret, ſi vocem *miniſterio* retineas.

* Horum nomina reperias licebit lib. 1. Paral. cap. 25. ℣. 3.

* *Fibra peccati*, dicitur per metaphoram a radicum fibris.

nis eſſe non poſſit. Nam caro ſine A affectu & præmii immunis & culpæ eſt. Illud ergo ſuſcipere debuit & ſanare, unde culpa manaverat; ut originem erroris & quaſdam prorumpentis delicti fores clauderet. Unde ego hodie hominem agnoſcerem dominum Jeſum, cujus carnem non video, affectum lego: unde, inquam, hominem eum agnoſcerem; niſi eſurriſſet, niſi ſitiſſet, niſi fleviſſet, niſi dixiſſet: B
Matth. 26. 38. *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem?* Deinque ſcriptum eſt: *Et homo eſt, &*
Hier. 17. 9. *quis cognoſcet?* Sed homo per iſta cognoſcitur, qui per opera divina ſupra homines æſtimatur. Itaque ipſe eo uſque ſe hominem credi volebat, cum Deus eſſet; ut ſe appellaret hominem dicens: *Quid me quæritis occidere, homi-*
Johan. 8. 40. *nem qui veritatem locutus ſum vobis?* Nec ſolum hominem, ſed etiam filium ho- C
Matth. 16. 3. minis diceret, ſicut ait: *Quid me dicunt eſſe homines filium hominis?* Unde ille ſummam tenere fidei pronuntiatus eſt, qui & Dei Filium cognovit, & hominem non negavit. Ipſe igitur utrumque unus, inſeparabilis numero, & agnoſcendus operis diſtinctione, non varietate perſonæ. Non enim alter ex Patre, & alter ex Maria: ſed qui erat ex Patre, carnem ſumſit ex Virgine; D affectum adſumſit ex matre, ut infirmitates noſtras ipſe ſuſciperet. Unde ait Propheta: *Et pro nobis dolet*. Quo-
Eſa. 53. 4. modo dolebat meo dolore, ſi meum non gerebat affectum? *Homo*, inquit,
Ibidem 3. *in plaga, & ſciens ferre infirmitatem*.

6. Itaque quaſi homo infirmatus eſt, quaſi homo doluit; & nos quaſi hominem æſtimavimus eum eſſe in doloribus: ſed quaſi victor infirmitatum, E non infirmitatibus victus, pro nobis non pro ſe dolebat; & infirmatus eſt non propter ſua, ſed propter noſtra peccata, ut nos ſuo livore ſanaret. Quid utique eſt *homo in plaga, & ſciens ferre infirmitatem*; niſi quia plagæ habebat compaſſionem? Aut quomodo ſciebat ferre infirmitatem, ſi ſenſum infirmitatis excluſerat? Quod enim portamus, hoc pro onere ſuſtinemus. Suſcepit ergo peccata noſtra, ut portaret: ſuſcepit etiam, ut purgaret. De- F nique ſcriptum eſt: *Et peccata eorum*
Eſaiæ 11. & 12. *ipſe purgavit. Ideo ipſe hereditate poſſide-* A *bit multos, & fortium partietur ſpolia*. Ibi enim major triumphus, ubi mens interna mundatur. Quod portat igitur ad remiſſionem pertinet: quod purgat, ad correctionem. Suſcepit itaque compaſſionem noſtram, ſuſcepit & ſubjectionem. Quod enim ſubjecit ſibi omnia, ſuum eſt: quod ſubjectus eſt, noſtrum eſt. Ideoque ait: *Nonne Deo ſubdita erit anima mea?* B Anima, inquit, ſubdita, non divinitas: anima ſubjecta, non Dei virtus. Virtus enim Dei [a] non poteſtati ſubdita eſt; ſed unitate, & conſortio ejus utitur poteſtatis. Illa ſubjecta eſt, quæ humanæ conditionis fragilitate plerumque mutatur, non quæ mutari non poteſt. Anima carni compatitur, & animæ caro, quæ ſibi quodam contubernio copulantur. Illa ſubjicitur, quæ C triſtis eſt; quia ſcriptum eſt: *Triſtis eſt* Matth. 26. 38.
anima mea uſque ad mortem. Illa ſubjicitur quæ ſuſcepta, non ex Deo Patre nata: quamquam ipſa ſubjectio non in ſpecie quidem infirmitatis ſit, ſed in operatione virtutis; diſpenſationis magis temporariæ * arbitra, quam perpetuo ſervitio mancipata. Unde & ait: *Nonne Deo ſubdita eris anima mea?*

7. Cur dixit, *erit*, ſi ſempiterna D ſubjectio eſt? Sed quia Filius Dei qui loquebatur æternus eſt, animam autem ſuſcepit ex tempore; ideo futuram ſubjectionem animæ ſuæ dicit. Per ipſam ergo obedientia, per ipſam humilitas; quæ tamen non ad infirmitatem potentiæ ſuſcepta ſunt, ſed ad magiſterium diſciplinæ. Ipſe enim dominus Jeſus *cum eſſet in Dei forma, non* Philip. 2. 6. 7. & 8.
rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo; E *ſed ſemet ipſum exinanivit formam ſervi accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, in ſpecie inventus ut homo: humiliavit ſemet ipſum, factus obediens uſque ad mortem;* ſicut Apoſtolus dicit, non jugem & perpetuam, ſed temporalem ſubjectionem cupiens declarare: qualis ſit ſuſcepta cum carne, & depoſita cum ipſius * corporalis ſervitute. Sic etiam ad Hebræos ſcriptum eſt. Nam cum propoſuiſſet exemplum dicens: *Tu es* Hebr. 5. 6. 7. 8. 9. & 10.
F *ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech*; ſubjecit idem Paulus: *Qui in diebus carnis preces & ſupplicationes adhibuit ei, qui poſſet liberare eum de mor-*

te,

a Cunctæ edit. ac plerique mſſ. *non poteſtati ſubdita eſt, ſed unitati* &c. ...... Melius cod. Reg. alter ...... *ſed unitate* &c.

* *Arbitra*, id eſt, teſtis; per hanc enim animæ Chriſti ſubjectionem diſpenſatio humanæ redemtionis manifeſtata eſt; cum inde conſilium divinum inobedientiæ primi Adæ per ſecundi obedientiam reparandæ intellexerimus. Aut forte *arbitra* idem quodammodo eſt ac moderatrix; quia diſpenſationem illam anima Chriſti domini ſuſcepit non coacta ſed volens. Quippe oblatus eſt, quia ipſe voluit, ut Eſaias 53. 7. vaticinatur.

* Dei Filius ſubjectionem quidem cum corpore ſuſcepit, ſed non depoſuit cum corpore; quia illud quod ſemel adſumſit, numquam dimiſit. Depoſuit vero cum corporis ſervitute, quando ſcilicet corpus excuſſo mortalitatis jugo, immortalitatis dotibus præditum reſurrexit.

Digitized by Google

te, cum magna voce & lacrymis : & exauditus ab illo metu . Quamquam eſſet Filius, didicit ex his quæ paſſus eſt obedientiam : & conſummatus obtemperantibus ſibi cauſa factus eſt ſalutis æternæ : vocatus a Deo ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech . Nonne igitur evidenter clamavit Apoſtolus dicens obedientiam illam & humilitatem non divinitatis fuiſſe, ſed carnis? Quod enim diſcitur, temporale eſt. Quaſi homo ergo ex his quæ paſſus eſt, didicit obedientiam ; ut conſummaretur in carne, & per obedientiæ transfuſam in nos ſucceſſionem cauſa fieret nobis ſalutis æternæ, quibus ante per inobedientiæ hereditatem primus ille Adam cauſa factus eſt mortis.

8. Subjectio ergo magiſterium virtutis humanæ, non divinæ imminutio poteſtatis eſt. Nam ſi illum minorem Filium & inæqualem Patri dicunt, quia erat ſubditus Patri Deo; numquid & matre ideo minor, quia ſubditus erat matri? Lectum eſt enim de
Luc. 2. 51. Joſeph & Maria : *Et erat ſubditus illis*. Sed pietas omnibus nobis non diſpendio, ſed incremento eſt, per quam omnibus nobis dominus Jeſus fidem infudit & gratiam ; ut nos ſpiritu fideli ſubditos Patri faciat Deo. Et ideo novo & profundo conſilio Apoſtolus ait quod ipſe Patri erit ſubjectus in nobis, cum fuerit in omnibus plenitudo fidei, & quædam devotionis unitas. Nunc enim quamdiu ſententiis diſcrepamus, quodammodo regnum Chriſti minoramus; quia nondum ei ſubjecta ſunt omnia, cujus regnum
1. Cor. 15. 28. unitas eſt: *Cum autem ſubjecta illi fuerint omnia, tunc & ipſe ſubjectus erit illi, qui ſibi ſubjecit omnia, ut ſit Deus omnia in omnibus*; ſicut ſcriptum eſt. Nunc enim poteſtate ſupra omnes eſt, ſed opus eſt ut ſit in omnibus voluntate : volet autem, cum omnia in nobis cognoverit ſui plena, & vacua delictorum. Nondum igitur ſubjectus eſt Patri ; quia nondum omnia & in omnibus Chriſtus : cum autem fuerit omnia & in omnibus Chriſtus, erit omnia & in omnibus Deus. Unde colligitur unum eſſe regnum Patris & Filii, & etiam Spiritus ſancti ; quia qui Filium receperit, recipit & Patrem, recipit & Spiritum ſanctum ; quia una poteſtas, una gratia, una operatio Trinitatis eſt.

9. Meritoque addidit Dominus : *Ab*
v. 2. *ipſo enim ſalutare meum*. Quaſi diceret: Nolite turbari quia dixi animam meam fore Deo ſubditam. Anima erit ſubdita, quæ veſtri eſt portio : ſalutare autem meum ab ipſo ; hoc eſt, quia a Patre & in Patre ſemper ſum. A Patre enim veni in hunc mundum : etſi videtis hominem, Dei Filium credite. *Cum venerit autem paracletus quem* Joan. 15. 26.
ego mittam vobis a Patre meo, ſpiritus veritatis, qui a Patre meo procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Et Filius a Patre procedit, & Spiritus ab ipſo procedit. De unitate ergo divinitatis ambiguum nihil. Ideoque concupivit David hoc ſalutare Dei nobis dari; quia ipſe eſt vita æterna, ſi & Patrem verum Deum cognoſcamus & Filium, quem pro noſtra certum eſt ſalute veniſſe : ſed non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo. Adſertionem ſuæ divinitatis ſequeſtrat, & diſpenſationis humanæ repræſentat officium.

10. Ideoque adjunxit ſtatim : *Etenim* v. 3.
ipſe eſt [a] *Deus meus, adjutor meus, defenſor meus : non movebor amplius*. Hæc utique quaſi homo loquitur; quia in Deo ſpem noſtram debemus reponere, ne facile labamur: quamquam in eo quod locutus eſt: *Non movebor amplius*; oſtendat habere ſe divinæ inſignia poteſtatis. Habes enim alibi dicentem: *Adhuc* Agg. 2. 7.
ego ſemel terram movebo. Movit diluvio, quando præter arcam Noe caro omnis interiit : movit cum Sodoma & Gomorrha ſacro igne conſumptæ ſunt. Hæc ſupernæ indignationis indicia ſunt. Sed quia elegit genus hominum Dominus magis ſervare quam perdere, non movebitur amplius ad indignationem, qui venit ad miſericordiam : venit ut redimeret nos ſuo ſanguine, non ut noſtrum effunderet : venit ut ſe offerret pro nobis, & quaſi bonus negotiator mercem ſuam proprii corporis paſſione ſervaret.

11. Et cum hoc diceret, levavit oculos ſuos, & vidit hinc perſecutores, inde nequitias ſpiritales in unum v. 4.
convenire, & ait : *Quouſque irruitis in hominem, interficientes univerſos*, hoc eſt: Quid delere genus feſtinatis humanum? Hominem neſcitis me pro omnium redemtione veniſſe ? Obtuli me pro cunctis, ut omnes mea oblatione protegerem. Hominem ergo aut pro humana omni accipimus multitudine: aut ſi de uno accipimus, de ipſo dictum intelligimus: Irruitis, ſed in hominem; quia ſupra Deum irruere non poteſtis;
ſicut

a Rom. edit. *Deus meus, & ſalutaris meus*. Sic & infra num. 18. Nimirum ex LXX. apud quos legas, Θεέ μου, καὶ σωτήρ μου.

Johan.8.40. ſicut habes alibi : *Quid me quæritis occi-*
dere hominem ? Neque enim divinitas
morti poterat eſſe ſubjecta, ſed huma-
na ſuſceptio. Si ergo in me irruitis ,
& me vultis tenere; quid eos qui me-
cum ſunt , vultis occidere ? Satis eſt
vobis habere quem quæritis . Neque
quæro conſortem paſſionis , qui ad ſa-
lutem omnium adjutore non egeo .
Non requiro legatum , nuntium non
præmitto ; ſed ipſe me nuntius obtuli
non quærentibus: me tradidi non com-
prehendentibus ; ut liberarem eos qui
mortis laqueis fuerant comprehenſi .
Irruitis igitur tamquam parieti incli-
nato & maceriæ impulſæ , ignari quia
veni non ut inclinarem parietem , &
maceriam impellerem ; ſed ut ſolve-
rem. Veni enim pax, ut faciam utra-
que unum ; & medium parietem ma-
ceriæ ſolvens , qui carnem & animam
dividebat , ut unum ſentire non poſ-
ſent : & ideo caro animæ repugnabat,
& ſubdita imperio ejus eſſe non pot-
erat; quia objecti parietis obſtaculo gu-
bernaculis ejus parere non poterat.

12. Lex igitur carnis legi mentis ad-
verſabatur . Hunc parietem veterum
inimicitiarum velut murum ſuſtulit do-
minus Jeſus, & pervios fecit eſſe con-
ventus mentis & carnis ; ut in unum
coeuntes , id quod erat utrique ſalu-
tare , ſequerentur . Paries ergo quæ-
dam eminentia delictorum eſt . Unde
ad pontificem Judæorum dicit Paulus:
Act. 23. 3. *Percutere te incipiet Deus , paries dealbate* ;
paries enim luto cementiſque conſtrui-
tur . Hinc ædificabant Ægyptii civita-
tes, quando Judæi lateres facere coge-
bantur . In Ægypto lutum conficieba-
tur , & populus Dei peccatum illic
operabatur. Ideo gemebat, ideo exau-
ditus & liberatus eſt a peccato . Ideo
Lex data, promiſſa gratia; ut Lex pec-
catum ex parte reſecaret , gratia omne
donaret .

13. Et cum hæc nobis conferret ,
hæc pro nobis ſubiret , nos pretium
ejus repellebamus . Unde ait : *Verum-*
v. 5. *tamen pretium meum cogitaverunt repellere* ;
quando pretium referente Juda prodi-
tore , Judæi in loculum mittere no-
Matth. 27. 6. luerunt dicentes : *Non licet nobis mittere*
in loculum ; quia pretium ſanguinis eſt .
Damnatur hic judicio ſuo proditor ,
qui refudit pretium quod accepit , in-
firmus ad ſacri muneris teſtimonium ,
ſed validus ſceleris ſuis teſtis. UNUS-
QUISQUE enim gravior accuſator eſt
ſui , & inexcuſabilem in ſe fert ipſe
ſententiam . Principes Synagogæ ſuo
condemnant ſe judicio . Profitentur
enim pretium eſſe ſanguinis quod de-

A derunt , dum arguunt refundentem .
Nam ſi recipiendum non fuit , nec
ſolvendum fuit. Atque utinam aut non
dediſſent, aut quia dederant, nec rece-
piſſent . Repudiarunt enim quod in
loculum mittere noluerunt , & eme-
runt inde agrum in ſepulturam pere-
grinorum. Merito ergo gentiles, quibus
agri ejus qui morte emtus eſt Chriſti,
ſepultura profecit , jam non ſunt ad-
B venæ, atque peregrini: ſed cives ſancto-
rum facti ſunt , & domeſtici Dei ;
quia conſepeliuntur Dei Filio : Judæi
autem qui paſſionis ejus pretium repu-
diarunt , peregrinantur a Chriſto. To-
lerabilior illis vel in hoc proditor ,
quod confitetur errorem : illi autem
crimen ſuum excuſando acerbant. VE-
RECUNDIOR eſt enim confeſſio poſt
delictum . Impudenter igitur refelle-
C bant commune ſacrilegium confitentem
dicentes: *Quid ad nos ? Tu videris.* Quid Ibidem 4.
enim dicebat proditor, niſi hoc: *Peccavi*
quod tradiderim ſanguinem juſtum ? Quod Ibidem.
erat crimen tradentis , quomodo ſuſci-
pientis non poterat eſſe peccatum; cum
ſcelus ſceleri ſit adjunctum , ut quem
ſcelerate emerunt , ſceleratius trucida-
rent ?

14. *Cucurri* , inquit , *in ſiti*. Verum v. 5.
D eſt quidem quod dominus noſter Jeſus
ſitivit. Beata Domini ſitis; quia ſitivit
pro nobis , & maxime in paſſione .
Denique dixit : *Sitio* . Tunc itaque ſi-
tiebat , quando de latere ſuo reſtin- Johan. 19. 28.
ctura ſitim omnium vivæ aquæ fluenta
fundebat . Denique ſcriptum eſt : *Flu-*
mina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Sed Joh. 7. 38.
in græco medie poſitum eſt; quia *ἔδρα-*
μον & ſingularem, & pluralem nume-
E rum ſignificat . Ergo etiam *cucurri*, &
cucurrerunt , juxta græcum poſſumus
intelligere . Diximus autem quid ex-
primat , *cucurri* , hoc eſt, feſtinavi ſi-
tim omnium ſuſcipere , ut univerſos
perpetui fontis ubertate ſatiarem (cui
enim dedero aquam , non ſitiet , ne- Johan.4.13.
que hic , neque in futurum ; ſicut di-
ctum eſt ad Samaritanam) nunc dica-
mus quid ſignificet: *Cucurrerunt in ſiti*.
Hoc eſt, feſtinaverunt ut perfidiæ ſuæ
F æſtu fontem vivum negantes , æterna
fauces ſuas ariditate ſiccarent ; ſicut
ipſe Dominus ait : *Me dereliquerunt fon-* Hier.2. 13.
tem aquæ vivæ , & fecerunt ſibi contritos
lacus . Nec mirum ſi ſitierunt , qui
aquam fontis æterni tenere non pot-
erant lubrici perfidiæ ſuæ rimis. Sitie-
runt ergo ; quia ſe potu privaverunt
ſpiritali , quem hauſerant de conſe-
quenti petra. Unde & Symmachus ait:
τῷ δόλῳ αὐτῶν ηὐλόγουν ; hoc eſt, placuit
illis in mendacio, cum objicerent falſa

pro

Digitized by Google

pro veris. Omne mendacium ſitim A habet, veritas ubertatem, quæ in perpetuum perſeverat.

15. Et quam cito probavit, quia cucurrerunt in mendacio! v. 5. *Ore ſuo*, inquit, *benedicebant, & corde ſuo maledicebant*. Miſera perfidorum ſitis, qui aliud tenebant corde, & ore aliud loquebantur. Ubi autem fidei exundat ubertas, corde creditur ad juſtitiam, ore confeſſio fit ad ſalutem. B Quomodo autem benedixerint ore, & corde maledixerint, ſeries Paſſionis oſtendit, cum dicerent: *Marc.* 15. 32. *Deſcendat de cruce & credimus ei*. Stulti! De morte ſurrexit, & non crediderunt; quomodo ſi de cruce deſcenderet, crediſſent? *Pſ.* 21. 9. *Speravit in Domino, eripiat eum: liberet nunc eum, quoniam vult eum*; quia illudentes potius quam optantes iſta dicebant, & interrogabant utrum eſſet C Dei Filius, verbis pacifica loquentes, corde accuſationem ſacrilegii cogitantes.

16. Sed hæc myſtica, veniamus ad moralia. Etenim quoniam non ſemel appetitur Chriſtus, appetitus eſt ſemel in ſuo corpore quod ſuſcepit in Virgine, appetitus eſt frequenter in eo corpore, quod eſt Eccleſia; nos enim ſumus corpus Chriſti & membra. D Appetitur & in ſingulis ſanctis ſuis & innocentibus, qui Domino ſe dicarunt.

17. *De Gratiano imperat.* Recordamur aliquem proxime ab omnibus appetitum, a ſuis deſtitutum ac proditum: qui dudum in ſuggeſtu locatus imperii, ſubito egens omnium ab ipſis quorum hereditarium fuerat ſortitus obſequium, cœpit urgeri, ingruentibus in exitum, inferentibus mortem, nullo auxiliatore, nullo jam ſocio ſui, nullo comite. E Quid aliud melius dixerit, quam quod ex ipſo cui ſe devovit, acceperat: *Nonne Deo ſubdita erit anima mea?* Hoc eſt, quid perſequimini; quid furitis; quid inſultatis? Carnem poteſtis interficere, animam non poteſtis. Vitam illam corporis poteſtis eripere, meritum non poteſtis extinguere. Scriptum eſt enim: *Matth.* 10. 28. *Nolite timere eos qui poſſunt occidere carnem, animam autem non poſſunt: ſed potius eum timete, qui poteſt animam & corpus perdere in gebennam*. F Anima ergo quæ Deo ſubdita eſt, non eſt humanæ ſubdita poteſtati; ab ipſo enim vitæ fructum ſperat æternæ, & perpetuæ ſalutis auxilium. Ille ergo cui me tradidi, & necatum tuebitur, & mortuum reſuſcitabit, & ulciſcetur occiſum. Raptus eſt juſtus, ne malitia mutaret cor ejus. Mors ergo iſta magis peccati fuga, quam morientis eſt detrimentum.

A 18. Etenim *ipſe eſt Deus meus, adjutor meus, defenſor meus: non movebor amplius*. Qui labitur, commovetur; eo quod de integritatis & innocentiæ ſuæ quadam ſtatione defluat. Semel enim in petra Chriſti locatus lubricum non debet habere veſtigium; ſed tenere ſtatus proprii firmamentum. Unde immobilis dicitur, qui ſervat immobilem voluntatem, & propoſitum aliquod intentione animi fidelis exſequitur. B Nam & Dei immobilem voluntatem legimus, ſicut habes ad Hebræos: *Hebr.* 6. 17. *In quo amplius Deus oſtendere volens heredibus repromiſſionis immobilitatem voluntatis ſuæ, interpoſuit jusjurandum*. Recte ergo immobilis voluntas Dei, quæ nullius peccati movetur illecebris. Homines vero mobiles, lubrici ad delinquendum, faciles ad errandum. C Denique de Judæis dictum eſt: *Matth.* 27. 39. *Tranſeuntes autem blaſphemabant eum, moventes capita ſua*. Et ipſe Dominus in pſalmo ait: *Pſ.* 21. 8. *Omnes qui videbant me, adſpernabantur me: & locuti ſunt labiis, & moverunt caput*. Caput omnium Chriſtus eſt. Melius eſt igitur ut maneat Chriſtus in nobis, quam aliqua noſtri commotione moveatur. Unde Judæi moventes capita ſua dicebant: *Act.* 22. 22. *Tolle a terra talem hunc*. D Geraſeni rogabant, *Luc.* 8. 37. ut de finibus eorum recederet: Eccleſia autem tenuit eum, nec dimiſit eum. Ideo illa quæ tenuit eum, poſſidet: illi qui moverunt, tenere non poſſunt. Pulcre autem ait Evangeliſta *Matth.* 27. 39. quia tranſeuntes movebant capita ſua: tranſeuntes, non ſtantes. Stamus in atriis ſanctis, præterimus in plateis. Sacerdos præteriit, levita pertranſivit: ſtetit ille qui vulnera inflicta curavit. E Et ideo illi non dixerunt qui tranſibant viam: *Pſ.* 128. 8. *Benedictio Domini ſuper vos: benediximus vos de domo Domini*; ſtantes enim, non tranſeuntes ſunt pedes benedicentium. Denique & vineam cujus ſoluta munitio eſt, tranſeuntes vindemiant, non manentes. Tranſeuntes ſibilant, ſicut in Threnis Hieremiæ legimus: *Thren.* 2. 15. *Tenuerunt ſuper te manus omnes tranſeuntes per viam: ſibilaverunt, & moverunt caput ſuum ſuper filiam Hieruſalem*. F Ideo ſacerdos non potuit coronari, levita non potuit; quia tranſierunt, & tamquam umbra præterierunt. Stephanus autem martyrio coronatus eſt; quia ſtantem videbat dominum Jeſum immobilem, non prætereuntem. Immobilis ergo fide Stephanus immobilem Chriſtum videbat: nullo erat mortis timore commotus. Non movit ſe Stephanus, non movit ſe Chriſtus. Commoti ſunt filii proditoris, de quibus dicitur: *Pſ.* 108. 10. *Commoti amo-*

a *veantur filii ejus, & mendicent*. [a] Eget
enim medico qui movetur. Inops pec-
cator, dives eſt juſtus; quia nullo bo-
no deficit, qui Dominum ſemper in-
quirit.

19. Et quia inde tractus eſt ſermo,
qui dixit: *Non movebor amplius*; quod
moveri ad culpam ſit, oſtendit ipſe
Pſ. 65. 9. David dicens: *Qui poſuit animam meam
ad vitam, & non dedit commoveri pedes
meos*. Unde & ſancto dicitur a domino
Deut. 5. 13. Deo noſtro: *Tu autem hic ſta mecum*;
quoniam qui Deo proximus eſt, lapſui
non poteſt eſſe vicinus. OMNIS enim
culpa velut adverſario niſu de loco
dejicere, & de proprio ſtatu mentem
movere conſuevit: quod vel ab hoſte,
vel ab luctamine tractum videtur. Per-
turbat ira, incendit libido, ſtimulat
invidia, excruciat avaritia, timor deji-
cit, mœror affligit. Et Petro dictum
Marc. 8. 33. eſt a domino Jeſu: *Veni retro poſt me*.
b [b] Non dixit: Veni retro (hoc enim
diabolo ſoli dixit) ſed: *Veni retro poſt me*;
non eſt enim retro, qui poſt Chriſtum
eſt. Sed quia errabat Petrus, ſicut
Dominus ipſe ait ad ipſum: *Quia non
Ibidem. ſapis*, inquit, *quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt
hominum*; ideo poſt me veni, ut inci-
pias non humana, ſed divina ſentire.
Ideo & hic juſtus rapiendus e terris
Phil. 1. 23. ait: *Non movebor amplius. Diſſolvi enim,
& cum Chriſto eſſe, multo melius*. Non
enim labi poterit qui cœperit eſſe cum
Chriſto; quia mors juſto non naturæ
finis, ſed culpæ eſt.

20. Inter has voces ſubito videt
agmina perſequentium, & inter peri-
cula poſitus non de ſe ſollicitus; ſed
de his quos liberare cupiebat, ait:
v. 4. *Quouſque irruitis in hominem, ut ſcientes
univerſos?* Si me quæritis, cur alios
vultis occidere? Offero me ipſe pro
multis; quia pro omnibus ſolus ſe ille
potuit offerre, qui auctor eſt omnium.
Ipſius ergo quem ſequebatur imitator
Johan. 18. 8. & 9. ait: *Si me quæritis, ſinite hos abire; ut
impleatur ſermo quem dixit Jeſus: Quia non
perdidi ex ipſis quemquam præter unum*
(hoc enim in alio libro ſententia Do-
mini comprehendit) qui tamen ſua
magis periit voluntate, quam mea,
inquit, ſeveritate punitus eſt. Et eum

A ego me ſponte offeram, irruitis & in-
cumbitis *tamquam parieti inclinato, &* v. 4.
maceriæ impulſæ; hoc eſt: Apex du-
dum nobilis ſedis auguſtæ, & cir-
cumfuſi orbe toto Romano validus
quondam murus imperii, ſicut paries
inclinatus, aut maceries impulſa col-
labor.

21. Sed eſto, ad mortem me uſque
appetierunt, quæſierunt ad necem di-
centes: Tollamus juſtum, tollamus mi-
B ſericordem; quia gravis eſt nobis etiam
ad videndum: ſed etiam * exiſtimatio- *
nem meam, caſtimoniam meam ſau-
ciandam falſis calumniis putaverunt;
hoc eſt enim: *Pretium meum cogitaverunt* v. 5.
repellere, quia * pretium noſtrum pudi- *
citia eſt, quæ nos ſeparat a pecudibus,
Angelis jungit. Pretium noſtrum miſe-
ricordia eſt, quæ nos dum confertur
inopibus, redimit a morte. Pretium
noſtrum fides eſt, quæ omnes homines
gentili errore & ſervitute depreſſos
C Chriſto adquiſivit. Pretium noſtrum
bona exiſtimatio eſt; quia uniuſcujuſque
noſtrum meritorum ſeries æſtimatur.
Pretium noſtrum munditia atque ſim-
plicitas eſt; quia ſcriptum eſt: *Poſſeſſio* Prov. 12. 27.
pretioſa vir mundus; nihil enim pretioſius
viro ſimplici. Unde Apoſtolus pulcre:
Abundavit, inquit, *in divitiis ſimplicitatis* 2. Cor. 8. 2.
ſuæ. Quid enim ſimplicitate ditius: quæ
ſicut bonus paterfamilias ſatis ſibi abun-
dat, & ſua puritate contenta, non
quærit alienum, nec abrodit; ſed de
D ſe ceteros fingit? Innocens enim credit
omni verbo, nec ſe in artes varias ſæpe
commutat; ſicut aſtutia quæ ut ſit cau-
ta, timet omnia, nec ſe conſiliis ſuis
credit: verſat ſuas ipſa ſententias. Sim-
plicitas autem timere nil novit. Hoc
igitur genere pretium juſti repellere
tentaverunt; etſi poſſit & illud intel-
ligi, quia aurum ejus manibus acci-
piebant, corde intimo repellebant,
prædam tenentes, fidem negantes.

E 22. Unde & ait: *Cucurri in ſiti*; eo v. 5.
quod fidem quæreret, & invenire non
poſſet, deſtitutus a ſociis, a propriis
derelictus. Sic dominum Jeſum legi-
mus in Evangelio & eſuriſſe, & ſitiſſe; Matth. 4. 2. & Johan. 19. 28.
cum eſuriret fidem noſtram, ſitiret
opera noſtra, quærere videretur aliena.

Aut

a Edit. Rom. *Eget enim & mendicat, qui movetur*. Aliæ, ac mſſ. omnes, *Eget enim medico* &c. Bonus ſenſus licet aliquantulum reconditus: quem ut probe intelligas, adverte hic prima duo illius verſiculi verba explicari; *commoti amoveantur*: commotiones autem morbos atque ægritudines animi eſſe, unde a græcis πάθη vocatæ ſunt. Innuitur itaque hoc toto verſiculo peccatores & in ægritudine & in egeſtate ac penuria eſſe poſitos. Hanc interpretationem confirmant quæ infra de ira, libidine atque aliis perturbationibus diſcurrit.

b Sic omnes mſſ. ac vet. edit. Rom. vero, *non dixit: Vade retro*. Sed diſcrimen de quo agitur, in vocibus, *poſt me*, ſitum eſt: non autem in verbis, *vade & veni*; cum eodem verbo Scriptura utrobique uſa fuerit. Nam de diabolo ait Matth. 4. 10. ὕπαγε σατανᾶ: de Petro autem Marc. 8. 33. ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ.

* Hoc atrocior ea calumnia fuit, quod in confeſſo eſt apud omnes hiſtoricos Gratianum inſigni caſtitate ornatum fuiſſe. Quin immo fuere etiam qui nimiam ejus verecundiam reprehenderent, quaſi gerendis imperii rebus parum commodam.

* *Pretium*, hic dignitatem atque honorem ſignat; in ſequentibus etiam pro mercede accipitur. LXX. πλὴν τὴν τιμήν μου ἐβουλεύσαντο ἀπώσασθαι.

Aut ut ad ſitim corporis referamus, quanta indignitate dicit: *Cucurri in ſiti?* hoc eſt: Ego ſitiebam, cum alii mea vina ructarent; & ex illo ſuggeſtu ſublimis imperii, opulentiaque regali, ad extrema ſitis plebeia quadam vilitate deductus ſum.

23. Et quia græcus habet ἔδραμον, quod ſignificat & cucurri ſingulariter, & cucurrerunt pluraliter, poteſt & ſic intelligi. Cucurrerunt in ſiti, quorum fauces æſtu nimio fundendi mei ſanguinis aruerunt. Sicut enim eſt ſitis fidei, ita & perfidiæ. Sitim illam juſtus ſitit, qui ait: *Sitivit anima mea ad te Deus*. Iſtam perfidi, quorum lingua præ ſiti aruit. Quam ſitivit * ille qui inter convivii dapes & pocula conſtitutus, innocentis convivæ necem moliebatur Auguſti? Nonne tibi videbatur, impie, cum manducares, cædem parares, quod humana ſub dentibus tuis oſſa crepitarent? Cum vinum biberes, & parricidium cogitares, quod illis poculis ſanguinem tibi innocentis infunderes? Ita prorſus alienus non ſolum ab imitatione, ſed etiam a lectione divina; ut non tibi veniret in mentem verſiculus ille pſalmorum: *Tu vero homo unanimis, dux meus & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos*. Atque ille alius, cujus meminit in Evangelio ipſe dominus Jeſus: *Qui edebat mecum panem, levabit ſuper me calcaneum ſuum*.

24. *Quid tibi faciam Ephræm; quid tibi faciam Juda?* Plures reliquiſti nobis proditionis tuæ & fraudis heredes; hæc enim etiam ad proditorem Judam poteſt * per apoſtrophem derivari. Prodidiſti vitam, regnum, Dominum. Sed Jeſus dominus ſemel in ſe, frequenter in ſervulis ſuis proditur. *Quod enim uni horum minimorum feciſtis, mihi*, inquit, *feciſtis*. Tu commiſſos tibi loculos & pecunias pauperum ſuſcepiſti, iſte provincias ſibi creditas. Tu apoſtoli honorem, ille militiæ dignitatem, adminiſtrationis infulas. Numero honores ejus, ut crimen exaggerem. Convivii violaſtis uterque conſortium: tu tamen de convivio ad proditionem ſurrexiſti, iſte ad necem; hoc eſt, tu, licet in ſcelere, verecundior, qui negaſti quod inferendam necem crederis Domino quem prodebas, qui pretium refudiſti; ne reſidere apud te merces parricidii videretur. Iſte non ſolum tenuit acceptam, verum etiam extorſit non oblatam mercedem proditionis. Iſte non ſolum deceptus non eſt alieno mendacio: ſed feſellit ſuo, & feſellit ut occideret. Et cum ille convivium recuſaret, qui ſe videret eſſe perimendum, iſte ſacramentum obtulit; ne qua periret ſibi cumulandi pars criminis. Poſtremo ſuperioris proditoris pecunia profecit ad ſepulturam peregrinorum: iſte ſepulturam integram ſuo principi denegavit.

25. Nec defuit qui manus lavaret dicens: *Innocens ſum a ſanguine juſti hujus*; in quo ſe Pilatus non diluit, ſed inquinavit: & implicavit, non exuit. * NAM ETSI nullum pondus in perditorum judiciis, tamen vinculum majus in confeſſionibus. Juſtos enim non aliena abſolvit ſententia, ſed ſua vita: injuſti ſe ipſos vehementius ſuis vocibus alligant, qui alios alligare non poſſunt. Tamen ne huic quoque deeſſe confeſſio propria videretur, juravit ut pejeraret. * Lavit manus, cum Evangelium tangeret; ne quid deeſſet exemplo. Lavit aqua manus, ut ſceleratius inquinaret innocentis ſanguine. * Nec Herodes defuit, cui alter Pilatus ſe placiturum credidit, ſi captum principem deſtinaſſet. Quid illud quoque dicam, quod is quoque veſtem dealbatam indutus eſt ad illudendum: poſtea quoque regia veſte donatus eſt ad moriendum; ne amiſiſſe honorem debitum videretur? Nam etſi ſcelere interiit, jus tamen collatæ ſibi poteſtatis etiam mortuus reſervabat, eorum ipſorum a quibus negabatur, vel miniſterio, vel adſenſu.

26. Addebatur huic tanto ſceleri pompa feralis; niſi is qui impatienter iſta deflebat, cognitis quæ parabantur, juſto commotus dolore increpaſſet victorem ſuperbum, tyrannis illa, non regibus inferri ſolere. a Sic horrore flagitii territus depoſuit teterrimi ſceleris ap-

Marginal notes: A, B, C, D, E, F (section letters); Pſ.41.3.; Pſ. 54. 14. & 15.; Johan. 13. 18.; Oſe.6.4.; Matth. 25. 40.; Matth. 27. 24.

* Hæc necis Gratiani imperatoris adjuncta apud nullum alium ex antiquis reperire eſt, quam apud hunc noſtrum. Oroſius tantum memorat ipſum, dum in Italiam tranſire meditaretur, dolis circumventum a Maximo tyranno interfectum fuiſſe. Socrates, Sozomenus, Paulus Diac. & alii referunt Andragathium quem ad illum perſequendum miſerat tyrannus, rumorem ſparſiſſe quo ejuſdem conjux adventare ad eum diceretur: Gratianum autem fama hujuſmodi deceptum, ad lecticam, uti putabat, uxoriam acceſſiſſe, atque ab Andragathio ex eadem exſiliente fuiſſe interemtum. Sozomenus tamen facile cum Ambroſio poteſt conciliari. Is enim non ſtatim, ſed haud multo poſt trucidatum ſcribit: ϗ συλλαβὼν, ὐκ εἰς μακρὰν ἀνεῖλε. Quidquid ſit Ambroſio tamquam teſti tantum non oculato credendum eſt.

* *Apoſtrophe*, latine *Averſio*, figura qua ſermonem a re propoſita ad alloquendum aliquem convertimus.

* Obſervandum obiter quam antiqua ſit ea conſuetudo, qua gravibus in cauſis contacto ſacroſancto Evangelio juramus. Vide Annot. H. Valeſii in l. 6. Sozomeni c. 30. p. 145.

* Intellige Andragathium priuſquam necem Gratiano inferret, ut duceretur ad Maximum, operam dediſſe.

a Ita cod. Reg. unus. Alii & vet. edit. *Sic horrore flagitiis, & ſic citus*. Rom. *Sic horrorem flagitii, ſic citus* &c. Neutrum ſatis commode. Attamen valde ſuſpicamur communem vet. edit. ac mſſ. lectionem emendandam eſſe hoc pacto: ſic horrore flagitii excitus. Ceterum hic de ſe ipſo loqui Ambr. palam faciunt non modo quæ in ejus vita de ſecunda ipſius ad Maximum legatione Paulinus tradit: verum etiam quæ ipſemet Sanctus epiſt. ad Valent. & in Orat. de ejuſdem Obitu ſcripſit, ambigere nos non patiuntur. Mirare interim cum ſancti viri conſtantiam, qua tyrannum ferocientem tanta cum libertate compeſcuit: tum ſummam ejuſdem modeſtiam, qua cum Joſepho juſto ſe negat eſſe comparandum.

apparatum. Nec petitor igitur ſepulturæ defuit, etſi Joſeph ille qui juſtus dicebatur, defuit. Sed longe Maximus ſævior denegabat, quod ipſe Pilatus auferre non potuit. In quo parricidæ humanitas defuit, innocenti tamen non defuit gratia: & ad tempus adſumta
* patientia, * vindicta paulùlum comperendinata eſt.

v. 6. 27. Ideoque ait: *Verumtamen Deo ſubjecta eſt anima mea; quoniam ab ipſo eſt*
v. 7. *patientia mea. Quia ipſe eſt Deus meus, & ſalutaris meus, ſuſceptor meus, non emigrabo.* Hoc eſt, numquid ſepultura corporis negata perpetuæ quietis manſionem abſtulit? Habeo habitaculum meum in Domini tabernaculo, & in ſancto monte ejus requieſcam. Non emigrabo humano ſcelere; quia Domini favore ſuſceptus ſum; quia neque mors, neque gladius, neque tribulatio a caritate Chriſti me ſeparare poterunt. Non enim innocens de tabernaculis juſtorum, ſed peccator emigrat. Migrant Judæ proditoris heredes, de quibus &
Pſ. 108. 10. ſimilibus eorum merito dicitur: *Commoti amoveantur filii ejus, & mendicent, ejiciantur de habitaculis ſuis.*

28. Quod bene & ad dominum Jeſum Chriſtum refertur, qui cum deſcendiſſet in terras, ut crucifigeretur, ut ſepeliretur; non emigravit a Patre,
Pſ. 87. 9. ſed in Patre manſit. *Traditus ſum, & non egrediebar.* Nec depoſuit quod erat, ſed reſervavit: nec deſivit eſſe in Dei forma, ſed perſeveravit: non immutata per ſuſceptionem corporis Dei gloria, ſed manente, triumphum adquiſivit, potentiam non amiſit. Unde ipſe ait:
Matt. 24. 64. *Amodo videbitis filium hominis ſedentem ad dexteram virtutis.*

29. Unde convocatos gentium populos, & adquiſitos Patri, ſuo ſanguine,
v. 9. hortatur ad fidem dicens: *Sperate in eum omnes conventus plebis meæ*; hoc eſt, non ſolus Iſrael, ſed omnes, inquit: nec ſolæ reliquiæ, ſed etiam gentium plenitudo: nec ſolæ gentes, ſed Iſrael; cum enim intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Iſrael ſalvus erit. Quis poteſt divina myſteria comprehendere? Quorum tanta multitudo eſt, ut jure Paulus miretur, meritoque dixerit: *O*
Rom. 11. 33. *altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei!* Repulſæ gentes ſunt, ut eligeretur Iſrael: cæcatus eſt poſtea Iſrael propter vocationem gentium; & cæcati Iſrael reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt, poſtquam intravit A gentium plenitudo. Ita culpa Iſrael profuit gentibus: fides gentium Iſraelitem populum liberavit.

30. *Effundite*, inquit, *coram illo corda* v. 9.
veſtra. Qui induit fidem, prius perfidiam debet exuere, evacuare cor ſuum omni labe malitiæ; ut capax fiat cor ejus gratiæ ſpiritalis. Ideoque Apoſtolus ait: *Renovamini ſpiritu mentis veſtræ.* Ephe. 4. 23.
Cum enim effunditur vetus malitia, B. nova ſumitur gratia, qua unuſquiſque renovatur. Dicit ergo Filius Dei: *Effundite coram illo corda veſtra;* quia ſciebat Patrem eſſe dicturum: *Effundam de* Joel. 2. 28.
Spiritu meo ſuper omnem carnem. Eſt etiam illa traditio, ut cor noſtrum videamur effundere, quando omnes cogitationes alicui & voluntates noſtri cordis aperimus. Ergo jactemus in Deum cogitationes noſtras, nec aliquid C. eum latere credamus. Effundimus cor noſtrum coram ipſo, cum diſceptationes exinanimus humanas.

31. *Verumtamen vani filii hominum: men-* v. 10.
daces filii hominum in ſtateris, ut decipiant. Si vani filii hominum, & mendaces filii hominum, poſſunt non vani eſſe filii Dei: qui non ex ſanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri; ſed ex Deo nati ſunt. Nam D. filii hominum videntur ſibi ponderare æquitatem, & gravitate ſeverioris judicii examinare juſtitiam, [a] duri aliis, a
ſibi remiſſi, operibus iniqui, ſermone cenſores. Unde Salomon ait: *Execrabile* Prov. 20. 23.
Domino duplex pondus, & ſtatera fallax non bona. In quo ſignificat eos qui rapinam inexplebili corde meditantur, & ſobrietatem fronte prætendunt. Tales ſcribæ Judæorum ſunt, qui onera gravia aliis obſervantiæ durioris imponunt, E non habentes rectum * jugum animæ *
ſuæ; ſed propenſa iniquitate curvati: ipſi autem ſuorum refugi præceptorum ſunt. Invenitur itaque in avaritia tamquam in radice vitiorum omnium, quæ ſit caput iniquitatis & fomes: quam homo renuntians mundo, & conſepultus Chriſto per baptiſmatis ſacramentum, qui ſit mortuus ſæculo, declinare debet, atque defugere.

F 32. *Nolite*, inquit, *ſperare in iniqui-* v. 11.
tate, & rapinam nolite concupiſcere: divitiæ ſi fluant, nolite cor apponere. Vides quia adfluunt, non vides quia præterfluunt? Nudus es natus, nudus moriturus es. Quid excipere quæris quod tecum auferre non poſſis? Fluenta ſunt quæ miraris: quomodo veniunt, ſic tranſeunt

* Vindicta illa Gratiani per ſummum ſcelus trucidati ſic peracta eſt. Occupaverat magnis copiis alpium anguſtias comes Andragathius. Has cum divinitus obcæcatus deſeruiſſet, Theodoſius exercitum ſuum licet multo inferiorem traducens Maximum qui tamquam victoriæ ſuæ ſpectator Aquileiæ inſederat, cepit atque occidit: quo comperto Andragathius in mare ſe præcipitem armatus dedit. Vide Oroſium l. 7. c. 35. & alios.

a Ita Reg. mſ. jam ante non ſemel laudatus. Alii autem, ac edit. *Duri aliis, remiſſi operibus iniqui*, &c.

* *Jugum* in trutina ſcapus eſt ex cujus extremis binæ lances pendent, unde tranſlata eſt hæc metaphora.

eunt & tecedunt. Solus Jordanis re- A trorſum converſus eſt, * in quem deſcendiſti: qui te admonet, ut in ipſum naturæ fontem & originem revertaris, quæ te nudum, non veſte amictum edidit; ut diſcas ſuperflua non requirere. Hoc quod erubeſcis, * eſſe te nudum, culpa docuit, non natura. Nulla enim eſſet verecundia genitalium, ſi culpa non eſſet. Neque enim cetera animalia veſtiuntur, ut tegan- B tur: neque veſtiuntur, ut muniantur. Satis munita ſunt omnia naturæ ſuæ tegmine: nos dum ſuperflua quærimus, tegmen naturæ amiſimus, jus commune perdidimus. Ideoque in hoc pſalmo adſcribitur doctrina medicabilis; quia vel Idithum, vel ſe ipſum illius nomine exercitio ſpiritali ſubeundis tentationibus erudivit; ut in anguſtiis quis poſitus ſubjiciat ſe Deo: & ſi peccavit C ante, peccare deſiſtat, nec recidivo errore moveatur.

v. 12. 33. *Semel loquutus eſt Deus, duo hæc audivi*. Semel loquutus eſt Deus, & plura audita ſunt; quia non per litteras & ſyllabas eſt loquutus. Loquutus eſt per ænigmata, loquutus eſt per viſiones, loquutus eſt per diviſiones gratiarum, loquutus eſt per Spiritum ſingulorum. Nos autem plura loqui- D mur, & vix audimur. Semel loquutus

A in Lege eſt, eadem iterum loquutus eſt in Evangelio. Aut fortaſſe, ut ego puto, quia multifariam loquutus eſt in prophetis, noviſſime autem loquutus eſt in Filio ſuo. Semel loquutus eſt, quando loquutus in Filio eſt; & audita ſunt etiam illa quæ ante audita non erant ab iis quibus loquutus fuerat per prophetas. Semel ergo loquutus eſt in novo Teſtamento, & vetus B auditum eſt Teſtamentum, quod non audiebatur; quia ipſe Dominus dixit de populo Judæorum: *Videbunt, & non videbunt: audient, & non audient*. Audient Marc. 4. 12. aure corporea, ſed non audient mentis auditu.

34. Nobis ergo, hoc eſt, Eccleſiæ, ſemel loquutus eſt, & duo audita ſunt; quia & illa audivimus & intelleximus, quæ non intellexerunt, qui legerunt: C non audierunt, qui audierunt. Solus enim Chriſtus aurem aperuit humanam ad cognoſcenda myſteria: ſolus libri ſignaculum ſolvit, & reſolvit ænigmata prophetarum.

35. Ideoque ipſe reddet unicuique v. 13. ſecundum opera, in quo & qualitatem operum comprehendit; ut aut complurium & meliorum reſtituat præmia meritis ſingulorum: aut contra & D numero gravemur, & acerbitate meritorum.

* Deſcendimus omnes in Jordanem cum Chriſto capite noſtro, cujus contactus aquam non ſolum Jordanis, ſed omnino omnem ſanctificavit; ut dignum regenerationis noſtræ fieret inſtrumentum. Alioquin autem multi olim in ipſo Jordane baptizari peroptabant; quemadmodum de ſanctis quibuſdam in ipſorum vitis legere eſt, ac de Conſtantino Magno Hieronymus ex Euſebio tradit. Vide Annot. H. Valeſii in l. 4. Euſebii de vita Conſtantini in cap. 62. ubi inter alia ſcitu digniſſima legitur & iſtud ex itinerario Antonini, quod cum hoc loco non parum habet affinitatis: *Deſcendit ſacerdos in flumen, & hora qua cœpit benedicere aquam, mox Jordanis cum magno rugitu poſt ſe revertitur; & ſtat aqua ſuperior in ſe uſque dum baptiſmus perficitur: inferior autem fugit in mare*.

* His plane gemina docet Auguſtinus lib. 2. *De Peccato orig.* cap. 34. lib. 1. *De Nupt. & Concup.* lib. 5. cap. 5. *Contra Jul. Pelag.* atque alibi.

IN

IN PSALMI CXVIII.

EXPOSITIONEM

ADMONITIO.

A*Perte ex tota ſerie bujus operis intelligimus beatum Ambroſium, cum Chriſtianos ſuæ curæ commiſſos præceptis ad perfectionem conditionis ſuæ cumulate. comparandam neceſſariis munire decreviſſet, nibil ad illud exiſtimaſſe conducibilius, quam ſi pſalmorum omnium pulcberrimum, ac moralibus dogmatis refertiſſimum* [a], *ipſis exponeret. Quam ob rem cum tam nobile argumentum propoſitum baberet ſanctus Doctor, omnem ingenii vim, omnem ſibi divinitus conceſſam facultatem eidem illuſtrando adhibuit. Quidquid in eo fuit eloquentiæ, quidquid ardoris, modeſtiæ, bumilitatis, ſcientiæ, id omne tanto cum ſplendore in bac commentatione elucet; ut ea communi doctiſſimorum virorum, atque etiam beterodoxorum ſuffragio inter præſtantiora. Ambroſii noſtri opera numeretur.*

a Præfat.

Principio quadam præfatiuncula quaſi præludit, in qua compendio explicat quidquid generatim pertinet ad bunc pſalmum. Hinc tranſit ad enarrationem octonariorum, in quorum limine bebraicas quaſque litteras enucleat, quæ ſunt, ipſiuſmet teſtimonio [b], velut tituli eorum verſuum, quæ ſub iiſdem litteris adſcribuntur. *Hoc autem dignum eſt quod obſervetur, nimirum ſanctum Antiſtitem palam facere ea ipſa quæ hic a Davide ſub ſingulis bebraici alphabeti elementis traduntur, ſub iiſdem quoque ab Hieremia in Threnis ſuis deſcribi. Verumtamen ante ſermonem octavum eam non aperis conſenſionem quam deinceps accuratiſſime ad finem operis proſequitur. Et in bac demum parte copioſius earumdem litterarum ſenſum ediſſerit.*

b Serm. 14.

Poſt explicatum unum quodque elementorum ad interpretationem textus accedit, & exacte admodum octo illos verſus qui ſingulis ſub elementis continentur, ordine quemque ſuo expendit; tametſi aliis diutius, aliis brevius immoretur. Primo proponit ipſa verba cujuſque verſus, & ſi quid occurrat varietatis, ſive in græcis ſive in latinis exemplaribus, ſive etiam in diverſa interpretibus [c], *hoc ille non ſine magna eruditione oculis ſubjecit, & quaſi digito indicat fontes iſtiuſmodi diſeriminis, quod nonnumquam diſſidentibus interpretum opinionibus, ſæpius vero antiquariorum Scripturam imperitia vel indiligentia ſua corrumpentium culpæ adſribuit.* [d] *Inſuper quid de variis Scripturæ verſionibus ſentiat, candide in medium profert* [e], *docetque* [f] *tunc temporis in Eccleſia potiſſimum valuiſſe* LXX *ſenum interpretationem. Nibilominus tamen libentius ipſemet utebatur exemplari ſuo græco* [g]; *quamvis etiam minime negligeret & alia ſubinde conſulere, & diverſas textus interpretationes quæ defendi poſſe aliqua ratione videbantur, proponere.*

c Serm. 4. 10. 22. &c.
d Serm. 4. 5. &c.
e Serm. 9. 17. 20. & 22.
f Serm. 13.
g Serm. 17.

Etſi ſtatim ab exordio bujus operis [h] *non ſecus atque in aliis ſuis lucubrationibus* [i] *triplicem Scripturæ ſenſum agnoſcat, naturalem ſive biſtoricum, myſticum, & moralem; primum tamen bic non ſequitur, ſecundum percurrit ſatis leviter, ſed exſculpendo illuſtrandoque tertio totus incumbit. Neque vero cauſæ illæ quibus ad ineundum boc conſilium inductus fuit S. Ambroſius, difficulter adſerri poſſunt; ſiquidem ipſe non ſemel affirmavit* [k] *quamvis myſticus ſenſus acutior ſit, moralem tamen multo ſuaviorem, acceptioremque eſſe populo* [l], *qui uberiorem in eo ſibi præberi utilitatis ſegetem cognoſcebat. In bunc igitur ſenſum omnes ingenii ſui nervos intendit, Chriſtianiſque præcipit qua ratione pervenire valeant ad ſupremum gradum perfectionis. Illic incredibili ardore animi in præcipua & maxime communia temporibus ſuis vitia invebitur. Sed nec ipſis ſacri altaris parcit miniſtris: quos quidem ob culpas quæ non ita graves videbantur, loco ſuo ac dignitate abdicari volebat* [m]; *nimiam eorum qui ſe juſto molliores peccatoribus exbiberent indulgentiam; ſed baud minus illorum qui ſibi ipſis remiſſi rigidiorem adverſus alios cenſuram exercerent, ſeveritatem damnans* [n]. *Ibidem etiam Judæos, atque bæreticos & arrianos imprimis aggreditur* [o], *demonſtratque* [p] *illorum bæreſim binc ſcaturire, quod philoſopborum ac maxime ariſtotelicorum argutias & vitilitigationes eſſent ſequuti.*

h Serm. 1.
i Lib. de Iſaac & An. cap. 4. num. 23. Præfat. in Luc. &c.
k Serm. 2. 13. &c.
l Serm. 13.
m Serm. 2. &c.
n Serm. 4. 5.
o Paſſim.
p Serm. 22.

Digitized by Google

ſequuti. Denique eorum qui plagii accuſabant ſcriptores noſtros, quod librorum ſuorum præclariſſima quæque in operibus philoſophorum compilaſſent, mendacium quod alibi [a] *non ſemel impugnat, hic etiam refellit* [b].

Intexit hiſce omnibus longe maximam Cantici canticorum partem, cujus hic myſteria, ſicut alibi dixerat [c], *potiſſimum de Eccleſia interpretatur. Verum non admodum accurate huic inſiſtit expoſitioni. Siquidem præterquam quod in pluribus illam ſermonibus plane omittit, ejuſdem ſacri voluminis non niſi circa initium ac finem ordini inhæret. In reliquis prædicti libri teſtimonia hinc inde ex variis capitibus petita eo tantum laudat, ut illorum auctoritate res propoſita adſtruatur. Quapropter minime dubitat eadem iterum ac tertio allegare. Cum vero Chriſtianæ perfectionis conſummationem eodem Pſalmo contineri adſeveraſſet* [d], *hanc lucubrationem concludit* [e] *exponendo ultimam partem Canticorum, in qua nuptiæ ſpiritales Verbi cum Sponſa ſua, nec non intima ejuſdem cum illa conjunctio, quæ res plenam cumulatamque perfectionem conſtituit, deſcribuntur. Qua quidem coronide tam præclaro operi non poterat apponi nobilior.*

Hujus libri excellentiam agnoſcit [f] *Dallæus, ubi ait:* Opus alias præſtans, & eloquentia ſanaque doctrina refertum, lectuque adeo digniſſimum: *nihilo tamen ſecius eidem, alio loco erroris notam audet inurere, adſerens* [g] *illic Ambroſium veſtigiis Hilarii ſanctos omnes antequam Dei fruantur conſpectu, flammis expiandos eſſe prædicantis, inſiſtere. Addit* [h] *parum modeſtam illius dum in allegoricis interpretationibus ludit, licentiam eſſe. Poſtremo ipſum in explicandis litteris Hebraicis narrare* [i] *lectoribus ſuis mera ſomnia. Verum ille in tribus hiſce capitibus æque iniquus eſt. Quod enim ad primum, erunt fortaſſe qui eum non ſatis cohærentia locutum dicant, quippe qui opus illud ſana doctrina refertum palam ſit profeſſus. Nos vero quæ fuerit ſancti Viri de hoc ipſo capite ſententia, jam declaravimus. Ceterum ſi hoc in opere Dallæo præter memoratum errorem nihil diſplicet, eum atque alios ejuſdem cum ipſo communionis obſecramus, ut de ſacris noſtris myſteriis, ac imprimis de ſacro-ſancta Euchariſtia* [k] *ipſi eadem quæ Doctor noſter, & credant, & loquantur. Tam tum demum profecto contingeret, ut ſoluto diviſionis muro utrique eadem fide jungeremur. Quod autem ad ſecundam accuſationem, fatemur quidem cum Gregorio Nazian. exceſſum improbandum eſſe in allegoriis: ſed vix ullum ex Ambroſianis operibus eſſe contendimus, in quod non cadat juſtius quam in hoc, iſtiuſmodi criminatio. Id ſane hinc planiſſimum fit, quod nuſquam alibi, ut jam dictum eſt, latius in morali expoſitione ſpacietur S. Antiſtes, neque myſticum ſive allegoricum ſenſum niſi obiter adtingat; quin immo ex ipſis Canticis pulcherrimas morum inſtituendorum eruat præceptiones. Denique quod objicitur de elementorum Hebraicorum interpretatione, hoc non validiore niti firmamento ad litteram* Aleph *demonſtrabimus.*

Hunc librum conſtare concionibus quas Ambroſius ad Mediolanenſem populum dixit, minime obſcurum eſt. Evincunt hoc ipſe dictionis ſtylus, locorum iiſdem diebus ex utroque Teſtamento in ſynaxibus recitatorum citationes [l], *expreſſiſſima tandem verba* [m] *Præſulis noſtri. Verum difficilius fuerit ſtatuere, utrum ſingula octonaria ſinguli ſermones complectantur. Si quorumdam prolixitatem cum brevitate aliorum componamus, rationemque tum diverſitatis argumentorum, tum variarum interruptionum reſumtionumque habendam putemus haud iniquo animo his adſentiemur, qui octonariorum nonnulla non unico ſermone tractata fuiſſe exiſtimabunt. Sed cum MSſ. omnes, ac edit. antiquæ eoſdem ſermones ſecundum Hebraicorum elementorum diviſionem diſtributos ubique exhibeant, atque adeo ſimillimum veri ſit Ambroſium ipſum hancce commentationem, cum illam deſcriberet, hoc ordine conſtituiſſe, nihil hac in parte mutatum voluimus. Ceterum dicendum erit operis hujus præfatiunculam, quæ certe brevior eſt, quam ut concionem ſuam ſola contineat, vel una cum primi octonarii explicatione pronuntiatam fuiſſe, vel poſtea aliorum ſermonum capiti ab ipſomet Ambroſio ſuperadditam.*

Inquirendum jam quonam tempore eoſdem ad populum habuerit S. Epiſcopus. Conſtat procul dubio illud antequam librum de Iſaac & Anima *ibidem allegatum* [n] *ſcriberet, eveniſſe: hunc autem librum anno circiter* CCCLXXXVII *in lucem editum probavimus* [o]. *Præterea ibidem citari videntur* [p] *ipſius in Evangelium Lucæ commentarii quos opinio probabilior ad annum* CCCLXXXVI *refert. Ad hæc etiam mentio fit* [q] *anniverſarii feſti Martyrum Gervaſii atque Protaſii, quorum ſacra Lipſana ſub annum* CCCLXXXV *aut proxime ſequentem inventa ſunt. Unde colligas eximium hunc fetum circa idem tempus prodiiſſe. Hoc ipſum hinc quoque videtur confirmari, quod inflammatum martyrii deſiderium Vir ſanctus præ ſe ferat iis verbis* [r], *quæ tempus illud ſatis indicent ejuſmodi fuiſſe, per quod martyrii palma etiam tum obtingere poſſet: quod apte congrueque ad inſanientis in ipſum Juſtinæ perſecutionem quis referat, hoc eſt ad* CCCLXXXV *aut proximum.*

a Serm. 2. & alibi.
b Lib. de Abraham Patriarch. & ſeq.
c Lib. de Iſaac & An. cap. 4. num. 17.
d Serm. 13. 21.
e Serm. 22.
f Lib. de Uſu Patr. pag. 248.
g Ibidem pag. 270.
h Ibidem pag. 248.
i Ibidem pag. 244.
k Serm. 8. 14. 15. 16. & 18.
l Serm. 3. & alibi paſſim.
m Serm. 14.
n Cap. 4. num. 17.
o Admonit. in lib. de Iſaac & Anima.
p Serm. 14.
q Serm. 6.
r Serm. 21.

ximum. At vero admodum credibile eſt eaſdem conciones neque una & continua ſerie, neque uno eodemque anno eſſe habitas. Videmus quippe Ambroſium aliquando verba feciſſe cum anniverſaria Gervaſii ac Protaſii, ut jam diximus, feſta recurrerent, quæ feſta probabile eſt in XIII *Kal. menſis Julii incidiſſe: aliquando vero cum dies Sebaſtiano ſacer ageretur* [a], *quem etiam tunc moris erat* XIII *Kal. februarias celebrari. Advertimus etiam ſanctum hunc noſtrum modo jejunii diebus, modo aliis concionatum eſſe. Obſervamus denique hoc toto in opere nihil quod ad Catechumenos pertineat, deprehendi: verum illic omnia videri apud homines Chriſtianis ſacris jam initiatos, atque adeo noſtrorum omnium myſteriorum cognitione inſtructiſſimos pronuntiata. Illum autem conſtat ad eos non diebus ſingulis, ſed tantum dominicis aliiſque ſolemnioribus ſermonem habere conſueviſſe. Non enim tunc cœptum argumentum, ut de feſto diceret, omittebat: ſed interdum nonnihil de eo per digreſſiunculam delibare ſatis habebat, quemadmodum de ſuperioribus obſervatum eſt.*

Hanc porro expoſitionem ad multorum codicum ſin minus antiquiſſimorum, ſaltem elegantiſſime juxta atque accuratiſſime manu exaratorum fidem exegimus. In omnes editos: tum antiquiores tum recentiores non ſolum irrepſerant menda plurima, verum etiam frequentes interpolationes ſine auctoritate intruſæ fuerant, quas partim reſecuimus, partim in variis lectionibus, cum eas expungere ſubveriti ſumus, indicavimus. Poſtremo ſuam operi inſcriptionem reſtituimus non modo ſcriptorum codicum editionumque veterum teſtimonio, ſed etiam ſuffragio [b] *Lugdunenſis Eccleſiæ, ac veterum auctorum apud quos ejuſdem mentio reperitur.*

[a] Serm. 20.

[b] Lib. de emenda ver. Script. T. 4. Bibl. Patr. pag. 426.

SAN-

SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

IN PSALMUM DAVID CXVIII.

EXPOSITIO.

PROLOGUS.

a 1.[a] LICET myſtica quæque velut tubæ increpuerit ſono David propheta: tamen moralium magnus magiſter in eo quantum excellat Ethica, pſalmi hujus ſumma declarat gratia. Siquidem cum ſuavis omnis doctrina moralis ſit, tum maxime ſuavitate carminis, & pſallendi dulcedine delectat aures, animumque demulcet. Meritoque pleriſque locis moralium ſententias pſalmorum tamquam ſtellarum diffundit lumina, quæ lucent atque emicant: centeſimum vero & octavum decimum pſalmum, velut pleni luminis ſolem meridiano ferventem calore, in proceſſa libri conſtituit ætate; ut neque matutini ortus ſemiplena exordia, neque veſpertini occaſus quidam ſenilis defectus, claritati aliquid perfecti ſplendoris decerperent. Quem per ſingulas Hebræorum digeſſit litteras, ut quemadmodum parvulorum ingenia primis litterarum
b elementis [b] adſueſcunt diſcendi uſum adſumere; ita etiam nos hujuſmodi elementis uſum diſcamus vivendi.

2. Litteris autem ſingulis octonos A verſiculos adſcripſit; ut ſimul & unitatem doceret (unitas enim coercet omnia & regit, cui ſubjecta omnia ſunt) & purgationem legitimæ ſanctificationis. Octava enim die ſolemnis purgatio vel ex Lege eſt; quia octava die circumciſionis ſolemnitas impleri ſtatuta eſt: vel quia totus mundus coinquinatus erat peccatis noſtris, & ſeptem illis pollutus diebus. Ubi au- B tem venit reſurrectionis dies, convivificati domino Jeſu reſurreximus, & erecti ſumus, in novitate vitæ ablutionis gratiam præferentes. Meritoque primogenita offerimus animantia in figura primogeniti Filii Dei, caſtitatis & ſimplicitatis animantia, ſpiritale ſacrificium acceptum Deo, non quarto aut C quinto die; ne immundum aut inconſummatum ſacrificium ſit: ſed octava die qua omnes in Chriſti reſurrectione non ſolum reſuſcitati, ſed etiam confirmati ſumus. Unde licet in baptiſmate plena ſit ſtatim purgatio: tamen quia ablutionis ipſius ſacrificiique rationem baptizatus debet cognoſcere, D * non offert ſacrificium, niſi octavum * ingre-

Levit. 12. 3. & 4.

a Quidam mſſ. *Licet myſticæ quoque*. Quidam cum antiq. edit. *Licet myſtico quoque*. Alii demum & Rom. edit. ut in textu. Iterum eadem edit. ſola, *tamen in eo quantum excellat ethica, pſalmi hujus declarat gratia*. Quem locum ut ita decurtaret, ejus dubio procul obſcuritate effectum eſt. Ut autem ei lucem aliquam adferamus, monendum duximus voces; *in eo*, referri oportere ad illas, *velut tubæ ſono*; hoc eſt, *ſuavitate carminis, & pſallendi dulcedine*, ut continuo Sanctus explicat.

b Rom. edit. *legendi uſum addiſcunt: ita nos hujuſmodi* &c.

* Quodnam ſit illud ſacrificium, quod *Baptiſatus non offerebat, niſi octavum ingrederetur diem*, haud facilè apud antiquos reperias. Difficultatem vero etiam illud auget, quod certum eſt Euchariſtiam initiatis ſtatim poſt acceptum baptiſma adminiſtrari olim ſolitam. Attamen cum Ambroſius hic non de ſimplici communione, ſed de ſacrificio loquatur, ita poteſt hoc diſciplinæ eccleſiaſticæ caput, quod forte Mediolani tantum obtinebat, explicari. Præbebatur quidem neophyto ſtatim e ſacris fontibus egreſſo divinum ſacramentum, ſed forte depromtum e turricula ſuper altari erecta vel ex aurea argenteave columba ibidem, aut in baptiſterio ſuſpenſa, in quibus olim illud adſervabatur; ſicut ex vita S.Baſilii ab Amphilochio ſcripta, ex ſupplici libello in actione 5. Conc. Conſtar. ſub Menna celebrati a clericis & monachis Antiochenis oblato, item

ingrediatur diem; ut informatus agnitione ſacramentorum cæleſtium non quaſi rudis, ſed quaſi rationis capax, tunc demum ſuum munus altaribus ſacris offerat, cum cœperit eſſe inſtructior; ne offerentis inſcitia contaminet oblationis myſterium.

3. Titulus autem Pſalmi, *Alleluya* eſt; hoc eſt, laus Dei. In his enim hymnis vere Deus laudatur, in quibus eſt peccatorum remiſſio. Denique in ſuperiore pſalmo paſſio Domini præmiſſa eſt; quæ mundum hunc diluit, ut dignos faceret populos qui Deum immaculato ore laudarent. Ipſa quoque litterarum elementa, ut omnia Hebræa nomina, non ſunt rationabilis interpretationis vacua atque immunia, quorum ſignificationes locis ſuis ape-
a riemus. [a] Centeſimus & undecimus pſalmus per has litteras in Hebræo in principiis verſiculorum digeſtus eſt, & eſt totus ethicus: & centeſimus decimus mihi ita ſcriptus videtur. Denique vicenos & binos verſus habent, & ſingulis verſibus ſingulæ explicantur
* ſententiæ. Unde & per * metra adſeruntur eſſe deſcripti.

SERMO PRIMUS.

א. Aleph.

* 1. PRima littera * *Aleph* dicitur, cujus interpretatio doctrina eſt. Sollicitus ergo auditor plenos doctrinæ verſus eſſe qui ſequuntur, debes præſumere.

ψ. 1. 2. *Beati immaculati*, inquit, *in via:*
ψ. 2. *qui ambulant in lege Domini. Beati qui ſcru-*
A *tantur teſtimonia ejus: in toto corde exquirunt eum*. Quam pulcher ordo, quam plenus doctrinæ & gratiæ! Non prius *qui ſcrutatur teſtimonia ejus*, dixit (potuit enim convenire ſecundum litteram) ſed prius: *Beati immaculati in via*. Ante enim vita quam doctrina quærenda eſt. VITA ENIM bona & ſine doctrina habet gratiam: doctrina ſine vita integritatem non habet. In malevolam
B enim animam non cadet ſapientia. Ideoque ait: *Quærent me mali, & non invenient*; quia improbitate cæcatur mentis oculus, & caligante ſibi iniquitate, myſteria profunda invenire non poteſt. Prov. 1.28.
Primum ergo exercenda eſt vitæ militia, corrigendi mores. Cum hæc inſtituerimus ad curſum debitum, ut ſit offenſionis correctio, puritatis gratia;
C tunc ad ſtudia percipiendæ cognitionis veniamus ſuo ordine & via. Prima igitur ſunt moralia, ſecunda myſtica. In illis vita, in his cognitio; ita ut ſi perfectionem requiras, nec vita ſine cognitione, nec cognitio ſine vita ſit: utrumque adſtipuletur alteri. Ideoque ait Scriptura: *Seminate vobis ad juſtitiam, vindemiate ad fructum vitæ, illuminate vobis lumen cognitionis*. Non prius illumi- Oſee. 10.12.
D nate, ſed ſeminate: nec ſolum ſeminate prius ad juſtitiam; ſed etiam vindemiate, inquit, ad fructum vitæ: & ſic illuminate lumen cognitionis, ut perfectio non ſolum conſitis, ſed etiam receptis fructibus approbetur. In primo quoque pſalmo hunc ordinem tenuit, ut in via ambulandum Pſ. 1.1. & 2.
doceret prius, & tunc in Lege meditandum. Qui enim non abiit in conſi-
E lio impiorum, utique de pietatis via, & ju-

item ex Paulino, Gregorio Tur. atque aliis multis obſervarunt. Verum interim a ſacrificio per dies ſeptem aberant, dum plenius myſteriorum cognitione informarentur. Certe præcipuam præſulis illis antiſtitibus curam fuiſſe recens baptizatos inſtruendi doctrina, myſteriorum quæ prius eoſdem celata fuerant, non ſolum P.P. utriorum homiliæ in diebus paſchatis, & plures Auguſtini ſermones nimirum 227. 229. 260. & 262. teſtantur, ſed Ambroſius ipſe in lib. *de Myſteriis*, qui e ſermonibus hac ipſa de cauſa habitis conſtat, planum facit. *Nunc de myſteriis*, inquit, *dicere tempus admonet, atque ipſam ſacramentorum rationem edere: quam ante baptiſmum ſi putaſſemus inſinuandam nondum initiatis, prodidiſſe potius quam edidiſſe æſtimaremur*. Libros quoque *de Sacramentis*, quos aut Ambroſii aut ſaltem ejuſdem ævi auctoris eſſe in confeſſo eſt, ad neophytorum gregem pronuntiatos fuiſſe probant iſta ex lib. 5. cap. 3. *Gaudet Eccleſia de redemtione multorum, & adſtare ſibi familiam candidatam ſpirituali exſultatione lætatur*. Cum illi demum inſtructiores facti eſſent, tum illos oblationem ſuam, id eſt, panem a ſacerdote conſecrandum ad altaria ſolitos afferre credibile eſt. Nam moris fuiſſe, ut unuſquiſque panem unde communicaturus erat, ipſe offerret, cum miraculum de muliere Chriſti præſentiam in ſacramento non credente relatum in vita Gregorii Magni ſatis oſtendit, tum locus e libro de Eccleſiæ gradibus non obſcure ſignificat. Sic autem habet: *Sicut in ſacerdote conſecratio, ita in miniſtro eſt ſacramenti diſpenſatio. Ille oblata ſemel ſacrat, hic ſanctificata diſpenſat*. Porro neophytos ſacrificio adeſſe non conſuevaſſe, hoc videtur confirmare quod Ambroſ. ac Auguſt. citatis locis eos ſacramentum quidem in altari vidiſſe adierant, de ſacrificio autem plane ſileant. Adde dubium eſſe nemini eoſdem non prius gregi aliorum fidelium conjunctos fuiſſe, quam ſtolam candidam deponerent.

a Rom. edit. *Pſalmus centeſimus decimus* .... *& centeſimus undecimus per has* &c. Ubi ſane voluit legitimum numerandi ordinem reſtituere. Sed manifeſtum eſt Ambroſium id quod certum credebat, primo loco: quod vero non ita certum, ſecundo poſuiſſe.

* Hanc fuiſſe veterum communem opinionem, ſed ab ea recentiores quoſdam deſciviſſe docuimus ad calcem col. 739. quam annotationem tibi conſulere ſi liber, licet.

* Dallæus in libro *De uſu Patrum*, pag. 241. ſcribit in hunc modum. *Mera ſomnia narrat Ambroſius lectoribus ſuis* ...... *in Pſalmum* 118. *Dum exponit nomina hebraicorum elementorum, a quibus ſumunt initium verſiculi ſinguli ejus Octonariorum* &c. Non ſemel jam ante oſtendimus Doctorem noſtrum in eruenda hebraicorum nomina ſignificatione aliquando minus feliciter deſudaſſe: verum & illi ævo quo non communis erat hebraicæ linguæ cognitio, id tribuendum eſt; nec ipſi inſultandum, cum ſuper ea re ſcriptores quos tum licuit, conſuluerit. Optandum quidem eſſet eum in fontes minus corruptos incidiſſe, cum forte nullum alium repererit præter Philonis Etymologias: quas tot tantiſque erroribus ſcatentes fuiſſe docet Hieronymus, ut inde ad eas expurgandas ipſemet induceretur. Ad hæc non ignorabat Dallæus quam pronum ſit in explicandis vocabulis adeo multiplici ſignificatione quaſi ſæpius errare. Quæ ſane eum adverſus tantæ auctoritatis Patrem debuerant paulo modeſtiorem efficere.

& juſtitiæ ſemita non receſſit: meritoque in via ambulans beatus pronuntiatur; & die ac nocte meditationem Legis exercens habet gratiam beatitudinis.

3. Quam inſtitutionem ſequutus Salomon, librum de Proverbiis ſcripſit, in quo moralem locum uberius expreſſit, naturalem in Eccleſiaſte, myſticum in Canticis canticorum: quamquam ſi diligenter diſcutias, & in Proverbiis myſtica pleraque reperies, & in Canticis moralium ſuavitatem. Nam Prov. 9. 1. utique myſticum eſt: *Sapientia ædificavit ſibi domum, & ſubdidit columnas ſeptem, interſecit ſuas hoſtias &c.* a Hoeque in Canticis lucet tam myſticum quam morale, in quo blanditiarum ſuavitas Cant. 1. 1. & affectus amantis exprimitur. *Oſculetur me ab oſculo oris ſui; quoniam optima ubera tua ſuper vinum, & odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata.*

4. Conſtitue ergo virginem deſponſatam multo tempore, & juſto ferventem amore, quæ multa probata opera dilecti probabilium teſtium adſertione cognoverit, deſideriis ſuſpenſis dilatam frequenter, jam non ferentem moras; quæ omnia feciſſet, ut ſponſum videret: aliquando votis potitam ſuis, ad improviſum ſponſi adventum gaudio turbatam, non quærere primordia ſalutationis, non verborum vices; ſed ſtatim quod deſideraſſet exigere. Ita ergo & ſancta Eccleſia quæ in primordiis mundi deſponſata in paradiſo, præfigurata in diluvio, annuntiata per Legem, vocata per prophetas, diu redemtionem hominum, Evangelii decorem, dilecti exſpectaſſet adventum, impatiens moræ in oſcula ruit dicens: *Oſculetur me ab oſculo oris ſui.* Et delectata oſculis adjicit: *Quoniam optima ubera tua ſuper vinum.*

5. Et ut moralius dicamus, intellige mihi carnem illam, quæ madefacta fuerat in Adam ſerpentis veneno, quæ criminum marcebat fœtore, quæ procedebat in filiabus Sion alta cervice, & nutibus oculorum, & itinere pedum trahens tunicas, & pedibus ſuis ludens, crinium eincinnis & compoſitis vultibus, atque redimiculis & omni affectato decore plus dedecens: eamdem tamen plurimis edoctam oraculis quod venturus eſſet, qui ſerpentis illecebris excluſis, ſancti Spiritus infunderet gratiam, ut omnis caro videret ſalutare Dei, omnis caro ad Deum veniret; inarſiſſe deſiderio: ſed metuentem ne ut impatiens, ut laſciva, ut luxurioſa, ut querula, ſicut ante fuerat, diſpliceret; & longiore quam ferre jam poterat, morantis adventus dominici exſpectatione quateretur: non immurmurantem tamen, nec tranſgredientem, ſed levantem in omni loco puras manus ſine ira & diſceptatione in habitu ornato, eum verecundia & ſobrietate ornantem ſe, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veſte pretioſa; ſed iis quæ caſtitatis & bonæ converſationis decerent gratiam, orare dicentem: *Oſculetur me ab oſculo oris ſui; quoniam optima ubera tua ſuper vinum.* Jam volebat adhærere Chriſto caro, jam feſtinabat innubere; ut eſſet unus ſpiritus, & fieret caro Chriſti, quæ erat ante meretricis. *Oſculetur*, inquit, *me* (oſculatur nos Dei Verbum, quando ſenſum noſtrum ſpiritus cognitionis illuminat) & tamquam deſpiciens omnes jucunditates & delectationes ſuas, cæleſtibus cupiens inhærere mandatis ait: quoniam optima præcepta teſtamentorum tuorum ſuper omnem appetentiam carnis, & ſæculi voluptatem. Meminerat enim ſe in Eva ante ſic lapſam, dum voluptatem corporis præfert mandatis cæleſtibus. Ait: *Unguentum exinanitum nomen tuum;* Ibidem 2. hoc eſt, totus immundis impuritatibus diverſorum facinorum fœtebat hic mundus: nunc ſpirat ubique ſuavitas pudicitiæ, unguentum fidei, flos integritatis. Et a moralibus venit ad myſtica dicens: *Introduxit me Rex in cubi-* Ibidem 3. *culum ſuum, exſultemus & lætemur in te, diligamus ubera tua ſuper vinum.* Simplex eſt enim oſculum, negotioſum autem cubiculi ſecretum.

6. In ipſo quoque Evangelio pulcherrimus de moralibus locus eſt; ut unuſquiſque vas ſuum mundet dicente Domino: *Phariſæe cæce munda prius quod* Matth. 23. 26. *intus eſt calicis & paropſidis; ut fiat & id quod foris eſt, mundum.* Nam niſi ſe unuſquiſque intus mundaverit, etiamſi foris ſpecioſus videatur & juſtus, ſimilis erit dealbatis ſepulcris; ut foris quidem juſtus videatur, intus vero ſit fœtidus. Sic eſt doctrina ſine vitæ innocentia. Sed nec ipſa doctrina poteſt mercedem habere, ubi gratiam non habet innocentiæ. *Peccatori enim dixit* Pſ. 49. 16. *Deus: Quare tu enarras juſtitias meas?* Sed revertamur ad propoſitum pſalmum.

a Mſſ. plerique ac vet. edit. *Hocque in Canticis licet tam myſticum quam morale ſit.* Rom. *Hocque in Canticis canticorum & myſticum & morale.* Nos vero lectionem cod. Remig. Vind. Theod. Navar. unius, atque Aud. repræſentamus.

7. *Beati*, inquit, *immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Beati qui ſcrutantur teſtimonia ejus, in toto corde exquirunt eum*. Primus verſus moralis, ſecundus myſticus. Quis hoc dicit? Propheta utique, * qui fungebatur carnis alloquio, & dicit hoc poſt eum pſalmum quo deſcripta eſt domini noſtri Jeſu Chriſti paſſio. Ubi ergo & divina ſacramenta revelata ſunt, & induit Dominicæ reſorrectionis lætitiam, & paſſionis deguſtavit gratiam; vidit juſtorum congregationes, populos redemtorum, perditorum ſalutem, mortuorum reſurrectionem, ſanctificationem ſacramentorum, & exclamavit dicens: *Beati immaculati in via*, hoc eſt: ecce maledicta terra in Adam cœpit habere beatitudinem; ſi tamen legem Domini non derelinquat: ecce immaculatus eſt homo, qui erat ante pollutus. Quam pretiuſum eſt cuſtodire præceptum Domini: quam pretioſum etiam præcepti ipſius ſcire myſterium!

8. Sed quis eſt immaculatus? Non utique qui in quacumque via ambulat: ſed qui in Chriſto ambulat. Ipſe enim dixit: *Ego ſum via*. In hac via qui ambulat, errare non novit; ſi tamen ab hac via numquam recedat. Eſt & via Lex; & ideo dum immaculatus eſt, in lege Domini ambulet: nec ambulare in via hac deſinat, ne immaculatus eſſe deſiſtat. Non declinet in dexteram aut lævam, non titubet, non reſiſtat, non exſpectet; ſed ambulet ſuperiora obliviſcens, & ea quæ ſunt priora appetens, ad deſtinatum ſequatur, ad bravium feſtinet, contendat uſque in finem; finis enim Legis eſt Chriſtus. Multi volunt ambulare in via, ſed non uſque ad finem. Non ambulant Judæi uſque ad finem, qui non uſque ad Chriſtum ambulant. Non ambulat Manichæus in via, qui Legem refutat: ſed ambulat vera fides, quæ & Legem ſuſcipit, & plenitudinem Legis agnoſcit.

Joan. 14. 6.

9. Si quis ergo in via ambulat, ſcrutetur teſtimonia Domini. Quæ licet myſtica ſint, tamen etiam moralia in ſe habent; quoniam melius poteſt ambulare in via, qui ſcrutatur Domini teſtimonia. Nam ut quis intemperantiſſimus captus adulterinæ cupiditatis æſtu, & victus libidine, vel indulgens flagitiis, qui repugnare nolit appetentiæ ſuæ carnis, converſus huc atque illuc, ſi neminem forte videat, in facinus ruit: idem tamen quamvis inveniat paratam occaſionem potiendi, explorat diligentet omnia, in diverſum oculos ſuos, incurioſus juſtitiæ, ſollicitus famæ, detorquet frequenter, erubeſcit teſtimonium erroris, qui non erubeſcit errorem: ac ſi quem forte ſpectatorem cognoverit facinoris ſoi, verecundia ſequeſtrat intemperantiam; & quamvis cum * ancilla vel meretrice vulgari, ubi nullum ſit deprehendendi periculum, tentamenta moliatur libidinis, pudore tamen incœptum deſerit: quanto magis ſi quis allevet mentis oculos, & conſideret plena eſſe Angelorum omnia, aera, terras, mare, Eccleſias, quibus Angeli præſunt (mittit enim Dominus Angelos ſuos ad defenſionem eorum, qui heredes futuri ſunt promiſſorum cæleſtium) concepto poteſt renuntiare peccato? Unde iſta turba innocentium, niſi ex illis peccatoribus? Eadem natura eſt omnium, ſed diverſa diſciplina. Circumciſio nihil eſt, & gentilitas nihil eſt: ſed obſervatio mandatorum Dei, naturæ ipſius auget gratiam. Merita commutat ille qui dicit: *Tenebræ in circuitu, & parietes me operiunt: peccatorum meorum non erit memor Altiſſimus*.

Eccli. 23. 26.

10. Non reveritos eſſes Angelorum præſentiam, ſi præſentes eſſe crederes? Nun metueres non dicam facere; ſed luqui, aut etiam cogitare quod pravum eſt: ſi tibi divina ſcriptura ſuaſiſſet, quia Deus cogitationum arbiter, ſecretorum teſtis eſt verax, ſicut ipſe ait: *Eſtote mihi teſtes, & ego teſtis, dicit dominus Deus, & puer meus quem elegi?* Hominem vereris præſentem, Dei Patris & Filii non vereris præſentiam? Sed non vis credere, ne poſſis cavere: non vis audire, cum legitur, quia Deus novit occulta hominum; ne incipias ſcire quod timeas, & timere ne pecces. Audi ergo ſcripturam divinam; ut convertaris a via prava & maligna. Noli ſicut cæcus oculis corporalibus, aut ſicut ſurdus, qui eo quod nun poteſt videre aut audire præſentes, ſolum eſſe ſe credit: & in plurimorum cœtu, dum putat nullum eſſe præſentem, perpetrare adoritur quod arbitratur eſſe ſecretum; nun poteſt enim videntes videre qui non videt: ſimiliter & tu mentis cæcatus oculis noli æſtimare quod ſine teſte delinquas; quia hominis præſentiam declinare potuiſti.

Eſai. 43. 10.

Plures

* Hoc eſt, qui velut carnis vice ac nomine loquebatur.

* Confer hunc locum cum iis quæ ſupra lib. 1. *de Abraham*, cap. 7. num. 59. traduntur, nec non cum nota quam capiti 4. ejuſdem libri col. 289. ſubjecimus.

Plures ſunt qui redarguant, quam quos [A] cavere potuiſti. Ipſum te fugere tui accuſatorem non pores, quem * conveoit propria conſcientia. Et ſi negas aliis, tibi non negas. Et ſi homini inficiaris, Deo fateris. Et ſi volueris negare, tuæ te cogitationes revincunt.

[4. Reg. 6. 16. & 17.] 11. Eſilæo adſiſtebant Angeli, quos videbat; & ideo agmina hoſtium non timebat: ſed timebat puer ejus qui Angelos non videbat. Aperuit oculos [B] ejus ad vocem Prophetæ gratia Dei, vidit Angelorum exercitus, & credidit eſſe præſentes, quos antea, quia non videbat, putabat abſentes. Et tu lege Prophetam ut videas, lege ut aperiat oculos tuos: nec te hoſtilis legio perterreat, & obſeſſum eſſe te credas, qui liber es, qui munitus es ſpiritalibus turmis, ſi Prophetam non derelioquas. Cum tibi Propheta loquitur, [C] quia Deus dixit: [Hier. 23. 24.] *Ego cælum & terram compleo*: cum tibi Propheta dicit, [4. Reg. 6. 16.] *quia plures nobiſcum ſunt*; quia in circuitu noſtro Angeli ſunt: adtolle oculos mentis, & videbis non ſolum Angelos, ſed etiam Deum, qui dicat tibi: [Cant. 5. 2.] *Aperi mihi, ſoror mea, proxima mea*. Pulſat ad januam & quando tu dormis; ſi tamen vel excitatus evigiles, vel vocatus januam tui pectoris aperias, introibit. [D] Quod ſi fugias lectionem propheticam, ſi domi non legas, io Eccleſia audire nolis; nonne ſicut ille qui averſo connivet obtutu, ne videat quod poſſit videre, claudit oculos ne deſpiciat, cui poteſtas videndi eſt, aut ſicut in furore plerique injecere manus oculis ſuis: ita & tu primo averteris connivecti magis diſſimulatione, quam refragatione prærupta! Nam cum ad Eccleſiam venis, & Chriſtianum te adſeris, [E] ſanus videris, aperis oculos, quibus poſſis videre: ſed dum audire diſſimulas quæ leguntur, claudis ne videas tibi, etſi aliis videre videris; injicis etiam quaſdam perfidiæ & intemperantiæ maous oculis animæ tuæ, & cæcitatem infers cordi tuo, quod eſt gravius, voluntariam; ut videns non videas, audiens non audias.

[F] 12. Putas te ſolum eſſe cum fornicaris, & non recordaris quia oculi Domini vident orbem terrarum? Non [A] audis dicentem: [Johan. 16. 32.] *Ecce venit hora ...... ut diſpergamini unuſquiſque in ſua, & me ſolum relinquatis: ſed non ſum ſolus; quia Pater mecum eſt?* Adeſt ergo Pater, adeſt & Filius Dei, adſunt miniſtri, adſunt Cherubim & Seraphim, quæ dicunt: Sanctus, ſanctus, ſanctus: plena eſt terra majeſtatis tuæ. Plenus eſt enim mundus ſanctarum virtutum; quia pleous eſt nequitiarum. Plenus eſt orbis [B] terrarum remediis, quia plenus eſt laqueis. Putas quod in lupanari Chriſtus te non videat, quem videt lupaoar intrare? Putas quod in adulterio te non deprehendat, quem videt adulterium cogitantem? Num parietes refugit, qui ſpectat errores: & ſecretum criminis averſatur, qui ſcenam criminis intuetur? An putas tunc primum te intrare [a] meritorium, cum fornicem [C] meretricis iogrederis? Intraſti jam, quando cogitationes tuas merettix introivit. Intraſti jam, quando ad potiendam proſtibulæ cupiditatem greſſu mentis Intraſti. Pulſaſti lupanaris fores, quando ad mulieris concupiſcendæ decorem oculos mentis aperuiſti. Et ſi verum audire vis, quomodo te in lupanari non vidit Chriſtus; quando te vidit, quia adulterando in corde tuo te ipſum lupanar eſſe feciſti? Denique [D] ipſe dicit dominus Jeſus: [Matth. 5. 28.] *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, jam adulteravit eam in corde ſuo*. Uode tamen tam religioſus in opinione, qui tam probroſus in crimine?

13. Sed adquieſco tibi quod Jeſus te nolit videre, nolit revincere, qui nolit accuſare: nolint videre & Angeli. Sed videt diabolus, qui tecum introivit, immo qui te introduxit: vident miniſtri ejus, qui te circumdederunt; ne vide- [E] res Angelos Dei: vidit Belial, vidit legio qui te impulerunt; ne quis revocaret, ne quis teneret. Noli putare quod * colludium tibi præſter ſilentii, qui vult tecum ſupplicii habere conſortium. Studet plures ſimiles ſui videre; & in eo habet gloriam, quod plures perditos fecerit. Ipſe eſt incentor, [F] ipſe accuſator, ipſe in Judam introivit, ipſe eum ad proditionem impulit, ipſe miſir ad laqueum. Quanti dicturi ſunt in illo die adverſus eum: Tu nos cir-

---

* *Convenit*, verbum e foro, id eſt, judicio perſequitur.

a Codex Navartæus unus, *meretricatorium*: ſed retinendum *meritorium*. Ubi ſubintellige, *diverſorium*, vel *ſtabulum*; ſic enim quondam dicta ſunt, ut cum Tertulliano loquamur, *conſiſtoria libidinum publicarum*. Unde *proſtibula* ſeu *proſtibulas* quidam appellatas volunt, quod *pro ſtabulo*, id eſt, ante ſtabulum ſtarent. *Meritorium* autem a merendo vocatur quod mereat, hoc eſt pariat quæſtum domino ſuo. Quo ſenſu Horat. *in Arte poet.*

Hic meret æra liber Soſiis.

Hinc etiam meretricices ac meritoritorii pueri nomen ſortiti; licet *meritorium* quandoque honeſtum diverſorium ſignificet

* *Colludium*, aut *colluſio* ſimulationem ac fraudem ſignificat; colludere enim dicuntur, qui cum videantur inter ſe contendere aur litigare, hoc tantummodo per ſimulationem faciunt, cum unus dedita opera ſe judicio vinci patiatur. Sed ea fraus etiam locum habet extra judicium.

circumvenisti, tu impulisti. Exemplum quæris? Accipe dicentem Evam prævaricationis ſuæ auctorem ſuiſſe ſerpentem. Sed illum implicavit, non ſe ab- Ibidem 11. ſolvit. Cui reſpondit Dominus : Non præceperam ne guſtaretis de ligno ſolo, quod eſt in medio paradiſi? Reſpondebit ergo veritas & pluribus : Diabolum audiſtis ſuadentem noxia, me non potuiſtis audire vitalia mandantem.

14. Et ideo operemur juſtitias : B
v. 3. *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt*. v. 4. *Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis*. v. 5. *Utinam dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas juſtificationes tuas*. v. 6. *Tunc non confundar, cum perſpiciam in omnia mandata tua*. Non ſolum mandaſti, inquit, cuſtodiri mandata tua, ſed etiam Gen. 2. 16. cuſtodiri nimis. Quando hoc mandavit? In paradiſo quidem mandavit Adæ, ut cuſtodiret mandata: ſed fortaſſe non C mandaverat nimis cuſtodire; & ideo lapſus eſt, ideo inflexus voce mulieris ſuæ, ideo deceptus erat a ſerpente, putans quod ſi in parte aliqua recederet a mandato, non penitus erraret : ſed quia ſemel a ſemita mandatorum receſſit, totam deſeruit viam, & exſpoliavit omnibus nudumque reliquit. Ideo Dominus, quia lapſus erat, qui in paradiſo erat, poſtea te per Legem, D per Prophetas, per Evangelium, per Apoſtolos monuit; ut nimium cuſtodias mandara domini Dei tui. Omne, Matth. 12. 36. inquit, verbum otioſum quod locutus fueris, reddes pro eo rationem. Noli diſſimulare : ab aliquo mandato jota unum, aut unus apex non præterit. Noli recedere de via. Si in via ambulans vix tutus es a latrone; quid facies ſi te extra viam vagantem invenerit? E Dirigantur greſſus tui; & ne infirmus ſis ad dirigendum, precare ut dirigat Dominus vias tuas.

15. Hic optat : *Utinam dirigantur viæ* v. 5. *meæ*. Pſ. 39. 2. & 3. Alibi dicit : *Exſpectans exſpectavi Dominum; & exaudivit me ..... & ſtatuit pedes meos in petra, & direxit greſſus meos*. Roga ergo & tu, ut Dominus dirigat veſtigia mentis tuæ; quo poſſis Domini cuſtodire juſtificationes. Non confun- F deris, cum reſpexeris in omnia mandata ejus. Ante enim confuſus es in Adam & Eva. Denique nudus factus es, operuiſti te foliis; quia confundebaris : abſcondiſti te a conſpectu Dei; quia erubeſcebas, ita ut tibi diceret Gen. 3. 9. Deus : *Adam ubi es?* Cum illi dicit, tibi dicit; Adam enim interpretatione latina homo dicitur, hoc eſt : Homo A ubi es? Ibidem 10. Et Adam reſpondit : Timens quia nudus eram, & tota mente confuſus, ante conſpectum tuum venire non auſus ſum. Ergo ne confundamur, cuſtodiamus maudata Domini, & cuſtodiamus omnia. Nam ſi quis unum mandatum cuſtodiat, & aliud prævaricetur, nihil ei prodeſt. Cuſtodivit ſe aliquis a ſanguine, non cuſtodivit ab adulterio; utique in uno convictus, B punitur etiam legibus ſæcularibus : nec prodeſt ei alterius criminis abſtinentia, ſi in altero fuerit deprehenſus.

16. v. 7. *Confitebor tibi, Domine, in directione cordis* (advertis quas vias dirigas) *in eo cum didicero judicia juſtitiæ tuæ*. v. 8. *Juſtificationes tuas cuſtodiam : non me derelinquas uſquequaque*. Hoc loco myſtica plenius cognoſcere ſe velle teſtatur; ut ingrediatur penetralia myſteriorum cœleſtium, C & aperiantur ſibi theſauri ſapientiæ & ſcientiæ in Chriſto abſconditi. Unde & Salomon ait : Cant. 1. 3. *Adtrahe nos poſt te : in odorem unguentorum tuorum nos curremus. Introduxit me Rex in cubiculum ſuum*. Et fortaſſe illud quod ait ſupra : Ibidem 1. *Oſculetur me ab oſculo oris ſui*, ſignificat Spiritus ſancti ſupervenientis gratiam, ſicut Angelus ad Mariam dixit : Luc. 1. 35. *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi*. D [a] Quando autem introduxerit eam Rex in cubiculum ſuum, a paſſionis tempus, lateris compunctio declarat, ſanguinis effuſio, ſepulturæ unguentum, reſurrectionis myſterium; ut oſculum quaſi ſponſa acceperit : in cubiculum autem Chriſti ſit introducta Eccleſia, non jam quaſi tantummodo deſponſata, ſed etiam quaſi nupta; nec ſolum thalamum ſit ingreſſa, ſed E etiam legitimæ claves copulæ conſecuta ſit. Ideoque quaſi in thalamo ſita ait : Cant. 1. 12. *Colligatio guttæ frater meus mihi, inter media ubera requieſcet*. Quod ſi cubiculum quærimus, ipſe nos edoceat qui ait : Matth. 6. 6. *Tu autem cum orabis, intra in cubiculum tuum : & clauſo oſtio ora patrem tuum in abſcondito*. Cubiculum Eccleſiæ corpus eſt Chriſti. Introduxit eam Rex in omnia interiora myſteria, dedit ei claves; ut aperiret ſibi theſau- F ros ſcientiæ ſacramentorum, clauſas antea fores panderet, cognoſceret quieſcentis gratiam, defuncti ſomnum, virtutem reſurrectionis.

17. In illo cubiculo juſtitias domini Jeſu nupta reperit. Quæ ſunt illæ juſtitiæ? Utique ſacramenta baptiſmatis, ſicut legimus, quia cum venienti ad baptiſmum diceret Johannes :

Ego

a MSſ. plures, *Quando autem introduxit .... compunctio declaratur*. Quod qui probaverit, ita intelligat, ac ſi ſcriptum eſſet, *Quando introducta legitur Eccleſia, per hoc paſſionis ..... tempus declaratur*.

Matth. 3. 14. & 15. *Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me; reſpondit Jeſus: Sine modo; ſic enim decet nos adimplere omnem juſtitiam*. In illo cubiculo juſtificationes Domini didicit, cognovit conſilium Dei, ſicut Luc. 7. 29. & 30. ſcriptum eſt: *Quia omnis populus audiens, & publicani juſtificaverunt Deum baptizati baptiſmo Johannis: phariſæi autem & legiſperiti conſilium Dei ſpreverunt in ſe, non baptizati ab eo*. Quod illi ſpreverunt, nos eligamus, & ſequamur conſilium Dei, quo nihil poteſt eſſe ſublimius; hoc enim divinum, quo fit remiſſio peccatorum. Cum didicerit itaque juſtitias Domini, Deum timens non con-Philip. 1. 20. fundetur. Denique & Paulus ait: *In nullo confundar*.

18. Et quia nullus poteſt perfectus eſſe ſine favore Dei, neque tutus; ideo rogare debet, ne penitus eum derelinquar Deus.. Nam ſupra rogavit David ne derelinqueretur dicens: *Ne* Pſ. 37. 22. *derelinquas me, domine Deus meus*; hic ait: *Ne derelinquas me uſquequaque*, hoc eſt, multum. Supra forre quaſi adhue imperfectus, & in magnis perrurbationibus poſitus ne derelinqueretur, timebat: hic autem jam fortior non timet derelinqui ut tentetur; ſed rogat ne penitus derelinquatur. Plerumque enim derelinquit Deus quos vult probari: penitus autem derelinquit quos Job. 2. 6. deſerit. Dereliquit penitus Judam: non dereliquit autem ſanctum Job, in cujus [a] patrimonium, in eujus corpus poteſtatem diabolo dedit; in animam autem non dedit. Nam ſi dediſſet in animam, penitus dereliquiſſet eum. Numquid non ideo derelictus eſt Job, ut relictus probaretur, probatus coronaretur? Dereliquit igitur Judam, cui Joh. 13. 27. air: *Quod facis, fac celerius*. Dereliquit enim penitus, quem ſceleris ſui [b] permiſit effectui. Alios autem apoſtolos cum vidiſſet eſſe turbatos, quia dixe-Ibidem 33. rat: *Quo ego vado, vos non poteſtis venire*; Johan. 14. 1. addidit: *Non turbetur cor veſtrum*. Et Ibidem 3. infra: *Iterum venio, & accerto vos ad me ipſum; ut ubi ſum ego, & vos ſitis*. Denique turbatus Petrus qui derelinqui Joh. 13. 36. timeret ait: *Domine quo vadis?* Vidit Dominus turbari eum, reſpondit ei: Matth. 14. 30. & 31. *Quo ego vado, non potes me modo ſequi: ſequeris autem poſtea*. Sic & in mari cum titubaret, clamavit ad Chriſtum; & porrexit ei dexteram Chriſtus, ne penitus derelictus periret.

19. Nemo autem debet inflari, quod numquam derelinquatur: vel dolere, quod aliquando derelinquatur; ſiquidem ipſe Filius ſe dicit derelictum, ſicut habes: *Deus Deus meus reſpice in* Pſ. 21. 1. *me; quare me dereliquiſti?* Et ille quidem numquam derelictus a Patre eſt, eum quo Pater ſemper eſt. Scriptum eſt enim: *Ecce jam venit bora, ut diſpergamini unuſquiſque in ſua, & me ſolum relinquatis: ſed non ſum ſolus, quoniam Pater mecum eſt*. Job. 16. 32. Sed ſecundum corpus in quo eſt traditus paſſioni, vox iſta proceſſit; quoniam derelinqui nobis videmur, quando ſumus in periculis conſtituti. Unde & Paulus ait de Patre Deo: *Qui Filio proprio non pepercit, ſed* Rom. 8. 32. *pro nobis omnibus tradidit eum*. Dereliquiſſe videtur; quia non pepercit, qui tradidit morti: ſed non penitus dereliquit, cui dicitur: *Quia non derelinques* Pſ. 15. 10. *animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*.

SERMO SECUNDUS.

ב Beth.

1. IN *quo corrigit juvenior viam ſuam?* V. 9. Superiorum octo verſuum non abſurda nobis cecidit diſputatio; ideoque & ſequentia perſequi ſtudium fuit. Et primum litteræ ſecundæ, hoc eſt *Beth*, interpretatio conſideranda eſt, quæ in latino converſa, confuſio declaratur. Sed qui viam ſuam corrigit, non confundetur. Verum quia is qui corrigit, ante in errore fuit (quomodo enim corrigitur, niſi quod ante deflexit a vero) utique in lapſu poſitus, & adoleſcentiæ luxu, ac laſcivæ ætatis captus illecebris, ubi ad juventutis provectus confinia ſobria mente reſipiſcet: tamquam confuſus animo, quonam modo erubeſcenda deponat, & plena probitatis adſumat, diu ſecum volvit; & diverſis fluctuans cogitationibus librat atque examinat, ſuperiora obliviſcens, & ea quæ ſunt priora appetens, quemadmodum viam ſuam corrigat, offenſionemque adoleſcentioris ætatis ſeria juventutis fronte prætexat. Unde ne diu dubitet hujuſmodi, & incerto hæreat, dat Propheta conſilium, quaſi cum eo ipſe deliberans; tunc enim ſalubriora conſilia credimus, ſi propenſiore meditatione examinata videantur. Sed ipſa deliberationis ſuſceptio docta definitione diſtinguitur, ut diverſarum cogitationum concurſus auferat dicens: *In quo corrigit juvenior viam ſuam?* Hic enim deliberantis eſt finis, quo viam ſuam corrigat.

2. Et

a Poſt vocem, *patrimonium*, habent edit. *Jus tyrannidis adverſario tribuit*; quæ deſunt in mſſ. Gallicanis.

b Ita mſſ. omnes: edit. vero *permiſit effectus*, quædam Pariſ. *affectui*. *Alios autem non dereliquit apoſtolos, quos cum vidiſſet* &c.

Digitized by Google

2. Et reſpondit : *In cuſtodiendo verba tua*. Et bene ad Dominum converſus reſpondit deliberanti, quaſi prece atque oratione delata conſilium hoc Domini inſpiratione repererit; ut non præſumtionis humanæ, ſed dignationis divinæ remedium crederetur. Mens enim noſtra verborum cæleſtium conſperſa ſeminibus, quæ ante degenerabat in ſtirpibus, meliores cultus edere, fructuſque adferre incipit. Dirigamus igitur ſemitas noſtras, nec tortuoſi ſerpentis B ſequamur amfractus. Viæ enim Domini rectæ; perverſæ autem viæ erran-

Prov.2.13. tium, de quibus dicitur: *O qui relinquunt ſemitas rectas!* In ordinem ſeges læta porrigitur, atque in verſum quemdam vineta ponuntur: cervorum curſus directior, vulpeculæ flexuoſus. Ideo

Luc.13.32. de Herode dicitur: *Ite, dicite vulpi illi;* quia deflexerat a via recta, nec iter ſuum in juventute correxerat: dignus Hieremiæ Threno, quo deflentur peccatores, qui jugum verbi in juventute C ſuſcipere recuſarunt. Ideo captivi ducti ſunt, ideo deplorantur tamquam mortui; quia vitæ neſcierunt ſemitas, &

* digna opera * cadaverum buſto non declinaverunt. Flens ergo mortem perpetuam Judæorum, dicit Hieremias :

Thren.3.27. & 28. *Bonum eſt viro cum tollit jugum in juventute : ſedebit ſingulariter, & ſilebit; quia tulit in ſe.*

3. Non ſolum tollere jugum verbi, ſed in juventute debemus tollere. Si

a enim ſero tollamus, incipiamus [a] pœ- D nitentiam ſuperiorum magis habere, quam tenere gratiam. Præveniamus ergo juventutis annos correctione con-

Gen.48.15. grua; ut magis dicamus ſinguli : *Deus qui paſcis me a juventute mea*; quam recordationem habentes lapſum defleamus

Pſ.24.7. dicentes: *Delicta juventutis meæ, & ignorantiæ meæ ne memineris*. Hoc debilitatis eſt remedium, illud robur ſalutis. Salutis medicina vulneri quæritur: gra-

Thren.3.27. tia ſanitati. Ideoque ait: *Bonum eſt viro,* E *cum tollit jugum in juventute*. Ei autem qui poſt decurſæ juventutis annos jugum tulerit, non eſt ſtatim perfectum bonum. Stimulant enim eum peccata ſua, exagitat conſcientiam conſuetudo

A peccandi, & uſus erroris inſtabilem facit. Luctandum eſt diu hujuſmodi viro, [b] ut aboleſcat in juventute facta b inveterata atque diuturna. Huic in periculo res eſt, illi in bono.

4. Denique ſedebit ille ſingulariter, quaſi is qui facile non inveniat æqualem, ſingularibus donatus præmiis: & ſilebit quietus & feriatus ab omni interpellatione mundanæ ſollicitudinis, & voluptatis; & divinis vacabit oraculis, quæ ſolent ſingolariter ſedentibus revelari, ſicut ſancto David, qui ait : *Quoniam tu ſingulariter in ſpe conſtituiſti me*. Et hic quidem non in ſecreto Pſ.4.10.
ſolus ſedebat, ſed cum præeſſet populis; ſingulàri tamen gratia præminebat. Elias ſolus ſedebat, cum ab Angelo, 3.Reg.17.6. & 19.7.
vel etiam corvis cibum deferentibus paſceretur. Solus non ſolum ſecretus a turbis, verum etiam ſegregatus a meritis plurimorum. Denique revelationes illi divinæ gratiæ refulgebant, cujus muneris fructum pro mercede adipiſcebatur; quia a juventute ſua jugum verbi ſuſcipiendum putavit, nec trahenda longo diutius fune peccata.

5. Poteſt juvenior iſte qui fecit bonum, tollendo in juventute jugum verbi, nondum perfectus, qui adhuc juvenior, ſegregans vero ſe a colloquiis æqualium, quæ plerumque corrumpunt bonos mores, & contagia volens fugere peccantium; ita intelligi ſingulariter ſedere & ſilere, ne rudis ætatis facilitate labatur: ſed intendere ſeniorum præceptis, prophetarum oraculis, apoſtolorum magiſteriis: laudandus eo quia prius vult loquenda cognoſcere, quam proferre quæ ſentiat, antequam loqui diſcat, timens ne multiloquio peccatum contrahat. Unde puto & * Pythagoram illum philoſophum imitatorem juvenis hujus prophetici inſtituiſſe ſectam, ut diſcipuli ſui quinquennio non loquentes tanto ſilentio loqui diſcerent, cum præſertim & David, ſuperioris ætatis quam Pythagoram fuiſſe non dubium ſit, qui ait : *Dixi, cuſtodiam vias* Pſ.38.2.
meas, ut non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiam. Et quia forte aliquando aliquid locutus eſſet incautius;

* Tangitur Græcorum, Romanorumque conſuetudo urendi cadavera : quo ſupplicio gravia peccata digna dicuntur.

a Mſſ. omnes Gallici : *ſapientiam ſuperiorum*; vel ut nonnulli habent, *ſuperborum*, aut etiam ut alii, *ſupernorum*. Verum quid per ſapientiam Ambroſius ſibi vellet, non videmus. Quocirca potior videtur edit. omnium lectio.

b Omnes edit. ac mſſ. aliquot, *ut aboleſcat inveterata* &c. Alii plures ac potiores, *ut aboleſcat in juventute facta inveterata*; id eſt, ut aboleat ea quibus per totam juventutem, ſub qua pueritia adoleſcentiaque comprehenduntur, adſueverat.

* Præcipuum quoddam Pythagoricæ diſciplinæ nemo neſcit in ſilentio fuiſſe poſitum. Hoc autem erat duplicis rationis. Primum quod ἐχεμυθίαν diſtrahant, diſcipulis nonnumquam in biennium, ſæpius in quinquennium indicebatur : alterum quo profanos ſua celabant myſteria; & hoc τελεταῖς nominabatur. Quod vero ex Davidis atque Iſaiæ ſcriptis multa addiſcere potuerit, nec ratio chronologica repugnat; cum illo quidem 536. hoc autem 246. annis poſterior extiterit: & præterea favet Fl. Joſephi, Origenis, nec non Clementis Alexan. auctoritas. Conſule ſuper ea re Johan. Ger. Voſſium *de Philoſophorum ſectis* c. 6. §. 5. Vide etiam quæ nos lib. 2. *de Abraham* cap. 11. n. 20. ſicut & ad calcem Admonit. in lib. *de Bono mortis* obſervavimus.

tius; ideo poſtea a Deo poni ori ſuo cuſtodiam poſtulavit. Eſaiam quoque pythagoricis anteriorem ſuiſſe quis ne-
Eſai. 40. 6. ſciat? Qui cum audiſſet, *clama*; non prius clamaverit, quam audiret quid clamare deberet. Reſpondit enim: *Quid*
Ibidem. Ibidem 6. 7. & 8. *clamabo?* Unde dictum eſt ei: *Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus, ut flos fœni. Aruit fœnum & flos ejus decidit: verbum autem Domini manet in æternum;* & prophetica voce clamavit.

6. Uterque igitur juvenis prædicandus: * ille tamen ſerus, hic cautus; ille ſe ipſo contentus, & numquam ſibi ſolus: iſte pulcram ætati lubricæ diſciplinam adſciſcens ſilentii; nec adhuc ſibi abundans, ſed aliis ſe timens credere: quærens tamen a juventute congregare, quæ in ſenectute & ſibi & proximis ſuis proſint, ne dicatur ei:
Eccli. 25. 5. *Quæ in juventute non collegiſti, quomodo invenies in ſenectute?* Ergo is ſi in concilio ſeniorum ſederit, manum adhibebit ori ſuo; ut audiens ſententias colligat, quod ſibi ad maturiorem ſervet ætatem:
Luc. 2. 51. quemadmodum Maria cum verba Chriſti audiret, conferebat ea omnia in corde ſuo: quemadmodum Johannes
Johan. 13. 25. cum caput ſuum ſupra pectus Jeſu domini reclinaret, hauriebat profunda ſecreta ſapientiæ.

7. En tibi juvenem qui viam ſuam in juventute correxit. Piſcator erat cum fratre ſuo, vidit dominum Jeſum, cum plicaret retia ſua, & audivit dicentem:
Matth. 4. 19. & 20. *Venite .... faciam vos piſcatores hominum ... & relictis retibus ſuis, & patre, ſecutus eſt eum.* Viam ſæculi cœperat currere: ſed auditis Chriſti imperiis, deſeruit vitam mundi, ſecutus eſt Chriſtum: probavit quia in eo *corrigit juvenior viam ſuam*, ſi Chriſti verba cuſtodiat, dicens
Cant. 1. 1. ad eum: *Diligamus ubera tua ſuper vinum.* Sic tamen bibens, ut non abſorberetur vino: ſed gratia ejus lætitiam cordis hauriret, non corporis ebrietate titubaret. Denique bibens hoc vinum, aperuit oculos ſuos, & vidit viam rectam, reliquit tortuoſas vias dicens:
Ibidem 3. *Æquitas dilexit te*; hoc eſt, non flexuoſa itinera te ſequuntur, ſed ſolus ad te poteſt juſtitiæ trames pervenire. Qui enim diligit juſtitiam, non ſe avertit a Chriſto. Quomodo enim arbi-

A trum juſtitiæ, remuneratoremque meritorum innocens metuat conſcientia?

8. In hoc ergo [a] juvene viam ſuam corrigente ſpectato magna myſteria, quæ in Canticis canticorum ſanctus Salomon repletus Domini ſpiritu reſultavit. Conſtitue dominum Jeſum recumbentem in convivio, reclinantem ſe Johannem ſupra pectus ejus, mirantes alios quod ſervus ſe ſupra Domi- Johan. 13. 25.
B num reclinaret, quod caro illa peccatrix ſupra templum Verbi recumberet, quod anima illa carnis vinculis innexa, aulam divinæ plenitudinis ſcrutaretur. Hæc ergo mirantibus aliis, reſpondit anima Johannis: *Fuſca ſum, & decora, filiæ Hieruſalem;* fuſca per culpam, decora per gratiam. Dicit & caro: *Fuſca ſum, & decora;* fuſca pulvere ſæculari, Cant. 1. 4.
C quem certando collegi: decora oleo ſpiritali, quo mundi hujus pulverem ſqualloremque deterſi. Fuſca per vitium: ſed decora jam per lavacrum, quod abluit omne delictum. Fuſca ſum, quia peccavi: decora, quia jam me diligit Chriſtus: quam relegaverat in Eva, recepit ex Virgine, ſuſcepit ex Maria.

9. Dicit etiam Synagoga, cujus miſte-
D ria hoc loco pleriſque videntur exprimi: quæ cum ſe rejici jam videret propter totius plebis impietatem, ſolabatur ſe tamen; quia ipſum Chriſtum de populo ſuo, & Petrum & Johannem & Jacobum, Chriſto adhærentes videbat, qui habebat eloquia ſibi credita; & ideo dicebat: *Fuſca ſum, & decora, filiæ Hieruſalem;* fuſca per incredulitatem, decora per Legem: fuſca per lapſum, decora, quia dilexit me ſol, & prior
E facta ſum congregatio Dei. Nolite refugere me, quia fuſca ſum; ideo fuſca ſum, quia ſol me reliquit juſtitiæ, qui ante me illuminare conſueverat: amiſi colorem vultus mei, obtuſa facta eſt acies oculorum meorum, quibus ante ſolem videbam: in tenebris ambulo, quia diem Chriſti neſcio. Nolite tamen deſpicere me; quoniam qui reliquit, poteſt rurſum adſpicere, miſe-
F reri iterum. Solet congregare diſperſos, deſertos requirere, colligere deſtitutos. Omnes tribus Iſrael convenite, [b] adſpicite me decoram ante dilectam.

* Ut hujus loci obſcuritas removeatur, adverte cum qui ſero redit ad bonam frugem, ei qui ſtatim ab adoleſcentia Domini jugum tulerit, in priori membro opponi: in poſteriori autem duos illos inter ſe comparari, quos quidem ambos eidem jugo colla ſubdidiſſe, ſed tamen non ſimili ratione, ſupra memoravit.

a Mſſ. complures, *in hoc autem juvene ſpectate magna myſteria.* Vet. edit. *in hoc autem juvene ſpectato, hoc eſt, Johanne prævide magna myſteria.* Rom. cum mſſ. paucis, ut in textu. Hanc porro lectionem prætulimus, quod voces quæ in illis deſiderantur, cum habeantur in aliis, magnopere interpolationem redoleant.

b Mſſ. octo: *adſpicite me decoram ante, derelictam.* Duo, nempe Nav. primus, & S. And. . . . . . *decoram ante delicta*: quod non diſplicet. Reliqui tamen cum edit. ut in textu; unde vel excidit copula, vel alterum adjectivum ibi vice ſubſtantivi ponitur.

Ibidem 5. *Nolite adſpicere me, quoniam obfuſcata ſum;* hoc eſt, non hoc ſolum adſpiciatis, quia obfuſcata ſum. Non eſt intuitus me ſol, & ideo obfuſcata ſum. Sed lucet ſol ſuper juſtos & injuſtos: ſuper juſtos per gratiam, ſuper injuſtos per miſericordiam; illis mercedem meritorum tribuens, iſtis peccata dimittens. Et gentibus non lucebat ante, nunc lucet: nunc illis oritur, qui oriebatur mihi: qui illis remiſit, remittet & mihi. B Nolite arbitrari quoniam obfuſcata ſum, quod penitus reliquerit me ſol, & jam a non intueatur, [a] non requirat ægram. Diſſimulavit a me; quia non ſervavi mandata ejus: reconciliabitur, cum viderit meorum pœnitentiam delictorum. Non vidit me ſol, quia non recepi advenientem, non aperui feneſtras, ut lumen vitæ intraret. Cum aperuero, illuminabit oculos meos, qui venit ut C totum mundum illuminaret, & videant etiam non videntes.

10. *Filii matris meæ pugnaverunt adverſus me, poſuerunt me cuſtodem in vineis. Vineam meam non cuſtodivi.* (Ibidem.) Putant aliqui hoc de illis dici, qui Synagogam ad Legis præcepta conſtringunt; ut Legem cuſtodiat, vineam ſuam tueatur, quam cuſtodire non potuit. Denique cuſtodiebat ut faceret uvas, fecit autem D ſpinas. Quæ ſit igitur vinea, venit David reſtificari nobis dicens: *Vineam ex Ægypto tranſtuliſti, ejeciſti gentes, & plantaſti eam.* (Pſ. 79. 9.) Poſſunt & apoſtoli eſſe filii matris ejus, qui vere impugnaverunt Synagogam dicentes: *Ecce convertimur ad gentes;* (Act. 13. 46.) & nationibus verbum Dei ſeminare cœperunt. Poſſunt & prophetæ intelligi, qui monendo denuntiandoque, ut vineam ſuam cuſto- E diret Synagoga, nihil profecerunt. Fecit enim ſpinas improbitatis, quæ virtutis uberes fructus deferre debuerat. Et ideo confitetur, quia populum ſuum cuſtodire non potuit; meritoque ſero quærit tenere, quem cum teneret, amiſit: multo diſſimilior ejus quæ dicit: *Inveni quem dilexit anima mea, tenui eum, & non relinquam eum.* (Cant. 3. 4.)

11. Denique illa invitat in hortum ſuum Sponſum: hæc ubi paſcat requi- F rens, dicit ad ipſum: *Annuntia mihi quem dilexit anima mea.* (Cant. 1. 6.) Cur quem dilexit anima mea dicis, & non quem diligit? Cur dimiſiſti, quem tenebas? [b] b Dilexiſti patrum fide, amiſiſti incredulitate: tenebas caritatis vinculis, amiſiſti longo fune perfidiæ. Ideo neſcis ubi paſcat, ubi maneat; nam ſi ſcires, non quæreres. Dicis enim: *Ubi paſcis; ubi manes in meridie?* (Ibidem.) Meridiem noſti eſſe Eccleſiam, quæ teneat Chriſtum: & tu eum in noctibus quæris? Dic, inquit, mihi, Chriſte: reſponde vel propter id quia ante carus fuiſti atque dilectus mihi: etſi ego tantæ prærogativam caritatis amiſi; tu tamen quaſi pius reſponde mihi: *Ubi paſcis; ubi manes?* Reliquiſti me, abiiſti ad gentes: receſſiſti longe a me; & illis propior factus es, a quibus longe eras: ſed factus es prope, quia crediderunt ſanguini tuo: a me receſſiſti; quia ego crucem tuam non ſuſcepi, ut mundi redemtionem, ſed ut noxii damnationem. Qui autem receperunt te, Domine, ſicut ſalutis auctorem, in meridie ſunt. Illis luces, illis refulges, illis calet gratia tua, ſicut meridies. Mihi matutinus eras, cum adhuc crederem: ſed non credebam plene, [c] quia non ſum inventa in meridie; c ſicut Joſeph cum fratribus ſuis qui cœnabant meridie. Illis meridies factus es, qui paſcuntur in divitiis tuis, & in te ſperant. Ideo ut dixit David: *Deducet eorum juſtitiam tamquam lumen, & judicium eorum tamquam meridiem.* (Pſ. 36. 6.)

12. Quæris ergo ramquam aliena, quæ proxima eras: tamquam pauper, quæ dives fuiſti. Vis ſequi, quæ præcedebas: atque utinam vel ſequaris, quos præcedere debuiſti. Mercenaria eſſe deſideras, quæ ante mercenarios colligebas. Mercenariæ utique vox iſta dicentis eſt: *Ne forte fiam circumamicta ſuper greges ſodalium tuorum.* (Cant. 1. 6.) Quæ proſelytos ex gentibus ante ſuſcipiebas, nunc ipſa in nationibus vis pro proſelytis ſuſcipi, & tamquam advena congregari.

13. Reſpondit Jeſus: [d] *Niſi noſcas te decoram inter mulieres?* (Ibidem 7.) d Quid eſt ſe noſcere, niſi ut ſciat ſe unuſquiſque hominem ad imaginem & ſimilitudinem Dei factum, rationis capacem, qui terram ſuam excolere tamquam bonus agricola debeat aratro quodam, & falce ſapientiæ; ut vel dura findantur, vel luxuriantia recidantur: qui infe-

a Edit. Rom. *nec reviſat nigram. Diſſimulavit a me.* Vet. autem: *non requirat, & gratiam diſſimulavit a me.* Mſſ. vero magno conſenſu noſtram lectionem confirmant, exceptis duobus ubi, *reviſit*, pro *requirat*.

b Quatuor mſſ. *Perdidiſti patrum fidem, amiſiſti credulitatem: quem tenebas* &c.

c In cunctis cod. Gall. deſunt, *quia non ſum inventa in meridie.*

d Ita vet. edit. ac multo major mſſ. numerus. Aliqui tamen, ac Rom. edit. *niſi cognoſcas te, decora* &c. His favent non ſolum LXX. ubi conſtanter legitur [illegible]; verum & Ambroſius ipſe lib. *De Iſaac & Anima* c. 4. n. 15. Quamquam illic etiam lectionem noſtram videtur indicare, cum ſcribit: *Niſi noſcas te quia decora es* &c.

Digitized by Google

inferiorem ſui portionem animi impe- A rio debeat gubernare? Unde etiam in Deut. 15. 9. Lege ſcriptum eſt: *Adtende tibi, ne fiat verbum abſconditum in corde tuo*. Tibi, inquit, adtende, non utique dicit pecuniæ tuæ, non poſſeſſionibus tuis, non viribus corporis: ſed animo tuo ac menti tuæ; unde omnia conſilia, facta, cogitationeſque manant. Tibi ergo adtende ibi, ubi potiorem eſſe te noſti. * Noſce te ipſum, quod Apollini Pythio B adſignant gentiles viri, quaſi ipſe auctor fuerit hujus ſententiæ; cum de noſtro uſurpatum ad ſua transferant, & longe anterior Moyſes fuerit, qui ſcripſit librum Deuteronomii, quam philoſophi qui iſta finxerunt.

14. Unde & Salomon oraculum divinum ſecutus ſcripſit in Canticis Cant. 1. 7. canticorum: *Niſi ſcias te decoram inter mulieres*; hoc eſt, niſi cognoſcas te mortalem, C rationalem, & cito tua peccata fatearis, cito dicas iniquitates tuas ut juſtificeris; niſi convertaris, & prior accuſes delicta tua, venit dies mortis, & jam nullum converſionis remedium a eſt: [a] præveniris dum non cogitas. Accende facem tuam, priuſquam Sponſi tibi claudatur janua, qui exſpectare Cant. 1. 4. diu non ſolet negligentes. *Niſi ſcias te*, inquit, *decoram inter mulieres*; & dicas: D *Fuſca ſum & decora*: fuſca ſum; quia peccavi: ſed decora; quia diligor, quia genus ſum Abrahæ, electum genus, dilectum Deo: nihil tibi proderit patrum gratia; potens eſt enim Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Et alibi in Evangelio legiſti, quia Abra- Luc. 13. 11. 12. & 15. hæ filiam ligavit diabolus nequitiæ ſuæ vinculis, quam ſolvit Dominus die ſabbati. Niſi ergo ſcias te, nihil tibi prod- E erit. Et ſi dicas: Abrahæ ſum filia, quæ non credis, quæ errorem non corrigis; Abraham quidem ſalvatur: b ſed te nobilitas generis non juvabit, [b] niſi fides ſervaverit. Non te decipiat data patribus repromiſſio. Non ſuſcipio perſonam hominis, non ſuſcipio prærogativam generis; niſi videro congruentem generi morum nobilitatem, F ut fiat juſti generis electio.

15. Quod ſi ſcias te, & agnoſcas quia peccato obnoxia es; exeundum in calcaneis gregum eſt tibi. Exi ergo nuda pede, *& paſce hœdos tuos in tabernaculis paſtorum*. Cant. 1. 7. Qui ſine peccato eſt, agnos paſcit, oves paſcit. Quæ autem peccato obnoxia eſt, paſcit hœdos qui a ſiniſtris ſunt; non enim poteſt eſſe in dextera paſtoris boni. Sequatur magis dicentem Petro: *Veni retro me, ſatana*. Marc. 8. 33. Sequendo Petrus in dextera meruit collocari; ideoque ei dicitur: *Paſce agniculos meos*. Sed quo exeat, Johan. 21. 16. audi: *Ad tabernacula*, inquit, *paſtorum*; hoc eſt, ad gentes, ad diſperſionem. Ideoque dixit: *Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves gregis*; Zach. 13. 7. ut repleatur totus orbis terrarum grege Chriſti, ſignificans tunc fore ſalvam Synagogam, cum ſe huic diſperſioni & ipſa ſociaverit, quæ replevit hunc mundum; tabernacula enim paſtorum, regna ſunt terræ. Ideoque propheta David nationes annuntians credituras ait: *Regna terræ cantate Deo*. Pſ. 67. 33. Ergo ſciat ſe juvenior, ut corrigat viam ſuam.

16. Sed dicis: Quis poteſt cognoſcere viam juvenior, ut corrigat; cum Propheta dicat: *Tria ſunt impoſſibilia mihi intelligere, & quartum quod non agnoſco; veſtigia aquilæ volantis, viam ſerpentis in petra, & ſemitas navis navigantis, & vias viri in juventute?* Prov. 30. 18. & 19. Si Salomon fatetur quod non agnoſcat vias viri in juventute; quomodo poteſt juvenior cognoſcere? Cui reſpondebitur quod illæ viæ viri in juventute non cognoſcantur, quæ ſunt ſecus vias ſerpentis in petra, & ſecus ſemitas navis fluctuantis, & veſtigia volantis aquilæ, quæ ungues aſperos habet, [c] prædam includit, & c ſupra nubes volat, in aere errat, in mari piſcem interficit; & tamen non eſt impoſſibile hoc quartum, ſicut illa tria; cognoſcit enim Dominus qui ſunt ipſius, & vult ut ſciat ſe unuſquiſque, ſciat ſe populus Dei.

17. Sed eſto non cognoſcantur errantium viæ, ſicut dicit Dominus: *Non novi vos, diſcedite a me operarii iniquitatis*: Luc. 13. 27. hic autem juvenior qui poteſt cor-

* Sententiam hanc multi tribuere Chiloni Lacedæmonio, ut auctor homil. in Cant. cant. apud Orig. Hieronymus homil. 2. & alii, inter quos Auſonius in 7. Sapient. ita ſcribit:

Γνῶθι σεαυτὸν, quod latinum eſt, Noſce te.
Multi hoc Laconis eſſe Chilonis putant.

ſed forte eadem a quibuſdam Apollini adſcripta fuit, quod columnæ templi Delphici inſcripta Amphictyonum juſſu, ut Plato in Charmide auctor eſt, legeretur. Hoc etiam Auſonius tradit in ſequentibus:

Brevitate nota, qua Lacones utimur,
Commendo noſtrum, Γνῶθι σεαυτὸν, noſce te:
Quod in columna jam tenetur Delphica.

Floruit autem Chilon annis poſt Moyſen 950. poſt Salomonem vero 4615. Alii præterea hujuſce pronuntiati auctores habiti ſunt, quos Elias Vinetus in Auſonium commemorat. Plura quoque reperies in Adag. Eraſmi. Chil. 1. Cent. 6. Adad. 95. Sed lubet huc etiam adjicere, quod idem ille Poeta nimium negligi monet doletque Edyllio 32. hiſce verſibus:

Quamquam difficile eſt ſe noſcere, Γνῶθι σεαυτὸν
Quam propere legimus, tam cito negligimus.

a Sic omnes edit. At mſſ. negationem non agnoſcunt: quorum nonnulli habent, *prævenires, dum cogitas*; unus, *prævenire dum cogitas, accende facem* &c. Etſi autem hæc ſuo ſenſu non careant, videntur tamen edit. anteponendæ.

c Edit. Rom. ſola, *niſi fidem ſervaveris*.

b *Prædam includit*, in ant. edit. ac pleriſque mſſ. deſideratur: at in quibuſdam reperias, *prædam non includit*.

corrigere viam ſuam, fortaſſe juvenior ſit ætate, non moribus; & habeat in primo flore juventutis ſuæ ſenilem in-
Sap. 4. 8. tellećtum, de quo ait: *Canities autem eſt intellećtus hominibus*, quibus maturitas conſilii, gravitaſque ſuppetit. Uode &
Hier. 1. 7. Hieremiæ dicitur: *Noli dicere quia juvenis ſum*. Et utique erat ætate juvenis; ſed prohibet eum juvenem ſe dicere,
Dan. 13. 45. qui eſſet maturioris prudentiæ. Daoiel cum puet eſſet, accepit ſpiritum quo digous ſeoećtutis primitiis haberetur; ut redargueret ſenes ipſe non ſeoior longævitate, ſed gratia; erat enim in illo ætas ſeoećtutis vita immaculata. Cui beoe competit Davidicum illud
Inf. ℣. 100. dicere: *Super ſeniores intellexi*. Ideoque tamquam de veterani conſilii, & ſenilis ſcientiæ viro divioum pronuntia-
Ezec. 28. 3. vit oraculum: *Quis prudentior quam Daniel?*

18. Nunc illud advertamus, ſi poſſibile eſt ut corrigat juvenior viam ſuam, ao non? Si non eſt; ergo mentitur Propheta: ſed quia non mentitur, poſſibile eſt. Ita tamen poſſibile, ut quod impoſſibile videatur, fiat poſſibile; ſi cuſtodiat junior verba Dei: ſi autem non cuſtodiat, impoſſibile.
Matth. 19. 24. Unde illud Evangelicum: *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quam divitem intrare in regnum cælorum*. Quod hoc quoque libro impoſſibile eſſe dixit, ſic tamen intelligimus impoſſibile eſſe; quia divites non cuſtodiunt mandata Dei: ſi autem cuſtodiant, fit poſſibile quod impoſſibile videbatut. Hic eſt camelus qui intrat per anguſtam viam; quæ illum ante capere noo poterat concupiſcentem, jam capit cuſtodientem mandata divina. [a] Cuſtodieotem autem
Exod. 7. 1. verba Dei, quia cuſtodivit ea, Moyſes quaſi ſeniorem elegit; & ounc quibus hoc Spiritu Dei committitur officii, ut eligant ſeniores viros, eligunt ſine dubio inter ſeoiores juvenem corrigeotem viam ſuam, in cuſtodiendo verba Dei. Et ſi ſeioris ætatis virum elegerint, oon quaſi loogævum utique elegerunr, ſed quaſi cuſtodieotem verba Dei: quod ſi reperitur in juniore, utique & ipſe eſt eligendus. Liquet igitur ex his quod non ſenećtutis loogævitas eligatur, ſed cuſtodia verborum
Num. 14. 6. & 7. Dei. Denique ipſe Moyſes Jeſum Nave & Caleb juveoes præ ceteris approbabat, quorum conſilium in terræ elećtione magis, quam multorum ſenio-

A rum & ipſe ſequutus eſt, & Deus prætulit.

19. Uode & illud de Jacob quod ſupra diximus: *Deus qui paſcit me a juventute mea*; maoiſeſtat nobis de eo dićtum, qui tulerit jugum verbi io juventute ſua, & recedens ab Eſau & ſimilibus ejus, ſedit ſingulariter, in ſe tempus exſpećtans, quo poſſit cum diſciplina proferre ſermonem; & propter- Gen. 48. 15. Thren. 3. 27. & 28.
B ea ſpiritali eſt donatus alimento, adhuc ævi ioteger, ſed veteranus conſilio. Neque enim dignum eſt, ut credamus quod tantus patriarcha de corporali cibo dixerit: *Deus qui paſcit me a juventute mea*; quia nec corporalem panem deſiderabat, cum diceret: *Si dominus Deus mecum eſt, ut det ...... mihi panem manducare, & veſtem indui .... omnium quæ das mihi, decimam decimabo* Gen. 28. 20. 21. & 22.
C *tibi*. Nam ſi patres noſtri ſpiritalem eſcam manducaveruot, & ſpititalem potum biberunt; quanto magis ſanćtus Jacob cibo paſtus eſt ſpiritali?

20. Ille quoque iotellećtus hoc loco ſuppetit, nec alienus a vero eſt; quia juveniot ille ex congregatione gentium populus, qui antequam in Chriſto crederet, tortuoſo errabat amfraćtu; in eo corrigit viam ſuam, quia Dei verba
D cuſtodivit, quæ noluit cuſtodire populus Judæorum; & idco ille viam ſalutis iovenire non potuit. Conſideremus & ſequeotem verſum.

21. *In toto corde meo exquiſivi te: ne repellas me a mandatis tuis*. Si Deus tepellit unumquemque, quem repellendum putat; videamus ne excuſationem ei tribuat, qui cum ſequi Deum vellet, tepulſus ſit. Et primum quemadmodum bonus Deus repellit ſequen- ℣. 10.
E tem, niſi ipſe mereatur repelli? Sicut ipſe Dominus ait: *Vulpes foveas habent?* & ideo quaſi vulpem repellit. Et alibi: *Quia omni habenti dabitur, ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo*. Cui addit, niſi ei qui toto cotde exquirit eum; ut quod deeſt naturæ, id Dei operatione adquirat & gratia? Sicut Salomon, qui ex toto corde exquirens Deum, ſapientiam Matth. 8. 28. Matth. 25. 29. 3. Reg. 3. 11. & 12.
F poſtulavit: & quia uon opes ſibi regias, ſed divinæ muous gratiæ depopoſcit, accipete meruit ſapientiæ diſciplinam: repletus eſt Domini Spiritu, ut cognoſceret mandata omoia. Qui autem non habet, ut io corde ſuo exquirat Dominum, & facit quidem opus Dei;

a Vet. edit. cum mſſ. aliquot, *cuſtodientem autem verba divina, quia cuſtodit ea. Moyſen quaſi ſeniorem elegit*. Voces, *quia cuſtodit ea*, cum ſequenti puncto inde ſuſtulit edit. Rom. Alii plures mſſ. *cuſtodientem* (unus *cuſtodiens*) *autem ..... Moyſes quaſi ſenior eligitur*. Unde vix ullum legitimum ſenſum elicias. Melius ergo Reg. & Remig. ut in textu. Quod autem dicitur, *quia cuſtodit ea*; idem eſt ac ſi ſcriberetur non aliam ob cauſam, ſed propter hoc ſolum, quia divina mandata cuſtodit.

Digitized by Google

Dei; ſed negligenter facit; maledicto
Hier.48.10. ſubjectus eſt, ſicut legimus: *Quia maledictus omnis qui opus Dei facit negligenter*. Merito ergo repellitur; quia maledicto dignus eſt, quia polluit magis & impedit opus, quod negligenter putaverit exſequendum.

22. Conſideremus ergo utrum bonitas ſit repelli ab opere negligentem: an vero retineri. Et imaginem rei hujus ex aliis ſumamus artibus. Curat medicus ægrotum, ſed negligenter: & deſidia medici virus alta vulneris ſerpit. Quanto igitur melius removeri hujuſmodi medicum qui tempus terit, cum profectum nullum ſentiat vulneratus; ut curandi officium ad eum medicum transferatur, qui maturius poſſit ægroto ſua diligentia ſubvenire? Nonne clementior eſt qui repellit nihil proficientem, quam qui retinet ad diſcrimen ægroti? Conſtitue aliquem præpoſitum ædificantibus, vel etiam texentibus, qui debeat ſummam operis explicare; utrum is tibi probabilior videtur, ſi in id diligenter inſiſtat, ac ſi quem forte incuriuſum adverterit de iis, qui operantur in domo aliqua conſtruenda, repellat eum, melius credens non ædificare, quam hiantibus rimis ædificata diſſolvi; atque aliquem in ejus ſubſtituat locum, qui cum diligentia ædificet? Similiter etiam textrini præpoſitum repulſorem negligentium, ut ſubſtituat diligentes, ne longa textrinum corrumpat incuria; non magis probabis, quam illum qui deſides in ſua negligentia perſeverare patiatur?

23. Tranſi nunc ad eos qui mandata ædificant, & legem intexunt, & animam uniuſcujuſque receperunt ſanandam. Nonne ſi quis eorum ædificet domum Dei cum juſtitia, texat indumentum cum diligentia, ſanet animam cum gratia, opus bonum facit? Si vero incurioſus ac remiſſus aliquis, fabri, textoris, medici ſpiritalis locum occupet, ut ſacerdos ſummus, ut preſbyter, ut miniſter altaris ſacri; nonne commodius eſt non ſubire unumquemque id muneris, quod implere non queat, quam ſubeuntem, neque ipſum ſtrenue ſuſcepto fungi munere, & eripere locum alteri, qui naviter eum poſſit tueri? Quid quod etiam ipſi conſulitur, qui remiſſior cum ſit, repellitur; ne plus offenſionis contrahat?

24. Quid ſit autem repelli, conſideremus;
Pſ. 87. 5. lectum eſt enim: *Sicut vulnerati dormientes, projecti in monumentis, quorum non meminiſti amplius; & quidem ipſi de manu tua repulſi ſunt*. Advertamus igitur quos vulneratos & projectos

A in monumentis repellit, quorum non meminerit amplius. Iſti ſunt qui a mandatis Dei repelluntur. *Peccatori au-* Pſ. 49. 16.
tem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas? Et quia a mandatis Dei repelluntur, repelluntur utique de manu Dei. Et bene proſpexit, ne quis de manu Dei videatur eripi; quia nemo poteſt quemquam rapere de manu Dei. Qui ergo privatur muneris ſuſcepti of-
B ficio vel gratia, non rapitur, ſed rejicitur; ut dixit dominus Jeſus ad Hieruſalem: *Quoties volui congregare filios tuos...* Matth 23.
& noluiſti? Ecce relinquetur vobis domus 37. & 38.
veſtra deſerta. Abſtulit illis ſanctificationem, altare thymiamatis, & orationis ſacrarium, propitiatorium, altare ſacrificiorum, ſacerdotum & levitarum miniſteria; & tamen cum hæc ſublata eſſent omnia, quæ ſecundum Legis
C mandata habebant, ait Apoſtolus: *Num-* Rom. 11. 1.
quid repulit Deus hereditatem ſuam.... 2. & 32.
Non, inquit, *repulit ...... ſed concluſit omnia in incredulitate, ut omnium miſereatur*.

24. Sunt ergo qui ad tempus a mandatis propter miſericordiam repelluntur; ſicut & illis conſulitur qui vomuntur. Nam quemadmodum manens in corpore quod vomendum eſt, plus acceſ-
D cit: ita qui debet excludi, ſi retineatur, nec ſe corrigat, totum corpus exulcerat. Meritoque Angelo Laodiceæ dicit teſtis fidelis & verus: *Scio opera* Apoc.3.15.
tua, quia neque frigidus es, neque calidus; & 16.
utinam frigidus eſſes, vel calidus: ſed quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo. Aperte negligentiam graviori damnat judicio, quam imprudentiam. Frigidus eſt enim qui fidem neſcit: calidus qui
E Spiritus ſancti fervore ſuccenſus eſt. Qui ergo calorem fidei non habet, tolerabilius illi fuerat fidem non accepiſſe, quam neglexiſſe. Eſt enim tepidus pejor frigido, ut Judæus qui ſibi videtur fidem habere quam non habet. Quanto tolerabiliorem cauſam gentilis habet, qui poteſt dicere: Non cognovi Legem, non audivi prophetas, ideo non credidi; quam ille qui legit omnia, ex quibus venturum Jeſum cre-
F deret, & non credidit? Neuter quidem excuſatur, nec ille qui legit, nec ille qui legere noluit: ſed plus delinquit, qui negavit quod legerat, quam qui opera non fecit, quæ facienda non cognovit. Quanta autem fidei & juſtitiæ gratia eſt, ut in ore Dei ſit, qui fidem tenet, & opera exercet juſtitiæ: & quantum amittit, quem evomuerit ex ore ſuo dominus Jeſus, & ex ſuis viſceribus ejecerit: quam pius tamen, qui & juſtos in ore ſuo tenet, & in-

juſtos

juſtos non ante evomit, quam denuntiet evomendos; ut vel hujuſmodi admonitione converſi dignum aliquid efficiant, quo non vomantur. Nunc tertium verſiculum conſideremus.

[V. 11.] 25. *In corde meo*, inquit, *abſcondi eloquia tua; ut non peccem tibi*. Propterea ergo myſterium regis bonum eſt abſcondere; peccat enim Deo, qui commiſſa ſibi ſecreta myſteria putaverit indignis eſſe vulganda. Periculum itaque eſt non ſolum falſa dicere, ſed etiam vera; ſi quis ea inſinuet quibus non oportet. Quod vitium quadripartitum eſt, vel adulationis, vel avaritiæ, vel jactantiæ, vel loquacitatis incautæ; quia dum adulari vult aliquis ei cui loquitur, effundit myſterium. Nonnulli etiam ſtudio lucri mercedem proditionis ſequuntur; ut tegenda ſilentio vendant loquendo. Alii, ut plura noſſe videantur, & ſcientiam ſuam jactitent, aperiunt quod celare deberent. Plerique dum ſine judicio loquuntur, verbum emittunt, quod revocare non poſſunt. Ideo vir laudatur ſerius, & non otioſe. Erat homo abſcondens ſermones ſuos, ut apoſtolus Paulus, qui novit quid loquatur ſingulis, & quando quid loqui debeat. [1. Cor. 3. 2.] Unde & Corinthiis dicit: *Lac vobis potum dedi, non eſcam, nondum enim poteratis: ſed nec adhuc quidem poteſtis*. [1. Cor. 16. 8.] Ideo hos in tranſitu videt: manet autem apud Epheſios, quod oſtium ſibi magnum apertum eſſet, notum facere gentibus myſterium Chriſti. [Eccleſ. 3. 7.] Ideo & Salomon tempus tacendi, & tempus eſſe loquendi docet.

[Matth. 13. 44.] 26. Præ ceteris autem dominus Jeſus in Evangelio declarat ſuo, dicens ſimile eſſe regnum cælorum theſauro abſcondito in agro. Utique [a] non aurum non argentum, non pecunia comparari poteſt regno cælorum: ſed eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum, quibus ipſum regnum adquiritur. Hunc ergo theſaurum ſapientiæ & cognitionis abſconditum in agro, in quo plantata ſunt verba Scripturarum cæleſtium; cum invenerit homo, abſcondit illum in corde ſuo, nec divulgat eum: ſciens quia ſi divulgaverit Babyloniis theſaurum Dei, magnam offenſam contrahet; ut dicatur ei ſermone prophetico: [Eſai. 39. 7.] *De ſemine tuo accipient, & facient ſpadones in domo regis*. Per quæ ſignificatur quia is qui prodiderit divina myſteria, poſteritatem animæ ſuæ, ſeminariumque meritorum habere non poſſit.

27. Cave ergo ne divitias tuas perfidis prodas: & ſi amicitiam ſimulent, non illis aperias interiora domus tuæ, non reſeres theſauros regios, quos Babylonii ſcire non debent; ne veniant & capiant poſteros tuos, & ſeminarium virtutis abſcindant. Hoc eſt quod etiam in Evangelio dicit Dominus: *Nolite mittere margaritas veſtras porcis*. [Matth. 7. 6.] Ideo bene facit qui abſcondit eloquia Domini in corde ſuo, ſicut abſcondebat propheta David, ſicut Maria quæ conſervabat omnia verba domini Jeſu in corde ſuo. [Luc. 2. 51.] Etenim ſi bonum eſt viro ſermones ſuos abſcondere; quanto magis ſermonem Dei cordis noſtri gremio debemus operire, debemus abſcondere?

28. Quarto verſu dicit: *Benedictus es, Domine: doce me juſtificationes tuas*. [V. 12.] Non enim quicumque dixerit: Domine, domine, ipſe intrabit in regnum cælorum: ſed qui voluntatem Dei fecerit. Ideo iſte qui correxerit viam ſuam a juventute ſua, cuſtodierit verba Dei in toto corde, quæſierit dominum Deum ſuum, nec repulſus ſit a mandatis Dei, & dignus habitus cui committerentur arcana ſapientiæ, abſconderit ea in corde ſuo, ne peccaret Deo; quaſi habens eloquia Dei, gratias agit, dicens: *Benedictus es, Domine*; & deſiderat ipſum doctorem habere, cupiens cognoſcere ſecreta Legis, & quemadmodum interpretationem habeat: *Si emeris puerum Hebræum, & ſervierit tibi annis ſex*, & reliqua, [Exod. 21. 2.] quibus præmiſſum eſt has juſtitias diſcere, quas proponit in conſpectu filiorum Iſrael: hæc a Domino quærit diſcere, quæ homines docere non poterant; niſi Deus ante docuiſſet. Quæ poſteaquam a Chriſto didicerunt apoſtoli, Eccleſia dicit: *Introduxit me Rex in cubiculum ſuum*; [Cant. 1. 3.] hoc eſt, in illud ſecretum ſuum, in quo ſunt theſauri ſcientiæ & cognitionis ſuæ. Ideoque tibi dicitur: *Cum oras, intra in cubiculum tuum*, [Matth. 6. 6.] quod ſignificat mentis animique ſecretum. In hoc cubiculum juſtitiarum Sponſa ſe popoſcit induci; cum poſt odorem unguenti excurrerit, quod ſemper fluit, & numquam deficit.

29. Ideo quaſi edoctus Propheta juſtitias quinto verſu dicit: [V. 13.] *In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui*. [Pſ. 35. 7.] Et quomodo alibi dicit; *Judicia tua ſicut abyſſus multa*? Quomodo Apoſtolus ait: *O altitudo ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quam inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles*

via

a Scripti cod. nonnulli, *non auro, non argento, non pecunia comparari poteſt regnum cælorum*. Sed hic, *comparari*, collationem non adquiſitionem ſonat.

viæ ejus! Quis enim cognovit ſenſum Domini? Si inſcrutabilia ſunt judicia, quomodo ergo judicia? quomodo *omnia pronuntiavi*, ait Propheta, *judicia oris tui?* Sed fortaſſe non eadem ſunt judicia Dei, (Pſ. 39. 6.) quæ judicia oris ejus. Si alia ſunt, bene dicitur: *Cogitationibus tuis quis ſimilis erit:* Et ideo inſcrutabilia ſunt judicia ejus; quia ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Si autem nullus niſi (Joh. 10. 30.) Chriſtus hoc dicit, qui poteſt dicere: *Ego & Pater unum ſumus*.

30. Diſtinguamus tamen, nec vereamur ne impugnet ſe velut contrariis Scriptura venerabilis. Conſideremus enim quia noo dixit: Judicia oris ejus ſicut abyſſus multa: ſed, *Judicia tua* dixit; nec Apoſtolus poſuit: Inſcrutabilia judicia oris ejus; ſed: *Inſcrutabilia judicia ejus*. Poſſumus enim judicia Dei æſtimare, quæ occulta nobis non pateſecerit: judicia autem oris ejus, quæ annuntiaverit, & per os prophetarum locutus eſt. Os enim Dei propheta intelligitur, cui dicitur: *Clama*; & ille (Eſai. 40. 6.) ait: *Quid clamabo?* Et inſpiratum eſt ut diceret: *Omnis caro fœnum*. Quod utique locutus, oris Dei functus officio eſt; quia locutus eſt judicium Dei. Ergo prophetica oracula jam non ſicut abyſſus, ſed etiam ipſa ſunt abyſſus; quia nemo potuit in cælo, vel io terra aperire librum, niſi Chriſtus. Veniamus nunc ad ſextum verſum.

(V. 14.) 31. *In via*, inquit, *teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, ſicut in omnibus divitiis*. Alii in auro, alii in argento, alii in veſtibus, alii in poſſeſſionibus, vinetis, oleis, ſegetibus, alii in operibus picturæ, marmorum, in diverſis denique ſinguli delectatiooes habent: ſpiritalis in via teſtimoniorum cæleſtium delectatur, tamquam omne poſſidens patrimonium, in omnibus dives; ſicut (1. Cor. 4. & 5.) Apoſtolus dicit: *Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in gratia Dei noſtri, quæ data eſt vobis in Chriſto Jeſu; quia in omnibus divites facti eſtis in ipſo, in omni verbo, & in omni ſcientia*. In tantum doctrina Apoſtoli Corinthii profecerunt; ut qui ante non poterant niſi ſicut parvuli lac ſolum bibere, poſtea in omnibus divitiis abundarent cognitionis & verbi. Delectabatur ergo David in omnibus divitiis cognitionis, ſcientiæ, ſapientiæ, & in omni actu bonorum operum. Et ſi quis nunc intentus divinis, triplicem illam ſapientiæ hauriat diſciplinam, θεώρητογιν, πρακτικὸν, λογικὸν; bonus ſtudio percipiendæ cognitionis, pulcrior erit exſequendæ rationalis moraliſque doctrinæ gratiam tenens. Qui prophetica ænigmata Dei Spiritu re-

A velante cognoverit, Evangelii altitudinem in operibus comprehenderit & conſiliis, apoſtolici ſermonis moralitatem adverterit; is tamquam in omnibus dives, uberem capiet voluptatem.

32. Et quia ſuavis eſt corporalis voluptas, ideo non quaſi pro gratiæ qualitate cum ſpiritalibus comparatur; ſed quaſi ad teſtimonium ſuavitatis arceſſitur. Siquidem & Apoſtolus docet in- (Rom. 1. 20.)
B viſibilia & ſempiterna Dei a nobis per ea iotellecta eſſe, quæ facta ſunt. In Canticis quoque habemus ſcriptum: *Equæ mea in curribus Pharaonis adſimilavi* (Cant. 1. 8.) *te proxima mea?* In quo dum velocium equorum curſui ſimilitudo Eccleſiæ comparati videtur, æſtimatur dives ejus gratia. Non igitur unam equam divitis regis accipias: ſed abſolute pro equitatu, ut ſæpe diximus, qualis ovis
C illius eſt pro grege ovium. Pharao igitur ut poteotiſſimus rex, & prædives habebat equos potentes, ut Scriptura dicit currus Pharaonis; quaſi potentiſſimum genus ad bellorum uſum, & ſubſidium præliandi. Denique his curribus Pharao ſugientes Hebræos facile compreheodit. Sicut ergo equi juocti concorditer trahunt currum, & patienter ſuſcipiunt jugum, & portant
D coogrua cum gratia, & jugi illius ſuſceptione manſueſcunt: ſic & congregatio nationum gentilibus indooita moribus ſe ante jactabat; ubi vero ſuſcepit jugum dicentis: *Tollite jugum meum . . . quia leve eſt: & onus meum, quia ſuave eſt*; (Matth. 11. 29. & 30.) & cœpit Sponſa Chriſti concordia & maoſuetudine populorum eſſe ſublimis, & toto circumferri orbe, tamquam currus equis velocibus ſupra mundum rapta, adſcendit ad Spon-
E ſum.

33. Denique & in poſterioribus Canticorum partibus dicit: *Poſui te currus Aminadab*. (Cant. 6. 12.) Multos currus habet in ſe Eccleſia, quos omnes ſpiritalibus habenis Dominus regit: & uoa anima multas cogitationes habet, quas Domini habena reſtringit & revocat; nequando in præruptum noſter hic currus feratur. Aminadab autem interpretatione ſignificatur pater beneplaciti, cujus fi-
F lius legitur in Numeris Naaſon prin- (Num. 2. 3.) ceps populi, qui ſit intelligendus interpretatione ſerpentinus; & agnoſcis iſtud, ſi repetas, quia ſicut ſerpens pependit in ligno qui te redemit.

34. Ergo anima currus eſt Dei, ut ira ejus, & libido, & timor, & omnes ſæculares coocupiſcentiæ refrænentur. Eccleſia quoque currus eſt Dei, quæ regenda eſt gubernaculis Chriſti; ne diverſorum populorum mo-

tus

tus eam diſſenſioneſque perturbent. A Illo quoque Naaſon bene intelligitur Exod. 7. 12. Chriſtus; quia virga Aaron converſa in ſerpentem illos ſerpentes Ægyptios devoravit. Has ergo divitias habeamus, his delectemur; ut currant nobis equi rationabiles, & commovemur in præceptis eorum.

℣. 25. 35. Et ideo ait: *In mandatis tuis exercebor, & conſiderabo vias tuas*. Qui enim exercetur in verbis apoſtolorum, Jeſu domini mandata cognoſcit, & conſi- B derat vias ejus, quibus finis eſt Chri- Joan. 14. 6. ſtus, qui ait: *Ego ſum via*.

℣. 10. 36. *Et in tuis juſtitiis meditabor, non obliviſcar verborum tuorum*. Admonet hic locus memores Scripturarum nos eſſe debere, & juſtitias ejus non ſolum ſermone, ſed etiam operis imitatione meditari. Non enim qui diſputant Legem, & non faciunt quæ Legis ſunt; ſed qui factores Legis ſunt, juſtificantur.

SERMO TERTIUS.

ג. Gimel.

1. TErtia littera ſecundum Hebræos eſt *Gimel*, quæ latine retributio dicitur. Denique in primo ſtatim verſu hoc oſtenditur.

℣. 17. 2. *Retribue*, inquit, *ſervo tuo*. Quo-
Pſalm. 102. 10. modo ſupra ipſe David: *Non ſecundum peccata noſtra reddas nobis: neque ſecundum iniquitates noſtras retribuas nobis*; & hic D poſcit retributionem? Illa videtur vox peccatoris eſſe, hæc bene ſibi conſcii, qui præmia boni operis expoſcat. Unde poſſumus etiam hoc intelligere, quod de ejus perſona pſalmus iſte formetur, qui natus ex Virgine pro totius mundi redemtione ad dexteram Patris ſedere præſumat, ſicut ipſe ait:
Matth. 26. 64. *A modo videbitis Filium hominis ſedentem ad dexteram virtutis*.

3. Non eſt tamen alienum, nec ar- E rogans, ſi etiam David remunerationem a domino Deo ſuo pro egregiis laboribus poſtulet. Prærogativa eſt fidei atque juſtitiæ, de Domini favore mercedem uſurpare. Denique repre-
Matth. 14. 31. henditur Petrus; quia ſuper fluctus ambulans, humano magis dubitavit affectu, quam apoſtolica auctoritate præſumſit. In Evangelio quoque doce-
Pſ. 102. 10. mur habere fidem, & non hæſitare F de iis quæ ſupra hominem ſunt, gerendis. Merito ergo David in ſuperioribus, quaſi adhuc imperfectus, ſecundum peccata ſibi reddi refugit, atque declinat: in hoc autem pſalmo qui eſt poſterior, quaſi fundatus virtutis proceſſu, retribui ſibi ſecundum fidei, operiſque certamina deprecatur. Siquidem etiam Paulus, qui ante dixerat: *Non ſum dignus vocari apoſtolus*, poſtea 1. Cor. 15. 9.
ait: *Repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam* 2. Tim. 4. 8.
reddet mihi Dominus in illa die, juſtus judex: non ſolum autem mihi, ſed & eis qui diligunt adventum ejus. Et Apoſtolus ibi pollicetur, hic autem verecundius adhuc precatur: quod utique non inſolentis arrogantiæ, ſed innocentis eſt conſcientiæ ab ipſo cui ſervieris, petere mercedem; quoniam deſperare ſegnitiei eſt materia: ſperare autem, incentivum laboris eſt.

4. Pete igitur confidenter, ſi merita ſuffragantur; ut talia petendo ſtudioſius elabores, quod ea petitione ſis dignior. Quis athleta ſi deſperet coronam, deſcendat in ſtadium: aut ſi eam poſtulet victor, offendat? Probatio ſpem facit, ſpes confidentiam. Juſti ergo talis oratio eſt: delectatur Dominus tali precatione; ut pro puritate conſcientiæ utaris auctoritate.

5. Tamen quominus videatur petitio arrogans, bene addidit: *Servo tuo*; 1. Cor. 7. 22.
in quo & humilitatis eſt gratia, & præmium ſervitutis. Qui enim vocatus eſt in Domino ſervus, libertus eſt Domini, tam pretioſo emtus ſanguine. Magnum tibi eſt vocari puerum meum, quaſi ad ſervum dicitur. Si quis ergo eſt ſervus, & bene ſervit Domino, & nihil facit quaſi ſervus peccati: ſed qui dicit: Servus inutilis ſum, quod debui facere, feci; bene is dicit: *Retribue ſervo tuo*.

6. Glorioſa ſervitus, qua pro nobis ſervivit & Chriſtus. [a] Beata ſervitus, qua & tu ſervis: ſed ita, ſi nihil poſſit adverſarius de tuo ſibi ſervitio vindicare. Amat ergo Chriſtus boni libertatem ſervuli. Denique in Canticis dicit: *Quam ſpecioſæ factæ ſunt genæ tuæ* Cant. 1. 9.
ſicut turturis, cervix tua ſicut redimicula! Vultus liberior eſt, ubi eſt [b] caſtitatis conſcientia: & portare Chriſti jugum ſuave eſt, ſi ornamenta putes cervicis tuæ eſſe, non onera. Adtolle ergo oculos ſemper ad dominum Deum tuum, & quære Deum ut invenias. Erige cervicem, redimicula, non vincula geris. Multa quoque animalia redimiculis gaudent, & phalerari ſibi ma-

a Deſunt in mſſ. *Beata ſervitus, qua & tu ſervis*. Sed non videntur ad ſenſum complendum inutilia.

b Mſſ. aliquot, *caritatis conſcientia*: unus, *caſtitatis & caritatis conſcientia*.

a magis, [a] quam vinculari videntur. A Genæ ſicut turturis præferant inſignia verecundiæ: redimicula cervicis libertatis adtollant fiduciam. Leve eſt enim jugum Chriſti; & ideo cervix eo non premitur, ſed levatur.

Ibidem 10. 7. *Similitudines*, inquit, *auri faciemus tibi ex diſtinctionibus argenti; quoadusque Rex eſt in declinatione ſua*. Ex iis enim qui ex Lege ſunt & prophetis, mediocriter ante crediderant gloriam domini Jeſu: ſed hereditas ejus diffuſa per populos, quo frequentius examinata, hoc amplius eſt probata. Crebræ enim perſecutiones Eccleſiæ juſtorum b nobis [b] titulos, & martyrii victorias ediderunt. Itaque ſicut aurum bonum, ita Eccleſia cum uritur, detrimenta non ſentit, ſed magis fulgor ejus augetur; donec Chriſtus veniat in regnum ſuum, & reclinet caput ſuum in Eccleſiæ fide. Qui cum veniſſet ad oves perditas domus Iſrael, non habebat ubi caput ſuum reclinaret: nunc autem jam redolet fides; ideoque di-

Ibidem 11. cit Eccleſia: *Nardus mea dedit odorem ſuum*. Et dicit cum præſumtione exſpectans retributionem.

8. Flagrat unguentum gratiæ, ex quo Virgo generavit, & dominus Jeſus ſacramentum Incarnationis adſum-

Ibidem 12. ſit. *Colligatio*, inquit, *gutta conſobrinus*

c *meus*, [c] *botryo cypri frater meus mihi, inter media ubera mea requieſcit*. Corpus enim ſuſcipiens dominus Jeſus caritatis ſe vinculis illigavit: & non ſolum ſe membris noſtris & paſſionibus naturalibus, ſed etiam cruci vinxit; ideoque ſicut botryo in Eccleſiæ fide, &

Ibidem 13. morali requieſcit gratia. *Nardus cypri, conſobrinus meus in vineis Engaddi*. Engaddi, ſi locum quærimus, regionis cujuſdam quæ in Judæa eſt, locus ſic dicitur, in quo opobalſamum gignitur: ſi interpretationem, Engaddi tentatio latine ſignificatur. In illis ergo vineis lignum eſt, quod ſi quis compungat, unguentum emittit: hic fructus eſt ligni. Si non incidatur lignum, non ita flagrat & redolet: cum autem compunctum fuerit artificis manu, tunc lacrymam diſtillat: ſicut & Chriſtus in

illo tentationis ligno crucifixus illacrymabat populum; ut peccata noſtra diluerer, & de viſceribus miſericordiæ ſuæ fundebat unguentum, dicens: *Pa-* Luc. 23. 34.
ter, dimitte illis; quia neſciunt quid faciunt. Tunc ergo in ligno compunctus eſt lancea, & exivit de eo ſanguis & aqua omni unguento ſuavior, accepta Deo hoſtia, per totum mundum odorem ſanctificationis effundens: & quaſi B balſamum ex arbore, ſic virtus exibat e corpore. Unde ait: *Sentio virtutem* Luc. 8. 46.
d *exiſſe de me*. Inde [d] opobalſamum expreſſio dicitur; eo quod cumpunctione ligni balſamum per cavernam punctionis erumpit. Compunctus igitur Jeſus odorem remiſſionis peccatorum, & redemtionis effudit. Nam & conſtri- Luc. 13. 12.
ctus erat Verbum, cum eſſet homo factus: & pauper factus eſt, cum dives eſſet; ut nos illius inopia ditaremur. Potens erat, & deſpiciendum ſe præbuit; ita ut Herodes ſperneret eum, & illuderet ei. Terram movebat, & hærebat in ligno: cælum obducebat tenebris, mundum crucifigebat; & crucifixus erat: inclinabat caput, & exibat verbum: exinanitus erat, & replebat omnia: deſcendit Deus, adſcendit homo: Verbum caro factum D eſt; ut caro ſibi Verbi ſolium in Dei dextera vindicaret: vulnus inflictum erat, & fluebat unguentum: ſcarabæus audiebatur, & Deus agnoſcebatur.

9. Reſpondit & Chriſtus. *Ecce es* Cant. 1. 14.
bona proxima mea, ecce es bona. Quoniam cognoverat Eccleſia myſterium, & pro totius mundi redemtione crucifixum dominum Jeſum prædicabat, meretur audire: *Ecce es bona*; quæ me bonum E dicis, *& ipſa bona es*: quæ vidiſti gloriæ meæ decorem, *& ipſa bona es & decora*. Quid eſt autem Chriſtum dicere: *Bona es*, vel *decora es*; niſi illud Evangelicum: *Conſtans eſto, filia, remiſſa* Matt. 9. 2.
ſunt tibi peccata tua?

10. Ergo cui Chriſtus peccata donavit, recte dicit: *Retribue ſervo tuo, ut* ℣. 17.
vivam, & cuſtodiam verba tua. Non habet in retributione quod deſperet; quia F dominus Jeſus venir mundum ſalvare, non perdere. Ideoque immemor eſt

Z. inju-

a Omnes edit. & quatordecim mſſ. *quam mulari*. Reg. cod. *quam onerari*, paulo melius. Omnium optime. Var. *quam vinculari*: de quo verbo conſule Cangii Gloſſarium.

b Mſſ. non pauci, *titulos martyrii* (quidam *martyrum*) *victorias ediderunt*.

c Rom. edit. ecaſerat, *botryo cypri frater meus mihi*: quæ verba tum in mſſ. ac vet. edit. reperiuntur, tum etiam apud LXX. Interp. Quod autem infra eadem edit. habet, *Botrus Cypri conſobrinus* &c. in hoc quidem ad Scripturæ textum accedit, ſed ab omnibus mſſ. ac edit. Ambroſianis recedit.

d Pleriſque mſſ. atque omnes edit. *opobalſamum expreſſus* (nonnulli mſſ. *expreſſum*) *dicitur*. Alii plures ac meliores, *opobalſamum expreſſio dicitur*. Quæ expreſſio quomodo fiat, conſequenter deſcribitur. Eadem res adhuc dilucidius explicatur ab eo ſcriptore, cui communiter Ægeſippo nomen imponunt. Ita enim ille: *Illic opobalſamum gignitur: quod ideo cum adjectione ſignificavimus, quia agricolæ cortice tenus virgulas incidunt eas, in quibus balſama gignuntur; ut per illas cavernas paulatim diſtillans humor ſe colligat: caverna autem græco nomine ὀπὴ dicitur*. Alii tamen ortum hoc nomen malunt ἀπὸ τοῦ ὀπῦ, quod ſuccum ac liquorem ſonat. Multa de hac re J. Gerar. Voſſius in *Ethymologico* ad vocem, *balſamum*.

injuriæ, memor gratiæ; ſicut in pro-
phetico libro teſtificatur ipſe dicens:
Eſai. 43. 25. & 26. *Ego ſum, ego ſum, qui deleo iniquitates
tuas, & memor non ero: tu autem memor
eſto, & judicemur. Dic tu prius iniquitates
tuas, ut juſtificeris.* Quicumque ergo di-
cit iniquitates ſuas Deo, juſtificatur:
& quicumque juſtificatur, retributio-
nem non timet, ſed expoſcit: qui re-
tributionem non timet, vivet.

11. Sed quare dixit: *Vivam*; & non
dixit: Vivo? Quia hæc vita non eſt
loco præmii, quæ in loco mortis eſt.
Pſ. 21. 16. Dolet Propheta in pulverem mortis ſe
Rom. 7. 24. eſſe deductum: Apoſtolus cupit ex hoc
mortis corpore liberari; & putamus
quod de hac vita ſibi blandiatur Pro-
pheta? Omnia hic plena mortis ſunt.
Intrat mors per feneſtram, intrat per
oſtium; niſi Dominus oſtio tuo ponat
cuſtodiam. Denique ex multiloquio
peccatum naſcitur. Lege mandata Le-
Num. 19. 22. gis, & invenies ſcriptum: *Quia vivens
ſi mortuum contigerit, inquinatur.* Quan-
tos tangimus mortuos? Inter quantos
mortuos verſamur? Ideo tibi Auctor
Matt. 8. 22. vitæ dicit: *Relinque mortuos ſepelire mor-*
Epeſ. 5. 14. *tuos ſuos.* Ideo tibi alibi dicitur: *Surge
qui dormis, & exſurge a mortuis.* Quo-
modo tibi diceretur: Surge a mortuis;
niſi inter mortuos viveres? Ponamus
te mundum eſſe ab operibus mortuis,
& peccati colluvione; quomodo mun-
dus es, qui in corpore mortis es, qui
a inter ſepulcra vivis mortuorum? [a] Opor-
tebat Petrum loqui mortuis; ut proce-
derent de ſepulcris ſuis.

Num. 19. 11. 12. Indigemus ergo purgatione; quia
tetigimus mortuos. Lex nos mundari
jubet: quis tantus, ut ſupra Legem ſit?
Num. 6. 9. Ipſum Nazaræum ſanctum Dei, ſi is
tetigerit mortuum, immundum pro-
nuntiat. Ideoque radit caput ſuum, &
deponit capillum quaſi non ſanctum;
& iterum orat ut exaudiatur, qui ante
propter mortui adtactum exorare non
potuit: irrationabiles duxit dies; quia
irrationabili appropinquaverat. Depo-
nit igitur mortua & ſuperflua capitis
ſui, ut Chriſto reconcilietur. Ergo ſi
Nazaræus purificatur, & nos purificari
oportet.

13. Omnes contigimus mortuum.
Quis enim gloriabitur caſtum ſe habere
cor, aut quis audebit dicere mundum
ſe a peccatis? Sit aliquis fortaſſe qui
in ſermone non deliquerit, licet rarus
A iſte, de quo Deus dicat, ſicut de ſancto
Job: *Ille non peccavit labiis ſuis*; tamen non
ſemper habere potuit mundas cordis Job 22. 10.
ſui cogitationes, injicit ſe diabolus in
cor hominis. Pone parata ſemper &
pervigili cuſtodia quiſquam cor ſuum
ſepſerit, tamen in medio peccatorum
verſatur, neceſſe habet etiam ipſe pu-
rificari. Unde Eſaias, cum dixiſſet:
O miſer ego! quoniam immunda labia habeo,
B *& in medio populi verſor immunda labia* Eſai. 6. 5.
habentis; ſtatim deſcendit unum de Se- & 7.
raphim, & contigit labia ejus carbo-
ne, ut immunda ejus labia munda-
ret.

14. Non unum eſt baptiſma: unum
eſt quod hic tradit Eccleſia, per aquam
& Spiritum ſanctum, quo neceſſe eſt
baptizari catechumenos. Eſt & aliud
baptiſma, de quo dicit dominus Je-
C ſus: *Baptiſma habeo baptizari, quod vos* Luc. 12. 50.
neſcitis. Et utique jam baptizatus in Matt. 3. 13.
Jordane fuerat, ſicut ſuperiora decla-
rant: ſed ſit hoc baptiſmum paſſionis;
quo etiam ſanguine ſuo unuſquiſque
mundatur. Eſt etiam * baptiſmum in *
paradiſi veſtibulo, quod antea non
erat: ſed poſteaquam peccator excluſus Gen. 3. 24.
eſt, cœpit eſſe romphæa ignea, quam
poſuit Deus, quæ antea non erat,
D quando peccatum non erat. Culpa
cœpit, & baptiſmum cœpit: quo puri-
ficentur, qui in paradiſum redire cu-
piebant, ut regreſſi dicerent: *Tranſivi-* Pſ. 65. 12.
mus per ignem & aquam. Hic per aquam,
illic per ignem. Per aquam, ut abluan-
tur peccata: per ignem, ut exurantur.
Sed quod eſt gravius, & hic ſuſtine-
mus ignem, & illic.

15. Quis eſt qui in hoc igne bapti-
E zat? Non presbyter, non epiſcopus,
non Johannes, qui ait: *Ego vos baptizo* Matth. 3. 11
in pœnitentiam; non Angelus, non Ar-
changelus, non Dominationes, non
Poteſtates: ſed ille, de quo Johannes
ait: *Qui venit poſt me, fortior me eſt,*
cujus non ſum dignus calceamenta portare: Ibidem 11. & 12.
*ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, &
igne. Habet ventilabrum in manu ſua, &
permundabit aream ſuam; & congregabit tri-
ticum in horreum ſuum; paleas autem com-*
F *buret igni inextinguibili.* Non de hoc Matth. 3.
baptiſmate, quod fit per ſacerdotes 49. & 50.
Eccleſiæ, dictum ipſe Dominus teſti-
ficatur. Siquidem poſt conſummatio-
nem ſæculi miſſis Angelis qui ſegre-
gent bonos & malos, hoc futurum eſt
baptiſ-

a Rom. edit. ſola, *Oportebat primum loqui mortuis.* Minus bene; cum manifeſte alludatur ad illud 1. Pet. 4. 6. *Propter hoc & mortuis evangelizatum eſt*; quemadmodum initio ejuſdem capitis & hoc toto Ambroſii loco inter ſe comparatis, facile quivis intelliget.

* Jam ante annotavimus opinionem hanc de juſtis extremi judicii die per ignem expurgandis Ambroſium ab Origene mutuatum eſſe: hoc loco id tantum addimus, inter hunc ignem & eum quo Diabolus ac reprobi exarſuri ſunt, manifeſtum diſcrimen infra num. 17. conſtitui; quod feciſſe prorſus negatur Origenes.

baptiſma : quando per caminum ignis iniquitas exuretur; ut in regno Dei fulgeant juſti ſicut ſol ipſe in regno patris ſui. Et ſi aliquis ſanctus ut Petrus ſit, ut Johannes, baptizatur hoc igni. Veniet ergo Baptiſta magnus (ſic enim eum nomino, quomodo
Luc. 1. 15. nominavit Gabriel dicens : *Hic erit magnus*) videbit multos ante paradiſi ſtantes veſtibulum, movebit romphæam verſatilem, dicet iis qui a dextris ſunt, non habentibus gravia peccata : Intrate qui præſumitis, qui ignem non timetis. Prædixeram enim vobis : Ecce ve-
Eſai. 66. 15. nio ſicut ignis; & per Ezechielem di-
Ezech. 22. xeram : *Ecce proficiſcar in Hieruſalem, & inſufflabo in vos, in igne iræ meæ; ut tabeſcatis a plumbo & ferro.*

16. Veniat ergo ignis conſumens, exurat in nobis plumbum iniquitatis, ferrum peccati, faciatque nos aurum ſincerum. Urat renes meos, & cor meum; ut bona cogitem; ea quæ caſtitatis ſunt, concupiſcam. Sed quia hic purgatus, iterum neceſſe habet illic purificari; illic quoque nos purificet, quod dicet Dominus : Intrate in requiem meam; ut unuſquiſque noſtrum uſtus romphæa illa flammea, non exuſtus, introgreſſus in illam paradiſi amœnitatem, gratias agat Do-
Pſ. 65. 12. mino ſuo, dicens : *Induxiſti nos in refrigerium.* Qui ergo per ignem tranſierit, intrat in requiem. Tranſit a materialibus atque mundanis ad illa incorruptibilia atque perpetua.

17. Alius iſte eſt ignis quo exuruntur peccata non voluntaria, ſed fortuita, quem paravit ſervulis ſuis dominus Jeſus; ut eos ab iſta commoratione, quæ permixta eſt mortuis, emundet : alius ille ignis, quem deputavit diabolo & angelis ejus, de quo dicit :
Matth. 25. 41. *Intrate in ignem in æternum*; quo ille dives ardebat, qui ſtillari ſibi de Lazari
Luc. 16. 24. digito poſcebat humorem. At vero Lazarus in Abrahæ ſinu recumbens, vitam carpebat æternam, quam ſibi promittit Propheta dicens : *Vivam & cuſtodiam verba tua. Vivam*, ait, quaſi nondum vivens; hic enim in umbra vivimus.

18. Ergo iſta vita in corpore, umbra eſt vitæ atque imago, non veritas. Denique in imagine ambulat homo, & in regione umbræ mortis conſiſtimus. Sed ſi quis non ad terrena oculos mentis intendat, ſed ad ſpiritalia
Thren. 4. 20. erigat; ut poſſit dicere : *Spiritus ante*
A *faciem noſtram Chriſtus dominus*; dignus erit qui dicat : *In umbra ejus vivemus*. Chriſtus enim vita eſt; & ideo qui in umbra Chriſti vivit, in umbra vitæ eſt. Meritoque alibi dicit Sanctus Domini : *In umbra alarum tuarum protege me.* Pſ. 16. 8.
Omnes ergo etiam ſancti in umbra ſunt, quamdiu ſunt in corpore : non perfecte vident : non perfecte, ſed ex parte cognoſcunt. Ipſe Paulus ait : *Ex*
B *parte enim cognoſcimus.* Ipſe Vas electio- 1. Cor. 13. 9.
nis, cui Chriſtus oculos reddidit, & ſua illuminavit gratia; non facie ad faciem, ſed per ſpeculum videbat. Et Infr. ℣. 18.
David revelari oculos ſuos petit; ut removeretur umbra, quæ integrum oculorum impediebat obtutum. Regionem autem hanc mortuorum eſſe quis dubitet; cum Sanctus ipſe dicat : *Pla-* Pſ. 114. 9.
cebo Domino in regione vivorum? Quia
C perfecte hic placere nemo poteſt, ubi etiam ſi fieri poſſit, ut ſua peccata non habeat; in ipſa tamen mortuorum regione vivendo, purificatione indiget, quæ a contagio eum regionis hujus abſolvat.

19. In umbra igitur hic vivimus, & ideo in umbra cuſtodimus verba Dei. Et ut exemplo utamur : [a] utique ante a
erant ſub umbra Legis, quando cuſto-
D diebant homines ſabbata, quæ ſunt umbra futurorum; ſicut hodieque Judæi, qui verum ſabbatum non vident, qui exemplari & umbræ ſerviunt. Nos quoque ſecundum Evangelium nunc viventes, umbram ſequimur verborum Dei. Natbanael ſub arbore fici vide- Johan. 1. 48.
tur, David in umbra alarum domini Pſ. 16. 18.
Jeſu ſperare ſe dicit, Zacchæus in ar- Luc. 19. 4.
borem ſycomori adſcendit, ut Chriſtum videret. Nobis quoque expandit ma-
E nus ſuas Jeſus; ut totum mundum obumbraret. Quomodo non ſumus in umbra, qui crucis ejus protegimur velamento? Quomodo non ſumus in umbra, quos crucifixus a malignitate ſæculi, & corporis ardore defendit? An neſcimus quoniam Verbum Dei veniens in hunc mundum, non ſicut Verbum advenit, quale in principio erat, quale erat apud Deum : ſed ſemet ipſum exinanivit, formam ſervi accipiens? Ve-
F nit in nube levi : & cum eſſet virtus Altiſſimi, obumbravit Mariæ; ut transfiguraret corpus humilitatis noſtræ conforme fieri corpori gloriæ ſuæ. Sicut ille ergo mutavit formam, cum ex Virgine naſceretur : ita & nobis ſermones Dei transfigurati videntur; cum legun-

[a] Edit. Rom. ſola : *utique ante eramus ſub umbra Legis, quando cuſtodiebamus neomenias & ſabbata.* Vet. & mſſ. aliquot : *utique . . . . cuſtodiebamus homines ſabbata.* Melius, noſtro quidem judicio, alii longe plurimi, ut ſupra in corpore.

leguntur in Evangelio, cum ſpecies eorum videtur in Scripturis quaſi per ſpeculum, quia tota veritas hic non poteſt comprehendi. Cum autem venerit quod perfectum eſt, non jam per deſcenſionem, non per ſpeciem ut transfigurati: ſed integra atque expreſſa veritate reſplendent.

a 20. Neque te moveat, quod ait: [a] Multa verba cuſtodiam; qui unum verbum cognoverit, multa verba cognoſcit. In uno enim multa ſunt, & in multis unum eſt. Probandum eſt igitur quomodo unum verbum multa ſint, & multa verba unum verbum ſit. Nec eſt difficile doceri; cum dixerit Apoſtolus, quia *ipſe eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ, in quo cerata ſunt omnia in cæleſtibus & in terra, ſive viſibilia, ſive inviſibilia, ſive Sedes, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates, omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt*. Unum eſt igitur Verbum, quod operatur in ſingulis: & cum in ſingulis operatur, operatur omnia in omnibus. Hoc verbum unicum apud Patrem ſe diffudit in plurima; quia de plenitudine ejus omnes accepimus. Itaque ſi videas ſingula omnium quæ creata ſunt in ipſo, videbis in ſingulis unum verbum eſſe omnium, cujus pro captu noſtro participes ſumus. In me verbum eſt humanum, [b] ſed Apoſtolus ſuccurrat & dicat: *Puto & ego ſpiritum Dei habeo*; in alio verbum cæleſte, & verbum Angelorum in pleriſque eſt. Sunt qui habent Dominationum & Poteſtatum, verbum juſtitiæ, verbum caſtitatis, verbum prudentiæ, verbum pietatis, verbum etiam virtutis. Sic unum verbum multa ſunt, & multa verba unum ſunt. Nec vero arduum eſt iſtud æſtimari; cum legerimus quia omnia poteſt Spiritus ſapientiæ.

Coloſſ. 1. 15. & 16.

b 1. Cor. 7. 40.

21. Itaque ſicut alii datur per Spiritum ſermo ſapientiæ, & alii ſermo ſcientiæ ſecundum eumdem ſpiritum, alii fides in eodem ſpiritu, alii gratia curationum in uno ſpiritu, alii operatio virtutum, alii ſpiritus cognitionis, alii ſpiritus conſilii plenioris, alii ſpiritus fortitudinis, alii pietatis ſpiritus; tamen in omnibus unus atque idem ſpiritus eſt, dividens ſingulis prout vult. Eſt ſpiritus prophetarum, & ſpiritus apoſtolorum: eſt etiam artificum ſpiritus, ſicut & Beſeleel & Oliab, quos implevit Dominus Spiritu divino ſapientiæ & ſcientiæ, & omnis artis; ut facerent amictum & Tabernaculum, atque altare ſecundum ſenſum quem dedit his Deus; ſed etiam ceteris ſapientibus intelligere, & facere omnia opera ſecundum omnia quæ Dominus imperabat. Itaque fecerunt quæ non didicerant, nec viderant, ſecundum ea quæ his Spiritus demonſtrabat. Et pleriſque videtur alius apoſtolorum ſpiritus, alius prophetarum, & diverſus in ſingulis: ſed non eſt diverſus, ſed unus eſt ſpiritus, dividens genera diverſa virtutum. Unde non dubium videri debet, ſi aliis verbum apoſtolicum, aliis propheticum, [c] aliis evangelicum, aliis verbum operatorium datum eſt; & tamen unum eſt verbum dividens ſe ſingulis pro noſtra poſſibilitate, vel pro ſua voluntaria largitate. Hoc Verbum igitur, quod eſt caput omnium, hic per ſpeculum video; & ideo verba hic cuſtodire non poſſum: ſed cum videro gloriam ejus revelata facie, tunc vivam, & vita vivens etiam verba divina cuſtodiam.

Exod. 35. 30. & ſeq.

c

22. Ideo ergo ſecundo verſu dicit: *Adaperi oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua*. Qui adaperiri ſibi oculos petit, utique & gravari intelligit. Neque enim medicum rogat, niſi qui remedium ægritudini ſuæ poſcit. Dicit ergo iſte ad medicum venientem de cælo: *Adaperi oculos meos*. Si turbatus eſt oculus, facile dolor omnis ſedatur * collyrio: ſin vero acies ejus humoris ſuffuſione prætexitur, majora remedia quæruntur. Eſt ergo ſicut in oculis corporis, ita etiam in oculis animæ hujuſmodi quædam paſſio, quæ ingraveſcat neceſſe eſt; niſi bonus medicus velamen illud abſtulerit, & nebulam quamdam concreti humoris, quæ impedire, vel potius operire, ne videat quæ videbat, mentis æſtimatur obtutum. Irrepſit ægritudo veteri fermento; eo quod non exuimus vel gentilem, vel Judaicam ſuffuſionem, cum primum veniremus ad Eccleſiam: non audivimus & [d] docentem boni medici diſciplinam:

V. 18.

d

a Sic edit. ant. cum cod. manu exaratis. At Rom. edit. emendaverat: *Et cuſtodiam verba; quaſi multa, & non unum verbum. Nam qui unum* &c. Non infelici conatu; ſi vel unus mſſ. adſtipularetur.

b Verba illa: *ſed Apoſtolus . . . Dei habeo*, quæ in edit. deſiderabantur, reſtituta fuat auctoritate novem mſſ. in quibus Reg. unus, duo Sorb. Vind. Fiſc. &c.

c Mſſ. nec pauci, nec infimæ notæ, *aliis angelicum*.

* *Collyrium* præſertim oculorum medicamentum ſignificat; unde proverbium illud apud Eraſmum Chil. 4. cent. 8. adag. 21. *uno collyrio omnibus oculis mederi*: attamen etiam aliis uſibus adhibetur; immo & genus quoddam panis dicebatur antiquis collyrium. Fiebant autem hujuſmodi medicamenta vel ex aridis, & ξηροκολλύρια: vel ex humidis, & ὑγροκολλύρια nominabantur. Figura teres erat, & ad ſimilitudinis truncatæ caudæ muris accedens; unde collyria dicta volunt ἀπὸ κολούειν οὐράν. Alias ejuſdem vocis etymologias ac ſignificationes legere poteris apud Briſſonium lib. 3. *De Verb. juris ſign.* & Voſſium *Etym. Lat. linguæ* in eodem verbo.

d Edit. Rom. cum uno cod. Vat. *docentem boni medici diſcipulum*.

Coloſſ. 3. 9. & 10. plinam: *Exſpoliantes veterem hominem cum actibus ſuis, induite novum, qui renovatur in agnitione, ſecundum imaginem ejus qui creavit eum*. Superveſtivit ergo ſe aliquis, non exſpoliavit: ſerpit gravior ægritudo, gravat oculos diuturnum velamen; non poteſt quiſquam illud auferre, non Angelus, non Virtutes, non Dominationes, non Poteſtates. Manet velamen illud, lectionem impedit, viſionem obducit; 2. Cor. 3. 14. quod non B revelatur, inquit Apoſtolus, hoc eſt, a quocumque alio, niſi in Chriſto fuerit evacuatum. Cum vero converſus hujuſmodi fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

23. Habes igitur quomodo auferas velamen, quod manet ſupra oculos cordis tui. Convertere ad Dominum, Act. 9. 18. & velamen, cadet. Converſus eſt Paulus ad benedictionem Ananiæ, velut C ſquamæ ceciderunt ab oculis ejus; & vidit qui per triduum ante non viderat: ſimul oculus corporis animæque ſanatur; quia medicamentum ei medicus demonſtraverat ille de cælo, de Pſ. 106. 20. quo ſcriptum eſt: *Miſit verbum ſuum, & ſanavit eos, & ex omnibus infirmitatibus ſuis liberavit eos*. Non eſt medicus iſte de terris, qui omnes curat infirmitates, & [a] populos integros ſanat. D Mitte ergo, Pater, medicum iſtum: veniat Verbum tuum, aperiat oculos meos. Et apoſtolorum oculi clauſi erant, niſi eos Jeſus aperuiſſet. Denique duobus ex his euntibus in caſtellum cui nomen Emmaus, cum interpretaretur Luc. 24. 31. Scripturas, & benediceret eos; *Aperti ſunt*, inquit, *oculi eorum, & cognoverunt eum*. Ergo niſi Jeſus aperuiſſet nobis oculos, nemo vidiſſet: niſi Jeſus ſuſtuliſſet velamen, E nulli Evangelii gratia refulſiſſet. Et Petrus clauſos habebat oculos, & Johannes clauſos habebat, & Jacobus clauſos habebat. Denique in monte gravati erant ſomno, ſed excitati majeſtatis fulgore divinæ oculos cordis ſui aperuerunt. Et quia ſiti Matt. 17. 5. in corpore, plene videre non poterant, obumbravit eos nubes; ne corporis oculos gloriæ cæleſtis fulgor hebetaret.

24. Quis igitur tantus ut aperiat F Exod. 4. 3. & 4. oculos, & Legis videat ſacramenta; niſi ei Chriſtus demonſtret? Non Moyſes tantus. Denique, jubente Domino, virgam projecit, & facta eſt ſerpens, & fugit ab eo: apprehendit caudam A ſerpentis, & facta eſt virga; & adhuc non cognoſcebat myſterium, quo declarabatur deſcenſurum in terras dominum Jeſum, qui cum ſe exinaniſſet deponi in crucem, & projici pateretur in tumulum, [b] quaſi ſerpens de virga factus; quia in tumulum projectus, de quo ſecundum oracula Legis reſurgens in gloriam Dei divinæque ſedis regale conſortium de ſerpente remea- B ret. Apprehendamus ergo & nos caudam ſerpentis illius crucifixi; ut poteſtatem ejus regiam poſſimus agnoſcere. Et illa quæ in pedes ejus miſit unguentum, tenuit eum. Caudam ergo ſerpentis apprehendit Moyſes: & apertum eſt os ejus. Non ergo loquutus eſſet de eo: niſi ipſe Dominus os ejus aperuiſſet.

25. David adaperiri ſibi oculos hic C petit, & in ſuperioribus dixit: *Quis oſtendit nobis bona?* Pſ. 4. 6. Hebr. 10. 1. Erat ſub Lege nutritus, ſciebat quia Lex umbram habet futurorum bonorum: ipſa bona jam non per umbram, ſed apertis oculis videre cupiebat. Noverat quia exemplari & umbræ cæleſtium myſteriorum ſerviebant, qui ſecundum legem Moyſi deſerviebant. Volebat ipſam cultus divini comprehendere veritatem; & ideo D ut ab oculis ſuis velamen diſcuteret, converſus ad Dominum precabatur dicens: *Adaperi oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua*. Intelligebat vere militiam eſſe cæleſtem, quam poſſet unuſquiſque ex Lege cognoſcere, cui tamen Dominus revelaſſet. Quis enim de terrenis ad cæleſtia, de umbra ad claritatem, de exemplari ad penetralia veritatis humano gradu ſine divino ductu poſſit adſcendere?

E 26. Quis poteſt conſiderare altare illud cæleſte, verumque templum, ſacerdotes & levitas, non iſtos ſecundum carnis officia, ſed illos ſecundum ſpiritus gratiam? Denique hanc ſolam ſibi gratiam pro maximis optabat David dicens: *Unam petii a Domino, hanc requiram; ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ: & ut videam delectationem Domini, & conſiderem templum ejus*. Pſ. 26. 4. Deut. 17. & 18. F Quis poterat cognoſcere, quod offerret dives magnum munus, ſecundum quod poteſt manus ejus; ut ſolvatur ejus peccatum? Quis poterat intelligere, ſi non haberet? Quis offerre, verbi gratia, arietem; quia non ſolvebatur ejus pec-

a Eadem edit. ſolâ, *populos integre ſanat*. Forte ne videretur Ambroſius docuiſſe populos ſanos a Chriſto eſſe ſanatos. Nam integer quandoque illud, maxime ſi de animæ ſanitate agatur, ſignificat. Sed hic *integros* intellige totos ſive univerſos; ut non referatur ad voces, *ab omnibus infirmitatibus*; ſed ad illas, *ſanavit eos . . . liberavit eos*: quæ ſunt latæ & indeterminatæ ſignificationis.

b *Quaſi ſerpens de virga factus; quia in tumulum projectus*: hæc in mſſ. Gall. deſiderantur; ſed tamen nonnihil conducere videntur ad perſpicuitatem.

peccatum ? Quis poterat advertere, A quæ eſſent illæ immunditiæ, quas ſnlvit non Lex quam putant Judæi; ſed lex ſpiritalis, quam Paulus agnovit ? Quis poterat videre remiſſiones peccatorum veras, quarum exemplar in Lege, veritas in Evanglio eſt, dicente Luc. 7. 48. domino Jeſu : *Dimiſſa ſunt tibi peccata;* non per hircorum ſanguinem, ſed per hoſtiam ſui corporis? Ille itaque dives in Lege, qui perfectæ majeſtatis in Chriſto plenitudinem confitendo, & B quaſi eam quibuſdam ad illud altare cæleſte fidei manibus offerendo, peccatum ſuum ſolverit. Ille videt verum ſacerdotem, qui videt Principem ſacerdotum : ille templum verum conſide- Joan. 2. 19. rat, qui audit dicentem : *Solvite templum hoc, & in triduo excitabo illud*. Magnum templum, de quo virtus exibat, & curabat omnes. Mirabile illud altare, in quo unius agni ſacrificium tu- C lit peccata mundi. Ille præſtantiſſimus levita, qui venit nnn ut miniſterium exigeret; ſed ut omnibus exhiberet ſuæ miniſterium paſſionis: cui portio Deus, qui hic nihil poſſederit; ut omnia poſſideret.

Exod. 21. 2. 27. Quid autem dicam de Hebræo, quem Lex ſex tantummndo jubet ſervire annis, & ſeptimo anno exire a ſervitio ? Quis iſte Hebræus ſervus ? Quis Hebræus liber poterat intelligi ? D Quis tantus, ut annos æternns in mente habens videat verum Hebræum, qui nnn in perpetuum manet ſervus : ſed ſex annis ſervili functus officio, ſeprimo anno gratiam libertatis adipiſcitur ? Cujus videtur Iſaac patriarcha ſervitutis & libertaris non ignoraſſe Gen. 27. 40. myſterium, qui ait : *Servies fratri tuo, & eris cum depoſueris & ſolveris jugum ejus a collo tuo;* [a] ſignificans fore tempus, qun & ſi quis ſervierit hic poſitus fra- E tri ſuo : poſtea tamen exactis annis, qui ſex iſtis diebus, atque iſtis quos hic exigimus menſibus colliguntur; ſolvat jugum a cervice ſua, quod fit ſeptimo anno remiſſionis. Conjicere poſſumus veri Hebræi typum in Joſeph, qui portavit ſervitutis jugum : ſed eum culpa non cœpit, non carcer incluſit, non Ægyptus decoloravit. Conjicimus in Petro, Jnhanne, Jacobo, qui creati & inſtituti ſub jugo Le- F gis ſolvetunt tamen fratris ſui Judaicum jugum, ubi legitimæ tempus quietis advenit, quando refulſit his remiſſio peccatorum : & hoc tamen hic in A umbra adhuc geſtum comparatione cæleſtium.

28. Quanta autem quies illa, quæ ex Lege conjicitur, in Evangelio revelatur, [b] & adhuc integra reſervatur, dicente domino Jeſu : *Volo ut ubi ego* Joh. 17. 24. *ſum, & iſti ſint mecum?* Quam beatus, qui iſtius habitationis fructum, quletis cnnſortium illic potuerit promereri ? Tunc intelliget quid ſit aperuiſſe oculos, ut videret mirabilia de lege Dei.

B 29. Bene admonuit lectio Evangelii, quæ decurſa eſt, in qua ſanatus eſt leproſus ille, qui dixit : *Si vis, potes* Luc. 5. 12. *me mundare*; in voluntate Domini conſtituens poteſtatis effectum. Cui reſpondit ſimilitet : *Volo, mundare*. Præ- Ibidem 13. miſſa pietas vnluntatis, ſequuta poteſtatis auctnritas eſt. Omnibus dicit Jeſus, *volo*; [c] qui non vult eſſe peccatum. Velle Chriſti, commune in omnes eſt: C mundari, fidei eſt credentis in Chriſtum. *Et tetigit eum*. Tangit eos, quorum fide tangitur. Denique dicit : *Tetigit me aliquis; ſentio enim virtutem* Luc. 8. 46. *exiſſe de me*. Habes operationem immaculati corporis, habes remiſſionem divinitatis.

30. Sed ut plenius ſanaretur, aperuit oculos ejus dicens : *Vade, oſtende te* Luc. 5. 14. *ſacerdoti*. Multos ſacerdotes habebat Synagoga: ſed qui oculos aperit, falſos D non videt ſacerdotes, verum adſpicit. Quis eſt verus ſacerdos, niſi ille qui eſt ſacerdos in æternum ? Et ideo Pater dixit ad eum: *Tu es ſacerdos in æter-* Pſ. 109. 4. *num*. Aperuit ergo oculos ejus, & vidit, & intellexit quale munus pro emundatione ſua deberet offerre. Beatus qui audit hæc : quanto beatior qui videt, qui ſe vero poteſt oſtendere Sacerdnti; ut non habeat quod timeat in ſe videri, qui ſe prius adſpicit, fa- E cie revelata. Nam niſi ipſe ſe prius viderit, non audcbit ſe oſtendere; ſicut Adam qui ſe occultare cupiebat, quia ſe non agnoſcebat. Sed jam etiam id quod ſequitur, conſideremus.

31. *Advena ego ſum in terra; ne abſcondas a me mandata tua*. V. 19. Non cujuſcumque vox iſta eſt : ſed ejus qui terrenis renuntiaverit voluptatibus, & omni ſe mundanæ cupiditatis exuerit affectu. Ille eſt in hac terra advena, qui poteſt F dicere : *Noſtra autem converſatio in cælis eſt;* Philip. 3. 20. qui ſuam habet in Domino portlonem, qui poteſt dolere quod diutius vivat in terris, qui vitæ hujus longævitate laſſatur, cui prolixitas habitationis hujus faſti-

a Mſſ. aliquot, *ſignificans forte tempus .... qui ex iſtis diebus* &c.
b *Et adhuc integra reſervatur*. Hæc in edit. omnibus, & mſſ. aliquot non habentur; tamen in ſeptem mſſ. non infimæ notæ reperiuntur.
c Septem mſſ. *qui non vult eſſe peccatorem*.

Digitized by Google

faſtidio ſit, quam ſanctus averſatur, & dicit: *Væ iis qui habitant in terra!* Apoc. 8. 13. Qui diſſolvi non timet; & ſi ſolvatur, præſumit ſe cum Chriſto futurum: hic vere peregrinus in terra eſt; quia ſanctorum eſt civis, & domeſticus Dei, & theſaurum ſibi condit in cælo. Non utique ia exiens de Ægypto, in hanc intelligibilem Ægyptum remeare deſiderat, nec depoſitæ ſenecturis & mortis paveſcit confinia, nec horrea ſtruit B meſſibus recondendis, jam alienis victurus ætatibus: [a] ſed ſola dives virtutum fœcunditate, ea congregat, quæ ſibi nec mors poſſit auſerre.

℣. 20. 32. Meritoque dicit: *Concupivit anima mea deſiderare judicia tua in omni tempore.* Quod utique non facit niſi liber a vinculis, nec ſolum a vinculis ſollicitudinis ſæcularis, ſed etiam a vinculis C caritatis humanæ. Vincula complura ſunt in hoc ſæculo: vincula ſunt deſideria vivendi, vincula ſunt oblectamenta voluptatum, vincula ſunt honorum, vincula conjugii. Denique dicit tibi bonus Magiſter: *Solutus es ab uxore? Ne quæſieris uxorem.* 1. Cor. 7. 27. Nec tamen peccat, qui uxorem acceperit, ſed innectit ſibi vincula mentis; quia ſollicitus eſt quomodo placeat uxori. Beatior eſſet, ſi Deo D ſoli placere deſideraret. [b] Cernis autem quia ligatus eſt, qui ſui non habet corporis poteſtatem. Ergo quia mandatum Dei eſt, quod Legis oraculo & Apoſtolico ſermone depromtum eſt; Deut. 6. 5. & Matth. 19. 37. ne quis uxorem, divitias, honorem, neceſſitudines Deo præferat: qui autem prætulerit, fit obnoxius judiciis Dei; ideo prius popoſcit, ne abſcondat ab eo Deus mandata ſua. Qui enim mandata Dei cognoverit, & cuſtodierit, E non refugit judicia divina, ſed deſiderat; meritoque tamquam revelatis ſibi mandatis ait: *Concupivi deſiderare judicia tua in omni tempore.*

33. Non dixit: Concupivi judicia, ſed: *Concupivi deſiderare.* Sicut enim vita vivere plus eſt, quam vivere (vivere namque commune etiam hujus eſt viræ, vita autem vivere beatorum eſt) ſic concupiſcere ut deſideremus F judicia Dei, plus eſt quam deſiderare judicia. Concupiſcimus enim deſiderare, quaſi non ſit poteſtatis noſtræ deſiderium, ſed gratiæ Dei. Cum enim Dominus oblectari nos viderit cupiditate deſiderii judiciorum ſuorum, ſobrium auget affectum. Cum autem peccamus, non concupiſcimus deſide- A rare judicia Dei. Neque enim ægrotus uri deſiderat, vel incidi; ut poſſit recipere ſanitatem. Refugit qui gravius ægrotat; ne uratur, ne incidatur, ne alligetur, ne abſtineat a cibo. Qui autem ſalutarem habet valetudinem, medico ſecurus occurrit. Unde etiam Dominus non otioſe ait: *Deſiderio deſideravi hoc Paſcha manducare vobiſcum;* Luc. 22. 15. non ſolum deſiderans, ſed etiam geB minato deſiderio concupiſcens remiſſionem retribuere peccatorum. Concupiſcamus ergo & nos deſiderare judicia Dei. Bona conſcientia quæ cum examinatur, probatur. Et concupiſcamus deſiderare *in omni tempore;* ut nullum momentum bonæ prætereat vacuum cupiditatis.

34. *Increpaſti ſuperbos: maledicti qui declinant a mandatis tuis.* ℣. 21. C Cum dominus Jeſus per obedientiam genus humanum redemerit, juſtitiam reformaverit: ſerpens autem per inobedientiam peccatum introduxerit; quid vitii habeat ſuperbia, hinc æſtimare poſſumus, cujus auctor diabolus eſt, quem inducit Propheta dicentem: *Ponam thronum meum ſuper nubes, & ero ſimilis Altiſſimo.* Eſai. 14. 14. Itaque cum ſit nequiſſimus, ut honorem non dederit domino Deo noſtro; D pejores tamen diſcipulos erudivit. Ille enim ſe ſic exaltavit, ut vellet æquari & ſimilis eſſe Altiſſimo: diſcipulus autem ejus ſignificatur ab Apoſtolo indignaturus æqualem ſimilemque ſe æſtimari Deo. Scriptum eſt enim: *Cum revelatus fuerit homo iniquitatis, & filius interitus, qui adverſatur & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus.* 2. Theſſ. 2. 3. & 4. Magiſter igitur [c] ſimilem ſe præſumit, hic ſuperiorem. E Ideoque & Dominus ad diſcipulos ſuos dixit: *Majora his facietis;* Johan. 14. 12. ut quibus ſerpens plus ademerat, quam ipſe amiſerat, majora Chriſtus facere donaret, quam ipſe in terris fecerat. In ſe enim voluit principem mundi fallere, in diſcipulis triumphare.

35. Itaque a tanto volens crimine vindicare humanum genus, introduxit pharisæum & publicanum in templo Luc. 18. 10. & ſeq. F orantes; & docuit etiamſi bona cetera habeat, quod magis ſuperbus offendat, quam humilis, qui nulla virtutum dote ſubnixus ſit; ſtudet enim ſupplantare diabolus bonis operibus intentos. Quantum laboravit phariſæus ille, ne raperet aliena, ne injuſtus eſſet, ne adulteraret? Quantum laboravit, ne peccaret, ſicut peccavit publicanus? Quan-

a Ita mſſ. Edit. vero: *Quæ ſibi nec ſenectus perditum dare, nec mors* &c. Sed quod in mſſ. non legitur, adſumtum gloſſema eſt.

b Octo mſſ. *Carnis autem alligatus eſt vinculis, qui ſui* &c. Alii cum edit. ut in textu.

c Edit. *ſimilem hominem præſumit.* Mſſ. ut in textu, paucis exceptis in quibus, *ſe*, ſcriptorum incuria omiſſum eſt.

Quantum laboravit, ut bis in ſabbato A jejunaret? Quantum laboravit, ut decimam daret omnium quæ adquireret? Quis noſtrum hæc facit? Quanti habent poſſeſſiones, & ſoli incubant fructibus, & ſolis ſibi meſſes recondunt. Advertit hoc diabolus, & perfudit eum ulcere gravi; ut non teneret caput, mente carnis inflatus; & in eo in quo laudabilis fore crederetur, ibi reprehenſibilior judicaretur. Agebat enim gratias Deo quod non eſſet raptor, B adulter, injuſtus. Quam noxie ei luctatus eſt ſerpens, & gravibus eum ſpiris ligavit? Superiorem fecit, ut de altiore dejiceret: inferiorem ſe præbuit, ut ſublimiorem caſu graviore proſterneret. Mala ruina eſt arrogantiæ, quæ ſuperiorem ſubripuit. Mala hæc lucta ſerpentis, qua ſe in plurimos torquet amfractus.

2. Cor. 12. 7. & 8. 36. Inflare volebat & Paulum. Quem Paulum? Illum utique apoſtolum non ab hominibus, neque per hominem, C ſed per Jeſum Chriſtum. Et pene deceperat, ita ut ſtimulum carnis ſuæ, qui ſe humiliabat, rogaret auferri. Sed bonus Dominus, qui Paulum infirmitatibus vellet facere fortiorem, adhibuit ei angelum Satanæ; ut ſuis diabolus artibus vinceretur. Non mentiebatur phariſæus, immo etiam vera di-
Luc. 18. 14. cebat: ſed omnis qui ſe exaltat, etiamſi vera dicat, offendit. Denique probabilior phariſæus ingreſſus eſt templum, quam publicanus; & tamen conde- D mnatus exivit. Quantum crimen ſuperbiæ, ut ei etiam adulteria præferantur!

37. Denique Dominus, qui aliis donat, ſuperbis reſiſtit, & tamquam congreditur iis qui ſe exaltant, ſibique hoc certamen vindicat: & qui aliis compatitur, arrogantes increpat; quia nihil gravius, quam ut fratres noſtros pauperes ſuperbo oculo deſpiciamus, conformes nobis intolerabili repellamus E faſtidio, noſtra indignos gratia judicantes, quia ſunt inopes: cum paupertas * facilius ſit Deo, quam theſaurus acceptior.

38. *Maledicti*, inquit, *qui declinant a mandatis tuis*. Supra dixerat: *Ne abſcondas a me mandata tua*; & ideo quaſi revelata ſibi mandata cognoſcens, condemnat eos qui declinaverint a mandatis cæleſtibus. Et bene dixit: *Qui declinant*; directum enim mandatum eſt, ideo ab eo nemo deflectat.

39. Movet autem qua ratione hic dixerit: *Ne abſcondas a me mandata tua*. Quod enim abſconditur, obſcurum fit & occultum; cum ſupra dixerit: *Man-* Pſ. 18. 9.
datum Domini lucidum, illuminans oculos. Si lucidum mandatum, quomodo abſconditur; cum lucernam nemo ponat ſub modio? Niſi forte lucidum eſt unum mandatum, multa autem mandata abſcondita ſunt. Nam *judicia tua*, Pſ. 35. 7.
inquit, *ſicut abyſſus multa*. Non judicium ſicut abyſſus, ſed judicia dicuntur.

40. Vide autem ordinem. Supra ait: *Ne repellas me a mandatis tuis*; in ſequentibus ait: *Ne abſcondas a me mandata tua*; hic ait: *Maledicti qui declinant a mandatis tuis*. Vere maledicti qui declinant a mandatis tuis, qui referre gratiam debuerunt: primo, quia non ſunt repulſi: ſecundo, quia non abſcondi a ſe divina mandata meruerunt. Declinat ergo aliquis quod optavit.

41. Sequitur: *Aufer a me opprobrium* ℣. 22.
& contemtum; quoniam teſtimonia tua exquiſivi. Si contemtus opprobrii loco ducitur, quomodo ſcriptum eſt: *Con-* 1. Cor. 1. 28.
temtibilia hujus mundi elegit Deus? Sed conſidera quia mundi contemtibilia dixit, non Dei. Quod enim in hoc mundo contemtibile, hoc pretioſum eſt apud Deum. Denique humilitas in hoc mundo contemnitur, ſed Dei judicio comprobatur. Et ſi publicanus ſe humiliaverit, exaltatur. [a] Audi a
quem diligat, & non pro nihilo habeat Deus. Quicumque ſanctus eſt, Pſ. 14. 2. 3. & 4.
qui ſine macula vivit, veritatem cuſtodit, non appetivit proximum ſuum, ad nihilum deductus eſt in conſpectu ejus malignus, [b] omnia quæ malitiæ b
ſunt, reprobavit: talis etiam ſi ſit gentilis, devotione humilitatis a Deo comprobatur. Superbi autem, velut phariſæus, arrogantia ſua pro nihilo ab illo æſtimantur. Denique gentilitas non eſt: devotio autem manet in æternum. Cave ergo ne Chriſto opprobrio ſis. Nolo mihi quicumque maledicat, & quaſi

* *Facilius*, id eſt magis, & ad vocem, *acceptior*, refertur; eſtque pleonaſmus, qui non raro in latinis auctoribus deprehenditur.

a Edit. *Audi quem pro nihilo non habeat Deus*. Mſſ. aliquot omittunt, *non*: vitioſe. Alii majori numero, ut in textu.

b Mſſ. hic præfixo puncto ſic habent: *Omnia quæ malitiæ ſunt, pro nihilo æſtimantur*; ubi non pauca quæ in textu legere eſt, prætermittuntur. Et certe nobis haud mediocriter id totum ſuſpectum eſt; videtur enim a quopiam interpolatum, qui non videret quo vox, *gentilitas* referenda eſſet, putaretque gentilis præmittendam fuiſſe mentionem. Verum, *gentilitas*, hoc loco nihil, ut arbitramur, aliud eſt, quam nobilitas, ac proſapia; quomodo gentilitia inſignia, & ſtemmata vocitantur: immo hodieque etiam nobiles apud nos appellantur gentiles. Itaque *humilitati* de qua paulo ſuperius dicitur, hic recte opponitur *gentilitas*. Sed cum prædicta verba in omnibus edit. habeantur, & non male explicari poſſint de gentili jam ad fidem converſo; eam ob rem illa loco movere non ſumus auſi.

quaſi peccatorem deſpiciat: quam grave, ſi Chriſtus dignum opprobrio ducat? Luc. 10. 13. *Væ tibi?* inquit, *Corozaim & Bethſaida*. Condemnantur; quia non egerunt pœnitentiam delictorum ſuorum. Nos ergo agamus, ut a nobis auferatur opprobrium. Quis autem eſt, qui non eſt opprobrio dignus? Qui exquiſivit Domini teſtimonia. Multi quidem ſunt qui volunt inferre opprobrium ſervis tuis, ſed ipſi ſunt magis probroſi; quia pro nomine tuo pati opprobrium, glorioſum eſt.

42. Et ideo ait: *Etenim ſederunt principes, & adverſum me detractabant*. Vox martyris eſt, qui perductus ad judicium perſecutorum, cum cogeretur idolis immolare, & conſtanter reſiſteret: judices autem ſedentes in tribunalibus ſtipati * officiis, indignantes quod ſuis non obſecundaretur imperiis, conferrent quo dignum ſupplicio cenſerent; ſtabat intrepidus dicens: *Sederunt principes, & adverſum me detrectabant*. Eſt etiam Domini vox iſta, cum conveniſſet [a] presbyterium plebis, & principes ſacerdotum & ſcribæ, & ad concilium Judæorum deductus eſſet dicentium: Matth. 26, 65. *Quid adhuc deſideramus teſtes; audivimus enim de ore ipſius;* & ſtaret ante præſidem, & duceretur ad crucem, quid pulcrius diceret, quam: *Sederunt principes, & adverſum me detrectabant*, hoc eſt, me ſtante, ſederunt principes? Et quia tribunalium fulcro ſublimes erant, Dominum non videbant. Sedebant ergo, erant in faſtigio principatus, nec Principem principum cogitabant. Sed parum hoc. *Adverſus me*, inquit, *detrectabant*. Ego eorum redemtor adveneram, ego veneram ut omnium peccata mundarem, ut recuperarem amiſſos, reſtituerem paradiſo ſancti Jacob hereditatem; & illi *adverſus me detrectabant*. Et ideo imitatores mei, diſcipuli mei, nolite injuriam erubeſcere ſi ſteteritis ante principes pro nomine meo; cum ego ſteterim pro veſtra ſalute.

43. Denique traditus in cuſtodiam Petrus cum ceteris apoſtolis, & poſtera die ſtatutus ante concilium conſtanter dicebat: Act. 4. 8. 9. & 10. *Principes populi, & ſeniores Iſrael, [b] ſi nos hodie dijudicamur, quod benefactum ſit homini infirmo, in quo iſte* A *ſalvus factus ſit; notum ſit omnibus vobis, & omni plebi Iſrael, quod in nomine Jeſu Chriſti Nazareni quem vos crucifixiſtis, quem Deus ſuſcitavit a mortuis, in hoc iſte adſtat coram vobis ſanus*, hoc eſt: Vos eſtis qui ſtatuiſtis & Chriſtum; gloriæ loco ducimus iſtam injuriam; quia arguimur pro ægroti hominis ſanitate: hanc hereditatem ſervulis Salvator omnium dereliquit. At illi conferebant inter ſe B dicentes: *Quid faciemus iſtis hominibus?* Ibidem 16. Et dimiſerunt eos. Gloriabatur ergo Petrus, & unuſquiſque apoſtolorum, quia digni habiti ſunt, qui injuriam pro Chriſti nomine ſuſtinerent. Recte ergo tunc dicerent ſinguli: *Etenim ſederunt principes, & adverſum me detrectabant*.

44. Sederunt principes adverſus Eſaiam, & diſputaverunt ut ſecaretur: C ſed non timebat eos qui dicebat: Eſai. 1. 10. *Audite .... principes Sodomorum*. Sederunt adverſus Hieremiam ut mitteretur in lacum. Sederunt adverſus Zachariam, qui occiſus eſt inter templum & altare. Sederunt adverſus Suſannam, & contra caſtitatis feminam judicabant: ſed ut oſtenderetur principum bonum non eſſe conſilium, excitavit pueri ſpiritum Dominus; & quam principes ream D mortis pronuntiaverant, eamdem propheta totius innoxiam criminationis abſolvit.

45. Sunt & alii principes, qui adverſus nos detrectant, de quibus dicitur: Epheſ. 6. 12. *Quoniam non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principatus & poteſtates, adverſus mundi hujus rectores, tenebrarum harum, adverſus ſpiritalia nequitiæ, quæ ſunt in cæleſtibus*. Iſti ſedent & explorant, qui juſtus ſit E in hoc ſæculo, qui Chriſtianus intente Deo ſerviat, ſtudioſus boni operis & facti. Detrectant de eo dicentes: Inſidiemur illi, impediamus eum, prohibeamus eum efficere quæ deſiderat, conteramus ejus mentem, frangamus animum ejus adverſis frequentibus ac repentinis; & ſi Deo probatus eſt propter juſtitiam, rogemus dari nobis tentationes ejus. Neque enim in tantum F prophetam, tentationum ejus quas plurimas ſubiit, poteſtatem habere potuiſſent, niſi Dominus [c] probandi ſui militis cauſa dediſſet, ut majore eum gloria coronaret. [d] Quis igitur regem

* *Officiis*, hoc eſt, officialibus; ut operas pro operariis dicimus. Officia autem in jure ſæpius miniſtros & apparitores præſidum & procuratorum fiſci ſignificant. Vide Briſſonium de Verb. ſignif. in voce *officium*.

a Ita edit. cum mſſ. Navar. uno, & Aud. Reliqui autem mſſ. *presbyterorum plebs*. Quod minime diſplicet; tum quia ſic opponuntur, *principibus ſacerdotum*, tum quia, *plebs* idem ſæpe ſonat ac multitudo, grex, & ſimilia.

b *Si nos hodie*, & quæ ex eodem Scripturæ loco ſequuntur, omittuntur in pleriſque omnibus mſſ. Sed hoc antiquariorum compendio ſtudentium feſtinationi tribuendum eſt.

c Rom. edit. in corpore, ac vet. in marg. *probandi ſui militis anſam dediſſet*. Vet. in corpore cum mſſ. nonnullis ..... *cauſam dediſſet*. Alii mſſ. melioris notæ .... *cauſa dediſſet*. Optime; ſiquidem hic ſubintelligendum eſt, *tentationum ejus poteſtatem*, quod ſuperiori membro exprimitur.

d Cod. Vind. *Quis igitur in rege Saul excitavit vim ſpiritus mali*.

1. Reg. 16, 13. Saul excitavit in eum, niſi ſpiritus malus ſicut legimus, qui ſe dolebar excludi quotieſcumque David vel citharæ ſono, vel bonorum conſiliorum operumque fidibus ac nervis mentem re-
1. Reg. 22, 9. & 10. gis animumque demulcebat? Quis excitavit Doech Syri nequitiam, ut ſanctum virum proderet, & hoſpitalem humanitatem deduceret in periculum
2. Reg. 13, 14. ſacerdotis? Quis inflammavit ardorem Ammon, ut domum inceſtaret propheticam, & contriſtaret animum patris, alterius inceſta libidine, alterius injuria: & qui aliis prophetabat, domus ſuæ mala prævidere non potue-
2. Reg. 15, 14. rit? Quis armavit furorem Abeſſalon, ut patrem domo excluderet, & parricidali perſequeretur prælio? Sed cum prope viribus regni jam eſſet ſanctus inferior, hoc uno incenſa adverſum ſe diaboli reſtinxit ſpicula, quod cum filius necem peteret patris, ille tamen ſalutem filii pietatis mandabat affectu.

2. Reg. 15, 5. 46. Ergo principes populi, ut Architopel, & ceteri bellantium duces ſederunt. Tractabant principes populi
2. Reg. 15, 31. cum Abeſſalon adverſus Prophetam. Et ideo dicit: *Etenim ſederunt principes, & adverſum me detrectabant: ſervus autem tuus exercebatur in juſtificationibus tuis.* Advertimus arma juſti, quibus omnes adverſariorum repellat impetus. Alibi
Pſ. 108, 3. & 4. ait: *Circumierunt me, & expugnaverunt me gratis: pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam*: hic ait quod ſtudium ei non exercendæ ad belli artes fuerit juventutis, non decipiendi adverſantis aſtutia ulla cordis; ut illum vinceret quem videbat: ſed adverſum eos præliabatur, quos non videbat; majorque in eo pietas, quam virtus corporis militabat. Itaque in Dei exercebatur juſtificationibus; ut contrario ictu diabolum vulneraret. Ille eum ab intentione juſtitiæ, & ſtudio devotionis, occupationibus bellicis conabatur abducere: hic magis ſe divini operis & cultus meditationibus occupabat. Itaque Dominus protexit eum, in quem ſperavit, cum quo loquebatur, cui toto adhærebat affectu. Juſtus enim aut cum Deo loquitur orando, aut divina loquitur opera laudando: & ſemper loquitur opera Dei; ne loquatur os ſuum opera hominum. Nihil terrenum juſtus loquitur, nihil mortale agit.

47. Ideoque dicit. *Etenim teſtimonia tua meditatio mea eſt. & conſilia mea juſtificatio tua.* Advertis quid doceat, quod hæc debeant eſſe conſilia juſti, ut meditetur mandata Dei, & exerceatur in Dei laudibus & oraculis; ut juſtificet Dominum ſemper. Qui facit quæ Deus mandat, quæ credit Deo placere, Deum juſtificat. Quod ex lectione Evangelii poſſumus intelligere, dicente Evangeliſta, quia phariſæi ſpreverunt conſilium Dei, non baptizati baptiſmo a Johannis. Hoc in uno libro, in alio autem habes: non juſtificaverunt Deum, quia baptizari noluerunt. Ideo Dominus ad Johannem dicentem: *Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me;* reſpondit: *Sine modo; ſic enim oportet nos implere omnem juſtitiam.* Qui ergo facit mandata Dei, juſtificat Deum; quia facit ejus juſtitiam: & bonum eſt ut conſilium Dei ſequantur hominum conſilia; quia Dei conſilium certum ſemper: noſtra autem plerumque incerta conſilia ex rerum probantur eventu.

(℣. 4. — Luc. 7. 30. — Matth. 3. 14. & 15.)

SERMO QUARTUS.

ד Daleth.

1. QUarta littera ſecundum Hebræos *Daleth*, ſignificat latine timorem, vel (ut alibi invenimus) nativitatem. Sed utrumque poteſt congruere & convenire ſenſu. Nativitas enim eorum eſt quæ generantur in hoc ſæculo, per quam intelligimus corporalia & materialia, quæ ſunt caduca, & ideo a timore non diſtat; ex corporalibus enim & materialibus naſcitur timor. Quid enim eſt terrena nativitas, niſi timor?

2. Denique inde cœpit verſus: *Adhæſit pavimento anima mea: vivifica me ſecundum verbum tuum.* Per pavimentum terram intelligimus, per terram materialia. Peccatori autem dictum eſt: *Terra es, & in terram ibis*; eo quod divinis mandatis inhærendum non putaverit: ſed in materialia & corporalia deflexerit, cui impreſſa fuerit vitæ hujus ſæcularis delectatio. Denique ejectus * de paradiſo, hoc eſt, ex illo ſublimi & cæleſti

(℣. 25. — Geneſ. 3. 19.)

a Ita cuncti mſſ. ac vet. edit. At Rom. ſola, *Johannis: publicani autem juſtificaverunt Deum baptizati ab eo.*

* Ubicumque fere Ambroſius de expulſione Adami e paradiſo, vel de raptu Pauli in paradiſum loquitur, unum & eumdem locum eſſe ſignificat; ut intelligere eſt e cap. 1. lib. *De Paradiſo*, num. 1. aliiſque locis. Unde, ut ait Sixtus Sen. lib. 5. Bibl. annot. 35. colligere ſibi videntur nonnulli illum in duobus a recepta theologorum ſententia recedere. Nam primo, inquiunt, paradiſi locum ponit in tertio cælo: deinde eum totam ad meras allegorias rediǵit. Quod ad primum attinet, fatemur quidem difficulter ejuſdem verba in alium ſenſum traduci poſſe: at in ejuſmodi re error non ita periculoſus eſt, cum præſertim de paradiſo ſic pronunciaverit Auguſt. lib. 8. De Geneſ. cap. 21. *Credendum eſt quod locus paradiſi a cognitione hominum eſt remotiſſimus.* Quod vero ad ſecundum, contendimus ipſum

cæleſti loco, ad quem raptus eſt Paulus ſive in corpore, ſive extra corpus neſciens; ex illo ergo eminenti loco dejectus in terram, deploret Adam
Pſ. 43. 25. dicens: *Adhæſit pavimento anima mea;* ſicut alibi ait: *Humiliata eſt in pulvere anima mea, & adhæſit in terra venter meus.* Pœnitenriam gerentis hæc vox eſt, qui meminiſſet adhærentem ſe Deo neſciſſe, nec potuiſſe diſcernere (quod non
2. Cor. 12. 2. diſcrevit & Paulus) utrum in corpore eſſet, an extra corpus; ita infirmitatem, pigritiamque corporis minime ſentiebat, cui Domini adhærebat præſentia. Spiritus ergo propheticus, qui dolorem expreſſit, vel Dominus qui ſuſcepit ejus infirmitatem, perſonam repræſentat Adæ, & adſumit ejus affectum.

3. Loquatur ergo Adam: *Adhæſit pavimento anima mea.* Qui ante beatiſſimus auram carpebat æthercam, curas vitæ hujus & tædia neſciebat, is nunc ſollicitudine mundi hujus, luxuriæ ſtudio, pecuniæque cupiditate curvatus, ut vulpis foveis ſe inſerit, latibuliſque terreſtribus. Merito adhærebat pulveri, qui ſe levare non poterat, niſi eum ſupra crucem ſuam Chriſtus levaſſet. Merito adhærebat pavimento qui ſe abſcondebat a Chriſto. Non ad-
Johan. 1. 43. hæret pavimento, cui dicit Jeſus: *Sequere me.* Non adhæret pavimento, qui audit & ſequitur Legem dicentem:
Deut. 10. 20. *Poſt dominum Deum tuum ambulabis, & ipſi adhærebis.*

4. Quomodo ergo pavimento adhæreat unuſquiſque, quomodo Deo, audi
1. Cor. 6. 16. & 17. dicentem: *Qui adhæret meretrici, unum corpus eſt . . . . qui autem adhæret Deo, unus ſpiritus eſt.* Terra iſta quam gerimus, meretricis quibuſdam nos illecebris capit, & quaſi vultus quoſdam voluptatum, corporalium delectationum fucis illinit; ut lateat in his veritas, & [a] forenſi quadam ſpecie decipiant appropinquantes. Sed cum interiorem oculum mentis ad tempus obduxerunt, poſtea tamen decuſſo velut quodam pulvere voluptatum hujuſmodi decore, quam ſit inanis gratia ſæculi hujus aut corporis facile deprehenditur.

5. Bonum eſt igitur adhærere Domino, nec inflexam cervicem habere ad jugum mundi. Ideoque Eccleſiæ, vel forti animæ dicit Sapientia: *Sicut* Cant. 4. 4.
turris David cervix tua, quæ ædificata eſt in Thalpioth: [b] *mille oſtia pendent in ea, omnia jacula potentium.* Erecta enim ad Deum cervix, & jugo Chriſti habilis, quæ nulla in terras illecebrarum inflexione curvetur, ſicut Chriſti regalis eſt turris, cui jugum ſuum Nabuchodonoſor non poſſit imponere. Condidit enim turrim illam David, ille manu fortis, & ſupra murorum ædificavit excelſa; ut ſubſidio pariter & decori ſit: ſubſidio, quia hoſtem prævider & repellit: decori, quia non ſolum inter humilia, ſed etiam inter excelſa ſupereminet. Ita tamen ſubſidio, vel decori, ſi habeat in ſe verbi dogmata velut quædam phalerarum monilia, habeat etiam jacula potentium prophetarum, quæ adverſus omnem extollentem ſe altitudinem lacertis quibuſdam fidei dirigunrur.

6. Noli igitur in pulverem mortis deducere animam tuam, cui Dominus etiam naturalem altitudinem tribuit, & vigorem quo ſe excitet & adſurgat. Unde etiam de hac conjunctione animæ & corporis dictum opportune accipitur; eo quod in naturali vitæ noſtræ myſterio connexa anima corpori velut humi reptet, & pavimento adhæreat: partim propter hoc terrenum habitaculum, partim quia corpus iſtud e terra eſt. Et regionis igitur diverſorium, & materia ipſa corporis noſtri huic concurrit ſententiæ. Ideoque pulcre Apoſtolus de mortis hujus corpore liberati Rom. 7. 24.
cupit; quia carcere quodam claudimur, & in quodam luxuriæ gurguſtio ſiti, tenebris involvimur delictorum.

7. Ergo ſecundum voluntatem Dei ambulemus, ut adhærere dicamur Deo. Nam qui ſecundum corporis appetentiam vivit, caro eſt: qui ſecundum præ-

ipſum pluribus locis ea dicere quæ hiſtoriæ veritatem juxta naturalem intelligentiam ſupponant; ut cum cap. 1. lib. *De paradiſo*, num. 5. ait: *Intellige etiam quod non eum hominem, qui ſecundum imaginem Dei eſt, ſed eum qui ſecundum corpus; incorporalis enim in loco non eſt.* Expende plures alios locos ejuſdem libri, atque imprimis cap. 10. n. 47. & 48. nec non cap. 12. num. 59. & 60. Hinc procul dubio intelliges Doctorem ſanctum de veritate hiſtorica paradiſi terreſtris non dubitaſſe: ſed eum cum cap. 2. prædicti libri num. 11. integrum relinquit, ut quibus libuerit, totam illam hiſtoriam allegorice interpretentur, id feciſſe per quamdam conceſſionem; quemadmodum clare demonſtrant illa verba: *ne ſermone*, inquit, *noſtro videantur offendi*; & quidquid in eodem capite memorata verba antecedit, valide confirmat. Ceterum cum Auguſtinus hunc librum contra Julianum ad adſtruendum peccatum originale laudaverit manifeſto intelligitur illum vacuum eſſe erroris ejus qui mirum in modum ſavebat Pelagianis. Jam nonnihil hac de re ad eumdem locum adtigimus; & forte in epiſt. ad Sabinum aliquid adhuc adjiciemus.

a Omnes edit. ac mſſ. aliquot, *forenſi quadam ſpecie decipiat*. Alii melius . . . . *decipiant*, ſcilicet illi *vultus voluptatum*. Eſt autem hic *forenſis ſpecies* non ſimpliciter exterior & quæ foris videtur, ſed compoſita ad inſtar mercium quæ in foro ita collocari ſolent, ut alliciant oculos adventantium.

b Ita ver. edit. cum pleriſque ac melioribus mſſ. Rom. autem cum aliis, *mille clypei pendent in ea*. LXX. Interp. χίλιοι θυρεοὶ κρέμανται ἐπ' αὐτόν. Sed inde orta varietas eſt, quod θυρεοὶ oſtia & clypeos ex æquo ſignificet.

præcepta Dei, ſpiritus eſt. Non ergo A fiat anima noſtra caro, hoc eſt, ut dicamur caro, ſicut & illi qui in diluvio perierunt, de quibus dictum eſt, Gen. 6. 3. *Quia caro ſunt*: ſed magis caro noſtra obediens animæ gubernaculo, fiat anima, & hoc appellari mereatur nomine, ſicut appellata eſt familia patriarchæ Jacob, & generationis ejus ſancta poſteritas. Sic enim ſcriptum eſt: Gen. 46. 25. & 26. *Hi filii Bala quam dedit Laban Rachel filiæ ſuæ,* B *& peperit hos Jacob, animas ſeptem.* Et alibi: *Omnes autem animæ quæ intraverunt cum Jacob in Ægyptum, quæ exierunt de femoribus illius, præter mulires*, inquit, *& ſexaginta ſex*. Et in principio Exodi Exod. 1. 5. legimus: *Erant autem omnes animæ de Jacob quinque & ſeptuaginta qui erant cum Jacob*. Ergo illi qui habitabant cum Joſeph, & de Ægypto exierunt, animæ ſunt.

* 8. Qui autem cum eſſent * Angeli C Dei, hoc eſt, vitæ probitate Angelorum imitantes gratiam (qui enim non ducunt uxores, & quæ non nubunt, erunt ſicut Angeli in cœlo) qui ergo cum Angeli viderentur, capti ſunt decore feminæo, hi caro ſuot, ſicut dominus Deus dixit: Gen. 6. 3. *Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis in æternum, propter quod caro ſunt*. Et merito ex- D pertes libidiois Angelis comparantur: caro oon ſunt in carne, ſed in ſpiritu; quales erant illi qui doctorem Apoſtolum ſequebantur, quibus ait: Rom. 8. 9. *Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu*. Qui autem corporea feminarum capiuntur libidine, caro ſunt: atque utinam caro tantum, & non etiam equi adhinnientes; Hier. 5. 8. *quia in uxorem*, inquit, *proximi ſui adhinniebant*.

9. Rogat ergo qui dejectiooem ani- E mæ ſuæ ſentit ad pavimentum uſque curvatæ, ut vivificetur ſecundum verbum Dei, quod animas ad ſe trahit quaſcumque, & miſeratione ſui levare cupiens abducit a terris. Vivificatur autem anima; quæ vias ambulat Chriſti, peccato mortua Deo vivens; ita ut mors peccati dominatum in ea poſt hæc habere non poſſit, poſteaquam conſepulta cum Chriſto juſtificata eſt F a peccato. Sed qui juſtificari cupit, vias ſuas ante proouotiet.

10. Ideoque ſecundo verſu ait: v. 26. *Vias meas pronuntiavi, & exaudiſti me: doce me juſtificationes tuas*. Pulcro ordine ad juſtificationes Dei perveniendum putat; ut primum ſua peccata fateatur. Sic A enim docemur & alibi: *Dic iniquitates* Eſai. 43. 26. *tuas, ut juſtificeris*. Itaque ſcire debemus, quid ſit vias ſuas ambulare hominem, & vias Dei. Qui facit voluntates carois, & vivit ſecundum concupiſcentiam mundi hujus, vias ſuas ambulat, quibus delectatur & gaudet. Qui autem venit voluntatem facere Patris ſui qui in cælis eſt, cujus cibus eſt ut maodatum Dei compleat: qui B non quærit quod ſibi voluptati ſit, ſed quod placeat Deo; ille viam Domini pergit, illam viam quæ ait: *Ego ſum* Joban. 14. 6. *via, veritas, & vita*. Vides ergo quia ille vivit ſecundum verbum Dei, qui viam ambulat Chriſti. Ipſe etiam dominus Deus in Deuteronomio docet, quomodo in viis ſuis ambules, dicens: *Et nunc, Iſrael, quid dominus Deus petit* Deut. 10. 12. & 13. *a te, niſi ut timeas dominum Deum tuum,* C *& ambules in viis ejus, & diligas eum, & ſervias domino Deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua cuſtodias mandata ejus, & juſtitias ejus*. Liquet igitur alias vias eſſe carnis, alias Dei: & ſi quis velit ambulare vias Dei, ſciat ei prius eſſe vias carois, & corporis, & ſæcularis ſapientiæ deſerendas.

11. Relinquens itaque eas David, pronuntiat, & apud Deum non tacet. D Confitetur errores, non tacet lapſus. Simile illi hoc dixit: *Annuntiabo adverſum me iniquitatem meam Domino*. Pſ. 31. 5. Si enim ſe accuſaverit juſtus, vocem parati accuſatoris excluſit, qui ſolet acerbare peccata, & uniuſcujuſque exaggerare flagitia. Obſtruit ergo os ejus, qui ipſe de ſe fuerit ante confeſſus, & præſtruit veniam confitentis. Verecundia excuſat reum, pudor ſuus accuſat *auctorem. * Qui enim ſua delicta non E tacuit, videtur in ſe doluiſſe quod fecit, in diabolo prodidiſſe quod ſuaſit. Ideoque ait Scriptura: *Juſtus in exordio* Prov. 18. 17. *ſermonis accuſator eſt ſui*. Qui ſe accuſat, etſi peccator eſt, juſtus eſſe incipit; quia nec ſibi parcit, & Dei juſtitias confitetur, quem putat latere nihil poſſe. Utinam Adam ſe prius accuſare, quam celare voluiſſet. Sed non ſatis eſt ut confiteamur errorem: verum et- F iam ſi corrigi volumus, a Domino poſtulemus, ut doceat nos juſtificatiooes ſuas; ne poſtea errare poſſimus. A Domino igitur doceri petit, quia Matth. 23. 8. unus eſt magiſter noſter, ut ait Chriſtus. Nec otioſe hoc petit; non enim ille beatus quem docet homo: ſed quem tu erudieris, Domine.

12. Ubi-

* Hoc loco videtur Ambroſius accedere ad eorum ſententiam a quibus initium 6. cap. Gen. de filiis Seth accipitur: cum idem ipſe illud de angelorum cum mulieribus concubitu ſæpius expoſuerit; ut docuimus ad cap. 4. lib. *De Noe & Arca*. num. 9. immo & infra ſerm. 8. ℣. 64. Ceterum angelos ob ſuperbiæ peccatum e cælo fuiſſe deturbatos aperte docet infra ſerm. 7. ℣. 51. & 26. ℣. 112. hujus operis, atque alibi.

* Auctorem ſeu impulſorem Diabolum hic intelligi ſatis declarant ſequentia.

12. Ubique meminit ſui, nec putat ſatis eſſe, ut doceat eum juſtificationes ſuas dominus Deus noſter, ſed addidit:
℣. 27. *Viam juſtificationum tuarum inſinua mihi, & exercebor in mirabilibus tuis*. Vide ordinem. Prius eſt ut diſcamus Domini juſtificationes, deinde ut gradus quoſdam juſtificationum & ordinem noverimus, quid prius, quid conſequens eſſe debeat. Nam ſcire quid facias, & ordinem neſcire faciendi, non eſt perfectæ cognitionis: offendunt plerumque præpoſtera. Denique juſtus eſt, qui ſe in exordio ſermonis accuſat: injuſtus autem, qui quod prius negaverat, confitetur. Ille verecundiæ invenit gratiam: hic notam incurrit impudentiæ. Ita ordinis ignorantia conturbat negotiorum naturam, formamque meritorum. Ille autem qui didicerit primo myſteria Dei, deinde ordinem myſteriorum, exercetur in mirabilibus Dei.

* 13. Græcus * ἀδολεσχήσω poſuit: quod dicit latinus, hallucinabor. In quo videtur eſſe aliqua ſermonis offenſio ſecundum vulgarem conſuetudinem; quia ἀδολεσχῆσαι vulgo æſtimatur, vel hallucinari, vel plus quam oportet aliquid loqui, & [a] ſuperfluum videri,
a qnod audienti faſtidio eſt: & videtur eſſe præter ordinem, cum ordo rerum videatur adferre faſtidinm; nt ſi cauſam velis enarrare aliquam, & ordinem ſerves, auditor autem ad rerum feſtinet exitum, ſuperiora faſtidit. Sed non poteſt plene inſtrui, niſi qui ordine ſui cuncta cognoverit. Inde non ſolum factum deprehenditur, ſed etiam facti pondus, & facientis affectus. Ideoque David quaſi bonus ſui judex atque arbiter, prope uſque ad faſtidium vult doceri, & vel ſuperfluo immorari tempore, quam neceſſarium ordinem præterire, ἀδολεσχία enim vel hallucinatio videtur longa quædam eſſe meditatio, & moroſa quædam mentis intentio: a quo non longe abeſt exercitium, vel animi, vel corporis. Nam ut ille qui exercet membra ſua palæſtra; diutius exercet, ut roboret: ita qui exercet mentem in ſcripturis divinis, vel in conſiliis, diutius exercere debet.

Gen. 24. 63. 14. *Exivit in campum Iſaac*. Græcus dixit ἀδολεσχῆσαι: Latinus deambulare, vel exerceri. Rebecca veniebat: typus

A in ea præfigurabatur Eccleſiæ: parabantur nuptiæ, in quibus ſacramentum foret magnum. Videns Patriarcha illa myſteria, exivit in campum, diffundens acrimoniam ſuæ mentis, & deambulans in innocentia cordis ſui. Diverſis utique cogitationibus exercebat animum, & in mirabilibus myſteriis delectabatur: cujus ut imitator evaderet ſanctus Propheta, doceri juſtificationes Dei, & viam juſtitiarum cæleſtium cognoſcere
B geſtiebat; ut non dormiret anima ejus ſæculi iſtius ſomnum; nec mundanæ captus vanitatis illecebris, a perſequenda veritatis intentione difflueret.

15. Qua ratione ergo doceri velit, ſubtexuit dicens: *Stillavit anima mea præ* ℣. 28.
tædio: confirma me in verbis tuis. Aliqui codices habent, *dormitavit*; quia ἐνύσταξεν & ἔσταξεν duabus litteris diſſonant. Potuit interpres vel antiquarius ſcriptor
C hic falli: νυστάζειν dormire eſt, στάζειν ſtillare. Perfectior non dormitat, qui divinis animum intendit myſteriis. Denique ipſe alibi dicit: *Si dedero ſomnum* Pſ. 131. 4.
oculis meis, aut palpebris meis dormitationem. Sed vigilat ſemper; & ſi caro dormit, cor vigilat. Non ergo dormiebat, qui templum condere Domino cogitabat verborum cæleſtium exædificatione, non lapidum. Verbum enim Dei repulſorium tædiorum eſt, quo
D ſomnus animæ, ſopor mentis excluditur. Ex triſtitia enim & ſollicitudine ſæcularium ſomnus irrepit. Qui autem adhæret Deo, curarum fugitans, voluptarem capit cognitionis æternæ, nullam illic mutationem rerum ſæcularium pertimeſcens.

16. Qui facilioribus igitur laborum utuntur compendiis, *dormitavit*, accipiunt: ſed Origenes qui multorum interpretationes diligenti diſcuſſit indagi-
E ne, *ſtillavit*, ſecutus eſt; eo quod perfecti anima quaſi bene compoſita & confirmata non ſtillat, ut faſtigia culminum quæ bene tecta atque munita ſunt: ceterum incompoſita cito ſtillant. Inde uſurpatum eſt: *Stillicidia ejiciunt* Prov. 37.
hominem in die hyemali de domo ſua; [b] in b
quo frigoris aſperitate, & frequenti aeris mutatione tentamur. Denique docemur providere, ne fuga noſtra Matth. 24. 20.
fiat hyeme vel ſabbato. Probatos enim
F jam nos dies debet reperire vel judicii, vel mortis; ne viduatos viriditatibus pro-

* Varietates circa hanc vocem, & alias ejuſdem interpretationes reperias licet in lib. *De Iſaac & Anima*. cap. 1. num. etiam 1. & infra Serm. 11. ℣. 83. de quo verbo vide quoque Auguſt. lib. 1. quæſt. in Gen. quæſt. 69.

a Edit. ant. in textu, *ſuperfluum videre*; in marg. autem, *ſuperfluum dicere*; quam lectionem Rom. in textum tranſtulit. Mſſ. vero nobiſcum faciunt. Rurſus cunctæ edit. *& ordinem non ſerves*. Melius mſſ. expungunt negationem. Etenim hic oſtenditur ordinem, cum religioſius ſervatur, tædium adferre auditori; ut docet ipſa ratiocinatio. Et hoc congruit cum Horatii præcepto in Arte poet. ubi narrationem tradit ſemper ad eventum feſtinare debere.

b Edit. omnes ac pauculi mſſ. *in qua frigoris aſperitate*: Alii numero majori, *in quo* &c. Melius; refertur enim ad antecedentia, *in die hiemali*. Rurſus poſt pauca ubi omnes mſſ. ac vet. edit. *Probatos enim*; repoſuerat edit. Rom. *Paratos enim* &c.

proſperorum, & omni ſpoliatos ſecundorum flore ſucceſſuum exitus mortis inveniat.

17. Caveamus ergo ne unuſquiſque noſtrum ejiciatur de ſtatu mentis ſuæ, & naturali quadam manſiooe, ſi habeat foramina manſionum, e quibus fluentia ſtillicidia tamquam ex fundamentis ſubruant hominem nulla ſapientiæ ſoliditate fundatum. Ideoque ait
Prov. 3. 21. Propheta: *Fili, ne defluas*. Confirmanda eſt igitur anima noſtra, ne ſtillet; & individua virtutum compage ſolidanda, ut poſſit Regis æterni ſervare myſterium. Ceterum is quicumque eſt facilis in verbis, velut plenus rimarum, hac atque illac effluens, interiora evacuat ſua, & exterioribus paſſionibus inundatur, tegere ſe neſciens, nec tenere verbum quod acceperit: ſicut ſaočta Maria quæ conſervabat omnia verba in corde ſuo, oe quid ex ejus [a] corde
Luc. 2. 51. deflueret.

18. Tali ſe munitam dote virtutum Eccleſia loquitur; ut digna videatur in cujus invitatus Sponſus ſuccedat hoſpitium. Hinc primum ſe præſumit eſſe placituram, ſi bene tectam, & fida ſervantem ſilentia Chriſtus adſpi-
Cant. 1. 15. & 16. ciat. *Ecce es*, inquit, *formoſus conſobrinus meus, & quidem pulcher: adclinatio noſtra opaca, trabes domorum noſtrarum cedri, lacunaria noſtra cupreſſi*. Laudat Spooſi decorem Eccleſia, quem plus unuſquiſque tacito laudat affectu, & fidus myſteriorum interpres tacendo plus prædicat. Nam qui arcaoa divulgat, immiouit Chriſti decorem. Ideo nemo mittat margaritas ſuas porcis; ne conculcari faciat oroamenta pretioſa. Non ergo in tabernaculo loquacis & garruli; quia in multiloquio peccatum admittitur: ſed in viri ſerii, qui ſit parcus alloquii, nec ſermonis intemperans, & verborum ſobrietate temulentiam loquacitatis evitans, caput ſuum Chriſtus inclinat.

19. Et merito opacam ſignificat adclinationem; quia in Eccleſia conſtitutos virtus obumbrat Altiſſimi. Hac umbra David protegi ſe poſtulabat; ne eum per diem ſol ureret, vel luna per
Pſ. 120. 6. noctem. Hanc umbram ſpiritalis miniſtrat gratia torrida ſæculi hujus, & mundi æſtiva fugientibus. Opaca igitur adclinatio Chriſti & Eccleſiæ, quibus Dei Patris æterna illa requies adſpirat. In hac ergo requieſcamus umbra, peccatorum noſtrorum æſtibus fatigati. Si quos aduſſit libido, hos Domini crux refrigeret, in qua ſe recli-
A navit; ut noſtra delicta ſuſciperet. Si quos culpa laſſavit, hos Jeſus gremio ſuſcipiat ſuo, & molli foveat amplexu. Unde audeo dicere quod caro Chriſti adclinatio ſit Eccleſiæ.

20. *Trabes domorum noſtrarum cedri*. Cedri ſpecie, majorum qui juſti fuerunt, gloria declaratur; juſtus enim ut palma florebit, & ſicut cedrus quæ in Libano eſt, multiplicabitur. Sicut
B enim cedrus non putreſcit: ita nec majorum gloria ulla vetuſtate corrumpitur.

21. *Lacunaria noſtra cupreſſi*. Genus hoc arboris numquam amittit viriditatem ſuam: hyeme juxta, vere, atque æſtate comam paſcit, nec diverſo colore mutatur. Solam hanc arborem ventus ſuo numquam honore deſpoliat: ſola numquam veteri exuitur amictu,
C aut novo flore veſtitur. Sic apoſtolica quoque gratia neſcit defectum: ſed vetuſtate ſui floret. Anima ergo corrumpi neſcit, quæ florentibus meritis vigens, ſemper juſtitiæ ceterarumque virtutum culmina patienti magnanimitate ſuſtentat. Et ideo non defluit, neque deficit; quia nihil in ea rimoſum eſt ac remiſſum, nihil mobile, nihil lubricum, nihil quod vitio ſer-
D monis ex ea poſſit effundi. Ideoque confirmari ſe petit in verbis ſuis Propheta; ne moveantur pedes ejus, ne Pſ. 72. 2.
effundantur greſſus ejus. Quæ ſi quis recto vigeat corde, non patitur, ſed radicatus atque fundatus adverſus omnes paſſionum fluctus immobilis perſeverat.

22. Confirmatus igitur in verbis ait: v. 29.
Viam iniquitatis amove a me: & lege tua miſerere mei. Non dixit: Amove me
E a via iniquitatis; ſed, *Viam iniquitatis amove a me*; quaſi in nobis ſit, & nobis ineſſe videatur. Quamdiu enim exercemus aliquid improbum, via iniquitatis interius manet, & non recedit a nobis; ideoque ſtudioſe agamus, ut eam a nobis ſeparemus. Sed quia hereditarium iniquitatis glutinum mentibus inhæſit humanis, opus eſt liberantis auxilio. Precare & tu, & dicito: Infelix ego homo, quis amove-
F bit a me iniquitatis viam? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum dominum noſtrum. Et pulcre viam dixit iniquitatis, non iniquitatem; eo quod non quaſi naturalis iniquitas ſit in nobis; ſed majorum poſt peccata currentium ſit adtrita veſtigiis.

23. Meritoque quia vulnus grande, ac vetus eſt, & diu ſerpens, perfectio-
ris

a Omnes edit. *ore deflueret*. Omnes mſſ. *corde deflueret*.

ris medicinæ remedia depoſcit, obſecrans ut Domini legitima miſeratione curetur. Cito enim reſricatur vulnus, quod ſanatum medicinæ lege non fuerit; immo etiam ſeriorem curatio ſentit profectum. Ideoque ſi virus in interiora proſerpit, medicamenta foris appoſita non ſentit. Exigit ergo medicinæ ratio, ut aut ſectione, aut aduſtione curetur. Niſi enim putrefacta recidantur, aut humor inutilis decoquatur, fruſtra medicinæ manus adhibentur ad vulnera. Ideoque bonus medicus hujuſmodi ægrum legitime dicit eſſe curandum; ut poſſit medicina proficere. Lege ergo miſeretur, qui cum juſtitia ſapientiaque miſeretur; ut ea dimittat quæ ſcit jure poſſe dimitti; ne cum alterius miſeretur, ſe ipſum legi faciat obnoxium. Agag poſtquam miſeratione donatus eſt, fecit peccare Saul. Peccavit enim in ipſa miſericordia, & ideo peccavit poſt miſericordiam.

24. Conſideremus etiam, ne & ipſum deteriorem faciamus, cujus miſeremur injuſte. Plerumque enim non coercere
a delinquentes [a] majoris auctoritatis eſt, quam ſi ulciſcaris. Traduntur enim in paſſiones ignominiæ, quicumque aliquid inhoneſtum commiſerunt, nullumque culpæ pretium ferunt. Denique eos qui cognitorem Deum ſuorum ſcelrum non putabant, & quaſi ſine
Rom. 1. 28. jodice & ſine lege vivebant, *Tradidit illos*, inquit, *Deus in reprobum ſenſum*; quia elegerunt viam iniquitatis: viam autem veritatis eligere noluerunt.

25. Sed Propheta qui ſincero converti voluit affectu, *Viam*, inquit, *veritatis elegi: judicia tua non ſum oblitus*. (℣. 30.) Non poteſt hoc dicere, qui errat in dogmate. Non poteſt arrianus dicere, non poteſt ſabellianus, non manichæus: non poteſt dicere avarus, qui ſæcularia & materialia concupiſcit: non poteſt dicere qui negotiatur; non eſt enim via veritatis habendi ſtudium, cupiditas poſſidendi. Quomodo via veritatis, cum ille dives in ſæculo nequeat ſecum ſuas transferre divitias, & incipiat mendico illo Lazaro egentior eſſe poſt mortem? Non eſt via veritatis honor ſæculi, ſollicitudo mundi. Denique qui viam veritatis elegit, paulo
Infr. ℣. 37. poſt dicit: *Averte oculos meos, ne videant vanitatem*. Vanitas temporalium eſt, veritas æternorum. Si volumus igitur ambulare viam veritatis, peregrinemur
A ſæculo magis quam Deo, & ambulemus per fidem. Qui enim per fidem ambulat, Deo præſens eſt: qui ambulat per ſpeciem, adeſt ſæculo, peregrinatur a Domino: ſed hic cito confunditur.

26. Unde refugus ab hujuſmodi viro dicit David: *Adhæſi teſtimoniis tuis, Domine; ne confundas me*. (℣. 31.) Adhæret teſtimoniis Domini qui ejus mandata non
B reſpuit, judicia non obliviſcitur, nec voluptatibus indulget ſuis. Qui adhæret Domini teſtimoniis, renuntiat mundo, poſteriora obliviſcitur, ad priora contendit; ut perveniat ad bravium, quod eſt inſigne victoriæ. Non ergo confunditur, quem mundi hujus illecebroſa non ceperint: non confunditur, etiamſi erubeſcenda commiſerit, qui veniam delictorum poſcit a Chriſto. Ideoque reſpondetur ei: *Dimiſſa ſunt*
C *tibi peccata tua .... vade in pace*. (Luc. 7. 48. & 50.) Sed ita non confunditur, ſi fuerit in eo operata peccatorum remiſſio; ut non ſolum peccata, ſed etiam peccandi affectum auferat. Juſtitia remittat iniquitates, fortitudo timorem, temperantia impuritates, ut non ſolum temporalis, ſed etiam perpetua fiat remiſſio peccatorum. Intret in animam
D tuam Chriſtus, inhabitet in tuis mentibus Jeſus; ut in tabernaculo virtutis peccato locus eſſe non poſſit.

27. *Viam*, inquit, *mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum*; (℣. 32.) Neque enim poterat viam currere, ſi cor ejus coartaretur anguſtiis. Denique currentibus viam Domini ait Apoſtolus: *Dilatamini & vos, & nolite jugum ducere cum infidelibus*. (2. Cor. 6. 13. & 14.) Et de ſe ait: *Os noſtrum patet*
E *ad vos, o Corinthii, cor noſtrum dilatatum eſt*. (Ibidem 11.) Ideo & de Salomone dicitur, *Latitudo cordis ejus, ſicut arena maris*. (3. Reg. 4. 29.) Et vide diſtantiam: via ſit anguſtior, cor latius, ut Patris, & Filii, & Spiritus ſancti ſuſtineat manſionem; ne veniat Verbum Dei, & pulſet, & videns cordis ejus anguſtias, dedignetur habitare. Denique ſapientia in exitu canitur, in plateis autem cum fiducia agit. Plateæ
F latæ ſunt. Non igitur in viis, ſed in cordis latitudine ſapientia decantatur. In hoc igitur campo interioris hominis, non in anguſtiis mentis currendum nobis eſt, ut comprehendamus. Scriptum eſt enim: *Sic currite, ut omnes comprehendatis*. (1. Cor. 9. 24.) Denique comprehendit, qui ita cucurrit, ut diceret: *Curſum conſummavi*; (2. Tim. 4. 7.) cucurrit enim ut bonus equus.

28. Si-

a Ita vet. edit. & cuncti mſſ. Rom. autem edit. e margine unius cod. Vat. *majoris auſteritatis eſt*. Non male, ſi ſpectetur ſenſus. Verum cum omni alio ſuffragio deſtituatur, dicendum eſt id hoc loco ſignificari quoſdam eſſe qui dum crimen condonant, ne auctoritatem oſtentent ſuam (non enim inferiorum judicum, ſed principis eſt veniam concedere) reis plus noceant impunitatis indulgentia, quam ſi in eos ſevere animadverterent.

28. Siquidem habet equos ſuos Chriſtus, de quibus dicit Propheta : *Immiſiſti in mari equos tuos, turbantes aquas multas;* (Habac. 3. 15.) eo quod gentium populos, qui moventur ut aquæ multæ, & excitantur ut fluctus aquarum multarum, evangelizando commoverint apoſtoli ; ut adſurgentes a terrenis idolorum cæremoniis in Chriſtum crederent. Et ſupra ait : *Adſcendi in equos tuos : equitatus tuus ſanitas.* (Habac. 3. 8.) O bonorum equorum duodecajugum mirabile, quibus fræna pacis, habenæ ſunt caritatis! Conſtricti ſunt inter ſe concordiæ vinculis, & jugo fidei ſubjecti, quatuor rotis Evangelii myſterium totius orbis finibus invehentes, bonum aurigam portantes Dei Verbum, cujus flagello fugatæ ſunt illecebræ ſæculares, exterminatus mundi iſtius princeps, juſtorum curſus impletus eſt. O rationabilium equorum grande certamen : o mirandum myſterium ! Rota intra rotam currebat, & non impediebatur. Novum Teſtamentum in veteri Teſtamento erat, intra illud currebat, per quod annuntiabatur. In quatuor partes ibant rotæ, & non revertebantur retrorſum; quia ſpiritus vitæ erat in iis, qui currebant in quatuor partes totius mundi ; & ſine offenſione currebant, quia bona vita equorum quadrabat. Currebant igitur equi ; quia non dormiebat, qui adſcenderat equos.

29. Animarum igitur noſtrarum auriga Jeſus, qui nos quoque vult adſcendere equos noſtros, hoc eſt, noſtra corpora ; ſed vigilare ſemper, ne dicatur nobis : *Dormitaverunt qui adſcenderunt equos.* (Pſ. 75. 7.) Tranſeundum eſt hoc mare impigre. Vix tranſitur a vigilantibus : ſi quis autem dormierit, tranſire non poterit; ſed demergitur, ut Ægyptius, cujus & anima & corpus interiit : *Equum enim & adſcenſorem projecit in mare*, (Exod. 15. 1.) qui non ſequebantur legem, ſed perſequebantur.

SERMO QUINTUS.

ה He.

1. SEquitur quinta littera *He*, quæ latine ſignificat, *eſt*: vel, ut alibi invenimus, *vivo*. Convenit ſibi utraque interpretatio ; qui enim eſt, vivit ; & qui vivit, eſt. Denique gentiles non ſunt ; & ideo non vivunt, ſed mortui ſunt : *Jeſus autem heri & hodie, ipſe eſt & in ſæcula*. (Heb. 13. 8.) Et qui eſt, vivit : *Vivo enim ego, dicit dominus Deus*. (Ezech. 33. 11.) Quomodo enim poteſt non eſſe, qui vivit? Vivit autem Jeſus, qui etiam mortuos vivificat, & vocat ea quæ non ſunt, tamquam ea quæ ſunt. Nihil mirum ſi Domino cedit natura, ut vivificentur & mortui, & incipiant eſſe, qui non erant. Et ideo quia via etiam vita eſt ſecundum illum qui ait : *Ego ſum via, veritas, & vita;* (Joha. 14. 6.) viam quæramus, ut vitam habere mereamur. Audiamus ergo illum qui vivit in Chriſto. Vivit autem qui ait : *Sed nos qui vivimus, benedicimus te, Domine ;* (Pſ. 113. 18.) in Chriſto enim Jeſu etiam quicumque mortuus fuerit, vivit.

2. Audiamus, inquam, quid dixit ut viveret : *Legem mihi conſtitue, Domine, viam juſtificationum tuarum. & quæram illam ſemper.* (V. 33.) Miles qui ingreditur iter, viandi ordinem non ipſe diſponit ſibi, nec pro ſuo arbitrio viam carpit, nec voluptuaria captat compendia, ne recedat * a ſignis : ſed itinerarium ab imperatore accipit, & cuſtodit illud : præſcripto incedit ordine : cum armis ſuis ambulat, rectaque via conficit iter; ut inveniat commeatuum parata ſubſidia. Si alio ambulaverit itinere, annonam non accipit, manſionem paratam non invenit ; quia imperator iis jubet hæc præparari omnia qui ſequuntur, nec dextera, nec ſiniſtra a præſcripto itinere declinant. Meritoque non deficit, qui imperatorem ſequitur ſuum ; moderate enim ambulat, quia imperator non quod ſibi utile, ſed quod omnibus poſſibile conſiderat : ideo & ſtati-

* Cum tradantur hic multa, quæ ad veterem ſpectent militiam, ea nos breviter & recta ſerie in gratiam lectorum explicabimus. *A ſignis* ; proprie hæc ſunt ſolidæ imagines, quales erant aquilæ, lupi, draconis : ſed hoc loco etiam pro vexillis, id eſt, velis ex haſta ſuſpenſis ponuntur. Singulis autem legionibus ac manipulis ſua ſigna erant, a quibus qui diſceſſiſſet longius quam unde tuba audiri poſſet, capite luebat. *Itinerarium*, idem eſt, ac teſſera ad iter edicendum data. *Cum armis ambulat* ; leve hoc iis qui arma membrorum ducebant loco : ſed præterea ferebant in faſce frumentum ac cibos ſæpe in quindecim dies, vallos, farcinas & alia. *Manſionis* vox temporibus affectæ latinitatis pro ipſis caſtris uſurpata eſt. *Stativas ordinat*, ſubintellige ſedes aut manſiones, ita ſcilicet a ſtando dictas. Negat autem Juſtus Lipſius ſic dici ea caſtra, in quibus miles paucis tantum diebus commoretur. Sed ille hunc locum non legerat, quandoquidem intercalaris iſtius quietis poſt tertium quemque itineris diem nuſquam meminit. Quod vero ſubdit Ambroſius de urbe, *in qua feſſis exercitibus requies miniſtretur* ; eum locum ab eo deſignari credimus, qui caſtris hybernis deligebatur. Denique *Imperator* non ſemper idem eſt atque rex, ſive princeps orbis Romani : ſed is etiam dicitur, vel qui bellum ſuo ductu & auſpiciis adminiſtrandum ſuſcipit, vel qui occiſo in acie legitimo hoſtium numero hunc honoris titulum conſequutus eſt. Sed qui plura de hac tota re deſiderat, adeat eumdem Lipſium lib. 5. *De Militia Romana*, Dial. 2. 9. 11. & 12.

ſtativas ordinat; triduo ambulat exercitus, quarto requieſcit die. Eliguntur civitates, in quibus triduum, quatriduum, & plures interponantur dies, ſi aquis abundant, commerciis frequentantur: & ita ſine labore conficitur iter, donec ad eam urbem perveniatur, quæ quaſi regalis eligitur, in qua feſſis exercitibus requies miniſtretur.

3. Hanc legem viandi eſſe præſcriptam, Chriſto ducente, ſanctis commeantibus, recognoſcas velim. Profecti ſunt enim & patres noſtri de terra Ægypti per longa ſpatia terrarum, quorum ſtativæ omnes, manſioneſque deſcriptæ ſunt; donec Cades, id eſt, ad ſanctam terram perveniretur. Iſtæ ſunt ſtativæ filiorum Iſrael, quas deſcripſit Moyſes ex præcepto Domini. Advertimus ergo quis has ordinaverit manſiones, quomodo ambulare oporteret filios Iſrael. Præibat enim illos Deus per diem in columna nubis, ut refrigeraret viantibus: noctu autem in columna ignis; ut viam oſtenderet ambulantibus, & tenebras dimoveret. Lex viarum columna erat & ignis, & nubis: denique in columna nubis loquebatur ad eos. Ubi volebat exercitum requieſcere a labore itineris, non movebatur columna ignis, nec tranſibat nebula lucis: quando autem volebat exercitum movere, provehebatur & columna ignis in nocte, columna autem nubis in die. Illa autem columna nubis, ſpecie quidem præcedebat filios Iſrael, myſterio autem ſignificabat dominum Jeſum in nube venturum levi,
Eſai.19. 1. ſicut dixit Eſaias; hoc eſt, in virgine Maria, quæ nubes erat ſecundum hereditatem Evæ: levis erat ſecundum virginitatis integritatem. Levis erat, quæ non homini quærebat placere, ſed Domino. Levis erat, quæ non in iniquitate conceperat, ſed Spiritu ſuperveniente generabat: nec in delicto, ſed cum gratia parturiebat.

4. Aliter quoque hanc interpretationem ſumere licet. Venit in nube levi Chriſtus in Ægyptum, hoc eſt, venit in ſuſceptione corporis in hoc ſæculum. In nube venit, quem nebula corporis obumbrabat: ſed levis erat caro, quam nulla ſua gravabant delicta. Quomodo enim peccatis gravaretur ſuis, qui auferebat omnium peccata populo-
Zach. 1. 29. rum? Ecce, inquit, *Agnus Dei: ecce qui tollit peccatum mundi*. Ante heſternum lectum eſt, quia ſtabat Jeſus; & habebat veſtimenta ſordida; mea enim peccata portabat. Sumſit veſtimenta

A noſtra; ut nos ſplendore immortalitatis indueret. Venit in nube levi quaſi juſtitia; iniquitas enim in talento plumbeo ſedet: Chriſtus in corda juſtorum, in quibus peccata non erant. Et ideo bene lectum eſt hodie: *Quid retribuam* Pſ. 115. 12.
Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Pro nobis Verbum ſuſcepit carnis infirmitatem: pro nobis eſurivit, vapulavit, crucifixus eſt, mortuus eſt; ut nobis
B in quibus ante vita ignobilis & degener habebatur, inciperet mors eſſe pretioſa.

5. Sed revertamur ad confectionem itineris, & ordinem manſionum. Et tu ſequere ſpiritaliter hanc legem viandi; ut exeas ex Ægypto: & inde promovens fige tabernaculum in Socoth, hæc prima tibi ſtatio ſit. Socoth prima
C manſio eſt, ſignificans tabernaculum. Fige ergo tabernaculum quod in te eſt, mentiſque tuæ ſtationem confirma; ut radicatus atque fundatus maneas in fide Chriſti. Sequitur manſio in Mara, hoc eſt, in amaritudine. Non omnes manſiones æquales ſunt. Inde ventum eſt in Helim, ubi fontes duodecim erant, & ſeptuaginta arbores palmarum. Poſt amaritudinem, ne populus
D deficeret, debuerunt amœna & fœcunda ſuccedere. Inde Raphidin, quod eſt laudatio judicii. Inde ſequitur Sina, habens in ſe & populi tentationem, & Legis promulgationem. Variantur merita manſionum; quia nulli jugis in hoc ſæculo vivendi poteſt eſſe ſucceſſus. Bonus igitur Imperator alibi manna eſurienti populo miniſtravit: alibi potum de petra fluere, quo ſitim populi reſtingueret, auguſta proviſione
E præcepit: alibi Legem dedit: alibi triumphos donavit; ut his beneficiis fotus exercitus nullum prolixi itineris ſentiret laborem.

6. Itaque in illo populo typus fuit, in nobis veritas. Nos igitur committamus iter noſtrum ductui domini Jeſu, qui Legem primo introduxit, & antea per Jeſum terram repromiſſionis in poſſeſſionem populo ſuo dedit. Sed etiam
F quando Moyſes videbatur ductor eſſe, aderat illi Jeſus: aderat autem non palam, nec aperte ductorem, aut Principem populi ſe ſe gerens; exſpectabat enim donec Moyſes tempus expleret ſuum, quo completo, ſucceſſit Jeſus. Itaque ſi conſideres Scripturam dicentem: *Erunt dies eorum anni centum viginti*; Gen. 6. 3.
videbis myſterium plenitudinis temporum[a] & centum viginti annos, poſt a
quos & Moyſes in monte requievit, & Jeſus manifeſte manſionum ſuſcepit

a Edit. *Ex centum viginti annis*. MSS. vero nobiſcum faciunt.

principatum ; ut jam non ſub Legis timore ſit populus, ſed reſuſcitatus a mortuis, fructu vitæ fruatur æternæ. Ambulemus igitur ſecundum Legis doctrinam : via nobis lex Dei ſit.

Cant. 2. 1. 7. Hanc viam ambulans Eccleſia dicit : *Ego flos campi, & lilium convallium, ſicut lilium in medio ſpinarum* ; in totam enim terram fides populi credentis exivit, & in ſpatioſo poſuit pedes ſuos Chriſtus. Et ideo pulcre ait florem ſe eſſe campi. Flos erat etiam Paulus,
2. Cor. 2. 15. qui dicebat: *Bonus odor Chriſti ſumus Deo*. Et vere flos, qui poterat nova & vetera de ſui cordis proferre theſauro. Pulcre etiam lilium dicitur Eccleſia ; ſicut enim lilium fulget, ita etiam ſplendent opera ſanctorum. Pulcherrime etiam dictum eſt lilium convallium; quia in humilibus magis elucet gratia. Sed hoc lilium in medio ſpinarum, hoc eſt, inter Judæos & hæreticos, hoc eſt, inter ſollicitudines hujus ſæculi, quæ mentem hominis animumque compungunt. Poſſumus etiam aliter accipere ; quia ſicut lilium inter ſpinas eminet ; ita ſuper omnes conventus Eccleſia Dei refulget.

8. Refert etiam conſiderare quod hoc lilium ſplendore circumfuſum ſit : intus autem quod habet, rubeum ſit, boni & ipſum odoris; eo quod caro Chriſti [a] velut murali divinitatis claritudine circumſepta, cæleſtis habuerit protectionem gratiæ. Denique in poſterioribus
Cant. 5. 10. ait : *Fraternus meus candidus & rubeus*. Candidus claritate divina : rubeus ſpecie coloris humani, quem ſacramento incarnationis adſumſit. Meritoque & ipſum quod eſt rubeum, bene olet ; quia caro Chriſti ſine peccato eſt, quam perfidi contrectantes, manus ſuas inquinaverunt: ſancti venerantes, pietatis odore flagrarunt.

9. Accepit hunc odorem dominus Jeſus flagrantis Eccleſiæ ſuæ, & ait :
Cant. 2. 14. & 15. *Ecce proxima mea bona*. Et Eccleſia dicit ad Chriſtum : *Ecce bonus fraternus meus : ecce es bonus .... tamquam malum in lignis ſilvæ*. Hujuſmodi pomum odoram gratiam habet ; ut ceterorum pomorum flagrantiam vincat. Chriſtus ergo affixus ad lignum, ſicut malum pendens in arbore, bonum odorem mundanæ ſuodebat redemtionis ; quia peccati gravis deterſit fœtorem, & unguentum
Ibidem. potus vitalis effudit. *Tamquam malum*, inquit, *in lignis ſilvæ, ita conſobrinus meus in medio filiorum* ; eo quod ſuper prophetas & apoſtolos intima corda hominum verborum ſuavitate mulcebat. Sed non ſolum odor, verum etiam cibus ſuavis in malo eſt. Ergo cibus ſuavis eſt Chriſtus.

10. *In umbra*, inquit, *ejus concupivi, & ſedi*. Cant. 2. 3. Legem enim acceperat, hanc ſequebatur, hanc currebat viam. In Lege itaque requieſcens, in umbra Chriſti requieſcebat. Bona umbra, [b] quæ nos ab iniquitatis calore ſola defendit. Cui autem dubium, quod Lex Dei umbra ſit Chriſti ? Quid eſt lex diei feſti neomeniæ, ſabbatorum, niſi umbra futurorum? Qui dies ſecundum legem Moyſis; ut videam ſex dies, & iterum ſeptimum diem, & ſic perpetua ſæcula? Qui menſis ſecundum legem Moyſis ; ut ſciens menſem, ſciam primam menſis neomeniam, & vera ſancta in neomeniis offerenda? Qui ſecundum legem Moyſis annus ſex illis diebus conſtat, de quibus ait: *Sex annis ſerviet Hebræus, & ſeptimo anno liberabitur* ; Deut. 15. 12. ut inveniantur ſex anni, quibus aliquis operatur terram : ſeptimo autem anno remittet illam proſelytis, & pauperibus, & beſtiis terræ? Qui ſeptimus annus, quo conceduntur debita omnia Hebræis? In hac umbra requieſcebat patrum fides, & prophetarum ſancta devotio.

11. Dicit ergo congregatio religioſa, vel ſancta anima: *In umbra ejus concupivi, & ſedi*. Cant. 2. 3. Umbra ejus eſt Jubilæus annus. Quis enim ejus myſtica videt; ut facie ad faciem cognoſcat, quæ anno quinquageſimo complenda, Lege præſcripta ſunt? Levit. 25. Umbra ſunt dies feſti ſecundum Legem primo menſe decima die menſis uſque ad quartam decimam, & inde uſque ad vigeſimam primam menſis. Levit. 23. Ibidem. Quæ umbra eſt celebritas illa inter primum & ſeptimum menſem [c] in tempore illo anonymo? Umbra eſt, ſanctificata libertas in ſabbato. Umbra eſt dies feſtus ſeptimi menſis neomeniæ, & memoriale tubarum ſeptimi menſis, dies decimus, dies propitiationis. Vides quia monas & decas duo feſti dies. Item quintus decimus dies, dies tabernaculorum per octo dies. In umbra hæc omnia. Ibidem. In umbra prima dies vocata, & octava dies vocata in umbra, quæ in ſcenopegiis præſcripta ſecundum Legem.

12. Con-

a Mſſ. ſex : *velut mortalis divinitatis*. Quinque : *velut murali divinitatis claritate* vel *claritudine*. Alii cum edit. *velut morali* &c. Noſtram vero lectionem præferendam eſſe docet loci totius ſeries ; nihil enim aliud ſignificat Ambroſius, niſi Chriſti carnem divinitatis ſplendore velut quodam muro ſeptam fuiſſe.

b Edit. & mſſ. aliquot : *Quæ nos ab iniquitatis ſole defendit*. Alii mſſ. partim .... *calore & ſole defendit* : partim ..... *calore defendit* : Melius Navar. unus & Lat. . . . . *calore ſola defendit*.

c Vet. edit. *in tempore illo, anno quinquageſimo, qui Jubilæus dicitur*. Optime Rom. cum parte mſſ. *in tempore illo anonymo* ; non enim hic illius celebritatis tempus nominatim exprimitur. Ceterum hæ voces : *Umbra eſt ſanctificata libertas in ſabbato*, deſunt in omnibus mſſ. ex quibus aliqui orationis ſeriem ita connectunt : *In tempore illo an non umbra eſt dies feſtus* &c.

12. Conſtitue mihi aliquos ex circumciſione credentes, in Lege doctos, obſervantiæ ſollicitæ viros, & nunc Evangelii agnitione illuminatos, ſpiritali ſaginatos gratia; dicit in his Eccleſia, quæ videt Chriſtum, quæ Sponſum recipit, quæ cibo ejus paſcitur: Cant. 2. 3. *In umbra ejus concupivi, & ſedi: & fructus ejus dulcis in faucibus meis.* Quis fructus ejus dulcis, niſi prædicatio Dominicæ Pſ. 126. 3. paſſionis, ut ipſe ait: *Ecce hereditas Domini, filii, merces fructus ventris?* Quis B enim dulcior fructus poteſt eſſe in faucibus noſtris, quam remiſſio peccatorum? Et bene flos eſt Eccleſia quæ fructum annuntiat, hoc eſt, dominum Jeſum Chriſtum, do quo dictum eſt Luc. 1. 42. Mariæ: *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.*

13. Ergo ubi guſtavit fructum ſuavitatis, impatiens ad perfectiora feſtinat dicens: Cant. 2. 4. 5. 6. & 7. *Introducite me in domum vini,* C *conſtituite in me dilectionem, confirmate me in unguentis, ſtipate me in malis; quia vulnerata dilectionis ego ſum. Lævа ejus ſub capite meo, & dextera ejus amplexabitur me. Adjuravi vos, filiæ Hieruſalem, in virtutibus & fortitudinibus agri, ſi ſuſcitaveritis, & reſuſcitaveritis dilectionem, uſquequo voluerit.* Merito quærit eum, merito deſiderat; quia bene omnia in hoc curſu atque itinere diſpoſuit Imperator noſter. Primum omnium fidei D fundamento tabernaculum hoc confirmandum putavit. Deinde ſi qua eſt nobis aſpera atque arida & prærupta manſio, Imperator tamen iſte turbata diſcernit, arida irrigat, deſerta fœcundat. Si quid amaritudinis, ſi quid tentationis, ſi quid infirmitaris eſt, ductor noſter & amara temperat, & ſollicita mitigat, dura diſſolvit, & invalida confirmat.

14. Sic ubi vult requieſcere rex terræ exercirum ſuum, non ignobilem E vicum, non commeatibus indigentem, non arenoſa & nuda gignentium, ſed urbem ædificiis nobilem, refertam, & uberem copiarum, aut agrum amœnum & vitentem paſcuis, aut nemoroſa & campeſtria ſtativis opportuna decernir. Ergo ſi reges terræ norunt commoda providere ſequentibus ſe: quanto magis Deus qui bonus eſt, novit quemadmodum profutura diſponat F diligentibus ſe? Ac primum ſi incognitum carpendum eſt iter, duces eliguntur viarum, qui præcurrant agmini. Sed hoc imperatores iſti injurioſum ſibi arbitrantur: Deus autem præibat, cum Hebræi facerent iter. Denique *in columna nubis loquebatur ad eos.* Exod. 13. 21. & 22. Et ut ſcias quia præibat: *Deus,* inquit, A *præibat illis iter, die quidem in columna nubis oſtendens illis viam: noctu autem in columna ignis, & non deficiebat columna nubis in die.*

15. Hanc præcedentem nobis columnam ſequens Eccleſia non deficientem, ne ipſa deficeret, umbra ejus refrigerabatur; & ideo dicit: *In umbra ejus concupivi, & ſedi: & dulcis ejus fructus in faucibus meis;* Cant. 2. 3. quia a Domino paſcebatur, deducta in locum paſcuum, & B aquam refectionis. *Introducite me in domum vini.* Cant. 2. 4. Inde copiis præparatis, quærit progredi ad aliam manſionem in qua myſteriorum gratiam, & lætitiæ capiat ſuavitatem. Hinc quoque promovens verum iter, ait: *Conſtituite in me dilectionem.* Ibidem. Bona ſtativa, ubi plenitudo eſt caritatis. *Confirmate me,* inquit, *in unguentis, ſtipate me in malis.* Ibidem 5.

16. Habes alias manſiones, ad quas C Eccleſia cum delectatione ſuccedit. Iſtæ manſiones ſunt crucis Chriſti, & ſepulturæ, in quibus vulnerata eſt Eccleſia, ſed vulnere caritatis. Vulnus enim eſt quod Chriſtus excepit: ſed unguentum eſt quod effudit. Pomum eſt quod pependit. Hoc pomum guſtavit Eccleſia, & ait: *Et fructus ejus dulcis in faucibus meis.* Cant. 2. 3. Et ut ſcias quia pomum eſt Dominus, legiſti ſupra: *Tamquam malum in lignis ſilvæ, ita conſobrinus meus.* Ibidem. D Nos quoque vulnus fatemur, cum prædicamus Chriſtum crucifixum: ſed bonus odor ſumus Deo; quia crux Chriſti Judæis ſcandalum, Græcis ſtultitia: nobis autem virtus Dei, atque ſapientia eſt. Hoc vulnere Eccleſia vulneratur, cum Salvatoris ſui prædicat mortem: ſed hoc vulnus eſt caritatis. Denique qui non credit, negat: qui diligit, confitetur. Manichæus negat, Chriſtianus fatetur; & E ideo ſcriptum eſt: *Utilia vulnera amici, quam voluntaria oſcula inimici.* Prov. 27. 6. Pulcre ergo dicit Eccleſia: *Quia vulnerata caritatis ego ſum.* Cant. 2. 5.

17. Nudemus membra noſtra bono vulneri, nudemus ſagittæ electæ. Sagitta hæc Chriſtus eſt, qui dicit: *Poſuit me ſicut ſagittam electam.* Eſai. 49. 2. Bonum eſt ergo hac vulnerari ſagitta. Non mediocris manſionis iſte proceſſus: non omnes poſſunt dicere quia vulnerati ſunt dilectionis. Dicebant apoſtoli cum pro F Chriſto lapidarentur, & Chriſtum prædicarent. Dicebat Paulus cum ter virgis cæderetur, & die ac nocte Chriſtum adorandum gentibus diſputaret. Dicunt hoc martyres, qui vulnerantur pro Chriſto: & quia vulnerari pro ejus metuetunt nomine, plus diligunt.

18. Ad hanc ergo veniens manſionem Eccleſia, ad hunc proceſſum, ut pro Chriſto filios ſuos offerat, ut excipiat vulnera caritatis, quaſi bona fidei alimenta reperiens, pietatiſque fructus guſtavit ipſa, & hortari cœpit

Pſ. 33. 8. ceteros dicens: *Guſtate, & videte quoniam*

Cant. 2. 3. *ſuavis eſt Dominus, ſicut malum*. Et in malo vulnus eſt, ſed tamen ſuave eſt. Venit iterum ad vallem botryonis, vidit ingentis uvam magnitudinis, quam duo portare vix poterant: unus qui præcederet, alius qui ſequeretur. Guſtavit myſterium, guſtavit in Jeſu Nave, guſtavit in Caleb, qui dicebant

Num. 13. 28. populo: *Vidimus terram profluentem mel & lac*. Guſtate, & videte, quam ſuavis eſt Dominus.

Cant. 2. 6. & 7. 19. Et addidit Eccleſiæ dicere: *Læva ejus ſub capite meo, & dextera ejus complectetur me. Adjuravi vos, filiæ Hieruſalem in virtutibus & fortitudinibus agri; ſi ſuſcitaveritis, & reſuſcitaveritis caritatem uſquequo voluerit*. Et iſtæ manſiones ſunt via regali incedentis Eccleſiæ.

Joh. 14. 2. *Multæ* enim *ſunt manſiones apud Patrem meum* teſtificatur dominus Jeſus; &:

Ibidem 3. *Ecce venio, & accerſio vos*. Bona manſio ſapientiæ, & ſive in læva ejus, ſive in dextera, bona manſio; quia via regalis eſt. Ideoque ſapientes nuntii

Num. 20. 17. dicunt: *Via regali ibimus, non divertemus dextera, neque ſiniſtra, quoadusque tranſeamus terminos tuos*. Hoc dixerunt miſſi a Moyſe nuntii ad regem Edon, hoc eſt, terrenum; quia terrena omnia, ſive in dextera, ſive in ſiniſtra, mala ſunt. Mala manſio inſipientia, mala manſio intemperantia; & ideo pertranſit has manſiones Hebræus: non divertit ad eas, ſed pertranſit; ut perveniat ad ſiniſtram ſapientiæ & dexteram, & in ipſis maneat, ubi divitiæ ſimplicitatis, ubi gloria, ubi longitudo

Prov. 3. 16. vitæ eſt. *Longitudo* enim *vitæ in dextera ejus*, ut ait Salomon: *in ſiniſtra autem ejus divitiæ & gloria*. In dextera vita eſt, in ſiniſtra requies. Utinam ſuper ſiniſtram ejus requieſcam, ne quæram

Ezech. 13. 18. cervicalia. *Væ* enim *iis qui adſuunt cervicalia*, Ezechiel dicit. Has manſiones præparat Eccleſiæ ſuæ bonus ductor, & per vias ſapientiæ dirigit iter ejus. Denique laudat Sapiens vias ejus: *Viæ*

Prov. 3. 17. *ejus viæ bonæ, & omnes ſemitæ ejus in pace*.

20. Sed quia ſapientia, honeſtas, claritas, ita perfectæ ſunt, ſi habeant

Rom. 13. 10. caritatem (plenitudo enim Legis caritas eſt) ſuſcitari & reſuſcitari vult caritatem: ſuſcitari in veteri Teſtamento, reſuſcitari in novo. *Caritas Deus eſt*,

1. Joh. 4. 8. ut legimus: caritas Chriſtus eſt. Suſcitatur tamquam leo, & catulus leonis, ut Judæ adſcendat ex germine. Reſuſcitatur ut dormiens, ut recumbens; quia non humana, ſed ſua & Patris majeſtate eſt ſuſcitatus a mortuis. Unde ait Scriptura: *Quis ſuſcitabit illum?* Gen. 49. 9.

Non enim poterat illum aut Angelus, aut poteſtas ſuſcitare aliena; cum ipſe alios reſuſcitaret. Ergo cum hic dicit: *Si ſuſcitaveritis, aut reſuſcitaveritis carita-* Cant. 2. 7.

tem uſquequo voluerit, de iis dicit qui reſurrectionem ejus poſſunt congrue prædicare; ut audientibus ardorem fidei & devotionis accendant. Vel ſuſcitatur Chriſtus in iis, qui primum accedunt: reſuſcitatur in iis qui poſtquam acceſſerint, dormierunt. Dormit ergo Chriſtus in negligentibus, ſuſcitatur in ſanctis.

21. Habet ergo Eccleſia per quæ gradiatur: habet habitacula manſionum, in quibus requieſcunt ſancti, de quibus iſte eſt qui dicit: *Legem mihi conſti-* v. 33.

tue, Domine, viam juſtitiarum tuarum. Bene ait, *ſtatue*; ut in pectore ejus immobilis & fixa permaneat, nec aliquo ſæculi turbine, ab ejus convellatur affectu; ut ipſe lex ſit ſibi, opus habens legis ſcriptum in corde ſuo.

21. *Et quæram*, inquit, *illam ſemper*. Non eſt enim mediocre quod requiritur paradiſi gratia, Dei regnum, Angelorum conſortium, immortalitatiſque domicilium. Non ergo uno die quæritur, nec duobus, aut paucis menſibus: ſed quæritur ſemper, & quæritur per omnia; ut meritorum multa concurrant ſuffragia; διὰ παντὸς enim & omne tempus ſignificat, & per omnia. Cum dicit igitur: *Quæram ſemper*, ſine fine dicit eſſe quærendum. Sed non ſatis eſt quærere, niſi intelligas quod requiris.

22. Ideoque ait: *Da mihi intellectum, & perſcrutabor legem tuam, & cuſtodiam* v. 34.

illam in toto corde meo. Quærendum primum, deinde intelligendum perſcrutandumque legis omne myſterium, & in corde cuſtodiendum. Quis autem poteſt cuſtodire legem Dei, niſi intellectum acceperit? Qui autem intelligit & ſcrutatur, ſcrutando in ſemitam mandatorum deducitur. In quo illud advertendum quia lex eſt juſtitia, mandatum judicium, ſicut & in hac littera legimus. Eſt Legis via ſtare in viis Legis: eſt via juſtitiarum ſecundum primum verſiculum. Eſt ergo & teſtimoniorum via: *In via teſtimoniorum tuorum delectabor*. Eſt & via mandatorum: *Viam mandatorum tuorum cucurri*. Interrogemus ergo has vias, ut dicatur nobis: *State in viis Legis, & interrogate ſe-* Hier. 6. 16.

mitas

Digitized by Google

mitas æternas, & videte quæ via melior, A
& ambulate in ea. Cum omnes igitur
ambulaverimus vias, veoiemus in om-
Joban.14.6. nium finem viarum, qui ait: *Ego ſum*
via. Chriſtus ergo finis viarum; *ipſe*
Rom.10.4. *enim eſt finis Legis ad juſtitiam omni cre-*
denti. Hinc aodeo dicere quia finis ju-
ſtitiarum Chriſtus, qui eſt juſtitia:
finis teſtimoniorum Chriſtus, de quo
Eſai.43.10. dictum eſt: *Eſtote mihi teſtes, & ego teſtis,*
dicit Dominus, & puer meus quem elegi.

23. Advertimus igitur quaotum oo-
bis ambulandum ſit, ut veniamus ad
Chriſtum. Ambulandum io Lege;
quia finis Legis Chriſtus eſt. Sine Le-
ge ergo non pervenitur ad Chriſtum.
Unde manifeſtum eſt quod hæretici,
qui Legem veteris non accipiunt Teſ-
tamenti, etſi dicant quod Chriſtum
teoeant; tamen oon poſſint teoere fi-
nem, qui initium non tenuerint. Ipſe
Jeſus eſt initium & finis. Oportet igi-
tur ut ambulemus ſecundum legem
ſpiritalem; ut veniamus ad Legis fi-
oem dominum Jeſum. Oportet ut ſe-
quamur teſtimonia; ut pervenire poſſi-
mus ad magnum teſtimonium domi-
num Jeſum. Oportet etiam ut in præ-
ceptis Domioi ambulemus; ut perve-
oiamus ad magnum præceptum, de
Matth.5.21. & 22. quo legiſtis: *Dictum eſt antiquis: Non*
occides ... ego autem dico vobis; hoc eſt,
ſuper omne præceptum dico. Itaque
non uſurpatorie dixerim, ſed vere,
quia ſicut ſunt ſancta ſanctorum: ita
præceptum eſt præceptorum.

24. Sed ut iſta ſervare poſſimus,
intellectum petamus a Domino. Intel-
ligamus quæ ſit circumciſio. Circum-
cidit Jeſus petriois gladiis, & abſtulit
opprobrium Ægypti a filiis Iſrael.
Petra Chriſtus eſt. Circumcidat te
Verbum Dei, & gladius oris ejus; &
ſic Ægypti carebis opprobrio. Noo
igitur corporis, ſed cordis intelligenda
eſt circumciſio. Si iotellexeris Legem,
ſervabis eam in corde tuo. Judæus io
corde Legem non ſervat: ſed in labiis
Legem recitat, & Legem ignorat.
Eſai.29.13. Denique, *Populus hic*, inquit, *labiis me*
honorat: cor autem eorum longe eſt a me.
Quomodo poteſt Legem renere, qui
longe eſt a Legis auctore? Tertius ver-
ſiculus quid habeat, conſideremus.

V.35. 25. *Deduc me in ſemitam mandatorum*
tuorum; quoniam volui eam. Quis hoc
dicit, niſi qui ſequitur Chriſtum? Non
poteſt alius hoc dicere, niſi qui illud
exſequitur, quod ſcriptum eſt: *Poſt*
Deut.13.4. *Dominum Deum tuum ambulabis, & ipſi*
adhærebis; quia ipſe te deducet. Quomodo
Mat.10.38. deducat, audi: *Niſi qui tulerit crucem*
ſuam, & poſt me ſecutus fuerit, non eſt
me dignus. Præcedit ergo Chriſtus, ut
nos ſequamur, præcedit Verbum.
Priocipium Chriſtus eſt; ideo Sapien-
tia dicit: *Dominus creavit me principium* Prov.8.22.
viarum ſuarum. Advertimus quod &
principium Chriſtus, & finis viarum
ſit. Non vereor ne quis dicat: Crea-
tum ergo Chriſtum adſeris? Reſponde-
bo: Ita creatum dico, quemadmodum
factum legi, hoc eſt, factum ex mu-
B liere, factum ſub Lege, hoc eſt, ſe-
cundum ſuſceptionem carois creatum,
ſecundum quod eſt oatus ex Virgine.
Creatus eſt, ut redimeret creaturas:
homo factus eſt, ut homines a morte
perpetua liberaret. Creatus eſt, ut
vias mihi demooſtraret æternas, quibus
homo redire poſſit ad Dei regnum.
Ergo quia principium eſt viarum Dei,
hoc principium ſequamur. Primus viam
C novi ingreſſus eſt Teſtamenti; ut in
hac via devotionis iter nobis ſterneret.
Si jejunamus, ante nos ille jejunavit:
ſi pro nomine Domini ſuſtinemus io-
jurias, prius ille ſuſtinuit pro noſtra
redemtione. Cervices ſuas poſuit in
flagella, maxillas ſuas in palmas: ad-
ſcendit crucem; ut doceret mortem
non eſſe metuendam. Deoique quaſi
præcedens ait Petro, *Tu me ſequere*. Joh.21.22.
D Et ideo Petrus curſum conſummavit;
quia ſequutus eſt Chriſtum.

26. Sequitur verſus quartus: *Inclina* V.36.
cor meum in teſtimonia tua, & non in ava-
ritiam. *Utilitatem* alii habent: & puto
quod ideo mutatom ſit; quia utilitas
bonæ rei videtur eſſe expetenda potius
quam declinanda. Sed quia plerique
lucrum pecuniarum utilitatem ſuam
putant eſſe; ideo ſi legimus *utilitatem*,
non animæ utilitatem accipere debe-
E mus Prophetam declinare, ſed utilita-
tem pecuniæ. Sanctus enim lucra iſta
noo novit: ſed omnia hæc detrimen-
tom arbitratur; ut Chriſtum lucretur.
Et recte. Quod enim putamus lucrum
eſſe pecuniæ, damoum eſt aoimæ;
quia virtutis eſt detrimeotum. Ergo
ſecundum eos qui ita acceperunt, ut
optet Propheta inclinare cor ſuum in
teſtimonia, & non in avaritiam; &
nos congruimus adſenſu. Atque uti-
F nam precem ſaocti ſequentes, & ore-
mus quod ille oravit, & quod oramus,
imitemur affectu. Quid enim mihi
prodeſt ſi orem, ut avertat cor meum
Deus ab avaritia, & ipſe diebus ac
noctibus pecuoiæ quæram compendia?
Si oramus ſermone, compatiamur &
mente. Audit & ſenſum noſtrum Je-
ſus, & cognoſcens duobus iſtis non
convenire, ſermoni & cupiditati, noo
exaudit loquentem. Et ideo qui bene
vole-

Digitized by Google

1. Cor. 14. 15. volebat orare, dicebat: *Orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente*. Ita magis audit orantem, ſi adſpernetur avaritiam.

27. Sed quia invalidi ſumus, & plerumque volentes avertere cor noſtrum a pecunia, vel auro, vel argento, capimur adſpectu, & agrum aut ædificium videntes alienum, concupiſcimus, bene addidit Propheta dicens:
℣. 37. *Averte oculos meos ne videant vanitatem: in via tua vivifica me*. Etenim qui in via eſt Dei, vanitates non adſpicit. Via perfecta Chriſtus eſt. Qui igitur in Chriſto eſt, quomodo poteſt vanitates adſpicere; cum Chriſtus in carne ſua omnes mundi hujus crucifixerit vanitates? Avertamus igitur oculos noſtros a vanitatibus; ne quod oculus viderit, animus concupiſcat. Myſtica enim diſferamus interim. Utinam hac interpretatione poſſimus revocare ad diverſa * circenſium ludorum, atque theatralium ſpectacula feſtinantes. Vanitas eſt illa quam cernis. Pantomimum adſpicis, vanitas eſt: luctatores adſpicis, vanitas eſt; quia cernis eos de [a] viridi luctantes corona. Illi enim veri ſunt luctatores, qui adverſum hujus ſæculi luctantur illecebras. Non capiat oculos tuos palæſtra membrorum. Equos currentes adſpicis, vanitas eſt; quia vane currunt, qui adſcendentem ſalvare non poſſunt. Denique recurſus ipſe te doceat quia vane currunt, qui non directum conficiunt iter, obliviſcentes ſuperiora, & ea quæ poſteriora ſunt, appetentes.

28. Ante nos eſt Chriſtus, ante nos bravium ejus, ad quod pervenit, qui nun in incertum cucurrit, nec revocavit curſum ſuum, ſed incitavit. Ad hunc dirige oculos tuos, averte a ſpectaculis, averte ab omni ſæculari pompa. Sicubi populares cognoveris plauſus, averte oculos tuos ab his, inflecte, deprime, & ſerva eos; ut erigas melioribus. Erige ad cælum: vel nocte ſtellarum monilia, orbem lunæ decorum, vel die ſolem adſpice. Specta mare, terram circumſpice; ut opere facta divino omnis creatura te paſcat. Quæ formarum gratia in ipſis beſtiis? Quantus decor in hominibus? Quanta in avibus pulcritudo? Hæc intuere, & non videbis iniquitatem & contradictionem in civitate. Hæc vide, & non introibit mors per feneſtras oculorum tuorum.

29. Si videris mulierem ad concupiſcendum eam, intravit mors per feneſtram. Si videris poſſeſſionem minoris aut viduæ, & concupieris diripere eam, intravit mors per feneſtram. Si videris aliena monilia, aurum, argentum, & concupieris ut extorqueas, intravit mors per feneſtram. Claude ergo hanc feneſtram, cum videris alienæ mulieris pulcritudinem; ne mors poſſit intrare. Oculi tui non videant alienam; ne lingua perverſum loquatur. Tuam ergo feneſtram claude; ne morti pateat intranti. Sed etiam alienam feneſtram cave. A feneſtra enim domus ſuæ intrat fornicaria. A feneſtra ſua intrat, cum aliquem petulantis oculi tentat laſcivia. Exclude igitur hanc feneſtram verbi oſtio, nec capiaris oculis mereticis, & abripiaris palpebris ejus. Sed non eſt una feneſtra, per quam mors conſuevit intrare. Eſt & feneſtra verborum, per quam ſermones commeant meretricis. Et ideo te ab aliena uxore cuſtodi, ne te ſermonibus gratioſis adoriatur; a feneſtra enim domus ſuæ intrat. Intrat mors per oſcula; & ideo cave, ne te laqueis labiorum ſuorum alliget. Intrat mors, ſi meretrix te oſculetur. Intrat mors ſi cito adquieſcas loquenti. Intrat mors ſi multum loquaris; multiloquio enim peccatum incurritur. Intrat mors etiam ſi non loquaris, & Chriſtum timeas confiteri. Ore enim confeſſio fit ad ſalutem. Rom. 10. 10. Intrat mors etiam per cavernas aurium; & ideo aures ſunt ſpinis ſepiendæ, ut illecebras meretricii ſermonis excludas. Hæc moralia.

30. Sunt

* Circenſes ludi erant varia certaminum genera, ita dicti quod in circo, id eſt, loco circularis figuræ celebrarentur: ad theatrorum autem ſpectacula non ſolum tragœdiæ & comediæ pertinebant, ſed etiam ſaltationes pantomimorum. Etenim pantomimos ſaltores fuiſſe docet Lucianus Dial. *De Saltatione*. Horum ars erat ſine voce argumentum geſtu ac nutibus tam native repræſentare, ut illud ſpectatores non ſolum videre, ſed & quodammodo audire ſibi viderentur. Hinc Lucianus, δεῖ τὸν θεώμενον ὀρχηστὴν καὶ κωφοῦ ξυνιέναι, καὶ μὴ λαλοῦντος τοῦ ὀρχηστοῦ ἀκούειν. Hinc a Caſſiodoro quoque Var. lib. 4. ep. ult. dicuntur, *Orcheſtarum loquaciſſimæ manus, linguoſi digiti, ſilentium clamoſum, expoſitio tacita*. Eſt etiam de re antiquum hoc incerti epigramma:

Tot linguæ, quot membra viro, mirabilis ars eſt,
Quæ facit articulos, ore ſilente, loqui.

Eamdem hanc artem muſicæ partem eſſe, atque a veteribus muſam appellatam tradit laudatus jam ante Caſſiodorus, quem videſis Var. lib. 1. epiſt. 20. & lib. 4. epiſt. ult. nec non in eam Fr. Jureti annotationem. Conſule etiam Briſſonium, *De verborum juris, ſignificationibus*, ad eamdem vocem; ſicut Voſſii Etymologicum in voce, *mimus*. Porro cum populi ſtudia Ambroſii ætate in vana illa ſpectacula fervelent, non mirum eſt, ſi frequentius ille inſurgat in hoc vitium, nec ſe aliis P. P. Tertulliano, Cypriano, Chryſoſtomo & ceteris, hac in re inferiorem oſtendat. Ipſum adi lib. *De Fuga ſæculi*, cap. 1. num. 1. & infra Serm. 16. ℣. 39. & 64. ſed in primis lib. 2. Offic. cap. 30. & alibi.

a MSS. quinque: *De viridibus frondibus luctantes habere coronas*. Tres: *De putridis frondibus* &c. Unus Vat. & edit. Rom. *De vili luctantes corona*. Vera lectio reliquorum mſſ. ac edit. *De viridi*. Erat quippe in ludis Olympicis propoſita corona oleagina, in Iſthmiis pinea, ex apio in Nemeis.

A 30. Sunt etiam myſtici oculi quos avertere debeas a vanitate. Eſt enim & ſenſuum vanitas, quam oculi animæ tuæ videre non debeant; quia illi eam vident, quos Apoſtolus [a] damnat. (Epheſ. 4. 17. & 18.) Unde ipſo magis auctore diſcamus quæ vanitas, & qui oculi ſint. Manifeſtum eſt enim eſſe pleroſque qui vanitate ſenſus ſui obſcurati ſunt corde, [b] & alienati a via Dei propter ignorantiam quæ in ipſis eſt, propter cæcitatem B cordis eorum; illos tamen gentes Apoſtolus dicit. Ignoret igitur gentilis ille quod non didicit, ignoret quod non credidit: tibi ignorare non licet quod confiteris. Chriſtus non in vanitate venit, ſed in virtute: [c] non inflavit ſenſum hominis, ſed vivificavit: non cæcitatem cordis, ſed illuminationem mentis operatus eſt. Inflammavit cor tuum, ut comprehendas quæ manda- C torum cæleſtium ratio, quæ animæ ſubſtantia, quæ vitæ futuræ gratia, in quo ſtatu poſt hæc erimus.

31. Erige igitur mentem, utere naturali ingenio: ad imaginem Dei factus es; ut ſuperna adſpicias, & terrena non quæras. Noli curvare cervicem tuam, mundi premendam pondere: noli inhiare auro atque argento; [d] ne te ſæculi vinculis alligandum præbeas. D Ideo dixit Dominus: *Nolite poſſidere aurum atque argentum* (Matt. 10. 9.), ne nos auri atque argenti cupiditas avara poſſideat. Noli ergo inſerere collum tuum diaboli laqueis. Strangulat avaritia pauperem in hoc ſæculo: ſed in perpetuum dives ſuis laqueis ſuffocatur, cujus ſenſus in vanitate eſt, in tenebris ambulat; quia in his laborat, quæ ſibi prodeſſe non poſſint. Vanitas eſt ſollicitudo vitæ E hujus. Unde non in crapula & ebrietate, non in deliciis corporis, ſed in cognitione præceptorum cæleſtium delectationem noſtri debemus ponere. In vanitate currit, qui ſibi ſucceſſibus videtur adfluere ſæcularibus, qui tamquam umbra prætereunt. *Averte* igitur *oculos tuos, ne vanitatem videant*.

32. Sed non ſatis eſt ut tu avertas; F ne forte velis & non poſſis, offundat tibi diabolus vanitatum ſpectacula, incentiva inſerat voluptatum; pete ut Dominus avertat oculos tuos. Et hæc gratia Dei, & hoc munus eſt Domini; ut oculos animæ noſtræ a negotiis mundi hujus avertat. Beatitudo enim

A omni a Domino eſt. *Beatus* autem *vir, cui nomen Domini ſpes ejus, & non reſpexit in vanitates, & inſanias falſas.* (Pſ. 39. 5.) Qui non reſpicit hæc, beatus eſt: qui autem reſpicit, inſanus atque furioſus eſt. Et ideo reſipiſcat unuſquiſque a furore ſæcularium cupiditatum, quæ ita mentem animumque perturbant; ut compos ſui eſſe non poſſit.

33. Si in navigio fluctuante ſis con- B ſtitutus, avertis a ſentina oculos; ne vomitum moveat tibi. Si in civitate ambulans aliquid fætidi odoris offendas, longe refugis atque declinas. Si quid occurrat quod horreat oculus tuus, clauditur aut avertitur. In ſalo ſæculi hujus fluctuas, influit ſentina vitiorum. In hoc navigio tui corporis movetur æſtus cupiditatum, & non avertis oculos animæ tuæ; ne videant ſen- C tinam libidinum, ne adſpiciant mundi hujus ſtercora, ne fœtor immundus nares repleat tuæ mentis, in quibus Spiritus ſanctus eſſe conſuevit; ut poſſis dicere: *Spiritus divinus qui eſt in naribus meis.* (Job. 27. 3.) Nares igitur animæ tuæ a fœtore avertantur criminum diverſorum; eſt enim in his velut quoddam inſigne judicii. Unde dicitur Sponſæ: *Nares tuæ ſicut turris Libani, proſpiciens faciem* (Cant. 7. 4.) D *Damaſci;* eo quod unguentum veri Sacerdotis, quod deſcendit de capite in barbam, hoc eſt, odor ille divinus, odor gratiæ ſpiritalis, qui de Patre in Chriſto erat, & ſacramento incarnationis deſcendit in terras, ut omnia fuſo replerentur unguento, emineat præcelſi poteſtate judicii, & nares repleat animæ, ut beneolentia diſcernat & fœtida; ſuavia ſanctorum, qui poſ- E ſunt dicere: *Chriſti* enim *bonus odor ſumus Deo;* (2. Cor. 2. 15.) & fœtida peccatorum.

34. Hæ ſunt nares ſicut turris Libani præcelſa ſupra mundum; & ideo proſpicit faciem Damaſci, gentilem ſcilicet populum, odorans fidem ejus, cujus gratia delictorum ſuorum detergeret fœtorem. Facies igitur Damaſci fides eſt gentium, nullo obumbrata amictu, nullo adoperta veſtitu, nuda F ac libera, cælo magis intenta quam terris. Hanc ſpeculantur & proſpiciunt nares Eccleſiæ, quod ſuave in ea & odorum eſt adſpirationis & gratiæ colligentes. Et bene nares ejus ſicut turris Libani; quia in ſacrificiis odor ſuavis Eccleſiæ eſt, in quibus eſt boni odoris hoſtia, remiſſio peccatorum.

35. Su-

a Poſt verba: *Apoſtolus damnat*; ſequebantur illa in edit. *Cognoſce quæ ſit vanitas ſenſuum, quam oculi tui myſtici videre non debeant*: ſed neque in ullis cod. Gallicis reperiuntur, nec ullo modo ſenſui videntur neceſſaria.

b Mſſ. decem: *& alienati a vita Dei* &c.

c In edit. poſt, *ſed in virtute*; adjicitur: *Non in antiquitate, ſed in novitate*. Quæ verba in mſſ. deſiderantur. At quidam pro, *in virtute*, habent, *in veritate*.

d Mſſ. aliquot: *Ne te ſæculo alligandum præbeas*. Aliquot alii: *Ne te ſæculis alligandum præbeas*.

35. Sume igitur has nares, o homo;
ut a graveolentibus florulenta ſecernas;
& tunc vivificabit te Dominus. Cum
enim adverterit quod de ipſo petis,
ut avertat oculos mentis tuæ a vani-
tate, cooperatur animæ tuæ; ut ſi
ſpecie aliqua capitur, aut duritia, aut
infirmitate non flectitur, flectat eam
jugo verbi, & habenis ſuis regat; ut
voluntate Dei abducatur a vitiis, &
vitæ odorem capiat æternæ. Non enim
hic vita perfecta eſt: ſed hæc vita in
umbra. Ideo ut homo Chriſtus Jeſus
ex Virgine naſceretur, obumbravit vir-
tus Altiſſimi matrem futuram; quia
in umbra deſcendit, ab umbra inci-
piens operari ſalutem hominis, & con-
ſummaturus caritate ſolis æterni. Um-
bra eſt ergo vita hæc: feſtina ad ſo-
lem, ut te defendat ab umbræ hujus
frigore, & calorem tibi profundat æſti-
Matth. 24. 20. vum. Et ideo ſuadet orandum ne fiat
fuga noſtra hyeme vel ſabbato, non
tempus diemque ſignificans, ſed fri-
gere nos meritis prohibens, & bono-
rum operum eſſe jejunos.

36. Diſce nunc quemadmodum aver-
tat oculos ejus, quem miſeratur Do-
minus, a vanitate. Ex his enim quæ
ſequuntur, hoc intelligere poſſumus;
V. 38. ſubjecit enim: *Statue ſervo tuo eloquium*
Pſ. 110. 10. *tuum in timore tuo*. Initium eſſe ſapien-
tiæ timorem Domini dicit Propheta.
Quid eſt autem initium ſapientiæ, niſi
ſæculo renuntiare? Quia ſapere ſæcula-
ria, ſtultitia eſt. Denique ſapientiam
hujus mundi, ſtultitiam eſſe apud
1. Cor. 1. 20. Deum Apoſtolus dicit. Sed & ipſe
timor Domini, niſi ſecundum ſcien-
tiam ſit, nihil prodeſt; immo obeſt
plurimum. Siquidem Judæi habent ze-
lum Dei, ſed quia non habent ſecun-
dum ſcientiam, in ipſo zelo & timore
majorem contrahunt divinitatis offen-
ſam. Quod circumcidunt infantulos
ſuos, quod ſabbata cuſtodiunt, timo-
rem Dei habent: ſed quia neſciunt
Legem ſpiritalem eſſe, circumcidunt
corpus, non cor ſuum. Ignem ſabbato
adolere formidant, cum Lex ſanctifi-
cationis die libidinum ignem prohibeat
accendi.

37. Et quid de Judæis dicam? Sunt
etiam in nobis qui habent timorem
Dei, ſed non ſecundum ſcientiam,
ſtatuentes duriora præcepta quæ non
poſſit humana conditio ſuſtinere. Ti-
mor in eo eſt; quia videntur ſibi con-
ſulere diſciplinæ, opus virtutis exige-
re: ſed inſcientia in eo eſt; quia non

A compatiuntur naturæ, non æſtimant
poſſibilitatem. Non ſit ergo irrationa-
bilis timor. Etenim vera ſapientia a
timore Dei incipit, nec eſt ſapientia
ſpiritalis ſine timore Dei; ita timor
ſine ſapientia eſſe non debet. Baſis
quædam verbi eſt timor ſanctus. Sicut
enim ſimulacrum aliquod in baſi ſta-
tuitur, & tunc majorem habet gra-
tiam, cum in baſi ſtatua fuerit collo-
B cata, ſtandique acceperit firmitatem:
ita verbum Dei, vel * rationabile Dei
in timore ſancto melius ſtatuitur, for-
tius radicatur, hoc eſt, in pectore ti-
mentis Dominum; ne labatur verbum
de corde viri, ne veniant volucres, &
auferant illud de incurioſi & diſſimu-
lantis affectu. Sed etiam verbo Dei
timor ipſe aptari ad utilitatem & con-
ſtabiliri videtur; ut non ſit alienus
C ſcientiæ, ſicut baſis accepta ſtatua non
eſt aliena gratiæ. Timor ergo verbi
eſt locus; ſicut in pace locus ejus. [a]
Timor quædam ſtatio verbi: verbum
timoris eſt diſciplina; plenus enim di-
ſciplinæ timor non nutat ad lapſum.

38. Et quia baſim verbi timorem
diximus; ne quid alienum a Scripturis
poſuiſſe nos quiſquam putet, accipiat
lectum de Dei verbo in Canticis can-
D ticorum: *Crura ejus columnæ marmoreæ* Cant. 5. 15.
fundatæ ſuper baſes aureas; ſignificans co-
lumnas eſſe Eccleſiæ apoſtolos, qui
fundati ſunt in timore ſanctorum. Nam
ſicut Petrus, Jacobus, & Johannes,
& Barnabas columnæ eſſe videbantur
Eccleſiæ; & quicumque vicerit hoc
ſæculum, fit columna Dei, quam con-
firmat qui dicit: *Ego confirmavi columnas* Pſ. 74. 4.
ejus: ita & baſis aurea timor plenus
E diſciplinæ, quia initium ſapientiæ eſt.
In timore ergo ſapientium apoſtolica
prædicatio tamquam ſuper baſim au-
ream columna firmatur. Chriſti igitur
eloquio & apoſtolico ſermoni tribunal
eſt timor juſti, & baſis aurea plena
prudentiæ: ſimulacrum autem bonum
tamquam effigies veritatis, ſermo ſan-
ctorum. Et vide tamquam baſim au-
ream eſſe ſactorum timorem. Lege
F Eſaiam: vide quantis ſubjecerit timo-
rem; ut faceret irreprehenſibilem &
bonum timorem: *Spiritus*, inquit, *ſa-* Eſ. 11. 2.
*pientiæ & intellectus, ſpiritus conſilii atque
virtutis, ſpiritus cognitionis atque pietatis,
ſpiritus ſancti timoris*. Quantis timorem
ſubjecit; ut haberet quod ſequi poſſet?
Informatur per ſapientiam, inſtruitur
per intellectum, conſilio dirigitur,
virtute firmatur, cognitione regitur,
pie-

* *Rationabile*, id eſt, ratio; λόγιον enim ac λόγος & verbum & rationem ſignificant. Eſt autem helleniſmus quo neutrum adjectivum ponitur loco ſubſtantivi.

a Scripti cod. nonnulli: *Timor quædam ſtudium verbi* &c.

pietate decoratur. Tolle timori Domini iſta, & eſt irrationabilis & inſipiens timor, unus ex illis: (2.Cor. 7.5.) *Foris pugnæ, intus timores*, quibus afflictus eſſet & Paulus, niſi habuiſſet Dominum conſolantem.

39. (Prov. 2. 5.) Nec otioſum eſt in Proverbiis: *Tunc intelliges timorem Domini*. Quid eſt, (Ibidem. 3. & 4.) *Tunc?* ideſt, *Cum ſapientiam invocaveris, & prudentiæ dederis vocem tuam; & ſi quæſieris illam ut pecuniam, & ut theſauros ſerutatus fueris eam, tunc intelliges timorem Domini*. Et ideo tamquam ſuper baſim bonam dicit: *Statue ſervo tuo eloquium tuum in timore tuo*. Plena diſciplinæ oratio, per quam docemur quemadmodum debeamus orare: unuſquiſque ſermo doctrina eſt deprecandi. Et quia docuit nos orare, qui ſit iſtius orationis effectus, oſtendit ſeptimus verſus.

40. (℣. 39.) *Auſer a me opprobrium meum, quod ſuſpicatus ſum*. Subobſcure dictum videtur: ſed explanavit Apoſtolus quod (1.Cor. 4.4.) hic videbatur obſcurum, ubi ait: *Nihil mihi quidem conſcius ſum: ſed non in hoc juſtificatus ſum*. Sciebat enim ſe eſſe hominem, & ſic cavebat ut poterat, ne poſt ſuſcepta baptiſmi ſacramenta peccaret; ideoque delicti conſcius ſibi non erat: ſed quia homo erat, peccatorem ſe fatebatur, ſciens unum eſſe Jeſum lumen verum, qui peccatum non fecit, nec eſt inventus in ore ejus dolus; ipſum ſolum juſtificari, qni vere alienus eſſet a lapſu. Similiter ergo & Propheta etſi peccatum declinare cupiebat; tamen quaſi Deum repulſorem peccati eſſe ſui cupiebat. Volebat auferri opprobrium quod ſuſpicatus eſt, vel quia cogitaverat in corde, & non fecerat: & pœnitentia licet abolitum, ſuſpectus tamen erat, ne forte adhuc maneret ejus opprobrium; & ideo Deum precatur ut illud auferat, qui ſolus novit quod neſcire poteſt etiam ipſe qui fecit. Denique alibi ipſe dixit Propheta: (Pſ. 68. 20.) *Scis opprobrium meum*. Quamquam iſtud opprobrium Chriſti ſit, quod non eſt verum opprobrium, ſed gloria Dei; crux enim Chriſti Judæis ſcandalum, Græcis ſtultitia.

41. Illis ergo opprobrium, mihi virtus eſt, per quam adverſarium repello, ſæculum vinco. Mihi ſapientia, per quam inſipientiæ laqueos evado. Hoc opprobrium theſauris Ægypti Moyſes (Hebr. 11.26.) prætulit. *Majus*, inquit, *æſtimans Ægypti theſauris opprobrium Chriſti*. Si opprobrium tuum gloria eſt, domine Jeſu, quanta eſt gloria tua? Tuæ igitur gloriæ participatione qnid erimus, cujus ſumus

A opprobrio glorioſi? Dorſum meum poſui in flagella, maxillas meas in palmas, os autem menm non averti a confuſione ſputorum. Ecce opprobrium tuum, Domine, in qno ſalus eſt univerſorum, in quo mundi redemtio: per quod opprobrium cœpimus non erubeſcere qui erubeſcebamus, non confundi qui confundebamur. Denique ſcriptum eſt: *Accedite ad eum, & illuminamini, & vultus veſtri non erubeſcent*. (Pſ. 33. 6.) Hoc op- B probrium auferri a nobis nolumus, opprobrium crucis domini Jeſu, quo noſtra auferuntur opprobria. Sicut enim maledictum factus eſt, nt noſtra maledicta deleret, h mo factus eſt, ut levaret hominis infirmitates: ita opprobrium factus eſt, ut omnium auferret opprobria.

42. Non uno tempore, non ſemel abſtulit opprobria: aufert quotidie. Peccatum incidimus, non unum, ſed multa: cooperti ſumus opprobrio & C confuſione. Venimus ad baptiſmum, deletum eſt omne peccatum, & cum peccato opprobrium. Abſtulit opprobrium meum dominus Jeſus opprobrio ſuo, quia crucifixus eſt mihi; quia *Quicumque baptizati ſumus in Chriſto, in morte ipſius baptizati ſumus*. (Rom. 6. 3.) Non habeo quod auferri petam. Sed poſt baptiſmum incidi opprobrium, debeo agere pœnitentiam, ut dicam: *Auſer a me opprobrium meum*. Si non agam pœnitentiam, quomodo dicam: *Auſer a me* D *opprobrium meum*; cum hoc ipſum peccati opprobrium ſit, quia non ago pœnitentiam? Si autem pœnitentiam, ut oportet, ago, recte dico: *Auſer a me opprobrium meum, quod ſuſpicatus ſum; judicia enim tua* [a] *dulcia*.

43. Quid timeo confiteri, quid timeo dicere peccata mea? Quid vereor opprobrii mei mentionem facere apud eum, cujus judicia dulcia ſunt? Quod E ſeverum in aliis, in Chriſto dulce eſt, in Chriſto ſuave eſt; quia ipſe ſuavis eſt. Denique, *Guſtate, & videte quoniam ſuavis eſt Dominus*. (Pſ. 33. 9.) Dulcia judicia confitenti; quia ipſe dixit: *Ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas .... & memor non ero: tu autem memor eſto, & judicemur: dic iniquitates tuas, ut juſtificeris*. (Eſai. 43. 25. & 26.) Dulcia judicia agenti pœnitentiam; quia ipſe dixit: *Gaudium erit* F *in cælis ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, quam in nonaginta & novem juſtis, qui non indigent pœnitentia*. (Luc. 15. 7.) Si dulcia ſunt igitur judicia Domini, ſuavitatis fructus percipere elaboremus.

a Voci, *dulcia*, edit. vet. & quædam Pariſ. adjungebat: *Quomodo oportet confiteri*. Sed hæc nec in mſſ. Vatic. nec in noſtris inveniuntur.

44. Vis ſcire quam dulcia judicia A
Pſ. 1. 5. Domini ? *Non reſurgunt impii in judicio* .
* Qui autem in judicio reſurgunt, * habent ſpem veniæ ; quoniam crediderunt . Impii non ſunt, peccatores eſſe poſſunt : fidem habent, & ſi culpam non declinarunt, per fidem credunt :
Johan. 3. 18. qui autem credit in ipſo, non judicatur. Dulcia ergo judicia credentibus . Qui autem non credunt, non Chriſti judicio damnati ſunt, qui venit non ut B
judicet mundum, ſed ut ſalvet & redimat : ſed impietatis ſuæ ſubiere judicium, qui in remiſſionem peccatorum credere noluerunt. Non enim poſſunt ad ejus pertinere beneficium, quem cognoſcere refutaverunt. Ergo qui non crediderunt in eo, judicio ejus videntur indigni . Judicium enim ejus quid ſit, agnoſce, dicente ipſo : *Hoc autem*
Ibidem. 19. *judicium eſt, quia lux venit in hunc mundum* . Dulce ergo, quod lux eſt : dulce judicium, quod præcedit miſericordia . Sic enim ſcriptum eſt : *Miſericordiam & judicium cantabo tibi, Do-*
Pſ. 100. 1. *mine* .

45. Et quia cognovit dulcia judicia,
℣. 40. dicit : *Ecce concupivi mandata tua : in tua juſtitia vivifica me* . Bona judicia auctoritate ait. Ecce amat libertatem fidei, qui libertatem dedit. Diligi ſe gaudet, D
qui ideo venit in hunc mundum, quia hunc mundum dilexit . Amari ſe exigit, qui omnes amat; quia caritas eſt. Concupivit mandata Dei, ut bonus ſervus, ut cultor ſedulus . Concupivit non ut amator meretriciam copulam, non ut avarus pecuniam, non ut luxurioſus laſciviam . De illis enim Lex
Deut. 5. 21. dicit : *Non concupiſces*. Dominum autem
Ibidem 6. 5. Deum præcepit diligendum, & tenero E
quodam atque interno amandum cupiditatis affectu. Et quia amicus eſt qui diligit, ſervus eſt qui timet ; quaſi amicus qui omnia fecerit, quæ præcepit ei Dominus : *Vos*, inquit, *amici mei*
Joh. 15. 14. *eſtis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis*.

46. *In tua juſtitia vivifica me* : audet & dicit ; eo quod illa ſit vera vita, quæ vivit ſecundum Dei juſtitiam, quam vivebant apoſtoli; immo quam vivunt. F
Sunt enim qui viventes mortui ſunt : & qui mortui vivunt . Denique alii

A deſcendunt in infernum viventes : alii cum ſint corpore mortui, meritis ſuis vivunt. Sunt enim qui non guſtabunt mortem, donec videant Filium hominis die judicii revertentem, quando cum gloria ſancti reſurgent.

SERMO SEXTUS.

ו Vau.

1. SExta littera *Vau*, [a] cujus interpretatio, *Ille eſt, & non alius* . a
Vel cujus interpretatio : *Et ille*.

2. *Et veniat ſuper me miſericordia tua*, ℣. 41.
Domine, ſalutare tuum ſecundum eloquium tuum . Quid ſignificet interpretatio litteræ, quoniam ſubobſcura eſt, ex pſalmi ſerie colligendum putavi . Nam cum Propheta poſtulet : *Veniat ſuper me*
C *miſericordia tua, Domine : veniat ſalutare tuum* ; non eſt dubium [b] quem videre b
depoſcat, hoc eſt, in quo fructus & miſericordiæ veniat & ſalutis. Denique Pſ. 84. 2.
in ſuperioribus idem popoſcit in pſalmo octogeſimo quarto, in quo evidentius domini Jeſu prophetavit adventum. Nam terram quam benedici poſtulet, ſatis notum eſt, illam videlicet quæ peccatum in Adam contraxerat, cui
D dicitur : *Terra es & in terram ibis*. Ma- Gen. 3. 19.
ledixerat autem Deus [c] non elemen- c
tum naturæ carnis, ſed carnem prævaricantium. Benedicitur caro igitur in Chriſto, ut maledicto ſuperiore caro ſolvatur . Benedicitur caro, quam benedictus Filius Dei, adſumta hominis conditione, ſuſcepit.

3. Et ideo ſubdidit : *Deus tu conver-* Pſ. 84. 7. & ſeq.
tens vivificabis nos, & plebs tua lætabitur
E *in te . Oſtende nobis, Domine, miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis . Audiam quid loquatur in me dominus Deus; quoniam loquetur pacem in plebem ſuam, & ſuper ſanctos ſuos, & in eos qui convertunt ad ipſum cor ſuum . Veruntamen prope timentes eum ſalutare ipſius ; ut inhabitet gloria in terra noſtra* . Totus hic locus Jeſum dominum ſonat, qui vivificavit mortuos : Lazarum ante paſ-
F ſionem, plurimos tempore propriæ paſſionis . Ipſe eſt miſericordia, utpote remiſſio peccatorum. Ideo dicit :

Oſten-

* Ambroſius paſſim ita diſtinguit inter impios ac peccatores ; ut illos eſſe definiat qui numquam in Chriſtum credidere : hos vero, qui ipſius quidem fidem amplexi ſunt, ſed victi concupiſcentiæ illecebris peccata gravia perpetrarunt . Compara hunc locum cum iis quæ S. Doctor *in Enarr. Pſalm.* 1. ad ℣. 5. n. 56. docet ; & vide etiam quæ nos ibidem annotavimus .

a Hic mirum quantum variene mſſ. ac edit. Alibi enim : *cujus interpretatio ſonat vel ſic : Non ille : alius interpres : Et non eſt, ait* . Alibi autem... *non ne ille : alius interpres* &c. Alicubi, *cujus interpretatio eſt : Ee ille* (in ant. edit. *Ut ille*) *alius interpres : Et non eſt, ait* . Alicubi etiam, *cujus interpretatio eſt : Eſt & ille : alius interpres ait : non eſt alius* . Poſtremo in mſſ. aliquot habetur, ut in textu . Quam lectionem eo ſequuti ſumus, quod eam infra num. 4. Ambroſius ipſe confirmat.

b Mſſ. aliquot : *quem videre depoſcat, in quo fructus eſt miſericordiæ, veniæ, & ſalutis* . Aliquot alii . . . *fructus eſt miſericordiæ, & venia ſalutis* . Reliqui ac edit. ut in textu.

c Sic edit. vet. ac mſſ. niſi quod in horum nonnullis vox, *carnis*, omittitur ; & in eiſdem mſſ. habetur, *ſuperiore*, ubi legebatur in edit. *ſuperato*. Edit. autem Rom. ita habet, *non elementum terræ, neque ſubſtantiam, aut naturam carnis, ſed in elemento carnem prævaricationem . Benedicitur ergo in Chriſto terra, hoc eſt, caro* &c.

Oſtende , quem videre poſſit in corpore . Nam Denm in majeſtate ſua Job. 1. 18. videre non poterat ; quia *Deum nemo vidit umquam* . Avidus Propheta deſiderat videre , quem ſperat tenere : quem ſi viderit, deſiderat propriis manibus comprehendere . Ideoque ait : *Et ſalutare tuum da nobis* . Salutare Dei virtus eſt, ſalutare Dei Chriſtus eſt ; & ideo prope timentes hoc ſalutare . Longe erat Cbriſtus a nobis , longe erat a nationibus : deſcendit in terras, factus eſt prope, cœpimus non timere. Nam qui Chriſtum timet, non timori eſt ſubditus , ſed devotioni . Pietatis hic timor, non infirmitatis eſt. Denique nihil deeſt timentibus eum. Quomodo autem factus ſit prope , audi : *Ut inhabitet* , inquit, *gloria in terra noſtra.* Quis eſt gloria , niſi dominus Jeſus ? 2.Cor. 1. 3. Unde & apoſtolus Paulus ait : *Deus domini noſtri Jeſu Chriſti* , *Pater gloriæ* . Merito complacet in eo Pater ; quia Patris gloria eſt . Hunc qui a Patre ſeparat , majorem Patri injuriam facit, quem vult eſſe ſine gloria . Hunc quiſquis æqualem Patri non putat , inferiorem & Patrem judicat ; cum alio verbo Patrem plus laudare non poſſit, cujus ſumma laus & gloria Chriſtus eſt .

4. Rogatur ergo ut veniat ſalutare Dei . Ille eſt qui rogatur , hoc eſt , dominus Jeſus, & non eſt alius ; ſicut habet litteræ interpretatio . Et vel ſic non ſolus Pater rogatur : Eſt & ille , hoc eſt, & Filius qui rogatur, & rogatus advenit , & ſalutare mundo dedit. Ideo σωτὴρ, hoc eſt ſalvator ; ideo Matth.1.21. Jeſus, ſicut Angelus dixit : *Quia ſalvum faciet populum ſuum*. Cum invocaret igitur Propheta , aderat ; ut probaret illud , quia adhuc loqnentibus nobis dicit : *Adſum* . Eſai. 58. 9.

5. Adeſt , quia ſuſcitatus a filiabus Judææ , quaſi reſuſcitatus a filiabus Hieruſalem . Audit Eccleſia ſonum Cant. 2. 8. vocis ejus , & dicit : *Vox conſobrini mei. Ecce hic advenit ſaliens ſuper montes, tranſiliens ſuper colles*. Manipularis eſt liber, multas habens perſonas nobiles , [a] velut manipulus triumphalis, multoſque actus ſignificans , quos intelligere magis , quam expreſſos tenere poſſimus. Nam quaſi advenientem Sponſum audierit cum aliquibus pariter viantibus collo-

A quentem , dicit Sponſa : *Vox conſobrini mei* . Dum loquitur cum filiabus Hieruſalem , & rogat ut excitent & reſuſcitent Sponſum , ſubito tamquam de longinquo miſſæ vocis ſonum ſentiens, dicit : *Vox conſobrini mei* , annuntians quem nuntiari ſibi ante quærebat , quem cupiebat ab aliis ſuſcitari : ſua prece reſuſcitatum a Patre venire jam credens, læta dicit : *Vox conſobrini mei ;* B Bene addidit , *conſobrini mei* ; ut non aliæ , ſed conſobrina ſola ſibi ejus vindicaret adventum.

6. *Ecce* , inquit , *iſte advenit* . Adhuc ego eum qnæro , & ille jam venit : adhuc ego ſuffragia capto ut veniat , & ille jam proximus eſt. Ego ſuſcitari mihi caritatem cupio , ego me vulneratam caritatis puto ; & ad me plus caritas ipſa feſtinat . Ego dixi : *Veni* : C ille ſalit & tranſilit . Ego rogo eum venire cum gratia : ille gratiarum operatur augmenta : & dum venit, incrementa gratiæ ſecum vehit, & veniendo adquirit ; quia ſtudet etiam ipſe ſuæ placere dilectæ . Salit ſuper excelſa , ut adſcendat ad Sponſam ; Sponſæ enim thalamus tribunal eſt Chriſti . [b] Salit ſuper Adam , tranſilit ſuper Synagogam. Salit ſuper gentes, tranſilit ſuper D Judæos . Videamus ſalientem. Salit de cælo in Virginem , de utero in præſepe , de præſepio in Jordanem , de Jordane in crucem, de cruce in tumulum , in cælum de ſepulcro . Proba mihi , David , ſalientem , proba currentem ; tu enim dixiſti : *Exſultavit tamquam gigas ad currendam viam : a ſummo cælo egreſſio ejus , & occurſus ejus uſque ad ſummum ejus ; nec eſt qui ſe abſcondat a calore ejus*. Pſ. 18. 6. & 7. Ergo & nunc ſalit, & nunc E currit de corde Patris ſuper ſanctos ſuos, de oriente ſuper occidentem, de ſeptemtrione ſuper meridiem . Ipſe eſt qui adſcendit ſuper occaſum , ipſe ſuper cælos cælorum ad orientem . Ipſe adſcendit ſuper montes , ipſe ſuper colles .

7. Utinam ego miſer dicam , dicat anima mea : *Ecce iſte advenit* , & advenit non ſuper terrena , non ſuper valles ; ſed advenit *ſaliens ſuper montes* ; F Deus enim , Deus montium eſt , & non vallium . Ubi ergo ſalit ? Super montes ſalit . Si ſis mons, ſalit ſuper te . Salit ſuper Eſaiam , ſalit ſuper Hie-

a Edit. & mſſ. non pauci : *velut manipulus triumphales* : Octo tamen ex his : *velut manipulus triumphalis* . Optime . Dicitur autem triumphalis manipulus turma ſenatorum , aliorumque virorum illuſtrium, quibus imperator , dum triumpharet , ſtipatus incedebat . Vide *Joſephi Laurentii Polymathiam* , lib. 3. Syn.11. Item *Johan. Pruſini antiq. Rom.* lib. 10. c. 29. & alios .

b Ita mſſ. duodecim . Edit. vero cum aliis : *Salit ſuper Eccleſiam* . Quam mutationem ea gratia inductam autumamus ; ut Eccleſia Synagogæ , quæ ſequenti membro nominatur , opponeretur . Verum idcirco hic Adami videtur facta mentio , ut oſtendatur innocentiæ , ut vocant , ſtatum , ac legem naturæ a Chriſto non fuiſſe alienam.

Ps. 124. 2. Hieremiam, ſalit ſuper Petrum, Joannem, Jacobum. *Montes in circuitu ejus*; ſi non potes mons eſſe, nec prævales, eſto vel collis, ut ſuper te Chriſtus adſcendat; & ſi tranſilit, ita tranſiliat, ut te tranſitus ejus umbra cuſtodiat.

8. Diximus de Chriſto & Eccleſia: dicamus de anima & Verbo. Anima juſti Sponſa eſt Verbi. Hæc ſi deſideret, ſi cupiat, ſi oret, & oret aſſidue, B & oret ſine ulla diſceptatione, & tota intendat in Verbum, ſubito vocem ſibi videtur ejus audire quem non videt, & intimo ſenſu odorem divinitatis ejus agnoſcit: quod patiuntur plerumque qui bene credunt. Replentur ſubito nares animæ ſpiritali gratia, & ſentit ſibi præſentiæ ejus flatum adſpirare quem quærit, & dicit: Ecce iſte ipſe eſt quem requiro, ipſe quem deſidero. C

9. Nonne eum aliquid de Scripturis cogitamus, & explanationem ejus invenire non poſſumus, dum dubitamus, dum quærimus, ſubito nobis quaſi ſuper montes altiſſima dogmata videtur adſcendere: deinde quaſi ſuper colles apparens nobis, illuminat mentem; ut infundat ſenſibus, quod invenire poſſe difficile videbatur? Ergo quaſi ex abſente fit præſens Verbum in cordibus D noſtris. Et turſus eum aliquid nobis ſubobſcurum eſt, tamquam ſubducitur Verbum, & tamquam abſentis adventum deſideramus: & iterum apparens oſtendit ſe nobis, tamquam præſens fit nobis in iis, quæ requirimus, cognoſcendis. Salit ergo in uniuſcujuſque corde frequenter: tranſilit & exit, & revertitur, ſi ſequaris, ſi requiras, ſi tibi fidelium gratia, diſceptatione doctorum Verbum quod exierat atque E tranſierat, poſtules reſuſcitari; ſicut illa quæ quæſivit & invenit, quæ dixit:
Cant. 5. 6. *Frater meus tranſivit: anima mea exivit in verbo ejus*.

10. Ergo & ſi ſuper montes ſalit, ſequere: et ſi ſuper colles, ſequere. Reperiuntur enim in montibus & in collibus venatores Domini, qui inveſtigant eos qui capiuntur ad vitam. Sic enim dixit per Hieremiam Deus: F
Hier. 16. 16. *Ecce mitto multos piſcatores, ... & multos venatores, & venabuntur eos ſuper omnem montem, & ſuper omnem collem*. Ibi ergo populus Dei quæratur, & inveniatur in Petri & in Pauli doctrina, gratia, diſciplina; ut non in convalle ſint,

A ubi fletus: ſed in montibus, a quibus unumquemque Chriſtus illuminat. Et eum Petrum legimus, Chriſtus illuminat. Et cum Paulum legimus, Chriſtus illuminat. Curavit Paulus, Chriſtus illuminavit; quoniam invocato domini Jeſu nomine, reſurrexit, cujus ſanatus eſt munere. Suſcitavit mortuam Petrus, Chriſtus illuminavit; & ideo ait: *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis*. Ps. 75. 5.

11. Nos igitur qui montes eſſe non poſſumus, ſtemus in montibus vel in collibus; ut cum miſerit piſcatores ſuos Dominus, & venatores, ut venentur eos qui ſuper omnem montem ſunt, vel ſuper omnem collem, id eſt, in Legis & prophetarum præceptis, & novi & veteris Teſtamenti cognitione omnem habentes converſationem, inveniant nos paratos, & velut bonas colligant ſpicas, opportuno miſſi meſſores tempore; quia ſi quis extra montem aut collem fuerit repertus, colligi velut bona ſpica non poterit ab iis, qui (ut comparationis faciamus alterius mentionem) triticum a paleis ſeparare mittentur. Plurimarum igitur operationum ſolertes miniſtros Dominus habet. Iidem piſcatores, iidem etiam venatores ſunt, atque meſſores.

12. Si in tempore meſſis, [a] quo diriguntur iſti, meriti maturus exſpectes, ſalientem in montibus poteris intueri, & videbis dominum Jeſum ſimilem capreolo, aut hinnulo cervorum ſuper montes Bethel. Salit enim ſuper Eccleſiam, quæ eſt domus panis; eo quod fidelium corda confirmet. Merito ſicut capreola; quia caprea in altis paſcitur. Dorcas dicitur a videndo. [b] Dorcadion enim viſus acutioris eſt. Quid acutius Chriſto, qui Patrem videt, quem videt nemo? Aut ſi quis vidit in Chriſto, ipſe Filius revelavit. Merito ſicut hinnulus cervorum: hinnulus quaſi filius, cui paternæ indoleverit vis naturæ; ut eum occulta non lateant, ſerpentes fugiant, venena non lædant. Denique eductus de latibulis ſuis ſerpens, qui producebatur ex homine, dicebat: *Quid veniſti ante tempus torquere nos?* Matth. 8. 29.

Cant. 2. 9.

13. Spectemus ergo ſalientem hunc hinnulum, ut non poſſimus timere ſerpentem. Non timebat David. Denique de his dicebat ſerpentibus: *Et reſpondebo exprobrantibus mihi verbum; quia* V. 42.

ſpe-

a Rom. edit. ſola, *quo diriguntur iſti metere, maturus exſpectes*.

b Edit. omnes: *Dorcadion enim viſus acutior eſt*. Mſſ. tres: *Dorcaticon*; totidem: *Dorcatton*; quinque: *Dorcaticon*; unus: *Dorcaticon*; non male, ſi ſubintelligatur genus vel animal. Nam omnes habent, *viſus acutioris eſt*. Attamen quin legendum ſit δορκάδιον, id eſt, *capreolus*, dubitet nemo, qui ſeriem paulo attentius inſpexerit. Rurſus ubi edit. ac mſſ. aliquot: *Quid hoc aptius Chriſto*, vel ut aliqui, *a Chriſto*? Alii majori numero habent: *Quid acutius Chriſto*?

Digitized by Google

ſperavi in ſermonibus tuis. Quaſi bonus cervus, qui bibiſſet de fontibus aquarum, nequaquam humanorum ſerpentium ſpiras, & maledicorum venena metuebat. Coluber illi non erat noxa, ſed præda. Cibus erat ſerpentini virus alloquii, & cibus laudis de quo dice-
Pſ. 108. 2. bat: *Deus, laudem meam ne tacueris: quoniam os peccatoris, & os doloſi ſuper me apertum eſt*. Saginabatur venenatorum
* ſermonibus. *Illi ſibila obtrectationum ora tollebant, & ſermonibus odii circumdabant innocentem. Bonus cervus inter multos colubros poſitus non timebat, cervus amicitiæ, & pullus gratiarum. Simulabant caritatem, ſuadebant obtrectationem: *Ego autem*, inquit,
Ibidem. *orabam*. Bonus cervus in medio viperarum innocuus paſcebatur. Illi triſulcis ora linguis micabant: hunc autem ſancta paſcebat oratio, immo cibum obtrectantibus offerebat. Reſpondit obtrectantibus ſibi verbum; verbum enim cibus eſt. Denique *non in pane ſolo vi-*
Matth. 4. 4. Pſ. 108. 25. *vit homo, ſed in omni verbo Dei. Viderunt me*, inquit, *& moverunt capita ſua*. Maledicebant, ego autem benedicebam. Maledicebant qui obtrectabant: benedicebam, qui verbum Domini prædicabam.

14. Quam bonum eſt ferre convicium, & convicium non referre? Deum præſulem adquirit, qui convicianti neſcit iraſci. Denique quanta patientiæ
Ibidem. 2. gratia dicentis: *Maledicent ipſi, & tu benedices?* Beatus qui maledicta non ſentit. Beatus quem maledicta non permovent. Non enim poteſt maledicto moveri, qui maledicta hominum divinæ munere benedictionis excludit. Non poteſt ſentire maledictum, qui habet verbum: & non poteſt referre maledictum, cui in ore ſemper eſt verbum.

15. Sed eſt etiam bonus ſerpens,
Matth. 10. 16. quem iſte cervus non lædat. *Eſtote*, inquit, *aſtuti ſicut ſerpentes*. Et: *Sicut*
Joh. 3. 14. *Moyſes exaltavit ſerpentem in deſerto: ita exaltari oportet Filium hominis*. In ſerpente æreo figuratus eſt meus ſerpens. In ligno illo exaltatus eſt meus ſerpens. Serpens bonus, bonus ſerpens, qui de ore ſuo remedia, non venena fundebat. Poteſt non timere ſerpentes, qui

A hunc novit adorare ſerpentem. De hoc ſerpente dicit illa quæ diligit: *Ecce hic* Cant. 2. 9. 10. 11. 12.
poſt parietem noſtrum, proſpiciens per feneſtras, eminens ſuper retia. Reſpondet conſobrinus meus & dicit mihi: Surge, veni proxima mea, formoſa mea, columba mea; quia ecce hyems præteriit, imber abiit, diſceſſit ſibi, flores viſi ſunt in terra. Serpens profecto eſt, qui decurſa hyeme, amictu corporis ſe volebat exuere, ut
B ſpecioſo decore vernaret[a]. Idem ergo eſt cervus & ſerpens. Cervus habens cornua Legis & gratiæ (corona ejus duo ſunt Teſtamenta) velox greſſu, impiger inceſſu, qui totum facile orbem percurrat uno momento, ubique celebrabilis. Serpens quoque bonus, cujus priora dente Legis non mordeant, poſteriora non vulnerent Evangelii lenitate. Caput defendit a vulnere, qui
C Legem venit non ſolvere, ſed tueri ab interpretationibus perfidorum. Caudam in flagella diffundit liberam, cupiens adverſarios magis flagellare, quam perdere. Bonus coluber in gremium dilectæ, atque in ipſum intimæ ſinum mentis facilis illabitur, & adtactu nullo implicans ignem oſſibus, præcordia ipſa depaſcitur.

16. [a] Pulcre lectum eſt hodie: *Ecce* Matth. 10. 16.
D *ego mitto vos ſicut agnos in medio luporum*. Celebramus enim diem ſanctorum quo revelata ſunt populis corpora ſanctorum martyrum, qui velut boni ſerpentes, depoſitis carnis exuviis, tentationum hyemalium rigore ſuperato, & Spiritus ſancti renovati gratia, æſtiva mundo luce fulſerunt, miſſi vere, ut agni, in medio luporum. Lupi ſunt enim perſecutores, lupi ſunt hæretici omnes: docere neſciunt, ululare con-
E ſueverunt.

17. Sed nemo moveatur, ſi in medio luporum mittitur. Beneficio Chriſti & lupus ipſe mutatus eſt. Benjamin lupus rapax apoſtolus Paulus factus eſt, non jam inſidiator ovilium Chriſti, ſed defenſor & cuſtos. Cum hoc lupo verſari libet: per hunc lupum, factum eſt ut ſimus tuti in medio luporum. Nemo jam veretur lupos, cum his paſcimur, ſicut ſcriptum eſt: *Tunc lupi* Eſai. 65. 25.
& agni ſimul paſcentur.

18. Sed

* Videtur hoc loco Ambroſius noſter alludere ad verſum illum e lib. 3. Georg. de ſerpente:

Tollentemque minas, & ſibila colla tumentem.

Sed infra etiam manifeſtius reddit alium iſtum ex eodem libro:

Arduus ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.

Micare autem idem eſt ac producere & reducere, ſumta metaphora ex quodam ludi genere, quod extenſis & contractis digitis exercebant; de quo videſis *Eraſmi Adagia* Chil. 1. Cent. 8. adagio 27. *Dignus quicum in tenebris mices*.

a Cum hæ voces, *Gervaſii & Protaſii*, tituli inſtar hic in pluribus mſſ. ſuperſcriptæ, tum quæ ſequuntur, *Celebramus enim* &c. ſermonem hunc die revelationi eorumdem Ss. Martyrum ſacro pronuntiatum fuiſſe aperte ſignificant. Porro quod paulo ſuperius ait: *Et adtactu nullo implicans ignem* &c. illud Virg. 7. Æneid. de ſerpente in ſinum Amatæ uxoris Latini regis illabente, haud dubie imitatur:

Ille inter veſtes & levia pectora lapſus
Volvitur adtactu nullo, fallitque furentem.

Ubi *adtactu nullo* idem ſonat, ac ſenſim ſine ſenſu. Neque vero minus exprimit quod, quatuor verſibus interjectis, legitur:

Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem.

18. Sed jam conſideremus quid ſit quod ait Propheta: *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis uſquequaque; quia in judiciis tuis ſuperſperavi.* (v. 43.) Viderat Eccleſia vel anima juſti ſalientem ſicut hinnulum ſuper montes, repente proximum adſpiciens poſt parietem domus ſuæ, proſpicientem per feneſtras, eminentem ſuper retia, exſultat & gaudet; quia etiam ipſa amatur a Sponſo: qui tamquam & ipſe vulneratus caritatis decore, dilectæ primo cum abeſſet, ad oſcula rogatus adfuerit (rogatur enim cum dicitur: *Oſculetur me ab oſculo oris ſui*) (Cant. 1. 1.) deinde preces Sponſæ blanditiaſque non ſpreverit, dilecta ſibi ubera prædicantis, atque in interiora domus eam benignus induxerit; denique tamquam laſcivienti ludens amore, quia velit pertentare ſenſus amantis, ſæpe egreſſus ut quæreretur a Sponſa, ſæpe regreſſus ut invitaretur ad oſcula, adſtiterit poſt parietem, proſpexerit per feneſtras, eminens ſuper retia; ut non totus abeſſet, nec quaſi totus intraret, & ipſe ad ſe Sponſam vocaret, ut veniendi ad ſe invicem fierent gratiora commercia, amoriſque vim mutuis * adolerent ſermonibus: *Exſurge*, inquit, *veni proxima mea, formoſa mea, columba mea.* (Cant. 2. 10.)

19. Et tu ſi habeas fundatum parietem, non illum medium qui domus unius ſeparet membra, ſed ædificatum ſupra fundamentum apoſtolorum & prophetarum; ut compaginata ejus ſtructura creſcat in templum, nec diſterminet ejus interna, ſed muniat: ſi habeas ergo in te ædificationem Dei, & ad orientem pateant ſemper feneſtræ tuæ; venit Verbum, ſtat poſt tuum parietem (*oculi* enim *Domini ſuper juſtos*) (Ps. 33. 16.) proſpicit per feneſtras tuas.

20. Quæ ſunt feneſtræ iſtæ? Legimus feneſtras, de quibus dicit Hieremias: *Intravit mors per feneſtras*, (Hierem. 9. 21.) per quas intravit avaritia, intravit libido. Oculus tuus feneſtra eſt, intravit mors per oculum tuum. Si videris mulierem ad concupiſcendum eam, intravit mors per oculum tuum. Si videris poſſeſſionem viduæ vel minoris, & concupieris invadere, indefenſam putans ætatem eſſe, vel ſexum (ſed non ſunt indefenſi, quos Dominus vult eſſe defenſos) intravit mors per feneſtram. Si videris decorem mulieris, aut theſauros minoris, & tuas excitaveris cupiditates, intravit mors per feneſtram. Sicut ergo per hæc intrat mors, intrat & vita. Si decorem * puellæ adſpiciens ſacræ, venereris dominum Jeſum, quod in teneris annis venerit ætas ſenectutis, vita immaculata: & ipſe filiam tuam offeras, ut pio conſecretur velamine: ſi poſſeſſionem minoris non tamquam ſollicitus invaſor adſpicias, ſed quaſi parens ſedulus religioſo tuearis affectu; per has feneſtras proſpicit Chriſtus, ut vocet Sponſam, *eminens ſupe retia*.

21. Bene *eminens*, quia ſolus eſt quem retia non involverint peccatorum. Omnes intra retia erant, immo adhuc intra retia ſumus; quia nemo ſine peccato, niſi ſolus Jeſus; quem non cognoſcentem peccatum, peccatum pro nobis fecit Pater. Etenim tradidit eum laqueis, tradidit eum retibus, mittens eum non in peccato, in quo erant omnes homines, ſed in ſimilitudine carnis peccati; ut de peccato damnaret peccatum in carne. Peccatum erat caro ſecundum illud, quia hereditario erat damnata maledicto. Peccatum erat illecebra & miniſtra peccati. Venit dominus Jeſus, a & in carne peccato obnoxia militiam virtutis exercuit. Facta ſunt membra noſtra jam non arma libidinis, ſed arma virtutis. Namque ubi erant incentiva libidinis, ibi nunc ſunt domicilia caſtitatis. Hic ergo venit ad laqueos, ſed voluntarius: venit ad retia, ſed ſecurus.

22. Plena erant omnia laqueis, referta retibus. Audi dicentem: *In via hac qua ambulabam, abſconderunt laqueum mihi.* (Ps. 141. 4.) Et in libro Sapientiæ Syrach moneris, ut cognoſcas quia in medio laqueorum ambulas. (Eccli. 9. 20.) Quot vitia, tot retia: quot peccata, tot laquei: hereditarii jam te nexus tenebant. Venit ad laqueos Jeſus, ut Adam ſolveret: venit liberare quod perierat. Omnes retibus tenebamur, nullus alium eruere poterat, cum ſe ipſum non poſſet exuere. Talis ergo neceſſarius fuit, quem vin-

* *Adolerent*, id eſt, magis incenderent, ſive augerent.

* Puellam ſacram vocat, eam quæ voto publice emiſſo caſtitatem profitebatur. Illa enim a parentibus ſolebat offerri, ut ab Epiſcopo ſacrum capitis velamen, tamquam profeſſionis ſuæ inſigne acciperet. Aliquando tamen invitis etiam parentibus ſolemne illud caſtitatis votum nuncupabat. Sed de hoc vivendi genere quod tanta cura ac ſollicitudine Italiæ Mauritaniæque regionibus invexerat Ambroſius noſter, alius erit dicendi locus.

a Hunc locum Catharinus Opuſc. *De Concept. B. Mariæ*, laudat; ſed ita refert: *Et in carne, quæ peccato in matre fuerat obnoxia* &c. Verum jam viris doctis obſervatum eſt hæc verba *in matre*, nuſquam apud Ambroſium inveniri. Et certe S. Doctor id tantum hoc loco ſignificat, Chriſti carnem ejuſdem ac noſtram, quæ peccato obnoxia eſt, naturæ eſſe: neutiquam vero inficiatur beatæ Virginis immunitatem ab omni peccato, quippe quam non obſcure adſtruat in ultimum hujus ipſius pſalmi verſiculum illis verbis: *Suſcipe me non in carne, quæ in Adam lapſa eſt. Suſcipe me non ex Sarra, ſed ex Maria; ut incorrupta ſit virgo, ſed Virgo per gratiam, ab omni integra labe peccati.*

vincula generationis humana delictis obnoxia non tenerent, non cepiſſet avaritia, non ligaſſet dolus. Is ſolus erat Jeſus, qui cum hujus carnis ſe circumdediſſet vinculis, captus non erat, non erat alligatus: ſed dirumpens ea atque diſſolvens, ad ſe magis vocavit Eccleſiam, proſpiciens per laqueos, eminens ſuper retia; ut & ipſa diſceret vinculis non teneri. Denique eo uſque non longe a vinculi fuit, ut pro nobis ſubiret & mortem: ſed tamen non ſervus mortis effectus, ſed liber inter mortuos; liber enim erat, qui ſolvendæ mortis poteſtatem habebat. Denique ipſe te doceat, qui ait: *Sol-*
Joh. 2. 19. *vite hoc templum, & in triduo reſuſcitabo illud.*

23. Audiamus itaque quid dicat:
Cant. 2. 10. *Exſurge, veni proxima mea*, hoc eſt; ſurge a mortuis, exſurge a vinculis, quibus circumdata tenebaris. *Exſurge*; quia ego reſurrexi tibi: ſolve vinculum iniquitatis; quia ego jam ſolvi tibi. *Veni*; quia jam retia ſoluta ſunt. Virgo peperit, puer natus ex Virgine eſt. Nihil debet muliebri hereditati: quaſi filius mulieris non tenetur. Cerne medium parietem maceriæ jam ſolutum, qui interiorum affectuum concordiam dividebat, & in diverſum excitabat diſſenſiones corporalium paſſionum. Veni ergo ſecura, cupio videre faciem tuam, & audire vocem tuam: veni, ut jam me non per retia videas, ſed facie ad faciem vultibus amatoris dilecta potiaris. Ethice iſta decurſa ſint. Myſtica autem illa, ſi poſſumus, vel
* * linea intueamur extrema.

24. Sedebat intra domum Sponſa, devota Domino, intra parietem Legis & prophetarum, ſpiritalium lapidum exædificatione fundatum, qui claudebat atque vallabat domum regiam, plenam jucunditatis atque lætitiæ. Mirabatur theſauros regios, & intuebatur ſollicite, cupiens ſapientiam, quæ has ſibi divitias demonſtraret, adſciſcere. In ſecreto erat, ſed ſecreti ipſius interpretem requirebat. Venit dominus Jeſus ſaliens ſuper montes. Nobis ſero videbatur venire, ſed ille properabat, Saliebat denique & tranſiliebat; ut Judæorum corporalia & ſaxoſa dogmata tranſiliret. Adſtitit poſt parietem domus, quæ erat in veteri Teſtamento, proſpiciens per Legis feneſtram, per prophetarum cavernas. Nondum erant domus illius aperta veſtibula: nondum

A claves ſcientiæ portarum clauſtra pateſecerant, quibus Legis claudebantur interna. De ſuperiore tamen, hoc eſt, ſpiritali parte proſpectans, Eccleſiam vocat; ut per Legem & prophetas Evangelii vertice ſublimis adſurgens, retia Judaicæ interpretationis & nodos intrepido calcet veſtigio. Ideoque *proxima* vocatur, ut adhæreat Chriſto, mundana non quærat: ideo *formoſa*, ut
B ſpecioſos evangelizantium pedes proſerat: ideo *columba*, ut ſpiritalia petat, terreſtria derelinquat.

25. *Ecce*, inquit, *hyems præteriit: imber* Cant. 2. 11. & 12.
abiit, diſceſſit ſibi, flores viſi ſunt in terra. Ante adventum Chriſti hyems erat: venit Chriſtus, fecit æſtatem. Tunc omnia erant florum indiga, nuda virtutum: paſſus eſt Chriſtus, & omnia
C cœperunt novæ gratiæ fœcundari germinibus. Imber abiit luxuriæ profluentis, & nubila tetris orta flagitiis, æſtiva jam puræ conſcientiæ ſerenitate laxantur. Ideo non evadunt, quorum fuga hyeme fit; quia non ſequuntur Domini paſſionem, non tollunt crucem ſuam, & Chriſtum ſequuntur. Imber impedit flores: at nunc flores videntur in terra. Boni flores apoſtoli,
D qui diverſorum ſcriptorum atque operum ſuorum ſuderunt odorem.

26. *Tempus ſecandi advenit*; quoniam Ibidem 12.
matuta in horreis frumenta conduntur: & qui metit, mercedem accipit. *Vox* Ibidem.
turturis audita eſt; quia invenit ſibi nidum, Eccleſia enim domus eſt caſtitatis. Ficus quæ propter inſœcunditatem jubebatur excidi, fructus jam ferre cœpit. Vinea tranſlata ex Ægy- Ibidem 13.
pto, jam non maceriis deſtructa de-
E poſitis, incurſatur a beſtiis, nec informis ſentibus; ſed odora jam floribus, quæ ſolebat facere ſpinas, fructu curveſcit uvarum.

27. Merito igitur ſanctus David paſcha Domini celebrans, & ferventi ſpiritu tempora ingreſſus æſtiva, qui in verbo Dei fructus varios colligebat, hyemis adverſa declinans ait: *Et ne auferas ex ore meo verbum veritatis uſque-*
F *quaque; quia in judiciis tuis ſuperſperavi.* Quantus labor eſt, ut verbum percipias? Quantum iterum periculum ſi amittas? Et ideo tibi dicitur: *Noli ne-* 1. Tim. 4. 14.
gligere gratiam quæ in te eſt. Excole dili- Prov. 27. 26.
genter quaſi bonus agricola, campum tuum; ut paſcantur agni tui, & ſata tua floreant. Non auferatur ex ore tuo verbum; ne forte factis verba non congruant, & de-

* *Extrema linea*, id eſt, eminus ſeu e remotiori loco. Nam quod in quaque re poſtremum eſt, extremum dicitur. Eſt autem proverbialis locutio a circo, ubi varii gradus & ſpatia lineis diſtinguebantur, tranſlata: de qua vide Adagia Eraſmi Chil. 4. Cent. 5. Prov. 46. & alibi.

& deforment iniquitatis opera magiſterium diſciplinæ. Tollitur ex ore verbum, Pſ. 49. 16. eum dicitur peccatori: *Quare tu enarras juſtitias meas?* ET IPSA obmuteſcit facundia, ſi ægra ſit conſcientia. Veniunt aves cæli; etiam ipſæ tollunt a verbum ex ore tuo, [a] quæ tollunt verbi ſemen e ſaxo; ne fructum adferat.

28. Nunc conſideremus, utrum etiam ex corde poſſit auferri verbum veritatis. Radicatum enim verbum atque depreſſum, & infixum mentibus noſtris difficile auferri poteſt. Denique Ibidem. dictum eſt a Domino: *Quare tu enarras juſtitias meas?* Non dixit: Quare cogitaſti juſtitias meas? *Et adſumis Teſtamentum meum per os tuum?* Non dixit: Per cor tuum. Sermo cohibetur indigni animi, non obſtruitur pœnitentia: inſolentiam prohibet, non excludit correctionem. Cavendum tamen eſt ne & ipſa interius corda turbentur, & offundat tenebras malitia; ut cor vanis cogitationibus obcæcatum lucem veritatis amittat, fulgoremque verbi capere non poſſit. Si igitur David orat, ne auferatur ex ore ſuo verbum, & ſi auferatur, non *uſquequaque*, id eſt, non penitus auferatur: quis tantus eſt, qui in poteſtate ſua gratiam diſputationis eſſe commemoret; præſertim ſi vita redarguat, quod doctrina præſumat, & judicio Dei damnanda committat? Is enim qui in judiciis Dei ſperat, ſervare poteſt verbum veritatis; quia dum veretur pœnam, cuſtodit gratiam.

ỳ. 44. 29. Ideoque ait: *Et cuſtodiam legem tuam ſemper, in æternum, & in ſæculum ſæculi.* Duo dixit, cum unum ſatis eſſe poſſet, ſi unum ſignificare voluiſſet. Sed quia non ſolum in præſenti vitæ hujus tempore, ſed etiam in futuro poſt hujus vitæ curriculum cuſtodienda lex promittitur; ideo arbitror quia & ſecundum eos qui exemplari & umbræ ſerviunt cæleſtium, & ſecundum eos qui in cæleſtibus ſiti ſecundum veram Legem cultus Deo deferunt, pollicetur ſibi eſſe vivendum; ut & hic & ibi legem cuſtodiat. Hic in exemplari, in ſpeculo, in ænigmate: illic in ipſa facie veritatis.

30. Poſſumus & illud intelligere; quia διάπαντος non ſolum id ſignificat quod dicitur, ſemper, ſed etiam id

A quod, per omnia; quia ille per omnia Legem cuſtodit, qui cum ſit eruditus in Lege, ſub Lege natus, & ſupra Legem devotionis ſuæ gradum promovens, liberatur [b] a Lege (Chriſtus b enim nos redemit a maledicto Legis) non ſine lege Dei, ſed in lege factus eſt Chriſti: aut certe ſi per omnia Legem cuſtodiamus, ſi legitimam pueritiæ atque adoleſcentiæ diſciplinam, B juventutis converſationem, ſenectutis maturitatem, tramitemque ſingulis præſcriptum ætatibus nequaquam vitæ noſtræ uſus excedat. Similiter etiam animæ noſtræ quædam eſſe videntur ætates, per quas percurrit & tranſit; ut poſſit dicere: *Curſum conſummavi*. 2. Tim. 4. 7. Denique animæ ætas eſt illa, de qua dicitur: *Et ætas ſenectutis vita immaculata.* Sap. 4. 9. Per omnia ergo Legem cuſtodit, qui C & in his corporis noſtris ætatibus, & in illis animæ noſtræ proceſſibus non deviarit a Lege.

31. *Et ingrediebar in latitudine; quia teſtimonia tua exquiſivi.* ỳ. 45. Qui ſecundum mandata anguſtam & arctam graditur viam, ambulat in latitudine. Unde legimus: *In tribulatione dilataſti mihi.* Pſ. 4. 2. Et alibi: *In tribulatione invocavi Dominum, & exaudivit me in latitudine.* Pſ. 117. 5. Sapiens D enim in cordis ſui ambulat innocentia, & de ejus fonte ſuperfluunt aquæ ſuper ejus plateas, qui mentem ſuam non intra corporalia & terrena concludit; ſed dirigit ad cæleſtia, ut converſatio ejus in cælo ſit. Audi nullas anguſtias ſentientem: *Preſſuram*, inquit, 2. Cor. 4. 9. *patimur: ſed non anguſtamur.* 2. Cor. 6. 11. Et quomodo coanguſtari poterat, cujus os ſemper patebat; ne credentes coarta- E rentur? Ipſe exponat quid ſit ingredi in latitudine. Dicit enim: *Quia etſi corpus anguſtatum eſt, cor noſtrum dilatatum eſt. Non anguſtamini in nobis: coartamini autem in viſceribus veſtris.* Ibidem 11. & 12.

32. Coanguſtari in Paulo non poterant, in quo erat latitudo ſapientiæ, & fidei latitudo. Quomodo enim poterant coartari in eo, qui erat vas electionis æternæ? Sed coartabantur in F ſemet ipſis; quia improbus in ſe ipſo coartatur, malitiæ ſuæ laqueis ſtrangulatus. Conſtitue mihi avarum, villarum quotidie terminos proferentem, excludentem vicinos; utrum is tibi dilatari, non coanguſtari videtur, quem terra ipſa non capit? Quantacumque ſpa-

a Edit. omnes: *ex ore tuo. Sunt enim tempora tentationum, quæ tollunt verbi ſemen e ſaxo, ne radicem habentes.* Vet. edit. *fructum auferant*: Rom. *nec etiam fructum ferant*. Sed quæ reſecavimus e textu in nullis Gall. mſſ. reperias. Et certe penitius locum inſpicienti, non obſcurum fuerit ſcioli cujuſpiam eſſe paraphraſim. Quo enim, quæſo, *ne radicem habentes?* Nam quod Mſſ. aliquot legunt, *auferant*, id quidem ad *ſemen*, quæ vox collectiva eſt, poteſt referri.

b Omnes edit. *a Lege. Chriſtus enim nos redemit a maledicto Legis: & ideo non ſine lege* &c. Sed præterquam quod, *& ideo*, in cunctis mſſ. deſideratur, minus ſibi cohæret ſeries orationis; quocirca lectio mſſ. potior viſa eſt.

ſpatia domus ſuæ porrexerit, clauditur anguſtis opinionis ſuæ finibus, cui quod habet non eſt ſatis. Sed non talis eſt, qui poteſt dicere: *Et ingrediebar in latitudine*. Addidit etiam cauſam: *Quia teſtimonia*, inquit, *tua exquiſivi*.

ṽ. 46. 33. *Et loquebar in teſtimoniis tuis in conſpectu regum, & non confundebar*. Grate convenit iſta vox martyri, qui vocatus ad ſacrilegium, exprobrantibus ſibi regibus crucifixum Jeſum, non erubeſcebat: B ſed magis gloriabatur in cruce Chriſti, & illam mundi ſalutem eſſe teſtimoniis cæleſtibus adſtruebat. Hos vocat Chriſtus in Sponſa dicens

Cant. 2. 14. in Canticis canticorum: *Et veni tu columba mea, in tegumento petra, juxta præmunitionem*; hoc eſt, veni juxta Evangelium. Propugnacula fidei tuæ geſta ſunt Chriſti: muri tui ſubſidia verba ſunt Domini: paſſio Dominici corporis

Ibidem. tua virus eſt. *Oſtende mihi faciem tuam, & inſinua vocem tuam; quia vox tua ſuavis eſt, & facies tua pulcra*. Suavis eſt vox; C quia ore confeſſio fit ad ſalutem: & decora facies, quæ non erubeſcit Auctorem, non confunditur Redemtorem. Oſtendit ergo faciem ſuam, ſignaculum crucis præferens: & inſinuat vocem ſuam, auctoritatem prædicationis adſumens. In tegumento enim corporis Chriſti, quo redemta eſt a peccato, munimentum gratiæ ſpiritalis invenit; ut ſalutaria ſibi & ſentiat & loquatur. Suavis ergo vox quæ in divinis teſtimoniis loquebatur: D decora facies, quæ in conſpectu regum non confundebatur.

34. Poſſumus & illos reges intelli-

1. Petr. 2. 9. gere, quibus dicitur a Petro: *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus in adoptionem*. Sunt enim reges qui offerunt in Hieruſalem ſapientiæ ſuæ munera, quibus data eſt gratia verbum loqui, & quadam poteſtate regali flectere populos, & animas E mulcere ſanctorum: non erubeſcentes in eo; quia nihil alienum ab honeſtate loquerentur, quos nemo redarguat & repellat, quaſi quia non ſint digni, quos idoneos Chriſtus miniſtros novi fecerit Teſtamenti, & jam in illo non erubeſcentes; eo quod non metuerent ne confunderenrur diſceptantium contraria adſertione ſuperati. Rex igitur F eſt qui non erubeſcat, ne in actu reprehendatur, redarguatur in ſermonibus; eo quod & vita debeat eſſe fundatus & verbo. Itaque quamvis perfectus ita eſſet Propheta, ut non erubeſceret in conſpectu regum; tamen meditabatur in præceptis Dei omni vitæ ſuæ tempore, & opera ſua eleva- A bat, nihil agens quod terrenis cupiditatibus adhæreret.

35. Ideoque ait: *Et meditabar in mandatis tuis, qua dilexi nimis. Et levavi manus meas ad mandata tua, qua dilexi nimis: & exercebar in juſtificationibus tuis*. Pulcherrimus ordo iſte, ut primo meditemur, & eorum præceptorum quæ diligimus, ſit nobis adſueta meditatio. Meditatione enim mandatorum cæleſtium operis boni uſus inoleſcit. Nam B ſicut meditationi verborum finis memoria eſt, ut quæ meditamur verba teneamus: ſic meditationis præceptorum cæleſtium intentio vel finis operatio eſt, actuſque directus ad implenda præcepta divina, quæ niſi quis diligat, implete non poterit: nec ſolum diligat, ſed etiam *nimis* diligat. ṽ. 47. 48.

36. Ideo prius poſuit: *Et meditabar in præceptis tuis, qua dilexi nimis*. Et ſubjecit: *Et levavi manus meas ad præcepta tua, qua dilexi nimis*. Poſt meditationem C etenim bonum eſt levare actus noſtros ad præcepta Dei, atque id facere cum caritate, cum gaudio; ut non ex neceſſitate ſit bonum noſtrum, non cum mœrore atque mæſtitia, ſed voluntarium; quia ſervus invitus facit, amicus voluntarius. Nos autem ſtudeamus ut dicatur nobis: *Jam non dicam vos ſervos, ſed amicos*; quia quaſi amici mandatum Dei ex voluntate feciſtis. Qui autem meditatur & diligit, & actus ſuos levat, ut faciat quæ placeant Deo; is D debet non negligere, nec tranſcurrere mandata divina: ſed exerceri in his, immorari plurimum, juſtificationes Dei crebro revolvens ſollicitæ mentis affectu. ṽ. 48. Johan. 15. 15.

SERMO SEPTIMUS.

ז Zain.

E 1. Littera ſecundum Hebræos *Zain* ſignificat latine, *duc te*: alibi ſignificat, *huc*. Quid ſibi velit iſta interpretatio non ſatis liquet; niſi forte ut unuſquiſque ſe regat, & ipſe ſui ductor ſit. Vel *huc*, id eſt, quo litteræ hujus verſiculi vocant, dirigat iter. Meritoque in primo ſtatim verſu re- F quiem ſuam poſtulat; quia ipſe litteræ ſeptimus numerus eſt quietis. Quæ autem major requies, quam ut in verbo Dei requieſcat, atque ejus ſe gratia & conſolatione demulceat.

2. *Memento*, inquit, *Domine, verbi tui ſervo tuo, in quo mihi ſpem dediſti*. Verbum Dei dejectos nos atque depreſſos ad cæleſtem gratiam provoca- ṽ. 49.

a vit ; ut deſideremus æternitatem , [a] deſpiciamus præſentia , temporalium incurioſi futura & inviſibilia requiramus. Vocat igitur nos ad ſe Dei Ver-
Mat. 11. 28. bum , ſicut habes ſcriptum : *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis , & ego reficiam vos* . Ideoque ſequamur vocantem dominum Jeſum ; ut a ſæcularibus ad perpetua tranſeamus , noſque ipſos regere noverimus.

b 3. [b] Ergo David , quoniam ſæpe reſponſis erat invitatus cæleſtibus , quibus remunerationem fidei meritorumque ſperaret fore, ſicut habes ſcriptum, dicente Deo per Narhan prophetam :
2. Reg. 7. 8. & 9. *Accepi te de ovili ex uno grege ; ut ſis in principem in populum meum Iſrael ; & eram tecum in omnibus quibus ingrediebaris ; & exterminavi omnes inimicos tuos a facie tua* .
Ibidem 11. Et infra : *Et requiem tibi dabo ab omnibus inimicis tuis* . Quo reſponſo accepto, ait
Ibidem 18. & 19. David : *Quid ſum ego, domine Deus meus, & quæ domus mea ; quoniam dilexiſti me in his, & memorata ſunt minima in conſpectu tuo , Domine , & locutus es pro domo ſervi*
Ibidem 28. & 29. *tui in longinquo?* Et infra ait : *Es nunc , domine meus, domine , tu es Deus, & verba tua ſunt vera, & locutus es pro ſervo tuo bona hæc : & nunc incipe benedicere domum ſervi tui, ut ſim in æternum in conſpectu tuo ; quoniam tu , domine meus, domine locutus es , a benedictione tua benedicetur domus ſervi tui in æternum* : hoc igitur reſponſo , & aliis vocatus David , ſperare non deſinit , & propheticæ fidei auctoritate convenit Dominum ; ut meminerit promiſſorum ſuorum , quorum immemor eſſe non ſoleat. Sanctis enim quæcumque ſpoponderit, implere conſuevit , noſtrarum immemor iniquitatum , ſuarum non immemor ſponſio-
Iſai. 43. 25. & 26. num. Denique ſcriptum eſt : *Ego ſum , ego ſum , qui deleo iniquitates tuas .... & memor non ero : tu autem memor eſto & judicemur* . Vult obliviſci quæcumque minitatus fuerit peccatoribus , ſi vias aliquando convertant : vult etiam conveniri, ut ſi quis propoſita ſecutus virtutibus præmia , bene certaverit, fructum remunerationis exſpectet ; quin etiam exigat , ſicut habes ſcriptum :
2. Tim. 4. 7. *Certamen bonum certavi , curſum conſummavi : repoſita eſt mihi corona juſtitiæ* . Non eſt enim arrogans uſurpatio , ſed fide-

A lis ; quia verum Deum non poſſe fallere confitetur. Ideoque admonet & David dicens, ut meminerit Dominus verbi ſui ; quo nos ad ſperandum provocat ; ut terrenis renuntiemus , inhæreamus cæleſtibus.

4. Dicit ergo David : Certamen certatus ſum , bravium peto verbi tui , quod promiſiſti mihi : memor eſto promiſſorum tuorum , quæ ſpopondiſti ſer-
B vo tuo. Non uſurpatione ſperavi , quæ ut ſperarem , ipſe feciſti . Servus ſum, exſpecto alimentum a Domino : miles ſum, exigo ab imperatore ſtipendium : vocatus ſum, poſtulo ab invitante promiſſum . Verecunde autem auctoritatem ſuæ fidei temperavit , dicendo ſe ſervum ; quia *Oculi ſervorum in manibus* Pſ. 122. 2.
dominorum ſuorum. Hæc ex perſona David propria bene promta ſunt.

C 5. Ceterum ſi quis informationem cujuſque hominis conſiderat , poteſt levitis communia promiſſa librare, ſicut habes : *Date Levi viros ejus , date Levi* Deut. 33. 8.
manifeſtos ejus . [c] Poteſt etiam populi cre- c
dentis electis alloquium iſtud aptari : cui per typum Joſeph , primo in typo ejus nominis , deinde per tribum in primæ electionis heredes transfuſa eſt divina promiſſio, dicente Moyſe : *Pri-* Ibidem 17.
D *mogenitus tauri decus ejus : cornua unicornui cornua ejus : in ipſis gentes ventilabit ſimul uſque ad ſummitatem terræ* . Unicum enim Verbum Dei hoc prophetatur oraculo, toto per gentes orbe fundendum. Hoc ergo ſurrecturæ Eccleſiæ promiſſum David verecundus ſui , impatiens vero communis profectus morantis , exigere videtur.

6. Et addidit . *Hæc me conſolata eſt in* V. 50.
E *humilitate mea ; quoniam verbum tuum vivificavit me*. Hæc eſt ſpes , hæc quæ verbo tuo obvenit mihi , conſolata eſt me, ut tolerarem acerba præſentium . Dum facit Paulus contra nomen , non habet ſpei conſolationem : dum patitur pro nomine , [d] haurit ſpem de conſo- d
latione. Et fidelis factus quomodo nos conſoletur , accipe : *Quis nos ſeparabit* , Rom. 8. 35. & 36.
inquit , *a dilectione Chriſti ? Tribulatio ,*
F *an anguſtia , an perſecutio , an fames , an periculum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt : Quia propter te morti tradimur tota die , æſtimati ſumus ut oves occiſionis* .

Et

a Edit. Rom. cum duobus mſſ. *Deſpiciamus præſentia , temporalia recuſemus , futura* &c. Antiqua cum aliis aliquot : *Deſpiciamus præſentia temporalium incurioſi , ſi futura* , &c. Major autem ac potior pars mſſ. ut nos in textu.

b Edit. omnes : *Ergo David (vocatus erat verbo Dei, & ſpem in eo habuit) quoniam* &c. Sed incluſa uncinis neque in Vat. neque in Gall. cod. reperire eſt . Addita vero ab aliquo videntur fuiſſe, qui cum intelligeret voces (*Ergo David*) referri ad inferiores illas : *Hoc igitur reſponſo* &c. putavit ſenſum nimis eſſe ſuſpenſum . Unde ut ei vitio mederetur , voces a nobis reſecatas adjecit .

c Rom. edit. cum paucis mſſ. *Poteſt etiam populis credentibus , populis electis* . Ant. cum aliis mſſ. .... *populi credentis electis* . Quod autem in cunctis edit. ſequitur : *Poteſt & ſurrecturæ Eccleſiæ convenienter aptari* , deſideratur in mſſ. & ſuperfluum videtur.

d Ita vet. edit. Rom. vero converſis verbis emendaverat : *de ſpe conſolationem* . Mſſ. autem totum hunc locum exhibent in hæc verba : *Dum facit & fideles futuros* (nonnulli *futuris* , aut etiam, *futuri*) *quomodo nos conſoletur , accipe* . Non omnino ſpernenda lectio, ſi legas , *futuros* , & verbum, *facit* , ad ſpem referas. Hic tamen præſtare videntur editiones.

Digitized by Google

Et qua ratione illa patienter tolerari poſſint, addidit: *Sed in his omnibus ſuperamus propter eum, qui nos dilexit*. (Ibidem 37.) Ergo ſi quis vult adverſa ſuperare, ſi eſt perſecutio, ſi eſt periculum, ſi mors, ſi ægritudo gravis, ſi incurſus latronum, ſi facultatum proſcriptio, ſi quidquid eorum quæ putantur in iſto adverſa ſæculo, facile ſuperantur, ſi ſit ſpes quæ conſoletur. Nam etſi illa acciderint, tamen gravia eſſe non poſſunt dicenti: *Exiſtimo enim quod indignæ ſint paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam*. (Ibidem 38.) Quiſquis enim meliora ſperat, numquam levioribus frangitur.

7. In tempore igitur humilitatis noſtræ ſpes conſolatoria eſt, quæ non confundit: tempus autem tentationum, tempus humilitatis animæ noſtræ arbitror. Humiliatur enim anima noſtra, dum traditur tentatori, duris examinanda laboribus; ut luctetur & certet, congreſſum contrariæ experiens poteſtatis: ſed in his tentationibus vivificatur alloquio Dei. Hæc eſt enim animæ noſtræ vitalis ſubſtantia, qua alitur, & paſcitur, & gubernatur. Nec quidquam aliud eſt quod vivere faciat rationabilem animam, quam alloquium Dei. Sicut enim augetur ſermo Dei in anima noſtra, dum ſuſcipitur, dum intelligitur, dum comprehenditur; ita etiam vita ejus augetur: & quemadmodum e contrario alloquium Dei deficit in anima noſtra, ita & incurrit ejus vita defectum. Itaque ut connexio iſta animæ & corporis noſtri ſpiritu vitali animatur, atque alitur, & tenetur: ita verbo Dei & ſpiritali gratia anima noſtra vivificatur. Unde omni genere ſtudere debemus, ut reliqua omnia poſthabentes, congregemus nobis alloquia Dei, & congeramus * in principale noſtrum, in ſenſus, in ſollicitudines, conſiderationes, actuſque noſtros; ut alloquiis Scripturarum facta noſtra conveniant, nec a ſerie præceptorum cæleſtium actus noſtri diſcordare videantur, quo poſſimus & nos dicere: *Quoniam eloquium tuum vivificavit nos*.

(℣. 51.) 8. Tertius verſus eſt: *Superbi inique agebant nimis: a lege autem tua non declinavi*. Maximum peccatum in homine ſuperbia eſt; quandoquidem inde manavit noſtri origo delicti. Hoc telo nos primum diabolus vulneravit, & perculit. Nam niſi homo ſerpentis perſuaſione deceptus ſicut Deus eſſe voluiſſet, & verum falſumque cognoſcere,

A quod penitus diſcernere humana fragilitate non poterat; ideoque quod ſequeretur acceperat, ne temeraria uſurpatione de illa paradiſi felicitate decideret: niſi, inquam, homo ſuis non contentus finibus interdicta temeraſſet, numquam feralis culpæ ad nos tranſiſſet hereditas. Et quid de homine dicam? Ipſe diabolus per ſuperbiam naturæ ſuæ amiſit gratiam. Denique dum

B dicit: *Ponam thronum meum ſuper nubes .... & ero ſimilis Altiſſimo*, (Eſai. 14. 13. & 14.) conſortiis excidit Angelorum: cujus criminis digna mercede damnatus, hominem ſibi participem requiſivit, in quem conſortium ſuæ transfunderet offenſæ.

9. Quid igitur hoc peccato poteſt eſſe deterius, quod a Dei cœpit injuria? Ideoque Scriptura dicit: *Dominus ſuperbis reſiſtit*. (Prov. 3. 34.) Tamquam ſuæ contu-

C meliæ propulſator, veluti quoddam ſuſcepit adverſus ſuperbiam ſpeciale certamen; tamquam dicat: Meus iſte adverſarius eſt, qui me laceſſit, mihi debetur iſta congreſſio. Unde & Apoſtolus multiplicis culpæ materiam eſſe ſuperbiam declaravit, dicens de hæretico: *Quia ei quæ ſecundum pietatem eſt, doctrinæ non adquieſcit: ſuperbit nihil ſciens*, (1. Tim. 6. 3. 4. & 5.) *ſed langueſcens circa quæſtiones & pugnas*

D *verborum, ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, ſacrilegia, ſuſpiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & a veritate alienorum, exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem*. Quantorum itaque expreſſit cauſam eſſe delictorum ſuperbiam? Unde David commendare volens devotionem ſuam nulla ſuperborum iniquitate adtentatam, ait: *Superbi inique agebant nimis*. Non ſolum iniquitatem

E agentium, ſed etiam nimiam iniquitatem pariter declaravit, quæ conveniret ſuperbis: quorum ne aliquo tentaretur contagio, audi alibi dicentem: *Superbo oculo, & inſatiabili corde, cum hoc non edebam*. (Pſ. 100. 5.)

10. Itaque quoniam quanta vis mali in ſuperbia eſſet, expreſſerat; quemadmodum vinceretur debuit nos docere: meritoque quaſi bonus doctor demonſtrat remedium, qui exaggeravit vene-

F num. Audi ergo quomodo excludas virus ſuperbiæ: *A Lege*, inquit, *tua non declinavi*. Lex igitur Dei ſola poteſt ſuperbiæ virus hebetare, quæ informavit virum devotioni deditum, quali ſe regere debeat cautione. Multi enim non ſolum alieni a fide, ſed etiam qui videntur non mediocria Scripturarum præcepta guſtaſſe, tentari ſolent pro-

* Id eſt animam partemque noſtram ſpiritalem, de qua proxime ante dixerat: & eo verbo ſæpius utitur S. Præſul eodem ſenſu.

ſperis ſuperborum proceſſibus: videntes eos qui prævaricantur legem, impietatis arbitros, arrogantes, contemtores fidelium, extolleotes ſe adverſus eos qui humiliant cor ſuum ſecundum timorem Dei & præcepta cæleſtia, abuodare in hoc ſæculo divitiis, præconio, honoribus, poteſtatibus; eiſque quo graviora commiſerint, eo adfluentiores ſucceſſus commodorum ſæcularium ſecundare: contra autem juſtos B viros plerumque laborare inopia, amiſſionibus filiorum, ſterilitatibus conjugum; quo exagitati atque turbati, ſenſum mentis inclinent, ut putent Dei in hoc quodammodo errare judicium; non tenentes caput veritatis, quo evideotiſſime comprehenditur non in hoc ſæculo, ſed in futuro repoſitam noſtrorum remunerationem eſſe meritorum.

C

11. Sed paucorum eſt iſtud advertere. Deoique in principiis etiam David ipſe tentatus eſt; ſicut habes ſcri-
Pſ. 72. 12. 13. & 14. ptum: *Ecce ipſi peccatores & abundantes in ſæculo obtinuerunt divitias, & dixi: Numquid ſine cauſa juſtificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas, & fui flagellatus tota die?* Ita igitur & noſtrum unuſquiſque, qui perfecti non ſumus, hæc videns dicit: Ubi eſt providentia D Dei, ubi juſtitia? Superbus iſte abundat, arrogans iſte locupletatur, impius iſle beatus & potens eſt: juſtus autem ille, vides quemadmodum jacet dejectus atque defectus, quemadmodum ipſo victu indiget: aſſicitur contumeliis ab iſto impio, ab iſto inſoleote conculcatur, excluditur? Non mediocris utique iſta tentatio eſt, niſi ad ea quæ ſunt ventura proſpicias, niſi præceptis plenius cæleſtibus inſtruaris.

E

12. Denique & David putabat ſe ante hæc cognoſcere, ſed neſciebat; & ideo anxius fluctuanti animo labo-
Ibidem 16. & 17. rabat. Unde ait: *Et æſtimabam me ſcire: hoc labor eſt ante me, donec ingrediar in ſanctuarium Dei, & intelligam in noviſſimis.* In quibus per id quod ſe extulerunt ſuperbi, vidit prophetico ſpiritu deje-
Ibidem 19. & 20. ctiores fore, & ait: *Quomodo facti ſunt in deſolationem, ſubito defecerunt, & exterminati ſunt propter iniquitatem ſuam, ſicut ſomnium exſurgentis?* F Cognovit igitur impiorum ſucceſſus in hoc ſæculo ſomnii eſſe ſimiles, non veritatis: quorum emolumenta iamdiu videntur eſſe, dum
a dormiunt. Ubi edormierint [a] ſomnium A ſuum qui videbantur ſibi portare, jam ſitiunt: qui epulabantur, eſuriunt, nihil ſolidum ex iſto ſomnio, perſectumque referentes. Et bene ſomnium dormiunt ſæculares viri, qui licet ſæculo vigilent, Deo dormiunt, de quibus bene ſanctus Job, qui eorum ante adfluentiam mirabatur, ait: *Quia ſicut paleæ jactantur a vento, & ſicut pulvis turbine diſſipantur ..... moriuntur autem cum amaritudine animæ ſuæ, nihil manducantes, nihilque boni habentes.* Job 21. 18. & 25. Juſtus autem habens bonæ fiduciam conſcientiæ, in ſuis magis noviſſimis gratulatur, & ſe vitæ hujus exitu a laboribus intelligit liberari, mercedemque boni operis & factorum requirit dicens: *Repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus judex; non ſolum autem mihi, ſed & iis qui diligunt adventum ejus.* 2. Tim. 4. 8.

13. Sed hoc ille ait, qui poterat dicere: *A lege autem tua non declinavi;* in quo non ſolum boni operis elucet gratia, ſed etiam intimæ puritas conſcientiæ. Lex enim non ſolum agendi munus informat: verumetiam ſecretæ emundat mentis affectum. Non enim ſolum in operibus, ſed etiam in ipſis occultis ſecuodum legem Domino militamus; quia Lex dicit: *Non fiat verbum injuſtitia occulta in corde tuo;* Deut. 15. 9. ut non ſolum nihil opere factiſque delinquas, cum ſuperbos videris gloriari, nec ſermone labaris: ſed ne in corde quidem intimo, dum de Dei judicio diſceptas, contrahas iniquitatis offenſam: quæ quo putatur occultior, eo frequentior eſſe
conſuevit; [b] quia tuto putat unuſquiſ- b
que quod hujuſmodi diſceptatiooes, velut ſeptus viſceribus ſuis, conſcientiæ ſuæ credat; cum ipſe ſui accuſator in die judicii ſit futurus; quia revelantur cordis abſcondita, teſtimonium perhibente cooſcientia accuſationibus noſtris.

14. Cujuſmodi igitur ſit propoſitum viri ſancti, hoc evidentius loco exponitur. Primum enim memor eſſe debet promiſſorum cæleſtium: ſecundo quæ viventibus merces ſtatuta debetur. Deinde aliud propoſitum viri ſancti eſt, ut etiamſi in periculis & adverſis poſitus ſit; ſpe tamen quam hauſit ex ſerie Scripturarum, ſe debeat conſolari. Tertium propoſitum, ut etſi impios & ſacrilegos videat, & ſuperbos inique agentes abundare divitiis in hoc ſæculo, non quaſi incredulus declinet a lege;

a Omnes edit. *ſomnum ſuum*; & ſic deinceps. Et favet quidem is ad quem alluſum videtur, Pſal. 75. verſiculus 6. ὕπνωσαν ὕπνον αὐτῶν. Mſſ. tamen prope ad unum repugnant, quorum haud dubie ſenſus eſt hoc loco concinnior.

b Edit. Rom. ex uno cod. Vat. *quia puto hoc viri ſancti eſſe propoſitum, quo putat* &c. Edit autem vet. ac mſſ. omnes Gallic. ut nos in corpore; niſi quod vet. edit. cum uno aut altero mſ. legant: *hujuſmodi diſceptatione*, ubi nos ex aliis repoſuimus .... *diſceptationes*. Quod aptius ad ſenſum congruere non negabit, qui locum paulo accuratius inſpexerit.

Digitized by Google

lege; ſed in ejus ſemitis perſeveret, & fugiat ſuperborum contagia. Contaminat enim omnis immundus immundus autem ſuperbus, de quo ſcriptum eſt:
Prov. 16. 5. *Immundus ante Deum omnis tumidi cordis.*

15. Quartum propoſitum viri ſancti, ut memor ſit judiciorum cæleſtium,
v. 52. ſicut David adſerit, qui dicebat: *Memor fui judiciorum tuorum quæ a ſæculo ſunt, & me conſolatus ſum.* Niſi enim unuſquiſque legis inſtructus & informatus exemplis, credat ſemper vera eſſe Dei judicia, cito declinat a lege. Qui autem præterita repetit, & ex ſemet colligit ſeriem vetuſtatis, cognoſcit quod neque peccator pœnam ſuæ improbitatis evadat, neque juſtus æquitatis ſuæ præmiis deſraudetur. Retexit enim animo quod ab initio Adam propter mandati cæleſtis prævaricationem de paradiſi ejectus ſit incolatu, & Cain parricidalis ſceleris pretium divinæ ſententiæ auctoritate damnatus exſolverit: quod Enoch propter devotionem raptus ad cælum, terrenæ malitiæ virus evaſerit: quod Noe propter juſtitiam diluvii victor, generis factus ſuperſtes humani ſit: quod Abraham propter fidem ſeminarium poſteritatis ſuæ toto orbe diffuderit: quod Iſrael propter laborum tolerantiam, populum credentium proprii nominis ſignaculo conſecraverit: quod ipſe David propter manſuetudinem regali honore donatus, ſenioribus fratribus antelatus ſit: quod Elias propter zelum Dei, curru elevatus in aerem, cæleſtis ſedis hoſpitium novi generis adquiſierit incolatu.

16. Hæc qui novit retexere, habet unde gratiam ſuæ conſolationis adquirat: [a] & contra; quia judicia Dei vera
Pſ. 18. 10. & 11. ſunt, ſicut habes: *Judicia Dei vera, juſtificata in ſemetipſa, deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum, & dulciora ſuper mel & favum; etenim ſervus tuus cuſtodit ea.* Cuſtodienti igitur dulcia ſunt divina judicia: negligenti autem ea amara eſſe non dubium eſt; [b] quia advertit in opprobrii turpitudine peccatorum propoſitum ſibi divinæ eventum eſſe ſententiæ. Qui autem bene ſibi conſcius eſt, non turbatur utique,
Rom. 8. 17. dicens: *Heredes ſumus Dei, coheredes autem Chriſti; ſi tamen compatiamur, ut & ſimul glorificemur.*

17. Sed quis noſtrum hujuſmodi, ut ſe divinorum judiciorum ſerie conſoletur? Terribilia ſunt peccatoribus etiam humana judicia, quanto magis divina formidini ſunt? Denique ut hoc illa quæ vere æterna ſunt, colligamus exemplo, videmus in hoc ſæculo innocentes lætos ad judicium feſtinare, odiſſe moras, celeritatem affectare judicii: reos autem refugere & pavere, differre, vitare, mœſtificari denique, cum diem judicii audierint conſtitutum. Beatus itaque ille qui illud cæleſte judicium lætus exſpectat. Scit enim ſibi regnum cælorum, Angelorum conſortium, coronam quoque bonorum repoſitam eſſe meritorum.

18. Conſideremus nunc, quod ſit aliud propoſitum viri ſancti, & ex ſequentibus æſtimemus. *Puſillanimitas,* v. 53.
inquit, *detinuit me a peccatoribus derelinquentibus legem tuam.* Non eſt hoc commune cum multis; nam plurimorum eſt contriſtari, ſi quam ab aliquo patiantur injuriam, ſi læſi, ſi apperiti, ſi decolorati ſint. Noſtra enim cauſa eſt: nos infirmiores fraudi nobis aliquos dolemus fuiſſe. At vero qui fortior eſt, non propriam contumeliam dolet, ſed aliena peccata; & in ſua injuria lapſum alterius ingemiſcit, & cauſam ſe fuiſſe deplorat lædentis erroris. Exemplum accipe apoſtolicum; Paulus enim in peccato flebat alieno, ſicut ipſe ait:
Nam ex multa tribulatione & anguſtia cordis ſcripſi vobis per multas lacrymas. 2. Cor. 2. 4.
Et cum ipſe contriſtaretur, eos ipſos quos arguebat, contriſtari nolebat. Denique addidit: *Non ut contriſtemini, ſed ut ſciatis quam caritatem habeo in vobis abundantius.* Ibidem.
Contriſtari enim volebat uſque ad pœnitentiam lapſos, non uſque ad mœſtitiam profundiorem; tantum ut eorum qui arguebantur, mœſtitia gaudium fieret arguenti. Unde ait: *Si enim ego contriſto vos, quis eſt qui me lætificet, niſi qui contriſtatur ex me?* Ibidem 2.
Arguit itaque ut allevet diuturnitatem mœſtitiæ, quo pœnitentia fieret in ſalutem: damnat, ut abſolvat: excludit, ut recipiat: non ignoſcit, ut liberet. Ideo talis Paulus, quia bene peritus in lege, cognoverat præceptum dicentis: *Puſillanimitas detinuit me a peccatoribus derelinquentibus legem tuam.*

19. Dolebat David, non quia contemnebatur, non quia ipſe appetebatur: ſed quia lex Dei relinquebatur; & eorum qui hoc faciebant, damnum dolebat, quod perirent Deo. Sicut bonus pater in phræneſi conſtituti filii, cum ab eo maledicatur, verberetur, afficiatur injuriis, non ſuam, ſed ægroti

a Edit. *Econtra, qui non novit, non habet unde conſoletur. Quapropter cuſtodiamus judicia Dei; quia judicia Dei vera.* Cod. vero mſſ. magno conſenſu: *Et contra; quia judicia Dei* &c. ut ſupra in contextu. Sed videtur aliquem ſupplere voluiſſe, quod lectori ſuo cogitandum reliquit Ambroſius.

b Ita mſſ. Edit. vero, *quia non advertit.* Sed ea negatione ſenſum everti manifeſtum eſt.

Digitized by Google

ægroti deflet ærumnam ; & contumeliam dolet, non quo ſibi ſit irrogata, ſed quia per furorem quid faciat, æger ignorat : ita vir bonus cum videt peccatorem non revereri, non honorare etiam canos ſenioris, quo præſente, faciat aliquid indignum; non agnoſcere quadam peccandi inſania quam indecora & inhoneſta committat, quaſi moriturum dolet, quaſi deſperatum a medicis ingemiſcit : & ut bonus medicus primo monet, deinde etiamſi gravia patiatur, tamen tamquam ille ægrum, etſi cædatur, ſuſtinet : & ſi maledicatur, non relinquit : & quidquid poteſt medicinæ adhibere, non denegat : nec tamquam contumacem deſerit, ſed tamquam bene de ſe meritum omni ſtudio ſanare contendit, exercens non ſolum artis peritiam, ſed etiam mentis benignitatem.

20. Ita ergo etiam juſtus & cum contemnitur a peccatore, non avertitur: & cum læditur, furoris illud putat eſſe, non improbitatis; magiſque vulneri ejus medicinam adferre deſiderat, & compatitur, & dolet non propter ſe, ſed propter illum qui deſperato laborat incommodo: & dicit hunc unum ex fratribus ſic laborare, ſic affici, ut faciat mihi injuriam; qui ſi agnoſceret me, honoraret utique, certe non læderet. Quid enim læſus eſt meo facto; ut habeat lædentis affectum? Ergo cum non ſuppetit cauſa lædendi, non poteſt culpa eſſe propoſiti. Ergo ſi juſtus ſum, afficior propter caritatem, propter dilectionem, propter Eccleſiæ damnum, propter corporis detrimentum. Poſſum etiam illud dolere, quod etiam ſi ego lædentem non læſerim, & non ſim mihi conſcius quod eum in me aliquibus injuriis excitaverim; tamen cauſa illi fuerim lapſus ejus, quod innocentem lædendo delinquat, quod factus ſim ei materia peccati.

21. Hoc ergo dolet David, & ideo dolet; quia cum unum membrum patitur, & cetera membra compatiuntur. Ideo forte & illud poſitum eſt : *Juſtus in exordio ſermonis accuſator eſt ſui*. (Prov. 18. 17.) Nam etſi poſſit juſtus [a] habere in ſe quod accuſet, & juſtus eſſe (quia nemo ſine peccato præter unum Deum) & poſſit etiam peccator hoc ipſo juſtus eſſe, quia accuſatos eſt ſui, ſecundum illud : *Dic iniquitates tuas, ut juſtificeris;* (Eſa. 43. 26.) attamen forſitan etiam aliquibus non videatur abſurdum, ut etiam de illo dictum ſit, quod juſtus ſit qui ſe accuſat pro alio, etiamſi in ſe nihil habeat quod accuſet.

22. Quam igitur in his omnibus ſancto David viri juſti prima perſona conveniat, conſideremus. Accuſavit ſe, nullo accuſante: peccatum conſeſſus eſt proprium, quando percuſſus eſt corde, eo quod numeraverit plebem. Qui & dixit ad Dominum : *Peccavi, Domine, quod fecerim hoc verbum : & nunc, Domine, aufer iniquitatem ſervi tui, quod deliqui vehementer.* (3. Reg. 24. 10.) Itaque quamvis Scriptura habeat, quod appoſita eſt ira Dei, ut iraſceretur in Iſrael, quo regis prolapſio excuſari videretur : tamen cum vidiſſet Angelum qui ſtragem plebis efficiebat, percutientis ictui ſe ipſum objecit dicens : *Ecce ego peccavi, & ego paſtor malignum feci : & hic grex quid fecit? Fiat manus tua in me, & in domum patris mei.* (Ibidem 17.) Quaſi juſtus ergo accuſator ſui fuit in ipſo ſermonis exordio, & peccatum ſuum agnovit, & iniquitatem propriam confitendo, juſtificatus eſt in ſemetipſo. Alibi quoque de Uriæ morte coargutus a Propheta ait : *Peccavi Domino;* (2. Reg. 12. 13.) cui reſponſum eſt propter pœnitentiam ablatum a Domino ejus eſſe peccatum.

23. Item alio loco cum Semei malediceret ei, & lapidaret eum ſeptum bellatoribus, per quos vindicare ſe poſſet, patienter ferebat; ne verbo quidem referens contumeliam: quin etiam cum Abeſſa dux ejus caput maledicentis vellet auferre, ait Rex: *Quid mihi & tibi eſt, fili Sarviæ? Quod maledicit mihi, Dominus dixit ei maledicere David.* (2. Reg. 16. 10.) Primum igitur culpam ejus excuſavit, & cauſam ad Domini retulit voluntatem. Secundo in ſuum meritum retorſit; ut non illum erraſſe, ſed ſe meruiſſe ſignificaret. Tertio maledictionem illius ſibi non ſolum non nocere, ſed etiam prodeſſe memoravit, ſicut ſcriptum eſt: *Et Dixit David ad Abeſſa, & ad omnes pueros ejus : Ecce filius meus qui exivit de ſemine meo, quærit animam meam; quanto magis filius Jeminei?* (Ibidem 11.) Granditer impetum infregit ultoris. Quomodo enim maledictum extranei pro regis injuria vindicaret, cum filii adhuc parricidium inultum maneret? Non utique extranei maledictum, & filii parricidium æqua eſſet lance penſandum. Et addidit : *Sine illum maledicere; quoniam dixit illi Dominus, donec videat humilitatem meam, & re-* (Ibidem 12.)

a Edit. Rom. cum paucis mſſ. *habere nihil in ſe quod accuſet, & juſtus non eſſe*. Forte quod creditum ſit alluſionem eſſe ad illud Pauli : *Nihil mihi conſcius ſum* &c. Melius tamen ant. edit. ac reliqui mſſ. ut in textu. Hic ſiquidem ſignificatur juſtos, etſi peccata gravia quibus juſtitia amittitur, in ſe non videant : ea ſaltem videre quæ ſufficiant, ut ſe ipſi vere poſſint accuſare : quemadmodum locus e Prov. laudatus ſatis oſtendit.

& retribuat mihi Dominus bona pro maledicto. Eſt & aliud juſti propoſitum A longe omnibus perfectius & potentius, intervenire pro perſequentibus, & excuſare peccantes: quod legimus in Evanglio, dicente domino Jeſu cum
Luc.23.34. crucifixus eſſet a perfidis: *Pater, dimitte illis; non enim ſciunt qui faciunt.*

24. Liquet igitur his magiſteriis doctrinæ cæleſtis, quod juſtus ſe accuſare malit, quam alium deformare. Denique de Joſeph, cui deſponſata erat B
Matt.1.19. Maria mater Domini, ſcriptum eſt quod cum eam gravem utero vidiſſet, cum eſſet juſtus, noluit eam traducere; & utique nullum adhuc audierat oraculum. Ita non ſolum ab ultionis atrocitate, ſed etiam ab accuſationis ſeveritate perſona juſti aliena eſt: potiuſque ducit ſuam remiſſionem accuſari, quod C
a a non indicaverit, quam alienum crimen urgere. Sed dices: Quomodo dixit
Pſ.57.11. ipſe David: *Lætabitur juſtus cum viderit vindictam impiorum?* Mihi videtur quia lætetur, quod ipſe evaſerit, non quia impii puniantur. Quæramus aliud juſti propoſitum ex ſequentibus.

ỳ.54. 25. Itaque dicit: *Cantabiles mihi erant juſtificationes tuæ in loco peregrinationis meæ*. Merito peregrinationibus non frangebatur, D ſuperbos declinabat, eorumque proſperis ſucceſſibus non movebatur. Conſolabatur ſe in judiciis cæleſtibus, angebatur in alienis peccatis; quia cantabiles habebat juſtificationes Dei. Quæ enim bene tenemus, cantare conſuevimus: & quæ cantantur, melius noſtris adhærent ſenſibus. Non enim perfunctorie tranſeamus quæ legimus; ut tunc tantum cum legimus ea, in memoriam eorum redire videamur: ſed E etiam cum abeſt codex manibus, tamquam animantia quæ probantur & munda habentur in Lege, etiam quando non paſcuntur ruminare conſueverunt, ex ſemet ipſis alimenta ſibi recondita proferentia: ita & nos de noſtræ memoriæ theſauro, de interioribus noſtris ruminandum nobis pabulum ſpiritale promamus. Hymni nobis, canticum nobis, pſalmi nobis juſtificationes Domini ſint. F Pſallamus ſpiritu, pſallamus & mente; ne ſi obliti fuerimus, in tempore neceſſitatis
Pſ.49.17. dicatur unicuique noſtrum: *Abjeciſti ſermones meos poſt te*.

26. Ideoque ut expelleretur & eliminaretur oblivio a domo ſancta ſua, cantatores ſibi fecit verus Salomon, 2.Paral. 5.12.
qui toto ſpiritu inquirendæ cognitioni divinitatis intenderent; ne pſallentes deeſſent Eccleſiæ ſuæ, quorum cantu nequam ſpiritus fugaretur. ſicut David 1.Reg. 16.23.
ſancti docemur exemplo, quo pſallente, malus ille ſpiritus expellebatur, qui Saul regis corda vexabat. Prophetæ quoque ut prophetarent, pſallendi peritum jubebant pſallere, 4.Reg.3.15.
quo ſuavi invitata dulcedine ſpiritalis infunderetur gratia. Et in Evangelio legimus in Luc.15.28.
domo patris illius filium recuperantis præcrepuiſſe ſymphoniam, qua epulantes delectabantur fideles, perfidus autem impatienter audiebat. Dulcis igitur eſt cantilena, quæ non corpus effeminat, ſed mentem animumque confirmat. Ideoque Canticum dicitur Domini Teſtamentum; quia remiſſionem omnium peccatorum, Dominique juſtitias in Scripturis Evangelii ſuavi mentis exſultatione concinimus. Ipſe quoque Dominus non dedignatus eſt dicere:
Cantavimus vobis, & non ſaltaſtis. Cantavit Luc.7.32.
nobis in Evangelio veniam delictorum: debuerunt Judæi mentem attollere non hiſtrionico corporis motu, ſed ſancto Spiritu. Non fecerunt, ideo reprehenduntur.

27. Sed etiam & corporis * ſaltatio in honorem Dei laudabilis habetur. Denique ſaltavit David ante arcam Domini, & vidit eum Michol filia Saul ſaltantem, & percutientem in organis harmonizatis in conſpectu Domini, & ait ad eum, poſteaquam ſe
domum recepit: *Quid utique honorificatus* 2.Reg. 6.20.
eſt rex Iſrael; quia denudatus eſt hodie in & ſeq.
oculis puellarum ſuarum ancillarum, ſicut unus ex ſaltatoribus? Et dixit David b ad b
Michol in conſpectu Domini: *Benedictus Dominus qui elegit me ſuper patrem ſuum, & ſuper omnem domum illius conſtituere in principem ſuper plebem ſuam Iſrael & Judam: ſaltabo in conſpectu Domini, & denudabor adhuc ſic, & ero nugax in conſpectu tuo, & cum puellis cum quibus dixiſti me nudatum, glorificabor. Et Michol*, inquit, *filiæ Saul non erat filius uſque in diem mortis ejus*. Evidens itaque exemplum quod & Propheta qui percutiebat in organis, & ſaltavit ante arcam Domini; juſtificatus eſt: & illa quæ reprehendit eum, ſterilitate damnata eſt.

28. Sed

a Edit. ant. cum maxima parte mſſ. ..... *quod non judicaverit*. Rom. cum mſſ. aliquot .... *non vindicaverit*. Cod. Remig .... *indicaverit*, id eſt, accuſaverit, ſive crimen detulerit, quo ſenſu non ſemel hoc verbi accipitur apud Ciceronem. Et hic quidem optime, uti orationis docet ſeries.

* Saltatio inter actus religionis habita eſt non ſolum apud Hebræos, verum etiam apud gentiles. Hinc Romæ Salii ſacerdotes Martis atque Herculis. Hinc varia ſaltationum genera in honorem deorum inſtituta; de quibus Lucianus in lib. *περὶ ὀρχήσεως*; nec non in libro *De Orcheſtra* fuſe Meurſius.

b Rom. edit. *ad Melchol*: *Saltabo in conſpectu Domini*. Et: *Benedictus* &c. Habent quidem LXX. verbum *ὀρχήσομαι*: ſed cum apud Ambroſium nec in mſſ. nec in ant. edit. inveniatur, veriſimile eſt, illud ab exemplari quo Vir ſanctus uſus eſt, abfuiſſe.

Digitized by Google

28. Sed non ſatis eſt ut aliquis cantabiles habeat juſtificationes Dei, niſi terrenarum exuat ſe ſervitio ſollicitu-
Pſ. 38. 13. dinum. Ideoque addidit: *In loco peregrinationis meæ*. Convenit ſibi; ſiquidem
Epheſ. 2. 19. & alibi ait: *Advena ſum ego in terra hac*. Unde & Apoſtolus non vult nos in domo Dei, fideique vocatione advenas eſſe & peregrinos: ſed cives ſanctorum & domeſticos Dei. Qui enim domeſticus Dei eſt, exſul eſt mundo: qui cooverſatur in cæleſtibus, peregrinus eſt terris. Peregrinabantur in hoc mundo Hebræi, naturam incendii non ſentientes: cantabiles habebant juſtificationes Dei, eum hymnum Deo de creaturarum laudatione cantarent.

29. Deiode qui cantat, vacuus eſt, & diverſarum cogitationum euras relegat, ſequeſtrat avaritiam, & non ſolum corporis voce, ſed etiam mentis vivacitate ſe mulcet. Non enim tamquam mœſtus inopiæ ſollieitudine, ſed tamquam liber ab omnibus corporalium affectibus paſſiooum canebat idem
Pſ. 70. 22. & 23. Propbeta: *Pſallam tibi, Deus, in cithara, ſanctus Iſrael. Gaudebunt labia mea, cum cantavero tibi: & anima mea, quam redemiſti*. Cantabat hæc lætus, tamquam his melioribus epulis paſceretur. Epulabatur enim animus piæ devotionis alimento. Non ſolum itaqne hymni & pſalmi, ſed etiam Legis præcepta cantabilia ſanctis ſuat. Denique cantabat Moyſes qui Legem accepit, cum prætergreſſus pedibus mare, ſervati populi ductor juſtificationes Domini prædicaret.

30. Supereſt adhuc propoſirum egregium viri juſti, quia omni tempore circa Dei laudes eſſe debet intentus, non ſolum die, ſed etiam nocte. Ideoque addidit:
v. 55. *Memor fui nocte nominis tui, Domine, & cuſtodivi legem tuam*. Videamus ſi & ille memor eſt, qul vocat Dominum verbo, non cuſlodit antem mandata divina. De quo dictum eſt
Matth. 7. 21. ſatis, quia non quieumque dicit: Domine, Domine, acceptus eſt Chriſto: ſed qui operibus bonis fidelem ſuum probare potuerit affectum. Fides ergo, probitas, innocentia memorem probant. Quod autem ait: *Memor fui nominis tui*, plena devotio eſt; quia nemo dicit dominum Jeſum, niſi in Spiritu ſancto. Hoc nomen invocetur diebus ac noctibus, nullum tempus precandi vacuum ſinat ſancta devotio præterire.

31. Si ſtudentes igitur doctrinis ſæcularibus perparum ſomno indulgent;
A quanto magis qui Deum cupiunt cognoſcere, non debenr ſomno corporis impediri, niſi quantum naturæ ſatis eſt? David per ſingulas noctes lectum ſuum lacrymis diluebat: ſurgebat etiam noctis medio, ut Domino confiteretur: & tu totam noctem ſopori exiſtimas deputandam? Tunc magis tibi orandus eſt Dominus, tunc præſidia poſtulanda, culpa cavenda, quando videtur haberi
B ſecretum: tunc maxime quando tenebræ in circuitu meo, & parietes me operiunt, conſiderandum quia Dominus omnia intuetur abſcondita. Ne dixeris ergo: Circumſuſus ſum tenebris, quis me videt? Et quem vereor ſeptus parietibus & incluſus? Quia *Vultus Domini ſuper facientes mala*. Dein- Pſ. 33. 17.
de ſi arbitrum non vides, te ipſum non vides? Tuæ conſcientiæ teſtimo-
C nium non vereris? Neſcis illam caliginem noctis non opertorium, ſed incentivum eſſe peccati? Cum ſomno & cibo fervent corpora, tunc etiam vigor mentis ſopore laxatur, ſomno reſolvitur: tunc irrepit impuri libido concubitus: [a] tuoc perturbatur cor, ſquallor immunditiæ non videtur, caſtitatis puritas non conſideratur, pudicitiæ gloria non recenſetur. Nox erat quando Ju-
D das prodidit, quando Petrus negavit.

32. Illo igitur præcipue tempore juſtificationes Dei animo retexendæ ſunt, relegenda mandata hortatoria. Illa de caſtitate præcepta non abſint: his occupata mens flagrantiam libidinis, carnis reſtioguat ardorem. Teno illud animo: *Lavabo per ſingulas noctes* Pſ. 6. 7.
lectum meum. Quis enim ſtupris deditus, flagitiis involutus, lavat per ſin-
E gulas noctes lectum ſuum? NESCIT flere qui flenda committit; & cum ſit ipſe lacrymabilis, non habet pœnæ lacrymas ſuæ. At ille qui caſtigat corpus ſuum, & ſui ſollicitus gubernator eſt, atque ingemiſcens & dolens lapſus ſuperioris offenſæ quærit quomodo abluat eam fletibus pœnirentiæ, hic lavat per ſingulas ooctes lectum ſuum. Non dormiamus ergo totis noctibus:
F ſed maximam partem earum lectioni & orationibus deputemus.

33. Audi Eccleſiæ vocem quærentis etiam in noctibus Chriſtum. *In cubili*, Cant. 3. 1.
ioquit, *meo, in noctibus quæſivi quem dilexit anima mea*. Accipe ſecundum litteram. Quæſivit io noctibus oraodo, deprecando, etiam lacrymis deplorando. Quæſivit in noctibus; quia poſuit tenebras latibulum ſuum; ut quærere eum

a Edit. vet. ac mſſ. aliquot: *tunc perturbatur cor, ſqualorem immunditiæ non veretur*. Alii: *tunc perturbatur cor ſqualore immunditiæ: non videtur caſtitas*. Rom. edit.... *ſqualor immunditiam non veretur, caſtitatis* &c. Sed omnium optime Remig. cod. & alii nonnulli, quos idcirco hic ſequi nobis viſum eſt.

eum ſollicitius diſceremus. Quæſivit igitur in prophetis Eccleſia ex gentibus congregata, & ideo credidit. Denique adventus dominici teſtimonia de prophetis Evangeliſtæ Pauluſque poſuerunt.
Pſ. 18. 3. Unde ſcriptum eſt, quia *nox nocti indicat ſcientiam*. Quæſivit in noctibus, in perſecutionibus & adverſis, in tribulationibus & laboribus duris. Nox eſt nmnibus quibus non eſt perfecta
Johan. 9. 4. ſecuritas; unde ait Dominus: *Veniet nox, quando nemo poteſt operari;* cum in hoc mundo ſum, lux hujus mundi ſum. Non ergo operemur in tenebris. Si enim lucent opera noſtra, non nperamur in tenebris, ſed in lumine. Dies eſt quibus adeſt Chriſtus: nox eſt quibus ſe denegat.

34. Non magnum ergo ſi tunc Domino gratias agas, quando in proſperis & ſecundis es: ſed ſi tunc adhæreas Chriſto, quando te perſecutor exagitat, quando aliqua procella perturbat. Amiſiſti filium? In illo doiore, in illa nocte, in illa deſtitutinne mementn domini Dei tui; ne quaſi non exauditus; ingratus ſis, & in tua prævaricaris ærumna. Pulſus es in exſilium? Memento dnmini Dei tui; ne patriæ interdictæ tibi, caritatem Deo præferas. Alicujus divitis oppreſſus porentia amiſiſti proprias facultates, indiges ſumtu? Memento domini Dei tui; ne nox te egeſtatis abducat a devotionis affectu. Hoc eſt enim mandatum Legis, ut in nocte magis quæras, quando magis exaudiaris a Domino, & poſſis dicere:
Pſ. 117. 5. *In tribulatione invocavi Dominum, & exaudivit me in latitudine*.

35. Sed nec quærere perfunctorie abundat ad gratiam, ſed ut inſiſtas & intendas muneri. Denique iſta vel Eccleſia vel anima, quæ requiſivit in cubili, quæſivit in noctibus, primo non invenit; quia fortaſſe in cubili quæſivit: ſed poſteaquam ſurrexit, & abiit in
Cant. 3. 2. 3. & 4. civitatem (vide ne illam civitatem in quam Dominus celebraturus paſcha,
Mat. 26. 18. diſcipulos deſtinavit dicens: *Ite in civitate ad quemdam*) poſteaquam in foro, ut dixi, quæſivit, invenit quem dilexit, ubi oleum venditur, quod exſpe-
Matt. 25. 9. ctantes Sponſum emere conſuerunt, ubi jus, ubi leges. Si lex ſpiritalis, & fnrum eſt utique ſpiritale, ubi diſputant periti legis æternæ. Quod forum non litibus tumultuoſum eſt, ſed Chriſti tribunalibus glorioſum. Ubi quæſivit, inquam? In foro: & poſt quæſivit in plateis, de quibus hi qui ad patris fa-
Luc. 14. 21. milias Evangelici prandium convenirent, colligebantur, qui vocati excuſandum ſe ab bujuſmodi epulis non putarunt. Poſleaquam in foro, inquam,
Cant. 3. 3. & plateis quæſivit, incidit in eos qui circumeunt civitatem: & tunc demum potuit invenire quod quæſivit, fortaſſe eo quod in tribulatione & metu poſita magis inveniat gratiam. Denique in
Cant. 5. 7. poſterioribus ait: *Invenerunt me qui circumeunt civitatem ... tulerunt mihi pallium*. Habuit ergo certamen: ſed qua ratione ſupra non tulerint pallium, hæreo reperire; niſi forte quia ibi interrogaſſe
Cant. 3. 3. ſe dixit: *Numquid quem dilexit anima mea, vidiſtis?* Quæ Cbriſtum loquebatur, nec exuta eſt pallio, & quem quærebat, invenit.

36. Diſce quemadmodum quæratur Chriſtus. Ab his utique qui non perfunctorie quærunt, ſed vinlenter reti-
Ibidem 4. nent, ſicut iſta quæ ait: *Tenui eum, & non dimiſi eum*, fide invenit, meditatione conſtrinxit. Si bonos cuſtodes accipimus, utique Angeli ſunt. Qui ergo Angelos tranſivit, Verbum invenit; ideo non multum intervalli ſuit, cum tranſivit ab his, & invenit Jeſum. Quomodo ergo infra tulerunt pallium; niſi forte [a] quia proceſſu oppreſſæ fidei Eccleſia dum nudatur, a Dominn plus amatur, exſpolians ſe veterem hominem, ut novum induat, quem non operiunt indumenta, ſed mentis ſecreta clarificant: aut quia amictum ſapientiæ ſæcularis ad Chriſtum ventura depoſuit? Et Noe exutus eſt pallium poſteaquam cœpit eſſe perfectior.

37. Simus ergo memores juſtificationum cæleſtium; ut dum eas ſecreta mentis voce cantamus, memores ſimus in nocte nominis Domini, & dicamus,
℣. 56. ut ſcriptum eſt: *Hæc facta eſt mihi; quoniam juſtificationes tuas exquiſivi;* hoc eſt, hæc memoria facta eſt mihi, ut memor eſſem & in nocte nominis tui, non ebrietate ſopitus, non epulis reſolutus in ſomnum, non curis ſæcularibus occupatus; ut nblivia mihi tuæ venerationis irreperent: ſed quotidiana meditatione membra caſtigans, & intentionem mentis exercens; ut aſſiduitate fiat nobis curſus iſte ſolemnis; ut dominum Jeſum etiam in noctibus toto veneremur affectu, cui eſt gloria, laus, perpetuitas a ſæculis, & nunc, & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

a Edit. Rom. *quaſi proceſſu operis, ſive fidei*. Vet. *quia proceſſu opere ſue fidei*. Mſſ. *quia proceſſu*, alii, *operum*, alii, *operoſæ*, multi, *oppreſſæ*, non pauciores, *oſtenſa fidei*. Rurſus eodem loco vet. edit. cum parte mſſ. *Dominus plus amatur*. Rom. cum alia parte: *a Domino plus amatur*.

SERMO OCTAVUS.

ח Heth.

1. OCtava littera *Heth*, quæ interpretatione latina dicitur *pavor*: ſanĉtorum pavor eſſe conſuevit. Denique pavor cecidit in Abraham, cum ſacrificium offerret plenum myſterii ſpiritalis. [Gen. 15.12.] Ipſe quoque David ait: *Ego dixi in pavore meo, Omnis homo mendax*. [Pſ. 115.2.] Religionis enim reverentiam ſignificat magis, quam infirmitatem timoris; licet etiam ipſe timor ſecundum Deum ſanĉtus ſit: *Initium* enim *ſapientiæ timor Domini*. [Pſ.110.10.] Ergo qui timent Deum, ſapientes: qui autem ſapientes, beati; *Beatus* enim *quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum*. [Pſ. 93. 12.] Hi quoque qui timent Deum, beati ſunt, ſicut exempli exſtat auĉtoritas, quia *Beati omnes qui timent Dominum*. [Pſ. 127. 1.] Ita colligitur quia timentes Deum, & ſapientes ſunt, & beati. Sanĉtus igitur timor Domini; quia vere ſanĉtorum eſt pavor.

2. Denique præmiſſa hac littera, ſtatim ſequitur perſona juſti dicens: *Portio mea, Domine: dixi cuſtodire legem tuam*. [V. 57.] * Codices plerique hunc verſiculum qui primus eſt litteræ oĉtavæ, ultimo loco litteræ habent ſeptimæ: ſed ſecundum Hebræos emendatus apud Græcos pſalmorum liber hunc verſum docuit nos oĉtavæ litteræ copulandum. Deinde ordo ipſe & numerus verſuum ita convenit, ut ab eo incipiat oĉtava littera.

3. *Portio*, inquit, *mea Dominus*. Quam rarus in terris qui poſſit dicere: *Portio mea Dominus*: quam alienus a vitiis, quam ſegregatus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum ſæculo, nihil mundi hujus vindicet ſibi, [a] non ſit corporalium poſſeſſor cupiditatum, quem non inflammet libido, non ſtimulet avaritia, non laſcivia effeminet, non luxuria decoloret, non ſternat ambitio, non maceret invidia, non aliqua negotiorum ſæcularium cura ſollicitet, verus miniſter altaris, Deo non ſibi natus.

4. Levi enim, ut habet Interpretatio, ſignificat ipſe mihi adſumtus, ſignificat & ipſe meus, ſignificat & tantum adſumtus, ſignificat & adſumtus mihi. Ipſe idem & mihi Levi, & Deo eſt; quomodo idem & mihi ſacerdos, & Deo eſt: & mihi advocatus, & Domini deprecator: pro me offerens ſacrificium, & idem ſe offerens Domino? Denique & alibi Levi interpretatione dicitur, pro me. Etenim ſi a me nominetur Levi, pro me eſt: ſi pro me offerat, pro me eſt: ſi pro me interveniat, pro me eſt. Sin autem vocetur a Domino, ipſe mihi dicitur, hoc eſt, non alii tributarius, non decimarius, non de poſſeſſione munificus: ipſe mihi, hoc eſt, tamquam abundans pro his omnibus, non ab hoc decimas, non fruĉtus, non dona quæro, non munera, ipſe mihi pro munere eſt, ipſe eſt pro tributo: non in poſſeſſione ſua munificus mihi, ſed ipſe mihi poſſeſſio, ipſe meus fruĉtus, ipſe meus cenſus adſumtus mihi, vel adſumtus a me. Non poteſt hoc ſine divina eſſe gratia. Sicut enim poſſeſſio non poteſt mea eſſe, niſi emero eam; ſic non poteſt eſſe Levi, niſi fuerit adſumtus a Domino; cum enim adſumtus fuerit, reĉte dicitur ipſe meus. Denique cum Moyſi diĉtum eſſet ut populo Judæorum per tribus ſingulas divideret incolatus, & diſtribueret ſingulis tribubus portionem, tribum Leviticam excepit Deus dicens: *Filiis Levi non erit portio, neque ſors in medio fratrum ſuorum; quia dominus Deus pars eorum eſt*. [Deut. 10.9.] Et alibi. *Ego Dominus portio eorum*. [Num. 18.20.]

5. Negatur his terrena diviſio; ut ipſi dum ſæcularem ſibi non vindicant portionem, fiant cæleſtis poſſeſſio: vel hoc ſolum noverint poſſidere, hoc eſt, fidei & devotionis obſequium; multo ditiores quam qui poſſeſſionum ſuarum ſpatia ampla diffundunt. Quantumlibet enim fines ſuos extendant, & terra deficit, & mare includit inſanas cupiditates, & pendunt tributa majora quam fruĉtus ſunt. At vero iſte nihil ſibi poſſidens, nulli niſi Deo militat, ſupra terram ejus eſt portio, non eum terra deficit, non mari clauditur. Cui PORTIO Deus eſt, totius poſſeſſor eſt naturæ. Pro agris igitur ipſe ſibi ſatis eſt, habens bonum fruĉtum, qui numquam poſſit perire: pro domibus ſatis eſt ſibi; ut ſit habitatio Domini, & templum Dei, quo nihil poteſt eſſe pretioſius. Quid enim

* Ex toto hujus operis contextu, & ex hoc potiſſimum loco evidentiſſime colligitur talem Ambroſii tempore fuiſſe hujus pſalmi in exemplaribus hebraicis, græcis, ac latinis diviſionem, qualem etiam nunc in eis reperimus. Porro obſervandum obiter verſum Ambroſio idem eſſe ac ſententiam, ſive abſoluti ſenſus comprehenſionem; cum ſæpius, ubi de ſacria paginis agitur, verſus nihil aliud ſignificet, niſi vocum ſeriem quam nos Galli lineam vocitamus. Hæc autem omnino ſex diĉtionibus conſtabat, eoque conſilio excogitata fuerat, ne quid Scripturæ aut demi aut adjici poſſet. Vide Criticen vet. Teſtam. cap. 26.

a Mſſ. tres: *non ſit corporalium poſſeſſionum cupiditas*. Decem cum ant. edit. *Non ſit corporalium poſſeſſio cupiditatum*. A quibus non abit edit. Rom. niſi quod ex uno cod. Vat. habet: *Cui ſit* &c. Sed cum relativum neque in edit. ant. neque in mſſ. ullis Gall. repertum ſit, lectionem cod. Remig. ac Vind. potiorem duximus.

enim pretioſius Deo? Aut quid deeſt ei viro qui poteſt dicere: *Non contingat mihi gloriari niſi in cruce domini noſtri Jeſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo?* Galat. 6. 4. Non poteſt in hoc princeps mundi hujus ſibi conſortium vindicare, in quo nihil ſuum invenit.

6. Ideoque Dominus qui venit docere, ut fieret nobis Deus portio, ait: *Venit enim hujus mundi princeps, & in me invenit nihil.* Joh. 14. 30. Meritoque nos imitatores ſui eſſe volens ait: *Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam.* Matt. 10. 9. Unde Petrus oſtendens in Deo portionem ſibi eſſe, non in ſæculo, ait: *Argentum & aurum non habeo, ſed quod habeo, hoc tibi do, In nomine Jeſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula:* Act. 3. 6. hæc eſt portio mea: hæc eſt ſors mea: portio mea Chriſtus eſt. *In nomine*, igitur, *Chriſti Jeſu ſurge & ambula*, hoc eſt, in portione mea dives ſum, in portione mea potens ſum: merito tales præſumo fructus iſtius portionis, ut ſalus & vita donetur; quia hoc eſt iſtius patrimonium portionis quam elegi mihi. Dixit hoc claudo, & ſurrexit qui erat claudus ab utero matris ſuæ. Quomodo ergo Petrus poterat portionis ſuæ damna ſentire, qui naturæ damna reparabat?

7. Quare non habeas argentum atque aurum, Petre, dic nobis: dic etiam quid ſit iſtud quod habere te dicis, qui omnia quæ habebas, te reliquiſſe dixiſti. Sic enim locutus es Domino: *Ecce nos omnia reliquimus, & ſecuti ſumus te,* Mat. 19. 27. hoc eſt, non quæſivimus quæ ſæculi ſunt, non quæſivimus partem de poſſeſſionibus: ſed te elegimus portionem. Reliquiſti ergo ante omnia, Petre, quæ habebas; unde habes quod habere te dicis? Surgit claudus, & ſono tui ſermonis erigitur. Sanitatem aliis donas, qui indigebas ipſe tuæ ſalutis auxilio. Reliquiſti ergo quæ habebas, & cepiſti quæ non habebas. Chriſtus tibi portio, Chriſtus tibi poſſeſſio eſt. Illius nomen [a] tibi munificum, illius nomen tibi eſt fructuoſum, illius nomen tibi tributa dependit, & bona tributa, non pecuniæ, ſed gratiæ. Portio tua non ariditate ſiccatur, non imbre diluitur, non * frigore uritur, non tempeſtate quaſſatur. Per diem ſol non uret te, neque luna per noctem. Serva portionem quam elegiſti; ea eſt enim portio, quam terrenæ partes æquare non poſſunt. Quid enim eſt quod conferri poſſit his, de quibus Deus dicit: *Et inhabitabo in illis?* Levit. 26. 12. Quid magnificentius hoſpitio cæleſti? Quid beatius poſſeſſione divina? *Et deambulabo,* inquit, *in his.* 2. Cor. 6. 16. Alii queruntur de ſui ruris anguſtiis: in te Deo eſt ampla poſſeſſio, in quo deambulare ſe dicit, hoc eſt, laxa ſpatia habitationis inveniens, qui terram includit manu; ſic enim ſcriptum eſt: *Quis menſus eſt manu aquas, & cælum palmo, & univerſam terram clauſa manu?* Eſai. 40. 12. Cui mundus anguſtus eſt, tu ei ampla es domus. *Portio*, inquit, *mea Dominus.* Dicit hoc martyr. Ipſi ergo vivamus, cui mori eſtglorioſum. Aliis verbis quam bene dixit hoc Paulus, oſtendens nullam habere ſe in hoc ſæculo portionem! Sic enim ſcriptum eſt: *Uſque ad hanc horam & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis vapulamus, & inſtabiles ſumus, & laboramus operantes manibus noſtris. Maledicimur, & benedicimus: perſecutionem patimur, & ſuſtinemus: blaſphemamur & obſecramus. Tamquam luſtramenta hujus mundi facti ſumus, omnium purgamenta uſque adhuc.* 1. Cor. 4. 11. 12. & 13.

8. Fortaſſe moveat quod purgamentum ſe eſſe dixit. Non enim eſt. Sed hoc ſæcularibus videtur, qui putant ſummam in divitiis eſſe gloriam, vel decorem. Nonne iſti univerſos purgamenta eſſe putant, quicumque illis obſequuntur propter divitias, & mirantur eos propter opes, timent propter potentiam, laudant propter nobilitatem? Sed hæc omnia Paulus detrimenta magis putabat eſſe, quam commoda. Ideoque ait: *Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Chriſtum detrimenta eſſe propter eminentem ſcientiam Chriſti Jeſu domini mei, propter quem omnium detrimentum paſſus ſum, & æſtimor ſtercora, ut Chriſtum lucrifaciam.* Philip. 3. 7. & 8. *Æſtimor*, inquit: non eſt hæc mea, ſed aliena ſententia. Frequenter enim æſtimatur pauper ille irridendus & exſecrandus propter illuviem veſtium, aut vulnerum cicatrices; eo quod in terra nullam habeat portionem; & tamen portio ejus in cælo eſt. Anima ejus ibi ſibi patrimonium collocavit; quia audivit Jeſum dicentem: *Nolite theſaurum vobis condere in terra . . . . ſed theſaurum*, inquit, *vobis condite in cælo.* Matth. 6. 19. & 20.

9. Sed hoc divites audire non poſſunt. Clauſas aures habent, & ſono æris

a MSſ. Rem. Fiſc. & Sorb. duo, *tibi munificum*. *Et ſecuti ſumus te, hoc eſt, quæſivimus Jeſum. Illius nomen tibi* &c.

* *Urere*, non modo noxiam vim caloris ac frigoris paſſim ſignificat, verum etiam cujuſvis alterius rei. Sic Horat. lib. 1. epiſt. 10.

ut calceus olim
Si pede major erit ſubvertet, ſi minor uret,

Id eſt, lædet. Hoc etiam modo locutum reperimus B. Hieron. atque alios.

æris obtuſas : nummus magis illis re-
ſonat, quam verba divina. Denique
acceſſit quidam dives ad Dominum,
qui portionem Domiouni non habebat.
Habebat enim multas poſſeſſiones : ſed
Dominus non inter multa numeratur,
non enim dignatur habere cum ſæculo
conſortium. Quæ enim portio juſtitiæ
cum iniquitate? Dicit ergo hic dives :
Luc. 18, 18. *Quid faciens vitam æternam poſſidebo?* Reſ-
pondit ei Dominus: *Mandata noſti? Non*
Ibidem 20. & 21. *homicidium facies, non adulterabis, non fal-*
ſum teſtimonium dices : oſtendens vitam
æternam in his eſſe mandatis. At ille
juſtificare ſe volens dicit : *Hæc omnia*
feci, quid mihi reſtat? Ad quem Domi-
nus ait, volens ei Dominum fieri por-
tionem, non pecuniam, non poſſeſſio-
Ibidem 22. nes, ſed verum Deum: *Si vis perfectus*
eſſe, vade, vende omnia quæ habet, & da
pauperibus, & habebis theſaurum in cælo,
& veni, ſequere me. Verum ille cui
portio aurum atque argentum erat,
ſine quibus eſſe non poterat, & eum
quibus Dominus illi portio eſſe non
poterat, contriſtatus eſt. Unde Domi-
nus pronuntiavit impoſſibile eſſe, ut
dives intret in regnum cælorum, ſed
quod impoſſibile per humanas cupidi-
tates, hoc per divinam gratiam ſolam
poſſe eſſe poſſibile.

Matth. 19. 29. 10. Allbi quoque ait: *Quicumque reli-*
querit patrem aut matrem, domum, aut
fratres, aut ſorores . . . centuplum accipiet
in hoc ſæculo, & vitam æternam poſſidebit.
Forſitan autem dicas : Utique qui re-
linquendo domum (per domum autem
totum cenſum intellige) qui relin-
quendo propinquos Deum ſecutus fue-
rit, portio Domini eſt, & portio Deus
illi eſt ; habet etiam vitam æternam :
& quia accepto centuplo fit in hoc
ſæculo dives, dives, inquies, intrat in
regnum cælorum. Deinde ſi centuplum
dat Dominus eorum, quæ etiam ſim-
pla impedimentum adferre conſueve-
runt ad perceptionem hereditatis æter-
næ : centum ergo poſſeſſiones reddit
pro una poſſeſſione, centum pondo
auri pro uno pondere.

11. Multos quidem in hoc ſæculo
qui ſua pauperibus donaverunt uberio-
re theſauro locupletatos fuiſſe cognovi-
mus. Et pulcherrimus locus, ut etiam
ad miſericordiam provocentur. Sed non
debent a Domino ſæcularem hujuſmodi
exigere mercedem, nec ſperare quæ
mundi ſunt : ſed magis quia iis qui
omnia reliquerint, Deus portio eſt.
Ipſe eſt utique merces perfecta virtu-

A tum, qui non centupli enumeratione,
ſed perfectæ plenitudinis æſtimatione
cenſetur. *Ego*, inquit, *Deus tuus ſum*. Gen 17. 1.
Non dixit, ero, ſed jam ſum, jam
inhabito, jam poſſideo. Aufert dilatio-
nem, ubi invenit juſti confeſſionem.
Sane alibi ait: *Hodie mecum eris in para-* Luc. 23. 43.
diſo. Futurum promittit : ſed id quod
futurum eſt, unius diei ſpatio non
patitur protelari. Denique potuit dice-
B re: *Mecum eris in paradiſo* : ſed addidit,
hodie; ne dilatione gratia minueretur.

12. Sed non illi ſoli dicit dominus
Jeſus : *Hodie mecum eris in paradiſo* : ſed
& tibi dicit : *Mecum eris in paradiſo*, ſi
confitearis dominum Jeſum, ſi ejus
patrocinium tibi poſcas, ſi & ipſe di-
cas : *Memento mei, Domine, dum veneris* Ibidem 42.
in regnum tuum. Sed tibi non dicit :
Hodie mecum eris : dicit martyri : *Hodie*
C *mecum eris in paradiſo*. Tibi non dicit,
quia adhuc es in hoc febricoti corpore
conſtitutus, in hoc concupiſcenti, in
hoc terrena adhuc deſideranti: ſed cum
potueris dicere : *Dirupiſti vincula mea*, Pſ. 115. 16.
hoc eſt, ſolviſti curſum iſtius vitæ,
liberaſti me ex hoc mortis corpore,
tunc tibi dicit : *Hodie mecum eris in pa-*
radiſo.

13. Habes igitur homo inter multa
propoſita etiam hujuſmodi portionem.
D Propoſuit tibi Dominus in portione
poſſeſſiones, in portione aurum, in
portione argentum, in portione hono-
res, in portione nobilitatem : propoſuit
etiam in portione ſe ipſum. Habes
plurimas portiones, elige quam putas.
Non te numerus perturbet, ſed exci-
tet gratia : non labor avertat, ſed fru-
ctus invitet. In portione divina gemi-
tus & labores ſunt. Unde & ſanctus
Apoſtolus, cui portio Deus erat, ait.
E *Heredes ſumus Dei, coheredes autem Chriſti;* Rom. 8. 17.
ſi tamen compatimur, ut ſimul glorificemur.
Vides quia ubi hereditas Chriſti eſt,
ibi debeat eſſe compaſſio. Qui autem
compatitur, non perfunctorie compa-
titur, ſed ut tribulationes Chriſti in
corpore ſuo impleat, ſicut implebat &
Paulus, implebat & Hieremias, qui
ait ſub hac ipſa littera : *Miſericordia* Coloſſ. 1. 24.
Domini eſt quod non defecimus; [a] *quia non* a
ſunt conſummatæ miſerationes ejus : renovabit
F *illas ſicut lux matutina. Multi ſunt gemitus* Thren. 3. 22. & ſeq.
mei, & cor meum defecit. Sors mea Domi-
nus, dixi ; ideo ſuſtinebo eum, Qui ergo
ſuſtinet Dominum, ſors Domini eſt.
Unde & David qui ait : *Suſtinui Domi-* Pſ. 39. 2.
num, & reſpexit me, hoc loco portionem
ſibi Deum eſſe profitetur.

14. Quam

a Rom. edit. *quia non ſunt conſumtæ miſerationes ejus*. Aliæ & mſſ. ut in textu Sed utraque lectio exoriri potuit ex LXX. qui ſic ſcribunt, ὅτι οὐ συνετελέσθησαν οἱ οἰκτιρμοὶ αὐτοῦ, quod utroque modo explicari poteſt. Ceterum ſi quis hujus loci verba, prout hic jacent, cum iis quibus exprimitur in ſacris codicibus, conferre voluerit, non minimam inter illa reperiet diſcrepantiam.

Digitized by Google

14. Quam rarus qui iſtud uſurpet ſibi: non nobilitate, non divitiis uſurpatur. Sap. 7. 1. & ſeq. Denique rex ille dives ait: *Sum quidem & ego mortalis homo, ſimilis omnibus, & ex genere terreno illius qui prior factus eſt, & in ventre matris figuratus ſum caro: decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine, ex ſemine hominis, & delectamento ſomni conveniente: & ego natus hauſi communem aerem, & ſimiliter in terram decidi, & primam vocem ſimilem omnibus emiſi plorans: in involumentis nutritus ſum, & curis magnis*. Et addidit: *Nemo enim ex regibus diverſum habuit nativitatis initium. Unus ergo omnibus eſt introitus nativitatis ad vitam, & ſimilis exitus*. Et quia vidit commune eſſe nativitatis exordium, elaboravit eſſe portio Dei, & invocavit, & venit in eum ſpiritus Ibidem 7. ſapientiæ. Sed loxurioſi aliam partem Sap. 2. 7. & 8. eligunt, qui dicunt: *Vino pretioſo & unguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos roſis, antequam marceſcant*. Et infra: Ibidem 9. *Quoniam hæc pars noſtra, & hæc ſors*.

15. Quam magnum contemnere divitias: ſed quam rarum hoc ipſum eſt! Utique & Moyſes potuit regis eſſe ſucceſſor, nutritus a regis filia. Potuit ergo eſſe non ſolum [a] quaſi Pharao, ſed etiam Pharao, & Pharao potuit eſſe ſicut Moyſes; uterque enim homo: ſed omnis potentia hominis in affectu eſt. Moyſes noluit rex eſſe, cum poſſet: ſed opprobrium Chriſti theſauris Ægypti arbitratus eſt præferendum: ſed fugiendo potentiam, potentior factus eſt; factus eſt enim in deum regi Pharao. Rex erat Pharao, ſed deus non erat: Moyſes factus eſt illi deus, hoc eſt, regi ipſi terribilis, quem rex metueret & timeret. Sed hæc erat potentia ſanctitatis. In talium congregatione deorum Deus ſtat atque diſcernit. [b] Et tu ſi vis deus peccatoribus eſſe, terrori regibus, reverentiæ aliis; ut tamquam Deo tibl videantur eſſe ſubjecti, quia operaris in Dei nomine: contemne quæ ſæculi ſunt, & Dominicæ paſſionis opprobrium contende omnibus præferre divitiis. Opprobrium dico, quod illis videatur opprobrium, hoc eſt, Judæis ſcandalum, gentibus ſtultitia, nobis autem virtus Dei atque ſapientia. Sed hoc Pharao opprobrium putans, hoc eſt, inopiam, ignobilitatem, contumelias, maluit diaboli eſſe, quam Dei portio: & ideo qui Deo ſubjectus eſſe nolebat, interceſſioni hominis ſe ipſe ſubjecit. Ergo quia portio Dei erat ſanctus prophera David, recte ait: *Dixi cuſtodire legem tuam*: ſpiritalem utique legem dicit, ſicut & Paulus oſtendit. Nam qui corporaliter Legem interpretati ſunt, non cuſtodiunt Legem, ſed prævaricantur.

16. Veniamus ad ſecundum verſum, v. 58. qui ita eſt: *Deprecabor vultum tuum, Domine, in toto corde meo: miſerere mei ſecundum eloquium tuum*. Legimus in veteri Teſtamento quod deprecatus ſit Moyſes ut vultum Dei videret, & reſponſum ſit ei: *Nemo videbit faciem* Exod. 33. 20. *meam, & vivet*. Myſtice hoc primum intelligamus. Moyſes Legis figuram accepit: Lex per occulta myſteria nuntiat Chriſtum, non autem facie ad faciem demonſtrat, ſicut Evangelium demonſtravit. In ipſo enim facie ad faciem loquebatur; licet in Evangelio homo natus ex Virgine apparuerit, Verbum autem ſe per opera demonſtraverit. Et fortaſſe hoc declaratum ſit Moyſi, quod populus Judæorum moriturus eſſet, & quod facie ad faciem Chriſtum vidiſſet, & non crediſſet. Quod ſi ad Legem referas, etiam finis Legis Chriſtus eſt, ſecundum illud Apoſtolicum: [c] *Finis enim Chriſtus eſt ſecundum Legem omni credenti*: Rom. 10. 4. Et mortua eſt Legis interpretatio corporalis, ubi dominus Chriſtus Jeſus ſpiritalem ejus gratiam demonſtravit. Vel certe quia omnes qui Chriſtum vidimus, & baptizati in Chriſto ſumus, mortoi ſumus peccato; quia viventes Legis vinculis tenebamur. Ubi autem in Chriſto mortui ſumus, mortificati utique ſumus Legi per corpus Chriſti, ut ſimus alterius qui ex mortuis reſurrexit. Sed hoc myſticum eſt.

17. Morale autem, hiſtoriæ veteris facit nos meminiſſe debere, quæ eſt de ſancto Moyſe, qui rogavit Deum ut ſe demonſtraret ei Deus, & ut facie ad faciem eum videret. Norat utique

a Ita mſſ. omnes. Edit. vero *quaſi Pharao, ſed ipſe Pharao potuit eſſe. Uterque &c.* Sed lectionem noſtram præſtare manifeſtum eſt.

b Am. atque Era. cum maxima mſſ. parte: *Et tu ſi vis deus peccatoribus eſſe terroris*. (mſſ. *terrori*) *regibus reverentiæ*, ut &c. Edit. Gill. ac Rom. *Et tu ſi vis tamquam Deus peccatoribus eſſe terrori, regibus*, Rom. & *regibus reverentiæ*. Verum cum hæc lectio mſſ. ſuffragio deſtituatur, & illa non ſatis plenum offerat ſenſum, magis placuere verba codicum Lat. & Nav. alterius, quæ proinde in contextum tranſcripſimus. Nec tamen diſplicet cod. Reg. ita præferens . . . . . *regibus terrori ac reverentiæ*.

c Rom. Edit. *Finis enim Legis eſt Chriſtus ad juſtitiam omni credenti*. Et biq quidem ei favent quotquot nunc exſtant Paulinarum epiſtolarum exemplaria, immo & Ambroſius ipſe ſupra Serm. 5. num. 22. atque alibi; placuit tamen mſſ. ac vet. edit. omnium lectionem non deſerere. Iterum poſt duos verſus mſſ. ſeptem, *qui in Chriſtum credimus*. Sed forſan alios mſſ. & cunctas edit. ſic emendari oportere viſum ſcriptoribus, quod non cogitarent ſuperius poſitum, in Evangelio Chriſtum facie ad faciem demonſtrari. Itaque poſt verba: *qui Chriſtum vidimus*, ſubintellige in Evangelio. Non male tamen Reg. Cod. *qui Chriſto vivimus*.

utique ſanctus vates Domini quod inviſibilem Deum facie ad faciem videre non poſſet: ſed devotio ſancta menſuram ſupergreditur, & putavit Deo etiam hoc eſſe poſſibile; ut corporeis oculis faceret id quod eſt incorporeum, comprehendi. Non eſt reprehenſibilis hic error, ſed etiam grata cupiditas atque inexplebilis, quod Dominum ſuum velut manu tenere, & obtutu oculorum videre cupiebat. Sciebat ad imaginem & ſimilitudinem Dei factum eſſe hominem. Quando enim electus a domino Deo eſt ad populum liberandum, impletus eſt ſpiritu ſapientiæ. Viderat Angelum illum & faciem ejus in gloria. Denique fulgente ejus lumine, pavefactus eſt, & vidit rubum a uri, & non exuri. ᵃ Viſum cæpit fulgoremque mirari: acceſſit cupiditate & gratia provocatus; ut diligentius fulgorem illum in rubo conſideraret. Itaque ſi tantum accepit ardorem, tantam ſublit cupiditatem, cum Angelum vidiſſet in flamma ignis de rubo; ut licet pavore apprehenſus conſiderare non auderet, conſiderare tamen vellet: quanto magis vultum Domini corporaliter videre deſiderabat, dicens intra ſe vultum illum plenum lucis, plenum gloriæ, plenum virtutis, plenum divinitatis. ᵇ Non plus poſſum dicere vel b ſentire de Deo; *Cum enim conſummaverit homo, tunc incipit: & cum finierit, tunc aporiabitur*, ut ſcriptum eſt; quia incomprehenſibilis eſt Dei æterna majeſtas. (Eccl. 18. 6.)

18. Irritus quidem erat poſtulationis effectus, ſed affectus probabilis ſervi; quia ultra naturam ſuam devotione progreſſus de Domini Angelis æſtimabat, quantum in Domini vultum plus deſideraret, quo cupiditatem ſuam geſtiret explere. Noverat in ipſo homine aliam poſt mortem futuram gloriam, aliam claritatem. Sicut enim ſtella a ſtella in claritate eſt, ita & reſurrectio mortuorum: quæ etſi ſeminatur in corruptione, ſurget tamen in incorruptione, ſurget in gloria, ſurget in virtute, ſurget corpus ſpiritale. Qui ergo hæc ſcire poterat, merito præſumebat ut vultum Dei videre cuperet, quem eſſet obita corporis morte viſurus. Talem certe etiam formam receperat, talem Dominus jam probabat; ut non diſtaret ab Angelis cæleſtis miniſter & executor oraculi. Et ideo cum ſciret quia Angeli puſillorum quotidie viderent faciem Patris qui in cælis eſt, putavit quod jam eam videre deberet, tamquam oblitus corporis, & carne depoſita, ſicut ille qui in corpore adhuc poſitus, cum raperetur in paradiſum, utrum in corpore, ſive extra corpus raptus eſſet ad tertium cælum, neſcire ſe dixit. (2. Cor. 12. 3.) Sancti enim etiam cum gerunt corpus, non ſunt tamen in carne, ſed in ſpiritu; quoniam qui in cupiditate & converſatione ſunt carnali, Deo placere non poſſunt. ᶜ Sancti c autem converſatio in carne non erat, ſed in cælo, ſicut Paulus oſtendit. (Philip. 3. 20.)

19. Et quid dicamus de probabili deſiderio vultus divini? Homines etiam ſi quem nobilem, ſi quem fortem, ſi quem ſapientem eſſe audiunt, tamquam ſupra hominem arbitrantes, concupiſcunt videre. Procedit imperator, ᵈ d cujus regiæ poteſtati commiſſa pars eſt orbis terrarum, concurrunt omnes, & in tanta multitudine illum ſolum adſpicere geſtiunt, & de fulgore purpuræ plus quiddam eſſe in vultu imperatoris exiſtimant. Miraris ſi Dei deſiderabilis vultus eſt, cum conformem ſui hominem humanus omnis miretur affectus? Hinc datur intelligi etiam illud, quod imperatori unuſquiſque nullius reus criminis geſtit occurrere. Nam etſi crimen habeat conſcientia, tegunt illud tamen cordis occulta, dummodo publico non ſit involutus reatu, nec ſit aliquod ejus crimen expreſſum: denique ubi rei aliqui fuerint ᵉ advocati, & imperatori ſe & ipſis e judicibus offerre prohibentur: quemadmodum turpes lenonum meretricumque perſonæ a conſpectu vel judicis, vel imperatoris arcentur; ne turpiſſimorum viſus offendat vultus regii claritatem. Qui autem bene ſibi conſcius eſt, nullius criminis reus, quaſi innocens prodit in medium.

20. Ex

a Sic mſſ. exceptis duobus, ubi legitur: *Viſu cepit fulgorem, quem mirari acceſſit*. Ab his etiam non diſcrepant edit. niſi quod præferunt, *quem miratus acceſſit*.

b Edit. omnes hoc loci addebant: *Quem eſſe dicam?* Eleganter quidem, at nihil tale in mſſ. invenias.

c Edit. *Sancti autem converſatione in carne non ſunt*. Duo mſſ. *non erant*. Alii vero omnes ut ſupra in corpore. Putamus autem vocem, *ſancti*, de Moyſe intelligendam, cujus converſationem in cælo fuiſſe noſter eo probat, quod talem eſſe ſanctorum converſationem doceat Apoſtolus.

d Rom. edit. *cujus datum eſt regiæ poteſtatis, cui commiſſa* &c.

e Eadem Rom. edit. *adnotati*. Sumitur autem ea vox in jure, potiſſimum duplici modo: primo pro his quos per abſentiam accuſatos præſes requirendos in acta retulit: ſecundo pro illis quos deportandos præſes adnotavit, vel de iiſdem deportandis ad principem ſcripſit; ut docet Briſſ. ad hanc vocem. Sed cum neutram ex his interpretationibus ſatis commode admittat ſeries orationis, cumque omnes mſſ. ac vet. edit. huic voci refragentur, dicendum eos hoc loco dici advocatos, qui crimen ſuum palam fatentur. Nam advocare interdum uſurpari pro rem factam agnoſcere, & hinc ortum traxiſſe gallicum verbum, *advouer*, ſcriptum reperies in Gloſſario doctiſſimi Cangii ad idem verbum. Ceterum lib. 15. Cod. Theod. tit. 7. *de Scenicis* leg. 12. cautum eſt, ne turpium perſonarum picturas in locis ubi conſecrantur imperatorum imagines, liceat *adnotare*: quod nonnihil Ambr. locum illuſtrat.

Digitized by Google

20. Ex his ergo ſancti Moyſis comprehendamus affectum. Videre Dei vultum [a] quaſi innocens velut qnodam vultu conſcientiæ deſiderabat: aperire ei faciem mentis internæ, cognoſci plenius geſtiebat & Moyſes, & ipſe
Pſ. 25. 2. ſanctus David, qui alibi ait: *Proba me, Domine, & tenta me*. Non enim vellet probari ſi in ſe erimen agnoſceret: nec tentari, ſi paſſionibus gravibus ſe ſciret obnoxium. Liber igitur a peccato, Deo ſe cupidus offerebat. Sed fortaſſe quia adhuc frequentioribus Dei viſitationibus mundus a vitio non foret, non fuerit in principio perfectus, utpote cui ante
Exod. 3. 5. paululum djctum erat: *Solve caleeamentum pedum tuorum*; illnd utique ealceamentum quod de Ægypto detulerat, hoc eſt, corporeæ converſationis involucrum; ideo dieit ei Dominus: *Nemo hominum videbit faciem meam, & vivet.*

21. Quando autem id dictum ſit, conſidera. Nondum ei dictum erat:
Exod. 7. 1. *Faciam te in deum regi Pharao*. [b] Adhuc homo erat, & ideo illud ei dicit: proceſſus ei debebatur, ut in deum fieret; & ideo dictum eſt ei: De homine dixi, deſiſte hominis habere peccata, & videbis faciem meam. Qui enim faciem meam videt, debet eſſe ſine peccato. Sed quia homo ſine peccato eſſe non poteſt, ideo ut in dei appellationem poſſit excreſcere, commonetur. Et quid de dei appellatione dicam? Eſto angelus, hoc eſt, divini miniſter imperii, obſequere mandatis Domini. Cum fueris angelus, videbis faciem Domini. Magnum eſt videre Dei vultum. Lex tibi dicit ut tertio te offeras in Hieruſalem. Ipſe dominus
Matth. 5. 8. Jeſus ait: *Beati mundo corde; ipſi enim Deum videbunt*. Advertis quid a te exigatur, ut videas Deum; cui vitæ propoſita ſit prærogativa videndi Deum? Emunda igitur cor tuum, ut quaſi novus creeris renovato ſpiritu. Omnes pollutas eogitationes de eorde tuo abjice, nihil ſit quo tuus inquinetur affectus: ſimplex mens, pura ſinceritas ſit. Talibus ſe Dominus cum involucrum corporis depoſnerint, demonſtrare dignatur.

22. Nunc de reliqua ipſius verſus parte dicamus. *Miſerere*, inquit, *mei ſecundum verbum tuum*. Miſericordia qnidem juſtitiæ portio eſt; ut ſi velis donare pauperibus, hæc miſericordia juſtitia eſt, ſecundum illud: *Diſperſit, dedit pauperibus: juſtitia ejus manet in æternum.* (Pſ. 111. 9.) Deinde quia conformis tuus injuſtum eſt ut non adjuvetur a ſocio; cum præſertim dominus Deus noſter terram hanc poſſeſſionem omnium hominum voluerit eſſe communem, & fructus omnibus miniſtrare: ſed avatitia poſſeſſionum jura diſtribuit. Juſtum eſt igitur ut ſi aliquid tibi privatum vindicas, quod generi humano, immo omnibus animantibus in eommune collatum eſt, ſaltem aliquid inde pauperibus adſpergas; ut quibus juris tui conſortium debes, his alimenta non deneges.

23. Eſt etiam miſericordiæ donare peccatum: & miſericordiæ eſt, & juſtitiæ eſt. Denique juſtitiæ adſcribit ſcriptura divina veniam peccatorum, ſecundum illud quod hodie lectum eſt: *Benedictum lignum* [c] *quod fit per juſtitiam: maledictum autem lignum quod fit per manus hominum.* (Sap. 14. 7. & 8.) Superius ad crucem Domini retulit, poſterius ad errorem gentiiium, qui ligna venerantur. Juſtitia autem quæ eſt crucis, niſi quod adſcendens illud patibulum dominus Jeſus Chriſtus, peccatorum noſtrorum chirographum crucifixit, & totius orbis peccatum ſuo eruore mundavit? In quo ergo juſtus Deus, niſi in eo quia ſcivit quod de limo terræ hominem figuravit, quæ terra utique corruptelæ obnoxia eſt, ac vitio lubricæ paſſionis? Propterea ergo Dominus, qui ſecundum animam te ad imaginem & ſimilitudinem ſui fecit, hoc eſt, rationabilem, juſtum, pudicum (in eo enim ad imaginem Dei es, ſi ſis juſtus, ut ſis imago juſtitiæ: ſi ſis caſtus, ut immaculati in te figura præfulgeat) ſciens ergo ſecundum corporis fragilitatem corruptelæ patere hominem, quaſi juſtus fragili lubricæque naturæ delicta conceſſit.

24. Ae ne forte dicat aliquis: Cur ergo Adam maledicto ſententiæque ſubjaeuit? Numquid injuſtus Deus? Non ntique. Sed quia quaſi fragiii atque infirmo quid caveret ante præſcripſit (infirmus enim non nſurpare debet, ſed obedire mandatis) [d] ideo prævaricationis magis reum tenuit, quam prolapſioni addixit. In illnm igitur juſta ſeveritatis proceſſit ſententia; quia ſcire

a Ita mſſ. Edit. vero ..... *quaſi innocens volebat, velut quodam* ...... *mentis intentæ. Cognoſci* &c. At potiorem eſſe noſtram ac mſſ. lectionem non diffitebitur, qui locum paulo acuratius examinaverit.

b Edit. Rom. ſola, *Adhuc homo erat, proceſſu ei debebatur, ut in deum fieret, & ideo dictum eſt ei: Solve calceamentum. De homine dixit:* &c. Rurſus paucis interjectis eadem etiam ſola, *ut tertio te offeras coram Domino*. Sed utriuſque lectionis unus eſt ſenſus.

c Rom. edit. *per quod fit juſtitia*. Ex LXX. nimirum apud quos legas, *δι' ὃ γίνεται δικαιοσύνη*. Sed a mſſ. omnibus, & ant. edit. cum inter ſe conſentiunt ægre divellimur.

d Edit. omnes, & mſſ. aliquot: *ideo prævaricationis reum tenuit, quem* &c. Melius alii, qui & majori numero, ut nos in textu.

ſeire voluit, quod ſcire non profuit. Nobis antem qui hereditario vinculo tenemur adſtricti, qui in hac carne ſumus, quæ priorum præjudicio detrita jam atque adſuefacta peccatis non poterat emergere; quaſi juſtus indulſit, juſte enim ignovit heredi, qui præjudicio laborabat auctoris.

23. quæſt. 4. cap. Eſt injuſta. Deut. 19. 13. 1. Reg. 15. 9.

25. Eſt ergo juſta miſericordia, ſed eſt etiam injuſta miſericordia. Denique in Lege ſcriptum eſt de quodam * : *Non miſereberis illius*. Et in libris Regnorum legis quia Saul propterea contraxit offenſam; quia miſeratus eſt Agag hoſtium regem, quem ptohibuerat ſententia divina ſervari. Ut ſi quis latronis filiis deprecantibus motus, & lacrymis conjugis ejus inflexus, abſolvendum putet, cui adhuc latrocinandi adſpiret affectus: nonne innocentes tradet exitio, qui multorum liberat exitia cogitantem? Certe ſi gladium reprimit, vincula diſſolvit, a cur laxat exſilio? Cur latrocinandi qua poteſt clementiore via non eripit facultatem, qui voluntatem extorquere non potuit? Deinde inter duos, hoc eſt, accuſatorem, & reum pari periculo * de capite decernentes, alterum ſi non probaſſet, alterum ſi eſſet ab accuſatore convictus, non id quod juſtitiæ eſt, judex ſequatur; ſed dum miſeretur rei, damnet probantem: aut dum accuſatori favet qui probare non poſſit, addicat innoxium. Non poteſt igitur hæc dici juſta miſericordia.

26. In ipſa Eccleſia, ubi maxime miſereri decet, teneri quam maxime debet forma juſtitiæ; ne quis a communionis conſortio abſtentus, brevi lacrymula, atque ad tempus parata, vel etiam uberioribus fletibus communionem quam plurimis debet poſtulare temporibus, facilitate ſacerdotis extorqueat. Nonne cum uni indulget indigno, plurimos facit ad prolapſionis contagium provocari? FACILITAS enim veniæ incentivum tribuit delinquendi. Hoc eo dictum eſt, ut ſciamus ſecundum verbum Dei, ſecundum rationem, diſpenſandam eſſe miſericordiam debitoribus. Medieus ipſe ſi ſerpentis interius inveniat vnlneris cicatricem, cum debeat reſecare ulceris vitium, ne latius ſerpat; tamen a ſecandi urendique propoſito lacrymis inflexus ægroti, medicamentis tegat quod ferro aperiendum fuit: nonne iſta inutilis miſericordia eſt, ſi propter brevem inciſionis vel exuſtionis dolorem corpus omne tabeſcat, vitæ uſus intereat? Recte igitur & ſacerdos vulnus grave, ne latius ſetpat, a toto corpore Eccleſiæ quaſi bonus medicus debet abſcindere, & prodere virus criminis quod latebat, non fovere; ne dum unum excludendum non putat, plures faciat dignos quos excludat ab Eccleſia.

27. Jure ergo Apoſtolns divino nos hortatur exemplo dicens: *Vide ergo bonitatem, & ſeveritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, ſeveritatem: in te autem bonitatem, ſi permanſeris in bonitate*: oſtendens Judæorum populum jure eſſe a corpore Eccleſiæ ſeparatum, ne perfidiæ virus contaminaret Eccleſiam: populum autem gentium bonitate Domini receptum, & obedientiæ munere gloriari. Jure igitnr huic divina bonitas ſuffragatur, quamdiu in divina bonitate permaneat. Si vero & ipſe deſciſcat, pro criminis ſui qualitate damnabitur. Qua gratia Dominus & lux & ignis eſſe deſcribitur, ut in tenebris ambulanti luceat quaſi lumen; ne diutius poſſit errare, qui quærit luminis claritatem: ei autem qui multa fuerit operatus, quæ manere non debeant, ſed ardere ignis, eſt Dominus; ut operis noſtri fœnum ſtipulamque conſumat, atque utili nos faciat ſalvos detrimento, ſicut aurum quod dum excoquitur, plus probatur. *Rom. 11. 22.*

28. Fortaſſe dicat aliquis qua ratione ſcripſerit Propheta: *Miſerere mei ſecundum verbum tuum?* Verbum enim Dei juſtitia eſt. Si igitur juſtitia fretus erat, cur miſericordiam ante præmiſit: aut ſi miſericordiam requirebat, cur eam ad menſuram juſtitiæ putavit eſſe poſcendam? Qui enim bene agit, & bene vivit, opus non habet miſericordia; quia miſeticordia a peccato liberat. Denique non divitibus, non fortibus & felicitate ſubnixis miſericordia conferri conſuevit a nobis: ſed egentibus, vel debilibus, vel iis qui ex divitiis in paupertatem, aut captivitatem, aut neceſſitatem aliquam deciderunt. Ergo qui eget miſericordia, peccator eſt: qui autem peccator non eſt, utique juſtus eſt, & non eget miſericordia Dei.

29. Secundum quid igitur unuſquiſque, hoc eſt, ſecundum quem ſtatum

egeat

* Illo nimirum qui proximum ſuum per inſidias interfecerit.

a Edit. Rom. ex ant. edit. Gratiani, *laxat exſilium*. Aliæ omnes cum mſſ. cod. *laxat exſilio*. Solus Fiſc. *laxat exitio*. Eſt autem *laxat exſilio* idem ac liberat exſilio, ſeu non damnat exſilio.

* *De capite*, hoc eſt de vita, ſive de pœna capitis. Quippe interdum rei atque accuſatoris periculum ita æquabatur, ut non ſolum uterque ſervaretur in cuſtodia; verum etiam idem ſupplicium quod alteri debebatur, ſi fuiſſet convictus, alteri non probanti lege talionis irrogaretur. Cod. Theod. l. 9. tit. *de Accuſ.* leg. 19. Item Grat. cit. loco.

egeat miſericordia, aut juſtitiam habeat, conſiderandum eſt. Aliter enim eget juſtitia Dei Angelus, aliter homo. Aliter eget miſericordia Archangelus, aliter homn. Angeli enim natura non utique ita corruptelæ obnoxia eſt, ut natura generis humani; & ideo ille eger miſericordia Dei, ne poſſit errare, & averſa a ſe Dei gratia, labatur in vitium: homo autem etſi jam firminre propoſito eſt, tamen propter contractorum ſeriem peccatorum, miſericordiam Dei quærit. Itaque etſi uterque miſericordia Dei indiget, aliter tamen Angelo miſericordia, aliter homini debetur; leve enim vitium in Angelo judicio graviore cenſetur. Peccatum quoque adnleſcentiæ in homine, mitinre ſententia, quam peccatum ſenectutis adſtringitur, & citius relaxatur.

30. Prnpheta igitur in iſtn verſiculn dividir cauſas, ur & miſericordiam quaſi homn poſtulet; quia nemn ſine ſorde peccati: & juſtitiam quaſi Prnpheta depoſcat: vel certe, qunniam licet peccaverit ſicut homo, & quaſi peccatnr miſericordia egeat; tamen correxit errorem, pœnitenriam geſſit, abſtinuit a temulentia delinquendi, ſobrietate virtutis. Petit ergo juſtitiam ſecundum verbum Dei, quia verbi Dei ſententia eſt, ut converſis venia donetur; ſi tamen legitime eſt facta converſio. *Ezech. 18. 21. & 33. 12.*

v. 59. 31. *Cogitavi vias meas, & averti pedes meos in teſtimonia tua.* Dividuus ſenſus: aut quia vias ſuperiores meas cogitavi plenas lapſus atque peccati, & ideo ut remiſſionem peccatorum poſſim mereri, mnrum converſinne, ſtudioque virtutum, *Averti pedes meos in teſtimonia tua;* ut nnn jam meis greſſibus quibus ante ſum lapſus, ſed teſtimoniorum tuorum itineribus ambularem, quo tuorum ſemitæ mandatorum me errare non ſinerent, nec veſtigium in devia & tortuoſa deflecterem. Frequenter enim ignorantes iter, ſi ſtrata viarum ſequantur, perveniunt quo deſiderant pervenire, & carent erroris amfractu. Sin autem uſurpent ſcire quod neſciunt, & putent aliqua ſequenda compendia, a publiei tractus itinere recedentes errnris labyrinthos frequenter incurrunt; ut eos de itinere deflexiſſe pœniteat. & ideo poſt multa laborum diſpendia ad iter qund reliquerant, redire contendunt.

32. Hic ergo ſenſus unus eſt, alius autem ita: *Cogitavi vias meas*, non ſuperiores, ſed futuras; ut ante meos actus

A cogitatinnibus prævenirem, ne inconſulta operatione prngreſſus, aliquid [a] in ipſis cngitationibus offenſioni inciderem: ut ſi agere aliquid velim, ante cogitem utrum agendum ſit illud quod deſidero, aut quo agendum modo: ſimiliter ſi alloquendum, utrum alloqui debeam: deinde publice, an ſecreto loqui, præſentibus aliquibus, aut nullis; ſicur illud eſt, ur ſi velis fratrem corripere, primo ſnlus corripias, ſe-
B cundo præſentibus duobus aut tribus teſtibus, tertin ſi non audierit, coram Eccleſia. Itaque ſi prætermiſſo ordine, velis coram Eccleſia fratrem increpare, quem ante monere debueras, erratum ipſe cognoſcis. Omnia igitur cum cogitatione facito, ut non te pœniteat operis tui. An vero ſi viam ingreſſus, cum veneris ad compitum aliquod (ita enim appellatur plurimarum velut quidam concurſus viarum) ſi neſcias quod iter ingredi debeas; ſtas tamen & co-
C gitas ipſe tecum, utrum primam, an ſecundam, an rerriam, an quartam, vel certe quintam, ſi ita eſt, viam eligas, quam ſequaris; nec putas prius adnriendum iter, quam animo definieris, & pleniore mentis intentione decideris. Stas igitur cogitans quæ ſit via, quæ in civitatem ducat, ad quam tibi putas eſſe pergendum. Quanto igitur magis animo debes ac mente conſiſtere, qui ad regnum cæleſte contendis, & cogitare tecum, quia
D nnn omnis via illo ducit, non omnis via illn dirigit ad Hieruſalem illam quæ in cæln eſt?

33. Sunt viæ quæ malos exitus habent, quas diaboli tentamenta triverunt; & ideo exitus earum, exitus mnrtis ſunt. Hæ nempe ſunt viæ, de quibus legiſti in Proverbiis: *Quia ſunt viæ quæ videntur viro rectæ eſſe, ultima autem earum adſpiciunt in profundum in-* *Prov. 14. 12.*
E *ferni.* Eſt autem via anguſtinr illa, quæ ducit ad Dei regnum. Volens igitur eam ingredi viam quæ ad Deum ducit, nnn circumſpicies, nnn tecum ipſe tractabis, nnn conſiderabis; ne facile capiaris affectu, ſi viæ latitudine provocarus ingrediaris iter, quod ad inferna deducat? Cogita ergo ante, atque perpende quid facias.

F 34. *Qui viderit*, inquit, *mulierem ad concupiſcendum eam, jam adulteravit eam in corde ſuo.* Hic utique cogitavit ut videret mulierem, ut videret ad concupiſcendum; ſed mala hæc cogitatio relinquat vias ſuas. Alius non cogitavit quidem, ſed ſubito adſpexit, & captus *Matt. 5. 28.*

eſt,

a Vet. edit. ac mſſ. nonnulli, *in ipſis cnactionibus*. Rom. e margine unius Vat. *in ipſis actionibus*. Quidam mſſ. *in ipſis contionibus*. Reliqui magno numero nobiſcum faciunt.

eſt, & vidit, & concupivit, & ideo lapſus eſt. Quod ſi fragilem ſuum conſideraſſet affectum, & ante timuiſſet, ne cum vidiſſet mulierem, mente caperetur & animo; utique non proſpexiſſet ad mulierem, ne concupiſceret eam. Videns ergo mulierem non direxit pedem ſuum in teſtimonia Domini, qui ſi ante lapſum ſuum cogitare potuiſſet, [a] forſitan direxiſſet. Unuſquiſque ergo prius cogitet quomodo videat mulierem; ut non videat ad concupiſcendum eam, aut non adtendat in eam. Si autem videns repente, vel bona cogitatione ſundatus, dirigat pedem ſuum ad teſtimonia Domini, ne in captivitate permaneat: utique ei profuit cogitatio. Poſtremo amans [b] mulierem, diligens, & concupiſcens, Chriſtum conſideret, judicium ejus, teſtimonia ejus de præmiis caſtitatis, & relinquat vias concupiſcentiæ, & ſequatur vias Chriſti: habebit laudem in eis, ſi contemplatus dominum Jeſum, contemnat carnis ardorem, flammamque libidinis quaſi quodam fonte reſtinguat, allidat teneras & infirmas cupiditates ad petram Chriſti.

35. Cogitet ergo primum, ut eadem repetam, quemadmodum videat, quemadmodum loquatur. Bene cogitavit qui dixit: *Pone, Domine, cuſtodiam ori meo;* (Pſ. 140. 3.) ne forte dum mens inflammat ardorem, lingua ſermone labatur, aut multiloquio incauto etiam quod mens non cogitavit, incurrat loquendi facilitate: cogitet quemadmodum pedem ſuum dirigat, manum adſerat; ne impetu indignationis impulſus, cum repellere debeat injuriam, ipſe alteri jactum notabilis cædis illidat. Cogitandum eſt igitur quid geramus; ubi enim præcedit cogitatio, maturitas operationis adhibetur. Itaque pes iſte fidei veſtigium eſt, quem meditatione perpenſa, a corporalibus motibus ad teſtimonia divina deflexit.

36. Quid igitur proſit cogitare ante, quod poſtea facturus ſis, docet verſiculus qui ſequitur: *Paratus ſum, & non ſum turbatus, ut cuſtodiam mandata tua.* (v. 60.) Ubi cogitatione quis prævenit quod acturus eſt, ſemper paratus ad agendum eſt, ſemper fixus & validus; ut non queat ſubita aliqua accidentium offenſione turbari. Nulla eum flabra ſcopuloſæ nimis ambitionis excutiunt, nulla procella atque tempeſtas injuſtæ invaſionis exagitat, non petulantis oculus meretricis illaqueat; oculus enim A meretricis, laqueus amatoris eſt. In aliena miſer capitur poſſeſſione, qui improviſo igne præventus poſſeſſionem ſuæ mentis amiſit. Si perſecutio ingruit, invenit jam paratum; ut ubi poſſit eſſe perturbatio ſalutis incertæ, ibi ſperata ſacri corona certaminis provida futuri meditatione demulceat. Si a maledicis obtrectatoribus frequenter obroditur, cogitet quia non eſt diſcipulus ſuper B magiſtrum, neque ſervus ſupra dominum. Si ſupra Dei Filium opprobria exprobrantium nefanda ceciderunt, quemadmodum ſervus exſortem eorum ſperare ſe poterit? Ideoque mentem ſuam præparare debet; ut cum iſta acciderint, turbare ſe non queant. Præparet animum & meditatione componat, ut poſſit dicere, ſi tamen poſſit: *Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an fames?* (Rom. 8. 35.) &c. C Quare autem non ſeparetur, adjecit: *Sed in his omnibus ſuperamus*, inquit, *& vincimus propter eum qui dilexit nos.* (Ibidem 37.) Meritoque confirmatus ait: *Confido enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli ..... neque Poteſtates, neque præſentia, neque futura ...... ſeparare nos poterunt a caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu.* (Ibidem 38. & 39.)

37. Multa Apoſtolus dixit, contra D quæ lucta nobis eſt: ſed alia facilia ſunt, vel certe non hujus temporis aut loci; ut diſcutere omnia debeamus, quæ ſint quæ nos ſeparare poſſint a caritate Dei; niſi diligentius reſiſtamus. Illud nunc quod videtur obſcurius, non prætermittimus, quia ait: *Neque altitudo, neque profundum:* (Ibidem 39.) quæ ſunt gravia tentamenta. Denique habes in Eſaia ſcriptum ad regem Achaz: *Pete* E *tibi ſignum a Domino in profundum, aut in altum.* (Eſai. 7. 11. & 12.) Reſpondit ille: *Non petam, neque tentabo Dominum.* Myſticum illi propoſitum eſt, ſed non intellexit: & veritus eſt ne tentare Dominum videretur, ſi ſignum peteret in altum, aut in profundum. Dominus autem volens gravia tentamenta remedio ſupplantare divino ait: *Ecce Virgo concipiet in utero.* (Ibidem 14.) Hoc eſt magnum ſignum, quod altitu- F dinis, & profundi tentamenta deſtruxit. Dominus enim Jeſus non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo; neque quæ ſua ſunt, requiſivit, ſed formam ſervi accepit, humiliavit ſe uſque ad mortem. Itaque neque elatus eſt poteſtate, neque mortis quadam dejectione turbatus. Hoc igitur ſignum proponitur regi; ut petat ſibi remedium, per quod nec regiæ poteſ-

a Regius cod. ſolus, *forſitan dixiſſet unuſquiſque: Cogitavi vias meas, & averti pedes meos in teſtimonia tua. Ergo prius* &c.

b Ita mſſ. omnes Gall. Edit. vero, *mulierem, ſi averterit non tantum pedem, ſed & mentem, ut diligens* &c. Sed quæ in mſſ. deſunt, nihil aliud quam ſenſum pervertunt.

Digitized by Google

poteſtatis extolleretnr ſupercilio, nec certe ærumnæ alicujus exceptione perturbaretur; nt erat corde turbatus, eum bellnm ſibi videret ab Aſſyriis inferri. Divini igitur exemplo oraculi volumus oſtendere quam eſſent hæc gravia tentamenta, quibus remedium ſolus potuit Chriſtus adſerre.

38. Verumtamen & prophetico ſermone facile eſt docere ſarcinam quamdam horum tentamentorum. Hæc enim tentamenta duo maxima ſanctus Salomon oratione propria declaravit, &
Prov. 30. 8. & 9. rogavit ut poſſet excludere dicens: *Divitias autem & paupertatem ne des mihi: ſed ordina mihi quæ opus ſunt, & quæ abundent; ne repletus mendax fiam, & dicam: Quis me videt? aut pauper rapiam, & perjurem nomen Dei*. Potes igitur tu iſta tentamenta contemnere, quæ formidavit Salomon, qui ſapientiam poſtulavit & meruit? Dives erat, timuit extolli: pauper fieri formidavit; ne paupertatis neceſſitate * abſtinentiæ gratiam non teneret. Quam multi qui videbantur ſancti eſſe, ceciderunt ab altitudine cordis ſui? Quam multi aliqua neceſſitate dejecti, non potuerunt contenti eſſe injuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati? Rarus Job invenitur in terris, qui & divitias amiſit & filios, a & vibicibus corporis exaratus, eum vermes toto corpore fluerent, a Chriſti tamen caritate non potuit ſeparari. Paremus igitur affectum noſtrum; ne imparatum vis repentina perturbet. Denique ſciens Dominus cito nos frangi ſolere, ait etiam apoſtolis:
Joban. 14. 27. *Non turbetur cor veſtrum, neque formidet*. Si te cupiditas appetentiaque tentaverit, lege Evangelinm, dicat tibi Jeſus Chriſtus: *Non turbetur cor tuum*. Si quis terror ingruerit, dicat tibi Chriſtus: *Non turbetur cor tuum, neque formidet*. Si qua ſupplicia perſecutor inflixerit, lege Evangelium, dicat tibi Jeſus: *Non turbetur cor tuum, neque formidet*. Lege Apo-
Rom. 8. 18. ſtolum dicentem: *Indignæ enim paſſiones ſunt hujus temporis ad ſuperventuram gloriam*. Si in mari naviganti gravis fluctus inſurgat, tempeſtas atra deſæviat, tibi
Marc. 6. 50. dicat Jeſus: *Ego ſum, noli turbari*. Veniens igitur in certamen aliquod magnum & grave, dic prius: *Paratus ſum, & non ſum turbatus; ut cuſlodiam mandata tua*.

39. Et quid de ſæcularibus dicam? Eſto paratus non ſolum adverſus ea quæ

A non vides. *Foris*, inquit, *pugnæ, intus timores*. 2. Cor. 7. 5. In te ipſo tibi bellum eſt: bonum eſt ut in tranquillitate ſit animus tuus, & in quadam ſerenitate: ſed gubernator ille melior eſt, qui in tempeſtate navim gubernat. Rege igitur te ipſum, quando turbatur animus, mens fluctuat. Laudaverim virtutem gubernatoris, qui nullas procellas ſenſerit, & curſum navigii direxerit, nul-
B la tempeſtate jactatus? Sed illum magis laudaverim, qui adverſus ventos renititur, inſurgit adverſum fluctus, non timet vel cum elevatur undis navigium, vel cum ad profundi ima deponitur. Ita & ille laudandus eſt gubernator ſui, qui ea quæ adverſa ſunt, vincit patientia, virtute ſuperat, ſecundis non extollitur, adverſis non frangitur. Bellum tibi eſt etiam adverſus
C nequitias ſpiritales. Advertis cum quantis tibi ſit prælium? Et ideo meditare, & ſtatue animo; ut procedens ad prælia dicas: *Paratus ſum, & non ſum turbatus; ut cuſtodiam mandata tua*.

40. Sequitur verſus quintus: *Funes peccatorum circumplexi ſunt me, & legem tuam non ſum oblitus*: v. 61. hoc eſt, funibus me circumdederunt peccatores; nt mea implicarent veſtigia, ne poſſem incur-
D ſus eorum prævidendi celeritate evitare. Non ergo illi funes ſunt, de quibus ſcriptum eſt: *Funes ceciderunt mihi in præclaris*; Pſ. 15. 5. ſunt enim funes illi quibus utuntur, qui terminos metiuntur agrorum limiteſque diſtingunt, & poſſeſſionum ſpatia diſterminant. Tenduntur ergo illi funes quoad poſſeſſio uniuſcujuſque diffunditur. Sic factus eſt funiculus hereditatis ſuæ Iſrael. Boni
E ergo illi funes. Iſti autem funes quibus trahuntur peccata, ut fune longo, & ut loro jugi vitulæ iniquitatis. Vitula enim indomita plus ſe jactat & excutit, cum tenetur, nec adquieſcit imperio, nec adſtringitur vinculo; ſed magis cum loro retrahitur, exaſperatur. Itaque nec coacta ſe ſubjicit, nec tamen libera vinculorum eſt. Sicut ergo trahit vitula lorum jugi, quæ etſi non tenetur e proximo; tenetur tamen,
F nec ſe explicat & abſolvit: ita trahit unuſquiſque peccator indomitis moribus iniquitates, qui putat ſe liberum; quia non eſt jugo ſubditus, ſubjectuſque judicio: & neſcit quod non ſit exutus, ſed magis ut illa vitula, & ipſe ſe implicat ſuorum nexibus peccatorum. Hi ſunt igitur funes delictorum noſtro-

* *Abſtinentiæ*, a rapinis ſcilicet, ut referatur ad ſuperius illud, *aut pauper rapiam*.

a Ita mſſ. aliquot, & cunctæ edit. niſi quod Era. Gill. ac Rom. præferunt, *exarabatur*. Mſſ. vero alii, *& ulceribus*: nonnulli, *& verberibus exaratur*. Sed vibicibus, magis Ambroſiana locutio eſt; ut jam obſervari potuit non uno loco.

noſtrorum, quibus involvimur & ligamur, quemadmodum ſunt & vincula delictorum. Et ideo Salvator qui habet in poteſtate peccatum dimittere, dicit iis qui ſunt in vinculis: *Exite*. Utinam & mihi dicat: Exi de vinculis tuis: exi de nexibus peccatorum tuorum: ſolve funes erroris tui, quibus circumdatus & ligatus es. Etſi enim nequiſſimus ſim omnium, [a] & deteſtabiliſſimus peccatorum; illo tamen jubente, liber ero, qui ſub uno momento latrocinii damnatum reum ſupplicio eripuit, conſtituitque in regno ſuo.

41. Sunt ergo vincula quibus conſtringimur, etſi videamur nobis liberi. Beatus qui hæc ſolvit ſibi vincula. Et ideo David ait: *Dirumpamus vincula eorum: & abjiciamus a nobis jugum ipſorum*. (Pſ. 2. 3.) Non manu utique viſibilia vincula dicit eſſe rumpenda, ſed inviſibiles criminum nexus morum converſione, & fidei profeſſione ſolvendos: [b] aut manu, hoc eſt, opere manus tuæ. Eroga pauperibus, debiles elevato, redime captivos: & ſolviſti vincula tua. Eleemoſyna enim a peccato liberat. Eripe eum qui ducitur ad mortem, hoc eſt, eripe eum interceſſione, eripe gratia, * tu ſacerdos: aut tu Imperator, eripe ſubſcriptione indulgentiæ; & ſolviſti peccata tua, exuiſti te vinculis.

42. Vinculis enim peccatorum ſuorum unuſquiſque conſtringitur, ſicut ipſe legiſti: ligat nos vinculis carnis illecebra. (Jacob. 1. 14.) Vinculum noſtrum avaritia eſt, vinculum noſtrum ebrietas eſt, vinculum noſtrum concupiſcentia eſt, vinculum noſtrum ſuperbia eſt. Sunt & diaboli vincula. Denique ſcriptum eſt: *Hanc autem filiam Abrahæ, quam ligavit ſatanas decem & octo annis*. (Luc. 13. 16.) Ligat nos etiam diabolus criminum nexu: ligat nos vinculo fornicationis, vinculo adulterii, vinculo perfidiæ qua Chriſtus negatur, vinculo invidiæ qua frequenter etiam frater appetitur, vinculo crudelitatis qua nonnumquam ſocius & conformis occiditur. Hæc ſunt vincula quibus ligatus unuſquiſque inclinatur; ut animam ſuam levare non poſſit, nec obtutus ad cælum mentis erigere; niſi dicat ei Dominus: Dimiſſus es ab infirmitate tua; (Ibidem 12.) & munere eum ſuæ benedictionis erexerit. Hæc ſunt ſceleratorum vincula [c] quæ dure peccatores ligant, hoc eſt, diabolus & miniſtri ejus: vel certe Nemroth, hoc eſt, amaritudo: vel certe Eſau, hoc eſt, terrenus & callidus. Iſti enim venatores erant, qui feras laqueis captare conſueverant, & muta animantia vinculis illigare. Inutiles venatores, qui capiant beſtias, quæ pompam ſpectaculo populari præbeant, miniſterium crudelitati. Denique nullum invenimus in divinarum ſerie ſcripturarum de venatoribus juſtum.

43. At vero alia vincula ſunt, ut dixi, domini Jeſu, quem ſequuntur, inquit, alligati vinculis, (Oſee. 11. 4.) hoc eſt, vinculis adſtricti caritatis & amoris, fidei vinculis alligati. Licet ſic poſſit intelligi: Alligati vinculis Chriſtum ſequuntur, hoc eſt, peccatorum & criminum remiſſorem, fontem indulgentiarum, redemtionis auctorem. Sequamur ergo vincula Chriſti, fugiamus vincula venatorum; ne dum incedimus, dum ignoramus, laqueos eorum pes noſtræ mentis incurrat, nec animæ noſtræ cervicem flexibus inſeramus. Inſidiantur enim quaſi peſſimi venatores: & quando proſperorum eventu animum relaxamus, ac ſecundis rebus remittimus, nec excubias cautionis habemus intentas, tunc plus jactant laqueos ſuos, aut in via qua ambulamus, abſcondunt; ut cum fuerint eorum laqueis innexa veſtigia, trahant quo ſecurum ſupplantent viantem, vel collo adſtrictos ſtrangulent commeantes.

44. Noli ergo alta ambulare cervice, ſicut filiæ Judæ; altis enim cervicibus cito laqueus innodatur. Noli ad ſæcularia mentem animumque defigere: ſed circumſpice oculis animæ diligenter, quia pluit Dominus laqueos ſuper peccatores; ne cadentes illigare te poſſint: quos poteris evitare, ſi legem Domini non obliviſcaris. Etenim etiam qui ligatus eſt, ſi ſibi ſit conſcius libertatis, obliviſci libertatem ſuam non deſinit, & cauſam nonnumquam dicit e vinculis, [d] eamque ſibi legum præſcripto defendit, ac judicio frequenter abſolvit. Ergo & tu ſi peccaveris, memor

eſto

a Omnes edit. cum paucis mſſ. *& deteſtabilis uſu peccatorum*. Reliqui mſſ. nobiſcum faciant.

b Rom. edit. e marg. unius cod. Vat. *Aut ſi manu, & tunc opera manus tuæ eroga* &c. Vet. edit. ac tres mſſ. *Aut manu, hoc eſt opera* &c. Alii omnes legunt ... *opere* &c.

* Inter Epiſcoporum privilegia illud erat olim non minimum, ut poſſent certis diebus in cuſtodia ſervatos adire, atque audita ipſorum cauſa, pro iis apud judices intervenire. Hoc liquet ex lib. 9. Cod. Theod. Tit. 3. leg. 11. & Comm. Godefr. in eamdem legem. Sed illud etiam clarius cognoſcas ex lib. 13. Append. Cod. Theod. qua Imp. Hon. & Theod. liberum carceris aditum Epiſcopo viſitanti patere jubent; *ut medicetur ægros*, inquiunt, *alat pauperes, conſoletur inſontes: & cum ſingulorum cauſas cognoverit interventiones ſuas apud judicem competentem ſuo jure moderetur*, &c.

c Edit. Rom. ſola, *quibus dure peccatores ligant diabolus* &c.

d Mſſ. ſex: *Et ea quæ ſibi lege ſunt præſcripta .... abſolvitur*. Alii quatuor: *Et æque ſibi legum præſcripta .... abſolvitur*. Ceteri, ac edit. nobiſcum faciunt. Hic autem *legum præſcriptum*, idem eſt atque legum definitio, ſeu conſtitutio.

eſto legis. Si peccaveris, memor eſto Chriſti, qui te liberat dicens: *Ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas ...... & memor non ero*. Ipſum diebus ac noctibus tene, ipſi tua confitere peccata. *Eſai. 43. 25.*

45. Docet te Propheta quomodo teneas dominum Jeſum. *Media nocte*, inquit, *ſurgebam ad confitendum tibi, ſuper judicia juſtitiæ tuæ*. *V. 62.* Non ſatis eſt dies ad deprecandum, ſurgendum eſt & nocte, & media nocte. Ipſe Dominus pernoctavit in oratione; ut te proprio ad deprecandum invitaret exemplo: & utique peccatis tuis ille indulgentiam poſtulabat: poſtulabat a Patre, [a] operabatur propria voluntate. Non tibi dicit Propheta, ut tantummodo media nocte ſurgas: ſed ut ſurgas nocte, & maxime nocte media. Nocte enim ſurgendum ante præmiſit dicens: *Memor fui in nocte nominis tui, Domine*. *Supra 55.* Poteſt unuſquiſque memor eſſe, & non ſurgere: poteſt unuſquiſque & ſurgere, & cum ſurrexerit, ea quæ proprio arbitrio ſederint, poſtulare. Addidit: *Media nocte ſurgebam*, docens ſurgendum eſſe media nocte. Nec otioſum eſt quod adjunxit: *Ad confitendum tibi*, hoc eſt, ut illo maxime tempore deprecari Deum, & propria debeamus deflere peccata: nec ſolum præteritis veniam poſtulare, ſed etiam præſentia declinare, futuris cavere; multa enim illo in tempore tentamenta proſerpunt.

46. Tunc fervet carnis illecebra: tunc tentator illudit: coquitur cibus, potuſque digeritur: ſtomachus æger, mens ſomnolenta, animus occupatus eſt. Itaque aut quieſcenti calor ſoporis augetur, aut vigilanti nondum plenior refuſus eſt vigor, qui errorum cavere poſſit incurſus. Tunc igitur tentator adſiſtit, tunc retia jacit, quibus turbare poſſit mentem improvidam. Tunc ſpiritales nequitiæ tenebras offundunt: tunc omne nefas ſuadere contendunt, quando nullus arbiter culpæ, nullus criminis conſcius, nullus poteſt eſſe erroris teſtis. Tunc varias diſceptationes peccatori dormitanti infundunt; ut primo de ſtatu mentis dejiciant reluctantem, & aliquorum qui ſancti habentur, proponatur exemplum, quod illi aliquando deliquerint, ſed poſtea veniam ſint adepti, & texerint ſuperiora delicta. Nam etſi omnem emendationem noſtri inimicus exoſus ſit; tamen ad tempus, ut ſobriæ mentis virum poſſit elidere, prætendit futuram indulgentiam; ut præſentia peccata perſuadeat: & cum impulerit aliquem ad erroris adſenſum, ſi viderit eum jam non amore virtutis a culpa, ſed pœnæ contemplatione revocari, inſerit varias diſceptationes, ut dicat ſibi: *Quis me videt. Et tenebræ circumdant me, & parietes ...... quem vereor?* *Eccl. 23. 25. & 26.* Non videt Altiſſimus, non ad eum peccata noſtra perveniunt, non dignatur ſpectare quæ turpia ſunt. Hæc utique uſu exemploque cognoſcimus; nemo enim poteſt eſſe expers tentationis.

47. Itaque ut tempus hoc habile eſt tentamentis: ita etiam tempus eſt pœnæ, quod ex lectione divina poſſumus edoceri. Non enim otioſe dominus Deus noſter cum poſſet quocumque momento primitiva Ægyptiorum extinguere; hoc tamen tempus doloti & luctui peccatoris opportunius judicavit. Sic enim ſcriptum eſt, quia media nocte primogeniti Ægyptiorum liberi ab exterminatore ſint interemti. *Exod. 12. 29.* Ideoque ſanctus Moyſes propheta, ut hoc præveniret tempus, ac ſine Hebræorum fraude tranſiret, agnum ante immolavit, hoc eſt, veſperi; ut manducantes eum, & paſcha Domini celebrantes, non occuparentur exterminatoris inſidiis; ne inermes & vacuos ſpiritalis alimenti nocturna ſpicula tenebroſi hoſtis opprimerent.

48. Hæc diligenter intende, prudenter intellige, ſollicite require. Non perfunctorie iſta dicuntur, ſed divina tibi myſteria declarantur. Præveni & tu inſidias tentatoris, inſtaura prius cæleſte convivium. * Indictum eſt jejunium, cave ne negligas. Et ſi te fames quotidianum cogit ad prandium, aut intemperantia declinat jejunium; tamen cæleſti magis te ſervato convivio. Non epulæ paratæ extorqueant, ut cæleſtis ſis vacuus ſacramenti. Differ aliquantulum, non longe finis eſt diei:

[a] Rom. edit. ſola, *operabatur propria poteſtate*.

* Multa ex hoc loco erui poſſunt, quibus illuſtretur Eccleſiaſticæ priſcorum temporum diſciplinæ cognitio. Hinc enim primo jejunii cum indictum fuiſſet, ad uſque diei finem ſervandi obligatio declaratur. Deinde conſuetudo ſacramenti Euchariſtiæ non niſi ore jejuno recipiendi oſtenditur: tum Mediolanenſis Eccleſiæ uſus innuitur diebus ſabbati ac dominicis non jejunandi; hoc enim colligi poſſe videtur ex illis verbis, *immo pleriqne ſunt ejuſmodi dies* &c. quæ quidem eo ſenſu melius applicantur, quam ſi de jejuniis ſtationum ea intelligas; cum maxime veriſimile ſit quadrageſimale jejunium hic deſcribi. Poſtea celebrandæ oblationis ſit mentio, quam oblationem nihil aliud eſſe, niſi corporis Chriſti ſacrificium ad Præfat. hujus operis obſervavimus. Ad hæc indidem quoque intelligere eſt moris fuiſſe in Eccleſia latina etiam jejunii diebus ſacrificium offerre, & Euchariſtiam accipere, contra quam in orientali obtinebat. Poſtmodum memoratur etiam veſpertinum ſacrificium, id eſt, miſſa veſpertinis horis diebus jejunii celebrari ſolita: de qua in Conc. Vaſenſi c. 3. Aurel. 3. c. 29. Matiſcon cap. 9. actum reperimus. Recenſentur deoique mirabiles hujus ſacramenti effectus, munimentum ſcilicet adverſus diaboli tentamenta, remiſſio peccatorum. &c.

A diei: immn plerique ſunt ejuſmndi dies; ut ſtatim meridianis horis adveniendum ſit in Eccleſiam, canendi hymni, celebranda oblatio. Tunc utique paratus adſiſte; ut accipias tibi munimentum; ut corpus edas domini Jeſu, in quo remiſſio peccatorum eſt, poſtularin divinæ reconciliationis, & protectinnis æternæ. Suſcipe ante dominum Jeſum tuæ mentis hoſpitio: ubi corpus ejus, ibi Chriſtus eſt. Cum hoſpitium tuum B adverſarius viderit occupatum cæleſtis fulgore præſentias, intelligens locum tentamentis ſuis intercluſum eſſe per Chriſtum, fugiet ac recedet: & tu mediam noctem ſine ulla offenſione tranſibis. Admonet etiam ſacrificium veſpertinum, ut numquam Chriſtum obliviſcaris. Non potes obliviſci, cum lectum adſcendis, ejus Domini, cui in occaſu diei precem fuderis, qui C eſurientem te ſui corporis epulis expleverit. Etenim quod veſperi cogitaveris, cito cum evigilaveris, recenſebis. Excitabit te ipſe dominus Jeſus: admonebit ut ſurgas, & eo tempore arma nrationis adſumas, quo ſolet incurſare tentator.

Act. 16. 25. & 26. 49. Unde non otioſe Paulus apoſtolus & Silas truſi in carcerem, cum in nervn pedes haberent, media tamen nocte ſurgebant mentis veſtigio, exo- D rabant Dominum, & laudis ſacrificium deferebant. Ideoque ubi non defuit devotionis officium, adfuit etiam abſolutionis remedium. Subitn enim media nocte terræ motus factus eſt grandis; ita ut mota eſſent fundamenta carceris, valvæ apertæ, omnium vincula ſoiuta ſint. Audis quemadmodum ſi ligatus fueris, quibus manibus, quibus operibus ipſe te ſolvas, quemadmodum cuſtodes timere non poſſis? E Surge igitur ad precandum. Ea hora eſt, qua tentator nocere conſuevit, & nequitia conſuevit irruere. Ea hora eſt, qua ſolet adverſus tentationes graves remedium venire cæleſte. Excubandum tibi eſt, ne qua fraude vincaris: providendum ut eo tempore quo potes vincere, nequaquam vincendi tempus amittas.

50. Et quia orationem eſſe ſubeundam media nocte diximus, non mi- F nus etiam de hujuſmodi hora diei dicendum videtur; contraria enim diei nox eſt. Quid enim luci commune cum tenebris? Et ideo adverſa ſibi eadem nocturna eſt vel dinrna. Sicut enim media nocte primitiva Ægyptiorum tentator occidit [a], & ex eo co-

A gnoſcitur quod ea maxime hora operetur adverſarius; ita e contrario quod meridiann tempore virtus divinæ lucis operetur. Unde & Abraham circa meridiem ſobrias tendebat excubias, & boni aliquos exſpectabat eventus, levans oculos ſuos, ac finitima perluſtrans, quod eo tempore advenientem gratiam ſibi quæreret. Illo igitur tempore cum duobus Angelis ſanctis divinus ei hoſpes advenit: illo tempore B Chriſtum ſuſcepit hoſpitio: illo tempore illa quæ legis & intelligis, celebrata myſteria ſunt. Quando enim magis debuit fidelem virum divina illuminare præſentia, quam cum lux diei pleninr refulgeret. Meritoque etiam ſanctus Joſeph receptis fratribus, & accerſito juniore germano quem maxime diligebat, meridie inſtaurat convivium. Erat enim meridies in ſancti C Joſeph pectore, quando lætas epulas fratribus ſplendentis gratiæ miniſtrabat, ſuaviſſimique cibos alloquii dividebat; ut cum illi pœnam fratris metuerent appetiti & venditi in ſervitutem, ille divinn judicio ipſis diceret eſſe proviſum, ut in Ægyptum deduceretur, qui famem ſuſtinentibus alimnniam non negaret. (Gen. 18. 1. & 2.; Gen. 43. 16.; Gen. 45. 5. 6. & 7.)

51. Habemus ergo in nobis meridiem. Meridies eſt ei, cui juſtitiæ ſol D refulget, & cujus opere bono, vei cogitationibus innoxiis, & pura mente atque ſincera paſcitur Chriſtus. Diſce igitur quemadmodum tibi ipſe facias meridiem. *Revela*, inquit, *ad Dominum viam tuam, & ſpera in eum: & ipſe faciet, & educet ſicut lumen juſtitiam tuam, & judicium tuum ſicut meridiem*. (Pſ. 36. 5. & 6.) Ubi enim vera eſt fides, ibi veri luminis gratia eſt: ubi innocentiæ prolixior cuſtodia, virtutumque longa medita- E tione proceſſus, ubi ſplendnr bonæ conſcientiæ diu permanens, ibi intelligibilis eſt meridies: ibi & tu Chriſto mentis tuæ epulas exhibebis, & in divitiis ejus etiam ipſe paſceris; ita ut non præmaturus & velox veri luminis ſequatur occaſus, nec quidam ſtudiis tuis tenebroſus citn veſper incumbat, & opera bona interjectus impediat. Quod ſi tentatinnum nox advenerit, non immerito media nocte ſurgendum, F & nrandum diu, & protrahenda pſalmis tempora, donec veniat dies, & illuceſcat tibi Chriſtus.

52. Vide igitur ne & per diem tibi media nox fiat, quo mundi princeps tenebroſus & ſquallidus plenitudinem tibi tentationis infundat. Surge igitur, & ex-

a Sic omnes mſſ. atque edit. excepta una Rom. ubi poſitum eſt, *exterminator occidit*.

& excita tuam mentem : non dormitabit qui euſtodit te, ſi te non reperiat dormientem: ſed ſurget, ſi & ipſe fuerit tuæ animæ vigiliis excitatus : & imperabit vento, & fiet tranquillitas in tuo pectore, quod diverſarum procellarum turbine fluctuabat. Surgendum igitur nobis. Solet Sponſus media nocte venire : cave ne te dormientem inveniat, cave ne facem tuam non queas ſomnolentus accendere. Surgendum, inquam, & Domino confitendum eſt, ut gratias agas. Confitenda etiam ejos judicia æterna; ut quidquid nobis boni accidit, ejus juſtitiæ deputemus : ac ſive divites ſumus, ſive ſalubriter valemus, id juſtitiæ Domini deferamus; quia juſtus eſt, ut opus ſuum tueatur ac ſervet, ut quos nudos indotata quadam naturæ ſorte in hanc projecit corporis infirmitatem, vigote animi, & miſericordiæ ſuæ dote pauperes veſtire dignetur. Quod utique omni agendum tempore manifeſtum eſt; ut nec die, nec nocte, nec ullo tempore a gratiarum actione debeamus vacate.

v. 63. 53. Sequitur verſus ſeptimus : *Particeps ego ſum omnium timentium te, & cuſtodientium mandata tua*. Habet & Chriſtus participes atque conſortes ſui.
Pſ. 44. 8. Denique David probat dicens: *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*. Habet participes carnis; quia carnem ſuſcepit : habet prophetiæ; quia
Deut. 18. 18. & 19. *Prophetam*, inquit, *vobis ſuſcitabit dominus Deus veſter de fratribus veſtris tamquam me: ipſum audietis per omnia quæcumque loquetur vobis. Erit autem, omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe*. Ipſe eſt verus propheta, qui ſine alterius munere futura cognoſcit : qui ea quæ ventura erant, locutus eſt in prophetis. An non eſt propheta, qui facit alios prophetare? Ipſe eſt qui auditur ſicut Lex; quia & Lex
Luc. 16, 31. eſt ipſius. Denique *Si Moyſen*, inquit, *& prophetas non audiunt : nec ſi quis ex mortuis ad illos abierit, credent*. Ideoque populus Judæorum quia non audivit hunc prophetam, de plebe exterminatus eſt; ut populus Dei eſſe deſineret, qui ante populus Dei dicebatur. Habet conſortes baptiſmi; quia baptizatus pro nobis eſt: habet conſortes juſtitiæ; quia ipſe juſtitia eſt, & nobis de ſuo dedit ſui habere conſortium : habet conſortes veritatis; quia ipſe veritas eſt, & nos tenere voluit veritatem: habet conſortes reſurrectionis; quia ipſe eſt reſurrectio:
A habet conſortes immaculatæ vitæ; quia ipſe immaculatus eſt. Et quicumque in novitate vitæ ambulaverit, quicumque tramitem juſtitiæ tenuerit, particeps Chriſti eſt. Habet etiam tribulationis ſuæ participes; ideoque qui particeps ejus eſſe eupiebat, dixit : *Nunc* Coloſſ. 1. 24.
gaudeo in paſſionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea, pro corpore ejus, quæ eſt Eccleſia.
B Sepulturæ quoque ejos participes ſumus; quiſquis enim conſepultus eſt cum ipſo per baptiſmum in mortem, partieeps ejus eſt. Ideoque ipſe Apoſtolus adſtruens quam nobis gratiam dederit dominus Jeſus, ait : *Participes* Hebr. 3. 14.
enim Jeſu Chriſti facti ſumus.

54. Sed & ille particeps Chriſti eſt, qui lugentem mœſto conſolatur affectu:
C qui in carcere conſtitutum proprio non defraudat officio : qui lecto ægrotantis adſidet, non ut capiendæ hereditatis tendat aucupium; ſed ut morbi vim ſollicito mitiget miniſterio, ut ſedulo feſſum ſermone demulceat : qui nudos veſtiat, eſurientes reficiat. In his enim frequenter eſt Chriſtus, ſicut ipſe ait: [a] *In carcere eram, & non veniſtis ad me : nudus eram, & non operuiſtis me ..... Quod* a Matth. 25. 24. & ſeq.
D *enim uni eorum non feciſtis, nec mihi feciſtis*. Si oderim mendacium, particeps Chriſti ſum; quia veritas Chriſtus eſt: ſi fugiam iniquitatem, particeps Chriſti ſum; quia Chriſtus juſtitia eſt. Beatus qui hoc poteſt dicere. Sicut enim membrum particeps eſſe dicimus totius corporis : ſic conjunctum omnibus timentibus Deum, qui non dicat alteri: Non es de corpore meo, hoc eſt, non dicat pauperi dives, non
E ignobili nobilis, non ægto ſanus, non fortis debili, non imperito ſapiens dicat: Non eſtis mihi neceſſarii; particeps corporis Chriſti eſt, quæ eſt Eccleſia. Sed qui ſciat quod ii qui videntur in Eccleſia debiles, pauperes, imprudentes, etiam peccatores abundantiori indigeant honeſtate, & majore præſidio fulciendi ſint : qui hoc noverit, ipſe poteſt dicere: *Particeps ego ſum*
F *omnium timentium te*. Qui compatiatur magis hujuſmodi hominibus, quam faſtidiat eos : compatiatur infirmis; ut ſciat quia unum corpus omnes ſumus, & membris membra connexa; ut alterum ſine altero eſſe non poſſit : & cum alterum dolet, compatiatur alteri. Iſte ergo recte poteſt uſurpare hujus vocis auctoritatem.

55. Vide autem quam verecunde Pro-

[a] Ita omnes mſſ. Edit. contra triplicem hujus loci negationem expungunt, & de juſtis intelligatur. Sed qualibet modo proponatur, tantumdem valet ad probandum intentum.

Propheta dixerit: *Particeps ego ſum timen-*
tium te. Non dixit imitantium, ſed
Eccli.1.16. *timentium*; initium enim ſapientiæ eſt
timor Domini. Inter rudes ſe conſti-
tuit humilitate, cum veteranos devo-
tione ſuperatet. Sed tamen & timere
virtutis eſt; quia ſcriptum eſt: *Timete*
Pſ. 33. 10. *Dominum omnes ſanĉti ejus*.

56. Sed ne aliquibus timor iſte non
ſanĉtus videatur (quia ſunt qui ignava
formidine pertimeſcunt, & hebeti tre-
pidant metu) addidit: *Et cuſtodientium*
mandata tua. Ut oſtenderet ſe ſanĉti ti-
moris eſſe conſortem. Aut ſic. Poteſt
quidem timere corde devotus, ſed
opere piger; ut ſit religioſus affeĉtu,
otioſus aĉtu. Non tamen poteſt piger
eſſe, qui mandata Domini cuſtodit.
Qui ergo timet, cuſtodit. Ergo ejus
eſt cuſtodire, qui timeat. Sanĉtus ita-
que hoc dicit: ego autem hoc mihi
uſurpare non poſſum; quanti enim
ſunt qui timeant Deum, & non illis
a compatior? [a] Quærunt opem, & ferre
nolo: miſericordia indigent, ſumtu
non adjuvo. Quiſquis autem hæc fa-
cit, ipſe poteſt dicere ſe timentium
Chriſtum eſſe conſortem.

℣. 64. 57. *Miſericordiæ tuæ, Domine, plena eſt*
terra: juſtificationes tuas doce me. Quomodo
miſericordiæ Domini plena eſt terra,
niſi per paſſionem domini noſtri Jeſu
Chriſti, quam futuram prævidens,
quaſi promiſſam Propheta concelebrat?
Prophetis enim ea quæ ventura ſunt
prævidentibus moris eſt, ut quaſi jam
decurſa memorentur quæ poſterioris
ætatis ſunt. Plena eſt ergo terra miſe-
ricordiæ Domini; quia omnibus eſt
data remiſſio peccatorum. Super o-
mnes ſol oriri jubetur. Et hic quidem
ſol quotidie ſuper omnes oritur. Myſti-
cus autem ſol ille juſtitiæ omnibus or-
tus eſt, omnibus venit, omnibus paſ-
ſus eſt, & omnibus reſurrexit: ideo
autem paſſus eſt, ut tolleret peccatum
mundi. Si quis autem non credit in
Chriſtum, generali beneficio ipſe ſe
fraudat: ut ſi quis clauſis feneſtris ra-
dios ſolis excludat, non ideo ſol non
ortus eſt omnibus, quia calore ejus ſe
ipſe fraudavit: ſed quod ſolis eſt, præ-
rogativam ſuam ſervat: quod impru-
dentis eſt, communis a ſe gratiam lu-
cis excludit. Super omnes pluvia eſt,
& hoc divinæ miſericordiæ deputatur;
quia pluit ſuper juſtos & injuſtos. Aut
certe ſic interpretandum, quod miſeri-
A cordiæ divinæ plena ſit terra; quia
Domini eſt terra, & plenitudo ejus ..... ipſe Pſ.23.1.&2.
ſuper maria fundavit eam, & ſuper flumina
præparavit illam. Etenim per Eccleſiam
in omnes gentes diffuſa eſt miſericor-
dia Domini, in omnes gentes diffuſa
eſt fides.

58. Fortaſſe dicas: Qua ratione non
diĉtum eſt, miſericordiæ Domini ple-
num eſt cælum? Quia ſunt etiam ſpi-
B ritales nequitiæ in cæleſtibus: ſed non
illæ [b] ad commune jus indulgentiæ b
Dei, remiſſionemque pertinent pecca-
torum, quibus ignis ſervatur æternus:
& illa quæ cæleſtium vel poteſtatum
vel miniſteriorum ſunt, licet auxilio
Domini fulciantur; tamen non tanta
ejus indigent miſericordia, quanta ea
quæ ſunt inferiora atque terrena; non
enim illa carnis involucro veſtiuntur,
C in qua eſt frequentis erroris illecebra.
Ideoque in ſuperioribus ait idem Pro-
pheta, quia *Cælum cæli Domino, terram* Pſ.113.16.
autem dedit filiis hominum. Unde & cæ-
lum purius & defæcatius ab omni labe
peccati eſt, longeque ſemotius ab illo
de quo ſcriptum eſt: *Sicut volatilia cæli*. Matt.6.26.
Hoc enim cælum velut medius qui-
dam inter cælum & terram aerius lo-
cus dicitur, in quo ſunt etiam ſpiri-
D tales nequitiæ in cæleſtibus. Nam in
illo non appellativo, ſed vero cælo,
etiamſi diabolum legerimus in conſpeĉtu
Dei Angelorum non defuiſſe concilio;
puto tamen nulla operari tentamenta
nequitiæ. Denique ſcriptum eſt quia Gen.6.2.
angeli amaverunt filias hominum; eo
quod terrenis capti detineantur illece-
bris princeps mundi iſtius ac miniſtri
ejus, in quibus nequitia ſpiritalis ve-
E nenis quibuſdam carnis hujus imbuta,
& humanis eſt infeĉta criminibus.
Ideoque Dominus in Evangelio ſuo ait:
Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra. Matt.6.10.
Non eadem eſt illic iniquitas vicinum
poſſeſſionis finitimo rure depellere, vi-
duam hereditatis fraudare compendiis,
minores * conſortii jure detrudere, in- *
tra lignum denique & quodcumque ar-
genti atque auri vel æris metallum
F velut effigiem quamdam cæleſtem in-
cludere poteſtatem. Hæc cum ſint
maximi plena ſacrilegii, in cælis va-
cant, in terris frequentantur. *Verbo* Pſ.32.6.
enim Domini cæli firmati ſunt, non terra
firmata eſt.

59. Et ideo juſtificationes Dei ab
ipſo Domino vult doceri; quia diffi-
cile

a Edit. cum mſſ. duobus: *Quærunt opem, & ferre nolo miſericordiam: indigent ſumtu, & non adjuvo*. Melius reliqui, ut ſupra in corpore.
b Mſſ. aliquot non infimæ notæ, *ad communem ejus indulgentiam. remiſſionemque* &c.

* *Conſortium*, in Cod. Theod. ſumitur aliquando pro vicinia & connexis ædificiis; immo & apud Ciceronem Orat. in Verr. conſortes dicuntur ii, quorum fines contigui ſunt: & hoc ſenſu conſortium ab Ambroſio hic accipitur.

cile eſt in terra magiſtrum hujuſmodi A reperire, qui ea doceat, quæ ipſe non viderit. Ad illum igitur doctorem intimo Propheta contendit affectu; qui ſolus magiſter eſt verus. Quomodo enim poteſt homo quaſi verum docere quod neſciat, cum ipſe ſit mendax? Matt. 23. 8. Meritoque ait Dominus, ut nemo ſuper terram vocet ſibi quemquam magiſtrum; quia unus eſt magiſter omnium. Et quomodo poſſet David alium doctorem quærere, cum ipſe de Deo dixe- B Pſ. 93. 10. rit: *Qui docet hominem ſcientiam?* Docet autem Deus, & mentes illuminat ſingulorum, & claritatem cognitionis infundit, ſi tu aperias oſtia cordis tui, & cæleſtis gratiæ recipias claritatem. Quando dubitas, diligenter inquiras; qui enim quærit, invenit, & ei qui pulſat, aperitur. Multa obſcuritas eſt in ſcripturis propheticis:* ſed ſi manu C quadam mentis tuæ Scripturarum januam pulſes, & ea quæ ſunt occulta, diligenter examines, paulatim incipies rationem colligere dictorum; & aperietur tibi non ab alio, ſed a Dei Verbo, de quo legiſti in Apocalypſi, Apoc. 5. 5. quod Agnus librum ſignatum aperuit, quem nullus ante aperire poterat; quia ſolus dominus Jeſus in Evangelio ſuo prophetarum ænigmata, & Legis myſteria revelavit: ſolus ſcientiæ clavim detulit, & dedit aperire nobis.

60. Dicunt ſe Judæi habere clavim ſcientiæ, ſed non habent; nam ſi haberent, ipſi ingrederentur, ipſi agnoſcerent penetralia Scripturarum. Nunc Luc. 11. 52. autem *Væ vobis ſcribæ & phariſæi, qui abſtuliſtis clavim ſcientiæ, & ipſi non introiſtis, & introeuntes prohibuiſtis.* Quomodo enim clavim poteſtis habere ſcientiæ, qui E ſcientiæ negaſtis auctorem? Et ideo ad ipſum converſus David ait: *Tu me*, inquit, *doce juſtificationes tuas*; quia tu es vera juſtitia. Tu doce quæ ſapienter dicta ſunt, quia tu es ſapientia. Tu aperi cor meum; quia aperuiſti librum. Tu aperi illud oſtium quod in cælo eſt; quia ipſe es janua. Per te ſi quis introierit, regnum illud poſſidebit æternum. Per te ſi quis intraverit, non F decipietur; quia falli non poteſt quicumque domicilium fuerit veritatis ingreſſus.

SERMO NONUS.

ט Theth.

1. NOna littera *Theth*, cujus interpretatio eſt, *excluſio*. Quid eſt excluſio? Numquid ſicut domo aliquis excluditur, hoſpitioque dejicitur: ita Matth. 25. 2. 3. & ſeq. qui excluditur a Dei regno, bonis illius fraudatur; ſicut illæ excluſæ ſunt virgines, quæ ſecum oleum non tulerunt; & dum venit Sponſus, extinctæ ſunt faces earum, atque in emendo oleo, inflammandiſque facibus occupatæ fecerunt moram, & ingreſſo jam Sponſo, introire cupientes leguntur excluſæ? Non arbitror. Nam quomodo diceret a [a] ſi a bonis ſanctus Propheta eſſet dejectus, atque excluſus a Dei regno: *Jucunditatem feciſti cum ſervo tuo?* Nec Prophetæ meritum hujuſmodi intellectum videtur admittere, nec ſeries Infr. v. 68. ſubditorum. Audis dicentem: *Suavis es, Domine, & in jucunditate tua doce me juſti-* Ibidem 72. *ficationes tuas.* Audis dicentem: *Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti.* Et potes dicere quod ſit excluſus a regno, qui non eſt excluſus a Lege? D Quid ergo intelligemus? Hæret interpretatio, & obſcuritatem ſenſus ſui ſermo videtur offundere.

2. Vocant merita Prophetæ, vocat ejus gratia, vocat ſubjectorum ſeries, ut altioris intellectus aliquid debeamus b eruere; & [b] occurrit in tempore quod interdum excludamur in bono. Scri- 1. Joh. 4. 18. ptum eſt enim: *Perfecta caritas timorem excludit foras.* Et generaliter quidem caritas excludit timorem. Ut miles qui imperatorem diligit, bella pro imperatore ſuſcepta non metuit: ut ſervus amans dominum, quamvis per devia & prærupta mittatur; tamen omnia pericula domini amore contemnit; ac ſi quis dominum petat, ſe ipſum offere non trepidat: ut qui trans mare poſitos filios videre deſiderat, non metuit naufragia, liberorum caritate ingreditur maris fluctus, ſubit incerta navigit: ſed metum diſcriminis levant deſideria filiorum. Quam pulcre etiam de martyribus dicitur, qui vere militant Chriſto, qui perſecutiones, ungu-

 las,

* Ambroſius in concionibus ſuis frequens adhortabatur auditores, ut ſtudioſe Scripturarum etiam difficiliorum lectioni incumberent. Et ne prophetarum obſcuritate, ſicut Auguſtino contigiſſe ex lib. 9. Conf. cap. 13. cognoſcimus, a tam utili propoſito deterrerentur, docet orationem a lectione atque diligentia numquam ſeparandam. Qua quidem methodo ſi uſus eſſet idem Auguſtinus adhuc catechumenus, prophetiæ Iſaiæ lectionem, quam ſuadente Antiſtite noſtro exorſus fuerat, non ita facile omiſiſſet.

a Codices Reg. Corb. Nav. unus, Lær. ac Fiſe. *diceret, ſi bonus & ſanctus eſſet Propheta dejectus.* Edit. Rom. . . . *diceret bonus ſanctus Propheta, ſi eſſet* &c.

b Quidam mſſ. *Et occurrit interpretatio.* Edit. . . . *in interpretatione.* At mſſ. novem . . . . *in tempore*, id eſt, opportune; dum videlicet mihi animus de hoc ipſo inveniendo ſollicitus eſt.

las, gladios, incendia non timentes,
infeſtis ſe regibus obtulerunt. Timo-
rem etenim quem poterant habere pœ-
narum, excluſerunt amore martyrii.

3. Hunc ſenſum autem eſſe inter-
pretationis hujus etiam de Threnis
Hieremiæ poſſumus approbare. Nam
Thren. 3. 25. 26. & 27. & ibi ſub hac littera ſcriptum eſt: *Bo-
nus eſt Dominus ſuſtinentibus eum, animæ
quæ quærit eum. Bonum eſt ſuſtinere, &
ſperare in ſalutare Dei. Bonum eſt viro cum* B
*portaverit jugum grave a juventute ſua: ſede-
bit ſingulariter, & ſilebit; quia tulit jugum
grave*. Hæc utique quid aliud adſtruunt,
niſi bonæ excluſionis hanc interpreta-
tionem videri? Quis enim ſuſtinet Do-
minum, niſi ſtudio caritatis? Quis eſt
qui ſperat, niſi qui quod ſperat, optat,
& diligit? Quod enim ſperamus, per
patientiam exſpectamus. Ergo qui ſpe-
rat, ſuſtinet: qui ſuſtinet impatientiæ C
utique excludit affectum. Quis eſt qui
portat jugum grave a juventute ſua,
niſi qui deliciis renuntiat, luxuriam
fugit? Quis eſt qui ſingulariter ſedet,
niſi qui ſæcularibus voluptatibus abdi-
catis, moleſtiarum omnium excludit
tumultus? Iſte ergo nihil timere pot-
erit, quia caritatis gratia vim timoris
abſorbuit.

4. Eſt & alius qui excludatur in D
1. Cor. 5. 5. bono, ut ille qui Apoſtolica auctoritate
ſublatus e medio plebis eſt; quia ma-
lum opus fecit, traditus eſt in carnis
interitum, ut ejus ſpiritus ſalvaretur.
Ex quo intelligimus quia in bono ex-
cluditur, qui jubetur agere pœniten-
tiam; ut humilietur, & compungatur
* corde. * Hæc enim reconciliationis
ſolent eſſe ſuffragia.

5. Denique etiam in Hieremia ſcri- E
pta ſub hac littera id videntur ſignifi-
care. Sic enim legimus de Hieruſalem
T: en. 1. 9. illa terrena: *Immunditia ejus ante pedes
ejus. Non fuit memor noviſſimorum ſuorum,
& cecidit invalide: non eſt qui conſoletur
eam. Vide, Domine, humilitatem ejus; quia
magnificatus eſt inimicus*. Et quia ſic hu-
miliata eſt Hieruſalem, merito poſtea
ei dicitur: *Defecit iniquitas tua, filia Sion*.
Et omni qui pœnitentiam egerit, la- F
crymiſque propriis peccata defleverit,
Thren. 4. 22 bene dicitur: *Defecit iniquitas tua*. Alibi
quoque ſub hac littera dicit Hieremias:
Ib.dem 9. *Boni erant vulnerati gladio, quam vulnerati
a ſame. Abierunt compuncti* [a] *a nativitate
agrorum*. Compungimur igitur, quando

A noſtrorum agimus pœnitentiam delicto-
rum: compungimur etiam recordatione
delictorum. Unde ait Propheta David:
Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubi- Pſ. 4. 5.
libus veſtris compungimini. Qui autem
compungitur, utique delectationem ex-
cludit erroris: & qui agit pœnitentiam,
excludit pudorem, ſequeſtrat verecun-
diam flagitii confitendi; ut recuperandæ
ſpem ſalutis inveniat. Meritoque &
B ipſe David ubi cognovit errorem: *Pec-* 2. Reg. 12. 13.
cavi, inquit, *Domino*. Tantus rex, tan-
tus propheta non erubuit peccatum
proprium confiteri; & ideo dictum eſt
ei: *Et Dominus abſtulit peccatum tuum*. Ibidem.

6. Sublato igitur peccato, ait: *Jucun-* ℣. 65.
*ditatem feciſti cum ſervo tuo, Domine,
ſecundum verbum tuum*. Multa videntur
in hoc ſæculo jucunda eſſe, quæ non
ſunt, multa ſuavia, bona plurima.
C Luxuries videtur eſſe jucunda: ſed ex-
hauſto fit amara patrimonio. Dulcis
libido, cum fervet: ſed eadem horrida
& exſecranda, cum proditur. Suaves
epulæ, cum ſumuntur: ſed fœtidæ,
cum digeruntur. Bona multa in hoc
ſæculo, dum vivimus, æſtimantur; quia
uſui nobis ſunt, ut pecunia, aurum,
argentum, poſſeſſiones: eadem nihil
poſſunt prodeſſe defunctis: hic omnia
D relinquuntur. Quin etiam majori do-
lore quis moritur, cum his ſe fraudari
copiis ingemiſcit. Non eſt ergo jucun-
ditas vera, niſi illa quæ ſecundum
verbum Dei eſt; ut quis bonorum me-
ritorum atque virtutum ſubſidiis gau-
deat ſe eſſe munitum.

7. Hac David jucunditate vel boni-
tate Dei lætatur; quia jugum grave a
juventute portavit, & ſuſtinuit, atque
E exſpectavit Domini in ſe gratiam, non
præripuit, qui ſæpe occidendi regis
Saul tributa ſibi copia, maluit tamen
exſpectare a Domino deferendi tempus
imperii, quam occiſo rege præripere.
Semper Deus bonus eſt; ideoque &
Paulus ait: *Vide ergo bonitatem & ſeveri-* Rom. 11. 22.
tatem Dei; bonitas enim in omnes eſt,
ſeveritas in paucos. Denique ſubdidit
idem Apoſtolus: *In eos quidem qui ceci-* Ibidem.
F *derunt, ſeveritatem: in te autem bonitatem*.
Si enim non cecidiſſent, utique ute-
rentur & ipſi bonitate Dei. Nam &
tibi ideo bonus eſt, quia permanes:
quod ſi non permanſeris in bonitate, &
tu excideris. Non ergo Deus propter-
ea bonus eſſe deſiſtit, quia tu lapſus es,
& indi-

* Hic & alibi pluribus locis Ambroſius veterem indicat Eccleſiæ morem, quo Epiſcopi impoſitas a ſe pœnitentibus publicis pœnas minuere, nec non excommunicationis tempus breviare conſueverent, habita ratione ipſorum contritionis atque humiliationis, quæ proinde reconciliationis dicuntur eſſe ſuffragia.

[a] Rom. edit. *a ſterilitate agrorum*. Reliqui cum mſſ. omnibus, *a nativitate agrorum*. Melius, hic enim LXX. ἐπορεύθησαν ἐκκεκεντημένοι ἀπὸ γεννημάτων ἀγρῶν.

a & indiges ſeveritate. [a] Siquidem &
ſeveritas Dei io bonitatem recurrit; ut
unuſquiſque caſtigatus pedem referat a
peccatis, & ad virtutum tramitem,
bonamque converſationem recurrat.
Denique docet de illis qui ceciderunt,
Ibidem 23. Apoſtoius: *Quia ſi non permanſerint in*
incredulitate, inſerentur. Potens enim eſt
Deus iterum inſerere illos; ut quemadmo-
dum deſerta virguita, ita & homioes
velut caudicibus quibuſdam virtutis in-
ſerti, booorum fructus poſſint ferre
meritorum. Accuſes oeceſſe eſt medi-
cum crudelitatis; quia putrefactas vul-
nerum fibras ferro putaverit exſecan-
das; quia noxia & ſerpeotia uicera
igni aduſſerit, ne virus in ulteriora
proſerperet: vei quia magiſter diſcipu-
lum verberaverit negligentem; ut metu
verberum ioduceret diligentiam? Caſti-
gare enim amantis eſt, oon exſecran-
tis; & ideo bonitatis eſt, noo crude-
litatis. Recte ergo & Dnminus ubique
eſt boous, & cum remittit flagitia, &
Heb. 12. 6. cum peccata caſtigat; *Caſtigat enim Do-*
minus quem diligit.

8. Caſtigatus eſt etiam David. De-
Pſ. 72. 14. nique ait: *Et fui flagellatus tota die.* Sed
vir ſapiens, qui intellexit caſtigationem
illam Dnmini ſibi profuiſſe, ait: *Boni-*
tatem feciſti cum ſervo tuo, Domine, ſecun-
dum verbum tuum; hoc eſt, etſi iila
mihi ad tempus amara viſa eſt caſti-
gatio, mihi ſecuodum caroem, mihi
ſecundum mœſtitiam corporis: tamen
ſecundum verbum tuum caſtigatio illa
fructus booitatis adtulit. Illam mihi
caſtigationem iotelligo profuiſſe, illa
caſtigatinne me a vitiis eſſe revncatum,
illa caſtigatione noo diu aiiquid io me
licuiſſe flagitiis, per iiiam caſtigatio-
nem Domini oihil in me adverſario
Pſ. 117. 18. licuiſſe, nihil morti. Denique, *Caſti-*
gans caſtigavit me Dominus, & morti non
tradidit me, ipſe Propheta memoravit.
Caſtigatur eoim qui recipitur: qui au-
tem non recipiuntur, oon flagellantur.
Pſ. 72. 5. *In laboribus* eoim *hominum non ſunt, &*
cum hominibus non flagellabuntur. Ideoque
Ibidem 1. ſupra ait: *Quam bonus, Iſrael, Deus rectis*
corde! Ergo boous omnibus; quia o-
mnes recto vult eſſe corde. Qui autem
cor declinaverit, ipſe a ſe gratiam di-
vinæ bonitatis avertit.

℣. 66. 9. Sequitur: *Jucunditatem, & diſciplinam,*
& ſcientiam doce me; quia in mandatis tuis
credidi. Juxta Apoſtolum χρηστὸν booum
Rom. 11. 22. intelligimus; quia dixit: *Vide ergo boni-*
tatem Domini. Juxta Evangelium χρηστὸν

A ſuave accipimus. Dixit enim: *Tollite* Matth. 11. 29. & 30.
jugum meum .... quia leve eſt, & onus
meum, quia ſuave eſt. Dixit eoim, τὸ
φορτίον μου χρηστόν. Unde merito bonita-
tem Dei ab ipſo quærit doceri; ne
forte quis perfunctorie accipiens bo-
oum Deum eſſe, in erroribus perſeve-
ret, quod per miſericordiam Dei ſciat
impunitatem ſuis dari poſſe peccatis;
cum etſi ioduigeat Domious, tameo
B fœda eſt converſatio in criminibus ſem-
per hærere. Noo ergo booitas iſta vul-
garis eſt: ſed quæ ſemper diſcipiioæ
exſpectet profectum.

10. Ideoque qui iotelligit altam Dei
eſſe bonitatem, doceri deſiderat etiam
diſciplinam. Nam plerique avertuntur
a ſtudio diſciplinæ, dum eam ſeveram
& triſtem arbitrantur: ſed perſpicacior
ſenſu intelligit, quod diſcipiina ſi tri-
C ſtis ad tempus ſit, poſterioribus fiat
jucunda temporibus. Sed eſt diſcipiioa
vel correptio ſeverior: eſt etiam mode-
ratinr. Moderatior eſt, de qua dicit
Dominus: *Corripiam eos in auditu tribu-*
lationis eorum. Eſt & ſeverior, quæ eſt Oſee 7. 12.
in ira & furore correptio. Uode refu-
giens eam cnrreptionem, dicit David:
Domine, ne in ira tua arguas me, neque Pſ. 6. 2.
in furore tuo corripias me. Et Hieremias:
D *Corripe nos, Domine, in judicio, & non in* Hier. 10. 24.
furore. Omnis ergo diſcipiina, etſi ad
tempus habeat amaritudinem, habeat
perturbationem; poſtea tamen pacificos
fructus generare conſuevit.

11. Sed qui petit doceri booitatem
& diſciplioam, debet petere etiam
ſcientiam doceri. Niſi enim habeat
ſcientiam, moleſta eſt diſcipiina, mo-
leſta correptio. Quid ſit ſcieotia, do-
ceat te Salomon, qui ait de domioo
E Deo noſtro: *Ipſe enim mihi dedit eorum* Sap. 7. 17.
quæ ſunt cognitionem veram. Et alibi hic
idem Propheta ait: *Qui docet hominem* Pſ. 93. 10.
ſcientiam. Qui autem petit ſcieotiam,
credit mandatis Dei.

12. Aliud eſt autem in mandatis
Dei credere, aliud maodatis credere.
Qui eoim mandatis Dei credit, cito
efficit ut ſit in mandatis Dei, & in
ipſis converſetur. Per fidem igitur
F ſcientia adſumitur, per ſcieotiam diſci-
plina. Quod enim ſcimus placere Deo
poſſe, in eo oos converſatio ipſa dele-
ctat. Denique ſcriptum eſt: *Noſtra au-*
tem converſatio in cælis eſt. Præceſſit ſcien- Philip. 3. 20.
tia, ſequuta eſt converſatio. De man-
datis Dei credere diximus. In man-
datis autem Dei credere, hoc eſt in

a Edit. & mſſ. quatuor: *Siquidem ..... in boni-tate, ut recurrat unuſquiſque* &c. Mſſ. duodecim .... *in bonitatem recurrit; ut unuſquiſque* &c. in quorum tamen nonnullis habetur, *recurrat*, & conjunctio, *ut*, deſideratur.

ipſis eſſe, & credere quia vera mandata ſunt. Niſi enim credideris mandatis Dei, eorum utique ſcientiam, quæ per mandata Dei docemur, habere nnn poteris.

v. 67. 13. Sequitur verſus tertius: *Priuſquam humiliarer ego deliqui: propter hoc verbum tuum ego cuſtodivi*. Alia editin habet: *Priuſquam humiliarer, ego neſcivi*. Unde putant * aliqui quod hominis anima hoc dicat. Priuſquam humiliarer, ut B in hoc lutum corporis intrnirem, tua quæ nnn legeram, mandata neſcivi. Sed quia Septuaginta virnrum ſententias magis ſequitur Eccleſia, & hic ſenſus eſt planior, & nihil nffenſinnis admittit, quod poſſit aliquibus ſcrupulum commovere; ideo accipiamus, *humiliarer*, ita dictum, en qnod peccatn videatur humiliatus. Propter peccatum enim tentationes ſæpe naſcuntur. C Gen. 3. 24. Denique Adam & Eva poſt culpam utique dejecti ſunt. Ergo humilitatis noſtræ cauſa peccatum eſt, vel humiliationis; nnn enim hoc fugin. Poteſt enim de adverſis plerumque intelligi Infra 71. & 92. humilitas, ut eſt illud: *Bonum mihi quod humiliaſti me; ut diſcam juſtificationes tuas*. Et: *Niſi lex tua meditatio mea eſſet, tunc forſitan periſſem in humilitate mea*. Et: Pſ. 141. 7. *Humiliatus ſum valde*. Hic ergn nſtendit D humilitatem ortam eſſe de culpa. Et quia culpa præceſſit, ideo humiliatum ſe nſtendit, hoc eſt, adtritum tentatinnibus & adverſis, & traditum anxietatibus: quemadmodum & ille qui 1. Cor. 5. 5. traditus eſt a Paulo in interitum carnis, humiliatus utique eſt; ut pnſtea poſſet reconciliatinnem mereri.

14. Sed quamvis humilitas iſta, hoc eſt, velut quædam dejectio, perturbatinnis non virtutis ſit; virtutem tamen E ſæpe generat: & ſit non pœna, ſed remedium delinquentis. Nam ſi peccatis tuis tribuas quod humiliatus es, quidquid acciderit, in te retorques, & ex reo incipies eſſe juſtus, qui te Prov. 18. 17. ipſe condemnas. *Juſtus* enim *accuſator eſt ſui in exordio ſermonis*. Nec potes indignum te judicare hnmilitate, qui propria errata cognoſcis, in quibus erubeſcendo non ntique extnlleris, ſed humiliaris. Vides ergo quia ideo hu- F miliatus es, qnia deliquiſti, & nnn ſervaſti eloquia Dei. Unde ſerva diligentius, ne pecces; ne iterum quia dejectus es, triſtitia abſorbearis: & fiat tibi dejectin tua incrementum iniquitatis, quæ debet correctionis eſſe A occaſio. Etenim in tentationibus homn, ſicut aurum in conflatorin comprobatur. Vides Propheta quid dicat: *Priuſquam humiliarer*, inquit, *ego deliqui*, Jure ergn tentatinnibus traditus eſt; quoniam delinquebat. Delinquebat autem, quia Dei eloquium nnn tenebat. Verum inde ordinem emendatinnis invenit, unde culpa proceſſerat. Cœpit eſſe ſubjectus eloquin divino, & culpa B deſivit.

15. Sequitur verſus quartus: *Bonus es, Domine, & in bonitate tua doce me juſtitias tuas*. v. 68. Etiam uſus diſciplinæ ſæcularis accepit, nt unuſquiſque judicem ſuum laudet. Unde Apoſtnlus ſequens divinarum ordinem ſcripturarum, cum diceret cauſam, ita cœpit: *De omnibus quibus accuſor, rex Agrippa, a Judæis, de his æſtimo me felicem, apud te incipiens* Act. 26. 2. C *rationem reddere*. Et infra: *Credis, rex Agrippa, prophetis? Scio quia credis*. Ibidem 27. Ergn ſi laudantur hnmines, in quibus plerumque aliena landantur: quanto magis unuſqniſque Dei ſibi gratiam conciliare debet, ut dicat: *Bonus es, Domine*. Nam ſi hoc dicat homini, ut eſſe admnneatur, quod fnrſitan nnn ſit; & bonitatis etiam ipſe prædicatione miteſcit, terroremque immitis deponit D affectus: quanto magis Den laus ſua eſt deferenda, qui niſi bonus eſſet, ſuper terram ſtare quis poſſet? Prnprium autem Dei eſt ut bonus ſit. Denique in Evangelin habes, quia *Arbor bona fructus bonos facit*. Matth. 7. 17. Fructus ejus Angeli ſunt: fructus ejus homines ſunt, hoc eſt, ratinnabiles, ſancti, ſi Domini præcepta cuſtodiunt: fructus ejus ſunt ii qui naſcuntur in terris: fructus ejus ſunt virtutes hnminum. E Merito ergn arbor bona bnnns fructus facit. Prius igitur radix laudetur; ut fructus poſſit probari. Sed & alibi ait idem dnminus Jeſus: *Et Pater veſter, qui bonus eſt, dabit bona data petentibus ſe*. Ibidem 11.

16. Sed quamvis bonus Deus ſit, cujus etiam amara plus proſunt (nnn enim inſeruntur, ut noceant, ſed ut corrigant) rogatur tamen, ut in bonitate ſua doceat nos juſtirias ſuas. Cnnſidera medicum ntilia apponentem F medicamenta vulneribus; ea tamen quæ mordeant ulceris virus, aut certe ferro putrefacta reſecantem; cum in eo ipſn bonus ſit medicus, quia ntilitatem npetatur ægroti, & faciat quod prodeſſe noverit: tamen quia æger dolorem aut non vult, aut non poteſt ſuſti-

* Non eſt dubium quin hic Origeniſtas, quod ſenſerint animas prius extitiſſe, atque peccaſſe, quam in corpora mitterentur, occulte periſtringat Ambroſius. Et inde confirmari poteſt quod ante non ſemel jam diximus, eum has ſolas Origenis opiniones aliquando proponere, quas ab aliquibus aliis Patribus admiſſas fuiſſe intelligebat, neque ab Eccleſia reprobatas.

ſuſtinere propter infirmitatem affectus A ſui, rogat ut medicus eum quadam bonitate & ſuavitate ſua curet, non aſperitatem adhibeat medicamentorum, non ferro incidat vulnerum fibras: aut ſi aliter non poteſt, ut cum moderatione faciat, & quadam ſubtilitate mitiget vim doloris. Et ideo in Evangelii bonitate melius docentur juſtificationes Dei, quam in Legis ſeveritate. Opus autem juſtitiæ juſtificatio eſt. B
a Unde ſcriptum eſt quia [a] phariſæi ſe juſtificare noluerunt, non baptizati
Luc. 7. 30. baptiſmo Johannis. In eo enim juſtificationem noo fecerunt; quia noluerunt agere pœnitentiam delictorum, quam Propheta in bonitate vult agere; ut ei fiat peccatorum remiſſio ſine atrocitate damnationis, cum remiſſionis gratia.

℣. 69. 17. Sequitur: *Multiplicata eſt ſuper me* C *iniquitas ſuperborum: ego autem in toto corde meo ſcrutabor mandata tua*. Quanto magis quis Deo ſervire deſiderat, tanto magis in ſe excitat adverſarios: & tamquam athleta fortis corooam juſtitiæ reportare deſiderans, irritat in ſe plurimos & laceſſit, qui invident noſtro profectui. Quod etiam in poſterioribus evidenter [b] oſtendit. *Cum odio ha-*
Pſ. 119. 7. *bentibus pacem, eram*, inquit, *pacificus*. D Nihil tamen tranquillitas ejus proficiebat; ut eos qui pacem oderant, ſua tranquillitate componeret, & eorum ſtudia comprimeret. *Cum loquebar illis,*
Ibidem. *impugnabant me gratis*, hoc eſt, cum cauſas impugnandi non haberent; tamen impugoandi ſtudium noo deponebant. Ita ergo multiplicantur ſive nequitiæ ſpiritales, ſive homines, & multiplicatur iniquitas eorum ſuper E juſtum. Verbi gratia, ſi filium juſtus amittat, quod ſæculi uſu ſæpe contingit: ſi amittat patrimonium, vel diverſis afficiatur incommodis rerum, vel corporis infirmitatibus, tunc dicunt ſuperbi: Ubi eſt juſtitia ejus? Ubi miſericordia? Ecce quia ſic multatus eſt: ecce quia ei innocentia ſua nihil prodeſt. Ideoque ad vitæ hujus ſpecimen extrahendum, tres illi ſancto Job ſpecie amici, obtrectatione autem inimi- F ci, probitatis atque juſtitiæ ejus invidi, exprobrantes gravia opprobria congerebaot; & qui venerant ad conſolandum, inſultare cœperunt.

18. Sed juſtus his non movetur, ideoque nec Job frangebatur. Denique in amiſſionibus filiorum vel patrimonii dicebat: *Dominus dedit, Dominus abſtulit .... ſit nomen Domini benedictum*. Job. 1. 21.
Ergo & in adverſis poſiti dicamus: *Bonitatem feciſti cum ſervo tuo*. Supra 65.
Poteſt enim Dominus in melius mutare quæ facta ſunt, ut Job. 42. 10. & ſeq.
Job ſancti habemus exemplum; & quæ amiſſa ſunt, reddere. Poteſt quis & amiſſis filiis, generare meliores. Numquid Deo eſt difficile meliora donare? Poteſt etiamſi nihil donet, hoc ipſo tameo juſto eſſe proſpectum, ſi forte futuri improbi rapti ſunt, ne mutaret malitia cor eorum. Similiter & de patrimonio, quaſi non videamus plurimos propter opes patrimonii, in periculum ſalutis eſſe deductos, plurimis ex divitiarum abundantia ortam eſſe cauſam peccandi. Qui enim non habet quod donet, adſcribi ei culpa non poteſt, quod non donaverit: qui autem habet quod donet, & noo dat, utique obnoxius eſſe incipit peccato.

19. Sequitur: *Coagulatum eſt ſicut lac* ℣. 70.
cor eorum: ego autem legem tuam meditabar. Subtile cor ſanctorum: coagulatum eſt vero cor ſuperborum. Ut enim lac natura ſui purum, ſpecioſum, atque ſincerum eſt, ſed corruptione coaceſcit: ſic mentis & cordis humani natura pura, ſincera, perſpicua eſt priuſquam vitiorum admixtione coaceſcat. Coagulato enim lacte, fit quædam concretio, nec ſuavitatem habens eamdem, nec gratiam. Ita homines, qui ante ſedulitate, gratia, ſuavitate verborum, lactis ſpeciem præferebant, nulla invidia corruptam: hi ſi cœperint invidere, coagulatur in vitium cor eorum, & fit de ſuavitate amicitiæ amaritudo malevolentiæ, & inſuavis quidam horror invidiæ. Ergo coagulatum eſt cor per ſuperbiam, per invidiam, [c] quæ leni- c
tatem naturæ, fluentem benevolentia, malitiæ concretione vitiarunt. Iniquorum ergo cor coagulatur: juſtus autem humiliatur, Legis præcepta meditando, qui habet humiliratis magiſterium.

20. Ideoque ſobdidit: *Bonum mihi* ℣. 71.
quod humiliaſti me; ut diſcam juſtificationes tuas. Hoc ſecutus Apoſtolus: *Placeo* 2. Cor. 2. 12. 19.
mihi, ait, *in infirmitatibus, in injuriis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis*. Cum enim complacet in infirmitatibus, & non frangitur animo, nec cedit injuriæ, diſcere juſtificationes Dei & meruit, & implevit. Ergo hic, *humiliaſti me*, hoc eſt, diverſis tentationibus & in-

a Edit. vet. *quia phariſæi ſe juſtificare voluerunt*. Melius Rom. cum mſſ. ... *noluerunt*, ut docet id quod poſt alterum verſum dicitur: *quia noluerant agere pœnitentiam* &c.

b Mſſ. ſeptem ... *oſtendit dicens*: *Cum odioſis non habentibus pacem* &c.

c Ita mſſ. Edit. vero, *quæ lenitate naturæ fluentem benevolentiam* &c. Sed hoc ſignificat B. Doctor, eos qui aliquem benevolentia complectuntur, lenitatem adverſus ipſum ſolitos exhibere.

Digitized by Google

& incommodis exetcuiſti. Quod aperuit & Symmachus ſcribens: *Profuit mihi quod afflictus ſum; ut diſcerem juſtitias tuas*. Ergo qui humiliatur, non dejiciat animum, neque frangat: ſed magis humiliando proficiat; ut ſuperbum humilitate ſua mitiget, inſolentes morum ſeveritate confundat, contumelioſos patientia ſua frangat, avaros nonnumquam etiam æquanimitate diſpendii a jurgii intentione deducat. Sic
Luc. 7. 35. enim legiſti, quia *juſtificata eſt ſapientia a* B *filiis ſuis*, dum Chriſtus ſe offert ſupplicio, dedit injuriis, non ſubduxit opprobriis, nec a confuſione ſputorum
a avertit faciem ſuam: & ideo omnes [a] patientia ſua inſtruxit, & livore ſanavit.

V. 72. 21. Sequitur: *Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti*. Non quicumque hoc dicit: immo rarus hoc dicit, id eſt, qui legem Dei auro atque ar- C gento præferat, qui poteſt propter legem Dei omnia relinquere. Sed nec Chriſtus hunc reperit, niſi de iis quos ipſe docere dignatus eſt. Petrus hoc dixit, & probavit effectu; quia pluris legem, quam aurum habuit. Ideoque
Act. 3. 6. ait: *Aurum & argentum non habeo*. Non avarus hoc dicit, qui defoſſo auro incubat. Non dicit pecunioſus, qui quotidiana emolumenta ſollicito rimatur affectu, qui quotidie opes aggerat, D qui hereditatis tendit aucupia, qui circa ægrotantis lectulum indefeſſas exercet excubias.

22. Hic aliqui legem oris Dei tamquam legem Verbi Dei accipiunt, ut ſi dicas legem dexteræ Dei. Bene ergo & hoc convenit Petro dicenti:
Joh. 6. 69. *Verba vitæ æternæ habes, & nos relinquemus te?* hoc eſt, *Lex oris tui ſuper millia auri & argenti eſt*. Et poſſumus tantum deſerere bonum, & ſæculi hujus E emolumenta captare? Sed & Moyſes lex oris Dei poteſt dici, per quem Dominus loquutus eſt, & dedit Legem.

SERMO DECIMUS.

י Jod.

1. INcipit littera apud Hebræos decima *Jod*, quæ latina ſignificatione *confeſſio* dicitur, vel certe *deſolatio*. Nec diſcors ac diſſonans videtur F

A interpretatio. Siquidem qui deſolati ſunt, citius confitentur; magis enim ſecundis rebus animus extolli ſolet: cum autem urgetur adverſis, tunc divinum implorat auxilium. Nam & in iis quæ humana ſunt, hunc uſum eſſe cognoſcimus; ut cui ſuccedunt proſpera, animus elatior ſit: cui mundi hujus infeſta ſunt, & potentia alicujus adverſa, tunc confugiat, tunc opem quærat; ut vel rogando ſuperioris mi- B tiget poteſtatem, vel ſe viribus armet adjunctis; ne quaſi inferior potentioribus viribus opprimatur.

2. Denique Hieremias ſub hac littera ſic ait: *Manus ſuas extendit qui tri-* Thren. 1. 10. *bulatur in omnia deſideria ejus. Vidit enim gentes introeuntes in ſanctificationem ſuam, quibus mandaſti ne introirent in Eccleſiam ejus*. De Hieruſalem utique hoc dicit Propheta, cujus deplorat ærumnam, C cujus præceſſit deſolatio ac deſtitutio; ut poſtea ſequeretur confeſſio. Caſtigat enim Dominus omnem filium quem recipit. Recepturus igitur Hieruſalem, ante captivitatis flagellavit ærumnis. Nimium enim inſoleverat, & inflato ſe corde jactaverat; ut caput tenere non poſſet dominum Jeſum, id eſt, humilitatem, gratiam, juſtitiam, ſapientiam, hoc eſt, veræ fidei magiſterium non teneret. Et ideo Dominus D caſtigavit eam, qui moderator omnium novit quemadmodum unumquemque caſtiget. Ut enim medicus graviora vulnera aſperioribus medicamentis curare conſuevit, leviora levioribus: ita & Deus noſter graviora peccata majore ſeveritate caſtigat. Sed ipſa caſtigatio ad ſalutem proficit. Dixit enim Dominus: *Percutiam, & ego ſa-* Deut. 32. 39. *nabo*.

3. Denique de Hieruſalem ſpem E cœpit Hieremias propheta promittere. Nam in poſterioribus ſub hac littera ait: *Dabit percutienti maxillam ſuam, &* Thren. 3. 30. & 29. *ſatiabitur in opprobriis. Dabit in ſepultura os ſuum; ſi tamen eſt ſpes patientiæ*. In Evangelio dominus Jeſus docens virtutem atque inſigne patientiæ, ait: *Qui te percuſſerit in maxillam, præbe ei & alteram*. Vult enim diſcipulos ſuos & injuriarum eſſe patientes, nec referire facile, [b] nedum ferire. Patientia enim b F humilitatis indicium eſt. Et ideo quoniam deſolata erat ac deſtituta Hieruſalem: *Dabit*; inquit, *percutienti maxillam* Matth. 5. 39. *ſuam*; ut non ſe ſubducat injuriæ, nec decli-

[a] Omnes edit. *ſapientia ſua inſtruxit*. Omnes mſſ. *patientia ſua inſtruxit*. Melius, cum hoc ſequatur ex ſuperioribus iſtis, *Chriſtus ſe offert ſupplicio* &c.

[b] Edit. omnes: *Ne dum ferire potens injuriam faceret, indicium humilitatis non exhiberet*. At ea quæ reſecavimus in mſſ. deſiderantur, & hæc intruſa videntur ab aliquo, qui *nedum ferire*, idem eſſe ac *multo minus ferire*, ſive, *aggredi*, non ſatis intelligebat.

declinet cædis dolorem, ſed percutienti maxillam offerat. Utrumque intelligi poteſt, ſive ei qui percutere incipiat, ſive ei qui jam percuſſerit; ut illud Evangelicum compleatur: *Qui te percuſſerit in maxillam, præbe ei & alteram*. Et prophetice hoc poſitum eſt, ut doceret Hieruſalem, hoc eſt, plebis Judaicæ Eccleſiam non aliter eſſe ſervandam, niſi per Evangelii diſciplinam; ut cum cœperit Evangelii præcepta ſervare, & operibus implere mandatum domini Jeſu, tunc jugum captivitatis de ſuæ animæ cervice deponat, cum ſe ſubdiderit jugo Chriſti.

4. *Et ſatiabitur*, inquit, *in opprobriis*. Non dixit: Subibit opprobrium; facile eſt enim unam aut alteram contumeliam ſuſtinere: ſed addidit: *Satiabitur in opprobriis*; quo facilius Dominus moveat miſericordiam, opprobriorum complurium deformitate miſerabilis. Quod utique ex libro Regnorum potes intelligere. Quippe cum conviciaretur Semei filius Gera ſancto David, virum ſanguinarium appellans, & malediceret ei, quando fugiebat filium ſuum Abeſſalon, parricidalia ad tempus bella declinans, tacebat Rex, & ſummum patientiæ inſigne præſtabat. Etenim cum tentationis ſuæ tempus intelligeret, ut ei parricidale prælium moveretur, magis humilem ſe volebat videri, quo Domini mitigaret offenſam; quam exaſperandum ejus arbitrabatur in ſua tentatione judicium, ſi forte ſuas injurias ultum iret. Unde & ad populi ducem Abeſſam vindicare cupientem
2. Reg. 16. 10. & ſeq. ait; *Quid mihi & tibi eſt, fili Sarviæ? Ideo maledicit mihi; quoniam Dominus dixit illi, ut maledicat ... Ecce filius meus, qui exivit de ventre meo, quærit animam meam. Si autem modo extraneus maledicit mihi, dimitte illum, ut maledicat; quoniam Dominus dixit illi, ut videat humilitatem meam: & retribuet mihi Dominus bona pro maledicto hoc*. Quod & prophetico dixit ſpiritu, & probavit eventu. Cum enim repleta fuerit humilitas, peccatum ſolvitur. Denique & in Eſaiæ libro habes quia dixit Dominus: *Sacerdotes,*
Eſai. 40. 2. *loquimini ad cor Hieruſalem: conſolamini eam, quia repleta eſt humiliatio ejus, ſolutum eſt peccatum ejus; quia accepit de manu Domini duplicia peccata ſua*. Advertis igitur quia ubi deſolatio, ibi humilitas. Deſolationem enim ſequitur humilitas juſto ordine, humilitatem patientia, patientiam probatio, probationem conſolatio. Quod habes & in Apoſtolo
Rom. 5. 3. 4. & 5. ſcriptum: *Quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem ſpem, ſpes autem non confundit; quia caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum*, qui utique noſtrorum conſolator eſt affectuum.

5. Quod autem ait: *Dabit in ſepultura* Thren. 3. 29.
os ſuum; oſtendit quamdam ſupra modum patientiæ taciturnitatem; ut tamquam ſepeliat os proprium, ne loquatur; & velut quodam aggere virtutum obſtruat, ne vocem doloris emittat: tantum pondus adſerens patientiæ quam ſpes foveat; ut vocem ipſam velut buſto quodam ac tumulo ſepeliat, ac includat, quam nulla extorquere, nullave excitare poſſit injuria. Hujus quoque litteræ interpretationem, ut potuimus, explicavimus: veniamus ad pſalmum.

6. Itaque primus verſiculus eſt: v. 73.
Manus tuæ fecerunt me, & paraverunt me: da mihi intellectum, ut diſcam mandata tua. Magno commendationis exordio uſus eſt, ut opus Dei eſſe ſe diceret; quo facilius circa operis ſui gratiam favor inclinaretur auctoris. Grandis enim prærogativa eſt etiam in rebus humanis; ut aliquis operibus & beneficiis faveat ſuis, nec meritum ſpectet alienum; ſed in ſuæ gratiæ munus intendat; ne videatur abrogare quod ipſe donavit. Itaque etſi de luto corporis noſtri ſubſtantia ſit, & carne induamur, & corpus oſſibus intexatur & nervis; tamen quod ſimus pretioſiſſimum opus Dei, nemo dubitaverit. Nam & fabricam ipſam humani corporis ſi quis conſiderare velit, nihil poterit in terra pretioſius judicare. Eſt enim homo ſtatu celſus, vultu decorus, cæſarie gratus, non in alvum ceterorum more curvatus animantium, ſed ipſo naturæ jure ſublimis, qui in cælum libero ſpectet obtutu, nulla captivæ ſervitute cervicis depreſſus in terram, ſed tamquam propriæ conſcius libertatis, & locuples ſui teſtis auctoris.

7. Verumtamen in ceteris animantibus membrorum forma laudetur, in quibus præter gratiam corporis nihil eſt aliud quod requiratur. Homo in eo eſt pulcrior quod non videtur, non in corpore quod videtur: in ſe habens æternitatis gratiam, & præſentium venuſtatem. *Quæ enim videntur, tempo-* 2. Cor. 4. 18
ralia ſunt; nam quæ non videntur æterna. In hoc terreſtri hoſpitio indutus habitatione cæleſti, cui ſimul competit & in terris videri, & Deo jungi. Magnum ſane munus, ſi ſe ipſe cognoſcat;

* ſcat ; & quædam forma juſtitiæ , * mundo magis quam ſibi naſci . Unde & Salomon ait : *Grande homo , & pretioſum opus vir miſericors : virum autem fidelem opus eſt invenire* . Et vere magnus eſt qui & divini operis interpres eſt , & imitator Dei . Homo eſt enim qui potuit dicere : *Imitatores mei eſtote , ſicut & ego Chriſti* . Terram excolit , mari tamquam poſſeſſione utitur , cæli ornamenta gratus miratur adſertor . EVANUERAT rerum natura , niſi qui ea uteretur , divina providentia eſſet adjectus .

Prov. 20. 6.

1. Cor. 11. 1.

8. Denique poſtquam fecit Deus cælum & terram , & maria , poſteaquam omnia reptilia , volatilia , animantia , poſtea hominem fecit , quem animantibus viventibus anteferret : de quo non immerito cæleſti ſententia reſultavit : *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram . Cetera dixit , & facta ſunt : mandavit , & creata ſunt* : ut homo fiat , ſpecialis quidam Dei accedit hortatus ; ut tamquam laborantis Dei in hujus munere creaturæ ſignificaretur operatio . Deus quidem expers laboris eſt : ſed tamen Scripturæ verba quid aliud , [a] niſi ſtudioſam tui operationem ejus oſtendunt ? Ergo ſi Deus majore quodam ſtudio te creavit , cur ipſe tui ſtudium derelinquas ? Si Deus in te laboravit , qui laborare non novit , cur ipſe fugitans ſis laboris ?

Gen. 1. 26.
Pſ. 148. 5.

9. *Manus tuæ* , inquit , *fecerunt me , & paraverunt me* . Clamat ad Deum Propheta : Opus tuum , Domine , ne deſeras , non derelinquas . Te auctorem convenio , te teneo conditorem , præſidia aliena non quæro . In adjumentum accingere , qui accinctus es ut creares . Dic ipſe David , quid ſenſeris , cur dixeris : *Manus tuæ fecerunt me* ? Sed dixiſti inferius : *Domine , retribues propter me : Domine , miſericordia tua in ſæculum , opera manuum tuarum non omittas* ; hoc eſt dicere : Beſtias non fecerunt manus tuæ , ſed dixiſti : *Producant aquæ reptilia animarum viventium* , & produxit terra ſecundum genus quadrupedia , & reptilia , & beſtias terræ . Me autem , inquit , feciſti , me tuis manibus figuraſti , hoc eſt , non figuraſti beſtias manibus tuis , non reptilia , non volatilia : *Me autem fecerunt manus tuæ , & paraverunt me* .

Pſ. 137. 8.

Ibidem.

Gen. 1. 20.

10. Non mediocre opus eſt , quod paratum eſt : cum ſapientia unumquodque diſponitur & paratur . Denique Sapientia dicit : *Cum pararet cælos , cum illo eram* . Quod de hominibus dicit idem Propheta : *Vox Domini præparantis cervos* . Quæ vox domini Dei eſt , niſi , *Faciamus hominem* ? Qui ſunt iſti cervi , niſi inimici ſerpentibus , qui ſuper aſpides ambulant , & venena non ſentiunt ? Non vile igitur , non corporale arbitror , quod paravit Deus . Noſce te ipſum , homo : tuæ animæ dicitur in Canticis canticorum : *Niſi cognoveris te formoſam in mulieribus* . Cognoſce te , anima , quia non de terra , non de luto es ; [b] quia inſufflavit te Deus , & fecit te in animam viventem . Opus es magnificum , Dei generatione inſpiratum . *Adtende tibi* , ut Lex dicit , hoc eſt tibi , id eſt , animæ tuæ . Sæcularia te & mundana ne teneant , terreſtria non morentur . Ad illum tota intentione feſtina , ex cujus inſpiratione conſiſtis . *Grande* , inquit , *homo , & pretioſum opus vir miſericors : virum autem fidelem opus eſt invenire* . Diſce , homo , ubi grandis , ubi pretioſus ſis . Vilem te terra demoſtrat : ſed glorioſum virtus facit , fides rarum , imago pretioſum . An quidquam tam pretioſum , quam imago eſt Dei , quæ primo tibi fidem debet infundere ; ut in corde tuo refulgeat quædam auctoris effigies ; ne qui mentem tuam interrogat , non agnoſcat auctorem ? An quidquam tam pretioſum , quam humilitas ; ut naturam corporis animæque perſpiciens , [c] alteri te ſubjicias , alterum regere cognoſcas ? Prona in vitium carnis illecebra miſericordiam ſuadet ; quia quod alteri contuleris , tibi ſolvis : quidquid a te procedit , in te recurrit : & quidquid profueris , tibi proficit .

Prov. 8. 27.
Pſ. 28. 9.
Gen. 1. 26.
Cant. 1. 7.
Gen. 2. 6.
Deut. 4. 5.
Prov. 20. 6.

11. Vi-

* Hanc ſententiam elegantiſſime expoſitam reperies apud Romanum oratorem lib. 1. *De officiis* , in hæc verba : *Sed quoniam , ut præclare ſcriptum eſt a Platone , non nobis ſolum nati ſumus , ortuſque noſtri partem patria vindicat , partem parentes , partem amici : atque , ut placet Stoicis , quæ in terris gignuntur , ad uſum hominum omnia creari , homines autem hominum cauſa eſſe genitos ; ut ipſi inter ſe alius alii prodeſſe poſſent , in hoc naturam debemus ducem ſequi , & communes utilitates in medium afferre* &c. Laudat etiam Lucanus Catonem Uticenſem quod ejus ſecta fuerit :

Non ſibi , ſed toti genitum ſe credere mundo .

Mirum eſt itaque inventum eſſe chriſtianum hominem , qui præclarum hoc pronuntiatum impugnare auderet . Præcipua ejus argumenta diſploſa reperies Tom. 3. Philoſ. vet. & nov. Tract. 3. diſp. 1. quæſt. 3. art. 2.

a Rom. edit. *niſi cuſtodiam tui ob gratiam operationem ejus oſtendunt* . Vet. edit. *niſi ſtudioſam ob gratiam tui operationem* &c. Sed , *ob gratiam* , nec in mſſ. reperitur , nec ſenſui neceſſarium eſt.

b Cunctæ edit. *quia inſufflavit in te Deus* . Cuncti fere mſſ. non agnoſcunt præpoſitionem . Rurſus vet. edit. *Opus eſt magnificum , Dei generatione inſpiratum* . Rom. *Opus magnificum eſt homo , Dei inſpiratione formatum* . Omnes mſſ. ut in textu ; niſi quod ultima verba tres ſic invertunt . . . . . . *inſpiratione generatum* .

c Edit. ant. ac mſſ. prope omnes hic corrupti ſunt . Edit. Rom. *altero te ſubjicias , altero te recognoſcas* . Verum cum a mſſ. ac vet. edit. nimium recedat , cod. Vind. & Sorb. lectionem ſequuti ſumus . Rurſus ibidem edit. omnes , *illecebra : miſericordia ſuadet* . Contra omnes mſſ. *illecebra miſericordiam ſuadet* . Non male .

11. Vivacis animæ vigor ſenſus, A ratinnis, & intellectus capax, atque judicii; nt digna domus tanto habitatore videator, nnn amittat ſuæ prærogativam naturæ, ne hnmiois nnmen amittat. Scriptura enim euin hominem dicit, qui eſt ad imaginem & ſimilitudinem Dei: peccantem autem, non hominem, ſed aut ſerpentem, aut equum adhinnientem ſeminis, aut vulpeculam, aut jumeotum vocare cnnſuevit. *Pſ. 31. 9.* B *Nolite fieri ſicut equus aut mulus, quibus non eſt intellectus. In camo & freno maxillas eorum conſtringe, qui ad te non appropinquant.* Et: *Luc. 13. 32.* *Dicite huic vulpi*; de Hernde ait. *Luc. 3. 7.* *Generatio viperarum* vocatur a Jnhanoe plebs hominum. Magnum ergn npus Dei es, hnmn, magnum eſt quod dedit tibi Deus; vide oe quod Deus tribuit, amittas magnum illud munus, quod es ad imaginem Dei; & hoc in C te puniatur magis. Deus enim non punit ſimilitudinem ſuam: ſed eum punit qui ad ſimilitudinem Dei factus, hoc a quod accepit, [a] ſervare non potuit. Puoitur ergo illud qund ad ſimilitudinem Dei eſſe deſiſtit, hoc eſt, peccatum tuum. Nam ſuam Deus onn damnat imaginem, oec in illud incendium mittit æteroum: ſed magis vindicat imaginem ſuam de eo, qui ima- D gini illi fecit injuriam; ut per malitiam hnmo, quod eras, eſſe deſineres, & fieres mulus ex homine. Vindicatur ergo imago, noo condemnatur. Vindicatur quaſi expulſa: oon coodemnatur quaſi rea. Poſtquam enim peccaſti, aliud eſſe cœpiſti: illud quod eras, eſſe deſiiſti. Quomodo igitur punitur in te, qund in te non invenitur? Nam ſi inveniatur in te imago Dei & ſimili- E tudn, non ſupplicio incipis dignus eſſe, ſed præmio. Ita imagn illa qua ad imaginem & ſimilitudinem Dei factus es, non condemnatur, ſed coronatur. Condemnaris autem in eo, quod ipſe mutatus es; ut fieres ex homine ſerpens, mulus, equus, vulpecula. His enim nominibus jam nos Scriptura condamoavit; quia exuti cæleſtis imaginis F nrnamento, etiam nomen hominis amittimus, qui gratiam hominis non teoemus.

12. In aliquibus tamen codicibus invenimus: *Job 10. 8.* *Manus tuæ fecerunt me, & plaſmaverunt me.* Nec iſtud alieoum; quia & Job dixit: *Manus tuæ plaſmave-*

S. Ambr. Tom. II.

A *verunt me, & fecerunt me.* Unde & hic edicitur, ut meminerit Deus quia pulvis ſumus; ut uberinris gratiæ munus infundat, nec infirmum opus deſerat. Gubernatnr fluctuante navigin plus laboris impendit, quam cnm [b] ſecundo b remigium labitur fluctu, aut ventorum flatus, ſuo ſuperaote labore, præcurrit.

13. *Manus tuæ*, inquit, *plaſmaverunt* B *me*. Manus dicit pluraliter, non manum. At vero alibi ait: *Ego manu mea ſolidavi cœlum.* *Eſai. 45. 12.* Et: *Manus mea fecit hæc.* *Eſai. 66. 2.* In hnminis cnnſtitutinne videtur nnn abundaſſe, quod toti mundo, ut fieret, abundavit. Cælum una firmavit manus, ut ſcriptum eſt: & utraque Dei manus hnminem figuravit, ut legimus. Cælum ono ad ſimiiitudinem, homo ad ſimilitudinem. Angeli ad C miniſterium, homn ad imaginem.

14. Eſto ut & Angeli ad imaginem. Scriptura tamen de hnmine locuta eſt quod ſit ad imaginem. Habemus enim aliquid qund fortaſſe Angeli nnn habeant; ubi enim abundavit peccatum, ſuperabundavit gratia. Nobis eſt natus Chriſtus ex Virgine. Legimus enim: *Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis.* *Eſai. 9. 6.* Nobis carnem ſuſcepit: immo potius D nos in illa carne ſuſcepit, [c] quod fi- c lium hominis io Dei ſede conſtituit. Non lego Angelns in Dei ſede niſi ſtantes, niſi mioiſterium deferentes. *Hebr. 1. 14. Apoc. 8. 2. Dan. 7. 10.* Nnn lego Angelos, ſed hnmines conſepultos Chriſto, & in Chriſto reſuſcitatos. *Rom. 6. 4. & 5.* Denique ait Apoſtolus: *Quia convivificavit nos in Chriſto, cujus gratia eſtis ſalvi facti: & ſimul ſuſcitavit, ſimulque ſedere fecit in cæleſtibus, in Chriſto Jeſu.* *Epheſ. 2. 5. & 6.* E Filius ergo hominis ad dexteram Dei, non Angelus, nnn Archangelus, nec Cherubim, & Seraphim. Illa laudant: Filius hnminis ſedet. Filius hominis Angelorum nre laudatur, quod Angelos malos vicerit, de oequitiis ſpiritalibus quæ ſunt in cæleſtibus, triumphaverit: quod fecerit ſimiles Angelorum homines, in qoibus ante erant cnntagia mortuorum.

F 15. *Verbo*, inquit, *Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum.* *Pſ. 32. 6.* Homn quoque ſpiritu Domini perfectinnem vitæ, conſummationemque virtutis accepit. *Inſpiravit in eum Deus ſpiritum vitæ, & factus eſt homo in animam viventem.* *Gen. 2. 7.* Vita ergo noſtra cœpit

Hh ex

a Rom. edit. ſola, *ſer are non valuit*. Sed hic *potuit*, uti de eodem verbo jam diximus, liberiori ſenſu eſt interpretandum.

b Vet. edit. *ſecundo remigio labitur fluctu, & ventorum flatum ſuo ſuppare ſuperante* (Gill. in marg. *properante*) *procurrit*. Rom. *ſecundo labitur fluctu, aut ventorum flatu ſuppare proſperante* &c. Mſſ. vero, omnes, *ſecundo remigium labitur fluctu*: at hic diviſi, aliquot habent: *aut flatu proſperante præcurrit*: plures ac probatiores, ut in contextu.

c Ita pleriqne mſſ. & omnes edit. niſi quod hæ legunt, *quando filium*, pro, *quod filium*. Reliqui mſſ. *quot tamen per filium*, &c. Quæ lectio non diſpliceret, niſi vox *tamen* hic inepta poſita, interpolationem aliquam innueret.

ex inſpiratione divina : ſed vita hæc A ſeceſſione animæ, corporiſque diſſolvitur, inſpiratio autem divina non ſolvitur. Et ideo intellige aliud eſſe quod figuratum eſt, aliud quod factum eſt, vel paratum. Meritoque dupliciter habes ſcriptum de homine. Primum
Gen. 1. 26. & 27. enim ſcriptum eſt : *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*. Et : *Dominabuntur*, inquit, *vel principatum habebunt*. Et : *Fecit Deus hominem ad imaginem Dei*. Secundo autem loco ita B ſcriptum eſt, quia
Gen. 2. 7. *Accepit Deus pulverem de terra, & plaſmavit hominem*. Ubi pulvis, ibi plaſmatio : ubi autem non pulvis, ibi non terra, non materia ; ſed incorporeum, ſed admirabile : ibi non materia, ſed immateriale. Quod enim ſecundum imaginem Dei eſt, non eſt in corpore, nec in materia, ſed in anima rationabili. Ibi operatur, ibi oſtenditur homo ad ſimilitudinem & imaginem Dei, ubi juſtitiæ, ubi ſapientiæ, ubi omnis forma virtu- C tis adſumitur.

16. Si intelligas imaginem, videbis ad imaginem; homo enim non eſt imago Dei, ſed ad ſimilitudinem factus eſt. Alius eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus univerſæ creaturæ, per quem facta ſunt omnia. Ille non ad imaginem, ſed imago : tu non imago, ſed ad imaginem. Habes ergo in tua ſubſtantia aliquid de imagine & ſimilitudine Dei, quod ſit divinæ ſimile imaginis. Propterea imago ad eum qui D eſt ad imaginem, venit: & quærit imago eum, qui eſt ad ſimilitudinem ſui; ut iterum ſignet, ut iterum confirmet; quia amiſeras quod accepiſti. Inſufflaverat enim tibi Deus, ut inſpirationis ſuæ dono haberes gratiam, quam tibi tua culpa ſuſtulerat. Factus eras in animam viventem : audi quid dicat, non in carnem, ſed in animam viventem. Sed quia peccator ſignaculum te- E nere non potuit, & in crimine poſitus non habebat quæ Dei ſunt, ſed quæ hominum ; propterea venit dominus noſter Jeſus Chriſtus, ut legiſti in Evangelio, & a mortuis reſurgens cum clauſos diſcipulos reperiſſet, clauſtris ingreſſus eſt manentibus, & dixit :
Joan. 20. 21. & 22. *Pax vobis. Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos. Cumque hoc dixiſſet, inſufflavit, & dixit eis : Accipite Spiritum ſanctum*. F

17. Videſne ergo quæ manus fecerint hominem, aut quem hominem fecerint; illum utique quem ſecundum
Coloſſ. 3. 9. 10. & 11. Chriſtum induimus : *Exſpoliantes veterem A hominem cum actibus ejus, & induimus novum, qui renovatur in agnitionem ſecundum imaginem ejus qui creavit eum; ubi non eſt... ſervus & liber, ſed omnia & in omnibus Chriſtus*. Chriſtum ergo induimus, ſicut & alibi dictum eſt : *Chriſtum induiſtis*. Galat. 3. 27.
Accepimus Spiritum ſanctum, qui non ſolum noſtra * peccata dimittit : ſed etiam nos facit ſacerdotes ſuos aliis peccata dimittere. Ideo ait Propheta :
Tu finxiſti me, & poſuiſti ſuper me manum Pſ. 138. 5.
B *tuam*. Finxit per lutum, poſuit per gratiam ſpiritalem; licet plerique hunc pſalmum ex perſona dictum Salvatoris accipiant. Audi quia manus Domini, etiam Spiritus dicitur. Clamat Job : Job. 33. 4.
Spiritus divinus, qui fecit me. Iſtæ ſunt ergo manus quæ hominem paraverunt, Chriſtus & Spiritus. Ergo dominus Jeſus & corporis auctor eſt noſtri, qui primum fecit hominem ad imaginem, & poſtea de luto finxit, & voluit ſervare quod fecerat, ſalvare quod pſal- C maverat ; ut totum hominem ſalvum faceret, ſicut ipſe dixit in Evangelio :
Mihi iraſcimini, quia totum hominem ſalvum Johan. 7. 23.
feci in ſabbato. Quod ſpecialiter [a] Eccleſia docet, quia non ſolum anima, ſed etiam caro noſtra ſervetur : anima per cognitionem Dei, caro per reſurrectionem : quorum alterum docuit divini actoritate ſermonis, alterum propriæ reſurrectionis exemplo.

18. Hic eſt ergo homo geminæ ſubſtantiæ. Alia eſt enim facti ſubſtantia, D [b] alia figorati: iſta de Dei Spiritu, illa de limo. Propterea ait Job : *Reſuſcitabit* Job. 19. 26.
corium meum ; quia quod de limo eſt, reſuſcitatur ; terra enim in terram redit quod autem factum eſt, ut principatum haberet ſuper ceteras animantes, id præſtantius eſſe intelligis. Luti enim etiam beſtiis nobiſcum commune conſortium eſt ; & ideo animæ ſpecialis prærogativa donata eſt. Idem tamen E quia ceteris animantibus imperat ; ut poſſit imperare, debet Deo eſſe ſubjectus. Docetur igitur ſervire ; ut ad regnum pervenire mereatur. Qui enim ſervit Chriſto, placuit Deo. Qui ſervit Chriſto, placet utique veritati, & debet neſcire mendacium. Qui ſervit juſtitiæ, debet repellere iniquitatem. Qui ſervit immaculato, debet tenere F caſtimoniæ diſciplinam. Qui ſervit luci, debet odiſſe tenebras peccatorum. Ergo quia corpus infirmum eſt, viſitationem Domini poſtulemus. Unde Propheta ait : *Quid eſt homo, quod memor es ejus ;* Pſ. 8. 5.
aut filius hominis, quia viſitas eum?

19. Et

* Adverte hic diſerte doceri ſacerdotes aut epiſcopum in ordinatione ſua & propriorum peccatorum remiſſionem accipere, & poteſtatem remittendi peccata aliorum.

a Mſſ. non pauci, nec inferioris notæ, *Eccleſiam docet*.

b Rom. edit. *alia inſufflati*. Sed retinendum cum aliis & cunctis mſſ. *alia figurati*. Hic ſiquidem innuitur, quod ſupra non ſemel traditum eſt, homini non in corpore, ſed in anima impreſſam fuiſſe divinam imaginem.

19. Et nunc in reliqua verſiculi pot- A
V. 73. a tione ait : *Da mihi intellectum , & diſcam*
mandata tua . Spiritalem igitur ſe eſſe [a]
cognoſcens Propheta , petit gratiam
Spritus ſancti . Etenim intellectum dari
a Domino, & inter munera gratiarum
primo conſtitui loco , in Apoſtolica
2. Tim. 1. 7. lectione didiciſti ; quia unicuique datut
manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem : &
in Propheta primo loco ſapientiæ &
Eſai. 11. 2. intellectus ſpiritalis gratia poſtulatut . B
Petitur etgo Dei donum. Deinde vide
ordinem : *Da mihi*, inquit , *intellectum ;*
ut diſcam mandata tua . Intellectus præ-
mittitur , ut ſcientia ſequatur . Nam
niſi quis intellexerit , doctus eſſe non
poterit . Doctrinam igitur intellectus
facit, non memoria. Nihil enim prod-
eſt multa legiſſe, niſi intelligas ipſe
1. Cor. 12. 7. quæ legeris . Et in Apoſtolo poſt ma-
nifeſtationem Spiritus, ſermonem ſcien- C
tiæ legiſti poſtea ſubſtitutum ; ut ſcias
intellectum memoriæ præferendum, &
illum poſſe habere ſcientiam, cui ante
intellectus adfulſerit .

20. Simul humilitatem conſidera .
Si Propheta intellectum dari ſibi poſtu-
lat, quis tam arrogans, qui profiteatur
in ſua poteſtate eſſe intelligentiam ?
Intellectum petit , ut ipſe ſe noverit ,
& naturæ ſuæ poſſit ſcire rationem : D
at illi qui de rerum natura diſputant,
cæli ſcrutantur plagas , qui ſe ipſos
ſcire non poſſunt , putant intelligen-
tiam ſine Dei dono poſſe concedi .
Unde & nos humilitatem debemus ad-
ſumere ; ne extollamut, ſi forte unam
aliquam de Scripturia parabolam co-
gnoverimus : aut quia interdum ſecun-
dum litteram plana legimus ; ſi forte
ſecundum litteram aliquid intellexeri- E
mus, doctrinæ nobis adſumamus ſcien-
tiam . Propheta ille qui accepit Spiri-
tum ſanctum, poſtquam unctus eſt in
regnum , unctus eſt in Prophetam ,
centeſimum & octavum decimum pſal-
mum ſcribens , intellectum ſibi dari
poſcit, ut mandata Dei intelligat : &
ſcit niſi a Domino acceperit gratiam ,
intelligere ejus ſe mandata non poſſe.
Matt. 13. 36. In Evangelio quoqne lego , quia pro-
ponebat parabolas dominus Jeſus , & F
apoſtoli non intelligebant . Deniqne
explanationem propoſitæ parabolæ po-
ſtulabant.

A 21. Ipſe dominus Jeſus cum diceret,
ut legiſti in libro Evangelii ſecundum
Matthæum ſcriptum : *Beati pauperes ſpi-* Matt. 5. 3.
ritu ; ſubjecit in [b] poſterioribus: *Omnis* b
qui audierit mea verba hæc , & fecerit ea , Matt. 7. 24.
ſimilis erit viro ſapienti . Non ergo qui
audit tantummodo , ſimilis erit : ſed
qui facit quæ audierit . Etgo neque
factum ſine auditione , neque auditio
ſine facto poteſt eſſe ſapientis : ſed qui
B audit & facit . Audiamus igitur , ut
intelligamus : faciamus , nt intellexiſſe
nos quod audivimus, comprobemus.

22. Sequitut verſus ſecundus : *Qui* V. 74.
timent te, videbunt me, & lætabuntur ; quia
in verba tua ſuperſperavi . Fortaſſe aliqui-
bus videatut hoc eſſe contrarium, quia
juſtus dicit : *Qui timent te , videbunt me,*
& lætabuntur ; multis enim juſtus gravis
eſt, cum videtur. Denique in Evange- Luc. 8. 37.
C lio plerique dominnm Jeſum videre
non poterant : ſicut Geraſeni rogabant
eum, ut abiret de regionibus eorum :
& alii ei tranſitum denegabant, [c] quan- c
do tamen per eos tranſire nolebat . Luc. 9. 52. & 53.
Unde puto quod ſicut illic Judaicæ
forma impietatis exprimitur : ita hic
Eccleſiæ gratia revelctur . Prophetat
enim totum orbem replendum eſſe ti-
more divino , & ideo quaſi timentes
D Deum ſanctorum dicit cognitione læ-
tari; qui enim videt juſtum , & gau-
det , etiam ipſe vult eſſe juſtus . Pul-
crum eſt enim ut in aliis delectetur ,
quod vult in ſe ſervare , [d] ſi ſumſerit. d
Eſt enim inſitum bonis ; ut caſtum ,
pudicum , prudentem ſapiens affectu
pio diligat , miſericors liberalem ; &
virtutes ſuas in aliis amet . PLERIS-
QUE ENIM juſti adſpectus admonitio
E correctionis eſt , perfectioribus vero
lætitia eſt . Quam pulcrum ergo , ut
videaris & proſis? Bonum ergo vir ju-
ſtus .

23. Propterea denique Paulus apoſto- Galat. 1. 18.
lus adſcendit Hieroſolymam , ut juſtos
videret : & cum Petro manſit diebus
quindecim ; ut ex ejus aliqnid cohabi-
tatione proficeret . Propterea ipſe Pau- Act. 15. 4.
lus & Barnabas , cum Hieroſolymam
ingrederentur , magnifice excipiebantur
F ab Eccleſia, ab apoſtolis, & majoribus
natu . Cum autem abire vellent , ne
diſcederent , rogabantur : &, ut poſtea
de Paulo legimus, cum lacrymis dedu-

a Ita cod. ſcripti tredecim . Alii autem atque edit. *cognoſcens Propheta per gratiam Spiritus ſancti* . Eorum autem quæ ſequuntur a voce , *didiciſti* , uſque ad *intellectus præmittitur*, ordinem edit. Rom. ſic invertit : *Propheta vero primo loco ſapientiæ , unde intellectus donum inter munera gratiarum conſtituit . Et quia unicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem ; ideo Dei donum petit Propheta* : Da mihi intellectum, *ut diſcam mandata tua. Vide ordinem , intellectus præmittitur* &c.

b Voci , *poſterioribus* , ſubjungit edit. Rom. *qui autem fecerit , & docuerit , magnus vocabitur in regno cælorum* . Et in alio loco . *Omnis qui audierit* &c.

c Ita cuncti mſſ. ac vet. edit. Rom. autem, *quando tantum per eos tranſire volebat* . Planus ſenſus , niſi eſſet omni alio præſidio deſtituturus.

d Edit. Rom. *ſi poſſit* . Aliæ cum mſſ. omnibus , *ſi ſumſerit*. Videtur autem is ſenſus eſſe, virum juſtum eo bono delectari in aliis, quod ipſe elegerit ac ſuſceperit in ſe conſervandum.

Digitized by Google

Act. 10. 38. cebantur. Nam ſi eſt tanta vis in naturalibus, ut animal viſum proſit icte- A ricis; ita ut mortui quoque [a] cornu ejus animantis prodeſſe dicatur, ſi fuerit demonſtratum iis, qui hujuſmodi inciderint paſſionem: dubitare poſſumus quod juſti ſanet adſpectus? Ergo vile animal irrationabile tantam virtutem habet, ut ſanare poſſit hominem momento exiguo, quo videtur: homo juſtus, ſi tamen cum fide ab eo adſpi- B ciatur, qui utilitatem ab eo percipere deſiderat? nihil confert? An non vel ipſi oculorum radii virtutem quamdam videntur infundere iis, qui fideliter eum videre deſiderant?

24. Sed quemadmodum juſtus lætificat cor innocentium, cum videtur: ita improbi juſtorum cognitione torquentur; quia vel tacitis ſanctorum moribus arguuntur. Torquet caſtitas C incontinentiam, avaritiam liberalitas, impietatem fides. De hoc quoque paſſile vilis animantis ſumamus exemplum. Nam ſicut prodeſſe diximus mutum animal, cum videtur: ita obeſſe percipimus lupum, ſi aliquem videndo prævenerit; vocem enim feruntur amittere, quos prius lupus viderit. Baſiliſcus quoque, hoc eſt, noxius ſerpens, ſi quodcumque prior vi- D derit animal, fertur occidere: & allegatur ſtatim necari, qui potuerit a ſerpente hujuſmodi prævideri. Ipſe quoque ſerpens mori dicitur, ſi fuerit hominis præventus adſpectu. Ergo ſi tanta virtus, vel in oculis ſerpentis, vel in oculis eſt hominis; ut ſi alter alterum prior viderit, poſſit occidere: non eſt virtus in oculis juſti, qui repletus virtutis eſt gratia; cum præſertim tantum operetur fides, ut & illa E *Matt. 9. 22. Luc. 9. 38. & 43.* quæ fimbriam Domini tetigit, ſanaretur, & ille cui intendit dominus Jeſus, ſtatim ex ejus oculis gratiam ſanitatis hauriret?

25. Sed qui videt juſtum, debet ſcire quid videat: non illum videt in corpore, non in veſtimento, non in patrimonio, non in vultu; ſed intus videt: non, inquam, illum videt, niſi ejus viderit mentem, niſi ejus ſermonem intenderit, niſi ſenſus illius potuerit comprehendere, ſapientiam de tractatu ejus adſumere. Tunc igitur lætabitur, cum iſta perſpexerit, cum iſta cognoverit. Ita ergo & nos ſicubi audivimus juſtum, feſtinemus videre, ſicut illa mulier quæ audivit in domo phariſæi diſcumbere dominum Jeſum, & ingreſſa eſt, & ejus pedes *Luc. 7. 37. & 38.* perfudit unguento. Illius imitatores ſimus; namque Eccleſiam in illa muliere figuratam eſſe quis dubitet? Sicubi ergo juſtus ſedeat, ſicubi accumbat, feſtinemus videre eum. Pretioſum eſt videre virum juſtum; ut videas eum ſecundum imaginem Dei. Quod foris eſt, nihil prodeſt: quod intus eſt, ſanat. Sane & in eo qui foris eſt, illum qui intus eſt, frequenter adſpicimus; ut ſi viderimus pauperem, illum ad cujus ſimilitudinem factus eſt, honoremus in paupere, de quo ait: *Dediſtis mihi manducare . . . quia quod uni eorum dediſtis, mihi dediſtis.* *Matth. 25. 35. & 40.* [b] Qui enim coronat imaginem imperatoris, utique illum honorat, cujus imaginem coronavit: & qui ſtatuam contemſerit imperatoris, imperatori utique cujus ſtatuam conſputaverit, feciſſe videtur injuriam. Gentiles lignum adorant; quia Dei imaginem putant: ſed inviſibilis Dei imago, non in eo eſt quod videtur: ſed eo utique quod non videtur.

26. Vides ergo quia inter multas Chriſti imagines ambulamus? Caveamus ne coronam imagini detrahere videamur, quam unicuique Chriſtus impoſuit. Caveamus ne aliquid detrahamus iis quibus debemus adjungere. Sed quod pejus eſt, non ſolum non hone-

ſtamus

a Eadem edit. Rom. *corpus ejus animantis*. Nimirum quia cum Plin. lib. 30. Hiſt. Nat. cap. 11. aviculæ virtutem medendi icterico morbo adtribuat, non videbatur vox *cornu* legitimum ſenſum exhibere. Sed cum eadem vox conſtanter legatur in omnibus & mſſ. & ant. edit. dicendum hunc locum forte de quadrupeda quopiam animali intelligendum eſſe; niſi quis malit per cornu ejuſdem avis ungues ac roſtrum ſignificari.

b Mſſ. novem: *Qui enim honorat . . . . . imaginem honoravit*. Alii & cunctæ edit. *coronat . . . coronavit*. Melius; ſolebant enim imperatorum imagines floribus coronari, ut obſervat Jo. Laurentius Polym. lib. 5. pag. 391. Neque vero mirum ejuſmodi honorem etiam chriſtianorum principum ſtatuis redditum eſſe; quandoquidem conſtat eaſdem cum in oppida inferebantur, a magiſtratu ac populis cum thure, cereis atque adoratione excipi ſolitas. Sed eum cultum tandem prohibuit Theod. Jun. Cod. Tit. 4. Leg. unica; quam conſule, ſicut & Comm. Gothofr. in eamdem. Libet autem huc adjicere quæ Hilarius Pont. Rom. epiſt. ſecundæ Nic. Syn. inſerta refert ex D. Chriſoſt. ſunt enim ſimillima iis quæ ab Ambroſio noſtro hic traduntur. Ait igitur οἶδα ὅτι ἐστι τῇ εἰκόνι τῇ ἐκ ξύλων, χρωμάτων λιθάρι, οὐχ ὡς πρὸς ἄψυχον ἀπαμείβεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ βασιλέως. Obſervatu porro dignum eſt Ambroſium poſt quatuor verſus in eo idololatriam ethnicorum conſtituere, non quod idola deos eſſe crederent, ſed quod eadem adorarent exiſtimantes in illis imaginem Dei reſidere, qui cum ſit incorporeus materiali effigie adſimilari neutiquam poteſt. Hinc autem contraria ratione conſequitur eum Chriſti domini, B. Virginis, martyrum, aliorumque ſanctorum ſacras icones, honoreſque ipſis exhibitos minime improbaſſe. Certe omnis doctrina 7. Conc. Oecum. ſupra laudati in eo quaſi cardine vertitur. Etenim paſſim adſerit Dei quidem naturam, utpote ſpiritalem, pingi non poſſe: qua in re ille præiverat Greg. 2. epiſt. 1. ad Leonem Iſaurum ſcribens Θεοῦ φύσιν ἀδύνατον εἰκονίσαι καὶ ζωγραφῆσαι. De Chriſti vero & ſanctorum imaginibus plane contrarium colligunt, atque decernunt iidem Patres. Quin immo cum angelorum quoque imaginibus ſuffragentur, ea potiſſimum ratione quod ὡς ἄνθρωποι ἐνεφανίσθησαν: eodem argumento evincitur illicitum non eſſe, ſymbolicas divinarum perſonarum imagines ſub quibus ipſæ ſe manifeſtaſſe in Scripturis leguntur, populo venerandas proponere. Sed iſthæc ad controverſiſtas.

ſtamus pauperes; ſed etiam dehoneſtamus, deſtruimus, perſequimur: & ignoramus quod has Dei imagini congeramus injurias, cum factos ad imaginem Dei putamus eſſe lædendos. Qui enim irridet pauperem, exacerbat eum qui fecit illum. Sed aderit ille qui dicat: Matth. 25. 42. & 43. *Eſurivi, & non dediſtis mihi manducare: ſitivi, & non dediſtis mihi bibere . . . . . æger eram . . . . . & non viſitaſtis me.* Et quanto iſta leviora ſunt, quam ſi dicat: Injurias mihi feciſtis, nudaſtis me, verberaſtis me? Quem ſi quis interrogaverit: Quando tibi injurias fecimus, quando ſpoliavimus, quando etiam verberavimus? Dicet: Ibidem 45. *Quamdiu uni horum minimorum feciſtis, mihi feciſtis.* Propterea caveamus diligentius, ne cui vel minimo contumeliam irrogemus; ne ipſi Domino in illis minimis contumelioſi fuiſſe videamur.

27. Qua ratione autem dixerit: *Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur*, ipſe expoſuit dicens: *Quia in verba tua ſuperſperavi:* hoc eſt dicere: Intus me viderunt, intus me tetigerunt, intus me adſpexerunt; ubi ſpem adſumſi de tuis verbis, ubi tua verba percepi. Beati ergo qui vident juſtum, & lætaotur; quia ſperant in Dei verba. Quam multi autem ſunt qui oderunt juſtos, qui perſcrutantur Dei verba, qui juſti ſunt: & cum aliquos doctos audiunt impii, eos propter doctrinam vitare conſuerunt.

℣. 75. 28. Sequitur verſus tertius: *Agnovi, Domine, quoniam juſta judicia tua: & in veritate tua humiliaſti me.* Qui poteſt intelligere quæ ſunt divinæ providentiæ, utitur eo ſermone quo uſus eſt propheta ſanctus David; quia omnia judicio Dei fiunt, ut ægrum corpus aliquis habeat, ut ſalnbre, ut dives, ut pauper ſit, ut moriatur juvenis, vel ſenex. Si quis intendat ſcripturis divinis, intelligit hæc fieri judicio Dei; nihil enim eſt præter Dei ſcientiam. Exemplum quærimus? Non eſt abſconditum; ſiquidem Job numquam amiſiſſet proprias facultates, niſi eſſet traditus adverſariæ Job 1. 12. poteſtati. Dedit enim Dominus diabolo poteſtatem in facultates ejus, ut tentaretur qualem, amiſſo patrimonio, Job 2. 6. haberet affectum: dedit in filios, dedit in corpus ejus; ut probaretur num defunctorum dolore liberorum, ant cruciatu corporis a conſtantia mentis animique deſciſceret. Dominus quidem noverat fortem; ſed in illo docere atque examinare nos voluit, utrum imi-Gen. 22. 2. tatores ejus eſſe poſſemus. Denique & Abraham tentavit, quando filium ſenis unicum ſibi petiit immolari. Sciebat utique mentem Abrahæ: ſed ſciens tentat Dominus, ſicut legiſti in Evangelio, quia cum interrogaſſet dominus Jeſus diſcipulos, quot panes haberent; & illi reſpondiſſent, quia quinque tantum haberent panes, ipſe ait: [a] Quid faciemus inter tantos homines: hoc Johan. 6. 5. & 6. autem dicebat tentans eos; ſciebat enim quid facturus eſſet. Qui ergo juſtus eſt, examine juſtitiæ ſuæ credit quia Dei juſta judicia ſunt: vel ſecundum græcum, quia Dei judicia ſunt ipſa juſtitia.

29. Sed hoc ut agnoſceret, fecit præmiſſa precatio; quoniam intellectum ſibi dari popoſcit, ut mandata Dei diſceret. Accepta eſt ergo intellectus & cognitionis gratia, agnovit juſta eſſe Dei judicia: agnoſcere autem perfecti eſt. Denique aliud eſt credere, aliud agnoſcere. Fides timentis, agnitio eſt ſapientis. Qui enim timet, rationem non quærit: ſapiens autem & agnitionem eorum inveſtigat, quæcumque percipere deſiderat. *Credidi*, inquit, Pſ. 115. 1. *propter quod locutus ſum:* cognovit autem intelligens quod locutus eſt.

30. In quo ergo juſta judicia Dei ſunt? Quia per labores, & tribulationes, & afflictiones ad cæleſte præmium pervenitur. Sicut enim certantibus athletis corona defertur juſto judicio hominum: ita legitime certantibus Chriſtianis divino judicio palma decernitur. *Vincenti*, inquit, *dabo ſedere mecum in ſede mea.* Apoc. 3. 21. Vita ergo noſtra examinatur igne, ſicut ſplendor argenti; ut virtus certaminibus approbetur. *Tranſivimus*, Pſ. 65. 12. inquit, *per ignem & aquam, & induxiſti nos in refrigerium.* Per hæc igitur vera judicia tua eſſe cognovi. Humiliatus enim ſum, ut hæc viderem; quia ii qui exaltati ſunt corde, oculos ad veritatem aperire non poſſunt. Cum autem humiliamur, peccata noſtra cognoſcimus, & ipſa humilitate delicta noſtra purgamus. *Humiliatus ſum*, inquit, Pſ. 114. 6 *& ſalvum me fecit.* In veritate ergo humiliatus eſt, qui humiliatus eſt ad ſalutem: nec vane pertulit paſſionem, qui ſalntem veritatis ſecutus eſt.

31. Diſtat igitur inter cognoſcere & timere, ut eo revertamur. Denique Evangelii lectio docere nos debet. Ait enim Dominus ad eos qui credebant ei ex Judæis: *Si manſeritis in verbo* Johan. 8. 31. & 32. *meo, . . . cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos.* Si manſeritis, inquit, cognoſcetis. Vides quia non a principio

potuit

a Rom. edit. *Quid ſunt inter tantos homines? Et ſubjecit in Evangeliſta: Hoc autem . . . . examine juſtitiæ ſuæ agnovit quia &c.*

potuit cognoſcere quicumque Deum timens verbum ejus audivit. Non ſolum autem non idem eſt timor & cognitio; verum etiam non idem eſt fides & cognitio. Siquidem etiam Apoſtolus do-
1.Cor.12.8. & 9. cuit diverſa eſſe munera gratiarum. *Alii enim*, inquit, *per Spiritum datur ſermo ſapientiæ, alii ſermo ſcientiæ ſecundum eumdem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu*. Si ergo alii fides datur, alii cognitio; vides quia ubi fides, non ſtatim cognitio: ubi autem cognitio, & fides eſt B & prudentia, nec ab eo poſſumus diligentiam ſeparare.

32. Habuit ergo cognitionem ſanctus David, utpote propheta perfectus; quandoquidem ita perfecte cognovit, ut humiliaretur in ipſa veritate. Sive ergo in adverſis poſitus, agnovit probationis gratiam, ea quæ laborioſa & adverſa ſunt, ſuſtinenda: juſtum autem eſſe Dei judicium; & ideo bene cer- C tantes numquam deſeri, vel relinqui, & coronam his poſt labores poſſe deferri: ſive in ſecundis & proſperis poſi-
a tus, cognovit etiam [a] divitias regum, diverſoſque ſucceſſus, tentationis cauſa ſolere ſuppetere; ut is qui his utitur, rerum proſperitate tentetur. In eo igitur propheta David laudandus, quia cum iſta agnoſceret, humiliabatur; ut humilitate ſua, vel proſperorum excluderet tentamenta, vel adverſorum sub- D iret conſtanti æquanimitate tolerantiam.

33. Non ergo magnopere laudabilis eſſet Propheta, ſi laudaret judicia Dei, uſus adfluentia ſecundorum. Quid enim magnum facimus, ſi quando in ſecundis ſumus, laudamus Deum, quando in divitiis ſumus, quando nullis vexamur injuriis? Illud eſt magnificum, ſi ſubjectus injuriis, contumeliis, judicium Dei laudes, ſi vexatus ægritu- E dine, judicia Dei prædices: ſi te inopia non revocet, quominus laudes juſtitiam Dei. Ergo ſemper laudanda ſunt judi-
Pſ.47.12. cia Dei, ſicut ſcriptum eſt: *Exſultaverunt filiæ Judæ propter judicia tua*. Quæ ſunt filiæ Judæ, niſi animæ religioſæ, animæ Eccleſiæ quæ Jeſum Chriſtum dominum confitentur, quæ videntes rationem judiciorum tuorum, ſemper exſultant? Qui enim non ex aliquo ſecundorum proventu, ſed ex cogni- F tione rationis induit lætitiam; non niſi in exſultatione perpetua conſtitutus eſt.

℣.76. 34. Sequitur verſus quartus: *Fiat nunc miſericordia tua ut exhortetur me, ſecundum verbum tuum ſervo tuo*. Aliqui

A habent in hoc loco: *Conſoletur me*. Sed 2.Cor.1.4. & 6. etiam in Apoſtolo legimus exhortationem pro conſolatione dictam, & conſolationem pro exhortatione. Magna eſt ergo miſericordia Dei, quæ non ſolum remiſſionem tribuit peccatorum; ſed etiam certantibus adhibet exhortationis calcaria, ne ſuſcepti certaminis paſſiones imbelli formidine derelinquant. Non ergo miſericordiam, quaſi is qui victus cedat, [b] aut ut veniæ b
B precator, implorat; ſed ut Dei miſeratione ſuccinctus, majora viribus tanto munere fultus expediat. Egregiam & ſingularem Prophetæ ſpectato virtutem. Alius enim humiliatus ærumnis poſceret, ut circa eum tentamenta deſinerent, & ſedare Dominus adverſa dignaretur, ne tribulationum procella in eum ſæviret: iſte autem tamquam athleta fortis & patiens, [c] qui exerceri c
C & ungi animam ſuam tribulationibus noſſet, non triſtia dimovere, non impugnantia declinare deſiderat, non omne illud deſinere, quod fatigationem & laborem adferret, expoſcit; ſed magis in tempore laboris ſui adverſus tentationum procellas dari ſibi verbum conſolationis expoſcit; ut poſſit forti quæ ingeruntur mente tolerare, ne aliqua mœſtitiæ perturbatione laſſetur. In eo igitur obſecrat miſericor-
D diam Dei, ne auxilio deſtitutus expediendi, cœptam militiam derelinquat.

35. Denique adhortationem divinæ eſſe miſericordiæ, evidens teſtimonium docet; Moyſi enim dicit Deus: *Miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo, cui miſericordiam præſtitero. Igitur non eſt volentis, neque currentis; ſed miſerantis Dei eſt*. Rom. 9.15. & 16. Forte dicas: Ergo non debemus, vel velle, vel currere: atqui negligentes Deus deſerere conſuevit.
E Non ergo hoc dicit: ſed quid dicat, conſideremus. Non volentis, neque currentis hominis perſeverantia eſt; non eſt enim in hominis poteſtate: ſed miſerantis Dei eſt, ut poſſis complere quæ cœperis. Denique iterum Moyſi dicit: *Quia in hoc ipſum te ſuſcitavi, ut oſtendam in te virtutem meam*. Ibidem 17. Colligitur ergo adhortationem divinæ miſericordiæ deputandam. Unde ſequitur: *Ergo cui vult miſeretur, & quem vult obdurat*. Ibidem 18.
F Hunc miſeratus hortatur, illum non revocat execratus. Et vere miſericordia eſt Dei noſtrarum militia paſſionum, per quam nobis peccata minuuntur. Denique Lazarus pauper, quia in

a Edit. omnes, ac mſſ. aliquot, *divitias rerum, varioſque ſucceſſus tentationis cauſas* (nonnulli, *cauſa*) *ſolere ſuppetere*. Alii nobiſcum faciunt, excepto quod Vind. legit, *divitias, regnum*, &c.

b Sex mſſ. *aut veniam peccator, implorat*.

c Vet. edit. cum majori ſcriptorum cod. numero: *Qui exerceri & cingi animam ſuam*. Rom. cum reliquis, ut in corpore. Utraque autem lectio ex arena profecta eſt, quod apud Ambroſium familiare.

Digitized by Google

in hac vita toleravit mala complurima, A in gremio Abrahæ requiem conſolationis invenit: ille autem dives, qui conſolationem habuit in ſæculo, poſt curricula vitæ hujus fructum quietis amiſit. Quem ſi miſeratus eſſet Deus, caſtigaſſet potius in hoc ſæculo, ut poſtea non flagellaretur. Denique Job licet graviter flagellatus, & quidem flagellis plurimis inopiæ, amiſſionis filiorum, doloribus corporis, opprobriis B amicorum; conſolatione tamen fruitur æterna.

36. Ergo quanto majores tribulationes fuerint, tanto uberior conſolatio reſervatur. Et tamen ne cadas atque ſuccumbas, quanto majores tentationes videris, tanto magis roga Verbum Dei, ut adhortationem tibi adferat: ſicut
2. Cor. 1. 3. 4. & 5. rogavit & Paulus, qui ait: *Benedictus Deus & Pater domini noſtri Jeſu Chriſti,* C *Pater miſericordiarum, & Deus omnis conſolationis, qui nos exhortatur in omni anguſtia; ut poſſimus & ipſi conſolari eos, qui ſunt in omni tribulatione, per exhortationem qua & ipſi advocamur a Deo; quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita per Chriſtum abundat etiam conſolatio noſtra.* Tanta vi Apoſtolicæ petionis rogat, ut conſolationem accipiat a Domino in omni tribulatione, quo non ſolum ipſe D induat tolerantiam; verum etiam alios conſoletur, ut & ipſi poſſint propriæ mentis anguſtias ſuſtinere. Si igitur ipſe in omni tribulatione idoneus fueris approbatus, tunc demum dignus eris, qui conſolationem accipias in omni tribulatione. Et tamen [a] non omnis paſſio digna conſolatione eſt: ſed quæ paſſio per Chriſtum eſt, hæc conſolationem Chriſti meretur.

37. Pulcre autem addidit: *Secundum verbum tuum ſervo ſuo.* Ipſe enim Dominus pro ſuo nomine præliantibus
Matth. 10. 19. & 20. auxilium pollicetur dicens: *Cum ergo tradent vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Pater meus qui loquitur in vobis.* Ergo ne impares ſimus certamini, divinum ſemper oremus auxilium, ut F nobis tribuat adhortationem. Si enim habeamus eum qui nos exhortetur, non facile cedimus.

38. Plerique autem habent: *Qui conſoletur nos*, nec abhorret a vero. Inſtigantis enim aliquem blanda quædam eſt exhortatio, quæ certantem ſtudio laudis accendat, & velut quadam conſolatione demulceat; ne laborum aſperitate revocetur.

39. Sequitur verſus quintus: *Veniant mihi miſerationes tuæ, & vivam; quoniam lex tua meditatio mea eſt.* ℣. 77. Cui Lex Dei meditatio eſt, huic præſto ſunt miſericordiæ, ut vivat in æternum. Quomodo enim beatus quis poteſt eſſe ſine miſeratione divina? *Beatus . . . . autem* Pſ. 1. 1. & 2. *qui in Domini lege die ac nocte meditatur.* Sed qui meditatur in Lege, eruditur in Lege: & quem Lex erudierit, Dominus erudivit, qui locutus eſt Legem. Ideoque ſcriptum eſt: *Beatus quem tu* Pſ. 93. 12. *erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum.* Diſcamus ergo, & nos in Lege meditari, non avocemur ſæcularibus illecebris, non occupemur impedimentis; ſed ſemper ad legem Dei ſimus adtenti. Scriptum eſt enim: *Os juſti* Pſ. 36. 30. *meditabitur ſapientiam, & lingua ejus loquetur judicium.* Hoc in veteri Teſtamento: audi dicentem & in novo: *Prope eſt* Rom. 10. 8. *verbum in ore tuo, & in corde tuo.* Et maxime hanc meditationem ſacerdotibus neceſſariam oſtendit ad Titum ſcribens, quia debet Epiſcopus amplecti eum, *Qui ſecundum doctrinam eſt fidelem* Tit. 1. 9. *ſermonem; ut potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt, arguere.* Quod utique ſollicitæ atque intentæ meditationis eſt, non perfunctoriæ lectionis. Et ad Timotheum ſcribens, ait: *Adtendite lectioni, exhortationi, do-* 1. Tit. 4. 13. *ctrinæ.* Lectio enim frequens, nec intermiſſione aliqua deſtituta, doctrinæ munus operatur.

40. Quod autem poſcit ut vivat, frequenter oſtendimus hujus corporis vitam veræ vitæ gratiam non habere; ſed illam veram vitam fore, cujus bona unuſquiſque ſanctorum credit ſe E videre in terra viventium. Quod credimus nos viſuros, non præſens utique, ſed futurum eſt.

41. Sequitur verſus ſextus: *Confundantur ſuperbi; quoniam injuſte iniquitatem* ℣. 78. *geſſerunt in me: ego autem exercebor in præceptis tuis.* Superius ait idem Propheta: *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* Pſ. 7. 5. Numquid hic maledicit iis, qui in ſe iniqua geſſerunt? Non utique. Videbat enim caritatem etiam inimiciſſimis deferendam, cum veniſſet Evangelii prædicator. Unde arbitror quia quaſi medicus velit eos ipſos ſanare qui læſerint; ut iniquitatis ſuæ contemplatione conventi, de propriis flagitiis erubeſcant: in quo non ſolum propheticam incipiunt probare patientiam, verum etiam emendare ſuam inſolentiam. PUDOR ENIM plerumque corrector eſt noſtri; & dum incipit nos pudere

com-

a Edit. ant. ac mſſ. haud pauci, *non omnis paſſio, divina conſolatio eſt.* Melius alii aliquot, *non omnis conſolatio, divina conſolatio eſt.* At omnium optime reliqui licet pauciores, quos cum edit. Rom. hic ſecuti ſumus.

commiſſi, ne diutius pudeat, deſerere quæ erubeſcenda ſunt, admonemur. Non ergo maledicit Propheta, ſed quaſi bonus medicus vult illos cognoſcere & ſcire quid fecerint; ut cum ſe in ſuam conſcientiam receperint, quanta ſuorum ſit colluvies delictorum incipiant erubeſcere: erubeſcentes autem poſſint prioribus renuntiare peccatis. Conſidera mihi nunc aliquos fornicantes, inequitantes viduis ac puellis, aliena rapientes; & in his non ſolum non erubeſcere, ſed etiam gloriari ſolere, tamquam vel pulcritudinis, vel potentiæ ſuæ titulos deferentes: de quibus bene dixit Apoſtolus, quod

Philip. 3. 19. *eorum gloria in confuſione ipſorum.*; eo deteſtabiliores ipſis criminibus ſuis, quod cum tanta committant, non confundantur. Verum eorum ſi quis poſtea veniat in Eccleſiam, credat in dominum Jeſum, audiat Evangelium, compungatur corde: tunc demum incipiet quam atrocia & gravia deliquerit, agnoſcere; & in iis quæ agnoverit, erubeſcere.

42. Quid ſit autem exerceri in [a] præceptis Domini noſtri, quia dixit:

Exod. 23. 5. *Ego autem exercebor in præceptis tuis*, in Lege didiciſti; hoc eſt, ſi bos adverſarii ceciderit, vel jumentum; ut non deſerendum exiſtimes, ſed potius elevandum. Quod autem ait: *Injuſte iniquitatem geſſerunt*, in quem hoc dicatur conſidera, niſi in eum qui forte juſte iniquitatem gerat: id eſt, ſi læſus per Legem ſe incipiat vindicare juxta præcepta Moyſis, juſte videtur facere iniquitatem, ſed non ſecundum Evangelii præcepta. Et ideo ait:

Matth. 9. 13. *Non veni vocare juſtos, ſed peccatores;* quia Judæi ad vindicandum ſe auctoritate Legis utuntur.

1. Cor. 15. 34. 43. Habes hoc & in Apoſtolo: *Sobrii eſtote, & juſte.* Non ſolum ſobrios nos, ſed etiam juſte ſobrios eſſe debere docuit evidenter. Poteſt autem aliquis & ſobrius eſſe, & non juſte ſobrius; ut ſobrius ſit a vino, & non ſit ſobrius æquitate, atque juſtitia; eſt enim crapula iniquitatis. Poteſt & aliquis ebrietati & luxuriæ ſemper indulgens, dum aliena tamen diripere conatur, eo occupatus ſtudio ſobrius eſſe a vino, & non ſobrius a rapinis: nec iſte juſte ſobrius. Ideo Apoſtolus admonet, ut ſit in nobis juſta ſobrietas. Denique addidit:

Ibidem. *Et nolite peccare.* Qui enim peccat, etſi ſobrius ſit, non poteſt tamen tamquam juſte ſobrius prædicari.

Ibidem 33. *Nolite*, inquit, *ſeduci*, hoc eſt, ne alieni erroris ebrietas vos faciat temulentos. *Corrumpunt bonos mores colloquia mala;* eo quod ore & labiis infidelium tamquam ebrietas quædam moribus audientis infunditur. Meritoque addidit: *Sobrii eſtote juſte, & nolite peccare.* Ignorantiam enim Dei quidam habent; ut ſobrius ille ſit, qui non habet ignorantiam Dei, nec titubat ebrietate perfidiæ: juſte autem ſobrius, in quo operum gratia cum fidei ſobrietate reſplendet.

44. Sequitur verſus ſeptimus: *Convertantur ad me qui timent te, & qui ſciunt teſtimonia tua.* v. 79. Alius habet, maxime juxta græcum: *Convertantur mihi.* Si *ad me* legimus: convertantur qui timent Deum, de commiſſis propriis erubeſcant; vel certe luant ſupplicia delictorum: convertantur autem ad Dei ſervulum, propheticamque doctrinam; ut dediſcant pudenda committere, & tanti emendatione doctoris exuant mores ſuos, delictorumque labe deterſa, virtutum induant diſciplinam. Si autem ita legimus: *Convertantur mihi*, hoc eſt, quoniam exercebor in præceptis tuis, mihi convertantur, mihi autem jam non peccanti, jam non erranti. Convertantur, inquit, qui timentes te propriis renuntiavere peccatis; ut conſortio juſtorum Propheta ad uberius provehatur, & ipſe de ea gratia quæ in ipſo eſt, plurimum conferat audientibus. Convertantur igitur jam, non peccante me, juſti ad juſtum. De teſtimoniis autem puto jam non opus eſſe repetere, cum ante jam dictum ſit.

45. Sequitur verſus octavus: *Fiat cor meum immaculatum in juſtificationibus tuis, ut non confundar.* v. 80. Quanto excelſior eſt Propheta, vel munere prophetiæ, vel regni gratia, tanto magis ſequitur humilitatem, & docet quid nos debeamus imitari; eo quod Propheta tantum immaculatum cor fieri ſibi depoſcit. Supra poſtulavit: *Cor mundum crea in me Deus.* Pſ. 50. 12. Non dixit, fac: ſed *crea*; ut de integro cor ejus inſtauret & mundet. Major quidem in hoc ſermone ambitus eſt. Grande enim cor eſt a Domino creatum, quod recipiat Verbum de cæleſtibus virtutibus, ac poteſtatibus. Grande cor quod recipiat ipſum Dominum dicentem: *Inhabitabo in illis, & deambulabo in ipſis.* 2. Cor. 6. 16. Ut hæc igitur recipiat, creatorem ſibi cordis ſui non Angelum fieri, ſed ipſum Dominum deprecatur, qui cælum creavit & terram.

46. Et

a Edit. vet. *in præceptis Domini, quomodo exiſtimarem, niſi quia dixit.* Rom. . . . *niſi quia quod dixit.* Mſſ. vero nobiſcum faciunt, excepto quod *niſi*, in nonnullis pro *noſtri* reponitur, in nonnullis utrumque deſideratur; unde iſtic exorta eſt interpolatio.

46. Et bene ait : *Immaculatum* ; quia cor hominis quadam velut indecentium cogitationum collnvione maculatur. Si cogitatio ipſa polluit , quanto etiam facta ipſa contaminant? Noli extraordinariis cogitationibus adverſa naturæ contaminare penetralia ; ne id inquinamento gravi polluas , quod putas habere te mundum. Manus lavas quaſi poſſis crimina eluere , cum mentem
a tuam [a] immundis cogitationibus inquinatam lavare non poſſis . Et Pilatus manus lavit : ſed cor ſuum lavare non potuit. Manſit ſcelere pollutus, quamvis manus ſuas aquæ infuſione laviſſet.
Matth. 15. 17. & ſeq. Audi quia & cogitatio inquinat : *Non quod intrat in os , coinquinat hominem : ſed quod exit de ore . De corde enim exeunt cogitationes malæ , homicidia , adulteria , fornicationes , furta , falſa teſtimonia , blaſphemiæ . Hæc ſunt quæ coinquinant hominem* . Si ergo intus coinquinaris, prius munda quod intus eſt . Si quod intus eſt mundaveris , & exteriora mundaſti: ut
b ſi [b] aqua turbidum fluat, fruſtra putes lacum eſſe mundandum , ſi fons profluat cœnulentus; receptacula enim terſiſſe nihil proderit , cum in fonte ſit vitium . Ipſe tibi ante purgandus es , ut fluat omne quod purum eſt . Cor tuum cogitationum tuarum eſt ſcaturigo . In illo fonte vel turbida aqua impuritatis evomitur , vel ſincera pietatis unda prorumpit.

47. Didiciſti cor eſſe mundandum , diſce quemadmodum mundes. Mundat hunc fontem juſtificatio legitima , hoc eſt , confeſſio peccatorum . Denique publicanus ille qui peccata propria fatebatur, juſtificatus magis de templo, quam phariſæus exivit , quia jejunia ſna & munera phariſæus , atque innocentiam præferebat. Munda ergo aquam tuam, illam aquam de qua dictum eſt.
Prov. 20.5. *Aqua alta conſilium in corde viri*. Bonam tibi aquam natura dedit , niſi eam cœno tuo polluas : ipſa te diluit , ſi pura, ſi ſimplex, ſi etiam naturalis ſit, ſi nihil habeat ſordidum atque terrenum. Quid mali eſt, ſi ea aqua quæ mundare debeat, polluat? Sed non eſt aqua tua quæ te polluit . Iſta aqua aliena eſt . Denique dictum eſt tibi :
Prov. 5.15. Ab aliena aqua abſtine te. Aliena aqua mentitur & fallit , & contrarium na-
Pſ. 17. 46. turæ profluit. Ideo ait: *Filii alieni mentiti ſunt mihi* ; nam ſi alieni non fuiſ-
Prov. 20.9. ſent , utique non fefelliſſent . Nemo ergo glorietur caſtum ſe habere cor ,
2. Cor. 10. 17. quemadmodnm Salomon dixit : *ſed qui*

A *gloriatur , in Domino glorietur* , qui ſanctis ſuis cor. mundum creare dignatus eſt, & immaculatum facere juſtificationibus ſuis. Quæ ſint juſtificationes, audiſti dicentem : *Dic iniquitates tuas , ut juſtificeris*. Esa. 43.26. Ergo qui iniquitates ſuas dicit, juſtificatur: qui autem juſtificatur, non confunditur; quia pudorem peccatorum matura confeſſione prævenit.

SERMO UNDECIMUS.

B

כ Caph.

1. INcipit undecima littera *Caph* , quæ latina interpretatione ſignificat, *Curvati ſunt*. Sonus interpretationis ipſe nos docet , quid ſit curvari ; qui enim inclinatur in terram, curvari videtur . Unde ait Propheta ſub hac littera : *Paulominus conſummaverunt me in* Inf. ℣. 87. *terra* . Curvatur autem qui agit pœnitentiam; eo quod cervicem ſuam cur-
C vet , dum humiliatur ad Dominum , & interiorem magis cervicem , id eſt, cervicem mentis & cordis . Nam de hac cervice dictum eſt: *Nec ſi flectas ut* Esai. 58.5. *circulum collum tuum*; qui enim cor ſuum non flectit , fruſtra cervicem ſuam flexerit.

2. Docet etiam Hieremias propheta humilitatem hac interpretatione ſignari. Ait enim ſub hac littera in Threnis: *Quia non repellet in æternum Dominus; quia cum humiliaverit, miſerebitur ſecundum* Thren. 3.31. 32. & 33.
D *multitudinem miſericordiæ ſuæ; quia non humiliavit toto corde ſuo , neque repulit filios hominum*. Bonum ergo curvari, ut humiliemur Domino, & Dominus miſereatur. Denique & in ſuperioribus ſub hac littera idem Hieremias propheta oſtendens gemitus , & humilitatem plebis, ait : *Omnis populus ejus ingemiſcentes , quærentes panem , dederunt deſideria ſua in eſcam , ut reficiant animam . Vide , Domi-* Thren. 1. 11.
E *ne , & adſpice , quia facta eſt ſine honore* . Ergo qui animæ ſuæ quærit refectionem , humilitate curvetur, quo poſſit citius ad Domini pervenire miſericordiam .

3. Ideoque tamquam curvatus multo amplius anima ac mente , quam corpore exorſus eſt David, dicens: *Defecit in ſalutare tuum anima mea , & in verbum* ℣. 81.
F *tuum ſperavi* . Non uſitatus ſermo nos capiat; ut tamquam corporeæ fatigationis defectionem hujuſmodi judicemus. Neque enim hoc ſolum dixit : *Defecit anima mea* ; ſed , *defecit in ſalutare tuum* . Itaque ut de uſu capiamus exemplum, ſi ver-

a Omnes edit. cum parte mſſ. *vel nudis cogitationibus inquinatum*. Reliqui mſſ. *immundis* &c.

b Edit. omnes, *aqua turbida influat*. Mſſ. vero, *aqua turbidum fluat* : quod adverbii modo ponitur , non ſecus apud Horatium lib. 2. Ode 19. *Mens . . . . turbidum lætatur*.

ſi verbi gratia, dicamus: Defecit ille in illam, videtur exprimi hoc verbo, quod totus in mulieris deſiderium cupiditate tranſierit. Et quidquid eſt quod vehementer expetimus, niſi ejus maturiorem habeamus effectum, id nos videtur longa quadam intenſione laſſare. Amor impatiens die nocteque meretricias fores pulſans, ſi diutius potiendi deſideria differantur, ipſa deficit exſpectatione, dum ſperat: in quo utique non finis amoris, ſed incrementum eſt. Et quidquid eſt deſiderabile, ſi non contingat deſideranti, deficit in illud, & quaſi ipſam deponit animam qui deſiderat. Si tamen ſpes propior adſurgat, dat vires ſpes proxima: ſi autem abſentia ſit dilecti, eo ipſo quod abſentem deſiderat, qui concupivit, animæ ſuæ patitur defectionem. Itaque quanto longius eſt iſtud quod deſideratur, tanto magis deficit qui deſiderat. Id eſt ergo deficere; unumquemque in id totis ſtudiis migrare quod diligat. Illud cogitat, illi adhæret, illud perſonat, quod receperit diligendum, in id quadam animæ defectione transfunditur; ut ſi mater filii exſpectet præſentiam, quemadmodum exſpectabat
Tob. 10. 3. 4. & ſeq. Tobiæ uxor filium peregrinantem, deficiens a deſiderio, & in anguſtiis conſtituta, & tamquam reſoluta viribus. Quid enim aliud niſi defectum quemdam ejus verba ſignificant? Sed quo magis laſſatur affectus, eo amplius amor creſcit: & quo diutius abeſt qui deſideratur, eo exſpectantis deſideria majore quadam vi amoris igneſcunt. Caro deficit, ſed cupiditas alitur & augetur.

4. Hinc ergo colligere poſſumus quid ſit: *Defecit in ſalutare tuum anima mea*. Etenim ſpiritui adhærens anima deficit ab eo quod eſt anima, & fit unus ſpi-
1. Cor. 6. 17. ritus; quoniam *qui adhæret Domino, unus ſpiritus eſt*. Itaque ſanctus & timens Deum, neſcit aliud deſiderare, niſi ſalutare Dei, quod eſt Chriſtus Jeſus. Illum concupiſcit, illum deſiderat, in illum totis intendit viribus, illum gremio mentis fovet, illi ſe aperit & effundit: & hoc ſolum veretur, ne illum poſſit amittere. Itaque quanto majore deſiderio exercitata fuerit anima cupiens adhærere ſalutari ſuo, tanto magis deficit. Ergo iſta defectio imminutionem quidem fragilitatis, ſed adſumtionem virtutis operatur. Denique ipſe
Pſ. 62. 2. alibi dicens: *Sitivit in te anima mea*;
Ibidem 9. ſubjecit infra: *Adhæſit anima mea poſt te: me ſuſcepit dextera tua*. Qui enim ſitit, cupit ſemper adhærere fonti, nec aliud ſibi niſi aquam expetere & contingere videtur, ut ipſo paſcatur affectu. [a] Suſcipiens ergo dextera animam meam, & de ſuo virtutem impartiens, facit eam eſſe quod non erat, ut dicat: *Vivo* Galat. 2. 20.
autem jam non ego, vivit autem in me Chriſtus. Diſce autem etiam exemplo defectionem iſtam nimiæ eſſe cupiditatis. *Concupiſcit*, inquit, *& deficit anima* Pſ. 83. 3.
mea in atria Domini. Ante concupiſcens inquit, & quaſi totam ſe effundens in concupiſcentiam, longo fune ſuſpenſa defectione diſſolvitur. Denique quomodo deficiat anima in ſalutare Dei, Hieremias docet. *Et factum eſt*, inquit, Hier. 20. 9.
in corde meo ut ignis ardens, flammans in oſſibus meis, & diſſolutus ſum undique, & ferre non poſſum. Hoc igitur inflammatus deſiderio, ait David: *Defecit in ſalutare tuum anima mea, & in verbum tuum ſperavi*.

5. Recte ſperavi dixit in verbum; ante enim ſpes præcedit; & ideo ſequitur defectio. Speravit autem in verbum quod prædicatum eſt eſſe venturum, quod poteſt intelligi de Deo Verbo. Aut certe in verbum ſperavit, qui verbo cæleſti credidit, quo domini noſtri Jeſu Chriſti annuntiatur adventus, vel quo ejus gloria declaratur. Ergo Propheta conſiderans quæ legerat, & cernens quod cum adeſſet corpori, velut quibuſdam ligatus vinculis hujus vitæ, aberat a ſalutare Dei, concupiſcebat, deſiderabat, deficiebat, & toto diſſolvebatur affectu; ut totus illius fieret quod deſiderabat, ſicut etiam in poſterioribus ipſe dicit: *Effundo* Pſ. 141. 3. & 4.
in conſpectu ejus orationem meam, tribulationem meam ante ipſum pronuntio, in deficiendo ex me ſpiritum meum. Defecit enim ejus ſpiritus, immo ab eo deficit ſpiritus ſuus, qui ſe ipſum negat, ut adhæreat Chriſto. Unde ſemitæ ejus cognoſcuntur a Domino; quia non ſunt carnis, ſed Chriſti ſemitæ.

6. Etenim requirentium Deum via Chriſtus eſt. Et nos igitur illud concupiſcamus æternum, illud ſalutare Dei: non concupiſcamus pecuniam, quam avariſſimi concupiſcunt, non concupiſcamus alienæ uxoris decorem, non ambitionis exagitemur deſiderio, non ſæculari intendamus gloriæ, non fallacis circumſcriptionis ſtudiis occupemur, non proximum circumvenire iniquitate cupiamus, non poſtremo partes vulpium ſimus in terrenæ voluptatis interiora demerſi, tamquam exſules æternorum, & de illa ſupernæ ſpei præſumtione dejecti.

Adtol-

a Edit. omnes: *Suſcipiens ergo me Dei dextera, animæ meæ inhians, & de ſua virtute mihi impertiens*. Mſſ. vero nobiſcum faciunt, excepto quod nonnulli ultima verba habent ſicut edit. *de ſua virtute mihi impertiens*.

Adtollat igitur ſe anima noſtra deficiens viribus ſuis; ut adhæreat ſalutari Dei, qui eſt Chriſtus dominus Jeſus, quod interpretatione dicitur Domini ſalus. Ipſe eſt enim ſalus, veritas, virtus atque ſapientia. Qui igitur deficit ſibi, ut virtuti adhæreat, amittit quod ſuum eſt, accipit quod æternum eſt.

℣. 81. 7. Sequitur: *Defecerunt oculi mei in verbum tuum dicentes: Quando conſolaberis* B
a *me?* [a] Supra eſt πρακτικὸν, hic θεωρητικόν: ibi in ſalutare deficit anima, eo quod concupiſcit eum, cujus Paſſione ſervata eſt: hic in verbum Domini Prophetæ oculi defecerunt. Et videamus ne quemadmodum illic adhærens Chriſto anima deficit in unum ſpiritum, & fit unus ſpiritus; ita & deficiant oculi, ut fiat una mens. Oculi enim mentis iſti ſunt oculi, ſcilicet interioris C hominis, non hi oculi qui miniſterio
b funguntur obtutus. [b] Eſt enim oculus & mens, carnis: ſed ille cæcus eſt oculus, qui non videt quæ divina ſunt, qui fruſtra mente carnis inflatus eſt. Eſt & alius oculus, ſenſus Chriſti, quo Eccleſia videt Chriſtum; ſicut ipſe
Cant. 4. 9. dicit ad Sponſam: *Corde nos cepiſti una ab oculis tuis*. Merito uno oculo Chriſtus videtur; quia non videtur oculo carnali: aut quia duos oculos habens D Eccleſia, motalem & myſticum, fidei oculo plus videt Chriſtum. Myſticus enim oculus acutior eſt, moralis dulcior.

8. Et fortaſſe iſti oculi ſunt, quibus Paulus videbat æterna, ubi cœpit corporalia non videre. Denique qui Chriſtum non videbat, priuſquam oculos amitteret, vidit eum poſteaquam viſum amiſit oculorum. Vidit enim qui E
Act. 9. 5. dixit: *Quis es Domine?* Videbat utique
Ibidem 6. Chriſtum, quem etiam Dominum fatebatur. Et infra: *Domine*, inquit, *quid me vis facere?* Non ergo videbat eum, cujus exſpectabat imperium? Quibus igitur oculis videre Paulus plus cœpit, niſi iis quos nobis ipſe monſtravit,
1. Cor. 14. 15 dicens: *Orabo ſpiritu, orabo & mente?* Denique ut ſcias quia vidit orando:
Act. 22. 17. & 18. *Factum eſt*, inquit, *revertenti mihi in* F *Hieruſalem, cum orarem in templo, pavorem habui, vidi illum dicentem mihi: Feſtina, & exi citius de Hieruſalem; non enim recipient teſtimonium tuum de me*. Iſti ergo

A oculi in verbum Dei deficiunt, & dicunt: *Quando conſolaberis me?* Iſtis oculis prophetæ dicebantur Videntes; quia per revelationem ea quæ erant abſcondita, mente cernebant.

9. Quid eſt oculos deficere? De corporalibus dicamus, ut intelligamus de ſpiritalibus. Nonne quando aliquem deſideramus, & ſperamus adfore, eo dirigimus oculos, unde ſperamus eſſe B venturum? Itaque contenti diu quotidiana exſpectatione deficimus. Sic An- Tob. 10. 7.
na circumſpiciens in viam, ſollicitis adventum filii explorabat excubiis. Sic David propheta, [c] currentem de præ- c
lio, poſitis in turre exploratoribus, in- 2. Reg. 18. 24.
terrogare de ſalute filii patet ſedulus geſtiebat. Sic teneræ uxor ætatis de ſpecula littorali, indefeſſa exſpectatione viri præſtolatur adventum; ut quam- C cumque navim viderit, illic putet conjugem navigare, metuatque ne videndi gratiam dilecti alius antevertat, nec ipſa poſſit prima dicere: Video te, marite; ſicut Anna dicebat ad filium:
Video te, fili, amodo libentius moriar; Tob. 11. 8.
mortis videlicet dolorem exoptati conſpectus ſuavitate non ſentiens. Ergo ut illa quæ advenienti viro ſe optat offerre, ablegatis omnibus domeſticis D occupationibus, ſemitas viantis aut pedum veſtigia legit: ſic Propheta curis exutus ſæcularibus, interiorum oculorum in verbum Dei pervigil cuſtos uſque ad defectionem ſui intendebat obtutus, corpus ſuum redigens ſervituti, & animam ſuam ad humilitatis patientiam araneæ modo tabeſcentis erudiens. Deſiderabat enim ſicut cervus fontes aquarum, & ſitiebat in dominum Deum ſuum, cupiens ejus videre præſentiam, & apparere ante fa- E ciem Dei; nimioque deſiderio & vehementi cupiditate deficiens, tunc ſe habiliorem iis quæ de Domino popoſcerit, impetrandis prophetica gratia præſumebat. Et nos igitur intendamus cor noſtrum, ut poſſimus intelligere ſeries Scripturarum, & verbum nobis venire a Domino poſtulemus, atque intellectum dari. Si quis de longinquo Verbum Dei obtutu mentis adſpexerit, F nondum planum atque diſtinctum, is velut quibuſdam oculis interioribus Verbi navigium appropinquare animæ ſuæ cernit. Quo autem expreſſius vi-

a Omnes edit. *Supra πρακτικῶς, hic θεωρητικῶς*. Contra mſſ. fere ad unum in emendationem noſtram conſentiunt.

b Rom. edit. ſola, *Eſt enim oculus & mentis, & carnis*. Bonus ſenſus ſi per ſe ac ſeorſim ſpectetur. Sed eum non convenire huic loco, non ſolum aliarum edit. ac mſſ. conſenſus evincit; verum etiam confirmant voces, quæ ſequuntur, *qui fruſtra mente carnis inflatus eſt*. Intellige igitur mentem carnis etiam oculi vocabulo poſſe nominari, ſed oculum illum cæcum ac ſuperbum eſſe.

c Ita ſcripti cod. Editi vero, *currente de prælio uno poſt alterum qui nuntiaret, poſitis* &c. Qui autem ſequentem comparationem ac epiſtolæ Phillidos Ovidianæ finem inter ſe contulerit, non ægre fatebitur ea reſpexiſſe noſtrum Ambroſium.

dere cœperit, eo magis quaſi ad portum veritatis feſtinat accedere, ut ſit proximus invehendæ.

10. Defecerunt ergo oculi Prophetæ in verbum Dei, dicentes: *Quando conſolaberis me?* Si oculi iſti ſignificati ſunr, quibus cernimus & videmus, dicere debuerunt: Quando conſolaberis nos; hoc eſt, non ſingulariter, ſed pluraliter? Sed quia oculus mentis & oculus carnis unus oculus fiunt, & tunc homo conſolatione fulcitur, cum caro & mens diverſa non cupiunt, ſed unum deſiderant, unum requirunt; ideo intenti ad eum, qui ait: *Ego & Pater unum ſumus*, iſti quoque oculi unum ſe eſſe confitentur; quia uno atque eodem deſiderio officioque funguntur. Johan. 10. 30.

11. Deficiebat ergo in verbum Propheta. Nos autem otioſos nos putamus, ſi verbo tantummodo ſtudere videamur: & pluris æſtimamus eos qui operantur, quam eos qui ſtudium cognoſcendæ divinitatis exercent. Dicunt enim plerique: Ecce homo & opera ejus. Quaſi vero qui verbo ſtudeat, non operetur; cum majus opus iſtud quam cetera ſint. Si enim opus juſtitia eſt, ſi opus temperantia, ſi opus fortitudo: utique opus eſt etiam ſapientia; iſtæ enim quatuor principales virtutes habentur. Nam ſi operatur Chriſtus ſecundum quod juſtitia eſt, utique operatur ſecundum quod Verbum eſt. Et operabatur cum eſſet in principio apud Patrem. Denique *per ipſum omnia facta ſunt*; ut ſcias operatorem omnium eſſe, & opus noſtrum eſſe Chriſtum Jeſum. Etenim ſecundum quod verbum eſt, verbum inquirentibus, grande opus verbum eſt. Unde cum Martha feſtinaret circa miniſterium, Maria autem verbum Domini audiret: ea quæ audiebat, ei quæ miniſtrabat, meruit anteferri. Dicenti enim Marthæ: *Domine non eſt tibi curæ, quod ſoror mea reliquit me ſolam miniſtrare? Dic ergo illi ut me adjuvet. Reſpondens, dixit Dominus: Martha, Martha . . . Maria bonam partem elegit, quæ non auferetur illi.* Ita verbum cognoſcere majus opus eſſe quam miniſtrare, divinæ auctoritate ſententiæ definitur. Johan. 1. 3. Luc. 10. 40. 41. & 42.

12. Sed fortaſſe dicat aliquis dictum eſſe ab Apoſtolo: *Quia non in ſermone regnum eſt Dei, ſed in virtute.* Scriptum non nego, ſed in quo ſermone, cognoſce; nempe quem inflatus effuderit, qui audientibus ſermo prodeſſe non poſſit, qui ſine oſtenſione ſit ſpiritus atque virtutis, hunc ſermonem Paulus non dignatur cognoſcere; vult enim magis virtutem ſermonis [a] agnoſcere. Denique nolebat talem ſuum eſſe Apoſtolus ſermonem, qui in infirmitate veniebat, ut alios faceret fortiores: in timore & tremore; ut timentes nihil metuerent, niſi dominum Jeſum: trementes pacem ejus tranquillitatemque ſervarent. Audi ergo qualem Apoſtolus ſermonem habebat: *Et ſermo*, inquit, *meus & prædicatio mea non in perſuaſione ſapientiæ verborum, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis*; quia fides non in forenſi ſermone [b] ſapientiæ, ſed Dei virtute firmatur. Ergo in ſermone ſanctorum virtus eſt, in ſermone autem forenſi iſto ac philoſophico vanitas mundi. Virtutem autem eſſe in ſermone ſanctorum etiam iſte Propheta te doceat, qui ait: *Dominus dabit verbum Evangelizantibus virtute multa*; hoc eſt, ut multa poſſint virtute Evangelium prædicare. Probatum eſt ergo quod in Evangelii prædicatione ſit virtus: prædicatio autem Evangelii, ſermo ſanctorum eſt: ita dubium non reſidet, quin in ſermone ſancto ſit virtus. 1. Cor. 4. 20. 1. Cor. 2. 4. Pſ. 67. 12.

13. Sequitur verſus tertius: *Quoniam factus ſum tamquam uter in gelicidio, juſtificationes tuas non ſum oblitus.* Vox iſta, vox juſti eſt, qui mortificaverit ſuum corpus; recte enim uter dicitur juſtus, qui exſpoliatus, non nudus inveniatur: uter namque de exuviis fit animantis mortui. Igitur & nos peccato moriamur, ut vivamus Deo. Repleti ſpiritus jucunditate, & ſuavitate lætitiæ, erimus exuviæ ſpiritales, carentes infirmitate corporea, & integro mentis ſinu infuſam nobis divinorum myſteriorum gratiam reſervantes. De his utribus dicitur, quia vinum novum in utres novos mittunt, qui volunt utrumque ſervare, & corpus, & gratiam. Non effluat igitur tuus hic uter, non rimoſus ſit, non terreno inveteraſcat ſitu; ne vinum novum veteres utres rumpat, quo ſcindantur utres, fundatur gratia. Non iterum ſole iniquitatis & nimia vi caloris areſcant, ſed ferventium viſcerum cupiditates diverſæ nivali quodam frigore temperentur. Frigeſcat æſtus libidinis, & quodam continentiæ gelu, jejuniorumque reſtinctus, matutina oratione perfletur; quando ſicut ros, ita ſuper terram noſtram Dei verba deſcendunt, ſicut imber v. 83. Matt. 9. 17.

a MSS. plures, *agnoſcere. Denique volebat talem.* Melius alii atque edit. *agnoſcere* (ſola Rom. *commendare.*) *Denique nolebat talem.* At poſt pauca edit. omnes, *ut alios ſalvos faceret, & fortiores.* Melius omnes mſſ. *ut alios faceret fortiores.*

b Poſt *ſapientiæ*, legebatur in edit. *ſed in oſtenſione ſpiritus*: quod in nullis mſſ. reperias.

Digitized by Google

ber ſuper gramen, & ſicut nix ſuper fœnum. Neſcit utrem bonum iſta nix lædere, nix quæ divini ſplendore fulget eloquii. Nix hæc refrigerat, non adurit: fœcundat ſata, non internecat. Nix hæc præceptio continentiæ eſt, quæ calorem facit corporeum frigere, & omnem naturæ interioris reſtinguit ardorem. Et forte ideo eum reſurrectionis ſuæ demonſtraret gloriam, veſtimenta ejus erant candida ſicut nix; ut non ſolum ipſe alienus æſtimaretur a contagione peccati, verum etiam quicumque reſuſcitatur, congelatis conjugii cupiditatibus, reſorgere frigidus videretur. In reſurrectione enim neque nubunt, neque uxores ducunt, ſed erunt ſicut Angeli Dei in cælo. Boni ergo utres frigidi, hoc eſt, in gelicidio conſtricti pruinis, non libidinis calore reſoluti.

14. Utrem autem corpus hoc dici, licet ex pluribus locis, tamen etiam (Gen. 3. 21.) inde intellige, quod Adam & Eva ubi imaginem depoſuere cæleſtis, quam ante portabant, imaginem terreni hominis induentes, tunicas dicti ſunt veſtiti eſſe pelliceas, corporales enim eos de ſpiritalibus fecerat culpa commiſſa. Nec illud abſurdum ad intelligendom, qood ita ſe dicat factum David ſicut utrem in gelicidio; eo quod in aſperitate licet poſitus glaciali, mortificaverit tamen corpus ſuum; ne ſentiret hyemis illius aſperitatem, quam (Matth. 24. 20.) Salvator dicit gravem futuram eſſe fugientibus. Sicut enim glaciem non ſentit uter, quia pellis eſt animalis mortui; ita mortuus peccato Propheta frigus peccati ſentire non poterat: vel certe quod non frangatur neceſſitatibus, nec reſiſtat caro menti; ſed mollior ductu, animæ ſe inflectat imperiis, & in hoc mundi gelicidio non areſcat: vel quia corpus afflictionis ſumus, & mortem domini Jeſu ſemper in noſtro corpore circumferre debemus. Hic eſt uter qui caſtigat corpus ſuum, non ut ille incraſſatus & obeſus populus, qui ſedit manducare & bibere, & ſurrexerunt (Exod. 32. 6.) ludere. Hic eſt uter qui inebriat non vino, ſed ſpiritu: in quo non botryo amaritudinis, non draconum furor, non furor aſpidum, ſed poculum inebrians quam præclarum eſt! In hoc ergo gloriatur David, quia factus eſt ſicut uter in gelicidio, operationem peccati non ſentiens.

15. Et bene peccatum gelicidio comparatur. Sicut enim gelicidium ad nullum uſum utile eſt, ad nullam operationem; ſic culpa nulli prodeſt uſui, nulli operationi: & ideo ſicut gelicidium declinanda eſt, ne noceat & adurat. Bonum ergo mihi fieri ſicut utrem in gelicidio; ut poſſim non oblviſci juſtificationes Domini; ut earum liquore perfuſus refrigeret omnis fervor internæ cupiditatis. Non ergo vacuum, ſed plenum hunc ntrem eſſe oportet, plenum ſpiritus, plenum juſtificationum; ut peccata mea ipſe confitear, ut luxuriam carnis meæ comprimam; moriendum eſt enim mundo, ut vivamus Deo. Si autem vivamus carni, mors utique eſt carnis prudentia: vivere non poſſumus Deo; quia inimica eſt Deo carnalis iſta ſapientia, & vita ſæcularis.

16. Sequitur verſus quartus: *Quot ſunt dies ſervi tui? Quando facies mihi de perſequentibus me judicium?* (v. 4.) Poteſt ſic accipi: *Quot ſunt dies ſervi tui*, quaſi dicat: Quanti ſunt dies humani, quantum tempus, quantum ſpatium? Cur invidetur tam brevi vitæ; ne tranquillo curſu iſtius ſæculi perfruamur? Cur in brevi ſpatio tam multi perſequentium nos laquei tenduntur? Adſit jam judicium, in quo pœna eſt perfidorum, in quo perſecutoribus digna impietatis ſuæ pretia redduntur. Vel ſic: Quouſque inſultare poterunt, quouſque inquietare, qui nos diverſis modis quærunt affligere? Non ſerus erit terminus; etenim quaſi Propheta celeritatem tranſcurrendæ iſtius vitæ non annorum, ſed dierum æſtimatione ſubdocit, dicens: *Quot ſunt dies ſervi tui?* Et bene dies dixit; ut non ſolom moras annuas prophetica viſione tranſcurreret: verum etiam ſplendidum ſibi vitæ hujus curriculum virtutum lumine declararet. Meritoque ſecurus ait: *Quando facies mihi de perſequentibus me judicium?* Mihi, inquit, judicium de perſequentibus facies, non de me perſequentibus judicium dabis; quoniam non reſurgunt impii in judicio. Sed mihi, inquit, da judicium; ut cum remuneras innocentiam, fidem provehis, miſericordiam coronas, impii perſecutores [a] meritorum præmiis propheticorum judicentur.

17. Non abſurdum etiam illud, ut quia breves dies & pauci ſunt iſtius vitæ, non diutius gratiam ſuam Dominus circa Prophetam ſuum differat: ſed ipſi judicium de perſequentibus faciat. Nam hic quoque judicium eſt de

a Rom. edit. *meritorum pœnis*. Sed omnino cum aliis atque omnibus mſſ. legendum, *meritorum præmiis*; hæc enim ſunt remuneratio innocentiæ, provectio fidei, miſericordiæ coronatio.

de perſecutoribus ; ſiquidem qui non credit in Chriſto , jam judicatus eſt . Judicium autem hoc eſt , quod dedit ſervulis ſuis dominus Jeſus dicens :
Luc. 10. 19. *Habebitis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes , & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici*. Et verum judicinm, in quo torquetur inimicus , ſicut ipſe confeſſus
Matt. 8. 29. eſt dicens : *Quid . . . veniſti ante tempus torquere nos?*

18. Hoc ergo depoſcit virtutum ſtabilitate fundatus Propheta , ut ſubjiciatur ſibi non homo , ſed ille qui locum ſibi in homine vindicavit . Unde & Apoſtolus ipſum magis in hominis peccato putavit eſſe damnandum , ipſum ſubjiciendum , de quo ait :
Rom. 16. 20. *Conteret Deus ſatanam ſub pedibus veſtris cito* . Ex hoc ergo perſecutore judicium ſibi fieri geſtit ; ut fidei propheticæ veſtigiis adverſarius conteratur, & comminuat
a eum ſub pedibus ſuis Propheta [a] ſicut pulverem : & in hac corporis ſui militia conſtitutus, quamvis dies vitæ breves ſint ; triumphum tamen de adverſario adipiſcatur , quo reformati hominis in veterem gratiam , quem ante delictorum vinculis tenebat adſtrictum, & ferventis libidinis laſſabat æſtu , libertatem ingemiſcat , poteſtatem ſentiat . Subjectus eſt igitur adverſarius ſecundum Domini ſententiam . Etenim dominus Jeſus veniens in hunc mundum per Virginis partum ſubjecit animæ noſtræ omnes contrarias poteſtates; ut fide tua , verbo tuo , converſatione tua, & operibus conterantur . Si ergo non conteris adverſarium , tua culpa eſt, qui permiſſa non uteris poteſtate. In nobis eſt igitur , ut aut ſubjiciatur adverſarius, aut reſultet . Si enim actus noſter diſpliceat , incipit adverſarius ſuperbire : ſi autem bonis inhæreamus operibus, exerceamus ſtudia caſtitatis , juſtitiæ, continentiæ, calcamus ſerpentem , & ſcorpionem . Calcamus enim
b illum pedibus caſtitatis ; [b] conterimus & ſcorpionem, ne poſſit excutere : calcamus continentiæ veſtigiis , verecundiæ , juſtitiæque greſſibus . Poſſumus ergo & in hac brevi vita triumphum de adverſariis habere perpetuum .

℣. 85. 19. Sequitur verſus quintus : *Narraverunt mihi injuſti exercitationes , ſed non ſicut lex tua , Domine* . Bene optat judicium ſibi fieri de perſequentibus , qui non ſolum opera juſti impedire , verumetiam fidem ſuperflua narratione ſubvertere conati ſunt . Etenim quaſi

A fabulæ cujuſdam nænias narratas ſibi dicit ἀδολεσχίας, hoc eſt , ſuperfluas loquacitates . Narratores enim ſuperflui, ſicut hirundines , diſputationis ſuavitatem nativæ loquacitatis continuatione corrumpunt , ut Ariſtotelis ſententia eſt .

20. Superflua igitur loquitur hæreticus , qui non loquitur veritatem , non loquitur ſecundum legem . Qui autem fundatus in lege eſt , novit a veris falſa
B diſcernere : ſpiritalis eruditione doctrinæ , hæretica ab Evangelicis dogmata ſeparare . Ideoque ne multi decipiantur, jubetur a Domino tacere peccator: *Peccatori* enim *dixit Deus : Quare tu enarras juſtitias meas?* Ps. 49. 17. Conticeſcat igitur perfidia , quæ tramitem veritatis tenere non novit , quæ Dei præcepta non ſervat . Cur enim per os ſuum adſumunt peccatores Evangelium veritatis,
C in quorum ore veritas non eſt? Omnia autem præcepta Dei veritas , Chriſtus autem veritas . Non ergo eſt Chriſtus in diſputationibus perfidorum , qui dicit perfido : *Os tuum abundavit nequitia , & lingua tua concinnavit dolum ;* Ibidem 20. lingua enim quæ vult adſtruere mendacium , dolum utique nectit adſertis . Sed hujuſmodi fur eſt , & cum fure concurrens . Multi enim fures ſunt, qui verbum Dei non ad utilitatem ſuam fu-
D rantur & rapiunt , ſed ad fraudem : & patrimonium quoddam cæleſtium ſcripturarum in ſua furta detorquent, adulterina ſibi compendia colligentes , dolo magis quam veritate quæſita . Sed hi ſunt qui miſcent aquam vino, tamquam caupones peſſimi , adulterantes ſermonem Dei , & ſincerum proferentes quidquid perfido & tamquam ebrio ore depromſerint ; & ideo aliena loquuntur a lege . Unde eos bene Pro-
E pheta refugit atque reprehendit, ſciens quid præſcripto legis acceperit.

21. Recte ergo ait ſequenti verſiculo: ℣. 86.
Omnia præcepta tua veritas : injuſte perſecuti ſunt me , adjuva me . Quaſi bonus miles bella non refugit, nec conflictus quamvis gravium præliorum bellator paveſcit adſuetus : ſed fidelis & providus adſpirare ſibi divinitus orat auxilia, & piæ devotionis fidelia ſibi adjumenta depoſcit . Ideoque non petit ut
F perſecutiones quieſcant : ſed in perſecutionibus ſe poſtulat adjuvari . Sciebat enim quod omnes qui volunt pie vivere in Chriſto Jeſu , perſecutiones patiuntur . Mavult ergo perſecutiones pati;

a Poſt vocem , *pulverem* , in ſola Rom. edit. ſubjungitur, *ante faciem venti* .
b Ita cuncti mſſ. ac vet. edit. niſi quod Reg. pro *excutere* , legit *exſurgere* . At Rom. edit. verba ſic invertit , *conterimus & ſcorpionem continentiæ veſtigiis , verecundiæ , juſtitiæque greſſibus , ne poſſit excutere . Poſſumus &c.*

pati; ut pie vivere in Chriſto poſſit. Et bene non unam perſecutionem, ſed multas perſecutiones dixit, nec expreſſit vocabula perſequentium; quia multi perſecutores, non ſolum quos videmus, ſed etiam quos non videmus. Perſequuntur nequitiæ ſpiritales, perſequitur hæreticus, Judæus, gentilis. Omnes ergo ſub perſecutoribus, qui volunt pie vivere; quia ubi multi perſecutores, nullum a perſecutionibus vacat tempus pie vivere geſtienti. Et fortaſſe cum perſecutiones non patimur, tamquam condemnati habemur; quia nequaquam pie vivere velimus in Chriſto. Nam utique cum ſit definita ſententia, quod
2. Tim. 3. 12. *Omnes qui volunt pie vivere in Chriſto Jeſu, perſecutiones patiuntur*, videtur is qui perſecutiones non patitur, abdicatus, quod non ſit piæ intentionis in Chriſto; devotionem etenim fidei prælia perſequuntur. Si deſint certamina, vereor ne deeſſe videatur, qui certare
Johan. 15. 20. deſideret. *Omnia*, inquit, *præcepta tua veritas*. Quæ præcepta niſi illa: *Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur?* Hæc præcepta David, anterior licet Incarnationis ſacramento, jam tamen audiebat in ſpiritu: & quaſi Chriſti diſcipulus non ſubtrahebat ſe paſſionibus, ſed certaminibus offerebat: ſciebat hoc ſibi ad gloriam fructuoſum, hoc ad cuſtodiam ſalutis tutum; ut frequentibus exercitiis juſti pietas confirmaretur. CITO ENIM fides inexercitata langueſcit, & crebris otioſa tentatur incommodis. Remiſſas excubias callidus inſidiator irrumpit: adſuetum autem bello virum externa fraus inſtruit, & ad glorioſæ provehit palmam victoriæ. Pax ergo, fidei corruptelæ materia eſt.

22. Quam pulcre nobis perſecutionis proceſſere tempora. Intentus erat ſicut mendicus intimæ ad Deum mentis affectus: illi adhærebat, nec ullas cogitationes obſtrepentes ſibi precantis animus ſentiebat: totis viſceribus fundebatur oratio, & quidam miſcebatur ſermo cum Domino: quotidiana meditatio habebat jam contemtum periculi, & uſum calcandæ mortis receperat. Quod amiſimus exercitium, tentant otia, quos bella non fregerant. Periculoſa igitur & pacis otia. In pace plures perſecutiones eſſe cœperunt. Nullus erat tempore perſecutionis adulator, qui callida mentem adulatione tentaret. Non vacabat animo corporis delectatione diſſolvi, & hujuſmodi quæ ſecundis rebus excitari ſolent, admit-
Act. 5. 41. tere paſſiones. Ideo Apoſtoli cum cæderentur, includerentur, exſultabant quod illis injuriis æternæ gloriæ meritum lucrabantur, qui digni fuerant pro Chriſti nomine injurias ſuſtinere. Non illis erat cura de patrimonio, ſtudium de poteſtatibus & honoribus, non de prælatione, quæ etiam juſtos exagitare conſuevit: ſed ille ſe præferri putabat, qui eſſet pluribus verberibus [a] flagellatus.

23. Merito ergo David occaſiones expetit triumphandi, & certandi copiam pro devotionis eruditione non metuit, qui noverat perſecutiones iniquorum proficere ad incrementa virtutis. Non enim dixit: Quia perſecutiones patior, adjuva me: ſed, *Injuſte*, inquit, *perſecuti ſunt me, adjuva me*. Poteſt enim quis & perſecutiones pati, ſed non injuſte; quia eſt etiam juſta perſecutio, ſi oderimus obſcœnos, ſi infeſti ſimus injuſtis, ſi iniquos velimus opprimere, ne pluribus noceant, ſi avarum fraudis ſuæ compendiis exuamus, ſi exſecremur inſolentiam ſuperborum. Qui autem pro fide, pro juſtitia, pro caſtitate perſecutionem patitur, bene is dicit: *Injuſte perſecuti ſunt me, adjuva me*.

24. Sequitur verſus ſeptimus: *Paulominus conſummaverunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua*. Non ſuperfluo divinum quæſivit auxilium, ℣. 57.
qui ſciebat ſibi adverſus fortes eſſe certamen, pluraque ſibi prælia præparata dimicaturo nunc adverſus nequitias ſpiritales, quæ ſunt in cæleſtibus, nunc adverſus calorem ſanguinis, & innumeras corporis hujus illecebras, quarum nexu vario & diuturna colluctatione laſſatus pudendo corruiſſet certamine; niſi fidei ſe radice tenuiſſet. Diſcamus cavere quem gerimus, hic nobis hoſtis domeſticus, hic inimicus gravis eſt noſtri ipſius uſus corporis. Inflammatur vino, ardet libidine, decore mulieris occurſantis accenditur, ſpe alitur, deſperatione uritur, illecebris exuritur, non evaporat effectu, timore turbatur, metu frangitur, luxuria mollitur, laſcivia diſſolvitur, labore afficitur, ſollicitudine fatigatur, paſſione conteritur. Miraris ſi inter tot adverſarias paſſionum vices ſe etiam juſtus tenere vix poſſit, cum impares ſimus etiam ſingularum certamini? Quem vel ſola libido non vindicet, quem non ſubjuget avaritia, quem formido non quatiat, quem luxuria non enervet, quem laſcivia non emolliat, quem non ſupplantet ebrietas?

25. Qua-

a Voci, *flagellatus*, Cod. Aud. & unus Nav. adjiciunt: *Time ergo qui ſemper vis eſſe prælatus*. Sed illud gloſſema eſſe quivis facile judicaverit.

25. Quaſi conſcius igitur carnalis infirmitatis, & explorator perſecutionis hoſtilis, dicit: *Paulominus conſummaverunt me in terra*. In hac utique ter- Gen. 3. 17. ra, in qua Adam primus corruit, & pudenda prolapſione dejeƈtus, totius greſſum futuræ poſteritatis inflexit. In hac terra, in qua Cain munera fraterna dolens ſuis eſſe prælata, ruina Gen. 4. 10. eſt ſtratus invidiæ. Denique vox fraterni ſanguinis clamavit a terra. In Gen. 9. 21. & 22. hac terra Noe ſanƈtus quem totius orbis diluvia in tantis procellis & fluƈtibus pervigilem probaverunt, ubi tamen otioſo curas laxavit corpore, ſomnum a ebrietatis [a] offendit, contumeliam paternæ pietatis incurrit, docens pericu- Gen. 19. 32. & ſeq. loſa otia ſecuræ eſſe virtuti. In hac terra Lot reverendi parentis imitator, quem non luxuriantis Sodomitanæ plebis decoloravit impuritas, non flamma Sodomæ ardentis involvit, veniabilis quidem ignorantiæ, pudendæ tamen commixtionis non evaſit inceſtum. Uritur iſte flammis mulierum, quem ſulphurea flamma non uſſit.

26. In hac terra etiam David propemodum conſummatum ſe eſſe dixit. Pſ. 72. 2. & ſeq. Siquidem pene motos pedes ſuos & greſſus ſuos paulominus ſenſit effuſos: quia divitias ſæculares & ſucceſſus corporalium proſperorum loco beatitudinis æſtimavit peccatoribus abundare. Propter quod etiam flagellatus eſt: ſed Hebr. 12. 6. flagella juſto remedia ſalutis ſunt. *Caſtigat* enim *Dominus omnem filium quem recipit*. Unde etiam David converſus ad Domini caritatem, atque in ejus eruditus præceptis, non ignorans quod caducis caduca fortuito quodam deferantur eventu, & quia non divitiarum abundantia, ſed virtutum gratia vitæ probabilis merita penſantur, dilexit magis quam dereliquit mandata Dei, quibus ſolis potuit ingruentes nequitias ſpiritales, & inſurgentes hujus corporis appetitus in hac tam fragilis naturæ infirmitate ſuperare. Magna igitur virtus, quæ ſub tantis perſecutionibus conſtituta, & pene oppreſſa; tamen ſuum non eſt oblita præſidium, nec mandata Domini dereliquit.

27. Ideo quia ſolum ſibi Deum profuiſſe cognovit, preces ad Dominum ŷ. 88. dirigens, ait verſu ſequenti: *Secundum* Sup. ŷ. 17. *miſericordiam tuam vivifica me: & cuſtodiam teſtimonia oris tui*. Quam vivificationem ſui poſtulet, ſupra diximus; quia non id precatus eſt quod habebat, ſed A quod deſiderabat, id eſt, ut viveret in æternum, intelligens vitæ beatitudinem in hoc fluƈtuanti, & infido nobis corpore eſſe non poſſe, cujus imbecillitas propoſitum animæ derelinquat. Opus eſt ergo miſericordia Dei, ut continua & perpetua ſit in hoc corpore vivificatio; ut quotidie juſtus Deo vivat, peccatoque moriatur. Si enim culpa moriatur in nobis, erit vita Deo vi- B vens, & cuſtodia præceptorum cæleſtium perſeverans, quam utique ille cuſtodit, qui vivificatur a Domino.

28. Denique vivificari ſe ante poſcit a Domino, & poſtea cuſtodiam teſtimoniorum cæleſtium pollicetur; non enim communis hæc vita cuſtodit cæleſte mandatum, ſed illa quæ munere fulcitur æterno per operationem gratiæ C ſpiritalis. Poſſumus etiam ſic intelligere: quia jam Propheta quæ erant Legis agnoverat, optat adventus Dominici miſericordiam, ut accipiat præcepta, quibus Lex adimpleatur; ut non ſolum adulterium ſciret eſſe vitandum, ſed etiam concupiſcentiam adulterii declinandam. Os enim Patris Jeſus do- Matth. 5. 28. minus locutus eſt in Evangelio, eum qui viderit mulierem ad concupiſcen- D dum eam, in corde ſuo adulterium perpetraſſe. Quantum Evangelio profecerunt ſtudia caſtitatis, quo non ſolum turpioris faƈti, ſed etiam ſtudii degeneris ablegatur opprobrium!

29. Qui ſunt autem de quibus dicit quod paulominus conſummaverunt eum in terra, niſi perſecutores? De quorum uno ait Dominus Jeſus: *Ite, dicite* Luc. 13. 32. *vulpi illi*, hoc eſt, de Herode. Et alibi cum ſe fraudulenter interrogari adver- E teret, dixit: *Vulpes foveas habent, & vo-* Matt. 8. 20. *lucres cæli nidos ubi requieſcant*; eo quod fraudulenter in terreſtrium paſſionum quibuſdam latibulis demorentur. Unde etiam Samſon binas vulpes ſibi nexuit, Judic. 15. 4. & 5. ad quarum caudas alligavit faces, & dimiſit eas per meſſes allophylorum: per hanc figuram ſignificans quod improbi ac fraudulenti homines, & maxime hæretici, liberam linguam habeant ad latrandum, ſed exitus impe- F ditos: [b] aut litigioſa principia, finem b vero fraudis ſuæ incendio deputatum. Ideoque & trecentas vulpes dimiſit, eo quod perfidi crucis quidem ſe prædicatione commendare deſiderant, ſed myſterium ejus tenere non poſſunt, qui hac prædicatione compoſita & falſa atque ſimulata urere magis fruƈtus conan-

a Omnes edit. *offendit*, (*quando mediaſtino filio deliVrante*) *contumeliam* &c. Verum quæ includuntur uncinis, prorſus in nullis cod. reperiuntur.

b Sic mſſ. omnes. Contra vero edit. *aut religioſa principia*. Minus bene; licet enim religionis ſpeciem ſeceſſioni ſuæ obtendere ſoleant hæretici, non tamen abſolute dici debent, maxime in concione ad populum, eorum *religioſa principia*.

nantur alienos; cum utique vera crux Domini non exurat aliena merita, ſed fœcundet. Meritoque ſcriptum eſt in Canticis canticorum: *Prendite nobis vulpus puſillas exterminantes vineas; ut vineæ noſtræ floreant*. (Cant. 2. 15.) Quo oſtenditur, quod vel dominus Jeſus, vel Eccleſia, fraudulentorum dolos a vineis ſuis exterminandos eſſe præcipiant; ne puſillulis vineis noceant, quia adultis jam viribus nocere non poſſunt. HÆRETICUS enim imperfectum tentare poteſt, non poteſt ſupplantare perfectum.

SERMO DUODECIMUS.

ל Lamed.

1. LAmed littera duodecima incipit, cujus interpretatio, *cor*, vel ut alia interpretatio habet, *ſervo*. Unde videtur admonere, vel prudenter hæc intelligenda, vel ſollicite ſervanda præcepta. Nam hoc primus ſtarim verſiculus admonet. (Pſ. 50. 12.) Cor etenim ſibi mundum creari in ſuperioribus hic Propheta, ut legimus, poſtulavit. (3. Reg. 9. 9.) Cor ſibi prudens dari oravit a Domino filius hujus Salomon. Qui ergo habet cor mundum, qui haber cor prudens, ipſe intelligit ſeriem ſubditorum verſuum, atque virtutem. Unde & alibi invenimus [a] cor ſolum, id eſt, vel ſingulare, vel quod nulla illecebra hujus ſæculi impediat, & carnis poſſit interturbare ſapientia. Qui autem habet cor, ſervat mandata Dei: (Luc. 2. 51.) quemadmodum legiſti de Maria, quæ conſervabat omnia domini Salvatoris in corde ſuo vel dicta, vel geſta.

2. Circumcidamus ergo cor noſtrum: nihil corporeum, nihil vile quæramus: vile autem omne terrenum. Nihil ergo terrenum, nihil ſæculare, nihil corporeum, nihil leve atque mutabile in eloquiis conſtituamus cæleſtibus. (Pſ. 11. 7.) *Eloquia* enim *Domini, eloquia caſta*; ut bis myſteriorum cæleſtium immaculata & pudica ſinceritas ſpiritali interpretatione reſplendeat. Non adulrerina quadam opinione miſceamus terrena divinis, & illud inviolabile ſacramentum propheticæ viſionis, aur perennis oraculi naturæ noſtræ æſtimatione violemus. (Ibidem.) Ideo enim addidit: *Argentum igne examinatum, purgatum terræ, probatum ſeptuplum*; ut tamquam boni nummularii ſpiritu examinemus prophetici ſermonis argentum, ſecernentes Domini pecuniam, atque ab omni labe terrena ſalutaris ſontis infuſione purgantes; ut Chriſto digna ſentire videamur, qui ait: *Nolite theſaurizare vobis in terra, ubi ærugo & tinea exterminant . . . ſed theſaurizate vobis in cælo*. (Matth. 6. 19. & 20.)

3. Theſaurus tuus eſt fides, pietas, miſericordia: theſaurus tuus Chriſtus eſt. Noli eum æſtimare de terris, hoc eſt, de crearuris; quia Dominus totius creaturæ eſt. *Maledictus*, inquir, *homo qui ſpem habet in homine*: (Hier. 17. 5.) ſed mihi ſalus per hominem venit. Vide tamen quid Scriptura vetus dixerit: *Et homo eſt, & quis cognoſces eum?* (Ibidem 9.) Ille igitur homo non humana mihi, ſed divina poteſtate omnia peccata donavir, Deus in corpore dominus Jeſus, mundum reconcilians ſibi, quem redimebat a culpa.

4. Theſaurus noſter pretioſus intellectus eſt. Si terrenus intellectus fuerir, ſi fragilis, hærerica eum tinea, & impietatis ærugo conſumet. Levemus ergo & erigamus ſenſus noſtros, nec impoſſibile judicemus, ut hæc humani corporis infirmitas ad cognitionem myſteriorum cæleſtium provehatur; cum jam ad nos dominus Jeſus, in quo abſconditi erant ſcientiæ ſapientiæque theſauri, divina ſua miſeratione deſcenderit; ut clauſa reſeraret, aperirer latentia, revelaret occulta. Veni ergo domine Jeſu, aperi nobis & iſtius prophetici ſermonis januam; multis enim clauſa eſt, etſi prima ſpecie aperta videatur.

5. *In æternum*, inquit, *Domine, permanet verbum tuum in cælo*. (ꝟ. 89.) Vides etiam in te permanere debere, quod etiam in cælo permaner ac perſeverat. Serva ergo verbum Dei, & ſerva in corde tuo, & ita ſerva, ne obliviſcaris. Serva legem Domini, & meditare; ne juſtificariones Domini de tuo corde labanrur. Docet te litteræ inrerpretatio, ut ſerves diligenter. Docet te Propheta in ſubditis, dicens: *Niſi quia lex tua meditatio mea eſt, tunc forſitan periiſſem in humilitate mea. In æternum non obliviſcar juſtificationum tuarum*. (Infr. ꝟ. 92. & 93.) Legis ergo mediratio facit, ut tempora tribulationis, tempora quibus humiliamur aliquibus adverſis, ſuſtinere & rolerare poſſimus; ut neque humiliato nimis, neque dejecto frangamur affectu. Denique Dominus non frangi nos humilitare uſque ad deſperarionem vult, ſed uſque ad correptionem.

a Rom. edit. ſola, *cor unum*, *vel cor aliud*, *quod nulla* &c. Nimirum ut Ambroſii verba magis accederent ad illud Ezech. 11. 19. Καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν ἑτέραν. Sed cone vir ſanctus reſpexerit, non ita liquet.

6. Unde & Hieremias propheta ſub A hac littera in Threnis ait: *Thren. 3. 34. & ſeq.* *Ut humiliaret ſub pedibus omnes vinctos terræ, & declinaret judicium viri contra faciem Altiſſimi, ad condemnandum hominem, cum judicatur,* a * *Dominus non dixit*. Et infra. *Ibidem 38.* *De ore Altiſſimi non exibunt mala*. Humilitas ergo quæ a Domino eſt, plena juſtitiæ, plena eſt æquitatis; quia non exeunt mala de ore Domini. Denique qui humiliabatur a Domino, dice- B bat: *Pſ. 114. 6.* *Humiliatus ſum, & ſalvum me fecit*.

7. Ergo ſicut prudenter conſiderandum eſt, quando humilitas a Domino ſit cauſa probationis, quando etiam ipſa ab homine inferendæ humilitatis impreſſio, quæ tamen ipſa ſolet patientia & magnanimitate tolerari: ita etiam ſapienter conſiderandum quid ſit, in æternum in cælo verbum Domini C permanere: vel ſicut aliqui eodices habent, *in ſæculum*; quia græcus *εἰς τὸν αἰῶνα* poſuit, quod diverſe interpretati ſunt translatores: Alii *in æternum*, alii *in ſæculum*. *In ſæculum* ergo *permanet, Domine, verbum tuum in cælo*. Et quomodo ipſe dixiſti: *Matth. 24. 35.* *Cælum & terra tranſibunt: verba autem mea non præteribunt*? In ſæculum permaoet verbum, non ultra ſæculum & ſæcula; ſæcula enim D temporis ſunr. Cælum ergo & terra, id eſt, iſtius mundi opera præteribunt, & tempora permanebunt. Alius qui ſpiritalis eſt, & dijudicat verba legis: *In æternum*, inquit, *Domine, permanet verbum tuum in cælo*. Æternitas enim verbi manentis opioionem verbi prætereuotis excludit. Quomodo autem permanet verbum in cælo, ſi ipſum cælum præterit? Et quomodo poſſunt E ſtare eulmina, ſi cedant fundamenta? Aut quomodo poteſt permanere habitator io habitatione ſua, niſi & habitatio perſeveret? Sed forte illud occurrat, quia ſeriptum eſt: *Iſai. 65. 17.* *Erit cælum novum*. Verum nec ſic abſolubile; quia nec in hoc poteſt permanere quod præterit, nec illud poteſt dici manſiſſe, quod cœperit. Tioca intellectum tnum ſcindet, ſi putes verbum ſicur cælum, F vel incipere, vel prætcrire.

8. Unde ſi virtutem prophetici ſenſus cognoſcere volumus, primum in b his quæ viſibilia & ſenſibilia ſunt, b ethicum conſideremus; ut ex eo quæ A ſunt intelligibilia manifeſtemus. Si verbum Dei in cælo permanet, imitemur cælum ubi permanet verbum, permanet ordo ſolemnis cæleſtium ſtatutorum, & beneficiorum Domini crebræ vices ſolemnibus muneribus perſeverant. Supernis nempe vel pluviis, vel calore, vel fotu aeris hujus infunditur terris atque alitur larga fœcunditas. Cælo annus labitur per dies, ae men- B ſes, & tempora autumni atque hyemis, veris quoque & puræ digeſtus æſtatis. De cælo vitæ tuæ imaginem cape. Etiam quando non germinas fructum, ſere tamen ſemen ad fructum. Sunt ſemina quæ de cælo ſunt, & ſeruntur in terris. Eſt etiam superna vindemia; unde ait Propheta: *Serite vobis ad juſtitiam, vindemiate ad fructum*. *Oſee 10. 12.* Et quando non florent opera tua, fove C tamen ſemioa tua, ne laſciviendo luxurient. Quod luxuriat in flore ſermonis, tenuatur, & hebetatur in fructu. Fructus ipſos uſque ad maturitatem decoque.

9. Imitatores etiam ipſius cæleſtis ſimus elementi: non ſemper ſole fervet ardenti, frequenter nubibus texitur, pluviis vehementibus inhorreſcit, jactis nivibus tegit terram. Non ergo ſit in D te quoque diuturna laſcivia, ſuccedant mœſta ſenilium curarum tempora, & tamquam incana maturitas agrum hunc tui corporis reprimat. Utilior ſæpe triſtitia eſt, quæ comitem ſolet habere gravitatem. Numquid ulla in ipſo eſt ſole prævaricatio? Nonne quotidianos eurſus ſuos ſervat? Numquid continuos novit luna defectus, & commiſſi munus deſerir miniſterii? Iiſdem nempe E vicibus anous redit, eodem ſtatu reparantur tempora, iiſdem obſequiis reformantur. Sol diem illuminat, tempora ſtatuta cuſtodiens. Fulget ſplendoribus luoa nocturnis, & lux ejus in tenebris micat. Stellarum nitentium rutilat globus, ſolemnique ſtatione & converſione ac demutatione ſunguntur. Lex una diverſis, conſtitutorum ſemel vices curſuum euſtodire, nec fines tranſire F præſcriptos. Manet ipſa immutabilis demutatio, & converſio vertere ordinem ſuum neſcit. Una omnium obedientia, diſcretis muneribus indiſcretam præſcriptæ conſtitutionis tenere concordiam.

10. In

a *Dominus non dixit*, quod habent edit. omnes, in mſſ. nonnullis prætermittitur: in majori autem numero ita legitur, *cum judicatur Dominus*. *Nam dixit & infra* &c. Verum integritas ſenſus ac teſtimonii prophetici cum aliis, atque edit. facit.

b Edit. vet. *& hic cum locum conſideremus*. Rom. *cum conſideremus*. Mſſ. nonnulli, *& hic cum loco conſideremus*. Alii vero frequentes, ut in contextu. Et eam lectionem germanam eſſe illud confirmat, quod extemplo ad ſenſum moralem ſermo convertitur, a quo deinde tranſitus ſit ad intelligibilem, ſeu myſticum. Porro hæc varietas non aliunde orta videtur, quam ab ignorantia Amanuenſium qui unicam vocem *ethicum* in duas vel tres præpoſtere diviſerunt.

10. In cælo ergo permaoet Verbum quia ſatanas de cælo cecidit : oon habebat in cælo locum , propterea cecidit . Quo cecidit niſi in terras? Ideo hic adulteria , homicidia , ebrietates abundare cœperunt . Inde excluſus acrior ad nos veoit, & teotationes ſolito aſperiores tamquam iratus exercet. Io cælo igitur permaoet Verbum; quia inde dejectus eſt diabolus : in terra non permanet ; quia huc totus advenit . Et vide utrum hic permanere Verbum poſſit in nobis , ubi tantos laqoeos diabolus adſperſit , qui dum eſſet in cælo, nec ibi Verbum poterat permanere. Denique quia & ipſe Verbum non tenuit, cecidit e cælo.

11. In cælo ergo Verbum permanet, & quod ſecundum Verbi diſpoſitionem regitur & guberoatur . Sed quia & ipſum cælum præterit, ideo non dixit in ſæcula permanere , ſed *in ſæculum* : quamquam prætereat , ut fiat novum cælum , & nova terra , novum teſtamentum ; ut facie ad faciem gloriam Domiui videre poſſimus.

12. Verumtamen quia & in cælo fuit vitiis locus (nam utique non cecidiſſet inde adverſarius , niſi in criminibus depreheoſus , oam & ſtultus ſicut luna mutatur , & cælum ipſum tenebris obducitur) videtur utique non de elemento dictum , ſed de Virtutibus Poteſtatibuſque cæleſtibus . Sunt eoim ſanctæ Virtutes io cælo, in quibus nihil lubricum atque terrenom ſit. Sunt etiam in terris cæli , qui enarrant gloriam Dei . Qui ſunt iſti cæli? Audi dicentem : *Sicut portavimus imaginem illius terreni, portemus & imaginem hujus cæleſtis* (1. Cor. 15. 49.). Iſti igitur ſunt cæli , qui etiam in terris poſiti audent dicere : *Noſtra autem converſatio in cælis eſt* (Philip. 3. 20.). Iſti ſunt cæli , in quibus fides, gravitas , continentia, doctrina, vita cæleſtis eſt. Nam quemadmodum terra dictus eſt , qui lapſus ex illa prævaricatione cæleſtis gratiæ , & in hæc terrena vitia dejectus, prævaricationis ſuæ ſe vinculis ligavit : ita e contrario cælum dicitur , qui vitam Aogelorum cuſtodia integritatis exercet , & corpus ſuum cootineoti ſobrietate moderatur, mentem quoque ſuam miti tranquillitate componit , pecuniam pauperibus miſericordi liberalitate diſpeuſat . Eſt ergo & in terris cælum , in quo poſſunt virtutes eſſe cæleſtes . *Cælum mihi thronus* (Eſai. 66. 1.), ego magis juſti affectum quam elemeotum iutelligo . Illum puto cælum, ad cujus animam venit Chriſtus, & pulſat januam , & ſi aperueris , ingreditur . Nec ſolus ingreditur; ſed etiam cum Patre , ſicut ipſe ait : *Ego & Pater veniemus, & manſionem apud eum faciemus* (Joh. 14. 23.).

13. Vides igitur quod Verbum Deus & otioſum provocat , & dormientem excitat . Qui enim venit , & januam pulſat , vult ſemper intrare . Sed in nobis eſt quod non ſemper ingreditur, non ſemper manet . Pateat advenienti janua tua , aperi animam tuam , expande gremium mentis tuæ; ut videat divitias ſimplicitatis , theſauros pacis , ſuavitatem gratiæ . Dilata cor tuum , occurre ſoli lucis æternæ , quæ illuminat omuem hominem . Et illud quidem verum lumen omnibus lucet : ſed ſi quis feoeſtras ſuas clauſerit , æterno lumine ſe ipſe fraudabit . Excluditur ergo & Chriſtus , ſi tu mentis tuæ januam claudas : etſi poſſit intrare , noo vult tamen importunus irruere , non vult invitos cogere . Ortus ex Virgine proceſſit ex alvo , univerſa totius orbis irradians ; ut luceret omoibus . Capiunt , qui deſiderant fulgoris perpetui claritatem , quam nox nulla interpolat . Soli enim huic quem quotidie ceroimus , nox tenebroſa ſuccedit: ſol autem juſtitiæ numquam occidit ; quia ſapientiæ oon ſuccedit malitia .

14. Beatus ergo ille , cujus pulſat januam Chriſtus . Janua noſtra fides eſt , quæ totam domum , ſi fuerit robuſta , communit . Per iſtam januam Chriſtus ingreditur . Unde & Eccleſia dicit in Canticis : *Vox fratris mei pulſat ad januam* (Cant. 5. 2.). Audi pulſantem , audi introire cupientem : *Aperi mihi , ſoror mea Sponſa , columba mea , perfecta mea ; quia caput meum repletum eſt rore , & crines mei guttis noctis* (Ibidem.). Conſidera quando maxime pulſat januam tuam Deus Verbum : cum repletum eſt caput ejus rore nocturno . Io tribulatiooe etenim & tentationibus poſitos viſitare dignatur ; ne quis forte ſuccumbat victus ærumnis . Repletur ergo caput ejus rore , vel guttis , quando corpus ejus laborat . Tuoc ergo vigilandum ; ne cum Sponſus venerit , recedat excluſus . Si euim dormias , & cor tuum non vigilet , diſcedit aotequam pulſet: ſi cor tuum vigilet , pulſat , & aperiri ſibi januam poſcit . Habemus ergo animæ noſtræ jaouam , habemus & portas , de quibus dictum eſt: *Tollite portas principes veſtras , & elevamini portæ æternales , & introibit Rex gloriæ* (Pſ. 23. 7.). Eſt ergo & cælum in his , in quibus portæ ſuut æternales . Si has fidei tuæ portas velis adtollere, intrabit ad te Rex gloriæ , triumphum portans propriæ paſſioois . Habet etiam juſtitia portas .

Nam etiam de his legimus ſcriptum ,
dicente domino Jeſu per Prophetam
Pſ. 117. 19. ſuum : *Aperite mihi portas juſtitiæ* . Et
Pſ. 147. 12. & 13. infra ait Propheta David : *Lauda Hieruſalem Dominum : lauda Deum tuum ,*
Sion ; quoniam confortavit ſeras portarum
tuarum .

15. Eſt ergo anima quæ habet januam, eſt quæ habet portas. Ad hanc
januam venit Chriſtus & pulſat: pulſat
& portas. Aperi ergo illi: vult introire, vult Sponſam invenire vigilantem.
Noli bono amatori facere moras, cito
recedit: & tu ſomno corporis tui videris excluſiſſe pulſantem. Excludis enim
eum, cum deſidioſus es, cum piger ,
cum ſomnolentus : his repagulis Chriſtus excluditur; etſi caſtus; etſi ſobrius
ſis , cave ne negligens ſis . Majorem
Chriſto facit injuriam , qui advenientem repellit.

16. Nonnumquam etiam , ſi moraris, mittit manum ſuam per feneſtram,
Cant. 5. 4. & 5. ſicut ait Sponſa : *Frater meus miſit manum ſuam de proſpectu , & venter meus*
conturbatus eſt ſuper eum . Exſurrexi ego
aperire fratri meo . Manus meæ diſtillaverunt myrrham : digiti mei myrrha pleni .
Primum ergo tamquam a proſpectu
mittit manum ſuam , quando Deus
eſſe operibus æſtimatur . Unde ait :
Johan. 10. 38. *Si mihi non creditis , vel operibus credite* .
Deinde augetur amor , & intimis viſceribus conceptus inoleſcit . Inde intelligibili utero , in quo eſt receptaculum verbi , ſeminibus ejus infuſis ,
plenitudinem ejus corporaliter inhabitantem haurire anima noſtra deſiderat.
Non enim turbatur uterus feminarum,
niſi quæ fuerint alvo graves .

17. Surgit igitur anima , ut aperiat
Dei Verbo , ſed dum ſe expandit atque aperit ; ut opera mundi hujus
verbi receptione mortificet , ſicut ille
2 Cor. 4. 10. qui ait : *Mortificationem domini Jeſu in corpore noſtro circumferimus* . Ergo dum
aperit , tranſivit Sponſus . Vult enim
ſemper quæri , frequentius inveniri: &
ſi clauſam invenerit januam , pulſat :
& ſi per moram fuerit excluſus, recedit . Sed cito redit, & iterum pulſat;
ut vel poſtea Sponſam inveniat præparatam . Poteſt quidem & ſic accipi :
Cant. 5. 6. *Frater meus tranſivit* , ſicut legimus ,
quod penetravit dilectæ intima medullarum , & quemadmodum ad Ma-
Luc. 2. 35. riam dictum eſt: *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius ; ut revelentur multorum cordium cogitationes* . Denique ad-
Cant. 5. 6. didit Sponſa animam ſuam exiſſe in
verbo ejus , quod fit quando anima
peregrinatur a corpore , & Deo præſens eſt .

A 18. Explanavimus igitur , ut potuimus, quid eſſet : *In æternum , Domine ,*
permanet verbum tuum in cælo . Poſſumus
tamen & ſic intelligere ; quia in cælo
magis permanet in æternum , ubi Angeli & Archangeli , Cherubim & Seraphim ; quoniam homines quamvis
ſancti ſint, tamen affectus eorum ſæpe
mutatur . Nunc gaudemus , continuo
mœremus , iraſcimur , ingemiſcimus .
B In ipſa pœnitentia non vult nos ſatis
contriſtari Apoſtolus , ne triſtitia ab- 2. Cor. 2. 7.
ſorbeamur . Ubi ergo iracundia , ubi
triſtitia gravis, non permanet ibi Verbum . Denique de ſolo domino Jeſu
dictum eſt a Johanne, quia *Vidit . . .* Marc. 1. 10.
Spiritum ſanctum deſcendentem de cælo ſicut
columbam & manentem ſuper eum . Nam
& prophetæ non ſemper prophetabant,
ſed cum infunderet his gratiam ſpiri-
C tus prophetandi . Denique nec David 2. Reg. 12. 5. & ſeq.
præſcivit quid annuntiaret Nathan miſſus a Domino: & utique inferior Nathan propheta cognovit quod David
præſtantior neſciebat . Et alius dixit
propheta: *Celavit me Dominus* . Unde & 4. Reg. 4. 27.
plerique accipiunt in cælo permanere
Dei Verbum , in Poteſtatibus cæleſtibus , in quibus non ſunt affectuum
varietates . Aliqui autem de ipſa acci-
D piunt Trinitate , quæ ſola immutabilis
ſit; & ideo in cælo permanet Verbum,
id eſt , in Patre , quia Verbum dixit:
Ego in Patre , & Pater in me . Joh. 14. 10.

19. *In generationem & generationem veritas tua* . Multi ſunt qui dicuntur dii, ℣. 90.
ſed non ſunt . Ergo in gentibus mendacium eſt , in Eccleſia veritas. Hanc
tamen veritatem habuit primo Synagoga , quæ habebat eloquia Dei ; eſt
enim veritas & in veteri Teſtamento,
E quæ fuit ante in populo Judæorum .
Notus enim *in Judæa Deus* : Deus autem Pſ. 75. 1.
veritas eſt : ergo in Judæa veritas .
Fuit igitur veritas in patribus, Moyſe,
& Jeſu Nave , in Samuel, in David ,
Elia, Eliſæo, & in illis ſeptem millibus virorum, qui non curvaverunt genua Baal . Sed quia poſterior ſoboles
Judæorum a patrum moribus deviavit,
receſſit ab illis veritas , & ad Eccle-
F ſiam venit . Receſſit enim ab illis ,
quando dixerunt de domino Jeſu: *Tolle,* Joh. 19. 15.
tolle , crucifige eum ; tradiderunt enim
veritatem , & elegerunt iniquitatem .
Omnes ergo aliæ generationes veritatis
exſortes , omnium hæreticorum generationes non tenent veritatem : ſola
Eccleſia veritatem pio affectu poſſidet;
quia generatio Judæorum , quæ ante
poſſidebat , amiſit . Populus ergo Judæorum prior fidei generatio ; & ideo
infantior , & infirmior , qui lubrico
ado-

adoleſcentiæ ſtare non potuit: populus A autem Chriſtianus fidei ſecunda generatio; ideo robuſtior, & venerabili maturior ſenectute. Illa generatio Legis, hæc gratiæ. Unde & alibi ait: Pſ. 88. 1. *In generationem & generationem annuntiabunt veritatem tuam.*

20. Sequitur verſus tertius: *Fundaſti terram, & permanet. Diſpoſitione tua permanet dies.* Quomodo fundaverit Deus terram Scriptura nos docuit, dicente B Prov. 3. 19. Propheta: *Deus ſapientia fundavit terram: paravit autem cælos in intellectu.* Terra ergo tamquam fundamentum eſt, in a qua conſiſtimus; licet [a] ipſam in hemicyclo cæli eſſe, & is qui foris eſt ſermo concelebret, & Scriptura ſignifi- Job 26. 7. care videatur, dicente Job: *Suſpendens terram in nihilo.* Includitur ergo orbe cæleſti; & ideo ſol noctibus non videtur, quia gyrando in inferiore inveni- C tur orbis parte cæleſtis. Sed non eſt cura ſanctis axem cæli, & elementorum ſpatia philoſophico more, numeroſque deſcribere (quid enim hoc prodeſt ſaluti) quia ſancti ſpiritalibus ſemper intendunt, & vitæ æternæ profutura vel cognoſcere geſtiunt, vel docere.

21. Denique hunc locum pulcre nobis aperuit Eccleſiaſtes ſpiritalem eſſe, Eccle. 1. 3. & 4. non materialem, dicens: *Quæ abundantia D homini in omni labore ſuo quo laborat ſub ſole? Generatio vadit, & generatio venit, & terra ſtat in ſæculum;* hoc eſt, quæ abundantia ſpiritali homini laboranti ſub ſole juſtitiæ? Et ſubjecit: *Generatio vadit, & generatio venit.* Vadit generatio, Pſ. 33. 11. quia *divites eguerunt & eſurierunt.* Qui ante abundabant gratia, poſtea tamen propter perfidiam ſuam egere cœperunt. Qui autem pauperes erant populi nationum, jam per fidem Chriſti ſatian- E tur & abundant, ſicut ſcriptum eſt: Pſ. 21. 27. *Edent pauperes, & ſaturabuntur.* Audierunt enim dicentem: 1. Cor. 1. 5. *Abundantes . . . . in omni verbo*, non in pecuniis utique, Ibidem. non in auro & argento, ſed *in omni verbo*, inquit, *& cognitione.* Et alibi ait: 2. Cor. 8. 2. *In divitiis ſimplicitatis.* Hæ divitiæ ſunt ſalubres; nam copiæ ſæculares ſalutem adferre non poſſunt. Qui autem habuerit abundantiam ſpiritalem, hujus F terra fructifera ſtat in ſæculum, bene fundata radice virtutum, vel anima bonos utique germinans fructus, vel caro nullis cupiditatibus mobilis ad prolapſionem.

22. Hanc terram circuit ſol juſtitiæ ſalutaris, de quo ſcriptum eſt: *Et oritur ſol, & occidit, & in locum ſuum trahit. Ipſe oriens illuc vadit ad auſtrum, & gyrat ad aquilonem;* [b] *gyrando gyrat Spiritus, & in gyros ejus convertitur Spiritus.* Eccl. 1. 5. & 6. b Oritur ſol juſtis, occidit autem injuſtis: oritur tranquillitati piæ mentis, occidit iracundiæ. Unde ait: *Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram.* Ephe. 4. 26. Hinc poteſt colligi quia iiſdem oriatur & occidat, quorum & vitia ſepeliat, & illuminet gratiam. Mortuus eſt enim peccato, ut Deo viveret; hoc eſt, peccato ſumus in illo mortui, ut Deo in perpetuum viveremus. Vide ipſum myſterium prænuntiatum. *Et oritur*, inquit, *ſol & occidit & in locum ſuum trahit.* Joh. 12. 32. Hoc eſt quod ait Dominus: *Cum exultatus fuero.. omnia traham ad me ipſum.* Traxit enim ad ſe omnium ſtudia, ut vel peccata noſtra cucifigeret, vel bonum ingenium ad juſtitiam provocaret. Adverte quemadmodum trahat ad ſe: *Pater . . . volo ut ubi ego ſum, & iſti ſint mecum.* Johan. 17. 24. Et ad latronem ait: *Hodie mecum eris in paradiſo.* Luc. 23. 43. Adverte quomodo omnia trahat. Exaltatus eſt cruce, & totus credidit mundus.

23. *Ipſe oriens*, inquit, *vadit ad auſtrum, & gyrat ad aquilonem.* Ille utique oriens, qui ait: *Oriens nomen eſt mihi:* Zach. 6. 12. qui ſemper oritur piis, numquam occidit. Ipſe oriens populo Hebræorum ad auſtrum ivit, ad molliorem populum, luxuria magis ferventis corporis lubricum, quam impietatis immanitate prædurum: aut certe ad nobiliorem plebem, quæ erat genus electum, vindicans ſibi patriarcharum proſapiam. Sed quia perſeverabat in vitiis, nec emendabat errorem; ideo ſol juſtitiæ gyravit ad gentes, quæ ante eloquiis cæleſtibus defraudatæ, immanes & ignobiles habebantur; aquilo enim gravis ventus, ut populus nationum. Sed qui erant graves ante perfidia, nunc ſuper aquilas leviores facti ſunt fide, atque pietate, poſteaquam venit qui diceret: [c] Ab aquilone adduc. c Et in Evangelio: *Venient ab oriente & occidente, & ab aquilone, & auſtro, & recumbent cum Abraham in regno Dei.* Eſai. 43. 6. Luc. 13. 29. Et ecce ſunt noviſſimi, qui erant primi: & ſunt primi, qui erant noviſſimi. Matth. 20. 16. Denique & ipſe Pſalmiſta ait: *Mons Sion, latera aquilonis, civitas regis magni;* Pſ. 47. 3. hoc eſt, qui

a Edit. Rom. *licet ipſam in meditullio cæli &c.* Vet. ac mſſ. . . . . *in hemicyclo*, nonnulli, *in hemicyclio*. Nihil autem aliud vult ſanctus noſter, niſi terram, *in qua conſiſtimus*; hoc eſt, hemiſphærium noſtrum mediæ tantum parti orbis cæleſtis reſpondere; ideoque ſolem, ubi ad aliam tranſierit, a nobis non poſſe videri. Ceterum per ea quæ ſubjungit verba, *& is qui foris eſt ſermo*, philoſophicas ratiocinationes deſignari ab Ambroſio jam non ſemel licuit advertere.

b Ita edit. omnes, quibus accedunt mſſ. non pauci. Octo tamen probatæ manus legunt: *gyrando gyrat Chriſtus, & in gyros &c.*

c Rom. edit. ſola, *Ab oriente adducam ſemen tuum, & ab occidente congregabo te: dicam aquiloni, adduc; & africo, ne prohibeas.* Verum ut maxime probabile ſit eo reſpexiſſe Ambroſium noſtrum, videtur tamen non tam ipſa prophetæ verba voluiſſe proferre in medium, quam locum veluti extremo digito indicare.

Digitized by Google

qui erant aquilonis latus, populus fa-
ctus eſt Regis æteroi, qni ſolns eſt
magnus Dominus.

24. Sed forte dicas : Quomodo in
Cant. 4. 16. Canticis eſt : *Exſurge aquilo, & veni
auſter*. Plerique enim aeeipiunt quaſi
projiciatur aquilo, & invitetur auſter.
Quod ſi ita accipiunt : exturbatur ab
Eccleſia perfidiæ glacialis aſperitas ;
Matth. 24. 20. *Ne fiat fuga noſtra hyeme, vel ſabbato*, &
invitatur auſtralis verna temperies.
Epheſ. 5. 14. Aut certe : *Exſurge aquilo*, hoc eſt :
Surge qui dormis, & exſurge a mortuis.
Populus nationum, qui diu ante dor-
miſti, evigila aliquando, & illuceſcet
tibi Chriſtus. Poſtremo omnes invi-
tantur ad Eccleſiam, & Synagogæ
populus, & gentilium : ſed prius Sy-
nagogæ ; quia priores ex Judæis apo-
ſtoli crediderunt, per ipſos poſtea na-
tionum populi congregati ſunt.

25. Vide ergo venientem ſolem no-
ſtrum ad auſtrum, poſtea gyrantem ad
aquilonem. *Hieruſalem, Hieruſalem* (venit
utique ad eam, quam etiam vocare
dignatus eſt. Sed hæc Hieruſalem ter-
rena eſt, quæ occidit prophetas, hoc
Matth. 23. 37. & 38. eſt, Synagoga Judæorum) *quoties*, in-
quit, *volui congregare filios tuos, ſicut gal-
lina pullos ſuos, & noluiſti ? Ecce relinque-
tur vobis domus veſtra deſerta*. Gyravit
igitur ſe ad gentes : gyrando autem
gyravit Spiritus Dei, & in gyro ſuo
cooverſus eſt ; ut fieret Deus omoia,
& in omnibus. Ideo ſanctus cælum
dieitur, quia vicinior eum claritas ſo-
lis ſemper illuſtrat. Habet ſplendorem
ſuum domeſticum ; ut tenebras noctis
non ſentiat. Ideo Eccleſia & cælum
dieitur, & mundns, quod habeat
ſanctos Angelis & Archangelis compa-
randos, habeat etiam pleroſque terre-
nos. Dicitur & orbis terrarum, qui
eſt fundatus ſuper maria, & ſuper
flumina præparatus. Denique quaſi
Cant. 1. 5. orbis terrarum dicit Eccleſia : *Nolite ad-
ſpicere me, quoniam fuſca ſum ; quia non
aſpexit me ſol ;* eo quod velut pruinis
hyemalibus, geluque conſtrictam gen-
tilis erroris congregationem gentium
Sol juſtitiæ diu indignam æſtimaverit,
quam ſerena vultus ſui luce luſtraret.
Nonne tibi videbatur hiberni rigor tem-
poris, quaodo notus erat in Judæa
tantummodo Deus ? Nunc autem ple-
nitudo lucis effulget æſtivæ, quando
omnia & in omnibus Chriſtus. Nonne
terra Domini, & plenitudo ejus ? Et
vere orbis terrarum in Eccleſia, in
qua non Judæus tantummodo aut Græ-
cus, non Barbarus aut Scytha, non
ſervus aut liber : ſed omnes in Chriſto

A unum ſumus. Sol omnibus fulget,
dies omnibus lucet.

26. Ideoque ait : *Diſpoſitione tua per-* ℣. 91.
manet dies. Nam niſi ita accipias, quo-
modo permanet dies ; eum poſt breve
momentum diei ſequatur occaſus, &
fiat noctis ſncceſſio ? Sed ſunt quibus
ſemper dies eſt, illis utique quibus
Chriſtus adeſt, qui dicit : *Ambulate*,
dum lucem habetis. Hic eſt dies quem *Joh.* 12. 35.
vidit Abraham, dies remiſſionis pec-
B catorum, de quo legis : *Hic eſt dies quem* *Joh.* 8. 56.
fecit Dominus, exſultemus & lætemur in eo.
Sunt ergo ſancti, quibus ſol numquam *Pſ.* 117. 24.
occidit ; quia Dominus lux eorum eſt,
ſicut ſcriptum eſt : *Et erit illis Dominus* *Eſa.* 60. 19.
lumen æternum.

27. Et expreſſit cauſam permanentis
diei, atque ſubtexuit : *Diſpoſitione tua
permanet dies ; quoniam univerſa ſerviunt
tibi*. Videtur itaque ſignificare futurum
C illud, quando *Nox non erit amplius, &* *Apoc.* 22. 5.
*non indigebitur lucerna, vel ſolis lumine ;
quoniam Dominus illuminabit eos*. Qui ſint
illi ſupra ait, dicens : *Et ſervi ejus ſer-* *Ibidem* 3.
vient ei, hoc eſt, Domini facient vo-
luntatem. Nunc enim non omnes ſer-
vimus : *Cum autem tradiderit regnum Deo* 1. *Cor.* 15.
& Patri .... tunc ſubjecta erunt omnia ei, 24. & 28.
qui ſibi univerſa ſubjecit, adquirens
omnium fidem per unigeniti paſſiooem.
Subjectio igitur mentium facit ſedulam
D ſervitutem. Ergo cum omnes credide-
rint in dominum Jeſum, tunc univerſa
Deo ſervient ; ut ſit Deus omnia, &
in omnibus : nunc autem non omnes
ſervi Dei ; quia plerique ſervi peccati.
Qui enim *peccatum facit, ſervus eſt peccati*. *Johan.* 8. 34.
Dominus autem non vult cum aliis
conſortium habere dominatus. Perma-
net ergo dies immutabilis. Potuit ergo
dicere, permanebit : ſed prophetis fu-
tura pro præſentibus præſto eſſe viden-
E tur in ſpiritu.

28. Sequitur verſus quartus : *Niſi quia* ℣. 92.
*Lex tua meditatio mea eſt, tunc forſitan
periiſſem in humilitate mea*. Lucebat Pro-
pheta ut dies, cui meditatio Lex erat ;
etenim oleum luminis accipiebat ex
Lege. Denique ne corpore mortis lux
diei poſſet extingui, ambulabat in Le-
ge ; ideo ambulabat in lumine. *Alio-
quin*, inquit, *periiſſem in humilitate mea*.
Humilitas non ſemper virtutis eſt, ſed
F etiam afflictionis ; hoc eſt, non ſemper
voluntaria, ſed quæ etiam ex neceſſi-
tate ſuſcipitur, quando aliqua afflictio-
ne tentamnr. Alioquin nemo perit in
humilitate, quæ magis ſervare conſue-
vit. Ergo quando in afflictionis tem-
pore ſumus, & quatimur adverſis,
meditatio nobis in lege ſit ; ne impa-
ratos

ratos procella tentationis affligat. Athleta niſi exercitio palæſtræ prius fuerit adſuefactus, non audet ſubire certameo. Ungamus igitur oleo lectionis noſtræ mentis lacertos. Sit nobis tota die ac nocte exercitii uſus in quadam cæleſtium ſcripturarum palæſtra, artuſque animorum ooſtrorum ſalubris ſpiritalium ſerculorum eſca confirmet; ut cum adverſarius adſiſtere cœperit, & * pulvere nos ſuæ tentationis adſperſerit, ſtemus intrepidi, nitamur non ut in incertum, nec ut aera cædentes. Melius percutimus verberati, ſi percutienti maxillam alteram præbeamus, ſi vindictam non requiramus: Rom. 12. 19. ſed ei qui dixit: *Mihi vindictam, & ego retribuam*, cauſam vindictæ integram reſervemus. Cædimus aerias poteſtates, 1. Cor. 9. 27. ſi oos ipſos caſtigare noverimus. Caſtigabat caroem ſuam Paulus, ut adverſarios verberaret: & ſervituti redigebat corpus ſuum, ut dominaretur inimicis. Exerceamur igitur indeſeſſo meditationis uſu, exerceamur ante certamen; ut ſimus certamioi ſemper parati: & cum frequentior adverſarii ictus ingruerit nunc inopia, nunc rapina, nunc orbitate, nunc corporis ægritudine, ounc mœrore animi, nunc terrore mortis, & acerbitate pœnarum; dicat unuſquiſque noſtrum, qui potuerit ſuſtinere ac perpeti: *Niſi quia lex tua meditatio mea eſt, tunc forſitan periiſſem in humilitate mea.*

29. Quanta ſimul coacervata ſunt; ut in illa afflictione Job ſanctus periret? Sed quia patriarcharum moribus informatus, oraculorumque cæleſtium, & naturalis legis erat inſtitutione formatus, ideo in tentationibus tantis perire non potuit. Denique cum amiſiſſet tam amplas ſubito facultates, cariſſimos filios, quaſi is cui meditatio quotidiana eſſet in lege divina, ait: Job 1. 21. *Nudus exivi de utero matris meæ, nudus ibo eo. Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita factum eſt; ſit nomen Domini benedictum.* Perfuſus etiam corporis totius ulceribus, cum tentaretur uxoris alloquiis, qui meminiſſet Adam ſic eſſe dejectum, dum propriæ Job 2. 10. credidit uxori, reſpondit: *Sicut una ex inſipientibus mulieribus locuta es.* Quod ſi illam quaſi ſapieotem voluiſſet audire, Job 19. 3. ipſe ſapiens non fuiſſet. Tentatus etiam diverſis alloquiis amicorum, cum fidei ſtabilis, immobiliſque patientiæ præmia meruiſſet a Domino, nonne

A dicebat: *Niſi quia Lex tua meditatio mea eſt, tunc forſitan periiſſem in humilitate mea?*

30. Quam grate hoc dicit hodie, qui io martyrio plurima flagella ſuſtinuit, equuleo & ungulis, plumbo, lamiois ardentibus, gladio comprobatus? Potuit enim perire, niſi meditatus in Lege, graviora præſentibus futura ſupplicia credidiſſet.

31. Quanta ſanctus Joſeph pertulit, B quam acerba, quam dura? Primo fratrum odia, degeneris ſervitutis ærumnas, pareotibus defraudatus, ablegatus exſilio, negotiatorum vernula, & Ægyptii ignobilis vile maocipium. Gen. 37. 28. Quæ potuit nobilis proſapiæ puero gravior eſſe tentatio, quam ut taoto familiæ ſplendore dejectus, ſerviret apud Ægyptios? EST CONSOLABILIS ſervitus, ſervire vel juſtis. Æquitate domini levatur injuria ſervitutis. Tanto igitur genere dejectus, ſatis gratum C habebat, ſi miniſtro regio ſuum obſequium probaretur. Ne hoc quidem ſatis fuit ad tentationis acerbitatem: redit adverſarius ad ſuas artes, ootaſque vires ſuas omni fraude commovit; ut per mulierem laqueos innoxiæ nectere conſcientiæ. Concitavit in eum Gen. 39. 12 libidinis ſtimulis uxorem domini ſui, quæ adulterinos a ſervulo concubitus flagitaret; ut ſi adquieſceret, crimen impleret: ſi recuſaret, incideret offenſam, oexum calumoiæ noo evaderet. D Denique truſus in carcerem, & innocens inter noxios æſtimatus, Ibidem 20. ab eo amplius cœpit urgeri, cui fidem ſuam periculis præſtitiſſet. Sed quia contumeliæ virum frangere nequiverunt, mutata eſt tentatio, [a] looge aſperior ſpecie proſperorum. a Plurimos enim ſupplantaverunt ſecundæ res, quos ſupplicia acerba non fregeraot. Producitur e carcere outu regio, Gen. 41. 14. & ſeq. interpretaE tur ſomoium, eligitur ut honore præſtantior eſſet omoibus Ægyptiis, regi ſecundus, eſurientibus populis alimenta divideret. Objiciuntur ei fratres, qui eum ad ſervitutis injuriam non fraterno amore vendiderant; Gen. 42. 6. & ſeq. ut vel contumeliæ & appetitæ ſalutis dolore teotatus excuteret germanitatis affectum. Sed vir juſtus oblitus eſt contumeliam, Gen. 44. 2. & ſeq. F cumulavit gratiam; eoque ſe magis fratrem voluit exhibere, quo fratres ipſe ooo fuiſſet expertus. Denique hoc munere [b] & fratres recepit, & patrem pia fraude quæſivit. b Quid igitur aliud

* Tranſlatum ex arena: de quo vide notam ad calcem col. 560.

a Mſſ. ſex haud malæ notæ: *longe aſperior acie proſperorum*. Non abſurde. Diabolus enim primo adverſa, dein proſpera quaſi diverſas acies inſtruere ineleſtos ſolet.

b Sic edit. omnes, ac mſſ. aliquot. Alii vero plures, neque deteriores: *Et patrem recepit, & fratrem pia fraude quæſivit.*

aliud melius diceret ſanctus Joſeph, A quam iſtud ad Dominum: *Niſi quia lex tua meditatio mea eſt, tunc forſitan periiſſem in humilitate mea?*

32. Fertur prophetæ cuidam (& plerique * ferunt quod Eſaiæ in carcere poſito) cum mole imminentis urgeretur exitii, dixiſſe diabolum: Dic quia non a Domino locutus es quæ dixiſti, & omnium in te mentes affectuſque mutabo; ut qui indignantur injuriam, B abſolutionem conſerant. Sed ille gratius judicavit pro veritate ſupplicium, quam pro adulatione beneficium. Quod utique non feciſſet, niſi meditatione Legis fuiſſet exercitatus.

33. Sit ergo nobis quotidiana lectio pro exercitio, ut quæ legimus, meditemur imitari. In hac deſudemus virtutum palæſtra; ut cum increpuerint C tentamenta, non tamquam inexercitatos, non tamquam expertes ſpiritalium ciborum, & adtenuatos jejunio lectionis, tentationum tempus inveniat. Quod ſi * athleticis epulis paſtam animam noſtram potuerit invenire: ſi ſit Evangelicus ſuccus in nobis: ſi apoſtolicis eſcis maturitas noſtræ mentis toros, animæ robuſta ſolidaverit: ſi frequenti meditatione memoria tenax præ- D ceptorum cæleſtium parata ad tempus exempla depromſerit, nulla tentationum poterit nos perturbare congreſſio.

v. 93. 34. Sequitur verſus quintus: *In æternum non obliviſcar juſtificationum tuarum; quoniam in ipſis vivificaſti me.* *Galat. 3. 24.* Lex ſecundum Apoſtolum pædagogus eſt parvulorum, donec ad perfectæ fidei maturiorem quamdam veniamus ætatem. In Lege autem mandata ſunt, juſtificationes, teſtimonia, juſtitiæ, præ- E cepta. Vivificamur ergo in Lege; unde *Ibidem 12.* & ait Apoſtolus: *Lex autem non eſt ex fide: ſed qui facit illam, vivet in ea.* *Ibidem 11.* Sed quia idem ſupra ait: *Quoniam in Lege nemo juſtificatur*, intelligis utique quia juſtificatio Legis ſpecies eſt & imago, non veritas. Secundum veritatem ergo ad perfectionem nemo juſtificatur in Lege, ſecundum ſpeciem juſtificatur. Ergo ſanctus Propheta, F qui adhuc in Legis juſtificationibus vivebat, ᵃ videbat autem fulgorem Evangelii; quaſi memor veteris diſciplinæ. Legi tamquam pædagogo utili gratiam reſervabat. Conſidera aliquem excedentem ex ephebis in divitiis & A honoribus conſtitutum, pædagogo ſuo honorificentiam reſervantem, cujus officiis informatum ſe eſſe cognoſceret; ut maturiorem regere poſſet ætatem.

35. Monet ſiquidem etiam ipſa Lex, ut his qui nobis aliquando profuerint, nequaquam eſſe debeamus ingrati. *Exod. 12. 18.* Nam ſicut habemus in veteri Teſtamento, paſcha celebratum eſt in Ægypti finibus, cum adhuc ſub rege Pha- B rao poſiti patres noſtri deplorarent miſeræ ſervitutis injuriam: & poſtea liberati rurſus ᵇ in terra repromiſſionis paſcha celebrarunt: *Joſue 5. 10.* ſuperius ad commonitionem, poſterius ad recordationem. Si quis ergo interroget Hebræum qua ratione in Ægypto, paſcha celebratum eſt, reſpondebit: Quia regi Pharao adhuc ſervitutis vinculo obno- C xii tenebamur, ille agnus patrum populum liberavit, ille agnus vocavit ad libertatem, ille agnus maris profunda ſolidavit; ut Ægyptum tranſire poſſemus. Quoties ergo paſcha celebramus, meminiſſe debemus veteris ſervitutis, & novæ libertatis: quid fuerimus, & quid acceperimus. NON ENIM poteſt plene quis intelligere quid acceperit, niſi meminerit ante quid fue- D rit.

36. Non ergo obliviſcamur quia dominus Jeſus, agnus Dei, mundi hoſtia ſolvit nos gravium nexibus delictorum, quibus Pharao ille teterrimus non unius Ægypti, ſed ſæculi iſtius princeps vinculo ſervitii gravis nos tenebat adſtrictos. Non obliviſcamur in æternum; ut cum venerimus in illam vere terram repromiſſionis, ubi eſt regio vivorum, meminerimus quanta E hic nobis Pharao dirus intulerit, quot perpeſſi in hoc ſæculo ſimus, quibus tandem erepti malis; & agamus gratias eripienti nos domino Jeſu, qui perturbatorem omnium fecit eſſe captivum.

37. Sequitur verſus ſextus: *Tuus ſum ego, ſalva me, Domine; quoniam juſtificationes tuas exquiſivi.* *v. 94.* Facilis vox, & communis videtur, ſed paucorum eſt. Satis rarus eſt enim qui poteſt dicere F Deo: *Tuus ſum.* Ille enim dicit, qui adhæret Deo totis ſenſibus, qui aliud cogitare non noverit. Ille hac voce utitur, qui poteſt dicere: *Oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis.* *Johan. 14. 8.* Numquid hac voce utitur avidus pecuniæ, honoris, pote-

* Hic evidenter innuit Ambroſius communem ſcriptorum ſui temporis fuiſſe opinionem, Eſaiam juſſu Manaſſis regis in duas partes ſectum occubuiſſe. Sed huic ſententiæ quidam cum Toſtato refragantur, quibus proinde relata ab Ambroſio diaboli verba de alio propheta explicanda ſunt.

* De victu athletico diximus ad Pſal. 43. num. 1. col. 885.

a Pariſ. quædam edit. *vivebat autem fulgore Evangelii*. Aliæ ac mſſ. omnes, *videbat* &c. Iterum cunctæ edit. *veteris diſciplinæ legis, tamquam*. Et infra, *honorificentiam reſervatam habere*. Contra omnes mſſ. utrobique, ut nos in textu.

b Cod. Aud. Vind. Colb. unus, & Nav. item unus, *in terra reſurrectionis*. Quam locutionem Ambroſio novam non eſſe jam advertimus.

poteſtatis? Multis non eſt ſatis Deum A ſcire, & quidem pluribus. Tanti populi, tantæ nationes, tanti divites paupertatem purant Domino ſervire: & qui ſupra omnes eſt, illis exiguus & anguſtus eſt: illis non eſt ſatis Dei filius, in quo ſunt omnia. Denique ille dives in Evangelio, cui dictum
Matth. 19. 21. eſt: *Si vis perfectus eſſe, vende omnia quæ habes, & da pauperibus*, Deum ſibi non
Ibidem 22. ſufficere judicavit. Denique & contri- B ſtatus eſt, quaſi quod plus eſſet relinquere juberetur: quod minus eſſet, eligere. Ille ergo dicit: *Tuus ſum*, qui
Ibidem 27. poteſt dicere: *Ecce omnia reliquimus, & ſequuti ſumus te*.

38. Apoſtolorum itaque vox iſta eſt, nec omnium tamen apoſtolorum. Nam & Judas apoſtolus fuit, & in convivio Chriſti intet apoſtolos recumbebat. Dicebat & ipſe: *Tuus ſum*, ſed voce, C
Joh. 13. 27. non corde. Venit, & *introivit in eum ſatanas*, & cœpit dicere: Non eſt tuus, Jeſu, ſed meus eſt. Denique ea quæ mea ſunt, cogitat; quæ mea ſunt, in pectore ſuo volvit: tecum epulatut, & mecum paſcitur: a te panem accipit, a me pecuniam: tecum bibit, & mini ruum ſanguinem vendit: tuus eſt apoſtolus, & meus eſt mercenarius.

39. Non poteſt dicere ſæcularis: *Tuus* D *ſum*; plures enim dominos habet. Venit libido, & dicit: Meus es; quia ea quæ ſunt corporis, concupiſcis: in illius adoleſcentulæ amore te mihi vendidiſti, in illius concubitu meretricis pretium pro te annumeravi. Venit avaritia, & dicit: Argentum & aurum quod habes, ſervitutis tuæ pretium eſt: poſſeſſio quam tenes, juris tui emtio, venditio libertatis tuæ eſt. Venit luxuria, & dicit: Meus es; unius diei con- E vivium, pretium tuæ vitæ eſt: ille
a ſumtus epularum, [a] tui capitis licitatio, tui eſt ſumma contractus; & quod pejus eſt, caro emtus es, viliot cibo es tuo: pretioſior eſt unius diei menſa tua, quam totius temporis vita. Inter calices te redemi, inter epulas adquiſivi. Venir ambitio, & dicit tibi: Plane meus es. Neſcis quod ideo imperare aliis te feci; ut mihi ipſe ſervi- F res? Neſcis quod ideo poteſtatem in re contuli; ut meæ te ſubjicerem poteſtati? An ignoras ipſi domino Salvatori dictum eſſe ab hujus mundi principe, cum ei oſtendiſſet omnia regna A mundi: *Hæc omnia dabo tibi, ſi procidens* Matth. 4. 9.
adoraveris me. Ante ergo ipſe ſubjicitur, qui alios vult habere ſubjectos. Veniunt omnia vitia, & ſingula dicunt: Meus es. Quem tanti competunt, quam vile mancipium eſt!

40. Quomodo ergo tu qui hujuſmodi es, potes Chriſto dicere: *Tuus ſum?* Reſpondebit tibi ille: *Non quicumque* Matt. 7. 21.
dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in B *regnum cælorum*: non quicumque dicit mihi: *Tuus ſum*, meus eſt. Meus plane es, ſi vocem non redarguat conſcientia, ſi ſermonem tuum animus aut opera non refutent. Ego non nego meum eſſe eum, qui ipſe ſe non neget, aut certe ſi pro me ſe ipſum ſibi abneget. Nolo habere ſervulum pluribus dominis ſervientem. Nam quomodo meus eſt, ſi mihi dicat verbo: *Tuus ſum*, & C operibus neget, & factis ſe diabolo adjudicet & obſtringat? Non eſt meus quem libido ſuccendit; quia mea eſt caſtitas. Non eſt meus quem cura ſpoliandi minores exagitat; [b] quia mea b
integritas eſt. Non eſt meus quem ira mobilis inquietat; quia mea tranquillitas eſt. Non eſt meus vini crapula temulentus in lucem, ambitione gloriæ ſæcularis ebrius, qui in periculum D non poſſit ſobriæ moderationis ſervare veſtigium. Pax ſum ego, litigare non novi. Quid mihi ad eum de quo veniat diabolus, & dicat: Meus eſt; nam mihi ſua colla curvavit, mea in illo plura reperio: nomen ſibi tuum vindicar, & meum munus?

41. Non eſt ergo Chriſti, niſi qui eſt alienus a crimine: non eſt Chriſti, niſi qui poteſt ſemper ſe Chriſti ſervulum demonſtrare. Nam ſi quis muta- E bilis eſt, [c] ut ego aut mœrore mutor, c
aut indignatione, venit ira, & dicit: Meus eſt: ante horam meus erat, ſpero quod iterum meus fiar. Venit triſtitia, & dicit: Meus eſt: ante horam in mea poſſeſſione fuit, in meo jure: erigere animum præ mœrore non poterat, nec oculos levare; & ſi triſte aliquid acciderit, ad me illico revertetur. Quis ergo eſt Dei; niſi qui poteſt dicere: *Nihil mihi conſcius ſum?* Ideo dice- 1. Cor. 4. 4.
F bat Paulus apoſtolus Jeſu Chriſti, quia nulli alii obnoxius tenebatur. Ego autem nunc Dei mei ſum, nunc triſtitiæ, nunc iracundiæ, nunc verbi otioſi; & ideo qui plures dominos habet, non

a Edit. Am. & Era. cum mſſ. aliquam multis, *tui capitis litatio*, quidam, *lictatio*. Et poſt pauca mſſ. ſeptem, *carne emtus es, vilior cibo* &c. Melius alii & edit. at nos ſupra: ubi ſubintellige, *pretio*.

b Ita cuncti mſſ. Edit. vero, *quia mea largitio eſt. Non eſt meus quem avara mobilitatis inquietat ... diluvie ambitionis impurus, gloriæ ſæcularis cupidus, ebrius in periculum, qui non poteſt* &c. Solus Reg. cod. *quia mea largitio eſt*, cetera cum aliis convenit.

c Edit. omnes, *ut ego qui aut mœrore .... non eſt Chriſti. Venit* &c. Cod. manu exarati, ut in corpore.

poteſt uni dicere: Domine Jeſu, *Tuus ſum*. Unde arbitror etiam de hujuſmodi 1. Cor. 8. 5. & 6. dominis dixiſſe Paulum: *Nam etſi ſunt qui dicantur dii ſive in cælo, ſive in terra ... nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illo: & unus dominus Jeſus, per quem omnia, & nos per ipſum*. Verbi igitur totus erar apoſtolus Paulus; ideo 2. Cor. 13. 3. dicebat: *Quoniam experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Chriſtus*. Ille ergo dicebat, Chriſti ſum; & reſpondebat ei Dominus: Meus es. Qui vere dicit: *Tuus ſum*, audit a Domino: Meus es. Denique de ipſo Dominus ad Ananiam, cum mitteret eum ad ſanandum Act. 9. 15. Paulum, ait: *Vade, quoniam vas electionis eſt mihi*. Et quia perſeveravit Chriſti eſſe, quaſi impleto certamine, coronam meruit invenire juſtitiæ.

42. Recte ergo propheta David dixit: *Tuus ſum*, qui ſemper in Domino manſit. Et qua ratione dixerit: *Tuus ſum*, addidit: *Juſtificationes tuas exquiſivi*, hoc eſt, nihil aliorum quæſivi, ſed id ſolum quod tuum eſt deſideravi. Alii quærunt monilia pretioſa, ego ſolas juſtificationes tuas quaſi quædam ſerta juſtitiæ: alii domum ad domum, villam ad villam jungunt, quaſi ſoli habitare poſſint in terra hac, & elementum volunt occupare commune, alii poſſeſſionem aeris ipſius vindicare: mihi in tuis juſtificationibus omne patrimonium eſt. Neſcio poſſidere niſi quod tui juris eſt. In tuis eloquiis ſpiritalis mihi cura refulſit argenti. Mihi portio Deus eſt. *Tuus ſum ego*; quia pars mihi hereditatis non in auro, non in argento eſt, ſed in Chriſto Jeſu.

V. 95. 43. Sequitur verſus ſeptimus: *Me exſpectaverunt peccatores, ut perderent me: teſtimonia tua intellexi*. Poteſt vox iſta convenire martyrio, in quo poſitus ſanctus jam de judicio perſecutoris egreſſus dicat: *Me exſpectaverunt peccatores, ut perderent me*, hoc eſt, adhibuerunt omnia genera pœnarum, omnes artes perſuaſionum: ſed de propoſito abducere nequiverunt. Vicit fides vitæ hujus illecebram, corporiſque cruciatum. Exſpectaverunt peccatores, ut de me triumphum referrent: ſed gratias Chriſto, qui mihi dedit de perſecutoribus triumphare. Redite victi, qui ſperabatis vos eſſe victores: redite 1. Cor. 15. 55. dejecti, qui veneratis ſuperbi. *Ubi eſt, mors, victoria tua? Ubi eſt, mors, aculeus tuus?* Non tua jam, ſed noſtra [a] cœpit eſſe victoria; quia in te vincimus, in qua antea vincebamur. Bene ergo di- A cit martyr: *Me exſpectaverunt peccatores, ut perderent me*. Poſt momentum, immo in corpore adhuc ſitus videt deducentium choros, Angelorum gaudia. Qui enim ſuper unius peccatoris converſione lætantur, quanto magis in paſſione juſtorum? Videt gloriam, & ait: Me exſpectaverunt juſti, ut deducerent me. Videt dominum Jeſum, & ait: Me exſpectavit Chriſtus, ut coro- B naret me.

44. Aliter qui vult intelligere: Multi, inquit, peccata perſuadere, [b] atque extorquere conati ſunt mihi: alius adulterium, alius hominis necem, alius oppreſſionem viduæ vel pupilli, alius aliud; & putabant me ſuis retibus eſſe capiendum. *Exſpectaverunt me, ut perderent* contagione peccati: ſed ego non illecebris peccatorum mentem a ſtudio C divinæ cognitionis averti, nec intentionem meam, Domine, a mandatorum tuorum ſerie declinavi: ſed *intellexi teſtimonia tua*. Si enim non intellexiſſem, peccatores me utique illi perdidiſſent. Quæ intellexi utique ſenſu, etiam operibus ſecutus ſum; neque enim nudus intellectus eſt, ſed quem etiam facta teſtantur. Denique *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem*. Pſ. 40. 2. D Ille utique intelligit ſuper pauperem, qui largitur pauperi. Nam quid prodeſt miſereri inopis, niſi alimoniam eidem largiaris?

45. Sequitur verſus octavus: *Omnis conſummationis vidi finem: amplificum mandatum tuum valde*. V. 96. Non poſſumus in omnibus vim græci ſermonis exprimere: major in græco plerumque vis & pompa ſermonis eſt. Τέλος dicitur græce, quod nos latine & finem dici- E mus & conſummationem: Τέλος autem & conſummationis ipſius finis eſt, ſicut finis Legis eſt Chriſtus ad juſtitiam omni credenti. Rom. 10. 4. Habes ſcriptum: *Ecce ego vobiſcum ſum .... uſque ad conſummationem ſæculi*. Matth. 28. 20. Conſummatio ergo ſæculi finis ſæculi eſt: finis autem omnium Chriſtus. Conſummationes autem multæ. Eſt conſummatio, quando reſurrectio eſt ad ſalutem. Conſumma- F tum quoque opus dicitur perfectum opus. Conſummata malitia dicitur, id eſt plena, cui nihil deſit ad ſtudium & artem nocendi. Eſt conſummatio hominis, & multæ conſummationes, donec ad perfectum veniat.

46. Legimus ergo & conſummationem ſæculi, legimus & finem. De conſummatione ſæculi ſupra poſuimus exem-

[a] MSS. octo, *quod cœpiſti eſſe victoria*. Unus, *quia cœpiſti eſſe, eſt victoria*. Et poſt. tres voces pro, *in qua antea*, mſſ. duo legunt *qui antea* &c.

[b] Edit. omnes, *atque ex pectore fidem extorquere*. Sed verba, *ex pectore fidem*, in ſcriptis cod. prætermittuntur, nec videntur contextui neceſſaria.

A exemplum, quam ſequitur reſurrectio: 1. Cor. 15. 22. *Sicut* enim *in Adam omnes moriuntur: ita & in Chriſto omnes vivificabuntur*. Poſt reſurrectionem conſummatio: Ibidem 23. & 24. *unuſquiſque autem in ſuo ordine: primitiæ Chriſtus, deinde ii qui ſunt Chriſti, qui in adventum ejus crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, dum evacuaverit omnem principatum & poteſtatem*. Ergo conſummationem ſæculi ſequitur finis juxta Apoſtolum. Unde colligitur quod ſequatur finis omnem conſum- B mationem.

1. Joh. 5. 19. 47. Mundus in maligno poſitus eſt, ut dixit Johannes: ergo & ſæculum in maligno eſt, mundus plenus peccati. Conſummaverat malitiam ſuam mundus, ſicut conſummaverat Saul, cujus videns conſummatam malitiam Jonathas filius in David prophetam, eidem 1. Reg. 20. 38. nuntiavit ut declinaret & fugeret. Eſt ergo conſummatio malitiæ, conſumma- C tio peccatorum. Venit agnus Dei, qui tulit peccatum mundi, qui eſt Chriſtus Jeſus, finis Legis, principium & finis, & remiſſio peccatorum. Hunc finem coofummatioois vidit Propheta in ſpiritu, qui conſummatum ſæculi aboleret errorem: vidit ſaoguine ejus diverſa omnium peccata mundari. Bene ergo dixit: *Omnis conſummationis vidi finem*; hoc eſt, vidi conſummati adulterii remiſſorem, vidi conſummatæ D luxuriæ atque laſciviæ, conſummatæ crudelitatis atque ſævitiæ, omnis poſtremo flagitii per crucem ſuam delicta donantem.

48. Eſt etiam conſummata virtus, conſummata ſapientia, conſummata juſtitia, ſed habet finem. Finis omnium Rom. 10. 4. virtutum Chriſtus, qui *finis eſt Legis ad juſtitiam omni credenti*. Vides quia finis eſt fidei? Bene ergo ait: *Omnis conſummationis vidi finem*. E

49. Nunc quia conſummationis finem agoovimus, agnoſcamus quid ſit: Matt. 7. 14. *Latum mandatum tuum valde*. Legimus quod anguſta ſit porta per quam ingrediantur, qui æternæ vitæ fructum adipiſcuntur. RARA ENIM virtus & difficilis paſſionum tolerantia. Plures ſunt qui ſæculi hujus ſpatioſa ſectentur, qui dicant: Anguſta & arcta nobis eſt via, quæ ad Dominum ducit, conterimur in illa, relinquamus eam. F Quomodo ergo dicit Propheta latum mandatum Dei, & valde latum? Ideo quia anguſtæ viæ latum mandatum neceſſarium eſt. Denique hic ipſe Propheta ait: Pſ. 4. 1. *In tribulatione dilataſti mihi*. Pſ. 117. 5. Et iterum: *In tribulatione invocavi Dominum, & exaudivit me in latitudine*.

A 50. Hæc latitudo mandatorum cæleſtium cor Prophetæ dilatabat & Apoſtoli. Denique & ipſe dicebat: 2. Cor. 6. 11. *Os noſtrum patet ad vos, o Corinthii, cor noſtrum dilatatum eſt*. Diſpenſando enim cæleſtia mandata, cor ſuum dilataverat: & quod ante perſecutionis perfidia coartabat, hoc Chriſti amplificavit gratia. Et qua ratione latum mandatom? Ne nos coartemur anguſtiis mandatorum. Unde ait: Ibidem 12. *Non anguſtiamini in nobis*. B Si hoc Paulus, quanto magis Chriſtus, qui clauſa reſeravit? Ergo dicit: Nolo coartetur in me populus meus. In anguſto virtutum tramite debet latitudo præcepti mei viantibus eſſe ſolatio; ne quis deficere poſſit, aut conteri.

51. Ambulemus ergo in Dei mandato; quia ſatis latum eſt. Eſt enim latum mandatum ſapientiæ, quæ in C exitu canitur, in plateis autem fiducialiter agit; πλατεῖα enim græci ſermoois eſt, quæ latine dicitur latitudo. Dilatemus igitur cor noſtrum; ut recipiamus apoſtolicæ vim ſententiæ, quæ ait: 2. Cor. 7. 2. *Capite nos*. Recipiamus ergo ejus ſermones in cor noſtrum: induamus viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam. O homo, quam latus es, ſi ad amplitudinem præceptorum cæleſtium ſinum mentis D tuæ expandas! Quam latum mandatum eſt caritatis! Matt. 5. 44. *Diligite*, inquit, *inimicos veſtros*. Omnes utique in affectu caritatis ioclusit, qui noo excluſit inimicos. Quis enim videtur exceptos, cum recipiatur inimicus? Uode Apoſtolus, Rom. 12. 18. *Si fieri*, inquit, *poteſt . . . cum omnibus hominibus pacem habentes*. Non poteſt hoc Judæis dici, non gentibus, ut cum omnibus pacem habeant. Illi vix ſuos diligunt: Chriſtiano etiam ini- E micos non licet non amare. CHRISTIANUM cum dico, perfectum dico; in Chriſto enim plenitudo divinitatis eſt, cujus nomen uſurpas. Qui vocabulum geris, interpretationem vocabuli perfectionemque cur refugis? Audi latum mandatum: Ibidem 14. *Benedicite eos qui perſequuntur vos . . . . . & nolite maledicere*. Iſte ipſe qui latum dicit eſſe mandatum, probavit ſupra dicens: Pſ. 108. 4. *Illi quidem detrahebant, ego autem orabam*. Quid ora- F bas, David, diciro nobis ipſe. Sed dixiſti; legi enim dicentem: Ibidem 28. *Maledicent illi, & tu benedices*.

SERMO DECIMUS-TERTIUS.

מ Mem.

a 1. [a] MEm littera tertia-decima ſignificat in alio ioterprete *viſcera*, in alio *ex ipſis* : & ntrumque non diſcordat a textu. Nam ſtatim primus verſus internorum viſcerum caritatem exprimit, quæ ntiqne ex intimis procedit medullis, & quodam nexu caloris implicatur oſſibus.

2. Denique in Threnis Hieremiæ
Thren. 1. 12. textus litteræ hujus hoc continet: *Ex alto ſuo miſit ignem in oſſibus meis*. Bonus ergo Deus qui nobis immittit unde diligentes eum, meritum ſub conſpectu ejus invenire poſſimus. Quem mittat ignem,
Luc. 12. 49. ipſe nos doceat : *Ignem veni mittere in terram, & quid volo, niſi ut accendatur ?* Bonus ignis quem deſiderat omnium
Deut. 4. 24. Salvator accendi; cum præſertim ipſum Deum legerimus ignem eſſe, qui noſtra peccata conſumat, iotimiſque pectoribus noſtris ſuæ divinæ cupiditatem cognitionis inſundat, atqoe ardeat in nobis cor noſtrum, cum legimus divinarum ſeriem ſcripturarum; ſi forte aliquid quo aperiantur propheticæ lectionis occulta, intellectu adſumimus
Luc. 24. 32. ſpiritali. Hoc igne Cleophas cor ſuum dicebat ardere, cum ipſi & ſocio ejus Chriſtus Scripturas aperiret. De hoc
b igne dixit Dominus in libro [b] Ezechiel:
Ezech. 22. 19. & 20. *Ecce proficiſcar in Jeruſalem, & exſufflabo in vos ignem iræ meæ; ut tabeſcatis a plumbo, & ferro, & reliquis materialibus*. Profunda in verbis uſitatis videmus myſteria. Totum hoc ſpiritale. Quibus precibus emereamur ut veniat Dei verbum, intret in Eccleſiam, fiat ignis conſumens; ut exurat fœnum & ſtipulam, & quidquid eſt ſæculare, conſumat: grave plumbum iniquitatis, quod in pleriſque eſt, liquefiat igne divino, & ferreus quidam peccati rigor ſuperno molleſcat incendio : melioreotur vaſa aurea & argentea; ut omnis ſapientium ſenſus, omnis ſermo prudentium, flagrantium paſſionum calore decoctus, incipiat eſſe pretioſior. Bonus ignis caritatis, quo corpus omne Eccleſiæ in mutuam adoleſcit gratiam. Bonus ignis dilectionis, quo unuſquiſ-

A que ſanctus ad reverentiam ſui auctoris accenditur. Sed qui Deum diligit, non perfunctorie diligit : ſed diligit legem ejus, præcepta cuſtodit, juſtificat cor ſuum, non dictorum ſonora prædicatione, ſed ſtudioſa imitatione factorum. Doceat igitur nos Deus quemadmodum a ſanctis ſuis diligatur.

3. Sic ioquiens Propheta ſubjungit : v. 97.
Quomodo dilexi mandatum tuum, Domine:
B *tota die meditatio mea eſt*. Diligentis circa ſtudium cognoſcendæ Legis hæc vox eſt, quæ inſtruit perfectionem hominis, quam totus hic pſalmus informat. Et quoniam maximum mandatum in Lege eſſe cognovit, nt diligamus dominum Deum noſtrum ex toto corde noſtro, & ex tota anima noſtra, ſui imitatione nos quoque, quos erudire ſtudet, vult eſſe perfectos, dicens :
C *Quomodo dilexi mandatum tuum, Domine*. Hoc ipſo caritas creſcit affectu, quod ipſum teſtem advocat, cui munus dilectionis impenditur: nec ſpeciem, ſed plenitudinem caritatis tali conventione teſtatur. Hac uſus eſt Petrus: *Tu ſcis*, Joh. 21. 15.
inquit, *Domine, quia diligo te*. Sed qui diligit Dominum, legem ejus diligit, Luc. 2. 51.
ſicut Maria diligens Filium, omnia verba ejus in corde ſuo, materno con-
D ſerebat affectu. *Diligens te, feci voluntatem tuam*, ſcriptum eſt. Ideo commiſit Eſai. 48. 14. Joh. 21. 18.
& Chriſtus Petro, ut paſceret gregem ſuum, & Dumioi faceret voluntatem; quia caritatem ejus agnovit. Qui enim diligit, ex voluntate facit quæ ſibi ſunt imperata : qui timet, ex neceſſitate. Itaque Dominus operationes ſervulorum ſuorum ſpontaneas probat potius, quam coactas. Ideo ex ſervis liberos
E facit; ut magis voluntatum noſtrarum munera, quam neceſſitatum obſequia cooferamus.

4. Non poteſt dicere Marcioniſta : *Quomodo dilexi Legem tuam*, qui Legem non ſuſcipit. Non poteſt dicere Judæus, qui Legem ſpiritalem ignorat : & litteram Legis nudam, non ſenſum Legis intellectumque meditatur. Solus ergo dicit Chriſtianus, qui multum jam Legis cognitione profecerit, qui
F non pœnam Legis pavido corde formidet : ſed divina myſteria veri Hebræi, veri ſabbati, veræ remiſſionis [c] intrepido rimetur affectu. Vere ergo diligit, qui ſine triſtitia, ſine timore, c
volun-

a Ita mſſ. omnes, paucis exceptis, in quibus legas tituli inſtar : *Incipit de littera decima-tertia, quæ dicitur Mem, quod ſonat in latinum, ex intimis, & ut alii, ignis ex ultimis. Et Hieronymus, ex ipſis* : quod additum fuiſſe obſcurum non eſt. Edit. vero præferebant : *Mem littera* (Rom. edit. *Hebræa tertia-decima*) *ſonat in latinum, ex intimis; vel ut alii, ignis ex ultimis. Et utrumque &c.*

b Rom. edit. *Ezechiel : Ego recipiam vos in medio Hieruſalem, ſicut recipitur argentum, æs, & ferrum, & plumbum in medio &c. Et : Inſufflabo ſuper vos in igne iræ meæ, & conflabimini in medio ejus, ſicut conflatur argentum in medio fornacis.*

c Mſſ. plurimi, & cum his cunctæ edit. *interpido rimetur affectu*. Melius alii, *intrepido rimetur &c.*

voluntario potius ſtudio quam coacto
præcepta conſervat.
v. 98. 5. Alius verſus : *Super inimicos meos* [a]
a *intelligere me feciſti mandata tua ; quia tu es .*
Cito probavit diuturnæ meditationis
effectom , quando intellexit ſuper ini-
micos ſuos Domini maodatum . Sed
quos habet inimicos Propheta, qui aut
ſui popoli viros legitima debet caritate
complecti , aut alieoigenas Evangelica
prædicatione invitare ad Dei gratiam?
Feræ coosortem naturæ ſuæ diligunt :
quomodo dilectionem conſormis ſui
Propheta reſpueret ? Eſſe igitur juſtam
aliquam cauſam oportet , qua ii quos
ſignificat , jure videantur inimici . Ea
quæ ſit poſſumus inveſtigare , ſi me-
minerimus quia alibi idem iſte dixit :
Pſ. 138. 21. & 22. *Et ſuper inimicos tuos tabeſcebam , & juſto*
odio oderam illos . Iſtos ergo Evangelica
auctoritate ſuos inimicos dicit eſſe ,
qui ioimici ſunt Dei . Nam ſi is qui
noo relioquit parentes propter Dei no-
men , non eſt Deo dignus : quanto
magis qui diligit ejus inimicos, acce-
ptus Deo eſſe non poterit? Quos ergo
b inimieos habet ? Si geotiles : [b] quomo-
do, quos prophetico credituros ſpiritu
prævidebat? Denique ut benedicaot &
Pſ. 66. 4. ipſi Dominum , io ſuperioribus adhor-
tatus eſt . Et quæ magna laus ſuper
eos intelligere , qui metalla & ſaxa
veneraodo , ſimilem rigorem ſtuporis
adtraxerint ?

6. Quos igitur habet inimieos , niſi
hæreticos ? Ipſi enim ſunt impugoato-
res fidei, veritatis inimici . Quos, niſi
Judæos ? Ipſi enim graviores inimici ,
qui ex amicis facti ſunt inimici . Su-
per eos ioteiligit , qui Legem ſpirita-
lem eſſe intelligit . Quid ergo prodeſt
Lex, ſi finem Legis ignores, ſi myſte-
rium neſcias, ſi ſacramenta oon nove-
ris ? Judæis ex ovibus agous occiditur
pro celebritate paſchali : oobis pto
redemtione muodi unigenitus Dei ,
partus Virginis immolatur . Quid pro-
ficiunt Judæi , quod ſanguioe agni do-
mos & poſtes ſuos illiniunt ? Nihil
utique ; quoniam ligna his aut ſaxa
prodeſſe non poſſuot . Nobis proficit
omne myſterium, qui abhorrere credi-
mus a gratia ſpiritali ; ut habitatiooes
noſtras ſanguine pecudis cruentemus,
ora noſtra cruore tingamus : ſed cor-
* pora ooſtra * ſacramento crueis Domi-
nicæ conſecramus, & cooſeſſiooe mor-
tis Domini noſtri Jeſu Chriſti ſanctifi-
camus oris alloquia . *Corde* eoim *credi-* Rom. 10. 10.
tur ad juſtitiam : ore autem confeſſio fit ad
ſalutem . Quid prodeſt quod Hebræi
aurem ſervuli pertuodunt ſubula , &
præputia ſui circumciduot corporis ?
Noo intelligunt penitus quid Lex di-
vioa diſcernat . Signa ſunt iſta , oon
veritas . Sed ille intelligit , qui cor
ſuum ſpiritali circumciſiooe caſtificat ;
ut colluviem omoem corporeæ labis
emundet . Ille iotelligit , qui ſubulam
& aurem , mentis vigore tranſcendit ,
& illam animam quam pertranſivit
gladius ad revelanda cordis occulta ,
perpetuæ præmio libertatis adtollit : vel
examinandis ſermooibus ſollicite ſer-
viens , quoſcumque virtutis ſuæ aure
ſuſceperit, myſterio ſaoctificat ſpiritali.
Azyma ſibi Judæus quotannis facere
conſuevit , & neſcit ſe malitiæ eſſe
fermeotum. Sed qui iotelligit quid ſit
vetus expurgare fermentum, ne totam
maſſam corrumpat ; veterem hominem
cum actibus ſuis expurgat, ut fiat no-
va conſperſio veritatis. Judæo iſta dicta
ſunt, & Chriſtianus audivit ; quia dum
aurem ſuam ille ſubula pertuodit ,
audire non potuit : vulneratam aurem
gerens , non Legis , ſed ſtultitiæ ſuæ
ſubula crueotavit aurem ſuam . Ille
audieodo quæ ſpiritaliter revelantur ,
perforavit aurem ſuam ferro ; maluit
enim in ferrum quam in Verbum cre-
dere . Ideo ſervit , ideo liber eſſe oon
meroit ; ideo nec compieti temporis ei
gratia ſuffragatur ; quia plenitudinem
temporis noo recepit , quo Filius Dei
miſſus eſt ad ſalutem , & venit ad
redemtiooem , factus ſub Lege, natus
ex Virgine , victor mortis , largitor
reſurrectionis . Manet ergo vulnus illi,
cui Chriſtus oon ſurrexit . O vulous
quod ſarciri non poſſit , niſi forte re-
linquat ſubulam , & ſumat ſibi [c] gla- c
dium quem pro Chriſti oomine non
refutet , vel quo corporalia a ſpiritali-
bus , umbram a veritate diſtinguat :
ſumat Dei verbum , gladium bis acu-
tum , & ex illo divino ore doceatur
mandatum Domioi, præſcriptum Legis
agnoſcere , quod non temporalis ha-
beat obſervantiam celebritatis, ſed ſa-
lutaria & ſempiterna remedia ſucco
gratiæ ſpiritalis ioſundat.

7. Tota ergo die io Lege meditare :
noo perfunctoria tibi debet eſſe tranſ-
cur-

a Vet. edit. ad marginem, *prudentem me feciſti man-
dato tuo ; quia in æternum mihi eſt*. Huc accedunt mſſ.
aliquot. Alii autem, *educuiſti me mandatum tuum , quia
in æternum*. Alii denique cum edit. ut nos in textu.

b Edit. *Quomodo ſuper inimicos intellexit , quos* &c.
Non male. Melius tamen mſſ. cod. *quomodo, quos* &c.
Hic enim ſubintelligimus , *inimicos habet* , poſt ver-
bum , *prævidebat* .

* *Sacramento*, id eſt, baptiſmo, vel forte ſigno cru-
cis . Namque ejus uſum priſcorum Chriſtianorum pie-
tati familiariſſimum fuiſſe paſſim legimus in ſanctorum
Patrum monumentis.

c Sic mſſ. At editiones , *gladium quo Chriſti nomen
non refutes*.

curſio. Si agrum emere velis, ſi mercari domum, prudentiorem adhibes, & quid juris ſit, diligenter conſideras: & ne in aliquo forte fallatis, tibi ipſe non credis. At nunc tu ipſe emendus es tibi: de tuo pretio tractatur, conſidera quid ſis, quod nomen habeas, quid adquiras tibi, non agrum, non pecuniam, non gemmarum monilia: ſed Chriſtum Jeſum, cui nulla poſſunt pretia, nulla ornamenta conferri. Adhibe tibi conſiliarios Moyſen, Eſaiam, Hieremiam, Petrum, Paulum, Johannem, ipſum magnum conſiliarium Jeſum Dei Filium; ut adquiras Patrem. Cum his tractandum, cum his tota conferendum eſt tibi, tota meditandum die; ſicut meditabatur David, & hæc erat illi ſola meditatio. Non ſæcularibus animus traducebatur illecebris, non pecuniaria coacervandi patrimonii cupiditate flagrabat: non proferendi limitis, excludendique finitimi anxius curarum æſtus ſtudio meditationis intentum reflectebar affectum: quidquid poterat temporis dies habere, hoc totum ſola ſibi in Lege meditatio vindicabat.

8. Sed etiam hoc parum eſt diligenter, qui velit ad beatitudinis gratiam pervenire. Beatus enim die ac nocte meditatur in Lege. Anguſtior dies eſt meditatione doctrinæ. Non tantus dies in tempore, a quantus meditator in Lege. Unde vide ne illud magis videatur ſignificare, quod ei qui in Lege meditatur, ſemper dies eſt, & lumen ſine defectu, quod nullæ tenebræ noctis interpolent. Alioquin quomodo negligentiorem in proceſſu operis declararet, quem diligentiorem in ipſis operis ſui Propheta principiis eſſe voluiſſet? In die ergo meditator Legis, & Evangelii prædicator.

9. Et fortaſſe illi * qui novum non recipiunt Teſtamentum, in nocte legerunt, & ideo neſcierunt neque intellexerunt. Unde Salvator, ne etiam Johan. 11. 9. & 10. nos legeremus in tenebris, admonet dicens ambulandum in die, quia non offendit qui in die ambulat; videt enim gratiam lucis. Qui autem ambulat in tenebris, ſcopulum offenſionis incurrit.

10. Sequitur: *Super omnes docentes me intellexi; quia teſtimonia tua meditatio mea eſt*. V. 99. Doctrinam profitentur ſcribæ Judæorum; quia Legem & prophetas ipſi priores habere meruerunr. Sed illi profitentur docere, ſed non docent. Ei autem populo qui ex gentibus credidit, competit dicere: *Super omnes docentes me intellexi*; quia illi non intellexerunt. Reſpondet Judæus: Unde habuiſti intelligere? Scriptum eſt: *Interroga patrem* Deut. 32. 7. *tuum, & annuntiabit tibi: ſeniores, & dicent tibi*. Ego ſum Pater tuus, me interroga. *Sed etſi interrogavero, non reſpondebitis mihi*, Luc. 22. 68. dixit Jeſus: b & ex illo reſpondere non poſſunt, & ex illo ſupra illos intelligo qui non intelligebam; quia teſtimonia didici, quæ ille non novit. Didici: *Qui ſequitur me ... tollat crucem ſuam*. Mat. 16. 24. Didici: *Diligite inimicos veſtros*. Matt. 5. 44. Et ideo optat anathema eſſe Rom. 9. 3. Paulus pro fratribus genere, inimicis fide.

11. Videretur inconveniens eſſe verecundiæ prophetali hujuſmodi uſurpatio; eo quod præſumſerit dicere quod ſuper omnes docentes intellexerit, cum vel Legem Moyſes acceperit a Domino, Exod. 19. 7. & populo ejus inſtituta tradiderit, Aaron, ſacrificiorum omnium decurſo ritu, ſacerdotalem docuerit diſciplinam, Exod. 28. 2. 3. & ſeq. Jeſus Nave ſignificaverit quemadmodum circumciſio poſſit iterari, Joſue 5. 2. 3. & ſeq. Samuel unctionis propheticæ pariter ac regiæ ſacramenta monſtraverit. 1. Reg. 16. 13. Videretur, inquam, incongrua præſumtio, niſi præmiſiſſet ſuperiora, quibus non immerito ſuper docentes intellexiſſe ſe comprobaret. Debuit hanc adſumere confidentiam, qui docebatur a Domino: & mandatum quod docebatur, Sap. 7. 2. Domini erat, & ipſe Dominus qui docebat. Merito ſuper omnes intellexit, quem docebat ipſa Sapientia. Unde & alibi ait: *Beatus quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum*. Pſ. 93. 12.

12. Oſtendit igitur quod divinum eſt homines docere non poſſe: & ideo qui docere præſumunt, neſciunt; ſed agnoſcit diſcipulus qui docetur. c In quo præter donum ſcientiæ quod de Spiritu ſancto fuerat conſecutus: moralis quoque ſuavis locus eſt, quod multi docentes ſunt qui quod non intelligunt, doce-

a Omnes edit. ac mſſ. aliquot; *quantus meditatus in Lege*. Et infra, *meditatur Legis & Evangelii prædicatur*. Sed mſſ. plures ac potiores utrobique habent, *meditator*.

* Nempe Judæi, quos hic ſubinde vir ſanctus exagitat.

b Edit. omnes cum mſſ. nonnullis, *& ex illo novi reſpondere, & ex illo ſupra illos intelligo, quod non intelligebant*. Alii majori numero, ut in textu; ubi poſt vocem, *illo*, ſubintelligendum videtur, tempore, quo Chriſtus hæc verba Judæis dixit. Surſus edit. Rom. *quæ illi non noverant*. Aliæ cum mſſ. *quæ ille non novit*: quod referendum ad ſuperiora: *Reſpondet Judæus* &c.

c Superiores edit. *In quo? Propter donum ſcientiæ, quod ... conſecutus. Moralis* &c. Mſſ. autem magno conſenſu, ut in corpore; niſi quod loco præpoſitionis *præter*, pauci legunt, *præeſt*; non male, ſi punctum transferatur poſt vocem *conſecutus*.

docere ſe dicunt: & plurimi ſunt diſcipuli qui ſtudio ſuo adſequuntur & induſtria quod non didicerunt a magiſtris. Denique ante nos quidam intereſſe dixit inter docentes atque doctores; fortaſſe hoc arbitratus quia doctores ſunt aliorum judicio ad hoc munus electi: docentes autem qui propria uſurpatione hoc ſibi munus adſumſerint. Sed cedant neceſſe eſt ei doctores quoque, quem teſtimoniorum meditatione cæleſtium doctrina Dei docentis imbuerit.

℣. 100. 13. Sequitur: *Super ſeniores intellexi; quia præcepta tua exquiſivi*. Nec hoc quidem difficile, ut is quem Dominus docuerit, ſuper ſeniores intelligat; [a] ſiquidem Dei gratia ad doctrinam, & maturitatem ætatis progrediatur ſenilis. *Sap. 4. 19.* Cum enim ætas ſenectutis vita immaculata ſit, utique doctrina vitæ immaculatæ ſenilem præſtat ætatem. Denique excuſanti Hieremiæ quod juvenis *Hier. 1. 7.* eſſet, reſponſum eſt: *Noli dicere, juvenis ſum*; eo quod non æſtimaretur juvenis definitione divina, qui canam haberet prudentiam, quæ ſanctificationis cæleſtis gratia reluceret.

14. Verumtamen non mihi videtur ſe ipſum laudare Propheta, & præ- *Eccl. 8. 11.* ferre ſenioribus, cum legerit: *Non te prætereat narratio ſeniorum: & ipſi enim didicerunt a patribus*. Nam & alibi dixit *Eccli. 32. 13.* Sirach Sapientia: *Ubi ſunt ſenes, non multum loquaris*. Sed novit quibus ſe præferat ſenioribus, inveteratis ſcilicet in peccato, & veterno impietatis, atque ſenio perfidiæ delirantibus. Iſti ſunt ſeniores plebis de quibus dictum eſt qui dominum Jeſum Pilato præſidi *Marc. 14. 53.* tradiderunt: *Convenerunt* enim *ſacerdotes, & ſcribæ, & ſeniores*, ut ait Marcus. Et *Marc. 15. 1.* iterum: *Fecerunt ſacerdotes concilium cum ſenioribus; ut eum traderent*. *Act. 4. 1. & ſeq.* Et adverſum apoſtolos in Actibus eorum, quod ſeniores Iſrael convenerint, Petrus ſanctus, & Lucas Evangeliſta teſtantur. Non ergo ſenili derogavit ætati: ſed voce populi ſenioris indocibilem Dei vetuſtum illum dierum Judæorum fore populum prophetavit, qui quod in juventute ſua non adquiſierat, & in ſenectute invenire non potuit. Namque a principio frequentibus Dominum exaſperaverit offenſis. Cujus igitur gratiam cum eſſet juvenis, non potuerat emereri, hujus adventum ſenex non meruit agnoſcere, donum tenere non potuit. [b] Senſus autem in canitie, indicium ſenectutis in ſenſu eſt, & veterani conſilii ſcientia intellectu: maturitate, non vitæ longævitate præfertur.

15. Exquiramus ergo mandata Dei; ut ſuper ſeniores intelligamus. Fugiamus viam lubricam peccatorum; ut poſſimus præcepta cuſtodire cæleſtia. Hoc enim declarant ſequentia. Super ſeniores intellexit Jacob junior frater; *Gen. 25. 32.* quia cum ſenior frater Eſau prærogativam ſibi benedictionis privilegio ætatis expoſcit, reliquit epulas mitiores, dum quærit agreſtes. Profecto illo in vena- *Gen. 27. 15. & ſeq.* tionem, junior frater veſtimenta ejus accepit, & mihi tradidit populo nationum, materno uſus conſilio. Illam ergo ſapientiæ ſtolam quam habuit antea populus Judæorum, induit me Rebecca. Stola ejus bona Lex & prophetæ. Hac ſtola ille populus eſt nudatus, nos induti ſumus. Induit nos mater illa Hieruſalem, quæ in cælo eſt. Accedimus ergo ad Patrem, offerimus illi epulas mitiores, patientiæ cibos, miſericordiæ lenitatem, intellectus ſuavitatem. Accipio benedictionem, præripio fratri ſeniori gratiam ſpiritalem. Venit ille, iraſcitur: non invenit quod accipiat. Mater occurrit, & pio nos hortatu informat. Reſidet penes me ſtola illa bonis intexta mandatis.

16. *Ab omni*, inquit, *via maligna prohibui pedes meos; ut cuſtodiam verba tua*. ℣. 101. Vere dignus qui ſuper ſeniores intelligeret; quandoquidem divino eſt honoratus ſpiritu, ut ſeniores doceret non ſolum intellectus veritatem, verumetiam peccati fugam, culpæque cautelam. Itaque cum fragilitas humana prona ſit, ut ad imum affectibus, [c] & currente veſtigio feratur in vitium, docet quemadmodum viæ iſtius lubricum & itineris hujus amfractus viantem implicare non poſſit. *Prohibui*, inquit, *pedes meos a maligna via*, hoc eſt, ab iſtius ſæculi vanitate; quia ſæculum in maligno poſitum eſt. Dubium quid-

quid

a Ita mſſ. prope ad unum. Vet. autem edit. *Siquidem Dei gratia erogata ad doctrinam, maturitatem ætates ſupergreditur ſenilis*. Rom. edit. . . . *doctrina, maturitatem ætatis ſupergrediatur ſenilis*.

b Vet. edit. *Specioſum autem in canæ judicium ſenectutis ſenſu eſt*. Rom. . . . *in canæ judicium ſenectutis, & veterani* &c. Mſſ. tres: *Sponſum* (id eſt promiſſum) duo: *Promtum autem in canæ judicium ſenectutis in ſenſu eſt*. Ceteri denique, ut in contextu; niſi quod nonnulli habent, *judicium ſenectutis*.

c Edit. ant. *prona ſit ut labatur non ad unum affectibus malum, & currentem cuncta in præceps ſuſcipiant probra, atque toto e veſtigia feratur in vitium: docet quemadmodum vitæ iſtius lubricam declinans ſemitam, itineris* &c. Rom. edit. poſt voces, *affectibus malum*, ita repoſuit: *ſed univerſum toto veſtigio feratur in vitium, & currentem cuncta in præceps ſuſcipiant probra. Docet* &c. Mſſ. vero omnes ad locum reſtituendum concurrunt; niſi quod in duobus legitur, *prones ut ad imum affectibus, & currente veſtigio feratur in vitium, docet* &c. Non male, ſi vocula *ut* expungeretur. In quibuſdam aliis habetur etiam *unum*, pro *imum*: ex quo errore totius loci corruptio ſecuta eſt.

a quid eſt, & ancipitis [a] effectus, hoc
malignum eſt; ut lux dubia, maligna
dieitur: ita malignum eſt quidquid ad-
miſcet malitiæ tenebras veritati. Re-
voca ergo ab iſtius mundi lubrico pe-
des animi tui, & mentis inceſſum.
Prohibe, inquam, reſiſte cupiditatibus,
obſiſte motibus qui videntur irruere,
ſicut beſtiæ atque jumenta; ut teneros
fructus, & nova ruris hujus noſtri
culta depaſcant.

17. *Probibui*, inquit, *pedes meos*.
Non utique corporis pedes prohibent,
qui mentis piæ plerumque obſequun-
tur arbitrio. Neque enim probibendi
ſunt, cum prodeunt ad Dei templum,
viduæ opem ſerre feſtinant, impium
prævenire, ſupplantare aliquem fraudu-
lentum. Alius igitur eſt pes qui jure
prohibetur. Quis ille ſit, ipſe Pro-
Pſ. 35. 12. pheta nos doceat: *Non veniat*, inquit,
mibi pes ſuperbiæ. Eſt etiam pes iniqui-
tatis, qui cito labitur, & ſtare non
poteſt, ſicut pes perfidorum eſt, de
Ibidem 13. quibus ſcriptum eſt: *Ibi ceciderunt omnes
qui operantur iniquitatem, expulſi ſunt,
nec potuerunt ſtare*. Prohibe ergo pedes
tuos, ne cadas; ſunt enim non ſolum
criminum, ſed etiam infirmitatis pedes.
Et videndum ne cadas. Et videaris
tibi forſitan bene ſtare: ſed dicit tibi
1. Cor. 10. 12. Paulus: Et tu qui ſtas, vide ne cadas.
Diligenter adtende viam tuam, ut au-
dias: *Tu autem bic ſta mecum*. Stans
enim cum Deo, lapſum timere non
poteris. Stans cum Deo poteris dicere:
Deut. 5. 31. *Eruit .... pedes meos a lapſu*: ſed ita
eruit Dominus pedes tuos ab omni
lapſu, ſi cognoverit quod tu prohibeas
pedes tuos a lapſu. Ideo hoc meruit
David, ut Deus a lapſu pedes ejus
erueret; quoniam pedes ſuos ipſe pro-
hibebat, ne præcipiti atque incauto
peccatorum laberentur veſtigio: unde
& potuit verba cuſtodire divina. Non
enim cuſtodire quis poterit, niſi potue-
rit prius ſtare. Cum autem cuſtodie-
rit, ipſi incipit Dei Verbum ſerre cu-
ſtodiam. Prohibitos pedes ſuos a via
maligna bene dicit, qui Chriſtum viam
eſſe novit.

V. 102. 18. *A judiciis tuis non declinavi; quo-
niam tu legem poſuiſti mibi*. Expoſuit
quid eſſet a via maligna prohibere pe-
dem; a judiciis utique non declinare
divinis, & firmum atque immobile
perſeverantis innocentiæ tenere veſti-
gium, non deflectere gradum, nec de
curriculo avertere diſciplinæ, ſed ſemi-

A tis non ſolum veteris in Sina, ſed
etiam novæ Legis inſiſtere ſecundum
Evangelii claritatem.

19. Eſt etiam Evangelii lex, de qua
dicit in ſuperioribus bic Propheta: *Con-* Pſ. 9. 21.
*ſtitue, Domine, legislatorem ſuper eos: ſciant
gentes quoniam bomines ſunt*. Adventum
utique Domini intelligimus [b] propbe- b
tari, & vocationem gentium quæ ante
in lutum quoddam corporis hujus vi-
B debantur infixæ, voluptati corruptio-
nis ſuæ tamquam fæci, & libidini in-
hærentes; quia Dominum neſcierunt.
Et ideo iratus: *Avertantur*, inquit, Ibidem 18.
peccatores in infernum; ut non viderent
deſcendentem & adſcendentem animam
domini Jeſu, & converterentur ad Do-
minum, qui converti cum viverent,
noluerunt. Sed de illis dicit gentibus, Ibidem.
C quæ obliviſcuntur Dominum.

20. Scierunt ergo & obliti ſunt: ta-
men prophetica benignitate orat, ut
exſurgat Dominus, non prævaleat ho-
mo; ut cogitationes terrenæ, & mo- Ibidem 20.
tus omnes ferventes hujus corporis con-
quieſcant. *Judicentur gentes*; quoniam
tunc cognoſcitur Dominus, cum ti-
mentium convertitur affectus, gravis
terrore judicii: *Et diſcant gentes quoniam
D bomines ſunt*, luti corruptione reſolubi-
les, & limo dureſcente formati: quod
ante qui Legem non acceperant, ne-
ſciebant. Unde Propheta quaſi & ipſe
turbatus terrenæ fragilitatis contempla-
tione, ait: *Ut quid, Domine, diſceſſiſti* Ibidem 22.
longe? Bene timet, qui hominem ſe
eſſe cognoſcit: ſed quia plus timet no-
bis, qui ſumus ex gentibus peccatores,
precatur ne longe fiat a ſuis gentibus;
ut qui longe eramus, incipiamus eſſe
E propiores, & ſciamus quia homines
ſumus, ad imaginem ſcilicet & ſimili-
tudinem Dei facti, quibus per Virgi-
nis partum etiam Chriſtus conformis
eſt factus. Recte ergo & ad infirmi-
tatem accipitur, & ad gratiam: *Sciant
gentes quoniam bomines ſunt*: altero per
commune quoddam atque carnale con-
ſortium beſtiarum: altero per imagi-
nem Dei, & carnis Dominicæ ſacra-
mentum dignitas eſſe cœpit, quæ igno-
F bilitas videbatur.

21. Merito ergo non declinavit a
Judiciis Dei populus nationum, qui
poteſt dicere: *Quoniam tu legem poſuiſti
mibi*. Non per Moyſen, non per pro-
phetas, ſed ipſe per te, Jeſu, *legem
poſuiſti mibi*, hoc eſt, Evangelium. Ideo
non declinavi a via; quia te adſpexi,
te

a Mſſ. complures, & *ancipitis affectus*, id eſt, quod ancipiti modo nos movet & afficit. Alii tamen non pauci, ac edit omnes, & *ancipitis effectus*. Quod autem de maligna luce adjicitur, id procul dubio deſumtum eſt ex illo Virg. lib. 6. Æneid.
*Quale per incertam lunam ſub luce maligna
Eſt iter in ſilvis*.

b Mſſ. aliquot, *propbetari vocatione gentium*. Rurſus ubi omnes edit. cum Reg. cod. *tamquam fæci & libidini*: alii cod. magno numero, *quam fecerant* (tres, *quam fecerunt*) & *libidini*.

te cognovl, tua itinera ſequutus veram A cognovi viam.

22 Itaque prædicationem audiens Evangelii quam propheticus ſpiritus præ- ℣. 103. cinebat, ait: *Quam dulcia faucibus meis verba tua, ſuper mel & favum ori meo!* Et bene *dulcia*, quibus prædicatur remiſſin peccatnrum, vitæ perennitas, reſurrectio etiam deſunctnrum, quæ perpetuæ mnrtis & acerbæ amaritudinem temperarunt. Per hæc murtem B 1. Cor. 15. 55. cœpimus dicere: *Ubi eſt, mors, victoria tua?* Et bene *faucibus dulcia*; eo qund intimis infuſa viſceribus gratia ſpiritalis ſit.

23. *Super mel & favum*, Inquit, *ori meo dulcia*. Et ideo quia dulcia nnbis verba tua eſſe cœperunt, dicis ad Ec- Cant. 4. 11. cleſiam: *Favum diſtillant labia tua, Sponſa*. Quid ſit favus, doce nos, Salnmon? Tu enim dixiſti: *Favi mellis, ſermones* C Prov. 16. 24. *boni*. Et vere bonus favus, quem manducat Eccleſia, multorum prophetarum velut apum ſpiritali ubertate congeſta mella redolentem. Hoc eſt mel Cant. 5. 1. de quo ait: *Manducavi panem meum cum melle meo: bibi vinum cum lacte meo*. Myſticus ſermo cæleſtium ſcripturarum ſicut panis eſt, qui confirmat cor hominis, velut fnrtior cibus verbi. Suaſorius autem ethicus, dulcis, & mol- D linr; eo quod ethica prædicatinne mentis interna [a] mulcentur: amara ſebribus, id eſt, pœnitentia delictorum, miti corda ſermone dulceſcunt. Stillant mel labia prædicantis, quando colliſa duris caſibus vel ruinis, lapſæ animæ membra refnventur.

24. Eſt etiam vis ſerventior verbi, ſicut vini. Eſt etiam in lactis ſpecie Ibidem. fermn lucidinr. *Edite*, inquit, *proximi mei, & bibite, & inebriamini*. Bona ebrie- E tas, quæ ad meliora atque jucunda facit quemdam mentis exceſſum; ut immemor ſnllicitudinum animus noſter vinn jucunditatis hilaretur. Bona men- Pſ. 22. 5. ſæ ſpiritalis ebrietas. Denique: *Poculum inebrians quam præclarum eſt!* Sed & Pſ. 64. 11. alibi habes: *Rivos ejus inebria, multiplica generationes ejus*; eo quod ebrietas terræ cum infuſa fuerit imbre cæleſti, ſuſcitare ſemina, fructus multiplicare con- F ſueverit. Itaque verbum Dei quod ſicut pluvia deſcendit de cæln, ubi venas terræ noſtræ, vel animæ ac mentis inebriavit prædicatinne divina, excitavit virtutum ſtudia diverſarum, fructnſque fidei & caſtæ devotinnis Ibidem 10. adnlevit; meritoque ei dicitur: *Viſitaſti terram, & inebriaſti eam*. Suſceptione etenim corporis viſitavit; ut ſanaret infirmos: inebriavit gratia ſpiritali; ut anxios jucunditate mulceret.

25. Recte ergn Sponſæ dicitur: *Favum diſtillans labia tua, Sponſa: mel & lac ſub lingua tua*. Cant. 4. 11. Os enim juſti diſtillat ſapientiam: de nre juſti ſuavitatis & miſericordiæ mella procedunt: in ore juſti nullus dnlus, nulla fallacia, nulla eſt amaritudn peccati. Audit Eccleſia verba juſti, audit plebs Dei præcepta ſapientis, delectatur alloquii ſuavitate, moralis diſputatinnis jucunditate mulcetur, dicens: *Quam dulcia faucibus meis verba tua, ſuper mel & favum ori meo!* quia mel apum ad horam delectat, ſed citu ſapor ejus evaneſcit, & plerumque viſcera vitinſa læduntur: verborum autem moralium etſi pungunt mella, nun lædunt. Cngnoſce tamen cui illa credantur; ſcriptum eſt enim: *In aurem inſipientis nihil dicas; ne* Prov. 23. 9. *quando irrideat prudentes ſermones tuos*. Evnmet enim, & rejiciet ſermonem tuum ſtultus, qui ejus nnn poteſt ſentire ſuavitatem.

26. Sequitur: *A mandatis tuis intellexi: propter hoc odio habui omnem viam iniquitatis*. ℣. 104. Conſequens huic verſiculo eſt: *Concupiſcens ſapientiam, ſerva mandata*. Eccl. 1. 33. Sed nemn poteſt ſervare, niſi qui intelligit. Denique redduntut quotidie omnia verba Legis a quibuſdam ſenioribus Judæorum, & nemn eorum poteſt cuſtodire mandatum. Neque enim arborem dixerim cuſtodire fœcunditatem naturæ, quæ luxuriat in fnliis, vaneſcit in fructu: nec terram illam dixerim cuſtodire fructus ſuns, quæ filicem inviſam parit agricolis, edere frumenta nnn ſoleat: nec paſtnr cuſtodire videtur pecus, qui eligere pabula profutura nnn noverit, lupos cavere, canibus vallare nvilia ſua, neſciat potum, cum npus ſit, miniſtrare. Nam producere tantummodo ſine ulla cura mutum pecus, tantumdem eſt quantum Scripturas legere tantum populum Judæorum. Ubi ſint ſpiritalis paſcua ſacramenti, ubi littera occidat, ubi intelligibiles incurſent lupi, ubi ſit requies refectinnis, ubi ſpes reſurrectionis, qui ſint canes qui pro gregis poſſint latrare cuſtodia, populus & ipſn grege magis mutus ignorat.

27. Itaque ſi dicat: Mandata cuſtodin; reſpondetur ei: *Tu vero odiſti diſciplinam, & projeciſti ſermones meos poſt te*. Pſ. 49. 17. 18. 19. & 20.

[a] Ita cuncti mſſ. & vet. edit. Rom. vero: *Sicut enim oris amara, quæ febribus vel aliis acciderunt ægritudinibus, mel mitificat; ita triſtia delictorum pœnitentia &c.*

Si videbas furem, ſimul currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundavit nequitia, & lingua tua concinnabat dolos. Sedens adverſus fratrem tuum detrahebas. Non eſt hoc cuſtodire mandata, ſed prævaricari: ſtatutis facere contraria, non eſt intelligere, ſed ignorare. Quomodo poſſunt verba Dei dulcia eſſe in faucibus tuis, in quibus eſt amaritudo nequitiæ? Quomodo mel & lac ſub lingua tua? cum dolum lingua tua componat; ut aliud pectore concipias, aliud forenſi ſermone prætendas, ut decipias incautum: cum tibi Petrus apoſtolus dicat, ut deponas omnem malitiam, & fucum
1. Pet. 2. 2. ſimulationis abjicias, dicens: *Sicut nunc geniti infantes, rationabiles, & ſine dolo, lac concupiſcite.* Oſtendit enim nobis quid ſit mel & lac habere ſub lingua; ut non maledicere maledicentibus, ſed benedictionem referre noverimus: neſciamus odiſſe niſi viam iniquitatis; ut facere quod exſecramur,
Rom. 7. 15. reluctanti caveamus affectu. Ideo Paulus cavebat in carne ſua malum; quia
1. Johan. 2. 16. oderat. Ideo Johannes monet in epiſtola ſua nec diligamus ſæculum: *Quia omne quod in ſæculo eſt, concupiſcentia eſt carnis, & concupiſcentia oculorum, & jactantia vitæ.*

28. Eſt ergo in nobis ut & bene aliquid oderimus, & bene aliquid di-
Matt. 5. 44. ligamus. Sicut enim bene amare poſſumus ſervos Dei, & bene diligere poſſumus inimicos noſtros ſecundum verbum Domini: ita bene odiſſe poſſumus inimicos Dei, odiſſe iniquitatem, odiſſe perfidiam, odiſſe turpitudines, odiſſe mundi iſtius vanitates. Odio igitur eſſe debent quæ ſæculi ſunt; ne ſecuris affectibus & otioſis blanditer conciliatricula voluptatis irrepat illecebra. Facile capit oculos petulantis forma meretricis, niſi eos odia premant juſta, & impuritatem indignatus avertat affectus. Inflat plerumque homi-
a nes, & [a] tumido reſupinat faſtidio nobilitatis jactantia, & rerum adfluentia ſæcularium; niſi pudeat in te aliena magis, quam propria laudari. Chriſtus cum dives eſſet, pauper factus eſt: in paupere, non in divite te redemit. Confitentibus Dei filium imperabat tacere; ut operibus magis quam ſermonibus Deus agnoſceretur: & tu nobilem te dicis, qui es factus e terra?

A David rex dicit: *Memento, Domine, quia pulvis ſumus:* Pſ. 102. 14.
& tu in hoc caduco atque limoſo genere gloriaris, & divitem te putas, qui cras potes eſſe mendicus; cum vita tua non in abundantia tua, ſed in Dei ſit miſericordia? Cui honor, gloria laus, perpetuitas a ſæculis, & nunc, & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

B

SERMO QUARTUS-DECIMUS.

נ Nun.

1. NUn littera hebræa eſt quartadecima cujus interpretatio eſt, *Unicus*: vel in alia interpretatione: *Paſcua eorum*. Ecce ipſæ Hebræorum lit-
C teræ teſtificantur dominum Jeſum eſſe unicum Patris Filium, Verbum Dei. Denique primo ſtatim verſu David de unico Filio Dei dicit: *Lucerna pedibus meis Verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* Unde intelligimus ideo per litteras Hebræorum pſalmum hunc eſſe digeſtum; ut homo noſter tamquam parvulus, & ab infantia per litterarum elementa formatus, quibus ætas puerilis adſue-
D vit, uſque ad maturitatem virtutis excreſcat. Litteræ autem ſingulæ velut tituli ſunt eorum verſuum, qui ſub iiſdem litteris adſcribuntur, ſeriem & continentiam declarantes, ſicut hic *unicum* ſignificat littera, & de unigenito Dei Filio, atque ejus æterni luminis claritate pſalmi hujus portio prophetat.

2. Nec ſane ab iſta abhorret etiam
E illa in alio reperta codice litteræ hujus
[b] interpretatio. Quæ ſunt enim paſcua b
noſtra, hoc eſt, fidelium, niſi Chriſtus? In cujus paſcuis ſe locatum Propheta lætatus eſt, dicens: *In loco paſcua ibi me collocavit.* Pſ. 22. 2.
Ipſe enim nos paſcit, & reficit. Bona paſcua divina ſacramenta ſunt. Carpis illic novum florem, qui bonum odorem dedit reſurrectionis. Carpis lilium, hoc eſt,
F ſplendorem æternitatis. Carpis * roſam, *
hoc eſt, Dominici corporis ſanguinem. Bona etiam paſcua libri ſunt ſcripturarum cæleſtium, in quibus quotidiana lectione paſcimur, in quibus recreamur ac reficimur; cum ea quæ ſcripta ſunt, deguſtamus, vel ſummo ore libata fre-

a Edit. vet. *tumido ore ſupinat faſtigium nobilitatis, jactantia* &c. Rom. & duo mſſ. *tumido reſupinat faſtigio nobilitatis jactantia*. Alii magno numero, *tumido ore ſupinat faſtigio* &c. Quatuor tantum, ſed, noſtro quidem judicio, hic præferendi, legunt, ut in corpore.

b Omnes edit. *interpretatio, quæ eſt, paſcua eorum, hoc eſt, fidelium. Quæ ſunt paſcua, niſi Chriſtus?* Mſſ. ad unum, ut in textu.

* *Roſam*, eo forte Dominicum ſanguinem vocat, quod frequentius e vino rubei coloris conſecraretur maxime ob ſimilitudinem. Conſule ſuper ea re lib. 4. *De Sacram.* cap. 4. Et lib. 1. *De Liturgia Gall.* cap. 5. num. 9. pag. 40.

frequentius ruminamus . His paſcuis A grex Domini ſaginatur.

a 3. [a] Bona etiam Chriſti paſcua, qui paſcit in liliis, in ſplendore ſanctorum: bona paſcua etiam monres convallium. Nam & in his paſcitur Chriſtus, ſicut capreolus, aut hinnulus cervorum. Montes ſunt convallium, ſicut luminaria iſtius muodi ſedula humilitate fulgentes, qui virtutum diverſarum præſtant cacumine, & ſupra mundum meritis ſuis emineot. Iſti ſunt de qui- B bus dicitur: *De hoc mundo non ſunt, ſicut & ego non ſum de hoc mundo* (Johan. 17. 14.); quia ſupra mundum ſunt qui Chriſtum ſequuntur. Convallis autem mundus eſt: Ideoque diſpoſuit in convalle fletus; eo quod in hoc mundo fletus ſint lacrymæque. Et providens Dominus diſpoſuit in hoc mundo Teſtamentum ſuum; ut magis hic fleamus peccata noſtra, quam flenda ſervemus.

4. Paſcua noſtra etiam iſti verſiculi ſunt, de quibus hodie tractaturi ſu- C mus, in [b] quibus David dicit: Paſcebam oves patris mei (1. Reg. 17. 34.), oſtendeos veram lucernam, docens humilitatem. In paſcuis talibus verus David, verus humilis, & manu fortis, qui non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemet ipſum exinanivit, & homo natus per Virginis partum humiliavit ſe uſque ad mortem, oves Patris ſui divina prædicatione paſcebat; cum ſecundum Scripturas ſuum probaret adventum (Luc. 4. 21. Johan. 6. 9. & ſeq.), cum quinque panibus & duo- D bus piſcibus hominum millia multa ſaturaret.

5. Hæc ergo noſtra ſunt paſcua, hæc eorum qui poſſunt dicere: *Quam dulcia faucibus meis verba tua!* (Sup. v. 103.) Hæc eorum paſcua qui dicunt: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine* (v. 105.). Paſcitur enim os noſtrum verbo, cum loquimur mandata Dei Verbi. Paſcitur & oculus noſter interior lucernæ ſpiritalis E lumine, quæ oobis in hac mundi oocte prælucet; ne ſicut in tenebris ambulantes, incertis titubemus veſtigiis, & viam veram invenire nequeamus. Intelligib:lis igitur pedum greſſus, intelligibilis & lucerna; quia Verbum Dei lucerna eſt. Nonne hoc in principio erat Verbum apud Deum: quomodo ergo lucerna eſt? Nonne hoc erat ve- F rum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem io hunc mundum: quomodo ergo luceroa dicitur? Eſaias clamat: *Populus qui ſedebat in tenebris, lucem vidit magnam* (Eſai. 9. 2.): quomodo hic dicitur lucerna?

6. Sed videamus ne forte idem Verbum Dei aliis magna lux ſit, aliis lucerna. Mihi lucerna, Angelis lox eſt. Petro lux erat, quando adſtitit ei Angelus in carcere (Act. 12. 7.), & lumen circumfulſit eum. Paulo lux erat, quando euntem ad perſequendum populum Chriſtianum circumfulſit eum lux de cælo, & audivit dicentem ſibi: *Saule, Saule, quid me perſequeris?* (Ibid. 9. 4.) Et magna quidem lux. Denique lucernæ Pauli lumeo evanuit, ubi divinæ ſpleodor lucis emicuit.

7. Et vere lucerna eſt mihi Chriſtus, quando iſto noſtro ore recenſetur. Lucet in limo, fulget in vaſe fictili theſaurus ille, quem habemus in vaſis [c] fictilibus. Mitte oleum, ne deficiat c tibi; quia lumen lucernæ eſt oleum, non oleum terreſtre, ſed illud oleum miſericordiæ cæleſtis & gratiæ, quo ungebantur prophetæ. Oleum tuum humilitas eſt, quo cervicis noſtræ dura molleſcunt: oleum tuum miſericordia tua eſt, quo etiam colliſa ſcopulis peccatorum fovenrur corpora. Hoc oleum vulnerato illi a latronibus (Luc. 10. 33. & 34.), deſcendenti ex Hieruſalem Evangelicus ille Samaritanus iofudit, qui videns eum, miſericordia motus eſt, & alligavit vulnera ejus, inſuodens oleum & vioum. Hoc oleum ſanat ægrotos; miſericordia enim a peccato liberat. Hoc oleum lucet in tenebris, ſi opera noſtra luceant coram hominibus. Hoc oleum lucet in Eccleſiæ ſolemnitatibus. Denique quibus oleum non defuit (Matth. 25. 10. 11. & 12.), nec lumen fidei defecit? ſed cum lampadibus in locum nuptiarum introire meruerunt: quæ autem in vaſis ſuis oleum oon tulerunt, hoc eſt, non habuerunt fidem, non prudentiam, non miſericordiam, animæ in hoc conſtitutæ corpore, merito infidelitatis excluſæ ſunt. Ideo & tu habeto ſemper lucernam ardentem, vel lucentem facem. Si enim neque lucerna, neque lampas tua luceat, ſtulta virgo diceris, nec introibis in thalamum Sponſi tui ſuperioris: ſed remanebis in tenebris cæciratis, quaſi qui oderis lucem; ne opera tua flagitioſa prodaotur. *Omnis enim qui male agit, odit lucem* (Johan. 3. 20.). Habeto fidem, habeto prudeotiam, ut ſemper habeas in vaſis tuis oleum miſericordiæ, devotionis gratiam; quia prudentes acceperunt oleum in vaſis ſuis cum lam-

a Ita ſex mſſ. melioris notæ: in aliis vero, & ant. edit. omittuntur, *Nam & in his . . . montes ſunt convallium*. At Rom. edit. verba ſic inverterat: *Bona etiam Chriſti paſcua montes convallium (nam & in his paſcitur Chriſtus, ſicut capreolus, aut hinnulus cervorum) hoc eſt, in ſplendoribus ſanctorum, ſicut* &c.

b Mſſ. ſeptem, *in quibus David paſcebat oves patris ſui*.

c Omnes edit. ac non pauci mſſ. *fictilibus. Lumen lucernæ eſt, mitte oleum ne deficiat tibi lumen lucernæ. Et oleum non oleæ terreſtris* &c. Septem alii mſſ. melioris notæ, ut nos in textu.

lampadibus ſuis. Ungite, o homines, A lampades veſtras: cum jejunatis, ungite caput veſtrum. Infundamus mentibus noſtris oleum; ut corpus noſtrum lucidum ſit. Luceat tibi ſemper lucerna Verbum Dei: luceat & lucerna corporis tui oculus tuus. Conſcientia tua lucens, bene in hoc corpore lucernæ lux eſt; quia ipſa eſt oculus tuus. Sit purus oculus tuus. Si conſcientia tua munda ſit, munda eſt caro tua: ſi au- B tem tenebroſa eſt conſcientia tua, etiam corpus tuum conſcientiæ tuæ nocte tenebroſum eſt. Lucernæ ergo & nos ſumus toto operti corpore, vix aliquid exiguum habentes unde lucere poſſimus.

8. Denique & Johannes lucerna erat, ſicut dixit Dominus de eo: *Ille erat lucerna ardens, & illuminans*. Bona lucerna, quæ lumen accipiebat a Chriſto; C ut lucere poſſet in hoc ſæculo: merito ardens, merito illuminans; quia erat nuntius Chriſti, illuminans prædicatione fidei pectora ſingulorum. Sed & iſtis lucernis dedit, ut lux mundi eſſent, dicens ad apoſtolos: *Vos eſtis lux mundi*. Ergo ſi gloria ſanctorum nunc ſicut lucerna, nunc ſicut lux mundi fulgebat in hoc ſæculo, quid dicimus de Verbo Dei, quod & lucerna eſt D pedibus meis?

Johan. 5. 35.

Matt. 5. 14.

9. Et fortaſſe ubi non ſunt tenebræ, non eſt lucerna Verbum Dei, ſed ſupra lucernam; quia lux eſt. Tenebræ iis non ſunt qui vident lucem. Denique, *tunc juſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris ſui*. Et fortaſſe ſecundum Legem lucerna eſt Verbum Dei, ſecundum Evangelium lux magna eſt. Judæis lucerna eſt, & lucerna ſub modio. Lucet Lex, ſed non videtur; E quia operta eorum doctrina eſt & [a] cogitatione vitiorum, & cæcitate perfidiæ: populo autem ex nationibus lux eſt. Denique, *populo qui ſedebat in regione umbra mortis, lux orta eſt eis*. Aperi igitur feneſtras tuas; ut ſplendor tibi magnæ lucis introeat. Paratum fac candelabrum tuum; ut lux tua non operiatur integumento corporis tui, & F menſura terrenæ hujus fragilitatis: ſed ſupra menſuram corporeæ infirmitatis animæ tuæ virtute præfulgeas. [b] Aut ſi ad menſuram teneris, vide ne ſuper efficiant ipſæ menſuræ, ne ſupereffluant: ſed bonis ſeminibus ſint contentæ. Non ſit otioſus ſermo tuus, non ferietur & vacet verbum tuum; ne fiat lucerna ſub modio. Potens eſt Deus qui ſuper candelabrum conſtituat lucernam tuam; ut luceat omnibus qui in domo ſunt, ut qui ingrediuntur lumen videant. Candelabrum principale noſtrum eſt. Pone ſermonem in principali tuo; & omnibus luceat qui ingrediuntur in Eccleſiam. Accipe & aliud candelabrum. Conſidera os tuum, conſidera & ſermonem tuum. Nonne os tuum candelabrum eſt, & verbum tuum lucerna eſt, cum de ore tuo profertur? Hæc lucerna ſemper tibi luceat, hoc eſt, verbum tuum luceat, & numquam extinguatur.

Matth. 13. 43.

Iſai. 9. 2.

b

10. Quæris ut doceam quomodo non poſſit extingui? Scriptum eſt: Lumen juſti ſemper inextinguibile eſt: *lumen* autem *impiorum extinguetur*. Hoc lumen erat lucernæ, quæ lucebat in tabernaculo Teſtimonii, & hodieque lucet in Eccleſia, vir ſapiens. Hic eſt oculus Eccleſiæ, qui non dicit manibus, hoc eſt, [c] operantibus, ſed non acutis ad intelligendum: Non eſtis mihi neceſſarii. Ergo ſuper candelabrum lucebat, qui dicebat: *Noſtra autem converſatio in cælis eſt*. Nam & David tota mente jam converſabatur in cælo, & adhuc tamen dicebat: *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. Aut fortaſſe quaſi bonus magiſter mihi præire cupiebat; ut lumen ſequi diſcerem, & illius pedibus ambularem. Oſtendit ergo mihi [d] hanc lucernam ſequi diſcere in iſtius ignorantiæ, in iſtius operimenti corporei tenebris conſtituto; ut Chriſtum ſequens, nullum lapidem offenſionis incurram. Errabat Petrus in tenebris ignorantiæ, negabat Chriſtum eſſe moriturum; quia adhuc non videbat moriturum & reſurrecturum eſſe pro nobis. Converſus ad eum Dominus ait: *Vade retro poſt me*. Oſtendit illi lucernam quam deberet ſequi, *poſt me*, dicens. Sequutus verbum Dei confirmatus eſt: poſtea cœpit inhærere Chri-

Job 18. 5.

c

Philip. 3. 20.

d

Matth. 16. 23.

a Sic plerique mſſ. Alii nonnulli, & cunctæ edit. *contagione vitiorum*. Non male: ſed tamen alluſio videtur hic fieri ad opinionem ſacerdotum Judaici populi, qui cogitationes ac deſideria Legi contraria non condemnabant.

b Rom. edit. *Aut ſi menſuram teneris, vide ne deficiant ipſæ menſuræ, nec ſupereffluant* &c. Vet. cum cunctis mſſ. *Aut ſi ad menſuram teneris*. In reliqua vero parte mſſ. inter ſe diviſi partim voci *teneris*, continuo ſubjungunt, *ſupereffluat ipſa menſura, ſupereffluat, ſed bonis ſit conferta ſeminibus*. partim cum vet. edit. lectionem præferunt, quam ſecuti ſumus.

c Cuncta edit. *operantibus* (*cum ſit quidem anguſtiis opertus, ſed non anguſtus ad intelligentiam*) *Non eſtis* &c. Mſſ. plerique, *operantibus ad intelligendum*: *Non eſtis* &c. Optime omnium Navar. unus, Vind. Aud. Ebr. & Fisc. ut ſupra in contextu.

d Edit. vet. & mſſ. aliquot, *lucernam*: *hanc ſequar in iſtius ignorantiæ operimento, in iſtius corporis tenebris conſtitutus*. Rom. . . . . *in iſtius ignorantiæ tenebris, in iſtius corporeæ fragilitatis operimento conſtitutus*. Aliorum mſſ. quatuor, *hanc lucernam. Sequar diſcere* &c. Unus, *hanc lucernam, ut diſcerem ſequi* &c. Sex denique ut ſupra in contextu. Duriuſcula ſane locutio, & quam credibile eſt vitare voluiſſe eos, qui tot varietates induxere. Sed eam tamen confirmant ſuperiora, *ut lumen ſequi diſcerem*.

Chriſto, timens ne iterum aliquo laberetur errore. Nonne & ipſe qui dice-
Matth. 14. 28. bat: *Lucerna pedibus meis verbum tuum*, ad hanc lucernam feſtinavit, cum diceret in mari: *Domine . . . . jube me venire ad te ſuper aquam:* ſed quia non ſequebatur lucernam, motus eſt, atque titubavit, *naturæ vehementioris mole turbatus.

11. Sequamur ergo lucernam hanc: & ſicut in nocte ambulemus ad lumen. Multæ foveæ, multi ſcopuli in B iſtius ſæculi caligine non videntur. Præfer tibi lucernam quam Propheta monſtravit: vide quo debeas transferre veſtigium, contuere ubi pedem ponere mentis internæ: per ſingulos cura ſit greſſus: nulli credas tuum, niſi præeunte lucernæ iſtius luce, proceſſum. Nam ubi putas quod luceat, gurges eſt: videtur lucere ſed polluit: & ubi putas ſolidum eſſe vel ſiccum, ibi lu- C bricum eſt. Sed & ſi lucerna * tibi, iter longius ſit. Sit ergo fides tibi itineris tui prævia, ſit tibi iter ſcriptura divina. Bonus eſt cæleſtis ductus eloquii. Ex hac lucerna accende & tu lucernam; ut lucear interior oculus tuus, qui lucerna eſt tui corporis. Multas habes lucernas, accende omnes;
Luc. 12. 35. quia dictum eſt tibi: *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ veſtræ ardentes.* Quia multæ ſunt tenebræ, multæ ſunt lu- D cernæ neceſſariæ; ut meritorum noſtrorum in tantis tenebris lumen eluceat.
Exod. 27. 20. Iſtas lucernas Lex ſignificavit ſemper lucere debere in tabernaculo Teſtimonii, non illas quas Judæi accendunt quotidie. Illæ ſub umbra lucent, & extinguuntur quotidie; quia quod faciunt, non vident: quod legunt, neſciunt, accipientes ſecundum litteram quod præcipitur ſecundum ſpiritum. Tabernaculum enim Teſtimonii corpus E hoc noſtrum eſt, in quo Chriſtus advenit, per amplius & perfectius tabernaculum, ſicut ſcriptum eſt; ut per
Hebr. 9. 11. & 12. ſanguinem ſuum intraret in ſancta, & conſcientiam noſtram ab omni opere mortuorum & labe mundaret; quo in corporibus noſtris, quæ ſuorum teſtimonio & qualitate factorum cogitationum noſtrarum abſcondita & occulta teſtantur, lucernarum modo luceat noſtrarum lux clara virtutum. Iſtæ F ſunt lucernæ ardentes, quæ die ac nocte in templo Dei lucent. Si templum Dei in corpore tuo ſervas, ſi membra tua membra ſunt Chriſti, lucent virtutes tuæ, quas nullus extinguit, niſi eas tuum crimen extin-

A xerit. Hoc lumine caſtæ mentis & piæ devotionis ſolemnitatis noſtræ feſta reſplendeant.

12. Luceat ergo ſemper lucerna tua. Arguit Chriſtus etiam eos qui utuntur lucerna, ſi non ſemper utantur, dicens: *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ar-* Luc. 12. 35. *dentes.* Non ad horam exſultemus in lumine. Ad horam exſultat, qui audit verbum in Eccleſia, & gaudet: egreſſus autem obliviſcitur quod audivit, & B negligit. Iſte eſt qui ſine lucerna in domo ſua ambulat; ideoque in tenebris ambulat, qui opera tenebrarum facit, in comeſſationibus & ebrietatibus, in cubilibus & impudicitiis, in contentionibus & æmulationibus, indutus veſtimenta diaboli, non Chriſtum. Hæc fiunt quando verbi lucerna non lucet. Numquam ergo negligamus verbum Domini, ex quo nobis omnium C origo virtutum eſt, univerſorumque operum quidam proceſſus. Si membra corporis noſtri ſine luce operari recte non queunt (nam pedes vacillant ſine lumine, & manus errant) quanto magis ad verbi lumen dirigenda ſunt animæ noſtræ veſtigia, atque mentis inceſſus? Sunt & manus animæ quæ bene tangunt (ut tetigit Thomas Do- Joban. 20. 27. minicæ reſurrectionis indicia) ſi verbi præſentis nobis lumen luceat. Hæc D lucerna accenſa ſit in omni verbo, in omni opere. Ad hanc lucernam greſſus noſter forenſis internuſque moveatur.

13. Sed jam progrediamur ad cetera, & fiat pedibus meis lucerna verbum Dei, & ſemitis meis lux. Pedibus lucerna ſatis eſt ad ambulandum, ſemitis non eſt ſatis ad illuminandum: idem Verbum tamen & pedibus lucerna eſt, & ſemitis lux eſt; quia idem E unigenitus Dei Filius & delinquentibus advocatus, & remunerator eſt fortibus, peccatorum remiſſor, præmiorum largitor.

14. Itaque cui lucerna fuerit Verbum Dei, huic quocumque pergit, lucent ſemitæ, ſicut lucebant ſancto David; & ideo quaſi in lumine ambulans dicit: *Juravi, & ſtatui cuſtodire judi-* ℣. 106. *cia juſtitiæ tuæ. Humiliatus ſum uſquequaque.* Vox ambulantis in lumine eſt cum F auctoritate dicere: *Juravi & ſtatui.* Qui enim ſtatuit, non movetur, non metuit ne cadat; quia plus eſt ſtatuere, quam ſtare. Stat igitur David mentis ſtatione fundatus, nec timet ne in his mundi hujus tenebris poſſit errare; ſi enim metueret, non juraret: ſi trepidaret,

* *Naturæ*, id eſt, elementi, ſcilicet maris.

* Poſt vocem *tibi*, ſubintellige ſubſtantivum, *eſt*.

daret, utrum divina poſſet cuſtodire judicia, non eum jurisjurandi ſtatueret ſacramento. Nemo bene jurat, niſi qui poteſt ſcire quod jurat. JURARE igitur, indicium ſcientiæ, teſtimonium conſcientiæ eſt. Et bene jurat, qui ad lucernam verbi pedes ſuos dirigit, qui lucem in ſemitis ſuis cernit. Lux tibi præeat, ſi jurare diſponis, id eſt, cognitio veritatis præcedat; ut vinculum ſacramenti tibi non poſſit nocere. UBI RELIGIO ſanctior, ibi fides veritatis eſt plenior. Denique ideo Dominus, qui venit docere parvulos, a imbuere novos, [a] firmare perfectos, Matt. 5. 34. ait in Evangelio: *Non jurandum omnino;* quia infirmis loquebatur. Denique non ad ſolos apoſtolos loquebatur, ſed ad turbas; voluit enim te non jurare, ne Ibidem 34. 35. & 36. perjures. Et addidit non jurare omnino neque per cælum, neque per terram, neque per Hieroſolymam, neque per caput tuum, per hæc videlicet quæ Pſ. 109. 4. ſubjecta non ſunt tuæ poteſtati. *Juravit Dominus, nec pœnitebit eum.* Juret ergo ille quem ſacramenti ſui pœnitere Ibidem. non poterit. Et quid juravit Dominus? Quia Chriſtus in æternum ſacerdos eſt. Numquid incertum, numquid impoſſibile erat quod juravit Dominus? Numquid poterat eſſe mutabile? Noli ergo uſurpare exemplum ſacramenti, qui implendi ſacramenti non habes poteſtatem.

15. Quid igitur juravit David? *Cuſtodire judicia juſtitiæ Domini.* In nullo videlicet jam perfectum, jam inſtructum divinæ juſtitiæ movebant judicia. Quanti moventur, cum vident juſtum aliquem orbatum liberis, diſpendiiſque frequentibus ad ultimæ egeſtatis deductum neceſſitatem, ut ipſa alimentorum ſubſidia habere non poſſit: fractum ægritudine gravi, & perpetua debilitate vexatum, ut obire nequeat communis officia naturæ? Sed qui firmus eſt, non movetur, & is magis intelligit juſtitiam Dei prædicandam; quia corripit Dominus quem diligit. Numquid non frequentius corripitur filius, quam ſervulus? Injuſta ergo pietas patris, magis quam domini ſeveritas? Aſperioribus exercet pater filium, quam dominus vernaculum. Sed dura patris non æſtimantur impertita flagella; quia vult filium meliorem eſſe, quam ſervulum. * Eruditio ergo plena juſtitiæ eſt.

A 16. Orbatus eſt ſanctus Job liberis ſuis, in quos Dominus poteſtatem diabolo dedit. Numquid iniquus Deus? Abſit: immo juſtus; quia probaturus juſtum ſuum, per hujuſmodi exercitia in quibus ejus eſt [b] probata patientia, b magis dignum qui probaretur, effecit. Quo enim clarius meritum coronati, hoc uberior juſtitia coronantis. Nudatus eſt facultatibus cum dives eſſet, B & hæc Deo ſubiit permittente diſpendia. Non erant pecuniæ jam damna, ſed vitæ; cum deeſſet alimonia, ademtis omnibus. Quis accuſet juſtitiam Dei; cum Job ſi non omnem amiſiſſet pecuniam, non tantam inveniſſet gratiam? Athletam ſuum nudum ungere voluit Deus [c] oleo pœnitentiæ; ut & c ſubeundo faceret certamini fortiorem, & emerendo præmio digniorem. Per- C fuſus totum corpus vulnere gravi, ſedebat in ſtercore, radens ſaniem ſævis ulcerum vibicibus defluentem: & hoc permiſſu Domini diabolus intulerat juſto viro. Videretur viciſſe ſibi diabolus, niſi accepta, quam popoſcerat, poteſtate eſſet etiam ipſe ſuperatus. Quid igitur fuit illa tentatio, quid inopia facultatum, deſtitutio filiorum, tolerantia vulnerum, niſi exercitium D fidei, inſigne patientiæ, eruditio glorioſa virtutis, confeſſio plena victoriæ, ut qui ante contradicentem habebat diabolum, poſtea non haberet? NEMO ERGO dura putet eſſe quæ juſta ſunt. Non videbantur dura ei, qui poterat dicere: *Nudus natus ſum, nudus exibo:* Job 1. 21. *Dominus dedit, Dominus abſtulit .... ſit nomen Domini benedictum.* BENEDICIT enim Dominum juſtus cum laborat, E peccator cum [d] luxuriat. Non ergo d ex infirmitate noſtra vis æſtimanda juſtitiæ eſt.

17. Quid durum putamus eſſe quidquid per imbecillitatem animi ferre non poſſumus? Tolle perſecutiones, & martyres deſunt. Sed & perſecutores Deus, id eſt, poteſtates ſæculi eſt paſſus adſurgere; ne deeſſent qui vincerent Chriſto. Quis tunc non dixit infirmus: F Domine cur dediſti plebem tuam in poteſtatem perſequentium? Sed quis hodie neget beatiores illos eſſe qui paſſi ſunt, quam illos quos nulla vexarunt ſupplicia perſecutorum?

18. Juſtus ergo optat probari, tentari non timet; qui enim ſtatuit cuſtodire judicia Dei, non timet tentationes.

a Mſſ. novem, *firmare imperfectos*. Reliqui, & cunctæ edit. *firmare perfectos*. Quid ſi legendum, *firmare imperfectos?*

* *Eruditio* hic idem ſonat, ac verberum caſtigatio.

b Mſſ. non pauci, ac veteres edit. *probata ſapientia*. Melius tamen alii mſſ. ac Rom. edit. *probata patientia*.

c Rom. edit. *oleo patientiæ*. Sed aliæ, ac mſſ. omnes refragantur.

d Cod. Nav. alter, *luxuriat* (hoc eſt, abundat) *Nonne ergo ex infirmitate noſtra viſa ſunt dura mandata juſtitiæ.*

nes. Ubi ſtatuit, niſi in corde? Illic enim radicati & fundati eſſe debemus, non fluitantes, neque mobiles nmni vento doctrinæ. Intus ergo ſtatuamus in corde nnſtrn, in pectore, in animo; Prov. 12. 5. ut nobis fiat illud propheticum: *Cogitationes juſtorum ſemitæ*. In his ſemitis bene ambulat juſtus; ideoque dicit: Pſ. 25. 2. *Proba me, Domine, & tenta me*. Denique hoc quoque loco auctoritati reſpondens ſuæ, qui juraverat, & ſtatuerat cuſto- B dire judicia juſtitiæ Domini, probari ſe voluiſſe dicit, qui humilitatem ſubeundam credidit eſſe pro Chriſto.

℣. 107. 19. Ideoque ait: *Humiliatus ſum nimis*. Nnn ſolum humiliatum, ſed etiam nimis humiliatum ſe eſſe gaudet. Beatus qui glnriatur humilitate magis, quam poteſtate. POTESTAS decipit, humilitas nnn deſtituit. Bona humilitas, quæ etiam in Chriſtn laudem vir- C tutis invenit. Hanc in illo plus veneror, quam creationem; quia creati ad laborem ſumus, redemti ad quietem. Denique ipſe advocans populos ad miſericordiam ſuam, de humilitate pro- Eſai. 65. 1. pria glnriatur, dicens: *Palam factus ſum non quærentibus me: apparui iis qui me non* Eſai. 50. 6. *interrgabant*. Et alibi: *Scapulas meas dedi in flagella, maxillas meas in palmas: faciem autem meam non averti a confuſione ſputorum*. D Recte ergo David humiliare ſe voluit; ut tribulationum Chriſti in ſe ipſo, quod deeſſet, impleret.

20. Poteſt & ipſe hoc ex ſua perſona per ns David locutus dixiſſe: *Humiliatus ſum nimis*, qui dixit in E- Matth. 11. 28. & 29. vangelin: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Tollite jugum meum ſuper vos, & diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris*. Diſcamus E ergo ab eo, qui docere nns vnluit quod proficeret ad ſalutem, & nobis dicit: *Diſcite a me*. Non eſt mediocre quod dicit, *Diſcite*: & addidit, *A me diſcite*. Nnn facile poteſt quiſquam humilita- a tem [a] docere inflatus: quamvis ſit humana præditus ſapientia; mens tamen inflatur, quam ſuperbia carnis extollit. Et qui paupertate contentus eſt, nnn eſt cnntentus injuria: & qui poteſt F ferre verberum pœnas, exagitatur verborum contumeliis: & qui poteſt adminiſtrationes contemnere, dnlet ſibi aliquem honnrificentia eſſe prælatum. GRANDE eſt in omnibus humilitatis tenere menſuras. Superbia hominem prima dejecit. Dum plus volumus, etiam quod minus eſt ſnlemus amittere. Bona humilitas, quæ nihil ap- A petendn, totum quod contemnit, adipiſcitur. Ipſe dnminus Jeſus ſe humiliavit; ut nos elevaret: & humiliavit ſe uſque ad crucem, *Propter quod exaltavit*, Philip. 2. 9. & 10. inquit, *illum*, *Deus*.... *ut in nomine ejus omne genu flectatur*. Quanta fecit Dominus audeo dicere, & non flexi ei genu? Sed flexi ei poſtquam ſe humiliavit. Sic enim, hoc eſt, per humilitatem, per crucem ſibi Eccleſiam congregavit.

B 21. David rex erat, incerta & oc- Pſ. 50. 8. culta ſapientiæ ſibi patefacta teſtatur: ſed ideo ſe magis humiliabat. At vero Ezechias cecidit ab altitudine cordis ſui. Ille laudabilis rex, ille qui de obſidione, de ægritudine beneficiis Domini & mirabilibus liberatur, cecidit per ſuperbiam, & gratiam meriti ſuperioris imminuit. Quid fuiſſet Joſeph, ſi humilis non fuiſſet? Scivit C ſibi obfuiſſe, quod prælatus erat fratribus: etiam pius amor miſeriam prælatinnis invenerat. Prælatio armavit fratres, humilitas conciliavit extraneos: prælatin concitavit germanos, humilitas regem ſubditum fecit; ut vere quaſi ex perſona Jnſeph dictum putemus, quod hic ipſe ſupra dixit: *Humiliatus* Pſ. 114. 6. *ſum, & ſalvum me fecit*; quamquam ſi conſideremus quæ iſte tnleravit, ex D perſona ſua eum dixiſſe reperiemus.

22. Gnlia ſuperatn, occurrerant juvenculæ pſallentes: *Saul in millibus*, 1. Reg. 18. 7. *David in decem millibus*: commotum eſt fel regis, & quærebat eum occidere: & humiliavit ſe David ante Jonathan filium regis, & convertit ejus affectum; ut quem ſucceſſorem patrii regni potuerat habere ſuſpectum, eumdem adverſum ſtudia paterna ſervaret, dicens patri: *Quid peccas in ſanguinem innocentis?* 1. Reg. 19. 5. E & id vocem extorqueret invito, quod non mereretur occidi David. Recte ergn ait: *Humiliatus ſum, & ſalvum me* Pſ. 114. 7. *fecit*. Et iterum cum ad eum propheta veniſſet, & indignationem Domini in cauſa Bethſabee mulieris denuntiaſſet, humiliavit ſe, & ait: *Peccavi Domino*. Et dixit Nathan ad eum: *Quoniam pœ-* 2. Reg. 12. 13. *nituit te, abſtulit Dominus peccatum tuum: non morte morieris*. Bona igitur humilitas. Denique humiliatus eſt, & ſalvus F factus eſt. Et alin loco, cum propter numeratum populum Dominus eſſet offenſus, & miſiſſet prophetam Gad, qui regi David diceret: *Elige tibi quid velis fieri, triennio famem ſuper terram*, 2. Reg. 24. 13. *aut tribus menſibus fugere te a facie inimicorum tuorum perſequentium te, aut fieri triduo mortem in terra*. Reſpondit David: *Anguſtiæ ſunt mihi hæc tria: ſed ma-* Ibidem 14

gis

a Ita edit. cum paucis mſſ. Alii autem partim, *humilitatem docere: inflat quamvis humana ſapientia, mens carnis extollit* &c. partim, *humilitatem docere inflatus; quamvis humana mens ſapientia carnis extollatur*. Vel etiam, *humana ſapientia mens carnis extollitur*.

gis incidam in manum Domini, quoniam magna eſt miſericordia illius valde, quam in manus hominum incidam. Et cum dediſſet Dominus mortem in Iſrael a mane uſque ad horam prandil, ſeptuaginta millibus hominum mortuis, reſpexit David ad Dominum, & cum vidiſſet Angelum ſerientem populum, dixit:
Ibidem 17. *Ecce ego peccavi, & ego paſtor male feci: & iſti in hoc grege quid fecerunt? Fiat manus tua in me, & in domum patris mei.* Et propitius factus eſt Dominus, cum ſacrificium reconciliationis Domino eſſet oblatum. Bona ergo humilitas, quæ regem plebemque ſervavit. Itaque,
Sup. ℣. 71. reconciliato Domino, ait David: *Bonum mihi eſt, quod humiliatus ſum.*

23. Bona ergo humilitas, præſertim ſi adjungatur ei devotio voluntaria. Ideoque ſe vivificari ſecundum verbum petit; ut ſecundum verbum vivat, & omnia cum ratione faciat, non ſecundum carnis voluntatem. Unde * myſticum illud etiam moraliter accipi poteſt:
Johan. 1. 1. 2. & 3. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Et tu imitator eſto Dei. Quomodo imitator? Numquid cælum potes facere, aut terram, aut mare? Non utique: ſed ut omnia per verbum facias, nihil ſine verbo: omnia cum ratione, nihil ſine ratione; quia non es irrationabilis, o homo, ſed rationabilis.

℣. 108. 24. Sequitur verſus quartus: *Voluntaria oris mei comproba, Domine, & judicia tua doce me.* Qui ſe humiliat, vivificatur ſecundum promiſſum Domini: qui vivificatur ſpiritu Dei, voluntarius eſt miniſter; plurimum enim refert utrum ex voluntate quid facias, an ex neceſſitate, quod placeat Deo. Denique voluntarius miniſter habet præmium, coactus diſpenſat obſequium, ſicut Apoſtolo docente cognovimus. Scripſit
1. Cor. 9. 16. & 17. enim: *Væ enim mihi eſt ſi non evangelizavero! Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: ſi autem invitus, diſpenſatio mihi credita eſt.* Vide voluntarium exſecutorem cæleſtis arbitrii. Liber erat ex omnibus, [a] & omnium ſervus eſt factus, voluntate utique, non neceſſi-

A tate; ut plurimos lucraretur. Iis quoque qui Legis vinculo tenerentur quaſi ſub Lege eſſet, ſe exhibuit, cum ſub Lege non eſſet; ut eos ſervaret qui ſub Lege vivebant. Infirmis infirmus factus eſt; ut infirmos adſumtione infirmitatis propriæ ſuſtineret. Omnibus omnia factus eſt, non * legitima neceſſitate, ſed voluntatis obſequio. Aperuit mihi hujus altitudinem con-
B ſilii in epiſtola ad Philemonem ſcripta; quia quod ipſe eſſet, alium eſſe vellet; ut voluntate potius quam neceſſitate detuliſſe Domino videretur. Itaque pro Oneſimo interveniens ſic ait: *Tu autem illum ut mea viſcera ſuſcipe, quem ego volueram mecum detinere; ut pro te mihi miniſtraret in vinculis Evangelii: ſed ſine conſilio tuo nihil facere volui; ne velut*
C *ex neceſſitate bonum tuum eſſet, ſed voluntarium.* Quam ſedulus ſuaſor, qui cum eſſet vas electionis divinæ, conſortium conſilil non dedignabatur alieni; ne alterum fructu voluntatis propriæ defraudaret. Recte ergo David ait quaſi propheta: *Voluntaria oris mei comproba, Domine*, oris ſui offerens Domino ſacrificium voluntarium; eo quod ut apis illa prophetica bonos flores colligere
D ore conſueverit, favos ore fingere, mella ore componere, & ex herbis ſuavibus [b] ore filios legere: quæ *cum ſit*, inquit, *robore infirma, ſapientiæ prædicatione ſubſtantia ſua producit ætatem.* Quod ſit iſtud voluntarium oris ſacrificium, recognoſce: *Immola*, inquit, *Deo ſacrificium laudis.*

(Ibidem 19. 20. 21. & 22. — Ibidem 12. 13. & 14. — Prov. 6. 8. — Pſ. 49. 14.)

25. Exſpectat Dominus voluntarios miniſtros. Denique in libro Eſaiæ di-
Eſai. 6. 8. cit Dominus: *Quem mittam?* Utique
E ſervulo ſuo poterat imperare, quem dignum qui mitteretur, invenerat: ſed maluit eum ſpontaneæ oblationis non fraudare mercede, qui ut ipſe ſe offerret, præſtolatus eſt. Et quamvis ejus ſciret affectum, exſpectavit tamen vocem; ut cumularet gratiam. Unde ſe
Ibidem. offerens Eſaias ait: *Ecce ego, mitte me:* & ſic poſtea miſſus eſt ad populum.
Rom. 10. 20. Ideo de eo dictum eſt: *Quia Eſaias audet, & dicit.* Etenim quaſi voluntarium
F organum uberiore ſpiritus ſui gratia Chriſtus implevit.

26. Nec

* *Myſticum*, hoc loco neutiquam opponitur litterali; quandoquidem ubique litteralem hujuſce textus Evangelici ſenſum conſtantiſſime proponat Ambroſius: atque adeo interpunctionem ab Alexandrinis & Ægyptiis nec non & a Photino eo inductam, ne vel minima hæreſi arrianæ daretur occaſio, rejiciendam contendit, ut videre eſt Enar. in Pſal. 36. num. 35. & Comm. in cap. 1. Lucæ. Hic ergo teſtimonium illud ideo *myſticum* dicitur, quia rem minime corpoream, ſed a ſenſibus, immo ab ipſo humano intellectu remotiſſimam exponat, æternam ſcilicet Verbi divini generationem. Moralitas autem in eo eſt, quod λόγος græci codicis latine verbum & rationem ſignificet. Porro cum ex memoratis verbis morali ſenſu haudquaquam excludi litteralem nobiſcum confiteri cogantur novi hæretici, quamobrem etiam non confitebuntur, ſicubi ſacram illud effatum: *Hoc eſt corpus meum*, a Patribus myſtice ac ſpiritaliter expoſitum videant; unde tamen naturalem & litteralem interpretationem non excludendam.

a Mſſ. quinque: *Et in omnibus ſervus eſt factus.*

* *Legitima neceſſitas* eſt ea, quam lex imponit.

b Ita mſſ. ſex. Reliqui vero & ant. edit. *ore flores legere*. Rom. *ore natos legere*. Scilicet quia adverterant editores Ambr. alludere ad Virgilianum illud e lib. 4. Georg.

Verum ipſæ e foliis natos, & ſuavibus herbis
Ore legunt.

Vide hac ipſa de re lib. 5. Hexaem. cap. 21. num. 67.

26. Nec otioſe hoc poſitum puto; A quia volunraria oris ſui placere deſiderat Domino. Multi propheræ, ſed in omnibus oris voluntaria placent. Ex-
Hier. 1. 6. & 9. cuſabar Hieremias, dicens: *Quis es dominator Domine? Ecce neſcio loqui, quia juvenior ſum ego. Et dixit ei Dominus: Noli dicere, quia juvenior ſum ego; quia ad omnes ad quoſcumque miſero te, abibis: & ſecundum omnia quæcumque mandavero tibi, loqueris.* Verecunde propheta æta- B tem corporis prætendebat; ne exſequendis cæleſtibus imperatis impar eſſe adoleſcentia deprehenderetur. Sed Deus ut qui morum magis quam annorum judicaret ærarem conſiderandam, & in juvenili corpore maturitatem robuſtæ ſapienriæ in ſuo ſervulo præviderer, ait: *Noli dicere, juvenior ſum ego*, hoc eſt, prohibuit eum juvenilis ætatis contemplatione vires ſuas perpendere, cui fi- C des caniciem ſapientiæ miniſtrarer. Er iterum in poſterioribus cum dixiſſet
Hier. 20. 7. & 9. idem propheta: *Seduxiſti me, Domine, & ſeductus ſum . . . Et dixi: Non nominabo nomen ejus, & non loquar in nomine ejus ultra;* addidit: *Et factus eſt in corde meo, ut ignis ardens, flammans in oſſibus meis: & diſſolutus ſum undique, & ferre non poſſum.* Advertimus igitur quod iis etiam qui aut excuſandum officium D ſuum, aut certa aliqua cauſa negandum putaverint, Dominus tamen noſter aut rarione perſuadeat, aut cupiditate propheticæ revelationis inſpiret; ur ad ſubeundum officium volunrate concurrant, non neceſſitare conſcendant; quo merces ad eos integræ devotionis poſſit plenior pervenire. Pro-
Joban. 11. 50. phetavit & Caiphas, *Quia expedit unum hominem mori pro populo:* ſed hoc voluntarium oris miniſterium non erat; quia E loquebatur invitus. Denique quid dicerer, neſciebat.

27. Quæ ergo voluntaria oris ſui
Pſ. 83. 11. Domino David placere deſiderat? *Elegi*
Pſ. 84. 0. *abjectus eſſe in domo Domini, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Audiam*
Pſ. 77. 2. *quid loquatur in me dominus Deus. Aperiam in parabolis os meum, loquar propoſitiones ab initio ſæculi. Paravi lucernam*
Pſ. 131. 17. *Chriſto meo.* Corpus ſuum quod erat F ante limoſum, & cœno hereditariæ
a colluvionis obſtructum, [a] ut oleum ſpiritale recipere non poſſet, Chriſto paravit, ut luceat. Chriſto lucer, cujus opera in Chriſti lucent lumine. Chriſto lucebat Petrus, cum diceret: *In nomine Jeſu Chriſti Nazareni ſurge, & ambula.* Act. 3. 6.
Chriſto lucebat ille qui dicebat: *Sanet te dominus Jeſus.* Act. 9. 34.
Chriſto lucebat martyrum lucerna, qui pro Chriſto ſubiere martyrium. Chriſto lucebat David, qui poterar dicere: *Cor meum,* Pſ. 83. 3.
& caro mea exſultaverunt in Deum vivum. Chriſto paraverat mentem, cum de eo, a quo frequenter ad mortem fuerat appetitus, diceret: *Non mihi contin-* 1. Reg. 24. 7.
gat a Domino, ſi fecero hoc verbum, domino meo, chriſto Domini injicere manum meam. Cum majorem haberet cauſam tuendæ ſalutis ſuæ, ut occiderer perſequentem; etiam alios qui ſuadebant inimico non eſſe parcendum, quem Dominus juxta promiſſum ſuum, in manus ipſius tradidiſſet, ab ejus necandi cupidirate revocabat. Chriſto lucebat Propheta, cum de eo qui patris domum rurpi maculaverat inceſtu, qui patris ſalutem parricidalibus præliis appetebat, pius tamen pater diceret ad prælium profecturis: *Parcite filio meo Abeſſalon.* 2. Reg. 18. 5.
Tacebat improbitatis ſcelus: pietatis autem gradum, & nomen neceſſitudinis prætereba; ut pugnaturi non adverſarium regis, ſed filium cogitantes, dolorem læſæ pietatis inhiberent. Et poſt mortem ejus operuit faciem ſuam, & voce magna clamabat, dicens: *Filius* Ibidem 33.
meus Abeſſalon, filius meus. Hanc vocem parricida non meruit: ſed Chriſti prophetabat gratiam. Didicerat Propheta de Chriſto bonus eſſe pater, qui bono filio ſerviebat.

28. Denique ideo dicebat: *Et judicia tua doce me;* quia judicia Dei ſicut abyſſus multa, & inſcrutabilia, ut Apo- Rom. 11. 33.
ſtolus dicit. Ideo non poterat ea, niſi Chriſto docente, cognoſcere; quia unus Matt. 23. 8.
magiſter omnium Chriſtus eſt. Hæc autem Chriſti judicia ſunt; ut iis qui nobis inſidiati fuerint, noverimus non vicem injuriæ rependendam, ſed pro injuria magis deferendam gratiam. Denique maledicentibus non remaledixit, percutientes non repercuſſit: ſed magis etiam crucifixus pro perſequentibus ſe piæ interceſſionis apud Patrem auxilium deferebat dicens: *Pater dimitte il-* Luc. 23. 34.
lis; non enim ſciunt quid faciunt. Hæc igitur [b] quiſquis fecerit legis judicia, b
remuneratione donatur a Chriſto.

29. Sed quis judicia Dei [c] doceri c
poteſt, niſi qui animam ſuam ſemper intenderit ad Dominum? Qui poteſt dicere: *Anima mea in manibus tuis ſemper,* ℣. 109.

a Edit. *ut oleum ſpiritale recipere poſſet*. Mſſ. . . . *non poſſet*. Melius; ſi quidem hoc loci ante *ut*, ſubintelligendum eſt, *ita*: quæ dicendi forma bonis auctoribus eſt familiaris

b Omnes edit. *quiſquis ſpiritaliter intellexerit, & fecerit*. Omnes mſſ. ut in textu. Sed a multis etiam abſunt ſequentes duæ voces, *legis judicia*.

c Omnes edit. cum mſſ. aliquot, *docere poteſt*; alii mſſ. melioris notæ, *doceri poteſt*. Optime, hoc enim aptius cohæret cum ſuperioribus, *ideo non poterat ea, niſi Chriſto docente, cognoſcere* &c.

& legem tuam non ſum oblitus. Aliqui habent: *Anima mea* in manibus meis ſemper*, hoc eſt, in actibus meis, hoc eſt, in nperibus meis. Quamvis in periculis poſitus dicit juſtus ad Dominum: Propter te quotidie morior, quotidie periclitor: periclitor ab inſidiatore, periclitor ab obtrectatore, periclitor ab iis quos arguo, quns revinco, periclitor prn veritate atque juſtitia: ego tamen nec periculis territus, tuæ legis oblitus ſum; propterea, *in manibus meis anima mea*. Sed quia plerique habent: *Anima mea in manibus tuis ſemper*; hoc latius explanandum arbitror.

30. Scit Prnpheta, ſcit ubi animæ ſuæ præſidium locet, unde opem ſperet: in manibus Dei conſtituere vult
Prov. 21. 1. animam ſuam; quia cor regis in manu Dei eſt. Quicumque proprium corpus ſubegerit, nec ejus paſſinnibus turbari animam ſuam rector ſui cnngrua vivacitate permiſerit, is bene regia quadam poteſtate ſe cohibens rex dicitur; quod regere ſe nnverit, & arbiter ſui juris ſit: non captivus trahatur in culpam, nec præceps feratur in vitium. Hujus anima non perit in æternum, nec quiſquam rapit eam de manu Patris omnipotentis aut Filii. MANUS ENIM Dei quæ ſolidavit cælum, quos tenuerit, non amittit.

31. Quæ ſint igitur iſtæ manus,
Cant. 2. 6. conſideremus. In Canticis habes: *Læva ejus ſub capite meo, & dextera ejus complectetur me*. Hæc loquitur Sponſa de Chriſto, anima de Verbo Dei. Chriſtus autem idem eſt Verbum Dei, atque ſapientia: beata ergo anima, quam complectitur ſapientia. Magna eſt ſapientiæ manus, magna dextera totam complectitur animam, tota enim munita eſt, quæ deſponſata Dei Verbo eſt; plenitudo enim ſapientiæ, timere Deum. Quæ ergn Deum timet anima, pleno ſe munit ipſa præſidio: mittit ſapientia lævam ſuam ſub collum ejus, dexteram autem in complexum ejus. Utrumque quidem brachium ejus ad utilia extenditur; habent tamen proprietates ſuas ſingulæ manus. Sapientia in dextera, & longitudn vitæ eſt: in ſiniſtra autem divitiæ & gloria. Bonis utique manus utraque dotata eſt dotibus: in eo tamen habent varietatem ſui muneris, quod & præſentia & futura tempora comprehendunt; ut læva præſentium remuneratrix, dextera futurorum ſit.

32. Pnſſumus hoc etiam de prophetia ſancti patriarchæ Iſrael cognoſcere.

A Nam cum dexteram ſuam poſuiſſet ſuper Ephræm, ſiniſtram autem ſuper Manaſſen: & convertere eas Joſeph ætatum cnnſideratinne vnluiſſet; ut dexteram patris ſuper caput Manaſſe ſenioris filii collocaret: nnluit & dixit: *Scio*, Gen. 48. 19.
fili; & hic erit in populum, & hic exaltabitur: ſed frater junior major illo erit. In quo major? In eo utique quia benedictione prælatus eſt, dicentibus poſteris:
B *Faciat vobis Deus ſicut Ephræm & Manaſſen*: Ibidem 20.
vel quia ſemen ejus multitudo gentium ſit, quæ in hoc ſæculo laborem elegit, credens in dominum Jeſum; nt conſolationem habeat futurorum. Manaſſes autem ſemen eſt populus oblivionis, qui proprium oblitus auctorem, exaltatus ad tempus in hoc ſæculo eſt, daturus in reliquum pœnas graves; quia Deum ſuum & Dominum denegavit.

C 33. Hoc ideo diximus, ut probaremus ea eſſe potinra, quæ futura ſunt. Denique læva ſapientiæ ſub capite Sponſæ eſt: dexera autem ſuperior, qua totam complectitur Sponſam. Itaque illa quaſi fulcrum eſt quietis præſentis, quo anima innixa requieſcit. Habet ubi reclinet caput ſuum; quia læva ſapientiæ ſunt divitiæ & gloria. Ad tempns hæc demulcent, & ex parte
D ſolatio ſunt. Et ideo *Filius hominis non* Matt. 8. 20.
habebat ubi caput ſuum reclinaret; quia cum 2. Cor. 8. 9.
dives eſſet, pauper factus eſt: nec gloriam aliquam iſtius ſæculi requirebat; quia venerat nnn ut in portinne, ſed ut univerſo humano generi ſubveniret dicens: *Mihi iraſcimini, quia totum hominem* Johan. 7. 23.
ſanum feci in ſabbato; hoc eſt, totum, non ut facultatum collatione ditaret, non ut honorum inſignibus, non ut
E gloriæ ſæcularis cumularet augmento; hæc enim non habent beatitudinis & gratiæ plenitudinem: ſed totum hoc eſt; ut longitudinem vitæ complecteretur æternæ. Neque enim communis vitæ ſimilis vita in dextera eſt ſapientiæ: ſed longitudo vitæ eſt; ut qui accipit vitam a ſapientia, non exiguitatem vitæ, ſed perpetuitatem, & æternitatis longitudinem adipiſcatur.

F 34. Bonus amictus æternitas vitæ. Hoc pallium Sponſæ cuſtodes murorum vnluerunt auferre, quo primus homo fuerat exutus: ſed anima Deo devota quæſitum din tenendo, & non dimittendo dilectum, pretioſn caritatis divinæ ſe veſtivit involucro. Beati igitur qui tali pallio veſtiuntur, & amictum hujuſmodi, legis obſervatione meruerunt; quia non ſunt legis obliti: ſed quæ erant legis, operati ſunt.

Nam

* Hieron. epiſt. ad Suniam apud LXX, aliosque omnes interpretes legi reſtatur, *in manibus meis*. Noſtræ tamen edit. eorumdem LXX, immo & cod. ſcripti, quibus adde Hilar. atque Auguſt. nec non antiquiſſima pſalteria manu exarata, cujuſmodi ſunt Germ. Carn. & alia præferunt, *in manibus tuis*.

A Nam qui præter legem agit, legis oblitus eſt. Et ideo hæc anima candida adſcendit e terris; quia fulget amicta veſte ſapientiæ: & dicunt de ea virtutes illæ quæ portas cæli cuſtodiunt: *Quæ eſt quæ adſcendit candida, innitens ſuper fratrem ſuum?* (Cant. 8. 5.) Cum ea quæ poſuit caput ſuum ſuper lævam ſapientiæ, ut aperiret manus pauperi ad ſubveniendum inopi: [a] paratis aut derelictis ſibi, non invaſis atque direptis B divitiis uteretur, quæ gloriæ cupida bonis eam operibus adquiſivit, non inanes ſæcularis jactantiæ dignitates ambivit. Hoc eſt enim caput ſuum, & quoddam ſenſuum principale ſupra manum conſtituere ſapientiæ, Ea, inquam, anima meritis adſcendit albentibus * ex iſto vitæ hujus; ut habent plerique, deſerto, ad illum florentem ſemper locum jucunditatis æternæ: Iſtæ ſunt virtutes quæ & in Eſaiæ li- C bro dicunt: *Quis eſt iſte qui advenit ex Edom, rubor veſtimentorum ex Boſor, ſic precioſus in ſtola?* (Eſai. 63. 1.) Iſtæ, inquam, ſunt quæ mirantur ex iſto confragoſo ſcopuloſoque deſerto aliquam adſcendere animam poſſe ſine magnorum labe vitiorum; & ideo gratulantur repertam, quæ veſtimenta innocentiæ naturalis non polluerit atramento inſipientiæ ſæcularis: ſed magis ſapientiæ ſpiritalis, & gratiæ candore mundarit.

D 35. Dicit ergo ea anima jam ſecura, jam læta: *Poſuerunt peccatores laqueum mihi: & de mandatis tuis non erravi.* (V. 110.) Digna vox relinquentis hoc ſæculum, eo quod retia perſequentium, & inſidiatorum laqueos evaſerit. Vox digna martyribus, quibus multa ſupplicia proponebantur, multa etiam offerebantur præmia; ut a martyrii ſtudio vel terrore pœnarum, & ſævæ mortis horrore, vel præmiorum revocarentur ille- E cebra. Gravis laqueus proſcriptionis, qui ſæpe frangit ſanctos inopiæ deformitate, quos mortis formido non fregerit: laqueus alius incendii, laqueus carceris, diuturnique ſupplicii: grandis laqueus, cum divitiæ promittuntur, cum honores, cum amicitiæ tyrannorum. Qnl ergo hæc evaſerit, & ad martyrium pervenire potuerit, recte dicit: *Poſuerunt peccatores laqueum mihi: ſed a tuorum mandatorum non declinavi ſe-* F *mitis;* cui deſpicienti præſentia, futura quærenti, regnum cæleſte [b] divinitatis tuæ promiſſione reſeratum eſt.

[a] Edit. omnes: *partitis, aut derelictis . . . non inani ſæcularis jactantia ambivit dignitatis.* Mſſ. nonnulli, *partis, ac derelictis . . non inanis jactantiam ſæcularis dignitatis ambivit.* Alii majori numero, & auctoritate, ut in textu.

A 36. Qui ſunt iſti peccatores qui poſuerunt laqueos? Aperuit tibi Apoſtolus auctorem omnium peccatorum, & demonſtravit dicens: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli.* (1. Tim. 6. 9.) Advertis igitur laqueum diaboli eſſe divitias, quem tetendit etiam Salvatori: ſed ille qui nihil habuit quod poſſet princeps iſtius mundi veniens ſuum dicere, laqueorum ejus vincula diſſolvit. Ac ne mediocrem hunc la- B queum putes, hic laqueus Judam apoſtolum ſtrangulavit. Qui miſer, cum eſſet illaqueatus ut proderet Dominum, ubi advertit quantum ſceleris eſſet admiſſum, laqueo ſe ipſe ſuſpendit. Sed & ipſe laqueus diaboli fuit, ut non ageret pœnitentiam, ſed laqueo ſe ſuffocaret. Deus enim etiam in ipſos pius eſt proditores; ut ad pœnitentiam provocentur, atque a flagi- C tioſo propoſito reflectantur, & reſipiſcant a diaboli laqueis, a quo capti tenentur ad ipſius voluntatem. Jam non ærumna eſt incidiſſe, ſed crimen: qui non ſolum ſe dedere capiendos, ſed etiam ad voluntatem diaboli tenentur adſtricti; cum poſſint dicere: *Dirumpamus vincula ipſorum.* (Pſ. 2. 3.) Dedit enim tibi ſcriptura divina ut non ſolum caveas diaboli laqueum: ſed etiam per pœnitentiam ejus vincula dirumpas.

D 37. Quid tibi, homo, cum deliciis ac voluptatibus? Non capit laqueus, niſi ante eſca te ceperit. Dum prædam petis, laqueo ipſe te nectis. Eſca laquei avaritia eſt: eſca diaboli luxuries eſt, quibus nos vult ineſcare, non paſcere. Et ideo clamabat Apoſtolus: *Ne adtaminaveritis, ne guſtaveritis, quæ ſunt omnia ad corruptelam ipſo uſu.* (Coloſſ. 2. 21. & 22.) Noli ergo adtaminare luxuriam, & illa te contaminare non poterit. Noli guſtare E avaritiæ corruptelam, & eris immunis a laqueo. Quid tibi poſtremo cum terris, qui cum Chriſto reſurrexiſti? *Quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt . . . quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram.* (Coloſſ. 3. 1. & 2.) Mortui ſumus terris, vitam noſtram cum Chriſto abſcondimus in Deo noſtro: non jam nos vivimus, ſed Chriſtus vivit in nobis. Quid iterum ad terrena remeamus? *Ecce elongavi fugiens,* dicit ſanctus. (Pſ. 54. 8.) F *Vidi laqueos iniquitatis & contradictionis in civitate.* (Ibidem 10.) Laquei ſunt enim ubi eſt uſura & dolus. Elongavit ille fugiens terrena dedecora; ideo ad cæleſtia pervenit præmia.

* Voces, *ex deſerto*, apud LXX. editionis Romanæ ac Venetæ deſiderantur: ſed reperiuntur in Complutenſi.
[b] Cod. Lat. & Nav. unus, *divina ſatiato promiſſione reſeratum eſt.* Alii aliquot, *divinitatis tuæ promiſſione reſeratum eſt.*

38. Quid, inquam, te reflectis in terram, ſi in Enoch raptus ad cælum es, in Elia levatus es curru, in Paulo raptus es ad paradiſum, converſatus in cælis, in David exauditus; ut pennas columbæ adſumeres, & volares: in Chriſto exaltatus, volucris factus in Spiritu; quando ſicut columba deſcendit, illas tibi alas dedit; ut tu diſceres evolare de terris? Neque vero cunctandum putes quomodo tibi volandum ſit, quibus alarum remigiis. Dixit quidem David: *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam?* Et quaſi dubitaſſe viſus eſt a quo pennas poſſet accipere; licet ſic ſoleat divina gratia declarari, quæ in terris non poteſt inveniri: idem tamen in poſterioribus, quæ ſint iſtæ pennæ, docuit evidenter dicens: *Si dormiatis inter cleros medii, pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi ejus in ſpecie auri.* Etſi dormias, exſurgunt tamen pennæ tuæ. Sunt enim qui vigilant dormientes, ut vigilabat illa quæ dixit: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Etſi nox eſt, vigilat ſpiritus, de quo ſcriptum eſt: *De nocte vigilat ad te ſpiritus meus.* Tunc tibi pandentur alæ ex eloquiis ſpiritalibus, pretioſaque auri prudentia volatus adſurget. Ubi ergo laqueos poteris pertimeſcere, cui remigium præſto ſpiritale eſt? Si ſinceritas animi, ſi puritas mentis adſulgeat, columba es. Ideo tibi dictum eſt: *Eſtote .... ſimplices ſicut columbæ.* Si majora deſunt remigia, vel minora ne ſpernas. Eſto vel paſſer; ut laqueos ſagaci indagine prævideas, & pene captus illecebris peccatorum, tamen aliquando revocatus poſſis dicere: *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium: laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.* De quo quoniam alibi putavimus eſſe tractandum, nunc alio tranſeundum videtur.

Ibidem 7. — Pſ. 67. 14. — Cant. 2. 5. — Eſai. 26. 9. — Matth. 10. 16. — Pſ. 123. 7. — Lib. 3. in Luc. c. 12.

39. Satis eſt tibi ut avem te eſſe noveris, adſumtum in naturam volandi, dicente Domino per Prophetam: [a] *Liberate vos ex laqueo venatorum, & a verbo conturbationis;* non enim injuſte tenduntur retia avibus. Avis es, o homo, qui ſicut avis in quamdam aquilæ renovatus es juventutem. [b] Et ideo non injuſte tenduntur retia avibus. Quid enim te in terram dejicis, qui jam cælum petebas? Non enim injuſte renovato tenduntur retia; quia jam Chriſti eſſe cœpiſti, venantium eſſe deſiſti. Adtende laqueos venatorum. Ante quaſi prædam ſuam diabolus ſuo jure capiebat: nunc Dominicæ crucis mercem cur alienus incurſat? Potes tamen etiam hos laqueos evitare, ne dicas: venantes ceperunt me ſicut paſſerem; ſi laqueum cordis evadas, quem miſit diabolus in cor Judæ, & ita eum in facinus proditionis armavit. Avertat a nobis Deus hos laqueos, quos ſuper peccatores pluit. Et ideo dicit Propheta: Dabis illis, Domine, laqueum cordis eorum, [c] quem paraſti eis. Nobis autem da, Domine, auxilium; ut poſt te ſequamur, tuis alligati vinculis. Nulla enim vehementiora, nulla ſunt gratiora, quam vincula caritatis. Qui tibi ligatus eſt, ſolutus eſt mundo.

Pſ. 90. 3. — Pſ. 34. 8.

40. *Hereditavi teſtimonia tua in æternum; quoniam exſultatio cordis mei ſunt.* Etiam iſta vox martyrum eſt, dicentium quod hereditatem acceperint cæleſtium teſtimoniorum. Dicit ergo Propheta: Heres ſum mandatorum tuorum, ſucceſſionem tuam fidei pietatiſque jure quæſivi. Non poteſt dicere iſtud, niſi qui mandata cuſtodit, cælo & terra teſtibus, adquiſita. Dixit enim Dominus: *Audi cælum, & auribus percipe, terra.* Teſtatur elementa Dominus ad redarguendos eos, qui noluerint præcepta divina ſervare; ut refugia omnia excuſationis obſepiat. Teſtatur & homines, dicens: *Eſtote mihi teſtes, & ego teſtis, dicit Dominus.* Mandata ergo Domini plena ſunt teſtimoniis, & ipſa ſunt teſtimonia, quorum ſatis idoneus teſtis eſt, qui non mentitur Deus, apud quem & conſcientia tua teſtis eſt, cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus, ſatis fidelis etiam in infido pectore; quoniam arbitrum omnium quæcumque commiſſa ſunt, latere non poſſunt. Nam ſi in judicio terreſtri etiam is qui ad mentiendum venerit ſubornatus, tamen ſi teſtimonio fuerit convictus alterius, ſolet prodere veritatem; quanto magis in judicio cæleſti apud dominum Jeſum neceſſe habet quæ vera ſunt confiteri, quem novit ſcire quod factum eſt?

℣. 111. — Eſai. 1. 2. — Eſai. 43. 10.

41. Et bene ait: *Hereditate quæſivi teſtimonia tua;* quoniam ſicut ante heredes fuimus peccatoris: Ita nunc heredes ſumus Chriſti. Illa fuit criminum, hæc

a Ita omnes mſſ. atque edit. vet. cum ant. edit. B. Hilarii. Edit. autem Rom. ex ſacrorum codicum, aliorumque Patrum auctoritate, *liberabit te ex laqueo venatorum.*

b *Et ideo non injuſte tenduntur retia avibus*, deſunt in ſuperioribus edit. At in mſſ. reperiuntur. Iterum omnes edit. cum multo majori parte mſſ. *venantium eſſe deſiſti*; ubi cod. Gem. Fiſc. Ebrulph. habent, *venantium eſſe deſiſte*. Poſtremo ubi cunctæ edit. ac mſſ. quatuor, *Ante te laqueo venator, ante quaſi prædam*, ibi quatuor legunt. *Habes qui te liberet de laqueo. Venator ante quaſi prædam.* Reliqui omnes lectionem noſtram conſtituunt.

c Rom. edit. ſola, *quem paraverunt nobis.*

hæc eſt virtutis hereditas: illa nos obligavit, hæc ſolvit : [a] iiia obæratos fœnore delictorum adjudicavit inimico, hæc redemtos titulo Dominicæ paſſionis Chriſto adquiſivit. Mala Evæ ſucceſſio [b] totum hominem devorabat : præclara Chriſti hereditas totum hominem liberavit. Non ad unum quidem, non ad paucos : ſed ad omoes Teſtamentum ſuum ſcripſit Jeſus. Omnes ſcripti heredes ſumus non pro portione, ſed pro univerſitate. Teſtamentum commune eſt, & jus omnium, hereditas univerſorum, & ſoliditas ſingulorum. Novum Teſtamentum ſioguli adeunt, & omnes poſſident : nec minuitur heredi, quidquid a coheredibus vindicatur. Manet emolumentum integrum, & eo magis ſingulis creſcit, quo pluribus fuerit adquiſitum. Alia conditio eſt hereditatis humanæ. Si diviſa fuerint emolumenta, minuuntur: & heredis eſt damnum deſcriptio coheredis. Indiviſum regnum Cbriſti eſt, indiviſa hereditas. Quomodo fieri poterat, ut diviſa eſſet hereditas; cum hereditatis fructus ſit indiviſus, quod eſt regnum cælorum? Aurum, argentum, prædium ab homine pluribus derelictum diſtribuitur ac ſecatur: ſolida ad ſingulos Chriſti dona perveniunt : omnes habent, & nemo fraudatur.

42. Audiamus igitur commoda hereditaria. Remiſſio peccatorum hereditas Cbriſti eſt. Certe ſolida per ſingulos, & in commune eſt lucrativa; quibuſcumque enim collata fuerit, nulli decedit, accedit omnibus. Corpori adquiritur, qoidquid unicuique relaxatur. Nam ſi Angeli ſuper uno peccatore pœnitentiam agente lætantur; quia lucrum ſuum putant bominis redemtionem: quanto magis lucrum eſt generis, quod eſt lucrum naturæ? Hereditaa Cbriſti eſt reſurrectio. Hanc quiſquam damnum ſuum dixerit, quæ in uno communis gratiæ nomen invenit? Chriſtus enim ſurgens, omnibus reſurrexit; quoniam per hominem reſurrectio mortuorum. Quomodo igitur poteſt ſingulorum eſſe diſpendium, quæ eſt totius corporis & humani generis reformatio? Recitetur itaque Teſtamentum, & inſtitutiones ejus conſideremus. *Teſtis autem nobis & Spiritus ſanctus. Cum enim* [c] *dixerit: Hoc autem teſtamentum quod teſtabor ad illos, dicit Dominus. Dabo leges meas in cordibus eorum, & in ſenſibus eorum ſcribam eas, & peccati & injuſtitiæ eorum non memorabor.* (Hebr. 10. 15. & ſeq.) O vere teſtator æternus, qui noſtris cordibus leges affigit ſuas, & ſcribit in ſenſibus; ut nihil aiiud cogitare, niſi divina præcepta poſſimus, nihil aiiud ſentire, niſi Dei oracula debeamus. Dedit gratiam, reformavit naturam, ſibique qui obliviſci nihil ſolet, memoriam meorum abſtulit peccatorum, [d] mihi dedit præceptorum ſuorum.

43. Noli ergo tollere de corde tuo legem Dei, & affigere legem peccati. Noli ſcribere in ſenſibua tuis diaboli illecebras, & Dei delere mandata. *Ecce ego*, inquit, *pinxi muros tuos, dicit Dominus ad Hieruſalem;* (Eſai. 49. 46.) hoc eſt, ad animam ſtudioſam tranquillitatis & pacis, quam fecit ad imaginem ſuam. Noli, inquam, auferre imaginem cæleſtem, & imagioem mortis imponere. Recuſaſti hereditatem ſæculi : ſerva Chriſti teſtimonia; quooiam in his exſultatio atque lætitia eſt, quandoquidem omnis fletus delebitur, & mors non erit amplius, neque luctus, neque fletus, neque clamor. Paſſio Chriſti imago fuit regoi cæleſtis. Nemo audivit in plateis vocem ejus; quia illo ſilentio paſſionis ſuæ clamorem omnem in poſterum impiæ vocis abolebat. Nolebat fleri, qui dicebat ad filias Hieruſalem: *Filiæ Hieruſalem nolite me flere, ſed vos ipſas flete.* (Luc. 23. 28.) Ablaturus enim omnes lacrymas ſuæ beneficio crucis, in paſſiooe propria futuræ inſtar beatitudinis exhibebat; ut nemo fleret, niſi qui Chriſti beneficia noo teneret.

44. Merito ergo vir Evangelicus dicit : *Hereditate quæſivi teſtimonia tua in æternum; quoniam exſultatio cordis mei ſunt.* Quis oon exſultet, qui cælum & terram hereditate quæſivit (quæ duo elementa conteſtatus eſt etiam Deus, cum legem daret) quia quæſivit Deum, de quo dicit Sanctus : *Portio mea Dominus*; quæſivit dominum Jeſum, quæſivit Spiritum ſanctum; & poſt illa quæſivit Angelos, & cum illis, vivit non hodie tantum & cras, ſed in æternum : nec ullis pro nomine Domini contriſtatur injuriis? Denique gaudebant apoſtoli cum verberarentur, cum in carcerem truderentur.

45. Ex-

a Mſſ. Navar. unus. Colb. Gem. & Aud. *illa obærrhavit fœnore delictorum* &c.

b Rom. edit. ſola, *totum hominem devoravit*.

c Poſt verbum *dixerit*, ſubjungunt omnes edit. *Teſtis ſum teſtamentorum meorum, quæ teſtificatus ſum in vobis, tunc teſtimonium perhibebit quod teſtatus ſit dicens: Hoc autem* &c. Sed illa neque in mſſ. ullis Ambr. aut Scripturæ edit. reperimus, neque omnino alia eſſe judicamus, quam inepti cujuſdam nugatoris gloſſemata.

d Edit. Rom. ſola, *mihique dedit legem præceptorum ſuorum*. Sed vocem, *legem*, neque in mſſ. aliis, neque in vet. edit. invenias. Hic ergo ſubintellige *memoriam*, quæ in ſuperiore membro exprimitur. Iterum mſſ. omnes, & edit. ant. *futuræ inſtar beatitudinis exhibebat*. Rom. edit. ſola . . . *lætitiam exhibebat*. In caſſum; quandoquidem ſenſus in priori lectione ſatis conſtat, cum vox *inſtar* exemplum, ſive imaginem ſignificet.

45. Exſultans igitur in teſtimoniis Domini jure dicebat: *Inclinavi cor meum ad faciendas juſtitias tuas in æternum, propter retributionem*. (Ψ. 111.) Qui tetributionem bonorum operum ſperat a Deo, & ad eum feſtinat, inclioat cor ſuum, ut faciat Chriſti juſtitias. Quæ eſt Chriſti juſtitia? (Matt. 3. 15.) Sine nos, ioquit, implere omnem juſtitiam, qua peccatum minuitur, culpa laxatur. Et bene ait, *Inclinavi*; ut non ſit tibi arduum atque difficile, eum mentem tuam quaſi ad humilia & plana convertas. Aut certe, quoniam ſapientia carnis legi Dei non eſt ſubdita, videtur inclinare cor ſuum, qui legi facit eſſe ſubjectum extollentem ſe corporis ſenſum, contuituque teligionis inflectit. Atque ille dudum extollens ſe fruſtra, & ioflatus mente carnis ſuæ, cum ſe humiliat, inclinat.

46. Humiliavit enim & ipſe ſe Chriſtus; ut novum condetet Teſtamentum. Cum lego Evangelium, audio Filium Dei carnem ſumſiſſe de Maria, (Matt. 1. 16.) videor mihi cum Chriſto ipſe deſcendere. Lego eoim eum, qui eum io forma Dei eſſet, ſemet ipſum exioanivit. (Philip. 2. 6. & 7.) Exinanivit autem, ut formam ſervi acciperet: & ſpecie ioventus ut homo, humiliavit ſe uſque ad mortem. Lego enim dicentem: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite jugum meum ſuper vos & diſcite a me quia mitis ſum, & humilis corde*. (Matth. 11. 28. & 29.) Non dixit: Diſcite a me quia potens ſum: non dixit: Diſcite a me quia glorioſus ſum: ſed diſcite a me quia humilis ſum, quod poteſtis imitari. Nolite extollere vos, [a] nolite exaltare cor veſtrum. Docuit ergo me humiliari, & inclioare eor meum ad faciendas juſtitias; non ad iniquitatem, ſed ad æquitatem inclinare, *propter retributionem*. Retributio tegnum cælorum, & paradiſi eſt incolatus.

SERMO DECIMUSQUINTUS.

ס Samech.

1. INcipit *ſamech* littera decima-quinta, quæ interpretationem habet, *Audi*. Eſt & alia ejus interpretatio, quæ dicitur, *Firmamentum*. Quid eſt, *Audi*? Non otioſe dicitur quod eommuoe eſt omnibus, & ſuppetit univerſis ipſo jure naturæ. Et ideo non eſt otioſum quod admoneris ut audias; cum etiam ioviti, & aliud agentes, ſonum tamen, aut vocem audire ſoleamus. Sed quia non eſt ſolum audire hoc quod ſuppetit officio naturæ: ſed etiam illud quod majus eſt, ut audias non uſu tantum corporis, quantum intellectu meotis; ideo diligentius conſidera iſtius litteræ interpretationem, ſeriemque verſuum qui ſequuntur.

2. Ut noveris autem myſticum eſſe audire, ut audias & intelligas myſteria, de Judæis ſcriptum eſt: *Aure audietis*; (Eſai. 6. 9.) quia myſteria legis audierunt, ſed non intellexerunt. Unde ait Dominus: *Audi populus meus, & loquar*. (Pſ. 49. 7.) Lex utique ſpiritalis eſt, audi ergo ſpiritaliter. Denique qui ſcivit audire, ait: *Audiam quid loquatur in me dominus Deus*, (Pſ. 84. 9.) id eſt, cognoſcam quid locutus in me ſuerit Deus. Ideoque alibi ait: *Quanta audivimus, & cognovimus ea*; (Pſ. 77. 3.) ut comprehenderet non ſolum audiſſe ſe, ſed etiam intellexiſſe. Nemo enim eognoſcit, niſi prius intellexerit. Audi ergo, oe ſi te videat negligentem, veniat Petrus, arripiat gladium, abſcindat auriculam tuam; quod ſuperfluo habeas aurem corporis, qui audire & examinare non noveris. Et fortaſſe virturem animæ qua examinantur quæcumque audiuntur, habeant amputatam, qui ea altitudine qua ſcriptum eſt, audire non poſſunt.

3. Meritoque haoc litteram *firmamentum* alii interpretati ſunt: quod cum ſupetiore interpretatione concurrit; niſi enim unuſquiſque audierit quid ſequi debeat, nemo firmatur. In officio igitur audiendi omnium firmamentum eſt.

4. Dicit igitur tibi in Threnis Hieremias propheta per litteram, *Audi*. Et ut ſcias myſticum eſſe quod audire debeas, ſubjecie hujuſmodi ſeriem huic litteræ: *Abſtulit omnes fortes meos Dominus de medio mei. Vocavit in me tempus; ut contereret in me electos meos. Lacum calcavit Dominus virginis filiæ Juda*. (Thren. 1. 15.) Non tunc abſtulit omnes Judææ fortes Dominus, quando in Babyloniam regionem captivus ductus eſt populus Judæorum, ſed quando Chriſtus advenit, & libertatem animæ ſuæ captivam non vidit, neſciens gravibus incurvatam peccatis mentis ſuæ erigere cervicem, & quædam fidei colla ad lucem cognitionis adtollere. Ideo lacus factus eſt Judæis paſſio Salvatoris, quæ gentibus portum ſalutis oſtendit; quia crux Domini non credeotibus præcipitium eſt, vita credentibus. Hac ratione præmiſit, *audi*, ut futura cognoſceret.

5. Alio

a Ita mſſ. omnes Edit. autem: *Nolite exaltare cornu veſtrum.*

Google

Threu. 2. 15. 5. Alio quoque loco litteræ huic iſta A ſubjecit: [a] *Tenuerunt ſuper te manus omnes tranſeuntes per viam: ſibilaverunt & moverunt caput ſuum ſuper filiam Hieruſalem. Hæc eſt civitas, dicentes, corona gloriæ, & jucunditas univerſæ terræ.* Paſſionem Salvatoris prophetari liquet, & defleri ab Hieremia [b] excidium Judæorum, quod cum ex aliis, tum ex illo intelligi poteſt; quia in poſterioribus habet: Thren. 4. 20. *Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus dominus,* B *comprehenſus eſt in interitu noſtro, ſub cujus umbra, diximus, vivemus inter gentes.* Quid hoc manifeſtius, quando & nomen expreſſum eſt, & comprehenſio inter manus perſequentium perfidorum eſt declarata, & umbra vivificans, & gratia gentibus conferenda deſcripta eſt.

6. Sed etiam ipſa verba ſignificant quæ in Evangelio de paſſione Domini legimus, quia hoc loco mors ejus an- C nuntiata eſt per Prophetam. Sic enim Matth. 27. 39. & 40. Matthæus ſcripſit: *Tranſeuntes autem blaſphemabant eum, moventes capita ſua, & dicentes: Vah qui deſtruebat templum Dei, & in triduo illud reædificabat! Libera te, ſi filius Dei es.* Vulgus populi cum inſultat alicui, ſibilare conſuevit. Simul quia vocem non habebant, qui Verbum negabant, ſicut irrationabilia animalia ſibilabant. Et ideo tranſibant D viam, qui in via ſtare debuerant. Non ſtabant ergo quaſi conſtantes: ſed tranſibant quaſi mobiles. Juſti autem pedes ſtabant in atriis Hieruſalem, in quibus perfidi ſtare non poterant; & ideo Marc. 15. 29. præteribant, ſicut Marcus ſignificavit. Præterit umbra, non veritas. Dies ejus ſicut umbra præterit, [c] qui obliviſcitur, qui derelinquit. Sed & tranſire infideles legimus, ſicut eſt illud: Pſ. 79. 13. *Et vindemiant eam omnes tranſeuntes viam.* Quis E enim niſi perfidus deſpoliat vineam Chriſti? Sed & alibi ſcriptum eſt: Pſ. 128. 8. *Et non dixerunt tranſeuntes viam: Benedictio Domini ſuper vos.* Stantibus enim dicitur: Pſ. 133. 1. *Ecce nunc benedicite Domino.* Tamen & in bono legimus tranſire; ut eſt illud Moyſis: Exod. 3. 3. *Tranſiens videbo hoc viſum magnum.* Et qui vidit impium exaltatum ultra cedros Libani, Pſ. 36. 36. *Tranſivi,* inquit, *& ecce non erat.* Et nemo dicit F ſervo: Luc. 17. 7. *Tranſi, recumbe.*

7. Quæ ergo diſtinctio ſit conſideremus; niſi forte illa, quia ubi in bono A accipitur tranſire, abſolute lectum eſt: non dixit, hoc aut illud tranſiens, ſed tantummodo tranſiens. Ubi in malo: *Tranſeuntes,* inquit, *viam.* Pſ. 79. 13. Via enim bona eſt, quæ a commeantibus frequentatur, non facile incurſatur a latronibus, qui averſa viarum obſidere conſuerunt: regale iter munitum eſt. Moyſes autem non tranſivit viam, ſed in via ſtetit, cui dictum eſt: Deut. 5. 31. *Tu autem hic ſta mecum.* B Stetit cum illo qui ait: Johan. 14. 6. *Ego ſum via, & veritas, & vita.* Hanc qui viam tranſit, labitur. Moyſes autem non lapſus eſt: ſed pertranſivit a ſæcularibus ad ſpiritalia, a temporalibus ad æterna. Et qui vidit impium, Pſ. 36. 36. nec remanſit, ſed pertranſivit, evaſit; quia non adhæſit impio, ne fieret unum corpus: ſed ſe ab eodem ſeparavit. Et cui dicitur: Luc. 17. 7. *Tranſi, recumbe,* C evadit utique laborioſam præſentium ſervitutem; ut habeat glorioſam futurorum quietem. Et Sponſæ dicitur: Cant. 4. 8. *Ades huc a Libano, Sponſa, ades huc a Libano, tranſibis & pertranſibis a principio fidei.* Tranſit & pertranſit, quæ feſtinat ad Sponſum. Pertranſit ſæculum, & feſtinat ad Chriſtum.

8. Nunc diſcutiamus quid ſit movere caput. Quis eſt populi caput, niſi Chri- 1. Cor. 11. 3. D ſtus? *Caput enim mulieris vir, caput autem viri Chriſtus.* Sed etiam Lex caput intelligibilis mulieris. Denique mulier ſub Lege tamquam ſub viro fuit. Mortificato autem ritu Judaico qui erat ſecundum litteram Legis, innupſit ei mulier qui a mortuis reſurrexit. Unde quidam myſtice interpretati, mortificato ritu Judaico, [d] tamquam fratri defuncti ritus veteris Evangelio mulierem illam intelligibilem nubere ex Lege voluerunt; E quia Lex Evangelium fraterna quadam prædicatione præceſſit. Ergo Synagogæ caput mortuum eſt, hoc eſt, caput ejus Lex mortua eſt, obſervatio videlicet Legis: evacuata eſt Legis littera, ſpiritalis ejus intellectus adſtruitur. Hujus commotionis meminit David in quadrageſimo tertio pſalmo, dicens: Pſ. 43. 15. *Poſuiſti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis;* eo quod a F Lege in Evangelium ſit facta commotio, quaſi tranſitus quidam. In viceſimo autem & primo pſalmo, in quo totius prophetatur ſeries paſſionis, ſic habet:

Omnes

a Sic omnes mſſ. & ver. edit. Rom. autem, *Sonuerunt ſuper te manus;* ubi omnium Scripturæ textuum ac verſionum ſuffragio defendi poteſt. At forte pro ἐκρότησαν ἐπὶ σὲ χεῖρας, ut habetur apud LXX. Ambroſius legerit ἐκράτησαν &c. niſi malis ſcripſiſſe Doctorem noſtrum, *Tenuerunt ſuper te manus* &c.

b Omnes edit. *non excidium Judæorum.* Sed negatio abeſt ab omnibus mſſ. neque adeo neceſſaria eſt, cum videatur Ambroſius id ſignificatum voluiſſe, Hieremiam & Chriſti paſſionem prædixiſſe, & defleviſſe illud Judæorum excidium, quod ex eadem paſſione conſecutum eſt. Cui quidem lectioni videntur ea ſuffragari, quæ infra uſque ad num. 11. differuntur.

c Omnes edit. & pauci mſſ. *: qui obliviſcitur quod delinquit,* vel *qui delinquit.* Mſſ. novem: *qui obliviſcitur, qui derelinquit.* Unus aut alter . . . *quæ relinquit,* ubi ſubintellige *Chriſtum,* vel *Hieruſalem.*

d Edit. *tamquam fratris defuncti, ritu veteri, Evangelico* (Am. *Evangelio*) *mulierem illam* &c. Melius cod. ſcripti, quos ſequuti ſumus.

Pſ. 21. 8. & 9. *Omnes qui conſpiciebant me, adſpernabantur me, & locuti ſunt labiis, & moverunt caput. Speravit in Domino, eripiat eum: ſalvum faciat eum; quoniam vult eum.* Moverunt ergo Legem, quæ immobilis videbatur; & ideo finis Legis Chriſtus intravir.

9. Qui moverunt capita phariſæi fuerunt, id eſt, a veritate diviſi; unde & in veritatem non crediderunt. Sed & ſic poteſt accipi: Moverunt caput ſuum Chriſtum, qui in ſua venetat: ſed moverunt eum, quia ſui eum non receperunt. Moverunt autem, dicentes: Johan. 19. 15. *Tolle, tolle, crucifige eum.* Et moverunt caput ſuum, qui onera ſua movere nolebant; cum ligarent onera gravia, & aliis imponerent: Matt. 23. 4. *Ipſi autem digito*, inquit, *ea movere nolunt.* Quod eſt myſticum; quia corporalis ritus obſervationem numquam mutare voluerunt, & introducere intellectum ſpiritalem. Digitum enim pro ſpiritu legimus, Deut. 9. 10. ut Lex digito Dei ſcripta eſt, & ideo Lex ſpiritalis eſt. Noluerunt ergo onera ſua movere, quæ ſunt gravia, & leve Chriſti jugum atque onus ejus ſuave ſuſcipere.

10. Verum quia paſſio Salvatoris omnes redemit, non abſurdum eſt intelligere ita hos moviſſe capita ſua, ſicut prophetabat princeps ille Synagogæ: Johan. 11. 50. *Expedit unum hominem mori pro populo.* Aliud dicere volebat, aliud ſignificabat. Et iſti aliter movebant caput quaſi inſultantes, & aliud annuntiabant; quia ipſe erat qui venit, ut pigrum illud atque terrenum principale hominum commoveret, quo evacuata obſervatione litteræ, myſterium quæreremus in verbis. Unde ait: Pſ. 43. 15. *Poſuiſti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis.* Quod in bono utique accipitur; quia præmiſit: Ibidem 12. *Et in nationes diſperſiſti nos.* Diſperſi ſunt enim Judæi; ut reliquiæ eorum ſalvæ fierent ſecundum electionem gratiæ: in parabolam autem poſiti; ut ea quæ per parabolam dicta ſunt, revelata eſſe illorum exitu diſceremus, vel eorum exemplo admoneremur cavere perfidiam. Tunc enim cognovit magis Hieremias Judæam eſſe deflendam; & ideo Hieruſalem captam eſſe tunc temporis prophetavit, quando Redemtorem proprium non recepit. Illi igitur inſultatur, de qua dicent, inquit: Thren. 2. 15. *Hæc eſt, civitas .... univerſæ terræ;* eo quod ubi erat ante fidei jucunditas, ibi nunc ſit amaritudo perfidiæ: vel certe movendo caput ſuum, & de corporalibus ad ſpiritalia tranſeundo mereatur audire; cum crediderit in Chriſtum, quod corona ſit gloriæ.

11. Quæ eſt autem corona gloriæ, niſi Eccleſia, quæ caput ſuum Chriſtum coronat? Quæ jucunditas univerſæ terræ, niſi domus populi Chriſtiani, aula ſanctorum, de quibus ſcriptum eſt: *In omnem terram exivit ſonus eorum;* Pſ. 18. 5. *& in fines orbis terræ verba eorum?* Ergo quia corona gloriæ eſt Eccleſia; ideo dicitur in Canticis: *Egredimini ... &* Cant. 3. 11. *videte regem Salomonem in corona, qua coronavit eum mater ejus in die ſponſalium ejus, & in die jucunditatis cordis ejus.* Ad animas dicitur ut e gurguſtiis & elauſtris exeant corporalibus, extra corporis cogitationes exeant, egrediantur a cupiditatibus, & a curis, & a ceteris carnis iſtius affectibus, & lubricis paſſionibus, ſupra mundum adſcendant, de hoc mundo exeant, Chriſto occurrant, paratæ adſint facibus ardentibus relucentes. Quaſi Angeli Chriſti hæc loquuntur: Non poteſtis videre claritatem ejus, gloriam ejus, niſi egrediamini humanæ fragilitatis curas, filiæ Hieruſalem. Quaſi dicant: Quid viventem inter mortuos quæritis? Non intra hunc mundum quæritur Chriſtus, qui ſupra mundum ſuos voluit eſſe diſcipulos. Quæ eſt corona qua coronatur Chriſtus, niſi corona gloriæ? Joſeph coronam habuit caſtitatis, Paulus juſtitiæ, Petrus fidei. Singularum virtutum coronæ ſunt. Solus Chriſtus habet coronam gloriæ, qua eum Eccleſia coronavit. In hac corona omnes coronæ ſunt; quia gloria non portio unius coronæ, ſed præmium omnium coronarum eſt.

12. Tertia traditione moverunt caput ſuum, hoc eſt Chriſtum, qui eſt caput ſuæ plebis. *Caput ejus aurum cephas.* Cant. 5. 11. Unde & Aquila petram aurum dixit: Symmachus lapidem aureum, quod ſignificat ſtabilem, eminentemque ſapientiam. Corpus Chriſti Eccleſia eſt. Hujus *caput aurum*, id eſt, ſapientia pretioſa ſanctorum eſt, hoc eſt, viri juſti atque prudentes. *Crines ejus abietes* Ibidem. *nigræ, ſicut corax;* de quo alibi ait: *Capillamentum tuum, ut grex tonſarum.* Cant. 6. 4. Ideo capillamentum, quia virtus omnium ſenſuum in capite eſt. *Oculi* Eccleſ. 2. 14. *enim ſapientis in capite ejus.* Profunda igitur doctorum prudentia, quæ poteſt ea quæ obſcura ſunt revelare, & alta aperire ſenſuum. Et hujuſmodi diſputatores crines Eccleſiæ ſunt, ſicut pulli corvorum, quibus Dominus eſcam dat, ſicut dedit ſancto Jacob a juventute ejus, & eum pavit. Hos altos ac profundos ubertate doctrinæ paſcit Dominus cæleſtibus ſacramentis.

13. Ocu-

Cant. 5. 12. 13. *Oculi quoque ejus ſicut columbæ* : oculi ſunt viri, videlicet ſpiritalibus ornati ſenſibus, qui ad videnda myſteria ſunt acuti, & parati ad penetranda ſcripturæ ſecreta divinæ, rationabili lacte fulgentes, in quibus non ſit aliqua doli maculoſa confuſio, ſed ſimplicis affectus pura & immaculata ſinceritas. Ideo in aquarum abundantia
Ibidem. lotas has columbas in lacte memoravit.

Cant. 6. 5. 14. Jam certe dentes, & genas, & ſicut coccinum reſticulum labia ſponſæ, intelligimus animæ eſſe virtutes, doctorumque diverſitates: qui vel ſpiritalem menti alimoniam diſpenſatione ſedula ſubminiſtrent: vel prædicatione Dominicæ crucis, ſicut verbi quadam linea alligent audientem: vel modeſti ac verecundi, & juventutis flore gratiſſimi
a [a] etſi a tractatu pudore revocentur, redoleat tamen in his odor Chriſti, & ſicut in genas quaſi de capite ſacerdotali deſcendit unguentum, eluceat pulcritudo doctrinæ. Et hoc caput movit Synagoga; & ideo abſtulit Dominus mirabilem conſiliarium, & prudentem architectum, & ſapientem au-
Eſaiæ 9. 14. ditorem: *Caput*, inquit, *& caudam*; quoniam qui caput non tenuerunt, noviſſima habere non poſſunt. Sed jam ea quæ annexa ſunt, conſideremus.

℣. 113. 15. *Iniquos odio habui: & legem tuam*
b *dilexi*. [b] Quanto erga Dominum ſe protendat affectu ſanctus propheta David hoc verſiculo declaravit; quia cum ſuos inimicos nequaquam ſit perſecutus (ut pote qui & regis Saul, a cujus inſidiis periculum ſalutis cavere vix poterat, nec vitam putaverit appetendam, & mortem æſtimaverit vindicandam, & parricidæ filii ingemuerit interitum, & multorum perſequentium ſe flagitiis
Pſ. 7. 5. appetitus ignoverit, ut ipſe ait, quia vicem injuriæ lædentibus non rependerit) prævaricatores tamen divinæ legis exoſos horreſcat: in quo utique & clementia morum ejus, manſuetudoque pietatis, & vehemens devotionis aperitur intentio, evangelici præcepti conveniens diſciplinæ, quam prophetico ſpiritu prævidebat. Etenim domi-
Matt. 5. 44. nus Jeſus & noſtrorum inimicorum dilectionem nobis expetendam eſſe præ-

A cepit, & Dei hoſtes, etiamſi nobis aut parentum, aut filiorum, aut conjugii germanitatiſque neceſſitudine copulentur, odio proſequendos. Sic enim ſcriptum eſt: *Si quis venerit ad* Luc. 14. 26.
me, & non oderit patrem, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc etiam & animam ſuam, non eſt me dignus.

16. Quod ſi quis otioſis accipiat au-
B ribus, fortaſſe dicat: Tu domine Jeſu, legem dediſti dicens: *Dilige dominum* Deut. 6. 5.
Deum tuum, dilige proximum tuum; & ut impleres hanc legem, veniſti: dixiſti Levit. 19. 18.
per Legem: *Honora patrem & matrem*; Matt. 15. 4.
& in Evangelio jubes ut parentes oderim. Quomodo ſibi conveniunt iſta præcepta? Sic mitis & humilis corde veniſti? Non poſſum ſalvo pietatis jure odiſſe patrem, cui debeo quod creatus
C ſum, [c] matrem longo decem menſium c
faſtidio pii fœtus onera portantem, cui in abſolutione plus periculi, in dilatione plus tædii eſt. Quid dulciſſimi merentur filii, ut a paterno excludantur amore; cum ſit impium mori nolle pro liberis? Quid uxor cariſſima quædam vitæ coheres, & conſortium commune naturæ? Quid fratres iiſdem concreti viſceribus, atque formati eo-
D dem naturæ hoſpitio in hunc uſum lucis emiſſi? Oderim ergo pignora caritatis? Ita Evangelii lenitate rigorem prædura Legis inflectis, ut quorum Lex condemnat injurias, eorum tu Evangelio tuo condemnes gratiam?

17. Video iſtiuſmodi adſertioni me reſpondere non poſſe: ſed tu, Domine, reſponde; nec enim indiges ut excuſeris, qui non eguiſti ut diceres. Reſpondebit igitur. Ego condemno pieta-
E tem, qui odi iniquitatem? Ego parentes præcipio non amandos, qui inimicos ſuadeo diligendos? Sed non legiſti: *Tempus amandi, & tempus odio habendi, &* Eccleſ. 3. 8.
tempus belli, & tempus pacis? De quo hoc dicit Eccleſiaſtes? Nonne de eo quod ratione temporis fiat; ut aliquos pie & amare & odiſſe poſſimus: & quos dilexeris, odiſſe; & quos oderis, amare conveniat? Non ergo parentum inſudi odia pectoribus filiorum: nec
F conjugium ſuaſi faſtidia mentibus maritorum. Naturam interroga quid exegerim, quæ utique auctoris arbitrium

Oo geni-

a Rom. edit. *etſi a tactu pudore revocentur*. Melius aliæ ac mſſ. *etſi a tractatu* &c. Tractare ſiquidem ab antiquis Patribus uſurpabatur, pro ſacram ſcripturam ad populum exponere.

b Edit. omnes: *Quanto Dominus noſter perpendat affectum, ſanctus* &c. Mſſ. aliquot: *Quanto ergo Dominus noſter pendat* (unus, *non perpendat*) *affectu, ſanctus* &c. Optime alii decem, ut in textu.

c In quibuſdam mſſ. legitur, *novem menſium*. Perperam. Clarum enim eſt alludi ad illud Virg. egl. 4.

Matri longa decem tulerant faſtidia menſes.

Quamvis autem hunc Poetæ verſum de lunaribus menſibus intelligendum eſſe nonnulli velint; tamen partus legitimi tempus eſſe non ſolum nonum menſem, ſed & decimum atque undecimum docet Hippocrates lib. de partu ſeptimeſtri & octomeſtri, ac poſt eum alii innumeri. Immo Plin. lib. 7. cap. 5. atque Agell. lib. 3. cap. 16. tradunt menſe decimo tertio partum quandoque in lucem edi. Vide quoque Ulyſſem Albrovandum, De Monſtris, pag. 50.

genitali ſingularum neceſſitudinum te-
ſtatur affectu . Amare patribus filios
lex naturæ eſt : maritis conjuges , lex
divina eſt , quæ conjugii caritatem in
naturam vertit ; ut fiat una caro &
unus ſpiritus. Diligere fratribus fratres
naturæ prærogativa eſt , quæ eodem
domicilio diu fotos adſuefacit ad gra-
tiam caritatis .

18. Non ergo neceſſitudinum inte-
ſtina bella mandavi , ſed illecebram
ſuſpectam habui . An non jure ſuſpe-
ctam; cum ſerpens ille callidus & aſtu-
tus ad conſtruendas nequitiæ ſuæ ar-
tes , quo incorruptæ ac rudis naturæ
dote fundatum primogeniti Adam la-
befactaret affectum , femineis magis
illecebris quam ſuis commiſit vene-
nis ? Itaque femina virum , quem
ſerpens tentare non auſus eſt , cibo
oris & vi amoris in flexum, molli qua-
dam & conciliatricula uxoriæ ſedulita-
tis affectione traduxit. Et adhuc Eva
liberos non habebat , quorum gratia ,
ut dulcis ad amorem , ita facilis ad
lapſum , plurimos a martyrii conſum-
matione ſæpe revocavit ? Denique ſæpe
cognovimus , quoniam quem formido-
loſa carnificum pompa non terruit ,
nec diviſi lateris ſulcus infregit , nec
ardentes laminæ a triumphalis fortitu-
dinis rigore deducere potuerunt , eum
inter ſacra jam præmia conſtitutum
uxor teneræ ſobolis oblatione miſera-
bilis unius lacrymæ miſeratione dece-
pit . Samſon captus eſt per uxorem ,
numquid tu fortior ? Salomon captus
eſt in uxore , numquid tu ſapientior ?
Ille igitur cujus ſapientia totis celebra-
tur ſæculis , factus eſt inſipiens ; quia
nimium amavit uxorem .

19. Quid de fratribus dicam ? Ex-
perta eſt in liberis & Prophetæ do-
a mus [a] deteſtabiliora oſcula , quam odia
eſſe fraterna. Itaque parricidium pater
quidem flevit , ſed magis eſt indigna-
tus inceſtum . Denique licet parrici-
dam , percuſſorem tamen inceſti revo-
cabat .

20. *Tempus* igitur *amandi* , *tempus odio
habendi* , hoc eſt , tempus martyrii ,
quando ea quæ divina ſunt , omni ca-
ritati neceſſitudinum præferenda ſunt .
Tempus belli , quo etiam bellum pro
Chriſti nomine perfidis pignoribus in-
feramus . *Tempus pacis;* quia *in pace lo-
cus ejus* . Denique ipſe in Evangelio Pſ. 75. 3.
evidenter expoſuit qua ratione noſtros

A debeamus odiſſe , dicens : *Qui diligit* Matth. 10. 37.
*patrem aut matrem plus quam me , non eſt
me dignus* . Non dixit indignos eſſe ,
qui parentes ſuos diligunt: ſed eos in-
dignos ait , qui plus parentes quam
Chriſtum diligunt. Si enim ideo defe-
rimus parentibus amorem , quia noſtræ
generationis auctores ſunt : quanto ma-
gis Chriſtum amare debemus qui ipſo-
rum eſt auctor parentum ? Iſti dede-
B runt quod non poteſtatis eſt , ſed mi-
niſterii ſui : Chriſtus donat ſalutem ,
qui parentum beneficia conſervat.

21. Pulcre autem dixit : *Iniquos odio
habui , legem autem tuam dilexi ;* quia ſi
legem amamus , odiſſe debemus ad-
verſarios legis , qui operibus ſuis præ-
cepta legis impugnant . Græcus me-
lius eos & proprie nuncupavit dicens ,
C παρανόμους: παράνομος exlex vocatur; quia
extra legem eſt . Hos ergo odit , qui
in lege Chriſti eſt; quia legis mandata
non ſervant . Non ſolum enim qui
legem neſcit , ſed etiam ille qui non
agit ſecundum legem , exſors legis eſt ;
quia *Non auditores legis . . . ſed factores* Rom. 2. 13.
legis juſtificabuntur . Redarguit me ipſe
David ſi aliter intelligam . Quomodo
iniquos homines oderat , qui parrici-
D dam filium commendabat præliatori-
bus , ne eum aliquis occideret ? Qui
Saul regis mortem etiam vindicavit in
eum , qui a ſe nuntiavit occiſum ?

22. Ergo non iniquos homines , ſed
iniquos ſermones oderat . Denique *Ini-
quos* , dixit , *odio habui* , non addidit ,
viros . Deinde cum dicat Jeſus in E-
vangelio : *Diligite inimicos veſtros ;* dicat Matt. 5. 44.
Apoſtolus : *Benedicite eos qui perſequuntur* Rom. 12. 14.
vos , & nolite maledicere : quomodo excu-
E ſaretur iſte vir ſub evangelica vivens
diſciplina , ſi iniquos homines odiſſet ?
Niſi intelligas quod iniquitatem odio
habuit , non eos qui etſi operarentur
iniquitatem , poſſent tamen evangelica
prædicatione converti . Aut certe niſi
ita accipiamus : quia ſicut ille qui non
honorat patrem , iniquus eſt , idem
tamen ſecundum illud exoſus patrem
quod ſcriptum eſt : *Qui non odit patrem ,* Luc. 14. 26.
*aut matrem . . . aut fratres , aut ſorores ,
F aut animam ſuam , non poteſt meus eſſe di-
ſcipulus* , etiam laudabilis habetur : ſic
& iſte iniquos odio habuit . Eodem
modo & eos oderat , quo patrem præ-
varicantem , aut animam ſuam : præ-
ferens videlicet vitæ hujus ſuavitati
gratiam Chriſti .

23. Se-

a Edit. omnes : *deteſtabiliora inimici oſcula . . .
Itaque fratricidium* . Mſſ. *deteſtabiliora oſcula . . .
Itaque parricidium* . Optime , ſiquidem hic inceſti Am-
monis exſecranda oſcula deſignantur . At paucis in-
terjectis , mſſ. novem : *Denique parricidam luget , per-
cuſſorem tamen revocat inceſti* . Melius alii atque edit.
Denique licet parricidam &c. Senſus enim eſt Abſalo-
nem quamvis fratrem parricidio ſuſtuliſſet , tamen
quia inceſtum necaverat , in aulam eſſe revocatum .

℣. 114. 23. Sequitur: *Adjutor, & ſuſceptor meus es tu: & in verbum tuum ſpero.* Adjutor per Legem, ſuſceptor per Evangelium. Quos Lege adjuvit, in carne Eſai. 53. 4. ſuſcepit; quia ſcriptum eſt: *Hic peccata noſtra portat; & ideo in verbum ejus ſpero.* Græcus tamen ἐπήλπισα habet, quod eſt *ſuperſperavi*: quod de eo dicitur qui ſemper addit ad ſperandum; & cum ſperaverit aliquid, iterum ſperat, & ſpe proficit, extendens ſe ſemper ad B ſuperiora, [a] & ea quæ præteriit obliviſcens.

24. Pulcre autem ait: *In verbum tuum ſperavi*, hoc eſt, non in prophetas ſperavi, non in Legem: ſed *in verbum tuum ſperavi*, hoc eſt, in adventum tuum; ut venias & ſuſcipias peccatores, delicta condones, ovem laſſam tuis in cruce humeris bonus paſtor imponas. Si quis ſperat in Chriſtum, ſeparare C ſe debet a conſortio perfidorum.

℣. 115. 25. Ideoque dicit: *Diſcedite a me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei.* Cujus verſiculi teſtimonio ſignificatur quia ubi malignitas eſt, ibi cuſtodia mandatorum cæleſtium eſſe non poſſit; Sap. 1. 4. *In malevolam* enim *animam non intrat ſapientia.* Prov. 1. 28. Et alibi: *Quærent me mali, & non invenient.* Simplicem mentem, purum ac defæcatum animum diligit Chriſtus, D nec poteſt immaculatæ virtuti ullum cum maculoſis [b] conturbenium eſſe flagitiis. Odit, refugit, adſpernatur contagia, Matth. 11. 29. qui dicit: *Diſcite a me quia mitis ſum.* Malignos repellit, laborantes vo- Matt. 7. 23. cat. Dicit illis Jeſus: *Diſcedite a me omnes qui operamini iniquitatem*; iſtis ait: Matth. 11. 28. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis*, non utique malignitate mentis, ſed infirmitate carnis onerati: onerati, E inquam, alieni hereditate peccati. Laborantibus ſubvenio: fraudulentis prodeſſe non debeo, ne pluribus noceant. Hos pœna compeſcat: illos emendet gratia. MALITIA enim fons peccati eſt: culpa infirmitatis eſt lapſus. Illi debeo ſubvenire, qui laborat: illum etiam odiſſe qui decipit. Malas igitur operationes repellit. Nam niſi ita accipias, videtur dicere: Diſcedite a me; F quia mundus ſum, quia purus ſum. Hoc phariſæus dicebat, ſed reprehenſus a Chriſto eſt. Non ergo Propheta Pſ. 50. 12. dicit: Mundus ſum, ſed, *Cor mundum crea in me Deus.*

26. Ideoque relegato conſortio malignorum, quaſi qui ante permixtus illis ſuſcipi non poſſet a Domino, dicit:

A *Suſcipe me ſecundum eloquium tuum, & vivam: & non confundas me ab exſpectatione mea.* ℣. 116. Si vivit qui in ſinu eſt patriarchæ Abrahæ, ut ille Lazarus pauper; quanto magis vivit qui ſuſcipitur a Chriſto? Quomodo enim poteſt non in æternum vivere, quem ſempiterna vita ſuſcepit, quem totum ſibi Chriſtus adſumſit, qui totus Verbi eſt, cujus vita abſcondita eſt in Chriſto B Jeſu? Sed & qui in ſinu Abrahæ ſedet, ſuſceptus a Chriſto eſt. Intolerandæ autem præſumtionis videretur dicere Deo: *Suſcipe me*; niſi promiſſum ejus adjungeret, hoc eſt: Ut hoc auderemus, ipſe feciſti, tuo te chirographo convenimus, qui noſtrum chirographum ſuſtuliſti. Nos fecimus chirographum mortis, tu ſcripſiſti chirographum vitæ.

C 27. Ergo non confundas ab exſpectatione ſua ſervulum tuum, quia in te ſpero; ſpes enim non confundit. Et ſi tribulamur, patientiam ſubminiſtras, ut ferre poſſimus; ut quia te exſpecto, non opprimar infirmitatibus, non ſuccumbam tentationibus, non affligar procellis, in quibus eſt probanda patientia, ut probatio conſequatur, quæ ſpem confirmat & roborat, D quæ non confundit; hoc eſt: Frangimur frequenter laboribus, fatigamur: ſi ſpes deſit, confundimur, & tota mente turbamur. Sed eſto, ſint aliqui duri ad labores, firmi ad injurias perferendas: ſi ſpem auferas, non poteſt perpetua eſſe patientia. Ipſa patientia non probatur, ſi fides deſit, cujus radix ſpes eſt. Quæ enim poteſt probatio eſſe, niſi pro Chriſti nomine vel E incommoda, vel pericula univerſa ſuſtineas? Ideo ſpes eſt ſola quæ noſtrum non confundit affectum. Ubi eſt ſpes, apoſtolicum illud, *Foris pugnæ, intus timores*, nocere non poſſunt. 2. Cor. 7. 5.

28. [c] Alia interpretatio habet: *Non erubeſcere facias.* Non erubeſcet qui ſperat in Chriſtum. Ideo qui bene ſperat, dicit: *In te confido non erubeſcam.* Pſ. 24. 2. Et bene ait, *Confido*; robur enim ſpei F noſtræ, & quædam ſperantis auctoritas confidentia eſt. Spera igitur ſemper, & nemo te ab exſpectatione confundit. Exſpectatio noſtra, vita æterna eſt. Exſpectatio noſtra, regnum Dei, Angelorum conſortium, benedictiones ſunt ſpiritales. Spera quotidie. Finem iſta res non habet, neſcit inducias. Spera etiam poſitus in adverſis. Si quis dicat tibi

a Nonnulli mſſ. *& ea quæ præterrunt, obliviſcens.*

b Edit. Am. Era. & Rom. cum duobus omnino mſſ. *conturbernium eſſe: flagitia odit*, &c. Gill. cum aliis, ut in textu.

c Mſſ. ferme ad unum: *Alia interpretatio: Non erubeſcet qui ſperat in Chriſtum.*

aliqua forte neceſſitudinum amiſſione A percuſſo: Quid tibi prodeſt juſtitia tua; tu tamen ſpera, non deficiat fides tua. Si quis dicat tibi: Quid tibi quotidiana profuere jejunia; quid caſtitas corporis, pudor mentis? Ecce ſicut injuſtus & impius vulneratus es. Non deficiat fides tua. Nam etiamſi infirmus es, fidelis tamen ſollicitus eſt pro te Chri-

Matth. 14. 16. ſtus. Dicit ad diſcipulos ſuos: *Date illis vos manducare*; ne deficiant in via. * B Habes apoſtolicum cibum, manduca illum, & non deficies. Illum ante manduca; ut poſtea venias ad cibum Chriſti, ad cibum corporis Dominici, ad epulas Sacramenti, ad illud poculum quo fidelium inebriatur affectus; ut lætitiam induat de remiſſione peccatorum, curas ſæculi hujus, metum mortis, ſollicitudineſque deponat. Hac ergo ebrietate corpus non titubat, ſed C reſurgit: animus non confunditur, ſed conſecratur.

℣. 117. 29. Sequitur: *Adjuva me*, inquit, *& ſalvus ero: meditabor juſtificationes tuas ſemper*. Qui ſperat, præſumit juvari: ubi autem adjumentum Dei, ibi certum ſalutis auxilium. Supra dixit:

Sup. ℣. 112. *Adjutor & ſuſceptor meus es tu*: hic iterum juvari petit, quaſi dicat: Sine ceſſatione me adjuva. Non mihi ſatis D eſt quod popoſci, iterum peto ut ſalvus fiam. Hic non magna, non vera eſt ſalus: tunc ſalvus ero, cum fuero in paradiſo, cum vivere cœpero inter electos tuos Angelos, cum laqueos terræ hujus evaſero.

30. Sed ne forte adjuti in neceſſitatibus, poſtea in proſperis poſiti negligamus, docet nos immemores beneficiorum cæleſtium nequaquam eſſe de- E bere, ſed meditari juſtificationes Domini; ut & cum boni operis aliquid fecerimus, ſemper tamen ei noſtra peccata fateamur; hæc enim eſt juſti-

Luc. 7. 30. ficatio Domini. Denique phariſæi non juſtificaverunt Deum, qui baptizari baptiſmo pœnitentiæ noluerunt. [a] Ergo ille juſtificat, quem ſuorum pœnitet delictorum. Quem enim pœnitet, con-

Pſ. 50. 6. fitetur, ut eſt illud: *Tibi ſoli peccavi, & malum coram te feci; ut juſtificeris in* F *ſermonibus tuis*. Ideoque Publicanus magis juſtificatus exivit e templo; quia Phariſæus ſe juſtificabat, ſuas juſtitias

Luc. 18. 14. prædicando: Publicanus autem juſtificabat Deum, iniquitates proprias confitendo. Ergo qui meditatur juſtificationes Domini, ſemper humiliatur. Non hodie humiliatur, & cras exaltatur: ſed ſemper humilis corde & mitis affectu eſt. Plus eſt autem ſemper, quam die ac nocte, vel tota die; hoc enim ſupra tempus eſt. Ergo vel inter Angelos annumeratus dicas oportet juſtificationes Dei ſemper, & illam quam adeptus es gloriam, non tuis meritis arroges, ſed divinæ miſerationi ſemper adſcribas; ne tibi dica-

tur: *Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* 1. Cor. 4. 7. Omnis enim creatura quæcumque bona habet, accepit a Chriſto, qui totius eſt auctor creaturæ.

31. *Spreviſti*, inquit, *omnes qui diſcedunt a juſtificationibus tuis; quia iniqua cogitatio eorum*. ℣. 118. Omnis ſuperbus immundus eſt in conſpectu Domini; quia non poteſt per ſuperbiam ſuam mundare peccata, qui arroganti ſpiritu coacervat errorem. Ideoque ſpernitur atque deſpicitur; quia deſpectui habet divina mandata. Bene autem cæleſtis ſervatur prærogativa clementiæ; quia nullum repellit, ſed quicumque noluerint peccata propria confiteri, ipſi diſcedunt a domino Deo noſtro. Denique ille diſceſſit, qui peregre profectus, omne quod acceperat a patre, fidei & gratiæ patrimonium diſſipavit. Et quia eum diſceſſiſſe pœnituit, poſtea eſt regreſſus ad patrem, quem reliquerat cum peccatum proprium nollet confiteri. Non ergo intervallo locorum Deus relinquitur, ſed pravitate morum, & deformitate geſtorum. Diſcedit a Domino, qui ſe elongat ab eo, quemadmodum audita præſentia Dei, Adam latere cupiebat. Sed diſcedens a Domino ſalutem habere non poterat; quoniam ſcriptum eſt: *Ecce qui elongant ſe abs te, peribunt*. Pſ. 72. 27. Unuſquiſque igitur ſuis ſtudiis ſe ſe aut jungit aut ſeparat. Denique quam pleroſque nec locorum intervalla ſecernant, vel finitima & vicina connectant, indicio eſt quia ſunt plerique in corpore ſiti, qui peregrinantur a corpore, & adſunt Deo; ut ille qui dicenti Deo: *Quem mittam?* Eſai. 6. 8. reſpondit: *Ecce ego, mitte me*. Audet & Paulus adeſſe Deo, quia nihil in ſe præter carnis materiam videbat eſſe cor-

* *Apoſtolicum cibum* vocat Ambroſius lectiones ſacræ Scripturæ quas Euchariſtiæ ſumtioni præmittendas monet. Ex his porro quæ ſubdit verbis: *infirmus es .... metum mortis ſollicitudineſque deponat . . . corpus non titubat, ſed reſurgit*; noninviti adducimur, ut ſanctum Doctorem de Euchariſtia tamquam viatico loquutum fuiſſe ſuſpicemur. Nec male forſitan in ſuſpicionis confirmationem adduci poteſt is, qui ab eo laudatur Evangelii locus, quem alios etiam PP. de viatico interpretatos conſtat. Sic enim Hieron. in Matth. cap. 15. *Non vult Jeſus dimittere jejunos, ne deficiant in via. Periclitatur ergo, qui ſine cæleſti pane ad optatam manſionem pervenire feſtinat* &c.

[a] Omnes edit. *Ergo ille juſtificatur*. Omnes mſſ. *Ergo ille juſtificat*. Commode, ſi mente ſuppleveris vocem, *Deum*, quæ ſuperiori periodo exprimitur.

corporeum. Exivit & Cain a facie A Dei, poſtquam commiſſo parricidio, gerendam peccatorum ſuorum pœnitentiam non putavit.

a 32. [a] Recte autem ait: *Ad nihilum deduxiſti prævaricatores*, Non peccatores dixit, ſed prævaricatores. Nam quæ nobis ſpes foret, quando omnes ſub peccato ſumus? Etiam illud pulcre: *Omnes ad nihilum deduxiſti prævaricatores*. Sive ille dives ſit, nihil illi divitiæ ſuæ proſunt: ſive honoratus, nihil B dignitas: ſive potens, nihil potentia. Sed aliud eſt prævaricatorem eſſe diſcedentem a juſtificationibus Dei: aliud prævaricatorem eſſe terræ. Illud gravius, hoc levius.

b 33. Ideoque [b] ſubjecta ne te turbent, vide; nam ſubjecit his: *Prævaricatores æſtimavi omnes peccatores terræ: propterea dilexi teſtimonia tua ſemper*. Recte prævaricator dicitur, qui diſcedit a C Domino. Denique græce a diſcedendo apoſtata nominatur. Unde & ille: *Vinum & mulieres faciunt*, inquit, *apoſtatare*. Cavenda ergo incentiva & lenocinia delictorum; ne in ſcelus vergaot. Prævaricator autem latioe & tranſgreſſor vocatur; eo quod a lege Domini tranſeat ad errorem, & tranſgrediatur mandata cæleſtia, cui dictum eſt ut adhæreat domino Deo ſuò. Adhæreto igitur individuo ſemper affectu; ne te ab eo D vis ulla poſſit evellere. Si quid rarum, ſi quid iotermiſſum adverſarius viderit, ſtatim ſe immittit in pectus & cor tuum; ut te laqueo teneat ſuæ fraudis, & hoſtilis vinculo poteſtatis innexus, a devotione retraharis. Sed non ſolus ille prævaricator eſt, qui poſthabita Eccleſia, ad cultus tranſgreditur idolorum: ſed etiam quicumque Legis mandata non ſervat. Omnis ergo peccator, prævaricator. Unde illud: *Omnis* E *prævaricatio . . . juſtam accipit remunerationem*. Nomen commune, ſed diverſa merita delictorum; & pretia ergo diverſa culparum.

v. 119.

Eccli. 19. 2.

Deut. 10. 20.

Hebr. 2. 2.

34. Quid ſibi vult quod ait: *Peccatores terræ*. Sunt ergo & cæli peccatores, ſicut ille qui ait: *Pater peccavi in cælum, & coram te*. Sunt qui dicant quia is qui cæleſtia non ſervat oracula, prævaricator eſt cæli. [c] Sed ſive hoc, ſive quia minuit gratiam quam accepit F e cælo, quam Spiritus ſanctus infudit: ſive quia avis cæli factus, non debes in terram redire de cælo. In cælum ergo peccas, ſi cæli incola cælum relinquas. Diverſitas igitur eſt eorum. Alii peccatores cæli, alii peccatores terræ ſunt.

Luc. 15. 21.

c

35. *In matutinis*, inquit, *interficiebam omnes peccatores terræ*. Quomodo unus omnes interficere poterat peccatores terræ? Sed ſi conſideres juſtum, cui nox præceſſit, dies appropinquavit; potes videre quomodo exoriente tibi ſole juſtitiæ, de luce vigilans interficias fomenta omnia delictorum. Utinam mihi adſpiret hæc gratia; ut gladio ſpiritali, qui eſt verbum Dei, ab Eccleſia Domioi incentiva univerſa poſſim abolere vitiorum, & terrena auferre delicta, quibus in foveam quamdam lubrici præcipitamur erroris; ut de civitate Dei expellatur iniquitatis operator. Civitas Dei Eccleſia eſt: Eccleſia corpus eſt Chriſti. Peccat in cælum, qui cæleſtis civitatis jura contaminat, & immaculati corporis violat ſanctitatem ſuorum colluvione vitiorum. Pſ. 100. 8.

36. Et vide ne forte ſint qui cæli & terræ peccatores ſint. Nam utique Adam cum in paradiſo eſſet, cæleſtis erat: poſt lapſum autem terrenus eſt factus, & de paradiſo expulſus eſt & ejectus. Unde & Apoſtolus ait: *Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cælo cæleſtis*. Abjiciatur ergo, a nobis imago terreni, ſuſcipiatur imago cæleſtis, non fuco expreſſa, non ceris, non coloribus adumbrata, ſed moribus, in qua Chriſtus ſe agnoſcat. 1. Cor. 15. 47.

37. *Confige clavis a timore tuo carnes meas; a judiciis enim tuis timui*. Qui diligit Domini teſtimonia, configit clavis carnes ſuas, ſciens quia vetus homo ſuus cum Chriſto confixus cruci luxuriam deſtruat carnis; ne cupiditates ejus iodomito fervore laſciviant, ne radix avaritiæ [d] ſerpentibus ſe fundat radicibus. Confige ergo clavis, & deſtrue fomenta peccati: moriatur in carne tua omnis illecebra delictorum: libertatem vagandi cupiditas voluptatum cruci affixa noo habeat. Eſt quidam clavus ſpiritalis, qui patibulo crucis Dominicæ affigat has carnes. Et fortaſſe ſint carnes quædam animæ, ſicut corpus eſt animæ. Carnes animæ ſunt carnales cogitationes. Coofigat has carnes timor Domini & judiciorum ejus, v. 120.

d

a Rom. edit. ſola: *Recte autem ait: Sprevisti omnes qui diſcedunt a juſtificationibus ſuis*: vel ut alii: *Ad nihilum*, &c.

b Eadem edit. Rom *ſuperiora ne turbent, vide quid* &c. Vet. autem, ac mſſ. ut in textu, niſi quod in edit. & aliquot mſſ. *te*, omittitur, nec non *quid*, pro *nam*, exhibetur.

c Edit. omnes: *Sed ſive hoc, ſive illud ſit, e diverſo unum ſignificamus peccatorem, alterum prævaricatorem, quia* &c. Verum quam reſecuimus laciniam, ea in omnibus mſſ. deſiderantur.

d Octo mſſ. *ſerpentinis ſe fundat radicibus*. Totidem alii, & cuncta edit. nobis congruunt.

ejus, & ſervitutis redigat. Quod ſi carnes iſtæ rejiciunt clavos divini timoris, haud dubie dicitur: *Non permanebit ſpiritus meus in his hominibus; quoniam carnes ſunt*. Niſi igitur affigantur cruci hæ carnes, & configantur clavis a timore Dei noſtri, non permanebit in his ſpiritus Dei.

38. Sicut ſunt aculei timoris, quibus compungimur: ita ſunt clavi timoris, quibus configimur. Qui compungitur, excitatur: qui configitur, mortificatur; ut peccato deficiat, Deo vivat. Ut ſciamus autem clavos ſpiritales eſſe, etiam ſtimuli ſpiritales ſunt,
Act. 9. 5. de quibus ſcriptum eſt: *Durum tibi eſt adverſus ſtimulum calcitrare*. Hoc ſtimulo Paulus ſtimulatus ſurrexit e terra, & ſe levavit, ut converſaretur in cælo. Confixus eſt clavis apoſtolus Thomas,
Joan. 20. 25. ut diceret: *Niſi videro in manibus ejus fixuras clavorum, & mittam digitum meum in locum clavorum*. Clavi erant bonæ cupiditatis: clavi erant etſi non perfectæ fidei, tamen fidei incrementa quærentis.

39. His configitur clavis, qui Chriſto commoritur, ut cum Chriſto reſurgat. His configitur clavis, qui mortificationem domini Jeſu in corpore ſuo portat. His clavis configitur, qui meretur audire, dicente Jeſu,
Cant. 8. 6. *Pone me ut ſignaculum in cor tuum, ut ſigillum in brachium tuum; quia valida eſt ut mors caritas, durus ſicut inferi zelus*. Infige ergo pectori tuo & cordi tuo hoc ſignaculum crucifixi, infige & brachio tuo; ut opera tua peccato mortua ſint. Nihil in his criminis reviviſcat, nihil erroris reſurgat. Fortaſſe hanc imaginem clavi non ſolum timoris, ſed etiam caritatis affigunt; quia valida eſt ut mors caritas, durus ſicut inferi zelus. Non te ergo offendat duritia clavorum; quia eſt duritia caritatis: nec validus clavorum rigor; quia valida eſt etiam caritas ſicut mors. Caritas enim culpam & omnia peccata mortificat: caritas ſicut mortis ictus interimit. Denique morimur flagitiis atque peccato, dum Domini mandata diligimus. Caritas eſt Deus, caritas Dei verbum eſt, quod eſt validum, & acutius omni gladio acutiſſimo, uſque ad diviſionem quidem animæ, ac ſpiritus, artuſque, & intima penetrans medullarum. Eſt durus ergo zelus caritatis, qui non cedat inferis; cum pro Dei zelo unuſquiſque nec ſuis parcat. His clavis caritatis configatur anima noſtra & caro noſtra, ut & ipſa dicat: *Quia vulnerata caritate ego ſum*. Cant. 5. 8. Habet ergo clavum ſuum caritas: habet gladium ſuum, quo anima vulneratur. Felix qui hoc gladio meruerit vulnerari. Hæc ſunt vulnera quæ oſculis præferuntur: *Utiliora vulnera amici, quam voluntaria oſcula inimici*. Prov. 27. 6.

40. His nos vulneribus offeramus, quibus quicumque mortuus fuerit, mortem guſtare non poterit. Talis enim eorum mors, qui Dominum ſequebantur, * de quibus dictum eſt: *Sunt aliqui de iſtis adſtantibus qui non guſtabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno ſuo*. Matth. 16. 28. Merito Petrus non timebat hanc mortem; non timebat enim qui dicebat, quia etſi oporteret eum pro Chriſto mori, non eum relinqueret aut negaret. Matth. 26. 35. Tollamus ergo crucem Domini, quæ configat carnes noſtras, peccatum deſtruat. Eſt timor qui configit carnes: *Niſi quis tulerit crucem ſuam, & ſecutus me fuerit, non eſt me dignus*. Matth. 10. 38. Ille enim dignus qui habet Chriſti timorem; ut crucifigat carnale peccatum. Hunc timorem ſequitur caritas, quæ conſepulta cum Chriſto non divellatur a Chriſto, moriatur in Chriſto, adtumuletur Chriſto, reſurgat cum Chriſto.

SERMO DECIMUS-SEXTUS.

ע Ain.

1. INcipit littera decima-ſexta *Ain*, cujus interpretatio eſt, *Oculus*, ſive *fons*. [a] Oculus utitur videndi munere: ſed ſæpe videamus ea quæ complacent, & ſæpe quæ diſplicent: nec in eo oculi eſt vel culpa vel probitas pro eorum qualitate quæ viderit; oculi eſt enim officium nuntiare quod viderit. Eſt ſane vel offenſa vel gratia, ſi aut delectetur ſuavibus, aut offendatur adverſis. Ideo frequenter oculus ſuppliciorum dicitur, oculus tentationis, oculus hœdi, oculus vitulæ, oculus generationis, aut fons generationis.

2. Legimus in Evangelio quia baptizabat Johannes in Ennon. Johan. 3. 23. Ennon oculum ſuppliciorum interpretati ſunt. Itaque nemo venit ad baptiſmum, niſi qui deſiderat ſibi propria peccata dimitti, quorum ſupplicia corde provido perhorreſcat. Itaque licet oculus ſuppliciorum dicatur; prævidentis eſt tamen ſupplicia, non ſuſtinentis: licet baptiſmum pœnitentiæ habeat aliquam de

* Petrus ſcilicet, Jacobus & Johannes, qui Chriſti Transfigurationis interfuere, ut plenius explicatur infra in Luc. 9. 27.

a Sic omnes mſſ. Contra vero edit. *Oculo utimur videndi munere*.

de ſuppliciorum ſuſceptione tolerantiam. Oculi eſt ut intuendi officio fungatur: tuum eſt cavere quod videris.

3. Denique & oculus tentationis dicitur; quia per oculum ſæpe tentamur. Oculus meretricis laqueus amatoris. Sed oculus nihil delinquit; ideoque Salvatoris ſententia plena juſtitiæ eſt, Matt. 5.28. dicentis: *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, jam adulteravit eam in corde ſuo*. Non dixit: Qui viderit mulierem, ſed *ad concupiſcendum* viderit. Oculum abſolvit, mentem ligavit. Nec dixit: Adulteravit eam in oculn, ſed *in corde*. In oculo viſus eſt, in corde peccatum.

4. Oculus hœdi qui ad ſiniſtram eſt; quod ea quæ dextra ſunt, peccatnr videre non poſſit. Sanctus autem di- Pſ. 15. 8. cit: *Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper; quoniam a dextris eſt mihi, ne commovear*. Et Petro ſancto apoſtolo, cum tota nocte nihil cæpiſſet, ut legimus in Evangelio, a Salvatore dictum Johan. 21. 6. eſt: *Mitte in dexteram partem navigii retia*. Itaque fretus imperatis cæleſtibus, miſit retia, & plurimum piſcium congregavit. In ſiniſtra nox erat: in dextera divini ſermonis [a] claritudo fulgebat diurna.

5. Eſt & oculus vitulæ: quod æque ad peccatores refertur; quia ſicut jugi loro vitulæ adtrahunt iniquitates, nnn dirumpentes neque abſcindentes proprium, ſed longo trahentes ſune peccatum. Indomita enim vitula ſero manſueſcit, & trahit lnra, non ſuſcipit; quia impatiens eſt renendi; & quo diutius traxerit, eo amplius impeditur.

6. Oculus quoque generationis, aut ſons generatinnis, dicitur; quia ex oculorum conſpectu aut bona, aut adverſa generantur. Vidiſti mulieris pulcritudinem, laudaſti artificis opus, venuſtatem naturæ: generatin fidei, devotionis eſt partus. Contentus ſuiſti formæ decore, [b] non cenſus ambitinne, ſumſiſti in uxorem, genuit filios liberalioris gratiæ: oculus tibi fuit generatio proſperorum. Contemplatus es ſacram puellam, preſſit oculns tuos auguſtæ reverentia caſtiratis: prædicaſti dominum Jeſum, qui ſenilem dediſſet in adoleſcentula ætate gravitatem, immaculatamque vitam inrer infirmas tam lubricæ hujus carnis illecebras humanis inſudiſſet affectibus: ſons bonorum eſt. Vidiſti poſſeſſiones pupillorum, non ad invadendum, ſed ad tuendnm: & paternis ingenuiſti viſceribus, ſi quid advertiſti de minnribus commodis eſſe neglectum: repnliſti eum qui fines ejus volebat invadere: judicaſti pupillo: oculus tuus ſons tibi ſuit & orign juſtitiæ. Judicaſti viduæ (ſicut enim mala drachma, non drachma: ſic malnm judicium, non ntique judicium) judicaſti ergn ſicut juſtus & bonus judex: vidiſti uſurpatorem improbum, qui marirali auxilin deſtitutam, ſuam prædam putaret: iniquitatem nnn paſſus es: tuliſti indeſenſæ opem, quo adjuto præſidio, inoſſenſa npera caſtitatis exercuit, nec auxilium quærere maritale compulſa eſt; dicit tibi Dominus: *Venite diſputemus*. Quia judicaſti Eſaia. 1. 18. viduam, oculus tuus fons gratiæ ribi factus eſt. Vidiſti nudum corpus inopis jacere defuncti, nnn præteriſti, ut ille qui exponitur in Evangelio, ſacer- Luc. 10. 31. & 32. dos atque levita: ſed continuo miſeratus, ſepulturæ ſolatiis tradidiſti: generavit tibi oculus materiam redemtionis.

7. Contra, ſi adſpiciens agrum pupilli vineis cnnſitum, lætum ſegetibus, nemoribus umbroſis, aut fluviis decurrentibus, aut ſontibus ſcaturientibus, aut riparum herboſis amœnum thoris, & avaritiæ facibus accenſus tranſtuliſti patrum limites, atque in poſſeſſinnem indeſenſam improbus irruiſti: oculus tuus tibi mortis perpetuæ acerba generavit. Vicinæ viduæ jura remeraſti: coegiſti eam quæ aut dolorem ſuum, aut pudorem ſecretis clauſa parietibus ſnvere deberet, proſilire in publicum, inverecundius quam injuſtius litigare: oculus tuus partus iniquitatis eſt factus. Vidiſti inopem ſuperbo oculo, & inſatiabili corde: deſpexiſti precem pauperis: & quem miſereri debueras, cum faſtidio præteriſti: oculus tuus ſons tibi ſuit & nrigo peccati.

8. Ideoque oculi tui non lupi oculi ſint, & inſidiantis ad prædam, ſed ſicut Sponſæ dicitur: *Oculi tui ſtagna in* Cant. 7. 4. *Eſebon, in portis filiæ multorum: nares tuæ ſicut turris Libani*. Stagna in Eſebon quid eſt, niſi in cogitationibus rationabilibus abundantia, quæ eſt in portis Eccleſiæ, cui merito defertur multitudo dnctrinæ? Filia enim multorum, plurimarum doctrinarum poſteritas effecta eſt, cujus nares odor eſt ſacrificiorum flnribus omnibus præſtans. Quid enim Chriſti odore ſublimius, qui

a Mſſ. *claritudo diuturna*, quæ lectio defendi poteſt, ſi *diuturna*, pro conſtanti ac perenni uſurpetur: hic tamen præſtare videntur editiones, ut cum priori membro fiat antitheſis.

b Scripti codices magno numero: *non accenſus ambitione*. Melius alii, ac edit. *Non cenſus ambitione*. Eſt enim hoc loco *cenſus*, proventus quem quiſque annuatim e poſſeſſionibus percipit.

qui abolebat thuris flagrantiam ? Oculus ergo iſte provideat quæ futura ſunt: & ſi adverſa imminere præviderit, fleru lacrymiſque emollire ac mitigare non deſinat.

9. Ideo Hieremias in captivitate genris Judææ poſitus, futuram prævidens perpetuæ eaptivitatis ærumnam, quam perfidiæ pretio Judæorum populus habebat exſoivere, dicebat in Threnis ſub hac eadem littera : *In hoc ego* B

Thren. 3. 15. & 16. *fleo, oculi mei caligaverunt a fletu ; quia elongavit a me qui me conſolabatur*. Non igitur abductum ſe eſſe de terris ſuis dolebat, ſed a Chriſto populum relinqueodum, conſolationemque futuræ cernebat amiſſam. Hæc eſt vere dolenda captivitas, quæ æ ernæ ſpei libertare privata videbatur. Alio quoque loco ſub hac eadem littera repetivir in Threnis, dicens : *Dominus quæ* C

Thren. 2. 17. *cogitavit, conſummavit, verbum ſuum quod mandavit a diebus antiquis. Deſtruxit, & non pepercit, & lætificavit ſuper te inimicum, & exaltavit cornu tribulantis te*. Nonne evidentet futurum judicium Chriſti annuntiatur, ſicut in pſalmo quoque præſenti declarari certum eſt. Oſculus ergo prævideat quæ venrura ſunt, & ea aut profuſione lacrymarum, aut erroris correctiooe detor- D queat. Denique Hieremias flebat; quia malam cauſam impiæ plebis ſuſceperat, quæ perſidiæ pertinacia proprium negabat auctorem.

10. David autem prophetico ſpiritu judicium prævidens Chriſti, in quo nemo innocens periclitabitur, nemo ſceleratus eludet, bona trerus conſcientia dicit : *Feci judicium & juſtitiam : ne*

℣. 121. *tradas me nocentibus me*. Non quaſi glorioſus ac inſolens ſe ipſe laudat, cum E utique peritus legis, alterius magis quam proprio ore unumquemque laudandum eſſe non ignoraret. Non, inquam, [a] prædicatarum jactantia eſt

a hic ulla vittutum, ſed vitæ innocentis adſerrio jure præſumta; ne dignus æſtimaretur qui proptet gravia peccata a Domino relinqueretur, & nocentium poteſtati traderetur. Defenſio eſt igitut, non arrogantia, quando non ex- F cellentia aliqua honoris adſumitur, ſed formidabilis ærumna propulſatur. Denique Petrus hoc genere deſenſionis

A utitur dicens : *Ecce nos reliquimus omnia,* Matth. 19. 27.

& ſecuti ſumus te : quid ergo erit nobis ? Ibidem 28.

In quo ſi dicti arrogantis decolor aliquis nævus ſuiſſet, noo tantum gratiæ de domini Salvatotis ſententia retuliſſet ; ut non ſolum minime ſubdendus ipſe judicio, ſed etiam judicaturus de aiiorum meritis ipſe nuntiaretur. Neque enim in judicio, ſi quis innocentiæ ſuæ tuendæ gratia, quid feciſſet B aperiret, ad jactaotiam potius quam ad deſenſionem cauſæ dictum æſtimaretur. Aliud eſt dignum ſe præmio dicere, aliud indignum iojuria.

11. Et ramen ille ipſe Philoſophiæ ſummus, ut aiunt, magiſter, cum accuſaretur, interrogatus qua tandem pœna ſe dignum putaret, reſpondiſſe ferrur, [b] ut in Prytaneo publico quo- b

tidie convivio ſuſciperetur. Ille hono- C rem uſurpavit, [c] hic præcavit ærum- c

nam: ille gloriam artogavit, hic humilitatem ſetvavit. Nam quæ major eſſe humilitas poteſt, quam ut conſcius ſibi judicii & juſtitiæ reſervatæ, tradi poteſtati diaboli vereretur ? Hominem ſe eſſe cognovit, impar ſibi belium adverſum ſpiritalia nequitiæ in cæleſtibus : raptum novit Enoch eſſe, ne malitia mutaret cor ejus: Noe inebria- D tum, Lot inceſtatum, ſacerdotem primum ipſum Aaron cum Maria ſorore tenratum, lepræ maculis adſperſam Mariam primum, poſt, abſolutam : Moyſen pene internecatum, niſi circumciſione filii, & ejuſmodi ſanguinis fuſione Sephora mulier ejus omne ab eo periculum depuliſſet. His igitur commonitus exemplis nequaquam ſe fortitudini ſuæ credit: ſed eauta humilitas divinum ſibi precando adſciſcit E auxilium, peteos ne tradatur nocentibus.

12. Scit enim auctorem eſſe principem mundi omnium delictorum. Ipſe individuos proximorum irarum ſtimulis excitatos ſcindit affectus : ipſe flammam accendit libidiois: ipſe adolet avaritiæ cupiditates; ut quo plus rapuerimus, amplius requiramus : ipſe ſuggerit & miniſtrat fomenta luxuriæ : ipſe F odia exaſperat, & immodicæ ſtudium ambitionis inflammat. Quod virium blandum in exordio, ſævum in proceſſu, nec fraternæ germanitatis potuit con-

a Edit. omnes, *prædicatoris jactantia eſt hic ulla virtutum*. Mſſ. complures, *prædictarum jactantia*, &c. Melius tamen alii quinque, ut in contextu.

b Mſſ. aliquot : *ut in prandio publico*. Alii, atque edit. *ut in Prytaneo*. Pulere id quidem : erat enim Prytaneus locus Athenis, ubi ſumtu publico de Rep. benemeriti, ac publicorum certaminum victores alebantur. Hoc autem reſponſum apud Platonem in apologia Socratis ita legere eſt : *εἰ οὖν δεῖ με κατὰ τὸ δί- καιον τῆς ἀξίας τιμᾶσθαι, τούτου τιμῶμαι, τῆς ἐν πρυτανείῳ σιτήσεως*. Adiſis etiam Ciceronem lib. 1. de Oratore.

c Edit. Am. *ærumnam precatus eſt*. Era. & alii emendarunt . . . . *deprecatus eſt*. Non male, ſi vel unus e mſſ. adſtipuletur. Sic etiam infra ſermone xvii. ℣. v. ſub finem edit. habent, *Quam jure precatus eſt*, ubi mſſ. *Quam jure præcavit*. Quod utroque loco concinne dici nemo non videat.

contemplatione revocari. Dum dolet ſibi gratiæ cæleſtis ambitor fratrem eſſe prælatum, de ſacrificio proceſſit ad parricidium. Auctorem igitur iocontinentiæ diabolum eſſe Apoſtolus docet:
1.Cor. 7. 5. *Ne tentet vos propter incontinentiam veſtram.* Incentorem quoque avaritiæ ipſum eſſe
1.Tim. 6. 9. legimus, dicente Paulo: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in*
Coloſſ. 3. 5. *laqueum diaboli.* Et alibi: *Mortificate ergo membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam, & avaritiam, quæ eſt idololatria.* In his enim diaboli voluntatem facimus, & exſequimur poteſtatem, qui per carois iſtius deſideria incentivum ſuæ fraudis operatur.

13. Quemcumque ergo io vitiorum ſuorum poſſeſſione repererit, tamquam obnoxium ſuo juri vindicat. Adulterium quis facit, luxuriam exercet, aliena diripit; portio diaboli eſt: pudicus autem, & cootinens, & miſericors, Chriſti portio eſt. Chriſti ergo ſervum ſibi oon poteſt viodicare, oiſi forte illapſum in vitia depreheoderit: nec tunc quidem vindicat, ſed tamquam ſuum ſibi tradi poſtulat. Ideo ergo dicit David: *Feci judicium & juſtitiam*, oon ut arroget, ſed excuſet; oe quaſi peccator deſeratur a Chriſto. Exemplo ſit nobis apoſtolica lectio
1.Cor. 5. 4. & 5. quam ob rem unuſquiſque tradatur. Illum enim qui uxorem patris habuit, quia ſic operatus eſt, [a] tradidi ſatanæ, dicit Apoſtolus: oon ergo eſſet traditus, niſi opera feciſſet diaboli. Uode non immerito recuſat Propheta nocentibus tradi, qui allegat non diaboli opera ſe fociſſe, ſed Chriſti. Chri-
Eſai. 1. 17. ſtus enim dicit: *Judicate pupillo, & juſtificate viduam.* Hoc eſt ergo: *Feci judicium & juſtitiam*, in judicio ooo contemſi pauperem, oon oppreſſi viduam, perſunam divitis non recepi, in omnibus operibus juſtitiam reſervavi.

14. Judicii finis juſtitia eſt. In altero veritatis cuſtodia, in altero fructus eſt æquitatis: utraque tameo non privata virtus, ſed publica. Nam immaculatum corpus a virili permixtione ſervare, & palmam caſtimoniæ limoſo in corpore uſque ad Angelorum converſationem cuſtodia integritatis evehere, utilitas privata, laus publica eſt: Frugi eſſe ac modeſtum, & ſobriæ parcitatis tenere menſuram probatur a pluribus, ſed ſibi ſoli proficit. Fortitudo in præliis eminet, in otio friget: cujus opus in tempore neceſſarium, in voto adverſum; maluot enim homines non pugnare, quam viocere. Sola juſtitia eſt quæ omnibus temporibus, aliis potius nata quam ſibi, quotidiano uſu, & fructu publico, ſuo damno alienas cuſtodit utilitates: quæ nihil habeat utilitatis, & plurimum laudis. Hanc igitur Propheta prætendit ad ſui meriti commendationem, dicens: *Feci judicium & juſtitiam: ne tradas me nocentibus me.* Cant. 5. 3. & 4.
Ubi juſtitia, ibi miſericordia. Miſericordia a peccato liberat. Quomodo ergo peccatoribus trador? Simile illud in Canticis: *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Exui tuoicam peccatoris, velameoque terreni: cur quaſi peccator atque terrenus adjudicor? Lavi pedes meos, ne qua delicti ſors poſſet adhærere veſtigio: cur das in me delinquentibus poteſtatem?

15. Sequitur: *Suſcipe ſervum tuum in bono: non calumnientur me ſuperbi.* v. 122.
Quaſi judicii & juſtitiæ conſcius, auctoritate prophetica progreditur; ut ſervum Domini ſe dicere nun reformidet: ſervus enim Domini nihil debet alienis. Pretioſa hæc eſt ſervitus, quæ virtutum conſtat expenſis. Cur autem timet noceotibus tradi, aperit evidenter; quia calumniatores ſunt, qui oderint veritatem: impugneot innocentiam, qui ſuperbi ſunt. Qualis enim adverſum ſervulos Dei poteſt ſuperbus eſſe, qui adverſus Deum ſe exaltat, & dicit: *In cœlum adſcendam: ſuper ſidera cœli ponam ſedem meam; ſedebo* Eſai. 14. 13. & 14.
in monte excelſo, ſuper montes altos qui ſunt ab Aquilone: adſcendam ſuper nubes, & ero ſimilis Altiſſimo? Quid igitur mirum, ſi gravare homines poſſit, qui pervicaci ſpiritu nec Deo cedit? Quomodo menſuram veritatis, & fidem in hominem reſervabit, qui ſacrilego, impudentique mendacio omnipotenti ſe Domino adæquandum eſſe promittit? Quomodo calumniatur ſingulis, qui totam irritavit terram, concuſſit reges, poſuit univerſum orbem deſertum, & civitates deſtruxit: eos qui in abductione erant non ſolvit?

16. Caveamus ergo oe muros animæ noſtræ deſtruat, oe propugnacula noſtræ mentis diruat, ne ſuper ſide-

a Omnes edit. *tradidit ſatanæ Apoſtolus*, Mſſ. non pauci . . . . . *ut dicit Apoſtolus*. Alii partim, *tradi ſatanæ dicit Apoſtolus*: partim, *tradidi* &c. quorum lectionem hic arbitramur anteponendam.

ra thronom ſuum ponat. Ponit ſuper ſidera, quando electum decipit, quaodo juſtum circumvenit, cujus opera luceot ſicut ſtellæ in cælo. Noone & Judas proditor inter ceteros audiebat: *Vos eſtis lux hujus mundi?* (Matt. 5. 14.) Noone diabolus lumen ejus extinxit? Quioetiam quos oon potuerit circumvenire, calumoiatur, invideos regni cæleſtis gioriam; ut quos illecebris ſnis a Chriſto non potuit ſeparare, (B) eos calumniis ſuis debiti booorís fructu fraudare conetur. Fugiamus ergo malos calumniatores, qui peccatum operantur in nobis, & ipſi nobis calumnias infeſtiſſima accuſatione componunt, id quod ipſi ſeceriot arguentes. Ecce manus Domini parata eſt, quæ te fugieotem ab adverſariis tueatur ac protegat. Pharao te in patribus tenebat ſuperbus, immitis: (C) fugiſti ab eo, ſuſcepit te maous Domini, & de periculis liberavit. Non dimiſiſſet te Pharao, oiſi tu ad Dominum confugiſſes. Dicebat Pharao: *Dominum neſcio, & Iſrael non dimitto.* (Exod. 5. 2.) Vides quam ſuperbus? Metito ergo ſuſceptus io bono eſt, qui malum fugir. Noo patitur ergo Deus in malo nos eſſe: ſuſcipit in bono; oec patitur ſuos calumniis ſubjacere.

(D) (℣. 123.) 17. *Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum, & in eloquium juſtitiæ tuæ.* Qui ſint iſti oculi conſidera, qui in Chriſtum deficiunt, dum ejus præſtolaotur adventum: animæ videlicet oculi non corporis, tota fidei inteotiooe defixi; in eo enim qoem diligimus, totis oculis occupamur, nec quidquam aliud videre delectat. Non poteſt hoc dicere oiſi qui a mondaois ſollicitudinibus & ſæcularibus voluptatibus intentionem omnem ſuæ meotis (E) avertit. Nam quomodo hoc dicit, qui theatralibus ludibriis occupatur? Sed ille hoc dicit, qui ſupra dixit: *Averte oculos meos, ne videant vanitatem.* (Serm. 5. ℣. 37.) Qui autem ſunt oculi qui deficiunt in eloquium Dei, oiſi oculi ioterioris hominis, obtutuſque animæ, qui tenduntur ut videanr Dei verbom, & nimia iotentione & exſpectatiooe (F) deficiunt in ſalutare Dei, defectum ſui patientes, ut adſumant quod verbi eſt?

18. Er quia eloquium Dei pleroſque movere poteſt, ideo addidit: *Eloquium juſtitiæ*; ut movere non debeat. Movere autem poterat, qoia ſcriptum eſt: *Major ſerviet minori.* (Gen. 25. 23.) Nam niſi ad myſterium accipias, (A) naturæ injuria eſt: Et, *Dedi vobis præcepta non bona.* (Ezech. 20. 25.) Ergo Deus mala dat præcepta. Et, *Ego Dominus creans mala.* (Eſai. 45. 7.) Sed & de præceptis ſic ſolvitur; quia infirmis oon dare debuit perfecta præcepta, quæ ſuſtinere non poſſeot. Quaodo audiret Judæus: *Dimitte omnia tua .... & ſequere me?* (Matth. 19. 21.) Quando audiret Judæus: *Qui non tulerit crucem ſuam, & ſequutus me fuerit, non eſt me dignus?* (Matth. 10. 38.) (B) Sed hæc perfectiora præcepta Evangelio reſervata ſuot. Et mala oon creavit Deus, ſed hæc quæ videntur oobis auſtera, verbera, mors, & hujuſmodi alia quæ propter emendatiooem præſcripta ſunt noxiorum; juſtis enim oon eſt lex poſita, ſed injuſtis. NAM SI noxii nihil timerent, innocentes ſemper timerent.

(C) 19. Qui ſunt igitur iſti oculi qui deficiunt io ſalutare Dei? Diximus oculum ſuppliciorum eſſe, qui prævidens futura ſupplicia peccarorum, gerendam annuotiet pœoiteotiam. Demonſtravit hunc oculum Baptiſta Johannes diceos: *Generatio viperarum, quis oſtendit vobis fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.* (Luc. 3. 7. & 8.) Ad baptiſmum enim Johanois veniebat, qui habebat oculum ſuppliciorum: ad (D) Chriſti autem baptiſmum venit, qui videt gratiam. Hic eoim oculus eſt quem Domioicæ paſſionis umbra tuetor & protegit. Aliud ergo Ennon, aliud Ain. In Ennon baptizatur conſcius gravium delictorum: qui autem purum oculum habet, gratiam ſuſcipit ſpiritalem. Et imperfectæ fortaſſe animæ oculus ſuppliciorum eſt: perfectæ autem oculus gratiarum eſt purior atque ſincerior, qui ſignificatur (E) hac littera, ad quam juſti forma dirigitur; quia imperfecta peccati tantummodo judicium declinare deſiderat, perfecta vero meritum regoi cæleſtis adquirere. Præſumimus tamen quod utrumque oculum una anima habeat, & oculum ſuppliciorum, & oculum gratiæ: lævum oculum ſuppliciorum, dexterum gratiæ; quia oon a primo homines poſſunt eſſe (F) perfecti, ſed proceſſum virtutis adſcendunt. Aote igitur unaquæque anima quaſi ad baptiſmum Johaonis venit; ut præmittat pœnitentiam delictorum: & in proceſſu paulatim ubi peccata ſua defleverit, ſpiritali abluta baptiſmate, Chriſti accipit ſacramentum. Uode videtur & in Canticis canticorum Eccleſia prædicari, cui dicitur:

Cor

Cant. 4. 9. *Cor noſtrum cepiſti, ſoror mea Sponſa, cor noſtrum cepiſti uno ab oculis tuis*; ut iſte oculus gratiæ ſit, qui Chriſti ſibi pleniorem adquiſiverit caritatem.

20. Plerique tamen boc loco accipiunt duos oculos Eccleſiæ: unum qui myſtica videat, alterum qui moralia; eo quod ſancta Eccleſia non ſolum moralium teoeat diſciplinam, ſed etiam cæleſtis doceat ſecteta myſterii. Ibidem 1. Unde dictum eſt de ea: *Oculi tui ſicut columbæ, extra taciturnitatem tuam*, quod & ſpiritaliter videat, & noverit tempus tacendi eſſe, & tempus loquendi; ut in tempore ſermonem ſuum proferat, ne Importunitate loquendi peccatum poſſit incurrere.

21. Habet ergo oculos columbæ ad ſimilitudinem Chriſti; quia & de ipſo Cant. 5. 12. lectum eſt: *Oculi tui ſicut columbæ ſuper abundantiam aquarum lota in lacte, ſedentis ſuper plenitudinem*. Baptizat in lacte Dominus, id eſt, in ſinceritate. Et iſti ſunt qui vere baptizantur in lacte, qui ſine dolo credunt, & puram fidem deferunt; ut immaculatam induant gratiam. Ideo candida Sponſa adſcendit ad Chriſtum; quia in lacte baptizata eſt. Ideo mirantur eam Virtutes Cant. 8. 7. & Poteſtates, dicentes: *Quæ eſt bæc quæ adſcendit dealbata?* Ante paululum dice- Cant. 1. 4. bat, *Nigra ſum*: ounc dealbata cernitur, & adſcendit ad cælum, & innixa Dei Verbo, alta jam penetrat. Nec immerito illic aquarum abundantia, ubi Chriſtus; ut mens humana repleri cupiat. Has ſitit aquas eervus, quas cum biberit, ſitire non poſſit. Has aquas Pſ. 41. 3. ſitivit Propheta, eum dixit: *Sitivit in te anima mea*. Sedet ergo Chriſtus ſuper abundantiam aquarum, & ſuper plenitudinem. [a] Et ideo qui baptizatur in Johan. 1. 16. lacte, dicit: *Et nos omnes de plenitudine ejus accepimus*. Unde & oculus ſuppliciorum non alienus eſt ab Eccleſia; quia erſi baptizabat Johannes in En- Johan. 3. 23. non, baptizabat juxta Salim, ubi erat aquarum abundantia, duodecim fontes, & ſeptuagiota Palmarum arbores.

22. Hos fontes habet Eccleſia, hoc eſt, in vereri Teſtamento duodecim patriarcbas, & in novo duodecim apoſtolos. Ideoque dictum eſt; Pſ. 67. 27. *In Eccleſia benedicamus dominum Deum de fontibus Iſrael*. His fontibus ante perfuoditur quicumque Chriſti myſteria ſacroſancta conſequitur; iſti eoim fontes ex æterno foote manantes, toto orbe fluxerunt. Ubi iſti footes, ibi adſcenſio animarum. Salim interpretati ſunt, *Ipſum adſcendentem*. Ille enim vere adſceodit, qui propria peccata deponit. Hoc igirur verbo purificatoriæ ſanctificationis uſus exprimitur. Unde etiam bene in Canticis Chriſtus dicit ad Eccleſiam: *Dentes tui ſicut grex tonſarum*, Cant. 4. 2. *quæ adſcenderunt a lavacro, quæ omnes gemellos creant, & infœcunda non eſt in eis*. Quod ſpecie tenus de capris dicitur, myſlice autem de Eccleſiæ grege.

23. Nec vilia tibi videantur iſta animalia. Denique audi quæ de his ſanctus loquitur Spiritus: *Capillamentum tuum ut grex tonſarum, quæ revelata ſunt a monte Galaad. Dentes tui ut grex tonſarum, quæ adſcenderunt de lavacro*. Cant. 6, 4. & 7. Vides quod in altis grex iſte paſcitur, audax in monte. Itaque ubi aliis præcipitia, ibi capris nullum periculum: ubi aliis periculum, ibi gregis hujus alimentum, ibi cibus dulcior, ibi fructus electior. Spectantur a paſtoribus ſuis dumoſa de rupe pendentes: ibi luporum incurſus eſſe non poſſunt, ibi fœcundæ arbores fructum integrum ſubminiſtrant. Cernere licet uberi lacte diſtentas ſuper teneram ſobolem materna pietate ſollicitas. Ideo elegit eas Spiritus ſanctus quibus cœtum venerabilis Eccleſiæ compararet.

24. Et ut myſtice audias: capillamentum Verbi eſt altitudo & eminentia quædam juſtarum animarum; quoniam ſenſus ſapientis in capite ejus. In altitudine enim cogitationis humanæ certum eſt eſſe ſapientiam. Et quemadmodum tondentur capræ, ut ſuperflua deponant: ita etiam tonſarum animarum gregem, hoc eſt, multarum animarum virtutes habet ſancta Eccleſia, in quo grege nihil poſſis * inſenſibile reperire, nihil ſuperfluum; quoniam fides ſapientes fecit, ſpiritalis autem gratia ab omni ſuperfluorum labe mundavit.

25. Merito igitur revelatæ ſunt animæ juſtorum, & revelatæ a monte Galaad, hoc eſt, a traoſmigrarione teſtimonii; eo quod a Synagoga ad Eccleſiam teſtimonium cæleſte migravit. In hoc itaque monte naſcitur thymiama, reſina, & ceteri odores, quos negotiatores illi Iſmaelitæ, ut habes in Gen. 37. 25. primo libro Teſtamenti veteris, deferebant. Hos odores habet Eccleſia, quos mercatores ex gentibus congregati, fide & devotiooe vexerunt. Itaque ſicut capræ bonis refectæ cibis, & ſolis calore vernantes, lavantur in flumine, & exſultantes mundæ reſurgunt

a Ita mſſ. quatordecim. Editio Rom. ſola: *Et ideo qui baptizat in aqua*. Aliæ edit. & duo mſſ. utraque omiſſa lectione voci *plenitudinem*, ſubjungunt: *Unde & nos omnes de plenitudine ejus accepimus*.

* *Inſenſibile*, id eſt, a ſenſu ſapientis alienum, ut tota ſeries orationis declarat.

de flumine : ita animæ juſtorum adſcendunt ab ſpiritali lavacro.

26. Iſtæ ſunt vere quæ geminos creant, in quibus non eſt infœcunditas aliqua virtutum, ſterilitas ulla meritorum. Bene geminos creant; quia congeminant ſenſus ſuos. Unde habes (Prov. 22. 20.) in Proverbiis ſcriptum : *Et tu ſcribe hæc tibi tripliciter, in conſilio, & in cognitione*. Triplicem præmiſit ſcriptionem, & duo ſubdidit, conſilium, & cognitionem : ſed cognitio gemina eſt : una incorporalium, altera corporalium.

27. Diximus de fœcunditate : dicamus de dentibus. Nam & navigantes plerique, & properantes itinere terreno, ubi viderint ſpecioſum aliquem locum, delectationis gratia demorantur, paſcunt oculos, animumque allevant; nec mora ulla commeandi putatur, ſed gratia : ita & nobis pulcherrimos dentes juſtarum animarum conſiderare cordi eſt. Docuit enim Scriptura pulcherrimos dentes eſſe juſtorum, dicens ſecundum litteram quidem de patriarcha Juda, ſpiritaliter (Gen. 49. 12.) autem de Chriſto : *Hilares oculi ejus a vino, & dentes ſicut lac*. In quo non utique carnis humanæ officia, ſed divinæ gratiæ munera prædicavit. Docet igitur exemplum, dentes non eſſe prætereundos, ubi de oculis dixerimus.

28. Qui ſunt igitur juſtarum dentes animarum, niſi qui informem ac durum accipientes cibum, vel frigidum plerumque, vel ſupra modum calentem nunc comminuunt, nunc fovent, nunc temperant, prout qualitas fuerit alimentorum? Dura comminuunt, ne aſperitas litteræ in veteri Teſtamento, & ſæcularis intellectus rigor, niſi fuerit ſpiritali dente reſolutus, vitalia ipſa intercluſis ciborum ſalutarium meatibus, & gulam quamdam animæ incurioſa edacitate ſuffocet. Par eſt igitur ut dividas primum, ſi ſolida tibi videtur eſca quæ ſumitur, & diſtinguas eam, atque emollitam ſine noxa aliqua, animæ in omnia ejus membra naturali diviſione transfundas; ut vitalem ſuccum omne ejus corpus epuletur. Nihil cadaveroſum, nihil mortuum ore tuo ſumas, ne dicatur : (Pſ. 13. 3.) *Sepulcrum patens eſt guttur eorum* : ſed vivum haurias verbum; ut in tuæ mentis viſceribus poſſit operari.

29. Hi dentes ſuper lac candidiores, quia dentes juſtorum ſunt. Denique cum omnes in Moyſe baptizati in nube & in mari patres noſtri fuerint, non otioſe tamen ſcriptum eſt, quia *Omnes eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt, & omnes eumdem potum ſpiritalem biberunt*; (1. Cor. 10. 3. & 4.) ut iſtis ſanctorum dentibus major quidam fulgor accederet, quos poſt tranſitum maris Rubri, myrrhæ fontis amaritudine per ligni gratiam temperata, (Exod. 15. 25. & 27.) cognoſcimus eſſe mundatos, deinde duodecim fontium potu, poſtremo petræ ſpiritalem undam vomentis irriguo, petra enim erat Chriſtus. (Num. 20. 11.) Ideo & manna manducaverunt; ut toties abluti manducarent panem, ut ſcriptum eſt, Angelorum. (Pſ. 77. 25.) Nunc quoque in Evangelii myſteriis [a] recognoſcis, quia baptizatus licet toto corpore, poſtea tamen eſca ſpiritali potuque mundaris.

30. Merito ergo David & oculos interiores purificatos, & dentes tamquam illuminatos ſpiritalium dentium candore ſermones profert dicens : *Feci judicium & juſtitiam*. (Sup. ℣. 121.) Ille eſt enim verus dentium fulgor, ubi bene ſibi conſciæ mentis reſonat canora confeſſio. Ille mundus oculus, quem peccatorum gravium trabes nulla depreſſerit : quem purgamentorum levium feſtuca nulla turbaverit. Iſte oculus in verbum juſtitiæ defecit. *Qui* enim *Chriſto adhæret, unus eſt ſpiritus*. (1. Cor. 6. 17.) Et Balaam petebat, (Num. 23. 10.) ut anima ſua deficeret in animis juſtorum, id eſt, ut proprii obliviſceretur erroris : quod ſuum erat, deponeret : quod juſtitiæ & æquitatis, adſumeret. Sed progrediamur ad cetera.

31. Sequitur : *Fac cum ſervo tuo ſecundum miſericordiam tuam, & juſtitias tuas doce me*. (℣. 124.) Præſtruxit viam, & commendationis ſuæ incrementa præſumſit. Supra popoſcit ne nocentibus traderetur : (Sup. ℣. 121. & 122.) iterum petiit ut ſuſciperetur in bono; ne calumniarentur ei ſuperbi, hoc eſt : Non declino judicium, ſed calumniam perfidorum; illi enim judicare neſciunt, calumniari ſciunt. Ad te confugio, qui noſti * repræſentare judicium. Et bene non vult calumniatoribus tradi; multa enim Job paſſus eſt juſtus, poſtquam traditus eſt nocenti. (Job 2. 6.) Sed difficile fuit illud & grande certamen, quod niſi Job nimia patientia

a Edit. *recognoſcis baptizatos licet .... mundari*. Mſſ. vero nobis concinunt exceptis paucis, ubi pro, *toto corpore*, legitur, *ſancto corpore*. Poteſt autem utrolibet modo hæc ultima pars admitti; potior tamen videtur prima lectio. Etenim non ſolum ea baptiſmum per immerſionem adminiſtrari ſolitum ſignificat : ſed etiam opponitur ineptiæ quorumdam hæreticorum, qui cunctas corporis partes inficiabantur eſſe abluendas; ut Theodoretus lib. 4. *Hæret. fabul.* auctor eſt. De immerſione vero fuſius Tom. 2. Ambroſius lib. *De Myſteriis* cap. 3. & Auctor tractatus *De Sacramentis* lib. 2. cap. 7. quos conſule.

* *Repræſentare judicium* idem eſt atque exhibere, ſeu in præſenti ferre judicium. 8. Cod. Theod. Tit. 18. Lege 42.

tia haud facile quiſquam ſuperare potuiſſet; tamen ille non totus eſt traditus, ſed meliore exceptus eſt portione. A
Sup. ℣. 121. Qui dicit : *Non trades me*, quæ majora ſunt comprehendit. Plus autem in anima, quam in carne ſumus; juſtis enim
Rom. 8. 9. dicitur : *Vos autem non eſtis in carne, ſed*
Pſ. 38. 12. *in ſpiritu*. Tradi ergo animam ſuam recuſat, qui corpore ſicut aranea tabeſcebat.

32. Hoc igitur loco, majore quodam familiaritatis uſu potiora præſu- B mens, ait : *Fac cum ſervo tuo ſecundum miſericordiam tuam, & juſtitias tuas doce me*. Miſericordiam ſibi deferri poſcit, juſtitias doceri. Alibi quoque, hoc eſt, in poſterioribus habes hunc ſenſum :
Pſ. 142. 2. *Et ne intres in judicium cum ſervo tuo*. Etenim noſtrorum conſcii peccatorum, miſericordiam magis petere Dei noſtri,
a quam juſtitiam implorare debemus. [a] Alia veniam largitur : alia examen impertit. Quæ ſpes hominibus certandi apud eum, quem occulta non fallunt, C quem latere peccata non poſſunt? Ideoque ſciens ejus potentiam, qui homi-
Pſ. 50. 6. nem non timeret, ait : *Tibi ſoli peccavi*. Non poteſt hoc juſtus negare; quia nemo ſine peccato : non poteſt rex, quia etſi leges in poteſtate habet, ut
b impune delinquat; [b] Deo tamen ſubditus eſt : immo plus ipſe debet, cui plus commiſſum eſt.

33. Hoc ergo dicit : *Fac cum ſervo tuo ſecundum miſericordiam tuam*; quia etſi quid boni feci, plura debeo quaſi ſer- D vus. Non uno facto ſervus abſolvitur; quia nemo ſervum habens arantem,
Luc. 17. 7. & 8. aut oves paſcentem, dicit illi : *Tranſi, recumbe; ſed dicit illi : Para quod cœnem,*
c *& præcinge te, & miniſtra mihi*... [c] *Numquid gratiam habet ſervus, ſi fecit quod imperatum eſt ei?* Ergo & cum fecerimus quod nobis imperatum eſt, non ſtatim nos exaltare debemus, ſed magis humiliare; quia non ſtatim ſi ali- E quid fecimus, implevimus omnia ſervitutis obſequia. Quis tanta naturæ munera, vitæ ſalutiſque ſervatæ divina beneficia digno poſſit æquare ſervitio? Quis poteſt ſolvere quod accepit? Ideoque ſciens omnia, miſericordiam petit
d potius [d] quam audientiam : *Quoniam*,
Pſ. 142. 2. inquit, *non juſtificabitur in conſpectu tuo* F *omnis homo vivens*.

34. Quintus verſiculus ſequitur : *Servus tuus ſum ego : da mihi intellectum, & ſcibo teſtimonia tua*. ℣. 125. Intellectus ſpiritale munus eſt; & ideo quod Dei eſt, a Domino poſtulatur. Nec quaſi extraneas poſcit, qui ſervum ſe confitetur. Bene ait : *Servus tuus ſum*. Servus enim voluntatem domini ſui facit. Servus quærit ſervitutis ſtipendia [e], remunerationem ſperat. e Servus Domini non poteſt idem eſſe ſervus peccati : & ideo B intellectum ſibi dari poſcit, ut ſciat cavere peccatum. Habebat quidem intellectum, ſed non ut redundare ſibi crederet : uberiorem requirit.

35. Eſt autem & intellectus naturæ, & eſt intellectus nnn bonus. Ideo & Salnmon ait : *Intellectus autem bonus dat* Prov. 13. 15. *gratiam*. Nam ſi omnis intellectus bonus eſſet, non opus fuiſſet additamento. Jure gratiam Dnmini ſui quærit, aliter enim ſcire non poteſt ſecreta Domini, niſi intellectus ſpiritalis mu- C nus acceperit. Habes hoc in Hieremia : *Notum mihi fac, Domine, & ſcibo*; quia Hier. 11. 18. niſi Deus notum fecerit hominibus myſterium ſuum, ſcire non poſſumus.

36. Sequitur verſiculus ſextus : *Tempus faciendi, Domine : diſſipaverunt legem* ℣. 126. *tuam iniqui*. Bene ait tempus faciendi eſſe; *Eſt enim tempus tacendi, & tempus* Eccleſ. 3. 7. *loquendi*. Sed loquendi tempus advenit : ac per hoc Dominici adventus tempus jam eſſe memorat; ut quia Legis facta eſt prævaricatio, veniat finis Legis, D & conſummatio ejus, & plenitudo dominus Jeſus, qui donet hominibus univerſa delicta : & abolito chirographo debitorum, abſolvat omnes & liberet peccatores. *Tempus eſt faciendi*, ut ſi ingraveſcente ægritudine alicujus incommodi, curras ad medicum, ut citius veniat; ne poſtea ſubvenire non poſſit. Medicus enim tunc amplius deſideratur, cum gravis incubuerit æ- E gritudo languenti. Ergo eum videat in Spiritu ſanctus Propheta prævaricationes populi, luxnriam, delicias, dolos, fraudes, avaritiam, temulentiam, quaſi pro nobis interveniat, currit ad Chriſtum, quem ſolum tantis ſciebat ſubvenire poſſe peccatis : nrget nt veniat, nec patitur fieri moras. *Tempus*, inquit, F *faciendi, Domine*, hoc eſt, ut pro nobis crucem adſcendas, mortem ſubeas.

Totus

a Edit. *Aliis veniam largitur, aliis examen impertit*. Mſſ. aliquot : *Alii*... *alii* &c. Ceteri magno numero, ut in textu.

b Ita mſſ. At edit. adjiciunt, *Deo tamen ſubditus eſt*, poſt voces, *qui nulli debet, immo* &c.

c Edit. & pauci mſſ. *Numquid gratia habet ſervo*, cui lectioni græcus textus, & latinæ verſiones ſuffragantur. Alii mſſ. . . . *ſervus*. Non male; ſi *gratiam* hic idem eſſe ac meritum animadvertas. Et hoc modo cum Evageliſtæ locum reddidit interpretatio perſica atque æthiopica, quas in *Polygl. Angl.* conſulas licet.

d Mſſ. aliquot, *quam ſapientiam*. Rom. edit. *quam excuſationem*. Melius alii mſſ. & vet. edit. *quam audientiam*; hoc eſt, quem locum ſibi dari ad cauſam defendendam.

e Superiores edit. *remunerationem non ſperat*. Melius cod. mſſ. *remunerationem ſperat*. Etenim ſervus præter diaria, peculium & aliæ ſtipendia ſervitutis, ad manumiſſionem quoque adſpirat. Infra vero ubi mſſ. *ſed non ut redundare*, Edit. inde negationem detraxerant. Minus commode id quidem, ut patebit locum attentius conſideranti.

Totus in periculum ultimom mundus urgetur: veni ut tollas peccatum mundi. Veniat vita morientibus: veniat reſurrectio jam ſepultis. Factum tuum ſubveniat; quoniam nec tua præcepta prodeſſe potuerunt. In Lege præceptum eſt, [a] in Evangelio miniſterium.

37. Cæcus omnis populus proprium non videbat auctorem. Claudus erat mundus, & titubante veſtigio fidei fluctuabat. Non erat malagma imponere, neque oleum, neque alligaturam. *Luc. 8. 43.* Omne patrimonium ſuum in medicos erogaverat mulier illa Evangelica, ſpeciem habens congregationis humanæ, quæ coibat ex gentibus: nec fluentem ſanguioem, & inveteratæ paſſionis lethale profluvium poterant ſæculi hujus medici reſtringere. Principis populi poſteritas ioterierat, & omnis occiderat ejus hereditas. Videns hæc Propheta, dicit ad Chriſtum: *Tempus faciendi, Domine:* non jubendi, inquit, ſed *faciendi*; quia oon legatus neque nuntius, ſed Dominus ſalvaturus erat populum ſuum. Et ille qoidem tempus ſciebat, & oon differebat: ſed nos neſciebamus quo melius tempore [b] ſubveniret.

38. Aut fortaſſe vult a nobis admoneri, vult rogari: immo ſi rogatus fuerit, ante tempus venit. Venit ad ficulneam: & ante horam veoit, ut dicit ad matrem. Illa rogabat pro nobis, illa feſtinabat, dicens: *Joan. 2. 3. & 4.* *Vinum non habent, fili.* Reſpondit Jeſus: *Quid mihi & tibi eſt, mulier? Nondum venit hora mea.* Et mater quæ ſciebat ejus affectum, dicit miniſtris: *Ibidem 5.* *Quodcumque dixerit vobis, facite.* Jeſus quoque qui horam ſuam veniſſe negaverat, fecit quod ante differebat; nam omnia Deus ſuo tempore fecit. Quidquid facit, non eſt extra tempus: ſed totum opportunum eſt, quod fecerit: [c] & mihi tempore ſuo advenit; omne enim tempus opportunum ſaluti, nihil præproperum pro ſalute periclitaotium: ſed volebat exſpectare adhuc Synagogæ correctionem. Ideo ante tempus ad ficulneam venit, *Marc. 11. 13.* hoc eſt, cito Judæis venit, opportune gentibus: cito venit perituris, commode credituris.

39. Sequitur verſus ſeptimus: *Propter hoc dilexi mandata tua ſuper aurum, & topazion.* *v. 127.* Lex annuntiatrix Chriſti eſt: præcepta ergo Legis ſpem futurorum bonorum deferunt; mandatum eſt enim Domini: *Attende tibi, ne derelinquas levitem per omne tempus quo vixeris ſuper terram.* *Deut. 12. 19.* Quis eſt iſte levites? Intelligis ſi conſideres quis ſit ille qui venit miniſtrare, qui ſacerdos eſt in æternum. Aliud mandatum ait: *Cuſtodi menſem novorum, & facies paſcha domino Deo tuo.* *Deut. 16. 1.* Et infra: *In loco quem elegerit dominus Deus tuus invocari nomen ſuum, ibi occides paſcha veſpere ad occaſum ſolis in tempore quo exiſti de Ægypto.* *Ibidem 6.* Ergo mandata Dei habent futuræ redemtionis indicia, reſurrectionis ioſigoia; ideo ſuper aurum & topazion memorat ſibi eſſe dilecta. Quid enim ſalute gratius, reſurrectione pretioſius?

40. Vel quia quæ ſtulta ſunt mundi, Chriſtus elegit; ut quoniam per ſapientiam mundus non cognovit Deum, per ſtultitiam prædicationis ſalutem adferret credentibus; ideoque ait: Super ſapientiam operationis cæleſtis, & mundanæ conſtitutionis, & ſuper ornamenta ſolis & lunæ, ſtellarumque pretioſa monilia, dilexi obaudientiam Dominicæ paſſionis. Plus enim redimendo mihi contulit, quam creando; tunc enim ſine ſenſu natus ſum, nuoc cum voluntate ſervatus. Sed non quicumque dicit: *Dilexi mandata tua ſuper aurum, & topazion.* Non dicit avarus, qui auro incubat, divitiis inhiat, ornamenta deſiderat: ſed ille dicit, qui poteſt dicere: *Argentum & aurum non habeo;* *Act. 3. 6.* quooiam oon requiro, quoniam nihil mihi aurum prodeſt: præceptum autem & mandatum cæleſte me redemit.

41. Diximus continentiam ſenſus, nuoc de Topazio lapide exprimamus hiſtoriam. De quo invenimus ſcriptum in hiſtoria Xenocratis, qui ſcripſit [d] quaſi lithoſnomon, naſci eum vel inveniri circa Thebaidis civitatem Alabaſtrum, vel Topazion, ut aliqui putant;

a Edit. omnes, & mſſ. non pauci: *in Evangelio myſterium.* Melius cod. Remig. Corb. Vind. & Nav. unus .... *miniſterium.* Significatur enim in Evangelio exhibitum ſive impletum fuiſſe a Chriſto, quod in Lege fuerat præceptum.

b Edit. poſt verbum *ſubveniret*, addebant: *Et jam venit, & abiit, & iterum vult venire, & tempus neſcire.* Gloſſema inſulſum, quod in mſſ. nullis repertum eſt.

c Pariſ. quædam edit. *Et nihil niſi tempore ſuo advenit.*

d Mſſ. aliquot: *Quaſi lithognomon.* Lectio non contemnenda. Quis autem fuerit ille Xenocrates, cum ejus nominis plures extiterint, non omnino liquet: veri tamen videretur ſimilius hic agi de Platonis diſcipulo, quem Diog. Laertius ſex libros de Natura ſcripſiſſe commemorat: quos hiſtoriæ titulo deſignare potuiſſet Ambroſius. Verum cum Plinius recentioribus hanc opinionem lib. 37. Nat. hiſt. cap. 8. [illegible], putamus eam hiſtoriam Xenocrati medico, qui circa illa tempora floruit, adtribuendam. Quod autem de Troglodytis ſubditur, id etiam ex Plinii citato loco petitum eſt; ubi tamen non *Philo*, ſed Philemo eumdem lapidem emiſiſſe memoratur. Porro *Troglodytas* ex eodem Plin. lib. 5. cap. 8. didicimus Æthiopiæ populos fuiſſe admodum barbaros, qui in ſpecubus non longe a Rubro mari habitarent.

tant; unde & nominatus eſt ab eo in quo gigneretur loco. Sunt autem qui putaverint inſulam nuncupari Topazion ad quam appulſos Troglodytas: orta ſubito commotione maritima, eo quod navium uſum non haberent, regredi nequiviſſe. Deinde plurimo immorantes tempore, in inſula inveniſſe lapidem, & delectatos colore ejus repetiiſſe domum, & Arabis negotiatoribus advenientibus vendidiſſe: ab illis emiſſe
B Philonem, & ad matrem Ptolomæi ſecundi, cui nomen erat Berenice, ab ipſo eſſe perlatum: illam autem quamvis regalibus ornamentis abundaret; ſupra modum tamen colore ejus ſtupefactam, elaboraſſe ut diutius ſpecies tam pretioſi lapidis non lateret: ideoque ſtudio ejus quæſitum lapidem, in uſus frequentiores veniſſe.

42. Diximus quomodo innotuerit
C Topazion lapis, nunc expreſſius de
a ejus qualitate dicamus. [a] Duorum colorum eſt in hoc lapide κρᾶσις, hoc eſt, quædam temperata permixtio. πρασοειδὴς, & chryſopa ſimilis chryſopraſo, ſecundum utrumque velut quaſdam extendens colorum figuras, & plenius quidem a peritis fertur extendere. Eſt autem parichrus, & ſatis
D purus: & chryſochrus, & pinguis, reſplendenti ſimilis, maxime cum ſolis ſplendore percutitur. Eſt etiam pulcherrimus & mirabilis ſuper omnes chryſopraſos magnitudine, & ut dixi, viſu pinguior. Natura hujuſmodi, ut ſi polire & levigare eum velis, aſperetur magis, & uſu minuitur. Eſt autem quodam genitali operæ naturæ euglyphus, hoc eſt, [b] bene inſignitus, at-
b que mirabilis: & ut ſummo ſtudio
E dignus haberetur, difficile invenitur: & repertus, raro tamen in uſu hominum eſt, quaſi is quem dives regina mirata ſit.

43. Sed jam ſicut Troglodytæ illi quaſi pretio ſuæ remanſionis invento, repetierunt domum: ita & nos emolumento moræ hujus recepto redeamus eo unde divertimus. Nec par eſt nos
F ornamentis regiis diutius ſermonis noſtri quædam admovere brachia; cum habeamus in manibus crucem Chriſti,

A quam admonet Propheta ſuper aurum & topazion præferendam: quæ ab omni errore culpaque revocat & corrigit. Quis enim juſtorum non ambiat Chriſti in morte ſolatium, in reſurrectione conſortium? Quis non reflectat gradum, quando audiat ſibi ſuperiora omnia peccata donari? Propter hoc enim plerique [c] a converſionis ſtudio revo- c
cari ſolebant, quod delictorum ſuorum
B conſcii, nullam ſpem veniæ præſumerent: & in Eccleſia quanto ſanctiora præcepta, tanto ſine venia putarent eſſe peccata.

44. Ideoque ait octavo verſiculo: ℣. 128.
Propterea ad omnia mandata tua corrigebar: omnem viam injuſtam odio habui. Merito corrigebatur, quoniam diligebat; *caritas* 1. Pet. 4. 8.
enim *operit multitudinem peccatorum*. Vide quanta operiat, quanta corrigat. *Cari-*
C *tas patiens eſt, benigna eſt. Caritas non* 1. Cor. 13. 4. & ſeq.
æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet. Caritas numquam excidit. In inferioribus tria perfecta Ibidem 13.
poſuit, ſpem, fidem, caritatem: majorem autem dixit caritatem, & recte;
D *Caritas* enim *omnia ſperat, omnia credit*. Cum igitur ſpes & fides in caritate ſint, non eſt dubium quod major caritas ſit. Et bene ſibi reſpondit Propheta. Supra enim dixit: *Lex Domini* Pſ. 18. 8.
irreprehenſibilis, convertens animam. Si Lex animam convertit; utique qui diligit, Legis dilector eſt. Deinde in hoc ipſo centeſimo decimo-octavo pſalmo primum poſuit: *Beati immaculati in via,* Sup. ℣. 1.
E *qui ambulant in Lege Domini*. Si immaculatus eſt qui in lege Dei ambulat; utique convertitur, qui diligit Dei legem. Ergo ſi Lex immaculatum facit, recte caritas multitudinem operit peccatorum; quia plenitudo Legis caritas eſt.

45. *Omnem*, inquit, *viam injuſtam odio habui*. Si is qui præcepta juſtitiæ diligit, facit illa quæ diligit; utique is
F qui odit iniquitatem, non facit quod exoſus eſt. Nec immerito ad omnia præcepta Domini corrigitur, qui omnem

a Sex mſſ. *Duorum colorum eſt ſimilitudo in hoc lapide*, κρᾶσις &c. Ubi autem omnes mſſ. ac vet. edit. *& chryſopa*. Rom. ex Plinio emendavit, *chryſolectron*: ſed pro *ſimilis chryſopraſo*, ut habetur in edit. & mſſ. plerique reponendum ex eodem fuerat, *ſimilis chryſopaſto*. Et hanc lectionem vehementer ſuſpicamur germanam eſſe, cum in mſſ. quibuſdam legamus, *ſimilis chryſopaſſo*: ſed interim ab aliis, atque edit. non diſcedimus. Infra vero ubi edit. *parychrus*, ſcribimus cum mſſ. *parichrus*, ut ſit color *parius*, ſive albus a marmoribus inſulæ Pari ita dictus.

b Rom. edit. ſola, *bene figurabilis*. Et cum aliis, ac mſſ. aliquot, *at ſummo ſtudio dignus habetur*. *Difficile invenitur*. Sed mſſ. melioris manus, ut in contextu. Quod autem habent omnes edit. *Et repertus inſignitur*, nullus mſſ. verbum, *inſignitur*, agnoſcit.

c Edit. Am. & Gill. *ad converſionis ſtudium revocare* (Gill. *revocari*) *ſolebant*. Melius Rom. . . . . *revocare nolebant*. Optime autem omnium Era. quem ſimul & majorem mſſ. partem ſumus ſecuti. Alii vero mſſ. partim his, partim illis edit. patrocinantur. Hic porro Novatiani obiter perſtringuntur, quos de induſtria impugnat ſanctus Præſul in lib. *De pœnitentia*, qua de re illic a nobis dicetur uberius.

nem viam odit iniquitatis. Nam niſi omnem viam iniquitatis oderis, nnn potes in omnibus præceptis Dei corrigi. Poteſt enim fieri ut aliquis ſe temperet a crudelitatis horrore; lubrico tamen deceptus amore meretricis, & ſemitas incontinentiæ juvenilis ingreſſus, impreſſum ſemel nnn queat revocare veſtigium. MULTOS enim vitia blandinra deciplunt, & contra avertit a ſe plurimos triſtis & nimium ſevera crudelitas. Sed juventus ad amorem liberior, ad lapſum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior eſt. Alius ſe reſtringit a luxuria: ſed avaritiæ cupiditate raptatut. Plerumque enim peccata hujuſmodi ſunt, ut ſi alterum declines, incurras alterum: & naturæ uſus adjuvat infirmitatem. Odiſti luxuriam quaſi frugi, ſed frugalitatis ſtudio habendi cupiditas freqnenter irrepit. Avatitiæ ipſi rapina eſt ſubdita. Et quanto tolerabilius eſt prnpria profundere, quam aliena diripere! Sunt qui metuentes aliquid proprio minnere de cenſu, etiam innpi ſumtum negent, & miſericordiam detrimentum putent. Sunt qui degenerem vitantes ignnbilitatem, flabro ſæcularis ambitionis agitentur, & ſicut quaſſatæ arundines huc atque illne ferantur incerti. Sunt etiam qui dum majnrum ſuorum ſtatum ſequuntur, veluti digna converſatione contenti, ne errores quidem patrios exiſtiment declinandos; ut fide mutandam perfidiam non arbitrentur: cum in melius mutare prnpoſirum non levitas, ſed virtus; neque culpa, ſed gratia ſit. Alius circenſibns ludis, aut theatralibus ſollicitatis voluptatibus, aut ceteris vanitatibus occupatus, Eccleſiam non frequentat: alium ruris quieta delectant, eaque cauſa ad Eccleſiam rarus acceſſus eſt. Itaque diverſo uſu in eumdem indevotionis errorem uterque concurrit. Sed qui omnem viam iniquitatis odit, ad nniverſa corrigitur & emendatur. Et bene poſuit, *Viam iniquitatis*; ille enim facilius iniquitatem declinat, qui vias ejus non fuerit ingreſſus.

SERMO DECIMUS-SEPTIMUS.

פ Phe.

1. PHe littera decima-ſeptima, quæ latine ſignificat, *Erravi*, ſive, *Os aperui*. Merito ergn hæc lacrymabilis ſeries pſalmi ſubjecta eſt huic litteræ: *Reſpice in me, & miſerere mihi ..., & non dominetur mei omnis iniquitas. Faciem tuam illumina ſuper ſervum tuum*; [Infra 132. 133. & 135.] ut ei qui erat in umbra mortis, popnlo cæleſtis miſericordiæ lumen oriretur, adveniret Chriſtus remiſſio peccatorum, captivorum redemtio, ſubſidium laborantium. Sed quia venire tardius deſiderantibus videbatur: *Exitus*, inquit, *aquarum deduxerunt oculi mei*. [Infra 136.]

2. In Hieremiæ quoque Threnis lacrymabilior ſeries ſub hac littera eſt: *Expandit Sion manus ſuas: non eſt qui conſoletur eam*. [Thren. 1, 17.] Dignam remunerationem recepit; ut qnæ expandentem manus audire neglexit, & ſub alas ejus ſuccedere, ipſa poſtea expanderet manus, & conſolantem invenire non poſſet. Nam etſi ante adventum Domini Hieremias captivitatem Judænrum a Babyloniis illatam deflere videatur; tamen prnphetico ſpiriru iſtam magis captivitatem prævidens, qua eos intelligibilis Babylonius in perpetui erroris vincula ſubjecit, & domeſticæ virtutis extorres de ſtatu paternæ devotionis eliminans, longinquæ affecit peregrinationis exſilio, miſerabili dolore deplorat. Nulla enim patria verior quam fides, quæ eos qui longe erant, prope eſſe fecit, [a] & advenis atqun peregrinis civitatis ſupernæ jura connexuit, ſicut ſcriptum eſt: *Ergo jam non eſtis advenæ, atque peregrini: ſed eſtis cives ſanctorum & domeſtici Dei*. [Epheſ. 2. 19]

3. Alibi quoque Hieremias dicit ſub hac littera: *Aperuerunt in te os ſuum omnes inimici tui, ſibilaverunt, fremuerunt dentibus, & dixerunt: Deglutivimus eam; tamen hæc eſt dies quam ſperabamus, invenimus eam, vidimus eam*. [Thren. 2. 16.] Et hic ſicut Judæorum populus os aperuit in Chriſtum, quemadmodnm in vigeſimo primo pſalmo de ejus paſſione legiſti, [Pſ. 21. 14.] quod aperuerunt os ſuum maledicentes: dignæ ſortem remunerationis agnoſcis; ut ipſi ab inimicis ſuis talia ſuſtinerent, & fremeret in eos dentibus intelligibilis ille peccator diabolus, ſicut leo rugiens, & requirens quem devoraret.

a Cunctæ edit. & *advenas atque peregrinos civitatis ſuperna jure connexuit*. Mſſ. ut in contextu, niſi quod nonnulli habent: & *ex advenis* &c.

Pſ. 123. 6. raret. Iſti igitur non dixerunt: *Benedictus Dominus qui non dedit nos in capturam dentibus eorum*; quia ſperandum de Domino non putaverunt. Ergo excidium eorum diabolus quod præſumebat, invenit: Deglutivit eos; quoniam deerat paſtor offenſus, qui extraheret de oro leonis crura ovis, [a] aut cartilaginem.

4. Sequi noluerunt, audire noluerunt: ideo decedente paſtore, veſtigia eorum atque aures ſuis faucibus occupavit; Thre. 4. 16. quia *faciem ſanctorum non receperunt, & nobilibus miſericordiam non dederunt*, ut tertio Hieremias ſub hac littera dicit in Threnis: Qui erant nobiles, niſi qui non ſecundum obſcuram hanc vitam, ſed in lumine ſanctitatis egerunt. Et omnibus quidem miſericordia inopibus jure debetur: ſed major quidam, cum ex divitibus atque nobilibus in ultimum ſtatum, atque egeſtatis neceſſitatem aliquos ærumna dejicit, miſerationis pulſat affectus.

5. Hieremias ergo flebiliter ſatis dolet, utpote qui perpetuæ aculeo mortis deploraret amiſſos: David vero moderate, quaſi qui obreptionem doleret erroris, remedium non deſperaret correctionis; ut contriſtaretur, non abſorberetur.

6. Denique confirmatus ſobrietate pœnitentiæ, & ſpe veniæ provocatus, v. 129. ſic cœpit: *Mirabilia teſtimonia tua, propterea ſcrutata eſt ea anima mea*. Moralis oratio, ut quoniam eum puderet erroris; Deum tamen propriæ miſerationis teſtimoniis conveniret. Hoc eſt dicere: Ego in exordio ſermonis loquens mea peccata, non audeo levare oculos meos ad te Deum vivum: ſed tu, Domine, me ad ſperandam veniam, tantarum indulgentiarum titulis provocaſti. *Mirabilia teſtimonia tua*: [b] cum in Abraham non lapſu incuriæ juvenilis offenſus es: dum monuiſti ut Chaldæorum errores, patriam, cognationem relinqueret, & evocatum virtutis exercitiis erudiſti. Cum Hebræorum populum a paternæ ſtudio nobilitatis averſum, & viles eſcas Ægypti ſuper divina munera præferentem, non ſolum ſolidatis Rubri maris fluctibus liberaſti: verum etiam triumphis plurimis evoxiſti ad gloriam, & uberis terræ poſſeſſione donaſti ad quietem. Te ſotus ſecuritate deſeruit: bellorum acerbitate depreſſus invocavit; & ut injurias tuas obliviſcereris, emeruit. Te Jeſus Nave ducem ſibi cæleſtis militiæ veniſſe cognovit. Te populus triumphator ut Madian ſibi dominaretur, offenderat: te ut Madian vinceretur, oravit. Tibi in Saul rege non obtemperavit; ut de eo alienigenæ triumpharent: tibi, David præeunte, ſervivit, ut de alienigenis victoriam reportaret. Ego quippe paſtor malignum feci, & confeſſione peccati veniam reportavi. Pulcherrimus itaque verſiculus ad martyrum cohortationem. Denique prophetica anima ſic proficit in melius, dum mirabile credit Dei teſtimonium: & quia credidit, diligenti indagine quæſivit. Profectum quæris, agnoſce ex his verſiculis qui ſequuntur.

7. *Manifeſtatio ſermonum tuorum illuminat me, & intellectum dat parvulis*. v. 130. In Evangelio, cum mitteret diſcipulos ſuos Johannes ad dominum Jeſum, dicebat: *Tu es qui venturus es, an alium exſpectamus?* Matt. 11. 3. Reſpondit Jeſus cæcos videre, claudos ambulare, audire ſurdos; hoc enim adventus ſui teſtimonium fore, per Eſaiam prophetam ſignificaverat. Eſai. 61. 1. Hæc ergo quæ annuntiavit per prophetas, in Evangelio manifeſtavit: & quod ipſe locutus eſt per prophetas, in Evangelio ipſe complevit. Ipſius ergo ſermo erat propheticus ſermo, ſicut habes ſcriptum: *Audi cælum, & percipe auribus, terra; quoniam Dominus locutus eſt*. Eſaie 1. 2.

8. Intellectus ergo datus eſt etiam his qui perfectam ſapientiam non haberent, dum muti loquuntur, mortui reſuſcitantur. His enim ſignis intellectum eſt ab iis qui rudes erant, & adhuc quaſi in cunabulis fidei conſtituti, ut erat populus nationum, ipſum veniſſe qui exſpectabatur. Illuminat igitur fidei claritate, reſurrectioni ſuæ gloria, & divinorum operum poteſtate: *Et intellectum dat parvulis*. Quibus utique, niſi de quibus in Evangelio gratias agit Patri, in eo quod ipſe operabatur Filius, Matth. 11. 25. quod myſteria ſua Deus abſcondiſſet a ſapientibus, & parvulis revelaſſet: oſtendens citius plebem ex gentibus, vel ſtatus inferioris viros, quam ſcribas & principes Judæorum, & divites hujus ſæculi credituros? Ideo, *Divites eguerunt & eſurierunt*: Pſ. 33. 11. pauper autem clamavit, & exauditus eſt.

a Rom. edit. *aut auris cartilaginem*; & certe vox, *auris*, in aliis, & mſſ. ſubintelligitur, cum aperte alludatur ad Amos 3. 12. *ἐκσπάσῃ ὁ ποιμὴν ἐκ στόματος τοῦ λέοντος δύο σκέλη, ἢ λοβὸν ὠτίου*. Et infra ubi aliæ, ac mſſ. omnes, *faciem ſanctorum*, eadem e ſacris cod. repoſuit, *faciem ſacerdotum*: verum eadem ratione mutandus fuerat totus locus, cum ejus ultima pars in iiſdem ſacris cod. Ita legatur, *& prophetis* (alibi etiam *ſenibus*) *miſericordiam non dederunt*.

b Ita mſſ. complures. Alii cum edit. *Cum in Abraham collapſu incuriæ . . . dum ut Chaldæorum errores, patriamque cognationem relinqueret, evocatum* &c.

℣. 131. 9. Sequitur tertius verſiculus : *Os
meum aperui, & duxi ſpiritum ; quoniam
Matth. 5. 2. *præcepta tua concupiſcebam*. Habemus in
Evangelio quod dominus Jeſus aperuit
os ſuum, cum benedictiones ediceret.
Sed ille os aperuit, ut daret aliis ſpi-
ritum : David aperuit, ut acciperet.
Johan. 20. 22. Denique Jeſus dicit : *Accipite Spiritum*
ſanctum; [a] Jeſus dicit : *Dilata os tuum*,
Pſ. 80. 11. *& adimplebo illud* : hoc homini dicit ;
plenitudo enim Chriſtus eſt. Qui im-
B plet omnia, implet os tuum. Scribe
ergo quæ dicit in latitudine cordis tui,
hoc eſt, os tuum clamet ad Domi-
num. Clamat os tuum, & cum tacet :
Exod. 14. 15. ſicut & Moyſes cum taceret voce, cla-
mabat ſpiritu. Ab hominibus non au-
diebatur, apud Deum perſonabat; eſt
enim interioris clamor affectus, qui
1. Reg. 1. 13. auditur e cælo. Anna quoque cum
oraret, tacita clamabat : labia non mo-
C vebat, & interiori voce piæ mentis
excitabat Jeſum. Denique cum effectu
rediit, quæ cum ſilentio precabatur ;
quia clamabat in ea Spiritus Dei, qui
Rom. 8. 6. etiam tacentibus nobis clamat : *Abba pater*.

10. Intellige ergo quid os ſit : utrum
cor, an interioris hominis habitus.
Habet os anima, quæ habet membra.
Hoc os aperit non ſolum Chriſto : ſed
D etiam Chriſti diſcipulo, qui os ſuum
Chriſto implendum præbuit ; & ideo
2. Cor. 6. 11. Philip. 3. 17. dicit : *Os noſtrum patet ad vos, o Corin-*
thii : cor noſtrum dilatatum eſt. Ideo imi-
tatores nos ſui eſſe debere admonet,
ſicut ipſe Chriſti eſt. Qui ſanctior eſt,
Chriſto aperuit os ſuum : qui inferior,
Apoſtolo. Prius propheta legitur, &
apoſtolus, & ſic Evangelium, in quo
verba lucida, ſed validiora præcepta.
Levit. 19. 18. E Lex dicit : *Diliges proximum tuum* ; & Evan-
Matt. 5. 44. gelium dicit tibi : *Diliges inimicum tuum*.

11. David ergo quaſi perfectus pro-
Pſ. 77. 2. phera os ſuum Chriſto aperuit ; & ideo
in parabolis aperuit os ſuum. Aperuit
os, duxit ſpiritum. Merito ergo ait :
Sup. ℣. 103. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ſu-*
per mel & favum ori meo! Sponſa Chriſti
os ſuum Sponſo aperuit : percepit omni
melle dulciora præcepta. Et ideo te-
Cant. 5. 16. F ſtata eſt, dicens : *Fauces ejus dulcedinis,*
& totus deſiderium. Delectata igitur te-
Cant. 3. 4. nuit eum, & non dimiſit eum. *Et*
introduxi, inquit, *eum in domum matris*
meæ, & in ſecretum ejus, quæ me concepit.
Fortaſſe domus eſt, in qua præfulget
moralium diſciplina : ſecretum autem
illud eſt, in quo ſunt altiora myſteria.
Merito ergo concupiſcebat præcepta
A Domini, in quibus divinæ gratiæ mella
redolebant. An non omni melle dul-
cior peccatorum remiſſio? Nonne omni
flore gratior reſurrectio mortuorum?

12. Quartus verſiculus : *Reſpice in me,* ℣. 132.
& miſerere mei, ſecundum judicium dili-
gentium nomen tuum. Pulcre addidit :
Reſpice in me, & miſerere mei ; quia reſpi-
cit & iratus, ut reſpexit ſuper caſtra
Ægyptiorum, & ligatis axibus cur- Exod. 14. 24. & 25.
B ruum, omnes eos dejecit in fluctus.
Reſpexit ſuper Sodomam & Gomor- Gen. 19. 21.
rham, quarum utraque peccatorum
ſuorum luitura ſupplicium, divinæ pre-
tium ſolvit offenſæ. Scriptum eſt etiam :
Adſpicit ſuper terram, & facit eam tremere. Pſ. 103. 32.
Et contra, *Reſpexit ſuper munera Abel :* Gen. 4. 4.
ſuper Cain autem munera non reſpexit. & 5.
Quo exaſperatus Cain, parricidali cri-
mine cruorem fratris effudit.

C 13. Quid ſit autem reſpicere Deum,
evidentiſſime illo teſtimonio declaratur :
Quia reſpexit ſuper filios pauperum, & non Pſ. 101. 18.
deſpexit preces eorum ; oculus enim Do-
mini non adſpernatur juſtorum mune-
ra. Denique oculos noſtros cum in
aliquem movemur, avertimus ; quaſi
indignum eum adſpectu judicemus,
quem oderimus affectu.

14. Sequitur verſus quintus : *Greſſus* ℣. 133.
D *meos dirige ſecundum verbum tuum : & non*
dominetur mihi omnis iniquitas. [b] Greſſus b
pro profectibus animæ accipiendos fre-
quentibus Scripturarum teſtimoniis ad-
monemur. Nam quis tam ſtolido in-
genio eſt, qui putet David de pedum
ſuorum corporali greſſu eſſe ſollicitum,
& his divinæ directionis auxilium po-
ſtulare? Ille vero, ut ſanctus, vitæ
ſuæ curſum dirigi geſtiebat ; ſicut &
E alibi Scriptura teſtatur, dicens : *A Do-* Prov. 20. 24.
mino diriguntur greſſus viri. Denique i-
pſius utamur teſtimonio, qui ait in ſu-
perioribus : *Paulo minus effuſi ſunt greſſus* Pſ. 72. 2.
mei ; quia zelavi in peccatoribus pacem. & 3.
Animi itaque ſui oſtendit claudicaſſe
veſtigium, dum pacem peccatorum
putat eſſe mirandam. Videntur qui-
dem habere tranquillitatem, videntur
quiete frui ; ſed non eſt quies, ubi
F animus inquietus eſt : non eſt tranquil-
litas mentis, ubi animus exagitatur
obnoxiæ ſtimulis conſcientiæ. Quomo-
do ſecuritas, ubi diverſarum pugna eſt
paſſionum, ubi conflictus gravium co-
gitationum? Unde Dominus definiens
quid ſit pacem habere, ait : *Pacem* Johan. 14.
meam do vobis, pacem meam relinquo vo- 27.
bis : non ſicut mundus dat, ego do vobis,
oſten-

a Rom. edit. ſola, *David dicit : Dilata* &c. Perperam ; docet enim ſeries, hunc verſum non Davidi, ſed Chriſto convenire.

b Plures mſſ. *pro affectibus animæ*. Alii, ac edit. *pro profectibus animæ*. Magis commode ; ut ex ſequentibus intelligitur. Vide etiam quæ in lib. *De Iſaac & anima*, cap. 6. de variis profectibus animæ diſputantur.

oſtendens pacem quam mundus dat, A veræ pacis gratiam non habere. Ideoque non in hominem eſſe pacem volens docere, addidit: *Pacem meam relinquo vobis*. Et iterum: *Pacem meam do vobis*. Hier. 6. 14. Denique Propheta dicebat: *Pax, pax, & ubi eſt pax?* Manifeſtum eſt igitur eum de titubatione ſuæ dixiſſe ſententiæ, in qua animi, non corporis titubaverat greſſus.

Exod. 3. 3. 15. Et Moyſes ait: *Tranſiens videbo hoc viſum magnum*. B Etenim ut Deum videret, progreſſione quadam virtutis ad ulteriora proceſſit. Paſtor erat ovium, & dux factus eſt civium. Et ad Sponſam dicitur in Canticis: Cant. 7. 1. *Speciosi facti ſunt greſſus tui in calceamentis, filia Aminadab: moduli femorum tuorum ſimiles torquibus opere artificis*. Non eſt dubium greſſus hic quoque Eccleſiæ, vel animæ profectus ſignificari: Eſaiæ. 52. 7. *Quam ſpecioſi pedes ſunt evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* Utique ſpecioſos dicit Evangelicæ prædicationis & diſputationis C progreſſus, ut alibi dicitur: Eſai. 47. 2. *Tranſgredere flumina*: hoc eſt, fluentia, & lubrica iſtius mundi tranſcurre ſtabili mentis inceſſu. a [a] Quod de animæ greſſu dici in poſterioribus hic ipſe David evidenter oſtendit, Pſ. 113. 5. adſerens quod torrentem iniquitatum ſua anima tranſiſſet.

16. Sed revertamur ad Sponſæ greſſus. Quid ſibi vult quod addidit in calceamentis ſpecioſos eſſe greſſus Eccleſiæ? Legimus itaque dictum ad Moy- D ſen: Exod. 3. 5. *Solve calceamentum pedum tuorum*; quo videtur admonitus, ne corporalibus vinculis teneretur adſtrictus. Ergo ſpecioſam ſignificat in Canticis animæ pulchritudinem, quæ carne tamquam calceamento utitur, & in ipſo calceamento impedimentum non patitur: ſed b inceſſus decore præcellit. [b] Calceat ergo ſe carnem anima, vel Eccleſia gratiam; ut curſum vitæ hujus & tran- E ſitum cum decore prætereat. Quod fit, ſi calceamentum ſuum non inquinet luto corporali, nec in vitiorum merſet voragine: ſi caſtiget carnem ſuam; ne moretur ad curſum, & arvinæ pinguis pondere degravetur. Bonum calceamentum anima pudicitia eſt. Bonus greſſus eſt in veſtigio caſtitatis. Sa- F pientia autem amictus eſt animæ; unde ſcriptum eſt: Prov. 4. 8. *Honora eam, & amplectetur te*. Utamur ergo corpore tamquam calceamento, ad inferioris opera virtutis: ad miniſterium, [c] non ad c præceptum: ad obſequium, non ad delectationem: ad obedientiam, non ad diſſenſionem: & in via ſapientiæ veſtigium collocemus; ne greſſus noſtros vis torrentis aliqua concludat.

17. Ideo ad Moyſen dictum eſt: *Solve calceamentum*. Dictum eſt & ad Joſue 5. 16. Jeſum Nave: ad Chriſtum autem non eſt dictum, ſed magis ſcriptum eſt, dicente Baptiſta: Matt. 3. 11. *Poſt me venit vir .... cujus non ſum dignus calceamenta portare*; quia illi bene admonentur, ut ſolvant calceamentum ſuum, qui ſine peccato eſſe non poterant. [d] Hic autem non d ſolum calceamentum non ſolvit, ſed etiam calceamenta aliorum abſolvit; quia non ſolum corpus ſuum peccati immune ſervavit: ſed etiam omnium dedit indulgentiam peccatorum. Ergo Eccleſia ad imitationem Chriſti ſpecioſa eſt, & in calceamentis omni abluta delicto.

18. Et fortaſſe quando ſapientiam inter perfectos loquitur, ſpecioſa eſt in ſuperioribus membris: quando autem etiam inferioris ſtatus, aut doctrinæ homines verbum ſequuntur, fidei ſeriem non obliviſcuntur, ſacerdotis præcepta cuſtodiunt; ſpecioſa eſt in calceamentis. Plerumque clerus erravit, Sacerdos mutavit ſententiam, divites cum ſæculi iſtius terreno rege ſenſerunt: populus fidem propriam reſervavit. Unde etiam de domino Jeſu bene poſſumus dicere, quia & in his quæ corporalia ſunt, ſpecioſos greſſus Verbum habeat, cum de moralibus diſputatur. Mat. 10. 10. Et apoſtoli ideo fortaſſe nudis mittuntur pedibus; ne obumbraretur eorum diſputatio, ſed eluceret. Itaque Eccleſia filia Aminadab, hoc eſt, voluntarii vel beneplaciti; quia voluntarius eam & beneplacitus congregavit, & in calceamentis ſpecioſa eſt.

19. Meritoque additum eſt in Canticis: Cant. 7. 11 *Moduli femorum tuorum ſimiles torquibus opere manuum artificis*; ut poſteritatis Eccleſiæ ornamenta canerentur.

a Ver. edit. *Quod de animæ greſſibus dicit in poſterioribus, hic ipſe David*. &c. Edit. Rom. *Quod de animæ greſſibus hic dicit, in poſterioribus ipſe David* &c. Nec alia hujus inverſionis cauſa, quam quod articulum, *hic*, pro adverbio poſitum, atque eo pſalmum noſtrum 118. cui Pſal. 113. in marg. edit. ejuſdem adnotatus poſterior eſt, ab Ambroſio deſignari falſo putarunt. Quare melius mſſ. ut in corpore.

b Edit. *Calceat ſe ergo carnis anima Eccleſiaſtica gratia*. Mſſ. aliquot hoc loco nihil ſani habent. Alii magno numero: *Calceat ergo ſe anima Eccleſiaſticam gratiam*. Non male. Melius tamen Reg. & Corb. quos hic ſequimur.

c Omnes edit. ac pauci mſſ. *non ad præcipitium*: Alii magno numero magis concinne, *non ad præceptum*, id eſt, non ad imperium.

d Mſſ. duodecim: *Hic autem non ſolum calceamentum, ſed etiam calceamenta non ſolvit; quia* &c. Aliorum tamen ac edit. lectio cum orationis ſerie magis congruit. Infra vero pro, *omnium dedit*, mſſ. aliquot habent, *omnibus dedit*. Non incommode.

Per femur enim inſigne generationis agnoſcimus, juxta illud : *Pſ. 44. 4.* *Accingere gladium tuum circum femur, potentiſſime* : quo ſignificatur quod Filius Dei cum ſemet ipſum exinaniſſet, Verbi accinctus divinitatem, & generationem calceatus humanam, prodiret ex Virgine, omnibus daturus ſalutem. Moduli autem dicuntur ornamenta pretioſa quæ ſuſpendi matronarum cervicibus ſolent. Tantus ergo proceſſus Eccleſiæ ſignificatur; ut ornamentis pretioſiſſimis comparatus ſit, & torquibus triumphantium; hæc enim ornamenta ſunt bellatorum. Unde & Symmachus ἐπιτραχήλια dicit, hoc eſt, quæ ſunt circa collum. Sive ergo generatio Chriſti ex Virgine, ſive Eccleſiæ propagatio, ſpecie quidem tamquam manu artificis torquibus adornatis, veræ autem virtutis inſignibus ſpiritalibus cervices fidelium coronavit.

19. Denique tota iſta deſcriptio *Cant. 7. 2.* membrorum Eccleſiæ plena decoris & laudis eſt. Nam & umbilicus ejus tamquam crater tornatilis prædicatur, mixto non deficiens; eo quod in omni doctrina tornatus, plenitudine cognitionis, & potu non deficiat ſpiritali: & venter ejus non ſolum acervo tritici, id eſt, cibis fortioribus cæleſtis myſterii ſaginetur, verumetiam tamquam liliis quibuſdam, moralium ſuavitate repleatur.

20. Unde & ipſa tamquam benemerita *Ibidem 5.* regina Chriſti ſanguine coronatur, ſicut ſcriptum eſt : *Et ornatus capitis tui ſicut purpura*. Sanguis Chriſti purpura eſt, qui inficit ſanctorum animas, non ſolum colore reſplendens, ſed etiam poteſtate; quia reges facit, & meliores reges, quibus regnum donet æternum.

21. Meritoque ad tantum Eccleſiæ decorem, *Ibidem 6.* cui Chriſti ſanguis irrutilat, Spiritus ſanctus exclamat : *Quam pulcra & ſuavis facta es, caritas, in deliciis tuis!* Pulcra decore virtutis, ſuavis jucunditate gratiæ, remiſſione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati : & ipſa *1. Iohan 4. 16.* jam caritas, quæ diligendo Deum, ipſius & nomen acceperit; quia *Deus caritas eſt*.

22. Recte ergo David petit greſſus ſuos dirigi ſecundum verbum Dei; ut fiant & ipſi ſpecioſi, & non dominetur ei iniquitas : quam jure præcavit. Sciebat enim & Abraham greſſus ſuos ſecundum præcepta Domini dirigentem, & appetito ſpecioſæ uxoris pudore tentatum, ſed non confuſum : [a] & in unici immolatione filii poſtulata, patriæ mentis pietate luctatum, ſed coronatum : ſe quoque in furore Saul, inceſtu Ammon, Abeſſalon parricidio, iniquitatis improbæ feralibus tentationibus appetitum, hoc ſolo evaſiſſe, quod dirigens greſſus ſuos ſecundum pietatem Domini, a paterno non receſſit affectu : intra ſe gemens crimen inceſti, a ſe relegans odia parricidæ. *Filius meus Abeſſalon, filius meus,* *2. Reg. 18. 33.* inquit, *Abeſſalon, quis dabit mihi mortem pro te*, memor naturæ pietas, offenſæ immemor, de quo ante quæſivit : *Puer ne vivit?* *Ibidem 29.*

23. Et fortaſſe quærendum ſit, qua ratione ante puerum dixit, poſtea filium nominavit : cur non in utroque, aut puerum dixit, aut filium? Si viveret, puer erat; quia parricidio petebat patrem. Non ergo pietatis nomen accipere debebat, ſed infirmitatis. Ideoque vir juſtus quod religionis fuit, tacuit; quod infirmitatis, adſperſit. Ubi vero eſt mortuus, apud pium patrem perſonæ crimen defecit, naturæ nomen remanſit.

24. Sequitur : *Libera me a calumnia hominum; ut cuſtodiam mandata tua.* *V. 134.* Non unum genus eſt noſtræ afflictionis : eſt & tentatio, eſt & calumnia : ſed tentatio levior, calumnia gravior; ſiquidem tentatio poteſt eſſe calumnia, calumnia in ſe & tentationem habet. Eſt & humana tentatio, quam ferre poſſumus : calumnia autem gravis eſt. Et ideo Dominus, quæ ſunt graviora *Matth. 26. 63.* ſuſcepit, & calumniis appetitus ſilentium detulit triumphale. Calumnia autem eo gravior eſt, quia non ſolum falſa componit : verumetiam quæ pie geſta ſunt, decolorat : ut Joſeph non *Gen. 39. 10. 11. & ſeq.* ſolum adulterii oblatione tentatus eſt, & [b] invitamento herilis illecebræ : verumetiam tentatus calumniis, compoſito, quod ipſe adulterium dominæ ſuæ inferre voluiſſet, comprehenſuſque exuerit veſtem; [c] ne fraudis indicium, atque inſigne criminis teneretur : cum utique amictum ideo fugiens reliquerit, ut laqueos vim inferentis, & nexus illecebroſæ

[a] Ita Mſſ. Edit. vero : *& in unici immolatione filii, poſtlata patriæ mentis pietate, luctatum.*

[b] Edit. ant. *& invitatus ad crimen herilis illecebræ*. Rom. . . . . *herili illecebra*. Mſſ. nonnulli : *& invitamento puerilis illecebra*. Alii frequentes, ut in textu. Quod autem voci, *compoſito*, in quibuſdam edit. adjectum eſt, *elogio*, hoc fruſtra fuit, ſubintelligitur enim *mendacio*, vel *crimine*, id eſt, accuſatione.

[c] Edit. Rom. *ne ipſe ut fraudis indicium, atque inſigne criminis teneretur; amictumque ideo* &c. Nos vero in lectione mſſ. ac vet. edit. nihil mutamus. Sed ut perſpicuus ſit ſenſus, poſt, *ne fraudis indicium*, ſubintellige, *in ipſo comprehenſo, & non elapſo*.

a cebroſæ artis evaderet. [a] Ipſe David ſenſerat, quod timebat. Quibus enim b Saul regis calumniis laboravit! [b] Perterritis omnibus, allophyli impetum luſit, & ſingulari certamine ſummam belli, & totius prælii pondus excepit, virtute ſua ſolus commune crimen refellens, & totius torquens in hoſtem plebis opprobrium; & tamen quia [1. Reg. 18. 7.] juvenculæ dixerunt: *Saul triumphavit in millibus, David in decem millibus*, gloria [B] in invidiam verſa, odio cœpit urgeri. [Dan. 13. 34. & ſeq.] Et ut de poſterioribus loquamur: Suſanna bene ſibi conſcia erat; & apud homines ſibi adeſſe non poterat. Duo presbyteri ſenes falſum teſtimonium deferebant, numerus ſacerdotum atque ſenectus vocem auferebant puellæ: ſola conſcientia erat apud Deum libera. Denique hominum damnata judicio, nutu eſt abſoluta divino.

25. Ideo ait Propheta: *Libera me a calumnia hominum; ut cuſtodiam mandata tua*: qui enim opprimitur calumnia, non facile poteſt cuſtodire mandata divina. Triſtitiæ neceſſe eſt plerumque aut timori cedat, & affligatur vel metu calumniæ, vel dolore.

[℣. 135.] 26. Sequitur ſeptimus verſus: *Vultum tuum illumina ſuper ſervum tuum: & doce me juſtitias tuas*. Illuminat Dominus ſanctos ſuos, & lucet in corde juſtorum. Itaque cum ſapientem videris, cognoſce quia deſcendit ſuper eum Dei gloria, illuminavit ejus mentem ſcientiæ fulgore, cognitioniſque divinæ. [Exod 34. 29. 30. & ſeq.] Illuminavit autem etiam corporaliter faciem Moyſi, & transfigurata eſt gloria vultus ejus, quam videntes Judæi trepidaverunt: & ideo factum eſt ut Moyſes velamen imponeret ſuper faciem ſuam; ne in eam filii Iſrael intenderent, & perturbarentur. Simul declarabatur myſterium, quod illud velamen quod in facie Moyſi corporaliter ponebatur, in cordibus Judæorum myſtice poneretur; eo quod veram Legis claritatem videre non poſſent. Vultus enim Moyſi fulgor eſt Legis: fulgor autem Legis non in littera, ſed in intellectu eſt ſpiritali. Itaque quamdiu vixerat Moyſes, & alloquebatur Judæorum populum, velamen habebat in facie ſua: mortuo autem Moyſe, Jeſus Nave jam non per velamen, ſed [Joſue. 10.] facie revelata, & presbyteros alloque- [Ibidem 5.] batur & populum, & nemo trepidabat; cum utique & ipſi dixerit Deus, quod cum ipſo ita eſſet futurus, ut [A] fuit cum Moyſe, & eum ſimiliter illuminaret, geſtorum utique, non vultus gloria: hoc ſignificante Spiritu ſancto, quod venturus eſſet verus Jeſus, ad quem ſi quis converteretur, & eum vellet audire, de corde ſuo velamen auferret, & revelata facie verum Salvatorem videret.

27. Ergo Deus omnipotens Pater, qui in Moyſi facie excæcavit populum [B] Judæorum, non duritia, ſed præſcientia: nec malitia, ſed æquitate atque juſtitia; ipſi enim ſibi velamen poſuerunt, qui Legem intelligere noluerunt: *Lex* enim *ſpiritalis eſt*, ſicut dixit Hebræus. [Rom. 7. 4.] Is utique ſecundum illud quod dat unicuique noſtrum, in quo non tribuentis, ſed non diligentis eſt culpa; iſte, inquam, Dominus illuminavit cor populi nationum in facie Chri- [C] ſti Jeſu, per ejus adventum: quod evidenter Apoſtolico declaratur exemplo, ſicut ſcriptum habemus: *Quoniam Deus* [2. Cor. 4. 6.] *qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere, illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ claritatis Dei in facie Chriſti* Jeſu.

28. Ideo ergo dicit David ad dominum Jeſum: *Vultum tuum illumina ſuper ſervum tuum*. Faciem Chriſti videre cupiebat; ut mens ejus illuminari poſ- [D] ſet. Et ſecundum Incarnationem poteſt accipi. *Multi enim prophetæ & juſti videre* [Luc. 10. 24.] *voluerunt*, ut ipſe Dominus declaravit. Quod autem negatum Moyſi fuerat, [Exod. 33. 20] non quærebat; ut corporaliter Dei vultum videret incorporei: ſi tamen & Moyſes, tam ſapiens & eruditus hoc potuerit ſimplicitet magis, quam in myſterio poſtulare; humanum tamen eſt deſideria ſupra nos extendere. Nec [E] immerito faciem ejus advenientis ex Virgine quærebat videre; ut illuminaretur in corde, ſicut illuminabantur etiam illi qui dicebant: *Nonne cor noſtrum* [Luc. 24. 32.] *ardebat in nobis . . . . cum aperiret nobis Scripturas*? Quod ſi quis ad Deum Patrem dictum vult videri, poteſt accipi vultus Patris, Filius; qui enim videt Filium, videt & Patrem.

29. Illuminat tamen vultus Dei ſecundum quod oculi ejus ſuper juſtos [F] habentur. Quod cum ſpiritaliter ſit probandum; tamen quia incidit illuminationis vultus Moyſi hiſtoria, ne quis non putet corporaliter id fieri potuiſſe, cognoſcat. Etenim uſu ſolis multis etiam pallore confectis totius corporis figura mutatur, & ignis vapore calefactis ſpecies vultus rutilantis oſten-

a Rom. edit. *Ipſe David ſenſerat quod timebat Saul, & quibus calumniis laborabat*. Sed qui ita correxit, ſenſum auctoris minime intellexit. Tu vero eumdem interpretare ad eum modum: *Ipſe David expertus erat calumnias, quas timebat dum diceret: Libera me a calumnia* &c.

b Mſſ. non pauci, *præteritis omnibus*. Bene, ſi mente ſuppleas, *aliis calumniis*.

oſtenditur. Oriente die, rubent terræ croceo colore perfuſæ, [a] imaginem de beneficio mutuatæ, gemmarum quoque monilia coruſcantia transfundunt finitimis, quod ipſa radiaverint; & miraris ſi Moyſis vultus divinæ infectus ſit claritate præſentiæ? Miraris ſi refulgente Dei gratia juſti vaporetur ingenium? Non dubitavit Propheta, qui popoſcit illuminari prius; ut juſtitias Domini poſſet addiſcere.

Pſ. 118. 136. 30. Sequitur verſus octavus: *Decurſus aquarum deſcenderunt oculi mei; quia non cuſtodivi legem tuam*. Granditer affectum pœnitentiam gerentis expreſſit, dicens quod aquarum decurſus oculi ſui deſcenderint: ſive quia per eos tamquam meatus undantium fluentorum, ita exuberantium lacrymarum ſe quidam ductus effuderit, & fletus irrigui continuum quoddam & juge profluvium: ſive quod ipſi deſcenderint oculi. Habet enim hoc vis ſummi doloris, ut cum lacrymis oculi quodammodo ipſi videantur deſcendere; eo quod tanta vis lacrymarum ſit, ut putentur oculi in fletus reſolvi, & in lacrymas effundi.

31. Oculi ergo ipſi tamquam in decurſus deſcenderunt aquarum, quo verbo impetus deplorantium vehemens expreſſius declaratur, ſecundum illud quod in Canticis ſcriptum eſt: *Fons hortorum, puteus aquæ vivæ, & impetus deſcendens a Libano*. (Cant. 4. 15.) [b] Hos impetus Eccleſia deduxit a Libano: hoc impetu diluuntur peccata: hoc impetu puri fontis, & Spiritus ſancti adfluit a Libano Sponſa, & a principio fidei tranſivit ſæculum, & pertranſivit ad regnum. Aliis fons eſt, aliis puteus pro captu noſtro gratia ſpiritalis: aliis hortus clauſus, fons ſignatus: aliis hortorum fons, qui in Eccleſiæ dote numeratur: aliis impetus deſcendens a Libano, & magnus impetus qui numquam deficit. (Hier. 18. 14.) Non enim deficiunt de petra ubera, neque nix a Libano, neque aqua quæ fertur valido vento virginis Hieruſalem. Deſcendit impetus a Libano, quando collectis in unum apoſtolis & plurimis credentibus, (Act. 2. v. 2. & 3.) factus eſt ſubito de cælo ſonus, tamquam vi magna Spiritus ferretur, & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto diverſitates donante linguarum. Bonus impetus, qui lædere neſciat, norit implere.

32. Si quis igitur hunc impetum ſupervenientis e cælo gratiæ vult mereri, deſcendat etiam ipſe oculis in decurſus aquarum. Qui hunc primum impetum fuderit, illum merebitur. Deſcendit oculis ſuis in hos ductus aquarum, quæ lacrymis irrigavit in Evangelio Domini pedes: & ideo fidei ſuæ pretio emit animæ ſuæ, & corporis ſanitatem jam non ſanguinis proflua, ſed gratiæ ſpiritalis. (Luc. 7. 38. Luc. 8. 44.)

33. Deſcendit ergo David propheta; ideo de peccato gratiam retulit. Deſcendit in aquarum ductus, hoc eſt, replevit eos, & decurrentium aquarum lacrymis ſuis fluenta cumulavit: aut inanes & vacuos ductus ſolis replevit fletibus: aut quod elocutionis moralis quidam ſenſus oſtendit, deſcendit in aquarum ductus, tranſivit eos. Et poſſemus dicere: Tranſcendit eos, & ſupergreſſus eſt: ſed minuitur vis eloquii, quo vis major adfluentiæ deſcendentis, quam adſcendentis exprimitur. Vide, rogo, quid de uſu verba habeant, ut impetum ſuum ſermo propheticus non amittat; licet uſus ipſe ſcriptorum ſenſui ſervire majore decore conſueverit. Diverſe hoc & ſæpe ſignificavit, & propemodum incrementa ſemper adſumſit. Dixit enim primo: *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum: lacrymis ſtratum meum rigabo*. (Pſ. 6. 7.) Dixit iterum: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes*. (Pſ. 41. 4.) Dixit etiam: *Et potum meum cum fletu miſcebam*. (Pſ. 101. 10.) Hic addidit dicens: *Decurſus aquarum deſcenderunt oculi mei*.

34. Hoc ſecutus in Threnis Hieremias, affectum doloris expreſſit, vim oculi deſcendentis imitatus; ſic enim habes: *Defecerunt in lacrymas oculi mei:* (Thren. 2. 11.) [c] *conturbatum eſt cor meum*. Tamquam deſcendunt oculi, qui deficiunt in lacrymas. Et alibi: *Oculus meus abſorptus eſt*. (Thren. 3. 49.) Sed plus eſt aquas lacrymis vincere, quam oculos abſorberi fletibus. Et alibi idem Hieremias: *Exclamavit cor eorum ad Dominum: muri filiæ Sion deducant torrentes, fluant lacrymas die ac nocte. Noli dare tibi requiem, non ſileat pupilla oculi tui*. (Thren. 2. 18.) Oculi igitur qui torrentes deducunt lacrymis ſuis, ipſi ductus aquarum deſcendunt, hoc eſt, cumulantur; ut faciant eos ſuis augentes fletibus impetu exundare torrentium.

35. Sunt tamen codices qui habeant: *διεξόδους ὑδάτων κατεβίβασαν οἱ ὀφθαλμοί μου*, hoc eſt, *Ductus aquarum direxerunt oculi mei*. Sed ego in græco codice meo * *κατέβησαν* legi, hoc eſt, *deſcenderunt*: in quo

a Mſſ. aliquot, *imaginem Dei beneficio mutuata*. Melius alii, ac edit. *de beneficio*; nam ſubintelligendum, *orientis diei*, vel *lucis*.
b Scripti cod. ſeptem: *Hic impetus Eccleſiam deduxit* &c.

c Decem mſſ. *oculi mei caligaverunt*. Alii, & omnes edit. cum ſacris cod. *conturbatum eſt cor meum*.
* Edit. Aldina, & Complutenſis habent *κατεδύσαν* ſenſu non multum diverſo.

quo poteſt fieri, ut in utramlibet partem duarum adjectione aut diminutione litterarum ſcriptor erraverit.

36. Et habuit quidem multa quæ fleret, vel inceſtum filiæ, vel interitum filiorum: ſed hic non hoc fleviſſe ſe dicit, ſed quia non cuſtodivit legem Domini. A ſancto viro plus culpa, quam ærumna defletur. Flevit itaque quando ei Nathan de Uriæ morte indignationem Domini nuntiavit: & peccatum ſuum de prævaricatione legis agnovit. Denique filio in ægritudine conſtituto, neque cibum ſumſit, neque regium thronnm aut cubile conſcendit: ſed ſtratus in terra, jejuna ora lacrymis diluebat, non tam filii mortem, quam peccati ſui pœnam in illo levare deſiderans. Flevit, quando numerato populo, repente corde perculſus eſt. Denique *Peccavi*, inquit, *graviter*, *peccavi ſtulte*. Flevit igitur primo, quia elatus regia poteſtate, quærendo numerum plebis, menſuram egreſſus eſt conditionis humanæ: deinde quia ſui erroris pretio vindicabatur in plebem. Sed a Domino hæc propoſita pœna fuerat, non a Rege eſt poſtulata. Domini tamen ſe committendo miſericordiæ, electionis cauſam probavit: ſimul quia propter eum populus laborabat, ipſe ſe offerendo pro populo, elationis ſolvit injuriam, pietatis probavit affectum.

[*2. Reg. 12. 16. & ſeq.*] [*2. Reg. 12. 10.*]

SERMO DECIMUS-OCTAVUS.

ꜩ Sade.

1. SEquitur *Sade* littera decima-octava, quæ latina interpretatione dicitur *conſolatio*. Poſt more torrentium lacrymas profluentes, & graves fletus doloris, oportebat conſolationem ſequi. Nam & qui in doloribus ſunt, conſolatione indigent: & qui gravibus ærumnis pœnas commiſſorum luerunt criminum, ſperant indulgentiam: & qui fletibus & lacrymis propria delicta laverunt, requiem promerentur.

2. Hæc omnia iu ſcripturis divinis qui quærit, invenit. Nam primum illud ut in dolore poſitos conſolemur, docet illa quæ in libro Hieremiæ flebiliter clamat ad captivos & exſules Judæorum: *Ite, proficiſcimini, filii; ego enim derelicta ſum deſerta. Exui me ſtolam pacis: indui autem ſtolam precationis meæ, & clamabo ad Excelſum in diebus meis. Animo æquo eſtote, filii, clamate ad Dominum; & extrahet vos de manu principum inimicorum. Ego enim ſperavi in illo æterno ſalutem veſtram*. Credentibus igitur in Dominum, eſt in Domini miſericordia conſolatio. Eſt etiam aliud conſolationis genus iis qui graves ſolverint pœnas, ut habes ſcriptum in Eſaiæ libro: *Conſolamini, conſolamini populum meum, dicit Dominus: Sacerdotes loquimini in cor Hieruſalem, conſolamini eam; quoniam repleta eſt humiliatio ejus, ſolutum eſt peccatum ejus; quoniam accepit de manu Domini duplicia peccata ſua*. Etiamſi fides deerat, pœna ſatisfecerat. Relevantur ſolutione pœnarum, qui abſolvuntur commendatione meritorum. Tertium eſt, cum lacrymis crimen abluitur; ut eſt illud: *Diſcedite a me omnes qui operamini iniquitatem; quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei*. Quod etiam hoc loco, & pleriſque locis in libro pſalmorum facile reperitur.

[*Baruc. 4. 19. & ſeq.*] [*Eſai. 40. 1. & 2.*] [*Pſ. 6. 9.*]

3. Conſolatio igitur prima ordine, quoniam non obliviſcitur Deus facere miſericordiam, neque in æternum projicit, quos putaverit coercendos. Secunda, quod decurſis ſupplicils, quæ propter peccata noſtra toleravimus, ad veniam pertinemus. Unde nonnulli * philoſophi diſputaverunt obeſſe improbis abſolutionem, prodeſſe mortem: quod in illa ſit inceutivum delinquendi, in morte autem finis delicti. Quod aſſumtum eſſe de noſtris cui dubium, cum in Proverbiis Salomonis ſit: *Qui parcit baculo, odit filium ſuum: caſtigat autem Dominus quem diligis?* Et infra: *Flagellum equo, & ſtimulus aſino imperat: virga autem nationi imprudenti*; pœna enim corrigit, & emendat errantem. Si talis eſt qui emendari nou queat, aufertur e medio, ne graviora committat; mortuus enim jam neſcit errare. Ideoque Eccleſiaſtes ait: *Et laudavi ego mortuos magis quam viventes: & optimus ſupra hos qui nondum natus eſt, qui non vidis hoc opus mali*. Mortuus præfertur viventi; quia peccare deſivit. Mortuo præfertur qui natus non eſt; quia peccare neſcivit.

[*De pœnit. diſt. 3. cap. Prima conſolatio.*] [*Prov. 13. 24.*] [*Prov. 3. 12.*] [*Prov. 26. 3.*] [*Eccl. 4. 2. & 3.*]

4. Nunc dicamus etiam de iis, qui pœnas ſcelerum ſolverunt ſuorum. Nonne iſti tulerunt culpæ pretium, & jam non integra his pœna debetur? Clamat per Eſaiam Dominus: *Conſolamini, populum meum . . . . quia recepit de manu Domini duplicia peccata*. Diſcite unde

[*Eſai. 40. 1. & 2.*]

* Hæc de re fuſe diſputat Plato in Gorgia, ubi agens contra Polum inter alia ſcribit: ἢ μὴ ἀπαλλαγῇ γε ἐάν τι τοῦ κακοῦ τὸ δίκην διδόναι . . τὸ δέ γε μὴ διδόναι, ἐμμονὴ τοῦ κακοῦ. Ad quæ verba reſpexiſſe Ambroſium credibile eſt.

Digitized by Google

unde * Plato hæc ſumſerit. Eruditionis gratia in Ægyptum profectus, ut Moyſis geſta, Legis oracula, prophetarum dicta cognoſceret; audivit conſolationem populi, qui ſupra peccati modum videbatur fuiſſe punitus: & hunc locum quadam adopertum dote verborum in Dialogum tranſtulit, quem ſcripſit de Virtute. Quem locum tamen Dominus in Evangelio plenius comprehendit, & apertius declaravit, dicens per Abrahæ perſonam ad illum
Luc.16.25. & 26. divitem ſæculi hujus: *Fili, recordare quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala: nunc autem hic conſolationem habes, tu vero cruciaris: & in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum eſt; ut ii qui volunt hinc tranſire ad vos, non poſſint, neque inde huc tranſmeare.* Sed jam audiamus quid juſtus in conſolando ſe loquatur.

V.137. 5. *Juſtus es, Domine, & rectum judicium tuum. Mandaſti juſtitiam teſtimonia tua, & veritatem tuam nimis.* Vere juſtus vir, qui lacrymis profluens, involutus ærumnis, gravi ſupplicio delicta perſolvens, non tædio vincitur, non metu frangitur, non labore laſſatur, non ingratus, aut triſtis eſt. Plerumque enim vulgus hominum ſua delicta non repu- D tans, injuſte ſe putat tolerare quæ patitur: at vero vir juſtus qui ſe ipſum ſtatim in exordio ſermonis accuſat, juſtitiam Domini prædicat, quod meritis ſuis digna patiatur. Dicendo autem juſtum Deum, de ſua quidem injuſtitia ante pronunciat: ſed de juſtitia Domini ſperat & veniam. Juſtus enim non ſemper iraſcitur; ſicut enim ultor culpæ, ita moderator eſt pœnæ: E ſicut vindex peccatorum, ita remunerator eſt virtutum, optimorumque meritorum. Qui vult dare præmium, debet ſpectare certamen; quia nemo ſine certamine coronatur. Sinit ergo nos ſæpe tentari, volens juſte præmia dare luctanti utique, non dormienti. NON DECET redimitos floribus corona, ſed pulverulentos: nec molles deliciis, ſed duros labore exercitii or- F nat victoria.

6. Juſtus ergo in adverſis ſuis juſtitiam Dei laudat. Sed non hoc ſentit amiſſis teneris parens liberis, non immaturo nuptæ viduatus conſortio, non

A æger in dolore, non naufragus in periculo, non reus in judicio, non captivus in laqueo. Clamabat tamen Hieremias, cum futuræ annuntians populis captivitatis ærumnam, In luti voraginem turpi necandus illuvie mergeretur: *Juſtus es, Domine:* Clamabat ite- Hier. 12. 1. rum cum victæ plebis miſerandis ſervitiis angeretur: *Juſtus eſt Dominus;* a *quia os ejus irritavit... A foris ſine filiis* Thren. 1. 18. & 20. B *fecit, & ab intus mors.* Clamabant Hebræi cum propter virtutem devotionis, & fidei gratiam fornacis ardentis ambirentur incendiis: *Juſtus es, Domine,* Dan.3. 27. *in omnibus quæ feciſti;* & ideo meruerunt ut illæſi ignibus, Domini juſtitias prædicarent. Daniel quoque propheta Dan.6. 22. ſecundo in lacum miſſus leonum, & immanium ferarum ſævitia atque hor- C rore circumdatus, recta omnia in conſpectu eſſe Domini imperterrito clamore jactabat. Jonas incluſus utero Jonæ 2. 10. beſtiali, anhelandi ſpiritus vix habens commeatum: juſtus injuſtorum ſorte damnatus, clamabat de ventre ceti in mari: *Cum voce laudis & confeſſionis ſupplico tibi.* David cum fugeret a facie Abeſſalon parricidalibus armis & terris pulſus, & regno egreſſus; cum pro D totius populi ſe offerret excidio, dicebat: *Juſtus es, Domine, & rectum judicium tuum.* Grex innocens iſte quid fecit? Ego paſtor feci malignum, apud juſtum Deum, pœna de culpæ auctore ſumatur. Ipſe pater fidei Abraham, cum ad immolandum unicus a ſeno filius poſceretur, paternæ pietatis affectum divinæ confeſſione juſtitiæ temperabat, dicens: *Juſtus es, Domine;* non enim poſcis alienum, ſed tuum repo- E ſcis: ipſum tibi reſtituo, quem dediſti. Hunc imitatus Job, extinctis liberis, patrimonioque nudatus amiſſo, amictum ſui corporis ſcindens ait: *Nudus* Job 1. 21. & 21. *natus ſum, nudus,* inquit, *& moriar. Dominus dedit, Dominus abſtulit .... Sit nomen Domini benedictum.*

7. Omnes ergo juſtum Dominum prædicemus: & qui moribunda ſepul- F cro ſua membra componit, & qui damno feritur, aut funere filiorum, dicat: *Juſtus es, Domine.* Quid enim noſtrum amittimus? Clamat Apoſtolus: 1.Cor. 4.7. *Quid habes quod non accepiſti?* Quod habemus ergo, accepimus: quod igitur amit-

* De hac Platonis profectione in Ægyptum, præter Diogen. Laertium lib. 3. loquuntur Juſtinus *Paræn. ad gentes*. Hieron. epiſt. ad Paulin. Auguſt. lib. 8. De Civit. Dei, & alii. Strabo autem lib. 17. eumdem illic annis 13. cum Ægyptiis ſacerdotibus verſatum eſſe adſeverat. Id vero quod ab eodem philoſopho in Dial. de virtute translatum eſſe ait Ambroſius, non alio commodius referas, quam ad illa verba: *οἷσι γὰρ ἂν Φερσεφόνα ποινὰν παλαιοῦ πένθεος δέξεται, εἰς τὸν ὕπερθεν ἅλιον, κείνων ἐνάτῳ ἔτει ἀνδιδοῖ ψυχὰς πάλιν ἐκ τᾶν βασιλῆες ἀγαυοὶ, καὶ σθένει κραιπνοὶ, σοφίᾳ τε μέγιστοι ἄνδρες αὔξονται*, in quibus verbis *ἀναμνήσεως* Platonianæ verſatur fundamentum.

a Ita mſſ. Edit. vero multa hic inſeruerunt in eum modum: *Quia os ejus ad iracundiam irritavi. Et ſub alia littera: Ita foris ſine filiis fecit, ut ab intus mors: Hoc eſt, ſicut in paradiſo fecit: ita & in hujus ſæculi ærumnam deſævit. Invidia enim Diaboli mors introivit in orbem terrarum. Juſtus es Domine.* Clamabant &c.

amittimus, reddimus, non amittimus. Juſtus Dominus in periculis, juſtus in damnis, juſtus in ultionibus eſt, noo ſolum quia unuſquiſque juſte culpæ ſuæ pretium luit; verum etiam quia dum unus punitur, plurimi corriguntur.
Act. 5. 1. & ſeq. Aoanias in Actibus apoſtolorum fraudati pretii quod de agri ſui venditione perceperat, crimen admiſit: qui potuerat nihil offerre, & crimen evadere. Verum ne quis impune circumſcribendos apoſtolos arbitraretur, aut miſericordiæ ſuæ munus fraude contaminaret perfidiæ, [a] morti addictus æternæ, univerſos ad fidei ſtndium juſto terrore compoſuit. Pharao cum populo ſuo fluctibus merſus, muodanæ converſationis exemplum eſt; ne quis Dei populum perſeqoatur. Denique potuit eum Deus voluntati ſuæ facere obedientem: ſed ejus pœna omnes voluit emendari. Ideoque dicit ad eum
Exod. 9. 16. Dominus: *Quia ad hoc ipſum te ſuſcitavi; ut oſtendam in te virtutem meam: & annuntietur nomen meum in univerſa terra.* Non utique Dominus ſuæ laudis, ſed noſtræ correctionis incrementa quærebat.

8. Omnes ergo ſapientes dicunt: *Juſtus es, Domine, & rectum judicium tuum;* neque enim tradimur adverſariis ſine judicio ipſius, neque ſine ipſius judicio in tribulationes venimus. Hæc juſtorum eſt conſolatio: hoc eſt Domini judicium. Denique & ſupra habes:
Sup. v. 52. *Memor fui judiciorum tuorum, quæ a ſæculo ſunt, & me conſolatus ſum.* Advertis ergo quia judicia Domini conſolationes ſunt.

v. 138. 9. *Mandaſti juſtitiam teſtimonia tua, & veritatem tuam nimis.* Utrum nimis maodaſti, an nimiam veritatem? Sed & nimia veritas plena laudis, & nimium mandare providentiæ atque cautelæ eſt. Etenim infirmos ooverat; ideo ſæpius admooebat, ut non obliviſcerentur.

v. 139. 10. Sequitur verſus tertius: * *Exquiſivit me zelus domus tuæ; quoniam obliti ſunt verborum tuorum inimici mei.* Eſt Zelus ad vitam, & eſt zelus ad mortem. Ad vitam zelus eſt divina præcepta ſervare & amore, Domini ejus

S. Ambr. Tom. II.

A cuſtodire mandata, ut fecit Phinees, de quo legimus io Numeris, diceote Domioo ad Moyſen: *Phinees filius Eleazar filii Aaron ſacerdotis ſedavit furorem meum a filiis Iſrael, in eo quod æmulatus eſt zelum meum in illis: & non conſummavi filios Iſrael in zelo meo, ſicut dixi. Ecce ego do ei teſtamentum pacis, & erit illi & ſemini ejus poſt eum teſtamentum* *Num. 25. 11. & ſeq.*
B *ſacerdotii æternum, propter quod æmulatus eſt Deum ſuum, & non* [b] *exoravit pro filiis Iſrael.* Cæſa jacebaot viginti quatuor millia populorum: tendebat pœna in omnes, nec ullus finis exitii. Arripuit ſiromaſten Phinees, duos occidit interdicta ſibi conſuetudine copulatos, redemit omoes, indignationem Domini mitigavit, dedit victoriam quibus negabat ſalutem. Quam ſalutaris eſt
C igitur Dei zelus?

11. Non nnius temporis illud vitium fuit: & nunc Madianitis miſcetur Judæo. Madiaoitis eſt, quæ nullo eſt uxoris legitimæ copulata conjugio, nullo fidei juncta conſortio. Madianitis eſt hæreticorum perfidia, cum populum Dei tentat. Quam multis populis meretrix iſta feralis irrepſit, quæ publico funere totum populum communi
D morte tumulavit? Veni & nunc, Phinees, arripe gladium verbi, interfice perfidiam, jugulato hæreſim; oe propter eam populus univerſus intereat. Urget ira cæleſtis, percute ipſum vulvam impietatis; generatoriumque perfidiæ; ne partus formetur infelix, ne adulterina conceptio diffundat ſeminarium prævarieationis & ſceleris; ut Dominus tecum ſtatuat teſtamentum
E pacis, & teſtamentum gratiæ, teſtamentum promiſſionum cæleſtium, Zelum babere debet ſacerdos, qui incorruptam ſervare ſtudet Eccleſiæ caſtitatem; Et ideo Princeps ſacerdotum dicit: *Zelus domus tuæ* [c] *devoravit me.* Et *Johan. 2. 17.* Phinees ſacerdos erat, & oepos ſacerdotis, & filius ſacerdotis. Bonus zelus, & utilis in ſacerdote: præcipue ne oegligens, ne remiſſus ſit. MELIUS
F EST ut unius, aut duorum damnatione plurimi liberentur, quam duorum abſolutione plures periclitentur.

Rr 12. *Ex-*

a Edit. vet. *morti addictus æterne perfidos.* Rom. *morti addictis æternæ perfidis.* Verum ſatis apparet id ita concinnatum fuiſſe ab iis qui poſt nomen Ananiæ Saphiram quoque, cujus nulla in mſſ. mentio fit, quo jure quave injuria in edit. intrudere voluerunt. Nos locum ex mſſ. omnium fide repræſentamus. Quod vero iiſdem conjugibus quorum ibi crimen, nullibi vero pœnitentia declaratur, mortem æternam fuiſſe inflictam, adſerit Ambroſius, in eo quidem ab Origene, aliiſque nonnullis Patribus diſſentit pœnam hanc non niſi temporalem extitiſſe adfirmantibus. Certe Auguſtinus & quidam alii ea de re dubitanter loquuntur. Plura videas licet apud Baron. ad an. 34. num. 269. & interpretes in hunc locum.

* Ita mſſ. & edit. omnes magno conſenſu. Attamen non ſolum varii Scripturæ textus, ac verſiones refragantur, ſed etiam græci ac latini Patres, a quibus citatur idem verſiculus. Eſt autem ſatis veriſimile in cod. Ambr. pro ἐξέτηξέ με ὁ ζῆλος &c. librarii lapſu ſcriptum fuiſſe ἐξεζήτησέ με ζῆλ.

b Rom. edit. *& exoravit*, in quo ei textus Hebr. Syr. & omnes verſiones Scripturæ patrocinantur. Cum tamen in mſſ. & ant. edit. legatur, *& non exoravit*, vel ut in quibuſdam mſſ. *& non deprecatus eſt*, ſatis probabile ſit pro καὶ ἐξιλάσατο ſcriptum in codice Ambroſii fuiſſe καὶ οὐχ ἱλάσατο; ubi facilis admodum mutatio.

c Cod. Vind. & Colb. annorum, ut minimum, 800, *coronavit me.* Et ſic etiam infra.

12. *Exquiſivit*, inquit, *me zelus domus* A
tuæ. Vides quia zelus Dei gratia eſt,
qui exquirir, qui ſupervenit, qui ſe
juſti infundit pectori. Zelus Dei vita
eſt. Denique Dominus ait: *Zelus domus*
tuæ devoravit me. Sicut enim ante in
Adam devoraverat hominem mors præ-
valens: ita zelus devoravit, quem vivi-
ficavir in Chriſto. Zelum habuit Elias,
3. Reg. 19. 10. & ideo raptus ad cælum eſt. *Zelans*,
inquir, *zelavi Dominum*. Zelum habuit B
a [a] Matathias Butanus, qui adverſus ſa-
crilegia Anriochi excitavit Dei plebem.
Zelum qui habent, omnes ſibi inimi-
cos ſuos putant qui ſunt hoſtes Dei,
quamvis patrem fratres, ſorores. De
Pſ. 138. 22. omnibus dicit: *In hoſtes facti ſunt mihi*,
ſicut David ait. Quid multa? Apoſto-
lus quoque Domini hoc declaratus eſt
nomine, ut Judas Zelotes diceretur, C
Luc 6. 15. ſicut legimus in Evangelio.

13. Zelo fidei populus gentilium vi-
tam ſibi adquiſivit æternam, quam
negligenria arque deſidia Judæorum po-
pulus amiſit. Ideo ſcriptum eſt: *Zelus*
Eſai 26. 11. *apprehendit populum ineruditum*; quoniam
populus qui erar eruditus in Lege,
nullum fidei habebat ardorem. Contu-
lit ſe zelus ad gentes: cujus tanta eſt
gratia; ut electionis prærogativam vi- D
cerit, & eruditionis induſtriam. Deni-
que apprehendens populum inerudi-
tum, fecit eſſe meliorem. Itaque ea
gratia operata eſt in populo narionum;
ur hereditatem Domini mereretur, qua
operatus eſt Dominus, ut Eccleſiam
ſibi ex nationibus copularet. Zelus
Cant. 8. 6. ergo caritas eſt. Denique *valida eſt ſicut*
mors caritas: durus ſicut inferi zelus. Du-
rus zelus, quem vitæ hujus nulla vincit
illecebra. Durus ſicut inferi, per quem E
peccato morimur; ut vivamus Deo.

14. Angeli quoque ſine zelo nihil
ſunt, & ſubſtantiæ ſuæ amittunt præ-
rogativam, niſi eam zeli ardore ſuſten-
tent. Denique in Apocalypſi Johannis
Dominus ad Angelum Laodiciæ dicit:
Scio opera tua: neque frigidus es, neque
Apoc. 3. 15. 16. 17. & 18. *calidus. Utinam frigidus eſſes, aut calidus:*
ſed quia tepidus es, incipiam te evomere ex F
ore meo; quia dicis: Dives ſum, & dita-
tus, & nullius egeo: & neſcis quod tu es
miſer, & miſerabilis, & mendicus, & nu-
dus, & cæcus. Conſulo tibi, ut emas a me
aurum igne probatum. Hic eſt Dei zelus,
hic eſt fidei vapor, devotioniſque fer-
vor, qui nos velut ſuavem cibum in
Chriſto remollit & format. Quanta
Domini gratia, ut nos in ſuo ore con-
ſtituat, & quaſdam meritorum noſtro-
rum epuletur dapes; ac, ſi meremur,
devoret, ſi noſtri cibi ſuavitatibus dele-
ctetur. Beatus quem ſapientia devora-
verit, quem virtus hauſerit, quem ju-
ſtitia receperit: culpa in eo habere non
poteſt portionem, quem abſorbuerit
remiſſio peccatorum; ubi enim error
inveniet, quem integritas immaculata
ſuſceperit?

15. Et quid miremur ſi Angeli eum
habent? Ipſe Deus Pater ait: *Zelans* Zach. 8. 2.
zelabo Hieruſalem zelo magno. Quia Deus
magnus, ideo & zelus ejus magnus
eſt: & pro uniuſcujuſque potentiæ qua-
litate.; ita zelus aut mediocris, aut
magnus eſt. Zelo vindicatur Hieruſa-
lem, zelo Eccleſia congregatur, zelo
fides adquiritur, zelo pudicitia poſſi-
detur. Dominus quoque Jeſus ait:
Zelus domus tuæ comedit me; increpans Johan. 2. 17.
Judæos quod domum orationis fecerint
ſpeluncam latronum, fecerint & do-
mum negotiationis.

16. Sed non ſolum locum Eccleſiæ
zelare debemus, ſed hanc quoque in-
teriorem in nobis domum Dei; ne ſit
domus negotiarionis, aut ſpelunca la-
tronum. Si enim lucra, quæſtus, pe-
cuniæ emolumenta aucupemur, domum
negotiationis fecimus.. Si invadamus
alienas poſſeſſiones, fines viduæ vel
minorum, fecimus ſpeluncam latro-
num. Veniat ergo Verbum Dei, &
de hac domo projiciat fures, direpto-
res, caupones; ut mundum ſit cor
tuum, pectus tuum.

17. Sed eſt zelus ad culpam, eſt &
zelus ad gratiam. Nam & ipſe David
ait: *Zelavi in peccatoribus pacem*. Et in Pſ. 72. 2.
Eccleſiaſtico ſcriptum eſt: *Non zeles mu-* Eccli. 9. 1.
lierem ſinus tui; ne oſtendat ſuper te mali-
tiam doctrinæ nequam. Et mulier zelo-
typa in mulierem fidelem jure repre-
henditur. Advertimus ergo quod men-
ſura quædam & diſciplina ſit zeli, ſicut
diſciplina virtutis. Et ideo beatus qui
zeli noverit diſciplinam, & oderit eos
qui Domini gratiam relinquentes, ſa-
lutem propriam deſerant, errores ſibi
fraudis adſciſcant.

18. Ideoque ait: *Quoniam obliti ſunt*
verborum tuorum inimici mei. Qui ſunt iſti
inimici? Si populus Judæorum: quo-
modo inimici erant ſub ejus imperio
conſtituti? David enim Judæos omnes
regno proprio gubernabar. Si gentiles;
quomodo obliti verborum Dei, qui le-
gem Domini neſciebant? Nemo enim
niſi id quod acceperit, oblviſci poteſt.
Illi ergo inimici mei, qui inimici tui,
qui

a Rom. edit. *Mathathias bar Johannis*. Sed præterquam quod abhorret a conſuetudine Ambroſii ab Hebræo & Syro iſtiuſmodi nomina compingere, omnes mſſ. & vet. edit. refragantur. Itaque lectionem antiquam repoſuimus, tametſi utrum ea etiam ſincera ſit, ſubdubitemus.

qui Dominum in propria ſua venientem non erant recepturi. Hos graves hoſtes, hos inimicos ſuos Propheta teſtatur; non qui ſibi eſſent, ſed qui Chriſto rebelles. Denique alibi dicit: *Pſ. 138. 21. & 22.* *Et ſuper inimicos tuos tabeſcebam: & juſto odio oderam illos;* graviora putans arma perfidiæ eſſe, quam pugnæ. NEMO ENIM gravior hoſtis omnium, quam qui omnium lædit auctorem. Ideo ergo zelo magno adquiſitus eſt populus nationum; quoniam a ſuo Deus populo negabatur. Nec enim poterant aut fidei devotionem, aut diſciplinam tenere virtutis, qui memoriam præceptorum cæleſtium non tenebant. Sic Adam de paradiſo ejectus: ſic populus Judæorum de prærogativa electionis excluſus eſt.

Ψ. 140. 19. Sequitur: *Ignitum eloquium tuum nimis, & ſervus tuus dilexit illud.* Ignem quidem Dominus miſit in terram, non ut eam ſodomitano rurſus, ſicut *Gen. 19. 24.* ſcriptum eſt, arderet incendio: nec ut eam donatæ munere fœcunditatis, aut uſu vel flore viriditatis exueret. OPUS ENIM ſuum Dominus probare magis atque augere, quam minuere aut damnare conſuevit. Neque vero dignum erat, ut elementa innoxia noſtri luerent ſceleris ultionem. Quid natura deliquerat, ſi adulta jam ſoboles erravit? Non erat partus in vitio, ſi devio lapſa eſt errore [a] progenies: ſed uſus in culpa. Quem ergo Dominus ignem in novo ſparſit Teſtamento? Qui ſecretos mentium divinæ ardore cognitionis inflammaret affectus, qui vaporem fidei & devotionis adoleret, qui cupiditatem virtutis accenderet. Hoc igne calefactus dicit Hieremias: *Hier. 20. 9.* *Et erat ignis flammigerans in oſſibus meis.* Hoc ſermonum igne cæleſtium vaporati Cleophas, & ille alius qui ſimul cum Domino ab Hieruſalem uſque in caſtellum confecerant iter, dicebant: *Luc. 24. 32.* *Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis . . . cum aperiret nobis Scripturas?*

20. Ignis ergo hic, ſermo Chriſti eſt. Et bonus ignis, qui calefacere novit, neſcit exurere, niſi ſola peccata. Hoc igne ſuper bonum fundamentum [b] poſitum illud apoſtolicum aurum probatur: *1. Cor. 3. 12. & 13.* hoc igne illud merum operum examinatur argentum: hoc igne pretioſi illi lapides illuminantur, fœnum autem & ſtipula conſumitur. Mundat ergo hic ignis animum, conſumit errorem. Unde & Dominus ait: *Jam vos mundi eſtis propter ſermonem quem locutus ſum vobis.* *Johan. 15. 3.* Hic eſt ignis qui ardet ante Dominum; *Levit. 6. 12.* niſi enim quis flagrantiam devotionis adſumſerit, præſentiam Domini habere non poterit. Accende hunc prius ignem in mentibus tuis; ut Chriſti tibi lumen effulgeat. Hoc igne urebatur rubus, *Exod. 3. 2.* & non exurebatur. URIT ENIM ſermo divinus, ut corrigat conſcientiam peccatoris; non exurit, ut perdat. [c] Hic ignis hebetare, hic ignis extinguere materialium ſæva flammarum conſuevit incendia. Denique Hebræi hoc igne ſuccenſi, *Dan. 3. 50.* fornacis ardentis vaporem nec timere, nec ſentire potuerunt. Merito ergo bonus ſervus diligit ignitum Domini eloquium, quo induitur caritas, quæ excludit timorem.

21. Pulcre autem addidit, *nimis*; quia omnis quidem doctor inflammat audientis affectum: ſed ſupra omnes eſt ſermo Dei, diviſiones artuum & intima penetrans medullarum. Tripliciter ergo deſcribe tibi ignitum eloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminat audientes. Ideo ait Dominus: *Scrutatus ſum Hieruſalem ad lucernam.* *Sophon. 1. 12.* Sed neminem in ea vel qui mundaretur, vel qui accenderetur, aut illuminaretur, invenit, ideo eam in tenebris dereliquit.

22. Nec mireris ſi ſervus diligit ignitum Domini alloquium, quod & Sponſa dilexit, quæ ait: *Sicut reſticula coccinea labia tua;* *Cant. 4. 3.* in cocco enim ſpecies ignis, & crucis Dominicæ ſanguis irrutilat. Coccinea labia Domini, quæ paſſionem propriam loquebantur. Denique in Exodo [d] coccum pro igne collocatum eſt. Non enim ex cocco mundus, ſed ex quatuor conſtat elementis: ſed in cocco figura ignis expreſſa eſt, cujus vapor niſi cælum, atque aerem, maria, terraſque pene-

a Poſt vocem, *progenies*, ſubjungebatur in edit. *non eſt hic natura*. Quod in omnibus omnino ſcriptis cod. prætermittitur.

b Edit. omnes, *poſitu*. Melius mſſ. *poſitum*, ut referatur ad vocem, *aurum*. Et continuo poſt, cunctæ edit. cum duobus mſſ. *illud merum vel operum*. Mſſ. vero ceteri, ut in textu; paucis exceptis ubi legas, *illud bonorum operum* &c.

c Vet. edit. & recentiores nonnullæ, *Hic ignis habitare Chriſtum per fidem facit*. Rom. cum mſſ. omnibus nobiſcum legit. Et certe prior lectio non aliunde inducta eſt, quam ab aliquo qui neſciebat, *hebetare*, idem hic eſſe, ac retundere vel minuere.

d Mſſ. aliquot, *coccus pro igne collatus eſt*, aut *cocco . . . collatum eſt*. Reliqui, ac edit. ut in textu. Videtur autem Ambr. reſpicere ad locum Fl. Joſephi e lib. 3. *Antiq. Judaic.* cap. 8. ubi colorum quibus Tabernaculi vela intexebantur, myſtica ſignificatio ita exponitur. *τά τε γὰρ φάρση ἐκ τεσσάρων ὑφανθέντα τὴν τῶν στοιχείων φύσιν δηλοῖ. ἥ τε γὰρ βύσσος τὴν ἀποσημαίνειν ἔοικε, διὰ τὸ ἐξ αὐτῆς ἀνεῖσθαι τὸ λίνον. ἥ τε πορφύρα τὴν θάλασσαν, τῷ φοινίσσεσθαι τοῦ κόχλου τῷ αἵματι. τὸν δὲ ἀέρα βούλεται δηλοῦν ὁ ὑάκινθος, καὶ ὁ φοῖνιξ δ' ἂν εἴη τεκμήριον τοῦ πυρός.* Hanc interpretationem Origenes primus ſecutus eſt Hom. 13. in cap. 25. Exodi atque alii poſt eum.

traret, omnia tamquam effœtis viribus A ſolverentur. Per reſticulam igitur vinculum perſuaſionis agnoſcimus: per coccum, vel cupiditatis ardorem qui ſcintillet in animis audientium, vel indicium paſſionis. Uode & alibi ait Cant.5. 13. Sponſa: *Labia ejus lilia diſtillantia myrrham plenam*. Per myrrham enim paſſionis unguentum, & reſurrectionis gratia declaratur, quæ redivivum vitæ odorem ſuſcitatis mortuorum viſceribus infundit. Merito igitur alloquii ejus B accipiens ſuavitatem, exclamans Sponſa Ibidem 16. teſtatur: *Fauces ejus dulcedines, & totus deſiderium*.

V. 141. 23. Sequitur verſus quintus: *Juvenis ſum ego, & deſpectus: juſtificationes tuas non ſum oblitus*. Multis ſanctorum qui a prima adoleſcentia exercitati ſunt duris laboribus, poteſt hic verſiculus convenire. Nam & Joſeph cum a fratribus junior in Ægyptum venderetur, C junior erat, & deſpectus, qui ad ſervitutis injuriam vendebatur: & poſtea cum productus e carcere, præpoſitus Ægypto, populis frumenta divideret, fratribus vicem injuriæ non referret, ſed refuſo pretio alimenta donaret, ſenilem patris a fame atque jejunio vindicaret ætatem, curruque ſummiſſo, obvius, & famulantibus ceteris ampiæ poteſtatis inſignibus, adoraret, jure dicebat: *Junior ego ſum, & deſpectus*: D *juſtificationes tuas non ſum oblitus*.

24. Ipſe David quoque junior fratribus, cum patris oves paſceret tamquam vili ablegatus obſequio, non oblatus eſt ſacerdoti, quaſi indignus qui ungeretur in regnum: ſed a ſacerdote quæſitus, & accerſitus a paſcuis, prærogativam regiæ unctionis accepit. Poſtea quoque progreſſus ad bellum, cum Golias totum populum Judæorum corporis ſui mole deſpiciens, ſingulari E certamine provocaret, timentibus ceteris, popoſcit a rege, ut congrediendi ſibi permitteret facultatem. Nec dum quidem tanto certamini habilis æſtimatus 1. Reg. 17. 33. eſt, rege dicente: *Non potes ire ad allophylum, & pugnare cum eo; quoniam tu puer es, & ille vir bellator eſt a juventute ſua*. Neque eſſet admiſſus, niſi feciſſet fidem, quod in ſua adoleſcentia leonem ſuis manibus ſtrangulatum, extractis raptæ ovis cruribus peremiſ- F ſet. Ipſe etiam deſpectus ab allophylo, quod adverſus armatum præliatorem cum virga & lapidibus proceſſiſſet, retulit non viribus ſe fretum eſſe, non armis: ſed in nomine Domini confidentem ad prælium eſſe progreſſum; ut laceſſitæ plebis auferret opprobrium. Hic ergo juvenis, atque deſpectus A ſtravit allophylum, potituſque victoria, in decem millibus juvencularum pſallentium teſtimonio triumphavit.

25. Gerebat enim typum ejus qui quaſi deſpectus venturus eſſet in terras, & ſine legato, ſine adjutore, ſine nuntio totum populum mundi hujus crucis ſuæ prælio liberaret: cui applauderent animæ ſanctorum, per baptiſmatis ſacramentum renovatæ, quod verum illum Goliam revelatum B nobis, ac proditum verbi ſui gladio trucidaſſet. Jacet igitur verus Golias humilitate Filii Dei ſtratus: amiſit caput quod in multas artes vertebat & fraudes. Pſallunt ſecuræ jam animæ, quæ ante peccatorum ſuorum tormenta deflebant. Dicunt tympanis, hoc eſt, corporibus ſuis peccato mortuis reſultantes: *Saul triumphavit in millibus: David in decem millibus*. 1. Reg. 18. 7. Rex ille durus C indignatur, & iraſcitur diabolus; eo quod canerent juvenculæ quia duritiæ filius paucos decepit, Chriſtus totum mundum redemit. Dicit ergo Chriſtus natus ex Virgine: *Juvenis ego ſum, & deſpectus: juſtificationes tuas non ſum oblitus*.

26. Dicit etiam populus nationum, ille in prima electione deſpectus, rudis adhuc in fide, & ſtudio primævæ devotionis adoleſcens, vel certe renovatus aquilæ juventutæ per baptiſmatis ſacra- D menta: *Juvenis ego ſum, & deſpectus: juſtificationes tuas non ſum oblitus*. Ille ego deſpectus ante, jam præferor, jam antepono electis. Ille ante deſpectus populus peccatorum, habeo cæleſtium ſacramentorum veneranda conſortia. Jam menſæ cæleſtis honore ſuſcipior: epulis meis non pluvia undatur, non terræ partus laborat, non arborum fructus. Potui meo non flumina quærenda, non fontes: Chriſtus mihi cibus, E Chriſtus mihi potus: caro Dei cibus mihi, & Dei ſanguis potus eſt mihi. Non jam ad ſatietatem mei annuos exſpecto proventus, Chriſtus mihi quotidie miniſtratur. Non verebor, ne qua mihi eum cæli intemperies, aut ſterilitas ruris imminuat, ſi pii cultus diligentia perſeverer. Non jam coturnicum pluvias mihi opto deſcendere, quas ante mirabar: non manna quod ante cibis omnibus præferebam; quia F qui manna manducaverunt patres eſurierunt. Meus cibus eſt, quem ſi quis manducaverit, non eſuriet. Meus cibus eſt, qui non corpus impinguat, ſed confirmat cor hominis.

27. Fuerat mihi ante mirandus panis de cælo; ſcriptum eſt enim: *Panem de cælo dedit eis manducare*: Johan. 6. 31. ſed non erat verus ille panis, ſed futuri umbra.

Pa-

Panem de cælo illum verum mihi ſervavit Pater. Mihi ille panis Dei deſcendit de cælo, qui vitam dat huic mundo. Non Judæis deſcendit, non Synagogæ deſcendit: ſed Eccleſiæ deſcendit: ſed populo Dei juniori deſcendit. Nam quomodo Judæis deſcendit panis qui vitam dedit; cum omnes qui illum panem manducaverunt, hoc eſt, manna, quem putaverunt Judæi verum panem, in deſerto mortui ſunt? Quomodo Synagogæ deſcendit; cum Synagoga omnis interierit, & æterno jejunio fidei macerata defecerit? Denique ſi accepiſſent panem verum, non dixiſſent: *Domine, da nobis ſemper panem hunc*. (Ibidem 34.)

28. Quid petis, Judæe; ut tribuat tibi panem, quem dat omnibus, dat * quotidie, dat ſemper? In te ipſo eſt, ut accipias hunc panem: accede ad hunc panem, & accipies eum. De hoc pane dictum eſt: *Omnes qui elongant ſe abs te, peribunt*. (Pſ. 72. 27.) Si te elongaveris ab eo, peribis: ſi appropinquaveris ad eum, vives. Hic eſt panis vitæ: qui ergo vitam manducat, mori non poteſt. Quomodo enim morietur, cui cibus vita eſt? Quomodo deficiet, qui habuerit vitalem ſubſtantiam? Accedite ad eum, & ſatiamini; quia panis eſt: accedite ad eum, & potate; quia fons eſt: accedite ad eum, & illuminamini; quia lux eſt: accedite ad eum, & liberamini; quia *ubi ſpiritus Domini, ibi libertas*: (2. Cor. 3. 17.) accedite ad eum, & abſolvimini; quia remiſſio peccatorum eſt. Quis ſit iſte quæritis? Audite ipſum dicentem: *Ego ſum panis vitæ: qui venit ad me, non eſuriet: & qui credit in me, non ſitiet umquam*. (Johan. 6. 35.) Audiſtis eum, & vidiſtis eum, & non credidiſtis ei; ideo mortui eſtis: vel nunc credite, ut poſſitis vivere.

29. Sed miramini Moyſen, quia patres veſtros per mare ſiccis duxit veſtigiis Moyſes non imperavit, ſed impetravit: non juſſit mari, ſed ſervivit jubenti fluctibus. Moyſen laudatis, quia regem Pharao cum exercitu ſuo merſit: Moyſes orabat, & alius imperabat. Moyſes precabatur, Chriſtus operabatur. Moyſes fugiebat, Chriſtus inſequebatur. Moyſes columnam ſequebatur, ut nocturnas tenebras declinaret: Chriſtus illuminabat. Moyſen A agnoſcitis, quia aquæ amaritudinem temperavit. Moyſen agnoſcitis, quia aquam produxit de petra: Chriſtum non agnoſcitis, qui veri illius Ægyptii regis ſtravit exercitum, & abyſſi merſit profundo: qui nos liberat quotidie de mundi hujus fluctibus; ne nos ſæculi hujus procella demergat. Quid profuit patribus tranſire per mare Rubrum, quibus ad terram repromiſſionis non licuit pervenire? Quicumque enim B exierunt de Ægypto, perierunt in deſerto. Mortuus eſt Aaron, mortua eſt Maria, mortuus eſt & ipſe Moyſes: ſolum Jeſum Nave nominis ſacri ſimilitudo ſervavit. Plaudat Judæus; quia ſitienti illi undam ſaxa vomuerunt: mihi de corpore Dei fons fluxit æternus: meas amaritudines bibit Chriſtus; ut mihi ſuæ donaret gratiæ ſuavitatem.

30. Dicit ergo populus Chriſtianus: *Juvenis ego ſum, & deſpectus: juſtificationes* C *tuas non ſum oblitus*. Bene hoc dicit, qui juſtificavit Deum baptiſmatis ſacramentis. Qui enim baptizatur, juſtificat Deum; quia peccata propria confitetur, & a Domino ſuorum [a] præſtolatur indulgentiam peccatorum. Juſtificavit David, qui ait: *Tibi ſoli peccavi, & malum coram te feci; ut juſtificeris in ſermonibus tuis*. (Pſ. 50. 6.) Non juſtificaverunt phariſæi, qui baptizari Johannis baptiſmo noluerunt, ut in Evangelio legiſti. (Luc. 7. 30.) Nec ſolum juſtificare ſatis eſt, D ſed etiam non oblivisci juſtificationum Dei, id eſt, ut intemerata gratiæ ſpiritalis dona cuſtodiat, & ſacræ remiſſionis munera illibata atque inoffenſa conſervet.

31. Hæc generalia: ſed etiam ſpecialis ſingulis Chriſtianis ſuppetit prærogativa dicendi: *Juvenis ego ſum, & deſpectus*; ſi humilis corde ſit, ſi mitis atque manſuetus. Dicat ergo: *Juvenis* E *ego ſum, & deſpectus*. Præmittat ætatis generalem jactantiam, quo plus commendet humilitatis ſuæ gratiam. Non mirabilis humilitas in ſenectute, quæ effœta viribus, fracta debilitatibus, triſtis doloribus, anhela ſuſpiriis, cocta curarum æſtibus, & ipſo vivendi mœſta faſtidio, alacritatem eſt oblita jactan- F tiæ. Rara ſane in juvenibus eſt humilitas, ideoque miranda. Dum ætas viget, dum vires ſolidæ, dum ſanguis ex-

* Perſeverabat adhuc in Eccleſia Mediol. antiqua fidelium conſuetudo qua quotidie ſacræ communionis participes fieri ſolebant. Hinc in lib. 5. de Sacram. cap. 4. *Accipe quotidie, quod tibi quotidie proſit* &c. Sed monet idem Auctor Græcos tum ſemel in anno Euchariſtiæ communione contentos. In plerìſque vero Occidentis Eccleſiis mos quotidianæ communionis in deſuetudinem abierat, adeo ut epiſcopi aliique doctiores viri eum nec reprehenderent, nec laudarent. Hieron. epiſt. 50. ad Pammach. & Auguſt. epiſt. ad Januar.

a Cod. Lat. & Navar. unus, *præſtatur indulgentia peccatorum*. Alii cum edit. ut in corpore, niſi quod loco verbi, *præſtolatur*, mſſ. aliquot habent, *ſperat*, quod ſignificatu non eſt diverſum.

exæſtuat, dum ſollicitudo neſcitur, A dum ignoratur debilitas, dum lætitia frequeotatur: tuoc fervet jactantia: tunc ſe juventutis ſuperbus extollit affectus: tunc humilitas quaſi vileſcit, abjecta contemnitur: tunc ſubjectio degeneris conſcientiæ æſtimatur infirmitas. Grandis igitur morum adſueſacienda maturitas, quæ vincat naturam.

32. Denique ſi conſideremus, In paradiſo defecit humilitas; & ideo B venit e cælo. In paradiſo orta eſt inobedientia; & iden obedientia eum Salvatore deſcendit. Inflabatur caro, unde ſubjectio manſuetudinis ioveniri non poterat in terris. Intumuerat omo'is prævaricatoris hæreditas. Veniens

Philip. 2. 6. 7. & 8.

Dominus Jeſus primum ſe exinanivit, non rapinam arbitratus eſſe ſe æqualem Deo, formam ſervi ſibi accipiens, & ſpecie inventus ut homo: humilia- C vit ſemet ipſum, factus obediens uſque ad mortem. Non te moveat, quia ſcriptum eſt, *ut homo;* non enim ſimilitudinem ſuſcepit hominis, ſed veritatem. Nam & ipſe Apoſtolus ait alibi:

1. Tim. 2. 5.

Mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus. Et ut de Evangelio adſeramus exemplum:

Joan. 1. 14.

Vidimus, inquit Johannes, *gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti a Patre, plenum gratiæ & veritatis.* Numquid quia dixit, *quaſi unigeniti;* ſimilitudi- D nem magis uoigeniti, quam veritatem voluit æſtimari?

33. Non ergo ſupervacuo Chriſtus advenit. Jam poteſt dicere homo: *Juvenis ego ſum, & deſpectus;* qui erat ante in populo priore ſenex ſuperbus. Dicit: *Juvenis ſum, & deſpectus*, quomodo dicit Eccleſia:

Cant. 1. 4.

Nigra ſum, & decora. Præmiſit nigram, ut augeret decorem. Sic & hic præmiſit juvenem, E ut augeret humilitatem. Non dixit: Nigra ſum decora; oe quod nigrum eſt, decorum æſtimaretur. Nec dixit: Juvenis ſum deſpectus; oe juveotus deſpicabilia putaretur; ſed ait, *Juvenis*, & quod mireris, humilis, non ſuperbus, dejecto ptopior quam tumeoti. Sic & ibi: Nigra ſum ſuperiore peccato, ſed decora confeſſiooe peccati, & correctionis ſtudio, atque amore virtutis. Quamvis ergo., &., ſyilaba, F ut grammatici appellant, conjunctiva ſit; habet tamen diſtinctionem qua confuſio disjungitur ac ſeparatur: ut ſi dicas Ambroſium Baſſum intus eſſe, unus putatur: ſin autem adſeras Ambroſium, & Baſſum intus eſſe, duo utique inteliguntur.

A 34. Dicat ergo: *Juvenis ſum, & deſpectus;* quia Chriſtus in paupere atque deſpecto mundum redemit, quia Chriſtus humilitate diabolum vicit. Dicat: *Deſpectus ſum;* quia cor humiliatum Deus non ſpernit; quia deſpectus ille Lazarus in Abrahæ nunc requieſcit ſinu, & dives ille jactantior affligitur in inferno. Deſpectus erat Moyſes, nec ſibi idoneus videbatur, cum ad B liberandum Hebræorum populum mitteretur. Deſpectus erat Hieremias, qui dicebat: *Dominator Domine, ecce neſcio loqui, quia juvenis ſum ego.* Hier. 1. 6. Sed facilius iſte deſpectus eligitur. Denique dicitur ei: *Noli dicere quia juvenis ſum ego; quia ad omnes ad quoſcumque miſero te, abibis: & per omnia, quæcumque mandavero tibi, loqueris, Ne timeas a facie eorum; quia ego tecum ſum, dicit Dominus, ut li-* Ibidem 7. & 8. C *berem te.* Deſpectus erat ille Publicanus, qui oculos ad cælum oon audebat levare: & ideo facilius quam ille Phariſæus exaudiebatur; *Omnis enim qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliaverit, exaltabitur.* Luc. 18. 14.

35. Sequitur: *Juſtitia tua, juſtitia in æternum: & lex tua veritas.* V. 142. Poſſunt quidem ſinguli facere opera juſtitiæ, ſed non in æternum manentia. Dives ille cui abundaverunt divitiæ in hoc ſæcu- D lo, fortaſſe fecerit aliqua opera juſtitiæ, quorum remunerationem in præſeoti vita [a] accepetit; quod non magna fuerint opera illa, nec remuneratione digna perpetua. Quid quod, etiam ſi facimus tamen noo continua, ſed rara. Plerique non rapiunt aliena, ſed neſciunt de proprio largiri. Alii invadentos indebitas facultates, quo ſpeciem juſtitiæ ſibi adquirant, ſolent E conſerre pauperibus. Non eſt iſta in æternum juſtitia. Multi juſti plerumque graviter deliquerunt, non habentes æternæ fructum juſtitiæ. Soli Deo ſuppetit in perpetuum per omnia poſſidere juſtitiam, qui paſcit juſtos & injuſtos; oon eoim [b] beneficis ſolis referenda juſtitia eſt: ſed illa vera juſtitia eſt, quæ ipſis quoque defertur inimicis. Meritoque ait Juſtitia Dei: *Diligite inimicos veſtros.* Matt. 5. 44.

F 36. Ergo ſicut in æternum eſt juſtitia ſolius Dei, ita lex Dei veritas, Sed quomodo iſtud accipimus? Utrum quia lex Dei veritas, hoc eſt, vera: & quod ſtatuit Deus, omne verum, ſicut ioſra ait: *Omnia præcepta tua veritas?* An quia veritas lex Dei eſt; quia non meotitur Deus? Apud eum igitur veritas

a Voci, *acceperit*, connectebant omnes edit. *quæ ad vitam æternam non pertinuerint*. Sed iſthæc in cunctis mſſ. deſiderantur.

b Omnes edit. ac multi mſſ. *beneficiis ſolis*. Elegantius Reg. Sorb. Remig. ac Navar. unus, *beneficis ſolis*; ut ii opponantur *inimicis*, & utrique ad *juſtos & injuſtos*, de quibus ante dictum eſt, referantur.

ritas lex eſt, fallacia prævaricatio eſt. Sed & ſic poteſt intelligi, lex Dei veritas eſt: apud Judæos ergo non eſt lex Dei, quia non recipiunt veritatem. Rom. 7. 14. *Lex* Dei *ſpiritalis eſt*, ſicut Apoſtolus dixit: non habenr ergo veram legem, qui eam non acceperint ſpiritaliter. Quod autem non verum, mendax eſt: quod mentitur, occidit. Littera ergo quæ occidit mentitur; ſpiritus qui viviſicat, verus eſt.

37. Accipiamus & ſic: Lex Dei non typus, non umbra, non exemplar cæleſtium, ſed ipſa cæleſtia. Unde & Rom. 10. 4. ſcriptum eſt, quia *finis Legis eſt Chriſtus*. Non defectus utique, ſed plenitudo Legis in Chriſto eſt; quia venit Legem non ſolvere, ſed implere. Sicut enim [a] Teſtamentum eſt vetus, ſed omnis veritas in novo eſt Teſtamento: ita & lex per Moyſen data figura legis eſt. Vere ergo illa Lex veritatis exemplar eſt; in exemplari enim agni ſanguis effunditur, in veritate Chriſtus immolatur. Meritoque Apoſtolus cum præmiſiſſet vitulorum immolationem ſecundum Legem, adjecit: Hebr. 9. 23. & 24. *Neceſſarium itaque eſt exemplaria cæleſtium his mundari: nam ipſa cæleſtia melioribus hoſtiis; non enim in manufacta ſancta intravit Chriſtus exemplaria verorum, ſed in ipſum cælum: & nunc appareat vultui Dei pro nobis*. Ut cognoſcamus autem quia legem novam dedit dominus Jeſus, habes dicentem Spiritum ſanctum: Hebr. 10. 16. & 17. *Hoc autem teſtamentum quod teſtabor ad eos, dicit Dominus: Dabo leges meas in cordibus eorum, & in ſenſibus eorum ſcribam eas, & peccati, & injuſtitiæ eorum non ero memor*. Ubi ergo remiſſio, jam non oblatio pro peccatis. Quo evidenter oſtenditur omnem veritatem in Evangelio contineri; quia lex Dei in ſenſibus hominum, & in cordibus eorum ſcribitur, non in tabulis lapideis (qui ergo præcepta Dei non habent in cordibus ſuis, non habent legem) ſive quia inveteratur in Judæis, renovatur in nobis.

38. Umbra eſt, non veritas; ut cum fiat oblatio pro peccatis ſecundum Legem, non fiat remiſſio peccatorum. Hebr. 10. 4. *Impoſſibile eſt enim ſanguine taurorum & hircorum peccata mundari*. Mendax ergo erat illa remiſſio, donec remiſſionis veritas adveniret. Quid deinde manifeſtius, quam Johannis Evangeliſtæ Johan. 1. 17. ſententia, qui ait: *Quia Lex per Moyſen data eſt: gratia autem & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt?* πρὸς ἀντιδιαστολὴν legis retulit veritatem. Nam cum ſit, *autem*, disjunctio, intelligendum eſt disjunctionem ideo interpoſitam; quia ſi veritas fuiſſet in Lege, [b] non fuiſſet facta per Chriſtum.

39. Poſſumus & ſic intelligere: Veritas Chriſtus eſt; ergo veritas lex eſt. Et ſi mandatum Domini lex eſt, multo magis vivum & operatorium Verbum Dei lex eſt.

40. Sequitur verſus ſeptimus: ℣. 143. *Tribulatio & neceſſitas invenerunt me: mandata tua meditatio mea eſt*. Quærunt tribulationes & neceſſitates juſtum, & interdum inveniunt, interdum non inveniunt eum. Invenitur, cui corona debetur: non invenitur, qui idoneus certamini non probatur. Tribulatio igitur velut quædam gratia eſt. Denique *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus*. Pſ. 50. 19. An non eſt gratia, quæ operatur patientiam? Qui ergo noverat tribulationis profectum eſſe, quæſitus a tribulatione inventus eſt, nec refugit.

41. Dicit Sapientia: *Quærent me mali, & non invenient*; Prov. 1. 28. non quia Dominus nolebat inveniri ab hominibus, qui ſe omnibus etiam non quærentibus offerebat: ſed quia his operibus quærebatur, ut indigni eſſent qui quærerent, invenire. Ceterum Simeon qui eum Luc. 2. 25. & ſeq. exſpectabat, invenit. Invenit Andreas. Denique ait ad Simonem: *Invenimus* Johan. 1. 41. *Meſſiam, quod interpretatur Chriſtus*. Philippus quoque dicit ad Nathanael: *Quem ſcripſit Moyſes in Lege, & prophetæ*, Ibidem 45. *invenimus Jeſum filium Joſeph, qui eſt a Nazareth*. Et ut oſtenderet quemadmodum Chriſtus inveniretur, ait: *Veni*, Ibidem 46. *& vide*, Qui ergo Chriſtum quærit, veniat non corporis greſſu, ſed mentis veſtigio: videat eum non exterioribus oculis, ſed internis. Æternus enim corporalibus non videtur adſpectibus; quoniam *quæ videntur, temporalia ſunt:* 2. Cor. 4. 18. *quæ autem non videntur, æterna*. Chriſtus igitur non temporalis, ſed ex Patre ante tempora, quaſi Deus, verus Dei Filius, & quaſi virtus ſempiterna ſupra tempora, quem nullus temporum finis includat: quaſi vita ſupra tempora, quem numquam dies mortis inveniat; *Quod enim mortuus eſt peccato*, Rom. 6. 10. *mortuus eſt ſemel: quod autem vivit, vivit Deo*.

42. Au-

[a] Ita cuncti mſſ. excepto quod in fine pauci habent: *Vera ergo illa lex*. Cuncti vero edit. *Teſtamentum vetus venit non ſolvere, ſed implere; ita novum certificare. Sed ſicut omnis veritas in novo eſt Teſtamento; ita & lex . . . . . legis eſt vera. Ergo illa lex* &c. Sed qui locum eo modo conſarcinarunt, Ambroſii ſenſum nequaquam videntur adſecuti; eum autem putamus eſſe hujuſmodi: Quemadmodum licet vetus Teſtamentum fuerit, veritas tamen, hoc eſt, figurarum ejus impletio, in novo eſt: ita licet lex per Moyſen data ſit, ea tamen impleta, niſi in lege nova nequaquam foit.

[b] Edit. omnes, *non fuiſſet gratia facta per Chriſtum*. Mſſ. contra prætermittunt vocem, *gratia*. Concinnius; vox enim, *facta*, referenda eſt ad ſuperiorem, *veritas*, de qua hic præcipue agitur.

A 42. Audis quid dixerit hodie Apoſtolus? *Peccato*, inquit, *mortuus eſt ſemel*. Semel tibi peccatori mortuus eſt Chriſtus : noli iterum peccare poſt baptiſmum. Omnibus in commune ſemel mortuus eſt, & ſingulis ſemel moritur, non frequenter. Peccatum es, o homo; ideo peccatum fecit Chriſtum ſuum omnipotens Pater. Hominem fecit qui peccata noſtra portaret. Mihi ergo peccato mortuus dominus Jeſus; B
2. Cor 5. 21. *Ut nos in illo eſſemus juſtitia Dei*. Mihi eſt mortuus, ut mihi reſurgeret. Semel eſt mortuus, ſemel reſurrexit. Et tu cum illo mortuus, cum illo ſepultus, cum illo in baptiſmate reſuſcitatus, cave ne cum mortuus fueris ſemel, moriaris iterum. Jam non peccato morieris, ſed veniæ : ne cum re-
Rom. 6. 9. ſurrexeris, moriaris ſecundo; *Chriſtus* enim *reſurgens ex mortuis, jam non moritur, mors in eum jam non dominabitur*. C Ergo mors dominata eſt ei? In eo utique quod dixit, *jam non dominabitur*, oſtendit eſſe dominatam. Noli tantum amittere beneficium, o homo. Propter te Chriſtus dominationi mortis ſe ſubdidit; ut te jugo dominationis exueret. Ille ſuſcepit mortis ſervitutem; ut tibi tribueret vitæ æternæ libertatem.

D 43. Qui quærit ergo Chriſtum, quærit & tribulationem ejus, nec refugit paſſionem. Denique David qui dignus erat, ut a tribulatione quæreretur, tribulationem & ipſe quæſivit. Nam niſi quæſiſſet, non inveniſſet. Quod invenerit autem, ipſe teſtatur, dicens :
Pſ. 114. 3. & 4. *Tribulationem & dolorem inveni, & nomen Domini invocavi*. Et alibi : *In tribulatione*
Pſ. 117. 5. *invocavi Dominum, & exaudivit me in latitudine*. E Bona ergo tribulatio, quæ dignos facit nos, qui in latitudine exaudiamur a Domino. Gratia eſt autem exaudiri a domino Deo noſtro.

44. Qui quærit igitur tribulationem, non refugit : qui non refugit, invenitur. Non enim [a] refugit, qui mandata Dei ſenſu operibuſque meditatur. Nam utique illum athletam certamina inveniunt, qui in uſu exercitii fuerit conſtitutus : qui vero exercitium dereliquerit, F ſine dubio non poterit reperiri; qui indignus eſt, ut quæratur. David ergo quaſi bonus athleta dicit: *Tribulatio & neceſſitas invenerunt me*; quia paratum ſemper habuerunt, non refugientem neceſſitatum & tribulationum prælia, ſed petentem.

A 45. Sequitur : *Juſta teſtimonia tua in æternum : intellectum da mihi eorum, & vivifica me*. Pſ. 118. 144. Quis tantus, qui poſſit intelligere Domini teſtimonia? Et ideo intellectus a Domino poſtulandus eſt, cujus tanta eſt vis; ut initium ejus ſit plenitudo virtutis. Denique ſcriptum eſt: *Pietas autem in Deo initium intellectus*, Prov. 1. 7. quæ virtutum omnium fundamentum eſt juxta humanarum rerum & cæle- B ſtium diſciplinam. Pietas amica Deo, parentibus grata, Dominum conciliat, neceſſitudines fovet, Dei cultura, merces parentum, filiorum ſtipendium. Pietas, inquam, juſtorum tribunal, egenorum portus, miſerorum ſuffugium, indulgentia peccatorum.

46. Qui habet intellectum, ipſe vere eſt pius; intelligit enim humanæ lubricum fragilitatis, & cito ignoſcit C erranti. Intelligit commune nobis datum naturæ uſuſque conſortium; & ideo pauperibus tamquam debitum ſolvit, non inficiatur tamquam indebitum. Intelligit vices eſſe calamitatum; & ideo tamquam naufragiis mundi iſtius portu quodam ſuæ humanitatis occurrit. Hæc perfecta virtus in hominibus, hæc plena in Deo laus eſt.

47. Merito intellectum ſibi etiam D Salomon, magiſterium ſecutus paternum, a Domino poſtulavit, dicens : *Ego ſum puer humilis, & ignoro introitum* 3. Reg. 3. 7. 8. & 9. *meum, & exitum meum, & ſervus tuus in medio populi tui, quem elegiſti, populum multum ſicut arenam maris, qua dinumerari non poteſt præ multitudine : & dabis ſervo tuo cor prudens, audire & judicare cum juſtitia populum tuum, & intelligere inter bonum & malum*. Unde complacuit E Domino; quia non ſibi longævitatem vitæ, & regalium divitiarum copias, ſed ſapientiam ad intelligenda Domini judicia & juſtitias depopoſcit : & ideo tantum populum regno pacifico gubernavit; quia non uſurpavit, ut Adam, boni & mali ſcire diſtantiam : ſed intelligendæ ejus gratiam [b] oravit a Chriſto. Quod enim ſcire divinum eſt, hoc a domino Deo tuo, ut poſſis co- F gnoſcere, promerendum eſt. Si petiſſet & Adam [c], ſicut petivit David, nequaquam illos inextricabiles erroris laqueos incidiſſet, quibus omnis ejus hereditas ſtrangulatur. Ideoque mortuus eſt, & quod gravius eſt, morte peccati; quia ante uſurpavit ſcire, quam intellectum quo vivificaretur, acciperet.

48. Vivi-

a Cod. Navar. unus, *refugit mandata Dei, ſed ſenſu* &c. Melius alii, & edit. et in textu; ubi poſt verbum, *refugit*, ſubintelligendum, *tribulationem*.

b Rom. edit. *oravit a Domino*. Sed non inſolens eſt Ambroſio, ut quæ propric Verbo conveniunt, ea Chriſto domino propter unitatem perſonæ attribuat. Sic ſerm. 25. num. 30. de Chriſto dicitur, *qui totius auctor eſt creaturæ*. Sic & alibi paſſim.

c Omnes edit. *ſicut petivit Salomon*. Omnes mſſ. *ſicut petivit David*. Non male, cum ipſe David in hoc ipſo verſu a Domino poſtulet intellectum.

48. Vivificat ergo intellectus, ut Spiritus; quia ipſe intellectus gratia ſpiritalis eſt; ideoque intellectum munere ſuo Spiritus ſanctus operatur. *Intellectus* autem *bonus eſt omnibus, qui eum faciunt*; quo docemur quia non ſolum ſenſu complecti, ſed etiam factis, id quod intelligimus, exſequi debeamus. (Pſ. 110. 10.)

SERMO DECIMUS-NONUS.

ק Koph.

1. INcipit littera decima-nona *Koph*, cujus interpretatio eſt, *Concluſio*; & ſicut alibi invenimus, *Adſpice*. Diſtat littera, congruit ſenſus. Nam qui concluditur, circumſpicere ſe debet, & cauſam periculi non diſſimulare; maxime eum lethale diſcrimen ſit. Concluditur unuſquiſque tumeſcentibus viſceribus, interniſve faucibus, cum interclusſo ſpiritus commeatu, ſpirandi ac reſpirandi commercia coartantur. Concluditur ſemina, cum ſit peridrome matricis, qua pectoris ipſius premitur principale; unde graves oriuntur anguſtiæ, & niſi in locum ſuum illa recipiendorum ſeminum aula revocetur, vitam conſuevit excludere. Ita etiam qui animo angitur, & quibuſdam adverſis imminentibus perurgetur, concludi dicitur non minoribus anguſtiis mentis, quam corporis. MAJORES ENIM animæ æſtus, fervoreſque ſunt animorum, quam corporum.

2. Concluſus igitur viſcerum tumore, medicum quærit; ut poſſit propulſare periculum, & conſtricta laxare. Veniens medicus tentat omnia, explorat interna. Et tu ergo concluſus animi fervore, adſpice te ipſum interiori oculo. Morbi vis urget, fervet noxia conſcientia, moles peccatorum premit, intercipiunt ſenſum mentis anguſtiæ: cognoſce te ipſum, & orationis quære medicinam: poſce ut veniat medicus ille qui deſcendit de cælo, qui maxime ægrotos requirit, ſicut ipſe ait: *Non opus eſt ſanis medicus, ſed iis qui male habent*. (Matt. 9. 12.) Habes vulnera? Ne differas: non eſt apud eum ulla comperendinatio ſanitatis. Habes ulcera? Ne timeas: verbo, non ferro curare conſuevit. Adſpice igitur illis oculis, quibus David auxilium quæſivit & meruit. *Levavi*, inquit, *oculos meos ad montes: quæſivi unde mihi veniret auxilium*. (Pſ. 120. 1. & 2.) Non inveni niſi a Domino; qui enim mundum condidit, tuetur accolas mundi. Adſpice ergo, & ſemper adſpice; quia juſti oculi ſemper ad Dominum.

3. Hoc monet te etiam Hieremias in Threnis ſub hac ipſa littera, dicens ad Hieruſalem: [a] *Surge & expergiſcere in nocte, in principio vigiliæ tuæ effunde ſicut aquam cor tuum ante faciem Domini: extolle ad Dominum manus tuas pro animabus parvulorum tuorum, qui deficiunt fame in plateis omnium itinerum*. (Thren. 2. 19.) Nonne & aperte concluſionis oſtendit anguſtias, & monet ut intentione cordis, in quo eſt oculi melioris obtutus, remedium tibi ſalutare provideas? Denique etiam infra, iterum ſub hac littera ait: *Appropinquavit enim tempus noſtrum, repleti ſunt dies noſtri, advenit finis noſter. Leves facti ſunt qui perſecuti ſunt nos, ſuper aquilas cæli. In montibus accenſi ſunt: in deſerto inſidiatus eſt nobis*. (Thren. 4. 18. & 19.)

4. Demonſtravit ſummam concluſionem, nec ullum remedium niſi in adventu domini noſtri Jeſu Chriſti, qui ſolus deſperatis poſſit adferre medicinam. Et quaſi oſtendens eum, dicit: *Spiritus ante faciem noſtram, Chriſtus dominus comprehenſus eſt in interitu noſtro* (Ibidem 20.) . . . *In umbra ejus vivemus inter gentes*. Et infra: *Bibes*, inquit, *& inebriaberis*. (Ibidem 21.) Adhuc: *Viſitabis iniquitates tuas, revelabit ſuper peccata*. (Ibidem 22.) Quam breviter adventum & paſſionem ejus expreſſit, remiſſionemque omnium peccatorum: quam aperte congregationem futuram gentium declaravit! Hinc illud apoſtolicum: *Quia cæcitas ex parte Iſrael contigit, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſalvus fieret*. (Rom. 11. 25. & 26.)

5. Veni domine Jeſu: ſed jam non in umbra, ſed in ſole juſtitiæ. Si umbra profuit, ſi paſſionis tuæ umbra protexit, ſi corporis umbra ſalvavit; quantum conferre poterit claritas aperta virtutis? Per umbram lepra curata eſt: (Matth. 8. 3.) per umbram quoque illius feminæ quæ fimbriam veſtis Dominicæ adtigit, ſanguis ſtetit: (Luc. 8. 44.) per umbram te vidimus, quando non habebas ſpeciem neque decorem. Umbra tua caro fuit, quæ noſtratum æſtus refrigeravit [b] cupiditatum, quæ reſtrinxit ignes libidinum, quæ avaritiæ, diverſarumque paſſionum incendia temperavit. Et quid dicam de umbra Domini, quando & apoſtolorum umbra ſanabat? (Act. 5. 15.) Veniente etenim Petro unuſquiſque offerebat ægros ſuos, quos

a Rom. edit. *Surge meditari in nocte:* forte ut magis locus accederet ad Vulg. ubi legitur, *Conſurge, lauda in nocte*. Omnes vero mſſ. & vet. edit. nobiſcum faciunt. Et certe noſtra lectio magis congruit cum LXX, apud quos legas, *ἀνάστα, ἀγαλλίασαι ἐν νυκτὶ* &c. *Surge, exſulta in nocte*.

b Ita mſſ. magno conſenſu: cunctæ vero edit. poſt vocem, *cupiditatum*, illa ſubnectunt, *quæ compreſſit inſolentiam vitiorum*.

quos tranſeuntis apoſtoli umbra reddidit ſanitati.

6. Audi quia caro Domini umbra erat : *Ecce Dominus ſedet ſuper nubem levem, & veniet in Ægyptum* . Et David dicit : *Sub umbra alarum tuarum protege me*. Factus eſt igitur exinanirus umbra nobis, quos ſol iniquitatis exuſſerat. Vidimus ergo in umbra eum, cum adhuc fides prima procederet. Sed nunc jam totum illumioat mundum : & tamen adhuc eum per ſui corporis, quæ eſt Eccleſia, umbram videmus, nondum facie ad faciem; neque enim oculi corporis divinitatis poſſunt recipere fulgorem. Hæc quoque umbra totum quotidie protegit orbem terrarum. Profuit igitur concluſio; *Concluſit enim Deus omnia in incredulitate; ut omnium miſereatur*. Sed jam conſideremus quid in eoocluſiooe dicendum eſt, & unde incipiendum.

Eſai. 19. 1. Pſ. 56. 8. Rom. 11. 32.

7. *Exclamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine : juſtitias tuas exquiram*. Cum impreſſiooes patimur corporales, exclamare conſuevimus; ut alios ad præſidium nobis vocare poſſimus. Premebatur ſanctus Propheta, appropioquantibus ſibi perſecutoribus. Saul primo infeſtus armato eum ioſequebatur exercitu : poſtea parricida filius imminebat: oon contentus fugieotis exſilio, vitam patris quærebat eripere. Sed ab illis minus pati poterat quos in præſenti videbat, quam ab illis quos oon videbat; eſt enim colluctatio ſanctis non ſolum adverſus carnem & ſanguinem, ſed etiam adverſus principatus & poteſtates iſtius muodi, rectoreſque tenebrarum, qui latronum modo in iſtius ſæculi nocte humanis inſidiantur affectibus. Horum igitur ſanctus David cum graves adverſum ſe videret fieri incurſus, exclamavit in toto corde ſuo. Etenim adverſus diabolum non vocis magnitudine, ſed magnanimitate cordis utendum eſt.

V. 145.

8. Eſt tamen & vox cordis; quia eſt & vox ſanguinis, quæ ad Deum pervenit. Denique Deus dicit : *Vox ſanguinis fratris tui de terra clamat ad me*. Clamat ergo cor noſtrum noo ſono corporis, ſed cogitationum ſublimitate, cooceotuque virtutum. Grandis fidei clamor. Deoique in ſpiritu adoptionis clamamus, Abba pater, & ipſe Spiritus Dei clamat in nobis. Magna vox juſtitiæ, magna eſt caſtitatis, per quam & mortui loquuntur; nec ſolum loquuntur, ſed etiam ſicut Abel clamant. At vero injuſti anima nec viventis clamat; quia Deo mortua eſt. Nihil in illa ſublime, nihil magnificum eſt : quale eorum, quorum ſonus in omnem terram exivit, & verba in fines orbis terrarum. [a] Gracili voce Moyſes loquebatur, & plus omnibus audiebatur. Quotidie auditur in Eccleſia: ab illis ſolis, hoc eſt, Judæis non auditur, qui aure audiunt, ſed non exaudiunt. Prophetæ dicitur alteri : *Exalta viribus vocem tuam*.

Gen. 4. 10. Eſai. 58. 1.

9. Anoa tamen non clamabat in corde ſuo, ſicut Moyſes, ſed loquebatur: fortaſſe quia filios poſtulabat, hoc eſt, bona quidem, ſed privata non publica, non clamabat. Sed quia a Domino poſtulabat, quia Domino eum, ſi quem ſuſciperet, offerebat, loquebatur Deo: clamabat autem Moyſes; quia non pro ſe, ſed pro omni populo precabatur. Unde dictum eſt ei a Domino: *Quid clamas?* Clamabat affectu pio, & ſenſu profundo, & perſonabat in cælo, miraculis petens digna cæleſtibus; ut mundi elementa mutaret.

1. Reg. 1. 13. Exod. 14. 15.

10. Denique ut ipſius loci ſeriem recenſeamus: inſtabat Pharao, & innumeris Ægyptiorum ſtipatus curribus, urgebat Hebræos : hinc circumfuſus hoſtis, inde interfuſum mare plebem Dei clauſerat. Nulla in armis fiducia, ſpes nulla in viribus. Strepebat tantummodo querela miſerabilis, quod commodius ſibi foret dura in Ægypto ſervitutis ooera ſubire, quam acerba in deſerto morte conſumi : querela nihil præſidii offerens, plurimum offenſæ adferens. Stabat ergo Moyſes mœſtus, ſollicitus, anxius populi & periculis & querelis, exſpectans fidem cæleſtium promiſſorum: & tacitus ſecum ipſe volvebat qua tandem Dominus ope, injuriæ immemor, memor gratiæ, ſubveniret. Dicit ad eum Dominus : *Quid clamas ad me?* Sonum ejus non audio, vocem ejus agnoſco : ſilentium ejus lego, clamorem ejus in operibus deprehendo. Clamabat populus, & non audiebatur : tacebat Moyſes, & audiebatur. Non populo dictum eſt : *Quid clamas ad me?* Non enim ad Deum clamabat populus, qui injuſta, & viris iodigna clamabat. Sed Moyſi dictum eſt: *Quid clamas ad me?* hoe eſt: Tu ſolus ad me clamas, qui de me ſperas : tu ſolus ad me clamas, qui virtutem meam excitas: tu ſolus ad me clamas, qui per univerſam terram anountiari meum nomen exſpectas.

11. Cla-

a Rom. edit. ſola, *Gracili voce erat Moyſes, nec loquebatur : plus omnibus tamen audiebatur*. Et paulo poſt, ubi eadem edit. *& corde non intelligunt*. Vet. .... *non audiunt*. Mſſ. omittunt vocem, *corde*, ex quibus duo ſolum pro, *ſed non audiunt*. exhibent, *ſed non exaudiunt*. Haud male; idem enim eſt, ac non conſentiunt.

11. Clamabat ergo Moyſes in corde ſuo, & omnis ſapiens in corde ſuo clamat. Denique ſapientia eum altiſſima prædicatione convocat ad crateram, dicens: *Relinquite inſipientiam . . . . & quærite ſapientiam*. (Prov. 9. 6.) Magnæ ſublimitatis, magnæ vocis hæc prædicatio eſt, quæ ſtultis ſapientiam pollicetur. Et Jeſus dominus exclamabat: *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat*. (Johan. 7. 37.) [a] Et vere magna clamabat, qui vocabat homines ad regnum cælorum, ad illum venerabilem potum quo vitæ æternæ fluctus infunditur. Et tu cum oras, magna ora, Id eſt, ora quæ æterna ſunt, non quæ caduca. Ora quæ divina ſunt atque cæleſtia; ut ſis ſicut Angeli in cælo. Noli orare pro pecunia, quia ærugo eſt: noli pro auro, quia metallum eſt: noli pro poſſeſſione, quia terra eſt: iſta oratio ad Dominum non pervenit. Non audit Deus, niſi quod dignum ſuis ducit eſſe beneficiis: ſed audit piam vocem, plenam devotionis & gratiæ.

12. Non ſolum ergo clamandum in corde, ſed etiam in toto corde clamandum eſt. Sicut enim corporaliter tunc bene clamatur, cum toto ore clamatur: ita ſpiritaliter toto eſt clamandum corde, ſi volumus magna referre, & a Domino quæ poſcimus, impetrare. Hanc Dominus vocem exigebat a populo, quam populus neſciebat. Ideoque dixit Dominus: *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe eſt a me*. (Eſai. 29. 13.) Qui ergo appropinquaverit corde, ipſe auditur a Domino. Cor ergo prius clamet, ut ſermo poſſit audiri.

13. Sed non ſatis eſt clamare ad Dominum, ſed etiam juſtitias ejus exquirere. Exquirit autem juſtitias, qui id quod in omnibus creaturis, & maxime in animantibus rationalibus, vel etiam irrationabilibus [b] juſtum eſt, providentiæ adſcribit divinæ. Unde turturi ſtudium pudicitiæ, quæ compare amiſſo, concubitui indulgere non novit: quod homines ſervare non poſſunt? Unde pleriſque animantibus, tam ſobria partus cura ſervandi; ut ubi conceptionis munus agnoverint, ibi coitum non putent eſſe repetendum; ne receptorum ſeminum fiat adulterina permixtio? Phœnix coitus corporeos ignorat, libidinis neſcit illecebras, ſed de ſuo reſurgit rogo: ſibi avis ſuperſtes, ipſa & ſui heres corporis, & cineris ſui fœtus. Aquila ne degeneres partus nutriat, diligenti librat examine: & adhuc teneros fœtus pio ungue ſuſpendit, ſoliſque offert radiis; ut ſi forte oculos ſuos vi fulgoris inflexerint, tamquam degeneres laxato in præceps ungue dimittat: ſin vero naturæ vigorem conſtanti adverſum radios ſolis obtutu potuerint vindicare, dignæ indolem ſobolis onere grato reportet.

14. Volatilia cæli omnia non ſerunt, neque metunt, & Deus paſcit illa: quia juſtitias Domini cuſtodiunt, nihil ſibi proprium vindicando: ſed ligno fructifero, quod Domini judicio communem ad eſcam datum eſt, famem relevare contenta. Ex his igitur nos cognoſcimus, quam divinæ ſubſidia providentiæ hominibus non deeſſent, ſi Dei juſtitiam ſervare vellemus. Qui alit aves, non aleret homines, quos ad imaginem & ſimilitudinem ſui fecit? Nonne pluris ſumus illis? Naturæ prærogativa pluris ſumus, ſed inferiores [c] devotionis gratia, & prævaricationis injuſtitia.

15. Sequitur verſus ſecundus: *Clamavi ad te, ſalva me: & cuſtodiam mandata tua*. (℣. 146.) Repetit quod ad Dominum clamaverit, & cuſtodem ſe promittit cæleſtium ſtatutorum, quæ cælo terraque teſtibus dominus Deus ſanxit; (Deut. 30. 19.) ut prævaricatores elementorum teſtimoniis arguantur. Quomodo cælum adſpiciant prævaricationis ſuæ conſcium? Quomodo fructus de terra exſpectent, quæ novit ingratos? Vide igitur quam non parva promittat Propheta. In clamando fidelis & promtus affectus exprimitur: in cuſtodiendo teſtimonia, continentiæ virtus, obſequii ſedulitas declaratur.

16. Sequitur verſus tertius: *Anticipavi in maturitate, & exclamavi: in verba tua ſperavi*. (℣. 147.) Græcus, *ἐν ἀωρίᾳ* dixit, quod eſt, ante horam, ante tempus. Qui ergo Dominum deprecatur, non velut præſcripta præcipua tempora præſtoletur, neſciens in obſecrationibus Domini tempus eſſe aliquod, ſed ſemper in ipſis ſit. Sive manducamus,

a Omnes edit. *Et voce vere magna clamabat*. Sed cum, *voce*, in nullis reperiatur mſſ. *magna*, hic videtur eſſe in eodem caſu, quo infra dicitur, *magna ora* &c. Rurſus edit. Rom. cum parte mſſ. *fructus infunditur*. Aliæ edit. cum reliquis mſſ. *fluctus infunditur*. Melius, cum videatur alludi ad illud Scripturæ, *Et torrente voluptatis tuæ potabis eos*.

b Sic omnes mſſ. ac vet. edit. in corpore. Era. autem & Gill. in marg. *inſitum eſt*, quod in textum tranſtulit Rom. edit. Sed recta eſt noſtra lectio; cum hic utique doceamur, quomodo Dei juſtitiæ in animantibus omnibus inveſtigandæ ſint: quod tum fieri declaratur, quando ad eum refertur, quidquid juſti in illis deprehendimus. Confer autem, ſi vacat, quæ continuo traduntur, cum lib. 5. Hexaem. cap. 18. 19. & 22.

c Omnes edit. ac duo mſſ. *diminutione gratiæ*. Unus, *diminutionis gratia*. Reliqui, *devotionis gratia*; id eſt, obedientia, qua ſane in brutis major eſt, quam in homine.

ſive bibimus, Chriſtum annuntiemus, Chriſtum rogemus, Chriſtum cogitemus, Chriſtum loquamur: in corde noſtro ſemper, ſemper in ore ſit Chriſtus.

17. Sed forte dicas: Quomodo ſcriptum eſt: [Eccl. 3. 1.] *Tempus omnibus, & tempus omni rei ſub cælo eſt?* Sed dominus Jeſus ſupra cælum eſt, nullo circumſcriptus eſt tempore. Claudat os ſuum arriana perfidia. *Tempus*, inquit, *omni rei ſub cælo:* quanto magis ſub Deo tempus, non ſupra Deum? Generatio ex Patre non habet tempus; neque enim opus ante auctorem, ſed anctor ſupra operis exordium. Fortaſſe objiciant quia [Johan. 7. 6.] dixit: *Tempus meum nondum advenit.* Et [Johan. 17. 1.] iterum dixit: *Pater, venit hora.* Sed hæc hora eſt paſſionis. Eſt etiam tempus virginalis conceptionis: [Eſai. 7. 14.] *Ecce virgo in utero accipiet:* quia virgo ſub tempore, & ideo præſcripta ætate concepit.

18. Qui togat itaque, ſemper roget: & ſi non ſemper precatur, paratum [Luc. 6. 12.] ſemper habeat precantis affectum. Pernoctabat in oratione dominus Jeſus, non indigens precationis auxilio, ſed ſtatuens tibi imitationis exemplum. Ille pro te rogans pernoctabat; ut tu diſceres, quomodu pro te rogares. Redde igitur ei quod pro te detulit. Audi ſupra dicentem Prophetam: [Serm. 8. v. 3.] *Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi.* Et tu ſurge vel media nocte, ſi non potes tota ſemper nocte vigilare; ut dum oras nocte, veri ſolis pectori tuo ſplendor irradiet; quia omnis anima quæ Chriſtum cogitat, in lumine [a] ſemper eſt: dies lucet, tibi ſemper Chriſtus adſpirat. Sed quia ſequens verſiculus de tempore precandi evidenter expreſſit, in iſto verſiculo actuum magis, operumque arbitror, quam orationis tem, us intelligendum.

19. Præcurrit ætatis maturitatem quiſquis in adoleſcentia poſitus ſenilem gravitatem induit, & juveniles annos veterana quadam continentia regit, fervoremque virentis corporis incana morum maturitate componit. Nam quid poteſt habere laudis, ſi effœtum corpus voluptatibus, & jam ſenectutis gelum frigidum, ad ſera devotionis officia, depoſito jam ſegnior vigore, convertat? Non eſt corona, niſi ubi fuerit difficilioris lucta certaminis: ad quam rari adtingere poſſunt, non omnes qui ingreſſi fuerint ſtadium, pervenire. Ille laudabilis, cui eſt in ſe ipſo ante certamen, qui carnem ſuam reluc- [A] tantem ſibi mentis coercet imperio, parca frugalitate caſtigat, & ſervituti redigit; ne effrenata libertate luxuriet, atque indomita fervens cupiditate, habenas animi regentis abrumpat. In hora eſt ergo ſenex, ſi munia ſobriæ maturitatis exerceat: ante horam præcurrens juvenis, ſi ſenili pondere incentiva comprimat voluptatum, ac ferventis illecebras cupiditatis extinguat: [Thren. 3. 25. ibidem 27.] *Bonus eſt* [B] *enim Dominus ſuſtinentibus*, Hieremias dicit. Et, *Bonum eſt viro, qui grave portavit jugum a juventute: ſedebit ſingulariter, & ſilebit; quia tulit jugum verbi.* Qui enim a juventute jugum portaverit, & habenis maturi moderaminis teneriora volens colla ſubdiderit, ſedebit ſingulariter, remotus a ſtrepitu interpellantium paſſionum, & quietus ſilebit: cui neceſſo jam non ſit jurgari [C] cum corpore, decertare cum variis cupiditatibus; quia tulit jugum verbi anima quæ quærit Deum, quæ captivas ſibi fecit omnes delitias juventutis. Unde fortaſſe & illud Dominicum: [Matth. 12. 19. ex Eſai. 42. 2.] *Non clamabit, neque contendet, neque audiet quiſquam in plateis vocem ejus*, non ſolum ad defenſionis ſilentium, abſolutioniſque contemtum, & tolerantiam paſſionis, ſed etiam ad compreſſiones [D] omnium accipere poſſumus corporalium voluptatum. Unde & alibi ſcriptum eſt: [1. Petr. 2. 22.] *Quia peccatum non fecit.* Recte igitur tacebat in mortis periculo conſtitutus, qui mortis aculeum non timebat.

20. *In verba*, inquit, *sua ſperavi.* Græcus ἐπήλπισα dixit, quod eſt ad ſperandum ſemper creſcere, & ſpem ſpei adjungere. Juſtus ſemper ſperat, & in adverſis poſitus, & frequentibus [E] afflictus ærumnis deſperare non novit: ſed quo graviora toleraverit, magis ſperat, & ſperandi ſumit profectum, ſecundum illud oraculum: [Eſai. 40. 1. & 2.] *Conſolamini, conſolamini populum meum, dicit Dominus: Sacerdotes, loquimini juſtitiam in cor Hieruſalem, conſolamini eam; quia repleta eſt dejectio, & ſolutum eſt peccatum ejus; quia recepit de manu Domini duplicia peccata ſua.* Quam cito dixit plenitudinem dejectionis [F] ſolutionem eſſe peccati, & repetivit cauſam conſolationis eo majus eſſe reconciliationis inſigne, quo numeroſior fuerit pœna, quam culpa.

21. Job tot gravatus incommodorum [Job. 18. 5.] acerbitatibus, pio ſpem cumulabat affectu, diſcretam a piis cauſam adſerens impiorum, quorum lumen extinguetur *Lux* autem, ſecundum Salomonem *ſemper eſt juſtis.* Unde colligitur [Prov. 13. 9.]

a Rom. edit. *ſemper eſt: Nam diei lucem tibi Chriſtus adſpirat.* Duo mſſ. *ſemper eſt diei. Lucem tibi &c.* Vet. edit. & reliqui mſſ. ut in textu.

tur quia juſtus ſemper in verba Dei A
ſperat, & ſpem adjicit ſpei. Quod
evidentius expreſſit Eſaias, dicens:
Eſai. 28. 10. *Tribulationem ſuper tribulationem* [a] *exſpecta,*
a *ſpem ſuper ſpem*. Ad perlactatos & ab-
ductos ab uberibus loquebatur, hoc
eſt, ad eos qui prima infantiæ ali-
menta tranſiſſent, cibo jam habiles
fortiori. Exemplo ſit, quod ablactatus
Gen. 22. 10. Iſaac patriarcha tantus evaſerit; ut
adhuc inter rudimenta primævæ poſi- B
tus ætatis, nequaquam tamen gladium
feriturí parentis horruerit. Plures fi-
Gen. 21. 8. lios habuit Abraham, nullum ablacta-
vit alium, ſed in hoc ſolo feciſſe legi-
tur epulum magnum. Et bene ma-
gnum epulum Scriptura dixit, quia
typus erat ejus, quem ſemper epulan-
tur corda ſanctorum.

V. 148. 22. Sequitur verſus quartus: *Præve-*
Sup. V. 147. *nerunt oculi mei mane meditari verba tua*. C
Supra ait: *Præveni ἐν ἀωρίᾳ*, hoc eſt,
ante horas, ante tempus; hic ait,
mane: aliud ſignificans tempus orandi,
atque pſallendi Domino; ut ſit illud
Serm. 8. V. 63. prius, ſecundum quod ait: *Media nocte*
ſurgebam; hoc autem juxta illud: *Præ-*
veni orientem ſolem; grave eſt enim, ſi
te otioſum in ſtratis radius ſolis orien-
tis inverecundo pudore conveniat, &
lux clara feriat oculos ſomnolento ad- D
huc torpore depreſſos. Arguit nos tanti
temporis ſpatium ſine ullius devotionis
munere, ac ſacrificii ſpiritalis oblatio-
ne, feriata nocte tranſmiſſum. An
neſcis, o homo, quod primitias tui
cordis, ac vocis quotidie Deo debeas?
Quotidiana tibi meſſis, quotidianus eſt
fructus. Occurre ergo ad ſolis ortus,
ut te oriens inveniat jam paratum; ne
lumina tua madido adhuc ſopore mer-
gentia primus diei fulgor exagitet. E

Cant. 3. 1. 23. [b] *In cubili meo, in noctibus quæſivi*
b *quem dilexit anima mea*, dicit Eccleſia.
Ideo meruit eum invenire, ideo ejus
gratiam promereri; quia etiam in cu-
bili quæſivit, quæſivit in noctibus.
Propterea copiam ejus adepta in po-
Cant. 7. 11. ſterioribus loquitur ad Sponſum: *Veni,*
frater meus, exeamus in agrum, requieſca-
mus in caſtellis, diluculo ſurgamus in vineas.
Advertis quemadmodum Sponſa Ver- F
bum invitet Dei; ut veniat in terras,
& tollat peccata mundi? Ager hic erat
ante deſertus, ſentibus noſtrorum ſqua-
lidus delictorum, horridus ſpinis.
Caſtellum erat, in quo relegatus Adam
perpetuo ſuæ poſteritatis heredes ſtrin-
gebat exſilio. Illo ergo ducit Eccleſia
Chriſtum, ut Adam liberet. Deinde
exſulibus abſolutis, cœpit mundi iſtius
ager idoneos habere cultores: & qui
erat ante jejunus, factus eſt vitis æter-
næ plantatione fœcundus. Nec tamen
ſic ſpiritalibus læta palmitibus evaga-
tur: ſed ad has vineas vocat Chriſtum,
ubi pſallentes ſint, & orantes, ubi
noctibus ac diebus fructus innoxius
perſeveret.

24. *Ibi*, inquit, *dabo ubera mea tibi:* *Ibidem 13.*
dederunt mandragoræ odorem. * Plerique *
diſcernunt quemdam inter mandrago-
ras ſexum; ut & mares putent eſſe &
feminas, ſed feminas gravis odoris.
Significat ergo gentes quæ ante fœte-
bant, cum eſſent infirmiores evirata
quadam imbecillitate perfidiæ, boni
odoris fructum ferre cœpiſſe, poſtquam
in adventum Domini crediderunt. Le- *Gen. 30. 14. & ſeq.*
gimus etiam quod mandragoras acce-
perit ſancta Rachel a ſorore ſua Lia;
ut concederet ei illa nocte dormire
cum ſancto Jacob. Mandragoras Ruben
primogenitus adtulerat matri ſuæ Liæ,
quæ lippientibus oculis, Synagogæ fi-
guram [c] accepit; quia Chriſti gratiam c
videre non potuit, hebetato debilis
mentis obtutu. Quo declaratur quod
fructus quos ante Synagoga a primo-
genito Dei filio ſuſceperat, Eccleſiæ
conceſſit: ſed quia illius noctis potita
concubitu genuit Lia ſuæ poſteritatis
heredem, implevit myſterium; quo-
niam credentibus apoſtolis, reliquiæ
Judæorum per electionem gratiæ, ſalvæ
factæ ſunt.

25. Unde ait Eccleſia: *Nova & ve-* *Cant. 7. 13.*
tera, frater meus, ſervavi tibi. Quis dabit
te fratrem lactentem ubera matris meæ? In- *Cant. 8. 1. & 2.*
veniens te foris, oſculabor te, & quidem
non ſpernent me. Adſumam te, & indu-
cam in domum matris meæ, & in ſecre-
tum ejus quæ concepit me: ibi docebis me.
Habens igitur informationem novarum
& veterum Scripturarum, nec deſpica-
bilem ſe eſſe ſentiens, non ſolum ora-
tionibus in ſecreto cordis Verbum te-
net, verum etiam pſallentibus chori
vocibus velut quibuſdam eum oſculis
gratiæ oſculatur.

26. Ita-

a Nullæ edit. agnoſcunt vocem, *exſpecta*, quam tamen mſſ. omnes exhibent, exceptis paucis ubi legitur, *exſpectat*. Perperam; LXX. enim conſtanter legunt: *Θλῖψιν ἐπὶ θλῖψιν προσδέχου* &c. Verum in textu hebræo, & aliis verſionibus non parva eſt hoc loco diverſitas, quam in Bibliis polygl. videre eſt.

b Edit. omnes, *in cubiculo meo*. Mſſ. *in cubili meo*, quod melius reſpondet græco, *ἐπὶ κοίτην μου*, apud LXX.

* Sequitur hoc loco Sanctus noſter imprimis ſententiam Dioſcoridis lib. 4. cap. 7. ita tamen ut aliorum non rejiciat. Has videre licet apud Mathiolum in eumdem lib. & cap. Diſc. Sed & Critici ſacri de mandragoris nonnihil etiam tradunt in cap. 30. Gen. V. 14. quos conſule.

c Poſt verbum, *accepit*, irrepſerat in edit. quaſdam Pariſ. *quia Chriſti gratiam accepit*, quod nos ut adulterinum abdicavimus.

26. Itaque malorum granatorum, hoc eſt, diverſorum & innumerabilium
a fructuum, & præcipue [a] fidei odoribus, gratiæ, inſipientiæ, & gloriæ, vitæque æternæ ſubnixa divitiis, quæ ſunt circa ſiniſtram & dexteram Sponſi, per animas ſanctas laudantium congregationum plauſibus excitat Chriſtum,
Ibidem 4. dicens: *Adjuravi vos, filiæ Hieruſalem, ne ſuſcitetis & reſuſcitetis dilectionem, uſquequo voluerit.*

27. Unde eam mirantur filiæ Hieruſalem, ſanctæ animæ patriarcharum, & prophetarum, veterumque juſtorum,
Ibidem 5. vel cæleſtes potentiæ, dicentes: *Quæ eſt hæc quæ adſcendit dealbata, innitens ſuper fratrem ſuum?* hoc eſt, talibus ſolemnitatibus fulget Eccleſia: & quæ ante per diem fuſca erat, jam ſplendet in noctibus & relucet.

28. Ipſe quoque Dominus tanto munere pſallentium delectatus ait:
Ibidem 6. & 7. *Pone me ut ſignaculum in cor tuum, ut ſigillum in brachium tuum; quia valida eſt ut mors caritas, durus ſicut inferi zelus. Alæ ejus, alæ ignis & flammæ: aqua multa excludere non poterit caritatem, & flumina non inundabunt eam.* Quia vidit tantam devotionem Eccleſiæ, idoneos putat eſſe jam populos qui in corde noſtro & in brachio ſignaculum ejus portare poſſimus. Ipſum enim Pater ſignavit Deus: & qui teſtimonium ejus accepit, ſignavit; quia Deus verax eſt: & ideo operantes cibum permanentem in vitam æternam, ſignati ſunt ad imaginem & ſimilitudinem Chriſti, qui eſt imago inviſibilis Dei. Sicut ergo Deus verax eſt, & tu ſigna in tuo ſenſu & opere veritatem; ut os tuum non loquatur mendacium, manus tua non operetur opera hominum, quæ ſunt fallacis iſtius mundi, ſed illa quæ Dei ſunt; ut pauperibus largiatur, debiles ſublevet, mortuos honoret tumuli ſepultura. His operibus caritas quæritur, ut nemo poſſit a Chriſto vel periculo mortis
Rom. 8. 35. avelli. Unde ille ait: *Quis nos ſeparabit a Chriſto? Tribulatio, an anguſtia ....*
Ibidem 38. *an perſecutio?* Et infra: *Confido enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli.*

29. Ea ſpecie etiam zelus durus eſt caritatis, & alæ ejus, alæ ignis. Habet alas ſicut columba; ſunt enim pennæ columbæ deargentatæ, quibus
Pſ. 54. 8. evolat qui diligit, dicens: *Ecce elongavi fugiens, & manſi in ſolitudine:* ſed alæ
A caritatis, alæ ignis, quibus dilectionis inflammat ardorem. Hoc vapore ferventes fecit Dominus Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem urentem, ſed non exurentem. Legimus & *Matth. 4. 5.*
alam templi, ſupra quam diabolus tentans fecit adſcendere Salvatorem, quæ erat in templi culmine. Sunt ergo [b] faſtigia pinnæ, ſunt culmina caritatis, b
quæ vaporem gratiæ pectoribus huma-
B nis adolere conſueverunt; ut multa aqua extinguere atque excludere non queat caritatem, & flumina eam ſæcularium tempeſtatum nulla concludant.

30. Cum ergo tanta Eccleſiæ gratia, tanta nos præmia devotionis invitent, præveniamus orientem ſolem, occurramus ad ejus, ortus, antequam dicat: *Ecce adſum.* Vult ſe præveniri Sol juſti- *Eſai. 58. 9.*
C tiæ, & ut præveniatur, exſpectat. Audi quemadmodum exſpectet, & cupiat præveniri: *Dicit Angelo Pergami Eccleſiæ .... Age pœnitentiam: ceterum veniam tibi cito. Dicit Angelo Laodiceæ ... Æmulare ergo, & pœnitentiam age: Ecce ſto ad januam, & pulſo; & ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit januam, intrabo ad eum.* *Apoc. 2. 12. & 16.* *Apoc. 3. 14. 19. & 20.* Poterat intrare: denique *Joban. 20. 19.*
nec reſurgentem eum cum corpore ulla
D clauſarum valvarum repagula retinere potuerunt, ſubito ſe apoſtolicis penetralibus improviſus infudit: ſed ſtudia devotionis tuæ deſiderat experiri; apoſtolos jam probatos habebat. Aut forte, in perſecutione prævenit: ubi tranquillitas eſt, præveniri cupit. Præveni certe hunc quem vides ſolem. *Surge qui dormis, & exſurge a mortuis, ut illuceſcat tibi Chriſtus.* *Epheſ. 5. 14.* Si hunc ſolem præveneris antequam iſte ſurgat, adſpicies
E Chriſtum illuminantem. Ipſe prius in tui cordis illuceſcit arcano: ipſe tibi dicenti: *De nocte vigilat ad te ſpiritus meus,* *Eſai. 26. 9.*
matutinum lumen temporibus faciet ſplendere nocturnis, ſi mediteris verba Dei. Dum enim meditaris, lux eſt: & videns lucem non temporis ſed gratiæ, dices quia *Lux præcepta tua.* Cum *Ibidem.*
autem te meditantem verba divina dies
F invenerit, & tam gratum opus orandi, atque pſallendi delectaverit tuam mentem, iterum dices ad dominum Jeſum: *Exitus matutinos, & veſpere delectabis.* *Pſ. 64. 9.*

31. An vero Moyſe magiſtro [c] uſus *Exod. 18. 14. & ſeq.*
populus Judæorum, quotidie in ſenioribus ſuis, qui ad hoc munus electi c
ſunt, noctibus ac diebus ſine ulla ceſſatio-

a Ita edit. ac multi mſſ. Alii tamen nec ipſi pauci, *fidei odoribus grata, ſapientiæ* &c.

b Omnes edit. & pauci mſſ. *faſtigia pietatis*. Alii non multo plures, *faſtigia pia*. Reliqui denique, *faſtigia pinnæ*. Optima lectio, cum referatur ad illud ſupra poſitum, *legimus & alam templi*: quam partem *pinnaculum* vocat Vulgata verſio.

c Sic omnes mſſ. Edit. autem, *uſus eſt populus Judæorum quotidie in ſenioribus ſuis, a mane uſque ad veſperam judicium Dei operiendo. Quod videns cognatus ejus eſſe intolerabile, conſilium dedit negotii conſummandi, partito cum aliis onere, qui ad hoc munus electi ſunt*. Merum gloſſema.

Digitized by Google

ſatione recenſet ſcripturas divinas: & ſi quid aliud ſeniorem interrogaveris, neſcit niſi ſcripturæ divinæ ſeriem reſultare. Vacat illic ſermo de ſæculo, ſola illic Scriptura contexitur, ſingulorum ſibi per vices ora ſuccedunt; ne quando ſacer ille ſonus mandatorum cæleſtium ferietur: & tu Chriſtiane, dormis, cui magiſter eſt Chriſtus; & non vereris ne de te dicatur: Populus iſte nec labiis me bonorat? Judæus vel labiis, tu vero nec labiis. Si illius qui vel labiis honorat, cor longe eſt a Deo: quomodo poteſt cor tuum prope eſſe, qui etiam labiis non honoras? Quamdiu te ſomnus, quamdiu te ſæcularia tenent, quamdiu ſollicitudines iſtius vitæ, quamdiu terrena?

32. Divide ſaltem Deo & ſæculo tempora tua: vel quando non potes agere in publico quæ ſunt iſtius mundi, & tenebræ prohibent noctis, Deo vacato, indulge orationibus; & ne obdormiſcas, pſallito: ſomnum tuum bona fraude fraudato. Mane feſtina, & ad Eccleſiam defer primitias pii voti: & poſtea ſi vocat ſæcularis neceſſitas, non excluderis dicere: *Prævenerunt oculi mei mane, meditari verba tua:* ſecurus procedes ad tuos actus. Quam jucundum inchoare ab hymnis & canticis, a [a]
Matth. 5. beatitudinibus quas in Evangelio legis? Quam proſperum ut te ſermo Chriſti benedicat, & dum recantas Domini benedictiones, ſtudium alicujus virtutis adſumas; ut etiam in te benedictionis divinæ meritum recognoſcas.

℣. 149. 33. Sequitur verſus quintus: *Vocem meam exaudi ſecundum miſericordiam tuam, Domine: & ſecundum judicium tuum vivifica me.* Semper homo, etiamſi ſanctus, & juſtus ſit, debet orare; ut exaudiat eum Dominus ſecundum miſericordiam ſuam, non ſecundum merita virtutis alicujus; quia rara virtus, multa peccata: & ſecundum judicium ſuum, ut infirmis opem ferat. Et maxime hoc debemus orare cum aliquibus urgemur adverſis. Unde non otioſe a ſancto David præmiſſa eſt divinæ miſericordiæ poſtulatio.

℣. 150. 34. Sequitur enim: *Appropinquaverunt perſequentes me inique: a lege autem tua elongaverunt.* Græcus ſic poſuit: *Appropinquaverunt perſequentes me iniquitate*, hoc eſt, qui cum iniquitate me perſequebantur. Quanto magis mihi appropinquaverunt, tanto amplius ſe a lege tua ſeparaverunt; quoniam qui fratrem ſuum perſequitur, a lege ſecernitur. Lex enim dicit: *Diliges dominum Deum tuum... diliges proximum tuum.* Deut. 6. 5.
Non ergo oderim fratrem, ne dicatur mihi: *Si fratrem tuum non diligis, quem vides: quomodo potes Deum diligere, quem non vides?* 1. Johan. 4. 20.
Neſcis fratrem tuum mercem eſſe ſanguinis Chriſti? Mercem ergo non diligis Chriſti, ſi fratrem non diligis.

35. Ergo perſecutor mihi appropinquat, ut noceat: ſed is ſe a lege diſterminat; quæ enim portio juſtitiæ cum iniquitate? Qui autem a lege Dei ſe ſeparat, ſeparat ſe ab æterna vita; lex enim vita eſt. Denique oſtendens Propheta legem Dei, ait: Ecce iſta eſt vita, quoniam qui facit quæ legis ſunt, vivet in eis: quod legi convenit utique ſpiritali. Levit. 18. 5.
Et fortaſſe qui mihi appropinquat; ut noceat mihi, dum ſeparatur a lege, ſeparatur a Chriſto; quia Chriſtus eſt vita. Ego autem ſi adhæream Chriſto, nec mihi appropinquat; quia etiamſi corporis mei habeat poteſtatem, animæ tamen meæ nocere non poterit. Denique perſecutores martyrum, quam longe ab eorum meritis ſeparati ſunt!

36. Sed forte dicas: Quomodo ſancti adhærent Deo? Et ideo ſequitur: *Prope es tu, Domine, & omnia præcepta tua veritas.* ℣. 151.
Prope eſt Dominus omnibus, qui ubique adeſt: nec fugere eum poſſumus, ſi offendimus: nec fallere, ſi delinquimus: nec amittimus, ſi colamus. Spectat omnia Deus, omnia videt, adſiſtit ſingulis, dicens: *Deus appropinquans ego ſum.* Hier. 23. 23.
Et quomodo poteſt deeſſe alicubi Deus, cum de Spiritu Dei legeris: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum?* Sap. 1. 7.
Quia ubi Domini Spiritus, ibi Dominus Deus. *Cælum & terram ego compleo, dicit Dominus.* Hier. 23. 24.
Ubi igitur deficit qui implet omnia? Aut quomodo de plenitudine ejus nos omnes accepimus, niſi omnibus appropinquet?

37. Denique David ſciens illum ubique eſſe, & implere cælum, & terram, & maria, ait: *Quo ibo a Spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam: Si adſcendero in cælum, tu ibi es: ſi deſcendero in inſer-* Pſ. 138. 7. 8. 9. & 10.

a *Beatitudines*, ſeu *benedictiones* vocat Ambroſius priorem imprimis partem ſermonis illius quem Chriſtus ad diſcipulos ſuos in monte habuit; immo & aliquando totam illam diviniſſimam concionem, ut ex ejus in Lucam præfat. obſervare eſt. Illas autem beatitudines iis etiam diebus quibus Chriſtiani ſæcularibus vacabant negotiis, in prima Eccleſiæ ſynaxi recantari conſueviſſe, ut inde ſtimularentur ad exercenda miſericordiæ opera, ex hoc loco non male conjicere nobis videmur. Et forte peculiaris ea fuerit Eccleſiæ Mediol. conſuetudo; in aliis ſiquidem bene multis hanc matutinam Chriſtianorum congregationem legimus: ſed an ibi Evangelicæ beatitudines tam ſæpe recitarentur, nullum uſpiam deprehendimus veſtigium. Ceterum quod addit Ambroſius, *ut te ſermo Chriſti benedicat*, eo ſenſu dicitur, quo in Luc. 6. de Chriſto eum ſermonem incipiente: *Et benedictionem de theſauro divinitatis prompturus* &c.

infernum, ades: ſi ſumſero pennas meas ante A *lucem, & habitem in noviſſimo maris; etenim ibi manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Quam cito ſignificavit ubique Deum eſſe, [a] & ubi eſt Deus, ibi ſpiritum ejus eſſe præſentem, & ubicumque eſt Dei ſpiritus, ibi Deum eſſe. Quo loco individuæ copula Trinitatis expreſſa eſt. Siquidem hæc per os Prophetæ locutus eſt Dei Filius, in perſona hominis locutus, qui per incarnationem deſcendit in terras, per B reſurrectionem adſcendit in cælum, per corporis mortem penetravit infernum, ut ſolveret alligatos. Aut ſi ad Prophetam referas, advertis expreſſum qood ubique manus & dextera Dei Chriſtus adſiſtat, ubi Pater Deus, & ſanctus Dei Spiritus.

38. An cum de ſole dnbitare nequeamus, quod procedente die toto orbe radios diffundat ſuos, & omnibus C lumen infundat, quem etiam illi qui videre non poſſunt, ſentiunt tamen aeris ipſius fotu eſſe præſentem? Ubi enim deeſt calor illius? Quo radii ejus non perveniunt, cum diſcuſſis noctis, aut nubinm tenebris, illuminat terras? In cælo fulget, in mari rutilat, ſervet in terris. De ſole ergo non dubitas, quod ubique reſplendeat: de Deo dubitas, quod ubique fulgeat ſplendor gloriæ ejus, & imago ſubſtantiæ? Quid D non penetret Verbum Dei, ſplendor æternus, qui etiam occulta mentis illuminat, quæ non poteſt iſte ſol penetrare; Verbum enim Dei gladius ſpiritalis eſt, uſque ad diviſiones animæ, atque artuum, medullarumque perveniens. De quo dicit Simeon juſtus ad
Luc. 2. 35. Mariam: *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius; ut revelentur multorum cordium cogitationes.*

39. Penetrat ergo animam, & qua- E ſi candor æternæ lucis illuſtrat. Sed quamvis diffuſe per omnes, & in omnes, & ſupra omnes poteſtates ſit; quia omnibus ortus ex Virgine eſt, & bonis & malis (ſicut & ſolem ſuum oriri jubet ſuper bonos & malos) illum tamen fovet qui appropinquat ſibi. Sicut enim a ſe fulgorem ſolis excludit, qui feneſtras domus ſuæ clauſerit, locumqne tenebroſum in quo diverſetur, elegerit: ita qui ſe averterit a ſole F juſtitiæ, non poteſt ſplendorem ejus adſpicere: in tenebris ambulat, & in omnium luce ipſe ſibi canſa eſt cæcitatis. Tuas igitur illi aperi feneſtras; ut tota domus tua veri fulgore ſolis il- A luceat: aperi oculos tuos; ut videas orientem tibi ſolem juſtitiæ. Sed cave ne eos ulla ſtipulæ feſtuca perturbet. Si quid ſordis in oculo fuerit mentis tuæ, non poteris intueri: ſi quid ægritudinis, plus gravabit; confuſam oculorum aciem lux ferit, majoremque dolorem excitat. Sit ergo ſimplex oculus tuus; ne incipiat totum corpus tunm eſſe tenebroſum, & vacillet in lumine, ſicut ſunt cæcorum veſtigia.

B 40. Numquid ſi quis oſtia domus ſuæ claudat, ſolis eſt culpa quod non illuminet domum ejus? Ergo ſi quis peccatorum ſuorum repagulis obſerandam mentem propriam judicaverit, & Verbi a ſe ſplendorem ſtultus avertat, ac ſibi inſerat inſipientiæ cæcitatem; cauſari poterit quod ſol juſtitiæ noluerit intrare, aut infirmitatem luminis cæleſtis argnere? Pulſat januam tuam C Dei Verbum. *Si quis .... mihi aperuerit*, inquit, *intrabo*. Apoc. 3. 20. Si quis ergo non aperuerit, nnmquid non ingredientis, & non magis non aperientis eſt culpa? Nihil quidem Deo eſt obſeratum, nihil clauſum æterno lumini: ſed portas malitiæ dedignatur aperire, conclavia non vult penetrare nequitiæ.

41. An vero cum animæ noſtræ vigor putrem corporis refugiat portionem, quod ejus gratiam corrupti ar- D tus ſentire non poſſint? Deus corruptæ animæ membra quædam dignatur habitare? Animæ tamen vigor per corpus omne diffunditur, ſive manus, ſive pes, ſive digitus particeps ſenſus eſt: Dei poteſt alicubi deeſſe ſapientia, alicubi ejus deeſſe majeſtas? Sane fugientes non retinet, non cogit invitos: ſed neque faſtidit appropinquantes: & illius quidem virtus, illius Verbum Deus omnibus prope eſt: *In ipſo* enim Coloſſ. 1. 17. & 18. E *conſtant omnia, & ipſe eſt caput corporis* Coloſſ. 2. 9. *Eccleſiæ, in quo omnis inhabitat* [b] *plenitudo*. b Sed pleroſque ab eo peccata ſecernunt, de quibus dictum eſt: *Ecce qui elongant* Pſ. 72. 27. *ſe a te, peribunt*. Unde ſanctus Propheta ait: *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt*. Ibidem 28. Et Apoſtolus oſtendens non eſſe longe Deum ab unoquoque noſtrum: *In ipſo*, Act. 17. 27. & 28. inqnit, *vivimus, & movemur, & ſumus*. Vitalem etenim omnibus gratiam ſubminiſtrans, omnibus præſto eſt munere F bonitatis ſuæ: ſed propior eſt illis qui contrito ſunt corde.

42. Quod vetus quoque per ænigmata hiſtoria docet. Exod. 19. & ſeq. Moyſes in montis Sinai ſupercilio erat, & ſolus erat: populus in valle, in imo montis: presby-

a Omnes edit. *& ubi eſt Dei ſpiritus, ibi Deum eſſe, & ubi eſt Deus, ibi ſpiritum Dei eſſe præſentem*. Mſſ. aliquot non minus præpoſtere: ſed alii plures ac potiores, ut in textu.

b Omnes edit. *plenitudo divinitatis*. Sed vox, *divinitatis*, ab omnibus mſſ. abeſt, nec magnopere videtur ambroſiano ſenſui neceſſaria.

presbyteri in parte montis ſupra merita plebis, ſed plurimo intervallo a Moyſi meritis ſeparati. Non omnes in vertice, neque in imo omnes, ſed populus: Moyſes ſolus in vertice Sina montis, qui latina interpretatione dicitur, *tentatio*. Et tu ſi ſupra teotationes adſcenderis, & contriro corde detuleris precem, Deo proximus eris: ſi mondo corde fueris, & tu Deum videbis; *Beati* enim *mundo corde; quia ipſi Deum videbunt*. Matth. 5. 8.

43. Qui ergo Deo proximus eſt, dicit: *Prope es, Domine, & omnia præcepta tua veritas*. Judæus hoc non poteſt dicere, qui non recipit dominum Jeſum; ſeparavir enim ſe, nec in veritatem, ſed in umbram credit. Quomodo dicit: *Præcepta tua veritas*; cum gratia & veritas per Jeſum Chriſtum facta ſit; cum eum non agnoſcat, qui veritate & plenitudine eircumciſionis ſuæ rotum mundum redemit?

v. 152. 44. Octavus verſus eſt: *Initio cognovi de teſtimoniis tuis; quia in æternum fundaſti ea*. De teſtimoniis, inquir, tuis ab initio cognitionem & fidem adſumſi, quod in æternum fundata ſunr; teſlimonium enim fidele eſt, & præſtar parvulis ſapientiam. Si cognoviſſeot Adam & Eva quod quaſi parvulis data eſſent cautiora præcepta; ne uſurparent ſibi ſeientiam boni & mali, quam recto diſcrimine definire non poſſent, paradiſi incolatum in perpetuum vindicare potuiſſenr. Si cooſiderent homines quia ſanguis hominis ad Deum clamat, manus proprias a nece hominis abſtioebunt. Si cuſtodiant præcepta quæ dedit Dominus coram cælo & terra [a] teſtibus, dicens: *Audi cælum, & auribus percipe terra*: ſcientes quia quidquid flagitii commiſerint, adverſus legem Domini ſeciſſe, Aogelorum, & Poteſtatum, ſanctorum qooque hominum teſtimoniis arguantur; ſupra hæc teſtimonia fundamentum ſibi conſtituent, quia æterna ſunt atqne perpetua. Et nos ergo opus ooſtrum ædificemus ſupra fundamentum teſtimoniorum cæleſtium; ut non ardeat ſicut lignum aut ſtipula: ſed ſicut aurum probetur; ut æterno maneat nixum fundamine. Eſai. 1. 2.

SERMO VIGESIMUS.

ר Res.

1. INcipit littera vigeſima *Res*, quæ latina interpretatione *caput* dicitor, vel *primatus*. Caput eſt, ut formam generis humani cooſideremus, quod fovet membra omnia, & dirigit atque implet ſenſibus. *Senſus* enim *ſapientis in capite ejus*. Iode ductus venarum, meatuſque ſpiritus, ſanguinis vires in totius partes corporis derivantur. Lnſtrat omnia, oroat omnia. Sublato capite, corpus ſine oomine eſt, non agooſeitur, nec ulla ſupereſt uſura viveodi. Propterea qui in aliquo damnantur crimine, eo quod ornameotum eſt totius corporis, * capite abdicantur: & quia turpi vel ſeeleſto reatu belluioæ fœditatis illuviem, vel beſtialis immaoitatis horrorem commiſiſſe detecti ſunt, tamquam ii qui propoſito humanæ moderationis exciderint, formam quoque humanæ cooditionis jubentur exuere. Reciſo enim capite, reliqui corporis truncus beſtiarum corpori comparatur, & ſapieotiæ arce fraudatur; quia ſapientiæ oon potuir tenere rationem. Sepelitur igitur ſine decore ſuo corpus; io capite eteoim vigor vitæ, in capite eſt gratia venuſtatis. Eccl. 2. 14.

2. Fertur coluber, cum urgetur periculo, caput ſemper abſcondere, & io orbem ſe colligens, objecta reliqui parte corporis, hoc ſolnm tueri; [b] quod illiſa ſeratur membra cetera, ſalvo capitis vigore, reparare. Hoc & tu moraliter caput ſerva, hoc ſervato & myſtice. Myſticum caput Chriſtus eſt; quia *Omnia in ipſo conſtant, & ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ*. Hoc caput qui amiſerit, vivendi uſum habere non poterit. Hoc ſolo diſtamus a beſtiis, ad imaginem Dei & ſimilitudinem virtutum vigore formati. Fides nos ab irrationabilium pecudum comparatione ſecernit. Hoc caput humani ſervare ſerpeotes; etiamſi omnia membra cædantur, totum uratur corpus incendiis, mergatur profuodo, eviſceretur a beſtiis, hoc tameo capite cuſtodito, vita integra, ſalus tuta eſt; nemo enim poteſt perire, cui non ſublatus eſt Chriſtus. Coloſſ. 1. 17. & 18.

a Rom. edit. ſola, *teſtibus* (*unde dixit Propheta: Audi cælum .... terra.*) Verum non ſatis apparet cui bono ea mutatio inducta ſit; cum Deum in Propheta locutum quivis intelligat.

* Alia quidem erant præter capitis pœnam extrema ſupplicia, ut venarum ſectio, venenum, beſtiæ, laqueus: verum omiſſis reliquis hic illam tantum Vir ſanctus commemorat, vel quia in rem ſuam magis faciebat, vel forte quia id temporis illius erat frequentior, vel tandem quia non ſolum mortis, ſed & exſilii ac ſervitutis pœna, capiralis nomine cenſebatur. Vide Briſſon. de Verb. ſignif. lib. 3. ad voces, *Capitalia crimina*.

b Mſſ. aliquot, ac vet. edit. *quod illæſa feratur .... reparare*. Rom. ſola, *quod læſa feratur .... reparari*. Alii mſſ. majori numero, & meliori nota, ut in textu. Confer autem hunc locum cum Enar. in Pſal. 37. num. 19.

3. Eſt & caput ſumma ſtudii atque operis noſtri, ſumma negotii, ſumma ſpei, ſumma virtutum, Omnis autem ſumma eſt ſtudii noſtri; ut ſimus humiles, veritatem ſequamur, *quam non videt extollens ſe, fruſtra inflatus mente carnis ſuæ, & non tenens caput*. (Coloſſ. 2. 18. & 19.) Quod ſit hoc caput evidenter expreſſit dicens: *Ex quo omne corpus per compaginationes & colligationes ſubminiſtratum & copulatum creſcit in incrementum Dei*. (Ibidem 19.) Et in Eſaiæ libro dicit Dominus per Propheram: *Auſeram a Judæa caput & caudam, initium & finem*. (Eſai. 9. 14.) Hoc caput Judæa quod tenebat amiſit, quæ Jeſum dominum non recepit. Ubi fides eſt, & inirium, & finem habemus. Ubi perfidia, nec initium nec finis eſt. Eccleſia principium habet, quæ Chriſtum habet; Chriſtus enim Eccleſiæ principium eſt, ptimogenitus ex mortuis. Habet & finem; quia ipſe eſt primus & noviſſimus. Ipſe eſt finis Legis ad juſtitiam omni credenti. Synagoga nec initium nec finem habet; quia nec in prineipio invenit quod ſequatur, nec in fine quod ſperet. Inflatus ergo eapur non tenet, hoc eſt, illam Chriſti humilitatem qua deſcendit uſque ad crucem, deſcendit uſque ad inferos. Ideo Judæus non credidit; quia contemſit dicentem: *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde*. (Matth. 11. 29.) Hæc humilitas virtutum omnium caput eſt, quæ totum velut quoddam noſtrorum actuum fover corpus.

4. Quamvis infirmus aliquis ſit, pauper, ignobilis; tamen ſi non ſe extollat & præferat, ipſa ſe humilitate commendar. Sit aliquis prædives & nobilis, idem ſi nobilitatem generis & divitias ſuas jactet, inſolentia ſui vilis eſt. Sir aliquis facundus & fortis, qui tumore facundiæ ac virtutis elatus plurimum ſibi arroget: nonne ei propter verecundiam, & inſipiens plerumque & invalidus anteſertur? Denique Phariſæus in Evangelio [a] eum abſtemius & parcus eſſet alieni, liberalis ſui, non refugus jejunii, ut ipſe dicebat; tamen propter jactantiam, etiam illa quæ habere poterat, amiſit. (Luc. 18. 10. & ſeq.) Nihil ei tot genera virtutum uno vitio decolorata prodeſſe potuerunt. Publicanus qui nihil enumerare poterat quod poſſet probari; propter humilitatem tamen juſtificatus magis, quam ille Phariſæus deſcendit e templo, ſecundum quod ſcriptum eſt in Propheta: *Quia humiles ſpiritu ſalvabit*. (Pſ. 33. 19.)

5. Hoc autem eſſe caput quod hæc littera exprimat, evidenter etiam in Hieremiæ Threnis docemur. Nam prælata hac littera ait Propheta: *Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus Dominus . . . . ſub umbra ejus in gentibus vivemus*. (Thren. 4. 20.) Hoc ergo caput vere eſt, quod omnium caput eſt.

6. Diximus de capite, dicamus & de primatu, quod licet ſermone diſtet ac littera; ſenſu tamen in eamdem concurrit intelligentiam. Primatus enim legimus in veteri Teſtamento, quos in primogenitis Eſau fratri ſuo ceſſit; (Gen. 25. 33.) & ideo vocatum eſt nomen ejus Edom, hoc eſt, terrenus & callidus. Iſti ſunt autem fratres, de quibus rogatus eſt Dominus ab Iſaae patre eorum; ut daret ei ſuæ poſteritatis hæredes de Rebecca uxore ſua, quæ per viginti annos nullum dederat generationis inſigne. Exaudivit eum, & concepir Rebecca, & rogavit Dominnm, [b] cum jactare ſe parvuli viderentur in utero ejus, & reſponſum accepit: *Duæ gentes in utero tuo ſunt, & duo populi ab utero tuo ſeparabuntur, & populus populum ſuperabit, & major ſerviet minori*. (Ibidem 23.) Nonne apertum eſt myſterium, duos ſignificari populos, hoc eſt, populum Judæornm ſeniorem, & Chriſtianum populum juniorem, qui propter cocturam lentis primatus fratris accepit ſenioris? Quo indieio evidenter exprimitur quod populus ſenior ille terrenus propter inremperantiam gulæ, primatus quos habuit, amiſit: populus autem Eccleſiæ per ſobrietatem & continentiam, primatus quos ordine non habebat ætatis, & conceſſione fraterna, & pio furto parernæ benedictionis eripuit. Quid eſt igitur quod populus rapuit Chriſtianus, niſi Dominum Jeſum? A diebus enim Johannis Baptiſtæ regnum cælorum cogitur, & cogentes diripiunt illud, ſicut ipſe Dominus declaravit. (Matt. 11. 12.) Bona fraus, quæ vitam furatur æternam. Sed quoniam ſatis dictum de litteræ hujus interpretationibus arbitramur, conſideremus ea quæ huic litteræ Propheta ſubjecit.

7. Primus itaque verſus eſt: *Vide humilitatem meam, & erue me; quoniam legem tuam non ſum oblitus*. (℣. 153.) Fortaſſe dicat aliquis: Gloriatur de ſe Propheta. Et ſi gloriatur, gloriatur in infirmitatibus ſuis, in quibus & Apoſtolus gloriatur, dicens: *Gloriabor in infirmitatibus meis*. (2. Cor. 12. 5.) Alius in divitiis, alius in titulis nobilitatis ac proſapiæ ſuæ, alius in adminiſtrationibus & honoribus gloriatur: juſtus in humilitate gloriatur; bona enim

a Era. & ſeq. edit. *cum abſtemius*. Am. & mſſ. *cum abſtemius*. Non male; ſæpe enim *abſtemius* idem ſimpliciter ſonat, atque abſtinens, ut patet ex illo Horatii:

Si forte in medio poſitorum abſtemius herbis
Vivis & urtica.

Unde nobis valde ſuſpecta eſt illa Varronis originatio, qua dicitur *abſtemius*, fieri ab *abſtinentia temeti*, id eſt, vini; præſertim cum inveniatur apud probatos auctores, *vini abſtemius*.

b Era. & ſeq. edit. *cum luctari inter ſe*. Am. & pauci mſ. *cum luctari ſe*. Alii magno numero, *cum jactare ſe*.

enim gloria, Chriſto eſſe ſubjectum. Ut ſcias autem quia jactare noo ſe cupiat, ſed Domini in ſe gratiam provocare, alibi idem Propheta ait: *Vide humilitatem meam, & laborem meum*. Ergo quaſi is qui humiliaverit cor ſuum, quaſi is qui plurimum laboraverit, ibi ſibi dimitti peccata deſiderat, hic erui ſe precatur.

8. Conſtitue aliquem ſacerdotem pro miniſtri ſalute ſollicitum, quem probatum advertat Deo: aliquem patrem pro filio in ægritudine conſtituto gravi: aliquam feminam vel pro filio, vel pro viro mœſtam, orationibus incubantem, fundentem uberes lacrymas noctibus ac diebus, humiliantem ſe ac ſternentem ſolo, multiplicantem jejunia, & quod his gravius eſt, mentis atque animi dolore confectam, morbi ac periculi dilatione torpentem dicere ad Dominum: *Vide humilitatem meam, & erue me*.

9. Conſidera etiam quia ſpiritali quodam oleo cæleſtium præceptorum ungit nos atque exercet quotidie ſcriptura divina, & Dominus noſter plurimos ad ſubeunda certamina geſtiens provocare, diverſa poſuit præmia coronarum. Conſidera, inquam, Chriſti athletam innumeris contentionibus fatigatum, ac prope jam laſſatis viribus reſiſtentem, periculi mole turbatum; cum videat ſibi non ſolum adverſus carnem & ſanguinem, ſed etiam adverſus ſpiritales nequitias, quæ ſunt in cæleſtibus, eſſe luctamen, dicere: *Vide humilitatem meam, & erue me; quoniam legem tuam non ſum oblitus;* non enim potuit oblivisci, qui ſecundum ejus præcepta certavit.

10. Contuere etiam aliquem in martyrio conſtitutum, frequentibus afflictum ſupplicis, retruſum in tenebras, gravi fractum pondere catenarum, nervis crura diſtentum, eviſceratum equuleo, exaratum ungulis, aduſtum candentibus laminis, perſeverantis fidei virum, ſed jam tædiantis animi quod diutius differatur ſacræ mortis corona, dicentem: *Vide humilitatem meam, & erue me; quoniam legem tuam non ſum oblitus*. Non ſolum enim in ſtudiis atque propoſitis, ſed etiam in tentationibus humilitatem dici poſſe, teſtimoniis Scripturarum docemur. Siquidem lectum eſt: *Homines acceptabiles in* [Eccli. 2. 5.] *fornace humilitatis;* ταπεινώσεως enim græcus dixit, quod eſt, *humilitatis*. Hoc ideo poſui quia plurimi habent latini, *in fornace afflictionis*. Latinus diſcernit, græcus non ſeparat: ταπείνωσις & humilitas virtutis dicitur, & humilitas afflictionis. Nihil impedit ſi latinus ſeparat; non enim græcus ex latino tranſtulit, ſed latinus ex græco.

11. Denique & Hebræi quamdiu in Ægypto erant, in fornace erant ferrea, hoc eſt, in fornace tentationis, in fornace afflictionis, cum duris affligerentur imperiis. Unde & ſcriptum eſt: *Quia eduxit eos Deus de fornace ferrea, ex* [Hier. 11. 4.] *Ægypto*. Fornax erat ferrea; quia nullius adhuc in Ægypto opera virtutum plena lucebant, nullius aurum illic fuerat comprobatum, nullius plumbum iniquitatis exuſtum. Dura fornax, fornax mortis perpetuæ: quam fornacem nullus poterat evadere, quæ omnes conſumeret, in qua ſolus dolor eſſet & luctus. At vero fornax in qua [Dan. 3. 51.] Ananias, Azarias, Miſael hymnum Domino canebant, fornax aurea illa, non ferrea: per quam toto orbe ſapientia fide devotionis illuxit. Erat quidem etiam hæc fornax in Babylonia, ubi aurum non erat ſpiritale, niſi forte captivum; *Captivam enim Dominus duxit* [Ephes. 4. 8.] *captivitatem*. Hoc erat aurum in Dei ſanctis, qui captivi erant apud Babylonios corpore: ſpiritu autem liberi apud Deum, ſoluti vinculis captivitatis humanæ, jugo gratiæ ſpiritalis innexi. Et fortaſſe eadem fornax ferrea fragilibus eſt, aurea perſeverantibus.

12. Omnes oportet per ignem probari, quicumque ad paradiſum redire deſiderant; non enim otioſe ſcriptum [Gen. 3. 24.] eſt, quod ejectis Adam & Eva de paradiſi ſede, poſuit Deus in exitu paradiſi gladium igneum verſatilem. Omnes oportet tranſire per flammas, ſive ille Johannes Evangeliſta ſit, quem ita dilexit Dominus, ut de eo diceret ad Petrum: *Sic eum volo manere .... quid ad te? Tu me ſequere*. [Johan. 21. 22.] De morte ejus aliqui dubitaverunt, de tranſitu per ignem dubitare non poſſumus; quia in paradiſo eſt, nec ſeparatur a Chriſto. Sive ille ſit Petrus, qui claves accepit regni cælorum, qui ſupra mare ambulavit, oportet ut dicat: *Tranſivimus per ignem & aquam, & induxiſti nos* [Pſ. 65. 12.] *in refrigerium*. Sed Johanni cito verſabitur igneus gladius; quia non invenitur in eo iniquitas quem dilexit æquitas. Si quid in eo vitii humani fuit, caritas divina decoxit; *Alæ* enim *ejus* [Cant. 8. 6.] *ſicut alæ ignis*.

13. Qui habuerit hic caritatis ignem, illic ignem gladii timere non poterit. Ipſi Petro qui toties mortem ſuam pro Chriſto obtulit, dicet: *Tranſi, recumbe*. [Luc. 17. 7.] Sed ille dicet: Igne nos examinaſti, ſicut igne examinatur argentum; etenim in quo aqua multa excludere non potuit caritatem, quomodo eum ignis

excludet? Sed ille examinabitur ut argentum, ego examinabor ut plumbum: donec plumbum tabeſcat, ardebo. Si nihil argenti in me inventum fuerit, heu me! in ultima inferni detrudar, aut ut ſtipula totus exurar. Si quid inventum in me fuerit auri vel argenti, non per meos actus; ſed per miſericordiam & gratiam Chriſti, per miniſterium ſacerdotii, dicam fortaſſe *Pſ. 24. 3.* ego: *Etenim qui ſperant in te, non confundentur.*

14. Illo igitnr igneo gladio iniquitas exuretur, quæ ſedet ſuper talentum plumbenm. Ideo unus ignem illum ſentire non potuit, qui eſt juſtitia Dei Chriſtus, quia peccatum non fecit; nihil enim ignis in eo quod exurere poſſet, invenit. Denique ſoli elevatæ ſunt portæ æternales, ut introiret rex gloriæ, non reus cauſæ. Et hic quidem mortem caro illius guſtavit; neque enim aliter poſſet reſurgere. Quod legi, præſumo: quod non legi, veneratus ſcientibus derelinquo: unum confitens, quia quidquid caro illa ſubiit, ideo ſubiit; ut viam ceteris vel triumphandi per martyrii paſſionem, vel tranſeundi in paradiſum ſuis veſtigiis informaret. Nemo ergo ſibi arroget, nemo de meritis, nemo de poteſtate ſe jactet: ſed omnes ſperemus per dominum Jeſum miſericordiam invenire; quoniam omnes ante tribunal ejus ſtabimus. De illo veniam, de illo indulgentiam poſtulabo; quæ enim ſpes alia peccatoribus?

15. Et qui ſe hic aurum putat, habet plumbum: & qui putat ſe granum tritici, habet ſtipulam quæ poſſit exuri. Sed hic ſibi multi aurum videntur. Non illis invideo: ſed tamen aurum examinabitur, uretur ut poſſit *Zach. 13. 9.* probari. Sic enim ſcriptum eſt: *Sicut aurum in conflatorio probabo illos.* Ergo advertant, quia examinabuntur omnes. Multi ergo qui ſe aurum putant, & ipſi humilitatem ſequantur; ut vitia ſua decoquant. Sed hic inanis jactantia eſt; ideo multis qui ſe maſſas putant auri, dicit ſapientior auri maſſa: Omnes nos fornax probabit. Ergo quia examinandi ſumus, ſic nos agamus; ut judicio probari mereamur divino. Teneamus hic poſiti humilitatem; ut cum unuſquiſque noſtrum venerit ad judicium Dei, ad illos ignes quos tranſituri ſumus, dicat: *Vide humilitatem meam, & erue me*; nam ſi ſuperbus fuerit, ſi arrogans, ſi contumax, non poterit hoc dicere. Nemo autem dicet: Vide ſuperbiam meam: ſed, *Vide humi-*

A *litatem meam;* ut ejus gratia˘erul ab illo igne mereatur.

16. Eſt ergo humilitas laboris & fatigationis: eſt & humilitas virtutis atque propoſiti, quam in ſecundis & proſperis, & in otio poſitus tenet juſtus. Nullo licet fractus labore, nullius certaminis dubius eventu, humilem omnibus affectum exhibet, nec ſua extollere ſtudet: ſed magis minuere B operis ſui pretium, & meriti ſui gratiam. Audi juſtum humiliantem ſe: *Ego ſum*, inquit, *minimus apoſtolorum.* *1. Cor. 15. 9.* Ille vas electionis divinæ, ille gentium doctor minimum eſſe ſe dicit, indignum ejus officii nomine, quod ſuis operibus præferebat; nihilque ſibi arrogat, ſed totum gratiæ Dei deputat. Hoc utique decet juſtum.

17. Hac humilitate Abraham pater *Gen. 18. 17.* C fidei nuncupatus eſt: qui cum divino participaretur alloquio, terram ſe eſſe dicebat, & limum. Ipſe quoque Dominus ait: *Ego autem ſum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abjectio plebis*, *Pſ. 21. 7.* cum de ſui corporis paſſione loqueretur: qui non quæ ſua ſunt quæſivit, ſed quæ aliorum. Cujus nos imitatores vult fieri Apoſtolus, atque hortatur dicens: *Hoc enim ſentite in vo-* *Philip. 2. 5. 6. & 7.* D *bis, quod & in Chriſto Jeſu: qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemet ipſum exinanivit formam ſervi accipiens.* Nec nos igitur nobilitatem generis, nec divitias requiramus, ſi volumus Chriſtum ſequi. Exinanivit ſe, cum eſſet in Dei forma: cum dives eſſet, pauper factus eſt. Noli & tu contemnere plebeium, quia nobilis es: noli deſpicere ſervum, E quia potens es: noli pauperem faſtidire, quia dives es. Numquid nobilior, numquid potentior, numquid ditior Chriſto es? Ille pro te ſuſcepit illa quæ tu deſpicis. Ille pro te humiliavit ſe uſque ad mortem, & mortem crucis; ut tuæ lapſum aboleret ſuperbiæ; ut quod per unius Adæ inobedientiam perdideramus, per unius domini Jeſu obedientiam reciperemus: F *Propter quod Deus*, inquit, *illum exaltavit, & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen; ut in nomine Jeſu omne genuflectatur . . . . quoniam dominus Jeſus in gloria eſt Dei Patris.* *Ibidem 9. 10. & 11.*

18. Conſidera, o homo, quid legas. Non laboravit Apoſtolus potentiam Chriſti probare: ſed obedientiam prædicare: ſed demonſtrare quanta ſit humilitatis gratia, quantus ejus profectus. Si ſimplicibus accipias auribus, & Chriſtum exaltavit. Sed Chri-

ſtus

ſtus non quæ ſua, ſed quæ tua erant, A illa humilitate quærebat. [a] Accipe ergo argutis auribus: moraliter, tibi profuit; myſtice, tuam redemit ſalutem. Quomodo vis intellige: ſalus eſt tua. Si putas quod Chriſto profuit humilitas ſua; cui ergo non proderit? Si illum exaltavit, quem non augebit? Factus eſt miniſter omnium Dominus, & auctor omnium vapulavit, pedes lavit, crucifixus eſt, mortuus eſt. Sed in his B omnibus detrimentum nullum video divinitatis ejus, profectum operationis agnoſco. Qui nihil habebat, quod ad poteſtatem ſuam adderet, habuit quod ad cultum ſuæ majeſtatis adjungeret: Audeo dicere: operationis ſuæ munus amiſerat, niſi id humilitas recepiſſet. Itaque nos quidem redemit, ſed etiam ſibi adquiſivit. Nihil ergo humilitas C affert diſpendii. Ille qui ſe exinanivit, plenus eſt. Ille qui non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, formam ſervi accipiens, in gloria eſt Dei Patris. Suſcepi quem neſciebam, agnovi quem non cognoſcebam, confiteor quem negabam. Ipſi genu corporis flecto, ipſi genu mentis inflecto, ipſum adoro, quem ante fugiebam.

19. Gratias tibi agimus, domine D Jeſu, quod creaſti nos, ſed creatos feris, beſtiis, mutis animantibus præfeciſti. Majora ſunt viſitationis tuæ munera. Viſitatos majeſtatis tuæ conſortiis honoraſti, dicens: *Narrabo nomen tuum fratribus meis*; (Pſ. 21. 23.) ſuſcepto enim corpore frater es factus, nec Dominus eſſe deſiſti. [b] Major redemtionis gratia: periclitantes morte propria redemiſti; ſicut ſcriptum eſt: *Expedit unum hominem mori pro populo*. (Joha. 18. 18.) Suſcitaſti mortuos, E dicens: *Solvite templum hoc, & in triduo ſuſcitabo illud*; (Johan. 2. 19.) in illo enim templo Dominici corporis omnibus jus reſurrectionis adcrevit. Reſurgentes adæquaſti Angelis, ſicut dixiſti: *Quoniam quæ non nubunt, & ii qui non ducunt uxores, erunt ſicut Angeli in cælo*. (Matt. 22. 30) Poſtremo ad dexteram Dei in illo Filii hominis ſolio collocaſti, ſicut ipſe dignatus es di- F cere: *Ex hoc autem erit Filius hominis ſedens ad dexteram virtutis Dei*. (Luc. 22. 69.)

20. Unde Apoſtolus admirans divinæ dona pietatis, ſimul oſtendens unam Patris & Filii eſſe liberalitatem, ait: A *Deus autem qui dives eſt in miſericordia, propter multam caritatem qua dilexit nos*. (Ephſ. 2. 4.) Audis in quo debeas, homo, dives eſſe, quas habere [c] virtutes, amare in Deo, in re probare: imitare beneficia miſericordiæ caritatiſque cæleſtis. Et addidit: *Et cum eſſemus mortui peccatis, convivificavit nos in Chriſto, cujus gratia eſtis ſalvati: & ſimul ſuſcitavit, ſimul fecit ſedere in cæleſtibus, in Chriſto Jeſu*. (Ibidem 5. & 6.) In B Chriſto utique honoratur & caro. Ille igitur qui ad dexteram Dei ſedet, propter nos humiliatus eſt. Ideoque dicit nobis: *Diſcite a me quia mitis ſum, & humilis corde*. (Matt. 11. 29) Non dixit: Diſcite a me, quia potens ſum, ſed quia humilis corde; ut tu illum imiteris, ut tu ei dicas: Domine audivi vocem tuam, implevi præceptum tuum. Di- C xiſti ut a te diſceremus humilitatem: didicimus non ſolum ſermone tuo, ſed etiam actu tuo: feci quod imperaſti: *Vide humilitatem meam*.

21. Athleta bonus membra ſua monſtrat; ut converſationis ſuæ approbet diſciplinam. Monſtrat etiam tunc membra ſua, quando poſt aliqua certamina graviora, iterum certare compellitur; ut judex videns feſſum corpus, nequa- D quam eum certare compellat. Et tu oſtende cordis tui humilitatem; ut titulos virtutis oſtendas. Oſtende & corporis tui certamina; ut dicas: *Certamen bonum certavi, curſum conſummavi*: (2. Tim. 4. 7.) & videns ſpiritalis judex [d] certaminis, coronam juſtitiæ decernat; quoniam legem agonis impleſti.

22. Sequitur verſus ſecundus: *Judica judicium meum, & libera me: propter verbum tuum vivifica me*. (v. 154.) Feſtinant innoxii E ad judicium, & propriæ innocentiæ arbitris deſiderant citius comprobari. Habet hoc uſus etiam in ſæculo, quod eſt commune cum ſanctis. Verum is qui apud Deum juſtus eſt, habet aliam cauſam judicii non timendi; quia apud miſericordem judicem ſibi cauſa eſt, apud redemtorem ſuum vult cito & ſperat abſolvi. Abſolutio enim matura F ſanctorum eſt. Unde & Dominus ait per Ezechielem ad Angelos qui miniſtri ſunt ultionum: *A ſanctis meis incipite*. (Ezech. 9. 6.) Non vult Dominus commune ſanctis cum diaboli ſociis conſortium eſſe judicii, diabolus enim & miniſtri ejus

a Voci, *Accipe*, præmittebant ſuperiores edit. *Ego*, inquit, *ſi exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipſum*. Sed ea in mſſ. omnibus deſiderantur. Et ſane de verbis Pauli adhuc agitur.

b Vet. edit. *Majorem redemtionis gratiam præſtitiſti; quia periclitantes*. Rom. edit. & mſſ. inter ſe congruunt, niſi quod illa habet, *quia periclitantes*: horum autem aliqui, *Majori redemtionis gratia periclitantes*. Nec ipſi male.

c Edit. ant. *virtutes. Amorem Dei te probato imitari, beneficia miſericordiæ caritatiſque cæleſtis*. Rom. *virtutes. Amorem Dei te habere probato, imitare cæleſtis caritatis dulcedinem*. Mſſ. autem ut in textu, niſi quod plures præferunt, *imitari*; latius tamen eſt legere cum aliis, *imitare*, ut ſit quaſi concluſio verborum ſuperiorum.

d Poſt vocem, *certaminis*, edit. ſubnectunt, *agonum*: quæ vox deeſt in mſſ. omnibus, nec admodum neceſſaria eſt; cum participium, *videns*, referri poſſit ad illud antecedens: *Oſtende & corporis tui certamina*.

ejus eum hominibus non flagellabuntur. Separara eſt pœna, ubi diſtat & culpa. Ideoque alio loco Scriptura ait:
1. Pet. 4, 17. *Tempus eſt incipere judicium a domo Dei.* Quos miſeratur enim, cito caſtigat; ut non diutius afficiantur futuri exſpectatione judicii, non prolixius miſera reatus ſorte macerentur; ut unuſquiſque reddat etiam duplicia peccata ſua, quo tandem poſſit abſolvi. POENA ENIM B reorum, quædam abſolutio delictorum eſt.

23. Videmus in hoc ſæculo inſertos nexibus catenarum reos in ſpecie pompæ miſerabilis duci: & nonnumquam hoc patiuntur inſontes; ut tolerabilius ſit mori, quam talia ſubire ſupplicia. Optant utique audiri bene ſibi conſcii: optant etiam hi qui gravibus flagitiis urgentur, pœnam mortis celeritate C tranſigere; ut aliquanta compendia pœnarum lucrentur. Spes eſt etiam de judicis miſericordia. Ipſo exſilio clauſtra carceris duriora ſunt, nec reditus in perpetuum omnibus intercluditur relegatis. Si hæc operatur humanum examen, quanto magis Chriſti eſt omnibus expetendum. Differtur diaboli judicium; ut ſit ſemper in pœnis reus, ſemper improbitatis ſuæ innexus cate- D nis, conſcientiæ ſuæ, in perpetuum
a ſuſtineat ipſe judicium. Ideo [a] dives
Luc. 16. 20. ille in Evangelio, licet peccator pœnalibus urgetur ærumnis, ut citius poſſit evadere: Diabolus autem nequaquam perveniſſe ad judicium demonſtratur, nequaquam adhuc pœnis eſſe ſubjectus; niſi quas ipſe tantorum conſcius ſcelerum ſolvit timore perpetuo, ne aliquando ſecurus ſit.

24. Immo ut verius dicam, ſanctus E ad judicium venit, impius non venit:
Pſ. 1. 5. *Quoniam non reſurgunt impii in judicio.* Hic petit ut abſolvatur, alius ut coer-
b citus dimittatur. [b] Qui autem non judicatur, non credidit, ſed impietatis ſuæ judicio ipſe punitur. Apud imperatores iſtos non puniuntur ſceleris rei barbari, quod in ſua gente commiſerint; quia non ſunt ſibi sub- F diti, ſed graviore nomine hoſtes habentur, qui ſine interrogatione privati ſceleris puniuntur. Ita & Chriſtus ſuos caſtigat quos diligit, alienos tamquam generali damnatione impietatis adſtri-
1. Cor. 15. 26. ctos pœnæ donat æternæ; *Noviſſima enim .... deſtruetur mors:* & tamen verecunde docet Propheta exemplo ſui;

A ut etiam qui diffidit operibus ſuis, propter verbum tamen Dei clementiorem ſperet ſententiam.

25. Alius propter divitias vivere cupit, alius propter filios: hic propter verbum Dei vivificari petit, ſicut Symeon Domini exſpectavit adventum;
[c] vidit enim Dominum in templo, & c
ait: *Nunc dimittis ſervum tuum ... in* Luc. 2. 29.
B *pace; quia viderunt oculi mei ſalutare tuum:* & 30.
adſerens vivendi ſibi cupiditatem aliam non fuiſſe, niſi ut Chriſtum videret. Denique vidit, & vinculis ſolvi corporis poſtulavit.

26. Poſſumus etiam intelligere: *Judica judicium meum*, quaſi gravior a nobis cauſa ſit de judicio noſtro, quam de errore dicenda. Erranti enim facilius datur venia, quam improbe in alium C judicanti: NECESSE EST enim eam formam in te redire judicii, quam in alium ipſe decernendam putaveris.

27. Sequitur verſus tertius: *Longe eſt* v. 155.
a peccatoribus ſalus; quoniam juſtitias tuas non exquiſierunt. Quorum ſerum eſt judicium, eorum ſalus longe eſt: ſed ipſi ſunt ſui auctores periculi, qui Domino non appropinquarunt. Ideo facti ſunt longe, quia voluntate ſua a ſalutis ſe D gratia ſeparaverunt. Non refugit eos ſalus, ſed ipſi ſalutem, qui ſe elongaverunt. Venit ad Judæos, ſed ipſi ſalutem non receperunt. Quomodo non receperunt? Audi, Jeſus ſalus eſt, Jeſus filius hominis nuncupatus eſt:
Venit enim Filius hominis quærere, & ſal- Luc. 19. 10.
vum facere quod perierat: ſed Judæi di-
mitti ſibi latronem poſtulaverunt, Je- Johan. 18.
ſum repudiaverunt.

28. Quis autem eſt qui ſe longe E facit a Domino, niſi qui non exquirit juſtitias ejus? Qui vero juſtitias exquirit, prope eſt, adhæret Deo. Et ideo juſtitias Dei quærentibus dicit Apoſto-
lus: *Vos qui eratis longe, facti eſtis prope* Epheſ. 2. 13.
in ſanguine Chriſti. Sanguis Chriſti juſtitia eſt. Denique ipſe ait ad Johan-
nem: *Sine ... nos implere omnem juſti-* Matt. 3. 15.
tiam.

F 29. Sequitur verſus quartus: *Miſera-* v. 156.
tiones tuæ multæ nimis, Domine: ſecundum judicium tuum vivifica me. Etſi longe eſt a peccatoribus ſalus; tamen nemo deſperet, quia multæ ſunt miſericordiæ Domini. Qui enim ſuo peccato pereunt, miſericordia Domini liberantur.
Miſerebor, inquit, *cui miſertus ero.* Exod. 33. 19.
Palam apparuit non quærentibus, vocavit

a Si quis contendat hic indicari divitem illum epulonem de quo Luc. 16. parabola inſtituitur, hoc dictum intelligat in ſententia eorum, de quibus Enar. in Pſal. 1. ad num. 54. nonnihil obſervavimus. Quod vero negitur diabolus judicium adhuc ſubiiſſe, aut omnino in pœnis eſſe, hæc fuit omnium ant. Patrum opinio, quorum ſeriem texit Maldon. *De Angelis*, *q. 7. de Pœnis dæmonum.*

b Rom. edit. *Qui autem non credit, non judicatur.* Haud incommode, niſi ab aliarum, & mſſ. conſenſu deficeret.

c Omnes edit. *Unde & Dominum accipiens in templo, ait: Nunc dimitte* &c. Mſſ. vero ut in textu.

cavit refugientes, congregavit ignaros, A
pro omnibus ſe obtulit paſſioni. Num
ergo multum miſericors? Miſericordia
enim hominis in proximum ſuum;
miſericordia Domini in omnem car-
nem; ut omnis caro ad Dominam
adſcenderet, illa Domini miſeratione
donata.

30. Sed cum dixerit multas eſſe
Domini miſerationes, quomodo ſecun-
dum judicia ejus vivificari petit; ma- B
Pſ. 142, 2. xime cum alibi ipſe dicat: *Et non in-
tres in judicium cum ſervo tuo?* Sed aliud
eſt illud judicium beneficiorum Chriſti,
cui reſpondere non poſſumus (quis
enim poteſt debitum referre naturæ,
debitum ſalutis & gratiæ) aliud judi-
cium, quo fragilitatis noſtræ æſtima-
tione cenſemur. In hoc ipſo tamen
judicium cum miſericordia copulatum
eſt; ut veritas judicii miſeratione Do- C
mini temperetur.

Sup. ℣. 154. 31. Aut fortaſſe, quia dixerat:
Judica judicium meum; ideo ſubtexuit
miſerationes Domini nimium multas
eſſe; grave eſt enim de altero judicare.
Luc. 6. 37. Unde etiam ſcriptum eſt: *Nolite judi-
care, ut non judicemini.* Cum enim unuſ-
quiſque ſit ſuorum conſcius peccato-
rum, quomodo poteſt de alterius ju-
3. quæſt. 7. cap. dicare peccato. Judicet de alterius er- D
Judices. 3. rore, qui non habet quod in ſe ipſe
condemnet: judicet ille, qui non agat
eadem quæ in alio putaverit punienda;
ne cum de alio judicat, in ſe ferat
ipſe ſententiam: judicet ille qui ad
pronuntiandum nullo odio, nulla of-
fenſione, nulla levitate ducatur. Audi-
ſti hodie quid judex verus & juſtus
Johan. 5. 30 locutus ſit: *Non poſſum*, inquit, *ego a
me facere quidquam.*

32. Nonnulli hæretici ſolebant hinc E
facere quæſtiones, quaſi infirmus eſſet
Filius, qui a ſe nihil faceret: quaſi
ſecundum divinitatem quoque ſubditus,
& paterno ſubjectus imperio: nec ad-
vertunt quod hoc quoque magis pote-
ſtatis divinæ unitas comprobetur, ubi
putant inter Patrem & Filium eſſe
diſtantiam poteſtatis. Nihil a ſe facit
Filius, quia per unitatem operationis F
nec Filius ſine Patre facit, nec ſine
Filio Pater. Denique Pater dicit ad
Gen. 1. 26. Filium: *Faciamus hominem ad imaginem &
ſimilitudinem noſtram*, communem adſe-
rens operationem eſſe, ubi commune
conſilium eſt. Quid ſine Sapientia fa-
cit, qui omnia in Sapientia fecit, ut
Pſ. 103. 24. lectum eſt: *Omnia in Sapientia feciſti?*
Prov. 8, 27. & 30. Denique Sapientia dixit: *Cum faceret
cælos, cum illo eram .... ego eram cui
Johan. 1. 3. applaudebat.* Et Evangeliſta ait: *Omnia
A per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum
eſt nihil*; ut doceret non ſolum opera-
torem omnium Filium, ſed etiam pa-
ternæ operationis conſortem eſſe.

33. Ego tamen arbitror, quod hic
locus ad judicii formam videatur eſſe
referendus; Evangelium etenim non
ſolum fidei doctrina, ſed etiam mo-
rum eſt magiſterium, & ſpeculum juſtæ
converſationis. Invenio in Evangelio,
B quod dominus Jeſus multorum affe-
ctus, & officia ſuſceperit; ut doceret
quomodo nos in his converſari opor-
teret officiis. Suſcepit perſonam paſto-
ris, & ait: *Paſtor bonus animam ſuam* Joha. 10. 11.
ponit pro ovibus ſuis. Ideoque pro ratio-
nabili grege ſe ipſum paſſioni corporis
non negavit; ut ovem laſſam crucis
ſuæ humeris ſuperponens, pii oneris
functione recrearet.

C 34. Suſcepit advocati perſonam:
Ipſum enim advocatum habemus apud Pa- 1. Joha. 2. 1.
trem. Pernoctabat in oratione pro no- Luc. 6. 12.
bis; ut nos ſuo informaret exemplo
quemadmodum veniam noſtris debea-
mus exorare peccatis. Non enim ideo
pernoctaret, quaſi qui aliter Patrem
nobis reconciliare non poſſet: ſed ut
qualis advocatus eſſe debeat, demon-
ſtraret: qualis Sacerdos, ut non ſolum
D diebus, ſed etiam noctibus pro grege
Chriſti debeat precator adſiſtere. An
Impetrandi egebat auxilio, qui facere
ipſe poterat quod rogabat, quemad-
modum ipſe dicebat: *Ego ad Patrem* Johan. 14. 12. & 13.
*vado: & quodcumque ab eo petieritis in
nomine meo, hoc faciam?* Denique alibi
ait, cum Lazarum reſuſcitaret: *Scie-* Joha. 11. 42.
bam quod ſemper me audis. Hic quaſi
Infirmus pernoctabat, qui ſciebat quod
ſemper auditur, & clamavit: *Lazare,* Ibidem 44.
E *veni foras.* Locuta eſt reſurrectio, mors
receſſit.

35. Suſcepit etiam affectum rei, &
ſtetit ante judicem tamquam reus: nec
dedignatus eſt Dominus omnium, præ-
ſidis vilitatem. Interrogatus tacebat, Ibidem19.9
oſtendens non in clamore vocis, nec
in forenſis adſertione patrocinii, ſed
in conſcientiæ integritate eſſe innocen-
F tiæ defenſionem: nec ſalutem corporis
ambiendam, ſed animi puritatem.
Denique qui Suſannam abſolvit tacen-
tem, ſe obtulit morti. In illa cauſa
oſtendit, ut nemo deſperaret: in hac,
ut redimendæ univerſitatis ſacrificium
non negaret. Cæſus poſtremo, non
conviciatus eſt, non repercuſſit: &
Dominus cæli atque terrarum ſtudium
depoſuit ultionis, vocem humilitatis
emiſit, dicens: *Si male locutus ſum,* Jo'a. ?. 23.
teſtimonium perhibe de malo: ſi bene, quid

me

me cædis? Quaſi infirmus cædis deplorat injuriam: & cum ſe poſſet ulciſci, queri maluit quam vindicare.

36. Ergo & hic perſonam judicis, propoſitumque ſuſcepit, dicens: *Non poſſum a me facere quidquam*. [Johan 5. 30. 3. quæſt. 7. cap. Judices § Bonus.] Bonus enim judex nihil ex arbitrio ſuo facit, & domeſticæ propoſito voluntatis: ſed juxta leges & jura pronunciat, ſcitis juris obtemperat, non indulget propriæ voluntati: nihil paratum & meditatum domo defert: ſed ſicut audit, ita judicat; & ſicut ſe habet negotii natura, decernit. Obſequitur legibus, non adverſatur: examinat cauſæ merita, non mutat.

37. Diſcite, judices ſæculi, quem in judicando tenere debeatis affectum, quam ſobrietatem, quam ſinceritatem. Dominus omnium dicit: *Non poſſum ego a me facere quidquam*. Alibi lego: *Negare ſemet ipſum non poteſt*. [2. Tim. 2. 13.] Non poteſt utique, non per infirmitatem, ſed per integritatem: non per impoſſibilitatem faciendi, ſed per obſervantiam judicandi. QUID NON poteſt qui omnia poteſt, [a] niſi quod poſſe nolit? Non vult poſſe quod damnet, non vult poſſe adverſus fidem, non vult poſſe adverſus veritatem. Audi poſtremo ipſum dicentem cur non poſſit a ſe facere quidquam: *Sicut audio*, inquit, *& judico*, [Johan. 5. 30.] hoc eſt, non ex mea poteſtate decerno quod libitum, ſed ex judicandi religione, quod juſtum eſt: & ideo judicium meum verum eſt; quia non voluntati meæ indulgeo, ſed æquitati. Audite quid judex dicat cæleſtis. *Non poſſum a me facere quidquam: ſed ſicut audio, & judico.*

38. Et Pilatus dicebat ad dominum Jeſum: *Poteſtatem habeo dimittendi te, & poteſtatem habeo crucifigendi te*. [Johan. 19. 10.] Uſurpas, o homo, poteſtatem quam non habes; cum Deus neget ſe habere, qui habet ſuper omnia poteſtatem? Audi quid juſtitia dicat: *Non poſſum a me facere quidquam*. Audite quid judex æquitatis adſerat: *Sicut audio, & judico*. Audite quid judex iniquitatis loquatur: *Poteſtatem habeo dimittendi te, & poteſtatem habeo crucifigendi te*. Tua, Pilate, voce conſtringeris, tua damnaris ſententia. Pro poteſtate igitur, non pro æquitate crucifigendum Dominum tradidiſti: per poteſtatem abſolviſti latronem, auctorem vero vitæ interfeciſti. Sed nec iſtam a te habuiſti, quam habere te adſeris, poteſtatem. Denique dicit tibi dominus Jeſus: *Non haberes poteſtatem adverſus me ullam, niſi data tibi eſſet deſuper*. [Ibidem 11.] MALA POTESTAS [b] licere quod non liceat. Poteſtas iſta tenebrarum eſt, verum non videre, ſed ſpernere.

39. Audite quid verus judex loquatur: *Non quæro voluntatem meam, ſed voluntatem ejus qui miſit me*. [Johan. 5. 30.] Quaſi homo loquitur, quaſi judex docet quoniam qui judicat, non voluntati ſuæ obtemperare debet, ſed tenere quod legum eſt. [3. quæſt. 7. cap. Judices § Qui.] Conſtitue judicem de hoc ſæculo: numquid poteſt adverſum imperialis formam [c] venire reſcripti? Numquid poteſt normam auguſtæ definitionis excedere? Quanto magis divini formam debemus ſervare judicii? Chriſtus dicit: *Non quæro voluntatem meam*, hoc eſt, hominis, quæ vel odio dirigitur, vel ſtudio intenditur, vel gratia inflectitur, vel aliorum mendacio depravatur; *Omnis* enim *homo mendax*. [Pſ. 115. 11.] *Sed voluntatem*, inquit, *ejus qui me miſit*; hoc eſt, divinæ cognitionis formam veni docere; ut in judicando magis cordi ſit veritatis cuſtodia, quam obedientia voluntatis. [3. quæſt. 7. cap. Judices § In judicando.] Non ergo hic quoque infirmitas potentiæ, ſed forma eſt expreſſa juſtitiæ.

40. Juſtum igitur eſt judicium Filii Dei; quia eſt ſecundum voluntatem Dei, non ſecundum hominis affectum; Deus enim miſericordiarum plenus eſt: & miſericordia ejus cum judicio, & judicium cum miſericordia; neque ſine judicio miſeretur, neque ſine miſericordia judicat. Denique ſcriptum eſt: *Miſericordia ejus in ſtateris*. [Eſai. 28. 17.] *Filii* autem *hominum mendaces in ſtateris, ut decipiant*. [Pſ. 61. 10.] Examinat ergo & trutinat Deus merita ſingulorum, & quemadmodum pro menſura dat gratiam; ne ſupra menſuram ſit: ita pro menſura dat miſericordiam. Unde ait: *Menſuram bonam, confertam, commotam, ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum. Eadem menſura qua menſi fueritis, reddetur vobis*. [Luc. 6. 38.] Similiter in ſtatera ſingulorum facta penſantur; ut ſi bona opera malis præponderent, remuneratio præmii deferatur: ſi peccata virtutibus, triſtior reum pœna conſtringat: quod expreſſum habes ad Timotheum, dicente apoſtolo Paulo: *Quorumdam hominum peccata manifeſta ſunt* [1. Tim. 5. 24.] *præ-*

a Plerique mſſ. *niſi quod poſſe, nolit*. Non male. Alii tamen aliquot, & omnes edit. *niſi quod poſſe nolit*: quod quidem videtur confirmari ex verbis ſequentibus: *Non vult poſſe* &c.

b Mſſ. non pauci, ac vet. edit. *licere*, *quod necat*. Alii tamen plures, ac Rom. edit. ut in textu, excepto quod pro, *licere*, hæc repoſuit, *poſſe*.

c Pauci mſſ. *venire decreti*. Reliqui ac omnes edit. *venire reſcripti*. Melius; *reſcriptum* enim imperialis conſtitutio erat, quæ variis nominibus ſolebat appellari. Hæc in vet. Gloſſario dicitur βασιλέως ἀντιγραφή, in jure, *ſacri afflatus*, & hic ab Ambroſio ipſo, *auguſtæ definitio*. Vide Cod. Theod. leg. 1. tit. 2. & Godefr. Briſſ. &c.

præcedentia ad judicium, quoſdam autem & A
ſubſequuntur. Similiter & facta bona
manifeſta ſunt, & quæ aliter ſe ha-
beot, abſcondi non poſſunt.

41. Omnia ergo a domino Deo no-
ſtro menſura quadam, & pondere fi-
Eſai. 40.12 unt. *Quis poſuit . . . .* inquit, *rupes in*
Ibidem 12. *ſtatera*? Et ſupra: *Quis menſus eſt manu*
aquas, & cælum palmo? Qui noſtra exa-
minat, ſua utique examinata largitur,
& ſalvo omoia deeernit examine. Pon-
derat miſericordiam, ponderat ultio- B
nem; in utroque certum poodus,
habiliſque menſura eſt. Unde & Da-
Pſ. 79.6. vid ait: *Et potum dabis illis in lacrymis*,
in menſura; ne ſine moderatione men-
ſuræ pœnæ cumulo gravarentur, &
ſuſtinere non poſſent. Et alibi idem
Pſ. 74.9. ait propbeta: *Calix in manu Domini vini*
meri plenus eſt mixto. Et inclinavit ex hoc
in hoc; verumtamen fæx ejus non eſt exina-
Hier. 51.7. *nita*. Et Hieremias ait: *Calix aureus* C
Babylon in manu Domini, a quo inebriatæ
ſunt gentes: hoc eſt, pœna a nationi-
a bus perſoluta eſt; [a] ne diutius ioſultа-
reot, quod Dei populum acerbiſſima
populatione vexarent. Senſus igitur
verſus Davidici hic eſt: Parata & ple-
na eſt pœna quæ debetur impiis, quam
Dominus declinat in perfidos: ſed ta-
men miſeratione ſua non uſque ad fæ-
cem dignatur effundere; ne plenitudi-
nem ſupplicii ferre non poſſint. Incli D
nat ergo calicem, non evacuat. Quod
inclinat, cenſuræ eſt: quod non eva-
cuat, miſericordiæ.

42. Ergo judicium quoque miſeri-
cordia temperat dominus Deus noſter.
Quis enim noſtrum ſine divina poteſt
miſeratione ſubſiſtere? Quid poſſumus
dignum præmiis facere cæleſtibus?
Quis noſtrum ita adſurgit in hoc cor-
pore; ut animum ſuum elevet, quo E
jugiter adhæreat Chriſto? Quo tan-
b dem hominum [b] meritum defertur;
ut hæc corruptibilis caro induat incor-
ruptionem, & mortale hoc induat im-
mortalitatem? Quibus laboribus, qui-
bus injuriis poſſumus noſtra eluere
Rom. 8.18. peccata? *Indignæ ſunt paſſiones hujus tem-*
poris ad ſuperventuram gloriam. Non ergo
ſecuodum merita noſtra, ſed ſecun-
dum miſericordiam Dei, cæleſtium F
decretorum in homines ſurma procedit.

v. 157. 43. Sequitur verſus quintus: *Multi*
perſequentes me, & tribulantes me: a teſti-
moniis tuis non declinavi. Non eſt ma-
gnum, ſi tunc a Dei teſtimoniis noo
declines; cum te nullus affligit, nul-
lus perſequitur. Quis enim inoffenſe
ſibi proſperorum eveotuum ſecundante
ſucceſſu, fieret ingratus? Quis divitiis
adfluens, jugi ſalute robuſtus, non
ad Dei gratiam referat quod ſibi illa
conceſſa ſint? Denique cum ſanctum
Job prædicaret Dominus, ait adverſa-
rius: *Numquid gratis colit Job Dominum*? Job. 1.9.10. & 11.
Nonne tu vallaſti eum? . . . *Mitte manum*
tuam in omnia quæ habet, ſi non in fa-
ciem te benedicit. Tunc igitur plus pro-
batus eſt, quando amiſſis opibus &
filiis, a Domini cultu & gratia non
receſſit. Sed non unus perſecutor eſt:
multos miniſtros habet; ſed non te
terreant: *Per multas* enim *tribulationes*, Act. 14.21.
oportet nos introire in regnum Dei. Si multæ
perſecutiones, multæ probationes, ubi
multæ coronæ, multa certamina: tibi ergo
proficit, quod multi perſecutores ſunt;
ut inter multas perſecutiones facilius
invenias quemadmodum coroneris.

44. * Utamur exemplo Sebaſtiani *
martyris, cujus hodie natalis eſt. Hic
Mediolanenſis oriundus eſt. Fortaſſe
aut jam diſceſſerat perſecutor, aut ad-
huc non venerat in hæc partium, aut
mitior erat. Advertit hic aut nullum
eſſe, aut tepere certamen. Romam
protectus eſt, ubi propter fidei ſtu-
dium perſecutionis acerba fervebant:
ibi paſſus eſt, hoc eſt, ibi coronatus.
Itaque illic, quo hoſpes advenit, do-
micilium immortalitatis perpetuæ colloca-
vit. Si uous perſecutor fuiſſet, corona-
tus hic martyr utique non fuiſſet.

45. Sed quod pejus, non hi ſolum
perſecutores ſunt qui videntur, ſed et-
iam qui non videntur; & multo plu-
res perſecutores! Sicut enim unus per-
ſecutor rex multis perſecutionis præ-
cepta mittebat, & per ſingulas vel
civitates, vel provincias erant diverſi
perſecutores: ita etiam diabolus mul-
tos miniſtros ſuos dirigit, qui non fo-
ris tantummodo, ſed etiam intus fa-
ciant perſecutiones in animis ſingulo-
rum. De his dictum eſt perſecutioni-
bus: *Omnes qui volunt pie vivere in Chri-*
ſto Jeſu, perſecutionem patiuntur. Omnes 2. Tim. 3.12
dixit, nullum excepit. Quis enim ex-

a Mſſ. aliquot bonæ manus, *ne diutius exſultarent*.

b Edit. Era. & ſeq. *merito defertur*; ut nimirum congrueret cum ſuperiore vocula, *Quo*: ſed credibilius eſt hanc ohire adverbii vices pro, *uſquequo*, ſive, *uſque ad quem gradum*; quandoquidem Amerb. & mſſ. omnes nobiſcum faciunt.

* Vides eam diem qua habitus ab Ambroſio fuit hic ſermo, in Eccleſia Mediolanenſi Sebaſtiano martyri ſacram exſtitiſſe. De cujus quidem martyris patria etſi tam diſtincte pronunciare videatur ſanctus Præſul, ejus tamen verba in diverſos ſenſus traxerunt hiſtorici. Namque a Baron. ad an. 284. num. 12. dicitur *Narbone oriundus, Mediolani vero educatus*: *vel ut ſanctus Ambroſius* (hoc ſcilicet loco) *& alii tradunt, patre Narbonenſi, matre Mediolanenſi natus Mediolani*. Sauſſaius autem patre Gallo, matre Mediolanenſi Narbone natum fuiſſe ſcribit. Ceteri partim huic, partim illi opinioni facile adſentiuntur. Denique Acta ejuſdem martyris a Bullando noviſſime ſub Ambroſii noſtri nomine ex veteribus mſſ. edita hæc ſecundum plures mſſ. habent. *Sebaſtianus Mediolanenſium partibus educatus*: at ſecundum quoſdam alios, *Mediolanenſium partium civis*, quod quidem cum textu noſtro optime congruit.

ceptus poteſt eſſe, cum ipſe Dominus perſecutionum tentamenta toleraverit? Perſequitur avaritia, perſequitur ambitio, perſequitur luxuria, perſequitur
1.Cor.6.18. ſuperbia, perſequitur fornicatio. Unde & Apoſtolus ait: *Fugite fornicationem*. Nam qua cauſa fugeres, niſi illa te perſequeretur? Eſt enim malus ſpiritus fornicationis, eſt malus ſpiritus avaritiæ, malus ſpiritus ſuperbiæ.

46. Iſti ſunt perſecutores graves, qui ſine gladii terrore mentem hominis frequenter elidunt, qui illecebris magis, quam terroribus animos expugnant fidelium. Hi tibi hoſtes cavendi, hi graviores tyranni, per quos Adam captus eſt. Multi in perſecutione publica coronati, occulta hac perſecutio-
2.Cor. 7.5. ne ceciderunt. *Foris*, inquit, *pugnæ*, *intus timores*. Advertis quam grave certamen ſit, quod eſt intra hominem; ut ſecum ipſe confligat, cum ſuis cu-
Rom.7.23. 24. & 25. piditatibus prælietur. Ipſe Apoſtolus fluƈtuat, hæret, adſtringitur, captivari ſe adſerit in lege peccati & mortis corpore debellari, nec potuiſſe evadere, niſi eſſet Domini Jeſu gratia liberatus.

47. Verum ut multæ peſecutiones, ita multa martyria. Quotidie teſtis es Chriſti. Tentatus es ſpiritu fornicationis; ſed veritus Chriſti futurum judicium, temerandam mentis & corporis caſtimoniam non putaſti: martyr es Chriſti. Tentatus es ſpiritu avaritiæ, ut poſſeſſionem minoris invaderes, indefenſæ viduæ jura temerares; & tamen contemplatione cæleſtium præceptorum opem magis ferendam, quam inferendam injuriam judicaſti: teſtis es Chriſti. Denique tales vult teſtes Chriſtus adſiſtere, ſecundum quod ſcri-
Iſai. 1. 17. & 18. ptum eſt: *Judicate pupillo, & juſtificate viduam: & venite, diſputemus, dicit Dominus*. Tentatus es ſpiritu ſuperbiæ; ſed videns inopem atque egenum, pia mente compaſſus es, humilitatem magis quam arrogantiam dilexiſti: teſtis es Chriſti; & quod eſt amplius, non ſermonis tantummodo, ſed etiam operis
a [a] teſtimonium perhibuiſti. Quis enim locupletior teſtis eſt, quam qui confitetur dominum Jeſum in carne veniſſe, cum Evangelii præcepta cuſtodit? Nam qui audit & non facit, negat Chriſtum: etſi verbo fateatur, operibus negat.
Matth.7.22 Quam multis dicentibus: *Domine, domine, nonne in tuo nomine prophetavimus, & dæmonia ejecimus, & virtutes multas fecimus*,
Ibidem 23. in illo die reſpondebit: *Diſcedite a me omnes qui operamini iniquitatem*. Ille ergo teſtis eſt, qui adſtipulantibus factis, domini Jeſu præcepta teſtatur.

48. Quanti ergo quotidie in occulto martyres Chriſti ſunt, & Jeſum dominum confitentur? Novit hoc martyrium Apoſtolus & teſtimonium Chriſti fidele,
2.Cor.1.12. qui dixit: *Hæc eſt enim gloriatio noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ*. Quanti foris confeſſi ſunt, & intus negaverunt! Namque uxoris ducendæ gratia, *quæ gentili viro a Chriſtianis parentibus negabatur, ſimulata ad tempus fide, plerique produntur quod foris confeſſi ſunt, intus negaſſe. An fornicationis cauſa tantummodo putamus dominum Deum
Num. 25.9. noſtrum in populum Judæorum tam ſevere eſſe commotum; ut viginti tria millia de populo necarentur, propterea quod Madianitæ gentis feminis concubitu miſcerentur: ac non eo quod per illos concubitus alienigenarum deſciſcere a fide, negare Dominum cogerentur?

1.Johan.4.1. 49. *Nolite*, inquit, *omni ſpiritui credere*: ſed a fructibus eorum cognoſcite, quibus credere debeatis. Venit quis in Eccleſiam, dum honorem affectat ſub imperatoribus Chriſtianis, ſimulato metu orationem ſe fingit deſerre: * inclinatur, & ſolo ſternitur, qui genu mentis non flexerit: videt illum homo, Chriſtianum putat: videt homo orantem ſuppliciter, & credit; ſed Deus audit negantem. Diſcedit probatus ab homine, ſed condemnatus a judice. Quanto tolerabilius fuerat homini negaſſe, & Deo eſſe confeſſum? Licet hoc quoque reprehenſibile; perfecta enim confeſſio & animi quærit devotionem, & vocis profeſſionem: *Corde*
Rom.10.10. *enim creditur ad juſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem*.

50. Ergo in perſecutionibus interioribus eſto fidelis & fortis; ut & iſtis forenſibus perſecutionibus approberis. Et in intimis perſecutionibus ſunt reges, & præſides, terribiles judices poteſtate. Dabis exemplum in Domini tentatione quam pertulit: demonſtrata ſunt ei omnia regna, & dictum eſt ei: *Tibi*
Matth.4.9. *dabo hæc omnia, ſi procidens adoraveris me*.
Rom.6.12. Lectum & alibi: *Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore*. Vides ante quos reges ſtatuari, o homo, ante quos præſides peccatorum, ſi culpa regnat?

Quot

a Cunctæ edit. *teſtimonium perhibuiſti: teſtis es Chriſti*: ſed hæc ultima verba mſſ. omittunt; & ſupervacanea eſſe intelliget, quiſquis locum paulo attentius expenderit.

* Ambroſius cum antiquis PP. conjugia inter fidelem ac infidelem numquam non improbavit. an vero contracta ea diſſolvi voluerint, lis eſt veteres inter ac recentiores Theologos. Id enim illi Gratianum, Magiſtrumque ſententiarum ſecuti, obnixe adfirmant, quod poſtea alii penitus negavere. Sed de his fuſius ad epiſt. ad Vigilium.

* Obſerva ex hoc loco moris fuiſſe apud veteres Chriſtianos in Eccleſia inter orandum non ſolum caput inclinare, ac genua flectere; verum etiam totum ſe in terram proſternere. Hic namque non de catechumenis & pœnitentibus, ſed de fidelibus agi manifeſtum eſt.

Quot peccata, quot vitia, tot reges. A Et ante hos adducimur, & ante hos ſtamus. Habent etiam iſti reges tribunal in mentibus plurimorum: ſed ſi quis Chriſtum fateatur, ſtatim regem illum facit eſſe captivum, dejicit de ſolio ſuæ mentis. Quomodo enim poterit diaboli tribunal manere in eo, cui Chriſti tribunal adſurgit?

51. *Multi ergo perſequentes, & tribulantes me*. Et fortaſſe Chriſtus hoc dicit, B & dicit in vocibus ſingulorum; ipſum etenim adverſarius perſequitur in nobis. Si declinas perſequentem, Chriſtum abjicis, qui ſe tentari patitur, ut vincat. Ubi illum viderit diabolus, ibi parat inſidias, ibi tentationum machinas admovet, ibi dolos nectit; ut illum, ſi poſſit, excludat. Ubi autem diabolus præliatur, ibi Chriſtus C adſiſtit. Ubi diabolus obſidet, ibi Chriſtus includitur, ibi murorum ſpiritalium ſepta defendit. Ergo qui perſecutorem refugit, rejicit etiam defenſo-
Rom. 8. 31. rem. Sed cum audis: *Multi perſequentes, & tribulantes me*, noli timere, qui potes dicere: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Verum hoc dicit ille, qui a teſtimoniis Domini nullo vitiorum D declinat amfractu.

v. 158. 52. Sequitur verſus ſextus: *Vidi non ſervantes pactum, & tabeſcebam; quoniam verba tua non cuſtodierunt*. Beatus vir qui in caritate Dei tabeſcit; quia videt non ſervantes pactum. Alius propter vitioſos amores tabeſcit, qui diſtillat dum eſt dilatus amore dilectæ: & dum protelatur flagrantis cupiditatis effectus, animus deficit, vires corporis quadam deformitate palloris, feſſorumque artuum tabe minuuntur. Alius qui pecu- E niam concupiſcit, donec potiatur ea, avaro miſer tabeſcit affectu. Alius immodice capeſſendi honoris impatiens, ſi deſideria longa ſuſpiret, non mediocri mentis tabe conficitur. Non talis qui
Ps. 62. 2. & 3. dicit: *Quam diſtabuit caro mea in terra deſerta, in invia, & ſine aqua;* hic enim caſtigabat carnem ſuam, & tabeſcere faciebat, dum indefeſſo deſiderio di- F vinæ cogitationis intentus, & lucem diei ſollicita exſpectatione præveniens, antelucanum ſolvere Domino canticis & hymnis geſtiebat obſequium.

53. Tabeſcit ergo vir pacificus, quando alios videt pacta reſcindere, conſenſuum abolere concordiam, jurgia de pace reparare, in tumultus redire de gratia. Quod utique non facit, qui Domini præcepta cuſtodit: nou facit

Joan. 14. 27. qui audit dicentem: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*. Ergo qui pactum ſervat, is Chriſti obedit imperiis: qui autem non ſervat, ille Chriſti præcepta contemnit; & quod pejus eſt, comperta faſtidit, & negligit.

v. 159. 54. Sequitur verſus ſeptimus: *Vide quia præcepta tua dilexi, Domine: in miſericordia tua vivifica me*. Hic quoque invitat Dominum, ut plenum caritatis ſuæ ſpectet affectum. Nemo dicit, *Vide*, niſi qui judicat ſe, ſi videatur, eſſe placiturum. Et pulcre dicit, *Vide*,
Exod. 23. 17. & ſecundum Legem dicit; quia Lex præcepit, ut unuſquiſque ter in anno ſe offerat in conſpectu Domini. Quotidie ſe ſanctus offert, quotidie apparet, & non vacuus apparet; non eſt enim vacuus, qui de plenitudine ejus accepit. Non erat vacuus David, qui
Ps. 125. 2. ait: *Repletum eſt gaudio os noſtrum*; quia gaudium fructus eſt Spiritus ſancti.
Joan. 1. Et ſicut de plenitudine Verbi nos omnes accepimus, quemadmodum dixit Johannes: ita etiam Spiritus ſanctus de plenitudine ſua replevit orbem ter-
Luc. 1. 67. rarum. Non erat vacuns Zacharias, qui repletus eſt Spiritu ſancto, & prophetabat adventum domini Jeſu. Non
Eph. 5. 2. erat Paulus vacuus, qui evangelizabat in abundantia: & repletus erat, accipiens odorem bonæ ſuavitatis ab Epheſiis, placentem Deo hoſtiam. Non
1. Cor. 1. 7. erant Corinthii vacui, in quibus abundabat Dei gratia, juxta ejuſdem Apoſtoli teſtimonium.

55. Offerebat ſe ergo David quotidie Deo, & non vacuus offerebat,
Sup. V. 131. qui poterat dicere: *Os meum aperui, & duxi ſpiritum*. Ideo ergo dicebat: *Vide quia præcepta tua dilexi*. Audi in quo te offerre debeas Chriſto. Non in his quæ videntur, ſed in occultis, & in abſcondito; ut pater tuus qui videt in abſcondito, reddat tibi, & fidelem remuneret affectum. *Præcepta*, inquit, *tua dilexi*. Non dixit, ſervavi: non dixit, cuſtodivi; nam imprudentes non cuſtodierunt præcepta Domini. Aliqui enim * codices habent ἀσυνετοῦντας, hoc eſt, inſipientes, non intelligentes. Ergo qui non intelligunt, non ſapiunt; hi non cuſtodiunt. Qui autem perfectus eſt intellectu, perfectns ſapientia, diligit: quod eſt amplius quam cuſtodire; cuſtodire enim neceſſitatis plerumque eſt, & timoris: diligere caritatis. Cuſtodit qui evangelizat: ſed qui volens evangelizat, mercedem accipit;

* Omnes edit. LXX. Interp. εἶδον ἀσυνετοῦντας, καὶ ἐξετηκόμην; quibus accedit verſio Arabica. Sed Vulg. lat. ex Hebræo, *vidi prævaricantes & tabeſcebam*.

quanto magis qui diligit, mercede donatur? Poſſumus enim non amare quod volumus: non poſſumus nolle quod amamus. Sed quamvis mercedem perfectæ caritatis exſpectet, & miſerationis divinæ ſuffragium poſcit, ut in ea vivificetur a Domino. Non ergo arrogans debitæ mercedis exactor, ſed verecundus miſericordiæ divinæ eſt deprecator.

v. 160. 56. Sequitur verſus octavus: *Principium verborum tuorum veritas: in æternum omnia judicia juſtitiæ tuæ*. Cum principium verborum Dei veritas ſit, veritas utique fidei fundamentum eſt. Primum etenim oportet ut credamus vera eſſe Dei ſummi, quæ in divinis ſcripturis legimus, oracula. Secundum eſt, ut virtutem eorum pleniore cognitione diſcamus. Sicut enim (Pſ. 110, 9.) *Initium ſapientiæ timor Domini*: plenitudo autem ſapientiæ dilectio; lex enim ſapientia, plenitudo autem legis dilectio: ita plenitudo verborum Dei ſapientia, cognitioque juſtitiæ. Nam ſicut a timore Domini proceſſus quidam eſt ad gratiam caritatis: ita a veritate ad judicium juſtitiæ divinæ quidam videtur fieri proceſſus.

57. Veniſti ad Eccleſiam: audiſti unum Deum dici, unde Lex incipit, ſicut habes ſcriptum (Deut. 6. 4.): *Audi, Iſrael, dominus Deus tuus, Deus unus eſt*: crede unum Deum eſſe, non plures deos. Cum autem cœperis legere dominum Jeſum Dei Filium in carne veniſſe propter totius mundi redemtionem, diſtingue ſapienter unum Deum Patrem eſſe, ex quo omnia, & nos in illum: & unum dominum Jeſum, per quem omnia, & nos per ipſum. Cognoſce quia ideo venit, ut virtutis ſemitis noſter informetur affectus, ut morum manſuetudinem converſationis ejus diſceremus exemplo, ut aboleretur culpa per gratiam: & tunc a veritatis confeſſione ad cognitionem juſtitiæ proceſſiſti. Fides principium chriſtiani eſt: plenitudo autem chriſtiani juſtitia eſt. Fides in confeſſione populorum, juſtitia in martyrum paſſione.

58. Sciente igitur in æternum manſura judicia omnia juſtitiæ Dei, caveamus ne opera noſtra diſpliceant, & æternum incipiamus ſubire judicium: nec ſi aliquid boni fecimus, reſupino ſolvamur affectu. (2 Cor 5.10.) *Omnes oportet nos ante tribunal Chriſti adſiſtere; ut recipiat unuſquiſque quod geſſit, ſive bonum, ſive malum.*

A Vides quia & Paulus adſiſtet, ut ipſe commemorat. Cave ligna, cave ſtipulam; ne ad judicium Dei tecum deferas, quæ ignis exurat. Cave ne cum in uno aut duobus habeas quod probetur, in pluribus operibus deferas quod offendat. *Si cujus opus arſerit, detrimentum patietur; poteſt tamen & ipſe per ignem ſalvari* (1. Cor. 3. 15.). Unde colligitur quia idem homo & ſalvatur ex parte, & B condemnatur ex parte. Cognoſcentes itaque multa eſſe judicia, opera noſtra examinemus omnia. In viro juſto grave eſt detrimentum, grave operis alicujus incendium: in impio pœna miſerabilis. Sint magis omnia judicia plena gratiæ, plena florentium coronarum; ne forte dum trutinantur facta noſtra, culpa præponderet.

C SERMO VIGESIMUS-PRIMUS.

ש Scin.

1. INcipit littera vigeſima-prima *Scin*, quæ latine dicitur, *Super vulnus*. Super vulnus quid eſt, niſi medicamentum, quo vulneris acerbitas mitiD gatur? Super vulnus oleum infunditur; ut omnis vulneris emolliatur aſperitas. Super vulnus malagma, ſuper vulnus alligatura, quibus omne vulnus foveatur. Ubi ergo ſpes reſundendæ eſt ſanitatis, ibi adhibentur medicamenta vulneribus. Ubi autem omne caput in dolore, & omne cor in mœſtitia, non eſt vulnus, neque cicatrix, non plaga cum fervore (Eſai. 1. 5. & 6.): hoc eſt, ubi non portio E ſed univerſitas periclitatur, [a] & quædam corruptio totius corporis tabe conſumitur: ibi non eſt malagma imponere, neque oleum, neque alligaturam. Multo igitur commodius, ut ſit vulnus quod foveas, atque conſtringas, quam ſine vulnere mors ſerpat interior.

2. Sed eſt non ſolum corporis vulnus, ſed etiam mentis, quod oleo F quodam mollioris alloquii, & pacifici ſermonis ſuavitate miteſcit. Sunt fomenta verborum, ſunt medicamenta cæleſtium præceptorum, quibus omne nequitiæ virus aboletur. Sunt legis vincula quæ non adurant, ſed magis liberent alligatos: eſt malagma ſpiritale, quo colliſa animæ quædam membra ſolidentur.

3. Con-

a Edit. Rom. *& quædam totius conſtitutio corporis tabe conſumitur*. Haud male, niſi recederet ab omnibus aliis edit. & mſſ. quorum lectio etſi minus uſitata, poteſt tamen etiam defendi; cum *quædam corruptio totius corporis*, idem omnino ſit, ac corpus quodammodo corruptum. Rurſus ubi cuncti mſſ. ac vet. edit. *mors ſerpat interior*, eadem Rom. *morbus ſerpat interior*. Sed ea mutatione nihil opus eſt.

3. Conſideremus igitur quid ſit vulnus, quid ſupra vulnus. *Principes perſecuti ſunt me gratis*, vulnus eſt. *Exſulto ego in verbis tuis, ſicut qui invenit ſpolia multa*, ſuper vulnus eſt; quia verbis Dominicis vulneris dura curantur.

4. In Threnis quoque Hieremiæ habes ſub hac littera ſcriptum: *Audiſti opprobrium eorum, Domine, omnia conſilia eorum adverſum me, labia inſurgentium mihi, & meditationes eorum adverſum me tota die, ſeſſionem eorum, & reſurrectionem eorum*, vulnus eſt. Sed ſubjecit: *Aſpice in oculos eorum: redde illis retributionem, Domine, ſecundum opera manuum ipſorum*, ſuper vulnus eſt; quia vindicta plerumque ſolet dolorem vulneris mitigare. Et infra idem Hieremias ait: *Gaude & lætare, filia Idumæa*, [a] *quæ habitas in Geth: & quidem ad te pertranſibit calix: bibes, & inebriaberis adhuc*, ſuper vulnus eſt; calix enim Domini remiſſio peccatorum eſt, quo ſanguis effunditur, qui totius mundi peccata redemit. Hic calix inebriavit gentes; ne proprii meminiſſent doloris, ſed veterem obliviſcerentur errorem. Bona igitur ebrietas ſpiritalis, quæ turbare neſcit corporis inceſſum, [b] levare mentis novit veſtigium. Bona ebrietas poculi ſalutaris, quæ mœſtitiam peccatricis aboiet conſcientiæ, jucunditatem vitæ infundit æternæ. Ideo Scriptura dicit: *Et poculum tuum inebrians quam præclarum eſt!*

Thren. 3. 61. 62. & 63. — Ibidem 64. — Thren. 4. 21. — Pſ. 22. 5.

5. Medicamentum igitur ſuper vulnus eſt; quia dominus Jeſus ipſe medicus, qui vulnera noſtra curavit, infundens vinum & oleum, & alligans vulnera Adæ illius, qui deſcendens ab Hieruſalem, a latronibus vulneratus eſt. Caveat ergo unuſquiſque ne deſcendat ab Hieruſalem; peccatis enim ſuis unuſquiſque deſcendit, & meritis adſcendit. Aut quia fragiles ſumus; qui deſcendit, currat ad illum Samaritanum, cuſtodem [c] operis ſui, cuſtodem Legis & gratiæ; ut vulneri ſuo poſſit invenire medicinam: qui alligaturam verborum cæleſtium ſuper vulnus imponat, dicens: *Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cælorum*. Bona alligatura, quæ fracta animæ tuæ oſſa connectat, & ſoliditate reparata, in priſtinas vires reformet, ac diſciſſos artus ſine ulla ſibi cicatricis offenſione reſtituat.

Matth. 3. 2.

6. De litteræ interpretatione ſatis pro captu noſtro dictum putamus: adoriamur ſancti Prophetæ verſus conſiderare, quos Spiritu ſancto revelante ſubjecit: *Principes perſecuti ſunt me gratis, & a verbis tuis trepidavit cor meum*. Si veterem repetamus hiſtoriam, & Saul, & Abeſſalon, & multi alienigenæ principes ſanctum David peſecuti ſunt: ſed nemo potuit de eo triumphare. Sunt & principes mundi, rectoreſque tenebrarum, qui te in tuo pectore conantur opprimere, & perſecutionum ſæva intus operantur, promittentes regna terrarum, honores atque divitias, ſi fragili mente ſuccumbas, & obediendum eorum imperiis arbitreris. Iſti principes interdum gratis perſequuntur, interdum non gratis. Gratis eum perſequuntur, apud quem nihil ſuum inveniunt, & eum ſubjugare contendunt: non gratis perſequuntur eum, qui ſe eorum dederit poteſtati, & in poſſeſſionem ſæculi totus intraverit; in ſuos enim ſibi jure dominatum vindicant, atque ab iis mercedem iniquitatis efflagitant.

℣. 161.

7. Bene hoc martyr dicit, quod injuſte perſecutionum tormenta ſuſtineat, qui nihil rapuerit, nullum violentus oppreſſerit, nullius ſanguinem fuderit, [d] nullius thorum putaverit eſſe violandum: qui nihil legibus debeat, & graviora latronum ſuſtinere cogatur ſupplicia: qui loquatur juſta, & non audiatur: qui loquatur plena ſalutis, & impugnetur, ut poſſit dicere: *Cum loquebar illis, impugnabant me gratis*. Gratis igitur perſecutionem patitur, qui impugnatur ſine crimine: impugnatur ut noxius, cum ſit in tali confeſſione laudabilis: impugnatur quaſi veneficus, quia in nomine Domini gloriatur; cum pietas virtutum omnium fundamentum ſit. Vere fruſtra impugnatur, qui apud impios & infidos impietatis arceſſitur, cum fidei ſit magiſter.

Pſ. 119. 7.

8. Verum is qui gratis impugnatur, fortis debet eſſe & conſtans. Quomodo ergo ſubtexuit: *Et a verbis tuis trepidavit cor meum?* Trepidare infirmitatis eſt, timoris atque formidinis. Sed eſt etiam infirmitas ad ſalutem: eſt etiam timor ſanctorum. *Timete Dominum ſancti ejus*; & : *Beatus vir qui timet Dominum*. Qua ratione *Beatus*? Quia *in mandatis ejus*

Pſ. 33. 10. — Pſ. 111. 1.

cupiet

[a] Ita cuncti mſſ. atque edit. vet. Rom. vero, *quæ habitas in terra Hus*. Et certe hic ei favet textus Hebræus, atque omnes verſiones, excepta LXX Interp. hi enim vocem *Hus*, non admittunt, ſed locum exhibent in hæc verba, ἡ κατοικοῦσα ἐπὶ γῆς: ubi pro γῆς, quin Ambr. legerit γέθ, non eſt dubium.

[b] Rom. edit. cum parte mſſ. *levare mentis non novit veſtigium*. Melius aliæ cum reliquis mſſ. omittunt negationem.

[c] Omnes edit. *corporis ſui*. Omnes mſſ. *operis ſui*, duobus exceptis, in quibus utrumque prætermiſſum eſt.

[d] Mſſ. bene multi, *nullum juſtorum*. Sed ea varietas inde profecta eſt, quod in quibuſdam mſſ. vox, *nullius*, ita dividebatur, ut poſteriores litteræ voci ſequenti adhærerent; unde in nonnullis etiamnum legimus, *nulli juſtorum*: quod cum aperte vitioſum ſit, alii proprio marte repoſuerunt, *nullum juſtorum*.

cupit nimis. Pone ergo martyrem inter A pericula conſtitutum; cum inde immanitas beſtiarum ad incutiendum terrorem infremat: aliunde ſtridor candentium laminarum, & flamma fornacis ardentis exæſtuet: ex parte alia perſonent tractus gravium catenarum; hinc carnifex cruentus adſiſtat: pone, inquam, circumſpectantem omnia plena ſupplicii, deinde cogitantem mandata B divina, illum ignem perpetuum, illud ſine fine incendium perfidorum, illam pœnæ recrudeſcentis ærumnam; trepidare corde, ne dum præſentibus cedit, perpetuis ſe dedat exitiis; perturbari animo, dum futuri judicii rhomphæam
a illam terribilem [a] quadam conſpectus ſui acie contuetur. Nonne hanc trepidationem fiduciæ viri conſtantis æquabis? In eumdem concurrit effectum C confidentia cupientis æterna, & divina trepidantis. Sit tamen fortior ille qui ſperat: ſit fortior qui præſumit.

9. Utinam ego talis eſſe merear; ut ſi forte perſecutor ingruerit, non conſiderem ſuppliciorum meorum acerbitates; non metiar tormenta, non pœnas; non cogitem ullius atrocitatem doloris; ſed hæc omnia levia ducam: trepidem autem; ne Chriſtus me neget, ne D Chriſtus excludat, ne me repellat de concilio ſacerdotum, ſi indignum eò collegio judicaverit; videat magis licet permotum corporalium terrore pœnarum, plus tamen trepidantem futura
Matth. 14. 31. judicia. Et ſi dixerit mihi: *Modicæ fidei, quare dubitaſti?* porriget tamen dexteram, & inſurgentis hujus ſæculi fluctus mole turbatum, fida mentis ſtatione firmabit.

v. 161. 10. Sequitur verſus ſecundus: *Exſulto* E *ego in verbis tuis, ſicut qui invenit ſpolia multa*. Bona igitur trepidatio a verbis Dei, ſi exſultationem generat; qui enim trepidat a verbis Dei, poſtea exſultat in verbis Dei. Ergo qui habet in aula ſua, corde videlicet ſuo, verba Dei, excludit ſermones principum a corde ſuo: excludit timor timorem. Si enim ingreſſus quis balneas, F ſolis depoſuit æſtus, & calor excludit calorem: quanto magis divini judicii terror hunc terrorem excludit humanum: fervorem gratiæ ſæcularis, gratiæ fervor æternæ?

11. Exſultat ergo qui habet verbum Dei; habet enim ſpolia multa, quæ Judæis abſtulit: habet proſtrati hoſtis exuvias. Sicut David abſtulit Goliæ 1. Reg. 17. 51.
gladium, & ipſius gladio caput ejus exſecuit: ſic verus David humilis atque manſuetus dominus Jeſus, intelligibilis Goliæ caput armis ipſius amputavit. Arma enim diaboli gentes erant: fide autem gentium vulneratus caput quod habebat, amiſit. Detracta ſunt ſpolia proſtrato, vaſa ejus direpta; quia alligatus eſt fortis. Vas diaboli caro erat hominis peccatoris: ſed poſteaquam in Chriſtum credidimus, caro noſtra cœpit eſſe vas electionis; ut habes de apoſtolo Paulo, qui ad gentes miſſus eſt, dictum a domino Jeſu ad Ananiam: *Vade, quoniam vas electionis mibi* Act. 9. 15.
eſt. Merito ergo vocatum nomen eſt Chriſti: *Velociter ſpolia detrahe*, [b] *divide* Eſai. 8. 3. & 4.
cito; quia priuſquam ſciat puer vocare patrem aut matrem, accipiet virtutem Damaſci, & ſpolia Samariæ contra regem Aſſyriorum. b
Ergo rex Aſſyriorum, eorum ſcilicet quos vanos ſua perfidia fecerat, amiſit ſpolia quæ tenebat. Et ut iterum cognoſcas, quia ſpolia Chriſtus a diabolo, quæ in Adam ille invaſerat, vindicavit: [c] & Sabaim viri excelſi ad dominum Jeſum alligati vinculis tranſierunt, c
atque ipſum adorare cœperunt, quia captivam duxit captivitatem. Ideo caput ejus abſtulit; ut ipſe caput eſſet corporis interemti. Merito nunc gentes toto orbe caput regale circumferunt; quia membra ſunt Chriſti.

12. Cognoviſti de nationibus, cognoſce etiam de Judæis, quibus dominus Jeſus abſtulit ſpolia; hoc eſt, regnum cælorum abſtulit, & dedit genti facienti fructum ejus. Abſtulit virtutem panis, & virtutem aquæ, prophe- Eſai. 3. & ſeq.
tam, & admirabilem conſiliarium, & prudentem architectum, & ſapientem auditorem. Illis abſtulit, nobis dedit. Merito *exſulto .... ſicut qui invenit ſpolia multa*. Sine labore meo inveni ſpolia quæ non habebam. Inveni * Heptateuchum, inveni Regnorum libros, inveni prophetarum ſcripta, inveni Eſdram, inveni Pſalmos, inveni Proverbia, inveni Eccleſiaſtem, inveni Cantica canticorum, inveni admirabilem conſiliarium Chriſtum, inveni

Pau-

a Sic mſſ. complures: Alii autem, & omnes edit. *quadam conſpectus ſpecie continentur*. Utrumque non male. Quod vero eædem edit. conſequenter legunt: *Nonne ad hanc trepidationem fiduciæ viri conſtantis, æqualis in eumdem concurris effectum* &c. Hic ſane aut nullus, aut multum confuſus ſenſus erui poterat; quapropter locum ex mſſ. reſtituimus.

b Nonnulli mſſ. cum textu Hebr. & pleriſque verſionibus, *cito prædare*. Sed alii magno numero, & cunctæ edit. *divide cito*: quibuſcum faciunt LXX, apud quos legas, ἄξιως σκύλευσον.

c Omnes edit. *& Saba dona mittent: viri excelſi &c.* Sed veriſimile eſt verba quæ in mſſ. deſunt, addita fuiſſe, ut alluſio fieret ad Pſal. 71. 10. cum forte ad Eſai. 45. 14. tantum alludatur.

* Per *Heptateuchum* intellige priores 7. vet. Teſtam. libros; ita tamen ut *Judices* ac *Ruth* unico libro comprehendantur. Etenim hunc illi tamquam partem aut appendicem ab Hebræis adjungi ſolitum docet Joseph lib. 1. *contra Appionem*. Origenes *Philoc.* cap. 3. & alii poſt ipſos.

Paulum prudentem architectum, inveni ſapientem auditorem populum Chriſtianum, qui novit ea quæ leguntur, audire; ille enim audit, qui ea quæ audit, intelligit. Lex ſpiritalis eſt. Non illam audit Judæus, qui audit corporaliter: ſed ille audit, qui audit in ſpiritu. Habent illi libros ſed ſenſum librorum non habent. Habent prophetas, ſed non habent quem illi prophetaverunt. Quomodo enim habent, quem non receperunt? Ideo eum Moyſe & Elia mibi apparuit; quia ab illis receſſit. Multa habet ſpolia, qui habet Dei Verbum. Habet reſurrectionem, habet juſtitiam, virtutem atque ſapientiam, habet omnia; quia in ipſo conſtant omnia. Hebræi ſpoliaverunt Ægyptios, & vaſa eorum abſtulerunt: Exod. 12. 36. Judæorum ſpolia habet populus Chriſtianus, & totum habemus quod illi habere ſe neſciebant. Illi aurum & argentum materiale abſtulerunt, nos aurum mentis accepimus, nos adquiſivimus cæleſtis ſermonis argentum.

v. 163. 13. Sequitur verſus tertius: *Injuſtitiam odio habui, & abominatus ſum: legem autem tuam dilexi.* Merito odit injuſtitiam, qui habet arma juſtitiæ. Hebræus cum haberet hæc arma, hoc eſt, Legem & prophetas, murem abominabatur mortuum; Num. 19. 11. quia Lex dicit: *Omnis qui tetigerit mortuum .... immundus erit;* & & humanitatis ſuprema negabat officia defunctis: ſed Legi non eſt mortuus, niſi qui injuſtus eſt. Hæc eſt immunditia juſti, quæ iniquitas. Quid enim immundius, quam mentem, qua nihil homini pretioſius eſt datum, turpibus commaculare criminibus, & atrocibus efferare commentis? Quid illis prodeſt quod mortuum hominem viſere reformidant? [a] Utinam vita eorum non pollueret appropinquantem, quorum mors contaminare neminem poteſt. Mors nemini nocet, utinam vita non noceat. CONTAGIUM enim colluvionis, conſortium iniquitatis eſt. Quomodo ergo contaminare poteſt, qui iniquus eſſe jam non poteſt; cum etiamſi fuit, tamen eſſe deſivit? Fuge ergo iniquitatem, ne te comprehendat. Fuge injuſtitiam, quæ viventes adhuc mortuos facit.

14. Sed nemo fugit iniquitatem, niſi qui diligit æquitatem; & ideo ait: *Legem tuam autem dilexi.* In lege æquitas eſt, ſi ſpiritalem accipias legem, ſi conſurgas cum Chriſto, & ibi altare ſacro-ſanctum illud cæleſte conſideres, non altare terrenum, quod hoſtili depopulatione deſtructum eſt. Si illam Hieruſalem ſpectes, quæ in cælo eſt, non iſtam quæ a populo Judæorum frequentabatur in terris, quæ propter incolarum perfidiam a Romano exercitu triumphata, injecto flagravit incendio. Si intuearis in illum principem ſacerdotum, de quo ſcriptum eſt: *Habentes itaque magnum ſacerdotem egreſſum de cælis, Jeſum Filium Dei, teneamus confeſſionem fidelem:* Heb. 4. 14. qui quotidie advocatus pro nobis eſt apud Patrem; ut pro quibus in diebus carnis ſuæ miſericordi eſt compaſſus affectu, pro his operetur remiſſionem quotidie peccatorum. Quæ enim ſpes alia generi humano, niſi omnium viventium delicta donentur? Ille ergo princeps ſolus eſt ſacerdotum, cui adſtant pii ſacerdotes, in cæleſtium ſacrarium illud altiſſimum merito proprii cruoris ingreſſi. Illa ergo lex diligenda, in qua verus Hebræus liber ab omni ſervitute vitiorum eſt, in qua magnum ſabbatum, & inoffenſa requies defunctorum, in qua mortui populi ſemen reſuſcitatur non commixtione, ſed redemtione fraterna. Secundum hanc ergo legem odio habet ſanctus injuſtitiam, non injuſtum qui poteſt ſæpe converti: nec mortuorum reliquias, ſed mortuam iniquitatem exſecratur, & refugit.

15. Sequitur verſus quartus; *Septies in die laudem dixi tibi, ſuper judicia juſtitiæ tuæ.* v. 164. Et numero quidem ſtudium ſanctæ devotionis exprimitur: ſed puto magis quod purus, & quietus, ac vacuus ab omni onere delictorum declaretur affectus; ut ſine ullo iracundiæ imprecationis, aut flagitioſæ cupiditatis incendio deferatur oratio; nihil quod alii noceat poſtulemus; nihil quod nos ſæcularibus petitionibus decoloret. Laudemus in hymnis & canticis, vera ſemper & juſta ea quæ de divinis canimus laudibus, confitentes. Non ſit anceps & dubia ſententia: non diſcolor mentis intentio, non materialibus negotiis occupata a propoſiti ſpiritalis exſecutione deflectat. Juſtificetur ſemper juſtitia Dei tranquillo animo, non otio feriato.

16. Sequitur verſus quintus: *Pax multa diligentibus nomen tuum: & non eſt illis ſcandalum.* v. 165. Supra diximus quia caritas excludit timorem: Sup. v. 62. nunc dicimus quia excludit omnem perturbationem. Etenim qui Deum diligit, profunda eſt in eo confirmatæ mentis tranquillitas.

[a] Ita mſſ. omnes, & Rom. edit. quod etiam cum ſequentibus belle congruit. Edit. tamen vet. *Utinam vitia eorum non pollueret.*

Cant. 8. 7. litas. *Aqua*, inquit, *multa excludere non poterit caritatem, & flumina non inundabunt eam*. Multa aqua diverſarum eſt paſſionum, & flumina ſæcularium cupiditatum corporalibus motibus incitata, [a] quæ tamen murum caritatis ſubvertere non poſſunt. Ideoque caritate fundatus dicit: Pſ. 123. 5. *Torrentem pertranſivit anima noſtra*. Numquid aqua maris excludere Moyſis potuit caritatem? Et ut ſecundum litteram tibi pſalmorum ſeries ſuffragetur, nempe diligens Deum, tutum ſibi credidit iter eſſe per maria. Qui autem non dilexerunt Deum, hi demerſi fluctibus dignum ſacrilegiis ſuis exitum pertulerunt. 4. Reg. 2. 8. Elias atque Eliſæus Jordanem tranſmiſerunt pede; & hæc fuit nimiæ merces & gratia caritatis. Hi igitur ut tranſirent aquas fluvii Jordanis, paſſionum fluenta noſtrarum mentis prius veſtigio tranſierunt. De hac aqua dicit Dominus: Eſai. 43. 2. *Si tranſeas per aquam, tecum ſum; & flumina non inundabunt te*. Adeſt ſuis juſtis ſemper cum aliquibus [b] teruntur adverſis; ſi tamen tranſeant mente conſtanti, non dubitanti; non fidei turbentur incerto.

17. Tranſi ergo & tu fidelis animi directione, ſi divinam vis tibi adeſſe præſentiam: ſi non ſolum pax, ſed etiam multa pax ſit in animo tuo, nulla te prælia diverſæ cupiditatis impugnent, non iracundia ſtimulet, non libido: & ſi eſt pugna, tamen foris, non intus ſit. Præliare adverſus perſequentes, licet & ipſis ſilentio ſæpe cedendum ſit, quia tibi vincunt. Illorum potentia, tua victoria eſt. Tunc denique triumphantur, cum ſe viciſſe crediderint. Non ergo te impugnet avaritia, non cupiditas exagitet, non triſtitia dejiciat, non inflammet libido, non reſupinet ſuperbia, non curvet ambitio, non formido conſternat. Pax multa abundet tibi, quæ exſuperat Philip. 4. 7. omnem mentem, ſecundum Apoſtoli ſententiam: quo nihil pulcrius dici potuit. SUMMUS ENIM ſapientiæ finis eſt; ut ſimus mente tranquilla: non commentitiis poetarum fabulis lubricus turbetur affectus. Summus finis eſt juſtitiæ; ut iniquitas mentem juſti movere non poſſit. Virtutis totius hic finis, [c] & corporeæ ipſius fortitudinis; ut confecto bello, pacem reformet. Paci ergo & ipſa plerumque militat fortitudo bellandi: nemo ergo pacificum turbet affectum.

18. Multa generantur ad perturbationem hominis: & uxor plerumque decepta ſerpentis inſidiis animum viri exagitare conatur: & pater fidem filii frequenter irridet: & vir conjugis ſuæ mentem tentat opprobriis. Sed in his omnibus ſuperat juſtus, & dicit: *Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia . . . . an perſecutio?* Rom. 8. 35. Quoties ipſa benefacta crimini dantur? Quoties virtus opprobrio ducitur? Quoties ipſa ingrata eſt gratia? Vendidit juſtus facultates ſuas, diſpenſavit pauperibus, nihil ſibi reliquit: contemnitur plerumque in ipſa Eccleſia; quia dives eſſe deſivit, ſicut ſcriptum eſt: *Si dederit vir omnes facultates ſuas in caritate, contemtu contemtus erit*. Cant. 8. 7. Non ergo moveatur; non enim mercedem hujus ſæculi, nec gratiam, ſed vitæ quæſivit æternæ. Non indignetur, quia homines pecuniis magis quam operibus bonis deferunt. Nam ſi ei propter bonum opus in hoc ſæculo deferatur, & hujus ſtudii fructum hic adipiſcatur, dicitur de eo: Percepit mercedem ſuam. Matth. 6. 2. Habet quidem opus bonum, & hic gratiam: ſed brevis portio emerendæ ſalutis eſt. Serva futuris mercedem tuam: & iſtius ſæculi opprobria incrementa mercedis tuæ judica. Cogita ſemper Apoſtolicum illud, quod *indignæ ſint paſſiones hujus temporis ad ſuperventuram gloriam*. Rom. 8. 18. Nullis ergo juſtus frangatur injuriis, nullis moveatur periculis, nullis tentetur procellis; ſive mors ingruat, ſive vita, ſive Angeli cælorum. Neque dejiciatur adverſis, neque extollatur ſecundis. Nuſquam ſit ejus infirmus affectus. Et mors tentat, & vita tentat: cave ſcandalum.

19. Qui pacem habet, quæ omnem mentem ſuperat, magnus eſt: non eſt de puſillis iſtis. Ideo ſcandalum pati non debet; quia puſillorum eſt exagitari ſcandalo. Unde & Dominus ait: *Quicumque ſcandalizaverit unum de puſillis iſtis minimis*. Matt. 18. 6. Non ſolum puſillos, ſed etiam minimos dixit, quos perturbant ſcandala; & ideo gravi obnoxius pœnæ eſt, ut legiſti, quicumque turbaverit infirmæ mentis infantiam. Sicut enim graviori dignus ſupplicio eſt, qui perſuaſerit crimen infantulo, & incautam præcipitarit ætatem: ita qui invalidum, & inſipientem, & improvidum circumſcripſerit perſuaſione erroris, aut exagitatione cordis affectum. Vis ſcire quam infirmus ſit qui ſcandalizatur?

Non

a Sex mſſ. *murum tamen caritatem ſubvertere non poſſunt*.

b Ita vet. edit. & cuncti mſſ. Rom. edit. ſola; *teruntur adverſis*. Minus bene, Infra vero edit. vet. & quædam Pariſ. *ſed etiam multa ſit in animo tuo deliciæ*. Rom. cum mſſ. omnibus, *ſed etiam multa pax* &c.

c Edit. vet. & Pariſ quædam, *ut corporea ipſius fortitudinis efficiat miles bella*. Rom. cum mſſ. in lectionem noſtram conſentiunt: niſi quod illa vocem, *miles*, tranſtulit in membrum ſequens hoc modo, *miles pacem reformet*: ſed ea mutatio non admodum nobis neceſſaria eſt.

1. Cor. 8. 13. *Non manducabo*, Inquit, *carnem . . . ne fratrem meum ſcandalizem*. Quanta infirmitas, & quædam inſantia animi; ut eum etiam eſca fratris exagitet? Unde non poteſt homini eſſe præcipitium, quando etiam hinc eſt periculum?

20. Et quod pejus eſt, infirmitas hujuſmodi ſerpit in multos. Vides inopem juſtum, tentaris: vides divitem iniquum, tentaris: vides ſine liberis ſanctum, tentaris: vides liberis, honoribus, laudibus ſæcularibus abundantem injuſtum, tentaris. Quantæ foveæ, quanti laquei, & quod eſt gravius, qui plurimos ſtrangulent? In Sodomitana urbe vix unus Lot qui non tentaretur inventus eſt, cujus tamen uxor non potuit tentationis laqueos evadere. Hebræorum populus maria tranſivit: ſed non potuit tentamenta tranſire. Tentati ſunt omnes præter Jeſum, & Caleb, qui ideo de ſenioribus terram repromiſſionis introire meruerunt; quia fuerunt tentationis expertes. Nec Aaron introivit, nec Maria; quia & ipſi tentati ſunt. Nec Moyſes introivit; quia dux erat populi qui tentabatur: typus Legis quæ excludere tentamenta non poterat, non poterat in terram reſurrectionis inducere; quia iſta Evangelio gratia debebatur. Lex pacem non potuit dare; ideo Moyſes quoad vixit, ſemper præliatus eſt: ſemper Legis populus in ancipiti bellorum eſt: Jeſus autem Nave plebis animos profunda pace compoſuit; quoniam qui ſub Lege eſt, agitatur incertis: qui ſub Evan-
Johan. 14. 27. gelio, audit dicentem: *Pacem relinquo vobis: pacem meam do vobis*. Ideoque diligentibus non eſt ſcandalum.

21. Accipe aliter: crux Domini Judæis ſcandalum, Græcis ſtultitia eſt. Scandalum eſt perfido; quia dicit Judæus: Ergo hic Deus eſt, qui homo viſus eſt, hic Deus eſt qui jejunavit, hic Deus eſt qui vapulavit, hic Deus eſt qui crucifixus eſt, hic Deus eſt qui de cruce deſcendere, & ſe liberare non potuit? Denique hoc dicebant
Matth. 27. 42. & 43. tempore Dominicæ paſſionis: *Deſcendat de cruce, & credimus ei. Confidit in Deo, liberet nunc eum, ſi vult*. Non te iſta tentent, non te iſta perturbent, non in animum tuum hujuſmodi ſe ingerant cogitationes. Ubi pax, & multa pax: ibi crux Chriſti non opprobrio, ſed ſaluti eſt. Non fuit opprobrio Petro crux Chriſti, quæ tantum ei gloriæ dedit; ut inverſis Chriſtum honoraret veſtigiis: metuens ne ſi ea ſpecie crucifixus eſſet, qua Dominus, affectaſſe Domini gloriam videretur. Crux ergo

A opprobrium perfido: fideli autem gratia, fideli redemtio, fideli reſurrectio eſt; quia pro nobis paſſus eſt Dominus; quia illo nos redemit ſanguine, illa ad paradiſum reſurrectione revocavit. Qui hæc credit, quomodo poteſt turbari, cui ſpes regni cæleſtis adſurgit?

22. Sequitur verſus ſextus: *Exſpectabam ſalutare tuum, Domine, & præcepta* ✠. 166.
tua feci. Qui exſpectat, ſperat. Carita-
B tem ergo ſpes præcedit, ſequitur ſalus. Spes igitur præcurrit effectum; ideo qui exſpectavit ſalutem a Domino, præcepta Domini fecit. Unde & Do- Johan. 15. 14. & 15.
minus appellat amicos in Evangelio, non ſervos, qui ſua præcepta fecerunt. Qui diligit enim, facit, & qui fecerit, merito dilectionis remuneratione donatur.

C 23. Sequitur verſus ſeptimus: *Cuſtodivit anima mea teſtimonia tua: & dilexit ea* ✠. 167.
nimis. Plus eſt diligere, quam cuſtodire: & ſupra diximus quia cuſtodire, ✠. 159. num. 55.
interdum neceſſitatis eſt, vel timoris: diligere caritatis. Ideo cum hic dixiſſet: *Cuſtodivi*, adjecit: *Dilexi*; ut cuſtodia amantis fuerit, non timentis. Qui nimium diligit, nimium cuſtodit.

24. Sequitur verſus octavus: *Servavi* ✠. 168.
D *præcepta tua & teſtimonia tua; quoniam omnes viæ meæ ante te, Domine*. Beatus qui poteſt dicere: *Omnes viæ meæ ante te*: qui nolit abſcondere omnes cogitationes ſuas, omnes actus ſuos: abſcondebat Adam viam ſuam, abſcondebat Eva poſt culpam, abſcondebat Cain necem fratris. In affectu habemus abſcondere, non in effectu. Plena abſcondentis perfidia, etſi apud Deum nulla ſit latebra. Ideo Eccleſia in Canticis ſua ei
E ſecreta monſtrabat, dicens: *Aſſumam* Cant. 8. 2.
te, & induam te in domum matris meæ, & in ſecretum ejus quæ concepit me. Nam etſi Deus omnia videat cordis occulta; bonum tamen eſt ut unuſquiſque animam ſuam ei aperiat & expandat, & tamquam lumini, vel calori ejus occurrat. Nec immerito gloriatur Eccleſia, dicens: *Ego eram in oculis ejus tamquam* Ibidem 10.
F *inveniens pacem*; quoniam vias ſuas prodere non timebat. Juſti ergo eſt iſta vox: *Oculi* enim *Domini ſuper juſtos*. Pſ. 33. 16.
Itaque domino Jeſu Chriſto, qui eſt via & veritas, bene hoc dicitur ab iis qui illam veram viam fide, moribus, actuque deſiderant convenire: *Omnes viæ meæ coram te, Domine*. Nulla enim poteſt via eſſe bona, niſi quam tu illuminandam tui viſitatione luminis judicaveris: cui eſt honor, gloria, laus, perpetuitas a ſæculis, & nunc, & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

SERMO

VIGESIMUS-SECUNDUS.

ת Tau.

1. INcipit littera *Tau*, quæ latina interpretatione ſignificat, *Erravit*: alia interpretatio habet, *Conſummavit*. Quid eſt erravit? Vigeſima ſecunda littera eſt, quæ apud Hebræos eſt ultima. Pſalmo autem iſto, hoc eſt, (*Sup. in proleg. hujus Pſal.*) centeſimo octavo decimo profectum hominis diximus ſignificari, qui doctrinæ moralis magiſteriis eruditus, deponeret omnem inexercitatæ mentis infantiam: adſumeret autem veterani conſilii ſcientiam, & prudentiæ ſenilis ætatem. Ubi autem error eſt, culpa ſignatur. Hic ergo eſt profectus finis, ut etiam culpæ ſit. Sed vide quid interpretetur. *Erravit*, inquit; non errat, ſed *erravit*. Erraſſe, præteriti eſt temporis: errare, præſentis. Qui erravit, deſivit errare, & veterem condemnat errorem. De eo enim dicitur, erravit, qui in errore jam non ſit; nam is qui adhuc in errore permaneat, non erraſſe dicitur, ſed errare, errare enim permanentis in vitio eſt: erraſſe, corrigentis eſt lapſum.

2. Denique emendator morum ait: (*Tit. 3. 3.*) *Eramus enim aliquando inſipientes, increduli, errantes in deſideriis, & voluptatibus*. Non dixiſſet utique: *Eramus aliquando inſipientes*, niſi qui adeptus eſſet poſtea ſapientiæ diſciplinam. Neque dixiſſet: *Eramus errantes*, niſi qui ſuperiorem depoſuiſſet errorem. Denique ut abolitum lapſum doceret, nec ullum offenſionis reſediſſe veſtigium, ait: (*Ibidem 4. & 5.*) *Cum autem benignitas, & humanitas apparuit ſalvatoris noſtri Dei, non ex operibus juſtitiæ, quæ fecimus nos: ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus ſancti*. Veteri igitur errore depoſito, & Spiritu ſancto, atque omni morum emendatione renovatus dicit: *Eramus enim aliquando errantes*. Vides ergo quia errori renuntiaſſe non vitii, ſed profectus eſt.

3. Poſtremo ipſe te doceat dominus A Jeſus, ſi humanis conſiliis vel ſententiis non putas eſſe credendum. Namque in Evangelio ſuo ipſe aſſeruit (*Luc. 15. 4.*) quod paſtor reliquit nonaginta & novem oves, & unam requirit quæ erravit. Centeſima ovis eſt quam dicit erraſſe: perfectio & plenitudo numeri ipſa te inſtruat & informet. Non immerito ceteris antefertur; QUIA PLUS EST a vitio ſe revocaſſe, quam prope vitia ipſa neſciſſe. Imbutos enim vitiis B animos exuere frænis cupiditatum atque emendaſſe, non ſolum perfectæ virtutis, ſed etiam cæleſtis eſt gratiæ. Emendare etenim futura attentionis humanæ eſt: [a] præterita damnare divinæ eſt poteſtatis. Denique inventam (*Ibidem 5.*) paſtor ovem humeris impoſuit ſuis. Agnoſcis utique myſterium, quomodo ovis laſſa reficiatur; quia non poteſt aliter humana conditio laſſa recreari, niſi ſacramento Dominicæ paſſionis, & ſanguinis Jeſu Chriſti, *cujus princi-* (*Eſai 9. 6.*) C *patus ſuper humeros ejus*; in illa enim cruce infirmitates noſtras portavit, ut ibi omnium peccata vacuaret. Merito gaudent Angeli; quia is qui erravit, jam non errat, jam ſuum eſt oblitus errorem.

4. Non error igitur, ſed conſummatio eſt, ut altera docet interpretatio. Conſummatio autem, perfectio diſciplinæ eſt. Unde & Hieremias in ſuis Threnis ſub hac littera ait: *Defecit ini-* (*Thren. 4. 22*) *quitas tua, filia Sion: non adjiciet te ex-* D *pellere adhuc. Viſitavit iniquitates tuas, filia Edom: revelavit ſuper peccata tua*. Advertis quoniam iniquitas non potuit ſine Dei viſitatione deficere, nec plena eſſe correctio, niſi per gratiam domini Salvatoris? Quomodo autem deficiat iniquitas, audi dicentem Eccleſiam: *Exui tunicam meam, quomodo induam eam?* (*Cant. 5. 3.*) *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Veteris igitur hominis veſtimentum vi- E tiis erroris intextum, in lavacri regeneratione depoſitum neſcit quomodo poſſit induere; ſtudio enim correctionis inoleverat oblivio peccatorum. Tanta vis conſummatæ emendationis eſt; ut in quamdam pueritiæ redeat ſpiritalis ætatem, quæ vias erroris ignoret, crimen etiamſi velit, non poſſit admittere; quia deſueverit uſum noſſe F peccandi. Et jam de hujus litteræ interpretatione ſatis dictum arbitror; nunc cognoſcamus ex ſubditis, [b] quæ ſit viri conſummati ſententia.

5. Ita-

a Edit. vet. *præterita donare*. Rom. *præterita damnare*. Et rurſus infra, vet. edit. *conditio lapſa recreari*. Rom. *conditio laſſa recreari*. MSſ. vero utrobique partim huic, partim illis accedunt.

b Septem mſſ. *quæ ſit viri conſummati fiducia*. Pro hac lectione facit, quod paulo poſt in omnibus mſſ. & edit. habetur: *conſummati autem viri ipſa eſt conſidentia*.

v. 169. 5. Itaque ſic ait : *Appropinquet oratio mea in conſpectu tuo, Domine : ſecundum verbum tuum mihi tribue intellectum*. Volare facit orationem bona vita, & dat alas precibus ſpiritales, quibus ſanctorum ad Deum evehatur oratio. Sed & ſpiritus quo oramus, ſublevat precem juſti; maxime ſi corde contrito compatiens eam commendet affectus. Conſummati autem viri iſta eſt confidentia. Denique ipſe David in ſuperioribus iſtius Pſalmi lucernam ſuis pedibus requirebat ; ne in hoc itinere terreno ambulans poſſet errare. Nunc autem quaſi jam in fine & proceſſu poſitus, conſummato viandi munere, totus adſurgit. Et orationem ſuam dirigit in cæleſtia : mittit eam in conſpectum domini Salvatoris, dans illi ſlabra juſtitiæ, ſapientiæ flamina, remigia devotionis & fidei, innocentiæ puritatiſque ſubſidia ; peccato enim graveſcit oratio, & longe fit a Deo. Tanto autem plus gravatur, quanto improbabilior eſt vita deprecantis. Innocentium autem adſcendit oratio, & gemitus compatientis affectus, ſi Ægyptium lutum oderint, & operari terrena declinent. Denique ſic legiſti, quod Hebræorum qui dura Ægyptiorum imperia ferre non poterant; & ut gravia, ita & lutulenta opera indigna ſui nobilitate generis recuſabant, gemitus & vox adſcenderit ad dominum Deum noſtrum. Adſcendit enim oratio; quia etſi operabantur, tamen operabantur inviti. Deſcendebat itaque ad illos Dei miſericordia ; quia illorum ad Deum adſcendebat devotio.

Sup. v. 105.

Exod. 2. 23.

6. Adſcendebat itaque non corporaliter; neque enim propheta tantus precationem ſuam petebat Deo corporaliter appropinquare: nam qui ita putat, utique is Deum certo in aliquo loco ac ſede concludit, ut diffuſiorem locum in quo Deus ſit arbitretur ; cum utique inviſibilis, ineſtabilis, incomprehenſibilis impleat omnia, & divinitatis in eo habitet plenitudo. Legi Moyſen appropinquaſſe Deo, cum Legem acciperet : ſed ſolita David verecundia non ſemetipſum, ſed orationem ſuam Deo appropinquare poſtulat; ut videatur ordo quidam eſſe diſtinctus, quod ii qui perfectiores ſunt, ipſi appropinquent Deo, ſequentis autem ordinis juſti viri ſatis habeant ſi eorum appropinquet oratio.

Exod. 24. 18.

7. Ex uſu autem noſtri ſermonis conſideremus quid ſit appropinquare. Conſtitue magiſtrum, atque diſcipulum : ſi diſcipulus ſtudioſius magiſtri vel hauſit ingenium, vel præcepto in-

A tendit, ita ut ad ſimilitudinem operis ejus atque doctrinæ proxime videatur accedere ; nonne dicere ſolemus quod appropinquavit magiſtro? Ergo & tu ſi imitatorem te præbeas Chriſti ſicut ille qui ait: *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti* : ſi dolum neſcias, mendacium oderis, veritatem ſequaris, juſtitiam non refugias, diligas caſtimoniam, appropinquaſti Chriſto, & per B Chriſtum Deo. Ipſe enim eſt via, qua pervenitur ad Patrem, qui apud Patrem ſemper eſt. 1. Cor. 4. 16.

8. Didicimus quid ſit appropinquare orationem, hoc eſt, elevetur actibus noſtris. Si elevas actus tuos, elevaſti orationem tuam. Qui novit elevare manus ſuas, dirigit orationem ſuam in conſpectu Dei, ſicut infra legiſti : C *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo. Elevatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum*. Hæc utique oratio ad vitam, alia oratio in peccatum : *Et oratio ejus fiat in peccatum*. Et tu ſi ſæcularia petas, ſi flagitioſa poſtules, oratio tua non ad Deum dirigitur, ſed in peccatum. Ideoque intellige quæ petas. Pſ. 140. 2. Pſ. 108. 7.

D 9. *Secundum*, inquit, *verbum tuum mihi tribue intellectum*. Adverte quid poſtulet. Non intellectum generaliter dixit, ſed intellectum ſecundum verbum Dei, eſt enim intellectus ad mortem, ſicut eſt prudentia ad interitum. *Filii hujus ſæculi prudentiores ſunt quam filii lucis in hac generatione*. Sed prudentia iſta quæ ſæculi eſt, ad vitam non ſuffragatur æternam. Circa honores, circa lucella eſt, quæſtibus coacervandis intenta, non meritis com- E parandis. Poſtremo circa elementa mundi eſt phalerata magis quam vera ſapientia ; ut eſt philoſophia omnis quæ aliena quærit, cum ſua neſciat : ſcrutatur cæli plagas, mundi ſpatia rimatur, quæ ſibi prodeſſe nihil poſſunt : Deum ignorat, quem ſolum deberet inquirere. Luc. 16. 8.

10. Ideo verus ſapiens dicit : *Si quis* F *videtur ſapiens eſſe inter vos in hoc ſæculo, ſtultus fiat, ut ſit ſapiens ; ſapientia enim hujus mundi, ſtultitia eſt apud Deum*. Elaborandum eſt igitur ut in hoc ſæculo ſtulti ſimus, nihil nobis cum philoſophia ; ne quis fidem noſtram per elementa mundi hujus traducat a vero ; ne quis adſertionem noſtram per philoſophiam deprædetur. Sic enim arrianos in perfidiam ruiſſe cognovimus, dum Chriſti generationem putant uſu hujus ſæculi colligendam. Reliquerunt Apoſtolum, ſequuntur Ariſtotelem. Reliquerunt ſapientiam quæ apud Deum 1. Cor. 3. 18. & 19.

eſt : elegerunt diſputationis tendiculas, A & aucupia verborum ſecundum dialecticæ diſciplinam, cum clamet Apoſto-
Coloſſ. 2. 8. lus : *Ne quis vos deprædetur per philoſophiam, & inanem ſeductionem, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa hujus mundi, & non ſecundum Chriſtum.*

11. Utinam poſſim imitari illam ſtultitiam, qua ſim ſapiens : illum virum habentem amplas poſſeſſiones, ſed B negligentem fructuum, intentum Deo illum virum, qui honores etiam delatos ſibi reſpuat, doctrinam philoſophiæ non requirat ; etiamſi ante cognovit, tamen ſcire diſſimulet, non requirendo dediſcat : non quærat quæ ſua ſunt, ſed aliis ſua conferat, ſibi adquirat æterna. Hic poteſt dicere : *Secundum verbum tuum mihi tribue intellectum*, id eſt, non ſecundum philoſophos, non C ſecundum cauſidicos, non ſecundum mercatores hujus ſæculi, non ſecundum architectos domorum : ſed ſecundum verbum tuum, quod eſt veræ ſapientiæ bonorumque operum fundamentum; ut ſuper illud conſtituat propheta aurum cordis ſui, argentum ſermonis ſui, lapides pretioſos operationum ſuarum; ut opus ſuum labi & perire non poſſit.

V. 170 12. Sequitur verſus ſecundus : *Intret* D *poſtulatio mea coram te : ſecundum verbum tuum libera me*. Vide ordinem. Primum dixit : *Appropinquet oratio mea :* poſtea intellectum popoſcit, *ſecundum verbum :* tertio ait, *Intret poſtulatio mea coram te*. Nonne quodam Dominus nos invitat uſu, & ſuſcipere dignatur affectu? Nonne cum aliquem de primariis viris deſideras convenire, primum ad ejus E domum appropinquas : poſtea quæris informari atque inſtrui ; ut cognoſcas mentem patrisfamilias : deinde ut ejus domum ingrediaris, imploras ; ne quis te abjiciat & excludat? Pulſa ergo & tu regiam illam cæleſtem : pulſa non
a manu corporis, [a] ſed quadam orationis tuæ dextera. Non ſola manus corporis pulſat : pulſat & vox ; ſcriptum
Cant. 5. 2. eſt enim : *Vox fratris mei pulſat ad januam.* F Pulſamus & digito. Denique & Thomas digito meruit januam reſurrectionis aperire. Et tibi dicit Jeſus : *Inſer*
Joh. 20, 27 b *digitum tuum huc . . . . [b] & mitte manus tuas in latus meum : & noli eſſe incredulus, ſed fidelis*. Pulſa ergo digito, ſi non potes tota manu. Pulſa januam. Chri-

A ſtus eſt janua, qui ait : *Per me ſi quis introierit, ſalvabitur*, Johan. 10. 9

13. Cum hanc igitur januam pulſaveris, vide quomodo ingrediaris ; ne forte & jam ingreſſus, extra conſpectum regis ſis. Multi ingrediuntur palatia, & non ſtatim regem iſtum terrenum vident ; ſed frequenter obſervant ; ut aliquando videre mereantur. B Nec præſumunt videndi copiam ; ſed juſſi repræſentantur, & precem fundunt ; ut cum benevolentia ſuſcipiantur. Primus ſui ſermonis ingreſſus eſt, ne quid titubet, ne quid offendat. Quanto magis rogandus eſt Deus, ut oſtium miſericordiæ ſuæ noſtra ingrediatur oratio? Denique & Paulus ro- Coloſſ. 4. 3.
gat ut aperiatur ſibi oſtium verbi ad loquendum myſterium Chriſti.

C 14. Sed quia Græcus habet, *Εἰσελθέτω ἀξίωμά μου*, hoc eſt : *Intret dignitas mea ;* licet potuerit & ſcriptor errare, & fecerit *ἀξίωσις*, hoc eſt, *deprecatio* : tamen hoc quoque explanemus, ut poſſumus. [c] Nempe cum hominem c
regem rogas, dicis ut contemplationem habeat honoris tui, tangat eum tuæ contemplatio dignitatis ; ut aut miſereatur, ſi venia eſt poſtulanda : aut deferat pro ordine dignitatis. [d] Et d
D quid dicam, rogas? Sic unuſquiſque ingreditur, ut dignitatibus deferatur. Recte ergo & devotus Deo dicit : *Intret dignitas mea coram te*. Habet & Chriſtianus dignitatem ſuam, qui tanto imperatori militat.

15. Sunt maximæ & veræ fidei dignitates, ſunt honorum diverſi & apud Chriſtum ordines. *Poſuit Deus in Eccleſia* 1. Cor. 12,
primo apoſtolos, ſecundo prophetas, tertio 28.
E *doctores*. Sed iſtæ adminiſtrantium dignitates. Sunt etiam privatorum, ut eſt pietas, juſtitia, ſobrietas, caſtimonia, diſciplina. Sunt etiam orationis dignitates : ſi pro vidua roges, ſi roges pro pupillo, ſi roges pro miſericordi, ſi roges pro nimium devoto ac fideli : ſi roges in tribulatione, roges cum dolore, ſi mœſto & ipſe qui ro-
F gas compatiaris affectu, intrat oratio tua Dei gratiam : intrat domum ejus, ſi tecum Eccleſia deprecetur, ſi populus univerſus imploret ; ut Domini inchoet favorem.

16. Quid autem rogat? Ut eruatur, ut liberetur ; eo quod jam diu adverſus nequitias ſpiritales, adverſus tenta-
menta

a Omnes edit. *ſed quadam rationis tuæ dextera*. Melius omnes mſſ. . . . . *orationis tuæ dextera*.

b Mſſ. non pauci, *& mitte in manus meas ; & latus meum*.

c Edit. omnes, *Nempe cum hominem rogas, regem te dicis*. Senſus abſurdus. Itaque legitimum e cunctis mſſ. reſtituimus. Corruptio autem non aliunde exorta eſt, niſi ex eo quod pauci mſſ. dictionem, *regem*, poſt verbum, *rogas*, tranſpoſuerint, quod intrudendi voculam, *te*, ſciolo cuipiam dedit occaſionem.

d Mſſ. aliquot, *Et quid dicam? Rogans unuſquiſque ſic ingreditur* &c. Non ita male.

menta hujus ſæculi prælietur; eo quod
a [a] grave eſt ſatis longævo curſu iſtius
vitæ diuturnam ſuſtinere militiam.
Pſ. 119. 5. Denique & infra dicit: *Heu me quod incolatus meus prolongatus eſt!* Ingemiſcit
enim quod indeſeſſas jugi labore tendat excubias; & ideo petit a tot adverſantibus liberari, nec cum terrenis
hominibus vult habere conſortium.

V. 171. 17. Sequitur verſus tertius: *Eructabunt labia mea hymnum; cum docueris me juſtificationes tuas*. Eructavit hymnum,
2. Cor. 2. 15. qui poteſt dicere: *Bonus* enim *odor Chriſti ſumus Deo*. Et bene eructat, qui plurima & ſuavia præcepta Domini guſtaverit. Eructat hymnum, qui eructaverit verbum. Denique & David ante
Pſ. 44. 2. eructavit verbum bonum, hic eructat hymnum. Bonum enim panem guſtavit, qui de cælo deſcendit: bonum panem, quem ſi quis manducaverit, non morietur in æternum. Habet verbum Dei epulas ſuas: alias fortiores, ut eſt Lex, & Evangelium: alias ſuaviores, ut ſunt pſalmi, & Cantica canticorum. Eructabat hymnum Eccleſia, vel anima pia, cui dicebat Deus
Cant. 2. 14. Verbum: *Inſinua mihi vocem tuam; quia vox tua ſuavis eſt*. Eructabat hymnum,
Cant. 4. 11. cui dicebat: *Favum diſtillant labia tua, o ſponſa: mel & lac ſub lingua tua*.

18. Sed non poteſt quis ante eructare hymnum, niſi didicerit juſtitias Dei, & didicerit ab ipſo domino Deo ſuo. Ideo ſpecialiter hoc David petit, ut eum doceat Deus; audierat enim
Matth. 23. 10. & cognoverat in ſpiritu, *Quia unus magiſter eſt*; & ideo ubique ipſum ſibi doctorem fieri poſtulabat; ut ab ipſo diſceret juſtificationes ejus. Quomodo enim cantare poteſt quis in metu poſitus, & timore pœnarum? Quomodo cantare poteſt gravium ſibi conſcius delictorum, niſi prius fiat veniæ ſecurus? Denique in poſterioribus habes:
Pſ. 136. 4. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena*, in qua impugnetur, in qua captivetur in lege peccati, in qua defleat atque deploret ſuæ captivitatis ærumnam?

19. Et tu ergo ede ſcripturarum cæleſtium cibos, & ede ut permaneant tibi in vitam æternam, & ede quotidie, ut non eſurias, ede ut replearis, ede ut verborum cæleſtium eructes ſaginam. Spiritales epulæ non obeſſe ſolent, ſed prodeſſe ſatiatis; ideoque repleri volebat Propheta qui dicit:
A *Repleatur os meum laude: ut cantem gloriam tuam*. Pſ. 70. 8.
Qui cantat Dei gloriam, hymnum Domino cor ejus eructat.

20. Sequitur verſus quartus: *Loquetur lingua mea verbum tuum; quoniam omnia mandata tua juſtitia eſt*. V. 172.
Qui didicerit juſtitias Dei, loquitur verbum Dei: & qui verbum Dei loquitur, otioſum verbum non loquitur. Otioſum verbum eſt, loqui opera hominum. Ideo Sanctus dicit dari ſibi a Domino gratiam, Pſ. 16. 4.
B ut non loquatur os ſuum opera hominum; quia otioſum verbum eſt: nec ſolum otioſum, ſed etiam periculoſum, pro quo rationem ſumus redditur. Omne enim verbum otioſum Matth. 12. 36.
quodcumque locuti fuerimus, reddemus pro eo rationem. Non enim mediocre periculum eſt, cum habeas tanta eloquia Dei, & Dei opera quæ fecit in Geneſi, fecit in Exodo, fecit in Levitico, Numeris, Deuteronomio, Jeſu Nave, Judicum libro, Regnorum,
C atque Eſdræ libris, fecit in Evangelio, vel in Actibus apoſtolorum, illis prætermiſſis, loquaris quæ ſæculi ſunt, b
audias quæ ſæculi ſunt. [b] *Sepi aures tuas ſpinis*: utinam & linguam tuam Eccli. 28. 28.
obſepias. Sed quod pejus eſt, circumdata eſt lingua tua ſpinis, quæ compungunt, & vulnerant loquentem quæ mundi ſunt. Ideo adverſarius etiam orantibus frequenter ſæculares offundit cogitationes. Si ergo non debemus audire aliena, vel ſuperflua: quanto
D magis non debemus obloqui; cum dicat unicuique noſtrum Scriptura venerabilis: *Argentum & aurum tuum alliga: & ori tuo fac jugum & pondus?* Ibidem 29.
Alliga ſenſum tuum fida taciturnitate: alliga ſermones tuos, impone jugum ori tuo; ne indomita cervice verborum ſe jactet. Impone pondus, ut cauto omnia quæ loquimur trutinemus examine. Quibus tamen ſpinis ut ſepias aures
E tuas Scriptura tibi dicit; niſi contrito corde, & timore judicii? Salubriter iſta compungunt: ſtimulant iſta, non vulnerant, licet & vulnera utilia ſint amici.

21. *Omnia*, inquit, *mandata Dei juſtitia eſt*; quia ſunt mandata juſtitiæ, & ideo ſine juſtitia eſſe non poſſunt. Mandatum Dei eſt, ut diligas Deum Deut. 6. 5.
F tuum. Unde ait Paulus: *Qui diligit proximum ſuum, legem implevit; ſcriptum* Rom. 13. 8. & 9.
eſt enim: Non adulterabis, non occides, non furaberis, non concupiſces, & ſi quod
eſt

a Ita quinque mſſ. Alii autem, ac vet. edit. dictionem, *vitæ*, prætermittunt: quod ſi placeat, referendum erit relativum, *iſtius*, ad vocem *ſæculi*, prius poſitam. Sed Rom. edit. proprio marte ſic emendavit: *grave eſt ſatis longævo, curſus iſtius diuturnam* &c.

b Plures mſſ. *Sepis aures tuas ſpinis*. Haud male. Alii tamen & omnes edit. *Sepi* &c. Quod autem poſt verbum, *obſepias*, cunctæ edit. adjiciunt, *ne loquaris quæ ſæculi ſunt, audias quæ ſæculi*; hæc in mſſ. nullis reperias: & certe mera eſt repetitio ſuperiorum.

eſt alind mandatum, in hoc verbo inſtauratur. Si in ipſo verbo inſtauratur omne mandatum, quod verbum juſtitia eſt (quod enim tam juſtum, quam ut diligas Deum tuum, & diligas fratrem tuum) utique omnia Dei mandata juſtitia eſt. Sicut enim [a] qui occidere poteſt fratrem, utique non diligit: qui adulterat fratris uxorem, utique non diligit fratrem: qui furatur: qui concupiſcit alienum, utique non diligit eum quem fraudare deſiderat: ita qui ſuperbe deſpicit fratrem, qui eum deformare conatur, qui paſcitur ejus injuriis, a conſortio caritatis alienus eſt.

V. 173. 22. Sequitur verſus quintus: *Fiat manus tua ſalvum facere me; quoniam mandata tua elegi*. Adventum Domini videtur orare; quia manus Dei Chriſtus eſt. Ipſum legimus dexteram Dei, de quo ſupra ait: *Dextera Domini fecit virtutem: dextera Domini exaltavit me*. (Pſ. 117. 16.) Cur ergo hic manum dixit; niſi forte non ſolum propter diverſitatem gratiæ, quam ſcriptores non prætermittere ſolent: ſed etiam propter quamdam proprietatem manuum dictum eſt; ut ibi dextera dicatur, ubi ſcribitur quod exaltavit eum virtute: hic manus, ubi intelligi oporteat, quod eum humilitate ſervavit? Poteſt & ſic intelligi manus Domini, ſicut dicitur in uſu: Magna eſt manus illius regis, hoc eſt, magnus exercitus: & illius inferior eſt manus; ut etiam hic intelligamus: Fiat adjumentum tuum atque ſubſidium, ut mittas Angelos tuos, opem tuam, ſubſidia potentiæ tuæ ad liberandum populum tuum. Hæc eſt manus Dei, de qua ſcriptum eſt: *Nonne omnes miniſtri ſpiritus, qui mittuntur in miniſterium propter eos, qui futuri erunt heredes ſalutis?* (Hebr. 1. 14.) Qui ergo elegit mandata Dei, utitur confidentia; ut cum auctoritate depoſcat ſibi divina ſubſidia.

V. 174. 23. Sequitur verſus ſextus: *Concupivi ſalutare tuum, Domine: & lex tua meditatio mea eſt*. Alius longævitate vitæ iſtius delectatur, & concupiſcit uſque ad depoſitæ ſenectutis finem corporis hujus vitam producere. Alii franguntur ægritudinis infirmitate, de quibus nemo poteſt dicere: *Cum infirmor, tunc potens ſum*. (2. Cor. 12. 10.) Beatos ſe putant, ſi inoffenſa valetudinis commoditate potiantur, quibus non eſt infirmitas ad ſalutem. Horum quoque nemo poteſt dicere: *Concupivi ſalutare tuum, Domine*; ſuam enim magis ſalutem, quam ſalutare Dei quærunt, medicis potius quam Scripturis obedientes. Contraria autem ſtudioſis divinæ cognitionis præcepta ſunt medicinæ. (De conf. virg. 5. Corp. natura.) A jejunio revocant, lucubrare non ſinunt, ab omni intenſione meditationis abducunt. Itaque qui ſe medicis dederit, ſe ipſum ſibi abnegat. Qui autem quærit ſalutare Dei, Chriſtum ſequitur, qui dicitur [b] ſalus Dei: non quæ corporis, ſed quæ æterna ſunt quætens, cum hoc in corpore converſetur. Qui autem ſalutem Dei quærit, die utique & nocte meditatur in lege. Jugis illi meditatio eſt divinorum decretorum, neque aliqua cura corporis hujus avertitur a ſtudio diſciplinæ.

V. 175. 24. Sequitur verſus ſeptimus: *Vivet anima mea, & laudabit te: & judicia tua adjuvabunt me*. Futuræ utique vitæ, non præſentis ſibi remuneratione blanditur; hæc enim vita quomodo dici poteſt, de qua ſcriptum eſt: *Et in pulverem mortis deduxiſti me?* (Pſ. 21. 16.) Quam multi viventes in inferno ſunt? Ipſe Paulus cupiebat de corpore mortis hujus liberari, qui vere concupivit ſalutare Dei, dicens: *Diſſolvi enim cupio, & cum Chriſto eſſe multo melius: permanere autem in carne magis neceſſarium*, (Philip. 1. 23.) quam voluntarium. Quomodo ergo vivit anima operta mortis involucro: aut quæ eſt vita, quæ in umbra eſt? In regione umbræ mortis ſumus: abſcondita eſt vita noſtra, non libera; erit enim libera in regione vivorum, in qua fiduciam complacendi juſtus adſumit; ut placeat Domino in regione vivorum. (Pſ. 114. 9.) Ibi ergo vivit anima noſtra, ubi nihil mortale, nihil infirmum amicta ſit, nihil debitum pœnæ.

25. Ibi laudabit Dominum, ubi depoſito infirmitatis corpore, conformis eſſe cœperit gloriæ corporis Chriſti. Nam dum in peccato ſumus, plene laudare qui poſſumus? *Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas?* (Pſ. 49. 16.) In umbra ſumus hic poſiti: in umbra vivimus: in umbra laudamus: perfecte in umbra laudare non poſſumus. In aliena ſumus: denique audiſti in poſterioribus dicentes: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* (Pſ. 136. 4.)

26. Adjuvant autem judicia Dei ſanctos, cum bonis operibus remuneratio vitæ

a Cod. Corb. *qui occidere vult fratrem*. Sorb. uterq. *qui occidere poteſt fratrem*. Sed ea mutatio non aliunde quam e ſcriptorum ignorantia promanavit. Non viderunt ſiquidem *poteſt occidere*, hic idem eſſe ac re vera occidere, ut Virgilianum illud:
potuiſti linquere ſolum?
perinde eſt ac *quomodo ſolum moſtigaſti?*

b Rom. edit. hic & paulo inferius, *ſalutare Dei*. Infra vero ubi poſt vocem, *quærens*, ant. edit. addunt, *cum hoc in corpore converſetur*, *quod ſalus quæritur*, hoc totum eadem Rom. reſecaverat. Verum ſatis fuiſſet reſecaſſe, *quod ſalus quæritur*; hæc enim verba in mſſ. non inveniuntur.

vitæ confertur æternæ. Beatus qui dicit: *Et judicia tua adjuvabunt me*. Ego infirmus, ego peccator timeo judicia Dei propter conſcientiam delictorum: mihi terrorem adferunt, me exagitant: ſanctos adjuvant. Sed tamen juvabunt etiam peccatorem, licet diverſo modo. Sanctus adjuvabitur, dum probatur: peccator adjuvabitur, dum humiliatur, dum caſtigatur; ut peccata ſulvat duplicia: dum opus ejus B exuritur, ut ipſe ſalvus fiat, ſic tamen quaſi per ignem. Fortaſſis etiam ſic convenit ſenſus: Si dignus ſuero judicio, dignus ero ut exuar a conſortiis

Pſ. 1. 5. impiorum; quoniam *non reſurgunt impii in judicium*. Et juvabunt me judicia; quoniam qui credit in Domino, non judicatur. Proderit illi fides, & ſuffragabitur ad veniam, etiam ſi qua in operibus offenſa ſit.

℣. 176. 27. Sequitur verſus ultimus: *Erravi ſicut ovis quæ perierat: vivifica ſervum tuum: quoniam mandata tua non ſum oblitus*. Græcus habet: *Quære ſervum tuum*, hoc eſt, ζήτησον: & potuit falli ſcriptor, ut ſcriberet ζῶσον, quod eſt vivifica. Senſus quidem uterque conſtat, ſed opportunior eſt huic loco: *Quære ſervum tuum*; quoniam ovis quæ erravit quærenda eſt a paſtore, ne pereat.

Eſa. 43. 26. Ideo dicit, *Erravi*. *Dic & tu iniquitates tuas, ut juſtificeris*. Quod lapſum fateris, in eo tibi cum omnibus commune conſortium eſt; quia nemo ſine peccato: negare hoc, ſacrilegium eſt; ſolus enim Deus ſine peccato eſt. Confiteri hoc Deo, impunitatis remedium eſt. *Erravi*, inquit: ſed qui erravit, in viam poteſt redire, in viam revocari poteſt. Et pulcre addidit: *Sicut ovis quæ perierat*; non enim perit qui agnoſcit errorem.

28. *Quære*, inquit, *ſervum tuum; quoniam mandata tua non ſum oblitus*. Veni ergo, domine Jeſu: quære ſervum tuum, quære laſſam ovem tuam: veni paſtor, quære ſicut oves Joſeph. Erravit ovis tua, dum tu moraris, dum tu verſaris in montibus. Dimitte nonaginta nuvem oves tuas, & veni unam quærere quæ erravit. Veni ſine canibus, veni ſine malis operariis, veni ſine mercenario, qui per januam introire non noverit. Veni ſine adjutore, ſine nuntio: jam dudum te exſpecto venturum. Scio enim ventu- A rum; *Quoniam mandata tua non ſum oblitus*. Veni non cum virga, ſed cum caritate, ſpirituſque manſuetudine.

29. Noli dubitare relinquere in montibus nonaginta novem oves tuas; quia in montibus conſtitutas lupi rapaces incurſare non poſſunt. In paradiſo ſemel nocuit ſerpens: amiſit ibi eſcam, poſtquam Adam inde depulſus eſt: illic jam nocere non poterit. Ad me B veni, quem luporum gravium vexat incurſus. Ad me veni, quem ejectum de paradiſo [a] ſerpentis diri ulceris venena pertentant; quia erravi a gregibus tuis illis ſuperioribus: nam & me ibidem collocaveras, ſed ab ovilibus tuis lupus nocturnus avertit. Quære me; quia ego te requiro. Quære me, inveni me, ſuſcipe me, porta me. Potes invenire quem tu requiris: [b] di- C gnaris ſuſcipere, quem inveneris, imponere humeris, quem ſuſceperis. Non eſt tibi pium onus faſtidio: non tibi oneri eſt vectura juſtitiæ. Veni ergo, Domine; quia etſi erravi, tamen *mandata tua non ſum oblitus*: ſpem medicinæ reſervo. Veni, Domine; quia & ovem erraticam ſolus es revocare qui poſſis: & quos reliqueris, non mœſtificabis; & ipſi enim peccatoris reditu gratulabuntur. Veni, ut facias D ſalutem in terris, in cælo gaudium.

30. Veni ergo, & quære ovem tuam jam non per ſervulos, non per mercenarios, ſed per temet ipſum. Suſcipe me [c] in carne, quæ in Adam lapſa eſt. Suſcipe me non ex Sarra, ſed ex Maria; ut incorrupta ſit virgo, ſed virgo per gratiam ab omni integra labe peccati. Porta me in cruce, quæ ſalutaris errantibus eſt, in qua ſola eſt requies fatigatis, in qua ſola vivent E quicumque moriuntur.

31. Pulcre autem etiam *vivifica*, poteſt dici; eo quod mori non poſſit, quem humeris ſuis virtus portaverit.

32. Dicit ergo & anima, dicit & Eccleſia: *Erravi ſicut ovis quæ perierat*. Sed dicit: *Quæſivi quem dilexit anima mea*; Cant. 3. 1. hoc eſt enim dicere: *Vivifica ſervum tuum; quoniam mandata tua non ſum oblitus*. Ego te quæſivi, ſed invenire non F poſſum, niſi tu volueris inveniri. Et tu quidem vis inveniri: ſed vis diu quæri, vis diligentius indagari. Novit hoc Eccleſia tua; quia non vis ut te dormiens quærat; non vis ut te jacens inve-

a Ita plerique mſſ. a quibus hoc tantum diſcrepant edit. quod ver. habent, *ſerpentis diri ulceris*. Rom. *ſerpentes diri ulceris*. Alia vero pars mſſ. voces, *diri*, ſive, *diri ulceris*, non exhibent.

b Edit. *dignare*, Amerb. *dignaris*, *ſuſcipere quem inveneris: impone* &c. Sed mſſ. ferme ad unum lectioni noſtræ adſtipulantur.

c Pariſ. edit. *non in carne, quæ in Adam lapſa eſt*. Sed aliæ omnes, & cuncti mſſ. reſpuunt negationem. Et optime ad quidem; neque aliud hic ſignificatur, niſi quod Chriſti caro ejuſdem naturæ fuerit atque Adæ caro, unde per generationum ſucceſſionem propagata eſt, licet ejuſdem peccato nequaquam maculata.

A inveſtiget. Denique pulſas ad januam, ut excites dormientem: exploras ſi cor vigilat, & caro dormit. Vis jacentem levare, dicens: *Surge qui dormis, & exſurge a mortuis*. (Epheſ. 5. 14.) Mittis manum per cavernam, ut ſurgat: & ſi tardius ſurrexerit, dereliquis. Vis ut quærat iterum, & quærat a multis, & non obliviſcatur quærere, non obliviſcatur ſermones tuos: & ſi tenet eos, offeras te videndum, non refugias & teneri.

B 33. Quæ cum te meruerit amplecti, oſtendet fructus ſuos, docebit non oblitam ſe mandatorum tuorum, dicetque tibi: *Veni, frater meus: exeamus in agrum . . . & in foribus noſtris omnis fetus arborum: nova & vetera, frater meus, ſervavi tibi*. (Cant. 7. 11. & 13.) Hoc eſt dicere: Teneo mandata tua omnia novi & veteris Teſtamenti. Sola hoc dicere Eccleſia poteſt. C Non dicit alia congregatio: non dicit Synagoga, nec ſecundum litteram nova tenens, nec ſecundum ſpiritum vetera. Non dicit hæreſis manichæa: Vetera ſervavi tibi, quæ [a] Prophetas non ſuſcipit. Merito dealbata cernitur, quæ utriuſque fulget gratia Teſtamenti.

34. Reſpondit ei Sponſus: *Pone me ut ſignaculum in cor tuum, ut ſigillum in brachium tuum*, (Cant. 8. 6.) quæ nova & vetera ſervaſti mihi. D Signaculum meum es, ad imaginem meam es, & ſimilitudinem. Fulget in te imago juſtitiæ, imago ſapientiæ, imago virtutis. Et quia imago Dei in corde tuo eſt, ſit & in operibus tuis: ſit effigies Evangelii in tuis factis; ut in tuis moribus mea præcepta cuſtodias. Effigies Evangelii erit in te, ſi percutienti maxillam, alteram præbeas, ſi diligas inimicum tuum, ſi crucem tuam tollas, & me E ſequaris. Ideo crucem [b] ego pro vobis portavi; ne tu pro te portare dubitares.

35. Audierunt hoc filiæ Hieruſalem, quod jam dominus Jeſus ſibi Eccleſiam copulabat: & quia conſiderantes magnitudinem Verbi, imparem tantis nuptiis æſtimabant; ne forte tantæ copulæ pondus ſuſtinere non poſſet, excuſant dicentes: *Soror noſtra parva, & ubera non habet*. (Ibid. v. 8.) F Sic enim qui volunt differre nuptias, excuſare conſuerunt; ut prætendant immaturæ ætatis infirmitatem, & adſtruant quod ubera non habeant, quæ nubilis ſignificant tempus ætatis. Hoc ſolet ſymbolum commune omnibus virginibus eſſe nupturis; ut cum ubera cœperint eminere, tunc conjunctioni habiles judicentur.

A 36. Turbatæ igitur quod ſtudio dilectionis urgeat nuptias Sponſus, dicunt: *Quid faciemus ſorori noſtræ in die qua loquetur in ea?* (Ibidem.) vel, ut Symmachus, *qua loquetur ei*; hoc eſt, ſponſalium celebritate ſolet fieri collocutio, & confirmatio nuptiarum. Quid ergo faciemus, dicunt turbatæ, quia urgetur conjunctio ſpiritalis? A tantis nuptiis excuſare non poſſunt; B nemo enim eſt qui copulam vel animæ & Spiritus, vel Chriſti & Eccleſiæ non beatam putet. Sed quia plenitudo Verbi vel Spiritus ſancti vibrat & fulget, & nihil eſt quod illis poſſit æquari; ideo differre deſiderant; ut illa dilatione vel anima, vel Eccleſia poſſit eſſe perfectior.

37. Dicunt ergo: *Si murus eſt, ædificemus ſuper eum receptacula: & ſi janua eſt, ſculpamus ſuper eam tabulas cedrinas*. (Ibidem 9.) C Murus eſt anima ſancti. Habet & Eccleſia muros ſuos, quæ jam perfectior dicit: *Ego civitas munita*. (Eſai. 27. 3.) Hic eſt murus, qui habet duodecim portas apoſtolicas, per quas populo nationum patet ingreſſus in Eccleſiam. Sed murus quamvis ambitum totius urbis includat, tunc tamen eſt munitior, cum receptacula habuerit præparata, in quibus propugnatores urbis tutum ſpeculandi ac tuendi poſſint habere ſubſidium. D Sed quia rationabilis hæc civitas, & omnis ſpes ejus in Dei verbo eſt: non ferrea, ſed argentea ei propugnacula requiruntur, eloquiis cæleſtibus magis quam corporis voluptatibus hoſtiles impetus repulſare conſueta. Eo fulta præſidio, eo ſplendore refulgens habilior Chriſti copulæ judicatur.

38. Et quia janua Chriſtus eſt, qui E ait: *Per me ſi quis introierit, ſalvabitur*; (Joan. 10. 9.) & Eccleſia janua nuncupatur; quia per ipſam patet populis aditus ad ſalutem. Ne hæreticorum corrumpatur tineis aut vermibus, dicunt filiæ Hieruſalem, vel Angeli, vel animæ juſtorum: *Ædificemus ſuper eam tabulas cedrinas*, hoc eſt, fidei ſublimis bonum odorem; eſt enim ſuavis hujus materiæ odor, quam non vermis, non tinea corrumpat. F Ideo hujus materiæ uſus eligitur tectorum faſtigiis elevandis, formandiſque litterarum elementis, quibus ætas puerilis ad ſtudium liberalis eruditionis imbuitur. Eſt ergo materia iſta ſublimis ad gratiam, levis ad onus, ſuavis ad odorem, utilis ad inſtrumentum ſcientiæ, habilis ad miniſterium cognitionis æternæ.

39. Sed

a Per *Prophetas*, totum vetus Teſtamentum hic intellige, quod integrum a Manichæis rejiciebatur. Epiphan. Hæreſ. 66. Auguſtin. de Hæreſ. cap. 46.

b Sic mſſ. magno numero. Nonnulli tamen cum edit. omnibus, *ego pro te* [illegible], *ne tu propter me portare dubitares*. Non male.

39. Sed quemadmodum Sponſam ſuam diligens Chriſtus urgebat ad copulæ ſpiritalis ſolemnitatem: ita & Eccleſia Verbi decore jam capta feſtinabat ad nuptias. Ideoque morarum & dilationis impatiens, quas filiæ Hieruſalem ionectere geſtiebant, dicit: Cant. 8, 10. *Ego murus, & ubera mea turres*, hoc eſt: Nolite dubitare utrum murus ſim (illæ enim dixerant: *Si murus eſt*) ego, inquit, mutus ſum, & non parva ubera habeo, ſed ut turres ubera mea ſunt. Quomodo dicitis, quia non habeo ubera? Seoſus, ut turres, habeo ſapientiæ, in quibus eſt abundantia, Pſ. 121. 7. ſicut ſcriptum eſt: *Et abundantia in turribus tuis*. His uberibus, id eſt, ſenſibus habilem ſe tantis nuptiis æſtimabat: ſed filiæ Hieruſalem adhuc non poterant æſtimare; quia ſenſuum ejus abundaotiam non videbant.

Cant. 8, 10. 40. Et addidit: *Ego eram in oculis ejus tamquam inveniens pacem*, hoc eſt: Deliberatis de meis ſenſibus, cum pacem Dei invenerim, quæ exſuperat omnem mentem, [a] & cuſtodit corda & ſenſus in Chriſto Jeſu. Talis, inquit, eram in oculis Sponſi, qualis quæ habet pacem. Scriptum eſt enim: Qui recte Prov. 12. 20. [b] quærunt pacem, habebunt eam teſtimooium. Feſtioantibus igitur dilecto atque dilecta, celebrata conjunctio ſpiritalis eſt, mutuo expetita conſenſu.

41. Ideoque tamquam nuptiale canens carmen, exſultavit Spiritus in Cant. 8. 10. Propheta, diceos: *Vinea facta eſt Salomoni in Beelamon: dedit vineam ſuam iis qui ſervant*. Clamat ergo Spiritus: Plantata eſt congregatio populorum, & vitis æternæ fundata radice, & ſpiritalia ſub jugum Verbi corde manſueto colla ſubjecit. Plantata autem eſt in multitudioe nationum; hoc eoim eſſe intelligeodum *Beelamon* Symmachus, Aquila, [c] aliæque translationes græco ſermone docuerunt. Repudiata eſt vetus copula, quæ fructum adferre non poterat: data eſt vinea novis fidelibuſque cultoribus, qui non ſolum facere fructum poſſent, ſed etiam cuſtodire. Una igitur ovis erravit: ſed revocata, totius ſpatia orbis implevit. Uoam ovem error abduxerat: ſed multitudinem populorum Domini gratia congregavit. Erravit homo: ſed Eccleſia jam murus eſt, & murus validus. Erravit Adam: murus eſt David, qui mandata Dei oblitus nun eſt.

42. Cuſtodita igitur & vallata hæc vinea munimine ſpiritali, mille fructus dat Chriſto, ducentos autem fructus cuſtodibus. Ideoque ait Eccleſia: Ibidem 12. *Vitis mea in conſpectu meo, mille Salomoni, & ducenti ſervantibus fructum*. Perfectio & plenitudo Chriſti eſt portio ſervulorum. Gen. 43. 34. Habes hoc myſterium in Geneſi, ubi quioque partes Benjamin fratri juniori tribuit Joſeph, ſingulas reliquis fratribus. Domino igitur quioque ſenſuum portio & prærogativa defertur, quam illi utique tribuit ipſe quem diligit: ſicut dilexit & Paulum, cui dedit ad Act. 22. 21. evocandas geotes ſapieotiæ principatum.

43. His igitur fructibus delectata Eccleſia dicit ad Chriſtum: Cant. 8, 13. *Qui ſedes in hortis, amici intendentes ſunt voci tuæ: vocem tuam inſinua mihi*. Delectabatur enim quod in hortis Chriſtus ſedebat: & in hortis poſiti amici intendebant voci ejus. Sed quia amici illi de cæleſtibus erant Archangeli, vel Dominationes, & Throni (homines enim expulſi de paradiſo fuerant propter inobedientiam cæleſtium maodatorum, atque ideo adhuc Eccleſia vocem ejus non poterat, quam cupiebat, audire) ideo ait: *Vocem tuam inſinua mihi*. Unde & nos ſi volumus eum in nobis ſedere, ſimus horti clauſi atque muniti, feramus virtutum flores, gratiæ ſuavitatem; ut diſputantem cum Angelis dominum Jeſum audire poſſimus.

44. Sed quia futurum erat, ut cum ad pleoitudinem Eccleſia perveniſſet, perſecutiooibus variis tentaretur; ideo cum Verbi gratia delectaretur, ſubito cernit inſidias perſecutorum: & quæ plus Sponſo quam ſibi timeret, aut quia a perſecutoribus Chriſtus magis appetitur in nobis, ideo ait: Ibidem 14. *Fuge, frater meus, & ſimilis eſto tu capreolæ, aut hinnulo cervorum ſuper montes aromatum*. Propter infirmos fugit, qui tentamenta graviora ferre noo poſſent. Matt. 10. 23. Ideo ſcriptum eſt ut de civitatibus ad civitates fugiamus: & ſi nos in hac civitate fuerint perſecuti, fugiamus in aliam. Propter infirmos igitur, ut diximus, fugiat perſequeotes: [d] aut fugiat ab infirmis, & tranſeat ad montes aromatum, qui pro martyrio od-

a MSſ. non pauci, *& cuſtodit corpora & ſenſus*.

b Rom. edit. *quærunt pacem, gaudebunt*. Ubi ad marginem adnotavit Prov. 12. 20. qui locus eo modo in Hebr. & omnibus verſionibus conſtanter legitur. Attamen à cunctis mſſ. ac vet. edit. hic recedere nobis religio eſt.

c Omnes pene ſcripti cod. *aliæque traditiones*.

d Ita pleriquæ mſſ. Alii tamen aliquot, & edit. omnes, *aut fugiat ab infirmis*, ut nempe infirmi per antitheſin montibus opponatur: ſed melius opponuntur infirmi martyribus.

orem poſſint beatæ reſurrectionis adferre. Montes aromatum ſancti ſunt. Pſ. 86. 1. Ad eos confugit Chriſtus, quia *Fundamenta ejus in montibus ſanctis*. Ad eos igitur confugit, qui ſunt ejus ſtabilia fundamenta. In nobis fugit, in illis fida ſtatione conſiſtit. Mons igitur aromatum Paulus eſt, qui poteſt di- 2.Cor.2.15. cere: *Bonus* enim *odor Chriſti ſumus Deo*. Mons aromatum David, cujus orationis odor adſcendebat ad Dominum; A & ideo dicebat: *Dirigatur oratio mea*, Pſ. 140. 2. *ſicut incenſum in conſpectu tuo*.

45. Symmachus tamen & Aquila interpretati ſunt, quod Chriſtus dicat ad Eccleſiam: *Quæ ſedes in hortis*, hoc eſt, jam in hortis ſedes, ſuperno digna paradiſo; & ideo *Vocem tuam inſinua mihi*, cui amici intendunt. Ego quoque eam audire deſidero. Cœpit B in hortis eſſe Eccleſia, poſtquam [a] in hortis paſſus eſt Chriſtus. a

a Rom. edit. ſola, *in hortis captus eſt Chriſtus*. Sed præterquam quod poteſt id de Chriſti agonia intelligi, etiam extra pomeria urbium, ubi erat mons calvariæ ſitus, conſeri horti conſuerunt.

IN

IN EXPOSITIONEM EVANGELII
SECUNDUM LUCAM
ADMONITIO.

HOC *opus ſermonibus quibus Evangelium Lucæ Ambroſius populo enodavit, conſtare extra controverſiam eſt. Illud enim non modo ex orationis forma, citatiſque* [a] *Scripturæ in Eccleſia priuſquam vir ſanctus aggrederetur ad dicendum, recitatæ locis intelligitur: ſed multo magis ex eo declaratur, quod illum diebus* [b] *dominicis aliiſque* [c] *celebrioribus, verba feciſſe deprehendimus. Immo vero non difficulter animadvertimus Evangelicum textum quem exponere ille cogitabat, publice recitatum fuiſſe: quandoquidem complures ejuſdem Evangelii locos, textu* [d] *non citato, ita explicat; ut quæ* [e] *tractabantur, niſi materia orationis prælecta fuiſſet, ab auditoribus capi minime potuiſſent. Quod incommodum ne lector quoque pateretur, curarunt editores Romani, ut Evangelicus omnis contextus, & is etiam in quem Ambroſius nihil dixerat, exhiberetur. Verum cum id præſtare illi nequiverint, quin non ſolum ſæpe Ambroſianam orationem interſcinderent, ſed & illic haud pauca partim inverterent, partim adjicerent, ſatius viſum eſt ubi verſus qui exponitur, deſideratur in manuſcriptis illum in margine editionis indicare.*

a Lib. 7. in cap. 10. & 14. & alibi. b Lib. 8. in cap. 19. c Lib. 4. in cap. 5. &c. d Lib. 2. in cap. 3. e Lib. 5. in c. 7. l. 7. in c. 9. & alibi ſæpius.

Quamvis ſolum Evangelium Lucæ enarrandum ſibi propoſuiſſet Ambroſius, ſubinde tamen aliorum etiam locos [f] *exponit: quoties videlicet ii vel aliquid habere* [g] *videntur peculiaris difficultatis, vel a beato Luca fuere prætermiſſi; cum alioquin eorum cognitionem populo utilitati futuram cenſet. Deſudat potiſſimum in conciliandis quæ apud Evangeliſtas apparent* [h] *contraria, & ſicubi durior litteræ nodus inciderit, ad ſpiritualem confugit interpretationem,* [i] *in qua mirifice illos convenire demonſtrat. Multus eſt in enarrando ſenſu naturali atque hiſtorico; frequenter tamen orationem convertit ad myſticum: ſed inde ſæpe ſæpius præclara, quibus paſſim commentationem ſuam illuſtrat, morum præcepta ducit. Præcipuas quoque temporis ſui hæreſes, quibus Chriſti divinitas impetebatur, oppugnat, hoc eſt, Manichæos, Photinianos, Arrianos, & hos præ ceteris, utpote Catholicorum ea tempeſtate hoſtes infenſiſſimos; unde haud injuria liceat affirmare, hanc ei potiſſimam fuiſſe cauſam, cur Evangelium Lucæ interpretari apud ſe ſtatueret.*

f Lib. 5. in cap. 7. lib. 6 in cap. 9. g Lib. 2. in cap. 2. & 3. h Lib. 3. init. lib. 5. init. 5. & 6. lib. 7. in c. 7 & alibi ſæpius. i Lib. 5. in cap. 7. l. 10. in cap. 23.

Hos omnes ſermones redegit in unum opus, illudque inſcriptum voluit titulo expoſitionis Evangelii ſecundum Lucam: quomodo ipſum ſemel atque iterum ab Auguſtino [k] *citatum reperias, cui non pauci quoque mſſ. hac in re favent. At vero falſus eſt Sixtus Sen. cum eamdem hanc commentationem ab auctore ſuo in libros non fuiſſe diſtinctam adſeris hoc argumento, quod* [l] Auguſtinus nuſquam libri alicujus numerum citat. *Non legerat profecto primum ejuſdem Patris librum* de Gratia Chriſti; *in ejus enim cap.* XLIV. *&* XLV. *plerique operis, de quo agimus, libri numero indicato ad decimum uſque memorantur.* Gravius *adhuc peccat Poſſevinus* [m], *qui Sixti judicium contra Auguſtini auctoritatem ſecutus, memoratam partitionem negat. Quippe dubium non eſt, quin exemplaribus, quæ idem Auguſtinus lectitavit, multum fidei ſit habendum, non ſolum propter temporum vicinitatem, ſed multo magis propter illius Doctoris artiſſimam cum Ambroſio conjunctionem. Fatemur quidem ab illo librum ſextum loco ſeptimi ſemel nominari: ſed niſi poſtremis operum Auguſtini ſcriptoribus hunc lapſum tribuendum putes, forte dicendum fuerit in hoc erratum eſſe ab iis qui Ambroſii expoſitionem deſcripſere, ut ibi ſeptimi libri initium ponerent, quo ſexti limites extendi oportebat.*

k Lib. 1. de Grat. Chriſ. cap. 44. Lib. 2. de Peccat. orig. c. 41. lib. 1. contr. Julian. cap. 3. col. 2. c. 5. l Biblioth. lib. 4. m In Apparat.

Scriptos anno CCCLXXVI. *hos libros auctor eſt Baronius* [n], *unico nimirum perſuaſus loco, ubi Vir ſanctus Alanorum* [o], *aliorumque barbarorum bella, neque non famem quamdam ac peſtem in animalia omnia ſævientem memorat. Sed magnus Cardinalis ſecum ipſo non ſatis conſentit, cum tradit Apologiam David non niſi poſt annum*

n Ad ann. 376. o Lib. 10. in cap. 21.

CCCLXXXIII lucubratam eſſe ; conſtat ſiquidem eam [a] citari in hac ipſa expoſitione, ac proinde hanc dici debere illa poſteriorem. Quapropter ut aliquid firmius ſtatuatur, obſervandum eſt ſanctum Ambroſium antequam in Evangelium Lucæ ſcriberet, multos libros, quorum ibidem mentionem facit, in lucem emiſiſſe, v.g. De viduis [b] poſt an. CCCLXXVII, De Fide [c] poſt CCCLXXIX, De Spiritu Sancto [d] an. LXXXI, denique Apologiam David [e] poſt CCCLXXXIII compoſitam. Quin etiam nec ſuum in Iſaiæ prophetiam [f] commentarium ſilet. Quæ cum ita ſint, ſi Baronius tot libros huic expoſitioni præmiſſos expendiſſet, haud ægre animadvertiſſet, tot opera ab eo, qui ad Epiſcopatum a præfectura anno tantum CCCLXXIV traductus fuerat, intra duos annos elucubrari non potuiſſe. Sed quæ Sanctus noſter de Juſtinæ in ſe perſecutione ſcribit [g], ea tantam cum illis quæ in ſcriptione De Baſil. non trad. leguntur, præferunt affinitatem; ut inde conſtet commentationem de qua loquimur, non niſi elapſis difficillimis illis temporibus, id eſt, non ante annum CCCLXXXVI abſolutam eſſe; quandoquidem alibi [h] pacem, quam deinceps conſecuta eſt Eccleſia, memorari obſcurum non eſt. Porro quod ad Baronii argumentum, ei non abſurde quivis reſpondeat, de incurſionibus barbarorum iſtorum, aliiſque calamitatibus tamquam de rebus præteritis locutum Ambroſium.

Multum temporis dum is expoſitioni huic operam daret, exactum eſt. Enim vero cum ſub finem libri quarti ſignificet Epiphania feſta [i] paucis ante diebus celebrata eſſe, ſuperiores libros per aliquot anni proxime elapſi menſes ad populum pronuntiatos fuiſſe oportebat : cum autem ex libro octavo [k] ſermonem habuerit anniverſariis conſecrationis ſuæ encæniis, quæ in Eccleſia tum Græca tum Latina [l] numquam niſi VII. Idus Dec. renuntiantur; hanc materiam ferme per biennium tractatam eſſe manifeſtum eſt. Nihil tamen hic admiramur, cum ex Auguſtino [m] cognoverimus, Ambroſium Dominicis tantum diebus verba facere conſueviſſe : nec illud etiam ignoremus ipſum ab argumento ſuo quandoque avocatum eſſe propter majores ſolemnitates, quemadmodum uſu veniebat in ſacro Paſcha, quo tempore ipſe per ſe Catechumenos inſtituebat. Sed fortaſſis etiam contigerit, ut intermiſſum opus propter Juſtinæ perſecutionem, reddita demum tranquillitate perfecerit.

In prioribus libris nonnulla mutuatus eſt ab Origene [n]. Utrum autem illum quoque in ſequentibus ſubinde imitari perrexerit, cum non omnia doctiſſimi illius Patris opera ad nos pervenerint, definiri certo non poteſt. Verum ex Ambroſii oratione ſatis intelligas ipſum nemini homini privatim adhærentem variorum auctorum [o] opiniones, prout in rem ſuam eſſe videbantur, proponere, nec non multa Eccleſiæ ſuæ, illiſque temporibus congruentia dicere, quæ cum Origenis doctrina minime cohærebant. Ceterum ſi quid ex illius ſcriptis aliorum Patrum ad inſtar hauſit, non dubitarunt etiam poſteriores ex hac pulcherrima commentatione plurima decerpere. In primis falcem immiſit in hanc ſegetem S. Maximus ; adeo ut ejus nomine quædam ex hoc Ambroſiano tractatu ſumta Lanfrancus [p] XI. ſæculo citaverit.

Porro, ſi Rufino credimus [q], erat hoc ipſum opus unum e duobus illis commentariis, e quibus alter, ut ex Paulæ atque Euſtochii judicio refert Hieronymus [r], & ſenſibus hebes eſſet, & verbis : alter in verbis luderet, in ſententiis dormitaret. Sed etſi conſtaret ea de re, varie admodum de lucubrationibus ſancti Ambroſii locutum Hieronymum, & a ſummis interdum laudibus ad contemtum haud ſatis æquum deſcendiſſe, in confeſſo eſt. Hujus varietatis alibi rationem [s] aperuimus. Interim expoſitionis Ambroſianæ utilitas & excellentia abunde vindicatur, tum quod toties ab Auguſtino [t], Caſſiodoro [u], atque aliis non ſine laude memorata eſt, tum quod ejuſdem auctoritate Synodum Hiſpal. ſecundam anno DCXIX & Sextam [x] generalem DCLXXX habitam, uſas comperimus. Sed nec Hieronymus ipſe uſque adeo pro contemnendis nugis habuit hanc expoſitionem, ut non ad illam lectores ſuos [y] aliquando remiſerit.

- a Lib. 3. in cap. 3.
- b Lib. 2. inc. 2. lib. 4. in cap. 4.
- c Lib. 3. in cap. 3.
- d Lib. 6. in cap. 6.
- e Lib. 2. in cap. 2. & alibi.
- f Lib. 3. in cap. 3.
- g Lib. 7. in cap. 9.
- h Lib. 9. in cap. 21.
- i Lib. 4. in cap. 5.
- k In cap. 18.
- l Baron. in Martyrol. &c.
- m Confeſſ. lib. 6. cap. 3.
- n Homil. in Luc.
- o Lib. 7. in cap. 14. 16. & alibi ſæpius.
- p Libel. de celanda confeſſ.
- q Lib. 2. Invect.
- r Epiſt. ad Paul. & Euſtoch.
- s Præfat.
- t Loc. cit.
- u Lib. de Inſtit. div. litt. cap. 7.
- x Act. 10.
- y Epiſt. 151. quæſt. 6.

SANCTI

SANCTI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI EXPOSITIO EVANGELII SECUNDUM LUCAM *LIBRIS X. COMPREHENSA.*

PROLOGUS.

1. SCRIPTURI in Evangelii
Librum, quem Lucas ſan-
ctus pleniore quodam modo
rerum Dominicarum diſtin-
ctione digeſſit, ſtylum ipſum
prius exponendum putamus; eſt enim
hiſtoricus. Nam licet ſcriptura divina
mundanæ evacuet ſapientiæ diſcipli-
nam, quod majore fucata verborum
ambitu quam rerum ratione ſubnixa
ſit: tamen ſi quis in ſcripturis divinis
etiam illa quæ miranda illi putant,
quærit, inveniet.

2. Tria ſunt enim quæ philoſophi
mundi iſtius præcellentiſſima putave-
* runt, * triplicem ſcilicet eſſe ſapien-
tiam, quod aut naturalis ſit, aut
moralis, aut rationabilis. Hæc tria
jam & in veteri Teſtamento potuimus
advertere. Quid enim aliud ſignificant
tres illi putei, quorum unus eſt Viſio-
nis, alius Abundantiæ, tertius Jura-
menti: niſi triplicem iſtam in Patriar-
chis fuiſſe virtutem? Rationabilis pu-
teus Viſionis; eo quod ratio viſum
A mentis acuat, & animi purget obtu-
tum. Ethicus puteus Abundantiæ; eo
quod cedentibus allophylis, quorum
ſpecie vitia corporis figurantur, vivæ
Iſaac liquorem mentis invenit. Purum
enim profluunt boni mores, & boni-
tas ipſa popularis abundat aliis, ſibi
reſtrictior. Tertius puteus Juramenti,
hoc eſt, ſapientiæ naturalis, quæ ea
quæ ſupra naturam, vel naturæ ſunt,
B comprehendat. Quod enim affirmatur,
& quaſi Deo teſte juratur, etiam di-
vina complectitur; cum Dominus na-
turæ, fidei teſtis adhibetur. Quid et-
iam tres libri Salomonis, unus de
Proverbiis, alius Eccleſiaſtes, tertius de
Canticis canticorum; niſi trinæ hujus
oſtendunt nobis ſapientiæ ſanctum Sa-
lomonem fuiſſe ſolertem? Qui [a] de a
C rationabilibus, & ethicis in Proverbiis
ſcripſit, de naturalibus in Eccleſiaſte;
quia *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, Eccle. 1. 2.
quæ in hoc mundo ſunt conſtituta,
Vanitati enim creatura ſubjecta eſt: de mo- Rom. 8. 20.
ralibus autem, & rationabilibus in
Can-

* Hanc Philoſophiæ diviſionem vulgo Platoni adtribuunt: qua de re ita ſanctus Auguſtinus lib. 8. de Civit. Dei, cap. 4. *Plato . . . philoſophiam perfeciſſe laudatur, quam in tres partes diſtribuit: unam moralem quæ maxime in actione verſatur: alteram naturalem, quæ contemplationi deputata eſt: tertiam rationalem, qua verum diſterminatur a falſo.* Idem tradunt Cicero lib. 1. Acad. quæſt. Laert. in Vita Platonis. Euſeb. de Præpar. Evang. lib. 11. cap. 2. Plutarchus & alii. Sunt tamen qui Philoſophiam in duo tantum membra diſtribuant, naturalem ac moralem, quod non abhorret ab Auguſtini ſententia, ubi loco citato ſubjungit rationalem philoſophiæ partem utrique, id eſt, actioni & contemplationi neceſſariam.

a Mſſ. Carn. & Taur. *de moralibus, id eſt, ethicis*. Sed præterquam quod hic non obſcurum, ſed clarum explicaretur per obſcurius, & duo hi cod. recentiores ſunt, quam ut aliorum & edit. conſenſui præferantur: communis lectio etiam confirmari poteſt his verbis e Prol. expoſ. in Pſal. 118. n. 3. *Et in Proverbiis myſtica pleraque reperias*. Et infra ubi omnes edit. cum majori parte mſſ. *ac moralibus autem & rationalibus*, ſive ut habent plerique mſſ. *& rationabilibus*: Cod. Corb. & alii ſeptem pro, *moralibus*, legunt, *mirabilibus*. Verum etſi videatur huic mſſ. favere, quod legimus in fine periodi, *admiranda myſteria revelantur*: tamen receptam lectionem defendit illud ex eodem loco memoratæ expoſ. *Hocque in Canticis lucet tam myſticum, quam morale*.

Canticis canticorum; eo quod eum animæ noſtræ amor Verbi cæleſtis infunditur, & rationabili mens ſancta quadam ſocietate connectitur; admiranda myſteria revelantur.

3. Evangeliſtis quoque quam putas defuiſſe ſapientiam; quorum alii cum variis generibus ſint referti, ſinguli tamen diverſo genere præſtant? Eſt enim vere ſapientia naturalis in libro Evangeliſtæ Johannis. Nemo enim, audeo dicere, tanta ſublimitate ſapientiæ majeſtatem Dei vidit, & nobis proprio ſermone reſeravit. Tranſcendit nubes, tranſcendit Virtutes cælorum, tranſcendit Angelos, & Verbum in principio reperit, & Verbum apud Deum vidit. Quis autem moralius ſecundum hominem ſingula perſecutus, quam ſanctus Matthæus, qui edidit nobis præcepta vivendi? Quid rationabilius
a illo [a] admirabili copulato, quam quod ſanctus Marcus in principio ſtatim lo-
Marc. 1. 2. & 3. candum putavit? *Ecce*, inquit, *mitto Angelum meum*: &, *Vox clamantis in deſerto*; ut & admirationem moveret, & doceret hominem humilitate atque abſtinentia & fide placere debere, ſicut ille ſanctus Johannes Baptiſta his ad immortalitatem gradibus adſcendit, veſtimento, cibo, nuntio?

4. At vero ſanctus Lucas velut quemdam hiſtoricum ordinem tenuit, & plura nobis geſtorum Domini miracula revelavit; ita tamen ut omnis ſapientiæ virtutes Evangelii iſtius complecteretur hiſtoria. Quid enim præcellentius ad ſapientiam naturalem,
Luc. 1. 35. quam quod Spiritum ſanctum creatorem etiam Dominicæ incarnationis ex-
b ſtitiſſe reſeravit? [b] Docet ergo naturalia, ſi creat ſpiritus. Unde & David
Pſ. 103. 30. docens ſapientiam naturalem: *Emitte*, inquit, *Spiritum tuum & creabuntur*. Docet moralia in eodem libro, cum
Luc. 6. 27. & 29. me in illis beatitudinibus docet mores: quemadmodum amare inimicum debeam: quemadmodum non referire, & non repercutere verberantem: quemadmodum benefacere, mutuum dare cum deſperatione recuperationis, aut remunerationis & mercedis. Merces enim facilius ſequitur non exſpectantem. Docuit etiam rationabilia, cum
Luc. 16. 10. lego, quoniam *Qui fidelis eſt in minimo,*

A *etiam in majore fidelis eſt*. Quid adhuc de naturalibus dicam, quod docuit virtutes cælorum moveri, Dominum ſolum Luc. 21. 26.
eſſe unigenitum Dei Filium, in cujus paſſione tenebræ per diem factæ ſunt, Luc. 23. 44.
terra obſcurata eſt, ſol refugit?

5. Ergo omnem quem mundana ſibi prudentia falſo vindicat principatum, ſapientia vere poſſidet ſpiritalis: præſertim cum, audacius ut aliquid uſur-
B pemus, ipſa fides noſtra, ipſum myſterium Trinitatis ſine hac triplici ſapientia eſſe non poſſit; niſi credamus & illum naturaliter Patrem, qui nobis genuit Redemtorem: & illum ethicum Filium, qui Patri uſque ad mortem ſecundum hominem obediens, nos redemit: & illum rationabilem Spiritum, qui rationem colendæ divinitatis, & vitæ regendæ, humanis pectoribus in-
C fudit. Nec quiſquam putet nos poteſtatis aut virtutis feciſſe diſtantiam, cum hæc calumnia etiam Paulum poſſit inceſſere. Neque enim diſtantiam fecit ille, cum dixit, *Diviſiones gratiarum ſunt, idem autem Spiritus: & diviſiones miniſteriorum ſunt, idem autem Dominus: & diviſiones operationum ſunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus*. 1. Cor. 12. 4. 5. & 6.
Operatur enim omnia, & in omnibus
D Filius, ſicut habes alibi, quia *Omnia & in omnibus Chriſtus*. Operatur & Spiritus ſanctus, quia *Omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens ſingulis prout vult*. Nulla ergo operationum diſtantia, nulla diſcretio eſt, ubi vel in Patre, vel in Filio, vel in Spiritu ſancto, nulli ſecunda plenitudo virtutis eſt. Coloſſ. 3. 11. 1. Cor. 12. 11.

6. Hæc igitur cum legimus, diligenter conſideremus, ut in ipſis locis no-
E bis poſſint melius elucere. *Qui enim quærit, invenit: & qui pulſat, aperietur ei*. Matth. 7. 8.
Aperit ſibi diligentia januam veritatis, & ideo præceptis cæleſtibus pareamus. Neque enim otioſe dictum eſt homini, quod nulli aliorum animantium: *In ſudore vultus tui manducabis panem tuum*. Gen. 3. 19. Gen. 1. 29.
His enim animalibus quæ natura irrationabilia ſunt, juſſu Dei terra pabulum miniſtrare præcepta eſt: ſoli autem
F homini, ut rationabile quod accepit, exerceat, vitæ curſus in labore præſcribitur. Qui enim non eſt contentus animalium pabulo ceterorum, cui non ſatis eſt lignum fructiferum in commune

a Omnes edit. ac mſſ. aliquot, *admirabili copulatu*. Plures & potiores, *copulato*. Et certe nihil vetat, quin ut dicitur *altus*, & *altum*; ita etiam dicatur *copulatus* & *copulatum*. Rurſus edit. Rom. *quem ſanctus Marcus*: at edit. vet. & mſſ. *quam quod ſanctus Marcus*. Quæ verba non incommodum ſenſum efficiunt, modo interpreteris rationabilem quidem eſſe illum copulatum, ſed adhuc rationabilius id eſſe, quod illum ſtatim initio duxerit collocandum.

b Edit. Rom. hæc rejecerat poſt verba, *Et creabuntur*, contra vet. edit. & mſſ. omnium fidem. Sed nec ad hoc ulla cogebat neceſſitas, cum ſit ſuperioris ſententiæ, *quam quod Spiritum ſanctum creatorem* &c. concluſio, cujus ſequens illa: *Unde & David* &c. confirmatio eſt. Ceterum tres mſſ. ſed ævi recentioris pro, *ſi creat Spiritus*, habent, *ſecreta Spiritus*.

mune omnibus ad eſcam datum : ſed delicias ſibi variarum exquitit epularum, delicias ſibi tranſmarinis arceſſit e terris, delicias verrit e fluctibus, recuſare non debet, qui labore victum requirit, brevem ſi laborem pro vita ſubeat æterna. Itaque ſi quis in hæc ſacratarum diſputationum certamina veniens, exuat ſe vitæ hujus expoſita ad errorem ſollicitudine, & nudus malitiæ, athleta pietatis oleo ſpiritali velut quædam animæ membra perfuſus, ſuſcipiat certamina veritatis, haud dubie perpetua promerebitur ſacratarum præmia coronarum. BONORUM enim laborum nobilis fructus eſt: & quanto plura certamina, tanto præcellentior corona virtutum.

7. Sed ad propoſitum revertamur. Hiſtorico enim ſtylo diximus hunc Evangelii librum eſſe digeſtum. Denique deſcribendis magis rebus, quam exprimendis præceptis, ſtudium uberius comparatione aliorum videmus impenſum. Et ipſe Evangeliſta hiſtorico more a narratione ſumſit exordium. *Fuit*, inquit, *in diebus Herodis regis Judææ ſacerdos quidam nomine Zacharias*, (Luc. 1. 5.) eamque hiſtoriam plena digeſtione perſeqoitur. Unde etiam ii qui quatuor animalium formas quæ in Apocalypſi revelantur (Apoc. 4. 7.), quatuor Evangelii libros intelligendos arbitrati ſunt, hunc librum volunt vituli ſpecie figurari; vitulus enim ſacerdotalis eſt victima. Et bene congruit vitulo hic Evangelii liber, quia a ſacerdotibus inchoavit, & conſummavit in vitulo, qui omnium peccata ſuſcipiens, pro totius mundi vita eſt immolatus; ſacerdotalis enim eſt ille vitulus. Idem quippe & vitulus & ſacerdos : ſacerdos, quia propitiator eſt noſter; advocatum enim ipſum habemus apud Patrem : vitulus, quia ſuo ſanguine nos diluit, & redemit. Et bene accidit, ut quoniam Evangelii librum ſecundum Matthæum diximus eſſe moralem, opinio hujuſcemodi non prætermitteretur; mores enim proprie dicuntur humani.

8. Plerique tamen putant ipſum Dominum noſtrum in quatuor Evangelii libris, quatuor formis animalium figurari, quod idem homo, idem leo, idem vitulus, idem aquila eſſe comprobatur. Homo, quia natus ex Maria eſt : leo, quia fortis eſt : vitulus, quia hoſtia eſt: aquila, quia reſurrectio eſt. Atque ita in libris ſingulis forma animalium figuratur, ut uniuſcujuſque libri ſeries propoſitorum videatur animalium aut naturæ, ant virtuti, aut gratiæ, aut miraculo convenire. Quæ licet omnia in omnibus ſint; tamen plenitudo quædam in ſingulis virtutum eſt ſingularum. Ortum hominis (Matth.) alius deſcripſit uberius, mores quoque hominis præceptis uberioribus erudivit. (Marcus.) Alius a potentiæ cœpit expreſſione divinæ, quod ex Rege Rex, fortis ex forti, verus ex vero, vivida mortem virtute contemſerit. Tertius ſacri- (Lucas.) ficium ſacerdotale præmiſit & ipſam vituli immolationem ſtylo quodam pleniore diſſudit. Quartus copioſius ceteris divinæ miracula reſurrectionis expreſſit. Unus igitur omnia, & unus (Coloſſ. 3. 11.) in omnibus, ſicut lectum eſt : non diſſimilis in ſingulis, ſed verus in cunctis. Sed jam ipſum ſermonem adoriamur Evangelii.

L I B E R
P R I M U S.

Cap. 1. v. 1. **Q**Uoniam, inquit, *multi conati ſunt ordinare narrationem rerum.*

1. Pleraque noſtrorum, quemadmodum veterum Judæorum, paribus & generibus formantur & cauſis: atque exemplorum ſimilium pari uſu, exituque conveninnt: principioque rerum & fine concordant. Nam ſicut multi in illo populo divino infuſi Spiritu prophetarunt: alii autem prophetare ſe pollicebantur, & profeſſionem deſtituebant mendacio (erant enim pſeudo-
Hier. 18. 1. prophetæ potius quam prophetæ, ſicut Ananias filius Azor) erat autem * populi gratia diſcernere ſpiritus, ut cognoſceret quos referre deberet in numerum prophetarum; quos autem quaſi bonus nummularius improbaret, in quibus materia magis corrupta ſorderet, quam veri ſplendor luminis reſultaret: ſic & nunc in novo Teſtamento multi Evangelia ſcribere conati ſunt, quæ boni nummularii non probarunt. Unum autem tantummodo in quatuor libros digeſtum ex omnibus arbitrati ſunt eligendum.

2. Et aliud quidem fertur Evangelium, [a] quod duodecim ſcripſiſſe dicuntur. Auſus eſt etiam Baſilides Evangelium ſcribere, quod dicitur ſecun-
A dum Baſilidem. Fertur etiam aliud Evangelium, quod ſcribitur ſecundum Thomam. Novi aliud ſcriptum ſecundum Mathiam. Legimus aliqua, ne legantur: legimus, ne ignoremus: legimus non ut teneamus, ſed ut repudiemus; & ut ſciamus qualia ſint in quibus magnifici iſti cor exaltant ſuum. Diſt. 37. cap. Legimus aliqua.
Sed Eccleſia, eum quatuor Evangelii libros habeat, per univerſum mundum
B Evangeliſtis redundat: hæreſes, cum multa habeant, unum non habent: *Multi enim conati*, ſed Dei gratia deſtituti ſunt. Plerique etiam ex quatuor Evangelii libris in unum * ea quæ venenatis putaverunt adſertionibus convenientia, referſerunt. Ita Eccleſia quæ unum Evangelium habet, unum Deum docet: illi autem qui alium
C Deum veteris Teſtamenti, alium novi adſerunt, ex multis Evangeliis non unum Deum, ſed plures fecerunt.

3. *Quoniam multi*, inquit, *conati ſunt.* Conati utique illi ſunt, qui implere nequiverunt. Ergo multos cœpiſſe, nec impleviſſe, etiam ſanctus Lucas teſtimonio locupletiore teſtatur, dicens plurimos eſſe conatos. Qui enim conatus eſt ordinare, ſuo labore conatus
D eſt, nec implevit. Sine conatu ſunt enim donationes & gratia Dei, quæ ubi ſe infuderit, rigare conſuevit; ut non

* Cave credas hanc Ambroſii mentem fuiſſe, ut ſingulis e populo Judæorum eam gratiam adtribuerit; cum ejus partem multo maximam toties a pſeudoprophetis deceptam tradant ſacri codices: at credibilius eſt ipſum hanc prærogativam ei ſacerdotum collegio, quod *ſanedrim* vocabant, adſcripſiſſe; cum ad eorum judicium in gravibus controverſiis recurrere populus jubeatur Deut. 17. 9. & ſeq. Forſan etiam hoc tantum ſignificatum voluit, benignitate divina fuiſſe proviſum, ne unquam univerſus populus a falſis prophetis perverteretur, ut Reg. 3. 19. tempore Achab factum legimus.

a Rom. edit. *quod duodecim apoſtoli*: quo etiam vocabulo adulterinum hoc Evangelium ab Hieronymo nominatur Proœmio in Matth. ſed vox, *apoſtoli*, ſubpreſſa in vet. edit. ac mſſ. ſatis a lectore intelligitur. Infra vero ubi omnes edit. & plures mſſ. *ſecundum Baſilidem*: mſſ. quinque melioris notæ legunt, *ſecundum proprium nomen*. De hoc Baſilidis Evangelio loquitur Hieronymus citato loco, & in Iſai. cap. 64. ubi alia nonnulla hujuſmodi apocrypha Evangelia recenſet. Evangeliorum quoque Thomæ ac Mathiæ idem Hieronymus memorato Proœm. in Matth. mentionem facit, ſicut & Evangelii ſecundum Bartholomæum. Denique hæretici eo uſque amplificarunt numerum pſeudo-evangeliorum, ut ſuum etiam Judæ proditori adſcriberetur, quemadmodum ab Epiphanio hæreſi 38. ac Theodoreto lib. 1. *hæret. fabul.* diſcere eſt. Origenes Hom. 1. in Luc. Athanaſius in Synopſi, & alii nonnulla ex his inſanorum evangeliſtarum commentis memorant, quæ omnia confixit decreto ſuo Gelaſius, & Innocentius I. epiſt. 3. ad Exuper. Notandum porro quod hic dicitur, *Legimus aliqua, ne legantur*; innuit enim his verbis S. Doctor bonorum epiſcoporum munus eſſe, ut pravos libros ipſi pervolventes detecto eorum veneno illos refellant, & plebi ſuæ hac peſtifera lectione interdicant.

* Ea temeritate corrumpendi ſacras paginas Marcionem in Evangelio B. Lucæ uſum teſtantur Tertul. in libris adverſus eumdem hæreticum, & Epiphan. hær. 4. De manichæorum autem in conſpurcandis libris divinis audacia hæc aperte Ambroſius noſter non ſecus ac Leo papa ſerm. 4. de epiph. conqueruntur. Ad extremum Gelaſius citato decreto Evangelia Luciani atque Heſicii apocrypha declarat. Ceterum hoc loco liceat obiter admonere hoc decretum de libris apochryphis, quod recentiores quidam Hormiſdæ pontifici adtribuunt, a nobis ſub conſueto Gelaſii titulo allegari, quia illud in mſſ. ante mille annos exaratis eadem inſcriptione prænotatum reperiatur. Vide Mabill. noſtrum in *Defenſ. de Cauſa Gelaſ.* §. 1. num. 9.

non egeat, ſed redundet ſcriptoris in-
genium. Non conatus eſt Matthæus,
non conatus eſt Marcus, non conatus
eſt Johannes, non conatus eſt Lucas:
ſed divino Spiritu ubertatem dictorum
rerumque omnium miniſtrante, ſine
ullo molimine cœpta complerunt. Et
ideo dicit:

*Quoniam multi conati ſunt ordinare nar-
rationem rerum, quæ in nobis completa ſunt,*
* vel * *quæ in nobis redundant.*

4. Quod enim redundat, nulli defi-
cit: & de completo nemo dubitat,
cum fidem effectus adſtruat, exitus
prodat. Itaque Evangelium completum
eſt, & redundat omnibus per univer-
ſum orbem fidelibus, & mentes o-
mnium rigat, animumque confirmat.
Ergo fundatus in petra, & qui omnem
fidei ſumſerit plenitudinem, firmamen-
tumque conſtantiæ, recte dicit: *Quæ in
nobis completa ſunt*; quoniam non ſignis
& prodigiis, ſed verbo vera & falſa
diſcriminant, qui ſalutaria Domini ge-
ſta deſcribunt, vel qui animum mira-
bilibus ejus intendunt. Quid enim tam
rationabile, quam ut credas, cum le-
gis ea geſta quæ ſupra hominem ſunt,
potioris eſſe naturæ? At vero cum le-
gis ea quæ ſunt mortalia, ſuſcepti cre-
das eſſe corporis paſſiones? Ita verbo
atque ratione, non ſignis fides noſtra
fundatur.

℣. 2. *Sicut tradiderunt*, inquit, *nobis qui ab
initio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt Verbi.*

a 5. Non congruit iſta locutio, ut [a]
magis miniſterium verbi viſum quam
auditum eſſe credamus. Sed quia non
prolativum verbum, ſed ſubſtantiale
ſignatur Verbum illud quod caro fa-
ctum eſt, & habitavit in nobis: non
vulgare verbum, ſed illud cæleſte in-
telligamus, cui Apoſtoli miniſtrarunt.
Exod. 20. 18. Et tamen in Exodo lectum eſt, quia
populus videbat vocem Domini: &
utique vox non videtur, ſed auditur.
Vox enim quid eſt, niſi ſonus qui non
oculis cernitur, ſed aure percipitur?
Verum altiſſimo ingenio voluit decla-
rare Moyſes, quia vox videtur Dei;
interioris enim mentis videtur obtutu.
In Evangelio autem non vox, ſed il-
lud quod voce præſtantius eſt, Verbum
videtur. Unde & Johannes ſanctus

A Evangeliſta: *Quid erat*, inquit, *ab initio*, 1. Johan. 1. 1. & 2.
*quod audivimus, & quod vidimus, & ocu-
lis noſtris perſpeximus, & manus noſtræ ſcru-
tatæ ſunt de Verbo vitæ: & vita apparuit,
& vidimus, & teſtamur, & annuntiamus
vobis de vita, quæ erat apud Patrem, &
apparuit nobis.* Vides ergo quod Verbum
Dei & viſum eſt apoſtolis, & auditum.
Non ſolum enim ſecundum corpus vi- S. Auguſt. Epiſt. nunc 148. al. 111.
derunt Dominum, ſed etiam ſecundum
B Verbum; Viderunt enim Verbum, qui
cum Moyſe & Elia viderunt gloriam
Verbi. Iſti enim viderunt Jeſum, qui
in ſua viderunt gloria: alii non vide-
runt, qui corpus tantummodo videre
potuerunt; non enim corporalibus, ſed
ſpiritalibus oculis Jeſus videtur.

6. Denique Judæi non viderunt eum;
quia non videbant in ſpiritu. Vidit
C eum Abraham; quia ſcriptum eſt:
Abraham diem meum vidit, & gaviſus eſt. Johan. 8. 56.
Vidit ergo eum Abraham, qui Domi-
num utique in corpore non videbat:
ſed qui vidit in ſpiritu, vidit in cor-
pore: qui autem vidit in corpore, &
non vidit in ſpiritu; nec in ipſo vidit
corpore, quod videbat. Vidit eum
Eſaias: & quia vidit in ſpiritu, vidit
& in corpore. Denique, *Non habebat*, Eſai. 53. 2.
D inquit, *ſpeciem ſuam neque decorem*. Non
viderunt eum Judæi; obcæcatum enim
erat inſipiens cor eorum. Ipſe quoque
non ſe poſſe a Judæis videri teſtificatur
dicens: *Duces cæci, liquantes culicem, came-* Matth. 23. 24.
lum autem glutientes. Non vidit eum Pi-
latus: non viderunt illi, qui clamabant:
Crucifige, crucifige eum; ſi enim vidiſſent, Johan. 19. 6.
numquam Dominum majeſtatis cruci-
fixiſſent. Qui ergo Deum vidit, vidit
Emmanuel, hoc eſt, vidit nobiſcum
E Deum: qui autem nobiſcum Deum non
vidit, non potuit videre quem virgo
peperit. Denique qui non crediderunt
Dei Filium, nec Filium virginis cre-
diderunt.

7. Quid eſt ergo Deum videre? Nolo
me interroges, Evangelium interroga,
ipſum Dominum interroga, immo do-
centem audi: *Philippe, qui videt me*, Johan. 14. 9. & 10.
F *videt & Patrem qui me miſit. Quomodo tu
dicis: Oſtende nobis Patrem? Non credis
quia ego in Patre, & Pater in me eſt?*
Utique non corpus videtur in corpore,
nec ſpiritus videtur in ſpiritu: ſed ſo-
lus ille Pater videtur in Filio, aut iſte
Filius videtur in Patre. Non enim diſ-
ſimiles in diſſimilibus videntur: ſed ubi
unitas operationis eſt atque virtutis, &

* Græce πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν, quod etiam nonnulli vertunt, *quæ nobis abunde probata ſunt*. Vide annot. Corderii in Catenam græc. Patrum ad hunc verſum.

a Sic edit. omnes, & mſſ. aliquot. Novem tamen non infimæ notæ legunt: *ut magis*, e quibus quatuor *magis, miniſterium verbi, quam auditum*: ex quo etiam numero quidam forte calami lapſu, *quam auditum*. Sed in illis omnibus deeſt, *viſum*.

Filius in Patre, & Pater videtur in Filio. A
Johan. 5. 19. *Quæ ego*, inquit, *opera facio, & ille facit*.
In operibus Patris Jeſus videtur, in
Johan. 3. 9. operibus Filii & Pater cernitur. Vidit
Jeſum qui Galilæum illud myſterium,
a [a] id eſt, ex aqoa vinom factum vidit;
quod nemo poſſet, niſi mundi Domi-
Johan. 9. 6. nus elementa convertere. Video Jeſum,
quando lego quia cæco linivit oculos
Gen. 2. 7. luto, & reddidit viſum. Ipſum enim
recognoſco, qui de luto finxit homi- B
nem, & ei vivendi ſpiritum, & vi-
Marc. 2. 6. & 7. dendi lumen infudit. Video Jeſum,
quando peccata condonat; nemo enim
Johan. 11. 44. poteſt peccata dimittere, niſi ſolus
Deos. Video Jeſum, quando Lazarum
ſuſcitat: & non viderunt, qui videruot.
Video Jeſum, video etiam Patrem,
quando oculos ad cælum erigo, ad
maria converto, ad terram retorqueo:
Rom. 1. 20. *Invisibilia enim ejus, per ea quæ perfecta* C
ſunt intellecta, conſpiciuntur.

8. *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio viderunt, & miniſtri fuerunt Verbi*. Gemina virtus eſt in homine perfecto, ut & intentio ſit, & actio. Utramque igitur virtutem ſanctus Evangeliſta apoſtolis defert; non ſolum enim videruot, ſed etiam *miniſtri*, inqoit, *Verbi fuerunt*. Inteotio viſionis, actioois eſt miniſterium: finis autem intenſionis eſt actio: D
principium actioois intentio. Atque ut proprio apoſtolorum utamur exemplo, intentio eſt quod Petrus & Andræas
Matt. 4. 19. audita Domini voce dicentis: *Faciam vos fieri piſcatores hominum*, ſine ulla comperendinatione reliqueruot ſcalmum, Verbum ſecuti ſunt. Sed non ſtatim in intentione actio: nec ibi quidem adhuc actio, ſed ioteotio, ubi dicit Petrus:
Johan. 13. 37. Domine, *Quare non poſſum te ſequi modo? Animam meam pro te ponam*. Erat enim E
intentio paſſionis, ſed nondum erat actio; licet in jejuniis jam eſſet actio, eſſet in vigiliis, eſſet in cootemtu corporalium voluptatum; hæc eoim eſt actio Chriſtiani. Neque enim in omnibus rebus ſimul & intentio, & actio eſt: ſed cum ſit rei alterius actio, alterius adhuc intentio eſt. Nam & ipſe
b Petrus [b] cum multa apoſtolica virtute perpeti peregiſſet; poſtea tamen quan- F
Johan. 21. 22. do dixit ei Dominus: *Tu me ſequere*, tulit crucem ſuam, & ſecutus eſt Verbum, atque actionem ſubiit paſſionis. Sed fuerat in Petro, Andrea, Johanne, & ceteris apoſtolis & intentionis, & actionis æqualitas.

9. Eſt autem nonnumquam plus in A intentione quam in actione, aut plus in actione quam in intentione; ut in Evangelio cernimus inter ſanctam Mariam, & Martham fuiſſe diſtantiam. Alia enim Verbum audiebat: alia feſtinabat circa miniſterium, quæ ſtetit, &
ait: *Domine, non eſt tibi curæ, quod dere-* Luc. 10. 40. 41. & 42.
liquit me ſoror mea ſolam miniſtrare. Dic ergo illi, ut me adjuvet. Et dixit illi Dominus: Martha, Martha . . . Maria opti-
B *mam partem elegit, quæ non auferetur ab ea*. Ergo in altera inteotionis ſtudium, in altera actionis miniſterium redundabat: utrique tamen utriuſque virtutis ſtudium ſuppetebat. Siquidem & Martha, niſi audiſſet verbum, miniſterium non ſubiiſſet, cujus actio intentionis
indicium eſt: & Maria taotum gratiæ Johan. 12. 3.
de utriuſque retulit perfectione virtutis; ut ungeret pedes Jeſu, & terge-
C ret capillis, & totam domum ſuæ fidei odore compleret. Eſt etiam nonnumquam maxima intentio, caſſa actio; ut ſi medicinæ animum aliquis intendat, & cum omnia medendi præcepta cognoverit, non exſequatur officia: atque ita fit ut quia caſſa actio, caſſa etiam intentio ſit. Eſt etiam in nonnullis uberior aliquando actio, exilior intentio; ut ſi quis baptiſmi ſalu-
D taris ſacramenta percipiat, & cognoſceodis variarum virtutum præceptis animom nolit intendere, fit plerumque ut per intentionis incuriam fructum actionis amittat. Ideo ergo utriuſque virtutis plenitudo quærenda eſt, quam conſequi potuerunt apoſtoli, de quibus dicit: *Qui ab initio viderunt, & miniſtri fuerunt Verbi*; ut per id quod viderunt, divinæ cognitionis intelligatur intentio: per id quod
E mioiſtri fuerunt, eorum actio declaretur.

Viſum eſt, inquit, *& mihi*. v. 3.

10. Poteſt etiam non ſoli viſum eſſe, qood viſum ſibi eſſe declarat. Non enim voluntate tantum humana viſum eſt: ſed ſicut placuit ei qui in me,
inquit, loquitur Chriſtus; qui ut id 2. Cor. 13. 3.
F quod bonum eſt, nobis quoque bonum videri poſſit, operatur; quem enim miſeratur, & vocat. Et ideo qui Chriſtum ſequitur, poteſt interrogatus cur eſſe voluerit Chriſtianus, reſpondere: Viſum eſt mihi. Qood cum dicit, non negat Deo viſum; a Deo enim præparatur voluntas hominum.

Ut

a *Id eſt, ex aqua vinum factum*. Hæc verba quæ non niſi in tribus mſſ. & in edit. Rom. reperiuntur, e gloſſa in textum irrepſiſſe haud improbabile eſt.

b Rom. edit. & pauci mſſ. *cum multa apoſtolica virtute perpeti prælegiſſet*: duo mſſ. *perlegiſſet*. Aliæ edit. & cod. ſcripti: *cum multa apoſtolica virtute perpeti* (quidam, *perpere*, quidam vero utrumque omiſerunt) *peregiſſet*. Atqui ſenſus docet ultimam hanc lectionem optimam ac retinendam eſſe. Non enim vox, *apoſtolica*, in ſexto caſu, ſed in quarto, ſicut nec *perpeti* pro verbo, ſed pro adjectivo, ſumenda eſt.

Ut enim Deus honorificetur a ſancto, Dei gratia eſt. Denique plurimi voluerunt ſcribere Evangelium: ſed quatuor tantummodo, qui divinam meruerunt gratiam, ſunt recepti.

Viſum eſt, inquit, *& mihi adſecuto a principio omnia* [a] *diligenter ex ordine*.

11. Prolixiorem hunc Evangelii librum quam ceteros eſſe nemo dubitaverit. Et ideo non ea quæ falſa ſunt, ſed quæ vera, ſibi vindicat. Denique etiam a ſancto apoſtolo Paulo teſtimonium meruit diligentiæ. Sic enim laudat Lucam: (2.Cor.8.18.) *Cujus laus*, inquit, *eſt in Evangelio per omnes Eccleſias*. Et vere laudabilis eſt, qui meruit a tanto gentium doctore laudari. Adſecutum itaque ſe non pauca dicit, ſed omnia: & adſecuto omnia viſum eſt ſcribere non omnia, ſed ex omnibus. Non enim ſcripſit omnia, ſed adſecutus eſt omnia; (Joh.21.25.) quia quæ fecit, inquit, Jeſus, ſi ſcribantur omnia, nec ipſum capere mundum arbitror. Advertis enim quod conſulto etiam ea quæ ab aliis ſunt ſcripta, præteriit; ut diverſa in Evangelio gratia refulgeret, & propriis quibuſdam ſinguli libri myſteriorum geſtorumque miraculis eminerent. Diviſerunt enim ſibi veſtimenta Domini milites Chriſti, (Infra l. 10. in c.23.34.) quod ſuo loco plenius explanabitur.

12. Scriptum eſt autem Evangelium ad Theophilum, hoc eſt, ad eum [b] quem Deus diligit. Si Deum diligis, ad te ſcriptum eſt: ſi ad te ſcriptum eſt, ſuſcipe munus Evangeliſtæ: pignus amici in penetralibus animi diligenter adſerva. (2.Tim.1.14) *Bonum depoſitum cuſtodi per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis*: frequenter inſpice, ſæpius diſcute. Fides pignori prima debetur: fidem ſequitur diligentia; ne commiſſa tibi pignora aut tinea, aut ærugo conſumat. Quod enim tibi commiſſum eſt, conſumi poteſt: Evangelium conſumi non poteſt. Evangelium bonum pignus eſt: ſed vide ne vel in animo tuo illud aut tinea aut ærugo conſumat. Conſumit tinea, ſi quod bene legeris, male credas.

13. Tinea hæreticus eſt, tinea Photinus eſt, tinea tua Arrius eſt. Scindit veſtimentum, qui ſeparat a Deo Verbum. Scindit veſtimentum Photinus, cum legit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat*. (Johan.1.1.) Integrum enim veſtimentum eſt, ſi legas: *Et Deus erat Verbum*. (Ibidem.) Scindit veſtimentum qui ſeparat a Deo Chriſtum. Scindit veſtimentum qui legit: *Hæc eſt autem vita æterna; ut cognoſcant te ſolum verum Deum*; (Johan. 17. 3.) niſi cognoſcat & Chriſtum. Non enim ſolum Patrem vere Deum cognoſcere vita æterna eſt: ſed etiam [c] Chriſtum cognoſcere verum Deum, verum de vero, Deum de Deo, vita eſt ſempiterna. Tinea eſt Chriſtum cognoſcere ſine divinitatis fide, aut corporis ſacramento. Tinea eſt Arrius, tinea eſt Sabellius. Patitur has tineas ſpiritus fluctuantium: patitur has tineas ſpiritus qui non credit quia Pater & Filius divinitate unum ſunt. Scindit quod ſcriptum eſt: *Ego & Pater unum ſumus*, (Johan. 10. 30.) qui unum per diſcretas ſubſtantias dividit. Patitur hanc tineam ſpiritus, qui Jeſum Chriſtum in carne veniſſe non credit: & ipſe eſt tinea; ipſe eſt enim antichriſtus. Qui autem de Deo ſunt, fidem tenent; & ideo tineam pati non queunt, quæ dividit veſtimentum. Omne enim quod inter ſe dividitur, ſicut ſatanæ regnum, non poteſt eſſe perpetuum.

14. Eſt etiam ærugo animi, cum ſæcularium ſordibus cupiditatum religioſæ acies intentionis obducitur, aut fidei puritas decoloratur nube perfidiæ. Ærugo mentis eſt rei cupiditas familiaris: ærugo mentis incuria eſt: ærugo mentis eſt ambitio dignitatum, ſi in his ſumma ſpes vitæ præſentis locetur. Et ideo ad divina converſi, acuamus ingenium, exerceamus affectum; ut gladium illum, quem vendita veſte, emi Dominus jubet, (Luc.22. 36.) paratum ſemper & lucidum tamquam in vagina mentis reconditum habere poſſimus. Arma enim ſpiritalia & fortia Deo ad deſtruendas munitiones militibus Chriſti debent ſemper eſſe præſentia; ne cum venerit dux cæleſtis militiæ, ſitu noſtrorum offenſus armorum, a legionum ſuarum nos ſocietate ſecernat.

Fuit, inquit, *in diebus Herodis regis Judææ, ſacerdos quidam nomine Zacharias* ℣. 5.

a Sic mſſ. omnes. Addunt vet. edit. *tibi ſcribere*. Rom. autem locum ita decurtaverat: *omnia diligenter. Et ideo* &c.

b Edit. Rom. *cui Deum diligit*: quod quidem cum hoc ſequenti, *ſi Deum diligis*, videtur melius convenire: ſed huic lectioni vet. omnes edit. ac mſſ. refragantur. Ceterum videtur hoc loco Ambroſius per Theophilum non certi cujuſpiam hominis nomen intelligere, ſed quamdam omnium Chriſtianorum appellationem. Communior tamen opinio certum ac definitum hominem eo ſignificari contendit; & hoc imprimis nititur argumento, quod honoris gratia *optimus* ſalutetur, qui titulus non niſi viris illuſtribus tribui conſueverat. Vide Baron. ad an. 58. num. 35. & interpretes in hunc locum, nec non in Acta apoſt. cap. 1. ℣. 1. cap. 23. ℣. 16. & alibi.

c Ita vet. edit. quibus ſcripti cod. conſentiunt. Edit. vero Rom. locum interpolaverat hoc modo: *Chriſtum cognoſcere Deum de Deo, verum de vero, vita eſt ſempiterna*.

de vice Abia : & uxor ejus de filiabus Aaron , & nomen ejus Elizabeth . Et erant v. 6. *ambo juſti , incedentes in omnibus mandatis , & juſtificationibus Domini ſine querela .*

15. Docet nos Scriptura divina non ſolum mores in iis qui prædicabiles ſunt , ſed etiam parentes oportere laudari ; ut veluti tranſmiſſa immaculatæ puritatis hereditas in iis quos volumus laudare, præcellat. Quæ enim alia in- B rentio hoc loco ſancti Evangeliſtæ, niſi ut ſanctus Johannes Baptiſta nobilitetur parentibus , miraculis, moribus , munere , paſſione ? Sie etiam ſancti Samuel mater Anna landatur: ſic Iſaac a parentibus nobilitatem pietatis accepit, quam poſteris dereliquit. Sacerdos itaque Zacharias , nec ſolum ſacerdos, ſed etiam de vice Abia, id eſt, nobilis inter ſuperiores familias.

C 16. *Et uxor* , inquit , *ejus de filiabus Aaron*. Non ſolum igitur a parentibus, ſed etiam a majoribus ſancti Johannis nobilitas propagatur; non ſæculari poteſtate ſublimis, ſed religionis ſucceſſione venerabilis . Tales enim majores habere debuir prænuntius Chriſti ; ur non repente conceptam, ſed a majoribus acceptam, & ipſo infuſam jure naturæ prædicare fidem Dominici vi- D deretur adventus.

17. *Erant* , inquit , *ambo juſti , incedentes in omnibus mandatis & juſtificationibus Domini ſine querela* . Quid ad hoc referunt qui peccatis ſuis ſolatia præferentes , ſine peccatis frequentibus hominem putant eſſe non poſſe, & utuntur verſiculo ; quia ſcriptum eſt in Job : Job 14. 4. & 5. *Nemo mundus a ſorde , nec ſi una die vita ejus ſit in terra , numeroſi menſes ejus ab ipſo ?* E Quibus reſpondendum eſt , prius ut quid ſit hominem ſine peccato eſſe definiant : utrum numquam omnino peccaſſe , an deſiiſſe peccare ? Si enim hoc putant ſine peccato eſſe, [a] deſiiſſe Rom. 3. 23. peccare : & ipſe conſentio; *Omnes enim peccaverunt , & egent gloria Dei* . Sin autem eum, qui veterem errorem correxerit , & in eam ſe vitæ transformaverit qualitatem , ur temperet a pec- F cato , negant abſtinere a delictis, non poſſum in eorum convenire ſententiam; Epheſ. 5. 25. & 27. cum legamus : Quia *ſic Dominus dilexit Eccleſiam . . . . ut exhibeat ſibi ipſe glorioſam, & non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid ejuſmodi : ſed ut ſit ſancta , &* A *immaculata*. Nam cum Eccleſia ex gentibus , hoc eſt , ex peccatoribus congregata ſit , quomodo ex maculatis immaculata poteſt eſſe; niſi primo per Dei gratiam, quod abluta a delicto ſit: deinde quod per qualitatem non peccandi abſtineat a delictis ? Ita nec ab initio immaculata ; humanæ enim hoc impoſſibile eſt naturæ : ſed per Dei gratiam & qualitatem ſui, quia jam non B peccat, fit ut immaculata videatur.

18. Nec otioſe juſtos ante Deum dixit , *incedentes in mandatis & juſtificationibus Domini :* in quo Patrem omnipotentem , & Filium comprehendit . Filium eſſe qui legem tulerit , mandata præſcripſerit , etiam ſanctus Lucas Evangeliſta declarat. Luc. 6. 47. Et bene juſtos ante Deum; non enim omnis qui juſtus eſt ante homines , juſtus eſt ante Deum. C Aliter vident homines , aliter videt Deus: homines in facie, Deus in corde. Et ideo fieri poteſt ut aliquis , affectata bonitate populari , juſtus videatur mihi: juſtus autem ante Deum non ſit, ſi juſtitia non ex mentis ſimplicitate formetur , ſed adulatione ſimuletur; abſcondita enim in ea homo non poterit deprehendere. Perfecta igitur laus eſt , ante Deum juſtum eſſe. D Unde & Apoſtolus: *Cujus laus*, inquit, Rom. 2. 29. *non ex hominibus, ſed ex Deo eſt*. Beatus plane ille qui in conſpectu Dei juſtus eſt . Beatus ille, de quo Dominus dignatur dicere: *Ecce vere Iſraelita , in quo dolus non eſt ;* Johan. 1. 47. verus enim Iſraelita, qui Deum videt, & videri ſe novir a Deo, & ipſi exhibet cordis occulta . Solus enim perfectior, qui ab eo probatur , qui non poteſt falli : *Judicia* enim *Domini vera*: Pſ. 18. 10. E judicia autem hominum ſæpe falluntur ; ut & injuſtis juſtitiæ gratiam frequentet adſcribant , & juſtum aut odio perſequantur , aut mendacio decolorent . *Novit* autem *Dominus immaculatorum vias*; Pſ. 36. 18. nec pro peccatore laudabilem , nec pro laudabili peccatorem : ſed unumquemque pro competentium judicar ratione meritorum ; idem eſt enim arbiter mentis & facti . Divina F namque judicia meritum juſti ex mentis habitu , non aliquo factorum exitu metiuntur . PLERUMQUE enim aut bona mens facti reprehenſibilis exitu deformatur: aut improba cogitatio facti alicujus decore velatur. Sod etiam quod bene feceris, ſi male cogitaveris, divino

judicio

a Rom. edit. *numquam omnino peccaſſe* . Ceteræ, ac mſſ. omnes, *deſiiſſe peccare*, ex quibus verbis ut depellatur ambiguitas locum intellige iſto ſenſu : Si dicant eum eſſe ſine peccato , qui peccare deſierit , de hac definitione ipſis adſentior , cum alia in homines quadrare nequeat . Sed ſi præterea contendant qui receſſerit a prioribus peccatis , in poſterum ab iiſdem aut aliis abſtinere non poſſe , id vero penitus inficior . Ceterum non levia & quotidiana, ſed gravia peccata, qualia ſunt quæ ſanctificantem gratiam excludunt, hic intelligenda eſſe manifeſtum eſt: cum ipſe miſeram hanc peccandi , quoad iſto corpore mortis liberemur, neceſſitatem paſſim agnoſcat. Et certe quam pulcre ipſi cum Auguſtino hac in parte conveniat , a nobis fuit obſervatum.

judicio non poteſt comprobari. Scriptum eſt enim: *Juſte quod juſtum eſt perſequeris.* (Deut. 16. 20) Nam niſi eſſet ut juſtum injuſte faceres, numquam dictum eſſet: *Juſte quod juſtum eſt perſequeris.* Et certe poſſe juſtum injuſte fieri docuit nos ipſe Salvator dicens: *Cum feceris eleemoſynam, noli tuba canere ante te.* (Matth. 6. 2. & 5.) Et, *Cum oratis, non eritis ſicut hypocritæ.* Bonum eſt enim miſericordia, bonum eſt oratio: ſed poteſt injuſte fieri, ſi jactantiæ cauſa aliquis pauperi largiatur, ut videatur ab hominibus.

19. Unde ſanctus Evangeliſta non ſolum juſtos ante Deum, & incedentes in mandatis omnibus, & juſtificationibus Domini: ſed etiam ſine querela incedentes ait. Quod mire cum prophetico congruit dicto, quo ſanctus Salomon in Proverbiis uſus eſt dicens: *Provide bona ſemper coram Deo, & coram hominibus.* (Prov. 3. 4.) Nulla ergo querela eſt, ubi & mentis bonitas concordat, & facti. Et plerumque juſtitia durior hominum querelam excitat.

20. Quam vero congruat verborum ipſa diſtinctio, & ordo conveniat, diligenter adverte. *Incedentes*, inquit, *in omnibus mandatis, & juſtificationibus Domini.* Prius enim mandatum, ſecunda eſt juſtificatio. Itaque cum mandatis cæleſtibus obedimus, in mandatis incedimus Domini: cum judicamus, & congrue judicamus, tenere Domini juſtificationes videmur.

21. Plena igitur laudatio eſt quæ genus, mores, officium, factum, judicium comprehendit. Genus in majoribus, mores in æquitate, officium in ſacerdotio, factum in mandato, in juſtificatione judicium.

v. 8. *Factum eſt autem, cum ſacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis ſuæ ante dominum Deum, ſecundum conſuetudinem*
v. 9. *ſacerdotii, ſorte exiit ut incenſum poneret ingreſſus in templum Domini: & omnis po-*
v. 10. *pulus foris orabat hora incenſi.*

A 22. Videtur hic ſanctus Zacharias ſummus deſignari ſacerdos; quia, ſicut lectum eſt [a] de priore tabernaculo in quod ſemper intrabant ſacerdotes miniſteria conſummantes, non uno tantum anni tempore intrabant in templum: in ſecundo autem ſemel in anno ſingularis ſummus ſacerdos non ſine ſanguine, quem offerret pro ſe, & populi delictis. (a Hebr. 9. 6. & 7.) Hic eſt ille ſummus B ſacerdos, qui adhuc ſorte quæritur; quia verus adhuc ignoratur: qui enim ſorte legitur, humano judicio non comprehenditur. Ille igitur quærebatur, & alius figurabatur. Ille quærebatur verus in æternum ſacerdos, cui dicitur: *Tu es ſacerdos in æternum*: (Pſ. 109. 4.) qui non hoſtiarum cruore, ſed proprio ſanguine Patrem Deum generi reconciliaret humano. Sed tunc ſanguis funde- C batur in ſpecie, & in ſpecie ſacerdos ordinabatur: nunc quia veritas venit, relinquamus ſpeciem, veritatem ſequamur. Et tunc quidem vices erant, nunc autem eſt perpetuitas. [b] Erat ergo, & certe erat cujus vices etiam gerebantur. (b)

23. Sorte ergo legebatur, ut introiret in templum ſacerdos. Si igitur in typo nullus poterat teſtis adhiberi, D quid aliud ſignificabatur, niſi eum ſacerdotem eſſe venturum, cujus ſacrificium non eſſet commune cum ceteris: qui denique non in manufactis templis ſacrificaret pro nobis, ſed in ſui corporis templo noſtra peccata vacuaret. Sorte ergo quærebatur ſacerdos. (Johan. 19. 24.) Ideo fortaſſe & milites veſtimenta Domini ſortiebantur, ut quoniam in templo ſuo pro nobis Dominus deferre ſacrificium præparabat, circa ipſum quoque E ſortis agitatio præceptum Legis impleret. Propter quod ait: *Non veni Legem ſolvere, ſed adimplere.* (Matt. 5. 17.) Certe ut ipſe eſſet, qui & exſpectatus in veteri Teſtamento, & mandato Dei videretur electus. Denique & ſuper apoſtolum Matthiam * ſors cecidit, ne apoſtoli (Act. 1. 26. *)
electio

a Rom. edit. In *priore tabernaculo ſemper intrabant ſacerdotes miniſteria conſummantes: in ſecundo autem* &c. Ant. edit. atque mſſ. addunt . . . *conſummantes, uno tantum anni tempore intrabant in templum* &c. Mſſ. nonnulli . . . . *intrabat in templum.* Denique unicus Clarom. poſt vocem, *conſummantes*, negationem habet, quem licet recentiorem ſequi viſum eſt, cum ſenſum præ ſe ferat expeditiorem. Non tamen omnino diſplicent qui legunt, *intrabat*, &c. ut referatur ad ſummum ſacerdotem: ſed ſic etiam videtur inferenda negatio. Tandem ſi de ſacerdotibus inferioribus intelligas, & malis amandare negationem, dicendum erit Ambroſium in ea ſententia fuiſſe, vicem cujuſque familiæ ad miniſtrandum in templo ſemel tantum in anno rediiſſe; cum tamen poſt 168. dies rediret, ut ex J. Scalig. obſervat Grotius in hunc locum.

b Edit. Rom. in textu jugulaverat ſequentia: *Erat ergo, & certe erat cujus vices etiam gerebantur*: quæ nos in ſuum locum vet. edit. & mſſ. omnium auctoritate reſtituimus.

* Sortium uſum in veteri Teſtamento frequentem fuiſſe ignorat nemo. Sed nec ab Auguſt. epiſt. al. 180. nunc 228. idem uſus in novo plane repudiatur, & in Conc. Barcel. an. 599. can. 3. comprobatur. At forte mirabitur aliquis ſcripſiſſe Ambroſium noſtrum ſortem idcirco illic adhibitam eſſe, *ne apoſtoli electio a mandato diſcrepare legis veteris videretur.* Difficultas autem inde neitur, quod jam tunc hujuſmodi legales obſervationes in deſuetudinem abiiſſe cenſeantur. At relato hoc ipſo loco Venerabilis Beda in Acta apoſtolorum objectioni occurrit ad eum modum: *Matthias ante pentecoſten*, inquit, *ordinatus ſorte quæritur; quia ſcilicet nondum erat plenitudo Spiritus ſancti eſſuſa.* Unde ſic colligit: *Donec veritas compleretur, figuram licuit exercere. Inde eſt quod Matthias qui ante pentecoſten ordinatur, ſorte quæritur.* Et hoc in poſterioribus eo confirmat, quod poſtea in electione diaconorum nulla ſors memoretur interveniſſe. Addi etiam poteſt id forte eo modo peractum eſſe, ut ne Judæis recens ad fidem converſis offenſionis daretur occaſio, quam ipſam ob cauſam Actuum 16. narratur Apoſtolus Timotheum patre gentili natum circumcidiſſe. Adi ſis Thomaſſinum Diſcipl. Eccl. lib. 2. cap. 14.

electio a mandato diſcrepare legis ve-
teris videretur.

v. 11. *Apparuit autem illi Angelus Domini ſtans a dextris altaris incenſi.*

Aug. epiſt. 158. al. 1. & alibi. 24. Non immerito Angelus videtur
In templo; quia veri Sacerdotis jam
nuntiabatur adventus, & celeſte ſacri-
ficium parabatur, in quo Angeli mi-
niſtrarent. Et bene apparuiſſe dicitur
ei, qui eum repente conſpexit. Et B
hoc ſpecialiter aut de Angelis, aut de
Deo Scriptura divina tenere conſuevit;
ut quod non poteſt prævideri, appa-
Gen. 18. 1. rere dicatur; ſic enim habes: *Apparuit
Deus Abrahæ ad ilicem Mambre*. Nam
qui ante non præſentitur, ſed repen-
tino videtur adſpectu, apparere memo-
ratur. Non enim ſimiliter ſenſibilia
a videntur, & is in cujus voluntate [a]
ſitum eſt videri, & cujus naturæ eſt
non videri, voluntatis videri. Nam ſi
non vult, non videtur: ſi vult, vide- C
tur. Apparuit enim Deus Abrahæ,
quia voluit: alii, quia noluit, non
Act. 7. 55. apparuit. Viſum eſt etiam Stephano,
cum lapidaretur a populo, aperiri cæ-
lum: viſus eſt etiam Jeſus ſtans ad
dexteram Dei; & non eſt viſus a
Eſai. 6. 1. populo. Vidit Eſaias, dominum Sa-
baoth, ſed alius videre non potuit;
quia cui placuit, apparuit.

25. Et quid de hominibus loqui-
* mur, cum etiam * de ipſis cæleſtibus
vittutibus & poteſtatibus legerimus, D
Joh. 1. 18. quia *Deum nemo vidit umquam?* Et ad-
didit, quod ultra cæleſtes eſt poteſta-
Ibidem. tes: *Unigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris,
ipſe enarravit*. Aut adquieſcatur igitur
neceſſe eſt, ſi Deum Patrem nemo
vidit umquam, Filium viſum eſſe in
veteri Teſtamento; & deſinant hære-
tici ex Virgine ei principium dare,
qui antequam naſceretur ex Virgine, E
videbatur: aut certe refelli non poteſt,
Act. 7. loco citato. vel Patrem, vel Filium, vel certe
b Spiritum ſanctum ([b] ſi tamen eſt Spi-
ritus ſancti viſio) ea ſpecie videri,
Matt. 3. 16. quam voluntas elegerit, non natura
formaverit; quoniam Spiritum quoque
viſum accepimus in columba. Et ideo
Deum nemo vidit umquam; quia eam F
quæ in Deo habitat plenitudinem divi-
nitatis nemo conſpexit, nemo mente
aut oculis comprehendit. *Vidit* enim
ad utrumque referendum eſt. Deni-
que cum additur: *Unigenitus Filius ipſe
enarravit*, mentium magis quam ocu-
lorum viſio declaratur; ſpecies enim
videtur, virtus vero narratur: illa ocu-
lis, hæc mente comprehenditur.

26. Sed quid de Trinitate dicam? Eſai. 6. 6.
Seraphim quando voluit, apparuit, &
vocem ejus Eſaias ſolus audivit. Ap-
paruit Angelus, & nunc præſto eſt,
ſed non videtur; neque etiam in po-
teſtate noſtra eſt videre, ſed in pote-
ſtate illius apparere. Tamen, etſi pot-
eſtas non eſt videndi, eſt gratia pro-
merendi ut videre poſſimus. Et ideo
qui habuit gratiam, meruit copiam:
nos copiam non meremur, quia Deum
videndi gratiam non habemus.

27. Et quid mirum ſi in præſenti
ſæculo, niſi quando vult, Dominus
non videtur. In ipſa quoque reſur-
rectione non facile eſt Deum videre,
niſi iis qui corde ſunt mundo. Et ideo
ait: *Beati mundo corde; ipſi enim Deum* Matth. 5. 8.
videbunt. Quantos beatos jam numera-
verat, & tamen videndi his Deum
non promiſerat facultatem? Si ergo ii
qui mundo ſunt corde, Deum vide-
bunt; utique alii non videbunt. Ne-
que enim indigni Deum videbunt,
neque is qui Deum videre noluerit,
poteſt Deum videre. Nec in loco Deus
videtur, ſed mundo corde: nec cor-
poralibus oculis Deus quæritur, nec
circumſcribitur viſu, nec tactu tene-
tur, nec auditur affatu, nec ſentitur
inceſſu. Et cum abſens putatur, vide-
tur: & cum præſens eſt, non videtur.
Denique nec apoſtoli omnes Chriſtum
videbant; & ideo ait: *Tanto tempore* Joh. 14. 9.
vobiſcum ſum, & adhuc me non cognoviſtis!
Qui enim cognovit quæ ſit latitudo,
& longitudo, & altitudo, & profun-
dum, & ſupereminentem ſcientiæ ca-
ritatem Chriſti, vidit & Chriſtum,
vidit & Patrem. Nos enim jam ſe-
cundum carnem non novimus Chri-
ſtum, ſed ſecundum ſpiritum; ſpiritus
enim ante faciem noſtram Chriſtus
Dominus, qui nos in omnem pleni-
tudinem Dei miſericordia ſua implere
dignetur; ut videri poſſit a nobis.
Ideo

a Sic omnes mſſ. ac vet. edit. Rom. vero locum contraxit in hanc formam, *ſitum eſt videri, naturæ vero eſt non videri*.

* Cum nemo catholicus ambigere poſſit, quin beati Angeli ſemper videant faciem Patris, intelligendus hic locus de viſione, ut vocant, comprehenſiva. Quod quidem ipſe Doctor ſatis aperte ſignificat, dum infra ſubdit, *plenitudinem divinitatis nemo conſpexit, nemo mente aut oculis comprehendit*. Neque vero aliter accipiendum eſt quod ait Chryſoſtomus: *οὐδὲ αὐτὴ ἡ ὑπερκειμένη οὐσία ὁ Θεὸς ὅ ἐστιν ἑωράκασιν, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι εἶδον ὅτι Ἀρχάγγελοι*. Nam in ſequentibus haud ambiguis verbis ſe ipſe exponit, ubi dicit, οὐδ' ὅπερ ἐστὶν εἶδον ὡς ὁ υἱός. Et infra eidem Filio tribuit ſoli, ἀκριβῆ τοῦ πατρὸς κατάληψιν.

b Rom. edit. ſola, *ſi tamen & Spiritus ſanctus viſus eſt*. Id autem autumamus eo ſenſu intelligendum quo S. Thom. 1. part. quæſt. 43. art. 7. ad 6. negat in vet. Teſtamento factam fuiſſe Spiritus ſancti viſibilem miſſionem. Alioquin enim tres perſonas Ss. Trinitatis Abrahamo apparuiſſe liquido in libris de eodem Patriarcha, & alibi tradit hic noſter Ambroſius.

Ideo ergo apparuit Zachariæ Angelus a dextris altaris incenſi, quia apparuit cum voluit, non apparuit quamdiu noluit.

28. Apparuit autem a dextris altaris incenſi; quia divinæ inſigne miſeri-
Pſ. 15, 8. cordiæ deferebat: *Dominus* enim *a dextris eſt mihi, ne commovear*. Et alibi:
Pſ. 110. 5. *Dominus protectio tua ſuper manum dexteræ*
* *tuæ*. Atque utinam nobis quoque * adolentibus altaria, ſacrificium deferentibus adſiſtat Angelus, immo præbeat ſe videndum. Non enim dubites adſiſtere Angelum, quando Chriſtus adſiſtit, quando Chriſtus immolatur.
1. Cor. 5. 7. *Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus*. Nec verearis ne turbetur cor tuum Angeli viſione (perturbamur enim, & a noſtro alienamur affectu, quando præſtringimur alicujus ſuperioris poteſtatis occurſu) idem enim Angelus qui occurrerit nobis, confirmare nos poterit, ſicut turbatum ante Zachariæ firmavit animum, dicens:

℣. 13. *Ne timeas Zacharia, quoniam ecce oratio tua exaudita eſt: & uxor tua Elizabeth pariet filium, & vocabis nomen ejus Johan-*
℣. 14. *nem: & erit gaudium tibi & multi in nativitate ejus gaudebunt.*

29. Plena ſemper, & redundantia ſunt divina beneficia: non exiguo conſtricta numero, ſed uberi bonorum coacervata congeſtu; ut hic primo precationis fructus, deinde ſterilis partus uxoris, tum lætitia plurimorum, & magnitudo virtutis. Altiſſimi quoque Propheta promittitur: quin etiam, ne qua eſſet dubitatio, futuri quoque vocabulum deſignatur. Tantis igitur ſupra votum fluentibus, non immerito diffidentiæ pœna ſilentium eſt: quod in poſterioribus explanabimus. Solemnis autem lætitia eſt in ortu & generatione ſanctorum; ſanctus enim non ſolum parentum gratia, ſed etiam ſalus eſt plurimorum. Unde admonemur hoc loco ſanctorum generatione lætari.

30. Admonentur etiam parentes gratias agere non minus pro ortu, quam pro meritis filiorum; non enim mediocre munus eſt Dei, dare liberos pro-
Gen. 49, 28. pagatores generis, ſucceſſionis heredes. Lege Jacob duodecim filiorum generatione gaudere. Abrahæ filius datur.
Gen. 22, 2. Zacharias exauditur. Divinum igitur
A munus, fœcunditas eſt parentis. Agant itaque patres gratias, quia generaverunt: filii, quia generati ſunt: matres, quia conjugii præmiis honorantur; ſtipendia enim militiæ ſuæ filii ſunt. Vernet in Dei laudem terra, quia colitur: mundus, quia cognoſcitur: Eccleſia, quia devotæ numero plebis augetur. Nec otioſe in principio ſtatim Gen. 2. 24.
geneſis Dei juſſu conjugium copulatur,
B niſi ut hæreſis deſtruatur. Sic enim Deus conjugium probavit, ut jungeret: ſic remuneratus eſt, ut quibus ſterilitas filios denegaſſet, pietas divina concederet.

Et erit magnus coram Domino. ℣. 15.

31. Non corporis hic, ſed animæ magnitudinem declaravit. Eſt coram
C Domino magnitudo animæ, magnitudo virtutis: eſt etiam parvitas animæ, & pueritia virtutis. Juxta enim animæ & corporis numeramus ætates, non pro ratione temporis, ſed pro qualitate virtutis; ut vir perfectus ille dicatur, qui careat errore pueritiæ, & lubricum adoleſcentiæ animi maturitate non ſentiat: puſillus autem, qui nullum adhuc virtutis videatur habuiſſe
D proceſſum. Unde illud in Hieremia, cum misereretur Dominus deflentis Ephræm, [a] & peccata propria deprecantis: *A juventute*, inquit, *mea dilectus* a Hier. 31. 20.
mihi eſt filius Ephræm, puer in deliciis. Si enim non fuiſſet puer in deliciis, numquam peccaviſſet. Et bene utrumque dixit, & in deliciis, & puerum; eſt enim puer, qui non peccat: *Ecce* Eſai. 43. 10.
puer meus, quem elegi. Per delicias ita-
E que peccavit, [b] qui ira erat informatus b
a Domino, ut neſcius eſſet erroris. Ergo & ſi puer in deliciis non fuiſſet, & ſi in virum perfectum virtutis proceſſiſſet ætate, numquam lapſus fuiſſet; ut illi neceſſe eſſet veniam ſuorum petere delictorum, cum magis meritorum præmia ſperare deberet. Quod etiam Dominus noſter in Evangelio videtur exprimere, cum dicit: *Nolite contemnere* Matt. 18. 10.
F *unum de puſillis iſtis*. Sed loco ſuo plura ſerventur. Ergo puſillus contrarius eſt magno. Et ſi, juxta Apoſtolum, parvulus ſub elementis eſt: *Cum enim eſſe-* Galat. 4. 10.
mus parvuli, ſub elementis hujus mundi eramus: ergo magnus ſupra elementa mundi eſt.

32. Erit

* Hujus loci teſtimonia utitur Card. Bona. *Rerum Liturg.* lib. 1. cap. 25. num. 9. ut Thurificationis antiquitatem probet. Sed eo non minus demonſtrari poteſt admiſſum ab antiquis Patribus in Eccleſia verum ſacrificium, qua de re Ambroſii extant loci complures, ut jam alibi obſervavimus.

a Ita edit. Amerb. in corpore. Era. & Gill. in marg. cum mſſ. ferre omnibus. Edit. autem Era. Gill. ac Rom. in corpore cum pauciſſimis mſſ. *peccata propria deplorantis*.

b Omnes edit. *qui non ita erat informatus a Domino*. Omnes mſſ. *qui ita*, vel, *quia ita erat* &c. Negationem autem hic ſuperfluam eſſe videtur ſatis indicare ſequens concluſio: *Ergo & ſi puer in deliciis* &c.

32. Erit itaque Johannes magnus non virtute corporis, ſed animæ magnitudine. Denique non ſines alicujus propagavit imperii, non triumphos aliquos bellici certaminis adoreis præoptavit: ſed quod eſt amplius, in deſerto prædicans, delicias hominum, corporiſque laſciviam magna animi virtute depreſſit. Parvulus ergo in ſæculo, magnus in ſpiritu. Denique quaſi magnus, nec vitæ captus illecebris, ſententiæ conſtantiam vivendi deſiderio mutavit.

v. 15. *Et Spiritu*, inquit, *ſancto replebitur adhuc in utero matris ſuæ.*

33. Non eſt dubium, verum hoc Angeli eſſe promiſſum; ſiquidem ſanctus Johannes, antequam naſceretur, matris adhuc in utero poſitus, Spiritus accepti gratiam deſignavit. Nam cum & pater ejus aut mater nulla ante mirabilia feciſſent, in utero parentis exſiliens, parenti Domini evangelizavit adventum; ſic enim habes, quod cum adveniſſet mater Domini ad Elizabeth, ait illa: *Ecce ut facta eſt ſalutatio tua in auribus meis, exſultavit infans in utero meo.* (Luc. 1. 44.) Nondum enim erat illi * ſpiritus vitæ, ſed ſpiritus gratiæ. Denique & alibi vivendi ſubſtantiæ præcurrere ſanctificandi gratiam potuimus advertere, cum dicit Dominus: *Priuſquam exires de vulva, ſanctificavi te, & prophetam in gentibus poſui te.* (Jerem. 1. 5.) Alius enim eſt ſpiritus vitæ hujus, alius gratiæ: ille naſcendo ſumit exordium, moriendo defectum: iſte non temporibus, non ætatibus coercetur, non obitu extinguitur, non alvo matris excluditur. Denique & ſancta Maria plena ſancto Spiritu prophetavit: (Luc. 1. infra 47.) & Eliſæus mortuus defunctum cadaver hominis tactu ſui corporis ſuſcitavit: (4. Reg. 13. 21) & Samuel poſt mortem, ſecundum Scripturæ teſtimonium, futura non tacuit. (1. Reg. 28. 17. & ſeq.)

34. *Et Spiritu*, inquit, *ſancto replebitur*. Cui enim adeſt Spiritus gratiæ, nihil deeſt. Et cui Spiritus ſanctus infunditur, magnarum plenitudo virtutum eſt. Denique

v. 16. *Multos*, inquit, *filiorum Iſrael convertet ad dominum Deum ipſorum.*

35. Non egemus teſtimonio quod plurimorum ſanctus Johannes corda converterit, in quo nobis propheticæ ſcripturæ & evangelicæ ſuffragantur. *Vox enim clamantis in deſerto: Parate viam Domino, rectas facite ſemitas ejus:* (Eſai. 40. 3. Matth. 3. 3.) & baptiſmata populis frequentata declarant converſæ plebis non mediocres factos eſſe proceſſus; quia dum creditur Johanni, creditur Chriſto. Non enim de ſe, ſed de Domino prædicabat prænuntius Chriſti. Et ideo

v. 17. *Præibit in conſpectu Domini in ſpiritu & virtute Eliæ.*

36. Bene iſta junguntur? numquam enim ſine virtute ſpiritus, nec ſine ſpiritu virtus eſt. Et ideo fortaſſe in ſpiritu & virtute Eliæ; quia ſanctus Elias & virtutem magnam habuit & gratiam: virtutem, ut ad fidem animos populorum a perfidia retorqueret: virtutem abſtinentiæ atque patientiæ, & ſpiritum prophetandi. In deſerto Elias, in deſerto Johannes: ille corvis paſcebatur, hic dumis; & calcata omni voluptatis illecebra, parcimoniam prætulit, luxumque contemſit: ille Achab regis gratiam non quæſivit, hic ſprevit Herodis: ille Jordanem diviſit, hic ad lavacrum ſalutare convertit: hic cum Domino verſatur in terris, ille cum Domino apparet in gloria: hic prioris, ille ſequentis Dominici præcurſor adventus: ille poſt triennium areſcentem pluviis terram rigavit, & hic poſt triennium noſtri corporis humum fidei imbre perfudit. Quæris quod triennium ſit? *Ecce*, inquit, *anni tres ſunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non invenio;* (Luc. 13. 7.) myſticus enim numerus debebatur, ut ſalus populis redderetur. Unus in Patriarchis annus: denique de hominibus tunc anni proventus fuit, qualis non fuit poſtea ſuper terram. Alius in Moyſe, & prophetis ceteris. Tertius in domini Salvatoris adventu: *Ecce*, inquit, *annum Domini acceptum, & diem retributionis.* (Luc. 4. 19.) Et ille paterfamilias qui plantavit vineam, non ſemel ex actores fructuum, ſed ſæpius deſtinavit: (Matth. 21. 33. & ſeq.) primum ſervulos, ſecundo alios ſervulos deſtinavit, tertio autem Filium ſuum miſit.

37. Venit ergo Johannes in ſpiritu & virtute Eliæ; alterum enim ſine altero non poteſt eſſe, ſicut etiam in ſequentibus reperitur, cum dicitur:

Spi-

* *Spiritus vitæ*, hic non eſt accipiendus pro rationali anima, ſed tantum pro aeris reſpiratione, ut Doctor Angelicus acute expoſuit 3. parte quæſt. 27. art. 1. Et hac etiam ratione intelligamus neceſſe eſt quod ait, *vivendi ſubſtantiæ præcurrere ſanctificandi gratiam*; etenim per vivendi ſubſtantiam deſignari eamdem reſpirationem ſatis declarat Ambroſius, cum ei ſpiritum gratiæ opponens de priore dicit, *ille naſcendo ſumit exordium*: de poſteriore autem, *non alvo matris excluditur*. Et confirmari ex eo poteſt, quod illa verba: *Priuſquam te formarem in utero, novi te*, a quibus Hier. locus in cunctis edit. ac mſſ. aliquot exordium ducit, in antiquiſſimis mſſ. prætermittuntur. Confer etiam, ſi lubet, hunc locum cum iis quæ in *Apologia David*, cap. 11, num. 56. tradit idem ſanctus Ambroſius.

Luc. 1. infra 35. *Spiritus ſanctus ſupervenies te, & virtus Altiſſimi obumbrabit te.* Sed fortaſſe hoc
[a] ſopra nos, & ſupra apoſtolos [a] videatur exemplum. Nam & ille ſub Elia diviſo amne fluvialium recurſus undarum in originem fluminis (ſicut dicit
Pſ. 113. 5. S. Auguſt. lib. 1. contr. Jul. Pelag. cap. 3. Scriptura: *Jordanis converſus eſt retrorſum*) ſignificat ſalutaris lavacri futura myſteria, per quæ in primordia naturæ ſuæ, qui baptizati fuerint parvuli a malitia reformantur. Quid quod etiam apoſtolis ſuis ipſe Dominus virtutem Spiritus
[b] eſſe tribuendam promiſit, dicens: [b]
Act. 1. 8. *Accipietis virtutem adveniente in vos Spiritu*
Act. 2. 2. *ſancto*. Deinde in ſequentibus: *Factus eſt*, inquit, *ſubito ſonus de cælo, tamquam vi magna ferretur Spiritus*. Bene *vi magna*, quia *Spiritu oris ejus omnis virtus*
Pſ. 32. 6. *eorum*. Et virtus eſt illa, quam a ſancto Spiritu apoſtoli conſecuti ſunt.

38. Bene etiam præibit ante faciem Domini ſanctus Johannes, qui prænuntius natus eſt, & prænuntius mortuus eſt. Et fortaſſe hoc myſterium in hac vita noſtra hodieque celebratur. Præcurrit enim animæ noſtræ quædam virtus Johannis, cum credere paramus in Chriſtum; ut paret ad fidem animæ noſtræ vias, & de vitæ iſtius tramite tortuoſo, rectas ſemitas noſtri faciat commeatus, ne amfractu labamur erroris; quo omnis vallis animæ noſtræ, virtutis fructibus poſſit impleri, & omnis ſæcularium altitudo meritorum Domino ſe humili magis timore proſternat, ſciens nihil ſublime poſſe eſſe, quod fragile eſt.

℣. 18. *Et dixit Zacharias ad Angelum: Unde hoc ſciam? Ego enim ſum ſenex, & uxor mea proceſſit in diebus ſuis. Et reſpondit ei*
℣. 19. *Angelus dicens: Ego ſum Gabriel Angelus, qui adſiſto ante Deum, & miſſus ſum hæc annuntiare tibi. Et ecce eris tacens, & non*
℣. 20. *poteris loqui uſque in diem quo hæc fiant; propterea quod non credidiſti verbis meis, quæ implebuntur in tempore ſuo.*

39. Condemnatur ſilentio incredulitas ſacerdotis, & fides prophetarum
Eſai. 40. 6. probatur oraculo. *Clama*, inquit. *Et dixi: Quid clamabo? Omnis caro fœnum*. Vides jubentis imperium, obtemperantis obſequium: interrogantis affectum, obſequentis oraculum. Credidit enim, qui quid clamaret expoſcit: & quia credidit, prophetavit. At vero Zacharias qui non credidit, non potuit loqui: ſed

Erat annuens illis, & remanſit mutus. ℣. 22.

40. Non unius myſterium, nec unius ſilentium eſt. Tacet ſacerdos, tacet propheta. Niſi fallor, in uno vox totius plebis obmutuit; quia in uno totus ad Dominum per Moyſen populus loquebatur. Ceſſatio ſacrorum, & ſilentium prophetarum, taciturnitas prophetæ, & taciturnitas ſacerdotis eſt. Auferam, inquit, validam virtutem, prophetam, & conſiliarium. Eſai. 3. 1. & 2. Et vere abſtulit prophetas, a quibus abſtulit verbum quod loqui in prophetis ſolebat. Et vere his abſtulit virtutem, a quibus Dei virtus receſſit. Abſtulit his conſiliarium, [c] quem magni conſilii Angelum declaravit. [c] Abſtulit vocem; quia vox verbi, non vocis eſt verbum. Nam niſi Verbum illud operetur in nobis; nullus eſt ſonus vocis. Vox Johannes eſt; vox enim clamantis eſt in deſerto: Chriſtus eſt Verbum, Luc. 3. 4. hoc Verbum operatur; & ideo ubi deſivit operari, muta repente, [d] [d] carens ſpiritu veluti quædam animæ lingua conticuit. Tranſivit enim ad nos Dei Verbum, & in nobis non tacet. Denique jam non poteſt Judæus dicere, quod poteſt dicere Chriſtianus: quia *Experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Chriſtus?* 2. Cor. 13. 3

41. *Et ipſe erat annuens illis*. Remanſit ergo mutus Zacharias & erat innuens illis. [e] Quid eſt nutus, niſi [e] quidam ſine verbo corporalis actus, indicare moliens, nec exprimens voluntatem: quidam, ſuprema morte, voce ſuppreſſa, mutus ſermo morientium? Nonne tibi videtur huic ſimilis eſſe populus Judæorum, ita irrationabilis, ut actuum ſuorum non poſſit præſtare rationem: qui in ultimo ſpei vitalis obitu conſtitutus, vocem quam habebat, amiſerit; quæ titubantis actu corporis ſignum verbi cupiat explicare, non verbum? Mutus ergo populus ſine ratione, ſine verbo. Cur enim tibi magis videa-

a Rom. edit. *videatur expletum*. Sed haud dubie aliarum, ac mſſ. omnium lectio præponenda eſt.

b Plures & antiquiores mſſ. *Accipietis virtutem advenientem in vos Spiritus ſancti*. Duo . . . . *Spiritum ſanctum*. Nonnulli tamen, ac omnes edit. *nobiſcum* legunt. Quod quidem magis convenit cum ſacro textu, in quo conſtanter exhibetur: ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ᾽ ὑμᾶς.

c Sic plures probatioreſque mſſ. Attamen aliqui; & omnes edit. præferunt, *quos*, vel, *a quibus magni conſilii Angelus declinavit*.

d Rom. edit. ſola, *carens ſpiritu veluti quadam anima* &c.

e Vet. edit. cum mſſ. aliquot, *Quid eſt mutus*. Rom. cum aliis pluribus ac probatioribus magis commode, *Quid eſt nutus*. At infra e converſo vet. edit. & cuncti mſſ. *ſpei vitalis obitu conſtitutus*. Rom. ſola, *ſpiritus vitalis* &c.

videatur mutus eſſe qui ſonum, quam qui myſterium neſcit? Et eſt profecto vox operum, fideique clamor, ſicut le- Gen. 4. 10. ctum eſt: *Sanguis fratris ſui clamat ad me*. Et ille clamat, qui in corde ſuo clamat per diem. Qui ergo cordis clamorem perdidit, perdidit etiam linguæ. Nam qui diſtinctionem fidei non tenet, quomodo poteſt tenere verborum? Et Exod. 4. 10. ante quidem Moyſes dixerat quia loqui non poterat: ſed poſteaquam dixit, verbum accepit, & bonorum operum edidit claritatem. Ergo ſicut Moyſes typus populi fuit, & typus Legis: ita etiam Zacharias tacuit.

42. Singula itaque ut concurrant, conſiderandum eſt. Verbum in utero, Lex in ſilentio. Johannes appellatur, & Zacharias loquitur. Verbum editur, Lex abſolvitur: ſed Legis abſolutio, Verbi eſt explicatio. Et ideo qui dixerit verbum, loquitur; etiamſi ante non ſit locutus. Ab Angelo jubetur tacere Zacharias, ab Angelo vox premitur Judæorum. Non enim humanæ, ſed divinæ hoc poteſtatis imperium eſt; ut non loquatur Deo, qui non credidit Chriſto. Et ideo credamus, ut loquamur. Credat Judæus, ut loqui poſſit. Loquamur in ſpiritu myſteria, intelligamus rationem ſacrificiorum veterum, ænigmata prophetarum. Mutus eſt qui non intelligit Legem, mutus eſt qui non intelligit divinarum ſeriem 1. Cor. 14. 19. & 22. ſcripturarum. Vox enim noſtra fides eſt; & ideo *malo in Eccleſia quinque verba mente mea loqui ut alios inſtruam, quam decem millia in lingua ... Linguæ* enim *in ſignum ſunt non fidelibus, ſed infidelibus*: prophetia autem non infidelibus, ſed fidelibus.

v. 24. *Poſt hos autem dies concepit Elizabeth uxor ejus, & occultabat ſe menſibus quinque* v. 25. *dicens: Quid mihi ſic fecit Dominus in diebus, quibus reſpexit auferre opprobrium meum inter homines?*

43. Magna ſanctis cura eſt verecundiæ, ut plerumque [a] in ipſis pudor votis ſit; ſicut hoc loco advertimus ſanctam Elizabeth, quæ utique filios habere cupiebat, occultantem ſe menſibus quinque. Quæ cauſa occultationis, niſi pudoris? Eſt enim unicuique officio præſcripta ætas: & quod tempore decet, tempore non decet; ævique mutatio, facti uniuſcujuſque mutat ſæpe naturam. Sunt etiam ipſi quædam tempora præſcripta conjugio, quando dare operam liberis ſit decorum: dum anni vigent, dum ſuſcipiendorum liberorum ſpes eſt. Dum generandi uſus eſt in exemplo, copulæ quoque uſus in ſtudio eſt: ac vero ubi matura ævi ſenectus ſucceſſerit, & ætas regendis liberis habilior quam creandis, pudor eſt legitimi licet coitus indicia geſtare, & gravari alienæ ætatis onere, & tumeſcere alvum non ſui temporis fructu. Senes enim ab ipſa concluduntur ætate, & juſto intemperantiæ pudore [b] revocantur facere opera nuptiarum. Adoleſcentes ipſi plerumque filiorum vota prætendunt, & excuſandum arbitrantur ætatis calorem, generationis affectu. Quanto magis ſenibus agere turpe eſt, quod adoleſcentibus pudor eſt confiteri? Quinetiam ipſi juvenes, ſobria timore divino corda qui temperant, ſuſcepta plerumque ſobole, renuntiant operibus juventutis.

44. Et quid mirum de hominibus, ſi pecudes quoque muto quodam opere loquuntur generandi ſibi ſtudium, non deſiderium eſſe coeundi? Siquidem ubi ſemel gravem alvum ſibi ſenſerint & [c] genitali arvo ſemen receptum, jam nec concubitu indulgent, nec laſciviam amantis, ſed curam parentis adſumunt. At vero homines nec conceptis, nec Deo parcunt: illos contaminant, hunc exaſperant. *Priuſquam te*, Hier. 1. 5. inquit, *formarem in utero, novi te: & in vulva matris ſanctificavi te*. Ad cohibendam petulantiam tuam, manus quaſdam tui Auctoris in utero hominem formantis advertis. Ille operatur, & tu ſacri uteri ſecretum inceſtas libidine? Vel pecudem imitare, vel Deum verere. Et quid de pecudibus loquor? Terra ipſa a generandi opere ſæpe requieſcit: & ſi impatienti hominum ſtudio jactis frequenter ſeminibus occupetur, impudentiam multat agricolæ, & fœcunditatem ſterilitate commutat. Ita quidam in ipſis elementis, ac pecudibus ab uſu non ceſſare generandi, naturæ pudor eſt.

45. Merito ergo etiam ſancta Elizabeth erubeſcebat gratiam, etſi non agno-

a Mſſ. nonnulli, omneſque edit. *in ipſis pudor votis ſit*. Alii mſſ. majori numero atque auctoritate .... *veris ſit*; id eſt, in rebus quas ſumma ſtudio expetierunt.

b Rom. edit. *revocantur ab opere nuptiarum*. Optime, niſi reliquæ, & cuncti mſſ. diſſentirent. Intellige igitur, *revocantur facere*, hic per helleniſmum poni pro, *revocantur a faciendo*. Quod autem eadem edit. Rom. poſt duos verſus repoſuit, *ætatis calore*, *generationis affectum*: hoc non ſolum ab aliis, & mſſ. omnibus abhorret, verum etiam ab Auctoris noſtri ſententia; quemadmodum ſeries pateſaciet intuenti.

c Omnes edit. ac mſſ. non pauci, *genitali alvo*, Cod. Corb. & alii aliquot melioris notæ, *genitali arvo*. Melius; eadem quippe metaphora uſum etiam reperimus Virgil. lib. 3. Georg.

agnoſceret culpam. Nam etſi de viro conceperat (neque enim aliter de hominis ortu fas eſt credere) tamen partus ſui erubeſcebat ætatem. Et rurſus caruiſſe ſe gaudebat opprobrio; pudor eſt enim feminis nuptiarum præmia non habere, * quibus hæc ſola eſt 32. q. 2. c. Pudor. cauſa nubendi. Hoc igitur opprobrium conſolatur ſui pudore ſublatum, eo pudore, ut dixi, quod pudebat eam propter ætatem. Unde intelligi poteſt quia jam non conveniebant inter ſe concubitu conjugali; neque enim ea quæ ſenilem non erubeſceret coitum, erubeſceret partum: & tamen erubeſcit A onus parentis, quamdiu neſcit myſterium religionis.

46. Illa quæ occultabat ſe, quia conceperat filium, jactare ſe cœpit quia generabat propheram. Et quæ erubeſcebat ante, benedicit: & quæ dubitabat ante, firmatur. *Ecce enim*, Luc. 1. Infra 44. inquit, *ut vox ſalutationis tuæ facta eſt in auribus meis, exſultavit in gaudio infans in utero meo*. Itaque magna voce clamavit, B ubi Domini ſenſit adventum; quia religioſum credidit partum. Nulla enim cauſa erat pudoris, ubi Prophetæ ortus datæ, non affectatæ fidem generationis adſciſceret.

* *Quibus hæc ſola eſt cauſa nubendi*. *Sola*, inquit, Gloſſa Decreti, *id eſt præcipua*. Nec ſane credendum eſt mentem Ambroſio fuiſſe alias duas cauſas, quas proli adjungunt Theologi poſt Aug. nempe fidem & ſacramentum, excludere. Præſertim cum infra verum conjugium inter Mariam ac Joſeph interceſſiſſe defendat: quæ etiam fuit Auguſtini ſententia lib. 2. *De conſenſu Evang.* cap. 1. lib. 23. *contr. Fauſtum*, cap. 8. & lib. *De Nupt. & Concupiſc.* cap. 11. Adi quoque B. Tho. 3. part. quæſt. 29. art. 2. & alios. Forte etiam ſimplicius explicari poſſit, *ſola cauſa*, ſubintelligendo, *ut plurimum*; id eſt, cauſa maxime ordinaria.

LIBER
SECUNDUS.

Cap. 1. ℣. 26. *EOdem autem tempore miſſus eſt Angelus Gabriel a Domino in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad* ℣. 27. *Virginem deſponſatam viro cui nomen erat Joſeph, de domo David: & nomen Virginis, Maria.*

1. Latent quidem divina myſteria, nec facile juxta Propheticum dictum quiſquam hominum poteſt ſcire conſilium Dei: ſed tamen ex ceteris factis atque præceptis domini Salutaris poſſumus intelligere & hoc perpenſioris fuiſſe conſilii, quod ea potiſſimum electa eſt ut Dominum pareret, quæ erat deſponſata viro. Cur antem non antequam deſponſaretur, impleta eſt? Fortaſſe ne diceretur quod conceperat ex adulterio. Et bene utrumque poſuit Scriptura, ut & deſponſata eſſet, & virgo: virgo, ut expers virilis conſortii videretur: deſponſata, ne temeratæ virginitatis adureretur infamia, cui gravis alvus corruptelæ videretur inſigne præferre. Maluit autem Dominus aliquos de ſuo ortu quam de matris pudore dubitare; ſciebat enim teneram eſſe virginis verecundiam, & lubricam famam pudoris: nec putavit ortus ſui fidem matris injuriis adſtruendam. Servatur itaque ſanctæ Mariæ ſicut pudore integra, ita inviolabilis opinione vir C ginitas; oportet enim ſanctos & ab his teſtimonium habere qui foris ſunt: nec decuit ſiniſtra virginibus opinione viventibus velamen excuſationis relinqui, quod infamata mater quoque Domini videretur.

2. Quid autem Judæis, quid Herodi poſſet adſcribi, ſi natum viderentur ex adulterio perſecuti? Quemadmodum autem ipſe diceret: *Non veni Legem ſol-* Matt. 5. 18. D *vere, ſed adimplere*, ſi videretur cœpiſſe a Legis injuria, cum partus innuptæ Deut. 23. 2. Lege damnetur? Quin etiam locupletior teſtis pudoris maritus adhibetur? Qui poſſet & dolere injuriam, & vindicare opprobrium, ſi non agnoſceret ſacramentum. Quid quod etiam fides Mariæ verbis major adſciſcitur, & mendacii cauſa removetur? Videretur enim culpam obumbrare voluiſſe mendacio innupta prægnans. Cauſam au- E tem mentiendi indeſponſata habuit, deſponſata non habuit; cum conjugii præmium & gratia nuptiarum partus ſit feminarum.

3. Non mediocris quoque cauſa eſt, ut virginitas Mariæ falleret principem mundi: qui cum deſponſatam viro cerneret, partum non potuit habere ſuſpectum. Fallendi autem principis mun- F di fuiſſe conſilium, ipſius Domini verba declarant, cum apoſtoli jubentur tacere de Chriſto, cum ſanati prohi- Matth. 16. 20.

Matth. 8. 4. Luc. 4. 35. bentur gloriari de remedio, cum dæ- A
mones præcipiuntur ſilere [a] de Dei
1. Cor. 2. 7. & 8. Filio. Fallendi, ut dixi, principis mundi fuiſſe conſilium etiam Apoſtolus declaravit dicens: *Sed loquimur Dei ſapientiam in myſterio abſconditam ..... quam nemo principum iſtius ſæculi cognovit. Si enim cognoviſſent, numquam Dominum majeſtatis crucifixiſſent*, hoc eſt, numquam me redimi Domini morte feciſſent. Feſellit ergo pro nobis, feſellit B ut vinceret, feſellit diabolum cum tentaretur, cum rogaretur, cum Dei Filius diceretur, ut nuſquam divinita-
Matth. 4. 6. tem propriam fateretur. Sed tamen magis feſellit principem ſæculi; diabolus enim etſi aliquando dubitavit, cum diceret: *Si filius Dei es, mitte te deorſum*; tamen vel ſero cognovit, & diſceſſit ab eo. Cognoverunt & dæmones qui
Matt. 8. 29. dicebant: [b] *Novimus qui ſis Jeſu Filius* C *Dei. Quid veniſti ante tempus torquere nos?* Et ideo veniſſe cognoverunt, quia præcognitum habeban: eſſe venturum. Principes autem ſæculi non cognoviſſe, quo majore poſſumus quam Apoſtolicæ ſententiæ probare documento: *Si enim cognoviſſent, numquam Dominum majeſtatis crucifixiſſent?* Dæmonum enim malitia facile etiam occulta deprehendit: at vero qui ſæcularibus vanitatibus occu- D pantur, ſcire divina non poſſunt.

4. Bene autem ſibi diviſerunt Evangeliſtæ, ut ſanctus Matthæus Joſeph
Matt. 1. 20. ab Angelo moneri induceret [c] Mariam conjugem accipere: Lucas illic Evangeliſta teſtimonium ferret quod non conveniſſent: hic ipſa Maria fateretur,
Luc. 1. 34. cum dicit Angelo: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognovi?* Et ipſe ſanctus Lucas virginem declaravit dicens: E
Eſai. 7. 14. *Et nomen Virginis Maria*. Et Propheta
Matt. 1. 29. edocuit, qui ait: *Ecce virgo in utero accipiet*. Et Joſeph deſignavit, qui quoniam prægnantem videbat quam non cognoverat, dimittere geſtiebat. Et Dominus ipſe in cruce poſitus mani-
Iohan. 19. 26. & 27. feſtavit, cum dixit matri: *Mulier, ecce filius tuus. Deinde Diſcipulo: Ecce mater tua*. Etiam uterque teſtatus eſt, Diſcipulus
Ibidem 27. & mater, quia *Ex illa hora ſuſcepit eam* F *Diſcipulus* [d] *in ſua*. Utique ſi conveniſſet, numquam virum proprium reliquiſſet, nec vir eam juſtus paſſus eſſet a ſe diſcedere. Quomodo autem Dominus divortium præcepiſſet, cum ipſius ſit ſententia, quia nemo dimittere Matt. 5. 32.
debet uxorem, excepta cauſa fornicationis?

5. Pulcre autem docuit ſanctus Matthæus quid facere debeat juſtus, qui probrum conjugis deprehenderit, ut 27. quæſt. 2. c. Quod autem. §. Item ſi conjuges.
incruentum ab homicidio, caſtum ab 1. Cor. 6. 16.
adulterio præſtare ſe debeat: *Qui enim conjungitur meretrici, unum corpus eſt*. Ergo ubique in Joſeph juſti gratia & perſona ſervatur, ut teſtis ornetur; os enim juſti mendacium neſcit, & lingua ejus loquitur judicium, judicium ejus loquitur veritatem. Nec te moveat quod frequenter Scriptura conjugem dicit; non enim virginitatis ereptio, ſed conjugii teſtificatio, nuptiarum celebratio declaratur. Denique quam non accepit, nemo dimittit; & ideo qui volebat dimittere, fatebatur acceptam.

6. Simul etiam movere non debet quod ait Evangeliſta: *Non cognovit eam: donec peperit filium*; illud enim vel idio- Matt. 1. 25.
ma Scripturæ eſt, ſicut habes alibi: *Et donec ſeneſcatis, ego ſum*. Numquid Eſai. 46. 4.
poſt illorum ſenectutem Deus eſſe deſivit? Et in Pſalmo: *Dixit dominus Domino meo: Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum*. Pſ. 109. 1.
Numquid poſtea non ſedebit? Vel quoniam qui cauſam agit, ſatis putat quod cauſæ eſt dicere, redundantia non requirit; ſatis enim eſt ei ut cauſam ſuſceptam adſtruat, incidentem differat. Et ideo qui Incarnationis incorruptum ſuſceperat probare myſterium, non putavit uberius proſequendum virginitatis Mariæ teſtimonium; ne defenſor magis Virginis, quam adſertor myſterii crederetur. Certe quando juſtum docuit Joſeph, ſatis declaravit quod ſancti Spiritus templum, uterum myſterii, matrem Domini violare non potuit.

7. Didicimus ſeriem veritatis, didicimus conſilium: diſcamus & myſterium. Bene deſponſata, ſed virgo; quia

[a] Rom. edit. vocibus aliquot reſecatis ita poſuit, *de Dei Filio: quod etiam Apoſtolus declaravit* &c.

[b] Omnes edit. *Novimus te, quia es Jeſus Dei Filius*. Mſſ. vero, *Novimus qui ſis Jeſu Filius Dei*: paucis exceptis, quorum alii habent, *quis ſis Jeſus*: alii, *quod ſis* &c.

[c] Ita vet. edit. ac plerique mſſ. excepto quod edit. omittunt, *illic*, mſſ. autem, *accipere*. Quidam alii legunt, *induceret, ne dimitteret Mariam* &c. Unicus, *induceret. Maria Lucas illic teſtimonium ferret. Quod non cognoviſſent* (Matthæus & Lucas videlicet) *hoc ipſa Maria fateretur*. Quam lectionem vehementer ſuſpicamur germanam eſſe; & potiſſimum, quod in aliquot mſſ. pro, *non conveniſſent, hic ipſa*, legatur etiam, *non cognoviſſent, hic ipſa*. Ceterum edit. Rom. totum locum emendare conata eſt hoc pacto, *induceret, ne Mariam conjugem timeret accipere; quo teſtimonium ferret quod non conveniſſent: quod hic ipſa* &c.

[d] Mſſ. nonnulli, ac poſtremæ Pariſ. edit. *in ſuam*. Reliqui & mſſ. & edit. cum ſacris cod. *in ſua*, græce εἰς τὰ ἴδια, id eſt *in propria*, ſive *in res ſuas*, ſive ut alii volunt, in domicilium: qua de re vide Guill. Eſtium in eadem verba. Quod vero Doctor noſter adfirmat Joſephum tempore paſſionis etiam tunc ſuperſtitem extitiſſe, in hoc quidem conſentit cum D. Cypriano Tract. *De Paſſione Domini*: ſed diſſentit ab Epiph. Hereſi. 78. num. 10. quem recentiores magis ſequendum exiſtimarunt. Conſule Card. Bar. ad annum Chriſti 12. num. 9. Eſtium loco cit. & alios.

A quia eſt Eccleſiæ typus, quæ eſt immaculata, ſed nupta. Concepit nos virgo de Spiritu, parit nos virgo ſine gemitu. Et ideo fortaſſe ſancta Maria alii nupta, ab alio repleta; quia & ſingulæ Eccleſiæ Spiritu quidem replen-
a tur & gratia; [a] junguntur tamen ad temporalis ſpeciem ſacerdotis.

v. 28. *Et ingreſſus ad eam Angelus dixit: Ave* B
gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu
inter mulieres. Ipſa autem ut vidit eum,
v. 29. *mota eſt in introitu ejus.*

8. Diſce virginem moribus, diſce virginem verecundia, diſce virginem oraculo, diſce myſterio. Trepidare virginum eſt, & ad omnes viri ingreſſus pavere, omnes viri affatus vereri. Diſcant mulieres propoſitum pudoris imi- C tari. Sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, ſolus Angelus reperiret: ſola ſine comite, ſola ſine teſte; ne quo degeneri depravaretur affatu, ab Angelo ſalutatur. Diſce, virgo, verborum vitare laſciviam: Maria etiam ſalutationem Angeli verebatur.

Ibidem. *Erat tamen*, inquit, *cogitans, qualis eſſet hæc ſalutatio.* D

9. Et ideo cum verecundia; quia pavebat: cum prudentia; quia benedictionis novam formulam mirabatur, quæ nuſquam lecta eſt, nuſquam ante comperta. Soli Mariæ hæc ſalutatio ſervabatur. Bene enim ſola gratia plena dicitur, quæ ſola gratiam quam nulla alia meruerat, conſecuta eſt, ut
* gratiæ repleretur auctore. * Erubeſce- E bat ergo Maria, erubeſcebat etiam Elizabeth; & ideo cognoſcamus quid interſit inter mulieris & virginis verecundiam. Illa de cauſa erubeſcebat, hæc per verecundiam: in muliere modus pudoris adhibetur, in virgine pudoris augetur gratia.

v. 30. *Et ait Angelus ad eam: Ne timeas,*
v. 31. *Maria, inveniſti enim gratiam apud Deum,* F
& ecce concipies in utero, & paries filium,
& vocabis nomen ejus Jeſum. Hic erit ma-
v. 32. *gnus.*

10. Dictum eſt quidem etiam de Johanne ab Angelo, quia *erit magnus*: Luc. 1. 15. ſed ille quaſi homo magnus, hic autem quaſi Deus magnus; *Magnus enim Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis* Pſ. 144. 3. *ejus non eſt finis*. Et vere eſt ille magnus; quia *major inter natos mulierum* Luc. 7. 28. *propheta Johanne Baptiſta nemo eſt*. Habet tamen majorem; quia *qui minor eſt in* Ibidem. *regno Dei, major eſt illo*. Magnus autem Johannes; ſed coram Domino [b] magnus. b Et Johannes vinum & ſiceram non bibit, hic cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit. Ille abſtinentia meritum colligat, cui potentia nulla naturæ: Chriſtus autem cui * * naturaliter ſuppetebat delicta donare, cur eos declinaret, quos abſtinentibus poterat præſtare meliores.

11. Simul myſtice non dedignatur eorum convivium, quibus daturus eſt ſacramentum. Hic ergo manducat, ille jejunat: [c] utriuſque populi typus c in illo jejunat, in hoc paſcitur. Sed jejunavit & Chriſtus, ne * præceptum * declinares: manducavit cum peccatoribus, ut gratiam cerneres, agnoſceres poteſtatem. Magnus ergo & Johannes, ſed hujus magnitudo habet principium, habet finem: dominus autem Jeſus idem 1. Tim. 6. 16 eſt finis atque principium, idem primus & noviſſimus. Nihil ante primum, nihil ultra noviſſimum.

12. Neque te generationis humanæ conſuetudo in vitium trahat, ut putes non primum eſſe, quia filius eſt. Sequere Scripturas, ut errare non poſſis. Primus Filius dicitur. Lectum eſt etiam quia & ſolus Pater, *qui Solus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſi-* 1. Tim. 1. 17 *bilem;* ſicut legiſti: *Et immortali ſoli .... Deo:* ſed neque primus ante Patrem, neque ſolus ſine Filio. Si alterum negas, [d] alterum adſtruis, utrumque ſe- d quere, & utrumque confirmas. Non dixit: Ego prior, & ego poſterior, ſed: *Ego primus, & ego noviſſimus*. Pri- Apoc. 1. 17. & 22. 13. mus eſt Filius, & ideo coæternus; habet enim Patrem, cum quo ſit æternus. Audeo dicere. Primus eſt Filius, ſed ſolus non eſt; & bene dico, & religioſe dico. Quid erigitis ad impietatem, hæretici, aures? In laqueos quos tenditis, incidiſtis. Primus eſt Filius,

a Ita edit. ant. & potiores mſſ. Rom. autem & Vat. cod. *Junguntur tamen temporali ad ſpeciem ſacerdoti*. Reliqui .... *ad temporis ſpeciem ſacerdoti*, vel, *ſacerdotis*. Lectionem vero noſtram interpretare hoc ſenſu, *ſacerdoti exterius apparenti junguntur*.

* Hic ſequentem Evangelii textum ponunt nonnulli mſſ. ſed non antiquiſſimi.

b Quod hoc loco legitur in edit. Rom. *Magnus hic, ſed Dominus*, optimam quidem ſenſum efficit; ſed nulla alia edit. vel mſſ. confirmatur.

* *Naturaliter*, nimirum ad miniſtrorum differentiam indicandam.

c Mſſ. aliquot non infimæ notæ, *utriuſque populi ſpiritus*.

* Obſerva præceptum jejunii, ac ejus obligationem novum inventum nequaquam eſſe in Eccleſia.

d Edit. Amerb. & Era. *Alterum deſtruis*. Gill. & Rom. cum potiſſima parte mſſ. *Alterum adſtruis*. Reliqui: *Alterum non adſtruis*. Et rurſus nonnulli habent, *& utrumque confirmo*. Sed totus locus obſcuritate non caret.

Filius, & ſolus non eſt: primus, quia cum Patre ſemper: ſolus non eſt; quia ſine Patre numquam eſt. Non ego hoc Johan. 16.13 dico, ſed Ipſe dixit: *Et non ſum ſolus, quia Pater mecum eſt.* Solus Pater, quia unus Deus: ſolus Pater, quia ſola divinitas Patris & Filii & Spiritus ſancti: & quod unum eſt, ſolum eſt. Solus Pater, ſolus Unigenitus, ſolus & Spiritus ſanctus, neque enim qui Filius, & Pater: aut qui Pater, & Filius: aut qui Spiritus ſanctus, & Filius. Alius Pater, alius Filius, alius Johan. 14.16 Spiritus ſanctus; legimus enim: *Rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis.* Solus Pater, quia unus Deus, ex quo omnia: ſolus Filius, quia unus Dominus, per quem omnia. Solum divinitas facit, generatio & Patrem teſtificatur & Filium; ut nuſquam Filius ſine Patre, aut Pater eſſe videatur ſine Filio. Ergo nec ſolus, quia non ſolus immortalis: nec ſolus lucem habitat Johan 1.18. inacceſſibilem; quia *Deum nemo vidit umquam, niſi unigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris*, qui ſedet ad dexteram Patris. Et hinc quidam audent dicere inacceſſibilem lucem eſſe quam habitat Pater. Numquid lux melior Patre? Quæ autem lux inacceſſibilis ei, cui non eſt inacceſſibilis Pater? Et ipſe lux vera, & genitor lucis æternæ, de Johan. 1.9. qua dictum eſt: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Vide ne illa ſit lux inacceſſibilis quam habitat Pater, habitat & Filius; quia Pater in Filio, & Filius in Patre.

13. Bene ergo magnus; late enim funditur Dei virtus, late cæleſtis ſubſtantiæ magnitudo porrigitur. Nihil præſcriptum, nihil circumſcriptum, nihil emenſum, nihil dimenſum Trinitas habet. Non loco clauditur, non opinione comprehenditur, non æſtimatione concluditur, non ætate variatur. Dedit quidem dominus Jeſus hoPſ. 18.5. minibus magnitudinem: *in omnem enim terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum;* non in fines tamen mundi, non in fines cæli, non ultra Coloſſ. 1. 16. & 17. cælos. At vero in domino Jeſu *omnia condita ſunt in cælis & in terra, viſibilia & inviſibilia . . . . & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant.* Cælum adſpice, Jeſus illic eſt: terram intuere, Jeſus adeſt: adſcende * verbo in cælum, deſcende verbo in infernum, Jeſus adeſt. Etenim ſi adſcenderis in cælum, Jeſus illic eſt: ſi deſcenderis in infernum, adeſt. Hodie cum loquor,

A mecum eſt, intra hoc punctum, intra hoc momentum. Et ſi in Armenia nunc loquitur Chriſtianus, Jeſus adeſt: *Nemo enim dicit dominum Jeſum, niſi in* 1.Cor.12.3. *Spiritu ſancto.* Abyſſos opinione ſi penetres, illic quoque Jeſum videbis operari; ſcriptum eſt enim: *Ne dixeris in* Rom. 10.6. & 7. *corde tuo: Quis adſcendit in cælum? id eſt Chriſtum deducere: aut quis deſcendit in abyſſum? hoc eſt Chriſtum a mortuis reducere.* Ubi ergo non eſt, qui cæleſtia, B inferna, & terrena complevit? Bene ergo magnus, cujus virtus mundum replevit, qui ubique eſt, & erit ſemper; quia *regni ejus non erit finis.*

Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet iſtud; quoniam virum non cognovi? ℣. 34.

14. Videtur hic non crediſſe Maria, niſi diligenter advertas; neque enim fas eſt ut electa ad generandum unigenitum Dei Filium, fuiſſe videaC tur incredula. Quo autem modo fieri poſſet (licet ſalva prærogativa ſit matris, cui profecto fuit amplius deferendum: ſed ut prærogativa major, major etiam fides ei debuit reſervari) quo ergo modo fieri poſſet, ut Zacharias qui non crediderat, ſilentio condemnaretur: Maria autem ſi non credidiſſet, Spiritus ſancti infuſione exaltaretur? Sed neque non credere Maria, neque tam temere debuit uſurpare: non credere Angelo, uſurpare divina. D Neque enim facile erat ſcire myſterium abſconditum a ſæculis in Deo, quod nec ſuperiores Poteſtates ſcire potuerunt. Et tamen non fidem renuit, non officium refutavit: ſed accommodavit affectum, ſpopondit obſequium. Etenim cum dicit: *Quomodo fiet iſtud?* non de effectu dubitavit, ſed qualitatem ipſius quæſivit effectus.

E 15. Quanto temperatior iſta reſponſio, quam verba ſunt ſacerdotis? Hæc ait: *Quomodo fiet iſtud?* Ille reſpondit: *Unde hoc ſciam?* Hæc jam de negotio Sup. ℣. 18. tractat: ille adhuc de nuntio dubitat. Negat ille ſe credere, qui negat ſcire; & quaſi fidei adhuc alium quærit auctorem: iſta ſe facere profitetur, nec dubitat eſſe faciendum, quod quomoF do fieri poſſit, inquirit; ſic enim habes: *Quomodo fiet iſtud; quoniam virum non cognovi?* Incredibilis & inaudita generatio ante audiri debuit, ut crederetur. Virginem parere, divini eſt ſignum myſterii, non humani. Denique, *Accipe*, inquit, *tibi ſignum: Ecce* Eſai. 7. 14. *virgo in utero accipiet, & pariet filium.* Lege-

* *Verbo*, id eſt, ratione & cogitatione; ut infra, *Abyſſos opinione ſi penetres*, & alibi frequenter.

Digitized by Google

Legerat hoc Maria, ideo credidit futurum: ſed quomodo fieret, ante non legerat; non enim quemamodum fieret, vel tanto prophetæ fuerat revelatum. Tanti namque mandati myſterium non hominis fuit, ſed Angeli ore promendum. Hodie primum auditur: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te*. Et auditur, & creditur. Denique:

v. 36. *Ecce*, inquit, *ancilla Domini, contingat mihi ſecundum verbum tuum.*

16. Vide humilitatem, vide devotionem. Ancillam ſe dicit Domini, quæ mater eligitur: nec repentino exaltata promiſſo eſt. Simul ancillam dicendo, nullam ſibi prærogativam tantæ gratiæ vindicavit, quæ faceret quod juberetur. Mitem enim humilemque paritura, humilitatem debuit etiam ipſa præferre. *Ecce ancilla Domini, contingat mihi ſecundum verbum tuum*. Habes obſequium, vides votum. *Ecce* enim *ancilla Domini*, apparatus officii eſt: *contingat mihi ſecundum verbum tuum*, conceptus eſt voti.

a 17. Quam cito ergo etiam [a] de impari conceptione credidit Maria! Quid enim tam impar quam Spiritus ſanctus, & corpus? Quid tam inauditum, quam virgo prægnana contra legem, contra conſuetudinem, contra pudorem, cujus carior cura eſt virgini? Zacharias autem non de impari conditione, ſed de ſenili ætate non credidit; nam conditio congruebat. Ex viro & femina ſolemnis eſt partus: nec incredibile debet videri, ubi natura concordat. Cum enim ætas naturæ ſit, non natura ætatis, ſit plerumque ut impediat naturam; non eſt tamen irrationabile ut minor cedat cauſa majori, & potior prærogativa naturæ uſum inferioris excludat ætatis. Huc accedit quod Abraham & Sarra filium in ſenectute ſuſceperant: & Gen. 18. 13. Joſeph filius ſenectutis eſt. Quod ſi, quia riſit Sarra, reprehenditur: juſtius condemnatur qui nec oraculo credidit, nec exemplo. Maria autem cum dicit: Supra 34. *Quomodo fiet iſtud; quoniam virum non cognovi?* non videtur dubitaſſe de facto, ſed de facti qualitate quæſiſſe. Liquet enim quia faciendum eſſe crediderat, quæ quomodo fieret, interrogavit. Unde & meruit audire: *Beata quæ credidiſti*. Infra 45. Et vere beata, quæ ſacerdote præſtantior; cum ſacerdos negaſſet, virgo correxit errorem. Nec mirum ſi Dominus redempturus mundum, * operationem ſuam inchoavit a Maria; ut per quam ſalus omnibus parabatur, eadem prima fructum ſalutis hauriret ex pignore.

18. Et bene quæſivit quomodo fieret; legerat enim quia virgo generaret, ſed non legerat quemadmodum generaret. Legerat, ut dixi: *Ecce virgo in utero accipiet*: Eſai. 7. 14. quomodo autem acciperet, in Evangelio primum Angelus eſt locutus.

v. 39. *Exſurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum feſtinatione in civitatem Judæ, & intravit in domum Zachariæ,* v. 40. *& ſalutavit Elizabeth.*

19. Morale eſt omnibus, ut qui fidem exigunt, fidem adſtruant. Et ideo Angelus cum abſcondita nuntiaret, ut fides adſtrueretur exemplo, ſenioris feminæ ſterilisque conceptum virgini Mariæ nuntiavit; ut poſſibile Deo omne quod ei placuerit, adſereret. Ubi audivit hoc Maria, non quaſi incredula de oraculo, nec quaſi incerta de nuntio, nec quaſi dubitans de exemplo: ſed quaſi læta pro voto, religioſa pro officio, feſtina pro gaudio, in montana perrexit. Quo enim jam Deo plena, niſi ad ſuperiora cum feſtinatione contenderet? Neſcit tarda molimina ſancti Spiritus gratia.

20. Diſcite & vos, ſanctæ mulieres, ſedulitatem quam prægnantibus debeatis exhibere cognatis. Mariam, quæ ante ſola in intimia penetralibus verſabatur, non a publico virginitatis pudor, non ab ſtudio aſperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardavit. In montana virgo cum feſtinatione, virgo officii memor, [b] injuriæ immemor affectu b vigente, non ſexu, relicta perrexit domo.

21. Di-

a Ita cuncti mſſ. & vet. edit. in corpore. Era autem ac Gill. in marg. & Rom. in corp. *de impari conditione*: quod etiam videtur eo confirmari, quod infra mſſ. & edit. legunt, *non de impari conditione*; uno tantum cod. excepto, ubi pro, *conditione*, habetur *conceptione*.

* Ex hoc loco manifeſtum eſt non minus Chriſtum cum peccata ne fiant, gratiæ præſidio impedit, quam cum dimittit perpetrata, redemtorem eſſe. Namque a matre dicitur inchoaſſe redemtionem, quoniam ne incredula eſſet Angeli verbis, ipſe prohibuit. Quo quidem cuneo eorum qui immaculatam Deiparæ conceptionem impugnant, nodoſiſſimum, ut ipſi putant, argumentum facili negotio diffringitur atque disjicitur.

b *Injuriæ*, qua nimirum virginis pudor afficitur, dum cogitur prodire in publicum. Conſequenter autem Rom. edit. *affectu urgente*. Aliæ, ac mſſ. omnes, *affectu vigente*. Aptius ſane, ut caritatis vigor puellari debilitati opponatur. Infra vero omnes edit. cum majori parte mſſ. legebant, *Maria in domo fera*: ubi e cod. Vat. Corb. & aliis nonnullis repoſuimus, *Maria in domo feria*. Corb. quidem in gloſſa indicans legendum eſſe *fera*, addit, *id eſt tarda*, quam correctionem alii forte ſecuti ſunt. Sed tamen magis placet, *feria*, hoc eſt, gravis; nam gravitati etiam contraria ut plurimum cenſetur feſtinatio.

A 21. Diſcite, virgines, non circumcurſare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miſcere ſermones. Maria in domo ſeria, feſtina in publico, manſit apud cognatam ſuam tribus menſibus. Etenim quæ propter officium venerat, inhærebat officio. Manſit ergo menſibus tribus, non quod domus eam delectaret aliena, ſed quia frequentius videri in publico diſplicebat.

B 22. Didiciſtis, virgines, pudorem Mariæ: diſcite humilitatem. Venit propinqua ad proximam, junior ad ſeniorem: nec ſolum venit, ſed etiam prior ſalutavit; decet enim ut quanto caſtior virgo, tanto humilior ſit. Noverit honorem deferre ſenioribus. Sit magiſtra humilitatis, in qua eſt profeſſio caſtitatis. Eſt & cauſa pietatis, C eſt etiam norma doctrinæ. Contnendum eſt enim quia ſuperior venit ad inferiorem, ut inferior adjuvetur: Maria ad Elizabeth, Chriſtus ad Johannem. Denique etiam poſtea, ut ſanctificaret baptiſmum Johannis, Dominus venit ad baptiſmum. Cito quoque adventus Mariæ, & præſentiæ dominicæ beneficia declarantur.

D v. 41. *Simul enim ut audivit ſalutationem Mariæ Elizabeth, exſultavit infans in utero ejus. Et repleta eſt Spiritu ſancto.*

23. Vide diſtinctionem, ſingulorumque verborum proprietates. Vocem prior Elizabeth audivit, ſed Johannes prior gratiam ſenſit: illa naturæ ordine audivit, iſte exſultavit ratione myſterii: illa Mariæ, iſte Domini ſenſit advenE tum: femina mulieris, & pignus pignoris. Iſtæ gratiam loquuntur, illi intus operantur, pietatiſque myſterium maternis adoriuntur profectibus; duplicique miraculo prophetant matres ſpiritu parvulorum. Exſultavit infans, repleta eſt mater. Non prius mater repleta, quam filius: ſed cum filius eſſet repletus Spiritu ſancto, replevit & matrem. F Exſultavit Johannes, exſultavit & Mariæ ſpiritus. Exſultante Johanne, repletur Elizabeth: Mariam tamen non repleri Spiritu, ſed ſpiritum ejus exſultare cognovimus; incomprehenſibilis enim incomprehenſibiliter operabatur in matre. Et illa poſt conceptum repletur, iſta ante conceptum.

v. 42. *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.* v. 43. *Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me?*

A 24. Novit ſermonem ſuum Spiritus ſanctus, nec umquam obliviſcitur. Et prophetia non ſolum rerum completur miraculis, ſed etiam proprietate verborum. Quis eſt iſte fructus ventris, niſi ille de quo dictum eſt: *Ecce hereditas Domini filii, merces fructus ventris?* Pſ. 126. 3. Hoc eſt, hereditas Domini filii ſunt, qui merces ſunt fructus illius, qui de Mariæ ventre proceſſit. Ipſe fructus B ventris eſt, flos radicis, de quo bene prophetavit Eſaias dicens: *Exiet virga de radice Jeſſe, & flos ex radice ejus adſcendet;* Eſai. 11. 1. radix enim eſt familia Judæorum, virga Maria, flos Mariæ Chriſtus: qui veluti bonæ arboris fructus pro noſtræ virtutis proceſſu nunc floret, nunc fructificat in nobis, nunc rediviva corporis reſurrectione reparatur.

C *Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?*

25. Non quaſi ignorans dicit; ſcit enim eſſe Spiritus ſancti gratiam & operationem, ut mater Prophetæ a matre Domini ad profectum ſui pignoris ſalutetur: ſed quaſi non humani hoc meriti, ſed divinæ gratiæ munus D eſſe cognoſcat, ita dicit: *Unde hoc mihi?* Hoc eſt, [a] quantum bonum mihi accidit; ut mater Domini mei veniat ad me? Non cognoſco meum. *Unde hoc mihi*, qua juſtitia, quibus factis, pro quibus meritis? Non uſitata hæc officia feminarum ſunt; *Ut veniat mater Domini mei ad me.* Miraculum ſentio, cognoſco myſterium: mater Domini Verbo fœta, Deo plena eſt.

E *Ecce enim ut facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exſultavit gaudio infans in utero meo:* v. 44. *& beata quæ credidiſti.* v. 45.

26. Vides non dubitaſſe Mariam, ſed credidiſſe; & ideo fructum fidei conſecutam. *Beata*, inquit, *quæ credidiſti.* Sed & vos beati, qui audiſtis, & credidiſtis; quæcumque enim crediF derit anima, & concipit & generat Dei Verbum, & opera ejus agnoſcit. Sit in Singulis Mariæ anima, ut magnificet Dominum: ſit in ſingulis ſpiritus Mariæ, ut exſultet in Deo. Si ſecundum carnem una mater eſt Chriſti; ſecundum fidem tamen omnium fructus eſt Chriſtus. Omnis enim anima accipit Dei Verbum, ſi tamen immaculata & immunis a vitiis, intemerato caſtimoniam pudore cuſtodiat.

27. Quæ-

a Edit. Rom. ſola, *quo tantum bonum mihi accidit* &c.

27. Quæcumque igitur talis eſſe potuerit anima, magnificat Dominum, ſicut aoima Mariæ magnificavit Dominum, & exſultavit ſpiritus ejus in Deo ſalutari. Magnificatur enim Dominus, ſicut & alibi legis: *Magnificate Dominum mecum*: non quod Domino aliquid humana voce poſſit adjungi, ſed quia magnificatur io nobis. Imago enim Dei Chriſtus eſt; & ideo ſi quid juſtum fecerit anima aut religioſum, illam imaginem Dei, ad cujus eſt ſimilitudinem creata, magnificat. Et ideo dum magnificat eum, magnitudinis ejus quadam participatione ſublimior fit; ut illam imaginem ſplendido booorum colore factorum, & quadam æmulatione virtutis in ſe videatur exprimere. Magnificat autem anima Mariæ Dominum, & exſultat ſpiritus ejus in Deo; eo quod & anima & ſpiritu Patri Filioque devota, unum Deum ex quo omnia, & uoum Domioum per quem omnia, pio veneretur affectu.

Pſ. 33. 4.

a 28. [a] Sequitur Mariæ, quo perſona melior, eo prophetia plenior. Nec otioſum videtur quod & ante Johannem Elizabeth prophetat, & Maria ante Domini generationem; ſerpunt enim jam tentamenta ſalutis humanæ. Nam ſicut peccatum a mulieribus cœpit: ita etiam bona a mulieribus inchoantur; ut feminæ quoque muliebria opera deponentes, infirmitati renuotienr: & anima quæ non habet ſexum, ut Maria quæ neſcit errorem, religioſo imitetur ſtudio caſtitatem.

v. 56. *Manſit autem Maria cum illa menſibus tribus: & reverſa eſt in domum ſuam.*

b 29. Bene inducitur ſancta Maria, & exhibuiſſe officium, [b] & myſticum numerum cuſtodiſſe. Non enim ſola familiaritatis eſt cauſa quod diu manſit, ſed etiam tanti vatis profectus. Nam ſi primo ingreſſu tantus proceſſus exſtitit; ut ad ſalotationem Mariæ exſultaret infans in utero, repleretur Spiritu ſancto mater infantis: quantum putamos uſu tanti temporis ſanctæ Mariæ addidiſſe præſeotiam? *Manſit autem Maria cum illa menſibus tribus*. Ungebatur itaque, & quaſi bonus athleta A exercebatur in utero matris propheta; ampliſſimo enim virtus ejus certamini parabatur. Denique tamdiu manſit Maria, quamdiu Elizabeth pariendi tempus impleret. Quod ſi diligenter advertas, iovenies hoc nuſquam poſitum, niſi in generatione juſtorum. Denique impleti ſunt dies, ut pareret Maria: impletum eſt tempus, ut pareret Elizabeth: impletum eſt vitæ tempus, cum ſancti viri ex hoc vitæ curriculo demigrarunt. PLENITUDINEM juſti vita habet, inanes autem dies ſunt impiorum.

c 30. Peperit ergo filium Elizabeth, & congratulabantur [c] vicini. Habet ſanctorum editio lætitiam plurimorum, quia commune eſt bonum; juſtitia enim communis eſt virtus. Et ideo in ortu juſti, futuræ vitæ inſigne præmittitur, & gratia ſecuturæ virtutis exſultatione vicinorum præfigurante ſignatur. Pulcre autem tempus quo fuit in utero Propheta, deſcribitur; ne Mariæ præſeotia taceatur: ſed tempus [d] ſiletur infantiæ, eo quod præſentia Domini, matris in utero roboratur, qui infantiæ impedimenta oeſcivit. Et ideo in Evangelio nihil ſuper eo legimus, niſi ortum ejus, & oraculum, exſultationem in utero, vocem in deſerto. Neque enim ullam infantiæ ſenſit ætatem, qoi ſupra oaturam, ſupra ætatem in utero ſitus matris, a menſura perfectæ cœpit ætatis plenitudiois [e] Chriſti. d e

Et reſpondit mater ejus, & dixit: Non, ſed vocabitur Johannes. Et reſponderunt ad illam: Nemo eſt in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Annuebant ergo patri ejus, quem vellet vocari eum. Et accepit pugillares, & ſcripſit, dicens: Johannes eſt nomen ejus. Et mirati ſunt omnes. Continuo autem reſoluta eſt lingua ejus, & apertum eſt os ejus, & loquebatur benedicens Deum. v. 60. v. 61. v. 62. v. 63. v. 64.

31. Mire ſanctus Evangeliſta præmittendum putavit, quod plurimi infantem patris oomine Zachariæ appellandum putaverint; ut advertas matri non nomen alicujus diſplicuiſſe degeneris, ſed id ſancto infuſum Spiritu quod ab Angelo ante Zachariæ fuerat prænuntiatum. Et quidem ille mutus in-

a Edit. omnes: *Sed Mariæ quo*. Mſſ. aliquot: *Sequitur enim ut Mariæ, quo*. Alii, qui & melioris ætatis: *Sequitur Mariæ, quo* &c. ut nos in textu.

b Albin. codex: *& impleſſe myſterium; ut & parentem* (forte parientem vel parturientem) *non deſereret, & myſticum numerum cuſtodiret*.

c Vict. cod. *vicini*. *In illo tempore Elizabeth impletum eſt tempus pariendi, & peperit filium. Habet ſanctorum* &c.

d Rom. edit. *ſiletur infantiæ, quia infantiæ impedimenta neſcivit*. Cur tamen interjectæ voces jugulentur, nihil cauſæ eſt.

e Unus e Colb. *Chriſti*. *Et nota quod de Johannis vocabulo erat vicinorum hæſitatio. Unde indubitanter ſcimus, quia cujus nomen Angelo nuntiante in templo cognoverat ejuſdem vocabulum ſpiritus prophetiæ Elizabeth matri revelaverat. Unde conquerentes dicunt, quia nemo eſt in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Et reſponsit* &c. Sed hæc non tam auctoris verba, quam paraphraſis.

intimare vocabulum filii nequivit uxori: ſed per prophetiam Elizabeth didicit, quod non didicerat a marito: *Johannes eſt*, inquit, *nomen ejus*, hoc eſt, non nos ei nomen imponimus, qui jam a Deo nomen accepit. Habet vocabulum ſuum quod agnovimus, non quod elegimus. Habent hoc merita ſanctorum, ut a Deo nomen accipiant.
Gen. 32, 28. Sic Jacob Iſrael dicitur, quia Deum vidit. Sic dominus noſter Jeſus nominatus eſt, antequam natus; cui non Angelus, ſed Pater nomen impoſuit.
4. Eſdr. 7. 28, 29, & 30. *Revelabitur enim*, inquit, *filius meus Jeſus cum iis qui cum eo jucundabuntur, qui relicti ſunt in annis quadringentis. Et erit poſt annos hos, & morietur Filius meus Chriſtus Jeſus .... & convertetur ſaculum*. Vides Angelos, quæ audierint, non quæ uſurpaverint, nuntiare. Nec mireris ſi nomen mulier qood non audivit, adſeruit; quando Spiritus ei ſanctus qui Angelo mandaverat, revelavit. Neque poterat Domini ignorare prænuntium, quæ prophetaverat Chriſtum.

32. Et bene additur quia nemo in cognatione ejus vocabatur hoc nomine; ut intelligas nomen non generis eſſe, ſed vatis. Zacharias quoque nutu interrogatur; ſed quia incredulitas ei afflàtum eripuerat & auditum, quod voce non poterat, manu & litteris eſt locutus; ſcripſit enim dicens: *Johannes eſt nomen ejus*. Et hoc nomen non imponitur, ſed adſtruitur: meritoque continuo reſoluta eſt lingua ejus; quia quam vinxerat incredulitas, fides ſolvit. Credamus & nos igitur, ut loquamur, ut lingua noſtra quæ incredulitatis vinculis eſt ligata, rationis voce ſolvatur. Scribamus ſpiritu myſteria, ſi volumus loqui: ſcribamus prænuntium Chriſti non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Etenim qui Johannem loquitur, Chriſtum prophetat. Loquamur Johannem, loquamur & Chriſtum; ut noſtrum quoque os poſſit aperiri, quod in ſacerdote tanto irrationabilis modo pecudis fræna nutantis fidei coercebant.

ỿ. 67. *Et Zacharias pater ejus impletus eſt Spiritu ſancto, & prophetabat dicens.*

33. Vide quam bonus Deus, & facilis indulgere peccatis: non ſolum
A ablata reſtituit, ſed etiam inſperata concedit. Ille dudum mutus prophetat; hæc enim gratia Dei maxima, quod eum [a] qui negaverant, confitentur. Nemo ergo diffidat, nemo veterum conſcius delictorum præmia divina deſperet. Novit Dominus mutare ſententiam, ſi tu noveris emendare delictum. a De pœnit. diſt. 1. cap. Novit Dominus.

B *Et tu puer propheta Altiſſimi vocaberis.* ỿ. 76.

34. Pulcre cum [b] de Domino prophetaret, ad prophetam ſua verba convertit; ut hoc quoque beneficium eſſe Domini deſignaret; ne cum publice enumeraret ſua, quaſi ingratus tacuiſſe quæ acceperat beneficia videretur, quæ agnoſcebat in filio. Sed fortaſſe aliqui quaſi irrationabilem mentis
C exceſſum putent, quod octo dierum alloquitur infantem. Verum ſi teneamus, intelligimus profecto quod potuit vocem patris natus audire, qui Mariæ ſalutationem antequam naſceretur, audivit. Sciebat propheta alias eſſe aures prophetæ, quæ Spiritu Dei, non corporis ætate reſeraotur. Habebat intelligendi ſenſnm, qui exſultandi habebat affectum.

D 35. Simul illud adverte quam paucis Elizabeth, quam multis Zacharias prophetet; & uterque ſancto impletus Spiritu loquebatur: ſed diſciplina ſervatur, ut mulier diſcere magis quæ divina ſunt, ſtudeat, quam docere. Nec facile ullam prophetaſſe uberius quam matrem Domini reperimus. Prophetiſſa ipſa Maria ſoror Aaron quam cito Cantici verba concluſit! Exod. 15. 20. & 21. Num 12. 2. & ſeq. Eademque ubi prolixius eſt locuta cum
E fratre, nequaquam ſui pœnam ſermonis evaſit.

F*actum eſt autem, in diebus illis exiit edictum a Cæſare Auguſto, ut cenſum profiteretur univerſus orbis terræ.* Cap. 2. ỿ. 1.

36. De ortu Salvatoris dicturi, non putamus alienum ut quo natus ſit tempore, requiramus. Quid enim
F profeſſio ſæcularium ad generationem Domini pertineret, niſi ut advertamus hoc quoque divinum eſſe myſterium; quia dum profeſſio ſæcularis obtenditur, ſpiritalis impletur, non terrarum regi dicenda, ſed cæli?

a Pro-

a Edit. Era & ſeq. ac pauci mſſ. *qui*, alii plures, *quem negaverat, confitetur*. Amerb. & cod. Corb. cum aliis probatioris notæ, *qui negaverant, confitentur*. Et hoc ſane non tam dicitur de Zacharia, quam ejus occaſione univerſim colligitur.

b Mſſ. Corb. *de domo*. alii aliquot: *de dono*. Reliqui cum tot. edit. in lectionem noſtram conſentiunt: niſi quod in uno e Vat. cod. & Rom. edit. deſiderantur, *quæ acceperat beneficia*. Quædam edit. Pariſ. finem loci hujus ita immutaverant: *& quæ acceperat beneficia, videretur agnoſcere in filio*.

a [a] Profeſſio iſta fidei, cenſus eſt animorum; abolito eoim Synagogæ cenſu vetuſto, novus cenſus Eccleſiæ parabatur, qui tormenta non exigeret, ſed auferret; & ſpiritaliter in typo plebs ſua jam Chriſto nomina conferebat. Non hic ſpatia terrarum, ſed mentium animorumque cenſeotur: oec deſcribuntur limites, ſed proferuntur: nec ætas ulla diſtinguitur, ſed omois adſcribitur; * nullus enim ab hoc immunis eſt ceuſu, quia omnis ætas munifica Chriſto eſt, quem vagientes pueri martyrio confitentur, quem iotra uterum poſiti exſultatione teſtantur. Nihil in hoc cenſu vereare terribile, nihil immite, nibil triſte; ſola unumquemque fides ſignat. Vis Chriſti audire cenſores? [b] Jubentur cenſere ſioe virgis: nec terrore, ſed gratia plebem quærere: recondere gladium, non poſſidere aurum. Talibus ceoſoribus adquiſitus eſt orbis.

Matth. 10. 9. & 10.

37. Denique ut ſcias cenſum noo Auguſti eſſe, ſed Chriſti, totus orbis profiteri jubetur. Quando naſcitur Chriſtus, omnes profitentur: quando mundus coocluditur, omnes periclitantur. Quis ergo poterat profeſſionem totius orbis exigere, niſi qui totius habebat orbis imperium? Noo enim Auguſti, D ſed *Domini eſt terra, & plenitudo ejus, orbis terrarum, & univerſi qui habitant in eo.* Gothis noo imperabat Auguſtus, noo imperabat Armenis: imperabat Chriſtus. Acceperuot utique Chriſti cenſorem, qui Chriſti martyres ediderunt. Et ideo fortaſſe nos vincuot, ut præſentia docent; quooiam quem illi oblatione ſanguinis fatebantur, huic arriani quæſtiooem geoeris inferebaot.

Pſ. 23. 1.

v. 2. *Hæc*, inquit, *profeſſio prima facta eſt*,

A 38. Atqui pleraſque jam partes terrarum ſæpe fuiſſe deſcriptas loquuntur hiſtoriæ. Hæc eſt ergo profeſſio [c] prima, ſed mentium: cui omnes profitentur, quia nullus excipitur, non præconis evocatione, ſed vatis qui multo ante prædixit: *Omnes gentes plaudite manibus: jubilate Deo in voce exſultationis, quoniam Deus ſummus, terribilis, rex magnus ſuper omnem terram.* Denique B ut ſcias cenſum eſſe juſtitiæ, veniunt ad eum Joſeph & Maria, hoc eſt, juſtus & virgo: ille, qui Verbum ſervaret: iſta, quæ pareret. Ubi profitentur juſtus & virgo, niſi ubi naſcitur Chriſtus? *Omnis* enim *ſpiritus qui confitetur Jeſum Chriſtum in carne veniſſe, de Deo eſt.* Ubi autem ſecundum altiorem rationem naſcitur Chriſtus, niſi in C corde tuo, & in pectore tuo? *Prope eſt* eoim *Verbum in ore tuo, & in corde tuo.* c

Pſ. 46. 2. & 3.

1. Johan. 4. 2.

Rom. 10. 8.

39. Pulcre autem quod & præſidis oomen addidit, ot ſeriem teoporis deſignaret. *Præſide*, inquit, *Syriæ Cyrino facta eſt hæc prima profeſſio.* Ut quaſi conſulem quemdam, ſigni gratia, huic libro Evangeliſta adſcripſiſſe videatur. Nam ſi conſules adſcribuntur tabulis emtionis, quanto magis redemtioni omnium debuit tempus adſcribi? Habes ergo omnia quæ in contractibus eſſe conſueveruot: vocabulum ſummam illic poteſtatem gerentis, diem, locum, cauſam. Teſtes quoqoe adhiberi ſolent: hos quoque nativitati ſuæ, & generationi ſecundum carnem Chriſtus adhibuit, qui ſignarent Evangeliom, dicens: *Vos eritis mihi teſtes in Hieruſalem.* *Act. 1. 8.*

Factum eſt autem, cum eſſent ibi, impleti ſunt dies ut pareret. Et peperit filium E *primogenitum, & pannis eum involvit, & poſuit in præſepio;* [d] *quia non erat locus in eo diverſorio.* *v. 6.* *v. 7.* d

a Rom. edit. poſt voces, *Profeſſio iſta*, loco moverat dictionem *fidei*, quæ tamen omnium vet. edit. ac mſſ. auctoritate propugnatur. Iterum eadem edit. pro, *qui tormenta non exigeret*, repoſuerat, *qui tributa non exigeret*. Perperam; etenim obſcurum non eſt alluſionem fieri ad cenſoriam Romanorum diſciplinam, quam conſtat fuiſſe longe ſeveriſſimam. Ipſeque Ambroſius hoc infra ſatis aperte indicat, cum illi opponens Chriſti cenſuram dicit: *Nihil in hoc cenſu vereare terribile, nihil immite, nihil triſte, ſola unumquemque fides ſignat* &c. His autem ultimis verbis innuitur ille vetus cenſorum ritus, quo nonnullos ignominiæ cauſa Ceritum ceris ſive tabulis adſcribebant: quo ſpectat illud Horatii epiſt. 6. lib. 1.

Quid deceat, quid non, obliti: Cerite cera Digni &c.

Qua de re paroemia exſtat apud Eraſ. Chil. 1. cent. 10. ada. 81.

* Mares ante annum 14. feminæ ante 12. non cogebantur apud cenſores profiteri, cum ante illam ætatem tributum ab eiſdem non exigeretur. Conſule ſuper hoc J. Lipſium lib. 2. de Mag. Rom. cap. 3.

b Sic omnes mſſ. Contra vero cunctæ edit. *Jubentur cenſere, ſed non virgis.* Minus bene, cum manifeſta fiat alluſio ad Luc. 9. 3. ubi prohibentur apoſtoli, ne virgam ferant, ad profeminandum Evangelium proficiſcentes.

c Edit. omnes, *profeſſio prima, non terrarum, ſed mentium.* Apertus ſenſus. Verum quia in cunctis & Gallic., & Vat. cod. deſunt, *non terrarum*; & alioqui poteſt ſententia conſtare illis expunctis, in hoc mſſ. conſenſum ſequi maluimus. Dicitur autem, *profeſſio prima*, non abſolute, ſed prima ſub Cyrino, ut opponatur ſecundæ ſub eodem peractæ; ut docet Baronius *Appar. ad Annales eccleſ.* pag. 19. Janſ. Gand. aliique interpretes in hunc locum. Sed litteralem ſenſum utpote parum utilitatis reddere poterat ad ſuos lectores, hoc loco non excutit B. Ambroſius. Quod porro ſubditur, *non præconis evocatione*, hoc ſatis declarat ſuos præcones fuiſſe cenſoribus, licet hoc negetur a nonnullis. Qui de cenſura, ejuſque officio plura voluerit, adeat. lib. 13. Cod. Theod. Tit. 10. *de Cenſu*, & Tit. 11. *de Cenſit.* Roſin. *Antiq. Rom.* lib. 7. cap. 10. Laur. Polym lib. 5. Syn. 4. §. 4. & alibi.

d Omnes edit. ac recentiores mſſ. *quia non erat ei locus in diverſorio.* Reliqui, *quia non erat locus in eo diverſorio*: quæ lectio etiam eo confirmatur, quod infra mſſ. & edit. magno conſenſu præ ſe ferant, *ille alium locum in eo diverſorio non habuit.* Unde intelligas Ambroſium in græcis vocibus ἐν τῷ καταλύματι accepiſſe particulam τῷ non pro articulo, ſed pro demonſtrativo, ut non raro etiam a probatis auctoribus uſurpatur. Hinc præterea adverteas licet eumdem ſanctum Ambroſium ab opinione Euſebii *Demonſt. Evang.* lib. 7. cap. 5. Epiphan. Hæreſ. 20. Hieronymi epiſt. 18. ad Marcellam, & aliorum diſſentire; quandoquidem hi omnes Chriſtum non in ſtabulo domus cujuſpiam, ſed in ſaxea ſpelunca natum volunt. Neque tamen deſunt qui Doctori noſtro patrocinentur, quos videre potes apud interpretes.

40. Breviter ſanƈtus Lucas & quomodo, & quo tempore, & quo loco ſecundum carnem Chriſtus natus ſit, explicavit. At vero de cæleſti generatione ſi quæris, lege Evangelium ſanƈti Johannis, qui a cæleſtibus exorſus ad terrena deſcendit. Illic invenies & quando erat, & quomodo erat, & quid erat, quid egerat, quid agebat, & ubi erat, & quo venerit, & quomodo venerit, quo tempore venerit,
Johan. 1. 1. qua cauſa venerit. *In principio*, inquit, *erat Verbum*; habes quando erat: *Et Verbum erat apud Deum*; habes quomodo erat. Habes etiam quid erat: *Et Deus*,
Ibidem 3. inquit, *erat Verbum*. Quid egerat: *Omnia*
Ibidem 9. *per ipſum facta ſunt*. Quid agebat: *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Et ubi erat:
Ibidem 10. *In hoc mundo erat*. Quo venerit: *In ſua*
Ibidem 11. *propria venit*. Quomodo venerit: *Verbum*
Ibidem 14. *caro factum eſt*. Quando venerit, Johannes teſtimonium perhibet de ipſo
Ibidem 30. dicens: *Hic eſt de quo dixi, qui poſt me venit, ante me factus eſt; quia prior me erat*. Qua cauſa venerit, Johannes ipſe
Ibidem 29. teſtatur. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Si igitur generationem
a utramque cognovimus, & [a] utriuſque munus unum, & cauſam qua venit advertimus; ut pereuntis mundi peccata ſuſcipiens, peccati labem, & omnium mortem in ſe, qui vinci non poſſet, aboleret: conſequens eſt ut nunc quoque ſanƈtus Lucas Evangeliſta nos doceat, & vias Domini ſecundum carnem creſcentis oſtendat.

41. Nec quemquam movere debet quod altiori conſilio Johannis infantiam diximus prætermiſſam, Chriſti vero infantiam adſerimus eſſe deſcriptam; non enim omnium eſt dicere:
1. Cor. 9. 22. *Factus ſum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifaciam: omnibus omnia factus ſum*: neque de quoquam alio ita dici poteſt,
Eſai. 53. 5. quia *Vulneratus eſt propter iniquitatem noſtram, & infirmatus eſt propter peccata noſtra*. Ille igitur parvulus, ille infantulus fuit; ut tu vir poſſis eſſe perfeƈtus: ille involutus in pannis; ut tu mortis laqueis ſis abſolutus: ille in præſepibus;
* * ut tu in altaribus: ille in terris; ut tu in cælis: ille alium locum in eo diverſorio non habebat; ut tu plures haberes in cæleſtibus ſedibus manſio-
2. Cor. 8. 9. nes. *Qui cum dives*, inquit, *eſſet, propter vos pauper factus eſt; ut illius inopia vos ditaremini*. Meum ergo paupertas illa patrimonium eſt; & infirmitas Domini mea eſt virtus. Maluit ſibi egere, ut omnibus abundaret. Me illius infantiæ vagientis abluunt fletus, mea lacrymas illæ deliƈta laverunt. Plus igitur, domine Jeſu, injuriis tuis debeo quod redemtus ſum, quam operibus quod creatus ſum. Non prodeſſet naſci, niſi redimi profuiſſet.

42. Sed nemo intra uſum corporis formam omnem divinitatis includat. Alia natura carnis eſt, alia divinitatis gloria. Propter te infirmitas, in ſe potentia: propter te inopia, in ſe opulentia. Noli hoc æſtimare quod cernis, ſed quod redimeris, agnoſce. Quia in pannis eſt, vides: quia in cælis eſt, non vides: infantis audis vagitus, non audis bovis Dominum agnoſcentis mugitus: *Agnovit* enim *bos poſſeſſorem ſuum, & aſina præſepe domini* Eſai. 1. 3.
ſui; immo *præſepium* dixerim, ſicut ſcripſit qui tranſtulit; nihil enim apud me diſtat in verbo, quod non diſtat in ſenſu. Nam ſi orator illorum qui phaleras ſermonum ſequuntur, neget in hoc poſitas eſſe fortunas Græciæ, hoc an illo verbo uſus ſit; ſed rem ſpeƈtandam putat: ſi ipſi philoſophi eorum qui totos dies in diſputatione conſumunt, minus latinis & receptis uſi ſermonibus ſunt; ut propriis uterentur: quanto magis nos negligere verba debemus, ſpeƈtare myſteria, quibus vincit ſermonis vilitas, quod operum miracula divinorum nullis venuſtata ſermonibus, veritatis ſuæ lumine refulſerunt? Denique aſinam illam irrationabilem [b] non fuco deliciarum, ſed ſucco naturalis alimoniæ præſepia ſanƈta paverunt.

Demoſt. Orat. pro Cteſiph.

43. Hic eſt Dominus, hoc præſepe, quo nobis divinum myſterium revelatum eſt: irrationabiles gentes, pecudum intra præſepia more viventes, alimoniæ ſacræ ubertate paſcendas. Agnovit ergo aſina, ſpecies ſcilicet, & forma gentilium, præſepe domini ſui. Et ideo dicit: *Dominus paſcit me, & nihil deerit*. An mediocribus ſignis Deus probatur, quod Angeli miniſtrant, quod Magi adorant, quod martyres confitentur? Ex utero funditur, ſed coruſcat e cælo: terreno in diverſorio jacet, ſed cæleſti lumine viget. Nupta peperit, ſed virgo concepit: nupta

Pſ. 22. 1.

a Sic mſſ. aliquot melioris notæ. Alii nonnulli prætermittunt diƈtionem, *munus*, quod haud dubie in quibuſdam recentioribus emendare conati ſunt qui repoſuerunt, *& utriuſque unam eſſe cauſam* &c. quam lectionem ſecutæ ſunt omnes edit.

* *Ut tu in altaribus*, nempe ad accipiendum corporis Dominici ſacramentum. Quo illud ſimiliter pertinet, quod lib. de Init. cap. 8. dicitur, *Iis abluta plebs . . . . contendit ad altaria*. Et non multo poſt: *venit igitur, & videns ſacroſanƈtum altare compoſitum*. Ubi plura dicendi de ritu quo in priſca Eccleſia diviniſſimum illud ſacramentum adminiſtrabatur, locus erit opportunior.

b Cunƈtæ edit. ac mſſ. non pauci, *non fuco deliciarum*. Cod. vero melioris ævi, *non fuco delicatarum*, id eſt, laute ac opipare conditis cibis. Quidni enim delicatas illas cupedias, ciborum fucum non liceat appellare?

nupta concepit, ſed virgo generavit. Docuit enim nos ſanctus Matthæus non mediocre myſterium, quod ſanctus Lucas, quia plene jam erat expoſitum, ſilendum putavit, ſatis ſe divitem fore credens, ſi præſepe Domini ſibi ex omnibus vindicaſſet.

Matth. 2. 1. & ſeq. 44. Iſtum igitur parvulum, quem tu quaſi vilem, qui infidelis es, arbitraris, Magi ex oriente venientes, tam longo ſpatio ſequuntur, & procidentes adorant, & regem appellant, & reſurrecturum fatentur, offerentes de theſauris ſuis aurum, thus, & myrrham. Quæ ſunt iſta veræ fidei munera? Aurum regi, thus Deo, myrrha defuncto; aliud enim regis inſigne, aliud divinæ [a] ſacrificium poteſtatis, aliud honor eſt ſepulturæ, quæ non corrumpat corpus mortui, ſed reſervet. Nos quoque qui hæc audimus & legimus, de theſauris noſtris talia, fratres, munera proferamus: *2. Cor. 4. 7.* *Habemus enim theſaurum in vaſis fictilibus*. Si igitur in te ipſo quod es, non ex te debes æſtimare, ſed ex Chriſto: quanto magis in Chriſto non tua debes æſtimare, ſed Chriſti.

45. Ergo Magi de theſauris ſuis offerunt munera. Vultis ſcire quam bonum meritum habeant? Stella ab his videtur: & ubi Herodes eſt, non videtur: ubi Chriſtus eſt rurſus videtur, & viam monſtrat. Ergo ſtella hæc via eſt, & via Chriſtus; quia ſecundum Incarnationis myſterium Chriſtus eſt ſtella: *Num. 24. 17.* *Orietur* enim *ſtella ex Jacob, & exſurget homo ex Iſrael*. Denique ubi Chriſtus, & ſtella eſt; ipſe enim eſt ſtella ſplendida, & matutina. Sua igitur ipſe luce ſe ſignat.

46. Accipe aliud documentum. Alia venerunt via Magi, alia redeunt; qui enim Chriſtum viderant, Chriſtum intellexerant, meliores utique quam venerant, revertuntur. Duæ quippe ſunt viæ: una quæ ducit ad interitum, altera quæ ducit ad regnum: illa peccatorum eſt, quæ ducit ad Herodem: hæc via Chriſtus eſt, qua reditur ad patriam; hic enim temporalis eſt incolatus, ſicut ſcriptum eſt: *Ps. 119. 6.* *Multum incola facta eſt anima mea*. Caveamus igitur Herodem mundanæ ad tempus præſulem poteſtatis; ut patriæ cæleſtis æternum conſequamur habitaculum.

47. Non electis tantum præmia iſta propoſita ſunt, ſed etiam omnibus; quoniam *Omnia, & in omnibus Chriſtus*. *Coloſſ. 3. 11.* Vides enim quia non otioſe, vel de Chaldæis, qui peritiores in numeris habentur, Abraham Deo credidit: vel Magi qui licet [b] magicis artibus, cum reconciliandæ ſibi divinitati ſtudium impendunt, ortum in terris Domini crediderunt: non, inquam, otioſe, ſed ut ex adverſariis gentibus ſanctæ religionis teſtimonium ſumeretur, & divini timoris exemplum.

48. Sed tamen qui ſunt iſti Magi, niſi qui, ut hiſtoria quædam docet, a Balaam genus ducunt, a quo prophetatum eſt: *Orietur ſtella ex Jacob?* Iſti ergo ſunt non minus fidei, quam ſucceſſionis heredes. Ille ſtellam vidit in ſpiritu, iſti viderunt oculis, & crediderunt. Viderunt novam ſtellam, quæ non erat viſa a creatura mundi. Viderunt novam creaturam, & non ſolum in terra, ſed etiam in cælo gratiam novi hominis requirebant, ſecundum quod Moyſes prophetice poſuit, quia *Orietur ſtella ex Jacob, & exſurget homo ex Iſrael*. Et cognoverunt hanc eſſe ſtellam, quæ hominem Deumque ſignificat. Adoraverunt parvulum: utique non adoraſſent, ſi parvulum tantummodo credidiſſent. [c] Magus ergo intelligit ſuas ceſſare artes, tu non intelligis tua dona veniſſe? Ille fatetur alienum, tu non agnoſcis promiſſum? Ille contra ſe credit, tu pro te non putas eſſe credendum?

49. Natum ergo Magi nuntiant regem: perturbatur Herodes, congregat ſcribas & principes ſacerdotum, & interrogat ubi Chriſtus oriatur. Magi tantummodo regem nuntiant: Herodes Chriſtum requirit. Ipſum igitur regem de quo interrogat, confitetur. Deinde cum ubi naſci haberet inquiritur, utique prænuntiatus oſtenditur; neque enim

a Omnes edit. *ſacramentum eſt poteſtatis*: omnes mſſ. *ſacrificium poteſtatis*. Utrumque commode. Ceterum myſtica illa munerum a Magis allatorum interpretatio fuit a tot Patribus, ut non videatur in iis recenſendis immorandum.

b Edit. omnes, ac major numerus mſſ. *magicis artibus conciliandæ ſibi divinitatis*. Rom. edit. *divinitati*. Cod. vero Corb. Prat. Carn. ac Gem. ut in textu. Melius, cum ſuperior lectio æquivocatione non careat. Ceterum quod illi Magi ortum a propheta Balaam duxiſſe memorantur, hoc non obſcure deſumtum eſt ex Orig. Hom. 13. *in Numeros*: quod autem magicis artibus imbuti ſignificantur, hoc non ſolum videtur petitum ex ejuſdem Adamantii loco citato: ſed etiam manifeſte legitur ipſius lib. 1. *contr. Celſum*: in quo illum ſecuti ſunt Juſtinus martyr. *Dial. cont. Tryph.* Ignat. *epiſt. ad Epheſios*. Hier. *in Iſaiam* cap. 19. & 47. nec non alii. Quod vero ad cognitionem numerorum, quam proxime ante Chaldæis adjudicat ſanctus Doctor, id intelligi oportet de numeris aſtrologicis, ex quibus genethliaci futura prædicare poſſe ſibi videbantur: unde eſt illud Flacci lib. 1. Ode 11.

Nec Babylonios tentaris numeros.

Hanc ſcientiam ab Abrahamo ad Ægyptios illatam ſcribunt: nos tamen non ſuperſtitioſam illam a Patriarcha traditam autumamus, ſed tantum rectam atque honeſtam ſyderum diſciplinam, quam poſtmodum inquieta hominum curioſitas ad pravas artes detorſit ac traduxit.

c Codex Remig. *Magus ergo intelligit per ſuas artes, tu &c.*

enim quæri poterat, qui non erat nun- A
tiatus. O amentes Judæi, veniſſe non
creditis, quem videtis: veniſſe non
creditis, quem dicitis eſſe venturum!
Matth. 2.8. Nuntiate, inquit, mihi, ut veniam,
& adorem puerum. Inſidiatur quidem
Herodes, ſed Deum non negat, quem
memorat adorandum. Deinde infantes
Ibidem 16. occidi jubet. Cui alii niſi Deo talis
victima debebatur? Expers licet ſenſus
infantia, Deum tamen pro quo interi- B
mitur, confitetur. Hæc de Matthæo
pauca libavimus; ut clareret infantiæ
tempora a divinitatis operibus non va-
a caſſe. Quod ſi ætas carnis [a] ignava
operis fuit, profecto Deus erat, qui
divinitatis operibus exercebat carnis æ-
tatem: qui etiam paſtores faciebat in
illa regione vigilare, cuſtodientes vigi-
lias noctis ſupra gregem ſuum.

b 50. [b] Videte Eccleſiæ ſurgentis ex- C
ordium: Chriſtus naſcitur, & paſtores
vigilare cœperunt, qui gentium gre-
ges, pecudum modo ante viventes, in
aulam Domini congregarent; ne quos
ſpiritalium beſtiarum per offuſas no-
ctium tenebras paterentur incurſus. Et
bene paſtores vigilant, quos bonus
paſtor informat. Grex igitur populus,
nox ſæculum, paſtores ſunt ſacerdo-
tes. Aut fortaſſe etiam ille ſit paſtor, D
Apoc. 3. 2. cui dicitur: *Eſto vigilans, & confirma;*
quia non ſolum epiſcopos ad tuendum
gregem Dominus ordinavit, ſed etiam
Angelos deſtinavit.

℣. 9. *Ecce Angelus Domini ſtetit ante illos.*

51. Videte quemadmodum cura di-
vina fidem adſtruat: Angelus Mariam,
Angelus Joſeph, Angelus paſtores edo- E
cet. Non ſatis eſt ſemel miſſum; duo-
bus enim vel tribus teſtibus ſtat omne
verbum.

℣. 13. *Et facta eſt cum Angelo multitudo exer-*
citus cæleſtium laudantium Deum, & dicen-
℣. 14. *tium: Gloria in altiſſimis Deo, & in terra*
pax hominibus bonæ voluntatis.

52. Bene Angelorum nominatur ex- F
ercitus, qui ducem militiæ ſequeban-
tur. Cui igitur laudem Angeli, niſi
Pſ. 148. 1. Domino ſuo dicerent, juxta quod
& 2. ſcriptum eſt: *Laudate Dominum de cælis,*
A *laudate eum in excelſis. Laudate eum omnes*
Angeli ejus? Impleta igitur prophetia
eſt. Laudatur de cælis Dominus, &
videtur in terris. De quo ſanctus Mar-
cus ait, quia *Cum beſtiis erat, & Angeli* Marc. 1. 13.
miniſtrabant ei; ut in altero miſericordiæ
inſigne, in altero divinæ indicium po-
teſtatis agnoſcas. Tuum eſt quod beſtias
patitur, ſuum quod ab Angelis prædi-
catur. Et ajunt;

B *Tranſeamus uſque Bethlehem, & videamus* ℣. 15.
hoc Verbum quod factum eſt, ſicut Dominus
oſtendit nobis. Et venerunt feſtinantes. ℣. 16.

53. Vides feſtinare paſtores; nemo
enim cum deſidia Chriſtum requirit.
Vides paſtores Angelo credidiſſe: & tu
Patri, Filio, Spiritui ſancto, Angelis,
prophetis, & apoſtolis [c] crede. Vide
C quam ſignat e Scriptura ſingulorum li- c
bret momenta verborum: Feſtinant,
inquit, Verbum videre. Etenim cum
caro Domini, videtur, Verbum videtur,
quod eſt Filius. Non mediocre fidei tibi
hoc videatur exemplum, [d] non vilis per- d
ſona paſtorum. Certe quo vilior ad pru-
dentiam, eo pretioſior ad fidem. Non
gymnaſia choris referta ſapientum, ſed
plebem Dominus ſimplicem requiſivit,
D quæ phalerare audita, & fucare neſci-
ret. SIMPLICITAS enim quæritur,
non ambitio deſideratur. Nec conte-
mnenda putes quaſi vilia [e] verba pro- e
phetarum: a paſtoribus etiam Maria
fidem colligit: a paſtoribus populus ad
Dei reverentiam congregatur; *mirati*
enim *ſunt de iis, quæ dicebantur a paſtori-*
bus ad ipſos.

E *Maria autem conſervabat omnia verba* ℣. 19.
hæc, conferens in corde ſuo.

54. Diſcamus ſanctæ Virginis in
omnibus caſtitatem, quæ non minus
ore pudica quam corpore, argumenta
fidei conferebat in corde. Si Maria a
paſtoribus diſcit, cur tu declinas diſce-
re a ſacerdotibus? Si Maria ante præ-
F cepta apoſtolica tacet, cur tu poſt apo-
ſtolica præcepta magis cupis docere,
quam diſcere? Diſce vitium eſſe per-
ſonæ, non ſexus; ſexus enim ſanctus.
Denique Maria præceptum non acce-
pit, exemplum edidit.

55. Cir-

a Edit. Rom. cum uno aut altero mſſ. *ignara operis fuit*. Alii, ac reliqui mſſ. *ignava* &c. Concinnius; ſic enim ſignificetur infantia non modo quid agatur, ignorare; ſed etiam agendi virtute deſtitui.
b Hic pauci mſſ. iique recentiores inferunt textum Scripturæ: *Et paſtores erant* &c. quem Rom. edit. paulo ſuperius exhibet, cum in omnibus ant. edit. & aliis mſſ. deſideretur.
c Ita omnes mſſ. At ex adverſo edit. omnes, *cre-dere non vis?*
d Edit. Rom. ſola, *quod vilis ſit perſona paſtorum*. Certe non eſſe neceſſariam hanc mutationem patebit locum adtentius conſideranti. At poſt tria verba cod. Corb. & Mich. legunt, *eo prudentia pretioſior*; ubi alii & edit. *eo pretioſior* &c.
e Cod. Reg. & Rom. edit. *verba paſtorum*: ſed hic mutatione nihil eſt opus, cum non ambiguo ipſi paſtores a S. Doctore prophetæ vocitentur.

55. Circumciditur itaque puer. Quis A ille puer, niſi ille de quo dictum eſt: *Puer natus eſt nobis, Filius datus eſt nobis?* (Eſai. 9. 6.) Factus eſt enim ſub Lege; ut eos qui ſub Lege eſſent, lucrifaceret.

a 56. [a] Siſtitur autem in Hieruſalem. Quid ſit autem in Hieruſalem ſiſti Domino, dicerem; niſi in Eſaiæ commentis ante dixiſſem. Circumciſus enim vitiis, Dominico dignus judicabatur B obtutu; quia *Oculi Domini ſuper juſtos*. (Pſ. 33. 16.) Vides omnem legis veteris ſeriem fuiſſe typum futuri; nam & circumciſio purgationem ſignificat delictorum. Sed quoniam prona quadam cupiditate peccandi humanæ carnis & mentis fragilitas inextricabilibus vitiis implicatur, eo per octavum circumciſionis diem culpæ totius futura purgatio reſurrectionis præfigurabatur ætate; hoc eſt C enim illud: *Quia omne maſculinum adaperiens vulvam, ſanctum Domino vocabitur;* (Exod. 13. 2.) verbis enim Legis promittebatur Virginis partus. Et vere ſanctus, quia immaculatus. Denique ipſum eſſe qui Lege ſignetur, in eumdem modum ab Angelo repetita verba declarant: *Quia quod naſcetur*, inquit, *ſanctum, vocabitur Filius Dei*. (Luc. 1. 35.) Non enim virilis coitus vulvæ virginalis ſecreta reſeravit: * ſed D immaculatum ſemen inviolabili utero Spiritus ſanctus infudit; ſolus enim per omnia ex natis de femina ſanctus dominus Jeſus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus novitate non ſenſerit, & cæleſti majeſtate depulerit.

57. Nam ſi litteram ſequamur, quomodo ſanctus omnis maſculus, cum multos ſceleratiſſimos fuiſſe non lateat? Numquid ſanctus Achab? Numquid ſancti pſeudo-prophetæ, quos ad Eliæ preces ultor cæleſtis injuriæ ignis abſumſit? Sed ille ſanctus, [b] per quem b figuram futuri myſterii pia legis divinæ præſcripta ſignabant; eo quod ſolus ſanctæ Eccleſiæ virginis ad generandos populos Dei immaculatæ fœcunditatis aperiret genitale ſecretum. Hic ergo ſolus aperuit ſibi vulvam. Nec mirum; qui enim dixerat ad Prophetam: *Priuſquam te formarem in utero, novi te: & in vulva matris ſanctificavi te*. (Hier. 1. 5.) Qui ergo vulvam ſanctificavit alienam, ut naſceretur Propheta, hic eſt qui aperuit matris ſuæ vulvam; ut immaculatus exiret.

Et ecce homo erat in Hieruſalem, cui nomen Symeon: & homo iſte juſtus, & timoratus, exſpectans conſolationem Iſrael. v. 25.

58. Non ſolum ab Angelis & prophetis, a paſtoribus & parentibus, ſed etiam a ſenioribus & juſtis generatio Domini accipit teſtimonium. Omnis ætas, & uterque ſexus, eventorumque miracula fidem adſtruunt. Virgo generat, ſterilis parit, mutus loquitur, Eliſabeth prophetat, Magus adorat, utero clauſus exſultat, vidua confitetur, juſtus exſpectat. Et bene juſtus, qui non ſuam, ſed populi gratiam requirebat: cupiens ipſe corporeæ vinculis fragi-

a *Siſtitur autem in Hieruſalem*, hæc verba quæ in not. edit. exſtant, ſed abiunt ab omnibus mſſ. Rom. edit. ſuſtulerat, repoſueratque eorum loco textum Scripturæ, qui in mſſ. & vet. edit. æque deſideratur. ſed cum illa paſſim id juris ſibi arroget, ſemel hoc obſervaſſe ſufficiat. Quod vero commentariorum ſuorum in Eſaiam meminit ſanctus Præſul, ea quidem reperimus ab Aug. non ſemel allegata, ſed eo magis dolemus illa interiiſſe, quod in pretio fuiſſe apud tantum Doctorem intelligimus.

* His verbis non ſolum cuncti mſſ. atque edit. hunc locum exhibent, verum etiam Auguſt. lib. 2. *De peccato orig.* cap. 41. & lib. 1. *cont. Jul. Pelag.* cap. 3. Garnerius tamen in appendice ad 1. partem Marii Mercatoris pag. 379. a contendit inſerendam voculam, *ſe*, ante verbum, *infudit; ſit enim*, inquit, *alluſio ad vocem Angeli: Spiritus ſanctus ſuperveniet in te*. Verum eo minime evincitur additione ulla hic opus eſſe, cum videatur Ambroſius noſter eam Spiritus ſancti operationem ſignificare, qua effectum eſt, ut puriſſimum Virginis ſemen in ejus vulvam deflueret. In conjecturæ ſuæ confirmationem addit idem Auctor receptam loci hujus lectionem *a malevolo interprete*, in eorum gratiam trahi poſſe, qui teſte eodem Mario, *ſceleratiſſime opinantur Spiritum ſanctum fuiſſe pro ſemine*. At ſi ita eſſet, huic malo non ſolum remedii adferret additio illa; immo vero locutionem calumniæ redderet magis obnoxiam, ut fatebitur quiſquis locum paulo diligentius expenderit. Ergo potius recurrendum eſſet ad ſolutionem quam ſimilibus Patrum locis adhibendam docet S. Th. 3. part. quæſt. 32. art. 2. ad 2. *Sed hoc*, inquit, *de facili ſolvitur; quia ſecundum quod in ſemine intelligitur virtus activa comparant ſemini Spiritum ſanctum, vel etiam Filium* &c.

b Omnes edit. *quem in figura futuri myſterii* &c. Contra omnes mſſ. *per quem figuram futuri myſterii*. Nec male. Vult enim ibi ſanctus Doctor, Chriſtum virginalem matris uterum immaculato partu reſerantem, ſui ipſius ſpiritalem Eccleſiæ vulvam ad generationem fidelium aperientis figuram eſſe. At enim vere & phyſicos aperta fuit in partu vulva caſtiſſimæ Virginis? Negantem ſententiam amplectuntur theologi, eo ſcilicet innitentes quod fidei dogma ſit, PP. omnium, Nicæni Conc. & ſequentium, quot quot fuere, auctoritate munitum, Mariam in partu quoque virginem exſtitiſſe, quod cum apertione uteri conſiſtere nequaquam poſſe exiſtimant. Ipſe quidem Ambroſius opinionem quorumdam negantium parentem Domini, quam Virginem concepiſſe non diffitebantur, virginem generaſſe, in Aquilejenſi Concilio damnandam curavit, ut intelligas ex ejus ad Siricium papam epiſtola, ubi collectis pluribus antiqui fœderis exemplis ac figuris, partus virginei poſſibilitatem adſtruit. Hoc ipſum præſtat lib. *De Inſtit. Virg.* cap. 8. Et, *in hymno de Nat. Domini*, & ubi non? Eraſmus tamen *Annot. in Luc.* allatis his quæ infra leguntur, verbis: *Hic eſt qui aperuit matris ſuæ vulvam; ut immaculatus exiret*, adſerit Doctorem noſtrum cum Origene *Hom.* 14. *in Luc.* docuiſſe Chriſtum naſcendo reſeraſſe vulvam maternam. Et certe hic locus non omni difficultate immunis eſt: ſed eam expedit S. Th. 3. part. quæſt. 28. art. 2. ubi propoſita in hanc rem Ven. Bedæ teſtimonio ita concludit, *unde illa adapertio non ſignificat reſerationem communem clauſtri pudoris virginei, ſed ſolum exitum prolis de utero matris*. Quam interpretationem nec Eraſmus ipſe repudiat. Aliam quoque alii ſuppeditant perinde accipientes, *adaperiens vulvam*, ac ſi ſcriptum eſſet, *fœcunditate donans*: quemadmodum *concludere vulvam* pro eo dicitur, quod eſt, *ſterilem reddere*. Forta etiam addi poſſit non omni uteri patefactione violari virginitatem, ſed ea quæ fit actu aliquo venereo, vel ſaltem ex eo conſequatur. Id non obſcure docet Auguſt. lib. 1. *De Civit. Dei*, cap. 18. Immo & hoc ipſum poſt D. Thom. 2. 2. quæſt. 152. art. 1. in corp. & ad 3. tenentur ſcholaſtici agnoſcere; ibi enim ait: *quod ſi aliquo caſu membri integritas corrumpatur, non magis præjudicat virginitati, quam ſi corrumpatur manus, aut pes*.

fragilitatis abſolvi, ſed exſpectans videre promiſſum; ſciebat enim qnia beati oculi qui eum viderent.

v. 29. *Nunc*, inquit, *dimitte ſervum tuum*.

59. Vide juſtum velut corporeæ carcere molis incluſum velle diſſolvi, nt incipiat eſſe cum Chriſto; diſſolvi enim, & eum Chriſto eſſe, multo melius. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Hieruſalem, exſpectet Chriſtum Domini, accipiat in manibus
a Verbum Dei, [a] complectatur quibuſdam ſuæ fidei brachiis. Tunc dimittetur, ut non videat mortem, qui viderit vitam.

60. Vides uberem in omnes gratiam Domini generatione diffuſam, & prophetiam incredulis negatam eſſe, non juſtis. Ecce & Symeon prophetat in ruinam & reſurrectionem plurimorum veniſſe dominum Jeſum Chriſtum; ut juſtorum iniquorumque merita diſcernat, & pro noſtrorum qualitate factorum judex verus & juſtus aut ſupplicia decernat, aut præmia.

v. 35. *Et tuam*, inquit, *ipſius animam pertranſibit gladius*.

61. Nec littera, nec hiſtoria docet ex hac vita Mariam corporalis necis paſſione migraſſe; non enim anima, ſed corpus materiali gladio tranſverberatur. Et ideo prudentiam Mariæ haud
Heb. 4. 12. ignaram myſterii cæleſtis oſtendit. *Vivum enim verbum Dei, & validum, & acutum omni gladio acutiſſimo, penetrans uſque ad diviſionem animæ, & ſpiritus, artuumque & medullarum, cogitationes cordis, & ſecreta ſcrutatur animorum;* quia nuda mentium, & aperta ſunt omnia Dei Filio, quem conſcientiæ ſecreta non fallunt.

62. Prophetavit itaque Symeon, prophetaverat Virgo, prophetaverat copulata conjugio, debuit etiam vidua; ne qua aut profeſſio deeſſet, aut ſexus. Et ideo Anna & ſtipendiis viduitatis, & moribus talis indneitur; ut digna plane fuiſſe credatur, quæ redemtorem omnium veniſſe nuntiaret.
Lib. de viduis cap. 3. Cujus merita cum alibi deſcripſerimus, cum viduas hortaremur, hoc loco quoniam ad alia properamus, non putamus iteranda. Non otioſe tamen an-

A nos octoginta quatuor viduitatis ejus expreſſit; quia & ſeptem dodecades, & duæ quadrageſimæ ſacrum videntur numerum deſignare.

Et cum facti eſſent illi anni duodecim. v. 42.

63. A duodecimo anno, ut legimus, Dominicæ ſumitur diſputationis exordium; hic enim prædicandæ fidei Evangelizantium numerus debebatur.
B Nec otioſe immemor ſuornm ſecundum carnem parentum, qui ſecundum carnem utique ſapientia Dei implebatnr & gratia, poſt triduum reperitur in templo; ut eſſet indicio quia poſt triduum triumphalis illius paſſionis in ſede cæleſti, & honore divino fidei noſtræ ſe reſurrecturus offerret, qui mortuus credebatur.

Quid eſt quod me quærebatis? Neſciebatis quia in propria patris mei oportet me eſſe? v. 49.

C

64. Duæ ſunt in Chriſto generationes: una eſt paterna, materna altera: paterna illa divinior, materna vero quæ in noſtrum laborem uſumque deſcendit. Et ideo quæ ſupra naturam, ſupra ætatem, ſupra conſuetudinem fiunt, non humanis adſignanda virtutibus, ſed divinis referenda ſunt poteſtatibus. Alibi eum [b] ad myſterium b
mater impellit: hic mater arguitur; Johan. 2. 3.
quia adhuc quæ humana ſunt, exigat.
D Sed cum hic duodecim deſcribatur annorum, illic diſcipulos habere doceatur; vides matrem didiciſſe de Filio, ut exigeret a validiore myſterium, quæ ſtupebat in juniore miraculum.

Et venit Nazareth, & erat ſubditus illis. v. 51.

65. Quid enim magiſter virtutis,
E niſi officium pietatis impleret? Et miramur ſi Patri defert, qui ſubditur matri? Non utique infirmitatis, ſed pietatis eſt iſta ſubjectio; adtollat licet ſævis emiſſus latebris coluber perfidiæ caput, & ſerpentinis evomat venena pectoribus. Cum dicit ſe Filius Johan. 8. 29.
miſſum, majorem hæreticus appellat Patrem; ut imperfectum Filium dicat,
F qui poteſt habere majorem; ut alienis auxiliis adſerat eum qui mittitur, indigere: numqnid & humano egebat auxilio; ut materno ſerviret imperio?

Deſe-

a Vet. edit. *complectatur velut quibuſdam ſuæ fidei brachiis, operibus ſuis*: Rom. inverſa phraſi, *complectatur operibus ſuis velut* &c. Mſſ. vero, ut in textu.

b Edit. Era Gill. ac Rom. cum mſſ. aliquot: *miniſterium*. Ita etiam eadem illæ infra. Edit. autem Amerb. in corpore, Era. & Gill. in marg. utroque loco habent cum tredecim optimis mſſ. *myſterium*, & cetera ut nos in textu, niſi quod in ſolis mſſ. pro, *a filio*, legitur, *de filio*. Quod autem hic legimus, *mater arguitur*, noli hinc inferre cum Calvino S. Præſulis hanc mentem eſſe, ut Deiparam peccaſſe indicaret: quo nihil a S. viro magis alienum, ut jam non ſemel licuit advertere. Intellige ergo, *arguitur*, lato modo poſitum pro *docetur*, aut alio conſimili verbo: quod a communi uſu non abhorret.

Deſerebat homini, deſerebat ancillæ
Luc. 1. 38. (ipſa enim dicit : *Ecce ancilla Domini*)
deſerabat ſimulato patri : & miraris ſi
Deo detulit? An homini deſerre pietas
eſt, Deo deſerre infirmitas eſt? Vel
ex humanis divina perpende, [a] & quid
Johan. 8. 54. & 49. patri amoris debeatur, agnoſce. Pater
honorificat Filium, non vis ut Filius
Luc. 3. 22. honorificet Patrem : Pater voce cæleſti
in Filio ſe complacere profitetur, non
vis ut Filius humanæ carnis indutus
amictu, cum humana voce, humano
loquatur affectu, Patrem dicat eſſe
Johan. 14. 28. majorem? Nam ſi *Magnus Dominus, &*
Pſ. 144. 3. *laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non*
eſt finis : utique magnitudo quæ finem
non habet, nec augmentum habet.
Sed cur non accipiam religioſis auribus
Filium Patri io ſuſceptione corporis
obedientem, cum religioſe accipiam
Patrem Filio deſerentem?

66. Diſce potius tuæ utilitatis præcepta, & exempla pietatis agnoſce. Diſce quid parentibus tuis debeas, cum legis a Patre Filium non voluntate, non opere, non tempore diſcrepare : etſi perſonis duo, poteſtate unum ſunt. Et utique nullum Pater ille cæleſtis laborem generationis expertus eſt : tu matri debes pudoris injuriam, virginitatis diſpendium, partus periculum, matri longa faſtidia, matri longa diſcrimina, cui miſeræ in ipſis votorum fructibus majus periculum eſt : & cum ediderit quod optavit, partu abſolvitur, non timore. Quid anxios patres loquar pro filiorum profectu, & moltiplicatos alienis uſibus cenſus, jactaque agricolæ ſemina poſterorum ætatibus profutura? Nonne pro his obſequia ſaltem oportet rependi? Cur impio patris vita prolixior, & communitas patrimonii videtur anguſtior, cum Chriſtus non refugiat cohæredes?

Cap. 3. v. 2. F*Actum eſt verbum Domini ſuper Johannem Zachariæ filium in deſerto.*

67. Congregaturus Eccleſiam Dei Filius, ante operatur in ſervulo. Et ideo bene poſuit ſanctus Lucas factum eſſe verbum Domini ſuper Johannem Zachariæ filium in deſerto; ut Eccleſia non ab homine cœperit, ſed a Verbo.
A Ipſa enim eſt deſertum, quia *Plures* Eſa. 54. 1.
filii deſertæ, magis quam ejus quæ habet
virum. Denique ipſi dicitur : *Lætare* Ibidem.
ſterilis, &, *Exſulta deſertum*; quia nullis Eſai. 32. 9.
adhuc convenæ plebis operibus colebatur, neque ullum adhuc arbores illæ,
quæ fructum ferre non poterant, meritorum ſuorum verticem præferebant.
Nondum venerat qui diceret : *Ego au-* Pſ. 51. 10.
B *tem ſicut oliva fructifera in domo Domini*.
Nondum vitis illa cæleſtis fructus palmitibus ſuis, verborum quodam ſuorum traduce, miniſtrabat. Factum eſt ergo verbum, ut quæ erat ante deſerta, fructum nobis terra generaret. Factum eſt Verbum, vox ſecuta eſt; verbum enim prius intus operatur; ſequitur vocis officium. Unde & Da-
vid dicit: *Credidi propter quod locutus ſum*. Pſ. 115. 1.
C Prius credidit, ut loqui poſſet.

68. Factum eſt autem verbum, ut ſanctus Baptiſta Johannes pœnitentiam prædicaret. Et ideo plerique ſancto Johanni typum Legis imponnnt; eo quod Lex peccatum denuntiare potuit, donare non potuit. Lex enim unumquemque qui viam gentium ſequebatur, revocat ab errore, reſtringit a crimine: pœnitentiam ſuadet; ut gratiam conſe-
quatur. *Lex autem & Prophetæ uſque ad* Luc. 16. 16.
D *Johannem* : Johannes vero prænuntius
Chriſti. [b] Ita Lex & Eccleſiæ prænuntia, & gratiæ pœnitentia eſt. Bene itaque ſanctus Lucas compendio uſus eſt, ut Johannem declararet prophetam, dicens factum eſſe ſuper eum verbum Domini : alia non adderet; nullus enim eget indicio ſui, qui ver-
E bo Dei abundat. Unum itaque dixit, & omnia declaravit.

69. At vero ſanctus Matthæus & Matth. 3. 4. Marc. 1. 6.
Marcus veſtitu, & cinctu, & cibo Prophetam declarare voluerunt; eo quod veſtitum de pilis camelorum habuit, & zonam pelliceam ſuper lumbos ſuos : locuſtas autem, & mel ſilveſtre edebat. Prænuntius enim Chri-
F ſti non patiebatur immundarum perire exuvias beſtiarum: ipſo quoque veſtitus indicio deſignans Chriſtum eſſe venturum, [c] qui belluina, illuvieque contexta pro noſtrorum deformitate meritorum, gentilitatis immundæ peccata ſuſcipiens, in illo trophæo crucis, amictu quodam ſe noſtræ carnis exueret.

70. Quid

a Rom. edit. ſola, *& quid honoris patri debeamus*. Sed nihil mutandum, cum amor in parentes ſemper honori conjunctus intelligatur.

b Ita ver. edit. cum pleriſque atque optimis mſſ. Et recta eſt ea lectio; nihil enim ea ſignificatur, niſi Legem cujus typus erat Johannes, Eccleſiæ quaſi viam paraſſe : & pœnitentiam quam idem Johannes prædicabat, ad gratiam aditum aperuiſſe. In quibuſdam tamen cod. deeſt vox, *pœnitentia* : & in aliis locus legitur in hæc verba : *Ita Lex Eccleſiæ prænuntiat gratiam pœnitentiæ* : Rom. autem edit. ſic mutavit. *Itaque Lex Eccleſiæ prænuntia, & gratiæ prævia eſt.*

c Edit. omnes : *qui belluinis induviis, quæ contexta ſunt noſtrorum* &c. Contra vero mſſ. Vaticani Gallicanique magno conſenſu lectionem noſtram ſtabiliunt, niſi quod in quibuſdam lapſu calami, pro *illuvie*, ſcribitur *ingluvie* : in uno, *ſorde, illuvieque*.

70. Quid autem ſibi vult cinctus zonæ pelliceæ, niſi quod caro iſta quæ mentem prius gravare conſueverat, ea poſt adventum Domini non impedimento cœpit eſſe, ſed cingulo? Scilicet juxta David: *In ſalicibus . . . organa noſtra ſuſpendimus*; & juxta Apoſtolum confidentiam non habemus in carne, & confidentiam habemus in corpore: non habemus in voluptatibus, habemus in paſſionibus; quoniam in ſpiritu fervens vigeat affectus, & ad omne accingamur obſequium cæleſtium præceptorum, devotione mentis intenti, atque apparatu corporis expediti. (Pſ. 136. 2. Philip. 3. 3.)

71. Cibus quoque propheticus index officii, nuntiuſque myſterii eſt. Quid enim tam otioſum ad hominis officium, quam locuſtas quærere: & quid tam plenum ad vatis myſterium? Nam quo magis ad fructum inutiles, [a] ad uſum laboris inertes, ad tactum fugaces, vagæ ſaltu, ore ſtridulæ ſunt locuſtæ; eo convenientius his populi figura gentilis aptatur, qui nullo uſu laboris, nullo operis ſui fructu, ſine gravitate, ſine voce ſonum querelæ ederet, verbum vitæ ignoraret. Hic igitur populus cibus eſt prophetarum; nam quo numerus major populi congregatur, eo uberior prophetici oris uſus augetur. Eccleſiæ quoque gratia præfiguratur in melle ſilveſtri, non intra alvearium legis plebis Judaicæ fœtu reperta, ſed in campis, & foliis ſylvæ gentilium errore diffuſa, juxta quod ſcriptum eſt: *Invenimus eam in campis ſylvæ*. (Pſ. 131. 6.)

72. Et hic quidem mel ſilveſtre edebat, annuntians populos de petræ melle ſaturandos, ſicut ſcriptum eſt: *Et de petra mellis ſaturavit eos*. Sic etiam Eliam corvi [b] cibo advectitio, & lucrativo potu inter deſerta paverunt; ut indicio foret populos nationum tetro ſqualentes colore meritorum, qui ante cibum fœtidis in cadaveribus requirebant, nunc de ſe advectitiam prophetis alimoniam præbituros. Cibus enim prophetarum, divinæ voluntatis effectus eſt, ſicut ipſe Dominus declaravit dicens: *Meus cibus eſt, ut faciam voluntatem ejus qui me miſit*. (Pſ. 80. 17. 3. Reg. 17. 6. Joh. 4. 34.)

v. 4. *Vox clamantis in deſerto.*

73. Bene vox dicitur Johannes Verbi prænuntius. Nam interrogatus ipſe Johannes: *Quid dicis de te ipſo? Ait: Ego vox clamantis in deſerto*. Et ideo ait: *Qui poſt me venit, ante me factus eſt*; quia vox præcedit inferior, verbum ſequitur, quod præcellit. Ideo & a Johanne baptizari voluit; quia in hominibus verbum conſecratur voce doctoris. Ideo fortaſſe Zacharias vocem recepit, quia vocem locutus eſt. (Johan. 1. 22. & 23. Ibidem 30.)

v. 7. v. 8. *Generatio viperarum, quis oſtendit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos pænitentiæ. Et ne cœperitis dicere: Pater noſter eſt Abraham. Dico autem vobis, quia potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.*

74. Argui quidem videtur malitia Judæorum, eo quod vario noxiæ mentis veneno, ſerpentinos lapſus, & terrena cubilia, non divinæ aliquod myſterium cognitionis operentur: ſed tamen cum dicitur: *Quis oſtendit vobis fugere a ventura ira?* oſtenditur his Dei miſeratione infuſa prudentia; ut gerant ſuorum pœnitentiam delictorum, futuri terrorem judicii provida devotione metuentes. Ad generationem ergo, non ad ſucceſſionem referenda eſt comparatio viperarum. Aut fortaſſe juxta quod ſcriptum eſt: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes*, oſtenduntur habere prudentiam naturalem, qui profutura videant, & ſponte depoſcant: ſed adhuc noxia non relinquant. (Matt. 10. 16.)

75. Et ideo admonentur claritatem ſibi magis operis, quam nobilitatem generis vindicare; quod nulla in ſucceſſione prærogativa ſit, niſi fidei adſtipuletur hereditas, quam Dei nutu ad populos gentilium transferendam, ſermone prophetico revelavit, dicens: *Potens eſt Deus de lapidibus his ſuſcitare filios Abrahæ*. Nam licet Deus poſſit diverſas convertere & commutare naturas; tamen quia mihi plus myſterium quam miraculum prodeſt, in prænuntio Chriſti nihil magis quam ædificationem Eccleſiæ debeo ſurgentis agnoſcere: quæ non rupeis ſaxis, ſed vivis lapidibus extructa, in habitaculum Dei & faſtigium templi converſione noſtrorum ſurrexit animorum. Etenim parabat Deus mentium noſtrarum dura mollire, & de lapidibus offenſionis excitare cultores religionis.

Quid

a Mſſ. non pauci nec infimæ notæ, *ad uſum inertes*, omiſſa dictione, *laboris*. Hic porro Doctor noſter diſſentit ab opinione eorum, quibus ἀκρίδες [illegible] non locuſtæ ſunt, ſed fruticis aut herbæ cujuſdam genus, immo, ſi Deo placet, etiam piſces delicati. Sed cum Ambroſio pars multo maxima Patrum ac interpretum conſentiunt. Neque ſane alia opinio videtur aliunde introducta, niſi quod locuſtæ animalcula non crederentur cibi eſſe; cum tamen certos populos illis & olim victitaſſe, & etiam num victitare prodant hiſtorici. Qua de re adiri poſſunt Eraſmus atque Druſius in hunc locum.

b Cunctæ edit. ac mſſ. non pauci, *cibo adventitio ... de ſe adventitiam*. Reliqui, & iidem antiquiſſimi, *cibo advectitio* &c. Quod vero edit. Rom. reſecarat, *& lucrativo potu*, in hoc refragantes habet omnes & mſſ. & ant. edit.

Qnid enim aliud quam lapides habebantur, qui lapidibus ſerviebant, ſimiles utique iis qui facerent eos? Prophetatur igitur ſaxoſis gentilium fides infundenda pectoribus, & futuros per fidem Abrahæ filios oracula poilicentur, quibus per duritiam mentis ſaxeus quidam inſenſibilis, irrationabiliſque naturæ uſus inoleverat. Nam ſi lapi-
a dibus vivis [a] firmatos viros fidei robore ſententia apoſtolica comparavit, juxta
1. Petr. 2.5. quod ſcriptum eſt: *Es vos tamquam lapides vivi ædificamini domus ſpiritalis, in ſacerdotium ſanctum, offerentes hoſtias ſpirita-*
b *les:* [b] multn altius hic videntur voce prnphetica lapidibus homines comparati, qui ita humanæ ſenſum mentis amiſerant; ut dum lapidibus putant divinitatis alicujus ineſſe ratinnem, ipſi in naturam lapidum non uſn corporis, ſed mentis habitu verterentur. Deni-
Eſai. 1.10. Matt. 23.17 que ex Abrahæ ſecundum carnem ſucceſſionem manantes, & principes Sodnmnrum appellantur, & parietes dealbati: ita ſibi prærogativam generis morum magis ſimilitudo vindicat, quam ordo majorum. Quinetiam ut ſcias quia lapidibus comparati ſunt homines, arboribus quoque homines comparavit ſubjiciens Propheta:

v. 9. *Quia jam ſecuris ad radices arborum poſita eſt.*

76. Exempli autem ideo facta mutatin eſt; ut illo comparatinnis proceſſu quidam intelligatur hominis clementinr jam prnfectus. Nam illi ante deformes ad uſum, nudi ad ornatum, ſteriles ad fructum, irrationabiles ad profectum jam in arborum ſpeciem figurantur, quæ rationabili quodam naturæ munere decoræ ad uſum, ad adſpectum venuſtæ, ad fructum opimæ, ſurgunt cacuminibus, funduntur brachiis, replentur fructibus, frondibus veſtiuntur. Atque ntinam nos fœcundarum uſum arborum poſſimus imitari, meritiſque creſcentibus longævæ humilitatis radice fundati, ſublimes ab humo, decori ad ſpeciem adultos fructuoſorum nperum vertices erigamus; ne Evangelica ſecuris agricolæ trunci
1. Cor. 9.16. radicem ſylveſtris excidat. *Væ enim mihi eſt, ſi non evangelizavero.* Sed vox iſta Apoſtnlica eſt. Væ mihi eſt, ſi non peccata deflevero: Væ mihi eſt, ſi nnn media nocte ſurrexero ad confitendum tibi: væ mihi eſt, ſi dnlum proximo meo fecero: væ, ſi locutus non fuero veritatem. Ad radicem ſecuris eſt poſita, faciat fructum qni poteſt gratiæ, qui debet pœnitentiæ. Adeſt Dominus qui fructum requirat, fœcundos vivificet, ſteriles reprehendat. Anni tres ſunt ex quo venit, & fructum in Judæis invenire non potuit: ntinam inveniat in nobis. Juſſurus eſt ſuccidi infructuoſos, ne terram occupent. Sed qui adhuc non habet fructum, conetur ut adſerat in futurum. Bonus ille cultor agri interveniet pro nobis infœcundis, pro nnbis infructuoſis; ut detur ſpatium, patientia deferatur; ne forte & nns aliquem fructum ferre Deo poſſimus.

77. Singulis quoque generibus hominum conveniens tribuit ſanctus Johannes Baptiſta reſponſum, unum omnibus: ita publicanis, ne ultra præſcriptum exigant: militibus, ne calumniam faciant, ne prædam requirant: dncens idcirco ſtipendia conſtituta militiæ; ne dum ſumtus quæritur, prædo graſſetur. Sed hæc & alia officiorum præcepta propria ſingulorum: [c] miſericordia communis eſt uſus, ideo commune præceptum: omnibus officiis, omnibus ætatibus neceſſaria, & ab omnibus deferenda. Non publicanus, non miles excipitur, non agricola vel urbanus, dives & pauper, omnes in commune admonentur, ut conferant non habenti. MISERICORDIA enim plenitudo virtutum eſt. Et ideo omnibus eſt propoſita perfectæ forma virtutis; ne veſtimentis alimentiſque ſuis parcant. Miſericordiæ tamen ipſius pro poſſibilitate conditionis humanæ menſura ſervatur; ut non ſibi unuſquiſque totum eripiat: ſed quod habet, cum paupere partiatur.

Æſtimante autem populo & cogitante in cordibus ſuis de Johanne, ne forte ipſe eſſet Chriſtus; reſpondit dicens: Ego quidem vos baptizo in aqua, in pœnitentia. v. 15. v. 16.

78. Videbat ergo Johannes cordis occulta. Sed conſideremus cujus hæc gratia. Quemadmodum autem prophetis palam fiant cordis occulta, Paulus oſtendit dicens: *Occulta quoque cordis* 1. Cor. 14.25 *ejus manifeſta fient: & procidens in faciem* ado-

a Rom. edit. ſola, *firmatos viros fidei robore*. Non tam commode, ut ipſe orationis contextus declarat.

b Ita vet. edit. in corpore, ac mſſ. longe plurimi. Eadem vet. edit in marg. *multo altius*. Rom. & cod. Corb. in gloſſa cum paucis aliis, iiſque recentioribus, *multo aptius*. Non male: ſed tamen alia lectio non rejicienda; namque hic *altius* idem ſonat, atque altiori, ac profundiori ſenſu.

c Mſſ. non pauci, nec infimæ notæ, *miſericordiæ communi eſt uſus . . . ætatibus neceſſariæ*, quidam, *neceſſarie, tamen omnibus deferenda*. Alii quatuor, *miſericordia . . . neceſſarium & ab omnibus deferendum eſt*. Reliqui, ac edit. ut in textu.

adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus eſt in vobis. Dei ergo munus eſt qui revelat, non virtus hominis qui divino magis adjuvatur beneficio, quam naturali cernit officio. Quo autem proficit iſta cogitatio Judæorum, niſi ut ſecundum Scripturas veniſſe Chriſtum probetur? Erat enim qui exſpectabatur: & ipſe utique qui exſpectabatur, non is qui non exſpectabatur, advenit. Quid autem ineptius quam quod is qui in alio æſtimatur, in ſe ipſo eſſe non creditur? Quem per mulierem venturum putabant, per virginem veniſſe non credunt. Quæ Deo ſecundum carnem dignior generatio, quam ut immaculatus Dei Filius immaculatæ generationis ſervaret etiam in ſuſcipiendo corpore puritatem? Et utique divini adventus * ſignum in virginis partu, non in mulieris conſtitutum eſt.

79. *Ego*, inquit, *vos aqua baptizo*. Cito probavit non eſſe ſe Chriſtum, qui viſibili operetur officio. a Nam cum ex duabus naturis homo, id eſt, ex anima ſubſiſtat & corpore, viſibile per viſibilia, inviſibile per inviſibile myſterium conſecratur. Aqua enim corpus abluitur, ſpiritu animæ delicta mundantur. Aliud agimus, aliud invocamus; licet etiam in ipſo fonte ſanctificatio divinitatis adſpiret. Non enim aqua omnis ablutio eſt, ſed hæc inter ſe diviſa eſſe non poſſunt; & ideo aliud fuit baptiſma pœnitentiæ, aliud gratiæ eſt. Iſtud ex utroque, illud ex uno; nam cum communia delicta ſint mentis & corporis, purificatio quoque debuit eſſe communis. Et bene ſanctus Johannes ſe intellexiſſe ſignificans quid in cordibus cogitarent, & quaſi non intellexerit, declinans majeſtatis invidiam, non verbo, ſed opere declaravit non eſſe ſe Chriſtum. Opus enim hominis eſt gerere pœnitentiam delictorum: Dei munus eſt gratiam implere myſterii.

Ibidem. *Venit autem fortior me.*

80. Non comparationem fecit, ut ipſo ſe tantum fortiorem dixerit Chriſtum (neque enim inter Dei Filium & hominem ulla poterat eſſe collatio) ſed quia multi fortes; nam & diabolus fortis: *Nemo* enim *poteſt vaſa fortis.... diripere, niſi prius alligaverit fortem*. Multi ergo fortes, fortior nemo niſi Chriſtus. Denique eouſque non fecit comparationem, ut addiderit: *Cujus non ſum dignus calceamenta portare*, Evangelicæ prædicationis oſtendens in apoſtolos gratiam eſſe collatam, qui ſunt calceati in Evangelium.

Marc. 3. 27.

81. Videtur tamen ideo hoc dicere, quod plerumque Johannes perſonam accepit populi Judæorum. Unde ad hoc referunt quod ait: *Illum oportet creſcere, me autem minui*, quod oporteret minorem fieri populum Judæorum, creſcere in Chriſto populum Chriſtianum. Denique & Moyſes accepit perſonam populi: ſed ille calceamentum non Dominicum portabat, ſed pedum ſuorum. Et iſti calceati ſunt calceamento fortaſſe non ſuorum pedum: ille autem ſolvere calceamentum pedum jubetur ſuorum; ut animi ejus greſſus & mentis, corporei nexus vinculis abſolutus, iter ſpiritale gradiatur. Apoſtoli autem calceamentum depoſuerant corporale, quando miſſi ſunt ſine calceamento, ſine virga, ſine pera, ſine zona: ſed non ſtatim Domini calceamenta portarunt. Fortaſſe poſt reſurrectionem portare cœperunt; ante enim ne cui geſta Domini dicerent, monebantur. Denique poſtea his dicitur: *Ite in orbem univerſum, & prædicate Evangelium*; ut evangelicæ prædicationis veſtigium proferentes, toto Dominicorum ſeriem circumferrent orbe geſtorum. Eſt igitur calceamentum nuptiale evangelica prædicatio. Sed de hoc opportunius aliquid in aliis explicabimus.

Johan. 3. 30. Exod. 3. 5. Luc. 10. 4. Luc. 8. 56. Marc. 16. 15. Inf. cap. 10.

Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igni: habens ventilabrum in manu ſua, & purgabit aream ſuam, & congregabit triticum in horreum ſuum: paleas autem igni comburet inextinguibili. ℣. 17.

82. *Habens ventilabrum in manu*. Ventilabri indicio diſcriminandorum Dominus declaratur jus habere meritorum; eo quod dum frumenta in area ventilantur, plena a vacuis, ab inanibus fructuoſa veluti quodam auræ ſpirantis examine ſeparantur. Per hanc igitur comparationem oſtenditur quod Dominus judicii die ſolidæ merita fructuſque virtutis ab inanis jactantiæ, exiliumque factorum infructuoſa levitate diſcernat: perfectioris meriti viros loca-

* Scilicet Iſai. 7. 14. *Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo concipiet, & pariet filium* &c. Recte autem Ambroſius Judæos arguit, qui Chriſtum ex muliere venturum putantes, hebraicam Iſaiæ vocem עלמה pro qualibet muliere, non pro virgine, quæ virginitatem in conceptu & partu ſervaverit accipiendam eſſe pertinacius contendebant. Vide Huet. *Demonſt. Evang.* cap. 9.

a Sic omnes edit. ac propemodum cuncti mſſ. Corb. tamen & alii pauculi: *Nam cum ex duabus naturalis homo* &c. Rurſus eodem loco edit. omnes, ſed cum mſſ. omnino duobus: *viſibile per viſibile, inviſibile per inviſibile* &c. Mſſ. octo: *viſibile per inviſibile, inviſibile per viſibile* &c. Verum alii totidem propius ab editis recedentes: *viſibile per inviſibilia* &c. & hoc ſatis appoſite ad propoſitum.

locaturus in manſione cæleſti. Ipſe A enim perfectior fructus eſt, qui meruerit ejus eſſe conformis, qui ſicut granum tritici cecidit; ut plurimos fructus adferret in nobis, inviſus paleis, inanibus meritis non amicus. Et ideo ante eum ignis ardebit, non natura ſui noxius; utpote qui mala improbitatis exurat, ſplendorem probitatis accumulet.

v. 21. *Factum eſt autem, cum baptizatus eſſet omnis populus, & Jeſu baptizato, & orante, apertum eſt cælum, & deſcendit Spiri-*
v. 22. *tus ſanctus corporali ſpecie ſicut columba in ipſum: & vox de cælo facta eſt: Filius meus es tu, in te complacui.*

83. Baptizatus eſt ergo Dominus non mundari volens, ſed mundare aquas; C ut ablutæ per carnem Chriſti, quæ peccatum non cognovit, batiſmatis jus haberent. Et ideo qui ad Chriſti lavacrum venerit, peccata deponit. Pulcre autem in iis quæ a ceteris dicta ſunt, ſanctus Lucas Evangeliſta compendium ſumſit, & intelligendum magis quod a Johanne Dominus baptizatus eſt, quam expreſſum reliquit. Quæ autem Dominici cauſa baptiſmatis,
Matt. 3. 15. Dominus ipſe declarat dicens: *Sine* D *modo; ſic enim decet nos implere omnem juſtitiam.*

84. Cum igitur tanta ad ædificationem Eccleſiæ ſuæ divino Deus favore conceſſerit; ut poſt patriarchas, prophetas, Angelos, unigenitus deſcenderet Dei Filius, & ad lavacrum veniret; nonne vere atque divine de Ec-
Pſ. 126. 1. cleſia cognovimus dictum: *Niſi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam?* Nec mirum ſi homo E ædificare non poteſt, qui non poteſt
Ibidem. cuſtodire: *Niſi Dominus cuſtodierit civitatem, in vanum vigilaverunt qui cuſtodiunt eam.* Hæc de quodam pſalmo. Audeo tamen etiam ego dicere, quod homo viam non poſſit adoriri, niſi Dominum habeat præviantem. Unde ſcriptum eſt:
Deut. 13. 4. *Poſt dominum Deum tuum ambulabis:* Et,
Prov. 20. 24. *A Domino diriguntur viæ viri.* Denique F ille perfectior, qui intelligeret ſe ſine
Pſ. 24. 4. Domino ambulare non poſſe: *Vias*, inquit, *tuas edoce me.* Et ut ad hiſtoriam veniamus (non enim ſimplicem tantum rei geſtæ ſeriem debemus haurire, ſed etiam actus noſtros ad æmulationem ſcriptorum referre) ex Ægypto populus exivit, neſciebat viam quæ

A ad terram duceret ſanctam. Miſit Deus Exod. 13. 21
per noctem columnam ignis; ut per columnam populus viam diſceret. Miſit etiam per diem columnam nubis; ut neque ad ſiniſtram, neque ad dexteram declinaret. Sed non es talis homo, ut merearis & tu ignis columnam: non habes Moyſen, non accipis ſignum; nunc enim poſt adventum Domini fides exigitur, ſigna conduntur.
B Time Deum, & præſume de Domino: *Immittis enim Angelos Dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Pſ. 33. 8. S. Aug. l. lib. de gratia Chriſti cap. 44.
Vides itaque quia ubique Domini virtus ſtudiis cooperatur humanis; ut nemo poſſit ædificare ſine Domino, nemo cuſtodire ſine Domino, nemo quidquam incipere ſine Domino. Et ideo juxta Apoſtolum: *Sive manducatis,* 1. Cor. 10. 31.
C *ſive bibitis, ſive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite, in nomine domini noſtri Jeſu Chriſti.* In duabus enim epiſtolis: alibi *in nomine domini noſtri Jeſu* Coloſſ. 3. 17.
Chriſti: alibi *in gloriam Dei* facere te præcipit; ut ſcias eamdem eſſe Patris & Filii gloriam, eamdemque virtutem: nec in aliquo circa ſui divinitatem Patrem & Filium diſcrepare, qui circa præſidia noſtra non diſcrepant. Docuit Pſ. 126. 1.
igitur me David quod nemo ſine Do-
D mino ædificet domum, cuſtodiat civitatem.

85. Docuit me etiam Moyſes quod Gen. 1. 1.
nemo niſi Deus fecerit mundum: *In principio* enim *fecit Deus cælum & terram.* Gen. 2. 7.
Docuit etiam quod hominem Deus opere ſuo fecerit; nec otioſe poſuit: *Finxit Deus hominem de limo terræ, & inſufflavit in faciem ejus flatum vitæ;* ut actum quemdam Dei circa ædificationem hominis uſu quodam corporalis
E operationis advertas. Docuit etiam quia & mulierem fecit Deus: *Immiſit* Ibidem 21. & 22.
enim *Deus ſoporem in Adam, & dormivit, & ſumſit unam coſtam de latere ejus,* [a] *& replevit carnem ejus: & ædificavit dominus Deus coſtam quam ſumſit ab Adam, in mulierem.* Non fruſtra, ut dixi, corporalibus quibuſdam manibus circa Adam & Evam Moyſes Deum inducit ope-
F rantem. Mundum Deus fieri juſſit, & factus eſt, & uno verbo opus mundi Scriptura indicat abſolutum: ad homi- Pſ. 140. 5.
nem venitur, & manus ipſas quodammodo ſtuduit tibi Propheta Dei laborantis oſtendere.

86. Plus neſcio quid in his intelligere, quam lego, opera Dei elaborata me cogunt. Subvenit Apoſtolus æſtuanti

a Sic mſſ. undecim optimæ notæ. Alii partim: *replevit eam carne*; partim cum edit. *replevit locum ejus carne*: quibus verbis non male redduntur græca illa LXX. Senum, [illegible], ſed propoſitionem [illegible] abluiſſe a cod. Ambroſiano credibile eſt.

anti, & quod ego non intelligebam
Ibidem 23. quid eſſet: *Os de oſſibus meis. & caro de
carne mea*: Et, *Hæc vocabitur mulier;
quoniam de viro ſuo adſumta eſt*, divino
Epheſ.5.32 mihi ſpiritu revelavit dicens: *Sacra-
mentum hoc magnum eſt*. Quod ſacra-
mentum? *Quia duo erunt in carne una*:
Ibidem 31. Et, *Quia relinquet homo patrem & matrem,*
Ibidem 30. *& adhærebit uxori ſuæ*: Et, *Quoniam mem-
bra ſumus corporis ejus, de carne ejus, &
de oſſibus ejus*. Quis eſt iſte vir propter
quem mulier parentes relinquat? Re-
linquit parentes Eccleſia, quæ de gen-
tilibus populis congregata eſt, cui pro-
Pſ.44.11. phetice dicitur: *Obliviſcere populum tuum,
& domum patris tui*. Propter quem vi-
rum, niſi forte illum de quo dicit
Johan.1.27. Johannes: *Poſt me venit vir, qui ante
me factus eſt*? De cujus latere dormien-
tis coſtam Deus ſumſit; ipſe enim eſt
qui dormivit, & quievit, & reſurre-
xit; quoniam Dominus ſuſcepit eum.
a
Johan. 19. 34. Quæ eſt hujus coſta, [a] niſi virtus?
Quia tunc quando miles latus ejus
aperuerit, continuo aqua & ſanguis
exivit, qui effuſus eſt pro ſæculi vita.
Hæc ſæculi vita, coſta Chriſti eſt: hæc
coſta ſecundi eſt Adam. Primus enim
Adam in animam viventem, noviſſi-
mus Adam in ſpiritum vivificantem:
noviſſimus Adam Chriſtus eſt, coſta
Chriſti vita Eccleſiæ eſt. Nos ergo
membra ſumus corporis ejus, de carne
ejus, & de oſſibus ejus. Et fortaſſe
Luc. 8. 46. hæc eſt coſta de qua dixit: *Sentio de
me virtutem exiſſe*. Hæc eſt coſta quæ
de Chriſto exivit, nec corpus ejus
imminuit; non enim corporalis, ſed
ſpiritalis eſt coſta: ſpiritus autem non
dividitur ipſe: ſed dividit ſingulis prout
vult. Hæc eſt Eva mater omnium vi-
b ventium. Si enim [b] intelligas viven-
tem cum mortuis quæri, intelligis eos
mortuos eſſe, qui ſine Chriſto ſunt,
qui participes vitæ non ſunt; hoc eſt
enim Chriſti non eſſe participes, quia
Chriſtus eſt vita. Mater ergo viven-
tium Eccleſia eſt, quam ædificavit
Deus in ipſo ſummo angulari lapide
Chriſto Jeſu, in quo omnis ſtructura
compaginata creſcit in templum Dei.

87. Veniat ergo Deus, ædificet mu-
lierem, illam quidem adjutricem Adæ,
hanc vero Chriſti. Non quia Chriſtus
adjumentum requirit, ſed quia nos
quærimus & deſideramus ad Chriſti
A gratiam per Eccleſiam pervenire. Et Epheſ.2.20
nunc ædificatur, & nunc formatur,
& nunc mulier figuratur, & nunc
creatur. Et ideo novo verbo uſa eſt
Scriptura; quia ſuperædificamur ſuper
fundamentum apoſtolorum & prophe-
tarum. Et nunc domus ſpiritalis ſur-
git in ſacerdotium ſanctum. Veni,
domine Deus, ædifica mulierem iſtam,
ædifica civitatem: veniat & puer tuus;
B tibi enim credo dicenti: *Ipſe ædificabit* Eſai.45.13.
civitatem mihi.

88. Ecce mulier omnium mater,
ecce domus ſpiritalis, ecce civitas quæ
vivet in æternum; quia mori neſcit.
Ipſa enim eſt civitas Hieruſalem, quæ
nunc videtur in terris: ſed rapietur
ſupra Eliam; Elias enim unus fuit.
Transferetur ſuper Enoch, cujus mors
non invenitur. Ille enim raptus eſt,
C ne malitia mutaretur cor ejus: hæc
autem diligitur a Chriſto quaſi ſponſa
glorioſa, ſancta, immaculata, ſine
ruga. Et quanto melius totum corpus
adſumitur, quam unus adſumtus eſt?
Hæc enim eſt ſpes Eccleſiæ. Rapietur
profecto, adſumetur, transferetur ad
cælum. Ecce curru igneo raptus eſt
Elias: rapietur & Eccleſia. Non mihi
credis? Crede vel Paulo, in quo Chri-
D ſtus locutus eſt: *Rapiemur*, inquit, *in* 1. Theſ. 4.
nubibus obviam Chriſto in aera, & ita ſem- 16.
per cum Domino erimus.

89. Ad hanc igitur ædificandam
mittuntur quidem plures, mittuntur
patriarchæ, mittuntur prophetæ, mit-
titur Gabriel Archangelus, innumeri
Angeli diriguntur, & multitudo cæle-
ſtis exercitus Deum laudat; quia civi-
tatis hujus ædificatio propinquat. Mit-
tuntur plures ad eam, ſed Chriſtus
E eam ſolus ædificat: verum non eſt
ſolus; quia Pater præſens eſt. Et ſi
ſolus ædificat; gratiam tamen tantæ
ædificationis non ſolus uſurpat. Scri-
ptum eſt de templo, quod ædificavit 2.Par.2. 2.
Salomon, in quo typus Eccleſiæ fuit,
[c] quia ſeptuaginta millia erant qui in c
humeris portarent, & octoginta mil-
F lia lapidum cæſores, & tria millia
ſexcenti operum præpoſiti. Veniant
Angeli illi, veniant lapidum cæſores:
cædantur ſuperflua lapidum noſtrorum,
aſpera levigentur. Veniant & qui in
humeris portant; ſcriptum eſt enim:
Super humeros tollentur. Eſai.49.22. Matt.3.13.

29. Ve-

a Rom. edit. *niſi vita*: reliquæ, & cuncti mſſ. *niſi virtus*. Et hæc lectio inde confirmatur, quod citatur infra: *Sentio de me virtutem exiſſe*.

b Mſſ. ſeptem: *intelligas viventem, quid cum mortuis quæris?* Alii tres, *intelligas viventem, cum mortuis non quæris*. At potior videtur aliorum atque edit. lectio.

c Vet. edit. ac mſſ. ſeptem: *quia tria millia ſexcenti erant qui portabant in humeris: & ſeptuaginta millia lapidum cæſores, vel lapidis, vel etiam, lapidi-cæſores: & octoginta millia tollentes onera. Veniant* &c. Alii cum edit. Rom. ut nos in corpore, niſi quod in plerisque deſiderantur hæc verba: *Et tria millia ſexcenti operum præpoſiti*. Alii denique ordine paululum inverſo eumdem ac in textum ſenſum retinent.

90. Venit ergo ad Johannem, quoniam cætera comperiſtis. Venit ad Johannis baptiſma: ſed Johannis baptiſma habebat pœnitentiam delictorum. Et ideo prohibet eum Johannes, di-
Ibidem 14. cens: *Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me?* Cur venis ad me, qui peccatum non habes? Ille enim baptizandus eſt a me, qui peccatum habet: qui autem peccatum non fecit, lavacrum
Ibidem 15. pœnitentriæ cur requirat? *Sine*, inquit,
B *modo*: hoc eſt, dum Eccleſia ædificetur, *decet nos implere omnem juſtitiam*. Quæ
Pſ. 111. 9. eſt juſtitia, niſi miſericordia? *Diſperſit* enim, *dedit pauperibus: juſtitia ejus manet in æternum*. Dedit mihi pauperi, dedit mihi inopi gratiam quam ante non habui. *Juſtitia* ergo *ejus manet in æternum*. Quæ eſt juſtitia, niſi ut quod alterum facere velis, prior ipſe incipias, & tuo alios horteris exemplo? Quæ eſt juſtitia, niſi ut qui carnem ſuſcepit, non quaſi Deus ſenſum aut
C miniſterium carnis excluderet: ſed quaſi homo carnem vinceret; ut vincere me doceret? Docuit enim me qua ratione poſſim terrenis concretam vitiis obnoxiæ carnis illuviem ſepelire criminibus, renovare virtutibus.

91. O vere divinam in ipſa humilitate Domini proſpicientiam! Quanto enim abjectior humilitas, tanto divinior providentia. Injuriarum ſuarum acerbitate Deus proditur: & remediorum ſuorum uſu, qui nullis remediis
D indigeret, Deus probatur. Quid enim tam divinum ad populos provocandos, quam ut nemo refugiat lavacrum gratiæ, quando Chriſtus lavacrum pœnitentiæ non refugit? Nemo ſe dicat exſortem eſſe peccati, quando Chriſtus venit ad remedium peccatorum. Si pro nobis Chriſtus lavit, immo nos in corpore ſuo lavit: quanto magis nos
E noſtra delicta lavare debemus? Quo igitur magis opere, quo magis myſterio Deus (quamquam Deus in omnibus) quam hoc probatur; quando per totum mundum, qua generis humani conditio diffunditur, per ſeparatarum divortia tractuſque regionum, uno momento in uno corpore Deus fraudem vetuſti erroris abolevit, gratiam regni
a F cæleſtis effudit? Unus enim merſit, [a] ſed elevavit omnes: unus deſcendit, ut adſcenderemus omnes: unus omnium peccata ſuſcepit, ut in illo omnium

A peccata morerentur. Purificate igitur
vos, ut Apoſtolus dicit; quia purifica- *Jacob. 4. 8.*
vit ſe ille pro nobis, qui purificatione non eguit. Hæc de nobis.

92. Nunc conſideremus myſterium Trinitatis. Unum Deum dicimus: ſed Patrem confitemur, & Filium Deum confitemur. Nam cum ſcriptum ſit:
Diliges dominum Deum tuum, & ipſi ſoli *Deut. 10. 20.*
ſervies, negavit Filius eſſe ſe ſolum,
dicens: *Sed non ſum ſolus; Pater enim* *Johan. 16. 32*
B *mecum eſt*. Nec nunc ſolus eſt; Pater enim ſe adeſſe teſtatur. Adeſt & Spiritus ſanctus; numquam enim poteſt a ſe Trinitas ſeparari. Denique *Apertum eſt cælum, & deſcendit Spiritus ſanctus corporali ſpecie, ſicut columba*. Quomodo ergo hæretici dicunt quia ſolus in cælo eſt, qui non eſt ſolus in terris? Advertamus myſterium: quare ſicut columba? Simplicitatem enim lavacri requirit gratia; ut ſimus ſimplices ſicut columbæ. Pacem lavacri requirit gra-
C tia, [b] quam in typo veteri columba b
quondam ad illam arcam quæ ſola *Gen. 8. 12.*
fuit diluvii immunis, advexit. Docuit me cujus typus columba illa fuerit, qui nunc deſcendere dignatus eſt in ſpecie columbæ. Docuit in illo ramo, in illa arca typum fuiſſe pacis Eccleſiæ, quod inter ipſa mundi diluvia Spiritus ſanctus ad Eccleſiam ſuam pacem adferat fructuoſam. Docuit etiam David, qui prophetico ſpiritu cernens
baptiſmatis ſacramentum, ait: *Quis dabit* *Pſ. 54. 7.*
D *mihi pennas ſicut columbæ?*

93. Venit ergo Spiritus ſanctus: ſed adtende myſterium. Venit ad Chri-
ſtum. *Omnia* enim *per ipſum . . . facta* *Coloſſ. 1. 16. & 17.*
ſunt . . . . & in ipſo conſtant. Sed vide benevolum Dominum, qui ſolus ſe injuriis ſubdidit, ſolus gratiam non quæſivit. Et ubi ædificavit Eccleſiam?
Rogabo, inquit, *Patrem, & alium Para-* *Johan. 14. 16. & 17.*
E *cletum dabit vobis, ut vobiſcum ſit in æternum, ſpiritum veritatis, quem hic mundus non poteſt accipere; quia non videt eum, nec agnoſcit eum*. Merito ergo ſe in corpore demonſtravit; quoniam divinitatis ſubſtantia non videtur.

94. Vidimus Spiritum ſed in ſpecie corporali: videamus & Patrem. Sed quia videre non poſſumus, audiamus.
F Adeſt enim benevolus Deus, non derelinquet templum ſuum. Vult omnem exædificari animam: vult eam ad ſalutem informare: vult lapides vivos a

terra

a Edit. Era. Gill. & Rom. *ſed lavit omnes*: Am. *Sed levavit*: Mſſ. ad unum: *ſed elevavit*: At. Ful. & Colb. duo pro *omnes*, legunt, *multos*.

b Rom. edit. *quam in typo olivæ*. Certum quidem eſt vocibus, *in typo veteri*, deſignari olivam, ut ex ſequentibus intelligitur: ſed non ideo ea vox in textum intrudenda. Porro in prophanis etiam auctoribus oleam pacis ſymbolum eſſe notius eſt, quam ut vel a tenuiter docto poſſit ignorari. Hanc autem ejus rei cauſam reddunt, quod artibus, quæ maxime in pace florent, oleum uſui ſit.

terra ad cælum transferre. Diligit templum ſuum : & nos diligamus eum . Si diligimus Deum , præcepta ejus ſervemus . Si diligimus eum , noverimus eum . *Qui enim dicit quia novit eum , & præcepta ejus non ſervat , mendax eſt* . Quomodo enim poteſt Deum diligere , qui non diligit veritatem , cum Deus veritas ſit ? Audiamus ergo Patrem ; inviſibilis enim Pater : ſed & Filius inviſibilis ſecundum divinitatem; Deum enim nemo vidit umquam . Cum ergo [a] Filius Deus , in eo utique quod Deus Filius , non videtur ; ſed demonſtrare ſe voluit in corpore : & quia Pater corpus non gerebat , idem probare voluit Pater nobis in Filio ſe eſſe præſentem , dicens : *Filius meus es tu , in te complacui* . Si vis diſcere Filium cum Patre ſemper eſſe præſentem , lege Filii vocem dicentis: *Si aſcendero in cælum , tu ibi es : ſi deſcendero ad infernum , ades* . Si Patris teſtimonium quæris , audiſti a Johanne . Crede igitur ei , cui ſe baptizandum credidit Chriſtus , cui Pater Filium cæleſti voce commiſit , dicens : *Hic eſt Filius meus dilectus , in quo complacui* .

1. Johan. 2. 4

Pſ. 138. 8.

Matth. 3. 17

95. Ubi ſunt arriani , quibus non placet Filius , in quo complacuit Pater ? Hoc non ego dico , neque hominum quiſquam locutus eſt ; neque enim per hominem Deus , neque per Angelos , neque per Archangelos : ſed ab ipſo Patre vox de cælo miſſa ſignavit . Deinde alibi idem Pater repetit , dicens : *Hic eſt filius meus dilectus , in quo complacui : ipſum audite* , dicentem utique audite: *Ego & Pater unum ſumus* . Qui ergo [b] Filio non credit , non credit Patri . Teſtis eſt ille de Filio : ſi dubitatur de Filio , paterno non creditur teſtimonio . Deinde cum dicit : *In quo complacui* ; non aliena in Filio , ſed ſua laudat . Quid eſt enim dicere : *In quo complacui* ; [c] niſi quia omnia quæ habet Filius , & Pater habet : ſicut & quæ Patris ſunt , Filii ſunt ? Filius dixit : *Omnia quæ habet Pater , mea ſunt* ; indifferentis enim divinitatis potentia non ſecernit inter Patrem & Filium , ſed unam Patri Filioque participat poteſtatem . Credamus Patri , cujus vocem elementa ſonuerunt : credamus Patri , cujus voci elementa obſequium præbuerunt . Credidit mundus in elementis , credat in hominibus : credidit in exanimis , credat in viventibus : credidit in mutis , credat in loquentibus : [d] credidit in iis quæ non habent ſenſum , credat in iis qui ſenſum , ut Deum cognoſcerent , conſecuti ſunt .

Matth. 17. 5

Johan. 10. 30.

Johan. 16 15.

A B C D — b c d

a Rom. edit. *Filius Dei in eo utique quod Deus eſt , non videatur , demonſtrare* &c. Vet. *Filius Dei . . . . Deus eſt , non videtur , ſed demonſtrare* . Ab his propius recedunt ſcripti cod. quos ſequimur.

b Edit. ac pauci mſſ. *Filium non credit* . Alii plures, & potiores, *Filio non credit* : quod quidem aptius cohæret cum ſuperioribus.

c Ita edit. omnes : at contra omnes mſſ. *niſi omnia quæ habet Filius , mea ſunt , ſicut Filius dixit : omnia quæ habet Pater , mea ſunt* . *Indifferentis* &c. In uno vel altero omittitur : *ſicut Filius* &c. & pro , *indifferentis* , ponitur , *Indifferenter* , aut *Indifferens*.

d Deſiderantur in mſſ. ſeptem , neque illis quidem infimæ notæ : *credidit in iis quæ non habent ſenſum* : quæ verba cum ad ſententiam non ſint abſolute neceſſaria , potuerunt in ſequioris ævi cod. irrepere . Cum autem exſtent in multis mſſ. & omnibus edit. ea loco movere viſum non eſt .

LIBER
TERTIUS.

E*T ipſe Jeſus erat incipiens fere annorum triginta, qui putabatur eſſe filius Joſeph.* A

1. De generationibus dicturi, quarum nonnullam videmus in Evangelio ſecundum Matthæum, vel in hoc cujus interpretationem habemus in manibus, eſſe diſtantiam; quoniam non eſt credibile adverſantia ſibi ſanctos viros potuiſſe dicere, a de geſtis præſertim domini Salvatoris, quanto ſtudio poſſumus, non dixiſſe eos diſcrepantia demonſtremus.

2. Et primum omnium neminem movere debet quod ita ſcriptum eſt: *Qui putabatur eſſe filius Joſeph.* Bene enim putabatur, quia natura non erat: ſed ideo putabatur; quia eum Maria, quæ Joſeph viro ſuo erat deſponſata, generaverat; ſic enim habes: *Nonne hic eſt filius Joſeph fabri?* (Matth. 13. 55.) Diximus ſupra qua ratione per virginem: diximus etiam qua ratione per deſponſatam, & quare cenſus tempore naſci voluerit dominus Salutaris: non alienum etiam videtur ut qua ratione * fabrum patrem habuerit, declaremus. Hoc enim typo eum patrem ſibi eſſe demonſtrat qui fabricator omnium condidit mundum; juxta quod ſcriptum eſt: *In principio fecit Deus cælum & terram.* (Gen. 1. 1.) Nam etſi humana non ſunt comparanda divinis; typus tamen integer eſt quod Pater Chriſti igne operatur & Spiritu, & tamquam bonus animæ faber vitia noſtra circumdolat, cito ſecurim admovens arboribus infœcundis, ſecare doctus exigua, culminibus ſervare ſublimia, rigida mentium ſpiritus igne mollire, & in varios uſus omne humanum genus diverſa miniſteriorum qualitate formare.

3. Cur autem Joſeph magis quam Mariæ generatio deſcribatur, eum Maria de Spiritu ſancto generaverit Chriſtum, & Joſeph a generatione Domini videatur alienus, dubitare poſſemus, niſi conſuetudo nos inſtrueret Scripturarum, quæ ſemper viri originem quærit. Sic enim habes: Phares fuit filius Judæ principis Tribus: *Hic generavit Heſron, & Heſron generavit Aram, & Aram generavit Hamminadab, & Hamminadab generavit Nabaſſon, & Nabaſſon generavit Salmon, & Salmon generavit Boboz, & Boboz generavit Hobed, & Hobed generavit Jeſſe, & Jeſſe generavit David.* (Matth. 1. 3. & ſeq.) Viri enim perſona quæritur, qui etiam in ſenatu & reliquis * curiis civitatum generis adſerit dignitatem. Quam deforme autem ſi relicta viri origine, origo feminæ quæreretur, ut videretur patrem non habuiſſe ille totius mundi populis prædicandus?

4. Sed etiam alibi diverſo ordine generationem doceamus eſſe decurſam; ne hic quoque Evangeliſtæ diſcrepare videantur, qui veterem ordinem ſunt ſecuti. Sic enim habes: *Fuit homo* b *ex Arath, & nomen ejus Elcana, filius Hieremiel, filius Heli, filius Ozi de monte Ephraim.* (1. Reg. 1. 1.) Vides & a patribus ad filios, & a filiis ad patres originis deſcriptionem veteri more contextam. Vides ubique familiam per virorum generationes eſſe decurſam. Noli mirari ſi Matthæus ab Abraham uſque ad Joſeph, (Matth. 1. 2.) Lucas a Joſeph uſque ad Adam, & ad Deum generationum ordinem percurrit. Noli mirari quod Joſeph origo deſcripta eſt. Etenim ſecundum carnem natus, uſum debuit ſequi carnis: & qui in ſæculum venit, ſæculi debuit more deſcribi; maxime eum in Jo-

a Rom. edit. ſola, *de generationibus præſertim* &c.

* Cujuſmodi faber fuerit S. Joſeph in controverſio eſt. Alii volunt fuiſſe ferrarium, quidam cæmentarium, plures lignarium; unde illud eccleſiaſtici viri dictum ad Julian. apoſt. τοῦτο δὲ ὁ τέκτονος υἱὸς ξύλων αὐτῷ ξυλίνην πρὸς θάνατον κατασκευάζει. Videtur autem ab Ambr. ſignificari ſimul & ferrariam & lignariam artem Joſephum exercuiſſe, ut ſequentia clare oſtendunt.

* Curiæ apud Romanos triginta fuerunt, in quas Romulus univerſum populum diviſit, quem morem aliæ quoque civitates imitatæ ſunt. Indicat itaque Doctor noſter viros in ſuæ quemque curiæ tabulas referri atque adſcribi ſolitos, non feminas. Alias quoque ſignificationes habet ea vox, quas colligere eſt ex Cod. Theod. lib. 16. Tit. 2. leg. 2. 3. 21. & alibi. Nonnullas etiam Rufinus lib. 6. *Antiq.* Rom. cap. 2. refert, atque alii.

b Rom. edit. *ex Aramathaim Sophim . . . filius Hierobaam, filii Helin, filii Sophi*. Mſſ. Carn. Gem. Prat. *ex Ramath* &c. Ruſſus Gem. Prat. *filius Jeremel* Carn. *Heremel, filius Heli, filius Zoe*. Quibus accedit Corb. niſi quod habet, *ex Arath*, & ſcribit, *Iheremel*. Reliqui vero cum ant. edit. noſtram exhibent lectionem.

Joſeph origine etiam origo ſit Mariæ. A Nam cum vir juſtus fuerit Joſeph, utique ex tribu ſua, & ex patria ſua accepit uxorem: nec potuit juſtus facere contra id quod Lege præſcriptum *Num. 36. 6. 7. & 8.* eſt. Sic enim habes, quia unuſquiſque in hereditatem tribus ſuæ patriæ adhærebunt filii Iſrael, nec de tribu ad tribum tranſibunt: & omnis filia quæ habet hereditatem tribuum filiorum Iſrael, uni ex populo, & ex tribu B *Luc. 2. 4. & 5.* patris ſui erit uxor. Itaque & cenſus tempore adſcendit Joſeph de domo & de patria David; ut profiteretur cum Maria uxore ſua. Quæ ex eadem domo, & ex eadem patria profeſſionem defert, utique ejuſdem tribus, & ejuſdem patriæ ſe eſſe deſignat.

Luc. 1. 36. 5. Cognata quoque Mariæ inducitur Elizabeth: primo quod omnes Judæi cognati, quemadmodum te Apoſtolus C *Rom. 9. 3. & 4.* docuit dicens: *Optabam enim anathema eſſe ipſe . . . pro fratribus meis, cognatis ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ.* Cognatæ ergo, quia ambæ Iſraelitæ erant: ſimul & cognatæ, quia ambæ erant ex tribu Juda. Didiciſti ex tribu Juda Mariam, diſce & Elizabeth. Nam *Luc. 1. 39. & 40.* *Exſurgens Maria in diebus illis, abiit in montana cum feſtinatione, in civitatem*, inquit, *Num. 2. 3.* *Judæ, & intravit in domum Zachariæ.* D Cum enim intra tribus ſuas Moyſes habitare unumquemque præſcripſerit: utique cum in civitate Judæ manſerit, erat & in tribu Juda; maxime cum ex genere Elizabeth fuerint ſacerdotes, quorum Deus portio eſt. Simul quam pulcrum, ut cum illa prænuntium Chriſti, Chriſtum iſta generaverit: & altera de Spiritu ſancto conceperit, altera ſancto repleta Spiritu prophetaverit; ſecundum carnem quoque vi- E deantur fuiſſe cognatæ, quæ ſecundum Deum ſpiritalis cognationis conſortio *Epheſ. 5. 23* non carebant? Quod ſi omnis feminæ caput vir ſecundum ſanctum Apoſtolum, & ſunt duo in carne una ſecun- *Gen. 2. 24.* dum legem divinam: utique ii qui una caro erant, & unus ſpiritus, quomodo poterat fieri ut viderentur patriam & tribum habere diviſam? Accedit illud quod etiam Angelus Gabriel de Do- F *Luc. 1. 32.* mino prænuntiaverat, quod *Dabis illi Deus ſedem David patris ſui.* Certum eſt igitur etiam Mariam de David generatione manaſſe. Simul etiam diſcimus nihil referre quo ordine generationis ſeries exprimatur, cum iter hinc atque inde ſit pervium.

6. Cur autem ſanctus Matthæus ab Abraham generationem enumerare cœperit Chriſti, ſanctus vero Lucas a Chriſto uſque ad Deum perduxerit, explanandum videtur. Sed prius cur ſanctus Matthæus cum ab Abraham cœperit generationis ordinem, non ita poſuerit: Liber generationis Abrahæ: ſed, *Liber generationis Jeſu Chriſti filii David, filii Abraham.* *Matth. 1. 1.* Et cur hos duos potiſſimum nominaverit, nequaquam prætereundum puto. Non enim otioſe fideliſſimi auctores generis eliguntur; ut intelligamus quod in ipſa generatione carnis, ſpiritalis magis ſucceſſio requiratur. Duo ſunt enim iſti viri in quos manaverunt promiſſa divina.

7. Prior Abraham qui ante Moyſi legem, & ante populum Judæorum propria derelinquens, & cognoſcens Deum, meruit fidei teſtimonium; quia *Credidit Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam;* *Gen. 15. 6.* qui etiam a Deo accepit oraculum, dicente ſibi: *Exi de terra tua, &* *Gen. 12. 1. 2. & 3.* *de cognatione tua, & de domo patris tui, & vade in terram quam tibi monſtrabo, & faciam te in gentem magnam, & benedicam te, & magnificabo nomen tuum, & eris benedictus, & benedicam benedicentes te, & maledicam maledicentes te, & benedicentur in te omnes tribus terræ.* Vides igitur congregationes gentium, & ſacroſanctum Eccleſiæ cœtum oraculo divino huic eſſe primo promiſſum. Et ideo is auctor generis debuit deſignari, qui inſtaurandæ Eccleſiæ ſponſionem primus emeruit.

8. David quoque merito & ipſe auctor generis declaratur; quia cum jurejurando reſponſum, quod ex ipſo ſecundum carnem Chriſtus futurus eſſet, accepit; ſic enim ſcriptum eſt: *Juravit Dominus David veritatem, & non pœnitebit eum: Ex fructu ventris ſui ponam ſuper ſedem ſuam.* *Pſ. 131. 11.* Et alibi: *Semel juravi in ſancto meo, ſi David mentiar, ſemen ejus in æternum manebit, & ſedes ejus ſicut ſol in conſpectu meo.* *Pſ. 88. 36. 37. & 38.* [a] Et in Paralipomenis: *Et erit cum completi fuerint dies tui, & dormies cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, qui erit de ventre tuo, & parabo regnum ejus. Ipſe mihi ædificabit domum, & erigam ſedem ejus in ſæculum. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium, & miſericordiam meam non diſpergam ab eo, ſicut diſperſi ab iis qui ante te fuerunt.* *1. Par. 17. 11. 12. & 13.* Per Eſaiam quoque idem dominus Deus generationem Domini revelavit, dicens: *Exiet*

a Edit. ac pauci mſſ. *Et in Paralipomenon*. Aliquot alii, *Et in Paralipomenis*. Melius Corb. alii nonnulli, *in Paralipomenis*, ex græco ἐν παραλειπομένοις.

Eſai. 11. 1. & 2. *Exiet virga de radice Jeſſe, & flos ex radice ejus adſcendet, & requieſcet ſuper eum Spiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ & in-*
Ibidem 10. *tellectus*. Et infra: *Et erit radix Jeſſe, & qui exſurget imperare gentibus: in ipſa*
Eſai. 9. 6. *gentes ſperabunt*. Et alibi: *Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis, cujus principium ſuper humeros ejus, & vocabitur nomen ejus, magni conſilii Angelus. Adducam enim pacem ſuper principes & ſalutem: & magna poteſtas ejus, & pacis ejus non erit finis, in ſede David, & in regno ejus.* In quo juxta Aquilæ quoque interpretationem non quaſi de homine, ſed de eo qui ultra hominem eſſet, vidimus exſtitiſſe promiſſum. Idem enim interpretatus eſt: *Puer natus eſt nobis, & facta eſt menſura ejus in humero ejus, & vocabitur nomen ejus, admirabilis conſiliarius, Deus fortis, potens, pater ſæculi, princeps pacis. Ejus impleta eſt diſciplina, & pacis ejus non eſt finis, ſupra ſedem David, & ſupra regnum ejus.*

9. Omnia convenire de Chriſto evidentibus ſignatur oraculis, nec poſſe divinæ fructum potentiæ ad Salomonis gratiam derivari, qui David filius fuit, cujus finis haud dubie cognoſcitur. Finis enim fuit regni Salomonis, & pacis, ut Regnorum lectionibus demonſtratur. Unus eſt Chriſtus, cujus regnum non habet finem. Deinde nullis Salomon gentibus imperavit, Chriſtus vero Eccleſiam de nationibus congregavit univerſis. Poſtremo vivente David, & natus eſt Salomon, & regnum eſt conſecutus. Hic autem qui promittitur, poſt mortem David ſurrecturus eſſe monſtratur, ſicut habes:
1. Par. 17. 11. & 12. *Quia cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo de ſemine tuo, qui eris ex ventre tuo, & parabo regnum ejus. Ipſe mihi ædificabit domum, & erigam ſedem ejus in ſæculum.* Numquid in ſæculum regnavit Salomon, qui annis tantummodo quadra-
Ibidem 13. ginta regnavit? *Ego ero*, inquit, *ei in patrem, & ille mihi in filium*. Quis eſt iſte proprius Dei Filius, niſi cui di-
Pſ. 2. 7. ctum eſt: *Filius meus es tu, ego hodie*
1. Par. 17. 13. & 14. *genui te*? Et, *Miſericordiam meam non diſpergam ab eo . . . & fidelem eum ſervabo in domo mea, & in regno ejus in ſæculum?* At vero Salomonem fortaſſe ideo erraſſe tam graviter, ne errarent homines, & ad ipſum crederetur manaſſe promiſſum, divinarum ſerie cognovi-
3. Reg. 11. 4. 5. & ſeq. mus lectionum. Ædificavit enim templum Aſtartæ idolo propter amorem mulieris, & indignatus eſt Dominus in Salomonem. Si igitur, vivente David, regnare cœpit (ſic enim habes,

A quod cum eſſet nuntiatum David regnare Salomonem, adoravit rex David in cubili ſuo, & dixit: *Benedictus domi-* 3. Reg. 1. 48.
nus Deus Iſrael, qui dedit mihi hodie de ſemine meo ſedentem in throno meo, & oculi mei vident) ſi erravit, ſi offendit, vides quoniam promiſſi ſeries Chriſtum ſpopondit.

10. Et ideo iſtos duos generis auctores Evangeliſta delegit: unum, qui
B promiſſum accepit de congregatione populorum: alterum, qui de generatione Chriſti oraculum conſecutus eſt. Et ideo licet ordine ſit ſucceſſionis poſterior, prior tamen quam Abraham in Domini generatione deſcribitur; quia plus eſt promiſſum accepiſſe de Chriſto, quam de Eccleſia; quoniam Eccleſia ipſa per Chriſtum. Ergo unus princeps generis ſecundum carnem,
C alter princeps generis ſecundum ſpiritum: alter ſecundum ſeminis gratiam, alter ſecundum populorum fidem; potior enim qui ſalvat eo qui ſalvatur. Et ideo David filius dicitur: *Liber ge-* Matth. 1. 1.
nerationis Jeſu Chriſti, filii David. Ejus enim primo loco debuit filius dici, cui dari filius eſt promiſſus; licet Apoſtolus etiam Abrahæ Chriſtum dicat eſſe promiſſum: *Abrahæ* enim *dicta ſunt* Galat. 3. 16.
D *promiſſiones, & ſemini ejus. Non dicit: Et ſeminibus, tamquam in multis, ſed ſicut in uno: Et ſemini tuo, qui eſt Chriſtus*; ut alteri proprietas generationis, principatus alteri deferatur. Illi delatum eſt, ut Jeſus ejus filius diceretur: huic quaſi principi, familiæ gentiumque prærogativa ſervatur; ut ab Abraham generationis Dominicæ manaret exordium. Qui enim fidei auctor eſt, ipſum adſerere Scriptura quoque debuit
E divinæ generationis auctorem.

11. Unde & Lucas ad Deum putavit originem ejus eſſe referendam; quod verus Chriſti generator Deus ſit, vel ſecundum veram generationem pater, vel ſecundum lavacri regenerationem myſtici muneris auctor. Et ideo non a primo generationem ejus cœpit deſcribere: ſed poſtea quam baptiſmum
F ejus explicuit, auctorem omnium Deum per baptiſmum cupiens demonſtrare, Chriſtum quoque a Deo ordine manaſſe ſucceſſionis adſeruit: univerſa contexens, ut & ſecundum naturam, & ſecundum gratiam, & ſecundum carnem Dei Filium demonſtraret. Quod autem evidentius divinæ generationis indicium, quam quod de generatione dicturus, ipſum Patrem præmiſit loquentem: *Hic eſt filius meus dilectus, in* Luc. [illegible] ſup. 22.
quo complacui?

12. Hic quoque aliqui ſolent inſe- [A] rere quæſtiones, quod Matthæus ab Abraham uſque ad Chriſtum quadraginta duas generationes enumeraverit, Lucas vero quinquaginta; & quod per alias perſonas Matthæus, per alias Lucas generationem manaſſe deſcripſerit: in quo jam potes illud probare quod diximus, quia cum alios Matthæus majores Dominici generis, alios vero Lucas in ordine generationis texuerit; [B] ab Abraham tamen & David reliquos auctores generis uterque ſignavit.

13. Quod vero per Salomonem Matthæus generationem derivandam putavit, Lucas vero per Nathan: alter regalem, alter ſacerdotalem Chriſti familiam videtur oſtendere. Quod non ita accipere debemus, quod alterum altero verius: ſed alter alteri pari fide [C] & veritate concordet. Fuit enim vere & ſecundum carnem regalis, & ſacerdotalis familiæ: rex ex regibus, ſacerdos ex ſacerdotibus, licet oraculum non de carnalibus, ſed de cæleſtibus exprimatur; quoniam & rex in Dei virtute lætatur, cui judicium a Patre rege defertur, & ſacerdos eſt in æternum, ſecundum quod ſcriptum eſt: [Pſ. 109. 4.] *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordi-* [D] *nem Melchiſedech*. Bene igitur uterque tenuit fidem; ut Matthæus per reges ductam originem comprobaret, & Lucas per ſacerdotes a Deo tranſmiſſam in Chriſtum ſeriem generis deducendo, ſanctiorem ipſam originem declararet. Simul in hoc quoque vituli figura ſignatur, quod ubique ſacerdotale myſterium putat eſſe ſervandum.

14. Nec mireris ſi ab Abraham plures ſecundum Lucam ſucceſſiones uſque [E] ad Chriſtum ſunt, pauciores ſecundum Matthæum; cum per alias perſonas generationem fatearis eſſe decurſam: poteſt enim fieri ut alii longævam tranſegerint vitam, alterius vero generationis viri immatura ætate deceſſerint; cum videamus complures ſenes cum ſuis nepotibus vivere, alios vero viros ſtatim filiis obire ſuſceptis. [F]

15. Illud quoque advertimus quod ſanctus Matthæus, Jacob qui fuit pa- [Matth. 1. 15.] ter Joſeph, filium Mathan eſſe memoraverit: Lucas vero Joſeph cui deſpon- [Luc. 3. 24.] ſata erat Maria, filium Heli: Heli autem filium Melchi eſſe deſcripſerit. Quomodo unius duo patres, id eſt, Heli & Jacob? Quomodo etiam duo [Deut. 25. 5. Euſeb. Cæſ. Eccl. hiſt. lib. 1. c. 7.] paterni avi, Mathan & Melchi? Sed ſi vere quæris, invenies quod juxta præſcriptum legis veteris duo fratres diverſos filios uterinos ex una uxore ge-[A]neraverint. Traditur enim Mathan, qui a Salomone genus duxit, Jacob generaſſe filium, & uxore ſuperſtite, deceſſiſſe, quam poſtea Melchi accepit uxorem, ex qua generatus eſt Heli: rurſus Heli fratre ſine liberis decedente, copulatus eſt fratris uxori, & generavit filium Joſeph, qui juxta Legem Jacob filius dicitur; quoniam ſemen fratris defuncti frater juxta legis vete- [B] ris ſeriem ſuſcitabat. Ita duorum filius dictus eſt, non ab utroque generatus: ſed quia alterius ſecundum generationem, alterius ſecundum Legem factus eſt filius. In quo præſcripto Legis futuram perpetuitatem defunctorum ſeminis nobis eſſe promiſſam non intellexit populus Judæorum: ſed ſecundum litteram accipiens, gratiam corrupit [C] oraculi. Alius enim erat frater, qui defunctorum fratrum ſemen reſuſcitaret, non frater ſecundum carnis germanitatem, ſed ſecundum gratiæ puritatem. Et ideo fortaſſe, *Frater non redimit, redimet homo;* [Pſ. 48. 8.] quia non germanus frater ille, ſed Dominus & mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus reſurrectionis gratiam propagavit. Licet ſit verſiculis iſtius & alia interpretatio, [In Enarr. in Pſ. 48.] [D] quam ſuo dicemus loco.

16. Non abſurdum autem videtur quod, geminato myſtico numero, quater denas generationes dividendas ſanctus Matthæus putavit, ab Abraham uſque ad David, a David uſque ad tranſmigrationem Babylonis, a tranſmigratione Babylonis uſque ad Chriſtum: in quo vices mutationum pariter deſignavit. Ab Abraham enim uſque ad David tempora ſine regibus fuit [E] populus Judæorum; regnum enim juſtum a David cœpit: deinde per reges actum genus omne eſt Judæorum, & intemerata uſque ad tranſmigrationem eorum regna manſerunt. Poſt tranſmigrationem vero in occaſum degenerantis populi nobilitas circumciſa vergebat. De quinquaginta vero ſucceſſionibus quas ab Abraham Lucas contexendas [F] putavit, numeri myſtici ſervata gratia ſatis claret. Nam & decimus & ſeptimus numerus myſticus eſt, & tertio uterque repetitus myſterium ſignat. Et pentecoſte, cujus Lucas, & teſſeracoſte, cujus Matthæus ſecutus eſt gratiam, ſatis ſuperque numerum myſticum prodiderunt.

17. Plerique etiam mirantur cur Thamar mulieris famoſæ, ut illis videtur, Matthæus commemorationem in Dominica generatione contexendam putaverit. Cur etiam Ruth, cur ejus quo-

quoque mulieris quæ Uriæ uxor fuit, A & occiſo marito, in David nuptias commigravit, cum præſertim Sarræ, & Rebeccæ, & Rachel ſanctarum feminarum nuſquam fecerit mentionem. Matth. 1. 2. & 3. Sic enim habes: *Abraham genuit Iſaac, Iſaac genuit Jacob, Jacob genuit Judam & fratres ejus: Judas autem genuit Phares & Zaram ex Thamar*. Non otioſe itaque hujus mulieris Evangeliſta nomen inſeruit, de qua diviſe interim tractandum videtur.

18. Primum enim ſi veris intendas animum, hæc mulier non tam famoſa, quam juſta; non enim temporalis uſum libidinis requiſivit, ſed ſucceſſionis gratiam concupivit. Erat enim * deforme liberos non habere: quod etiam legum civilium fuit auctoritate multatum. Promiſerat eam filio ſuo Judas, & diu pactarum fœdera diſtulerat nuptiarum. C Per moram promiſſi defunctus eſt ſponſus. Nondum virginitatis, nondum viduitatis ante Chriſti adventum vernabat gratia. Dolens ſe ſine filiis remanſiſſe, dolum ſtudio generationis commenta eſt, & Judam conſilio prævertit; ut ſe eidem offerret ornatam, poſteaquam defunctam ejus cognovit uxorem. Vides utique mulieris vitam probari, quod non alienum D præripuit thorum, non meritricio ſtudio quaſi meretrix adornata eſt; non enim vagam captavit libidinem, ſed diu ſoceri fraudata promiſſis, ex ea familia quam delegerat, converſo dolo, fructum voluit ſucceſſionis adipiſci. Quis itaque caſtior, illa quæ tamdiu exſpectavit promiſſum, an ille qui amorem ferre non potuit oblatum? Illa quæ ſponſi familiam non refugit, E an iſte qui meretricem putavit? Illa quæ horam ſui corporis volentibus non permiſit ad copulam, an iſte qui quod ſtudio cœpit erroris, ad ſucceſſionis gratiam caſtitate mulieris conſummavit? Illa quæ filios non habebat, & tempus conceptionis mora conjugii timebat excludi: illa quæ gravitatem maturioris elegit, an iſte qui ætatem adoleſcentioris adamavit? Denique ipſe F confeſſus eſt dicens: *Juſtificata eſt Thamar magis quam ego; propter quod non dedi eam Selon filio meo*. Gen. 38. 26. Itaque illa experiri exactorem ipſum ſuæ voluit caſtitatis. Denique numquam poſtea virum experta eſt, amictum viduitatis ſumſit a coitu: iſte unius horæ impatiens, qui annos a puella exegerat caſtitatis, luctum expulit, * veſtem mutavit, comam totondit, rogum deſeruit, thorum amator adſcendit. B

19. Sed non ita illam defendimus, ut iſtum accuſemus: immo utrumque excuſemus; non autem nos, ſed myſterium quod copulæ illius fructus expreſſit; generavit enim mulier Phares & Zaram filios, generavit geminos. Unde non otioſe Matthæus utrumque ſignavit, cum Phares tantummodo commemorationem cauſa depoſceret: *Phares* enim *genuit Eſron, Eſron genuit Aram*: Matth. 1. 3. deinde per ordinem ſinguli. Cur autem, cum Iſaac duos generaverit, Jacob plures, ſingulorum tantummodo quos ſucceſſionis Dominicæ cauſa poſcebat, fecit Scripturæ ſeries mentionem, horum autem utrumque memoravit; niſi quia hic in utroque myſterium eſt?

20. Tractavimus moralem locum, quia non opera meretricis exercuit, ſed munera fœcunditatis elegit: tractemus hiſtoricum, & myſticum ventilemus. Neque enim ſine myſterio poteſt eſſe quod annulum, & monile accepit, & virgam. Non vilis perſona quæ meretur accipere ornamentum, ſignaculum, poteſtatem: factorum ſignaculum, pectoris ornamentum, regiæ libertatis inſigne. Ergo ut ordiamur hiſtoriam cum generaret Thamar, legiſti quia unus de utero ejus præmiſit manum, quam corripiens obſtetrix, coccum ligavit dicens: *Hic exiet prior*. Gen. 38. 28. Ut autem manum revocavit puer in matris uterum, ſtatim exivit frater ejus. Dixit autem obſtetrix: *Quid inciſa eſt per te ſepis? Et vocavit nomen ejus Phares. Et poſt ipſum exivit frater ejus, in cujus manu erat coccum, & vocavit nomen ejus Zaram*. Ibidem 29. & 30. Vides quanta ænigmata myſterium

* Quam turpe fuerit ante partum virgineum conjugatos liberis carere, declarat Rachel Gen. 30. 1. ubi Jacob marito, *Da mihi liberos*, inquit, *alioquin moriar*. Idem etiam cognoſcimus tum ex dolore Annæ matris Samuelis, Reg. 1. tum ex verbis Annæ matris Johannis Baptiſtæ, Luc. 1. 25. Leges quoque civiles apud Romanos lata ſunt contra *cælibes & orbos*, nimirum Lex *Papia*, & *Lex Julia*: quarum pœnas Auguſtus, ut a Suetonio ac Tacito proditum eſt, auxit. Verum eas demum ſuſtulerunt Chriſtiani imperatores, cum Conſtantinus Magnus & Theodoſius Junior eaſdem jam magna ex parte minuiſſent, ut intelligitur e Cod. Theod. lib. 8. Tit. 16. L. unica, *De infirm. pœnis cælib.* &c. Et Tit. *De jure liberorum* &c. L. 2. & 3. in quas, ſicut & *in Papiam*, ac *Juliam* conſule Godefr. Porro quod additur, *nondum virginitatis, nondum viduitatis ante Chriſti adventum vernabat gratia*, ſic interpretare, ut non abſolute negentur exſtitiſſe, qui has virtutes colerent ante Domini adventum; cum contrarium Elias, Eliſæus de virginitate, Judith, & Anna Propheteſſa de viduitate convincant: ſed indicatur eaſdem illas virtutes, nec admodum frequentes, nec magno in pretio fuiſſe ante Chriſti tempora.

* *Veſtem mutavit*, lugubrem videlicet, ſeu viduitatis. Quod autem etiam dicitur, *comam totondit*, innuitur mos priſcus orientalium præſertim populorum qui in luctu barbam ponebant, crines promittebant. Quod vero ſubjungitur, *rogum deſeruit*, rogus late ſumitur pro tumulo. Nam Hebræi, ſicut & Ægyptii mortuos non urebant.

Digitized by Google

rium prodant? Manus præmiſſa, coccum ligatum, reducta manus, vox obſtetricis gemina, quod prior alter exiret, ſepem alter incideret.

21. Cur autem alter manum præmiſit ex utero, alter genitali præceſſit exortu; niſi quia per geminorum myſterium gemina deſcribitur vita populorum: una ſecundum Legem, altera ſecundum fidem: una ſecundum litteram, altera ſecundum gratiam? Prior gratia quam Lex: prior fides quam littera. Et ideo gratiæ typus manum ante præmiſit; quia gratiæ actus ante præceſſit, qui fuit in Job, Melchiſedech, Abraham, Iſaac, & Jacob, qui

Gen. 15. 6. per fidem ſine Lege vivebant: *Credidit*

Gen. 14. 18. enim *Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam*. Melchiſedech quoque ſancti gratiam præcedens ſacrificii figura monſtravit; prævenientes enim Legem patriarchæ ſancti, præſcriptorum vinculis abſoluti, libera & conſimili nobis Evangelii gratia refulſerunt.

22. Junior horum frater, ſecundus ordo pietatis; primus enim in patriarchis, ſecundus in regibus & ſacerdotibus eſt. Utraque enim vita ſecundum Deum; quia illi quoque qui ſecundum legem Moyſi religioſam & piam militiam militabant, non ſunt gratiæ & honoris exſortes: ſed prior pietatis fructus in auctoribus, quam in heredibus. Prior enim Zara, qui interpretatione ſignificat oriens; lux enim pietatis veri ſplendor orientis eſt, illius

Zach. 6. 12. utique qui dixit: Oriens nomen eſt mihi: cujus in patriarchis primitus radius lucis illuxit. Hi enim primi vitæ ſuæ actum in hoc ſæculo præmiſerunt, in quorum manu noſtri quoque actus tamquam plenioris corporis, qui adhuc naturæ quodam generantis utero tenebamur, figura præceſſit. Sed media tamquam ſepis objecta Legis eſt obſervatio, & quodammodo vita majorum videtur inciſa, de qua in typo illa obſtetrix, fortaſſe juſtitia, quæ nos emiſſos alvo naturæ matris excepit, dixiſſe proditur: *Hic exiet prior*. Et revera mirabilis ille erat ordo pietatis, non a Moyſe, nec ab aliquo homine, nec per hominem, ſed munere quodam ſapientiæ ſponte ſe infundentis impreſſus.

23. Prima igitur diſciplina pietatis ſecundum Evangelium; quia per crucem & ſanguinem credimus Chriſti,

Johan. 8. 56. cujus Abraham diem vidit, & gaviſus eſt: cujus Noe gratiam in typo Eccle-

A ſiæ figuratam, ſpiritali cognitione præſenſit: cujus Iſaac vicem in ſacrificio non recuſavit: quem Jacob cum vinceret, adoravit: cujus Eſaias ruborem vidit veſtimentorum (nam ſecundum Evangelium vita etiam prophetarum eſt) in cujus ſanguine inter excidia mundi publicæ futurum ſalutis inſigne Rhaab illa typo meretrix, myſterio Eccleſia indicavit: quæ multorum con- Gen. 22. 10. Gen. 32. 25. Eſai. 63. 2. Joſue 2. 1.

B venarum copulam non recuſat, & quo conjunctior pluribus, eo caſtior: [a] immaculata virgo, ſine ruga, pudore integra, amore plebeja, caſta meretrix, vidua ſterilis, virgo fœcunda. Meretrix, quia a pluribus amatoribus frequentatur cum dilectionis illecebra, & ſine colluvione delicti: *Qui enim adhæret meretrici, unum corpus eſt*. Vidua ſterilis, quæ viro parere non norit abſente: 1. Cor. 6. 16

C venit vir, & hunc populum plebemque generavit. Virgo fœcunda, quæ hanc genuit multitudinem cum fructu amoris, ſine uſu libidinis.

24. Sed ut ad hiſtoriam revertamur: quid ſibi volunt obſtetricis eloquia dicentis: *Hic exiet prior*; niſi quia ejus typum gerebat, qui ortu corporis poſterior, virtute & veritate primus exiſtens, principatum ſibi omnium vindi-

D cavit? Inde & Johannes: *Poſt me venit vir, qui ante me factus eſt*. Quid ſibi vult quod coccum in manu ejus ligavit, niſi quia typus ejus erat, qui crucis indicio ſuæ, & ſanguinis effuſione actum illuſtravit humanum? Itaque poſteaquam manum reduxit, quaſi inciſione facta ſepis, exivit frater ejus, quem quaſi medium parietem ſepis vel maceriæ Apoſtolus nominavit, atque Johan. 1. 27. Epheſ. 2. 14.

E ipſe de inciſione nomen accepit; Phares enim diviſio eſt: unde & Phariſæi nuncupati, eo quod a multorum ſe conjunctionibus ſepararent. Beatius autem & multo melius fuiſſet non incidi ſepem, ſed unam eamdem & indiviſam permanere. Quod fieri potuit, ſi ei vitæ quæ prior manum miſit, hoc eſt, actum oſtendit ſuum, conſequens

F fuiſſet ejus vitæ militia quæ ſecuta eſt. Multo enim melius; ſi circumciſus populus vitam majorum voluiſſet imitari; ſic enim fuiſſet una ſepis, una maceria, una ædificatio priorum ac ſequentium. Sed quia primum illum vitæ actum poſterioris infirmitas non potuit implere, inciſione ſine dubio facta ſepis ejus ſive maceriæ, quæ ſecundum Deum ædificata erat, tamquam medius paries interjectus eſt; ut

a Cod. Mich. & Colb. unus, *intemerata genitrix*. Et poſt tria verba ubi edit. *amore repleta*, pauci mſſ. *amore plebeja caſta*, longe plurimi, *amore plebeja, caſta*. Melius; idem enim eſt, atque amore popularis, quod non male aptatur Eccleſiæ.

ut illa ſepis, hoc eſt, perpetua atque continua bonorum morum ædificatio rumperetur. Sepis enim eſt qua ager circumdatur fructuoſus, ſuris removetur incurſus, quæ culta concludit, deſerta ſecernit. Maceria quoque domum claudit: hæc ſi maneat, domus *Eſai. 5. 5.* tuta eſt. Denique, *Auſeram*, inquit, *maceriam ejus, & erit in direptionem*.

25. Optemus ut hæc integra ſit maceria domus noſtræ, domus ſpiritalis quæ in nobis eſt; non enim ab homine exædificari poteſt, ſed a Deo vivo, *Eſai. 5. 2.* qui ait: *Et maceriam circumdedi*. Perdiderunt igitur ſalutem qui maceriam perdiderunt. Maneat ergo maceria, maneat hæc ſepis. Vis ſcire quam ſit *Eccli. 28. 28.* utilis ſepis? *Sepi aures tuas ſpinis & tribulis, & noli audire linguam nequam*. Sepis enim iſta te defendit a culpa.

26. Ergo dominus Jeſus qui poſtea ſecundum carnem venit in lucem, veteris illius munitionem ſepis inſtaurans, in majorum nos actum & antiquam ſimplicitatem fidei reformavit. Unde *Eſai. 58. 12.* de eo & Propheta dicit: *Vocaberis ædificator ſepis*. Tulit enim illum obicem qui unitatem mentis & corporis, ſeriemque vitæ ſimplicis dividebat; atque ipſe factus eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum, & medium parietem ſepis ſolvit. Quem parietem ex- *Ephef. 2. 14* ponit Apoſtolus inimicitias eſſe in carne. Has ergo inimicitias tulit Dominus, & pacem refudit, legemque mandatorum in decretis evacuavit; ut duos conderet in uno novo homine: in quo non ſolum exteriorem & interiorem, ſed etiam Judæum ſignificat & Græcum; ut eſſet omnia & in omnibus Chriſtus. Dominus enim ſabbati, ſuperſtitionem tulit ſabbati corporalis, & quaſi medium ſolvit Legis parietem: qui nos ab ea pietate quæ ſecundum Deum eſt, decretorum difficultate prohibebat; eo quod juxta Moyſi legem non erat [a] facile atque poſſibile gentibus militare Deo, cum inanis ſuperſtitio Judæorum purum affectum gentium a ſubeunda obſervatione revocaret. Quid ergo? Lex inutilis? Abſit: ſed utilis incredulis, infirmis neceſſaria, quæ lubricos & errantes præcepti ſalutaris auſteritate cohiberet, & obſervationum adtentione concluderet. Bona autem Lex eſt, quia ſpiritalis. Ei ergo non bona, qui non putat ſpiritalem: qui mente exiguus humiliſque factus, eam quæ ſuper Legem eſt, majeſtatem ſcilicet Chriſti videre non potuit. Quam utique tamquam ſupra illum parietem reſpiciens ille mente ſublimis Eſaias *Eſai. 6. 1.* gloriam Dei vidit, quæ videtur in montibus, non in collibus.

27. Docuit itaque nos Eccleſia in Canticis canticorum, quod iſte paries domino noſtro Jeſu Chriſto obſtare non potuit, nec ei qui ſecutus eſt Chriſtum, dicens: *Vox fratris mei: ecce hic venit ſaliens ſuper montes, & tranſiliens ſuper colles, ſimilis frater meus capreæ vel hinnulo cervorum in montibus Bethel. Ecce hic retro poſt parietem noſtrum, proſpiciens per feneſtras, proſpiciens per retia. Reſpondit frater meus, & dixit mihi: Surge, veni proxima mea, ſpecioſa mea, columba mea; quoniam ecce hyems tranſivit, pluvia abiit, diſceſſit ſibi, flores viſi ſunt in terra, tempus ſecandi advenit, vox turturis audita eſt*. *Cant. 2. 8. 9. 10. 11. & 12.* Flores, apoſtoli: tempus meſſis, fructus eſt Chriſti: vox turturis, vox Eccleſiæ. Jure igitur Dei Filius poſteaquam terrenos homines nec gradientes ad ſuperna, & corporalibus inſpexit anguſtiis coartatos (non enim *Pſ. 13. 3.* erat qui faceret bonum, non erat uſque ad unum) deſcendere in terras ipſe dignatus eſt; ut parietem illum Legis, hoc eſt, molem quamdam & ſuperſtitionem intellectus corporalis auferret, quæ quaſi premeret & obumbraret corda populorum. Melior igitur maceria, quam paries. Denique non bonus paries dealbatus. Quod non otioſe dictum eſt principi ſacerdotum, *Act. 23. 3.* eo quod medii parietis impedimenta ſervabat, quem dominus Jeſus abſtulit quaſi duram militiam, quo clariorem obſervantiam religionis infunderet; ut jam non unum Judæorum genus quaſi corporali quodam præſcripto Legis incluſum, ſed omnes gentes ad Dei cultum per Evangelium vocarentur.

28. Duo igitur gemini duæ geminæ vitæ, duæ geminæ ſunt militiæ; ita ut prior melior ſit ſequente. Et ideo quod eſt melius reformatum eſt. Quis autem neget Evangelium præſtare Legi? Bona tamen Lex, ſi ſupra litteram mentem erigas: *Litteræ enim occidit*. *2. Cor. 3. 6.* Quid autem haberet hæc hiſtoria gratiæ, niſi lucem tanti myſterii videremus? Docuit enim nos Apoſtolus ſanctus in ſimplicitate hiſtoriæ ſecretum quærere veritatis, & in quaſdam non intelligibiles ſecundum litteram diſputationes ſenſum referre, ſcribens: [b] *Dicite*

a Rom. edit. contra cæterorum, ac mſſ. fidem eliſerat, *atque poſſibile*. Sed jam advertimus, *non poſſibile*, ſæpe pro *difficili*, uſurpari.

b Ita cuncti mſſ. Edit. vero, *Dicite mihi ſub Lege volentes eſſe*, *Legem* &c. His accedit Apoſtoli textus atque omnes verſiones, excepta Æthiopica, ubi ſecundum interpretem legitur: *Dicitis mihi: In præcepta Legis ſumus, & non audiſtis Legem*.

Galat. 4. 21. 22. 23. & 24. *Dicite mihi qui Legem legiſtis, Legem non audiſtis? Scriptum eſt enim quia Abraham duos filios habuit, unum ex ancilla, & unum de libera: ſed qui ex ancilla, ſecundum carnem natus eſt: qui autem de libera, ſecundum promiſſionem. Quæ ſunt*, inquit, *per allegoriam dicta. Hæc enim ſunt duo* Ibidem 26. *Teſtamenta*. Et infra: *Quæ autem ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt*.

29. Ad illam igitur quam medius paries incidere & videre non potuit, mentis ſublimitate tendamus. Solutus eſt enim ſecundum intellectum corporalem ille paries veteris Teſtamenti: expulſa eſt ancilla, tenetur libera. Ex libera ſumus liberi; libera eſt enim Eccleſia, expulſa eſt Synagoga. Serviebat enim populus Judæorum, remotum eſt ſervitutis jugum, quod noſtræ animæ quædam colla reprimebat; ne ultra parietem vitæ prioris poſſemus adſpicere. Habemus jugum bonum ac leve, quod habenis pacis, & gratiæ vinculis magis erigat, quam deprimat copulatos. Hic eſt Dominus, cujus in Zara typus ante præceſſit; eo quod ex tribu & ex ſemine illius Zaræ dominus Jeſus ſecundum carnem non ſolum a femina, ſed etiam ſub Lege generatus eſt; ut eos qui ſub Lege erant, redimeret pretio ſanguinis ſui. Cujus figura ideo in manu illius Zaræ præceſſit; ut promitteret nobis quia venturus erat, qui veteris vitæ revocaret uſum, & libertatem quam tribuerat primo illi Adæ, in Adam noviſſimo reformaret; ut jam genus hominum ſine lege ſit ſervitutis.

a 30. [a] Si igitur Thamar cognovimus propter myſterium inter Dominicas generationes eſſe deſcriptam: Ruth quoque ſine dubio pari ratione minime prætermiſſam æſtimare debemus: de qua ſenſiſſe videtur Apoſtolus ſanctus, cum alienigenarum vocationem gentium ſpiritu prævideret per Evangelium eſſe celebrandum, dicens quod Lex non ſit juſtis poſita, ſed injuſtis. 1. Tim. 1. 9. Quomodo enim Ruth, cum eſſet alienigena, Judæo nupſit? Et qua ratione in Chriſti generatione ejus putavit Evangeliſta copulæ commemorationem eſſe faciendam, quæ Legis ſerie vetabatur? [b] Non ergo ex legitima Salvator generatione manavit? Videtur eſſe deforme, niſi ad Apoſtolicam ſententiam reverteris, *quia Lex non eſt juſtis poſita, ſed injuſtis*. Hæc enim cum ſit alienigena & Moabitis (præſertim cum lex Moyſi prohiberet has nuptias, Moabitaſque excluderet ab Eccleſia; ſic enim ſcriptum eſt: *Moabitæ non introibunt in Eccleſiam Domini uſque ad tertiam & quartam generationem, & uſque in ſæculum*) Ibidem. Deut. 23. 3. quomodo intravit in Eccleſiam, niſi quia ſancta & immaculata moribus ſupra legem facta eſt? Si enim Lex impiis & peccatoribus poſita eſt, utique Ruth, quæ definitionem Legis exceſſit, & intravit in Eccleſiam, & facta eſt Iſraelitis, & meruit inter majores Dominici generis computari, propter cognationem mentis electa non corporis, magnum nobis exemplum eſt; quia in illa noſtrum omnium qui collecti ex gentibus ſumus, ingrediendi in Eccleſiam Domini figura præceſſit. Hanc igitur æmulemur; ut quia hæc moribus hanc prærogativam meruit adſciſcendæ ſocietatis ſuæ, ſicut hiſtoria docet: nos quoque propter morum electionem in Eccleſiam Domini, meritis ſuffragantibus, adlegemur.

31. Etenim cum Iſraelitas in diebus Judicum ſuperioribus fames temporibus urgeret, a Bethlehem civitate Judeæ, in qua natus eſt Chriſtus, abiit vir colere in agro Moab cum uxore & duobus filiis, Elimelech viro nomen, mulieri Noemi. Filii ejus acceperunt ſibi uxores Moabitidas, nomen uni Orpha, & nomen ſecundæ Ruth: & inhabitaverunt illic quaſi decem annis, & mortui ſunt. Sed derelicta mulier, duobus filiis & viro proprio deſtituta, cognito quod Deus viſitaret Iſrael, regredi domum parans, cœpit ſuadere ut domum propriam repeterent uxores filiorum ſuorum. Una conceſſit: Ruth vero cum ſocru manſit. Cui cum diceret ſocrus: *Ecce jam conſponſa tua ad populum ſuum regreſſa eſt, & ad deos ſuos: & tu revertere pariter cum conſponſa tua*, Ruth. 1. 15. 16. & 17. *tua, reſpondit Ruth: Non contingat mihi dimittere te, & [c] redire ad deos meos; quia quocumque tu ieris, ibo tecum, & ubi tu habitaveris, habitabo. Populus tuus, populus meus: Deus tuus, Deus meus. Et ubi mortua fueris, moriar: & ubi ſepulta fueris, ſepeliar*. Atque ita duæ pervenerunt Bethlehem. Hos igitur mores, atque hanc ſanctitatem erga ſocrum, pie-

a Rom. edit. ſola, *Sic igitur .... deſcriptam. Qui fuit Obed, qui fuit Booz* &c. *Cur etiam Ruth mentionem fecit Matthæus*.

b Edit. Amerb. atque Era. *Non ergo quod ex legitima* &c. Gill. cum paucis mſſ. *Non ergo quod non ex legitima Salvator generatione manavit videtur* &c. Nullo ſenſu. Edit. Rom. *Non ergo ex non legitima Salvatorem generatione manaſſe videtur* &c. Non melius, licet illi unus e Vat. cod. adſtipuletur, niſi quod ante, *legitima*, deeſt, *non*. Germana lectio eſt, quam ex mſſ. decem optimæ notæ reſtituimus.

c Mſſ. non pauci, *redire ad Deum meum*. Alii, & edit. *redire ad Deos meos*. Sed in ſacris cod. neutrum invenias; ut veriſimile ſit meram eſſe verborum Noemi repetitionem ab aliquo librario ſcriptore in Ambroſianum textum in[illegible]

pietatem errga defunctum, religionem A
erga Deum cum cogooviſſet Booz pro-
Ruth 4.13. avus David, juxta legem Moyſi, ut
ſemen defuncti proximi ſuſcitaret, eam
ſibi elegit uxorem.

Ruth 2.17. 32. Refert autem advertere quod &
in agro pleno meſſis reperta, manipu-
los, ſicut ſcriptum eſt, colligens, &
ſocrui fructus reſervans, & noo poſt
juvenem abiit, ſed virum perfectum B
ſecuta eſt, unde & meruit audire:
Ruth 3.10. *Quia mulier virtutis es tu; vel quia bene*
feciſti miſericordiam tuam noviſſimam, plus
quam primam. Noviſſima enim miſeri-
a cordia Eecleſiæ congregatæ [a] præſtat
Lib.3. De fide ad Gratian. c.5. priori. Quod brevius hic dicimus, quia
plenius in libris digeſſimus quos de
Fide ſcripſi. Appropioquavit autem qui
longe erat; quia elongavit qui proxi-
mus erat, & calceamentum proximi, C
Ruth 4. 7. muliere adquiſivit accepta. Mos enim
erat ut qui proximus erat, ſi nollet ac-
cipere in conjugium propinquam ſuam,
calceamentum ſuum ſolveret, & alii
cederet: in quo non mediocre myſte-
rium, eo quod is qui alieoigenam in
typo ſumſit, evangelizandi accepit fa-
cultatem.

33. Denique in typo has fuiſſe nu-
ptias teſtatur benedictio ſeniorum dicen- D
Ibidem 11. 12. & 13. tium: *Det Dominus mulierem quæ intrat*
in domum tuam, ſicut Rachel, & ſicut
Liam, quæ ædificaverunt domum Iſrael, &
facere virtutem in Ephrata: & ſit nomen in
Bethlehem: & fiat domus tua ſicut domus
Phares, quem peperit Thamar Juda. De
ſemine tuo det tibi Dominus ex hac puella.
Et accepit Booz Ruth, & facta eſt ei in
matrimonium, & peperit Obed patrem
Jeſſe, avum David. Recte igitur ſan- E
ctus Matthæus per Evaogelium gentes
ad Eccleſiam vocaturus, auctorem i-
pſum Dominum gentilis congregationis,
alienigenarum generationem ſecundum
carnem adſumſiſſe memoravit; ut jam
tunc eſſet indicium quod illa generatio
ederet gentium vocatorem, quem ſe-
queremur omnes ex alienigenis con-
gregati, relinquentes pateroa, & di- F

A centes ei qui nos ad Dei cultum vo-
caret, verbi gratia Paulo, aut cuieum-
que epiſcopo: *Populus tuus, populus meus:* Ruth 1. 16.
& Deus tuus, Deus meus. Ergo Ruth,
ſicut Lia & Rachel, oblita populum
ſuum, & domum patris ſui, ſolveos
vineulum Legis, ingreſſa eſt in Eccle-
ſiam.

34. Solvit autem calceamentum, qui
B non accepit Eccleſiam. Et Moyſi dici-
tur: *Solve calceamentum pedum tuorum*; Exod. 3. 5.
ne ipſe ſponſus Eecleſiæ crederetur.
Solus ille non ſolvit, qui verus eſt
ſponſus. Et ideo dicit Johanoes: *Cujus*
non ſum dignus ſolvere corrigiam calceamenti
ejus. Ergo & hie typus eſt, & ædifi-
cavit domum Iſrael.

35. Quam vero commemoratio ejus
Dominicæ proſapiæ fuerit inſerenda,
C declarat myſterii altioris expreſſio, qua
propbetatum eſt ex genere ejus in
Ephrata Chriſtum eſſe generandum,
cum dicitur: *Det tibi Dominus* .... Ruth 4. 11.
facere virtutem in Ephrata, & ſit nomen
in Bethlehem. Quæ eſt enim virtus, niſi
quæ per Chriſtum gentium populos
congregavit? Quod autem nomen, niſi
illud quod Bethlehem patria Domini
ſecundum carnem naſcentis eſt facta?
D Unde per Prophetam dictum eſt: *Et* Mich. 5. 2.
tu [b] *Bethlehem Judea non es minima inter* b
principes Juda; ex te enim exiet prineeps
qui regat populum meum Iſrael. Videmus
igitur [c] mulierum commemorationi hi- c
ſtoriam, mores, myſterium conve-
nire.

36. Neque tamen abouo cum Tha-
mar & Ruth defendo, peccatores quo-
que inter majores Dominici generis
E eomputatos: quorum commemoratio-
nem ſaoctus Lucas declioare deſide-
rans, alium quemdam ſucceſſionum
ordioem tenuit: oeque Achab, neque
Jechoniam, neque poſtremo Uriæ uxo-
rem nominandos putavit; ut imoiacu-
latam ſacerdotalis geoeris ſeriem de-
clararet. Sed ut [d] illi conſilii ſui ratio d
F ſubſiſtit: ita etiam ſancti Matthæi con-
ſilium a rationis juſtitia non abhorret.

Eee Nam

a Ita mſſ. ſex probatiſſimi, neque ab his recedunt edit. niſi quod pro, *dicimus*, legunt, *comprehendi*, non ſecus aa multi ax mſſ. Aliorum vero nonnulli, *præſtat priori: in quo non mediocre myſterium*: quidam, *præſtat priori*. *Et non mediocre myſterium* &a. Quidam etiam omittunt, *non*. At certe hæc verba: *in quo non mediocre myſterium*, incuria amanuenſium vel loco mota, vel ſuperaddita videntur, cum eadem paulo poſt repetantur.

b Rom. edit. *Bethlehem Ephrata non es minima in millibus Juda*: nimirum ax LXX. apud quos, ϗ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος Ἐφραθά, ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα. Ubi tamen vides negationem deeſſe, quam nec ulla biblia aliorum idiomatum agnoſcunt. Vet. autem edit. *Bethlehem Judæ* .... *inter principes Juda*. Cui lectioni ſuffragantur ſcripti cod. niſi quod optimi habent, *Bethlehem Judae*; & alii nonnulli, *nequaquam minima es*: quo modo etiam reperitur apud Matth. 2. 6.

a Rom. adit. *commemorationem hiſtoriæ, moribus myſterium convenire*. Vet. aum paucis mſſ. *commemorationi hiſtoriam, moribus* &c. Alii varo cod. magno numero & auctoritate, ut in textu.

d Ita edit. ac mſſ. omnes tribus exceptis, qui legunt: *Ille conſilii ſui ratione ſubſiſtit*. Contra vero mſſ. quatuordecim optimæ notæ in fine loci habent, *a rationis juſtitia adhorret*; ubi edit. & ſoli quatuor mſſ. *a ratione juſtitiæ* &c. Denique ubi edit. *de Zara eſſe generatum*: in memoratis quatuordecim mſſ. non invenias, *de Zara*, quod videtur abſurde ſuperadditum, cum Ambroſius ipſe non de Zara, ſed de Phares Chriſtum daſcendere ſupra num. 19. obſervaverit. Nam quod idem ait num. 29. Dominum ex tribu & ſemine Zaræ generatum aſſe, hoc perinde interpretamur ac ſi ſcriptum aſſet: ex eadem tribu & ſemine, quibus aditus fuit Zara, Chriſtum eſſe propagatum.

Nam cum evangelizaret Dominum ſe-
cundum carnem eſſe generatum, qui
omnium peccata ſuſciperet, ſubjectum
injuriis, ſubditum paſſioni; ne hujus
quidem putavit exſortem adſerendum
eſſe pietatis; ut maculatæ quoque ori-
ginis non recuſaret injuriam: ſimul ne
puderet Eccleſiam de peccatoribus con-
gregari, cum Dominus de peccatori-
bus naſceretur. Poſtremo ut benefi-
cium redemtionis etiam a ſuis majori-
bus inchoaret; ne quis putaret originis
maculam impedimento poſſe eſſe vir-
tuti: nec ſe inſolens de ſui ſe generis
nobilitate jactaret, neve parentum
crimina verecundior erubeſceret, cui
obumbrandæ originis facultas daretur
flore virtutis.

37. An vero ſanctus David, licet
multa ejus in myſterium figurentur,
non eo præcelſior, quod hominem ſe
eſſe cognovit, & commiſſum ſuper ab-
repta Uriæ uxore peccatum pœnitentiæ
putavit lacrymis abluendum, oſtendens
nobis neminem virtuti propriæ debere
confidere? Habemus enim adverſarium
magnum, qui vinci a nobis ſine Dei
ſavore non poſſit. Et plerumque in
illuſtribus & beatis viris gravia peccata
fuiſſe reperies; ut quaſi homines ten-
tationi patuiſſe cognoſcas, ne virtuti-
bus egregiis pluſquam homines crede-
rentur. Si enim David quia præſum-
Pſ. 7. 5. tione virtutis elatus dixerat: *Si reddidi*
Pſ. 29. 7. *retribuentibus mihi mala*: & alibi, *Ego*
autem dixi in mea abundantia, non movebor
in æternum; ſtatim inſolentiæ hujus pœ-
nam ſubiiſſe ſe memoravit, dicens:
Ibidem 8. *Avertiſti faciem tuam a me, & factus ſum*
conturbatus: ſi ipſe Dominiei generis
auctor inſolentiæ excepit offenſam;
quanto magis nos ceteri peccatores,
quibus nulla ſuffragatur prærogativa
meritorum, inſolentiæ ſcopulum timere
debemus, in quo naufragium ſit bono-
rum; præſertim cum tantus vir nobis
& magiſterii auctor ſit & exempli,
qui quaſi palinodiam quamdam ad re-
propitiandum Dominum in poſteriori-
Pſ. 130. 1. bus canendam pu avit, dicens: *Domi-*
ne, non eſt exaltatum cor meum, neque in
altum elati ſunt oculi mei: & Dominus
Pſ. 15. 8. *a dextris meis, ne commovear*; ſcivit enim
quando ſe ſibi credidit, eſſe ſe lapſum.
Denique nihil aliud eſſe in homine
deſignavit, niſi quia Deum novit. Sic
Pſ. 143. 3. enim habes: *Quid eſt homo, quod innotuiſti*
ei: aut filius hominis, quia computas eum?
Si ergo David inſolentiam damnar,
humilitatem induit, recte in hiſtoria

A uxoris Uriæ magiſterium iſtud affectan-
dæ humilitatis adſciſcitur.

38. Et tamen ſi ex ea natus eſt ille
pacificus Salomon, videamus ne forte
myſterium ſit, quod ſublato eo de me-
dio, qui ante conjugio ſuo plebem
gentium vindicabat, alii Eccleſia viro
nupſerit, vero David. David enim
vocatus eſt Chriſtus, in parentis nomen
adſcitus, juxta quod ſcriptum eſt: *In-* Pſ. 88. 21.
B *veni David ſervum meum*; cui nupſit
Eccleſia, quæ Verbi ſemine, & Spiritu
Dei plena, Chriſti corpus effudit, po-
pulum ſcilicet Chriſtianum. Eſt ergo
mulier, quæ vivente viro alligata eſt
legi: & ideo mortuus eſt vir ejus; ut
non eſſet adultera, ſi eſſet cum alio
viro. Myſterium igitur in figura, pec-
catum in hiſtoria: culpa per hominem,
ſacramenta per verbum. De qua hiſto- Apolog.
C ria quoniam alibi plenius diximus, hic David. cap.
tranſcurrendum videtur. Meritoqne
ſanctus David de hac hiſtoria myſti-
cum pſalmum quinquageſimum ſcripſit
propter Berſabee nuptias, dicens: *In* Pſ. 50. 4.
plurimum lava me ab injuſtitia mea, & a
delicto meo munda me. Si iniquitatem
ſuam Dei amicus agnoſcit, & meritis
ſuis obſtare delictum: ſi denique Deo
ſe peccaſſe confitetur; cur tu de con-
D feſſione criminis erubeſcas, cum cri-
minis commentum, non confeſſio ſit
pudori?

39. Ergo cum David Berſabee hiſto-
riam non prætermiſerit in ſuis Pſalmis;
ut in ea vel myſterium, vel actum
perfectæ pœnitentiæ nos doceret, jure
videmus etiam in generationibus Do-
minicis non prætermiſſam; quia & ipſe
David qui eam accepit in uxorem ſibi,
generationis Dominicæ ſecundum car-
E nem præceſſor adſeritur. Cujns ſpecia-
le, ut diximus, meritnm; ut Eccleſiæ
in hoc myſterio videret exortum, &
aceiperet oraculum quod ex ſuo Chri-
ſtus genere naſceretur. Alterum enim
ad Eccleſiam pertinet, quod dixit: *Ecce* Pſ. 131. 6.
audivimus eam in Ephrata: invenimus eam
in campis ſylvæ. Alterum ſpecialiter ad
Dominici corporis ſponſionem, quod
oraculo manifeſtiſſimo revelatur, cum
F dieitur: *Ex fructu ventris tui ponam ſuper* Ibidem 11.
ſedem tuam. Noli tamen tanto negligens
eſſe promiſſo; non enim [a] ſine defini- a
tione datum eſt. Sed ſi cuſtodieris te-
ſtamentum, & teſtimonia ſervaveris
Domini, quæ in Evangelio ſe pollice-
tur eſſe dicturum, tibi quoque copia
ſedis patebit æternæ. Hæc de uxore
Uriæ.

40. De

a Rom. edit. *ſine conditione*. Alii ac mſſ. omne, *ſine definitione* Sed hic utriuſque eadem plane ſignificatio eſt.

3. Reg. 16. 31. 40. De Achab autem ſatis claret, A cui uxor Jezabel: & de Jechonia de quo ſatis idoneus auctor eſt Hieremias, maximi reum eſſe delicti: cui etiam quod habuit nomen, eripuit. Et ideo qui Joachim in Regnorum libris dicitur, Jechonias ab Hieremia 4. Reg. 34. 1. Hier. 22. 28. 29. & 30. eſt nominatus, dicente eo, *Abjectus eſt Jechonias ut vas*, a *non eſt uſus in eo; propter quod projectus eſt ipſe, & ſemen ejus. Terra, terra, audi verbum Domini*, B *ſcribe virum iſtum abdicatum; quia non exſurget ex ſemine ejus ſedens in throno David, princeps adhuc in Juda*. Eo enim regnante, Judæam Babylonii vaſtaverunt, neque poſtea umquam de ſemine ejus regnum quiſquam in Judæa potuit obtinere. Poſtea enim populus de captivitate dimiſſus, ſub ſacerdotibus & tetrarchis fuit. Unde etiam uſque ad Chriſti generationem manſere C tetrarchæ, ne ipſi quidem, quantum hiſtoria docet, regalis dignitatem generis reſervantes.

41. Fertur enim ab his, qui ſive argumentati, ſive ſimpliciter docentes, ſive vere adſtruentes tradiderunt nobis, quia Idumæi latrones Aſcalonem urbem Paleſtinæ ingreſſi, de fano Apollinis quod vicinum muris erat, Antipatrum Herodis cujuſdam * Hieroduli D filium inter alios abduxere captivum, quem pater redimere propter paupertatem nequivit. Is igitur imbutus diſciplinis & myſteriis Judæorum, Hyrcano Judææ regi amicitia copulatur, quem pro ſe ad Pompejum Hyrcanus legatum direxit: & quia legationis fructu potitus eſt, per eam gratiam partem regni affectavit. Occiſo autem Antipatro propter felicitatis invidiam, fi- E lius ejus Herodes poſtea ſub Antonio ſenatuſconſulto Judæis regnare præceptus eſt. Cujus Herodes filius & alii tetrarchæ. * Quod ideo ex Græcorum hiſtoriis putavimus transferendum, ut clareat Herodem nullo affinem generi Judæorum, regnum adulterina fraude quæſiſſe. Denique conſcius ignobilitatis ſuæ, ne qua poſteris ſuis vel de præſcripto veteri quæſtio moveretur, ſcri- F pturas eorum incendit, exiſtimans quod ſi indicia de publico ſuſtuliſſet, nullis aliis teſtimoniis clarere poſſet, quin de A patriarcharum vel proſelytorum veterum genere demanaret. Sed ut pleraque curæ humanæ ſunt, cognitioni hoc & indagini veritatis præjudicare non potuit.

42. Ne nobis tamen poſſit præjudicare videamus, qui veri regaliſque generis dicimus Chriſtum, & per veros & nobiles reges actum Domini genus. Sed ubi adulterina regnum affectavit B propago, ſucceſſionem nobilitatis ſuæ, non potentiæ, ſed generationis ordo ſervavit. Tamen ipſum regem ſecundum honorem ſæculi non accepimus Chriſtum. Quomodo ergo *Ex fructu* Pſ. 131. 11. *ventris tui ponam ſuper ſedem tuam*? Quomodo & Angelus de eo dicit, quod *Dabit illi dominus Deus ſedem David patris* Luc. 1. 32. *ſui, & regnabit in domo Jacob*? Quomodo regnare promittitur, nec oſtenditur? C Aut quomodo ex ſemine Jechoniæ nullus regnaturus dicitur per Prophetam? Si enim Chriſtus regnavit, ex ſemine autem Jechoniæ Chriſtus eſt, Propheta mentitus eſt, mentita ſunt & Oracula. Sed illic futuros ex ſemine Jechoniæ poſteros non negatur; & iden de ſemine ejus eſt Chriſtus: & quod regnavit Chriſtus, non contra prophetiam eſt; non enim ſæculari honore regna- D vit, nec in Jechoniæ ſedibus ſedit: ſed regnavit in ſede David.

43. Verum cum ipſe Jechonias David ſederit ſedem, quemadmodum ſolvitur quod dictum eſt, quia David ſedem Jechoniæ poſteri non ſedebunt, cum eadem ſedes fuiſſe videatur amborum? Itaque & nos ſedem David fuiſſe negare non poſſumus; non eamdem tamen regis David ſedem Chri- E ſtus, quam Jechonias ſedit: immo nec quiſquam alius ex genere David ſedem ejus potuit ſedere, quam Chriſtus; quia nec in alio ſemen ejus æternum eſt, ſed in Chriſto, ſicut Deus ipſe juravit dicens: *Semel juravi in ſancto* Pſ. 88. 36. 37. & 38. *meo, ſi David mentiar, ſemen ejus in æternum manebit, & ſedes ejus ſicut ſol in conſpectu meo*. Quem igitur dicit hic? Non Salomonem utique, non Roboam, F non Nathan, ſed illum de quo ſolo poteſt dicere: *Ponam in mari manum ejus,* Ibidem 26. & 27. *& in fluminibus dexteram ejus. Ipſe invocabit me, Pater meus es tu*; &, *Ponam* Ibidem 30. *in*

a Rom. edit. cum duobus aut tribus omnino mſſ. *cujus non eſt uſus in eo*; unus aut alter: *cui non eſt uſus in eo*. Paulo poſt Corb. ſolus: *& ſemen ejus a terra. Audi* &c. Ful. *& ſemen ejus in terra. Terra audi* &c. Poſtremo major ac potior pars mſſ. *princeps. Adhuc eo enim regnante*; Tres *in Judæa regnante* &c.

* *Hieroduli*, hoc eſt, ſervi ſeu miniſtri cujuſdam ædis ſacræ, puta cuſtodis, ut interpretantur cod. Colb. unus, & Ful.

* Hæc iiſdem pene verbis leguntur apud Euſebium lib. 1. hiſt. cap. 7. iſque ea ex Africano delumſiſſe ſe teſtatur: ſed narratio illa ut prorſus fabuloſa & commentitia rejicitur; neque omnino probatur Ambroſio. Ceterum cur hic tanto ſtudio de Chriſti genealogia diſputetur, non alia videtur eſſe cauſa, quam ut Judæi & gentiles, qui cum Juliano apud Cyril. lib. 8. & aliis locis Evangeliſtarum diſſenſionem Chriſtianis numquam non objiciebant, revincerentur.

in ſæculum ſæculi ſemen ejus, & thronum A
ejus ſicut dies cœli. Non utique hunc
thronum Salomon ſedit, non Roboam,
non Jechonias. Vis ſcire quis ſederit?
Hic eſt de quo dicit Angelus ad Ma-
Luc. 1. 31. & 32. riam: *Ecce concipies in utero, & paries*
filium, & vocabis nomen ejus Jeſum. Hic
erit magnus, & filius Altiſſimi vocabitur:
& dabit illi dominus Deus ſedem David pa-
tris ſui, & regnabit in domo Jacob in ater-
num, & regni ejus non erit finis. Si An- B
gelo non credis, ipſi ſaltem Domi-
Johan. 18. 37. no crede dicenti: *Tu dicis, quia ego*
ſum rex. Numquid ergo & ipſe men-
titus eſt, quia regnare ſe dixit, qui
non regnavit in terris? Quomodo
Scriptura ſolvitur, quæ regnare eum
dicit, & regnare non adſtruit?

44. In abruptum diſputationis veni-
mus, hæremus in vado, & quodam
veritatis naufragio fluƈtuamus. Excite- C
mus igitur Chriſtum, ipſum interroge-
mus, ipſe reſpondeat. Interrogemus
Scripturas. Invenimus quia regnum
Domini non eſt de hoc mundo, ipſe
Ibidem 36. enim dixit: *Regnum meum non eſt de hoc*
mundo. Qui dicit non eſſe de hoc mun-
do regnum ſuum, oſtendit eſſe ſupra
mundum. Ita & erat regnum ejus,
& non erat: non erat in ſæculo, erat D
ſupra ſæculum. Erat ergo regnum aliud
veri David, quod ſolus Chriſtus acce-
pit: & erat ſemen aliud David, quod
in æternum manet, de quo ſolus ge-
neratus eſt Chriſtus, qui ſolus verus
filius David, cujus etiam ſolus nomen
Pſ. 88. 21. accepit, juxta quod ſcriptum eſt: *Inveni*
David ſervum meum, in oleo ſanƈto meo
unxi eum. Quod utique non de pro-
pheta David, ſed de Domino dici
præmiſſa declarant; ſcriptum eſt enim: E
Ibidem 20. *Poſui adjutorium ſuper potentem, & exal-*
tavi eleƈtum de populo meo. Solus enim
potens, ſolus eleƈtus eſt Chriſtus.
Sanƈtorum enim majus in fide, quam
in generatione ſemen eſt. Et ideo A-
Galat. 3. 7. poſtolus: *Si enim qui ex fide ſunt, hi*
filii ſunt Abrahæ.

45. Illud quoque non prætermitten-
dum putamus, quod a David tempo- F
ribus uſque ad Jechoniam, hoc eſt,
uſque ad captivitatem, cum decem &
A ſeptem fuerint reges Judææ, quatuor-
decim generationes ſanƈtus Matthæus
poſuerit: & rurſus ab Jechonia uſque
ad Joſeph [a] cum viritim generationes a
duodecim computentur, poſtea qua-
tuordecim generationes deſcriptas eſſe
memoraverit. Sic enim habes: *Omnes* Matt. 1. 17.
generationes, ab Abraham uſque ad David
generationes quatuordecim: & a David uſ-
que ad tranſmigrationem Babylonis, genera-
B *tiones quatuordecim: & a tranſmigratione*
Babylonis uſque ad Chriſtum generationes
quatuordecim. Et primum oportet co-
gnoſcere, quod ante jam diximus,
poſſe plures eſſe ſucceſſiones, & pau-
ciores generationes. Poſſunt enim diu-
tius vivere aliqui, & ſerius generare,
aut certe penitus exſortes generationis
exiſtere. Itaque non quæ regum, ea-
dem generationum tempora. Unde &
C Matthæus eos quos ad generationem
non putavit pertinere, præteriit. Nam
ſi propoſitum eſſet ei ſucceſſiones de-
ſcribere, rationabiliter moveremur,
cur cum in Regnorum libris & Pa- 4. Reg. 8. & deinceps. 2. Par. 22. & deinceps.
ralipomenis conveniat, quod poſt Jo-
ram Ochozias regnaverit, & Jodam,
& Amaſias: Amaſiæ autem ſucceſ-
ſerit Ozias; ſanƈtus Matthæus tres il-
D los reges præterierit, Ochoziam, Jo-
dam & Amaſiam, [b] & poſt Joram b
Joſaphat ſubjecerit. Sed non eum
in regum ſucceſſione, ſed in gene-
ratione ſubjecit. Denique generatio-
num relatorem ſe fuiſſe memoravit:
potuit autem fieri ut & Joram tar-
dius generaverit, & Joſaphat ſerius
perceperit regnum; atque ita Jo-
ram patri ſuo, cui in poteſtatem
non ſucceſſit, in generatione ſucceſ-
E ſerit.

46. Quod vero poſt Jechoniam duo-
decim generationes enumeraſſe videtur
Evangeliſta, ſi diligenter advertas,
hic quoque quatuordecim generatio-
num poteris invenire rationem. Duo-
decim enim uſque ad Joſeph nume-
rantur, non uſque ad Chriſtum. Ter-
tiuſdecimus eſt Chriſtus. Sed nihil
F refert utrum in duabus generationibus,
an in una mendacium ſit. [c] Tamen c
ne hic quidem cæcum aliquem ſcopu-
lum

a Mſſ. non pauci, *cum varietate*. Melius alii, atque omnes edit. *cum viritim*.

b Omnes edit. *& poſt Joram Oziam ſubjecerit*. Mſſ. e contrario, *& poſt Joram Joſaphat ſubjecerit*. Quæ quidem vera leƈtio eſt, cum infra in omnibus omnino mſſ. & edit. hoc ipſum nomen inveniatur. Quocirca nihil abſurdi diƈturum eum putamus, qui affirmarit, Oziam Ambroſio trinominem fuiſſe, ac non modo Oziam atque Azariam, quibus vocabulis in ſacris paginis nuncupatur, appellatum, ſed & Avi nomine Joſaphat. Nec vero deſunt exempla Hebræorum qui ſimiliter triplici nomine vocitati ſint, ut videre eſt apud Corn. Janſ. Comment. in Conc. Evang. parte 1. cap. 6.

c Hic trifariam dividuntur mſſ. Etenim Corb. Mich. & alii ſex optimæ notæ præferunt: *Tamen ne hic quidem eum capere aliquem ſcopulum, aut* (quidam, *&*) *naufragium invenias* (velut nonnulli, *invenies*) *veritatis*. Reliqui vero partim cum ant. edit. legunt: *Tamen ne hic quidem capere aliquem ſcopulum aut naufragium poſſis, invenies veritatem*: partim cum edit. Rom. ut ſupra in corpore. Et hi cod. quamquam pauciores, nobis tamen videntur hoc loco potiores, cum ſenſum clariorem, atque elegantiorem phraſim exhibeant.

lum aut naufragium invenias veritatis. Duos Joachim, hoc eſt, duos Jechonias fuiſſe hiſtoria indicat: unum ante tranſmigrationem, alterum in ipſa tranſmigratione generatum, id eſt, patrem & filium. Ergo pater inter generationes ſuperiores eſt computatus, qui ſucceſſit Joſiæ: filius inter poſteriores, qui ſucceſſit patri, id eſt, nepos Joſiæ. Duos autem fuiſſe Regnorum libri indicant. Sic enim ſcriptum eſt. [a] *Et imperavit Pharao ſuper Iſrael, Joachim filio Joſiæ regnante in Judæa pro Joſia patre ſuo; & convertit nomen Joachim in regnando, & undecim annos regnavit in Hieruſalem*. Quibus ſubjecit: *Et reliqua verborum Joachim, & omnia quæ fecit, nonne ſcripta ſunt in libro verborum, & in diebus eorum, qui regnaverunt in Judæa? Et dormivit Joachim cum patribus ſuis; & regnavit Joachim filius ejus pro eo.... Filius decem & octo annorum erat Joachim, & cum regnaret, tribus menſibus regnavit in Hieruſalem: nomen matris ejus Meſola...., & omnia quæ fecit ſub oculis Domini pater ejus, & ipſe fecit: & in diebus ejus adſcendit Nabuchodonoſor rex Babylonis in Hieruſalem*. Vides igitur quod alius fuerit Joſiæ filius, alius nepos: filius ille, cui Hieremias nomen impoſuit, nepos iſte qui patris vocatus eſt nomine. Et bene ſanctus Matthæus a Propheta noluit diſcrepare; ut non Joachim, ſed Jechoniam nominaret. Simul, ut ſupra diximus, majorem fructum Dominicæ pietatis adſtruxit, ſi generis nobilitatem non in omnibus Dominus requiſivit: ſed de captivis & peccatoribus congrue naſci voluit, qui remiſſionem veniebat prædicare captivis. Non igitur ſuppreſſit alterum Evangeliſta, ſed utrumque ſignavit; quod uterque Jechonias dictus ſit. Ita addito juniore Jechonia, generationes quatuordecim computantur. Ergo illa Matthæus.

4. Reg. 23. 34. & 36.

4. Reg. 24. 5. & ſeq.

47. Pulcre autem Lucas quoniam filios Jacob plures non poterat comprehendere, ne extra generationes evagari ſuperflua ſerie videretur; licet in aliis, id eſt, longe poſterioribus, patriarcharum tamen nequaquam nomina prætermittenda arbitratus ſit, ſed præ ceteris eligenda, Joſeph, Judæ, Symeonis, & Levi. Quatuor enim genera in his quorum iſti poſteri ſunt, cognoſcimus fuiſſe virtutum. In Juda, id eſt, illo ſuperiore, Dominicæ per figuram paſſionis myſterium fuiſſe prophetatum: in Joſeph præceſſiſſe caſtitatis exemplum: in Symeon vindictam læſi pudoris: in Levi officium ſacerdotis. Per Nathan quoque expreſſam advertimus prophetiæ dignitatem; ut quia unus omnia Chriſtus Jeſus, in ſingulis quoque majoribus genera virtutum diverſa præcederent.

Luc. 3. 30. Gen. 49. 11.

Gen. 30. 7.

Gen. 34. 25.

Num 3. 6. 2. Reg. 12. 1.

48. Noe quoque juſti inter Dominicas generationes commemoratio non debuit prætermitti; ut quia ædificator Eccleſiæ naſcebatur, eum ſui generis auctorem præmiſiſſe videatur, qui eam in typo ante fundaverat. * Nam de Mathuſala quid dicam, cujus ultra diluvium numerantur anni; ut quoniam ſolus eſt Chriſtus, cujus vita nullam ſenſit ætatem, in majoribus quoque ſuis non ſenſiſſe diluvia videretur. Enoch vero nonne manifeſtum & pietatis Dominicæ & divinitatis indicium eſt; eo quod nec mortem ſenſerit Dominus, & ad cælum remeaverit, cujus generis auctor raptus ad cælum eſt? Unde manifeſtum eſt, & Chriſtum potuiſſe non mori [b], ſed noluiſſe; ut nobis mors illa prodeſſet. Et ille quidem raptus eſt, ne malitia mutaret cor ejus: Dominus autem quem malitia ſæculi mutare non poterat, eo unde venerat, naturæ ſuæ majeſtate remeavit. Siletur ſane parricida fratris; neque enim rationabile erat ut eum qui percuſſerat fratrem, inter Domini numeraret auctores; cum ſervulos iſte ſervaverit, ut fraterni eos nominis honore

Gen. 6. 14. Gen. 5. 27.

Ibidem 5.

Gen. 4. 8.

a Ita mſſ. & vet. edit. magno conſenſu. Non tamen diffitemur ab hiſtoria ſacra prout in Bibliis omnibus exhibetur, hunc locum diſſidere haud-mediocriter. Itaque Rom. edit. eum emendare conata eſt in hanc formam: *Et conſtituit Pharao ſuper Judam & Hieruſalem Eliachim filium Joſiæ regem pro Joſia patre ejus, & convertit nomen ejus Joachim.... in libro ſermonum dierum regum Juda.... Joachim cum regnaret, & tribus menſibus.... matris ejus Neſtha*. Et rurſus paucis interjectis, *filius ille, cujus Pharao nomen convertit: nepos iſte, cui Hieremias* &c. Porro conſenſu illo ant. edit. & mſſ. Ambroſianorum illud confirmat, quod jam alibi annotavimus, græcum vet. Teſtamenti codicem, quo utebatur Antiſtes noſter, ab iis quos nunc habemus, in multis diſcrepaſſe.

* Quo tempore Mathuſala mortuus ſit, *famoſiſſima* (ut ait Hieron. lib. de Quæſt. Hebr.) *quæſtio, & diſputatione omnium Eccleſiarum ventilata*. Non pauci enim quibus hic ſubſcribit Ambroſius quibuſdam correptis 70. Interp. codicibus eimium confiſi eum 14. poſt diluvium annos vixiſſe crediderent; & ne ipſis objici ea poſſent quæ de diluvio Scriptura commemorat, eumdem dixerunt tum temporis cum patre ſuo Enoch e terris tranſlatum vitam produxiſſe. Verum Auguſt. lib. 15. de Civit. cap. 11. & Quæſt. 2. in Gen. & Hieron. loc. cit. falſitate codicum illorum ex aliis Hebraicis deprehenſa, Mathuſalam vel ſexto ante diluvium, ut ille: vel ipſo, ut alter contendit, diluvii anno diem obiiſſe demonſtrarunt; atque in hanc poſteriorem ſententiam alii demum frequentes tum Chronologiſtæ, tum Interpretes pedibus ivere.

b Edit. omnes cum parte mſſ. *ſed voluiſſe*, reſpicientes nimirum ad ſequentia illa, *ut nobis mors illa prodeſſet*. Mſſ. vero Corb. ac decem alii melioris notæ: *ſed noluiſſe*. Optima lectio. Subintelligitur enim: *non mori*, quod præcedit.

a nore [a] donaret : iſte non ſervaverit , nec fratri pepercerit . Sed nec illud (Gen. 5. 3.) otioſum , quod Seth præteritus non eſt , quem poſteriore Adam geoeratione ſuſcepit ; ut cum duæ ſint populi generationes , ſigoaretur in typo dominum Jeſum Chriſtum in poſteriore potius quam priore generatione numerandum .

(Rom. 5. 14.) 49. Jam de ipſo Adam qui juxta Apoſtolum figuram accepit Chriſti , quid pulcrius potuit convenire , quam ut ſacro-ſanƈta generatio a Dei Filio iociperet , & uſque ad Dei Filium deduceretur : crearuſque præcederet in figura , ut natus in veritate ſequeretur : ad imaginem faƈtus præiret , (Gen. 1. 27.) propter qnem Dei imago deſceoderet ? Et ſi myſterium primi diſcutiamus erroris , lignnm ſcieotiæ booi & mali , (Gen. 3.) fallente diabolo , Eva ſuadente , ille guſtavit ; nt iſte nobis priuſquam ſciret malum , eligeret bonum , dirique ſerpeotis ioſidias Eccleſia ſuadente , evacuaret , juxta quod ſcriptum eſt : (Eſai. 7. 16.) *Quoniam priuſquam ſciat puer bonum aut malum , non credet malitiæ ; ut eligat quod bonum eſt* . Et , (Eſai. 8. 4.) *Priuſquam ſciat vocare patrem aut matrem , accipiet virtutem Damaſci , & ſpolia Samariæ* . (Matth. 2. 11.) Hic eoim eſt puer cujus incunabula Magi ſpoliis orientalibus referſerunt ; quia gens ante Chriſtum incredula , de exuviis idolorum , mutata jam fide , manubias obrulit Domioo triumphales .

A . 50. Hæc tibi , frater , de generatione Chriſti non incognita putavi prolixius proſequenda ; ne quis cum iſta in Evangelio minus adtento animo recenſeret , aliquatenus fluƈtuaret : quæ ſanƈti Evangeliſtæ ad majora miracula , & diviniora Domini geſta properanres , perſtringenda brevius , quam diffundeoda uberius putaveruot . Eorum igitur more , qui B ſatis putant ignaris viarum quaſi ootas quaſdam irineris & ſemitas demonſtrate , ſpiritalis viæ ſemitas colligentes , videro utrum ſecundo veritatis eveotu , certe religioſo fidei duƈtu in myſteriorum ſecreta contendimus : verentes ne quis iſta cum legerit , quod proverbialiter dicitur , quaſi puer machæram , traƈtare per inſantiam fortia arma neſciret , magiſque vulnus C ex imprudentia , quam ſalutem ex leƈtione ſeotiret . INFIRMOS enim tela ſua vulnerant , nec poteſt bene uti armis , qui ea ferre non noverit . Et ideo circa fidem vir perfeƈtus exigitur , io quo oon per humum ſcientiæ reptet infaotia , non debilis quædam , oec carens ſenſibus myſticæ cognitionis titubet ætas , quæ virtute juveotutis amiſſa , coronam glorioſi D certaminis non requirat , & ſeneſcentis aquilæ modo , quæ prius aut leporem rapere pedibus conſuerat , aut anſerem , ævo feſſa mioorum avium implumes fœtus requirat , qui ſolidiorem cibum adferre non poſſint .

a In edit. omnibus ac mſſ. aliquot deſiderabantur ſequentia : *iſte non ſervaverit , nec fratri pepercerit* : quæ verba ex mſſ. decem remotioris ævi reſtituimus ; cum alioquin ut plenior oppoſitio reddatur , non ſint omnino ſuperflua .

LIBER
QUARTUS.

1. NON abſurdum, opinor, de generatione Domini confecimus opus: certe infructuoſum non fuit Dominicis diutius inhærere majoribus. Nam ſi ii qui magnum mare littorali parant navigatione tranſmittere, altioris compendium curſus, ᵃ itidem ut nos, fiduciæ infirmitate vitantes, agros & urbes littore deductas, capti locorum decore frequenter inviſunt: quanto magis nos in tanto non elementorum, ſed geſtorum cæleſtium ſiti profundo, viciniores legere portus, & frequentes amare debemus excurſus; ne quis longæ navigationis tædio fatigatus, faſtidii vomitum tenere non poſſit. ᵇ Certe ſi quis intutæ ratis vitia inſida perſpexerit, tamquam frequenti librorum portu objecto, licet ut aurium vela deponat, & lectionis anchoram figat. Non videtur deſeruiſſe navigium, ſed confeciſſe curſum, qui deſcendit in portum.

2. Et pleriſque in locis fortaſſe amœnitas ipſa locorum invitet prætermeantem. Nam ſi Ulyſſem illum, ut fabulæ ferunt (licet & Propheta dixerit: *Habitabunt in ea filiæ Sirenum:* (Eſai. 13. 21.) etſi non dixiſſet Propheta, nemo tamen jure reprehenderet; cum & gigantes, & vallem Titanum Scriptura comprehenderit) (2. Reg. 5. 22. & 23. 13.) ᶜ ſi ergo Ulyſſem illum poſt decem annorum exſilia quibus bellatum in Ilio eſt, decemque erroris annos feſtinantem ad patriam Lotophagi ſuavitate baccarum tenere potuerunt: ſi horti Alcinoi retardarunt: ſi poſtremo Sirenes cantu vocis illectum, ad illud famoſum voluptatis naufragium pene deduxerant, niſi adverſus illecebroſæ ſonitus cantilenæ inſerta cera ſociorum clauſiſſet aures: quanto magis religioſos viros cæleſtium factorum decet admiratione mulceri?

A Atque hic jam non baccarum ſuavitas haurienda, ſed panis ille qui deſcendit de cælo: non olera Alcinoi ſpectanda, ſed ſacramenta ſunt Chriſti. Nam *Qui infirmus eſt, olera manducet.* (Rom. 14. 2.) Non claudendæ igitur aures, ſed reſerandæ ſunt; ut Chriſti vox poſſit audiri, quam quiſquis perceperit, naufragium non timebit. Non corporalibus, ut Ulyſſes, * ad arborem vinculis alligandus, ſed animus ad crucis lignum B ſpiritalibus nexibus vinciendus; ne laſciviarum moveatur illecebris, curſumque naturæ detorqueat in periculum voluptatis.

3. Figmentis enim poeticis fabula coloratur; ut quædam puellæ ſcopuloſo in littore maris habitaſſe prodantur: quæ ſi quos delectere navigium propter aurium ſuavitatem dulci voce pepuliſſent, in vada cæca deductos, & inſida ſtatione deceptos, naufragii miſerabilis ſorte conſumerent. C Compoſitum hoc ſpecie, & ambitioſa comparatione fucatum eſt; ut mare, vox, feminæ, litora vadoſa fingantur. Quod autem mare abruptius quam ſæculum, tam inſidum, tam mobile, tam profundum, tam immundorum ſpirituum flatibus procelloſum? Quid ſibi vult puellarum figura, niſi eviratæ voluptatis illecebra, quæ conſtantiam capitæ mentis effeminet? Quæ autem illa vada, niſi noſtræ ſcopuli ſunt ſalutis? Nihil enim tam cæcum, quam ſæcu- D laris ſuavitatis periculum: quæ dum mulcet animum, vitam obruit, & corporeis quibuſdam ſcopulis ſenſum mentis illidit.

4. Merito igitur dominus noſter Jeſus Chriſtus jejunio ſuo nos atque deſerto adverſus voluptatum informat illecebras, & tentari ſe a diabolo Do- E minus omnium patitur; ut in illo omnes vincere diſceremus. Advertamus igitur

a Rom. edit. hinc reſciderat, *itidem ut nos:* quæ tamen verba nec in ulla alia edit. vel mſſ. prætermittuntur, nec ſane inceptam ſententiam efficiunt.

b Ita cuncti mſſ. & vet. edit. Rom. vero, *Certe ſi quis inſidæ ratis vitia perſpexerit . . . . portu objecto, aurium vela deponat.*

c *Si ergo Ulyſſem illum*, hæc omiſſa fuerant in Rom. edit. cum tamen poſt parentheſim longiuſculam prima periodi verba ſcite repeti frequentiſſimus ſcriptorum uſus palam faciat.

* *Ad arb rem*, navis ſcilicet, id eſt, ad malum. Vide Hom. Odyſſ. M. ubi fabulæ hujus ſeriem ſuſ. deſcriptam reperies.

igitur qnia tria non otioſe a Domino A principaliter ordinata Evangeliſta deſcripſit. Tria ſunt enim quæ ad uſum proficiunt ſalutis humanæ, ſacramen- 2. T.m.2.5. tum, deſertum, jejunium: *Nemo enim niſi qui legitime certaverit, coronatur*: nemo autem ad certamen virtutis admittitur, niſi prius ab omnibus ablutus maculis deliƈtorum, gratiæ cæleſtis munere conſecretur.

5. Venit igitur Dominus ad lavacrum; ut myſterii gratia nobis [a] & viſu probaretur & ſenſu. Et quoniam Lex, cælo & terris teſtibus, promulgatur; ut myſterium divinitatis abſconditum a ſæculis in Deo plus crederes eſſe quam Legem: non jam ad teſtimonium cælum vocatur, ſed utitur teſtis officio, cum vox Dei deſertur e cælo. Simul ne fidei myſterium dubio mentis offendas, inviſibilia tibi viſibiliter declarantur operari.

6. Venit Dominus ad lavacrum; omnia enim pro te ſaƈtus eſt. Iis qui ſub Lege ſunt, quaſi ſub Lege eſſet, cum ipſe ſub Lege non eſſet: circumciſus eſt; ut eos qui ſub Lege ſunt, lucrifaceret: his qui ſine Lege erant, convivii communitate ſociatus eſt; ut lucraretur eos, qui ſine Lege vivebant. Faƈtus eſt infirmis infirmus per corporis paſſionem; ut infirmos lucrifaceret. Omnibus poſtremo omnia ſaƈtus eſt, pauper pauperibus, dives divitibus, flens flentibus, eſuriens eſurientibus, ſitiens ſitientibus, profluus abundantibus. In carcere cum paupere eſt, cum Maria flet, cum apoſtolis epulatur, cum Samaritana ſitit: in deſerto eſurit; ut cibus primi hominis, quem prævaricatione guſtaverat, jejunio Domini ſolveretur. Noſtro periculo Adam ſcientiæ boni & mali famem ſolvit, noſtro emolumento famem ille ſuſcepit.

b Cap. 4. V. 1. [b] *TUnc Jeſus duƈtus eſt in deſertum ab Spiritu, ut tentaretur a diabolo.*

Gen. 3. 24. 7. Convenit recordari quemadmodum de paradiſo in deſertum Adam primus ejeƈtus ſit; ut advertas quemadmodum de deſerto ad paradiſum Adam ſecundus reverterit. Videte enim quemadmodum ſuis nodis præjudicia reſolvantur, & ſuis divina beneficia (Gen. 2. 7.) veſtigiis reformentur. Ex terra virgine Adam, Chriſtus ex virgine: (Gen. 1. 27.) ille ad imaginem Dei faƈtus, hic imago Dei: ille omnibus irrationabilibus (Ibidem 28.) animalibus, hic omnibus animantibus antelatus. Per mulierem ſtultitia, per (Gen. 3. 6. & 7.) virginem ſapientia. Mors per arborem, vita per crucem. Ille ſpiritalium nudus, arboteis ſe texit exuviis: hic ſæcularium nudus, corporis non deſideravit exuvias. In deſerto Adam, in deſerto Chriſtus; ſciebat enim ubi poſ- B ſet invenire damnatum, quem ad paradiſum, reſoluto errore, revocaret. Sed quoniam ſæcularibus indutus exuviis redire non poterat, nec paradiſi incola poteſt eſſe, niſi nudus a culpa; exuit veterem hominem, novum induit; ut quia ſolvi non queunt divina decreta, perſona magis quam ſententia mutaretur.

8. Sed qui in paradiſo ſine duce C iter amiſit acceptum, quemadmodum de deſerto ſine duce iter repetere poſſet amiſſum, ubi tentationes plurimæ, niſus ad virtutem difficilis, lapſus facilis ad errorem: cum eadem ſit virtutis natura, quæ nemorum; ut ſi adhuc exigua de terrenis ad ſuperna ſe ſubrigunt, dum teneris ætas adoleſcit frondibus, ſævi veneno dentis obnoxia D facile aut ſuccidi poſſit, aut uri: ſi vero alta ſe radice ſundaverit, & ramurum ſublimitate ſuſtulerit, fruſtra jam vel ferarum morſibus, vel lacertis agreſtium, vel diverſorum flatuum procellis arbor rubuſta tentetur.

9. Quem igitur opponeret ducem contra tot illecebras ſæculi, contra tot verſutias diaboli; cum ſciret nobis pri- E mo contra carnem & ſanguinem, deinde contra poteſtates, contra reƈtores mundi tenebrarum harum, adverſus ſpiritalia nequitiæ quæ ſunt in cæleſtibus, eſſe luƈtamen? Angelum opponeret? Et ipſe lapſus eſt, & legiones Angelorum vix ſingulis profuerunt. Seraphim dirigeret? Et ipſum deſcen- (Eſai. 6. 6. & 7.) dit in terras in medium populi im- F munda labia habentis, & unius tantum prophetæ labia, appoſito carbone, mundavit. Alius dux requirendus fuit, quem ſequeremur omnes. Quis tantus eſſet dux, qui prodeſſet omnibus, niſi ille qui ſupra omnes eſt? Quis me ſupra mundum conſtitueret, niſi qui major eſt mundo? Quis tantus eſſet dux, qui poſſet maſculum & feminam, Judæum & Græcum, Barbarum & Scytham, ſervum & liberum uno regere duƈtu; niſi ſolus qui eſt omnia & in omnibus Chriſtus?

10. Multi

a Rom. edit. ſola, *& viſu probaretur & ſenſu*. Infra vero eadem inverſis verbis, *ſed vox Dei utitur teſtis officio, cum deſertur e cælo*.

b Conſtat quidem hic textus Matthæi verbis, pro quibus Lucæ verba repoſuit Rom. edit. Sed aliarum tamen ac mſſ. auƈtoritati ſtandum duximus, præſertim cum nulla ſit in ſenſu diverſitas.

10. Multi enim laquei quacumque A
progredimur. Laquei in corpore, la-
* quei in Lege, * laquei in pinnis tem-
plorum, in crepidinibus parietum ten-
duntur a diabolo. Laquei in philoſo-
phia, laquei in cupiditatibus: oculus
enim meretricis laqueus eſt peccatoris:
laqueus in pecunia, laqueus in reli-
gione, laqueus in ſtudio caſtitatis.
EXIGUIS ENIM momentis mens in- B
clinatur humana, & huc atque illuc
per verſutias ſuadentis frequenter im-
* pellitur. * Videt aliquem diabolus reli-
gioſum virum, Deo venerabiliter defe-
rentem, & quod ſacro ſanctum eſt
æſtimantem, nullius capacem injuriæ;
in ipſa eum religione ſupplantat, ut
faciat non credere quod Dei Filius
vere hanc noſtram ſuſceperit carnem, C
hoc noſtrum corpus, hanc noſtrorum
membrorum fragilitatem; cum utique
paſſio corporis fuerit, divinitas exſors
injuriæ manſerit. Ita de religione fit
culpa; omnis enim qui negat Jeſum
1. Johan. 7. Chriſtum in carne veniſſe, de Deo
non eſt. Videt integrum & illibatæ
caſtimoniæ virum, ſuadet ut nuptias
damnet; quo ejiciatur ab Eccleſia, &
ſtudio caſtitatis a caſto corpore ſepare- D
1. Cor. 8. 6. tur. Audivit alius quia *Unus Deus ....*
ex quo omnia, adorat, atque veneratur.
Inſidiatur ei diabolus, claudit aures ne
Ibidem. audiat, qui *Unus Deus per quem omnia*:
ita nimia pietate impium eſſe compel-
lit; ut dum Patrem a Filio ſeparat,
Patrem Filiumque confundat, & per-
ſonam unam putet eſſe, non pot-
eſtatem. Itaque dum menſuram fi- E
dei neſcit, perfidiæ incurrit ærum-
mnam.

11. Quomodo igitur hos laqueos
evitabimus; ut poſſimus & nos dicere:
Pſ. 123. 7. *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de la-
queo venantium: laqueus contritus eſt, & nos
liberati ſumus?* Non dicit: Ego contrivi
laqueum: non auſus eſt hoc dicere
Ibidem 8. David; ſed: *Adjutorium noſtrum in no-* F
mine Domini; ut oſtenderet unde la-
queus ſolveretur; ut prophetaret quod
venturus eſſet in hanc vitam, qui con-
tereret laqueum fraude diaboli præpa-
ratum.

12. Sed non potuit melius conteri
laqueus, niſi prædam aliquam diabolo
demonſtraſſet; ut dum illa feſtinat ad
prædam, ſuis laqueis ligaretur, & ego
Pſ. 56. 7. poſſem dicere: *Laqueos paraverunt pedibus*

A *meis, & ipſi inciderunt in eos.* Quæ po-
tuit eſſe præda, niſi corpus? Oportuit
igitur hanc fraudem diabolo fieri, ut
ſuſciperet corpus dominus Jeſus, &
corpus hoc corruptibile, corpus infir-
mum; ut crucifigeretur ex infirmitate:
Si enim fuiſſet corpus ſpiritale, non
dixiſſet: *Spiritus promtus eſt, caro autem* *Matth. 26. 41.*
infirma. Audi igitur utramque vocem,
B & ſpiritus promti, & carnis infirmæ:
Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat a me calix *Ibidem 39.*
iſte: hæc carnis eſt vox. *Sed non quod*
ego volo, ſed quod tu vis: [a] habes devo- a
tionem ſpiritus & vigorem. Quid re-
pudias dignationem Domini? Digna-
tionis eſt quod ſuſcepit corpus meum,
dignationis eſt quod ſuſcepit injurias
meas, ſuſcepit infirmitates meas: quas
utique natura Dei ſentire non potuit;
C cum etiam natura hominis contemnere
didicerit, vel ſuſtinere ac perpeti. Et
ideo ſequamur Chriſtum, juxta quod
ſcriptum eſt: *Poſt dominum Deum tuum* *Deut. 10. 20 & 13. 4.*
ambulabis, & ipſi ſoli adhærebis. Cui ad-
hærebo, niſi Chriſto, ſicut Paulus di-
xit: *Qui adhæret Domino, unus ſpiritu eſt?* *1. Cor. 6. 17.*
Illius igitur, de deſerto ut ad paradi-
ſum redire poſſimus, veſtigia perſe-
D quamur.

13. Et videte quibus itineribus re-
ducamur. Nunc in deſerto Chriſtus
eſt, agit hominem, inſtruit, informat,
exercet, ungit oleo ſpiritali: ubi videt
robuſtiorem, per ſata & fructuoſa
tranſducit, quando querebantur Judæi *Matt. 12. 2.*
quod diſcipuli ejus ſabbato de ſegete
ſpicas vellerent (jam enim apoſtolos
E ſuos in agro culto, & fructuoſo opere
collocaverat) poſtea in paradiſo conſti-
tuit tempore paſſionis; ſic enim habes:
Hæc cum dixiſſet Jeſus, cum diſcipulis ſuis *Johan. 18. 1.*
*tranſivit trans torrentem Cedron, ubi erat
hortus, in quem introivit ipſe cum diſci-
pulis ſuis.* Agro enim fœcundo hortum
eſſe potiorem docet Propheta in Can-
ticia canticorum dicens: *Hortus clauſus* *Cant. 4. 12. & 13.*
F *ſoror mea ſponſa, hortus clauſus, fons ſi-
gnatus, emiſſiones tuæ paradiſus.* Illa eſt
enim animæ pura & immaculata vir-
ginitas, quæ nullo terrore pœnarum,
nullis a fide ſæcularis voluptatis ille-
cebris, nullo vitæ amore tranſducitur.
Denique virtute Domini hominem eſſe
revocatum præ ceteris hic Evangeliſta
teſtatur, qui ſolus inducit Dominum
dicentem latroni: *Amen dico tibi, hodie* *Luc. 23. 43.*
mecum eris in paradiſo.

* Non obſcura videtur alluſio fieri ad illud Eccli. 9. 20. ἐπίγνωθι ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις, καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεων περιπατεῖς.

* Hic potiſſimum triplex indicatur error in quem pietatis ſpecie non pauci miſere præcipitantur. Primus autem ac ſecundus ad errorem Manichæorum pertinet, tertius ad Sabellianorum.

a Edit. Amerb. cum tribus mſſ. iiſque recentioris manus: *Habes quemadmodum devotionem doceamus ſpiritum*. Mſſ. *ſpiritus* &c.

14. Plenns igitur Jeſus Spiritu ſancto agebatur in deſertum: conſilio, ut diabolum provocaret; nam niſi ille certaſſet, non mihi iſte viciſſet; myſterio, ut Adam illum de exſilio liberaret: exemplo, ut oſtenderet nobis diabolum ad meiiora tendentibus invidere; & tnnc magis eſſe cavendum, ne myſterii grariam deſerat mentis infirmitas.

v. 2. *Quadraginta* autem *dies*.

15. Myſticum numerum recognoſcis.
Gen. 7. 11. Tot enim diebus aquas abyſſi effuſas
3. Reg. 19, 8. eſſe meminiſti, & tot jejunio dierum
ſanctificato Propheta, refuſam cæli ſerenioris eſſe clemeotiam. Tot jejunio
Exod. 34. 28 dierum ſanctus Moyſes perceptionem
Num. 14, 33. Legis emeruit. Tor annos in eremo conſtituti patres panem Angelorum & cæleſtis alimooiæ gratiam conſecuti ſunt: nec antequam myſtici numeri tempus explerent, rerram repromiſſionis intrare meruerunt. Tor jejuoio dierum Domini nobis in Evangelium pateſcit ingreſſus. Unde ſi quis Evangelii gloriam, fructumque reſurrectionis optat adipiſci, myſtici jejunii prævaricator eſſe non deber: quod & in Lege Moyſes, & in Evangelio ſuo Chriſtus utriuſque Teſtamenti auctoritate præſcripſit fidele virtutis eſſe certamen.

16. Quid vero ſibi vult quod Evangeliſta Dominum eſuriſſe ſignificavir, cum de Moyſi atque Eliæ jejunio nihil tale videamus expreſſum? Numquid hominum patientia Deo fortior eſt? Sed qui quadraginta diebus eſurire non potuir, oſtendir non cibum eſuriſſe ſe corporis, ſed ſalutem: ſimul ut adverſarium laceſſeret jam timentem, qui quadraginta dierum fuerat jejunio vulneratus. Et ideo fames Domini pia fraus eſt; ur in quo diabolus
a majora metuens jam cavebat, [a] famis ſpecie lactatus tentarer ut hominem, ne impediretur triumphus. Simul illud diſce myſterium, ſancti Spiritus opus hoe divinum fuiſſe judicium; ur tentandum ſe diabolo Chriſtus offerret.

v. 3. *Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es, dic lapidi huic ut pannis fiat.*

A 17. Tria præcipue docemur eſſe tela diaboli, quibus ad convulnerandam mentem homiois conſuevit armari: gulæ unum, aliud jactantiæ, ambitionis tertium. Inde autem cœpit, unde jam vicir. Et ideo inde iocipio in Chriſto vincere, unde in Adam victus ſum; ſi tamen mihi Chriſtus imago Patris, virtutis exemplum ſit. B Diſcamus igitur cavere gulam, cavere luxuriam, quia telum eſt diaboli. Laqueus tenditur cum menſa regalis convivii præparatur, quæ conſtantiam ſæpe mentis inclinat. Non ſolum enim cum audimns verba diaboli, ſed etiam cum videmus ejus copias, laqueum vitare debemus. Didiciſti igitur diaboli telum, ſume ſcurum fidei, loricam abſtinentiæ.

C 18. Sed quid ſibi vult talis ſermonis exorſus: *Si Filius Dei es;* niſi quia cognoverar Dei Filium eſſe venturum: ſed veniſſe per hanc infirmitatem corporis non putabat? Aliud explorantis, aliud teotantis eſt; & Deo ſe profitetur credere, & homini cooatur illudere.

19. Sed vide arma Chriſti quibus tibi non ſibi vicit. Nam qui majeſtate ſua lapides in panem poſſe converti D naturæ alterius transfuſione monſtravit, docet nihil tibi pro diaboli arbitrio, nec declarandæ virtutis contemplatione faciendum. Simul ln ipſa tentatione artificem diaboli diſce verſutiam. Sic rentat, nt exploret: ſic explorar, ut tentet. Contra Dominus ſic fallit, ur vincar: ſic adhuc vincit, ur fallat. Nam ſi converriſſet natuE ram, prodiderat ereatorem. [b] Medie ergo reſpondit dicens: b

Scriptum eſt quoniam non in pane ſolo vivit homo, ſed in omni verbo Dei. v. 4.

20. Vides quo genere ntatur armoF rum, quo hominem a ſpiritalis nequitiæ incurſione defendat, adverſus irritamenta gulæ ſeptum atque munitum? Non enim quaſi Deus utitur poreſtate (quid enim mihi proderar) ſed quaſi homo commune ſibi arceſſit auxiliom; ur divioæ pabulo lectionis intentus famem corporis negligat, alimentum verbi cæleſtis adquirat.

Huiç

a Mſſ. aliquot, *famis ſpecie jactatus*. Melius nonnulli alii, *latatus*. Optime autem reliqui cum edit. *lactatus*. Et poſt pauca edit. Era. & ſeq. cum duobus mſſ. *Spiritus opus, hoc eſt, divinum* &c. Edit. Amerb. cum aliis ſcriptis cod. ut in textu.

b Edit. quædam Pariſ. *Merito ergo reſpondit*. Aliæ & cuncti mſſ. commodius, *Medie* &c. id eſt, reſponſionem ſic temperavit; ut & diabolum vinceret, nec ſuam aperiret divinitatem.

Huic intentus Moyſes panem non deſideravit: huic intentus Elias famem prolixioris non ſenſit jejunii. Non enim poteſt qui verbum ſequitur, panem deſiderare terrenum, cum ſubſtantiam panis cæleſtis accipiat; humanis enim divina præſtare non dubium eſt, & corporalibus ſpiritalia. Et ideo qui vitam veram deſiderat, [a] illum panem expetat, qui per inſenſibilem ſubſtantiam humana corda confirmat. Simul cum dicit: *Non in pane ſolo vivit homo*, oſtendit hominem eſſe tentatum, hoc eſt, ſuſceptionem noſtram, non ſuam divinitatem.

21. Sequitur jactantiæ telum, quo proclive delinquitur; quia dum homines gloriam virtutis ſuæ jactare deſiderant, de loco meritorum ſuorum & ſtatione decedunt.

℣. 9. *Et duxit illum*, inquit, *in Hieruſalem, & ſtatuit eum ſupra pinnam templi.*

22. Ita eſt enim jactantia, ut dum ſe putat unuſquiſque ad altiora conſcendere, ſublimium uſurpatione factorum ad inferiora trudatur.

Ibidem. *Et dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te deorſum.*

23. Vere diabolica vox, quæ mentem hominis de gradu altiore meritorum præcipitare contendit. Quid enim tam proprium diabolo, quam ſuadere ut unuſquiſque ſe mittat deorſum?

24. Diſce ergo & tu diabolum vincere. Agit te ſpiritus, ſequere ſpiritum. Non te revocet carnis illecebra, ſpiritu plenus diſce contemnere voluptates. Jejuna, ſi vis vincere. Conſequens eſt ut per hominem diabolus te putet eſſe tentandum: Chriſtus quaſi fortior, facie ad faciem tentatur, tu per hominem. Et illud diaboli verbum eſt, [b] cum dicit homo: Fortis es, manduca & bibe, & ſimilis mane. Noli te tibi credere, non erubeſcas egere præſidiis, quibus non egebat Chriſtus; & tamen ea non negligebat, ut te doceret dicens: *Cavete ne gravetur cor veſtrum in vino & crapula.* (Luc. 21. 34.) Non erubuit Paulus, qui ait: *Sic certo, non ut aera cædens.* (1. Cor. 9. 26.) Aera quidem non cædebat Apoſtolus: ſed Poteſtates aeris verberabat. *Sed caſtigo*, inquit, *corpus meum*, (Ibidem 27.) *& ſervituti redigo; ne forte cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus inveniar.*

25. Simul infirmitatem ſuam diabolus malitiamque deſignat; [c] quia nemini poteſt nocere diabolus, niſi ipſe ſe miſerit. Nam qui relictis cæleſtibus, eligit terrena, voluntarium quoddam præcipitium vitæ labentis incurrit. Simul quoniam telum ſuum diabolus vidit obtuſum, qui omnes homines propriæ ſubjecerat poteſtati, plus cœpit quam hominem judicare. Sed Dominus rurſus nec ea quidem quæ de ſe fuerant prophetata ad arbitrium diaboli putavit eſſe facienda: ſed divinitatis propriæ auctoritate ſervata, verſutiæ ejus occurrit; ut quia Scripturarum exemplum prætenderat, Scripturarum vinceretur exemplis. Poteſtas enim Deo vincere [d] qui mihi vincit.

26. Diſce hic quoque quia ſatanas transfigurat ſe velut Angelum lucis, & de ſcripturis ipſis divinis ſæpe laqueum fidelibus parat. Sic hæreticos facit, ſic eviſcerat fidem, ſic jura pietatis impugnat. Ergo non te capiat hæreticus; quia poteſt de Scripturis aliqua exempla proferre, nec ſibi arroget quod doctus videtur. Utitur & diabolus teſtimoniis Scripturarum non ut doceat, ſed ut circumſcribat & fallat. Cognovit aliquem adtentum religioni, virtutibus clarum, ſignis & operibus præpotentem: jactantiæ tendit laqueum, ut hujuſmodi virum inflet tumore; quo pietati ſe non credat, ſed credat jactantiæ: nec Deo deputet, ſed ſibi arroget. Ideoque apoſtoli non in ſuo, ſed in Chriſti nomine dæmoniis imperabant; ne arrogare ſibi aliquid viderentur. Sic Petrus [e] paralyticum curat dicens: *In nomine Jeſu Nazareni ſurge, & ambula.* (Act. 3. 6.) Diſce etiam de Paulo jactantiam fugere. *Scio*, inquit, *hominem, ſive in corpore, ſive extra corpus neſcio, Deus ſcit, quoniam raptus eſt in paradiſum, & audivit verba ineffabilia, quæ non licet homini loqui. Pro hujuſmodi gloriabor, pro me autem non gloriabor, niſi in infirmitatibus meis.* (2. Cor. 12. 3. 4. & 5.)

27. Ergo & hic diabolus, quoniam fortem ſenſit, jactantiam prætendit, quæ etiam fortes decipit: ſed Dominus reſpondit ei: *Non tentabis dominum Deum tuum.* In quo & Dominum & Deum Chriſtum: & Patrem & Filium poteſtatis unius eſſe cognoſcis, juxta

a Mſſ. bene multi, *illum panem exſpectat*, nonnulli . . . *exſpectet*. Alii, ac edit. . . . *expetat*.

b Omnes edit. ac mſſ. nonnulli, *cum dicit: Homo fortis eſto, & ſimilis mane*, ultimæ Pariſ. edit. *& ſi malis mane*. Sed mſſ. da meliori nota & majori numero, *cum dicit homo: Fortis es* &c. Melius; hoc enim refertur ad ſuperius illud: *Conſequens eſt ut per hominem diabolus te putet eſſe tentandum.*

c Rom. edit. ſola, *quia neminem poteſt mittere deorſum.*

d Omnes edit. ac mſſ. non pauci, *Scriptura mihi vincit*. At mſſ melioris notæ, *qui mihi vincit*.

e Sic omnes mſſ ac vet. edit. Rom vero, *claudum curat*. Sed quid ſi eum ex paralyſi, ſeu reſolutione nervorum claudicaſſe ratus eſt noſter Ambroſius?

Johan. 10. 30. quod ſcriptum eſt : *Ego & Pater unum ſumus*. Et ideo ſi *Unum* obtendit diabolus, occurre ei quia ſcriptum eſt : *Ego & Pater unum ſumus*. Et diſtingue *Unum*, a ne poteſtatem diſcernas : diſtingue *Unum*, ne Patrem Filiumque ſecernas.

v. 5. *Et duxit illum diabolus iterum in montem altiſſimum, & oſtendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis.*

28. Bene in momento temporis ſæcularia & terrena monſtrantur. Non enim tam conſpectus celeritas indicatur, quam caducæ fragilitas poteſtatis exprimitur; in momento enim cuncta illa prætereunt, & ſæpe honor ſæculi abit antequam venerit. Quid enim ſæculi poteſt eſſe diuturnum, cum ipſa diuturna non ſint ſæcula? Docemur hic inanis ambitionis flabra deſpicere, quod omnis dignitas ſæcularis diabolicæ ſubjaceat poteſtati; ad uium fragilis, & inanis ad fructum.

29. Sed quomodo hic dat diabolus
Rom. 13.1. poteſtatem: & alibi legitur, quia *Omnis poteſtas a Deo eſt*? Numquid poteſt quis duobus dominis ſervire, aut a duobus accipere poteſtatem? Numquid ergo contrarium eſt? Minime. Sed vide quia omnia a Deo; neque enim ſine
Johan. 1. 10. Deo mundus; quia *Et mundus per ipſum factus eſt*: ſed licet a Deo factus ſit; tamen opera ejus mala, quia ſæculum
1. Joh. 5. 19. in maligno poſitum eſt; & ordinatio mundi a Deo, opera mundi a malo. Ita etiam a Deo poteſtatum ordinatio: a malo ambitio poteſtatis. Denique:
Rom. 13. 1. *Non eſt*, inquit, *poteſtas niſi a Deo: quæ autem ſunt, a Deo ordinatæ ſunt*; non
Ibidem 2. datæ, ſed ordinatæ: &, *Qui reſiſtit poteſtati, Dei*, inquit, *ordinationi reſiſtit*. Hic quoque licet dicat dare ſe diabolus poteſtatem, omnia tamen illa ad tempus permiſſa ſibi eſſe non abnuit. Itaque qui permiſit, ordinavit: nec poteſtas mala, ſed is qui male utitur
Ibidem 3. poteſtate. Denique, *Vis non timere poteſtatem? Fac bonum, & habebis laudem ex illa*. Non ergo poteſtas mala, ſed ambitio. Denique eo uſque a Deo ordinatio poteſtatis; ut Dei miniſter ſit,
Ibidem 4. qui bene utitur poteſtate: *Dei*, inquit, *miniſter eſt tibi in bonum*. Non ergo muneris aliqua culpa eſt, ſed miniſtri: nec Dei poteſt ordinatio diſplicere, ſed adminiſtrantis actio. Nam ut de cæleſtibus ad terrena derivemus exemplum, dat honorem imperator, & habet laudem. Quod ſi qui male honore uſus fuerit, non imperatoris eſt culpa, b ſed judicis. Habent reum ſuum crimina, non quia poteſtas unumquemque, ſed malitia ſua implicat.

30. Quid ergo? Bonum eſt uti poteſtate, ſtudere honori? Bonum ſi deferatur, non eripiatur. Diſtingue tamen hoc ipſum bonum. Alius enim bonus in ſæculo, alius perfectæ virtutis uſus; bonum eſt enim cognoſcendæ divinitatis ſtudium, nullis occupationibus impediri. Nam etſi multa bona, una tamen eſt vita æterna: *Hæc eſt autem vita æterna, ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum*. Johan. 17. 3.
Et ideo vitæ æternæ maximus fructus, & ſolus Deus vitæ remunerator æternæ eſt. Solum Deum & Dominum noſtrum adoremus, & ipſi ſoli ſerviamus; ut ſolus ipſe nos fructu remuneret ampliſſimo. Fugiamus omnia quæ diabolicæ ſubjacent poteſtati; ne tamquam malus tyrannus in eos, quos intra ſuum regnum invenerit, acceptæ ſævitia poteſtatis utatur.

31. Non ergo a diabolo poteſtas eſt, ſed obnoxia tamen inſidiis diaboli. Nec tamen ideo mala ordinatio poteſtatum, quia malo obnoxiæ poteſtates. Bonum eſt enim Deum quærere, ſed quidam ipſius inquiſitionis amfractus & error obrepit. Nam ſi inquiſitor in ſacrilegium ſæva interpretatione vertatur, in deterius vertitur quærentis c offenſa, quam ſi non quæſiſſet: nec tamen inquiſitionis, ſed quæſitoris eſt culpa: nec inquiſitio obnoxia malo, ſed quærentis affectus. Quod ſi qui Deum quærit, propter fragilitatem carnis, & mentis anguſtias ſæpe tentatur; quanto magis qui ſæculum quærit obnoxius eſt? Atque hoc ipſo perniciosior ambitio, quod blanda quædam eſt conciliatricula dignitatum; & ſæpe quos d vitia nulla delectant, quos nulla potuit movere luxuria, nulla avaritia ſubvertere, facit ambitio criminoſos. Habet enim forenſem gratiam, dome-

a Edit. Rom. *non ut poteſtatem diſcernas; ſed ut Patrem Filiumque ſecernas*. Perſpicuus ſenſus, ſi quo mſſ. aut aliarum edit. præſidio firmaretur. Veterem igitur lectionem interpretamur in hunc modum: Accipe vocem, *unum*, eo conſilio poſitam, ne Patris ac Filii poteſtatem diſtinguas, vel aliam perſonam ab alia ſepares; nam ut ait Hilar. 7. de Trinit. *In diverſis perſonis nihil diverſum . . . . nihil ſeparabile* &c. cum Pater in Filio, & Filius in Patre ſit unitate naturæ. Quæ fuſius explicat ipſemet Ambroſius lib. 1. de fide cap. 2.

b Rom. edit. ſola, *ſed utentis*. At hic agi de judiciaria poteſtate liquido probant ſuperiora.

c Hæc verba, *Quam ſi non quæſiſſet*: & inferiora illa, *obnoxius eſt*, edit. Rom. rejecerat: ſed cum in vet. edit. ac mſſ. omnibus inveniantur, eadem non reſtituere in integrum religio fuit.

d Eadem Rom. edit. ſola, *vitia nulla deſtectant*: & poſt pauca cum reliquis edit. ac paucis mſſ. *domeſticum periculum*: ſed mſſ. plures & potiores, *domeſticum ſcelus*. Magis appoſite ad antecedentia, *facit ambitio criminoſos*.

domeſticum ſcelus : & ut dominetor aliis, ptius ſetvit. Curvatur obſequio, ut honote donetur:[a] & dum vult eſſe ſublimiot ſimulata humilitate, fit vilior, & fit temiſſior; eum in ipſa poteſtate, quod præcellit, alieonm ſit; legibus enim imperat, ſibi ſetvit.

32. Dicet fottaſſe aliquis, quia ſolus qui malum fecetit, timet; tamen qui mare navigat, plus timet. Et contra in immobili terrarum ſtatione conſiſtens, non ſolet timete naufragium: at ſi mobile conſcendat elementum, freqoentiotibus obooxius ſit periculis. Fuge etgo ſæculi mare, & naufragium non timebis. Et ſi ftequeotet arborum vertices ſpirantium verberent flabra ventorum; ſoliditatis tamen tadicibus nullus occaſus eſt: at in mari futentibus veotis, etſi non omnium naufragium, omnium tamen peticulum eſt. Ita enim adverſis flatibus nequitiæ ſpiritalis, nullus in areoa vel io ſalo tutus eſt, & naves Tharſis vehementi ſæpe ſpiritu conteruntut. Hæc moralitet.

33. Cetetum quod ad myſticum ordioem ſpectat, cetnis vetuſti erroris viocula ſuis reſoluta veſtigiis; ut ptimo gulæ, * ſecundo facilitatis, tertio ambitionis laqueus ſolvetetur. Pellectus eſt enim Adam eibo:[b] & in locum intetdictæ arboris ſententiæ facilitate tranſgreſſus, temerariæ quoque ambitionis etimen incurrit, dum ſimilitudioem divinitatis affectat. Et ideo prius Dominus veteris nexus ſolvit injuriæ; ut nos jugo captivitatis excuſſo, vincere crimina Sctipturatum præſidio diſcetemus.

34. Quod ſi dominus Jeſus proptia non deſideravit, tu alieoa eur quæras? Si creator omnium ſæculi gloriam, ſubeuodæ paupertatis vittute contemſit: cur tu faſtidias quod natus es, appetas quod indebitum eſt? Cur ea quæ ad uſum tibi diututna eſſe non poſſunt, ad ſupplicium diuturoa depoſcas? Cave inſidias, cave fraudes. Et hoc ipſo quod ad ſubruendum hominem totum verſuta diabolus mundum fraude concutiat, totius ſæculi pugnet illecebris, ejus tibi blanditia plus cavenda eſt. Non Evam cibus inflexerat, non mandatorum oblivio deſtituerat: ſed promiſſi honoris ambitio illecebroſa decepit. Quæ ſi ſolum Dominum adorare voloiſſet, indebita non quæſiſſet. Et ideo remedium datut quo telum ambitionis obtundas, ut ſoli Domino ſetviamus; caret enim ambitione teligioſa devotio.

Et conſummata omni tentatione, diabolus receſſit ab illo uſque ad tempus. v. 13.

35. Prope omnium etiminum fontes hæc tria geneta demooſtraotut eſſe vitiorum. Neque enim conſummatam omnem tentationem Sctiptura dixiſſet; niſi in his tribus eſſet omnium materia delictorum, quotum ſemioa in ipſa origine ſuot caveoda. Finis ergo tentationum, finis eſt cupiditatum; quia cauſæ tentationum cauſæ cupiditatum ſunt. Cauſæ autem cupiditatum ſunt carnis oblectatio, ſpecies glotiæ, aviditas potentiæ. Quam religioſum videtut ut [c] commorationem ehriſtianæ feminæ ooo recuſes! Sed crebra inde tentatio. Si adteotos Deo viderit diabolus, ſuggerit ut decipiat: ſed tu quamvis de propoſito præſumas, cave tentationem, ſciens naturam. Hæc ttia, ſi recorderis, etiam Paulus cavenda ptæſctibit, deſignans ttes eſſe ſpecies peccatorum, a quibus libet exſpectat juſtitiæ coronam. *Neque enim*, inquit, *in verbo adulationis fuimus, neque in occaſione avaritiæ, Deus teſtis eſt, neque gloriam quærentes ab hominibus*; & ideo diabolum vicit, coronam petivit. 1. Theſſ. 2. 5. & 6.

36. Vides ergo ipſum diabolum non eſſe in ſtudio pertinacem, cedere ſolete veræ vittuti. Et ſi invidere non deſinat, tamen inſtate fotmidat, quia frequentius refugit triumphari. Audito itaque Dei nomine, *Receſſit*, inquit, *uſque ad tempus*; poſtea enim non tentaturus, ſed apette pugnaturus advenit. Epheſ. 6. 12.

37. Docet igitut te ſcriptura divina non tibi contra catnem & ſanguinem, ſed contra inſidias ſpititales eſſe certamen. Vides magnificentiam chtiſtiani viti, qui certat cum tectotibus mundi: & licet conſtitutus in terris, adverſus ſpiritalia nequitiæ quæ ſunt in cæleſtibus, animi virtute decernit. Non enim de tertenis contendimus, ut dimicemus in terra: ſed ſpiritalibus propoſitis præmiis, de regno Dei & Chriſti hereditate neceſſe eſt ſpiritalia prius impe-

a Edit. omnes ac mſſ. aliquot: *Et dum vult ſublimior, fit remiſſior*. Quæ vero interjiciuntut, a novem optimis codicibus reſtituta ſunt.

* *Secundo facilitatis*, per facilitatem deſignari jactantiam ac vanitatem ex ſuperioribus manifeſtum eſt: nec immerito ſane; cum hoc vitium e quadam animi facilitate levitateque oriatur.

b Ita mſſ. atque ant. edit. in corpore ſummo conſenſu. Rom. autem *& in eſum interdictæ arboris* &c. quod illa e margine edit. Era. ac Gill. tranſtulit in textum.

c Mſſ. nonnulli cum edit. Amerb. Era. & ultima Pariſ. *commemorationem chriſtianæ feminæ*. Commodius reliqui cod. ſcripti ac editi, *commorationem*, id eſt, frequentiora & longiora colloquia, nimiamque familiaritatem.

[A] impedimenta ſuperentur. Corona propoſita eſt, ſubeunda certamina ſunt. Nemo poteſt, niſi vicerit, coronari: nemo poteſt vincere, niſi ante certaverit. Ipſius quoque coronæ major eſt fructus, ubi major eſt labor: [Matth. 7. 14. & 13.] *Arcta* enim *& anguſta eſt via, quæ ducit ad vitam . . . lata vero & ſpatioſa, quæ ducit ad mortem*. Et ideo tentationem neutiquam timere debemus; eſt enim cauſa victoriæ, materia triumphorum.

[B] [Luc. 16. 22.] 38. Dives ille, qui tentationem non ſenſit in ſæculo, in pœnis eſt apud inferos: pauper ille Lazarus qui ita paupertate morboque afflictus eſt & adtritus, ut vibices ejus a canibus lamberentur, vitæ iſtius labore miſerabilis, coronam gloriæ quæſivit æternæ. *Multæ* [Pſ. 33. 20.] enim *tribulationes*, non quorumcumque, ſed *juſtorum*. Denique quos diligit Dominus, ſæpe caſtigat. [Hebr. 12. 6.] [C] Petrus tentatus eſt, ut negaret: negavit, ut fleret. [Luc. 22. 57. & ſeq.] Er quid de ceteris dicam? Nempe Job [Job 1. 12. & 2. 6.] erat probatus Deo: ſed licet probatus erat; victor tamen non erar. Probata erat devotio; virtutis tamen præmium non habebat. Et ideo tentandus offertur, ut glorioſior redderetur.

39. Illius quoque certaminis refert ut gradum ſpectes. [D] Non unum telum diabolus habet, frequentat ſpicula; ut aut præmio vincat, aut tædio. Primo cupiditate vulnerat, ſecundo pietate, rertio ſanitate; mentis enim pariter & corporis pugnat ulceribus. Diverſitas quoque ipſa tentationum pro diverſitate certantium eſt. Avaritiæ damno dives urgetur, pater diſpendio filiorum, homo doloribus, corpus ulceribus. Quanta hæc tela! [E] Unde Dominus noluit habere quod perderet; & ideo pauper huc venit, ne haberet diabolus, quod auferret. Vis ſcire quam verum ſit? Ipſum Dominum dicentem audi: [Johan. 14. 30.] *Venit hujus mundi princeps, & in me invenit nihil*. Noluit etiam paucorum eſſe pater, ut eſſet omnium. Fruſtra autem corporis tentaretur ulceribus, qui contemneret omnes corporis paſſiones: [F] ſimul ut oſtenderet nobis quod immaculata, corporis hoſte depulſo, victoria ſibi deberetur. Sed [A] ille quaſi homo ſuis tentatur, hic publicis: illi patrimonium aufertur, huic regnum orbis offertur. Nec rotus ſine fraude diabolus, qui exaſperare Dei Filium vereretur: illum injuriis tentat, hunc præmiis. Ille quaſi ſervulus dicit: *Dominus dedit, Dominus abſtulit*: [Job. 1. 21.] hic naturæ ſuæ diſpoſitioniſque conſcius ſua ſibi ridet offerri. Et ur ad illud revertamur, ingruir nuntius ſuper nuntium, [Ibidem 14. 15. & ſeq.] [B] congeminant vulnera: nec tamen fortis athleta mente turbatur. Adhibetur [Job. 2. 9.] mulier primæ fraudis illecebra: hic per virginem natus errori obnoxiam non habebat. Amici adhibentur qui [Ibidem 10.] pravis conſiliis opprimant reluctantem. Sed *in omnibus quæ acciderunt ei, nuſquam peccavit Job labiis ſuis in conſpectu Dei*.

40. Nam quod maledicit diei, di- [Job. 3. 3.] [C] cens: *Pereat dies illa in qua natus ſum*; [Ibidem 8.] & infra: *Et maledicat ei is qui maledixit diem illam, qui habet magnum cetum opprimere*, ad prophetiam pertinet; eo quod diabolum tamquam procelloſi ſæculi iſtius cetum dominus noſter Jeſus Chriſtus oppreſſit: & generationis ſuæ carnalis diem perire deſiderat; ut dies ejus in regeneratione numeretur. Pereat, inquit, dies ſæcularis, ut dies [D] ſpiritalis oriatur. Ergo in tentatione ſanctus Job myſteria loquebatur; qui enim vincebat ſæculum, Chriſtum videbat.

41. Nos igitur non timeamus tenta- [2. Cor. 12. 10.] tiones, ſed magis tentationibus gloriemor, dicentes: Cum infirmamur, tunc potentes ſumus; tunc enim nectirur corona juſtitiæ. Sed illa Paulo fortaſſis accommoda: nos autem quia plures coronæ ſunt, quamcumque ſperare de- [E] bemus. In ſæculo laurus corona eſt, * corona eſt ſcutum. At vero tibi propoſita eſt corona deliciarum: *Corona* [Prov. 4. 9.] enim *deliciarum obumbrabit te*. Et alibi: *Scuto bonæ voluntatis ſuæ circumdabit te*. [Pſ. 5. 13.] Gloria quoque & honore quem dilexit [Pſ. 8. 6.] Dominus, coronavit. Ergo qui vult coronam dare, tentationes ſuggerit. Et ſi quando tentaberis, cognoſce quia [F] paratur corona. Tolle martyrum certamina, tuliſti coronas: tolle cruciatus, tuliſti beatitudines.

42. Non-

* Quidam interpretes in Pſal. 5. ℣. 13. tradunt poſt D. Thomam in more antiquis fuiſſe, ut in curru victores ſcuto capiti ſuperpoſito coronarentur, antequam coronarum uſus inoleviſſet. Sed cum rara hujus rei extent veſtigia, quomodo ſcutum corona dicatur, multis hæret aqua. Et certe Hieronymus in eumdem locum diſerte, *apud ſæculum*, inquit, *aliud eſt ſcutum, aliud corona*. Unde cum ipſe tum alii poſt Origenem ad ſpiritalem ſenſum confugiunt. Ambroſius tamen non ſolum hoc loco, ſed & lib. 3. Hexaem. cap. 14. num. 60. ſcutum coronis, hoc eſt, victoriæ præmiis, annumerat. Illic enim poſtquam vitis folium ſcuti ſimilitudine deſcripſit, ſubdit deinde: *Etenim bravii ſpeciem videtur effingere . . . . renaſcitur ſpecies & prærogativa victoriæ*. *Secum igitur habet bravium ſuum quo & munimen ſibi præbetur* &c. Et huc etiam facit, quod in eumdem citati Pſalmi verſum dicit Caſſiodorus, *Clypeus impoſitus capiti corona eſt, aptatus cordi defenſio*. Nec forte aliam ob cauſam ſcuta in columna Trajani coronis inſignita viſuntur, licet hujus rei rationem nonnihil diverſam reddat Lipſius in Anl. ad lib. de Magn. Rom.

42. Nonne tentatio Joſeph virtutis eſt conſecratio? Nonne injuria carceris corona eſt caſtitatis? Quemadmodum regni in Ægypto conſortium potuiſſet adipiſci, niſi venditus fuiſſet a fratribus? Quod Dei factum arbitrio, ut juſtus probaretur, ipſe monſtravit,
Gen. 50, 20. dicens: *Quemadmodum fieret in hodierno, ut paſceretur populus multus?* Non debemus igitur tentationes ſæculi pro malis timere, quibus bona præmia comparantur: ſed magis rogare contemplatione conditionis humanæ; ut eas tentationes ſubeamus, quas ferre poſſimus.

℣. 14. *Et regreſſus eſt Jeſus in virtute Spiritus, in Galilæam.*

43. Completur hoc loco prophetia
Eſai. 9. 1. & 2. Eſaiæ dicentis: *Regio Zabulon, & terra Nephtalim, & ceteri paraliam inhabitantes, & qui ſecus maritima, & trans Jordanem Galilææ gentium, populus qui ſedebat in umbra mortis, lucem viderunt magnam.* Quis eſt enim lux magna, niſi Chriſtus qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum?

℣. 17. 44. Deinde librum accepit, ut oſtenderet ſe ipſum eſſe qui locutus eſt in prophetis: & removeret ſacrilegia perfidorum, qui alium Deum dicunt veteris Teſtamenti, alium novi: vel qui initium Chriſti dicunt eſſe de virgine: quomodo enim cœpit ex virgine, qui ante virginem loquebatur?

℣. 18. *Spiritus Domini ſuper me.*

45. Vides Trinitatem coæternam atque perfectam. Ipſum loquitur Scriptura Jeſum Deum hominemque, in utroque perfectum: Deum loquitur & Patrem, & Spiritum ſanctum. Spiritus enim ſanctus cooperator oſtenditur, quando corporali ſpecie ſicut columba deſcendit in Chriſtum; cum Dei Filius baptizaretur in fluvio, Pater loqueretur e cælo. Quod igitur majus quærimus teſtimonium, quam quod ſe fuiſſe qui loquutus eſt in prophetis, propria voce ſignavit? Ungitur oleo ſpirituali, & virtute cæleſti; ut paupertatem conditionis humanæ theſauro reſurrectionis rigaret æterno, captivitatem mentis averteret, cæcitatem illuminaret animorum, annum Domini perpetuis diffuſum temporibus prædicaret, qui redire in orbem laboris neſciat, continuationem fructus hominibus & quietis indulgeat. Atque ille

A ita ad omnia ſe curvavit obſequia, ut ne lectoris quidem adſpernaretur officium; nos vero impii, qui divinitatis fidem miraculis operum colligendam contemplatione corporis negabamus.

Amen dico vobis quod nemo propheta acceptus eſt in patria ſua. ℣. 24.

46. Non mediocriter invidia proditur, quæ civicæ caritatis oblita, in
B acerba odia cauſas amoris inflectit. Simul hoc exemplo pariter & oraculo declaratur quod fruſtra opem miſericordiæ cæleſtis exſpectes, ſi alienæ fructibus virtutis invideas; adſpernator enim Dominus invidorum eſt, & ab iis qui divina beneficia in aliis perſequuntur, miracula ſuæ poteſtatis avertit. Dominicæ quippe carnis actus divinitatis exemplum eſt: & inviſibilia nobis ejus per ea quæ ſunt viſibilia demonſtrantur.

C 47. Non otioſe itaque ſalvator excuſat quod nulla in patria ſua miracula virtutis operatus ſit; ne fortaſſis aliquis viliorem patriæ nobis eſſe debere putaret affectum. Neque enim cives poterat non amare, qui amaret omnes: ſed ipſi ſe caritate patriæ, qui invident, abdicarunt; *Caritas* enim *non* 1. Cor. 13. 4.
æmulatur .... non inflatur. Nec tamen exſors beneficiorum patria divinorum eſt. Quod enim majus miraculum, quam quod * in ea natus eſt Chriſtus? *
D Videte igitur quid mali invidia adferat. Indigna propter invidiam patria judicatur, in qua civis operetur, quæ digna fuit in qua Dei Filius naſceretur.

In veritate dico vobis: Multæ viduæ fuerunt in diebus Eliæ. ℣. 25.

E 48. Non quia Eliæ dies fuerunt, ſed in quibus Elias operatus eſt: aut quia dies faciebat illis, qui in ejus operibus lucem videbant gratiæ ſpiritalis, & convertebantur ad Dominum. Et ideo aperiebatur cælum videntibus æterna & divina myſteria: claudebatur quando fames erat; quia nulla erat cognoſcendæ divinitatis ubertas. Sed Lib. de Viduis.
F de hoc plenius ſcripſimus, cum de Viduis ſcriberemus.

Et multi leproſi erant in Judæa temporibus Eliſæi prophetæ: & nemo eorum mundatus eſt, niſi Naaman Syrus. ℣. 27.

49. Evi-

* Quod Chriſtus de patria in qua educatus fuerat, dicit, id etiam ad patriam quæ ipſum naſcentem ſuſceperat, extendit Ambroſius. Nec ſane injuria, quando illic etiam nullum a Chriſto miraculum legamus perpetratum.

49. Evidenter hic ſermo nos Domi- A ni ſalutaris informat, & ad ſtudium venerandæ divinitatis hortatur, qood nemo ſanatus oſtenditur, & maculoſi morbo corporis abſolutus, niſi qui religioſo officio ſtuduit ſanitati. NON ENIM dormientibus divina beneficia ſed obſervantibus deferuntur. Et bene ap.o comparationis exemplo arrogantia eivium retunditur lovidorum, Domi-
4 Reg. 5. 14. nicumque ſactum Scripturis docetur B veteribus coovenire; quod in libris quoque Regnorum legimus gentilem virum Naaman prophetico oraculo lepræ maculis abſolutum, eum plurimos Judæorum lepra corporis pariter & mentis abſumeret. Siquidem quatuor illos qui cogente fame, in caſtra regis
4. Reg. 7. 3. Syriæ primi terenderunt, tradit hiſtoria fuiſſe leproſos. Cur igitur non curabat fratres, non eurabat eives, non C ſanabat Propheta conſortes; eum ſanaret alienos, ſanaret eos qui obſervantiam Legis, & religionis conſortium non habebant: niſi quia voluntatis eſt medicina, non gentis; & divinum munus votis eligitur, non naturæ jure defertur? Diſce, chriſtiane, rogare quod eupias impetrare: faſtidioſos viros cæleſtium profectus munerum non ſoquuntur.

50. Sed quamvis ſimplex expoſitio D moralem informet affectum; gratia tamen non eſt occulta myſterii. Etenim eum poſteriora a ſuperioribus deriventur, tum etiam ſuperiora poſterioribus
Lib. de Viduis. adſtruuntur. Diximus enim in libro alio, in vidua illa ad quam Elias directus eſt, typum Eccleſiæ præmiſſum.
a [a] Populus Eccleſiam congruit, ut ſequatur. Populus ille ex alienigenis congregatus, populus ille ante lepro- E ſus, populus ille ante maculoſus prius quam myſtico baptizaretur in flumine, idem poſt ſacramenta baptiſmatis maculis corporis & mentis ablutus, jam non lepra, ſed immaculata virgo cœpit eſſe ſine ruga. Merito ergo magnus Naaman in conſpectu Domini ſui, & admirabilis facie deſcribitur; quoniam in ejus typo ſalus futura gen-
b tibus declaratur, [b] qui ſolutæ conſilio F
4. Reg. 5. 2. puellæ, quæ fractis viribus civium, in hoſtilem captiva venerat poteſtatem, a Propheta ſalutem ſperare commonitus, non terreni regis imperio, ſed A divinæ miſericordiæ liberalitate ſanatur.

51. Cur myſtico numero mergere jubetur? Cur Jordanis fluvius eligitur? *Nonne boni*, inquit, *Abana & Pharphar* Ibidem 12. *fluvii Damaſci præ Jordane?* Sed iratus hos prætulit, Jordanem meditatus elegit; neſcit enim ira myſterium, fides novit. Diſce baptiſmatis gratiam ſalutaris: qui leproſus merſerat, fidelis B emerſit. Diſce ſpiritalia ſacramenta ſignari: corporis remedium petitur, mentis adquiritur. Abluitur caro, affectus abluitur. Non enim magis corporis quam mentis lepram video fuiſſe mundatam; quando poſt baptiſmum, veteris erroris colluvione deterſa, negat ſe diis alienis hoſtias, quas ſpoponderat Domino, litaturum.

52. Diſce etiam congruæ præcepta Ibidem 16. C virtutis: probavit fidem, qui præmia recuſavit. Diſce utroque dictorum factorumque magiſterio quid ſequaris. Habes Domini præceptum, vatis ex- Matt. 10. 8. emplum, gratis accipere, gratis dare: nec vendere miniſterium, ſed offerre. Non enim pretio taxatur Dei gratia, nec in ſacramentis lucrum quæritur, ſed obſequium ſacerdotis.

53. Non tamen ſatis eſt ſi lucrum D ipſe non quæras: familiæ quoque tuæ cohibendæ ſunt manus: nec hoc ſolum expoſcimus, ut te ſolum caſtum immaculatumque cuſtodias. Non enim dixit Apoſtolus, te ſolum: ſed, *Te* 1. Tim. 5. 22. *ipſum caſtum cuſtodi*. Quæritur ergo non ſolum tua ab hujuſmodi nundinis, ſed etiam domus tuæ caſtitas: *Oportet* enim 1. Tim. 3. 2. 4. & 5. *irreprehenſibilem eſſe ſacerdotem . . . ſuæ domui bene propoſitum, filios habentem ſubditos, cum omni caſtitate. Si quis autem* E *domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit?* Inſtrue ergo familiam tuam, hortare, cuſtodi: & ſi te fefellerit ſervulus (humanam enim non excipio facultatem) prophetico deprehenſus repudietur exemplo. Cito 1. q. 1. cap. Cito. turpem ſequitur lepra mercedem, & pecunia corpus animumque male quæſita commaculat. *Accepiſti*, inquit, 4. Reg. 5. 26 & 27. *pecuniam, & poſſidebis ex ea agrum, & vineam, & oliveta, & greges:* [c] *& lepra* c F *Naaman applicabit ſe in te, & ſemini tuo uſque in æternum*. Vides quia facto auctoris ſucceſſio damnatur heredis. INEXPIABILIS EST enim venditi culpa myſte-

a Edit. omnes cum mſſ. quatuor infimæ ætatis: *Populus Eccleſiam congregavit*. Alii magno numero ... *congruit*. Melius. Non enim populus Eccleſiam congregaſſe recte dici poteſt, cum ex populo congregata ſit Eccleſia. Sed *Populus Eccleſiam congruit, ut ſequatur*, ſenſum expeditum præferet, ſi trajectis verbis ita explices, *congruit ut populus Eccleſiam ſequatur*.

b Rom. edit. ſola: *qui ſtultæ conſilio puellæ*. Vet. edit. ac mſſ. undecim: *qui ſacratæ* &c. Optime vero codices Corb. Mich. & alii ſex probatiores: *qui ſolutæ* &c. Id eſt nullis conjugii vinculis adſtrictæ: vel ſi mavis, paternarum cæremoniarum jugo liberæ. Quo utroque nomine Eccleſiæ poteſt figuram ac ſimilitudinem præ ſe ferre.

c Ita manu exarati codices magno conſenſu. Edit. autem omnes: *Et lepra Naaman adhærebit tibi* &c.

myſteril, & gratiæ vindicta cæleſtis A traoſit ad poſteros. Denique Moabitæ *Deut. 23.3.* & ceteri non intrabunt in Eccleſiam Dei uſque ad tettiam & quattam generationem: tamdiu videlicet (ut ſimplicius ioterptetemur) donec culpam auctorum multiplicis ſucceſſio genetationis aboleret.

54. Sed cum illi qui in Deum idolatriæ errote deliquerunt, in quattam geoerationem videantur eſſe multati: profecto duriot videtur eſſe ſeotentia, B qua Giezi ſemen uſque in æternum pro cupiditate habendi, prophetica auctotitate damnatut, ptæſertim cum dominus noſtet Jeſus Chriſtus per lavacri regenerationem omnibus remiſſionem dederit peccatotum; niſi ut vitiorum magis quam geoeris ſemen intelligas. Sicut enim qui filii promiſſionis ſunt, æſtimantur io ſemen bonum: ita etiam qui filii erroris ſunt, æſtimantur in ſemen malum. Nam & Judæi ex patre diabolo, non utique catnis ſucceſſione, C ſed criminis. Ergo omnes cupidi, omoes avari Giezi lepram cum divitiis ſuis poſſidenr: & male quæſita mercede, non tam patrimonium facultatum, quam theſaurum criminum congregarunt æterno ſupplicio, & brevi fructu. Nam cum divitiæ ſint caducæ, pœna perpetua eſt; quia neque avarus, neque ebrioſus, neque idolis ſerviens regnum Dei poſſidebit.

v. 28. *Et repleti ſunt ira omnes in Synagoga, D hæc audientes: & ſurrexerunt, & ejecerunt* *v. 29.* *illum extra civitatem.*

55. Sactilegia Judæorum, quæ multo ante Dominus prænunciaverat per propbetam, & pſalmi verſiculo declataverat quæ paſſurus eſſet in corpore *Pſ. 34. 12.* conſtitutus, dicens: *Retribuebant mibi mala pro bonis*, E in Evangelio docet eſſe completa. Nam cum ipſe pet populos beneficia diffunderet, illi injurias irrogabant. Nec mitum ſi petdiderunt ſalutem, qui ejecerunt de ſuis finibus Salvatorem: moralis eoim Dominus; & qui docuerat exemplo ſui apoſtolos ſuos omnibus omnia fieri, nec volentes repudiat, nec iovitos alligat, nec ejicientibus reluctatur, nec rogantibus F *Luc. 8. 37.* deeſt. Sic Geraſenos alibi cum vietutes ejus ſuſtinere ooo poſſent, quaſi inſirmos & ingratos reliquit.

56. Simul intellige non ex neceſſitate fuiſſe, ſed voluntariam cotporis paſſionem: nec captum a Judæis, ſed A a ſe ipſo oblatum. Etenim quando vult capitur, quaodo vult elabitur, quando vult ſuſpenditut, quando vult non tenetut. Et hic in ſupercilium montis præcipitandus adſcenderat: & ecce pet medium illorum, mutata ſubito vel obſtupeſacta futentium mente, deſceodit; nondum enim hora venerat paſſioois. Quin etiam malebat adhuc Judæos ſanate quam perdere; ut ioefficaci furoris exitu deſioerent velle, quod B implete non poſſent. Vides igitur & hic divinitatis eſſe [a] quod operatus eſt, & illic voluntatis eſſe quod captus eſt. Nam quemadmodum a paucis teneri potuit, qui a populo non tenetur? Sed noluit ſacrilegium eſſe multorum; ut in auctotes culpæ crucis invidiam retorqueret, atque a paucis quidem affigeretur, ſed pto toto otbe moretetut.

Et in Synagoga erat bomo babens ſpiri- *v. 33.*
C *tum immundum.* Et infta: *Surgens autem* *v. 38.*
de Synagoga intravit in domum Simonis & Andreæ. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.

57. Vide clementiam domioi Salvatoris: nec indignatione commotus, nec ſcelere offenſus, nec iojuria violatus Judæam deſetit: quio etiam immemot injuriæ, memot clementiæ, ounc docendo, nunc liberando, nunc ſanando, infidæ plebis corda demulcet. Et bene D ſanctus Lucas virum ab ſpiritu nequitiæ libetarum ante præmiſit, & ſubſtituit feminæ ſanitatem. Utrumque enim ſexum Dominus euratutus advenerat: & prior ſanari debuit, qui priot creatus eſt; nec prætermitti illa quæ mobilitate magis aoimi, quam pravitate peccaverat.

58. Sabbato medicinæ Dominicæ *v. 31.* E opera cœpra ſignificat; ut inde nova cœperit, ubi vetus ante deſivit: nec ſub Lege eſſe Dei Filium, ſed ſupra Legem io ipſo principio deſignatet: nec ſolvi Legem, ſed impleri. Neque enim pet Legem, ſed Verbo factus eſt mundus, ſicut legimus: *Verbo Domini cæli firmati ſunt.* *Pſ. 32. 6.* Non ſolvitut etgo Lex, ſed impletut; ut fiat renovatio hominis jam F labentis. Unde & Apoſtolus ait: *Exſpoliantes vos veterem bominem .... induite novum qui ſecundum Chriſtum creatus eſt.* *Epheſ. 4. 22. & 24. Coloſſ. 3. 9. & 10.* Et bene ſabbato cœpit; ut ipſum ſe oſtenderet cteatorem, qui opera operibus intexeret, & proſequeretur opus quod ipſe jam cœpetat: ut ſi domum faber

[a] Omnes edit. *quod non captus eſt*. Omnes mſſ. *quod operatus eſt*: nempe mutationem in mente furentium.

faber renovare diſponat, non a fundamentis, ſed a culminibus incipit ſolvere vetuſtatem. Itaque ibi prius manum admovet, ubi ante deſierat.

59. Deinde a minoribus incipit, ut ad majora perveniat. Liberare a dæmone & homines, ſed in verbo Dei poſſunt: reſurrectionem mortuis imperare divinæ ſolius eſt poteſtatis.

60. Nec quemquam movere debet,
v. 34. quod Jeſu Nazareni nomen in hoc libro diabolus dixiſſe primus inducitur.
Luc. 1. 31. Nec enim ab eo Chriſtus nomen accepit, quod de cælo Angelus ad Virginem detulit. Eſt enim hujus impudentiæ, ut inter homines aliquid primus uſurpet, & ad homines quaſi novum deferat, quo terrorem ſuæ poteſtatis incutiat. Denique & in Geneſi primus Deum homini nuncupa-
Gen. 3. 1. vit; ſic enim habes: *Et dixit ſerpens mulieri: Quid utique dixit Deus ne edatis ab omni ligno?* Uterque igitur deceptus a diabolo eſt, ſanatus a Chriſto.

61. Sequere cetera, & Evangelicæ lectionis diſce myſteria, atque in duorum ſanitate publice ſacramentum ſa-
1. Cor. 15. 22. lutis agnoſce. *Sicut* enim *in Adam omnes moriuntur: ita & in Chriſto omnes vivificabuntur*. Quis eſt ille qui in Synagoga ſpiritum dæmonii habebat immundum, niſi populus Judæorum, qui quaſi ſerpentinis ſpiris revinctus, & innodatus diaboli laqueis, ſimulatam corporis mundiriam interioris mentis ſordibus inquinabat? Et bene: *In ſynagoga homo erat qui ſpiritum immundum habebat*; quia Spiritum ſanctum amiſerat. Introierat enim diabolus, unde Chriſtus exierat. Simul oſtenditur [a] natura diaboli non improba, opera iniqua. Nam quem per ſuperiorem naturam Dominum confitetur, opere negat. Et in hoc apparet [b] ejus nequitia, & improbitas Judæorum, quod ita populo veſanæ cæcitatem mentis offudit; ut populus neget, quem dæmones confitentur. O pejor magiſtro diſcipulorum hæreditas! Ille verbo Dominum tentat, hi facto: ille dicit,
Luc. 4. Supra 9. *Mitte te*: iſti adoriuntur, ut mittant.

62. Si altiore conſilio iſta penſamus, animi debemus intelligere & corporis ſanitatem; ut prius animus qui ſerpentis laborabat inſidiis, abſolutus ſit. Anima enim numquam a
A corpore vinceretur, niſi prius a diabolo tentaretur. Nam cum anima corpus agat, vivificet, & gubernet; quemadmodum in ejus illecebras captiva raperetur, niſi & ipſa ſuperioris alicujus poteſtatis vinculis ſtringeretur? Denique non prius Eva eſurivit, quam ſerpentis eam verſutia tentavit: & ideo adverſus ipſum auctorem peccati prius
B debuit medicina ſalutis operari.

63. Fortaſſis etiam in typo mulieris illius ſocrus Simonis & Andreæ variis criminum febribus caro noſtra languebat, & diverſarum cupiditatum immodicis æſtuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris eſſe dixerim, quam caloris. Itaque illa animum febris, hæc corpus inflammat. Febris enim noſtra avaritia eſt, febris noſtra libido
C eſt; eo quod ignitæ ſint cupiditates. Unde & Apoſtolus ait: *Si non ſe continent, nubant; melius eſt enim nubere quam uri*. 1. Cor. 7. 9. Febris noſtra luxuria eſt, febris noſtra ambitio eſt, febris noſtra iracundia eſt. Quæ licet corporis vitia ſint; ignem tamen oſſibus implicant, mentem, animum, ſenſuſque pertentant. Hæc prior diaboli ſollicitatur arte. Etenim ager bonus, veſtis, mo-
D nile, ſuadela ſerpentis eſt. Honorum gratia, ſublimitas poteſtatum, epularum ſuavitas, forma meretricis laqueus eſt diaboli, & quaſi quidam nequitiæ ſpiritalis illecebroſus afflatus, qui per carnis illecebram quæ cito feminea quadam levitate mollitur, animum quoque de gradu dejicit. Neque enim formam mulieris animus prius quam corporis oculus concupiſcit. Denique
E quod non videris, non amabis: ſed ubi caro concupierit, compatientis quoque animi conſtantia defatiſcit, & mens conſortio amoris inflectitur (duo enim in carne una ſunt) atque ita mors irrepit ſceleris effectu, tentante diabolo, carne ſuadente.

64. Vehementior tamen eſt animi, quam corporis febris: & ideo pro ani-
F mi voluptate corporis febris: & ideo pro animi voluptate corporis ſalus plerumque contemnitur, nec a periculis abſtinetur. Unde non alienum videtur repetere quemadmodum Theotimus cum gravi oculorum incommodo laboraret, & amaret uxorem, interdicta ſibi a medico facultate coeundi, cupiditati impatiens, atque impetu libidinis raptus, ſe moderari nequiverit.

Sciens

a Mſſ. aliquot, *natura diaboli non improbari*, quidam, *non improbare, opera iniqua*. Sed potiorem eſſe aliorum, ac edit. lectionem patet ex iis quæ ſequuntur.

b Edit. Rom. ſola: *ejus nequitia & improbitas, quod ita populo Judæorum* &c. Vet. edit. cum tribus omnino mſſ. ut in textu. Ceteri cod. *ejus nequitia improbitas Judæorum* &c. Non ita male, ſi *nequitia*, ſumatur in ſexto caſu, pro *per nequitiam*.

Sciens enim prudenſque quod eſſet oculos amiſſurus, priuſquam conveniret uxori, in ipſo æſtu ferventis cupiditatis, & conſuetudinis apparatu: Vale, inquit, amicum lumen. Sic febre libido flagrantior eſt, graviuſque præcipitat & inflammat.

65. Sed ubi quis reſipuerit a furore, tunc conſcientiæ interioris aperitur viſus, factique pœnitentia ſuccedit, & pudenda ſui unuſquiſque facinoris conſcientia erubeſcit. Tunc Deus timetur, & peccator ſe cupit celare, ſed non poteſt: tunc caro arguitur, diabolus accuſatur: hæc quaſi lena vitiorum, ille quaſi auctor erroris. Pateſcit deformitas; nudum eſt enim Deo omne ſecretum, nec illius ficus foliis, hoc eſt, tegmine corporali, vel jactantia ſæculari flagitiorum ſecreta velantur. Et unuſquiſque divinum peccati conſcia formidat mente judicium dicens: Qui ſuper me montes cadent: in quibus me abſcondam ſciſſuris petrarum, cum venerit confringere terram? Tunc tribulos & ſpinas animo caro, hoc eſt, curarum morſus ſollicitudinumque generat, æſtuſque, quos ſibi per concupiſcentiam carnis animus ipſe circumdedit. Etenim quaſi clavis quibuſdam ſuffigitur anima corporeis voluptatibus: & cum ſemel adhæſerit cupiditatibus demerſa terrenis, difficile in altum poteſt unde deſcendit, ſine Dei favore revolare. Actuum enim ſuorum vincta laqueis, & deliciarum ſæcularium illecebris obnoxia jam tenetur.

66. Hunc ergo Adam, hanc Evam Dominus liberaturus advenit: quorum alter ad imaginem Dei factus, altera virtutem ſui accipiens viri, quamdiu fuit ſubdita fortiori, unam gerebant in uno ſpiritu Deo placitam voluntatem: & in paradiſo Dei poſiti, vitæ cæleſtis operabantur alimoniam. Poſtea vero quam caro ſuadere diverſum, [a] & legem cœpit propriam non tenere, paradiſi exſules facti, in hunc inferiorem demerſumque locum peccati merito reciderunt. Nec quiſquam putet incongruum eſſe, ſi Adam atque Eva in typo animæ & corporis æſtimentur; cum in typo Eccleſiæ æſtimentur & Chriſti. Nam cum duo eſſe in carne una Apoſtolus diceret, adjecit: *Sacramentum*, inquit, *hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia*. (Epheſ. 5. 32) In quo ergo ſuperni Dei, in eo multo magis animi noſtri poteſt eſſe myſterium.

67. Sed hæret, ſuffixus eſt, captus eſt, & corporeis ſuccenſus febribus, compaſſione carnis ægreſcit. Quærendus eſt medicus. Sed quis iſte tantus eſt, qui ſauciæ mentis medeatur ulceribus? Quis tantus eſt homo, qui poſſit aliis ſubvenire, cum ipſe ſibi non poſſit? Quis aliis poſſit vitam reddere, cum ipſe mortem non poſſit evadere? Omnes enim in Adam mortui; quia *Per unum hominem in hunc mundum peccatum introivit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertranſivit, in quo omnes peccaverunt*. (1. Cor. 15. 22) Illius igitur culpa mors omnium eſt. (Aug. lib. 1. cont. Jul. Pelag. c. 3.) Denique miſſi ſunt ſancti, miſſi ſunt & prophetæ, qui oracula divina loquerentur; nec quidquam promovere potuerunt. Quæramus ergo aliquem de Angelis aut Archangelis medicum. Sed quemadmodum mihi poſſunt præſidium ferre, ne peccem; cum ipſe Archangelus a peccato non potuerit abſtinere? Quemadmodum ad paradiſum Angelus revocare me poterit; cum ipſe ſatanas & angeli ſui ſedem quam acceperunt, ſervare non poſſint?

ADſcendens autem in unam navim, quæ erat Simonis, rogavit ut inducerent a terra aliquantulum. (Cap. 5. v. 3.)

68. Ubi Dominus multis impertivit varia genera ſanitatum, nec tempore, nec loco cœpit ab ſtudio ſanandi turba cohiberi. Veſper incubuit, ſequebantur: ſtagnum occurrit, urgebant. Et ideo adſcendit in Petri navim. Hæc eſt illa navis quæ adhuc ſecundum Matthæum fluctuat, ſecundum Lucam (Matt. 8. 24.) repletur piſcibus; ut & principia Eccleſiæ fluctuantis, & poſteriora exuberantis agnoſcas; piſces enim ſunt, qui hanc enavigant vitam. Ibi adhuc diſcipulis Chriſtus dormit, hic præcipit. Dormit enim trepidis, perfectis vigilat. Sed quemadmodum dormiat Chriſtus, audiſti dicentem in Propheta: *Ego dormivi, & cor meum vigilat*. (Cant. 5. 2.)

69. Et ſanctus Matthæus recte non (Matt. 8. 26.) prætermittendum putavit æternæ indicium poteſtatis, ubi imperat ventis. Non eſt enim humana doctrina, ſicut audiſtis Judæos dicere, verbo imperat ſpiritibus: ſed cæleſtis majeſtatis inſigne. Quod turbatum ſedatur mare, (Luc. 4. 36.) & divinæ vocis imperio obſequuntur elementa, atque inſenſibilia ſenſum accipiunt obſequendi; divinæ myſterium gratiæ revelatur. Quod fluctus mi-

[a] Edit. Am. atque Era cum mſſ. tribus, *legem cœpit propriam non timere*. Gill. cum duobus mſſ. *legem cœpit primam*, Rom. ſola: *prima non timere*. Denique mſſ. undecim, in quibus Corb. & alii melioris notæ, ut in textu.

miteſcunt ſæculi, verbo immundus A ſpiritus conquieſcit; non alterum altero refellitur, ſed utrumque celebratur. Habes miraculum in elementis, habes documentum in myſteriis.

70. Ergo quia ſanctus Matthæus illa prælibaverat, ſanctus Lucas eam ſibi navim, in qua Petrus piſcaretur, elegit. Non turbatur iſta quæ Petrum habet, turbatur illa quæ Judam habet. Etſi multa illic diſcipulorum merita navigabant; tamen eam adhuc perfidia proditoris agitabat. In utraque Petrus: ſed qui ſuis meritis firmus eſt, turbatur alienis. Caveamus igitur perfidum, caveamus proditorem; ne per unum plurimi fluctuemus. Ergo non turbatur hæc navis in qua prudentia navigat, abeſt perfidia, fides ſpirat. Quemadmodum enim turbari poterat, cui præerat is, in quo Eccleſiæ firmamentum eſt? Illic ergo turbatio, ubi modica fides: hic ſecuritas, ubi perfecta dilectio.

24. quæſt. c. 1. Non turbatur.

B

C

71. Denique etſi aliis imperatur ut laxent retia ſua; ſoli tamen Petro dicitur: *Duc in altum*, hoc eſt, in profundum diſputationum. Quid enim tam altum, quam altitudinem divitiarum videre, ſcire Dei Filium, & profeſſionem divinæ generationis adſumere? Quam licet mens non queat humana plenæ rationis inveſtigatione comprehendere; fidei tamen plenitudo complectitur. Nam etſi non licet mihi ſcire quemadmodum natus ſit; non licet tamen neſcire quod natus ſit. Seriem generationis ignoro, [a] ſed auctoritatem generationis agnoſco. Non interfuimus cum a Patre Dei Filius naſceretur: ſed interfuimus cum a Patre Dei Filius diceretur. Si Deo non credimus, cui credimus? Omnia enim quæ credimus, vel viſu credimus, vel auditu: viſus ſæpe fallitur, auditus in fide eſt. An adſerentis perſona diſcutitur? Si viri boni dicerent, nefas putaremus non credere: Deus adſerit, probat Filius, refugiens ſol fatetur, tremens terra teſtatur. In hoc altum diſputationis Eccleſia a Petro ducitur; ut videat hinc reſurgentem Dei Filium, inde Spiritum ſanctum profluentem.

v. 4.

a

D

E

F

72. Quæ ſunt autem apoſtolorum quæ laxari jubentur retia, niſi verborum complexiones, & quaſi quidam orationis ſinus, & diſputationum receſſus qui eos quos cœperint, non amittant? Et bene apoſtolica inſtrumenta piſcandi retia ſunt, quæ non captos perimunt, ſed reſervant, & de profundo ad lumen extrahunt: fluctuantes de infirmis ad ſupernas traducunt.

Ibidem.

73. Eſt & aliud apoſtolicum piſcandi genus, quo genere ſolum Petrum piſcari Dominus jubet dicens: *Mitte hamum, & eum piſcem qui primus adſcenderit, tolle*. Magnum quidem eſt & ſpiritale documentum, quod chriſtiani viri ſublimioribus poteſtatibus docentur debere eſſe ſubjecti; ne quis conſtitutionem regis terreni putet eſſe ſolvendam. Si enim cenſum Dei Filius ſolvit, quis tu tanrus es, qui non putes eſſe ſolvendum? Et ille cenſum ſolvit qui nihil poſſidebat: tu autem qui ſæculi ſequeris lucrum, cur ſæculi obſequium non recognoſcas? Cur te ſupra ſæculum quadam animi arrogantia feres, cum ſæculo ſis miſera cupiditate ſubjectus.

24. q. 1. c. Eſt aliud.

Matth. 17. 26.

11. q. 1. c. Magnum quidem.

74. Penditur igitur didrachma, quod erat [b] pretium noſtræ redemtionis & corporis, in Lege promiſſum, in Evangelio perſolutum, non otioſe in ore piſcis inventum: *Ex ore enim tuo juſtificaberis*. Etenim pretium immortalitatis eſt nobis noſtra confeſſio; quia ſicut ſcriptum eſt: *Ore confeſſio fit ad ſalutem*.

b

Matth. 12. 37.

Rom. 10. 10.

75. Et fortaſſe primus hic piſcis primus eſt martyr, in ore habens didrachma, hoc eſt, pretium cenſus. Didrachma noſtrum Chriſtus eſt. Habebat igitur primus ille martyr, Stephanus ſcilicet, in ore theſaurum, cum Chriſtum in paſſione loqueretur. Sed revertamur ad propoſitum locum, & diſcamus apoſtolicam humilitatem.

Præceptor, inquit, per totam noctem laborantes nihil cepimus: ſed in verbo tuo laxabo rete.

v. 5.

76. Et ego, Domine, ſcio quia nox mihi eſt, quando non imperas. Nemo adhuc nomen ſuum dedit, [c] adhuc noctem habeo. Miſi jaculum vocis

c

a Sic vet. edit. ac plures mſſ. Rom. autem edit. cum mſſ. aliquot, *ſed auctorem generationis agnoſco*.

b Rom. edit. *pretium redemtionis noſtræ animæ, & corporis*. Sed in cunctis aliis, atque mſſ. deeſt, *animæ*: quæ vox omnino neceſſaria non videtur, cum *noſtra redemtio* idem ſit ac *redemtio animæ noſtræ*. Namque hominem in anima potiſſimum conſiſtere paſſim teſtatur Ambroſius.

c Eadem edit. ſola, *adhuc per noctem laboro*. Quod autem addit S. Præſul jaculum (eſt id retis genus a jaciendo dictum) abs ſe per epiphania feſta miſſum fuiſſe, indicat taſtitiſſe ſe non baptiſatis, ut nomen in album cathecumenorum referri poſtularent. Et hinc non male conjicias illos his nomen ſuum dediſſe, 1. cum catechumeni fierent, 2. & ſolemnius cum inter competentes deſcriberentur ut alibi jam notavimus. Inde etiam rurſus colligere eſt hunc ſermonem circiter ſacræ quadrageſimæ initia eſſe pronuntiatum.

Digitized by Google

A vocis per Epiphania, & adhuc nihil cepi. Miſi per diem, exſpecto ut jubeas: in verbo tuo laxabo retia. O vacua præſumtio, o humilitas fructuoſa! Qui nihil antea ceperant, magnam in verbo Domini concludunt piſcium multitudinem. Non hoc humanæ facundiæ opus, ſed ſupernæ vocationis eſt munus. Cedunt diſputationes hominum: fide ſua plebs credit.

B

℣. 6. & 7. 77. Rumpuntur retia, nec labitur piſcis. Vocantur ad adjumentum ſocii, qui erant in alia navi. Quæ eſt illa alia navis, niſi forte Judæa, ex qua Johannes & Jacobus eliguntur? *Facta eſt*, enim *Judæa ſanctificatio ejus*. (Pſ. 113. 2.) Hi igitur de Synagoga ad navem Petri, hoc eſt, ad Eccleſiam convenerunt; ut implerent ambas naviculas. Omnes enim in nomine Jeſu genuflectunt, ſive Judæus, ſive Græcus: *Omnia & in omnibus Chriſtus*. (Coloſſ. 3. 11.) Sed mihi cumulus iſte ſuſpectus eſt, ne plenitudine ſui naves pene mergantur; oportet enim & hæreſes eſſe, ut probentur boni.

78. Pnſſumus tamen & aliam Eccleſiam intelligere, navem alterius; ab una enim plures Eccleſiæ derivantur. Ecce alia ſollicitudo Petri, cui ſua jam præda ſuſpecta eſt. Sed novit perfectus quemadmodum ſervare poſſit reconditos, qui ſcit quemadmodum capere poſſit diſperſos. Quos in verbo capit, [a] Verbo credit: negat ſuam prædam, negat ſuum munus. a

Exi, inquit, *a me, Domine; quia homo peccator ſum*. ℣. 8.

79. Admirabatur enim dona divina: & quo plus meruerat, hoc præſumebat minus. Dic & tu: *Exi a me, Domine; quia homo peccator ſum*; ut reſpondeat tibi Dominus: [b] *Noli timere*. b Indulgenti Domino peccatum fatere. C Noli timere etiam quæ tua ſunt Domino deferre; quia quæ ſua ſunt nobis ille conceſſit. Neſcit invidere, neſcit eripere, neſcit auferre. Vides quam bonus Dominus, qui tantum tribuit hominibus; ut vivificandi habeant poteſtatem.

a Rom. edit. *Verbo reddit*. Haud abſurdus ſenſus. Attamen non male etiam aliæ ac mſſ. *Verbo credit*, quidam mſſ. *credidit*; idem enim eſt ac *Verbo ejuſque præſidio committit*.

b Ita edit. Amerb. cum mſſ. fere omnibus: in quorum tamen nonnullis ſcribitur . . . . *peccatum fateri*. Et hoc in cauſa fuit cur Fra. & ſeq. edit. interpunctionem immutarent hoc modo. *Noli timere indulgenti Domino peccatum fateri*; quod minus belle quadrat cum ſuperioribus.

L I B E R
Q U I N T U S.

v. 12. *E T factum eſt cum eſſet in una civita-*
tum, ecce vir plenus lepra, proci-
dens in faciem, rogavit eum dicens:
Domine, ſi vis, potes me mundare. Et
v. 13. *extendens manum ſuam, tetigit illum, di-*
cens: Volo, mundare.

1. Bene nbi leproſus mundatur,
certus non exprimitur locus; ut oſten-
B datur non unum populum ſpecialis
alicujus civitatis, ſed omnium populos
fuiſſe ſanatos. Bene autem & ſecun-
dum Lucam quarto ſigoo, ex quo in
Gen. 1. 14. Capharnaum Dominus venit, iſte ſa-
natur; nam ſi quartum diem ſole illu-
minavit, & clariorem ceteris fecit die-
bus, cum illuceſcerent elementa mun-
di: & hoc elarius opus æſtimare debe-
Matth. 8. 3. mus. Et ſecundum Matthæum primus
C hic poſt benedictiones a Domino ſana-
tus inducitur; ut quia dixerat Domi-
Matth. 5. 17 nus: *Non veni ſolvere Legem, ſed adim-*
plere; ille qui excludebatur a Lege,
Levit. 13. 3 purgari ſe Domini poteſtate præſumens,
non ex Lege, ſed ſupra Legem eſſe
gratiam judicaret, quæ leproſi macu-
lam poſſet abluere.

2. Verum ut in Domino poteſtatis
auctoritas, ita in illo fidei conſtantia
D declaratur. Ille in faciem procidit,
quod humilitatis eſt & pudoris; ut
unuſquiſque de ſuæ vitæ maculis eru-
beſcat: ſed confeſſionem verecundia
non repreſſit. Oſtendit vulnus, reme-
dium poſtulavit: & ipſa religionis &
fidei plena confeſſio eſt. *Si vis*, in-
quit, *potes me mundare*. In voluntate
Domini tribuit poteſtatem: de volun-
tate autem Domini non quaſi pietatis
E incredulus dubitavit, ſed quaſi collu-
vionis ſuæ conſeius non præſumſit.
Cui morali quadam Dominus ſancti-
tate reſpondit: *Volo, mundare*.

A *Et continuo lepra ejus diſceſſit ab eo.* v. 13.

3. Nihil enim medium eſt inter
opus Dei, atque præceptum; quia in
præcepto eſt opus. Deoique *dixit, &* Pſ. 32. 9.
facta ſunt. Videtis igitur quod dubitari
non poteſt, quia voluntas Dei pot-
eſtas eſt. Si ergo voluntas ejus pot-
eſtas eſt; qui nnius voluntatis Trinita-
tem adſerunt, unius utique adſerunt
B poteſtatis. Itaque ſtatim lepra diſceſſit;
ut intelligas medentis affectum, qui
veritatem operi addidit.

4. Denique ſecundum Marcum mi- Marc. 1. 41.
ſeratus eſt eum Dominus: quod pulcre
eſt poſitum. Et pleraque talia poſu-
erunt Evangeliſtæ, qui nos io utroque
fundare voluerunt, deſcribentes ſigna
virtutis ad fidem, exprimentes opera
virtutis ad imitationem. Unde & tangit
C non dedignatus, & imperat non diffi-
ſus; hoc enim eſt indicium poteſtatis,
quia quaſi habens poteſtatem ſanandi,
& jubendi auctoritatem, operandi teſti-
monium non refugit. * *Volo*, ergo dicit *
propter Photinum, imperat propter Ar-
rium, tangit propter Manichæum.

5. Nec uoius tantum lepra curatur,
ſed omnium quibus dicitur: *Jam vos* Joban. 15. 3.
mundi eſtis propter ſermonem quem locutus
D *ſum vobis*. Si igitur lepræ medicina
verbum eſt: contemtus utique verbi
lepra mentis eſt. Sed ne lepra tranſire
poſſit in medicum, unuſquiſque Domi-
nicæ humilitatis exemplo jactantiam
vitet. Cur enim præcipitur nemini di-
cere, niſi ut doeeret non vulganda
noſtra beneficia, ſed premenda; ut
non ſolum a mercede abſtineamus pe-
cuniæ, ſed etiam gratiæ? Aut fortaſſe
E etiam illa ſilentii cauſa eſt imperati,
quod meliores putabat qoi fide magis
ſpontanea, quam qui ſperatis benefi-
ciis credidiſſent.

6. Of-

* *Volo . . . . propter Photinum*; Photinus enim etſi Marcelli Ancyrani Arrianis partibus addicti diſcipulus in multis tamen cum Sabellio ſentiebat: hunc autem negaſſe conſtat eamdem in Patre ac Filio poteſtatem reperiri: ut Ambroſius ſupra lib. 4. num. 10. indicavit. Igitur cum in Deo voluntas ac poteſtas unum ſint, apte colligitur Chriſtum oſtendendo voluntatem ſuam ejuſdem efficaciæ eſſe ac Paternam, ſimul oſtendiſſe utriuſque eamdem habendam poteſtatem; proindeque eamdem etiam ſubſtantiam atque omnimodam ſimilitudinem; quod idem Photinus pernegabat. *Imperat propter Arrium*, qui videlicet cum Chriſto divinitatem abjudicaret, eadem opera illum imperandi auctoritate ſpoliabat. *Tangit propter Manichæum*; is quippe tangendi facultatem eidem Chriſto adimebat, quando veram ac naturalem carnem ab illo adſumtam inficiabatur.

6. Offerre autem juxta Legem ſe
præcipitur ſacerdoti, non ut alium
deferat: ſed ut ſe ipſum Deo offerat
ſpiritale ſacrificium; ut actus præteriti
colluvione deterſa, per cognitionem
fidei & ſapientiæ diſciplinam placitura
Marc. 9. 49. Deo hoſtia conſecretur: *Omnis* enim
victima ſale ſalietur. Unde & Paulus ait:
Rom. 12. 1. *Obſecro ergo vos, fratres, per miſericordiam*
Dei, ut exhibeatis corpora veſtra hoſtiam ac-
ceptabilem, placentem Deo.

7. Simul illud mirabile, quod eo
ſanavit genere quo fuerat obſecratus.
Si vis, potes me mundare. Volo, inquit,
mundare. Habes voluntatem, habes
Levit. 13. 3. etiam pietatis effectum. *Et extendens*
manum, tetigit illum. Lex tangi leproſos
prohibet: ſed qui Dominus Legis eſt,
non obſequitur Legi, ſed Legem facit.
Non ergo tetigit, quia ſine tactu mun-
dare non poterat: ſed ut probaret quia
ſubjectus non erat Legi, nec conta-
gium timebat, ut homines: ſed quia
contaminari non poterat, qui alios li-
berabat: ſimul e contrario lepra tactu
Domini fugaretur, quæ ſolebat conta-
minare tangentem.

v. 14. 8. Oſtendere autem ſe ſacerdoti ju-
betur, & offerre pro emundatione ſua;
ut dum offert ſe ſacerdoti, intelligeret
ſacerdos non Legis ordine, ſed Dei
gratia ſupra Legem eſſe curatum: &
dum mundato jubet offerre ſacrificium
ſecundum præceptum Moyſi, oſtende-
ret Dominus quia Legem non ſolveret,
ſed impleret: qui ſecundum Legem
gradiens, ſupra Legem ſanare eos quos
remedia Legis non ſanaverant, videre-
Rom. 7. 14. tur. Et bene addidit. *Sicut præcepit*
Moyſes; Lex enim *ſpiritalis eſt*; ideoque
videtur ſacrificium ſpiritale mandaſſe.

9. Denique addidit: *Ut ſit in teſtimo-*
nium hoc vobis, hoc eſt, ſi Deo creda-
tis, ſi impietatis lepra diſcedat, ſi oc-
cultorum cognitor ſit ſacerdos, ſi puri
teſtis affectus: unde poteſt ille magis
ſacerdos videri quem occulta non lat-
Pſal. 109. 4. eant, cui dicitur; *Tu es ſacerdos in æter-*
num ſecundum ordinem Melchiſedech.

v. 18. *Et ecce viri portantes in lecto hominem*
qui fuerat paralyticus, & quærentes eum
v. 19. *inferre, & ponere ante eum, & non inve-*
nientes qua parte illum inferrent præ turba,
adſcenderunt ſuper tectum, & per tegulas
ſubmiſerunt illum in lecto, in medium,
ante Jeſum.

10. Non otioſa hujus paralytici, nec
angusta medicina eſt, quando Domi-
nus & oraſſe præmittitur, non utique
propter ſuffragium, ſed propter exem-
A plum; imitandi enim ſpecimen dedit,
non impetrandi ambitum requiſivit.
Et convenientibus ex omni Galilæa,
& Judæa, & Hieruſalem Legis docto-
ribus, inter ceterorum remedia debi-
lium, paralytici iſtius medicina deſcri-
bitur. Primum omnium quod ante
diximus, unuſquiſque æger petendæ
precatores ſalutis debet adhibere, per
B quos noſtræ vitæ compago reſoluta,
actuumque noſtrorum clauda veſtigia
verbi cæleſtis remedio reformentur.
Sint igitur aliqui monitores mentis,
qui animum hominis, quamvis exte-
rioris corporis debilitate torpentem,
ad ſuperiora erigant. Quorum rurſus
adminiculis & adtollere, & humiliare
ſe facilis, ante Jeſum locetur, Domi-
nico videri dignus adſpectu. Humili-
C tatem enim reſpicit Dominus: *Quia* Luc. 1. 48.
reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ.

Quorum fidem, inquit, *ut vidit*. v. 20.

11. Magnus Dominus qui aliorum
merito ignoſcit aliis, & dum alios
probat, aliis relaxat errata. Cur apud
te homo collega non valeat, cum apud
D Dominum ſervus & interveniendi me-
ritum, & jus habeat impetrandi? Di-
ſce qui judicas, ignoſcere: diſce qui
æger es, impetrare. Si gravium pec-
catorum diffidis veniam, adhibe pre-
catores, adhibe Eccleſiam quæ pro te
precetur, cujus contemplatione quod
tibi Dominus negare poſſet, ignoſcat.

12. Et quamvis hiſtoriæ fidem non v. 21.
E debeamus omittere; ut vere paralytici
iſtius corpus credamus eſſe ſanatum:
cognoſce tamen interioris hominis ſa-
nitatem, cui peccata donantur, quæ
cum Judæi adſerunt a ſolo Domino
poſſe concedi, Deum utique eum con-
fitentur, ſuoque judicio perfidiam ſuam
produnt; ut opus adſtruant, perſonam
negent. Itaque ab ipſis & operis ſui
F Dei Filius accipit teſtimonium, & vo-
cis ſuffragium non requirit; perfidia
enim confiteri poteſt, credere non pot-
eſt. Itaque teſtimonium non deeſt di-
vinitati, fides deeſt ſaluti. Nam &
validius eſt ad fidem quod confitentur
inviti: & pernicioſius ad culpam quod
negant, qui ſuis adſertionibus revin-
cuntur. Magna itaque infidæ plebis
amentia; ut cum confeſſa fuerit ſolius
Dei eſſe donare peccata, non credat
Deo peccata donanti. Dominus autem
ſalvos volens facere peccatores, & oc- v. 22.
cultorum cognitione Deum ſe eſſe de-
monſtrat, & admiratione factorum,
adjiciens:

Quid

Digitized by Google

v. 23. *Quid eſt facilius dicere, Dimiſſa ſunt tibi peccata tua: aut dicere, Surge, & ambula?*

13. Quo loco plenam ſpeciem reſurrectionis oſtendit, qui mentis vulneribus corporiſque ſanatis, peccata donat animorum, debilitatem carnis excludit; hoc eſt enim totum hominem eſſe curatum.
B Quamvis igitur magnum ſit hominibus peccata dimittere (quis enim poteſt peccata dimittere niſi ſolus Deus,
* qui per eos quoque dimittit, * quibus dimittendi tribuit poteſtatem) tamen multo divinius eſt reſurrectionem donare corporibus; quandoquidem ipſe Dominus reſurrectio eſt.

v. 14. 14. Hic lectus qui tolli jubetur, quid eſt aliud, niſi quia humanum jubetur corpus adtolli? Ipſe eſt qui
C a per ſingulas noctes [a] lavatur a David,
Pſ. 6. 7. ut legimus: *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum: lacrymis meis ſtratum meum rigabo.* Hic eſt lectus doloris, in quo anima noſtra gravi conſcientiæ ægra cruciatu jacebat. Sed ſi quis ſecundum Chriſti præcepta ſe geſſerit, jam non lectus doloris eſt, ſed quietis. Miſeratione etenim Domini cœpit quies eſſe quod mors erat: qui nobis ſoporem
D mortis vertit in gratiam voluptatis. Nec ſolum levare lectum, ſed etiam domum ſuam repetere, hoc eſt, ad paradiſum redire cenſetur; ea eſt enim vera domus, quæ hominem prima ſuſcepit: non jure amiſſa, ſed fraude. Merito ergo reſtituitur domus; quoniam venerat qui nexum fraudis aboleret, jus reformaret.

v. 25. 15. Nec mora ulla ſanitatis intervenit: unum dictorum remediorumque
E momentum eſt. Spectant ſurgentem increduli, mirantur abeuntem: & divini operis miracula malunt timere quam credere. Nam ſi credidiſſent, non timuiſſent utique, ſed dilexiſſent;
1. Joh. 4. 18. perfecta enim dilectio timorem excludit foras. Et ideo iſti, quia non diligebant, calumniabantur. Calumniantibus autem dicit: *Quid cogitatis mala in*
Luc. 5. 22. *cordibus veſtris?* Quis hoc dicit? Sacer-
F dos magnus. Lepram videbat in cor-
A dibus Judæorum, oſtendit eos pejores eſſe leproſo. Ille ſacerdoti eſt ſe juſſus offerre purgatus: hos ſacerdos repudiat; ne alios quoque eorum lepra contaminet.

16. [b] Sequitur myſtica evocatio publicani, quem ſequi jubet non corporis greſſu, ſed mentis affectu. Iraque b v. 27.
ille prius avara * de mercedibus, dura *
B de laboribus periculiſque nautarum emolumenta convertens, verbo vocatus, propria dereliquit, qui rapiebat aliena: ac vile illud ſedile deſtituens, toto poſt Dominum veſtigio mentis incedit. Convivii quoque magni exhibet apparatum; qui enim domicilio Chriſtum recipit interno, maximis delectationibus exuberantium paſcitur voluptatum. Itaque Dominus libenter ingreditur,
C & in ejus qui crediderit, recumbit affectu.

17. Sed rurſus accenditur invidia perfidorum, & futuræ pœnæ ſpecies præfiguratur. Epulantibus enim fidelibus, & in illo cælorum recumbentibus regno, perfidia jejuna torquebitur. Simul oſtenditur quantum interſit inter æmulos Legis & gratiæ, quod illi qui Legem ſequuntur, jejunæ mentis famem patiantur æternam: qui vero
D verbum in interioribus animæ receperunt, alimenti cæleſtis & fontis ubertate recreati eſurire & ſitire non poſſunt. Et ideo qui animo jejunabant, murmurabant dicentes:

Quare cum publicanis & peccatoribus [c] v. 30. c
manducat & bibit?

18. Serpentina vox iſta eſt. Deni-
E que hanc primam vocem ſerpens emi-
ſit, dicens Evæ: *Quid utique dixit Deus:* Gen. 3. 1.
Nolite manducare ex omni ligno? Ergo patris ſui venena diffundunt, qui dicunt: Quid utique cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit? Unde Dominus cum peccatoribus manducando, etiam cum gentilibus non prohibet nos inire convivium, dicens:

Non egent qui ſani ſunt, medico; ſed v. 31.
F *qui male habent.*

19. No-

* Non poterat Ambroſius clarioribus verbis poteſtatem dimittendi peccata miniſtris Eccleſiæ a Chriſto datam prædicare.

a Quidquid inter voces, *lavatur a David*; & illas, *lectus doloris*, continetur, deerat in cunctis edit. Verum in omnibus Gall. mſſ. reperitur, excipimus tamen Reg. & Clarom. Sed uterque recentior, & hic non tam Ambr. expoſitio eſt, quam ejus epitome.

b Edit. Gall. intruſerat in textum: *Sequitur de publicano & de eo quod non venit juſtos vocare, ſed peccatores. Myſtica vocatio* &c. Sed manifeſtum eſt hæc tituli, non textus rationem ac formam habere. Rom. autem, omiſſo verbo, *ſequitur*, ſic repoſuit: *Myſtica hæc eſt* &c.

* Quid ſi legeres cum mſ. Reg. *de mercibus*? Certe quæ ſequuntur non obſcure indicant Matthæum Ambroſio fuiſſe ex eo genere publicanorum, qui tributum e portoriis, id eſt, e mercibus importatis, exportatiſque exigerent. Sed contra fidem tot mſſ. atque edit. omnium nihil audemus; cum præſertim tributa non ſolum mercibus mercatorum, ſed etiam mercedi nautarum mercatoribus operam ſuam locantium imponi potuerint.

c Rom. edit. hic & infra, *manducatis & bibitis*. Huic ſuffragatur textus Evangeliſtæ, atque omnes ejuſdem verſiones; Æthiopicam tamen excipimus; hæc enim cum ant. edit. cunctiſque mſſ. Ambroſianis lectioni noſtræ patrocinatur: cui etiam favet loci ſeries, ſi modo non perfunctorie examinetur.

19. Novum medicamentum novus magiſter advexit. Hoc de terra non pullulavit; imprudens enim eſt omnis creatura hujus confectionis. Venite omnes qui incurriſtis peccatorum varias paſſiones, utimini peregrino medicamento, quo venenum ſerpentis excluditur: quod non ſolum paſſionum abſtulit cicatricem, ſed etiam cauſam diri vulneris amputavit. Hoc medicamentum non famem indicit, ſed cibum animæ ſubminiſtrat. Luc. 7. 34. *Venit enim Filius hominis manducans & bibens, & dicunt: Dæmonium habet;* & ideo mens noſtra non eſt jejuna: jejunant hi quibus abeſt Chriſtus, bonorumque meritorum copiis egent. a [a] At vero cui virtus ſuæ voluntatis ſufficit, qui ſua domo recipit Chriſtum, convivium magnum exhibet, hoc eſt, bonorum operum ſpiritale convivium, quo dives populus eget, pauper epulatur. Et ideo, inquit, ℣. 34. jejunare non poſſunt filii ſponſi, quamdiu cum illis eſt ſponſus.

℣. 35. *Venient autem dies, cum auferetur ab illis ſponſus.*

20. Qui ſunt illi dies, quibus nobis Chriſtus auferetur, maxime cum ipſe Matth. 28. 20. dixerit: *Vobiſcum ero . . . . . uſque ad* Johan. 14. 18. *conſummationem mundi:* ipſe dixerit: *Non relinquam vos orphanos?* Certum eſt enim quod ſi nos relinquat, ſalvi eſſe nequeamus. Nemo tibi Chriſtum poteſt auferre, niſi te illi ipſe auferas. Non te auferat jactantia tua, non te auferat arrogantia, nec tibi de Lege præſumas; non enim vocare juſtos venit, ſed peccatores.

Pſ. 10. 8. 21. Quomodo igitur Dominus juſtitias dilexit, neque David vidit juſtum Pſ. 36. 25. derelictum? Aut quæ iſta æquitas Dei ſi juſtus relinquitur, & peccator adſciſcitur; niſi intelligas quod eos juſtos dicit, qui ex Lege præſumunt, & Evangelii gratiam non requirunt? Nemo autem juſtificatur ex Lege, ſed redimitur ex gratia. Eſt igitur in Lege juſtitia, ſed non eſt per Legem juſtitia; nam ipſe Apoſtolus ait, Phil. 3. 5. 6. Hebræus ex Hebræis, ſecundum Legem Phariſæus, ſecundum juſtitiam quæ in Lege

eſt, converſatus ſine quærela, qui gloriatur ex Lege: *Quæ mihi*, inquit, *lucra fuerunt, hæc duxi propter Chriſtum detrimenta eſſe,* Ibid. 9. 7. hoc eſt, abjeci juſtitiam & gloriam Legis; juſtitia enim Legis ſine Chriſto vacua eſt, quia plenitudo Legis Chriſtus eſt. Et ideo etſi eſt in Lege juſtitia, non eſt tamen per Legem juſtitia: *Si enim per Legem juſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt;* Galat. 2. 21. mortuus eſt enim Chriſtus, ut impleret juſtitiam. Denique Johanni dicenti: *Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me,* Matth. 3. 14. & 15. reſpondit: *Sine modo; ſic enim decet nos implere omnem juſtitiam.* Ergo non gratis mortuus: ſed pro nobis mortuus eſt Chriſtus; ut juſti fulgerent ſicut ſol in regno Patris ſui. Sed non Judæi juſti, quibus dicitur: *Cum videritis juſtos intrare in regnum cælorum.* Luc. 13. 28. Iſti ſunt juſti qui percutientem non repercutiunt, qui inimicum diligunt.

22. Si ſic non accipimus, invenitur contrarium: *Non veni vocare juſtos.* ℣. 32. Sed illos non vocat, qui ſe juſtos eſſe dicunt: *Ignorantes* enim *Deum, & ſuam juſtitiam quærentes ſtatuere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.* Rom. 10. 3. Ergo uſurpatores juſtitiæ non vocantur ad gratiam; nam ſi gratia ex pœnitentia, utique qui faſtidit pœnitentiam, abdicat gratiam. [b] Sitierunt vulnerati, qui ſe ſanctificant; b iſtis ſponſus auferetur: nobis autem non Caiphas, non Pilatus Chriſtum abſtulit, nec poſſumus jejunare; quia Chriſtum habemus, & Chriſti carnem epulamur & ſanguinem. Quomodo enim videtur jejunare, qui non eſurit? Quomodo videtur jejunare, qui non ſitit? Quomodo autem ſitire poteſt, qui bibit Chriſtum; cum ipſe dixerit: *Qui biberit de aqua quam ego dabo, non ſitiet in æternum?* Johan. 4. 13. Denique de animi dictum jejunio, etiam ſequentia declarant.

℣. 36. *Dixit enim ſimilitudinem ad illos: Quia nemo commiſſuram de veſtimento novo immittit in veſtimentum vetus.*

23. Dixerat filios ſponſi, hoc eſt, filios Verbi, qui per lavacri regenerationem in jus divinæ generationis adſumti ſunt, quamdiu cum illis eſt ſpon-

a Ita mſſ. complures: alii vero & ant. edit. *At vero cui virtus ſua voluntate ſufficit.* Sed reponere placuit Rom. *At vero cui virtus ſuppetit.* Eadem edit. pro verbis, *Et ideo . . . . cum illis eſt ſponſus*, ut in aliis, & cunctis mſſ. habetur, longum locum ex Lucæ Evangelio, ſuo more ſubſtituerat.

b Mſſ. non pauci cum ant. edit. *Iſti erunt vulnerati:* alii aliquot in quibus Corb. *Sitierunt vulnerati.* Et hæc vera lectio eſt. Hic enim ii qui jejunant, non jejunantibus opponuntur: cum autem de ultimis infra ſcriptum ſit: *Quomodo videtur jejunare, qui non ſitit;* ſatis intelligimus jejunare illos, de quibus dicitur, *Sitierunt.* Nam hic, *vulnerati*, idem eſt ac *pœnitentia non ſanati:* vel forte, *ardenter ſitientes;* ſiquidem vulneribus confoſſi ſolent maximo ſitis æſtu ob exhauſtum ſanguinem laborare.

ſponſus, jejunare non poſſe. Non utique hoc jejunium relegatur, quo conficitur caro, & corporalis luxuria caſtigatur; hoc enim jejunium nos Luc 4. 2. Matt. 17. 21. commendat. Nam quemadmodum diſcipulos hic jejunare prohiberet, cum ipſe Dominus jejunaret: cum poſtremo diceret nequiſſimos ſpiritus nonniſi jejuniis & orationibus ſolere ſuperari? B Denique etiam hoc loco jejunium veſtimentum appellavit vetus, quod exuendum Apoſtolus æſtimavit Coloſſ. 3. 9. & 10. dicens: Exſpoliate vos veterem hominem cum actibus ejus; & induite eum qui baptiſmatis ſanctificatione renovatur. In eamdem igitur formam ſeries convenit præceptorum, ne actus veteris & novi hominis miſceamus; cum ille corporalis exterior opera carnis operetur, & hic interior qui C renaſcitur, non verſicoloram ſpeciem veterum novorumque debeat habere geſtorum, ſed concolor Chriſto illum ſtudio mentis imitari, cui renatus eſt in lavacro. Abſint igitur decolora mentis velamina, quæ diſplicent ſponſo; diſplicet enim ei, qui veſtem non habuerit nuptialem. Sponſo autem quid poteſt placere, niſi pax animi, puritas cordis, caritas mentis?

D 24. Bonus ſponſus dominus Jeſus, hic novo partu naturam initiavit. Huic deſponſata corruptelis carnis abſolvitur: non filios mortales requirit, non Evæ delectatur doloribus, non virum obnoxium culpæ, non hereditatem condemnati patris requirit. Vidit enim carnis ulcera, quam antea concupiſcebat: advertit non eſſe pulcritudinem veram, quæ vitiorum habeat deformitatem. E Et ideo quid tibi cum tali ſponſo, femina? Require diligenter, & in omni corpore invenies cicatricem. Cognoſce alium magis ſponſum, qui circumdatur luce, cujus ſpecies non poteſt interire. Hunc tolle in animo tuo, conſecra in templo tuo, tolle in corpore tuo; ſicut 1. Cor. 6. 20. ſcriptum eſt: *Tollite Dominum in corpore veſtro*. Hujus thalamos ingredere novos, hujus ſpectato peregrinum decorem, F hunc indue, hunc vide ad dexteram Patris, & gaude quia talem habes ſponſum: hic te veſtiet benedictionem, ne qua noceat ſciſſura peccati.

25. Servemus igitur veſtem, quam nos ſacro Dominus emergentes fonte veſtivit. Cito ſcinditur veſtis, ſi facta non congruant: cito tineis carnis adteritur, & veteris hominis errore maculatur. Ergo hic nova veteribus co-A pulare: in Apoſtolo autem etiam novis 2. Cor. 5. 2. 3. & 5. vetera ſuperveſtire prohibemur, ſed exuere vetus, novum ſumere; ut exſpoliati, non nudi inveniamur. Exſpoliamur enim meliora ſumpturi: nudamur autem cum indumentum nobis aliena fraude detrahitur, non noſtra voluntate deponitur.

B

Et nemo mittit vinum novum in utres veteres. v. 37.

26. Fragilitas humanæ conditionis aperitur, cum corpora noſtra exuviis defunctorum animalium comparantur. Atque utinam bonorum utrium uſum poſſimus implere; ut ſacramentum C quod accepimus, reſervemus. Levat injuriam induſtria, ſi renovatis utribus nova vina credantur. Et ideo utres hos plenos ſervare ſemper debemus; vacuos enim cito tinea & ærugo conſumit, gratia ſervat impletos.

27. Pulcre autem operi huic talia præcepta conveniunt; ſextum eſt enim Luc. 5. 27. opus, quo Levis nova quadam figuratur forma. Sexto autem die factus Gen. 1. 26. eſt homo: ſexto igitur Chriſti opere D reſurmatur jam non vetus, ſed nova creatura, & quædam forma peregrina. Et ideo tamquam nova creatura Chriſto convivium exhibet; eo quod & in ipſo Chriſtus delectaretur, & ipſe partem delectationis mereretur habere cum Chriſto. Ad hunc igitur inſurmandum præcepta dat Dominus; ſequebatur enim jam lætus, alacer, & exſultans, dicens: Jam non publicanum gero, jam non porto Levin. E Exui Levin, poſtquam Chriſtum indui. Odi genus meum, fugio vitam meam priorem: ſolum te ſequor, domine Jeſu, qui ſanas vulnera mea. Quis enim me ſeparat a caritate Dei, quæ in te eſt? Tribulatio, an anguſtia, an fames? Ligatus ſum fidei clavis quibuſdam, & bonis compedibus caritatis innexus ſum. Omne mandatum tuum ſicut cauterium impreſſum tene-F bo. Et ſi urit cauterium mandati; tamen putrefacta carnis exurit, ne ad vivum ſerpat contagio: & ſi mordet medicamentum, tamen vitium ulceris tollit. Aufer igitur, domine Jeſu, potenti machæra tua meorum putredines peccatorum: dum me habes ligatum caritatis vinculis, ſeca quodcumque vitioſum eſt. Veni cito incidens occultas & latentes, variaſque paſſiones: aperito vulnus, ne noxius ſerpat humor.

Emun-

Emunda omne quod fœtidum eſt peregrino lavacro. Audite me, terreoi homioes, qui peccatis veſtris cogitationes ebrias geritis. Et ego Levis talibus eram paſſionibus ſauciatus. Ioveni medicum qui in cælo habitat, & in terris ſpargit medicameota. Hic ſolus poteſt ſanare vulnera mea, qui ſua neſcit: hic auferre cordis dolorem, palloremque animæ, qui novit occulta.

Cap.6.v.1. *FActum eſt autem in ſabbato ſecundo-primo, cum tranſiret per ſeminata, vellebant diſcipuli ejus ſpicas, & manducabant, confricantes eas manibus ſuis.*

28. Nec ſolum comprebenſiooe verborum, ſed etiam uſu ipſo, ſpecieque geſtorum incipit hominem domious Jeſus veteris obſervatiooe Legis exuere, novoque iodumeoto gratiæ veſtire. Itaque eum jam io ſabbato per ſeminata traducit, hoc eſt, [a] admovet fructuoſis. Quid ſibi ſabbatum velit, quid ſeges, quid ſpicæ non mediocre myſterium eſt. Ager enim eſt omnis hic muodus: agri ſeges in ſatiooe humani geoeris fœcunditas oumeroſa ſanctorum: ſpicæ agri fructus Eccleſiæ, quos operibus diſcutieotes ſuis apoſtoli paſcebaotur, noſtro ſe alentes profectu.

29. Stabat igitur ſeges jam fœcuoda virtutum, pullulaotibus ſpicis, quibus noſtri fructus meriti comparantur; æque enim aut imbre mareeſcuot, aut ſole torrentur, aut pluviis humeſcunt, aut tempeſtatibus eliduotur, aut a meſſoribus intra horreorum felicium receptacula recooduntur. Receperat ergo terra jam Dei verbum, & cæleſti ſemioe ſatus divites fœtus ager almus effuderat. Eſuriebant diſcipuli ſalutem hominum, & tamquam e folliculis corporum mentium fructus ad fidei lucem præclaris operum ſuorum miraculis eruebant. Sed hoc putabaot Judæi ſabbato non licere: Chriſtus autem novæ gratiæ munere deſignabat otium Legis, opus gratiæ.

30. Nec ſioe myſterio hoc ab Evangeliſta ſecundum Matthæum & Marcum [b] ſabbata pure poſita puto; quoniam ſabbata perpetua feriæ ſuot reſurrectionis æternæ. Vel in hoc igitur (Matth.12.1. Marc.2.23.)

A ſæculo feriatis ac vacantibus ſuperſtitiooibus Judæorum, vel in futuro ferias ipſi perpetua ſolemnitate celebrantes, quæ bona ſuot terræ maoducabimus, juxta quod ſcriptum eſt: *Illi manducabuot, vos vero eſurieris.* Eſai.65.13.

31. Mire tamen ſecundum Lucam, ſecundo-primum, non primo-ſecundum ſabbatum dixit; δευτερόπρωτον enim ſcriptum eſt. Præferri enim debuit quod B præcellit. Secundum ideo, quia primum ante ex Lege præceſſit, in quo etiam pœna præſcripta eſt, ſi quis operetur: (Exod.31.14) primum autem ideo, quia ſabbatum illud ex Lege ſolutum eſt, quod erat primum; & hoc primum factum eſt, quod ſecundo eſt conſtitutum. Nam & cum operari ſabbato liceat, & operantis nulla ſit pœna; ſabbati utique ex Lege eujus vis ſoluta eſt, nec nomen hærebat: C ſed tamen fuerit illud primum ordioe, hoc primum munere; nec ideo minus hoc, quia ſecundum; nam & Adam primus, nec comparandus ſecundo Adam: *Primus enim Adam in animam viventem, noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem... Et primus bomo de terra terrenus, ſecundus bomo de cælo cæleſtis.* (1. Cor. 15. 45. & 47.) Prælatus utique D ſecuodus primo; ille enim cauſa mortis, hic vitæ. Sic & ſecundo-primum ſabbatum dicitur: ſecundum juxta numerum, primum juxta operationis gratiam; melius eſt enim ſabbatum quo impunitas datur, quam quo pœna præſcribitur. Prima Lex, ſecundum Evangelium; inferior tamen formido quam gratia. Aut forte & primum hic in prædeſtinatione conſilii, & ſecundum in ſanctione decreti.

E 32. Bene autem Dominus in Lege typum futuri hoc quoque demooſtrat loco, (v.3. & ſeq.) & defenſores Legis arguit neſcire quæ Legis ſunt, exemplum adferens quod David, cum eſuriret ipſe cum ſociis, intravit in domum Dei, (1.Reg.21.1. & ſeq.) & panes propoſitionis ſumſit, & manducavit, & dedit iis qui cum ipſo erant. Magnum & vere exemplum F prophetieom, quo primum oon ioania Legis, [c] ſed ſolida utilitatis nobis ſequenda produntur. Deinde quia David cum ſociis fugiens a facie regis Saul hie præfiguratus in Lege Chriſtus eſt, qui cum apoſtolis principem mundi lateret.

a Omnes edit. *admovet fructuoſis itineribus*. Mſſ. vero non habent, *itineribus* quæ vox introducta videtur ab aliquo, qui non putaret ſcite dici poſſe, *admovet fructuoſis*, ſubintelligendo, *operibus*, vel, *actionibus*.

b Edit. vet. cum paucis mſſ. *ſabbatum ſecundum* (Rom. *ſecundo-primum*) *poſitum puto; quoniam ſabbatum perpetuæ feriæ* &c. Ceteri cod. magno numero, & meliori ævo ſcripti, ut in textu. Sic porro interpretare, *ſabbata pure poſita*, quaſi eſſet, ſimpliciter, atque, ut ajunt, ſine addito poſita: quam lectionem germanam eſſe inſpectis utriuſque Evangeliſtæ locis facile deprehendes.

c Edit. vet. ac mſſ. nonnulli, *ſed ſolius utilitatis*. Rom. *ſed ſolius veritatis*. Mſſ. plerique, *ſed ſolidæ utilitatis*. Conſequenter autem ubi omnes & vet. edit. *Deinde quia David* &c. Rom. ſic immutavit: *Deinde quia in David cum ſociis fugiente a facie regis Saul, præfiguratus cum apoſtolis Chriſtus eſt, ut principem* &c.

A 33. Quomodo autem ille obſervator Legis, atque defenſor panes & ipſe manducavit, & dedit iis qui ſecum erant, quos non licebat manducare niſi tantummodo ſacerdotibus; niſi ut per illam demonſtraret figuram; ſacerdotalem cibum ad uſum tranſiturum eſſe populorum? Sive quod omnes vitam ſacerdotalem debemus imitari: ſive quia omnes filii Eccleſiæ ſacerdotes ſunt; B ungimur enim in ſacerdotium ſanctum, offerentes noſmet ipſos Deo hoſtias ſpiritales.

34. Legi igitur jam ſupereffluit doctrina Chriſti, nec Legem ſolvit, ſed a implet; quia nec ſabbatum ſolvit. [a] Si enim ſabbatum propter homines factum eſt: utilitas autem hominis poſtulabat eſurientem hominem qui diu fuerat terræ fructibus abdicatus, veteris famis jejunia vitare; C non utique Lex ſolvitur, ſed impletur. Quomodo igitur Domino ad crimen objicitur, quod in ſervo pro crimine non tenetur?

35. Quid autem evidentius hac figura, quæ per totam currit hiſtoriam? 1. Reg. 21. 2. Intravit David in domum Achimelech ſacerdotis: ſed nec periculo mortis propoſito, hoſpitem recuſat, nec declinat exſulem D ſancti animus ſacerdotis. Tanta hoſpitalitatis eſt gratia, ut libenter in nos aliena pericula transferamus.

b 36. Verum hoc [b] in hiſtoria morale, in myſterio prophetatum eſt, quod nec præſumto futuræ mortis exitio, verum illum David hoſpitio ſuæ mentis religioſi excluderent ſacerdotes. Nec ſolum in cujuſque domo vatis reperturus docetur Chriſtus hoſpitium: E ſed etiam per figuram nequitiæ ſpiritalis manubias & arma ſumturus; nam qui Chriſtum hoſpitio recipit, intelligibilem illum Goliam ſpoliat ſuis telis.

37. Quid vero evidentius quam quod Ibidem 3. & 6. in Achimelech domo quinque panes petit David, & unum accipit: demon* ſtrante typo quod jam non * quinque F libris, ſed Chriſti corpore cibus fidelibus pararetur; ut Chriſtus corpus adſumeret, ne quis de fidelibus eſuriret? Ibidem 7. Nec Doech figura vacat, qui erat cuſtos mulorum; eo quod nemo alius niſi infructuoſi gregis cuſtos Judæ typum proditoris impleret.

A 38. Jam illud quod pro David receptione omnem Achimelech domum 1. Reg. 22. 20. præter Abiathar principem tunc temporis ſacerdotum Saul perſecutus eſt, oſtendit prophetia nobis quod nemo poſſit nocere vero principi ſacerdotum, qui ſolus eſt Chriſtus.

39. Hinc ad alia progreditur dominus Jeſus. ℣. 7. Nam qui totum hominem ſalvum facere diſpoſuerat, [c] per ſin- c B gula membra currebat; ut vere diceret: *Mihi iraſcimini, qui totum hominem ſanum feci in ſabbato.* Johan. 7. 23. Itaque hoc loco manum illam quam extendit Adam, Gen. 3. 6. & interdictæ arboris poma decerpſit, ſuccis bonorum factorum ſalutaribus irrigavit; ut quæ crimine aruerat, bonis operibus ſanaretur. In quo Judæos redarguit Chriſtus, qui malis in- C terpretationibus Legis præcepta violarent, æſtimantes ſabbato etiam a bonis operibus feriandum; cum Lex in præſentibus formam præfiguraverit futurorum: in quibus utique malorum feriæ futuræ ſunt, non bonorum. Nam licet ſæcularia opera conquieſcant, non otioſus tamen boni operis actus eſt in Dei laude requieſcere.

40. Audiſti igitur Domini verba di- ℣. 10. centis: *Extende manum tuam.* D Communis iſta generaliſque medicina eſt. Et tu qui putas manum habere te ſanam, cave ne avaritia, cave ne ſacrilegio contrahatur. Extende ſæpius eam, extende ad illum pauperem, qui te obſecrat: extende, ut proximum juves, ut viduæ præſidium feras, eripias injuriæ, quem vides injuſtæ contumeliæ ſubjacere: extende ad Deum pro peccatis tuis. Sic manus extenditur, ſic ſanatur. Sic Hieroboam manum, 3. Reg. 13. 4. & 6. E cum idolis ſacrificaret, contraxit: & rurſus cum Deum rogaret, extendit.

Factum eſt autem in illis diebus, exiit [d] d *in montem orare, & erat pernoctans in ora-* ℣. 12. *tione Dei.*

41. Non omnis qui orat, adſcendit in montem (eſt enim oratio quæ pec- F catum facit) ſed qui bene orat, a terrenis ad ſuperiora progrediens, verticem curiæ ſublimis adſcendit. At ille non adſcendit in montem, qui de ſæculi divitiis, aut de honore ſollicitus eſt: non adſcendit in montem, qui fundi jus optat alieni. Adſcendit ille

a Rom. edit. ſola, *ſabbatum enim propter homines factum eſt: ſi vero utilitas* &c.

b Ita mſſ. omnes, quibuſdam exceptis, ubi *morali*, ſcribitur pro *morale*, & pro *in myſterio*, *in myſterium*, duo, *propheticum*, unus, *prophetica allegoria eſt*. Omnes autem edit. a noſtra eo differunt, quod illæ habent, *propheticum eſt*.

* *Quinque libris*, Moyſis videlicet, id eſt, Pentateucho.

c Omnes edit. & quidam mſſ. *per ſingula membra curabat*. Alii plurimi elegantius . . . . *currebat*: hoc enim reſpondet verbo ſuperiori, *progreditur*.

d Sic omnes edit. ac duo mſſ. Alii vero omnes, *in noɛte orare*, Minus appoſite ad ſequentia.

A ille qui Deum quærit, adſcendit ille qui curſus ſui Dominica adjumenta depoſcit. Omnes magni, omnes ſublimes montem adſcendunt; non enim
Eſai. 40. 9. cuicumque Propheta dicit: *Adſcende in montem excelſum, qui evangelizas Sion: exalta in virtute vocem tuam, qui evangelizas Hieruſalem*. Non veſtigiis multis corporalibus, ſed factis ſublimioribus
a [a] in hunc montem adſcendas. Sequere
B Chriſtum; ut ipſe eſſe mons poſſis:
Pſ. 124. 2. *Montes* enim *in circuitu ejus*. Quære in Evangelio, invenies ſolos cum Domino montem adſcendiſſe diſcipulos.

42. Orat ergo Dominus non ut pro ſe obſecret, ſed ut pro me impetret; nam etſi omnia poſuerit Pater in poteſtate Filii, Filius tamen ut hominis formam impleret, obſecrandum Pa-
C trem putat eſſe pro nobis; quia advocatus eſt noſter. Noli inſidiatrices aperire aures, ut putes Filium quaſi infirmum rogare, ut impetret quod implere non poſſit poteſtatis auctor. Obedientiæ magiſter ad præcepta virtutis
1. Johan. 2. 1 ſuo nos informat exemplo. *Advocatum*, inquit, *habemus apud Patrem*. Si advocatus eſt, debet pro meis intervenire
D peccatis. Non ergo quaſi infirmus, ſed quaſi pius obſecrat. Vis ſcire quoniam omnia quæ velit, poſſit? Et advocatus, & judex eſt. In altero pietatis officium, in altero inſigne eſt poteſtatis.

43. *Et erat*, inquit, *pernoctans in oratione Dei*. Species tibi datur, forma præſcribitur quam debeas æmulari.
E Quid enim te pro ſalute tua facere oportet, quando pro te Chriſtus in oratione pernoctat? Quid te facere convenit, cum vis aliquod pietatis officium adoriri; quando Chriſtus miſſurus apoſtolus, oravit prius, & ſolus oravit? Nec uſquam alibi, ſi non fallor, oraſſe cum apoſtolis reperitur: ubique ſolus obſecrat. DEI ENIM
F conſilium humana vota non capiunt,
b [b] nec quiſquam interiorum poteſt eſſe particeps Chriſto. Vis ſcire quoniam mihi, non ſibi oraverit?

℣. 13. *Vocavit*, inquit, *diſcipulos ſuos, & elegit duodecim ex ipſis:*

A 44. Quos ad propagandum auxilium ſalutis humanæ per terrarum orbem ſatores fidei deſtinaret. Simul adverte cæleſte conſilium, non ſapientes aliquos, non divites, non nobiles: ſed piſcatores & publicanos, quos dirigeret, elegit; ne traduxiſſe prudentia, ne redemiſſe divitiis, ne potentiæ nobilitatiſque auctoritate traxiſſe aliquos
B ad ſuam gratiam videretur; [c] ut veri- c
tatis ratio, non diſputationis gratia prævaleret.

45. Eligitur & Judas, non per im- *℣. 16.*
prudentiam, ſed per providentiam. Quanta eſt veritas, quam nec adverſarius miniſter infirmat! Quanta moralitas Domini, qui periclitari magis apud nos judicium ſuum quam affectum maluit! Susceperat enim homi-
C nis fragilitatem; & ideo nec has partes recuſavit infirmitatis humanæ. Voluit deſeri, voluit prodi, voluit ab apoſtolo ſuo tradi; ut tu a ſocio deſertus, a ſocio proditus, moderate feras tuum erraſſe judicium, periſſe beneficium.

Et deſcendit, inquit, *cum illis, & ſtetit* *℣. 17.*
D *in loco pede-plano*.

46. Adverte omnia diligenter, quomodo & cum apoſtolis adſcendat, & deſcendat ad turbas. Quomodo enim turba niſi in humili Chriſtum videret? Non ſequitur ad excelſa, non adſcendit ad ſublimia. Denique ubi deſcendit, invenit infirmos; in excelſis enim
E infirmi eſſe non poſſunt. Sic etiam *Matth. 8. 1.*
Matthæus docet, in inferioribus debiles eſſe ſanatos; prius enim unuſquiſ-
que [d] ſanatus eſt; ut paulatim virtu- d
tibus procedentibus, adſcendere poſſet ad montem. Et ideo unumquemque in inferioribus ſanat, hoc eſt, a libidine revocat, injuriam cœcitatis avertit. Ad vulnera noſtra deſcendit, ut
F uſu quodam [e] & copia ſui, naturæ e
compotes nos faciat eſſe cæleſtis. Et ſanabat hos quidem, ſed in inferioribus relinquebat.

47. *Videns autem turbas*, ut legiſti, *Matth. 5. 1.*
adſcendit in montem. Et cum ſediſſet, adſcenderunt ad eum diſcipuli ejus. [f] Evan- f
geli-

a Vet. edit. & pauci mſſ. *in hunc montem ſi adſcendas, ſequeris Chriſtum*. Rom . . . *adſcende, & ſequere Chriſtum*. Mſſ. alii multo plures ac potiores, ut in textu, niſi quod legitur in quibuſdam, *adſcendes*. Et rurſus infra edit. Era. ac ſeq. cum mſſ. aliquot, *Quære in Evangelio invenies:* Amorb. cum aliis multis, *Quære* &c.

b Edit. ultima Pariſ. *nec quiſquam inferiorum*. Mſſ. nonnulli, *nec quiſquam exteriorum*. Commodius alii, ac vet. edit. . . . *interiorum*.

c Mſſ. aliquot, *ut veritatis ratione, diſputationis gratia prævaleret*.

d Rom. edit. & cod. Clarom. *ſanandus eſt, ut . . . adſcendere poſſit*. Aliæ, ac reliqui mſſ. ut in textu, niſi quod horum aliquot legunt, *poſſit*, pro *poſſet*.

e Omnes edit. *& copia ſua naturæ comparticipes nos faciat eſſe regni cæleſtis*. E contrario omnes mſſ. in lectionem noſtram conveniunt.

f Ultima edit. Pariſ. *Evangelizaturus enim, & benedictionem de theſauro divinitatis promturus, oraculo incipit*. &c. Mſ. Clarom. *Evangelizaturus Dominus benedictionem, & promturus oracula, incipit* &c. Ceteri cod. ſcripti atque edit. nobiſcum faciunt.

gelizaturus enim, & benedictionum de
theſauro divinitatis promturus oracula,
incipit eſſe ſublimior. Hic autem etſi
in humili ſtabat, tamen oculos alte
Joan. 11. 33. levavit. Sic enim etiam cum Lazarum
ſuſcitaret, infremuit ſpiritu: ſic etiam
caput levavit, cum mulieri adulteræ
Joan. 8. 10. peccata donaret. Quid eſt enim levare
oculos, niſi interius lumen aperire?

48. Denique ſanctus Matthæus:
Matth. 5. 2. *Aperuit*, inquit, *os ſuum*, theſauros
a ſcilicet ſapientiæ & ſcientiæ Dei [a] re-
cluſis adytis templi ſui. Ora reſeravit:
ergo & tu aperi os tuum, ſed prius
Ephes. 6. 19. ut aperiatur implora. Si enim Paulus
in apertione oris ſui implorat auxilium,
multo magis implorare te convenit.
Oſtendit etiam tibi clavem ſcientiæ,
qua os aperire tuum debeas, dicens
Prov. 31. 9. Propheta: *Aperi os tuum verbo Dei*.
Verbum Dei clavis tui oris eſt: clavis
ſcientiæ oris tui clavis eſt, qua laxatis
ſilentii catenis, imperitiæ clauſtra reſe-
rantur.

v. 20. *Beati pauperes ſpiritu; quia veſtrum eſt*
v. 21. *regnum Dei. Beati qui nunc eſuriunt &*
ſitiunt; quia ſaturabuntur. Beati qui nunc
v. 22. *fletis; quia ridebitis. Beati eritis, cum vos*
oderint homines.

49. Quatuor tantum beatitudines
Matth. 5. 3. & ſeq. ſanctus Lucas Dominicas poſuit, octo
vero ſanctus Matthæus: ſed in his octo
illæ quatuor ſunt, & in iſtis quatuor
illæ octo. Hic enim quatuor velut
virtutes amplexus eſt cardinales: ille
b in illis octo myſticum numerum [b] re-
Pſ. 6. 1. & 11. 1. ſervavit. Pro octava enim multi ſcri-
Eccleſ. 11. 2. buntur pſalmi, & mandatum accipis
octo illis partem dare fortaſſe benedi-
ctionibus; ſicut enim ſpei noſtræ octa-
va perfectio eſt: ita octava ſumma vir-
tutum eſt.

50. Sed prius quæ ſunt ampliora
Matth. 5. 3. videamus. *Beati*, inquit, *pauperes; quo-*
A *niam veſtrum eſt regnum cœlorum*. Primam
benedictionem hanc uterque Evange-
liſta poſuit. Ordine enim prima eſt,
& parens quædam generatioque virtu-
tum; quia qui contemſerit ſæcularia,
ipſe merebitur ſempiterna: nec poteſt
quiſquam meritum regni cæleſtis adi-
piſci, qui mundi cupiditate poſſeſſus,
emergendi non habet facultatem.

B 51. Secunda benedictio: *Beati*, in- Ibidem 4.
quit, *mites*. Tertia, *Beati qui lugent*. Ibidem 5.
Quarta, *Beati qui eſuriunt*. Quinta, Ibidem 6.
Beati miſericordes. Sexta, *Beati mundo* Ibidem 7. Ibidem 8.
corde. Septima, *Beati pacifici*. Et bene Ibidem 9.
ſeptima; quoniam eo die ab omnibus Gen. 2. 2.
mundi operibus requievit Deus; dies
enim quietis, & pacis eſt. Octava,
Beati qui perſecutionem patiuntur propter Matth. 5. 10
juſtitiam.

C 52. Veni, Domine Jeſu, doce nos
ordinem beatitudinum tuarum; neque
enim ſine ordine dixiſti, primo beatos
pauperes ſpiritu, ſecundo beatos mi-
tes, & tertio qui lugent. Nam etſi
cognoſco aliquid, tamen ex parte co-
gnoſco. Si enim Paulus ex parte co- 1. Cor. 13. 9.
gnovit, quantum ego poſſum cogno-
ſcere? Paulo quantum vita, tantum
etiam verbo inferior ſum; vita enim
verbum exigit & adquirit: ſermo autem
D ſine vita non eſt ſermo Dei. Quanto
me ſapientior Paulus? Ille gloriatur in 2. Cor. 12. 5. & 7.
periculis, ego in ſucceſſibus: ille glo-
riatur, quia revelationibus non extolli-
tur; ego ſi quæ revelationes mihi con-
tingerent, gloriarer. Sed tamen poteſt
Deus de lapidibus homines ſuſcitare,
& verbum proferre de clauſis, vocem
elicere de mutis. Quod ſi aſinæ ocu- Num. 22. 27
E los aperuit, ut videret Angelum; pot-
ens eſt & nobis quoque aperire ocu-
los, ut poſſimus Dei videre myſte-
rium.

53. *Beati*, inquit, *pauperes*. Non
omnes beati pauperes; paupertas enim
media eſt: poſſunt & boni & mali eſſe
pau-

a MSſ. prope omnes, non ſecus ac edit. ant. hunc locum iiſdem quibus nos, verbis exhibent. Verum cum in his periodus tantum poſt verbum, *reſeravit*, notato puncto, terminaretur, nullus hinc erui poterat legitimus ſenſus. Quare ut huic malo afferretur aliquid remedii, ſcriptor unius e mſſ. Colb. repoſuit, *ore*, pro *ora*, quæ voces omnino in mſ. Clarom. prætermiſſæ ſunt. In hoc Rom. edit. etiam cum Clarom. convenit, ſed præterea addidit vocem, *veteris*, ante vocem, *templi*. Nos vero quo & ſenſui conſuleremus, & communem lectionem retineremus, interpunctionem exiſtimavimus reſtituendam, ut eam cernis.

b Omnes edit. *reſeravit*. E contrario omnes propemodum mſſ. *reſervavit*; id eſt, *ſervavit*, compoſitum pro ſimplici. Porro ut hunc locum cui offuſæ tenebræ pluſquam cimmeriæ multis videntur, pro noſtra virili illuſtremus, lector advertat octonarium numerum duplici de cauſa myſticum dici. Prima eſt quia *de octava multi ſcribuntur pſalmi*: per octavam autem beatam reſurrectionem intelligi tum frequenti P. P. Græcorum Latinorumque teſtimonio cognoſcimus; ut puta Gregor. Nyſſ. Dydim. in Pſalm. 6. Hilar. Prolog. in Pſal. & in Pſal. 118. Hieron. Auguſt. Caſſiod. in Pſalm 6. &c. tum ex verbis ipſius Ambroſii ſupr. lib. 2. in cap. 3. & infr. lib. 6. in cap. 9. *octava enim die facta eſt reſurrectio; unde & plerique pſalmi pro octava ſcribuntur*, intelligere eſt. Unde idem ſubdit octavam eſſe ſpei noſtræ perfectionem, id eſt, terminum & coronidem. Secundam vero cauſam reddit, quod nobis præcipitur Eccleſ. 11. 2. *octo partem dare*: atqui per vocem *octo*, univerſalitatem deſignari Hieron. in Mich. 5. & alibi, Vatab. Eſtius aliique obſervarunt. Quapropter hic idem eſt, *octo benedictionibus partem dare*, atque *univerſis virtutibus operam dare*. Et hinc eſt quod additur, *ita & octava ſumma virtutum eſt*; ſumma enim dicitur per allegoriam ad numeros, quibus collectis ſumma conficitur. Nec ob aliud ponitur adverbium, *fortaſſe*, niſi ut indicat hujus loci qui ad litteram de eleemoſina accipitur, nativam non eſſe interpretationem, vel etiam myſtice de veteri novoque Teſtamento poſſe intelligi, ut alibi ſæpius ipſe interpretatus eſt. Senſus ergo eſt, per octavam & reſurrectionem futuram, & virtutum univerſitatem ex æquo ſignari.

pauperes. Niſi forte ille intelligendus pauper beatus, quem Propheta deſcripſit dicens: [Prov. 19. 1.] *Quia melior pauper juſtus, quam dives mendax*. Beatus pauper qui clamavit, & Dominus exaudivit eum: pauper a crimine, pauper a vitiis, pauper in quo mundi princeps nihil invenit: pauper illius æmulus pauperis, qui cum dives eſſet, propter nos pauper factus eſt. Unde plene Matthæus aperuit, dicens: [Matth. 5. 3.] *Beati pauperes ſpiritu*; pauper enim ſpiritu non inflatur, non extollitur mente carnis ſuæ.

54. Prima ergo iſta benedictio eſt: cum depoſuero omne peccatum, & exuero omnem malitiam, & ſimplicitate contentus fuero, inops malorum, ſupereſt ut & mores meos temperem. Quid enim mihi prodeſt carere ſæcularibus, niſi fuero mitis atque manſuetus? Nam qui ſequitur viam rectam, ſequitur utique illum qui ait: [Matt. 11. 29.] *Diſcite a me quia mitis ſum, & humilis corde*. Depone igitur quæ improba ſunt, [a] egeto vitiis ſecundum bonam paupertatem, mitiga affectum tuum; ut non iraſcaris, aut certe iratus ne peccaveris, juxta quod ſcriptum eſt: [Pſ. 4. 5.] *Iraſcimini, & nolite peccare*. PRÆCLARUM eſt enim motum temperare conſilio: nec minoris virtutis ducitur, cohibere iracundiam, indignationemque compeſcere, quam omnino non iraſci; cum plerumque illud lentius, hoc fortius æſtimetur.

55. Cum hoc feceris, memento quia peccator es: lugeto peccata tua, lugeto delicta. Et bene tertia benedictio eſt peccata deflentis; quia Trinitas eſt quæ peccata condonat. Ablue igitur te lacrymis tuis, & fletibus lava. Si tu ipſe te fleveris, alius te non flebit; nam ſi Saul deflevisset peccata ſua, [1. Reg. 15. 35] Samuel eum non deflevisset. Habet unuſquiſque quos fleat mortuos ſuos. Mortui ſumus, quando peccamus, quando implemur oſſibus mortuorum. Mortuus eſt ſermo malus, qui exit de ore; exit enim de ſepulcro malo: [Pſ. 5. 11.] *Sepulcrum* autem *patens eſt guttur eorum*. [1. Cor. 4. 16.] Ideo dicit Apoſtolus: *Imitatores mei eſtote*. Vult nos delictorum meminiſſe noſtrorum. Paulus non habebat quod lugeret, ex quo in Chriſtum credidit, & [1. Cor. 15. 9.] tamen priora deflebat dicens: *Quia non ſum dignus vocari apoſtolus; quia perſecutus ſum Eccleſiam Dei*. Ille igitur peccator ante fidem, nos vero adhuc peccamus poſt fidem. Qui peccator eſt, defleat ſe, & arguat ſe; ut fiat juſtus: [Prov. 1. 17.] *Juſtus*, enim, *accuſator eſt ſui*.

56. Ordinem igitur perſequamur, quia ſcriptum eſt: *Ordinate in me caritatem*. [Cant. 2. 4.] Depoſui peccatum, temperavi mores, delicta deflevi: eſurire incipio & ſitire juſtitiam. Æger enim cum in gravi morbo eſt, non eſurit; quia ægritudinis dolor famem excludit. Sed quæ eſt iſta fames juſtitiæ? Qui ſunt iſti panes quos eſurit juſtus? Ne forte panes illi de quibus dictum eſt: [Pſ. 36. 25.] *Juvenis fui, & ſenui, & non vidi juſtum derelictum, nec ſemen ejus quærens panem*. Qui eſurit, utique virium quærit augmentum. Quod autem majus virtutis incrementum, quam norma juſtitiæ?

57. Poſt hos: *Beati*, inquit, *miſericordes*; [Matth. 5. 7.] juſtitiam enim ſequitur miſericordia. Unde dictum eſt: [Pſ. 111. 9.] *Diſperſit, dedit pauperibus, juſtitia ejus manet in æternum*. Sed etiam qui miſericordiam defert, mercedem amittit, niſi mundo corde miſereatur; nam ſi jactantiam quærat, nullus eſt fructus. Emunda igitur interiora mentis tuæ: & ſi diligenter pectoris tui ſecreta mundaveris, compatere iis qui impugnantur: & intellige quanti hominum, quanti fratrum tuorum auxilium tuum quærant.

58. Sed niſi tu prius interiora tua vacuefeceris ab omni labe peccati, ne diſſenſiones contentioneſque ex affectu tuo prodeant, non potes aliis ferre medicinam. A te igitur pacem incipe; ut cum fueris ipſe pacificus, pacem aliis feras. Quomodo enim potes aliorum corda mundare, niſi tuum ante mundaveris?

59. Profuiſti igitur aliis, tuliſti auxilium pluribus: feſtina, contende ad finem. Multi cum eſſent exitus vitæ, unus Domino competebat; nam quod natum erat ſecundum carnem, oportebat ſecundum carnem mori. Elegit paſſionem ut moreretur pro nobis: & tu dic de omnibus quæ retribuit tibi Dominus: *Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini invocabo*, [Pſ. 115. 13.] hoc eſt, paſſionem. Unde etiam illis qui ad dexteram vel ad ſiniſtram ſedere cupiebant, ait: *Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum?* [Matth. 20. 22.] Uſque ad finem te ducit, uſque ad martyrium proſequitur, & conſtituit beatitudinum palmam.

60. Vide igitur ordinem. Oportet te fieri pauperem ſpiritu; humilitas enim ſpiritus divitiæ virtutum ſunt. Niſi pauper fueris, mitis eſſe non poteris. Qui mitis eſt, poteſt lugere præſentia: qui inferiora luget, poteſt deſiderare meliora: qui ſuperiora quærit,

a Rom. edit. cum unico mſſ. Reg. *Egeto divitiis*. Minus appoſite ad contextum.

tit, [a] inferiora devitat; ut & ipſe a ſuperioribus adjuvetur: qui miſeretur, cor ſuum mundat. Quid eſt enim mundare animum, niſi ſordem mortis abolere? *Eleemoſyna* enim *a morte liberat:* (Tob. 4. 11.) patientia vero perfectio eſt caritatis. Qui autem patitur perſecutionem, in ultimo certamine conſtirutus probatur adverſis; ut cum legitime certaverit, coronetur. Hos quidam gradus volunt eſſe virtutum, per quos ab ultimis ad ſuperiora poſſimus adſcendere.

61. Denique ſicut incrementa virtutum, ita etiam ſunt incrementa præmiorum; plus eſt enim Dei eſſe Filium, quam poſſidere terram, & conſolationem mereri. Sed quia & primum præmium regnum cælorum eſt, & ultimum præmium regnum cælorum eſt: numquid æquale præmium incipientibus atque perfectis eſt? Ne forte myſtice docemur quia eſt primum regnum cælorum illud apoſtolicum: *Diſſolvi & eſſe cum Chriſto*. (Philip. 1. 23) Habes primum regnum, quando ſancti rapiuntur in nubibus obviam Chriſto in aera; multi enim dormientium ſurgent: iſti in vitam æternam, illi in opprobrium. Primum ergo regnum cælorum ſanctis propoſitum eſt in abſolutione corporis: ſecundum regnum cælorum eſt poſt reſurrectionem eſſe cum Chriſto. Cum fueris in regno cælorum, tunc proceſſus eſt manſionum: etſi unum regnum, diverſa tamen merita ſunt in regno cælorum. Poſt reſurrectionem terram tuam incipies poſſidere, abſolutus a morte. Ille enim cui dicitur: *Terra es, & in terram ibis*, (Gen. 3. 19.) non poſſidet terram ſuam; non enim poteſt eſſe poſſeſſor, qui non capit fructum. Abſolutus igitur per dominicam crucem (ſi tamen intra jugum Domini fueris inventus) conſolationem in ipſa poſſeſſione reperies: conſolationem ſequitur delectatio, delectationem divina miſeratio. Quem autem Dominus miſeretur, & vocat: qui vocatur, videt vocantem: qui Deum viderit, in jus divinæ generationis adſumitur: tuncque demum quaſi Dei Filius, cæleſtis regni divitiis delectatur. Ille igitur incipit, hic repletur. Nam & intra hoc ſæculum multi in imperio Romano ſunt: ſed majorem imperii gratiam qui propiores imperatori ſunt, conſequuntur.

62. Nunc dicamus quemadmodum in quatuor benedictionibus ſanctus Lucas benedictiones ſit octo complexus. Et quidem ſcimus virtutes eſſe quatuor cardinales, temperantiam, juſtitiam, prudentiam, fortitudinem. Qui pauper eſt ſpiritu, avarus non eſt. Qui flet, non ſuperbit: ſed mitis eſt & pacatus. Qui luget, humiliatur. Qui juſtus eſt, non negat [b] quod ſcit omnibus ad uſum communiter datum. Qui miſeretur, largitur de ſuo. Qui ſuum donat, non quærit alienum, nec dolum proximo ſtruit.

63. Connexæ igitur ſibi ſunt concatenatæque virtutes; ut qui unam habet, plures habere videatur: & ſanctis una competit virtus, ſed ejus quæ fuerit uberior, uberius eſt præmium. Quanta hoſpitalitas in Abraham! (Gen. 18. 2.) quanta humilitas! [c] quanta ſanctitas, ut fratris filium ab hoſte ſervaret! (Gen. 14. 16.) & quanta abſtinentia, ut nihil de præda quæreret! (Ibidem 23.) Sed quia fide præſtitit, fidei præ ceteris meruit principatum. (Gen. 15. 6.) Ergo unicuique plura præmia, quia plura incentiva virtutum: ſed quod in aliquo merito copioſius, hoc etiam in præmio redundantius.

64. *Beati* igitur *pauperes ſpiritu*. Habes temperantiam, quæ a peccato abſtinet, ſæculum calcat, illecebroſa non quærit.

65. *Beati qui eſuriunt & ſitiunt*; qui enim eſurit, eſurienti compatitur, compatiendo largitur, largiendo fit juſtus; quia *Juſtitia ejus manet in æternum*. (Pſ. 111. 9.) Unde in Matthæo ſitim & famem intelligimus ſpiritalem, qua [d] cibus juſtitiæ deſideratur aut potus: quia virtus quaſi materia quædam virtutum eſt, ut juſtus æqualem ſe inferioribus præſtet, dolum excludat, veritatem requirat.

66. *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis*. Habes prudentiam, cujus eſt flere occidua, & ea quæ æterna ſunt quærere: lugere ſæcularia, [e] quæ ſeipſa compungunt: Deum pacis inquirere, qui ſtulta mundi elegit, ut confundat ſapientes: & qui ea quæ non ſunt deſtruat, ut quæ ſunt, poſſit adipiſci.

67. *Beati*

a Reg. cod. ſolus, *inferiores adjuvet*; nimirum ut cum ſequenti membro fiat antitheſis: ſed non ideo communis lectio deſerenda. Et paulo poſt, omnes edit. *niſi ſordem mentis abluere*, ſic etiam mſſ. aliquot, excepto quod cum aliis legunt, *abolere*. Ceteri plures potioreſque, *niſi ſordem mortis* &c. id eſt, corruptionem. Et hoc melius quadrat cum verbis ſequentibus.

b Ita edit. Amerb. & Era. cum maxima parte mſſ. Gill. autem ac Rom. cum aliis mſſ. *quod ſit omnibus* &c.

c Edit. Rom. *quanta caritas*: ſed pietas in conſanguineos ſanctitatis nomine non tam improprie deſignatur, ut propterea videatur ab aliis edit. cunctiſque mſſ. deſciſcendum.

d Sic mſſ. omnes ac edit. ant. niſi quod nonnulli mſſ. & edit. Era. & Gill. habent, *quæ*, pro, *quia*. Rom. vero eliſa dictione, *virtus*, verba tranſpoſuit in hunc modum, *cibus aut potus deſideratur juſtitia, quæ quaſi* &c.

e Mſſ. aliquot, *quæ ſe ipſa compungent*. Haud ita male.

67. *Beati eritis cum vos oderint homines.* Habes fortitudinem, ſed eam quæ non odium mereatur ex crimine: ſed perſecutionem patiatur ex fide; ſic enim ad paſſionis pervenitur coronam, ſi gratiam hominum negligas, divinam ſequaris. Denique ut ſcias conſummationem eſſe
v. 23. fortitudinis paſſionem: *Secundum hæc*, inquit, *faciebant prophetis patres eorum*; quia prophetas Judæi uſque ad mortem corporis perſecuti ſunt. Eſt etiam fortitudinis iram vincere, indignationemque cohibere: ac per hoc fortitudo animum juxta corpuſque confirmat, nec perturbari ſinit timore aliquo vel dolore: quibus velut pravis interpretibus plerumque percellimur.

68. Ergo temperantia [a] cordis habet animique munditiam, juſtitia miſericordiam, pacem prudentia, manſuetudinem fortitudo.

v. 24. *Væ vobis divitibus, qui habetis conſolationem veſtram.*

69. Licet in pecuniariis copiis multa ſint lenocinia delictorum; pleraque tamen ſunt etiam incentiva virtutum. Quamquam virtus ſubſidia non requirat, & commendatior ſit collatio pauperis, quam divitis liberalitas; tamen non eos qui habeant divitias, ſed eos qui uti his neſciant, ſententiæ cæleſtis auctoritate condemnat. Nam ut ille pauper laudabilior, qui prompto largitur affectu, nec impendentis egeſtatis repagulis inhibetur, inopemque ſe non putat, qui habet quod naturæ ſatis eſt: ita hic dives crimínoſior, qui vel Deo referre gratiam de eo debuit quod accepit, nec cenſum ad communem uſum datum ſine uſu abdere, defoſſiſque terræ incubare theſauris. Non cenſus igitur, ſed affectus in crimine eſt. Et quamquam tota ætate cuſtodiæ miſerabilis ſollicitas avara mens tendat excubias, [b] quo nulla pœna gravior eſt, ſucceſſorum profutura compendiis anxio timore ſervare; tamen quoniam avaritiæ ſtudia, & deſideria congerendi, inani quadam voluptate paſcuntur: qui conſolationem vitæ præſentis habuerunt, remunerationem perpetuam perdiderunt.

70. Poſſumus hic tamen divitem intelligere populum Judæorum, vel hæreticos, vel certe mundi philoſophos, qui ubertate verborum, & quodam ambitioſæ facundiæ patrimonio delectati, ſimplicitatem veræ fidei ſupergreſſi, theſauros inutiles condiderunt. Nonne tibi videtur hæreticus aliquis, cum audis eum de generatione Domini juxta uſum ſæculi diſputantem, dives in verbis, pauper in viribus? Qui putat ſe in hoc tempore locupletes habere divitias: ſed in futuro egeſtatem ſuæ fidei recognoſcet; cibumque perfidiæ, [c] quem præſenti ætate ructaverit, æterno fidei commaceratus jejunio, cauſam tanti ſciet eſſe ſupplicii. Eritque tempus, ut riſus ſuos lugeant, [d] qui dicta noſtra nunc rident. Quibus bene dicetur:

Væ cum bene vobis dixerint omnes homines. v. 26.

71. Nonne tibi videtur his dicere, qui dudum in * Ariminenſi concilio perfidæ prævaricationis auctores, dum imperatoris gratiam ſequuntur, Dei gratiam perdiderunt? Qui cum placere potentibus aucupantur, maledicto ſe perpetuo ſubdidere.

72. Ergo ſanctus Matthæus præmiis ad virtutem & fidem populos provocavit: hic etiam a criminibus atque peccatis futurorum ſuppliciorum denuntiatione deterruit, qui non otioſe plurimorum factorum cæleſtium enumeratione progreſſus, ad benedictionum locum ſerius venit; ut populos divinorum miraculis roboratos, ultra Legis tramitem virtutum progredi veſtigiis edoceret. [e] Fuerit cavendum illic, ubi adhuc infirmæ plebis corda nutabant: hic tubæ clangore excitanda virtus fuit. Docet hoc libri hujus, quæ in prœmiis, & quæ in proceſſu ſermonis aperitur oratio. Illic qui infirmi ſunt, adhuc quodam Legis lacte potantur; & ideo per Legis tramitem ducuntur ad gratiam: audiunt quæ Legis ſunt, ut ultra Legem, Legem ſequendo procedant: hic Eccleſia fundatior non lacte imbuitur, ſed cibo veſcitur; cibus enim validior eſt caritas. Denique inter tria maxima, fidem, ſpem, caritatem, major eſt caritas.

73. Ordinatur igitur caritas, cum dicitur: *Diligite inimicos veſtros;* ut compleatur illud Eccleſiæ, quod ante jam & ſeq. v. 27.

a Mſſ aliquam multi, *carnis habet animique munditiam*.

b Rom. edit. *& quo nulla pœna ... anxio timore reſervet*. Aperta quidem lectio, ſed omni cum aliarum edit. tum mſſ. patrocinio deſtituta. Reor itaque hoc loco ineſſe helleniſmum, ac verbum *ſervare*, ſumi debere pro ad conſervandum τοῦ φυλάττειν, ubi præpoſitio ſupprimitur.

c Cod. Gem. & Prat. *quem præ ſatietate ructaverit*.

d Mſſ. non pauci, nec infer. notæ, *qui dicta noſtra non credunt*.

* Celebre illud eſt Ariminenſe Concilium anno Chriſti 359. celebratum, cui interfuere ex arrianis octoginta, ex catholicis trecenti quinquaginta epiſcopi. Hi cum initio Nicænam fidem ſtrenue propugnaſſent, ab ea tandem ſeu vi, ſeu minis, ſeu dolis, aut majoribus Conſtantii imperatoris promiſſis allecti, ad arrianas partes miſere defecerunt. Verum de his fuſius epiſt. ad Marcell. & de Baſilicis non tradendis.

e Ita mſſ. & edit. Amerb. niſi quod in hac, duobuſque mſſ. legitur, *Fuit*, pro *Fuerit*. Edit. vero Era. Gill. & Rom. *Fuit cavendum illic*. Forte ut opponeretur inter ſe cautus ac tubæ clangor. At *cavendum* eo ponitur, quod ſuperius dictum eſt populos a Matthæo præmiis ad fidem eſſe invitatos.

Cant. 2. 4. dictum eſt : *Ordinate in me caritatem* . A
Ordinatur enim caritas, eum caritatis
præcepta formantur. Vide quam ab
altioribus cœperit, & Legem poſt be-
nedictionis Evangelicæ terga rejecerit.
Exod. 21. 24 Lex viciſſitudinem imperat ultionis,
Evangelium inimicitiis caritatem, beni-
gnitatem odiis, vota maledictis, ſubſi-
dia perſequentibus, patientiam eſurien-
tibus, & gratiam remunerationis im- B
pertit. Quanto athleta perfectior, qui
non ſentit injuriam?

74. Et ne videatur Dominus Legem
diſſolvere, in beneficiis vicem ſervat,
quam negligit in injuriis. Sed tamen
v. 31. dicendo: *Prout vultis ut faciant vobis ho-
mines, facite & vos illis ſimiliter*, viciſſi-
tudo ipſa cumulator eſt, quando votis
actus æquatur. NESCIT ENIM virtus
menſuram gratiæ: nec contenta referre C
quod acceperit, vult cumulare quod
ſumſit; ne inferior ſit beneficio, licet
æquetur officio. Non enim cumulo
tantum, ſed ordine & tempore benefi-
cia penſantur; cum in beneficio pari
prior ſit, qui prior cœpit; beneficus
enim eſt qui gratiam cœperit, debitor
qui retulerit. Aliud itaque beneficium
* eſt * beneficii ptincipatus; nam ſi qui
pecuniam reddidit, non ſolvit gratiam, D
manetque debitor gratiæ, etſi jam non
ſit pecuniæ: cur gratiam referendo pu-
tamus poſſe vacuari, cujus relatio ac-
ceptæ magis eſt teſtimonium, quam
abſolutæ?

v. 32. 75. Bono itaque exemplo imbuitur
chriſtianus; ut non contentus jure na-
turæ, gratiam ejus requirat. Si enim
commune eſt omnibus, etiam peccato-
ribus, redamare: cui genus profeſſionis E
excelſius, ſtudium quoque debet eſſe
virtutis uberius; ut diligat etiam non
amantes. Nam etſi nulla merita dili-
gendi uſum amoris excludant; non ta-
men virtutis excluſerint. Sicut enim
in eo qui te diligit, pudet gratiam non
referre; & gratiæ amore referendæ a-
mor tibi ejus inoleſcit quem antea non
amabas: ita etiam in eo qui non amat, F
debes amare virtutem; ut dum virtu-
tem amas, incipias eum amare quem
non amas: cum rara & caduca remu-
neratio ſit amantis, ſempiterna virtutis.

v. 29. 76. Quid autem tam mirum, quam
percutienti maxillam præbere alteram?
Nonne omnis indignantis frangitur im-
petus, ira ſedatur? Nonne fit per pa-
tientiam, ut ſua amplius pœnitentia
reverberes verberantem? Ita erit ut &

A injuriam repellas, & gratiam quæras.
Ac ſæpe maximæ cauſæ amoris exiſtunt,
cum patientia inſolentiæ, gratia refer-
tur injuriæ. Equidem, ut audire me D. Laert. in
memini, vel hoc ſolo preſſum philoſo- vita Plat.
phiæ ſupercilium putamus; quod in
tres partes illa ſibi videtur diviſiſſe ju-
ſtitiam: unam in Deum, quæ pietas
vocatur: alteram in parentes, vel reli-
B quum humanum genus: tertiam in
mortuos, ut his exſequiarum juſta ſol-
vantur. At vero dominus Jeſus Legis
oraculum, ac philoſophiæ faſtigium ſu-
pergreſſus, in eos quoque qui læſerint,
pietatis porrexit officium. Etenim ſi
hoſtis qui tecum bello armiſque certa-
verit, depoſitis armis, miſericordiam
ſuæ ſalutis adipiſcitur, idque plerum-
que vel contemplatione naturæ, vel
C ipſius belli jure defertur, ut ſubjectis
vita tribuatur: quanto amplius meliore
religionis intuitu deferendum eſt? Nam
eum præliatorem appetitæ ſalutis cauſa
non moveat, quid movere debet * mi- *
litem pacis?

77. Itaque illud Apoſtolicum, quia
Caritas patiens eſt, benigna eſt, non æmula- 1. Cor. 13. 4.
tur .... non inflatur, in his præceptis
conſummatum videmus. Si patiens eſt,
D debet patientiam verberanti: ſi benigna
eſt, non debet reſpondere maledictis:
ſi non quærit quæ ſua ſunt, non debet
reſiſtere diripienti: ſi non æmulatur,
odiſſe non debet inimicum. Et tamen
apoſtolicis divinæ ſuperfluunt præcepta
pietatis; plus eſt enim donare, quam
cedere: plus eſt amare inimicos, quam
non æmulari. Quæ omnia Dominus &
dixit, & fecit. Qui cum maledicere-
E tur, non remaledixit: cum percuteretur,
non repercuſſit: cum deſpoliaretur, non
reſtitit: cum crucifigeretur, ipſis perſe-
cutoribus veniam poſtulavit, dicens:
Pater, dimitte illis peccatum, quia neſciunt Luc. 23. 34.
quid faciunt. Criminatores ſuos excuſa-
bar a crimine. Illi crucem parabant,
hic ſalutem & gratiam rependebat.

78. Et tamen quoniam ſtudia ipſa v. 35.
F virtutum ſine remuneratione torpeſcunt,
& exemplum nobis adtulit, & merce-
dem ſpopondit e cælo, filios Dei fu-
turos pollicens, qui fuerint imitatores
ejus. Qui enim feſtinat ad præmium,
faſtidire non debet exemplum; quia
quanto præcellentius præmium, tanto
impenſius officium. Quanta autem mi-
ſericordiæ merces, quæ in jus divinæ
adoptionis adſciſcitur? Sequere igitur
miſericordiam, ut merearis gratiam.

79. Late

* *Principatus*, ponitur hic pro principio, ſive initio, quemadmodum alibi principium pro principatu, ſive imperio poſitum reperimus. Vult igitur S. Ambroſius eum qui prior beneficium confert, dupliciter benemereri.

* Per *militem pacis*, intellige hominem chriſtianum. Nam hic loci totius ſenſus eſt: ſi præliator ad victum hoſtem interficiendum non eo impellitur, quod ſua ipſius vita ab eodem oppugnata ſit, nihil eſſe deberet quod chriſtianum commoveat ad ultionem.

v. 36. 79. Late patet benignitas Dei: ſuper ingratos pluit, malis fœcunda non negat terra proventus. Idem mundi ſol ſacrilegos religioſoſque pariter illuminat. Aut ut myſtice iſta pendamus: propheticis populum Judæorum Dominus pluviis irrigavit, & ſolis æterni refulſit radiis, etiam non merentibus. Sed quoniam illi mundano rore maduerunt, Eccleſia Dei ad cæleſte lumen adſciſcitur; ita tamen ut illi quoque miſericordiæ, ſi credant, prærogativa ſervetur.

v. 37. 80. Addidit, non temere judicandum; ne cum ſis tui conſcius ipſe[a] delicti, in alterum cogaris ferre ſententiam.

v. 44. 81. Magna etiam diſciplina; ut de infructuoſis fructuoſa non quæras, nec de incultis proventum fœcunditatis exſpectes. Unicuique enim ſua cultura dat fructus. In ſpinis iſtius mundi ficus illa non poteſt reperiri, quæ quia fœcundis fructibus melior eſt, bene ſpecies ei reſurrectionis aptatur: vel quia ut (Cant. 2. 13.) legiſti: *Ficus dederunt groſſos ſuos*; quod immaturus, & inutilis, & caducus in Synagoga fructus ante præceſſit: vel quia immatura vita noſtra eſt in corpore, matura in reſurrectione. Et ideo procul a nobis debemus ſæculares ſollicitudines abdicare, quæ mordeant animum, mentemque adurant; ut maturos fructus culturæ diligentis poſſimus adipiſci: quod in incultis iſtius mundi reperire non poſſumus; *Quia non legunt de ſpinis ficus, neque de tribulis vindemiant uvam*. Alterum ad mundum & reſurrectionem, alterum ad animam & corpus refertur: vel quia nemo peccatis fructum adquirit animæ ſuæ, quæ ſicut uva proxima terris corrumpitur, in ſuperioribus maturatur: vel quia nemo poteſt damnationem carnis evadere; niſi quem Chriſtus redemerit, qui ſicut uva pependit in ligno. Procul igitur ab illa (Gen. 3. 18.) carne, quæ damnato homini tribulos generare præcepta eſt, levemus oculos ſpiritales, tendamus manus; ut Chriſtum vindemiare poſſimus.

v. 46. 82. Omnium autem fundamentum docet eſſe virtutum obedientiam cæleſtium præceptorum, per quam domus hæc noſtra non profluvio voluptatum, non nequitiæ ſpiritalis incurſu, non imbre mundano, non hæreticorum poſſit nebuloſis diſputationibus permoveri.

Cap. 7. v. 2. & ſeq. 83. Pulcre autem ubi præcepta complevit, ſuorum præceptorum formam exſequi docet; nam ſtatim gentilis centurionis ſervus Domino curandus offertur, in quo populus nationum, qui mundanæ ſervitutis vinculis tenebatur æger lethalibus paſſionibus, beneficio Domini ſanandus exprimitur. Quod autem moriturum dixit, in eo Evangeliſta non fefellit; moriturus enim erat, niſi fuiſſet ſanatus a Chriſto. Implevit igitur præceptum caritate cæleſti, qui ſic dilexit inimicos, ut morti eriperet, atque ad perpetuæ ſpem ſalutis adſciſceret.

84. Quantum autem divinæ humilitatis inſigne, ut cæli Dominus nequaquam dedignaretur centurionis ſervulum viſitare? (v. 6.) Elucet fides in operibus, ſed plus operatur humanitas in affectibus. Quod utique non ideo faciebat, quia abſens curare non poterat: ſed ut formam tibi daret imitandæ humilitatis, qua juxta humilioribus doceret ac ſuperioribus deferendum. Denique alibi regulo dicit: *Vade, filius tuus vivit*; (Johan. 4. 50.) ut ſcias & potentiam divinitatis, & humilitatis gratiam. Ibi noluit pergere, ne in reguli filio videretur magis divitiis detuliſſe: hic ipſe perrexit, ne videretur in centurionis famulo conditionem deſpexiſſe ſervilem, omnes enim, ſervus & liber, in Chriſto unum ſumus.

85. Sed vide fidem prærogativam eſſe medicinæ. Adverte etiam in ipſo populo gentili perſpicaciam eſſe myſterii. Dominus pergit: excuſat centurio, militarique depoſito tumore, reverentiam ſumit, & ad fidem facilis, & ad honorificentiam promtus. Et bene Lucas etiam in occurſum amicos dicit eſſe a centurione tranſmiſſos; ne præſentia ſua gravare Domini verecundiam videretur, & officium officio provocaſſe. Hæc moraliter.

86. Myſtice autem, quem Judæorum populus crucifixit, inviolatum ab injuria manere deſideraret populus nationum: & quod ad fidem pertinet, ſermoni credidit, hoc eſt, non hominis, ſed Dei poteſtate conjiciens dari a Chriſto hominibus ſanitatem: quod vero ad myſterium ſpectat, vidit in pectora adhuc gentilium non eſſe penetrabilem Chriſtum. Et ideo quia nec dum cogitationis præteritæ maculas abluiſſet, gravari ſe magis Domini dignatione putavit, quam juvari. Sic illa (3. Reg. 17. 18.) vidua Sareptana Indignam ſe prophetico judicavit hoſpitio. Ideoque Dominus in uno iſto fidem gentium præferebat.

a Rom. edit. *delicti, dum alterum judicas, in te ipſum cogeris ferre ſententiam*. Optime, ſi ſenſum ſpectes. At vero diſſentiunt omnes mſſ. ac vet. edit. Nobiſcum autem conſentiunt, excepto quod pro, *cogeris*, ut habetur in mſſ. præferunt edit. *cogitaveris*.

v. 9. 87. Et quidem ſi ſic legas: *In nullo tantam fidem inveni in Iſrael*, ſimplex intellectus & facilis eſt. Sin vero juxta Græcos: *Nec in Iſrael tantam fidem inveni*; fides hujus etiam electioribus, & Deum videntribus antefertur.

88. Videte autem œconomiam: probatur fides domini, & ſervi ſanitas roboratur. Poteſt ergo meritum domini etiam famulis ſuffragari non ſolum fidei merito, ſed etiam ſtudio diſci- B plinæ. a Spectate etiam alteram [a] œco- v. 10. nomiam Dominicæ humilitatis: quæ non ſpondet, operatur; namque etſi nondum imperaverat ſanitarem, tamen ſervi qui miſſi fuerant, ſanum ſervulum repererunt.

v. 12. *Cum autem appropinquares portæ civitatis, ecce efferebatur defunctus filius unicus* C *matris ſuæ: & hæc erat vidua: & turba* v. 13. *multa civitatis cum illa. Quam cum videret Dominus,* v. 14. *miſericordia motus, dixit illi: Noli flere. Et acceſſit, & tetigit loculum.*

89. Et hic locus ad utramque redundat gratiam, ut & cito flecti divinam miſericordiam matris viduæ lamentatione credamus, ejus præcipue D quæ unici filii vel labore, vel morte frangatur; cui tamen viduæ gravitaris meritum exſequiarum turba conciliat: & hanc viduam populorum turba ſeptam, plus videri eſſe quam feminam, quæ reſurrectionem unici adoleſcentis filii ſui lacrymis meruerit impetrare; eo quod ſancta Eccleſia populum juniorem a pompa funeris, atque a ſupremis ſepulcri ſuarum revocet ad vitam contemplarione lacrymarum: quæ E b flere [b] prohibetur, cum ei reſurrectio debeatur.

90. Qui quidem mortuus in loculo, materialibus quatuor ad ſepulcrum ferebatur elementis: ſed ſpem reſurgendi habebar; quia ferebatur in ligno. Quod etſi nobis ante non proderat; tamen poſteaquam Jeſus id tetigit, proficere cœpit ad vitam; ut eſſet indicio ſalutem populo per crucis paribulum re- F fundendam. Audito igitur Dei verbo, ſteterunt acerbi illius funeris portitores, qui corpus humanum lethali fluxu naturæ materialis urgebant. Quid enim aliud, niſi quaſi in quodam feretro, hoc eſt, ſupremi funeris inſtrumento jacemus exanimes, cum vel ignis im- A modicæ cupiditatis exæſtuat, vel frigidus humor exundat, vel pigra quadam corporis habitudine virgo hebetatur animorum, vel concreta noſter ſpiritus labe, puræ lucis vacuus mentem alit? Hi ſunt noſtri funeris portitores.

91. Sed quamvis ſuprema mortis ſpem vitæ omnis aboluerint, & tumulo proxima corpora jaceant defunctorum; verbo tamen Dei jam mori- B tura reſurgunt cadavera, vox redit, redditur filius matri, revocatur a tumulo, eripitur a ſepulcro. Quis iſte eſt tumulus tuus, niſi mali mores? Tumulus tuus perfidia eſt, ſepulcrum tuum guttur eſt: *Sepulcrum enim patens* Pſ. 5. 11. *eſt guttur eorum*, unde verba mortua proferuntur. Ab hoc ſepulcro te liberat Chriſtus, ab hoc tumulo reſurges, C ſi audias verbum Dei.

92. Et ſi grave peccarum eſt * quod * pœnitentiæ tuæ lacrymis ipſe lavare non poſſis, fleat pro te mater Eccleſia, quæ pro ſingulis tamquam pro unicis filiis vidua mater intervenir; compatitur enim quodam ſpiritali dolore naturæ, cum ſuos liberos lethalibus vitiis ad mortem cernit urgeri. [c] Viſcera c D ſumus de viſceribus ejus; ſunt enim & ſpiritalia viſcera, quæ habet Paulus dicens: *Ita, frater, ego te fruar in Domino, refice viſcera mea in Chriſto*. Philem. 20. Nos ergo viſcera ſumus Eccleſiæ; quoniam membra ſumus corporis ejus, de carne ejus, & de oſſibus ejus. Doleat igitur pia mater, adſiſtat & turba: non ſolum turba, ſed etiam multa compatiatur bonæ parenti. Jam reſurges a funere, jam liberaberis a ſepulcro: E ſtabunt illi miniſtri tui funeris, incipies vitalia loqui, timebunt omnes; unius enim exemplo plurimi corrigentur. Laudabunt etiam Deum, qui tanta nobis remedia vitandæ mortis indulſerit.

Et convocavit duos de diſcipulis ſuis Johannes, & miſit ad eum dicens: Tu es qui v. 19. *venturus es, an alium exſpectamus?*

F 93. Non ſimplex intellectus in ſimplicibus eſt verbis; alioquin præſentibus ſuperiora compugnant. Quomodo Luc. 3. 22. enim Johannes, quem in ſuperioribus, Deo Patre demonſtrante, cognovit, hic neſcir? Quomodo & ibi quem ante neſcivir, agnovir: & hic quem jam ante

a Rom. edit. *ſola*, *œconomiam: Dominus quæ non ſpondet, operatur* &c.

b Omnes edit. ac mſſ. non pauci, *prohibetur cum cui reſurrectio debebatur*. Alii tamen plures ac potiores nobiſcum faciunt. Illic ergo ſignificatur ipſi Eccleſiæ filiorum funerum deberi reſurrectionem: quod concinnius reſpondet antecedentibus.

* Hæc confer, ſi lubet, cum iis quæ habentur lib. 1. de Pœnit. cap. 2. ubi multa quæ variis ab auctoribus de peccatis canonicis, publicaque eorum pœnitentia ſolent explicari, iſtis plane ſimilia ac pene eadem reperies.

c Ita edit. ac pauci mſſ. Alii autem partim, *Viſcera Dei ſumus*, *viſcera Eccleſiæ*: partim, *Viſcera ſumus ejus Eccleſiæ*.

ante ſciebat, ignorat? *Neſciebam*, In- A
Johan. 1. 33. quit, *eum: ſed qui miſit me baptizare, ipſe mihi dixit: Supra quem videris Spiritum ſanctum deſcendentem*. Et dicto credidit, & demonſtratum agnovit, & baptizatum adoravit, & venientem
Ibidem 34. prophetavit. Denique, *Ego*, inquit,
a *vidi, & teſtimonium perhibui, quoniam* a *hic eſt electus Dei*. Quid ergo fieri poſſet ut ſic propheta tantus erraret; ut de
Ibidem 29. quo dixerat: *Ecce qui tollit peccata mundi*, adbuc eum Dei Filium eſſe non cre- B deret? Aut enim inſolentiæ eſt divina ei tribuere quem neſcias: aut de Dei Filio dubitaſſe perfidia eſt. Non cadit igitur in talem Prophetam tanti erroris ſuſpicio.

94. Itaque ſi intellectus ſimplicis
In Luc. c. 3. forma compugnat, ſpiritalem quæramus figuram. Et quia ſupra jam diximus in Johanne typum eſſe Legis, quæ prænuntia fuit Chriſti: recte Lex quæ pectoribus perfidorum, tamquam æterna carceribus luce vacuatis, corpo- C raliter tenebatur incluſa, quam viſcera fœcunda pœnarum, & fores amentiæ coercerent, plenum exitum teſtimonii Dominicæ diſpenſationis ſine Evangelii nequit adſtipulatione perferre. Prophe-
Exod. 14. 19. Exod. 12. 3. tavit quidem Lex in Exodo baptiſmatis gratiam per nubem & mare: ſpiritalem in agno prænuntiavit eſcam; fontem perennem deſignavit in petra:
Exod. 17. 6. Levit. 25. 10. remiſſionem peccatorum in Levitico revelavit: regnum cælorum annuntiavit in pſalmis: terram repromiſſionis D in Jeſu Nave maniſeſtiſſime declaravit.

95. Hæc omnia cum Johannis quoque congruunt teſtimonio: ſed tamen tyrannicis mundi iſtius poteſtatibus quominus lucem Dominicæ reſurrectionis effunderet, incluſa cohibetur. Mittit ergo diſcipulos ſuos ad Chriſtum Jo- E hannes, ut ſupplementum ſcientiæ conſequantur; quia plenitudo Legis Chriſtus eſt: ut quoniam nutant plerumque dicta ſine factis, & fides plenior geſtorum teſtificationibus, quam verborum ſponſionibus exhibetur, quæ tuno in pectoribus Judæorum velut obſerata Lege nutabat, ipſo ſpectaculo Dominicæ crucis, & pleno reſurrectionis teſtimonio panderetur. F

96. Et fortaſſe iſti diſcipuli ſunt duo populi, quorum unus ex Judæis credi-
b dit, alter ex gentibus, b qui ideo credidit, quia audivit. Voluerunt ergo
Matth. 13. 16. iſti videre propter illud: *Veſtri autem beati oculi qui vident, & aures veſtræ quæ audiunt*.

A Sed etiam nos vidimus in Johanne: oculis noſtris perſpeximus in apoſtolis: & manibus noſtris perſcrutati ſumus in Thomæ digitis. *Quod* enim *erat ab* 1. Johan. 1. 1. & 2.
initio, quod audivimus, & quod vidimus, oculis noſtris perſpeximus, & manus noſtræ ſcrutatæ ſunt de Verbo vitæ, & vita apparuit. Quando apparuit? Quando vidimus. Non ſic apparebat antequam videretur. Gratias ergo Domino, qui crucifixus eſt pro fide noſtra, crucifixus eſt pro
B cupiditatibus noſtris. Mens mea in illo crucifixa eſt.

97. Itaque & nunc qui vetus Teſtamentum recenſent, antequam cognoſcant Evangelium, & quaſi quædam Dominici corporis legunt veſtigia, venturum putant, & requirunt utrum ipſe ſit Chriſtus Dei Filius, qui venturus eſt. Et cum legunt quando cum Abraham locutus eſt, vel quando ſe dux Gen. 18. 20. & ſeq. & 22. 1.
militiæ cæleſtis oſtendit, dicunt utique: Joſue 5. 14.
Tu es qui venturus es, an alium exſpecta-
C *mus*? Cum autem venerint ad Evangelium, & cognoverint illuminari cœcos, ambulare claudos, audiſſe ſurdos, mundatos eſſe leproſos, mortuos reſurrexiſſe, tunc dicunt: *Vidimus eum, & oculis noſtris perſpeximus*, & in veſtigia clavorum ejus digitos noſtros inſeruimus. Videmur enim nobis vidiſſe quem legimus, ſpectaſſe pendentem, & vulnera ejus, ſpiritu Eccleſiæ ſcrutante, tent ſſe; ſi enim digito Dei ejiciuntur dæmonia, fides quoque digito Eccleſiæ
D reperitur. Aut fortaſſe in parte quadam operatrice corporis noſtri omnes videmur inveſtigaſſe Dominicæ ſeriem paſſionis; fides enim per paucos ad plures pervenit. Lex ergo Chriſtum venturum annuntiat: Evangelii ſcriptura veniſſe confirmat.

98. Nonnulli etiam de ipſo Johanne
E ſic intelligunt, magnum quidem ita prophetam, ut Chriſtum agnoſceret, annuntiaret remiſſionem peccatorum futuram: ſed tamen non tamquam dubium, ſed tamquam pium vatem, quem venturum crediderat, non crediſſe moriturum. Non igitur fide, ſed pietate dubitavit. Dubitavit & Petrus dicens: *Propitius eſto, Domine, non fiet* Matth. 16. 22.
hoc. Ille fidei princeps (cui ſe Chriſtus Ibidem 16.
F nondum Dei Filium dixerat, & tamen ille crediderat) de morte Chriſti nec Chriſto credidit. Pietatis affectus, non indevotionis eſt lapſus. Denique alibi Johan. 13. 8.
lavari ſibi pedes recuſat, ubi myſterium non agnoſcit, dum Dominico gravatur obſequio. Ergo moriturum Chriſtum

nec

a Rom. edit. cum paucis iiſque recentioribus mſſ. *hic eſt Filius Dei*. Cui lectioni favet etiam ſacer textus. Reliquæ tamen edit. cum ceteris mſſ. *hic eſt electus Dei*.

b Mſſ. aliquot, *qui Deo credidit* &c.

Digitized by Google

1. Cor. 2. 9. nec ſancti crediderunt: *Quod enim oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adſcendit, hæc præparavit Deus diligentibus eum.* [a] Religioſis itaque lapſus amotis fidem non impedit.

99. Denique Dominus ſciens neminem ſine Evangelio plene credere poſſe; quia ſicut fides a veteti incipit Teſtamento, ita impletur in novo: interrogatus de ſe, non verbo aliquo, ſed factis ſe eſſe ſignavit.

v. 22. *Ite*, inquit, *nuntiate Johanni quæ audiſtis, & vidiſtis. Cæci vident, claudi ambulant, ſurdi audiunt, leproſi mundantur, mortui reſurgunt, pauperes evangelizantur.*

100. Plenum ſane teſtimonium quo Dominum Propheta cognoſceret; de ipſo enim, non de alio fuerat prophetatum: *Pſ. 145. 8. & 9.* quia *Dominus dat eſcam eſurientibus, Dominus erigit alliſos, Dominus ſolvit compeditos, Dominus illuminat cæcos, Dominus diligit juſtos, Dominus cuſtodit advenas, orphanum & viduam ſuſcipiet, & viam peccatorum exterminabit.* Qui iſta, inquit, *Ibidem 10.* faciet: *Regnabit Dominus in æternum.* Ergo non humanæ iſta, ſed divinæ virtutis inſignia ſunt, cæcis perpetuæ noctis tenebras aperire, defoſſorumque oculorum vulnera infuſa luce ſanare, auditum in aures inſinuare ſurdorum, laxatis ſoluta membra reformare compagibus, in lucem quoque teſuſo vigore vivendi tevocare defunctos.

101. Hæc ante Evangelium vel rara, *Tob. 11. 12.* vel nulla. Receperit Tobias oculos, unus eſt in exemplo; & tamen Angeli fuit illa medicina, non hominis. *3 Reg. 17.* Elias mortuum ſuſcitaverit; ille tamen *4 Reg. 5. 14.* rogavit & flevit: hic juſſit. Eliſæus leproſum mundari fecerit; non tamen illic valuit præcepti auctoritas, ſed fi- *3. Reg. 17. 16* gura myſterii. Non defecerit ad eſcam viduæ eſurientis, propheticis ſe multiplicans farina præceptis; unam tamen viduam farina illa, vel potius eamdem quoque ſacramenti ſpecies præfigurata ſervavit. Sed tamen parva adhuc iſta Dominicæ teſtificationis exempla ſunt: plenitudo fidei, crux Domini, obitus, ſepultura eſt. Et ideo cum illa ſuperiora dixiſſet, addidit:

v. 23. *Beatus*, inquit, *qui in me non fuerit ſcandalizatus.*

102. Crux enim etiam electis ſcandalum poſſet adſerre: ſed nullum hoc majus divinæ perſonæ eſt teſtimonium: nihil eſt quod magis eſſe ultra humana A videatut, quam toto unum ſe obtuliſſe pro mundo; hoc vel ſolo plene Dominus declaratur. Denique ſic deſignatus eſt a Johanne: *Ecce agnus Dei: ecce qui* *Johan. 1. 29.* *tollit peccata mundi.* Verum hoc non duobus illis viris Johannis diſcipulis, ſed nobis omnibus reſpondetur; ut ita credamus in Chriſtum, ſi facta conveniunt. Veniet enim qui hoc ſibi nomen uſurper, quem licer hominis non B queas appellatione ſecernere; factorum tamen conſideratione diſcernas.

Quid exiſtis in deſertum videre? Arundinem vento moveri? *v. 24.*

103. Ubi præmonuit diſcipulos Johannis in cmcem Dominicam eſſe credendnm, redeuntibus illis, converſus
ad turbas cœpit ad virtutem pauperes
C provocare; ne exaltati corde, mente inſtabiles, conſilio infirmi, ſpecioſa utilibus, æternis caduca præferrent: ſed humili ſpiritu crucem potius rollerent, quam phaleras mundi hujus extollerent: & quaſi beati pauperes, qui nihil haberent ſæculi quod amitterent, libenter corporis vitam cum immortali gloria commutarent. Non otioſe igitur ſancti Johannis hic perſona laudatur,
D qui vitæ amore poſthabito, juſtitiæ formam nec mortis terrore mutavit.

104. *Quid*, inquit, *exiſtis in deſertum videre?* Deſerto mundus hic comparari videtur, adhuc incultus, adhuc ſterilis, adhuc infœcundus, in quem negat nobis ita Dominus prodeundum, ut mente carnis inflatos vacuoſque virtutis internæ viros, & fragili ſe gloriæ ſæcularis ſublimitate jactantes, pro ex-
E emplari quodam & imagine nobis putemus imitandos: quos procellis mundi hujus obnoxios vita mobilis inquietat, jure arundini comparandos: in quibus ſolidæ juſtitiæ nullus eſt fructus: qui forenſibus ctiniti phaleris, nodis obſiri, vacuo oris ſtrepitu ſonori, nulla ſui utilitate, frequenti etiam offenſione, intus inania, foris ſpecioſa ſectantut. Arundines ſumus, nulla validioris na- F turæ radice fundati. Et ſi levis adſpiraverit proſperioris aura ſucceſſus, vago motu proximos verberamus: inopes ad ſuffragandum, faciles ad nocendum. Atundines fluvios amant, & nos labentia mundi caducaque delectant.

105. Tamen hanc arundinem ſi quis de terræ evellat plantariis, & ſuperfluis exuat, exſpolians ſe veterem hominem cum actibus ejus, & ſcribæ velociter ſcribentis manu temperet, incipit

[a] Edit. omnes, ac mſſ. nonnulli, *Religioſus itaque*. Alii multo plures, *Religioſis itaque*. Duo, ſed recentiores addunt, *vitis*.

incipit non arundo eſſe, ſed calamus,
qui præcepta cæleſtium ſcripturarum
penetralibus imprimat mentis, tabulis
cordis inſcribat. De quo calamo habes
Pſ. 44. 2. dictum: *Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis*: quod ad Chriſtum alii
referre volunt. Uno igitur loco &
Verbum, & calamus legitur, & ſcriba.
Verbum, quia de genitali Patris pro-
Ibidem. ceſſit arcano: *Eructavit cor meum Verbum bonum*. Calamus, quia caro Chriſti pa-
ternæ ſeriem voluntatis expreſſit, &
linguæ mandata divinæ ſacri effuſione
cruoris implevit. Scriba, quia calamo
ſuo individua quadam diſtinctione,
novi & veteris Teſtamenti, vel divini-
tatis & carnis, paternæ nobis diſpoſi-
tionis myſteria revelavit.

106. Hunc calamum imitare tuæ
carnis temperamento. Et calamum
tuum, hoc eſt, carnem tuam tinge
non attramento, ſed ſpiritu Dei vivi;
ut quod ſcribis, æternum ſit. Tali
calamo Paulus illam epiſtolam ſcripſit,
2. Cor. 3. 2. & 3. de qua dicit: *Epiſtola noſtra vos eſtis .... ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi*.
Tinge carnem tuam in Chriſti ſangui-
Pſ. 67. 24. ne, ſicut ſcriptum eſt: *Ut tingatur pes tuus in ſanguine*. Et tu ergo veſtigium
animi tui, & mentis inceſſum indubi-
tata confeſſione crucis Dominicæ tinge.
Tingis carnem tuam in Chriſti ſangui-
ne, ſi vitia diluas, peccata detergas,
mortem Chriſti in tua carne circumfe-
2. Cor. 4. 10. ras, ſicut Apoſtolus ait: *Mortificationem Jeſu Chriſti in corpore noſtro circumferentes*.
Noli ad terrena inflecti, ne tuam a-
rundinem frangas. Et ideo de Chriſto,
quia non erat ad terrena curvandus,
Eſai. 42. 3. prophetatum eſt: *Arundinem quaſſatam non confringet*; quoniam carnem quam
peccata quaſſaverant, reſurrectionis vir-
tute ſolidavit. Bona arundo caro Chri-
ſti, quæ ſerpentis diaboli caput, &
mundanæ cupiditatis illecebras patibulo
crucis affixit.

℣. 24. *Sed quid exiſtis in deſertum videre?*
℣. 25. *Arundinem vento moveri? Quid exiſtis videre? Hominem mollibus veſtimentis indutum?*

107. Non hic Domini ſermo de ve-
ſtibus; quamquam pleroſque mollioris
cura veſtis effeminet, qui quaſi lanæ
onus ferre non poſſint, ſericas veſtes
tectis per terram verrunt veſtigiis, uſu-
que faciunt ut amictus oneri ſit. Sed
tamen alia videtur hic indumenta ſi-
A gnare, & niſi fallor, humana corpora
quibus anima noſtra veſtitur. Denique
& Joſeph tunica ad ſpeciem Dominici
corporis cruentata eſt. Et Apoſtolus Gen. 37. 31.
ait: [a] *Exuens ſe carnem, principatus & poteſtates omnes traduxit*. Quid aliud o- Coloſſ. 2. 15.
ſtendit, niſi vice indumenti corpus
fuiſſe, quo ſe ita exſpoliavit Dominus
in paſſione; ut divinitas libera immu-
B niſque maneret injuriæ? Totus igitur
hic locus exemplo nos prophetico ad
virtutem ſubeundæ paſſionis hortatur.
Denique addidit:

Ecce qui in veſte pretioſa ſunt in domibus regum ſunt. ℣. 25.

108. Sunt etiam mollia indumenta
delicioſi actus & mores: propter quod
C nos hortatur Apoſtolus, ut exſpolian- Coloſſ. 3. 9. & 10.
tes veterem hominem cum actibus ejus,
induamus novum, in quo non dulcis
illecebra ſit, luduſque laſciviæ, ſed
uſus laboris & fructus; eo quod tenera
corporis cura, luxuque, & laſciviarum
cupiditate mollitos nequaquam cæleſtis
aula ſuſcipiat, ad quam duris laborioſæ
gradibus virtutis adſcenditur. Hi vero
D quibus fluida deliciis membra ſolvun-
tur, regni cæleſtis extorres, intra mun-
di hujus habitacula conſeneſcunt, quos
rectores hujus mundi [b] atque tenebra- b
rum incolas eſſe non dubium eſt. Hi Epheſ. 6. 12.
(ſunt enim reges, quia ſæculari qua-
dam poteſtate dominantur) ſuorum æ-
mulos operum receperunt.

E *Sed quid exiſtis videre? Prophetam? Utique dico vobis, & plus quam propheta hic eſt*. ℣. 26.

109. [c] Quomodo igitur in deſerto c
Johannem videre cupiebant, qui erat
clauſus in carcere? Quem nobis Do-
minus imitandum proponit, qui viam
Domino non ſolum naſcendi ſecundum
F carnem ordine fideique nuntio, ſed
etiam præcurſu quodam glorioſæ para-
verit paſſionis. Major ſane propheta,
in quo finis eſt prophetarum. Major
propheta, quia multi cupierunt videre
quem iſte prophetavit, quem iſte con-
ſpexit, quem iſte baptizavit.

110. Sed tamen numquid & illo
major, de quo Moyſes dixit, quia
Prophetam .... vobis ſuſcitabit Dominus Deut. 18. 15.
noſter? Et de quo dixit: *Erit autem o-* Ibidem.
mnis anima quæ non audierit prophetam il-
lum

a Rom. edit. ſola, *Exuens principatus*. In quo ei patrocinatur textus Apoſtoli, atque omnes verſiones, Syriaca excepta, quæ nobiſcum facit.

b Ita mſſ. ſeptem melioris notæ. Alii nonnulli, *atque tenebrarum caperunt. Hi ſunt*. &c. Reliqui demum & edit. *atque tenebrarum vocat Apoſtolus. Hi ſunt enim reges*. Rom. expunxit *ſunt enim*.

c Reſecaverat edit. Rom. *Quomodo igitur ..... clauſus in carcere*? Quæ quidem verba non eſſe hoc loco plane ſupervacanea ex eo intelligitur, quod infra de præcurſu paſſionis ſubjicitur.

lum exterminata de plebe? Si igitur Chriſtus propheta, quomodo major hic omnibus? Numquid Chriſtum prophetam negamus? a [a] Immo & dominum prophetarum confitemur: Johannem autem prophetam adſero, & hunc omnibus dico eſſe majorem, ſed inter ℣. 28. mulieris, non virginis natos. Major enim fuit iis quibus æqualis eſſe poterat forte naſcendi. Alia iſta natura eſt, nec cum humanis generationibus comparanda. Non poteſt homini cum Deo eſſe ulla collatio; ſuis enim quiſque præfertur. Denique eouſque cum Dei Filio non poterat Johannis ulla eſſe collatio; ut & infra Angelos æſtimetur.

Ibidem. *Nam qui minor eſt*, inquit, *in regno cælorum, major eſt eo.*

℣. 27. 111. Etenim quoniam Angelum dixerat, hominibus jure prælatus eſt: & quia inter natos mulierum declaraverat potiorem, ideo addidit: *Nam qui minor eſt in regno cælorum, major eſt eo;* ut Angelis ſcires eſſe cedendum. Merito autem Johannes ſuis præfertur æquali- Matth. 11. 12. bus, a cujus diebus *Regnum cælorum cogitur*. Quæ ſubobſcura videtur eſſe locutio, & ideo eam de alio libro Evangelii putavimus derivandam. Nam ſi litteram ſequamur, utique inferior a potiore cogitur: regnum autem cæli præſtat humanis. Sed cum ſint aliqua quæ cogendo denſari feruntur, non eſt abſurdum quia cogitur regnum, quando a pluribus frequentatur.

Ibidem. 112. *Cogenteſque diripiunt illud*. Si repetamus Dominicum illud quod ſcri- Luc. 17. 21. ptum eſt, dicente Filio Dei: *Regnum Dei intra vos eſt;* advertimus in nobis regnum cæleſte ſolidari, cum Chriſtus exploſo mundani principis regno, fugatiſque deliciis ſæcularibus, intra noſtrorum ſecreta regnat animorum. Vis igitur menti adſertur humanæ, quæ diverſis illecebris delinita laborem fugit, voluptatem expetit; cum vel metu ſupplicii coercita, vel præmio provocata, vincere ipſa ſe nititur: & tamquam exantlatis laboribus, palmam quæ ſibi plurimis adverſantibus, ſubtrahebatur, contendit eripere. Rapimus enim ex hoc mundo palmam ſalutis, & quaſi excubantibus obſeſſos ſerpentibus fructus pervigili labore decerpimus; ita tamen ut non furtiva ſublatio, ſed

A direptio ſit triumphalis. Eſt & aliud direptionis genus, quando aliis ſublata diripimus. Qui ſint igitur raptores illi, non laboramus intelligere, cum de Gen. 49. 27. Benjamin lupi rapacis genere nos manare noverimus. Præceſſerat Johannes, ut juſtificaret populum Judæorum: ipſe Dominus venerat ad oves perditas domus Iſrael: apoſtolos deſtinaverat, ut fidem populi Judæorum vel diſputatio- B ne, vel ſignis, miraculiſque fundarent: ſed cum illi munera ſibi oblata deſugerent, publicani & peccatores in Deum credere, in fidem coire cœperunt. In his igitur apoſtolica prædicatione regnum cælorum cogitur, & fidelis populi adſpiratione ſolidatur.

113. Diripit regnum illa quæ fluxu Luc. 8. 44. C ſanguinis laborabat; nam cum Dominus ad filiam principis Synagogæ tenderet, furtivo quodam tactu ſanitatis remedium [b] prælibavit. Diripit regnum b illi Chananæa, quæ a ſuis finibus egreſſa clamabat dicens: *Miſerere mei, Domine, Fili David: filia mea male a dæmonio vexatur*. Matth. 15. 22. Vere hæc regnum coegit, pertinax in precibus, ſapiens in reſponſis, fidelis in verbis. Prætereuntem revocat, tacentem rogat, excu- D ſantem adorat, negantem inclinat. Nonne tibi videtur eripere, cum elicit quod negatur, præripere quod aliis reſervatur? Negaverat enim Dominus panem filiorum dari canibus oportere: at illa conſenſit, & conſentiendo diripuit dicens: *Utique, Domine; nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum*. Ibidem 27.

114. Didiciſti quemadmodum regnum E cæleſte rapiatur. Cogamus igitur & nos, diripiamus illud; nemo enim niſi feſtinans paſcha manducat. Sed quæ Exod. 12. 11. eſt iſta quæ rapit regnum? Non improbitas, non laſcivia, non voluptas: ſed illa de qua dicitur: *Magna eſt fides tua: fiat tibi ſicut vis*. Matth. 15. 28. Ecce rapuit, quæ quod voluit, impetravit: quod rogavit, extorſit. Rapuit & illa vidua, Luc. 18. 3. quæ frequenter orando, ſi non pro- F pter innocentiam, ſaltem propter importunitatem ut exaudiatur, extorquet.

115. Rapuit igitur Eccleſia Synagogæ regnum. Regnum meum Chriſtus eſt: rapio illum Judæis miſſum ſub Lege, natum in Lege, nutritum juxta Legem; ut me qui eram ſine Lege, ſerva-

a Amerb. ac Era. cum mſſ. probatioribus: *Immo & dominum prophetarum* (mſſ. *prophetam*) *adſero, & hunc omnibus* &c. Quod minime diſplicet. Gill. tamen, ac Rom. edit. cum aliis mſſ. ut nos in textu.

b In cod. Iule. & duobus Colb. poſt verbum, *prælibavit*, interpolantur ſequentia: *Dæmones, inquit, ejicite, & diſcite quis in ea dignus ſit, atque ibi manere. Itaque nec hic mandatum videtur ut Chriſtum Dei Filium prædicarent. Ordo igitur diſputationis eſt ordo tractans; & ideo ſi hic diripit regnum* &c. Sed hæc omnia aliunde in textum tranſlata eſſe manifeſtum eſt.

ſervaret. Rapitur Chriſtus, cum aliis promittitur, aliis prædeſtinatur: rapitur Chriſtus, cum aliis naſcitur, aliis ſuffragatur: rapitur Chriſtus, cum ab aliis occiditur, ſepelitur a nobis: rapitur inſidiantibus, rapitur dormientibus. Habes ubi ipſi confeſſi ſunt nos

Matth. 28, 13. rapuiſſe, ſe dormiſſe, dicentes: *Dicite quia diſcipuli ejus nocte venerunt, & furati ſunt eum, nobis dormientibus.* Surge igitur qui dormis; ne & tu dum dor-

Epheſ. 5. 14. mis, Chriſtum amittas. *Surge qui dormis, & exſurge a mortuis.* Vides mortuos eſſe qui dormiunt? Et ideo non invidemus aliis, ſed providemus nobis; non enim mortui poterant ſervare viventem.

116. Exſurgant vel ſero qui dormierunt, etiam qui Chriſtum perdiderunt. Non ſic amittitur Chriſtus, [a] ut non revertatur, ſi tamen requiratur: ſed vigilantibus regreditur, & exſurgentibus præſto eſt: immo omnibus adeſt, qui ubique ſemper eſt, quia complet omnia. Nulli enim deficit, nos deficimus: nulli, inquam, deficit, ſuperabundat omnibus; ſuperabundavit enim peccatum, ut ſuperabundaret gratia. Gratia Chriſtus eſt, vita Chriſtus eſt, Chriſtus eſt reſurrectio: qui ſurgit igitur, invenit eſſe præſentem.

117. Rapitur ergo regnum cælorum, cum Chriſtus a domeſticis denegatur, a gentilibus adoratur: rapitur cum ab illis repudiatur, a nobis colitur: rapitur cum per hæreditatem non agnoſcitur, per adoptionem adquiritur.

a Sic omnes mſſ. e contrario omnes edit. *ut non reperiatur.*

LIBER
SEXTUS.

ꝟ. 29. *ET omnis populus audiens, & publicani juſtificaverunt Deum, baptizati baptiſmo Johannis: phariſæi autem & le-*

ꝟ. 30. *giſperiti conſilium Dei ſpreverunt in ſe, non baptizati.*

1. Aperuit ſanctus Lucas ſpecialibus additis, quod quaſi generalibus ſanctus Matthæus ſuboſcurum reliquerat; ille

Matth. 11, 19. enim ait: *Et juſtificata eſt ſapientia a filiis ſuis.* Primum quæ ſit illa ſapientia, hic videmus expreſſum; ait enim: *Juſtificaverunt Deum.* Deus ergo ſapientia eſt; quia ſapientia Dei Filius eſt: ſapientia per naturam, non per profectum. Alia eſt ſapientia Dei Patris virtus, alia ſapientia virtus animæ: [a] illa nata eſt, hæc creata. Alia ſapientia auctor operum, alia opus; opus enim mentis ſapere prudenter, ſentire vivaciter. Hæc dona naturæ ſunt: operator autem non creatura eſt, ſed creator, hoc eſt, non naturæ munus, ſed munerator naturæ.

2. Juſtificatur itaque Deus ipſe per baptiſmum, dum ſe homines peccata propria confitendo juſtificant, ſicut ſcriptum eſt: *Dic tu iniquitates tuas, ut juſtificeris.* Eſai. 43. 26. Juſtificatur in eo, quia non per contumaciam refutatur, ſed per juſtitiam Dei munus agnoſcitur: *Juſtus enim Dominus, & juſtitiam dilexit.* Pſ. 10. 8. In eo ergo juſtificatio Dei eſt, ſi non ad indignos & obnoxios, ſed ad innocentes per ablutionem factos videatur & juſtos ſua munera tranſtuliſſe. Juſtificemus igitur Dominum, ut juſtificemur a Domino.

3. Quid ſit juſtificari Deum, impenſius requiramus. Apoſtolus dicit: *Sit autem Deus verax, omnis autem homo mendax, ſicut ſcriptum eſt: Ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum judicaris.* Rom. 3. 4. David quoque dicit: *Tibi ſoli peccavi, & malum coram te feci; ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum judicaris.* Pſ. 50. 6. Ergo is qui peccat, & confitetur Deo peccatum, juſtificat Deum cedens ei vincenti, & ab eo gratiam ſperans. In baptiſmate igitur juſtificatur Deus, * in quo eſt confeſſio, & venia peccatorum.

a Rom. edit. ſola, *illa genita eſt.* Sed quorſum iſta mutatio, cum Chriſtus paſſim in ſcriptis Patrum, variiſque Symbolis quæ & recipit, & quotidie cantat Eccleſia, non modo *genitus*, verum etiam *ex Patre natus* dicatur.

* Hanc primis Eccleſiæ temporibus conſtat obtinuiſſe conſuetudinem, ut ſacro baptiſmate abluendi non modo jejuniis atque orationibus ſe ſe ad ſacramentum regenerationis præpararent, verum etiam confeſſione peccatorum. Hujus moris teſtis Cyrillus, Hieroſ. Catech. 1. Greg. Nyſſ. Orat. 40. in ſacrum lavacrum. Chryſoſt. Hom. 10. in cap. 13. Matth. & Socrates Hiſt. Eccl. lib. 5. cap. 17. Tertul. lib. de Baptiſ. cap. 19. & alii. Verum hanc confeſſionem ſacramentum non fuiſſe, ſed tantum ad baptiſmum religioſius ſuſcipiendum diſpoſitionem prudenter admonuit Menardus noſter *in Sacramen. Greg.* pag. 138. quem conſule.

4. Non contemnamus igitur ſicut A
phariſæi conſilium Dei. Conſilium Dei
eſt in baptiſmate Johannis : quis igitur
dubitet Dei eſſe conſilium in Chriſti
lavacro ? Hoc eſt conſilium quod ma-
gni conſilii Angelus reperit, quod ne-
Rom. 11. 34. mo cognovit : *Quis enim cognovit ſenſum*
Domini? Hominis conſilium nemo con-
temnit, Dei conſilium quis refutet ?
Ergo quaſi filii matrem juſtificemus,
matrem ſequamur. Scimus quia mater B
pro filiis ſe offert periculo. [a] Matris
ſapientiæ conſilio, matris obediamus
imperio.

v. 32. *Cantavimus vobis, & non ſaltaſtis: lamen-*
tavimus, & non ploraſtis.

5. Etſi non incongrua hæc puerorum
videantur eſſe perſonæ, qui levem cor- C
poris motum imprudentia adhuc ma-
turioris gravitatis exercent; tamen ad
altiorem ſenſum referri poſſe præſumo,
eo quod videantur Judæi, nec pſalmis
primo, nec threnis poſtea propheticis
crediediſſe : pſalmis ad præmia provoca-
Pſ. 136. 2. ti, threnis ab errore revocati. Canta-
vit David, ut in ſalicibus noſtra ſuſ-
2. Reg. 6. 14. penderemus organa. Cantavit ipſe, &
ante arcam Domini non pro laſcivia,
ſed pro religione ſaltavit. Ergo non D
hiſtrionicis motibus ſinuati corporis ſal-
tus, ſed impigra mentis, & religioſa
corporis agilitas deſignatur. Sed non
in triumphis, non in excidiis Judæo-
rum ſecuta correƈtio eſt, qui divinæ
indulgentiæ muneribus provocati, le-
vare mentem, corpus adtollere, terre-
na deſerere, cæleſtia quærere debue-
runt; & injuriis captivitatis adtriti,
deflere peccatum, quod culpa eſſet
auƈtor injuriæ. E

v. 35. 6. *Juſtificata eſt* ergo *Sapientia ab omni-*
bus filiis ſuis. Bene ab omnibus, quia
circa omnes juſtitia ſervatur; ut ſuſce-
ptio fiat fidelium, rejeƈtio perfidorum.
Unde plerique græci ſic habent : *Juſti-*
ficata eſt Sapientia ab omnibus operibus ſuis;
quod opus juſtitiæ ſit, circa uniuſcu-
juſque meritum ſervare menſuram.

Exod. 15. 1. 7. Bene ergo dicit : *Cantavimus vobis,* F
& non ſaltaſtis. Cantavit enim Moyſes
quando in mari Rubro ad tranſitum
Judæorum fluƈtus obriguit, unda cir-
cumſtetit, eademque equos Ægyptio-
rum, adſcenſoreſque refuſa demerſit.
b [b] Cantavit Eſaias dileƈtæ vineæ ſuæ
Eſai. 5. 1. canticum, ſignificans aſperam flagitiis
fore plebem, quæ fœcundis prius erat
virtutibus fruƈtuoſa. Cantaverunt He- Dan. 3. 24.
bræi, cum veſtigia eorum taƈtu flam-
mæ rorantis humeſcerent, & intus
extraque ardentibus omnibus; ſolos ta-
men ignis innoxius lamberet, nec ad-
ureret. Abacuc quoque cantico publi- Habac. 3. 2.
cam doƈtus mulcere mœſtitiam, pro-
phetavit dulcem Domini fore fidelibus
paſſionem. Cantaverunt ergo prophetæ
ſpiritalibus modulis publicæ ſaluris ora-
cula reſultantes. Fleverunt prophetæ
threnis flebilibus dura Judæorum corda
mulcentes.

8. Docuit nos Scriptura cantare gra- Pſ. 46. 8.
viter, pſallere ſpiritaliter. Docuit et-
iam ſaltare ſapienter, dicente Domino
ad Ezechiel : *Plaude manu, & percute* Ezech. 6. 11.
pede; neque enim [c] hiſtrionicos fluxi c
corporis motus Deus morum cenſor
exigeret, aut indecoros crepitus viris,
plauſuſque femineos imperaret; ut tan-
tum prophetam deduceret ad ludibria
ſcenicorum, & mollia feminarum.
Non congruunt reſurreƈtionis revelata
myſteria, & opprobria ſaltationis ex-
aƈta. Sane eſt quidam proprius bono-
rum aƈtuum faƈtorumque plauſus,
cujus ſonus in orbem exeat, & bene
geſtorum reſultet gloria. Et honeſta
ſaltatio, qua tripudiat animus, & bo-
nis corpus operibus elevatur; quando
in ſalicibus organa noſtra ſuſpendimus.

9. Jubetur ergo propheta plaudere
manu, & percutere pede: jubetur pſal-
lere; quia ſponſi nuptias jam videbat,
in quibus deſponſatur Eccleſia, Chri-
ſtus adamatur. Et bonæ nuptiæ, quan-
do Verbo anima, ſpiritui caro nubit.
In his propheta David nuptiis ludere
nos voluit, ad has invitavit; quia ſuos
poſteros copulabat: & ideo lætior quam
ceteri, quaſi in ipſo aƈtu nuptiarum
poſitus, nos ad celebritatem feſti mu-
neris adhortatur dicens : *Exſultate Deo* Pſ. 80. 2.
adjutori noſtro, jubilate Deo Jacob. Sumite & 3.
pſalmum, & date tympanum, pſalterium
jucundum cum cithara. Nonne aƈtum
quemdam prophetæ ſaltantis advertis ?
Denique alibi : *Pſallam tibi in cithara* Pſ. 70. 22.
ſanƈtus Iſrael. Gaudebunt labia mea cum & 23.
cantavero tibi, & anima mea quam redemiſti.
Audis citharizantium voces, audis ſal-
tantium crepitus ? Nuptias crede.

10. Sume & tu citharam, ut pul-
ſata ſpiritus pleƈtro interiorum chorda
venarum, boni operis ſonum reddat.
Sume pſalterium, ut harmonia diƈto-
rum

a Mſſ. non pauci, *Matris ſapienti conſilio*. Unus, *Matris ſapientiæ, matris conſilio*. Melius alii, atque edit. *Matris Sapientiæ conſilio*: ut nempe referatur ad ſuperius illud : *Et juſtificata eſt Sapientia a filiis ſuis.*

b Rom. edit. ſola, *Cantavit Eſaias dileƈto dileƈti vineæ* &c.

c Vet. edit. *hiſtrionicos fluxus corporis motus*. Rom. cum paucis mſſ.... *fluxus corporis* &c. non male. Plures tamen ac potiores, *fluxi* &c. hoc eſt, mollis & effeminati.

rum factorumque tuorum concinat. Sume tympanum, ut organum tui corporis ſpiritus moduletur interior, factiſque operantibus dulcis morum tuorum ſuavitas exprimatur. Sie pſallebat
Cant. 4. 8. Propheta, eum diceret: *Veni huc a Libano ſponſa, veni huc a Libano.*

11. Hoc canticum cecinerunt pueri, nec auditi ſunt. Qui pueri? De qui-
Eſai. 8. 18. bus dicit: *Ecce ego, & pueri quos dediſti mihi*. Sed hoc canticum non in foro, non in plateis canebatur: ſed in Hieruſalem; ipſa eſt enim Dominicum forum, in quo præceptorum cæleſtium jura conduntur.

ꝟ. 37. *Et ecce mulier quæ erat in civitate peccatrix.*

12. Hoc loco plerique pati videntur ſcrupulum, & ferere quæſtiones, utrumnam videantur Evangeliſtæ duo diſcordaſſe de fide: an vero aliquam in dictorum diverſitate diverſitatem ſignare voluiſſe myſterii? Habes enim in Evan-
Matth. 26. 6. & 7. gelio ſecundum Matthæum, quia *Jeſus cum veniſſet in Bethaniam, in domum Simonis leproſi, acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum unguenti pretioſi, & recumbente illo, fudit ſuper caput ejus*. Deinde iſtic: *Phariſæus intra ſe dicit, quod ſi eſſet propheta, ſciret peccatricem, & unguentum ejus vitare deberet*. Illic unguento effuſo di-
Ibidem 8. ſcipuli conqueruntur. Utrumque igitur explicandum eſt, ſed ante quod ſcriptorum ordine prius eſt, priorem quoque ordinem interpretationis accipiat.

13. Venit ergo Dominus Jeſus in domum Simonis leproſi. Apparet œconomia, quod leproſum non refugit, non vitat immundum; ut maculas humani corporis poſſit abolere. Domus autem leproſi erat in Bethania, quæ per interpretationem domus obeditionis dicitur. Omnis igitur locus Bethania, portio autem totius loci domus Simonis. Nonne tibi videtur Bethania mundus hic eſſe, in quo ſervitii obedientis debemus obſequium, domus autem Simonis leproſi terra eſſe, quæ mundi portio eſt? Princeps autem ſæculi hujus quidam leproſus eſt Simon. Ergo Dominus Jeſus Chriſtus ex illis ſuperioribus locis venit in hunc mundum, & deſcendit in terram. Non erat in hoc mundo, ſed obediente pietate, miſſus eſt in hunc mundum. Ipſe di-

A cit: Sicut miſiſti me in hunc mundum. Johan. 6. 57.
Audivit ergo mulier iſta veniſſe Chriſtum, intravit in domum Simonis; neque enim ſanari potuiſſet hæc mulier, niſi Chriſtus veniſſet in terram. Et fortaſſe ideo etiam ipſa ingreditur domum Simonis, quod ſpeciem cujuſdam habeat ſuperioris animæ ſcilicet, vel Eccleſiæ, quæ deſcendit in terram; ut bono odore ſibi populum con-
B gregaret.

14. Hanc ergo mulierem inducit Matt. 26. 7.
ſanctus Matthæus ſupra caput Chriſti effundentem unguentum: & ideo forte noluit dicere peccatricem; nam peccatrix ſecundum Lucam ſupra Chriſti ꝟ. 38.
pedes effudit unguentum. Poteſt ergo * non eadem eſſe; ne ſibi contrarium Evangeliſtæ dixiſſe videantur. Poteſt etiam quæſtio meriti & temporis di-
C verſitate diſſolvi; ut adhuc illa peccatrix ſit, jam iſta perfectior. Etſi enim perſonam non mutet Eccleſia, vel anima; tamen mutat profectum. Itaque ſi conſtituas animam fideliter appropinquantem Deo, non peccatis turpibus & obſcœnis, ª ſed pie ſervientem a
Dei Verbo, habentem immaculatæ fiduciam caſtitatis, advertis quod ad
D ipſum Chriſti adſcendit caput (*caput* 1. Cor. 11. 3.
autem Chriſti Deus eſt) & odorem meritorum ſpargit ſuorum: *Chriſti enim* 2. Cor. 2. 15.
bonus odor ſumus Deo. Deum quippe honorat, bonum flagrans odorem vita juſtorum.

15. Si hæc intelligas, videbis hanc Matth. 26. 13.
feminam valde beatam, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium, nominari, nec ejus umquam memo-
E riam exoleſcere; eo quod ſuper caput Chriſti bonorum flagrantiam morum, juſtorumque factorum effudit unguenta. Qui accedit ad caput, neſcit extolli; ſicut ille fruſtra inflatus mente carnis ſuæ, & non tenens caput. Sed Coloſſ. 2. 19.
qui caput non tenet Chriſti, vel pedes teneat; quia corpus unum copulatum & ſubminiſtratum creſcit in incrementum Dei.

16. Altera eſt illa vel perſona vel
F profectu, quæ propinqua nobis eſt. Nondum enim peccatis noſtris renuntiavimus. Ubi ſunt noſtræ lacrymæ, ubi gemitus, ubi fletus? *Venite adoremus, & procidamus ante Deum, & ploremus* Pſ. 94. 6.
ante Dominum noſtrum, qui fecit nos; ut ſaltem ad pedes Jeſu venire poſſimus.

* Utrum mulier peccatrix, Maria ſoror Lazari, ac Maria Magdalene plures perſonæ fuerint, an una tantum, & jam olim controverſum eſt, & hodieque controvertitur. Primam opinionem propugnare videntur plerique Græci Patres, ab altera vero ſtare multi Patres Latini. Hos Sorbona alumnis ſuis ſequendos propoſuit; nec tamen deſunt qui calculum ſuum tribuant oppoſitæ ſententiæ: immo & noviſſime prodiit libellus in publicum, quo plures fuiſſe multis certatur argumentis. Quid ergo nos in tanta controverſia? Ambroſii noſtri in re minime perſpicua nihil definientis exemplum nobis credimus imitandum.

a MSS. non pauci, nec infimæ notæ, *ſed pie ſervientem Dei verbo*. Potior tamen videtur aliorum atque edit. lectio.

Nondum enim poſſumus ad caput ve- A
a nire; quia peccator ad pedes, [a] juſtus
ad caput.

17. Habet tamen & quæ peccavit
unguentum. Defer mihi & tu poſt
peccata pœnitentiam. Quocumque vel
b [b] in domum indigni, vel in domum
phariſæi audieris juſtum veniſſe, con-
tende: præripe hoſpiti gratiam, præripe
Matth. 11. 12. regnum cælorum: *A diebus* enim *Johan-*
nis Baptiſtæ .... regnum cælorum cogitur, B
& cogentes diripiunt illud. Ubicumque
audieris Chriſti nomen, accurre: in
cujuſcumque interiorem domum Jeſum
intraſſe cognoveris, & ipſe feſtina.
Cum repereris ſapientiam, cum repe-
reris juſtitiam in alicujus penetralibus
recumbentem, accurre ad pedes, hoc
eſt, vel extremam partem quære ſa-
pientiæ. Noli faſtidire pedes: fimbriam C
illa tetigit, & ſanata eſt. Lacrymis
Luc. 8. 44. confitere delicta, dicat de te quoque
juſtitia illa cæleſtis.

℣. 44. *Lacrymis ſuis rigavit pedes meos, & ca-*
pillis ſuis terſit.

18. Et fortaſſe ideo non lavit pedes
ſuos Chriſtus; ut eos lacrymis nos la-
vemus. Bonæ lacrymæ, quæ non ſo- D
lum noſtrum poſſunt lavare delictum,
ſed etiam Verbi cæleſtis rigare veſti-
gium; ut greſſus ejus in nobis exub-
erent. Bonæ lacrymæ, in quibus non
ſolum redemtio peccatorum, ſed etiam
refectio eſt juſtorum; juſti enim vox
Pſ. 41. 4. eſt: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die*
ac nocte.

19. Et ſi ad caput Chriſti accedere
non potes, tangat pedibus ſuis caput
tuum Chriſtus. Et fimbria ejus curat, E
& pedes curant. Expande capillos,
ſterne ante eum omnes tui corporis
dignitates. Non mediocres capilli ſunt,
qui poſſunt tergere pedes Chriſti. Te-
Jud. 16. 5. & ſeq. ſtatur hoc ille, qui quamdiu capillos
1. Cor. 11. 5. habuit, vinci nequivit. Denique &
mulierem decalvatam orare non decet.
Habeat plane capillos quibus Chriſti
c circumvolvat veſtigia, [c] quibus ſuæ cri- F
niculis pulcritudinis & decoris ſapien-
tiæ pedes tergat; ut extremo ſaltem
rore divinæ virtutis humeſcant, figat
juſtitiæ pedibus oſcula ſua. Non me-
diocris hæc meriti eſt, de qua poteſt
dicere Sapientia:

A *Ex quo intravi, non ceſſavit oſculari* ℣. 45.
pedes meos.

20. Ut aliud niſi ſapientiam loqui
neſciat, ut aliud niſi juſtitiam diligere
neſciat, ut aliud niſi caſtitatem libare
neſciat, ut aliud niſi pudicitiam oſcu-
lari neſciat. OSCULUM ENIM mu-
tui amoris indicium eſt: oſculum pi-
B gnus eſt caritatis.

21. Beatus qui poteſt & oleo unge-
re pedes Chriſti: denique adhuc Simon
non unxerat. Sed beatior quæ unxit ℣. 46.
unguento; multorum enim florum in
unum collecta gratia ſpargit odorum
varias ſuavitates. Et fortaſſe iſtud un-
guentum non alius poſſit niſi Eccleſia
ſola deferre, quæ diverſi ſpiraminis
C innumerabiles flores habet: quæ meri-
to ſpeciem accipit peccatricis; quia
Chriſtus quoque formam peccatoris ac-
cepit.

22. Et ideo nemo tantum poteſt ℣. 47.
diligere, quantum illa quæ in pluribus
diligit. Nec Petrus ipſe qui dixit:
Domine, tu noſti quia diligo te. Nec Pe- Johan. 21. 17.
trus ipſe qui doluit quia interrogatus
eſt: *Amas me?* Quod enim manifeſtum Ibidem.
D erat, nolebat quaſi incognitum quæri.
Ergo nec Petrus ipſe, [d] quia Eccleſia d
dilexit in Petro. Nec Paulus ipſe,
quia Paulus quoque ejus eſt portio.
Et tu plurimum dilige; ut & tibi plu-
rimum remittatur. Multum peccavit
Paulus, qui etiam perſecutor fuit: ſed
multum dilexit, qui uſque ad marty-
rium perſeveravit. Remiſſa ſunt ei pec-
cata multa; quia & ipſe dilexit mul-
tum, qui ſanguini proprio pro Dei
E nomine non pepercit.

23. Vide œconomiam: in domo Pha-
riſæi peccatrix glorificatur: in domo
Legis & prophetæ non phariſæus, ſed
Eccleſia juſtificatur; phariſæus enim
non credidit, ita credebat. Denique
ille dicebat: *Si eſſet hic propheta, ſciret* ℣. 39.
utique quæ & qualis eſt mulier, quæ tangit
eum. Domus autem [e] Legis Judæa, quæ e
F non in lapidibus ſcribitur, ſed in tabu-
lis cordis. In hac juſtificatur Eccleſia
jam Lege major; Lex enim peccato-
rum neſcit remiſſionem: Lex myſterium
non habet quo occulta mundantur; &
ideo quod in Lege minus eſt, conſum-
matur in Evangelio.

Duo,

a Mſſ. aliquot melioris ævi, *juſtus ad caput habet unguentum. Defer* &c. Minus bene; videtur enim hic lacuna eſſe, quam forte traxerunt ab exemplari, ex quo deſcripti ſunt.

b Rom. edit. ſola, *in domum immundi*. Eadem vero cum aliis omnibus, ac paucis mſſ. *contende præripere hoſpitis gratiam, præripe* &c. Sed mſſ. plures ac probatiores, ut in textu.

c Mſſ. non pauci, nec inferioris notæ, *quibus pulcros ac decoros ſapientiæ pedes tergat.*

d Omnes edit *quia Eccleſiam dilexit in Petro*. Contra ſcripti cod. prope ad unum, *quia Eccleſia dilexit in Petro*: quam lectionem manifeſte ſenſus ac ratiocinatio exigit.

e Poſt vocem, *Legis*, Rom. edit. vocem, *Judæa*, omiſerat, quam tamen ſenſui neceſſariam eſſe obſcurum non eſt.

V. 41. *Duo*, inquit, *debitores erant cuidam fœneratori: unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta.*

24. Qui ſunt iſti debitores duo, niſi populi duo: unus ex Judæis, alter ex gentibus fœneratori illi theſauri cæleſtis obnoxii? *Unus*, inquit, *debebat denarios quingentos*, *alius quinquaginta*. Non mediocris eſt iſte denarius, in quo regis imago formatur, qui trophæum haber imperatoris expreſſum. Non materialem fœneratori huie debemus pecuniam, ſed meritorum examioa, æra virtutum: quarum meritum gravitatis poodere, juſtitiæ ſpecie, ſono confeſſionis expenditur. Væ mihi ſi non habuero quod accepi; aur quia difficile quiſquam eſt qui fœneratori huie integrum debitum poſſit exſolvere, væ mihi ſi non pe- Matth. 6. 12. tiero: Concede mihi debirum! Non enim nos ita Dominus orare docuiſſet, ut peteremus dimitti nobis noſtra debita, niſi ſciret difficile aliquos fore idoneos debitores.

25. Sed quis eſt populus iſte qui amplius debet, niſi nos, quibus amplius creditum eſt? Illis eredita ſunt eloquia Dei, nobis creditur partus Virginis. Habes talentum Virginis partnm: habes fidei centeſimum fructum. Creditus eſt Emmanuel nobiſcum Deus, eredita Domini crux, mors, reſurrectio. Et ſi Chriſtus pro omnibus paſſus eſt; quia pro Eccleſia paſſus eſt. Itaque non eſt dubium quod plus de- S. Aug. lib. 1 de gratia Christi cap. 44. beat qui plus accepit. Et ſecundum homines plus fortaſſe offendit, qui plus debuerit: ſed per miſericordiam Domini cauſa mutatur, ut amplius diligat qni amplius debuit; ſi tamen gratiam conſequatur. GRATIAM ENIM & qui reddit, haber: & qui haber in eo ipſo quod habet, ſolvit; [a] nam & reddendo habetur, & habendo redditur.

26. Et ideo qnoniam nihil eſt quod digne Deo referre poſſimus (quid enim referamus pro ſuſceptæ carnis injuria? qnid pro verberibus? quid pro eruce, obitu, ſepultura) væ mihi ſi non dilexero! Audeo dicere: non reddidit Petrus, & ideo plus dilexit. Non reddidit Paulus? Reddidit quidem mortem pro morte, ſed alia non reddidit; quia multa debebat. Audi ipſum di- Rom. 11. 34. centem quia non reddidit: *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Reddamus licet crucem pro eruce, funus pro funere, numquid reddimus quod ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo habemus omnia? Reddamus ergo amorem pro debito, caritatem pro munere, [b] gratiam pro ſanguinis pretio; plus enim diligit eui donatur amplius.

27. Sed revertamur ad illam ſuperiorem, cujus conſilium adhuc nec apoſtoli intelligunt, quod erat abſconditum a ſæculis in Deo: *Quis enim cognovit ſenſum Domini?* (Ibidem.) Conquerebantur ergo diſeipuli quia mulier ſuper caput effudit unguentum, & quærebantur dicentes: *Quare hoc ſic periit? Potuit enim venumdari pretio, & dari pauperibus.* (Matt. 26. 8.) Quid utique diſplicuerit Chriſto in eorum ſermonibus, non poteris deprehendere, niſi myſterium intelligas; luxurioſi enim hominis, vel potius non hominis eſt olere unguentum. Certe & ipſi qui olent, ungere ſe, non perfundere ſolent. Quid ergo diſplicuit quia dictum eſt: *Potuit hoc venumdari pretio, & dari pauperibus?* (Matth. 25. 40.) Certe & ipſe ſupra dixerat: *Quidquid uni minimorum horum feciſtis, & mihi feciſtis.* Sed ipſe mortem ſuam pro pauperibus offerebat.

28. Non eſt igitur ſimplex figura; & ideo reſpondit illis Dei Verbum: *Quid moleſti eſtis huic mulieri? .... Semper pauperes habetis vobiſcum, me autem non ſemper?* (Matth. 26. 10. & 11.) Semper ergo tecum pauperem habes, & ideo beoefae. Num igitur differre pauperem debes; quia ſemper tecum eſt, cum tibi Prophera dicat: *Ne dixeris pauperi ...... Cras dabo?* (Prov. 3. 28) Sed ille de ſola miſericordia locutus eſt: hic autem miſericordiæ fidem prætulit, quæ tunc habet meritum, ſi fide præcedente, conſeratur. *Mittens enim unguentum hoc in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit.* (Matth. 26. 12.) Non ergo unguentum Dominus, ſed caritatem dilexit, fidem ſuſcepit, humilitatem probavit.

29. Et tu ſi deſideras gratiam, caritatem auge: mitte in eorpus Jeſu fidem reſurrectionis, odorem Eccleſiæ, communis caritatis unguentum; & ita progrediens pauperi dabis. Plus tibi pecunia illa proderit, ſi non tamquam affluentem tribuas, ſed tamquam profuturam Chriſti nomine largiaris: ſi ita eam conferas pauperi, ut deferas Chriſto. Non ergo juxta litteram tantummodo accipias ſuperfuſum capiti unguentum: *littera enim occidit;* (2. Cor. 3. 6.) ſed ſecundum ſpiritum, quia ſpiritus vita eſt.

30. Quod ergo iſtius mulieris ungueotum eſt? Quis hoc audire poteſt? Quis tales aures habet, ut dicente Jeſu verbum quod accepit a Patre, immo qui

a Nonnulli mſſ. *nam & credendo habetur, & habendo redhibetur*, quidam *redimitur*.

b Iidem mſſ. *gratiam pro ſanguine, pro pretio pecuniam*. Alii nonnulli, *gratiam pro pretio*.

qui ipſe Verbum eſt, poſſit tantam A myſterii altitudinem capere? Et diſcipuli ex parte intelligunt, etſi non totam intelligant. Unde & quidam putant dixiſſe diſcipulos unguenti pretio emi fidem gentium debuiſſe, quæ ſanguinis Dominici tantum pretio debebatur; quod videtur veriſimile. Denique Johannes Evangeliſta inducit ſermone Judæ Iſcarioris æſtimatum trecentis denariis illud unguentum, ſicut B habes: *Potuit enim venumdari trecentis denariis, & dari pauperibus* (Johan. 12. 5.). Trecenta autem æra crucis inſigne declarant: ſed Dominus non perfunctoriam myſterii præſcientiam quærit, ſed conſepeliri in ſe fidem credentium mavult.

31. Id tamen de ceterorum apoſtolorum vocibus intelligimus: Judas autem condemnatur avaritiæ, qui pecuniam Dominicæ prætulit ſepulturæ, C qui etiamſi de paſſione ſenſit, erravit tam cara auĉtione: vili vult æſtimari ſe Chriſtus, ut ab omnibus ematur, ne quis pauper deterreatur. *Gratis*, inquit, *accepiſtis, gratis date* (Matt. 10. 8.). Pecuniam non quærit divitiarum altitudo, ſed gratiam. Ipſe nos pretioſo ſanguine redemit, non vendidit. De quo plenius diceremus, niſi a nobis ipſis tractatum alibi recordaremur (Lib. 3. de Spiritu ſancto cap. 18.).

32. Ergo ſecundum diĉta Domini, D *In quo ſunt theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi* (Coloſſ. 2. 3.), quos nemo potuit prævidere, operari me oportet in ſepulturam ejus; ut caro ejus requieviſſe, non corruptionem vidiſſe credatur: & mors corporis ejus ita domum noſtram odore ſui compleat, ut credamus quia in manus Patri commendavit ſpiritum ſuum, & a morte ſequeſtrata divinitas corporalium non ſubiit conſortium paſſionum. E

33. Intellige quemadmodum corpus filii unguentum oleat. Corpus illud eſt quod exutum eſt, non quod amiſſum eſt. Corpus ejus traditiones ſunt Scripturarum. Corpus ejus Eccleſia eſt. Corporis ejus odor ſumus; & ideo decet ut mortem corporis ejus ornemus. Etſi noſtros illa non requirat ornatus, ſed requirunt pauperes. Ornabo corpus ejus, ſi fiam ſermonum ejus prædicator, F & poſſim gentibus crucis aperire myſterium. Ornavit ille qui dixit: *Quia prædicamus Chriſtum crucifixum, Judæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam: ipſis vero vocatis Judæis atque Græcis, Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam* (1 Cor. 1. 23. & 24.). Ornatur crux, cum id quod per imperitiam ſtultum putatur, per Evangelium ſapientius æſtimatur; ut poſſimus docere quemadmodum virtus adverſaria per crucem Domini deſtruatur. A Miſſi in Domini corpus unguentum, ſpirare incipit quod mortuum putabatur.

34. Ideo unuſquiſque adoriatur emere labore ſuo, niſuque virtutum alabaſtrum unguenti, non vile aliquod atque commune, ſed pretioſum unguentum alabaſtri, & unguentum piſticum. Si enim quis fidei congreget flores, & prædicet Jeſum Chriſtum crucifixum: B in omnem Eccleſiam, quæ Chriſti Corpus eſt, mundo mortua, requieſcens Deo, fidei ſuæ transfudit unguentum. Olere incipit tota domus Domini paſſionem: olere incipit mortem: incipit olere reſurreĉtionem; ut poſſit unuſquiſque ex hoc ſacræ plebis numero dicere: *Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti* (Galat. 6. 14.). Spirat odor, redolet unguentum in C corpore, ſi quis poſſit (atque utinam ego poſſim) confidenter loqui: *Mihi autem mundus crucifixus eſt* (Ibidem.). Non amanti divitias, non amanti honores ſæculi, non amanti quæ ſua ſunt, ſed quæ Jeſu Chriſti: non amanti quæ videntur, ſed quæ non videntur: non cupido vitæ, ſed ei qui feſtinat diſſolvi, & cum Chriſto eſſe, crucifixus eſt mundus. Hoc eſt enim crucem tollere, & ſequi Chriſtum; ut & nos commoriamur D & conſepeliamur cum eo; ut unguentum quod iſta mulier in ſepulturam ejus miſit, olere poſſimus. Non mediocre iſtud unguentum eſt, quo Chriſti longe lateque diffunditur nomen. Unde etiam prophetice diĉtum eſt: *Unguentum exinanitum eſt nomen tuum* (Cant. 1. 2.). Ideo exinanitum, ut majore fides odore flagraret.

35. Ex hac ergo muliere intelligi- E mus illud Apoſtolicum quid ſit: Superabundavit peccatum, ut ſuperabundaret gratia (Rom. 5. 20.). Nam ſi in iſta muliere non ſuperabundaſſet peccatum, non ſuperabundaſſet gratia; agnovit enim peccatum, & detulit gratiam. Et ideo Lex neceſſaria; per Legem enim peccatum agnovi. Si Lex non fuiſſet, peccatum lateret. Agnoſcendo peccatum, veniam peto. Per Legem ergo genera peccato- F rum, prævaricationis quoque crimen agnoſco, curro ad pœnitentiam, gratiam conſequor. Lex ergo auĉtor eſt boni, quæ mittit ad gratiam.

Mater & fratres mei ſunt, qui verbum Dei audiunt, & faciunt. (Cap. 8. v. 21.)

36. Moralis magiſter qui de ſe ceteris præbet exemplum, atque ipſe præceptor, ipſe etiam ſuorum exſecutor eſt præceptorum. Præſcripturus enim

ceteris

Digitized by Google

Luc. 14. 25. ceteris quoniam qui non reliquerit pa- A
trem & matrem ſuam, non eſt Filio
Dei dignus, ſententiæ huic primus
ipſe ſe ſubjicit: non quo maternæ re-
ſuret pietatis obſequia (ipſius enim
Exod. 20. præceptum eſt, *Qui non honoraverit pa-
trem aut matrem, morte moriatur*) ſed
a quia [a] paternis ſe myſteriis amplius
quam maternis affectibus debere co-
gnoſcat. Neque tamen injurioſe reſu- B
tantur parentes, ſed religioſiores co-
pulæ mentium docentur eſſe, quam
corporum.

37. Ergo non debuerant foris ſtare,
Rom. 10. 8. qui Chriſtum videre quærebant: *Prope
eſt enim verbum in ore tuo, & in corde
tuo*. Intus igitur verbum, intus eſt
Pſ. 33. 6. lumen. Unde & ille ait: *Accedite ad
Dominum, & illuminamini*. Si enim foris
adſtantes nec ipſi agnoſcuntur parentes, C
& propter noſtrum fortaſſe non agno-
ſcuntur exemplum: quemadmodum nos
agnoſcemur, ſi foris ſtemus?

38. Nec putet aliquis offendiculum
Epheſ. 5. 31. & 32. eſſe pietatis, ubi mandatum Legis im-
pletur: ſi enim relinquet homo patrem
& matrem, & adhærebit uxori ſuæ,
& erunt duo in carne una, recte ſa-
cramentum hoc in Chriſto ſervatur & D
Eccleſia. Et ideo parentes corpori pro-
prio non potuit anteferre. Ergo hic
* non (ut quidam * hæretici tendiculas
Joh. 19. 26. aucupantur) mater negatur, quæ de
cruce etiam agnoſcitur, ſed neceſſitu-
dini corporali præſcriptorum cæleſtium
forma præfertur. Illud quoque intelli-
gere non abhorret, quia per figuram
parentum demonſtrat Judæis, ex qui- E
bus eſt Chriſtus ſecundum carnem,
Eccleſiam quæ credidit, præferendam.

39. Itaque qui ſe intelligeret propter
divinum in terras veniſſe myſterium,
Eccleſiæque conventum, relictis navem
adſcendit parentibus. Neque enim quiſ-
quam poterat hunc mundum enavigare
ſine Chriſto quando eos quoque quibus
Dominus adeſt, tentationum ſæcula- F
rium ſæpe procella perturbat. Et œco-
nomia ſervatur in apoſtolis, ut adver-
tas ſine tentatione neminem poſſe ex
hoc vitæ curriculo demigrare, quia
exercitium fidei tentatio eſt.

40. Subjecti igitur ſumus nequitiæ
ſpiritalis procellis: ſed quaſi pervigiles
nautæ gubernatorem excitemus. Ve-
rum & ipſi periclitari ſolent. Quem
igitur gubernatorem requiramus? Illum
utique qui non ſerviat, ſed imperet
ventis, de quo ſcriptum eſt:

At ille ſurgens, increpavit ventum. v. 24.

41. Quid eſt *ſurgens*? Quieſcebat
enim: ſed quieſcebat corporis ſomno,
cum intenderet divinitatis myſterio;
ubi enim ſapientia, ubi verbum, nihil
ſine prudentia.

42. Supra habes, quia pernoctabat Luc. 6. 12.
in oratione: quomodo hic in tempe-
ſtate dormiret? Sed exprimitur ſecuri-
tas poteſtatis, quod omnibus timenti-
bus, ſolus intrepidus quieſcebat. Non
eſt ergo conſors naturæ, qui non eſt
conſors periculi. Et ſi corpus dormit,
operatur divinitas, operatur fides.
Denique dicit: *Modicæ fidei; quare dubi-* Matt. 8. 25.
taſtis? Et bene arguuntur qui præſente
Chriſto timebant, cum utique qui ei
adhæret, perire non poſſit.

43. Ergo confirmavit fidem, refudit
tranquillitatem. Ventum ceſſare præ-
cepit, non aquilonem, non africum:
ſed illum utique ventum, cui dictum
eſt ab angelo Michaele * in epiſtola *
Judæ: *Imperet tibi Dominus*. Unde etiam Judæ. 5.
ſanctus Matthæus: *Imperavit*, inquit, Matt. 8. 26.
vento & mari. Atque utinam in nobis
flatus ejus aſperos cohibere dignetur;
ut fluctuanti vitæ refuſa tranquillitas
naufragii metum demat. Et ſi jam
non dormiat ſui corporis ſomno, ca-
veamus tamen ne noſtri corporis ſomno
nobis dormiat, & quieſcat.

44. Et [b] quoniam quæ loco ſupe- b
riori perſtrinximus, delibaſſe ſatis eſt:
nunc quia in libro ſecundum Mat- Ibidem 28.
thæum duos homines in regione Gera-
ſenorum dæmoniis afflatos Chriſto oc-
curriſſe cognovimus, hic autem ſanctus
Lucas unum inducit, eumdemque nu-
dum (nudus enim eſt quicumque re-
gumentum naturæ ſuæ & virtutis ami-
ſit) qua ratione Evangeliſtæ de numero
diſſonare videantur, non otioſe præ-
tereun-

a Rom. edit. ſola, *paternis ſe miniſteriis*.

* Qui fuerint hæretici illi, & cur matrem a Chriſto negatam tam impudenter aſſeruerint, luculenter declarat Hieronymus in cap. 12. Matth. *Non ergo*, inquit, *juxta Marcionem & Manichæum matrem negavit; ut natus de phantaſmate putaretur: ſed apoſtolos cognationi prætulit* &c. His ſimilia habes apud Epiphanium Hæreſ. 42. & Chriſoſtomum in cap. 12. Matth. &c.

* Narrat poſt Euſeb. Hiſt. lib. 2. cap. 23. & 24. & lib. 3. cap. 25. Hieron. in Catal. hanc epiſtolam cum auctoritatem vetuſtate & uſu jam meruiſſet, tamen a pleriſque rejectam, quod in ea ab Apocryphis teſtimonium auctor adſumſiſſet. Verum iis contemtis ab Eccleſiæ PP. & Conc. inter canonicas Scripturas recepta eſt, puta ab Tertull. lib. de Hab. mul. cap. 3. Cypr. adv. Novat. Orig. Homil. 13. in Gen. in Joſue, in Matth. & alibi. Athanaſ. in Synop. Clem. Alex. lib. ὑποτυπ. Epiph. Hær. 50. &c. Conc. Laodic. cap. 59. Carthag. III. cap. 47. &c. Tanta tamen tantorum virorum auctoritas, totque ſæculorum præſcriptio Novatores noſtros prohibere non potuit, quin hanc eamdem epiſtolam, non aliis freti argumentis, ex canonicorum librorum albo iterum eraderent. Sed quid vetet in epiſtola canonica apocrypham citari commentationem, cum Apoſtolus ipſe paganorum carmina laudaverit, & iis nos ſpoliis ditari debere frequens doceat Ambroſius, Hieronymus, atque alii.

b Edit. Rom. *quoniam hæc loco ſuperiori perſtrinximus, nunc delibaſſe ſat eſt. Verum quia* &c.

tereondum, ſed requirendum arbitror. Et quidem licet diſcordet numerus, tamen concordat myſterium; vir enim iſte qui habebat dæmonium, populi
a figura gentilis eſt, [a] opertus vitiis, nudus errori, patens crimini: Doo illi quoque ſimiliter figuram populi gentilis accipiuot; quoniam cum tres filios
Gen. 9. 18. Noe generaverit, Sem, Cham, & Japhet; Sem taotum familia io poſſeſſiooem adſcita eſt Dei. Ex duobus illis diverſarum oationum populi pullularunt, quorum alter maledictus, quod oudatum patrem non texerat: benedictus alter, quod averſus licet, ne coofuſionem nudati parentis hauri-
b ret, duce tamen patrem [b] pietate texiſſet, & fraterni maledictum ſeminis eluiſſet.

v. 27. *Qui multis*, inquit, *temporibus agebatur*.

45. Utpote qoi a diluvio uſque ad adventum Domini vexabator, furore
Matt. 8, 28. demeoti rumpens vincula natoræ. Nec immerito etiam ſanctus Matthæus in monumentis illos habitaſſe ſignificavit. Siqoidem talium animæ in quibuſdam
c habitare videntur [c] tumulis ſepulcrorum? Quid enim aliud ſont corpora perfidorum, niſi quædam defunctorum ſepulcra, in qoibus Dei verba oon habitant? Agebatur ergo in loca deſerta, ſpiritalium ſcilicet infœcunda virtutum: profugus a Lege, diſcretus a prophetis, remotus a gratia.

v. 30. & ſeq. 46. Non eoim uno dæmoolo, ſed totius legioois laborabat incurſu: quæ cum Domioom vidiſſet, cognoviſſetque præſcia Domioici adventus tempore in abyſſos ſe eſſe trudendam, cœpit orare ut introeundi in porcos acciperet facultatem. Et primom clementiam Domini debemus advertere, quod nullum prius ipſe condemnat, ſed unuſquiſque ſibi auctor eſt pœnæ. Non mittuotur in porcos dæmones ſed ipſi petunt; quia cæleſtis lumiois claritatem ſuſtinere non poterant: ut qui oculos dolent, radium ſolis ferre non poſſuot; ſed tenebroſa eligunt, & ſplendentia derelinquunt. Fugiant ergo dæmones ſplendorem lucis æternæ, & ante tempus debita ſibi tormenta formident, oon prædivinantes quæ futura ſoot, ſed quæ prophetata ſunt recor-
Zach. 13, 2. dantes; dixit enim Zacharias: Et *erit in illa die, diſperdet Dominus nomina idolorum de terra, & non erit ulterius memoria eorum .... & ſpiritum immundum* [d] *exuram de terra*. Docemur ergo quod oon ſemper manebunt; ne malitia eorum in homioibus poſſit eſſe perpetua. Nunc igitur illam metueotes pœnam,
ajunt: *Veniſti ... perdere nos*. Sed quia Matt. 8. 29.
adiiuc eſſe deſiderant, jam ab hominibus recedentes, propter quos pœnam ſciunt ſibi eſſe ſubeundam, petunt in porcos mitti.

47. Qui ſunt iſti porci, niſi ſorte
illi de quibus dictum eſt: *Nolite dare* Matt. 7. 6.
ſanctum canibus, nec miſeritis margaritas porcis; ne forte conculcent eas pedibus ſuis? Illi ſcilicet, qui immundorum uſu animalium vocis & rationis expertes, luteleotis vitæ ſuæ actibus naturalium coinquioaverint ornamenta virtutum. Qui impetu feruntur in præceps; quoniam nullius meriti contemplatione revocantur: ſed tamquam de ſuperioribus ad ioferiora per improbitatis proclive detruſi, ſuffocaotur in aqois, ioter fluctuantia mundi iſtius ſtrangulatorum in modum, ioterelufo pereunt ſpiritus commeatu; neque eoim in iis qoi fluido æſtu voluptatum huc atque illuc ferunrur incerti, ullius ſpiritus poteſt eſſe vitale commercium.

48. Videmus igitur quia homo ipſe ſibi eſt auctor ærumnæ. Nam niſi quis porci more vixiſſet, numquam accepiſſet in eum diabolus poteſtatem: aut ſi accepiſſet, non ut perderet, ſed ut probaret. Aut fortaſſe quia poſt Domioi adventum bonos jam depravare non poterat, non omnium hominum, ſed levium jam quærit interitum; ut latro non armatis inſidiatur, ſed inermibus: & injuriis laceſſit infirmum,
qui ſe iotelligit [e] vel a forti conteri, e
vel a potenti damoari.

49. Sed dicit aliquis: Cur hoc a Deo permittitur diabolo? At ego dico, ut boni probentur, improbi puniaotur;
hæc enim pœna peccati eſt. Denique Deut. 28.
lege quia immittit Domious febrem, 59. & ſeq.
& tremorem, & malos ſpiritus, & cæcitatem, & omnia flagella, juxta merita peccatorum. Sed redeamus ad lectionem.

Viderunt, inquit, *hoc magiſtri gregum*, v. 34.
& fugerunt.

50. Neque enim aliquam philoſophiæ profeſſores, vel principes Synagogæ percuotibus populis poſſunt ferre medicinam.

a Eadem edit. Rom. *apertus vitiis*. Aliæ, ac mſſ. omnes, *opertus vitiis*. Neutra lectio adſpernanda.
b Ita mſſ. ac vet. edit. Rom. vero, *pietate texit ... ſeminis vitavit*.
c Edit. Rom. ſola, *tumulis peccatorum*. Sed ponitur vox *ſepulcrorum*, diſtinctionis ergo; tumulus enim per ſe ac proprie quemlibet editiorem locum ſignificat.
d Eadem edit. Rom. *auferam de terra*.
e Ita mſſ magno numero & auctoritate. Quidam tamen atque edit. *vel a forte contemni*.

nam. Solus eſt Chriſtus qui aufert
peccata populorum; ſi tamen medendi
patientiam non recuſent. Ceterum cu-
rare non dignatur invitos, & cito in-
firmos deſerit, quibus oneri videt eſſe
præſentiam ſuam, ſicut Geraſenorum
populis, qui exeuntes de civitate in
qua ſpecies Synagogæ videtur exiſtere,
rogabant ut diſcederet:

v. 37. *Quia timore magno tenebantur;*

51. Infirma enim mens non capit
Dei verbum, nec poteſt pondus ſuſti-
nere ſapientiæ: ſatiſcit, & ſolvitur.

Ibidem. 52. Et ideo diutius moleſtus non
fuit: ſed *Adſcendit, & regreſſus eſt:*
adſcendit utique ab inferioribus ad ſu-
periora, a Synagoga ſcilicet ad Eccle-
ſiam. *Regreſſus per ſtagnum eſt*, ut hic
Matth. 9. 1. ait: aut ſicut Matthæus *per fretum*;
inter nos enim & illos fretum ma-
gnum eſt. Itaque nemo de Eccleſia ad
Synagogam ſine periculo tranſit ſalu-
tis. Sed & ille qui de Synagoga ad
Eccleſiam tranſire deſiderat, crucem
ſuam tollat, ut diſcrimen evadat.

53. Cur autem non recipitur libe-
ratus, ſed domum redire cenſetur; niſi
ut & jactantiæ cauſa vitetur, & infi-
delibus ſit exemplo, quoniam domus
illa naturale ſit diverſorium; & ideo
qui remedium ſanitatis fuerat conſecu-
tus, a tumulis & ſepulcris in illam
ſpiritalem domum redire præcipitur;
ut fiat Dei templum, in quo erat men-
tis ſepulcrum.

v. 41. & 42. *Et ecce venit vir cui nomen* Jairus, *& ipſe princeps Synagogæ erat: & cecidit ante pedes* Jeſu, *rogans eum ut intraret domum ſuam; quia filia unica erat illi fere annorum duodecim, & hæc moriebatur.*

54. Reliquerat in Geraſenis Synago-
gam Chriſtus, ut diximus: & quem
ſui non receperant, excepimus alieni,
excepimus quem exſpectabamus. Nec
nobis igitur a quibus exſpectabatur,
diu defuit: nec ad illos, ſi rogetur,
redire faſtidit. Vir enim iſte princeps
Synagogæ, cui filia erat unica, pro
Synagogæ pereuntis remedio precaba-
tur, quæ urgebatur in mortem; quia
deſerebatur a Chriſto. Quem putamus
Synagogæ principem eſſe, niſi Legem,
cujus contemplatione Dominus Syna-
gogam non penitus dereliquit, ſed

A medicinam ſalutis credentibus reſerva-
vit? Ad hanc ergo principis filiam
dum properat Dei Verbum, ut ſalvos
faceret filios Iſrael, ſancta Eccleſia de
gentibus congregata, quæ inferiorum
lapſu criminum deperibat, paratam
aliis fide præripuit ſanitatem.

55. Moraliter hunc locum ſatis pu-
tavimus exprimendum: & ideo non
B illa quæ dicta ſunt [a] retractamus, ſed a
myſtica brevi voluimus ſermone per-
ſtringere. An non ita factum eſt, ut
Dei Verbum cum veniſſet ad Judæos,
adſciſceretur a gentibus, & prius ab
illis qui in Lege non crediderant, in
gratia crederetur?

56. Nam ſicut illa quæ in medicis Ibid. v. 43.
C erogaverat omnem ſubſtantiam ſuam,
ita etiam congregatio gentium [b] ami- b
ſerat omnia dona naturæ, & patrimo-
nium vitale prodegerat, ſancta, vere-
cunda, religioſa, fide promtior, pu-
dore cunctatior; hoc eſt enim pudoris
& fidei, agnoſcere infirmitatem, non
deſperare veniam. Verecunda ergo
fimbriam tetigit, fidelis acceſſit, reli-
gioſa credidit, ſapiens ſanatam ſe eſſe
D cognovit. Sic ſancta plebs gentium
quæ Deo credidit, peccatum erubuit,
ut deſereret: fidem detulit, ut crede-
ret: devotionem exhibuit, ut rogaret:
ſapientiam induit, ut ſanitatem ſuam
& ipſa ſentiret: fiduciam ſumſit, ut
fateretur quod præripuiſſet alienum.

Acceſſit retro. v. 44.

E

57. Cur autem retro tangitur Chri-
ſtus? An quia ſcriptum eſt: *Poſt domi-* Deut. 13. 4.
num Deum tuum ambulabis? Quid etiam
ſibi vult quod & principis filia anno-
rum duodecim moriebatur, & mulier
ita fluxu ſanguinis ab annis duodecim
laborabat; niſi ut intelligatur quia
quamdiu Synagoga viguit, laboravit
F Eccleſia. Defectus illius, hujus eſt
virtus; quia *Illorum delicto ſalus gentibus:* Rom. 11. 11.
& conſummatio illius, hujus exor-
dium, non naturæ exordium, ſed ſa-
lutis; *Quia cæcitas ex parte Iſrael contigit,* Ibidem 25.
donec plenitudo gentium intraret. Non igi-
tur tempore, ſed ſpecie ſanitatis anti-
quior Synagoga quam Eccleſia; quia
quamdiu illa credebat, iſta non credi-
dit, & per varias corporis atque ani-
mæ paſſiones [c] immedicabili remedio c
ægra languebat. Audivit ægrotare po-
pulum Judæorum, ſperare cœpit ſalu-

a Omnes edit. ac pauci mſſ. *recenſemus*. Plures potioreſque, *retractamus*: unus, aut alter, *recantamus*. Sed *retractamus* hic idem ſonat, atque *iterum & ſecundo cura tractamus*, non vero, *palinodiam canimus*.

b Rom. edit. *quæ amiſerat omnia .... prodegerat, facta eſt verecunda .... pudore conſtantior*. Aliæ cum omnibus mſſ. in lectionem noſtram, quæ nec ipſa contemnenda eſt, conſpirant.

c Edit. Rom. *immedicabilis remedio*. Non male, niſi ab aliis, & mſſ. omnibus hic deficeret. Sumendum igitur, *immedicabili*, pro *inefficaci atque inepto ad medendum*.

tis ſuæ remedium: tempus veniſſe cognovit quo medicus adeſſet e cælo, ſurrexit ut occurreret Verbo: vidit quia comprimebatur a turbis; non enim credunt, qui comprimunt, credunt qui tangunt. Fide tangitur Chriſtus, fide Chriſtus videtur: non corpore tangitur, non oculis comprehenditur; neque enim videt, qui videns non videt: neque audit, qui ea quæ audit, non a intelligit: [a] neque tangit qui non fideliter tangit. Denique ut fidem tangentis exprimeret, ait:

℣. 46. *Tetigit me aliquis; nam ego cognovi virtutem de me exiſſe.*

58. Quod eſt evidentis indicii, quia non intra poſſibilitatem conditionis humanæ, atque intra corporis clauſtrum b incluſa [b] ſapientia, divinitas coartata eſt: non capitur anguſtiis corporalibus, non tenetur, ſed ultra fines noſtræ mediocritatis virtus exundat æterna. Non enim humana ope plebs gentium liberatur: ſed Dei munus eſt congregatio nationum, quæ etiam brevi fide miſericordiam inclinat æternam. Nunc ſi conſideremus quanta ſit fides noſtra, & intelligamus quantus ſit Filius Dei, videmus quia comparatione ejus fimbriam tantummodo tangimus, ſuperiora vero veſtimenti ejus nequimus adtingere. Si igitur & nos curari volumus, fide tangamus fimbriam Chriſti.

59. Non latet eum quicumque fimbriam tetigerit, qui tetigerit averſum; neque enim Deus indiget oculis ut videat, neque corporaliter ſentit, ſed in ſe habet cognitionem omnium. Beatus ergo qui vel extremam partem Verbi contigerit; nam totum quis poteſt comprehendere? Verum ut ad illam quæ adhuc ægra eſt, revertamur; c [c] ne per noſtram moram dum diu Chriſti moramur ingreſſum, mortua eſſe credatur:

Venerunt, inquit, *ſervi dicentes principi: Noli vexare illum, filia tua mortua eſt.*

60. Et primum illud conſideremus quod ſuſcitaturus mortuam, ad faciendam fidem hæmorrhouſam ante curavit. Et ut ſcias exempli gratia ſtetiſſe d ſanguinis fluxum: [d] dum illa petitur, iſta curatur. Sic & reſurrectio tempo- A ralis in Domini paſſione celebratur; ut & perpetua illa credatur. Sic & Mariæ paritura ſterilis indicatur; ut *Luc. 1. 36.* conceptura virgo credatur. Denique audivit parituram Elizabeth, nec de ſua generatione dubitavit.

61. *Venerunt*, inquit, *ſervi dicentes principi: Noli vexare illum*. Adhuc & hi increduli ad reſurrectionem, quam B Jeſus in Lege prædixit, in Evangelio complevit. Itaque cum veniſſet in domum, paucos futuræ arbitros reſurrectionis adſcivit; non enim a multis continuo eſt credita reſurrectio. Denique dicente Domino:

Non eſt mortua puella, ſed dormit. Deridebant, inquit, *eum.* ℣. 52. & 53.

C 62. Quicumque enim non credit, irridet. Fleant igitur mortuos ſuos, qui putant mortuos: ubi reſurrectionis fides eſt, non mortis eſt ſpecies, ſed quietis. Nec abhorret illud Matthæi, *Matt. 9. 23.* quod ait tibicines fuiſſe in domo principis, & turbam tumultuantem: vel quia * more veteri tibicines ad incendendos excitandoſque luctus videbantur adhiberi: vel quia per Legis & litteræ cantilenam, exſultationem Synagoga non D poterat capere ſpiritalem.

63. Tenens ergo manum puellæ Jeſus ℣. 54. & ſeq. ſanavit eam, & juſſit ei dari manducare. Quod eſt teſtimonium vitæ; ut non phantaſma, ſed veritas crederetur. Beatus ille cui manum ſapientia tenet. Utinam meos quoque teneat actus, teneat manum juſtitia, teneat Dei Verbum, inducat in penetralia ſua, ſpiri- E tum avertat erroris, convertat ſalutis, dari mihi jubeat manducare; panis enim cæleſtis, Dei verbum eſt. Inde & illa ſapientia quæ divini corporis & ſanguinis ſacroſancta altaria replevit alimentis: *Venite*, inquit, *edite panes meos*, *Prov. 9. 5.* *& bibite vinum quod miſcui vobis.*

64. Quæ tamen tantæ diverſitatis eſt cauſa? Supra publice viduæ filius ſuſci- *Luc. 7. 12.* F tatur, hic removentur plures arbitri. Sed puto quod in eo quoque pietas Domini declaretur; quia vidua mater unici non patiebatur moram, & ideo ne amplius afficeretur, maturitas additur. Eſt etiam forma ſapientiæ, in viduæ filio cito Eccleſiam credituram, in archiſynagogi filia credituros quidem Judæos, ſed ex pluribus pauciores.

Et

a Ita vet. edit. cum plerisque mſſ. Rom. vero cum aliis, *neque intelligit, qui non fideliter tangit.*

b Omnes edit. *ſapientia divinitatis coartata eſt*. Omnes mſſ. *ſapientia divinitas* &c.

c Mſſ. aliquot, *ne per nos magis quam per ſuam moram, mortua eſſe credatur.*

d Omnes edit. *dum ad illam petitur*. Mſſ. autem nonnulli, *dum illa patitur*. Alii multo plures, ac melioris notæ, *dum illa petitur*. Optime, idem enim atque, *dum illa convenitur*, *ſive ad illam itur.*

* Dicuntur a quibuſdam Græci fuiſſe primi auctores hujus moris: quem tangit Ovid. lib. 4. Faſt. & 5. Triſt. Eleg. 1. ubi non obſcure indicat communem fuiſſe eum tam hominum, quam puerorum funeribus. Lactantius tamen tibias puerorum inferiis, majorum vero tubas adhiberi conſueviſſe teſtatur. Sed tibiis in juſtis etiam majorum, ſi non eſſent e nobilium ordine, locum habuiſſe volunt nonnulli.

Cap. 9. v. 5. *ET quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem de pedibus veſtris excutite in teſtimonium ſupra illos.*

65. Qualis debeat eſſe qui evangelizar regnum Dei, præceptis evangelicls
v. 3. deſignatur; ut ſine virga, ſine pera, ſine calceamento, ſine pane, ſine pecunia, hoc eſt, ſubſidii ſæcularis ad-
a minicula non requirens, [a] fideique deditus ſit, & quanro minus appetat temporalia, tanto magis ſperet ea ſibi poſſe ſuppetere. Quæ poſſunt qui volunt ad eum derivare tractatum; ut ſpiritalem tantummndo locus iſte formare videatur affectum, qui velut indumentum quoddam videatur corporis exuiſſe, non ſolum poteſtate rejecta, C contemtiſque divitiis, ſed etiam carnis ipſius illecebris abdicatis.

v. 4. 66. Quibus primo omnium datur pacis atque conſtanriæ generale mandatum; ut pacem ferant, conſtantiam ſervent, hoſpitalis neceſſitudinis jura cuſtodiant: alienum a prædicarore regni cæleſtis adſtruens curſitare per domos, & inviolabilis hoſpitii jura mutare. Sed nt hoſpitil gratia deſerenda cenſe- D tur: ita etiam ſi non recipiantur, excutiendum pulverem, & egrediendum de civitate mandatur. Quo nnn mediocris boni remuneratin docetur hoſpitii, ut non ſolum pacem tribuamus hoſpitibus: verum etiam ſi qua eos terrenæ obumbrant delicta levitatis, receptis apoſtnlicæ prædicatinnis veſtigiis,
Matth. 10. 12. auferantur. Nec otioſe ſecundum Matthæum domus quam ingrediantur apoſtoli, legenda decernitur; ut mutandi E hoſpitii neceſſitudiniſque violandæ cauſa nnn ſuppetar. Non tamen eadem cautio receptori mandatur hoſpitii; ne dum hoſpes eligitur, hoſpitalitas ipſa minuatur.

67. Sed hæc nt ſecundum litteram de hoſpitii religione venerabilis eſt forma præceptl: ita etiam de myſterin ſententia cæleſtis arridet. Etenim cum domus eligitur, dignus hoſpes inquiritur. Videamus igitur ne ſnrte Eeclesia F præferenda deſignetur, & Chriſtus.
24. queſt. 1. cap. Quæ dignior. Quæ enim dignior domus apoſtolicæ prædicationis ingreſſu, quam ſancta Ecclesia? Aut quls præferendus magis omnibus videtur eſſe quam Chriſtus, qui pedes ſuis lavare conſuevit hoſpitibus, & quoſcumque ſua receperit domo, pollutis non patiatur habitare veA ſtigiis: ſed maculoſos llcet vitæ prioris, in reliquum tamen dignetur mundare proceſſus? Hic eſt igirur ſolus quem nemo debet deſerere, nemo mutare. Cui bene dicitur: *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ babes, & nos credimus.* Johan. 6. 69. & 70. Vides excuſatnrem cæleſtium præceptorum: qui quoniam non mutavit hoſpitium, cæleſtis conſortium conB ſecrarionis emeruit.

68. Fides igitur imprimis Eccleſiæ quærenda mandatur, in qua ſi Chriſtus habitator ſit, haud dubie ſir legenda. Sin vero perfidus populus, aut præceptor hæreticus deformet habitaculum, vitanda hæreticorum communin, fugienda Synagnga cenſetur. Excutiendus pedum pulvis, ne ſatiſcentibus perfidiæ ſterilis ſiccitatibus, tamC quam humi aridn arenoſoque mentis tuæ veſtigium polluatur. Nam ſicut corporeas infirmitates populi fidelis ſuſcipere in ſe debet Evangelii prædicator, & tamquam propriis inania geſta pulveri comparanda, allevare atque abolere veſtigiis, juxta quod ſcriptum eſt: *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* 2. Cor. 11. 29 Ita ſi qua eſt Ecclesia quæ fidem reſpuat, nec apoſtolicæ prædicarinnis funD damenta poſſideat; ne quam labem perfidiæ poſſit adſpergere, deſerenda eſt. Quod Apoſtolus quoque evidenter adſeruit dicens: *Hæreticum hominem poſt unam .... correptionem devita.* Tit. 3. 10.

Ait autem ad eos: Date illis vos manducare. At illi dixerunt: Non ſunt nobis pluſquam quinque panes. v. 13.

69. Quæ rario eſt, quod cnm in v. 8. E poſterioribus Jobannis paſſin deſcribatur, hic jam mortuus verbis Herodis oſtenditur? Ne ſnrte illa, quia poſt Legis defectum Evangelicus cibus incipit jejuna paſcere corda populorum? Denique poſtea quam illa quæ Eccleſiæ typum accepit, a fluxn curata eſt ſanguinis, poſtea quam apoſtoli ad evangelizandum regnum Dei ſunt deſtinati, gratiæ cæleſtis impartitur alimentum. F Sed quibus impartiatur, adverte. Non otioſis, non in civirate quaſi in Synagoga, vel ſæculari dignitate reſidentibus, ſed inter deſerta quærentibus Chriſtum; qui enim nnn faſtidiunt, ipſi excipiuntur a Chriſto, & cum ipſis loquitur Dei Verbum non de ſæcularibus, ſed de regno Dei. Et ſi qui corporalis gerunt nlcera paſſionis, his medicinam ſuam libenter indulget.

[a] Sic plerique, nec non optimæ notæ mſſ. Alii tamen aliquot, omneſque edit. *fideque tutus, putet ſibi quominus ne requirat, magis poſſe ſuppetere.*

70. Conſequens igitur erat, ut quos a vulnerum dolore ſanaverat, eos alimoniis ſpiritalibus a jejunio liberaret. Itaque nemo cibum accipit Chriſti, niſi fuerit ante ſanatus. Et illi qui vocantur ad cœnam, prius vocando ſanantur. Si claudus fuit, gradiendi facultatem ut veniret, accepit. Si lumine oculorum privatus erat, domum utique Domini, niſi refuſa luce, intrare non potuit.

71. Ubique igitur myſterii ordo ſervatur; ut prius per remiſſionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur, poſtea alimonia menſæ cæleſtis exuberet: quamquam nondum validioribus hæc turba reficiatur alimentis, neque Chriſti corpore & ſanguine jejuna ſolidioris fidei corda paſcantur. 1. Cor. 3. 2. *Lacte*, inquit, *vos potavi, non eſca; nondum enim poteratis, ſed nec adhuc quidem poteſtis.* In modum lactis quinque ſunt panes. Eſca autem ſolidior corpus eſt Chriſti, potus vehementior ſanguis eſt Domini. Non ſtatim a primo epulamur omnia, Eſai. 9. 1. neque potamus omnia. *Hoc primum*, inquit, *bibe*. Eſt ergo primum, eſt etiam ſecundum quod bibas. Eſt & primum quod manduces, eſt etiam ſecundum, eſt tertium. Primum quinque panes ſunt, ſecundum ſeptem, tertium ipſum corpus eſt Chtiſti.

72. Nequaquam igitur talem Dominum deſeramus, qui pro uniuſcujuſque viribus impartire nobis alimenta dignatur; ne aut infitmum validior cibus opptimat, aut validum exſilia alimenta non ſatient: Rom. 14. 2. *Qui enim infirmus eſt, olera manducet*. Et ille qui jam videtur laqueos infirmitatis evadere, de quinque iſtis manducet panibus, & duobus piſcibus. Certe ſi petere cibum validiorem veretur, ipſe relictis ſuis omnibus, feſtinet ad Dei verbum. Dum audire incipit, incipit eſurire. Incipiunt apoſtoli eſurientem videre. Et ſi illi adhuc non intelligunt quid eſuriat, intellexit Chriſtus. Scit quod non ſæcularem cibum eſuriat, ſed cibum Chriſti. Matt. 15. 32. Dicat: *Dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via*. Bonus Dominus ſtudia exigit, vires miniſtrat.

73. Utinam, domine Jeſu, velis mecum iſtos jejunos non dimittere, ſed impartitis abs te epulis reficias eos; ut poſſint tuis alimoniis fortiores infirmitatem jejunii non timere. Dicas utinam etiam de nobis: *Nolo eos jejunos dimittere*. Et cauſam mihi dicito, quare eos nolis jejunos dimittere: immo jam dixiſti, quia ſi quem di- A miſeris jejunum, deficit in via, hoc eſt, deficit vel in iſtius curſu vitæ, vel antequam ad * caput perveniat viæ, antequam perveniat ad Patrem, & intelligat quod ex Patre Chriſtus eſt, intelligat quod Chriſtus e cælo, & intelligat quod Chriſtus qui deſcendit, ipſe eſt & qui adſcendit; ne forte cum acceperit quod natus ex Virgine eſt, incipiat non Dei virtutem, B ſed hominis æſtimare. Ergo ne deficiant, inquit:

Date illis vos manducare. At illi dixerunt: Non ſunt nobis pluſquam quinque panes, & duo piſces: niſi nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam eſcas.

74. Nondum intellexerant apoſtoli cibum populi credentis non eſſe vena- C lem. Noverat Chriſtus, noverat ipſe nos potius eſſe redimendos: ſuas vero epulas gratuitas donat. Nondum ergo habebant diſcipuli cibum qui redimere nos poſſet. Habebant tamen jam cibum qui ſatiare nos poſſet: habebant cibum qui confirmare nos poſſet: *Panis* Pſ. 103. 16. *enim confirmat cor hominis*. Miſeretur ergo Dominus, ne quis deficiat in via. Si quis ergo defecerit, non per domi- D num Jeſum, ſed per ſe deficit: nec habes quod adſcribas Domino, qui vincit cum judicatur; quid enim dicas ei qui in te contulit omnia firmamenta virtutis? Nonne ipſe te genuit, nonne ipſe te pavit? Cibus ejus virtus eſt, cibus ejus fortitudo eſt. Sed ſi tu negligentia tua virtutem quam acceperas perdidiſti, non alimentorum cæleſtium, ſed tuæ mentis tibi præſidia defuerunt. Denique Dominus ſic- E uti ſuper juſtos & injuſtos pluit: ita etiam injuſtos paſcit & juſtos.

75. Noone in eſcæ virtute cum jam deficeret in via ſanctus Elias, quadraginta ambulavit diebus, 3. Reg. 19. 8. & illam eſcam Angelus dedit? Si autem te paverit Jeſus, & acceptam eſcam ſervaveris, ambulabis non quadraginta diebus & quadraginta noctibus, ſed (audeo di- F cere Scripturæ fretus exemplis) quadraginta annis: & egredieris ab Ægyptiis finibus, donec pervenias in terram multam, in terram fluentem lac & mel, quam juravit Dominus daturum ſe patribus noſtris. Hujus terræ tibi virtus requirenda eſt, quam poſſidet mitis. Non iſtam terram dico quæ arida eſt, ſed illam quæ Chriſti confirmatur alimentis, quæ ſub imperio conſtituta regis æterni ſanctorum incolatibus frequentatur.

76. Di-.

* *Caput viæ*, dicitur finis ac terminus viæ; nam quod ſummum atque extremum in ſingulis rebus eſt, caput dicitur.

76. Dividit ergo eſcas dominus Jeſus. Et ille quidem vult dare omuibus, negat nemini; diſpenſator enim eſt omnium: ſed cum ille panes frangat, & det diſeipulis, ſi tu manus non extendas tuas, ut accipias tibi eſcas, deficies in via; nec poteris in eum culpam tuam referre, qui miſeretur, & dividit: ſed his dividit, qui cum eo etiam in deſerto permanent, qui primo & ſecundo & tertio die B non recedunt. Sic enim habes alibi: Matth. 15. 32. *Miſereor hujus turbæ; quia triduum eſt jam quod perſeverant mecum*. Quanta dignatio, quanta ab eo hominibus inſpiratur humanitas! Non vult jejunos dimittere, non vult, ne deficiant in via.

77. Noli ergo deficere a diſciplina Domini, neque fatigeris cum ab eo increparis. Nnn fatigeris nunc, ne poſtea fatigeris. Quid enim reſpondebis ei: C aut quomodo te excuſabis, ſi eſcæ virtutem quam miniſtrat, amiſeris? Non potes dicere quia eſcam non dedit, quia dat omnibus. Non potes dicere quia noluit te bonum facere, ante quem poſuit bonum & malum; ut non ex neceſſitate bonum tuum eſſet, ſed voluntarium. MULTUM ENIM refert inter eum qui neceſſitate D invitus aliquid agit, & inter eum qui ex voluntate quod bonum eſt eligit: 1.Cor.9 17. *Si enim invitus hoc ago, diſpenſatio mihi credita eſt: ſi volens mercedem habeo*. Conſideremus ergo quia ſtabimus ante tribunal Chriſti, & ſi opus noſtrum arſerit, non habebimus quod exeuſare poſſimus. Dicet etenim quod jam per Mich.6. 3. Prophetam locutus eſt: *Populus meus, quid feci tibi ..... aut in quo moleſtus fuit tibi, reſponde mihi*. E Dicet & ei qui in via defecerit: Qua tatione defeciſti a in via? Nonne [a] panes fregi: nonne benedixi: nonne juſſi dari? Sed cur tu accipere noluiſti?

78. Quanti etiam præſentium deficient in via, & poſt hos ſermones, qui licet noſtri ſint, tamen quia nemo 1.Cor. 12.3. dicit dominum Jeſum niſi in Spiritu b ſancto, [b] panes æſtimandi ſunt: quanti, inquam, F deficient, & in vias gentium tranſverſis itineribus fornicantes abibunt? Atque utinam unus, & non plurimi! Sed non Jeſus auctor defectus, etiamſi quis defecerit; omnibus A enim diſtribuit qui ſequuntur, ſive quinque millia, ſive quatuor millia ſint.

79. Non otioſus numerus, non otioſus ordo, non otioſæ reliquiæ manducantium. Cur enim piutes, id eſt, quinque millia quinque panibus, hoc eſt, numero minori ſatiantur: pauciores vero, qui ſunt quatuor millia ſeptem panibus, hoc eſt, numero majore paB ſcuntur? Si enim facti tantum ſequamur miraculum, videtur eſſe divinius quod de minore modo pluribus abundavit. Cur ergo quod minus eſt ei quod eſt amplius, quaſi præſtaret, adjectum eſt? [c] Prius enim quinque c millia quinque panibus: Matth. 14. 19. poſtea vero quatuor millia ſeptem panibus legimus Matth. 15. 36. ſatiata. Quæramus ergo myſterium, quod miraculo præſtet.

80. C Itaque videntur illa quinque millia quaſi quinque corporis ſenſus adhuc corporalibus proxima alimenta accepiſſe de Chriſto: quatuor vero millia etſi adhuc in corpore ſint, & in hoc mundo qui ex quatuor conſtat elementis, non otioſe tamen referuntur myſticæ eſcam accepiſſe quietis; jam enim æquantur mundo, ſupra munD dum futuri. Nam etſi in hoc mundo ſunt, intra mundum tamen non ſunt, quibus myſticæ quietis impartitur alimeotum; ſex enim diebus mundus eſt factus, ſeptimo requietum eſt die, & Dominus ſanctificavit eum. Ultra mundum ergo quies, [d] ultra d mundum etiam fructus quietis. Denique Matth.5.9. *Beati pacifici; ipſi enim filii Dei vocabuntur*. Nam cum Deus ſupra munE dum ſit, nemo utique poteſt Deum videre, niſi mundum prius ſpiritali tranſcendat obtutu. Septima itaque benedictio pacatorum: ſeptem etiam illis Matth. 15. 37. quatuor millibus fragmentorum ſportæ ſuperſunt. Non mediocris hic panis eſt ſabbatorum, panis ſanctificatus, panis quietis. Et fortaſſe ſi primum quinque panes ſenſibiliter manducaveris, audebo & dicam, poſt quinque panes & ſeptem tertio jam in terra F non manducabis panem: ſed ſupra terram manducabis octo panes, ſicut qui ſunt in cæleſtibus. Sicut enim ſeptem panes, panes quietis: ita octo panes, panes ſunt reſurrectionis. Ergo iſti qui Ibidem 32.

ſeptem

a Mſſ. longe plurimi, *panes feci*. Corb. tamen per correctionem, & alii nonnulli cum edit. *panes fregi*.

b Rom. edit. ſola, *Domini æſtimandi ſunt*. Minus commode. Palam enim eſt ab Ambroſio ſignificari ſuos etiam ſermones per Spiritus ſancti gratiam panes eſſe.

c Sic omnes edit. cum mſſ. aliquot. Alii vero neque numero, neque ætate inferiores multis reſcatis locum ita contrahunt: *Prius enim quinque millia quaſi quinque corporis ſenſus adhuc corporalibus proxima alimenta* &c. Quod quidem minime abſurdum ſenſum efficiet, ſi verbum, *referuntur*, ſequenti membro expreſſum hic ſubintelligas.

d Mſſ. aliquam multi, nec ſequioris ætatis, *intra mundum etiam* &c. Porro obiter monendum eoſdem cod. ex quopiam exemplari deſcriptos eſſe, in quo poſt verba, *benedictio pacatorum*, folium videtur fuiſſe tranſpoſitum; unde ad illos quoque eadem tranſpoſitio promanavit.

ſeptem aluntur panibus, triduo perſtiterunr, & fortaſſe integram reſurrectionis futuræ fidem & conſtantiam conſecuti. Denique ſanctotum vox eſt. Exod. 5. 3. *Tribus diebus ambulabimus, ut epulemur domino Deo noſtro*. Sed illa ſuo loco.

81. De quinque ergo panibus ſanctus Johannes docuit me quod neſciebam, quod non docuerat ſanctus Matthæus, non docuerat ſanctus Lucas (ſingulis enim diverſa impartita eſt B Johan. 6. 9. gratia) docuit, inquam, me quinque iſtos panes hordeaceos fuiſſe; & ideo non inepte diximus eſcam iſtam eſſe habilem [a] corporalibus. Cur enim primo hordeaceos? Quia primo lacte, deinde eſca eſt nutriendus qui accedit ad fidem; nondum enim poteramus, & fortaſſe plerique nec adhuc poſſumus. Nam cum ſint inter nos contentiones, & diſſenſiones, nonne carnales ſumus, C & ſecundum hominem ambulamus? Suis quæque aptata ſunt alimenta virtutibus; & inde prius hordeum, deinde triticum nobis ad alimoniam datur: fortiori vero ſicut Eliæ, de interioribus 3. Reg. 17. 13. frumenti panis farinaceus miniſtratur, [b] quem non queunt depaſcere peccatores.

82. Nec ſolum panis & numeri, ſed etiam accubitionis eſt differentia: illi enim ſupra fœnum diſcumbunt, iſti D ſn;ra terram recumbunt: ſupra fœnum quinque millia, ſupra terram qnaruor millia. Plus eſt terram premere, quam ſupra fœnum jacere; illi enim quibus adhuc ſenſus ſunt corporales, mollioribus delectantur, & ideo ſupra fœnum recumbunt: Eſai. 40. 6. *Omnis* enim *caro fœnum*: iſti vero ſupra terram, quæ triticum & vinum gignit & olivam, cibum gratiæ conſequuntur. Illi diſcumbunt, E iſti recumbunt; major enim eſt quædam requies recumbentis. Ibi duo piſces, hic ſine numero; unde plerique ſeptiformis Spiritus gratiam in panibus definitam, in piſcibus quoque duplicis Teſtamenti figuram intelligendam putaverunt.

83. Non piget ergo æſtimare quod quatuor millia ex quatuor mundi collecta partibus, in quibus Eccleſia figuratur, F majoris gratiæ cibum ſumant, Matt. 8. 11. juxta quod ſcriptum eſt: *Quia venient ab oriente & occidente & ſeptemtrione & auſtro, & recumbent cum Abraham & Iſaac & Jacob in regno cælorum*. Unde hic gratiæ Patri aguntur a Chriſto; non enim A fruſtra illic benedictio tantum, hic etiam gratiarum eſt actio. Pro Eccleſia quippe ſua Dominus Patri gratias agere conſuevit; quia quæ abſcondit ſapientibus, ea parvulis revelavit. Benedictio igitur ſuper nos, qui inferiores ſumus: gratiarum actio ſuper eos qui de infirmitatibus corporum ſuorum ſacratis paſſionibus triumpharunt. Jam illud in ſuperioribus prælibavimus, quia B cum quinquageni diſcumbere juberentur, licet ſacrato numero definito; tamen videtur hic fundatioris Eccleſiæ populus, qui ſine numeri definitione recumbit.

84. Myſticum quoque eſt quod & manducans populus ſatiatur, & miniſtrant apoſtoli; n:m & in ſatietate, repulſæ in perpetuum famis indicium deſignatur; quia non eſuriet qui acceperit cibum Chriſti: & in apoſtolorum C miniſterio futura diviſio Dominlei corporis ſanguiniſque præmittitur. Jam illud divinum, quemadmodum quinque panes quinque millibus populi redundaverunt; non enim exiguo, ſed multiplicato cibo populum liquet eſſe ſatiatum.

85. Videres incomprehenſibili quodam rigatu inter dividentium manus, quas non fregerant, fructificare particulas, D & intacta frangentium digitis ſponte ſua fragmenta ſubrepere. Qui hæc legit, quemadmodum juges aquarum miretur meatus, & liquidis fontibus ſtupeat continuos fluere ſucceſſus: quando etiam panis exundat, & naturæ ſolidioris rigatus exuberat? Hæc igitur facta ſunt, ut illa quoque quæ non cernimus, cerneremus. His evidenter illorum quoque deſignavit auctorem, E & totius naturæ creatorem materialis exiſtere, quæ non (ut philoſophi volunt) reperta, ſed facta, gignendis omnibus rebus ſucceſſus defluos ſubminiſtrat.

86. Hoc quidem mirum, quidquid de fluminibus haurias, ſigno diſpendii non notari: quidquid de fontibus auferas, uſurario quodam reparari meatu. Sed & fluminibus ſi nihil decedere, F nihil tamen videatur accedere: & fontibus ut cumulata fluenta cernuntur, ita dum minuuntur fluenta, producuntur. At vero hic panis quem frangit Jeſus, myſtice quidem Dei verbum eſt, & ſermo de Chriſto, qui dum dividitur, augetur; de paucis enim ſer-

a Gill. in marg. *corporibus vel pecoribus*. Duo etiam mſſ. legunt, *pecoribus*. Melius tamen alii atque edit. *corporalibus*; refertur enim ad ſuperiora illa, *corporalibus proxima alimenta*: quæ ſic in omnibus mſſ. & edit. exhibentur.

b Edit. cum mſſ. non paucis, *quem* (Rom. *quia*) *vatem* (quidam mſſ. *autem*) *non queunt contaminare, ſed paſcere peccatores*. Sed quis ſenſus, niſi ineptus hinc eruatur! Nos vero ſecum ex quinque mſſ. probatioris notæ reſtituimus.

ſermonibus, omnibus populis redundantem alimoniam miniſtravit. Dedit ſermones nobis velut panes, qui in noſtro dum libantur ore, geminantur. Viſibiliter quoque panis iſte incredibili ratione dum frangitur, dum dividitur, dum editur, ſine ulla diſpendii comprehenſione cumulatur.

87. Nec dubites vel quod in manibus miniſtrantium, vel in ore edentium creſcat; quando ubique noſtri operis teſtimonium ad firmamentum
Johan. 2. 5. & ſeq. credulitatis adſciſcitur. Sic in nuptiis ex fontibus vina, miniſtris operantibus, colorantur, & ipſi qui impleverant hydrias aqua, vinum quod non detulerant, hauriebant. Comprehende, ſi potes, tanta rerum miracula. Hic edentibus populis creſcunt ſuis fragmenta diſpendiis, & de quinque panibus majores reliquiæ quam ſumma eſt, colliguntur: illic in alienam ſpeciem vertuntur elementa, nec ſuos patitur natura defectus, nec ſuos agnoſcit ortus, uſu tamen proprio recognoſcit. Quinetiam melior eſt mutati vini natura quam nati; quia in arbitrio creatoris eſt, & quos uſus velit adſignare naturis, & quas naturas impartire gignendis. Vide quantis operibus opus adſtruat: dum aquam miniſter infundit, odor transfuſus inebriat, color mutatus informat, fidem quoque ſapor hauſtus accumulat.

88. Conferant gentiles, ſi placet, cum Chriſti beneficiis deorum ſuorum non facta, ſed ficta. Ferunt certe eorum fabulæ fuiſſe * regem quemdam qui quidquid tangebat, aurum fiebat. Sed etiam convivia ipſa feralia; nam & ipſa mantilia digitis apprehenſa riguerunt: & cibus in ore crepitabat, ferens non alimenta, ſed vulnera: & in gutture potus hærebat, nec penetrare facilis, nec redire. Digna beneficia votis, digna tanta munera precatore, digna liberalitas conferente! Talia ſunt idolorum beneficia, ut cum videntur prodeſſe, plus noceant: at vero Chriſti munera parva videntur, & maxima ſunt. Denique non uni collata, ſed populis; nam & cibus edentium in ore creſcebat, & videbatur eſſe corporalis alimoniæ, ſed ſumebatur ſalutis æternæ.

89. Cur autem quinque millibus hominum plus redundat, quatuor millibus minus? Quia quatuor millia iſta triduo cum Chriſto fuerunt; & ideo
A amplius cæleſtis pabuli receperunt.

90. Nec otioſe quæ turbæ ſuperſunt, a diſcipulis colliguntur; quia ea quæ divina ſunt, apud electos facilius poſſis quam apud populos reperire. Utinam mihi contingat audire: Collige quæ ſuperſunt. Si audiero & fecero, habebo multa quæ turbæ, habebo multa quæ pueri & mulieres edere nequi-
B verunt. Beatus ille qui poteſt colligere quæ etiam doctis ſuperſunt.

91. Videamus quomodo colligat.
Dixit Lex: *Non mœchaberis*. Fregit hunc Exod. 20. 14.
panem Chriſtus, diviſit hoc verbum, non aliunde adjiciens, ſed de ſuo par-
tiens: *Qui viderit*, inquit, *mulierem ad* Matt. 5. 28.
concupiſcendum, jam mœchatus eſt eam. Habes fragmentum de ſuo. Addidit:
Si oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue Ibidem 29.
C *eum*. Habes aliud. *Et ſi dextera tua ſcan-* Ibidem 30.
dalizat te, abſcinde eam; &, *Qui dimiſſam* Luc. 16. 19.
a viro ducit, mœchatur. Vides ex uno quam multa fragmenta. Moyſes dicit
quod *Abraham duos filios habuit, unum de* Galat. 4. 22.
ancilla, & unum de libera. Paulus dixit:
Hæc ſunt duo Teſtamenta. Diviſit hoc Ibidem 24.
verbum, & invenit myſterium. Beatus ergo qui colligit, quæ dividit Chri-
D ſtus.

92. Qua ratione autem cophinos duodecim Chriſtus implevit, niſi ut illud
populi Judaici ſolveret: *Quia manus ejus* Pſ. 80. 7.
in cophino ſervierunt: hoc eſt, populus qui ante lutum in cophinis colligebat, hic jam per crucem Chriſti vitæ cæleſtis operatur alimoniam; & en fidei cibum congerit, ubi erat ante cœnum
E gentilis perfidiæ. Nec paucorum hoc munus? ſed omnium eſt. Nam per duodecim cophinos tamquam tribuum ſingularum fidei firmamentum redun-
dat: *Panis enim confirmat cor hominis*. Pſ. 103. 16.

Dixit autem illis: Vos quem me eſſe ℣. 20.
dicitis? Reſpondit Simon Petrus, Chriſtum Dei.

F

93. Nec turbæ quidem otioſa opinio eſt, quia alii Eliam, quem venturum putabant: alii Johannem, quem decollatum ſciebant, aut unum de prophetis prioribus ſurrexiſſe credebant. Sed hoc quærere ſupra nos eſt: [a] alterius ſcientiæ, alterius prudentiæ eſt. Nam
ſi Paulo apoſtolo ſatis eſt nihil ſcire niſi Chriſtum Jeſum, & hunc crucifi- 1. Cor. 2. 2.
xum, quid amplius mihi deſiderandum eſt ſcire quam Chriſtum? In uno enim hoc nomine & divinitatis & incarnationis

* Midam intellige Phrygiæ regem quem poetæ, quo ſub ejus perſona quam ſtulta ſint avarorum vota, ob oculos ponerent, finxerunt eo munere donatum a Baccho, ut quidquid tangeret, in aurum verteretur. Vide Ovidii Metamor. lib. 11. Fab. 3.

a Edit. Amerb. cum longe maxima parte mſſ. *alterius ſententiæ*. Præſtat tamen alia lectio.

tionis expreſſio, & fides paſſionis eſt. A Et ideo licet ceteri apoſtoli ſciant; Petrus tamen reſpondit præ ceteris: Matth. 16. 16. *Tu es Chriſtus filius Dei vivi*. Complexus eſt itaque omnia, qui & naturam & nomen expreſſit, in quo ſumma virtutum eſt. Etiamne nos de generatione Dei inſerimus quæſtiones, cum Paulus judicaverit nihil ſe ſcire niſi Chriſtum Jeſum, & hunc crucifixum: Petrus nihil amplius quam Dei Fi- B lium confitendum putaverit? Nos & quando, & quomodo natus ſit, & quantus ſit, humanæ infirmitatis contemplatione rimamur. Scivit Paulus quod in iſtis magis offendiculum quæſtionis, quam ædificationis profectus eſſet; & ideo judicavit nihil ſe ſcire niſi Chriſtum Jeſum. Scivit Petrus Johan. 13. 3. quod in Filio Dei omnia ſint: *Omnia* C enim *dedit Pater Filio*. Si omnia dedit, æternitatem quam habet, majeſtatemque transfudit. Sed quo prolabor longius? Fidei meæ finis Chriſtus eſt, finis fidei meæ Dei Filius eſt. Non licet mihi ſcire generationis ſeriem; non licet tamen neſcire generationis fidem.

94. Crede igitur ſic quemadmodum Petrus credidit; ut & tu beatus ſis, Matth. 16. 17. ut & tu audire merearis: *Quoniam non* D *caro & ſanguis tibi revelavit, ſed Pater meus qui in cælis eſt*. Caro enim & ſanguis non queunt niſi quæ terrena ſunt revelare: at vero qui ſpiritu loquitur myſteria, non carnis & ſanguinis magiſterio, ſed divina inſpiratione fundatur. Noli ergo adquieſcere carni & ſanguini; ne carnis & ſanguinis haurias præcepta, atque ipſe ſanguis & caro fias. Qui enim carni adhæret, 1. Cor. 6. 17. caro eſt: & *Qui adhæret Deo, unus ſpi-* E *ritus eſt*. Gen. 6. 3. *Non permanebit*, inquit, *ſpiritus meus in hominibus iſtis in æternum, propter quod caro ſunt*.

95. Sed utinam caro & ſanguis non ſint qui audiant, ſed a carnis & ſanguinis remoti cupiditatibus poſſint dicere ſinguli: Pſ. 55. 5. *Non timebo quid faciat mihi caro*. Qui enim carnem vicerit, Eccleſiæ fundamentum eſt: ſi æquare F Petrum non poteſt, imitari poteſt; magna ſunt enim Dei munera, qui non ſolum nobis quæ noſtra fuerant reparavit, verumetiam quæ ſunt ſua propria conceſſit.

96. Refert tamen quid ſibi velit quod non alium turbæ opinabantur, niſi aut Eliam, aut Hieremiam, aut Johannem Baptiſtam. Et Eliam forte; A quia raptus ad cælum eſt: Sed non Elias eſt Chriſtus: ille rapitur, iſte regreditur: ille inquam, rapitur, iſte rapinam non arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ille petitis ignibus vindicatur, hic perſecutores ſuos maluit ſanare, quam perdere. Cur autem Hieremiam putabant? Fortaſſe quia ſanctificatus in vulva eſt. Sed non hic Hieremias: ille ſanctificatur, iſte B ſanctificat: illius ſanctificatio cœpit ex corpore, hic ſanctus ex ſancto. Cur etiam Johannem populus putabat; niſi forte quia in matris utero poſitus, Domini præſentiam ſentiebat? Sed non hic eſt Johannes: ille adorabat in utero, hic adorabatur: ille baptizabat in aqua, Chriſtus in ſpiritu: ille pœnitentiam ſuadebat, hic peccata dona- C bat.

97. Et ideo Petrus non exſpectavit populi ſententiam, sed ſuam promſit dicens: *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*. Johan. 8. 12. [a] Qui & ſemper eſt, nec cœpit ut eſſet, & eſſe non deficit. a Magna autem Chriſti gratia, qui omnia prope vocabula ſua diſcipulis ſuis donavit. *Ego ſum*, inquit, *lux mundi*: & id tamen Matth. 5. 14 quo ipſe gloriatur, diſcipulis nomen indulſit dicens: *Vos eſtis lux mun-* Johan. 6. 5. D *di*. *Ego ſum panis vivus*; &, *Nos omnes* 1. Cor. 10. 17. *unus panis ... ſumus*. *Ego ſum vitis vera*. Johan. 15. 1. Et tibi dicit: *Plantavi te vitem fructuoſam omnem veram*. Hier. 2. 21. Petra eſt Chriſtus: *Bibebant enim de ſpiritali ſequente petra, petra autem erat Chriſtus*: 1. Cor. 10. 4. etiam diſcipulo Matth. 16. 18. ſuo hujus vocabuli gratiam non negavit; ut & ipſe ſit Petrus, quod de petra habeat ſoliditatem conſtantiæ, fidei firmitatem.

98. Enitere ergo ut & tu petra ſis. E Itaque non extra te, ſed intra te petram require. Petra tua actus eſt, petra tua mens eſt. Supra hanc petram ædificatur domus tua; ut nullis poſſit nequitiæ ſpiritalis reverberari procellis. Petra tua fides eſt, fundamentum Eccleſiæ fides eſt. Si petra fueris, in Eccleſia eris; quia Eccleſia ſupra petram eſt. Si in Eccleſia fue- F ris, portæ inferi non prævalebunt tibi. Portæ inferi, portæ mortis ſunt: portæ autem mortis, portæ Eccleſiæ eſſe non poſſunt.

99. Quæ autem ſunt portæ mortis, hoc eſt, portæ inferi, niſi ſingula quæque peccata? Si fornicatus fueris, portas mortis ingreſſus es. Si fidem læſeris, portas inferi penetraſti. Si peccatum mortale commiſeris, portas

mortis

a Edit. omnes, cum paucis mſſ. *Qui eſt ſemper eſt*. Cetera cum mſſ. reliquis conveniunt; niſi quod Rom. ſic proſequitur, *nec cœpit, nec eſſe deficit*.

mortis intraſti : ſed potens eſt Deus , A qui exaltet te de portis mortis; ut an- a nunties omnes laudes ejus in portis [a] filiæ Sion . Portæ autem Eccleſiæ portæ caſtitatis ſunt, portæ juſtitiæ, quas Pſ. 117. 19. juſtus intrare conſuevit dicens : *Aperite mihi portas juſtitiæ, & ingreſſus in eas confitebor Domino* . Sed ut porta mortis , porta inferi : ita & porta juſtitiæ, Dei Ibidem 20. porta eſt . *Hæc* enim *porta Domini* , B *juſti intrabunt per eam* . Et ideo fuge pertinaciam delictorum , ne portæ tibi poſſint inferi prævalere; ſi enim dominatum fuerit peccatum in te , mortis porta prævalebit . Fuge ergo contentiones , diſſenſiones , ſtrepitus , tumultuſque diſcordiæ; ne portas mortis ingreſſus incurras . Dominus enim Jeſus Chriſtus prædicari ſe primo noluit , b ne ullus ſtrepitus naſceretur . [b] Increpat diſcipulos ſuos , ne cui hæc dicerent , quod

v. 22. *Oportet Filium hominis multa pati , & reprobari a principibus ſacerdotum , & ſenioribus , & ſcribis , & occidi , & die tertio reſurgere .*

100. Et fortaſſe ideo hoc addidit D Dominus, quia ſciebat difficile paſſioni & reſurrectioni etiam diſcipulos credituros . Et ideo paſſionis & reſurrectionis ſuæ adſertor eſſe maluit ; ut ex facto fides , non ex auditu diſcordia naſceretur . Ergo Chriſtus noluit gloriari , ſed maluit ignobilis videri , ut paſſionem ſubiret : & tu qui ignobilis natus es , gloriaris ? Eadem tibi , qua Chriſtus ambulavit , gradiendum eſt E via . Hæc ejus agnitio , hæc ejus imitatio , per ignobilitatem ac bonam famam ; ut glorieris in cruce Domini, ſicut ipſe eſt gloriatus . Sic ambulavit Galat. 6. 14. Paulus , & ideo gloriatur dicens : *Mihi autem abſit gloriari , niſi in cruce domini noſtri Jeſu Chriſti* .

101. Sed videamus cur ſecundum Matth. 16. 20. Matthæum reperiamus admonitos diſcipulos, ne cui dicerent quod ipſe ſit Chriſtus : hic autem ſcriptum ſit in- F crepatos eſſe , ne cui dicerent quod eſſet multa paſſurus , & reſurrecturus. Videtis quod in uno Chriſti nomine omnia ſint . Ipſe eſt enim Chriſtus qui natus eſt ex Virgine , ipſe eſt

A qui mirabilia fecit in populo, ipſe qui mortuus eſt pro peccatis noſtris, & reſurrexit a mortuis . Unum horum ſi retraxeris , retraxiſti ſalutem tuam . Nam etiam hæretici habere ſibi Chriſtum videntur ; nemo enim Chriſti nomen negat : ſed negat Chriſtum , qui non omnia quæ Chriſti ſunt, confitetur . Multis igitur ex cauſis jubet B tacere diſcipulos ; ut fallat principem mundi , ut declinet jactantiam , doceat humilitatem ; ſimul ne rudes & imperfecti adhuc diſcipuli maximæ prædicationis molibus opprimantur .

102. Nunc qua cauſa etiam immundos ſpiritus jubeat tacere , conſideremus . Sed & hoc nobis Scriptura aperuit , quia *Peccatori dixit Deus : Quare* Pſ. 49. 16. C *tu enarras juſtitias meas ?* Ne quis dum prædicantem audit , ſequatur errantem; improbus enim magiſter eſt diabolus , qui falſa veris ſæpe permiſcet ; ut ſpecie veritatis teſtimonium fraudis obtexat .

103. Etiam illud conſideremus , utrum hic primum mandaverit diſcipulis , ne cui dicerent quia ipſe eſſet Chriſtus : an vero & ante mandaverit , quando apoſtolos duodecim deſti- D navit , denuntians illis : *In viis gentium ne ambulaveritis , & in civitates Samaritanorum ne introieritis : ite autem ad oves quæ perierunt domus Iſrael . . . . . ægrotos curate . . . . . leproſos mundate , dæmonia ejicite . . . . . & in quamcumque civitatem . . . . . intraveritis , diſcite quis in ea dignus ſit , atque ibi manete* . Itaque Matth. 10. 5. 6. 8. & 11. nec hic mandatum videtur , ut Chriſtum Dei Filium prædicarent.

104. Ordo igitur * diſputationis eſt * E ordo tractatus , & ideo etiam nos , cum aliqui ex gentibus vocantur ad Eccleſiam , ita præceptorum ſeriem formare debemus , ut primo unum Deum auctorem mundi , omniumque eſſe doceamus , in quo vivimus , & ſumus & movemur , cujus & genus ſumus; ut non ſolum propter munera lucis & vitæ , verum etiam propter cognationem quamdam generis diligen- F dus a nobis ſit . Deinde opinionem illam, quæ eſt de idolis , deſtruamus; ut non poſſit auri argentique vel ligni materia vim in ſe habere divinam . Cum unum Deum eſſe perſuaſeris , [c] tunc indicio ejus adſtrues per Chri- c

a Ita mſſ. prope ad unum . At edit. omnes : *filia Sion . Sunt enim portæ caſtitatis , ſunt portæ juſtitiæ .*

b Rom. edit. ſola , *Sic enim ſcribit Evangeliſta : At ille increpans illos , præcepit ne cui dicerent* . Sed frequentes illi tales mutationes.

* Id eſt quemadmodum in diſputationibus philoſophicis procedere ſolent a facilioribus & ſimplicioribus ad difficiliora & magis impedita , ſic in tractando quoque Evangelio procedendum .

c Amerb. cum mſſ. aliquot , *tunc judicio ejus* . Minus bene .

ſtum nobis ſalutem datam ; incipiens ab illis quæ geſſit in corpore , & ea divina deſcribens, ut plus quam homo fuiſſe videatur , victam unius virtute mortem, mortuumque ab inferis ſuſcitatum ; paulatim enim fides creſcit , ut eum ſupra homines fuiſſe videatur, Deus eſſe credatur . Nam niſi probaveris quod facere illa ſine divina virtute non potuit , quemadmodum potes probare in eo vim fuiſſe divinam?

105. Sed fortaſſe nobis parum auctoritatis & fidei deferatur : lege ſermonem Apoſtoli apud Athenienſes habitum , qui ſi a primo deſtruere voluiſſet cæremonias idolorum , ſermonem ejus aures gentilium reſpuiſſent . Ab uno igitur Deo operatore mundi
Act. 17. 24. Incipit dicens : *Deus qui fecit mundum , & cuncta quæ ſunt in eo* . Negari non poterat unum operatorem eſſe mundi, unum Deum , unum omnium creatorem . Adjunxit eo quod cæli & terræ
a Dominus [a] in manufactis non dignetur habitare . Deinde quod intra auri argentique caſſam materiem nequaquam veriſimile ſit artificio hominis vim divinitatis includi: erroris remedium docens eſſe ſtudium pœnitendi . Tunc
b venit ad Chriſtum, [b] nec tamen Deum maluit quam hominem nuncupare ,
Ibidem 31. dicens : *In viro quo definivit omnibus fidem , ſuſcitans eum ab inferis* . Qui enim tractat , debet audientium conſiderare perſonas ; ne prius irrideatur quam audiatur . Quomodo enim Athenienſes
Ibidem 32. crederent quia Verbum caro factum eſt, & de Spiritu ſancto Virgo concepit , qui irridebant quia reſurrectio-
Ibidem 34. nem audierant mortuorum? Tamen & Dionyſius Areopagites credidit, & alii crediderunt in virum ; ut in Deum crederent . Quid intereſt, quo quiſque credat ordine? NON IN PRINCIPIIS perfecta quæruntur: ſed de principiis ad ea quæ perfecta ſunt pervenitur . Ergo tali Athenienſes informavit præcepto : talis nobis apud gentiles ordo ſervandus eſt .

106. At vero cum Judæos alloquerentur apoſtoli , ipſum Chriſtum eſſe dicebant qui propheticis nobis eſſet promiſſus oraculis : quem non prius
Act. 2. 22. & 3. 14. & 13. 33. auctoritate ſua Dei filium nominabant: ſed virum probatum , virum juſtum ,

A virum a mortuis ſuſcitatum ; illum virum de quo dictum eſt in prophetis :
Pſ. 2. 7. *Filius meus es tu , ego hodie genui te* ; Ita ergo & tu ad ea quæ difficile creduntur , auctoritatem divini ſermonis adſciſce , & promiſſum ejus adventum prophetarum voce deſigna : reſurrectionem quoque multo ante compertam Scripturarum teſtimoniis edoceto , non uſitatam cum ceteris atque commu-
B nem ; ut in ipſa ſuſcitati corporis adſertione , æternæ teſtimonium divinitatis adquiras . Cum enim ceterorum corpora corruptionem probaveris ſubiiſſe poſt mortem , hunc utique de
Pſ. 15. 10. quo dicitur : *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem* , comprobas humanæ fragilitatis expertem , probas humanæ conditionis merita ſupergreſſum;
C Deo magis quam hominibus conferendum.

107. Quod ſi ad ſacramenta fidelium tendens catechumenus imbuendus ſit , dicendum quia unus eſt Deus ex quo
1. Cor. 8. 6. omnia , & unus Jeſus Chriſtus per quem omnia : non duos dominos eſſe dicendos : perfectum quidem Patrem, perfectum eſſe & Filium ; ſed unius Patrem & Filium eſſe ſubſtantiæ: Ver-
D bum æternum æterni Dei , non quod profertur , ſed quod operatur ; ex patre genitum , non voce editum . Prohibentur ergo apoſtoli evangelizare eum Dei Filium , ut evangelizarent poſtea crucifixum . Hæc eſt fidei gloria , ſi vere intelligas crucem Chriſti . Aliæ cruces nihil mihi proſunt , ſola crux Chriſti mihi utilis eſt , & vere utilis ,
Galat. 6. 14. *Per quam mihi mundus crucifixus eſt , & ego mundo* . Si mihi crucifixus eſt mun-
E dus , ſcio quia mortuus eſt, non diligo eum : ſcio quia præterit , non concupiſco eum : ſcio quia corruptela conſumit hunc mundum , quaſi fœtidum vito , quaſi luem caveo , quaſi nociturum relinquo .

108. Sed non ſtatim per crucem poſſunt aliqui credere ſalutem mundo refuſam . Adſtrue ergo per hiſtorias
F Græcorum hoc fuiſſe poſſibile , ſicut interdum etiam Apoſtolus ſuadet in- Act. 17. 28.
c credulis: nec [c] verſus poeticos refugit, ut fabulas deſtruat poetarum. Si enim revocetur in memoriam quod legiones ſæpe & magnos populos , oblatis aliquo-

a Mſſ. aliquot , *non in manufactis idolis* . Melius alii cum edit. vocem , *idolis* , non admittunt , pro qua ſubauditur *templis*, ut referatur ad Apoſtoli verba, ὡς ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ.

b Mſſ. quatuor , *nec tamen Deum tacuit , quando hominem nuncupavit* . Infra vero ubi cuncti mſſ. & aot. edit. *definivit omnibus fidem* : Rom. repoſuit , *definivit , præbens omnibus fidem* , in quo ei textus Apoſtolicus patrocinatur .

c Nonnulli mſſ. *verſus propheticos* . Minus commode ; niſi quis velit ad id alludi , quod Apoſtolus Tit. 1. 12. poetam Epimenidem vocitet Cretenſium prophetam , cujus etiam carmina χρησμῶν titulo inſcripta erant : qua de re videſis Grotium in eumdem locum.

* quorum mortibus, * hiſtoriæ Græcorum adſerant liberatos: ſi recordetur quod imperatoris filia propter Græcorum exercitus transferendos ad ſacrificium ſit vocata: ſi noſtrum illud conſideremus, quia *Sanguis taurorum & hircorum, & cinis vitulæ adſperſus inquinatos ſanctificat ad carnem emundandam*, ſicut ad Hebræos ſcriptum eſt. * Si peſtilentia regionum aliquibus hominum contracta peccatis, unius alicujus morte adſeritur eſſe reſoluta; a quod aut ratione prævaluit, aut diſpoſitione convaluit, quo facilius in crucem Domini crederetur: proclive erit ut qui ſua negare non poſſunt, noſtra confirment.

Hebr. 9. 13.

109. Sed quoniam nullus hominum A tantus eſſe potuit, qui totius peccata tolleret mundi, neque Enoch, neque Abraham, neque Iſaac qui licet morti ſe obtulerit, ſervatus tamen eſt; quia omnia non poterat abolere peccata (quis enim tantus homo, in quo omnium peccata morerentur) idcirco non unus e plebe, non unus e numero, ſed Filius Dei a Deo Patre electus eſt, qui cum ſupra omnes eſſet, B pro omnibus ſe poſſet offerre: quem mori oportuit, ut cum eſſet fortior morte, alios liberaret, *Factus ... inter mortuos ſine adjutorio liber*, ſine adjumento ſcilicet hominis, aut alicujus creaturæ, liber a morte. Et bene liber, qui ſervitutem cupiditatum repulit, mortis vincla neſcivit.

Gen. 22. 9.

Pſ. 87. 6.

* Similia de Codro ultimo Athenienſium rege narrat Pauſanias in Atticis, & poſt eum Euſebius: nec non ex Latinis Juſtinus, Paterculus, atque alii. Quod autem ſubnectitur de *imperatoris filia .... ad ſacrificium vocata*; innuitur Iphigeniæ Agamemnonis Græcorum in bello Trojano imperatoris filiæ ſacrificium: quam fabulam non ſolum Euripides in Trag. de hoc argumento, & alii poetæ pluribus locis; ſed etiam *Dictyſ.* Cretenſis hiſtoricus lib. 1. *de Bello Troj.* commemorat.

* Cum peſtis totam Aoniam devaſtaret, oraculumque reſpondiſſet eam tum demum ceſſaturam, ſi ſe duæ Virgines morti devoviſſent, filiæ cujuſdam Orionis Bœoti ultro ſibi violentas manus inferentes peſtem ſedaſſe referuntur. Vide Anton. Liberalem ex Nicandro lib. 4. *Alteratorum*; & Corinna lib. 1. *Mutationum*. Sed forte ad Thebanam luem quæ ſub Oedipode contigit, quæque ipſo in exſilium abeunte, atque interfecta matre Jocaſta, ceſſaſſe dicitur, hoc loco reſpexit Ambroſius. De qua re conſule Diodorum lib. 1. Statium, Senecam & alios.

a Rom. edit. ſola, *quod aut relatione prævaluit*.

LIBER SEPTIMUS.

v. 27. *DIco autem vobis, vere ſunt aliqui hic ſtantes qui non guſtabunt mortem, donec videant regnum Dei.*

1. Semper Dominus ſicut ad præmia erigit futura virtutum, atque utilem ſæcularium rerum docet eſſe contemtum: ita etiam infirmitatem mentis bumanæ præſentium remuneratione ſuſtentat. Arduum quippe eſt crucem tollere, & animam periculis, morti corpus offerre: negare quod ſis, cum velis eſſe quod non ſis; raroque, quamvis excelſa virtus, futuris præſentia commutat. DIFFICILE quippe videtur hominibus, ut ſpem periculis emant: damnoque præſentium futuræ lucrum mercentur ætatis. Ergo bonus & moralis magiſter ne quis deſperatione frangatur aut tædio; quoniam vitæ dulcis illecebra conſtantem quoque mulcet affectum, continuos vivendi ſucceſſus fidelibus pollicetur; frigent enim ſolatia ſub metu mortis, magnuſque amor vitæ ægre blanditias ſpei cum appetitæ ſalutis terrore compenſat. Non habes igitur quod queraris, non habes quod excuſes: arbiter omnium dedit & virtuti præmium, & infirmitati remedium; ut præſentibus ſuſtineatur infirmitas, virtus futuris. Si fortis es, contemne mortem: ſi imbecillis es, fuge. Sed nemo poteſt fugere mortem, niſi vitam ſequatur. Vita tua Chriſtus eſt, ipſa eſt vita quæ mori neſcit.

2. Itaque ſi volumus mortem non timere, ſtemus ubi Chriſtus eſt; ut & de nobis dicat: *Vere ſunt aliqui hic ſtantes, qui non guſtabunt mortem.* Non ſatis eſt ſtare, niſi ubi Chriſtus eſt, ſtetur; ſoli enim non queunt guſtare mortem qui poſſunt ſtare cum Chriſto. In quo licet ex verbi ipſius qualitate perpendere, ne tenuem quidem ſenſum habituros mortis, qui Chriſti videantur meruiſſe conſortia. Certe mors corpo-
A ris libando guſtetur, vita animæ poſſeſſione teneatur.

3. Sed quid eſt guſtare mortem? Ne forte quemadmodum panis vita eſt, ita etiam panis mors ſit; ſunt enim qui manducant panem doloris: ſunt etiam *Pſ. 126. 2.*
Æthiopum populi qui acceperunt in eſcam draconem. Abſit a nobis vene- *Pſ. 73. 14.*
num draconis vorare; habemus enim
B panem verum, panem illum qui deſcendit de cælo. Panem illum manducat, qui ea quæ ſcripta ſunt ſervat. Sunt ergo qui mortem non guſtent, donec videant regnum Dei. Sunt etiam qui mortem non videant, ſicut ſcriptum eſt: *Quis eſt homo qui vivet, & non videbit mortem?* *Pſ. 88. 49.*

4. Sed quis eſt homo qui non moriatur, cum reſurrectio niſi mortui
C eſſe non poſſit? Quamvis de Enoch & Elia nullam mortem corporis acceperimus, & de Evangeliſta Johanne Dominus dixerit: *Sic eum volo manere donec venio;* *Joh. 21. 22.* tamen quoniam non de uno Johanne hoc putamus expreſſum, ſed generale de multis hoc eſſe præceptum; non hic mors corporis, ſed animæ denegatur. Sunt enim qui mortui vi-
D vunt; quoniam ſunt qui viventes mor- *1. Tim. 5. 6.*
tui ſunt, ſicut vidua illa quæ *vivens mortua eſt*, ſicut ſcriptum eſt: *Veniat mors ſuper eos, & deſcendant in infernum viventes.* *Pſ. 54. 16.* Si ergo vivus quis in infernum deſcendit ([a] peccato enim mortuus in inferni deſcendit habitaculum) ſunt profecto quibus nec in morte corporis interruptus ſit ordo vivendi, ſic-
E ut Abraham, Iſaac, & Jacob, quos vivere divinæ ſententiæ auctoritate comperimus; quoniam cum ſit Deus Abraham, Iſaac, & Jacob non utique mortuorum eſt Deus, ſed viventium. *Matth. 22. 32.*

5. Itaque non de uno, ſed de pluribus dicit; neque enim Petrus mortuus eſt, cui juxta Dominicam ſententiam inferi porta prævalere non *Matt. 16. 18.*
F potuit. Nec Jacobus & Johannes mor- *Marc. 3. 17.*
tui filii tonitrui, quibus in uſum gloriæ cæleſtis

a Edit. omnes, *peccato enim mortis in infernum deſcendit, ſunt* &c. Mſſ. contra ut in textu, excepto quod in paucis, *mortis*, legitur pro, *mortuus*, ac *infernum .... ad habitandum*, pro *inferni ..... habitaculum*. Porro peccatum *mortis* potuit Ambroſius illud dicere, quod ſupra lib. 6. n. 99. peccatum *mortale*, appellaverat.

cæleſtis adſumtis non prævalent terre-
na, ſed ſubjacent. Eſto ergo & tu
Petrus, devotus, fidelis, pacificus; ut
portas Eccleſiæ aperias, & portas mor-
tis evadas. Eſto filius tonitrui. Dicis:
Quomodo poſſum eſſe filius tonitrui?
Potes eſſe, ſi non in terra, ſed in
pectore Chriſti recumbas. Potes eſſe
filius tonitrui ſi te terrena non mo-
veant, ſed ipſe potius ea quæ terrena
ſunt, mentis tuæ virtute concutias.
Tremat te terra, non capiat: vereatur
caro poteſtatem animi tui, & concuſſa
ſubdatur. Eris filius tonitrui, ſi fueris
filius Eccleſiæ. Dicat & tibi de pati-
Johan.19.27. bulo crucis Chriſtus: *Ecce mater tua*,
Ibidem 26. Dicat & Eccleſiæ: *Ecce filius tuus*; tunc
enim incipis eſſe filius Eccleſiæ, cum
in cruce victorem videris Chriſtum.
Nam qui crucem ſcandalum putat,
Judæus eſt, Eccleſiæ filius non eſt:
qui crucem ſtultitiam putat, Græcus
eſt. Ille autem eſt Eccleſiæ filius, qui
a crucem triumphum putat, [a] qui cru-
cem Chriſti triumphantis agnoſcit.

6. Ergo ut ſcias quia Petrus, Jaco-
bus, & Johannes mortem non guſta-
verunt, gloriam reſurrectionis videre
v. 28. meruerunt; ſolos enim tres iſtos poſt
hæc fere verba in diebus octo adſum-
ſit, & duxit in montem. Quid eſt
quod iſte dicit: *In diebus octo poſt hæc
verba?* Ne forte quia is qui verba Chri-
ſti audit & credit, reſurrectionis tem-
pore gloriam Chriſti videbit; octava
Pſ.6.&11. enim die facta eſt reſurrectio; unde
& plerique pſalmi in octavam inſcri-
buntur. Aut forte ut oſtenderet no-
bis quia dixerat quod is qui propter
Dei verbum perdiderit animam ſuam,
ſalvam faciet eam; quoniam promiſſa
ſua in reſurrectione reſtituat.

Matth.17.1. 7. Sed Matthæus & Marcus poſt
dies ſex adſumtos hos eſſe memora-
runt. De quo poſſemus dicere, poſt
Marc.9.1. Pſ.89.4. ſex millia annorum; *Mille enim anni in
conſpectu Dei tamquam dies una*: ſed plu-
* res [*] quam ſex millia computantur
anni; & malumus ſex dies per ſym-
bolum intelligere, quod ſex diebus
b mundi opera ſunt creata; [b] ut per

A tempus opera, per opera mundum
intelligamus. Et ideo mundi tempori-
bus impletis, reſurrectio futura mon-
ſtratur; aut quia is qui ſupra mundum
adſcenderit, & hujus ſæculi momenta
tranſcenderit, velut in ſublimi locatus,
futuræ reſurrectionis fructum exſpecta-
bit æternum.

8. Tranſcendamus igitur opera mun-
B di; ut poſſimus facie ad faciem Deum
videre. *Adſcende in montem qui evange-* *Eſai. 40.9.*
lizas Sion. Si in montem adſcendit qui
evangelizat Sion, quanto magis qui
Chriſtum evangelizat, & Chriſtum in
gloriam reſurgentem? Fortaſſe enim
in corpore eum multi videant; multi
enim ſecundum carnem cognovimus
Chriſtum; nunc autem jam non no-
vimus.

C 9. Multi cognovimus, quia multi
vidimus, *Vidimus eum, & non habebat* *Eſai. 53.3.*
ſpeciem neque decorem. Tres autem ſoli,
& tres electi ducuntur in montem.
Putarem in tribus myſtice genus ho-
minum comprehenſum; quia ex tribus
filiis Noe genus omne defluxit huma-
num, niſi electos cernerem. Aut for-
taſſe quia ſoli ex omnibus ad reſurre-
ctionis pervenire gratiam qui Chriſtum *Pſ. 1. 5.*
D confeſſi fuerint, merebuntur; quia im-
pii in judicium non reſurgunt, ſed
tamquam habito judicio puniuntur.
Tres igitur eliguntur, qui adſcenderent
montem; quia & duo eliguntur qui
cum Domino viderentur. Utrinque
ſacratus numerus. Et hoc fortaſſe pro-
pterea, quia nemo poteſt reſurrectionis
gloriam videre, niſi qui integrum my-
ſterium Trinitatis incorrupta fidei ſin-
E ceritate ſervaverit. Petrus adſcendit, *Matt.16.19.*
qui claves regni cælorum accepit: Jo-
hannes quoque, cui committitur Do-
mini mater: Jacobus etiam, [c] qui pri- *Johan.19.2.* c
mus ſolium ſacerdotale conſcendit.

10. Inde apparent Moyſes & Elias, *v. 30.*
hoc eſt, Lex & prophetia cum Verbo;
neque enim Lex poteſt eſſe ſine Ver-
bo: neque propheta, niſi qui de Dei
F Filio prophetarit. Et illi quidem filii
tonitrui corporali gloria Moyſen quo-
que & Eliam ſpeculati ſunt: ſed etiam
nos

a Ita omnes edit. ac pauci mſſ. Alii vero tum fre-
quentiores, tum antiquiores, *qui vocem Chriſti* &c.

* Hanc ſupputationem Ambroſio peculiarem eſſe tra-
dit Sixtus Sen. Bibl. lib. 5. Annot. 190. *Nam*, inquit,
*ſecundum Hebraicæ veritatis calculum Ambroſii tempore
mundum prætervierant anni* 4400. Verum hæc ſancti Præ-
ſulis opinio magnis auctoribus defenditur Theoph. Cypr.
Clem. Alex. & aliis. Diverſitatis autem ratio eſt,
quod qui LXX. ſenes ſecuti ſunt, multo majorem an-
norum numerum mundi ætatibus ac potiſſimum primæ
adtribuant, quam ii qui Hebræis Latiniſque codicibus
adhæſerunt. Sed de his adi, ſi vacat, Genebr. Torniel.
Baron. in Apparatu Hiſt. §. cxix. Scalig. de Emend.
Temp. Calviſ. in Chronol. Petav. de Doctrina Temp.
& alios.

b Corb. mſſ. *ut per tempora mundum intelligamus*.

c Rom. edit. *qui primus martyrium ſuſtinuit*: ubi
ſubintellige, *apoſtolorum*. Recta emendatio, non enim
hic Jacobus epiſcopalem Jeroſolymorum ſedem tenuiſſe
uſquam legitur; quod de Jacobo Alphæi filio fratreque
Domini poſt Clem. Alex. tradit Euſebius Hiſt. Eccl.
lib. 2. cap. 1. & alii. Malumus tamen cum Maldo-
nato in cap. 17. Matth. lapſum memoriæ, quem idem
etiam Auguſtino adſcribit, in Ambroſio noſtro agno-
ſcere, quam ab omnibus mſſ. ac vet. edit. deſciſcere.
Ceterum obſervandum obiter non deeſſe qui Jacobum
Alphæi diſtinctum velint a Jacobo fratre Domini, con-
tendantque primum apoſtolum fuiſſe, non ſecundum:
ſecundum vero Jeroſolymorum epiſcopum extitiſſe, non
primum. Videſis Bollandi continuat. ad 1. Maii.

a nos quotidie [a] videmus Moyſen cum A rium, in excelſum adſcendiſti montem, alteram Verbi gloriam cernis.
Dei Filio; videmus enim Legem in
Deut. 6. 5. Evangelio cum legimus: *Diliges dominum Deum tuum*. Videmus Eliam cum Dei
Eſaia 7. 14. Verbo, cum legimus: *Ecce Virgo in utero accipiet*. Unde bene Lucas addidit, quia

v. 31. *Dicebant exceſſum ejus quem completurus erat in Hieruſalem.*

11. Docent enim te de exceſſu ejus myſteria. Et hodie Moyſes docet, & hodie Elias loquitur, & hodie in majore gloria videre poſſumus Moyſen. Quis enim oon poteſt, quando & populus Judæorum eum videre potuit,
Exod. 34. 30 & ſeq. immo vidit? Vidit enim in gloria faciem Moyſi: ſed velamen accepit, ſed in montem non adſcendit. Et ideo erravit, quia ſolum Moyſen vidit, Dei Verbum ſimul videre non potuit.

12. Revelemus igitur nos faciem noſtram; ut revelata facie gloriam Dei ſpeculantes, in eamdem imaginem reformemur. Adſcendamus in montem, deprecemur Dei Verbum; ut in ſpecie & pulcritudine ſua oobis appareat, & confortetur, & proſpere procedat, & regnet. Et hæc enim myſteria ſunt, & altius referuntur; etenim pro tua poſſibilitate aut minuitur tibi Verbum, aut creſcit, ac niſi altioris prudentiæ cacumen adſcendas, non tibi apparet ſapientia, noo tibi apparet myſteriorum cogoitio, oon tibi apparet quanta ſit gloria, quanta ſit ſpecies in Dei Verbo: ſed Dei Verbum quaſi quodam apparet in corpore, non habens ſuam ſpeciem, neque decorem; & apparet quaſi homo in plaga, qui ferre poſſit infirmitates noſtras: apparet tibi quaſi quidam ſermo natus ex homine, litterarum opertus involucris, virtute ſpiritus non refulgens. Sed ſi dum hominem conſideras, de Virgioe credas eſſe generatum, & paulatim adſpires fides, quod de Spiritu Dei natus ſit, incipis montem adſcendere. Si in cruce poſitum triumphantem de morte videas, non peremtum: ſi videas quod terra tremuit, ſol refugit, tenebræ offuſæ ſunt oculis perfidorum, monumeota aperta ſunt, mortui ſurrexerunt; ut eſſet indicio quia gentilis populus qui mortuus erat Deo, tamquam reſeratis ſui corporis tumulis, infuſo crucis lumine reſurrexit: ſi hoc videas myſterium, in excelſum adſcendiſti montem, alteram Verbi gloriam cernis.

13. Veſtimenta ejus alia deorſum ſuot, alia ſurſum. Et fortaſſe veſtimenta Verbi, ſermones ſunt Scripturarum, & quædam intellectus indumenta divioi; quia ſicut ipſe Petro, Jo- v. 29.
hanni, & Jacobo in altera ſpecie apparuit, & veſtitus ejus albus refulſit; ita & oculis tuæ mentis jam divina-
B rum lectionum ſenſus albeſcit. Fiunt igitur verba divina ſicut nix, veſtimenta Verbi candida nimis, qualia fullo ſuper terram facere oon poteſt.

14. Quæramus hunc fullonem, quæramus hanc nivem. Legimus ad villam Eſai. 7. 3.
fullonis adſceodiſſe Eſaiam. Quis eſt iſte fullo, niſi forte ille qui delicta noſtra lavare conſuevit? Denique ipſe dixit: *Si fuerint delicta veſtra ſicut phœni-* Eſai. 1. 18.
C *cium, ut nivem dealbabo*. Quis eſt iſte fullo, niſi qui indumenta noſtri intellectus abluit, & induit nos indumenta virtutum, ablutiſque maculis corporalibus, Soli ſolet offerre divino?

15. Audivi etiam (ut ad redarguendos eos de contrariis ſumamus exemplum) * duorum prudentium facun- *
diam nivi & apibus comparaſſe. Inveoi quoque dixiſſe David: *Quam dul-* Pſ. 118. 103.
cia faucibus meis verba tua, ſuper mel &
D *favum ori meo!* Et infra: *Lucerna pedi-* Ibid. 105.
bus meis verbum tuum, Domine, & lux ſemitis meis. Verbum Dei lux eſt, verbum Dei nix eſt. Super mel quoque & favum eſt Dei verbum, quod ore divino melle dulcior fluxit orario, & perſpicua, nivis ritu, mollioribus cadunt verba ſententiis. Vere hic ſolus ſermo nivibus comparandus, qui de cælo miſſus io terras, jejuna noſtro-
E rum arva pectorum fœcundavit. Quod non uſurpatorie præſumtum, ſed ex lectionis ſerie derivatum Deus ipſe teſtatur, dicens: *Exſpectetur ſicut pluvia* Deut. 32. 2.
eloquium meum, & deſcendant velut ros verba mea, ſicut imber ſuper gramen, & ſicut nix ſuper fœnum.

16. Utinam, domine Jeſu, mens mea pluviæ tuæ humore vireſcat: utinam terram meam oivis iſtius can-
F dore reſpergas; ne præpropero calore vernantis corporis arva luxurieot, ſed potius fotu nivali ſemina verbi cæleſtis preſſa fœcundent. Nix cum cadit, aves cæli ubi inhabitent noo habent, & lætior ſolito tritici proventus exuberat.

17. Vi-

a Eadem edit. Rom. *videmus Moyſen & Eliam cum Dei Filio. Videmus enim Moyſen in Evangelio*. Melius alii, & cuncti mſſ. ut in textu. Etenim primum de ſolo Moyſe probat, quod eum videamus, quia verba Legis quam is in monte repræſentabat, in Evangelio legimus: poſtea Eliam quoque a nobis videri adſeverat, quandoquidem in Evangelio occurrit prophetia, cujus in eodem monte Elias quamdam referebat adumbrationem.

* Intellige Ulyſſem ac Neſtorem, de quibus Homer. Iliad. A. & Γ. nec non poſt eum Cic. *de Senect.* & Quint. lib. 12. cap. 10.

a 17. Vidit [a] hanc gratiam Petrus, A
v. 32. viderunt & qui cum illo erant, licet ſomno gravati fuiſſent; premit enim incomprehenſibilis ſplendor divinitatis noſtri corporis ſenſus. Nam ſi ſolis radium e regione oculorum contuentium corporea nequit acies ſuſtinere; quomodo Dei gloriam humanorum ferret corruptela membrorum? Eoque purior B & ſubtilior exhauſta concretione vitiorum, corporis habitus in reſurrectione formatur. Et fortaſſe ideo gravati erant ſomno, ut reſurrectionis viderent ſpeciem poſt quietem. Itaque evigilantes viderunt majeſtatem ejus; nemo enim niſi vigilans gloriam videt Chriſti. Delectatus eſt Petrus, & quem ſæculi hujus illecebroſa non caperent, gratia C reſurrectionis illexit.

v. 33.
Philip. 1. 23 18. *Bonum eſt*, inquit, *nos hic eſſe* (hinc & ſanctus Paulus ait: *Diſſolvi enim, & cum Chriſto eſſe multo melius*) nec laudaſſe contentus, non ſolum affectu, ſed etiam factorum devotione præſtantior, ad exædificanda tabernacula tria impiger operarius communis obſequii miniſterium pollicetur. Et quamvis neſciret quid diceret; tamen D pollicebatur officium: quo non inconſulta petulantia, ſed præmatura devotio fructus pietatis accumulat. Nam quod ignorabat, conditionis fuit: quod promittebat, devotionis. Sed non capit humana conditio in hoc corruptibili, in hoc mortali corpore facere tabernaculum Deo. Sive in animo, ſive in corpore, ſive alio aliquo loco E fuge quærere quod non licet ſcire. Si Petrus neſcivit, quemadmodum tu potes ſcire? Si neſcivit ille qui promiſit, & qui corporis terminos magnitudine animi neſciebat; quemadmodum ſcire nos poſſumus, deſidia quadam mentis intra proſeptum carnis incluſi? Denique placuit tanta devotio Deo.

v. 34. *Et inter hæc verba facta eſt nubes, & obumbravit eos.* F

19. Divini ſpiritus eſt obumbratio iſta, quæ non caligat affectibus hominum, ſed revelat occulta. Quæ etiam alio comperta eſt loco, dicente angelo:
Luc. 1. 35. *Et virtus Altiſſimi obumbrabit tibi.* Cujus profectus oſtenditur, audita Dei voce dicentis:

Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite. v. 35.

20. Hoc eſt, non Elias filius, non Moyſes filius: ſed hic eſt Filius, quem ſolum videtis; receſſerant enim illi, ubi cœpit Dominus deſignari. Vides hanc non ſolum inſipientium, ſed etiam perfectorum, immo etiam cæleſtium fidem eſſe perfectam, Filium Dei ſcire. Sed quoniam hæc jam ſupra diximus, cognoſce nubem iſtam non fumigantium eſſe montium nebuloſo humore concretam, & coacti aeris caliginem piceam, quæ cælum tenebrarum horrore ſubtexat: ſed lucidam nubem, quæ nos non pluvialibus aquis, & humentis alluvione imbris immadidet; ſed de qua mentes hominum voce Dei omnipotentis emiſſa, ros fidei rigavit.

Et dum fit vox, inventus eſt Jeſus ſolus. v. 36.

21. Itaque cum tres eſſent, unus eſt factus. Tres in principio videntur, unus in fine; [b] perfecta enim in fine b
unum ſunt. Denique hoc etiam Dominus Patrem orat, ut omnes unum Joh. 17. 21.
ſimus. Nec ſolum Moyſes & Elias in Chriſto unum ſunt, ſed etiam nos unum corpus ſumus Chriſti. Ergo & illi [c] tamquam recipiuntur in Chriſti corpus; quia & nos unum erimus in Chriſto Jeſu. Aut fortaſſis quia Lex & propheta ex Verbo: quæ autem ex Verbo cœperunt, in Verbo deſinunt: *Finis enim Legis eſt Chriſtus, ad juſtitiam* Rom. 10. 4.
omni credenti.

* *Vulpes foveas habent, & volucres cæli* *
nidos, ubi requieſcant: nam Filius hominis v. 58.
non habet ubi caput ſuum reclinet.

22. Non videtur convenire rationi, ut ſimplicem fidelemque iſtum arbitremur, qui Domini dignatione reſpuitur; cum indefeſſi famulatus obſequium ſpopondiſſet: ſed Dominus non obſequiorum ſpeciem, ſed puritatem quærit affectus. Denique ſupra ait:

Quicumque receperit puerum iſtum in nomine meo. v. 48.

23. Quo

a Quædam edit. Pariſ. ac mſſ. nonnulli, ſed recentiores, *hanc gloriam*.
b Sex mſſ. *perfecta enim unum ſunt*. Quinque, *perfectæ enim fide unum ſunt*. Alii aliquot, & omnes edit. *perfecta enim fide unum ſunt*. At omnium optime unus e Colb. *perfecta enim in fine* &c. Eſt enim ratio illius antecedentis, *unus in fine*.
c Omnes edit. *tamquam in uno corpore*. Sed nullus mſſ. voces, *in uno corpore*, agnoſcit.

* Ab his verbis uſque ad num. 30. omnia in Rom. edit. fuere tranſpoſita, ut ad ordinem verſiculorum Scripturæ accommodarentur. Sed præterquam quod reclamant omnes mſſ. ac vet. edit. ſeries orationis Ambroſianæ manifeſte corrumpitur, ut patebit illam attentius diſpicienti. Porro ejuſdem Rom. edit. mutationes non putavimus hoc loco repræſentandas, ne plus nimio margines onerentur. Confer, ſi lubet, inter ſe eamdem edit. ac vet.

A 23. Quo loco Dominus ſimplicitatem ſine arrogantia docet, caritatem ſine invidia, devotionem ſine iracundia eſſe debere: nam & pueri mens provectioris affectu recipienda ſuadetur; qnia dum puer nihil ſibi vindicat, formam virtutis exſequitnr: & ſi rationem neſcit, culpam ignorat. Tamen quia pleriſque non virtus, ſed infirmitas videtur ſine ratione ſimplicitas; ut tn veram recipias admoneris, Id eſt, B ut exſequaris [a] induſtria munus naturæ. Et ideo ait:

Ibidem. *Quicumque receperit puerum iſtum in nomine meo, me recipit. Et qui me recipit, recipit eum qui me miſit.*

24. Qui enim imitatorem Chriſti recipit, Chriſtnm recipit: & qui imaginem Dei receperit, recipit Deum. Sed quia imaginem Dei non poteramus videre, facta eſt ad nos per incarnationem Verbi præſentia; ut reconciliaretur nobis quæ ſupra nos eſt divinitas.

25. Quod autem propenſius ſtudio caritatis Johannes plurimnm diligens, & ideo redamatus plurimum, excludendnm putat a beneficio eum, qui non utatur obſequio, recte non reprehenditur, ſed docetur: non reprehenditur, quia amore faciebat, ſed docetur; ut noverit infirmornm eſſe firmorumque diſtanriam. Et ideo Dominus etſi ſortiores remunerat; tamen non excludit infirmos.

v. 50. *Sinite eos, & nolite prohibere; qui enim non eſt adverſum vos, pro vobis eſt.*

26. Bene, Domine, nam & Joſeph & Nicodemus occulti diſcipuli propter metum, in tempore tamen ſuum tibi officium non negarunt. Sed tamen quia alibi dixiſti: *Qui non eſt mecum, adverſum me eſt: & qui mecum non colligit, diſpergit;* aperi nobis, ne videatur eſſe contrarium. Et puto quia ſi quis mentium conſideret ſcrutatorem, dubitare non debeat uniuſeujuſque factum mente diſcerni. Denique alii dicit, *ſequere me*: alii, *vulpes foveas habent*. Ille cogitur, iſte removetur; ut ſcias quia devotus admittitur, indevotus excluditur.

v. 54. & ſeq. 23. q. 4. cap. Quod Chriſtus. 27. Quod vero diſcipulos increpavit quia ignem ſuper eos deſcendere geſtiebant, qui non receperant Chriſtum: oſtenditur nobis non ſemper in eos qui peccaverint vindicandum; quia nonnumquam amplius prodeſt clementia tibi ad patientiam, lapſo ad correctionem. Denique Samaritani citius crediderunt, a quibus hoc loco ignis arcetur. Simul diſce quia [b] recipi noluit ab his, quos ſciebat non ſimplici mente converſos; nam ſi voluiſſet, ex indevotis devotos feciſſet. Cur antem non receperint eum, evangeliſta ipſe memoravit dicens: *Quia facies ejus erat euntis in Jeruſalem.* Diſcipuli autem recipi intra Samariam geſtiebant: ſed Deus quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit. Nec diſcipuli peccant qui Legem ſequuntur; ſciebant enim & Phinees reputatum ad juſtitiam, quia ſacrilegos interemerat, & ad preces Eliæ ignem deſcendiſſe de cælo, C nt prophetæ vindicaretur [c] injuria: ſed vindicetur qui timet: vindictam non quærit, qui non timet. Simul oſtenditnr nobis in apoſtolis ſuiſſe merita prophetarum; quando eamdem ſibi poteſtatem quam propheta magnus emeruit, impetrandi jure præſumunt. Et bene præſumunt quia ad ſermonem ſuum ignis de cælo deſcenderet; quoniam ſunt filii tonitrui.

v. 53. Auguſt. lib. 1. de gratia Chriſti cap. 46.

28. Dominus autem mire omnia, D nec illum temere ſe offerentem recepit: nec in hos indevote Dominum refutantes proprium, commovetur; ut oſtenderet qnia non habet ultionis ſtudinm perfecta virtus: nec ulla ſit iracundia, ubi plenitudo eſt caritatis: nec excludenda infirmitas, ſed juvanda. Procul a religioſis indignatio: procul a magnanimis cupiditas nitionis: procul etiam a prudentibus [d] inconſiderata conjunctio, & incauta ſimplicitas. Unde E & illi dicitur: *Vulpes foveas habent*: nec obſequinm ejus admittitur, cujus non probatur officium. Circumſpectum etenim fidei debet eſſe hoſpitium; ne dum infidelibus noſtræ domus penetralia reſeramus, in alienæ perfidiæ caſſes improvida credulitate labamur.

29. Sed ne illud improvide præteriiſſe videamur, cur hic eos qui poſſunt F per manus impoſitionem immundis imperare ſpiritibus in nomine Jeſu, neget eſſe prohibendos: ſecundum Matthæum autem dicat his: *Non novi vos: diſcedite a me omnes operarii iniquitatis.* *Matt. 7. 23.* Advertere debemus non eſſe diſtantiam ſenſus, ſententiarumque diſcordiam: ſed illud cenſeri eo quod non ſolnm officii in clericis, ſed etiam virtutis

opera

a Mſſ. aliquot, *induſtriam unius naturæ*.
b Amerb. cum pleriſque mſſ. *recipi noluit non ſimplici mente converſos*. Rom. *recipere noluit* &c. Optime Era. ac Gill. licet cum paucioribus mſſ. ut nos in textu.
c Quidam mſſ. *injuria. Qui timet, vindictam non quærit: qui non timet, ultionem oſtendit. Simul* &c. Minus commode.
d Mſſ. aliquot, *inconſiderata commotio*. Melius alii, atque edit. *inconſiderata conjunctio*, ut nimirum ad ſequentia referatur.

opera requirantur: tantumque eſſe Chriſti nomen, ut etiam parum ſanctis opituletur ad præſidium; etſi non opituletur ad gratiam. Unde nemo jactare ſe debet, nec purgati hominis ſibi gratiam vindicare, in quo æterni nominis virtus, non aliqua poſſibilitas humanæ fragilitatis operata ſit; non enim merito tuo diabolus, ſed odio ſui vincitur. A

30. Quod poteſt homo, ſinceram exhibeat fidem, & obſervantiam mandatorum religioſa mente cuſtodiat; ne dicatur ei: *Vulpes foveas habent*. Fallax quippe animal, & inſidiis ſemper intentum, rapinam fraudis exercet. Nihil tutum, nihil otioſum, nihil patitur eſſe ſecurum, quod inter ipſa hoſpitia hominum prædam requirat. B

31. Hæreticis autem vulpes comparat. Denique cum gentes vocet, hæreticos excludit. Vulpis enim plenum fraudis eſt animal, foveam parans, & in fovea ſemper latere deſiderans: ita ſunt hæretici, qui domum ſibi parare non norunt, ſed circumſcriptionibus ſuis alios decipere conantur. Jacob domum habitat: hæreticus in fovea eſt, ut fraudulenta vulpis gallinæ illi evangelicæ dolum ſemper intendens, de C
Matth. 23. 37. & 38. qua ſcriptum eſt: *Quoties volui congregare filios tuos ſicut gallina pullos ſuos, & noluiſti? Ecce relinquetur domus veſtra deſerta*. Merito ergo foveas habent, quia domum quam habuerant, perdiderunt. Hoc animal neque manſueſcit umquam;
Tit. 3. 10. unde & Apoſtolus ait: *Hæreticum hominem poſt unam .... correptionem devita*: neque ulli uſui eſt, aut cibo utile; D
Joann. 3. 34. non enim de hoc dicit Chriſtus: *Meus cibus eſt, ut faciam voluntatem Patris mei qui in cælis eſt*. Quin etiam eas a fru-
Cant. 2. 15. ctibus ſuis relegat: *Capite nobis vulpes puſillas, exterminantes vineas*, hoc eſt, quæ minorem vineam, non majorem
Judic. 15. 4. exterminant. Et ideo Samſon ad caudas earum faces ligavit, & in meſſes alienigenarum dimiſit; eo quod hæretici fructus incendere conentur alienos, E latratibus magis ſonori, quam vocibus expoliti (qui enim Verbum negat, nec vocem habet) ad præſens [a] ore libero, ſed in futurum fine jam vincto caudæ facibus, ſignificantes ſui finis incendium. F

32. Volucres quoque cæli, quæ frequenter ad nequitias ſpiritalis ſimilitudinem derivantur, veluti nidos quoſdam inſtruunt in pectoribus improborum; & ideo Filius hominis, quia abundavit iniquitas, non habet ubi caput ſuum reclinet. Etenim dominante verſutia, cum ſimplicitati nullus ſit locus, nulla poteſt in affectibus ſingulorum divinitatis eſſe poſſeſſio: *Caput enim Chriſti Deus eſt*, qui ubi mentem probarit innoxiam, ſupra ipſam quodammodo vim ſuæ majeſtatis reclinat: quod eſſe videtur indicio, quia profuſior quædam gratia bonorum pectoribus inſeratur. 1. Cor. 11. 3.

33. Itaque ut advertas Deum non cultus adſpernantem eſſe, ſed fraudis: qui repudiaverat fraudulentum, elegit innocentem dicens: *Sequere me*. Sed hoc dixit ei, cujus patrem jam ſciebat mortuum, illum utique patrem de quo dictum eſt illi: *Obliviſcere .... domum patris tui*. Vide igitur quia Dominus quos miſeratur, etiam imprudentes advocat, & poſtulanti paternæ veniam ſepulturæ reſpondit. v. 59. Pſ. 44. 11.

Sine, mortui ſepeliant mortuos ſuos: tu autem vade, annuntia regnum Dei. v. 60.

34. Itaque cum religioſum humandi acceperimus officium, quemadmodum hic paterni quoque funeris ſepultura prohibetur, niſi ut intelligas humana poſthabenda divinis? Bonum ſtudium, ſed majus impedimentum; nam qui partitur ſtudium, derivat affectum: & qui dividit curam, differt profectum. Act. 6. 2. & ſeq. Ergo prius obeunda quæ maxima ſunt; nam & apoſtoli, [b] ne occuparent ſtudium diſpenſandi, miniſtros pauperibus ordinarunt: & ipſis cum a Domino mitterentur, neminem in via ſalutare præſcriptum eſt: non quod benevolentiæ diſpliceret officium, ſed quod perſequendæ devotionis intentio plus placeret. Luc. 10. 4.

35. Quomodo autem mortui ſepelire mortuos poſſunt, [c] niſi cum ab infidelibus humatur cadaver, cujus ita cor animam perdidit, ut illorum animæ Deum: ſive quia duplex hic intelligenda eſt mors, una naturæ, altera culpæ? Eſt etiam mors tertia, in qua pec-

a Edit. omnes, *ore liberi, ſed in futurum finem jam vincti, caudæ facibus* &c. Mſſ. vero univerſi ab his diſſidentes legunt ut in textu, niſi quod unus, *fune*, pro *fine*, alter, *vinctis*, pro *vincto*, præfert. Porro nobis magis arridet communis lectio mſſ. aliorum, ut ſenſus ſit, per extremam partem caudæ vulpinæ facibus alligatam extremum hæreticorum incendium ſignificari.

b Edit. Gill. ac Rom. cum paucis, iiſque recent. mſſ. *ne occuparentur ſtudio diſpenſandi*. Amerb. & Eraſ. cum reliquis, *ne occuparent ſtudium*; id eſt, in ſe ſuſciperent, exercerentque.

c Ita cod. Corb. cum aliis ſex melioris notæ, niſi quod idem Corb. per correctionem pro *cor*, legit *corpus*. Minus bene; cordis enim hic mentio ſit, eo quod illic animam præcipua quadam ratione reſidere docuerint plures philoſophi. Reliqui autem atque edit. contractius habent, *niſi geminam hic intelligas mortem, unam naturæ, alteram culpæ*.

peccato morimur, & Deo vivimus, ſicut Chriſtus qui peccato mortuus eſt: Rom. 6. 10. *Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem vivit, vivit Deo.*

36. Una eſt igitur mors, qua copula corporis & animæ ſeparatur, non formidabilis, non timenda; cum diſceſſio quædam noſtri videatur eſſe, non pœna: non metuenda fortibus, deſideranda ſapientibus, miſeris expetenda, Apoc. 9. 6. de qua dictum eſt: *Quærent homines mortem, & non invenient eam.*

37. Eſt & alia quæ ſæcularium adferat interitum voluptatum: in qua non natura, ſed delicta moriuntur. Hanc mortem ſubimus conſepulti baptiſmate, & mortui cum Chriſto ab elementis hujus mundi, cum actus patimur prioris oblivia. Hanc mortem voluit, cum prophetaret Balaam, ut Deo viveret; Num. 23. 10. & ideo dixit: *Moriatur anima mea in animis juſtorum, & fiat ſemen meum ut ſemen eorum.*

38. Eſt & tertia mors, quando Chriſtus, qui eſt vita noſtra, neſcitur: ſcire autem Chriſtum vita eſt ſempiterna, quæ nunc juſtis præſto eſt in umbra, in futurum autem erit facie Thren. 4. 20. ad faciem; *Spiritus* enim *ante faciem* Pſ. 35. 2. *noſtram Chriſtus Dominus*, de quo dixit: Cant. 2. 3. *In umbra ejus vivemus in gentibus.* In umbra alarum ejus ſperavit David: in umbra ejus concupivit, & ſedit Eccleſia.

39. Si tantum, domine Jeſu, confert umbra tua, quantum utique veritas adferet? Quemadmodum vivemus, quando jam non erimus in umbra, Coloſſ. 3. 3. & 4. ſed in ipſa vita? *Nunc enim vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cum autem Chriſtus*, inquit, *apparuerit vita noſtra, tunc & nos cum eo apparebimus in gloria.* Dulcis illa vita eſt, quæ non habet mortem: hæc autem vita corporis habet mortem [a] prævaricatione naturæ, quæ plerumque etiam deſideratur. Habet etiam ipſa anima plerum- Ezech. 18. 4. que mortem labe peccati: *Anima* enim *quæ peccat, ipſa morietur.* Cum autem firmitate beatitudinis roborata cœperit obnoxia non eſſe peccato, jam non erit mortalis, ſed vitam carpet æternam.

40. Ad hanc vitam, fratres, feſtinemus, mœſti in ſæculo, quia *peregrinamur* 2. Cor. 5. 6. *a Domino*; qui enim non peregrinatur a A corpore, peregrinatur a Domino. Multo autem melius diſſolvi a corpore, & adhærere Deo; ut & nos unum ſimus apud omnipotentem Deum, & unigenitum Dei Filium videamus, per reſurrectionis gloriam in naturæ claritatem adſumti, & inviolabilis concordiæ animorum fœdere ſempiterno unitatem diuturnæ pacis imitati; ut compleatur B id quod de nobis Dei Filius Patri orando promiſit: *Ut & ipſi unum ſint, ſicut & nos unum ſumus.* Joan. 17. 23.

41. Non ergo paterni funeris ſepultura prohibetur, ſed neceſſitudini generis divinæ religionis pietas anteferetur: illud conſortibus relinquitur, hoc mandatur electis. Aut quia ſepulcrum Pſ. 5. 11. patens guttur eſt impiorum, memoria eorum abolenda præſcribitur, quorum C ſimul cum corpore meritum occidit: nec revocatur ab officio patris filius, ſed fidelis a perfidi communione ſecernitur.

42. Eſt enim propria quædam ſepultura juſtorum, qualis illa de qua dictum eſt: *Hæc enim mittens hoc unguentum in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit;* Matth. 26. 12. & ideo qui bona fide in ſe ſepelit D Chriſtum, ut cum eo reſurgat, diaboli perfidiam in ſe ſepelire non debet.

43. Eſt & illa prophetica, ut ſupra Tob. 4. 18. [b] ſepulcra majorum quædam ponamus, quæ lector agnocis, infidelis intelligere non debet: non quod cibus imperetur aut potus, ſed ſacræ oblationis veneranda communio reveletur. Non ergo interdictum eſt muneris, ſed religionis E myſterium, communionem nobis cum gentibus mortuis non futuram. Nam cum ſacramenta vivorum ſint, non videntur mortui, qui habent vitam.

Ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos. Cap. 10. ℣ 3.

44. Ad ſeptuaginta diſcipulos dicit, hos quos deſignavit, & miſit binos F ante faciem ſuam. Et qua ratione binos miſit? Gen. 7. 2. Quia bina miſſa ſunt animalia in arcam, hoc eſt, enim mare ſemina:* immunda per numerum, ſed mundata Eccleſiæ ſacramento. Quod completum eſt oraculo quod ſanctus Petrus accepit, dicente ſibi Spiritu ſancto: *Quod Deus mundavit, tu ne commune dixeris.* Act. 10. 15. Et advertit dictum eſſe

de

a Omnes edit. ac pleriſque mſſ. *forte naturæ*. Aptius tamen Corb. cum aliis quibuſdam, *prævaricatione naturæ*.

b Vet. edit. in corpore, *ſepulturam malorum*. Rom. cum paucis mſſ. *ſepulturam juſtorum*. Era. autem & Gill. in margine, ac mſſ. quatuordecim, ut in textu. Paucis vero interjectis, ubi edit. cum parte mſſ. *quo* (mſſ. *quod*) *cibus imperetur*: alii bene multi, *quod impetretur*: duo etiam, *quo cibo impleretur, aut potu*.

* *Immunda per numerum*, ideo dicuntur, quia per binarium mixtio & compoſitio ſignificatur, quæ opponitur ſimplicitati, cujus figura eſt unitas. Hinc Philo Jud. lib. *Quod ſi Deus ſit immut.* Καὶ γὰρ τὸν ἄκρατον μόνας, καὶ ἡ μονὰς ἄκρατον, τὸν δὲ δὶς τῷ κεκραμένῳ (ſupple ἴσως.) ἑκάτερον γὰρ οὐχ ἁπλοῦν, ἀλλὰ καὶ συγκεῖσθαι καὶ διαιρεῖσθαι ἐπιδεχόμενον.

de gentibus, quæ corporeæ magis generationis ſucceſſionem quam ſpiritalis gratiæ ſequebantur. Hos mundavit Dominus, & paſſionis ſuæ fecit heredes.

45. Mittens ergo diſcipulos in meſſem ſuam, quæ licet verbo Dei inſita; tamen culturæ laborem, & ſollicitum munus operarii requirebat; ne aves cæli ſparſa ſemina diſſiparent, ita: *Ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos.* Eſai. 65. 25.

46. Contraria ſunt iſta ſibi animalia, ut alia ab aliis devorentur. Sed bonus paſtor lupos gregi ſuo timere non novit: ideoque iſti diſcipuli non in prædam, ſed ad gratiam diriguntur; ſollicitudo enim boni paſtoris efficit, ut lupi in agnos audere nihil poſſint. Mittit ergo agnos inter lupos, ut compleretur illud: *Tunc lupi & agni ſimul paſcentur.*

In Luc. c. 9. 47. Et quoniam proxime de vulpe nobis non ingratus tractatus evaſit, ſi judicium veſtrum fidele in figura minuſculi animantis expertus ſum, præſumo quod profunda myſteria quæ luporum ſpecie velantur, ſtudiorum veſtrorum poſſim aperire ſuffragio. In ſpecie vulpium hæreticos ſignificari ſupra expreſſimus, qui promittunt nomine quod Chriſtum ſequantur, ſed ſtudio fraudis abjurant. Hos non ſuſcipit Dominus, ſed a ſuo nido arcet & prohibet. Lupi quid ſignificare videantur, debemus advertere.

48. Beſtiæ nempe ſunt quæ inſidiantur ovilibus, circa paſtorales verſantur caſas, habitacula domorum intrare non audent, ſomnum canum, abſentiam aut deſidiam paſtoris explorant, ovium guttur invadunt; ut cito ſtrangulent: feri, rapaces, iidemque natura corporis rigidiores; ut ſe facile non poſſint inflectere, impetu quodam ſuo feruntur, & ideo [a] ſæpe luduntur. Tum præterea ſi quem priores hominem viderint, vocem ejus quadam naturæ feruntur vi eripere: ſi autem homo prius eos viderit, exagitari memorantur. Et ideo cavendum mihi eſt ne ſi in hodierno tractatu ſpiritalium myſteriorum gratia non potuerit reſulgere, lupi me prius vidiſſe credantur, & ſolemne vocis extorſiſſe ſuffragium.

49. Nonne lupis iſtis hæretici comparandi ſunt, qui inſidiantur ovilibus Chriſti, fremunt circa caulas nocturno magis tempore quam diurno? Semper enim perfidis nox eſt, qui lucem Chriſti ſævæ nebulis interpretationis obducere, & quantum in ipſis eſt fuſcare, conantur. Verſantur ergo circa caulas; ſtabula tamen Chriſti intrare non audent. Et ideo non ſanantur, quia in ſtabulum ſuum non vult eos Chriſtus inducere, in quo curatus eſt ille qui de Hieruſalem deſcendens incidit in latrones: quem vulneribus alligatis, infuſo oleo & vino, imponens in jumentum ſuum Samaritanus ille duxit in ſtabulum, & ſanandum ſtabulario dereliquit. Non accipiunt ergo medicinam, qui medicum non requirunt; ſi enim requirerent, non derogarent. Luc. 10. 30. & ſeq.

50. Explorant paſtoris abſentiam, & ideo paſtores Eccleſiarum vel necare, vel in exſilium agere contendunt; quia præſentibus paſtoribus oves Chriſti incurſare non poſſunt. Spoliare ergo gregem Domini raptores conantur, qui corporea quadam mentis intentione duri ac rigidi, nequaquam ſolent a ſuo errore deflectere. Et ideo Apoſtolus ait: *Hæreticum hominem poſt unam ... correptionem devita*, ſciens quia ſubverſus eſt, qui ejuſmodi eſt. Tit. 3. 10. Hos Scripturæ verus interpres Chriſtus illudit; ut inanes ſuos in vanum effundant impetus, & nocere non poſſint.

51. Qui ſi quem verſuta diſputationis ſuæ circumſcriptione prævenerint, faciunt obmuteſcere; mutus eſt enim qui Verbum Dei non eadem qua eſt gloria confitetur. Cave ergo ne tibi vocem tollat hæreticus, ſi prior eum non ipſe deprehenderis; ſerpit enim, dum latet ejus perfidia: ſi autem commenta impietatis ejus agnoveris, jacturam piæ vocis timere non poteris. Cave igitur verſutæ diſputationis venena: animam petunt, guttur invadunt, vitalibus vulnus affigunt. Graves ſunt morſus hæreticorum, qui ipſis graviores & rapaciores beſtiis, nullum avaritiæ finem, impietatiſque noverunt.

52. Nec vos moveat quod formam prætendere videntur humanam: etſi foris homo cernitur, intus beſtia fremit. Et ideo eos lupos eſſe non dubium eſt, juxta domini Jeſu divinam ſententiam, qui ait: *Attendite vobis a falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtitu ovium: intus autem ſunt lupi rapaces; ex fructibus eorum cognoſcetis eos.* Matt. 7. 15. & 16. Si quis ergo ſpecie movetur, fructum interroget. Audis aliquem ſacerdotem dici,

 a rapi-

[a] MSS. aliquot, *ſæpe læduntur*. Melius alii, *ſæpe luduntur*; ut ſatis inde intelligas, quod infra num. 50. ſcribitur. *Hos Scripturæ verus interpres Chriſtus illudit.*

a [a] rapinas ejus agnoſcis ? Veſtitum ovis A habet, facta prædonis. Foris ovis, intus lupus eſt: qui modum non habet rapinarum, qui tamquam in nocte Scythico membra duratus gelu, cruentus ora, circumvolat quærens quem devoret. Nonne vobis videtur lupus, qui humanæ necis inſaturabili crudelitate fidelium morte populorum rabiem ſua explere deſiderat.

53. Ululat iſte, * non tractat, qui B negat vocis auctorem, & ſacrilego ſermone beſtiale murmur interſtrepit, qui non confitetur dominum Jeſum æternæ præſulem vitæ. Audivimus ejus ululatus, cum in [b] orbem gladius mitteretur. Dentes aſperos, ora tumida præferebat, & putabat quod vocem omnibus abſtuliſſet, quam ſolus amiſerat. Et ideo ut hos lupos effugere poſſimus, docet Dominus quid ſequamur; C dicens:

v. 4. *Nolite portare ſacculum, neque peram, neque calceamenta.*

54. Quid ſit, ſacculum non eſſe portandum, alibi evidenter expreſſit; ſcripſit enim Matthæus quoniam dixit Matth. 10. 9. ad diſcipulos Dominus: *Nolite poſſidere aurum, neque argentum.* Si prohibemur D aurum poſſidere: quid eripere, quid auferre? Si quod habeas, donare præ- c ciperis, quemadmodum [c] congeris quod Rom. 2. 21. 22. 23. & 24. non habebas? *Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui exſecraris idola, ſacrilegium facis? Qui in Lege gloriaris, per prævaricationem Legis Deum inhonoras? Nomen enim Dei per vos blaſphematur.*

55. Non ſic apoſtolus Petrus, qui primus dominicæ execcutor ſententiæ, E ut oſtenderet non in vacuum Domini effuſa mandata; cum poſceretur a paupere, ut ei aliquid pecuniæ largiretur, Act. 3. 6. ait: *Argentum atque aurum non habeo.* Ille gloriatur quod non habeat argentum neque aurum: vobis pudori eſt minus adhuc habere quam cupitis? Eſt ergo & pauperies glorioſa; quia eſt & bea- Matth. 5. 3. ta, ſicut ſcriptum eſt: *Beati pauperes ſpiritu.* Tamen non tam hoc gloriatur F

A Petrus, quod argentum & aurum non habeat, quam quod ſervet mandatum Domini, qui præcepit: *Nolite poſſidere aurum;* hoc eſt dicere: Vides me Chriſti eſſe diſcipulum, & aurum a me requiris? Aliud nobis multo pretioſius auro donavit, ut in nomine ejus operemur. Itaque non habeo quod non dedit, ſed quod dedit habeo: *In nomine domini Jeſu ſurge, & ambula.* Act. 3. 6.

B 56. Sicut ergo qui horrea vult congerendis ædificare frumentis, Domi- Luc. 12. 16. nicæ ſententiæ auctoritate reprehenditur: ita qui ſacculum vult auro parare condendo, nævum reprehenſionis incurrit.

57. *Non peram, neque calceamenta.* Utrumque de corio mortui animantis confici ſolet: nihil autem in nobis do- C minus Jeſu mortale vult eſſe. Denique ad Moyſen dicit: *Solve calceamentum pe-* Exod. 3. 5. *dum tuorum; locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt.* Mortale igitur atque terrenum calceamentum jubetur ſolvere, cum mitteretur ad populum liberandum; hujus enim miniſter muneris timere nihil debet, nec a ſuſcepto officio, mortis periculo retardari. Ipſe enim cum defenſionem fratrum, hoc eſt, Judæorum voluntarius recepiſſet, Exod. 2. 15. D calumniæ terrore revocatus eſt ab incœpto, & fugit ex Ægypto. Et ideo cum Dominus affectum ejus probaſſet, conditionem autem vidiſſet infirmam, animi ejus mentiſque veſtigium mortalibus vinculis cenſuit exuendum.

58. Quod ſi quem movet qua ratione in Ægypto calceati jubentur edere Exod. 12. 11. agnum: apoſtoli autem ſine calceamentis ad prædicandum Evangelium diri- E guntur, is conſiderare debet quia in Ægypto poſitus, debet adhuc morſus cavere ſerpentis; multa enim venena in Ægypto, & qui in typo paſcha celebrat, patere poteſt vulneri: qui autem miniſter eſt veritatis, [d] hebetat venena, d non trepidat. Denique momordit Pau- Act. 28. 3. & ſeq. lum vipera in Melita inſula, & videntes pendentem de manu ejus viperam incolæ loci illius putabant eum eſſe F moriturum: ſed ubi inoffenſum ſtare viderunt, Deum eſſe dicebant, cui vene-

a Cunctæ edit. & mſſ. nonnulli, *rapinas ejus non agnoſcis.* Alii plures ac Probatiores negationem reſpuunt, quæ nullo modo videtur eſſe admittenda. Hic porro Auxentium arrianum deſignari ex eo intelligas, quod iiſdem ferme verbis ille deſcribitur *de Baſil. non trad.* ubi legimus, *Auxentii ipſius qui ſe dicit epiſcopum,* &c. ubi etiam quod dicitur, *Minora fecit in Scythia* &c. liquido reſpondet verbis infra poſitis, *Scythico membra duratus gelu* &c.

* *Non tractat,* hoc eſt, ſcripturem non exponit, quo ſenſu hoc verbum Patribus maxime familiare eſt.

b Mſſ. non pauci, nec inferioris notæ, *cum in urbem,* ſcilicet Mediolanum, non Romam, ut alibi apud auctores. Melius tamen, *in orbem.* Etenim per vocem, *gladius,* crudelem illam legem Auxentii ipſius manu ſcriptam, & 12. Kal. Febr. promulgatam innuit Ambroſius, de qua idem quoque *de Baſil. non trad.* ſcribit, *Auxentius gladium volantem per omnes urbes direxit.* Confer utrumque locum inter ſe; namque illi mutuo ſe ſe mirum in modum explicant, & confirmant.

c Sic mſſ. complures, ac melioris notæ. Alii nonnulli, & edit. ant. *congeris, quod poſſidere prohiberis.* Rom. reſecatis tribus ultimis verbis poſt, *congeris,* ſubnectit, *Qui prædicas* &c.

d Omnes edit. ac mſſ. aliquot, *evitat venena.* Melius alii majori numero & antiquitate, *hebetat,* id eſt, retundit, ſuperat, &c.

venenum nocere non poterat. Et ut A ſcias hoc verum eſſe, ipſe Dominus
Luc. 10. 19. ait: *Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes & ſcorpiones, & ſupra omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebunt.*

59. Non virgas in manu jubentur tollere apoſtoli; ſic enim Matthæus
Matt. 10. 10. ſcribendum putavit. Quid eſt autem
a virga, [a] niſi præferendæ poteſtatis inſigne, & ulciſcendi inſtrumentum do-
Eſai. 53. 8. loris? Ergo humilis Domini (*in humi-*
b *litate* enim [b] *judicium ejus ſublimatum eſt*) humilis, inquam, Domini præceptum diſcipuli ejus humilitatis officiis exſequuntur; eos enim miſit ad ſeminandam fidem, qui non cogerent, ſed
c docerent: [c] nec poteſtates exererent, ſed doctrinam humilitatis adtollerent. Quo loco humilitati putavit etiam pa-
1. Petr. 2. 23. tientiam copulandam; quia ipſe quoque, juxta teſtimonium Petri; cum malediceretur, non remaledixit: cum percuteretur, non repercuſſit. Hoc eſt ergo dicere: Imitatores mei eſtote, ultionis ſtudia deponite, inſolentiam
d verberantium non injuriæ relatione, [d] ſed magnanimitate patientiæ verberate. Nemo debet quod ipſe in alio reprehendit, imitari: graviora contumacibus manſuetudo vulnera refert. Hoc pugno repercuſſit Dominus verberantem, di-
Matt. 5. 39. cendo: *Qui te percutit in maxillam, præbe illi & alteram.* Fit enim ut judicio ſuo ipſe ſe damnet, & quodam ſtimulo ſui compungatur affectus, qui relatam ſibi ſedulitatem pro injutia quam fecit, adverterit.

60. Habet tamen quos & cum virga apoſtolos miſerit, ſicut Paulus teſtifi-
1. Cor. 4. 21. ficatur, dicens: *Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in caritate & ſpiritu manſuetudinis?* Hane virgam etiam Ti-
2. Tim. 4. 2. motheo dedit Apoſtolus, dicens: *Argue, obſecra, increpa.* Aut fortaſſe ante paſſionem Domini, quæ nutantium populorum corda firmavit, neceſſaria ſola fuerit manſuetudo; poſt paſſionem correctio. Certe mulceat Dominus, increpet Paulus: ſuadeat qui poteſt pectora etiam dura mollire: arguat qui non poteſt univetſa ſuadere. Virgam igitur Paulus ex doctrina Legis adſum-
Prov. 13. 24. Exod. 12. 11. ſerat. Legerat enim: *Qui parcit baculo, odit filium ſuum.* Legerat etiam quia agnum manducantes, baculum in manibus habere præcepto prophetico jubebantur. Et ideo Dominus in veteri Teſtamento ait: *Viſitabo in virga iniquitates eorum.* In novo autem ſe ipſum obtulit, ut ignoſceret univerſis, dicens: *Si me quæritis, ſinite hos abire.* Et alibi habes quia cum apoſtoli ignem de cælo petere vellent, ut conſumeret Samaritanos, qui Jeſum dominum intra civi-
B tatem ſuam recipere noluerunt: *Converſus increpavit illos*, & ait: *Neſcitis cujus ſpiritus eſtis; Filius enim hominis non venit animas perdere hominum, ſed ſalvas facere.* Pſ. 88. 33. Johan. 18. 8. Luc. 9. 55. & 56.

61. Perfectiores ergo ſine virga diriguntur, infirmiores cum baculo manducant. Sed & Paulus virgam quidem minatur: ſed in ſpiritu manſuetudinis
C viſitat delinquentes. Denique ut ſcias mitem eſſe doctorem, eorum ipſorum quos arguit, conſulit voluntatem. *Quid vultis*, inquit, *in virga veniam ad vos, an in caritate & ſpiritu manſuetudinis?* Semel virgam dixit, bis mitiora ſubjecit, adjiciens manſuetudinem caritati. Prius tamen minatus eſt virgam, ſed exhibuit manſuetudinem; nam in ſecunda epiſtola ad eoſdem Corinthios ſcribens 1. Cor. 4. 21.
D ait: *Teſtem Deum invoco in animam meam, quod parcens vobis non veni ultra Corinthum.* Audi qua ratione putaverit eſſe parcendum: *Ne iterum*, inquit, *in triſtitia venirem ad vos.* Abjecit virgam, & affectum caritatis adſumſit. 2. Cor. 1. 23. 2. Cor. 2. 1.

Et neminem ſalutaveritis in via. ℣. 4.

62. Fortaſſe quibuſdam hoc durum & ſuperbum, nec manſueti & humilis
E Domini præcepto convenire videatur, quod ille qui etiam accubitionis loco præcepit eſſe cedendum, hoc loco mandet diſcipulis: *Neminem ſalutaveritis in via;* cum iſte communis ſit uſus gratiæ. Sic inferiores ſuperiorum ſibi favorem conciliare conſueverunt. Gentiles quoque cum Chriſtianis habent hujuſmodi officiorum commercia. Quo-
F modo Dominus hunc uſum humanitatis avellit? Luc. 14. 8.

63. Sed conſidera non hoc eſſe ſolum: *Neminem ſalutaveritis:* ſed non fruſtra additum, *In via.* Denique & Eliſæus cum mit- 4. Reg. 4. 29.

a Rom. edit. *niſi proferendæ poteſtatis.* Minus commode; non enim *ad proferendam*, id eſt, amplificandam poteſtatem, ſed ad eam *præferendam*, hoc eſt, ſignificandam atque oſtentandam virgarum faſces antiquia magiſtratibus præferri conſueverant.

b Omnes edit. ac prope omnes mſſ. *judicium ejus ſublatum eſt*. Corb. tamen ... *ſublimatum eſt*. Melius; namque in epiſt. ad Vercell. idem locus ita refertur, *judicium ejus exaltatum eſt*: cui lectioni favet verſio Arabica ſecundum Interp. Lat. habet enim & illa, *judicium ejus altum eſt*. Hinc autem promanavit ea diverſitas, quod verbum ὑψῶ quo uſos videmus LXX. perinde & per *exaltatum*, & per, *ſublatum* reddi poteſt. Heb. vero, Syr. ac Vulg. Lat. præferunt, *de judicio ſublatus* (ſive *raptus*) *eſt*.

c Mſſ. non pauci, atque omnes edit. *nec vim poteſtatis exercerent*, Rom. *exererent*. Ex aliis autem mſſ. plures habent, *nec poteſtates exercerent*: antiquiores ... *exererent*.

d Edit. omnes, *ſed* . . . *ſupportate* Mſſ. omnes e contrario, *ſed* . . . *verberate*. Elenantius, ſi quidem illud hoc loco ſignificatur, quod lib. 5. num. 76. clarioribus verbis exprimitur, his videlicet: *Nonne ſit per patientiam, ut* . . . . *reverberes verberantem*.

A mitteret ſervum ſuum, ut baculum ejus poneret ſupra corpus defuncti pueri, mandavit ei ne in via aliquem ſalutaret; feſtinantem enim eum jubebat pergere, ut celebrandæ reſurrectionis exſequeretur officium, ne confabulatione alicujus obvii, mandato reflecteretur a munere. Ergo & hic non ſalutationis ſedulitas auſertur: ſed obſtaculum impediendæ devotionis B aboletur, ut quando divina mandantur, paulisper ſequeſtrentur humana. Pulcra eſt ſalu-
a tatio, [a] ſed pulcrior matura exſecutio divinorum, quæ per moram ſæpe traxit offenſam. Ideo autem & honeſta prohibentur, ne ſolemnis gratia obrepat officii, & impediat miniſterium, cujus mora culpa ſit. C

b 64. Jam [b] illud virtus alia, ne de
v. 8. domo ad domum quis vaga facilitate demigret; ut ſervemus etiam hoſpitali in amore conſtantiam, nec coalitam amicitiæ neceſſitudinem facile reſolvamus; ut pacis præferamus nuntium, ut ipſe primus ingreſſus pacis benedictione celebretur: cibo potuque oblato oportere nos eſſe contentos, vexilla D fidei non premenda, & regni cæleſtis Evangelium prædicandum, excutiendum de pedibus pulverem, ſi quis recipiendos civitatis hoſpitio non putaverit.

v. 13. & ſeq. 65. Docet etiam graviori pœnæ obnoxios fore qui Evangelium non ſequendum, quam qui Legem judicaverint eſſe ſolvendam; eo quod Tyrus & Sidon ſi tanta operationum cæle- E ſtium vidiſſent miracula, non deſpexiſſent remedium pœnitentiæ. Iſtam quoque vel affluentiam vel inſolentiam ſæcularem neque cæleſti muneri comparandam, neque rurſus ſine remedio derelinqui, cum unicuique ſit ſubſi-
v. 21. dium pœnitendi. Poſtremo aperit cæleſte myſterium, quod placuerit Deo ut parvulis magis quam prudentibus F iſtius mundi ſuam gratiam revelaret. Quod apoſtolus Paulus ſtylo pleniore
1. Cor. 1. 20. & 21. digeſſit dicens: *Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam hujus mundi? Nam quoniam in Dei ſapientia non cognovit hic mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes.*

66. Parvulum ergo accipiamus, qui ſe exaltare non noverit, & phaleraris ſermonibus artem ſuæ jactare prudentiæ, quod philoſophi plerique faciunt.
Pſ. 130. 1. Parvulus erat qui dixit: *Domine non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi* A *mei, neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.* Et ut ſcires parvulum hunc non ætate, non ſenſu fuiſſe, ſed humilitate ſua, & quadam declinatione jactantiæ, addidit: *Sed exaltavi* Ibidem 2.
animam meam. Vides quam excelſus fuerit hic parvulus, quanto virtutum ſublimis vertice? Tales nos parvulos vult eſſe Apoſtolus, cum dicit: *Si quis vide-* 1. Cor. 3. 18. & 19.
B *tur ſapiens eſſe inter vos in hoc ſæculo, ſtultus fiat, ut ſit ſapiens; ſapientia enim hujus ſæculi ſtultitia eſt apud Deum.*

67. Pulcherrimus connectitur de fide v. 22.
locus, quando omnia ſibi tradita dicit a Patre ſuo. Cum *omnia* legis, omnipotentem agnoſcis, non decolorem, non degenerem Patris: cum *tradita* le- C gis, Filium confiteris, cui per naturam omnia unius ſubſtantiæ jure ſint propria, non dono collata per gratiam. Addidit:

Nemo ſcit quis eſt Filius, niſi Pater: & quis eſt Pater, niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare. Ibidem.

68. Quem locum in iis quos de Fide Lib. 4. de
D ſcripſi libellis, memini non eſſe præ- fide cap. 6.
teritum. Ut ſcias autem quia ſicut Filius Patrem quibus vult revelat, etiam Pater revelat quibus vult Filium, audi dicentem ipſum dominum Jeſum cum laudaret Petrum, quod eum Filium Dei eſſe confeſſus ſit: *Beatus es, Simon* Matth. 16. 17.
Barjona, quia non caro & ſanguis revelavit tibi, ſed Pater meus qui in cælis eſt.

E 69. Adhæret his lectio, [c] qua ex- c
ponuntur hi qui ſibi legiſperiti viden- v. 25.
tur, qui verba Legis tenent, vim Legis ignorant: & ex ipſo primo Legis capitulo docet eſſe Legis ignaros, probans quod in principio ſtatim Lex & Patrem & Filium prædicaverit, incarnationis quoque Dominicæ annuntiaverit ſacramentum, dicens: *Diliges domi-* Deut. 6. 5.
F *num Deum tuum* ... Et *diliges proximum tuum ſicut te ipſum.*

70. Unde Dominus ait ad legiſperi- v. 28.
tum: *Hoc fac, & vives.* At ille qui neſciret proximum ſuum; quia non credebat in Chriſtum, reſpondit: *Quis eſt meus proximus?* Itaque qui Chriſtum neſcit, neſcit & Legem. Quomodo enim poteſt ſcire Legem, cum veritatem ignoret, cum Lex annuntiet veritatem?

Homo quidam ex Hieruſalem deſcendebat in Hiericho, & incidit in latrones. v. 30.

71. Ut

a Edit. Amerb. cum mſſ. non paucis, *ſed pulcrior, quo maturior exſecutio divinorum*. Era. Gill. ac Rom. *ſed eo pulcrior, quo præceptorum maturior exſecutio divinorum*. Alii mſſ. qui & notæ probatioris, ut in textu.

b Omnes edit. *illa moralia*. Omnes mſſ. *illud* (unicus *illa*) *virtus alia*. Idem eſt autem ac ſi legeretur, *illud quo de jam dicemus, ad aliam virtutem referendum eſt*.

c Rom. edit. ſola, *qua exploduntur hi* &c.

71. Ut eum locum qoi propoſitus A eſt nobis, planius poſſimus abſolvere, veterem civitatis Hiericbo reputamus hiſtoriam. Meminimus itaque quod Hiericho, ſicut legimus io libro qui
Joſue 6. 1. inſcribitur Jeſu Nave, magna civitas fuerit, muralibus ſepta parieribus, quæ non ferro pervia, non arieti poſſet
Joſue 2. 4. & ſeq. eſſe penetrabilis: in ea Rhaab habitaſſe meretricem quæ exploratores quos direxit Jeſus, hoſpitio recepit, conſilio B loſtruxit, poſtulaotibus civibus abiiſſe reſpoodit, abſcoodit in tecto: & ut ſe ſuoſque urbis excidio poſſet eripere,
Joſue 6. 29. coccum io feneſtra ligavit: urbis autem ipſius inexpugnabiles muros ſeptem turbarum ſacerdotalium ſono, & populi jubilantis ululatu conſono corruiſſe.

72. Videte quemadmodum unuſquiſque proprium ſervet officium: explo- C ratores excubias, myſterium meretrix, fidem victor, religiooem ſacerdos. Hi periculum pro laude non metuuor: illa ſoſceptos nec in periculis prodit: iſte ſollicitus fidem magis ſervare quam vincere, meretricis prius mandat ſalutem, quam excidium civitatis: religioois autem inſignia arma ſunt ſacerdotis. Jam illud quis non plenum putet eſſe miraculi, quod ex tota urbe D nemo ſetvatus eſt, niſi quem merettix liberavit?

73. Hæc ſimplicis hiſtoria veritatis eſt: quæ ſi altius conſidererur, admiranda ſignat myſteria. Hiericho enim figura iſtius mundi eſt, in quam de paradiſo, hoc eſt, de Hieruſalem illa cæleſti ejectus Adam prævaricationis prolapſiooe deſcendir, hoc eſt, de vi- E
a talibus [a] ad infirma demigrans: cui non loci, ſed morum mutatio naturæ ſuæ fecit exſilium. Looge enim mutatus ab illo Adam, qui inoffenſa beatitudine fruebatur, ubi io ſæcularia peccata defluxit, incidit in latrones: in quos non iocidiſſet, niſi his maodati cæleſtis devius ſe feciſſet obnoxium. Qui ſunt iſti latrones, niſi angeli noctis atque tenebrarum, qui ſe non- F numquam transfigurant in Angelos lucis, ſed perſeverare oon poſſunt? Hi aote diſpoliaot quæ accepimus indumeota gratiæ ſpiritalis, & ſic vulnera inferre conſuerunt; nam ſi iotemerata quæ ſumſimus indumenta ſervemus, plagas latronum ſeotire non poſſumus.
S. Aug. lib. 4. cont. Jul. Pel. cap. 3. Cave ergo ne aote nuderis, ſicut Adam ante nudatus eſt, mandati cæleſtis cuſtodia deſtitutus, & exutus fidei veſtimento, & ſic lethale vulnus accepit: in quo omne genus occidiſſet humanum, niſi Samaritanus ille deſcendens, vulnera ejus acerba curaſſet.

74. Non mediocris iſte Samaritanus, qui eum quem ſacerdos, quem levita deſpexerat, noo etiam ipſe deſpexit. Nec vocabulo ſectæ deſpicias, quem verbi interpretatione miraberis; Samaritani etenim vocabulo cuſtos ſignificatur. Hoc habet interpretatio. Er quis eſt cuſtos, niſi ille de quo dictum eſt: *Cuſtodiens parvulos Dominus?* Itaque ſicut Pſ. 114. 6.
Judæus alius in littera, alins in ſpiritu: ita & Samaritaous alius foris, alius in oeculto. Hic ergo Samariranus deſcendens quis eſt? Scilicet: *Qui deſcen-* Johan. 3. 13.
dit de cælo, & qui adſcendit in cælum, Filius hominis qui eſt in cælo? Videns ſemivivum, quem nemo potuerat ante eurare, ſicut illam quæ curſu ſanguinis profluens, in medicis erogaverat omne patrimooium ſuum: *Venit ſecus eum*, Luc. 8. 43. & 44.
hoc eſt, factus eſt compaſſionis noſtræ ſuſceptiooe finitimus, & miſericordiæ collatione vicious.

Et alligavit vulnera ejus, infundens v. 34.
oleum & vinum.

75. Multa medicamenta medicus habet iſte, quibus ſaoare cooſuevit. Sermo ejus medicameotum eſt. Alius ejus ſermo conſtriogit vuloera, alius oleo fovet, alius vinum loſundit. Cooſtringit vulnera auſteriore præcepto, fovet remiſſiooe peccati, ſicut vino compungit denuntiatione judicii.

Et impoſuit, inquit, *in jumentum ſuum.* Ibidem.

76. Audi quomodo te imponat: *Hic* Eſai. 53. 4. Luc. 15. 5.
peccata noſtra portat, & pro nobis dolet: & paſtor impoſuit ovem laſſam ſuper humeros ſuos. Homo enim jumento ſimilis factus eſt; & ideo ſupra jumentum ſuum nos impoſuit, ne nos eſſemus ſicut equus & mulus; ut per noſtri corporis adſumtionem infirmitates noſtræ carois aboleret.

77. Denique duxit nos in ſtabulum, qui eramus jumenta. Eſt autem ſtabulum, in qoo feſſi longo itinere ſuccedere ſoleot. Duxit itaque in ſtabulum Dominus, *Qui ſuſcitat a terra inopem, &* Pſ. 112. 7.
de ſtercore erigit pauperem.

78. *Et curam egit;* ne æger ea quæ Ibidem.
acceperat, nequaquam præcepta [b] ſervaret. b

a Omnes edit. & mſſ. aliquot, *ad inferna demigrans.* Alii plures potioreſque, *ad infirma.* Melius; ut nimirum *vitalibus, infirma*, ſeu infirmitates opponantur.

b Verbo *ſervaret*, ſubjungunt nonnulli mſſ. *in quo agnovit aſina præſepe Domini ſui.* Quibus inſuper adjicit unus e Colb. *& ubi de terra inopes ſuſcitantur, & de ſtercore pauper erigitur: certe ubi greges clauduntur equorum; ne frementibus ad caulas rapacibus lupis facilis in ovilia ſit ingreſſus.* Verum iſthæc & e proprio loco avulſa, & adulterinis aliquot vocibus interpolata eſſe ex iis quæ non multo poſt ſubjiciuntur, intelligimus.

varet . Sed non vacabat Samaritano
huic diu in terris degere : redeundum
eo erat, unde deſcendetat . Itaque:

v. 35. *Altero die* .

79. Quis eſt iſte alter dies , niſi
forte ille Dominicæ reſurrectionis, de
Pſ. 117. 24. quo dictum eſt : *Hic eſt dies quem fecit*
Dominus ?

v. 35. *Protulit duos denarios , & dedit ſtabulario, & ait : Curam illius habe* .

80 Qui ſunt iſti duo denarii , niſi
forte duo Teſtamenta , quæ imaginem
in ſe habent æterni regis expreſſam ,
quorum pretio vulnera noſtra curantur ? Redemti enim ſumus pretioſo
ſanguine; ut ultimæ mortis ulcera vitaremus .

81. Hos ergo duos denarios (licet
horum quoque librorum quatuor formas non abſurdum ſit intelligere) accipit ſtabularius . Quis ? Ille forſitan
Philip. 3. 8. qui ait : *Æſtimo ut ſtercora , ut Chriſtum*
lucrifaciam; quo curam haberet hominis
vulnerati . Stabularius itaque ille eſt
1 Cor. 1. 17. qui dixit : *Miſit me Chriſtus evangelizare* .
Marc 16. Stabularii ſunt illi quibus dicitur : *Ite*
15. & 16. *in orbem univerſum , & prædicate Evangelium univerſæ creaturæ : & qui crediderit*
& baptizatus fuerit , hic ſalvus erit , ſalvus utique a morte , ſalvus a vulnere
quod infixum eſt a latronibus. Bearus
ille ſtabularius , qui alterius vulnera
curare poteſt . Beatus ille cui dicit
Jeſus :

v. 35. *Quodcumque ſupererogaveris , revertens reddam tibi* .

82. Bonus diſpenſator , qui etiam
ſupererogat. Bonus diſpenſator Paulus,
cujus ſermones & epiſtolæ veluti ei
rationi quam acceperat , ſuperefluunt .
Moderatum Domini mandatum prope
immoderato labore mentis & corporis
exſecutus ; ut multos ab ægritudine
gravi ſpiritalis alloquii diſpenſatione
relevaret . Bonus ergo ſtabularius ſtabuli ejus in quo agnovit aſina præſepe
Domini ſui , & in quo grex clauditur
agnorum ; ne frementibus ad caulas
rapacibus lupis , facilis in ovilia ſit incurſus .

a 83. [a] Spondet ergo mercedem ſe
redditurum . Quando reverteris , Domine , niſi in judicii die ? Nam licet
ubique ſis ſemper , & ſtans in medio
noſtrum , non cernaris a nobis , erit
A tamen tempus quo univerſa caro te
adſpiciat revertentem . Reddes ergo
quod debes . Beati quibus es debitor !
Utinam nos ſimus idonei debitores :
utinam quod accepimus , poſſimus exſolvere; nec nos aut ſacerdotii aut miniſterii munus extollat. Quomodo red- Matth. 5. 12
des , domine Jeſu ? Promiſiſti quidem
in cælo bonis copioſam eſſe mercedem .
Reddes tamen & cum dicis: *Euge bone* Matt. 25. 21
B *ſerve , quoniam ſuper pauca fidelis fuiſti ,*
ſuper multa te conſtituam : intra in gaudium
Domini tui .

84. Ergo quoniam nemo magis proximus quam qui vulnera noſtra curavit , diligamus eum quaſi dominum ,
diligamus eum quaſi proximum ; nihil
enim tam proximum , quam caput
membris : diligamus etiam eum qui
imitator eſt Chriſti : diligamus eum
C qui inopiæ alterius corporis unitare
compatitur . NON ENIM cognatio
facit proximum , ſed miſericordia: quia
miſericordia ſecundum naturam ; nihil
enim tam ſecundum naturam , quam
juvare conſortem naturæ.

85. Dictum eſt igitur de miſericor- v. 38.
dia, ſed non una eſt forma virtutis .
Subjicitur Marthæ exemplo & Mariæ:
alterius operibus actuoſa devotio, alterius religioſa mentis intentio Dei ver-
D bo , quæ ſi cum fide congruat , etiam
ipſis operibus anteſertur , juxta quod
ſcriptum eſt : *Maria optimam partem ſibi* Ibid. 42.
elegit , quæ non auferetur illi . Studeamus
igitur & nos habere quod nemo nobis
poſſit auferre , non ut perfunctoria ,
ſed diligens audientia deferatur; ſolent
enim etiam ipſius ſemina verbi cæle- Luc. 8. 12.
ſtis auferri , ſi ſecus viam ſint ſeminata . [b] Agat te ſicut Mariam deſide- b
E rium ſapientiæ; hoc enim majus, hoc
perfectius opus : nec miniſterii cura
cognitionem verbi cæleſtis avertat , nec
arguas eos , & otioſos judices , quos
videas ſtudere ſapientiæ ; hanc enim
ſibi cohabitantem Salomon ille pacificus adſcivit .

86. Nec Martha tamen in bono
miniſterio reprehenditur : ſed Maria ,
quod meliorem partem ſibi elegerit ,
F anteſertur ; Jeſus enim multis abundat, & multa largitur: & ideo ſapientior judicatur ; quia quod principale
advertit, elegit. Denique apoſtoli opti- Act. 6. 12.
mum non putaverunt relinquere Dei
verbum , & miniſtrare menſis . Sed
utrumque munus ſapientiæ eſt ; nam Ibidem 5.
& Stephanus plenus ſapientia miniſter
electus eſt . Et ideo qui miniſtrat ,
doctori deferat: & miniſtrantem doctor
invi-

a Rom. edit. ſola, *Spondet ergo ſe reverſurum . Quando reverteris , Domine* , &c.

b Quinque mſſ. *Laudatur ergo in Maria deſiderium ſapientiæ* . Unus , *Amat te ſicut Mariam*.

Digitized by Google

invitet & provocet; unum enim eſt corpus Eccleſiæ, etſi diverſa membra: alterum altero eget. Non poteſt dicere oculus manui. Opera tua non deſidero: aut iterum caput pedibus, aut auricula ſe negare eſſe de corpore; nam etſi alia principalia, tamen alia neceſſaria. Sapientia in capite, actus in
Eccleſ. 2. 14. manibus: *Oculi* enim *ſapientis in capite ejus*; quia ille vere ſapit, cujus animus in Chriſto eſt, & cujus interior oculus erigitur ad ſuperna. Et ideo: *Sapientis oculi in capite ipſius*: ſtulti autem in calcaneo.

Cap. 11. V. 5. *Quis veſtrum habens amicum, ibit ad illum media nocte, & dicit illi: Amice, commoda mihi tres panes.*

87. Alius præcepti locus eſt, ut omnibus momentis non ſolum diebus, ſed etiam noctibus oratio deferatur. Vides enim quod iſte qui media nocte perrexit, tres panes ab amico ſuo poſtulans, & in ipſa petendi intentione perſiſtens, non defraudetur oratis. Qui ſunt iſti tres panes, niſi myſterii cæleſtis alimentum? Quod ſi diligas dominum Deum tuum, non ſolum tibi, ſed etiam aliis poteris emereri. Quis autem amicior nobis, quam qui pro nobis corpus ſuum tradidit? Ab hoc media nocte panes David petiit, & accepit; petiit enim quando dicebat:
Pſ. 118. 62. *Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi*; ideo meruit hos panes quos appoſuit
Pſ. 6. 7. nobis edendos. Petiit cum dicit: *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum*; neque enim timuit ne excitaret dormientem, quem ſcit ſemper vigilantem.

88. Et ideo ſcriptorum memores, noctibus ac diebus orationi inſtantes, peccatis noſtris veniam poſtulemus. Nam ſi ille tam ſanctus, & qui regni erat neceſſitaribus occupatus, ſepties
Pſ. 118. 164. in die laudem Domino dicebat, matutinis & veſpertinis ſacrificiis ſemper intentus: quid nos facere oportet, qui eo amplius rogare debemus, quo frequentius carnis ac mentis fragilitate delinquimus; ut de via laſſis, & iſtius ævi curſu, ac vitæ hujus amfractu graviter fatigatis, panis refectionis deeſſe non poſſit, qui hominis corda confirmet?

89. Nec ſolum media nocte Dominus, ſed omnibus prope docet vigilandum eſſe momentis; venit enim & veſpertina, & ſecunda, & tertia vigi-
Luc. 12. 37. lia, & pulſare conſuevit: *Beati*, itaque, *ſervi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes*. Si ergo deſideras ut virtus Dei præcingat ſe, & miniſtret tibi, vigilandum eſt ſemper: multæ enim inſidiæ ſunt bonis, & gravis corporis ſomnus; quia ſi dormire mens cœperit, vigorem ſuæ virtutis amittit. Excita igitur ſomnum tuum, ut pulſes oſtium Chriſti: quod aperiri ſibi etiam
Paulus expoſcit, non ſolum ſuis, ſed Coloſſ. 4. 3.
etiam populi orationibus obſecrans ſe juvari, ut aperiatur oſtium ſibi ad loquendum myſterium Chriſti. Et fortaſſe illud eſt oſtium quod apertum vidit Johannes; vidit enim, & dixit:
Poſt hæc vidi, & ecce oſtium apertum in Apoc. 4. 1.
cælo: & vox prima quam audivi tamquam tubam loquentem mecum, & dicentem: Adſcende huc, & oſtendam tibi quæ oporteat fieri. Apertum eſt igitur oſtium Johanni, apertum eſt oſtium Paulo; ut nobis panes, quos ederemus, acciperent. Perſeveravit oſtium pulſans opportune, importune; ut gentes mundani tramitis labore vexatas, alimoniæ cæleſtis ubertate recrearet.

90. Ergo præceptivus locus frequenter orandi, ſpes impetrandi, ratio perſuadendi, prius in præcepto ponitur, poſt in exemplo. Qui enim promittit aliquid, ſpem debet adferre promiſſi; ut monitis obedientia deferatur, promiſſis fides, quæ humanæ contemplatione pietatis in majus æternæ ſpem pietatis adquirit; ſi tamen æqua poſcantur, ne in peccatum vertatur oratio. Nec erubuit aliquid ſæpius poſtulare, ne vel diffidere de Domini miſericordia videretur, vel arroganter dolere, quod non prima prece aliquid
impetraverit. *Propter hoc*, inquit, *ter* 2. Cor. 12. 8.
Dominum rogavi: & oſtendit quod frequenter Deus ideo non concedat oratus, quod inutilia judicet, quæ nos profutura credamus.

Omne regnum in ſe ipſum diviſum deſolabitur, & domus ſupra domum cadet. V. 17.

91. [a] Cauſa dicti hujus ea eſt, quod in Beelzebub principe dæmoniorum ejicere dæmonia dicebatur; ut oſtenderet regnum ſuum individuum eſſe atque perpetuum. Meritoque etiam
Pilato reſpondit: *Regnum meum non eſt* Johan. 18. 36.
de hoc mundo. Et ideo qui non in Chriſto ſpem gerunt, ſed in principe dæmoniorum ejici dæmones opinantur, eos regni negat eſſe perpetui: quod ſpectat ad populum Judæorum, [b] qui hu-

a Rom. edit. ſola, *Cauſa dicti hujus, quoniam Jeſus in Beelzebub . . . dicebatur, eſt oſtendere* &c.
b Eadem edit. Rom. expunxerat voces, *hujuſmodi paſſionibus*. Et infra pro, *ex Lege ſit generatus, non non ex Lege eſt*, propria auctoritate poſuerat, *ſub Lege* &c.

hujuſmodi paſſionibus ad dæmonium A
ejiciendum, dæmnnii arceſſit auxilium.
Nam quemadmodum poteſt, cum fides
ſcindatur, regnum manere indiviſum?
Etenim cum in Lege ſit populus Judæorum,
Chtiſtus quoque ſecundum
carnem ex Lege ſit generatus: quomodo
regnum poteſt Judæorum eſſe
perpetuum, qund ex Lege eſt; cum B
populus ipſe dividat Legem, quando
a Legis populo Chriſtus negatur, qui
ex Lege debetur? Ita ex parte ſe fides
Judaicæ plebis impugnat, & impugnandn
dividitur, & dividendo diſſolvitur.
Et ideo regnum Eccleſiæ manebit
in æternum; quia individua fides,
Epheſ. 4. 5. & 6. corpus eſt unum: *Unus* enim *Dominus*,
una fides, unum baptiſma, unus Deus & C
*pater omnium, qui ſuper omnes, & per omnes,
& in omnibus.*

92. Quanta hie ſacrilegi furoris amentia;
ut cum Dei Filius ad immundos
ſpiritus conterendos, & ad manubias
mundani principis auſerendas ſuſceperit
carnem, & deſtruendæ nequitiæ
ſpiritalis hominibus quoque dederit
poteſtatem, dividens ſpolia ejus, quod
inſigue eſt triumphantis, aliqui ſibi ad- D
jumentum ac præſidia diabolicæ poteſtatis
adſciſcant, cum in digito Dei,
Matt. 12. 28 vel certe ſeeundum Matthæum in ſpiritu
Dei dæmones excludantur? Unde
a intelligitur individuum quoddam [a] velut
corpus eſſe divinitatis & regnum; cum
Chriſtus Dei dextera ſit. Spiritus autem
digiti ſpeciem velut unius ſecundum
divinitatem corporis ſeriem vi- E
deatur exprimere. Nnnne videtur individuum
eſſe regnum, eum velut cor-
Coloſſ. 2. 9. pus ſit indiviſum? *Habitat enim*, ut legiſti,
*corporaliter plenitudo divinitatis in
Chriſto*. Quod utique & de Patre negare
non poteris, & de Spititu negare
nnn debes. Nec tibi membrorum comparatione
nnſtrorum portio quædam
videatur facienda virtutis; individuæ F
enim tei non poteit eſſe diviſio: &
iden ad formam unitatis, non ad diſtinctionem
poteſtatis referenda digiti
nuncupatio eſt; cum & dextera Dei
Joan. 10. 30. dicat: *Ego & Pater unum ſumus*. Sed
lieet individua divinitas, diſtincta perſona
eit.

93. Digitus tamen cum dicitur Spiritus,
nperatoria virtus ſignificatur,
quod divinotum operum ſicut Pater &
Filius, ita & Spiritus ſanctus operator
ſit. David enim dicit: *Quoniam videlo
Pſ. 8. 4. cælos opera digitorum tuorum*. Et in tri-
Pſ. 32. 6. geſimo ſecundo pſalmo: *Et ſpiritu oris
ejus omnis virtus eorum*. Et Paulus ait:

A *Hæc omnia autem operatur unus atque idem* 1. Cor. 12. 11.
Spiritus, dividens ſingulis prout vult. Et
id cum dicit:

*Quod ſi in Spiritu Dei ego ejicio dæmonia,
profecto pervenit in vos regnum Dei:* ℣. 20.

94. Simul oſtendit imperialem quamdam
eſſe ſancti Spiritus poteſtatem, in
B qun regnum eſt Dei. Nos quoque in
quibus habitat Spiritus, regalem dnmum
habemus. Unde & in poſterioribus dixit:
Regnum Dei intra vos eſt. Et ideo Luc. 17. 21.
divinitatis, & dominationis, & imperatnriæ
majeſtatis conſottem debemus
æſtimare Spiritum ſanctum; quia *Dominus* 2. Cor. 3. 17.
*eſt Spiritus: ubi autem Spiritus Domini,
ibi libertas.*

C

Cum immundus ſpiritus exierit de homine, ℣. 24.
*ambulat per loca arida quæ non habent
aquam, quærens requiem, & non inveniens.*

95. Hoc de Judæorum plebe dictum
ambigi non poteſt, quam Dominus a
regno ſuo in ſuperioribus ſegregavit.
Unde omnes quoque hæreticos & ſchiſmaticos
a regno Dei, & ab Eccleſia
D intellige ſeparatos. Et ideo nnn Dei,
ſed immundi ſpiritus omnes ſchiſmaticorum
hæreticorumque liquido claret
eſſe conventus. Itaque in uno homine
totius Judaici populi comparatio eſt,
a quo per Legem ſpiritus immundus
exierat. Sed quia in nationibus & gentibus
per fidem Chriſti tequiem reperire
nnn potuit (immundis enim ſpiri-
E tibus Chriſtus incendium eſt, qui in
pectoribus gentilium, quæ ante arida
erant, poſtea per baptiſmum rore Spiritus
ſancti humeſcebant, jacula adverſarii
ignita reſtrinxerat) ideo regreſſus
ad plebem eſt Judænrum, qnæ forenſi
& perſunctoria ſpecie comta, animo
manet interiore pollutior. Neque enim
ſacri fontis irriguo aut abluebat, aut
F reſtinguebat ardnrem: meritoque ad eam
ſpiritus redibat immundus, adducens
ſecum ſeptem ſpiritus nequiores ſe;
quoniam in hebdomada Legis & octavæ
myſterium ſacrilega mente commiſit.
Itaque ut nobis multiplicatur ſeptiformis
Spiritus gratia: ita illis immundorum
ſpirituum omnis cumulatur injuria;
univerſitas enim hoc numero aliquoties
comprehenditur, propter quod
ſeptimo die concluſis mundi operibus, Gen. 2. 2.
requievit Deus. Ideo & *ſterilis ſeptem* 1. Reg. 2. 5.
peperit, & populoſa in filiis infirmata eſt.
Denique ut ſcias Synagogæ populum
deformari, ubi Eccleſiæ beatitudo laudatur,
ſubjecit:

Gene-

a MSſ. aliquot, *velut corporis eſſe divinitatis regnum*.

v. 29. *Generatio hæc, generatio nequam eſt: ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Jonæ prophetæ. Nam ſicut Jonas*
v. 30. *fuit ſignum Ninivitis: ita erit & Filius hominis.*

96. In hoc quoque Judæorum plebe damnata, Eccleſiæ myſterium evidenter exprimitur, quæ in Ninivitis per pœnitentiam, & in regina auſtri per B ſtudium percipiendæ ſapientiæ de totius orbis finibus congregatur; ut pacifici Salomonis verba cognoſcat. Regina plane, cujus regnum eſt indiviſum, de diverſis & diſtantibus populis in
Epheſ. 5. 32. unum corpus adſurgent. Itaque *Sacramentum hoc magnum eſt . . . de Chriſto & Eccleſia:* ſed tamen hoc majus eſt; quia illud in figura ante præceſſit: nunc C autem plenum in veritate myſterium eſt; illic enim Salomonis typus, hic autem Chriſtus in ſuo corpore eſt. Ex duobus igitur conſtat Eccleſia, ut aut peccare neſcias, aut peccare deſinas; pœnitentia enim delictum amovet, ſapientia cavet. Hoc in myſterio.

97. Ceterum Jonæ ſignum ut typus Dominicæ paſſionis, ita etiam gravium, quæ Judæi commiſerant, teſtificatio peccatorum eſt. Simul adver- D tere licet & majeſtatis oraculum, & pietatis indicium; namque Ninivitarum exemplo & denuntiatur ſupplicium, & remedium demonſtratur. Unde etiam Judæi debent non deſperare indulgentiam, ſi velint agere pœnitentiam.

v. 33. *Nemo lucernam accendit, & in abſcondito ponit, neque ſub modio, ſed ſupra candelabrum.*

98. Ergo quia in ſuperioribus Eccleſiam Synagogæ prætulit, hortatur nos ut fidem potius noſtram ad Eccleſiam transferamus; lucerna enim fides eſt,
Pſ. 118. 105. juxta quod ſcriptum eſt: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine;* verbum enim Dei fides noſtra eſt, verbum
Johan. 1. 9. Dei lux, lucerna eſt fides. *Erat lux* F *vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Lucerna autem lucere non poteſt, niſi aliunde lumen acceperit. Hæc eſt lucerna quæ accenditur, virtus ſcilicet noſtræ mentis & ſenſus; ut mnas illa poſſit quæ
Luc. 15. 8. perierat, reperiri. Nemo ergo fidem ſub Lege conſtituat; Lex enim intra menſuram eſt, ultra menſuram gratia: Lex obumbrat, gratia clarificat. Et ideo nemo fidem ſuam intra menſuram Legis includat, ſed ad Eccleſiam

A conferat, in qua ſeptiformis Spiritus relucet gratia, quam Princeps ille ſacerdotum fulgore ſupernæ divinitatis illuminat, ne eam Legis umbra reſtinguat.

99. Denique lucerna illa quam matutinis veſpertiniſque temporibus, ritu veteri Judæorum, princeps ſacerdotum Exod. 27. 21.
ſolebat accendere, velut ſub modio ſita Legis evanuit: & civitas illa Hie- B ruſalem, quæ in terris eſt, quæ occidit prophetas, quaſi in convalle fletus poſita deliteſcit: illa autem Hieruſalem quæ in cælo eſt, in qua militat fides noſtra, in illo altiſſimo omnium locata monte, hoc eſt in Chriſto, Eccleſia non poteſt tenebris & ruinis hujus mundi abſcondi: ſed fulgens candore ſolis æterni, luce nos gratiæ ſpiritalis illuminat.

Nunc vos, Phariſæi, prius quod deforis eſt calicis & catini mundatis. v. 39.

100. Vides corpora noſtra terrenorum & fragilium expreſſione ſignari, quæ brevi lapſu præcipitata franguntur: & facile ea quæ mens voluit interna per ſenſus & geſta corporis prodi, ſicut illa quæ calix interius continet, D foris lucent. Unde & in poſterioribus Luc. 22. 42.
non dubium eſt vocabulo calicis paſſionem corporis declarari, cum dicit
Dominus: *Calicem quem mihi Pater dedit,* Johan. 18. 11.
non vis ut bibam illum? Bibit enim corpus ſuum, qui corporalem fragilitatem ſpiritali abſorbet affectu, & quaſi in mentem animumque transfundit; ut interioribus exteriorum imbecillitas hauriatur. Cernis igitur quod nos non exteriora hujus calicis aut catini, ſed E interiora contaminant. Et ideo quaſi bonus præceptor docuit quemadmodum noſtri mundare corporis contagium debeamus, dicens:

Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis. v. 41.

101. Vides quanta remedia? Mundat F nos miſericordia, mundat nos Dei ſermo, juxta quod ſcriptum eſt: *Jam vos* Johan. 15. 3.
mundi eſtis propter ſermonem meum, quem locutus ſum vobis. Nec hoc loco ſolum, ſed etiam in aliis quanta ſit gratia ex-
preſſum tenes: *Eleemoſyna enim a morte* Tob. 12. 9
liberat: &, *Conclude eleemoſynam in corde* Eccl. 29. 15.
pauperis, & hæc pro te exorabit in die malo.

102. Totus itaque pulcherrimus ab hinc dirigitur locus, ut quoniam nos ad ſtudium ſimplicitatis invitat, ſuperflua Judæorum & terrena condemnet,

A qui ſecundum corpus intelligendo quæ Legis ſunt, vitro & catino propter fragilitatem ſui non immerito comparantur; & ea de quibus nobis nullus eſt uſus, obſervant: ea autem in quibos noſtræ ſpei fructus eſt, negligunt; & ideo peccatum grande committunt, dum meliora deſpiciunt: & tamen ipſis peccati abolitio promittitur, [a] ſi miſericordia conſequatur.

B ꝟ. 42. 103. Breviter autem vitia eorum multa perſtringit, qui viliorum fructuum decimis conferendis omoe ſtudium intendaot ſuum: nec ullum futuri judicii metum, nec aliquam Dei habeant caritatem, cum opera ſine fide vana ſint; prætereunt enim judicium & caritatem Dei: judicium ideo, quia non omnia quæ agunt, in judicium referunt: caritatem ideo, quia non ex affectu Deum diligunt.

C 104. Sed ne rurſus fidei nos ſtudioſos faciat, operum negligentes, perfectiooem fidelis viri brevi ſermone concludit; ut & fide & operibus approbetur, dicens: *Et hæc oportuit facere, & illa non omittere.* (Ibidem.)

ꝟ. 43. 105. Arrogantiam quoque jactantiamque redarguit Judæorum, dum primatus accubitionis io conviviis appetunt.

D ꝟ. 44. In ipſos quoque peritos Legis damnationis ſententia promulgatur: qui quaſi ſepulcra quæ non apparent, ſpecie fallant, viſuque decipiunt; ut cum foris ſpecioſa promittant, intus oſſa plena fœtoris includant. Quod faciunt plerique doctores, qui ab aliis exigunt, quæ ipſi non queant æmulari. Et ideo ipſi monumenta ſunt, ſicut & alibi dictum eſt: *Sepulcrum patens eſt guttur eorum.* (Pſ. 5. 11.)

E ꝟ. 47. 106. Bonus etiam locus adverſus ſuperſtitionem vaniſſimam Judæorum, qui ædificando ſepulcra prophetarum, patrum ſuorum facta damnabant: æmulando autem paterna ſcelera, in ſe ipſos ſententiam retorquebant. Etenim propheticorum ædificatione tumulorum, ſceleris eos qui occiderant, arguebant: & ſimilium æmulatione factorum, ſe quoque declarabant paternæ iniquitatis heredes. Non igitur ædificatio, ſed æmulatio loco criminis æſtimatur. Neque enim poſſunt hereditariæ iniquitatis abſolvi, qui Dei Filium crucifigendo, quod gravius eſt, paternis cumulum ſceleribus addiderunt. Et ideo bene alibi addidit: *Implete menſuram patrum veſtrorum;* (Matt. 23. 32.) quia nihil eſt ultra Dei injuriam gravius peccare quod poſſint.

A ꝟ. 49. 107. Propterea mittit ad illos Sapientia apoſtolos & prophetas. Quis eſt Sapientia niſi Chriſtus? Deoique in Matthæo habes: *Ecce ego mitto ad vos prophetas & ſapientes.* (Matt. 23. 34.)

ꝟ. 52. 108. Arguuntur adhuc ſub nomine Judæorum, & futuro ſupplicio ſtatuuntur obnoxii; quia cum doctrinam ſibi divinæ cognitionis uſurpent, & alios impediunt, oee ipſi quod profitentur agnoſcant.

B

Cap. 12. ꝟ. 6. *Nonne quinque paſſeres veneunt dipondio, & unus ex illis non eſt in oblivione coram Domino? Sed & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt. Nolite timere, multis paſſeribus pluris eſtis.* ꝟ. 7.

C 109. Pulcherrimum locum tenendæ ſimplicitatis, & æmulandæ fidei Salvator intexuit, ne Judaicæ perfidiæ more alia premamus affectu, alia voce ſimulemus; cum ultimo tempore occulta cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium ſecretum noſtræ mentis aperitur, ut videantur. Quæ enim major eſt ſimplicitatis illecebra, quam ut unuſquiſque cognoſcat latebram fraudis eſſe non poſſe?

D 110. Sed quooiam gemina eſt cauſa perfidiæ, quæ aut ex inolita malitia, aut ex accidenti metu naſcitur; ne quis metu territus poteſtatis, Deum quem corde cognoſcit, oegare conetur, pulcre addidit aoimæ tantum formidabile eſſe ſupplicium, pœnam corporis non eſſe metuendam; mors enim naturæ finis, noo pœna eſt: & ideo mortem ſupplicii corporalis eſſe defectum, pœoam vero animæ eſſe perpetuam; eoque Deum ſolum eſſe metuendum, cujus poteſtati noo natura præſcribat, ſed eadem natura ſubjaceat: mortem vero oon eſſe terribilem, quam locupletiore fœnore ſit immortalitas redemtura.

E

F 111. Inſpiraverat Dominus ſimplicitatis affectum, virtutem mentis erexerat, fides ſola nutabat: bene eam de vilioribus roboravit; nam ſi Deus oblivionem paſſerum non habet, hominum habere qui poteſt? Quod ſi tanta eſt Dei, & tam æterna majeſtas, ut unus ex paſſeribus, aut noſtrorum numerus capillorum præter ſcientiam Dei non ſit: quam indignum eſt æſtimare quod fidelium corda Dominus aut ignoret, aut ſpernat, qui viliora cognoſcat?

112. For-

a Nonnulli mſſ. *ſi miſericordiam conſequantur*. Inepte, ſenſus enim eſt, peccatorum abolitionem, ſi modo eam miſericordia, id eſt, eleemoſyna pauperibus erogata adquirat, atque mercatur.

112. Fortaſſe dicat aliquis: Quomodo Apoſtolus dixit: *Numquid de bobus cura eſt Deo*; (1. Cor. 9. 9.) cum utique bos paſſere pretioſior ſit? Sed aliud eſt cura, aliud ſcientia. Denique numerus capillorum non in actu computationis, ſed in facilitate cognitionis accipitur; non enim ſollicitam Deus curæ numerantis intendit excubiam: ſed cui cognita ſunt omnia, quaſi numerata ſunt omnia. Bene tamen numerari dicuntur; quia illa quæ volumus ſervare, numeramus.

113. Poſſumus tamen hic diſcutere aliquod intelligentiæ ſpiritalis arcanum: præſertim cum hoc videatur abſurdum, ut homines non potius hominibus quam paſſeribus comparentur. Videntur enim quinque iſti paſſeres quinque eſſe corporis ſenſus, tactus, odoratus, guſtus, viſus, auditus: qui modo paſſerum ſi terrenarum ſordium rimentur illuviem, atque ex incultis locis & fœtidis cibum quærant, delictorum ſuorum laqueis occupati, ad ſuperiorum operum fructus, quibus epulantur animæ, revolare non poſſunt. Eſt enim lenocinantis quidam laqueus voluptatis, qui noſtrorum veſtigiis animorum quædam vincula ſubnectat; ut ſi igneum vigorem, puritatemque naturæ, terrenæ materiæ ſenſus hebetaverit, luxuriæ pretio ſæcularis addictum ſub quadam vitiorum auctione conſtituat.

114. Sunt etiam quædam noſtrorum nundinæ delictorum. Itaque variarum capti illecebris voluptatum, aut venumdamur ſub peccato, aut redimimur a peccato. Chriſtus nos redimit, adverſarius vendit: ille auctionatur ad mortem, hic redimit ad ſalutem. Unde bene Matthæus (Matt. 10. 29) duos paſſeres poſuit, corpus animamque ſignificans; quoniam caro quoque ſi conſentiens Dei legi, & exuens ſe lege peccati in naturam animæ ſenſuum puritate tranſierit, alis ad cælum ſpiritalibus elevatur. Itaque docemur quia volandi nobis gratiam natura dedit, voluptas abſtulit, quæ malorum eſcis gravat animam, atque in naturam corporeæ molis inclinat.

115. Meritoque poſuit (Ibidem.) quia nemo illorum cadit ſine voluntate Dei; quod enim cadit, vergit in terram: & quod volat, faſtigio immortalitatis evehitur. Ne cui autem dubium eſſet quod Matthæus dixit, Lucas evidenter abſolvit, quia [a] voluntas hominis Deo cognita eſt; non enim quicumque cadit, voluntate Dei cadit: ſed qui delictorum ſuorum mole ruerit, Deum latere non poterit; nam & Job (Job. 1. 12.) ex Dei voluntate tentatur. Dedit tibi adverſarium, ſed propoſuit præmium. Nec excuſes fragilitatem, qui habes imaginem, accepiſti munitionem: unde & hoc proficit ad ſalutem, ut ſine permiſſione Dei diabolum nocere non poſſe cognoſcas; ne potentiam diaboli magis timeas, quam divinitatis offenſam.

116. Jam illud non dubium eſt, animæ paſſerem comparari, cum legeris: *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium.* (Pſ. 123. 7.) Et alibi: *Quomodo dicitis animæ meæ: Tranſmigra in montem ſicut paſſer?* (Pſ. 10. 2.) Ipſum quoque hominem legimus comparari paſſeri; quia ſcriptum eſt: *Ego autem ſicut paſſer ſingularis in ædificio*; (Pſ. 101. 8.) ſcilicet ex duobus paſſeribus in unum paſſerem, hoc eſt, ſpiritalis ſubſtantiæ ſubtilitatem, concordantis utriuſque alæ compage formatus. Ergo paſſer bonus eſt, cui volandi natura ſuppeditat. Eſt etiam malus paſſer, qui volandi uſum terrenæ vitio labis aboleverit: quales ſunt iſti paſſeres, qui dipondio væneunt,

117. Alibi aſſe væneunt, (Matt. 10. 29) alibi dipondio. Quanta vilitas delictorum! Mors enim vilis, ſed pretioſa virtus. Etenim adverſarius tamquam captiva mancipia vilioris pretio æſtimationis addicit: at vero Dominus tamquam ſpecioſa ſervitia, quæ ad imaginem & ſimilitudinem ſui fecit, idoneus ſui operis æſtimator magno pretio nos redemit, ſicut ſanctus Apoſtolus dixit: *Emti enim eſtis pretio magno*. (1. Cor. 6. 20.) Et bene *magno*, quod non æſtimatur ære, ſed ſanguine; quia pro nobis mortuus eſt Chriſtus, qui pretioſo nos ſanguine liberavit, ſicut etiam ſanctus Petrus in Epiſtola commemorat ſua, ſcribens ad nos: *Quia non corruptibilibus argento vel auro*, inquit, *redemti eſtis de vana veſtra converſatione paternæ traditionis: ſed pretioſo ſanguine quaſi agni incontaminati & immaculati Chriſti Jeſu*. (1. Petr. 1. 18. & 19.) Et bene *pretioſo*, quia immaculati corporis ſanguis eſt, quia ſanguis eſt Filii Dei: qui non ſolum de maledicto Legis, ſed etiam de impietatis morte perpetua nos redemit.

118. In ſumma igitur hic ſenſus eſt: ſi Dominus vilibus avibus, & infidelibus hominibus vel in oriundo ſole, vel in terrena fœcunditate proſpexit; ſi miſericordiæ ſuæ omnibus munus impartit,

[a] Omnes edit. cum parte mſſ. *voluntas Dei cognitio Dei*, mſſ. tamen pro, *cognitio Dei*, habent, *cognita eſt*. Alii vero qui & melioris notæ, ut in textu. Conſequenter autem ubi præferunt edit. *non enim quiſquam*, Amerb. *quiſque*, *voluntate Dei cadit*: mſſ. omnes nobiſcum faciunt, excepto quod in nonnullis primum *cadit*, prætermittitur.

partit, haud eſſe dubitandum contemplationem apud illum fidelium valituram eſſe meritorum. Præclare autem & fidem acuendo intexuit, & fidei ipſi virtutum fuodamenta ſubjecit; nam ut fortitudinis incentivum eſt fides, ita fidei firmamentum eſt fortitudo.

℣. 9. *Qui autem negaverit me coram hominibus,*
℣. 10. *negabitur coram Angelis Dei. Et omnis qui* B
dicit verbum in Filium hominis, remittetur
ei: in Spiritum autem ſanctum qui dixerit,
non remittetur ei.

119. Utique *Filium hominis* Chriſtum intelligimus, qui de Spiritu ſancto generatus in virgioe eſt, quod pareos ejus in terris ſola ſit Virgo. Numquid ergo major eſt Chriſto Spiritus ſanctus;
C ut in Chriſtum peccantes veniam conſequaotur, in Spiritum ſaoctum delinquentes remiſſionem non mereantur adipiſci? Sed ubi unitas poteſtatis eſt, nulla comparatioois eſt quæſtio, neque controverſia magnitudinis, cum magnus ſit Domious, & magnitudinis ejus finis eſſe non poſſit. Si igitur, quod credimus, unitas Trinitatis eſt, indiſ-
D creta utique magnitudo, ſicut indiſcreta operatio; quod in ſequentibus demonſtratur: nam cum alibi dictum ſit: Pater vobis dat quid loquamini,
Matt. 10. 19 hic ſubjecit: *Spiritus enim ſanctus docebit vos in illa hora quæ oportet dicere*. Ergo ſi operatio uoa eſt, una eſt contumelia.

120. Sed ad propoſita revertamur: Hic videtur quibuſdam ut eumdem &
E Filium hominis & Spiritum ſanctum Chriſtum intelligamus, ſalva diſtinctione perſonarum, & unitate ſobſtantiæ; quia unus & Deus & homo Chriſtus, idem ſpiritus, ſicut ſcriptum eſt:
Thren. 4. 20 *Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus dominus:* idem ſanctus; quia ſicut Deus Pater, & Filius Deus, dominus Pater & Filius domioos: ita etiam & Pater
F ſanctus, & Filius ſanctus, & Spiritus
Iſaiæ 6. 3. ſanctus. Denique Cherubim & Seraphim indefeſſis vocibus clamant: Sanctus, ſanctus, ſanctus; ut Trinitas repetita tertia appellatiooe ſignetur. Si ergo utrumque Chriſtus eſt, quæ eſt diverſitas, niſi ut ſciamus quia divinitatem Chriſti nobis negare non liceat? Deniqoe in perſecutione quid quæritur, niſi ut Deus Chriſtus negetur? Itaque quicumque ſpiritus non confitetur in Chriſto Deom, & ex Deo, atque in Deo Chriſtum, veniam non meretur. Sed etiam quicumque non confitetur Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo non eſt: qui enim hominem
A negavit, Deum negavit; quia Deus in homine, & homo in Deo Chriſtus.

121. Plerique tamen illud tenent, ut eam blaſphemiam dicant noo eſſe veniabilem, ſi quis Chriſtum dicat in Beelzebub ejicere dæmonia, non poteſtate divina.

B *Et ait quidam de turba: Magiſter, dic* ℣. 13.
fratri meo ut dividat mecum hereditatem.
At ille dixit ei: Homo, quis me conſtituit ℣. 14.
judicem aut diviſorem ſupra vos?

122. Totos hic locus ad ſubeundam pro confeſſione Domini paſſionem, aot contemtu mortis, aut ſpe præmii, aut manſuri deountiatione ſupplicii, cui numquam venia laxetur, inſtruitur.
C Et quoniam avaritia plerumque ſolet tentare virtutem, etiam hojus abolendæ rei præceptum ſubjicitur & exemplum, dicente Domino. *Quis me conſtituit judicem aut diviſorem ſupra vos?* Bene terrena declinat, qui propter divina deſcenderat: nec judex eſſe dignatur litium, & arbiter facultatum, vivorum habens mortuorumque judicium, arbitriumque
D meritorum. Non ergo quid petas, ſed a quo poſtules intuendum eſt: nec coram majoribus intento aoimo putes minoribus obſtrependum. Unde non immerito refutatur hic frater, qui diſpenſatorem cæleſtium geſtiebat corruptibilibus occupare; cum inter fratres patrimonium non judex medius, ſed pietas debeat ſequeſtra dividere: quam-
E quam immortalitatis patrimonium, non pecuniæ, ſit hominibus expetendum; fruſtra enim congregat opes, qui ſe his
neſcit uſurum: ſicut ille qui cum re- ℣. 17. & ſeq.
pleta horrea novis meſſibus rumperentur, exuberantium ſibi fructuum receptacula præparabat, cui coogregaret ignarus. Remaneot enim in ſæculo cuncta quæ ſæculi ſunt, & prætereunt nobis quæcumque congregantur heredi-
F bus; neque enim noſtra ſunt, quæ non poſſumus auferre nobiſcum. Sola virtus comes eſt defunctorum, ſola nos ſequitur miſericordia, quæ cæleſtium dux prævia manſionum, pecuniæ vilis uſura tabernacula defunctis adquirit æterna, ſicut Domini præcepta teſtantur, di-
centis ad nos: *Facite vobis amicos de ini-* Luc. 16. 9.
quo mammona, qui vos recipiant in æterna tabernacula ſua. Bonum itaque ac ſalutare præceptum, & idoneum quod vel avaros poſſit animare, qoo ſtudeant corruptibilia pereonibus, terrena mutare divinis. Sed quoniam plerumque devotio fidei infirmitate revocatur, & ad conferendum patrimonium promti,

victus

victus ſui conſideratione retrahuntur; eo addidit Dominus dicens:

v. 22. *Nolite ſolliciti eſſe animæ quid manducetis: neque corpori quid veſtiamini.*
v. 23. *Anima plus eſt quam eſca: & corpus plus quam veſtimentum.*

123. Nihil enim moralius ad faciendam fidem omnia credentibus a Deo poſſe conferri, quam quod aerius ille ſpiritus vitale collegium animæ, corporiſque contubernio fœderatum, ſine noſtro labore perpetuat, nec ſalutaris deficit uſus alimenti, niſi cum venerit dies ſuprema moriendi. Cum igitur anima indumento corporis veſtiatur, & vigore animæ corpus animetur, abſurdum eſt ut victus nobis copiam defuturam putemus, qui vivendi jugem ſubſtantiam conſequamur.

Matt. 6. 26. 124. *Conſiderate*, inquit, *volatilia cæli*. Magnum ſane & aptum quod fide ſequamur exemplum. Nam ſi volatilibus cæli quibus nullum exercitium cultionis, nullus de meſſium fœcunditate proventus eſt, indeficientem tamen providentia divina largitur alimoniam, verum eſt cauſam inopiæ noſtræ avaritiam videri. Etenim illis idcirco inelaborati pabuli uſus exuberat, quod fructus ſibi communem ad eſcam datos ſpeciali quodam neſciunt vindicare dominatu: nos communia amiſimus, dum propria vindicamus; nam nec proprium quidquam eſt, ubi perpetuum nihil eſt; nec certa copia, ubi incertus eventus. Cur enim divitias tuas æſtimes, cum tibi Deus etiam victum cum ceteris animantibus voluerit eſſe communem? Aves cæli ſpeciale ſibi nihil vindicant, & ideo pabulis indigere neſciunt; quia non norunt aliis invidere.

v. 27. *Conſiderate lilia quomodo creſcunt*. Et
v. 28. infra: *Si autem fœnum quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit: quanto magis vos minimæ fidei?*

125. Bonus quidem ſermo atque moralis, quod ad fidem divinæ nos miſericordiæ conferendæ, vel juxta lit-
v. 25. teram, quia ad ſtaturam corporis noſtri, vel ſpiritaliter, quia ſupra menſuram ſtaturæ noſtræ ſine Dei favore nihil valemus adjungere, comparatione floris & fœni ſermo Dominicus provocavit. Quid enim tam morale ad perſuaſionem, quam cum videas quod etiam quæ ſunt irrationabilia, ſic Dei proſpicientia veſtiuntur; ut nullo uſu vel ad gratiam egeant, vel ornatum:

A multo magis eredas rationabilem hominem, ſi omnem ſui uſum in Deo collocet, nec ſtudio mutandi violet fidem, numquam egere poſſe; eo quod jure præſumſerit de favore divino?

126. Sed tamen ut etiam altius iſta pendamus; quia non otioſum videtur quod flos vel homini confertur, vel certe plus quam hominibus in Salomone præfertur, qui tantum meruit ut

B vel in ſpecie templum Deo conderet, vel in myſterio Chriſti Eccleſiam figuraret: non alienum videtur ut per claritatem coloris, Angelorum cæleſtium gloriam putemus expreſſam, qui vere mundi iſtius flores ſunt; quando eorum claritatibus mundus ornatur, & bonum odorem ſanctificatioois adſpirant. Quorum præſidio fulti poſſumus dicere: *Bonus odor Chriſti ſumus Deo in* 2. Cor. 2. 15.

C *iis qui ſalvi fiunt:* qui nulla ſollicitudine præpediti, nullo uſu laboris exercitati, divinæ in ſe liberalitatis gratiam, & cæleſtis ſervant dona naturæ. Unde bene & hic veſtitus gloria ſua Salomon, & alibi coopertus oſtenditur, Matth. 6. 29. quod infirmitatem corporeæ naturæ veluti virtute quadam mentis adopertam operum gloria veſtiebat. Angeli vero quorum natura divinior expers manet injuriæ corporalis recte, licet maximo

D viro, conſideratione tamen noſtræ injuriæ præferuntur. Ergo quoniam per reſurrectionem erunt homines ſicut Angeli in cælis, nos quoque exemplo Angelorum gloriæ cæleſtis augmentum Dominus, qui & illis eam tribuit, ſperare præcepit, quoad abſorbeatur hoe mortale a vita: *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem.* 1. Cor. 15. 53.

E 127. Plerique etiam comparationem hanc ſecundum naturam floris & uſum putant propoſiti germinis aptiorem; eo quod lilia nullius annui uſus cultum requirant, nec ſicut erga proventum fructuum ceterorum, ita etiam erga generationem iſtius floris ſollicitis in orbem redeat labor actus agricolis. Quibuslibet enim ſiccitatibus agri omne illud quod alitur in florem, quadam

F virtute genitali ex ſe ſe atque in ſe ſucci ſemper manentis animatur: ita cum foliorum puberum caulem videas aruiſſe, floris tamen natura vireſcit; abſconditur enim viriditas, non amittitur. At ubi vernis fuerit provocata blanditiis, indumentum germinis, comam floris, liliive reſumit ornatus. Quem locum nunc, quoniam alibi uberius tractatum eſſe reminiſcimur, perſtrinxiſſe ſatis eſt; ne in eadem ſit recurſus.

128. Il-

128. Illud quoque advertendum eſt, quia non in aſperitatibus montium, incultiſque ſylvarum lilia, ſed in hortorum amœnitate geoerantur. Sunt enim horti quidam diverſarum pomiferi virtutum, juxta quod ſcriptum eſt: Cant. 4. 12. *Hortus clauſus, ſoror mea ſponſa, hortus clauſus, fons ſignatus*; eo quod ubi integritas, ubi caſtitas, ubi religio, ubi fida ſilentia ſecretorum, ubi claritas Angelorum eſt, illic * confeſſorum violæ, lilia virginum, roſæ martyrum ſunt. Nec incongruum quiſquam putet quod Angelis lilia comparentur, cum lilium ſe Chriſtus ipſe memoraverit Cant. 2. 1. diceos: *Ego flos campi, & lilium convallium*. Et bene lilium Chriſtus; quia ubi martyrum ſanguis, ibi Chriſtus, qui eſt flos ſublimis, immaculatus, innoxius: in quo non ſpinarum oſſendat aſperitas, ſed gratia circumfuſa clareſcat. Sunt enim ſpinæ roſarum, quia tormenta ſunt martyrum. Noo habet ſpinas inoſſenſa divioitas, quæ tormenta non ſenſit.

129. Ergo ſi lilia vel Angeli ſupra hominum gloriam veſtiuntur, nec in nobis miſericordiam Dei deſperare debemus, quibus per reſurrectionis gra- Matt. 22. 30 tiam Dominus ſimilem Angelorum ſpeciem pollicetur. Quo loco etiam illam videtur perſtringere quæſtionem, quam 1. Cor. 15. 35 etiam Apoſtolus non omiſit; quia gentes hujus mundi quærunt, quomodo reſurgant mortui, & quali corpore veniant?

130. Nam cum dicat: *Quærite regnum* v. 31. *Dei: & hæc omnia adjicientur vobis*; nec ad præſens, nec in reliquum fidelibus oſteodit gratiam defuturam: ſi modo qui divina deſiderant, terrena non quærant. Indecorum quippe eſt hominea curare de cibo, qui militant de regno. Novit rex quemadmodum familiam ſuam paſcat, alat, veſtiat; & ideo dixit: *Jacta in Deum cogitatum tuum,* Pſ. 54. 23. *& ipſe te enutriet.*

v. 49. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi jam accendatur? Baptiſma habeo* v. 50. *baptizari, & quomodo angor, uſque dum perficiatur?*

131. In ſuperioribus vigilare nos voluit, per omnia exſpectantes momenta domini Salvatoris adventum; ne dum aliquis remittit & negligit, de die in diem opera ſua differens, judicii futuri die, vel propria morte præventus, meritum ſuæ commendationis amittat. Et illa quidem in omnes præcepti forma generalis: verum ſeries ſequentis exempli diſpenſatoribus, hoc eſt, ſacerdotibus videtur eſſe propoſita; quo ſciant ſibi gravem in futurum pœnam eſſe ſubeundam, ſi ſæcularibus inteoti deliciis, familiam Domini plebemque commiſſam ſibi gubernare neglexerint.

132. Sed quia exiguus eſt profectus, & parva meritorum gratia, ſupplicii metu ab errore revocari, majorque prærogativa caritatis & amoris eſt, Dominus ad promerendam ſui gratiam ſtudia noſtra acuit, & adquirendæ cupiditate divinitatis inflammat dicens: *Ignem veni mittere in terram*. Non utique illum ignem conſumtorem bonorum, ſed bonæ voluntatis auctorem, qui aurea Dominicæ domus vaſa meliorat, fœnum vero conſumit & ſtipulam, ac ſæcularia omnia mundi voluptate concreta, perituræque opus carnis exurit ignis ille divinus, qui flammigerabat in oſſibus prophetarum, ſicut ſanctus Hieremias dicit: *Quia factus eſt ſicut ignis ardens, flammigerans in* Hier. 20. 9. *oſſibus meis*. Eſt enim ignis Domini, de quo dictum eſt: *Ignis ante eum ardebit*. Pſ. 96. 3. Eſt & idem Dominus ignis, ſicut ipſe dixit: *Ego ſum ignis ardens, & non* Exod. 3. *conſumens*. Ignis enim Domini lumen æternum eſt. Quo igni illæ accenduntur lucernæ, de quibus ſupra dixit: *Sint autem lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes*. Et ideo quia nox eſt dies hujus vitæ, lucerna eſt neceſſaria. Hunc ignem in ſe etiam Ammaon & Cleophas a Domino miſſum eſſe teſtantur dicentes: *Nonne cor noſtrum ardens* Luc. 24. 32. *erat in via, cum aperiret nobis Scripturas?* Evidenter itaque docuerunt qualis iſtius ignis ſit operatio, qui ſecreta cordis illuminat. Ideo fortaſſe Dominus in igne venturus eſt; ut reſurrectionis tempore vitia univerſa conſumat, ſuique conſpectu deſideria compleat ſingulorum, meritorumque & myſteriorum lumen accendat.

133. Tanta itaque Domini dignatio eſt, ut infundendæ nobis devotionis, & conſummandæ perfectionis in nobis, & maturandæ pro nobis ſtudium paſſionis ſibi ineſſe teſtetur: qui cum in ſe nihil habuerit quod doleret, noſtris

tamen

* Confeſſores, qui nonnumquam ab antiquis ſumuntur pro ipſis martyribus, ab eiidem hoc loco manifeſte diſtinguuntur. Utrum autem tam ii ſignificentur hoc nomine qui cum pro fide carcerem aut tormenta paſſi eſſent, poſtea tamen incruenta morte vitam clauſerunt: quam illi qui propter diuturnius pœnitentiæ martyrium hoc vocabulo jam communiter apud nos deſignantur, non ſatis conſtat. Etenim hoc ultimo ſenſu id nominis apud veteres vix uſurpatum reperias. Alias vero ejuſdem vocis interpretationes videtis apud Menardum noſtrum in lib. ſacram. S. Greg. pluribus locis, & Cangium in Gloſſar. ad eamdem vocem. Quod autem confeſſoribus violæ adjunguntur, ea cauſa eſt, quod corpora ſeveriori caſtigatione liventia, mortuorumque cadaveribus haud multum diſſimilia quodammodo violaceum colorem referunt. Vide Sylvam Allegoriarum in voce, *viola*.

tamen angebatur ærumnis, & ſub tem- A pore mortis mœſtitiam prætendebat, quam non ex metu mortis ſuæ, ſed ex mora noſtræ redemtionis adſumſerat, juxta quod ſcriptum eſt: *Et quomodo angor uſque dum perficiatur?* Utique qui uſque ad perfectionem angitur, de perfectione ſecurus eſt. Et ait alibi:
Matt.26.38 *Triſtis eſt*, inquit, *anima mea uſque ad mortem*. Non propter mortem, ſed uſque ad mortem triſtis eſt Dominus; B quia eum conditio corporalis affectus, non formido mortis offendit. Nam qui corpus ſuſcepit, omnia debuit ſubire quæ corporis ſunt; ut eſuriret, ſitiret, angeretur, contriſtaretur: divinitas autem commutari per hos neſcit affectus. Simul oſtendit quod in certamine paſſionis mors corporis, abſolutio anxietatis, non coacervatio ſit doloris.

V.51. *Putatis quod pacem veni dare in terram?*
V.52. *Non dico vobis, ſed ſeparationem. Erunt*
autem ex hoc quinque in domo una diviſi,
V.53. *tres in duos, & duo in tres dividentur.*
Pater in filium, & filius in patrem dividentur: mater in filiam, & filia in matrem: ſocrus in nurum ſuam, & nurus in ſocrum ſuam.

134. Cum in omnibus fere Evange- D licis locis ſpiritualis intellectus operetur; tamen in præſenti maxime ne quem duritia nudæ expoſitionis offendat, ſpiritali altitudine ſenſus ſeries temperanda eſt: præſertim cum ſacro-ſancta religio moralibus diſciplinis, & mitibus pietatis exemplis etiam fidei exſules ad reverentiam tamen ſui clementer invitet; ut prævia fidei diſciplina manſuetudine ſui ſuperſtitionum dura diſſolvat, & obnoxias erroribus mentes co- E gat etiam fide credere, quas potuit pietate mulcere. Etenim cum fidei alta pectoribus non capiuntur infirmis, per ea quæ præcepta ſunt, ea quæ veneranda ſunt, æſtimantur; ut juſta de juſto, ſancta de ſancto bonorum ſuorum bonum teſtentur auctore.

135. Ergo Dominum illum qui ſimul divinitatis reverentiam, & pietatis gratiam [a] ſuadere complexus eſt dicens: F
Luc.10.27. *Diliges dominum Deum tuum … & diliges proximuum tuum*; ita nunc mutatum eſſe opinabimur, ut abolere neceſſitudinum nomina, collidere pietatis affectus, cariſſimorum pignorum diſſidia mandaſſe credamus? Et quomodo *ipſe*
Epheſ.2.14. *eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum?*
Johan.14.27 Quomodo ipſe dicit: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*, ſi parentes a filiis, filios a parentibus diſſidio neceſſitudinis ſeparaturus advenit? Quomodo *Maledictus qui non honorat patrem*, Deut.27.16. religioſus qui deſerit?

136. Sed ſi advertamus quia prima cauſa religionis, ſecunda pietatis eſt, [b] enodem etiam hanc æſtimabimus quæſtionem; oportet enim ut divinis humana poſthabeas. Nam ſi officium parentibus exhibendum eſt, quanto magis auctori parentum, cui gratiam etiam pro parentibus tuis debes? Aut ſi illi omnino non recognoſcunt parentem, quemadmodum tu recognoſcas? Non igitur dicit renuntiandum eſſe pignoribus, ſed Deum omnibus præferendum. Denique habes in alio libro: *Qui diligit patrem aut matrem plus quam me, non eſt me dignus*. Matt.10.37 Non diligere parentes, ſed eos Deo præferre prohi- C beris; etenim naturæ pignora Domini beneficia ſunt: nec quiſquam debet plus amare beneficium quod accepit, quam Deum a quo beneficium ſervatur acceptum. Ergo etiam ſecundum litteram pie intelligentibus expoſitio religioſa non deeſt; ſubeſt tamen quo altius referendum putemus hunc ſenſum, quia addidit:

D *Erunt ex hoc quinque in domo una diviſi, tres in duos, & duo in tres dividentur.*

137. Qui ſunt enim quinque, cum ſex perſonarum facta videatur ſubjectio, patris & filii, matris & filiæ, ſocrus & nurus? Quamquam eadem mater quæ ſocrus accipi poſſit, quæ enim mater eſt filii, ſocrus ejus uxoris eſt; ut juxta litteram quoque numeri non abſurda ſit ratio, liquidoque cla- E reat fidem vinculis nexam non eſſe naturæ, quo licet officio pietatis obnoxii, fide tamen liberi ſunt.

138. Non incongruum quoque videtur ſi myſtica interpretatione enodemus hunc ſenſum. Domus una, homo unus eſt. Unuſquiſque enim domus aut Dei eſt, aut diaboli. Itaque domus ſpiritualis, homo eſt ſpiritualis, ſicut F habemus in epiſtola Petri: *Et vos tamquam lapides vivi ædificamini domus ſpiritualis in ſacerdotium ſanctum*. 1. Pet.2.5. In hac ergo domo duo in tres, tres in duos dividuntur. Duos legimus frequenter animam & corpus. Matt.19.19 Quod ſi duobus in terra convenerit, efficit utraque unum. Et alibi: *Caſtigo corpus meum, & ſervituti redigo*. 1.Cor.9.27. Aliud eſt quod ſervit, aliud cui ſubjicitur.

a Omnes edit. ac mſſ. nonnulli, *ſua lege complexus*. Reliqui multo majori numero & auctoritate, ut in textu.

b Vet. edit. ac pauci mſſ. *in eodem*. Mendoſe. Rom. *enodandam*. Melius. Optime vero mſſ. plerique, *enodem*, id eſt, facilem atque expeditam.

139. Si duos agnovimus, etiam tres agnoſcamus: quod proclive ex illis duobus eſt intelligere. Tres enim animæ in corpore affectiones ſunt: una rationabilis, alia concupiſcibilis, [a] tertia impetibilis, hoc eſt, *λογιστικὸν, ὀρεκτικὸν, ὀργιστικόν*. Non ergo duo in duos: ſed duo in tres, & tres in duos dividentur; etenim per adventum Chriſti homo qui erat irrationabilis, rationabilis factus eſt. Ante eramus ſimiles beſtiarum quæ rationem neſciunt, eramus carnales, eramus terreni juxta illam
Gen. 3. 19. ſententiam: *Terra es, & in terram ibis*. Venit Dei Filius, miſit Spiritum ſuum in corda noſtra; facti ſumus filii ſpirituales.

140. Poſſumus dicere quia in hac domo ſunt alii quinque, id eſt, odor, tactus, guſtus, viſus, auditus. Ergo ſi ſecundum ea quæ audimus aut legimus, ſeparato ſeorſu viſus atque auditus, excludamus ſuperfluas corporis voluptates, quæ guſtu, tactuque, & odore pariuntur, duos in tres dividimus; eo quod mentis habitus vitiorum non capiatur illecebris, ſed æmulatione virtutis a lenociniis ſe voluptatis abducat: & ne fiat omnium una conſenſio, quæ præcipitet in errorem, ſed dividendo ſe ſeparent deſideria cordis, & officia virtutis. Aut ſi quinque ſenſus accipimus corporales, vitia jam corporis & peccata ſe ſeparant. Et fortaſſe quinque ſunt quos fratres ſuos ille in
Luc. 16. 28. Evangelio dives luxurioſus appellat, qui cruciari deſcribitur apud inferos, quibus mandari rogat ut noverint in hoc ſæculo delicias abdicandas, ut poſſint requiem habere poſt ſæculum, ſtudio virtutis.

S. Aug. lib. 2 cont. Jul. Pelag. c. 5. 141. Poſſunt etiam videri caro atque anima ab odore, tactu, guſtuque luxuriæ ſeparata, in una domo ſe adverſus incurſantia vitia dividentes, caro & anima ſubjicientes ſe legi Dei, & removentes a lege peccati: quorum licet diſſenſio per prævaricationem primi hominis in naturam ſe verterit; ut nequaquam ſibi paribus ad virtutem ſtudiis convenirent; tamen per crucem domini Salvatoris tam inimicitiis, quam etiam mandatorum lege vacuatis, in ſocietatis concordiam congruerunt,
Ephes. 2. 14. 15. & 16. poſteaquam *Chriſtus e cælo pax noſtra deſcendens, fecit utraque unum, & medium* A *parietem materiæ ſolvit, inimicitias in carne ſua lege mandatorum in decretis evacuans; ut duos conderet in uno novo homine faciens pacem, & reconciliaret utroſque in uno corpore Deo*. Quis eſt uterque, niſi unus interior, alter exterior? Alter animæ ſpectat vigorem, alterum refert ad corporis ſenſum; [b] quamquam in ſe ſeparabilis affectus conſpiratione concordent, B cum caro ſubjecta meliori, ſalutaribus obedit imperiis: non quod in naturam animæ ſubtilitate materiæ transfuſa demigret, ſed quia deliciis abdicatis, ab omni defæcata labe vitiorum, cæleſtis converſationis tramitem obedientiæ affectione gradiatur: jam non ut antea legi mentis repugnans, ſed per legem mentis & ſpiritum vitæ liberata a lege peccati; ut animæ caro fiat appendix, C non jam lena vitiorum, ſed æmula quædam, & quaſi pediſſequa virtutis.

142. Et rurius quando anima corporis non connivet illecebris, nec carnalium voluptatum delectatione vincitur, ſed mens pura mundique hujus exuta famulatu, ſenſus corporis in ſuas illicit & adtrahit voluptates; ut audiendi legendique uſu incrementa vir- D tutis epuletur, atque [c] interioris ſucci ſpiritualibus neſcitura famem ſatietur alimentis. Etenim oratio cibus mentis eſt, præclaraque alimonia ſuavitatis, S. Aug. lib. 2 cont. Jul. Pelag. c. 5. quæ membra non oneret, neque ſe in naturæ pudenda, ſed in ornamenta convertat; cum libidinum volutabrum commutatur in Dei templum, diverſoriumque vitiorum ſacrarium incipit eſſe E virtutum. Quod utique tunc facit cum caro in naturam regreſſa, vigoris ſui agnoſcit altricem, atque auſu depoſito contumaciæ, moderantis animæ conjugatur arbitrio: qualis fuit cum inhabitanda paradiſi ſecreta ſuſcepit, antequam veneno peſtiferi ſerpentis infecta, ſacrilegam famem ſciret, divinorumque memoriam præceptorum animæ ſenſibus inhærentem, edacitatis ſtudio F præteriret.

143. Hinc peccatum manaſſe proditur, tamquam corpore animaque genitoribus, dum corporis natura tentatur, anima male ſana compatitur. Quæ ſi appetentiam corporis refrenaſſet, in ipſo ortu extincta eſſet origo peccati, quam velut virili infuſam corporis motu, [d] made-

a Amerb. *tertia impenetrabilis*. Aliæ edit. *irritabilis*. Mſſ unus *impaſſibilis*, alius *imparabilis*, & hic forte non male. Reliqui tamen magno conſenſu, *impetibilis*, hoc eſt, quæ impetit, ſive impetu fertur in obſtantia.

b Omnes edit. cum parte mſſ. *quamquam inſeparabilis*. Magis ſcite alii, ut in textu, niſi quod unus habet, *quamquam in ſe parilis*: alter, *in ſe parit*. Utrumque male.

c Nonnulli mſſ. *interioribus fulcis*. Alii etiam pauci, *interiores ſucci*, verum tunc pro *alimentis*, legendum eſſet, *alimenti*. Rurſus ubi omnes edit. cum mſſ. aliquot, nec non Aug. Lovan edit. præferunt, *etenim ratio*, plures potioreſque mſſ. legunt, *etenim oratio*. Ubi vero edit. Amerb. Rom. Aug. loco cit. & maxima pars mſſ. nobiſcum habent, *diverſoriumque vitiorum*. Era. & Gill. cum aliquot mſſ. maluerunt, *diverſoriumque vitiorum*: quod ſi cui placeat ſubaudiendum erit, *volutabrum* ſupra expreſſum.

d Omnes edit. ac pauci mſſ. *male ſana anima* . . . *Etenim illa valentior*. Mſſ. autem magno numero, ut in textu.

madefacta anima etiam ſui vigore corrupto, alienis gravis operibus parturivit. Etenim ille violentior & fortior ſexus quodam valido impetu velut virilis fertur affectus: hæc molliorem quam vehementiorem ſtudet tenere rationem. Ex his itaque diverſarum cupiditatum motus adolevit.

144. Sed ubi in ſe anima redit, deformis partus pudore conventa, degeneres abjurat heredes, abdicans motus, exoſa peccatum. Caro quoque gravium laborum defœnerata ſorte, & uſura injuriæ miſerabilis ſatigata, ubi ſe cupiditatibus ſuis quas ſibi ipſa generavit, tamquam ſentibus mundi doluit eſſe confixam, veterem hominem
a ſeſtinat exuere; ut ſe ſibi auferat, [a] ne improvidam parentem ſucceſſio peritura deſtituat. Rurſus cupiditatum irrationabilis motus, quaſi cujuſdam formæ decore ſucato, voluptatis lenociniis illectans, eam ſibi tamquam in uſum ſocietatis adſcivit: ita velut quædam corporis atque animæ nurus voluptas motui pravæ cupiditatis innubit.

145. Ergo quamdiu manſit in una domo, conſpirantibus vitiis individua inſeparabiliſque conſenſio, nulla videbatur eſſe diviſio. Ubi vero Chriſtus
b ignem quo [b] delicta carnis exureret, vel gladium qui ſignificat exertæ aciem poteſtatis, quo ſpiritus medullarumque ſecreta penetrantur, miſit in terras; tunc caro atque anima regenerationis innovata myſteriis, oblita quod erat, incipit eſſe quod non erat: ac ſic veteris vitii, quamvis ſibi ante dilecti, ſocietatem ſecernit, & quaſi prodigæ copulam poſteritatis eliminat; ut dividantur parentes in filios, dum intemperans motus temperantia corporis abdicatur, & anima declinat conſortium culpæ, nec extrariæ illi & foris ſumtæ locus remanet voluptati.

146. Filii quoque in parentes dividuntur, dum renovati hominis cenſuram ſenilem vitia vetuſta declinant, pietatiſque normam voluptas adoleſcentior, tamquam ſeriæ domus refugit diſciplinam. Non incongruum quoque eſt ſi putemus quod & iſti ideo ſe dividant, ut meliores fiant parentibus; maxime cum in poſterioribus dixerit:
Luc. 14. 26. *Si quis venit ad me, & non odit patrem aut matrem, aut filios, & fratres, & ſorores, etiam & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus*. Et ideo ſecundum ſimplicem intelligendi formam, gentilibus parentibus qui Chriſtum ſequitur

S. Ambr. Tom. II.

A filius anteferrur; religio enim præſtat pietatis officiis.

147. Illud quoque ſecundum altiorem interpretationem, quia de carne peccatum naſcitur, & velut in utero carnis operatur, de quo ait Apoſtolus: *Si autem quod nolo hoc ago, jam non ego illud operor: ſed quod habitat in me peccatum*. Rom. 7. 20. Cum pro vita mundi hujus effuſus Domini ſanguis aboleverit vitia, in gra-
B tiam ex offenſione convertitur: *Superabundavit enim peccatum, ut ſuperabundaret gratia;* Rom. 5. 20. fitque ut ex peccato orta pœnitentia ad converſionem propoſiti, & ad cupiditatem gratiæ ſpiritalis impellat. Itaque quod erat mihi ad mortem, hoc erit in ſalutem. Ergo peccatum irriguo fontis ablutum, ab ea unde generatum eſt carne ſecernitur:
C & dum unuſquiſque cupit redimere delictum, fit ex ſerie culpæ ſtudium diſciplinæ.

148. Concupiſcentia quoque rerum malarum, & quidam motus fervidior cupiditatis Dei verbo in appetitum transfunditur divinæ caritatis & amoris, atque in eadem natura fit varia diſciplina, multoque meliorem quam antea voluptatem ſibi myſteriorum cæ-
D leſtium ille corporis atque animæ appetitus adquirit. Alitur enim animus cognitione rerum, & comperta futurorum repromiſſione ſublimior, animæ opera vetuſta faſtidit: *Animalis enim homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei; ſtultitia enim illi eſt:* 1. Cor. 2. 14. ſpiritalis autem dijudicat omnia; ipſe autem a nemine dijudicatur.

Dum vadis cum adverſario tuo ad magi- v. 58.
E *ſtratum, in via da operam liberari ab illo; ne forte condemnet te apud judicem, & judex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde do-* v. 59. *nec etiam noviſſimum quadrantem reddas.*

149. Hoc etiam Matthæus poſuit: Matth. 5. 25. ſed ille ſpecialiter, iſte generaliter: ille enim de reconcilianda pace diſſidentium
F fratrum dictum putavit: hic de pœnitentia, & omnis emendatione delicti. Diſcutiamus igitur qui ſit adverſarius, qui magiſtratus, qui judex, quive exactor, quemve putemus eſſe quadrantem, quem niſi quis exſolverit, mittatur in carcerem.

150. Et juxta Matthæum quidem adverſarius eſt, cum quo minime tibi in hac vita conveniſſe videatur, qui apud judicem futurum vivorum atque

a Mſſ. aliquot, *ne invidia* (quidam *invida & improvida*) *parentem* (duo *parentum*) *ſucceſſio peritura deſtituat*: duo, *deſtruat*: totidem, *deſtruatur*. Commodius alii, & edit. ut nos in corpore.

b Ita mſſ. aliquot melioris notæ. Ceteri ac edit. *delicta cordis*.

mortuorum manentis ſimultatis te crimine perſequatur: juxta Lucam autem eſt adverſarius noſter ille præcipue, qui ſerit illecebras delictorum; ut habeat in ſupplicio participes, quos habuit in errore conſortes: atque ideo ſocios quærit ad culpam; ut obnoxios prodat ad pœnam. Quem nobis cavendum Petrus
1. Petr. 5. 8. apoſtolus monet dicens: *Adverſarius veſter diabolus tamquam leo rapiens & rugiens quærit quem devoret.*

151. Eſt & adverſarius noſter juxta Matthæum omnis virtutis uſus, & apoſtolicus & propheticus ſermo, qui nos ad aſperiora præcepta, & durioris vitæ documenta conſtringit: cui conſentire nos convenit, ut eum operibus æmulemur; ne aliqua noſtri contumacia ab eo deſciviſſe prodamur. Juxta Lucam autem nemo nobis magis adverſarius quam noſter eſt lapſus, qui nos vitæ noſtræ accuſat indiciis: non quod accuſationis ullius judex futurus quærat officium, ſed quod apud omnium cognitorem noſter nos actus accuſat, dum ab uſu virtutis, apoſtoliciſque præceptis invenitur alienus.

152. Itaque adverſarius nobis omnis vitiorum uſus, adverſaria nobis libido, adverſaria avaritia, adverſaria omnis improbitas, adverſaria omnis iniqua cogitatio: denique mala eſt conſcientia, quæ nos & hic afficit, & in futurum accuſabit & prodet, ſicut teſtatur A-
Rom. 2. 15. poſtolus dicens: *Teſtimonium reddente illis conſcientia illorum, & invicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus.* Quod ſi conſcientia unumquemque prodit, quanto magis geſtorum noſtrorum opus ante Deum præſto eſt, quod expreſſum in noſtro corpore ultimo tempore recenſebitur, & ſecretum cogitationis ſcriptum in cordibus noſtris legetur? Demus igitur operam, ut dum in hoc ſumus vitæ curriculo conſtituti, tamquam a malo adverſario, ita ab improbo liberemur actu; ne dum imus cum adverſario ad magiſtratum, in via noſtrum condemnet errorem.

Matt. 5. 25. 153. Ideo & Matthæus ait: *Eſto conſentiens adverſario tuo dum es cum illo in via:* εὐνοῶν autem Græcus dixit, hoc eſt, benevolens; ſi enim dum ſumus in hac vita, exſolvamus nos a vinculis diaboli, nec ille propter nos damnabitur, & nos a vinculis ejus erimus alieni. Unde & pro Aſſyrio pſalmus inſcribitur ſeptuageſimus quintus. Bene ergo conſulis adverſario, & pro illo

A Aſſyrio, hoc eſt vano, bene facis, ſi ejus laqueis exutus præſtes hanc benevolentiam; ut & pœnam tui lapſus & mortis evadat. Quod ſi vinculis ejus inhæreas, tradet te tamquam reum magiſtratui, idem accuſator & proditor.

254. Quis eſt magiſtratus, niſi penes quem omnis poteſtas eſt, & qui pleni & perfecti temporis ſublimem ſibi vin-
B dicat dignitatem? Ad quem bonorum operum fretus conſcientia, non timens adverſarium ſanctus Propheta feſtinat dicens: *Sitivit anima mea ad Dominum vivum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Hic enim magiſtratus tradet reum judici, ei ſcilicet cui vivorum & mortuorum tribuit poteſtatem: & tribuit per naturam, non per gratiam; non enim quam non habebat Pſ. 41. 3.
C accepit, ſed quam ex ſubſtantia Patris cum generaretur, adſumſit. Hunc magiſtratum tibi & judicem monſtrat, qui monſtravit accuſatorem, & oſtendit quando ſit revelandus: *In die*, inquit, Rom. 2. 16. *qua judicabit Deus occulta hominum ſecundum Evangelium meum per Jeſum Chriſtum dominum noſtrum.* Hic igitur eſt judex Jeſus Chriſtus, per quem occulta redarguuntur, & improbi operis pœna
D mandatur.

155. Vis ſcire Chriſtum eſſe judicem qui exactori tradit, & in carcerem mittit? Ipſum interroga, immo ipſum lege in Evangelio dicentem: *Tollite & mittite illum in tenebras exteriores.* Exactores quoque ſuos ipſe monſtravit alio loco ubi dicit: *Sic erit in conſummatione ſæculi, exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio juſtorum, & mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus & ſtridor dentium.* Matt. 22. 13 Matth. 13. 49. & 50.
E

156. Supereſt nunc ut intelligamus quid ſibi velit figura quadrantis. Et videtur uſualis rei expreſſum nomine intellectus ſpiritualis arcanum. Nam ſicut qui pecunias ſolvunt, debitum reddunt, nec prius evacuatur fœnoris nomen, quam totius ſortis [a] ad num- a
F mum uſque quocumque ſolutionis genere quantitas univerſa ſolvatur: ſic compenſatione caritatis actuumque reliquorum, vel ſatisfactione quacumque, peccati pœna diſſolvitur.

157. Non otioſum etiam, quia non æra (ſicut alibi) duo, non aſſem, non denarium, ſed quadrantem hoc poſuit loco; quadrantaria enim permutatio velut quædam eſt compenſatio, cum aliud Luc. 21. 2. Matth. 10. 29. Matt. 20. 2.

a Rom. edit. ſola, *ad minimum uſque*. Porro quod infra de quadrantaria permutatione ſubjicitur, etſi nonnihil obſcuritatis ea ſe ferat, nihil tamen aliud ſignificatur, niſi commutationem quamdam videri, dum qui pecuniam ſolvit, libertatem a carcere & vinculis aliiſve pœnis quibus obnoxius erat, accipit. At ſignificatione non nihil diverſa Cic. Orat. pro M. Cælio, *quadrantariam permutationem* vocat eam qua Clodia accepto quadrante corporis ſui copiam balneatori faciebat.

Digitized by Google

aliud redditur, & aliud ſignificatur A
ſolutum: ita & hic aut pretio caritatis
redimitur injuria, aut injuriæ æſtima-
tione pœna laxatur.

158. Quadrantem autem in balneis
dari ſolere reminiſcimur, cujus obla-
tione ut illic unuſquiſque lavandi acci-
pit facultatem, ita hic accipit eluendi;
quia uniuſcujuſque peccatum ſupraſcri-
ptæ genere conditionis eluitur; cum B
tamdiu exercetur noxius pœnis, ut
commiſſi ſupplicia erroris expendat.

Cap. 13. 159. De Galilæis autem illis, quo-
v. 1. rum ſanguinem Pilatus miſcuit cum
ſacrificiis eorum, figura quædam vide-
tur eos tangeos, qui coactu diabolico,
non pure offerunt ſacrificium: quorum
Pſ. 108. 7. oratio in peccatum, ſicut de Juda
ſcriptum eſt proditore, qui proditio-
nem ſanguinis Dominici inter ſacrificia C
poſitus cogitabat.

v. 6. *Arborem fici quidam habuit plantatam in vinea ſua.*

160. Quid ſibi vult quod in Evan-
Matth. 21. 19. & gelio ſuo Dominus fici parabolam fre-
Marc. 11. 13. quenter inducit? Habes enim alibi,
quod juſſu Domini, viriditas omnis
hujus ligoi frondentis aruerit: unde D
intelligis omnium creatorem, qui pot-
eſt imperare naturis, ut vel areſcant
Matth. 24. 32. ſubito, vel vireſcant. Alibi ex tene-
ritudine arboris hujus & foliis comme-
morat conjici ſolere æſtatis adventum,
utroque ſignificans & Judaicæ plebis
inanem quam prætendebat gloriam,
velut florem in adventu Domini deci-
diſſe; quia operibus infructuoſa dura-
bat: & judicii diem velut æſtatis ad-
ventum, quo adulti fructus terrarum E
omnium reconduntur, ex plenitudine
Eccleſiæ, in quam Judæi quoque cre-
a dituri ſunt, [a] metiendum.

Eſai. 5. 5. 161. Hic ergo altioris ſenſus aliquod
b etiam quæramus arcanum. [b] Ficus in
vinea eſt: erat autem vinea Domini
Sabaoth, quam dedit in rapinam gen-
tium. Itaque qui vineam ſuam diripi
fecit, hic etiam ficum juſſit excidi.
Apta autem Synagogæ arboris iſtius
comparatio eſt; quia ſicut iſta arbor F
foliis redundans fluentibus ſpem poſſeſ-
ſoris ſui caſſa ſperatorum proventuum
exſpectatione deſtituit: ita etiam in
Synagoga dum doctores ejus operibus
infœcundis, verbis tantum velut foliis
redundantibus gloriantur, inanis um-
bra Legis exuberat, ſpes autem falſi
exſpectata proventus, populi vota cre-
dentis illudit.

162. Eſt etiam in natura arboris,
quo magis credas Synagogæ ſpeciem
comparatione hujus expreſſam; etenim
ſi diligenter inquiras, diſcretam ab uſu
arborum ceterarum conſuetudinem na-
turæ hujus invenies. Namque aliæ
florem ferunt, antequam fructum,
pomaque ventura prænuntio ſui flore
deſignant; hæc ſola ab ioitio germinat
poma pro floribus: in aliis flos decuti-
tur, & poma naſcuntur; in hac poma
decidunt, ut poma ſuccedant. Ergo
priora illa caſſa fructuum, vice floris
emergunt: ita præcoqua quodam na-
ſcendi uſu, quæ ordinem naturæ ne-
ſciunt, beneficium naturæ ſervare non
poſſunt. Etenim qua ſe medio trudere
de cortice gemma conſuevit, ea minu-
tiſſima quæque hujus generis poma pro-
rumpunt. De quibus legimus in Can-
ticis canticorum: *Ficus producit groſſos* Cant. 2. 13.
ſuos. Itaque ceteris albentibus primo
vere virgultis, ſola ficus proprio neſcit
flore caneſcere; ideo fortaſſe quod nul-
lus iſtis maturior ſit uſus in pomis.
Nam ſuccedentibus aliis, hæc quaſi
degenerantia reſpuuntur, & arenti in-
fitma radice, renovatis quibus ſit ſuc-
cus utilior, [c] exuruntur. Manent ta- c
men aliqua perrara, nec decidunt,
quibus hic proventus arriſerit; ut de
medio duarum virgarum claviculo bre-
vi erumpente promergant, quo geminis
tecta præſidiis tamquam naturæ pa-
rentis gremio, ſucci fotu plenioris ino-
leſcant. Ea clementioris auræ provo-
cata temperie, & prolixioribus adul-
tiora temporibus, ubi ſylveſtrem ani-
mum ſucci prioris exuerint, ſpecie
ceteris & maturitatis gratia præferun-
tur.

163. Specta nunc cultus & animos
Judæorum, qui quaſi primi fructus
male feracis Synagogæ, groſſi labentis
ſimilitudine corruerunt; [d] ut manſura d
ſupra ævum noſtri generis poma ſuc-
cederent. Etenim primus Synagogæ
populus quaſi radice operum infirmus
arentium, ubertatem ſapientiæ natura-
lis haurire non potuit. Et ideo velut
inutilis decidit fructus; ut quaſi ex
iiſdem claviculis arboris fructuoſæ de
pinguedine religionis antiquæ novus Ec-
cleſiæ populus emergeret. Ergo ille qui
erat, eſſe deſiit; ut eſſe inciperet qui
non erat. Primi tamen ex Iſrael quos
naturæ validioris ramus extulerat, ſub
umbra

a Scripti cod. bene multi, *metuendum*. Haud ita male.

b Sic omnes edit. cum parte mſſ. Attamen octo cod. non infimæ notæ præferunt: *Ficus invecta eſt*.

c Mſſ. multi, bonique, *exuuntur*. Minime male.

d Ita cunctæ edit. ac mſſ. non pauci. Alii tamen plures & potiores, *ut manſura ſupra eum*. Non incommode; ſi relativum ad vocem, *groſſi*, referas.

umbra Legis & crucis, in utriuſque ſinu ſucco gemino colorati, groſſi maturefcentis exemplo, pulcherrimorum gratia ſtuctuum ceteris præſtiterunt, Matt. 19. 28 quibus dicitur: *Sedebitis ſuper duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Iſrael.*

164. Nec illud alienum quod Adam atque Eva, primi illi noſtri ut generis ita erroris parentes, qui hujus arboris Gen. 3. 7. texere ſe foliis, paradiſi exſules eſſe meruerunt: cum Domini deambulantis præſentiam tranſgreſſionis ſuæ conſcii declinarent; ut ſignificarent futurum quod ultimis temporibus populus Judæorum ſub domini Salvatoris adventu, qui eos vocaturus advenit, exutum ſe virtutibus per diaboli tentamenta cognoſcens, & intecta conſcientiæ probra formidans, a religione devius, prævaricatione confuſus, eſſet a Domino receſſurus, verborum fluentium velut foliorum velaminibus adopertus pudenda geſtorum.

165. Ergo illi qui folia de ficulnea non poma carpſerunt, eliminati ſunt a Dei regno; erant enim in animam viventem. Venit ſecundus Adam, & jam non folia, ſed poma quætebat; 1. Cor. 15. 45. erat enim in ſpiritum vivificantem. In ſpititu autem fructus virtutis adquiritur, Dominus adoratur. Quærebat autem Dominus non quia fructum ficulneæ deeſſe neſciret, ſed ut oſtenderet in figura, quia ſtuctum Synagoga jam habere deberet. Denique ex ſequentibus docet non ſe ante tempus veniſſe, qui per triennium venit; ſic enim habes:

v. 7. *Ecce anni tres ſunt ex quo veni quærens fructum in ficulnea hac, & non invenio. Succide ergo illam; ut quid etiam terram occupat?*

166. Venit ad Abraham, venit ad Moyſen, venit ad Mariam, hoc eſt, venit in ſignaculo, venit in Lege, venit in corpore. Adventum ejus ex beneficiis recognoſcimus. Alibi purificatio, alibi ſanctificatio, alibi juſtificatio eſt: circumciſio purificavit, ſanctificavit Lex, juſtificavit gratia. Unus in omnibus, & in uno omnia. Nemo enim mundari poteſt, niſi qui metuit Dominum: nemo Legem meretur accipere, niſi purificatus a culpa: nemo accedit ad gratiam, niſi noverit Legem. Ergo populus Judæorum neque purificari potuit; quia circumciſionem non animi, ſed corporis habuit: neque ſanctificari; quia virturem Legis ignoravit, qui carnalia magis quam ſpiritalia Rom. 7. 14. ſequebatur (*Lex autem ſpiritalis eſt*) A neque juſtificari; quia delictorum ſuorum pœnitentiam non gerebat, & ideo gratiam neſciebat.

167. Merito ergo nullus in Synagoga fructus inventus eſt; & ideo jubetur excidi. Sed bonus cultor, & fortaſſe ille in quo Eccleſiæ fundamentum eſt, præſciens alterum ad gentes, ſe autem ad eos qui ex circumciſione ſunt, eſſe Galat. 2. 8. B mittendum; religioſe ne excidatur intervenit, fretus vocatione ſua etiam populum Judæorum per Eccleſiam poſſe ſalvari, Ideoque dicit:

Remitte illam & hoc anno, uſque dum fodiam circa illam, & mittam cophinum ſtercoris. v. 8.

C 168. Quam cito duritiam Judæorum ſuperbiamque cauſas eſſe ſterilitatis agnovit! Itaque novit excolere, qui novit vitia deprehendere. Pollicetur dura cordis eorum apoſtolicis ligonibus eſſe fodienda; ut longo incultu ſitum mentis obductom ſermo bis acutus invertat, & corde proſciſſo, excitet ſenſum aerio ſpiramine jam vigentem; ne radicem ſapientiæ terrarum acervus obD ruat & abſcondat. Cophinum quoque ſtercoris dicit eſſe mittendum. Magna profecto vis ſtercoris, quæ tanta eſt, ut de inſœcundis ſœcunda, de arentibus virentia, de ſterilibus faciat fructuoſa. In quo ſedit Job cum tentaretur, & vinci nequivit. Job 2. 8. Et Paulus Philip. 3. 8. æſtimat ut ſtercora, ut Chriſtum lucrifaciat. Denique cum ante Job plurima perdidiſſet, poſteaquam ſedit in ſterE core, nou habuit quod ei diabolus poſſet auferre. Bona ergo terra quæ foditur, bonum ſtercus quod mittitur. Denique *Dominus de terra ſuſcitat inopem, & de ſtercore erigit pauperem.* Pſ. 112. 7.

169. Itaque per intellectus exercitium ſpiritualis, & humilitatis affectum etiam Judæos in Evangelium Chriſti cultor ille bonus fore æſtimat fructuoſos. Meminerat enim quia per Aggæum Agg. 2. 20. F Dominus locutus eſt, quoniam quarto & viceſimo noni menſis, a die quo fundatum eſt templum Domini omnipotentis, vineam, inquit, & ficus, & malogranata, & ligna olivæ, quæ non adeferent fructum, ex hac die benedicam: quo revelatur ſub ipſum anni vergentis occaſum, hoc eſt, ſæculi jam ſeneſcentis occiduo, ſanctum Dei templum, quod eſt Eccleſia, eſſe condendum, cujus gratia per ſanctificationem lavacri Judæorum nationumque populi fructum ſuorum poſſint habete meritorum.

170. Er-

170. Ergo per naturam arboris, Synagogæ ſpecies indicatur, ſecundis proventibus ſructuoſa; nos enim ex patrum ſemine. Meritoque Judæi groſſis labentibus comparantur, quod incraſſato corde, & prædura cervice ad perennitatem ſui pervenire non poſſunt. Qui ſi moriantur, & quaſi decidant huic mundo, ut in interiorem hominem per lavacri gratiam renaſcantur, erunt utique fructuoſi. Perfidia autem hominum pertinacium Synagogam inutilem fecit; & ideo quaſi ſterilis jubetur excidi.

171. Quod de Judæis dictum, omnibus cavendum arbitror, & nobis maxime; ne fœcundum Eccleſiæ locum vacui meritis occupemus: qui quaſi malogranata benedicti, fructus ferre debemus internos, fructus pudoris, fructus conjunctionis, fructus mutuæ caritatis & amoris, ſub uno utero Eccleſiæ matris incluſi; ne aura noceat, ne grando decutiat, ne æſtus cupiditatis exurat, ne humoris imber elidat.

172. Nonnulli tamen ficum iſtam per allegoriam non Synagogæ, ſed malitiæ improbitatiſque figuram putant; hi tamen in nullo diſtant, niſi quod pro ſpecie genus eligunt. Id autem cavere ſe dicunt, quia Dominus
Matt. 21. 19. dixit ad ficum: *Numquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum*; cum utique plurimos ex Judæis crediſſe, & credituros eſſe noverimus. Sed qui credit, non Synagogæ jam fructus eſt, ſed Eccleſiæ: nec ex Synagoga naſcitur,
1 Joh. 2. 19. qui renaſcitur in Eccleſia. *Sicut enim ſunt qui ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis; ſi enim ex nobis eſſent, nobiſcum manſiſſent*: ſic de iis qui ex Judæis credunt, dicimus quia ſi ex Synagoga eſſent, in Synagoga manerent: ſed propterea exierunt de Synagoga, ut ex Synagoga non fuiſſe credantur. Deinde pro malitia interveniret aliquis, & diceret excolendam ut fructum adfer-
Luc. 3. 5 ret; cum ideo venerit Dominus, ut ſemina improbitatis aboleret.

℣. 10. *Erat autem docens in Synagoga eorum*
℣. 11. *ſabbatis. Et ecce mulier quæ habebat ſpiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata.*

Matt. 15. 23 173. Quam cito quod de Synagoga diceret indicavit! Ad ipſam utique arborem veniſſe ſe monſtrat, qui in eadem prædicabat. Denique in muliere infirma quaſi Eccleſiæ figura ſuccedit, quæ cum menſuram Legis & reſurrectionis impleverit, in illa quiete perpetua in ſublime erecta faſtigium, inclinationem noſtræ infirmitatis ſentire non poterit. Nec aliter curari potuiſſet hæc mulier, niſi quia Legem implevit & gratiam: Legem in præceptis, in lavacro gratiam, per quam mortui ſæculo reſurgimus Chriſto; nam in decem verbis, Legis perfectio eſt: in octavo numero, reſurrectionis eſt plenitudo. Opus ergo ſabbati ſignum futuri eſt, quod unuſquiſque Lege perfunctus & gratia, per miſericordiam Chriſti corporeæ fragilitatis moleſtiis exuetur. Et Exod. 19. 10.
ideo in ſigno ante per Moyſen præmiſſa eſt ſanctificatio; ut eſſet exercitium futuræ ſanctificationis, & obſervantiæ ſpiritualis, a ſæcularibus operibus abſtinendo. Denique & Deus [a]
ab operibus mundi quievit, ſed non Gen. 2. 2.
ab operibus, cujus ſempiterna & jugis operatio eſt; ſicut Filius ait: *Pater meus* Johan. 5. 17.
uſque modo operatur, & ego operor; ut ad ſimilitudinem Dei ſæcularia noſtra opera, non religioſa ceſſarent.

174. Hoc autem non intelligens Archiſynagogus, probibebat quemquam ℣. 14.
curari ſabbato, cum ſabbatum futurarum typus ſit feriarum. Et ideo non operis boni, ſed mali feriæ ſunt; coque præſcriptum ſit ut nullam ferentes ſarcinam delictorum, nec bonorum jejuni operum ſabbata poſt mortem futura celebremus. Unde Dominus ſpiritaliter videtur reſpondere, cum dicit:

Hypocritæ, unuſquiſque veſtrum ſabbato ℣. 15.
non ſolvit bovem ſuum aut aſinum, & ducit adaquare?

175. Cur non aliud animal indicavit, niſi ut oſtenderet, adverſantibus licet Synagogæ principibus, futurum tamen ut Judaicus & gentilis populus ſitim corporis, æſtuſque mundi iſtius Dominici fontis ubertate deponat?
Agnovit enim bos poſſeſſorem ſuum, & aſi- Eſai. 1. 3.
nus præſepe domini ſui. Itaque ille populus qui antea fœni vilis, quod priuſquam evellatur areſcit, alimonia paſcebatur, panem illum qui e cælo deſcendit, accepit. Et ideo per vocationem duorum populorum Eccleſiam dicit ſalvam futuram, quæ tempore Legis impleto, & Dominicæ reſurrectionis ætate, tempus ſuæ abſolutionis acceperat.
Quam clemens ergo Dominus, quam Luc. 13. 7.
pius

a Rom. edit. ſola, *ab operibus mundi quievit, ſed non ab operibus ſanctis*. Nonnulli mſſ. *non ex operibus mundi quievit: ſed ab operibus mundi quievit*. Alii magno numero cum ant. edit. ut in textu. Et ſane ea vera lectio eſt, nihil enim aliud vult Ambroſius, quam Deum quidem ab operibus mundi quieviſſe, non vero ſimpliciter ab omnibus operibus, cum ejus æterna ſit operatio.

Digitized by Google

pius in utroque, cum aut miſeretur, aut vindicat! In Synagogæ typo arborem excidi jubet, io typo Eccleſiæ ſeminam ſalvat. Quam dulcis parabola! facilis autem ſolutio. Vinculum vin-
a culo comparat; [a] ut inſimulatione Judæorum actus ipſorum redarguatur. Nam cum ipſi animalibus ſabbatn ſolvaot viocula, reprehendunt Dominum, qui homines a peccatorum vinculis liberavit.

v. 18. v. 19. *Cui ſimile eſt regnum Dei, & cui ſimile illud æſtimabo? Simile eſt grano ſinapis, quod acceptum homo miſit in hortum ſuum, & crevit: & facta eſt arbor, & volucres cæli requieverunt in ramis ejus.*

176. Docet nos præſens lectio naturam comparationum ſpectandam eſſe, nnn ſpeciem. Itaque videamus cur ſublime regnum cælorum grano ſinapis comparetur: nam memini etiam alio loco granum ſinapis lectum, ubi fidei
Matth. 17. 19. & 21. coofertur, dicente Dnmioo: *Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic monti: Tollere, & jactare in mare.* Nec exigua hæc, ſed magna eſt fides, quæ mnoti poſſit ut ſe transferat, imperare; neque coim mediocrem fidem Dominus exigit ab apoſtolis, quibus adverſus altitudinem extollentem ſe nequitiæ ſpiritalis ſcit eſſe certaodum. Vis ſcire magnam fidem requiri? Lege in
1. Cor. 13. 2. Apoſtolo: *Et ſi habeam omnem fidem, ita ut montes transferam.*

177. Ergn ſi regnum cælorum ſicut granum ſinapis, & fides ſicut granum ſioapis: fides utique regnum cælnrum eſt, & regoom cælorum eſt fides. Itaque qui fidem habet, habet regoum cælorum. Et regnum Dei iotra nos, & fides intra oos eſt; legimus enim:
Luc. 17. 21. Marc. 11. 16. 19 *Regnum Dei intra vos eſt.* Et alibi: *Habete fidem in vobis ipſis.* Denique ſanctus Petrus qui omnem habuit fidem, regni cælorum claves ut & aliis reſeraret, accepit.

178. Nunc ex natura ſioapis, quæ virtus comparationis ſit æſtimemus. Granum ejus certe res eſt vilis & ſimplex: ſi teri cœperit, vim ſuam fundit. Etiam fides primo ſimplex videtur: ſed ſi teratur adverſis, gratiam ſuæ virtutis effundit; ut alios quoque qui vel audiunt vel leguot, odore ſui compleat. Granum ſinapis martyres
A noſtri ſunt Felix, Nabor, & Victor [b]: habebant odorem fidei, ſed latebat. Venit perſecutio, arma poſoeront, colla flexerunt, contriti gladio per totius terminos mundi gratiam ſui ſparſere martyrii, ut jure dicatur: *In omnem terram exivit ſonus eorum.* Pſ. 18. 5.

179. Sed alias teritur fides, alias premitur, alias ſeminatur. Ipſe Dnminus graoum eſt ſinapis. Erat integer
B ab injuria: ſed cum velut granum ſinapis qui non attriverat populus, oeſciebat. Teri maluit, ut diceremus: *Chriſti enim bonus odor ſumus Deo.* Comprimi 2. Cor. 2. 15. maluit; unde & Petrus dixit: *Comprimunt te turbæ.* Seminari maluit velut Luc. 8. 45. graoum quod acceptum hnmo miſit in hortum ſuum; in horto enim Chriſtus & captus & ſepultus: in horto crevit, ubi etiam reſurrexit, & factus eſt ar-
C bor, ſicut ſcriptum eſt: *Sicut arbor mali inter ligna ſilvæ: ita frater meus inter medium filiorum.* Cant. 2. 3.

180. Ergo & tu ſemina io horto tuo Chriſtum. Hortus utique locus plenus eſt florum & fructuum diverſorum, io quo gratia tui operis effloreat, & multiplex odor variæ virtutis exhalet. Ibi ergo ſit Chriſtus, ubi fructus eſt. Semina dnminum Jeſum. Granum eſt cum comprehenditur, ar-
D bor eſt cum reſurgit, arbnr mundum obumbrans. Granum eſt cum ſepelitur in terra, arbor eſt cum elevatur ad cælum.

181. Preme etiam cum Chriſto, & ſemina fidem. Premitur fides, cum crucifixum credimus Chriſtum. Preſſit fidem Paulus, cum diceret: *Et ego veniens ad vos, fratres, veni non cum eminentia ſermonis aut ſapientiæ, prædicans vo-* 1. Cor. 2. 1. & 2.
E *bis myſterium Dei; neque enim judicavi me ſcire quid inter vos, niſi Jeſum Chriſtum, & hunc crucifixum.* Et quia docuit premere fidem, docuit & levare, diceos: *Nunc enim crucifixum jam non novimus Chriſtum.* Seminamus autem fidem, 2. Cor. 5. 16. cum ex evangelio & apoſtolicis ac propheticis lectinnibus credimus in Domini paſſionem. Seminamus ergo fidem, cum eam velut mollito & ſubacto ſoln
F Dominicæ carnis nperimus; ut quaſi vapore & compreſſu ſacri corporis fides ſe ipſa diſſeminet. Qui enim crediderit factum hominem Dei Filium, credit mortuum eſſe pro oobis, credit reſurrexiſſe pro oobis, credit adſcendiſſe
prn

a Omnes edit. ac mſſ. aliquot, *ut ſimulatio Judæorum actu*, &c. Sed alii plures & probatiores nobiſcum faciunt, excepto quod in quibuſdam legitur per diviſionem *in ſimulatione*.

b Ita mſſ. fere ad unum. Omnes tamen edit. ſubjungunt, *Gervaſius, & Protaſius, & Nazarius*. Quarum edit. ſi ſtandum eſſet auctoritati, noſtra de hujus operis ævo ſententia invicte contra Baronii illud anno 378. tribuentis opinionem adſtrueretur; nam eo anno ne nomina quidem horum ſanctorum cognita erant. Verum ingens ſuſpicio eſt horum trium nomina tribus prioribus a quopiam ea propter in mſſ. aliquo recentioris ævi adjuta eſſe, quod Mediolani qua in urbe illi omnes paſſi ſunt, præcipuo in honore haberentur, & reperiantur in Ambroſii ſcriptis celebrati.

pro nobis . Semino ergo fidem , cum A
ſepulturam ejus interſero.

182. Vis ſcire granum Chriſtum, &
Johan.12.24 ſeminatum Chriſtum ? *Niſi granum tri-
tici cadens in terram moriatur, ipſum ſolum
manet : ſi autem mortuum fuerit , multum
fructum adferet* . Ergo non erravimus ,
quia diximus quod ipſe jam dixerat .
Eſt autem & granum tritici; quia con-
firmat cor hominis: & granum ſinapis; B
quia cor hominis accendit. Et licet ad
omnia utrumque conveniat ; videtur
tamen granum tritici , cum de ejus
reſurrectione tractatur: panis enim Dei
Johan.6.33 eſt , qui de cælo deſcendit ; eo quod
verbum Dei , & reſurrectionis exem-
plum mentes alat, ſpem acuat, firmet
affectum : granum autem ſinapis ; eo
qnod amarior & acrior ſermo ſit de
Domini paſſione: amarior ad flendum, C
acrior ad commovendum. Itaque cum
Matth.4.2. andimus & legimus jejunaſſe Domi-
Johan.4.7. num , ſitiſſe Dominum , lacrymaſſe
Johan.11.35 Dominum , vapulaſſe Dominum , di-
centem quoque eum ſub tempore paſ-
Matt.26.41 ſionis: *Vigilate & orate , ne intretis in ten-
tationem;* velut ſucco amarioris ſermonis
increpiti , dulciores juſto voluptatum
ſuavitates corporalium temperamus .
Ergo qui ſeminat granum ſinapis , ſe-
minat regnum cælorum. D

183. Ne deſpicias hoc granum ſina-
Matt.13.32 pis : *Minimum quidem eſt omnibus ſemini-
bus , fit autem cum creverit , majus omni-
bus oleribus*. Si granum ſinapis Chriſtus,
quemadmodum Chriſtus aut minimus
eſt, aut creſcit? Verum non per natu-
a ram , [a] ſed per ſpeciem rurſus excre-
Eſai.53.2. ſcit. Vis ſcire minimum? *Vidimus eum,
& non habebat ſpeciem neque decorem*. Di- E
Pſ.44.3. ſce maximum : *Specioſus forma præ filiis
hominum*. Etenim ille qui non habebat
ſpeciem neque decorem , excellentior
factus eſt Angelis , ultra omnem glo-
riam prophetarum , quos infirmus Iſ-
rael velut olera manducaverat ; panem
enim quo corda firmantur , alterum
refuraverat, alternm non acceperat.

184. Semen autem Chriſtus , quia
Galat.3.16. ſemen Abrahæ: *Abrahæ enim dicta ſunt* F
*promiſſiones, & ſemini ejus . Non dicit : Et
ſeminibus , tamquam in multis, ſed ſicut in
uno : Et ſemini tuo , quod eſt Chriſtus* .
Nec ſolum ſemen eſt Chriſtus , ſed
etiam minimum omnibus ſeminibus ;
quia non venit in regno , non in di-
vitiis , non in iſtius mundi ſapientia .
Subito autem velut arbor ſublimem
ſuæ verticem poteſtatis effudit , ut di-

A camus: *Sub umbra ejus concupivi, & ſedi*. Cant. 2. 3.
Er frequenter ſimul, ut arbitror, vide-
batur & arbor, & granum . Granum
eſt cum dicitur : *Nonne hic eſt filius Jo-* Matt.13.55
ſeph fabri ? Sed inter hæc verba crevit
ſubito , teſtantibus Judæis , quia quaſi
laræ arboris ramos non poterant com-
prehendere , dicentes : *Unde huic iſta* Ibidem 56.
ſapientia ?

B 185. Granum igitur eſt figura , ar-
bor eſt ſapientia : in cujus frondenti-
bus ramis ille nycticorax in domici- Pſ. 101. 7.
lio , ille paſſer ſingularis in ædificio ,
ille raptus in paradiſum, in aerem ra- 2.Cor.12.4.
piendus & nubes , tuta jam ſede re- & 1.
quieſcat . Reqnieſcunt etiam Poteſtates Theſſ.4.16.
& Angeli cælorum , & quicumque
ſpiritualibus factis evolare meruerunt .
Requievit ſanctus Johannes , cum re-
C cumberet ſuper pectus Jeſu ; immo &
ipſe ejus arboris ſucco velut ramus ex-
tenditur . Ramus eſt Petrus , ramns
eſt Paulus poſteriora obliviſcens, & ea
quæ ſunt priora appetens.

186. In quorum ſinus , & quoſdam
diſputationum receſſus , qui eramus
longe , nos ſcilicet ex nationibus con-
gregati , quos diu [b] per inane mundi b
procella & turbo nequitiæ ſpiritalis agi-
D tabat , adſumtis virtutum remigiis ad-
volamus; ut nos umbra ſanctorum ab
Iſtius mundl ardore defendat , certæ
ſtationis jam ſecuritate vernantes : eo
quod anima noſtra gravibus ante, ſicut
illa mulier , inclinata peccatis, ut paſ-
ſer erepta de laqueo venantium in ra-
mos Domini monteſque migravit. Ita-
que ante ſuperfluis obſervationibus va-
ni, & inani levitate volitantes , nunc
E jam per fidem Chriſti ſoluti manus ,
& liberi a vinculis ſabbatorum , bonis
operibus intendimus : & in ipſis epu-
lis libertatem habemus , intemperan-
tiam excludimus ; ne liberi a Lege ,
cupiditatibus ſerviamus : Lex enim li-
gavit ſibi , nt abſolveret cupiditatibus.
Gratia quæ minorem abſtulit ſervitu-
tem , multo graviora præcepit . *Omnia* 1.Cor.10.22
nobis licent , ſed non omnia expediunt ;
F grave eſt enim poteſtate uti , ut ſub
poteſtatem recidas . Deſiſte eſſe ſub
Lege, ut virtute ſupra Legem ſis.

Cui ſimile æſtimabo regnum Dei ? Simile V. 21.
*eſt fermento quod acceptum mulier abſcon-
dit in farina, donec fermentatum eſt totum.*

a Vet. edit. vocibus , *ſed per ſpeciem* , addunt , *no-
ſtram* . Rom. *adſumtam* . Sed neutrum agnoſcunt mſſ.
b Edit. omnes & mſſ. nonnulli , *per mare mundi* .
Alii frequentiores , *per inane mundi* : quod aptius co-
hæret cum ſequentibus . Quidam tamen legunt , *per
inanem mundi procellam turbo* &c.

187. Hæc [a] de requirendis quæſtionibus comparatio tantum ambiguitatis offundit, ut diverſas habeat ſententias plurimorum. Opportune itaque granum tritici ſupra diximus Chriſtum, quia ſuberat nobis ſpiritale fermentum; eoque plerique fermentum Chriſtum putant, quod virtutem adtollat acceptam. Et quia fermentum ex farina, ut non ſpecie generi ſuo præſtat: Chriſtus quoque ex patribus, æqualis corpore, ſed divinitate incomparabilis præminebat. Igitur ſancta Eccleſia quæ typo mulieris iſtius Evangelicæ figuratur, cujus farina nos ſumus, dominum Jeſum in interioribus noſtræ mentis abſcondat, donec animi noſtri ſecreta penetralia calor ſapientiæ cæleſtis obducat.

Matt. 16. 33. 188. Et quia in Matthæo legimus tribus menſuris abſconditum eſſe fermentum, congruere viſum eſt ut Dei Filium crederemus abſconditum in Lege, adopertum in prophetis, evangelicis prædicationibus adimpletum; ut perfectam fidem nobis adquirat ex omnibus, & ſcriptorum collatione formatus in nobis, qui ſumus corpus ipſius, omnia & in omnibus impleatur; ipſe
Coloſſ. 1. 26. enim erat Verbum Dei, atque myſterium quod abſconditum eſt a ſæculis & a generationibus: quo nihil poteſt ad expreſſionem perennitatis ejus adteſtatius dici. Erat enim profecto, ut abſconditus ſacrilegis, manifeſtatus in ſanctis, prædeſtinatus ante ſæcula, ſervaretur ad gloriam. Hæc eſt autem gloria, ut poſſimus, fratres, inveſtigare myſterium abſconditum a ſæculis in Deo. Quod in Deo, utique & ex Deo; neque enim Deus alienæ capax poteſt eſſe naturæ.

189. Nec ſum dubius animi, quod aliqui de hoc mundo dictum putent, donec fermentetur in Lege, prophetis, Evangelio; ut Dominum omnis lingua fateatur. Itaque diſcutiamus omnia, & diligentius requiramus. Nemo invenit niſi qui ante quæſierit. Ædificemus turrim, computemus ſumtus Scripturarum, conferamus impenſas; ne quis
Luc. 14. 30. etiam de noſtrum aliquo dicat: *Hic voluit ædificare, & non potuit conſummare*. Qui ædificat domum, bonum debet ja-
Epheſ. 2. 20. cere fundamentum. Bonum fundamentum eſt fides, bonum fundamentum apoſtolorum & prophetarum; duobus enim Teſtamentis fides noſtra conſur-

A git: nec injuriam facit qui parem dixerit in utroque perfectamque fidei eſſe menſuram, cum ipſe dicat Dominus: *Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi*; Johan. 5. 46.
quia & in Moyſe Dominus eſt locutus. Bene ergo in utroque perfecta menſura; quia perfectus in utroque: & fides utriuſque una; quia unius eſt virtutis & ſenſus oraculum atque reſponſum.

B 190. Me tamen ſequi juvat quod ipſe Dominus docuit fermentum Eccleſiæ ſpiritalem eſſe doctrinam; nam cum ſcriptum ſit: *Cavete a fermento phariſæorum*; Matt. 16. 6.
& cum Apoſtolus dixerit: *Non in* 1. Cor. 5. 8.
fermento nequitiæ & malitiæ, oſtenditur quia doctrina fermentum eſt. Sed aliud eſt fermentum zizaniæ, aliud fermentum tritici. Unde & bonis auctoribus acquieſcimus, ut dicamus quia Eccle-
C ſia renatum hominem qui eſt in corpore & anima & ſpiritu, fermento ſanctificat ſpirituali. Sanctificatur enim [b] corpus atque anima, & ipſa gratia ſpiritalis accipit ſanctificationis augmentum; cum per Eccleſiæ velut quoddam fermentantis officium, Scripturarumque doctrinam, quæ velut cæleſtium collatione ſermonum & ubertate
D concreſcit, infuſus toti homini atque permixtus uſus inoleverit, ut fiant unum etiam ipſa fermentum. Quod utique tunc fit, cum ſibi tria hæc pari quadam cupiditatum lance conſentiunt, & æqualis adſpirat [c] concordia voluptatum.

191. Hoc igitur Eccleſiæ opus non tumultuarium, nec fortuitum, ſed diuturna meditatione collatum; ut hæc
E tria unum ſint, integra a lege peccati. Cujus ſententiæ adſertorem habemus Apoſtolum dicentem: *Ipſe autem Dominus ſanctificet vos per omnia; ut integer ſpiritus, & anima, & corpus ſine querela in die domini noſtri Jeſu Chriſti ſervetur*. 1. Theſ. 5. 23.
Quod per ſæcularia quidem tentamenta non provenit, niſi fermentum illud cui comparatur regnum cælorum, mu-
F lier illa Evangelica abſcondat in fari- Matt. 13. 33.
næ menſuris tribus, donec fermentetur totum; tres enim menſuræ ſunt, ut dixi, carnis, animæ, & ſpiritus [d], ſed ſpiritus quo vivimus omnes in hoc corpore ſiti: hoc verius quando carnis laſcivia non redundat, & anima corporalibus non incurvatur erroribus, ac menſura vivendi in toto homine inoffenſa ſervatur. Sed quia menſurarum æqualitas ſine adjumento Eccle-
ſiæ

a Rom. edit. ſola, *de requirendis comparationibus quæſtio*.
b Omnes edit. *corpus atque anima per gratiam ſpiritalem, & accipit* &c. E contrario omnes mſſ. ... *& ipſa gratia ſpiritalis accipit* &c. Melius, hic enim idem eſt, *gratia ſpiritalis* ac *ipſe ſpiritus*: quam *ipſa virtus*. Alioquin hic omitteretur ſanctificatio ſpiritus, qui ſupra ac deinceps ſemper cum anima & corpore numeratur.
c Edit. *concordia voluntatum*. Haud male; melius tamen mſſ. fere ad unum, *concordia voluptatum*, id eſt, cum corpus, anima, & ſpiritus iiſdem rebus delectantur.
d *Sed ſpiritus ... hoc verius*. Iſta in decem mſſ. non reperiuntur: quibus ablatis ſenſus nihil videtur paſſurus detrimenti.

liæ atque doctrinæ difficile perſeverat; idcirco mulier illa, quæ figuram Eccleſiæ gerit, tamdiu virtutem illis doctrinæ ſpiritalis admiſcet, donec fermentetur totus ille interior homo cordis abſconditus, & in gratiam panis cæleſtis adſurgat. Bene enim fermentum doctrina dicitur Chriſti; quia panis eſt Chriſtus, & Apoſtolus ait: *Quia unus panis, unum corpus multi ſumus.* 1.Cor.10,17

192. Fit ergo unum fermentum, quando caro non concupiſcit adverſus ſpiritum, nec ſpiritus adverſus carnem: ſed facta carnis mortificamus, & anima ex flatu Dei flatum vitæ ſumſiſſe ſe conſcia, ſæcularis neceſſitudinis contagia terrena declinat. Colloſſ.3.9.& 10. Unde & Apoſtolus non in carne, ſed in ſpiritu ambulare nos præcipit: ut ſanctificati per lavacrum regenerationis, veterem hominem cum ſuis deſideriis exuentes, induti novum, qui ſecundum Chriſtum creatur, non in vetuſtate litteræ, ſed in novitate ſpiritus gradiamur; Rom. 6. 4. quo poſſit nobis etiam reſurrectionis tempore incorrupta corporis & animæ & ſpiritus manere communio: & tunc omnia quæ petimus, impetremus. Quod pleriſque videtur etiam Dominus ſignificaſſe, dum dicit: Matt.18.19. *Si duobus ex vobis convenerit ſuper terram, de omni re quamcumque petieritis, fiet vobis a Patre meo, qui in cælis eſt.*

193. Itaque alii duos, animam & corpus accipiunt: alii animam & ſpiritum; ut ſi in terra, hoc eſt, in corpore ſibi anima ſpirituſque conſentiant, nec ſe impugnent invicem diverſis cupiditatibus, omnia in effectum videantur orata poſſe deduci. Quod ita fit, cum fuerint utraque unum, ſi ſubtractis inimicitiis, vel ſolutis, duo condantur in unum novum hominem, id eſt, anima & ſpiritus: 1.Cor.14.15 *Ut oremus ſpiritu, oremus & mente.* Licet plerique duos populos accipiant, ex Iſraele & ex gentibus in unum reſurrectionis tempore congregandos; ut fiat in æternum manſura perfectio, & id quod ex parte eſt, deſtruatur. Plerique autem virum & uxorem conſentientes ſibi ſtudio caritatis accipiunt.

194. Itaque ſi in hac vita tres menſuræ in eodem fermento manſerint, donec fermententur, & fiant unum; ut æqualitatum nulla diſtantia ſit, nec compoſiti ex trium diverſitate videamur, erit in futurum diligentibus Chriſtum incorrupta communio: nec compoſiti manebimus; nam & qui compoſiti nunc ſumus, unum erimus, & in unam ſubſtantiam transformabimur. Neque enim in reſurrectione aliud erit alio inferius, ſicut nunc fragilis in nobis eſt carnis infirmitas, & corporalis habitudo naturæ vel vulneribus patet, vel injuriis ſubjacet, vel ſui oneris mole depreſſa ſupra terras nequit extollere altius atque elevare veſtigium: ſed in ſimplicis creaturæ gratiam figurabimur, cum completum fuerit quod dictum eſt a Johanne: *Cariſſimi, nunc filii Dei ſumus, & nondum revelatum eſt quid erimus: ſed ſcimus quia cum revelatum fuerit, ſimiles ei erimus.* 1.Johan.3.2 Itaque cum Dei natura ſit ſimplex (ſpiritus enim Deus eſt) nos quoque in eamdem imaginem 2.Cor.3.18. figurabimur; ut qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. Igitur ſicut portavimus 1. Cor. 15. 48. & 49. imaginem illius terreni, portemus & imaginem hujus cæleſtis, quam animus noſter debet induere.

195. Et ideo primo abhinc loco curatur hydropicus, Cap. 14. v.2.3.& 4. in quo fluxus carnis exuberans, animæ gravabat officia, ſpiritus extinguebat ardorem. Deinde v.8.9.& 10 docetur humilitas, dum in illo convivio nuptiali [a] appetentia loci ſuperioris arcetur; clementer tamen, ut perſuaſionis humanitas aſperitatem coercitionis excluderet, ratio proficeret ad perſuaſionis effectum, & correctio emendaret affectum. Huic quaſi proximo v. 12. 13. & 14. limite humanitas copulatur, quæ ita Dominicæ ſententiæ definitione diſtinguitur, ſi in pauperes & debiles conferatur; nam hoſpitalem remuneraturis eſſe affectus avaritiæ eſt.

196. Poſtremum quaſi emeritæ mili- v. 18. 19. & 21. tiæ viro contemnendarum ſtipendium præſcribitur facultatum; quod neque ille qui ſtudiis intentus inferioribus poſſeſſiones ſibi terrenas coemit, regnum cæli poſſit adipiſci, cum Dominus dicat: *Vende omnia tua, & ſequere me;* Matth. 19. 21. nec ille qui emit boves, cum Eliſæus occiderit, 3.Reg.19.21 & populo diviſerit quos habebat: & ille qui ducit uxorem, cogitet quæ mundi ſunt, non quæ Dei. Non quo conjugium reprehendatur, ſed quia ad majorem honorem vocetur integritas; quoniam *Mulier innupta, & vidua* 1.Cor.7.34. *cogitat quæ ſunt Domini, ut ſit ſancta corpore & ſpiritu. Nam quæ nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro.*

197. Sed ut in gratiam, ut ſupra cum viduis, ita nunc etiam cum conjugibus revertamur, non refugimus opinionem, quam ſequuntur plerique ut tria genera hominum a conſortio ma-

a Mſſ. nonnulli, *de potentia loci ſuperioris arcetur.* Paucis vero interjectis, ubi vet. edit. ac mſſ. *perſuaſionis humanitas*: Rom. invertendo repoſuit, *perſuaſio humanitatis*. Denique ubi omnes edit. ac pauci mſſ. *proximo limine*: reliqui elegantius exhibent, *proximo limite*.

magnæ illius cœnæ æſtimemus excludi, gentilium, Judæorum, hæreticorum.

Rom. 1. 29. 198. Et ideo Apoſtolus avaritiam dicit eſſe fugiendam, ne impediti more gentili, iniquitate, malitia, impudicitia, avaritia, ad regnum Chriſti pervenire nequeamus: *Omnis enim immundus, aut avarus, quod eſt idolorum ſervitus, non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei*. Epheſ. 5. 5.

199. Judæi autem corporali miniſterio juga ſibi Legis imponunt, & ideo ſecundum Prophetam: *Dirumpamus vincula eorum, & projiciamus a nobis jugum ipſorum*; Chriſtum enim recepimus, qui cervicibus noſtris pietatis ſuæ jugum mite ſuſpendit. Quinque autem juga ſunt verborum decem, vel quinque libri veteris legis, de quibus in Evangelio videtur Samaritanæ dicere; *Quinque enim viros habuiſti*. Pſ. 2. 3. Johan. 4. 18.

200. At vero hæreſis velut Eva ſemineo rigorem fidei tentat affectu, & lubrica facilitate prolabens, lenocinia falſi decoris affectat, intemeratam negilgens pulcritudinem veritatis. Ideo igitur excuſant, quia nemini intercluditur regnum, niſi ei quem ſuæ profeſſio vocis excluſerit: Dominus autem omnes clementer invitat, ſed nos aut deſidia noſtra, aut error avertit.

201. Ergo & ille qui villam emit, alienus a regno eſt; ementes enim atque vendentes [a] Noe, ut legiſti, tempore diluvia obruerunt: & ille qui jugum potius Legis, quam gratiæ munus elegit: & ille qui propter ducendam excuſat uxorem; ſcriptum eſt enim: *Si quis venit ad me & non odit patrem ſuum, & matrem & uxorem, non poteſt meus diſcipulus eſſe*. Etenim ſi propter te Dominus ſuæ renuntiat matri, dicens: *Quæ eſt mater mea, aut qui fratres mei*; [b] cur tu Domino tuos cupias anteferre? Sed neque ignorare naturam, neque ſervire naturæ Dominus jubet: ſed ita indulgere naturæ, ut venereris auctorem, nec a Deo parentum amore deſciſcas. Luc. 17. 28. Luc. 14. 26. Luc. 8. 21.

202. Itaque poſt divitum reſupina faſtidia contulit ſe ad gentes, jubet bonos & malos introire, ut bonos augeat, malorum affectum in meliora commutet; ut compleretur illud quod hodie lectum eſt: *Tunc lupi & agni ſimul* v. 21, 22. & 23. Eſa. 65. 25.

A *paſcentur*. Invitat pauperes, debiles, cæcos: quo oſtenditur nobis quod nullum debilitas corporis excludat a regno, rariuſque delinquat cui illecebra deſit peccandi: vel quod Infirmitas peccatorum per miſericordiam Domini remittatur; ut non ex operibus, ſed ex fide redemtus a crimine ſit, ut qui glorìatur, in Domino glorietur.

B 203. Mittit itaque ad exitus viarum; prudentia enim in exitu canitur. Mittit ad plateas, quia miſit ad peccatores; ut de latioribus viis ad anguſtam venirent, quæ ducit ad vitam. Mittit ad vias, & circa ſepes, quod hi videlicet apti ſint regno cælorum, qui nullis præſentium cupiditatibus occupati ad futura feſtinant, in quodam bonæ voluntatis tramite conſtituti: & qui C modo ſepis quæ ab incultis culta ſecernat, & incurſus arceat beſtiarum, norint bona malaque diſtinguere, & adverſus tentamenta nequitiæ ſpiritalis, fidei munimen obtendere. Denique Dominus, ut vineam ſuam oſtenderet fuiſſe munitam, *Et ſeptem*, inquit, *circumdedi, & circumfodi eam*. Et Apoſtolus medium parietem ſepis dicit eſſe ſublatum, qui continuationem munitionis irruperat. Fides igitur & ratio quæ D ritur, & quæritur in plateis, hoc eſt, in meatibus interioris affectus; quia ſcriptum eſt: *In plateis tuis diffundantur aquæ tuæ*. Matt. 21. 33. Ephe. 2. 14. Prov. 5. 16.

204. Nec hoc tamen plenum eſt, ut aliquis vocatus adveniat, niſi veſtem habeat nuptialem, hoc eſt, [c] fidem habeat & caritatem. Et ideo qui pacem & caritatem non detulerit ad Chriſti altaria, tolletur ligatis pedibus & E manibus, *& mittetur in tenebras exteriores. Illic erit fletus, & ſtridor dentium*. Quæ ſunt tenebræ exteriores? Numquid illic quoque carceres aliqui latumiæque ſubeundæ ſunt? Minime. Sed quicumque extra promiſſa ſunt cæleſtium mandatorum, in tenebris exterioribus ſunt; quia mandata Dei lumen ſunt: & quicumque ſine Chriſto eſt, in tenebris eſt; quia [d] lumen in tenebris eſt Chriſtus. Matt. 22. 13

F 205. Ergo neque eſt corporalium ſtridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammatum * corporalium, neque vermis eſt corporalis. Sed hæc

a Ita cuncti mſſ. ac vet. edit. niſi quod hæ cum illorum nonnullis loco, *obruerunt*, habent, *ſorbuerunt*. Edit. autem Rom. *Loth, ut legiſti, tempore incendio perierunt*. Sed locum ab Ambroſio ex memoria citari manifeſtum eſt. Porro quidquid legitur a vocibus, *excuſat uxorem*, uſque ad numeri ſequentis initium, in edit. Rom. contra aliarum ac mſſ. omnium fidem rejectum fuerat poſt verba, *improbitate deliquerit*, num 26. poſita.

b Pariſ. quædam edit. *cur te Domino tuo*. Inepte.

c Mſſ. non pauci, nec poſtremæ claſſis, *fidem* (aliqui *fidam*) *habeat caritatem*.

d Pleriquæ mſſ. atque edit. Era & Gill. in margine, *lumen interius eſt Chriſtus*.

* Coquæus in lib. 21. *de Civitate Dei*, cap. 9. ſcribit Ambroſium, tametſi has pœnas metaphorice videatur interpretari, non tamen negare *verum & proprium ignem, qui torquet damnatos*. Contra vero Huetius Origen. lib. 2. quæſt. 21. citato hoc Doctoris noſtri loco, *Ignem*, inquit, *in conſcientiæ facibus & ſt. gel-*

hæc ideo ponuntur, quia ſicut ex multa cruditate & febres naſcuntur & vermes: ita ſi quis non decoquat peccata ſua, velut quadam interpoſita ſobrietate abſtinentiæ, ſed miſcendo peccata peccatis, tamquam cruditatem quamdam contrahat veterum & recentium delictorum, igne aduretur proprio, & ſuis vermibus conſumetur. Unde & Eſaias

Iſai. 50. 11. ait: *Ambulate in lumine ignis veſtri, & flamma quam accendiſtis vobis*. Ignis eſt quem generat mœſtitia delictorum: vermis eſt, eo quod [a] irrationabilis animæ peccata mentem rei ſenſumque compungant, & quædam exedant viſcera conſcientiæ: quæ tamquam vermes ex unoquoque naſcuntur, tamquam ex

Iſ. 66. 24. corpore peccatoris. Denique Dominus id per Eſaiam declaravit dicens: *Et videbunt membra hominum prævaricantium in me: & vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur*.

206. Stridor quoque dentium prodit indignantis affectum; eo quod ſero unumquemque pœniteat, ſero ingemiſcat, ſero iraſcatur ſibi, quod tam pervicaci improbitate deliquerit.

Cap. 15. ℣. 4. QUis ex vobis, inquit, *homo qui habet centum oves, & ſi erraverit una ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deſerto, & ibit ad illam quæ erravit?*

207. Didiceras in ſuperioribus ablegare negligentiam, vitare arrogantiam, devotionem ſumere, ſæcularibus occupationibus non teneri, caduca non præferre perpetuis: ſed quia fragilitas humana firmum nequit in tanto ſæculi lubrico tenere veſtigium, etiam adverſus errorem remedia tibi bonus medicus demonſtravit, ſpem veniæ judex miſericors non negavit. Itaque non o-

V. 8. & ſeq. tioſe ſanctus Lucas ex ordine tres parabolas poſuit: ovis quæ perierat, & inventa eſt: drachmæ quæ perierat, & inventa eſt: filii qui erat mortuus, & revixit; ut triplici remedio provocati, vulnera noſtra curemus, ſpartum enim triplex non corrumpetur.

208. Qui ſunt iſti, pater, paſtor, mulier? Nonne Deus Pater, Chriſtus

A paſtor, mulier Eccleſia? Chriſtus te ſuo corpore vehit, qui tua in ſe peccata ſuſcepit, quærit Eccleſia, recipit Pater. Quaſi paſtor revehit, quaſi mater inquirit, quaſi pater veſtit. Prima miſericordia, ſecunda ſuffragatio, tertia reconciliatio. Singula ſingulis quadrant: redemtor ſubvenit, Eccleſia ſuffragatur, auctor reconciliatur. Eadem divini o-

B peris miſericordia, ſed diverſa pro meritis noſtris gratia. Ovis a paſtore laſſa revocatur: drachma quæ perierat, invenitur: ad Patrem filius ſuis veſtigiis redit, & plena condemnati erroris regreditur pœnitentia. Unde bene ſcriptum eſt: *Homines & jumenta ſalvos facies, Domine*. Quæ ſunt iſta jumenta? Dixit Propheta: *Semen Iſrael in ſemen hominum, & Juda in ſemen animalium*. Itaque Iſrael Pſ. 35. 8. Hier. 31. 27.

C quaſi homo ſalvatur, quaſi ovis Juda colligitur. Malo ergo filius eſſe, quam ovis; ovis enim a paſtore repetitur, a Patre Filius honoratur.

209. Gaudeamus igitur, quoniam ovis illa quæ perierat in Adam, levatur in Chriſto. Humeri Chriſti, crucis brachia ſunt. Illic peccata mea depoſui, in illa patibuli nobilis cervice requievi. Ovis illa genere eſt una, non

D ſpecie: *Omnes enim unum corpus ſumus, ſed multa membra*; & ideo ſcriptum eſt: 1. Cor. 10. 17

Vos autem *corpus eſtis Chriſti, & membra ex membris ejus. Venit itaque Filius hominis ſalvum facere quod perierat*; omnes ſcilicet: *Quia ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur*. Ib. [illegible] 15. Luc. 19. 10. 1. Cor. 15. 22.

210. Dives igitur paſtor cujus omnes nos centeſima portio ſumus. Habet Angelorum, habet Archangelorum, Dominationum, Poteſtatum, Throno-

E rum, aliorumque innumerabiles greges, quos in montibus dereliquit. Qui quoniam ſunt rationabiles, non immerito hominum redemtione lætantur. Quamquam hoc quoque proficiat ad incentiva probitatis, ſi unuſquiſque converſionem ſuam gratam fore credat cœtibus Angelorum, quorum aut affectare patrocinium, aut vereri debet offen-

F ſam. Et tu igitur eſto Angelis lætitiæ, gaudeant de reditu tuo.

211. Non

flagellis itidem ut Origenes conſtituit Ambr. Certe quidem apertiora ſunt Ambroſiana verba, quam ut poſſint Coqoæanam interpretationem admittere. Neque vero ſolus Ambroſius hac in re amplexus eſt Origenis opinionem. Idem quippe ſentit Greg. Nyſſ. lib. *de Anima & reſurr.* Item Johan. Damaſc. lib. 4. *de Orthod. fide* ſub finem. Plures etiam fuiſſe qui ſtarent ab hac ſententia, teſtatur Hieron. lib. 3. *in Epiſt. ad Epheſ.* 5. 6. Qui quidem licet acriter eidem ſententiæ hic & alii refragetur, alicubi tamen eno videtur ipſam rejicere, ut puta lib. 18. *Comment. in Iſai.* Aug. vero poſtquam dubie & anxie lib. *de Gen. ad lit.* cap. 32. & 33. *de Civit. Dei* lib. 20. cap. 9. 10. 16. & 26. locutus eſt, lib. demum 21. cap. 10 ait: *Cur enim non dicamus quamvis miris, tamen veris modis etiam ſpiritus incorporeos poſſe pœna corporalis ignis affligi*, quibus ſatis oſtendit ſe in eam ſententiam quæ nunc in catholicis ſcholis obtinet, propendere. Sed nec ab illa alienus eſt ipſemet Ambroſius in Pſalm. 118. variis locis, maxime ubi de illo igne tractat, quo etiam juſtos ac ſanctos urendos tradit. Nihil autem eſt quod oppoſita eum proponere quis miretur, ut pote in controverſia cujus utraque pars magnorum ac ſanctorum virorum auctoritate innitatur, neutra vero ab Eccleſia repudiata ſit: quemadmodum cum Bellarm. lib. 2. *de Purgat.* cap. 11. fatentur theologi.

[a] Edit. vet. ac mſſ. non pauci, *irrationabilia animæ peccata*. Melius Corb. & alii aliquot, *irrationabilis animæ*, id eſt, partis inferioris, quam non ſemel animam ſimpliciter vocat Ambroſius, cum ſupra in homine tria agnoſcit *corpus, animam & ſpiritum*. In quo Platonicos videtur imitatus; nam Photinus apud Nemeſium diſtitat hominem *συνεστάναι ἐκ τριῶν σώματος, καὶ ψυχῆς, καὶ νῦ*.

211. Non otioſum etiam quod mulier illa drachma lætatur inventa. Non mediocris hæc drachma eſt, in qua principis eſt figura. Et ideo imago regis, cenſus Eccleſiæ eſt. Oves ſumus, oremus ut ſuper aquam refectionis nos collocare dignetur. Oves, inquam, ſumus, petamus paſcua: drachmæ ſumus, habeamus pretium: filii ſumus, feſtinemus ad Patrem.

a 212. [a] Nec vereamur quia acceptum ſpiritalis patrimonium dignitatis terrenis prodegimus voluptatibus, quod Pater in filios quem habebat, theſaurum contulit. Fidei cenſus numquam exinanitur: licet totum dederit, totum habet; quia quod donavit, non amittit. Nec vereare, ne te non recipiat;
Sap. 1. 13. *Non enim delectatur Deus perditione vivorum*: etiam occurrens venienti tibi ca-
Pſ. 145. 8. det ſupra collum: *Dominus enim erigit alliſos*. Oſculum dabit quod eſt pignus pietatis & amoris. Stolam, annulum, calceamenta proferri jubebit. Tu adhuc
b injuriam metuis, [b] ille reſtituit dignitatem: tu ſupplicium vereris, ille oſculum defert: tu convicium times, adornat ille convivium. Sed jam ipſam parabolam diſcutiamus.

v. 11. & 12. *Homo quidam habuit duos filios, & dixit illi adoleſcentior: Da mihi portionem ſubſtantiæ.*

213. Vides quod divinum patrimonium petentibus datur. Nec putes culpam patris, quod adoleſcentiori dedit: nulla Dei regno infirma ætas, nec fides gravatur annis. Ipſe certe ſe judicavit idoneum qui popoſcit. Atque utinam non receſſiſſet a patre, impedimentum neſciſſet ætatis: ſed poſteaquam domum patriam derelinquens peregre
c profectus eſt, [c] cœpit egere. Merito ergo prodegit patrimonium, qui receſſit ab Eccleſia. Poſteaquam domum, inquit, patriam derelinquens,

v. 13. *Peregre profectus eſt in regionem longinquam.*

214. Quid enim longinquius quam a ſe recedere; nec regionibus, ſed moribus ſeparari: ſtudiis diſcretum eſſe, non terris; & quaſi interfuſo luxuriæ
d ſæcularis æſtu, [d] divortia habere factotum? Etenim qui ſe a Chriſto ſepa-

A rat, exſul eſt patriæ, civis eſt mundi. *Sed nos non ſumus advenæ atque peregrini,* Epheſ. 2. 19.
ſed cives ſumus ſanctorum, & domeſtici Dei; qui enim eramus longe, facti ſumus Ibidem 13.
prope in ſanguine Chriſti. Non invideamus de longinqua regione remeantibus; quia & nos fuimus in regione longinqua, ſicut Eſaias docet dicens:
B *Qui ſedebant in regione umbræ mortis, lux* Eſai. 9. 2.
orta eſt illis. Regio ergo longinqua, umbra eſt mortis: nos autem, quibus ſpiritus ante faciem Chriſtus eſt Dominus, in umbra vivimus Chriſti. Et ideo dicit Eccleſia: *In umbra ejus concupivi, & ſedi*. Ille igitur vivendo luxurioſe conſumſit omnia ornamenta naturæ. Unde tu qui accepiſti imaginem Cant. 2. 3.
C Dei, qui habes ſimilitudinem ejus, noli eam irrationabili fœditate conſumere. Opus Dei es, noli ligno dicere: *Pater meus es tu*; ne accipias ſimilitudinem ligni; quia ſcriptum eſt: *Similes* Hier. 2. 27. Pſ. 113. 8.
fiant illis, qui faciunt ea.

Facta eſt fames per regionem illam. v. 14.

D 215. Fames non epularum, ſed bonorum operum atque virtutum, quæ ſunt miſerabiliora jejunia. Etenim qui recedit a verbo Dei, eſurit: *Quia non* Matth. 4. 4.
in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo Dei. Qui recedit a fonte, ſitit: qui recedit a theſauro, eget: qui recedit a ſapientia, hebetatur: qui recedit a virtute, diſſolvitur. Merito ergo iſte egere cœpit, quia theſauros ſapientiæ &
E ſcientiæ Dei, divitiarumque cæleſtium altitudinem dereliquit. Egere ergo ideo cœpit, & famem pati, quia nihil prodigæ ſatis eſt voluptati. Semper famem patitur qui, qui alimentis perpetuis neſcit impleri.

Abiit itaque, & adhæſit uni civium. v. 15.

F 216. Qui enim hæret, in laqueo eſt. Et videtur civis iſte princeps eſſe iſtius mundi. Denique ad villam ejus mittitur quam emit, qui excuſat a regno. Et paſcit porcos: illos utique in quos Ibidem.
petit diabolus introire, quos præcipitat in mare iſtius mundi, in ſordibus ac fœtore viventes.

Et cupiebat, inquit, ſiliquis implere v. 16.
ventrem ſuum.

217. Ne-

a Ita mſſ. ac edit. omnes, excepta Rom. hæc enim totum locum invertit in hunc modum: *Nec vereamur quod Pater in Filium quem habebat, theſaurum contulit. Fidei enim cenſus .... nec vereare quia acceptum ſpiritalis patrimonium dignitatis terrenis prodegeris voluptatibus, ne te non recipiat.*
b Mſſ. aliquot, *errantem ille reſtituet dignitati.*
c *Cœpit egere*, deeſt in omnibus mſſ. Sed cum in omnibus edit. habeatur, eoque demto ſenſus quaſi ſuſpenſus remaneat, ideo illud non putavimus loco movendum. Quibus tamen potiores hic videbuntur mſſ. ſubintelligere poterunt, *impedimentum ſenſit ætatis*, vel quid ſimile; niſi pro *derelinquens* malis cum recentioribus quibuſdam mſſ. legere, *dereliquit*.
d Rom. edit. ſola, *divortia habere ſuſtinuit*.

217. Neque enim alia cura eſt luxurioſis, niſi ut ventrem ſuum impleant, *Phil.3.19* quorum Deus venter eſt. Quis autem aptior hujuſcemodi hominibus cibus, quam is qui ſiliquæ modo intus inanis, foris mollis eſt: quo corpus non reficitur, ſed impletur; ut ſit magis oneri, quam uſui?

a 218. [a] Sunt qui porcos accipiant pro gregibus dæmonum, ſiliquas pro exili virtute inanium hominum, ſermonumque jactantia, qui nihil prodeſſe poſſunt, inani quadam philoſophiæ ſeductione, & quodam ſonoro facundiæ plauſu pompam magis quam utilitatem aliquam demonſtrantes. Sed hæc diuturna oblectamenta eſſe non poſſunt; & ideo.

v.16. 219. *Nemo illi dabat*; erat enim in regione illius, qui neminem habet; *Eſai.40.15.* quia eos qui ſunt, non habet. Omnes quippe gentes in nihilo æſtimantur; ſolus autem Deus eſt qui vivificat mor- *Rom.4.17.* tuos, *Et vocat quæ non ſunt, tamquam quæ ſunt*.

v.17. *In ſe autem reverſus dixit: Quantis panibus mercenarii patris mei abundant?*

220. Bene in ſe revertitur, qui a ſe receſſit. Etenim qui ad Dominum regreditur, ſe ſibi reddit; & qui recedit a Chriſto, ſe ſibi abdicat. Mercenarii autem qui ſunt, niſi qui ad mercedem ſerviunt, qui ſunt ex Iſrael, non id quod bonum eſt probitatis ſtudio perſequentes, nec virtutis gratia, ſed utilitatis ſtudio provocati? At vero filius qui habet Spiritus ſancti pignus in b corde, ſæcularis mercedis [b] lucella non quærit, quibus ſerviat. Heredes ſunt etiam mercenarii qui conducuntur ad vineam. Bonus mercenarius Petrus, Johannes, Jacobus, quibus dicitur: *Matt.4.19.* *Venite, & faciam vos piſcatores hominum*. Iſti non ſiliquis, ſed panibus abundant. Denique collegerunt fragmento- *Ibidem 14. 20.* rum cophinos duodecim. O domine Jeſu, ſi nobis auferas ſiliquas, & panes tribuas! Tu enim diſpenſator in domo es Patris. O ſi nos quoque mercenarios digneris conducere, licet ſero *Ibidem 20.9.* venientes! Nam & undecima conducis hora, & æqualem dignaris mercedem ſolvere, æqualem mercedem vitæ, non gloriæ; neque enim omnibus repoſita eſt corona juſtitiæ, ſed ei qui poteſt dicere; *Certamen bonum certavi*. *2.Tim.4.7.*

221. Quod ideo non prætermittendum arbitratus ſum, quia ſcio quoſdam dicere quod * ad mortem ſibi lavacri gratiam, vel pœnitentiam reſervent. Primum qui ſcis an nocte proxima, tua a te anima repoſcatur? Deinde cur putas otioſo tibi omnia poſſe deferri? Pone unam gratiam, unam eſſe mercedem; diverſum tamen bravium victoriæ eſt, ad quod ſe non fruſtra Paulus extendit, qui poſt mercedem gratiæ, bravium tamen ut com- *Phil.3.14.* prehenderet ſequebatur; quia ſciebat etſi par eſſet merces gratiæ, palmam tamen eſſe paucorum.

222. Et quoniam in vineam Domini venimus, non vacui recedamus; juvat enim fructus legere, mercenarios ejus videre. Quid enim ſibi vult quod una *Matt.20.1. & ſeq.* die diverſis horis conducuntur operarii, niſi *quia mille anni in oculis Domini, ſicut* *Pſ.89.4.* *dies heſterna quæ præteriit, & hora in nocte?* Quæ eſt nox, niſi quæ præceſſit, ut dies appropinquaret? Et bene *hora in* *2.Pet.3.8.* *nocte, quia mille anni ſicut dies una*. Novit vim diei hujus ille qui dixit: *Jeſus Chriſtus heri & hodie, ipſe eſt & in* *Hebr.13.8.* *ſæcula*. Scivit & ille diem eſſe multiplicem, qui ſcripſit: [c] *Hic dies generationis cæli & terræ, cum facta ſunt; qua* c *Gen 2.4.* *die fecit Deus cælum & terram, & omne viride agri*. Cum enim ſupra ſeptem deſcripſiſſet dies, poſtea uno die omnia facta complexus eſt, totum mundi tempus oſtendens in conſpectu Domini tamquam diem unum; eo quod ex incompoſitis atque tenebroſis forma iſtius mundi, divini operis claritate proceſſerit. Ergo ſi dies totum tempus eſt mundi, habet utique etiam in ſæculis horas ſuas: aut ipſa ſæcula horæ ſunt. Horæ autem diei duodecim ſunt; unde bene in myſterio dies Chriſtus, cujus apoſtoli duodecim, qui cæleſti lumine diſtinctis in ſe gratiæ vicibus refulſerunt.

223. Venit ergo paterfamilias & prima hora conduxit operarios, fortaſſis eos qui a principio mundi uſque ad diluvium juſti eſſe meruerunt, de quibus ait: *Et locutus ſum ad vos ante lucem:* *Hier.7.25.* *& miſi ad vos ſervos meos prophetas ante lucem*. Tertia poſt diluvium incipit, Noe ceterorumque tempora comprehen-

a Mſſ. plerique, *Sunt qui ſiliquas ſæcularia verba ſignificent, porcos* &c. Alii, & omnes edit. *Sunt qui porcos* &c. Melius; voces enim quæ in his omittuntur, plane redolent interpolationem, ipſæque in textum e margine ab imperito ſcriptore transferri facile potuerunt.

b Ita ſex mſſ. melioris notæ. Alii, & omnes edit. *lucella* (Amerb. & pauci mſſ. *buccellam*) *non quærit, quia jus ſervat heredis*. Minus commode, ut lectorum nemo diffitebitur.

* Frequens ac familiaris fuit ea querela ſanctis patribus, quæ utinam noſtra ætate in pœnitentia multo juſtiorem locum non inveniret!

c Rom. edit. ex LXX. interp. *Hic liber generationis* &c.

hendens, qui quaſi boni nperarii in vineam deſtinantur; ideo quaſi in prandio inebriatus eſt Noe. Sexta & reliquæ Abrahæ, Iſaac, & Jacob Patriarcharum merita diſtinguunt. Nona, inclinante jam ſæculo, & tamquam palleſcente luce virtutis, Lex & prophetæ decolores mores hominum notaverunt. Undecimam, & quod ſupereſt diei, ſacer producit adventus.
Joan. 12. 35. Unde & ipſe in Evangelio dicit: *Ambulate dum lumen habetis*.

224. Sed jam redeamns ad Patrem; licet non verear ne iſtins pœnitentiam gerentis exempln diu abſuiſſe videamur (numquam enim abſuimus, qui verſabamur in vinea, in qua ſi & iſte manſiſſet, non receſſiſſet a Patre) cavendum tamen eſt, ne nos ei reconciliationi faciamus moram, quam non fecit Pater. Facile reconciliatur, quandn impenſe rogatur. Et ideo diſcamus quali Pater obſecratione ſit ambiendus. *Pater*, inquit. Quam miſericors, quam pius, qui nec nffenſus patrium dedignatur nomen audire!

v. 18. *Pater*, inquit, *peccavi in cælum, & coram te*.

225. Hæc eſt prima confeſſio apud auctorem naturæ, præſulem miſericordiæ, arbitrum culpæ. Sed etſi Deus
* nnvit nmnia, * vocem tamen tuæ con-
Rom. 10. 10. feſſinnis exſpectat. *Ore enim confeſſio fit ad ſalutem*; quia allevat pondus erroris, quiſquis ipſe ſe nnerat: & accuſationis excludit invidiam, qui accuſatorem
Prov. 18. 17. prævenit confitendo: *Juſtus enim in primordio ſermonis accuſator eſt ſui*. Fruſtra autem velis occultare, quem nihil fallat: & ſine pericuin prodas, quod ſcias eſſe jam cognitum. Confitero magis, ut interveniat pro te Chriſtus, quem advocatum habemus apud Patrem: roget pro te Eccleſia, & illacrymet populus. Nec vereare ne nnn impetres. Advocatus ſpondet veniam,
a patronus promittit gratiam, [a] reconciliatinnem tibi paternæ pietatis pollicetur adſertor. Crede, quia veritas eſt: adquieſce, quia virtus eſt. Habet cauſam ut pro te interveniat, ne pro te gratis mortuus ſit. Habet cauſam ignoſcendi Pater, quia quod vult Filius, vult & Pater.

v. 18. 226. *Peccavi in cælum, & coram te*.

A Non utique elementum exprimitur: ſed peccato animæ cæleſtia ſignificantur dona Spiritus imminuta: vel quia ab illius gremin matris Hieruſalem quæ in cælo eſt, nnn oportuit deviari.

Jam non ſum dignus vocari filius tuus. v. 19.

227. Dejectus enim ſe exaltare nnn debet; ut merito ſuæ poſſit humiliatis
B adtolli.

Fac me ſicut unum mercenariorum tuorum. Ibidem.

228. Nnvit eſſe diſtantiam inter filios, amicos, mercenarios, & ſervos: filius per lavacrum, amicus per virtutem, mercenarius per laborem, ſervus per timnrem. Sed etiam ex ſervis & mercenariis fiunt amici, juxta quod
C ſcriptum eſt: *Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis: jam non dico vos ſervos*. Joan. 15. 14.

229. Hæc apud ſe dixit: ſed non ſatis eſt dicere, niſi ad patrem venias. Ubi illum requiras, ubi invenias? Exſurge primn, hoc eſt, qni ſedens ante dnrmiebas. Et ideo dicit Apoſtolus:
Surge qui dormis, & exſurge a mortuis. Epheſ. 5. 14.
Iniquitas in talento plumbeo ſedet.
D Mnyſi dicitur: *Tu autem hic ſta*. Stantes Deut. 5. 31.
elegit Chriſtus. Exſurge ergn, curre ad Eccleſiam: hic eſt Pater, hic eſt Filius, hic eſt Spiritus ſanctus.

230. Occurrit tibi, qui audit te in- v. 20. & 21.
tra mentis ſecreta tractantem. Et cum adhun longe ſis, videt, & adcurrit. Videt in pectore tuo, adcurrit ne quis impediat, cnmplectitur quoque: [b] in occurſu præſcientia eſt, in complexu clementia, & quaſi quidam patrii amo-
E ris affectus. Supra collnm cadit, ut jacentem erigat, & nneratum peccatis, atque in terrena deflexum reflectat ad cælum, in quo ſuum quærat auctorem. Cadit in collum tuum Chriſtus; ut cervicem jugo exuat ſervitutis, & colln tuo jugum ſuave ſuſpendat. Nonne tibi videtur cecidiſſe in collum Johannis, quando erat Johannes in ſinu
F Jeſu, cervice recumbens reflexa? Et ideo Verbum apud Deum vidit; quia erectus eſt ad ſuperna. Cadit in col-
lum, eum dicit: *Venite ad me qui labo-* Matth. 11.
ratis . . . & ego vos reficiam: tollite jugum 28. & 29.
meum ſuper vos. Cadit ergo hoc modn, ſi convertaris.

221. Quod

* Hæc verba intelligenda eſſe de ea confeſſione, quam a peccatoribus ſive publice, ſive ſecreto Eccleſiæ miniſtris fieri oportet, inde probatur, quod ea ponitur poſt primam, quæ ſoli Deo fit confeſſionem. Hinc autem validiſſime confirmatur, quod infra dicitur, *Confitere magis, ut .... roget pro te Eccleſia, & illacrymet populus*. Hæc namque non mentalem, ſed exteriorem ac verbalem confeſſionem apertiſſime ſignificant.

a Mſſ. non pauci, nec infimæ auctoritatis, *reconciliationem tibi paterna pietas pollicetur: adſertori crede, quia &c.*

b Ita mſſ. octo optimæ notæ. Alii vero & edit. *in occurſu præſentia* (Era. & Gill. in margine, *præſcientia*) *eſt in complexu clementia. Et quaſi quodam patrii amoris affectu ſupra collum cadit*.

ỽ. 22. 231. Et jubet proferri ſtolam, annulum, calceamenta. Stola amictus eſt ſapientiæ, quo nuda corporis apoſtoli tegunt, eo quod ſe nnuſquiſque convolvat; & ideo ſtolam accipiunt, ut corporis infirmitatem ſapientiæ ſpiritalis virtute conveſtiant. De Sapien-
Gen.49.11. tia enim dictum eſt: *Lavabit in vino ſtolam ſuam*. Ergo ſtola ſpirituale indumentum, & veſtimentum eſt nuptiale. Annulus quid eſt aliud, niſi ſinceræ fidei ſignaculum, & expreſſio veritatis? Calceamentum autem Evangelii prædicatio eſt; & ideo accepit ſapientiam
a primam. [a] Eſt enim & aliud myſterinm quod neſcit, niſi qui accepit dictorum ſuorum, factorumque ſignaculum, & quoddam munimentum bonæ intentionis & curſus; neeubi offendat ad lapidem pedem ſuum, & ſupplantatus a diabolo Dominicæ prædicatio-
b nis officium derelinquat. Hæc eſt [b] præparatio Evangelii, ad cæleſtium curſum dirigens præparatos; ut non in carne ambulemus, ſed in ſpiritu.

ỽ. 23. 232. Occiditur & vitulus ſaginatus, ut carnem Domini ſpirituali opimam virtute per gratiam ſacramenti myſteriorum conſortio reſtitutus epuletur. Nemo enim niſi qni timuerit Deum
Prov.9.10. (*quod eſt initium ſapientiæ*) niſi ſignaculum ſpirituale vel euſtodierit vel receperit, niſi Dominum prædicaverit, ſacramentis debet intereſſe cæleſtibus. Qui autem annulum habet, & Patrem habet, & Filinm, & Spiritum ſanctum; quia ſignavit nos Deus, cujus imago Chriſtus: & dedit pignus Spiritum in cordibus noſtris; ut ſciamus hoc annnlli iſtius qui in manu datur, eſſe ſignaculum, quo cordis interiora, factorumque noſtrorum miniſteria ſignantur. Ergo ſignati ſnmus, ſicut & legi-
Epheſ.1.13. mus: *Credentes*, inquit, *ſignati eſtis Spiritu ſancto*. Bene autem carnem vituli, quia ſacerdotalis eſt victima, quæ pro peccatis fiebat.

c
ỽ. 23. 233. [c] Epulantem patrem inducit filius; ut oſtenderet quoniam paternus cibus eſt ſalus noſtra, & Patris gaudium noſtrorum redemtio peccatorum eſt. Et hic quidem ſi ad Patrem referas, quia hoſtia pro peccatis Filius eſt, delectatur Pater reditu peccatoris: ſupra delectatur Filius, inventa ove; ut ſcias quia una eſt Patris & Filii delectatio, una operatio in Eccleſiæ fundamento. Lætatur autem pater;

Quia filius perierat, & inventus eſt: mortuus fuerat, & revixit. ỽ. 24.

234. Ille perit qui fuit; non enim poteſt perire qui non fuit. Itaque gentes non ſunt, Chriſtianus eſt, juxta quod ſupra dictum eſt: *Quia elegit Deus* 1.Cor.1.28.
quæ non ſunt; ut quæ ſunt, deſtrueret. Poteſt tamen & hic in uno accipi ſpecies generis hnmani. Fuit Adam, & *S. Auguſt. lib. 1. cont. Jul. Pelag. cap. 3.*
in illo fuimus omnes. Periit Adam, & in illo omnes perierunt. Homo igitur & in illo homine qui perierat, reformatur: & ille ad ſimilitudinem Dei factus & imaginem divina patientia & magnanimitate reparatur. Quid eſt ergo: *Elegit Deus quæ non ſunt; ut* 1.Cor.1.28.
quæ ſunt, deſtrueret? Id eſt, elegit populum gentium qui non erat; ut deſtrueret populum Judæorum.

235. Poteſt & de agente pœnitentiam dictum videri; quia non moritur, niſi qui aliquando vixit. Et ideo gentes non moriuntur, ſed mortuæ ſunt; etenim qui in Chriſtum non credidit, ſemper eſt mortuus. Et gentes quidem eum crediderint, per gratiam vivificantur: qui vero lapſus fuerit, per pœnitentiam reviviſcit.

236. Sequitur locus, nt remittendis poſt pœnitentiam debeamus favere peccatis; ne dum veniæ alterius invidemus, ipſi eam non mereamur a Domino. Quis enim tu es qui Domino contradicas, ne cui velit, culpam relaxet; cum tu cui volueris, ignoſcas? Vult rogari, vult obſecrari. Si omnium juſtitia, ubi Dei gratia? Quis tu es, qui invideas Deo?

237. Et ideo notatur hic frater, ỽ. 25. *& ſeq.*
uſque adeo ut de villa venire dicatur, hoc eſt, terrenis operibus occupatus, ignorans quæ ſunt ſpiritus Dei: nt denique nnmquam pro ſe vel hœdum queratur occiſum; non enim pro invidia, ſed pro venia mundi agnus eſt immolatus. Invidus hœdum quærit: innocens agnum pro ſe deſiderat immolari. Ideo & ſenior dicitur; eo quod cito aliquis per invidiam conſeneſcat. Ideo & foris ſtat; eo quod malevolentia eum animi liventis excludat. Ideo chorum & ſymphoniam au-

a Omnes edit. cum parte mſſ. *Eſt enim & alia quæ myſterium neſcit, quæ accepit dictorum .... & quoddam monumentum*, &c. Alii mſſ. in quibus antiquiſſimi ſunt, magis ſcite præferunt ut in textu. Etſi vero ea lectio ſenſum non contineat ſatis expeditum, nullum tamen in hoc videmus locum admirationis; hic enim dubio procul de ſacramento euchariſtiæ ſermo eſt, de quo dedita opera ſæpenumero obſcure ac perplexe Patres locutos nemo neſcit. Expende etiam numerum ſequentem.

b Sic plures potioreſque mſſ. atque edit. Era & Gill. in margine. Alii mſſ. ac edit. omnes in corpore, *prædicatio Evangelii*.

c Pauci mſſ. ac Gill. in margine. *Epulante patre inducitur filius*. Idem in corp. cum reliquis mſſ. atque omnibus edit. *Epulantem patrem inducit filius*; niſi quod Rom. vocem *filius*, amandavit.

a dire non poteſt, [a] hoc eſt, non illa
thearralis iucentiva luxuriæ, nec auli-
corum concenrus ſonorum, ſed plebis
concordiam concinenris, quæ de pec-
catore ſervato dulcem reſultet lætitiæ
ſuavitarem.

238. Conſtitue mihi aliquem ex his
qui ſibi juſti videnrur, qui trabem in
oculo ſuo non videnr, & alieni feſtu-
cam vitii ferre non poſſunt. Quomodo B
indignatur, quando alicui peccatum
fatenri, & diu indulgentiam deplo-
ranti venia relaxatur? Quomodo aures
ejus ſymphoniam populi ſpiritualem
ferre non poſſunr? Hæc eſt enim ſym-
phonia, quando concinit in Eccleſia
b [b] diverſorum actuum arque virtutum,
velut variarum chordarum indiſcreta
concordia, pſalmus reſpondetur, amen
dicitur. Hæc eſt ſymphonia quam ſci- C
1.Cor.14.15 vir & Paulus; & ideo ait: *Pſallam ſpi-
ritu, pſallam & mente.* Hæc de parabola
præſenti putavimus eſſe tractanda.

239. Nec invidemus ſi quis duos
frarres iſtos velit referre ad populos
duos; ut ſit adoleſcentior populus ex
gentibus ramquam Iſrael, cui frater
major beneficium paternæ benedictio-
nis invidir. Quod faciebant Judæi, D
cum quererentur quia Chriſtus cum
gentibus epularetur; & ideo hœdum,
mali odoris ſacrificium requiſierunt.
Judæus hœdum requirit, Chriſtianus
agnum; & ideo illis Barabbas ſolvi-
rur, nobis agnus immolatur. Unde
apud illos fœtor eſt criminum, apud
nos remiſſio peccarorum, dulcis in
ſpe, ſuavis in fructu. Qui hœdum E
Epheſ.5.2. quærit, exſpectar Antichriſtum; Chri-
ſtus enim boni odoris eſt victima.

c 240. [c] Queri etiam in hœdo videtur,
quia Judæi rirum veteris ſacrificii per-
diderunr: vel quia nullius ſanguis his
profuit, ſicut Chriſti ſanguis Eccleſiæ;
non enim redimere eos ſanguis potuit
propherarum. Impudens aurem & ſi-
milis illius phariſæi juſtificanris ſe ar-
roganti prece, qui putabar quod num- F
quam prætererir mandarum Dei, quia
Legem ſervabat in litteris. Impius,
qui accuſabar fratrem quod cum mere-
tricibus paternam ſubſtantiam prodegiſ-
ſet, cum debuerir adverrere quia ſibi
dictum eſt: *Meretrices & publicani præ-* Matt.21.31.
cedunt vos in regnum cælorum.

241. Stat autem foris, nec excludi- v.28.
tur: ſed non ingreditur, ignorans vo-
luntatem Dei de vocatione gentium,
ſervus jam factus ex filio; ſervus enim
neſcit quid dominus agat. Ubi cogno- Johan.15.15
vit, invider, & torquerur Eccleſiæ
bonis, & foris ſtat. Foris enim Iſrael
audit chorum & ſymphoniam: ſed ira-
ſcitur quia hic concinir plebis gratia,
& conſona populi jubilatio. Sed bo-
nus pater etiam hunc ſalvare cupiebat,
dicens:

Fili, tu ſemper mecum fuiſti; v.31.

242. Vel quaſi Judæus in Lege, vel
quaſi juſtus in communione: & es, ſi
deſinas invidere.

Et omnia mea tua ſunt; Ibidem.

243. Vel Judæus ſacramenta veteris
Teſtamenti, vel baptizatus etiam novi
poſſidens.

Nemo ſervus poteſt duobus dominis ſer- Cap. 16.
vire; v.13.

244. Quia non duo, ſed unus eſt
dominus. Nam etſi ſunr qui mammo-
næ ſerviant; tamen non ille novit ali-
qua jura dominatus: ſed ipſi ſibi jugum
ſervitutis imponunr; neque enim [d] juſta d
poteſtas, ſed injuſta eſt ſervitus. Et
ideo air:

Facite vobis amicos de iniquo mammona; v.9.

245. Ut largiendo pauperibus, Ange-
lorum nobis ceterorumque ſanctorum
graiam comparemus. Nec reprehendi-
rur villicus, in quo diſcimus non ipſi
eſſe domini, ſed potius alienarum vil-
lici facultarum. Er ideo licet peccave-
rit, ramen quia ſibi in poſterum ex
indulgenria domini quæſivit auxilia,
prædicatur. Pulcre autem iniquum mam-
mona dixit; quia variis divitiarum ille-
cebris [e] noſtros avaritia tentabat affectus, e
ut velimus ſervire divitiis. Unde ait:

Si in alieno fideles non fuiſtis, quod ve- v.12.
ſtrum eſt, quis dabit vobis?

246. Alie-

a Rom. edit. *hoc eſt, non plebis concordiam concinen-
tis, quæ de peccatore ſalvato dulcem reſultet lætitiæ ſua-
vitatem: ſed theatralis illa incentiva luxuriæ, vel au-
licorum concentus ſonorum.* Non ſatis commode; hujus
namque loci idem ſenſus eſt, ac ſi legeretur: Non
poteſt audire chorum & ſymphoniam, qui chorus &
ſymphonia non ſignificant fomitem atque incentiva lu-
xuriæ, ſed concordiam plebis &c. Porro per voces
aulicorum ſonorum, non videntur intelligendi ſoni, qui
fiunt in aulis, hoc eſt, in regum palatiis: ſed potius
ita dici ἀπὸ τῶν αὐλῶν, a tibiis ſeu fiſtulis.

b Ita mſſ. ſeptem probatioris notæ. Alii vero &
edit. *diverſarum ætatum atque virtutum*: utrumque non
male. At obſervaſſe ſum obiter non pauca hic dici ab
Ambroſio, quibus novatianorum in peccatores reſipi-
ſcentes crudelitas perſtringi videatur.

c Mſſ. aliquot cum edit. Gill. in marg. ac Rom. in
textu. *Quæ res*. Reliqui cod. atque edit. *Queri*, quod
utcumque explicari poteſt, ſi ſubintelligatur *Chriſtus*,
quæ vox proxime ante exhibetur. Attamen rectius ſcribi
putamus *Queri*; ut ſignificetur ſenior filius dum hœdi
non occiſi mentionem facit, myſtice queritans, quod
ritus veteris ſacrificii perierit &c.

d Edit. quædam Pariſ. *injuſta poteſtas, ſed juſta eſt
ſervitus*. Præpoſtere.

e Rom. edit. *nos avaritia teneat affectibus*.

Digitized by Google

246. Alienæ nobls divitiæ ſunt, quia præter naturam ſunt; neque nobiſcum naſcuntur, neque nobiſcum tranſeunt: Chriſtus autem noſter eſt, a [a] quia vita eſt. Denique *In ſua propria* Johan.1.11. *venit & ſui eum non receperunt*. Ergo nemo dabit quod veſtrum eſt; quia veſtrum non credidiſtis, veſtrum non recepiſtis.

247. Argui igitur videntur Judæi & fraudis & avaritiæ. Et ideo qui in facultatibus fideles non fuerunt, quas cum alienas ſcirent (communem enim ad uſum fructus terrarum a domino Deo datus eſt omnibus) debuerunt utique participare pauperibus: nec Chri- Luc. 19. 8. ſtum accipere meruerunt, quem Zachæus ut adquireret, dimidiam partem bonorum ſuorum obtulit.

248. Ergo non ſerviamus alienis quia nullum dominum debemus ſcire niſi 1.Cor.8. 6. Chriſtum: *Unus enim Deus Pater, ex quo* A *omnia, & nos in ipſo: & unus dominus Jeſus, per quem omnia*. Quid ergo, Pater Dominus, aut Filius Deus non eſt? Sed & Pater dominus, quia *Verbo Do-* Pſ.32.6. *mini cæli firmati ſunt*: & Filius Deus *qui eſt ſuper omnes Deus benedictus in ſæ-* Rom. 9. 5. *cula*. Quomodo ergo nemo poteſt duobus dominis ſervire? Unus enim Dominus, quia unus Deus: denique *Do-* Matt.4.10. *minum Deum tuum adorabis, & illi ſoli* B *ſervies*. Unde claret unum Patris & Filii eſſe dominatum. Unus autem eſt, ſi non dividatur: ſed totus in Patre, totus in Filio ſit. Itaque [b] quia unius b deitatis atque dominatus adſerimus Trinitatem, unum Deum, & unum Dominum confitemur. Qui autem aliam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus memorant poteſtatem, plures deos, & plures dominos in Eccleſiam gentilis C vitio erroris inducunt.

[a] Mſſ. non pauci, ne inferioris notæ, *quia via eſt*.

[b] Mſſ. aliquot probatæ manus, *qui unam eſſe deitatis* &c.

LIBER
OCTAVUS.

v. 16. LEx & *Prophetæ uſque ad Johannem*.

1. Non quia Lex defecit, ſed quia incipit Evangelii prædicatio; videntur enim minora compleri, cum potiora ſuccedunt. Et ideo vim faciamus regno cælorum; omnis enim qui vim facit, vehementi ſtudio properat, non torpenti lenteſcit affectu. Eſt ergo fidei violentia religioſa, ſegnitia crimi-
a noſa. Lex multa ſecundum naturam [a] ſtatuit; ut naturalibus indulgentior deſideriis ad juſtitiæ ſtudium nos vocaret: Chriſtus naturam incidit, quia naturales quoque amputat voluptates; & ideo vim faciamus naturæ, ut non ad terrena demergat, ſed ad ſuperna ſe ſubrigat.

v. 18. *Omnis qui dimittit uxorem ſuam, & ducit alteram, mœchatur; & qui dimiſſam a viro ducit, mœchatur.*

2. Prius dicendum arbitror de lege conjugii, ut poſtea de prohibendo divortio diſputemus. Quidam enim putant omne conjugium a Deo eſſe, maxime quia
Matt. 19. 6. ſcriptum eſt: *Quæ Deus conjunxit, homo non ſeparet*. Ergo ſi omne conjugium a Deo eſt, omne conjugium non licet ſolvi. Et quomodo Apoſtolus dixit:
1. Cor. 7. 15. *Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat*? In quo & mirabiliter noluit apud Chriſtianos cauſam reſidere divortii, & oſtendit non a Deo omne conjugium; neque enim Chriſtianæ gentilibus Dei judicio copulantur; cum Lex prohibeat.

3. Sed occurrit illud quod ait Salomon: *Domum & ſubſtantiam* [b] *patres partiuntur filiis: a Deo autem præparabitur viro uxor*. b Prov. 19. 14.
Quod qui in græco legit, non putat eſſe contrarium. Bene enim dixit græcus ἁρμόζεται; harmonia enim conveniens & apta rerum omnium dicitur commiſſa connexio. Harmonia eſt cum fiſtulæ organi per ordinem copulatæ, legitimæ tenent gratiam cantilenæ, chordarumque aptus ſervat ordo concordiam. Itaque non habent harmoniam ſuam nuptiæ, quando Chriſtiano viro gentilis mulier non legitime copulatur. Ergo ubi nuptiæ, harmonia: ubi harmonia, Deus jungit. Ubi harmonia non eſt, pugna atque diſſenſio eſt: quæ non eſt a Deo, quia *Deus* 1. Joh. 4. 8.
caritas eſt.

4. Noli ergo uxorem dimittere, ne Deum tuæ copulæ diffitearis auctorem. Etenim ſi alienos, multo magis uxoris debes tolerare & emendare mores. Audi quid dixerit Dominus: *Qui di-* Matt. 5. 32.
mittit mulierem, facit eam mœchari. Etenim cui non licet vivente viro, mutare conjugium, poteſt obrepere libido peccandi. Itaque qui auctor erroris, etiam reus culpæ eſt. Quo cum parvulis fœta dimittitur? Quo titubanti veſtigio grandæva detruditur? Durus, ſi excludas parentem, pignora teneas, ut ad contumeliam caritatis, addas etiam pietatis injuriam: durus, ſi propter matrem etiam filios ſimul pellas; cum magis redimere a patre liberi debeant culpam parentis. Quam periculoſum, ſi fragilem adoleſcentulæ ætatem errori offeras! Quam impium, ſi ejus deſtituas ſenectutem, cujus defloraveris juventutem! [c] Ergo inhonoratis c
ſtipen-

a *ſtatuit*, deeſt in cunctis edit. & compluribus mſſ. ſed tamen in ſeptem reperitur.

b Mſſ. bene multi ac probatæ notæ, *patris partiuntur filii*. Melius tamen alii cum omnibus edit. *patres partiuntur filiis*; LXX. enim conſtanter præferunt, μερίζουσι πατέρες παισί. Quod autem in hoc ipſo loco Rom. edit. repoſuit, *præparatur*, auctoritatem quidem ſecuta eſt LXX. ubi ſicut & in vet. Ambr. edit. conſtanter habentur, ἁρμόζεται: attamen ant. edit. ac mſſ. omnium hic & infra exhibentium, *præparabitur*, contentus facit, ut credamus Ambroſium legiſſe ἁρμοσθήσεται. Quippe inſolens non eſt, ut futura media formentur in paſſiva ſignificatione. Adverte autem quam improbaverit Doctor noſter initum inter perſonas cultu diſpares conjugium: qua de re videtis notam in Pſal. 118. ſerm. 20. num. 48. & in epiſt. ad Vigil.

c Omnes edit. cum tribus mſſ. *inhonoratum ſtipendiis*. Alii mſſ. *inhonoratis ſtipendiis*. Optime, ſi voce *ſtipendiis*, pro annis in militia peractis ſumas, ac ſubintelligas *ætatem*. At paucis interjectis ubi cuncti mſſ. & edit. *quaſi pace, ſine crimine*, in tribus Gratiani codicibus, ut teſtantur ejuſdem correctores, habetur, *quam ſcis vivere ſine crimine*. Quod porro de lege humana divortium non prohiberi dicitur, credibile eſt S. Doctorem reſpicere ad Legem a Conſtantino Magno latam, quæ continetur lib. 3. Cod. Theod. Tit. 16. *De repudiis*. Hac enim etſi repudii cauſas quæ antea plurimæ ac nonnumquam leviſſimæ fuerant, ad pauciores reduxerit, illius tamen uſum nequaquam ſuſtulit. Sed hanc eſſe minoris mali tolerantiam, ut gravius vitaretur, non obſcure indicat Ambroſius.

ſtipendiis & veteranum imperator dimittat inglorium, atque imperii ſui poſſeſſione detrudat: & ruſticum laboris ſui effœtum agro ſuo propulſet agri-
33. quæſt. 2. c. An quod. cola? An quod in ſubditos neſas eſt, in comparem fas eſt?

5. Dimittis ergo uxorem quaſi jure, ſine crimine; & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet: ſed divina prohibet. Qui hominibus obſequeris, Deum verere. Audi legem Domini, cui obſequuntur etiam qui
Matth. 19. 6 leges ferunt: *Quæ Deus conjunxit, homo non ſeparet.*

6. Sed non ſolum hic cæleſte præceptum, ſed quoddam etiam opus Dei ſolvitur. Paterisne, oro, liberos tuos, vivente te, eſſe ſub vitrico; aut incolumi matre, degere ſub noverca? Pone, ſi repudiata non nubat. Et hæc viro tibi debuit diſplicere, cui adultero fidem ſervat? Pone, ſi nubat. Neceſſitatis illius tuum crimen eſt: & conjugium quod putas, adulterium eſt.
a Quid enim refert, [a] utrum id aperta criminis confeſſione; an mariti ſpecie adulter admittas; niſi quod gravius eſt legem criminis feciſſe, quam furtum?

Deut. 24. 1. 7. Sed fortaſſe dicit aliquis: *Quomodo Moyſes mandavit dari librum repudii, & dimittere uxorem?* Qui hoc dicit, Judæus eſt: qui hoc dicit, Chriſtianus non eſt. Et ideo quia hoc objicit, quod objectum eſt Domino, reſpondeat ei Do-
Matt. 19. 8. minus: *Ad duritiam*, inquit, *cordis veſtri permiſit vobis Moyſes dare librum repudii, & dimittere uxores: ab initio autem non fuit ſic.* Moyſes permiſit, inquit, non Deus juſſit: ab initio autem Dei lex
Gen. 2. 24. eſt. Quæ eſt lex Dei? *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt ambo in carne una.* Ergo qui dimittit uxorem, carnem ſuam ſcindit, dividit corpus.

8. Oſtendit autem hic locus, quæ propter fragilitatem humanam ſcripta ſunt, non a Deo ſcripta. Unde &
1. Cor. 7. 10. Apoſtolus: *Denuntio*, inquit, *non ego, ſed Dominus, uxorem a viro non diſcedere.*
Ibidem 12. Et infra: *Ceteris*, inquit, *ego dico, non Dominus: ſi quis frater infidelem habet uxorem, & relinquit eam.* Itaque ubi eſt impar conjugium, lex Dei non eſt.
Ibidem 15. Et addidit: *Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat.* Simul idem Apoſtolus negavit legis eſſe divinæ, ut conjugium qualecumque ſolvatur: nec ipſe præcepit, nec dedit deſerenti auctoritatem, ſed

A culpam [b] abſtulit deſtituto. Hæc moraliter. b

9. Tamen quia ſupra propoſuit regnum Dei evangelizare, & cum di- v. 17.
xiſſet de Lege unum apicem non poſſe cadere, ſubjecit: *Omnis qui dimittit uxorem ſuam, & ducit alteram, mœchatur.*
Recte admonet Apoſtolus dicens ſacra- Epheſ. 5. 32
mentum hoc magnum eſſe de Chriſto & Eccleſia. Invenis igitur conjugium
B quod nemo dubitet a Deo conjunctum, cum ipſe dicat: *Nemo venit ad me, niſi* Johan. 6. 44.
Pater meus qui miſit me, attraxerit eum; ille enim ſolus potuit has nuptias copulare. Et ideo myſtice Salomon dixit:
A Deo præparabitur viro uxor. Vir Chri- Prov. 19. 14
ſtus, uxor Eccleſia eſt: caritate uxor, integritate virgo. Ergo quem Deus traxit ad Filium, non ſeparet perſecu-
C tio, non avertat luxuria, non Philoſophia deprædetur, non manichæus contaminet, non arrianus avertat, non ſabellianus inficiat. Deus junxit, Judæus non ſeparet. Adulteri ſunt omnes qui adulterare cupiunt fidei & ſapientiæ veritatem.

10. *Quis liber eſt*, inquit, *iſte repudii* Eſai. 50. 1.
matris veſtræ, quo dimiſi eam? Audiſti repudium, crede conjugium. Audiſti
D quid Judæorum plebi ipſe vir dicat:
Ecce in iniquitatibus veſtris venditi eſtis, & Ibidem 1.
in peccatis veſtris dimiſi matrem veſtram. Mane ergo tu in domo patris, mane cum ſponſo, enitere ut placeas viro. Mens quæ credidiſti Deo, eſto fortis mulier, qualis illa vel anima eccleſiaſtica, vel Eccleſia, de qua dicit Salo-
mon: *Mulierem fortem quis inveniet?* Prov. 31. 10.
Pretioſior autem eſt lapidibus pretioſis,
quæ talis eſt: confidit in ea vir ſuus. Ibidem 11.
E Videamus quid hæc viro faciat ſuo, quod opus ejus, quod ſit obſequium, cur confidat in ea Chriſtus.

11. Bona uxor virum ſuum veſtit. Veſtiat Jeſum fides noſtra corpore ſuo, veſtiat carnem ſuam divinitatis ſuæ
gloria: ſicut & illa bina veſtimenta fe- Ibidem 22. & ſeq.
cit viro ſuo; ut & in præſenti & in futuro ſæculo honorificet eum. Non
F mediocris hæc femina, cujus tale textrinum eſt: quam non mollia lanæ fila carpentem, ſed pretioſæ virtutis penſa tractantem vir ejus inveniat: quæ manus extollat in noctibus, & ad libram dirigat opus, morumque ſuorum pondus examinet, geſtorum quoque noverit ſervare menſuram, glorioſi ſubtegmen laboris intexens: ſollicita quando

vir

a Era ac Gill. in corp. *utrum aperta . . . . . adulterum admittas*: in marg. autem cum duobus mſſ. & Rom. edit. . . . *adulterium admittas*. Reliqui mſſ. ut nos in textu; duos tamen excipimus, ubi lapſu calami ſcriptum eſt . . . . *adulteram dimittas*, ut apud Amerb. errore etiam typographi. . . *adultera dimittas*. Videtur autem maritus dimittens uxorem quæ alteri nubit, propterea adulter dici, quod in eum uxoris adulterium redit, ut proxime ante expoſitum eſt.

b Mſſ. aliquot antiquæ manus, *abſtulit de inſtituto.*

vir redeat, anxia atque ſuſpirans, &
jam cum viro ſuo eſſe deſiderans, di-
cens: Moras facit vir meus venire,
feſtinabo ipſa ad eum: occurram ei fa-
cie ad faciem, cum venire cœperit in
gloria ſua.
12. Veni domine Jeſu, ut invenias
ſponſam tuam, non contaminatam,
non adulteratam, quæ non violaverit
domum tuam, non mandata neglexe-
Cant. 3. 4. rit. Dicat tibi: *Inveni quem dilexit ani-*
Pſ. 103. 15. *ma mea*: introducat te in domum vini
(vinum enim lætificat cor hominis)
inebrietur in ſpiritu, agnoſcat myſte-
rium, loquatur oraculum.

v. 19. *Homo autem quidam dives induebatur*
purpuram.

13. Narratio magis quam parabola
videtur, quando etiam nomen expri-
mitur. Non otioſe autem hic divitem
Dominus perſunctum deliciis ſæculari-
bus, in perpetuæ famis apud inferos
conſtitutum ſignificavit ærumna: cui
non immerito quinque fratres, id eſt,
quinque ſenſus corporis naturali qua-
dam germanitate videntur fuiſſe ſocia-
ti, qui immundiciis atque innumeris cu-
piditatibus æſtuabant: Lazarum vero
in Abrahæ gremio quaſi in quodam
ſinu quietis, & ſanctitatis receſſu lo-
cavit; ne illecti præſentium voluptate,
maneamus in vitiis; vel tædio victi,
laborum dura fugiamus. Sive itaque
Lazarus pauper in ſæculo, ſed Deo
dives: ſive apoſtolicus aliquis pauper
in verbo, locuples in fide (neque
enim ſancta omnis paupertas, aut di-
vitiæ criminoſæ: ſed ut luxuria infamat
divitias; ita paupertatem commendat
ſanctitas) ſive ergo apoſtolicus qui ve-
ram teneat fidem, verborum infulas,
fucum argumentorum, ambitioſa ſen-
tentiarum velamina non requirat: fœ-
neratam mercedem accipit, impugnans
hæreticos Manichæum, Marcionem,
Sabellium, Arrium, Photinumque (iſti
enim non aliud quam fratres ſunt Ju-
dæorum, quibus perfidiæ germanitate
nectuntur) reprimens quoque carnis
cupiditates, quæ illis, ut dixi, quin-
que ſenſibus vaporantur fœneratam,
inquam, mercedem accipit, cui com-
penſatio exuberantium copiarum, &
perpetuitatis uſura eſt.
v. 20. & 21. 14. Nec alienum putamus, ut de
fide quoque opinemur hunc eſſe tra-
ctatum, quam Lazarus abjectam de
menſa divitis collegit: cujus utique
ulcera ſecundum litteram dives faſti-
dioſus horreret, nec inter pretioſas e-
pulas unguentatoſque convivas fœtorem
A ulcerum lambentibus canibus ſuſtineret,
cui odor aeris, & ipſa eſſet natura
faſtidio: quamquam inſolentia & tumor
divitum indiciis competentibus expri-
matur, quod ita conditionis immemo-
res humanæ ſint; ut tamquam ſupra
naturam ſiti, de miſeriis pauperum
incentiva ſuarum capiant voluptatum,
rideant inopem, inſultent egenti, &
B quorum miſereri deceat, his auferant.
15. Utrumque ergo qui volet, tam- 2. Cor. 11. 25
quam Lazarus colligat. Cui ſimilem
illum puto, qui cæſus ſæpius a Judæis,
ad patientiam credentium, & vocatio-
nem gentium ulcera ſui corporis lam-
benda quibuſdam velut canibus offere-
bat, quia ſcriptum eſt: *Convertentur ad*
veſperum, & famem patientur ut canes. Pſ. 58. 15.
Quod agnovit Chananitis illa myſte-
C rium, cui dicitur: Nemo tollit panem Matt. 15. 26
filiorum, & mittit canibus. Agnovit
hunc panem, non panem eſſe qui vi-
detur, ſed illum qui intelligitur; &
ideo reſpondit: *Utique, Domine, nam &* Ibidem 27.
catelli edunt de micis quæ cadunt de menſa
dominorum ſuorum. Micæ iſtæ de illo
pane ſunt. Et quia panis verbum eſt,
& fides verbi eſt, micæ velut quædam
dogmata fidei ſunt. Unde reſpondit
Dominus, ut oſtenderet fideliter dictum:
D *O mulier, magna eſt fides tua*! Ibidem 28.
16. O felicia ulcera, quæ perpetuum
excludunt dolorem! O uberes micæ,
quæ repellitis jejunium ſempiternum,
quæ colligentem pauperem æternis ex-
pletis alimentis! Abjiciebat vos de
menſa ſua archiſynagogus, cum pro- Luc. 13. 14.
pheticarum ſcripturarum, & legis in-
terna myſteria refutaret; micæ enim
ſermones ſunt Scripturarum, de quibus
dicitur: *Et projeciſti ſermones meos poſt te*. Pſ. 49. 17.
E Abjiciebat vos ſcriba, ſed Paulus dili-
gentiſſime colligebat, in injuriis ſuis
legens plebem. Lambebant ulcera ejus, Act. 28. 6.
qui morſu ſerpentis intrepidum, ex-
cuſſo ſerpente, viderunt, & credide-
runt. Lambebat ille carceris cuſtos, Act. 16. 33.
qui vulnera Pauli lavit, & credidit.
Beati canes, in quos ulcerum talium
diſtillat humor; ut adimpleat cor, &
impinguet fauces eorum: qui cuſtodire
F domum, ſervare gregem, cavere ad-
ſueſcant lupos.
17. Pone nunc ante conſpectum ſæ-
cularibus arrianos ſtudiis intentos, qui
ſocietatem potentiæ regalis affectant;
ut armis militaribus impugnent Eccle-
ſiæ veritatem: nonne tibi videntur in
quadam purpura & byſſo & exſtructis
jacentes thoris, qui pro veris fucata
defendant; ditibus abundare ſermoni-
bus, cum jactant Dominico terram
tremuiſſe ſub corpore, cælum tenebris
obdu-

obductum, excita verbo maria vel ſedata: verumtamen Dei Filium denegantes? Conſtitue & illum paupetem, qui ſciens non in ſermone, ſed in vir-
Matt. 16. 16. tute regnum Dei eſſe, paucis quid ſentiret expreſſit, dicens: *Tu es Filius Dei vivi*: nonne illæ tibi videntur egere divitiæ, hæc redundare paupertas?
* Dives * hæreſis Evangelia multa compoſuit: pauper fides hoc ſolum Evan- B gelium tenuit, quod accepit. Dives Philoſnphia plutes ſibi deos ſecit: pauper Eccleſia unum Deum novit.

℣. 24. & ſeq. 18. Inter hunc igitur divitem & pauperem chaos magnum eſt; quia poſt mortem nequeunt merita mutari, eoque in inferno dives inducitur, cu-
a piens [a] aliquid de paupere ſpiritus, refrigetantis haurite; aqua enim refectio eſt animæ in doloribus conſtitutæ, C
Eſai. 12. 3. de qua dicit Eſaias: *Et ſaliet aqua cum delectatione de fontibus Salutaris*. Cur autem cruciatur ante judicium? Quia luxurioſo carere deliciis, pœna eſt. Nam
Luc. 13. 28. & Dominus dicit: *Ibi erit fletus & ſtridur dentium; cum videritis Abraham, Iſaac, & Jacob, & omnes prophetas in regno calorum.*

℣. 27. 19. Serus autem dives iſte magiſter eſſe incipit; cum jam nec diſcendi tempus habeat, nec docendi. Quo loco D evidentiſſime declarat Dominus, vetus Teſtamentum eſſe fidei firmamentum, retundens perfidiam Judæorum, & excludens nequitias hæreticorum, a quibus mens ſupplantatur infirmior; ipſi enim puſilli ſunt, qui adhuc neſciunt incrementa virtutis.

20. Licet autem advertere quod in in villici illius ſuperiore, & iſtius divitis præſenti comparatione incentivum miſericordiæ ſit: & ibi fortaſſe ſanctis quns amicos dicit, & quibus taberna- E cula tribuit; hic vero docet pauperibus conferendum.

Cap. 17. ℣. 3. *SI peccaverit in te frater tuus, increpa illum.*

21. Quam bene poſt divitem qui cruciatur in pœnis, ſubjecit præceptum veniæ largiendæ, his utique qui ſe ab F errore convertunt; ne quem deſperatio non revocet a culpa! Quam vero mo-
A deratus eſt, ut neque difficilis venia, nec remiſſa ſit indulgentia; ne quem vel auſtera percellat invectio, vel conniventia invitet ad culpam! Sic & alibi:
Si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum. PLUS Matt. 18. 15.
ENIM proficiat amica correptio, quam accuſatio turbulenta: illa pudorem incutit, hæc indignationem movet. Ser-
B vetur potius quod prodi metuat, qui monetur. Bonum quippe eſt ut amicum magis te qui corripitur credat, quam inimicum; facilius enim conſiliis aquieſcitur, quam injuriæ ſuccumbitur. Unde & Apoſtolus: Corripite, inquit, 2. Theſ. 3. 14
ut fratrem, ut erubeſcat, non ut inimicum eum exiſtimetis. [b] INFIRMUS b
ENIM cuſtos diuturnitatis eſt timor: pudor autem bonus magiſter officii; qui
C enim metuit, reprimitur, non emendatur: quem pudet facere, in naturam vertit.

22. Pulcre autem poſuit: *Si peccaverit in te*; non enim æqua conditio in Deum, hominemque peccare. Denique Apoſtolus, qui divini eſt verus interpres oraculi: *Hereticum*, inquit, [c] *poſt* c
unam correptionem devita; quia non eſt Tit. 3. 10.
æque perfidia ut culpa, veniabilis. Et
D quoniam plerumque per imperitiam error obrepit, corripiendum præcepit; ut aut pertinacia vitetur, aut prolapſio corrigatur. Verum quid eſt:

Si ſepties converſus fuerit ad te dimitte ℣. 4.
illi?

23. Num veniæ numerus præfinitur: an vero quia cum ſeptimo die requieverit Deus ab omnibus operibus ſuis,
E poſt hebdomadam iſtius mundi quies nobis diuturna promittitur; ut quemadmodum mala iſtius mundi feriata ceſſabunt, ita etiam vindictæ ſeveritas conquieſcat? Sabbatum autem non ſolum dierum, ſed etiam menſium eſt; Levit. 25. 9.
& ideo ſeptimi menſis decima die ſabbata ſabbatorum: nec ſolum menſium, ſed annorum quoque: neque annorum tantum, ſed etiam generationum: po-
F ſtremo ipſius mundi, cujus typus eſt ſabbatum magnum; ſicut in Lege eſt hebdomada ſeptima, poſt quam celebratur

* De hujuſcemodi pſeudo-evangeliis conſule quæ ſcripſit ſanctus Doctor ſupra lib. 1. num. 2. & nos ibidem notavimus.

a Edit. Rom. *aliquid ſpiritus a paupere refrigerantis haurire*. Minus bene; non enim, uti putamus, aquam a quoquam ſpiritus vocabulo nominatam reperias. Refer igitur vocem *ſpiritus*. (aut *ſpiritu*, quemadmodum Amerb. & duo mſſ. præferunt) ad vocem *paupere*, niſi cum uno & altero mſſ. atque edit. Era & Gill. in marg. legere malis *de pauperis ſpiritu*.

b Ita vet. edit. & cuncti mſſ. duobus exceptis, ubi legitur: *Infirmis enim cuſtos diuturnus eſt timor*. Rom. vero: *Infirmus enim cuſtos diuturnæ bonitatis* &c.

c Quædam edit. Pariſ. *poſt unam aut ſecundam correptionem*. Sed videtur omnino Ambroſius legiſſe, *poſt unam correptionem*. Etenim non ſolum hic, verum etiam lib. 2. *de Abraham*, & alibi omnes aliæ edit. cum mſſ. in hanc lectionem conſpirant. Poſt pauca vero edit. Rom. repoſuerat, *Si ſepties in die converſus fuerit ad te dicens, Pœnitet me: dimitte illi*. At cum lectio noſtra in aur. edit. & cunctis mſſ. habeatur, locum ab ipſomet Ambroſio contractum fuiſſe exiſtimandum eſt.

bratur annus Jubilæus. Quod myſterium nobis Dominus noluit revelare, Matt. 18. 22 cum dicit: *Non ſolum ſepties, ſed etiam ſeptuagies ſepties*. Quia ſeptima generatione, ut habes ſecundum Lucam, Luc. 3. 37. Sap. 4. 11. Enoch raptus eſt, ne malitia immutaſet cor ejus; & in eo aculeus doloris quievit. Septuageſima autem & ſeptima generatione Dominus natus ex Maria, humani generis in ſe peccata ſuſcipiens, remiſſionem tribuit omnium delictorum.

24. Ergo quamvis ſecundum litteram diſcas frequenter ignoſcere, nec indignationem tenere (nihil enim eſt quo poſſit offendi, cui ignoſcendi eſt conſuetudo) tamen agnoſce myſterium; neque enim otioſe ſabbato dixit Dominus mulieri: Luc. 13. 12. *Dimiſſa es ab infirmitate tua*, oſtendens plebi ſuæ, quæ ſicut mulier illa vocata ſequeretur, adventu ſuo ſe Gen. 4. 24. remiſiſſe. Septuagies itaque & ſepties Lamech condemnatur; quia gravius delinquit, * qui ſcelus dum punit, admittit. Omnem autem enormitatem ſceleris baptiſmi ſacramenta dimittunt. Diſce ergo donare injurias tuas; quia perſecutoribus ſuis Chriſtus ignovit.

25. Nec illud otioſum [a] quod ſabbato paſſus eſt magno, ſignificans fore ſabbatum, quo mors deſtrueretur a Chriſto. Quod ſi Judæi ſabbatum ita celebrant; ut & menſem & annum totum quaſi ſabbatum habeant: quanto magis nos reſurrectionem Domini celebrare debemus? Et ideo majores tradidere nobis pentecoſtes omnes quinquaginta dies ut paſchæ celebrandos; quia octavæ hebdomadis initium Pentecoſten facit. Unde & Apoſtolus quaſi Chriſti diſcipulus, qui ſciret diverſitatem eſſe temporum, ſcribens ad Corinthios: 1. Cor. 16. 6. *Apud vos*, inquit, *forſitan manebo, & hyemabo*. Et infra: Ibid. v. 8. & 9. *Manebo autem Epheſi uſque ad pentecoſten; oſtium enim mihi apertum eſt magnum*. Itaque apud Corinthios hyemem agit, quorum erroribus angebatur; quod eorum circa Dei cultum frigeret affectus: cum Epheſiis pentecoſten celebrat, atque bis tradit myſteria, relaxat animum; quia fidei cernebat ardore ferventes. Ergo per hos quinquaginta dies jejunium neſcit Eccleſia, ſicut Dominica qua Dominus A reſurrexit, & ſunt omnes dies tamquam Dominica.

26. Erit & alia Dominica qua Dominicum corpus reſurgat. Novit hanc Paulus, qui ait: *Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra ex membris*. 1. Cor. 12. 27 Hoc enim corpus Domini & oſſa de oſſibus ejus capiti cohærebunt: *Caput autem Eccleſiæ Chriſtus*. Ephes. 5. 23 Tunc ergo ceſſabit jejunium; B quoniam in perpetua jucunditate fatigatio, cura, laſſitudo ceſſabit. Tunc mors deſtruetur: *Noviſſima enim mors deſtruetur*. 1. Cor. 15. 26 Nam etſi ceſſavit in Enoch, & non eſt: ille enim raptus eſt, ut Gen. 5. 24. evaderet eam: Chriſtus ut deſtrueret, immolatus eſt. Et ideo bene dixit: *Ubi eſt, mors, victoria tua? Ubi eſt, mors, aculeus tuus?* 1. Cor. 15. 55 Ergo in hac reſurrectione iterum Chriſtus tamquam ſuo reſurget C in corpore. Beatus itaque qui habuerit partem in prima reſurrectione; ſicut enim primitiæ dormientium Chriſtus, ſic tunc primitiæ reſurgentium Eccleſia & ſancti ejus. 1. Cor. 15. 20

27. Hoc myſterium Petrus ſcire non potuit. Fortaſſe ſcierit de Enoch: quis tamen potuit myſterium abſconditum in Deo humana mente comprehendere? Veniat ergo Dominus in animam meam, in mentem meam, atque eam D ſubjiciat ſibi; ut cum ſubjecta mens fuerit mea, dicam: *Non timebo mala, quoniam tu mecum es*. Pſ. 22. 4.

Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare, & jactare in mare, & obaudiet vobis. v. 6.

28. De grano ſinapis ſupra dictum E eſt, nunc de arbore mori eſt diſputandum. Arborem lego, non tamen arborem credo. Nam quæ ratio, qui profectus hic noſter, ut arbor quæ laboribus agricolis ferat fructus, eradicetur, & mittatur in mare? Licet hoc pro virtute fidei poſſibile judicemus, ut ſenſibilibus imperiis natura inſenſibilis obſequatur: quid ſibi vult tamen etiam ipſa arboris ſpecies? Legi qui- F dem: *Paſtor eram caprarum, vellicans mora*; Amos. 7. 14. & puto prophetam ſignificaſſe nobis, quod ex peccatorum grege peccator ipſe converſus ſit: licet conveniat ut futurus gentium propheta fructum quæſiſſe

* Videtur hic ſequi Ambroſius quorumdam Hebræorum opinionem, aſſerentium Cainum a Lamecho interemtum fuiſſe, qui tamen caſu fortuito id factum volunt. Quâ de re multa interpretes in hunc locum.

a Rom. edit. ſola, *quod ſabbato ſepultus eſt*. Sed aliarum ac mſſ. omnium in voce *paſſus eſt*, convenientium auctoritate adducimur, ut Chriſtum ſabbato paſſum ideo hic dici autumemus, vel quia erat ea dies *παρασκευὴ* ad ſequens ſabbatum, vel quod, ut ſtatim ſubjicitur, ſabbatum ita celebraretur a Judæis, ut & menſis & annus inſtar ſabbati haberetur. Ubi vero omnes edit. & plures mſſ. ſtatim ſubjungunt, *magnum ſignificans* &c. maluimus cum mſſ. aliis, iiſque melioris notæ legere *magno* &c. Judæis enim tria feſta erant quæ *ſabbata magna* nuncupabantur, paſcha ſcilicet, pentecoſte, ac ſcenopegia, quorum primum eodem anno incidebat in ſabbatum minus, ut ex ſacris hiſtoriis intelligimus. Quod porro dicitur 50. *dies ut paſchæ celebrandos*, hoc de quibuſdam ritibus intelligendum, de quibus in *Apol. David* cap. 8. num. 42.

ſiſſe videatur in ſentibus, cibum ex ſentibus eruiſſe, ſed decoloros & fœtidos greges gentium, populos nationum, in ſunrum ſcriptorum paſcuis locaturus, ut ſpirituali refectione pingueſcerent; ipſe autem de peccatore converſo lac ſpirituale mulgeret.

Matth. 27. 29. 29. Sed cum in alio Evangelii libro de monte ſit dictum, cujus ſpecies nuda gignentium vitium, olearumque jejuna, infœcunda meſſibus, apta latibulis beſtiarum, ferarumque curſibus inquieta, extollentem ſe altitudinem nequitiæ ſpiritualis videatur exprimere,
Hier. 51. 25. ſicut ſcriptum eſt: *Ecce ego ad te, mons corrupte, qui corrumpis omnem terram*; congruit ut hoc quoque loco opinemur id dictum, quoniam fides ſpiritum excludit immundum, maxime cum arboris natura huic concurrat opinioni. Nam fructus ejus primo albet in flore, deinde jam formatus irrutilat, maturitate nigreſcit. Diabolus quoque ex albenti angelicæ flore naturæ & poteſtate rutilanti, prævaricatinne dejectus, tetro inhorruit odore peccati. En tibi illum arbori moro dicentem: *Eradicare, & jactare in mare*, cum legionem ejecit ex homine, in porcos tranſire permittit: qui exagitati diabolico ſpiritu, ſe in maria demerſerunt.

30. Hic igitur locus hortatorius ad fidem, docens moraliter etiam ea quæ ſolidata ſunt, fide poſſe diſſolvi. Ex fide autem caritas, ex caritate ſpes, & rurſus in ſe ſancto quodam circuitu refunduntnt.

℣. 7. 31. Sequitur ut nemo in operibus glorietur, quia jure Domino debemus obſequium. Nam ſi tu non dicis ſervo aranti, aut oves paſcenti: *Tranſi recumbe* (ubi intelligitur quia nullus recumbit, niſi ante tranſierit: denique & Moyſes ante tranſivit, ut magnum viſum videret) ſi ergo tu non dicis ſervo tuo:
℣. 8. *Recumbe*; ſed exigis ab eo aliud miniſterium, & gratias ei non agis: ita nec in te patitur Dominus unius uſum eſſe operis aut laboris; quia dum vivimus, debemus ſemper operari.

32. Ergo agnoſce eſſe te ſervum plurimis obſequiis defœneratum. Non te præferas quia filius Dei diceris: agnoſcenda gratia, ſed non ignoranda natura. Neque te jactes ſi bene ſerviſti, quod facere debuiſti. Obſequitur ſol, obtemperat luna, ſerviunt Angeli. Vas gentium electus a Domino: *Non ſum*, inquit, *dignus vocari apoſtolus; quia perſecutus ſum Eccleſiam Dei*. 1. Cor. 15. 9. Deinde alibi nullius ſe oſtendens conſcium culpæ, ſubjecit: *Sed non in hoc juſtificatus ſum*. 1. Cor. 4. 4. Et nos ergo non a nobis laudem exigamus, nec præripiamus judicium Dei, & præveniamus ſententiam judicis: ſed ſuo tempori, ſuo judici reſervemus. Poſt hæc reprehenduntur ingrati: atque ita demum ad tractatum futuri venitur judicii. ℣. 17.

In illa hora qui fuerit in tecto, & vaſa ejus in domo; ne deſcendat tollere illa: & qui in agro ſimiliter non redeat retro. Memores eſtote uxoris Lot. ℣. 31. ℣. 32.

33. [a] Interrogatus a diſcipulis Dominus quando veniret regnum Dei, ait: *Regnum Dei intra vos eſt*; ℣. 21. utique per veritatem gratiæ, non per ſervitutem culpæ. Itaque qui vult eſſe liber, ſit ſervus in Domino; ea enim parte qua participamur ſervitute, participamur & regno. Ait ergo: *Regnum Dei intra vos eſt*: quando autem veniret, noluit dicere, ſed dixit judicii diem eſſe venturum; ut terrorem omnibus judicii imminentis incuteret, nec ſecuritatem dilationis adſerret.

34. Et ne videretur contriſtare diſcipulos, [b] ſi his aliquid denegaret, ait in alio libro: *De die autem & hora nemo ſcit, neque Angeli cælorum, neque Filius*. Matt. 24. 36 Bene medie poſuit Filium, eſt enim idem filius hominis Filius Dei; ut magis dictum ſecundum filium hominis æſtimemus, quia temporum finem non per naturam hominis, ſed per naturam Dei novit. Nec alienum tamen a fide eſt, ſi Filium accipias Dei. Quid enim eſt quod bonus Pater Filium celaverit, cui omnia dedit? Aut quomodo non dedit cognitionem temporis, cui dedit ipſius judicii poteſtatem? Quomodo autem Filius neſcire poteſt, quod Pater novit; Johan. 14. 11 cum in Patre Filius ſit, & Spiritus ſcrutetur etiam alta Dei; cum ipſe Filius altitudo ſit divitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei? Sed cur noluit dicere, oſtendit alio loco: *Non eſt veſtrum ſcire tempora & annos, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate*. 1. Cor. 2. 10. Act. 1. 7.

[a] Edit. Rom. ſola. *Interrogatus a phariſæis* . . . *utique per libertatem gratiæ*. Sed in voce *phariſæis* potuit S. Doctor vel memoria, vel quo uſus eſt codice, falli; præterquam quod in ſequenti verſu mentio ſit diſcipulorum: vox autem *veritatem* recta eſt; cum illa; ut jam a nobis obſervatum eſt, idem apud probatos auctores quandoque ſignificet ac æquitas, itaque *per veritatem gratiæ* perinde erit atque per æquitatem ſeu juſtitiam quæ ortum ducit ex gratia.

[b] Sic vet. edit. & cuncti mſſ. niſi quod in quibuſdam prætermittitur, *in alio libro*. At Rom. edit. locum immutavit in hanc formam, *ſi eos aliquid celaverit*, *ſubjungitur: Et ait ad diſcipulos ſuos, venient dies. Et in alio libro*. Et poſt non multa ubi Amerb. cum paucis mſſ. *Bene medium poſuit filium*; & Era. ac Gill. cum reliquis, *Bene medie* &c. eadem Rom. edit. exhibet, *Bene, interpoſuit filium*. Sed omnino legendum, *medie*, hoc eſt, non determinando utrum *Dei*, anne *hominis*.

Digitized by Google

35. Videtis quo tendat qui Trinitatem negat unius poteſtatis, ut ſit aliquid quod neſciat Filius? Cur enim celaret Filium proprium Pater? Aut enim invidiæ cauſa nolumus aliis intimare quod ſcimus, aut ne forte prodamur: ſed nec invidi in Patrem, nec proditoris in Filium ſuſpicio cadit. Ergo unius ſunt cognitionis; quia unius ſunt poteſtatis. Deinde qui ſigna novit futuri judicii, utique novit & finem.

v. 34. 36. Quid enim eſt quod neſciat ille ſicut fulgur coruſcans, eo quod lux, Dei Filius interna myſterii cæleſtis illuminet? [a] *In illa*, inquit, *hora*. Ergo & horam novit: ſed novit ſibi, neſcit mihi. Bene autem cauſam diluvii, & incendii, & judicii de noſtris adſerit
Ibid. v. 39. prodiſſe peccatis; quia Deus malum non creavit, ſed noſtra ſibi merita repererunt.

v. 37. *Edebant* enim *& bibebant: uxores ducebant, & nubebant*.

37. Non quia conjugia damnentur, neque ut alimenta damnentur; cum in illis ſucceſſiones, in iſtis naturæ ſubſidia ſint; alioquin de hoc mundo eſt exeundum; ſed in omnibus modus quæritur; quidquid autem abundantius eſt,
1. Cor. 7. 5. a malo eſt. Sit aliquis conſenſus ad tempus, ut vacemus orationi: ſit aliqua inter ſollicitudines mundi, & intemperantiæ crapulas ſobrietas religionis, & induciæ caſtitatis.

38. Ergo quia propter improbos neceſſe eſt probi in hoc ſæculo contritionem cordis animæque patiantur, quo uberiorem mercedem accipiant in futu-
Matt. 24. 15. rum, remediis inſtruuntur; ut qui in Judæa ſunt, fugiant in montes. Quæ eſt iſta Judæa? Novi enim & aliam Judæam ſecundum ſpiritum, non ſe-
Pſ. 75. 1. cundum litteram: *Notus* enim *in Judæa Deus*. Quales autem iſti montes qui poſſint metum futuri cohibere judicii,
Eſai. 64. 3. cum ſcriptum ſit: *Tremor autem montes*
Luc. 21. 33. *occupabit? Cælum & terra tranſibunt*: quomodo terrarum portio manebit immunis, aut tueri me poterit, quæ nec ipſa ſe ſervat? Ubi igitur me ab ira ejus abſcondam, qui conturbat profundum
Pſ. 138. 8. maris? *Si adſcendero in cælum, ibi eſt: ſi deſcendero in infernum, adeſt*. Non ergo falli poteſt qui ubique eſt, ſed placari.

39. Adeſt itaque judicii dies: ſi vis non comprehendi, quotidie time, quotidie fuge. Quæris quomodo fugias?
Adſcende in montem qui evangelizas Sion; Eſai. 40. 9.
ut excelſorum vertice poſſis eminere
meritorum: Deus enim montium, & 3. Reg. 20. 28.
non Deus vallium eſt. Adſcende eo ubi Chriſtus ſedet ad dexteram Dei,
cujus *Fundamenta in montibus ſanctis*: &, Pſ. 86. 1.
Montes in circuitu ejus. Mons tuus Pau- Pſ. 124. 2.
lus, mons tuus Petrus eſt. Supra illorum fidem mentis tuæ locato veſtigium. In lege Dei atque hereditate fidei conſtitutos judicii dies non ad pœnam invenit, ſed ad gloriam.

40. Si quis etiam in tecto eſt poſitus, hoc eſt, ſuperiora jam domus ſuæ, eminentiumque virtutum culmen adſcendit, ad terrena mundi hujus opera
non recidat. Novi enim tectum in Joſue 2. 1. & ſeq.
quo Rhaab illa typo meretrix, myſterio Eccleſia ſacramentorum conſortio populis copulata gentilibus, exploratores quos Jeſus direxit, abſcondit: qui ſi ad inferiora deſcendiſſent domus, ab exploratoribus qui ad corripiendos eos miſſi fuerant, occidiſſent. Tectum ergo ſublimis eſt mentis officium, animæque faſtigium, quo nuda corporis operitur
infirmitas. Unde mihi videtur etiam Marc. 2. 3.
paralyticus ille idcirco eſſe ſanatus, quia a quatuor juvenibus demiſſus e tecto eſt; quia quatuor adminiculo virtutum, prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, atque juſtitiæ ad pedes Chriſti alta quadam ſe ratione ſubjecit. Nihil enim excelſius humilitate, quæ tamquam ſuperior neſcit extolli; quia nemo id affectat, quod infra ſe judicat.

41. Sed quoniam in judicio verſamur, non digrediamur a tecto; ne dum vaſa quæ in domo ſunt, auferre cupimus, capiamur. Non enim in omni domo ſunt vaſa aurea & argentea, ſed in pleriſque ſunt lignea: nec omnis domus plena; ſunt enim & vacuæ,
quas novit propheta qui dixit: *Quid* Eſai. 22. 1. & ſeq.
factum eſt tibi nunc, quia adſcendiſti in domos vacuas? Impleta eſt civitas clamantium. Et ſubjecit: *Omnes principes tui fugerunt, quicumque in te vulnerati ſunt*, & ad perfidiam de fide lapſi ſunt. Vulneratus eſt Sabellius, vulneratus eſt Valentinus, vulneratus eſt Arrius; in domo enim vacua ſunt reperti.

42. Vis

a Rom. edit. *De die autem & hora dixit Matthæus*. Verum ea mutatio non aliunde invecta eſt, quam quod ſuperiorem Lucæ textum cum rejeciſſet poſt verba inferius poſita, *ſed ad gloriam*, alios textus omiſſos ab Ambroſio ſubſtituerit, ad quos referri non poterat iſta expoſitio. Quod autem mox ſubjicitur, *novit ſibi, neſcit mihi*, referendum eſt ad ſuperiora illa, *ſed cur nolit dicere, oſtendit*. Quapropter hic non eſt æquivocatio, ſed metonymiæ ſpecies qua cauſa ab effectu denominatur; quomodo hunc locum etiam ab Auguſtino expoſitum reperimus lib. Quæſt. 83. quæſt. 60. Namque ibi a maximo illo Doctore traditur, *neſcire Filium ſit dictum eſſe, quia facit neſcire homines, id eſt, non prodit eis quod inutiliter ſcirent*.

Act. 10. 9. 42. Vis domum videre plenam? Se-
quere Petrum, cum eſuriret ad domus
ſuperiora gradientem : ibi agnovit my-
ſterium Eccleſiæ congregandæ; ut gen-
tilem populum non judicaret immun-
* dum , quem * fides poſſet ab omni
mundare contagio. Vaſa autem de luto
ſunt : ergo vas corpus eſt . Et ideo
cave ne deſiderio corporis , præclara
mentis ſtudia derelinquas . Si Petrus
non accepit myſterium in inferioribus
poſitus , tu quemadmodum accipies ?
Ille accepit , quia adſcendit , ut evan-
gelizaret Dominum, paſſionem corporis
non timeret.

43. Ergo *Qui in tecto eſt , non deſcen-
dat : & qui in agro eſt, non revertatur retro* .
Unde intelligam quid ſit ager, niſi ipſe
Luc. 9. 62. me doceat Jeſus , dicens : *Nemo mittens
manum in aratrum , & reſpiciens retro ,
aptus eſt regno cælorum ?* Otioſus in villa
ſedet , laborioſus in agro ſeminat : de-
Gen. 27. 27. bilis ad focum, fortis ad aratrum. Bo-
nus odor agri ; odor enim Jacob odor
agri pleni . Ager plenus eſt florum ,
plenus eſt fructuum diverſorum. Ara
igitur agrum tuum , ſi vis dirigi ad Dei
regnum . Floreat tibi bonorum ſeges
Pſ. 127. 3. fœcunda meritorum . Sit *Vitis abundans
in lateribus domus tuæ , & novella olivarum
in circuitu menſæ tuæ* . Dicat anima tua
Chriſto , fertilitatis ſuæ jam conſcia ,
& ſeminata Dei verbo , ſpiritalibus
Cant. 7. 11. quoque inarata culturis : *Veni , frater meus,
exeamus in agrum* . Ille reſpondeat : *In-
Ibid. 5. 1. troivi in hortum meum , ſoror mea ſponſa :
vindemiavi myrrham meam* . Quæ enim
melior quam fidei vindemia , qua reſur-
rectionis fructus reconditur, qua per-
petuæ lætitiæ fons rigatur ?

44. Itaque cum reſpicere prohibearis,
multo magis redire prohiberis , & tol-
Matt. 5. 40. lere tunicam ; comperiſti enim quod
ei qui tunicam te petierit , remittere
debeas & pallium . Ergo directus ad
Dei regnum , opes & patrimonium
non requiras . Novit & aliam Scriptura
tunicam , de qua nos hortatur Apoſto-
Coloſſ. 3. 9. & 10. lus dicens : *Ut exſpoliantes veterem homi-
nem cum actibus ejus , induti novum* ,
ſuperioris tunicam non requiramus er-
Cant. 5. 3. roris . Unde & illa ait : *Nocte exui me
tunicam meam , quomodo induar eam?* quod
non ſolum renuntiare peccatis, ſed et-
iam memoriam omnem debeas actus
Philip. 3. 13 ſuperioris abolere . Denique Paulus ſu-
periora obliviſcens , culpam exuit , pœ-
nitentiam non omiſit.

45. Et ideo Dominus : *Memores*, in-

A quit , *eſtote uxoris Lot* : quæ ideo quia
reſpexit retro , perdidit naturæ ſuæ
munus ; retro enim Satanas , retro
Sodoma . Quapropter fuge intemperan-
tiam , declinato luxuriam . Et ut co- Gen. 19. 30.
gnoſcas quia non omnes poſſunt fugere
in montem , recordare quia ille qui ſe
a veteribus ſtudiis non reflexit (Sodo-
mam enim ante delegerat) ideo evaſit,
quia pervenit ad montem : illa quæ
B infirmior fuit , quoniam ad poſteriora
reſpexit , nec mariti adjuta ſuffragio ,
ad montem pervenire potuit , ſed re-
manſit .

In illa nocte erunt duo in lecto uno : unus V. 34.
adſumetur , & alter relinquetur .

46. Bene noctem dixit , quia Anti-
C christus hora tenebrarum eſt ; eo quod
pectoribus hominum tenebras offundat,
cum dicat ſe eſſe Chriſtum, exſurgen-
tibus pſeudo - prophetis qui adſerant
nunc in deſertis Jeſum degere , ut
vagæ errore opinionis illudant : nunc
in penetralibus, ut qui audierint, præ-
celſæ nomine poteſtatis arrentur . Chri- Matt. 24. 27
ſtus autem ſicut fulgur coruſcans per
univerſum mundum luminis ſui globos
ſpargit . Et ideo nec in deſertis vaga-
D tur, nec aliquibus locis clauditur; quia
Cælum & terram ego impleo , dicit Domi- Hier. 23. 24
nus : ſed luce fulgoris ſui fulget , ut
in illa nocte reſurrectionis gloriam vi-
dere poſſimus . Quid igitur ſibi vult
quod ait :

Duo in lecto uno . . . . duæ molentes in V. 35.
*piſtrino . . . . duo in agro : unus adſume-
tur , & alter relinquetur* .

E 47. Numquid iniquus Deus, ut pa-
res ſtudiis & ſocietate vivendi , atque
indiſcretos actuum qualitate , merito-
rum remuneratione diſcernat ? Non ita
eſt , ſed pro actibus hominis remune-
rationis eſt qualitas . Non ergo merita
hominum copulæ uſus exæquat : nam
& pater in filium, & filius in patrem
ſtudio religionis inſurgunt ; quia non
F omnes quod adoriuntur , efficiunt : *Sed* Matt. 10. 22
qui perſeveraverit in finem , hic ſalvus erit .
Tum deinde non forenſe obſequium ,
ſed interiorem Dominus rimatur affe- Gen. 4. 7.
ctum ; neque enim ſi juſte offeras , &
non juſte dividas , acceptum eſt ſacri-
ficium Deo . Ergo ex uno ſtrato (eſt
enim ſtratum infirmitatis humanæ ,
quia ſcriptum eſt : *Univerſum ſtratum ejus* Pſ. 40. 4.

* Non ita hic fides intelligenda , ut neceſſitas bonorum operum excludatur , quod ſane ab Ambroſii doctrina quam alieniſſimum eſſe probe norunt , qui in ejus lectione non ſunt omnino peregrini : ſed ea ſola ideo nominatur , quia ſalutis ac virtutum omnium eſt fundamentum , ut docet Sanctus noſter lib. 2. *De Cain & Abel* , cap. 9. num. 28. atque alibi .

verſaſti in infirmitate ejus) unus relinquitur, alter adſumitur. Qui adſumitur, rapitur obviam Chriſto in aera: qui autem relinquitur, improbatur.

48. *Duæ molentes in piſtrino*. Senſus quidem eſt quod hi ſignificari videantur, qui ex occultis alimenta quærant, & in apertum ex interioribus proferant. Sed tamen quid molant iſtæ duæ mulieres, requirendum eſt. Niſi forte quod legimus in Eſaia: *Iſai. 1. 13.* Si adſeratis ſimilaginem, vanum eſt; ut ſimilago ſit, quæ a molentibus offeratur. Diſcutiamus ergo quæ molant, quidve molant, quidve piſtrinum ſit. Et fortaſſe mundus iſte piſtrinum eſt, [a] In quo aptius reor quia humani corporis forma referatur, in quo anima noſtra velut quodam carcere includitur corporali, panem, ſi boni conſulat, operatura cæleſtem. In hoc ergo piſtrino vel Synagoga, vel anima obnoxia delictis, triticum molendo madefactum, & gravi humore corruptum, non poteſt interiora ab exterioribus ſeparare; & ideo relinquitur, quia ejus ſimilago diſplicuit. At vero ſancta Eccleſia, vel anima nullis maculata contagiis delictorum, quæ tale triticum molet quod ſolis æterni calore ſit torridum, quod Deus quemadmodum voluit, ſic veſtivit, & Angeli ab omni purgamentorum labe mundarunt, bonam ſimilaginem de penetralibus hominum Deo offerens, ſacrificii ſui libamenta commendat.

49. Nec ſolum molentes duæ, ſed etiam operantes duo erunt in agro uno, e quibus adſumetur unus. Bonus ſeminator, qui non ſupra vias ſeminaverit, ſed ſupra aratum & cultum ſolum; ut fructum humilitate preſſum, non jactatione diſperſum terra multiplicet. Relinquitur autem ſeminator zizaniorum, ex quibus refutabilis ſimilago conficitur. Qui ſint autem iſti agricolæ differentes poſſumus reperire, ſi advertamus qua ratione duos νοῦς, hoc eſt, duas mentes eſſe in nobis Apoſtolus dixerit; fortaſſe enim ideo, quia altera exterioris eſt hominis, qui corrumpitur, altera interioris, qui per ſacramenta renovatur. Et eo ille fortaſſe deterior, qui extollitur fruſtra inflatus mente carnis ſuæ, & non tenens caput; quia a domini noſtri Jeſu Chriſti ſalutarium præceptorum obſervatione declinat: ipſe enim caput omnium, qui auctor eſt omnium. Alter eſt ille præſta- A bilior, qui humilitatem diligit, ſapientiam quærit, miſericordiam non omittit, bonus ſcilicet ſeminator: *Diſperſit* *Pſ. 111. 9.* enim *dedit pauperibus, juſtitia ejus manet in æternum*. Hic igitur ſpiritalis eſt, ille carnalis. Nam ſicut verbis Apoſtolicis comprehendimus illum extollentem ſe tumido animo ſeductorem mente carnis *Coloſſ. 2. 18.* inflari: ita etiam ſanctum virum renovari ſpiritu mentis oſtendimus, dicente B eodem: *Renovamini autem ſpiritu mentis* *Epheſ. 4. 23.* *veſtræ*. Duas ergo mentes eſſe demonſtrat: unam, quæ mens carnis efficitur, vincta peccato: alteram, quæ ſpiritui copulata, carnis abjurat illecebras.

50. Nec ſolum duæ mentes, ſed etiam duæ leges in nobis ſunt, quarum utramque nobis Apoſtolus explicavit, dicens: *Condelector enim legi Dei ſecundum* *Rom. 7. 22. & 23.* *interiorem hominem: video autem aliam legem* C *in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis*. Eſt ergo lex interioris hominis, eſt etiam exterioris: illa quæ peccatum prohibet, iſta quæ ſuadet: illa quæ damnat errorem, iſta quæ ſuggerit: illa quæ mentem inſtruit, iſta quæ tentat. Sunt etiam duæ aliæ vehementiores in nobis leges, una Dei, D altera peccati, ſecundum eumdem Apoſtolum dicentem: *Igitur ego ipſe mente* *Ibidem 25.* *ſervio legi Dei, carne autem legi peccati*. Et oſtenditur quod ſi mentem tantummodo dicas, contrariam carnis oſtendas; cum enim dicat Paulus ſe legi Dei mente ſervire, utique mentem per ſe ipſam, niſi carne vincatur, bonam eſſe demonſtrat, & natura ita creatam, ut reſiſtat errori. Itaque cum vincitur, E mens carnis eſt, non ex natura habens, ſed ex carne, quod labitur; & quaſi in nomen proprietatemque victricis victa ſuccedit: natura autem adverſa carnis eſt. Denique mente Deo ſervimus, carne peccato. Melior autem mens erit, ſi cooperaria ſancto Spiritui religioſum non intermittat officium.

51. Iſtæ ſunt igitur operantes in agro noſtro, quarum altera bonum fructum F diligentia dat, altera amittit incuria, quam ſanguinem Legiſlator appellat, dicens: *Anima omnis carnis, ſanguis ejus*. *Levit. 17. 14.* Quo plerique referunt etiam illud quod ſcriptum eſt: *Non manducabis carnem in* *Gen. 4. 9.* *ſanguine*; ne vulneribus animæ cruentatas corporis voluptates, refectionis potius loco, quam reatu ſanguinis æſtimemus, quos oportet Dei verbo refici. *De conſecr. diſt. 2. cap.* * Eſt ergo cibus refectionis, eſt cibus ſan-

a Ita omnes mſſ. edit. niſi quod illorum aliqui pro *referatur*, habent, *reformatur*. Unus, *reſeratur*. Edit. autem Rom. pro, *in quo aptius reor quia*, (vel *quod* ut edit.) repoſuit, *quod aptius reor quod in eo* &c.

* Hæc verba Gratianus loco citato in margine S. Leoni adtribuit: ſed ejuſdem Gratiani correctores ea nuſquam niſi apud Ambroſium reperiri obſervarunt. Eodem quoque non fugit ſimilis error admiſſus in verbis, *Eſt etiam corpus* &c. num. 56. quem errorem nec B. Anſelmus declinavit.

In quibus. 5. Eſt cibus. ſanguinis; ſicut enim caro Domini vere eſt cibus, ita ſanguis vere noſter eſt potus. Bonam ergo de noſtris operibus eſcam Domino ſuggeramus; ne rurſus cum venerit, & ſicut in illa ficu pomum non invenerit, noſtrorum meritorum infœcunditate jejunus propoſitum pietatis avertat, dicens ad illam animam quam nudam pomorum repererit, & ſanguine cruentatam: *Matt.21.19* *Numquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum*. Eſt ergo anima carnis omnis ſanguis ejus. Eſt etiam præſtabilior anima, de qua *Ezech.18.4.* dixit Deus: *Omnes animæ meæ ſunt: ſicut anima patris, ita etiam anima filii mea eſt*.

52. Nec illud prætereat nt duos populos interpretemur, id eſt, quod in hoc mundo qui agro frequentiſſime comparatur, duo populi ſint, unus credentium, alter qui non credit, relaturi meritorum vicem ſuorum; & ideo alter qui fidelis eſt, adſumatur: alter qui infidelis, relinquatur. Duæ autem illæ molentes, duæ animæ, vel certe Eccleſia atque Synagoga; non enim una tantum figura, ſed multiplex in divinis ſcripturis eſſe conſuevit; ut unus ſermo plures ſpecies comprehendat. Itaque mens carnis, & anima carnis, & Synagoga id triticum colligunt, & eam ſimilaginem molunt, quæ offertur in vanum: mens autem quæ juncta eſt animæ, & anima quæ [a] receptrix eſt ſalutaris verbi: vel Eccleſia Dei, excolunt & molunt veræ legis ſimilaginem *Levit.24.8.* ſpiritalem; unde etiam panes propoſitionis fiunt, quos ſoli ſacerdotes edunt, quibus puriorem panem manducare præſcriptum eſt, illum utique qui deſcen- *Johan.6.31.* dit de cælo. Omnes autem ſumus, ſi merita noſtra patiantur, juſtitiæ ſacerdotes, qui unctione lætitiæ in tegnum & ſacerdotium conſecramur.

53. Ergo ita exerceamus & colamus agrum noſtrum in iſtius culturæ munere conſtituti; nt in illa ſuperiore Hieruſalem, ubi Legis cuſtodia vera celebratur, habeamus ſimilaginem de manipuli noſtris, quos beati qui potuerint *Pſ. 125. 6.* congregare; *Ut venientes veniant in exſultatione, tollentes manipulos ſuos*. Iſti igitur fructus ſunt ſpiritales, & felices veri proventus laboris, qui nullo inutili imbre madefiant: fructus autem carnis corruptelæ obnoxius eſt; & ideo qui carnalia ſeminaverit, carnalia & metet. *1.Cor. 9.6.* De agro vero quid dicam, cum manifeſtum fit in opere cuſtoris vel laudem eſſe, vel culpam?

Et reſpondentes dixerunt: Ubi Domine? ℣. 36.

54. Hoc diſcipuli locuti ſunt: Dominus autem ubi præmonuit & quo fugiendum, & nbi commorandum, & quid eſſet cavendum, complexus eſt ſummam definitione generali, dicens:

Ubi fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ. ℣. 37.

55. Itaque prius quæ ſint aquilæ conjiciamus, ut quod ſit corpus definiamus. Juſtorum enim animæ aquilis comparantur, quod alta petant, humilia derelinqnant, longævam ducere ſerantur ætatem. Unde & David animæ ſuæ dicit: *Renovabitur ſicut aquilæ juventus tua*. *Pſ. 102. 5.* Si igitur intelleximus aquilas, de corpore jam dubitare non poſſumus, maxime ſi meminerimus quod a Pilato *Johan.19.38.* Joſeph corpus acceperit. Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus Maria Cleophæ, & Maria Magdalene, & Maria mater Domini, apoſtolorumque conventus circa Domini ſepulturam? Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, quando veniet cum intelligibilibus nubibus Filius hominis, *& videbit eum* *Apoc.1. 7.* *omnis oculus, & qui eum compunxerunt*?

56. Eſt etiam corpus de quo dictum eſt: *Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus*. *De conſecr. diſt.2 c. in quibus. §. Eſt etiam.* Circa hoc corpus aquilæ ſunt, quæ alis circumvolant ſpiritalibus. Sunr & circa corpus aquilæ quæ credunt Jeſum in carne veniſſe; *Johan.6.56.* quia omnis ſpiritus qui confitetur Jeſum Chriſtum in carne veniſſe, de Deo eſt. *1.Johan.4.7.* Ubi ergo fides, ibi ſacramentum, ibi diverſorium ſanctitatis. Eſt etiam corpus Eccleſia, in qua per baptiſmi gratiam renovamur ſpiritu, & occidua ſenectutis in redivivas reparantnr ætates. *

Sinite pueros venire ad me, & nolite eos vetare; talium eſt enim regnum Dei. Cap. 18. ℣. 16.

57. Atqui ætas hæc infirma eſt viribus, invalida ingenio, immatura conſilio: non ergo ætas præfertur ætati, alioqnin obeſſet adoleſcere. Quid votis opus eſt ut ævi maturitas conſequatur, ſi mihi meritum regni [b] demtura cæleſtis eſt? Ergo Deus vitæ proceſſum ad vitia

[a] MSſ. aliquot, *receptrix eſt ſalutis*, *Eccleſiam Dei excolunt*. Melius alii plures, & edit. omnes ut in textu; niſi quod pro *ſalutaris verbi*, non pauci quoque horum mſſ. legunt *ſalutis*.

* In mſſ. non paucis hoc loco inſeritur ampla lacinia in parabolam phariſæi ac publicani: quæ non modo in mſſ. antiquioribus non invenitur; verum etiam vel prima lectione deprehenditur nihil habere Ambroſiani, ac præterea totidem verbis apud Bedam lib. 5. *Comment. in Lucam*, cap. 71. legitur. Quapropter alienum partum legitimo non putavimus admiſcendum.

[b] MSſ. aliquot, *dein natura cæleſtis eſt*. Minus commode.

vitia dedit, non ad incrementa virtutis. Et cur ipſe apoſtolos non pueriles, ſed provectioris elegit ætatis? Cur autem pueros aptos regno dicit eſſe cælorum? Fortaſſe quia malitiam neſciant, fraudare non noriot, referire non audeant, [a] ſcrutari ignorent opes, honorem, ambitionem non appetant. Sed ignorare iſta virtus oon eſt, ſed contemnere; nec continentiæ laus, ubi infirmitatis integritas: non igitur pueritia, ſed æmula pueriilis ſimplicitatis bonitas deſignatur. NON ENIM virtutis eſt non poſſe peccare, ſed nolle, atque ita tenere perſevetantiam voluntatis, ut voluntas inſantiam, uſus imitetur naturam. Denique ipſe hoc Salvator expreſſit, dicens: (Matt. 18. 3.) *Niſi converſi fueritis, & efficiamini ſicut puer iſte, non intrabitis in regnum cælorum.*

58. Quis eſt ergo puer imitandus apoſtolis Chriſti: num unus ex parvulis? Hæc igitur virtus apoſtolorum? Quis ergo puer? Ne forte ille de quo Eſaias dicit: (Eſai. 9. 6.) *Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis?* Ipſe enim tibi puer dixit: (Matt. 16. 24) *Tolle crucem tuam, & ſequere me.* Et tu agnoſcas puerum: (1. Pet. 2. 23.) *Cum malediceretur, non remaledixit; cum percuteretur, non repercuſſit;* hæc eſt enim perfecta virtus. Itaque & io pueritia eſt quædam venerabilis morum ſenectus, & in ſenectute innocens pueritia: (Sap. 4. 8. & 9.) *Senectus enim venerabilis eſt, non diuturna, nec numero annorum computata: cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata.* Uode & ſcriptum eſt: (Pſ. 112. 1.) *Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini;* quia nemo niſi perfectus laudat Dominum. (1. Cor. 12. 3.) *Nemo enim dicit dominum Jeſum, niſi in Spiritu ſancto.*

59. Quod videtur de Eccleſiæ populo prophetatum, qui junior ſeniorem populum Judæorum virtutis ſtudiis anteivit. Et ideo illud: (Eſai. 8. 18.) *Ecce ego & pueri mei, quos dediſti mihi.* Iſti ſunt pueri qui Dominum (Matt. 21. 15.) pullo aſinæ ſupervectum propheticis vocibus proſequentes, redemtionem gentium veniſſe dicebaot: iſti ſunt pueri vel infantes qui Chriſti illa ubera ſuper vinum hauſtu pleniore ſuxerunt. (Pſ. 8. 3.) *Ex ore enim inſantium & lactentium perfeciſti laudem.*

60. Durum itaque aliquibus & immite videri poteſt, quod diſcipuli ad Dominum iofantulos adire prohibebant, niſi vel myſterium intelligas, vel affectum; oeque enim id invidæ in pueros mentis aſperitate faciebant, ſed ſedulæ ſervitutis obſequia Domino deferebant, ne comprimeretur a turbis. Denique alibi ſcriptum eſt: (Luc. 8. 45.) *Magiſter, comprimunt te turbæ.* RESPUENDA quippe eſt utilitas noſtra, ubi divinitatis injuria eſt. Ergo fugiamus ſuperbiam, ſequamur puerilem ſimplicitatem; quia veritas adverſaria ſuperbiæ, ſimplicitas autem concurrens veritati, in ipſa humilitate ſublimis. Non enim in abjecto corde habitat Deus, ſed ſicut tradideruot nobis prophetæ: (Hier. 17. 12.) *Thronus virtutis exaltatus eſt;* in eo ſcilicet, cujus elevatur ſapientia ad altitudioem veritatis. Nec ſicut Cain fraterna ſpecie dolum percuſſoris abſcondat: ſed foris, iotraque ſit frater. Hæc in affectu. In myſterio autem; quia prius ſalvari populum Judæorum, ex quo & ſecun- (Matt. 15. 23) dum carnem nati fuerant, geſtiebant: ſed & pro Chananea muliere ſupplicarunt. Sciebant ergo myſterium, quod utriſque populis vocatio deberetur: ſed fortaſſe adhuc ordinem neſciebant.

61. Nunc diſtantiam intende verborum. Ubi ad ſe infantes accedere jubet, ut eos, [b] vel prædicatione, vel manuum impoſitione benediceret, pueros appellat: ubi præcipit non ſcaodalizandos, (Ibidem 18. 6) puſillos vocat; non enim ſcandalizantur qui tanguntur a Chriſto, non labuntur qui Chriſto propinquant: ſed labuntur illi quos puſillos oon ætatis exiguitas, ſed virtutis puſillitas fecit. Simul etiam docet iofitmos oon eſſe tentandos; ne in nos eorum delicta vertantur, quorum preces ad Dominum, etſi ipſi virtutum meritis infirmi ſint, Angelorum tamen patrociniis evehuntur. Nemo ergo irrideat (Prov. 12. 5.) pauperem, quia exacerbat illum qui fecit eum: nemo tentet invalidum, ne Angelos lædat: nemo præcipitet infirmum, ne ſolvat beneficium Redemtoris.

62. Et ideo dixit: (Matt. 18. 7.) *Væ huic mundo ab ſcandalis;* quia crucem Domini plerique ſcandalum judicarunt, cum Dominicæ humilitas paſſionis noſtræ ſit ſacramentum ſalutis; ut adoriamur virtutis officium, ſumamus humilitatis exemplum. Væ igitur ei qui in crucem Domini non crediderit, qua ſcandalizantur infirmi: (Ibidem 18. 6) *Expedit ei ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris.*

63. In divinis quidem ſcripturis non verborum ſeriem, ſed rerum pondus examinare debemus; plus enim proficit ad

a Ita edit. ant. ac mſſ. omnes, excepto quod in horum nonnullis pro *honorem*, legere eſt, *h norum*. At Rom. edit. ſola, *ſcrutari ignorent, opes, honorem, ambitionemque non appetant.*

b Rom. edit. *vel precatione*: quam lectionem libentes amplecteremur, ſi ea ſaltem unico mſſ. deſuderetur.

ad reprimenda peccata, inauditi gene-
ris atque deformis belluina quædam
pompa ſupplicii. Tamen ne cui hinc
quoque ſcandalum generetur infirmo,
non otioſe ſimul poſitam putamus mo-
lam aſinariam, collum hominis, pro-
fundum maris. Etenim cum aſini ty-
pum populus gentilis acceperit, nonne
tibi videtur tamquam molam aſinariam
volvere, quamdiu in imperitiæ ſuæ er-
rore verſatur, naturæ quidem vinculis
alligatus; ut verbum emolat, Deum
quærat: ſed opertæ mentis cæcitate ſuf-
fuſus; ut vultum animi erigere ad
Deum, & oculos cordis aperire non
noverit? Et ideo ſine ulla curſus ala-
critate, veſtigiis in ſe ſæpe redeunti-
bus, invitus uſui laborat alieno. Tamen
qui molam volvit, conſummandi ali-
quando finem operis habet, & exuen-
dæ ſpem gerit cæcitatis: cui vero mola
ad collum ſuſpenditur, portat lapidem,
qui portare Domini jugum recuſavit.
Aſinus ergo ad molam, cæcus ad la-
pidem, gentilis ad ſaxum, qui adorat
eum quem non videt, nec agnoſcit:
Act. 17.24. *Deus enim non in manufactis habitat*, nec
in ſaxo agnoſcitur, ſed in ſpiritu.

64. Uterque igitur populus & gen-
tilis & Judæus pompa quadam ſermo-
nis hujus exponitur: ſed vehementior
in Judæos pœna decernitur. Gentilium
enim memoria ſæculi iſtius fluctibus
obruetur, & cæno mundi hujus abole-
bitur, qui inter ea quæ non ſunt, eſſe
voluerunt, & alienati a ſcientia Dei
tamquam in profundum maris merſi
ſunt: at vero Judæi per patriarchas
adſumti, circumciſione ſignati, per Le-
gem eruditi non tamquam ignoti per-
ibunt, ſed tamquam ſacrilegi punien-
Act. 17. 23. tur. Etenim Athenienſibus ignotus
Pſ. 75. 2. Deus, in Judea notus, ſed non rece-
ptus. Et ideo qui ignorat, ignorabitur:
qui prævaricatur, damnabitur; nec ille
exutus a culpa, qui ſuum neſcivit au-
ctorem: & ille exutus a venia, qui
Dominum non recepit. Tolerabilius
tamen eſt fidem non detuliſſe Chriſto,
quam manus intuliſſe.

v. 18. *Interrogavit autem eum quidam princeps,*
dicens: Magiſter bone, quid faciendo vitam
æternam poſſidebo? Dicit autem ei Jeſus:
v. 19. *Quid me dicis bonum? Nemo bonus, niſi*
ſolus Deus.

65. Verſuta Interrogatio, & iden ar-
guta reſponſio. Tentator enim princeps
iſte magiſtrum bonum dixit, qui Deum
bonum dicere debuiſſet. Nam licet &
in divinitate bonitas ſit, & in bonitate
divinitas (nemo enim bonus niſi ſolus
A Deus, omnis autem homo mendax: *Pſ. 115. 11.*
quidquid autem mendax, utique non
bonum) tamen addendo, *Magiſter bone*,
in portione bonum dixit, non in uni-
verſitate; nam Deus univerſitate bo-
nus, homo ex parte. Propterea Domi-
nus: *Quid me dicis bonum*, quem negas
Deum? Quid bonum dicis, cum bonus
nemo niſi unus Deus? Non ergo bo-
B num ſe negat, ſed Deum deſignat.
Bonus enim quid eſt, niſi plenus bo-
nitatis? At vero cum ſcriptum ſit: *Non* *Pſ. 13. 2.*
eſt qui faciat bonitatem, non eſt uſque ad
unum, utique de hominibus, non de
Deo dixit; Deus enim unus eſt, non *Deut. 6. 4.*
unus e numero: ita & Dei Filius quaſi
unicus exceptus eſt, non quaſi unus
ex multis: unigenitus eſt, non unus
ex genitis. Et ideo: *Nemo bonus*, non
C præjudicat Chriſto; quia nemo judicat
Chriſtum: *Nemo* enim tamquam com-
muniter de nobis dicitur, ſed nihil
Chriſto commune nobiſcum.

66. Quod ſi quem movet, quia *Nemo*
bonus niſi unus Deus, moveat & illud,
quia nemo bonus niſi Deus. Quod ſi
a Deo Filius non excipitur. Sed cum
In Deo Filius perſona alter, poteſtate
D unus ſit: *Unus enim Deus ex quo omnia*, *1. Cor. 8.6.*
& unus Dominus per quem omnia: Deus
autem & Dominus non duo dii, ſed
unus Deus ſit; quia *Dominus Deus tuus* *Deut. 6. 4.*
Dominus unus eſt, utique cum ſecundum
majeſtatem Deus unus utraque perſona
ſit, & bonus unus in utroque eſt.
Nam quomodo non bonus ex bono
natus? *Arbor enim bona bonos fructus fa-* *Matt. 7. 17.*
E *cit*. Quomodo non bonus, cum boni-
tatis ſubſtantia adſumta ex Patre non
degenerarit in Filio, quæ non degene-
ravit in Spiritu? Et ideo, *Spiritus tuus* *Pſ. 142. 11.*
bonus deducet me in viam rectam. Quod
ſi bonus Spiritus qui accepit ex Filio,
bonus utique & ille qui tradidit. Et
cum bonus Pater, utique & ille bonus
qui omnia habet, quæ Pater habet. *Johan. 17. 10.*
Aut ſi negatis Filium habere bonita-
F tem, negatis & Patrem.

67. Ratio evidens exemplis non eget,
tamen vel auctoritatem ſequimini Scri-
pturarum; ſcriptum eſt enim: *Dominus* *Eſai. 33. 22.*
judex bonus domui Iſrael. De Filio, an
de Patre dicit? Sed *Pater non judicat* *Johan. 5. 22.*
quemquam; quia omne judicium dedit Filio.
Ergo Dominus bonus Filius. Accipe
aliud: Trinitatem utique confitentur qui
ad baptiſmum veniunt; quia baptizan-
tur in nomine Patris, & Filii, & Spi-
ritus ſancti: ergo & Patri & Filio &
Spiritui ſancto confitentur. Cum ergo
dicitur: *Confitemini Domino, quoniam bonus*: *Pſ. 135. 1.*
bonus utique Pater, bonus & Filius,
bonus & Spiritus ſanctus: ſed Deus

unus

Thren.3.25 unus eſt; quia *Bonus Dominus exſpectantibus eum*. An non bonus, qui bona
tribuit *animæ quærenti eum*? An nun
Pſ.102.5. bonus, *Qui ſatiat in bonis animam tuam*?
Joan.10.11. An non bonus qui ait: *Ego ſum paſtor bonus*?

68. Sed putatis ideo Deum bonum;
quia judicium non habet, in quo eſt
neceſſitas vindicandi. Quamquam jam
Supra n.67. præmiſſum ſit judicem bonum eſſe do- B
Pſ.72.1. mui Iſrael; tamen alibi habes: *Quam bonus Deus Iſrael rectis corde*! De quo
igitur putatis dictum: de Patre, an
de Filio? Si de Patre: ego non omnibus bonus. Cur igitur Filio derogatis?
Si de Filio, ergo bonum Deum &
Luc.1.68. Filium confitemini; ipſe eſt enim *Benedictus Deus Iſrael, quia viſitavit & fecit redemtionem plebis ſuæ*. Ipſe eſt rex &
Joan.1.49. Deus Iſrael, cui dicitur: *Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Iſrael*. Sic igitur C
hic dicit: Quoniam tu bonum me non
potes ſentire qui tentas, quid me dicis bonum? Bonus quidem ego, ſed
Rectis corde: cui bonum eſſe ex natura
ſuppetat, non ex verſutia. Bonus ergo
Sap.7.26. Filius: *Candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei majeſtatis, & imago bonitatis illius*. Quomodo ergo non
bonus, qui eſt imago bonitatis? Sicut D
enim imago Dei Deus, ſed unus Deus:
ita & divinæ imago bonitatis bona,
ſed una bonitas. Mihi certe utile eſt
bonum Deum credere, quem meorum
habiturus ſum judicem delictorum. Illi
viderint qui credere bonum nolunt.
Marc.10.18. Itaque quia legiſperitus eſt iſte qui tentat, ſicut in libro alio demonſtratur,
bene dixit: *Nemo bonus niſi Deus*; ut ad-
Deut.6.16. moneret quia ſcriptum eſt: *Non tentabis dominum Deum tuum*: ſed magis confite- E
Pſ.135.1. retur Domino, *Quoniam bonus*.

℣ 22. & ſeq. 69. Denique eum ſæpe perſtringit:
nam glorianti in Lege quod a juventute ſua omnia cuſtodiſſet; ut inanem
jactantiam ejus exponeret, oſtendit ei
adhuc deeſſe quod Legis eſt. Et ideo
ad miſericordiæ præceptum triſtis inducitur; ut in eum naturalis quædam
detur forma ſententiæ:

* * *Facilius camelum per foramen acus*
v.25. *tranſire, quam divitem intrare in regnum Dei*.

70. Magna vis, magnum pondus in
verbis. Quibus enim verbis aliis vehe-
A mentius exprimeret, non debere jactare
ſe divitem in divitiis ſuis, quam talibus quibus definitur contra naturam
eſſe dives miſericors? Aufer mihi lenocinia fucumque verborum, quæ ſolent enervare ſententias. [a] Lactari non a
debuit iſte, ſed frangi, qui miſericordiam reſpuebat. Tamen ſi quos verborum
magis ornamenta quam ſenſus virilis &
B naturalis quidam habitus & forma delectant: quod boni faciunt petitores in
uxore ducenda, ut mores diſcutiant,
non decorem; nec adſpectus offenſione
revocentur, cum virtute animi provocantur: hi quoque in verbis myſterium
quærant, quod eſt mens quædam &
anima verborum; nec in myſterio verba diſcutiant.

71. Camelus ergo in typo populus
C gentilis accipitur, quem leo ille quærens quem devoret, onuſtum theſauro
propheticis [b] agitat ſpeciebus in deſer- b
tum: In tribulatione enim & anguſtia Eſai.30.6.
leo & catulus leonis, aſpides & progenies aſpidum volantium ferebant in
aſinis & camelis divitias ſuas. Et bene
camelus pro gentili figuratus eſt populo; quia ſuperſtitionis deformitate degenerans, prius quam crederet populus
D nationum, belluinæ ſpeciem fœditatis;
abſurda veſtigia, ora turpia præferebat.
Facilius igitur iſte peccator per viam Matt.7.14.
intravit anguſtam (quæ eſt via Chriſti;
qui per proprii corporis paſſionem mortis penetrans viam, velut acus redintegravit ſciſſa quædam noſtræ veſtimenta
naturæ) quam populus Judæorum dives in Lege, egenus in fide, præruptus
in furore, probroſus in crimine.

E 72. Poteſt etiam moraliter de omni
intelligi peccatore, & de arrogante di- Luc.18.13.
vite. Nonne tibi videtur publicanus
ille oneratus ſuorum conſcientia delictorum, cum oculos ad Deum non
auderet adtollere, velut quidam camelus in foramen acus confeſſionis ſuæ
remediis facilius introire, quam phariſæus ille [c] in regnum Dei, arrogans c
in prece, jactans innocentiæ, præſum-
F tor gloriæ, exprobrator miſericordiæ,
prædicator ſui, criminator alieni: qui
magis conveniret Dominum, quam
rogaret? Si quis igitur horret camelum, horreſcat eum qui factis fœdior
ſit camelo.

Honora

* Edit. Rom. plura hic per quatuor aut quinque columnas proprio auctoritate tranſpoſuerat, quæ nos etſi priſtino ordini reſtituimus; ea tamen in marginibus, quæ non niſi ægre tam multa caperent deſcribere ſuperſedemus.

a Sic edit. Ern & Gill. in marg. nec non Rom. in corp. cum pleriſque ſcriptis cod. Edit. autem vet. in corp. ac nonnullæ ex ultimis Pariſ. cum mſſ. aliquot. *Jactari non debuit*. Non ſatis apte.

b Omnes edit. & pauci mſſ. *agit affatibus*. Septem mſſ. *agit adſpectibus*. Non abſurde. Alii tamen ſeptem, *agitat ſpeciebus*, id eſt, figuris ac imaginibus, quibus prophetica viſio exprimitur. Ubi autem poſt pauca mſſ. plerique legunt, *ad aſpides*; alii nonnulli atque edit. omnes præpoſitionem omittunt, magis congrue ad propheticum textum.

c *In regnum Dei*, reſecata fuerant in edit. Rom.

Digitized by Google

v. 20. *Honora patrem & matrem.*

Exod. 20. 12 73. Pulcre mihi hodie legitur Legis
exordium, quandu mei natalis eſt ſa-
a cerdotii; [a] quotannis enim quaſi de
integro videtur incipere ſacerdotium,
quando temporum renovatur ætate.
Bonum etiam quod legitur: *Honora pa-
trem & matrem*. Vos enim mihi eſtis
* parentes, * qui ſacerdotium detuliſtis:
vos, inquam, filii, vel parentes: filii
ſinguli, univerſi parentes; libenter enim
meos dixerim vos vel liberos, vel pa-
rentes, qui verbum Dei auditis & fa-
Pſ. 33. 12. citis: filios, quia ſcriptum eſt: *Venite,
filii, audite me*: parentes, quia ipſe Do-
Luc. 8. 21. minus dixit: *Quæ mihi mater aut fratres?
Mater & fratres mei hi ſunt, qui audiunt
verbum Dei & faciunt*.

Deut. 6. 5. 74. Bene ergo Lex quæ præmiſerat:
*Diliges dominum Deum tuum, & diliges
proximum tuum*, ſubjecit: *Honora patrem
tuum & matrem*. Primus enim gradus
iſte pietatis eſt; namque hos auctores
tibi eſſe voluit Deus. Honora obſe-
quiis, ut abſtineas a contumeliis; quia
ne vultu quidem lædenda pietas eſt
parentum. Sed parum eſt non lædere,
quia Lex proſpexit ne patiantur inju-
Exod. 21. 17. riam: *Qui enim maledixerit patri vel matri,
morte morietur*: tu honora, ut bonus ſis.
Aliud eſt Legis beneficium, aliud pie-
tatis officium. Honora tuos, quia ſuos
Dei Filius honoravit. Legiſti enim,
Luc. 2. 51. *Et erat ſubditus illis*: ſi Deus ſervulis,
quemadmodum tu parentibus? Hono-
rabat igitur Joſeph & Mariam Chriſtus
non naturæ debito, ſed pietatis officio.
Honorabat & patrem Deum, quemad-
modum nemo potuit honorare; ut eſſet
obediens uſque ad mortem: honora
ergo & tu parentes.

75. Eſt autem honor non ſolum ho-
1. Tim. 5. 3. norificentiæ, ſed etiam largitatis: *Viduas
honora, quæ vere viduæ ſunt*. Honor enim
eſt deferre pro meritis. Paſce patrem
tuum, paſce matrem tuam. Et ſi pa-
veris matrem, adhuc non reddidiſti
dolores, non reddidiſti cruciatus quos
pro te paſſa eſt: non reddidiſti obſe-
quia quibus te illa geſtavit: non reddi-
diſti alimenta quæ tribuit tenero pie-
tatis affectu, immulgens labris tuis
ubera: non reddidiſti famem quam pro
A te illa toleravit; ne quid quod tibi no-
xium eſſet, ederet; ne quid quod lacti
noceret, hauriret. Tibi illa jejunavit,
tibi manducavit, tibi illa quem voluit
cibum non accepit, tibi quem noluit
cibum ſumſit, tibi vigilavit, tibi flevit:
& tu [b] illam egere pateris? O fili, b
quantum tibi ſumis judicium, ſi non
paſcas parentem! Illi debes quod ha-
bes, cui debes quod es. Quantum ju-
B dicium, ſi paſcat Eccleſia quos tu no-
lis paſcere! *Si quis fidelis*, inquit, aut 1. Tim. 5. 16
ſi qua fidelis *habet viduas, ſubminiſtret il-
lis; ut non gravetur Eccleſia, ut his quæ
vere viduæ ſunt, ſufficiat*. Hoc de extra-
neis: quid de parentibus?

76. Non otioſe diximus proxime,
quia nos materna querela præſtrinxit:
ſed maluimus eum qui talis eſt, * pu- *
C blice monere, quam domeſtice coer-
cere. Et ſi noſtra voce non proditur,
vel ſuo tamen erubeſcit affectu. Ne
commiſeris, fili, ut parentes tuos alio-
rum fames paſcat: ne commiſeris, fili,
ut jejunia pauperum parentibus tuis
cibum quærant. Si non propter gra-
tiam & ſalutem, propter verecundiam
paſce vel tu fili, vel tu filia. Non
pudet ſi te ingrediente in Eccleſiam,
D alienis manus ſuas anus mater exten-
dat, & prætermiſſa filia, de extraneis
ſtipem poſcat; cum tu tranſeas ſublimi
collo, & nutibus oculorum, trahens
veſtem, habens inaures & dextralia &
annulos, & reliqua quæ Eſaias dicit?
Quid ſi in te ſermonem ſuum vertat,
repoſcens naturæ debitum, nutrimen- Eſai. 3. 16. & ſeq.
torum pretium, manus tuæ quod ge-
nitrici debetur officium? Quid reſpon-
debis?

E 77. Dabiſne aliis? Quid ſi tibi obji-
ciant: Vade, prius matrem tuam paſce.
Nam etſi pauperes ſunt; impiam ta-
men non quærunt collationem. Nonne Luc. 16. 19. & ſeq.
audiſti ſupra quia dives ille in byſſo
& purpura recubans, cujus de menſa
micas Lazarus colligebat, pœnis cru-
ciatur æternis; quia pauperi non im-
partivit alimenta? Si non donare ex-
F traneis, grave eſt: quanto gravius ex-
cludere parentes? Sed dicis te, quod
eras parentibus collaturus, Eccleſiæ
malle conferre. Non quærit donum
Deus de fame parentum. Unde repre-
hendentibus Judæis quia diſcipuli Do-

a Mſſ. aliquot, *tot annis enim .... quanta tempo-
rum* &c. Hic porro vetus conſecrationis antiſtitum
quotannis celebrandæ conſuetudo indicatur, minime
indigna quam obſervemus. De qua videſis Baron. in
Martyr. Rom. ad xv. Kal. Febr. & alios.

* Dicitur hoc loco populus ſacerdotium detuliſſe,
quod nimirum Ambroſium *ordinari*, ut Paulinus teſta-
tur, *mirabili & incredibili concordia conſenſiſſet*, non
quod ei contuliſſet ordinem aut juriſdictionem. Illa
quippe nequaquam inter ſe confundenda ſunt, quod
hæretici faciunt, ut miſſionis ac poteſtatis miniſtro-
rum ſuorum defectum quoquo modo videantur defen-
dere. Sed ordinationem per quam confertur juriſdi-
ctio, numquam niſi ab epiſcopis in Eccleſia catholica
peractam eſſe extra dubium eſt.

b Tres mſſ. *illam, quem voluit, cibo egere pateris*.

* Hinc intelligas epiſcopis olim non ſolum admo-
nendi, verum etiam coercendi jus auctoritatemque
fuiſſe.

mini manus non lavarent, reſpondit Jeſus: *Quicumque dixerit; Munus quodcumque eſt ex me, tibi proderit, non honorificabit patrem aut matrem.* (Matth. 15. 5. & 6.)

78. Quapropter obſcuritatem ſenſus non imprudenter deflexímus. Nam Judæi cum hominum traditionem ſequuntur, Dei negligunt: diſcipuli traditionem Dei præferentes, hominum negligebant, ut manus non lavarent, (B) cum panem manducarent; quoniam *Qui lotus eſt totus, non habet neceſſe ut manus lavet.* (Joan. 13. 10.) Laverat eos Jeſus, lavacrum aliud non quærebant; uno enim Chriſtus baptiſmate omnia ſolvit baptiſmata. Itaque quem laverit Eccleſia, non habet neceſſe iterum lavari. Ergo myſterio intendebant diſcipuli, [a] non ſui munditiam corporis, ſed animæ requirentes. (C) Hoc reprehendebant Judæi: ſed argute redarguuntur a Domino, quod inania obſervent, profutura deſpiciant. Et ideo illis dicit: Vos quare dicitis patri aut matri, quos Lex præcipit honorari: *Munus quodcumque eſt ex me, tibi proderit*; (Exod. 20. 12.) id eſt, cum petit aliquid ad ſumtum egens pater aut mater a filio, [b] quia Legem timens Judæus excuſationem non dandi requirit, dicere ſolet: *Munus quod eſt ex me, tibi proderit*; (D) ut dicatam a filiis Deo pecuniam pater religioſus accipere reformidet. Sed hæc traditio hominum eſt excuſationes obtexentium avaritiæ ſuæ. Ceterum Dei traditio eſt, ut prius paſcas parentes. (Diſt. 86. cap. Ceterum. Exod. 21. 17.) Nam ſi juxta divinum oraculum, contumelia parentis morte luitur, quanto magis fames quæ morte gravior eſt?

79. Quo loco inſolentem Dominus infrænat jactantiam. Multi enim, ut prædicentur ab hominibus, (E) Eccleſiæ conferunt, quæ ſuis auferunt; cum miſericordia a domeſtico progredi debeat pietatis officio. Da ergo prius parenti, da etiam pauperi, da illi * presbytero quod tibi abundat terrenum, ut ab illo accipias ſpirituale quod tibi deeſt; etenim qui honorat, honorabitur. Vide ergo quia ille cum accipit, tradit: & accipit non quaſi inops, ſed quaſi remuneraturus majore menſura. (F) Da pauperi in requiem ejus, ut & tu communicans de tuo inopi, requiem (A) conſequaris. Sed ut paſcendos Scriptura dicit parentes: ita propter Deum relinquendos parentes; (Luc. 14. 26.) ſi impediant devotæ mentis affectus.

Factum eſt autem cum appropinquaſſet Hiericho, quidam cæcus ſedebat ſecus viam. (℣. 35.)

80. In libro ſecundum Matthæum (Matt. 20. 30.) duo inducuntur, hic unus; (B) ibi egrediente Hiericho, hic appropinquante. Sed nulla diſtantia; nam cum in hoc uno typus populi gentilis ſit, qui ſacramento Dominico recipit amiſſi luminis claritatem, nihil intereſt utrum in uno medicinam, an in duobus accipiat; quoniam ex Cham & Japhet Noe filiis originem ducunt, in duobus cæcis duos generis ſui prætendebant (C) auctores.

81. Quod videtur etiam Lucas non omiſiſſe, cum Zachæum ſubjicit, qui ſtatura puſillus, hoc eſt, nulla nobilitatis ingenitæ dignitate ſublimis, exiguus meritis, ſicut populus nationum, audito domini Salutaris adventu, quem ſui non receperant, videre cupiebat: ſed nemo facile Jeſum videt, nemo poteſt Jeſum videre conſtitutus in terra. (D) Et quia non prophetas, [c] non regnum habebat, tamquam ſurmæ gratiam naturalis adſcendit in ſycomorum, vanitatem ſcilicet Judæorum veſtigio ſuo proterens, errata quoque corrigens ſuperioris ætatis: & ideo Jeſum interioris domus recepit hoſpitio. Et bene adſcendit in arborem, ut arbor bona bonos fructus faceret, ac naturali exciſus oleaſtro, & contra naturam inſertus in bonam olivam, fructum poſſet Legis adferre; radix enim ſancta, etſi (E) rami inutiles, quorum infructuoſam gloriam plebs gentium fide reſurrectionis quaſi quadam corporis elevatione tranſcendit.

Et ecce vir nomine Zachæus. (Cap. 19. ℣. 2.)

82. Zachæus in ſycomoro, cæcus in via. Quorum alterum Dominus miſeraturus exſpectat, alterum manſionis ſuæ claritate nobilitat: (F) alterum ſanaturus interrogat, apud alterum [d] ſe non invitatum invitat; ſcie-

[a] Mſſ. non pauci, nec inferioris notæ, non *ſuæ munditiam animæ, non corporis requirentes*. Atque haud ſcimus an non illa vera ſit lectio. Non male tamen alii, & edit. omnes, ut in textu.

[b] Ita mſſ. plures, potioreſque. Alii, & edit. vocem *Judæus*, non agnoſcunt, cujus loco in Rom. ſubſtituitur *filius*, ante voces, *quia Legem*.

* Adverte nequaquam eſſe vituperandum ſi presbyteri qui ſpiritalia & ſui officii ſunt laicis impendentes, ab eiſdem viciſſim eleemoſynam terrenam accipiant; dummodo hinc abſit pudenda cupiditas, ac turpis rerum ſacrarum nundinatio.

[c] Vel edit. *non alibi regnum habebat*. Vox autem *alibi*, omittitur in mſſ. At Rom. edit. emendavit, *non legem habebat*. Haud infelici conatu.

[d] Omnes edit. ac mſſ. non pauci, *ſe non invitatus*: alii, qui & melioris notæ, *ſe non invitaturum*. Rurſus eædem edit. & mſſ. aliquot, *hoſpitii ſui*: alii plures, *hoſpitis ſui*. Denique ubi memoratæ edit. *non viderat affectum*: mſſ. contra fere ad unum præferunt, *audierat affectum*.

Digitized by Google

A ſciebat enim uberem hoſpitis ſui eſſe mercedem : ſed tamen etſi nondum vocem invitantis audierat, andierat affectum.

83. Verum ne cæeum iſtum tamquam faſtidioſi pauperum cito reliquiſſe videamur, & tranſiſſe ad divitem; exſpectemus eum, quia exſpectavit & Dominus: interrogemus eum, quia interrogavit & Chriſtus. Nos interro- B gemus, quia neſcimus: ille, quia noverat: nos interrogemus, ut ſciamus unde iſte curatus ſit: ille interrogavit, ut in uno plures diſceremus unde Dominum videre mereremur; interrogavit enim, ut crederemus niſi confitentem non poſſe ſanari.

Cap. 18. v. 43. *Et confeſtim vidit, & ſequebatur illum magnificans Dominum .... Et perambula-* C *bat in Hiericho.*

84. Aliter enim non videret, niſi ſequeretur Chriſtum, niſi Dominum prædicaret, niſi ſæculum præteriret. Cum divitibus quoque in gratiam revertamur; nolumus enim offendere divites, quia volumus, ſi fieri poteſt, ſanare omnes; ne in cameli compara- D tione præſtricti, & in Zachæo eitius quam oportuit, derelicti, juſtæ habeant commotionis offenſam.

85. Diſcant non in facultatibus crimen hærere, ſed in iis qui uti neſciant facultatibus; nam divitiæ ut impedimenta in improbis, ita in bonis ſunt adjumenta virtutis. Dives certe Zachæus electus a Chriſto, ſed dimidium E bonorum ſuorum pauperibus largiendo, reddendo etiam in quadruplum quæ fraude ſuſtulerat (alterum enim non ſat eſt: nec habet gratiam liberalitas, ſi injuria perſeverat; quia non ſpolia, ſed dona quæruntur) uberiorem mercedem, quam conferebat, accepit.

v. 2. 86. Et bene princeps indueitur publicanorum. Quis enim de ſe deſperet,
a quando [a] & iſte pervenit cui cenſus ex F
Ibidem. fraude? *Et ipſe*, inquit, *dives*. Ut ſcias non omnes divites avaros.

87. Quid ſibi vult quod nullius alterius ſtaturam Scriptura niſi hujus ex-
v. 3. preſſit, *Quia ſtatura puſillus erat?* Vide ne ſorte malitia puſillus, aut adhuc
b puſillus fide; nondum enim [b] promi-

ſerat, cum adſcenderet, nondum viderat Chriſtum, merito adhuc puſillus. Denique Johannes magnus, quia & Chriſtum vidit, & Spiritum ſicut columbam ſuper Chriſtum manentem, ſicut ipſe ait: *Vidi Spiritum deſcendentem* Johan. 1. 32. *ſicut columbam, & manentem ſuper eum.*

88. Quæ autem turba, niſi imperitæ confuſio multitudinis, quæ verticem nequit videre ſapientiæ? Ergo Zachæus quamdiu in turba eſt, non videt Chriſtum: ſupra turbam adſcendit, & vidit; hoc eſt, [c] plebeiam tranſgreſſus inſcientiam, meruit, quem deſiderabat, c
adſpicere. Pulcre autem addidit:

Quia illa parte erat tranſiturus Dominus. v. 4.

89. [d] Vel ubi ſycomorus, vel ubi d
erediturus; ut & myſterium ſervaret, & gratiam ſeminaret: ſic enim venerat, ut per Judæos tranſiret ad gentes.

90. Vidit itaque Zachæum ſurſum; jam enim ſublimitate fidei inter fructus novorum operum velut fœcunda altitudine arboris eminebat. Et quoniam de typo ad moralia deflexìmus, inter tot [e] eredentium voluntates Do- e minica die relaxare animum, feſtivitatem admiſcere delectat. Zachæus in ſycomoro, novum videlicet novi temporis pomum, ut in hoc quoque compleretur illud: *Arbor fici produxit groſſos* Cant. 2. 13. *ſuos*; ad hoc enim Chriſtus advenit, ut ex lignis non poma, ſed homines naſcerentur. Legimus alibi: *Cum eſſes* Johan. 1. 48. *ſub arbore fici, vidi te.* [f] Ergo non Na- f
thanael ſub arbore, hoc eſt, ſupra radicem, quia juſtus; radix enim ſancta: ſub arbore tamen Nathanael, quia ſub Lege: Zachæus ſupra arborem, quia ſupra Legem: ille domini occultus defenſor, hic publicus prædicator: ille adhuc Chriſtum ex Lege quærebat, iſte jam ſupra Legem, relinquebat ſua, & Dominum ſequebatur.

Ecce mna tua decem mnas adquiſivit.

91. Bonus ordo, ut vocaturus gen- v. 16. tes, & Judæos juſſurus interfici, qui noluerunt regnare ſupra ſe Chriſtum, hanc præmitteret comparationem, ne diceretur: Nihil dederat populo Judæorum: unde potuit melior fieri; aut quid

a Edit. Rom. *& iſte cui cenſus ex fraude ad ſalutem pervenit.*

b Rom. edit. iterum ſola, *reddere promiſerat.*

c Cunctæ edit. & complures mſſ. *plebem jam tranſgreſſus, in ſcientiam meruit, quam* &c. Inſcite. Nobis vero locum reſtituere mſſ. Corb. Colb. unus, Vict. & alii nonnulli. At poſt verbum, *adſpicere*, Rom. edit. inſertis aliis, *in quo & myſterium licet advertere*, proſequitur, *nam ſtatura puſillus* &c. ut num. 87.

d Rom. edit. ſola, hoc loco partim decurtato, partim inverſo ita repoſuerat. *Hic enim venerat ut per Judæos tranſiret ad gentes; ut & myſterium ſervaret, & gratiam ſeminaret.*

e Ita mſſ. & edit. omnes, excepta Rom. & mſ. Reg. ubi, *credentium voluptates*. Sed in mſſ. ſæpiſſime, *voluntas* & *voluptas*, confunduntur.

f Rom. edit. & mſ. Reg. *Ergo Nathanael*. Sed negationem aliæ edit. ac mſſ. ceteri præ ſe ferunt.

quid ab eo qui nihil recepit, exigitur? A
Non mediocris iſta eſt mna, quam
Luc. 15. 8. ſupra mulier Evangelica quia non in-
venit, lucernam accendit, lumine quæ-
tit admoto, gratulatur inventam.
v. 18. 92. Denique ex una decem mnas
a alius fecit, alius quinque. [a] Fortaſſe
iſtæ moralia habent, quia quinque ſunt
corporis ſenſus: illæ decem, duplicia,
id eſt, myſtica Legis, & moralia pro-
bitatis. Unde & Matthæus quinque B
Matt. 25. 15 talenta & duo talenta poſuit: in quin-
que talentis ut ſint moralia, in duo-
bus utrumque, myſticum atque mo-
rale. Ita quod numero inferius, re
uberius. Et hic poſſumus decem mnas,
decem verba intelligere, id eſt, Legis
doctrinam: quinque mnas, magiſteria
diſciplinæ. Sed legiſperitum in omni-
bus volo eſſe perfectum; non enim in C
ſermone, ſed in virtute eſt regnum
Dei.

93. Bene autem quia de Judæis di-
cit, duo ſoli multiplicatam pecuniam
b deferunt; non utique æris, ſed [b] diſ-
putationis uſuris. Alia eſt enim pe-
cunia fœnoris, alia doctrinæ cæleſtis
uſura.

v. 21. 94. Denique Dominus cum dicit: D
Quare non dediſti pecuniam meam ad men-
ſam? non noſtræ, ſed ſuæ pecuniæ
quærit uſuram.

95. Unus intra terram abſcondiſſe Matt. 25. 18
ſe dicit, quod rationem quæ ad ima-
ginem & ſimilitudinem Dei data eſt
nobis, ſtudio voluptatis obruit, &
tamquam in foveam carnis abſcondit.
De aliis ſiletur, qui quaſi prodigi de-
bitores, quæ acceperant, perdiderunt.
In duobus illis pauci ſunt, qui per Luc. 20. 10.
duas vices ad cultores vineæ deſtinati
ſunt: in reliquis omnes Judæi. Quam Matt. 24. 18
comparationem Matthæus etiam nobis
voluit aptare, quod ſimiliter ut dives
qui pecuniam ſuam non impartit pau-
peribus: ita etiam qui doctrinæ ſuæ
gratiam non dividit imperitis, docere
cum poſſit, haud mediocris reus eſt
culpæ. De quo, quoniam in libris de Lib. 5. de Fide cap. 4.
Fide ſcriptis diximus, tranſcurrere me-
lius fuerit.

96. Civitates autem [c] decem eſſe v. 17.
quæ poſſunt, niſi forte animæ quibus c
jure præponitur qui pecuniam Domini,
& illa eloquia caſta probata ſicut ar-
gentum, mentibus hominum fœnera-
verit? Nam ſicut Hieruſalem dicitur Pſ. 121. 3.
ædificata ſicut civitas, ita ſunt animæ
pacificæ. Et ſicut Angeli præſunt; ita
& hi qui vitam meruerint Angelorum.

a Edit. ant. *Fortaſſe iſte moralia habet . . . . . ille decem duplicia*. Rom. ab his tantum eo recedit, quod reſecavit, *decem*. Verum diverſitati locum non aliud dedit, niſi quod in mſſ. quibuſdam e ſimplex pro diphtongo ſcriptum legatur.

b Rom. edit. ſola, *diſpenſationis uſuris*. Sed vox *diſputatio* frequenter apud Ambroſium idem ſignificat, quod tractatio ſeu prædicatio Evangelica Ruſus eadem edit. Rom. cum Era. & Gill. *Alia eſt enim pecunia fœnebris*. Amerb. vero & mſſ. nobiſcum faciunt, niſi quod legitur in duobus . . . . . . *pecunia vel fœnoris*.

c Sic omnes mſſ. & edit. præter Rom. quæ pro *decem* repoſuit *quinque*.

LIBER
NONUS.

v. 29. *Et factum eſt, cum appropinquaſſet ad Bethphage & Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliveti, miſit duos diſci-*
v. 30. *pulos, dicens: Ite in caſtellum quod contra eſt, in quod introeuntes invenietis pullum aſinæ alligatum, in quo nemo ſedit.*

1. Pulere relictis Judæis, habitaturus in affectibus gentium, templum Dominus adſcendit; hoc enim templum eſt verum, in quo non in littera, ſed in ſpiritu Dominus adoratur: hoc Dei templum eſt, quod fidei ſeries, non lapidum ſtructura fundavit. Deſeruntur ergo qui oderant, eliguntur qui amaturi erant.

2. Et ideo ad montem venit Oliveti, ut novellas oleas in ſublimi virtute plantaret, quorum mater eſt illa quæ ſurſum eſt Hieruſalem. In hoc monte eſt ille cæleſtis agricola, ut plantati omnes in domo Dei, poſſint viritim
Pſ. 51. 10. dicere: *Ego autem ſicut oliva fructifera in domo Domini*. Et fortaſſe ipſe mons Chriſtus eſt. Quis enim alius tales fructus ferret olivarum, non curveſcentium ubertate baccarum, ſed ſpiritus plenitudine gentium fœcundarum? Ipſe eſt per quem adſcendimus, & ad quem adſcendimus. Ipſe eſt janua, ipſe eſt via, qui aperitur, & qui aperit, qui pulſatur ab ingredientibus, & ab emeritis adoratur.

3. Ergo in caſtello erat, & ligatus erat pullus cum aſina: non poterat ſolvi, niſi juſſu Domini: ſolvit eum manus apoſtolica: talis actus, talis vita, talis gratia. Eſto talis, ut & tu poſſis ligatos ſolvere.

4. Nunc conſideremus qui fuerint illi, qui errore detecto, de paradiſo ejecti, [a] in caſtello ſunt religati. Et vides quemadmodum quos mors expulerat, vita revocaverit. Et ideo ſecundum Matthæum & aſinam & pullum legimus; ut quia in duobus hominibus uterque fuerat ſexus expulſus, in duobus animalibus ſexus uterque revocetur. Ergo illic in aſina matre quaſi Evam figuravit erroris: hic autem in pullo generalitatem populi gentilis expreſſit; & ideo in pullo ſedetur aſinæ. Matt. 21. 2.

5. Et bene: *In quo nemo ſedit*; quia nullus antequam Chriſtus nationum populos vocavit ad Eccleſiam. Deni-
que ſecundum Marcum ſic habes: *Quem nemo adhuc ſedit hominum*. Alligatus autem perfidiæ vinculis tenebatur, iniquo addictus domino, [b] errore famulatus: ſed dominatum ſibi vindicare non poterat, quem reum fecerat non natura, ſed culpa. Et ideo cum Dominus dicitur, unus agnoſcitur; nam & multi dii, & multi domini, ſed generaliter: nobis tamen unus Deus, & unus Dominus. Itaque etſi non exprimitur, Dominus definitur non jam per adjunctionem perſonæ, [c] ſed per univerſitatem naturæ. Marc. 11. 2.

6. Marcus autem induxit ligatum ante januam, quia extra Chriſtum quicumque eſt, foris eſt in via: qui autem in Chriſto eſt, foris non eſt. *In tranſitu*, addidit, ubi nullius certa poſſeſſio, non præſepe, non alimenta, non ſtabulum. Miſera ſervitus cui vagum jus eſt; plures enim dominos habet, qui unum non habet. [d] Alieni alligant, ut poſſideant: iſte ſolvit, ut teneat; vehementiora enim dona novit eſſe, quam vincula. Marc. 11. 4.

7. Nec

a Edit. omnes, *in caſtellum ſine*, Amerb. *religati*, aliæ *relegati*. Mſſ. autem nullo pæne excepto, ut nos in textu. Et ſane hanc lectionem allegoria non obſcure exigit; quippe qua peccatores delictorum ſuorum vinculis alligati per aſinam & pullum in caſtello religatos adumbrentur.

b Rom. edit. & pauci mſſ. *errori famulatur*. Melius aliæ, ac mſſ. longe plurimi, *errore famulatus*; id eſt, per errorem, ubi ſubintelligendum eſt *dæmoni*, ad quem verba proxime ſequentia referuntur. In quibus verbis pro voce *reum*, ut edit. & plures mſſ. habent, in mſſ. quatuor legitur *Deum*, in tribus *Dominum*; quod ultimum forte an vera lectio eſt.

c Eadem Rom. edit. ſola, *per unitatem naturæ*. Sed *univerſitatem* Ambroſius vocat communitatem illam qua tribus perſonis æqualiter convenit natura divina. Infra vero ubi vet. edit. cum parte mſſ. *foris eſt a via*: noſtra cum reliquis, *foris eſt in via*; exceptis uno vel altero in quibus . . . . *in uno*: Rom. edit. tantum retinuit, *foris eſt*.

d Edit. Rom. *Alii alligant*. Aliæ ac mſſ. omnes commodius, *Alieni alligant*, hoc eſt, non legitimi Domini. Rurſus eadem edit. cum vet. in textu & mſſ. aliquot, *pura novit eſſe*: Gill. in marg. & mſſ. plures potioreſque, *dona novit eſſe*. Sed utrumque ſuum ſenſum habere poteſt.

7. Nec illud otioſum quod duo diſcipuli diriguntur, Petrus ad Cornelium, Paulus ad reliquos. (*Act. 10. 23. & 13. 3.*) Et ideo non perſonas deſignavit, ſed numerum definivit; tamen ſi quis eſt qui perſonas exigat, poteſt æſtimare de Philippo (*Ibid. 8. 26.*) quem Spiritus miſit in Gazam, quando Candacis reginæ baptizavit eunuchum, & ab Azoto in Cæſaream per omnes civitates verbum Domini ſeminavit. Nec illud prætereundum quod mox remittendos adſerit; quia dirigendi erant qui dominum Jeſum in finibus gentium prædicarent.

8. Illi ergo directi eum ſolverent pullum, numquid ſuis verbis uſi ſunt? Minime: ſed dixerunt ſicut dixerat illis Jeſus (*v. 34.*); ut agnoſcas quod non ſuo ſermone, ſed Dei verbo; nec proprio, ſed Chriſti nomine fidem populis infundere gentilibus, atque adverſariæ poteſtates quæ ſibi nationum obſequia vindicabant, mandato ceſſere divino.

(*v. 35.*) 9. Unde & apoſtoli propria Chriſto veſtimenta ſubſternunt, ſive [a] quo facti gloriam evangelica prædicatione præferrent: in ſcripturis enim divinis plerumque veſtimenta virtutes ſunt, quæ gentium duritiam in aliquantum propria quoque virtute mollirent; ut inoffenſa vecturæ felicis obſequia ſedulis affectibus exhiberent. Non enim mundi Dominum forenſi ſpecie geſtari dorſo aſinæ delectavit: ſed ut latente myſterio penetralia noſtræ mentis inſterneret, & in ſecretis animorum interiore conſeſſu myſticus vector inſideret, quaſi quodam corpore divinitatis infuſus, regens mentis veſtigia, laſcivias carnis infrænans; ut ductu pietatis adſuetum populi gentilis edomaret affectum. Felices illos, qui talem internis renibus recepere vectorem! Felices plane illos, quorum ora ne multiloquio ſolverentur, verbi cæleſtis habena reſtrinxit!

10. Quæ eſt iſta habena, fratres? Quis me doceat quemadmodum ora hominum aut reſtringat, aut ſolvat? Monſtravit mihi habenam ille qui dixit: *Ut detur mihi ſermo in apertionem oris mei.* (*Act. 9. 5.*) Sermo ergo habena eſt, ſermo ſtimulus eſt; & ideo durum eſt tibi adverſus ſtimulum calcitrare. Docuit igitur hic nos [b] aperire cor, ſtimulum perpeti, jugum ducere. Doceat & alius linguæ retinacula pati: RARIOR ENIM tacendi virtus eſt, quam loquendi. Doceat plane ille, qui velut mutus adverſus dolum non aperuit os (*Pſ. 37. 14.*) ſuum, paratus in flagella, & verbera non recuſans, ut eſſet pia ſeſſio Dei.

11. Diſce a domeſtico Dei geſtare Chriſtum; quoniam prius te ille geſtabat, cum paſtor errantem reduceret ovem (*Luc. 15. 6.*): diſce ſedula mentis tuæ dorſa ſubſternere, diſce eſſe ſub Chriſto, ne poſſis eſſe ſupra mundum. Non quicumque facile vehit Chriſtum, ſed ille qui poteſt dicere: *Incurvatus & humiliatus ſum nimis: rugiebam a gemitu cordis mei.* (*Pſ. 37. 9.*) Quod ſi deſideras non moveri, ſuper illa veſtimenta ſanctorum elutum fige veſtigium. Cave enim ne lutulentis (*v. 36.*) pedibus incedas, cave ne tranſverſis greſſibus, perſtrata tibi propheticarum viarum itinera derelinquas; namque ut tutior venturis gentibus eſſet inceſſus, propriis indumentis uſque ad Dei templum qui præibant Jeſum, ſemitam munierunt. Ut tu ſine offenſione gradiaris, diſcipuli Domini amictu ſe proprii corporis exuentes, inter adverſa turbarum viam tibi ſuo ſtravere martyrio. Si quis tamen ita vult accipere, non renitimur, quod pullus ille jam ſupra Judæorum veſtimenta graderetur.

12. Quid autem ſibi velint ramorum fragmina (*Matth. 21. 8.*), quæ utique incedentium greſſus implicare conſuerunt, dubitarem profecto, niſi me in ſuperioribus bonus mundi totius docuiſſet agricola, quia jam ſecuris ad radices arborum poſita eſt, quæ ſub adventus domini Salutaris infœcunda ſuccidat, & infructuoſarum inanem gloriam gentium ſolo ſternat, fidelium pedibus proterendam; ut renovatæ mentis ſpiritu nationes, velut novellarum arborum ſtirpes de vetuſtis poſſint germinare caudicibus.

13. Ne ergo deſpicias hunc aſellum; nam ſicut in veſtitu ovium ſunt lupi rapaces, ita contra ineſt homo cordis abſconditus ſub ſpecie beſtiali; quia ſub exuviis corporis, quod nobis eſt commune cum belluis, mens Deo plena vegetatur. Quod ad figuram hominum pertinere ſanctus Johannes evidentius declaravit (*Johan. 12. 13.*), addendo quia acceperunt [c] ſibi medullas palmarum; juſtus enim ut palma floret. Et ideo adventante Chriſto, erigebantur jam ſupra humeros hominum vexilla juſtitiæ, & inſignia triumphorum. Quid miratur turba quod operatur myſterium? Etſi neſciat quid miretur; miratur tamen quia in illo pullo ſapientia ſedet, virtus manet, inhæret juſtitia.

14. Ne

a Ita cuncti mſſ. & edit. excepta Rom. ubi, *quo facti gloriam evangelicæ prædicationis præferrent*: nullo ſenſu.

b Edit. Rom. ſola, *aperire ora*: quæ conjectura ſatis arridet.

c Rom. edit. *ramos palmarum*. Aliæ, ac mſſ. omnes, *medullas palmarum*. Quomodo etiam locutum reperimus Auctorem *Quæſt. vet. & novi Teſtam.* quæſt. 82. in app. 3. tom. S. Aug. novæ edit.

Digitized by Google

14. Ne deſpicias quoque aſinam iſtam,
Num. 22. 23 quæ quondam Angelum Dei vidit,
quem homo videre non potuit. Et vidit, & detulit, & locuta eſt; ut agnoſceres poſterioribus temporibus ſub adventu magni Angeli Dei gentiles illos, ante aſinos, locuturos.

v. 37. 15. Pulcre autem ſecundum Lucam
turbas laudantes Deum ad deſcenſum montis occurriſſe legimus; ut operatorem myſterii ſpiritalis ſignificarent ſibi veniſſe de cælo. Turba igitur agnoſcit Deum, regem appellat, prophetiam
Pſ. 117. 24. repetit: *Hoſanna filio David*, hoc eſt, *
redemtorem domus David, exſpectatum quoque ſecundum carnem David filium veniſſe declarat: & hoc turba illa poſt exiguum crucifixura momentum. Vere memorabile divinæ operationis inſigne; ut adverſum ſe teſtimonium extorqueatur invitis, cum Deum negant affectibus, quem vocibus confitentur. Unde & Dominicum illud:

v. 40. *Si hi tacuerint, lapides clamabunt.*

16. Neque enim mirum ſi laudes Domini contra naturam ſuam ſaxa reſpondeant, quem ſcopulis duriores prædicant peremtores. Aut fortaſſe quia obmuteſcentibus Judæis poſt Domini
1. Pet. 2. 5. paſſionem, vivi erant ſecundum Petrum, lapides clamaturi. Ergo compugnantibus licet affectibus ſuis, turba tamen Deum ad templum ſuum cum laude deducit.

17. Sed Deus templum ſuum non mercatoris vult eſſe diverſorium, ſed domicilium ſanctitatis: nec vendibili religionis officio, ſed obſequio gratuito uſum miniſterii ſacerdotalis informat. Conſidera igitur quid tibi ad exemplum vivendi Dominica geſta præſcribant.

a
Matt. 21. 12. 18. a *Et ejiciebat omnes vendentes & ementes in templo: & menſas nummulariorum evertit, & cathedras vendentium columbas.* Generaliter itaque ſupra docuit ſæculares a Dei templo abeſſe debere contractus: ſpecialiter autem nummularios pepulit. Qui ſunt nummularii, niſi qui de pecunia Domini lucrum quærunt,
Matt. 25. 14 nec bona malaque diſcernunt? Pecunia enim Domini ſcriptura divina eſt; nam & denarios ſervis diſtribuit profecturus, & talenta diviſit, & pro ſanitate hominis vulnerati duo æra ſtabulario de-
Luc. 10. 14. reliquit; duobus enim Teſtamentis vulnera noſtra curantur. Sed tu quaſi
A bonus nummularius eloquia Domini, *Pſ. 11. 7.*
eloquia caſta, argentum igne examinatum reconde, purgatum Spiritu ſeptiformi: nec adulteram imaginem Regis (quia & ſatanas transfigurat ſe in Angelum lucis) impia commutatione ſuſcipias: nec imminutam Principis tui figuram arrianæ fraude perfidiæ, theſauro tuo miſceas; nec pecuniæ ſono aures tentes fidelium; ut religioſarum audien-
B tiam Scripturarum tinnitus æris excludat, vel religioſis affectibus habendi cupiditas inſeratur. Non ergo omnes excludantur nummularii; ſunt enim &
boni. Denique, *Pecuniam meam*, inquit, *Matt. 25. 27*
dediſſes nummulariis, & ego veniens cum uſuris recepiſſem eam. Quod ſi nummus eſt Scripturarum, & uſura eſt Scripturarum.

19. Cathedras autem vendentium
C columbas cum everterit, ſecundum litteram non intelligo; neque enim nundinatores avium vindicare ſibi poterant honorati alicujus in nundinis ſolii dignitatem. Nam quæ prærogativa dignitatis eſt in columbis? Admonet tamen
Dominici forma baptiſmatis, quando *Luc. 3. 22.*
deſcendit Spiritus ſanctus in columba, typo ejectorum de templo hujuſmodi mercatorum, in Eccleſia Dei conſor-
D tium eos habere non poſſe, qui ſancti
Spiritus gratiam nundinentur. *Gratis* *Matt. 10. 8.*
enim, inquit, *accepiſtis, gratis date.* Denique Simoni, qui ſanctificandi munus precio in ſe putavit poſſe conferri,
reſpondit Petrus: *Pecunia*, inquit, *tua* *Act. 8. 20. & 21.*
tecum ſit in interitum; quoniam gratiam Dei putas te pecunia conſequi poſſe: non eſt tibi pars, neque ſors in hac fide.

20. Venditores quoque ovium & *Johan. 2. 15.*
boum eos puto, qui de labore alieno
E vel ſimplicitate, fœdi auctionatores quaſdam nundinas aucupantur: aut quia oves ejiciuntur & boves, columbæ jubentur auferri, populus videtur Judæus
excludi, Ephræm enim ſicut columba, *Oſee. 7. 11.*
quod eorum Dominus & ſucceſſiones oderit & labores. Æs effunditur, ut gratia colligatur: menſa nummulariorum evertitur, ut Domini ſubrogetur: ara
F dejicitur, ut erigantur altaria.

21. Atque hoc non aliqua ſuccinctus *Johan. 2. 15.*
manu divitiiſque faciebat, ſed flagello de reſtibus cædebat turbas, & nullus reſiſtere audebat. Et nunc virga utitur,
nunc flagello (*virga enim recta eſt, virga* *Pſ. 44. 7.*
regni tui) virga, ut corrigat: flagello, ut ſuadeat. Directa illic: hic moralis qua inflexa præceptio, qua peccatoris con-

* Ambroſium arguit Eraſmus, quaſi hic cum Hilario Pictav. parum erudite doceat voce *Hoſanna*, redemtionem domus David ſignificari. Sed parum arguta eſt ea correctio; non enim de grammatica illius vocabuli ſignificatione agit S. Doctor, cum hoc unum indicet, a populo fauſtis ac propheticis acclamationibus adventum redemtoris domus David eſſe declaratum.

a Hunc Matthæi textum qui in omnibus mſſ. & ant. edit. invenitur, edit. Rom. rejecerat, ut alium ex Luca ſubſtitueret: ſed aliorum Evangeliſtarum locos, auctore non citato, proponere atque exponere non ſemel in hoc opere contigit Ambroſio.

Digitized by Google

conſcientia velut lento verbere flagellatur; alii ſunt enim terrores prophetici, aliæ apoſtolicæ ſuaſiones; in utroque tamen unius verbi eſt diſciplina. Et ideo
Pſ. 15, 6. flagellum de reſtibus fecit; quia *Funes ceciderunt*, inquit, *mihi in præclaris: etenim hereditas mea præclara eſt mihi;* funes enim dicuntur, quibus agri-menſores metandorum limites partiuntur agrorum. Et ideo tamquam bonus agrimenſor Synagogæ terminos diſtinguebat & Eccleſiæ, ſacrilegos de templo jubebat exire. Novus enim venerat feracium metator animarum, qui agrorum genera, non ſpacia metaretur.

22. Pulcre tamen non extentis funibus modus aliquis poſſeſſionis includitur, nec quaſi definitæ rei limites fidei terminantur: ſed flagello in immenſum libero fines Eccleſiæ porriguntur: eliminaotur Judæi, oon præſcripto aliquo exſilio ſed intermino; ut nuſquam Synagogæ locus in orbe remaneret.

Cap. 20. v. 9. **V***ineam plantavit homo.*

23. Plerique varias ſignificationes de vineæ appellatiooe derivant: ſed eviden-
Eſai. 5. 7. ter Eſaias vineam Domini Sabaoth, domum Iſrael eſſe memoravit. Hanc vineam quis alius oiſi Deus condidit? Hic eſt ergo qui locavit eam, & peregre profectus eſt: non quia ex loco ad locnm profectus eſt Dominus, qui ubique ſemper eſt: ſed quia eſt præſentior diligentibus, negligentibus abeſt. Multis autem temporibus abfuit; ne præpropera videretur exactio. NAM QUO indulgentior liberalitas, eo inexcuſabilior pervicacia.

24. Unde bene ſecundum Matthæum
Matt. 21. 33 habes, quia *Et ſepe circumdedit*, hoc eſt, divinæ cuſtodiæ munitione vallavit; ne facile ſpiritalium pateret incurſibus beſtiarum. *Et fodit in ea torcular*. Quo-
Ibidem. modo intelligimus quid ſit torcular, niſi forte quia pſalmi pro torcularibus
Pſ. 8. 80. & 83. inſcribuntur; eo quod in his myſteria Dominicæ paſſionis, modo muſti ſancto fervente Spiritu prophetarum redundantius æſtuaverint? Deoique ebrii puta-
Act. 2. 13. bantur, quibus Spiritus ſanctus inundabat. Ergo & hic fodit torcular, in quod uvæ rationabilis fructus interior ſpirita-
Matt. 21. 33 li infuſione deflueret. *Ædificavit turrim*, verticem ſcilicet Legis adtollens: atque ita hanc vineam munitam, inſtructam, ornatam locavit Judæis.

v. 10. 25. Et tempore fructuum ſervulos ſuos miſit. Beoe tempus fructuum poſuit, non provenrum; oullns enim fructus exſtitit Judæornm, nullus vineæ hujus proventus, de qua Dominus ait:
Exſpectavi ut faceret uvas, fecit autem ſpinas. Eſai. 5. 2. Itaque non lætitiæ vino, non ſpirituali muſto, ſed cruento prophetarum ſanguine torcularia redundarunt. Denique Hieremias in lacum miſſus eſt; Hier. 38. 6. hæc enim erant jam torcularia Judæorum non vino repleta, ſed borbore. Et licet generaliter prophetæ videantur exprimi; dat tamen lectio, ut illum qui lapidatus eſt. Nabutham eſſe credamus: 3. Reg. 21. 13 cujus etſi nullum acceperimus propheticnm verbum, accepimus tamen propheticnm factum; quia multos pro hac vinea futuros martyres proprio ſanguine prophetavit. Quis autem eſt ille qui in capite vulneratur? Nimirum Eſaias cujus facilius compaginem corporis ſerra diviſit, quam fidem inclinavit, conſtantiamve detrivit, aut vigorem mentis exſecuit.

26. Eo igitur factum eſt, ut cum v. 11. & ſeq. plures alios deſtinaſſet, quos Judæi inhonoros & inanes ſibi, de quibus nihil potuerunt proficere, dimiſerunt: noviſſime etiam Filium unigenitum mitterer, quem perfidi, quaſi heredem removere cupieotes, occiderunt crucifigendo, ejecerunt negando.

27. Breviter itaque quam magna, quam multa. Primum quia naturalis eſt booitas quæ plerumque credit indignis: deinde quia poſtremum malorum remedium Chriſtus advenit: tum quoniam qui heredem negat, de auctore deſperat. Heres autem Chriſtus, idemque teſtator & heres; quia morti propriæ ſupervivit, & Teſtamentorum quæ ipſe condidit, tamquam hereditaria in noſtris profectibus emolumenta conſequitur.

28. Pulcre ergo interrogat, ut ſua v. 15. ſe ipſi damnent ſententia. Venturum autem Dominum dicit vineæ, quod in Filio adſit etiam paterna majeſtas, vel quod ultimis temporibus præſentior humanis adſpiret affectibus. Ipſi itaque in ſe ſententiam dicunt, ut mali pereant, & ad alios colonos vinea transferatur. Qui igitur ſint coloni, quæ vinea, coſideremus.

26. Vinea typus noſter eſt, quod populus Dei vitis æteroæ radice fundatus, ſupereminet terris, ac ſolum vile prætexens, nunc gemmanti flore pubeſcit, nunc circumfuſa viriditate veſtitur, nunc mite jugum ſuſcipit, cum maturioribus brachiis quaſi ſarmentis fœcundæ vitis adoleverit. Agricola quippe Johan. 15. 1. & ſeq. omnipotens pater, vitis eſt Chriſtus: at vero nos palmites, qui niſi fructum feramus in Chriſto, cultoris æterni falce ſuccidimur. Recte igitur vioea Chriſti populus nominatur, vel quod crucis in fronte

Digitized by Google

fronte prætexatur indicium, vel quod fructus ejus poſtrema anni legatur ætate, vel quod omnibus ut ordinibus vinearum, ita pauperibus atque divitibus, humilibus atque potentibus, ſervis ac dominis in Eccleſia Dei æqua dimenſio, nulla diſcretio ſit: ut vitis maritatur arboribus; ita corpus animæ, anima quoque corpori conjugatur: ut vinea dum jugatur, erigitur; & reciſa non minuitur, ſed augetur: ita ſancta plebs dum ligatur, * exuitur: dum humiliatur, adtollitur: dum reciditur, coronatur. Quinetiam ut tener ſurculus veteri abſciſſus ex arbore, in alterius fœtu radicis inſeritur: ita populus hic ſanctus ſurculi veteris cicatricibus enodatis, in illo crucis ligno tamquam gremio piæ parentis fotus inoleſcit: Spirituſque ſanctus ſicut in altas demiſſus terrarum ſcrobes, ita in hoc carcereum corpus infuſus, aquæ ſalutaris irriguo diluit quidquid eſt fœtidum, membrorumque noſtrorum habitus in cæleſtem erigit diſciplinam.

30. Hanc vineam diligens agricola fodere, [a] jugare, contendere conſuevit: eruderatiſque terrenæ molis aggeribus, operta corporis noſtri nunc ſole torrere, nunc imbre perfundere, ſtirpare agrum ſolitus; ne a ſentibus gemma lædatur, ne luxuriet umbra foliorum, verborumque infructuoſa jactantia virtutibus obumbrando, maturitatem indolis naturalis impediat. Sed abſit ut huic vineæ quidquam timeamus adverſi, quam pervigil cuſtos domini Salutaris adverſus omnes nequitiæ ſæcularis illecebras muro vitæ vallavit æternæ, & extendit palmites ejus uſque ad mare: *Domini enim eſt terra*. (Pſ. 79. 12. Pſ. 23. 1.) Ubique Deus pater colitur, ubique Chriſtus dominus adoratur.

31. Hæc eſt noſtra vindemia. Læti igitur atque ſecuti, pars gremium ſuum mitium funiculis oneret uvarum, alii cæleſtia munera ore libemus, plerique bonarum greſſibus voluntatum divini fructum muneris exprimentes, veſtigia cothurnis nuda direptis, multo fluente tingamus; locus enim in quo ſtamus, terra ſancta eſt, (Exod. 3. 5.) & ideo calceamenta ſolvenda ſunt, ut ſpiritale veſtigium ſacroſanctæ ſedis tribunal adſcendens, corporei nexus vinculis exuatur; decet enim totius orbis hic eſſe vindemiam, ubi totius orbis eſt vinea.

32. Ecce tempus acceptabile, quo non hyemalibus perfidiæ caligantis pruinis annus riget, [b] nec altis nubibus informis cruſta blaſphemiæ, gelu durante, concreſcit: ſed procellis ſacrilegii liberata, novos fructus terra jam parturit. [c] Vere parit; diſſenſionum quippe omnium procella deferbuit, cuncti ſæcularis cupiditatis ardores, æſtuſque omnes quibus Italiæ populus per Judaicæ olim, & arrianæ proxime ſævitatis incendia coquebatur, ſereno jam ſpiramine temperantur. Sedata tempeſtas eſt, concordia navigat, fides ſpirat: certatim nautæ repetunt fidei quos reliquere portus, & dulcia patriis oſcula littoribus adfigunt, liberatos ſe periculis, abſolutos erroribus gratulantes.

33. Salve vinea tanto digna cuſtode: te non unius Nabuthæ ſanguis, ſed innumerabilium prophetarum, & (quod eſt amplius) pretioſus cruor Domini conſecravit. Ille licet non regalibus minis territus conſtantiam metu preſſerit, non præmiis ubertimis provocatus religioſum vendiderit affectum; ſed ſtudio (3. Reg. 21. 3.) regis obſiſtens, ne in hortulis ſuis malvarum olus, ſucciſa vite, ſereretur; quando aliud facere nequibat, parata vitibus incendia proprio cruore reſtinxerit; temporalem tamen vineam defendebat: te vero in perpetuum multorum nobis martyrum plantavit interitus: te crux apoſtolorum æmula Dominicæ paſſionis uſque in orbis totius terminos propagavit.

Cujus habet imaginem & inſcriptionem? (℣. 24.)

34. Docet hoc loco Dominus circumſpectos nos in reſpondendo adverſus hæreticos vel Judæos eſſe debere. Alibi dixit: *Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes*. (Matt. 10. 16.) Quem locum plerique accipiunt, ut quia ſerpente ſuſpenſo, Chriſti crux annuntiata eſt, quo ſerpentinum neque ſpiritalis virus aboleret, videatur aſtutus ita eſſe debere ſicut Chriſtus, ſimplex ſicut Spiritus. [d] En tibi ſerpentem illum qui caput ſemper cuſtodiat, lethale vulnus excludat. Interrogatus a Judæis utrum de cælo accepiſſet poteſtatem, re-

* *Exuitur*, ſupple *vinculis*, ut in fine ſeq. num. exprimitur.

a Omnes edit. *rigare*, *tondere*. Mſſ. fere omnes, *jugare*, ſed non pauci legunt cum edit. *tondere*, ant. tamen, *contendere*: quod pro *tendere*, ſive *extendere*, hic ſumendum eſt. Iterum ſequenti verſu pro voce, *operta*, quam omnes edit. ac mſſ. aliquot habent, alii plures & antiquiores præferunt, *onerata*. Et ea quidem vox, ſi recta eſt idem ſignificat atque *exculta*: ſed veremur, ne duriuſcule ſonet auribus eruditis.

b Era. & ſeq. edit. cum mſſ. nonnullis, *nec altis nivibus*. Amerb. cum aliis mſſ. pluribus ac potioribus, ut in textu. Nec ſane male, ſi grandinem quæ ſemper frugibus noxia eſt, informis illa cruſta in altis nubibus concreta deſignet.

c Omnes edit. *veteris pariterit*. Plerique mſſ. *veteres parit*. Quidam, *pellit*. Corb. & alii aliquot, *Vere parit*. Aptius, ut intelligitur ex ſequentibus, quibus non ambigue Juſtinæ perſecutio, atque ſecuta pax deſignantur.

d Ita mſſ. majori numero, & pretio. Quidam vero, & cunctæ edit. *Imitare & tu ſerpentem illum*.

Luc. 20. 4. reſpondit : *Baptiſmus Johannis unde eſt : de cælo , an ex hominibus ?* ut dum illud
de cælo eſſe negare non auderent ,
ipſos amentiæ coofutaret , qui ejus au-
Matt. 17. 23 ctorem negarent eſſe de cælo . Poſtu-
latus didrachma quærit de imagine ;
alia enim imago Dei , alia imago mun-
1. Cor. 15. 49 di . Unde & ille nos admonet : *Sicut portavimus imaginem terreni illius , portemus & imaginem hujus cæleſtis .*

35. Imaginem Cæſaris non habet Chriſtus ; quia imago eſt Dei . Imaginem Cæſaris non habet Petrus , quia
Matt. 19. 27 dixit: *Reliquimus omnia , & ſecuti ſumus te .*
Imago Cæſaris non reperitur in Jacobo
vel Johaone ; quia filii tonittui ſunt :
Marc. 3. 17. ſed reperitur in mari , ubi dracones
illi contritis capitibus ſuper aquam , &
ipſe draco major comminutus caput ,
Pſ. 73. 14. datur in eſcam populis Æthiopum . Si
ergo non habuit imaginem Cæſaris , cur dedit cenſum ? Non de ſuo dedit, ſed reddidit mundo quod erat mundi. Et tu ſi vis non eſſe obnoxius Cæſari, noli habere quæ mundi ſunt : ſed ſi habes divitias, obnoxius es Cæſari. Si vis nihil regi debere terreno , relinque omnia tua, & ſequere Chriſtum.

v. 25. 36. Et bene prius quæ Cæſaris ſunt, Cæſari reddenda decernit; neque enim poteſt eſſe quis Domini , niſi prius renuntiaverit mundo. Sed omnes renuntiamus verbis , ſed non omnes renun-
* tiamus affectu; nam cum * ſacramenta
ſuſcipimus , renuntiamus . Quam gra-
via vincula promittere Deo , & non
Eccleſ. 5. 4. ſolvere ? *Melius eſt* , inquit , *non vovere te, quam vovere , & reddere* . Major eſt
contractus fidei, quam pecuniæ. Redde
promiſſum , dum in hoc corpore es ,
prius quam veniat exactor , & mittat
Matth. 5. 26 te in carcerem . *Amen dico tibi , non exies inde , donec ſolvas noviſſimum quadrantem .*

v. 28. *Si frater alicujus mortuus fuerit .*

A 37. Sadducæi , hoc eſt , deteſtabilior portio Judæorum, hoc loco Dominum tentant : quorum aperte ſtultitia reprehenditur, myſtice autem ſententia re-
torquetur ; [a] quia excluſerunt de ſe ca- a
ſtitatis exemplum , dum ſecundum lit-
teram nubere mulier cogitur & invita, Deut. 25. 5.
ut defuncti ſemen excitet frater, Ergo
littera occidit , quaſi leoa vitiorum : 2. Cor. 3. 6.
ſpiritus autem magiſter eſt caſtitatis.

B 38. Videamus itaque ne hæc mulier Synagoga ſit, quæ ſeptem viros habuit,
ſicut Samaritanæ dicitur : *Quinque enim* Johan. 4. 18.
viros habuiſti ; quia Samaritani * quinque *
tantum libros Moyſi : Synagoga ſeptem
ſequitur principaliter, & de nullo propter perfidiam ſuam hereditariæ poſte-
ritatis ſemen accepit . Et ideo partem Apoc. 20. 6.
cum viris ſuis in reſurrectione habere
C non poterit , quia ſpiritale præceptum ſecundum ſenſum carnis invertit ; non enim frater carnalis aliquis denuntiatus eſt qui ſemen fratris ſuſcitaret defuncti: ſed ille qui demortuo populo Judæorum ſapientiam ſibi divini cultus adſciſceret in uxorem , atque ex ea ſemen in apoſtolis excitaret : qui quaſi defunctorum reliquiæ Judæorum informes adhuc in Synagogæ utero derelicti,
D ſecundum electionem gratiæ reſervari novi ſeminis admixtione meruerunt.

39. Synagoga autem frequenter ſto-
lam accipit, quod eſt * inſigne conju- *
gii , quaſi auctor fidelium : repudiata quoque frequenter inducitur, quia mater eſt perfidorum: cui Lex occidit corporalis, ut ſpiritualis reſurgeret. Ergo
ſancta plebs Dei , [b] ſi quinque libros b
Legis quadam coojugii caritate dilexerit , & quaſi maritalibus obſecundarit
E imperiis , habebit in reſurrectione cæleſte conſortium , non corporeæ colluvionis pudore confuſa , ſed divinæ gratiæ ditata muneribus.

* Intellige ſacramentum baptiſmatis, in quo etiamnum *diabolo & pompis ejus*, id eſt , mundi vanitatibus renuntiamus . Hæc porro conſuetudo clarius exponitur *De Init.* cap. 2. & lib. 1. *De Sacram.* cap. etiam 2.

a Omnes edit. & pars mſſ. *Quale de ſuo dederunt caſtitatis exemplum* . Reliqua pars , quæ & potior nobiſcum legit .

* Cur ſolos 5. libros Moyſis admiſerint Samaritani, hanc eſſe cauſam putat eruditus quidam atque acer criticus , quia quo tempore facta eſt ſeceſſio Judæos inter ac Samaritanos , nempe ſub Roboamo , nellidum ex aliis divinis libris vulgati eſſent . Sed veremur, ut omnibus ſatis probetur ea conjectura .

* Hic *Stola* dicitur *inſigne conjugii* ; quia , ut Vir ſanctus ſupra lib 7. num. 231. docet , *veſtimentum eſt matronale* . Quibus verbis intelligitur in more poſitum fuiſſe antiquitus ut matronæ nubentes ſtolam acciperent, ſine qua deinceps illis in publicum exire non liquiſſe auctor eſt Tertullianus in libro *De Pallio*, cap. 4.

b Sic plerique mſſ. ac edit. omnes præter Rom. quæ cum duobus iiſque recentioribus mſſ. habet , *ſi ſeptem libros*. Minus commode, cum de libris Legis, quo nomine 5. libri Moyſis vulgo deſignantur, agat Ambroſius .

LIBER
DECIMUS.

v. 42. *Dixit Dominus Domino meo.*

1. Conſummaturus præcepta Dominus, etiam præviam paſſioni fidem ac miſericordiam Teſtamenti ſui fine concludit: fidem, in eo ut Chriſtum & Dominum & Deum ooſtrum, & ad dexteram Dei ſedere credamus: non quod corporaliter ſedeat, qui ubique
B eſt. Denique ipſe in Patre eſt; quia in ſubſtaotia Dei, quia una virtus, una majeſtas. Ipſe ergo in Patre, & in ipſo Pater; quia Verbum in Deo, Deus in Verbo: ipſe in Patre; quia Verbum: ipſe ad dexteram Patris; quia Patri conſors, oulli ſecundus: ipſe miſſus a Patre; quia deſcendit de
C cælo paternum impleturus arbitrium. Tolle hinc perfidiæ quæſtiones, & plena eſt religio. Nec præfertur, quia ad dexteram ſedet: nec injuriam patitur, quia mittitur. Gradus non quæritur dignitatis, ubi plenitudo eſt divinitatis.

v. 44. 2. Illud quoque conſiderandum, quia reprehendit eos qui Chriſtum filium David dicunt. Et quomodo cæ-
Luc. 18. 43. D cus ille David filium confitendo meruit ſanitatem? Quomodo pueri dicentes: *Hoſanna filio David*, præcelſæ præ-
Matt. 21. 9. dicationis Deo gloriam deferebant? Sed non reprehenduntur hoc loco quia David filinm confitentur, ſed quia non credunt Filium Dei. Non enim alterum, ſed alterutrum in fide vera eſt: nam etſi in principio judicavimus ni-
E hil nos ſcire niſi Chriſtum Jeſum, & hunc crucifixum; nunc tamen, ut pote judicio proximi, crucifixum jam
1. Cor. 2. 2. non novimus Chriſtum, ſed venientem in nubibus opperimur. Inctedulus vulnera adſpicit: fidelis obviam Chriſto in aera raptus occurrit.

3. Ergo & Deum Chriſtum & hominem eſſe credamus: unum in utroque, non alterum: cui a Patre ſubjiciuntor inimici non per ioſirmitatem poteſtatis ſuæ, sed per unitatem naturæ; quia in altero altet operatur. Nam

A & Filius ſubjicit inimicos Patri, qui Patrem clarificat ſuper terram. Et dedit Pater Filio *Nomen, quod eſt ſuper* Johan. 17. 4.
omne nomen: ſed & Pilius Patri dicit: *Nomen tuum manifeſtavi hominibus quos de-* Philip. 2. 9. & 10.
diſti mihi. Dando autem nomen quod Johan. 17. 6.
eſt ſuper omne nomen, non plus dedit quam habuit: ſed totum quod habuit, dedit. Dedit autem hoc nomen,
B ut *Omnis lingua confiteatur Deo; quoniam* Philip. 2. 11.
dominus Jeſus in gloria eſt Dei Patris.

4. Vide ergo ſingula. Pater ſubjicit Filio, Filius ſubjicit Patri: Pater ſuſcitat Filium, Filius ipſe ſe ſuſcitat.
Unde ait: *Solvite hoc templum, & in* Johan. 2. 19.
triduo illud reſuſcitabo. Et Pater Dominus, & Filius Dominus: *Dixit Dominus Domino meo*. Et non duo Domini,
C ſed unus Dominus; quia & Pater Deus, & Filius Deus: ſed unus Deus; quia Pater in Filio, & Filius in Patre. Unus Deus, quia una deitas:
Sedes tua, Deus, in ſæculum ſæculi: virga Pſ. 44. 7. & 8.
recta eſt, virga regni tui. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus. Sed unus Deus, in quo & novi & veteris Teſtamenti doctrina concordat. Nam & in veteri
D Teſtameoto ſcriptum eſt: *Diliges domi-* Deut. 6. 5. & 13.
num Deum tuum: &, *Dominum Deum tuum adorabis, & ipſi ſoli ſervies*. In
novo: *Unus Deus, & Pater omnium*. Sic Epheſ. 4. 6.
& Pater Dominus, & Filius Dominus: ſed unus Dominus. Denique
ſcriptum eſt: *Nolite duobus dominis ſer-* Matt. 6. 24.
vire; hoc in novo: in veteri autem
ſcriptum eſt: *Audi, Iſrael, Dominus* Deut. 6. 4.
E *Deus tuus, Dominus unus eſt*. Uode mirabiliter Apoſtolus, ne duos Deos diceret, aut duos Dominos nominaret, aut derogaret vel Filio, vel Patri:
Unus, inquit, *Deus Pater, ex quo omnia*: 1. Cor. 8. 6.
& unus Dominus Jeſus, *per quem omnia*. Nam qui Deus, & Dominus: & qui Dominus, Deus. Denique ſcriptum
eſt: *Scitote quia Dominus ipſe eſt Deus* Pſ. 99. 3.
noſter.

5. Omnia ergo quæ Pater habet, & Filius habet. Deus Pater ſecundum generationis rationem: Deus Fi-

a lius ſecundum imaginis unitatem. [a] A Dominus Filius, quia omnia ſibi cum poteſtate poſſet, ratione ſubjecit: Dominus Pater, quia radix eſt Filii. Sic nobis Pater in Filio perſonarum definitione diſtinguitur, poteſtatis unitate connectitur. Itaque alter in altero, & unus in alterutro. Nam & Patris gloria eſt, ſi non degeneravit in Filio: & Filii gratia, ſi Pater videtur in Filio. B Ergo non degener, in quo unitatis ſumma majeſtas: non alienus, in quo proprietas generationis, expreſſio veritatis eſt.

Cap. 21. v. 6. *Non relinquetur lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur.*

v. 1. & ſeq. Lib. de Vid. 6. Sequebatur de vidua locus, quam quoniam jam in libro quem de Viduis C ſcripſimus prædicavimus, nunc ſequeb ſtramus. [b] Verum autem dictum eſt juxta propoſita de templo quod Salomon condidit, idque judicii eſſe tempore ſubvertendum; nihil eſt enim opere & manu factum, quod non aut vetuſtas conficiat, aut vis ſubruat, aut ignis exurat: eſt tamen & aliud templum conſtructum ex ſpecioſis lapidibus, & ornatum donis, cujus everſio D nem Dominus ſignificare videatur, Synagoga ſcilicet Judæorum, cujus ſtructura vetus, Eccleſia ſurgente, diſſolvitur. Eſt etiam templum in unoquoque, quod deficiente fide labitur: & maxime ſi quis falſo Chriſti nomen obtendat, quo interiorem expugnet affectum.

7. Poteſt etiam ea eſſe expoſitio, quæ mihi plus proſit. Quid enim mihi E prodeſt diem ſcire judicii? Quid mihi prodeſt tantorum conſcio peccatorum, ſi Dominus veniat, niſi veniat in meum animum, redeat in meam mentem, niſi vivat in me Chriſtus, in me Chriſtus loquatur? Ergo mihi Chriſtus debet venire, mihi debet adventus ejus fieri. Fit autem Domini ſecundus adventus in defectione mundi, quando F Galat. 6.14. poſſumus dicere: *Mihi autem mundus crucifixus eſt, & ego mundo.*

8. Sed hunc virum talis mundi defectus ſi in ſuperioribus domus inveniat, ut converſatio hujus in cælis ſit; tunc deſtruetur templum corporale atque viſibile, Lex corporalis, paſcha corporale, & paſcha viſibile, azyma corporalia, & azyma viſibilia, audeo dicere, Chriſtus temporalis, ut fuit Paulo, antequam crederet; quia in eo cui mundus deficit, Chriſtus æternus eſt. Huic ſpirituale templum, lex ſpiritualis, paſcha etiam ſpirituale; quoniam ſemel Chriſtus occiditur. Hic epulatur azyma non ex fruge terrena, ſed ex fruge juſtitiæ. Fit ergo huic præſentia ſapientiæ, præſentia virtutis atque juſtitiæ, præſentia redemtionis; Chriſtus enim ſemel quidem pro peccatis populi mortuus eſt, ſed quotidie 1. Pet. 3. 18. peccata populi redempturus.

Cum autem audieritis prælia & opiniones præliorum. v. 9.

9. Interrogatus Dominus quando templi eſſet futura deſtructio, & quod ſignum eſſet adventus ejus, de ſignis docet, de tempore non putat intimandum. Sed Matthæus interrogationem Matth. 24. 3 tertiam addidit, ut & templi tempora deſtruendi, & ſignum adventus, & conſummatio ſæculi a diſcipulis quæreretur: Lucas ſatis putavit de conſummatione ſæculi cognitum, ſi de adventu Domini diceretur.

10. Verborum autem cæleſtium nulli magis quam nos teſtes ſumus, quos mundi finis invenit. Quanta enim prælia, & quas opiniones accepimus præliorum! Chunni in Alanos, Alani in Gothos, Gothi in * Tayſalos, & Sarmatas inſurrexerunt. Nos quoque in Illyrico exſules patriæ Gothorum exſilia fecerunt, & nondum eſt finis. Quæ omnium fames, lues pariter boum atque hominum, ceterique pecoris; ut etiam qui bellum non pertulimus, debellatis tamen non pares fecerit peſtilentia? Ergo quia in occaſu ſæculi ſumus, præcedunt quædam ægritudines mundi. Ægritudo mundi eſt fames, ægri-

a *Dominus .... ſubjecit*, deſunt in Amerb. In Era. autem Gill. & mſſ. noſtris ita habentur, ut ea exhibemus, niſi quod in Era. rejiciuntur poſt voces, *radix eſt Filii*. At in Rom. edit. ultimorum verborum facta eſt illa mutatio .... *omnia ſibi quæ poſt Pater, ſubjecit*.

b Rom. edit. ſola, *Verum licet juxta promiſſa de templo quod Salomon condidit, intelligatur; idque primum ab hoſte judicii* &c.

* Plerique mſſ. *Taifalos*: melius alii atque edit. *Tayſalos*; ita enim ſemper legitur apud Ammianum lib. 31. Sed alius de hac gente atque aliis hic memoratis erit loquendi locus. At vero peſtilentiam illam quæ non ſolum homines, ſed pecora ipſa tam miſere devaſtabat, ſigno crucis facillime depulſam fuiſſe Hermannus lib. 2. cap. 55. *Vitæ S. Ambroſii* obſervat ex Baronio. Nititur autem magnus Cardinalis Ecloga Sev. Endelechi chriſtiani poetæ, ubi inter cetera hæc habetur:

Buculus. .... *Dic age Tityre.*
Quis te ſubripuit cladibus his Deus,
Ut peſtis pecudum quæ populata ſit
Vicinos, tibi nulla ſit.
Tit. *Signum quod perhibent eſſe crucis Dei*
....
Hoc ſignum mediis frontibus additum,
Cunctarum pecudum certa ſalus fuit.

Ceterum quæ Ambroſius de diſſentionum fine atque animo relaxando ſuperiore libro memorabat, ea non obſcure probant illum de rebus jam præteritis hic diſſerere.

ægritudo mundi eſt peſtilentia, ægritudo mundi eſt perſecutio. A

11. Sunt autem & alia bella quæ vir ſuſtinet chriſtianus, diverſarum quoque prælia cupiditatum, ſtudiorumque conflictus, multoque graviores domeſtici hoſtes, quam extranei. Nunc avaritia ſtimulat, nunc accendit libido, nunc metus terret, nunc iracundia exagitat, nunc ambitio movet, nunc terrere tentant ſpiritalia nequitiæ, quæ B *Epheſ. 6. 12.* ſunt in cæleſtibus. Itaque quaſi quibuſdam urgetur præliis, & quibuſdam terræ motibus quatitur mobilis animi nutantis affectus.

Pſ. 26. 3. 12. Sed fortior dicit: *Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum: ſi exſurgat adverſum me prælium, in hoc* *1. Reg. 17. 4.* *ego ſperabo*. Stat in acie ferens hoſti obvium pectus, etiam ſi quis Golias exſurgat immitis atque præceiſus; ti- C mentibus tamen ceteris, exſurget humilis quaſi David, regis abjiciens arma terreni, ſumens fidei tela leviora, & * * triplici ſparto jaculum puræ confeſſionis intorquens, perſecutoris vulnerat impudentiam, contemtor minarum, negligens poteſtatum, etiam idoneus in quo Chriſtus loquatur. Alibi Chriſtus, alibi Pater, alibi Spiritus loquitur Patris. Non diſcordant iſta, ſed congruunt. Quod unus loquitur, tres lo- D quuntur; quia vox una eſt Trinitatis. Huic victori, qui ſuo Goliam gladio peremerit, dum mortem pro Chriſto excipit, fugatis allophylis, occurrunt juvenculæ, illæ ſcilicet ſicut aquilæ, *1. Reg. 18. 7.* dicentes: *Percuſſit Saul in millibus, David in decem millibus*. Quod indicio eſt, victores ſæculi principibus anteferri. Denique mortuis regibus, in perpetuum martyres regnum cæleſtis gratiæ E honore ſuccedunt: & illi fiunt ſupplices, hi patroni.

1. Reg. 21. 9. 13. Eſt & alius Goliæ gladius, aliud diaboli telum, ſermo ſcilicet hæreticorum, quem vir pſallere ſciens arripit, *Epheſ. 4. 14.* ut adverſarium vincat, audiens hic bella, non patiens, nec alicujus vento doctrinæ mobilis inquietus, neſciens *Amos. 8. 11.* famem verbi, & ſcripturæ cæleſtis ubertate ſatiatus, qui vanis hæreticum F vocibus perſonantem laceſſere non reformidet. Tunc qui eſt infirmus, exſpectet; ne præjudicium ceteris faciat *Judic. 16. 17.* congreſſu impari. Veniat David, cui Chriſtus os aperiat ad eloquenda myſteria: veniat ille Nazaræus, cujus capillus non cadat, vel nihil habens ſuperfluum quod cadere poſſit, vel nihil de ſuperioribus virtutibus amiſſurus, integer ſobrietate, fortis in pace, qui ſenſus omnes uſque in finem, & verba cuſtodiat.

14. Prædicetur Evangelium, ut ſæculum deſtruatur. Sicut enim præceſſit *Matt. 24. 14.* in orbem terræ Evangelii prædicatio, cui jam & Gothi & Armenii crediderunt, & ideo mundi finem videmus: B ita & a viro ſpirituali Evangelium prædicatur, quando omnes ſapientiæ progreſſus, & omnes virtutes exſequitur, pſallenti mente & ſpiritu, noviſſimam deſtruens mortem; tunc enim finis, cum tradiderit in eo Chriſtus regnum *1. Cor. 15. 25.* Deo & Patri, fueritque iſte ſubjectus ei qui ſibi ſubjecit omnia, ut ſit Deus omnia, in omnibus. Et prædicabitur Evangelium per omnes civitates, id C eſt, civitates Judææ: *Notus enim in* *Pſ. 75. 1.* *Judæa Deus*. Tunc enim civitates ædificantur Judææ, quando virtutum fundamenta ponuntur.

Cum videritis circumdari ab exercitu Hieruſalem. *℣. 20.*

15. Vere Hieruſalem ab exercitu obſeſſa eſt, & expugnata a Romano duce. Unde Judæi putaverunt tunc D factam abominationem deſolationis, eo * quod caput porci in templum jecerint illudentes Romani Judaicæ ritum obſervantiæ. Quod ego nec furens dixerim. Abominatio enim deſolationis, exſecrabilis adventus Antichriſti eſt, eo quod ſacrilegiis infauſtis mentium interiora contaminet: ſedens juxta hiſtoriam in templo, ut ſibi divinæ vindicet ſolium poteſtatis. Juxta interpre- E tationem autem ſpiritalem pulcre inducitur ſtare, eo quod in affectibus ſingulorum veſtigium perfidiæ ſuæ confirmare deſideret, ex Scripturis diſputans eſſe ſe Chriſtum.

16. Tunc appropinquabit deſolatio, *Ibidem.* quoniam a vera religione pleſique lapſi errore deſciſcent. Tunc erit Domini dies, quod etiam Apoſtolus evidenter *2. Theſſ. 2. & ſeq.* expoſuit dicens, non timendum eſſe F nobis quaſi inſtet dies Domini; ne quis nos ſeducat ullo modo: quoniam niſi venerit diſceſſio primum, & revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adverſatur, & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur; ita ut in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tamquam ſit Deus.

17. Ergo

* Allegorice Trinitatis confeſſio deſcribitur. Porro voces illæ, *triplici ſparto jaculum intorquens*, non haſtam deſignant amentatam, ſed lapidem funda excuſſum; quidquid enim jacimus, non improprie jaculum nominamus: *ſpartum* vero ponitur pro ipſa funda; eo quod funda texatur e funiculis, quos ex illo frutice veteres contorquebant.

17. Ergo ſedebit in templo, & in templo interiore Judæorum, qui Chriſtum negabunt: in templn nnn inviolabili, ſed corruptelæ obnoxio, quod aut perfidiæ involvat ruina, aut iracundiæ vis ſubruat, aut cupiditatum ignis exurat. Et bene tunc veniet
Marc. 13. 22 dies Dnmini, & breviabuotur dies propter electos: quoniam ſicut primus adventus Domini propter redimenda
a peccata, ita & ſecundus [a] propter reprimenda delicta, ne plures perfidiæ errore labantur.

18. Tunc pſeudo-prophetæ, tunc fames. Repete mihi Eliæ tempora, & invenies tunc prophetas confuſionis, tunc Jezabel, tunc famem, tunc ari-
Matt. 24. 12 ditatem terræ. Qua ratione? *Quia abundaverat iniquitas, reſrixerat caritas.* Denique juſtus in deſerto, iniquus in regno eſt.

19. Eſt alius Antichriſtus auctor hujus, diabolus ſcilicet, qui meam Hieruſalem, meam aoimam, certe animam Dei, animam pacificam obſidere oi-
b tatur [b] ſuæ legionis exercitu. *Non eſt*
Epheſ. 6. 12 enim *colluctatio nobis adverſus carnem & ſanguinem: ſed adverſus principatus & poteſtates, adverſus mundi hujus rectores, tenebrarum harum.* Tunc eſt diſceſſio cum anima a ſe ipſa deſciſcit: & rurſus cum Dominum cogitat, tremit atque turbatur. [c] Tunc cum interiora Aotichriſtus
c tenet: donec de medio fiat, injuſtitia exſultat, iniquiras regnat. Tunc fides rara, ut ipſe quaſi addubitans Domious
Luc. 18. 8. dixerit: *Tunc veniens Filius hominis, numquid inveniet fidem ſuper terram*, vel in noſtra utique terra, vel in urbe terra-
Pſ. 13. 2. rum? Sic & alibi: *Dominus reſpexit ſuper filios hominum, ſi eſt intelligens, aut requirens Deum.* Nnn quia dubit Deus, ſed quia ita rara erit in hominibus fides, ut ſecundum opininnem hominum videretur eſſe dubitaodum.

20. Ergo quando in medio templi eſt diabolus, deſnlatio abominationis
Dan. 9. 27. eſt, ſecundum Danielem prophetam: cum autem unicuique laboranti Chriſti præſeotia ſpiritualis illuxerit, tollitur iniquus e medio, & incipit regnare juſtitia quæ omnem fidelium meotibus evacuat principatum.

21. Eſt etiam tertius Antichriſtus, aut Arrius, aut Sabellius; immo omnes ſunt Antichriſti qui prava nos interpre-

A tatione ſeducunt. Et ideo *qui legit intelligat*: qui intelligit, non ſeducatur, Matt. 24. 15
ut credat falſa pro veris, more utique Judæorum, qui verum Chriſtum negaverunt; unde conſequens erit ut credant verum eſſe qui falſus eſt: ſic & arriani, quod negant Chriſto, Antichriſto non negabunt.

B *Væ illis quæ in utero habent, & ubera dant in illis diebus!* ℣. 23.

22. Ergo conceptio criminoſa eſt? Atqui liberi præmia ouptiarum ſunt. Et quomodn Saram Dominus benedixit, & peperit? Quomodn Anna oravit, & genuit? Quomodn Rachel filios benedicta ſuſcepit? Numquid erraverunt prophetæ, quoniam Dominus er-
C rare non potuit? Sed in prophetis quoque Dnminus eſt locutus, & ideo nec illi errare potuerunt. [d] Qui igitur d
quadrare poterit diſcordia litterarum?

23. Sed quia ibi bellum eſt, convertamur ad ſpiritum pacis; Pax enim dixit: *Mulier cum parturit, triſtitiam habet, quia venit hora ejus: cum autem peperit, jam non meminit triſtitiæ.* Habetis Johan. 16. 21 & 22.
D iterum quod ſubjecit: *Et vos modo quidem triſtitiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum;* ut oſtenderet perfectorum eſſe lætari, nutare infirmorum, quaſi adhuc incerta metuentium. Sed & hic in ſuperioribus dixit. *Edebant & bibebant: nubebant, & uxores ducebant*, ligantes ſcilicet ſe in hanc Luc. 17. 27.
vitam, & ſollicitudinibus ſæcularibus
E vincientes. Hæ ſunt itaque prægnaotes quibus væ dicitur, quæ aruinam ſuæ carnis extendaot, & quibus intimorum greſſus pigreſcat animorum, effœtæ virtutum, fœtæque vitiorum.

24. Sed nec illæ prægnantes condemnationis exſortes ſunt, quæ in bonorum actuum mnlimine conſtitutæ, necdum aliquos ſuſcepti operis dedere proceſſus. Sunt enim & quæ de Dei ti-
F more concipiunt, quæ dicunt: *De timore tuo concepimus & parturivimus.* Sed Eſai. 26. 18
non omnes pariunt, nnn omnes perfecti, noo omnes poſſunt dicere: *Peperimus ſpiritum ſalutis in terra:* ooo omnes Mariæ, quæ de Spiritu ſancto Chriſtum concipiant, Verbum pariaot. Sunt enim quæ abortivum excludaot Verbum, antequam patiant: ſunt quæ in

a Edit. Amerb. & Rom. cum paucis mſſ. *propter redimenda delicta*. Minus commode.
b Mſſ. fere ad unum, *ſuæ legis exercitu*. Melius tamen cunctæ edit. *ſuæ legionis exercitu*. Facilis quippe ſcriptorum lapſus trium elementorum omiſſio.
c Ver. edit. ac pauci mſſ. *Tunc cum iſte Antichriſtus tenet: donec de medio fiat, juſtitia exſulat*. Rom. *Tunc Antichriſtus tenet: nunc juſtitia exſultat*. Reliqui mſſ. magno conſenſu nobiſcum faciunt; niſi quod pro *interiora*, in quibuſdam tantum legitur *in te*, non pravo ſenſu.
d Edit. Era. & Gill. in margine ac Rom. in textu cum mſſ. nonnullis. *Quid ergo? Errare poterit diſcordia litterarum!* Eadem edit. Era. & Gill. in textu cum Amerb. maximaque parte mſſ. *Quid* (mſſ. aliquot, *quis*) *quadrare poterit diſcordiam litterarum?* Elegantius vero Corb. & alii quidam, quos ſecuti ſumus.

Digitized by Google

in utero Chriſtum habeant, ſed eum nondum formaverunt, quibus dicitur: Galat.4.19. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis*. Ergo qui adhuc in utero ſunt, parturiuntur quaſi imperfecti: jam illi perfectiores, quibus 1.Cor.4.15. dicitur: *Ego vos per Evangelium genui*.

25. Multi patres per Evangelium, & multæ matres quæ Chriſtum pariunt. Quis mihi igitur Chriſti monſtret pa- Matth.12.48. & 50. rentes? Ipſe monſtravit, dicens: *Quæ B mihi eſt mater, aut qui fratres?..... Qui fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt, ipſe mihi & frater, & ſoror, & mater eſt*. Fac voluntatem Patris, ut Chriſti mater ſis. Multæ conceperunt Chriſtum, & non genuerunt. Ergo quæ parit juſtitiam, Chriſtum parit: quæ parit ſapientiam, Chriſtum parit: quæ parturit verbum, Chriſtum par- C turit.

26. Eſt etiam quæ parturivit injuſti- Matt.24.8. tiam, & peperit iniquitatem. Iſtis væ prægnantibus, quæ corpore graves, ad evadendum periculum pigriores ſunt! Iſtis væ, quibus futuri partus, quo a corpus omne concutitur, [a] dolor ingeritur. His futuri ſigna judicii initia ſunt dolorum.

Exod.21.22 27. Docuit etiam Moyſes eſſe prægnantem, quam ſi duo conculcaverint D litigantes, abortivum cito incidat. Et ideo bona femina litem fugiat, pacem ſequatur; ut partum poſſit abſolvere: nec novem menſium tempus exſpectet, verbi partus non in tempore, ſed dili- Sap.4.13. gentiæ plenitudine eſt. Conſummatus autem in brevi juſtus explevit tempora multa. At contra cito anima imperfecta calcatur, & verbum quod conce- Marc.9.41. pit, amittit. Sed væ illi qui ſcandali- E zaverit unum de puſillis iſtis! Væ illi qui prægnantem calcaverit! Nam ſi informe adhuc pignus excluſerit, pecuniæ jactura eſt: ſi vero formatum, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu.

28. Sed cur oculum aut manum, cum abortivus & manum habeat, & oculum habeat, qui jam formatus ex- F cuſſus eſt? Unde apparet pro eo modo quo nocuit, unumquemque damnandum. Si enim catechumenum quis vel hæreticus vel ſchiſmaticus tamquam de utero vel animæ vel Eccleſiæ parturientis excuſſerit, levius punitur: ſi fidelem, gravius. Et ideo cavendum A ne cum talibus litigando Eccleſiam calces; ſtultas enim pugnas, & ſine diſci- 2.Tim.2.16 plina quæſtiones devita, ſciens quia generant lites, quibus Eccleſia quaſi parturiens totius corporis conculcatione vexetur.

29. Ergo cito reple ventrem tuum, ut citius poſſis partum edere. Audi quomodo repleas, & quibus repleas: *Ex fructu*, inquit, *oris ſui vir implevit* Prov.18.20. B *ventrem ſuum: fructibus autem labiorum ſuorum ſatiabitur*.

30. De nutrientibus quoque docuit me illud Salomonis ſublime judicium, 3.Reg.3.23. & illa duarum contentio feminarum, quod etiamſi jam partus dolore ſint abſolutæ, adhuc tamen [b] confidendo- b rum pignorum metu nutent; quia per temulentiam nutrientis ſomnus obre- C pat, parvulum mater opprimat, neget ſuum, quærat alienum: ſed & illa quæ filium non peremit, periclitatur ſuo; quia judicii hæret incerto.

31. Ergo & nos, ne quaſi imperfectorum parentes operum aut judicii dies, aut mortis inveniat, parvulos noſtros ablactare properemus. Ablacta- Gen.21.8. tus Iſaac non fuit ſomno matris obnoxius; & ideo epulum magnum exhibuit Abraham, quando ablactavit fi- D lium. Ablactatus David retributionem Pſ.130.2. animæ ſuæ ſperat; non enim ut Corinthius in primordio fidei, eſcæ ad- 1.Cor.3.2. huc invalidus fortiori, lacte potatur: ſed jam pane ſolido firmatus in plenitudinem perfectæ ætatis adoleverat. Ergo non ſatis eſt cura generandi, niſi ſuppetat efficacia nutriendi.

32. Itaque & tibi tamquam Mariæ verbum Dei creſcat, ſapientia & ætate E proficiat. Quod ita ſit, ſi omnia dicta juſtitiæ in corde cuſtodias, nec ſenectutis tempus exſpectes: ſed in prima ætate deſponſata alii viro juſto ſapientiam ſine corruptela corporis tui cito concipias, cito parias, cito nutrias. Vide mihi Paulum heſterno perſequen- Act.9.21. tem, hodie credentem, die craſtina prædicantem.

33. *Orate ne fiat fuga veſtra hyeme, vel* Matt.24.20 F *ſabbato*. Cum judicii die venturus ſit Dominus, ante quem ignis ardebit; ignis autem vis aut ſemper eadem, aut citius adurat æſtate: quomodo orandum dicit ne fuga noſtra hyeme fiat; niſi forte quia is qui in montes fugit, frigus & glaciem, procellas & grandinem delictorum timere debet, &

optare

a Cuncta edit. & plerique mſſ. *dolor integer*. Alii mſſ. partim, *dolor, ingreditur*: partim, *dolor ingeritur*. Et hoc ultimum elegantius. Iterum ubi omnes edit. *abortivum cito inducant*, mſſ. contra prope ad unum habent, *abortivum cito incidat*, ſubintellige *corpus*, vel potius *pignus*, quæ vox infra non ſemel adhibetur.

b Plures mſſ. atque omnes edit. exceptis ultimis Pariſ. præferunt, *confirmandorum pignorum*. Potior tamen alia lectio.

optare æſtivæ lucis ſerenitatem, ne lubrico corporis veſtigia infirma labantur?

34. Unde & illa jam ſecura proceſſu, jam firmis radicibus nixa lætatur, dicens: *Hyems abiit, tempus ſecandi advenit*; hyeme enim arbores ventus ſuo honore deſpoliat, & aſperitas frigoris teneras frondes in ſpeciem mortis interficit: vere autem reſurgunt ſemina, & tamquam nova æſtas naturæ viridantis adoleſcit. Vere paſcha eſt, quando ſervatus ſum: æſtate eſt Pentecoſte, quando reſurrectionis gloriam celebramus ad inſtar futuri.

Cant. 2. 11. & 12

35. Orandum etiam ne ſabbato te, hoc eſt, ab operibus otiantem veniens Dominus deprehendat. Et ideo juxta Legem operare diem in die, & eſto ſpiritu ferventi, & labore pervigili. Nec otioſum illud, quia ſcriptum eſt: *Sabbato humiliabis animam tuam*: & quia ſeptuaginta annis populus in captivitate duravit, tunc violata religio, obtrita libertas, pudicitia vulnerata. Ergo tunc tibi emigrandum ex hac vita, quando virtutes vigent, vitia captiva ſunt: non quando captiva eſt anima, vigor & virtus vacat corporis, & peccata dominantur.

Levit. 23.

℣ 25. *Et erunt ſigna in ſole & luna & ſtellis.*

36. Et prophetiæ vera ſeries, & integra cauſa myſterii, quod & captivi Judæi ſecundo in Babyloniam, Aſſyriamque ducentur, captivi in toto erunt orbe, quia negaverunt Chriſtum: & Hieruſalem quæ videtur, ab hoſtili exercitu calcabitur, cadentibus Judæis in ore gladii: & Judæa omnis a nationibus credituris ſubjicietur in ore gladii ſpiritalis, qui eſt ſermo bis acutus: & fient ſigna diverſa in ſole & luna & ſtellis.

37. Quæ ſigna ſecundum Matthæum evidentius exprimuntur: *Tunc*, inquit, *ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent*. Plurimis enim a religione deficientibus, clara fides obſcurabitur nube perfidiæ; quia mihi ſol ille cæleſtis mea fide vel minuitur, vel augetur. Quemadmodum ſi plurimi radios mundani ſolis adſpiciant, pro captu videntis aut pallidior ſol videtur, aut clarior: ita pro devotione credentis unicuique ſpiritale lumen infunditur. Et quemadmodum menſtruis curſibus luna vel terræ oppoſitu cum fuerit e regione ſolis, vaneſcit: ſic & ſancta Eccleſia, cum lumini cæleſti vitia carnis obſiſtunt, fulgores divini luminis de Chriſti radiis non poteſt mutuari. Nam in perſecutionibus lucem Dei ſolus plerumque amor vitæ hujus excludit.

Matth. 24. 29

38. *Stellæ cadent*, illi utique reſurrectionis gloria jam micantes, illi viri ſicut luminaria in ſæculo verbum vitæ continentes, illi viri de quibus Abrahæ dictum eſt, quia ſicut cælum fulget & ſtellæ, ſic & ſemen ejus. Excident ergo hominibus patriarchæ, excident prophetæ, ſi perſecutionis acerbitas convaleſcat: quæ oportet fieri, donec Eccleſiæ in omnibus virtutum, in ſingulis plenitudo cumuletur; ſic enim probantur boni, ſic produntur infirmi. Ergo varii animorum æſtus ita graves erunt, ut delictorum multitudine male conſciis, futuri judicii metu, ſacri in nobis ros fontis areſcat; aret enim perfidia, fides rorat.

Gen. 13. 16.

Nam virtutes in cælo commovebuntur: & tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus. *℣. 26. & 27.*

39. Fortaſſe quemadmodum Domini exſpectatur adventus; ut ejus præſentia in toto fiat vel hominis orbe vel mundi, quæ fit utique in ſingulis, cum omnibus affectibus receperint Chriſtum: ſic etiam virtutes cælorum adventu domini Salutaris ac reditu, eſt enim virtutum Dominus, augmentum gratiæ conſequantur neceſſe eſt, & plenitudine divinitatis propius ſe infundente moveantur.

Pſ. 23. 10.

40. Sunt etiam virtutes cælorum quæ enarrant gloriam Dei, quæ pleniore Chriſti infuſione moveantur, virtutes ſpiritales, quæ vident Chriſtum. Docuit nos David quemadmodum hæ moveantur virtutes, dicens: *Accedite ad eum, & illuminamini.* Docuit etiam Paulus quemadmodum Chriſtum videas; cum enim converſus fueris ad Dominum, aufertur velamen, & vides Chriſtum.

Pſ. 18. 1. Pſ. 33. 6. 2. Cor. 3 16.

41. Vides illum in nubibus. Non equidem puto quod in caligine tenebroſa & horrore pluviali Chriſtus adveniat; nubes enim quando videntur, cælum utique caliganti horrore ſubtexunt. Et quomodo in ſole poſuit tabernaculum ſuum, ſi pluvialis erit ejus adventus?

Pſ. 18. 6.

42. Sed ſunt nubes quæ, quia ſic oportet, cæleſtis obtexunt myſterii claritatem: ſunt nubes quæ rore gratiæ ſpiritalis humeſcant. Adſpice nubem in veteri Teſtamento: *In columna*, inquit, *nubis loquebatur ad eos*. Per Moyſen utique loquebatur; per Jeſum Nave, qui ſolem ſtatuit; ut plenioris lumi-

Pſ. 98. 7. Joſue 10. 12.

luminis acciperet claritatem. Ergo Moyſes & Jeſus nubes ſunt. Adſpice quia viri ſancti nubes ſunt, qui ſicut nubes volant, & quaſi columbæ cum pullis. *Eſai. 60. 8.* Super me nubes ſunt Eſaias, Ezechiel, qui mihi per Cherubim & Seraphim ſanctitatem divinæ Trinitatis oſtendunt. Nubes ſunt omnes prophetæ: in his nubibus venit Chriſtus. Venit in nube *Cant. 3. 11.* in Canticis canticorum, ſerena nube, B & Sponſi refulgens lætitia. Venit & in nube levi incarnatus ex Virgine; *Eſ. 19. 1.* vidit enim Propheta ſicut nubem venire ab oriente. Et bene levem nubem dixit, quam terrena vitia non grava- *Luc. 1. 35.* rent. Vide nubem, in quam Spiritus ſanctus ſupervenit, & virtus Altiſſimi obumbravit.

Matt. 24. 30 43. Cum ergo apparuerit Chriſtus in nubibus, concident ſe Tribus terræ; C eſt enim quidam ordo criminum, & ſeries peccatorum, quæ Chriſti dirimatur adventu.

℣. 29. & 30. *Videte ficulneam & omnes arbores, cum producunt jam ex ſe fructum, ſcitis quia prope eſt æſtas.*

44. Diverſo quidem modo, in unum *Matt. 24. 32* tamen concurrere videtur Evangeliſtarum ſententia; D Matthæus enim de ſola dixit ficulnea, cum ramus ejus tener fuerit: hic de arboribus omnibus. Verum ſive cum fructus in omnibus vireſcit arboribus, & ficulnea fœcunda jam floret, ut omnis lingua confiteatur Deo, confitente etiam populo Judæorum; ſperare Domini debemus adventum, quo tamquam temporibus æſtivis reſurrectionis fructus metentur: ſive cum levem fragilemque jactantiam homo iniquitatis tamquam folia Synagogæ E ramus, induerit; conjicere debemus appropinquare judicium: nam remunerare fidem Dominus, & delinquendi finem adferre feſtinat.

45. Duplicem igitur habet figuram hæc ficulnea, vel cum dura miteſcunt, vel cum peccata luxuriant. Nam per fidem credentium quæ arebant ante, florebunt: & per gratiam delictorum peccatores gloriabuntur: ibi fructus eſt F *Luc. 13. 9.* fidei, hic perfidiæ laſcivia. Fructum mihi ficulneæ agricolæ Evangelici cultura promittit, deſperare non debemus, ſi foliis ficulneæ peccatores ſe tamquam fraudis veſte texerunt, ut A conſcientiam velarent: ergo folia ſuſpecta ſine fructu. Tales veſtes paradiſi *Gen. 3. 7.* exſules habent.

Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans. *Cap. 22. ℣. 10.*

46. Bonum eſt conſiderare ubi Dominus [a] paſcha faciat. B Secundum Matthæum habes: *Ite in civitatem ad quemdam.* a *Matt. 26. 18* Primum majeſtatem divinitatis adverte. Cum diſcipulis loquitur, & jam novit quid alibi ſit futurum. Deinde dignationem ejus intuere; quia non perſona divitis aut potentis eligitur: ſed pauper ambitur, & anguſtum hoſpitium pauperis amplis nobilium ædibus anteſertur. *Ite*, inquit, *ad quemdam.* C Sciebas, Domine, nomen ejus, [b] cujus ſciebas miniſterium, ſciebas b miniſterium cujus ſciebas occurſum: ſed ideo ſine nomine deſignatur, ut ignobilis æſtimetur. Nihil hic compoſitum, ubi non exprimitur perſona, ſed cauſa. Secundum Marcum autem, *Lagenam aquæ portans.* Hic ergo apoſto- *Marc. 14. 13* lis mandatur ſequendus.

47. Et quomodo paterfamilias? Ut *℣. 11.* agnoſcas ſanctitatis definitionem eſſe, D *℣. 12.* non cenſus. Quomodo * in ſuperioribus habens ſtratum magnum? * Ut magnum meritum ejus advertas, in quo Dominus cum diſcipulis ſublimium virtutum ejus delectatione requieſceret. Utinam ergo mihi contingat amphoram aquæ portare, contingat lagenam aquæ portare, quam portat paterfamilias, habens in ſuperioribus ſtratum magnum. Quid eſt enim amphora, niſi [c] menſura perfectior? Non medio- c E cres qui menſuram habent. Denique Dominus: *Menſuram*, inquit, *bonam com-* *Luc. 6. 38.* *motam, ſuperfluentem dabunt vobis.*

48. Nam de aqua quid loquar? Super aquam ante ipſos mundi natales ſanctus, ut legitur, Spiritus ferebatur. *Gen. 1. 2.* O aqua, quæ humano adſperſum ſanguine, ut præſentium lavacrorum figura præcederet, orbem terrarum laviſti! O aqua, quæ ſacramentum Chriſti eſſe F meruiſti, quæ lavas omnia, nec lavaris! Tu incipis prima, tu comples perfecta myſteria. A te principium, in te finis: vel potius tu facis ut finem neſciamus. Per te fœtor tabidæ carnis aboletur, & pereuntia ſitu viſcera

a Mſſ. nonnulli, *ad paſcha* (unus, *in paſcha*) *veniat*.

b Ita decem mſſ. melioris notæ. Alii, & edit. *cujus ſciebas miniſterium, cujus ſciebas occurſum*.

* Innuit Ambroſius veterem conſuetudinem cœnandi in ædium parte ſuperiori; unde cœnaculum Marco 14. 15. dicitur ἀνώγεον: qua de re conſule Criticos ſacros in eum locum, nec non Stuchium *Antiq. conviv.* lib. 2. cap. 14.

c Omnes propemodum mſſ. *menſura perfectior, non mediocrem menſuram habens?* Potiores tamen hoc loco videntur edit.

* * adſperſo ſale, in multam ſervantur
ætatem. Per te arentibus æſtu corpo-
ribus dulcis ad gratiam, ſalutaris ad
vitam, ſuavis ad voluptatem potus in-
Eſai. 60.8. funditur. Tu nomen prophetis & apo-
ſtolis, tu nomen Salvatori dediſti: illi
a nubes cæli, ª illi ſal mundi, iſte fons
Matt. 5.13. vitæ eſt. Quæ montibus preſſa non
Johan. 7.38. clauderis, quæ ſcopulis illiſa non fran-
geris, quæ terris infuſa non deficis:
ſed intimis ſcaturiens venis, aut ſpiri-
tum incluſa vitalem inhalas, aut ſuc-
b cum infuſa fertilem præſtas, ᵇ aut ri-
gatu ſuperfuſa ad commodum ſubmi-
niſtras; ne ſiccatis exinanita vitalibus,
ſolemnes neget terra proventus. Om-
nium elementorum ſubſtantia, cælum,
Exod. 17.6. aer, mare, & terra te reddunt. Te
prophetico percuſſa tactu, ut ſitientium
rigates corda populorum, vomuit petra:
Joh. 19.34. te, cum de latere Salvatoris erumpe-
res, percuſſores viderunt, & credide-
runt: & ideo regenerationis noſtræ de
1. Joh. 5.8. tribus una es teſtibus; tres enim teſtes
ſunt, aqua, ſanguis, & ſpiritus. Aqua
ad lavacrum, ſanguis ad pretium, ſpi-
ritus ad reſurrectionem.

v. 29. *Et ego quidem diſpono vobis, ſicut diſpo-*
ſuit mihi Pater meus regnum.

49. Regnum Dei non eſt de hoc
mundo. Non ergo æqualitatis homini
ad Deum, ſed ſimilitudinis æmulatio
eſt; ſolus enim Chriſtus eſt plena
imago Dei, propter expreſſam in ſe
paternæ claritudinis unitatem: juſtus
autem homo ad imaginem Dei eſt, ſi
propter imitandam divinæ converſatio-
nis ſimilitudinem mundum hunc Dei
cognitione contemnat, voluptateſque
terrenas verbi Dei perceptione deſpi-
ciat, quo alimur in vitam; unde &
De confec. diſt. 2. cap. In quibus. §. Corpus. corpus Chriſti edimus, ut vitæ æternæ
poſſimus eſſe participes. Non enim vi-
ctus & potus nobis præmii loco ſpon-
detur & honoris, ſed communicatio
gratiæ cæleſtis & vitæ: neque duode-
cim throni tamquam aliqua corporalis
v. 30. ſunt receptacula ſeſſionis; ſed quia ſic-
ut ſecundum divinam ſimilitudinem ju-
dicat Chriſtus cognitione cordium, non
interrogatione factorum, virtutem re-
munerans, impietatemque condemnans:
ita & apoſtoli in judicium ſpiritale for-
A mantur remuneratione fidei, & exſe-
cratione perfidiæ, virtute errorem re-
darguentes, ſacrilegos odio perſequen-
tes.

50. Convertamur igitur, & cavea-
mus ne in perditionem aliqua inter
nos de prælatione poſſit eſſe contentio; Matth. 4.20
ſi enim contendebant apoſtoli, non
excuſationi obtenditur, ſed cautioni
B proponitur. Si Petrus aliquando con-
vertitur, qui ad primam Domini ſecu-
tus eſt vocem, quis poteſt dicere cito
ſe eſſe converſum? Cave ergo jactan-
tiam, cave ſæculum; ille enim confir-
mare jubetur fratres ſuos qui dixit:
Omnia dimiſimus, & ſecuti ſumus te. Luc. 18.28.

51. Deinde contuendum eſt quia ᶜ c
non omnis honorificentiæ ſtudio humi-
litas definitur; potes enim deferre ali-
C cui propter ſæculi gratiam, potentiæ
metum, utilitatiſque contuitum. Tua
ædificatio quæritur, non alterius honor:
& ideo una datur omnibus forma ſen-
tentiæ, ut non de prælatione jactan-
tia ſit, ſed de humilitate contentio;
eoque ſe Dominus proponit imitan-
dum. Egebamus omnium, ipſe nullo-
rum; & tamen præbuit ſe humilitatis
auctorem, cum diſcipulis miniſtraret.
D Quod utique non faciebat ſtudio utili-
tatis, ſed exercitatione virtutis.

52. Petrus autem etſi ſpiritu prom- v. 33.
tus, corporis tamen adhuc infirmus
affectu denuntiatur Dominum negatu-
rus; neque enim poterat divinæ con-
ſtantiam intentionis æquare. Paſſio
Domini æmulos habet, pares non ha-
bet. Ita non reprehendo quod nega-
vit, laudo quod flevit. Aliud commu-
E ne conditionis eſt, aliud ſpeciale vir-
tutis. Et ideo inſtruitur ad cavendum,
non cogitur ad negandum.

Qui nunc habet, inquit, *ſacculum tollat* v. 36.
ſimiliter & peram: & qui non habet, ven-
dat tunicam ſuam, & emat ſibi gladium.

53. O Domine, cur emere me ju-
bes gladium, qui ferire me prohibes?
Cur habere præcipis, quem vetas pro-
F mi? Niſi forte ut ſit parata defenſio,
non ultio neceſſaria; & videar po-
tuiſſe vindicari, ſed noluiſſe. Lex
tamen referire non vetat, & ideo
fortaſſe Petro duos gladios offerenti:
Satis

* Quum ex hoc loco, tum ex Origenis, Auguſtini, & aliorum teſtimoniis antiquitatem ritus illius, quo ſal catechumenis in os inferitur, oſtendit Joſ. Vicecomes *De Antiq. Bapt. rit. ac cerem.* lib. 5. cap. 42.

a Plerique mſſ. *ille ſal* (nonnulli, *ille ſalvator*) *mundi: tu fons vitæ es, quæ* &c.

b Mſſ. non pauci, & ant. edit. *aut rigatum ſuperfuſa ad commodum ſubminiſtras, ne ſiccatis exanimata* &c. Edit. Rom. hinc tantum expunxit præpoſitionem, quam forte melius cum adjectivo conjunxiſſet, ut eſſet *adcommodum*, pro *accommodum*, ut nunc ſcribimus. Mſſ. vero plures ac potiores nobiſcum faciunt. Ita porro locum interpretare ac ſi legeres, *aut rigatu ſuperfuſa ad utilitatem illud ſubminiſtrans, ne vitaliter* &c.

c Omnes edit. *non omnis honorificentiæ ſtudium humilitatis*, (Rom. *humilitas*) *definitur*. Scripti cod. magno numero, ut nos in textu. Poſt voces autem, *non omnis honorificentiæ*, ſubintelligendum eſt, *alias exhibendæ*; quemadmodum ſequentia planum faciunt.

v. 38. *Satis eſt*, dicis, quaſi licuerit uſque ad Evangelium; ut ſit in Lege æquitatis erudirio, in Evangelio bonitatis perfectio.

54. Multis hoc iniquum videtur: ſed non iniquus Dominus, qui cum ſe poſſet ulciſci, maluit immolari. Eſt enim gladius ſpiritalis, ut vendas patrimonium, emas verbum, quo nuda mentis penetralia veſtiuntur. Eſt etiam gladius paſſionis, ut exuas corpus, & immolatæ carnis exuviis ematur tibi ſacri corona martyrii: quod ex benedictionibus Dominicis colligere potes, qui ſummam omnium coronam, ſi quis perſecutionem patiatur pro juſtitia, prædicavit. Denique ut ſcias quia de paſſione locutus eſt, ne turbaret diſcipulorum animos, de ſe exemplum protulit, dicens:
v. 37. *Quoniam hoc quod ſcriptum eſt, oportet impleri in me, quod & cum injuſtis deputatus eſt.*

55. Movet tamen adhuc quod duos gladios diſcipuli protulerunt; ne forte unum novi, alterum veteris Teſtamenti, quibus adverſus diaboli armamur inſidias? Denique dicit Dominus: *Satis eſt*, quaſi nihil deſit ei, quem utriuſque Teſtamenti doctrina munierit.

v. 42. *Pater, ſi poſſibile eſt, transfer a me calicem iſtum.*

v. 43. 56. Hærent plerique hoc loco, * qui triſtitiam Salutaris ad argumentum inolitæ potius a principio, quam ſuſceptæ ad tempus infirmitatis inclinant, & naturalis ſenſum cupiunt detorquere ſententiæ. Ego autem non ſolum excuſandum non puto, ſed etiam nuſquam magis pietatem ejus majeſtatemque demiror; minus enim contulerat mihi, niſi meum ſuſcepiſſet affectum. Ergo pro me doluit, qui pro ſe nihil habuit quod doleret: & ſequeſtrata delectatione divinitatis æternæ, tædio meæ infirmitatis afficitur. Suſcepit enim triſtitiam meam, ut mihi ſuam lætitiam largiretur: & veſtigiis noſtris deſcendit uſque ad mortis ærumnam, ut nos ſuis veſtigiis revocaret ad vitam. Confidenter ergo triſtitiam nomino, quia crucem prædico; neque enim ſpeciem Incarnationis ſuſcepit, ſed veritatem. Debuit ergo & dolorem ſuſcipere, ut vinceret triſtitiam, non excluderet. NEQUE ENIM habent fortitudinis laudem, qui ſtuporem magis vulnerum tulerint quam dolorem: *Homo enim in plaga, & ſciens*, inquit, *ferre infirmitates.* Eſai. 53. 3.

57. Nos vult erudire; ut quia in Joſeph didiceramus carcerem non timere, mortem vincere diſceremus in Chriſto: & quod eſt amplius, quemadmodum futuræ mortis mœſtitiam vinceremus. Quomodo enim te imitaremur, domine Jeſu, niſi ſequeremur ut hominem, niſi mortuum crederemus, niſi vulnera vidiſſemus? Quemadmodum diſcipuli crederent fuiſſe moriturum, niſi morituri triſtitiam comperiſſent? Sed adhuc dormiunt, & neſciunt dolere, pro quibus Chriſtus dolebat; ita enim legimus: *Quia peccata* Eſai. 53. 4. *noſtra portat, & pro nobis dolet.* Doles ergo, Domine, non tua, ſed mea vulnera: non tuam mortem, ſed noſtram infirmitatem: & nos æſtimavimus te eſſe in doloribus, cum tu non pro te, ſed pro me doleres; infirmatus enim es, ſed propter peccata noſtra: non Eſai. 53. 5. quia illa tibi infirmitas erat ex Patre adſumta, ſed pro me ſuſcepta; quia mihi proderat ut eruditio pacis noſtræ eſſet in te, & livore tuo vulnera noſtra ſanares.

58. Sed quid mirum ſi pro omnibus doluit, qui pro uno flevit? Et quid Johan. 11. 35. mirum ſi moriturus pro omnibus tædeat, qui Lazarum reſuſcitaturus illacrymat? Sed & ibi piæ ſororis lacrymis commovetur; quia mentem humanam tangebant: & hic alto operatur affectu; ut quia in carne ſua peccata noſtra perimebat, mœrorem quoque animæ noſtræ, ſuæ animæ mœror aboleret. Et fortaſſe ideo triſtis eſt, quia poſt Adæ lapſum tali tranſitu nobis erat ex hoc ſæculo recedendum, ut mori eſſet neceſſe: *Deus enim mortem non fecit, nec* Sap. 1. 13. *lætatur in perditione vivorum;* & ideo faſtidit quod ipſe non fecit.

59. Denique ait: *Transfer a me calicem iſtum*, quaſi homo mortem recuſans, quaſi Deus ſententiam ſuam ſervans; oportet enim mori nos ſæculo, [a] ut reſurgamus Deo; ut juxta divinam ſententiam lex maledictionis, reſoluto in Gen. 3. 19. terræ limum naturæ fine, ſolvatur. Quod autem ait:

* His verbis caſtigantur apollinariſtæ, qui teſte Epiphanio Hær. 77. num. 33. pervicaciter contendebant *etiam divinitatem Chriſti paſſam eſſe*: aut forte, ut ait B. Th. in Matthæum, a quibus adſirmabatur in Chriſto *Verbum eſſe loco animæ . . . ut omnia quæ ad defectum pertinent, ad Verbum referrentur*. Et hoc tota fere orationis confirmatur. Falſus eſt ergo Maldonatus ſi ad huncce locum reſpexit, cum in cap. 26. Matthæi ſcripſit Ambroſii auctoritate olim extitiſſe *qui negarent veram in Chriſto fuiſſe triſtitiam*. Verum quidem eſt infra reperiri nonnulla quibus Manichæi Chriſtum vere paſſum eſſe negantes perſtringantur, ſed hoc obiter, ac levi manu.

a Ita cuncti mſſ. ac vet. edit. niſi quod hæ illorumque nonnulli legunt . . . . *lex maledictionis reſoluta*. Et alii duo *reſoluto terræ* (unus, *in terram*) *limo*. Minus commode. Rom. vero locum immutavit in hunc modum, *ut corpore juxta divinam ſententiam, in terræ limum naturæ fine reſoluto, ſpiritu reſurgamus Deo*.

v. 42. *Non mea voluntas, ſed tua fiat.*

60. Suam ad hominem retulit: Patris, ad divinitatem; voluntas enim hominis temporalis, voluntas divinitatis æterna. Non alia voluntas Patris, alia Filii; una enim voluntas, ubi una divinitas. Diſce tamen Deo eſſe ſubjectus; ut non quod ipſe vis eligas, B ſed quod Deo ſcias eſſe placiturum.
61. Deinde verborum ipſorum pro-
Matt. 26. 38 prietatem conſideremus; *Triſtis eſt*, in-
Pſ. 6. 4. quit, *anima mea*. Et alibi: *Nunc anima mea turbata eſt valde*. Non ergo ſuſcipiens, ſed ſuſcepta turbatur; anima enim obnoxia paſſionibus, divinitas li-
Matt. 26. 41 bera. Denique, *Spiritus promtus, caro autem infirma*. Triſtis autem eſt non ipſe, ſed anima. Non eſt triſtis ſapien- C
a tia, non divina ſubſtantia, [a] ſed anima. Suſcepit corpus meum: non me fefellit, ut aliud eſſet, aliud videretur. Triſtis videbatur, & triſtis erat, non pro ſua paſſione, ſed pro noſtra diſper-
Matt. 26. 31 ſione. Denique ait: *Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves gregis*. Triſtis erat, quia nos parvulos relinquebat. Ceterum quam conſtanter ſe morti obtule-
Johan. 18. 4. rit, Scriptura declarat; quandoquidem D quærentibus occurrit, turbatos confirmavit, trepidos provocavit, proditorem oſculi dignatione ſuſcepit.
62. Nec illud diſtat a vero, ſi triſtis erat pro perſecutoribus ſuis, quos ſciebat immanis ſacrilegii pœnas daturos.
Luc. 22. 42. Et ideo dixit: *Transfer hunc calicem a me;* non quia Dei Filius mortem timebat,
b ſed quia vel malos perire nolebat. [b]
Ibidem 23. 34. Denique ait: *Domine, ne ſtatuas illis hoc* E *peccatum*, ut paſſio ſua eſſet omnibus ſalutaris.

v. 48. *Juda, oſculo Filium hominis tradis?*

63. Magna divinæ ſignificatio poteſtatis, magna diſciplina virtutis. Et conſilium proditionis aperitur, & adhuo patientia non negatur. Oſtendiſti, Domine, quem proderet, dum occulta F manifeſtas. Oſtendiſti etiam quem traderet, dum dicis: *Filium hominis;* quia caro, non divinitas comprehenditur:

A Illud tamen plus confutat ingratum, quod cum tradiderit, qui cum eſſet Dei Filius, propter nos tamen Filius hominis eſſe voluiſſet. Quaſi dicat: Propter te ſuſcepi, ingrate, [c] quod tradis. En hypocriſin. Ergo per interrogationem pronuntiandum puto, quaſi amantis affectu corripiat proditorem: *Juda, oſculo Filium hominis tradis?* Hoc B eſt, amoris pignore vulnus infligis, & caritatis officio ſanguinem fundis, & inſtrumento pacis mortem irrogas? Servus dominum, diſcipulus prodis magiſtrum, electus auctorem? Hoc eſt illud:
Utilia vulnera amici, quam voluntaria oſcula Prov. 27. 6.
inimici. Proditori hoc: pacifico vero
quid dicitur? *Oſculetur me ab oſculis oris* Cant. 1. 1.
ſui.
64. *Et oſculatus eſt*, inquit, *eum*. Matt. 26. 49
C Non quo ſimulare nos doceat, ſed ut neque proditionem refugere videretur, & plus afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret; ſcriptum
eſt enim: *Cum odientibus pacem eram pa-* Pſ. 119. 7.
cificus.
65. Et ſigno dato, inquit, ab iis
qui eum fuſtibus venerant, compre- Matt. 26. 50
henditur: ſed Dominum omnium myſteria non arma tenuerunt. Denique locutus eſt, & ceciderunt retrorſum.
D Quo mihi legiones Angelorum, quo
cæleſtis exercitus? Vox Domini ſola Johan. 18. 6.
plus terret. Hanc ille ad demonſtrandum divinæ majeſtatis indicium, qui in peccatore Chriſti recumbebat, eligit. Volenti ergo injicit manus turba, nectuntur vincula. O amentes! O perfidi! non ſic comprehenditur ſapientia, non ſic tenetur juſtitia.
E 66. Nec diſcipulorum ſtudia defue-
runt. Denique Petrus eruditus in Le- v. 49. & 50.
ge, promtus affectu, qui ſciret Phineæ
reputatum ad juſtitiam quod ſacrilegos Pſ. 105. 31.
peremiſſet, percuſſit principis ſervum.
Sed Dominus vulnera cruenta deterſit, v. 51.
myſteria divina ſubjecit; ut ſervus principis mundi, hoc eſt, non naturæ conditione ſed culpæ, ſæcularium famulus poteſtatum, auris ſuæ vulnus excipe-
F ret; quia non audiſſet verba ſapientiæ.
Omnis denique qui facit peccatum, ſervus eſt Johan. 8. 34.
peccati. *Peccatis*, inquit, *veſtris venditi eſtis*. Eſai. 50. 1.
Venditio propter peccata noſtra: propter
boni-

a Omnes edit. cum uno aut altero mſſ. *ſed animâ; ſuſcepit enim animam meam. ſuſcepit corpus meum*. Mſſ. vero ceteri & Synodus Hiſpal. 2. ubi hic locus allegatur, in noſtram lectionem conſentiunt; excepto quod in mſſ. aliquam multis, ac margine memoratæ Synodi legitur, *ſed animus, quæ ſuſcepit* &c. Minus appoſite.

b Rom. edit. ſola, *unde ait: Pater dimitte illis hoc peccatum*. Vet. autem ac mſſ. hoc tantum inter ſe diſſentiunt, quod plurimi mſſ. nobiſcum legunt *Domine*, alii aliquot & edit. præferunt, *Pater*. At vero ubi omnes edit. habent, *ne exitialis eſſet populo paſſio ſua, futura omnibus ſalutaris*: mſſ. omnes omnino noſtram adſtruunt lectionem.

c Edit. Gill. & Rom. cum paucis mſſ. *quod tradis in hypocriſi. Ergo* &c. nimirum ut *in hypocriſi*, ad execrandam perfidi illius diſcipuli ſimulationem referatur. Amerb. Era. cum aliquot mſſ. *quod tradis. In hypocriſim* (Era. *in hypocriſi.*) *ergo* &c. ubi per *hypocryſim* nihil aliud ſignificatur, quam imitatio ſeu modus exprimendi affectum, quo pronuntiata ſunt verba Servatoris; ὑπόκρισις enim proprie imitandi actionem ſonat. Et hoc etiam ſenſu accipienda videtur lectio Corb. & aliorum quorumdam mſſ. quam ſequimur.

A bonitatem autem Dei redemtio pecca-
24. quæſt. 1. c. Si Petrus. torum. Aut ſi Petrus volens percuſſit
aurem, docuit quod aurem habere in
ſpecie non deberent, quam in myſte-
rio non habebant. Sed bonus Domi-
nus & ipſi refundit auditum, ſecun-
dum prophetica dicta demonſtrans &
Eſai. 35. 10. ipſos, ſi convertantur, poſſe ſanari,
qui in paſſione Domioi vulnerati ſunt;
B eo quod omne peccatum fidei myſte-
riis abluatur.

67. Tollit ergo Petrus aurem. Quare
Matt. 16. 19. Petrus? Quia ipſe eſt qui accepit cla-
ves regni cælorum: ille enim conde-
mnat, qui & abſolvit; quoniam idem
Ibidem. & ligandi & ſolvendi adeptus eſt pot-
eſtatem. Tollit autem aurem male
audientis: tollit aurem gladio ſpiritali
aurem interiorem male intelligentis.

C 68. Caveamus ne cui tollatur auri-
cula. Legitur paſſio Domini: ſi ad di-
vinitatem ejus referimus infirmitatem
corporeæ paſſionis, exciditur auricula,
& exciditur a Petro, qui non paſſus
eſt Chriſtum prophetam æſtimari: ſed
Dei Filium docuit fideli confeſſione
ſignari. Ergo cum legimus teneri Je-
ſum, caveamus ne ab aliquo audiamus,
& putemus eum ſecundum divinitatem
D teneri, teneri invitum, teneri quaſi in-
firmum. Tenetur quidem, & ut dixit
Johan. 18. 12 Johannes, ligatur ſecundum corporis
veritatem: ſed væ illis qui ligant Ver-
bum! Ligant enim qui tantummodo
a Chriſtum hominem putant: ligant [a] qui
præſcium non putant, qui omoipoten-
tem non confitentur. Mala vincula
Judæorum quibus non Chriſtum ligant,
E ſed ſeipſos alligant. Ligatur autem in
domo non pii alicujus & juſti, ſed in
Johan. 11. 50 domo Caiphæ, hoc eſt, in impia do-
mo; ubi etiam moriturus pro omnibus
prophetatur. Quam amentes igitur qui
beneficia divina confitentur, & benefi-
ciorum auctorem perſequuntur!

69. Ideo aurem perdunt, quia per-
diderunt auditus profectum. Audirum
multi non habeot, qui habere ſe cre-
F dunt. In Eccleſia omnes habent, ex-
tra Eccleſiam non habent. Aut fortaſſe
ideo aurem tulit; ne amplius delinque-
rent audientes, qui audita ſervare non
poſſent. Sic & aliquando confudit
Gen. 11. 7. Deus linguas exſtruentium turrem, ne
ſe audirent, & opus ſuæ impietatis
augerent.

70. Comprehende, ſi potes, quo-
modo ad dexteræ ſalutaris adtactum
fugiat dolor, & vulnera non medica-
b mento [b] adſperſa, ſed tactu obducta
ſanentur. Operatorem ſuum limus agno-
ſcit, & operatricem ſuam Domini
manum ſequitur caro; quomodo enim
vult, opus ſuum creator inſtaurat. Sic Johan. 9. 6.
& alibi cæco illi viſus, luto ſupra o-
culos illito, quaſi in naturam redierit,
reformatur. Jubere potuit, ſed operari
maluit; ut cognoſcamus ipſum eſſe qui
e limo terræ corporis membra noſtri
variis apta formavit officiis, & infuſo
vigore mentis animavit.

71. Veoerunt ergo & comprehende- v. 54.
runt eum, gravius perituri ſtudii ſui
fructu: nec intellexerunt infelices my-
ſterium, nec venerati ſunt tam cle-
mentem pietatis affectum, quod etiam
hoſtes ſuos non paſſus eſt vulnerari.
Illi juſto mortem inferebant: perſecu-
torum vulnera iſte ſanabat.

Petrus vero ſequebatur a longe. Ibidem.

72. Et bene a longe ſequebatur jam
proxime negaturus; neque enim negare
potuiſſet, ſi Chriſto proximus adhæ-
ſiſſet. Sed fortaſſe & in hoc nobis
maxima ſit admiratione reverendus,
quod Dominum non reliquit, etiam
cum timeret. Metus naturæ eſt, cura
pietatis. Alienum, quod timet: ſuum,
quod non fugit. Quod ſequitur, devo-
tionis: quod negat, obreptionis. Com-
mune, quod labitur: fidei, quod pæ-
nitet. Jam in domo principis ſacerdo-
tum ignis ardebat: acceſſit Petrus, ut v. 55.
calefaceret ſe; quia clauſo Domino,
calor mentis etiam in ipſo refrixerat.

73. Quid ſibi vult quod prima eum v. 56.
prodit aocilla, cum viri utique magis
eum potuerint recognoſcere; niſi ut
& iſte ſexus [c] peccaſſe in necem Do-
mini videretur, ut & iſte ſexus redi- c
meretur per Domini paſſionem? Et Johan. 20. 17
ideo mulier reſurrectionis accipit pri-
ma myſterium, & mandata cuſtodit;
ut veterem prævaricationis aboleret er-
rorem.

74. Petrus ergo proditus negat; po- v. 57.
namus enim negaſſe Petrum, quia di-
xit Dominus: *Ter me negabis?* Et malo Matt. 26. 34
negaſſe Petrum, quam Dominum fe-
felliſſe. Quid negavit? Quod promiſit
incaute. Devotionem conſideravit, non
reſpexit conditionem. Multatus, quia Johan. 13. 37
dixit ſe animam ponere: quod non
humanæ infirmitatis, ſed divinæ eſt
poteſtatis. Cum tam gravem impru-
dentis ſermonis multam luerit, quanta
eſt pœna perfidiæ?

75. Ubi tamen negat Petrus? Non
in monte, non in templo, non in ſua
domo: ſed in prætorio Judæorum, in
domo

a Pariſ. quædam edit. *qui præſentem non putant*. Taur. cod. *qui perfectum non putant*.
b Sic vet. edit. & mſſ. paucis exceptis, ubi pro *adſperſa*, legitur *conſperſa*: unde Rom. edit. videtur feciſſe vocem *compreſſa*.
c Mſſ. aliquot, *præcipitaſſe in necem* &c.

Digitized by Google

domo principis ſacerdotum. Ibi negat, A ubi veritas non eſt: ibi negat, ubi Chriſtus captus, ubi Jeſus ligatus eſt. Quid, niſi erraret, quem intromiſit Johan. 18.17 oſtiaria, interrogavit oſtiaria, & oſtiaria Judæorum? Male Eva induxit Adam, male Petrum introduxit femina. Sed ille in paradiſo labitur, ubi noo veniabilis culpa: hic in prætorio Judæorum, ubi difficilis innocentia. Illi interdictus B lapſus, huic prædictus error. Ille commiſſus huic præjudicavit, hic illum reſolvit.

76. Conſideremus etiam quo lo ſtatu Joh. 18.18 neget, *Frigus*, inquit, *erat*. Si tempus conſideremus, frigus eſſe non poterat: ſed frigus erat ubi Jeſus non agnoſcebatur, ubi non erat qui lucem videret, ubi negabatur ignis conſumens. C Frigus ergo erat mentis, non corporis. Marc. 14.54 Denique ad carbones ſtabat Petrus, quia algebat affectu. Mala flamma Judaica: urit, non calefacit. Malus focus, qui quamdam etiam ſanctorum mentibus fuliginem erroris adſpergit, juxta quem etiam Petri interiores oculi caligarunt. Illi oculi non carnis & ſanguinis, ſed oculi mentis, quibus Chriſtum videbat. D

77. Dicet aliquis: Tu Judæorum etiam elementa condemnas? Non condemno elementa, quia non ſunt Judæorum, a ſed Chriſti: ſed alia eſt quam condemno, flamma perfidiæ. Hanc flammam condemno Judæorum, divina ſecutus oracula; dicit enim Dominus: *Argentum veſtrum reprobum eſt*. Hier. 6. 30. Si argentum Judæorum reprobum eſt, E & focus reprobus Judæorum eſt. Exod. 32.24 Denique foco & auro Judæorum caput vituli figuratum eſt, hoc eſt, ſacrilegii principatus.

78. Sed videamus negandi tenorem, quem inter Evangeliſtas video eſſe diverſum. Ita novum fuit Petrum potuiſſe peccare, ut peccatum ejus nec ab Evangeliſtis potuerit comprehendi. F Itaque Petrum prodenti ancillæ quod ex illis eſſet qui cum Jeſu Galilæo erant, prima voce Matthæus poſuit Matt. 26.70 reſpondiſſe: *Neſcio quid dicas*. Hoc etiam Marcus, qui ſecutus eſt Petrum, Marc. 14.68 & ex ipſo potuit * verius cognoſcere. Prima vox negantis eſt Petri; qua tamen non negare Dominum, ſed a proditione ſe ſeparaſſe mulieris videtur.

79. Quid tamen negaverit, conſidera. Ex illis utique ſe eſſe, qui cum A Jeſu Galilæo erant, vel, ut Marcus Ibidem 67. poſuit, cum Jeſu Nazareno. b Numquid negavit cum Dei fuiſſe ſe Filio? Hoc eſt dicere: Neſcio Galilæum, neſcio Nazarenum, quem Dei Filium novi. Habeant homines locorum vocabula, Dei Filii patria non poteſt nuncupari, cujus majeſtatem locus nullus includit. Et ut ſcias hoc verum eſſe, B etiam exemplo probatur; nam alibi cum interrogaret Dominus diſcipulos: *Quem dicunt eſſe homines Filium hominis?* Matth. 16. 13. & ſeq. *Alii Eliam, alii Hieremiam* dixerunt, *aut unum de prophetis*: Petrus autem ait: *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*. Numquid & ibi negavit, quia Chriſtum non hominis Filium, ſed Dei maluit confiteri? Certe quid hic putamus ambiguum, C quod etiam Chriſtus probavit?

80. Et aliud accipe. Interrogatus enim Petrus: *Et tu ex illis es, qui cum Jeſu Galilæo erant?* Matt. 26.69 Verbum æternitatis refugit; non enim erant, qui eſſe cœperunt, hoc eſt dicere: Ille ſolus erat, Johan. 1.1. qui in principio erat. Denique ait: *Non ſum ego*; illius eſt enim eſſe, qui ſemper eſt. Unde & Moyſes ait: *Qui eſt, miſit me*. Exod. 3. 14. D

81. Rurſus cum urgeretur quod ex illis eſſet, ſecundum Marcum negavit; Marc. 14.70 ut ſcias Evangeliſtam veritati quam gratiæ plus dediſſe: ſed tamen negavit ex illis ſe eſſe, non Chriſtum negavit. Negavit hominum conſortia, non Dei gratiam. Negaverit ex illis ſe eſſe, qui cum Galilæo erant, non negavit cum Dei Filio.

82. Denique ſecundum Matthæum E proditus quod cum Jeſu Nazareno fuiſſet, ait: *Neſcio hominem*. Matt. 26.72 Hoc idem & in tertia voce uterque, de quibus propoſuimus, Evangeliſta; cum juramento enim reſpondiſſe poſuerunt, quia neſciret hominem. Et bene negavit hominem, quem ſciebat Deum. Denique ubi jusjurandum eſt, cauta reſponſio eſt. F Nam etſi negavit Petrus, non tamen pejeravit; quia nec Dominus pejeraturum eſſe memoraverat. Quod ſi in Petro dubium eſt, quam periculoſum eſt jusjurandum?

83. Johannes autem ſic poſuit, quoniam interrogatus ab ancilla Petrus, utrum ex diſcipulis eſſet illius hominis, prima voce reſponderit: *Non ſum*. Johan 18.17 Non enim erat hominis apoſtolus, qui erat Chriſti. Denique & Paulus hominis apoſtolum ſe eſſe negavit, dicens: *Paulus apoſtolus non ab hominibus, neque* Galat. 1. 1.

per

a In mſſ. non paucis, nec inferioris notæ, deeſt *ſed Chriſti*.

* *Verius*, ſecundum hominum judicandi conſuetudinem; alioqui enim æque vera ſunt omnia quæ ſcripſerunt Evangeliſtæ.

b Mſſ. nonnulli, *numquid negavit eum Dei fuiſſe Filium?*

Ibidem. *per hominem, ſed per Jeſum Chriſtum, & Deum Patrem*. Sed ne videretur ambiguum aliquod incarnationis adferre, ſubjecit: *Qui ſuſcitavit eum a mortuis*; ut & hominem credas, eum Deum ante credideris. Quod alibi quoque eodem tenore cuſtodit, ubi dicit: 1.Tim.2.5. *Unus enim Deus, & unus mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus*. Prius utique mediatorem Dei quam hominum nuncupavit; non enim ſat eſt utrumque credere, niſi fidei ordo ſervetur.

84. Concordat igitur ubique reſponſio; nam qui dixit: *Neſcio hominem*, æquum erat ut interrogatus utrum eſſet ex diſcipulis hominis, diceret: *Non ſum*. Itaque non Chriſti diſcipulum ſe negavit, ſed hominis negavit eſſe diſcipulum. Itaque & Petrus & Paulus hominem negaverunt, quem Dei Filium fatebantur. Quod ſenſit Petrus, & Paulus expreſſit; hinc & ille profecit. Error Petri, doctrina juſtorum eſt: & titubatio Petri, omnium petra eſt. Denique ſuper undas titubat, ſed dexteram porrigit Chriſto: in monte cadit, ſed levatur a Chriſto. Titubavit Matt.14.30 quidem Petrus in mari, [a] ſed ambulavit. Firmior titubatio Petri, quam noſtra eſt firmitudo. Ibi cadit, quo nullus adſcendit: ibi nutat, ubi nemo ambulat. Et tamen inter undas licet titubet, non labitur: nutat, non cadit: fluitat, non præcipitatur. Et ſi cecidit, in monte tamen cecidit: ſed felicius ille cecidit quam alii ſteterunt: felicius cecidit, quem Chriſtus levavit.

85. Iterum autem interrogatum quod ex diſcipulis ejus eſſet, Johannes ſcri- Johan.18.25 pſit negaſſe. Et bene negavit, quia ex ejus dicebatur eſſe diſcipulis, quem hominem in ſuperioribus ſunt locuti. [b] Nam & tertio quod cum illo viſus eſſet, negavit, & hoc de ſuperioribus derivatur: Cum illo quem hominem nuncupatis, non fui: ſed a Dei Filio non receſſi.

86. Lucas quoque ſcripſit Petrum interrogatum utrum ex illis eſſet, reſpondiſſe prima voce: *Non novi illum*. Et bene dixit. Temerarium quippe erat, ut diceret quia noverat eum, quem mens humana non poteſt comprehendere. *Nemo enim novit Filium, niſi Pater*. Matt.11.27. Rurſus ſecunda voce, ſecundum Lucam idem Petrus ait: *Non ſum ego*. Maluit videlicet ſe negare, quam Chriſtum. Aut quia videbatur negare Chriſti ſocietatem, utique ſe negavit. Certe cum de homine negat, in Filium peccavit hominis, ut remitteretur ei, non in Spiritum ſanctum. Tertio quoque interrogatus, ait: *Neſcio quid dicas*, hoc eſt, ſacrilegia veſtra neſcio.

87. Sed nos excuſamus, [c] ipſe non excuſavit; non enim ſatis eſt involuta reſponſio confitentis Jeſum, ſed aperta confeſſio. Quid prodeſt verba involvere, ſi videri vis denegaſſe? Et ideo Petrus non de induſtria ſic reſpondiſſe inducitur; quia poſtea recordatus eſt, & tamen flevit. Maluit enim ipſe ſuum accuſare peccatum, ut juſtificaretur fatendo, quam gravaretur negando: *Juſtus enim in principio accuſator eſt ſui*; Prov.18.17. & ideo flevit.

88. Quare flevit? Quia culpa obrepſit ei: ego ſoleo flere, ſi culpa mihi deſit, hoc eſt, ſi non me vindicem, ſi non obtineam quod improbe cupio. Petrus De pœnit. diſt. cap. Petrus. doluit & flevit; quia erravit ut homo. [*] Non invenio quid dixerit, invenio quod

a Omnes edit. *ſed ambulavit firmior. Titubatio Petri noſtra eſt firmitudo*. Mſſ. autem ut in textu.

b Rom. edit. cum tribus mſſ. *Nam quod tertio cum illo ſe fuiſſe negavit*.

c Omnes edit. *Dominus ipſe non excuſavit*. At in mſſ. omittitur *Dominus*, ut *ipſe* ad Petrum referatur: quod magis ſcita congruit cum ſequentibus. Ceterum ſunt qui Ambroſio noſtro, quod Petri peccatum nimis elevare conatus ſit, vitio vertant; in quibus reperitur Guill. Eſtius vir pietate juxta ac doctrina clarus. Sic autem ille, *De negatione*, inquit, *multa commentatur Ambroſius ..... & ita loquitur quaſi Petrus negando Chriſtum, non peccaverit ſaltem mortaliter. Sed videtur Ambroſius re vera peccare in hoc, quod peccatum Petri pro quo ille flevit amare, nimium extenuet*. Fatemur quidem cavendum eſſe ne dum in excuſando eodem peccato operam plus juſto navam ponimus, Chriſtum mendacem qui illud prædixit: Petrum vero ineptum qui ob illud ipſum amariſſime flevit, oſtendamus. Verum, pace docti viri dixerimus, qui totam hanc Ambroſii commentationem adtentius legerit, nihil ipſi occurret, unde jure queat colligi, Petri peccatum ſancto Doctori non niſi veniale viſum fuiſſe. Etenim inter mortalia crimina aliud alio levius eſt; unde putavit Ambroſius ſibi licere, ut honoris cauſa quidquid ad minuendum tanti apoſtoli peccatum facere poſſet, id oratorio modo in medium adferret. Et certe ex aliis P.P. non defuerunt qui Petri defenſionem adhuc urgerent ardentius, eum non ſemel juſtum etiam poſt negationem vocare perſeverantes. Vide eumdem Eſtium *Annot. in præcipua ac difficil. S. ſcript. loca*. in cap. 26. Matth. ℣. 70.

[*] Nihil agunt, qui hoc abutuntur loco, ut pœnitentiæ ſacramentalis, de qua hic nullo modo agitur, neceſſitatem conentur elevare. Etenim per *ſatisfactionem* nequaquam ſignificari confeſſionem noſtram, aut partem ejus externam, aperte demonſtrant quæ ſequuntur. Nam quemadmodum verba, *ablui poteſt*, referuntur ad *lacrymas ejus lego*; ſic iſta, *ſed quod defendi non poteſt* pertinent ad *ſatisfactionem non lego*. Unde manifeſtum eſt *ſatisfactionem* hic aliud non eſſe, niſi defenſionem: quo pacto ſatisfacere objectis criminibus, idem eſt atque objecta crimina diluere, ſeu refellere. Sed nec etiam ſequentia nempe, *Lavant* (vel ut edit. Gill. ac Rom. & mſ. Reg. *lavant*) *lacrymæ delictum, quod voce pudor eſt confiteri*, vocalem confeſſionem ſaltem ſecretam excludunt; nihil enim aliud hic oſtenditur, niſi eum qui grave crimen perpetraverit a lacrymis ordiri debere converſionem; ſic namque tacuiſſe Petrum, *ne tam cito veniæ petitio plus offenderet. Ante fletum* &c. Itaque Eccleſiaſticam temporis ſui diſciplinam qua pœnitentes delicta privatim prius deflere jubebantur, quam ad petendam reconciliationem accederent. Oris autem confeſſionem in Petro diſertis verbis non ſemel agnoſcit S. Doctor, cum ſupra num. ſuper. inquit: *Maluit enim ipſe ſuum accuſare peccatum, ut juſtificaretur fatendo; quam gravaretur negando*: & infra num. 90. *Si in aliquo ſorte labaris reſpicit .... ut recordaris & fatearis errorem. Imitare Petrum* &c. Adferri poſſunt & aliæ hujuſce loci ſolutiones quas videre eſt apud Magiſt. Sentent. lib. 4. diſt. 17. § *Jam ſecundum*. Rob. Pullum in 6. Sentent. Hug. Vict. lib. 2. *De Sacram*. pag. 14. cap. *De Confeſſione* &c. Card. Bellarm. *De Pœnit*. lib. 3. & ut alios omittamus apud D. Dionyſium Sammarthanum tractatu gallice ſcripto, *De Confeſſ*. pag 351. 357. & 567.

Eadem diſt. cap. Lacrymæ. quod fleverit : lacrymas ejus lego, ſatisſactionem non lego: ſed quod defendi non poteſt, ablui poteſt. Lavent lacrymæ delictum, quod voce pudor S. Aug. lib. 1. de gratia Chriſti, cap. 45. eſt confiteri. Et veniæ fletus conſulunt, & verecundiæ. Lacrymæ ſine horrore culpam loquuntur: lacrymæ crimen ſine offenſione verecundiæ confitentur: lacrymæ veniam non poſtulant, & merentur. Inveni cur tacuerit Petrus, ne tam cito veniæ petitio plus offenderet. B Ante flendum eſt, ſic precandum.

89. Bonæ lacrymæ, quæ lavant culpam. Denique quos Jeſus reſpicit, plorant. Negavit primo Petrus, & non flevit, quia non reſpexerat Dominus. Negavit ſecundo, non flevit; quia adhuc non reſpexerat Dominus. Negavit & tertio, reſpexit Jeſus, & ille amariſſime flevit. Reſpice, domine Jeſu, C ut ſciamus noſtrum deflere peccatum, lavare delictum. Unde etiam lapſus ſanctorum utilis: nihil mihi nocuit quod negavit Petrus, profuit quod emendavit. Didici cavere alloquia perfido- 3 Reg. 11. 4. rum. Petrus inter Judæos negavit, Salomon contubernio gentili deceptus erravit.

90. Flevit ergo & amariſſime Petrus, a [a] flevit ut lacrymis ſuum poſſet lavare D delictum: & tu ſi veniam vis mereri, dilue lacrymis culpam tuam: eodem momento, eodem tempore reſpicit te b Chriſtus. Si in aliquo [b] fortaſſe labaris; quia ſecretorum tuorum adſiſtit teſtis, reſpicit ut recorderis, & fatea- Eadem cap. Imitare Petrum. ris errorem. Imitare Petrum dicentem alibi tertio: *Domine, tu ſcis quia diligo te.* Joan. 21. 15. Etenim quia tertio negaverat, tertio S. Aug. lib. 1. de gratia Chriſti, cap. 45. confitetur: ſed negavit in nocte, con- E fitetur in die.

91. Hæc autem ideo ſcripta ſunt, ut ſciamus neminem jactare ſe debere; c nam ſi Petrus [c] lapſus eſt, quia dixit: Matt. 14. 29. *Etſi alii ſcandalizati fuerint in te, ego non ſcandalizabor*, quis alius jure de ſe præſumat? Denique & David quia dixerat: Pſ. 29. 7. & 8. *Ego dixi in mea abundantia, non movebor in æternum*, eam ſibi jactantiam obfuiſſe profitetur, dicens: *Averſiſti faciem tuam a me, & factus ſum conturbatus.* F

92. Unde te evocem, Petre; ut doceas me quid flens cogitaveris? Unde, inquam, te evocem? De cælo, ubi jam choro inſertus es Angelorum: an etiam A de tumulo; quia non putas injuriam & ibi eſſe, unde Dominus reſurrexit? Doce nos quid tibi profuerint lacrymæ tuæ. Sed docuiſti illico: nam qui lapſus es, antequam fleres, poſtquam fleviſti, [d] electus es, ut alios regeres, d qui te ipſe ante non rexeras.

93. Habebat ergo lacrymas Petrus, pio quas fundebat affectu: non habebat proditor fletus quibus culpam ablueret, B ſed tormenta conſcientiæ quibus ſacrilegium [e] fateretur; ut dum ſuo reus e judicio damnatur, & ſpontaneo ſupplicio facinus expiatur, pietas Domini, qui ſe ipſe nollet ulciſci, & divinitas probaretur, qui conſcientiam mentis inviſibili poteſtate interrogaret.

94. *Peccavi*, inquit, *quod tradiderim* Matt. 27. 5. *ſanguinem juſtum*. Etſi caſſa eſt pœnitentia proditoris, quia peccavit in Spi- C ritum ſanctum; eſt tamen nonnullus in ſcelere pudor culpam agnoſcere. Et quamvis ille non abſolvitur, Judæorum tamen impudentia confutatur: quos cum profeſſio redarguat venditoris, ſcelerati tamen ſibi vindicant jura contractus, & exſortes reatus eſſe ſe credunt, dum dicunt: *Quid ad nos? Tu videris.* Amen- Ibidem. tes plane, qui putent ſolvi ſe magis D auctoris ſcelere, quam teneri. In pecuniariis cauſis refuſo pretio jus ſolvitur: hi pretium recipiunt, & ſacrilegium perſequuntur, ac pertinacibus ſtudiis funeſtam ſibi vindicant ſanguinis auctionem, cum refunderet venditor ſacrilegii mercedem.

95. Evidenter itaque dum pretium ſanguinis a Judæorum gazophylaciis ſe- Ibidem 7. paratur, & ager figuli ea qua venditur Chriſtus, comparatur pecunia; dum is E locus humandis peregrinorum reliquiis dicatur, & prophetiæ impletur oraculum, & ſurgentis Eccleſiæ myſte- Hier. 32. 44. rium revelatur. Ager enim ſecundum divina præcepta mundus hic omnis eſt: Matt. 13. 38. figulus autem, ille qui nos formavit e limo, de quo habes in veteri Teſtamento: *Quia finxit Deus hominem de limo* Gen. 2. 7. *terræ*, formandi per naturam, reformandi per gratiam habens pro ſuo ar- F bitrio poteſtatem. Nam etſi propriis vitiis corruamus; per illius tamen miſericordiam reſumto mentis ſpiritu, ſecundum Hieremiæ oracula reformamur.

96. Pre-

a *Flevit ut lacrymis*, uſque ad *eodem momento*, in mſſ. bene multis deſiderantur: ſed cum habeantur in nonnullis, & cunctis edit. nec non pleniorem ſenſum efficiant, ea non putavimus loco movenda.

b Mſſ. octo non infimæ notæ, *fortaſſe laboras*. Non male; *laboro* enim non raro ſumitur pro eo quod eſt *de ſalute periclitor*, ut apud Horat. lib. 1. Ode 27.

Quanta laboras in Charybdi!

c Edit. Rom. *lapſus eſt, qui dixit*. Aliæ ac mſſ. omnes . . *quia dixit*. Melius; jactantiam enim S. Petri cauſam fuiſſe cur in peccatum laberetur, multi ex antiquis ſcriptoribus agnoſcunt.

d Eadem Rom. edit. cum uno Vat. cod. & Reg. *erectus es ut alios erigeres, qui . . . non erexeras*. Aliæ ac mſſ. noſtrates hoc tantum inter ſe differunt, quod ubi plures potioreſque mſſ. habent *electus es*, alii cum edit. ſcribunt, *erectus es*: duo vero pro *ut alios regeres*, exhibent, *alios regere*.

e Verbo, *fateretur*, addit Rom. edit. ſola, *quando projectis argenteis laqueo ſe ſuſpendit*.

96. Petrum quoque ſanguinis eſt pre-
tium Dominicæ paſſionis. Ergo pretio
Joban.3.17. ſanguinis emitur mundus a Chriſto;
venit enim ut ſalvetur mundus per
ipſum: in quo juxta ut opus auctoris,
& jus eſt. Venit ergo ut conſepultos
per baptiſmum, & commortuos Chri-
ſto ad perpetuitatis gratiam reſervaret.
Sed non paſſim omnibus ad ſepelien-
dum eſt locus; nam etſi omnes mun- B
dus includat, non omnes reſervat: &
ſi communis habitatio; tamen legitima
ſepultura eſt eorum ſcilicet qui nunc
ſunt per fidem domeſtici Dei, ſed
fuerunt in lege peregrini. Qui ſunt iſti
Epheſ.2.11. & 12. niſi de quibus dicitur: *Memores eſtote
quod aliquando vos gentes, qui eratis in
carne alienati a converſatione Iſrael, & pere-
grini promiſſionis Teſtamentorum?* Sed hi
nunc jam non ſunt advenæ atque pe- C
regrini; quoniam cives ſanctorum eſſe
a fidei jure meruerunt. a

97. Sequitur admirabilis locus, quo
ſubeundæ æquanimiter injuriæ moralis
infunditur patientia pectoribus huma-
Matt.27.12 nis. Accuſatur Dominus, & tacet: &
bene tacet, qui defenſione non indi-
get. Ambiant defendi, qui timent
b vinci. Non ergo accuſationem [b] timendo
confirmat, ſed deſpicit non refellendo. D
Quid enim timeret, qui non ambiret
ſalutem? Salus omnium ſuam prodidit,
ut adquirat omnium. Sed quid de Deo
loquar? Suſanna tacuit, & vicit; me-
lior enim cauſa, quæ non defenditur,
& probatur. Et hic Pilatus abſolvit:
ſed abſolvit judicio, crucifixit myſterio.
Verum hoc ſpeciale Chriſti: illud hu-
manum, ut apud iniquos judices ma-
gis videretur noluiſſe, quam non po- E
tuiſſe defendi.

98. Cur autem Dominus tacuerit,
Luc.22,67. & 68. ipſe præmiſit, dicens: *Si vobis dixero,
non credetis mihi: ſi vos interrogavero, non
reſpondebitis mihi*. Illud tamen præſtan-
tiſſimum, quod maluit regem ſe pro-
bare, quam dicere; ut condemnandi
cauſam habere non poſſent, qui quod
objiciunt, hoc fatentur.

℣. 8. 99. Herode autem cupiente aliqua
mirabilia ejus videre, ipſe tacuit & ni- F
hil fecit; quia nec illius crudelitas me-
rebatur videre divina, & Dominus
jactantiam declinabat. Et fortaſſe ty-
A pice in Herode omnes impii ſignifican-
tur: qui ſi Legi non crediderint &
prophetis, mirabilia Chriſti opera in
Evangelio quoque videre non poſſint.

100. Ad Herodem mittitur, ad Pi- ℣. 11.
latum remittitur. Et ſi uterque reum
non pronuntiant; alienæ tamen cru-
delitatis ſtudiis obſequuntur. [c] Lavit c
quidem manus Pilatus, ſed facta non Matt.27.24
B diluit; judex enim nec invidiæ cedere
debuit, nec timori; ut ſanguinem in-
nocentis addiceret. Monebat uxor: Ibidem 19.
lucebat in nocte gratia: divinitas emi-
nebat; nec ſic a ſacrilega ſententia tem-
peravit.

101. Similiter in hoc typum omnium
judicum arbitror eſſe præmiſſum, qui
damnaturi eſſent eos quos innoxios æ-
ſtimarent. Tolerabiliores tamen genti-
C les eſſe quam Judæos * conjuncta Pi- *
lato perſona demonſtrat: & magis eos
divinis ad fidem operibus admoneri.
Quales autem illi qui Dominum maje-
ſtatis crucifixerunt?

102. Nec immerito homicidæ abſo- ℣. 18.
lutionem petunt, qui flagitabant inno-
centis exitium. TALES LEGES ini-
quitas habet, [d] ut oderit innocentiam, d
ſcelus diligat. In quo tamen nominis
D interpretatio ſpeciem dat figuræ; Bar-
rabas enim patris filius latine dicitur:
illi ergo quibus dicitur: *Vos ex patre* Joban.8.44.
diabolo eſtis, vero Dei Filio filium pa-
tris ſui Antichriſtum prælaturi eſſe pro-
duntur.

Et indutum illum veſte alba remiſit. ℣. 11.

103. Non otioſum quod veſte alba
E induitur ab Herode, immaculatæ tri-
buens indicia paſſionis; quod agnus
Dei ſine macula, cum gloria peccata
mundi ſuſciperet. In typo etiam He-
rodis, atque Pilati, qui amici ex ini- ℣. 12.
micis facti ſunt per Jeſum Chriſtum
plebis Iſrael populique gentilis figura
ſervatur, quod per Domini paſſionem
utriuſque ſit futura concordia: ita ta-
men ut pius populus nationum capiat
verbum Dei, & ad populum Judæo-
F rum fidei ſuæ devotione tranſmittat;
ut illi quoque gloria majeſtatis ſuæ
corpus veſtiant Chriſti, quem ante
deſpexerant.

a Hic edit. Rom. intruſis, ut ſolet, compluribus Evangelii verſiculis ſubjungit: *Secundum Matthæum cum accuſaretur a principibus ſacerdotum, & interrogaretur a Pilato, non reſpondit ad ullum verbum. Admirabilis* &c. In ſequentibus autem a numero 99. uſque ad 129. occurrunt perpetuæ mutationes, additiones, ac tranſpoſitiones. Compone eamdem edit. cum alia vel mſ. aliquo & fatebere; nos enim præcipuas tantum ſubjiciemus.

b Omnes edit. & plerique mſſ. *tacendo confirmat*. Corb. tamen cum aliis aliquot, *timendo confirmat*. Magis concinne, ut intelligas ex ſequentibus illis, *Quid enim timeret, qui non ambiret ſalutem*. Poſt quas voces Rom. edit. ſola, *Salus ipſa ſe prodit*, pro *Salus omnium* &c.

* *Conjuncta Pilato perſona*, nimirum illius uxor.

c Eadem edit. Rom. *Tunc ſecundum Matthæum, lavit Pilatus coram populo manus, dicens: innocens ego ſum a ſanguine juſti hujus*.

d Vict. cod. *ut quod oderit innocentia, ſcelus diligat*.

talis enim Chriſti eſt ſepultura, quæ A
fraudem iniquitatemque non habeat.
Obſtruitur igitur tergiverſandi locus,
& domeſtico Judæi teſtimonio revincuntur;
nam ſi apoſtoli ſepeliſſent, dicerent
utique non ſepultum, quem ſepultum raptum eſſe dixerunt.

Ibidem 46. 137. Juſtus autem Chriſti corpus
operit ſindone, inoocens ungit unguento;
namque hæc non otioſe diſtincta
reperimus; quia juſtitia veſtit Eccle- B
ſiam, innocentia gratiam ſubminiſtrat.
Veſti ergo & tu Domini corpus gloria
ſua, ut & ipſe ſis juſtus: etſi mortuum
credis, operi tamen divinitatis
plenitudine ſuæ. Unge illud myrrha
& aloe, ut bonus odor Chriſti ſis.
Bonum linteum miſit Joſepb ille vir
Act. 10.11. juſtus, & ſortaſſe illud quod Petrus
vidit e cælo ad ſe eſſe demiſſum, in C
quo erant genera quadrupedum & ferarum
& voluerum, ad ſimilitudinem
gentium figurata. Myſtieo igitur unguento
illo piſtico conſepelitur Eccleſia,
quæ diverſitatem populorum fidei
ſuæ communione ſociavit.

Johan.19.38 138. De hoc Joſeph in Johanne ſolo
invenio quod occultus venerit ad Pilatum
propter metum Judæorum. Quomodo
juſtus latebram periculi timore D
quæſivit? Ego autem puto quod ideo
occulte petierit; ut corpus impetraret,
non ut periculum caveret. Et tamen
quid mirum ſi occultabatur juſtus,
quando occultabantur & apoſtoli juſtorum
magiſtri? Veni & tu: vel ſero,
vel nocte, vel quacumque hora veneris,
invenies Jeſum ad ſuſeipiendum
paratum, nec minorem ſerius venientibus
mercedem pia largitate ſolven-
Matt. 20.4. & ſeq. tem; nam & qui ſexta hora venit, E
non eſt mercede fraudatus: & qui undecima,
plenitudinem mercedis acce-
Johan. 3.2. pit. Sed etiam Nicodemus nocte venit.
Nox erat, quia adhuc non erat
reſurrectio. Denique reſurrexit Chri-
Rom.13.12. ſtus, & juſtus ait: *Nox præceſſit, dies
autem appropinquavit.*

Luc.23.50. 139. Hunc Joſeph juſtum Lucas di-
Matt.27.57 xit, Matthæus divitem. Et merito dives
hoc loco dieitur, ubi corpus ſuſce- F
pir Chriſti; ſuſeipiendo enim divitem,
neſcivit fidei paupertatem. Dives eſt
ergo qui juſtus eſt. Juſtus igitur ſin-
Joha.19.39. done involvit: Iſraelita vero & diverſos
miſcet virtutum odores, & aloes
mittit quaſi libras centum, hoc eſt,
perfectæ fidei quantitatem. Et ligaverunt
corpus Jeſu juxta [a] conſuetudinem [a]
ſpiritalium Judæorum, non utique nodis
perfidiæ, ſed fidei ligaturis. Et
poſuerunt in horto, cui frequenter Ec- *Ibidem 41.*
cleſia comparatur, quæ diverſorum habeat
poma meritorum, floreſque virtutum.

140. Nec otioſe alius monumentum *Ibidem & Matt.27.60*
novum dixit, alius monumentum Joſeph.
Non habebat igitur Chriſtus tumulum
ſuum; eteoim tumulus his
paratur qui ſub lege ſunt mortis: victor
mortis tumulum ſuum non habet.
Quæ enim communio tumulo &
Deo? Denique Ecelefiaſtes ait de eo
* qui meditatur in bonis: *Et ſepultura* *
non eſt illi. Specialis igitur præter com- *Eccleſ. 6. 3.*
munem omnium mortem mors Chriſti
eſt: & ideo non cum aliis ſepelitur,
ſed ſolus tumulo includitur; omnia
enim in ſimilitudinem hominum habuir
incarnatio Domini, [b] ſed ſimilitudo [b]
erat cum differentia. Natus eſt ex Virgioe,
ſimilitudioe generationis, diſſimilitudine
conceptionis. Curabat ægros, *Luc. 3. 16.*
ſed imperabat. Aqua Johannes baptizabat,
hie ſpiritu. Et mors ergo Chriſti
communis ſecundum naturam corporis,
ſpecialis ſecundum virtutem.

141. Quis autem eſt Joſeph, enjus *v. 53.*
in tumulo pooitur? Utique ille juſtus.
Bene ergo Chriſtus [c] monumento creditur
juſti; ut habeat Filius hominis [c]
ubi caput ſuum reclinet, & juſtitiæ
habitatione requieſcat. Bene autem novo,
ſecundum litteram quidem, ne
alius ſuſcitatus a perfidis dieeretur:
myſtice vero quid poſſumus intelligere,
niſi forte quia legimus: *Sepulcrum pa-*
tens eſt guttur eorum? Ergo ſepulcrum *Pſ. 5. 11.*
patens eſt guttur hominis, in quo perfidia
lethalis & mortua verba conduntur,
quod per vetuſtatem & incurſionem
aliquam beſtiarum fatiſcit & ſolvitur.
Eſt ergo e contrario monumentum
in ſecretis homioum, quod ſibi
in pectoribus duritiæ gentilis penetrabili
verbo juſtus excidit, fidei atque
doctrinæ operibus perpolitum, ut prætenderet
in nationibus virtus Chriſti.

142. Cui pulcherrime lapis admotus *Matt.27.60*
eſt, ne pateret; quicumque enim in
ſe bene humaverit Chriſtum, diligenter
cuſtodiat; ne eum perdat, neve
perfidiæ ſit ingreſſus. Vides enim quia *Johan.20.6. & 8.*
Petrus & Johaones priores intrare merue-

a Ita vet. edit. cum mſſ. omnibus. Rom. vero, *conſuetudinem ſpecialem Judæorum.*

* LXX. Interp. Καὶ ψυχὴ αὐτοῦ οὐ πλησθήσεται ἀπὸ τῆς ἀγαθωσύνης. *Et anima ejus non replebitur a bonitate.* Vulgata, *Et anima ejus non utatur bonis ſubſtantiæ ſuæ.*

b Mſſ. complures nec inferioris notæ, *ſed ſimilitudo erat cum differentia naturæ. Ex virgine ſimilitudo generationis, diſſimilitudo conceptionis*: nonnulli tamen legunt cum edit. *ſimilitudine . . . . diſſimilitudine.* Alii mſſ. licet pauci, & edit. habent ut in textu.

c Omnes edit. & pauci mſſ. *monumento* (Rom. *in monumento*) *ponitur juſti*. Reliqui mſſ. magno numero, *monumento creditur* (quidam corrupte *ingreditur*) *juſti*.

ruerunt. Denique Johannes ipſe non A antequam crederet, introivit.

Mat. 7.60 143. Et bene in petra exciſum dicitur, hoc eſt, in fidei firmamento, de qua veri Iſraelitæ dulcedinem mellis & oleum ſpiritale ſuxerunt. Sepelierunt autem Chriſtum juſtus, & qui Deum vidit; non enim ſepeliunt Chri- a ſtum, niſi qui [a] Deum credunt.

144. Denique non omnes poſſunt B ſepelire Chriſtum: quamvis religioſæ mulieres, a longe ſtant: ſed quia re- *℣. 55.* ligioſæ, locum diligenter obſervant; ut unguenta adferant, & ſuperfundant. Sollicitæ tamen & a monumento poſteriores recedunt, & ad monumentum priores revertuntur: etſi deeſt conſtantia, non deeſt diligentia. Sexus nutat, devotio calet.

Joh. 20. 1. 2. 145. Denique reſurrectionis tempore C b præſto ſunt, & [b] cum viri fugarentur, *Ibidem 2.* ſolæ tamen ab Angelo ne timeant admonentur. Petrum evocant ſtudio prio- *Ibidem.* res, ſed poſteriores fiducia. Denique ille ſine metu advenit, & conſtanter qui poſterior venerat, primus ingreditur, quaſi qui claves regni ut aliis aperiret, acceperat.

Matt. 28. 2. 146. Terræ motus autem fidelibus reſurrectio eſt, impiis metus: his, D quia pigrum corpus a mortis ſopore ſe commovet: illis, quia tremore corporis & terrena mobilitate turbati, a reſurrectionis fide & credulitate deſciſcunt.

Cap. 24. ℣. 1. *Mane autem ſabbati venerunt valde tempore ad monumentum.*

147. Magna oritur hoc loco pleriſque dubitatio; nam etſi non videntur Evangeliſtæ dixiſſe contraria, tamen diverſa E dixerunt. Siquidem hic, *Mane valde* *Matt. 28. 1.* *Marc. 16. 1.* *tempore:* Marcus, *Valde mane:* Matthæus, *Veſpere ſabbati:* Johannes, *Prima ſabbati* *Johan. 20. 1.* *cum adhuc tenebræ eſſent*, mulieres ad *℣. 4.* monumentum veniſſe dixerunt. Dein- *Marc. 16. 5.* de hic duos viros, Marcus unum ju- *Matt. 28. 2.* venem in albis ſedentem, Matthæus *Johan. 20. 17* unum Angelum, Johannes duos Angelos in albis ſedentes viſos eſſe memoraverunt. Poſtremo, quod vix enoda- F bile videatur, Johannes ſcripſit dictum Mariæ Magdalenæ: *Noli me tangere; non-* A *dum enim adſcendi ad Patrem meum:* Mat- *Matth. 28. 9* thæus occurriſſe Dominum ſcripſit Mariæ Magdalenæ, & alteri Mariæ, & illas acceſſiſſe, & tenuiſſe pedes ejus, & adoraſſe evidentiſſima deſcriptione digeſſit.

148. Quomodo ergo ſolvendum, niſi quatuor Evangeliſtas de diverſis quatuor putes dixiſſe temporibus; ut & perſo- B nas alias mulierum, & alias conjicias viſiones? Denique aliæ eum unguento prima ſabbati veniunt: aliæ ſine unguento, veſpere ſabbati. Iſtarum nomen exprimitur, illæ de Galilæa ſecutæ Dominum deſignantur.

149. Quo loco ne quem ſpinoſæ interpretationis in fine offendat aſperitas, ubi ſuavia forte præſumpta ſunt; æſtimate jam nos complendi ſermonis vela C ſubmittere, quoniam ad portum venimus: & navis quæ curſu concito maria tranſmearit, ubi littori cœperit appropinquare, latentia cautium curſu perſtringit infracto. Ergo ne tamquam inerti gubernatori in arenis littoris mihi hæreat ſermo, [c] tamquam in vada cæca c lentandum iter quam præcipitandum arbitror; quo minus rimoſa nobis pateſcat oratio.

150. Primum igitur illud ſpectandum D eſt, quod ſcriptum eſt: *Veſpere autem ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati*, reſurrexiſſe Dominum. Sic enim habes: quia *Veſpere ſabbati venit Maria Magdalene & altera Maria videre ſepulcrum. Et ecce* *Matt. 28. 1.* *terræ motus factus eſt magnus.* Non enim die ſabbati (nam * *ſiluerunt ſabbato ſecundum mandatum*) ſed poſt ſabbati diem, * *Luc. 23. 56.* nocte utique reſurrexit. Denique quæ mane venerunt, licet valde tempore, tamen jam Dominum reſurrexiſſe co- E gnoverunt.

151. Sic igitur temperandum eſt, ut neque mane Dominica quæ eſt prima poſt ſabbatum, neque ſabbato reſurrectio facta credatur. Nam quomodo triduum compleretur; non ergo veſperaſcente die, ſed noctis veſpere reſurrexit. Denique græcus ſero dixit, hoc eſt, ὀψὶ. Sero autem & horam ſignat in occaſu diei, & cujuſque rei ſignifi- F cat tarditatem; quomodo ſi dicas: Sero mihi ſuggeſtum eſt, id eſt, tarde. Sero venit, id eſt, poſt præſtitutum tem-

a Rom. edit. poſt voces, *Deum credunt*, inſertis aliquot Evangelii verſibus, & reſecatis e textu Ambroſii non paucis verbis ita mutavit, *Quamvis mulieres a longe ſtarent*. Sed ut lectione omnium & mſſ. & vet. edit. mutato nihil opus eſſe per ſe intelliget quiſquis non omnino perfunctorie locum diſpiciet.

b Eadem edit. ſola, *cum viri fugerent*.

c Ita mſſ. aliquot melioris notæ. Alii, & edit. *tamquam vada cæca legam, lentandum* (Gill.) & Rom. *tentandum*. cui Rom. edit. addit, *prius*, forte præſtaret, *potius*, quod in lectione noſtra ſubintelligitur) iter . . . *pateſcat oratio*. Era. & ſeq. edit. *fatiſcat oratio*; nimirum eo fortaſſe quia vir doctus putavit alluſum eſſe ad illud Virgil. ex 1. Æneid.

rimiſque fatiſcunt.

Sed *pateſcat* non abſurdum eſt, & in mſſ. omnibus invenitur. Porro *lentandum*, hic nihil eſt aliud quam *lente moderandum*: nam apud Virg. idem eſt atque *inflectendum*.

* *Siluerunt*, Scripturæ uſu ac more ponitur pro *quieverunt*.

a tempus advenit; & licet mane [a] ſequenti die venerit, ſero eſt tamen, ubi agendi tempus emenſum eſt. Eſt & ſero tempus noctis profundum, ut ſi dicas; Sero ad lucubrandum ſurrexit, id eſt, non veſpertino tempore, ſed profunda nocte ſurrexit. A

152. Unde & mulieres ad monumentum accedendi habent facultatem, jam utique cuſtodibus quieſcentibus: & ipſi cuſtodes terrentur amplius, quod uſu venit ſomno excitis. Poſtremo etiam principes ſacerdotum congregati cum ſenioribus nocte id factum eſſe B
Matt. 28. 13 confirmant, dicentes cuſtodibus: *Dicite, quia diſcipuli ejus nocte venerunt, & furati ſunt eum, nobis dormientibus*. Ex tempore enim quod a cuſtodibus compererunt, argumentum fraudis arripiunt.
Johan. 20. 1 Nam Johannes mane, cum adhuc tenebræ eſſent, Mariam Magdalenam ad ſe & ad Petrum veniſſe ſignificat, & tamen ignaram factæ reſurrectionis inducit; nam utique ſi adveſperaſcente die, facta eſſet, ſtatim potuit innoteſcere. C

153. Mane eſt, & adhuc Petrus neſcit, neſcit Johannes. Numquid patiebatur Dominus diutius torqueri diſci-
b pulos [b] ſuæ mortis incerto, ad quos ſtatim Angelus, ſtatim Dominus geſtæ rei nuntias mulieres deſtinavit? Et ut ſcias nocte factum, mulieres aliæ neſciunt, aliæ ſciunt: ſciunt quæ obſervaverunt noctibus & diebus, neſciunt quæ receſſerunt. Neſcit una Maria D
Joh. 20. 15 Magdalene, ſecundum Johannem: ſcit
Matth. 28. 9 altera Maria Magdalene, ſecundum Matthæum; nam eadem & ante ſcire, & poſtea neſcire non potuit. Ergo ſi plures Mariæ, plures fortaſſe etiam Magdalenæ, cum illud perſonæ nomen ſit, hoc locorum. E

154. Denique alteram eſſe cognoſce. Illa admittitur pedes Domini tenere: tangere Dominum iſta prohibetur. Illa Angelum videre meruit, hæc primo quando venit, neminem vidit. Illa diſcipulis Dominum reſurrexiſſe nuntiavit, iſta raptum eſſe ſignificat. Illa gaudet, hæc plorat. Illi in gloria ſua jam Chriſtus occurrit, hæc adhuc mortuum quærit. Illa Dominum vidit & credidit, hæc non potuit agnoſcere cum videret. Illa fideli adorabat in ſpiritu, hæc dubio mœſtificabatur affectu. F

155. Merito nimirum prohibetur tangere Dominum; non enim corporali tactu Chriſtum, ſed fide tangimus: *Nondum enim*, inquit, *adſcendi ad Patrem meum*; hoc eſt, nondum tibi adſcendi, quæ viventem cum mortuis quæris: & ideo ad fortiores mittitur, quorum credere [c] diſcat exemplo, ut illi reſurrectionem prædicent. Johan. 20. 17 c

156. Sicut in principio mulier auctor culpæ viro fuit, vir executor erroris: ita nunc quæ mortem prior guſtaverat, reſurrectionem prior vidit, culpæ ordine, & remedio prior. Et ne perpetui reatus apud viros opprobrium ſuſtineret: quæ culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam, veteriſque lapſus compenſat ærumnam reſurrectionis indicio. Per os mulieris mors ante proceſſerat, per os mulieris vita reparatur.

157. Sed quia conſtantia ad prædicandum neceſſaria, inferior ſexus ad exſequendum infirmior, viris evangelizandi mandatur officium. Nam ſicut mulierum per Jeſum non ſolum culpa ſolvitur, ſed etiam multiplicatur gratia; ut pluribus ſuadeat, quæ unum ante deceperat: ita & vir, qui timere ante crediderat, fœneratum munus recuperare debuit; ut qui ſibi ipſe fuerat ad credendum lubricus, fieret aliis ad prædicandum idoneus.

158. Sed advertamus ipſa verba mandati. *Noli me tangere; nondum enim adſcendi ad Patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Adſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum: Deum meum, & Deum veſtrum*. Quomodo non adſcenderas, domine Jeſu? Quemadmodum aberas, qui in manus Patris commendaveras ſpiritum? Aut quando abeſſe potes, qui ſemper in Patre es, cum Patre ſemper? Denique ipſe dixiſti: *Si deſcendero in infernum, ades. Si ſumſero pennas meas ante lucem, & habitem in extremo maris; etenim illo manus tua deducet me*. Aut quomodo adſcendis, qui ubique ſemper es? Johan. 20. 17 Pſ. 138. 8. & ſeq.

159. Deſcendiſti quidem Filius hominis, nec Patri, cum deſcenderes, abfuiſti: ſed deſcendiſti nobis; ut te oculis ac mentibus videremus, ut in te crederemus. Ergo & adſcendiſti no-

a Confixerat edit. Rom. voces *ſequenti die*: qua autem cauſa id fecerit, non ſatis patet.

b Rom. edit. *ſuæ reſurrectionis incertos*. Vet. & plerique mſſ. *ſuæ mortis incertos*, mſſ. aliquot melioris notæ, *incerto*. Elegantius. Infra vero ubi omnes edit. *ſtatim Angelus Dominus*: mſſ. contra fere ad unum, *ſtatim Angelus, ſtatim Dominus* &c. Quod etiam cum evangelica hiſtoria belle congruit.

c Corb. & alii quatuor, *erigatur exemplo*. Sed hic verbum *erigatur*, lata ſignificatione accipiendum eſſet pro *inſtruatur*.

nobis ; ut & te ſequeremur menti- A
bus , quem oculis videre non poſſu-
mus . Adſcendiſti apoſtolis , quibus
Johan. 14, 9. dixiſti : *Qui me videt , videt & Patrem* .
Denique Johannes ubi te quæreret ,
ſcivit . Apud Patrem quæſivit , &
Johan. 1, 1. reperit , & ideo ait : *Et Verbum erat
apud Deum* . Adſcendiſti & Paulo ,
qui non contentus ſolus te ſequi ,
nos quoque docuit quemadmodum te B
ſequamur , & ubi te reperire poſſi-
Coloſſ. 3, 1. mus , dicens : *Si ergo conſurrexiſtis cum
Chriſto , quæ ſurſum ſunt , quærite , ubi
Chriſtus eſt ad dexteram Dei ſedens* . Et
ne oculorum magis hoc quam animo-
rum putaremus officium , addidit :
Ibidem 2. *Quæ ſurſum ſunt ſapite , non quæ ſuper
terram* .

160. Ergo non ſupra terram , nec
io terra , nec ſecundum carnem te C
quærere debemus , ſi volumus inve-
2. Cor. 5, 16. nire ; nunc enim ſecundum carnem
jam non novimus Chriſtum , Denique
Act. 7. 55. Stephanus non ſupra terram quæſivit ,
Joh. 20, 17. qui ſtantem te ad dexteram Dei vi-
dit : Maria autem quia quærebat in
terra , tangere non potuit . Stepha-
nus tetigit , quia quæſivit in cælo ,
Srephanus inter Judæos vidit abſen-
tem : Maria inter angelos non vidit D
præſentem . Sed quare non potuerit
illa tangere , Evangeliſta ipſe nos do-
cuit diceos , quia cum te videret ,
neſciebat quia tu es ; ſic enim habes :
Ibidem 14. *Converſa eſt retrorſum , & vidit* Jeſum
ſtantem , & non ſciebat quia Jeſus eſt .
Merito tangere noo potuit , quæ vi-
dere noo potuerat ; nam qui videt ,
tangit .

161. Itaque quid interſit inter il- E
lam & hanc Mariam Scriptura diſtin-
guit . Illa occurrit , ut Jeſum videat ;
hæc retrorſum convertitur : illa ſalu-
tatur , hæc redarguitur . Denique ſic
Johan. 20, 14. habes : *Dicit ei Jeſus : Mulier* . Quæ
non credit , mulier eſt , & adhuc
corporei ſexus appellatione ſignatur :
nam quæ credit , occurrit in virum
perfectum , in menſuram ætatis ple-
nitudinis Chriſti , catens jam nomine
ſæculi , corporis ſexu , lubrico juven- F
tutis , multiloquio ſenectutis . Dicit
Ibidem 15. ergo Jeſus : *Mulier , quid ploras ?* Quaſi
dicat : Non lacrymas nudas Deus ,
ſed fidem exigit . Bonæ lacrymæ , ſi
Ibidem. Chriſtum agnoſcas . *Quem quæris ?* in-
quit . Molimina enim Domious ſera

A condemnat . Sed bene addidit : *Quem
quæris ?* Non quod iſte dubitet quem
requirat : ſed quia illa quem quærat ,
ignorat ; non enim Chriſtum quærit ,
quem putat raptum . Adeſt Chriſtus,
quemadmodum quæritur? Neſcitur er-
go qui quæritur , quando non cogno-
ſcitur , cum videtur .

162. Denique Chriſtum videbat , &
B hortulanum putabat ; ſic enim habes :
Illa exiſtimans quia hortulanus eſſet , dixit Ibidem.
*ei : Domine , ſi tu ſuſtuliſti eum , dicito
mihi ubi poſuiſti eum , & ego eum tollam* .
Etſi fide incerta , tamen ſermone non
lubrica : etſi hortulanum putavit , ta-
meo Dei Filium deſignavit : etſi ad-
huc non credit , tamen affectat ut
credat ; ipſe enim corpus tulit, [a] qui a
ſuſcitavit . Ergo veniabilis error mu-
C lieris , quæ licet dubitare non debuit
Chriſti corpus per gloriam reſurrectio-
nis adſumtum ; doceri tamen geſtit a
Chriſto , & fidem ſuam jam devota
promittit ; ut & ipſa illud jam tollat
e terris , & ad dexteram Dei quæ-
rat .

163. Denique poſt hæc verba non Ibidem 16.
mulier , ſed jam Maria vocatur ;
aliud eſt enim commune vulgi no-
D men , aliud ſpeciale perſonæ Chri-
ſtum ſequentis . Et ad diſcipulos ,
licet [b] nondum arbitra plenæ fidei , b
tamen nuntia deſtinatur . Prohibetur
autem tangere , quia nondum inhabi- Coloſſ. 2, 9.
tare in Chriſto corporaliter plenitudi-
nem divinitatis , ſicut Paulus , acce-
perat : nondum evacuaverat lubricum
ſæculi , carnis ambiguum : nondum
vitam vixerat Chriſti . [c] Denique ſtat , c
E non adorat Dominum , nec pedes te- Matt. 28, 9.
net , ſicut illa Maria : in qua utique
non tam obſequium corporale , quam
plenæ fidei deſignatur affectus ; quod
Chriſtum & hominem & Deum cre-
dat : Deus eſt enim qui adoratur ,
homo eſt qui tenetur.

164. Non igitur tangi Dominus fa-
ſtidit a femina , cujus & Maria pedes Luc. 7. 38.
unxit ungueoto : nec tactum dedigna-
tur , ſed profectum docet ; quia non
F omoes Chriſtum poſſunt tangere reſur-
gentem , quem tetigerunt in hac vita
& corpore commorantem . Qui vult
Chriſtum tangere , ſua membra morti-
ficet , & reſurrecturo ſimilis induat
viſcera miſericordiæ , & non ambigat
renuntiare terrenis .

165. Quid

a Mſſ. aliquot melioris ævi , *qui ſuſcepit* ; eo nempe ſignificatu , quo infra dicitur , *corpus per gloriam reſurrectionis adſumtum*.

b Era. & ſeq. edit. cum mſſ. quibuſdam , *nondum arbitra , plenæ tamen nuncia fidei* . Melius Amerb. cum aliis mſſ. ut in textu , niſi quod Amerb. vocem , *arbitra* , commate diſtinxit a ſequenti.

c Omnes edit. ac mſſ. non pauci , *Denique iſta non adorat* . Alii etiam multi bonæque manus , *Denique ſtat , non adorat* .

Joha.20.17. 165. Quid eſt igitur: *Noli me tangere?* Noli manum adhibere majoribus: ſed vade ad fratres meos, hoc eſt, ad
Matt.12.50 perfectiores. *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt, ipſe meus & frater, & ſoror, & mater eſt.* Quia reſurrectio non facile niſi a perfectioribus capi poteſt, fundatioribus
1.Cor.14.35 hujus fidei prærogativa ſervatur: *Mulieribus autem docere in Eccleſia non permitto,*
1.Tim 2.12 *domi viros ſuos interrogent.* Ad eos ergo mittitur, qui domeſtici ſunt; & accepit præſcripta mandata.

166. Nec fugit hoc loco ſenſiſſe quoſdam ideo Chriſtum noluiſſe tangi,
a quia nondum [a] receperat typum quem commendaverat Patri, quaſi adhuc eum tangere non deberet.

Joha.10.17. 167. *Adſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum, Deum meum, & Deum veſtrum.* Bene diſtinxit, quia mulieri loquebatur; non enim communis nobis natura cum Chriſto, niſi conditionis humanæ. Illi Pater generatione propria, nobis adoptione voluntaria: illi Deus unitate myſterii, nobis poteſtate cæleſti.

Ibidem 27. 168. Dicit aliquis: Quomodo ergo Thomas cum adhuc non crederet, tetigit tamen Chriſtum? Sed ille non de reſurrectione Domini, ſed de reſurrectionis videtur qualitate dubitaſſe; & tactu ſuo debuit me docere, ſicut do-
1.Cor.15.53 cuit & Paulus: *Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionem, & hoc mortale induere immortalitatem;* ut incredulus credat, & cunctator dubitare non poſſit: facilius enim credimus, quod videmus. Habuit autem admirandi cauſam Thomas, cum videret clauſis omnibus per invia ſepta corporibus, inoffenſa compage, corpus inſertum; & ideo mirum quomodo ſe natura corporea per impenetrabile corpus infuderit, inviſibili aditu, viſibili conſpectu: tangi facilis, difficilis æſtimari.

v.37. 169. Denique conturbati diſcipuli æſtimabant ſe ſpiritum videre; & ideo Dominus, ut ſpeciem nobis reſurre-
v.39. ctionis oſtenderet: *Palpate*, inquit, *& videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere.* Non ergo per incorpoream naturam, ſed per reſurrectionis corporeæ qualitatem impervia uſu, clauſa penetravit. Nam quod tangitur, corpus eſt: quod palpatur, corpus eſt: in corpore autem reſurge-

A mus: *Seminatur enim corpus animale, ſurgit corpus ſpiritale:* ſed illud ſubtilius, hoc craſſius; utpote adhuc terrenæ labis qualitate concretum. 1.Cor.15.44

170. Nam quomodo non corpus, in quo manebant inſignia vulnerum, veſtigia cicatricum, quæ Dominus palpanda obtulit? In quo non ſolum fidem firmat, ſed etiam devotionem
B acuit; quod vulnera ſuſcepta pro nobis cælo inferre maluit, abolere noluit; ut Deo Patri noſtræ pretia libertatis oſtenderet. Talem ſibi Pater ad dexteram locat, trophæa noſtræ ſalutis amplectens: tales illic Martyres nobis cicatricis ſuæ corona monſtrabit.

171. Et quoniam ſermo huc uſque Joha.20.20.
noſter evaſit, conſideremus qua gratia ſecundum Johannem crediderint apo-
C ſtoli, qui gaviſi ſunt: ſecundum Lucam quaſi increduli redarguantur: ibi v.25. & 49.
Spiritum ſanctum acceperint, hic ſedere in civitate jubeantur, quoaduſque induantur virtute ex alto. Et videtur mihi ille quaſi apoſtolus majora & altiora tetigiſſe, hic ſequentia, & humanis proxima: hic hiſtorico uſus circuitu, ille compendio; quia & de illo dubitari non poteſt, qui teſtimonium Joha.19.35.
D perhibet de his quibus ipſe interfuit, & verum eſt teſtimonium ejus. Ab hoc quoque, qui evangeliſta eſſe meruit, vel negligentiæ, vel mendacii ſuſpicionem æquum eſt propulſari. Et ideo verum utrumque putamus, non ſententiarum varietate, nec perſonarum diverſitate diſtinctum. Nam etſi in primo Lucas eos non credidiſſe dicat, poſtea tamen crediſſe demon-
E ſtrat: & ſi prima conſideremus, contraria ſunt: ſi ſequentia, certum eſt convenire. Ipſa igitur Scripturæ verba conſideremus.

172. Sic ait Johannes: *Et gaviſi ſunt* Johan. 20. 20. & ſeq.
diſcipuli, viſo Domino. Dicit ergo his iterum: *Pax vobis, ſicut miſit me Pater, & ego mitto vos. Et cum hoc dixiſſet, inſufflavit his & dixit: Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remit-*
F *tuntur his, & quorum retinueritis, retenta ſunt.* Lucas autem dicit: *Et quomodo* v.35. & ſeq.
cognoverunt eum in fractione panis. Dum autem hæc loquuntur, ipſe ſtetit in medio eorum, & dicit eis: Pax vobis, ego ſum, nolite timere. Conturbati vero & conterriti æſtimabant ſe ſpiritum videre. Et poſſent videri hic plures fuiſſe: ſed quia & hic

a Mſſ. duo, & edit. Era. ac Gill. in marg. nec non Rom. in corpore, *receperat ſpiritum*. Alii mſſ. ac vet. edit. *receperat typum*: quod etſi paulo obſcurius videatur, poteſt tamen non incommode explicari, ſi dicamus per *typum*, ſeu formam intelligi perfectam humanitatis glorificationem, quam Chriſtus tum demum recepit, cum ad patris dexteram adſcendit: priuſquam vero illam reciperet, eum tangere nequaquam potuit Magdalena; hoc eſt, Eccleſia gentium, quæ in ea muliere deſignabatur, in ipſum non credidit. Vide Auguſt. Tract. 121. in Johan. num. 3.

ſero reſurrectionis die (nam adveſpe- raſcente jam die qui fuerant ingreſſi manere cum Domino, ubi ille ſe repente ſubduxit, eadem hora ad diſcipulos hi duo remeaſſe produntur, quando Dominus palpandum ſe obtulit)
Johan. 20. 17. & ſecundum Johannem ſeru die illa, una ſabbatorum inducitur apparuiſſe diſcipulis, & vulnera obtuliſſe palpanda; ne quid ambiguitatis adſerret, putavimus diligentius requirendum.

173. Videtur enim ſeparatim ſe iſtis undecim demonſtraſſe, ſicut ſe * Ammaoni & Cleophæ ſeorſum jam veſpere demonſtraverat: & quemadmodum iſti duo, ita etiam videntur illi undecim ad confirmandos reliquos convenire potuiſſe. Denique & conturbati ſunt, ut habes ſecundum Lucam; & ideo aperuit eis ſenſum, ut intelligerent ea quæ ſcripta ſunt. Hunc autem latius, illum ſuccinctius ſcripſiſſe non dubium eſt. Quomodo enim ſoli Cephæ viſum dicerent, ſi ab omnibus erat viſus? Sed ſicut ex mulieribus Mariæ, & alii Mariæ Magdalenæ; ita ex viris Petro viſus eſt primo mane. Et Paulus ſic ait: *Tradidi enim vobis imprimis, quia Chriſtus*
1. Cor. 15. 3. & ſeq. *mortuus eſt ſecundum Scripturas, & quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit tertia die ſecundum Scripturas, & viſus eſt Cephæ.*
Marc. 16. 5. v. 7. Et ideo Marcus ſpecialiter inducit juvenem mandantem ut Petro & diſcipulis dicerent mulieres, quia ſurrexit Dominus.

174. Petrus ergo vidit ſolus Dominum; devotio enim parata ſemper & prompta credebat, & ideo ſtudebat frequentiora fidei ſigna colligere. Alibi cum Johanne, alibi ſolus, ubique tamen impiger currit, ubique aut ſolus, aut primus: non contentus vidiſſe quæ viderat, repetit intuenda, & quærendi Domini amore ſuccenſus, non ſatiatur videndo. Videt eum ſolus, videt eum undecim, videt cum ſeptuaginta, videt & quando Thomas credidit, videt cum piſcaretur: ſed non vidiſſe contentus, impatiens deſiderii, negligens captionis, immemor periculi, non tamen immemur reverentiæ; ubi Dominum vidit in littore, veſte ſe texit, ſerum æſtimans ſi cum ceteris navigio perveni-

A ret. Sic cum in undis Dominus ambularet, ſuper undas maris naturæ ſuæ Matt. 14. 28
oblitus occurrit: ſic cum a Judæis Dominus teneretur, adverſum turbas gla- Ibid. 26. 51.
dium ſolus exeruit: ſic & nunc cum Dominus ſtetiſſet in littore periculoſo, Johan. 21. 4.
compendio religioſum maturavit obſequium.

175. Non eſt igitur dubium crediſſe Petrum, & crediſſe quia dile-
B xit, dilexiſſe quia credidit. Unde & contriſtatur quia & tertio interrogatur:
Amas me? Is enim interrogatur de quo Ibidem 17.
dubitatur: ſed Dominus non dubitat, qui interrogat, non ut diſceret, ſed ut doceret quem elevandus in cælum, amoris ſui nobis velut vicarium relinquebat. Sic enim habes: *Simon Johannis* Ibidem 16.
diligis me? Utique tu ſcis, Domine, quia amo te. Dicit ei Jeſus: Paſce agnos meos.
C Bene conſcius ſui non ad tempus adſumtum, ſed jamdudum Deo cognitum Petrus teſtificatur affectum. Quis eſt enim alius, qui de ſe hoc facile profiteri poſſit? Et ideo quia ſolus profitetur ex omnibus, omnibus anteſertur; major enim omnibus caritas.

176. Illud quoque diligentius intuendum, cur cum Dominus dixerit: *Diligis me?* Ille reſponderit: *Tu ſcis, Domine, quia amo te.* In quo videtur
D mihi dilectio habere animi caritatem, amor quemdam æſtum conceptum corporis ac mentis ardore, & Petrum opinor non ſolum animi, ſed etiam corporis ſui circa Dei cultum ſignare flagrantiam. Denique tertio Dominus
non jam, *Diligis me*, ſed, *Amas me*, Johan. 21. 17
interrogavit: & jam non agnos, ut primo, quodam lacte veſcendos: nec oviculas ut ſecundo; ſed oves paſcere
E jubetur, perfectiores ut perfectior gubernaret.

177. Et ideo quaſi perfecto in omnibus, quem caro jam revocare non poſſet a gloria paſſionis, corona decer-
nitur: *Cum eſſes*, inquit, *junior*, *cinge-* Ibidem 18.
bas te, & ambulabas ubi volebas: cum autem ſenueris, extendes manus tuas, & alius te præcinget, & ducet quo tu non vis. Bona ſenectus, non vitæ longævitate
F imbecilla ad uſum, ſed maturitate virtutis ad martyrium præparata: quæ

laſci-

* Petavius in notis ad Epiph. Hær. 23. hæc obſervat. *Ambroſius Ammaonem hunc vocat ad Lucæ cap. 24. Sed doctiſſ apud Ambroſium aliquid ſuſpicor. Nam videtur Ammaoni loci vocabulum fuiſſe levi depravatione pro Emmaunte. Porro alterius diſcipuli nomen ſubſtituendum.* Verum, pace tanti viri, ea conjectura ſtare non poteſt. Non enim hic ſolum, ſed multis aliis locis, ut puta in hac ipſa Expoſitione ad cap. 17. In Apol. 2. David cap. 8. Tract. in Symb. Serm. in Domin. 6. poſt Epiph. & alibi alter ex illis diſcipulis Ammaon vocitatur. Neque tamen hinc inſultandum Ambroſio, quaſi pro Chriſti diſcipulo caſtellum acceperit. Etenim cum eumdem illum Orig. Præfat. in Evang. Johan. nominet Simeonem, quid vetet quin ibi Ammaonem codicis vitio, ut non nemo exiſtimavit, legerit Ambroſius? Sed poteſt etiam dici Doctoris noſtri (immo forte ipſiuſmet Origenis) hanc ſententiam fuiſſe, Ammaonem ſive Emmaonem a loco nuncupatum fuiſſe, non ſecus ac ſupra num. 153. Magdalena locorum vocabulum eſſe dicitur. Et videtur ſane hinc firmari poſſe iſthæc opinio, quod Evangeliſta eorumdem Chriſti diſcipulorum in caſtellum ingreſſum atque accubitum ita deſcribat, ut putes eos potius repetere proprios lares, quam ad alienos divertere.

Digitized by Google

laſciviam corporalinm reprimat voluptatum, nec indulgeat cupiditatibus, dulcia quæque declinet, ſpecioſa non appetat; caro enim concupiſcit adver- Galat.5.17. ſum ſpiritum, & tranſverſarios tramites gradiendi qua velit, diverſarum ſibi invenit voluptatum. Bona vero mentis ſenectus, quæ non id quod ſuave corpori, ſed quod menti utile putat, elegit: non voluptario corporis rapitur appetitu, ſed repugnandi moderamine quaſi invita revocatur.

Luc.22.33. 178. Ergo & Petrus etſi paratus erat animo ſubire martyrium, tamen ubi periculum advenit, conſtantiam mentis inflexit; capit enim nos ſuavitate ſui, cæleſtis uſus muneris. Nam quis martyrium e nobis non eligeret, ſi libenter mori poſſet? Ergo & Petrus videtur nolle, ſed parat vincere. Et quid mirum ſi Petrus nolit, cum Do- Matt.26.39 minus dicat: *Pater, ſi fieri poteſt, transfer a me calicem hunc; verumtamen non mea voluntas, ſed tua fiat?* Denique poſt tentationem præſumtionis ſuæ Petrus jam non audet voluntatis perſeverantiam polliceri: ſed quaſi ad ſolatium ſui, conſortium quærit alterius.

179. Tot igitur adducti virtutis exemplis Petrum credimus non potuiſſe Johan.20.8. dubitare. Johannem quoque crediſſe manifeſtum eſt, cum Salvatorem videret: qui jam tunc credidit, poſteaquam vacuum corporis vidit ſepulcrum. ℣.37. Cur ergo Lucas inducit plures fuiſſe turbatos? Primo omnium, quia paucorum opinionem ſententia majoris partis includit: deinde quia etſi Petrus de reſurrectione crediderat, turbari tamen potuit, cum videret quod ſe Dominus eum corpore in ea quæ veſtibulis obſeratis, & conſtructis erant ſepta parietibus, improviſus infunderet. Lucaa ergo hiſtorice ſingula proſecutus eſt: iile finem ſpectavit, hic ſeriem. ℣.45. Nam utique dicendo: *Tunc aperuit illis ſenſum, ut intelligerent ea quæ ſcripta ſunt;* etiam ipſe diſcipulos crediſſe profitetur.

Johan. 20. 22. ℣.49. 180. Spiritum autem ſanctum vel illis undecim quaſi perfectioribus inſufflavit, & reliquis poſtea tribuendum eſſe promittit: vel iiſdem ibi inſufflavit, hic ſpopondit. Nec videtur eſſe contrarium, eum diviſiones ſint 1.Cor.12.8. & ſeq. gratiarum: *Alii enim datur ſermo ſapientiæ, alii autem ſermo ſcientiæ ſecundum eumdem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu, alii gratia curationum in uno Spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii diſcretio ſpirituum, alii genera linguarum,*

A *alii interpretatio ſermonum*. Ergo aliam inſufflavit ibi operationem, hic aliam pollicetur; ibi enim remittendorum gratia tributa eſt peccatorum, quod eſſe videtur anguſtius: & ideo inſufflatur a Chriſto, ut credas Spiritum Chriſti, & credas de Deo Spiritum; Deus enim ſolus peccata dimittit. Lucas autem linguarum gratiam deſcribit effuſam. B Denique ibi habes: *Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remiſſa erunt.* Johan. loco cit. At vero in Actibus apoſtolorum ſic habes: Act. 2.4. *Et repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & cœperunt loqui variis linguis, quomodo Spiritus ſanctus dabat eloqui illis.*

181. Diverſitas autem viſionum fre- Matt.28.2. ℣. 4. quentiam ſamulantium ſignificat Angelorum, juxta quod Dominus ipſe pro- C miſerat dicens: *Et videbitis Angelos deſcendentes, & adſcendentes ad Filium hominis.* Johan.1.51. Atque utinam eum Evangelii fine noſter quoque ſermo claudatur.

182. Cur ſecundum Matthæum & Matt.26.32. Marc.16.7. ℣.36. Marcum mandat diſcipulis: *Præcedam vos in Galilæam, ibi me videbitis*: ſecuodum Lucam vero & Johannem etiam Johan. 20. 19. intra conclave obtulit ſe videndum? D Et quidem quod ſe videndum frequenter obtulerit, & pluſquam quingentis fratribus, & Petro, & Jacobo, 1.Cor.15.6. etiam apoſtolico probavimus teſtimonio. Et Lucas in Actibus apoſtolorum docuit quod diſcipulis *manifeſtaverit ſe vivere poſt paſſionem ſuam, in multis argumentis apparens his, & diſputans de regno Dei.* Act. 1. 3. Ergo quia ſæpius & di- E verſis apparuit, cum in Galilæa quando ſit viſus, nequaquam præſcriptum ac definitum tempus Scriptura ſignaverit: in Hieruſalem quando ſe obtulerit, & diem & horam expreſſerit; timidiores intra conclavia reviſuntur, fortiores ad montem convenerunt.

183. Denique intra conclave, oſtiis Johan. 20. 19. elauſis, inducit Johannes diſcipulos congregatos propter metum Judæorum: F quos non undecim Lucas, ſed plures ℣.33. ſcripſit fuiſſe: iſtos autem Matthæus undecim ſolos in Galilæa conveniſſe non ſiluit. Denique ſic habes: *Undecim autem diſcipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi conſtituerat illis Jeſus, & videntes eum adoraverunt: quidam autem dubitaverunt.* Matth. 28. 16. & 17. Quibus docendi & baptizandi tribuit poteſtatem. Undecim quoque diſcumbentibus diſcipulis & Marcus in fine apparuiſſe ſcribit, Marc.16.7. quando ſimiliter prædicandi his per totum orbem mandat officium.

184. Un-

184. Unde hoc convenientius arbitror, quod Dominus quidem mandaverit diſcipulis ut in Galilæa ſe viderent: ſed illis metu intra conclave reſidentibus, primo ſe obtuliſſe, poſtea vero confirmatis animis, undecim A illos Galilæam petiſſe. Vel certe (hoc quoque diligentibus ſcriptoribus placuiſſe reperio) nihil obſtat ſi dicamus pauciores intra conclave, in monte complures fuiſſe.

Finis Tomi ſecundi.

ELEN.

Digitized by Google

ELENCHUS

MANUſCRIPTORUM NEC - NON EDITORUM CODICUM ad quos exacta & caſtigata ſunt ea ſancti Ambroſii opera quæ in hoc ſecundo volumine comprehenduntur.

ENARRATIONES IN PSALM. XII.

COLLATÆ SUNT CUM MSS.

VAticanis,ſeu variantibus lectionibus, e Vaticana bibliotheca excerptis.
Regio uno ann. 600.
Thuan. uno nunc Colb. ann. 500.
Colbert. alio } ejuſdem ætatis.
Victor. uno }
Remig. uno ann. 400.
Vallic. uno, & Long. uno ann. 500.

ENARRATIO IN PSALM. CXVIII.

RECENSITA EST AD MSS.

Vatic. ſeu variantes lectiones, ut ſupra,
Regium unum ann. plus minus 500.
Sorbonicos duos circ. ejuſdem ætatis.
Navarricos duos ætatis etiam non multum diverſæ,
German. unum ann. circiter 400.
Colbert. unum etiam ann. totidem.
Audoen. unum ann. circ. 500.
Gemet. unum ann. circ. 400.
Fiſcan. unum ann. circ. 600.
Ebrulph. unum ejuſdem aut ſupparis ætatis.
Vindoc. unum ann. fere totidem.
Remen. unum notæ non multo inferioris.
Remig. unum ann. circiter 500.
Theod. unum ann. circ. 500.
Lætienſem, hoc eſt, e monaſterio Lætienſi in Hannonia, unum, cujus ætatem aut caracterem diſcere nobis non licuit.

EXPOSITIO IN LUCAM

CASTIGATA EST AD MSS.

Vatic. ſeu variantes lectiones, de quibus ſupra,
Corb. nunc Germ. unum ann. 950.
Colbert. quinque ann. 600. 500. & 400.
Victor. unum ann. circ. 400.
Fulien. unum circ. 500.
Reg. unum ann. circ. 200. aut 300.
Clarom. ejuſdem ætatis.
Gemet. unum ann. 600.
Pratel. unum 700.
Taurin. unum anno 600.
Michael. unum ann. circ. 700.
Albin. unum ann. circ. 500.
Carnut. unum ævi non recentioris.
Remenſ. unum ann. 700. vel 800.
Remig. unum ejuſdem antiquitatis,
Sorb. unum ann. 300.

IN-

INDEX
LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ
IN HOC VOLUMINE EXPOSITORUM.

GENESIS.

CAP. II. 10. D*Ividitur hic fons in quatuor initia.* pag. 372. 12.
21. *Et immiſit Deus ſoporem in Adam, &c.* 787. 85.
23. *Hæc vocabitur mulier, quoniam de viro ſua ſumta eſt.* 9.
III. 7. *Et aperti ſunt oculi amborum, &c.* 981. 164.
9. *Adam ubi es?* 175. 20. & 341. 15.
24. *Ejecitque Adam; & collocavit ante paradiſum voluptatis Cherubim, &c.* 671. 12.
XXV. 23. *Duæ gentes in utero tuo ſunt, &c.* 669. 6.
30. & 31. *Vidi Deum facie ad faciem, & ſalva facta eſt anima mea, &c.* 214. 6.
XXXVIII. 28. & 29. *Hic exiet prior; illo vero retrahente manum egreſſus eſt alter, &c.* 803. 20.
XLVIII. 15. *Deus qui paſcit me a juventute mea.* 353. 19.
20. *Faciat vobis Deus ſicut Ephræm, & Manaſſea.* 573. 32.
XLIX. 6. *In furore ſuo ſubnervaverunt taurum.* 213. 17.
16. *Dan judicabit populum ſuum, &c.* 202. 25.
17. *Et cadet eques retrorſum.* 202. 28.

EXODI.

CAP. III. 5. S*Olve calceamentum pedum tuorum.* 454. 20.
13. *Ego ſum, qui ſum.* 225. 19.
XII. 5. *Agnus ſine macula, mundus, &c.* 171. 14.
11. *Sic autem comedetis illum: renes veſtros accingetis, &c.* 945. 58.
28. *Vocavit autem Moyſes omnes ſeniores filiorum Iſrael, &c.* 537. 35.
XIII. 2. *Quia omne maſculinum adaperiens vulvam, ſanctum Domino vocabitur.* 774. 56.
XIV. 15. *Quid clamas ad me?* 653. 9.
XV. 17. *Induceas plantato eos in montem hereditatis, &c.* 219. 11.
XX. 12. *Honora patrem & matrem, &c.* 216. 8.
XXXIII. 20. *Nemo videbit faciem meam, & vivet.* 253 89. 451. 16.
XXXIV. 29. *Cumque deſcenderet Moyſes de monte Sinai, tenebat duas tabulas teſtimonii, &c.* 626. 26.

LEVITICI.

CAP. XIII. 3. Q*Ui cum viderit lepram in cute, & pilos in album mutatos colorem, &c.* 854. 7.
XXV. 9. *Et clanges buccina menſe ſeptimo, decima die menſis, &c.* 1015. 23.

NUMERORUM.

CAP. XXII. 23. C*Ernens aſina angelum ſtantem in via, & evaginato gladio, avertit ſe de itinere, &c.* 1046. 14.
XXIV. 17. *Orietur ſtella ex Jacob, & exſurget homo ex Iſrael.* 770. 45.

DEUTERONOMII.

CAP. IV. 9. A*Ttende tibi ſoli.* 1089. 10.
V. 31. *Eruit pedes meos a lapſu.* 552. 17.
VI. 7. *Loqueris in illis ſedens in domo, ambulans in via, dormitans, reſurgens.* 97. 65.
XV. 9. *Attende tibi, ne fiat verbum abſconditum in corde tuo.* 350. 13.
XVI. 20. *Juſte quod juſtum eſt perſequeris.* 738. 18.
XXV. 5. *Quando habitaverint fratres ſimul, & unus ex eis abſque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri, &c.* 1053. 28.
XXVII. 16. *Maledictus qui non honorat patrem.* 972. 136.
XXX. 4. *Si fuerit diſperſio tua a ſummo cælo uſque ad ſummum cæli, inde congregabo te, dicit Dominus.* 235. 39.
21. *Ipſi excitaverunt me in æmulationem in non Deo, &c.* 59. 6.
XXXIII. 16. *Qui viſus eſt in rubo, veniat ſuper caput Joſeph, &c.* 222. 15.

JUDICUM.

CAP. XV. 4. & 5. P*Errexitque, & cepit trecentas vulpes, caudaſque earum junxit ad caudas, &c.* 521. 29.

RUTH.

CAP. XI. 13. E*T accepit Booz Ruth, & facta eſt ei in matrimonium.* 810. 33.

I. REGUM.

CAP. XVII. 51. C*Ucurrit & ſtetit ſuper Philiſtæum, & tulit gladium ejus, &c.* 693. 21.
XXI. 6. *Dedit ei ergo ſacerdos ſanctificatum panem, &c.* 363. 32.

II. REGUM.

CAP. XVIII. 29. & 33. P*Uerne vivit... ſilius meus Abeſſalon, ſilius meus.* 625. 22.

III. REGUM.

CAP. XVII. 6. C*Orvi quoque deferebant ei panem & carnes mane, &c.* 780. 72.
XXI. 2. *Da mihi vineam tuam, ut olera mihi ſeram.* 67. 19.

IV. REGUM.

CAP. II. 14. U*Bi eſt Deus Eliæ?* 131. 40.
XXIII. *Joachim filio Joſiæ regnante in Judæa pro Joſia patre ſuo; & convertit nomen Joachim in regnando.* 818. 46.

Index locorum ſacræ Scripturæ.

J o b.

CAP. III. 3. Pereat dies illa in qua natus ſum, &c. 837. 40.
VI. 4. Sagittæ enim Domini in corpore meo ſunt, &c. 118. 20.

Psalmi 1. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 43. 45. 47. 48. 61. exponuntur a pag. 1. ad pag. 717.

Psalm. I. 5. Quoniam non reſurgunt impii in judicio. 676. 24.
II. 3. Dirumpamus vincula eorum, &c. 464. 41.
7. Filius meus es tu, ego hodie genui te. 206. 35.
IV. 5. Iraſcimini, & nolite peccare. 870. 54.
VI. 7. Lavabo per ſingulas noctes lectum meum. 441. 32.
IX. 21. Conſtitue, Domine, legislatorem ſuper eos. 553. 19.
XIII. 1. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt, &c. 19. 29.
2. Dominus reſpexit ſuper filios hominum, &c. 1060.
XVII. 43. Comminuam eos ut pulverem ante faciem venti, &c. 30. 47.
XVIII. 9. Mandatum Domini lucidum, illuminans oculos. 377. 39.
XIX. 5. Tribuat tibi Dominus ſecundum cor tuum, &c. 62. 73.
XXI. 2. Longe a ſalute mea verba delictorum meorum. 172. 16.
XXII. 2. In loco paſcuæ ibi me collocavit. 557. 2.
5. Paraſti in conſpectu meo menſam, &c. 554. 24.
XXIII. 7. Tollite portas, principes, veſtras, &c. 527. 14.
XXVI. 12. Et mentita eſt iniquitas ſibi. 45. 9.
XXXIV. 13. Ego autem cum ii aliquo mihi moleſti eſſent, induebam me cilicio, &c. 148. 8.
22. Ne diſcedas a me. 156. 9.
XXXVI. 25. Junior fui, etenim ſenui: & non vidi juſtum derelictum. 858. 21.
XXXVII. 27. Declina a malo, & fac bonum. 11. 18.
XXXIX. 2. Exſpectans exſpectavi Dominum. 68. 20.
XL. 1. Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem. 10. 17. & 541. 44.
8. Abyſſus abyſſum invocat in voce cataractarum tuarum. 54. 18.
XLIV. 2. Eructavit cor meum verbum, &c. 886.
XLVII. 12. Exſultaverunt filiæ Judæ propter judicia tua. 500. 33.
XLVIII. 8. Frater non redimit, redimet homo. 801. 15.
L. 4. Quoniam iniquitatem meam ego agnoſco, &c. 44. 8.
6. Tibi ſoli peccavi. 610. 32.
12. Cor mundum crea in me Deus. 505. 45.
LV. 9. Deus, vitam meam nuntiabo tibi, &c. 130. 38.
LVII. 11. Lætabitur juſtus cum viderit vindictam impiorum. 438. 24.
LXV. 12. Tranſivimus per ignem & aquam. 365. 24.
LXVIII. 5. Qui oderunt me gratis. 1405. 3.
12. & 13. Factus ſum illis in parabolam, &c. 244. 57.
18. Ne avertas faciem tuam a puero tuo. 86. 52.
30. Pauper & dolens ego ſum. 181. 6.
LXXI. 27. Quoniam ecce qui elongant a te, &c. 228. 25.
LXXIII. 3. Quanta malignatus eſt inimicus in ſanctis tuis, &c. 127. 34.
LXXIV. 9. Calix in manu Domini vini meri plenus eſt mixto, &c. 116. 17.
LXXV. 1. & 2. Notus in Judæa Deus: & in Iſrael magnum nomen ejus. 529. 19.
LXXVI. 2. Voce mea ad Dominum clamavi, &c. 209. 41.
17. Viderunt te aquæ, Deus, &c. 271. 10.
LXXVII. 49. Miſit in eos iram per angelos malos. 118. 19.
LXXX. 7. Quia manus ejus in cophino ſervierunt. 919. 92.
LXXXIV. 7. Deus tu converteus vivificabis nos, &c. 413. 3.
9. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. 581. 2.
LXXXVI. 4. Memor ero Rahab, & Babylonis ſcientibus me. 54. 28.
LXXXVII. 6. Factus ..... inter mortuos liber. 927. 109.
LXXXIX. 4. Quia mille anni in oculis Domini, ſicut dies heſterna, &c. 999. 222.
XCIII. 14. Quia non repellet Dominus plebem ſuam. 227. 24.
C. 3. Non cognovi verbum nequam. 128. 34.
8. In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. 595. 35.
CI. 8. Ego autem ſicut paſſer ſolitarius in ædificio. 963. 116.
CIV. 17. In ſervum venditus eſt Joſeph. 237. 43.
CX. 10. Initium ſapientiæ timor Domini. 408. 36.
CXIII. 16. Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum. 473. 58.
CXV. 13. Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini invocabo. 871. 59.
16. Dirupiſti vincula mea. 449. 12.
CXVII. 21. Et factus es mihi in ſalutem. 77. 35.

Pſalm. CXVIII. explicatur a pagina 332. 1. uſque ad paginam 717.

CXIX. 7. Cum loquebar illis, impugnabant me gratis. 482. 17.
CXXIII. 7. Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium, &c. 826. 11.
CXXVI. 1. Niſi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam? 786. 84.
3. Ecce hereditas Domini, filii: merces, fructus ventris? 761. 24.
CXXXI. 17. Paravi lucernam Chriſto meo. 570. 27.
CXXXVIII. 5. Tu finxiſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam. 493. 17.
21. & 22. Et ſuper inimicos tuos tabeſcebam, &c. 546. 5.
CXL. 3. Pone, Domine, cuſtodiam ori meo. 460. 35.
CXLII. 2. Et non intres in judicium cum ſervo tuo. 678. 30.
CXLVI. 1. Laudate, quoniam bonus eſt pſalmus, &c. 6. 9.

P r o v e r b i o r u m.

CAP. I. 28. Quærent me mali, & non invenient. 333. 2. & 647. 41.
III. 18. Lignum vitæ eſt omnibus perciperitibus eum. 24. 35.
28. Ne dixeris, cras dabo. 899. 28.
34. Dominus ſuperbis reſiſtit. 431. 9.
VIII. 22. Dominus creavit me principium viarum ſuarum. 403. 25.
XV. 7. Labia ſapientium alligata ſunt ſenſu. 99. 68.
XVIII. 17. Juſtus in exordio ſermonis [illegible] eſt ſui. 385. 11. [illegible] & 1002. 225.
XIX. 14. A Deo autem præparabitur viro uxor. 1008. 3. & 1011. 9.
XX. 23. Exerrabile Domino duplex pondus, &c. 321. 31.
XXXI. 10. Mulierem fortem quis inveniet? 1011. 10.

E c c l e s i a s t e s.

CAP. I. 3. Quæ abundantia homini in omni labore ſuo quo laborat ſub ſole? Generatio vadit, &c. 530. 21.
III. 2. & 3. Tempus enim pariendi, & tempus moriendi, &c. 587. 17.
16. Vidi ſub ſole in loco judicii impietatem. 129. 35.
IV. 2. & 3. Et laudavi ego mortuos magis quam viventes, &c. 631. 3.
V. 12. Eſt languor malus quem vidi ſub ſole divitias cuſtodiri in malum poſſidentis eas. 18. 28.

Index locorum

VII. 5. & 6. *Cor ſapientum in domo luctus, &c.* 16. 25.
VIII. 3. *Noli ſtare in ſermone malo.* 16. 26.

SAPIENTIÆ.

CAP. VII. 26. *Candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei majeſtatis, &c.* 1032. 68.
XIV. 7. & 8. *Benedictum lignum quod fit per juſtitiam, &c.* 455. 23.

ECCLESIASTICI.

CAP. XI. 30. *Ante mortem ne laudaveris aliquem.* 10. 16.
XXVII. 12. *Stultus ut luna mutatur.* 69. 64.
XXVIII. 28. & 29. *Sepi aures tuas ſpinis ..... argentum & aurum tuum alliga, &c.* 707. 20.

ESAIÆ.

CAP. I. 3. *Agnovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſina præſepe Domini ſui.* 769. 42.
5. & 6. *Omne caput in dolore, omne cor in mœſtitia.* 18. 28.
III. 1. & 2. *Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet a Jeruſalem & a Juda validum & fortem, &c.* 747. 40.
VI. 8. *Quem mittam? ecce ego mitte me.* 569. 25.
22. *Non confundentur qui in anguſtia eſt uſque in tempus: hoc primum bibe.* 22. 32.
IX. 6. *Quoniam puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis.* 23. 33.
14. *Auferam a Judæa caput & caudam, initium & finem.* 668. 3.
XXVIII. 10. *Tribulationem ſuper tribulationem expecta, ſpem ſuper ſpem.* 658. 21.
17. *Miſericordia ejus in ſtateris.* 681. 40.
XXXIII. 22. *Dominus Judex noſter domui Iſrael.* 1031. 65.
XL. 6. *Clama. Quid clamabo? Omnis caro fœnum, &c.* 746. 39.
9. *Adſcende in montem qui evangelizas Sion.* 1021. 39.
12. *Quis menſus eſt manu aquam, & cælum palmo, & univerſam terram clauſa manu?* 155. 20.
15. *Sic omnes gentes ut ſtillicidium de urceo, & ſicut momentum ſtateræ æſtimatæ ſunt, & ut ſputum æſtimabuntur.* 32. 49.
XLI. 11. *Ecce confundentur & reverebuntur omnes adverſarii, &c.* 30. 47.
XLV. 7. *Ego Dominus creans mala.* 605. 18.
14. *Laboravit Ægyptus, mercatus Æthiopum, & Sabaim viri excelſi ad te tranſibunt.* 124. 29.
XLVII. 2. *Tranſgredere flumina.* 622. 14.
XLVIII. 20. *Exi a Babylone, fugiens a Chaldæis.* 13. 22.
XLIX. 16. *Ecce ego, pinxi muros tuos.* 579. 43.
L. 1. & 2. *Ecce ego increpatione mea deſolabo mare, &c.* 50. 20.
9. *Lætare ſterilis, exſulta deſertum.* 779. 67.
LIII. 3. *Homo in plaga, & ſciens ferre infirmitatem.* 308. 6.
LXVI. 1. *Cælum mihi thronus.* 526. 12.

HIEREMIÆ.

CAP. I. 7. *Noli dicere: Juvenior ſum.* 550. 13. & 570. 26.
II. 18. *Quid tibi & viæ Ægypti, ut bibas aquam Geon?* 25. 36.
IX. 11. *Intravit mors per feneſtras.* 420. 20.
XI. 4. *Eduxit eos Deus de fornace ferrea, &c.* 671. 11
19. *Ego ſicut agnus ductus ſum, & neſcivi.* 172. 16.
19. *Injiciamus lignum in panem ejus.* 42. 3.
XVII. 12. *Thronus virtutis exaltatus eſt.* 1029. 60.
XXII. 28. *Abjectus eſt Jechonias ut vas, &c.* 814.
XXXI. 15. *Vox audita eſt in Rama, fletus & ululatus, &c.* 113. 10.
20. *A juventute mea dilectus mihi eſt filius Ephrem, puer in deliciis.* 743. 31.
LI. 7. *Calix aureus Babylon in manu Domini, a quo inebriatæ ſunt gentes, &c.* 682. 41.

THRENORUM.

CAP. I. 15. *Abſtulit omnes fortes meos Dominus de medio mei, &c.* 581. 4.
15. & 16. *In hoc ego fleo, oculi mei caligaverunt a fletu.* 600. 9.
III. 27. *Bonum eſt viro, qui grave portavit jugum a juventute, &c.* 657. 19.
30. *Dabit percutienti maxillam ſuam, & ſaturabitur in opprobriis, &c.* 485. 3.
IV. 9. *Boni erant vulnerati gladio, quam vulnerati fame, &c.* 476. 5.
16. *Faciem ſanctorum non receperunt, &c.* 618. 4.
20. *In umbra ejus vivemus.* 367. 18.
21. *Gaude & lætare, filia Idumæa... & quidem ad te pertranſibit calix: bibes, & inebriaberis adhuc.* 690. 4.

EZECHIELIS.

CAP. IV. 3. *Accipe tibi ſartaginem... & accipies iniquitates domus Iſrael, &c.* 162. 34.
IX. 6. *A Sanctis meis incipite.* 675. 22.
XXII. 19 & 20. *Ecce proficiſcar in Hieruſalem, & inſufflabo in vos ignem iræ meæ; ut tabeſcatis a plumbo, & ferro, & reliquis materialibus.* 544. 2.

DANIELIS.

CAP. VII. 10. *Judicium ſedit, & libri aperti ſunt.* 34. 51.

AMOS.

CAP. VII. 14. *Paſtor eram caprarum, vellicans mora.* 1017. 28.

JONÆ.

CAP. II. 3. *Clamavi ad Dominum meum in tribulatione mea, & audivit me de ventre inferni.* 261. 84.

HABACUC.

CAP. III. 8. *Aſcendes ſuper equos tuos, & equitatus tuus ſalus.* 201. 26.
15. *Immiſiſti in mari equos tuos, turbantes aquas multas.* 392. 28.

AGGÆI.

CAP. II. 20. *Numquid jam ſemen in germine eſt: & adhuc vinea, & ficus, & malogranatum, & lignum olivæ non floruit? Ex die iſta benedicam.* 981. 169.

MATTHÆI.

CAP. I. 1. *Liber generationis Jeſu Chriſti filii David.* 797. 6.
2. & 3. *Abraham genuit Iſaac ..... Judas autem genuit Phares & Zaram ex Thamar.* 802. 17.
5. *Booz autem genuit Obed ex Ruth.* 808. 30.
6. *David autem genuit regem Salomonem ex ea quæ fuit Uriæ.* 813. 38.
15. *Eleazar autem genuit Mathan.* 815. 42.
17. *Omnes generationes ab Abraham uſque ad David generationes quatuordecim.* 817. 45.

21. *Pa-*

21. *Pariet ſilium, & vocabit nomen ejus Jeſum.* 42. 4.
II. 1. *Cum ergo natus eſſet Jeſus in Bethlehem Juda in diebus Herodis regis : ecce Magi, &c.* 770. 44.
III. 13. *Tunc venit Jeſus a Galilæa in Jordanem ad Johannem, ut baptizaretur ab eo, &c.* 790. 90.
IV. 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.* 1007. 248.
V. 3. *Beati pauperes; quoniam veſtrum eſt regnum cælorum, &c.* 868. 50. & ſeq.
7. *Beati miſericordes.* 870. 57.
8. *Beati mundo corde; ipſi enim Deum videbunt.* 741. 27.
21. & 22. *Dictum eſt antiquis : non occides .... ego autem dico vobis, &c.* 402. 23.
25. *Eſto conſentiens adverſario tuo cito, dum es cum illo in via.* 14. 24. & 975. 149.
32. *Qui dimiſerit mulierem, facit eam mœchari.* 1009. 4.
34. *Non jurandum omnino.* 564. 14.
40. *Et ei, qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam, &c.* 1023. 44.
44. *Benefacite iis qui oderunt vos : orate pro calumniantibus, & perſequentibus vos.* 149. 10.
VI. 6. *Et pater tuus qui videt in abſcondito, reddet tibi.* 210. 41.
16. *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus, &c.* 257. 77.
VII. 17. *Arbor bona fructus bonos facit.* 481. 15.
23. *Diſcedite a me omnes qui operamini iniquitatem : neſcio vos.* 74. 31. & 917. 29.
VIII. 24. *Et ecce motus magnus factus eſt in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus.* 847. 68. & 69.
28. *Et cum veniſſet trans fretum in regionem Geraſenorum occurrerunt ei duo habentes dæmonia, &c.* 904. 44.
29. *Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.* 905. 47.
IX. 23. *Et cum veniſſet Jeſus in domum principis, & vidiſſet tibicines & turbam tumultuantem.* 909. 62.
X. 8. *Gratis accepiſtis, gratis date.* 841. 52.
12. *In quamcumque autem civitatem aut caſtellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus ſit, &c.* 916. 66.
16. *Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes.* 428. 15. 1051. 34.
29. *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, &c* 962. 114.
37. *Qui diligit patrem aut matrem plus quam me, non eſt me dignus.* 589. 20. 971. 136.
XI. 12. *A diebus Johannis Baptiſtæ regnum cælorum cogitur, &c.* 888. 111.
19. *Et juſtificata eſt ſapientia a filiis ſuis.* 890. 1.
28. & 29. *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, &c.* 580. 46. 590. 25.
XII. 1. *Abiit Jeſus per ſata ſabbato.* 862. 30.
28. *Si autem ego in ſpiritu Dei ejicio dæmones.* 956. 92.
36. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* 146. 5.
XIII. 27. & 33. *Simile eſt regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus, &c.* 989. 188. & ſeq.
55. *Nonne hic eſt filius Joſeph fabri?* 794. 2.
XIV. 16. *Date illis vos manducare.* 592. 28.
19. *Manducantium autem numerus fuit quinque millia virorum, &c.* 915. 79.
XV. 24. *Non ſum miſſus niſi ad oves quæ perierunt domus Iſrael, &c.* 240. 50.
26. *Non licet accipere panem filiorum, & mittere catulis?* 241. 51.
32. *Dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via.* 912. 72.
XVI. 6. *Cavete a fermento Phariſæorum.* 939. 190.
17. *Quoniam non caro & ſanguis tibi revelavit, ſed pater meus qui in cælis eſt.* 920. 94.
18. *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam.* 922. 97.
20. *Tunc præcepit diſcipulis ſuis, ut nemini dicerent quia ipſe eſſet Jeſus Chriſtus.* 922. 101.
XVII. 1. *Et poſt dies ſex adſumpſit Jeſus Petrum, &c.* 930. 7.
5. *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui : ipſum audite.* 257. 2. 793. 95.
19. *Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis dicetis huic monti, &c.* 984. 176. & 1018. 29.
26. *Mitte hamum, & eum piſcem qui primus adſcenderit, tolle.* 849. 73.
6. *Expedit ei ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris.* 697. 19. & 1029. 62.
19. *Si duobus ex vobis convenerit ſuper terram de omni re, &c.* 990. 192.
XIX. 21. *Veni, ſequere me.* 143. 1.
24. *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quam divitem intrare in regnum cælorum.* 352. 18.
27. *Ecce nos omnia reliquimus, & ſecuti ſumus te.* 446. 7.
29. *Quicumque reliquerit patrem aut matrem, domum, aut fratres, aut ſorores, &c.* 448. 10.
XX. 1. *Simile eſt regnum cælorum homini patriſfamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam ſuam.* 998. 220. & 1043. 4.
XXI. 2. *Ite in caſtellum, quod contra vos eſt, &c.* 1043. 4.
8. *Alii autem cædebant ramos de arboribus, & ſternebant in via.* 1045. 12. & 13.
9. *Hoſanna filio David.* 1054. 2.
12. *Et ejiciebant omnes vendentes & ementes in templo, &c.* 1046. 18. & 1047. 19.
33. *Et ſepe circumdedit, & fodit in ea torcular, &c.* 1048. 24.
XXII. 13. *Et mittetur in tenebras exteriores, illic fletus & ſtridor dentium.* 993. 204.
20. *Et ait illis Jeſus : Cujus eſt imago hæc, & ſuperſcriptio?* 1052. 35. & 36.
XXIII. 2. *Super cathedram Moyſis ſederunt ſcribæ & phariſæi, &c.* 249. 64.
4. *Ipſi autem digito ea movere nolunt.* 584. 9.
28. *Ubi ruina, ibi & aquilæ.* 203. 23.
29. *Tunc ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent.* 1063. 37. & 38.
32. *Ab arbore autem fici diſcite parabolam, &c.* 978. 160. & ſeq.
36. *De die autem & hora nemo ſcit, neque Angeli cælorum, neque Filius.* 1019. 34. & 35.
XXV. 18. *Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, & abſcondit pecuniam domini ſui.* 1040. 95.
XXVI. 6. & 7. *Acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum, &c.* 894. 11.
8. *Quare hoc ſic periit? Potuit enim venundari pretio, & dari pauperibus.* 899. 27.
18. *Ite in civitatem ad quemdam.* 1067. 46.
25. *Numquid ego ſum Rabbi? Tu dixiſti.* 186. 16.
34. *Non cantabit gallus, priuſquam me ter abnegas.* 1073. 74.
38. *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem.* 970. 133. & 1072. 61.
39. *Pater, ſi poſſibile eſt, transfer a me calicem hunc.* 171. 16.
45. *Et oſculatus eſt eum.* 1073. 64.
69. *Et tu cum Jeſu Galilæo eras.* 1077. 79. & 80.
70. *Neſcio quid dicis.* 1076. 78.
71. *Neſcio hominem.* 1077. 82.
XXVII. 6. *Non licet nobis mittere in locolum; quia pretium ſanguinis eſt.* 312. 13.
7. *Concilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, &c.* 1084. 95.
12. *Et cum accuſaretur a principibus ſacerdotum & ſenioribus, nihil reſpondit.* 1082. 97.
Innocens ſum a ſanguine juſti illius. 319. 25.
28. *Et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei.* 1084. & 104.
29. *Et plectentes coronam de ſpinis, poſuerunt ſuper caput ejus, &c.* 1084. 105. & 106.
39. *Qui tranſibant, blaſphemabant Dominum Jeſum moventes capita ſua.* 246. 60. 315. 18.

Index locorum

44. *Idipſum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.* pag. 1088. 122.
48. *Et continuo currens unus ex eis acceptam ſpongiam implevit aceto, &c.* 1089. 124.
50. *Jeſus autem iterum clamans voce magna emiſit ſpiritum.* 1090. 127.
51. & 52. *Terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt.* 1091. 128.
57. *Venit quidam homo dives ab Arimathæa.* 1094. 139.
60. *Et poſuit illud in monumento ſuo novo, quod exciderat in petra.* 1095. 140. 1096. & 141.
XXVIII. 1. *Veſpere autem ſabbati.* 1097. 150.
9. *Et ecce Jeſus occurrit illis dicens: avete. Illæ autem acceſſerunt, &c.* 1098. 154.

MARCI.

CAP. I. 11. F*ilius meus es tu, &c.* 220. 13.
Cum beſtiis erat, & Angeli miniſtrabant ei. 773. 52.
II. 3. *Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur.* 1021. 40.
III. 17. *Et impoſuit eis nomen Boanerges, quod eſt, filii tonitrui.* 930. 5.
VIII. 33. *Vade retro poſt me.* 316. 19.
XI. 4. *Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in bivio.* 1043. 6.
XIV. 5. *Poterat hoc venumdari trecentis denariis, & dari pauperibus.* 179. 3.
70. *Hic ex illis eſt. At ille iterum negavit.* 1077. 81.
XV. 17. *Induunt eum purpura.* 1085. 108.
XVI. *Et valde mane.* 1097. 147.

Evangelium ſecundum Lucam explicatur a pagina 722. uſque ad pag. 1109.

LUCÆ,

IN PEREGRINIS LOCIS.

CAP. I. 36. E*T ecce Eliſabeth cognata tua, &c.* 769. 5.
II. 35. *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius.* 219. 12.
IV. 6. *Tibi dabo poteſtatem hanc univerſam & gloriam illorum, &c.* 83. 46.
13. *Et conſummata omni tentatione, diabolus receſſit ab illo, uſque ad tempus.* 231. 31.
25. *In diebus Eliæ, quando clauſum eſt cælum.* 75. 32.
V. 12. *Si vis potes me mundare.* 273. 29.
37. Nolite judicare, ut non judicemini. 678. 31.
VII. 12. *Et acceſſit, & tetigit loculum, & ait: Adoleſcens tibi dico, ſurge.* 909. 64.
32. *Cantavimus vobis, & non ſaltaſtis.* 439. 26.
41. *Dimiſſa ſunt tibi peccata.* 372. 26.
VIII. 8. *Qui habet aures audiendi, audiat.* 294.
XII. 10. *Baptiſmo habeo baptizari, quod vos neſcitis.* 365. 14.
XIII. 7. *Ecce anni tres ſunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non invenio.* 745. 36.
32. *Ite, dicite vulpi illi.* 521. 29.
XIV. 25. *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & uxorem, &c.* 903. 36.
XVI. 8. *Filii hujus ſæculi prudentiores ſunt quam filii lucis in hac generatione.* 703. 9.
XVII. 21. *Regnum Dei intra vos eſt.* 888. 122.
XXII. 48. *Juda, oſculo filium hominis tradis?* 173. 17.
XXIII. 43. *Hodie mecum eris in paradiſo.* 174. 19. & 449. 21.

JOHANNIS.

CAP. I. 1. I*N principio erat Verbum, &c.* 768. 40.
2. *Verbum erat apud Deum, &c.* 77. 35.
3. *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* 512. 11. & 679. 32.
9. *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* 76. 32.
18. *Deum nemo vidit unquam. Unigenitus Filius qui eſt in ſinu patris ipſe enarravit.* 140. 25.
26. *Medius veſtrum ſtat, quem vos neſcitis.* 288. 16.
47. *Ecce vere Iſraelita in quo dolus non eſt.* 737. 18.
48. *Cum eſſes ſub arbore fici, vidi te.* 1039. 90.
II. 15. *Et invenit in templo vendentes boves, & oves, & columbas, &c.* 1047. 20.
19. *Solvite templum hoc, & in triduo reſuſcitabo illud.* 288. 16.
III. 19. *Dilexerunt enim magis tenebras quam lucem.* 36. 56.
23 *Erat autem & Johannes baptizans in Ænon juxta Salim.* 109. 3.
30. *Illum oportet creſcere, me autem minui.* 785. 81.
IV. 50. *Vade, filius tuus vivit.* 879. 84.
V. 9. *Quæ ego opera facio, & ille facit.* 732. 7.
28. & 29. *Multi ergo dormientium in tumulis terræ ſurgent, qui bene egerunt, in reſurrectionem vitæ, &c.* 350. 53.
30. *Sicut audio, & judico, &c.* 680. 37.
VI. 9. *Eſt puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos piſces.* 916. 84.
31. *Panem de cælo dedit eis manducare.* 641. 27.
VII. 23. *Mihi iraſcimini, qui totum hominem ſanum feci in ſabbato.* 573. 33. & 885. 39.
VIII. 56. *Abraham diem meum vidit, & gaviſus eſt.* 75. 32. & 731. 6.
IX. 6. *Hæc cum dixiſſet, expuit in terram, & fecit lutum ex ſputo, & linivit lutum ſuper oculos ejus.* 1075. 70.
XII. 5. *Potuit enim venumdari trecentis denariis, & dari pauperibus.* 900. 30.
24. *Niſi granum tritici cadens in terram moriatur, ipſum ſolum manet, &c.* 986. 182.
XIII. 10. *Qui lotus eſt totus, non habet neceſſe ut manus lavet.* 1036. 78.
18. *Qui manducat mecum panem, levabit ſuper me calcaneum.* 190. 24.
37. *Quare non poſſum te ſequi modo? Animam meam pro te ponam.* 730. 8.
XIV. 2. *In domo Patris mei manſiones multæ ſunt.* 154. 17.
6. *Ego ſum via, veritas & vita.* 37. 57.
9. *Tanto tempore vobiſcum ſum, & adhuc me non cognoviſtis?* 741. 27.
9. & 10. *Philippe, qui videt me, videt & Patrem qui me miſit, &c.* 51. 22. & 731. 7.
XV. 3. *Jam vos mundi eſtis propter ſermonem, quem locutus ſum vobis.* 268. 3.
XVII. 3. *Hæc eſt autem vita æterna: ut cognoſcant te ſolum verum Deum.* 735. 13.
XVIII. 8. & 9. *Si me quæritis, ſinite hos abire, &c.* 316. 20.
17. *Non ſum.* 1078. 83. & 1079. 84.
18. *Frigus erat.* 1077. 76.
31. *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* 816. 44.
XIX. 2. *Et veſte purpurea circumdederunt eum.* 1084. 104.
24. *Dixerunt ergo ad invicem: non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de illa cujus ſit.* 729. 23.
26. & 27. *Ecce filius tuus .... ecce mater tua.* 1092. 131.
30. *Cum ergo accepiſſet Jeſus acetum, dixit: Conſummatum eſt.* 1090. 125.
34. *Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exivit ſanguis & aqua.* 1093. 135.

38. &

38. & 39. *Poſt hæc autem rogavit Pilatum Joſeph ab Arimathæa, &c.* 1093. 136. & ſeq.

XX. 1. *Prima ſabbati cum adhuc tenebræ eſſent.* 1097. 147.

14. & 15. *Mulier, quid ploras? quem quæris? &c.* 1098. 154. & 1100. 162. & ſeq.

17. *Noli me tangere.* 1069. 156. & 1102. 166. 26.

17. *Adſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum.* 1102. 167.

20. *Et gaviſi ſunt diſcipuli viſo Domino, &c.* 1103. 172. & ſeq.

25. *Niſi videro in manibus ejus fixuras clavorum, & mittam digitum meum in locum clavum.* 596. 38.

27. *Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, &c.* 1102. 169.

XXI. 15. *Tu ſcis, Domine, quia diligo te.* 545. 3. & 1105. 176. & ſeq.

22. *Sic eum volo manere donec venio.* 929. 4.

Actuum.

CAP. III. 6. *Argentum atque aurum non habeo.* 944. 55.

IV. 8. *Principes populi, & ſeniores Iſrael, ſi nos hodie dijudicamur, quod benefactum ſit homini infirmo, &c.* 378. 43.

Romanorum.

CAP. I. 28. *Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum.* 390. 24.

II. 13. *Non ſolum auditores legis juſti ſunt apud Deum; ſed etiam factores legis juſtificabuntur.* 177. 22.

IV. 17. *Qui vivificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt, tamquam ea quæ ſunt.* 103. 78.

V. 14. *Sed regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſen.* 218. 11.

20. *Lex autem ſubintravit, ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, ſuperabundavit gratia.* 901. 35.

VII. 2. *Quoniam quæ ſub viro eſt mulier, vivente viro, ligata eſt legi.* 247. 61.

22. & 23. *Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, &c.* 217. 10. & 1025. 50.

25. *Ego ipſe ſervio legi Dei, carne autem legi peccati.* 1025. 50.

VIII. 3. & 4. *Deus mittens Filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, de peccato damnavit peccatum, &c.* 109. 5.

IX. 16. *Non volentis, neque currentis, ſed miſerantis Dei eſt, &c.* 591. 35.

XI. 4. *Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal.* 228. 24.

5. *Reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt.* 239. 47.

22. *Vide ergo bonitatem & ſeveritatem Dei, &c.* 457. 27. & 477. 7.

33. & 34. *O altitudo ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quam incrutabilia ſunt judicia ejus, &c.* 49. 18. & 357. 29.

XIII. 1. *Non eſt poteſtas niſi a Deo: quæ autem ſunt, a Deo ordinatæ ſunt.* 832. 29.

13. *Sicut in die honeſte ambulemus.* 227. 22.

XVI. 20. *Conterat Deus ſatanam ſub pedibus veſtris.* 112. 9.

Corinthiorum.

CAP. I. 28. *Elegit Deus quæ non ſunt, ut quæ ſunt, deſtrueret.* 1023. 234.

IV. 5. *Nolite ante tempus quid judicare, donec veniat Dominus, qui illuminabit occulta tenebrarum, &c.* 258. 79.

7. *Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* 593. 30.

20. *Non in ſermone regnum eſt Dei, ſed in virtute.* 513. 12.

V. 8. *Non in fermento nequitiæ & malitiæ.* 989. 190.

VII. 15. *Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat.* 1006. 2.

VIII. 6. *Nobis autem unus Deus, Pater, ex quo omnia, &c.* 925. 107.

IX. 16. *Væ enim mihi eſt, ſi non evangelizavero.* 782. 76.

X. 20. *Numquid æmulamur Dominum?* 59. 8.

31. *Sive manducatis, ſive bibitis, ſive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite, &c.* 787. 84.

XI. 3. *Caput mulieris vir, caput autem viri Chriſtus.* 583. 8.

XII. 28. *Poſuit Deus in Eccleſia primo apoſtolos, ſecundo prophetas, tertio doctores.* 705. 15.

XIII. 4. *Caritas patiens eſt, benigna eſt, &c.* 877. 77.

XV. 4. *Reſurrexit tertia die ſecundum Scripturas, & viſus eſt Cephæ.* 1104. 174. & ſeq.

31. *Quotidie morior per veſtram gloriam.* 259. 81.

33. *Nolite ſeduci.* 504. 43.

51. *Omnes reſurgemus, non omnes immutabimur.* 238. 46.

II. Corinthiorum.

CAP. II. 4. *Non ut contriſtemini, ſed ut ſciatis quam caritatem habeo in vobis abundantius.* 435. 18.

V. 7. *Cum ſumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino, &c.* 163. 36.

VIII. 9. *Qui cum dives eſſet, propter nos pauper factus eſt; ut illius inopia ditaremini.* 768. 41.

XII. 2. *Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim ſive in corpore, &c.* 79. 40.

Ad Galatas.

CAP. III. 16. *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini ejus, &c.* 92. 61.

IV. 22. *Quia duos filios habuit Abraham, unum de ancilla, & unum de libera, &c.* 244. 56.

Epheſiorum.

CAP. II. 14. *Chriſtus e cælo pax noſtra deſcendens, fecit utraque unum, &c.* 807. 26. & 972. 141.

V. 14. *Surge qui dormis, & exſurge a mortuis: & illuceſcet tibi Chriſtus.* 274. 14.

16. *Quia dies mali ſunt.* 76. 32.

Sic Dominus dilexit Eccleſiam .... ut exhiberet ſibi ipſe glorioſam, & non habentem maculam, aut rugam, &c. 736. 17.

VI. 12. *Quoniam non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principes & poteſtates, &c.* 835. 37.

Philippenſium.

CAP. II. 6. *Qui non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ſed formam ſervi accipiens humiliavit, &c.* 256. 76. & 673. 17.

9. & 10. *Propter quod exaltavit illum Deus: ut in nomine ejus omne genu flectatur, &c.* 567. 20.

III. 7. & 8. *Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Chriſtum detrimenta, &c.* 447. 8. & 858. 21.

Coloſſenſium.

CAP. I. 16. *Omnia per ipſum facta ſunt, & in ipſum creata ſunt, &c.* 757. 13.

II. 15. *Exuens ſe carnem, principatus & poteſtates omnes traduxit.* 887. 107.

III. 1. & 2. *Si ergo conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, &c.* 1100. 161.

9. & 10. *Nolite mentiri invicem, exſpoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes novum, &c.* 988. 108.

Digitized by Google

Index locorum

I. Timothæi.

CAP. I. 17. *Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem.* 755. 12.

II. Timothæi.

CAP. II. 13. *Non poſſum ego a me facere quidquam.* 680. 36.
19. *Cognoſcit Dominus qui ſunt ipſius.* 259. 80.

Ad Titum.

CAP. III. 3. *Eramus enim aliquando inſipientes, increduli, errantes in deſideriis & voluptatibus.* 700. 2.
10. *Hæreticum hominem poſt unam .... correptionem devita.* 943. 50.

I. Petri.

CAP. I. 18. & 19. *Pretio empti eſtis, non corruptibilibus, auro vel argento empti eſtis .... ſed pretioſo ſanguine.* 237. 42.

I. Johannis.

CAP. I. 1. & 2. *Quod erat ab initio quod audivimus, & quod vidimus, &c.* 731. 5.
II. 1. *Advocatum habemus apud Patrem.* 866. 42.

Apocalypsis.

CAP. I. 17. *Ego primus, & ego noviſſimus.* 755. 12.
III. 15. & 16. *Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus, &c.* 355. 24.
XX. 6. *Beatus qui habet partem in prima reſurrectione.* 35. 54.
XXII. 3. *Et ſervi ejus ſervient ei.* 533. 27.
13. *Ego primus & ego noviſſimus.* 755. 12.

Digitized by Google

INDEX
RERUM ET SENTENTIARUM.

A

AARON figura Chriſti. 169. 8. Cur terram repromiſſionis non introierit? 699. 10.

Abel figura Chriſti. 171. 11. Cur ſacrificium ejus Deo plus placuerit. 417

Abnegatio. Ab eo deficit ſpiritus ſuus, & Chriſto adeſt, qui ſeipſum urget, ut illi adhæreat. 508. 9.

Abominatio deſolationis quæ ſit. 1019. 15 Quæ ſecundum Judæos. Ibidem.

ABRAHAM quomodo viderit Dominum. 731. 6.

Abraham & David cur Matthæus generis Chriſti auctores potiſſimum nominandos elegerit. 797. 6. & ſeq. Congregationes gentium, & ſacroſanctus Eccleſiæ cœtus unanimo divino Abrahæ primo promiſſa ſunt. ibid. Qui ſint ſemen Abrahæ, & inter filios ejus recipiemur? 92. 81. Cur juſti in Abrahæ ſinu requieſcere legantur. 130.18

Abſtinentia in iis qui luſtrale certamen ſubeunt, requiritur. 210. 1.

Achab. Vide Avaritia.

Accolam inter & incolam, & advenam diſcrimen. 564. 36.

ACCUSATOR gravior nonſquiſque ſui eſt, & inexcuſabilem in ſe fert ipſe ſententiam. 312. 13. Ipſum te ſugere tui accuſatorem non potes, quem convenit propriæ conſcientiæ. 330. 10. Non abſurdum videtur, ut juſtus ſit is qui ſe pro alio accuſet. 487. 81.

ACTIO & intentio quid ſit, & quomodo differant. 712.8. 9. Pro actibus hominis remunerationis eſt qualitas. 1003.47.

ADAM interpretatione latina homo dicitur. 340. 55. Figuram accepit Chriſti. 820 49. Adam & Eva typus ſunt animæ & corporis, ſicut Chriſti & Eccleſiæ. 846 66.

Adam qua fraude deceptus. 4. 3. & 23 31. Triplex Adami peccatum. 834 33. Superbiæ peccato cecidit. 431. 8. Scire voluit, quod ſcire non proſuit. 4. 5 04. Cur ſerpens eum ſeminæ magis illuſerit, quam ſuis commiſit venenis. 988. 28. Gravius in paradiſo cecidit, quam ſi cecidiſſet in terra. 33 26.

Adam & Evam corporales de ſpiritalibus fecerat culpa commiſſa. 314. 14.

Adamo non loci, ſed morum mutatio naturæ ſuæ facit exſilium. 950. 73. Caſtellum erat, in quo relegatus Adam perpetuo ſuæ poſteritatis heredes ſtringebat exſilio. 639. 23. V. Eva.

Adam ſua illum in extricabiles laqueos incidit, quibus omnis ejus hereditas ſtrangulatur. 646 47. Ejus culpa mors omnium eſt. 847. 47. In illo fuimus omnes, & in illo omnes perierunt. 1003. 274. V. Peccatum originale.

Adami cum Chriſto comparatio. 824. & 835. 7. Non Adæ ruina evacuavit, ſed Chriſti replevit gratia. 303. 25. Mala Evæ ſucceſſio totum hominem devorabat; præclara Chriſti hereditas totum hominem liberavit. 378. 41. Noſtro periculo Adam ſcientiæ boni & mali ſœnum ſolvit; noſtro emolumento ſœnum Chriſtus ſuſcepit. 824. 6. In Adamo omne genus occidiſſet humanum, niſi Samaritanus deſcendens vulnera ejus acerba curaſſet. 951. 73. Chriſtus ſpolia, quæ diabolus in Adam invaſerat, vindicavit. 643. 11. V. Chriſtus.

Advena in terra & peregrinus quis vere dici poſſit. 375 51.

ADVERSITAS & tribulatio quædam gratiæ ſunt. 647. 40. & ſeq. Bonæ ſunt tribulationes quæ ſunt propriæ juſtorum, qui non pro meritis ſuis, ſed pro pietate eas ſuſtinent. 663. 92. Non ſine Dei judicio in tribulationes venimus. 634. 8 Quid ſolo adverſa, niſi exercitium fidei, inſigne patientiæ, eruditio glorioſa virtutis, confeſſio plena victoriæ. 963. 16. Cito fides inexercitata languescit, & crebris animo tentatur incommodis. 918 22 Tibi proficit, quod multi perſecutores ſunt. 613. 43 Flagella juſto remedia ſunt ſalutis. 920. 26

Qui proſperorum curſe, & ſecundorum uſurpatione ceciderunt, corriguntur adverſis. 031 30. Confidentiam non habemus in voluptatibus, habemus in paſſionibus. 780. 70. Qui in tribulatione non frangitur, & legem ſequitur, beatus eſt. 24. 34. V. Martyres.

Hæc prima virtus, ut non frangaris adverſis, non extollaris ſecundis 21. 31. & ſeq. Ille laudandus gubernator eſt, qui ſecundis non extollitur, ad verſis non frangitur. 463 17. Juſtus neque dejicitur adverſis, neque extollitur ſecundis. 697. 18. V. Proſperitas.

In adverſis juſtus non frangitur. 412 17. Dominus non frangi nos humiliatos uſque ad deſperationem vult, ſed uſque ad correptionem. 273. 5. Quiſquis melior ſpirat, numquam levioribus frangitur. 430 6.

Quæ Chriſtus pro ſervulis ſuis ſuſcipiebat paſſiones, nos pro Domino ſubeamus. 526 30 Quando quæ non adverſis, meditatio nobis in lege ſit. 333 28. Fidelis miles non petit ut perſecutiones quieſcant, ſed in perſecutionibus ſe poſtulat adjuvari. 517. 20. Cum eminus urgetur adverſis, tunc divinum implorat auxilium. 483. 5. Deus adeſt ſuis juſtis ſemper, cum aliquibus ſe tentat adverſis, & qua lege. 696.16.

In anguſtiis juſtus magis Dominum grato benedicit affectu. 304. 65. Juſtum in adverſis poſitum Dei laudare variis probatur exemplis, 632. 633. 6. & ſeq. Illud magnificum ſi ſubjectus injuriis, contumeliis, ægritudini, inopiæ, judicium Dei laudes. 320. 33. Magnum ſi tunc adhæreas Chriſto quando te procella aliqua conturbet. 442. 34.

Deſolationem ſequitur humilitas, humilitatem patientia, patientiam probatio, probationem conſolatio 487. 4 Quanto majores tribulationes fuerint, tanto uberior conſolatio reſervatur. 902 36. In hac vita nec proſpera permanent, nec adverſa diuturna ſunt. 13 24. V. Perſecutio & tribulatio.

Adverſario domeſtico nemo gravior, nemo nocentior hoſte cui cœleſtis ſubſidium potentiæ ſuffragatur. 210. 1. Ante de urvalis pectoris tui atque ſecretis exterminandum adverſarium. 869. 4

Æmulationem in bono legimus & in malo. 37. 4. & ſeq. Æmulus pro obliquo & invido ponitur in Scriptura. 61 11. Subæmulatio effectum habet, æmulatio ſimplicitatem. 60. 10.

Æon dicitur aculus ſuppliciorum. 109. 3.

ÆTAS omnis munifica Chriſto eſt. 766, 36. Vigor amor infirmitatem excludit ætatis. 87. 32.

Affectus hominum quamvis ſancti ſint, ſæpe mutantur. 229 18. Omnis potentia hominis in affectu eſt. 410 13.

Agnum manducantes parentes noſtri quid figurarent. 834. 36.

A in littera, id eſt, oculus, ſive ſons. 597. 1.

Aleph prima littera, cujus interpretatio, doctrina eſt. 332. 2.

Amara non inferuntur a Deo, ut noceant, ſed ut corrigant. 481. 30.

AMBITIO Sæpe quos vitia nulla delectant, facit criminoſos. 810. 21. Quo remedio telum ambitionis obtundatur. 613 34.

AMBROSII Sacerdotii natalis dies quotannis celebratus. 1034 71.

Amen cur ſæpius in Johannis Evangelio repetitum. 227. 36. Hæc eſt ſymphonia quando in Eccleſia Pſalmos reſpondetur, amen dicitur. 1004. 138.

Aminadab ſignificatus pater beneplaciti. 359 33.

AMARI ſe exigit qui omnes amet. 412. 43. V. Caritas, & dilectio.

ANANIAS mentitus eſt ſibi qui potuit minus offerre ſine fraude. 41. 9. Morti addictus æternæ, univerſos ad fidei ſtudium juſto terrore compulit. 636. 7.

ANGELORUM natura divinæ expers manet naturæ corporalis. 467. 126. Angeli ſine malo nihil ſunt, & ſubſtantiæ ſuæ amittunt prærogativam. 636. 14. Laudant Dominum ante ipſum mundi initium. 8 2.

Angelis Deus tantum tribuit, ut vivificandi habeant poteſtatem 851. 79. Quam citius contempta renuntiet peccato, qui Angelorum plena eſſe omnia conſiderat. 337. 9 Non eſt in poteſtate noſtra videre Angelum, ſed in poteſtate illius eſt apparere. 738. 6.

Angeli cuſtodes boni ſunt 463. 30 Illos mittit Dominus ad defenſionem omnium qui heredes futuri ſunt promiſſorum cœleſtium. 337 9. Unuſquiſque Angelorum aut affectare patrocinium, aut vereri debet offenſam. 463 21.

Angeli aliter quam homines egent miſericordia Dei. 418. 69 473. 58. Leve vitium in Angelis judicium gravius conſequitur. 456. 26. Leve Jobi celeritatis ſubſidium, condemnatio eſt Angeli, qui de ſtatu ſuperiore dejectus eſt. 619 21. Quam inanis pompa jactantia angelica. 48. 12.

Angeli mali & diabolus in quo loco ſint. 475 58. Tartaris capti detinentur illecebris. 473 58 Ad communia jus indulgentiæ Dei, remiſſionemque peccatorum non pertinent 471. 58 V. Diabolus.

ANIMA non de luto, non de terra, opus eſt magnificum Dei gratuitione inſpiratum 489. 10. Incorporea, immaterialis, & admirabilis eſt. 492. 43. & ſeq.

Animæ ad imaginem Dei eſt; corpus autem ad ſpeciem beſtiarum. 31. 48.

Anima ibi vivit, ubi nihil mortale, nihil infirmum amicta ſit, nihil dubitum parat. 719 24. Aliter animus cognitione rerum. 975. 148 Non aliud eſt quidquam quod vivere faciat rationabilem animam, quam alloquium Dei. 430. 7. Quidam videntur eam eſſe ætates. 405. 50.

Animæ in corpora tres affectiones ſunt, rationabilis, concupiſcibilis, iraſcibilis. 972 139 Majores æſtus, ferventeſque ſunt animorum quam corporum. 630. 1.

Animæ greſſus quomodo dirigendi. 363. 10.

Animæ pulchritudo & gratia quæ ſit. 650. 15. Et magnitudo. 743. 32.

Anima juſti ſponſa eſt Verbi. 426. 8. Qualis animæ ſponſus. 860. 24. Nemo eſt qui copulam vel animæ & ſpiritus, vel Chriſti & Eccleſiæ non bravem putet. 713. 36. Chriſto ſponſo quid poteſt placere niſi pax animi, puritas mentis, caritas mentis? 860. 23.

Anima quanto majore deſiderio cupit adhærere Chriſto, tanto magis deficit. 308. 4.

Animas juſtorum æquilis comperantur. 1027. 35. Currus eſt Dei. 319. 30. Murus eſt, & quomodo. 713. 37.

in Anima hominis quæ ſit ærugo? 735. 14. Taleſcit quando peccatum minuitur; incraſ-

Index Rerum & Sententiarum.

ſociaſſetur cum peccata cumulentur, & quam ch[illegible] 101. 34. Mors illius [illegible] effectu, tentante diabolo, cetus ſualente. 843. 63. Cum ſemel adhæſerit cupiditatibus, difficile ea abrumpi poteſt, unde deſcendit, ſine Dei favore revolare. 840. 6. Non ſui [illegible] noſtræ carni, ſed magis caro noſtra ſint animæ. 3[illegible] 7. Numquam a ca[illegible] concreretur, niſi prius a diabolo ten[illegible]. 849. 64. Caloris animæ ſunt carnalis cogitationes. 391. 37.

Anima quomodo peccatum declinet atque abjiciat. 974. 140. & ſeq. Licet diſſentio carnis & animæ per [illegible] hominis in naturam ſe verterit, tamen per crucem Salvatoris in ſocietatis concordiam congruerunt. 978. 141.

Animæ in Scriptura ponuntur pro mulieribus & pro hominibus. 183. 11.

ANNA [illegible], ut digna plane fuiſſe crederetur, quæ redemtorem omnium veniſſe nuntiaret. 396. 68.

Anni plures quam ſex millia computantur a mundi conſtitutione. 930. 7.

ANTICHRISTUS ex abyſſo aſcendit, ut adverſus Eliam, Enoch, atque Johannem prælietur. 072. 10. Arrius, aut Sabellius, ceteri omnes ſunt Antichriſti qui prava ſuæ interpretationis ſeducunt. 1060. 01. Ubi Antichriſtus, ibi dies dimidii. 219. 8. Judæi in eum credituri ſunt. 118. 19.

Apollinariſtæ arguuntur qui dicunt Chriſtum corpus, non animam ſuſcepiſſe. 178. 16.

Apollo Pythius non fuit auctor ſententiæ, *Noſce te ipſum*, ſed ab Moyſe deſumta. 330. 13.

APOSTOLI profuſtiora, & actuoſa ſunt membra Chriſti. 208. 10. Cur Chriſtus non ſapientes aliquos, non divites, non nobiles, ſed piſcatores & publicanos elegerit. 807. 44. Chriſtus eos miſit ad ſeminandum fidem, qui non ſequerent, ſed docerent: nec poteſtates exercerent, ſed doctrinam humilitatis adimplerent. 948. 59. Prælia inteſtina Romanorum ſedata, eo pervenerunt, ut facile per totum orbem Apoſtoli mitterentur. 677. 81. Chriſti cultores ſunt quibus [illegible] ſitus eſt orbis. 766. 36. Columnæ ſunt Eccleſiæ. 4. 9. 38. Eo ut ſuiſſe [illegible] Prophetarum. 037. 87. Non ſolum ſecundum corpus viderunt Dominum, ſed etiam ſecundum Verbum. 731. 3. Boni ſucceſſores ſunt qui diverſarum [illegible] atque operum ſuorum ſuderent odorem. 413. 13. Dominus eum [illegible] judicii ſui, eis dedit peccata remittendi æquitate ſolvenda, ne cito ſolvenda diu ligata manerent. 163. 37. Cur non in ſuo, ſed in Chriſti nomine dæmonia imperabant. 831. 16. Cur Apoſtolica inſtrumenta geſtandi ratio ſuit. 1314. 72. 849. 72. Apoſtoli boni ſunt, Chriſtus dies. 398. 120.

Apparere quis dicatur. 712. 84.

Aquarum commendatio. 1018. 43.

Aquila quomodo ſuos ſetus probet. 635. 13.

Arcum ſuum cur Deus poſuerit in nube. 75. 07.

Ariminenſi in Concilio perfidæ prævaricationis auctores, dum Imperatoris gratiam ſequuntur, Dei gratiam perdiderunt. 871. 71.

Ariſtotelis ſententia de narratoribus imperitis. 5[illegible]7. 19.

Arma. Infirmior tela ſua vulnerent, nec poteſt bene uti armis, qui ea ferre non noverit. 811. 30.

Armenii, & Gothi prædicationi Evangelica crediderunt. 1507. 14.

Arrius [illegible] eſt, & quam ob cauſam. 1007. 13. Quem martyres oblatione ſanguinis Dei Filium fatebantur, huic Arriani quæſtionem generis inferebant. 766. 37. Quod negabant Chriſtum Antichriſtum non negabant. 1061. 01. Eos in perfidiam iviſſe cognoſcimus, dum reliquerunt Apoſtolum, ſequuntur Ariſtotelem. 733. 80. Contra eos probatur ſilii divinitas. 908. 95. Animam ſuam humiliant, & dejiciunt. 191. 02. Regalis ſuberat potentia minantur verba ſupplicia, niſi eis templum tradatur. 67. 19. Societatem regalis potentiæ affectant, ut militaribus armis impugnent Eccleſiæ veritatem. 1013. 27.

Arrogantiæ tnios malum eſt. 1003. 33. *V. Divites, & Superbia.*

Arundini, & calamo quinam comparentur. 883. 104.

In Aſino figuratur populus Gentilium, nunc Chriſto ſubditus. 769. 43.

Aſtutia timet omnia, nec ſe conſiliis ſuis credit. 317. 41. Spiritalis eſſe debet, quæ ſervet ſimplicitatem, dolum neſciat. 60. 10.

Athletarum diverſa certamina, & nomina. 86. 33. Qui nutentur poti, Ephebi, & [illegible] 87. 12. Iis abſtinentia neceſſaria. 883. 2. Athletæ bonus membra ſua monſtrat, ut converſatione ſua probet diſciplinam. 673. 01. Quandoque in certamine virtus hebetatur. 86. 32. Illius cœſus proprie tunica appellatur. *ibid.* Aſclepius puer Athletam vidit, qui eum elidiſſet adverſarium, frontem ei percuſſit calcaneo, quod ſignum fuit, eo quod inſultaverit ei. 200. 24.

Athletæ tunduntur, & impellimur: alii coronantur, & plerique eliduntur. 86. 31.

Avaritia polluitur jura quæ Deus omnibus voluerat eſſe communia, diſtribuit. 471. 08. Fidem frangit, nec tenet morborum ſimplicitatem. 63. 37. Verum eſt cauſam inopiæ noſtræ avaritiam adeti. 916. 124.

Non minorem ſebrem amoris eſſe, quam laboris: ſebris noſtra [illegible] eſt, ſebris noſtra libido. 843. 63. Venum eſt carnalis cupiditatis incendium. 157. 01. Cor malos avaritiæ languor 19. 28. Ipſa rapina ſuadens eſt. 616. 41. *V. Divites.*

Avari bona non ſunt vera bona. 320. 17. Quamvis quod putamus lucrum eſſe pecuniæ, damnum ſit animæ. 403. 06. Pecunia vendunt Chriſtum, qui pluris conducunt quam religionem. 009. 32. Raro qui legem Dei norit, & [illegible] prævidet. 483. 01. Dum plus volumus, etiam quod meruimus, omittimus. 367. 01. Quantacumque ſpatia domus ſuæ quis porrexerit, clamitor anguſtias opinionis ſuæ [illegible]. 406. 33. Oculi tot non lupi uſuli ſunt, & inſidiantis ad prædam. 190. 8. Omnes rapidi, omnes acuti Giezi lepram non ſine divitiis poſſident. 842. 14. *V. Divites.*

Audiendi officium omnium eſt firmamentum. 380. 1. Tacendum eſt, quando paratum non invenit auditorem. 233. 73.

Auguſto Romanum Imperium ex tot bellorum curſibus delatum eſt. 077. 01.

B

BArabbas patris filius latine dicitur. 1083. 100.

Baſiliſcus quodcumque prius viderit animal fertur occidere: ſi homine luſtre aſpectu præventus, interficitur. 495. 04.

Baptiſmus Johannis erat ſupplicatio eſt: Baptiſmus Chriſti ecclus gratiarum. 109. 3. Inter utrumque Baptiſmum quodnam diſcrimen. 603. 29. & 784. 70. Aqua Johannes baptizabat, Chriſtus ſpiritu. 1091. 140.

Baptizatus eſt Dominus non mundari volens, ſed mundare aquas, ut baptiſmatis jus haberent. 786. 83. Aqua incipit prima, & complet myſteria. 1087. 48. Non enim altaris ſacramenta quam baptiſmus. 1093. 135.

Baptizatus renovatur mente. 1032. 36. Juſtificat Deum, qui peccata propria confitetur. 043. 30. In Baptiſmate eſt confeſſio, & venia peccatorum. 813. 3. Baptizatur in Jordanem nullus deſcendit. 5[illegible]. 38. Deſcendit etiam in mortem Chriſti, & in reſurrectionem ejus aſcendit. 113. 10.

Baptizatus lavet toto corpore, poſtea tamen eſca ſpiritali, penitus munditur. 609. 29. Non offere ſacrificium, niſi octavum ingreditur diem. 132. 2. Servanna eſt que nos ſacro Dominus emergamus ſonte veſtivit. 860. 25.

Baptiſma Eccleſiæ novum eſt, quo neceſſe eſt baptizari catechumenos. 365. 24. Fit per ſacerdotes Eccleſiæ. *ibid.* 13. Numquam iterari debet. 1036. 78. Quid per baptiſmatis ſacramentum Chriſtus operetur. *ibid.* 83. In eo juſtitia omnis impletur. 321. 17. Peccatorum ablutio. 411. 40. & 1016. 14. Aqua enim corpus abluente, ſpiritu animæ peccata mundamur. 784. 79. Etiam in ipſo fonte ſanctificatio divinitatis aſpirat. *ibid.* Arguuntur qui baptiſmo initiari diſſerunt. 999. 101.

Jordanis fluminis converſio, figura fuit baptiſmatis. 736. 47.

Baptiſmus paſſionis eſt, quo unuſquiſque ſanguine ſuo mundatur. 365. 24. Qui baptizati in lacte. 806. 21. *V. Sacramenta.*

Beatitudinem non in divitiis, non in poteſtatibus, & honoribus, nec in nobilitate generis, aut decore, aut pulchritudine, nec in corporis ſalubritate poſitam eſſe. 60. 63. Hic eam non magnam, non ſerum invenit. 593. 30. Ea enim potiora quæ in uno ſunt. 571. 33.

Beatitudo omnis a Deo eſt. 407. 37. Vita eſt in ſola poſſeſſione anti, & boni. 446. 7. Quis Deum videt. 69. 21. Etſi multa bona, non tamen eſt vita æterna. 815. 30.

Beatitudinem vitæ æternæ cur Chriſtus propoſuerit. 8. 15. Item cur diverſa præmia. 670. 9. In reſurrectione nos in ſimplicis creaturæ gratiam transfigurabimur. 991. 194. Retributio, regnum cœlorum, & paradiſi eſt ſocietas. 382. 26. Non meritis noſtris adſcribenda ejus acquiſitio. 101. 30.

Nulla ibi Regno cuſtonia ætas. 698. 113. Nullus etiam ſixus. 9. 14. Nemini intercluditur, niſi ei, quem ſive profeſſio veris excluſerit. 990. 203. Letio minuſter Diaboli, eo pervenit, unde ipſe dejectus eſt. 673. 17. Difficile videtur hominibus, ut ſpem periculis emant: damnoque præſentium ſuturæ lucrum [illegible] ætatis. 948. [illegible] Quomadmodum regnum cœleſte rapiatur. 628. & 803. 122. [illegible]

Cur quatuor tantum beatitudines Dominicas S. Lucas poſuit, octo vero S. Matthæus. 673. 62.

Cum ſacerdos benedicit, populus reſpondet Amen, & quare. 209. 36.

Beneficia noſtra non vulganda, ſed precanda. 133. 3. In beneficio pari potius eſt qui prior ſacit. 878. 74.

Beneficia divina plena ſemper, & redundantia ſunt. 724. 20. Non dormientibus, ſed obſervantibus deferuntur. 840. 49.

Bethſabee cur in generationibus Domini non prætermiſſa ſit. 813. 39.

Biſtratos pluribus cur Deus cornua conceſſit. 220. 15.

Beth littera confuſio declaratur. 143. 1. Quidquid nobis boni accidit, illud Dei ſummæ deputemus. 470. 32. In boni operatione remuneratio eſt. 744. 10. 27. Multa in hoc ſeculo bona eſſe, & jucunda videntur, quæ non ſunt. 477. 6.

Bonitas fructus eſt Spiritus Sancti. 782. 60. 18. Nulla querela eſt, ubi & mentis bonitas accedat & facti. 738. 19.

Bonitas popularis abundat aliis, ſibi reſtrictior. 723. 0.

C

CAdavera mortuorum olim ſinibus urbis dare conſueverant. 138. 41.

Cœlum multipliciter majus quam terra eſt, ut a pluribus punctum comparationi cœli ſit æſtimata. 330. 29.

Cœlorum converſionis inenarrabilem armoniam exſtitiſſe quidam crediderunt. 2.8. In cœlo fuit victus locus. 326. 12.

Cur ſanctum dicatur. 510. 23.

Cœlum hic dicitur qui viſum Angelorum cuſtodia integritatis exercet. 326. 12. Cœleſte elementum cum tum imaginis eſſe debet. 325. 8. & 9.

Cæſar Pompeium magnum & juniorem debellavit. 277. 01.

Cain cur ſignum acceperit, ut eum nemo occiderit. 44. 7.

Calceamenta de corio animalis mortui confici ſolent. 905. 37.

Calices duo, unus mortis, alter vitæ. 117. 17.

Calumnia gravior tentatio ſævior. 613. 24. & ſeq.

Adverſus calumniantes, & peccatores juſtos ſuo judicio contentus eſt: meritorum autem ſuorum judicium Chriſto reſervat. 151. 13.

Cantica duo Moyſis quantum libros ejus illuſtrant. 4. 5.

Cantores cur ſibi Salomon conſtituerit. 419. 26.

Cantus virorum, mulierum, virginum, parvulorum. 6. 9.

Canere intus quid ſit. 8. 12.

Cantica delectatur Deus non ſolum laudari, ſed etiam reconciliari. 4. 5.

Caph littera ſignificat, curvati ſunt. 307. 8.

Captivitas hæc vere dolenda, quæ aufert ipſi libertatis primatu videtur. 600. 0.

Ex

Digitized by Google

Index Rerum & Sententiarum.

Ex capite ductus venarum, meatuſque ſpirituum, ſanguinis vires in totum corporis partes derivantur. 667. 1 Cur capite abdicantur qui in aliquo crimine damnantur. *ibid.*

Caritatem ſpes præcedit, ſequitur ſalus. 699. 12. Cum ſpes, & fides in caritate ſint, non eſt dubium quod major ſit caritas. 613. 44. Major omnium caritas. 1103. 176.

Quam bonum ignis caritatis. 344. c. Bona caritas, & pietas bona, utrumque Dei, & utrumque eſt Deus. 249. 10. Vere Deum diligit, qui ſine triſtitia, ſine timore voluntario potius ſtudio quam coacta præcepta conſervat. 346. 4. Caritas ſuſcitatur in veteri teſtamento, reſuſcitatur in novo. 400. 20.

Caritatis alæ, alæ ignis, quibus dilectionis inflammet ardorem 601. 29. Habet clavum ſuum caritas; habet gladium ſuum, quo animam vulneratam. 197. 39. Nulla vehementiora, nulla ſunt graviora vincula quam charitatis. 577. 39.

Bonum eſt vulnerari ſagitta caritatis. 559. 17. Cur datus ſit valus caritatis. 366 39. Beatus vir qui in caritate Dei tabeſcit. 686. 52.

Caritas culpam, & omnia peccata mortificat. 596. 39. Caritas excludit omnem perturbationem. 472. 2. & 693. 16 Sive in læva ſive in dextera bona eſt meditatio caritatis. 400. 19. Qui diligit ex voluntate, facit mandata legis: qui timet, invitus obſervat. 565. 3. Major eſt mentis dilectio quam ſermonis gratia. 049. 20. Juſtus quaſi ſuam putat fratris ærumnam. 182. 7.

Qui diligit, in omni ſtatu ſuo debet ſervare diuturnum caritatis affectum. 70. 30. Si qui videntur in Eccleſia debiles, pauperes, imprudentes, etiam peccatores abundantiori indigent honeſtate, & majori præſidio fulciendi ſunt. 471. 54. Quo ſenſu Chriſtus præcipiat parentes odiſſe, & inimicos diligere. 587 15. *& seq.* Legis oraculum, ac philoſophorum faſtigium ſupergreſſus, in eos quoque qui læſerunt, pietatis charitatiſque porrexit officium. 876. 93. *& seq.* Chriſtianos etiam inimicos non licet non amare. 503. 41. & 143. 21. Convicium ferre, & non referre quam bonum ſit. 418. 14.
V. Inimicus.

Caro fraude, & veneno infuſa ſerpentis, facta eſt caro peccati, & caro mortis. 110 3.
Peccatum eſt ſecundum carnem ambulare, & cur? 811. 3.

Caro, & ſanguis, & nequitiæ ſpiritales, patientia, & continentia corporis, & omni moderatione ſuperantur. 88. 36 Caſtigandum carnis noſtræ tumorem. 152. 12.

Licet non conſiſtit carnis videatur nos humiliare, ſed culpa, tamen multis humiliatur & caro. 656. 75. Si carnis fortitudo deſeruit, mentis fortitudo prævalet. 131. 67 Animæ cum ſiat appendix. 973 141.

Caro infirmitatis, eſt lectus doloris. 183 12. Carnis timendam non eſſe infirmitatem, & quæ cauſa. 102. 26 & 107. 33

Maledixerat Deus carnem prævaricantium: benedicitur autem in Chriſto. 413. 2. Vas erat diaboli caro hominis peccato vis, quæ poſtea facta eſt vas electionis. 691 18.

Caſtitatis ubi eſt conſcientia, vultus liberius eſt. 361. d.

In Caſtitatis veſtigiis bonos greſſus eſt. 612. 15. Portæ Eccleſiæ portæ caſtitatis ſunt. 982. 99. Eccleſiæ domus eſt caſtitatis. 403. 46. Quantum, Evangelio profuerint ſtudia caſtitatis. 401 et & 541 18. Pudicitia nos ſeparet a pecudibus, Angelis jungit. 317. 71. Quam merito expertes libidinis Angelis comparentur. 654. 8.

CATECHUMENUS quo methodo imbuendus. 107.

Cedrinorum tabularum uſus eligitur tectorum faſtigiis elevandis, formandiſque litterarum elementis. 713. 38. Cedri ſpecie, majorum qui juſti fuerunt, gloria declaratur. 40. 389.

CERVORUM curſus directius, vulpeculæ flexuoſus. 341. 4.

CERTAMEN luſtrale ſubeuntibus diſciplina vivendi neceſſaria. 210. 1.

In circo vilis & abjecta contentio, litium fœda deformitas, Circenſium ſtudia inferiæ ſunt falſæ. 108. 4. Arguuntur ii qui ad diverſa circenſium ludorum atque theatralium ſpectacula feſtinant. 404. 27.

Certamen grave intra hominem, ut ſecum ipſe pugnet, & cum ſuis cupiditatibus præliatur. 684. 46. Quare plerumque fiat ut in gravioribus & aſperioribus certaminibus coronemur. 970. 8.

CHALDÆI ſiderum curſus vana ſtudio ſuperſtitionis explorant, & impiæ ſerunt gentilitatis errorem. 14. 22. Peſtiferos in numeris habentur. 771. 47.

Chananæa prima exiſit de gentium nationibus, & perſeverantis obſecrationis tantum Domini teſtimonium meruit reportare. 240 39. Chriſtum prætereuntem retinet, tacentem rogat, accuſantem adorat, negantem inclinat. 889. 113.

CHRISTUS cur neceſſarius, ut Adami peccatum ſolveret. 422. 22. Chriſtum in Adam & aliis patriarchis exſpectatum fuiſſe inductione probatur. 169. 6. *& seq.* Eſaus oblatus a petra figura ejus eſt. 171. 12. Item deſignatus in virga Moyſis. 370. 24. In Columna nubis. 399. 3. David typus Chriſti. 641. 25.

Cur Lucas ad Deum putaverit generationem Chriſti eſſe referendam. 799 11. Radix eſt familia Judæorum, virga Maria, flos Mariæ Chriſtus. 761. 29. Cur ab Abraham plures ſecundum Lucam ſucceſſiones uſque ad Chriſtum ſunt pauciores, & per alios ſecundum Matthæum. 800. 14. *& seq.* Cur Matthæus generationem Chriſti per Salomonem deriuandam putavit, Lucas vero per Nathan. 800 13. In genealogia Chriſti poſſe plures eſſe ſucceſſiones, pauciores generationes. 817. 45. Quomodo Chriſtus veri regaliſque generis fuerit, ſi nullum ex ſemine Jechoniæ regnaturum Propheta prædixerit. 815. 41. *& seq.* Cur Matthæus computaverit inter majores Dominici generis peccatores plurimos, atque Lucas declinaverit. 811. 36, & 818. 46.

Chriſtus quando erat, quomodo erat, quid erat, quid egerat, quid egebat, ubi erat, quo venerit, quomodo venerit, quo tempore, & qua cauſa. 768. 40 Chriſtus etſi de Virgine natus eſt, & Spiritu ſancto, tamen hominis eſt filius, quia homo Virgo. 174. 18. Judæi quem per mulierem venturum putabant, per virginem veniſſe non credunt. 784 72.

In Chriſto caro diſpenſationis eſt, quam miſerationis titulo, & pietatis jure ſuſcepit, ut captivam redimeret, ablueret contaminatam, mortuam reſuſcitaret. 198 20. Venit in ſignaculo, venit in lege, venit in corpore. 980. 166.

Caro Chriſti naſcitur nobis, Verbum datur. 24. 33. Creatus eſt, ut vias mihi demonſtraret æternas, quibus homo redire poſſit ad Dei regnum. 403. 65. Natus eſt nobis qui credimus, non Judæis, non hæreticis, non manichæis. 24. 33. Venit ut ruina ſit perfidorum, juſtorum autem & fidelium reſurrectio. 34 28. Cito Judæis venit, opportune gentibus: cito perituris, commode credituris. 612. 38. Ubi naſcitur, niſi in corde tuo & in pectore tuo. 767. 38.

Si apoſtolorum umbra ſanabat, quanto magis caro Chriſti quos tangit a morte defendit. 203 30. Umbra erat quæ ſanabat, & nunc totum protegit orbem terrarum. 652. 5. 6. Caro Chriſti cur Dei templum ſit. 288 16. Corpus ejus magnum eſt templum & mobile altare. 371. 20.

Chriſtus naſcens non mediocribus ſignis Deus probatur. 769. 43. Omnis ætas, & uterque ſexus, eventorumque miracula fidem generationis Domini adſtruunt. 775. 58 *& seq.* Quando & quomodo natus, & quatenus ſit timeri, magis uſcendendum quam ſineret, quam ædificationis profectus eſt. 900. 91. Non licet mihi ſcire generationis Chriſti ſeriem, non licet tamen neſcire generationis fidem. 900 92. Chriſtum non quaſi parvulum aſpicias, ſed quaſi verum atque perfectum Deum ex ortu adorandum. 280. 11.

Chriſtus ſolus eſt plena imago Dei. 1078. 49. Deus ex Deo eſt, æqualis ex æquali. 41 4. Ille bene magnus, cujus virtute mundum replevit, qui ubique eſt, & erit ſemper. 714 13.

Chriſtum qui non crediderunt Dei filium, nec filium Virginis crediderant. 781. 6. Ipſum loquitur Scriptura Jeſum Deum hominemque, in utroque perfectum. 838 45. In non Chriſti nomine & divinitatis & incarnationis expreſſio, & fidei plenitudo eſt. 919 93. Chriſtus non alter ex Patre & alter ex Virgine. 38. 4. non depoſuit quod erat, ſed ſervavit. 340. 19 Chriſtum qui ſine divinitatis fide, aut corporis ſacramento cognoſcit, ſine eo eſt. 735. 13 Qui hominem eum negavit, Deum negavit. 983. 120. Ipſe eſt qui ortus eſt ex Virgine, ipſe eſt qui mirabilia fecit in populo, ipſe eſt qui mortuus eſt pro peccatis noſtris, & reſurrexit a mortuis: unum horum ſi retraxeris, retraxiſti ſalutatem tuam. 985. 108.

Chriſtus verus eſt propheta, & quomodo. 470. 53. Temporum finem non per naturam hominis, ſed per naturam Dei novit. 1079. 54 Novit ſibi, neſcit mihi. 1080. 55. Chriſti vero vallat muralis divinitatis claritudine circumſepta, cæleſtis habuit protectionem gratiæ. 366 8.

Chriſti Deus eſt pater generatione propria, nobis adoptione voluntaria: illi per gratiam, nobis per naturam. 1102 167. Homo erat ſecundum carnem, ſed ultra hominem ſecundum operationem. 856. 96 Non humani corporis ſed divinæ poteſtatis eſt regnum quod habet. 1086. 13.

Valde errant qui carnem hominis aiunt eſſe ſuſceptum a Chriſto, affectum negant. 307. 5 Cum corpus ſuſcepit, omnia debuit ſubire quæ corporis ſunt: divinitas autem communis per hos naſcit affectus. 970. 133. Sequeſtrata delectatione divinitatis, tædio non infirmitatis carnis afficitur 1070. 56. *& seq.* Fuit in doloribus quaſi ſciens infirmitatem, non infirmitatibus victus. 908. 6. Ad vulnera noſtra deſcendit, ut uſu quodam & copia ſui, naturæ compartiripes nos faciat eſſe cæleſtis. 867 46. Multorum affectus & uſſiones ſuſcepit, ut doceret quomodo nos in his converſari oporteret. 676. 33. Miſeriis affectus eſt, ut beatus facerent homines, qui erant in miſeriis conſtituti. 106. 30 Orare dicitur, non propter ſuffragium, ſed propter exemplum. 854. 10.

In Chriſto nulla cauſa eſſe potuit quæ peccati alicujus poturrit vulnus accipere. 160. 53. Natus ex Virgine nihil debet muliebri hereditati. 420. 43 Quare cum omnia noverit, peccatum non cognoſcat, luculenter demonſtratur. 118. 34

Quomodo Chriſtus in carne ſua ſuſceperit ſimilitudinem carnis peccati, & pro nobis factus ſit peccatum. 102. 73 Suſcepit peccatorum in illo pietatis eſt, non criminis. 110. 6. Orat non ut pro ſe obſecret, ſed ut pro me impetret. 866. 42.

In Chriſto aliud eſt quod ſecundum naturam divinitatis exprimitur, aliud quod ſecundum hominis eſt luſtrat affectum. 171. 16.
Lucas ſatis ſedis item fore credidit, ſi præſepe Domini ſibi ex omnibus vindicaſſet. 772 43.

Chriſtus qua ratione in terris patrem fabrum habuerit. 796. 2 Honorabat Joſeph & Mariam non naturæ debito, ſed pietatis officio. 64 16. & 777 63. & 1034. 74 Subjectio ejus magiſterium virtutis humanæ, non divinæ imminutio poteſtatis eſt. 310. 8 Non in ſpecie infirmitatis eſt, ſed in operatione virtutis; diſpenſationis magis temperata arbitra, quam perpetua ſervitii mancipata. 309. 6 Depoſita cum ipſius corporis ſervitute. *ibid.* 7.

Chriſtus operationis ſuæ magnus miſerat, eſt id humilitas receperiſſet. 674 18. Cur præbuerit ſe humilitatis auctorem. 1069. 51. Quanto abjectior humilitas ejus, tanto divinior providentia. 790. 91 Formam dat humilitatis. 870. 84 Se humiliavit, ut diſceres quid ſit humilitas. 857 76. Ita ſe curvavit ad omnia obſequia, ut ne lectoris quidem adſpernaretur officium. 839. 48.

Chriſti ſervitus, paupertas, & dolor. 767. 8. *& seq.* Chriſtus in paupere atque deſpecta mundum redemit. 645 34 Ideo pauper huc venit; ne haberet diabolus, quod auferret. 838. 37. Quomodo dives in paupertate ſit. 5. Minor paupertas ejus patrimonium, & infirmitas Domini mea eſt virtus. 769 41.

Chriſtus agebatur in deſertum conſilio, myſterio, exemplo. 858 14 Erat de deſerto, ut ad paradiſum redire poſſimus, veſtigia perſequimur. 847 12.

Chriſtus ſe a diabolo tentari patitur, ut in illo omnes vinceremus. 873. 4. Sic fallit, ut vincat: ſic vincit, ut fallat. 810. 10. Diabolum & principem ſæculi fefellit. 792. 3. Ita multis tentationibus ſe objecit, ut nulla tentationis noſtra certamina prætereat. 63. 37 Solus ille nobis duo conſtituit potens adverſus illecebras ſæculi, & verſutia diaboli. 885. 9.

Tantum eſt quod Chriſtus beſtias patitur, ſuam quod ab Angelis prædicatur. 773. 51. Fames Domini piaculum eſt. 818. 16. Beata ipſius ſitis; quam ſitivit pro nobis. 313. 14.

In Chriſto tria principaliter ſunt quæ ad uſum proficiunt ſalutis humanæ, ſacramentum ſcilicet baptiſmi, deſertum, jejunium. 824. 4 Nulla magis opere quam myſterio ſui baptiſmatis Deus probatur. 790 91 Chriſti cum Johanne comparatio. 755. 10.

Cur Chriſtus cum peccatoribus manducaret. 723. 10 Non gymnaſia choris ſelecta ſapientum, ſed plebe ſimplicem requirit. 773. 53.

Cur in paſcone a pauſis teneri potuit, qui aliquando a populo non tenebatur. 843. 56. Cum legimus teneri Jeſum, caveamus ne

Index Rerum & Sententiarum.

putemus eum ſecundum divinitatem tenera. 1074. 68. Calumniis appetitur, ſilentium duxit triumphale. 843. 84. Cum ſe poſſet ulciſci, queri maluit quam vindicare, 980. 55. Vili vult ſe æſtimari Chriſtus, ut ab omnibus ematur. 900 31.

Chriſti vulnera ut lium fœtorem pœnitentiæ, odorem omnem gratiæ redolebant 128 32. Quomodo derelictus a Patre. 281. 31& 345 12

Chriſtus inimicos ſuos vocavit ad gratiã quos oculus Dei vidit & amavit. 124. 26. Erit hoſtes ſuos non paſſus eſt vulnerare. 1071. 71. Chriſtus aut electus a Patre ut morte colligeret peccatum mundi. 907. 109. Chriſtũ utriuſque nos ſancti mediderunt. 861. 98. Eum potuiſſe non mori, ſed noluiſſe. 819. 49 Omnibus in commune ſemel mortuus eſt, & ſingulis ſemel moritur, non frequenter. 648. 42 Idem teſtator & heres. 154 17 Quomodo crucem ſuam quaſi currum triumphatos aſcendat. 918. 109 Crucis locus ubi fuerit. 1059. 114. In Veneraria paſſus eſt. 683. 5. Paſſio Chriſti imago ſuit regni cœleſtis. 875. 43 Reddamus Chriſto numerum pro debito, caritatem pro munere, gratiam ſanguinis pretio. 899. 26. Eum a morte ſequeſtrata divinitas corporalium non ſubiit conſortium paſſionum. 900 32.

Chriſtus cur poſt mortem animum percuſſus. 1093 131. Exivit de vulnere Chriſti aque, ut nos biberemus ſalutem. 112 32 Primus dies quo Chriſtus mortuus eſt, quomodo computandus. 918. 69.

Chriſtus crucifixus eſt pro fide noſtra, crucifixus eſt pro cupiditatibus noſtris. 883 48. ſuſcepit mortis ſervitutem, ut tibi tribueret vitæ æternæ libertatem. 648 40 Sanguis Chriſti purpura eſt, qui inficit ſanctorum animas & tegit ſanis. 824. 20. Crux Domini non credentibus præcipitium eſt, vita credentibus. 382. 4. Hæc eſt fidei gloria, ſi vere intelligam crucem Chriſti. 915. 107 Paradiſum nobis aperit reddidit Chriſtus, & aur 41. 3. In ea requieſcimus, & peccata noſtra depoſuimus. 895. 008. In ligno Domini navigamus tuti & ſecuri. 287 13. Vera arbor Domini non exorit umbra aliena, ſed ſuccendat. 522. 09.

Chriſtus in infernum deſcendit; ut illi qui in inferno erant, a perpetuis vinculis ſolarentur. 261. 64. Ubi teſtimonium reſurrectionis adicitatur, adſtipulantur monilibus ſervulorum: ubi gloria Domini referentis oſtenditur, ſervulis ſplendor abſcondetur. 087. 2. Chriſtus eſt Dominus, quia redemit ſervulos ſuos; Deus, quia ipſe ſe ſuſcitavit. 921. 14. Ergo divinitas vita eſt, æternitas nata eſt, caro vita eſt, paſſio vita eſt, mors nata eſt, reſurrectio nata eſt univerſorum. 77. 36.

Chriſtus ſalit de cœlo in Virginem, de utero in præſepe, de præſepio in Jordanem, de Jordane in crucem, de cruce in tumulum, in cœlum de ſepulcro. 415 6 Adſcendit ſuper omnes cœlos ad Dei ſedem, & quomodo. 514 17. Deſcendit Deus, adſcendit homo: Verbum caro factum eſt, ut caro ſibi Verbi ſolium in dextera Dei collocaret. 383 8 In unde venerat, naturæ ſuæ majeſtate remeavit. 566 48 Vulnera ſuſcepta pro nobis cur cœlo inferre maluerit. 1101 171.

Chriſtus finis legis eſt, & nunc ejus ſolæ ænigmate prophetarum. 249. 57. Cur finis legis ſit, & plenitudo caritatis. 64 16. Finis eſt viarum, finis juſtitiarum, finis teſtimoniorum. 404 22. Finis ſpei noſtræ, plenitudo & conſummatio univerſorum, atque omnium ſumma virtutum. 479 1. Ad Chriſtum omnia referenda. 419 12.

Chriſtus caput eſt omnium. 515. 18. Caput erat veteris Synagogæ, quam Moyſes ſundavit. 248 62. Caput eſt quod in omnibus nobis per ſingula membra adſurgit. 124. 29. Eo demto, vivere membra non poſſunt. 667 2. Apparuit eſt ſemel in ſuo corpore, apparuit eſt frequenter in eo corpore quod eſt Eccleſia. 314 16.

Chriſtus ſanguine ſuo mundum lavit, cum peccatum nullo alio modo potuiſſet aboleri 289 17 Remiſſio peccatorum eſt captivorum redemtio, ſubſidium laborantium. 617. c. Non prodeſſet naſci, niſi nos redimi profuiſſet. 769. 42. & 584 10 Plus redimendo mihi contulit, quam creando 613 40. & 674. 29. Nos redemit, adverſarios vendit: ille æſtimaretur ad mortem, hic redimit ad ſalutem 98 c 114. Ille vilem pretio nos addixit, hic magno nos redemit. 967 127 Cur ſolus hominem redemit. 298. 13. Beneficium redemtionis ea ſeit majoribus ... 818. 36 Nihil eſt quod magis eſſe ultra humana videatur, quam tuto Chriſtum ſe obtuliſſe pro mundo. 881 102.

Chriſtus ſicut redemtio, & ita miſericordia. 281. 27 Spes & patientia noſtra Chriſtus eſt: ipſe factus eſt redemtio noſtra, ipſe eſt noſtra exſpectatio. 639 28. Solida ad ſingulos Chriſti dona perveniunt, omnes habent, & nemo fraudatur 478 42 Quid tam proprium Chriſto, quam advocatum apud Patrem adſtare populorum, mortem ſuam offerre pro cunctis, repellere necem, vitam reformare perituris. 199. 8.

Chriſtus quam bonus ſit medicus. 109 4. Apud eum nulla comperendinatio ſanitatis, qui verbo curare conſuevit, non ferro. 650 2. Ejus ſerum medicamentum eſt. 651. 75. Nec non ipſius cognitio. 809. 39.

Valia Chriſti commune in omnes eſt. 375. 29. Omnibus natus eſt, omnibus venit, omnibus paſſus eſt, & omnibus reſurrexit. 674. 57 Quod ſeverum in aliis in Chriſto dulce eſt. 411 43 Quos alligat, liberat; & quos adſtringit, abſolvit. 278. 19 Nulli deficit, ſuperabundat omnibus, nos deficimus. 891 126.

Chriſtus verum lumen omnibus lucet, non vult tamen importunis irruere, non vult invitos cogere. 529. 13. & 913 74 & ſeq. Nec volentes repudiat, nec invitos alligat, nec niſi credentibus reluctatur, nec rogantibus deeſt. 843. 56 Eum nemo poteſt tibi auferre, niſi te illi ipſe auferat. 858 40. & 906. 50. Perfidis dormit, fidelibus vigilat. 429. 26. Dormit in negligentibus, ſuſcitatus in ſanctis. 401. 10.

Quomodo quæratur Chriſtus. 443 36 & 448. 41. & ſeq. 1102 163. Vult ſemper quæri, frequentius inveniri. 588. 19 Vult ſe præveniri Sol reſitum; & ut prævenitur, exſpectat. 661. 30 Januam cordis noſtri pulſanti quam cito aperiendam. 429 14.

In omnibus ſequendus eſt Chriſtus, & ipſum quiſque pro poſſibilitate ſua debet imitari. 143 1. Turba eum non ſequitur ad excelſa, non adſcendit ad ſublimia 887 48 Perfectio & plenitudo Chriſti eſt portio ſervulorum. 977 42.

Chriſtus veniendo incrementa gratiæ ſecum vehit. 415. 8 Nulla major ſalus quam eſſe cum Chriſto, & ei unitate quadam corporis adhærere. 170. 11. & 905. 42. Qui domicilio Chriſtum recipit interius, maxime delectationibus exuberantium paſcitur voluptatum. 857 26 & 19 Non jejunant. 859. 22. Ubi Chriſtus, ibi vita, ibi regnum 1038 182 Nemo poteſt perire, cui non ſublatus eſt Chriſtus. 667. 2 Vocem ejus quiſquis perceperit naufragium non timebit. 843. 2.

Sola eſt quem nemo debet deſerere, ...mutare. 913. 27. Qui ſe ab eo ſeparat, exſul eſt patriæ, civis eſt mundi. 988. 124. Quis eum concipiat & pariat. 1061. 24. & ſeq. Quis eum poſſit tangere. 1103. 163. & ſeq. Ipſum ſemper loquamur; & qua ratione id fieri debeat. 807. 65.

Quis imitator Chriſti. 820. 5. & 6. Qui ſint participes & conſortes ejus. 470. 13 Quid participatione gloriæ ejus erimus, cujus opprobrio ſumus gloriosi. 430 41. Quod ſub aliis contumelia, ſub Chriſto gloria eſt. 078. 117.

Via perfecta Chriſtus eſt. 403. 26. Quomodo ... debeamus iter noſtrum ducturi Domini Jeſu. 385. 1. & 398. 13 & ſeq. Chriſtum ſcire vita eſt ſempiterna. 940. 38.

Chriſtus nos verum ſit lumen omnium. 131 41. Bene in myſterio dies Chriſtus, cujus apoſtoli duodecim horæ. 990. 882 Dies eſt quibus adeſt Chriſtus, nox eſt quibus ſe denegat 442. 33 Ante adventum Chriſti hyems, poſt adventum eras flores ſunt. 423 15.

Chriſtus cur dicatur manus Dei. 708. 80. Verbum dicitur, calamus, & ſcriba 886. 005. Vomer eſt peſtes, & qui noluerunt ab eo peſci, depaſci eos mora. 102. 21.

Chriſti cibus vicinus eſt, Chriſti cibus fortitudo eſt. 813 74. Ejus virtute egredeti ab Ægyptiis finibus, & perveni in terram repromiſſionis. ibid 75.

Chriſtus granum eſt tritici, & granum ſynapis. 888. 180. Secundum Incarnationis myſterium eſt ſtella. 770. 43. Quare ſit petra. 167 2. Bonue ... qui Judæis ceſſavit, ut nobis abundaret. 51. 00 Caro Chriſti adulinatio eſt Eccleſiæ. 188 19.

Chriſti magos gratia, qui omnia prope vocabula ſua diſcipulis ſuis donavit. 981. 97.

CHRISTIANI quum nomen non habebamus in terris, de cœlo accepimus, ut Chriſti populus diceremur. 58 7 Habet Chriſtianos dignitatem ſuam, & ſunt honorum diverſi apud Chriſtum ordines. 701. 14 Chriſtiani ... quanta magnificentia. 813. 36 Chriſtianum tum dico, perfectum dico. 543. 51.

Chriſtianorum pleraque quemadmodum veterum Judæorum, paribus & generibus formantur, & cauſis. 708. 1. Chriſtiani in divitiis ſimplicitatem ſuæ non defecerunt, Judæi in ſuis divitiis egerunt. 83. 44. Quomodo Judæorum ſpolia habeant. 493. 11. & ſeq. Dei filius per lavacrum, amicus per virtutem, mercenarius per laborem, ſervus per timorem. 1102 268.

Chriſtiani viri quammo ſint bello. 1038 12. Nihil lævum, nihil molle, Chriſti militem decet. 184. 35.

CIBUS Eum de cibo curam indecorum eſſe, qui militet de regno. 988 139.

CIRCUMCISIO purificavit, ſanctificavit lex, teſtificavit gratia. 980 166.

CLERICUS non ſolum officii ſed etiam virtutis opera debet exhibere. 919. 69 Clerus plerumque creari, ſucerdos ... ſententium, divitet cum terrena regn ſenſerent: populus fidem propriam ſervavit. 843 17. V. Sacerdos.

Coctum pro igne in ſinodo collocatum eſt. 439. 22.

Cum cogitatione omnia facito, ut non in pœnitet operis tui. 419 32. & ſeq.

Cogitationi malæ & concupiſcentiæ occurrendum 420 34. Cogitationes, magis, quam improviſæ intuſiones ad crimen tenendæ. 13 21.

Cognitionis perfectæ non eſt, ſcire quid facias, & ordinem neſcire faciendi. 384. 12.

COGNOSCERE ſe ipſum, quid & quam utile. 369 13. & ſeq. Non poteſt plene quis intelligere quid acceperit, niſi meminerit ante quid fuerit. 337. 35.

Collyrium oculorum morbis remedium eſt. 399. 22.

Coluber cum urgetur periculo, caput abſcondit. 667. 2.

Columba typus pacis Eccleſiæ. 791 82.

Comparationum naturam ſpectandam eſſe non ſpeciem. 684. 178.

CONCUPISCENTIA & de bono & de malo dicitur. 630. 38. Concupiſcentiæ malis quam cito occurrendum. 339. 21 & 405 28.

CONFESSIONIS tum vocem Deus reſpectat 785. 14. & 1000 124 Si in aliquo labaris, reſpicit te Deus, ut fatearis errorem. 206. 92 Peccatorum morbus dum tegitur, ... ſi ... produtur, evaporat. 441. 57 Verus dolor eſt, & interioris cordis confeſſio, quando enumerantur omnia quibus ſcarera meorum viſcera amariſſimo compunguntur affectu. 133. 42. Vulnera peccati medicum quærit, medicus confeſſionem exigit. 181. 14.

In Confeſſione eſt venia, & in peccati ſei condemnatione juſtitia. 180. 30 Plurimum ſuffragatur nos verecunda confeſſio, & pœnam quam defenſione evitare non poſſumus, pudore levamus. 215. 14.

Juſtus ſuorum confeſſione peccatorum eſcam eripit adverſario. 45. 1. Non ſolum renovare peccata, ſed etiam memoriam omnem debet aſtus ſuperioris abolere. 1022. 44. V. Eccleſiæ claves.

Confeſſio fidei pretium immortalitatis nobis eſt. 849. 74.

Confeſſorum violæ ubi reperiuntur. 988. 168.

Confeſſio bona eſt, quam pro Chriſti nomine ſubeas. 852 68.

CONJUGII caritatem lex divina in naturam vertit. 188 19 Conjugium non reprehenditur, ſed ad majorem honorem vocatur integritas. 981. 196 Religioſiores ſepe animorum docentur eſſe, quam corporum. 902. 38. V. Matrimonium & uxor.

CONSCIENTIA apud Deum ſe prodit, & cogitatum hominis apud eum ſe aut condemnat, aut purgat. 852 79 Arbitrum juſtitiæ, temporalemque meritorum innocens non metuit conſcientia. 347. 7 Bona conſcientia quæ cum examinetur, probatur. 371. 31. Non poſſunt alienæ verba crimen adſigere, quod proprio non recepit conſcientia. 851. 13. Bona conſcientia non eget defenſione verborum, quæ ſuo ... eſt teſtimonio, ipſa ſui index. 151 13. Et ipſa obmuteſcit facundia, ſi ægra ſit conſcientia. 424 27.

Conſilia ſalubriora tunc credimus, ſi propenſiore meditatione examinata videantur. 141 8.

CONSOLATIO prima utilius eſt, quod non obliviſcatur Deus facere miſericordiam. 821. 3. Secunda conſolatio eſt quod diverſis propter peccata noſtra ſuppliciis, ad veniam pertinemus. ibid. Conſolatio mitis eſſe debet non aſpera. 134. 40 Sæpe lites de conſolationibus vidimus excitatas. 135 41

Conſules adſcribentur tabulis emtionis. 957. 38.

CONVERTITUR nemo niſi qui voluntate convectitur 20. 10. Plus eſt a vitiis ſe revocaſſe, quam prope vitia ipſa neſciſſe. 701 3. Cum virtute ſurgit quiſquis ... ſurrigitur. 184. 33.

Converſione animæ nihil Deo gratius eſt. 158. 45. Novit Dominus mutare ſententiam, ſi tu converſus emendaris delictum. 761. 33. Verbi Dei ſententia eſt, ut converſis venia donetur, ſi tamen legi.

legitime eſt facta converſio. 458. 30. Conſummatæ emendationis quanta victus. 701. 4. Non mediocris eſt victoria ab improbis ad honeſta, a terrenis ad æterna tranſire, & carnalis vitæ conſuetudinem commutare 384. 7. Caſtigare nos ipſos ſi nolumus, cædimus variis poteſtates. 554. 28
CORRIGERE propoſitum & in melius mutare non levitas ſed virtus eſt. 616. 45. Correctio poſt paſſionem Domini neceſſaria. 946. 60.
COR ſalutis ſignum demonſtrat, quando cauſas ſuæ perturbationis agnoſcit. 110. 39. Quæ ſit vox cordis. 630. 8. & ſeq. Cor prius clamet, ut ſermo poſſit a Deo audiri. 634. 10. Etſi Deus videat omnia occulta; bonum tamen eſt ut unuſquiſque animam ſuam ei aperiat & expendet. 699. 23. Qui cordis clamatem perdidit, perdidit etiam linguæ. 748. 41. Quid ſit effundere cor ſuum. 321. 30. Si cor otioſum non ſit, non ſunt otioſa tempora tua. 15. 24. Cor ſi exagitetur, magnum periculum deſignat. 130. 39. Cor mundandum eſt, & quomodo. 305. 45. & ſeq Quomodo auferatur velamen, quod manet ſuper oculos cordis 309. 12.
Core filiorum officia. 879 1.
Corium ad peram & calceamenta idoneum. 905. 37.
CORONA luctando quæritur, non reluctando: ſtudio, non refragio. 40. 17. Non eſt corona niſi ubi fuerit difficilior lucta certaminis. 656. 19. Non decet redimitos floribus corona, ſed pulverulentos; nec molles deliciis, ſed duros labore exercitii ornat victoria. 632. 5. Quanto plura certamina, tanto præcellentior corona virtutum. 766. 6. & 814. 37. Quo clarius meritum coronati, hoc uberior juſtitia coronantis. 561. 16.
CORPUS humanum cur vas dicatur. 319. 14.
Corporales impreſſiones cum patimur, cur exclamare conſuevimus. 831 7.
Sancti etiam cum gerant corpus, non ſunt tamen in carne, ſed in ſpiritu. 433 18. Sunt plerique in corpore ſiti, qui peregrinantur a corpore, & adſunt Deo. 382. 2. & 505. 31. Boni reges qui ſui corporis poſſunt ſe præbere rectores. 884. 7. & 570. 30.
Corporis noſtri uſus nobis inimicus gravis eſt. 519. 24. Corpus noſtrum hoc tabernaculum teſtimonii eſt. 360 11.
CORREPTIO amantis eſt non exſecrantes, bonitatis non crudelitatis. 478. 7. Correptio erudit eſt. 167. 19. Medicina Chriſti correptio eſt. 128. 10. Qui ſanari vult, argui non reformidet: ſed non vult argui ta ſanare, ſed in verbo Dei. 118. 19.
Ordo correptionis fraternæ. 410. 50. Diſciplina ſeu correptio moleſta eſt, niſi habeat ſcientiam. 477 10 Plus proficit amica correptio, quam accuſatio turbulenta. 1045. 61. Omnis diſciplina ſeu correptio, etſi ad tempus habeat amaritudinem, poſtea tamen pacificos fructus ferre conſuevit. 079 10.
Crudelitas. Multas vitia blandiuntur decipiunt, & contra aretiſt e ſe plurimas, triſtia & nimium facere crudelitas. 610. 45.
CULPA ſabitantiam nullam habet. 538. 44 Malitia fons peccati eſt, culpæ infirmitatis eſt lapſus. 500 05.
Culpa plus quam animæ a ſancto viro defletur. V. Malitia & Peccatum.
CUPIDITATUM cauſæ ſunt carnis oblectatio, ſpecies gloriæ, aviditas potentiæ. 895. 55. Finis tentationum, finis eſt cupiditatum. 895. 35.
Cupreſſus nunquam amittit viriditatem ſuam. 380. 21.

D

DAleth ſignificat latine timorem vel nativitatem. 381. 1.
Dan figura fuit Antichriſti. 201. 45.
DAVID magnus moralium magiſter. 330. 1 Major in eo pietas, quam virtus corporis militabat. 580. 46. In ipſo quam in Salomone major Dei gratia fuit. 146. 4. Quare ante arcam ſaltaverit. 802. 5. Ejuſdem clementiæ morum, manſuetudo pietatis, & vehemens devotionis intentio. 536. 15. Parcebat inimico, & malebat innocentiam ſuam quam vitam tueri. 423. 7. Didicerat de Chriſto bonus eſſe pater. 371. 28. Cur Abſalon primo dixit puerum, poſtea filium. 625 15. Quid a Domino tamquam ſervus, miles, & vocatus exigeret. 429. 4.
David Reſurrectionem Domini multa poſt ſæcula futuram pia fidei devotione celebravit. 819. 78. Quod ipſe neſciebat, Nathan inferior propheta cognovit. 520 18.
David ideo videtur peccatum guſtaſſe, ut doceret quemadmodum peccatum poſſet aboleri. 607 1 Quam efficaciter ille nos peccatorum noſtrorum pœnitere docuerit. 607. 1. Iniquitatem propriam confitendo, juſtificatus eſt in ſemetipſo. 437. 00. Quomodo peccatum ſuum petierit deleri, 524. 14 Non alia re promiſſor, quam quod commiſſum adulterium pœnitentiæ putavit lacrymis abluendum. 812. 37. & ſeq. In electione pœnæ pro peccato ſua rationem ſecutus eſt, in dolore pietatem. 116. 18. Quibus operibus peccatum ſuum texerit. 206. 37 & ſeq Licet pœnitentia abolitum, ſuſpectat tamen erat, ut forte adhuc maneret ejus opprobrium. 410. 40
Davidis factum cum Uriæ uxore, myſterium fuit in figura, peccatum in hiſtoria. culpa per hominem, ſacramenta per Verbum. 813 38. Figura Chriſti fuit. 603 11. Quid ingreſſus in domum Achimelech, ubi quinque panes petiit, figurat. 864 35. & ſeq.
DEFENSIO eſt non arrogantia, quando non excellentiæ aliquis honoris aſſumitur, ſed formidabilis ærumna propulſatur. 670. 10. Melior eſt cauſa, quæ non defenditur, & probatur. 1082. 97. Ambiant defendi, qui timent vinci. ibid. 97.
DELECTATIO naturalis eſt 2. Summum eſt circuitus & erroris incentivum. 3. 1. Grave & iniquum certamen adverſus delectationes præſentium. 16. 25. In deſerto tentationes plurimæ, niſus ad virtutem difficilis, lapſus facilis ad errorem. 825. 8.
Deſiderio ſuper nos extendere humanum eſt 627. 08. Conſtituendum ante Dominum omne deſiderium noſtrum. 130. 38.
Deſperandum nunquam eſt, & ubi. 108. 06. V. Spes.
Deſpicere neminem quare debeamus. 675 17
DEVOTIO manet in æternum. 577. 41. Epulentur animæ devotionis alimento. 460. 29. Devotio religioſa ambitione caret 853 34 Bona cumus humilitatis. 368 03. Devotio ſicta nihil habet laudis. 656. 19
DEUS. Quæ major eſt gloria quam pectoribus nationum cognitionem Divinitatis infundere. 222 18.
Deus dicens ego ſum qui ſum, rem expreſſit, non appellationem. 203. 17. Unus eſt, non unus e numero. 145. 65 Deos Philoſophia plures ſibi Deos facit: pauper Eccleſia unum Deum novit. 1014. 17. Illius eſt niſi qui ſemper eſt. 1077. 80.
Deus nihil habet in ſua ſubſtantia corporale. 250 65. & 968. 188. Refellit eos poteſt perſonas Trinitatis in ſpecie videri, quam voluntas elegerit, non natura formaverit. 740. 05 Corporalibus non videtur oculis. 648 41
Dei proprium eſt, ut bonus ſit. 481. 15. Deus neceſſitate bonus, homo ex parte. 1031. 63. Supra meritum noſtrum Dei bonitas redundavit. 33 50. Bonitas Dei in omnes eſt, ſeveritas in paucos. 477. 7. Manat Dei plenitudo bonitatis eit, ſocietatis illuminatio merito eſt. 263 88.
Deus neque delectionem aut diminutionem patitur, neque adjectionem capit. 118. 20
Deus qui ubique & omnibus præſens eſt, quomodo quibuſdam propior ſit. 034 37 & ſeq
Deo nihil immenſum eſt, qui omnia in menſura quadam ſuæ ſcientiæ comprehendit 155 40
Divinitatis ſplendor incomprehenſibilis pro viribus noſtri corporis ſenſus. 334 17. Inſcrutabilia judicia Dei, ſed non inſcrutabilia judicia oris ejus. 358 09 & 50. Ejus conſilium humana voce non capiunt. 806. 43. Dei ſpiritus non humana opinione comprehenditur, ſed quaſi quodam eventu inſpiratus illabitur. 1057. 115. Quam probabile ſit deſiderium videndi vultus divini. 455 10
Nihil eſt præter Dei ſcientiam. 357. 28. Deo omnia præſentia quæ futura ſunt, & manifeſta quæ latent. 46 12 Numerus capillorum quomodo Deo cognitus 081 110. Qui novit Dominum, ſcitur a Domino. 74. 31. Cognitio Dei dignationis eſt, non viſionis. 76. 33.
Dei immobilis voluntas, hominis vero mobilis, & cur 315. 18. Deo lex voluntas eſt, & donandi jus 138. 31. Voluntas Dei poteſtas eſt. 852. 3.
Quid non poteſt qui omnia poteſt, niſi quod poſſe nolit. 680. 39. Chriſtus & Spiritus ſunt manus quibus Deus hominem creavit. 473 17.
Deus ſolus magiſter eſt verus. 474. 59. Non vult eum alio conſortium habere dominatus. 333. 27.
Dei miſericordia quomodo plena ſit terra. 473. 17. Miſericordia hominis in proximum ſuum, miſericordia Domini in omnem carnem. 678 19. Vita tua non in abundantia tua, ſed in Deo eſt miſericordia. 557. 28 Adſpectus Dei ſalus noſtra eſt, atque in ejus vultu noſtrum eſt adjumentum. 074 15. Ubi adjumentum Dei, ibi certum ſalutis auxilium. 570. 30. & 500. 03 Quos Deus adſpicit illuminat. 98. 35. Tardius votum precantis, quam remunerantis eſt præmium. 117. 18 Uberiora ſunt dona largientis Dei, quam merces operantis. 280. 12.
Eſt miſericordiæ divinæ ut nulli cauſa ſit mortis, & omnes putet eſſe redimendos. 228. 03. Omnia ſalva eſſe vult. 32. 48. Si intus non ingreditur, non ingredientis ſed aperientis eſt culpa. 665. 40. Omnes ſuos vult eſſe, quos condidit & creavit: etiam fugientes requirit, & abſconditos non vult perire. 175. 00. Solet congregare diſperſos, deſertos requirere, colligere deſtitutos. 347. 0.
Deus neminem deſerit aut repellit, niſi qui ſe oberus conſpectu putaverit ſequeſtrandum. 80 57. & 503. 31. Quid ſit a Deo repelli. 325. 04. & ſeq. Unuſquiſque ſtudiis ſuis ſe ſe jungit Deo, aut ſeparat. 003. 31. Deus relinquitur pravitate morum, & deformitate actuum. 503. 31. Deſeruntur a Deo qui oderunt, eliguntur qui amatores erant. 1048 1. Deus excæcavit populum Judæorum, non duritie, ſed præſcientia; nec malitia, ſed æquitate ac juſtitia. 626. 07. Miſericordia Dei cum judicio, & judicium cum miſericordia. 611. 40. & ſeq. Severus in corripiendo ſed dulcis in corrigendo eſt. 012. 5. Severitas ejus in bonitatem recurrit. 478. 7. Opus ſuum probare magis atque augere, quam minuere aut damnare conſuevit. 038. 10. Etſi naſcitur, ignoſcit: etſi percutit ſanat: etſi tradit in interitum carnem, ſpiritum ſalvat. 102. 20. Deus cum iraſcitur in reum, differt: cum miſeretur, properat, ut abſolvat; tenet, ut corrigat; admonet ut emendet; præcavet, ut ignoſcat. 116. 17. Quam clemens, quam pius, cum aut miſeretur, aut vindicat. 478 7. & 964 174. In remuneratione præmiorum promiſſa cuſtodit, in exactione pœnarum præſcriptum remordet. 116. 17. Fortis manus Domini ſicut male percutit, ſic cito ſanat: quia fortis ad vulnus, fortis & ad remedium eſt. 100. 51. Nullum prius ipſe condemnat, ſed unuſquiſque ſibi auctor eſt pœnæ. 019 46.
Miſericordiam magis petere Dei, quam juſtitiam implorare debemus. 010 31.
Propoſuit tibi Dominus in pretium aurum, honores, nobilitatem, & ſe ipſum: elige quem putes. 449. 15 Cui Deus, ille totius poſſeſſor eſt naturæ. 445. 5.
Non eſt ſolus, cui Deus præſens eſt. 147 9. Nullus abſens Deo, niſi qui ſe abſentem fecerit 68 00 Stans cum Deo lapſum timere non poterit. 530. 17. Deo vivamus, cui mori glorioſum. 437. 7 Quomodo per Chriſtum Deo appropinquamus. 703. 8. Quam verus qui poſſit dicere Deo: Tuus ſum. 517 17. & ſeq.
Deo duce omnis levatur labor, omnia impedimenta removentur, incentiva ſubminiſtrantur. 85 51 Bonum eſt quærere Dominum, ſed aliquando in malum vertitur. 815 31. Quid ſit vias ſuas ambulare hominem, & vias Dei? 155. 10.
Deus quomodo juſtificetur. 831. 3. Quomodo magnificetur. 762 17.
Deo ſemel loquente, quomodo plura audita ſint? 329. 33 Quomodo dicatur ſtultus. 118. 19. Dei ingreſſus & egreſſus qualis 232. 10.
Dei manu virtutem intelligimus punientis. 119. 00. Cur Deus & lux & ignis eſſe deſcribatur. 457. 07. Ignis Domini lumen eſt æternum. 669. 131.
Nihil eſt ultra Dei injuriam peccare gravius quod poſſit. 980. 106. Omnium acerbiſſimum eſt quidquid in Dei ſieri videtur injuriam 30. 47. Nemo gravior hoſtis omnium, quam qui omnium lædit auctorem. 638. 18 Reſpuenda eſt militia noſtra, ubi divinitatis injuria eſt. 1059 60.
DIABOLI natura non improba, ſed opera iniqua. 824 61 Cur non ſemper manebit. 025. 46 Qua fraude deceptus ſit. 826. 14. Per ſuperbiam naturæ ſuæ amiſit gratiam. 431 8.
Differtur diaboli judicium, & cur? 670. 25. Non vult Dominus communem ſanctis cum diaboli ſociis conſortium eſſe judicii. 675. 22.

Digitized by Google

Index Rerum & Sententiarum.

Diaboli malitia facile occulta deprehendit. 932. 5. Improbus magiſtro eſt diabolus, qui ſeſe veris permiſcet. 623. 126. Nomen Jeſu Nazareni in Evangelio Lucæ diaboli primus iedmitur; & in Geneſi primus Deum hominis nuncupavit. 844. 60. Sicut ſancti membra ſunt Chriſti; ita impii membra ſunt diaboli. 34. 27.

Diabolus non eſt ſortiſſimus. 243. 54. Fugienda ſunt omnia quæ illius ſubjacent poteſtati, & quare. 133. 30. Omnium auctor eſt flagitiorum. 147. 6. & 603. 11. Quis tam inimicus noſt, quam princeps iſtius mundi & ſocii ejus. 432. 33 Magis eſt qui ſe miſit in cor Judæ. 670. 9. Tripudiabat quod apoſtolum ſubtraxerat Chriſto: ſed plus quam ſubtraxerat, in latronis converſione amiſit. 373. 17. Quid mirum ſi gravare homines poſſit, qui pervicaci ſpiritu nec Deo cedit. 603. 13 Socios quærit ad culpam, ut obnoxius prodat ad pœnam. 339 13. 378. 150. Murmurat eſt quod non tenebat, ore vult reſiſtere quod accepit. 83. 46.

A Deo permittitur diabolo in homines poteſtas, ut boni probentur, improbi puniantur. 902. 49. Accepit tentandi licentiam, ſed non accepit copiam ſubvertendi. 363. 113. Ite, ſerot, cadet, arma ſunt diaboli. 81. 36. Tibi blanditia ejus plus cavenda eſt. 83. 34. Tentet ut adverſarius; defendit ut ſervus, 322. 23.

Neminem poteſt nocere diabolus, niſi ipſe ſe miſerit. 832 65. Non capit laqueus diaboli, niſi ante eſca te ceperit. 375. 37 Si diabolum non contemnimus, noſtra culpa eſt. 316. 18. & 133. 36. Adverſus illum non corporis magnitudine ſed magnanimitate cordis utendum. 852. 6. Non merito tuo, ſed odio ſui vincitur. 918. 29.

Diabolus per antitheſim Chriſto appoſitus. 962. 114. & 963. 117. Chriſtus voluit in ſe principem mundi fallere, in diſcipulis triumphare. 373 34.

DIALECTICA divitiis verborum ſtinet, pietas timorem Dei ſervat. 74. 28.

Διὰ παντὸς & omne tempus ſignificat, & per omnia. 405 21.

DIES Dominica habet ex numeri ordine prærogativam, & ex reſurrectione Domini ſanctitatem. 280. 1. Cum omnes dies fecerit Deus, huic tamen diei præ ceteris divini operis prærogativa delata eſt, quo peccatum omne ſublatum eſt. 314. 6.

Dies Chriſtus eſt. 440. 33. & 990. 100. Quibus Chriſtus eduxit, ſemper dies eſt, & numquam ſol occidit. 533. 26. Qui mali ſint dies. 78. 32.

Dignitas omnis ſæcularis diabolicæ ſubjacet poteſtati, ad uſum fragilis, & minit ad fructum. 832. 28.

DILECTIONIS & amoris differentia. 1105. 177 Ubi dilectio perfecta, ibi ſecuritas. 848 70. *V. Caritas.*

DILIGENTIA & fides ſuperiorem imum tenent. 169. 33. Molliora Deus fere condemnat 1101. 161. Naturam omnis ſormare non poſſumus, poſſumus diligentiam. 98 66 Deus præſentior eſt diligentibus, negligentibus abeſt. 1048 33.

DISCIPLINA, ſapientia, & intellectus quomodo inter ſe differant. 421. 3.

Diſcipulis ſuis Chriſtus omnia fere vocabula ſua donavit. 831 67.

DIVES eſt qui juſtus eſt. 1003. 130. Quis ditior quam qui dives in Domino eſt. 62. 10. Divites ſi cuſtodiant mandata Dei, fit eis poſſibile quod impoſſibile videbatur. 312. 18. Non omnes divitias dantur. 1038 66. Dives eum interdum juſtus, inops autem peccator, & quare. 316 18.

Deſinitur contra naturam eſſe dives miſericors. 1032. 74. Divites clauſas aures habent, & ſono æris obtuſas: nummus illic magis reſonat, quam verba divina. 447. 6 Strangulat avaritia pauperem in hoc ſæculo; ſed in perpetuum dives ſuis laqueis ſuffocatur. 406. 31. Quanti divites Deum ſibi non ſufficere judicant. 318 37. Quem omnes in terris qui poſſit dicere. Portio mea Dominus. 444. 3.

Quanta ſit inſolentia & tumor divitum. 1012. 14. Inflat pleraque homines militatis jactantia, & rerum affluentia ſæcularium, niſi pudeat in te alienæ magis quam propria laudari. 556. 16.

Divitum eſſe ſicut pulverem ante faciem venti. 23. 46. Sicut cedrus frangitur. 103 77.

Dives non faſtidiat inopem, neque diviti pauper invideat, & cur. 695. 9.

DIVITIÆ nobis alienæ ſunt, neque nobiſcum naſcuntur, neque nobiſcum tranſeunt. 1006 248 Non divitiæ accuſantur, ſed divitiæ peccatorum. 73. 27. Fidei non præjudicant opes, ſi tamen uti opibus noverimus. 204. 31. Divitiæ ut impedimenta in improbis, ita in bonis ſunt adjumenta virtutis. 1038. 15. Non ſancta omnis paupertas, aut divitiæ criminoſæ. 1032. 13. Non eos qui habent divitias, ſed eos qui uti his neſciunt, ſententia cœleſtis condemnat. 879. 69.

Fortuitæ divitiæ ad impios, non aliquo merito deſtinantur, nec præmia virtutis ſunt emolumenta theſauri. 63. 17.

Divitiæ ſcelerem afferre non poſſunt. 530. 21. Directus ad regnum Dei opes & patrimonium non requirat. 339. 27. & 1002. 44. Si eis Deus peccatoribus eſſe, terrori regibus, reverentiæ aliis, contemnens quæ ſæculi ſunt, & Dominicæ paſſionis opprobrium contende omnibus præferre divitiis. 450. 15. Fuge divitias peccatoris, ne inveniat ubi calcitrare te poſſit. 71. 24. & 159. 47. Diaboli laqueum eſſe divitias, quem tetendit Salvatori, quo Judam apoſtolum ſtrangulavit. 375. 36. Quam magnum contemnere divitias: ſed quam tenues hoc ipſum eſt. 450 15. Quid parcimus patrimonio, quod & ipſe diabolus ſole judicat pro ſalute. 181. 23.

Vides quis divitiis affluant, non vides quis præterfluunt. 968. 32. *V. Abſtinentia & Avaritia.*

Divortium. *V. Uxor.*

DOCTORES inter & docentes diſcrimen. 550. 12 Doctorum diverſitatem. 586 19. Doctores qui ab aliis exigunt, quæ ipſi non queunt æmulari, quibus comparantur, 860. 105. Merito ſuper omnes docentes intellexit, quem docebat ipſa ſapientia. 1691 1.

DOCTRINAM intellectus facit, non memoria. 494 10. Suavis omnis doctrina moralis. 330. 1. Bonus ſtudio cogitationis, melior erit exſequendæ rationalis, moraliſque doctrinæ gratiam quærens. 358 31 Vita bona ſine doctrina habet gratiam: doctrina ſine vita integritatem non habet. 333 2. Ante vita quam doctrina quærenda eſt. *ibid.* Doctrina non poteſt mercedem habere, ubi pretium non habet innocentia. 333. 6. Doctrinæ vitæ immaculatæ ſenilem præſtat ætatem. 350. 13.

Doctrina cur fermentum dicatur. 990. 191. Qui errat in dogmate, vitam ceriteris non alget. 300 63. Cum aliquot doctos audiunt impii, eos propter doctrinam exitare conſueverunt. 988. 47.

Doech typus Judæ. 814 37.

Dominos plures habet qui unum non habet. 1063 8.

Dura nemo putet eſſe, quæ juſta ſunt. 363 16.

E

EBRIETAS menſæ ſpiritalis bona. 354. 24. Illa ebrietas poculi ſalutaris. 50. 19 & 600 4 Unius diei convivium, pretium tuæ vitæ eſt. 18. 31.

Eccleſia in primordiis mundi deſponſata in paradiſo, præfigurata in diluvio, annuntiata per legem, vocata per prophetas, Evangelii decorem diu exſpectavit. 334 4. Et vidua illa ad quam Elias directus eſt. 840. 50 Et Maria. 754. 7. Et mulier Evangelica. 688. 187. Et mulier ingreſſa domum phariſæi. 437 35 Eccleſia meritis ſpeciem accipit peccatricis. 897. 61. Dominus in typo ejus feminam ſalvat. 914. 175.

Chriſtus dignatus eſt omnes gentes in unum corpus Eccleſiæ congregare 33. 30. Omnes vocamur, & omnes redimuntur a Chriſto. 184 4. Nullus umquam Chriſtus nationum populus vocetis ad Eccleſiam. 1043. 3. Dominus eam ſibi ex peccatoribus congregavit. 483. 3. Chriſtus per humilitatem, per crucem eam ſibi congregavit. 567. 10. Eccleſiæ ortus Abrahæ primo promiſſus. 797. 7. Omnes vocamur ad Eccleſiam, ſed prius Synagoga populus, deinde gentilium. 531. 24. Deus Eccleſiam ſibi ex omni gente quærendo, eam vetuſtæ illi atque regali populo Judæorum prætulit. 38. 7 In gentibus mendacium, veritas a Judæis receſſit, ad Eccleſiam venit. 189. 29. Libera eſt Eccleſia, repulſa eſt Synagoga. 808. 29. Repuit Synagogæ regnum. 825. 215. Reddidit quam accepit a Domino pecuniam veritatis, ſed Synagoga non reddidit. 62. 94. Calcaneum Chriſti Synagoga eſt, decus & gloria cultus ejus Eccleſiæ. 297. 11.

Congregatio nationum gentilibus indomita moribus, cœpit eſſe ſponſa Chriſti. 339. 30. Feſtinantibus dilecto atque dilecta, celebrata conjunctio ſpiritalis eſt Chriſti & Eccleſiæ. 714. 40. Chriſto nupſit. 819. 38. Chriſti & Eccleſiæ ſacramentum ſpiritale eſſe nullus dubitat. 143. 27. Vir Chriſtus, uxor Eccleſia eſt: caritate uxor, integritate virgo. 821. 8.

Eccleſia ex a eſt in Chriſto facta, in ejus coſta, & in ipſo reſuſcitata. 79. 37. Hinc mater eſt viventium. 788. 16. *& ſeq.* Concepit nos virgo de Spiritu & parit nos virgo ſine gemitu. 754 7. In ea ſunt dolores acerbi & graves, donec formetur Chriſtus in nobis. 816 10.

Nemo tantum poteſt diligere Deum, quantum Eccleſia. 827. 12. Qualis quantaque ſit Eccleſiæ pulcritudo. 624. 61. Caritas dicitur, & diligendo Deum, ipſius & nomen accepit. *ibid.* Quomodo immaculata ſit. 737. 17. Ad imitationem Chriſti ſpecioſa eſt, & in calceamentis omni ebrietia delicto. 825. 16 Corona eſt gloriæ. 583. 21. Corpus Chriſti eſt. 583. 10 & 505. 35. Ex duobus conſtet, ut aut peccare neſcias, aut peccare deſinas. 958. 86.

Eccleſiæ Regnum manebit in æternum; & cur? 956. 91. Deus eam fundavit & propagavit in æternum. 289. 17.

Eccleſia in tribulationibus fundatur, in tempeſtatibus & procellis, in ſollicitudinibus & mœrore, in rebus adverſis, & in fluminibus præparatur. 294. 4. Tunditur ſæcularium curarum fluctibus, ſed non ſubruitur; quatitur, ſed non labefactatur. 798. 12. In ea Chriſtus impetitur. 314. 16. Perſecutionibus ſuis non vincitur Eccleſia Domini, ſed probatur. 816. 9. Crebras perſecutiones ejus nobis titulus, & martyrii victorias addiderunt. 382. 7. Cur pro ea Dominus Patri gratias agere conſueverit. 817. 83.

Eccleſia in nocte ſæculi monſtrat tibi viam. 14. 26. Fides digita ejus reponitur. 183. 97. Super omnes conventus Eccleſia Dei refulget. 306. 7. Sola illa, non alia congregatio dicere poteſt. Teneo mandata tua omnium novi & veteris Teſtamenti. 712. 33. In ea omnes ea... rem habent, extra eam non habent. 1065. 63 Merito prodegit patrimonium, qui ab ea receſſit. 996. 123. Si qua eſt Eccleſia quæ fidem reſpuat, nec apoſtolicæ prædicationis fundamenta poſſideat, deſerenda eſt. 901. 68.

Eccleſiæ naſcentis quale fuerit exordium. 772. 30. Ab una Eccleſia plures Eccleſiæ derivantur. 650. 78. Singulæ Spiritu quidem replentur & gratia; junguntur, tamen ad temporalis ſpeciem ſacerdotis. 754 7 Qui miniſterium ſacerdotale ſuſcepimus, non ſolum pro nobis, ſed etiam pro Eccleſia Domini ſuſtinere fortiter paſſiones corporis debemus. 818. 32.

Eccleſiæ claves. Accepimus Spiritum ſanctum, qui non ſolum noſtra peccata dimittit: ſed etiam nos facit ſacerdotes ſunt aliis peccata dimittere. 293. 17. Poteſtas remittendi peccata Evangelio ſervabatur. 183 37. 38. Deus per eos quoque peccata dimittit, quibus dimittendi tribuit poteſtatem. 156. 13.

Deus eſt pater, Chriſtus paſtor, mulier Eccleſia: Chriſtus te ſuo corpore vehit, quærit Eccleſia, recipit Pater: quaſi paſtor revehit, quaſi mater inquirit, quaſi pater veſtit: prima miſericordia, ſecunda ſuffragatio, tertia reconciliatio: redemtus ſubvenit, Eccleſia ſuffragatur, auctus reconciliatur. 925. 208 Si gravium peccatorum diffidis veniam, adhibe precatores, adhibe Eccleſiam, quæ pro te precetur, cujus contemplatione quod tibi Dominus negare poſſet, ignoſcat. 833. 11. Si jam baptizatus erraſti, Eccleſia pro te fleat, ipſa tua peccata deploret, & fleat plurimum. 313. 10 & 831. 91. Roget pro te Eccleſia. & illacrymet populus. 1000. 125 Pleriique a converſionis ſtudio revocari ſolebant, quod in Eccleſia quanto ſanctiora præcepta, tanto ſine venia puterent eſſe peccata. 815. 43. Remittendis poſt pœnitentiam debemus favere peccatis. 1003. 236. Neque difficilis venia, nec remiſſa ſit indulgentia, 1024. 22. Non ſemper in

Index Rerum & Sententiarum.

In eos qui peccaverint, vindicandum, & quam ob cauſam. 937. 17. In Eccleſia ubi maxime noſcereri debet, quam maxime debet in peccatores teneri forma juſtitiæ, 456. 60. Familites vanum incentivum tribuit delinquendi. *ibid.* Melius eſt ut unius aut alterius damnationi plurimi liberentur, quam duorum abſolutione plures periclitentur. 635. 21.
Eccleſiam qui non frequentabant arguuntur. 818. 49. Mane feſtina, & ad Eccleſiam defer primitias pii coti; & poſtea ſi cogat ſecularis neceſſitas, iturus procedes ad tuos actus, 662. 92. Quam jucundum inchoare diem ab hymnis & canticis, o beatitudinibus quas in Evangelio legis. 662. 38. Plerique ſunt dies, quibus ſtatim meridianis horis adveniendum ſit ad Eccleſiam, canendi hymni, celebranda oblatio. 466. 48.
Eccleſia domus eſt inqua ubertas redundantia gratiarum: torrens voluptatis Spiritus ſanctus. 50. 10. Cubiculum ejus corpus eſt Chriſti. 391. 16. Pius domus Eccleſia eſt, pius patria cælum eſt. 390. 18. Civitas Dei eſt. 303. 35. Murus eſt qui habet duodecim portas apoſtolicas. 713. 37. Civitas Dei eſt. 503. 35. Portæ ejus portæ cæleſtis ſunt & juſtitiæ. 922. 99. Cœpit in hortis eſſe poſtquam in hortis paſſus eſt Chriſtus. 716. 45. Hinc frequenter comparatur. 1095. 139. Et grege capraruim. 807. 42. Cur & cælum dicitur, & mundus, & orbis terrarum. 338 63.
Edom, hoc eſt, terrenus & callidus. 669. 6.
Eleemoſina. Quam juſtum ut de bonis tuis aliquid pauperibus adſpergas. 455. 220. Quid prodeſt miſereri inopis, niſi alimoniam eidem largiaris. 541 44. Vilis pecunia cum conditur: pretioſa cum diſpergitur. 124. 24. Largiendo pauperibus, Angelorum nobis ceterorumque ſanctorum gratiam comparemus. 1005. 245. Multi qui ſua pauperibus donaverunt, locupletati non debent a Domino ſecularem hujuſmodi exigere mercedem. 448. 11. Nihil gravius quam ut fratres noſtros pauperes ſuperbo oculo deſpiciamus. 376. 39.
ELIAS atque Eliſæus ut tranſirent aquas Jordanis, paſſionum fluenta noſtrarum mentis prius aſſligio tranſierunt. 696. 16. Elias virtutem magnam habuit & gratiam; & in quo. 745. 36. Cum Chriſto comparatur. 921. 96.
Elizabeth erat ex Tribu Juda. 796. 5.
ELISÆUS non putabat Deum ſibi abſentem, ſed præſentiam ejus in beneficiis requirebat. 131. 40. *V.* Elias.
Eloquentia duorum ac gentilibus prudentum nivi & apibus comparata. 833. 15.
Emendi & vendendi eſt æqualis quidam videtur contractus; unuſquiſque tamen viliorem ſibi vendit, & complecitum emit. 839. 48.
Ἐμμανουὴλ unde dicti. 107. 1.
Engaddi tentatio latine dicitur. 362. 8. Locus eſt in Judæa ubi opobalſamum gignitur. *ibid.*
Ennoo oculum ſuperborum interpretati ſunt. 597. 2.
Enoch manifeſtum pietatis dominicæ, & divinitatis indicium eſt. 819. 48.
ERROR nullus, ubi ſimplex pietatis affectus, atque omnis fidelis ſenſus eſt. 110. 9. Graviori dignus ſupplicio eſt, qui invalidum, & inſipientem, & improvidum circumſcripſerit, perſuaſione erroris, aut cogitatione ſordis affectum. 407. 19.
ESAIAS quomodo viderit Dominum. 918. 4. Diaboli ad quemdam prophetam locuto Eſaiam verbo. 536. 32. Ferrus compaginem corporis ejus ferra diviſit, quam fidem ſoſtinuerit. 1400 25.
Eſau & Jacob figurabant populum Judæorum & Chriſtianum. 663. 6.
EVAM promiſſi honoris ambitio illecebroſa decepit. 834. 34. Serpentem implicavit, non ſe abſolvit. 340. 13. Viciſſemus, ſi tacuiſſet. 145. 3.
EVANGELISTÆ divino ſpiritu ubertatem dictorum rerumque omnium miniſtrante, ſine ullo molimine Evangelium ſcripſerunt. 730. 3. Licet ut omnia in omnibus ſint, tamen plenitudo in ſingulis eſt virtutum ſingularum. 787. 0. & 818. 81. In quo a ſe invicem differant. 1088. 118. & 1091. 149. & *ſeq.* Non diſcordant ſententiæ, quando concordat myſterium. 1015. 107. Non eſt credibile adverſantia ſibi potuiſſe dicere. 794. 2. Ab hos qui Evangeliſta eſſe meruit, vel negligentiæ vel mendacii ſuſpicionem æquum eſt propulſari. 1104. 172. Qualis eſſe debeat qui evangelicat regnum Dei. 926. 65.
Evangelium plurimi voluerunt ſcribere: ſed quatuor tantummodo, ſunt recepti. 730. 10. Quidam quatuor animalium formas quæ in Apocalypſi leguntur, quatuor Evangelii libros intelligendos arbitrati ſunt. 726. 7. Unum tantummodo eſt Evangelium, etſi quatuor libri ſint. 228. 38. Eccleſia cum quatuor Evangelii libros habeat, per univerſum mundum Evangeliſtis redundat. 728. 1.
Eſt vere ſapientiæ naturalis in Evangelio ſecundum Johannem; Matthæus moralibus: Marcus rationabilem ſcripſit. 724. 3. In omnibus fere Evangelicis locis ſpiritualis ſenſus operatur. 870. 134. Lucas hiſtorico ſtylo Evangelium ſcripſit, & qua ratione. 720. 1. & in Evangelio omnem veritatem continens. 846. 37. Non ſolam fidei doctrinæ, ſed etiam morum eſt magiſterium. 879. 33. In novo Teſtamento novarum virtutum præcepta agnovimus, novus hauſimus mores. 160. 3. Quomodo ad illud accedere debemus. 829. 81. Sit efficax quæ in toto latius. 710. 34. In Evangelio perfectio bonitatis, in Lege æquitatis eruditio. 1072. 31. In Evangelii bonitate melius docentur juſtificationes Dei, quam in Legis ſeveritate. 482. 16. Umbra in Lege, imago in Evangelio, veritas in cæleſtibus. 158. 25. In eo jam umbra non Legis caligat umbra, ſed veritas fulget. 307. 6. Lex per occulta myſteria nuntiat Chriſtum, non autem facie ad faciem monſtrat ſicut Evangelium. 452. 10. Lex quaſi figura ſit nobis, Evangelium quaſi lumen & ſignaculum æternitatis. 295. 38. Chriſtus adjutor per Legem, ſuſceptus per Evangelium. 590. 23. Evangelium defuncto Legis reparationem operatur in poſteris. 240. 63. Quod Deus annuntiavit per Prophetas, in Evangelio manifeſtavit, atque complevit. 819. 7.
Evangelica prædicatio eſt calceamentum nuptiale 785. 81. In ea prædicatione virtus eſt. 513. 10.
Evangelia multa compoſuit dives hæreſis: pauper fides non ſolum Evangelium tenuit quod habuit. 1014. 17. Hæreſes cum multa Evangelia habeant, unum non habent. 719. 2. Pſeudo-evangelium, ſecundum Thomam, Matthiam, Duodecim, & Baſilidis. 719. 2. Evangelia ab hæreticis corrupta. 723. 2.
Eucharistia. Chriſtus corpus ſuum offerre monſtratur in ſacerdotibus, cujus ſermo ſanctificat ſacrificium quod offertur. 150. 45. Mihi cibus & potus quotidie miniſtratur, cum det omnibus, dat quotidie, dat ſemper. 640. 27. & 28. Probatum eſt quod Dominus noſter ſit cibus, ſit epulatio, vel alimentum edentium. 234. 36. Non dubitas adſiſtere Angelum, quando immolatur. 742. 60. Quando celebranda oblatio & ſacrificium, quo Chriſtus eſurientem ſui corporis epulis replet? 468. 48. Sacræ oblationis veneranda communio. 942. 43. Eſt cibus ſelectionis, eſt cibus ſanguinis. 1023. 58. Corpus eſcatum, hoc eſt, Dominici corporis ſanguinem. 557. 11. Veni ad cibum corporis Dominici, ad illud poculum quo fidelium inebriatur affectus, corpus non titubat ſed reſurgit. 502. 28. Eſca ſolicitor corpus eſt Chriſti, potus vehementior ſanguis Chriſti. 918. 72. Qui pacem & caritatem non detulerit ad Chriſti altaria, mittetur in tenebras. 693. 204. Nemo cibum accipit Chriſti, niſi fuerit ante ſanatus. 912. 70. Corpus Chriſti edimus, ut vitæ æternæ poſſimus eſſe participes. 1008. 49. Spirituales epulæ non obeſſe ſolent, ſed prodeſſe ſatiatis. 706. 19.
Evilath terra eſt in qua aurum bonum, & lapis carbunculus & praſinus. 25. 30.
EUPHRATES in Babyloniam tendit. 27. 36.
Exemplum. Pleriſque juſti adſpectus admonitio correctionis eſt, perfectioribus vero lætitia. 498. 22.
Exercitus quomodo iter conficiunt. 391. 2.
Exhortatio pro conſolatione, & conſolatio pro exhortatione apud Apoſtolum. 591. 34.
Exiſtimatio boni pretium noſtrum eſt. 317. 21.
Exſilio duriora clauſtra carceris in ſeculo ſunt. 676. 23.

F

FAmis neglectam induxit divina lectio. 890. 20.
Febris ſi exæſtuat, medicus ipſum potum ſitientibus negare conſuevit. 06 18.
FELIX, Nabor & Victor martyres noſtri granum ſunt ſinapis. 683. 178.
FIDES prior quam littera, prior gratia quam Lex. 824. 21. Sicut fides a veteri incepit Teſtamento, ita impletur in novo. 802. 90. Chriſtus in maximum non actum, & neutquam ſimplicitatem fidei reformavit. 806. 66. Aliud eſt in mandatis Dei credere, aliud mandatis credere. 470. 12. Fides noſtra Verbum Dei eſt. 958. 98. Veritas fidei fundamentum eſt. 886. 36. Propugnacula fidei geſta ſunt Chriſti. 426. 33. Si vere boni dicerent, nefas putaremus credere? Deo ergo dicenti credendum. 646. 71.
Fidei partus, bonus dolor eſt, quo Chriſtus in Eccleſia formatur & naſcitur. 54. 28. Quanti nobis prælucet ſit fides noſtra qua vivimus. 170. 22. Non in fucuſi ſermone ſapientiæ, ſed Dei virtute [illegible]. 323. 12. Pro devotione credentis unicuique ſpiritale lumen infunditur. 1004. 37. Meliores qui fide magis ſpontanea, quam qui ſperatis beneficiis crediderint. 833. 5. Etiam amat libertatem fidei, qui libertatem dedit. 412. 42. Fides teritur, premitur, ſeminatur, & quomodo. 084. 179. & *ſeq.* Eſt fidei vinculatis religiola, & ingenuitas æternoſa. 1000. 1. Circa fidem eſt perfectus exigitur. 822. 50.
Fides nos ab irrationabilium pecorum comparatione ſecernit. 667. 2. Veritatis omnium ſtabile fundamentum eſt. 100 4. Fidei radix eſt ſpes. 502. 27. Ex hac caritas, in caritate ſpes, & rurſus in ſe ſancto quodam circuitu refunduntur. 1018. 30. Virtutes ſine fide folia ſunt, videntur virere, ſed prodeſſe non poſſunt. 27. 45. Ex opere eorum ſunt. 960. 125.
Fides vera ubi eſt, ibi veri luminis gratia. 460. 31. Chriſtus illuminat fidei claritate, reſurrectionis ſua gloria, & divinorum operum poteſtate. 619. 8. Fides ſapientes fecit. 607. 24. Quæcumque crediderit anima, & concipit, & generat Dei Verbum, & opera ejus agnoſcit. 701. 26. Fide tangitur Chriſtus, fide Chriſtus videtur. 229. 90. & 373. 23. & 208. 57. & 1099. 150. Vox noſtra fides eſt. 748. 42. Grandis ejus clamor. 452. 8. Credentibus in Dominum eſt in Domini miſericordia conſolatio. 631. 2. Fides nos Deo repræſentat. 66. 40.
Fide nihil pretioſius. 121. 24. Fictum noſtrum eſt, quo omnes homines Chriſto adquiſiet. 317. 22. Suffragabitur ad veniam, etiam ſi qua in operibus offenſa ſit. 710. 20. Poteſt ab omni mundare delicto. 1022. 42. Omne peccatum fidei myſteriis abluitur. 1074. 66. Eam ſi ſervaveris, etſi mortuus fueris ſicut ſerpens, & tu reſurges. 112. 8. Maluit Deus ut ſalus hominis fide potius quam operibus quæreretur, & quam ob cauſam. 221. 14. Non lacrymas nudas Deus, ſed fidem exigit. 1100. 181. Si quis non credit in Chriſtum, generali beneficio ipſe ſe fraudat. 491. 37. Qui calorem fidei non habet, intolerabilius ille fuerit ſilum non accepiſſe quam neglexiſſe. 335 24.
Fides ſola animumquemque ſignat. 786. 36. Fides plebis plerumque conſtantior eſt quam divitum ac ſacerdotum. 823. 17. Ubi fides modica illic turbatio. 848. 70. Non debet ſtradi, ſed ſolida permanere. 1088. 119. Adulteri ſunt omnes, qui adulterare cupiunt fidei & ſapientiæ veritatem. 1012. 9. Religioſis lapſus amoris fidem non impedit. 822. 98.
Fides ſit tibi itineris tui prævia. 562. 12. Janua noſtra eſt, quæ totam domum, ſi fuerit robuſta, communit. 317. 14. Nulla patria verior, quam fides. 017. 2. Mecum velut quædam fidei dogmata ſunt. 1013. 15. Fidei ſenſus nunquam evirinatur. 997. 210. Non gravatur animæ. *ibid.* 213. Cælum & terra tranſibunt, fides autem permanet. 153. 17.
Fides credentium principaliter eſt, anteferatur exſecutionis. 140. 4. Perfecta Chriſti conſolatio & animi quæris devotionem, & oneris profeſſionem. 683. 40. Non ſatis eſt involuta reſponſio conſitentis Jeſum, ſed aperta confeſſio. 1079. 67.
Fides

Fides pignori prima debetur 734. 12. Morale eſt omnibus, ut qui fidem unigunt, fidem ædificent. 959. 19
FILII in Patre generatio non habet tempus. 636. 17 In Dei perſona altera, poteſtate unus eſt. 1031. 66. Unigenitus eſt, non unus eu genitis. 1031. 65. Vultus eſt Patris. 627. 28.
Filio omnia cum Patre per naturam unius ſubſtantiæ jure ſunt propria, non dono eidem per gratiam. 969. 67. Dei ſapientia eſt per naturam, non per profectum. 890. 1. Patri conſors nullam iniuriam patitur, quia mittitur. 1304 1. Eſt miſſus, tamen Patre mittente minor non eſt. 777 65. Cui nihil a ſe fatias. 678. 31
Filius Dei abſconditur in Lege, adopertus in prophetis, evangeliis prædicationibus adimpletur 980. 185. Antequam naſceretur eu Virgine, videhatur. 740. 24. Eiſ non licet mihi ſcire quemadmodum natus ſit; non licet tamen neſcire quod natus ſit. 848. 72. Angelus Angelo factus eſt, prophetis propheta. 50. 11. *V. Chriſtus V. Trinitas*.
FILII præmia nuptiarum ſunt. 731. a & 1056. 17. Non mediocre munus eſt Dei dare liberos, propagatores generis, ſucceſſionis heredes, & cur. 744 30 Erat deforme liberos non habere, & id lanum civilium fuit auctoritate multatum. 804. 18. Pudor eſt feminis præmia nuptiarum non habere, quibus hæc ſola cauſa eſt nubendi. 750. 45. Liberorum amor pluſmos a martyrii conſummatione ſæpe revocavit. 580. 18. Cur aſperioribus exercet pater filium, quam dominus ſervulum. 564. 15. Sanctitatem majus in fidu, quam in generatione ſemen eſt. 816. 46.
FINIS quid ſit. 306. 1. Ille verus eſt finis, qui non unius erit finis ſed omnium. 754. 17.
Firmamentum cur inter aquam & aquam Deus eſſe præcepetit. 69 41.
FÆNERATORUM inhumanitas eleganter deſcribitur, & caſtigatur. 73 29. & ſeq. Judæ & diabolo comparantur. *ibid. & ſeq.*
Fœnus. *V. Uſura.*
FORTITUDINIS non habent laudem, qui ſtuporem magis vulnerum tulerunt, quam dolorem. 1070. 16 Sicut fortitudinis incentivum eſt fides, ita fidei firmamentum eſt fortitudo. 969 118. Effectus ejus qui ſint. 879. 67. Inter fratres patrimonium non judex medius, ſed pietas debet ſequeſtra dividere. 965. 144.
Fines qui dicantur. 1048. 22. Iis utuntur qui terminos metiuntur agrorum, & poſſeſſionum ſpatia diſſeminant. 463. 40.

G

GAudium fructus eſt Spiritus ſancti. 687. 34.
Gemitus qui bonus ſit, & primum Spiritus ſancti donum. 129. 37.
GENTILES Deum ſuum in antris & ſpeluncarum habitaculis requirere videbantur. 279 74. Quorum differant beneficia quæ Chriſtus ſuis, & ea quæ gentilibus dii contulerunt. 918 86. Habent cum Chriſtianis ſalutationis & ejuſmodi officiorum commercia. 947. 62. Dominus cum iis non prohibet nos inire convivium. 137. 18. Ager qui morte emptus eſt Chriſti ad ſepulturam iis proficit. 313. 13. Tolerabilior cauſa illorum quam Judæorum. 315. 24 Argumentum qui ſub imperatoribus Chriſtianis veniebant in Eccleſiam, & Chriſtianos ſe eſſe ſimulabant. 685. 49. Multi ex iis habent miſericordiam, habent ſobrietatem, ſed fructum non habent, quia fidem non habent. 67. 41. *V. Fides, & Matrimonium*.
Gervaſii & Protaſii feſtus dies. 419. 16.
Gimel tertia littera ſecundum Hebræos, latine retributio dicitur. 360. 1.
Gloria bono Chriſto eſſe ſubjectum. 690. 7. Non pœna unius coronæ, ſed præmium omnium coronatum eſt. 585. 11. Si opprobrium Chriſti gloria eſt, quanta eſt gloria ejus. 420 41. Gloria ſæculi non deſcendit cum pompa, ſed gloria virtutis aſcendit cum tonante. 303 24.
Gothorum bellu. 1057. 10.
GRATIA Dei agnoſcenda, ſed non ignoranda natura. 1058 31. In quo ſpiritus vitæ, & ſpiritus gratiæ differunt. 744. 33. Habemus adverſarium magnum, qui vinci a nobis ſine Dei favore non poſſit. 812. 37. Nemo ſine vero Jeſu poteſt incerta ſapientiæ & occulta comprehendere. 290 41. Noſtræ non eſt poteſtatis iter noſtrum ex voluntate dirigere. 649. 15. Ubique Domini virtus ſtudiis cooperatur humanis, ut neum poſſis quidquam incipere ſine Domino. 787. 84. Nullus perfectus eſſe poteſt, & iuſtus ſine favore Dei. 342. 17. Quia hæreditarium iniquitatis glutinum mentibus inhæſit humanis, opus eſt libertatis auxilio. 389. 22.
Gratiam dedit Deus, reformavit naturam. 179. 42. Omnis creatura quæcumque bona habet, accepit a Chriſto. 150. 30. Ut Deus honorificetur a ſancto, Dei gratia eſt. 734. 10. Deus quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit. 937. 27. Saluti medicina vulneri quæritur, gratia ſanitati. 344. 3. Ubi gratia, non utique merito operum nec juſtificatione virtutum, ſed liberalitate donantis, electione redemptis ſalvamur. 239. 47. Qui totum ad gratiam refert, totam repromiſſionis poſſidebit. 619. 14. David non ſuæ virtute putat eſſe, ſed gratiæ cæleſtis, ſi non deſeratur a Chriſto. 140. 55.
Ad gratiam Chriſti vocatur omnis anima. 272. 14. Ut ſine pretio redimatur a crimine. 1931 4. Dominus quos miſeratur etiam inerudientia advocat. 939. 33.
Gratia Dei beatiores nos facit quam noſtra innocentia. 137 47 Cui adeſt ſpiritus gratiæ nihil deeſt. 914 34. Manſore Legis eſt, ſuperabundans autem gratia. 244. 50. Lex intra menſuram eſt, ultra menſuram gratia. 958. 98. Excludit fervorem gratiæ ſæcularis, gratiæ fervet æternæ. 693. 10. Spiritalis gratia ab omni ſuperfluorum labe mundavit. 608. 24. Deus ſine labore noſtro, non ex operibus, ſed ex fide per gratiam ſuam nobis peccata donavit. 210. 2. Lucet Deus ſuper juſtos per gratiam, ſuper injuſtos per miſericordiam; illis mercedem meritorum tribuens, iſtis peccata dimittens. 348. 9 Qui ſuo peccato pereunt, miſericordia Domini liberantur. 677. 29.
Gratia pro meritis noſtris diverſa, ſed eadem divini operis miſericordia. 995. 208. Bonus Dominus ſtudia exigit, vires miniſtrat. 912. 72. Neſcit tarda molimina ſancti Spiritus gratia. 719. 19. Ipſe tibi es vel injuriæ auctor vel gratiæ, operatio divina nihil errat. 253. 77 Faciat fructum qui poteſt gratus, qui debet pœnitentiæ. 783. 76. Plerumque derelinquit Deus quos vult probari, penitus autem derelinquit quos deſerit. 341. 18. *V. Chriſtus & Deus*.
Gratitudo. Neſcit virtus menſuram gratiæ: nec avarenta ſatiare quod acceperis, vult cumulare quod ſumſit. 876. 74. Gratiam & qui reddit habet, & qui habet in eo ipſo quod habet, ſolvit. 898. 25. Nec die, nec nocte, nec ullo tempore a gratiarum actione debemus vacare 470. 31.
GRATIANUS Imperium a ſuis deſtitutus ac proditur. 314. 17. Calumniis, & dolis circumventus. 317. 11. & ſeq. Ei ſepultura negatur. 318. 26.
Guttur hominis eſt ſepulcrum patens, in quo perfidiæ ſerbulis, & mortua verba conduntur. 1093. 141.

H

HÆRESES omnes adhuc Eua ſæminæo vigorem fidei tentant affectu. 992. 202.
Hæretici impugnatores ſuæ fidei, veritatis inimici. 317. 6.
Hæreticorum ferealis doctrina inſania ſunt falſæ. 168 4. Manichæus, Marcion, Sabellius, Arrius, Photinuſque non aliud quam fratres Judæorum ſunt. 1012. 12. Hæreticus de generatione Domini Jeſu uſum ſæculi diſputans, dives eſt in verbis, pauper in viribus. 871. 70. Chriſtus non eſt in his diſputationibus. 511. 20. Circumſpectus non in reſpondendo adverſus hæreticos vel Judæos eſſe debeas. 1501. 34. Non ita capiat hæreticus, quia poteſt de Scripturis ſtructa aliqua exempla prætexere. 811. 26. Imperfectum tentare poteſt, non poteſt ſupplantare perfectum. 511. 19. Quam graves illius morſus ſint. 948. 51 Madianitis eſt ejus perfidia. 635. 11. Hæretici lupis comparantur. 419. 16. & 942. 98. & ſeq. Et vulpibus. 918 32. & 941. 97. Omnes hæreticos & ſchiſmaticos a regno Dei & ab Eccleſia intellige ſeparatos. 937. 95.
Harmonia quid ſit. 1009. 3.
He littera latine ſignificat, eſt, vel vivo. 393. 1.
Heptateuchus quid ſignificet. 693. 12.
Hæredis humani demum eſt deſcriptio cohæredis, ſed individua eſt Chriſti hereditas. 578. 41.
Herodem nullo affinem generi Judæorum, regnum adulterino fide fraudaſſe. 814. 41. In eo omnes impii ſignificantur. 1083. 99.
Herodias in nece Johannis Baptiſtæ iniquitatem pravis artibus quæſivit. 47. 13.
Heth interpretatione latine dicitur pavor. 444. 1.
Hierico quid figuret. 950. 71.
HIERUSALEM a Romano exercitu triumphata, injecto flagravit incendio. 693. 24. In Hieruſalem ſtandum, de Babylone fugiendum. 16. 26.
HOMO pretioſiſſimum eſt opus Dei. 487. 6. & ſeq. Habet aliquid quod Angeli non habent. 491. 14.
Verbum non ad imaginem ſed imago Dei; homo non imago ſed ad imaginem Dei. 434. 13. & 492. 15. Nec vult ſummetu quid corruptibile atque terrenum, quod ad imaginem & ſimilitudinem Dei meminit ſe eſſe creatum. 213. 4. Illum glorioſum aiitur ſunt, fides rerum, imago pretioſum 489. 10. Eumdem Deus creavit in incorruptionem, ſed homines e naturæ munere deviantes, obnoxios ſortem ſe morti 33 68. Evanuerat rerum natura, ubi qui eu maceretos, divinæ providentiæ eſſet adjectus. 489. 6.
Ante Legem neſciebant homines quod luti corruptione ſunt reſolubiles, & humo dureſcente formati. 553. 20.
Homo qui non intelligit, comparatus eſt jumentis; qui autem intelligit, comparatur Angelis. 301 19. Avis eſt qui de terris in cælum debet avolare. 575. 38. & ſeq. In quo nominantibus ceteris præſtet, vel inferior ſit? 155. 20. & 455. 14. Magnum ejus munus eſt mundo magis quam ſibi noſci. 419 6.
In homine duæ mentes & duæ leges. 1024. 89. & ſeq. Petitiones exterioris hominis, interiorisque communes non ſunt, nec omnes probantur a Chriſto. 62. 23. Quomodo Dominus utrumque ſibi reatum ſolvatum noſtum ſuccreverit? 607. 64. Iteratur in Chriſto crucifixus, ſepultus, reſuſcitatur. 79 37. Minorem laborem nobis exſpoliatus vetus homo quam ſuperveſtitus afferet. 256 22.
HONOR eſt non ſolum honorificentiæ, ſed largitatis. 1234. 75 Sæpe honor ſæculi abit, antequam veniat 838 18. Ubi honorari & exaltari quis ardenter, ibi ad motus flammarum, gratuiſſe citius quam ventilia comprehendit. 79 39.
HOSPITALITAS. De hoſpitii reliquum notabilis eſt forma præcepti. 900 66. Tanta hoſpitalitatis eſt gratia, ut libenter in nos aliena pericula transferamus. 364. 35. Hoſpitalem remuneratur alia affectus aeternæ eſt. 991. 195.
HUMILITAS in paradiſo deſerit, iſto acrit a cælo 644 32 Orta eſt de culpa. 480. 34 Etiam in Chriſto laudem virtutis invenit. 566. 19. Eam diſcimus non ſolum ſermone ſed actu Chriſti 673. 20. Et quomodo 580. 46 Curis auctorem illius ſe præbuerit. 1069. 51. Illa in hoc mundo contemnitur, ſed Dei judicio comprobatur. 977. 41. Bona eſt præſertim ſi adjungatur ei devotio voluntaria. 592. 23. *V. Chriſtus*.
Humilitate nihil pretioſius. 419 10. Nihil ſublimius. 1022. 40. Grande eſt in omnibus humilitatis tenere menſuram. 566 20. Juſtus in ea gloriatur. 229. 7. In humilibus magis elucet gratia. 596. 7. Poteſtas decipit, humilitas non deſtituit. 525. 19. Nihil affert diſpendii. 674. 18. Nihil appetendo, totum quod contemnit, adipiſcitur. 567. 20. Omnis ſumma ſtudii noſtri eſt; ut ſimus humiles, & veritatem ſequamur. 212 3. Non mirabilis in ſenectute, ſed tutu & mirandu in juvenibus. 643. 31.
Cum humiliamur peccata noſtra coquoſcimus, & ipſa humilitate delicta noſtra purgamus. 499. 30. Cum repleta fuerit humilitas, peccatum ſolvitur. 419. 4.

Hu-

Digitized by Google

Index Rerum & Sententiarum.

Humiles dum ſubiiciuntur e divitibus & opprimuntur, exaltati ſunt, & ſubito infulſerunt. 79. 39. Humilitas omnis honorificentiæ ſedes non deſinitur. 1064. 51. Non ſemper virtutis eſt, ſed etiam afflictionis. 133. 18. Multos cecinit humilitas ad ruinam. 153. 76 Eſt humilitas laboris & fatigationis, eſt & humilitas virtutis atque propoſiti. 474. 15. Etſi perturbationis non virtutis ſit, virtutem tamen ſæpe generat. 480. 14.

Hunni ſeu Chunni in Alanos, Alani in Gothos, Gothi in Tayfalos, & Sarmatas inſurrexerunt. 1038. 10.

HYMNIS vere Deus laudatur, in quibus eſt remiſſio peccatorum. 334. 3. Non deſinamus circa Dei laudes, ſive hymnum dicendo, ſive divinam per omnia momenta gloriam concinendo. 227. 83.

I

JAcobus primus ſolium ſacerdotale conſcendit. 081. 9.

JACTARE ſe nemo debet. 918 29. Jactantia etiam fortes decipit. 831. 27. Inſolens eſt etiam in mægre & mœſto. 230. 38. Inanis eſt. 672 11. Cum homines gloriam virtutis ſuæ jactare deſiderant, de loco meritorum ſuorum decedunt. 830, 21. Non de prælatione jactantia ſit, ſed de humilitate contentio. 1069. 51.

Jacula ſæpe in ipſos qui ea jecerunt refunduntur. 71. 25.

Ictericis animal viſum, & caro ejus prodeſt. 486. 23.

Idithum fuit propheta, & pſalmos cum ſex filiis canebat ſuis. 306. 3.

IDOLOLATRIA error eſt gentilium qui ligna venerantur. 411. 03. Lignum adorant, quia imaginem Dei putant. 497. 01. Gentiles metalla & ſaxa venerando ſimilem rigorem ſtuporis adtraxerunt. 546. 5. & 782. 71.

JEJUNIUM. Sicut homo per appetitiam interdicti fructus amiſerat gratiam, ita per jejunium reparari ejus virtutem oportuit. 179. 1. Jejunavit Chriſtus, ne præceptum declinaret. 715. 10.

Indictum jejunii non ante finem diei frangendum. 466. 48. Nos commendat. 860. 03. Jejuna, ſi vis vincere carnis illecebram. 830. 04. Si quis fructum reſurrectionis volt adipiſci, myſtici jejunii prævaricator eſſe non debet. 808. 15.

JESUS Nave figura Chriſti. 290. 01. Eum numinis ſacri ſimilitudo liberavit. 643. 29. V. Chriſtus.

IGNEM ut in terram mitteret venit Dominus, quo illuminaret animos univerſorum, ſtudium accenderet, crimen abſumeret. 758. 65. Tripliciter ignitum eloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminat. 839 22. Ignis divinus mundat animum, conſumit errorem. 839. 20. Peccatum minuit, & ſuæ culpam ardore depaſcit. 812. 15. Urit, ut verrigat conſcientiam peccatoris: non exurit, ut perdat. 839. 20.

IGNIS deputatus diabolo & Angelis ejus quis? 386. 17. Neque eſt corporalium ſtridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammarum corporalium. 993. 204. Omnes oportet per ignem probari quicumque ſive Johannes ſive Petrus ad paradiſum redire deſiderant. 871. 10. & ſeq. Quomodo juſti & peccatores per ignem ſint tranſituri. 72. 26. Peccatores abyſſum petunt, ubi caligo tenebrarum. 89. 21.

IMPERATORES in ſtatuendis legibus ſeveriores, in exigendis ſuppliciis miſericordes eſſe debent. 118. 19. Tu imperiſti, eripe ſubſcriptione indulgentiæ eum qui ducitur ad mortem, & ſolviſſe peccata tua. 461. 42. Majorem imperii gratiam, qui propiores imperatori ſunt, conſequuntur. 872. 61. Qui coronat imaginem imperatoris, utique illum honorat, cujus imaginem coronavit: & qui ſtatuam contempſerit, imperatori videtur feciſſe injuriam. 497. 05.

Imperatoris filius propter Græcorum exercitus transferendos ad ſacrificium vocatus. 926. 108.

IMPIETAS contra naturam eſt. 30 47. Prima præcepta prophetæ David ſunt, impietatem fugere, in peccato non ſtare, in lege meditari. 48. 17.

Impii membra ſunt diaboli. 112. 9. Cur illorum ſucceſſus non mediocris tentatio eſt juſtis. 432. 10. Quomodo ſervata ſubſtantia eorum iis pereat. 38. 58. Ibi ſcribuntur eorum nomina, ubi vivere maluerunt. 801. 19.

Improbus dicitur qui probitatem ſtabilem ſuæ deſtruere velit. 938. 17. In ſeipſo coarctatur, malitiæ ſuæ laqueis ſtrangulatus. 421. 38.

Infernus. V. ignis.

Infirmitas officina virtutis eſt, melior quam gratia. 81. 42. Nemo tentet invalidum, aut præcipitet infirmum, & cur? 103 01.

Ingenio naturali utere, ut ſuperna adipiſcas, & terrena non quæras. 406. 31.

INIMICOS diligere quo ſenſu Chriſtus præcipiat. 304 41. & 387. 05. & ſeq. Nihil eſt quo poſſit offendi, cui ignoſcendi eſt conſuetudo. 1018. 04. Juſtus adverſus inſolentes ſibi tacet, & orat. 198. 9. 10 Quomodo juſtus mouſare ſe malit, quam alium, etiam a quo injuriam patitur, deformare. 431. 16. & ſeq. Juſti propoſitum longe omnibus perfectius & paratius eſt, intervenire pro perſequentibus, & excuſare peccantem. 438. 03. Bonum ſcutum triumphantis, ut inimicum ſuum quem poſſis ferire, defendas. 130. 11. V. Caritas, & Injuria.

INIQUITAS tales leges habet, ut oderit innocentiam, ſcelus diligat. 1083. 102. Ubi iniquitas progreditur, nulla bonorum operum commutatione revocatur. 289. 46. Iniquitatis pœna acerbi ſanguinis acceſſione diſtectur. 114. 13.

INJURIAM æquanimiter ſubeundam. 1060. 97. Inſidiantibus non etiam injuria reddenda. 375. 58. Vult Deus diſcipulum ſuum injuriarum eſſe patientem, nec referire ſimile, nedum ferire. 483. 3. Aliud eſt dignum ſe pœnam dicere, aliud indignum injuria. 601. 10. V. Caritas, & Injuriæ.

Injuſtitiam fuge quæ adhuc viventes mortuos facit. 694. 13. Injuſti animæ nec viventis clamat, quia Deo mortua eſt. 653. 8. Injuſtus alius inutilis, & ſibi noxius eſt. 43. 6. Quidquid loquitur, iniquitas eſt, quæ in ſuum refertur auctorem. 43. 8.

INNOCENTIA Deum videt. 105. 61. Non in clamore vocis, nec in forenſis adſertione patrocinii, ſed in innocientiæ integritate ei innocentiæ defenſionem. 679. 35. Quando fructus ejus defertur. 94. 63.

Innocens nulli nocet, in neminem peccat. 803 83.

In Innocentibus expers licet ſenſus infantia, Deum tamen pro quo interimitur, confitetur. 772. 49.

Inſipiens eſt, qui male ſapit. 800. 19.

INTELLECTUS, ſapientia, & diſciplina qui differant, 812. 3. Intellectus Dei donum eſt. 494 19. & 811. 34. Theſaurus noſter pretioſus intellectus eſt. 581. 4. Initium intellectus plenitudo eſt virtutis, 638 45. & ſeq. Eſt intellectus ad mortem, ſicut eſt prudentia ad interitum. 703. 9.

INVIDIA leniorum naturæ concretione malitia vitiat. 483 10 Quantum Dominus adſpernatur invidorum ſit. 839 46 & ſeq.

Joachim in libris Regum qui dicitur, is Jechonias ab Hieremia eſt nominatus. 814. 40. Duos Joachim, hoc eſt, duos Jechonias fuiſſe. 817. 46.

JOHANNI ſpiritus vitæ nondum erat, ſed erat ſpiritus gratiæ. 744. 33. Ungebatur quaſi bonus athleta, & exercebatur in utero matris. 782. 09. Infantiæ impedimenta neſcivit. 763. 30. Nativitas ejus non ſolum a parentibus, ſed etiam a majoribus nobilitatur. 738. 11. Cur Vocis nomen acceperit. 89. 37. Cum Chriſto comparatur. 725. 10. & 982. 86. Omnibus prophetis major, ſed inter mulieris, non virginis natos. 888. 120. Illiat cum Elia comparatio elegans. 741. 36. An Chriſtum quem venturum crediderat, non crediderit moriturum. 883. 98.

Qui Johannem loquitur, Chriſtum prophetat. 784 30. Dum ei creditur, creditur Chriſto. 746. 37 Videbat cordis occulta. 783. 78. Prænuntius natus, prænuntius mortuus eſt. 746. 38. Typus Legis eſt. 779. 08. & 880. 94 Perſonam accepit populi Judæorum. 781. 81. In prænuntio Chriſti nihil magis quam ædificationem Eccleſiæ dubio ſurgentis agnoſcere. 781. 71.

JOHANNIS animæ fuſca per vitium, ſed decora jam per lavacrum. 347. 8. Juvenis fuit, qui viam ſuam in juventute correxit. 346. 7. Majora & altiora tetigit. 797. 172. De morte ejus quidam dubitaverunt. 671. 10. Mortuus eſt 989 4. & ſeq. Non in morte corporis interruptus eſt ordo vivendi. ibid 4. V. Evangeliſta.

JOB ſancti virtutem & patientiam malitia diaboli fecit eſſe clariorem. 565. 16. Quantæ ſimul coacervatæ ſunt afflictiones, ut periret 334. 29. Cur in tentatione poſitus myſterio loquebatur. 837. 40. Munus Domini ei omnia abſtulit, & omnia repræſentavit. 181. 33. Ejus lent condemnatio Angeli 18. 119. 07.

Iod latina ſignificatione confeſſio dicitur, vel deſolatio. 484. 1.

Jonam emendavit aqua, quem terrena deflexerant. 260. 83. & 956. 97.

JOSEPH figura Chriſti. 802. 13. & ſeq. 838. 43. & ſeq. Quam dura & aſpera fortiter pertulerit? 531. 31. Caſtitatis ſpeculum fuit. 819. 47. Eum culpa non cepit, non carcer incluſit, non Ægyptus decoloravit. 372. 27. Ejus tenimaa attutis eſt conſecratio. 816. 42. Joſeph coronam habuit caſtitatis, Paulus induſtriæ, Petrus fidei. 581. 11.

JOSEPH magis quam Mariæ generatio ant in Evangelio deſcribatur. 793. 3. Spiritus ſancti templum, uterum myſterii, materem Domini violare non potuit. 733. 8. Dominus in luce poſitus omniſſavit eum cum Maria conjuge non coiviſſe. 712. 4.

IRA quam gravis paſſio ſit. 07. 18. Gravis eſt magiſtra peccati. ibid. Ubi iracundia, ubi triſtitia gravis, non permanet ibi Verbum. 329 18. Præclarum eſt motum temperare conſilio: nec minoris victoria ducitur, cohibere iracundiam, quam omnino non iraſci. 870. 14 Nulla iracundia, ubi plenitudo eſt caritatis. 937 48.

ISAAC figura generationis & paſſionis Chriſti. 171. 12. V. Chriſtus.

Italiæ populi uſſint ſerena pace temperantus. 1051. 32.

JUDAS prævaricaturus non per imprudentiam, ſed per providentiam electus. 847 43. Juſtus erat, cum apoſtolorum numero necteretur. 283. 9. Meditabatur Chriſtum vendere, ſed revocabat eum tanta Domini gratia, & quædam paterna delinimenta pietatis. 147. 6. Latro in cruce ſuo regnum Domini mente conſpexit, quod in convivio Chriſti Judas videre non potuit. 173. 17. Egrediebatur de convivio Chriſti ad latrocinium diaboli: egrediebatur de gratia ſanctificationis ad laqueum mortis. 187 17. Patientiam Domini ferre non potuit, qui majeſtatem prodidit. 173. 17. Servus Dominum, diſcipulus prodit magiſtrum, electus auctorem. 1073. 63. Aliqui eum excuſandum putant, ſed male. 189 21. Sanctificandi alios munus acceperat. 190. 80. Se ipſe propria ora agit in mortem. 65. 8. Quæſivit avaritiam, & invenit ſacrilegium. 47. 14 Figura erat infidelis populi Judæorum. 105. 10.

JUDÆORUM populus quibus temporibus reges habuerit. 801. 16. Erat populi Judæi gratia diſcernere ſpiritus, ut cognoſceret quos referre deberet in numerum prophetarum. 718 1.

Judæorum decem Tribus ad Aſſyrios ductæ ſunt; duæ autem Juda & Benjamin tamquam graviora rem flagitii in Babyloniam transferunt. 03 37. In Babyloniam abducti, etſi propter peccata ſua videbantur eſſe ſubjecti, tamen multo meliores gentibus habebantur. 802. 53.

Ceſſavit aliquando torrens profluvii ſpiritalis in populo Judæorum. 50. 00 Cur poſt Chriſti adventum ceſſaverit eorum oblatio, & ſacrificium. 170. 10. Deus ab iis abſtulit prophetas, abſtulit faciem, abſtulit vocem. 747. 40. Hoſtili odio Chriſtum perſequuntur, quibus ſi convertantur, tamen veniam non negabat. 181. 14. Eorum duritia increpatur. 1091. 128. Habent caſtimoniam, ſedulitatem in lectione multam, ſed ſine fructu ſunt, & cur. 27 41. Latro Chriſtum in ſuppliciis agnovit ſuis, quem Judæi ex beneficiis non agnoverunt. 771. 17. Gravius quam gentiles puniuntur, & quare. 1030. 64. Ex patre diabolo ſunt non carnis ſucceſſione, ſed criminis. 842. 14. Pejores magiſtro diabolo. 844. 61. Cur ad arguendam eorum perfidiam ſignum Jonæ accerſitur. 833. 03.

Judaicæ res omnes quaſi parabolæ ſunt, hoc eſt, quaſi figuram agentes ſolutione. 243 37. 36. Judæus non in veritatem ſed in umbram credit. 666. 43. Legem ſpiritalem ignorat. 543. 4. Ejus verba corporaliter interpretatur. 694. 12. In cordis Legem non ſervat. 402. 24. Cur apud Judæos non eſt lex Dei 646. 36. Videntur nec pſalmis nec thesis prophetiorum credidiſſe. 836. 15.

Judæo-

Digitized by Google

Index Rerum & Sententiarum.

Judæorum populum Apoſtolus oſtendit jure iſto eſ Eccleſiæ tempore ſuperatum. 917. 27. Deus æternum vetuſtis populum Judæorum, poſteram amiſit populum Chriſtianum: ille peccato venditus, hic emtus ſanguine. 937. 40 Illius delicto ſalus gentibus. 994. 53 Zelo ſtatui populus gentilium viſam ſibi adquiſierit æternam, quam negligentia ſua atque deſidia populus Judæorum amiſit. 630. 11. Culpa Iſrael prodeſt gentibus: ſides gentium firmaliter populum liberaret. 341. 19. Judæi non debent deſperare indulgentiam, ſi velint agere pœnitentiam. 958. 97 & ſeq. V. Eccleſia.

JUDEX bonus non voluntati ſuæ obtemperare debet, ſed tenere quod legum eſt. 010. 36. & ſeq. Nec iracundiæ ſedeat, nec timori. 1083. 99 Cui non licet in pluribus averſa a gladio temperare, poteſt tamen lucrum ſenera pœnarum. 136. 51 Uſus diſciplinæ ſæcularis meruit, ut unuſquiſque judicem ſuum laudet. 481. 15.

JUDICII finis juſtitia eſt, in altero veritatis cuſtodia, in altero fructus eſt æquitatis. 802. 14. Terribilia ſunt peccatoribus etiam humana judicia, quanto magis divina formidini ſunt? 434. 17. Grave hoc judicium, cum Dominus de ſe poſtulat contra hominem judicari. 101 72. Judicia Dei ſancta, & peccatores adjuvant, ſed diverſo modo. 703. 96. Vide Deus.

JUDICIUM Chriſti ultimum quale erit. 84. 52. Primus ejus adventus propter redimenda peccata, ſecundus propter reprimenda delicta. 1000 17. Cur Dominus in igne venturus ſit. 969. 131. Judicium ſanctis in diebolo ſuaris non auſe Deus eſſe commune. 873. 41 Triplex ordo hominum qui ultimo Chriſti judicio intereſſe debent. 311. 56. In Chriſti judicio nemo innocens periclitabitur, nemo ſceleratus eludet. 600. 10. In judicio Dei idem homo & ſalvatur ex parte, & condemnatur ex parte. 583. 58 Cur ſanctus ad judicium veniet, impius non veniet. 695. 24. Qui in judicium reſurgent, habent ſpem veniæ. 472. 44. Impii in judicium non reſurgunt, ſed tamquam habiti ſubito, puniuntur. 931. 9. Cur impii & perfidi qui in Chriſtum non crediderunt, in judicio ultimo non ſint judicandi. 33. 51. Adeſt judicii dies: ſi eis non comprehendis, quotidie time, quotidie fuge. 1021. 39.

Judicare de altero grave eſt. 678. 31.

Neceſſe eſt eam formam in te redire judicii, quam in alium ipſe dmerendam putaveris. 677. 26.

JUGUM Chriſti ſuave, ſi ornamenta potes carentis tua eſſe non onera. 381. 6. Cur non ſolum tollere jugum Verbi ſed in juventute tollere debeamus. 344. 8 Quis portat jugum illud e invenatur ſuav. 475. 3 & 617. 10

JURARE judicium ſcientiæ, teſtimonium conſcientiæ eſt. 504 14 Quam periculoſum injurandum. 1077 81. Quis juraſſe poſſit. 364. 10. Mat tactis evangeliis jurandi. 379. 43.

JUSTITIAM in tres partes philoſophis diviſit. 877 76. Communis eſt virtus. 763 30. Nulla poteſt locupletior eſſe poſſeſſio. 121. 43. Sola eſt quæ aliis potius nata eſt, quam ſibi. 41. 7. & 603 14. Juſtitiæ opus eſt circa unumcujuſque meritum ſervare menſuram. 692. 6. Illa vera juſtitia eſt quæ ipſa quoque defertur inimicis. 645. 31. Soli Deo ſuppetit in perpetuum per omnia poſſidere juſtitiam. 641. 35 Quæ ſit fames juſtitiæ. 872. 56. Non poſſumus cognoſcere quæ ſit forma juſtitiæ, niſi cognoſcamus quæ ſit iniquitatis effigies. 90. 1. V. Deus.

Juſtificatio opus juſtitiæ eſt. 482. 18. Juſtificationes Domini in Hymnis, Canticis & Pſalmis. 438. 25.

Juſtum quod ſit numquam eſt durum, 563. 17. Poteſt juſtum injuſte fieri. 738. 18.

JUSTUM aurum aidere pretioſum eſt. 407. 21. Quis vere juſtus? 830. 5.

Juſtum eſſe ante Deum perfecta laus eſt. 737. 18. Cur multi hominibus juſti videantur, pauci Deo, aliter hominibus, aliter Deo. 737. 18. Cur Deus noverit juſtos, & neſciat injuſtos. 74. 30. Plenitudinem juſti vita habet, inanes autem dies ſunt impiorum. 763. 29. Quomodo poſſideat terram. 82. 45. Illi omnia tranſeunt. 104. 79.

Juſti quæ ſint propoſita & agendi ratio erat. 433. 14. & 15. Sub oculis Domini tamquam miles ſub conſpectu imperatoris, & veluti in miniſterio poſitus ſtare debet. 17. 27. Ipſe ſibi clauſtrum eſt, ipſe ſibi pervigil cuſtos. 147. 8. Si offendiculum incurrerit, & ceciderit, ſobrietatem tenet, pœnitentiam gerat, ſæpe ſe reparet. 80. 51. Quod conditionis eſt, cadit; quod juſtitiæ, reſurgit. 85. 51. Ex caſu tamen, fortius trepidabunt. 283. 9.

Juſto Deus parcit, quaſi conditionis fragilitate peccanti: injuſtum punit, quaſi deteſtetur ingratum. 102. 73 Eum non aliena abſolvit ſententia, ſed ſua vita. 319. 21. Deus illum non judicat. 102. 73. Banet juſtos cum tangit nec manus divina, non vulnerat. 94. 30. Neque peccator pœnam ſuæ improbitatis evadit, neque juſtus æquitatis ſuæ præmiis defraudatur. 414. 15. Etſi in ſæculo derelinquitur, a Domino tamen non derelinquitur. 90. 58. Cur? 100. 70.

Juſtus quomodo ſemper loquatur opera Dei. 380 46. Benedicit Dominum cum laborat, peccator cum lucratur. 363. 16 Juſti vita fructuoſa aliis, & ſibi dulcis 43 6. Juſti vita redarguit peccatorem, quem tacita majore auctoritate condemnat, quam ſi clara voce loqueretur. 70. 23. Cur ſimilius homines peccatorum quam juſtorum vitam ſequantur. 16. 25. Juſtorum reliquiæ virtutes ſunt, impiorum reliquiæ improbitas atque perfidiæ peccatum. 106. 80.

JUVENTUS ad amorem liberior, ad lapſum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior eſt. 616. 43. Juvenior ſenex eſſe debet, ut corrigat viam ſuam. 321. 15. & ſeq. Sunt quidam juventute ſenes, & alii juvenes in ſenectute. 91. 59.

K

KOph, id eſt, concluſio, vel adſpice. 1130. 1.

L

LABOR. Creati ad laborem ſumus, redemti ad quietem. 366. 12. Laborem animæ majorem eſſe, quam carnis. 127. 33. Soli homini vitæ curſus in labore præſcribitur, & quamobrem. 723. 6. Nobilis eſt illius fructus. 726 6. Ex profeſſis, ut quæ nobis tributa ſunt ſuſumamus. 867. 108. In portione divina gemitus & labores ſunt. 448. 13.

LACRYMÆ quam ſint utiles. 648. 31. & ſeq 1080. 80. & ſeq. Qui peccator eſt, defleat ſe & arguat, ut ſiat juſtus. 630. 2. & 672. 33. Lacrymæ ſolent lavationem ſuſcipere pro delictis. 113. 10. & 130 18 Non ſemper neſt cum poſſunt lavare delictum, ſed etiam Verbi æterni tegere extinguunt. 206. 18. Lavant lacrymæ delictum quod voce pudor eſt confiteri 1080 82 Neſcia ſera, qui flenda commiſit. 441 31 Lacrymæ non orant, ſed amarus qui eas fundebat affectus. 199 37.

Lætitia cito infundit errorem. 12. 38. Qui ex carnalibus rationes induunt lætitiam, omnino in exſultatione propenſa conſtituto 78. 00. 31.

Lamed, id eſt, cor, vel ſerva. 540. 4.

LAUDARE Deum, & in ejus laude requieſcere non minimum boni operis eſt. 663 39. Quomodo juſtus omni tempore vitæ Dei laudes debeat eſſe intentus. 440. 30 Dum in peccatis ſumus plena laudare Deum qui poſſumus? 709 25.

Laudes propriæ fugiendæ. 1019. 30.

LECTIO quotidiana ſit nobis pro exercitio, ut nulla tentationum nos poſſit perturbare congreſſio. 536. 33. Lectio frequens doctrinæ munus operatur. 503. 39. Divinæ pabulo lectionis intentus, famem corporis negligit. 839 20.

Legimus aliqua ne legantur: non ut teneamus, ſed ut repudiemus. 729 2.

Lectoris officium non eſt adſperantur Chriſtus. 830. 45.

Lepidus Sertoriuſque rebelles Romano imperio. 377 21.

LEVITES ſignificatur ſuſceptus pro me, vel ipſe mihi. 441. 4

LEX in corde juſti lex eſt non ſcripta, ſed naturalis. 99. 68. Non ſolum qui legem neſcit, ſed etiam ille qui non agit ſecundum legem, exſors legis eſt. 189. 21. Iram legum inſidere quia dicatur? 118. 19.

Legi non obſequitur, qui dominus legis eſt, ſed legem facit. 834. 7. Quomodo lex Dei certas ſit. 691. 36. Lex prima diligenda, ſiquando ea ea meditandum. 20. 30.

Lex vetus quo ſenſu bona & utilis eſſet. 806. 26. & ſeq. Lex auctor boni, quæ mittit ad gratiam. 902. 35. Lex non ſolum agendi moras informat: verum etiam ſectatæ emendat mentis effectum. 433. 13. In Lege mandata ſunt, juſtificationes, teſtimonia juſtitiæ, præcepta. 536. 34. Legis via, ſicut in eis Legis. 401 05.

Fulgor Legis non in littera, ſed in intellectu eſt ſpirituali. 626. 58. Qui corporaliter Legem interpretati ſunt, eam non cuſtodiunt, ſed prævaricantur. 450. 15. Non inanis Legis, ſed ſolida utilitatis nobis ſequenda proſuntur. 803. 35. Qui a Lege ſe ſeparet, ſeparet ſe a vita æterna, & a Chriſto. 663. 35. Quis per omnia Legem Dei cuſtodiat. 925. 30.

Lex annuntiatrix Chriſti eſt. 619. 39. Umbra eſt Chriſti. 377. 12. Omnem legis veteris ſeriem fuiſſe typum futuri. 771 30. Quæ myſteria vetus lex prænuntiaverit. 882. 94. Lex & Eccleſiæ prænuntia, & gratiæ prænuntia eſt. 778 68.

In Lege eſt eſt juſtitia, non eſt tamen per Legem. 859 21 Lex merita examinat, gratia fidem ſpectat. 321 10. Secundum veritatem nemo ad perfectionem juſtificatur in Lege. 336. 34. Infirmum fuiſſet Legis auxilium, niſi ipſe Jeſus veniſſet in terras. 218. 10. Lex non habet remiſſionem peccatorum: ſed quod in ea minus eſt, conſummatur in Evangelio. 897 23.

Quid interſit inter amolos Legis & gratiæ. 857. 59. Verbum in utero, Lex in ſilentio: Verbum editum, Lex abſolvitur: ſed Legis abſolutio verbi eſt explicatio. 748. 42. Mentus eſt Legis interpretatio corporalis, ubi Chriſtus ſpiritalem ejus gratiam monſtrevit. 421. 96. Caput Synagogæ lex mortua eſt, ſed ſpiritalis ejus intellectus adſtruitur. 583. 8 Non defectus, ſed plenitudo Legis in Chriſto qui ejus finis eſt. 241. 57 & 646. 37 Quid prodeſt Lex, ſi finem Legis ignores, ſi myſterium neſcias, ſi ſacramento non noveris. 596. 6. & 949. 70.

Lia figura Synagogæ. 819 24.

Liberalitas quo diligentior, eo inexhauſtibilior perficacia. 1048. 23.

Libidinis commotiones in lumbis ſunt, quæ plerumque excitantur a diabolo. 257. 13. Homo, ſicut in navigio conſtitutus, evertere debet oculos animæ, ne videat ſentinam libidinum. 427. 13. Arguitur aphebarum aliquis laſcivus, & egregio libidinoſus. 129 30.

LIGNUM vitæ, ut ſapientia dat fructum, hoc eſt, largitur & donat: ligna terrena fructum non dare, ſed ferre dicuntur. 26 40.

Lilii abſconditur viriditas, non amittitur. 969. 127.

LINGUA. Quomodo ea quæ Dei ſunt ſemper loqui poſſimus, & debeamus. 97. 66. & ſeq. Loquacitas inanimæ virtutiſque naufragium, atque incentivum prolapſionis & culpæ. 74. 28. Laudandus qui prius vult loquenda cognoſcere, quam proferre quæ ſentiat. 745. 5.

Locuſtæ cibus ſunt prophetarum, & populi gentilis figura. 780. 71.

LOT uritur flammis mulierum, quem ſulphurea flamma non uſſit. 500 45.

LUCAS Evangeliſta laudatur ab Apoſtolo. 734 11. Hiſtoricæ ſingulis proſecutus eſt. 1108. 180. Satis ſe divitem fore credidit, ſi Domini præſepe ſibi vindicaſſet. 770. 43. V. Evangeliſta.

Luctator, ſi genu ſtaterit, vel pede lapſus fuerit, pro victo habetur. 83. 51.

Lupus ſi prior hominem viderit, vocem eripit; ſi ſe præviſum ſenſerit, deponit ferociam. 497. 24. & 942. 48.

Luxurioſo carere deliciis pœna eſt. 1014. 18. Luxurioſi domus ſepulcrum eſt, & qua de cauſa? 800. 16.

M

MAgiſter verus ſolus Deus eſt. 474. 59 & 533. 07

MAGI a Balaam genus ducebant, & magicis artibus erant dediti. 771. 47. 48. Cur munuſcula Chriſti ſpoliis orientalibus retulerint. 820. 49. Aurum regi,

thus

Index Rerum & Sententiarum.

thus Deo, myrrham defuncto obtulerunt. 770. 44. Cui alia venerunt via, alia redeunt. 771. 46.
MALITIA fons peccati. 300. 25. Et caule poſſidet. 961. 110. Diabolus ei profidet, virtutibus Chriſtus. 129. 33. V. Culpa.
MALUM Deus non creavit, ſed noſtræ ſibi merito repererunt. 1010. 36.
MANDATUM Dei quam latum. 340. 29. & ſeq. Sicut ſunt ſancta ſanctorum, ita eſt præceptum præceptorum. 482. 23. Cur Deus mandaverit mandata ſua cuſtodiri nimis. 340. 24. Cur Deus ſtatuta ſua, cœlo terraque teſtibus, ſanxerit. 633. 15. Nimium mandare providentiæ atque cautelæ eſt. 634. 9. Deus infirmis dare non debuit perfecta præcepta quæ ſuſtinere non poſſent. 624. 16.
Cuſtodire mandatum neceſſitatis plerumque eſt & timoris, diligere caritatis. 617. 55. & 639. 23. Quam pretioſum eſt cuſtodire Domini præceptum, & præcepti ipſius ſcire myſterium. 336. 7. Qui facit mandata Dei, juſtificat Deum. 381. 97. Obſervatio mandatorum Dei naturæ ipſius auget gratiam. 337. 9. Si quis unum mandatum cuſtodiat, & aliud prævaricetur, nihil ei prodeſt. 391. 13.
Mandragoræ mares & feminæ. 619. 64.
MANICHÆUS Hæreſis Manichæa prophetas non ſuſcipit. 712. 33. Manichæus non ambulat in via. 330. 8.
Manna erat panis Euchariſtici umbra. 648. 37.
MANSUETUDO omnibus grata eſt, quæ vulnera interiorum curat animorum. 292. 1. Ante Domini paſſionem neceſſaria erat. 946. 60.
Manſuetus quis ſit. 62. 22.
Mara, id eſt, amaritudo. 395. 5.
Marcioniſta Legem non ſuſcipit. 341. 9.
MARIA de Tribu David manavit. 776. 3. Non minor, quam matrem Dei decebat. 1092. 130. Virgo per gratiam, ab omni integra labe peccati. 712. 30. Ejus humilitas, devotio, fides, pudor. 758. 27. & ſeq. Virgo erat moribus, verecundia, oraculo, myſterio. 714. 3. Non minus ore pudica, quam corpore. 773. 54. Nubes erat ſecundum hereditatem Evæ: levis erat ſecundum virginitatis integritatem. 394. 3. Uberrimum teſtimonium ejus virginitatis. 1093. 133. Non virilis coitus vulvæ virginalis ſecreta reſeravit, ſed immaculatum ſemen inviolabili utero Spiritus ſanctus infudit. 774. 56. Cum Scriptura frequenter Mariam conjugem dicit, non virginitatis ereptio, ſed conjugii teſtificatio, nuptiarum celebratio declaratur. 751. 5. Cur ea potiſſimum electa eſt, ut Chriſtum pareret, quæ erat deſponſata viro. 750. 1. Servatur ei ſic et pudore integra, ita inviolabilis opinione virginitas. ibid. Maluit Dominus aliquos de ſuo ortu, quam de matris pudore dubitare. ibid.
Maria a Chriſto non (ut quidam hæretici tendiculis aucupantur) mater negatur. 902. 38. Chriſtum non parturivit, ſed peperit. 486. 31. Non ſatis alſtiorem. Jietam prophetiſſa uberius, quam matrem Domini repetimus. 763. 35. Eccleſiæ typus. 1093. 134. Sit in ſingulis Mariæ anima, ut magnificet Dominum. ſit in ſingulis ſpiritus Mariæ, ut exſultet in Deo. 761. 26.
MARIÆ plures & plures Magdalenæ apud Evangeliſtas. 1098. 154. An unica ſit Maria mulier quæ unxit Jeſum. 694. 28. Maria ſoror Marthæ unxit pedes Jeſu. 713. 9.
Marius pugnavit adverſus Cinnam, & in utraque parte Romanus fuſus eſt ſanguis. 377. 21.
MARTYR gratis perſecutionem patitur, & qua ratione? 691. 7. Martyres timorem pœnarum excluſerunt amore martyrii. 476. 6. Qualis vox martyris Chriſtum non erubeſcentis. 426. 33. Tolle perſecutiones, & martyres deſunt. 565. 17. Tolle martyrum certamina, tuliſti coronas: tolle cruciatus, tuliſti beatitudines. 337. 41.
Fides principium Chriſtiani eſt, plenitudo autem Chriſtianæ juſtitiæ in martyrum paſſione. 683. 37. Trepidatio martyrii fiducia viri ſpoſtentis aquanda. 690. 3. Martyres martyrii regibus in perpetuum regnum cœleſtis gratia honore ſuccedunt. 1038. 13. Martyres in cœlo nobis cicatricis ſuæ corona monſtrabit. 1103. 172. Martyrum roſæ ubi quærendæ. 908. 128.
Martyres Chriſti in occulto multi ſunt quotidie, & Jeſum Dominum confiten-
tur. 689. 47. & ſeq. Tempus martyrii, quando ea quæ devita ſunt, omni ceteris neceſſitudinum ſunt præferenda. 338. 30.
Maternus affectus quid, quid maternæ filialis debeat. 1092. 132.
Materia prima non, ut philoſophi volunt, reperta, ſed facta. 917. 13.
Mathuſalæ anni diluvium numerantur anni. 329. 43.
MATRIMONIO Chriſtiana gentilibus Dei judicio non copulantur. 1008. 2. & ſeq. Pleraque gentiles uxoris ducendæ gratia, quæ a Chriſtianis parentibus negabatur, fidem Chriſti ad tempus ſimulaverunt profiteri. 685. 46.
Conjugium Dei juſſu copulatur, ut haec ſit deſtruatur. 741. 30. Qui nuptias damnat, ejicitur ab Eccleſia. 326. 10. Cur is qui uxorem acceperit, mundus ſibi vinculo mentis. 374. 32. Tempore præſcripta eſſe conjugia, & liberis procreandis. 749. 43. Juſtus qui probrum conjugii deprehenderit, intuentum ob homicidio caſtum ob adulterium præſtare ſe debet. 733. 3. V. Conjugium.
Bonæ nuptiæ quando Verbo nubitur, ſpiritus caro nubit. 893. 6.
Matthæo Perſia paruit. 698. 21.
Super Matthiam ſors cecidit, ne apoſtoli electio a mandato diſcrepare legis veteris videretur. 719. 63.
Maximus imperator Pilato ſævior, Gratiano ſepulturam negavit. 320. 26.
MEDICINA de vulnere ſumſit exordium. 107. 2. Ferventibus vulneribus molliora medicamenta conſuevit adhibere, quibus dolorem mitiget. 133. 40. Contraria ſtudiis divinæ cognitionis præcepta ſunt medicinæ. 709. 23. Eam pauci profitemur, plurimi tamen remedium ejus aliquando ſibi ſe dicunt. 17. 3.
Medici unde ſic dicti. 717. 2. Medicorum pueri qui dicentur? 57. 3.
Medicus ac medicina Chriſtus eſt. 129. 9. & 204. 39. & 650. 2. & 351. 73. Non eſt medicus iſte de terris, qui omnes ſanat infirmitates, & populos integros ſanat. 370. 23. Vir ſapiens ipſe medicus eſt ſibi. 332. 35.
MEDITATIO Scripturæ maxime ſacerdotibus neceſſaria. 509. 39. Exerceamur indefeſſo illius uſu, & cur? 539. 23. Cur toto die in Lege meditandum. 346. 7. Qui ſalutem Dei quærit, die ac nocte meditatur in Lege. 729. 23. Et qui in Lege meditatur, ſemper dies eſt, & lumen ſine defectu. 546. 7. Meditatione mandatorum cœleſtium operis boni uſu invaleſcit. 407. 35. Cur ſan Dei meditatio eſt, hunc præſto ſunt miſericordiæ, ut vivat in æternum. 383. 39.
Mille plerumque viſcera cirioſa lædimus. 353. 25.
Melchiſedech ſancti gratiam præcedens ſacrificii figura monſtravit. 824. 22.
Mens ſignificat viſcera, vel os ipſis. 344. 1.
Mendacium nunquam ſtilum habet, veritas obſervatem. 314. 14.
MENSES ab initio lunæ veterem obſervare conſueverant. 205. 18.
MERCEDEM ab ipſo cui ſervieris, petere non inſolentis arrogantiæ, ſed innocentis eſt conſcientiæ. 361. 3.
Merces facilius ſequitur non exſpectantem. 729. 4. Serva futuris mercedem tuam, & iſtius ſæculi opprobria intuemente mercedis tuæ cogita. 697. 19.
MERITA. Revelantur ſolutione pœnarum, qui abſolvuntur commendatione meritorum. 830. 2. Non ſecundum merita noſtra, ſed ſecundum miſericordiam Dei cœleſtium decretorum in homines forma procedit. 682. 42.
MILITIÆ idcirco conſtituta ſtipendia, ne dum ſumtus quæritur præda graſſetur. 733. 76. 77. V. Rex.
Militem Chriſtianum qualem eſſe decet. 283. 35. Quonam eidem bella ſuſtinenda. 1038. 11. Et de cibo non curandum, qui militant de regno. 968. 190.
Miraculum in elementis, documentum in myſteriis. 348. 69. Miracula ante Evangelium vel rara, vel nulla. 382. 101.
Miſerum nemo eum qui ſit juſtus, appellat. 126. 32.
MISERICORDIA plenitudo virtutum eſt. 783. 77. Miſericordia juſtitiæ portio eſt. 434. 22. Eſt juſta miſericordia & injuſta. 456. 25. & ſeq. A domeſtico progredi debet pietatis officio. 1036. 79. Ad miſericordiam opera manus extendenda eſt. 863. 40.
Miſericordiam ſequere, ut merearis gratiam. 877. 78. Oleum miſericordiæ ſonat ſuper nos. 339. 7. Pretium noſtrum miſericordia eſt, quæ nos redimit a morte. 327. 22. Eſto miſericors, ut invulnerabilis maneas: vel amore in peſſis, ſi fueris vulneratus. 71. 24. Quod alteri contuleris, tibi ſolvis: quidquid a te procedit, in te recurrit: & quidquid profueris, tibi proficit. 489. 20.
Omnibus inopibus, debetur ſed major, cum ex divitibus atque nobilibus in ultimum ſtatum aliquos trumna dejicit. 618. 4. Sola nos ſequitur miſericordia, quo cœleſtium duo prævia manſionum, pecunia vilis ulera tabernacula defunctis adquirit æterna. 963. 122. In pſalmo quadrageſimo & in Evangelio miſericordia nominatur 22. 19. V. Eleemoſyna.
Miſericordia Dei. V. Deus.
Monili dicuntur ornamenta pretioſa, quæ ſuſpendi matronarum cervicibus ſolent. 624. 28.
De monaſterio qui extant nonnulli argumentus. 85. 50.
Moralia prima ſunt, ſecunda myſtica: in illis enim, ut his ſequimur. 333. 2. Verborum moralium pugnas inulta, non lædunt. 333. 23. V. Scriptura.
Minam grandis adſtelacieude cultuitas, quæ vincat naturam. 644. 31. Quis eſt tumulus tuus, niſi mali mores: ſed ab eo te liberat Chriſtus. 381. 91.
MORTIS tria genera. 942. 33. & ſeq.
Mors omnino nocet etiam vita non manens. 624. 13. Magis peccati fuge, quam morientis eſt detrimentum. 313. 17. Chriſtus aſcendit crucem, ut doceret mortem non eſſe metuendam. 423. 25. Mortem non eſſe terribilem, quæ naturæ finis non pœna eſt. 962. 110. Si fortis es, ſuſtineas mortem: ſi imbecillis es, fuge, & Chriſtum qui vita eſt ſequere. 388. 1. Mors corporis non metuenda fortibus, deſideranda ſapientibus, miſeris expetenda. 940. 36. Cur mortuos præferat viventi, & mortuo is qui natus non eſt. 630. 3. Mors honeſta ſedentibus vitæ eſt magis deſiderio, ſed immaxi ſimentur. 190. 52. Juſta non naturæ finis, ſed culpæ eſt. 316. 19. Ubi reſurrectionis finis eſt, non mortis eſt ſpecies, ſed quietis. 930. 64. Dominus ſoporem mortis vertit in gratiam caluſcatis. 338. 14. Propenſe eſt ſalus, qui moritur, ut reſurgat, quam ille qui vivit, ut moriatur. 140. 32.
Mors tentat, & vita tentat. 697. 18. Mors corporis libando guſtetur, vera animæ poſſeſſione teneatur. 926. 6. In Chriſto mori arduum & glorioſum. 638. 79. Nonnulli philoſophi diſputaverunt abeſſe invito abſolutionem, prodeſſe mortem. 631. 3. Vetus erat ſententia, eos qui ſe ligaſſent in terris vinctus migrares e corpore. 186. 37. Legiones ſæpe & magnos populos oblatis aliquorum mortibus liberatos. 957. 108.
MOYSIS vultus Doctoris figura fuit erga. 376. 24. Gracili voce ipſe loquebatur, & plus omnibus a Deo audiebatur. 633. 8. Quotidie clamat in Eccleſia, & a ſolis Judæis non auditur. ibid.
Moyſes precabatur, Chriſtus operabatur. 642. 29. Paruvit Deo poſſibile, ut corporeis oculis ſecum quod eſt incorporeum, comprehendi. 452. 17. & 627. 28. Totam divinitatis plenitudinem non vidit. 164. 89. Cur terram repromiſſionis non intraverit? 958. 22. Cur ſemper prælietus eſt? ibid.
MULIERES quam prægnantibus cognatis ſedulitatem exhibere debeant? 719. 20.
Mulieribus periculoſa eſt copula adoleſcentis, & ſpecies juventutis. 1093. 134.
Mulier nos reſurrectionis prima accepit myſterium. 1076. 74. & 1098. 133. Sicut peccatum a mulieribus cœpit, ita etiam bona a mulieribus inchoantur. 960. 28.
Multiloquium. V. Lingua, & Silentium.
MUNDUM qui inmodum condidit, tuetur accolas mundi. 650. 2.
MUNDUM & ſæculum fugere quid ſit? 108. 2. Fuge ſæculi mare, & naufragium non timebis. 334. 32. Mundum quaſi ſordidum vito, quaſi lutum caveo, quaſi amiſſurum relinquo. 923. 107. Mundum hunc ſi fugias, & ipſe in eo fugies. 104. 7.
Supra mundum ſuos voluit Chriſtus eſſe diſcipulos. 385. 11. Diſce eſſe ſub Chriſto, ut ſis ſupra mundum. 1065. 11.
Ultra mundum quies, ultra mundum tractus quietis. 927. 80.

Hæc terra captivitatis eſt, alia terra libertatis: iſta peccati, illa quietis æternæ; caleſtis iſta, illa cœleſtis. 80 41. Quomodo qui temporalia ſequantur, ſimiles ſint uxori Lot. 031. 32. 33.
Cum ſeculo nobis lucta eſt. 483. 17. Quum multa ſint vincula in hoc ſeculo. 374. 32. Quot quantique in hoc mundo laquei. 843. 10. Lubricum eſt ſeculum. 600 lubimus. 74. 31. Plenus eſt orbis terrarum remediis, quia plenus eſt laqueis. 339 12.
Mundus cui deficit, in eo Chriſtus æternus eſt. 1057. 8. Qui domeſticus eſt Dei, exſul eſt mundo, qui converſatur in cælis, peregrinus eſt in terris 440. 28. Quicumque vicerit hoc ſeculum, 409 58. Qui tranſit de hoc ſeculo, magnum viſum videt. 83. 47 Victores ſeculi principibus uniſcuntur. 1058. 12. Qui ſint mortui ſæculi? 801. 72. Cui crucifixus ſit mundus? 901. 34. Qui Deo ligatus eſt, ſolutus eſt mundo. 177 39.
Myſterium. Peccat Deo, qui commiſſa ſibi ſecreta myſteria putaverit indigna eſſe vulganda. 318 25 & ſeq. Fidus myſteriorum interpres tacendo plus Chriſtum prædicat. 388 18 Solus Chriſtus autem aperuit humanam ad cognoſcenda myſteria. 323. 31. Myſtica præſtant moralibus. 27. 40. V. Scriptura.

N

NAAMAN ſalutem futuram gentibus declaravit. 840. 30.
Naaſon, idest, ſerpentinus. 359 33 Figura eſt Chriſti. 300. 34.
Nabuthe inter ſanctos habetur, & qua de cauſa. 67. 19. Etſi nullum accepimus propheticum ejus verbum, accepimus tamen propheticum factum. 1048 45.
Nix cum cadit, lætior ſolito tritici proventus exuberat. 013. 18.
Nomen. V. Homo.
NOE Quid dormiens & nudatus, figuraverit? 169. 8 Typus Chriſti fuit. 810 48 V. Vinum.
Nomen eſt quo proprie unuſquiſque ſignificatur, quod ei non ſit commune cum ceteris. 846. 49 Habent hoc merita ſanctorum, ut a Deo nomen accipiant. 764. 31.
Noſce te ipſum. 489. 20. V. Cognitio & Homo.
Novatianus in lapſu, non in remiſſione; ille in impœnitentia, non in gratia. 163. 37.
Nubis columna typus Chriſti. 374 3.
Nullum quod erubeſcis te eſſe culpa dotur, non natura. 300 32.
NUMERUS ternarius eſt myſticus. 743. 38 & 762. 09 In numeris univerſitas aliquoties comprehenditur. 917 91. Numerus eſt quietis. 447 1. Septem dodecades, & duo quadrageſimæ lectum videntur numerum deſignare. 776 62. Octavi numeri perfectio. 331 0 In eo reſurrectionis eſt plenitudo. 983 173 V. Octava. Decimus ſeptimus, quadrageſimus & quinquageſimus myſtici ſunt. 801. 10 & 818. 43.
Nun, id eſt, unicus, vel piſcis eorum. 517. 4.
Nuptiæ. V. Conjugium & Matrimonium.
Nutus quod ſit? 717 44.

O

OBEDIENTIA omnium virtutum fundamentum. 879 80. In paradiſo nata eſt inobedientia ideo obedientia cum Salvatore deſcendit. 644 32. Chriſtus obedientiam ante ceteris debuit reformare, & quamobrem? 307 4. Chriſtus obedientiam ſingulis ad præcepta virtutis ſuo nos informat exemplo. 867 42.
Oblatio. In quo tu offerre debeas Chriſtu? 087 33.
Octava ſicut ſpei noſtræ perfectio eſt: ita octava ſumma virtutum eſt. 848 49. Cur pluriſque pſalmi in Octavam inſcribuntur. 710 8 V. Numerus.
OCULORUM dolor collyrio ſanetur 369 22
Ex oculorum conſpectu aut bona, aut adverſa generantur. 598 6 Hinc ſæpe tentamur. 398 3 Oculi eſt ut intuendi, uſi in ſuneratis: tuum eſt cavere quod viderit. 598 2. Qui ſint oculi mentis? 10 9 & ſeq. Ipſi totum hominis corpus illuminant. 050 97.
Opprobrium ſuſtinere prodeſt magis quam ſtollere. 162 32.
OPERA ſicut filium fulget, ita ſplendunt opera ſanctorum. 396 7 Miſerabiliora ſunt jejunia bonorum operum, atque virtutum 797 125.
ORANDUM quomodo, quando, quid? 893 21. & 163 & ſeq. Quam frequenter orare nobis præceptum ſit. 934 87. & ſeq. Quomodo ſemper orandum. 018 18. & 882 33 Nocte & mane imprimis orandum. 838 17. & 858 23 & 881 10. & ſeq. Non ſatis eſt die ad deprecandum, ſurgendum eſt nocte, & media nocte. 468 45 Maximam ejus partem lectioni & orationibus deputemus. 407 31 Ve mihi eſt ſi non media nocte ſurrexero ad confitendum Deo. 782 76. Qui orat tedimonium, ſi pie intendat orationibus, & in oratione aſſiduus ſit, diem prævuniat, noctem frequentet, 98 83. An neſcis quod primitias tuæ cordis ac vocis quotidie Deo debeas. 858 22 Ubi mens humana turbatur, & certumnmo dura atque aſpera non laxigant, Domini auxilium poſtulandum eſt. 49 18.
Qualis ſit juſti oratio. 801. 4. Quæ ſit præclara illa oratio & gemitus quem non deſpicit Deus. 109 35. Eſt interioris clamor affectus, qui auditur a Deo. 610 9 Ea divinum ſibi precando adſciſcit auxilium. 821 11. Qui meditatur juſtificationes Domini, ſemper humiliatur. 193 30. Si manus ſermone, compatianur & mentu. 403 28. Volunt ſatis orationem bona vita, & dat ulua precibus ſpiritales, quibus ſanctiorum ad Deum evehatur oratio. 702 5. & ſeq. Cum oras, magna ora, id eſt, quæ æterna ſunt, quæ divina, quæ cœleſtia 814 41. Non audit Deus, niſi quod dignum ſua ducit eſſe beneficii ibid. ſemper Dominus plus tribuit quam rogatur. 1080 121. Cur Deus frequenter non concedat oratus. 913 90. Quando enis Dominus ignoſcere, dat gratiam & fiduciam deprecandi. 223 15.
Orationis dignitates ſunt. 703 13. Cibus eſt mentis. 977 148. Bonum ſcutum inſirmitatis eſt. 130 18. Ei qui perfectiores ſunt, appropinquant Deo: frequentia autem urdinis juſti viri ſatis habent, ſi eorum appropinquet oratio 703 7. Adverſarius etiam mentibus frequenter ſeculares adundit cogitationes 707 40. Deprecatum in peccatore laudabilis. 230 38.
Ordinem aeſcire faciendi, uti noveris quid facias, non eſt perfectæ cognitionis. 388 12.
ORIGENES multorum interpretationes Scripturæ diligenti diſcuſſit indagine. 387 18.
Originis macula non poteſt impedimento eſſe virtuti. 812 36. V. Adam & Peccatum.
Oſculum eſt pignus pietatis & amoris. 173 17 & 897 20. & 996 212.
Otia periculoſa ſecuræ uſſe virtuti. 320 45.

P

Πόλις Græcorum, lucta eſt Latinorum. 82. 58.
Pane Angelorum, & aqua refectionis non indiget, cui Spiritus ſanctus eſt requies & perfectio. 92 81. Multipliciter quinque panum deſignat auctorem, & totius naturæ materialis creatorem. 917 81.
PARADISUS eſt vere domus, quæ hominem prima ſuſcepit, non jure amiſſa, ſed fraude. 8.0 14. Paradiſi gratia non uno die quæritur, nec duobus aut paucis menſibus, ſed quæritur ſemper, & quæritur per omnia. 401 21 V. Beatitudo.
PARENTIBUS quantum debeamus. 778 86. Non diligere parentes, ſed ante Deo præferre prohibemur. 971 138 Neceſſitudini parentum divinæ religionis pietas anteferenda. 941 47 & 992 201. Primus gradus pietatis eſt honorare parentes. 1034 74. In neceſſitate pro eis deſunt ibid. & ſeq. Parentes honorabat Chriſtus non naturæ debito ſed pietatis officium. 1034 74. Docet nos Scriptura oportere parentes laudari, & aut. 738 15.
PASCHA. V. Pentecoſtes.
PASSIONES Quomodo ſecuritas, ubi dire ſarum pugna eſt paſſionum. 802 14. Rara virtus, & difficilis paſſionum tolerantia. 541 49.
PATIENTIA humilitatis indicium eſt. 485 3. Si ſpem auferas, non poteſt perpetua eſſe patientia. 591 27. V. Jejunia.
PATRIARCHÆ prævenientes Legem, præſcriptorum vinculis abſoluti, libera & conſimili nobis Evangelii gratia refulſerunt. 804 01.
PAULUM præſignabat Benjamin 444 19. Cecidit perſecutor, & ſurrexit Evangelii prædicator. 182 33. Vide Paulum heſterno perſequentem, hodie credentem, die craſtina prædicantem 1003 32. Paulus doctus gentium electus 143 28. Cavebat ut poterat, ac poſt ſuſceptum baptiſmi ſacramentum peccaret. 410 40. Non de ſcientia, ſed de ignorantia gloriatur: quod ſcientiæ eſt, negat: quod vanitatis eſt, confitetur: quod alienum eſt, adtollit, quod ſuum eſt, negat. 811 40. Videbat æterna, ubi accepit temporalia non videre. 510 8 Quomodo illa audierit, quæ poſtea ipſi non licuerit loqui. 811 41 Quomodo in omni certamine eſt probatus 88 56. Quos angebat, aut contriſtari volebat uſque ad pœnitentiam, non uſque ad contriſtam profunditatem 425 18. Quam recte Dominus petentium timenverat. 81 43.
PAUPERTAS media eſt: poſſunt & boni, & mali eſſe pauperes 887 33. Non omnis ſancta, nec criminoſæ divitiæ 811 13. Bona ſi a pietate procedit, & virtutum exercitatione ſuſcipitur 882 91. Familiar Deo quam theſaurus acceptius eſt 376 37. Si beata paupertas eius petet cælum, terrenas iſtas divitias negligamus, corporalem redundantiam declinemus. 380 91. Eſt paupertas glorioſa, & cur. 444 31. In paupertate & divitiis certamenta ſunt 408 37 & ſeq. Sæpe frangit ſanctos innopiæ deformitas, quos mortis formido non fregerat 574 31.
Pauperes divitibus quomodo præſtantiores ſint 1019 21 Qui irridet pauperem exacerbat eum qui fecit illum. 498 40, Pauper ille irridendus & exſecrandus videtur, cui tamen portio in cælis eſt. 447 8, Quam injuſte in ipſa Eccleſia plerumque juſtus contemnatur, qui ſæculares ſuas pauperibus diſpenſavit 857 18. Paupertas Chriſti. V. Chriſtus.
Pauper myſticus quis. 82 44. Eſt in moribus paupertas bona. 181 3.
PAX virtutis totius finis eſt, & corporeæ ipſius fortitudinis; ut confecto bello, pacem reformet 897 17. Chriſtus dedit pacem, qui animorum bella ſedavit. 911 02 Ubi pax, & multa pax, ibi crux Chriſti non opprobrium, ſed ſalus eſt. 898 22 A te pacem incipe, ut pacem aliis feras. 872 59. Periculoſa aliquando pacis unia. 318 22.
PECCARE eſt declinare ab eo quod eſt ſecundum naturam. 30 47. Niſi Dominus ignoſcat, nemo ſalvus eſſe poteſt, quem ipſa noxiæ conditionis hereditas adſtrinxit ad culpam. 439 28 Adamus vitii hereditatem ad nos uſque tranſmiſit 238 75. Alia iniquitas noſtra, alia calcanei noſtri, in quo Adam dente ſerpentis eſt vulneratus, & obnoxiam hereditatem ſucceſſionis humanæ ſuo vulnere dereliquit. 297 8 Hinc peccatum manaſſe proditur, tamquam corpore animoque genitoribus, dum corporis vetustate tentatur, anima male ſana comperitur. 473 143. Peccatum erat ſero ſecundum illud quia hereditario erat damnata peccato. 411 01. Regnum peccati mortis eſt regnum, quod diu toto orbe prævaluit. 873 18.
Sine peccato an homo eſſe poſſit. 738 17. Negare hoc, ſacrilegium eſt: confiteri Deo, impunitatis eſt remedium. 710 07. Homo poteſt uni alicui vulneri non patere, ut puta, injuſtitiæ, intemperantiæ, impudicitiæ; aliis autem vulneribus patet. 140 53. Plerumque peccata huiuſmodi ſunt, ut ſi alterum declines, incurras alterum. 616. 41 A te non exigitur ut peccatum non facias, ſed ut non maneas in peccato quadam ſtatione diuturna. 13 22 Non virtus eſt non poſſe peccare, ſed nolle. 1018 57. Cur plerumque in illuſtribus & beatis viris gravia peccata fuiſſe, reperimus. 812 17. Quantum lapſus ſanctorum utilis ſit. 1080 89.
Peccatorum tres ſpecies ſunt, cogitationis, operationis permanſionis. 10 02 Peccata voluntaria & fortuita. 306. 17. Peccata mortalia. 911 59. Peccata quæ gravia ſunt & manifeſta ſine ulla dubitatione aſſeguntur: quæ autem leviora ſunt, bonis operibus ſæpe revelantur. 039 40. Si hic peccare gravia portaveris, illic requiem non habebis. 101.0. Inevitabilis qui laboraveris, ut malum quod quæſierat, inveniret. 46. 14. Vel aenigma lenella peccati. 18. 21. Is qui ad imaginem Dei eſt, ſine peccato eſſe debet. 101. 73. V. Culpa.
Ora-

Digitized by Google

Index Rerum & Sententiarum.

Grevat conſcientiam memoria deliſtorum, niſi medicina peſcatori. 132. 57. Non eſt pee animæ vulneribus, quando ante oculos nobis noſtra peccata concurrunt. 124. 69 Semper nobis peccatum noſtrum tanquam malos exactor occurrit, vel tanquam improbus fœnerator convenions debitorem. 94. 8 Rei ſemus ſine accuſatore, ſine tortore cruciamur, ſine vinculis adſtringimur, ſine accuſatore condimur. 1149. 18.
Peccare cogitantem Deus videt. 319. 12. Peccantem vident Deus, Angeli, diabolus & miniſtri ejus. 339. 13. Sicut Deus juſtorum bona reſpicit, ita & peccatorum occulta deprehendit. 103. 16. Metueres non dictum facere, ſed loqui, aut etiam cogitare quod pravum eſt, ſi Deum tibi præſentem adeſſe crederes. 338. 12. & ſeq. Iniquitas quo putatur occultior, eo frequentior eſſe conſueverit. 431. 13. Non eſt Chriſti, niſi qui eſt alienus a crimine. 319. 41. Cur Chriſtus os nanum peccatorum non intret. 128. 91. Non repellitur a Domino, ſed ipſe ſe expellit. 229. 27. Non refugit peccatoren ſalus, ſed ipſi ſalutem. 677. 27.
Pleraque ea ſunt deteſtabiliores, quod tam tanta crimina committunt, non confunduntur. 103. 42. Quam mali ſunt quibus virtutes probro ſunt, peccata laudi. 19. 09. Injuſtitiam pleraque pro laude proſtituntur. 53. 11.
Gravior adverſarius nobis, noſtra culpa eſt. 103. 48. Cur omnis culpæ velut adverſario uſu de loco dejicere, & de proprio ſtatu mentem mutare conſuevit? 316. 10 Quot peccata, quot vitia, tot reges. 186. 50. Tantum vim habet inveterata conſuetudo peccandi, ut excludat naturam, & immedicabilis inveniatur. 27. 27. Quanta vilitas deliſtorum. 983. 117. Sunt qui aiventat ſepulcro ſunt circumdati, & repleti mortuis. 36. 13. Quantæ ſtultitiæ ſit majeſtatem irritare divinam. 39. 8. Homo peccato nomen hominis amittit, & fit ſerpens, milvus & beſtia. 490. 52. Peccator Deum laudare non poteſt. 709. 05. Peccatum gelicidio comparatur. 114. 15.
Imperfecta anima peccati tantummodo judicium declinare deſiderat, perfecta vero meritum regni cœleſtis adquirere. 603. 19. Cum peccamus, in opprobrium tradimus adverſario; ut ille nos quaſi inimicus in die judicii accuſet & prodat. 160. 30. Omne peccatum ſemen inimici eſt. 490. 10.
Quomodo peccatorem funes & vincula ſolcantur. 1064. 40 & ſeq. Cum peccatoribus cur Chriſtus manducarit. 754. 10. *V. Confeſſio & Pœnitentia.*
Peccata condonat Trinitas. 8070. 55. Hic ſolus poteſt ſanare vulnera, qui ſit neſcit. 862. 07. Quam bonus Deus & facilis indulgere peccatis. 785. 30. Quæ ſemel peccata Deus donavit, ea reſolvere ac renovare non ſolet. 54. 14. Juſtitia remittet iniquitates, fortitudo ſummam, temperantia impuritates; ut perpetua ſit remiſſio peccatorum. 391. 10 *V. Eccleſiæ claves.*
Remiſſione peccatorum quis dulcior fructus eſſe poteſt? 398. 11. Sæpe vidi mus aliquos qui ante negligentes fuerant Chriſtiani, peccato aliquo commiſſo, fieri diligentiores, & ea illa per pœnitentiam evadere ſolent perfectos. 115. 11. Fœlix ruina quæ reparatur in melius. 175. 60. Qui ſine peccato eſt, ſubjectus eſt Chriſto, & quare. 45. 16 Qui ad Dominum regreditur, ſe ſibi reddit: & qui recedit a Chriſto, ſe ſibi abdicat. 999. 100. Niſi remiſſum peccatum hic fuerit, non habebimus requiem: ſi requies non fuerit, non erit vita æterna; ſi vita æterna non fuerit, non erimus. 166. 38.
PECUNIA ſæpius animumque male quæſita commaculat. 841. 53. Petuniarie in cauſis refuſo pretio, jus ſolvitur. 681. 94 *Vide Avaritia.*
PENTECOSTEN facit Octavæ hebdomadis initium. 1038. 05. Majores tradidere nobis Pentecoſtes omnes quinquaginta dies ut Paſchæ celebrandos: & ſunt omnes dies tanquam Dominica. *ibid.*
PERFECTUS eſt qui malitiam neſcit, nec dolum novit. 105. 81.
In homine perfecto gemina virtus eſt, intentio ſcilicet & actio. 712. 9. Non eſt perfecti aſpectare, ſed aſpectaſſe. 167. 1. Non hic perfecta vita eſt, ſed in umbra. 408. 35 Chriſtus dormit tripidis, perfectis vigilat. 647. 68.
Perfecta non in principiis quærantur: ſed de principiis ad ea quæ perfecta ſunt, perveniture. 924. 103 Perfecta in fine omnium ſunt. 938. 41.
PERFIDIA nouſſieri poteſt, credere non poteſt. 835. 10 Graviora enim vitia ſunt quam pugna. 639. 19. Gemina illius eſt cauſa, aut malitia aut metus. 961. 110.
PERSECUTIO ideo fit, ut fides luceat, utque excellat, atque interna omnibus manifeſtetur. 120. 11. Qui perſecutorem fugit, recipit etiam Chriſtum defenſorem. 686. 51. Perſecutores interiores multo plures ſunt aliis, & graviores. 695. 45. & ſeq. *V. Adverſa, Eccleſiæ & Martyres.*
PERSEVERANTIBUS eadem fornax aurea eſt, quæ lutea eſt fragilibus. 691. 16. Non eſt in hominis poteſtate, ſed miſerantis Dei, ut poſſis complere quæ cœperis. 515. 51.
Peſtilentia boum atque hominum, cæterique pecoris. 1058. 10. Peſtilentia regionum, ſolius alicujus morte reſoluta. 915. 108.
PETRI navis quid figuret. 845. 68. Non turbatur navis quæ Petrum habet, turbatur illa quæ Judam habet. 891. 70. Ubi Petrus, ibi Eccleſia: ubi Eccleſia, ibi nulla mors, ſed vita æterna. 803. 50.
Petrus merito reprehenſus a Chriſto, quod auſus ſit uſurpare conſtantiam, nec obnoxiam conſiderare naturam. 683. 9. Sermo Petri titubantis ſtabilior eſt, quam doctrina multorum. 779. 13. Error ante doctrina juſtorum eſt; & titubatio illius omnium petra eſt. 1079. 84. Male Eva induxit Adam, male Petrum introduxit femina. 1076. 95. Negatio Petri expenditus. 1075. 74 & ſeq. Quem viſus eſt voce denegaſſe, lacrymis fatebatur. 975. 15. Ita omnem ſuit Petrum potuiſſe peccare, ut peccatum ejus non ab Evangeliſtis potuerit comprehendi. 1076. 58.
Petrus merito ſacerdos eligitur, qui ſpiritu caritatis divinæ templum ſe ligavit. 324. 17. Cur Eccleſiæ præponitur, poſtquam tentatus a diabolo eſt? 396. 40. Chriſtus eum nobis velut amoris ſui vicarium relinquebat. 1015. 176.
Petro crux tantum gloriæ dedit, ut inverſis Chriſtum honoraret veſtigiis. 698. 01.
Pharao qua ſenſu maluit diaboli eſſe quam Dei portio. 451. 15. Deus Pharaonem parcendo, non ſuæ laudis ſed noſtræ correctionis incrementa quærebat. 834. 7.
Phares interpretatur diviſio. 250. 65 & 809. 14.
Phares & Zara geminorum altera, & duplicem ſub Lege & Evangelio militiam præfigurabant. 804. 11. & ſeq.
PHARISÆI unde ſic dicti. 803. 04 A veritate diviſi. 584. 9. Nec exiguo puncto atque momento transferunt ſe ad intelligentiam ſpiritalem Legis. 290. 65 Nihil ad interiorem hominem referunt, totum ad exteriorem & terrenum. 250. 66.
Pha latine ſignificat errari, ſive operui. 627. 5.
PHILOSOPHIA aliena quærit, cum ſua neſciat. 973. 9. Divinitatem quærit in ſtatuit. 39. 1. Non eſt cum ſanctis orem cœli, & elementorum ſpatia philoſophico more deſcribere. 150. 20.
Philoſophi minus loquuis & recapie uſi ſermonibus ſunt; ut penetrit uterentur. 789. 60. Pleraque phaleratis ſermonibus ornamſecum inſtant. 949. 66. In ſermone diaſtes ſunt, fidei inopes, veritatis exſortes. 73. 47 In ſermone philoſophico vanitas mundi. 513. 10. Quid Philoſophiæ ſummus, ut ajunt, magiſter, cum accuſaretur, interrogatus reſponderit? 603. 11.
Phiſon ſecundum Hebræos dicitur oris mutatio. & cur? 25. 36. Illius pulchritudo, & ſæcundum. *ibid.*
Phœnix in Arabia quamdiu vivat, quomodo moriatur, & reſurgat. 631. 13.
PHOTINUS. Chriſtus dicit ecce propter Photinum, imperat propter Arrium, ſurgit propter Manichæum. 855. 4. Photinus tinea eſt, & cur? 715. 11.
PIETAS quanta virtus ſit. 649. 45 Pietas primo in Deum, ſecundo in parentes. 13. 87. Aliquando diabolus hominem omnia pietate impium eſſe compellit. 816. 10. *V. Deus & Parentes.*
Pignus. *V. Uſura.*
Pilatus typus fuit omnium judicum, qui damnaturi eſſent eos, quos innoxios exiſtimarent. 1083. 108.
PLATO eruditionis gratia in Ægyptum profectus eſt, ut Prophetarum dicta cognoſceret. 650. 4 Inde dialogum tranſſulit, quem ſcripſit de virtute. *ibid.*
POENA reorum quædam abſolutio eſt delictorum. 475. 42 Qui veretur pœnam, cuſtodiet gratiam. 414. 08. Pœna terret & emendat errantem. 1128 3.
POENITENTIÆ magiſter Chriſtus. 2. 00. Emendare futura adtentionis eſt humanæ, præterita damnare divinæ eſt poteſtatis. 701. 3. Dei munus eſt gratiam implere myſterii. 764. 79.
Pœnitentiam agere nihil prodeſt, niſi ita agatur, ut oportet. 167. 1. In orationibus & obſecrationibus, cum dolore & lacrymis exigenda pœnitentia eſt. 142. 39. Plena pœnitentiæ definitio, commemoratio delictorum. & quomodo? 168 2. Nec honores conſiderandi, nec amici erubeſcendi, ubi pœnitentia agenda eſt. 139. 51. Qui pœnitentiam agit, commoveri non debet, ſi quis ei peccata ſui crimen objiciat. 124 13 Offerre ſe debet ad pœnam, & occurrere divinæ indignationi. *ibidem.* Non eſt gravis infirmitatis ruina, ſi non ſit etiam voluntatis ſtudium ob ea non reſurgendi. 417 47.
Pœnitentiam gerere vera medicina eſt. 129 4 Deus facile reconciliatur, quando impenſe rogatur. 1281 004. Dulcia judicia agentis pœnitentiam. 411. 43. Laborioſe pœnitentia, ſuavis gratia. 116. 22. Pœnitentia patientiam quærit, patientia mitigat delicta magna. 136. 46. Pœnitentia delictum abolet, ſapientia cavet. 918. 96. Fugit æternum iram, qui agerit pœnitentiam. 178 2 Argumentus qui eam in mortem differunt. 699 121
De Pœnitentia libri duo a S. Ambroſio ſcripti. 107. 1.
Poſſeſſor eſſe non poteſt, qui non capit hoſtem. 871. 1.
POTESTATUM ordinatio a Deo, a malo ambitio poteſtatis. 832. 09. & ſeq. Non poteſtas mala, ſed is qui male utitur poteſtate. *ibid.* Plerumque non exercere delinquentes eviores exſtitutoris ait, quam ſi ulciſcaris. 192 04. Grave eſt poteſtate uti, ut ſub poteſtatem rendas. 987. 186. Mala poteſtas licere quod non liceat. 681. 38.
Præcipitium eſt de altiſſimis cadere, ut plenis lapſus vocatur 53. 05.
Præmium quanto præcellentius, tanto impenſius officium. 899 91. *V. Merces.*
Præſumere nomen caritatis propriæ debere. 815. 57.
Prævaricator græce a diſcedendo apoſtata vocatur, latine autem tranſgreſſor, & eos. 593 54.
PRESBYTERO dandum quod tibi abundat terrenum, ut ab illo accipias ſpiritale quod tibi deeſt. 1096 79.
Proceſſionis exordium ad virtutem eſt abſtinere a peccato. 11. 18.
PROPHETIA non ſolum rerum complectur miraculis, ſed etiam proprietate verborum. 1189. 24.
Prophetæ interioribus oculis dicebantur videntes. 111. 8. In eis Dominus locutus eſt, & ideo errare non potuerunt. 1061. 01. Non ſemper prophetabant, ſed cum infunderet his gratiam ſpiritus prophetandi. 329. 16 In exceſſu mentis poſiti prophetabant, repleti Dei ſpiritu, 168 5. Cur ut prophetarent, pſallendi peritum jubebant pſallere. 439 26. ... futura pro præſentibus ... 98 14 & 470. 57. & 535 27 Non poteſt eſſe propheta, niſi qui de Dei Filio prophetarit. 231. 10. Veritas Dei ex prophetarum oraculis colligenda. 49. 18. Secundum Evangelium vita prophetarum eſt. 804. 22 Cibus eorum, divinæ voluntatis effectus eſt. 980. 72.
Proprie dum vindicamus, communia amittimus; nec proprium quidam eſt, ubi perpetuum nihil eſt. 906. 159.
PROSPERI peccatorum ſucceſſus veritatem fatigant. 64 17 Plurimos ſupplantarunt ſecundæ res, quos ſupplicia acriba non fregerant. 538 31 *V. Adverſitas.*
Providentiæ divinæ ſubſidia hominibus non deeſſent, ſi Dei juſtitiam ſervare vellemus. 635. 14 *V. Deus.*
Prudentiæ affectus qui ſint? 873. 66.
Pſallendi geminum officium. 029. 41.
PSALMI qui titulantur in finem, aut de Chriſto ſunt, aut ipſius Chriſti. 906 1. Pro octava multi ſcribuntur. 868. 40 Et pro torcularibus. 1048 04. Quanta ereus prophetiæ in pſalmis. 5. 8 Eſt omnium pſalmorum corpus unum, in eo tamen viget hiſtoriale, myſticum, & morale ſenſus. 530 0 Pſalmorum laudes & virtutes. 6 9. & ſeq. Quis pſalmus non medicamentum eſt contra nimia peccatorum? 107. 2.

Digitized by Google

Index Rerum & Sententiarum.

Pſalmus XXI. de Paſſione Chriſti eſt. 607. 3. Trigeſimus tertius moralis, ſed trigeſimus ſextus diffuſior, & dulcior. 55. 2. Explicatur titulus pſalmi trigeſimi quinti 40. 4. Trigeſimus ſeptimus majorem vim habet excitandæ pœnitentiæ. 157. 1. In trigeſimo & nono novum Teſtamentum annuntiatur. 167. 1. Quadrageſimus ex perſona inſcribitur Salvatoris. 10. 19. In quadrageſimo adhortatio magis virtutis ſit, quàm erroris depreſſio. *ibid.* Cur pro Aſſyrio ſeptuageſimus quintus inſcribatur. 976. 153. In octogeſimo quarto evidentius Domini Jeſu prophetatur adventus. 413. 2. & 3. Centeſimus decimus, & centeſimus undecimus aſſeruntur per metra eſſe compoſiti. 312. 3. In CXVII. deſcripta eſt Domini paſſio. 312. 3. & 316. 7. Cur CXVIII. per litteras Hebræorum digeſtus. 351. 1. De Chriſti perſona loquitur. 360. 2. & 493. 17. & 357. 1. Quantum in eo ethica præcellat. 330. 1. Perfectionem hominis totus informat. 54e. 3. & 700. 1.

PSALTERIUM videtur in quinque libros eſſe diviſum, & quomodo? 203. 37. & ſeq. Secundum Hebræos emendatus apud Græcos Pſalmorum liber. 444. 2. In eo profectus eſt omnium, & medicina quædam ſalutis humanæ. 4. 7. Bonum Pſalterium, cum fidei vita conſentit, & ex eo animum, virtuti adſpirat voluntas. 695. 7.

Pudicitia de *V. Caſtitas*.

PUDOR plerumque correctior eſt noſtri. 503. 41. Infirmus cuſtos diuturnitatis eſt timor, pudor autem bonus magiſter officii. 1115. 25. Magna ſanctis cura eſt verecundiæ, ut plerumque in ipſis pudor votis ſit. 748. 43. Verecundia incuſat reum, pudor ſuum accuſat auctorem. 385. 11.

Puella ſacra pio conſecratur velamine. 481. 21.

PUERITIAM virtutem eſſe nos docuit Chriſtus. 59. 52. Et in pueritia eſt quædam venerabilis morum ſenectus, & in ſenectute innocens pueritia. 1028. 58. Proverbialiter dicitur: quaſi puer mechmam tractat. 821. 50.

PYTHAGORAS unde ſectam inſtituit, ut diſcipuli ſui quinquennio non loquentes, tanto ſilentio loqui diſcerent. 345. 3. David & Eſaias pythagoricis antiquiores ſunt. *ibid.*

Q

QUadrageſima. *V. Jejunium.*

R

RADICES qui non habent exterminantur, ſicut ulcus vel lignum. 67. 19.

Raphidin, id eſt, laſſitudo judicii. 305. 5.

Rebecca Eccleſiæ figura fuit, & quomodo. 387. 14.

Redemtio. *V. Chriſtus & Deus.*

RELIGIO præſtat pietatis officia. 973. 146. Ubi religio ſanctior, ibi fides veritatis eſt plenior. 584. 14.

Reliquiæ dicuntur hominis de corpore mortui, de ejus exuviis. 106. 81.

RENOVATIO. Cùm effunditur malitia, nova ſumitur gratia, qua unuſquiſque renovatur. 381. 30. Qui renovatur, ſemper in luce eſt. 833. 81.

Res littera interpretatione latina dicitur caput, vel primatus. 667. 6.

RESURRECTIONIS duo genera. 35. 54. Reſurrectionem mortuis imperare divinæ ſolius eſt poteſtatis. 844. 37. Multo divinius illud eſt, quàm peccata donare. 856. 13. Naturale eſt omnibus animantibus naſci & mori, hanc Deus homini præcipuè contulit gratiam ut mortuus reviviſcat. 188. 20. Reſurrectio non facile niſi a perfectioribus & ſtudioſioribus capi poteſt. 1122. 166.

Reſurrectio nos in ſimplicis creaturæ gratiam reformabit. 991. 194. Reſurrectio eſt qua inimica omnia vincula ſolvuntur, triumphus omnis abſolvitur. 205. 34.

in Revelationibus non minime gloriandum eſt, ſed in infirmitatibus. 81. 40.

REX etſi leges in poteſtate habeat, plus tamen Deo ſubditus eſt. 610. 33. Chriſtiani ſublimioribus poteſtatibus debent eſſe ſubjecti, ne quis conſtitutionem terreni regis putet eſſe ſolvendam. 849. 73. Si habes divitias, obnoxius es Cæſari. 1052. 33. Regi imperatori & judicibus obſerre ſe prohibeatur. 433. 19. Regibus non temere facienda injuria eſt, vel a propheta Dei, vel a ſacerdotibus, ſi nulla ſint graviora peccata in quibus debeant argui: ubi autem peccata graviora ſunt, ibi non videtur a ſacerdote parcendum, ut juſtis increpationibus corrigantur. 139. 43.

Reo eſt qui non erubeſcit, ne in actu reprehendatur, redarguitur in ſermonibus. 426. 34. Verus rex qui flagitii eſſe neſcivit obnoxius, in quo culpæ & errorum illecebra regnare non potuit. 884. 7. Et qui corpus ſuum bene regit. *ibid.*

Rhaab typo meretrix, myſterio Eccleſia. 825. 23. & 1051. 47. Illa te docere debet quemadmodum Chriſtus ſit ſequendus. 821. 24.

Ruth cur in Chriſti generatione mentio facta ſit. 808. 30. & ſeq.

S

SABBATI dies erat dierum ordine poſterior, ſanctificatione Legis anterior. 180. 1. Sabbatum eſt non ſolum dierum, ſed etiam menſium, annorum, generationum, & ipſius mundi. 1015. 23. Sabbatum δευτερόπρωτον quid ſit. 280. 1. Secunda ſabbati eſt Dominica dies. *ibid.* Sabbata perpetua ſeriæ ſunt reſurrectionis æternæ. 862. 30. Cur ſabbatu modicione Dominicæ operæ ſumpta. 843. 58.

Sabellius unde eſt, & quamobrem. 735. 13.

SACERDOTES offerunt pro populo ſacrificium, etſi infirmi merito, tamen honorabiles ſacrificio. 236. 25. Sacerdote benedicente, populus reſpondet, Amen. 887. 36. Sacerdos ſummus, presbyter, miniſter ſacri altaris quam ſtrenue ſuſcepto munere fungi debeant. 354. 29. & 929. 131. Qualem zelum habere debeant? 535. 11. Tu ſacerdos eripe eum qui ducitur ad mortem, & ſoleſti peccata tot. 464. 41. Angelorum more nuptias reſumimus. 108. 3. Bonum in me per miſericordiam & gratiam Chriſti, & per miniſterium ſacerdotii. 678. 13. Sunt plerique ſimplices Domini ſacerdotes, in ſermone pauperes, abſtinentia & virtute ſublimes. 73. 28. Grex populus, mox ſæculum, paſtores ſunt ſacerdotes. 978. 50. *V. Eccleſiæ claves.*

Sacerdotes ſunt omnes filii Eccleſiæ, & quam ob cauſam. 864. 33. & 1066. 53. Vitam ſacerdotalem imitari debemus. 864. 13.

SACRAMENTA dicier ſunt bona paſcua. 337. 2. Alii in loco paſcuorum, alii in privilegio ſacramentorum. 50. 19. Quid ſacramentis non debeat interreſſe ſæleſtibus. 1022. 232.

in Sacrificiis odor ſuavis Eccleſiæ eſt. 607. 30.

Sade litteræ latino interpretatione dicitur conſolatio. 690. 2.

Sæcularis plures dominos habet, quorum vile mancipium eſt. 338. 39.

Sæculum ſæculari ſubjacet malignitati. 102. 76. Si tranſeas ſæcularia, pertranſibis ad paradiſum. 103. 77. *V. Mundus.*

Salem ipſe adſcendens dicitur. 109. 3.

SALOMON ſapientiam poſtulavit, & in illa omnia etiam quæ non poſtulavit, invenit? 265. 93. Cur in templo conſtruendo ceteros fecerit? 437. 26. Ille cujus ſapientia toto celebratur ſæculis, factus eſt inſipiens; quia nimium amavit uxorem. 328. 18. Ideo ſentaſſe creavit tam graviter, ne errarent homines, & ad ipſum manaſſe futuri Meſſiæ promiſſum crederent. 799. 9.

Saltatio in honorem Dei laudabilis habetur. 639. 27. Non congruunt reſurrectionis revelata myſteria, & opprobria ſaltationis ſancta. 823. 8.

Salus noſtra ſoli Deo committenda, & cur? 106. 83. Omne tempus opportunum ſaluti eſt. 612. 38.

Samaritani vocabulo cuſtos ſignificatur. 931. 74. *V. Scriptura.*

Samech, id eſt, audi, vel firmamentum. 380. 1.

SANCTI membra ſunt Chriſti. 112. 6. Montes aromatum ſunt, ad quos confugit Chriſtus. 716. 44. Cælum dicuntur. 532. 25. Dominus aliorum merito ignoſcit aliis. 855. 21. Sancti omnes tranſibunt per ignem. 865. 14. & ſeq. *V. Ignis.*

SAPIENTIÆ triplex diſciplina, θεωρητικὴ, πρακτικὴ, λογικὴ. 356. 31. Philoſophi triplicem diſtinguunt ſapientiam naturalem videlicet, moralem, & rationabilem. 702. 2. Sapientia, intellectus & diſciplina qui differant. 212. 5. Omnibus pro poſſibilitate infunditur ſpiritus ſapientiæ, ſed non omnibus qui fideles ſunt. 93. 65. Sapientia mentis ſublimis eſt. 250. 12. Quo magis quæritur ſapientia, eo profundior judicatur. 219. 48. In occulto cordis recondenda eſt. 366. 1. In altitudine cogitationis humanæ certum eſt eam eſſe. 607. 24. Sapientiæ ſummus finis eſt, ut ſimus mente tranquilla. 698. 17. Quid eſt initium ſapientiæ, niſi ſæculo renuntiare. 408. 36. Non argues nos, & otioſos judices, quos videas ſtudere ſapientiæ. 933. 85. Non facultates diſcriminant, ſed voluntates: ille aptior qui propior affectu & proximus diſciplinæ. 95. 8. Melior inſipientia, quæ oculos habet ut videat ubera ſua, quam ſapientia quæ non habet. 125. 91.

SAPIENTEM cum videris, cognoſce quia deſcendit ſuper eum gloria Domini. 626. 26. Vir ſapiens ſubditur legi eſt voluntate non neceſſitate. 22. 30. Occultat injuriam ſuam. 268. 4.

Satanas de cælo in terras, ubi tentationes ſolito aſperiores, cecidit. 58e. 10. *V. Diabolus.*

SAUL regis quam atrox invidia, qui fermentis criminis in innocentis exitium derivavit. 61. 9. Ejus caſus aliis eſt terror. 285. 9.

SCANDALA quos exagitant, non ſolum puſilli ſed etiam minimi ſunt. 697. 19. Non debemus malignis æmulandi adverſus nos oculos miniſtrare. 61. 9. & ſeq. Cui diligentibus non eſt ſcandalum. 698. 20.

SCIENTIA. Fuge quærere, quod non licet ſcire. 934. 18. Quod legi, praſumo: quod non legi, veneramus ſcientibus relinquo. 671. 14.

Scin littera, id eſt, ſuper vulnus. 689. 1.

SCRIPTURÆ ſacræ veteris Teſtamenti primus liber Geneſis eſt. 607. 23. Samaritani quinque tantum libros Moyſis, Synagoga ſeptem ſequitur principaliter. 1053. 38. Vetus Teſtamentum eſt fidei firmamentum. 1014. 19. Sermo Chriſti Teſtamentum eſt vetus & novum. 29. 33. Novum Teſtamentum in veteri Teſtamento erat, intus illud currebat, per quod annuntiabatur. 300. 28. Hæretici qui legem veteris Teſtamenti non accipiunt, Chriſtum tenere non poſſunt, & quamobrem. 402. 81.

Multa non otioſe a Septuaginta viris hebraicæ lectioni addita. Septuaginta virorum ſententias magis ſequitur Eccleſia. 480. 13. In deſcribendo Scripturæ textu græco ſcriptor potuit errare. 629. 35. Scriptor antiquorum pſalmorum potuit falli. 710. 07. Potuit interpres Scripturæ vel antiquarius ſcriptor falli. 328. 15. Senſum Scripturæ ſrequens translatum ab hebræo in græcum, ex græco in latinum alteratur conſueuit. 198. 49.

In veteri Teſtamento triplex ſapientia, naturalis, moralis, & rationabilis. 702. 2. Omnis Scriptura divina vel naturalis, vel myſtica, vel moralis eſt. 53. 2. Littera quæ occidit, mentitur; ſpiritus qui vivificat, verus eſt. 636. 16. Illa maledictum habet, hic benedictionem adfert. 850. 67. Judæus dum ſequitur litteram Scripturarum, mortuus eſt. 104. 80. Eccleſia duos oculos habet, unum qui myſtica videat, alterum qui moralia. 206. 10. Myſticus ſenſus acutior eſt, moralis dulcior. 310. 7. Myſticus ſermo cæleſtium Scripturarum velut fortior cibus eſt: ſuaſorior autem ethicus dulcis & mollior. 354. 24. Salomon in libro de Proverbiis moralem locum uberius expreſſit, naturalem in Eccleſiaſte, myſticum in Canticis canticorum. 334. 3. & 725. 2.

In Scripturis propheticis multa obſcuritas, & quomodo poſſint intelligi. 474. 59. Veritas Dei ex iis colligenda. 49. 18. In eis non una tantum figura ſed multiplex eſſe conſuevit, ut unus ſermo plures ſpecies comprehendat. 1026. 32. Non verborum ſeriem, ſed rerum pondus examinare debemus. 1030. 63. Quomodo Chriſtus nos cum aliquid de Scripturis difficile cogitamus, illuminet. 41e. 9.

Scripturarum traditiones ſunt corpus Chriſti. 900. 33. Pecunia Domini Scriptura divina eſt. 1046. 18. Iter tibi ſit illa. 312. 11. Omnes ædificat. 294. 6. Qui exercet mentem in Scripturis divinis vel conſiliis, diutius exercere debet. 316. 13. Sit nobis tota die ac nocte exer-

Digitized by Google

exercitii uſus in quadam cœleſtium ſcripturarum palæſtra. 134. 49 Eſt ignis qui cœleſtium illorum meditationibus eſtimatur. 152. 25 Habet verbum Dei epulas, alias fortiores ut Lex, & Evangelium, alias ſuaviores, ut ſunt Pſalmi & Cantica canticorum. 700. 27. Amœna paſcua ſunt libri Scripturarum cœleſtium. 557. 2. Ede quotidie carum cibos, et non eſuries ſed repleeris. 707. 38. Mica ſunt. ibid. 15. Deus præceptis ſalutaribus eam replevit, quibus ſerenitas animæ ſuaveretur. 111. 7. Alii ſunt termones prophetici, aliæ apoſtolicæ fuſiones, in utroque tamen unius eſt verbi diſciplina. 1048. 20. Prius Propheta legitur, & Apoſtolus, & ſic Evangelium, in quo verba lucida, & validiora præcepta. 420 10. Si quis illa quæ miranda philoſophi putant, ibi quærit, inveniet. 722. 1. Diabolus de Scripturis ipſis ſæpe laqueum hiſdibus parat, & hæreticis facit. 831. 26.
Sebaſtianus Mediolanenſis oriundus. Romæ paſſus eſt. 685. 64.
SENECTUS. Bona juventus, ſed melior ſenectus, & cur? 91 60.
SENSUUM circus in utpite eſt. 582. 10. Sicut mors intrat per ſenſus noſtros, ita & vita. 420. 20.
Seraphim quando voluit, apparuit. 741.26.
Sera quid proprie ſignificet? 1090 152.
SERPENTIS uſto cauritur, cujus pulvere theriaca conficitur. 221. 8. Celebris ſermo eſt ſerpentem aquis appropinquantem ſibilo ſibi feminæ anguis ſponſale concubitus, in quibus ſerpentis caput abſcinditur. 112. 6.
Serpens quomodo in paradiſo myſterium fidei expreſſerit? 112. 9 V. Adam & Eva.
Serpens æneus figura Chriſti. 418.15.
Sertorius ac Lepidus rebelles. 277. 11.
SERVITUTIS obſervantiam ipſa pura uaiuſ Auctori debemus æternæ. 65. 10. Eſt conſolabilis ſervitus, ſervire cel juſtiæ. 415. 32 Miſera ſervitus, cui vagum jus eſt. 1063. 6. Stipendium libertatis eſt. 45 5.
Servitus glorioſa, quæ pro nobis ſerviuit & Chriſtus: beata ſervitus qua & tu ſervis. 301. 6. Pretioſa eſt ſervitus, quæ virtutum conſtat expenſis. 619 15.
Servus Domini non poteſt idem eſſe ſervus peccati. 611 34.
Severitas Dei in paucos, bonitas in omnes. 477. 9 V. Deus.
SILENTIUM ad omnia utile, & quomodo. 731. 13. Divinus oraculo ſolent ſingulariter ſedentibus revelare. 345. 4. Silentium & tutum eſt & decorum, quod ſervet cum gravitate cautelam. 146. 5. Validum eſt ſcutum circumſpectæ munitionis: & firmiſſimum ſtabilitatis fundamentum. 144. c. 3. David tacendo vicit adverſarios ſuos: & quia ſicut mutus factus eſt, coronam recepit. 136. 47. Etiamſi in te verbum Dei ſit, & taceb is in Dei verbo, & tacitus clamabis, ut audiaris a Chriſto. 146 8 Taciturnitas ipſa medicina eſt, & velox in ſermonibus magis vulnerat. 133. 42. Super fundamentum virtutis vox tuta eſt, ſine fundamento, lubrica. 146. 4. Rarior amandi virtus eſt quam loquendi. 1044. m Quicumque eſt ſimilis in verbis, interiora evacuat ſua, & exterioribus paſſionibus inundatur. 304. 17. Diabolus ſonum quærit, Chriſtus ſilentium. 272 11.
Simonia. Obſequia gratuita uſus miniſterii ſacerdotalis eſſe debet. 1048. 17. Non pretio taxatur Dei gratia, nec in ſacramentis lucrum quæritur, ſed obſequium ſacerdotis. 841 51. In Eccleſia Dei conſortium il habere non poſſunt, qui ſancti Spiritus gratiam nundinentur. 247. 19. Inexpiabilis eſt conditio culpæ myſterii, & gratiæ vindicta cœleſtis tranſit ad poſteros. 841 53.
SIMPLICITAS quæritur, non ambitio deſideratur. 773. 53. Simplicitate nihil pretioſius, nihil ditius. 307. 21. Non dulcior fructus. 45 9 Ea concurrens veritati in ipſa humilitate ſublimis eſt. 1029. 60. Cauta debet eſſe, provida & ſpiritalis. 60. 10.
de Sirenis gentilis quid tradat hiſtoria? 253. 73.
SOBRIETATEM elegimus, cujus gratia Jacob primatus quos non habebat, invenit. 174 14. Non ſolum ſobrii, ſed juſte ſobrii eſſe debemus. 104. 43. Luxuriando facimus membra peccati, ſobrietate autem membra juſtitiæ. 162. 34.
Socoth ſignificat tabernaculum. 395. 5.
SPERAT qui quod ſperat, optat & diligit. 476 3 Qui ſuperſperet, 550. 25 Dei eres ſpes primus. 506. 3. Robur ſpei eſt, & quodam ſperantis auctoritas conſideratio eſt. 501. 26 Semper ſperandum. ibid. De Domini miſericordia non diffidendum, & quare? 138. 52.
Quanto ad ſperandam veniam nos Deus ſitaliſ indulgentiarum provocaverit? 618. 6. Juſtus qua graviora toleraverit, magis ſperat. 657. 20. Spem ſemper adjicit ſpei. 659. 22. Etſi conteraris, etſi affligaris, etſi ægritudine deficias: tamen uſpecta Dominum, & non te confundet ſpes. 102 74. Quomodo poteſt turbari, cui ſpes regni cœleſtis adſurgit. 608 22. In tempore humilitatis noſtræ ſpes conſolatrix eſt. 432 7 Plus gravamus eum, in quo plurimum ſpei aut fiduciæ habuiſſe nos dicimus, ſi poſtea noſtram opinionem deſtruit. 169 22. Spem periculis emere dulcem eidem eſt. 1. Deſperare ſegnities eſt materiæ ſperare autem accenſivum eſt laboris. 361. 3.
SPIRITUS accepit ex Filio. 1091. 66. Filius a Patre procedit, & Spiritus ab ipſo procedit. 300. 9. Cui Spiritus ſanctus infunditus, magnarum plenitudo virtutum eſt. 744. 34. V. Trinitas.
STEPHANUS habebat in ore theſaurum, cum Chriſtum in paſſione loqueretur. 849. 75. Cui Deus Adæ ambulare viſus eſt, & Stephano ſtare. 273. 13. Martyrio coronatus eſt, quia ſtantem vidébat Jeſum. 315. 18.
Stola ſpiritualis indumentum, & veſtimentum eſt nuptiale. 1032. 131. Eſt inſigne conjugii. 1053. 39.
Stultus eſt qui nihil ſapit, & ſtulta intelligit. 300. 27.
SUBJECTIO Deo bona, non abjecta, non vilis; ſed glorioſa atque ſublimis. 66. 16. Subjectio mentium facit ſedulam ſervitutem. 533. 57. Ante ſubjiciunt, qui alios eult habere ſubjectos. 539 59. V. Chriſtus.
Subſolanus Ineus. 189 55.
SUPERBIA quid & quantum vitii habeat. 175. 54. & ſeq. Peccati diabolici cauſa fuit. 430. 8 Maximum peccatum in hominis ſuperbia eſt. & cur? 430. 9. p. Hominem prima dejecit. 500. 20 Cavenda eſt, quæ etiam in proſperis ſupplantat. 53. 26. Neſcit ſtare; & ſi ceciderit, non novit reſurgere. 45. 59. Teſtimonium dicere, veritatis eſt: mentem elevavit non relaxere, glorianter. 83 40 Nihil tibi declarandæ exiſtimis contemplatione faciendum. 829 18. Omnis qui ſe exaltat, etiamſi vera dicat, offendit. 376. 30. Chriſtus humilis erit ſe, ut tum ipſum aboleret ſuperbiæ. 671. 17. Vetitus adverſarius ſuperbus eſt. 1029 80.
Cur omnis ſuperbus immundus ſit in conſpectu Domini? 503 31. Subtile cor ſanctorum, coagulatum cor ſuperborum. 484. 19.
Supplicium. Cui ea quæ ad uſum ſibi diuturna eſſe non poſſunt, ad ſupplicium diuturna depoſuit. 834 31.
Sylla Mario victori bella civilia commovit. 277 21.
SYNAGOGA nec initium nec finem habet. 607 3 Ejus caput erat Chriſtus. 248. 62. Prima facta congregatio Dei. 347 c. Poſtea derelicta, & quare? ibid. Legi nupſit, eaque mortua, Evangelio debuit nubere. 227. 61. Quamdiu viguit, laboravit Eccleſia: deſectus illius, hujus eſt virtus. 907. 57 Structura ejus Eccleſia ſurgente, diſſolvitur. 1040. 6. Dereliquit Dominus Judæos, & ſtatim ſecuta eſt ruina Synagogam. 273. 13. Qui credit, non Synagogæ jam fructus eſt, ſed Eccleſiæ; nam ex Synagoga naſcitur, qui renaſcitur in Eccleſia. 932. 178. Nemo de Eccleſia ad Synagogam ſine periculo tranſit ſalutis. 908. 32. Quam apte arbori fici comparatur? 979. 181 & ſeq Ejus myſteria videntur pleriſque in Canticis expreſſa. 347. 8. Quomodo Dominus condemnavit meretricios Synagogæ mores? 48. 6. V. Eccleſia & Evangelium.
Synapis granum Chriſtus. 986. 182. & ſeq.

T

Tapeinoſis & humilitas virtutis dicitur, & humilitas afflictionis. 607 10.
Teu lingua interpretationis ſignificat erravit, vel conſummavit. 700. 1.
TEMPLUM quod ædificavit Salomon typus Eccleſiæ fuit. 7?? 69.
Tempora tua divide ſaltem Deo, & ſæculo 964 32.
Tenebræ ſunt univerſa comparatione lucis æternæ 263. 2. Tenebras cordis prope ubique loco criminis legimus 258.71.
TENTATIO. Diabolus ſic tentat ut exploret: ſic explorat, ut tentet. 952 te Adeſt inimicus, qui ſemper inſidiatur: adeſt illum non vides, adeſt: etſi illum non ſentis, incuſſat. 147. 7. Non impugnares adverſarius ſubſtantiam animæ, niſi poteſtatem acceperit a Domino. 161. 32. Nemo ſine tentatione poteſt ex hoc vero curriculo demigrare, & cæ. 602 39 Nemo poteſt eſſe expers tentationis. 457. 38 Quo magis ſanctus ſit quiſque, eo magis illi infeſtatus inimicus. 100 70.
Tentari ſæpe poſtet ſur Deus patiatur. 252 71 & 622 5 Homo niſi tentationibus fuerit exercitatus, fragilia quæque ſeiſuis paleat a ſe non poteſt ſeparare. 236. 40. Propter peccatum tentationes ſæpe naſcuntur. 480. 13. Tunc adverſitatis noſtræ poteſtas gravior tentationis permittitur, cum culpa animæ gratias ſuperatur. 134. 53 Quomodo princeps mundi te in ſuo pretio interdum gratis perſequentur, interdum non gratis. 685. 6.
Tria præcipue dicemur eſſe tela diaboli, gulæ, jactantiæ, ambitionis. 519 17. & 835. 55. Vides inopem tuſum tentatis, eidem diſitem inquam tentaris, & hæc infirmatus ſerpit in multos. 698. 20. Grandis laqueus cum divitiæ poſſidentur, cum honores, cum amicitiæ ſyrannorum. 174 55. Exigunt momentum meus incluſitur humano, & huc atque illuc per ſerſorias ſuadentes frequenter impellitur. 616. 20 Diverſitas tentationum pro diverſitate ſtatuum eſt. 856 30. Multa inprimis noſtris tempore tentamenta proſerpunt. 486 43. & ſeq. Cavendum ne quas in domo Dei manus divina plantavit, manus adverſa ſupplantet. 54 27 Tempus tentationum tempus humilitatis oſtitur. 435. 7.
Juſtorum eſt ut ſuo ſe tentari videri, argumentum depoſcant. 260 62. Rogare debemus ut eas tentationes ſubeamus, quas ferre poſſimus. 838. 42. Manus Domini ibi dicitur eſſe, ubi eſt humanis, diabolo infeſtantis, tentatio. 120. 21. Qui ſtatuit cuſtodire judicia Dei, non timet tentationes. 505. 18. Cum tentationem nunquam timere debemus. 836. 37. & ſeq. Quomodo diabolus dum ſanctos Domini tentat, meliores reddit. 630. 40. Tutæ voluptatis ſit in tentationibus fortitudo. 51. 24. Hic qui tentationes omnes ſubeunt, debetur paradiſi requies. 146.16 V. Diabolus.
TERRA in qua conſiſtimus, in hemicyclo tota eſt. 530. 20. Eam comprehendere impoſſibile eſſe Scriptura demonſtrat. ibid. Pleraſque partes terrarum ſæpe ſcide deſcriptas loquuntur hiſtoriæ. 700. 38. Terra minima mundi pars eſt. 52. 49.
Terra cœleſtis quæ non pratisit, quæ ſit? 68 80.
TESTAMENTUM Domini cur tantum dicitur. 439. 26 V. Evangelium & Scriptura.
Thamar meretricis famoſæ nomen in Dominica generatione cur Evangeliſta inſeruerit? 801. 17 & ſeq.
Theotimus ſciens prudenſque impetu libidinis oculos ſuis leſis dixit; Vale amicum lumen. 845. 64.
Theth, id eſt, excluſio. 475. 1.
Thomas non de reſurrectione Domini, ſed de reſurrectionis videtur qualitate dubitaſſe. 1105 189 Judæi illi permiſſ 278 41.
Tigris fluvius Aſſyrios prætelluit. 25.36.
TIMOR ex corporalibus & materialibus naſcitur. 381. 1. Excludit timor ... 602 20. Si noſti nihil timerent, innumeri ſemper timerent. 605. 18. Quæ pœna manet, quam timere quod vitare non poſſis, nec quod timueris evadere. 44. 8.
Timere virtutis eſt. 472. 55 Eſt timor ſanctorum. 691 8. Deum ſaltem eſſe metuendum. 981. 110. Timentes Deum & ſapientes ſunt & beati. 441. 1. Chriſtum timere, prudit timor eſt non infirmitatis. 474. 3. Plenitudo ſapientiæ timere Deum. 171. 32.
Timor diſciplina ſapientiæ eſt. 74. 28. In eumdem concurrit effectum manſ-
den-

Digitized by Google

dentia aupientie æternæ, & divinæ ſtepidinis. 692 6. Eſt timor qui anneſigit eunetes. 517. 40. Contritio cordis & timor Judæos ſalubriter compungunt, ſtimulent non volment. 727 40. A timore Domini proceſſus quidam eſt ad gratiam æternæ. 686. 56. Baſis autem timor plenus diſciplinæ. 409. 38 Informatur per ſapientiam, inſtruitur per intellectum, conſilio dirigitur, virtute formatur, cognitione regitur, pietate decoratur. ibid. Timor Domini niſi ferendum ſcientiam ſit, nihil prodeſt, immo obeſt plurimum. 408. 36. 37.
Topaſii lapidis hiſtoria, & qualitates. 613 40. Trecente mea ornis inſigne declarent. p. 0 90.
TRINITAS diſtinctionem ſignificat perſonarum, unitas poteſtatem. 51. 22. Sola immutabilis eſt. 900 18. Nihil perſcriptum, nihil circumſcriptum, nihil emanſum, nihil dimenſum habet. 756. 15. Evidens teſtimonium ad probandam Trinitatem coæternam, atque perfectam. 636. 45. Qui unius voluntatis Trinitatem alterum, omnia utique adſerunt poteſtatem. 851. 5 Si unitas Trinitatis eſt, indiſcreta utique magnitudo, ſicut indiſcreta operatio. 984. 109. Unde colligamus unum eſſe regnum Patris & Filii & Spiritus ſancti. 310 18 Licet individua divinitas, diſtincta perſona eſt. 916. 62 Numquam poteſt a ſe Trinitas ſeparari. 760. 90. Ea ſpecie videri poteſt, quam voluntas eligeris, non natura formaverit. 740 05 In myſterio Trinitatis triplex ſapientia. 704. 7.
Pater & Filius per luminis & nominis unitatem ambo unum ſunt. 51. 22 Cave ne putes Filium Dei non primum eſſe, quia Filius eſt. 715. 14 Filius ejuſdem cum Patre eſt Divinitatis, qui ejuſdem eſt voluntatis. 170. 14 & 174. 18 Sicut imago Dei Deus, ſed unus Deus: ita & divinæ imago bonitatis bona, ſed una bonitas. 1032. 60. Claret unum Patris & Filii eſſe dominatum. 1037. 148 Patrem & Filium poteſtatis unius eſſe. 830. 27 Eamdem eſſe Patris & Filii gloriam eamdemque virtutem. 957. 84. Unitas operationis in Patre & Filio. 157. 24. Cui Patri & Filio una virtus, & communis operatio. 159. 20. In operibus Patris Jeſus cedetur, in operibus Filii & Pater cernitur. 752. 7. In Filio totus eſt Pater, ſicut in Patre totus eſt Filius. 786 18. Solum divinitas facit: generaim & Patrem teſtificatur & Filium; ut nuſquam Filius ſine Patre aut Pater videatur eſſe ſine Filio. 756. 12 Qui Filium a Patre ſeparat, majorem Patri injuriam facit. 414 1. Patet in Filio perſonarum diſtinctione diſtinguntur, poteſtatis veritate connectitur. 1056 3. Quomodo Pater complectit in Filio, & Filius benedicat Patrem. 008. 85. Trinitatem confitentes qui ad baptiſmum accedunt, & quare? 1032. 67.
Triſtitia utilius ſæpe eſt, quæ comitem ſolet habere gravitatem. 185 9
TRIUMPHANTIUM pompa qualis olim fuerit 1085. 109 & ſeq.
Triumviri ex hoſtibus amici, ex amicis rurſus in hoſtiles tumultus ſunt progreſſi. 077. 01.
TURTUR, compare amiſſo, concubitus indulgere non novit. 612. 15.
Tyranni qui jam victus interiit, imaginem ſi quis habeat, jure damnatur. 160. 27.

V

VALENTINUS hæreticus auloeratus eſt. 1031. 44.
Vanitas temporalium eſt: varitas æternorum. 300. 25. Sapiat qui cognoſcit hujus ſæculi vanitatem, non diuturnam alte hujus precatus uſuram. 163. 36. Avertamus oculos noſtros a vanitatibus, ne quod oculus aſpexit, animus concupiſcat. 404 27. & ſeq. V. Mundus.
Vau littera cujus interpretatio, ille eſt, & non alius: vel, & illa. 473. 6.
Veneratium, locum ubi poſitus eſt Chriſtus. 283. 9.
De Venatoribus nullum in divinarum ſerie ſcripturarum juſtum invenimus. 464 40.
VERBUM Dei eſt nomen Patris. 226. 19. Vita eſt, & quamobrem. 76. 34. Verbum non habebant, qui Verbum negabant. 562. 6. Qui Verbum videt, qui percipit Verbi eſt, utrique & ipſe eſt; qui autem naſcit Verbum, non eſt. 103. 78. Verbum cognoſcere majus opus eſt, quam miniſtrare. 512. 11.
Verbi cæleſtis virtutes cognitione ſunt placidæ, non ſonitu ac fragore terribiles. 575 20. In cælo permanet Verbum, quia inde dejectus eſt ſatanas. 516. 10. Omnia nobis factum eſt Verbum Dei. 468 4. Verbum Dei leniter eſt. 118 16 Oſculatur nos Dei Verbum quando ſenſum noſtrum Spiritus cognitionis illuminat. 915. 5. Unum Verbum multa ſunt, & multa verba unum eſt. 168. 20. V. Filius & Trinitas.
VERBUM prius intus operatus, ſequitur vocis officium. 776. 61. In hominibus verbum conſecratur voce doctoris. 781. 73. Nihil apud me diſtet in verbo, quod non diſtat in ſenſu. 756 22. Negligere verba debemus, ſpectare myſteria. ibid. Otioſum verbum eſt, loqui opera hominum, pro quo rationem ſumus reddituri. 707. 20. Si pro otioſo verbo periculum eſt, quanto magis pro criminoſo. 146. 5.
Verba Dei ſemper poſſumus inhærere & noctibus & diebus, ſi in lege Dei meditemur die ac nocte. 19. 13. Quomodo omnia viventia umbram ſequimur verborum Dei? 307 49. Numquam negligamus verbum Domini, ex quo nobis omnium origo virtutum eſt, univerſorumque operum quidem proceſſus. 563. 12 Non gladio diabolus ſed verba Dei vincitur. 147 7 Verbum Dei aliis magna lux eſt, aliis lucerna. 559 6 & 560. 9 Verbum Dei gladius eſt Spiritus ſancti. & gladius ſpiritus nequiſſimi eſt verbum malum. 70 24. Clavis tui oris eſt. 268. 48. Repulſorium inſidiorum eſt. 367. 15. V. Meditatio.
VERITAS tota hic non poteſt comprehendi. 587 19 Nunc de ea quæ non comprehendimus, loqui vera non poſſumus. 100 68 Quomodo fiet proceſſus e vanitate confeſſione ad cognitionem juſtitiæ divinæ. 088 57 Periculum eſt non ſolum falſa dicere, ſed etiam vera. 356 25.
Veſtis mollioris cura pleroſque effeminat. 886. 127.
Vidua. Si congiſti viduam proſilire in publicum, inverecundius quam injuſtius litigare, iniquiſſime egiſti. 968. 7. V. Virginitas.
Vincula Domini quæ ſunt? 463. 43 Quæ ſint diaboli vincula, quibus nos liget? 464. 46.
VINDICTA Melius eſt diſſimulare injuriam, quam cum redarguis, vindicare. 535. 45. Beatus qui poteſt tantam habere virtutem, ut laceſſitus non iraſcatur, commotus ſe nolit ulciſci. 135. 45. V. Caritas, & Inimicus.
Vineæ quam recte ei populus Chriſtianus comparatus? 1036. 29.
Vinum. V. Ebrietas.
Viperæ partus ſuam ſcindit parentem. 43. 6.
Viri perſona in omnibus cujuſis generis ædificiis dignitatem 765. 3 4.
Virga prætereundæ poteſtatis inſigna eſt, & ulciſcendi inſtrumentum doloris. 744 39.
VIRGINITATIS & viduitatis ante Chriſti adventum nondum cernebat gratia. 802 18 Quid interſit inter mulieris & virginis verecundiam. 754. 6. Teneram eſſe virginis verecundiam, & lubricam famam pudoris. 750. 5. Trepidare virginum eſt, & ad omnes viri ingreſſus pavere, omnes viri affatus vereri. 754 18 Damnandi non debent in in publico, & in plateis. 756. 22. Decet ut quanto caſtius virgo, tanto humilius ſit. 760. 22. Virginum lilia ubi quærantur? 968. 128. V. Puella.
VIRTUS. Quaſdam in graviſſimis criminibus conſilia luſere virtutum. 219. 20. Simplicitatem ſine arrogantia, caritatem ſine invidia, devotionem ſine iracundia eſſe debere. 636. 23. Eadem virtutis nomine, quæ nemorum. 823. 6. Virtus quaſi materia quædam virtutum eſt. 673 65. Quanto tolerabilius eſt amare virtutes, quæ implere non poſſis, quam odiſſe virtutes, quibus nocere non poſſis. 200 25. In ſermone ſanctorum virtus eſt. 517. 12. Monumenta virtutis æterna. 70. 25. Una tamen in ſanctis habet principatum. 875. 61 Soli Deo gloria virtutum debetur. 85 50 Primo omnium virtutum Chriſtus. 142. 48 Singularum virtutum coronæ ſunt. 585. 21. Sola virtus comes eſt defunctorum. 968. 112. Mors vilis, ſed pretioſa virtus 963 17. Mori non poteſt, quem hominis ſuis virtus portaverit. 711. 31. Qui deficit ſibi, ut virtuti adhæreat, amittit quod ſuum eſt, accipit quod æternum eſt. 510. 6. Deus ipſe eſt merces perfecta virtutum. 448 11.
Virtutis ſigna ad ſidem, opera virtutis ad imitationem deſcribunt Evangeliſtæ. 851. 4 Numquam ſine virtute ſpiritus, nec ſine ſpiritu virtus eſt. 745. 36.
Vita noſtra ſtetit ex inſpiratione divina, quæ non ſolvitur. 496. 15. Fatetur propter peccata hominum breviores vitæ illius dies feciſſe Deus, quæ ante ad nongentos & ſeptingentos annos extendebatur. 150. 40. Vita in ea hujus umbra eſt vitæ atque imago, non veritas. 366. 28.
Quæ ſit vera vita. 412. 46 & 501 40.
Vitæ imago ex ovis deſumenda. 525. 18. & ſeq. Vivere vita plus eſt quam vivere. 374 53 Vita noſtra non virtutis via eſt, ſed iniquitatis. quantum tamen eſt attenda. 15. 25. Examinatur igne, ut virtus certaminibus apprehendetur. 426 30 Dum in hac vita quiſquam eſt, non poteſt definite prædicatione laudari. 10. 16. Certamen debetur, non præmium. 122. 73 Quam multi veteres in toleranda ſunt. 729. 24.
Vitia prima ſecanda. 17. 48.
Ulyſſem poſt decem annorum aſſidua bella, maxima ad patriam Lotophagi, & hoſtis Alcinoi retardarunt, ne Sirenum cantus ad naufragium pena deduxerunt. 820 2.
Umbra præterit non veritas. 38 6.
Unguentum olera luxurioſi hominis, vel potius non hominis eſt. 862 27.
Unitas caritas omnium, & regis. 331 2.
Voluntati nobis gratiam natura debet, voluptas abſtulit. 952. 114.
VOLUNTARIUS miniſter habet præmium, invitus diſpenſat obſequium. 568. 24. Multum refert inter eum qui neceſſitate invitus aliquid egit, & inter eum qui ex voluntate quod bonum eſt, eligit. 915 80. Dominus operationes ſervulorum ſuorum ſpontaneas probat potius quam coactas. 141 3.
VOLUPTAS. Chriſtus naturales amputat voluptates. 1036 5. Nihil prodigæ ſatis eſt voluptati. 897. 125 Pro animi voluptate corporis ſalus plerumque contemnitur, nec a periculis abſtinetur. 845. 64.
Vox eſt operum, fideique alimor. 742. 41.
USURA quæ bona & mala ſit? 63. 66. Dominus non noſtræ, ſed ſuæ pecuniæ quærit uſuram. 1042. 63.
Vulnerum triumphalium bona cicatrices, quibus victores hujus terreni prælii gloriantur. 140 55.
Vulnus eſt mortis, & quomodo curari debeat? 669. 2. & ſeq.
UXOREM dimitti lex divina prohibet. 1086. 4. & ſeq. Vulgus mulierum nunc male audit. ut ſeligo ſemper merito, junniorem ſequamur. 1061 124. V. Conjugium & Matrimonium.

X

XEnocratis hiſtoria. 613. 41.

Z

ZAcharias videtur ſummus Sacerdos deſignari, & eſſe figura Chriſti. 739. 42.
Zachæus cur Chriſtum interioris domus recepit hoſpitio. 1057. 82.
Zain ſignificat latine, duc te, vel hoc. 447. 1.
Zare interpretatione ſignificat Oriens. 809. 02. Typus fuit Chriſti. 808. 09.
ZELUM aliud eſſe, aliud parazelum. 58. 5 Eſt zelus ad vitam, & eſt zelus ad mortem. 634. 10. & ſeq. Zelum qui habent omnes ſibi inimicos putant, qui ſunt hoſtes Dei, etiam patrem, fratres, ſorores. 636 12.

Digitized by Google

I N D E X
VERBORUM, SENTENTIARUM

dogmatum difficiliorum, & rituum veterum quæ in notis explicantur.

A

ABſolvo, id eſt, concludo ac evinco. 120.
Abſtemius quid ſignificet. 648.
Adam. Salus Chriſtus ſuper Adam. 615.
Adam verba Domini ſervare non potuit 68.
Adolere libidines. 420.
Ἀδολέσχειν, id eſt, hallucinari. 386.
Adtacta nullo, id eſt, ſenſim ſine ſenſu. 619.
Advocati ſeu adnotati qui fuerint? 653.
Æthiopes mercatus, pro Æthiopini. 124.
Alexandrum nec ipſa terra capiebat. 302.
Alioquin carnis fungi. 838.
Ambroſius per epiphania feſta apud catechumenos ſermonem habebat. 849. Quomodo populus Ambroſio ſacerdotium detuliſſe cenſendus ſit? 1034.
Ammaus & Cleophas diſcipuli. 1104.
Ananias & Saphira an morte æterna damnati? 934.
Andragathius priuſquam necem inferret Gratiano Imp. dedit operam ut ad Maximum duceretur. 817.
Angeli quando creati. 5. Num Deum videant. 740. De eorum lapſu quid ſenſerit Ambroſius. 384.
Anima irrationabilis. 1014.
Apollinariſtæ caſtigantur, qui contendebant divinitatem Chriſti paſſam eſſe. 1070.
Apoſtoli ſimpliciter & ſine additio diſcentes nominantur. 24. Apoſtolicus cibus. 592.
Apoſtrophe quid ſit? 918.
Apothecas numerat. 18.
Apſida quid? 114.
Ariminenſis concilii finis infauſtus. 874.
Arbiter & præliator. 131.
Argumenta togenia. 77.
Ἀρνίας Propter eam Chriſtus imperat. 853.
Aſpendius citharista. 80.
Athleta adſignaeut. 86. Athleticæ epulæ. 536.
Averruncare quid ſignificet? 281.
Auguſta definitio, id eſt, imperialis conſtitutio. 680.
Aulicorum concentus ſonorum. 1004.
Auxentius arrianus deſignatur. 944 Crudelis lex ab eo ſcripta, gladius dicitur. *ibid.*

B

BAculus nucinus ab Hieremia viſus. 162.
In Baptiſmo totius corporis immerſio. 609 quo ſenſu, cum baptizamur in Jordanem deſcendimus? 312. Baptizatus non offerebat, niſi octavum ingrederetur diem. 332. Baptiſmi & pœnitentiæ pœnitentia dilatio. 599.
V. Sacramenta.
Barbam ponere, crines promittere qui ſolerent? 803.
Beatitudo. *V. Anima.*
Benedictiones ſeu beatitudines, quid ſignificent, & quando in Eccleſiis decantarentur. 661.

C

CAdavera apud Græcos & Romanos combuſta. 344.
Cæleſtis potentiæ ſubſtantia. 210.
Cain an a Lamech interemtus? 1016.
Cenere intus quid ſit. 7.
Capitis pœna. 667. De Capite decernere. 416.
Catechumeni his nomen dabant. 849.
Sal catechumenorum. 188.
Cenſoria Romanorum diſciplina. 766.
Cenſus quid ſit? 598.
Chaldæi in quibus numeris docti? 770.
Chriſtus de Tribu & familia Zaræ generatus. 812. Cur Ambroſius tantum ſtudium de illius genealogia diſputet? 825. Ipſum notas omnes affectuum humanorum, ſed innocentium ſuſcepiſſe. 231. Illius anima diſpenſationis temporariæ arbitra. 909. Subjectio ejus depoſita cum ipſius corporis ſeratione. 309 Eum Judæi ex muliere venturum putabant. 714. An in ſtabulo, vel ſaxea ſpelunca natus ſit? 767. Quæ ejus patria? 831. Corpus ſuum lapidari paſſus eſt. 126 In venarario paſſus eſt. 183. Ex ſabbato magno. 1010. An in morte ejus divinitas a corpore vel anima ſeparata ſit? 1090. Triduum mortis ejus quomodo explicatur? 452. Quomodo mundi peccatum nullo alio modo quam ejus ſanguine potuerit aboleri? 248 Illi naturaliter ſuppetebat peccata donare. 755. Ambroſius quæ propria Verbo conveniunt, ea Chriſto adſcribit 648.
Circenſes ludi & theatralia ſpectacula. 404.
Coccus pro igne in Scriptura poſitus. 239.
Codrus ultimus Athenienſium rex. 926.
Cognoſce te ipſum: & quis auctor hujus ſententiæ? 350
Collatio, id eſt, pecuniæ collectæ erogatio. 182.
Colludium quid ſignificat? 300.
Collyrium quid, & quomodo fiebat? 368.
Κόρδο genus menſuræ eſt. 117.
Confeſſio peccatorum exterior & verbalis 1090. Ejus neceſſitas 1079. *V. Baptiſmus*, & *Pœnitentia*.
Confeſſores qui dicantur, & cur nit violæ adſignentur? 968.
Conſcientia, id eſt, cognitio. 264.
Conſortium ſumitur aliquando pro vicinia & connexis ædibus. 473.
Convenit, id eſt, judicio perſequitur. 338 convivioram atque menſæ ſocietas quanta olim reverentia etiam apud barbaros culta eſſet. 119.
Corona civica 401.
Curiæ quæ fuerint? 794.
Cygnus gratia ſenectutis. 92.

D

DAlmus arguitur. 333.
Dependentes noſtro judicio. 163.
Deus non per adjunctionem perſonæ, ſed per univerſitatem naturæ Dominus 1043.
Diaboli judicium dilatum. 676.
Diapſalma in pſalmis quid ſit? 255.
Dictio interdum idem ac oracula. 212.
Diſputatio ſæpe idem ſignificat ac tractatio ſeu prædicatio evangelica. 1040.
Ordo diſputationis eſt ordo tractatus. 913.
Divortium an lege humana prohibitum? 1210.
Dotcadion aiſus acutioris eſt. 416.
Diattis apolonia pœna. 678.

E

ECcleſiaſticus liber an authenticus, & quis illius auctor? 95.
Per vocem *In Canticis* deſignatur. 529.
Electio conſecuta eſt, quæ vocantem audivit, advenientem ſuſcepit. 238.
Elim cibum cæleſtia miniſtrabant. 75.
Ἐπινίκιος hymnus. 243.
Epiſcoporum privilegia erga incarceratos. 464. Illis non ſolum admonendi ſed etiam coercendi jus fuiſſe. 1035. Vetus conſuetudo conſecrationis antiſtitum ante ... celebrandæ. 1034.
Eruditus quandoque idem ſonat ac verborum calligatum. 564.
Eſaias an in duas partes ſectus occubuerit? 536.
Evangelia & lectiones in Eccleſia non cantatas, ſed lectas fuiſſe. 31. Pſeudo-evangelium Duodecim. 728. Pſeudo-evangelium Baſilidis. 728 Pſeudo-evangelia complura ſub variorum apoſtolorum nomine 728. Varii hæretici Evangelicos textus corruperunt. 729 Hæreſis malos Evangelia compoſuit. 1014.
Euchariſtia verum eſt ſacrificium. 742. Sanguis Chriſti in Euchariſtia coſa dicitur. 557 Conſuetudo eam non niſi ore jejuno recipiendi. 466. Mos in Eccleſia latina diebus jejunii ſacrificium offerre, & Euchariſtiam ſumere 467. Mos quotidie Euchariſtiam ſumendi. 862 Viaticum eſt infirmorum. 192. Effectus ejus mirabiles. 467. Chriſtus in presbyteris, ut in altaribus. 918.
Eugenius bellum deſignatur. 78.
Excitationis vie. 88.

F

FAilius exceptor. 376.
Facilitas pro jactantia. 814.
Fibra peccati. 307.
Fides non excludit operum bonorum neceſſitatem. 1022.
Filius qui carcereos, mulctati. 602.
Forenſis ſpecies. 382.
Sermo foris. 8.
Forum ... Libidinis tentamenta moleſtum ancilla vel meretrice vulgari peccatum eſt. 336.
Fucus quid proprie ſignificat. 1015.

G

GArnerii correctio expenditur. 779.
Gelaſii decretum de libris prohibitis, an revera ab ipſo, vel ab Horſmida emanarit? 729.
Gentilitas quid ſignificet? 376.
Gervaſius, Protaſius, & Nazarius. 984.
Gloria pro merito. 610.
Gratianus Imperator interficitur. 316. Calumniis appetitur. 317 Ejus cædis circumſtantiæ *ibid.* Ambroſius ſepulturam ejuſdem a Maximo petiit. 320.

H

HÆſitanda proditio. 297.
Heptateuchus quid contineat? 633.
V. Scriptura.
Herodis genealogia. 814.
Hieroſolimi quis fuerit? 814.
Hominem mundo magis quam ſibi naſci. 488.
Hoſanna an male Ambroſius interpretatus ſit? 1046.

I

JAcobus primus ſolium ſacerdotale conſcendit. & quod illud? 931.
Ælercco morbo medendi virtutem avicula quædam tribuit Plinius 496.
Idololatria an quo ſita eſſet? 466.
Jejunii præceptum atque obligatio. 466. 755. Conſuetudo diebus ſabbati & domini-

Index verbor. ſententiar. dogmatum &c.

minicis non jejunandi in Eccleſia Mediolanenſi. 466.
Imaginum cultus. 407. Mos eatus in ſanctorum imagines floribus coronandi, 417.
Immunda animalia per numerum. 916.
Impios iratos & peccatores quomodo Ambroſius diſtinguat. 412.
Incentiva æmulationis. 780.
Indicare pro accuſare, ſive crimen deferre. 408
Inferni ignis, & aliæ pœnæ an corporales ſint? 992.
Jaſtar, id eſt, exemplum ſeu imago. 379.
Joſeph tempore paſſionis Chriſti an ſuperſtes fuerit? 713. Cujuſmodi faber fuerit? 704.
Judæ Epiſtola canonica. 903.
Judæici populi gratia fuit, ut cognoſceret quos referre deberet in numerum prophetarum. 718
Jugum rectum contra quid ſit? 381.
Jurandi tactis Evangeliis conſuetudo. 316.
Juſti per ignem probandi. 72. 361.
Juſtinæ imperatricis perſecutio, & ſecuta pax deſignentur. 1031.

L

LAvere exſilio. 436.
Legitima neceſſitas ut eſt quam lex ſibi ponit. 569.
Lentandum, id eſt, lente moderandum. 196.
Librorum pravorum prohibitiones. 719.
Libri conſolationis & reſurrectionis. 34.
Loca intueri extrema. 431.
Locuſtæ an animalcula ſint? 780.
Lucas ad quem ſuum Evangelium ſcripſerit? 716.
Luſtrale certamen. 210.

M

MAgdalena Eccleſiæ typus. 1102.
Magos num mali ex Balaam, & magicis artibus imbuti. 770.
Malachiæ liber Ezechieli adſcriptus. 70.
Maligna lue quid? 512.
Mandare oſcula, id eſt, commendare. 256.
Mandi agnus mares & feminæ. 659.
Matrimonium inter perſonas cultu diſpares an validum. 684 & 1009. Cauſæ nubendi quæ? 750.
Manichæorum duplex error. 806. Chriſtus tangit propter Manichæum. 652.
Manipulus triumphalis. 404.
Maria in peccato non conceptam. 921. Chriſtus redemtionem inchoavit a matre. 758 An ejus vulva aperta, & ipſa in partu virgo dicenda ſit? 775. Quo ſenſu dicatur argui a Chriſto? 776. Qui fuerint hæretici qui matrem a Chriſto negatam adſeruerunt? 902.
Maria ſoror Lazari, ac Maria Magdalena an plures perſonæ fuerint? 894
Matthæus e quo genere publicanorum? 184.
Matthias cur ſorte electus ſit apoſtolus? 738
Mathuſala quo tempore ſit mortuus? 810.
Maximus Imp. a Theodoſio victus, & quomodo. 320.
Medica eget, qui movetur. 316.
Medie reſpondit. 230.
Media poſuit filium. 1014.
Meritorium quid ſignificet? 338
Micabant ora. 416.
Miles pecit, id eſt, Chriſtianus. 879. Quid ſit militum donativum & promotiones? 8. Multa quæ ad veterem ſpectant militiam, breviter explicantur. 392.
Miſſæ veſpertinæ. 467.
Mons perduellem angelum ſignificat. 270.
Moralitas quid ſignificet. 102.
Mundi annorum ſupputatio. 930.
Muralis altitudo divinitatis. 396.
Mydæ regis Phrygiæ fabula. 918.
Myſticum & morale quid ſignificent? 568.
Myſticus ſenſus in Scripturis non excludit naturalem & litteralem. An præſtantior morali. 68.

N

NAtalis dies principum & regum quot annis celebratus. 47
Natura vehementius, id eſt, mare. 383.
Novatiani argumenta. 613 & 1004.
Nuditatem hominis Ambroſius eodem modo ac Auguſtinus explicat. 322.

O

OBlatio, id eſt, corporis Chriſti ſacrificium.
Pro Octava multi ſcribuntur pſalmi, & mandatum accipis octavis partem fortaſſe dare beneſicentionibus, &c. 869.
Officia, id eſt, Officiales, & quinam illi fuerint? 378.
Olea cur pacis ſymbolum? 791.
Opobalſamum ubi gignatur? 363.
Omnes Chriſtiani in Eccleſia ſpin terram proſternebant. 683.
Origeniſtas occulte perſtringit Ambroſius. 480.
Orionis Bœoti filiæ ultro ſibi violentas manus inferentes peſtem ſedaſſe referuntur. 917.
Oziam trinominem fuiſſe. 817.

P

PAlmatæ triumphales. 80.
Paraſitæ qui ſint? 374.
Paradiſus terreſtris quis, & ubi ſit? 380.
Partus legitimi tempora. 569
Peccatos, id eſt, diabolus. 71.
Peccatum Originale quid. 296.
An homo poſſit eſſe ſine peccato. 736.
Pentateuchus. 865. V. Samaritani.
Pentecoſtes omnes quinquaginta dies ut Paſchæ celebrandos. 1016.
Perſa quid ſignificet? 23.
Peſtilentia non ſolum homines, ſed pecora ipſa devaſtans, ſigno crucis depulſa. 1056. V. Orion.
Petrus num Chriſtum negando peccaverit? 1078. Lapſus eſt ob jactantiam. 1080.
Philoſophiæ triplex diviſio, quam vulgo Platoni adtribuunt. 763.
Phœnicum arguitur. 850.
Placens ſermo quis ſit? 3.
Platonis in Ægyptum profectio. 632. Ambroſium ad verba Platonis in Gorgia reſpexiſſe credibile eſt. 632.
Plebs idem ſæpe ſonat ac multitudo, grex, & ſimilia. 379.
Plebeja amore. 809.
Pœnitentia publica. 881. Poteſtas dimittendi peccata miniſtris Eccleſiæ a Chriſto data. V. Confeſſio, & Sacerdotes.
Non poſſibile pro difficili. 807.
Profeſſio cenſus ſub Auguſto cur prima dicatur? 766.
Præroris evocatio. 767.
Presbyteri pro ſpiritualibus quæ laicis conferunt, terrenam eleemoſinam legitime poſſunt accipere. 1036.
Pretium idem ac dignitas, & honor. 317.
Principes eos pro principio. 876.
Principale noſtrum, quid? 430.
Per prophetas totum antea Teſtamentum intelligitur. 710.
Prytaneus locus. 600.
Pſalmus, Canticum. Pſalmus cantici & Canticum pſalmi quomodo differant. 280. Pſalmorum in quinque partes celebris diviſio. 006. Pſalmi. & Cantica num conſtent verſibus? 4 & 332. Eadem Ambroſii tempore diviſio Pſalmi CXVIII quæ nunc habetur. 444. Mulieres tempore Ambroſii pſalmos in ſacris conventibus cantaſſe. 2.
Puella ſacra dicitur quæ voto publice emiſſo, caſtitatem profitebatur. 440. Soluta puella. 841.
Præcipuum Pythagoricæ diſciplinæ caput in ſilentio poſitum, quale fuerit? 344.

Q

QUadrantaria permutatio. 772.

R

RAtionabile, id eſt, ratio. 408.
Reconciliationis ſuffragia. 476.
Remedium excedere, hoc eſt, præterire & omittere. 280.
Repræſentare judicium. 600.
Reſponſoria quæ dicuntur. 874.
Quid Ambroſius de dupliçi reſurrectione, & Chiliaſtarum opinione ſenſerit? 35.
Retractare, id eſt, iterum tractare. 906.
Rogus ſæpe ſumitur pro tumulo. 803.

S

SAbellianorum error. 816.
Sacerdotes veteris legis quandonam miniſtrarent in templo? 738.
Sacerdotes in ordinatione & ſuorum peccatorum remiſſionem accipiunt, & poteſtatem aliena remittendi. 492.
Sacra gentilium. 181.
Sacramentum Dominicæ paſſionis, id eſt, baptiſmus, aut ſorte ſignum crucis. 547 Sacramenta cum ſuſcipimus, renuntiamus mundo. 1052. Sacramenta motus divini. 91.
Saltare pignus regale. 48.
Salrotae inter actus religionis habita. 438.
Samaritani cur ſolos quinque libros Moyſis admiſerint. 2014.
Sarmatio et Barbatianus monachi apoſtatæ. 64.
Satisfactio pro defunctis aliquando ſumitur. 1079.
Scripturæ ſacræ græcum Veteris Teſtamenti codicem, quo Ambroſius utebatur, ab illo quem nunc habemus in multis diſcrepaſſe. 816. Diverſitas in lectione textûs Evangelii ſecundum Johannem. 78. Qui novum non recipiant Teſtamentum. 546. Omnis veritas in novo Teſtamento. 546 Ambroſius optabat ut populus ſtudioſe ſcripturarum etiam difficiliorum lectioni incumberet. 474. V. Pentateuchus & Prophetia.
Scutum in ſeculo emono eſt. 836.
Scrupus ſaxum eſt, unde ſcrupulus. 279.
Simulacra ſerupea. 279.
Sebaſtianus martyr Mediolanenſis. 482.
Sermo ſonus. 318.
Servitutis ſtipendium libertas eſt. 83.
Siluerunt, hoc eſt, quieverunt. 1097.
Socrates magiſter Platonis quantum Davidis ætate poſterior. 40. Celebre ejus reſponſum. 600.
Solitudo materna. 192.
Sortium uſus num licitus. 738.
Spero triplici jaculum retorquens. 1058.
Spiritus ſanctus in veteri Teſtamento num viſibiliter miſſus ſit, aut apparuerit. 740.
Spiritus aitæ quid ſit. 744.
Stola inſigne conjugii. 1053.
Stratum magnum in ſuperioribus. 1032.

T

TErra noſtra in hemicyclo caſi. 320.
Thurificationis antiquitas. 742.
Tibiæ ad excitandos luctus. 909.
Tortitudo peccati. 170.
Tractare, id eſt, ſacram ſcripturam populo exponere. 380 & 944.
In S. Trinitate diſtingue unum, ne poteſtatem diſtrahas. 832.
Troglodytæ qui fuerint. 613.
Tumuli ſepulcrorum. 903.

V

VErbo, id eſt, ratione & cogitatione. 737.
Veritas aliquando idem ſignificat ac æquitas & juſtitia. 1018.
Verſus quid ſignificet. 444.
Vos caput, quid. 913.
Vidux quantum temporis in luctu perſeverare deberent. 1092.
Virginitas, & viduitas ante Chriſti tempora an colerentur. 800. V. Puella & Sanctimonium.
Vivendi ſubſtantia quid ſignificet. 744.
Ulyſſis & Neſtoris facundia. 912.
Urere idem ac lædere. 406.

X

XEnocrates cerii fuerunt. 810.

VA-

VARIÆ QUÆDAM LECTIONES

inter omiſſas non contemnendæ.

IN EXPOSITIONE PSALMORUM XII.

Col. 7. E. Mſſ. duo, *Devotio noſtra gratiæ pervenerat.*

Col. 9. E. Mſſ. aliquot, ut vet. edit. in marg. *uniformem nec paterni creatura.*

Col. 10. D. Mſſ. duo, *quem petere adhuc poſſit error.*

Col. 12. E. Reg. cod. *Sed etſi perſeveraverit.*

Col. 16. D. Quædam edit. Pariſ. *hoc eſt, noli perſiſtere.*

Col. 19. C. Mſſ. nonnulli, *adverſum me tractabant.*

Col. 19. A. Reg. cod. *ſi quis affectus libidinis.*

Col. 20. B. Mſſ. aliquot, *quo oſtenderet cogitationibus noſtris,* &c.

Col. 24. E. Cod. duo, *Lignum vitæ in manibus percipientibus eam.*

Col. 25. B. Iidem cod. *Merito omnes illic commorantur.*

Col. 38. B. Mſſ. aliquot, *vitiorum commenta prætendis.*

Col. 39. C. Mſſ. nonnulli, *ut peccati vinculo.*

Col. 41. E. Cod. duo, *contumeliam feris.*

Col. 45. A. Nonnulli mſſ. *confeſſione confringit.*

Ibid. B. Rom. edit. *Ecce ego paſtor male feci.*

Col. 46. D. Mſſ. duo, *Ergo & malum quæritur, ut renuntietur*: unus, *Ergo ſit malum,* &c.

Col. 49. D. Mſſ. aliquot, *divinæ cogitationis obtutum.*

Col. 56. C. Iidem mſſ. *& lucidus eſt, iſte tamen multo magis; quoniam,* &c.

Col. 58. A. Cod. nonnulli, *advertit ad ſcientiam Dei convenientem plebem,* &c.

Col. 84. E. Iidem mſſ. *Indulgere delictis... incentores peſtilentiæ.*

Col. 80. A. Reg. cod. *membrorum niſibus miſcent.*

Col. 107. E. Mſſ. aliquot, *ubi lapſum videt fortiorum.*

Col. 139. C. Quidam mſſ. *ſæculi hujus, ſed amara delectent.*

Col. 154. E. Reg. cod. *in labore ſunt, & dolore, hoc eſt, in labore vitæ iſtius. Unde,* &c.

Col. 175. C. Nonnulli mſſ. *accedentem expectat excitantem.*

Col. 177. A. Rom. *ſed factores legis.*

Col. 178. D. Eadem edit. Rom. *Ecce corpus... perfeciſti mihi.*

Col. 190. B. Rom. edit. *anteriora ſequebatur.*

Col. 203. C. Eadem edit. *quia principis ſenatorum veneſtri, quos,* &c.

Col. 204. D. Eadem edit. *in nomine Domini Dei noſtri invocabimus.*

Col. 208. A. Mſſ. aliquot, *ab omni corruptione generationis,* &c.

Col. 209. D. Rom. edit. *iſte in remiſſione.*

Col. 214. A. Eadem edit. *docere præſumat.*

Col. 225. A. Quidam mſſ. *a finibus Chananæorum.*

Col. 229. F. Edit. Rom. *& circumdedit nubes montem.*

Col. 241. A. Mſſ. aliquot, *ſed a colentibus diripi.*

Col. 250. A. Rom. edit. *Et ideo renuntiavit futuræ.*

Ibid. E. Eadem edit. *remedium acciperent.*

Col. 264. B. Mſſ. nonnulli, *ſequamur geſta apoſtolorum.*

Col. 280. A. Iidem mſſ. *quod in granibus fontibus.*

Col. 281. B. Rom. edit. *quaſi reciſa calamus.*

Col. 290. A. Mſſ. aliquot, *ſuperioris illius Sion ipſe eſt mons.*

Col. 292. E. Idem mſſ. *proponit, ut audiant homines.*

Col. 294. D. Rom. edit. *& pauper. Hoc docet, ut oſtendas quod univerſos vocat.*

Ibidem E. Eadem edit. cum vet. in marg. ac mſſ. duo, *ille ex ſanguine concretus & ex carne.*

Col. 297. A. Eadem edit. ſola, *Eſt hæreditas ſervientibus Domino.*

Col. 301. E. Mſſ. duo, *non habent divitias in fide, non in poſſeſſione.*

Col. 305. B. Iidem mſſ. *inconſummati erunt.*

Col. 308. F. Rom. edit. *Et peccata multorum ipſe purgavit.*

IN EXPOSITIONE PSALMI CXVIII.

Col. 330. B. Rom. edit. *emicans in orbe, ſanctus Propheta diffundit.*

Ibidem Mſſ. nonnulli, *in proceſſu libri quaſi plenam ipſius conſtituens ætatem.* Alii ut edit. inter ſe conſentiunt, niſi quod pro *in proceſſu,* pauci legunt, *in provectu*: Rom. edit. *in perfecta.*

Ibidem C. Edit. Rom. *claritatis aliquid perfecto ſplendori decuſſerant.*

Col. 331. A. Vet. edit. & mſſ. non pauci *verbo decret,* addunt, *non pluralitatem.*

Ibidem vero edit. Rom. *voci ſanctificationis,* ſubdit verbum *adſtrueret.*

Ibid. Eadem Rom. edit. *purgatio ex Lege eſt: & octavo die... ſignata eſt, quia totus,* &c.

Ibidem D. Eadem edit. *ingrediatur diem, ut innuat quod reformatus,* &c.

Col. 336. B. Rom. edit. *populorum redemptionem.*

Ibid. D. Eadem edit. *Et ideo dum qui in lege Domini ambulat, immaculatus eſt, non ambulare... quæ ſunt anteriora appetens.*

Col. 337. A. Omnes edit. *neminem videat flagitii ſui teſtem, in facinus ruit*: omnes mſſ. *neminem videns, in facinus ruit.*

Col. 341. F. Eadem edit. *quieſcentis gratiam*: contra mſſ. prope ad unum, *quietis gratiam.* Rurſus ſola edit. Rom. *virtutem reſurgendi.* Aliæ, & cuncti mſſ. *virtutem reſurrectionis.*

Col. 347. C. Mſſ. nonnulli, *decora oculo ſpirituali.*

Col. 354. A. Non pauci mſſ. *ſed negligentia & deſidia medici vi ne vulneris ſerpit.*

Col. 355. E. Iidem mſſ. *pejor frigido, inter utrumque* (vel *utroque*) *naturam mentiens.*

Col. 364. B. Pleríque mſſ. *& peperit hos Jacob omnes animas ſeptem*; Vet. edit. *& peperit, hæc,* &c. Sic etiam Rom. niſi quod cum quibuſdam mſſ. omittit vocem, *omnes.*

Ibidem Edit. Rom. *præter uxores filiorum ſexaginta ſex.*

Ibidem. Mſſ nonnulli, *exierunt, ſeptuaginta animæ ſunt.*

Col. 385. C. Non pauci cod. *non urget lapſus.*

Ibidem D. Quidam mſſ. *veniam confirmatis verecundiæ. Excuſat enim pudor ſuus, accuſat auctorem.*

Col. 386. C. Pro ἀδολεσχίᾳ, cod. bene multi legunt ἀδολεσχήσειν.

Col. 397. A. Rom. edit. *quos peccata non enervant. Et ideo,* &c.

Col. 396. E. Omnes edit. *odorem gratum habet*: mſſ. vero partim, *odoris,* aut *odorem gratiam,* partim ut nos in corpore.

Col. 398. D. Mſſ. aliquot, *iſte ſtativa diſcurrit.*

Col. 405. E. Quidam mſſ. *Intrat mors ſi loquaris, intrat mors ſi multum loquaris.*

Col. 412. E. Vet. edit. *& tenero, id eſt, tenero quodam atque interno amandum,* &c. Rom.... *atque materno amandum.* Mſſ denique ut nos in textu.

Col. 415. F. Rom. edit. *retuderat voces, & non vallium,* quas tamen exhibent omnes mſſ. & ant. edit.

Col. 426. A. In omnibus fere mſſ. omiſſum fuit, *ita tranſilitur.*

Col. 431. C. Vet. edit. ac mſſ. prope ad unum, *doctrina ſuperbus, nihil ſciens.*

Col. 432. D. Omnes edit. *deſpectus atque deſpicibus.*

Col. 433. D. Mſſ. non pauci, *verbum profectu occulta.*

Col. 439. D. Era & ſeq. edit. in marg. *ut organis ἡρμοσμένοις.* Amerb. & Gill. in corp. *in organis armoniis*: mſſ. magno numero, *armonicis.* Optimi omnium Remig. *armonicatis.*

Col. 441. E. Rom. edit. *non habet culpa lacrymas ſua.*

Col. 442. A. Omnes edit. *Evangeliſtæ pſalmiſque poſuerunt.*

Col. 460. E. Rom. edit. *iſtum notabilis cædis.*

Col. 478. E. Eadem edit. *occidit valide.*

Col. 477. A. Omnes edit. *recordationes delictorum*: concinunt pleríque mſſ. *recordationes dictorum,* ut citatus ſtatim pſal. 4. ℣. 5. ſatis oſtendit.

Col. 478. A. Rom. edit. *ut quemadmodum inſerta virgulta*: cæteræ ac mſſ. omnes, *deſerta virgulta*; non male, ſi modo ſubintellexeris, *hoſtis conditibus inſerta.*

Col. 480. A. Pleríque mſſ. *aliæ traditio habet.*

Col. 488. B. Edit. omnes, *grandis miratur adſeritur*; mſſ. *gratus,* &c.

Col. 500. F. Rom. edit. *donata eſt, ut homo cæteris animantibus imperet: ſed ut poſſit,* &c.

Ibidem Eadem edit. *ſervit atque veritati.*

Col. 507. F. Edit. *ut tamquam corporeas fatigationes defectionem,* &c. mſſ vero, ut in textu.

Col. 510. C. Eadem edit. *ſtudium ſequeſtranda veritatis*; mſſ. ... *divinitatis.*

Col. 513. F. Rom. edit. *mutatione rationis perficitur.*

Col. 519. A. Mſſ non pauci, *æterna gratia meritum,* &c.

Col. 522. A. Mſſ. aliquot, *quia adulta jam viribus.*

Col. 525. D. Omnes edit. *continuos non uteris*; ſed melius negatio prætermittitur in mſſ.

Col. 530. E. Omnes fere mſſ. *in omni ſua non in pecuniis utique.*

Col. 531. B. Mſſ non pauci, *inanes & ignobiles habebantur.*

Col. 534. D. Rom. edit. *inſtitutione firmatur.*

Col. 535. C. Mſſ. aliquot, *ſi miniſteria regno.* Et poſt pauca, ubi omnes edit. *totaſque vires ſuas,* omnes mſſ. legunt, *neoſque vires ſuas.* Demum e regione litteræ R ubi omnes mſſ. ut vet. edit. *atomum columnæ,* Rom. edit. repoſuit; *atque columnæ.*

Col. 536. C. Omnes edit. *non tamquam tacuperent*: melius omnes mſſ. *non tamquam caperent*; id eſt, non tamquam privatos.

Col. 553. B. Edit. *quibus per virginis utero iterum Chriſtus conformis*: reliqui nobiſcum legunt.

Col. 556. D. Mſſ. *amare poſſumus ſanctos Dei.*

Col. 572. E. Edit. *propriis ſuis ſingula manus*: mſſ. non pauci, *propter ſua,* &c. Alii vero, ut nos in textu.

Col. 576. C. Complures mſſ. *vigilabat ille qui dixit.*

Col. 581. F. Pleríque mſſ. *portam ſalutis oſtendit.*

Col. 587. D. Omnes edit. cum mſſ. uno vel altero, *quæ non agniſſe, ut atoceret*: reliqui cod. *ut diceret.*

Col. 599. E. Magna pars mſſ. *ſicut Sponſo dicitur.*

Col. 603. B. Omnes edit. *Quomodo non calumniatus ſingulos*: omnes mſſ. *Quo-*

Variæ quædam lectiones, &c.

modo calumniatur ſingulis? Non male, ſi per ironiam dictum accipiatur.

Col. 617. F. MSſ. quatuor, *ſeptem maledictionis agnoſces*,

Col. 623. A. Nonnulli mſſ. *Sapientia autem amica eſt animæ*.

Ibid. D. Vet. edit. *Sacerdotes mutaverunt ſenectutem*: Rom. *Sacerdotis mutavit ſenectutem*. MSſ. magno conſenſu nobiſcum faciunt.

Col. 625. A. Vet. edit. cum paucis mſſ. *quam jure privatus eſt*.

Ibid. E. Eadem edit. atque iidem mſſ. *a ſaluteis objectione tentatus eſt*.

Col. 627. B. Vet. edit. cum parte mſſ. *ſed diligentis eſt culpa*: commodius Rom. cum aliis, *ſed non diligentis*, &c.

Col. 630. C. MSſ. non pauci, *ſui errores pretium alludebabant in plebem*: quæ forte germana lectio eſt.

Col. 647. E. MSſ. plerique, *quæ videntur, corporalia ſunt*.

Col. 650. D. Edit. *febreſque ſunt animorum*: mſſ. *ferroreſque*, &c.

Col. 678. A. Rom. edit. *congregavit ignoter*.

Col. 680. A. Eadem edit. *ſtatutis juris obtemperat*.

Col. 683. A. Eadem edit. *inoffenſe*, cum *proſperiorum eventuum ſecundante ſucceſſus*.

Col. 685. B. Quidam mſſ. *duo & viginti millia*: ceteri ac vet. edit. *viginti & tria millia*. Rom. ſola, *quatuor & viginti millia*.

Ibid. E. Omnes edit. *terribiles judicii poteſtate*; omnes mſſ. *terribiles judices*, nonnulli, *judicis poteſtate*: conſequenter autem ubi Amerb. & mſſ. *Dabis exemplum*, Era. & ſeq. edit. repoſuerunt, *Habes exemplum*.

Col. 701. B. Vet. edit. cum parte mſſ. *rendatio lapſa recreari*.

Col. 702. C. Omnes edit. *quanto improbior*: omnes mſſ. *quanto improbabilior*. Itidem vero ubi vet. edit. ac mſſ. *operari terrena declinans*: Rom. ſola poſuit, *opera terrena declinans*.

Col. 707. D. Edit. *allega ſenſum tuum fide, taciturnitate*; mſſ. . . *fide taciturnitatur*.

Col. 711. A Rom. edit. *Spiritaque manſuetudinis*.

Col. 712. E Era. & ſeq. edit. *imparis ſe tanti nuptiis* . . . *ſuſtinere non poſſent*: elegantius Amerb. cum mſſ. *imparem tantis*, &c. hoc enim ad Eccleſiam refertur, non ad filias Hieruſalem.

IN EXPOS. EVANG. SEC. LUCAM.

Col. 722. C. *Alme abundantiæ*, addit. edit. Rom. *ſeu laetitudinis*.

Col. 724. B Edit. & mſſ. aliquot, *in libro Evangelio qui ſcribitur ſecundum Johannem*. Corb. atque alii meliores notæ, *in libro Evangeliſta Johannes*.

Col. 725. B. Rom. edit. *& illum aeternalem Patrem* . . . *& illum moralem Filium*.

Col. 726. B. *tanta praeſtlentior corona virtutum*, vocem, *virtutum*, Rom. edit. ſuſtulerat.

Col. 728. A Eadem edit. *atque exemplorum ſimili uſu*.

Col. 729. B Rom. edit. *Evangeliis redundat*.

Col. 730. B. Corb. cod. & alii non pauci, *mentis omnium regit*.

Ibidem C Rom. edit. *ſed verbo atque ratione vera*, &c.

Col. 731 B. MSſ. Corb. & alii non pauci, *non viderunt eum, qui videbant*. *Vides*, &c. Non male, ſi poſt verbum, *videbant*, ſubintelligatur, *in corpore*.

Ibidem C. Vet. edit. & plerique mſſ. *immo dicentem audi*.

Col. 732. D. Corb. & alii aliquot, *faciam vos piſcatores hominum*.

Col. 734. E *Quod enim tibi commiſſum eſt, conſumi poteſt Evangelium conſumi non poteſt*. Illhæc in Rom. edit. omnuerunt, eo videlicet ne parum cohærentia loqui videretur Ambroſius, cum nobis cavendum eſſe praecipit, ut ne in animo corrumpi ſinamus evangelium. Sed nihil in hoc eſt repugnantiæ, cum veritas omnis in ſe incorruptibilis maneat, licet in mentibus plurimorum hominum mendacii commixtione adulteretur.

Col. 737. D. Rom. edit. *circa ipſam quoque ſortis agitationem praeceptum Legis impletum*. *Propter quod ait*.

Col. 740. A. Corb cod. *ut apoſtoli electio a mandato Legis videretur*.

Ibidem B Idem Corb. & alii aliquot, *quam non praeſentatur*.

Col. 747. B *Ad Dominum per Moyſen*: vocem, *per Moyſen*, Rom. edit. ſuſtulerat.

Col. 749. D. *Gravem alvum ſibi ſenſerint*, &c, hæc verba reſecantur in edit. Rom.

Col. 750 A. *De hominis ortu*, in eadem edit. deletum eſt.

Ibidem B. MSſ. aliquot, *quæ anilis eſſet, non erubeſceret uterum, cum erubeſceret partum*.

Col. 751. A. Voci, *religionis*, addit. Rom. edit. *At ubi id intellexit*. Et poſt pauca pro ouibus, *quia generabat Prophetam*, propria auctoritate repoſuit, *quia gerebat Prophetam*.

Col. 750. E. *Virginis verecundiam*, vocem ultimam expunxit Rom. edit.

Col. 757. B. Rom. edit. *traſtatur incredula*. *Quo ergo modo fieri poſſet (ſalva prærogativa matris, cui profecto fuit amplius deferendum: & ut prærogativa major, major etiam fides ei debuit reſervari) ut Zacharias*, &c.

Col. 759. B. Omnes edit. *quia virgo conciperet*: omnes mſſ. *quia virgo generaret*.

Col. 763. C. Poſt vocem, *tenuamus*, non pauci mſſ. addunt, *ſuperiora*: unus, *quæ legimus*.

Col. 760. B MSſ. aliquot, *patri myſterio conſiteatur*.

Col. 768. D Rom. edit. *Chriſti vero operatore eſſe deſcriptam*.

Col. 769. F. Edit. *ſed caleſti lumine fulget*. MSſ. . . *viget*

Col. 771. D. Rom. edit. *tu non agnoſcis proprium*.

Col. 772. C. Edit. cum uno vel altero, *in tantum Domini*,

Col. 776. D. Era & edit. ſeq. *& acutius omni gladio*, Amerb. ac mſſ. *& acutum*, &c Non male, cum præpoſitio *præ*, ibi ſubintelligi poſſit, ut in aliis multis hujuſmodi locutionibus, de quibus videſis *Fr. Sanctii Minervam*, de *Comparat. conſt.*

Col. 788. D. Corb. cod. *quia Chriſti eſt vita*.

Col. 791. E. Rom. edit. *quoniam in divinitatis ſubſtantia*, &c.

Col. 793. B. *Noli mirari ſi ſanctus Matthæus* . . . *ordinem percurrit*, in edit. Rom. jugulata ſunt.

Col. 790. F. Rom. edit. *propter amorem multorum*.

Col. 798. A. MSſ. novem antiquioris manus, *Alter princeps generis ſecundum Chriſtum*.

Col. 800. F. Vocem, *aeterinas*, Rom. edit. ſuſtulerat.

Col 801. E. Omnes edit. & pauci mſſ. *De quinquaginta vero generationibus*: alii plures & potiores . . . *ſucceſſionibus*.

Ibid. F. *Cur etiam Raab, cur ejus* . . . *commigravit*: hæc in Rom. edit. non inveniuntur.

Col. 802. C *Ante Chriſti adventum*, in eadem edit. reſecatum eſt.

Col. 804. A. *vita populorum*; ultimam vocem expunxerat Rom. edit.

Ibid F Eadem edit. *& ſanguinem tradimus Chriſto* . . . *in typo arcæ figuratam*, &c.

Col. 805. D. MSſ. nonnulli, *crucis inciſione ſua*.

Ibidem F Rom. edit. *conſequens fuiſſet vita quæ ſecuta eſt*.

Col. 806. C. MSſ aliquot, *& prophetia dixit*

Ibid. Rom. edit. *parietem maceriæ ſolvit*:

Col. 807. C. Edit. & quidam mſſ. *factus eſt Chriſtus*.

Col. 809. F. Rom. edit. *bene caritatem erga ſocrum*.

Col. 810. E. Era & ſeq. edit. *Dominum gentilitiæ congregationis*.

Col. 813. E. Omnes edit. *ad Dominici corporis ſusceptionem*; omnes mſſ. . . . *ſponſionem*.

Col. 814. B. Quidam mſſ. *& ſemen ejus a terra*. *Audi*, &c.

Col. 815. E. Edit. *in Chriſto meo*: mſſ. *in ſancto meo*.

Col. 817. E. MSſ. aliquot, *Tertius-decimus eſt Chriſtus in Joſeph*.

Col. 818. B. Edit ac pauci mſſ. *per verſutia ſuadentis*.

Col. 830. B. Rom edit. *Hoc quidem eſt ſaltantia*, ut *dum*, &c.

Col. 837. E. Eadem edit. *voluntatis tuæ coronaſti nos*: *& ſcuto circumdabit te*,

Col. 838. A. Eadem edit. *virtutis eſt celebratio*.

Ibidem B. *Et qui ſecus maritima*, deleta fuerant in Rom. edit. neque omnino male, cum in ſuperioribus illis *parationem inhabitantes*, comprehendamur: ſed tamen reperiuntur in omnibus mſſ. ac vet. edit. Et potuit Ambroſius quæ græca dictione ſignaverat, continuo latinis verbis explicare.

Col. 839. D. Rom. edit. *ut Dei Filius conciperetur*, aliæ ac mſſ. omnes . . . *naſceretur*. Sane conceptio nativitas eſt inchoata.

Col. 845. D. MSſ. aliquot, *quo per carnis illecebras cito nos ſemina quadam levitate emolliat*.

Col. 852. E. Rom. edit. *pietate reſpondit*: Sed non inſolens eſt auctori noſtro, ut *ſanctitatem*, ponat pro *pietate*. Vide col. 809. F.

Col. 854. D. Vet. edit. *& dum mundatur per ſacrificium*: Rom. *& dum mandatur offerre ſacrificium*: mſſ. vero fere ad unum, ut nos in textu.

Ibid. E. Rom. edit. *Denique addit*: *In teſtimonium vobis*.

Col. 855. A. Edit. *non peccandi ambitum requiſivit*.

Ibid. F. MSſ. aliquot, *confitentur invidi*. Unus & alter, *confitentur injuſti*.

Col. 876. F. Nonnulli mſſ. *ut amplius patientia tua reverberet verberantem*.

Col. 881. B Rom. edit. *jam mortua reſurgunt*: ſatis commode. Cum tamen aliæ, & cuncti mſſ. præferant, *jam moritura*, & priori membro corpora defunctorum nominata ſint, videtur totius loci ſenſus hic eſſe, ut corpora ſive mortua ſive jam moritura verbo Dei dicantur reſurgere, niſi maluerit cadavera jam moritura vocari peccatores, eo quod nondum ea vere animam efflaverint.

Col. 882. C. Edit. *adſtipulatione proferre*; mſſ. nonnulli, *praeferre*, reliqui, *perferre*.

Col. 883. E. Edit. *Propitius eſto tibi Domine*: ſed vocem, *tibi*, non legitur in mſſ.

Col. 884. F. MSſ. non pauci, *abiens ſepulturæ*. *Et ideo*, &c.

Col. 893. B. Aliquot mſſ. *docuit etiam pſallere ſapienter*.

Ibidem C. Edit ac mſſ. nonnulli, *indecoros ſtrepitus viris*: alii plures & potiores . . . *crepitus viris*. Melius; ſolebant enim inter ſaltandum digitis & crepitaculis edi crepitus.

Col. 905. B. MSſ. aliquot, *propter panem quem ſciunt*, &c.

Col. 916. A. MSſ. nonnulli, *ut epulemur Domine*, &c.

Ibidem B. Plerique mſſ. *lecti Dei, deinde ipſa*, &c.

Ibidem C. Quidam mſſ. *panis ſubcinericius monſtratus*.

Col. 921. D. MSſ. aliquot, *omne ſemen verum*: alii plures & ſunctæ edit. *omnem verum*. Sic LXX. Interpret. πᾶσαν ἀλήθειαν.

Col. 938. F. Quidam mſſ. *magis onerosi quam vocibus expoliti*: Rom. edit. cum aliis edit. ac mſſ. legit, *magis ſonore*, ſed vocem, *expoliti*, reſecuit.

Col. 942. D. Pauci mſſ. *babtizandis poſtea non intrare*, &c.

Col. 944. D. Vocibus, *quid auferre?* vet. edit. cum mſſ. nonnullis addunt, *conamur*. Sed elegantius deſideratur in aliis.

Col. 959. E MSſ. aliquot, *Vides quanto remedio mundat nos*, &c.

Col. 960. C. Nonnulli mſſ. *qui aſtratum remiges animorum*.

Ibid. E. Quidam mſſ. *voluntas abſtulit*. Sed ſimiliare eſt librariis ſcriptoribus, ut promiſcue voluntatem pro voluptate ſcriberent & contra.

Col. 964. F. Edit. & pauci mſſ. *quicumque non confitetur*. alii plures ac probatiores, *quicumque ſpiritus*, &c.

Col. 969. D. MSſ aliquot, *nec eſt hujus diei vita*.

Col. 972. F. Rom. edit. *in ſocietatis concordiam coaluerunt*.

Col. 977. C. MSſ. nonnulli, *& in opprobrium operis pœna mandatur*.

Col. 979. B. Quidam mſſ. *excuſſo fructuum vice floris*, &c.

Col. 981. B. Rom. edit. *in Eccleſia poſſe ſalvari*.

Col. 980. C. MSſ. aliquot, *dulciore noſtræ voluptatum ſuavitatem*, &c.

Col. 989. D. Nonnulli mſſ. *ipſa per ſacramentum*.

Col. 1001. F. *Vel anima eccleſiaſtica*, ultima dictio in Rom. edit. fuerat amputata.

Col.

Digitized by Google

Variæ quædam lectiones, &c.

Col. 1013. A. Rom. edit. *cui odor aeris:* melius alia ac mſſ. *cui odor auris;* taxatur enim ſuperbam divitis faſtidium, qui naturalem aeris ſuavitatem adſcititiis odoribus corrumperent.

Col. 1016. A. Eadem edit. *generatione Enoch ſecundum Lucam ponitur, qui raptus eſt.*

Col. 1019. C. Vet. edit. *reſurgentium Eccleſiæ, & ſancti ejus:* mſſ. *reſurgentium Eccleſiæ & ſancti ejus:* Rom. edit. *reſurgentium ſancti ejus.*

Col. 1023. A. Rom. edit. *qui ſe ad utero ſtudio non reflexit.*

Col. 1024. B. Nonnulli mſſ. *ſi bonis conſulas:* quid etiam, *ſi bene conſulas.* Neutrum ſatis commode.

Col. 1031. F. Pauci mſſ. *Patrem & Filium & Spiritum ſanctum conſitetur.*

Col. 1032. A. Mſſ. aliquot, *in quo neceſſitas non eſt vindicandi.*

Col. 1037. C. Quidam mſſ. *nobilitatis ingenuæ dignitate ſublimis:* alii nonnulli, *nobilitatis ingenuitate ſublimis.*

Col. 1043. C. Mſſ. non pauci, *ſed generaliter nomen Dei.*

Col. 1044. C. Mſſ. aliquot, *ut inoffenſo veſtro feliciter obſequio, &c.*

Col. 1045. B. Eidem mſſ. *ut tranſverſariis greſſibus.*

Col. 1047. A. Mſſ. aliquot, *aut alienam imaginem agit ... impiam commutationem ſuſcipiunt.*

Col. 1048. A. Edit. *metiendorum limites.* Et infra, *non ſpatio metitur.* Mſſ. *metandorum ... metatur.*

Col. 1049. F. Rom. edit. *maturioribus ſarmentis quaſi brachiis.*

Col. 1050. B. Eadem edit. *Spirituſque ſanctus in hoc terrenum corpus infuſus, velut in altas demiſſus terrarum ſcrobes, aqua, &c.*

Col. 1051. E. Mſſ. aliquot, *abolere videatur, aſtutos non eſſe debere, ſicut Chriſti ſimplex ſpiritus.*

Col. 1059. B. Edit. *& omnes formas virtutis:* mſſ. *& omnes virtutes.*

Col. 1060. D. Mſſ. nonnulli, *invenire pacem ſuper terram.*

Col. 1061. C. Edit. & pauci mſſ. *non nominis preſſura. Ex ſubjectis:* alii magno numero, ut nos in textu.

Col. 1063. F. Vet. edit. cum pleriſque mſs. *timere non debet, ſed optare:* Rom. cum aliis, *timere debet, & optare.*

Col. 1072. C. Vet. edit. *conſequentia declarant:* Rom. *contra declarant:* mſſ. *ſcriptura declarat.*

Col. 1075. F. Edit. *homines triumphantes:* mſſ. *homines triumphare;* ſed in quibuſdam monſtruoſe ſequentes dum voces, *cum Domino.*

Col. 1097. C. Mſſ. non pauci, *de paſſione diſcedat.*

Col. 1102. A. Corb. ſolus, *nomen adhibere meruerit;* cui lectioni maxime favent ſequentia, *ſed unde ... ad perfectiores.*

Ibid. E. mſſ. aliquot, *ut ſpeciem boni, &c.*

Col. 1104. A. Rom. edit. *qui fuerant ingreſſi in caſtellum cum Domino.*

Col. 1106. B. Non pauci mſſ. *capitur appetere. ſed expugnari, &c.*

Ibidem E. Edit. *& conflictus erant ſorte patentibus:* mſſ. *& manifeſtius erant, &c.*

Col. 1108. A. Edit. *autem conclave miſerantur ... convenerant,* Amerb. *convenerunt:* mſſ. magno conſenſu nobiſcum faciunt, niſi quod legitur in nonnullis ... *renitantur, ut fortiores ... moverentur.*

ERRATA.

Col. 42. F. omni genu figant, *leg.* omnes genu figant.
Col. 288. F. naves Tharſis, *leg.* naves in Tharſis.
Col. 331. B. ſimplicitatis animantia ſpiritale, *leg.* ſimplicitatis animale.
Col. 384. B. tale, inquit, & ſexaginta ſex, *leg.* ſexaginta, inquit, & ſex.

In margine.

Col. 2. circa ann. 381. *leg.* non ultra ann. 390.
Col. 39. ann. 381. *leg.* poſt ann. 398.

In Notis.

Col. 9. cap. 19. *leg.* cap. 8.
Col. 775. in Aquilejenſi, *leg.* in Mediolanenſi.
Col. 852. Arrianis .... cum Sabellio, *leg.* Sabellianis .... cum Arrio.

Finis ſecundi Tomi.

VA1
15300.19

164
K
8.